

મળવાનું ઠેકાણું

શ્રી આ. ભા. શ્રવે. સ્થાનકવાસી
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ
૪ ગરેહિયા કુવારોડ, શ્રીન લોજ
પાસે, રાજકોટ. (સૌરાષ્ટ્ર)

×

પ્રથમ આવૃત્તિ	પ્રત ૧૦૦૦
વીર સવત	૨૪૮૫
વિક્રમસવત	૨૦૧૫
ઈસ્વીસન	૧૯૫૯

×

મુદ્રક

મણિલાલ છગનલાલ શાહ
ધી નવપ્રભાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
લીકાટા રોડ અમદાવાદ

૩૧. ૫૦૦૦) આપનાર આદ્ય મુરબીશ્રી

સ્વર્ગસ્થ રોડશ્રી દિનેશભાઈ કાન્તિલાલ ગાહ
અમદાવાદ.

જન્મ મં સ ૧૯૩૩

અવસાન ઈ સ ૧૯૫૮

પરલોક નિવાસી શ્રી દિનેશભાઈ કાન્તિલાલ શાહની જીવન ઝરમર

(જન્મ ઈ સ ૧૯૩૩)

(અવમાન ઈ સ ૧૯૫૮)

[લેખક શ્રી ગુરુનંતરાય રામમોહનરાય દેમાઈ]

શુચીના શ્રીમતા મેહે યોગભ્રટોઽમિજાયતે ।

અથવા યોગિનામેવ કુલે મયતી ધીમતામ્ ॥

તત્ત્વ ચુદ્ધિસયોગ લમતે પૌર્વદેહીકમ્ ।

અનેકજન્મસિદ્ધ, તત્તો યાતિ પરાગતિમ્ ॥

ભાવાર્થ —

પવિત્ર શ્રીમન્તોના ગૃહમા અથવા જીવિમાન યોગીઓના કૃપમા, યોગ બ્રહ્મ (આત્મા) જન્મે છે ત્યાં તેને પૂર્વદેહની જીવિનો યોગ પ્રાપ્ત થાય છે, અને અનેક જન્મોમા યત્ન કરીને મિદ્ધ થયેલો તે પરમગતિને પામે છે

:શ્રીમદ્ મગદ્ ગીતા:

સમગ્ર ભારતવર્ષમા ગુજરાતનું પાટનગર અમદાવાદ, મીલ ઉદ્યોગના ધંધા અને વિકાસમા અગ્રસ્થાને છે અનેક મીલ-માલિકોથી અમદાવાદ શોભાયમાન છે, તેવા એક અગ્રગણ્ય મીલ-માલિક તે સ્વ શેઠ શ્રી જેશીગભાઈ જીજ્ઞેશીભાઈ તેમને બે પુત્રો-તેમના મોટા તે સ્વ શેઠ શ્રી મગણદાસ જેશીગભાઈ અને નાના પુત્ર તે શેઠ શ્રી મણિભાઈ જેશીગભાઈ તેઓ અત્રેની ધી રૂક્તમ જહાગીર મીલ લી ધી જહાગીર વકીલ મીલ લી તેમજ ધી નવજીવન મીલ લી કલોલ અને ધી ન્યુ જહાગીર વકીલ મીલ લી ભાવનગરના ચેરમેન અને મુખ્ય ભાગીદાર છે

મીલમાલિક શેઠ શ્રી મણિભાઈ જેશીગભાઈના બે સત્તાનો-એક પુત્ર અને એક પુત્રી તેમના સુપુત્ર તે શ્રી કાન્તિભાઈ અને પુત્રી તે બહેન શ્રી વિમળાબેન બન્ને ભાઈબહેન વિદ્યાવિલાસીને સુમસ્કારી છે

શ્રી કાન્તિભાઈ, એક મીલમાલિક તરીકે તેમજ અન્ય બહુર પ્રવૃત્તિઓમા રસ લેનાર સફળથી સજ્જન તરીકે, શહેરમા ખૂબ જ જાણીતા અને લોકપ્રિય છે તેમના ધર્મપત્નિ શ્રીમતી પુષ્પાબહેન પણ અમદાવાદની અનેક અગ્રગણ્ય શ્રી સંસ્થાઓના સક્રિય કાર્યકર તેમજ નગરના મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનના

૧ મહાન્ પુણ્યના ઉદયથી ઉત્તમ કુલમા જન્મ મળે છે તેમ જૈનમિદ્ધાત માને છે

સદસ્યા છે આ સૌજન્યશીલ ધર્મપરાયણ દપતીને જે સુસરકારી સતાનો-સ્વ
શ્રી દિનેશભાઈ તથા ચિ જીવેન રૂપાદે આમ તેઓના એકના એક સુપુત્ર તે
સ્વર્ગસ્થ ભાઈ શ્રી દિનેશભાઈ

ભાઈ શ્રી દિનેશભાઈનો જન્મ, તા ૨૮ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૩ના રોજ
અમદાવાદ શહેરમાં થયો હતો બાદકાળમાં તેઓએ પૂર્વપ્રાથમિક તેમજ
પ્રાથમિક ફેળવણી શારદામંદિરમાં લીધી હતી ત્યારબાદ પ્રેમચંદ્ર રાયચંદ્ર ટ્રેનીંગ
કોલેજમાં પૂર્ણ અધ્યયન અને અભ્યાસ દ્વારા જ્ઞાન મેળવેલ થઈ હતું શેઠશ્રી
ચીમનલાલ નગીનદાસ વિદ્યાવિહારમાં મેટ્રીક સુધીનું જ્ઞાન સંપાદન કરી તેઓએ
તેમની યશસ્વી કારકીર્દિની શુભશરૂઆત શુજરાત કોલેજમાંથી આરંભી હતી
નાનપણથી જ સ્વ શ્રી દિનેશભાઈ ખૂબજ શરમાળ પ્રતિભા હતા, છતાં પણ
અભ્યાસમાં એમને અત્યંત રસ હતો તેઓ પરીક્ષાઓ હંમેશા પ્રથમ શ્રેણીમાંજ
પસાર કરતા હતા મેટ્રીક પાસ થયા બાદ તેઓએ શુજરાત કોલેજમાં પ્રવેશી
ઈન્ટર સાયન્સની પરીક્ષામાં પ્રથમશ્રેણી પ્રાપ્ત કરી મક્કળતા મેળવી હતી ત્યાર
બાદ તેઓ પોતાના મિલઉદ્યોગના ધંધામાં ઉપયોગી થઈ પડે એ દૃષ્ટિથી ટેક્સ-
ટાઈલ્સની તાલીમ લેવા ગુણાઈની ધી વિક્ટોરીયા જ્યુબીલી ટેકનોલોજી સ્કુલમાં
દાખલ થયા ત્યાં તેઓએ ચાર વર્ષના અભ્યાસ બદ ધી ટેક્સની ઉપાધિ
પ્રથમ વર્ગમાં આવી પ્રાપ્ત કરી અને તેજ સમય દરમિયાન પ્રગતિ બતાવી
ત્યાના પ્રોફેસરો તેમજ પ્રિન્સીપાલ વિગેરેના હૃદય જીતી લીધા

આમ કોલેજ જીવનની એમની યશસ્વી કારકીર્દિ પૂરી થતા તેઓએ
અમદાવાદ આવી પોતાની માલિકીની ધી રૂસ્તમ જહાગીર મીટસ લી મા
સુક્રિય ભાગ લેવા માડ્યો, અને ‘અટીરા’ વિગેરે ટેક્સટાઈલ્સની બીજી સંસ્થાઓ
તેમજ પ્રવૃત્તિઓમાં અને અવનવા પ્રયોગોમાં મિલ ઉદ્યોગને પ્રગતિને પથે
લઈ જવાય તેવા હેતુથી ખૂબજ રસ લીધો હતો અને ધી રૂસ્તમ જહાગીર
વકીલ મીટસમાં ફક્ત જે જ વર્ષના હુકા સમયના એમના સંચાલનમાં એમણે
સારી સિદ્ધી મેળવી, શેરહોલ્ડર્સ અને વેપારી આલમમાં તેમજ કારીગરો અને
મીલના કર્મચારીઓમાં સારી પ્રતિષ્ઠા અને નામના મેળવી તેઓની સર્જન
શક્તિ પણ અદ્ભુત હતી નાનપણથી જ નાના નાના એરોપ્લેનને મોટરો વિગેરે
બનાવવાની એમની આવડત ધ્યાન ખેંચે તેવી હતી તરેહ તરેહના મોડલ
બનાવવા એ તેમનો શોખ હતો સંગીતની એમનામાં કુદરતી બક્ષીસ હતી
ભારતીય સંગીત ઉપરાંત વિદેશીય સંગીત પણ તેમને પ્રિય હતું અને તેમાં
પણ સારું જ્ઞાન સંપાદન કર્યું હતું તદ્ ઉપરાંત ફક્ત ચૌદ વર્ષની નાની ઉંમરે
એમણે સંગીતની પરીક્ષાઓ પસાર કરી હતી સંગીતમાં વાયોલીન ઉપરનો

એમનો કાળુ ખૂબ જ સુફર હતો તેઓ બહેરમા આવતા ખૂબ જ ખચકાતા સ્વભાવે તેઓ ચતુર, બુદ્ધિમાન, મુઘડ, રનેહાળ સુરઝિવાળા અને શરમાળ પ્રકૃતિના હતા સાહિત્ય અને વાચન એ પણ એમના પ્રિય વ્યવસાયો હતા આમ શ્રી દિનેશભાઈના મગીત, સાહિત્ય અને કળા કૌશલ્યના ત્રિવેણી સંગમ થયો હતો

ઈ સ ૧૯૫૬મા તેઓનું લગ્ન બાણીતા કોન્ડ્રાકટર શાહ એન્ડ પટેલવાળા શ્રી બાબુભાઈ શાહના પ્ડેન શ્રી ઉપાળેન સાથે વયા હતા ત્યારબાદ તેઓની ઇચ્છા માલ ઉદ્યોગના વિકામાર્થે વધુ અભ્યાસ કરવાની થવાથી બીઝનેસ એડમીનીસ્ટ્રેશનના કોર્સ માટે તેઓ, તેમના પતિ શ્રી ઉપાળેન સાથે ઇ સ ૧૯૫૭મા અમેરિકા ગયા હતા જે સમયે મુખર્ધના આલીંગાન એરોડ્રોમ ઉપર તેમના અનેક સ્વજનો, રનેહીઓ, સળધીઓ અને કુટુંબીજનોએ તેમને ખૂબજ ભાવભરી વિદાય આપી હતી, પણ તે સમયે કોને ખબર હતી કે શ્રી દિનેશભાઈને લઈને અમેરિકા ઉપડતુ એ હવાઈયાન એમને સદાને માટે સર્વથી વિખુટા પાડી રહ્યું છે। કોને ખબર હતી કે એ એમનું છેલ્લું સુભગ દર્શન હશે! આખરી છવનવિદાય હશે એ પણ કોણ કહી શકે? વિધીની ગતિ ગહન છે।।।। કાલાવ તમૈ નમ ।

અમેરિકાના તેમના દુકા વસવાટ અને અભ્યાસ દરમિયાન તેઓ ત્યાં પણ તેમના પ્રિન્સીપાલ તેમજ પ્રોફેસરોના પ્રિય શિષ્ય થઈ રહ્યા હતા, અને ત્યાંની પરિક્ષાઓમા ૯૯ ટકા ગુણ મપાદન કરી સર્વને આશ્ચર્યમા ગરજાવ કર્યા હતા એમની ત્યાંની યુનિવર્સિટીની કારકીર્દિ યશસ્વી તેમજ તેજસ્વી હતી તેઓ ખૂબ ઉત્સાહી, ચારિત્ર્યશીલ અને આશાસ્પદ નવમુવાન હતા તેમના મિલનસાર સ્વભાવથી ત્યાંના વિદ્યાર્થી સમુદાયમા તેઓ ઘણા પ્રિય થઈ પડ્યા હતા

અભ્યાસ પછીની રજાઓમા-વેકેશનમા-મિત્રો સાથે તેઓને અમેરીકામા મોટર-પર્ચેટન ટરવાની ઇચ્છા થઈ અને તા ૧૧ મી ઓગસ્ટ ૧૯૫૮ના રોજ તેમના મિત્ર અને મિત્રપતિ સાથે તેઓ પોતાની પતિ શ્રીમતી ઉપાળેનને લઈને અમેરિકામા આવેલા સ્પ્રિંગ્ફિલ્ડ માટે પ્રખ્યાત કેલીફોર્નિઆના પ્રવાસે મોટરમા નિડબ્યા આન ૬, ઉલ્લાસ અને ઉત્સાહમય વાતાવરણમા પ્રવાસ કરતા આશરે ૭૦૦-૮૦૦ માઈલ તેઓએ ચારજ દિવસમા ભેત ભેતામા કાપી નાખ્યા

અને પછી તા ૧૫ મી ઓગસ્ટની એ કાળ રાત્રીએ એમની મોટરને ‘મુરડો’ ગામ (દક્ષિણ ડાકોટા, અમેરિકા) પાસે અડકમાતે ઘેરી લીધી અને એમનું પ્રાણ પખેડ આપના પલકારામા ઉરાડી દીધું ।। ચારે જણને સખત ઈજા થઈ, ઘવાયા-પણ શ્રી દિનેશભાઈ તો પોતાના બહાલસોયા માતા પિતા કે

દાદા-દાદી, ભાગિની, સ્વજનો કે સ્નેહીઓને પોતાનું હૃદય આનંદી સ્થિત ભર્યું મોઢો ખતાવવા પાછા ન કર્યા તે નાજ કર્યો ! અને અમેરિકાની જો પર ભૂમિમા ચિરકાળની ગાઢ નિદ્રામાં મહાને માટે અનંત શાંતિમા પોદી ગયા ! !

ગરવી ગુજરાતના એક મસ્ત કવિએ કહ્યું છે કે—

“કહી તું જાય છે દોરી ? દગાળાજી કરી કિસ્મત ?

ભરોસે જાય છે દોરી ? દગાળાજી કરી કિસ્મત ?”

અને સાચેજ, એમના પણ જો દગાળાજી કિસ્મતે એમને વધુ અધ્યાસનો મોહ લગાડી અમેરિકા આકર્ષી, ભરોસે ભૂતાવી, દગાળાજી કરીને પાછા સ્વજનોને ન જ મળવા દીધા !

દુકા જીવનમા દ્રક્ષ પૂરા પચીસ વર્ષના નજીવા સમયમા, એમણે તો એમના જીવન-પુષ્પની સૌરભ ચારે તરફ ફેલાવી, યશ-કિર્તી અને પ્રેમ સંપાદન કર્યો—પણ પાછળ અનેકને દુખી થવાનું નિમોણું વિધિના હસ્તક નિમોણું હશે તે કયેમ્ મિથ્યા થઈ શકે ?

એક આગલ કવિએ કહ્યું છે કે—

“They die young whom God loves most”

યાને ઈશ્વર જેને ખૂબ આલે છે તેનેજ ઝટ ઉપાડી લે છે,

છતાંયે અમેરિકાના એમના કુટુંબ-મિત્ર ડો મલિકના આશ્વાસન-પત્ર માથી અત્રે એક શેર ટાક્યા વિના ચાલતું નથી કે—

“આહ ! જીવંત અમન, તુઝસે ચે કયા નાદાની હૂઈ ?

ફૂલ ! બી કયસા ચુના, જીવંતની બીરાની હૂઈ ?”

અને ઓ કુદરતરૂપી માળી તારાથી આ શું નાદાનીઅત થઈ ગઈ કે તે સૌરભ ભર્યું સુદરમા સુદર ફેલુ પુષ્પ ચુટી લીધું કે આખો ખાગ ઉજ્જડ ને વેરાન થઈ ગયો !

અને ખરેજ આજે એ સુખી કુટુંબનો સૌરભ ભર્યો ખાગ એ સુરભી ભર્યા સુરમ્ય પુષ્પ વિના ઉજ્જડ છે, વેરાન છે ! !

નથી નથી નથી રગ્યા, સૂર્યે દિશાન્ત હજી બધા,

નથી નથી હજી રગી, ગગન-કેર જરા ઉપા !

નથી નથી હજી ઉગ્યો, પુરો દિનેશ ! નલો અહા !

ઝપટ અસતો તહેવે દાડણુ રાહુ બલિષ્ઠ હા !

શ્રી પ્રભુ એમના અમર આત્માને અનંત શાંતિ આપો અને સર્વ કુટુંબી જનોને આ અસદ્ય દુખ સહન કરવાની શક્તિ આપો એ જ અભ્યર્થના આમીન એમ શાંતિ ! શાંતિ ! ! શાંતિ ! !

પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ-રચિત

સૂત્રોની દીઠા માટે

શ્રી-વર્ધમાન-શ્રમણ-મઘના આચાર્યશ્રી

પૂજ્ય આત્મારામજી મહારાજશ્રીએ

આપેલ

સમ્મતિપત્ર

તેમજ

અન્ય મહાત્માઓ, મહાસતીજીઓ, અદ્યતન-પદ્ધતિવાળા કોલેજના પ્રોફેસરો

તેમજ

શાસ્ત્રજ્ઞ શ્રાવકોના અભિપ્રાયો

ઠે શ્રીન લોજ પાસે,
ગરેડીઆકુવા રોડ
રાજકોટ

મંત્રી
શ્રી અખિલ ભારત ટ્રેવે સ્થા. જૈન
શાસ્ત્રોદ્ધારસમિતિ

(श्री दशवैकालिकसूत्रका सम्मतिपत्र)

॥ श्रीवीरगौतमाय नमः ॥

सम्मत्ति-पत्रम्

मए पडियमुणि-हेमचंदेण य पडिय-मूलचन्दवासवारापत्ता
पडिय-रयण-मुणि-घासीलालेण विस्इया सक्कय-हिटी-भापाहिं जुत्ता
सिरि - दसवेयालिय - नाम सुत्तस्स आयारमणिमजूसा वित्ती अव-
लोइया, इमा मणोहरा अत्थि, एत्थ सद्धाण अइसयजुत्तो अत्थो
वण्णिओ विडजणाण पाययजणाण य परमोवयारिया इमा वित्ती
दीसइ ! आयारविसए वित्तीकत्तारेण अइसयपुव्व उल्लेहो कडो,
तहा अहिंसाए सरूवं जे जहा तहा न जाणति तेसिं इमाण वित्तीए
परमलाहो भविस्सइ, कत्तुणा पत्तेयविसयाण फुडरूवेण वण्णण
कडं, तहा मुणिणो अरहत्ता इमाण वित्तीए अवलोयणाओ अइसय-
जुत्ता सिज्झइ ! सक्कयडावा सुत्तययाण पयच्छेओ य सुयोहदायगो
अत्थि, पत्तेयजिण्णासुणो इमा वित्ती दट्ठवा । अम्हाण समाजे
एरिस्सविज्ज-मुणिरयणाण सम्भावो समाजस्स अहोभग्ग अत्थि, किं ?
उत्तविज्जमुणिरयणाण कारणाओ जो अम्हाण समाजो सुत्तप्पाओ,
अम्हकेर साहिच्च च लुत्तप्पाय तेसिं पुणावि उदओ भविस्सइ जस्स
कारणाओ भविषप्पा मोक्खस्स जोग्गो भवित्ता पुणो निव्वाण पाविहिइ
अओह आयारमणि-मजूसाए कत्तुणो पुणो पुणो धम्मवाय देमि- ॥

वि. स. १९९० फाल्गुन-

इइ-

शुक्लत्रयोदशी मङ्गले

उवज्झाय जइण मुणी, आयारामो

(अलवर स्टेड)

(पचनईओ

जैनागमवेत्ता जैनधर्मदिवाकर उपाध्याय श्री १००८ आत्मारामजी
महाराज तथा न्याय व्याकरण के ज्ञाता परम पण्डित मुनिश्री १००७
श्री हेमचन्द्रश्री महाराज, इन दोनों महात्माओंका दिया हुआ
श्री उपासकदशाज्ञ सूत्रका प्रमाण पत्र निम्न प्रकार है—

सम्मइवत्त

मिरि गीरनिव्वाण सवच्छर २४५८ आसोई

(पुण्णमासी) १५ सुक्खवारो लुहियाणाओ ।

मए मुणिहेमचदेण य पडियरयणमुणिसिरि-ग्रासीलालविणिम्मिया सिरिउगा-
सगसुत्तम्म अगारयम्मसजीवणीनामिया त्रिती पडियमूलचन्दवासाओ अज्जोवत्त
सुया, समीईण, इय त्रिती जहाणाम तहा गुणेवि धारेइ, सच्च, अगाराण तु इमा
जीरण (सजमजीवण) दाई एव अत्थि । त्रितीकत्तुणा मूलसुत्तस्स भागो उज्जु-
सेलीओ फुडीरुओ, अहय उपासयस्स सामण्णविसेसयम्मो, णयसिययाययाओ,
कम्मपुरिमट्टयाओ, समगोपाययस्स धम्मददत्ता य, इच्चाइविसया अस्सिं फुडरीइओ
वणिया, जेअ कत्तुगो पडिहाए सुट्टुप्पयारेण परिचओ होइ, तह इइहासदिट्ठिओवि
सिरिमणस्स भगवओ महावीरस्स समए वट्टमाण-भरहवासस्स य कत्तुणा विसय-
प्पयारेण चित्त चित्तित, पुगो सक्कयपाढोण, वट्टमाणकाले हिन्दोणामियाए भासाए
भासीण य परमोवयारो कडो, इमेण कत्तुगी अरहिता दीसइ, कत्तुगो एय कज्ज
परमप्पससणिज्जमत्थि । पत्तेयजणस्स मज्झत्यभागओ अस्स सुत्तस्स अत्थेयणमईव
लाहप्पय, अविउ साअस्स तु (उ) इम सत्थ सव्वस्समेव अत्थि, अओ कत्तुगो
अणेगकोडीसो धन्नयाओ अत्थि, जेहिं, अच्चतपरिस्समेण जइणजणतोवरि असीमो-
वयारो कडो, अहय सावयस्स वारस नियमा उ पत्तेयजणस्स पढणिज्जा अत्थि,
जेसिं पहाअओ वा गहणाओ आया निव्वाणाहिगारी भवइ, तहा भवियव्वयावाओ
पुरिसिक्कारपरक्काओ य अअस्समेव दंसणिज्जो, किंहुणा इमी से चीत्तीए पत्तेय-
विसयस्स फुडसदेहिं वणण कय, जइ अन्नोधि एव अम्हाण पसुत्तप्पाए समाजे विज्ज
भवेज्जा तथा नाणस्स चरित्तस्स तहा सघस्स य खिप्प उदयो भविस्सइ, एव ह मन्ने ॥

भवईओ—

उवज्झाय-जइणमुणि-आयाराम,-पचनईओ

(श्री दशवैकालिकसूत्रका सम्मतिपत्र)

॥ श्रीवीरगौतमाय नमः ॥

सम्मत्ति-पत्रम्

मए पंडियमुणि-हेमचदेण य पडिय-मूलचन्दवासवारापत्ता
 पडिय-रघण-मुणि-घासीलाळेण विरइया सकय-हिदी-भापारिं जुत्ता
 सिरि - दसवेयालिय - नाम सुत्तास्स आयारमणिमजूसा वित्ती अव-
 लोइया, इमा मणोहरा अत्थि, ग्थ सदाणं अइसयजुत्तो अत्थो
 वणिणओ विउजणाण पाययजणाण य परमोवयारिया इमा वित्ती
 दीसइ ! आयारविसण वित्तीकत्तारेण अइसयपुव्व उल्लेहो कडो,
 तहा अहिंसाए सरुवं जे जहा-तहा न जाणति तेसिं इमाए वित्तीए
 परमलाहो भविस्सइ, कत्तुणा पत्तेयविसयाण फुडहवेण वण्णण
 कडं, तहा मुणिणो अरहत्ता इमाए वित्तीए अवलोयणाओ अइसय-
 जुत्ता सिज्झइ ! सकयडावा सुत्तययाण पयच्छेओ य सुयोहदायगो
 अत्थि, पत्तेयजिण्णासुणो इमा वित्ती दइवा । अम्हाण समाजे
 परिसविज्ज-मुणिरयणाण सम्भावा समाजस्स अहोभग्ग अत्थि, किं ?
 उत्तविज्जमुणिरयणाण कारणाओ जो अम्हाण समाजो सुत्तप्पाओ,
 अम्हकेर साहिच्च च लुत्तप्पाय तेसिं पुणोवि उदओ भविस्सइ जस्स
 कारणाओ भवियप्पा मोक्खस्स जोग्गो भवित्ता पुणो निव्वाण पाविहिइ
 अओह आयारमणि-मजूसाए कत्तुणो पुणो पुणो धन्नवाय देमि-॥

वि. स. १९९० फाल्गुन-

शुक्लत्रयोदशी मङ्गले

(अलवर स्टेट)

इइ-

उवज्झाय जइण-मुणी, आचारामो

(पचनईओ)

जैनागमवेत्ता जैनवर्मदिवाकर उपाध्याय श्री १००८ आत्मारामजी
 महाराज तथा न्याय व्याकरण के ज्ञाता परम पण्डित मुनिश्री १००७
 श्री हेमचन्द्रश्री महाराज, इन दोनों महात्माओंका दिया हुआ
 श्री उपासकदशाङ्ग सूत्रका प्रमाण पत्र निम्न प्रकार है—

सम्मङ्गवत्तं

मिरि गीरनिन्वाण सन्धर २४५८ जासोई

(पुण्यमासी) १५ सुद्धवारो लुहियाणाओ ।

मए मुणिहेमचदेण य पडियरयणमुणिसिरि—ग्रासीगलविणिम्मिया सिरिउगा-
 सगसुत्तम्म अगारवम्मसजीवणीनामिया त्रिची पडियमूलचन्दवासाओ अज्जोवत
 सुया, समीडण, इय त्रिची जहाणाम तद्वा गुणेवि धारेइ, सच्च, अगाराण तु इमा
 जीवण (सजमजीवण) दाई एव अत्थि । त्रिचो कत्तुणा मूलमुत्तस्स भागो उज्जु-
 सेलीओ फुडीरुओ, अहय उगासयस्स सामणविसेसग्गमो, णयसिययायनाओ,
 कम्मपुरिमट्ठयाओ, समगोगासयस्स धम्मददत्ता य, इच्चाइतिसेया अस्सि फुडरीइओ
 वण्णिगया, जेअ कत्तुगो पडिहाए सुट्ठप्पयारेण परिचओ होइ, तह इइहामदिट्ठिओवि
 सिरिसमणस्स भगवओ महावीरस्स समए वट्ठमाग—भरद्वाजस्स य कत्तुणा विसय-
 प्पयारेण चित्त चित्तित, पुगो सकयपाढीण, वट्ठमाणकाले हिन्दोणामियाए भामाए
 भासीण य परमोवयारो कडो, इमेण कत्तुगो अरहिता दीसइ, कत्तुगो एय कज्ज
 परमप्पससणिज्जमत्थि । पत्तेयजणस्स मज्झत्यभागाओ अस्स सुत्तस्स अनलोयणमईव
 लाहप्पय, अत्रिउ सावयस्स तु (उ) इम सत्थ सव्वस्समेव अत्थि, अओ कत्तुणो
 अणेगकोडीसो धन्नमाओ अत्थि, जेहिं, अव्वतपरिस्समेण जइणजणतोअरि असीमो-
 वयारो कडो, अहय सावयस्स वारस नियमा उ पत्तेयजणस्स पढणिज्जा अत्थि,
 जेसि पहाअओ वा गहणाओ आया निन्वाणाहिगारी भवइ, तद्वा भवियव्वयावाओ
 पुत्तिक्कारपरकयाओ य अउस्समेव दंसणिज्जो, किंवहुणा इमी से वीत्तीण पत्तेय-
 विसयस्स फुडसदेहिं वण्ण कय, जह अन्नोधि एव अम्हाण पसुत्तप्पाए समाजे विज्ज
 भवेज्जा तथा नाणस्स चरित्तस्स तद्वा सघस्स य खिप्प उदयो भविस्सइ, एव ह मन्ने ॥

भवईओ—

उवज्झाय—जइणमुणि—आयाराम,—पंचनईओ

(श्री दशवैकालिकसूत्रका सम्मतिपत्र)

॥ श्रीवीरगौतमाय नमः ॥

सम्मति-पत्रम्

मए पडियमुणि-हेमचदेण य पंठिय-मूलचन्दवासवारापत्ता
 पडिय-रयण-मुणि-घासीलालेण विइया सक्कय-हिदी-भापाहिं जुत्ता
 सिरि - दसवेयालिय - नाम सुत्तस्स आयारमणिमजूसा वित्ती अव-
 लोइया, इमा मणोहरा अत्थि, एत्थ सदाण अइसयजुत्तो अत्थो
 वणिणओ विडजणाण पाययजणाण य परमोवयारिया इमा वित्ती
 दीसइ ! आयारविसए वित्तीकत्तारेण अइसयपुव्व उल्लेहो कडो,
 तहा अहिंसाए सरूव जे जहा तहा न जाणति तेसिं इमाए वित्तीए
 परमलाहो भविस्सइ, कत्तुणा पत्तेयविसयाण फुडरूवेण वण्णण
 कडं, तहा मुणिणो अरहत्ता इमाए वित्तीए अवलोयणाओ अइसय-
 जुत्ता सिज्झइ ! सक्कयडावा सुत्तययाण पयच्छेओ य सुयोहदायगो
 अत्थि, पत्तेयजिण्णासुणो इमा वित्ती दइव्वा । अम्हाण समाजे
 एरिसविज्ज-मुणिरयणाण सम्भावो समाजस्स अहोमग्ग अत्थि, किं ?
 उत्तविज्जमुणिरयणाण कारणाओ जो अम्हाण समाजो सुत्तप्पाओ,
 अम्हकेर साहिच्च च लुत्तप्पाय तेसिं पुणावि उदओ भविस्सइ जस्स
 कारणाओ भविप्पा मोक्खस्स जोग्गो भविता पुणो निव्वाण पाविहिइ
 अओह आयारमणि-मजूसाए कत्तुणो पुणो पुणो धनवाय देमि-॥

वि. स. १९९० फाल्गुन-

शुक्लत्रयोदशी मङ्गले
 (अलवर स्टेट)

इइ-

उचज्झाय जइण-मुणी, आयारामो
 (पचनईओ)

जैनागमवेत्ता जैनधर्मदिवाकर उपाध्याय श्री १००८ आत्मारामजी
महाराज तथा न्याय व्याकरण के ज्ञाता परम पण्डित मुनिश्री १००७
श्री हेमचन्द्रश्री महाराज, इन दोनों महात्माओंका दिया हुआ
श्री उपासकदशाङ्ग सूत्रका प्रमाण पत्र निम्न प्रकार है—

सम्मइवत्तं

सिरि वीरनिम्बाण सन्धर २४५८ आसोई

(पुणमासी) १५ सुक्कवारो लुहियाणाओ ।

मए मुणिहेमचन्द्रेण य पडियरयणमुणिसिरि—यासीलालविणिम्मिया सिरिउपा-
सगसुत्तस्स अगारधम्मसजीवणीनामिया त्रिती पडियमूलचन्दवासाओ अज्जोवत्त
सुया, समीईण, इय त्रिती जहाणाम तद्वा गुणेवि धारेइ, सच्च, अगाराण तु इमा
जीयण (सजमजीवण) दाई एव अत्थि । वित्तीकत्तुणा मूलसुत्तस्स भागो उज्जु-
सेलीओ फुडरीओ, अहय उपासयस्स सामण्णरिसेसम्मो, णयसियमायमाओ,
कम्मपुरिसट्ठाओ, समगोपासयस्स धम्मदट्ठा य, इच्चाइविसया अस्सि फुडरीओ
वणिया, जेय कत्तुगो पडिहाए सुट्ठप्पयारेण परिचओ होइ, तह इइहासदिहिओवि
सिरिसमणस्स भगवओ महावीरस्स समए वट्ठमाण—भरहवासस्स य कत्तुणा विसय-
प्पयारेण चित्त चित्तिन, पुगो सकयपाढीण, वट्ठमाणकाले हिन्दोणामियाए भासाए
भासीण ॥ परमोवयारो कडो, इमेण कत्तुगी अरहिता दीसइ, कत्तुगो एय कज्ज
परमप्पससणिज्जमत्थि । पत्तेयजणस्स मज्झत्यभागाओ अस्स सुत्तस्स अनलोयणमईव
लाहप्पय, अविउ सायस्स तु (उ) इम सत्थ सव्वस्समेव अत्थि, अओ कत्तुगो
अणेगकोडीसो धम्मओ अत्थि, जेहिं, अन्वत्तपरिस्समेण जइणजणतोवरि असीमो-
वयारो कडो, अहय सावयस्स वारस नियमा उ पत्तेयजणस्स पढणिज्जा अत्थि,
जेसिं पहाओ वा गइणाओ आया निम्बाणादिगारी भवइ, तद्वा भवियवयावाओ
पुरिसकारपरक्काओ य अस्समेव दसणिज्जो, किंहुणा इमी से चीत्तीए पत्तेय-
सिसयस्स फुडसदेहिं वण्णण कय, जइ अन्नोधि एव अम्हाण पसुत्तप्पाए समाजे विज्ज
भवेज्जा तथा नाणस्स चरित्तस्स तद्वा सघस्स य खिप्प उदयो भविस्सइ, एव ह मन्ने ॥

भवईओ—

उवज्झाय—जइणमुणि—आयाराम,—पचनईओ

(श्री दशैकालिकसूत्रका सम्मतिपत्र)

॥ श्रीवीरगौतमाय नमः ॥

सम्मति-पत्रम्

मए पडियमुणि-हेमचदेण य पडिय-मूलचन्दवासवारापत्ता
पडिय-रयण-मुणि-घासीलालेण विइया सक्कय-हिंदी-भापाहिं जुत्ता
सिरि - दसवेयालिय - नाम सुत्तास्स आचारमणिमजूसा वित्ती अव-
लोइया, इमा मणोहरा अत्थि, पत्थ सदाण अइसयजुत्तो अत्थो
वणिणओ विउजणाण पाययजणाण य परमोवयारिया इमा वित्ती
दीसइ ! आचारविसण वित्तीकत्तारेण अइसयपुव्व उल्लेहो कडो,
तहा अहिंसाए सख्वं जे जहा-तहा न जाणति तेसिं इमाए वित्तीए
परमलाहो भविस्सइ, कत्तुणा पत्तेयविसयाण फुडरूवेण वण्णण
कडं, तहा मुणिणो अरहत्ता इमाए वित्तीए अवलोयणाओ अइसय-
जुत्ता सिज्झइ ! सक्कयडावा सुत्तययाण पयच्छेओ य सुयोहदायगो
अत्थि, पत्तेयजिण्णासुणो इमा वित्ती दट्ठवा । अम्हाण समाजे
णरिसविज्ज-मुणिरयणाण सम्भावो समाजस्स अहोभग्ग अत्थि, किं ?
उत्तविज्जमुणिरयणाण कारणाओ जो अम्हाण समाजो सुत्तप्पाओ,
अम्हकेर साहिच्च च लुत्तप्पाय तेसिं पुणावि उदओ भविस्सइ जस्स
कारणाओ भवियप्पा मोक्खस्स जोग्गो भवित्ता पुणो निब्बाण पाविहिइ
अओह आचारमणि-मजूसाए कत्तुणो पुणो पुणो धनवाय देमि-॥

वि. स. १९९० फाल्गुन-

शुक्लत्रयोदशी मङ्गले

(अलवर स्टेट)

इइ-

उवज्झाय जइण-मुणी, आचारामो

(पचनईओ)

पराक्रमवाद हरणको अवश्य देखना चाहिये। कहांतर कहें इस टीकामें प्रत्येक विषय सम्यक् प्रकारसे बनाये गये हैं। हमारी सुसंप्राय (सोई हुईमी) समाजमें अगर आप जैसे योग्य विद्वान फिर भी कोई होंगे तो ज्ञान चारित्र तथा श्रीसधका शीघ्र उदय होगा, ऐसा मैं मानता हूँ—

आपका

उपाध्याय जैनमुनि आत्माराम पंजाबी

*

इसी प्रकार लाहोरमें विराजते हुए पण्डितवर्य विद्वान् मुनिश्री १००८
श्री भागचन्दजी महाराज तथा पं. मुनिश्री त्रिलोकचन्दजी
महाराजके दिये हुए श्री उपासकदशाङ्ग सूत्रके
- प्रमाणपत्रका हिन्दी सारांश निम्न प्रकार है—

श्री श्री स्वामी घासीलालजी महाराज कृत श्री उपासकदशाङ्ग
सूत्रकी संस्कृत टीका व भाषाका अवलोकन किया, यह टीका
अतिरमणीय व मनोरञ्जक है, इसे आपने बड़े परिश्रम व पुरुषार्थसे
तैयार किया है सो आप धन्यवादके पात्र हैं। आप जैसे व्यक्ति-
योकी समाजमें पूर्ण आवश्यकता है। आपकी इस लेखनीसे समाजके
विद्वान् साधुवर्ग पढ़कर पूर्ण लाभ उठावेंगे, टीकाके पढ़नेसे हमको
अत्यानन्द हुआ, और मनमें ऐसे विचार उत्पन्न हुए कि हमारी
समाजमें भी ऐसे २ सुयोग्य रत्न उत्पन्न होने लगे—यह एक हमारे
लिये बड़े गौरवकी बात है।

वि. स १९८९ मा. आश्विन
कृष्ण १३ वार भीम लाहोर

सम्मतिपत्र

(भाषान्तर)

श्री वीर निर्माण स० २४५८ अमोज

शुद्धा (पूर्णिमा) १५ शुक्रवार लुधियाना

मैंने और पंडितमुनि हेमचन्द्रजीने पंडितरत्नमुनिश्री घासीलाल-जीकी रची हुई उपासकदशाग सूत्रकी गृहस्थधर्मसजीवनी नामक टीका पंडित मूलचंदजी व्याससे आग्रोपान्त सुनी है। यह धृति यथानाम तथागुणावली-अच्छी घनी-है। सच यह गृहस्थोंके तो जीवनदात्री-सयमरूप जीवनको देनेवाली-ही है। टीकाकारने मूलसूत्र के भावको सरल रीतिसे वर्णन किया है, तथा आवश्यक सामान्य धर्म क्या है? और विशेष धर्म क्या है? इसका खुलासा इस टीकामें अच्छे ढंगसे बतलाया है। स्याद्वादका स्वरूप कर्म-पुरुषार्थ-वाद और आवश्यक धर्मके अन्दर दृढ़ता किस प्रकार रखना, इत्यादि विषयोंका निरूपण इसमें भली-भाँति किया है। इससे टीकाकारकी प्रतिभा खूब झलकती है। ऐतिहासिक दृष्टि से श्रमण भगवान् महावीर के समय जैनधर्म किस जाहोजलाली पर था? और वर्तमान समय जैनधर्म किस स्थितिमें पहुँचा है? इस विषयका तो ठीक चित्र ही चित्रित कर दिया है। फिर संस्कृत जाननेवालोंको तथा हिन्दीभाषाके जाननेवालोंको भी पुरा लाभ होगा, क्योंकि टीका संस्कृत है, उसकी सरल हिन्दी करदी गई है। इसके पढ़नेसे कर्ताकी योग्यताका पता लगता है कि धृत्तिकारने समझानेका कैसा अच्छा प्रयत्न किया है। टीकाकारका यह कार्य परम प्रशंसनीय है। इस सूत्रको मध्यस्थ भावसे पढ़ने वालोंको परम लाभकी प्राप्ति होगी। क्या कहे आबकों (गृहस्थों) का तो यह सूत्र सर्वस्व ही है, अतः टीकाकारको कोटिशः धन्यवाद दिया जाता है, जिन्होंने अत्यन्त परिश्रमसे जैनजनताके ऊपर असीम उपकार किया है। इसमें आवश्यकके चारह नियम प्रत्येक पुरुषके पढ़ने योग्य हैं, जिनके प्रभावसे अथवा यथायोग्य ग्रहण करनेसे आत्मा मोक्षका अधिकारी होता है। तथा भवितव्यतावाद और पुरुषकार-

पराक्रमवाद हरणकरी अवश्य देखना चाहिये। कहांतक कहें इस टीकामें प्रत्येक विषय सम्यक् प्रकारसे बताये गये हैं। हमारी सुसंप्राय (सोई हुईसी) समाजमें अगर आप जैसे योग्य विद्वान् फिर भी कोई होंगे तो ज्ञान चरित्र तथा श्रीसधका शीघ्र उदय होगा, ऐसा मैं मानता हूँ-

आपका

उपाध्याय जैनमुनि आत्माराम पंजाबी

इसी प्रकार लाहोरमें विराजते हुए पण्डितवर्य विद्वान् मुनिश्री १००८
श्री भागचन्दजी महाराज तथा पं. मुनिश्री त्रिलोकचन्दजी
महाराजके दिये हुए श्री उपासकदशाङ्ग सूत्रके
- प्रमाणपत्रका हिन्दी सारांश निम्न प्रकार है-

श्री श्री स्वामी घासीलालजी महाराज कृत श्री उपासकदशाङ्ग सूत्रकी संस्कृत टीका व भाषाका अवलोकन किया, यह टीका अतिरमणीय व मनोरञ्जक है, इसे आपने बड़े परिश्रम व पुरुषार्थसे तैयार किया है सो आप धन्यवादके पात्र हैं। आप जैसे व्यक्ति-योकी समाजमें पूर्ण आवश्यकता है। आपकी इस लेखनीसे समाजके विद्वान् साधुवर्ग पढ़कर पूर्ण लाभ उठावेंगे, टीकाके पढ़नेसे हमको अत्यानन्द हुआ, और मनमें ऐसे विचार उत्पन्न हुए कि हमारी समाजमें भी ऐसे २ सुयोग्य रत्न उत्पन्न होने लगे-यह एक हमारे लिये बड़े गौरवकी बात है।

वि. स १९८९ मा. आश्विन
कृष्ण १३ वार भौम लाहोर

श्री ज्ञाताधर्मकथाङ्ग सूत्र की 'अनगार धर्माऽमृतवर्षिणी' टीका पर
 जैनदिवाकर साहित्यरत्न जैनागमरत्नाकर परमपूज्य श्रद्धेय
 जैनाचार्य श्री आत्मारामजी महाराजका
 सम्मतिपत्र

लुधियाना, ता. ४-८-५१.

मैंने आचार्यश्री घासीलालजी म. द्वारा निर्मित 'अनगार-धर्माऽ-
 मृत-वर्षिणी' टीका वाले श्री ज्ञाताधर्मकथाङ्ग सूत्रका मुनि श्री रत्न-
 चन्द्रजीसे आद्योपान्त श्रवण किया।

यह निःसन्देह कहना पड़ता है कि यह टीका आचार्य श्री
 घासीलालजी म. ने बड़े परिश्रम से लिखी है। इसमें प्रत्येक शब्दका
 प्रामाणिक अर्थ और कठिन स्थलों पर सार-पूर्ण विवेचन आदि कई
 एक विशेषतायें हैं। मूलस्थलोंको सरल बनानेमें काफी प्रयत्न किया
 गया है, इससे साधारण तथा असाधारण सभी सस्कृतज्ञ पाठकों
 का लाभ होगा ऐसा मेरा विचार है।

मैं स्वाध्यायप्रेमी सज्जनों से यह आशा करूँगा कि वे धृत्तिकारके
 परिश्रम को सफल बनाकर शास्त्रमे दी गई अनमोल शिक्षायों से
 अपने जीवनको शिक्षित करते हुए परमसाध्य मोक्षको प्राप्त करेंगे।
 श्रीमान्जी जयवीर

आपकी सेवामे पोष्ट द्वारा पुस्तक भेज रहे हैं और इसपर
 आचार्यश्रीजी की जो सम्मति है वह इस पत्रके साथ भेज रहे हैं
 पहुचन पर समाचार देंगे।

श्री आचार्यश्री आत्मारामजी म. ठाने ५ सुखशान्तिसे विराजते
 हैं। पूज्य घासीलालजी म. सा. ठाने ४ को हमारी ओरसे वन्दना
 अर्जकर सुखशाता प्रेते।

पूज्य श्री घासीलालजी म. जी का लिखा हुआ (विपाकसूत्र)
 महाराजश्रीजी देखना चाहते हैं इसलिये १ कॉपी आप भेजने की कृपा
 करें, फिर आपको वापिस भेज देंगे। आपके पास नहीं हो तो
 जहा से मिले वहासे १ कॉपी जरूर भिजवाने का कष्ट करें, उत्तर
 जल्द देनेकी कृपा करें। योग्य सेवा लिखते रहें।

लुधियाना ता ४-८-५१

निवेदक
 प्यारेलाल जैन

રૂા. ૧૦,૦૦૦) આપનાર આદ્ય સુરજીવી મમિતિના પ્રમુખ,
દાનવીર ગ્રેહશ્રી,

શ્રેઠ શાતિલાલ મગજદાસભાઈ
અમદાવાદ.

जैनागमचारिधि - जैनधर्मादिवाकर - उपाध्याय - पण्डित - मुनि
श्रीआत्मारामजी महाराज (पंजाब) का आचाराङ्गसूत्र की
आचारचिन्तामणि टीका पर

सम्मति-पत्र

मैंने पूज्य आचार्यवर्य श्रीधासीलालजी (महाराज) की बनाई हुई श्रीमद् आचाराङ्गसूत्र के प्रथम अध्ययन की आचारचिन्तामणि टीका सम्पूर्ण उपयोगपूर्वक सुनी।

यह टीका-न्याय सिद्धान्त से युक्त, व्याकरण के नियम से निषद्ध है। तथा इसमें प्रसङ्ग २ पर क्रम से अन्य सिद्धान्त का समग्र भी उचित रूप से मालूम होता है।

टीकाकारने अन्य सभी विषय सम्यक् प्रकार से स्पष्ट किये हैं, तथा ग्रांथ विषयों का विशेषरूप से संस्कृत भाषा में स्पष्टनापूर्वक प्रतिपादन अधिक मनोरंजक है, एतदर्थ आचार्य महोदय धन्यवाद के पात्र हैं।

मैं आशा करता हूँ कि-जिज्ञासु महोदय इसका भलीभाँति पठन द्वारा जैनागम-सिद्धान्तरूप अमृत पी-पी कर मन को हर्षित करेंगे, और इसके मनन से दक्ष जन चार अनुयोगों का स्वरूपज्ञान पावेंगे। तथा आचार्यवर्य इसी प्रकार दूसरे भी जैनागमों के विशद विवेचन द्वारा श्वेताम्बर-स्थानकवासी समाज पर महान उपकार कर यशस्वी बनेंगे।

वि. स. २००२

मृगसर सुदि १

जैनमुनि-उपाध्याय आत्माराम

लुधियाना (पंजाब)

-: ❀ :-

शुभमस्तु॥

वीकानेरवाला समाजभूषण शास्त्रज्ञ भेरूदानजी शेठिआजीका अभिप्राय

*

आप जो शास्त्रका कार्य कर रहे हैं यह बड़ा उपकारका कार्य है। इससे जैनजनता को काफी लाभ पहुँचेगा

(ता २८-३-५६ ना पत्रमायी)

॥ श्रीः ॥

जैनागमवारिधि-जैनधर्मदिवाकर-जैनाचार्य=पूज्य-श्री आत्मारामजी-
महाराजनां पञ्चनद-(पजाव) स्थानामनुत्तरोपपातिकसूत्राणा-
मर्थबोधिनीनामकटीकायामिदम्-
सम्प्रतिपत्रम्.

आचार्यवर्यैः श्री घासीलालमुनिभिः सङ्कलिता अनुत्तरोपपातिकसूत्राणा-
मर्थबोधिनीनाम्नी सस्कृतवृत्तिरूपयोगपूर्वक सकलाऽपि स्वशिष्यमुखेनाऽश्रावि मया,
इयं हि वृत्तिर्मुनिवरस्य वैदुष्यं प्रकटयति । श्रीमद्भिर्मुनिभिः सूत्राणामर्थान् स्पष्टयितु
यः प्रयत्नो व्यधायि तदर्थमनेकसौ धन्यवादानर्हन्ति ते । यथा चेय वृत्तिः सरला
सुबोधिनी च तथा सारवत्यपि । अस्याः स्वाध्यायेन निर्माणपदमभीप्सुभिर्निर्वाण-
पदमनुसरद्भिर्ज्ञान-दर्शन-चारित्र्येषु प्रयतमानैर्मुनिभिः श्रावकैश्च ज्ञान-दर्शन-चारि-
त्राणि सम्यक् सम्प्राप्यान्वेऽप्यात्मानस्तत्र प्रवर्तयिष्यन्ते ।

आशासे श्रीमदाशुक्विर्मुनिवरो गीर्वाणवाणीजुषां विदुषां मनस्तोपाय जैना-
गमसूत्राणां सारावबोधाय च अन्येषामपि जैनागमानामित्थं सरलाः सुस्पष्टाश्च
बुद्धोर्विधाय तास्तान् सूत्रग्रन्थान् देवगिरा सुस्पष्टयिष्यति ।

अन्ते च “ मुनिवरस्य परिश्रमं सफलयितुं सरलां सुबोधिनीं चेमां सूत्रवृत्तिं
स्वाध्यायेन सनाथयिष्यन्त्यवश्यं सुयोग्या हसनिभाः पाठकाः । ” इत्याशास्ये—

- विक्रमाब्द २००२

श्रावणकृष्णा प्रतिपदा

लुधियाना

उपाध्याय आत्मारामो जैनमुनि ।

×

एसेहीः—

मध्यभारत सैलाना-निवासी श्रीमान् रतनलालजी डोसी भ्रम-
णोपासक जैन लिखते हैं कि—

श्रीमान् की की हुई टीकावाला उपासकदशाग सेवक के दृष्टिगत
हुवा, सेवक अभी उसका मनन कर रहा है यह ग्रन्थ सर्वांग-सन्तुष्ट
एवम् उच्चकोटि का उपकारक है ।

निरयावलिकासूत्रका सम्मतिपत्र
आगमवारिधि-सर्वतन्त्रस्वतन्त्र-जैनाचार्य-पूज्यश्री
आत्मारामजी महाराजकी तरफ का आया हुआ
सम्मतिपत्र

लुधियाना ता ११ नवम्बर ४८

श्रीयुत गुलाबचन्दजी पानाचन्दजी । मादर जयजिनेन्द्र ॥

पत्र आपका मिला ! निरयावलिका विषय पूज्यश्रीजीका स्वास्थ्य ठीक न होने से उनके शिष्य प श्री हेमचन्द्रजी महाराजने सम्मतिपत्र लिख दिया है वह आपको भेज रहे हैं ! कृपया एक कोपी निरयावलिका की और भेज दिजिये और कोई योग्य सेवा कार्य लिखते रहें ।

भवदीय

गुजरमल-बलवतराय जैन

॥ सम्मतिः ॥

(लेखक जैनमुनि प. श्री हेमचन्द्रजी महाराज)

सुन्दरबोधिनीटीकया समलङ्कृत हिन्दी-गुर्जरभाषानुवादसहितं च श्रीनिरयावलिकासूत्र मेधाविनामल्यमेधसा चोपकारक भविष्यतीति सुदृढ मेऽभिमतम्, संस्कृतटीकेय सरला सुबोधा सुललिता चात एव अन्वर्थनाम्नी चाप्यस्ति । सुविशदत्वात् सुगमत्वात् प्रत्येकदुर्वाधपद-व्याख्यायुतत्वान्च टीकैषा संस्कृतसाधारणज्ञानव्रतामप्युपयोगिनी भाविनीत्यभिप्रैमि । हिन्दी-गुर्जरभाषानुवादावपि एतद्भाषाविज्ञाना महीयसे लाभाय भवेतामिति सम्यक् सभावयामि । जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री घासीलालजी महाराजना परिश्रमोऽयं प्रशंसनीयो धन्यवादाद्वाच्यं ते मुनिसत्तमाः । एतमेव श्री समीरमल्लजी श्री कन्हैयालालजी मुनिवरेण्ययोर्नियोजनकार्यमपि श्लाघ्यं, तावपि च मुनिवरौ धन्यवादाहौ स्तः ।

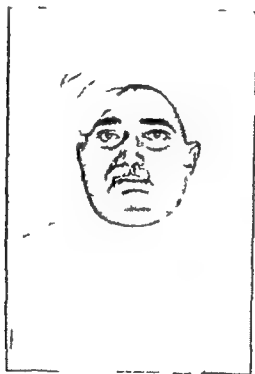
सुन्दरप्रस्तावनाविषयानुक्रमादिना समलङ्कृते सूत्ररत्नेऽस्मिन् यदि शब्दकोपोऽपि दत्तः स्यात्तर्हि चरतर स्यात् । यतोऽस्यावश्यकतां सवऽप्येष-कविद्वयसोऽभवन्ति ।

पाठका : सूत्रस्यास्याध्ययनाध्यापनेन लेखकनियोजकमहोदयाना परिश्रम सफलविष्यन्तीत्याशास्महे । इति ।

श्री उपासकदशाङ्ग सूत्र परत्वे जैन समाजना अग्रगण्य जैनधर्मभूषण
महान् विद्वान् संतोए तेमज विद्वान् श्रायकोए सम्मतिओ समर्पी ते
तेमना नामो नीचे प्रमाणे छे.

- (१) लुधियाना-सम्बत् १९८९, आश्विन पूर्णिमा का पत्र, श्रुतज्ञान के
मंडार आगमरत्नाकर जैनधर्मदिवाकर श्री १००८ श्री उपाध्याय श्री
आत्मारामजी महाराज, तथा न्यायव्याकरणवेत्ता श्री १००७ तच्छिय
श्री मुनि हेमचन्दजी महाराज.
- (२) लाहौर-वि० स० १९८९ आश्विन वदि १३ का पत्र, पण्डितरत्न श्री
१००८ श्री भागचन्दजी महाराज तथा तच्छिय पण्डितरत्न श्री
१००७ श्री त्रिलोकचन्दजी महाराज
- (३) खिचन से ता. ९-११-३६ का पत्र, क्रियापात्र स्थविर श्री १००८
श्री भारतरत्न श्री समरथमलजी महाराज.
- (४) बालाचोर-ता १४-११-३६ का पत्र, परम प्रसिद्ध भारतरत्न श्री
१००८ श्री शतावधानीजी श्री रतनचन्दजी महाराज.
- (५) बम्बई-ता. १६-११-३६ का पत्र, प्रसिद्ध कवीन्द्र श्री १००८ श्री
कवि नानचन्द्रजी महाराज
- (६) आगरा-ता. १८-११-३६, जगत् बल्लभ श्री १००८ श्री जैनदिवाकर
श्री चौथमलजी महाराज, गुणवन्त गणीजी श्री १००७ श्रीसाहित्यप्रेमी
श्री प्यारचन्दजी महाराज
- (७) हैद्राबाद (दक्षिण) ता. २५-११-३६ का पत्र, स्थविरपदभूषित
भाग्यवान् पुरुष श्री ताराचन्दजी महाराज तथा प्रसिद्ध वक्ता श्री १००८
श्री सोभाग्यमलजी महाराज.
- (८) जयपुर-ता. २६-११-३६ का पत्र, संप्रदायके गौरववर्धक शातस्वभावी
श्री १००८ श्री पूज्य श्री खूबचन्दजी महाराज
- (९) अम्बाला-ता २९-११-३६ का पत्र, परम भतापी पञ्जाबकेशरी श्री
१००८ श्री पूज्य श्री काशीरामजी महाराज.

રૂા ૬૦૦૦) આપનાર આદ્ય મુગ્ધજીશ્રી

સ્વ. શેઠ હરખચંદ હાળીદાસ વાઝીયા
ભાણુવડ.

- (१०) सेलाना—ता. २९-११-३६ का पत्र, शास्त्रों के ज्ञाता श्रीमान् रतनलालजी डोसी.
- (११) खीचन—ता. ९-११-३६ का पत्र, पंडितरत्न न्यायतीर्थ सुश्रामक श्रीयुक् माधवलालजी.

X

सादर जय जिनेन्द्र

ता. २५-१२-३६

आपका भेजा हुआ उपासकदशांगसूत्र तथा पत्र मिला यहाँ विराजित प्रवर्तक चधोवृद्ध श्री १००८ श्री ताराचंदजी महाराज पण्डित श्री किशनलालजी महाराज आदि ठाणा १४ सुरज ज्ञाति में विराजमान हैं आपके वहाँ विराजित जैनशास्त्राचार्य पूज्यपाद श्री १००८ श्री घासीलालजी महाराज आदि ठाणा नव से हमारी चन्दना अर्ज कर मुख शांति पूछे आपने उपासकदशांगसूत्र के विषय में वहाँ विराजित मुनिवरों की सम्मती मगाई उसके विषय में वक्ता श्री सोभागमलजी महाराज ने फरमाया है कि वर्तमान में स्थानकवासी समाज में अनेकानेक विद्वान् मुनि महाराज मौजूद हैं मगर जैनशास्त्र की वृत्ति रचने का साहस जैसा घासीलालजी महाराज ने किया है वैसा अन्य ने किया हो ऐसा नजर नहीं आता दूसरा यह शास्त्र अत्यन्त उपयोगी तो यों हैं संस्कृत प्राकृत हिन्दी और गुजराती भाषा होने से चारों भाषा वाले एक ही पुस्तक से लाभ उठा सकते हैं जैन समाज में ऐसे विद्वानों का गौरव घड़े यही शुभ कामना है आशा है कि स्थानकवासी सघ विद्वानों की कदर करना सीखेगा। योग्य लिखे शेष शुभ।

भवदीय

जमनालाल रामलाल कीयती

X

आगरा से—

श्री जैनदिवाकर प्रसिद्ध वक्ता जगद्वल्लभ मुनि श्री चोथमलजी महाराज व पण्डितरत्न सुव्याख्यानी गणीजी श्री प्यारचन्दजी महाराज ने इस पुस्तक को अतीव पसन्द किया है।

धोमान् न्यायतीर्थ पण्डित

माधवलालजी खीचन से लिखते हैं कि—

उन पंडितरत्न महाभाग्यवत पुरुषों के सामने उनकी अगाध-तत्त्वगवेषणा के विषय में मैं नगण्य क्या सम्मति दे सकता हूँ।

परन्तु —

मेरे दो मित्रों ने जिन्होंने इसको कुछ पढ़ा है बहुत सराहना की है वास्तव में ऐसे उत्तम व सचके समझाने योग्य ग्रन्थों की बहुत आवश्यकता है और इस समाज का तो ऐसा ग्रन्थ ही गौरव बढ़ा सकते हैं—ये दोनों ग्रन्थ वास्तव में अनुपम हैं ऐसे ग्रन्थरत्नों के सुप्रकाश से यह समाज अमावास्या के घोर अन्धकार में दीपावली का अनुभव करती हुई महावीर के अमूल्य वचनों का पान करती हुई अपनी उन्नति में अग्रसर होती रहेगी।

×

ता २९-११-३६

अम्बाला (पंजाब)

पत्र आपका मिला श्री भी १००८ पंजाब केशरी पूज्य श्री काशी-रामजी महाराज की सेवा में पढ़ कर सुना दिया। आपकी भेजी हुई उपासकदशाङ्ग सूत्र तथा गृहिधर्मकल्पतरु की एक प्रति भी प्राप्त हुई। दोनों पुस्तकें अति उपयोगी तथा अत्यधिक परिश्रम से लिखी हुई हैं, ऐसे ग्रन्थरत्नों के प्रकाशित करवाये की बड़ी आवश्यकता है। इन पुस्तकों से जैन तथा अजैन सबका उपकार हो सकता है। आपका यह पुरुषार्थ सराहनीय है।

आपका

शशिभूषण शास्त्री

अध्यापक जैन हाईस्कूल

अम्बाला शहर.

शान्त स्वामी बैराग्यमूर्ति तत्त्ववारिधि, धैर्यवान श्री जैनाचार्य पूज्यवर श्री श्री १००८ श्री स्वचन्दजी महाराज साहेबने सूत्र श्री उपासक दशाङ्गजी को देखा। आपने फरमाया कि पण्डित मुनि घासीलालजी महाराज ने उपासकदशाङ्ग सूत्रकी टीका लिखने में उड़ा ही परिश्रम किया है। इस समय इस प्रकार प्रत्येक सूत्रोंकी संशोधनपूर्वक सरल टीका और शुद्ध हिन्दी अनुवाद होने से भगवान् निर्ग्रन्थों के प्रयत्नों के अपूर्व रस का लाभ मिल सकता है

×

धर्म्यई शहर में विराजमान कवि मुनि श्री नानचन्दजी महाराजने फरमाया है कि पुस्तक सुन्दर है प्रयास अच्छा है।

❀

एीचन से स्थविर क्रिया पात्र मुनि श्री रतनचन्दजी महाराज और पण्डितरत्न मुनि सन्नधमलजी महाराज श्री फरमाते हैं कि— विद्वान् महात्मा पुरुषोंका प्रयत्न सराहनीय है क्या जैनागम श्रीमद् उपासकदशाङ्गसूत्र की टीका, एवं उसकी सरल सुबोधनी शुद्ध हिन्दी भाषा बड़ी ही सुन्दरता से लिखी है।

❀

श्री वीतरागाय नमः ॥

श्री श्री श्री १००८ जैनधर्मदिवाकर जैनागमरत्नाकर श्रीम-
जैनाचार्य श्री पूज्य घासीलालजी महाराज चरणवन्दन स्वीकार हो।

अपरञ्च समाचार है कि आपके भेजे हुए ९ शास्त्र मास्टर सोभालालजी के द्वारा प्राप्त हुए, एतदर्थ धन्यवाद। आपश्रीजीने तो ऐसा कार्य किया है जो कि हजारों वर्षों से किसी भी स्थानकवासी जैनाचार्य ने नहीं किया।

आपने स्थानकवासीजैनसमाज के ऊपर जो उपकार किया है वह कदापि भुलाया नहीं जा सकता और नहीं भुलाया जा सकेगा।

हम तीनों मुनि भगवान महावीर से अथवा शासनदेव से प्रार्थना करते हैं कि आपकी इस वज्रमयी लेखनी को उत्तरोत्तर शक्ति प्रदान करें ता कि आप जैनसमाज के ऊपर और भी उपकार करते रहें और आप चिरजीव हों।

हम आपके मुनि तीन

उदेंपुर

मुनि सत्येन्द्रदेव-मुनि लखपतराय-मुनि पद्मसेन

*

इतवारी बाजार

नागपुर ता. ११-१२-५६

प्रखर विद्वान जैनाचार्य मुनिराज श्री घासीलालजी महाराजद्वारा जो आगमोद्धार हुआ और हो रहा है, सचमुच महाराजश्री का यह स्तुत्य कार्य है। हमने प्रचारकजी के द्वारा नौ सूत्रों का सेट देखा और कङ्क मार्मिक स्थलोंको पढा, पढ़ कर विद्वान मुनिराजश्री की शुद्ध श्रद्धा तथा लेखनीके प्रति हार्दिक प्रसन्नता फुट पड़ी।

वास्तव मे मुनिराज श्री जैन समाज पर ही नहीं इतर समाज पर भी महा उपकार कर रहे हैं। ज्ञान किसी एक समाज का नहीं होता वह सभी समाज की अनमोल निधि है जिसे कठिन परिश्रम से तैयार कर जनता के सम्मुख रखवा जा रहा है जिसका एक एक सेट हर शहर गाव और घर घर मे होना आवश्यक है।

साहित्यरत्न

मोहनमुनि सोहनमुनि जैन.

૩૦. ૫૨૫૧) આપનાર આદિ મુગ્ધા શ્રી

૨૫. શ્રી. છગનલાલ ગામળદાસ ભાવનાર
જન્મ તા ૧૫-૧૨-૧૮૮૭ + દેહાંત્ય તા ૧૬-૧-૧૯૮૪

मेवाहदेशपावनकृतृणां

श्री श्रमणसंघीय पण्डित मुनिश्री माँगीलालजी महाराजाना शिष्यस्य हस्तिमुने
सम्मतिपत्रम्

२०१५ वर्षीय-वर्षावास-टीपावली

राजकरेडा (राजस्थान)

पुरतो जिनगणीरसिक सज्जनाना पूज्यश्री १००८ श्री घासीलालजी महा
राजविरचित जैनागमव्याख्याऽध्ययनजन्मनो मत्स्वान्ते परिमितिमप्राप्नुवतो निर्भ-
रानन्दस्यानुभवं प्रसन्नमनसा कतिपयैः शब्दैर्निर्दिशामि ।

अस्माकमहोभाग्येन विराजमानैर्विधया वयसा च वृद्धैः सज्जनशिरोमणिभिः
पूज्यपदवीमलङ्कुर्यद्भिः श्रीमज्जैनाचार्य घासीलालजीमहाराजैः प्रणीतया व्याख्याया
समलङ्कृताः जैनागमा दृष्टिगोचरीकृताः । मनोहारिणी सस्कृत, टीका हिन्दीगुर्जरभा-
षानुवादद्वय च बलान्मानस समाकर्षति । पूज्यश्रीविरचितजैनागमव्याख्यानसहस्र-
भानुना मम जैनागमरहस्याज्ञानतमस्सहतिरपहृता, हृत्पथ च प्रफुल्लित जातम् ।

आसीदभावो बहोः कालाज्जैनागमेषु स्थानकवासिसंप्रदायाभिमतसस्कृतव्या-
ख्यानस्य, परतन्त्रआसीदद्यावधिस्थानकवासीजैनसमुदायः । परं परमकृपालुना
श्रीमताऽऽचार्यप्रवरेणाऽनवरत परिश्रम्य जैनागमेषु स्वसंप्रदायपरिपोषिका टीका
विधाय सरुलोऽपि स्थानकवासिजैनस्य स्यावलम्बोक्तः । श्रीमज्जैनाचार्यकृतेय
मुपकृतिः सकलस्थानकवासिजैनहृदयेषु वज्रलेपायिता भविष्यतीति मन्ये ।

अनादिधोराज्ञानतमसिपतता जनानां त्राणोपायः केवल जिनभाषितमेवेति
सर्वविदितमेव । तत्र सर्वजनकल्याणकामनया पूज्यश्रीचरणैर्या टीका विरचिता सा
सर्वेषामपि सिद्धिप्रदा विजयप्रदा कल्याणपदा सन्मार्गप्रदर्शिका चास्तीति मे सुदृढो
विश्वासः । अतोऽहं सर्गानपि जैनबन्धून् प्रोत्साहयामि, यत्ते स्वहितमभिसंधाय
श्रीमत्पूज्यजैनाचार्यविरचितव्याख्यासाहाय्येन जैनागमहृदय सम्यगवगम्य तन्नि-
र्दिष्टमार्गेण स्व-स्वजीवन सफलयन्तो लोकद्वय साधयन्त्वित्यलमतिविस्तरेण ।

अन्ते, च शासनाधीशमभ्यर्थये-यदस्मदीयाचार्यप्रवराः शतायुषो निरामयश्च
भवन्तिवति ।

इत्थ पूज्यश्री १००८ श्रीघासीलालजी महाराजविरचितजैनागमव्याख्यायां
स्वसम्मतिं प्रदर्शयति—

श्री श्रमणसंघीय पण्डित मुनिश्री माँगीलालजी महाराजचरणरजो हस्तीमुनिः

શ્રી દશવૈકલિક સૂત્રનું સમ્મતિ પત્ર

શ્રમણસંઘના મહાન આચાર્ય આગમવારિધિ સર્વતન્ત્ર સ્વતન્ત્ર જૈનાચાર્ય પૂજ્ય શ્રી આત્મારામજી મહારાજે આપેલા સમ્મતિ પત્રનો ગુજરાતી અનુવાદ

*

મે તથા પડિત મુનિ હેમચંદ્રજીએ પડિત મુલચંદ વ્યાસ (નાગૌર પ્રારવાહ વાલ) દ્વારા મળેલી પડિતરત્ન શ્રી ધ્યામીલાલજી મુનિ વિચરિત સંસ્કૃત અને હિન્દી ભાષા સહિત શ્રી દશવૈકલિકસૂત્રની આચારમણિમ જૂષા ટીકાનું અવલોકન કર્યું આ ટીકા સુદર ણની છે તેમા પ્રત્યેક શબ્દનો અર્થ સારી રીતે વિશેષ ભાવ લઈને સમજાવવામા આવેલ છે

તેથી વિદ્વાનો અને સાધારણ બુદ્ધિવાળાઓ માટે પરમ ઉપકાર કરવા વાળી છે ટીકાકારે મુનિના આચાર વિષયનો સારો ઉદ્દેશ્ય કરેલ છે જે આધુનિક મતાવલંબી અહિંસાના સ્વરૂપને નથી જાણતા, હયામા પાપ સમજે છે તેમને માટે 'અહિંસા શુ વસ્તુ છે' તેનું આરી રીતે પ્રતિપાદન કરેલ છે વૃત્તિકારે સૂત્રના પ્રત્યેક વિષયને સારી રીતે સમજાવેલ છે આ વૃત્તિના અવલોકનથી વૃત્તિકારની અતિશય યોગ્યતા સિદ્ધ થાય છે

આ વૃત્તિમા એક બીજી વિશેષતા એ છે કે મૂલ સૂત્રની સંસ્કૃત છાયા હોવાથી સૂત્ર, સૂત્રના પદ અને પદ્યરૂપે સુબોધ હાયક બનેલ છે

પ્રત્યેક જણાસુએ આ ટીકાનું અવલોકન અવશ્ય કરવું જોઈએ વધારે શું કહેવું અમારા સમાજમા આવા પ્રકારના વિદ્વાન મુનિરત્નોર્થ હોય એ સમાજનું અહોભાગ્ય છે આવા વિદ્વાન મુનિરત્નોના કારણે સુમપ્રાય સુતેહો સમાજ અને હુમપ્રાય એટલે લોપ પામેલુ સાહિત્ય એ બનેનો ફરીથી ઉદય થશે જેનાથી ભાવિતાત્મા મોક્ષ યોગ્ય બનશે અને નિર્વાણ પદને પામશે આ માટે અમે વૃત્તિકારને વારવાર ધન્યવાદ આપીએ છીએ

વિક્રમ સવત ૧૯૬૦ ફાલ્ગુન શુકલ

ધર્મ

તેરસ મગળવાર

(અલવર સ્ટેટ)

ધવજઆયજધણા
સુણી આચારામે
પચનધઓ

શતાવધાની પડિતરત્ન મુનિ શ્રી રતનચંદજી મ. સા. નો અભિપ્રાય.

ખાલાચોરથી ભારતરત્ન શતાવધાની પડિત મુનિ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રી રતન-ચંદજી મહારાજ ફરમાવે છે કે—

ઉત્તરોત્તર જોતા મૂલસૂત્રની ટીકાઓ રચવામા ટીકાકારે સ્તુત્ય પ્રયાસ કર્યો છે, જે સ્થાનકવાસી સમાજ માટે મગરૂરી લેવા જેવું છે, વળી કરાચીના શ્રી સંઘે સારા કાગળમા અને સુસારા ટાઈપમા પુસ્તક છપાવી 'પ્રગટ' કર્યું છે જે એક પ્રકારની સાહિત્ય સેવા જાણવી છે.

શ્રમણુમઘના પ્રચાર મત્રી પત્તણં કેશરી મહારાજ શ્રી મેમચંદલ
મહારાજ જેઓથી રાજકોટમા પધારેલા હતા ત્યારે તેઓના તરફથી
શાસ્ત્રોને માટે મળેલો આલપ્રાય

*

શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ તરફથી પૂજ્યપાદ શાસ્ત્રવારિધિ પડિતરાજ સ્વામિ
શ્રી ધામીલાલજી મહારાજદ્વારા શાસ્ત્રોદ્ધારનું જે કાર્ય થઈ રહ્યું છે તે કાર્ય
જનસમાજ તેમા ખાસ કરીને સ્થાનકવાસી જનસમાજને માટે મૂળભૂત મૌલિક
સંસ્કૃતિની જડને મજબૂત કરવાવાળું છે,

એટલા ખાતર આ કાર્ય અતિ પ્રશસનીય છે માટે દરેક વ્યક્તિએ
તેમા યથાશક્તિ લોગ દેવાની ખાસ આવશ્યકતા છે અને તેથી એ ભગીરથ
કાર્ય જદ્દી સંપૂર્ણપણે પારપાડી શકાય અને જનતા શ્રુતજ્ઞાનનો લાભ
મેળવી શકે

*

દરીયાપુરી સ પ્રદાયના પૂજ્ય આચાર્ય શ્રી ઈશ્વરલાલજી મહારાજ સાહેબનાં

સૂત્રો સંબંધે વિચારો

નમાસિ વીર ગિરી સાર ધીર

પૂજ્ય પાદ જ્ઞાનપ્રવર શ્રી ધામીલાલજી મહારાજ તથા પડિત શ્રી
કનૈયાલાલજી મહારાજ આદિ થાણા છની સેવામા—

અમદાવાદ શાહપુર ઉપાશ્રયથી મુનિ દયાનંદજીના ૧૦૮ પ્રણિપાત

આપ સવે થાણાઓ સુખસમાધિમા હશે નિરતર ધર્મધ્યાન ધર્મા-
રાધનમા લીન હશે

સૂત્ર પ્રકાશન કાર્ય ત્વરિત થાય એવી ભાવના છે દેશવૈકલિક તથા
આચારાગ એક એક ભાગ અહીં છે ટીકા ખૂબ સુદર, મરળ અને પડિત
જનોને સુપ્રિય થઈ પડે તેવી છે સાથે સાથે ટીકા વીનાના મૂળ અને અર્થ
સાથે પ્રકાશન થાય તો શ્રાવકગણ તેનો વિશેષ લાભ લઈ શકે અને પૂજ્ય
આચાર્ય ગુરુદેવને આજે મોતીયો ઉત્સવો છે અને સાડ છે એજ

આસો સદ ૧૦, મગળવાર તા ૨૫-૧૦-૫૫

પુન પુન શાતા ઇચ્છતો,
દયા મુનિના પ્રણિપાત

રીયાપુરી સ પ્રદાયના પડિતરત્ન શ્રી લાઈચિ દલ મહારાજનો અભિપ્રાય

રાણપુર તા ૧૯-૧૨-૫૫

પૂજ્યપાદ જ્ઞાનપ્રવર પડિતરત્ન પૂજ્ય શ્રી ધાર્મીલાલ મહારાજ આદિ મુનિવરોની સેવામા આપ સર્વ સુખ સમાધીમાં હશે.

સૂત્ર પ્રકાશનનું કામ સુદર થઈ રહ્યું છે તે જાણી અત્યંત આનંદ, આપના પ્રકાશિત થયેલા કેટલાક સૂત્રો જોયા સુદર અને સરલ સિદ્ધાંતના ન્યાય ને પુષ્ટિ કરતી ટીકા પડિતરત્નને સુપ્રિય થઈ પડે તેવી છે સૂત્ર પ્રકાશનનું કામ ત્વરિત પૂર્ણ થાય અને લાવિ આત્માઓને આત્મકલ્યાણ કરવામા સાધનમૂલ થાય એજ અભ્યર્થના.

શ્રી પડિતરત્ન બાળપ્રદાયચારી
પૂ શ્રી લાઈચિ દ મહારાજની
આજ્ઞાનુસાર શાન્તિમુનિના
પાયવંદન સ્વીકારશે,

*

તા. ૧૧-૫-૫૬
વીરમગામ

ગમ્છાધિપતિ પૂજ્ય મહારાજ શ્રી જ્ઞાનચંદ્ર મહારાજના સ પ્રદાયના આત્માર્થી, ક્રિયાપાત્ર, પડિતરત્ન મુનિશ્રી સમરથભલે મહારાજનો અભિપ્રાય.

ખીચનથી આવેલ તા ૧૧-૨-૫૬ના પત્રથી ઉદ્ધિત

પૂજ્ય આચાર્ય ધાર્મીલાલ મહારાજના હસ્તેક જે સૂત્રોનું લખાણ સુદર અને સરળ લખામા થાય છે તે સાહિત્ય, પડિત મુનિશ્રી સમરથભલે મહારાજ, સમય જોઈ મળવાને કારણે સંપૂર્ણ જોઈ શકેલા નથી છતાં જેટલું સાહિત્ય જોયું છે, તે બહુ જ સાદું અને મનન સાથે લખાયેલું છે તે લખાણ શાસ્ત્ર આજ્ઞાને અનુરૂપ લાગે છે આ સાહિત્ય દરેક અધ્યાત્મી જીવને વાંચવા યોગ્ય છે, આમા સ્થાનકવાંસી સમાજની 'અધ્યા', પ્રરુપણા અને ફરસણાની દૃઢતા શાસ્ત્રાનુકૂળ છે આચાર્ય શ્રી અપૂર્વ શ્રમ લઈ સમાજ ઉપર મહાન ઉપકાર કરે છે

લો. કીશનલાલ પૃથ્વીરાજ માહુ
મુ ખીચન

*

લીબડી મંત્રદાયના સદાનદી સુનિશ્રી છોટાલાલજી મહારાજનો અભિપ્રાય.

શ્રી વીતરાગદેવે-જ્ઞાનપ્રચારને તીર્થ કર નામ ગોત્ર બાધવાનું નિમિત્ત કહેલ છે જ્ઞાનપ્રચાર કરનાર, કરવામા મહાય કળાર, અને તેને અનુમોદન આપનાર જ્ઞાનાવધિય કર્મને દાય કરી-કેવળ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી પરમપદના અધિકારી બને છે શાસ્ત્રજ-પરમ ગાન્ત, અને અપ્રમાદિ પૂન્યશ્રી ધામીલાલજી મહારાજ પોતે અવિશ્રાન્તપણે જ્ઞાનની ઉપાસના અને તેની પ્રભાવના અનેક વિકટ પ્રમગોમા પણ કરી રહ્યા છે તે માટે તેઓશ્રી અનેકશ ધન્યવાદના અધિકારી છે વદનીય છે-તેમની જ્ઞાન પ્રભાવનાની ધગશ ઘણા પ્રમાદિઓને અનુકરણીય છે જેમ પૂન્યશ્રી ધામીલાલજી મહારાજ પોતે જ્ઞાનાપ્રચાર માટે અવિશ્રાન્ત પ્રયત્ન કરે છે તેમજ-શાસ્ત્રોધ્યાગ મમિતિના કાર્યવાહકો પણ એમા સહાય કરીને જે પવિત્ર નેવા કરી રહેલ છે તે પણ ખરેખર ધન્યવાદના પૂર્ણ અધિકારી છે

એ સમિતિના કાર્યવાહકોને મારી એક સૂચના છે કે -

શાસ્ત્રોધારક પ્રવર પડિત અપ્રમાદિ સત ધામીલાલજી મહારાજ જે શાસ્ત્રોદ્ધારનુ કામ કરી રહેવ છે તેમા સહાય કરવા માટે-પડિતો વિગેરેના માટે જે ખર્ચો થઈ રહેલ છે તેને પહોચી વળવા માટે સાડુ સરખુ ફંડ જોઈએ. એના માટે મારી એ સૂચના છે કે - શાસ્ત્રોધાર સમિતિના મુખ્ય કાર્યવાહકો-જે બની શકે તો પ્રમુખ પોતે અને બીજા બે ત્રણ જણાઓ શુજ રાત, સૌરાષ્ટ્ર અને કચ્છમા પ્રવાસ કરી મેઝબરો બનાવે અને આર્થિક સહાય મેળવે

જો કે અત્યારની પરિસ્થિતિ વિવેક છે વ્યાપારીઓ, ધધાદારીઓને પોતાના વ્યવહાર સાચવવા પણ મુશ્કેલ બને છે છતાં જો સહયોગિત જુહારથી પ્રવાસે નિકળે તો જરૂર કાર્ય સફળ કરે એવી મને શ્રદ્ધા છે

આર્થિક અનુકૂળતા થવાથી શાસ્ત્રોધારનુ કામ પણ વધુ સરલતાથી થઈ શકે, પૂન્યશ્રી ધામીલાલજી મહારાજ જ્યાં સુધી આ તરફ વિચરે છે ત્યાં સુધીમા એમની જ્ઞાન શક્તિનો જેટલો લાભ લેવાય તેટલો લઈ લેવો ડઠાચ સૌરાષ્ટ્રમા વધુ વખત રહેવાથી તેમને હવે બહાર વિહરવાની ઇચ્છા હોય તો શાન્તિભાઈ શેઠ જેવાએ વિનંતી કરી અમનવાદ પધરાવવા અને ત્યાં-અનુકૂળતા મુજબ બે-ત્રણ વર્ષની સ્થિરતા કરાવીને તેમની પાસે શાસ્ત્રોધારનુ કામ પૂર્ણ કરાવી લેવુ જોઈએ

થોડા વખતમા જમજોધપુરમા શાસ્ત્રોદ્ધારકમીટી મળવાની છે. તે વખતે ઉપરની સૂચના વિચારાય તો ઠીક

કરી શાસ્ત્રોધારક પૂજ્યશ્રી ધામીલાલજી મહારાજને એમની આ સેવા અને પરમ કૃત્યાણુકારક પ્રવૃત્તિને માટે વારવાર અભિનંદન છે ગાસનનાયક દેવ તેમના શરિરાદીને સશક્ત અને દીર્ઘાયુ ગળી સમાજ ધર્મની વધુ ને વધુ સેવા કરી શકે ૐ અસ્તુ

ચતુર્માસ સ્થળ લીબડી લિ
સા ૨૦૧૦ શ્રાવણ વદ ૧૩ ગુરુ સદાનંદી જૈનમુનિ છોટાલાલજી

*

શ્રી વર્ધમાન સપ્રદાયના પૂજ્ય શ્રી પુનમચંદ્રજી મહારાજનો અભિપ્રાય

શાસ્ત્રવિશારદ પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી ધામીલાલજી મહારાજશ્રીએ જૈન આગમો ઉપર જે સંસ્કૃત ટીકા વગેરે રચેલ છે તે માટે તેઓશ્રી ધન્યવાદને પાત્ર છે તેમજ આગમો ઉપરની સ્વતંત્ર ટીકા રચીને સ્થાનકવાસી જૈન સમાજનું ગૌરવ વધાર્યું છે આગમો ઉપરની તેમની સંસ્કૃત ટીકા ભાષા અને ભાવની દૃષ્ટિએ ઘણીજ સુદર છે | સંસ્કૃત રચના માધુર્ય તેમજ અલંકાર વગેરે શુભ્રાથી યુક્ત છે, વિકાનોએ તેમજ જૈન સમાજના આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો વગેરેએ શાસ્ત્રો ઉપર રચેલી આ સંસ્કૃત રચનાની કદર કરવી જોઈએ અને દરેક પ્રકારનો સહકાર આપવો જોઈએ

આવા મહાન કાર્યમાં પડિનરતન પૂજ્ય શ્રી ધામીલાલજી મહારાજ જે પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે તે અલૌકિક છે તેમનું આગમ ઉપરની સંસ્કૃત ટીકા વગેરે રચવાનું લગીરથ કાર્ય શીઘ્ર સફળ થાય એજ શુભેચ્છા સાથે

અમદાવાદ

તા ૨૨-૪-૫૬ રવિવાર

મહાવીર જયતિ

}

મુનિ પૂર્ણચંદ્રજી

*

ખુલાત સપ્રદાયના મહાસતી શાસ્ત્રાભાર્થ સ્વામીનો અભિપ્રાય.
શ્રીમાન શેઠ શાંતિલાલભાઈ મગજદામભાઈ
પ્રમુખ સાહેબ અખિલ ભારત પ્રે, સ્થા જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ
મુ અમદાવાદ

અમે અત્રે દેવગુરુની કૃપાએ સુખરૂપ છીએ વિ મા આપની સમિતિ દ્વારા પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી ધામીલાલજી મહારાજ સાહેબ જે સૂત્રોનું કાર્ય કરે છે તે પૈકીના સૂત્રોમાંથી ઉપાસકદયાગસૂત્ર, આચારાગસૂત્ર, અનુત્તરોપપાતિકસૂત્ર, દશવૈકલિકસૂત્ર વિગેરે સૂત્રો જોયા તે સૂત્રો સસ્ત્રન

લેવા જેવું છે હસ સમાન આત્માઓ જ્ઞાન ઝરણાઓથી આત્મરૂપ વાડીને વિકસિત કરે છે ધન્ય છે આપને અને સમિતિના કાર્યકરોને જે સમાજ ઉત્થાન માટે કોઈની પણ પરવા કર્યા વગર જ્ઞાનનું દાન બલ્ય આત્માઓને આપવા નિમિત્તરૂપ થઈ રહ્યા છે. આવા સમર્થન વિહવાન પાસેથી સંપૂર્ણ કાર્ય પુરૂ કરાવશે તેવી આશા છે

એજ લિ બરવાળા સપ્રદાયના વિદુષી

મહાસતીજી મોંઘીબાઈ સ્વામી

ના ફરમાનથી લી ખોડીદાસ ગણેશભાઈ-ધધુકા

સ્થાનકવાસી જૈન સઘના પ્રમુખ

અદ્યતક પદ્ધતિને અપનાવનાર વડોદરા, કોલોજના એક વિદ્વાત

પ્રોફેસરનો અભિપ્રાય.

સ્થાનકવાસી સપ્રદાયના મુનિશ્રી ધાસીલાલજી મહારાજ જૈનશાસ્ત્રોના સસ્કૃત ટીકાબદ્ધ, ગુજરાતીમાં અને હિન્દીમાં ભાષાતરો કરવાના ઘણા વિકટ કાર્યમાં વ્યાસ થયેલા છે શાસ્ત્રો પૈકી જે શાસ્ત્રો પ્રસિદ્ધ થયા છે તે હું જોઈ શક્યો છું, મુનિશ્રી પોતે સસ્કૃત, અર્ધભાગધી હિન્દી ભાષાઓના નિષ્ણાત છે, એ એમનેા દુકો પરિચય ઠરતા સહજ જણાઈ આવે છે શાસ્ત્રોનું સપાદન કરવામાં તેમને પોતાના શિષ્યવર્ગનેા અને વિશેષમાં ત્રણ પડિતોનેા સહકાર મળ્યો છે, તે જોઈ મને આનંદ થયો સ્થાનકવાસી સપ્રદાયના અગ્રેમરોએ પડિતોનેા સહકાર મેળવી આપી મુનિશ્રીના કાર્યને સરજ અને શિષ્ટ બનાવ્યું છે સ્થાનકવાસી સમાજમાં વિદ્વતા ઘણી ઓછી છે તે દિગંબર મૂર્તિપૂજક શ્રવેતાબર વગેરે જૈનદર્શનના પ્રતિનિધિઓના ઘણા સમયથી પરિચયમાં આવતા હું વિરોધના બય વગર કહી શકું પૂ મહારાજનેા આ પ્રયાસ સ્થાનકવાસી સપ્રદાયમાં પ્રથમ છે એવી મારી માન્યતા છે સસ્કૃત સ્પષ્ટીકરણેા સારા આપવામાં આવ્યા છે ભાષા શુદ્ધ છે એમ હું ચોક્કસ કહી શકું છું ગુજરાતી ભાષાન્તરો પણ શુદ્ધ અને સરળ થયેલા છે મને વિશ્વાસ છે કે મહારાજશ્રીના આ સ્તુત્ય પ્રયાસને જૈનસમાજ ઉત્તેજન આપશે અને શાસ્ત્રોના ભાષાતરોને વાચનાલયમાં અને કુટુંબોમાં વસાવી શકાય તે પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરશે પ્રતાપગજ વડોદરા

કામદાર કેશવલાલ હિ મનગમ.

૩૧. ૫૨૫૧) આપનાર આદ્ય સુરબીશ્રી

કોઠાની હરગોવિંદભાઈ જેચ દભાઈ
રાજકોટ.

લેવા જેવું છે. હું સ સમાન આત્માઓ જ્ઞાન ઝરણાઓથી આત્મરૂપ વાડીને વિકસિત કરે છે ધન્ય છે આપને અને સમિતિના કાર્યકરોને જે મમાજ ઉત્થાન માટે કોઇની પણ પરવા કર્યા વગર જ્ઞાનનું દાન બોધ્ય આત્માઓને આપવા નિમિત્તરૂપ થઈ રહ્યા છો આવા સમર્થન વિદ્વાન પાસેથી સંપૂર્ણ કાર્ય પુરું કરાવશે તેવી આશા છે

એજ લિ બરવાળા સપ્રદાયના વિદુષી

મહાસતીજી મોઘીબાઈ સ્વામી

ના કરમાનથી લી જોડીદાસ ગણેશભાઈ-ધધુકા

સ્થાનકવાસી જૈન સઘના પ્રમુખ

અઘતક પદ્ધતિને અપનાવનાર વડોદરા કોલેજના એક વિદ્વાન

પ્રોફેસરનો અભિપ્રાય.

સ્થાનકવાસી સપ્રદાયના મુનિશ્રી ધાસીલાલજી મહારાજ જૈનશાસ્ત્રોના સંસ્કૃત ટીકાબદ્ધ, શુજરાતીમા અને હિન્દીમા ભાષાતરો કરવાના ઘણા વિકટ કાર્યમા વ્યાપ્ત થયેલા છે શાસ્ત્રો પૈકી જે શાસ્ત્રો પ્રસિદ્ધ થયા છે તે હું જોઈ શક્યો છું, મુનિશ્રી પોતે સંસ્કૃત, અર્ધમાગધી હિન્દી ભાષાઓના નિબળાત છે, એ એમનો હું કો પરિચય ઠરતા સહજ જણાઈ આવે છે શાસ્ત્રોનું સંપાદન કરવામા તેમને પોતાના શિષ્યવર્ગનો અને વિશેષમા ત્રણ પડિતોનો સહકાર મળ્યો છે, તે જોઈ મને આનંદ થયો સ્થાનકવાસી સપ્રદાયના અગ્રેસરોએ પડિતોનો સહકાર મેળવી આપી મુનિશ્રીના કાર્યને સરળ અને શિષ્ટ બનાવ્યું છે સ્થાનકવાસી સમાજમા વિદ્વતા ઘણી ઓછી છે તે દિગ્ગજ મૂર્તિપૂજક શ્રવેતાબર વગેરે જૈનદર્શનના પ્રતિનિધિઓના ઘણા સમયથી પરિચયમા આવતા હું વિદોધના બય વગર કહી શકું કે મહારાજનો આ પ્રયાસ સ્થાનકવાસી સપ્રદાયમા પ્રથમ છે એવી મારી માન્યતા કે સંસ્કૃત સ્પષ્ટીકરણો સારા આપવામા આવ્યા છે ભાષા શુદ્ધ છે એમ હું ચોક્કસ કહી શકું છું શુજરાતી ભાષાન્તરો પણ શુદ્ધ અને સરળ થયેલા છે મને વિશ્વાસ છે કે મહારાજશ્રીના આ સ્તુત્ય પ્રયાસને જૈનસમાજ ઉત્તેજન આપશે અને શાસ્ત્રોના ભાષાતરોને વાચનાલયમા અને કુટુંબોમા વસાવી શકાય તે પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરશે પ્રતાપગજ વડોદરા

કામદાર કેશવલાલ હિમતરામ,

મુબઈની બે કોલેજના પ્રોફેસરોનો અભિપ્રાય

મુંબઈ તા ૩૧-૩-૫૬

શ્રીમાન શેઠ શાંતિલાલ મગજલાલ

પ્રમુખ શ્રી અખિલ ભારત શ્રવે સ્થા નૈન શાઓધ્ધાર સમિતિ,
રાજકોટ

પૂન્યાચાર્ય શ્રી ધાસીલાલજી મહારાજે તૈયાર કરેલા આચારાગ, દશ-
વૈકલિક આવશ્યક, ઉપાસકદશાગ વગેરે સૂત્રો અમે જોયા આ સૂત્રો ઉપર
સંસ્કૃતમાં ટીકા આપવામાં આવી છે અને સાથે માથે હિન્દી અને ગુજરાતી
ભાષાંતરો પણ આપવામાં આવ્યા છે, સંસ્કૃત ટીકા અને ગુજરાતી તથા
હિન્દી ભાષાંતરો જોતા આચાર્યશ્રીના આ ત્રણે ભાષા પર એકસરખા અસાધા
રહુ પ્રભુત્વની સચોટ અને સુરેખ છાપ પડે છે આ સૂત્ર ગ્રંથોમાં પાને પાને
પ્રગટ થતી આચાર્યશ્રીની અપ્રતિમ વિદ્વતા મુગ્ધ કરી દે તેની છે ગુજરાતી
તથા હિન્દીમાં થયેલા ભાષાંતરમાં ભાષાની શુદ્ધિ અને સરળતા નોંધપાત્ર
છે એથી વિદ્વદ્જનન અને સાધારણ માણસ ઉભયને સતોષ આપે એવી એમની
લેખિનીની પ્રતીતિ થાય છે ૩૨ સૂત્રોમાંથી હજી ૧૩ સૂત્રો પ્રગટ થયા છે
બીજા ૭ સૂત્રો લખાઈને તૈયાર થઈ ગયા છે આ બધા જ સૂત્રો જ્યારે
એમને હાથે તૈયાર વધેને પ્રગટ થશે ત્યારે નૈન સૂત્ર-સાહિત્યમાં અમૂલ્ય
સપત્તિરૂપ ગણ્યશે એમાં સંશય નથી આચાર્યશ્રી આ મહાન કાર્યને નૈન
સમાજનો-વિશેષતઃ સ્થાનકવાસી સમાજનો સંપૂર્ણ સહકાર સાપડી રહેશે એવી
અમે આશા રાખીએ છીએ.

પ્રો રમણલાલ ચીમનલાલ શાહ

સેટ એવિયર્સ કોલેજ, મુંબઈ.

પ્રો તારા રમણલાલ શાહ.

સોફિયા કોલેજ, મુંબઈ

રાજકોટની ધર્મેન્દ્રસિંહજી કોલેજના પ્રોફેસરનો

અભિપ્રાય.

જયમહાલ

બંદગનાથ પ્લોટ

રાજકોટ તા ૧૮-૪-૫૭

પૂન્યાચાર્ય ૫૦ મુનિ શ્રી ધાસીલાલજી મહારાજ આજે નૈનસમાજ
માટે એક એવા કાર્યમાં વ્યાસ થયેલા છે કે જે સમાજ માટે બહુ ઉપયોગી
થઈ પડશે મુનિશ્રીએ તૈયાર કરેલા આચારાગ, દશવૈકલિક શ્રી વિપાદશ્રંત

પ્રધાનાચાર્યશ્રી તથા પ્રચાર મંત્રીશ્રી તથા અનેક અનુભવી મહાનુભાવોએ પોતાની પસંદગીની મહોર છાપ આપી છે એને છેલ્લામા છેલ્લા વડોદરા યુનિવર્સિટીના પ્રેક્ટિસર કેનવલાલ કામદાર એમ એ એ પોતાનું સવિસ્તર પ્રમાણપત્ર આપ્યું છે કે તે શાસ્ત્રોદ્યાર કમિટીના કામને આ સમેલન તથા કોન્ફરન્સ હાર્દિક અભિનંદન આપે છે અને તેમના કામને જ્યાં જ્યાં અને જે જે જરૂર પડે-પડિતની અને નાણાની-પોતાની પાસેના ફડમાથી અને બહાર જનતા પાસેથી મદદ મળે તેવી ઈચ્છા ધરાવે છે

આ શાસ્ત્રો અને ટીકાઓને જ્યારે આટલી બધી પ્રસશાપૂર્વક પસંદગી મળી છે ત્યારે તે કામને મદદ કરવાની આ કોન્ફરન્સ પોતાની ફરજ માને છે અને જે કાંઈ ત્રુટી હોય તે પ ૨ શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજની સાનિધ્યમા જઈ બતાવીને સુચારવા પ્રયત્ન કરવો આ કામને ટલ્લે ચલાવવા જેવું કોઈપણ કામ સત્તા ઉપરના અધિકારીઓના વાણી કે વતનથી ન થાય તે જોવા પ્રમુખ સાહેબને શલામણ કરે છે

(સ્થા જૈન પત્ર તા ૪-૫-૫૬)

x

સ્વતંત્રવિચારક અને નિહર લેખક ‘જૈનસિદ્ધાંત’ના તત્ત્વી

શેઠ નગીનદાસ ગીરધરલાલનો અભિપ્રાય

શ્રી સ્થાનકવાસી શાસ્ત્રોદ્યાર સમિતિ સ્થાપીને પૂ શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજને સૌરાષ્ટ્રમા બોલાવી તેમની પાસે બત્રીસે સૂત્રો તૈયાર કરવાની હિલચાલ ચાલતી હતી ત્યારે તે હિલચાલ કરનાર શાસ્ત્રજ્ઞ શેઠશ્રી દામોદરદાસ સાથે પત્રવ્યવહાર ચાલેલો ત્યારે શેઠશ્રી દામોદરદાસભાઈએ તેમના એક પત્રમા મને લખેલું કે—

“આપણા સૂત્રોના મૂળ પાઠ તપાસી શુદ્ધ કરી સંસ્કૃત તૈયાર કરી શકે તેવા સ્થાનકવાસી સપ્રદાયમા સુનિશ્ચી ઘાસીલાલજી મ સિવાય મને કોઈ વિશેષ વિદ્વાન સુનિ બવામા આવતા નથી લાખી તપાસને અતે મે સુનિ શ્રી ઘાસીલાલજી મને પસંદ કરેલા છે ”

શેઠ શ્રી દામોદરદાસભાઈ પોતે વિદ્વાન હતા શાસ્ત્રજ્ઞ હતા તેમ વિચારક પણ હતા શ્રાવકો તેમજ સુનિઓ પણ તેમની પાસેથી શિક્ષા વાચન લેતા, તેમ જ્ઞાનચર્યા પણ કરતા એવા વિદ્વાન શેઠશ્રીની પસંદગી યથાર્થ

વિ મે જોયા આ સૂત્રો જોતા પહેલીજ, નજરે, મહારાજશ્રીનો સંસ્કૃત, અર્ધ
માગધી, હિન્દી તથા ગુજરાતી ભાષાઓ ઉપરનો અસાધારણ કાબુ જણાઈ
આવે છે એક પછી ભાષા મહારાજશ્રીથી અબાળી નથી, આપણે જાણીએ
છીએ કે એ સૂત્રો ઉચ્ચ અને પ્રથમ કોટિના છે તેની વસ્તુ ગંભીર, વ્યાપક
અને જીવનને તલસ્પર્શી છે આટલા ગહન અને સર્વગ્રાહ્ય સૂત્રોનું ભાષાન્તર
પૂ. ધાસીલા ૧૭ મહારાજ જેવા ઉચ્ચ કોટિના મુનિરાજને હાથે થાય છે તે
આપણા અહોભાગ્ય છે, યત્નવાદ અને ભૌતિકવાદના આ જમાનામાં જ્યારે
ધર્મભાવના ઓસરની જાય છે એવે વખતે આવા તત્ત્વજ્ઞાન આધ્યાત્મિકતાથી
ભરેલા સૂત્રોનું સરળ ભાષામાં ભાષાતર દરેક જણાસુ, મુમુક્ષુ અને સાધકને
માર્ગદર્શક થઈ પડે તેમ છે જૈન અને જનેતર વિદ્વાન અને સાધરણ
માણસ, સાધુ અને શ્રાવક દરેકને સમજણ પડે તેવી સ્પષ્ટ, સરળ અને શુદ્ધ
ભાષામાં સૂત્રો લખવામાં આવ્યા છે મહારાજશ્રીને જ્યારે જોઈએ ત્યારે
તેમના આ કાર્યમાં સફળાચેલા જોઈએ છીએ એ ઉપરથી, મુનિશ્રીના પરિશ્રમ
અને ધગશની કલ્પના કરી શકાય છે તેમનું જીવન સૂત્રમાં વણાઈ ગયું છે

મુનિશ્રીના આ અસાધારણ કાર્યમાં પોતાના શિષ્યોનો તથા પડિતોનો
સહકાર મળ્યો છે અને આશા છે કે જો દરેક મુમુક્ષુ આ પુસ્તકોને પોતાના
ઘરમાં વસાવશે અને પોતાના જીવનને સાચા મુળને માર્ગે વાળશે તો
મહારાજશ્રીએ ઉઠાવેલો શ્રમ સંપૂર્ણપણે સફળ થશે

ગ્રા રસિકલાલ કેસ્તુરચંદ ગાધી

એમ, એ, એલ એલ બી

ધર્મેન્દ્રસિંહજી કોલેજ

રાજકોટ (સૌરાષ્ટ્ર)

૨૦/૧૨/૨૦૧૭

૧૫/૧૨/૨૦૧૭

૧૫/૧૨/૨૦૧૭

૧૫/૧૨/૨૦૧૭

૧૫/૧૨/૨૦૧૭

*

મુખર્ષ અને ઘાટકોપરમાં મળેલી સલાએ વિનાસર કોન્ફરન્સ તથા
સાધુસંમેલનમાં મોકેલાવેલ ઠરાવ

હાલ જે વખતે શ્રી શ્રવેતાબર સ્થાનકવાસી જૈનસંઘ માટે આગમ-
સંશોધન અને સ્વતંત્ર ટીકાવાળા શાસ્ત્રોધારની અતિ આવશ્યકતા છે એને
જે મહાનુભવોએ આ વાત દીર્ઘદ્રષ્ટિથી પહેલી પોતાના મગજમાં લઈ તે
પાર પાડવા મહેનત લઈ રહ્યા છે તેવા મુનિ મહારાજ પડિતરત્ન શ્રી ધાસી
લાલજી મહારાજ કે જેઓને સાદગી અવિવેશનમાં સર્વાનુમતે સાહિત્ય મંત્રી
છે તેઓશ્રીની દેખરેખ નીચે આ શ્રવે સ્થા જૈન શાસ્ત્રોધાર સમિતિ
જે એક મોટી વગવાળી કમિટી છે તેની મારફતે કામ થઈ રહ્યું છે જેને

શ્રુત ભક્તિ

(૫ આચાર્ય શ્રી ઇશ્વરલાલજી મ સા ની આજ્ઞા અનુસાર લખનાર)

૬ સ. ના જૈન મુનિ શ્રી દયાનંદજી મહારાજ

તા ૨૩-૬-૫૬ શાહપુર, અમદાવાદ

આજે લગભગ ૨૦ વર્ષથી શ્રદ્ધેય પરમપૂજ્ય જ્ઞાન દિવાકર ૫ મુનિશ્રી ઘાસીલાલજી મ ચરમ તીર્થંકર ભગવાન મહાવીરના અનુત્તર અનુપમ ન્યાય યુક્ત, પૂર્વાપર અવિરોધ, સ્વપર, કલ્યાણકારક, ચરમ શીતળ વાણીના દ્યોતક એવા શ્રી જિનાગમ પર પ્રકાશ પાડે છે, તેઓશ્રી પ્રાચીન, પૌર્વાત્ય સંસ્કૃતાદિ અનેક ભાષાના પ્રખર પડિત છે અને જિન વાણીનો પ્રકાશ સંસ્કૃત ગુજરાતી અને હિન્દીમાં મૂળ શબ્દાર્થ, ટીકા, વિસ્તૃત વિવરણ સાથે પ્રકાશમાં લાવે છે એ જૈન સમાજ માટે અતિ ગૌરવ અને આનંદનો વિષય છે

ભગ મહાવીર અત્યારે આપણી પાસે વિદ્યમાન નથી પરંતુ તેમની વાણીરૂપે અક્ષર દેહ ગણધર મહારાજોએ શ્રુત પરપરાએ સાચવી રાખ્યો શ્રુત પરપરાથી સચવાતું જ્ઞાન અત્યારે વિસ્મૃત થનાનો સમય ઉપસ્થિત વવા લાગ્યો ત્યારે શ્રી દેવદિગ્ધિ લખાત્રમણે વદનલીપુર-વળામાં તે આગમોને પુસ્તકો રૂપે આરૂઢ કર્યો આજે આ સિદ્ધાન્તો આપણી પાસે છે તે અર્ધ માગધી પાલી ભાષામાં છે અત્યારે આ ભાષા ભગવાનની, દેવોની તથા જનગણની ધર્મ ભાષા છે તેને આપણા શ્રમણો અને શ્રમણીઓ તથા મુમુક્ષુ થઈ તથા શ્રાવિકાઓ મુખપાઠ કરે છે, પરંતુ તેનો અર્થ અને ભાવ ઘણા થોડાએ સમજે છે

જિનાગમ એ આપણા શ્રદ્ધેય પવિ ધર્મસૂત્રો છે એ આપણી આખો છે તેનો અભ્યાસ કરવો એ આપણીસૌની-જન માત્રની ફરજ છે તેને સત્ય સ્વરૂપે સમજવવા માટે આપણા સદ્ભાગ્યે જ્ઞાન દિવાકર શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજે સત્સંકલ્પ કર્યો છે અને તે લેખિત સૂત્રોને પ્રગટાવી શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિદ્વારા જ્ઞાન પરબ વહેતી કરી છે આવા અનુપમ ધર્મમાં સદગ જેનોનો સહકાર અવશ્ય હોવો ઘટે અને તેનો વધારેમાં વધારે પ્રચાર થાયતો માટે પ્રયત્નો કરવા ઘટે

ભગ મહાવીરને ગણધર ગૌતમ પૂછે છે કે હે ભગવાન, સૂત્રની આરાધના કરવાથી શું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે ? ભગવાન તેનો પ્રતિ ઉત્તર આપે છે કે શ્રુતની આરાધનાથી જીવોના અજ્ઞાનનો નાશ થાય છે અને તેઓ સંસારના કલેશોથી નિવૃત્તિ મેળવે છે, અને સંસારના કલેશોથી નિવૃત્તિ અને અજ્ઞાનનો નાશ થતા મોક્ષ ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે

આવા જ્ઞાન કાર્યમાં મૂર્તિપૂજક જેનો દિગ્ગજરો અને અન્યધર્મીઓ હજારો અને લાખો રૂપિયા ખર્ચે છે હિન્દુ ધર્મમાં પવિત્ર મનાતા ગ્રંથ ગીતાના સેકંડો નહિ પણ હજારો ટીકાઓ દુનિયાની લગભગ સર્વ ભાષાઓમાં પ્રગટ થયા છે ઇસાઈ ધર્મના પ્રચારકો તેમના પવિત્ર ધર્મગ્રંથ બાઈબલના પ્રચારાર્થે તેનું જગતની સર્વ ભાષાઓમાં ભાષાતર કરી, તેને પડતર

જ હોય એમા નવાઈ નથી અને પૂ શ્રી માસીલાલજી મળના બનાવેલાં સૂત્રો સૌ કોઈને ખાત્રી થાય તેમ છે કે હામોદરદાસભાઈએ તેમજ સ્થાનકવાસી સમાજે જેવી આશા શ્રી ઘાસીલાલજી મ પાસેથી રાખેલી તે બરાબર ફળી ભૂત થયેલ છે

શ્રી વર્ધમાન શ્રમણસંઘના આચાર્ય શ્રી આત્મારામજી મહારાજે શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજના સૂત્રો માટે ખાસ પ્રશંસા કરી અનુમતિ આપેલ છે તે ઉપરથી જ શ્રી ઘાસીલાલજી મળના સૂત્રોની ઉપયોગીતાની ખાત્રી થશે

આ સૂત્રો વિદ્યાર્થીને, અભ્યાસીને તેમજ સામાન્ય વાચકને સર્વને એક સરખી રીતે ઉપયોગી થઈ પડે છે વિદ્યાર્થીને તેમજ અભ્યાસીને મૂળ તથા સંસ્કૃત ટીકા વિશેષ રીતે ઉપયોગી થાય, તેમ છે ત્યારે સામાન્ય હિન્દી વાચકને હિન્દી અનુવાદ અને ગુજરાતી વાચકને ગુજરાતી અનુવાદથી આપુ સૂત્ર સરળતાથી સમજાય જાય છે

કેટલાકોને એવો ભ્રમ છે કે સૂત્રો વાચવાનું આપણુ કામ નહિ, સૂત્રો આપણને સમજાય નહિ આ ભ્રમ તદ્દન ખોટો છે બીજા કોઈપણ શાસ્ત્રીય પુસ્તક કરતા સૂત્રો સામાન્ય વાચકને પણ ઘણી સરળતાથી સમજાઈ જાય છે સામાન્ય માણસ પણ સમજી શકે તેટલા માટે જ લગભગ મહાવીરે તે વખતની લોકભાષામા (અર્ધ માગધી ભાષામા સૂત્રો બનાવેલા છે, એટલે એ સૂત્રો વાચવા તેમજ સમજવામા ઘણા સરળ છે

માટે કોઈપણ વાચકને એનો ભ્રમ હોય તો તે કાઢી નાખવો અને ધર્મનુ તેમજ ધર્મના સિદ્ધાંતોનુ સાચુ જ્ઞાન મેળવવા માટે સૂત્રો વાંચવાને થૂકવું નહિ એટલુ જ નહિ પણ જરૂરથી પડેલા સૂત્રો જ વાંચવા

સ્થાનકવાસીઓમા આ શ્રી સ્થા જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિએ જે કામ કર્યું છે અને કરી રહી છે તેવું કોઈ પણ સંસ્થાએ આજ સુધી કર્યું નથી સ્થા જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિના છેલ્લા રિપોર્ટ પ્રમાણે બીજા છ સૂત્રો લખાયેલ પડ્યા છે, બે સૂત્રો-અનુયોગદ્ધાર અને હાણુગ સૂત્રો-લખાય છે તે પણ થોડા વખતમા તૈયાર થઈ જશે તે પ્રછી બાકીના સૂત્રો હાથ ધરવામા આવશે

તૈયાર સૂત્રો જલદી છપાઈ જાય એમ ઇચ્છીએ છીએ અને સ્થા બંધુઓ સમિતિને ઉત્તેજન અને સહાયતા આપીને તેમના સૂત્રો ધરમા વસાવે એમ ઇચ્છીએ છીએ

‘જૈન સિદ્ધાન્ત’ પત્ર-મે ૧૯૫૫

શ્રુત ભક્તિ

(૫ આચાર્ય શ્રી ઇશ્વરલાલજી મ સા ની આજ્ઞા અનુસાર લખનાર.)

દ સ. ના જેન મુનિ શ્રી દયાનંદજી મહારાજ

તા ૨૩-૬-૫૬ શાહપુર, અમદાવાદ

આજે લગભગ ૨૦ વર્ષની શ્રદ્ધેય પરમપૂજ્ય જ્ઞાન દિવાકર મ મુનિશ્રી ધાસીલાલજી મ ચરમ તીર્થંકર ભગવાન મહાવીરના અતુત્તર અતુપમ ન્યાય યુક્ત, પૂર્વાપર અવિરોધ, સ્વપર, કલ્યાણકારક, ચરમ શ્રીતળ વાણીના ઘોતક એવા શ્રી જિનાગમ પર પ્રકાશ પાડે છે, તેઓશ્રી પ્રાચીન, પૌર્વાત્ય સંસ્કૃતાદિ અનેક ભાષાના પ્રખર પડિત છે અને જિન વાણીનો પ્રકાશ સંસ્કૃત ગુજરાતી અને હિન્દીમા મૂળ શબ્દાર્થ, ટીકા, વિસ્તૃત વિવરણ સાથે પ્રગટમા લાવે છે એ જેન સમાજ માટે અતિ ગૌરવ અને આનંદનો વિષય છે

ભ૦ મહાવીર અત્યારે આપણી પાસે વિદ્યમાન નથી પરંતુ તેમની વાણીરૂપે અક્ષર દેહ ગણુધર મહારાજે શ્રુત પરંપરાએ સાચવી રાખ્યો. શ્રુત પરંપરાથી સચવાતું જ્ઞાન ત્યારે વિસ્મૃત થનાનો સમય ઉપસ્થિત વવા લાગ્યો. ત્યારે શ્રી દેવદિગ્ગણિ લમાશ્રમણે વલ્લભીપુર-વળામા તે આગમોને પુસ્તકો રૂપે આરૂઢ કર્યો. આજે આ મિદ્ધાન્તો આપણી પાસે છે તે અર્ધ માગધી પાલી ભાષામા છે. અત્યારે આ ભાષા ભગવાનની, દેવોની તથા જનગણની ધર્મ ભાષા છે તેને આપણા શ્રમણો અને શ્રમણીઓ તથા મુમુક્ષુ ધર્મ તથા શ્રાવિકાઓ મુખપાઠ કરે છે, પરંતુ તેનો અર્થ અને ભાવ ઘણા થોડાએ સમજે છે.

જિનાગમ એ આપણા શ્રદ્ધેય પવિ ધર્મસૂત્રો છે એ આપણી આખો છે તેનો અભ્યાસ કરવો એ આપણીસૌની-જન માત્રની ફરજ છે તેને સત્ય સ્વરૂપે સમજાવવા માટે આપણા સદ્ભાગ્યે જ્ઞાન દિવાકર શ્રી ધાસીલાલજી મહારાજે સત્સકલ્પ કર્યો છે અને તે લેખિત સૂત્રોને પ્રગટાવી શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિદ્વારા જ્ઞાન પરબ વહેતી કરી છે. આવા અતુપમ ધર્મમા સદગ જેનોનો સહકાર અવશ્ય હોવો ઘટે અને તેનો વધારેમા વધારે પ્રચાર થાયતે માટે પ્રયત્નો કરવા ઘટે.

ભ૦ મહાવીરને ગણુધર ગૌતમ પૂછે છે કે હે ભગવાન, સૂત્રની આરાધના કરવાથી શુ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે? ભગવાન તેનો પ્રતિ ઉત્તર આપે છે કે શ્રુતની આરાધનાથી છવોના અજ્ઞાનનો નાશ થાય છે અને તેઓ સ સારના કલેશોથી નિવૃત્તિ મેળવે છે, અને સ સારના કલેશોથી નિવૃત્તિ અને અજ્ઞાનનો નાશ થતા મોક્ષ ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે.

આવા જ્ઞાન કાર્યમા મૂર્તિપૂજક જેનો દિગ્ગજરો અને અન્યધર્મીઓ હજારો અને લાખો રૂપિયા ખર્ચે છે હિન્દુ ધર્મમા પવિત્ર મનાતા થથ ગીતાના સેકડો નહિ પણ હજારો ટીકાઓ. દુનિયાની લગભગ સર્વ ભાષાઓમા પ્રગટ થયા છે ઇસાઈ ધર્મના પ્રચારકો તેમના પવિત્ર ધર્મગ્રંથ બાઈબલના પ્રચારાર્થે તેનું જગતની સર્વ ભાષાઓમા ભાષાંતર કરી, તેને પડતર

કર્તા પણ ઘણી ઝોછી કિમતે વેચી ધર્મસૂત્રોનો પ્રચાર કરે છે. મુસ્લિમ લોકો પણ તેમના પવિત્ર મનાતા ગ્રંથ કુરાનનું પણ અનેક ભાષાઓમાં ભાષાંતર કરી સમાજમાં પ્રચાર કરે છે આપો પૈસા પરનો મોહ ઉતારી ભગવાનના સિદ્ધાંતનો પ્રચાર કરવા માટે તન, મન, ધન સમર્પણ કરવા જોઈએ અને સૂત્ર પ્રકાશનના કાર્યને વધુને વધુ વેગ મળે તે માટે સક્રીય પ્રયત્નો કરવા જોઈએ આવા પવિત્ર કાર્યમાં સાપ્રદાયિક મતભેદો સોએ ભૂલી જવા જોઈએ અને શુદ્ધ આશયથી થતા શુદ્ધ કાર્યને અપનાવી લેવું જોઈએ સમિતિના નિયમાનુસાર રૂ. ૨૫૧૭ ભરી સમિતિના સભ્ય બનવું જોઈએ ધાર્મિક અનેક ખાતાઓને મુકાબલે સૂત્ર પ્રકાશનનું-જ્ઞાન પ્રચારનું આ ખાતું સર્વશ્રેષ્ઠ ગણાવવું જોઈએ

આ કાર્યને વેગ આપવાની સાથે સાથે એ આગમો-ભગવાનની એ મહાવાણીનું પાન કરવા પણ આપણે હર હ મેશ તત્પર રહેવું જોઈએ જેથી પરમ શાન્તિ અને જીવન સિદ્ધિ મેળવી શકાય (સ્થા જૈન તા ૫-૭-૫૬) શ્રી અ ભા પ્રવે સ્થા, જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિના પ્રમુખ શ્રી વગેરે

રાણપુર

પરમ પવિત્ર સોશાળની પુણ્ય ભૂમિ પર જ્યારથી શાન્ત-શાસ્ત્રવિશારદ અપ્રમાદિ પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજના પુનિત પગલા થયા છે ત્યારથી ઘણા લાખા કાળથી લાગુ પડેલ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના પડળ ઉતારવાનો શુભ પ્રયાસ થઈ રહ્યો છે અને જે પ્રવચનની પ્રભાવના તેઓશ્રી કરી રહ્યા છે તે અનત ઉપકારક કાર્યમાં તમે જે અપૂર્વ સહાય આપી રહ્યા છો તે માટે તમો સર્વને ધન્ય છે અને એ શુભ પ્રવૃત્તિના શુભ પરિણામોનો જનતા લાભ ત્યે છે મને તો સમજાય છે કે સાધુજી છઠ્ઠે શુષ્કસ્થાનકે જ હોય છે પણ પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ તો બહુધા સાતમે અપ્રમત્ત શુષ્કસ્થાનકે જ રહે છે એવા અમત્ત માત્ર પાચ-સાત સાધુઓ જે સ્થાનકવાસી જૈન સમાજમાં હોય તો સમાજનું શ્રેય થતા જશએ વાર ન લાગે સમાજકાશમાં સ્થા જૈન સપ્રદાયનો દિવ્ય પ્રભાકર જળહળી નીકળે પણ વો દિન

શ્રી શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિને મહારી એક નમ્ર સૂચના છે કે-પૂજ્યશ્રીની વૃદ્ધાવસ્થા છે, અને કાર્યપ્રણાલિકા યુવાનોને શરમાવે તેવી છે તેમને ગામોગામ વિહાર કરવા અને શાસ્ત્રોદ્ધારનું કાર્ય ઠરવું તેમાં ઘણી શારીરિક-માનસિક અને વ્યવહારિક મુશ્કેલી વેઠવી પડે છે તો કેઈ યોગ્ય સ્થળ કે જ્યાંના શ્રાવકો ભક્તિવાળા હોય વાઙના રાગના વિષયો અલિપ્ત હોય એવા કેઈ સ્થળે શાસ્ત્રોદ્ધારનું કાર્ય પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી સ્થિરતા કરી શકે એના માટે પ્રબળ કરવો જોઈએ ખીજા કેઈ એવા સ્થળની અનુકૂળતા ન મળે તો છેવટે અમદાવાદમાં યોગ્ય સ્થળે રહેવાની સગવડતા કરી અપાય તો વધુ સારું મહારી આ સૂચના પર ધ્યાન આપવા ફરી યાદ આપું છું ફરીવાર પૂજ્ય આચાર્યશ્રીને અને તેમના સત્કાર્યના સહાયકોને મારા અભિનંદન પાઠવું છું તે સ્વીકારશો

લિ સદાનંદી જૈનમુનિ

“ જૈન સિદ્ધાંતના તંત્રીશ્રીનો અભિપ્રાય ”

સ્થાનકવાસીઓમા પ્રમાણભૂત સૂત્રો બહાર પાડનારી આ એકની એક સ્થા છે અને એના આ છેલ્લા રિપોર્ટ ઉપરથી જણાય છે કે તેણે ઘણી સારી પ્રગતિ કરી છે તે જોઈ આનંદ થાય છે

મૂળ પાઠ, ટીકા, હિન્દી તથા ગુજરાતી અનુવાદ સહિત સૂત્રો બહાર પાડવા એ કાંઈ સહેલું કામ નથી એ એક મહાભારત કામ છે અને તે કામ આ શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ ઘણી સફળતાથી પાગ પાડી રહી છે તે સ્થાનક વાસી સમાજ માટે ઘણા ગૌરવનો વિષય છે અને સમિતિ ધન્યવાદનેપાત્ર છે

સમિતિ તરફથી નવ સૂત્રો બહાર પડી ચૂક્યા છે હાલમા ત્રણ સૂત્રો છપાય છે નવ સૂત્રો લખાઈ ગયા છે અને જખૂદ્રીપત્રસંમિતિ તથા નદીસૂત્ર તૈયાર થઈ રહ્યા છે

હાલમા મત્રી શ્રી સાકરચંદ બાઈચંદ સમિતિના કામમા જ તેમનો આખો વખત ગાળે છે અને સમિતિના કામકાજને ઘણો વેગ આપી રહ્યા મના ખત માટે ધન્યવાદ

અને આ મહાભારત કામના મુખ્ય કાર્યકર્તા તો છે વયોવૃદ્ધ પડિત પૂન્ય મુનિશ્રી ધામીલાલજી મહારાજ મૂળ પાઠનું સંશોધન તથા સંસ્કૃત ટીકા તેઓશ્રી જ તૈયાર કરે છે મુનિશ્રીનો આ ઉપદાર આખાય સ્થા જૈન સમાજ ઉપર ઘણો મહાન છે એ ઉપકારનો બહલો તો વાગી શકાય તેમજ નથી

પરંતુ આ સમિતિના મેમ્બરો બની, તેના બહાર પડેલા સૂત્રો ઘરમા વસાવી તેનું અધ્યયન કરવામા આવે તો જ મહારાજશ્રીનું થોડું સેષ અહા કયું ગણાય

ભગવાને કહ્યું છે કે પઠમ ગાળ તઓ દયા પહેલું જ્ઞાન પછી દયા, દયા ધર્મને યથાર્થ સમજવો હોય તો ભગવાનની વાણીરૂપ આપણા સૂત્રો વાચવા જ જોઈએ તેનું અધ્યયન કરવું જ જોઈએ અને તેનો ભાવાર્થ યથાર્થ સમજવો જોઈએ

એટલા માટે આ શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિના સર્વ સૂત્રો દરેક સ્થા જૈને પોતાના ઘરમા વસાવવા જ જોઈએ સર્વ ધર્મજ્ઞાન આપણા સૂત્રોમાજ સમા ચેલું છે અને તે સૂત્રો સહેલાઈથી વાંચીને સમજી શકાય છે, માટે દરેક સ્થા જૈન આ સૂત્રો વાંચે એ ખાસ જરૂરનું છે

“ જૈન સિદ્ધાંત ” ડીસેમ્બર-૫૬

શ્રી ઉપાસકદશાગસૂત્રને માટે અભિપ્રાય

મૂળ સૂત્ર તથા ૫ મુનિશ્રી ધાસીલાલજીએ બનાવેલ સંસ્કૃત છાયા તથા ટીકા અને હિન્દી તથા ગુજરાતી-અનુવાદ સહિત

પ્રકાશક-અ લા પ્રવે સ્થાનકવાસી જૈનશાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ, ગરેડીઆ કુવારોડ, શ્રીન લોજ પાસે, રાજકોટ (સૌરાષ્ટ્ર) પૃષ્ઠ ૬૧૬ ખીણ આવૃત્તિ જેવડુ (મોડુ) કદ પાકુ પુકું જેકેટ સાથે સને ૧૯૫૬ કિંમત ૮-૮-૦

આપણા મૂળ બાર અગ સૂત્રોમાનુ ઉપાસકદશાગ એ સાતમું અમ સૂત્ર છે, એમા ભગવાન મહાવીરના હસ ઉપાસકો શ્રાવકોના જીવનચરિત્રો આપેલા છે તેમા પહેલુ ચરિત્ર આનંદ શ્રાવકનુ આવે છે

આનંદશ્રાવકે જૈનધર્મ અગીકાર કર્યો અને બારમત ભગવાન મહાવીર પાસે અગીકાર કરી પ્રતિજ્ઞા (પ્રત્યાખ્યાન) લીધાં તેનું સવિસ્તર વર્ણન આવે છે તેની અતર્ગત અનેક વિષયો જેવા કે, અભિગમ, લોકાલોકસ્વરૂપ, નવનત્વ, નરક દેવલોક વગેરેનું વર્ણન પણ આવે છે

આનંદશ્રાવકે બાર મત લીધા તે બાર મતની વિગત અતિચારની વિગત વિગેરે બધુ આપેલુ છે તેજ પ્રમાણે ખીજા નવ શ્રાવકોની પણ વિગત આપેલ છે

આનંદ શ્રાવકની પ્રતિજ્ઞામા અરિહત્ત ચેડ્યાઈ શબ્દ આવે છે મૂર્તિપૂજકો મૂર્તિપૂજા સિદ્ધ કરવા માટે તેનો અર્થ અરિહત્તનું ચૈત્ય (પ્રતિમા) એવો કરે છે પણ તે અર્થ તદ્દન ખોટો છે અને તે જગ્યાએ આગળ પાછળના સબધ પ્રમાણે તેનો એ ખોટો અર્થ બધ બેસતો જ નથી તે મુનિશ્રી ધાસીલાલજીએ તેમની ટીકામા અનેક રીતે પ્રમાણ આપી સાબિત કરેલ છે અરિહત્ત ચેડ્યાઈ નો અર્થ સાધુ થાય છે તે બતાવી આપેલ છે

આ પ્રમાણે આ સૂત્રમાથી શ્રાવકના શુદ્ધ ધર્મની માહિતી મળે છે તે ઉપરાત તે શ્રાવકોની ઋદ્ધિ, રહેઠાણ, નગરી વગેરેના વર્ણનો ઉપરથી તે વખતની સામાજિક સ્થિતિ, રિતરિવાજ રાજવ્યવસ્થા વગેરે બાબતોની માહિતી મળે છે

એટલે આ સૂત્ર દરેક શ્રાવકે અવશ્ય વાચનું જોઈએ એટલું જ નહિ પણ વારંવાર અધ્યયન કરવા માટે ઘરમા વસાવલું જોઈએ

પુસ્તકની શરૂઆતમા વર્ધમાનશ્રમણસંઘના આચાર્યશ્રી આત્મારામજી મહારાજનું સમતિ પત્ર તથા ખીજા સાધુઓ તેમજ શ્રાવકોના સમતિ પત્રો આપેલા છે, તે સૂત્રની પ્રમાણભૂતતાની ખાતરી આપે

“ જૈન સિદ્ધાંત ” જાન્યુઆરી, ૫૭

૩૧. ૫૦૦૧) આપનાર આદ્ય સુરઠીશ્રી

(સ્વ.) શેઠ ધારસીભાઈ જીવણભાઈ
સોલાપુર.

સે કડો સટીફીકેટો ઉપરાંત હાલમાં મળેલા
કેટલાક તાબા અભિપ્રાયો.

શા સ્ત્રો છા ર ના કાર્ય ને વે ગ આ પો.

તત્રી સ્થાનેથી (જનન્યોતિ) તા ૧૫-૬-૫૭

પૂજ્ય શ્રી ધાત્રીલાલજી મહારાજ ઠાણા ૪ હાલમાં અમદાવાદ મુકામે સરસ્વરના સ્થાનકવાસી જૈન ઉપાશ્રયમાં બિરાજમાન છે તેઓશ્રી શાસ્ત્રોધધારનું કાર્ય ખૂબ જ ખત અને ઉત્સાહથી વૃદ્ધવયે પણ ઠરી રહ્યા છે તેઓશ્રી વૃદ્ધ છે છતાં પણ આખો દિવસ શાસ્ત્રની ટીકાઓ લખી રહ્યા છે આજ સુધીમાં તેમણે લગભગ ૨૦ જેટલા શાસ્ત્રોની ટીકાઓ લખી નાખી છે અને બાકીના સૂત્રોની ટીકા જેમ અને તેમ જલદી પૂર્ણ કરવી તેવા મનોરથ સેવી રહેલ છે સ્થા જૈન સમાજમાં શાસ્ત્રો ઉપર સંસ્કૃત ટીકા લખવાનો આ પ્રથમ જ પ્રયાસ છે અને તે પ્રયાસ સંપૂર્ણ બને એવી અમે શાસનદેવ પ્રત્યે પ્રાર્થના ઠરીએ છીએ આજ સુધી ઘણા મુનિવરોએ શાસ્ત્રોનું કામ શરૂ કરેલ છે પણ કોઈએ પૂર્ણ કરેલ નથી પૂજ્યશ્રી અમુલખન્નપીજી મહારાજે બત્રીસે શાસ્ત્રો ઉપર હિન્દી અનુવાદ કરેલ અને સંપૂર્ણ બનેલ ત્યાર બાદ આચાર્ય શ્રી આત્મારામજી મહારાજશ્રીએ હિન્દી ટીકા કેટલાક શાસ્ત્રો ઉપર લખેલ પણ ઘણા શાસ્ત્રો બાકી રહી ગયા પૂજ્ય હસ્તિમલજી મહારાજે એક બે શાસ્ત્રો ઉપરની ટીકાઓના અનુવાદ કરેલ પૂજ્ય શ્રી જવાહરલાલજી મહારાજશ્રીએ સૂચગડાગ સૂત્ર ટીકા સહિત હિન્દી અનુવાદ કરેલ શ્રી સૌભાગ્યમલજી મહારાજે આચારાગની હિન્દી ટીકા લખેલ પણ સંપૂર્ણ શાસ્ત્રો ઉપર સંસ્કૃત ટીકા હજી સુધી સ્થા જૈન સાધુઓ તરફથી થયેલ નથી જ્યારે પૂજ્યશ્રી ઘાસી લાલજી મહારાજશ્રીએ ૨૦ શાસ્ત્રો ઉપર સંસ્કૃત ટીકા તેનો હિન્દી ગુજરાતી અનુવાદ કરાવેલ છે આથી હવે આશા બધાય છે કે તેઓશ્રી બત્રીસે બત્રીસ શાસ્ત્રો ઉપર સંસ્કૃત ટીકા લખવામાં સફળ થશે અને શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિએ આજ સુધી ૧૦ થી ૧૨ શાસ્ત્રો છપાવી પણ દીધા છે અને હજી પણ તે શાસ્ત્રો વિશેષ જલદી છપાય તે માટે શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ સંપૂર્ણ પ્રયત્ન કરી રહેલ છે તે ધન્યવાદને પાત્ર છે

જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિના રૂા ૨૫૧૭ ભરીને લાઈફ મેમ્બર થનારને શાસ્ત્રો તમામ, શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ તરફથી ભેટ મળે છે, આ રીતે એક પદ અને દો ગજ બન્ને રીતે લાભ થાય તેમ છે રૂા ૨૫૧૭ માં ૫૦૦ કિમતના શાસ્ત્રો મળે એ પણ મોટો લાભ છે અને પ્રવચનની પ્રભાવના

આ સાથે પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજના સુશિષ્ય મુનિશ્રી કનૈયા-
લાલજી મહારાજ મલાડ મુકામે ચતુર્માસ ગિરાજે છે અને તેઓશ્રી શાસ્ત્રોના
મેમ્બરો કરવા માટે અથાગ પ્રયત્ન કરીને પ્રવચનની સેવા જાનવી રહ્યા છે
અને અત્યાર સુધીમા મુળઈ તેમજ પરાઓના લગભગ ૪૦ જેટલા ગૃહસ્થો
લાઇફ મેમ્બર બની ગયા છે અને મુળઈમાં લગભગ ૩૦૦ જેટલા મેમ્બરો
થાય તે ઇચ્છવા યોગ્ય છે શ્રીમત ગૃહસ્થો હજારો રૂપિયા પોતાના ઘર
ખર્ચમા તેમજ મોજશોખના કામોમા તેમજ વ્યવહારિક કામોમા વાપરી રહ્યા છે
તો આવા શાસ્ત્રોધાર જેવા પવિત્ર કાર્યમા રૂપિયા વાપરશે તો ધર્મની સેવા કરી
ગણાશે અને બદલામા ઉત્તમ આગમસાહિત્યની એક લાયબ્રેરી બની જશે જેનું
વાચન કરવાથી આત્માને શાંતિ મળશે અને શાસ્ત્રઆજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવાથી જીવન
સફળ થશે

શતાવધાની મુનિશ્રી જય તિલાલજી મહારાજશ્રીનો અમદાવાદનો પત્ર “સ્થાનકવાસી જૈન” તા. ૫-૬-૫૭ના અકમા છપાયેલ છે જે નીચે મુજબ છે

સૂત્રોના મૂળ પાઠમા ફેરફાર હોઈ શકે ખરો ?

તા ૭-૮-૫૭ના રોજ અત્રે ધિરાજતા શાસ્ત્રોદ્ધારક આચાર્ય મહારાજશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ પાસે, મારા હિપર આવેલ એક પત્રને લઈને હું ગયો હતો, તે સમયે પૂ મ સા સાથે જે વાતચીત વઈ તે સમાજને બળુ કરવા સારૂ લખુ છું

‘શાસ્ત્રોનું કામ એક ગહન વસ્તુ છે અપ્રમાદી થઈ તેમા અવિરત પ્રયત્નો કરવા જોઈએ સર્વે શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન તેમજ દરેક પ્રકારની ખાસ બાબાઓનું જ્ઞાન હોય તોજ આગમોદ્ધારકનું કાર્ય સફળતાથી થાય છે આ પ્રકારનો પ્રયત્ન હાલ અમદાવાદ ખાતે સરસપુર જૈન સ્થાનકમા ધિરાજતા પૂન્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કરી રહ્યા છે શાસ્ત્ર લેખનનું આ કાર્ય થઈ રહ્યું છે, તેમા અનેક વ્યક્તિઓને અનેક પ્રકારની શકાઓ થાય છે તેમા શાસ્ત્રોના મૂળ પાઠમા ફેરફાર થાય છે ? કરવામા આવે છે ? એવો પ્રશ્ન પણ કેટલાકને થાય છે અને તેવો પ્રશ્ન વાય તે સ્વાભાવિક છે કેમકે અમુક મુનિરાજો તરફથી પ્રગટ થયેલા સૂત્રોના મૂળ પાઠમા ફેરફાર થયેલા છે જેથી આ કાર્યમા પણ સમાજને શકા થાય

પણ ખરી રીતે જોતા, અત્યારે જે શાસ્ત્રોદ્ધારનું કામ ચાલી રહ્યું છે તે વિષે સમાજને ખાત્રી આપવામા આવે છે કે, શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ તરફથી અત્યાર સુધીમા પ્રગટ થયેલા આગમોના મૂળ પાઠમા જરાપણ ફેરફાર થશે નહિ તેની સમાજ નોધ લ્યે

લિ

શતાવધાની શ્રી જયત મુનિ-અમદાવાદ

“શ્રી અખિલ ભારત શ્વેતામ્બર સ્થાનકવાસી જૈનશાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિનો ટંક પરિચય”

સ્થાનકવાસી સમાજની આ એકની એક સ્થા છે, કે જેણે અત્યાર સુધીમા તેર સૂત્રો છપાવી બહાર પાડી હીધા છે. સાત સૂત્રો છપાય છે અને બીજા કેટલાક છાપવા માટે તૈયાર થઇ ચૂક્યા છે.

આ પ્રમાણે આ સ્થાએ મહાન્ પ્રગતિ સાધી છે તેનો દૂક પરિચય આ પત્રિકામા આપેલ છે તે વાચી જઈ સર્વ સ્થા જૈન ભાઈબહેનોએ આ સ્થાને યથાશક્તિ મદદ કરી તેના કાર્યને હજી વિશેષ વેગવાન બનાવવાની જરૂર છે.

ખાલી ઘડો વાગે ઘણો એમ સ્થા કોન્ફેરન્સ જેમ ખોટા બણગા કુંકનારી સ્થાની કોઈ કિંમત નથી, ત્યાં નક્કર કામ ઠરનારી આ શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિને દરેક પ્રકારે ઉત્તેજન આપવાની દરેક સ્થાનકવાસી જૈનની અનિવાર્ય જરૂર છે.

અને આ સર્વ સૂત્રો તૈયાર કરનાર પૂજ્ય મુનિશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજનો સ્થાનકવાસી સમાજ ઉપર ઘણો મહાન ઉપકાર છે. વથોવૃદ્ધ હોવા છતાં તેઓશ્રી જે મહેનત લઈ સૂત્રો તૈયાર કરાવે છે તેવું કામ હજી સુધી બીજા કોઈએ કર્યું નથી અને બીજી કોઈ ઠરી શકશે કે નહિ, તે પણ શકાભર્યું છે. પૂજ્ય મુનિશ્રીના આ મહાન ઉપકારનો કિંચિત બદલો સમાજે આ શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિને બની શકતી સહાય કરીને વાળવાનો છે. સ્થાનકવાસી સમાજ જ્ઞાનની કદર કરવામા પાછો હોતેમ નથી એવી અમે આશા રાખીએ છીએ.

“જૈનસિદ્ધાન્ત” પત્ર એપ્રિલ ૧૯૫૭

શ્રી દશવૈકાલિક તથા ઉપાસકદશાગ સૂત્રો

ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ થયેલા પૂજ્ય શ્રી ધામીલાલજી મહારાજ વિરચિત શ્રી ઉપરોક્ત બે સૂત્રો જૈન ધર્મ પાળતા દરેક ઘરમાં હોવા જ જોઈએ તે વાચવાથી શ્રાવકધર્મ અને શ્રમણધર્મના આચારોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકે છે અને શ્રાવકો પોતાની નિરવધ અને એપણીય સેવા શ્રમણ પ્રત્યે બજાવી શકે છે વર્તમાનકાળે શ્રાવકોમાં તે જ્ઞાન નહિ હોવાને લીધે અધશ્રદ્ધાએ શ્રમણવર્ગની વૈયાવચ્ચ તો ડરાં રહેલ છે પરંતુ ‘કલ્પ શુ અને અકલ્પ શુ’ એનું જ્ઞાન નહિ હોવાને લીધે પોતે સાવધ સેવા અર્પી પોતાના સ્વાર્થને ખાતર શ્રમણ વર્ગને પોતાને સહાય વધાયા ધમડી રહ્યા છે અને શ્રમણ વર્ગની પ્રાય કુસેવા કરી રહ્યા છે તેમથી બચી લાભનું ઠારણ થાય અને શ્રમણને યથાતથ્ય સેવા અર્પી તેમને પણ જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રની આરાધના કરવામાં સહાયક થઈ પોતાના જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રની આરાધના કરી સુગતિ મેળવી શકે શ્રમણની યથાતથ્ય સેવા કરવી તે અવશ્ય ગૃહસ્થની ફરજ છે

પૂજ્ય શ્રી ધામીલાલજી મ શાસ્ત્રોદ્ધારનો અનુવાદ ત્રણ ભાષામાં રૂડી રીતે કરી રહ્યા છે અને રૂપિયા ૨૫૧૭ ભરી મેમ્બર થનારને રૂા ૪૦૦-૫૦૦ લગભગની કીમતના બત્રીસે આગમો ક્ષી મળી શકે છે તો તે રૂા ૨૫૧૭ ભરી મેમ્બર થઈ બત્રીસે આગમો દરેક શ્રાવકધરે મેળવવા જોઈએ બત્રીસે શાસ્ત્રોના લગભગ ૪૮ પુસ્તકો મળશે તો તે લાભ પોતાની નિજા માટે પુણ્યાનુબધી પુણ્ય માટે જરૂર મેળવે ઉપરોક્ત બે સૂત્રોની કીમત સમિતિ કંઈક ઓછી રાખે તો હરકોઈ ગામમાં શ્રીમત હોય તે સૂત્રો લાવી અરધી કીમતે, મક્કત અથવા પૂરી કીમતે લેનારની સ્થિતિ જોઈ દરેક ઘરમાં વસાવી શકે

—એક ગૃહસ્થ

નોંધ—ઉપરની સૂચનાને અમે આવકારીએ છીએ આવાં સૂત્રો દરેક ઘરમાં વસાવવા યોગ્ય તેમજ દરેક શ્રાવકે વાચવા યોગ્ય છે તત્રી—

“ રત્નભોજાત ” પત્ર

તા ૧-૧૦-૫૭

“શ્રી અખિલ ભારત શ્વેતામ્બર સ્થાનકવાસી જૈનશાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિનો ટંક પરિચય”

સ્થાનકવાસી સમાજની આ એકની એક મસ્થા છે, કે જેણે અત્યાર સુધીમા તેર સૂત્રો છપાવી બહાર પાડી હીધા છે. સાત સૂત્રો છપાય છે અને બીજા કેટલાક છાપવા માટે તૈયાર થઇ ચૂક્યા છે

આ પ્રમાણે આ સસ્થાએ મહાન્ પ્રગતિ સાધી છે તેનો દૂક પરિચય આ પત્રિકામા આપેલ છે તે વાચી જઈ સર્વ સ્થા જૈન લાઇબ્રેરેનોએ આ સસ્થાને યથાશક્તિ મદદ કરી તેના કાર્યને હજુ વિશેષ વેગવાન ધનાવવાની જરૂર છે

ખાલી ઘડો વાગે ઘણો એમ સ્થા કોન્ડોરન્સ જેમ ખોટા બહુગા કુકનારી સસ્થાની કોઈ કિંમત નથી, ત્યારે નક્કર કામ કરનારી આ શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિને દરેક પ્રકારે ઉત્તેજન આપવાની દરેક સ્થાનકવાસી જૈનની અનિવાર્ય ફરજ છે

અને આ સર્વ સૂત્રો તૈયાર કરનાર પૂજ્ય મુનિશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજનો સ્થાનકવાસી સમાજ ઉપર ઘણો મહાન્ ઉપકાર છે. વયોવૃદ્ધ હોવા છતાં તેઓશ્રી જે મહેનતુ લઈ સૂત્રો તૈયાર કરાવે છે તેણે કામ હજુ સુધી બીજા કોઈએ કર્યું નથી અને બીજુ, કોઈ જરી શકશે કે નહિ તે પણ શકાયું છે. પૂજ્ય મુનિશ્રીના આ મહાન્ ઉપકારનો કિંચિત્ બદલો સમાજે આ શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિને બની શકતી સહાય કરીને વાળવાનો છે. સ્થાનકવાસી સમાજ જ્ઞાનની કદર કરવામા પાછો હોતેમ નથી એવી અમે આશા રાખીએ છીએ

“જૈનસિદ્ધાન્ત” પત્ર ઓક્ટોબર ૧૯૫૭

શ્રી દશવૈકાલિક તથા ઉપાસકદશાગ સૂત્રો

શુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ થયેલા પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ વિરચિત શ્રી ઉપરોક્ત જો સૂત્રો જૈન ધર્મ પાતતા દરેક ઘરમાં હોવા જ જોઈએ તે વાચવાથી શ્રાવકધર્મ અને શ્રમણધર્મના આચારનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકે છે અને શ્રાવકો પોતાની નિરવધ અને એપણીય સેવા શ્રમણ પ્રત્યે બજાવી શકે છે વર્તમાનકાળે શ્રાવકોમાં તે જ્ઞાન નહિ હોવાને લીધે અધ્યદ્વારે શ્રમણવર્ગની વૈયાવચ્ચ તો ડરી રહેલ છે પરંતુ ‘કલ્પ શુ અને અકલ્પ શુ’ એનું જ્ઞાન નહિ હોવાને લીધે પોતે માવધ સેવા અર્પી પોતાના સ્વાર્થને ખાતર શ્રમણ વર્ગને પોતાને સહાય વધામાં ધસડી રહ્યા છે અને શ્રમણ વર્ગની પ્રાય કુસેવા કરી રહ્યા છે તેમાંથી બચી લાભનું ઢારણ વાચ અને શ્રમણને યથાતથ્ય સેવા અર્પી તેમને પણ જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રની આરાધના કરવામાં સહાયક થઈ પોતાના જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રની આરાધના કરી સુગતિ મેળવી શકે શ્રમણની યથાતથ્ય સેવા કરવી તે અવશ્ય ગૃહસ્થની ફરજ છે

પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મ શાસ્ત્રોદ્ધારનો અનુવાદ ત્રણ ભાષામાં રૂડી રીતે કરી રહ્યા છે અને રૂપીયા ૨૫૧૭ ભરી મેમ્બર થનારને રૂા ૪૦૦-૫૦૦ લગભગની કીમતના બત્રીસે આગમો ક્રી મળી શકે છે તો તે રૂા ૨૫૧૭ ભરી મેમ્બર થઈ બત્રીસે આગમો દરેક શ્રાવકધરે મેળવવા જોઈએ બત્રીસે શાસ્ત્રોના લગભગ ૪૮ પુસ્તકો મળશે તો તે લાભ પોતાની નિજા માટે પુણ્યાનુ બધી પુણ્ય માટે જરૂર મેળવે ઉપરોક્ત બ ને સૂત્રોની કીમત સમિતિ કઈક જોઈ રાખે તો હરકોઈ ગામમાં શ્રીમત હોય તે સૂત્રો લાવી અરધી કીમતે, મફત અથવા પૂરી કીમતે લેનારની સ્થિતિ જોઈ દરેક ઘરમાં વસાવી શકે

—એક ગૃહસ્થ

નોંધ—ઉપરની સૂચનાને અમે આવકારીએ છીએ આવા સૂત્રો દરેક ઘરમાં વસાવવા યોગ્ય તેમજ દરેક શ્રાવકે વાચવા યોગ્ય છે તત્રી—

“ રત્નજ્યોત ” પત્ર

તા ૧-૧૦-૫૭

“શ્રી અખિલ ભારત જ્વેતામ્બર સ્થાનકવાસી જૈનશાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિનો ટંક પરિચય”

સ્થાનકવાસી સમાજની આ એકની એક સંસ્થા છે, કે જેણે અત્યાર સુધીમા તેર સૂત્રો છપાવી બહાર પાડી હીધા છે. સાત સૂત્રો છપાય છે અને બીજા કેટલાક છાપવા માટે તૈયાર થઇ ચૂક્યા છે.

આ પ્રમાણે આ સંસ્થાએ મહાન પ્રગતિ સાધી છે તેનો દૂક પરિચય આ પત્રિકામા આપેલ છે તે વાચી જઈ સર્વ સ્થા જૈન ભાઈબહેનોએ આ સંસ્થાને યથાશક્તિ મદદ કરી તેના કાર્યને હજી વિશેષ વેગવાન બનાવવાની જરૂર છે.

ખાલી ઘડો વાળે ઘણો એમ સ્થા કોન્ફેશનસ જેમ ખોટા બહુગા કુકનારી સંસ્થાની કોઈ કિંમત નથી, ત્યારે નક્કર કામ કરનારી આ શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિને દરેક પ્રકારે ઉત્તેજન આપવાની દરેક સ્થાનકવાસી જૈનની અનિવાર્ય ફરજ છે.

અને આ સર્વ સૂત્રો તૈયાર કરનાર પૂજ્ય મુનિશ્રી ધાસીલાલજી મહારાજનો સ્થાનકવાસી સમાજ ઉપર ઘણો મહાન ઉપકાર છે. વયોવૃદ્ધ હોવા છતાં તેઓશ્રી જે મહેનત લઈ સૂત્રો તૈયાર કરાવે છે તેણે જામ હજી સુધી બીજા કોઈએ કર્યું નથી અને બીજી કોઈ કરી શકશે કે નહિ તે પણ શકાયું છે. પૂજ્ય મુનિશ્રીના આ મહાન ઉપકારનો કિંચિત બદલો સમાજે આ શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિને બુની શક્તી સહાય કરીને વાળવાનો છે. સ્થાનકવાસી સમાજ જ્ઞાનની કદર કરવામા પાછો હોતેમ નથી એવી અમે આશા રાખીએ છીએ.

“જૈનસિદ્ધાંત” પત્ર ઓક્ટોબર ૧૯૫૭

શ્રી દશવૈકલિક તથા ઉપાસકદર્શન ગ્રંથો

ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ થયેલા પૂજ્ય શ્રી ધાસીલાલજી મહારાજ વિરચિત શ્રી ઉપરોક્ત બે સૂત્રો જેનું ધર્મ પાળતા દરેક ધર્માર્થી દાખા ૪૨ નંબરે, તે વાચવાથી શ્રાવકધર્મ અને શ્રમણધર્મના આચારનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકે છે અને શ્રાવકો પોતાની નિરવધ અને એકાગ્રીય સેવા શ્રમણ પ્રત્યે બાંધવી શકે છે. વર્તમાનકાળે શ્રાવકોમાં તે જ્ઞાન નહિ હોવાને લીધે અપદ્મદાએ શ્રમણવર્ગની વૈયાવચ્ચ તો ઠરી રહેલ છે પરંતુ ‘કલ્પ શુ અને અકલ્પ શુ’ એવું જ્ઞાન નહિ હોવાને લીધે પોતે માવધ સેવા અર્પી પોતાના સ્વાર્થને ખાતર શ્રમણ વર્ગને પોતાને સહાય વધામાં ધસડી રહ્યા છે અને શ્રમણ વર્ગની પ્રાય કુસેવા કરી રહ્યા છે તેમાથી બચી લાભનું કારણ વાચ અને શ્રમણને યદાતથ્ય સેવા અર્પી તેમને પણ જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રની આરાધના કરવામાં સહાયક થઈ પોતાના જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રની આરાધના કરી સુગતિ મેળવી શકે શ્રમણની યદાતથ્ય સેવા કરવી તે અવશ્ય ગૃહસ્થની ફરજ છે.

પૂજ્ય શ્રી ધાસીલાલજી મહારાજોદ્ધારનો અનુવાદ ૪૯૫ ભાષામાં ૩૬૬ રીતે કરી રહ્યા છે અને ૩૫૫૫ બરી મેમ્બર ધનારને રૂ. ૪૦૦-૫૦૦ લગભગ ૧૧ કીમતના બત્રીસે આગમો ક્રી મળી શકે છે તો તે રૂ. ૨૫૫૫ બરી મેમ્બર થઈ બત્રીસે આગમો દરેક શ્રાવકધરે મેળવવા જોઈએ બત્રીસે શાઓના લગભગ ૪૮ પુસ્તકો મળશે. તો તે લાભ પોતાની નિજા માટે પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય માટે જરૂર મેળવે ઉપરોક્ત બે સૂત્રોની કીમત સમિતિ કંઈક જોઈ રાખે તો હરકોઈ ગામમાં શ્રીમત હોય તે સૂત્રો લાવી અરધી કીમતે, મદત અથવા પૂરી કીમતે લેનારની સ્થિતિ જોઈ દરેક ધર્મમાં વસાવી શકે.

—જોકે ગૃહસ્થ

નોંધ—ઉપરની સૂચનાને અમે આવકારીએ છીએ આવા સૂત્રો દરેક ધર્મા વસાવવા યોગ્ય તેમજ દરેક શ્રાવકે વાચવા યોગ્ય છે તત્ત્વી-

“સૂત્ર ચોત” પદ

શ્રી સ્થા જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિની કાર્યવાહક કમીટીનો અહેવાલ.

x

મે મહીનાની શરૂઆતમાં શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિની મીટીંગ અમદાવાદમાં મળી હતી તેનો હેવાલ અમને મળેલા છે તેમાં સમિતિએ સરસ કામ કર્યું છે

આ ઉપરથી સમજી શકાય છે કે સ્થાનકવાસી સમાજમાં આજ સુધી કોઈ પણ નથી કરી શક્ય એવું મહાભારત ગ્રંથ પૂજ્ય શ્રી ઘાઘીલાલજી મહારાજ તથા શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ ઘણી સફળતાથી કરી રહી છે અને તેઓ થોડા વખતમાં માથે લીધેલું સર્વકામ સંપૂર્ણ રીતે પાર ઉતારશે એવી મને ખાતરી છે

આવા ઉત્તમ કાર્ય માટે સમસ્ત સ્થાનકવાસી જૈનોએ શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિને પોતાથી બની શકે તે રીતે સંપૂર્ણ ટેકો આપવો જોઈએ, તે તેમની પહેલી ફરજ બની રહે છે જૈનો માટે સૂત્રો એ પહેલી જરૂરીઆતની વસ્તુ છે સૂત્રના આધારે જ ધર્મજ્ઞાન મળે છે, આજ સુધી જે આપણને અપ્રાપ્ય હતા તે આપણા જૈન સૂત્રો પૂ. શ્રી ઘાઘીલાલજી મહારાજે તથા શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિએ સુલભ કરી આપ્યા છે

તો હવે સ્થાનકવાસી જૈનોએ 'શાસ્ત્રોદ્ધાર' સમિતિના સલાસદ બની સમિતિનું કામ ઉતાવળે પુરૂ થાય તેમ કરવાની ખાસ જરૂર છે વાચકોમાંથી જેઓથી બની શકે તેમણે પહેલા વર્ગના શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિના સભ્ય બની જવું જોઈએ - તેથી સમિતિના કામને ઉત્તેજન મળવા ઉપરાંત સભ્યને સૂત્રોના આખા સેટ મફત મેળવવાનો લાભ મળશે અને સૂત્રો વાચીને ધર્મારાધન કરવાનો જે લાભ મળશે તે તો અમૂલ્ય જ છે માટે સમિતિના સભ્ય થઈ જવાની અમારી દરેક સ્થા જૈનોને ખાસ લાલામણ છે

“જૈન સિદ્ધાંત” બુલાઈ-૧૯૫૮

દક્ષિણ ઉત્તર પ્રદેશ, રાજસ્થાન, દિલ્હી, પંજાબ અને હાલમાં ગુજરાત સૌરાષ્ટ્રમાં વિચરી રહેલા ઉમ વિહારી પૂ મહામતીજી શ્રી રામાકુવરજી તથા પ્રસિદ્ધ વ્યાખ્યાની વિવિધ ભાષા વિશારદા પૂ મહામતીજી શ્રી સુમતિકુવરજીનો, પૂજ્ય શ્રી ૧૦૦૮ શ્રી ધામીલાલજી મ સા નિર્મિત જૈનાગમોની સંસ્કૃત ટીકા તથા હિન્દી-ગુજરાતી ભાષાન્તર પર અભિપ્રાય -

ૐ નમો સિદ્ધાણુ

શાસ્ત્ર વિશારદ શ્રદ્ધેય પઠિતરત્ન પૂજ્ય આચાર્ય મુનિશ્રી ધામીલાલજી મહારાજ સાહેબ જૈનાગમોના એક વિદ્વાન, વૃદ્ધવિચારક અને ઉત્તમ લેખક છે

સાહિત્ય સર્જન એ તેમના જીવનનો એક ઉત્તમ સંકલ્પ છે સામાજિક પ્રયત્નોથી દૂર રહી, અયાગ પરિશ્રમ દ્વારા વિરચિત, સંપાદિત અને અનુવાદિત અનેક ગ્રંથો તેમના દ્વારા પ્રકાશિત થયા છે, જે તમામ જૈનોને માટે ચિંતન, મનન અને અધ્યયન-અધ્યાપન માટે એક અપૂર્વ સાધન રૂપ છે આવું ઉત્તમ સાહિત્ય તૈયાર કરીને તેઓશ્રીએ સાહિત્ય સેવીના મહાન પદને દીપાવ્યું છે

આગમના રહસ્યોથી અનભિજ્ઞ (અજ્ઞાણ) આજની પ્રજામાં શ્રદ્ધેય શ્રી મહારાજ સાહેબનું સાહિત્ય અત્યંત ઉપયોગી છે, તેમ હું માનું છું

અમદાવાદ. તા ૧-૫-૫૮

આચાર્ય-સુમતિકુવર.

શ્રી સ્થા જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિની કાર્યવાહક કમીટીનો અહેવાલ.

x

મે મહીનાની શરૂઆતમા શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિની મીટીંગ અમદાવાદમા મળી હતી તેનો હેવાલ અમને મળેલા છે તેમા સમિતિએ સરસ કામ કયું છે

આ ઉપરથી સમજી શકાય છે કે સ્થાનકવાસી સમાજમા આજ સુધી કોઈ પણ નથી કરી શક્યુ એવું મહાભારત કાર્ય પૂર્ણ થી ધામીવાલજી મહારાજ તથા શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ ઘણી સફળતાથી કરી રહી છે અને તેઓ થોડા વખતમા માથે લીધેલુ સર્વકામ સ પૂર્ણ રીતે પાર ઉતારશે એવી મને ખાત્રી છે

આવા ઉત્તમ કાર્ય માટે સમસ્ત સ્થાનકવાસી જૈનોએ શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિને પોતાથી બની શકે તે રીતે સ પૂર્ણ ટેકો આપવો જોઈએ, તે તેમની પહેલી ફરજ બની રહે છે જૈનો માટે સૂત્રો એ પહેલી જરૂરીઆતની વસ્તુ છે સૂત્રના આધારે જ ધર્મજ્ઞાન મળે છે, આજ સુધી જે આપણને અપ્રાપ્ય હતા તે આપણા જૈન સૂત્રો પૂ. શ્રી ધામીવાલજી મહારાજે તથા શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિએ સુલભ કરી આપ્યા છે

તો હવે સ્થાનકવાસી જૈનોએ શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિના સલાસદ બની સમિતિનું કામ ઉતાવળે પુરૂ થાવ તેમ કરવાની ખાસ જરૂર છે વાચકોમાંથી જેઓથી બની શકે તેમણે પહેલા વર્ગના શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિના સભ્ય બની જવું જોઈએ-તેથી સમિતિના કામને ઉત્તેજમ મળવા ઉપરાંત સભ્યને સૂત્રોના આખો સેટ મફત મેળવવાનો લાભ મળશે અને સૂત્રો વાચીને ધર્મારાધન કરવાનો જે લાભ મળશે તે તો અમૂલ્ય જ છે માટે સમિતિના સભ્ય થઈ જવાની અમારી દરેક સ્થા જૈનોને ખાસ ભલામણ છે

“જૈન સિદ્ધાંત” જુલાઈ-૧૯૫૮

वन्देवीरम्

घाटकोपर (वम्बई)

ता. ९-२-५९

सम्माति-पत्रम्

यहा पर श्रमणसघीय प० र० श्री प्रतापमलजी महाराज श्री जैनसिद्धात विशारद श्री राजेन्द्रमुनिजी जैनसिद्धान्तविशारद श्री रमेशमुनिजी महाराज आदि ठाणा इसे सुख शान्तिपूर्वक विराजमान है।

आप के वहा जेनाचार्य पूज्य श्री घासीलालजी महाराज आदि तत्र विराजित समस्त मुनिमण्डल की मन्दना अर्ज करे और सुखशांता पूर्छे।

आचार्य श्रीके द्वारा अनुवादित कितनेक शास्त्र देखे। जिन का अनुवादन अत्यन्त सुन्दर ढंग से हुआ है। प्रत्येक व्यक्ति इन शास्त्रोंसे सरलता पूर्वक काम उठा सकता है। आपका यह अथक प्रयत्न जैन समाज पर अत्यन्त उपकारी होगा, जो कि कभी झुलाया नहीं जा सकता है।

आपका

रामचन्द्र जैन

ता. ९-२-५९

हमारा पता -

प. र. श्री प्रतापमलजी म श्री की सेवामें

C/o भोगीलाल केशवजी एन्ड क.

"N" गली, दाणा बंदर,

वम्बई ९

Bombay-9

શ્રી શ્રમણ સઘના ઉપાધ્યાય કવિ મુનિશ્રી અમરચંદ્ર મહારાજનો

કલ્પસૂત્ર માટે અલવરનો આવેલ પત્ર

શ્રીચુત લોગીલાલજી-અમ વા .

જયવીર

આપને ત્યા ખીરાજમાન પરમ શ્રદ્ધેય શ્રી શ્રી ૧૦૦૮ શ્રી પૂજ્યપાદશ્રી ઘાસીલાલ મહારાજ આદિ બધા સતોની સેવામા વહન સુખશાન્તિ નિવેદન છે

આપે શ્રદ્ધેય કવિજીને મોકલેલ “કલ્પસૂત્ર” મેળવીને પ્રસન્નતા પ્રગટ કરી છે અને સાદર યથાથોગ્ય અભિનંદન પૂર્વક લખાવ્યું છે કે “કલ્પસૂત્ર”નું પ્રકાશન બહુજ ઉત્કૃષ્ટકોટિનું છે તેની ટીકા સુદર-વિસ્તારપૂર્વક સારી રીતે લખેલ છે ટાઈમ મળતા અધ્યયન કરવા માટે પ્રયત્ન કરવામા આવશે છાપવામા આવેલ આવૃત્તિ માટે કોટિ ધન્યવાદ આપવામા આવે છે

કવિશ્રીજીનું સ્વાસ્થ્ય સારી રીતે ચાલે છે પહેલાની અપેક્ષાએ કંઈક સાફ છે આ પત્ર વીલમ્બથી લખવામા આવેલ છે તો ક્ષમા કરજો

અલવર (રાજસ્થાન)

તા ૬-૮-૧૯૫૮

}

લવલીય રતનલાલ સચેતી

(હિન્દીના ગુજરાતીમા અનુવાદ)

विषय

पृष्ठाङ्क-

२२	क्रोधको निष्फल बनानेमें दृष्टान्त	९३-९६
२३	मशसाम मुनिको अपना उत्कर्षका त्यागका उपदेश	९७-९८
२४	अपनी निन्दामें मुनिको अपकर्ष (इलकापना) का त्याग करनेका उपदेश	९९-१०१
२५	आत्माका दमन करनेसेही क्रोधका निष्फल बनासकते हैं इस हेतु से आत्मदमनका उपदेश और उस विषयमें जनेक दृष्टान्त	१०२-१२७
२६	विनयका उपदेश और उस विषयमें आसन विनय पृच्छा प्रकार विगेरह विनयशालि होनेका दृष्टान्त	१२८-१३७
२७	प्रिनीत शिष्योंको वाचनादानका प्रकार	१३८-१४०
२८	सूत्र शब्दका अर्थ और सूत्र निक्षेप लक्षण	१४०-१४४
२९	सूत्रके ३२ दोषोंका वर्णन	१४५-१५६
३०	सूत्रके आठ ८ और छह ६ गुणोंका वर्णन	१५६-१६०
३१	सूत्रका भेद और सूत्रका उच्चारणविधि	१६०-१६३
३२	सूत्रके गोलनेमें दोषोंका कथन	१६३-१६८
३३	वाचना द्वारका वर्णन	१६९-१७३
३४	वाचना द्वारके विषयमें राजाका दृष्टान्त	१७३-१७५
३५	सूत्रार्थकापौत्रार्थ निरूपण नामका आठवा द्वारका वर्णन	१७५-१७९
३६	सूत्र अर्थ एवं सूत्रार्थमें यथोत्तर प्रगल्भताका कथन नामका नवमा द्वारका वर्णन	१८०-१८४
३७	निरवध भाषणविधि	१८४-१९२
३८	निरवध भाषा का भेद	१९३-२००
३९	सावय भाषण गोलनेका निषेध	२०१-२०२
४०	सावय भाषणके विषयमें अश्वपत्तिका दृष्टान्त	२०३-२०५

उत्तराध्ययनसूत्रकी विषयानुक्रमणिका

विषय—	पृष्ठाङ्कः—
१ मङ्गलाचरण	१-५
२ उपाद्घात	६-८
३ अध्ययनोंके नामनिर्देश	९-१०
४ विनयका उपदेश	१०-१२
५ सयोगके विषयमे दृष्टान्त	१३-२२
६ विनीत शिष्यादिका लक्षण	२३-२४
७ विनयके विषयमे गुणनिधि शिष्यका दृष्टान्त	२५-२८
८ अविनीत शिष्यका लक्षण और उस-विषय मे भुद्रबुद्धि शिष्यका दृष्टान्त	२९- २९-३७
९ दृष्टान्त सहीत अविनीतका लक्षण और अविनीत शिष्यका दृष्टान्त	- ३७-४४
१० अविनीत प्रवृत्तिमे सूकरका दृष्टान्त श्वानआदि दृष्टान्तके श्रमणसे विनीतशिष्यका कर्तव्य	४५-५२
११ विनय का फल	५५-५७
१२ विनय पालन करनेका उपाय	५८-६४
१३ बालपार्श्वस्थादिकोंका ससर्गकी निंदा	६५-६६
१४ हास्य क्रीडा की निंदा	६७-
१५ क्रोधवश होकर झुठ बोलना आदिका निषेध	६८-७३
१६ शिष्यको प्रतिदिन गुरुके इङ्गित जाननेमे तत्पर रहना चाहिये	७४-७५
१७ शत्रुमर्दन राजाका दृष्टान्त	७६-७८
१८ मणिनाथ का दृष्टान्त	७८-८०
१९ अविनीत और विनीत शिष्यका आचरण	८०-८१
२० चन्द्राचार्य के शिष्यका दृष्टान्त	८२-९०
२१ गुरु चित्तानुसारी शिष्यका दृष्टान्त	९१-९२

विषय

पृष्ठाङ्क-

५७	चाईस परीपहों का नामनिर्देश	२७२-२७५
५८	परीपहों का स्वरूपवर्णनमें क्षुधापरीपहजय का वर्णन और दृढवीर्य मुनि का दृष्टान्त	२७५-२८७
५९	पिपासापरीपह का वर्णनमें पानभेद का वर्णन और धनप्रियमुनि दृष्टान्त	२८७-२९९
६०	शीतपरीपह जय का वर्णन और उस विषयमें मुनिचतुष्टय का दृष्टान्त	३००-३०७
६१	उष्णपरीपह जय का वर्णन और जरहन्नरु मुनि का दृष्टान्त	३०७-३१७
६२	दशमगरूपरीपह का वर्णन और उस विषयमें सुदर्शन मुनि का दृष्टान्त	३१७-३२८
६३	अचेलपरीपह जय का वर्णन	३२४-३३०
६४	स्थविररूपका वर्णन और उस विषयमें सखेखना, पादपोषगमन, और सस्तारक विधि का वर्णन	३३१-३३८
६५	जिनकल्पिका वर्णनमें पिण्डैषणा विधि जिनकल्पमर्यादा	३३८-३४७
६६	स्थविररूप और जिनकल्पका दश प्रकार का वर्णन	३४७-
६७	आचैलन्य वर्णन और उस विषयमें सोमदेव मुनिका दृष्टान्त	३४८-३६८
६८	अरतिपरीपह जयका वर्णन और उस विषयमें अर्हदत्तमुनि का दृष्टान्त	३६८-३९०
६९	स्त्री परीपहजयका वर्णन और लावण्यमुनि का दृष्टान्त	३९०-४०४
७०	चर्यापरीपह जयका वर्णन	४०४-४१५
७१	नैषधिकी, शय्या, आक्रोश परीपह वर्णन	४१६-४३६
७२	वज्रपरीपह याचनापरीपह और अलामपरीपह का वर्णन	४३६-४६२
७३	रोगपरीपह, तृणपाश, जलपरीपहका वर्णन	४६३-४८४

विषय-

पृष्ठाङ्क-

- ४१ निरर्थक भाषण बोलने का निषेध और उस विषयमे दृष्टान्त २०५-२०७
- ४२ मार्मिक भाषण बोलनेका निषेध और धनशुभ्र श्रेष्ठिका दृष्टान्त २०७-२१६
- ४३ अन्य का ससर्गसे होनेवाला दोषका परिहार और ब्रह्मचारिका कर्तव्य २१६-२१८
- ४४ ब्रह्मचारिका कर्तव्य और शिष्यों को शिक्षा २१८-२२७
- ४५ एषणा समिति विषयक विनय धर्मका रुचन २२७-२३३
- ४६ गृह्येष्णा समिति की विधि २३३-२३५
- ४७ ग्रास्येष्णा की विधि २३५-२३६
- ४८ वचनकी यतना (नियमन) की विधि २३६-२४१
- ४९ विनीत शिष्यको और अविनीत शिष्य को उपदेश देनेमे फल का भेद और कुशिष्यकी दुर्भावना २४२-२४५
- ५० सत् शिष्य की भावनाका वर्णन २४५-२४६
- ५१ विनीत शिष्य को विनय सर्वस्व का उपदेश द्वारा शिक्षा का वर्णन २४७-२४८
- ५२ धुद्धोपधाती नवननेके विषयमे वीर्योल्लासाचार्य का दृष्टान्त २४९-२५३
- ५३ आचार्य महाराज कुपित होनेपर शिष्यके कर्तव्य का उपदेश २५३-२५८
- ५४ अध्ययन के अर्थ का उपसहार और आचार्यदिकों का प्रसन्न होनेपर फल २५८-२६०
- ५५ श्रुतज्ञान के लाभका फल और श्रुतज्ञानका लाभ होनेपर मोक्षप्राप्ति अथवा देवत्व प्राप्ति का वर्णन और प्रथमाध्ययन समाप्ति २६१-२६५
- ५६ द्वितीयाध्ययन प्रारम्भ-वाईस परीपहों का प्रस्ताव २

९३	मनुष्यत्व प्राप्त होनेपर भी समयवीर्यकी दुर्लभता	७८८-७८९
९४	मनुष्यत्व प्राप्त होनेका फल और मनुष्यत्व प्राप्तकरके चतुरद्वी सपनको मोक्षफलकी प्राप्ति	७९०-७९१
९५	शिष्योंको उपदेशमें पुण्यकर्म अशेष से दैवगतिकी प्राप्ति	७९२-७९५
९६	दशाग का प्रदर्शन और पुण्यकर्म भोगनेपर मोक्षप्राप्ति	७९६-८००

७४	सत्कारपुरस्कार परीपह, प्रज्ञापरीपह, अज्ञानपरीपहका वर्णन	४८५-५२४
७५	दर्शन परीपह का वर्णन	५२५-५५२
७६	परीपहोंका अवतरण और छद्मस्थ परीपहोंका भेद वर्णन	५५३-५६४
७७	केवली परीपहों के भेदों का वर्णन	५६५-५६६
७८	अध्ययनका उपसंहार और द्वितीया- ध्ययन समाप्ति	५६७-५६९
७९	तृतीयाध्ययन प्रारम्भ और अङ्ग चतुष्टयका वर्णन और उस विषयमें दश दृष्टान्त	५७०-६२६
८०	जीवका अनेक जातिमें भ्रमण और ससार स्वरूपका वर्णन	६२७-६३४
८१	जीवका एकेन्द्रि आदिमें भ्रमण	६३५-
८२	जीवका मनुष्यभव प्राप्तिका क्रम वर्णन	६३६-६३८
८३	मनुष्यभवका लाभ होनेपर भी धर्मश्रवणकी दुर्लभता	६३९-६४०
८४	धर्मश्रवण करने पर भी श्रद्धारहित होनेपर धर्मसे भ्रष्ट होना	६४१-६४२
८५	श्रद्धा लौकिकका वर्णन प्रथमनिहव जमालि मुनिका दृष्टान्त	६४२-६७६
८६	द्वितीय निहव तिष्यगुप्त मुनिका दृष्टान्त	६७६-६९५
८७	तृतीय निहव आपाढाचार्यका दृष्टान्त	६९६-७०२
८८	चतुर्थ निहव अश्वमित्रका दृष्टान्त	७०२-७१०
८९	पंचमनिहव गङ्गाचार्यका दृष्टान्त	७१०-७२७
९०	छद्मा निहव रोहगुप्तका दृष्टान्त	७२८-७६०
९१	सप्तम निहव गोष्ठमाहिल मुनिका दृष्टान्त	७६१-७७६
९२	बौद्धिक दृष्टान्त	७७६-७८७

॥ श्रीगीतरागाय नमः ॥

जैनाचार्य-जैनयर्मदिवकर-पूज्यश्री-घासीलाल-प्रतिविरचितया
प्रियदर्शिन्यारयया व्याख्यया समलङ्कृतम्—

उत्तराध्ययनसूत्रम् ।

—xxx • xxx—

॥ अथ मङ्गलाचरणम् ॥

(मालिनी-उन्दः)

(१)

भग्नजलधिनिमज्जजीवरक्षैककृत्य,
विमलहितवचोभिर्दशितात्मैकसृत्यम् ।
सुर-नर-मुनिवृन्दैर्गन्धमानाङ्घ्रियशम्,
सकलगुणनिधान वर्धमान प्रणमामि ॥

(२)

चरमजिनवरस्य प्राणिकल्याणकर्त्री,
चरमसमयजाता देशना सोत्तरारव्या ।
भवतु भविजनाना सुप्रवेद्या सुहृद्या,
इति सरलसरण्या वृत्तिरातन्यतेऽस्याः ॥

(पृथ्वी-उन्दः)

(३)

सगुप्तिसमिति समा चिरतिमादधान सदा,
क्षमावदखिलक्षमं कलितमञ्जुचारित्रिकम् ।
सदोरमुखवस्त्रिकाविलसिताऽऽननेन्दु गुरु,
प्रणमामि भवचारिधिषुवमपूर्वचोपप्रदम् ॥

(अनुषुङ्ग-उन्दः)

(४)

जैनी सरस्वती नत्वा, गौतम गणनायकम् ।
उत्तराध्ययने वृत्तिं, करोमि प्रियदर्शिनीम् ॥

उनकी रक्षा हुई। उससे भगवानका तरण-तारण-शक्तिमत्त्व स्थापित किया गया है, क्योंकि आत्मा जब तक स्वयं तरण-तारण शक्तिसम्पन्न नहीं होता, तब तक वह न स्वयं तर सकता है न दूसरों को तार सकता है। तरणतारणशक्तिसम्पन्न आत्मा तभी बनता है कि जब उस समस्त विकारी भाव-रागादिक-नष्ट हो जाते हैं। इस बात गणधरों ने सूत्रों में तथा दर्शनकारों ने अनुमान प्रमाण से दार्शनिक ग्रन्थों में अच्छी तरह से स्पष्ट किया है। प्रभु की देशना से ही जीवों को अभय प्राप्त होता है। देशना प्रभु की केवलज्ञानप्राप्ति अनन्तर ही होती है, तभी जीवों की रक्षा होती है। “भवजलधिनिमज्जजीवरक्षैकसूत्यम्” इस विशेषण की सार्थकता प्रभु में निर्धारण से साधित होती है। इसी बात को हेतुपरक “विमलहितवचोभिर्दर्शितात्मैकसूत्यम्” इस विशेषणद्वारा टीकाकार ने चरित किया है। प्रभु ने ससाररूपी समुद्र से जीवों का उद्धार कैसे किया क्या सिखाकर उन्हें अपने कर्त्तव्य की ओर प्रेरित किया? किस प्रकार की वाणी से विस्मृत हुए मार्ग पर लगाकर उन्हें आत्मकल्याण पथिक बनाया? यही सब बातें इस विशेषण से पुष्ट की गई हैं।

तरણ-तारણના શક્તિમાન માનવામાં આવ્યા છે કેમકે આત્મા ત્યાં સુધી સ્વયં તરણ-તારણશક્તિવાળી નથી બનતો ત્યાં સુધી ન તો તે પોતે તરી શકે છે કે ન બીજાને તારી શકે છે તરણતારણશક્તિમય પ્રજ્ઞા આત્મા ત્યારે બને છે કે ત્યારે તેનાથી સઘળા વિદગી ભાવ-રાગવગેરે નાશ પામે છે આ વાતને ગણધરોએ સૂત્રોમાં તથા દર્શનકારોએ અનુમાન પ્રમાણથી દર્શાવ્યા છે આથી મારી રીતે અષ્ટ ડરેલ છે પ્રભુની દેશનાથી જ જીવોને અભય પ્રાપ્ત થાય છે દેશના પ્રભુની કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયા પછી જ વાય છે, ત્યારે જ જીવોની રક્ષા વાય છે એટલે, “भवजलधिनिमज्जजीवरक्षैकसूत्यम्”, આ વિશેષણની સાર્થકતા પ્રભુમાં નિર્ધારિતરૂપથી સાધીત થાય છે આ વાતને હેતુપરક “विमलहितवचोभिर्दर्शितात्मैकसूत्यम्” આ વિશેષણદ्वारा ટીકાકારે ચરિતાર્થ ડરેલ છે પ્રભુએ સસારરૂપી સમુદ્રથી જીવોનો ઉદ્ધાર કેવી રીતે કર્યો? શુ શિષ્યોને તેમને પોતાના કર્તવ્ય તરફ પ્રેરણા લેતા કર્યા? કયા પ્રકારની વાણીથી એમણે વિસ્મૃત થયેલા માર્ગ ઉપર લાવી આત્મકલ્યાણના પથે વાળ્યા? આ સઘળી વાતોનું આ વિશેષણથી સમર્થન કરવામાં આવેલ છે

। हिन्दीभाषानुवाद ।

उत्तराध्ययनसूत्र पर संस्कृत टीका करने के पहले टीकाकार सर्वप्रथम अन्तिम तीर्थंकर श्रीवर्धमान जिनेन्द्र को नमस्कार करते हैं—
'भवजलधि०' इत्यादि ।

(भवजलधिनिमज्जजीवरक्षैककृत्य) अपार ससाररूप समुद्र में डूबते हुए जीवों की रक्षा करना ही जिनका कार्य था, (विमल-हितवचोभिर्दर्शितात्मैकसूत्यम्) जिन्होंने अपनी निर्मल हितावह देशनाओं के द्वारा भव्यात्माओं को आत्मकल्याण का मार्ग प्रदर्शित किया, तथा (सुर-नर-मुनिवृन्दैर्वन्द्यमानाङ्घ्रिपद्मम्) जिनका चरण-कमल सुर-नर और मुनियों के समूह से वन्द्यमान था, ऐसे (सकल गुणनिधान) सभी गुणों के-समस्त क्षायिक गुणों के-निधानस्वरूप (वर्धमान) चरम तीर्थंकर श्रीवर्धमानस्वामी को (प्रणौमि) मन-वचन काया से मैं नमस्कार करता हूँ ॥ १ ॥

भावार्थ—वर्धमान प्रभुने इस अपार ससाररूपी समुद्र में डूबते हुए जीवों को आत्म उद्धार का मार्ग बतलाया, उस मार्ग से

गुजरातीभाषानुवाद

उत्तराध्ययन सूत्र ઉપર સંસ્કૃત ટીકા કરતા પહેલા ટીકાકાર સર્વ પ્રથમ અન્તિમ તીર્થંકર શ્રી વર્ધમાન જિનેન્દ્રને નમસ્કાર કરે છે —'ભવજલધિ૦' ઇત્યાદિ

ભવજલધિનિમજ્જજીવરક્ષૈકકૃત્ય —અપાર સસારરૂપ સમુદ્રમાં ડુબતા જીવોની રક્ષા કરવાનું જ જેમનું કાર્ય હતું, વિમલહિતવચોભિર્દર્શિતાત્મેકસૂત્યમ્—જેમણે પોતાની નિર્મલ હિતાવહ દેશનાઓથી ભવ્યાત્માઓના આત્મ-કલ્યાણનો માર્ગ સમજાવ્યો, તથા સુર-નર-મુનિ-વૃન્દૈર્વન્દ્યમાનાઙ્ઘ્રિપદ્મમ્—જેમના ચરણે સમલ સુર-નર અને મુનિઓના સમૂહને વદનીય હતા, એવા સકલગુણ-નિધાન—બધા ગુણોના—સમસ્ત ક્ષાયિક ગુણોના—નિદાનસ્વરૂપ, વર્ધમાન—ચરમ તીર્થંકર શ્રી વર્ધમાન સ્વામીને, પ્રણૌમિ—મન વચન કાયાથી નમસ્કાર કરું છું

ભાવાર્થ—વર્ધમાન પ્રભુએ આ અપાર સસારરૂપી સમુદ્રમાં ડુબતા જીવોને આત્મ ઉદ્ધારનો માર્ગ બતાવ્યો, તે માર્ગથી તેમની રક્ષા થઈ આથી ભગવાનને

તિશય કા સૂચન ક્રિયા ગયા હૈ, ક્યોંકિ-સકલગુણનિધાન-અનન્ત-
ચતુષ્ટયાદિરૂપ શુદ્ધ નિર્મલ ગુણ, કેવલ જ્ઞાન જાગૃત હોને પર હી આત્મા
મે પ્રકટ હોતા હૈ ॥ ૧ ॥

ઇસ પ્રકાર ચોતીસ અતિશયો સે વિરાજમાન શ્રીવર્ધમાન પ્રભુ
કો નમસ્કાર કર ટીકાકાર અવ ડનકો દિવ્યદેશનારૂપ ઇસ શાસ્ત્ર કો
ટીકા કરને કા કારણ નિર્દિષ્ટ કરતે હૈ—‘ચરમજિન૦’ ઇત્યાદિ ।

(પ્રાણિકલ્યાણકર્ત્રી) સસારસ્વ સમસ્ત પ્રાણિયો કે કલ્યાણ
કરને વાલો જો (ચરમજિનવરસ્ય) અન્તિમ તીર્થકર શ્રી ભગવાન
મહાવીર સ્વામી દ્વારા (ચરમસમયજાતા) અન્તિમ સમય મે અર્થાત્
નિર્વાણાસન્ન સમય મે દી ગઈ (દેશના) દેશના (સોત્તારાલ્યા) વહ
ઉત્તરાખ્યયન નામ સે પ્રસિદ્ધ હૈ । વહ ઉત્તરાખ્યયનરૂપ દેશના (ભવિ-
જનાના) ભવ્યાત્માઓ કે લિયે (સુપ્રવેદ્યા) સુબોધ્ય ણવ (સુદ્ધ્યા)
હૃદયગમ્ય હો, (ઈતિ) ઇસ હેતુ સે (અસ્યાઃ) ઇસકી (સરલસરણ્યા)
સુગમશૈલી સે (વૃત્તિરાતન્યતે) વૃત્તિ કી રચના કરતા હૂં ॥ ૨ ॥

અવ ટીકાકાર ગુરુકો નમસ્કાર કરતે હૈ—‘સગુપ્તિ૦’ ઇત્યાદિ ।

વિશેષણવી પ્રભુમા “જ્ઞાનાતિશય”નુ સૂચન કરાયેલ છે, કેમ કે-નડલ ગુપુ-
નિધાન-અનન્તચતુષ્ટયાદિરૂપ શુદ્ધ નિર્મળ ગુણ, કેવળજ્ઞાન જાગૃત વધારી જ
આત્મામા પ્રકટ વાય છે

આ પ્રકારે ચોતીસ અતિશયોવી વિરાજમાન શ્રી વર્ધમાન પ્રભુને
નમસ્કાર કરી ટીકાકાર હવે એમની દિવ્ય દેશનારૂપ આ શાસ્ત્રની ટીકા કરવાનું
કારણ નિર્દેશ કરે છે—ચરમજિન૦ ઇત્યાદિ

પ્રાણિકલ્યાણકર્તા —મનારના નમસ્ત પ્રાણિયોનુ કલ્યાણ કરવાવાળી
જે ચરમજિનવરસ્ય-ગેલા તિર્થકર શ્રી ભગવાન મહાવીર સ્વામી દ્વારા
ચરમસમયજાતા-અતિમ નમયે એટલે નિર્વાણાસન્ન મમયે આપવામા આવેલ
દેશના દેશના-સોત્તારાલ્યા-જે ઉત્તરાખ્યયન નામથી પ્રસિદ્ધ છે તે ઉત્તરા
ખ્યયનરૂપ દેશના મજિજનાના-ભવ્યાત્માઓને માટે સુપ્રવેદ્યા-સુબોધ્ય એમજ
સુદ્ધ્યા-હૃદયગમ્ય બનેા ઇતિ-આ હેતુથી અસ્યા-આની સરલસરણ્યા-સુગમ
શૈલીથી વૃત્તિરાતન્યતે-વૃત્તિની રચના કરે છું

હવે ટીકાકાર ગુરુને નમસ્કાર કરે છે—‘સગુપ્તિ૦’ ઇત્યાદિ

પ્રભુને જો મી આત્મા કે હિત કા માર્ગ વતલાયા વર “વિમલ” અર્થાત્ પૂર્વાપરવિરોધ રહિત હે । જ્ઞાન મે સર્વથા શુદ્ધિ આવે વિના વચન મે સર્વથા પ્રમાણતા નહી આતી હૈ, યહ એક સર્વમાન્ય સિદ્ધાન્ત હૈ । ઇસસે મગવાન મે “આદેયવચનતારૂપ અતિશય” પ્રગટ કિયા ગયા હૈ । વચનો મે સર્વથા પ્રમાણતા કા સદ્ભાવ હૈ ઊનકી વિમલતા હૈ । એસે વચનો સે ત્રિકાલ મે મી કિસી કા અહિત નહી હોતા હૈ । વે સદા હિતકારક હૈ હોતે હૈ । વચન કે ઇન દો વિશેષણો સે ટીકાકારને અન્ય તીર્થિનો કે વચનો મે સર્વથા પ્રમાણતા કા અભાવ પ્રતિપાદિત કિયા હૈ । અતઃ “મવજલધિ૦” ઓર “વિમલહિતવચોર્મિર્દર્શિતા૦” વે દોનો વિશેષણ “અન્યયોગવ્યચ્છેદક” હૈ । તથા “સુર-નર-મુનિ ધૃન્દૈર્વન્ધમાનાઙ્ગિપિપ્પમ્” ઇસ વિશેષણ સે મગવાન મે “ત્રિલોક-વન્ધત્વ” સૂચિત કિયા ગયા હૈ । સુરવૃન્દ-ઇન્દ્રાદિક દેવસમૂહ, નરવૃન્દ-ચક્રવર્તી આદિ, તથા મુનિવૃન્દ-સર્વવિરતિમુનિસમૂહ, વે સમી સસારી જીવો કે દ્વારા પૂજ્ય હોતે હૈ । ઇન પૂજ્યો દ્વારા મી પ્રભુ કે ચરણકમલ પૂજ્ય હુણ હૈ । ઇસસે પ્રભુ મે “ત્રિલોકવન્ધતા” સૂચિત હોતી હૈ । તથા-“સકલગુણનિધાન” ઇસ વિશેષણ સે પ્રભુ મે જ્ઞાના-

પ્રભુએ આત્માના હિતનો જે કાંઈ માર્ગ બતાવ્યો તે “વિમલ” અર્થાત્ પૂર્વાપરવિરોધથી રહિત છે જ્ઞાનમાં ન પૂર્ણપણે શુદ્ધિ આવ્યા વિના વચનમાં સર્વથા પ્રમાણતા આવતી નથી, આ એક સર્વમાન્ય સિદ્ધાન્ત છે આથી ભગવાનના “આદેયવચનતારૂપ અતિશય” પ્રગટ કરેલ છે વચનોમાં સર્વથા પ્રમાણતાનો નદ્ભાવ જે તેની વિમળતા છે એવા વચનોથી ત્રણ કાળમાં પણ કોઈનું અહિત થતું નથી તે સદા હિત કરનાર જે હોય છે વચનના આ બે વિશેષણથી ટીકાકારે બીજા ધર્મવાળાના વચનોમાં સર્વથા પ્રમાણતાનો અભાવ પ્રતિપાદિત કરેલ છે એટલે “મવજલધિ૦” અને “વિમલહિતવચોર્મિર્દર્શિતા૦” આ બંને વિશેષણ “અન્યયોગવ્યચ્છેદક” છે તથા “સુર-નર-મુનિધૃન્દૈર્વન્ધમાનાઙ્ગિપિપ્પમ્” આ વિશેષણથી ભગવાનમાં “ત્રિલોકવન્ધત્વ” સૂચિત કરવામાં આવેલ છે સુરવૃન્દ-ઇન્દ્રાદિક દેવસમૂહ, નરવૃન્દ-ચક્રવર્તી આદિ, તથા મુનિવૃન્દ-સર્વવિરતિમુનિસમૂહ, આ બધા સસારી જીવો માટે પૂજ્ય હોય છે આ પૂજ્યો મારફત પ્રભુના ચરણ કમળ પૂજ્ય થયેલ છે આથી પ્રભુમાં “ત્રિલોકવન્ધતા” સૂચિત થાય છે તથા-“સકલગુણનિધાન” આ

अस्यामयसर्पिण्या जातस्य चतुर्विंशस्य चरमतीर्थकरस्य भगवतः श्रीवर्धमान-
स्वामिनश्चरमचातुर्मास्य पावापुर्यामासीत् । तत्र कृतपष्ठभक्तेषु नवमल्लङ्घि-नव-
लेच्छङ्घि-काशी-कौशलकेषु अष्टादशसु गणराजेषु समुपस्थितेषु तस्य चरमदेशना
पट्विंशदययनात्मिका उत्तराययननामतः प्रसिद्धा, विंशत्यययनात्मिका तु
विपाकश्रुतारव्या । तत्रोत्तराययनस्य शब्दार्थस्त्वयम्-उत्तराणि=मोक्षसाधकत्वात्
प्रधानानि अध्ययनानि यत्र तदुत्तराययनम् ।

नन्दिमेष शास्त्र प्रधान चेत् आचाराङ्गादिद्वादशाङ्गी भगवत्प्रज्ञाऽपि
प्रधानतयाऽनुक्तत्वादितोऽपकृष्टतया प्रेक्षाद्विरनुपादेया स्यादिति चेद् ? अत्रो-
भगवान् गौतम गणधर को (नत्वा) नमस्कार कर में (उत्तराध्ययने)
इस उत्तराध्ययन सूत्र के ऊपर (प्रियदर्शिनी वृत्ति) प्रियदर्शिनी नामक
वृत्ति की (कुर्वे) रचना करता हूँ ॥ ४ ॥

टीकार्थ-इस अवसर्पिणी काल में उत्पन्न चौबीसवें अन्तिम तीर्थकर
भगवान् श्रीवर्धमान स्वामी का अन्तिम चातुर्मास पावापुरी में हुआ ।
वहाँ पर भगवान् की सेवा में, नवमल्लङ्घि नवलेच्छङ्घि जो काशी एवं
कौशलदेश के अठारह गणराजा ये वे उपस्थित हुए । उन सबों ने पष्ठभक्त
किया । उस समय उन श्री भगवान् महावीर स्वामी की अन्तिम देशना
हुई, जो देशना उत्तीस अध्ययनरूप 'उत्तराध्ययन' इस नाम से प्रसिद्ध
हुई, तथा बीस अध्ययनरूप विपाकश्रुत, इस नाम से भी प्रसिद्ध हुई ।
उनमें 'उत्तराध्ययन' शब्द का अर्थ इस प्रकार है—मोक्ष साधक होने
से उत्तर-प्रधान है अध्ययन जिसमें वह उत्तराध्ययन है ।

गणधरने (नत्वा) नमस्कार करी हु (उत्तराध्ययने) उत्तराध्ययन सूत्र उपर
(प्रियदर्शिनीम् वृत्ति) प्रियदर्शिनी नामकी वृत्तिनी (कुर्वे) रचना करूँ ॥४॥

टीका-आ अवसर्पिणी कालमा उत्पन्न थयेला चौबीसमा छेहला तीर्थ कर लग
वान् श्री वर्धमान् स्वामीनो छेहलो चातुर्मास पावापुरीमा थये । त्या आगण
लगवाननी सेवामा नवमल्लङ्घि नवलेच्छङ्घि जे काशी आने कौशल देशना अठार
गणराज आवेल हुता जे जगामे पष्ठभक्त करेल आ समये लगवान् श्री
महावीर स्वामीनी अन्तिम देशना थछ, जे देशना छत्तीस अध्ययनरूप
'उत्तराध्ययन' आ नामथी प्रसिद्ध थछ, तथा बीस अध्ययनरूपमा विपाकश्रुत
नामथी पण प्रसिद्ध थछ, आमा 'उत्तराध्ययन' शब्दनो अर्थ आ प्रकारे छे-
मोक्षसाधक होवाथी उत्तर-प्रधान जे अध्ययन जेमा ते उत्तराध्ययन छे

(સગુણિસમિતિ સમા વિરતિમાદધાન સદા) જો પાંચ સમિતિ
 ઓર ત્રીન ગુણિયોં કો ધારક હૈ, તથા સર્વદા સર્વવિરતિ કો પાલને વાલે
 હૈ, (ક્ષમાવદલિલક્ષમ) પૃથિવી કો સમાન જો સર્વ પ્રકાર કો અનુકૂલ
 પ્રતિકૂલ પરીપહાદિક કો સહન કરતે હૈ, (કલિતમન્જુચારિત્રકમ્)
 જો નિરતિચાર ચારિત્ર અરાધન મે સદા તત્પર રહતે હૈ, તથા—(સદોર-
 મુલ્લવલ્લિકાવિલસિતાનનેન્દુ) વાયુકાયાદિ કી યતના કો લિયે જિનકા
 મુલ્લરૂપી ચન્દ્રમણ્ડલ સદા સદોરક મુલ્લવલ્લિકા સે સુશોભિત હૈ, તથા—
 (અપૂર્વબોધપ્રદ) જો અપૂર્વ સમક્તિરૂપી ઝોધ-ઝીજ કો દાતા હૈ ઓર
 (ભવવારિધિપ્લવમ્) ઇસ સસારસમુદ્ર સે મન્ય જીવોં કો પાર હોને કો
 લિયે નૌકા સમાન હૈ, યેસે (ગુરુ) નિર્ગન્ય ગુરુ મહારાજ કો (પ્રણોમિ)
 મૈ નમસ્કાર કરતા હૂં ॥ ૩ ॥

અવ ટીકાકાર ભગવાનકી વાણી આદિકો નમસ્કાર કરકે અપની
 વ્યક્તવ્યતા પ્રકટ કરતે હૈ—‘જૈની’ ઇત્યાદિ ।

(જૈની સરસ્વતી) જિનેન્દ્ર કો મુખકમલ સે નિર્ગત દ્વાદશાંગીરૂપ
 સરસ્વતી દેવી કો, એવ (ગણનાયક ગૌતમ) ગણનાયક-ગચ્છ કો નાયક

(સગુણિસમિતિ સમા વિરતિમાદધાન સદા)—જો પાંચ સમિતિ અને
 ત્રણ ગુણિયોના ધારક છે, તથા સર્વદા સર્વવિરતિને પાળવાવાળા છે, (ક્ષમા
 વદલિલક્ષમ) પૃથ્વીના સમાન જે સર્વ પ્રકારના અનુકૂળ પ્રતિકૂળ પરિપહોને સહન
 કરે છે, (કલિતમન્જુચારિત્રકમ્)—જો નિરતિચાર ચારિત્રના આરાધનમાં
 સદા તત્પર રહે છે તથા (સદોરમુલ્લવલ્લિકાવિલસિતાનનેન્દુ) વાયુકાય આદિની
 યતનાને માટે જેમનું મુખરૂપી ચન્દ્રમણ મહા દોરામણિતની મુહુપત્તીથી
 સુશોભિત છે, તથા (અપૂર્વબોધપ્રદ) અપૂર્વ સમક્તિરૂપી ઝોધ-ખીજના
 દાતા છે અને (ભવવારિધિપ્લવમ્) આ સસારસમુદ્રથી ભલ્ય જીવોને પાર
 કરવામાં નૌકાસમાન છે, એવા (ગુરુ) નિર્ગન્ય ગુરુ મહારાજને (પ્રણોમિ)
 હું નમસ્કાર કરું છું

હવે ટીકાકાર જીન ભગવાનની વાણી આદિને નમસ્કાર કરી સ્વયંકત
 વ્યક્તા પ્રકટ કરે છે—‘જૈની’ ઇત્યાદિ

(જૈની સરસ્વતી) જિનેન્દ્રના મુખમળથી નિર્ગત દ્વાદશાંગીરૂપ સરસ્વતી
 દેવીને, અને (ગણનાયક ગૌતમ) ગણનાયક-ગચ્છના નાયક ભગવાન ગૌતમ

तत्र पद्विंशदध्ययनाना नामानि प्रदर्श्यन्ते—

१-विनयश्रुतम्, २-परीपहः, ३-चतुरङ्गीयम्, ४-असंस्कृतम्, ५-अ-
क्रामसक्राममरणीयम्, ६-क्षुल्लकनिर्ग्रन्थीय, ७-एलकीयम् (उरभ्रीयम्), ८-
कापिलकम्, ९-नमिप्रव्रज्या, १०-द्रुमपत्रकम्, ११-वहुश्रुतम्, १२-हरिकेशीयम्,
१३-चित्तसम्भूतीयम्, १४-इपुकारायम्, १५-सन्निधु, १६-ब्रह्मचर्यसमाधिः,
१७-पापश्रमणीयम्, १८-सयतीयम्, १९-मृगापुत्रीयम्, २०-महानिर्ग्रन्थीयम्,
२१-समुद्रपालीयम्, २२-रथनेमीयम्, २३-केशिगौतमीयम्, २४-समितीयम्,
२५-यज्ञीयम्, २६-सामाचारी, २७-खलुकीयम्, २८-मोक्षमार्गगतिः, २९-सम्य-
क्त्वपराक्रमः, ३०-तपोमार्गः, ३१-चरणविधिः, ३२-प्रमादस्थानम्, ३३-कर्म-

जगह-जगह वर्णित हुआ है, अतः प्रसिद्धिवश इसे प्रधान कहना
कोई अनुचित नहीं है। इसलिए इस मूलसूत्र का नाम उत्तराध्ययन
कहा गया है। उत्तराध्ययन के ३६ अध्ययन ये हैं—

(१) विनयश्रुत, (२) परीपह, (३) चतुरङ्गीय, (४) असंस्कृत,
(५) अक्रामसक्राममरण, (६) क्षुल्लकनिर्ग्रन्थीय, (७) एलकीय, (८) कापि-
लक, (९) नमिप्रव्रज्या, (१०) द्रुमपत्रक, (११) बहुश्रुत, (१२) हरिकेशीय,
(१३) चित्तसम्भूतीय, (१४) इपुकारीय, (१५) सन्निधु, (१६) ब्रह्मचर्य-
समाधि, (१७) पापश्रमणीय, (१८) सयतीय, (१९) मृगापुत्रीय,
(२०) महानिर्ग्रन्थीय, (२१) समुद्रपालीय, (२२) रथनेमीय, (२३) केशि-
गौतमीय, (२४) समितीय, (२५) यज्ञीय, (२६) सामाचारी, (२७) खलु-
कीय, (२८) मोक्षमार्गगति, (२९) सम्यक्त्वपराक्रम, (३०) तपोमार्ग,

येटले प्रसिद्धिवश आने प्रधान कहेवाला गर्ध अनुचित जेवु नथी आ
भाटे आ मूलसूत्रनु नाम उत्तराध्ययन कहेवायेल छे उत्तराध्ययनना छत्रीस
अध्ययन आ प्रगरे छे—

(१) विनयश्रुत, (२) परिपह, (३) चतुरङ्गीय, (४) असंस्कृत, (५) अक्राम-
सक्राममरण, (६) क्षुल्लकनिर्ग्रन्थीय, (७) एलकीय, (८) कापिलक, (९) नमि-
प्रव्रज्या (१०) द्रुमपत्रक (११) बहुश्रुत, (१२) हरिकेशीय, (१३) चित्तसम्भूतीय
(१४) इपुकारीय, (१५) सन्निधु, (१६) ब्रह्मचर्यसमाधि, (१७) पापश्रमणीय,
(१८) सयतीय, (१९) मृगापुत्रीय, (२०) महानिर्ग्रन्थीय (२१) समुद्रपालीय,
(२२) रथनेमीय, (२३) केशिगौतमीय, (२४) समितीय, (२५) यज्ञीय,
(२६) सामाचारी, (२७) खलुकीय, (२८) मोक्ष मार्गगति, (२९) सम्यक्त्वपराक्रम,

ચ્યતે—યદ્યપિ સર્વ પ્રવચન પ્રધાનમેવ, તથાપ્યેતાનિ વિનયશ્રુતાદીનિ પદ્મિશદ-
ધ્યયનાનિ રુદિયશાત્ પ્રધાનાનિ । ભગવચ્ચરમદેશનાસ્વરૂપતયાઽમિન્ શાસ્ત્રે દ્વાદશાંગી
પ્રતિપાદિતાર્થમુપસહરતા ભગવતા પ્રધાન્ય રૂઢ્યા પ્રદર્શિતમ્, સવિસ્તર તુ તત્ત્વ તત્ત્વ
તત્ત્વ સૂત્રે ર્ણિતમિતિ ન ક્ષાઽપ્યનુષ્પત્તિઃ ।

પ્રશ્ન—યદિ ઋત્તીસ અધ્યયનાત્મક યદ્ શાસ્ત્ર હી પ્રધાન માના
જાવેગા તો આચારાગ આદિ દ્વાદશાગ કિ જિનકા પ્રરૂપણ મી સ્વય
ભગવાન્ ને હી ક્રિયા હૈ, પ્રધાનરૂપ સે નહી કહે જાને કે કારણ ઇમકી
અપેક્ષા અપકૃષ્ટ-અપ્રધાન હો જાયેગે, ઓર ઇસ કારણ વે પ્રેક્ષાવાન્-
બુદ્ધિમાનો-કી દૃષ્ટિ મેં ઉપાદેય નહી રહ સકેંગે, સો ઇસ પ્રકાર યદિ
કોઈ પ્રશ્ન કરે તો ઇસકા સમાધાન ઇસ પ્રકાર હૈ—

ભગવત્પ્રતિપાદિત હોને કે કારણ યદ્યપિ સમી દ્વાદશાગાત્મક
પ્રવચનપ્રધાન હૈ ફિર મી યદ્ જો ઇન વિનયશ્રુતાદિક ઋત્તીસ અધ્યયનો
મેં પ્રધાનતા પ્રદર્શિત કી ગઈ હૈ યદ્ કેવલ પ્રસિદ્ધિ કે વશ સમજના
ચાહિયે । ભગવાન કી અન્તિમદેશનાસ્વરૂપ હોને સે ઇસ શાસ્ત્ર મેં
દ્વાદશાગપ્રતિપાદિત અર્થ કા સક્ષેપ સે સમાવેશ ક્રિયા ગયા હૈ, અતઃ
સૂત્રકાર ને પ્રસિદ્ધિ સે હી ઇસમે પ્રધાનતા પ્રગટ કી હૈ । દ્વાદશાગ કા
વિસ્તારસહિત વાસ્તવિક તત્ત્વ, આચારાગ, સૂત્રકૃતાગ આદિ આગમોમે

પ્રશ્ન—જો છત્રીસ અધ્યયનાત્મક આ શાસ્ત્ર જ પ્રધાન મનાશે તો આચારા
રાગ વગેરે દ્વાદશાગ કે જેનુ પ્રરૂપણ પણ સ્વય ભગવાને જ કરેલ છે, તે
પ્રધાનરૂપના ન કહેવાવાને કારણે આની અપેક્ષા અપકૃષ્ટ-અપ્રધાન બની જશે,
અને આ કારણથી તે પ્રેક્ષાવાન્-બુદ્ધિમાનો-ની દૃષ્ટિએ ઉપાદેય નહી રહે જો
આ પ્રકારનો કદાચ કોઈ પ્રશ્ન કરે તો એનુ સમાધાન આ પ્રકારથી છે—

સ્વય ભગવાનથી પ્રતિપાદિત હોવાના કારણે જોકે બધા દ્વાદશાગાત્મક
પ્રવચન પ્રધાન છે છતા પણ આર્હિ આ વિનયશ્રુતાદિક છત્રીસ અધ્યયનોમા
પ્રધાનતા પ્રદર્શિત કરાયેલ છે, તે કેવળ પ્રસિદ્ધિને વશ હોવાનુ સમજવુ
જોઇએ ભગવાનની છેલ્લીદેશનાસ્વરૂપ હોવાથી આ શાસ્ત્રમા દ્વાદશાગપ્રતિ
પાદિત અર્થનો સક્ષેપમા સમાવેશ કરવામા આવેલ છે, એટલે સૂત્રકારે
પ્રસિદ્ધિથી જ આમા પ્રધાનતા પ્રગટ કરી છે દ્વાદશાગનુ વિસ્તારસહિત
વાસ્તવિક તત્ત્વ, આચારાગ, સૂત્રકૃતાગ વગેરે આગમોમા ઠેકઠેકાણે વર્ણન થયેલ

सह सम्बन्धः । भावसंयोगः—अगुभभावैः सहात्मनः सम्बन्धः, तस्मात् सर्वविप्र-
सयोगाद् विप्रमुक्तस्य=विप्रयुक्तस्य, अनित्याशरणादिद्वादशभावनाभिः संयोगस्य
फलं ससारपरिभ्रमणादिरूपं विज्ञाय संयोगं परित्यक्त्यत इत्यर्थः । संयोगो हि मृग-
वृष्णादभ्रमोत्पादकः, कुगतिसाधकः, निवेकतरुन्मूलने मत्तगजराजोपमः, अम-
न्दात्मानन्दरसशोषणे प्रचण्डमार्तण्डसमः, शुतचारित्रधर्मारामदावानलः, सद्ब्रह्मान-
वारिद्विक्षेपणे शैलशिखरानिलः । संयोगस्य प्रियप्रियोगजनकत्वेन दारुणदुःखोत्पाद-
कतयाऽपि परिहार्यता,

क्तस्य) सर्वथा रहित (अणगारस्स-अनगारस्य) अनगार (भिक्षुणो-भिक्षोः)-साधु के (विणय-विनय) विनय को मैं (आणुपुब्बि-आ-नुपूर्वी) शान्त्रोक्तपद्धति के अनुसार (पाउकरिस्सामि-प्रादुष्करिष्यामि) प्रकट-क गा । अतः हे जम्बू ! तुम सब उसे (मे-मत्ताः) मुझ से (सुणेह-शृणुत) सुनो ॥ १ ॥

भावार्थ—सयोग शब्द का अर्थ सवध है। द्रव्यसयोग और भावसयोग के भेद से यह सयोग दो प्रकार का है। पूर्वसयोग और पश्चात्सयोग के भेद से द्रव्यसयोग भी दो तरह का बतलाया गया है। माता पिता आदि के साथ जो जन्म से सवध है वह पूर्वसयोग है। भ्रूण अदि के साथ पीछे से हुआ सवध पश्चात्सयोग है। अशुभ भावों के साथ आत्मा का सवध रहता है वह भावसयोग है। इस सयोग का सर्वथा परित्याग वही आत्मा कर सकता है जो अनित्य

રહેલ (અણગારસ્ત-અનગારત્ય) અણગાર (મિત્રુણો-મિત્રો) સાધુના (વિનય-
વિનય) વિનયને હું (આણુપુત્રિ-આણુપૂર્વી) શાસ્ત્રોક્ત પદ્ધતિ અનુસાર (પાઠક
રિસ્તા મિ-પ્રાદુષ્કરિયામિ) પ્રગટ કરીશ એટલે હું જન્મ્યું! તમે બધા એને
(મે-મત્ત) મારી પાનેથી (સુણેહ-શુણુત) સાલજો।

ભાવાર્થ—સયોગ શબ્દનો અર્થ સળધ છે દ્રવ્યસયોગ અને ભાવસયોગના ભેદથી આ સયોગ બે પ્રકારે જે પૂર્વસયોગ અને પશ્ચાત્સયોગના ભેદથી દ્રવ્ય સયોગ પણ બે રીતનો બતાવેલ છે માતા પિતા વગેરેની સાથેનો જે જન્મનો સળધ છે, તે પૂર્વસયોગ છે શ્વશુર વગેરેની સાથે પછીથી થયેલ સળધ એ પશ્ચાત્સયોગ છે અશુભ ભાવોની સાથે આત્માનો જે સળધ રહે છે એ ભાવસયોગ છે આ સયોગનો સર્વથા પરિત્યાગ એજ આત્મા કંડી શકે છે,

પ્રકૃતિઃ, ૩૪-લેશ્યા, ૩૫-અનગાર માર્ગગતિઃ, ૩૬-જીવાજીવ-વિભક્તિઃ, इति ।
તત્ર-શ્રીસુધર્મા સ્વામી જન્મૂસ્વામિનમન્યાનપિ શિષ્યાનુત્તરાધ્યયનસૂત્રાર્થ પ્રતિબોધ-
યિતુ પ્રવૃત્તઃ સન્ ધર્મસ્ય વિનયમૂલકત્વાત્પ્રથમ વિનયશ્રુતાગમ્યમ-અધ્યયન પ્રસ્તુત-
સ્થાવ સૂત્રમાહ—

મૂલમ્—

સજોગા વિપ્પમુક્કસ્સ, અણગારસ્સ ભિક્ખુણો ।

વિનય પાઠંકરિસ્સામિ, આણુપુંઠિવિ સુણેહ મે ॥ ૧ ॥

ગયા—

સયોગાદ વિપ્રમુક્તસ્ય, અનગારસ્ય ભિક્ષોઃ ।

વિનય પ્રાદુષ્કરિષ્યામિ, આનુપૂર્વો શૃણુત મે ॥ ૧ ॥

ટીકા—

‘સજોગા.’ इत्यादि । सयोगादिति, सयोगः=सम्बन्धः, स द्विविधः—
द्रव्यसयोगः भावसयोगश्च । तत्र द्रव्यसयोगो द्विविधः—पूर्वसयोगः पश्चात्सयोगश्च ।
तत्र पूर्वसयोगो मातापित्रादिभिः सार्धं सम्बन्धः । पश्चात्सयोगस्तु श्वशुरादिभिः
(૩૧) ચરણવિધિ, (૩૨) પ્રમાદસ્થાન, (૩૩) કર્મપ્રકૃતિ, (૩૪) લેશ્યા,
(૩૫) અનગારમાર્ગગતિ, (૩૬) જીવાજીવવિભક્તિ ।

इन मे श्री सुधर्मास्वामीने सर्व प्रथम जन्मूस्वामी एव और भी
दूसरे शिष्योको इस उत्तराध्ययन सूत्र के अर्थको समझाने के लिये
“विनय है मूल कारण जिसका ऐसा धर्म है” ऐसा समझकर पहले
इस विनयश्रुत नाम अध्ययनका प्ररूपण करते हुए प्रथम सूत्र कहते
हैं—‘सजोगा’ इत्यादि ।

અન્વયાર્થ—(સજોગા-સયોગાત્) સયોગ સે (વિપ્પમુક્કસ્સ-વિપ્રમુ-

(૩૦) તત્પોમાર્ગ, (૩૧) ચરણવિધિ, (૩૨) પ્રમાદસ્થાન, (૩૩) કર્મપ્રકૃતિ,
(૩૪) લેશ્યા, (૩૫) અનગારમાર્ગગતિ, (૩૬) જીવાજીવવિભક્તિ

આમા શ્રી સુધર્મા સ્વામીએ સર્વ પ્રથમ જન્મૂસ્વામી અને બીજા ઘણા
શિષ્યોને આ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રનો અર્થ સમજાવવા માટે “વિનય છે મૂળ
કારણ જેને એવો ધર્મ છે” એવું સમજા પડેલા આ વિનયશ્રુત નામના
અધ્યયનનું પ્રરૂપણ કરતા પ્રથમ સૂત્ર કહે છે—‘સજોગા વિપ્પમુક્કસ્સ’ इत्यादि

અન્વયાર્થ—(સજોગા-સયોગાત્) સયોગથી (વિપ્પમુક્કસ્સ-વિપ્રમુક્તસ્ય) સર્વધા

સહ સમ્યન્ધઃ । માયસયોગઃ-અશુભમાયૈઃ સહાત્મનઃ સમ્યન્ધઃ, તસ્માત્ સર્વવિપ-
સયોગાદ્ વિપ્રયુક્તસ્ય=વિપ્રયુક્તસ્ય, અનિત્યાશરણાદિદ્વાદશમાવનાભિઃ સયોગસ્ય
ફલ સસારપરિશ્રમણાદિરૂપ વિજ્ઞાય સયોગ પરિત્યક્તત્ત્વમ્ ઇત્યર્થઃ । સયોગો દિ મૃગ-
તૃષ્ણાવદ્ ભ્રમોત્પાદકઃ, કુગતિસાધકઃ, વિવેકતસ્મૂલને મત્તગજરાજોપમઃ, અમ-
ન્દાત્માનન્દરસશોપણે પ્રચંડમાર્તણ્ડસમઃ, શ્રુતચારિત્ર-માર્મારામદાવાનલઃ, સદ્ધ્યાન-
વારિદિવિક્ષેપણે શૈલશિખરાનિલઃ । સયોગમ્ય પ્રિયવિયોગજનકૃત્વેન દારુણદુઃખોત્પાદ-
કતયાઽપિ પરિહાર્યતા,

ક્તસ્ય) સર્વથા રહિત (અણગારસ્સ-અનગારસ્ય) અનગાર (મિત્સ્વુણો
-મિક્ષોઃ)-સાધુ કે (વિણય-વિનય) વિનય કો મૈ (આણુપુલ્લિ-આ-
નુપૂર્વો) શાસ્ત્રોક્તપદ્ધતિ કે અનુસાર (પાઠકરિસ્સામિ-પ્રાદુષ્કરિષ્યામિ)
પ્રકટ-ક ગા । અતઃ હે જમ્બૂ' તુમ સઽ ઉસે (મૈ-મત્તઃ) મુઙ્ગ સે
(સુણેહ-શુણુત) સુનો ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—સયોગ શબ્દ કા અર્થ સઽથ હૈ । દ્રવ્યસયોગ ઔર
ભાવસયોગ કે ભેદ સે યહ સયોગ દો પ્રકાર કા હૈ । પ્ર્વસયોગ ઔર
પશ્ચાત્સયોગ કે ભેદ સે દ્રવ્યસયોગ બી દો તરહ કા બતલાયા ગયા હૈ ।
માતા પિતા આદિ કે સાથ જો જન્મ સે સઽથ હૈ વહ પ્ર્વસયોગ હૈ ।
શ્વશુર અદિ કે સાથ પીછે સે દુઆ સઽથ પશ્ચાત્સયોગ હૈ । અશુભ
ભાવો કે સાથ આત્મા કા સઽથ રહતા હૈ વહ ભાવસયોગ હૈ । ઇસ
સયોગ કા સર્વથા પરિત્યાગ વહી આત્મા કર સકતા હૈ જો અનિત્ય

રહિત (અણગારસ્સ-અનગારસ્ય) અણુગાર (મિત્સ્વુણો-મિક્ષો) સાધુના (વિણય-
વિનય) વિનયને હુ (આણુપુલ્લિ-આનુપૂર્વો) શાસ્ત્રોક્ત પદ્ધતિ અનુસાર (પાઠક
રિસ્સા મિ-પ્રાદુષ્કરિષ્યામિ) પ્રકટ કરીશ એટલે હે જમ્બૂ! તમે બધા એને
(મૈ-મત્ત) માઠી પાનેથી (સુણેહ-શુણુત) માલખો

ભાવાર્થ—સયોગ શબ્દનો અર્થ સઽથ છે દ્રવ્યસયોગ અને ભાવસયોગના
ભેદથી આ સયોગ બે પ્રકારે છે પૂર્વસયોગ અને પશ્ચાત્સયોગના ભેદથી દ્રવ્ય
સયોગ પણ બે રીતનો બતાવેલ છે માતા પિતા વગેરેની સાથેનો જે જન્મનો
સઽથ છે, તે પૂર્વસયોગ છે શ્વશુર વગેરેની સાથે પછીથી થયેલ સઽથ
એ પશ્ચાત્સયોગ છે અશુભ ભાવોની સાથે આત્માનો જે સઽથ રહે છે એ
ભાવસયોગ છે આ સયોગનો સર્વથા પરિત્યાગ એજ આત્મા ડગી શકે છે,

અન્યચ—

ન સ્વલુ વિઘટિતાઃ પુનર્ઘટન્તે,

ન ચ ઘટિતાઃ સ્થિરસગત શ્રયન્તે ।

પિપતિપુમવશ રુજન્તિ વશ્યા,—

સ્તટતરુમાપ ઇવાપગાગણસ્ય ॥ ૩ ॥

અત્ર પ્રિયે દૃષ્ટાત કથયતિ—

કથિદ્ વણિકપુત્રઃ સયોગસ્ય રુદુરુફલ મિત્રાય પ્રિજ્ય સયોગ પરિત્યક્ત-
વાન્ । તથાદિ—મથુરાનગર્યાં સુભગ-સુનન્દનામાનો દ્વૌ ગણિજો સ્તઃ, સુભગસ્તત્ર

ઔર મી-ન સ્વલુ વિઘટિતા પુનર્ઘટન્તે, નચ ઘટિતા. સ્થિરસગત શ્રયન્તે ।

પિપતિપુમવશ રુજન્તિ વશ્યાસ્તટતરુમાપ ઇવાપગાગણસ્ય ॥ ૩ ॥

જો મિલકર ફિર અલગ હો જાતે હૈં उनका उसी पर्याय में उसी
रूप से फिर मिलना होगा, यह सर्वथा असम्भव है । जो मिले हे वे
हमारे साथ सदा स्थिर ही रहेंगे-यह भी कोई नहीं कह सकता । जिस
प्रकार नदियों का पानी अपने तट पर रहे हुए वृक्षोको दुःख देता है,
उसी प्रकार वश्य-प्रिय स्त्रीपुत्रादि मरते समय मनुष्य को दुःखी करते हैं,
अर्थात् ये स्त्री पुत्रादिक इस जीव को अनेक प्रकार से व्यथित करते
रहते हैं । इस लिये माता पिता आदि का सयोग सर्वथा त्यागने योग्य है ।

इस पर सुधन नामक वणिक्पुत्र का दृष्टान्त इस प्रकार है—

सुधन नामक एक वणिक्पुत्र ने किस तरह इस सयोग का फल
कटुक जाना और किस तरह विरक्त होकर उसका परित्याग किया? यह

વળી પણ ન સ્વલુ વિઘટિતા પુનર્ઘટન્તે, ન ચ ઘટિતા સ્થિરસગત શ્રયન્તે ।

પિપતિપુમવશ રુજન્તિ વશ્યાસ્તટતરુમાપ ઇવાપગાગણસ્ય ॥ ૩ ॥

જે મળીને ફરી જુદા થઈ જાય છે એમનુ એજ પર્યાયમા એજ રૂપમા
ફરી મળવાનુ થાયે, એ નર્વથા અસંભવ છે જે મળ્યા છે તે આમારી સાથે
સદા સ્થિર જ રહેશે-આ પણ ડોઢ કહી શકતુ નથી જે મીતે નદિયેનુ પાણી
પોતાના તટ ઉપરના વૃક્ષોને દુઃખ આપે છે, એજ પ્રકારે વશ્ય-પ્રિય સ્ત્રી પુત્રાદિ
મરતી સમયે મનુષ્યને દુઃખી કરે છે, અર્થાત્ એ સ્ત્રીપુત્રાદિક આ જીવને
અનેક પ્રકારથી દુઃખી કરતા રહે છે આ માટે માતાપિતા આદિનો સયોગ
સર્વથા ત્યાગવા યોગ્ય છે

આ અંગે સુધન નામના વણિકપુત્રનુ દૃષ્ટાન્ત આ પ્રકારનુ છે—

સુધન નામના એક વણિકપુત્રને કેવી રીતે આ નયોગનુ ફળ કડવુ
માલુમ પડયુ ? અને કેવી રીતે વિગ્રસ્ત બનીને તેનો પરિત્યાગ કર્યો ? એ વાત

दक्षिणतः, सुनन्दश्चोत्तरतो नियसन्नासीत् । तत्रैकोऽपरस्य गृहे प्राप्नुषिकोऽभवत्, तदोभो मिथश्चिन्तितवन्तौ-आवयो। प्रीतिर्दृढतरा कथं भविष्यति ?, यथावयोर्मध्ये एकस्य पुत्रः स्यादेकस्य च पुत्री, तदा तयोर्वैवाहिकसम्बन्धेनावयोः सयोगस्तज्जनिता प्रीतिश्च स्थिरतरा भविष्यति । अथैकदा दक्षिणदिग्वर्तिनः त्रेष्टिनः सुधननामकः पुत्रो जातः, उत्तरदिग्वासिनः त्रेष्टिनश्च पुत्री, कुसुमवती-नाम्नी समजनि । तयोः परस्परं सम्बन्धं सजातम् । तदनन्तरं दक्षिणदिग्वासी त्रिणिग् गृहः । तस्मिन् मृते-सति तत्पुत्रः सुधनः पितृधनाधिकारी सजातः । प्रचुरं पितृधनं प्राप्य स प्रमुदितो-चात् उसीके आख्यान द्वारा प्रकटित की जाती है—मथुरा नगरीमें सुभग और सुनन्द नाम के दो वणिक् निवास करते थे । सुभग का घर दक्षिण दिशा में था और सुनन्द का घर उत्तर दिशा में । एक दिनकी बात है कि इन दोनों में से एक दूसरे के घर में हमान हुआ था, वहाँ इन दोनों ने परस्पर यह विचार किया कि-अपने दोनों का यह स्नेह सर्वदा इसी तरह से बना रहे, इस हेतु अपने दोनों में से यदि एक को पुत्र हो और दूसरे को पुत्री हो तो दोनों का विवाह कर दे । भाग्यवशात् ऐसा ही हुआ कि-सुभग के यहाँ पुत्र का जन्म हुआ । लड़केका नाम सुधन रखा गया । उत्तरदिशा में निवास करनेवाले उस सुनन्दके यहाँ एक पुत्री हुई । उसका नाम कुसुमवती रखा गया, पूर्वनिश्चित के अनुसार इनकी सगाई-वाग्दान पक्की कर दी गई । सगाई पक्की करके सुभग का तो देहात हो गया । पिता के धनका अधिकारी पुत्र होता है, इस नियम

तेना आभ्यान हाग प्रगट करवाभा आवे छे-मथुरा नगरीमा सुभग अने सुनन्द नामना जे वणिक् निवास करता छता सुभगनु घर दक्षिण दिशाभा छतु अने सुनन्दनु घर उत्तर दिशाभा ओक द्विपसनी बात छे के जे भन्नेमाथी ओक भीजने घर भडेमान भनेल, त्या आ भन्नेजे परम्पर विचार उर्यो के-आपणा भन्नेने आ स्नेह हायम टकी रहे ते हेतुवी आपणा भन्नेमाथी उहाय ओउने पुत्र होय अने भीजने पुत्री होय तो भन्नेना विवाह करी देवा भाग्यवशात् जेवु ज भन्नु के, सुभगने त्या पुत्रनो जन्म थयो, छेउगनु नाम सुधन राखवाभा आव्यु उत्तर दिशाभा निवास करवावाणा ते सुनन्दने त्या पुत्री अवतरी, तेनु नाम कुसुमवती राखवाभा आव्यु अगाउना निश्चय अनुसार तेमनी सगाई करवाभा आवी सगाई पाकी उर्यो पकी सुभगनु भत्यु यथु पिताना धननो अधिकारी पुत्र होय छे, आ नियम अनुसार पिताना पिताना धननो सुधन अधिकारी भन्थे होय ओउ समथे सुधने स्नान

ऽभवत् । अथैकदा तेन स्नानार्थं पार्श्वतः पृष्ठतः पुरतश्चतुर्दिशु चत्वारः स्वर्ण-कलशा-
श्चत्वारो रौप्यकलशाश्चत्वारस्ताम्रकलशाश्चत्वारो मृन्मयकलशा जलपूर्णाः स्थापिताः,
अन्यान्यपि स्नानोपकरणानि तत्रोपस्थापितानि । अत्रान्तरे तत्पूर्वभूमित्रदेवस्त
प्रतिबोधयितुं समागतः । स वणिक्पुत्रः सुधनः स्नानार्थं स्वर्णकलशमुत्थापयति,
स स्वर्णकलशस्तदानीमेव मित्रदेवप्रभागात्प्रणष्टः, एव चतुर्दिशु सर्वे कलशाः
प्रणष्टाः । ततोऽसौ स्नानपीठादुत्तिष्ठति । तस्मिन्नुत्थिते सति स्नानपीठमपि नष्टम् ।
ततस्तस्य धृतिर्नष्टा । यावद् गृहं प्रविष्टः, भृत्यैर्भोजनविधिरुपस्थापितः, स्वर्णरौप्य-

के अनुसार सुधन अपने पिताके धनका अधिकारी बना । किसी एक
समय सुधनने स्नान के अवसर पर भृत्योंसे चार सोने के कलश, चार
चादी के कलश, चार ताँबेके कलश और चार ही मिट्टी के कलश पानी
से भरवाकर अपनी चारों ओर आजू याजू और समक्ष एवं पीछे की
ओर, इस प्रकार चारों दिशाओं में रखवा लिये । इसके बाद इसका
पूर्वभवका मित्र जो देवपर्याय में था इसकी इस तरह सयोगी पदार्थों के
सेवन में अधिक लालसा का निरीक्षण कर उसको प्रतिबोध देने के लिये
वहाँ आया । वणिक्पुत्र उस सुधन ने ज्योती नहाने के लिये सुवर्ण के
कलश को ऊपर उठाया कि उसी समय वह कलश उस अदृश्य हुए देव
के प्रभाव से शीघ्र ही अदृश्य हो गया । इसी तरह अवशिष्ट तीन
कलशों की भी यही हालत हुई । वह एकदम स्नान पीठसे उठ कर खड़ा
हो गया और ज्यो ही उससे नीचे उतरा तो वह स्नान पीठ भी इसकी
नजरों के समक्ष ही नष्ट-अदृश्य हो गया । उसने आश्चर्यचकित होकर
इधर उधर देखा पर कुछ समझ में नहीं आया । यह क्या बात है इससे

करवाना समये नोऽशेथी चार सोनाना कलश, चार चादीना कलश, चार ताँबाना
कलश, अने चार मिट्टीना कलश पाणीसे भरावीने पोतानी चार तरफ-आन्वु
आन्वु चार दिशाओमा रखाव्या आ पछी ओना पूर्व भवनो मित्र जे देव
पर्यायमा हुतो तेखे आ रीते सयोगी पदार्थना सेवनमा अधिक लालसानु
निरीक्षण करी तेने प्रतिबोध आपवा भाटे त्या आव्यो वणिक्पुत्र सुधने नडावा
भाटे न्या सुवर्ण कलशने उपाडयो त्या अदृश्य रहेला देवना प्रभावथी
ते कलश पुरत न अदृश्य थछ गया आन गीते पीछ त्रणु कलशोनी
पणु ओन डालत थछ वणिक्पुत्र स्नाननी न्याओथी ओउदम उलो थछ
गयो अने पाटला उप पोते भेडो हुतो तेनाथी नीचे उतर्यो त्या ओ पाटलो
पणु अदृश्य थछ गयो ओखे आश्चर्यचकित जनी चार तरफ जेवा भाड्यु

मयभोजनपात्राणि समानीतानि, तत्रैकैकभाजन क्रमेण नष्टमभवत् । यदाऽसौ स्वर्णमयस्थालमग्रतो धावमान व्योम्नि पश्यति, तदा तत् स्थाल हस्तेन गृह्णाति, गृहीते सति तदग्रभागतः खण्डमेकं तस्य कर्तुं लग्नमासीत्, अपरभागतः स्वर्णमय-स्थाल सर्वं प्रणष्टम् । ततः तुष्टितस्थालैरुपखण्डहस्तः सुधनः सर्वं नश्यद् विलोक्यन् मूलधनं द्रष्टुमागच्छति, तावत् सर्वं मूलधनमपि नष्टम् । एव सर्वोऽपि तस्य श्रीं विनष्टा । अथ निधिं द्रष्टुमागच्छति तदा सर्वं निधानमपि नष्टम् । एव दासीवर्गः, परिवारवर्गोऽपि तस्य नष्टः ।

इसका धैर्य नष्ट हो गया । घर में जाकर यह ज्यो ही भोजन करने के लिये भोजनालय में गया तो रसोईयने पहिलेसे सजाकर रखे हुए सुवर्ण एव चादी के भोजनपात्रों में इसके पैठनेपर भोजन परोस दिया परन्तु इसके समक्ष ही वे सब के सब भोजनपात्र क्रम २ से नष्ट हो गये- पता नहीं पडा कता चले गये। जब एक सुवर्णका बाल जो इसके समक्ष ही आगे से उठकर आकाश में उड़ने लगा तो इसने उसे धाम कर पकड़ लिया । पकड़ते ही उस बाल की किनार टूटकर इसके हाथ में रह गयी। बाकी का बाल नष्ट हो गया । यह फिर उस टुकड़े को हाथ में लिये हुए ही अपने मूल धन को देखने के लिये वहां से दूसरी तरफ चला तो क्या देखता है कि इसका मूल धन भी सब नष्ट हो चुका है । इस तरह समक्ष ही देखते २ इसकी समस्त लक्ष्मी नष्ट हो गई । निधान नष्ट हो गया । दासी-दास आदि और परिवार वर्ग भी नष्ट हो गये । अब यह उस

परंतु गार्ध समज्जवामा न आबुधु अनामा धिरज न रही आधी अकणाध नावानु छोडी दध धरमा गयो अने भोजन करवा भोजनालयमा पडोअथो जया रमोअथाअ सोना याहिना वासछोमा अना भेडा पडी भोजन पीरस्थु भोजन फिरसाया पडी तेनी नजर सामे जेत जेतामा कम कमथी भोजनपात्रो अदस्थ थवा लाज्या जणर न पडी जया आल्या गया अेउ सुवर्ण थाण जे तेनी सामेथी उडवा भाडेवा तेने हाथथी पडउता अे थाणनी किनार तुटीने तेना हाथमा रही गध अने पाडीने थाण अदस्थ जनी गयो थाणना तुटेवा टुडउने हाथमा राभीने पोताना मुण धनने जेवा भाटे त्यावी पीछ तरज गयो त्या जता शु हेजे छे के पोतानु मुण धन पछु अदस्थ जनी गयु हुतु आ गीते पोतानी नजर सामे तेनी सधणी लक्ष्मी अदस्थ जनी गध, निधान नष्ट थध गयो दासी दाम वगेरे परिवार पछु

अवासौ स्वर्णमयस्थालैरुत्पण्डहस्तः सन्नितस्ततो भ्राम्यन्नरुस्मादुत्तरभाग-
वासिनः पितृमित्रस्य सुनन्दनामकस्य गणिजो गृहं जगाम । तं दृष्ट्वा सुनन्दस्त
सादरं भोजयामास । भोजनसमये सुधनस्तानि तानि रत्नानि, ताश्च स्वर्णमयस्थान,
तानि स्वर्णमयस्थालानि सर्वाणि स्वकीयानि वस्तूनि तत्र ददर्श । तत्तद् वस्तुजात
प्रेक्षमाणं गणिकूपुत्रं सुधनं सुनन्दो गणिकुं पृच्छति—किं मम पुत्रीं पश्यसि ?
सुधनेनोक्तम्—नाहं तत्र पुत्रीं पश्यामि, किं तु त्वद्गृहस्थितान्येतानि रत्नमयानि
वस्तूनि मदीयानि सन्तीति विलोकयामि । सुनन्देन गणिजा प्रोक्तम्—किमत्र

सोने के थाल के टुकड़े को हाथ में लिये हुए इधर-उधर घूमने फिरने
लगा । फिरते-२ इसकी दृष्टि उस उत्तर दिशा में रहने वाले सुनन्द के
मकान ऊपर पड़ी, जो इसके पिता का मित्र था । यह उसके घर पर
गया । सुनन्द ने उसको आदर के साथ भोजन करने के लिये बैठाया ।
वहाँ पर सुधन ने अपनी समस्त नष्ट हुई वस्तुएँ देखी—वे ही सोने के
थाल, वे ही सुवर्णादि के कलश और वे ही रत्न आदि । जब उसकी दृष्टि
उन अपनी चीजों के निरीक्षण करने में आसक्त हो रही थी, तब अचा-
नक ही बीचमें टोकते हुए सुनन्द ने कहा—सुधन ! यह क्या करते हो ?
तुम्हारी दृष्टि इस समय कहाँ है, क्या हमारी पुत्री को देख रहे हो ?
सुनन्द के वचन सुन कर सुधन ने कहा—महाशय ! मैं आपकी पुत्री को
नहीं देख रहा हूँ, किन्तु यह विचार कर रहा हूँ कि “तुम्हारे यहाँ रखी
हुई ये सबही रत्नादिक वस्तुएँ मेरी हैं, यहाँ ये कैसे आ गईं” इस बात
का विचार कर रहा हूँ । सुनन्द ने कहा—तुम्हारी होने का क्या प्रमाण है ?

नष्ट थल गया, आ पछी सोनाना थालना टुकड़ाने हाथमा राखीने ते अडि
तडि धुमवा लाग्यो । इरता इरता तेनी दृष्टि उत्तर दिशाभा रडेवावाणा सुनदना
मकान उपर पडी, जे तेना पिताने मित्र हतो ते ओना घर गये । सुनदे
तेने आवकारी प्रेमपूर्वक बोजन करवा गेसाउयो । त्या सुधने पोतानी नष्ट
थओली सधणी वस्तुओ जेध—तेज सोनाने थाण, ओज सोनाना कणश ओने
ओज रत्न आदि ज्यारे तेनी दृष्टि ओ पोतानी चीजेनु निरीक्षण करवाभा
आसक्त थल रही हवी, त्यारे अचानक जे तेने टोकता सुनदे उछु—सुधन !
आ शु करे छे ? तमागी दृष्टि आ समये क्या छे, शु भारी पुत्रीने जेध
रह्या छे ? सुनदना वचन साबणीने सुधने कछु—महाशय ! हु आपनी
पुत्री तरफ ओतो नथी, परतु ओ विचार जे छु के “तमादे त्या रडेली आ
सधणी रत्नादिक वस्तुओ भारी छे, अडि ओ कथं रीते आवी” आ वातने
विचार करी रह्यो छु सुनदे कछु—तमागी होवानु शु प्रमाण छे हा, प्रमाण छे

प्रमाणम् ? । सुधनः प्रत्याह—त्वद्गृहावस्थितस्यैतस्य तुटितस्पर्णमयस्थानस्य खण्ड-
मेक मम हस्ते सिध्यते, पश्य सयोजयामीत्युक्त्या सयोजयति, सयोजिते सति तत्
खण्ड तत्र सम्पृक्तं सग्नम् । अथ सुनन्दः पृच्छति—कस्त्वम्, सुनन्देन पृष्टोऽसौ
वणिकपुत्रः सुधनः स्वपितुर्नाम कथयित्वा परिचयं दत्तवान् । तस्मिन् वणिक्-
पुत्रे परिचिते सति सुनन्दः पुनराह—त्वत्तु मम जामाताऽसि, इति । इत्थं सर्वे
हा, प्रमाण है तभी तो ऐसा कह रहा हूँ, नम्रता से सुधन ने
जवाब दिया । साबित करनेकी चेष्टा करते हुए सुधन ने वह एक
सोने के बाल की किनार जो उसके हाथ में पहिलेसे थी उसको
दिखलाया, और यह भी बतलाया कि देखो यह सुवर्ण का बाल
जो भग्न अवस्था में आप के यहां है उसी की यह किनार है ।
मैं आप के ही समक्ष उसे इसमें जोड़ता हूँ, यदि यह उस बाल में
जुट जाये तो आपको मेरी बात सत्य माननी पड़ेगी । सुनद ने
यह सब स्वीकार कर लिया । सुधन ने सुनद के समक्ष ही उस किनार
को उस बाल में ज्यों ही योजित किया तो वह उस में अच्छी तरह जुट
गया । यह देखकर सुनद ने कहा—ठीक है । अब तुम यह तो बतलाओ
कि तुम हो कौन ? इस प्रकार सुनद के पूछने पर सुधन ने उसे अपना
परिचय दे दिया । परिचय पाकर सुनद बहुत हर्षित हुआ और कहने
लगा कि धन्य है आज का दिन जो आपके दर्शन हुए । आपके पिताने
मेरी पुत्री के साथ आप का पहिले से वाग्दान निश्चित कर दिया था,
अतः आप मेरे सवध में जामाता हैं । अब आप योग्य हो चुके हैं, इस

त्यारे तो अबु उड़ी रह्यो छु तेवो नम्रताथी जवाब सुधने आभ्यो साभीत
ज्वाणी चेष्टा करता पोताना हावभा गेहली मोनाना थाणनी दिनार तेने
भतावी, अने ओ पणु जलाव्यु डे बुओ मोनानो बाण ने तुटेली अवस्थाभा
तमारो त्या डे तेनी आ दिनार डे आपनी नमक्ष ज हु तेने आ नाथे नेडु
छु, उदाय ते आ बाण साथे नेडाथ जय तो आपने मारी बात सत्य मानवी
पडथे सुनद ओ बातने स्वीकार ज्यो सुधने सुनदनी साथे ओ दिनार
तुटेला थाण साथे नेडता तेनी साथे भराभर भणी गठ आ नेथ सुनद
उधु-डीउ डे, डवे तमे ओ तो भतावो डे तमे ओ डोणु ? आ प्रदारे सुनदना
पूछवाथी सुधने तेने पोतानो परिचय आभ्यो परिचय मालजता ज भूण ज
डर्ष पाभ्यो अने डेहवा लाग्यो डे धन्य डे आजनेो द्विग, डे आपना दर्शन
थया तमारा पिताओ मारी पुत्री साथे तमाड वेविशाण अगाड नक्षी डरेडु
ओटले तमे मारा जमाथ डे, अने तमे योग्य उभरना थया छे, ओ माटे मारी

पूर्ववृत्त उपायित्वा सुनन्दो वणिक् पुनर्योचत्-गृहाण मम पुत्री, मदीय सर्वस्व च ।
एतद्वचन श्रुत्वा सुधनोऽप्रीत्-पुरुषः पूर्वं कामभोगान् परित्यजति, कामभोगा
वा पुरुषम्, मा तु कामभोगा एव पूर्वं परित्यक्तान्तस्तेनाह तान् परित्यजामि,
नास्ति मे किञ्चित् प्रयोजनं तत्र पुत्र्या सर्वस्येन चेति । एवमवेगसंयुतं सुधन-
वचनं श्रुत्वा सुनन्दो वणिक् सवेगं प्राप्तवान् ।

अथ वणिक्पुत्रस्य सुधनस्य वैराग्यं दृष्ट्वा तत्पूर्वभ्रममिन्द्रियं प्रत्यक्षीभूय
तमब्रवीत्-त्वा प्रतिबोधयितुं मया सर्वमेतत् समाचरितम्, इत्युक्त्वा तस्मै सदोरु-
मुखवस्त्रिकारजोहरणपात्रादीनि साधूपकरणानि समर्पितानि । तदा सुधनः सुनन्देन
सह प्रसन्न इति ।

लिये मेरी पुत्री को और मेरे सर्वस्व को अपनाकर मुझे कृतार्थ करें ।
सुनन्द के वचनोको सुनकर सुधन ने कहा-ससार की विचित्रता को
देखो । प्रायः पुरुष ही पहिले काम-भोगोका परित्याग किया करता है
परन्तु आश्चर्य है कि जब काम-भोगो ने ही मुझे पहिले से छोड़ दिया
है, तब अब सुन्दर मार्ग यही है कि मैं भी अब इन्हें सर्वथा छोड़ दूँ,
अतः मुझे अब न आपकी पुत्री से मतलब है और न आपके सर्वस्व से ।
इस प्रकार वैराग्य से युक्त सुधन के वचन को सुनकर सुनन्द भी वैराग्य
को प्राप्त हुआ । वणिक्पुत्र सुधन के वैराग्य को देखकर उसका पूर्वभवीय
वह मित्र जो देव या प्रत्यक्ष होकर उससे कहने लगा-मित्र सुधन !
तुम्हें प्रतिबोधित करने के लिये ही मैंने यह सब खेल रचा है, अच्छा
हुआ तुम प्रतिबोधित हो गये । इस प्रकार कहते हुए उसने उसके लिये

पुत्रीने अने मारा सर्वस्वने पोतातु मानी मने कृतार्थ ठरे सुनन्दना वचने।
मालणी सुधने उछु-मसारनी विचित्रताने बुझो, जरी गीते पुरुष न काम
भोगोने परित्याग करता आवेल ठे, परंतु आश्चर्य छे के ब्यापरे काम-भोगोने
न छोड़ेथी मने छोडी दीधेल छे, त्यारे साराना सारे मार्ग छे ठे के हु
पणु आने सर्वथा छोडी दई, ओटले मने हुवे नथी आपनी पुत्रीथा मतलब
के न आपना सर्वस्वथी आ प्रकारना वैराग्यथी युक्त जेवा सुधनना वचने।
मालणीने सुनन्दने पणु वैराग्य प्राप्त थये। हुवे वणिक्पुत्र सुधनना वैराग्यने
ओछतेना पूर्वभवने मित्र के न देव ठे ते प्रत्यक्ष भनी तेने उछेवा दाज्यो-
-मित्र सुधन ! तने प्रतिबोधित करवा माटे न मे आ मधजो जेल रखेल छे
दीक थयु के तमे प्रतिबोध पाव्या आ प्रकारे कहेता तेछे तेना माटे

अनगारस्य=न विद्यतेऽगार = गृह यस्य सोऽनगारः=द्रव्यभावगृह-
रहितः, तत्र द्रव्यागार-नियतवासस्थानम्, भावागार रूपायमोहनीय कर्म, तस्य
स्थित्यादिभूयस्त्वे नास्ति विरतिसमस्तस्मादल्परूपायमोहनीयो भावतोऽनगार-
स्तस्य भियो.=हननघातनादिनवकोटिपरिच्छिन्नमिक्षाग्राहिणः वित्तयम्=विशिष्टो
साधु के उपकरणरूप सदोरक्त मुख्यवस्त्रिका रजोहरण एव पात्र आदि
समर्पित किये । इस प्रकार सयोग का कटुक फलजानकर सुधनके साथ
सुनन्द भी प्रव्रजित हो गया ।

अथ 'अणगारस्त भिक्षुणो' का अर्थ कहते हैं-अनगार शब्द
का अर्थ घर का परित्याग करना है । द्रव्य और भावके भेदसे अगार
के दो भेद ह । नियत जो निवास का स्थान है-यह द्रव्य-अगार है ।
कपाय-मोहनीय कर्म भाव-अगार है । इसकी उत्कृष्ट स्थिति आदि में
जीव को विरतिका लाभ नहीं होता है । विरति का लाभ होने के लिये
इसकी स्थिति आदि अल्प अपेक्षित होती है, इसलिये अल्पकपाय-
मोहनीयवाला भावानगाररूप से विवक्षित हुआ है । अथ 'भिक्षु'
शब्द का अर्थ कहते हैं-भिक्षु वही हो सकता है जो हनन घातन आदि
क्रियाओं का नवकोटि से परित्यागी होता है, अर्थात् हनना, हनवाना,
उसका अनुमोदन करना, पकाना, पकवाना, उसका अनुमोदन करना,
खरीदना, खरीदवाना, उसका अनुमोदन करना, इन नवकोटि दोषोसे

साधुना उपकरणरूप होरासाधैर्भुज्यवस्त्रिडा, रजोहरण एव पात्रा आदि
समर्पित किये आ प्रकारे सयोगना उडवा इजने लपूने सुधननी नायोमाय
सुनन्दे पक्षु प्रनन्त्या अगीकार करी

इवे "अणगारस्त भिक्षुणो" ने अर्थ उडे छे-अनगार शब्दने
अर्थ घरने परित्याग करेवे ते द्रव्य एव लावना लेहवी अगारना जे लेहछे
नियत जे निवासनु स्थान ते द्रव्य-अगार छे उपाय मोहनीय
कर्म लाव-अगार छे तेना उत्कृष्ट स्थिति आदिमा एवने विरतिने लाभ थते
नवी विरतिने लाभ थवा माटे ऐनी स्थिति आदि अल्प अपेक्षित वाय
छे, आ माटे अल्पउपायमोहनीयवाणा लावानगाररूपथी विवक्षित वयेल छे
इवे "भिक्षु" शब्दने अर्थ उडे छे-भिक्षु ऐव थछे शके छे जे हनन घातन
आदि क्रियाऐना नवकोटीथी परित्याग करे छे अर्थात् छलपु, छलावपु एव तेनु
अनुमोदन करवु पकावपु, पीनवी तैयार करावपु, तेनु अनुमोदन करवु,
अरीदवु, अरीदवानु, एव तेनु अनुमोदन करवु, आ नवकोटी दोषोथी रहित

नयो नीतिर्नियः=साधुसमादृतः समाचारस्तम्, यद्वा-नियति=नाशयति सकल-
क्लेशजनकमपृथिध कर्म स नियस्तम्, गुरु प्रति नीचैर्नृत्तिलक्षणा नम्रता द्रव्यतो
विनयः, साध्याचार प्रति प्रवणत्वं भागतो नियस्तमित्यर्थः, प्रादुष्करिष्यामि=
प्रकटयिष्यामि । केन प्रकारेण प्रादुष्करिष्यामीत्याकाङ्क्षायामाह-‘आणुपुर्व्वि’
इति । आनुपूर्वीमिति, अत्र-सौत्र्यात् तृतीयार्थे द्वितीया, आनुपूर्व्या=क्रमेण
शास्त्रोक्तपरिपाठ्येत्यर्थः, हे शिष्या । मे=मम मत्सकाशादित्यर्थः, यद्वा-‘मे’ इति
विभक्त्यन्तप्रतिरूपक्रमव्ययम् मे=मत्तः, शृणुत=यूयमारुणयत श्रवण प्रति सावधाना
भवतेत्यर्थः । स्वशिष्याभिमुखीकरणार्थमिदम् ॥ १ ॥

‘विनय प्रादुष्करिष्यामीत्युक्त’, तत्र विनीतलक्षणे विज्ञाते सति विनय-
स्वरूप विदित स्यादिति विनीतलक्षणमाह—

रहित भिक्षा का ग्रहण करनेवाला भिक्षु कहा गया है । विनय का अर्थ
है-विशिष्ट नय, इसलिये यहाँ ‘विनय’ शब्द से साधुओका आचार
समझना चाहिये । अथवा-जो अष्टविध कर्मोंका नाश करे सो ‘विनय’
है । वह विनय द्रव्य-विनय और भाव-विनय के भेद से दो प्रकार का
है । गुरु के प्रति, तथा पर्यायज्येष्ठोके प्रति नम्र होना, तथा उनकी सेवा
करना यह द्रव्य-विनय है । साध्वाचार में तत्पर रहना यह भाव-विनय
है । उस विनय को भै शास्त्रोक्त पद्धति के अनुसार प्रकट करूँगा,
अतः हे जम्बू ! तुम सब मुझ से इस बात को अच्छीतरह सुनो ॥ १ ॥

विनीत के लक्षण का जयतरु ज्ञान न हो जाय तब तक विनय का
स्वरूप जाना नहीं जा सकता है, इसलिये सूत्रकार विनीत का लक्षण
कहते हैं—‘आणाणिदेसकरे’ इत्यादि ।

बिद्वाने प्रहस्य उवाचाणां ‘भिक्षु’ उवाच छे विनयनो अर्थ छे-विशिष्ट नय,
आ भाटे अछि ‘विनय’ शब्दथी साधुओनो आचार समजवो जेछथे अथवा-
जे अष्टविध उमेनो नाश करे ते ‘विनय’ छे ते विनय द्रव्य-विनय अने भाव
-विनयना लेखथी जे प्रकारे छे सुझना प्रति तथा पर्यायथी जडाओ प्रति नम्र
थनु, तथा तेनी सेवा करी ते द्रव्य विनय छे साधुना आचारमा तत्पर रहवु
ओ भाव-विनय छे ते विनयने हु शास्त्रोक्त पद्धति अनुसार प्रकट करीश,
भाटे छे जम्बू ! तमे भारवी आ भगणी वातने सारी गीते सालणो (१)

विनीतना लक्षणनु ब्या सुधी ज्ञान न थाय त्या सुधी विनयनु स्वप्नपुष्प
शङ्कतु नथी आ भाटे सूत्रकार विनीतना लक्षण उछे छे-‘आणाणिदेसकरे’ इत्यादि

मूलम्—आणाणिदेसकरे, गुरुणमुववायकारण ।

इगियार्गारसपण्णे, से विणीए त्ति बुच्चई ॥ २ ॥

अथा—

आज्ञानिर्देशकरः गुरुणामुपपातकारकः ।

इङ्गिताकारसम्पन्नः स विनीत इत्युच्यते ॥ २ ॥

टीका—

‘आणाणिदेसकरे’ इत्यादि । आज्ञानिर्देशकरः=आज्ञा=विधिरूप प्रतिषेधरूप वा गुरुवचन, यथा—‘इदं कुरु’ ‘इदं मा कुरु’ इति, तस्या निर्देशः—भवद्बचनानुसारेण करिष्यामीति कथन, तस्य करः=कर्ता, यद्वा—आज्ञायाः=तीर्थ-करणाण्या निर्देशः=उत्सर्गापवादकथन, तस्य कारकः, तथा-गुरुणाम्=आचार्यादीनाम्, उपपातकारक=उपपातः=समीपेऽयस्थान, तस्य कारकः, आचार्यादिसनिहितस्थान-वर्ती, न तु तन्नियोगवचनभयाद् दूरावस्थायीत्यर्थः, तथा-इङ्गिताकारसम्पन्नः, इङ्गित=निष्पुणमतिगम्य स्याभिप्रायसूचकमीपद्भ्रूचालनादिकम्, आकारः=स्थूल-मतिगम्य, प्रस्थानादिसूचको दिग्बलोकनादि, ताभ्या सपन्नः=युक्तः, गुरुमनो-वृत्तिज्ञानवानित्यर्थः, एवभूतो यः शिष्यः सः विनीतः=विनयमान्, इत्युच्यते तीर्थैरुत्सर्गधरादिभिरिति शेषः ।

अन्वयार्थ—(गुरुण-गुरुणा) आचार्य आदिकी (आणाणिदेसकरे-आज्ञानिर्देशकर) आज्ञा को मानने वाला (उववायकारण-उपपातकारकः) उनके निकट सदा रहने वाला (इगियार्गारसपण्णे-इङ्गिताकारसपन्नः) इङ्गित-सूक्ष्म बुद्धि वालों से जानने योग्य गुरु आदि की भ्रूचालन आदि चेष्टा । आकार-स्थूल बुद्धि वालों से भी समझने योग्य गुरु आदि की गमनादिसूचक दिशाका अवलोकनादि चेष्टा । गुरु आदि की इन दोनों चेष्टाओं को अच्छी तरह जानने वाला जो शिष्य होता है (से विणीए

अन्वयार्थ—(गुरुण-गुरुणा) आचार्य वगैरानी (आणाणिदेसकरे-आज्ञा-निर्देशकर) आज्ञाने मानवावाणा (उववायकारण-उपपातकारक) अर्थमानी पाने यदा रहेवावाणा (इगियार्गारसपण्णे-इङ्गिताकारसपन्न) धीजित-सूक्ष्म बुद्धिवाणाथी नालुवा योग्य गुरुनी भ्रूचालन-(आणनेो धशारे) आदिनी चेष्टा, आकार-स्थूल बुद्धिवाणाथी पालुनभनवा योग्य गुरु आदिनी गमनादिसूचक दिशानु अवलोडन आदि चेष्टा, गुरु आदिनी आ गन्ने चेष्टाओने सारी रीते नालुवावाणा

ત્તિ બુદ્ધિ-સઃ વિનીત ઇતિ ઉચ્યતે) વહ તીર્થંકર ગણપર આદિ કે દ્વારા વિનીત કહા ગયા હૈ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ—“આજ્ઞાનિર્દેશકરઃ” “યહ કરો, યહ ન કરો” ઇસ પ્રકાર વિધિરૂપ ઓર નિયેધરૂપ જો ગુરુ કે વચન હૈ વે ‘આજ્ઞા’ શબ્દ સે ગ્રહણ કિયે ગયે હૈ । “આપ કે વચન કે અનુસાર હી પ્રવૃત્તિ કરને કા ભાવ હૈ, અન્યથા નહી,” ઇસ પ્રકાર શિષ્ય કા કથન નિર્દેશ હૈ । ઇસ નિર્દેશ કા અચ્છી તરહ સે પાલન કરને વાલા આજ્ઞાનિર્દેશકર હૈ । અથવા—આજ્ઞા-તીર્થંકર પ્રભુ કી વાણી કેદ્વારા જો ઉત્સર્ગ ણ્વ અપવાદ માર્ગ કા નિર્દેશ અર્થાત્ વિધાન કિયા ગયા હૈ ઉસકે અનુસાર કરને વાલા આજ્ઞાનિર્દેશકર કહા જાતા હૈ । ઉપપાત શબ્દ કા અર્થ હૈ—સમીપ બેઠના । શિષ્ય કા કર્તવ્ય હૈ કિ વહ સદા અપને ગુરુ કે સમીપ બેઠે । ઉનકી આજ્ઞા કે પાલન કરને કે મય સે ઉનસે દૂર ન પૈઠે । ગુરુ કા અભિપ્રાય પરખના યહ સાધારણ વાત નહી હૈ । યહ વાત તવ હી સીંચી જા સકની હૈ કિ જબ શિષ્ય ઉન કે પાસ મે બેઠે, અન્યથા નહી । વિનીત શિષ્ય ગુરુ કી સેવા કરને સે આત્મકલ્યાણ કરતા હૈ, ।

બે શિષ્ય હોય છે, (સે વિનીત-ત્તિ બુદ્ધિ-સઃ વિનીત ઇતિ ઉચ્યતે) તે તીર્થંકર ગણપર આદિ દ્વારા વિનીત કહેવાયેલ છે (૨)

ભાવાર્થ—“આજ્ઞાનિર્દેશકર” “આ કરો અને આ ન કરો” આ પ્રકારે વિધિરૂપ અને નિયેધરૂપ બે ગુરૂના વચન છે તે ‘આજ્ઞા’ શબ્દથી ગ્રહણ કરવામા આવેલ છે “આપના વચન અનુસાર જ પ્રવૃત્તિ કરવાના ભાવ છે ખીલ નથી” આ પ્રકારનું શિષ્યનું કથન નિર્દેશ છે નિર્દેશનું સારી રીતે પાલન કરવા વાળા આજ્ઞાનિર્દેશકર છે અથવા—આજ્ઞા-તીર્થંકર પ્રભુની વાણીદ્વારા બે ઉત્સર્ગ અને અપવાદ માર્ગનો નિર્દેશ અર્થાત્ વિધાન કરવામા આવેલ છે તે અનુસાર કરવાવાળા આજ્ઞાનિર્દેશકર કહેવાય છે ઉપપાત શબ્દનો અર્થ છે સમીપ બેસવું શિષ્યનું કર્તવ્ય છે કે તે સદા પોતાના ગુરૂની સમીપ બેમે ગુરૂની આજ્ઞાનું પાલન કરવાના ભયથી તેનાથી દૂર ન બેસે ગુરૂનો અભિપ્રાય બાણ્યો તે સાધારણ વાત નથી એ વાત ત્યારે જ શીખી શકાય કે જ્યારે શિષ્ય તેની પાને બેમે, એ શિષ્ય નહી વિનીત શિષ્ય ગુરૂની સેવા કરવાની આત્મકલ્યાણ કરે છે ।

अत्र गुणनिधिभ्रमणस्य दृष्टान्तः—

तथाहि—धर्मसिंहाचार्यस्य गुणनिधिनामकः सुधीः शिष्यः प्रकृतिभद्रः प्रकृतिविनीतः प्रतिदिवस गुरुनिष्ठवासी गुरुवचनानुकूलकार्यकारी गुरुमनोवृत्त्यनुसारी गुरुविचारश्रेणिमरगिसचरणशीलः प्रकृतिसरलः सुशील आसीत्। यदा गुरुरागच्छति तदाऽऽसनादुत्थाय तस्मै सविनयमासन प्रयच्छति, यदा गच्छति तदाऽऽसनमुपादाय तदुपवेशनस्थाने विस्तारयति, गुरोराज्ञा कदा कीदृशी भविष्यतीत्येव प्रतिक्षण प्रतीक्षमाणस्तिष्ठति। यस्मिन् यस्मिन् ऋतौ यद् यद् गुरुप्रकृत्यनुकूलमशनादिक, तत्तत् समानीय गुरवे समर्पयति। गुरुर्हि जननीजनकाभ्यामप्यधिकः, तत्र कारण-जन्मदाता जन्मनि जन्मनि भवति, मुक्तिदाता गुरुस्तु दुर्लभः,

इस पर गुणनिधिभ्रमण का दृष्टान्त कहते हैं—

धर्मसिंह आचार्य का गुणनिधि नामका एक शिष्य था। यह सुबुद्धि एवं प्रकृतिभद्र था। विनीत था। गुरु महाराज के पास बैठना उनके वचन के अनुसार चलना, उनकी मनोवृत्ति के अनुकूल काम करना, इत्यादि समस्त सद्गुणों से युक्त था। यद्वा ही सुशील था। जब गुरु महाराज पधारते तब आसन से उठ कर वह उनके लिये विनयपूर्वक आसन देता, तथा जब गुरु महाराज वहाँ से उठ कर जाते तब वह आसन लेकर उनके पीछे २ चलता और जहाँ गुरु महाराज बैठना चाहते वहाँ आसन बिछा देता। गुरु महाराज की आज्ञा कब कैसी होगी, इसकी प्रतिक्षण प्रतीक्षा करता था। जिस २ ऋतु में जो जो आहार पानी आदि गुरु महाराज के प्रकृति के अनुकूल होता उस उस ऋतु में वही वही पदार्थ लाकर गुरु महाराज को अर्पण करता। गुरु ने जो कुछ कहा वही

आ आगे गुणनिधि भ्रमणनु दृष्टात कहे छे—

धर्मसिंह आचार्यने गुणनिधि नामने ओक शिष्य छेतो ते सुबुद्धि वाणो आने प्रकृतिभद्र छेतो विनीत छेतो गुर् भडाराज पासे भेसवु, तेमना वचन अनुसार चालवु, तेमनी मनोवृत्ति अनुकूल काम करवु इत्यादि सभस्त सद्गुणोथी युक्त छेतो धणो सुशील छेतो न्यारे गुर्भडाराज पधारे त्यारे आसनथी छीने ते तेमने माटे विनयपूर्वक आसन आपतो, तथा न्यारे गुर्भडाराज त्याथी छीने जता त्यारे ते आसन लवने तेमनी पाछण पाछण जेतो आने न्या गुर्भडाराज भेसवा ध्येछे त्या आसन भीछावी (पाधरी) देतो गुर्भडाराजनी आज्ञा क्यारे केवी छेथे, तेनी प्रतिक्षण प्रतीक्षा करतो छेतो जे जे इतुमा जे जे आहार पाणी आदि गुर्भडा राजनी प्रकृतिने अनुकूल छायते ते इतुमा ते ते पदार्थ लावीने गुर्भडाराजने

ગુરુ વિના કાલત્રયેઽપિ જ્ઞાન દુર્લભમ્, યથા સિદ્ધાઞ્જન વિના ભૂતલાન્તર્ગત નિધાન નયનપથ નાસ્તરતિ, તથૈવ ગુરુમન્તરેણાત્મસ્વરૂપ ન પશ્યતિ । યથા દુઘ્ધાન્નવનીત તદ્વિલોડન વિના ન પ્રાપ્યતે, एन ગુરુસેવન વિના રત્નત્રય નોપઋચ્યતે । સ ગુણ-

કરના, યદ્દ સમઞ્જ કર કિ ગુરુ મહારાજ કમ્બી મી અન્યથા પ્રવૃત્તિ નહીં કરા સકતે હ, અદિત મે પ્રવર્તન કરાને કા અભિપ્રાય ડનકે અન્ત.કરણ મે કમ્બી મી જાગ્રત નહી હો સકતા હે, સ્યોં કિ યે મેરે દિતકારી હે, ડસ અભિપ્રાય સે-ડસ દૃઢ આસ્થા સે-વદ્ સદા ગુરુ કી આજ્ઞા કા આરાધન કિયા કરતા થા । સાય મે ઉસકા યદ્દ પક્ષા વિશ્વામ યા કિ ગુરુમહારાજ માતા પિતા સે મી અધિક ઉપકારી હોતે હ, સ્યોં કિ જન્મ દાતા તો ડસ જીવ કો પ્રત્યેક ભવ મે પ્રાપ્ત હોતે રહતે હૈં, પરન્તુ સુક્તિદાતા ગુરુ તો બડે ભાગ્ય સે હી મિલતે હ, નિર્ધન કો નિધિકે સમાન આત્મા કો ડનકા સમાગમ વદ્દત દુર્લભ હૈ । આત્મજ્ઞાનકી પ્રાપ્તિ ડનસે હી હુઆ કરતી હૈ । ગુરુ કે વિના તો કાલત્રય મે મી સમ્પૂર્ણજ્ઞાન કા લાભ નહી હો સકતા હૈ. યે તો સિદ્ધ-અજન સમાન હૈ-જિસ પ્રકાર સિદ્ધ-અજન આશ્વો મેં આજને કે પ્રભાવ સે જીવોં કી ભૂમિગત નિધાન કો લક્ષિત કરનેવાલી દૃષ્ટિ ખુલ જાતી હૈ ડસી પ્રકાર ગુરુ કી કૃપા સે આત્મજ્ઞાન કા અનુભવ જીવકો હોને લગતા હૈ । દુઘ્ધ કે વિલોડન કિયે વિના જૈસે મન્નવન કા

અર્પણ કરતો ગુરુએ જે ડધ ડહુ એજ ડરણુ, એવુ અમલુને ડે ગુરુ મહારાજ ડહી પણ અન્યથા પ્રવૃત્તિ ન જ કરાવે અહિતમા પ્રવર્તન ડરાવવાનો અભિપ્રાય તેમના અત ડરણુમા ડોધ વખત પણ બાગ્રત થાય જ નહી, ડેમડે તેઓ મારા હિતકારી છે આ અભિપ્રાયથી-આવી દ્રઢ આસ્તાથી-તે સદા ગુરુની આજ્ઞાનુ આરાધન કર્યા કરતો સાથેસાથ તેને એ પાકો વિશ્વાસ હોતો ડે ગુરુ મહારાજ માતા પિતાથી પણ અધિક ઉપકારી હોય છે ડેમડે જન્મદાતા તો આ જીવને પ્રત્યેક લવમા પ્રાપ્ત થતા જ રહે છે પરન્તુ સુક્તિદાતા ગુરુ તો મારા સદ્લાખ્યથી જ મળે છે નિર્ધનને નિધિ સમાન તેની રીતે આત્માને ગુરુનો સમાગમ ઘણો જ દુર્લભ છે આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ તેમનાથી જ થાય છે ગુરુ વિના તો ડાલત્રયમા પણ સમ્પૂર્ણજ્ઞાનનો લાભ થઈ શકતો નથી એઓ તો સિદ્ધ-અજન સમાન છે જે પ્રકારે સિદ્ધ-અજન આજોમા આજ વાના પ્રલાવથી જીવોની ભૂમિગત નિધાનને લક્ષિત ડરાવવાળી દૃષ્ટિ ખુલી જાય છે એવી રીતે ગુરુની કૃપાથી આત્મજ્ઞાનનો અનુભવ જીવને થવા લાગે છે ડુધને વડોળ્યા શીવાય જેમ માખણનુ મળવુ અસંભવ છે તેમ

નિધિર્ગુસ્તુતિં કરોતિ—હે ગુરો ! મયાન્ ચારિદ્વ ચ્ચ કરુણારસપ્રપ્તિમામકીન ચિત્ત-
ચાતક પ્રમોદયતિ, શમદમાદિગુણોદ્યાન ઠરિતીકરોતિ । હે કરુણાસાગર ! મવ-
ત્કરુણા વિના સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિર્ન મયતિ, સમ્યક્ત્વ વિના તત્ત્વાતત્ત્વવિવેકરૂપામૃત-
ભાવના ન જાયતે, અમૃતભાવના વિના ત્રિશુદ્ધ્યાન ન મયતિ । ત્રિશુદ્ધ્યાન વિના
ક્ષપકથ્રેણિર્ન પ્રાદુર્ભવતિ । ક્ષપકથ્રેણિ વિના શુદ્ધ્યાનસ્ય દ્વિતીયપાદઃ પ્રાપ્તો ન
મયતિ । શુદ્ધ્યાનસ્ય દ્વિતીયપાદ વિના કેવલજ્ઞાન ન સમયતિ । કેવલજ્ઞાન—

મિલના અસમ્ભવ હે ઉસી પ્રકાર ગુરુ કી સેવા કિયે વિના મી રત્નત્રયકી
પ્રાપ્તિ હોના મહાદુર્લભ હૈ, ધન્ય હૈ, ગુસ્મહારાજ ॥ ગુણનિધિને ડસ પ્રકાર
મન મે વિચાર કર ગુરુ મહારાજ કી સ્તુતિ કી, જો ડસ પ્રકાર હૈ—
હેગુસ્મહારાજ ! આપ મેઘ કી તરફ મેરે ચિત્તરૂપી ચાતક કો કરુણારસ
કે વર્ષણ સે પ્રમુદિત કરનેવાલે હ । શમ દમ આદિ ગુણસ્વરૂપ ઉદ્યાન
કો ઠરા મગ પનાને વાલે હૈ । હે કરુણાસાગર ! જવતક આપકી કરુણા-
રસાર્દ્ર દ્રષ્ટિ જીવો પર નહી પડતી, તવતક ઉન્હે સમ્યક્ત્વ કા લાભ નહી
હોતા હૈ । સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કિયે વિના જીવ કમી મી તત્ત્વાતત્ત્વવિવેકરૂપ
અમૃત સે મરી દુર્હ માવના કો અપને મે નહી મર સકતા । અમૃત ભા-
વના મરે વિના વિશુદ્ધ ધ્યાન કમી મી નહી જગ સકતા । વિશુદ્ધ
ધ્યાન કી જાગૃતિ વિના જીવ કો ક્ષપકથ્રેણિકી પ્રાપ્તિ નહી હો સકતી,
ક્ષપકથ્રેણી કી પ્રાપ્તિ હુગ વિના શુદ્ધધ્યાન કા દ્વિતીયપાદ (દૂસરા

શુદ્ધની સેવા ઈર્થા મિવાય રત્નત્રયની પ્રાપ્તિ થવી મહાદુર્લભ છે ધન્ય છે
શુદ્ધ મહારાજ ! શુણનિધિએ આ પ્રકારનો મનમા વિચાર કરી શુદ્ધમહારાજની
સ્તુતિ કરી, જે આ પ્રકારની છે—હે શુદ્ધમહારાજ આપ મેઘની માફક
મારા ચિત્તરૂપી ચાતકને કરુણારસના વર્ષણથી પ્રમુદિત કરવાવાળા હો ગમ
દમ આદિ શુણ્વરૂપ ઉદ્યાનને ડાલતો ફૂલતો બનાવવાવાળા હો, હે ડડણનાગર !
ત્યા સુધી આપની ડહાણ રસાર્દ્ર (દયાથી ભીની) દ્રષ્ટિ જીવો પર નવી પડતી
ત્યા સુધી તેને સમ્યક્ત્વનો લાભ થતો નથી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત ઈર્થા વગર
જીવ ક્યારેય પણ તત્ત્વાતત્ત્વવિવેકરૂપ અમૃતથી ભરેલી ભાવનાને પોતાનામા
ભરી શકતો નથી અમૃત ભાવના ભર્યા વગર વિશુદ્ધ ધ્યાન ડહી પણ બંધત
થતુ નથી વિશુદ્ધધ્યાનની બંધતિ વિના જીવને ક્ષપકથ્રેણીની પ્રાપ્તિ થની
નથી ક્ષપકથ્રેણીની પ્રાપ્તિ થયા વિના શુદ્ધધ્યાનનો બીજો પાયો પ્રાપ્ત થતો

प्राप्तिं विना शैलेश्यवस्था न जायते । तां विना सकृत्कर्मक्षयो न भवति । सकृत्कर्मक्षयं विना मुक्तिर्न सम्भवति । मुक्तिप्राप्तिं विनाऽयमात्माऽमरपदं न लभते । अमरपदप्राप्तिं विनाऽऽत्मनः सिद्धावस्था न जायते, अतो भगवन्नेव सकृत्कल्याणकारणमिति प्रतिक्षणं भवच्चरणसमाराधनमेव मम सयमाराधनम् । एव गुरुमाराधयन् गुणनिधिः सयमयात्रां निर्वहन् स्वात्मकल्याणमचिरेण साधितवान् । एव मन्येनापि शिष्येण विनयपरेण भवितव्यम् ॥ २ ॥

अविनीतत्ववर्जनेन विनीतो भवतीत्यतो विनीतविपरीतमविनीतस्वरूपमाह—

पाया) प्राप्त नहीं हो सकता । शुद्धध्यान के दूसरे पाये की प्राप्ति विना केवलज्ञान की प्राप्ति नहीं हो सकती । केवलज्ञान की प्राप्ति विना शैलेशी अवस्था प्राप्त नहीं हो सकती है । शैलेशी अवस्था की प्राप्ति विना सकल कर्मोंका क्षय नहीं हो सकता है और सकल कर्मोंके क्षय विना मुक्ति की प्राप्ति नहीं हो सकती, और मुक्तिकी प्राप्ति विना अमरपद नहीं मिल सकता । अमर पद पाये विना आत्मा सिद्धावस्थासम्पन्न नहीं बन सकता । इस लिये हे नाथ ! आप ही सकल कल्याण के कारण हैं, अतः प्रतिक्षण आपके चरणोंका आराधन ही मेरा सयमाराधन है । इस प्रकार अपने गुरुकी आराधना करते हुए गुणनिधि ने तप सयम की आराधना की, और थोड़े ही काल में आत्मकल्याण किया । इसी तरह अन्य शिष्योंको भी अपने गुरुके प्रति विनयशील रहना चाहिये ॥ २ ॥

नथी शुद्धध्यानना पीण पायानी प्राप्ति विना देवज्ञाननी प्राप्ति थती नथी देवज्ञाननी प्राप्ति विना शैलेशी अवस्था प्राप्त थती नथी शैलेशी अवस्थानी प्राप्ति विना सकल कर्मोना क्षय थतो नथी अने सकल कर्मोना क्षय विना मुक्तिनी प्राप्ति थती नथी अने मुक्तिनी प्राप्ति विना अमरपद भणी शकतु नथी अमरपद भेणव्या वगर आत्मा सिद्धअवस्थासपन्न थनी शकतो नथी भाटे हे नाथ ! आपण सकल कल्याणना कारण छे अटले प्रतिक्षण आपना चरणोनु आराधनण भाइ सयम आराधन छे आ प्रदार्थी पोताना शुद्धी आराधना करता करता शुद्धिनिधिअे तप सयमनी आराधना करी अने थोडाण ठाणमा आत्मकल्याण क्युं आवी रीते अन्य शिष्योअे पण पोताना शुद्ध प्रत्ये विनयशील रहेवु भेधअे ॥२॥

આળાઽણિદેસકરે, ગુરુણમણુવવાયકારણ ।

પડિણીણ અસબુદ્ધે, અવિણીણ-તિં વુચ્ચઈ ॥ ૩ ॥

ઝાયા—

આજ્ઞાઽનિર્દેશકરો ગુરુણામનુપપાતકારકઃ ।

પ્રત્યનીકોઽસબુદ્ધઃ અવિનીત ઇત્યુચ્યતે ॥ ૩ ॥

ટીકા—

‘આળાઽણિદેસકરે’ ઇત્યાદિ । આજ્ઞાઽનિર્દેશકરઃ=આજ્ઞાયા ગુરુવચન-
સ્યાનિર્દેશકર.-અનાદરકારકઃ, તથા ગુરુણામ્=આચાર્યાદીનામ્, અનુપપાતકારકઃ=
સમીપાનસ્થાયી, ગુરુણા સનિયો તિષ્ઠામિ चेद् ગુરવો મા સ્વકાર્યાર્થમાજ્ઞાપયિष्य-
ન્तीति વિज्ञाय दूरे तिष्ठतीत्यर्थ. । તથા-પ્રત્યનીકઃ=પ્રતિકૂલ, ગુરુદ્રોપાન્વેષણપર
ઇત્યર્થ. । તથા-અસમ્યુદ્ધ. જીવજીવાદિતત્ત્વાનભિજ્ઞઃ, એવભૂતો યઃ શિષ્યઃ સ
સ્વસ્વવિનીત ઇત્યુચ્યતે ।

શિષ્ય મે વિનીતતા, અવિનીતતા કે પરિત્યાગ સે હી આતી હૈ
હસલિયે વિનીત સે વિપરીત અવિનીત કા સ્વરૂપ સૂત્રકાર કહતે હૈ—
‘આળાઽણિદેસકરે’ ઇત્યાદિ ।

અન્વચાર્ય—(ગુરુણ આળાઽણિદેસકરે-ગુરુણા આજ્ઞાઽનિર્દેશકર.) ગુરુ
કી આજ્ઞા કા અનાદર કરને વાલા, (અણુવવાયકારણ) અનેક સમીપ
નહી બેઠને વાલા (પડિણીણ) અનેક સદા પ્રતિકૂલ વર્તાવ કરનેવાલા
(અસબુદ્ધે) જીવ એવ અજીવ આદિ કે સ્વરૂપ કો નહી જાનનેવાલા એસા
શિષ્ય (અવિણીણ વુચ્ચઈ-અવિનીત-ઉચ્યતે) અવિનીત કહા જાતા હૈ ।

ભાવાર્થ—હસ ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર ને વિનીત સે વિપરીત અવિનીત
કા સ્વરૂપ પ્રદર્શિત કિયા હૈ । યદ્યપિ યહ વાત અર્થાપત્તિ સે સ્વય સિદ્ધ

ગ્રિયમા વિનીતતા અવિનીતતાના પરિત્યાગથા જ આવે છે આ માટે
વિનીતથી વિપરીત અવિનીતનુ સ્વરૂપ સૂત્રકાર કહે છે—‘આળાઽણિદેસકરે’ ઇત્યાદિ
અન્વચાર્ય—(ગુરુણ આળાઽણિદેસકરે ગુરુણા આજ્ઞાઽનિર્દેશકર) ગુરુની આજ્ઞાને
અનાદર કરવાવાળા (અણુવવાયકારણ) એમની માથે ન બેસવાવાળા (પડિણીણ)
એમનાથી સદા પ્રતિકૂલ વર્તાવ કરવાવાળા (અસબુદ્ધે) જીવ અને અજીવ આદિના
સ્વરૂપને નહી જાણવાવાળા એવા શિષ્ય (અવિણીણ-વુચ્ચઈ-અવિનીત ઉચ્યતે)
અવિનીત કહેવાય છે

ભાવાર્થ—આ ગાથાદ્વારા સૂત્રકારે વિનીતથી વિપરીત અવિનીતનુ સ્વરૂપ
પ્રદર્શિત કરેલ છે એકે આ વાત અર્થાપત્તિથી સ્વયસિદ્ધ થઈ જતી હતી

પ્રાપ્તિં વિના શૈલેશ્યવસ્થા ન જાયતે । તા વિના સકલકર્મક્ષયો ન ભવતિ । સકલ-
કર્મક્ષય વિના મુક્તિર્ન સમવતિ । મુક્તિપ્રાપ્તિં વિનાઽયમાત્માઽમરપદ ન લભતે ।
અમરપદપ્રાપ્તિં વિનાઽઽત્મનઃ સિદ્ધાવસ્થા ન જાયતે, અતો ભગવતેઽ સકલકલ્યાણ-
કારણમિતિ પ્રતિક્ષણ ભવચરણસમારાધનમેવ મમ સયમારાધનમ્ । એવ ગુરુમારા-
ધયન્ ગુણનિધિઃ સયમયાત્રા નિર્વહન્ સ્યાત્મકલ્યાણમચિરેણ સાધિતમાન્ । એવ
મન્યેનાપિ શિષ્યેણ વિનયપરેણ ભવિતવ્યમ્ ॥ ૨ ॥

અવિનીતતત્ત્વર્જનેન વિનીતો ભવતીત્યતો વિનીતવિપરીતમવિનીત-
સ્વરૂપમાદૃ—

પાયા) પ્રાપ્ત નહીં હો સકતા । શુદ્ધધ્યાન કે દૂસરે પાયે કી પ્રાપ્તિ વિના
કેવલજ્ઞાન કી પ્રાપ્તિ નહીં હો સકતી । કેવલજ્ઞાન કી પ્રાપ્તિ વિના શૈલેશી
અવસ્થા પ્રાપ્ત નહીં હો સકતી હૈ । શૈલેશી અવસ્થા કી પ્રાપ્તિ વિના સકલ
કર્મોંકા ક્ષય નહીં હો સકતા હૈ ઓર સકલ કર્મોંકે ક્ષય વિના મુક્તિ
કી પ્રાપ્તિ નહીં હો સકતી, ઓર મુક્તિકી પ્રાપ્તિ વિના અમરપદ નહીં
મિલ સકતા । અમર પદ પાયે વિના આત્મા સિદ્ધાવસ્થાસમ્પન્ન નહીં
બન સકતા । ઇસ લિયે હે નાથ ! આપ હી સકલ કલ્યાણ કે કારણ
હે, અતઃ પ્રતિક્ષણ આપકે ચરણોંકા આરાધન હી મેરા સયમારાધન હૈ ।
ઇસ પ્રકાર અપને ગુરુકી આરાધના કરતે હુઞ ગુણનિધિ ને તપ સયમ
કી આરાધના કી, ઓર ધોડે હી કાલ મે આત્મકલ્યાણ કિયા । ઇસી
તરહ અન્ય શિષ્યોંકોં મી અપને ગુરુકે પ્રતિ વિનયશીલ રહના ચાહિયે ॥ ૨ ॥

નથી શુદ્ધધ્યાનના ધીબ પાયાની પ્રાપ્તિ વિના કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થતી
નથી કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિના શૈલેશી અવસ્થા પ્રાપ્ત થતી નથી શૈલેશી
અવસ્થાની પ્રાપ્તિ વિના સકલ કર્મોંના ક્ષય થતો નથી અને સકલ કર્મોંના
ક્ષય વિના મુક્તિની પ્રાપ્તિ થતી નથી અને મુક્તિની પ્રાપ્તિ વિના અમરપદ
મળી શકતું નથી અમરપદ મેળવ્યા વગર આત્મા સિદ્ધાવસ્થાસમ્પન્ન
બની શકતો નથી માટે હે નાથ ! આપજ સકલ કલ્યાણના કારણ છો એટલે
પ્રતિક્ષણ આપના ચરણોંનું આરાધનજ માફ સયમ આરાધન છે આ પ્રકારથી
પોતાના ગુરુની આરાધના કરતા કરતા ગુણનિધિએ તપ સયમની આરાધના
કરી અને થોડાજ કાળમાં આત્મકલ્યાણ કર્યું આવી ગીતે અન્ય શિષ્યોંએ
પણ પોતાના ગુરુ પ્રત્યે વિનયશીલ રહેવું બોધ્યું ॥૨॥

आणाऽणिदेसकरे, गुरुणमणुववायकारण ।

पडिणीए असबुद्धे, अविणीए—त्तिं वुच्चइ ॥ ३ ॥

आया—

आज्ञाऽनिर्देशकरो गुरुणामनुपपातकारकः ।

प्रत्यनीकोऽसबुद्धः अविनीत इत्युच्यते ॥ ३ ॥

टीका—

‘आणाऽणिदेसकरे’ इत्यादि । आज्ञाऽनिर्देशकरः=आज्ञाया गुरुवचन-
स्यानिर्देशकरः—अनादरकारकः, तथा गुरुणाम्=आचार्यादीनाम्, अनुपपातकारकः=
समीपानुसंगी, गुरुणा सनिगो तिष्ठामि चेद् गुरवो मा स्वकार्यार्थमाज्ञापयिष्य-
न्तीति विज्ञाय दूरे तिष्ठतीत्यर्थः । तथा—प्रत्यनीकः=प्रतिकूलः, गुरुदोषान्वेषणपर
इत्यर्थः । तथा—असम्बुद्धः जीवाजीवादितत्त्वानभिज्ञः, एवभूतो यः शिष्यः स
खल्वविनीत इत्युच्यते ।

शिष्य मे विनीतता, अविनीतता के परित्याग से ही आती है
इसलिये विनीत से विपरीत अविनीत का स्वरूप सूत्रकार कहते हैं—
‘आणाऽणिदेसकरे’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(गुरुण आणाऽणिदेसकरे—गुरुणा आज्ञाऽनिर्देशकरः) गुरु
की आज्ञा का अनादर करने वाला, (अणुववायकारण) उनके समीप
नहीं बैठने वाला (पडिणीए) उनसे सदा प्रतिकूल वर्ताव करनेवाला
(असबुद्धे) जीव गव अजीव आदि के स्वरूप को नहीं जाननेवाला ऐसा
शिष्य (अविणीए वुच्चइ—अविनीत—उच्यते) अविनीत कहा जाता है ।

भावार्थ—इस गाथा द्वारा सूत्रकार ने विनीत से विपरीत अविनीत
का स्वरूप प्रदर्शित किया है । यद्यपि यह बात अर्थापत्ति से स्वयं सिद्ध

शिष्यमा विनीतता अविनीतताना परित्यागर्थी न आवे छे आ भाटे
विनीतथी विपरीत अविनीतनु स्वप्न सूत्रकार उहे छे—‘आणाऽणिदेसकरे’ इत्यादि
अन्वयार्थ—(गुरुण आणाऽणिदेसकरे गुरुणा आज्ञाऽनिर्देशकरः) गुरुनी आज्ञानो
अनादर करवावाणा (अणुववायकारण) ओमनी भागे न भेसवावाणा (पडिणीए)
ओमनाथी महा प्रतिकूल वर्ताव करवावाणा (असबुद्धे) एव अने अणुव आदिना
स्वप्नने नही नबुवावाणा ओवा शिष्य (अविणीए—वुच्चइ—अविनीत उच्यते)
अविनीत उहेवाय छे

भावार्थ—आ गाथाद्वारा सूत्रकारे विनीतथी विपरीत अविनीतनु स्वप्न
प्रदर्शित करेले छे ओके आ बात अर्थापत्तिथी स्वयंसिद्ध थछे नती छती

प्राप्तिं विना शैलेश्यवस्था न जायते । ता विना सकलकर्मक्षयो न भवति । सकल-
कर्मक्षय विना मुक्तिर्न सभवति । मुक्तिप्राप्तिं विनाऽयमात्माऽमरपदं न लभते ।
अमरपदप्राप्तिं विनाऽऽत्मनः सिद्धावस्था न जायते, अतो भवानेव सकलकल्याण-
कारणमिति प्रतिक्षण भयचरणसमाराधनमेव मम सयमाराधनम् । एव गुरुमारा-
धयन् गुणनिधिः सयमयात्रा निर्वहन् स्वात्मकल्याणमचिरेण साधितवान् । एव
मन्येनापि शिष्येण विनयपरेण भवितव्यम् ॥ २ ॥

अविनीततत्त्ववर्जनेन विनीतो भवतीत्यतो विनीतमिपरीतमविनीत-
स्वरूपमाह—

पाया) प्राप्त नहीं हो सकता । शुरुद्ध्यान के दूसरे पाये की प्राप्ति विना
केवलज्ञान की प्राप्ति नहीं हो सकती । केवलज्ञान की प्राप्ति विना शैलेशी
अवस्था प्राप्त नहीं हो सकती है । शैलेशी अवस्था की प्राप्ति विना सकल
कर्मोंका क्षय नहीं हो सकता है और सकल कर्मोंके क्षय विना मुक्ति
की प्राप्ति नहीं हो सकती, और मुक्तिकी प्राप्ति विना अमरपद नहीं
मिल सकता । अमर पद पाये विना आत्मा सिद्धावस्थासम्पन्न नहीं
बन सकता । इस लिये हे नाथ ! आप ही सकल कल्याण के कारण
हैं, अतः प्रतिक्षण आपके चरणोंका आराधन ही मेरा सयमाराधन है ।
इस प्रकार अपने गुरुकी आराधना करते हुए गुणनिधि ने तप सयम
की आराधना की, और थोड़े ही काल में आत्मकल्याण किया । इसी
तरह अन्य शिष्यों को भी अपने गुरुके प्रति विनयशील रहना चाहिये ॥ २ ॥

नथी शुक्लध्यानना पीबज पायानी प्राप्ति विना देवगज्ञाननी प्राप्ति थती
नथी देवगज्ञाननी प्राप्ति विना शैलेशी अवस्था प्राप्त थती नथी शैलेशी
अवस्थानी प्राप्ति विना सकल कर्मोना क्षय थतो नथां अने सकल कर्मोना
क्षय विना मुक्तिनी प्राप्ति थती नथी अने मुक्तिनी प्राप्ति विना अमरपद
भणी शठु नथी अमरपद भेगव्या वगर आत्मा निद्धअवस्थासपन्न
थनी शठतो नथी भाटे छे नाथ ! आपज सकल कल्याणना कारण छे अेटले
प्रतिक्षण आपना चरणोनु आराधनज भाइ सयम आराधन छे आ प्रदरधी
पोताना गुइनी आराधना करता उरता गुणनिधिअे तप सयमनी आराधना
करी अने थोडाज काणमा आत्मकल्याण कथुं आवी रीते अन्य शिष्योअे
पण पोताना गुइ प्रथे विनयशील रहेपु जेधअे ॥२॥

अत्र क्षुद्रबुद्धिशिष्यस्य दृष्टान्तः—

यथा एकस्य भद्रबुद्धिनामकाचार्यस्याऽचिनीतः क्षुद्रबुद्धिनामकः शिष्य आसीत् । यदा गुरुः शिष्यार्थं प्रेरयति, तदा शिक्षा गृहिज्जालेव तस्य प्रतिभाति, नत पिपवत्, तपस्या ग्वद्गधारेव, स्थायायः कर्णमूचीव, समयो यम इव । अयमाहारे विहारे व्यवहारे च सर्वदाऽऽचार्यं पीडयति । सरस भद्रक मुखादमाहार समयमश्नाति विमर्णं विरसमभद्रक रुक्षमाचार्याय प्रयच्छति । अथ कदाचिदसौ श्रावकश्राविकाणां पुरतो ब्रूते—अद्य मम गुरोरुपवासः,

पास वह इसलिये नहीं रहना चाहता है कि वह प्रत्यनीक—अर्थात्—गुरु-द्वेषी—गुरु के उद्दिष्टान्वेषण में तत्पर है, गुरुद्वेषी वह इसलिये है कि वह असम्बुद्ध अर्थात् हितारहित के विचारों से रहित है ।

अचिनीत शिष्य कैसा होता है इस बात को क्षुद्रबुद्धि शिष्य के दृष्टान्त से स्पष्ट किया जाता है—

भद्रबुद्धि नामके एक आचार्य थे । उनका क्षुद्रबुद्धि नामक शिष्य था जो बड़ा अचिनीत था । यह यथानाम तथागुण था । गुरु महाराज जब इसे शिक्षा देने बैठते तब उसका मन उदास हो जाता था । शिक्षा उसे ऐसी मालूम होती थी कि जैसे अग्नि की ज्वाला है । विपतुल्य इसे ब्रत ज्ञात होने लगते । तलवार की गार के समान यह तपस्या को मानता, कर्ण को भेदनेवाली शलाई के तुल्य यह स्वाध्याय को समझता । अधिक क्या कहा जाय—समय को तो यह यमके समान निहारता । आहार में विहार में एवं व्यवहार में यह सदा गुरु—महाराज को दुःखित ही किया

नथी, तेमनी पाने रहेतो नथी, पाने रहेवानु ते ओटला भाटे नथी आडतो डे ते प्रत्यनीक—अर्थात् गुरुद्वेषी—गुरुना छीडा जेवामा तत्पर छे गुरुद्वेषी ते ओ भाटे डे डे ते छिताछितना विचारोथी रहित छे

अचिनीत शिष्य देवो होय छे आ बातने क्षुद्रबुद्धि शिष्यना दृष्टान्तथी स्पष्ट करवामा आवे छे—

क्षुद्रबुद्धि नामना ओड आचार्य हुता तेमने क्षुद्रबुद्धि नामनो ओड शिष्य हुतो जे अचिनीत हुतो, तेनामा नाम प्रभाषे शुष्ण हुता गुरु भडा राज न्यारे तेने शिक्षा आपवा भेयता त्यारे तेनु मन उदास थछे नतु शिक्षा जेने अग्निनी ज्वाला जेवी लागती हुती नत तेने ओडेर जेवा उडवा लागता, तपस्थाने ते तपवारनी धार समान गल्लतो, स्वाध्यायने ते जानने विधनारा सोया भाइव जल्लतो हुतो वधु शु ओडेवामा आवे समयमने तो ते यमनी भाइव जे जेतो, आहारमा, विहारमा ने वडेवारमा ओ गडमहारामने

હો જાતી થી કિ જો વિનીત કે કથિત સ્વરૂપસે રહિત હૈ વહ અવિનીત હૈ
 ફિર મી જો યહ સૂત્રકાર ને ઉસે સ્પષ્ટ શબ્દો દ્વારા અલગ ઉલ્લેખ
 કિયા હૈ ઉસકા કારણ વિશેષરીતિ સે વિવેચન કરના હૈ, તાકિ મદ-
 બુદ્ધિ જન મી ઇસ વાત કો અચ્છી તરફ સમજ સકે। ગુરુ કે સમીપ વહ
 અવિનીત શિષ્ય ઇસલિયે નહીં રહના ચાહતા હૈ કિ વહ વિચારતા હૈ કિ
 યદિ ગુરુ કે પાસ બૈઠૂંગા તો ઉનકા પ્રત્યેક કાર્ય મુક્તે કરના પડેગા
 ઇસલિયે અચ્છા હૈ કિ મૈં ઉનસે દૂર હી બૈઠૂં। ણેસા કરને વાલા શિષ્ય
 સ્વેચ્છાચારી હો જાતા હૈ। ગુરુ કે પાસ બૈઠને કા મુખ્ય યહી ઉદ્દેશ્ય હોતા
 હૈ કિ શિષ્યજન વિનય આદિ ગુણો કો પ્રાપ્ત કરતે ટૂંક તપ સયમ કી
 આરાધના સુખ સે કર સકે। મુઝ સે ગુરુ કુઝ મી કહ ન સકે, ગુરુ
 પર મી મેરા રૌન રહે, ઇસ ધ્યાલ સે વહ અપને પૂજ્ય ગુરુજનો મે મી
 દોષો કો દૂઢને મે લગા રહતા હૈ। યહ કામ ઉસી શિષ્ય સે હો સકતા
 હૈ જો અસબુદ્ધ-અર્થાત્ હિતાહિત કે વિચારો સે રહિત હૈ। અભિજ્ઞ
 શિષ્ય ણેસા નહીં હોતા। ગાથા મે યે સવ વિશેષણ હેતુહેતુમદ્ભાવ વાલે હૈ,
 જિનકા અભિપ્રાય ઇસ પ્રકાર હૈ-વહ ગુરુ કી આજ્ઞા કા પાલક ઇસલિયે
 નહીં હૈ કિ વહ ઉનકે પાસ નહીં બૈઠતા હૈ-ઉનકે પાસ નહીં રહતા હૈ,

કે જે વિનીતના ધિત સ્વરૂપવા ગહિત છે, તે અવિનીત છે, તો પણ અહિં
 સૂત્રગારે એનો સ્પષ્ટ શબ્દો દ્વારા અલગ ઉલ્લેખ કરેલ છે, તેનું કારણ વિશેષ
 રીતિથી વિવેચન કરવું એજ છે, કારણ કે મદબુદ્ધિવાળો માણસ પણ આ
 વાતને મારી ગતે મમલ ગડે ગુરુની મમીપ તે અવિનીત શિષ્ય એટલા
 માટે રહેવા નથી ચાહતો કે તે વિચારે છે કે જ્ઞાન ગુરુની પાસે એમુ તો
 તેનું પ્રત્યેક કાર્ય મારે કરવું પડશે આ માટે મારૂં એ છે કે હું તેમનાથી
 દૂર એમુ આવું કરનાર શિષ્ય સ્વેચ્છાચારી બને છે ગુરુની પાસે એસવાનો
 ખાસ ઉદ્દેશ તો એ છે કે શિષ્યજન વિનય આદિ ગુણોને પ્રાપ્ત કરતા કરતા
 તપ સયમની આરાધના સુખથી કરી શકે ગુરુ મને કાંઈ પણ જહીં ન શકે,
 ગુરુ ઉપર મારો દાખ રહે, આ ધ્યાલથી તે પોતાના પૂજ્ય ગુરુજનોમા પણ
 દોષોને શોધવા લાગી રહે છે આ કામ તેવા શિષ્ય કરે છે કે જે અસબુદ્ધ
 અર્થાત્ હિતાહિતના વિચારથી રહિત છે, અભિજ્ઞ શિષ્ય આવા નથી હોતા
 ગાથામા આ બધા વિશેષણ હેતુહેતુમદ્ભાવવાળા છે, જેનો અભિપ્રાય આ પ્રકારે
 છે તે ગુરુની આજ્ઞાનો પાલક એ ખાતર નથી કે તે ગુરુની પાસે એસતો

करोति, यदि कमपि दानादिक विषयमवगम्य गुरुर्मन्यानुपदिशति, तदा तत्स-
भायागेन गुरोरनभिज्ञता यदन् त विषय स्वयमुपदिशन् गुरुमपमानयति । कदाचिद्
वदति-‘अद्य मम गुरुमौनव्रतमनुतिष्ठन्नास्ते’ इत्युक्त्वा स्वयमेव व्याख्यान करोति ।
एव क्षुद्रबुद्धिचरित विरोक्ष्य वृद्धाचार्यः स्वचेतसि चिन्तयति-अयमभीक्ष्ण ‘सनि-
मित्त-मनिमित्तरा क्रोधकारकः, क्लृप्तप्रियः, अभिमानी, अज्ञानी, मर्ममृषायादी च,
तदिदं ममैव कर्मणः फलमिति मनवानो वृद्धाचार्यः सर्वं सहमान आसीत् । कदा-

से चिन्तीन हो गया । गुरुजी वृद्ध थे, इस लिये विहारकाल में चलते
समय उन्हें पडा कष्ट होने लगा, परन्तु क्या किया जाय फिर भी
शिष्य की प्रेरणा से उन्हें अनिच्छा होने पर भी विहार करना ही पडता
था । शिष्य का यह हाल था कि वह साधुसामाचारी को भी विपरीत
करते हुए नहीं लजाता था । गुरु-महाराज जब कभी किसी दानादिक
विषय को लेकर प्रवचन परिपद के भीतर बैठकर करते तब यह उनके
प्रवचन को अन्यथारूप में जाहिर करने के लिये, अथवा उस विषय में
उनकी अनभिज्ञता प्रकट करने के लिये बीच ही में बोल उठता और
कहता कि यह ऐसे नहीं ऐसे हैं, गुरुजी वृद्ध होने के कारण भूल गये
हैं । जब कभी इसे बोलना होता तो लोगोसे कहने लगता कि आज
गुरुजी को मौनव्रत है, वे व्याख्यान नहीं देंगे, मैं ही व्याख्यान दूँगा, इस
प्रकार कह कर व्याख्यान देने लग जाता । क्षुद्रबुद्धि का इस प्रकार
स्वच्छदाचरण देख कर गुरु-महाराज स्वयं इसमें अपने कर्मोका फल

गनी गयु शुद्ध वृद्ध होता अथी विहारमा आलती वभते तेमने धातु उष्ट
धवा लाग्यु परतु शु धर्ध शके ? गिष्यनी प्रेरणाथी तेमणे धम्मिछा न
होवा छता पणु विहार उरवा पडतो शिष्य साधुसामाचारीथी विपरीत
आलवामा पणु लज्जतो नहोता शुद्ध महाराज न्यारे उर्ध्व दानादिद विषयने
लर्जने तेना उपर प्रवचन परिपदमा उरता त्यारे ते शिष्य तेमना प्रवचनने
अन्यथाउपमा लहेर करवा भाटे अथवा अे विषयमा तेमनी अनभिज्ञता
पताववा भाटे वचमा न जोली उठतो अने उठतो के आ आभ नथी पणु
आभ ठे, शुद्ध वृद्ध होवाथी भूली गया छे न्याउ तेने जोलवानु मन थतु
त्यारे ते जोडोने उठतो ठे आणे शुद्धने मानवत ठे ते व्याख्यान आपसी
नडीं, हु न लापणु करीश आ रीते कहीने लापणु उरवा लागतो क्षुद्रबुद्धिनु
आतु स्वच्छद आच्छु लोडने शुद्ध महाराज चेताना कर्मोतु क्षण

इति, ततोऽसौ स्वयमश्नाति, गुरुश्च क्षुधार्तः सन् दिवसं यापयति। रुदाचिद् वदति-
अथ मम गुरुणा पण्डितकृतम्, रुदाचिच्च वदति-अथ मम गुरुणाऽष्टभक्तमनु-
ष्ठितमिति, एव क्रमेण गुरुः क्षुधया विवर्णः कृशः शक्तिरहितः सजातः। विहार-
काले वृद्धत्वेन शीघ्रगमनसामर्थ्यवर्जितोऽपि गुरुः शिष्यप्रेरणया सकलेश
विहरति। साधुसामाचार्यां शुद्रनुद्धिर्गिरीतमाचरति, प्रतिलेखनादिकं सम्यग् न

करता था। आहार के समय सरस सुस्वादु एवं रुचिकारक आहार यह
स्वयं पहिले खाता और जो रुक्ष विरस एवं अतः प्रान्त आहार होता
वह गुरु-महाराज को देता। जब इसे गुरु-महाराज को आहार देनेकी
इच्छा नहीं होती तो श्रावक और श्राविकाओं के समक्ष कहने लगता
कि आज तो मेरे गुरु-महाराज ने उपवास किया है, इस प्रकार यह गुरु
महाराज को भूखा रखकर स्वयं खूब खाने पीनेकी मजामौज उड़ाता
रहता। विचारे गुरुजी क्षुधा को शांतिभाव से सहन करते हुए
शमभाव में समय को न्यतीत करते। कभी २ कहता है कि आज
हमारे गुरु महाराज ने षष्ठभक्त किया है, आज अष्टभक्त किया है।
इस प्रकार गुरु को अत्यन्त कष्ट पहुँचाता। गुरु जी भी सम-
ताभाव से क्षुधा की वेदना इसे अविनीत समझ कर सहन करने लगे,
परन्तु आखिर औदारिक शरीर ही तो ठहरा वह बिना आहार के कहा
तक टिके। अन्त में वह शरीर विवर्ण-म्लान, कृश-कमजोर, और शक्ति

સહા હુ ખીત જ ઈર્થા કરતો, આહારના સમયે સરસ સ્વાદવાળા એટલે રૂચી
કારક આહાર તે પોતે પહેલા ખાઈ લેતો અને જે રૂક્ષ, વિરસ એવો અન્ત
પ્રાન્ત આહાર હોય તે ગુરુ મહારાજને આપતો. જ્યારે તેની ગુરુમહારાજને
આહાર દેવાની ઈચ્છા ન થતી ત્યારે શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓની સમક્ષ કહેવા
લાગતો કે આજ તો મારા ગુરુમહારાજે ઉપવાસ કરેલ છે આ પ્રકારે તે
ગુરુ મહારાજને ભૂખ્યા રાખીને પોતે ખૂબ ખાવાપીવાની મોજમજાડ ઉડાવતો
રહેતો, ધીરારા ગુરુજી ક્ષુધાને શાન્ત ભાવથી સહન કરીને સમભાવમા સમયને
વ્યતીત કરતા કોઈ કોઈ વખત કહેતો કે આજે અમારા ગુરુ મહારાજે છઠ્ઠું કરેલ
કે આજે અઠ્ઠમ કરેલી છે આની રીતે ગુરુને અત્યંત કષ્ટ પહોંચાડતો ગુરુ
પણ સમતાભાવથી ક્ષુધાની વેદના તેને અવિનીત સમજી સહન કરવા લાગ્યા
પરંતુ આખરે ઔદારિક શરીર તો છે જ તે આહાર વિના કયા સુધી ટકી
શકે? અતમા તો શરીર વિવર્ણ મ્લાન, કૃશ-કમજોર, અને શક્તિ વગરનું

જરાજેરિતે ક્રૂશે નિઃસત્ત્વે સત્યપિ ગરીરે કાતરજનદુષ્કર કઠિનતર તીવ્ર
મનશન સ્વીકૃતમ્ । એવ ચતુર્વિધસત્ત્વચન શ્રુત્વા ગુરુગા ચિન્તિતમ્—યદિ સ્વગતા
બુધ્ધિ પ્રકાશયામિ શિષ્યપ્રપન્ન ચાવેદયામિ, તર્હિ જિનશાસનસ્ય હીલના
નિન્દના લઘુતા મરતીતિ । તદન્તર વૃદ્ધાચાર્યેણ ચિન્તિતમ્—મમ સાહજિકઃ સકલ-
કર્મક્ષયસમયઃ સમાયાત ઇતિ । એમસો મનસિ ગારયન સમાધિભાવમુપગત્ય મવૃદ્ધ-
પરિણામેન ક્ષપકથેર્ણિ પ્રાપ્ય સકલકર્મ ક્ષપયિતા કેરલી શ્રુત્વા સિદ્ધિગતિ પ્રાપ્તવાન્ ।
કો સુનકર સમસ્ત ચતુર્વિધ સઘ ઉસી સમય આચાર્ય કે સમીપ આયા
ઔર કહને લગા હે મહાત્મા ! આપકો અનેકશ. ધન્યવાદ હૈં, આપ વાસ્તવ
મે વહે ભાગ્યશાલી હૈં, આપ જૈસે જિનશાસન કો પ્રકાશિત કરનેવાલે
સૂર્ય સે ધર્મકી પ્રભાવના હોતી હૈં । કરુણાસાગર ! હમ આપકા ગુણગાન
કહા તરુ ગાવે, હમ સવકો તો યહ સુનકર અપાર હર્ષ હો રહા હૈં કિ
આપને જરા સે જર્જરિત, ક્રૂશ ંવ નિ.સત્ત્વ શરીર કે હોને પર મી
કાયર જનો દારા દુષ્કર ંવ કઠિનતર તીવ્ર અનશન કો જો સ્વીકૃત
કિયા હે । ડસ પ્રકાર ચતુર્વિધ સત્ત્વ કે વચન સુનકર ગુરુમહારાજ ને
ચિત્ત મે વિચાર કિયા કિ યદિ મે અપની મૂઁવ પ્રકટ કરતા હુ ઔર ‘યહ
સવ કુઝ શિષ્યકા પ્રપન્ન હૈં’ ંેસા જો કહતા હુ તો જિનશામન કી અવ-
હેલના હોતી હ, નિન્દા હોતી હે લઘુતા જાહિર હોતી હૈં અત અત શ્રેય
હસી મે હે કિ અનશન વ્રત અગીકાર કર લૂ, યહ સહજ હી કર્મક્ષય-
કા સમય ઉપસ્થિત હુઆ હૈં, હસે છોડના બુદ્ધિમાની કી વાત નહી

નોને સાલણાં નમસ્ત ચતુર્વિધ સઘ તે નમયે આચાર્યની પાસે આવી અને
વિનતી કરી ડહેવા લાગ્યા કે હે મહાત્મા ! આપને અનેકાનેક ધન્યવાદ છે,
આપ વાસ્તવમાં મહાન ભાગ્યશાળી છે. આપ જેવા જનશામનને પ્રકાશિત
કરવાવાળા સૂર્યવી ધર્મની પ્રભાવના થાય છે. ડરેણુભાગર અને આપના
શુણેને ત્યાં સુધી વર્ણવી શકીયે અને ંધાને તો એ વાણીને એવો હર્ષ
થયો છે કે આપે વૃદ્ધાવસ્થાથી છુર્ણ કરી અને નિસત્ત્વ શરીર હોવા છતાં
પણ ગાયરજનો દ્વારા દુષ્ટર એવા આ કઠિનતર તીવ્ર અનશનનો અગીકાર
કરેલ છે. ચતુર્વિધ સઘના આ પ્રકારના વચન સાલણીને શરૂ મહારાજે ચિત્તમાં
વિચાર કર્યો કે જો હું મારી બુધ્ધિ પ્રગટ કરૂં અને ‘આ સઘણો શિષ્યનો
પ્રપન્ન છે’ એમ જો ડહું તો જનશામનની અવહેલના થાય છે, નિન્દા થાય
છે, લઘુતા બહિર થાય છે, મારે હવે તો શ્રેય એમાં છે કે અનશન વ્રત
અગીકાર કરી લઉં કર્મક્ષયનો આ મહેજે સમય પ્રાપ્ત થયો છે એને
છોડવો એ બુદ્ધિવાળી વાત નથી આ પ્રકારે વિચાર કરી શરૂ મહારાજે

ચિદતિશુધયા પીડિતો ગુરુચિન્તયતિ આહારાનયનાર્થં શુદ્રબુદ્ધિ મેપયामीતિ, તાવદસૌ શુદ્રબુદ્ધિઃ સ્વગુરોઃ પ્રાણવ્યપરોપનાર્થં ચતુર્વિંશસઘસમઘમયાતીત્-ગુરુના શરીરમતિશુશ શક્તિરહિત ધિલોક્ય યાવજીવમનશન સ્વીકૃતમ્, શુદ્રબુદ્ધિમાન્ય શ્રુત્વા ચતુર્વિંશસઘસ્તદૈવાચાર્યસ્ય સમીપમાગત્યાબ્રવીત્-ધન્યોઽસિ કૃતપુણ્યોઽસિ મહાત્મન્ ! મયાન્ જિનશાસનભાસ્કરઃ ક્રુષ્ણાસાગરઃ, યત્ સ્વલુ સ્વતા

વિચારતે થે ઔર મનહી મન કહતે થે-દેલો તો સહી ડસકી કિતની ઘડી ભારી અજ્ઞાનતા હૈ જો વિના નિમિત્ત કે હી ક્રોધ કિયા કરતા હૈ, ચાહે જિસસે જાગડા કરતા હૈ, સમજાને પર ભી નહી માનતા હૈ, અભિ-માન કા પુતલા બના હુઆ હૈ, મર્મચ્છેદી મૃપાવચન ચોલને મે ડસે સકોચ તક નહી હોતા, અવ ડસકા ઇલાજ ક્યા કિયા જાવે, કુછ ભી ઉપાય નહી, અનુપાયવસ્તુ મેં સહનશીલતા ધારણ કરના હી ઉચિત હૈ । ઇસ પ્રકાર કે વિચાર સે ગુરુમહારાજ શાન્ત હોકર ડસ કે ઢારા પ્રદત્ત કાઠોંકો સહતે રહતે । ઈક સમય કી વાત હૈ જવ કિ ગુરુ-મહારાજ ક્ષુધા સે પીડિત હોકર આહાર લાને કે લિયે ક્ષુદ્રબુદ્ધિકો ભેજનેકા વિચાર કર રહે થે કિ ઇતને મે ક્ષુદ્રબુદ્ધિ ને ગુરુમહારાજ કો મારને કે અભિપ્રાય સે ચતુર્વિંશ સઘ કે સમક્ષ ઈસા પ્રકટ કર દિયા કિ વૃદ્ધાવસ્થા કે કારણ ગુરુમહારાજને શરીર કી સ્થિતિ કમજોર જાનકર યાવજીવ અન-શનવ્રત-સથારા ધારણ કર લિયા હૈ । ક્ષુદ્રબુદ્ધિ કે ઇસ પ્રકાર વચનો

હોવાતુ પોતે વિચારતા અને મનમાજ કહેતા કે બુદ્ધિ તો ખરા આની ડેટલા બધી અજ્ઞાનતા છે કે જે વિના નિમિત્ત ક્રોધ કર્યા કરે છે, ચાહે તેનાથી અગડે છે, સમજાવવા છતાં પણ માનતો નથી, અભિમાનનું પુતળું બની ગયો કે મર્મવેધક મૃપા વચન બોલવામાં તેને સકોચ થતો નથી, હવે એનો ઇલાજ શુ થઈ શકે, કોઈ ઉપાય નથી અનુપાય વસ્તુમાં મહત્ત્વ શીલતા ધારણ કરવી તે જ ઉચિત છે એવા પ્રકારના વિચારથી ગુરુમહારાજ શાન્ત બનીને તેનાથી અપાતા કષ્ટોને સહ્યા કરતા એક સમયની વાત છે બ્યારે ગુરુ મહારાજ બુખથી પીડિત બનીને આહાર લાવવાને ક્ષુદ્રબુદ્ધિને મોકલવાનો વિચાર કરતા હતા એટલામાં ક્ષુદ્રબુદ્ધિએ ગુરુમહારાજને મારવાના અભિપ્રાયથી ચતુર્વિંશ મઘની સમક્ષ એવું પ્રગટ કર્યું કે વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે ગુરુ મહારાજના શરીરની સ્થિતિ સારી રહેતી ન હોવાથી તેમણે બધા સુધી હવે ત્યાં સુધી અનશન વ્રત ધારણ કરેલ છે ક્ષુદ્રબુદ્ધિના આ પ્રકારના વચ-

તરા દશત્રિધક્ષત્રવેદનામનુભૂય ત ગર્ભાદ્ ગર્ભ, જન્મતો જન્મ, મરણાદ્ મરણ, દુઃસ્વાદ્ દુઃસ્વ, પુનઃ પુનઃતુર્ગતિદુઃખ પ્રાપ્તુમ્ દુર્લ્ભવોધિતા દીર્ઘસસારિતા ચ પ્રાપ્તમાન ॥૩॥

અવિનીતસ્ય સદૃશાન્તમવસ્યામાહ—

મૂલમ્—જહાં સુળી પૂઝકર્ણી, નિક્કર્સિજ્ઞ સર્વસો ।

એવ દુસ્સીલ પડિળીએ, મુહંરી નિક્કર્સિજ્ઞ ॥ ૪ ॥

છાયા—

યથા શુની પૂતિકર્ણી નિષ્કાસ્યતે સર્વતઃ ।

એવ દુઃશીલ, પ્રત્યનીકઃ મુશ્વારિનિષ્કાસ્યતે ॥ ૪ ॥

‘જહાં’ इत्यादि—यथा—पूतिकर्णी=पूती=दुर्गन्तवन्तो कृणा यस्या. सा तयोक्ता, कर्णगतानेरुषिमत्रणपरिपाकजनितदुस्सहदुर्गन्धपूयविकृतरक्तसावस्थितकृमिमक्षिकानिकरदशनोद्भूततीव्रतरवेदनाव्याकुलतया प्रतिक्रममितस्ततो भ्रमन्तीत्यर्थः, शुनी=कुसुमुरी, सर्पशः=सर्पमकरेण प्रतिस्थानात् निष्कास्यते=नि.सार्यते, और घोर नरक में जाकर नारकी की पर्याय से उत्पन्न हुआ । वहा उसने दश प्रकार की तीव्रतर क्षेत्रसबधी वेदना को पाया । वहा की स्थिति को समाप्त कर जब वह वहा से निकला तो भी इस के दु.स्वो का अन्त नहीं आया । एक गर्भ से दूसरे गर्भ में पहुचना और वहा के कष्टों को भोगना, फिर वहा से मर कर पुन. जन्म धारण करना और कष्टों को भोगना, इस प्रकार अनंतससारी बने हुए इस क्षुद्रबुद्धि की आत्मा को बोधिका लाभ दुर्लभ हो गया ॥ ३ ॥

अविनीत की अवस्था को दृष्टान्त द्वारा सूत्रकार प्रदर्शित करते हैं—
‘जहा सुणी’ इत्यादि ।

દમ પ્રજાગ્ની તીવ્રતર ક્ષેત્ર સબધી વેદનાઓ સહેવી પડી એ નિવિતિ ભોગવી એ બ્યારે ત્યાથી નિકળ્યો છતા પણ તેના હુ ખોનો અત ન આવ્યો એક ગર્ભમાંથી બીજા ગર્ભમાં જવું અને ત્યાના કષ્ટ ભોગવવા એક ત્યજેથી મગી બીજે સ્થળે દરી જન્મ ધાણું કર્યો અને કષ્ટો ભોગવવા આ પ્રકારે અનન્ત સસારા અનેલ તે ક્ષુદ્રબુદ્ધિના આત્માને બોધિનો લાભ દુર્લભ બની ગયો

અવિનીતની અવસ્થાને દ્રષ્ટાંત દ્વારા સૂત્રકાર પ્રદર્શિત કરે છે—‘જહા સુણી’ ઇત્યાદિ

तदा गगनमण्डले देवैर्दुन्दुभिः रादयद्भिर्जयजयध्वनिः कृतः । भुद्रुद्धिर्कृत सर्वमत्याचार च ते देवा विदितवन्तः । ततस्ते तद्वृत्तमुद्रोषितवन्तः । तच्छ्रुत्वा चतुर्विधसघस्त सघान्निष्कासितवान् । तस्मिन्नेव समये आचार्यांशतनाजनितपापेन भुद्रुद्धेर्वपुषि षोडश रोगाः समुत्पन्नाः । गच्छान्निष्कासितः, तीव्रवेदना सर्वजनतिरस्कार च प्राप्नुवन् स भुद्रुद्धिर्मृतः । तदन्तरं स नरके निपतितः । तत्र तीव्र-

होगी । इस प्रकार चिचार कर गुरु-महाराज ने समाधिभाव को धारण कर लिया, और परिणामो की अतिशय विशुद्धि एवं वृद्धि से क्षपक श्रेणि पर आरुढ़ होकर घातिया कर्मों के नाश से केवली-अवस्था प्राप्त करली, पश्चात् अघातिया कर्मों के नाश से सिद्धिगति के अधिपति बन गये । देवों ने भद्रवुद्धि आचार्य के केवलज्ञानप्राप्तिका उत्सव मनाया । आकाश में जयघोषपूर्वक दुःखभिया प्रजायी । उन देवों ने साथ-साथ भी जान लिया कि इन आचार्य के साथ इस भुद्रुद्धि ने अच्छा व्यवहार नहीं किया, उन्हें इसने अधिक से अधिक दुःख दिये और खूब मनमाना उनके साथ अविनीतता का व्यवहार किया है । देवताओं ने इस बात को सघ में जाहिर की । सघ ने भुद्रुद्धि को सघबाहर किया, भुद्रुद्धि भी कुछ समय बाद गुरुद्वेषी होने के कारण अर्जित पापकर्म के उदय से बहुत दुःखी हुआ, उसके शरीर में १६ प्रकार के रोगों ने अपना प्रभाव जमाया । सघ से बहिष्कृत वह इस प्रकार तीव्र वेदना एवं तिरस्कारजन्य दुःखों का अनुभव करता हुआ मर गया,

समाधिभाव वारण्यु कर्षो अने परिष्ठाभोनी अतिशय विशुद्धि अने वृद्धिशी क्षपकश्रेणी पर आरुढ़ भनी घातिया कर्मोंना नाशशी सिद्धिगतिना अधिपति भनी गया देवोअने भद्रवुद्धि आचार्यने प्राप्त थयेल देवज्ञाननो उत्सव मनाव्यो आकाशमा जयजयकार भाये दुःखभियो पगाडवाभा आवी, अने देवोअने भायोसाथ अने पण्यु भण्यो वीधु ते आ आचार्यनी साथे भुद्रुद्धिअने सारे पड़ेवार करेल नथो, तेअने अनेने वधुभा वधु दुःख आपेल छे, अने मनमान्यो अविनीतनो पड़ेवार अनेनी साथे यलाव्यो छे देवताओअने आ वातने सघभा भडेर जरी सघे भुद्रुद्धिने सघ भडार कर्षो भुद्रुद्धि गुरुद्वेषी होवाना जरअने थोडा समय बाद अर्जित पापकर्मना उदयथा धण्यो दुःखीत थयो, तेना शरीरमा सोण १६ प्रकारना रोगोअने पोतानो प्रभाव जमाव्यो सघशी भडिष्कृत अवा अने शिष्ये आ प्रजारनी तीव्र वेदना अने तिरस्कार जन्य दुःखोअने अनुभव कर्षो, अने छेवटे तेनो देहात थयो भरषुआद तेने

સમાજોચયતિ, મુવ હિ આસેવના ક્ષિયતે, દુઃસ્વ ચેત્યમાલોચયિતુમ્, તસ્માદય શાસ્ત્રહીનઃ શુદ્ધ ઇતિ । એવ ત ગુરુણા પ્રશસ્યમાન દૃષ્ટાન્યેઽપિ અગીતાર્થશ્રમણા. પ્રશસન્તિ ચિન્તયન્તિ ચ-દોષાસેવનાયામસઙ્ગદાપતિતાયામપિ ન કથિદોષ., આગેચનયૈવ સઙ્ગદોષપરિહારસમગ્રાત્ । અન્યન્યદા તત્ર સચિગ્નગીતાર્થઃ કથિદા-ચાર્યઃ શિષ્યગણપરિવૃત્તઃ સમાગતઃ । સ ચ પ્રતિદિન તમેવ વ્યતિકર ત્રિલોક્યા-ચાર્યમવગ્રીત્-હે મહાભાગ ! શાસનપ્રભાવક ! મન્યમાસ્કર ! અયમવિનીત. સલુશિષ્યો

કરતા હૈ । જો મુનિ ડસ પ્રકાર સે અપને અતિચારોં કી આલોચના કરતા હૈ ડસી કી આલોચના કરના ઠીક હૈ । ણેસી આલોચના સે હી દુ.સ્વોં કા વિનાશ હોતા હૈ । ડસ પ્રકાર અન્ય શિષ્યોંને જવ ગચ્છાચાર્ય કો ડસકી પ્રશસા કરને મે રત દેવ્વા તો અગીતાર્થ શિષ્ય બી ડસકી પ્રશસા કરને લગે । તથા સાય ૨ મે યહ બી વારણા ડનકે ચિત્ત મે જમ ગઈકિવાર ૨ દોષો કી આસેવના કરને પર બી હરકત નહીં હૈ, ક્યોકિ દોષ કરને પર બી ડન દોષોંકી શુદ્ધિ આલોચના સે હો જાતી હૈ, નહીં તો ડસ મુનિકી પ્રશસા હમારે આચાર્ય ક્યો કરતે, ઓર ક્યોં યહ દોષોં કા આસેવન કરતા દુઆ બી ડનકી આલોચના કરતા હૈ । ઇક દિન કી વાત હૈ કિ વહા સચિગ્ન ગીતાર્થ- (ક્રિયાપાત્ર) કોઈ આચાર્ય મહારાજ અપની શિષ્યમઢલીસહિત આયે । ડન્હોં ને જવ વહા ડસ અવિનીત શિષ્ય કે ડસ પ્રકાર કે પ્રતિદિન કે વ્યવહાર કો દેસ્વા તો વે આશ્ચર્ય પાયે ઓર ગચ્છાચાર્ય સે કહને લગે કિ-હે મહાભાગ ! શાસનપ્રભાવક ।

લાગેલા અતિથારેની શુદ્ધ આલોચના કરે છે જે મુનિ આ ગીતે પોતાના અતિથારેની આલોચના કરે છે તેવી આલોચના કરવી ઠીક છે આવી આલોચનાથીજ હુ ખોનો વિનાશ વાય છે આ પ્રકારે અન્ય શિષ્યોએ ન્યારે શુડ મહાગજને તેની પ્રશમા કવ્વામા રત બેયા ત્યારે બીજા શિષ્યો પણ તેની પ્રશમા કવ્વા લાગ્યા અને માથેમાથ એવી ધાગણુ એમના ચિત્તમા ઠસી ગઈ કે વાગવા દોષોનુ મેવન કવ્વામા પણ હડકત નથી કેમકે દોષ કવ્વા છતા પણ તેવા દોષોની શુદ્ધિ આલોચનાથી થઈ બય છે નહીં તો આ મુનિની પ્રશમા અમાગ આચાર્ય કયા કાગણુ કવ્વત તેમ આવા દોષોનુ આમેવન કવ્વા છતા પણ તે તેની આલોચના કરે છે એક દિવસની વાત છે કે ત્યા કોઈ અન્ય આચાર્ય મહાગજ પોતાની શિષ્યમઢળી માથે આવ્યા તેઓએ ન્યારે ત્યા તે અવિનીત શિષ્યના આ પ્રકારના દરેકજના વહેવારને બેયો તો તેમને આશ્ચર્ય થયુ અને આચાર્ય મહારાજને કહેવા લાગ્યા કે

અન દૃષ્ટાન્તસ્તથાહિ—

કર્મિશ્ચિદ્ ગચ્છે ઇકઃ શ્રમણગુણયુક્તઃ સર્વથા માત્રપ્રિયચર્જિતઃ સાધ્વાભાસઃ શિષ્ય આસીત્ । સ ચ પ્રતિદિન પુરઃકર્માદિદોષદૂષિતમનેષણીય ભક્તાદિક ગૃહીત્વા મહતા સવેગેન પ્રતિક્રમણકાલે આલોચયતિ । તસ્ય ગચ્છાચાર્યઃ પ્રાયશ્ચિત પ્રયચ્છન્ વદતિ—અહો પશ્યત કથમસૌ માત્રમગોપયન્ શાઠ્યહીનઃ સર્વં

ઇસ અવિનીતતારૂપી ઘાવ કે હોને પર શિષ્યજનો મે સ્વાભાવિક ચञ્ચલતા આજાતી હૈ, પરન્તુ જનર ઉસ ઘાવ મે ગુરુઓં સે ભી પ્રત્યનીક હોનેરૂપ સઢા આને લગતા હૈ તય ઉસકી દુર્ગંધ કો ગુરુજન ભી સહન નહી કર સકતે હૈ, અતઃ વહ સઘ સે અથવા ગચ્છ સે વાહર કર દિયા જાતા હૈ । યદિ ઇસ પ્રકાર કી પરિસ્થિતિવાલે શિષ્ય કો સઘ સે વાહર ન કરે તો કુલ ગણ ઇવ સઘ મે મહાન્ અનર્થ હોતા હૈ । ઇસી વિષય કો ઇક ઉદાહરણ દ્વારા સ્પષ્ટ કિયા જાતા હૈ—

કિસી ગચ્છ મે સાધુઓ કે ભીતરી આચાર વિચાર સે રહિત પરન્તુ ઉપર સે સાધુ જૈસા જ્ઞાત હોને વાલા ઇક સાધ્વાભાસ શિષ્ય રહતા થા । વહ પ્રતિદિન પુરઃકર્માદિદોષો સે દૂષિત અનેષણીય—આહારાદિક ગ્રહણ કરતા ઓર ઉપર સે દિલાવડી સવેગભાવ સે ઘડે જોર-શોર સે પ્રતિક્રમણ કે સમય આલોચના કિયા કરતા થા । ગચ્છાચાર્ય પ્રાયશ્ચિત દેતે સમય કહા કરતે કિ દેલો યહ કિતના ભદ્રપરિણામી જીવ હૈ જો અપને હાર્દિક ભાવો કો નહી છુપાકર લગે હુવે અતિચારો કી શુદ્ધ આલોચના

કારણે અવિનીતતારૂપ ઘા ને લઈ તેના મનમા ભારે ચચળતા આવી જાય છે પરન્તુ ગુરુ-આજ્ઞાના અનાદરરૂપી સડો એના દિલમા લાગી જાય છે ત્યારે એની દુર્ગંધીને ગુરુજન પણ સહન કરી શકતા નથી એટલે એને સઘથી અથવા ગચ્છથી બાહરે કઠી દેવામા આવે છે એ આ પ્રકારની પરિસ્થિતિવાળા શિષ્યને સઘથી બહાર કરવામા ન આવે તો કુલ ગણ અને સઘમા મહાન અનર્થ બને છે આ વિષયને એક ઉદાહરણ દ્વારા સ્પષ્ટ કરવામા આવે છે —

કોઈ ગચ્છમા સાધુઓના અદરના આચાર વિચારથી રહિત પરન્તુ ઉપરથી સાધુ જેવો દેખાવ રાખતો એક સાધ્વાભાસ શિષ્ય રહેતો હતો તે દિન દહાડે આધા ઈર્માદિ દોષોથી દૂષિત અનેષણીય આહારાદિક ગ્રહણ કરતો અને ઉપરના દેખાવમા સવેગભાવથી ઘણા ભેરશોરથી પ્રતિક્રમણના સમયે આલોચના કર્યા કરતો ગુરુ મહારાજ એને પ્રાયશ્ચિત્ત દેતી વખતે કહેતા કે બુદ્ધો આ કેટલો ભદ્રપરિણામી જીવ છે જે પોતાના હાર્દિક ભાવોને નહીં છુપાવતા

आगतेनाचार्येण कथितम्—

गिरिनगरनिवासी रुचिदग्निभक्तो गणिकु पद्मरागरत्नैर्भवनं पूरयित्वा प्रतिवर्षं गहिना प्रदीपयति । तत्रत्यमन्दबुद्धिद्रुपतिसभायां स गणिकु प्रशसितः—अहो धन्योऽयं गणिकु यदनेन गहिदेवः पद्मरागरत्नैः सतर्प्यते । तदनन्तरमेकदा प्रचलपवनपटलप्रेरितस्तत्प्रदीपितदहनं सराजप्रासादं समस्तमपि तन्मगरं दहति स्म । ततोऽसौ गणिकु राज्ञा दण्डितो नगरान्निष्कासितः, तदेव राज्ञा को बाधने मे भिल्ल के जैसा सिद्धहस्त होता है । धर्मरूपी उद्यान को नष्ट करने के लिये यह तरुकोटरान्तर्गत वह्निकी ज्वाला के समान दारुण और विनाशकारी माना गया है । आप जैसे गच्छाधिपति को इस अविनीत की प्रशंसा करते हुए देव कर मुझे उस राजा की कथा याद आती है—

गिरिनगरनामक एक शहर में अग्निभक्त कोई एक गनिया रहता था, जो प्रतिवर्ष अपने भवन को पद्मराग मणियों से भर कर जला दिया करता था । उसके इस कार्यकी प्रशंसा वहाँ के मन्दबुद्धि नामक राजा तथा प्रजा सभी मुक्तकठ से करते थे । वे कहते थे—धन्य है यह अग्निभक्त जो अग्नि की प्रतिवर्ष इस प्रकार से पूजा किया करता है । एक दिन की बात है कि उस गणिकु ने ज्यों ही अपना भवन जलाया कि इतने में बड़ी भारी आधी का एक प्रचल बेग आया, और उससे प्रज्वलित हो उस अग्निज्वाला ने उस नगर को भस्म कर दिया ।

भाषा। लज्ज लुपडपी भृगोने भाधवाभा बिलना भाइउ सिद्धहस्त होय ते धर्मडगी भाजनो नाश करवा भाटे आ तडोटशान्तर्गत अग्निनी ज्वाला समान दाइल अने विनाशकारी मानवाभा आवेल ते आप जेवा गच्छाधिपतिने आया अविनीतनी प्रशंसा करता जेध मने जेउ राजनी बात याद आवे छे—

गिरिनगर नामना जेउ शहरमा अग्निभक्त जेवा जेउ वण्डिउ रहेटो हुतो जे हर वरसे पोताना मजानने पद्मराग मणीज्योवी लारी भाणी नाथतो तेना आ जर्गनी प्रशंसा राज अने ग्रन्त भधा मुक्तउ ठे करता हुता अने उहेता हुता छे—धन्य छे आ अग्निभक्तने छे जे हरवरसे अग्निनी आ प्रशंसी पूजा कर्यो करे छे जेउ दिवनी बात छे जे वण्डिउ पोतानु मजान मणजावु जे समये लारे जेशोरथी पवननी आधी यदी आनी वेगवाणी पवननी आधीने लध अग्नि जेशोर प्रज्वलित जन्थे अने तेना अगारा शहेजलमा कुरी वणता आधु शहर अने राजना भडेलमा पणु अग्निशाणाओ कुरी वणी अने साइ जे शहर तथा गजभडेल पणु नाश पाभ्यो राजजो आधी असतुष्ट जनी जे वण्डिउने

जन्मजरामरणगर्तपातनाय पञ्चप्रधास्ररूपः, क्षान्त्यादिगुणकमलनिकरनाशनाय भयकरतुपारनिकरसरूपः, चारित्र्यधिसने धूमकेतुः, सकलास्रगहेतुः, मुनि-मण्डलाखण्डशशिमण्डले राहुरि, मायाजालेन भव्यमृगग्रन्थने भिन्न इव, धर्मोद्यानदहने तरुकोटराद्विरि गच्छे रतेते । भयानित्यमस्य प्रशसा कुर्वन् क्षितीश इव लक्ष्यते । आचार्येणोक्तम्—कोऽसौ क्षितीशः ? कीदृशी तस्य वार्ता ?

आप भव्य जीवोंके विकसित करने में यद्यपि सूर्य के तुल्य हैं तो भी आपकी उन्नच्छाया में रहकर भी जो कुमुद ही बना रहे, अर्थात्—आचार विचार से सदा शिथिल रहे उस मन्द-भागी के लिये क्या कहा जाय । आप के इस गच्छ में एक अविनीत शिष्य है, जो उस गच्छ का कलक स्वरूप है, ज्यो कि अविनीत शिष्य जन्म जरा एवं मरणरूपी खड्डे में पाडने के लिये पञ्चविध आस्रवरूप माना गया है, जिस प्रकार तुपार-हिम का पुज कमलो के वन को विन्वस्त करने में कसर नहीं रखता है उसी प्रकार अविनीत शिष्य भी क्षान्त्यादि गुणों को नष्ट भ्रष्ट करने में जरा भी आगे पीछे का विचार नहीं करता है । अविनीत शिष्य चारित्र के विनाश करने के लिये धूमकेतु के जैसा माना गया है । सम्पूर्ण आस्रवों का यह कारण बतलाया गया है । मुनिमण्डलरूप अखण्ड चन्द्रमण्डल को ग्रसन करने के लिये विद्वानों ने इस को राहु के जैसा कहा है । यह अपनी माया-जालसे अन्य विचारे भोले भाले भव्यजीवरूपी मृगों

के शासन प्रभाव । आ लव्य लोकोने विकसित करवाभा जो के सूर्यना तुल्य हो तो पशु आपनी छत्रछायाभा रहीने पशु के कुमुद व जनी रहे—अर्थात् आचार विचारधी महा शिथिल रहे तेवा भदलागी भाटे शु कड़ेवाभा आवे आपना आ गच्छभा ओक अविनीत शिष्य छे—जे आ गच्छभा उल उरवइप छे केभजे अविनीतजन जन्म, जरा, अने मरखुउपी आडाभा पाडवावाणा पञ्चविध आश्रवइप मानवाभा आवेल छे जे प्रकारे तुपार अर्थात् (गरुड) हीमनो पुज कमलना वननो नाश करवाभा कसर राखतो नथी तेम अविनीत शिष्य पशु क्षान्त्यादि गुणोने नष्ट भ्रष्ट करवाभा आगण पाठननो विचार करतो नथी अविनीत शिष्य चारित्रनो विनाश करवा भाटे धूमकेतु जेवा मानवाभा आवेल छे संपूर्ण आश्रवतु ओ उरखु भताववाभा आव्यु छे मुनिमण्डलउप आण उद्यद्रमणने अखण्ड उरनारा राहु जेवा विद्वानोओ उहेल छे ते पोतानी आ अविनीतता इपी नगथी अन्य भीयारा सोणा

ननु दुःशील सकलानर्थमूल चेत् अविनीतेन कथं तर्हि तत्रानुरज्यते ?
इत्याकाङ्क्षाया दुःशीलरतिकारण सदृष्टान्त प्रतिबंधयितुमाह—

मूलम्—कणकुंडग चङ्क्तां ण, विट्ठं मुजईं सूर्यरो ।

एव सील चङ्क्तां णं, दुस्सीले रमईं मिण ॥ ५ ॥

छाया—

कणकुंडक त्यक्त्वा खलु, विष्टा शुद्धे मूरुः ।

एव शील त्यक्त्वा खलु, दुःशीले रमत मृगः ॥ ५ ॥

टीका—

‘कणकुंडग’ इत्यादि । मूरुः खलु कणकुंडकम्—तण्डुलपूर्णभाजनम्—
इदमुपलक्षणम्—रुचिर मधुर सुस्वाद सुगन्धयुक्त त्यक्त्वासादिषुष्टिभर हितकर
यत् तण्डुलादिक, तेन पूर्ण यद्भाजनमुपस्थित तदिति भावः, त्यक्त्वा विष्टा
शुद्धे, अत्र विष्टामित्यनेन अपवित्रा घृणोत्पादिका रुजाकरा हेया दुर्गन्धा कृमिमक्षि-
कादिपरिपूर्णांमित्यर्थो व्रजितः । एवम्=अमुना प्रकारेण मृगः=मृग इव मृगः अज्ञः—
हिताहितविवेकवर्जित इत्यर्थः, शील=मूलोत्तरगुणलक्षण साध्याचार, यद्वा—विनय-
समाधिलक्षण त्यक्त्वा दुःशीले=दुराचारे अविनयलक्षणे रमते=आसज्यते । अयं
भावः—यथा मूरुः प्रशस्तमाहार विहाय नितान्तमशुचिं सादर शुद्धे, जज्ञत्वात् ,

यदि दुःशील सकल अनर्थों की जड़ है तो फिर क्यों अविनीत उसमें
अनुरक्त होता है? इस प्रकार की शका के समाधान निमित्त दुःशील में
रतिका कारण दृष्टान्त देकर सूत्रकार समझाते हैं—कणकुंडग इत्यादि ।

अन्वयार्थ—जैसे—(सूर्यरो—शूकरः) शूकर (कणकुंडग—कणकुंडक)
तण्डुल—आदि उत्तम भोजनीय पदार्थों से भरे हुए भाजन को (चङ्क्ता)
परित्याग कर (ण—खलु) निश्चय से आनंद के साथ (विट्ठं—विष्टा)
विष्टा—अशुचिको (मुजई—मुक्ते) खाता है (एव) इसी तरह (मिण—

जो दुःशील मूल अनर्थों की जड़ है तो पशु अविनीत ऐसा उसमें
अनुरक्त पाय है आ प्रकार की शका समाधान उरवा निमित्त दुःशीलभा-
वतिनु दृष्टात आपी सूत्रकार समझाते हैं—‘कणकुंडग’ इत्यादि

अन्वयार्थ—जैसे (सूर्यरो—शूकर) सुकर (मूड) (कणकुंडग—कणकुंडक)
आभा पगेरे उत्तम भोजनना पदार्थों की लरेला भोजन पात्रना (चङ्क्ता) त्याग करी
(ण—खलु) निश्चय की आनंद साथे (विट्ठं—विष्टा) विष्टा अशुचिने (मुजई—

તસ્ય પ્રશસા કર્તતા આત્મા નગર લોકથ નાશિતઃ । તથા મગ્નપિ ખસ્યાગિધિ-
પ્રવૃત્તસ્ય પ્રશસા કર્તન્ આત્માન સમસ્તગચ્છ ચોચ્છેદયતિ । તતસ્તદ્વચન શ્રુત્વા સ
આચાર્યઃ સાન્નાભાસમગ્નિત શિષ્ય સ્વગચ્છતો નિષ્કાસિતમાન્ । તસ્માદ્ દુઃશી-
લસ્ય નિષ્કાસન શ્રેયસ્કરમ્ ॥ ૪ ॥

દેખતે ૨ વદ સમસ્ત નગર ઉસ રાજા કે મહલસહિત ઇકદમ જલ કર
નષ્ટ હો ગયા । રાજાને ઇસસે અસતુષ્ટ હો ઉસ વણિક્ કો દણ્ડિત
કરકે અપને નગર સે વાહર નિકાલ દિયા । રાજા જો પેલિલે સે ઉસ
વણિક્ કે ઇસ કાર્ય કી પ્રશસા ન કરતા તો ઉસકા હોસલા આગે ભી
ઉસ કાર્ય કો કરને કે લિયે નહી વદતા । સમસ્ત નગર ઇવ રાજમહલ
જો નામશેષ હુગ ઉસકા પ્રધાન કારણ ઉસ રાજા કી હી નાસમજી હૈ ।
ઇસી તરહ સાધુ કે અકલ્પનીય કાર્ય મેં પ્રવૃત્ત ઇસ અવિનીત શિષ્ય કી
જો આપ પ્રશસા કરતે હૈં ઉસસે ઇસકા હોસલા વદતા હૈ, આગે ભી
અકલ્પનીય કાર્ય કરને મેં સોત્સાહ વનતા હૈ । જિસકા અન્તિમ ફલ
હોગા ગચ્છકા ઉચ્છેદ, ઓર ઇસ ઉચ્છેદજન્ય દોષો કે ભાગી હોના
પડેગા આપ કો, અતઃ આપકા અપની ઓર ગચ્છકી રક્ષાનિમિત્ત ઇસ
અવિનીત કો ગચ્છ સે વાહર કર દેને મેં હી શ્રેય હૈ । ઇસ પ્રકાર આપે
હુવે આચાર્ય મહારાજ કે કન પર અચ્છી તરહ ધ્યાન દેકર ગચ્છા-
ચાર્યજાને ઉસ અવિનીત શિષ્ય કો અપને ગચ્છ સે વાહર કર દિયા ।
ક્યો કિ દુ શીલ શિષ્ય કા ગચ્છ સે સવગચ્છેદ કરના શ્રેયસ્કર હી
માના ગયા હૈ ॥ ૪ ॥

સારી રીતે કહ કરવા ઉપરાત તેને પોતાના શહેરમાથા વાઢી મૂઝ્યા રાજા
જો વણીકના એ કાર્યની પ્રશસા ન કરત તો એ વણીકની તાકાત નહોતી
તે દર વરસે આ પ્રમાણે અગ્નિવાલા પ્રગટાવી રાકે સમન્ત શહેર અને
રાજમહેલ ખળી ગયા તેનુ પ્રધાન કારણ એ રાજાના ખીનસમજદારી જ છે
એ રીતે માધુના અકલ્પનીય કાર્યમા પ્રથમ આ અવિનીત શિષ્યની આપ
પ્રશસા કરો છો, એથી એ પોતાના મનમા કુલાઈને આગળ ઉપર આથી
પણ વિશેષ અકલ્પનીય કાર્યમા આગળ વધશે જેનુ અતિમ કળ ગચ્છના
ઉચ્છેદમા આવવાનુ અને એ ઉચ્છેદજન્ય દોષોના ભાગી આપને ખનવુ પડશે
આથી આપની અને ગચ્છની રક્ષા માટે આ અવિનીતને ગચ્છમાથી બહાર
કરી દેવામાજ શ્રેય છે આ પ્રકારે આવેલા આચાર્ય મહારાજના કહેવા ઉપર
સારી રીતે ધ્યાન દઈ ગચ્છાચાર્યજીએ એ અવિનીત શિષ્યને પોતાના ગચ્છમાં
બહાર કરી દીધો કેમકે દુ શીલ શિષ્યનો ગચ્છવી વિચ્છેદ કરવો એ શ્રેયસ્કર
માનવામા આવેલ છે (૪)

જ્ઞાનાવરણીયાદિકર્મરજઃસમુત્પાદક ક્ષાન્ત્યાદિગુણઘાતક મૂલોત્તરગુણકલ્પપાદ-
પોન્મૂલક શુભભાવનાસ્મ્બોજનિકરનીઠારપટલ સકલાર્થમૂલ ધર્મમર્યાદાવિ પસન-
શીલ દુઃશીલ સેવતે । અજ્ઞાન દિ સર્ગાનર્થકર વિવેકહર કુષ્ટકુષ્ટકાનુવિદ્ધ સકલ-
દુર્ગુણસમિદ્ધ તપઃસયમવિનાશક પ્રમાદજનક સ્વર્ગાપવર્ગસુત્પહારકમ્ ।

દેને વાલે જેસે શીલ-અર્થાત મુનિ કે આચાર કા પરિત્યાગ કર દેતા હૈ ।
યહ શીલ સકલ ગુણો મે પ્રધાન માના ગયા હૈ । જીવ કે સાથ અનાદિ-
કાલ સે લગે દ્રુગ અઘ્નદિધ જ્ઞાનાવરણીય જાદિ કર્મો કે વધ કા ઉચ્છેદ
કરને વાલા પતલાયા ગયા હે । મિથ્યાત્વરૂપી પ્રવલગ્રન્થિ-(ગાઠ) કા યહ
ભેદ કરને વાલા હૈ । સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપી અમૃત કી વૃષ્ટિ કરના હસકા
સ્વભાવ હૈ । જેસે પ્રશસ્ત ઉપકારક ઉસ શીલ કા વહ અવિનીત શિષ્ય
પરિત્યાગ કરકે દુઃશીલકા સેવન કિયા કરતા હૈ । યહ દુઃશીલ શિષ્ય
જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મરૂપી ધૂલીનો અપની આત્મા મે ચિપકાને વાલા હૈ ।
ક્ષાન્તિ આદિ સદ્ગુણો કા ધ્વસક હૈ । મૂલગુણ ણવ ઉત્તરગુણરૂપ
કલ્પવૃક્ષ કા ઉન્મલક હૈ । શુભભાવનારૂપી કમલો કો નષ્ટ-બ્રષ્ટ કરને
કે લિયે તુપારપાત-અર્થાત્-હિમવર્ષા જૈસા હૈ । સકલ અનર્થો કા યહ
મૂલ હૈ । જેસે ધાર્મિક મર્યાદા કો ઉત્વાડને કે સ્વભાવવાલે હસ દુઃશીલ
કા વહ અવિનીતશિષ્ય સેવનકર હિતાહિત કો નહી સમજતા હૈ । યહ
કિતને આશ્ચર્ય કી પાત હૈ કિ જિસ વિનયમૂલ ધર્મ સે અપની આત્મા
કા ઉદ્ધાર હોતા હૈ ઉસકા વહ અવિનીત ત્યાગ કર અપકારક દુઃશીલ

માચારનો પરિત્યાગ કરી દે છે આ શીલ સકલ ગુણોમા પ્રધાન મનાયેલ છે
છવની માથે અનાદિકાળથી લાગેલા આઠ પ્રકારના જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મના
બધનોનો ઉચ્છેદ કરવા વાળા બતાવેલ છે મિથ્યાત્વરૂપી પ્રબળ અધીનો આ
શેદ કરવાવાળો છે, સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપી અમૃતની વૃષ્ટિ કરવી તેનો સ્વભાવ છે,
એવા પ્રશસ્ત ઉપકારક આ શીલનો તે અવિનીત શિષ્ય પરિત્યાગ કરીને દુઃશીલનું
સેવન કરે છે આવો દુઃશીલ શિષ્ય જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મરૂપ ધૂળને પોતાના
આત્મામા ચોટાડનાર છે ક્ષાન્તિ આદિ સદ્ગુણોનો નાશ કરનાર છે મૂળગુણ
ઉત્તરગુણરૂપ કલ્પવૃક્ષનો ઉન્મૂલક-નાશ કરનાર છે શુભ ભાવનારૂપી કમલોને
નષ્ટ બ્રષ્ટ કરવા માટે તુપારપાત-અર્થાત્ હિમવર્ષા જેવા છે સકળ અનર્થોનું
એ મુળ છે એવા ધાર્મિક મર્યાદાને ઉખાડવાની વૃતિવાળા આવો દુઃશીલનું
તે અવિનીતજન સેવન કરી હિતાહિતને સમજતા નથી આ એવા આશ્ચર્યની
પાત છે કે જે વિનય મુળ ધર્મથી પોતાના આત્માનો ઉદ્ધાર થાય છે તેનો

યથા યા હિતાહિતવિવેકરહિતત્યાનુગઃ સ્વાપાયમપશ્યન્ ગાનતાનશ્રયણમોહિત
સન્ વ્યાધમભિસરતિ, एयम्-अज्ञानतिमिरसमृतात्मा मलु ससारमारिधिमहातरणि
શિવપદસરલસરણિં સિદ્ધિપદદાયક સકલગુણનાયકમ્, અનાદિમયસચિતાદૃશિય-
કર્મવન્ધનોચ્છેદક મિથ્યાત્વગ્રથિભેદક સમ્યગ્જ્ઞાનમુખાર્પણશીલ શીલ પ્રતિહાય
મૃગ.) વિવેક રહિત હોને કે કારણ મૃગ જૈસા યદ અવિનીત શિષ્ય મી
(સીલ-શીલ) મૂલોત્તરગુણરૂપ અથવા ચિનયસમાધિરૂપ સાધુસબધી
આચાર કો (ચઙ્ગત્તા-ત્યક્ત્વા) પરિત્યાગ કર (જ-ગલુ) નિશ્ચય સે
(દુસ્સીલે-દુઃશીલે) અવિનયરૂપ દુરાચાર કા (રમઙ્-રમતે) સેવન
કરતા હૈ ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ—બોધવિકલ હોને કે કારણ જૈસે સૂકર પ્રશસ્ત આહાર
કા પરિત્યાગ કર નિતાન્ત અશુચિ પદાર્થકા વડે આનદકે સાથ સેવન
કરતા હૈ, તથા હિતાહિત વિવેક સે રહિત હોનેકી વજત્ત સે જૈસે
મૃગ ભવિષ્ય મે હોને વાલી આપત્તિ કો નહી જાનતા હુઆ ગાન કે
સુનને મે ંકતાન હોકર અપને આપ વ્યાધ કી જાલ મે ફસ જાતા હૈ,
ઉસી તરહ અજ્ઞાનરૂપી અધકાર સે આચ્છાદિત હુઆ અવિનીત શિષ્ય મી
સસારરૂપી સમુદ્ર સે પાર લગાને કે લિયે વડે સુરક્ષિત જહાજ જૈસે, તથા
શિવપદ મે લેજાને કે લિયે સુન્દર સીધે માર્ગ જૈસે, ંવ સિદ્ધિપદ કો

મુક્તે) ખાય છે (એવ) આ પ્રમાણે (મિષ્-મૃગ) વિવેકરહિત થવાને કારણે મૃગ
જેવા આ અવિનીત શિષ્ય પણ (સીલ-શીલ) મૂલોત્તર ગુણરૂપ અથવા ચિનય-
સમાધિરૂપ સાધુસબધી આચારનો (ચઙ્ગત્તા-ત્યક્ત્વા) પરિત્યાગ કરી (જ-ગલુ)
નિશ્ચયથી (દુસ્સીલે-દુઃશીલે) અવિનયરૂપ દુરાચારનું (રમઙ્-રમતે) સેવન કરે છે

ભાવાર્થ—બોધવિકલ હોવાને કારણે જેમ સૂકર (૫૬) પ્રશસ્ત
આહારનો પરિત્યાગ કરી નિતાન્ત અશુચિ પદાર્થનું ભારે આનંદથી સેવન કરે
છે અને હિતાહિત વિવેકથી રહિત હોવાના કારણે જેમ મૃગ ભવિષ્યમાં
આવનારી આપત્તિને બળુતો નથી, કારણકે સજાતાના સુરેમાં એકતાન બનીને
પોતે પોતાના હાથે શીકારીની જાળમાં ફસાઈ બંધ છે એવી રીતે અજ્ઞાનરૂપી
અધકારથી આચ્છાદિત અનેલા અવિનીતશિષ્ય પણ સસારરૂપી સમુદ્રથી પાર
કરવાવાળા મોટામાં મોટા સુરક્ષિત જહાજ જેવા તથા શિવપદમાં લઈ જવાવાળો
સુઠર સીધા માર્ગ જેવા અને સિદ્ધિપદને આપનાર એવા શીલ-અર્થાત્ મુનિના

દાસી સૂકરીસનિધૌ ગત્વા તદાયશિશુ સમાનીય રાજપુત્ર્યૈ સમર્પયામાસ । સા
 ચ રાજપુત્રી વાત્સલ્યેન સૂકરશિશુ પાલયન્તી કદાચિત્તમદ્ધે સ્થાપયતિ, સ્નાપયતિ,
 તદ્ગ કરેણ પ્રોબ્ધયતિ, કદાચિત્ તદ્ગસલ્પના ધૂલિમપસારયિતુ માર્જયતિ, વિવિધ
 મિષ્ટાન્ન ભોજયતિ, મૃદુલશયાયા સ્વસમીપે સ્થાપયતિ । સા રાજપુત્રી તમ્ય
 સૂકરશિશોર્ગલે ચરણેષુ ચ સફિલ્કિણીક સ્પર્શાભરણ રચયતિ, પૃષ્ઠોપરિ વદ્મૂલ્યક
 વિવિધવર્ણરક્તિત 'શ્રુ' ઇતિ પ્રસિદ્ધ સ્વર્ણજટિતમસ્ત્ર ચ વિતરતિ । એવ સા રાજપુત્રી
 પુત્રવત્ સૂકરશિશુ લાલયતિસ્મ ।

एक दिनकी रात है कि जब यह अपने महलके झरोखे में बैठी हुई बाहर
 की ओर निहार रही थी कि सहसा उसकी दृष्टि एक सूकरी पर पड़ी,
 जो अपने बच्चोंको सगमे लिये हुए वहीं पर ड़धर-ड़धर फिर रही थी ।
 उसे देखकर उसने मन में विचार किया कि यह सूकरी मेरी अपेक्षा
 अधिक श्रेष्ठ है, जो कम से कम अपने बच्चों के साथ घूमा करती है । उस
 अवस्था में इसे जो आनंद मिलता है वह यही जान सकती है । एक
 में अभागिनी हू जो राजमहल में रहती हुई भी इस प्रकार के सुख से
 वंचित बनी हुई हू । उम प्रकार का विचार कर उसने अपनी एक दासी
 को बुलाया और कहा कि जाओ और इन सूकरी के बच्चों में से एक
 बच्चे को ले आओ । आज्ञा पाते ही दासी सूकरी के पास पहुँची और
 वहाँ से एक बच्चे को उसने उस राजपुत्री के लिये लाकर दे दिया ।
 राजपुत्री ने भी बड़े आनंद के साथ उसका पालन पोषण करना प्रारंभ
 कर दिया । इस सिलसिले में कभी वह उसे अपनी गोद में बैठा लेती,

બંધારે એ પોતાના મહેલના અડખામાં બેઠી બેઠી બહાર ત્રેઈ ગૂડી હતી, કે
 મહામાં તેની દૃષ્ટી એક ભૂરણ ઉપર પડી જે પોતાના બચ્ચાઓને માથમાં
 લઈને આમતેમ ધુમી રહી હતી તેને જોઈને રાજબંધારે મનમાં વિચાર
 કર્યો કે આ સૂકરી મારા ડરતા ઘણી સુખી છે, જે પોતાના બચ્ચાઓ માથે
 લઈને ફરે છે, આ અવસ્થામાં એને જે આનંદ મળતો હશે તે એજ નાપુત્રી
 હશે એક હું જ એવી અભાગણી છું કે રાજમહેલમાં રહેવા છતાં પણ આ
 પ્રકારના સુખથી વંચિત બનેલ છું આ પ્રકારનો વિચાર કરી તેણે પોતાની
 એક દાસીને બોલાવી અને કહ્યું કે બંધારે અને એ સૂકરીના બચ્ચામાંથી એક
 બચ્ચું લઈ આવો આજ્ઞા મળતા જ દાસી સૂકરીની પાને પહોંચી અને ત્યાંથી
 એક બચ્ચું લઈ રાજપુત્રી પાસે આવી તેને સુપ્રદ કર્યું રાજપુત્રીએ તેનું
 સારી રીતે પાલન પોષણ કરવાનું શરૂ કર્યું આ ઉત્સાહમાં તે ડોઈ વખત
 સૂકરીના બચ્ચાને પ્રેમથી પોતાના બોળામાં બેસારી દેતી, ક્યારેક તેને નવડાવતી

અસ્મિન્નર્થે સૂકરદૃષ્ટાન્તઃ પ્રદર્શયતે—

વદ્વદેશેક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિતનગરેઽરિમર્દનનામા નૃપો ગ્રભૂત । તસ્ય સપ્ત કન્યકા આસન્ । સ ભૂપતિસ્તાસા કન્યકાના યૌગને વ્યસિ પ્રાપ્તે તા એકૈક્રમેણ વિગ્રાહિતાઃ । તત્રૈકા કન્યકા કર્મયોગતો વિગ્રાહાનન્તરમચિરેણૈવ કાલેન પતિર્હીના જાતા । એકદા સા ગવાક્ષે સ્થિતા કુતશ્ચિત્ સમાગતા સમુતા મૂરુરી દૃષ્ટ્વા ચિન્તયામાસ—અહો ! ધન્યમસ્યા જન્મ, યદિય ગ્રહુભિરપત્યૈઃ સાર્થં વિચરન્તી મુગ્ધમનુભવતિ । ઇતિ વિચિન્ત્ય સા સ્વદાસીમવગ્રીત—અત્રૈક મૂરુરશિશુ સમાનય । તદાનયા કો સેવતા હૈ । અજ્ઞાન કી મહિમા અપાર હૈ । સમસ્ત અનર્થો કી જડ એક અજ્ઞાન હી તો હૈ । અજ્ઞાન આતે હી પછિલે વહ ચિવેક પર હી કુઠારા ઘાત કરતા હૈ । જિસ આત્મા સે ચિવેક કા લોપ હો જાતા હૈ ઉસ આત્મા મે વિવિધ કષ્ટરૂપી કાટે ત્વડે હો જાતે હૈ । યહ અજ્ઞાન અનેક પ્રકાર કે દુર્ગુણો કો ઉત્પન્ન કરતા હૈ । તથા તપ ઓર સયમ કા વિનાશક હૈ, યહ પ્રમાદ કો ઉત્પન્ન કરનેવાલા હૈ, તથા સ્વર્ગ ઓર મોક્ષ કે સુખોંકા વિધાતક હૈ ॥ ઇસ પર સૂકર કા દૃષ્ટાન્ત ઇસ પ્રકાર હૈ—

ગદેશ મે ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નામકા એક સુન્દર નગર થા । અરિમર્દન નામકા રાજા ઉસકા શાસક થા । ઉસકે સાત કન્યાએ થી । રાજા ને ઇનકા ક્રમશઃ જબ વે તરુણ અવસ્થાવાલી હો ચુકી વિવાહ કર દિયા । કર્મકી વિચિત્રતાવશ એક લડકી વિવાહ કે વાદ હી વિધવા હો ગઈ ।

તે અવિનાત ત્યાગ ડરી અપકારક દુશીલને સેવે છે અજ્ઞાનની મહિમા અપાર છે સમસ્ત અનર્થોની જડ એક અજ્ઞાન જ છે અજ્ઞાન આવતાની સાથે જ તે સહુ પ્રથમ વિવેક ઉપર જ ઘા કરે છે જે આત્મામાથી વિવેકનો લોપ થઈ જાય છે એ આત્મામા નાના પ્રકારના કષ્ટરૂપી કાટાઓ ખીછાવાઈ જાય છે એ અજ્ઞાન અનેક પ્રકારના દુર્ગુણોને ઉત્પન્ન કરે છે તથા તપ અને સયમનો વિનાશ કરે છે એ પ્રમાદને ઉત્પન્ન કરનાર છે તથા સ્વર્ગ અને મોક્ષના સુખોનો નાશ કરનાર છે

આ ઉપર સૂકરનું દૃષ્ટાન્ત આ પ્રકારે છે

ગદેશમા ક્ષિતિ પ્રતિષ્ઠિત નામનું એક સુન્દર નગર હતું અરિમર્દન નામના રાજાનું શાસન હતું, તેને સાત કન્યાઓ હતી રાજાએ તેના કેમ પ્રમાણે । જેમ જેમ ઉંમર લાયક થતી ગઈ તેમ તેમ તેના વિવાહ ડરી આપ્યા ઈર્મની વિચિત્રતાવશ એક પુત્રી વિવાહ પછી વિધવા બની એક દિવસની વાત છે કે

सह भुक्तवत्यः । सा दुर्भगाऽपि सूकरशिशुना सह भोक्तुं प्रवृत्ता स्वर्णस्थाले रत्न-
कटोरकेषु च स्थापित प्रशस्त पथ्य रुचिकर पातपित्तकफहर विविधमशन पान
खाद्य स्वाद्य च चतुर्विधमाहारमभ्यवहन्ती प्रेम्णा प्रथमग्रास सूकरशिशुमुखे दत्त्वा
तदनु सानन्द स्वयमन्नाति, तदाऽऽकस्मादेकस्या भगिन्याः शिशुना आसन्नप्रदेशे
पुरीपोत्सर्गः कृतः, तमालोम्य तेन सूकरशिशुना प्रशस्तमशन परित्यज्य पुरीप-
भक्षणं कृतम् । पुरीपमश्नन्त सूकरशिशु विलोम्य सर्वा भगिन्यः सपरिहासमद्भुवन-
विधवा राजपुत्रीने क्हा कि यदि आप सत्र जनों मेरे इस सूकर शिशु के
साथ जो भोजन करने के लिये तैयार हो तो ही मैं आपके साथ भोजन
करने में सम्मिलित हो सकती हूँ अन्यथा नहीं । उसकी इस बात को
सुनकर उसकी अन्य बहिनोंने मजूर नहीं किया । अतः उन सबने
अपने-अपने बच्चोंके साथ पृथक्-पृथक् रूप में ही भोजन करना प्रारम्भ
किया । और पति विना की राजपुत्री भी अपने सूकर शिशु के साथ
भोजन करने में प्रवृत्त हुई । खाने के पहिले उसने जो भोजन सुवर्णके
यालों में परोसा हुआ था और सुवर्णकी कटोरियों में अलग-अलग
रूपमें रखा गया था और जो प्रशस्त, पथ्य, रुचिप्रद तथा वात पित्त
एव कफ हारक था ऐसे उस विविध भाति के अशन-हलुआ पुरी आदि,
पान-दुध शरबत आदि, खाद्य-द्राक्षा आदि, खाद्य-चूरण आदि, एव
चार प्रकार के भोजन में से एक-एक ग्रास अपने प्रिय उस सूकर
शिशु के मुखमें देती हुई आनन्द के साथ भोजन करने लगी । जब यह
भोजन करने में प्रवृत्त थी कि इतने में ही एक अपनी बहिन के बच्चे

भारा सूडरना भञ्ज्यानी साथे लोअन उरवा तैयार हो, तो न हूँ आपनी
साथे लोअन उरवाभा साभील थर्ध यक्षु ओ निवाय नही तेनी आ वातने
भीलु भडेताओ भञ्जुर न उरी ओटले ते भधीथोओ पोतपोताना भाणडे।
साथे भुनी भुनी रीते लोअन उञ्ज्यानी आरल उर्थो अने विधवा राजपुत्री
पक्षु पोताना सूडर भञ्ज्यानी साथे लोअन उरवा लागी भावा भेसता पडेला
ओले ने लोअन मोनाना थाणमा पीरनेल हुतु, ने नानी वाटडीओभा अलग
अलग रीते गोडववाभा आवेल हुतु ने लोअन प्रशस्त, पथ्य, रूचीप्रद तथा
वातपित्त अने उर्ध्व डरनाार हुतु ओवा विविध प्रजारना लोअनभा डलवा
पुरी आदि, पान-दुध शरबत विगेरे भाद्य-द्राक्ष वगेरे, स्वाद्य-चूर्ण वगेरे
आवा नार प्रजारना लोअनभाथी अडेड डोणाथो पोताना प्रिय सूडरना भञ्ज्यानी
भोढाभा देती देती विधवा राजपुत्री भुरी साथे लोअन उरवा लागी न्यारे
ओ लोअन उरवाभा प्रवृत्त हुती त्यारे तेनी ओक भडेनना भाणडे थोडे छेडे

एरुदाऽरिमर्दनस्य भवने कचिदुत्सव निमित्तीकृत्य सर्गाः कन्यकाः समायाताः । प्रेम्णा परस्पर ता ऊचुः—अद्यास्माभिः सर्गाभिः सदैव भोजनं कर्तव्यम्, तदाऽसौ दुर्भगा राजपुत्री जगाद—यद्यनेन मम प्रियशिथुना सह यूयं भोजनं कुरुत, तर्हि युष्माभिः साकं मया भोक्तव्यं नान्यथा, ततोऽन्याभिस्तस्याः सर्गभगिनीभिस्तद्वचनं नाङ्गीकृतम् । तदा पृथक् पृथगेव सर्गाः स्व-स्व-शिथुभिः

कभी उसको स्नान कराती । और स्नान कराकर फिर उसका शरीर भी पोंछती । कभी कभी यह उसके शरीर पर लगी हुई वूलीका मार्जन करती । विविध मिष्टान्न खिलाती । नरम-मृदुल-शय्या पर उसे अपने ही पास सुलाती । इतने मात्र से ही वह राजपुत्री सतुष्ट नहीं रहती किन्तु वह उस बच्चे के गले में और पैरों में सुवर्ण रचित बहुमूल्य आभरणों को भी पहिराती । जिनमें छोटी-छोटी बजती हुई घटियां लगी रहती थीं । उसकी पीठ पर वह झूल भी ओढ़ाती जो बहुत कीमती होती तथा अनेक प्रकार के रंगविरंगे रंगों से रजित रहा करती । और जिस झुलमे सुनहरी काम बना रहता । इस प्रकार वह राजपुत्री उस सूकर के बच्चे का लालन पालन करने में तत्पर रहने लगी । एक समय की बात है कि राजा अरिमर्दनने अपनी समस्त कन्याओं को किसी उत्सव के समय आमंत्रित किया और कन्याये आयीं, बहुत समय के बाद उन सबको परस्पर मिलने से बहुत ही आनंद हुआ । सबने विचार किया कि आज हम सब मिलकर एक ही साथ भोजन करें । यह सुनकर उस

अने नवढावी तेना शरीरने साक्ष् डरती, कथारेड कथारेड तेना शरीर उपर उठेदी धुणने साक्ष् डरती, विविध मिष्टान्न भवडावती अने सुवाणी ऐवी शैया उपर पोतानी पासे सुवाडती आटलाथी ज राजपुत्रीने सतोष न धतो परतु ते भय्याना गणाभा अने पगोभा सोनाना अहुं सुख्य अलकाशे पणु पडेरावती जेभा नानी नानी टोकरीओ-धुधरीओ लगाडवाभा आवती ऐनी पीठ उपर जुल पणु ओढाडती जे धणु डिंभती हुती तेमज्ज अनेड प्रकारना रगभेरगी रगोवाणी हुती जेभा सोनेरी तारनी कसण कणा पणु करवाभा आवेल हुती आ प्रकारे राजपुत्री जे सुकरना भय्यानु लालन पालन करवाभा तत्पर रहेती ओक समये राज अरिमर्दनने पोतानी समस्त कन्याओने कोर्छ उत्सवना प्रसजे आमंत्रण आपी गोलावी, कन्याओ आवी धणु समय पछी ओक भीलुओने परस्पर भणता धणु ज आनंद थये अथी भडेनोओ भणी विचार कर्यो के आजे अथी भडेनो साथे जेसीने लोअन करीओ आ सावणी जे विधवा राजपुत्रीओ कहु के जे तमे अथी भडेनो

ઉક્તાર્યમુપસહરન્ કર્તવ્યમુપદિશતિ—

મૂલમ્—સુણિયાઽભાવં સાળસ્સ સૂયરસ્સ નરસ્સ યં ।

વિણેણ ઠવિજ્ઞં અપ્પાણં ઇચ્છંતો હિર્યમપ્પણો ॥૬॥

ઝયા—

શ્રુત્વાઽભાવ શુન્યાઃ સૂકરસ્ય નરસ્ય ચ ।

વિનયે સ્થાપયતિ આત્માનમ્ ઇચ્છન્ હિતમાત્મનઃ ॥ ૬ ॥

ટીકા—

‘સુણિયા’ ઇત્યાદિ—શુન્યાઃ=પૂતિકર્ણશુન્યાઃ સૂકરસ્ય ચ એતદુભય-
દષ્ટાન્તસ્ય, તથા ચ=પુનઃ નરસ્ય=પુરુષસ્ય-દાર્ણાન્તિકૃતયા કથિતસ્ય દુઃશીલશિષ્ય-
અગ્નિ જલાકર ઉસકો અગ્નિ મે ભૂન દિયા । ઇસ કુમૌત સે ઉસકો
મારા । ઇસ લિપે સૂત્રકાર કહતે હૈ કિ-દુઃશીલ કા ત્યાગકર શીલ
સદાચાર કા સેવન કરના ચાહિયે ॥ ૫ ॥

ઈસી કથિત અર્થકા ઉપસહાર કરતે હુણ સૂત્રકાર કર્તવ્ય કા ઉપ-
દેશ અગલી ગાયા દ્વારા કરતે હૈ—‘સુણિયા ઇત્યાદિ’

અન્વયાર્થ—(સાળસ્સ-શુન્યાઃ) પૂતકર્ણી કુત્તી કે (સૂયરસ્સ
નરસ્સ ય-સૂકરસ્ય નરસ્ય ચ) સૂકર કે ઓર દાર્ણાન્તિક રૂપ મે પ્રદર્શિત
કિયે ગયે દુઃશીલ શિષ્ય કે (અભાવ-અનાદર) અર્થાત્ દુર્દશારૂપ
અવસ્થા કો (સુણિયા-શ્રુત્વા) સુનકર (અપ્પણો હિય ઇચ્છંતો-આત્મનઃ
હિતમ્ ઇચ્છન્) આત્મા કે હિત કે અભિલાષી શિષ્ય (અપ્પાણ-
આત્માન) અપની આત્માકો (વિણેણ ઠવિજ્ઞ-વિનયે સ્થાપયેત્) વિનય

સળગાવ્યો અને તેમા તેને બૂણ નાખ્યુ આ ગીતે ડમોતથી તેને માર્યું
આ માટે સૂત્રકાર ડહે છે કે દુઃશીલનો ત્યાગ કરી શીલ-સદાચારનુ મેવન
કરણુ જોઈએ (૫)

આ ડહેવાયેલા અર્થનો ઉપસહાર કરીને સૂત્રકાર કર્તવ્યનો ઉપદેશ
આ ગાથા દ્વારા કરે છે—‘સુણિયા માવ’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—(સાળસ્સ-શુન્યા) પૂતકર્ણી કુતરીના (સૂયરસ્સ નરસ્સ ય-
સૂકરસ્ય નરસ્ય ચ) સૂકરના અને દષ્ટાન્તિક રૂપમા પ્રદર્શિત કરાયેલ દુઃશીલ શિષ્યના
(અભાવ-અનાદર) અર્થાત્ દુર્દશારૂપ અવસ્થાને (સુણિયા-શ્રુત્વા) માલગીને
(અપ્પણો હિય ઇચ્છંતો-આત્મન હિતમ્ ઇચ્છન્) આત્માના હિતના અભિલાષી
શિષ્ય (અપ્પાણ-આત્માન) પોતાના આત્માને (વિણેણ ઠવિજ્ઞ-વિનયે સ્થાપયેત્)

भगिनि ! पश्य तवाय शिशुः किं करोति ! मिष्टा भक्षयति । अनेनैव साकमस्मान् भोजयितु समीहसे, एव सर्वभगिनीना वचन श्रुत्या लज्जिता सा राजपुत्री सूकर- शिशु तत्याज । तदनन्तरमितस्ततो भ्रमन्त दृष्टपुष्टाद् त सूकरशिशु विलोक्य चाण्डालः स्मृष्ट नीत्वा चरणेषु वदन्त्या यहाँ प्रक्षिप्य कुत्सित मृत्युना हतवान् । तस्मात् दुःशील परित्यज्य शीलमासेयनीयम् । ॥ ५ ॥

ने थोड़ी दूर पर जाकर अशुचि कर दी । यह देखकर उस सूकर शिशु ने उस प्रशस्त मधुर सुस्वादु सुगन्धि पथ्य भोजन का परित्याग करके कन्या के मना करते भी शीघ्र ही दौड़कर अशुचि के पास जाकर उसका भक्षण करने लगा । सूकर शिशु को अशुचि खाते देखकर वे सभी बहिनें मजाक करती हुई अपने बहिन से बोली कि हे बहिन ! देखो तो सही आपका यह प्यारा पुत्र क्या कर रहा है । कितने आनदसे अशुचि खाने में मग्न हो रहा है । इसी के साथ आप हम सबको भोजन करने के लिये प्रेरित करती हैं ? इस प्रकार बहिन को उन सब बहिनो ने उलाहना दिया । उलाहनेके वचन सुनकर वह उनके समक्ष अधिक लज्जित हुई और उस सूकर शिशु को घर से बाहिर निकाल दिया । घरसे बाहिर होजाने पर यह डधर उधर फिरने लगा । इतने में चाण्डाल ने इसे पकड़ लिया और घर ले जाकर चारों पैर घाघकर जमीन पर डाल दिया और उस पर घास डालकर फिर अग्नि जलाई और

जहाँ ने अशुचि उरी, आ जेहाँ ते सूकर भन्त्याने प्रशस्त, मधु, सुस्वादु, सुगन्धि भोजनको परित्याग करीने विधवा राजकन्याना राजवा छता न राजता अडपथी होडी जहाँ अशुचि पासे पड़ोथी तेनु लक्ष्मण उरु शङ्क्यु सूकर भन्त्याने अशुचि भातु जेहाँ जहाँ जेनेना भक्षकरी उरता पेदी विधवा जेने नने कहेवा लागी के हे जेने । बुझो तो भरा तमारे ओ भ्यारे पुत्र शु उरी रहेल छे डेटला आनदथी अशुचि भावाभा भग्न जनी गयेल छे आनी साथे तमे जेनेना भोजन उरवानु उहेता छता आ प्रकारे पेदी जहाँ जेनेना तेने भेलेलु देता भेलेलु पथन साक्षणीने ते जेमनी समक्ष गुण शरभार्थ जहाँ जेने ओ सूकर भन्त्याने घरभाथी जेहार जहाँ भूक्यु घरथी जेहार धर्म जता ते न्या त्या लटका लाग्यु जेटलाभा अडाणने हाथ ते पडी गयु जेने पकडी ते पोताने बेर लध गये जेने त्या लध जहाँ यारे पग जहाँ जमीन उपर पछाड्यु, जेने तेना उपर घास नाथीने पछी अग्नि

उक्तार्थमुपसहरन् कर्तव्यमुपदिशति—

मूलम्—सुणियांऽभावं साणस्स सूयरस्स नरस्स यं ।

विणंए ठविज्ज अप्पाणं इच्छंतो हिर्यमप्पणो ॥६॥

छाया—

श्रुत्वाऽभावं श्रुत्याः सूकरस्य नरस्य च ।

विनये स्थापयति आत्मानम् इच्छन् हितमात्मनः ॥ ६ ॥

टीका—

‘सुणिया’ इत्यादि—श्रुत्याः=श्रुतिकर्णश्रुत्याः सूकरस्य च एतदुभय-
दृष्टान्तस्य, तथा च=पुनः नरस्य=पुरुषस्य-दार्ष्टान्तिकतया कथितस्य दुःशीलशिष्य-
अग्नि जलाकर उसको अग्नि मे भून दिया । इस कुमौत से उसको
मारा । इस लिये सूत्रकार कहते हैं कि-दुःशील का त्यागकर शील
सदाचार का सेवन करना चाहिये ॥ ५ ॥

इसी कथित अर्थका उपसहार करते हुए सूत्रकार कर्तव्य का उप-
देश अगली गाथा द्वारा करते हैं—‘सुणिया इत्यादि’

अन्वयार्थ—(साणस्स-श्रुत्याः) श्रुतिकर्णी कुत्सी के (सूयरस्स
नरस्स य-सूकरस्य नरस्य च) सूकर के और दार्ष्टान्तिक रूप मे प्रदर्शित
किये गये दुःशील शिष्य के (अभाव-अनादर) अर्थात् दुर्दशारूप
अवस्था को (सुणिया-श्रुत्वा) सुनकर (अप्पणो हिर्यइच्छंतो-आत्मनः
हितम् इच्छन्) आत्मा के हित के अभिलाषी शिष्य (अप्पाण-
आत्मान) अपनी आत्माको (विणए ठविज्ज-विनये स्थापयेत्) विनय

सुणगात्थो अने तेभा तेने भूए नाञ्छु आ गीते उभातथी तेने भायुं
आ भाटे सूत्रका उडे छे डे दु शीलनो त्याग करी शील-सदाचारु सेवन
करु भोधये (५)

आ उडेवायेला अर्थनो उपसहार करीने सूत्रकार कर्तव्यनो उपदेश
आ गाथा द्वारा करे छे—‘सुणिया भाव’ इत्यादि

अन्वयार्थ—(साणस्स-श्रुत्या) श्रुतिकर्णी कुत्सीना (सूयरस्स नरस्स य-
सूकरस्य नरस्य च) सूकरना अने दृष्टान्त रूपभा प्रदर्शित करियेले दु शील शिष्यना
(अभाव-अनादर) अर्थात् दुर्दशा रूप अवस्थाने (सुणिया-श्रुत्वा) साधनीने
(अप्पणो हिर्य इच्छंतो-आत्मन हितम् इच्छन्) आत्माना हितना अभिलाषी
शिष्य (अप्पाण-आत्मान) पोताना आत्माने (विणए ठविज्ज-विनये स्थापयेत्)

સ્યેત્યર્થઃ, અભાવ-કુત્તિસતો ભાવઃ અભાવઃ દુર્દશાન્નગ્નઃ, સ ચેદ્ધ ભવે સર્વતો નિષ્કાસનાદિરુપઃ, પરભવે ગુરોરાશાત્તનયા અયોધિઃ, અયોસ્તપઃસયમાસભવઃ, સયમભાવેન મોક્ષમાર્ગાનારાધનમ્, તેનાનન્તસસારપરિશ્રમણમ્ ત તથાવિધમભાવ તપઃ શ્રુત્વા=ગુરુસનિર્ધો નિશમ્ય આત્મનઃ=સ્વસ્ય, હિત=સ્વ્યાણમ્ ઇચ્છન્ આત્માન

ધર્મ મે સ્થાપિત કરતા હૈ । અથવા-ભાવ યહ હૈ કિ કુત્તી સૂકર ઓર અવિનીત શિષ્યકા સ્વરૂપ સૂનકર આત્મહિતૈપી વિનય શીલ પૈને ।

ભાવાર્થ—હસ ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર યહ ઉપદેશ દે રહે હૈ કિ જો શિષ્ય આત્મકલ્યાણ કા અભિલાષી હૈ ઉસકા કર્તવ્ય હૈ કિ વહ હસ વિનયધર્મકે આચરણ કરને મે થોડા મી પ્રમાદ ન કરે । કારણ કિ અવિનીત શિષ્ય કી વહ દુર્દશા હોતી હૈ જો પૂતિકર્ણી શુની કી તથા સૂકર શિશુ કી હુઈ હૈ । અવિનીત કે ઝપર કિસી કા મી વિશ્વાસ નહીં રહતા વહ હસ ભવમે ગુરુ કી અકૃપાકા ભાજન વનતા હુઆ જગહ-જગહ અપમાન આદિ દુઃસ્થિતિ કો સહન કરતા હૈ—ઓર ગચ્છ સે વાહર મી કર દિયા જાતા હૈ તથા પરભવ મે ગુરુ કી આશાતના સે યોધિ કે લાભ સે મી વચિત રહતા હૈ યોધિલાભ કે વિના કમી મી શ્રેયસ્કર મુક્તિ કા માર્ગ ઉસે પ્રાપ્ત નહી હો સકતા હૈ । ક્યો કિ યોધિ કે અભાવ મે સમ્યક્ તપ ઓર સયમ નહી હોતા હૈ । સમ્યક્ તપ સયમ કે અભાવ સે મોક્ષમાર્ગ કી આરાધના નહી હોતી હૈ ઓર મોક્ષ-

વિનય ધર્મમા સ્થાપિત કરે છે અથવા ભાવાર્થ એ છે કે—કુતરી, સૂકર અને અવિનીત શિષ્યનુ સ્વરૂપ સાલળી આત્મહિતૈપી વિનયશીલ અને

ભાવાર્થ—આ ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર એવો ઉપદેશ આપે છે કે જે શિષ્ય આત્મ કલ્યાણનો અભિલાષી છે, એનું કર્તવ્ય છે કે તે આ વિનય ધર્મનું આચરણ કરવામાં થોડો પણ પ્રમાદ ન કરે કારણ કે અવિનીત શિષ્યની આવી દુર્દશા થાય છે જે પૂતિકર્ણી શુનીની તથા સૂકર (ભૂકણના બચ્ચાની) બાળકની થઈ છે, અવિનીતનો કોઈ પણ વિશ્વાસ ઋતુ નથી તે આ ભવમા શુરૂની અકૃપાનો ભાજન બની ફરેક ન્યજે અપમાન આદિ દુસ્થિતિને સહન કરે છે અને ગચ્છથી બહાર કરી દેવામાં આવે છે અને પરભવમાં શુરૂની આશાતનાથી યોધિના લાભથી પણ વચિત રહ્યા કરે છે યોધિ લાભ વિના કદી પણ શ્રેયસ્કર મુક્તિનો માર્ગ અને પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી કેમકે યોધિના અભાવમાં સમ્યક્ તપ અને સયમ હોતુ નથી સમ્યક્ તપ સયમના અભાવથી મોક્ષ માર્ગની આરાધના બની શકતી નથી અને મોક્ષમાર્ગની

વિનયે=અભ્યુત્થાનાદિગુરુશ્રૂપાલ્ષણે સ્થાપયતિ । ઉક્ત ચ—

વિનયા હોઈ ય ણાણ, ણાણાખો દસણ તઓ ચરણ ।

ચરણાહિંતો મોક્ષો મોક્ષે, મોક્ષ નિરાવાહ ॥ ૧ ॥

ગયા—

વિનયાદ્ ભવતિ ચ જ્ઞાન, જ્ઞાનાદ્ દર્શન તત્તથરણમ્ ।

ચરણાદ્ મોક્ષો, મોક્ષે મોક્ષ નિરાગમમ્ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૬ ॥

અધોપસહરન્નાદ—

મૂલમ્—તસ્માં વિનયમેસિજ્જા સીલં પઢિલંભેજ્જંઓ ।

બુદ્ધપુંત્તે નિયાગંઠ્ઠી નં નિવ્વકસિજ્જંઙ્ગ કણ્ઠુઙ્ગ ॥ ૭ ॥

ગયા—

તસ્માદ્ વિનયમેપયેત્ શીલં પ્રતિલભેત યતઃ ।

બુદ્ધપુત્રો નિયાગાર્થી ન નિષ્કાસ્યતે કુતથિત્ ॥ ૭ ॥

ટીકા—

‘તસ્મા. ઇત્યાદિ ।—તસ્માત્=દુઃશીલસ્ય સર્વતો નિષ્કાસનાદિરૂપા દુર્ગતિ

ભવતીત્યુક્તરૂપાત્ કારણાત્ સાધુર્વિનયમ્ એપયેત્=કુર્યાત્ ધાતૂનામનેકાર્થત્વાત્ ।

માર્ગ કે આરાધના કે અભાવ મેં અનત સસાર પરિશ્રમણ કરના પડતા
હૈ, ઇસલિયે શિષ્ય કો અપને પરમોપકારી ગુરુ મહારાજ કા વિનય સદા
કરના ચાહિયે । વે જવ કઠી સે અપને સ્થાન પર આવેં તો શિષ્ય કા
કર્તવ્ય હૈ કિ વહાં અનેક સમક્ષ જાવે-અન્હેં દેખકર અપને આસનસે ઉઠ
ઘડા હોવે । અનેકી શુશ્રૂષા આદિ કરતા રહે । ઇસસે વિનય ધર્મકી
આરાધના હોતી હૈ । કહાં મી હૈ—વિનય સે જ્ઞાન હોતા હૈ । જ્ઞાન સે
દર્શન ઓર દર્શન સે ચારિત્રકા લાભ હોતા હૈ ચારિત્ર સે મોક્ષ ઓર
મુક્તિ હોને સે ઇસ જીવ કો અવ્યાવાધ સુખ કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ ॥ ૬ ॥

આરાધનાના અભાવથી અનત મમાર પરિશ્રમણ કરવું પડે છે આ માટે
શિષ્યે પોતાના પરોપકારી ગુરુ મહારાજનો મહા વિનય કરવો જોઈએ તેઓ
ત્યારે કયાયથી પોતાના આત્મ ઉપર આવે ત્યારે શિષ્યનું એ કર્તવ્ય છે કે તે
તેમની માંમે જાય-એમને જોઈ પોતાના આત્મ ઉપરથી ઉઠી ઉભા રહે અને
એમની મેવા ડગવામાં લાગી જાય, આથી વિનય ધર્મની આરાધના થાય છે
વિનયથી જ્ઞાન થાય છે, જ્ઞાનથી દર્શન અને દર્શનથી ચારિત્રનો લાભ
થાય છે ચારિત્રથી મોક્ષ અને મુક્તિ થવાથી આ જીવને અવ્યાવાધ સુખની
પ્રાપ્તિ થાય છે ॥૬॥

સ્યેત્યર્થઃ, અભાવ-કુત્સિતો ભાવઃ અભાવ. દુર્દશાલક્ષણઃ, સ ચેદ્ ભવે સર્વતો નિષ્કાસનાદિરૂપઃ, પરમવે ગુરોરાશાતનયા યોધિઃ, યોગેસ્તપ. સયમાસભાવઃ, સયમભાવેન મોક્ષમાર્ગનારાધનમ્, તેનાનન્તસસારપરિભ્રમણમ્ ત તથાવિધમભાવ તપઃ શ્રુત્વા=ગુરુસનિધો નિશ્ચય આત્મનઃ=સ્યસ્ય, હિત=કલ્યાણમ્ ઇચ્છન્ આત્માન

ધર્મ મે સ્થાપિત કરતા હૈં । અથવા-ભાવ યદ્દ હૈં કિ કુત્તી સૂકર ઓર અવિનીત શિષ્યકા સ્વરૂપ સૂનકર આત્મહિતૈપી વિનય શીલ પૂર્વે ।

ભાવાર્થ—ઇસ ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર યદ્દ ઉપદેશ દે રહે હૈં કિ જો શિષ્ય આત્મકલ્યાણ કા અભિલાષી હૈં ઉસકા કર્તવ્ય હૈં કિ વદ્દ ઇસ વિનયધર્મકે આચરણ કરને મે થોડા ભી પ્રમાદ ન કરે । કારણ કિ અવિનીત શિષ્ય કી વદ્દ દુર્દશા હોતી હૈં જો પૂતિકર્ણી શુની કી તથા સૂકર શિશુ કી દુર્દશા હૈં । અવિનીત કે ઉપર કિસી કા ભી વિશ્વાસ નહીં રહતા વદ્દ ઇસ ભવમે ગુરુ કી અકૃપાકા ભાજન યનતા દુઃખ જગદ્-જગદ્ અપમાન આદિ દુઃસ્થિતિ કો સહન કરતા હૈં—ઓર ગચ્છ સે બાહર ભી કર દિયા જાતા હૈં તથા પરમવ મે ગુરુ કી આશાતના સે યોધિ કે લાભ સે ભી વચિત રહતા હૈં યોધિલાભ કે વિના કમી ભી શ્રેયસ્કર મુક્તિ કા માર્ગ ઉસે પ્રાપ્ત નહીં હો સકતા હૈં । ક્યોં કિ યોધિ કે અભાવ મે સમ્યક્ તપ ઓર સયમ નહીં હોતા હૈં । સમ્યક્ તપ સયમ કે અભાવ સે મોક્ષમાર્ગ કી આરાધના નહીં હોતી હૈં ઓર મોક્ષ-

વિનય ધર્મમા સ્થાપિત કરે છે અને અથવા ભાવાર્થ એ છે કે—કુતરી, સૂકર અને અવિનીત શિષ્યનું સ્વરૂપ નાલગી આત્મહિતૈપી વિનયશીલ અને

ભાવાર્થ—આ ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર એવો ઉપદેશ આપે છે કે જે શિષ્ય આત્મ કલ્યાણને અભિલાષી છે, એવું કર્તવ્ય છે કે તે આ વિનય ધર્મનું આચરણ કરવામાં થોડો પણ પ્રમાદ ન કરે કારણ કે અવિનીત શિષ્યની આવી દુર્દશા થાય છે જે પૂતિકર્ણી શુનીની તથા સૂકર (ભૂડણના બચ્ચાની) બાળકની થઈ છે, અવિનીતને કોઈ પણ વિશ્વાસ કરતું નથી તે આ લવમા શુરૂની અકૃપાનો ભાજન બની દરેક સ્થળે અપમાન આદિ દુઃસ્થિતિને સહન કરે છે અને ગચ્છથી બહાર ડરી દેવામાં આવે છે અને પરલવમા શુરૂની આશાતનાથી યોધિના લાભથી પણ વચિત રહ્યા કરે છે યોધિ લાભ વિના કદી પણ શ્રેયસ્કર મુક્તિનો માર્ગ અને પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી કેમકે યોધિના અભાવમાં સમ્યક્ તપ અને સયમ હોતું નથી સમ્યક્ તપ સયમના અભાવથી મોક્ષ માર્ગની આરાધના બની શકતી નથી અને મોક્ષમાર્ગની

માલમ્બનમ્ । યથા શ્રીચ્છંદચન્દનતરુઃ સમસ્તમલયાચલકાનનગતાન્ વૃક્ષાન્ સુર-
ભયતિ, યથા વા અમૃતમયશીતલચન્દ્રકિરણસસર્ગતો વિકસત્ કુમુદવન મનોજ્ઞમૃગન્ધ
શીતત્પવનમનોહરચન્દ્રિકાભિર્જનમનઃપ્રસાદક ભવતિ, યથા વા ક્ષીરસાગરનિર્ઝરી
સ્વાસન્નવર્તિનો વૃક્ષગુચ્છગુલ્મલતાવल्लीપ્રશૃતીન્ નાનાવિધાન્ વનસ્પતીન્ રસપ્રદાનેન
વર્ધયન્તી મોદયતિ, एव વિનયવિભૂષિતઃ સ્વલ્પશીલેન કુલ્મગણગચ્છાન્ મોદયન્
લોકે ચિન્તામણિરિવ સમન્યતે, કલ્પતરુરિવ સેવ્યતે, નિધિરિવ સમાદ્રિયતે, સુધેવ
પરિપૂજ્યતે ॥ ૭ ॥

કર લેતી હૈ કિ સુજ્ઞે અપના કલ્યાણ કરના હૈ-અતઃ વહ નિયાગાર્થી-
મોક્ષાભિલાષી યન જાતા હૈ । ઓર ઇસ સ્થિતિ મે ડસકી પ્રત્યેક ક્રિયા
મે મોક્ષપ્રાપ્તિ કી ઓર હી ડસે લે જાને વાલી હોતી રહતી હૈ, અતઃ વહ
કિસી મી કુલ, ગણગ્વ-ગચ્છ સે નહીં નિકાલા જાતા હૈ ।

માવાય-જિસ પ્રકાર શ્રીચ્છંદચન્દન કા વૃક્ષ સમસ્ત મલયાચલ
કે જગલ મેં રહે હુણ વૃક્ષોં કો અપની અપાર સુગધિ સે સુરમિત કરતા
રહતા હૈ । અથવા જિસ પ્રકાર અમૃતમય શીતલચન્દ્ર કી કિરણોં કે
સસર્ગ સે વિકસિત કુમુદવન, મનોજ્ઞ, શીતલ ંવ સુગધિત વાયુ ંવ
મનોહર ચાદની કે દ્વારા પ્રત્યેક જન કે મન કો આલ્હાદિત કરતા હૈ ।
અથવા-જિસ પ્રકાર ક્ષીર સાગર કી નિર્ઝરી અપને નિકટ રહે હુણ વૃક્ષોં
કો ડનકે ગુચ્છોં કો ગુલ્મોં ંવ લતાવल्ली આદિ કો રસપ્રદાન સે વૃદ્ધિ-
ગત અર્થાત્ વઢાતી હુઈ ડનહેં વિકસિત કરતી હૈ ડસી તરહ વિનય સે

મારે પોતાનુ ડલ્યાણુ કરણુ છે-આથી તે નિયાગાર્થી-મોક્ષ અભિલાષી બની
જાય છે અને એ સ્થિતિમા એની પ્રત્યેક ક્રિયાઓ મોક્ષ પ્રાપ્તિની તરફ જ
એને લઈ જવાવાળી થતી રહે છે એટલે તે કોઈપણ કુળ, ગુણ અને ગચ્છથી
દૂર કરવામા આવતા નવી મતલબ આનો એ છે કે જે પ્રકારે શ્રીખંડ
ચંદનનુ વૃક્ષ સમસ્ત મલયાચલના જગલમા રહેલા બધા વૃક્ષોને પોતાની
અપાર સુગધીથી સુગંધિત કરતુ રહે છે અથવા જે પ્રકારે અમૃતમય શીતળ
દ્રિષ્ટોના અમર્ગથી વિકસિત કુમુદવન, મનોજ્ઞ, શીતળ અને સુગંધિત વાયુ
એવી મનોહર આદની દ્વારા પ્રત્યેક જનના મનને આલ્હાદિત કરે છે અથવા-
જે પ્રકારે ક્ષીર સાગરની નિર્ઝરી (અણ્ણા) પોતાની નિકટ રહેલા વૃક્ષોને
એની ડાળો વિગેરેને તથા કુલંકળાદિ, પાદડા વગેરેને રસપ્રદાનથી વૃદ્ધિગત
અર્થાત્ વધારે છે અને વિકસીત કરે છે આ રીતે વિનયથી વિભૂષિત બનેલ

વિનયસ્ય ફલમાહ—સીલમિત્યાદિ । યતઃ વિનયાત્, શીલ=મૂલોત્તરગુણલક્ષણં પ્રતિલભેત=પ્રાપ્નુયાત્ । અનેન વિનસ્ય ફલ શીલપ્રાપ્તિરિત્યુક્તમ્ । શીલસ્યાપિ ફલ પ્રદર્શયન્નાહ—‘બુદ્ધપુત્તે.’ ઇત્યાદિ । બુદ્ધપુત્રઃ—બુદ્ધસ્ય=આચાર્યસ્ય પુત્ર ઇવ પુત્રઃ—શીલધારી શિષ્યઃ, પુત્રશિષ્યયોઃશિક્ષણીયતયા સામ્યાત્, અતएν નિયાગાર્થી—નિયાગો=મોક્ષસ્તમર્યયતીતિ નિયાગાર્થી—મોક્ષાભિલાષી કુતશ્ચિત્=કુલગણગચ્છતઃ ન નિષ્કાસ્યતે=ન વહિષ્ક્રિયતે । અય માયઃ—વિનીતઃ કુલગણગચ્છાના સર્વેષા—

અવ ઉપસહાર કરતે હૈ—‘તમ્હા’ ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—અતઃ (તમ્હા-તસ્માત્) અવિનીત શિષ્ય કી સર્વ જગદ્ દુર્દશા હોતી હૈ સાધુ કા કર્તવ્ય હૈ કિ વહ (વિનય-વિનયમ્) વિનયરૂપ ધર્મકા (અસિજ્ઞા-અપયેત્) પાલન કરે । ડસ વિનય ધર્મ કે પાલન કરનેકા કયા ફલ હૈ—ઇસ વાતકો (સીલ પઢિલભેજ્જઓ—શીલ પ્રતિ લભેત યતઃ) ડસ પદ દ્વારા સૂત્રકાર પ્રગટ કરતે દુગ્ધ કહતે હૈ કિ યહ વિનયધર્મ, આચરિત હોને સે આચરણ કરને વાલે સાધુ કે લિયે મૂલગુણ ઓર ઉત્તરગુણોંકી પ્રાપ્તિ કરાતા હૈ । શીલ કી પ્રાપ્તિ હોને સે વહ શીલધારી શિષ્ય (બુદ્ધપુત્તે નિયાગદ્વી—બુદ્ધપુત્રઃ નિયાગાર્થી) ગુરુજનોં કી દૃષ્ટિ મે અપના પુત્ર જૈસા હો જાતા હૈ । કયો કિ પુત્ર શિક્ષણીય હોતા હૈ ઓર વૈસે શિષ્ય ઓ શિક્ષણીય હોતા હૈ । ડસી વિચાર સે શિષ્ય કો યહા પુત્ર જૈસા વતલાયા ગયા હૈ જવ વહ ગુરુ કૃપા કા પાત્ર હર તરહ સે હો જાતા હૈ તવ યહ વાત ઓ સ્વત્ત ડસકે હૃદય મે સ્થાન

હવે ઉપસહાર કરે છે—‘તમ્હા’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—એટલા માટે (તમ્હા-તસ્માત્) અવિનીત શિષ્યની સર્વ સ્થળે દુર્દશા થાય છે સાધુનું કર્તવ્ય છે કે તે (વિનય-વિનયમ્) વિનયરૂપ ધર્મનું (અસિજ્ઞા-અપયેત્) પાલન કરે આ વિનય ધર્મનું પાલન કરવાનું શુ ફળ છે આ વાતને (સીલ પઢિલભેજ્જઓ—શીલ પ્રતિ લભેત યત) આ પદ દ્વારા સૂત્રકાર પ્રગટ કરતા હો છે કે આ વિનય ધર્મ આચરિત હોવાથી આચરણ કરવાવાળા સાધુને માટે મુળગુણ અને ઉત્તર ગુણોની પ્રાપ્તિ કરાવે છે શીલની પ્રાપ્તિ થવાથી એ શીલધારી શિષ્ય (બુદ્ધપુત્તે નિયાગદ્વી—બુદ્ધપુત્ર નિયાગાર્થી) ગુરુજનોની દ્રષ્ટીમાં પોતાના પુત્ર જેવો બની જાય છે એમકે પુત્ર શિક્ષણીય હોય છે અને આવા શિષ્ય પણ શિક્ષણીય હોય છે આ વિચારથી શિષ્યને અહિં પુત્ર જેવો બતાવવામાં આવેલ છે બ્યારે તે ગુરુકૃપાને પાત્ર દરેડ રીતે બને છે ત્યારે આ વાત પણ સ્વત એના દિલમાં સ્થાન કરી જાય છે કે

યુક્તાનિ-અર્થ્યતે=પ્રાર્થ્યતે મુમુશુર્ભિર્ય.સોડ્યઃ અવ્યાવાધસુખરૂપો મોક્ષસ્તેન
યુક્તાનિ તત્પ્રતિપોધકાનિ । યદ્વા-અર્થો=હેયોપાદેયરૂપસ્તેન યુક્તાનિ-તત્પ્રતિપાદ
કાનિ વીતરાગશાસ્ત્રાણિ શિક્ષેત=અભ્યસ્યેત્ । અય માર્ગઃ-મોક્ષમાર્ગપ્રદર્શકાનિ
શાસ્ત્રાણ્યેય ઉપાદેયાનિ પારમાર્થિકસ્વરૂપપ્રતિપાદકતાત્, યથા સિન્ધુસ્તરઙ્ગૈર્વિલસતિ
તથા સ્યાદ્વાદૈર્વિલસિતાનિ રાગદ્વેષદોષપરિવર્જિતાનિ અવ્યાવાધસુખજનકાનિ
ઉત્પાદવ્યયપ્રૌવ્યસ્વરૂપનિરૂપકાણિ ભગવદ્વચનાનિ, તસ્માત્ તાન્યેવાભ્યસેદિતિ ।

કે સમીપ (સયા-સદા) સદા-કાલ (અટ્ટજુક્તાનિ-અર્થ્યુક્તાનિ) મોક્ષ-
પ્રતિપોધક-અથવા હેયોપાદેય તત્ત્વ પ્રતિપાદક-એસે વીતરાગો-પદિષ્ટ
શાસ્ત્રોકા (સિલ્લિજ્ઞા-શિક્ષેત) અભ્યાસ કરે । તથા (નિરટ્ટાણિ ડ
વજ્જણ-નિરર્થાનિ તુ વર્જયેત્) इनसे विपरीत अन्य शास्त्रोका वर्जन करें ।

માવાર્થ—વસ્તુકા પારમાર્થિક સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરને વાલે હોને
સે મોક્ષમાર્ગકે પ્રદર્શક શાસ્ત્ર હી ઉપાદેય હે । જિસ પ્રકાર સમુદ્ર અપની
તરંગમાલાઓસે શાભિત હોતા હૈં उसी तरह प्रभु के वचन स्वरूप
आगमशास्त्र भी स्याद्वाद-शैली से सुशोभित होते हैं । इनमें राग एवं
द्वेषको बढ़ाने वाली-क्याँ बिलकुल नहीं हैं । उनसे ये सदा वर्जित हैं ।
अव्यावाध सुख के ये जनक ह । उत्पाद व्यय एव प्रौव्य के यथार्थ
स्वरूप का ये निरूपक ह । इसलिये मोक्षाभिलाषिओ को वीतराग
प्रणीत शास्त्रका ही अभ्यास करना चाहिये । जिन में इस प्रकार की
बातें नहीं हैं जो सर्वथा एकान्तवाद के पोषक असर्वज्ञोपदिष्ट शास्त्र हैं

(અટ્ટજુક્તાનિ-અર્થ્યુક્તાનિ) મોક્ષ પ્રતિપોધક-અથવા હેયોપાદેય તત્ત્વ પ્રતિપાદક
એવા વિતરાગોપદિષ્ટ શાસ્ત્રોનો (સિલ્લિજ્ઞા-શિક્ષેત્) અભ્યાસ કરે તથા
(નિરટ્ટાણિ ડ વજ્જણ-નિરર્થાનિ તુ વર્જયેત્) એનાથી વિપરીત અન્ય શાસ્ત્રોનો
ત્યાગ કરે

ભાવાર્થ—વસ્તુનું પારમાર્થિક સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરવાવાળા હોવાથી
મોક્ષમાર્ગના પ્રદર્શક શાસ્ત્ર જ ઉપાદેય છે જે પ્રકાર સમુદ્ર પોતાની તરંગ
માળાઓથી શોભિત દેખાય છે એ જ રીતે પ્રભુના વચન સ્વરૂપ આગમ-
શાસ્ત્ર પણ સ્યાદ્વાદશૈલીથી સુશોભિત હોય છે તેમા રાગ અને દ્વેશને વધા
રનારી યથાઓ બીલકુલ હોતી નથી એનાથી એ સદા વર્જીત છે અવ્યાવાધ
સુખના એ જનક છે ઉત્પાદ વ્યય, અને પ્રૌવ્યના યથાર્થ સ્વરૂપના એ નિરૂપક છે
આ માટે મોક્ષાભિલાષિઓએ વિતરાગ પ્રણીત શાસ્ત્રનો જ અભ્યાસ કરવો
જોઇએ જેમા આ પ્રકારની વાતો નથી, જે સર્વથા એકાન્તવાદને પોષનાર

વિનયઃ કથમેષણીય ઇત્યાહ—

મૂલમ્—નિસંતે સિંયાઽમુંહરી બુદ્ધાણ અતિષેં સયાં ।

અદ્વજુંતાણિ સિમ્લિવર્જજા, નિરદ્વાણિ ડે વજ્જંણે ॥૮ ॥

છાયા—

નિશાન્તઃ સ્યાત્ અમુલ્લારિઃ બુદ્ધાનામ્ અન્તિકે સદા ।

અર્થયુક્તાનિ શિક્ષેત નિર્ચાનિ તુ વર્જયેત્ ॥ ૮ ॥

ટીકા—

‘નિસંતે ઇત્યાદિ’—નિશાન્તઃ=નિતરા શાન્તઃ—ઉપશમયુક્તઃ—અન્તઃ ક્રોધ-

પરિવર્જનેન વહિશ્ચ સૌમ્યાકારેણ પ્રશાન્તઃ સ્યાદ્=ભવેત્, અમુલ્લારિઃ=અવિરુદ્ધભાષી પ્રિયભાષી સન્ બુદ્ધાનામ્=આચાર્યાણામ્, અન્તિકે=સમીપે, સદા=સર્વકાલમ્ અર્થ-

વિભૂષિત બના શિષ્ય મી શીલ સે કુલ, ગણ ત્વ ગચ્છ કો પ્રમુદિત કરતા હુઆ લોક મે ચિન્તામણિ રત્ન કે સમાન માના જાતા હૈ કલ્પ-વૃક્ષકે સમાન સેવિત કિયા જાતા હૈ, નિધિકે સમાન આદરીણય હોતા રહતા હૈ ઓર સુધા (અમૃત) કે સમાન પૂજા જાતા હૈ ॥ ૭ ॥

વિનય પાલન કૈસે કરના ચાહિયે ઇસે સૂત્રકાર ઇસ નિમ્નલિ-લિખિત ગાથા સે સ્પષ્ટ કરતે હૈ—‘નિસંતે’ ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(નિસંતે-નિશાન્ત) જો ઉપશમ ભાવ સે યુક્ત હૈ-મીતર મેં જિસકે ક્રોધ કા ઉદ્રેક નહી હોતા હૈ—તથા બાહિર સે જિસકા સદા સૌમ્ય આકાર બના રહતા હૈ એસા શિષ્ય (અમુલ્લારિ) અવિરુદ્ધ-ભાષી-પ્રિયભાષી-હોતા હુઆ (બુદ્ધાણ અતિષ-બુદ્ધાના અન્તિકે) આચાર્યો

શિષ્ય પશુ શીલથી કુળ, ગણ એટલે ગચ્છને પ્રમુદિત કરીને લોકમા ચિન્તા મણી રત્ન સમાન માનવામા આવે છે કલ્પવૃક્ષના સમાન સેવિત કરવામા આવે છે નિધિની માફક આહત થતા રહે છે અને સુધાની (અમૃત) માફક પૂજાય છે ॥૭॥

વિનય પાલન કેવી રીતે કરવું બોધ્યે તેને સૂત્રકાર આ નિચે બતાવેલ ગાથાથી સ્પષ્ટ કરે છે નિસંતે ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—(નિસંતે-નિશાન્ત) જે ઉપશમ ભાવથી યુક્ત છે—જેને અદર ક્રોધનો ઉપદ્રવ થતો નથી તથા બાહરથી જેનો સદા સૌમ્ય આકાર બન્યો રહે છે એવા શિષ્ય (અમુલ્લારિ) અવિરુદ્ધભાષી-પ્રિયભાષી બનીને (બુદ્ધાણ અતિષ-બુદ્ધાના અન્તિકે) આચાર્યોની સમિપ (સયા-સદા) હ મેશા

પ્રશમસરઃશોષણે પ્રચંડમાર્તંડફિરણરૂપાણિ, ભ્રમોત્પાદને મૃગતૃષ્ણાસ્વરૂપાણિ,

શ્રદ્ધા જાયત હુણ વિના જીવકો આત્મ કલ્યાણ કા માર્ગ દિશ્વલાઈ નહીં દેતા હૈ । અતઃ વહ પતિત હોકર અનત સસારી હો જાતા હૈ । હસીલિયે લૌકિક શાસ્ત્રોકા અધ્યયન વર્જનીય પતલાયા ગયા હૈ યદિ હસ ભાવના સે ડનકા અધ્યયન કિયા જાય કિ દેશુ કિ વીતરાગ પ્રરૂપિત શાસ્ત્રો મે ઓર ઇનકે ઉપદેશ મે કિતના ભેદ હૈ તો હસ સ્થિતિ મે જ્ઞાની કો અનેકાન્ત શાસન પર ઓર અધિક દૃઢ શ્રદ્ધા વઢ જાતી હૈ । કયો કિ સચ્ચે મણિકી કીમત તો જૂઠે મણિ કે દેશ્વને સે હી હોતી હૈ । સચ્ચે મણિકા પરિચાયક જૂઠામણિ હી હુઆ કરતા હૈ । હસીલિયે ટીકાકાર ને ઇન્હે મહાવ્રત રૂપ પર્વત કે ભેદન કરને મે વજ્રકી ઉપમા દી હૈ । દાવાનલ જિસ પ્રકાર વન કો ભસ્મ કરને મે ઢીલ નહીં કરતા ડસી પ્રકાર નિરર્થક શાસ્ત્રો કા અધ્યયન મી મોક્ષાભિલાષિઓ કે તપ ઓર સયમરૂપ ઉદ્યાન કો નાશ કરતા હૈ । જિસ પ્રકાર ગ્રીષ્મકાલ કા પ્રચ્છર આતપ-રૂપ સરોવર કો શોષણ કરતા હૈ ડસી પ્રકાર યે મોક્ષમાર્ગ કે ઉપદેશ સે વિહીન શાસ્ત્ર મી મોક્ષાભિલાષી કે પ્રશમભાવકો શુષ્ક કરને મે જરા સી મી કસર નહી રહ્વતે હૈ । મૃગતૃષ્ણા જિસ પ્રકાર મૃગો કો

વિના છુડને આત્મકલ્યાણનો માર્ગ મળતો નથી એટલે તે પતિત બની અનત મસારી થઈ બચ ડે આ માટે લૌકિક શાસ્ત્રોનુ અધ્યયન વર્જનીય બતાવવામા આવેલ ડે જો એ ભાવનાથી તેનુ અધ્યયન કરવામા આવે કે જોઉ વિતરાગ પ્રરૂપિત શાસ્ત્રોમા અને એમના ઉપદેશમા ડેટલો લેલ છે તો આ સ્થિતિમા જ્ઞાનીને અનેકાન્ત શાસન પર વધુ દ્રઢ શ્રદ્ધા બેસી બચ છે ડેમકે સાચા મણિની કિમત તો જુઠા મણિને જોવાથી જ થાય છે સાચા મણિને જોળખાવનાર ખોટો મણી જ હોય છે આ માટે ટીકાકારે તેને મહાવ્રતરૂપ પર્વતનુ ભેદન કરનારા વજ્રની ઉપમા આપી ડે દાવાનળ જે રીતે વનને ભસ્મ કરવામા ઢીલ કરતો નથી, તેવી જ રીતે નિરર્થક શાસ્ત્રોનુ અધ્યયન પણ મોક્ષાભિલાષિઓના તપ અને સયમરૂપ ઉદ્યાનને નાશ કરે ડે જે પ્રકાર ગ્રીષ્મકાળનો પ્રખર આતપ સરોવરનુ સોરાણુ કરે છે તેવા પ્રકારે મોક્ષમાર્ગના ઉપદેશથી વિહિન શાસ્ત્ર પણ મોક્ષ અભિલાષિના પ્રશમભાવને શુષ્ક કરવામા ડસર રાખતો નથી મૃગજળ જેવા પ્રકારે મૃગોને

નિરર્થકાનિ મોક્ષાર્થર્જિતાનિ, યદ્વા-હેયોપાદેયરૂપાર્થાનભિધાયકાનિ વૈશેષિકાદીનિ
વાત્સ્યાયનપ્રણીતકામશાસ્ત્રાણિ તુ ર્જયેત્-પરિહરેત્ । અય મ્માન:-લૌકિકશાસ્ત્રાણિ
તુ-મહાવ્રતપર્યતભેદને ર્જ્યોપમાનિ, તપઃસયમકાનનગ્નિનાશને દામાનલસમાનિ,
વે નિરર્થક શાસ્ત્ર હૈ । उनका अभ्यास नहीं करना चाहिये । म्यो कि वे
अपने अभ्यासियोंके लिये मोक्षमार्ग के यथार्थ स्वरूप से वचित एवं
अपरिचित हैं । अथवा-निरर्थक वे शास्त्र हैं कि जिनके अध्ययन करने
से जीवोको हेय और उपादेय रूप अर्थका भान न हो सके, जो इस
प्रकार के मोक्ष अर्थ के अभिधायक नहीं हैं ऐसे वैशेषिक आदि-आदि
द्वारा प्रणीत शास्त्र तथा वात्स्यायनद्वारा प्रणीत काम शास्त्रों का अध्ययन
कभी भी मोक्षामिलापिओ को नहीं करना चाहिये । लौकिक-असर्वज्ञ-
द्वारा उपदिष्ट लौकिक शास्त्र ससार बढ़ाने वाली ही शिक्षाओं से परि-
पूर्ण ह । इनसे साधुओ को अपने महाव्रतों को पालन कर-
नेकी शिक्षा यथार्थतया प्राप्त नहीं होती है । अतः उनका अध्येता
अर्थात्-अध्ययन करने वाला भद्रपरिणामी साधुजन अपने व्रतों से
भी च्युत हो जाता है । इसलिये ऐसे शास्त्रों का अध्ययन महाव्रतरूप
पर्वत को नष्ट करने के लिये वज्रका काम करता है । सम्यग्दर्शन की
पुष्टि जबतक जीव की नहीं होगी हैं-तबतक उसे समस्त द्रव्यों से
भिन्न आत्मद्रव्य में दृढ श्रद्धा जाग्रत नहीं होती है । इस प्रकार के

અસર્વજ્ઞોપદિષ્ટ શાસ્ત્ર છે તે નિરર્થક શાસ્ત્ર છે, તેનો અભ્યાસ નહીં કરવો
જોઈએ કેમકે તે આપણા અભ્યાસિયો માટે મોક્ષમાર્ગના યથાર્થ સ્વરૂપથી
વચિત અને અપરિચિત છે અથવા-નિરર્થક તે શાસ્ત્ર છે કે જેનું અધ્યયન
કરવાથી જીવોને હેય અને ઉપાદેયરૂપ અર્થનું ભાન થઈ શકતું નથી જે
આ પ્રકારના મોક્ષ અર્થના અભિધાયક નથી એવા વૈશેષિક આદિ આદિ
દ્વારા પ્રણીત શાસ્ત્ર તથા વાત્સ્યાયન દ્વારા પ્રણીત કામશાસ્ત્રોનું અધ્યયન કદી
પણ મોક્ષના અભિલાષિયોએ કરવું ન જોઈએ લૌકિક-અસર્વજ્ઞ-દ્વારા ઉપદિષ્ટ
લૌકિક શાસ્ત્ર સસાર વધારનારી શિક્ષાઓથી પરિપૂર્ણ હોય છે તેનાથી
સાધુઓને પોતાના મહાનતોનું પાલન કરવાની શિક્ષા યથાર્થ તથા પ્રાપ્ત થતી
નથી, એટલે એનું અધ્યયન કરવાવાળા ભદ્રપરિણામી સાધુજન પોતાના
વ્રતોથી પણ ચ્યુત બની જાય છે આ માટે એવા શાસ્ત્રોનું અધ્યયન મહા
વ્રતરૂપ પર્વતને નષ્ટ કરનાર વજ્રનું કામ કરે છે સમ્યગ્દર્શનની પુષ્ટિ
જ્યા સુધી જીવને થતી નથી, ત્યા સુધી તેને સમસ્ત દ્રવ્યોથી ભિન્ન આત્મ
દ્રવ્યમાં દૃઢ શ્રદ્ધા જાગ્રત થતી નથી આ પ્રકારની શ્રદ્ધા જાગ્રત થાય

गुरु परुषवचनानि ग्रीष्मर्तुसहस्रकिरणकिरणावलीसमानि तथापि स्वल्पेनैव समयेन सजला जलद्रावलीसमुत्थितसमीरसहचारिनीररुणिका इव परिणमन्तीति गुण्या परुषवचनानि अनन्तहितविधायकानि मोक्षपथप्रदर्शकानि सावधकर्म-निवर्तकानि अमृतमयानि आसेयनाग्रहण शिक्षारूपाणि भवन्तीति मन्यमानः सन् सहेत । उक्त च—

शास्त्र किस तरह से सीखे सो बतलाते हैं—‘अणुसासिओ’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—शिष्यजन यदि कदाचित् गुरुओं द्वारा कठोर वचनों से भी (अणुसासिओ-अनुशासितः) अनुशासित-शिक्षापाते हों तो भी उन्हें चाहिये कि वे (न कुपिज्जा-न कुप्येत्) अपने शिक्षाप्रदाता गुरुजन पर कभी भी कुपित न हों । प्रत्युत ऐसी अवस्था में सत् और असत् के विवेक करने में (पडिण-पण्डित) कुशलमति वह शिष्य (स्वर्ति सेविज्ज क्षान्ति सेवेत्) परुषभाषण को सहन करने रूप शांतिभाव का ही सेवन करे । तथा (खुड्डेहिं सह ससग्ग हास क्रीड च वज्जण-क्षुद्रैः सह ससर्ग हास क्रीड च वर्जयेत्) क्षुद्रजनों-याल अथवा पार्श्वस्थ अवसन्न-कुशील ससक्त-स्वेच्छाचारी साधुओं का सग वर्जन करें । तथा-हास्य क्रीडा का भी वर्जन करें ।

भावार्थ—यद्यपि गुरु महाराजके वचन उस समय शिष्य को ग्रीष्मऋतुके प्रखर सूर्यकी किरणों के समान मालूम पड़ते हैं परन्तु

शास्त्र उक्त गीते शीघ्रता से बतावे छे—अणुसासिओ इत्यादि

अन्वयार्थ—शिष्यजन जो उदात्त गुरुओं द्वारा उठार वचनोन्धी पण्ड

(अणुसासिओ-अनुशासित) अनुशासित-शिक्षा भेगवता होय तो पण्ड तेमछे विचारवु भेछे छे ते (न कुपिज्जा-न कुप्येत्) पोताना शिक्षा प्रदाता गुरुजन उपर उही पण्ड कोध न करे परतु ओवी अवस्थाभा नत् अने असत्तेना विवेक उरवामा (पण्डित-पण्डित) कुशलमति ते शिष्य (स्वर्ति सेविज्ज-क्षान्ति सेवेत्) (उठार) परुष भाषणने सहन उवाउप शांतिभाववु न सेवन करे तथा (खुड्डेहिं सह ससग्ग हास क्रीड च वज्जण-क्षुद्रैः सह ससर्ग हास क्रीडा च वर्जयेत्) क्षुद्रजनों, १ गाल अथवा २ पार्श्वस्थ, ३ अवसन्न, ४ कुशील, ५ ससक्त-स्वेच्छाचारी साधुओंको सग वर्जन करे तथा होय किडानु पण्ड वर्जन करे

मतलब तेना छे छे उदात्त गुरु महाराजनु वचन, ते समये शिष्यने उनाणाना प्रभर सूर्यना डिछेला समान मालूम पडे छे परतु परिष्ठाभमा

સકલાપત્તિદાયકપિપયગ્નિભાસમર્પત્તાનિદીર્ઘાં ચતુર્ગતિકસસારપરિભ્રમણકારણાનિ
સન્તિ, તસ્માદ્ વિપમરિપધરભુજન્ન સ્ત તાનિ દૂસ્તઃ પરિર્જનીયાનિ ॥૮॥

અર્થયુક્તાનિ કય શિક્ષેત ? इत्याह—

મૂલમ્—અણુસાંસિઓ નં કુપ્પિજ્જાં, સ્વર્તિં સેવિજ્જ પંડિણં ।

खुँडेहि सह ससर्गं, हांस क्रीड' च वज्रै ॥ ९ ॥

ઝાયા—

अनुशासितः न कुप्येत्, क्षान्तिं सेवेत पण्डितः ।

धुद्रैः सह ससर्गं, हांस क्रीडा च र्जयेत् ॥ ९ ॥

ટીકા—

‘અણુસાંસિઓ.’ इत्यादि—अनुशासितः—गुरुभिः कठोरवचनैस्तर्जि-
तोऽपि न कुप्येत्=रूप न कुर्यात् । किं तर्हि ? इत्याह—‘स्वर्ति.’ इत्यादि । पण्डितः=
सदसद्विवेकवान् सन् क्षान्तिं=परुषभाषणसहनरूपा सेवेत । अय भावः—यद्यपि

જલકા ભ્રમ ઉત્પન્ન કરતી હૈં ઉસી તરફ મિથ્યા શાસ્ત્ર ભી મોક્ષાભિલા-
ષિઓકે લિયે યથાર્થસ્વરૂપ કા જ્ઞાન ન કરાકર કેવલ વસ્તુ કે સ્વરૂપ
મેં ભ્રમોત્પાદક હોતે હેં । સમસ્ત આપત્તિ-અવ વિપતિયો કો દેને વાલે
વિષય કપાયોંકી હીં ઇનસે કેવલ વૃદ્ધિ હોતી રહતી હૈં અતઃ ઇનસે
સસાર કા અન્ત ન આકર જીવો કે અનન્ત સસાર કે માર્ગ કી હીં પુષ્ટિ
હોતી હૈં ઓર ઇસી વજહ સે યહ જીવ ઇસ ચતુર્ગતિ સ્વરૂપ સસાર મેં
હતસ્તતઃ પરિભ્રમણ કિયા કરતા હૈં । ઇસ લિયે જિસ પ્રકાર જહરીલે
સર્પકા દૂર સે હીં પરિહાર કર દિયા જાતા હૈં ઉસી પ્રકાર મોક્ષાભિલા-
ષિઓં કો ઇન નિરર્થક શાસ્ત્રોકા પરિહાર કર દેના ચાહિયે ॥ ૮ ॥

જળનો ભ્રમ ઉત્પન્ન કરે છે, તેવી ગીતે મિથ્યાશાસ્ત્ર પણ મોક્ષ અભિલાષીઓ
માટે યથાર્થ સ્વરૂપનું જ્ઞાન ન ધરાવતા કેવળ વસ્તુના સ્વરૂપમા ભ્રમોત્પાદક
બને છે સમસ્ત આપત્તિ અને વિપત્તિને દેવાવાળા વિષય કપાયોની જ તેનાથી
ફક્ત વૃદ્ધિ થતી રહે છે જેથી તે વડે સસારનો અત ન આવતા છવોને
અત સસારના માર્ગમા લઈ જાય છે, અને એ ધરણે આ છવ આ ચતુ
ર્ગતિરૂપ સસારમા અહિં તહિં ભટકતો રહે છે આ માટે જે પ્રકારે જહરીલા
સાપનો દુરથી જ ત્યાગ કરવામા આવે છે, તેવી રીતે મોક્ષના અભિલાષિઓએ
આવા નિરર્થક શાસ્ત્રનો ત્યાગ કરવો જોઈએ ॥૮॥

નતુ ચાલપાર્થસ્થાદિસર્ગે સત્યપિ સાધોઃ કા હાનિઃ ? દૃશ્યતે હિ વૈદ્યમણિઃ કાચસહયોગેઽપિ કાચધર્મં નામોતિ, ઇમાત્માર્થિનો મુનેર્ગલ્પાર્થસ્થાદિ-સર્ગે સત્યપિ સ્વાચારપરિવર્તન ન સ્યાત્ ? અગ્રોચ્યતે-જીમો હિ સસર્ગદોષાનુ-ભાવતો ગાલ્પાર્થસ્થાદ્યાચરિતપ્રમાદાદિભાવનાભાવિતત્વાત્ દ્રુતમેવ તદ્ભાવ મામોતિ, યથા-નિમ્બોદરુનાસિતાયા ભૂમી કચિદાન્નટુક્ષઃ સમુત્પન્નઃ, પુનસ્તન્નાન્નસ્ય નિમ્બસ્ય ચ દ્વયોરપિ મૂળે મિલિતે, તતશ્ચ સસર્ગદોષાદાન્નો નિમ્બત્વ પ્રાપ્ય

કઠોર અક્ષરોં સે યુક્ત ગુરુજનોં કે વચનોં સે તિરસ્કૃત હુણ શિષ્યજન મહત્ત્વ કો પ્રાપ્ત કરતે હેં । જયતક મળી શાળ પર નહીં ચઢાયા જાતા હેં તત્કલ વહ અપને ઉત્કર્ષ કો પ્રાપ્ત નહીં કર સકતા હેં ઓર ન રાજાઓં કે મુકુટો મેં ભી જડા જાતા હેં । સાધુ યદિ ચાલ ઇવ પાર્થસ્થ આદિ કી સગતિ કરે તો ઉસકી ઇસસે ક્યા હાનિ હેં । ક્યો કિ દેખા જાતા હેં કિ વૈદ્યમણિ કાચમણિ કે સાથ રહતે હુણ ભી ઉસકે ધર્મકો અર્થાત્ કાચ કે ગુણ કો ગ્રહણ નહીં કરતા હેં ઇસી પ્રકાર પાર્થસ્થ આદિ કી સગતિ મેં રહા હુઆ આત્માર્થોં સાધુ ભી અપને આચાર વિચાર સે પરિચલિત નહીં હો સકતા ? પ્રશ્ન ઠીક હેં-પરન્તુ યહ ધ્યાન રખના ચાહિયેકિ ભદ્રપરિણામી આત્મા નિમિત્તાધીન હોતા હેં । નિમિત્ત મિલને પર નિમિત્ત કે અનુસાર શીઘ્ર હી ઉસકા પરિણમન હો જાતા હેં । જિસ પ્રકાર જિસ ભૂમિ મેં નીમકે વૃક્ષ લગે હુણ હોતે હેં ઓર ઉસી ભૂમિમેં યદિ આમ કા ભી વૃક્ષ લગા દિયા જાવે તો વહ નીમકે મૂલ કે

ઠઠાર અક્ષરોંથી ભરેલા ગુરુજનોના વચનોથી તિરસ્કૃત થયેલ શિષ્યજન મહત્ત્વને પામે છે બ્યા સુધી મણીને સરાણ ઉપર ચડાવવામા આવતો નથી ત્યા સુધી તે પોતાના ઉત્કર્ષને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી અને ન તો એ રાજાઓના મુગટોમા જડાય છે સાધુ જે બાલ અને પાર્થસ્થ આદિની સગતિ કરે તો એથી અને ઠઈ જ નુકશાન થતુ નથી કેમકે બેધ શકાય છે કે વૈદ્યમણી કાચ મણીની સાથે રહેવા છતાં પણ એ કાચના ગુણ ગ્રહણ કરતો નથી આ રીતે પાર્થસ્થ આદિની સગતિમા રહેલા આત્માર્થોં સાધુ પણ પોતાના આચાર વિચારથી પરિચલિત થતા નથી ? પ્રશ્ન ઠીક છે-પરન્તુ એ ધ્યાનમા રાખવુ બેધએ કે ભદ્રપરિણામી આત્મા નિમિત્ત આધિન બને છે નિમિત્ત મળવાથી નિમિત્તના અનુસાર જલ્દીથી તેનુ પરિણમન થઈ જાય છે જે પ્રકારે જે ભૂમિમા લીમડાના વૃક્ષો લાગેલા હોય છે અને એ જ ભૂમિમા જે આબાનુ વૃક્ષ વાવવામા આવે તો લીમડાના મૂળ માથે તેના મૂળ મળવાથી

ગીર્મિર્ગુરુણા પરુપાક્ષરાભિ,-

સ્તિરસ્કૃતા યાન્તિ નરા મહત્ત્વમ્ ।

અલબ્ધશાનોત્કપ્પણા નૃપાણા,

ન જાતુ મૌલૈ મળયો યસન્તિ ॥ ૧ ॥

ચ=પુનઃ ક્ષુદ્રૈઃ=વાલૈઃ, અથવા પાર્શ્વસ્થાવસન્નકુશીલસસક્તયથાચ્છન્દૈઃ

સહ સસર્ગ=સદ્ગ વર્જયેત્ ।

પરિણામ મેં વે જલ સે ભરે છુપ્ત મેઘ કે સમય ઉત્પન્ન વાયુ કે સાથ જલ કણિકા કે સમાન હિતવિધાયક હોતે હૈં । જિમ પ્રકાર વર્ષાકાલ મેં જબ આકાશ મેં ઘટાળ ઘિર આતી હૈં તો ઉસસમય વાયુ કા ભી સચાર હોને લગતા હૈ-આંધી ઉઠને લગતી હૈ ઓર ઉસકે ઉઠતે હી વે ઘટાળ વરસને લગતી હૈં । ઇસસે આતપત્ત-ગરમીસે પીડિત આત્માઓં કો શીતલતા કા અનુભવ હોને લગતા હૈ । ઇસી પ્રકાર ઉસ સમય ગુરુજનોં કે વચન કઠોર પ્રતીત હોતે હૈં પરન્તુ ભવિષ્ય મેં વે શિષ્યોં કે લિયે આત્મકલ્યાણ કે સાધક હોને સે અનત શીતલતાપ્રદાન કરને વાલે હો જાતે હૈં । શિષ્યજન કો ગુરુ કે વચન અનતરિત વિધાયક, મોક્ષપથપ્રદર્શક, સાધકકર્મનિવર્તક અમૃતસ્વરૂપ જાનકર સહતે રહના ચાહિયે । કયોં કિ ઇનસે શિષ્યોંકો આસેવનશિક્ષા ંવ ગ્રહણ શિક્ષા પ્રાપ્ત હોતી હૈ વ્રતોં કો ગ્રહણ કરના ંવ ઉનકા સમ્યગ્ચરીતિ સે પાલન કરના યહ શિક્ષા ગુરુ કે વચનોંસે હી શિષ્યોં કો મિલતી હૈ । કહા ભી હૈ-ગીર્મિર્ગુરુણાં ઇત્યાદિ—

તે જળથી ભરેલા મેઘના સમયે ઉત્પન્ન થતા વાયુની સાથે જળકણિકાના જેવા હિત વિધાયક હોય છે જે પ્રકારે વર્ષાકાળમાં જ્યારે આકાશમાં ઘટાઓ ઘેરાય છે એ સમયે વાયુનો પણ સચાર થાય છે અને આંધી ઉઠવા લાગે છે અને આંધીના આગમનથી તે ઘટાઓ વરસવા લાગે છે એનાથી (તડ કાથી તથેલ) આતપતપ્ત આત્માઓને શીતળતાનો અનુભવ થવા લાગે છે આ પ્રકારે એ સમયે ગુરુજનેનું વચન કઠોર જણાય છે પરંતુ ભવિષ્યમાં તે શિષ્યોને માટે આત્મ કલ્યાણનું સાધક હોવાથી અનત શીતળતા આપનાર બને છે શિષ્યજને ગુરુના વચન અનત હિત વિધાયક, મોક્ષપથ પ્રદર્શક, સાધક કર્મ નિવર્તક અમૃત સ્વરૂપ જાણીને સહી લેવા બેઠાં એ કેમકે તેનાથી શિષ્યોને આસેવન શિક્ષા અને ગ્રહણશિક્ષા પ્રાપ્ત થાય છે વ્રતોનું ગ્રહણ કરવું અને તેને સમ્યગ્ચરીતિથી પાલન કરવું આ શિક્ષા ગુરુના વચનોથી જ શિષ્યોને મળે છે કહ્યું પણ છે—ગીર્મિર્ગુરુણાં ઇત્યાદિ—

તથા-હાસ=હસન, ક્રીડા=ક્રીડાદિકા ચ વર્જયેત્, જ્ઞાનાવરણીયાદ્યષ્ટવિધ-
કર્મવ્યવજનકૃત્યાદિતિ ભાવઃ ।

ઉક્તચ—“જીવે ન મતે ! હસમાણે વાઉસ્સુમાણે વા કહ્ કમ્મપગડીઓ
વધઈ ? ગોયમા ! સત્તવિહવધે વા અટ્ટવિહવધે વા ”

ઝાયા-ગૌતમ ! સ્વલુ મદન્ત ! હસન્ વા ઉત્સુકન્ વા કતિ કર્મપ્રકૃતીર્વ-
ન્નાતિ, ગૌતમ ! સત્તવિધમ્બકો વા અટ્ટવિધમ્બકો ચા ઇત્યાદિ । ક્રીડાવિપયે-
ડપ્પેવમેયાગમોડ્ડુસન્નેયઃ ॥ ૯ ॥

કે મહત્વ કો મી વિનષ્ટ કર દેતા હૈં એવ દશવિધ ધર્મકો ધ્વસ્ત કર દેતા
હૈં । ઇસલિયે ક્ષુદ્રોં કા તથા ચાલકો કા સસર્ગ સદા પરિહાર્ય વતલાયા
ગયા હૈં । તથા ચાલઆદિજનોકી સગતિ સે નિંદા હોતી હૈં એવ પાપકાર્યોં
મે અનુમતિ દેને કી મી આદત પડ જાતી હૈં । ઇસી તરહ જ્ઞાનાવરણીય
આદિ અષ્ટવિધ કર્મોંકે વધ કે જનક હોને સે સાધુજન કો ચાલોંકે સાથ
હૈંસી કરના, ક્રીડા કરના આદિ અકર્તવ્યોંકા મી પરિહાસ કર દેના
ચાહિયે । પ્રભુકા સ્વય મી એસા હી ઉપદેશ હૈં—“જીવે ન મતે ! હસમાણે
ઉસ્સુમાણે વા કહ્ કમ્મપગડીઓ વધઈ ? ગોયમા ! સત્તવિહવધે વા
અટ્ટવિહવધે વા ” ઇત્યાદિ—પ્રભુ સે ગૌતમને પ્રશ્ન કિયા હૈં મદન્ત !
યહ જીવ જન હૈંસી કરતા હૈં અથવા ઉત્સુક હોતા હૈં તથ કિતને કર્મકી
પ્રકૃતિયોં કા વધ કરતા હૈં ? તથ પ્રભુ ને ઉત્તર દિયા કિ હૈં ગૌતમ ! ઇસ
અવસ્થા મે યહ જીવ સાત પ્રકાર કે યા આઠ પ્રકાર કે કર્મોંકા વધ કરતા

મયમના મહત્વનો પણ નાશ કરી નાખે છે એમ જ દશવિધ ધર્મનો
પણ ધ્વસ્ત કરી નાખે છે આ માટે ક્ષુદ્રાનો તથા ચાલકોનો મસર્ગ સદા
પરિહાર્ય બતાવવામા આવેલ છે તથા બાળ આદિ જનોની સગતિથી નિંદા
થાય છે તેમજ પાપકાર્યોમા અનુમતિ દેવાની પણ આદત પડી બય છે
આ રીતે જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ કર્મના બધનોના જનક હોવાથી સાધુજનોએ
હાસી કરવી, ક્રીડા કરવી આદિ અકર્તવ્યોનો પરિહાર કરી દેવો બેઠએ
પ્રભુનો સ્વય આવો જ ઉપદેશ છે “જિવે ન મતે ! હસમાણે વા ઉસ્સુમાણે વા
કહ્ કમ્મપગડીઓ વધઈ ? ગોયમા ! સત્તવિહ વધે વા અટ્ટવિહ વધે વા”
ઈત્યાદિ—પ્રભુથી ગૌતમે પ્રશ્ન કર્યો હે ભદન્ત ! આ જીવ જ્યારે હસે છે
ત્યારે કેટલા કર્મની પ્રકૃતિઓનો બધ કરે છે ? પ્રભુએ ઉત્તર આપ્યો કે હે
ગૌતમ ! આ અવસ્થામા આ જીવ સાત પ્રકારના અથવા આઠ પ્રકારના કર્મોનો

કઠુફલો ભવતિ । અપર ચ ગાલ્પાર્થસ્થાદિસસર્ગો લોકે ગર્હી જનયતિ, સર્વ
 એવૈતે સાધય એમ્ભૂતા ઇતિ, તથા પાપેઽનુમતિમુત્પાદયતિ । અય માનઃ-યથા-
 રજઃપુદ્ગો મણિગણ મલિનયતિ, રાહુચન્દ્રમણ્ડલપ્રભામપર્કયતિ, લોભઃ સર્વગુણ-
 ગણ વિનાશયતિ, હેમન્તઃ કમલવન પ્રલીનયતિ, તથા-શુદ્રસર્ગઃ શાન્ત્યાદિગુણગણ
 મલિનયતિ, લઙ્ગ્યાદિપ્રભામપર્કયતિ, તપઃસયમજનિતમહત્ત્વ વિનાશયતિ, દશ-
 વિધધર્મ પ્રલીનયતિ, તસ્માત્ શુદ્રસર્ગઃ પરિર્જનીય ઇતિ ।

સાથ અપને મૂલ સે મિલા રહને પર કઠુફલ દેને લગતા હૈ । યહ વાત
 પ્રસિદ્ધ હૈ । ઇસલિયે સસર્ગ કે દોષ સે જૈસે આમ્ર નિમ્બભાવ કો પ્રાપ્ત
 હોકર કઠુવે ફલ દેને લગતા હૈ ડસી પ્રકાર આત્માર્થી સાધુજન મી
 ચાલ પાર્શ્વસ્થાદિ કે સગતિ સે સ્વાચાર ભ્રષ્ટ હો જાતે હૈ । આમ્ર પર
 નીમકા હી પ્રભાવ પડતા હૈ-નીમ પર આમ્ર કા નહી-કારણ કિ બુરી
 વસ્તુ કા હી અધિક પ્રભાવ પડા કરતા હૈ ઓર વહી વસ્તુ દૂસરો કો
 જલ્દી અપને અનુરૂપ પરિણામ લેતી હૈ-યહ ઇક સ્વાભાવિક વાત હૈ ।
 યહ તો આલોદેહી વાતે હૈ કિ ધૂલિ કા પુજ મણિગણકો મી મલિન
 બના દેતા હૈ । રાહુચન્દ્રમણ્ડલ કી પ્રભા કા અપર્કર્પક હોતા હૈ, લોભ
 સમસ્ત સદ્ગુણોકા લોપક હોતા હૈ । હેમન્ત ઋતુ કમલવન કો દગ્ધ કર
 દેતા હૈ । ઇસી તરહ યહ મી માનને મે કોઈ આપત્તિ નહી હૈ કિ શુદ્ર-
 જનો કા સસર્ગ મી સાધુજનો કે શાન્તિ આદિ ગુણગણો કો મલિન
 બના દેતા હૈ । ડનકે પ્રાપ્ત-પ્રભાવ કો કમ કર દેતા હૈ । તપ એવ સયમ

કડવા ફળ આપવા લાગે છે આ વાત પ્રસિદ્ધ છે આ માટે સસર્ગના
 દોષથી જેમ આખો લીમડાના લાવને પાત્રી કડવા ફળ આપનાર બને છે
 એ જ રીતે આત્માર્થી સાધુજન પણ બાળ પાર્શ્વસ્થાદિના સગથી સ્વાચારભ્રષ્ટ
 બની જાય છે આખા ઉપર લીમડાનો જ પ્રભાવ પડે છે, લીમડા ઉપર
 આખાનો નહી કારણ કે ખરાબ વસ્તુનો અધિક પ્રભાવ પડે છે અને વસ્તુ
 બીજાઓને જલ્દી પોતાના જેવી બનાવે છે આ એક સ્વાભાવિક વાત છે આ
 તો આખે જોયેલી વાત છે કે ધુળનો વટોળ મણીઓને પણ મલીન બનાવી
 દે છે રાહુ ચંદ્ર મડળ તેજને ઢાકી દે છે લોભ સમસ્ત સદ્ગુણોને લોપનાર
 હોય છે હેમન્ત ઋતુ વનને બાળી નાખે છે આ રીતે એ માનવામા કેાઈ
 અચુકિત નથી કે શુદ્રજનોના સસર્ગ પણ સાધુજનોના શાન્તી આદિ ગુણોને
 મલીન બનાવી દે છે એના પ્રાપ્ત પ્રભાવને ઓછો કરે છે, તપ અને

ક્રોધ કે આવેશ સે મૃપાભાષણ મત કરો । (વહુય માય આલવે-વહુક માચ આલપેત) વ્યર્થ આલજાલરૂપ વચનોંકા ઉચ્ચારણ મત કરો-અનર્થ પ્રલાપ મત કરો-અધિક મત બોલો । (કાલેણ ય અહિજ્જિત્તા-કાલેન ચાધીત્ય) પ્રથમ પૌરૂપી મે સ્વાધ્યાય કરકે (તઓ ણગઓ જ્ઞાઇજ્ઞ-તતઃ એકાકી ધ્યાયેત) દ્વિતીય પૌરૂપી મે એકાકી હોકર સૂત્રાર્થકા ચિન્તન મત કરો । ઉપલક્ષણ સે તૃતીય પૌરૂપી મે ભિક્ષાચર્યા, એવ ચતુર્થી પૌરૂપી મે ભંજોપકારણ કી પ્રતિલેખના કે વાદ પુનઃ સ્વાધ્યાય કરો । યહ વાત સ્વય સૂત્રકાર છાઈસ વે અધ્યયન મેં કહેગે ।

ભાવાર્થ—ઈસ સૂત્ર દ્વારા પ્રકારાન્તર સે વિનય ધર્મકા શિષ્ય-જનો કો ઉપદેશ દેતે હુણ સૂત્રકાર કહેતે હે કિ હે શિષ્યો યદિ તુમ ઈસ વિનય ધર્મકો પાલન કરને કે અભિલાષી હો તો તુમ્હારા યહ કર્તવ્ય હૈ કિ તુમ ક્રોધ કે આવેશમે આકર કમી મી મૃપાભાષણ મત કરો । ક્યોં કિ ઈસ પ્રકાર કરનેસે વિનયધર્મકી પાલના નહીં હોતી હૈ મૃપા-ભાષણ કે નિમેય સે ઉત્તકે સાય-સાય માન, માયા, લોભ, એવ હાસ્યાદિ કોં કા મી વિનયવાન કો ત્યાગ કર દેના ચાહિયે । મૃપાવાદાદિ કો ત્યાગ કરને કા કારણ યહ હૈ કિ ઈસ પ્રકાર કી પ્રવૃત્તિ કરને વાલા

મૃપાભાષણ ન કરે । (વહુય માય આલવે-વહુક માચ આલપેત) આળપ પાળ રૂપ વચનોંકા વ્યર્થ ઉચ્ચારણ ન કરે-અનર્થ પ્રલાપ ન કરે-વધારે ન બોલે । (કાલેણ ય અહિજ્જિત્તા-કાલેન ચાધીત્ય) પ્રથમ પૌરૂપીમા સ્વાધ્યાય કરી (તઓ ણગઓ જ્ઞાઇજ્ઞ-તતઃ એકાકી ધ્યાયેત) બીજા પૌરૂપીમા એકાકી થઇને સૂત્રાર્થનુ ચિંતન કરે । ઉપલક્ષણથી ત્રીજા પૌરૂપીમા ભિક્ષા ચર્યા અને ચોથા પૌરૂપીમા ભંજોપકારણની પ્રતિલેખના પછી ફરી સ્વાધ્યાય કરે । આ વાત સૂત્રકાર પોતે ૨૬ મા અધ્યયનમા કહેશે

ભાવાર્થ—આ સૂત્ર દ્વારા પ્રકારાન્તરથી વિનય ધર્મનો શિષ્યજનોને ઉપદેશ આપતા સૂત્રકાર કહે છે કે હે શિષ્યો ! જો તમે આ વિનયધર્મનું પાલન કરવાના અભિલાષી હો તો તમારૂં એ કર્તવ્ય છે કે તમે ક્રોધના આવેશમા આવી ઠી પણ મૃપાભાષણ કરો નહીં કેમકે આ પ્રકારે કરવાથી વિનય ધર્મની પાલના થતી નથી મૃપાભાષણના નિપેધથી એની સાથે માન, માયા, લોભ અને હાસ્યાદિઓ પણ વિનયવાને ત્યાગ કરી દેવો જોઇએ મૃપાવાદાદિકોનો ત્યાગ કરવાનું કારણ આ છે કે આ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ કરવા

પુનરપિ પ્રકારાન્તરેણ મિનયમ્પદિશ્નનાદ—

મૂલમ્—માં યં ચઢાલિય કાંસી, વહુંય માં યં આલંવે ।

કાલેળં યં અહિર્જિંતા, તંઓ ઝાઈર્જેં ઇર્ગંઓ ॥ ૧૦ ॥

છાયા—

મા ચ ચણ્ડાલીક કાર્પીદ, વહુક મા ચ આલપેત્ ।

કાલેન ચાધીત્ય, ત્વો ધ્યાયેત્ એકઃ ॥ ૧૦ ॥

ટીકા—

‘મા ચ’ इत्यादि—च शब्दः समुच्चयार्थकः । चण्डालीक—चण्डः=क्रोध-

स्तद्वशादलीक=मृषाभाषण मा कार्पीत्=मा कुर्यात्, इदमुपलक्षण मानमायालोभ-
भयहास्यादीनाम् । उक्तच—

મુસાવાઓ ઉ લોગમ્મિ, સન્નસાહુદિ ગરિહિઓ ।

અવિસ્સાસો ય મૂયાળ, તમ્હા મોસ વિવજ્જણ ॥ (દશવૈ. ૬ અ. ૧૩ ગા.)

છાયા—

મૃષાવાદસ્તુ લોકે, સર્વસાધુર્ભિર્ગર્હિતઃ ।

અવિશ્વાસશ્ચ મૂતાના, તસ્માદ્મૃષા વિવર્જયેત્ ॥

ચ=પુનઃ વહુક-વદેવ વહુકમ્—અતિશયમ્ આલનાલરૂપ મા આલપેત્=મા
વદેત્ । વહુભાષણે વહવો દોષા ભવન્તિ । ઉક્ત ચ—

है। इसी तरह क्रीडाके विषय मे भी समझ लेना चाहिये ॥ ९ ॥

दूसरे प्रकार से भी इसी विनयधर्मका सूत्रकार उपदेश करते हैं—‘माय.’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—शिष्यजनो को सवोधित करते हुए सूत्रकार कहते हैं कि हे शिष्यो ! तुम (चण्डालिय माम कासी-चण्डालीक मा चकार्पीत्

અધ ડરે છે આ રીતે ક્રીડાઓના વિષયમા પણ સમજ લેવુ જોઈએ ॥ ૯ ॥

ખીજા પ્રકારથી પણ આ વિનય ધર્મનો સૂત્રકાર ઉપદેશ કરે છે—
માય૦ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—શિષ્યજનોને મનોધન ડરતા સૂત્રકાર કહે છે કે હે
શિષ્યો ! તમે ચણ્ડાલિય મામ કાસી-ચણ્ડાલીક મા ચકાર્પીત્) ક્રોધના આવેશથી

પાલને કા આદેશ હૈ । વહુભાપણ મે અથવા વિના વિચાર કિયે ભાપણ મેં ન તો સાધુ કે મૂલગુણરૂપ ઇસ સમિતિ કા હી પાલન હોતા હૈ ઓર ન ગુપ્તિ કા હી । ઇસીલિયે વહુભાપણ મે “વહુત દોષ હૈ” અન્યત્ર ભી એસા હી કહા હૈ—

વહુભાપણમુન્માદ સ્વાધ્યાયધ્યાનભજન કુરતે ।

અહિતમનર્થકર તત્, ભવતિ ચ પીડાકર નિતરામ્ ॥ ૧ ॥

વહુભાપણાત્ દ્વિતીય નશ્યતિ, તાવન્મહાવ્રત તસ્માત્ ।

સ્યાદેવ કર્મયથસ્તસ્માદ્ દીર્ઘાધ્વસસારઃ ॥ ૨ ॥

વહુત આલજાલરૂપ વકવાદ કરને વાલોંકે ઉન્માદ રોગ હો જાતા હૈ । સાધુ કે સ્વાધ્યાય ગ્વ ધ્યાન મેં વિઘ્ન પડતા હૈ—સ્વાધ્યાય ધ્યાન નષ્ટ હો જાતે હૈ । વહુભાપણ સે અનેક અનર્થ હોતે હૈ । જ્યાદા ઇસ વિષય મે ઓર ક્યા કહા જાય સાધુ કા ઇસ હાલત મેં દ્વિતીય સત્ય-મહાવ્રત ભી સ્કલિત હો જાતા હૈ અતઃ વહુભાપીકે કર્મ વહુત વન્ધતે હૈ ઓર વહુ દીર્ઘ સસારી હોકર સસાર મે પરિભ્રમણ કરતા હૈ ।

“કાલેણ” ઇસ પદ સે સૂત્રકાર સાધુ કા ક્યા કર્તવ્ય હૈ વહુ વાત દિશ્વલાતે હૈ । વે કહતે હ કિ સાધુ કો પ્રથમ પૌરુષી મે સ્વાધ્યાય

સમિતિ અને વચનશુદ્ધિ પાળવાનો આદેશ હે બહુ ભાપણુમા અથવા વિચાર વર્થા વગરના ભાપણુમા ન તો માધુના મુળશુણુ રૂપ એ નમિતિનુ પાલન થાય છે અને ન શુદ્ધિનુ પણ આ માટે બહુ ભાપણુમા “ધણેા દોષ છે” ખીજામા પણ તેમજ ડહુ હે

વહુભાપણમુન્માદ સ્વાધ્યાયધ્યાનભજન કુરતે ।

અહિતમનર્થકર તત્ ભવતિ ચ પીડાકર નિતરામ્ ॥૧॥

વહુભાપણાત્ દ્વિતીય નશ્યતિ તાવન્મહાવ્રત તસ્માત્ ।

સ્યાદેવ કર્મયથસ્તસ્માત્ દીર્ઘાધ્વસસાર ॥૨॥

આલ જાલરૂપ વધુ બડવાદ કરવાવાળાને ઉન્માદ રોગ વધ આવે હે માધુના સ્વાધ્યાય અને ધ્યાનમા વિઘ્ન પડે છે—સ્વાધ્યાય ધ્યાન નષ્ટ થઈ જાય હે બહુ ભાપણુથી અનેક અનર્થ થાય છે આ વિષયમા વધુ શુ ડહેવાય નાધુનુ આ હાલતમા ખીજુ સત્ય મહાવ્રત પણ ખડિત થઈ જાય છે એટલે બહુભાપીના કર્મ વધુ બધાય છે અને તે દીર્ઘ સસારી બની સસારમા પગ્ગિમણુ કરે છે

“કાલેણ” આ પદથી સૂત્રકાર સાધુનુ શુ કર્તવ્ય છે આ વાત બતાવે છે, તેઓ ડહે છે કે સાધુને પ્રથમ પૌરુષીમા સ્વાધ્યાય કરવો જોઈએ પછી

વહુભાષણમુન્માદ, સ્વાધ્યાય યાનમઝન કુરુતે ।

અહિતમનર્થકર તદ્, ભયતિ ચ પીડાકર નિતરામ્ ॥૧॥

વહુભાષણાદ્ દ્વિતીય, નશ્યતિ તામન્મહાત્રત તસ્માત્ ।

સ્યાદેવ કર્મમન્થ, -સ્તસ્માદ્ દીર્ઘા યસસારઃ ॥ ૨ ॥

તર્હિ કિં કુર્યાત્ ? इत्याह—‘कालेण.’ इत्यादि । ‘कालेण’-इत्यत्र सप्तम्यर्थे

તૃતીયા, કાલે=પ્રથમપૌરુષ્યા તુ, ચકારસ્તર્થગ્રાચકઃ, અગ્રીત્ય=સ્વાધ્યાય કૃત્વા
તતઃ=તદત્રુ દ્વિતીયપૌરુષ્યામ્ એકઃ:-એકાકી સન્ માયતો રાગાદિરહિતઃ, દ્રવ્યતો
વિવિક્તશયનાસનાદિસથઃ ધ્યાયેત્-મૂર્ચાર્યં ચિન્તયેત્ । ઉપલક્ષણમેતત્ તૃતીયચતુર્થ-
પૌરુષ્યોરપિ, તથા ચ-તૃતીયપૌરુષ્યા મિત્તાચર્યં ચતુર્થ્યાં પુનઃ સ્વાધ્યાય કુર્યા-
દિત્યર્થઃ । વસ્યતિ પઙ્કિશેઽ યયને-

સાધુ સાધુ નહીં હૈં વહ સાધ્વાભાસ હૈં । કહાં મીં હૈં કિ—

મુસાવાઓ ઉલોગમ્મિ સન્વસાહર્હિં ગરિહિઓ ।

અવિસ્સાસો ય મૂયાણ તમ્હા મોસ વિવજ્જણ । (દશવૈ ૦ ૬ અ. ૧૩ ગાથા)

યહ મૃપાવાદ સર્વ-સાધુઓં અર્થાત્ તીર્થકર આદિ મહાપુરુષોં
દ્વારા ગર્હિત-નિન્દિત હૈં, દૂસરે મૃપાવાદી પર જગત્ કા કોઈં મીં પ્રાણી
વિશ્વાસ નહીં કરતા હૈં, અર્થાત્ વહ સવ કે લિયે અવિશ્વાસ્ય હોતા હૈં ।
इसी प्रकार बहुत बोलने से भी विनय धर्म यथावत् पालित नहीं हो
સકતા હૈં । ક્યોં કિં ઇસ અવસ્થા મેં એસે મીં કઈં શબ્દ નિકલ જાતે હૈં
જો વ્યર્થ હોતે હૈં એવ સુનને વાલે કે લિયે મીં કષ્ટપ્રદ હોતે હૈં । જો મન
મેં આયા સો બોલ દેના-યહ પ્રવૃત્તિ સાધુ માર્ગ કી નહીં હૈં । ઇસમેં તો
બડી સાવધાની રાખની પડતી હૈં । ઇસી લિયે ભાષાસમિતિ એવ વચનગુણિ

વાળા સાધુ સાધુ નથી તે સાધ્વાભાસ છે કહ્યું પણ છે કે—

મુસાવઓ ં લોગમ્મિ સન્વાસાહુ હિં ગરિહિઓ ।

અવિસ્સાસો ય મૂયાણ તમ્હા માસ વિવજ્જણ । દશવૈ ૦ ૬ અ ૧૩ ગાથા

આ મૃપાવાદ સર્વ સાધુઓ અર્થાત્ તીર્થકર આદિ મહાપુરુષોદ્વારા
અહિત છે ખીજા મૃપાવાદી ઉપન જગતના કોઈપણ પ્રાણી વિશ્વાસ કરતા
નથી તે બધાને માટે અવિશ્વાસ હોય છે આ પ્રકારે બહુ બોલવાથી પણ
વિનયધર્મ યથાવત્ પાલિત નથી થઈ શકે તો જેમકે એ અવસ્થામાં એવા પણ
કોઈ શબ્દ નિઝળી જાય છે, જે વ્યર્થ હોય છે, અને સાલગવાવાળાને માટે
પણ હુ ખદાયક હોય છે જે મનમાં આવ્યું તે બોલી નાખ્યું-આ કામ
સાધું નથી. એણે તો ખૂબજ સાવધાની રાખવી પડે છે, આ માટે ભાષા

च-पुनः, अकृतम्=ननाचरित चण्डालीकादिक, नो कृतमिति=मृषाभाषण मया न कृतमित्येव भाषेत । अयं भावः-गुरुगुह्यपाकारिणोऽपि शिष्यस्य कथंचिदतीचार-समवे गुरुसन्निधौ तदालोचना करणीया । आलोचना द्वि-मोक्षमार्गविश्रांतकानाम-नन्तससारवर्धकानां माया-निदान-मिथ्यादर्शनशल्यानां निष्कर्षणी, ज्ञानावरणीया-घटविपर्ययमलपकर्षणी, शुद्धात्मस्वरूपदर्शनी, तत्त्वातत्त्वप्रिमर्शनी, अव्यायाध-मुपवर्षिणीति ॥ ११ ॥

(आह्व-कदाचित्) यदि अकस्मात् (चण्डालिय कट्टु-चण्डालीक कृत्वा । क्रोध के आवेश से अकस्मात् झूठ बोला गया हो तो भी उसे (कयाचि न निन्दुविज्ञ-कदापि न निन्दुवीत) कभी भी किसी भी परिस्थिति में छिपाना नहीं चाहिये । (कड कडेत्ति भासेज्जा-कृत कृतमिति भाषेत) ऐसा नहीं कहना चाहिये कि मैंने क्रोधादिक के आवेश से असत्य भाषण नहीं किया है-किन्तु ऐसा ही कहना चाहिये कि मेरे द्वारा क्रोधादिक के आवेश से असत्य भाषण अवश्य-अवश्य हुआ है, (अकड नो कडेत्ति य-अकृत नो कृतमिति च) और जो क्रोधावेशसे असत्य नहीं बोला गया हो तो ऐसा भी नहीं कहना चाहिये कि मैंने असत्य भाषण किया है ।

भावार्थ-यदि क्रोधादिक रूपायों के आवेश से सहसा असत्य भाषण हो भी जाय तो उसे यह नहीं कहना चाहिये कि मैंने असत्य भाषण नहीं किया है । जैसे रक्त से दूषित वस्त्र रक्तसे बने

आह्व-कदाचित्-उदात्त यदि-अकस्मात् चण्डालिय कट्टु-चण्डालीककृत्वा बोधना आवेशायी अकस्मात् एव बोली जाय तो पण तेने कयाचि न निन्दु-विज्ञ-कदापि न निन्दुवीत उदी पण डोउ पण पन्निमित्तिमा छुपावणु नही नेधये कड कडेत्ति भासेज्जा-कृत कृतमिति भाषेत अम न उडेवु नेउये डे मे डोधा दिडना आवेशमा अमत्य-लापणु उरेव नथी-परतु अेवु उडेवु नेधये डे मानयी बोधना आवेशमा अमत्य लापणु उरउरउर ययु डे अकड नो कडे त्तिय-अकृतनो कृतमिति च अने ने डोधावेशना लीधे अमत्य न बोलायु डोय तो अेवु पणु न उडेवु नेधये डे मे अमत्य लापणु उरु छे

मतलब आने अे डे डे ने डोधादिउ उपायेना आवेशयी मडमा अमत्य-लापणु थर नय तो अेवु न उडेवु नेउये डे मे असत्य-लापणु नथी उरु ने रीते बोलीयी परउयेवु दूषित वस्त्र बोलीयी बोवायी शुद्ध थतु

“ પદમ પોરિસિ સજ્જાય વીય જ્ઞાણ જિયાપર્ક ।

તડ્યાણ મિકલાયરિય પુળો ચડત્થીડ સજ્જાય ” ઇતિ ॥ સૂ૦ ૧૦ ॥

યદિ કયચ્ચિદસત્યભાષણ ભવેત્તદા તન્ન ગોપયેદિત્યાહ—‘આહચ્ચ.’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્—આહચ્ચં ચડાલિય કટ્ટુ, નં નિન્નુવિજ્ઞ કયાંઈવિં ।

કંડં કંડેત્તિં ભાસેજ્જો, અકંડે નોં કંડેત્તિં યં ॥૧૧॥

છાયા—

કદાચિત્ ચળ્ડાલીક કૃત્વા, ન નિહ્નુવીત ઋદાચિદપિ ।

કૃત કૃતમિતિ ભાપેત, અકૃતં નોકૃતમિતિ ચ ॥ ૧૧ ॥

ટીકા—

‘ આહચ્ચ ’ ઇત્યાદિ—ઋદાચિત્=અરુસ્માદ્ ચળ્ડાલીક=ક્રોધાદિવશાદ—

નૃતભાષણ કૃત્વા ઋદાચિદપિ—યદા પરેણ જ્ઞાત નોજ્ઞાત યા તદાપિ ન નિહ્નુવીત=ન

ગોપયેત્—અનૃતભાષણ મયા ન કૃતમિત્યપલાપ ન કુર્યાત્ । કિં તર્હિ ? ઇત્યાહ—કૃત

ચળ્ડાલીકાદિ, કૃતમિતિ=ક્રોધાદિવશાદનૃતભાષણ મયા કૃતમિત્યેવ ભાપેત, તયા

કરના ચાહિયે । પશ્ચાત્ દ્વિતીય પૌરુષી મે રાગાદિક ભાવોં સે રહિત

હોકર સૂત્રાર્થકા ચિન્તવન કરના ચાહિયે । ઉપલક્ષણ સે તૃતીય ‘ એવ

ચતુર્થ પૌરુષી કા ગ્રહણ હુઆ હૈ જિસકા ભાવ હસ પ્રકાર હૈ કિ તૃતીય

પૌરુષી મે વહ ભિક્ષાચર્યા કરે ઓર ચતુર્થ પૌરુષી મેં પુનઃ સ્વાધ્યાય કરે

હસીયાત કો હસી સૂત્ર કે છાઈસ ૨૬ વેં અધ્યયન મેં ભગવાનને કહા હૈ—

પદમ પોરિસિ સજ્જાય વીય જ્ઞાણ જિયાપર્ક ।

તડ્યાણમિકલા યરિય પુળો ચડત્થીડ સજ્જાય ॥ ઇતિ ॥ સૂ૦ ૧૦ ॥

અગર કિસી કારણ વશ અસત્ય બોલાજાય તો ઉસે છિપાવે નહીં, હસી વાતકો કહતે હૈ—‘ આહચ્ચ. ’ ઇત્યાદિ ।

બીજા પૌરુષીમા રાગાદિકે ભાવોથી રહિત બની સૂત્રાર્થનુ ચિતવન કરવું બોધ્યે ઉપલક્ષથી ત્રીજા અને ચોથા પૌરુષીનું ગ્રહણ થયેલ છે જેને ભાવ આ પ્રકારે છે કે ત્રીજા પૌરુષીમા તે ભિક્ષા ચર્યા કરે અને ચોથા પૌરુષીમા ફરી સ્વાધ્યાય કરે આ વાત આજ સૂત્રના ૨૬મા અધ્યયનમા ભગવાને કહી છે—

પદમ પોરિસિ સજ્જાય વીય જ્ઞાણ જિયાપર્ક ।

તડ્યાણ મિકલાયરિય પુળો ચડત્થીય સજ્જાય ઇતિ ॥ સૂ૦ ૧૦ ॥

આ વાતને આ સૂત્રના ૨૬ મા અધ્યયનમા ભગવાને કહ્યું છે

જો કેઈ ઠારણવશ અસત્ય બોલાઈ જાય તો એને છૂપાવવું નહિ એજ

વાત ને કહે છે આહચ્ચ૦ ઇત્યાદિ

वाले अष्टविध कर्मोंका इस आलोचना के प्रभाव से विनाश होता है। आत्मिक शुद्ध स्वरूप के दर्शन करानेवाली यह आलोचना है और तत्त्व एव अतत्त्व के विवेक को जाग्रत करती हुई अव्यायाध सुख को प्रदान करनेवाली यही आलोचना है ॥ ११ ॥

शिष्यको सभी काम गुरुमहाराजके अभिप्रायसे ही करना चाहिये, सो दिखलाते हैं—‘मा गलियस्सेव’ इत्यादि।

अन्वयार्थ—(गलियस्सेव कस-गलिताश्च इव कशा) जिस प्रकार अविनीत घोड़ा चारचार कशा (चापुक) के प्रहार की इच्छा करता है, उसी प्रकार (पुणो पुणो मा वयणमिच्छे-पुनः पुनः मा वचन इच्छेत्) पुनः पुनः प्रवृत्तिनिवृत्तिरूप गुरुके आज्ञा की शिष्य को वाछा नहीं करनी चाहिये, अर्थात्-उपदिष्ट अर्थको ही चारचार कहलवाने के लिये गुरु महाराज को कष्ट नहीं देना चाहिये। किन्तु (आइन्ने कस व दट्टु-आकीर्ण, कशाम् इव दट्ट्वा) जिस प्रकार आकीर्ण अर्थात् जातिमान् सुशिक्षित विनीत घोड़ा चापुक को देखकर अपनी अविनीतता का परिहार कर देता है, उसी तरह विनीत शिष्य भी (पावग परिवज्जण-पापक प्रतिवर्जयेत्) गुरु के इंगित आकार को जानकर पापमय अनुष्ठान का परित्याग करे।

इस श्लोकका भावार्थ शत्रुमर्दन राजा के दृष्टान्त से कहते हैं—
यह इस प्रकार है—

भवउपनु दर्शन उगवना आ आलोचना छे अने तत्त्व तेम अतत्त्वना विवेकने जाग्रत करीने अव्यायाध सुख आपनागी आ न आलोचना छे ॥११॥

शिष्ये जाधा काम गुरुमहाराजना अलिप्रायवी न करवा लेउये, ते जाताववाभा आवे छे ‘मा गलियस्सेव’ इत्यादि

गलियस्सेव कस-गलिताश्च इव कशा जे प्रकारे घोड़ा वागवाग चापुकना प्रहार करी छे उरे छे अने प्रकारे पुणो पुणो मा वयणमिच्छे-पुनः पुनः मा वचन इच्छेत् करी करी प्रवृत्तिनिवृत्तिरूप गुरुनी आज्ञानी शिष्ये धट्टा न करवी लेउये-अर्थात् उपदिष्ट अर्थने चारचार कहलवावा माटे गुरुमहाराजने कष्ट न आपवु लेउये परंतु आइन्ने कस व दट्टु-आकीर्ण कशाम् इव दट्ट्वा जे प्रकारे आशीर्ष अर्थात् जातमान डेणवायेल घोड़ा चापुकने लेउ पौतानी अविनीतताको त्याग करे छे अने गीते विनीत शिष्य पण पावग परिवज्जण-पापक प्रतिवर्जयेत् गुरुना इंगित-आकारने लक्ष्मी पापमय अनुष्ठानको परित्याग करे

आ श्लोकको भावार्थ शत्रुमर्दनना दृष्टान्तही समझववाभा आवे छे, जे आ प्रकारे छे

ગુરોરભિપ્રાયેનૈવ સર્વં કર્તવ્યમિત્યાહ—

મૂલમ્—માં ગલિયસ્સેવં કેસ. વંચણમિચ્છે પુણો પુણો ।

કેસં વં દદ્દુમાહન્ને', પાવેગં પરિવેજ્જણ ॥૧॥

છાયા—

મા ગલિતાશ્વ ઇય કશા, વચનમ્ ઇચ્છેત્ પુનઃ પુનઃ ।

કશામ્ ઇય દ્વદ્વા આકીર્ણઃ, પાપક પરિવર્જયેત્ ॥ ૧૨ ॥

ટીકા—

‘મા ગલિયસ્સેવ.’ इत्यादि—इव=यथा, गलिताश्वः=अग्निनीततुरङ्गः,

પુનઃ પુનઃ કશા=કશામહાર વાઙ્ઠતિ, તથા પુનઃ પુનઃ વચન=પ્રવૃત્તિનિવૃત્તિપર ગુરોરુપદેશ મા ઇચ્છેત્ । ઉપદિષ્ટાર્યમેવ પુનઃ પુનર્ગતુ ગુરવે પરિશ્રમો ન દેય ઇતિ ભાવઃ ।

પર શુદ્ધ નહીં હોતા, उसी प्रकार झूठ की शुद्धि पुनः झूठ बोलने से नहीं होती है यह विश्वास रखना चाहिये । फलितार्थ यह है कि वास्तविक स्थिति को साधु के लिये छुपाना नहीं चाहिये, और अवास्तविक स्थिति को कल्पना के तुलिका से सजाकर प्रकट नहीं करना चाहिये । शिष्य चाहे गुरुजन की शुश्रूषा करनेवाला भी क्यों न हो तो भी उसे कथञ्चित् अतीचार लगने पर गुरु के समीप आलोचना अवश्य करनी चाहिये । कारण कि आलोचना से आत्मा की शुद्धि होती है एव मोक्ष-मार्ग के विघातक तथा अनंत ससार के वर्धक ऐसे माया, मिथ्या एव-निदान इन तीन शक्तियों का अभाव होता है । आत्मा को मलिन करने-

નથી એજ રીતે જુઠની શુદ્ધિ કરી જુઠ બોલવાથી થતી નથી, આ વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ આનો અર્થ એ છે કે વાસ્તવિક સ્થિતિને સાધુએ કદી પણ છુપાવવી ન જોઈએ, અને અવાસ્તવિક સ્થિતિને કલ્પનાથી સજાવીને પ્રગટ ન કરવી જોઈએ શિષ્ય ગુરુજનની શુશ્રૂષા કરવાવાળો પણ કેમ ન હોય તો પણ તેને કથચિત્ અતીચાર લાગવાથી શુદ્ધિ પામે તેણે આલોચના જરૂર કરવી જોઈએ કારણ કે આલોચનાથી આત્માની શુદ્ધિ થાય છે અને મોક્ષ માર્ગના વિઘાતક તથા અનંત સાગરને વધારનાર એવા માયા, મિથ્યા અને નિદાન આ ત્રણ શક્તિઓનો અભાવ હોય છે આત્માને મલિન કરવાવાળા અદ્ધ વિધ કર્મોનો આ આલોચનાના પ્રભાવથી વિનાશ થાય છે આત્મિક શુદ્ધિ

સ ચ તુરજ્ઞમઃ ક્ષય્યા પુનઃ પુનસ્તાહિતોઽપિ નેચ્છતિ શત્રુમભિગન્તુમ્ । અગ્રાન્તરે શત્રુ-
સૈનિકા અસ્ય સમગ્ધાનપિ સૈનિકાન્ ખનાયાનિઃ ખશરગાનિઃ મન્યાના અચિરેણૈવ
વિજિત્ય નિજયાત્ર યદયામાસુઃ, શત્રુમર્દનઃ સ્વવાહનેન ગલિતાશ્વેન પરાજિતઃ શ્રી-
હતો યાવત્પલાયિતુ ગચ્છતિ, તાસુ “ગૃધતા ગૃધતામ્”—ઈતિ યદન્તઃ શત્રુસૈનિકાસ્ત
નિગ્રહીતુ પથાદ્વાવમાનાઃ શત્રુમર્દન નિગૃહ્ય લોહપિચ્છરે સ્થાપિતવન્તઃ । એવ ગલિતા-
શ્વસદ્દશઃ શિષ્યો મહતેઽનર્થાય ભવતિ । કિં તર્હિં કુર્યાદિત્યાહ-ક્રુશ-‘ચાવૂક’
ઈતિ ભાપામસિદ્ધા દૃષ્ટ્વા, ખરીળઃ=જાત્યાશ્વઃ, વિનીતાશ્વ ઇય શિષ્યો ગુરોરિદ્ધિ-
તમાકાર દૃષ્ટ્વા પાપકુ=પાપાનુષ્ઠાનમ્-ખતિનીતતામિત્યર્થઃ, પરિવર્જયેત્=સર્વથા પરિ-
હરેત્ । અય માત્ર-યથા જાત્યાશ્વઃ ક્રુશ દૃષ્ટ્વાશ્વાસ્ત્વસ્યાગય વિજ્ઞાય ક્રુશતાહન
ઘોડે કો ચાનુકસે તાહના કરતા યા વહ ઘોડા ત્યો ત્યો પીછે હટતા
જાતા યા ઔર શત્રુ કે સન્મુખ જાને મે અચક્રચાતા યા । ઇસકે વાદ શત્રુ
સૈનિકો ને ઇસ રાજા કે સૈનિકોકો અશરણ એવ અનાથ જૈસા માનકર
વહત જલ્દી પરાજિત કર દિયા । ઔર અપની વિજયકી દુદુ મી વજાદી ।
શત્રુમર્દન નરેશ જ્યો હી અપને કો ઇસ અહિયલ ઘોડે કી વજહ સે
પરાજિત સમજકર એવ શ્રીવિહીન હોકર યુદ્ધભૂમિ સે પલાયન કરને કો
તૈયાર હુઆ કિ ઇતને મે હી “ ઇસકો પકડ લો પકડ લો ” ઇસ પ્રકાર
ચોલતે હુણ શત્રુસૈનિકો ને ઇસકા પીઝા ક્રિયા ઔર ઇસકો પકડકર
ઊંઠોને લૌહનિર્મિત ઇક પોજર કે અન્દર બન્દ કર દિયા ।

ઇસ કથા સે યહ સારાશ નિકલતા હૈ કિ ગલિતાશ્વ-અહિયલ
ઘોડે કી તરહ અવિનીત શિષ્ય મી મહાન્ અનર્થકારી હોતા હૈ । તથા
જિસ પ્રકાર વિનીત ઘોડા અપને સ્વામી કે અભિપ્રાયાનુસાર ચલતા

વાર તેને ફટકારવાનું શરૂ કર્યું પરંતુ ગમે તેટલા આયુધ પડ્યા છતાં પણ
ઘોડો પાછળજ હોતો ગયો, શત્રુની સામે જવામાં તે અચક્રાતો હતો આ
પરિસ્થિતિને લાભ લઈ શત્રુ સેનાએ શત્રુમર્દન રાબના સૈન્યમાં હાહાકાર વર્તાવી
દીધો અને શત્રુઓએ છત મેળવી પોતાના વિજયના વાન્ન વગાડ્યા શત્રુમર્દન
રાબને, આ પોતાના અહિયલ ઘોડાને ડારણે પરાજિત થવું પડ્યું છે તે બધી
યુદ્ધભૂમિથી પલાયન કરવાની તૈયારી કરી એટલામાં “આને પકડી લ્યો, પકડી
લ્યો ” આ પ્રકારે બોલતા શત્રુસૈનિકો તેની પાસે આવી પહોંચ્યા અને તેને
પકડી લોહના મજબુત સળીયાવાળા પાજરામાં પુરી દીધો

આ વાર્તાથી એ સારાશ નિઠળે છે કે ગલિતાશ્વ-અહિયલ ઘોડાની
માફક અવિનીત શિષ્ય પણ મહાન્ અનર્થકારી હોય છે જે પ્રકારે વિનીત

અત્ર શત્રુમર્દનદ્રષ્ટાન્તઃ, તથાહિ—

આસીદ્વદેશે ચમ્પાપુરી નામ નગરી, તત્ર નરગીરઃ સમસ્ધીરઃ સૂરઃ શત્રુ-
મર્દનો નામ નૃપતિર્વભૂત । સ ચૈરુદા યુદ્ધમસન્નેન તુરગ્ગમારુદ્ય હસ્ત્યશ્વરથપદાતિભિઃ
પરિવૃત્તઃ સગ્રામભૂમૌ ગતઃ । તત્પ્રતિપક્ષનૃપસૈનિકા દુર્ગલા ંપિ સસૈન્ય શત્રુમર્દન
શસ્ત્રાસ્ત્રપંખૈઃ પીડયન્તિ । અથ શત્રુમર્દનઃ સોત્સાહ શત્રુસૈનિકાન્ મર્દયિતુ સ્વગાહન
ઘૈરિસેનાયા પ્રવેશયન્ પ્રેરયતિ સ્મ । તેન તુરગ્ગમેન ત્રિલોમતઃ પશ્વાત્ ગમન સમાર-
બ્ધમ્ । તતઃ શત્રુમર્દનઃ રુદ્રાયા સ્વગાહન તાડયન્ પુનઃ પુનઃત્રે ગમયિતુમિચ્છતિ,

અગદેશ મે ચપાપુરી નામકી ંક નગરી થી । ઉસકા શાસક
શત્રુમર્દન નામકા ંક રાજા થા । વહ મનુષ્યો મે શ્રેષ્ઠ, યુદ્ધકલા મે
નિપુણ ંવ શૂરો મે વીર થા । ંક દિન કી વાત હૈ કિ વહ નરેશ યુદ્ધ
કે પ્રસંગ સે ઘોડે પર સવાર હોકર હસ્તિ, અશ્વ, રથ ંવ પદાતિયોં સે
પરિવૃત્ત હોકર સગ્રામ ભૂમિ મે ગયા । ઉસકે પ્રતિપક્ષભૂત રાજા કી
સેનાને જો કિ ંક પ્રકાર સે દુર્બલ થી તો મી સસૈન્ય ઉસ શત્રુમર્દન
નરેશ કો શસ્ત્ર ંવ અત્રો કે પ્રહારો સે જર્જરિત કર દિયા । શત્રુમર્દન
ને જવ હસ પ્રકાર કી અપની સ્થિતિ દેહી તો ઉસને ઉત્સાહિત હોકર
શત્રુ કે સૈનિકો કો મર્દન કરને કે લિયે અપને ઘોડે કો શત્રુકી સેનાકે
મીતર પ્રવિષ્ટ હોને કે લિયે આગે પ્રેરિત ક્રિયા । પરન્તુ વહ ઘોડા ઉસ
સેના કે મીતર ન હુસકર ઉલટા પીઠે હી હટને લગા । તવ શત્રુમર્દન ને
કોડે સે બારબાર અપને ઉસ ઘોડે કી તાડના કરના પ્રારંભ કી જિસસે
કિ ઉસ ઘોડે ઢારા વહ શત્રુસેના હટ સકે । પરન્તુ ડ્યો-ડ્યો નરેશ ઉસ

અગદેશમા ચપાપુરી નામની એક નગરી હતી ત્યા શત્રુમર્દન નામના
રાજા રાજ્ય કરતા હતા તે મનુષ્યમા શ્રેષ્ઠ, યુદ્ધકળામા નિપુણ અને શૂરવીર
હતા એક દિવસની વાત છે કે રાજા શત્રુમર્દન યુદ્ધના પ્રસંગે ઘોડા ઉપર
સ્વાર થઈ હાથી, ઘોડા, રથ અને સૈનિકોના સમુદાય સાથે સગ્રામ ભૂમિ
ઉપર ગયા એના પ્રતિપક્ષી રાજાની સેના એક પ્રદારથી ઘાપી ઓછી હતી,
હતા પણ શત્રુમર્દન રાજાના સૈન્યને તથા યુદ્ધ શત્રુમર્દનને પણ શસ્ત્ર અસ્ત્રના
પ્રહારોથી વિહ્વળ બનાવી દીધા શત્રુમર્દને પોતાની આ પ્રદારની સ્થિતિ
જોઈ ત્યારે એક સાચા વીર પુરુષને શોભે એ રીતે શત્રુસૈન્યને શિડસ્ત
આપવા અને પોતાના સૈન્યનો નિકળતો કચ્ચરઘાણ બચાવવા પોતાના ઘોડાને
શત્રુસૈન્યની વચ્ચેવચ્ચ લઈ જવા પ્રયત્નશીલ બન્યા, પરંતુ તે ઘોડા શત્રુ-
સેનાની વચ્ચે ન જતા પાછો હટવા લાગ્યો ત્યારે શત્રુમર્દને ડોરડાથી વાર

भो ! मन्त्रिणः ! किमधुना करणीय, प्रबलवैरिणश्चतुर्दिगी सेना चतुर्षु खलु भागेषु
नगरी-मावेष्ट्य तिष्ठति। मन्त्रिण ऊचुः-प्रभो ! अल्पमया चिन्तया, वयमल्पसख्यका
अपि भवदीयतेजः समुपलभ्य शत्रुबलमिजये प्रखरतरशक्तिशालिनो भवामः ।
भवत्प्रतापादेव सर्वं रिपुबलं प्रणष्टं भविष्यति । देव ! जात्याश्वमारुह्य भवान्
सन्नद्धः सन्नग्रतः शत्रुमभिसरतु, वयमपि सन्नद्धाः सन्तो भवन्तमनुगच्छामः । एव
विचार्य स्वकीयसेनापरिवृतः स मणिनाथो योद्धुं निःसृतः । अल्पबल मणिनाथ-
मवलोक्य शत्रुसैनिकाः केचिदसिचर्मदस्ताः केचिद्वल्लहस्ताः केचिदनुवाणधराः

साथ विचार किया, बोला-हे मंत्री महाशयो ! कहो अब क्या करना
चाहिये । देखो, प्रबलशत्रुकी चतुरगिणी सेना नगरी को चारों ओर से
घेर कर पड़ी हुई है । सुनकर मंत्रियोंने कहा प्रभो ! चिन्ता मत करो ।
हम सब लोग आपके प्रबल तेज से उद्दीप्त होकर शत्रुसेना को पराजय
करने में प्रखर शक्तिशाली होंगे । आपके प्रताप से ही समस्त रिपुबल
प्रणष्ट होगा । स्वामिन् ! सजधज कर आप जात्याश्व पर सवार होकर
पहिले से ही शत्रु के सन्मुख जाड्ये । हम लोग भी सन्नद्ध होकर आपके
पीछे-पीछे आते हैं । इस प्रकार विचार कर मणिनाथ नरेश सेना से
परिवृत होकर युद्ध करने के लिये निकल पडे । अल्पबलवाले नरेश को
देखकर शत्रु के सैनिकोंने उसे घेर लिया । सैनिकों मे किन्ही-किन्ही
के हाथो मे तलवारें थी । किन्ही-किन्ही के हाथो मे भाले थे । किन्हीं-
किन्हीं के हाथों मे धनुष एव बाण थे । किन्ही-किन्ही के हाथों मे

आ नष्टी मन्त्रीओ भाये विचार ज्यो, मन्त्रीओने उद्देशीने तेणु उद्धु-डे मन्त्रि-
महाशयो । उडो डवे शु करु नोधये प्रणज शत्रुनी अतुरगिणी सेना
नगरने थारे तरक्षी घेरो घालीने पडेल छे आ प्रदरनु राबनु उडेखु सालणी
मन्त्रियोओ उद्धु, प्रलो । चिता न उरो अमे भधा आपना प्रणज तेजथी
उद्दीप्त थर शत्रु नेनानो पगन्य उरवामा प्रभर शक्तिशाली थधंशु आपना
प्रतापथी शत्रुनु सैन्य डानी जथे स्वामिन । आप तैयार थर जात्याश्व पर
सवार थर पडेलान शत्रुओनी सन्मुख पडोओ, अमे पणु तैयार थर
आपनी पाछण पाछण आवीओ छीये आ प्रदरे विचार उगी मणिनाथ गन
सेनाथी परिवृत थर युद्ध उरवा भाटे निजणी पडया थोडा भजवाणा राबने
नेध शत्रुनेनाओ तेमने घेरी वीधा सैनिकोभा दोध दोधना डायभा तरवार
डती, दोधना डायभा बावा डता दोधनी पाने धनुष बाणु डता दोधना

ત્રિવૈ તદભિપ્રાયાનુસાર ચેષ્ટતે, તથા મુશિષ્યોઽપિ ગુરોરિદ્રિતાકાર દૃષ્ટ્વા તદાશય વિજ્ઞાય “ગુરોર્વચનાયાસો માભૂદિતિ”-અચનેનામેરિતિ એવ તદભિપ્રાયાનુસાર કુર્યાત્ ।

અત્ર મણિનાથદૃષ્ટાન્તઃ-તથાહિ—

આસીદજિતનાથજિનશાસને વદ્વદેશે રત્નપુર નામ નગરમ્ । તત્ર પ્રજા-પાલનતત્પરઃ સ્વજનપદહિતકરઃ પ્રશાન્તમાનસઃ મુજનહસમાનસઃ સમાશ્રિતનીતિ-સરણિઃ સઠ્ઠલસદ્ગુણસરોજતરર્ણિર્મણિનાથનામકો નૃપતિઃ । સ ચૈરુદા દુરાત્મભિઃ પ્રવલરિપુભિઃ પરિતો વેષ્ટિતા સ્વનગરીમાલોભ્ય મન્ત્રિભિઃ સહ વિચારિતવાન્-ભો હૈ ઝસી પ્રકાર મુશિષ્ય ભી ગુરુ કે ઇગિત આકાર કો સમજ્ઞ કર ઝનકી આજ્ઞા કે અનુસાર ચલતા રહતા હૈ ।

હસ વિષય મે મણિનાથરાજા કા દૃષ્ટાન્તહૈ ઓર વહ હસપ્રકાર હૈ—

દ્વિતીય તીર્થકર શ્રી અજિતનાથ સ્વામી કે સમય મે વગાલ દેશ કે અન્દર રગપુર નામકા ઁક નગર યા । વહા કે નરેશ કા નામ મણિનાથ યા । યહ પ્રજાપાલન કરને મે સદા તત્પર રહા કરતા યા । હસસે દેશ ભર મે આનન્દ મગલ છા રહા યા । રાજ્યકાર્ય સે હસકા મન કમી ભી કાયર નહી વનતા યા । મુજનરૂપી હસો કો રમને કે લિયે યહ માનસરોવર જૈસા માના જાતા યા । રાજનીતિ કે પાલન કરને મે યહ સર્વદા દત્તચિત્ત રહા કરતા યા । સદ્ગુણરૂપી કમલો કો વિકસિત કરને કે લિયે યહ સૂર્ય જૈસા યા । ઁક દિન કી વાત હૈ કિ હસકી નગરી કો હસકે પ્રવલ શત્રુ ને આકર ઘેર લિયા । રાજાને યહ દેવકર મન્ત્રિયોકે

ઘોઠો પોતાના માલીકના કહેવા મુજબ યાહે છે, ઁ જ રીતે મુશિષ્ય પણ શુરુના ઇગિત આકારને સમજી ઁમની આજ્ઞા પ્રમાણે યાલતો રહે છે

આ અંગે મણિનાથ રાજાનુ દધાત છે જે આ પ્રકારનુ છે

ખીજા તીર્થકર શ્રી અજિતનાથ સ્વામીના સમયમા ખ ગાળ દેશમા રગપુર નામના ઁક નગરમા મણિનાથ નામના રાજા રાજ્ય કરતા હતા જે પ્રજા પાલન કરવામા સદા તત્પર રહેનાર હતા આથી દેશભરમા આનંદ મગળ વરતાઈ રહેલ હતા રાજ્યકાર્યથી ઁનુ મન ઝલી પણ કાયર બનતુ નહી મુજનરૂપી હસોને રમવા માટે તે માનસરોવર જેવા ગણાતા હતા રાજ નીતિનુ પાલન કરવામા તે સર્વદા દત્તચિત્ત રહેતા હતા, મદ્ગુણરૂપી કમળોને વિકસિત કરવા માટે તે સૂર્ય જેવા હતા ઁક દિવસની વાત છે કે ઁના નગરને ઁના પ્રબળ શત્રુએ, સૈન્યસાથે આવી ઘેરી લીધુ રાજાએ

ટીકા—

‘અણાસવા’ इत्यादि—अनाश्रवाः=अनाश्रवाकारिणः, उन्मूलवचसा=अविचारितभाषिणः, अभिमानीत्वात्, कुशीलाः=कुत्सिताचारवन्तः दुष्टस्वभावा उभयलोकभयरहिततादित्यर्थः । शिष्याः मृदुमपि=कोमलहृदयमपि गुरु, चण्ड=सक्तोप प्रकुर्वन्ति । पूर्वार्थेनाविनीतशिष्याचरण प्रदर्शितम् ।

કા આરાધન કરતા હુઆ સ્વ ઓર પર કા કલ્યાણ કરનેવાલા હોતા હૈ ॥ ૧૨ ॥

फिर भी सूत्रकार अविनीत एव विनीत के स्वरूप को कहते हैं—
‘अणासवा०’ इत्यादि ।

અન્વયાર્થ—(અણાસવા-અનાશ્રવાઃ) અવિનીત હોને સે આજ્ઞા-નુસાર નહીં ચલને વાલે (મૂલવચા-સ્થૂલવચસઃ) અભિમાની હોને સે વિના વિચારે ગોલનેવાલે, (કુસીલા-કુશીલાઃ) હૃદલોક એવ પરલોક કે મય સે રહિત હોને કે કારણ દુષ્ટ સ્વભાવવાલે એસે (સીસા-શિષ્યાઃ) શિષ્ય (મિઝપિ-મૃદુમપિ) કોમલ હૃદયવાલેગુરુ કો મી (ચંડ પકરતિ-ચંડ પ્રકુર્વન્તિ) કોપયુક્ત કરતે હ. એવ જો શિષ્ય (ચિત્તાણુયા-ચિત્તા-નુગા) આચાર્ય મહારાજકી આરાધના તપ એવ સયમ કી હેતુ હોતી હૈ એસા જાનકર આચાર્ય મહારાજ કી મનોવૃત્તિકા અનુસરણ કરનેવાલે હોતે હૈ અર્થાત્ ઉનકે આજ્ઞા કે આરાધક હોતે હૈ, તથા (દક્ષોવચેયા-દાક્ષ્યોપપેતાઃ) ગુરુ મહારાજ કી સુખ શાતા કે અભિલાપી હોને સે

કરનાવી આ પ્રકારે મુશિધ્ય પણ શુદ્ધ મહારાજની આજ્ઞાનુ આરાધન કરતા પોતાનુ અને બીજાનુ કલ્યાણ કરવાવાળા હોય છે ॥૧૨॥

સૂત્રકાર વધુમા અવિનીત એને વિનીતના સ્વરૂપને કહે છે અણાસવા૦ ઇત્યાદિ અન્વયાર્થ—અણાસવા-અનાશ્રવા અવિનીત બનવાથી આજ્ઞાનુસાર નથાલ

વાનાળા મૂલવચા-મૂલવચસ અભિમાની હોવાથી વગર વિચાર્યું બોલવાવાળા કુસીલા-કુશીલા આલોક અને પરલોકના ભયથી રહિત હોવાના કારણે દુષ્ટ સ્વભાવવાળા એવા શિષ્ય કોમળ હૃદયવાળા શરુને પણ કોપ યુક્ત કરે છે અથવા બે સીસા-શિષ્યા શિષ્ય મિઝપિ-મૃદુમપિ કોમળ હૃદયવાળા શરુને પણ ચંડ પકરતિ-ચંડ પ્રકુર્વન્તિ કોપ યુક્ત કરે છે આચાર્ય મહારાજની આરાધના તપ અને મયમના હેતુથી હોય છે એવુ બાબી આચાર્ય મહારાજની મનોવૃત્તિનુ અનુસરણ કરવાવાળા હોય છે, અર્થાત્ એમની આજ્ઞાના આગ્રહ હોય છે તથા દક્ષોવચેયા-દાક્ષ્યોપપેતા શરુ મહારાજની સુખશાતાના અભિલાપી

કેચિદ્ યદિધારિણઃ કેચિત્તોમરકુરા અનેકાનેકગદ્ધાસ્થધારિણઃ પરિતો મણિનાથ
વેદિતવન્તઃ । એવ પ્રિથિધસક્રુદેષુ સમુપસ્થિતેષુ સ મણિનાથસ્તેન જાત્યાશ્વરાહનેન
શત્રુસૈનિકરચિતપ્રિથિધવ્યૂદેષુ મૃગેષુ સિંહ ડગ નિઃશક્રઃ પ્રવિશ્ય સર્ગાનુચરૈઃ સદાપ્રતો
ધાવમાનઃ શત્રુસૈનિકેષુ વિજય પ્રાપ્તવાન । એવ મુશિષ્યઃ સ્વગુહમારાધયન સ્વપર-
કલ્યાણાય ભવતિ ॥ ૧૨ ॥

પુનરવિનીતવિનીતયોરાચરણમાહ—

મૂલમ્—અળાસેવા થૂલવયાં કુસીલાં, મિંડાપિ ચંડ પર્કરાતિ સીંસા ।

ચિત્તાણુયા લેહુ દક્ષેલોવવેયા, પસાર્યેં તે' હું દુરાસંયપિ ॥ ૧૩ ॥

છાયા—

અનાશ્રવાઃ સ્થૂલવચસઃ કુસીલાઃ, મૃદુમપિ ચંડ પ્રકુર્યન્તિ શિષ્યાઃ ।

ચિત્તાનુગા લઘુ દાક્ષ્યોપપેતાઃ, મસાદયન્તિ તે હુ દુરાશયમપિ ॥ ૧૩ ॥

લકડિયા યી । કિન્हीं—કિન્हीं કે શયો મે તોમરજાતિ કે શસ્ત્ર થે । ઇસ
પ્રકાર અછ એવ શસ્ત્રો સે સુસજ્જિત ઉસ શત્રુસેના ને ચારો ઓર સે
મુક્કે ઘેર લિયા હૈ, યહ દેલ્લકર નરેશ ને અપને ઉસ ઘોડેકો ઉસ સેના કે
રચિત વિવિધ પ્રકાર કે વ્યૂહ મે આગે બઢાયા । જિસ પ્રકાર મૃગોં કે
ટોલે મે નિ'શક હોકર સિંહ ઘુસ જાતા હૈ ઉસી પ્રકાર મણિનાથ નરેશ
મી ઉસ ઘોડે પર બેઠે હુણ ઉસ શત્રુ કી સેના મે ઘુસ પડે ઓર અપની
એવ અપને અનુચરો કી ઉનસે રક્ષા કરતે હુણ આગે બઢતે ગયે । શત્રુ-
સેના મી ઇનસે જ્યો—જ્યો યે આગે બઢતે જાતે યે પરાસ્ત હોતી જાતી
થી । ઇસ પ્રકાર શત્રુસેના કો પરાજિત કર મણિનાથ ને અપની વિજય-
પતાકા વઢા ફરાર્હૈ । ઇસી પ્રકાર મુશિષ્ય મી શુરુ મહારાજ કી આજ્ઞા

હાથમા લાકડીઓ હતી, ડોઢના હાથમા તોમર નામના શસ્ત્ર હતા આ
પ્રકારના શસ્ત્ર—મસથી સુસજ્જ એવી શત્રુસેનાએ મને ઘેરી લીધેલ છે, એવું
બોધ મણિનાથ રાજાએ પોતાના ઘોડાને એ સેનાએ રચેલા વ્યૂહની વચ્ચે
આગળ વધાર્યો જે રીતે મૃગોના ટોળામા નિશક બની સિંહ ધૂમતો હોય,
આ રીતે શત્રુસેનાની વચ્ચે ઘુસી જઈ પોતાનું અને પોતાના સૈનિકોનું રક્ષણ
કરતા કરતા આગળ વધવા માડ્યું આથી શત્રુસેનામા ભગાણું પડ્યું આ
પ્રકારે શત્રુસેનાને પરાજિત કરી રાજા મણિનાથે પોતાની વિજયપતાકા

શ્રવણનામકઃ શિષ્યો મિલિતઃ । અથૈકઽદા મિથાચર્યા ગચ્છતસ્તસ્યાચાર્યસ્ય માર્ગેઽ-
કસ્માદજ્ઞાનતો મૃતમણ્ડૂકલેવરોપરિ ચરણતલ સલગ્નમ્ । તદનુગતોઽસૌ ચણ્ડસ્તદાની-
ગુરુમવ્રવીત્-જહ્દ ! ભવતા ચરણાઘાતેન મણ્ડૂકો મારિતઃ, તદા ગુરુઃ શિષ્યવચન શ્રુત્વા
દુઃશીલોઽયમિતિ મત્વા સમતામવલ્ખ્ય મૌનમાસ્થાય સ્વસ્થાનમાગત્ય સ્વાધ્યાય-
ધ્યાનસલગ્નો જાતઃ । તદાનોં ચણ્ડેન મનસિ વિચારિતમ્-મામય પ્રતિદિન પ્રતિક્ષણ
ગ્રહણાસેવનાશિક્ષાયા પ્રેરયતિ-મા પ્રમાદતામ્, મા પ્રમાદતામ્ । ઇતિ કાર્યભાર

છિત્રોકા અન્વેષણ કરના હી ણક ઉસકા કામ યા । ડસી સે ગુરુમહારાજ
જૈસે પરમોપકારી કે સાય ભી યહ સદા અપની ટેપ ભરી દૃષ્ટિ રખા
કરતા યા । ણક દિન કી યાત હૈ કિ જય ગુરુ મહારાજ સ્વય ગોચરી કે
લિયે જા રહે થે-તય માર્ગ મે ડનકા પૈર ણક મૃતક મણ્ડૂક કે કલેવર
કે ડપર અનજાન સે પડ ગયા । સાય મે યહ જોધી શિષ્ય ભી યા ।
જો ગુરુમહારાજ કે પીછે-પીછે ચલ રહા યા । ડસને ડ્યો હી યહ દેખા,
સહસા ચોલ ડઠા કિ ગુરુ મહારાજ આપ કે પૈર કે આઘાત સે મણ્ડૂક કી
વિરાધના હુઈ હૈ । ડસ પ્રકાર શિષ્ય કા વચન સુનકર ઓર યહ દુઃશીલ
હે ણેસા જાનકર સમતા કા અવલમન કરકેચુપચાપ ગુરુ મહારાજ અપને
સ્થાન પર વાપિસ લૌટ આવે ઓર વહા આકર સ્વાધ્યાય ણવ ધ્યાન મે
લીન હો ગયે । ણેસા દેખકર ડસ સમય ચડ-(કોધી શિષ્ય) ને મનમે
વિચાર કિયા-દેખો ગુરુ મહારાજ તો મુઝે પ્રતિદિન ણવ-પ્રતિક્ષણ
“પ્રમાદ મત કરો, પ્રમાદ મત કરો” ડસ પ્રકાર સે ગ્રહણ શિક્ષા ઓર

મહારાજના છિત્રોનુ અન્વેષણ કરુ એ જ એનુ કામ હતુ એથી ગુરુ
મહારાજ જેવા પરમોપકારીના સાથે પણ મહા પોતાની દ્વેશભરી દૃષ્ટી રાખ્યા
કરતો હતો એક દિવસની વાત છે કે, જ્યારે ગુરુમહારાજ પોતે ગોચરી
માટે જઈ રહ્યા હતા, ત્યારે માર્ગમા તેમનો પગ એક મરેલા દેડકાના
કલેવર ઉપર અતણુથી પડી ગયો તે કોધી શિષ્ય પણ સાથે હતો જે ગુરુ
મહારાજની પાછળ પાછળ ચાલતો હતો જ્યારે તેણે આ જોયુ તો તુર્તજ
ખોલી ઉઠ્યો કે ગુરુ મહારાજ આપના પગના આઘાતથી દેડકાનુ મૃત્યુ થયુ
છે આ પ્રકારના શિષ્યના વચન સાંભળીને અને તે દુશીલ છે, તેણે જાણીને
સમતાનુ અવલમન કરીને ગુરુ મહારાજ ચુપચાપ પોતાના ધ્યાન ઉપર પાછા
ફરી ગયા અને ત્યાં આવીને સ્વાધ્યાય તેમજ ધ્યાનમા લીન બની ગયા આવુ
જોધ ચન્ડે (તે કોધી શિષ્યે) મનમા વિચાર કર્યો જુઓ ગુરુ મહારાજ તો
મને પ્રતિદિન તેમજ પ્રતિક્ષણ “પ્રમાદ ન કરો, પ્રમાદ ન કરો” આ પ્રકાર

અત્ર ચણ્ડશિષ્યદૃષ્ટાન્તઃ, તથાહિ—

एकः सरलहृदयः सद्यस्तपस्वी तेजस्वी रत्नत्रयसम्पन्नः कोमलान्तः
करणः सुभद्रनामको वृद्धाचार्य आसीत् । तस्यातिप्रिद्वेपी गुरुच्छिद्रान्वेपी प्रचण्ड-
चतुराई से युक्त होते हैं वे शिष्य (दुरासयपि-दुराशय अपि) कुपित
भी अपने गुरुमहाराज को (हृ) निश्चय से (लट्ट-लघु) शीघ्र ही
(पसायण-प्रसीदयन्ति) प्रसन्न करते हैं ।

अविनीत शिष्य का आचरण चण्ड अर्थात् क्रोधी शिष्य के
दृष्टान्त से वर्णन किया जाता है—

एक वृद्ध आचार्य थे । जिनका नाम सुभद्र था । हृदय इनका
कषाय निर्मुक्त होने से बहुत ही सरल था । और दयालु थे । वे बहुत
ही अधिक तपस्या किया करते थे, अतः “तपस्वी” इस नाम से
प्रसिद्ध थे । जैसे ये तपस्वी थे वैसे ही ये तेजस्वी भी थे । इसी से
रत्नत्रय से सुशोभित इनका अन्तःकरण बना हुआ था । आर्जव
(सरलता) धर्मकी प्राप्ति हो जाने से जो मनमें एक प्रकार की नरमाई
आजाती है उसका नाम कोमलता है । यह कोमलता इनके अन्तःकरण
में पूर्णतया भरी हुई थी । इनका एक शिष्य था । इसका नाम चण्ड था ।
यह यथा नाम तथा गुणवाला था । जितने गुरु महाराज कोमल
परिणामी थे उतना ही अधिक यह कठोर था । अपने गुरु महाराज के

હોવાથી ચતુરાઈથી યુક્ત હોય છે તે શિષ્ય દુરાસયપિ-દુરાશયઅપિ ક્રોધાયમાન
થયેલા પોતાના ગુરુ મહારાજને હું નિશ્ચયથી લટ્ટ-લઘુ જાદી પસાયણ-
પ્રસીદયન્તિ પ્રમન્ન કરે છે

અવિનીત શિષ્યનું આચરણ અહ અર્થાત્ ક્રોધી શિષ્યના દૃષ્ટાન્તથી વર્ણન
કરવામાં આવે છે

એક વૃદ્ધ આચાર્ય હતા, જેમનું નામ સુભદ્ર હતું એમનું હૃદય
કષાય નિર્મુક્ત હોવાથી બહુજ સરળ હતું અને દયાળુ હતા તેઓ ખુબ
અધિક તપસ્યા કર્યા કરતા હતા જેથી તપસ્વી નામથી પ્રસિદ્ધ હતા જેવા
એ તપસ્વી હતા એવા એ તેજસ્વી પણ હતા તેજસ્વીપણાને લીધે રત્ન
ત્રયથી સુશોભિત એમનું અંતઃકરણ હતું આર્જવ (સરલતા) ધર્મની પ્રાપ્તિ થઈ
જવાથી જે મનમાં એક પ્રકારની નરમાઈ આવી જાય છે, એનું નામ કોમળતા
છે આ કોમળતા એમના અંતઃકરણમાં પૂર્ણતયા ભરી હતી એમને એક શિષ્ય
હતો જેનું નામ ચણ્ડ હતું તે યથા નામ તથા ગુણવાળો હતો જેટલા ગુરુ
મહારાજ કોમળ પરિણામી હતા એટલો જ એ કઠોર હતો પોતાના ગુરુ

વશગતોઽસૌ વૃદ્ધાચાર્યઃ શરીર ત્યક્ત્વા સર્પદેહ પ્રાપ્તવાન્ । સ ચ વિપમવિપધરો
નામ્ના ચણ્ડકૌશિકઃ સર્પો જાતઃ । એવ ચણ્ડશિષ્યવદવિનીતશિષ્યા મૃદુમપિ ગુરુ
પ્રકોપયન્તિ, દુર્ગતિમપિ પ્રાપયન્તિ ।

અથ વિનીતશિષ્યાચરણ પ્રદર્શયતિ—‘ચિત્તાણુગા’. ડત્યાદિ । ચિત્તાણુગા.=
આચાર્યમનોવૃત્ત્યનુસરણશીલા., આચાર્યારાધનસ્ય તપઃસયમહેતુત્વાત્, દાક્ષ્યોપેતાઃ
—દાક્ષ્ય=ચાતુર્ય તેનોપેતા.=યુક્તાઃ, ગુરુશ્રાતામિલાપિત્વાત્, તે શિષ્યાઃ હુ=
નિશ્ચયેન, દુરાગયમપિ=સકોપમપિ ગુરુ, લઘુ=શીઘ્ર પ્રસાદયન્તિ=પ્રસન્ન કુર્વન્તિ ।
અ ૫ ચણ્ડરુદ્રાચાર્યશિષ્યોદાહરણમ્—તથાહિ—

રુદાચિદુજ્જયિનીનગર્યા શિષ્યપરિવારસહિતઃ સ્વભાગતશ્ચણ્ડ ચણ્ડરુદ્રનામક
આચાર્યઃ સમવસ્રુતઃ । સ ચ સાધૂના ગ્રહણાસેવનાશિક્ષાયા ન્યૂનાતિરિક્તાદિદોષ—

જો અન્ધકાર હોને કી વજહ સે દિલ્લહાઈ નહી પડ રહા યા । ઉસસે
उनका माया टकराया और फूट गया विशिष्ट आघात होने से उनके
चित्त में आर्त्तध्यान उत्पन्न हुआ । उससे वे वृद्ध आचार्य आर्त्तध्यान में
મરકર વિપમ—વિપધર ચણ્ડકૌશિક સર્પકી પર્યાય મે ઉત્પન્ન હુએ । ડસ
પ્રકાર ચણ્ડશિષ્યકી તરહ અવિનીત શિષ્ય કોમલ હૃદયવાલે ખી અપને
गुरु महाराज को क्रुपित करते हैं और दुर्गति तक पहुँचाते हैं—

વિનીત શિષ્યકા આચરણ કેસા હોતા હૈ, યહ વાત ચણ્ડરુદ્ર-
આચાર્યકે શિષ્ય કે ઉદાહરણ સે સ્પષ્ટ કી જાતી હૈ—

કિસી સમય ઉજ્જયિની નગરી મે શિષ્ય પરિવાર સહિત ચણ્ડરુદ્ર
નામક ઁક આચાર્ય જો સ્વભાવત ક્રોધી યે આયે । વે ઁકાન્ત સ્થાન મેં
બૈઠકર સ્વાધ્યાય ઁવ ધ્યાન ઇસ અભિપ્રાય સે કિયા કરતે થે કિ કહી

તેમનુ માથુ ટડરાયુ અને કુટી ગયુ વિશિષ્ટ આઘાત હોવાથી તેમના ચિત્તમા
આર્તધ્યાન ઉત્પન્ન વયુ, જેનાથી તે વૃદ્ધ આચાર્ય આર્તધ્યાનમા મરીને વિપમ
વિપધગ ચ ડકૌશિક સર્પની પર્યાયમા ઉત્પન્ન વયા આ પ્રકારે ચ ડ શિષ્યની
માદડ અવિનીત શિષ્ય ડોમળ હૃદયવાળા પોતાના ગુરુને પણ ક્રોધીત બનાવે
ઢે, અને દુર્ગતિમા પહોચાડે ઢે

વિનિત શિષ્યનુ આચરણ ડેવુ હોય ઢે તેવાતચ ડડ્રાઆચાર્યના શિષ્યના
ઉદાહરણથી સ્પષ્ટ કરવામા આવે ઢે

ડોઁ એઢ સમય ઉજ્જયિની નગરીમા શિષ્ય પગિવાર નહિત ચ ડડ્ર
નામના એઢ આચાર્ય જે સ્વભાવે ક્રોધી હતા તે પધાર્યા તે એઢાન્ત સ્થાનમા
બેઠીને સ્વાધ્યાય તેમજ ધ્યાન એવા અભિપ્રાયથી કરતા હતા ઢે ડયારેઢ

દત્તાઽનેન વિશ્રામાય મહા સમયો ન પ્રદીયતે, અથ તુ સ્વયમેવ પ્રમાદઃશ ગતઃ ।
 પ્રતિક્રમણસમયે સાયકાલે સર્વૈરનિર્યાતન કરિષ્યામિ । તદનુ સાયકાલે દૈવસિક
 પ્રતિક્રમણે કૃતે સતિ સ ચંડો ચન્દન સમયે શ્રાવકસમક્ષે વ્રતીતિ-ગુરો !
 મળ્દૂરવિરાધનાયાઃ પ્રાયશ્ચિત્ત કથ ન શૃણ્વતે, एव पुनः पुनः शिष्येणोक्तः सन्
 गुरुः क्रोधयशेन त शिष्य ताडयितु सवेगमुत्थितो यायत् तदभिमुख गच्छति ताव-
 दुपाश्रये तमसि पापणमयस्तम्भे सघटित तस्य शिरः स्फुटितम् । तदाऽऽर्त-यान

આસેવન શિક્ષા દેતે રહતે હું । તથા મેરે ऊपर इतना अधिक कार्यभार
 रख दिया है कि जिससे मुझे विश्राम करने का भी समय नहीं मिलता
 है । और आप स्वयं प्रमाद का सेवन करते हैं । आज सायकाल के
 समय प्रतिक्रमण करने के अवसर पर मैं उनसे समस्त वैर भाव का
 बदला लूंगा । इस प्रकार विचार कर उसने सायकाल के समय प्रति-
 क्रमण कर चुकने पर चन्दना के समय श्रावकसघ के समक्ष गुरुमहाराज
 से कहा कि हे गुरो ! आज आपने मल्लूक की विराधना का प्रायश्चित्त
 क्यों नहीं लिया । शिष्य की इस बात को गुरु महाराज ने लक्ष्य में नहीं
 दिया । अतः शिष्य को बुरा मालूम दिया और ईर्ष्यावश उसने फिर से
 वही बात बारबार कही । गुरुमहाराज को सुनकर क्रोध का आवेश हो
 आया । इससे वे उस शिष्य को मारने के लिये खड़े हुए और उसकी
 तरफ आगे बढ़े । बीच में उस उपाश्रय में एक पापाण का स्तम्भ था

રથી ગ્રહણ શિક્ષા અને આસેવન શિક્ષા આપે છે અને માગ ઉપર એટલો
 અધિક કાર્યભાર રાખ્યો છે કે જેથી મને વિશ્રામ કરવાનો સમય મળતો
 નથી, અને પોતે પ્રમાદનુ સેવન કરે છે આજ સાજના વખતે પ્રતિક્રમણ
 કરવાના અવસર ઉપર હું તેમનાથી સમસ્ત વેરભાવનો બદલો લઈશ આ
 પ્રકારે વિચાર કરી તેણે સાયકાળનું પ્રતિક્રમણ કરી લીધા થઈ વદનાના
 સમયે શ્રાવક સઘની સમક્ષ શુર મહારાજને જહું કે હે ગુરુ ! આજ આપે
 દેહડાની વિરાધનાનું પ્રાયશ્ચિત્ત કેમ ન લીધું ? શિષ્યની આ વાતને શુર
 મહારાજે લક્ષમાં લીધી નહીં આથી શિષ્યને ધરાબ લાગ્યું અને ઈર્ષ્યાવશ
 ફરીથી તેને તે વાત બારબાર કહી શુર મહારાજે સાલળીને તેમના મનમાં
 ક્રોધનો આવેશ આવી ગયો જેથી તે પોતાના શિષ્યને મારવા ઉભા થયા
 અને તેની તરફ આગળ વધ્યા, વચમાં તે ઉપાશ્રયમાં એક પથ્થરનો સ્તંભ
 હતો જે અધડાર હોવાના કારણે દેખવામાં આવતો ન હતો તે સ્તંભ સાથે

निर्विण्णोऽय गृहवासेन, भार्ययाऽप्यय परित्यक्तः अतः प्रसीदत, ससारदुत्तारयत, साधुभिरुक्तम्-अत्रास्माकं गुरुस्ति स प्रजाजयिष्यति, ययमनधिकारिणोदीक्षा-दानस्य, तस्मात् तत्समीप गच्छत, तदनु मित्रवर्गस्तमिभ्यपुत्र चण्डरुद्राचार्यस्य समीप नीत्वा त प्रणम्य सपरिहासमुक्तवान्-भदन्त ! दीयतामस्मै दीक्षा । ततस्तत्परिहासवचन श्रुत्वा सजातक्रोपेन चण्डरुद्राचार्येण कथितम्-भस्मानयेति, तदानी-मेकेन मित्रेण हास्यादेव भस्मानीत, ततश्चण्डरुद्राचार्यो भस्म गृहीत्वा बलादेव तत्केशलुञ्चन चकार, तदा तद्वयस्याः सर्वे प्रव्रज्याभयात्पलायिता ।

उन्होंने हँसी में कहा कि महाराज ! इस नव परिणीत श्रेष्ठ पुत्र को आप दीक्षा दीजिये । क्यों कि यह गृहस्थावास से उदासीन हो रहा है । इस की धर्मपत्नी ने भी इसका परित्याग कर दिया है । अतः प्रसन्न होकर इसे ससार से पार उतारिये । मुनिराजों ने सुनकर उनसे कहा कि जहाँ हमारे गुरुमहाराज विराजमान हैं-वे ही दीक्षा देगे-हम लोग उनके समक्ष दीक्षा देने के अधिकारी नहीं हैं । इसलिये आप लोग इन्हें उनके ही पास ले जाइये । साधुओके इस प्रकार के रुहे गये वचनों को सुनकर वे लोग अपने उस मित्र को चण्डरुद्र आचार्य के समीप ले गये । आचार्य महाराज को बन्दना कर वे उनसे भी परिहास पूर्वक यही कहने लगे कि हे भदन्त ! इसको आप दीक्षा दीजिये । उनकी हँसी के वचन सुनकर कुपित होते हुए चण्डरुद्र आचार्य बोले-ठीक है-भस्म लाओ मैं इसे दीक्षा देता हूँ । इतना सुनते ही किसी एक मित्र ने हसी-हसी में शीघ्र ही भस्म लाकर वहाँ उपस्थित कर दी । चण्डरुद्राचार्य ने उस भस्म

तेमणे ऽद्यु ठे मळाराज ! आ नवपरिणीत श्रेष्ठ पुत्रने आप दीक्षा आपो ठेभडे अे गृहस्थावासधी छेदागीन जनी रहेल छे आनी धर्मपत्तिने पणु तेनो त्याग ज्यो ठे आधी प्रसन्न यधने आने ससार सागरधी पार उतारे । मुनिराजेने अे सासणीने तेमने ऽद्यु ठे अडि अमारा गुरु मळाराज गिराजे छे ते दीक्षा आपणे अमे तेमनी माये दीक्षा आपवाना अधिदागी नधी भाटे आप लोग तेने गुरु मळाराज पास लई जव साधुजोना आ प्रकारे छेडवाभा आवेल वयनोधी तेजो तेमना मित्रने अ उड्ड आचार्य पास लई गया आचार्य मळाराजने वदना जरी तेजो तेमने पणु परिहासपूर्वक अेपु ज छेडवा लाज्या ठे छे लहन्त ! आने आप दीक्षा आपो तेमना दासीना वयन सासणीने कधीत थता अ उड्ड आचार्य जोड्या ठीक छे-लभ लावो, हु तेने दीक्षा आपु छु आ सासणीता दोध अेक मित्रे डसता डसता तुरतज लभ लावीने डाज्ज जरी अ उड्डाचार्ये अे लभने दाथभा

दर्शनात् कोपोत्पत्तिर्माभूदिति मनसि कृत्वा रहसि स्वाध्याययानं कुर्वन्नन्यसाधुभ्यः पृथगप्रतिष्ठते । अत्रान्तरे उज्जयिनीयास्तव्य इभ्यपुत्रः कोऽपि नमपरिणीतः सुहृत्परिहृतः कृतकुटुम्बारागः प्रवरनेपथ्यः साधूनां वन्दनार्थं तत्रागतः, साधूनां सविधिं वन्दनं कृत्वा तत्र स्थितः । अथ तन्मित्रैः कैश्चित् सोपहासमुक्तम् भो सायनः ! धर्मं व्रूत । ते साधयस्तेषामुपहासयचनं विदित्वा किमपि नोक्तवन्तः, किंतु स्वाध्यायं कुर्वन्त आसन् । पुनस्तैः सपरिहासमुक्तम्—हे भगवन्तः ! दीयतामस्मै दीक्षा, साधुओ की ग्रहण शिक्षा एव आसेवन शिक्षा मे न्यूनातिरिक्त दोषों के देखने से उनके प्रति मेरे चित्त में क्रोध की उत्पत्ति न हो जाय, अतः वे साधुओ से सदा अलहदा ही एकान्त में रहा करते थे । और वहा स्वाध्याय एव ध्यान करते-करते अपना समय व्यतीत करते । एक समय की बात है कि उसी उज्जयिनी नगरी का रहने वाला कोई एक सेठ का पुत्र कि जिसका उसी समय विवाह हुआ था अपनी मित्रमंडली सहित सजयज के साधुओको वन्दना करनेके लिये आया ! उसके पैरों का माहुर अभी ढीला भी नहीं पड़ा था और हाथोंकी मेहदी भी अभी पूरी तरह से सुखी नहीं थी । वह सविधिवन्दना कर एक ओर बैठ गया । इतने में उसके मित्रो ने सुनिराज से उपहास करके कहा कि हे महाराज ! आप लोग धर्मका उपदेश दीजिये । साधुओंने उनके हास्य मिश्रित वचन सुनकर उन्हे धर्मका उपदेश नहीं दिया और न कुछ कहा भी किन्तु अपने स्वाध्याय करने में ही तल्लीन रहे । पश्चात् फिर भी

साधुओंनी ग्रहण शिक्षा अने आसेवन शिक्षाभान्यूनातिरिक्त दोषोंने जेवाथी तेमना प्रति भारा चित्तमा क्रोधनी उत्पत्ति न थई जाय, आथी तेओ साधु ओथी सदा अलहदा ओकान्तमा ज रह्या करता छता अने त्या स्वाध्याय अने ध्यान करता करता पोतानो समय व्यतीत करता ओउ समयनी बात छे डे, ओ उज्जयनी नगरीमा रहेनार ओक सेठनो पुत्र के जेनो तुरतमाज विवाह थयो छतो ते पोताना मित्र मंडल साथे अनी ठनीने साधुओंने वन्दना करवा आव्यो ओना पगनु माहुर (महावर) पगना तणीयानो दाख रंग) छणु बीछु थयेल न छतु तेम हाथमाणी मेहदी पणु सुकाई न छती ते सविधि वन्दना करी ओक पाणु जेठो ओ वणते तेना मित्रोओ सुनिराजने उपहास करी कछु के महाराज ! आप धर्मनो उपदेश आपो साधुओंओ तेमनु हास्य मिश्रीत वचन साबणीने उपदेश न आप्यो अने न कांछ पणु कछु, पोतानो स्वाध्याय करवामाज तल्लीन रह्या करीथी, छसता छसता

वान्प्रसा उपद्रव करिष्यन्ति । गुरुगोक्तम्—अहो शिष्य ! सप्रति रात्रिर्जाता, अहं रात्रो न पश्यामि । ततस्तेन शिष्येण स्वकीयस्कन्धे गुरुरारोपितः, मार्गे उच्च-नीचप्रदेशे गहनेन गुरुचेतसि खेदः समुत्पन्नः, तेन चण्डरुद्राचार्येण शिष्यशिरसि रजोहरणदण्डप्रहारो दत्तः, असौ शिष्यो मनस्येव विचारयति—अहो ! ममाराधनीयो गुरुं मयैवहीमयस्या प्रापितः इति । एव सम्यग्भावनया तस्य शिष्यस्य केवल-

वन्बुजन यहा आकर उपद्रव करेंगे । शिष्यकी यह बात सुनकर आचार्य महाराज ने कहा—ठीक है परन्तु इस समय तो अब रात्रि हो चुकी है तथा मुझे रात्रि में दिखता भी नहीं है—अतः जाना ठीक नहीं है । आचार्य महाराज की बात सुनकर शिष्य ने कहा कि आप इसकी चिन्ता नहीं करें । मैं आप को अपने कंधे पर बैठा लूंगा । ऐसा कह कर उस शिष्य ने गुरु महाराज को अपने कंधे पर बैठा लिये और उस स्थानसे दूसरे स्थान पर पहुँचने के लिये प्रयाण प्रारम्भ कर दिया । मार्ग सम विषम था । अतः गुरु महाराज को अचानक हिलने टुलने की वजह से कष्ट हुआ और इससे उनके चित्तमें अशांति उत्पन्न हो गई । उन्होंने बैठे-बैठे ही अपना रजोहरण दण्ड उसके मस्तक पर दे मारा । चोट लगते ही शिष्य ने चित्त में चिन्तन किया कि हे मन जिनकी मुझे सेवा करनी चाहिये उन गुरु महाराज को इस समय मेरे द्वारा कितना कष्ट पहुँच रहा है । गुरु महाराज की इस कष्टावस्था का कारण मैं ही बन रहा हूँ । इस प्रकार की भक्तिरूप हार्दिकभावना के प्रभाव से क्षणिक श्रेणी

जन अडिथा आवीने उपद्रव करे शिष्यनी आ वात साक्षणीने आचार्य भङ्गाने उल्लु, ठीक छे परंतु आ भभये रात्रीनु आगमन थछ सुक्यु छे तेम मने रात्रीमा सुजतु पावु नथी, आवी जवु ठीक नथी आचार्य भङ्ग रात्रीनी वात साक्षणी शिष्ये उल्लु, आप जेनी चिता न उरेशे तु आपने भारा भला उपर जेनाडी लछि जेवु उही ते शिष्ये गुरु भङ्गाराजने पोताना भला उपर जेनाडी लीधा जने जे स्थानवी जीवत स्थान तरङ्ग प्रयाण करवाने प्राणल ज्यो मार्ग भभ विषम छेतो आथी गुरु भङ्गाराजने अथानड डलवा डालवाने जरखे उष्ट थयु जने तेथी जेमना चित्तमा अशान्ती उत्पन्न थछ तेजोअ जेना जेना ज पोतानो रनेडछु दड जेना माथा उपर भार्यो, चोट लागतान शिष्ये मनमा विचार्यु डे डे मन ! जेनी भारे जेवा जरवी नेडजे जे गुरु भङ्गाराजने आ भभय भारा तरङ्गथी डेटलु उष्ट थछ रछु छे गुरु भङ्गाराजनी उष्ट अवस्थानु जरखे तु जे जनी रडेल छु आ प्रजारी भक्तिरूप हार्दिक भावनाना प्रभावथी क्षण श्रेणी प्राप्त करी घातड जेनीने

તતઃ સ ઇમ્યપુત્રો ભાગ્યશ્ચેન લઘુકર્મણા ચ ભાવશ્રમણો જાતઃ, તદાનીં તસ્યેભ્યપુત્રસ્ય લોચે કૃતે સતિ “મમ પ્રવ્રજ્યૈયાસ્તુ” ઇતિ પરિણામઃ સમ્પન્નઃ, તતો રજોહરણસદોરકમુખવલ્લિકાદિભિઃ સાધુવેપ ધૃત્યા દ્રવ્યભાવતઃ સયતો જાતઃ । તતોઽસૌ ગૃહીતપ્રવ્રજ્યઃ શિષ્યો ગુરુમત્રીત્-ભદન્ત ! અન્યત્ર પ્રજામઃ, અત્ર મમ

કો હાથ મે લેકર જવર્દસ્તી ઉસકે કેશોં કા લુચન કર દિયા । મિત્રોં ને યહ દેખકર સમજા કિ કહી હમારી ખી યહી હાલત ન હો જાય-રમેં ખી જવર્દસ્તી સે દીક્ષિત ન બના દિયા જાય-ઇસ ડરસે વે સબ કે સબ વહાં સે શીઘ્ર ભાગ ગયે ।

ઉસ સમય વહ શ્રેષ્ઠિપુત્ર ભાગ્ય કે ઉદય સે એવ લઘુકર્મ કે પ્રભાવ સે ભાવશ્રમણ બન ગયા થા । ઝ્યોં કિ જિસ સમય આચાર્ય-મહારાજને ઉસકે કેશોકા લુચન કિયા થા ઉસ સમય ઉસકે ચિત્ત મે યહી પરિણામ હો ગયા થા કિ મેરી દીક્ષા હી હો જાય તો સર્વ સુન્દર હૈ । ” ઇસ પરિણામ વિશિષ્ટ-ભાવ શ્રમણ અવસ્થા સપન્ન-ઉસ ઇમ્યપુત્ર કે લિયે આચાર્ય મહારાજ ને કેશલુચન કરને કે વાદ હી રજોહરણ એવ સદોરક મુખવલ્લિકા પ્રદાન કરદી-ઇસસે વહ યથાર્થ મેં દ્રવ્યરૂપ સે ખી સાધુ વેપસે સુશોભિત હોને લગા । ઇસ પ્રકાર દ્રવ્ય એવ ભાવ સે સયત અવસ્થા કો ધારણ કિયે હુણ-ઉસ નવીન શિષ્ય ને ગુરુમહારાજ સે કહા કિ હે ભદન્ત ! ચલો અબ યહા સે દૂસરી જગહ ચલેં । નહી તો મેરે

લઈને જખરજસ્તીથી તેના વાળનો લોચ કર્યો મિત્રો આલેઈને એવુ સમજ્યા કે અમારી પણ આવી હાલત ન થઈ બલ અમને પણ જખરજસ્તીથી દીક્ષિત ન બનાવાય આવા ડરથી તેઓ સઘળા ત્યાથી તુરંતજ લાગી ગયા

તે સમય શ્રેષ્ઠી પુત્ર લાગ્યના ઉદયથી તેમજ લઘુ કર્મના પ્રભાવથી ભાવશ્રમણ બની ગયો હતો કેમકે જે સમય આચાર્ય મહારાજે તેના વાળનો લોચ કર્યો ત્યારે તે સમયે તેના ચિત્તમા એજ પરિણામ થઈ ગયુ હતુ કે મને દીક્ષા અપાય તો તે સર્વ સુન્દર છે આ પરિણામ વિશિષ્ટ-ભાવશ્રમણ અવસ્થા સપન્ન-તે ઇચ્છિય પુત્ર માટે આચાર્ય મહારાજે કેશનો લોચ કર્યો પછી રજોહરણ અને દોરા સાથેની મુખવલ્લિકા આપી આથી યથાર્થમા દ્રવ્ય રૂપથી પણ સાધુ વેશથી સુશોભિત બની રહ્યો આ પ્રકારે દ્રવ્ય અને ભાવથી સયત અવસ્થાને ધારણ કરીને એ નવીન શિષ્યે ગુરુમહારાજને કહ્યુ કે હે ભદન્ત ! ચાલો હવે અહિંથી ખીબ સ્થળે જઈએ નહી તો મારા બધુ

वान्प्रया उपद्रव करिष्यन्ति । गुरुगोक्तम्-जहो शिष्य ! सप्रति रात्रिर्जाता, जह रात्रो न पश्यामि । ततस्तेन शिष्येण स्वकीयस्कन्धे गुरुरारोपितः, मार्गे उच्च-नीचप्रदेशे वहनेन गुरुचेतसि खेदः समुत्पन्नः, तेन चण्डरुद्राचार्येण शिष्यशिरसि रजोहरणदण्डप्रहारो दत्तः, जसौ शिष्यो मनस्येव विचारयति-जहो ! ममाराधनीयो गुरुं मयैदृशीमयम्या प्रापितः इति । एव सम्यग्भावनया तस्य शिष्यस्य केवल-

बन्धुजन यहा आकर उपद्रव करेंगे। शिष्यकी यह बात सुनकर आचार्य महाराज ने कहा-ठीक है परन्तु इस समय तो अब रात्रि हो चुकी है तथा मुझे रात्रि में दिखता भी नहीं है-अतः जाना ठीक नहीं है। आचार्य महाराज की बात सुनकर शिष्य ने कहा कि आप इसकी चिन्ता नहीं करें। मैं आप को अपने कंधे पर बैठा लूंगा। ऐसा कह कर उस शिष्य ने गुरु महाराज को अपने कंधे पर बैठा लिये और उस स्थानसे दूसरे स्थान पर पहुँचने के लिये प्रयाण प्रारम्भ कर दिया। मार्ग सम विषम था। अतः गुरु महाराज को अचानक हिलने डुलने की वजह से कष्ट हुआ और इससे उनके चित्तमें अशांति उत्पन्न हो गई। उन्होंने बैठे-बैठे ही अपना रजोहरण दण्ड उसके मस्तक पर दे मारा। चोट लगते ही शिष्य ने चित्त में चिन्तन किया कि हे मन जिनकी मुझे सेवा करनी चाहिये उन गुरु महाराज को इस समय मेरे द्वारा कितना कष्ट पहुँच रहा है। गुरु महाराज की इस कष्टावस्था का कारण मैं ही बन रहा हूँ। इस प्रकार की भक्तिरूप हार्दिकभावना के प्रभाव से क्षणिक श्रेणी

जन अडिखा आवीने उपद्रव करे शिष्यनी आ बात मालणीने आचार्य भडागने कहु, ठीक छे परंतु आ समये रात्रीनु आगमन थध युक्त्यु छे तेम भने रात्रीमा सुजतु पछु नथी, आवी जवु ठीक नथी आचार्य भडा रात्रीनी बात मालणी शिष्ये कहु, आप जेनी चिता न उगे हुँ आपने भाग भला उपर जेमाडी लधग जेनु उही ते शिष्ये गुरु भडागने पोताना भला उपर जेमाडी लीधा जने जे स्थानवी भीन स्थान तरक प्रयाण उरवाने प्रारंभ ज्यो मार्ग मम विषम हुतो आथी गुरु भडागने अथान उलववा डालवाने जरखे उष्ट थयु जने तेथी जेमना चित्तमा अशान्ती उत्पन्न थध तेज्याजे जेठ जेठा न पोतानो रनेछु दंड जेना माथा उपर भार्यो, थोट लागता शिष्ये मनमा विचार्युं जे छे मन ! जेनी मागे जेवा उरवी जेठजे जे गुरु भडागने आ समय भाग तरकथी डेटवु उष्ट वध रह्यु जे गुरु भडागने उष्ट अवस्थानु जरखे हुँ न जनी रहेव छु आ प्रजाणी भक्तिरूप हार्दिक भावनाना प्रभावथी क्षणिक श्रेणी प्राप्त उगी घात उर्भोने

તતઃ સ ઇમ્યપુત્રો ભાગ્યપ્રશ્નેન લઘુકર્મણા ચ ભાગ્યશ્રમણો જાતઃ, તદાનીં તસ્યેભ્યપુત્રસ્ય લોચે કૃતે સતિ “મમ પ્રત્યજ્યૈયાસ્તુ” ઇતિ પરિણામઃ સમ્પન્નઃ, તતો રજોહરણસદોરકમુખવલ્લિકાદિભિઃ સાધુવેષ ધૃત્યા દ્રવ્યભાગતઃ સયતો જાતઃ । તતોઽસૌ ગૃહીતપ્રત્યજ્યઃ શિષ્યો ગુરુમત્રગીત્-મદન્ત ! અન્યત્ર પ્રજામઃ, અત્ર મમ

કો હાથ મે લેકર જવર્દસ્તી ઉસકે કેશોં કા લુચન કર દિયા । મિત્રોં ને યહ દેખકર સમજા કિ કહીં હમારીં મીં યહીં હાલત ન હો જાય-હમેં મીં જવર્દસ્તી સે દીક્ષિત ન બના દિયા જાય-ઇસ ડરસે વે સય કે સય વહા સે શીઘ્ર ભાગ ગયે ।

ઉસ સમય વહ શ્રેષ્ઠિપુત્ર ભાગ્ય કે ઉદય સે એવ લઘુકર્મ કે પ્રભાવ સે ભાવશ્રમણ બન ગયા યા । જ્યોં કિ જિસ સમય આચાર્ય-મહારાજને ઉસકે કેશોકા લુચન કિયા થા ઉસ સમય ઉસકે ચિત્ત મે યહીં પરિણામ હો ગયા થા કિ મેરીં દીક્ષા હીં હો જાય તો સર્વ સુન્દર હૈં । ” ઇસ પરિણામ વિશિષ્ટ-ભાવ શ્રમણ અવસ્થા સપન્ન-ઉસ ઇમ્યપુત્ર કે લિયે આચાર્ય મહારાજ ને કેશલુચન કરને કે વાદ હીં રજોહરણ એવ સદોરક મુખવલ્લિકા પ્રદાન કરદી-ઇસસે વહ યથાર્થ મેં દ્રવ્યરૂપ સે મીં સાધુ વેષસે સુશોભિત હોને લગા । ઇસ પ્રકાર દ્રવ્ય એવ ભાવ સે સયત અવસ્થા કો ધારણ કિયે હુણ-ઉસ નવીન શિષ્ય ને ગુરુમહારાજ સે કહા કિ હે મદન્ત ! ચલો અવ યહા સે દૂસરીં જગહ ચલેં । નહીં તો મેરે

લઈને જખરજસ્તીથી તેના વાળનો લોચ કર્યો મિત્રો આ જોઈને એણે સમજ્યા કે અમારી પણ આવી હાલત ન થઈ જાય અમને પણ જખરજસ્તીથી દીક્ષિત ન બનાવાય આવા ડરથી તેઓ સઘળા ત્યાથી તુરંતજ લાગી ગયા

તે સમય શ્રેષ્ઠી પુત્ર ભાગ્યના ઉદયથી તેમજ લઘુ કર્મના પ્રભાવથી ભાવશ્રમણ બની ગયો હતો કેમકે જે સમય આચાર્ય મહારાજે તેના વાળનો લોચ કર્યો ત્યારે તે સમયે તેના ચિત્તમા એજ પરિણામ થઈ ગયું હતું કે મને દીક્ષા અપાય તો તે સર્વ સુન્દર છે આ પરિણામ વિશિષ્ટ-ભાવશ્રમણ અવસ્થા સપન્ન-તે ઇમ્ય પુત્ર માટે આચાર્ય મહારાજે કેશનો લોચ કર્યા પછી રજોહરણ અને દોરા સાથેની મુખવલ્લિકા આપી આથી યથાર્થમા દ્રવ્ય રૂપથી પણ સાધુ વેશથી સુશોભિત બની રહ્યો આ પ્રકારે દ્રવ્ય અને ભાવથી સયત અવસ્થાને ધારણ કરીને એ નવીન શિષ્યે ગુરુમહારાજને કહ્યું કે હે ભદન્ત ! ચાલો હવે અહિંથી બીજા સ્થળે જઈએ નહીં તો મારા બધું

પુનસ્તત્ક્રામણ કુર્યન્ સોઽપિ કેચલજ્ઞાન પ્રાપ્તવાન । એવમિનીતશિષ્યૈર્ભવિતવ્યમ્ ॥૧૩॥

કથ ગુરુચિત્તાનુગામી ભવેદિત્યાહ—

મૂલમ્—નાપુદ્ધો' વાગરે કિંચિ, પુદ્ધો વાં નાલિયં વણં ।

કોહં અસચ્ચં કુંવિજ્ઞા, ધારિજ્ઞોં પિર્યમાપ્પિયં' ॥૧૪॥

ગ્રાયા—

નાપુદ્ધો કુર્યાત્ કિંચિત્, પુદ્ધોના નાલીકવદેત્ ।

ક્રોધમ્ અસત્ય કુર્યાત્, ધારયેત્ પ્રિયમપ્રિયમ્ ॥ ૧૪ ॥

ટીકા—'નાપુદ્ધો'. इत्यादि—

અપુદ્ધઃ=ગુરુનાડુક્તઃ કિંચિત્ ન વ્યાકુર્યાત્=ન વદેત્ પુદ્ધો વા=ગુરુના કાસ્મિ-
થિદ્ વિપયે પુદ્ધ. સન્ અલીકમ્=અનૃતં ન વદેત્, ક્રોધ=કેનાપિ કારણેન સમુત્પન્ન
કોપમ્ અસત્ય=નિષ્ફલ કુર્યાત્ ।

કર વાર વાર અતિશય પશ્ચાત્તાપ કરને લગે । પશ્ચાત્ ઉનસે અપને દોષ
સ્થમાને લગે । હિસ પ્રકાર પશ્ચાત્તાપ કરતે કરતે વિશુદ્ધ ભાવના સે ગુરુ
ને ખી કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત ક્રિયા । હિસદષ્ટાન્ત કા સાર યહી હૈ કિ વિનીત
શિષ્ય અપની વિશુદ્ધિ કે સાથ-સાથ ગુરુ મહારાજ કી ખી વિશુદ્ધિ કા
કારણ બનતા હૈ । અતઃ શિષ્ય કો હિસી તરહ વિનીત હોના ચાહિયે ॥૧૩॥

ગુરુ-ચિત્તાનુગામીશિષ્ય કે ચિન્હો કો હિસ ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર
બતલાતે હ—' નાપુદ્ધો ' इत्यादि ।

અન્વયાર્થ—(અપુદ્ધો કિંચિ ન વાગરે-અપુદ્ધઃ કિંચિત્ ન વ્યા-
કુર્યાત્) ગુરુમહારાજ જવ તક કોઈ વાત નહી પૂછે તવ તક શિષ્ય કા
કર્તવ્ય હૈ કિ વહ કિસી ખી વિપય મે કુછ ન કહે । (પુદ્ધો વા

અતિશય પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યા પછી તેનાથી પોતાનો દોષ અભાવવા લાગ્યા
આ પ્રકારે પશ્ચાત્તાપ કરતા કરતા વિશુદ્ધ ભાવનાથી ગુરુને પણ કેવલી જ્ઞાન
પ્રાપ્ત થયુ

આ દષ્ટાન્તનો સાર એ છે કે વિનિત શિષ્ય પોતાની વિશુદ્ધિની સાથે
સાથે ગુરુ મહારાજની પણ વિશુદ્ધિનું કારણ બને છે એટલે શિષ્યોએ આ
રીતે વિનીત થવું જોઈએ ॥૧૩॥

ગુરુ-ચિત્તાનુગામી શિષ્યના ચિન્હોને આ ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર બતાવે
છે નાપુદ્ધો इत्यादि,

અન્વયાર્થ—અપુદ્ધો કિંચિ ન વાગરે-અપુદ્ધઃ કિંચિત્ ન વ્યાકુર્યાત્ ગુરુ
મહારાજ ન્યા સુધી કોઈ વાત ન પૂછે ત્યા સુધી શિષ્યનું કર્તવ્ય છે કે તે
કોઈ પણ વિપયમા કાંઈ ન કહે પુદ્ધો વા નાલિય વણ-પુદ્ધોવા અલીકનવદેત્

જ્ઞાનમુત્પન્નમ્, તતઃ કેવલજ્ઞાનપ્રમાણસૌ સમપ્રદેશ इय यदन् गुरुणा प्रोक्तः—
 मार एव सारः, अधुना कीदृशः समप्रदेशे इय यद्व्यसि ? शिष्येणोक्त-युष्मत्प्र-
 सादान्मम यदन सम भवति । पुनर्गुरुणोक्तम्—किं रे ! ज्ञान समुत्पन्न तय । शिष्ये-
 णोक्तम्—एयम् । पुनर्गुरुणा प्रोक्तम्—प्रतिपाति, अप्रतिपाति या ज्ञानमुत्पन्नम् ? ।
 तेनोक्तम्—अप्रतिपाति । ततो गुरुः पश्चात्ताप कुर्यान् यदति—हा ! मया केवली आशा-
 तितः—इत्युक्त्वा शिष्यशिरसि रजोहरणदण्डप्रहारजनित रुधिर प्रगाह पश्यन् पुनः

પ્રાસકર ઘાતક કર્મોંકા નાશકર ઉસ શિષ્ય ને કેવલજ્ઞાન કો પ્રાસ
 ક્રિયા । કેવલ જ્ઞાન કે પ્રભાવ સે યહ ગુરુકો ઉસ પ્રકાર અવ લેજાને લગા
 કિ માનો સમ પ્રદેશમે હી વહ ચલ રહા હો । ગુરુજીને કહા કિ માર હી
 સાર હૈ, ઇતના માર ને પર અવ ત્ સીધા ચલને લગા હૈ । શિષ્યને કહા
 મહારાજ આપકે પ્રભાવસે હી યહ સત્ર કુઝ હો રહા હૈ—અર્થાત્ પહિલે ચલતે
 સમય ઊંચી નીચી જગહ મે મેરા પૈર પડતા થા સો આપકો કષ્ટ હોતા થા ।
 પર અવ નહી પડતા હૈ અતઃ સમભૂમિ મે ચલને કી તરહ મેં ચલ રહા
 હૂ । ગુરુ મહારાજ ને કહા તો ક્યા તુજે જ્ઞાન ઉત્પન્ન હો ગયા હૈ ? શિષ્યને
 કહા હા ! પુનઃ ગુરુ મહારાજ ને કહા વહ જ્ઞાન પ્રતિપાતિ ઉત્પન્ન હુઆ હૈ
 યા અપ્રતિપાતિ ઉત્પન્ન હુઆ હૈ । શિષ્યને ઉત્તર દિયા મહારાજ ! અપ્રતિ-
 પાતિ જ્ઞાન ઉત્પન્ન હુઆ હૈ । વાદ ગુરુ ને કહા ! હાય ! મેં ને કેવલી કી
 હસ સમય આશાતના કી હૈ । હસ પ્રકાર કહ કર ગુરુ જી શિષ્ય કે
 શિર પર રજોહરણ કે દણ્ડ કે પ્રહાર સે વહતે હુળ રુધિર કો દેખ-દેખ

નાશ કરી તે શિષ્યે કેવલ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કર્યું કેવલજ્ઞાનના પ્રભાવથી તે
 ગુરુને એવા પ્રગરે લઈ જવા લાગ્યો કે બધે તે સમપ્રદેશમા ચાલી રહ્યા
 હોય ગુરુજીએ કહ્યું કે “ માર જ સાર છે ” આટલું મારવાથી હવે તુ
 સીધો ચાલવા લાગ્યો છે, શિષ્યે ડહુ મહારાજ ! આપના પ્રભાવથી જ આ
 સઘળું બની રહ્યું છે અર્થાત્ પહેલા ચાલતી વખતે ઉંચી નીચી જગ્યામા
 મારા પગ પડતા હતા જેનાથી આપને કષ્ટ થતું હતું પણ હવે પડતા નથી
 એટલે સમભૂમિમા ચાલવાની માફક હું ચાલુ છું ગુરુ મહારાજે કહ્યું કે
 તું તને જ્ઞાન ઉત્પન્ન થઈ ગયું છે ? શિષ્યે ડહુ હા ! ફરી ગુરુ મહારાજે
 કહ્યું, તે જ્ઞાન પ્રતિપાતિ ઉત્પન્ન થયું છે કે અપ્રતિપાતિ શિષ્યે કહ્યું
 મહારાજ ! અપ્રતિપાતિ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું છે આથી ગુરુએ કહ્યું, અહાહા !
 મેં કેવલીની આ સમયે આશાતના કરી છે આ પ્રગરે કહીને ગુરુજીએ
 શિષ્યના શીર ઉપર રજોહરણના દડના પ્રહારથી વહેતા રૂધીરને બેઈ વારવાર

उक्तच—लोभी पश्येद्धनप्राप्तिं, कामिनीं कामुकस्तथा ।

भ्रान्त पश्येदधोन्मत्तो न किञ्चिच्च कुधाकुलः ॥१॥

अन्वच्च—अपकारिणि चेत् क्रोधः क्रोत्रे क्रोधः कथं न ते ।

धर्मार्थकाममोक्षाणां चतुर्णां परिपन्थिनि ॥ २ ॥

क्रोधस्यासत्यकरणे उदाहरणम् । यथा—कस्यचित् कुलपुत्रस्य भ्राता वैरिणा हतः ।

“लोभी आत्मा धनकी प्राप्ति की चिन्ता में ही मस्त बना रहता है। कामुक कामिनी में मस्त है। उन्मत्त सर्वत्र भ्रान्ति युक्त बना रहता है। परन्तु क्रोध से आकुल हुआ आत्मा देखता हुआ भी अन्धा बना रहता है ॥१॥”

इस क्रोध को निवारण करना हो तो इस प्रकार की भावना माननी चाहिये जैसे—

“ हे आत्मन् ! तू अपने अपकार करनेवाले पर जिस प्रकार क्रोध करता है उसी प्रकार इस अपकार करने वाले क्रोध पर क्रोध क्यों नहीं करता । क्यों कि यह तेरा बड़ा भारी अपकारी है । कारण कि इसके सद्भाव में धर्म, अर्थ, काम एवं मोक्ष का सर्वथा विनाश हो जाता है । अतः चतुर्वर्गका विनाश करने वाला होने से यह तेरा सबसे अधिक अपकारी है । क्रोध पर क्रोध करना इसका मतलब है कि क्रोध कभी नहीं करना चाहिये ॥ २ ॥ ”

क्रोध को असत्य करने में दबा देने में—दृष्टान्त इस प्रकार है—

किसी कुलपुत्र के भाई को उसके बैरी ने मार डाला। वह कुल-

દોહી આત્મા ધનની પ્રાપ્તિની ચિંતામાં જ મન્ત બની રહે છે, ઠામુઠ ઠામિનીમાં મન્ત છે, ઉન્મત્ત સર્વત્ર બ્રાતિયુક્ત બની રહે છે પરંતુ ક્રોધથી વ્યાકુલ બનેલ આત્મા જોવા છતાં પણ આધરો બની રહે છે ॥૧॥

આ કોધનું નિવારણ કરવું હોયતો આ પ્રકારની લાવના કરવી જોઈએ કે હે આત્મા ! તું તારા ઉપર અપકાર કરવાવાળા ઉપર જે પ્રકારે કોધ કરે છે એ પ્રકારે તે અપકાર કરવાવાળા કોધ ઉપર કોધ કેમ નથી કરતો કેમકે એ તારો ખુબ મોટો અપકારી છે કારણ કે તેના મહાલાવમા ધર્મ, અર્થ, નામ અને મોક્ષનો નર્વથા વિનાશ થાય છે એથી ચતુર્વર્ગનો વિનાશ કરવાવાળા હોવાથી એ તારો બધાથી વધુ અપકારી છે કોધ પર કોધ કરવો એનો મતલબ છે કે કોધ ઠી ન કરવો જોઈએ

ક્રોધને દબાવી દેવામા દષ્ટાત આ પ્રકારે છે—

डोई कुणपुत्रना लाईने तेना वेरीये भारी नाभ्यो ते कुणपुत्र भरल

અય મ્ભાઃ-ગુરુગા નિર્ભર્ત્સને કૃતે સતિ ઋદાચિત્ ક્રોધોત્પત્તો સત્યા તસ્ય કદુરુવિપારુમનુચિન્ત્ય ક્ષમયા ત પરિહરેત્, ક્રોધો હિ સર્માનર્થકરઃ સઃકલશુભહરઃ તપઃ સયમોદ્યાનદાર્ઙ્ગલન' સમમાયજલદપટલોપિકિરણપચ્છપનઃ શાન્તિસુચાકરતમ' સઃકલસદ્ગુણસરોજનહિમઃ ચિત્તોદ્વેજકઃ શત્રુતાર્થકઃ સઃકલપિપદામાસ્પદ જનપદ વિપ્લવયતિ ।

૧-તમઃ=રાહુઃ ।

નાલિયવળ-ચૂટો વા અલીક ન વદેત્) યદિ પ્રસંગ વશ કિસી વિષય મે ગુરુ મહારાજ પૂંઠે મી તો ઉસ મે કૂઠ નહી વોલના ચાહિયે । (કોહ અસચ્ચ કુલ્લિજ્ઞા-કોપ અસત્ય કુર્યાત્) કિસી નિમિત્ત સે ઉત્પન્ન હુણ ક્રોધ કો શીઘ્ર હી દવા દેના ચાહિયે ।

ભાવાર્થ-કિસી કારણ વશ યદિ ઋદાચિત્ ગુરુ મહારાજ શિષ્ય કો કઠિન વચન સે શિક્ષા દે તો ઉસ સમય ક્રોધ કા ઋદુઆ ફલ સમજકર ઉત્પન્ન ટુવે ક્રોધ કો ક્ષમા સે દના દેવે । કારણ કિ ક્રોધ સમસ્ત અનર્થો કો એક મજબૂત જડ હૈ । સઃકલ કલ્યાણો કા વિનાશક હૈ । સયમરૂપી ઉદ્યાન કો ભસ્મ કરને કે લિયે યહ દાવાનલ કી જ્વાલા જૈસા ભયકર હૈ । સમતારૂપી મેઘઘટાઓ કો વિક્ષિપ્ત કરને કે લિયે યહ ક્રોધ પ્રવચ્છપવન કે જૈસા હૈ । શાન્તિરૂપી ચન્દ્રમંડલ કે ગ્રસને કે લિયે રાહુ જૈસા, સઃકલ સદ્ગુણરૂપી કમલવન કો દગ્ધ કરને કે લિયે હિમપાત જૈસા કહા હૈ । ક્રોધ સે ચિત્ત મે ઉદ્વેગ ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઓર ક્રોધ સે હી શત્રુતા કી વૃદ્ધિ હોતી હૈ । જિસ જનપદ (દેશ) મે ઇસ ક્રોધ કા આવાસ હો જાતા હૈ વહ સઃકલ વિપત્તિઓ કા સ્થાન બનકર દેશ આદિ કો નષ્ટ કર દેતા હૈ । કહા મી હૈ—

એ પ્રસંગવશ ડોઈ વિષયમા ગુરુ મહારાજ પૂછે તો પણ એમા બુદ્ધિ નહી બોલવુ બેઈએ કોહ અસજ્જકુલિજ્ઞા-કોપ અસત્ય કુર્યાત્ ડોઈ નિમિત્તથી ઉત્પન્ન થયેલા ક્રોધને જલદીથી દબાવી દેવો બેઈએ

ભાવાર્થ—કોઈ ડારણવશ એ કદાચ ગુરુ મહારાજ શિષ્યને ડઠીન વચ નથી શિક્ષા આપે તો તે સમયે ક્રોધનુ ડડવુ ડૂળ સમજી ઉત્પન્ન થયેલ ક્રોધને ક્ષમાથી દબાવી દે ડારણ કે ક્રોધ સમસ્ત અનર્થોની એક મજબૂત જડ છે બધા કલ્યાણોનો વિનાશક છે સયમરૂપી ઉદ્યાનને ભસ્મ કરવા માટે દાવાનળની જ્વાળા બેવો ભયડર છે સમતારૂપી મેઘ ઘટાઓને વેરવિખેર કરવા માટે આ ક્રોધ પ્રચડ પવન બેવો છે શાંતિરૂપી ચન્દ્રમંડળને અસવા માટે રાહુ બેવા મડળ મદ્ગુણરૂપી કમળવનને દગ્ધ કરવા માટે હિમપાત બેવો ડહેલ છે ક્રોધથી ચિત્તમા ઉદ્વેગ ઉત્પન્ન થાય છે અને ક્રોધથીજ શત્રુતાની વૃદ્ધિ થાય છે જે જનપદ (દેશમા) આ ક્રોધનો આવાસ થાય છે તે સઢલ વિપત્તિઓનુ સ્થાન બની દેશ આદિનો નાશ કરે છે ડહુ પણ છે—

તતસ્તેન કુલપુત્રેણ કથિતમ્-તર્હિ કથ સ્વરોપ સફલીકરોમિ ? જનન્યા પ્રોક્તમ્
-વત્સ ! સર્વત્ર ન રોપઃ સફલીક્રિયતે । માતૃવાક્યાત્ કુલમિત્રેણ સ વન્ધુવાતકો
મુક્તઃ । તતોઽસૌ તયોશ્વરણેષુ નિપત્ય સ્વાપરાધ ક્ષામયિત્વા ગતઃ । એવ કુલ-
પુત્રવત્ ક્રોધમસત્ય કુર્યાત્ ।

તથા-અપ્રિય=શિક્ષાર્થ ગુરોઃ ઋદુવચન, પ્રિય=પ્રિયમિત્ત-દિતમિત્યર્થઃ, ધારયેત્=

માતા કે ઇસ પ્રકાર વચન સુનકર કુલપુત્ર ને કહા-ટીકા હૈં યહ
અવધ્ય હૈં પરન્તુ હે જનનિ ! યહ રોપ જો મુક્તે ઉત્પન્ન હુઆ હૈં ઉસે કૈસે
અત્ર સફલ કરૂં ? માતા ચોલી પ્રિય પુત્ર ! ઉત્પન્ન રોપ સર્વત્ર સફલ હી
કિયા જાય જેસા કોડ નિયમ નહીં હૈં । માતા કે ઇન વચનોસે સન્તુષ્ટ
હોકર કુલપુત્ર ને રોપ કો શાન્ત કરતે હુણ ઉસ અપને વન્ધુ કે ઘાત
કરને વાલે વૈરી કો વિના કિસી તકલીફ દિયે છોડ દિયા । ઉસ વૈરી
ને ભી ઉન દોનોંકે ચરણોં મે ગિરકર અપને અપરાધ કી ક્ષમા માગી
ઔર ખુશ હોતે હુણ અન્ત મે વહ અપને ઘર ચલા ગયા । પ્રત્યેક મુનિ
કા કર્તવ્ય હૈં કિ વહ કુલપુત્ર કી તરહ અપને ઉત્પન્ન હુણ ક્રોધ કો
વિફલ બનાને મે સચેષ્ટ રહે ।

(અપિય પ્રિય ધારિજ્ઞા-અપ્રિય પ્રિય ધારયેત્) શિષ્ય કા યહ
કર્તવ્ય હૈં કિ વહ ગુરુ મહારાજ કે દ્વારા કહે ગયે અપ્રિય વચનોં કો ભી
પ્રિયવચન હી માનકર હૃદય મે ધારણ કરે । ગુરુ મહારાજ કે વચન

એમના ઉપર મહાપુરૂષ પ્રહાર કરતા નથી, પરંતુ તેની રક્ષા કરે છે

માતાના આ પ્રહારના વચન સાંભળીને કુળપુત્રે ડહુ ઠીક છે આ અવધ્ય
છે પરંતુ હે માતા ! આ રોપ જે મારામા ઉત્પન્ન થયો છે તેને હું કઈ
રીતે શાન્ત કરે ?

માતાએ ડહુ પ્રિય પુત્ર ! ઉત્પન્ન થયેલ રોપ બધી રીતે મક્કળ કગવામા
આવે એવો ડોઈ નિયમ નથી, માતાના આવા વચનોથી સતુષ્ટ બની કુળપુત્રે
રોપને શાન્ત કરીને તેણે પોતાના બધુનો ઘાત કરનાર વૈરીને ડોઈ તડલીક
આપ્યા વગર ડોડી દીધો મારનાર વૈરીએ પણ બન્નેના ચરણોમા પડીને
પોતાના અપરાધની ક્ષમા માગી અને ખુશ થતો તે પોતાના ઘર તરફ ચાલી
ગયો પ્રત્યેક મુનિનું કર્તવ્ય છે કે કુળપુત્રની માફક પોતાનામા ઉત્પન્ન
થયેલ ક્રોધને દબાવવામા મચેષ્ટ ગહે

(અપિય પ્રિય ધારિજ્ઞા-અપ્રિય પ્રિય ધારયેત્) શિષ્યનું કર્તવ્ય છે કે
તે ગુરુ મહારાજ દ્વારા કહેવામા આવેલ અપ્રિય વચનોને પણ પ્રિય વચન
માની હૃદયમા ધારણ કરે ગુરુ મહારાજના વચન પરિણામમા સતપને

પુત્રમરણાર્ત્તધ્યાનયુક્તા જનની વિલોમ્ય સ કુલપુત્રસ્ત વૈરિણં મૃદીત્વા માતૃઃ સમિપમાનીયાત્રીત્-અરે ! વન્ધુઘાતક ! અનેનાસિના ત્યા કુત્ર હન્યામ્, તેનાતિમી-તેન કથિતમ્ યત્ર શરણાગતા ન હન્યન્તે તત્ર । एतद्वचनं श्रुत्वा कुलपुत्रेण जननीमुखं विलोम्बितम् । जनन्या च मध्यस्थभागमलम्ब्य सजात-रूपाया निगदितम्-हे पुत्र ! शरणागता न हन्यन्ते । यतः—

સરણાગયા ય વીસ, -ત્યા પળયા વસણપત્તા ય ।

રોગી અજગમા ય, સપ્પુરિસા ણેવ પહરતિ ॥

છાયા—શરણાગતાશ્ચ વિશ્વસ્તાન્ પ્રણતાન્ વ્યસનમાપ્તાશ્ચ ।

રોગિણઃ અજગમાશ્ચ સત્પુરુષા નૈવ પ્રહરન્તિ ॥

પુત્ર પુત્રમરણ જનિત દુઃખ સે આર્તધ્યાન કરતી હુઈ માતા કો દેલકર શીઘ્ર હી અપને ભાઈ કે ઉસ ઘાતક કો પકડ કર માતા કે સન્મુલ્ક ઉપસ્થિત કર કહા અરે વન્ધુ ઘાતક ! ચોલ તુજે ઇસ તલવાર કે દ્વારા કહાં પર મારું । ઉસને ડરતે હુળ કહા-જહા શરણ મે આયે હુળ પ્રાણી નહી મારે જાતે હૈ વહી પર આપ મુજે મારે । વન્ધુ ઘાતક કે ઇસ પ્રકાર વચન સુનકર કુલપુત્ર ને માતા કે મુલ્કની ઓર દેલા । માતા ને ધૈર્ય ધારણ કર દયાયુક્ત હોતે હુળ કહા કિ હે વેદા ! શરણ મે આયે હુળ કો વીર પુરુષ મારા નહી કરતે હૈ । કયો કિ ઇતને પ્રાણી અવધ્ય હોતે હે—

સરણાગયા ય વીસ-ત્યા પળયા વસણ પત્તાય ॥

રોગી અજગમા ય, સપ્પુરિસા ણેવ પહરતિ ॥ ૧ ॥

ગાથાર્થ—શરણાગત, વિશ્વાસપાત્ર, કષ્ટ મે પડા હુઆ, રોગી ઓર અપગ, ઇનકે ડુપર મહા પુરુષ પ્રહાર નહી કરતે હૈ અર્થાત્ ઇનકી રક્ષા કરતે હૈ ॥

જનિત હુ બીધી આર્તધ્યાન કરતી માતાને જોઈ તુરતજ પોતાના ભાઈના એ ઘાતકને પકડીને માતાની સન્મુખ ઉભો રાખી ડહુ, અરે બધુ ઘાતક ! જોલ તને આ તરવાર કયે સ્થળે મારૂ તેણે કરીને કહ્યું-જન્યા શરણમા આવેલા પ્રાણીને મારવામા નથી આવતા એ ત્રણે આપ મને મારો બધુને મારનારના આ પ્રકારના વચનને સાલળી કુળપુત્રે માતાના મુખની સામે જોયુ માતાએ ધૈર્ય ધારણ કરી દયાયુક્ત બની કહ્યું કે હે વેદા ! શરણમા આવેલાને વીરપુરુષો કદી મારતા નથી કેમકે આટલા પ્રાણી અવધ્ય હોય છે

સરણાગયા ય વીસ, -ત્યા પળયા વસણપત્તા ય ।

રોગી અજગમા ય, સપ્પુરિસા ણેવ પહરતિ ॥ ૧ ॥

ગાથાર્થ—શરણાગત, વિશ્વાસપાત્ર, કષ્ટમા પડેલા, રોગી અને અપગ,

ઇદમત્ર વોધ્યમ્—યથા ગુરોરાત્રયા મિત્તાચર્યા ગતઃ શિષ્યઃ શ્રાવકઃ
પરિષ્ઠઃ, તત્ર મદ્રમાસપત્નો વાર્મિકો ધર્માનુગો વર્મસેવી વર્મિષ્ઠો ધર્મરયાતિર્મા-
નુરાગી ધર્મપ્રલોભી ધર્મજીવી ધર્મપ્રરજ્જનો ધર્મશીલઃ શ્રાવકો મુનિ દૃષ્ટા સપ્તાષ્ટપદાનિ
તદભિમુલમાગચ્છન્ હૃષ્ટસ્તુષ્ટઃ પ્રસન્નચિત્તઃ પ્રીતમનાઃ પરમસૌમનસ્યયુક્તો મુનિદ-
ર્શનજનિતહર્ષયશ્ચિર્ષ્ણમાનસસ્ત વન્દિત્વા નમસ્કૃત્ય પુનઃ પુનઃ સ્તુવન્ વદતિ—

લાભ મે, બલાભ મે, સુખ મે, દુઃખ મે, જીને મેં મરણે મે, માન
મેં, અપમાન મેં તથા નિંદા જૌર પ્રશસા મે એક સાધુ હી એસા હૈ જો
સમાન રહતા હૈ । યદા ડસ પ્રકાર સમજના ચાહિયે—ગુરુ કી આજ્ઞા પ્રાપ્ત
કર હી તો શિષ્ય મિત્તાચર્યા કે લિયે ગૃહસ્થો કે ઘર જાતા હૈ । ગૃહસ્થ
ભી અપને પર પર પધારે દુષ્ણ સાધુ કે દર્શન કર અપને આપકો વહુત
હી પુણ્યશાલી માનતા હૈ । કયો કિ એસે ગૃહસ્થજન પ્રકૃતિ સે મદ્રપરિ-
ણામી એવ ધર્માનુગ-વર્મકા અનુસરણ કરને વાલે હોતે હૈ । ધર્મ સેવી
હોતે હૈ ઔર વર્મિષ્ઠ હોતે હૈ । વર્મહ્યાતિ-ધર્મકા ઉપદેશ દેનેવાલે એવ
ધર્માનુરાગી-ધર્મ મે અનુરાગ રચને વાલે હોતે હૈ । ધર્મપ્રલોભી ઔર
વર્મજીવી હોતે હૈ । ધર્મપ્રરજ્જન ઔર ધર્મશીલ હોતે હૈ । યે મુનિ કો
ઘર પર આતે દુષ્ણ દેખકર સર્વ પ્રથમ ઉનકા વિનય કરને કે નિમિત્ત
સાત આઠ પગ ઉનકે સમક્ષ જાતે હૈ । હર્ષ સે સતુષ્ટ ચિત્ત હોકર એસે
ફલ જાતે હૈ કિ માનો કોઈ અપ્રવ નિધિ કા હી ઇન્હે લાભ હુઆ હૈ ।

લાભમા, બલાભમા, સુખમા, દુઃખમા, જીવવામા, મરણમા, માનમા,
અપમાનમા, તથા નિંદા અને પ્રશસામા એક સાધુજ એવા છે જે સમાન
રહે છે અહિ એ પ્રકારે મનબળુ બોધએ—ગુરુની આજ્ઞા મેળવીને પછીજ
શિષ્ય મિત્તાચર્યા માટે બ્રહ્મચોને ઘેર બંધ છે બ્રહ્મ-થ પણ પોતાના ઘેર
પધારેલા સાધુના દર્શન કરી પોતાને બહુજ પુણ્યશાળી માને છે કેમકે
એવા ગૃહસ્થજન પ્રકૃતિથી ભદ્ર પરિણામા તેમજ ધર્મનું અનુસરણ કરવાવાળા
હોય છે, ધર્મ સેવી હોય છે અને ધર્મિષ્ઠ હોય છે ધર્મહ્યાતિ-ધર્મનો ઉપદેશ
દેવાવાલા એટલે ધર્માનુરાગી-ધર્મમા અનુરાગ રાખવાવાળા હોય છે ધર્મપ્રલોભી
અને ધર્મભ્રષ્ટ હોય છે ધર્મ પ્રરજ્જન અને ધર્મશીલ હોય છે મુનિને ઘેર
આવતા બોધને સર્વ પ્રથમ તેના વિનય કરવા નિમિત્ત સાત આઠ પગલા એમની
સામે બંધ છે હર્ષથી નતુષ્ઠ ચિત્ત બનીને એવા કુલાતા હોય છે કે બહુ
કેઇ અપૂર્વ નિધિનો એમને લાભ થયો હોય, ચહેરો પ્રસન્ન થઈ બંધ છે, મનમા

મનસા ભાવયેત્ । ગુરોર્વચન દિ પરિણામે તાપોપશ્વમક રત્નત્રયપરિશોધક શાન્તિમુખા-
સંમૃત પરમહિતમ્, આમ્રફલમિત્યાદી કદુરુ, મધ્યેઽમ્લરસયુતમ્, અન્તે ચાપૂર્વાસ્વાદ-
જનકં ભવતીતિ મત્વા પ્રિયમેવ મન્યેતેતિ ભાવ ।

યદ્વા-પ્રિય=પ્રીતિજનક સ્તુત્યાદિ, અપ્રિયમ્=અપ્રીતિકારક નિન્દાદિ, ધારયેત્=
સમ જાનીયાત્ । ભિક્ષાચર્યાદૌ પ્રિયમપ્રિય યા વચન શ્રુત્વા સમભાવનયા તત્ તિતિક્ષત,
તત્ર રાગ દ્વેષ વા ન કુર્યાદિત્યર્થઃ । ઉક્ત ચ ભગવતા—

લાભાલાભે સુહે દુઃખે, જીવિષ મરણે તદ્વા ।

સમો નિંદાપસસાસુ, તદ્વા માણાવમાણઓ ॥ (ઉત્ત૦ ૧૯અ)

પરિણામ મે સતાપ કો મિટાને વાલે રત્નત્રય કો પરિ શુદ્ધ કરને વાલે,
શાન્તિરૂપી અમૃત કે સમુદ્ર પરમ હિતકારી તથા આમ્રફલ કે સમાન
આદિ મે કદુક, મધ્ય મે આમ્લરસયુક્ત ણ્વ અન્ત મે અપૂર્વ રસ કા
આસ્વાદ કરાને વાલે હોતે હૈ । ઇસલિયે ગુરુ મહારાજ કે વચન કો પ્રિય
માનકર હી ઉનકા સેવન કરતે રહના ચાહિયે યહી વિનીત શિષ્ય કા
કર્તવ્ય હૈ । અથવા—“ ધારિજ્ઞા પ્રિયમપ્પિય ” ઇસકા અભિપ્રાય યહ બી
હૈ કિ સાધુ જબ ભિક્ષાચર્યા આદિ કે લિયે જાવે તય ઉસ સમય યદિ
કોઈ છોટે મીઠે વચન બી કહે—નિંદા ણ્વ સ્તુતિ બી કરે તો બી ઉસમેં
ઇસે પક્ષપાતી નહી હોના ચાહિયે—દોનો પર સાધુ કા સમાન ભાવ હી
હોના ચાહિયે । ઉસ પર રાગ ણ્વ દ્વેષ કરના સાધુકા કર્તવ્ય નહી હૈ ।

લાભાલાભે સુહે દુઃખે । જીવિષ મરણે તદ્વા ॥

સમો નિંદા પસસાસુ । તદ્વા માણા વ માણઓ ॥ (ઉ ૧૯અ)

મટાડવાવાળા રત્નમયને પરિશુદ્ધ ડરવાવાળા શાન્તિરૂપી અમૃતના સમુદ્ર પરમ
હિતકારી તથા આમ્રફળ જેવા શુદ્ધઆતમા તુરા, મધ્યમા આમ્લરસ યુક્ત
તથા અતમા અપૂર્વ રસનો આસ્વાદ કરવાવાળા હોય છે આ માટે ગુરુ
મહારાજના વચનને પ્રિય માનીને તેનું સેવન કરતા રહેવું બોધ્યું તે વિનીત
શિષ્યનું કર્તવ્ય છે અથવા—“ ધારિજ્ઞા પ્રિયમપ્પિય ” આનો અભિપ્રાય એવો
પણ છે કે સાધુ બન્યા પછી ભિક્ષા ચર્યા વગેરે માટે બન્ય ત્યારે તે સમયે કોઈ
ઘાઈ સાડ નરસુ વચન કહે—નિંદા અગર સ્તુતિ પણ કરે તો પણ એમા
તેમણે પક્ષપાતિ ન બનવું બોધ્યું બન્ને પર સાધુનો સમાનભાવ હોવો બોધ્યું
એના પર રાગ અગર દ્વેષ ડરવો એ સાધુનું કર્તવ્ય નથી

લાભાલાભે સુહે દુઃખે, જીવિષ મરણે તદ્વા ।

સમો નિંદાપસસાસુ, તદ્વા માણાવમાણઓ ॥ (ઉત્ત૦ ૧૯ અ)

તથા—કેચિદધાર્મિકા અનાર્યા મ્લેચ્છા અધર્મજીવિનોઽધર્માનુરાગિણોઽધર્મ-
શીલા વિવેકવિકલા સાધુ દૃષ્ટા નિન્દન્તિ હીલન્તિ ધ્વિસન્તિ—‘અય મ્માકો
નિ.સત્ત્વઃ કાતરો દામ્ભિકો ભિક્ષામાત્રોપજીગી કુર્ષિભરિર્ધૂમિભાસ્વરૂપો ગૃહે ગૃહે
ગૃહપાલ इव भ्रमति’ इत्यादि वचन श्रुत्वा मुनि. स्वात्मान नापरुर्पयेत् ।

અત્રોદાહરણમ્—કશ્ચિદ્ દૃષ્ટો મહાત્મા ભિક્ષાર્યમેઋસ્મિન્ ગૃહે ગત્વા તદ્ગૃહસ્વા-
મિનીં પ્રતિ કિં સચિત્તજલાદિસ્પર્શરહિતાઽસિ ન વેત્યાગયેન પૃષ્ટમાન્—ભગિનિ !

તથા કિતનેક એસે મી અધાર્મિક, મ્લેચ્છ, અનાર્યજન હેં કિ
જિનકા જીવન સત્ય ધર્મ કી વાસના સે યિલકુલ વિહીન બના હુઆ
હે, અધર્મ મે હી જિન્હેં વડાભારી અનુરાગ હૈ, પ્રકૃતિ મી જિનકી
અધર્મશીલ હૈ, વિવેક સે જો સર્વથા પરાઙ્મુખ હેં વે સાધુજન કો દેખતે
હી અપની નાક મોહે સિમોડને લગતે હે ઓર જો મન મે આતા હૈ વહી
વકને લગ જાતે હે—નિન્દા કરતે હ, હીલના કરતે હેં—ધ્વિસાતે હેં—કહતે
હે કિ દેખો તો સહી યહ યિચારા કિતના અપને આપકો મૂલતા હૈ તથા
કિતના કાયર બના હુઆ ફિર રહા હૈ કૈસે—કૈસે દમ રચ રહા હૈ જો
યહ વહા સે ભિક્ષા માગકર અપના નિર્વાહ કરતા હૈ । અપના હી પેટ
ભરના ઇસને સીખા હે । એસે જનો સે સસાર કી ક્યા મ્લાઈ હો સકતી
હે । યે તો કેવલ ઇસ પૃથિવી કે ભારભૂત હૈ જો કુત્તેકી તરહ ઘર ઘર મેં
પ્રતિદિન ભ્રમણ કરતે રહતે હે । ઇસ પ્રકાર કે વચન સુનકર સાધુ કો
ચાહિયે કિ વહ અપની આત્મા કો હલ્કી ન સમજે । ઇસી વિષય કો
એક ઉદાહરણ દ્વારા સ્પષ્ટ કિયા જાતા હૈ—

તથા કેટલાક એવા પણ અધાર્મિક મ્લેચ્છ, અનાર્યજન છે કે જેમનું
જીવન સત્ય ધર્મની વાસનાથી ખીલતુલ વિહીન અનેલ હોય છે અધર્મોભાજ
જેને ભારે અનુરાગ છે, પ્રકૃતિ પણ જેની અધર્મશીલ છે, વિવેકથી જે સર્વથા
પરાઙ્મુખ છે તે સાધુજનને બોધને પોતાના નાક તથા મોઢાને બગાડે છે
અને મનમા આવે તેવું બકવા લાગી જાય છે નિંદા કરે છે, હીલના કરે છે—
ખિસાય છે, કહે છે કે જુઓ તો ખરા આ ખીચારો કેટલો પોતાની જાતને
ભલે છે તથા કેવો કાયર બનીને ફરી રહ્યા છે, કેવા કેવા દલ રચી રહેલ છે,
જે અહિ તહિથી ભિક્ષા માગીને પોતાનો નિર્વાહ કરે છે પોતાનું જ પેટ
ભરવાનું એ શીખેલ છે આવા સાધુથી સસારની શું લલાઈ થઈ શકવાની
છે આ તો કેવળ આ પૃથ્વી ઉપર ભાર જેવા છે જે કુતરાની માફક ઘેર
ઘેર દરરોજ ભમતા રહે છે આ પ્રકારના વચન સાંભળી સાધુએ પોતાના
આત્માને હલકો માનતા ન બનવું બોધ્યું આ વિષયને એક ઉદાહરણ દ્વારા
સ્પષ્ટ કરવામા આવે છે—

‘ધન્યોઽસ્મિ, કૃતપુણ્યોઽસ્મિ, કૃતલક્ષણોઽસ્મિ માર્ગદર્શનેન, માર્ગદાગમન દરિદ્રસ્ય ગૃહે સ્વર્ણઘૃષ્ટિરિયં કામધેનુરિયં મમ સર્વસૌભાગ્યજનનમ્” इत्युक्त्वा स्वगृह सादर मानीय विपुलमशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं ददाति, दत्त्वा च पुनः पुनः स्तोति, तत्र मुनिः स्वात्मानं नोत्कर्षयेत् ।

चेहरा प्रसन्न हो जाता है । मन में एक प्रकार का विलक्षण सतोष आ जाता है, उस समय उसे बड़ा भारी आनन्द आता है । उस आनन्द में तल्लीन होता हुआ वह श्रावक उस समय एक प्रकार से अपने आपको भी भूल सा जाता है और चन्दना एवं नमस्कार कर भक्ति के आवेश से स्वयं अपने गुरु महाराज की स्तुति करता हुआ कहता है हे नाथ ! आज मैं धन्य हुआ हूँ कृतपुण्य हुआ हूँ और मेरी यह पर्याय सफल हुई है जो आपके दर्शन पाये । दरिद्र के घर में सुवर्ण की वर्षा के समान एवं कामधेनु के समान आप का मेरे घर पधारना मेरे परम सौभाग्य का उत्पन्न करने वाला एवं वृद्धि करनेवाला है । इसलिये पधारिये और घर को पावन कीजिये—इस प्रकार कह कर वह महात्मा को अपने घर लाता है और सादर उन्हें विपुल अशन, पान, खाद्य एवं स्वाद्य चार प्रकार का आहार देता है । फिर बारम्बार उनकी स्तुति करता है । ऐसी प्रशंसा सुनकर गृहस्थकी ऐसी विनय भक्ति देखकर साधु को फूल नहीं जाना चाहिये ।

એક પ્રકારનો વિલક્ષણ સતોષ આવી જાય છે એ સમયે એને ધ્યેયજ્ઞ આનંદ થાય છે એ આનંદમાં તત્લીન થતા થતા તે શ્રાવક એ સમયે એક પ્રકારથી પોતે પોતાને પણ ભુલી જાય છે અને વદના એવ નમસ્કાર કરી ભક્તિના આવેશથી સ્વયં પોતાના શુરુ મહારાજની સ્તુતિ કરતા કહે છે કે હે નાથ ! આજ હું ધન્ય બન્યો છું, કૃત પુણ્ય બન્યો છું, અને भारी આ પર્યાય સફળ બની છે જે આપના દર્શન થયા દરિદ્રના ઘરમાં સોનાના વરસાદ સમાન તેમ કામ ધેનુ સમાન આપનું મારે ઘર પધારવું મારા પરમ સૌભાગ્યને ઉત્પન્ન કરવાવાળું અને વૃદ્ધિ કરનાર છે આ માટે પધારો અને ઘરને પાવન કરો આ પ્રકારે કહી તે મહાત્માને પોતાને ઘર લાવે છે અને આદર માનથી તેમને વિપુલ અશન, પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્ય એમ ચાર પ્રકારનો આહાર આપે છે પછી વાર વાર તેની સ્તુતિ કરે છે એવી પ્રશંસા સાબળી, ગૃહસ્થની એવી વિનય ભક્તિ બોધ, સાધુએ કુલાઈ જવું ન બોધ્યો

यति-स्थूलस्य हृष्टपुष्टाङ्गस्य तत्र कथमल्पेनोदर भरिष्यति ? इत्यादि परिभयवचन श्रुत्वाऽपि स महात्मा समभाव समालम्ब्य स्वात्मान हीन न मन्यते स्म, तदा स उचितभिक्षा गृहीत्वा प्रतिनिवृत्तः । एष सर्वैर्मुनिभिर्भाव्यम् ॥ १४ ॥

आत्मनो दमने मत्प्रेय क्रोधनैफल्यं कर्तुं शक्यते तस्मात् तदुपदेशं तत्कालं चाह—
मूलम्—अर्प्णां चैवं दमेयं ववो अर्प्णां हुं खलु दुर्दमो ।

अर्प्णां दतो सुंही होईं अस्सि लोएँ परतंथ यँ ॥ १५ ॥

जया—आत्मा एव दमितव्यः आत्मा हु खलु दुर्दमः ।

आत्मानं दाम्यन् सुखी भवति, अस्मिन् लोके परत्र च ॥ १५ ॥

स्वामिनि ने कहा—चाह खूब कहा इतने सडमुसड तो हो रहे हो फिर भी थोडा आहार देने के लिये कह रहे हो थोडे से दिये गये आहार से भला उस हृष्टपुष्ट शरीर की तृप्ति कैसे हो सकेगी । इत्यादि उसके अपमान जनक वचन सुनकर भी वे महात्मा समभावशाली ही बने रहे और उन्होंने उसके वचन से अपने आपको हीन नहीं समझा । वहा से उचित भिक्षा लेकर फिर वे अपने स्थान पर वापिस आगये । इसी प्रकार कहने का मतलब यह है कि समस्त मुनिजनोंको अपने आपको प्रतिकूल संयोग में हीन नहीं मानना चाहिये ॥ १४ ॥

जो आत्मा का दमन करता है वही क्रोध को निष्फल कर सकता है इस लिये सूत्रकार आत्मा—अर्थात्—मन को दमन करने का उपदेश देते हैं एवं उसका फल भी कहते हैं—‘अर्प्णाचेव’ इत्यादि ।

वाड भूम ठहु, आटला अलमस्त जेवा तो जनी रडेस छे छता पछु थोडा आहार देवानु ठही रह्या छे थोडा आहारथी लवा आ अलमस्त शरीरनी तृप्ति ठही रीते थई थडथे इत्यादि जेना अपमान जनक वचन साधणीने पछु ते महात्मा समभावशाली न जनी रह्या अने तेना तेवा वचनोथी पोतानी जतने हीन नहि समज्या त्याथी उचित भिक्षा लईने पछी ते पोताना स्थान उपर आवी गया आ प्रकार कडेवानो मतलब जे छे के समस्त मुनि जेनाये पोत पोताने प्रतिकूल संयोगमा पछु दिन मानवु न जेई जे ॥ १४ ॥

जे आत्मानु दमन करे छे ते क्रोधने निष्फल करी शके छे आ माटे सूत्रकार आत्मा—अर्थात्—मनने दमन करवानो उपदेश आपे छे अने तेनु क्षण पछु कडे छे—अर्प्णाचेव० इत्यादि

સ્વસ્થાઽસિ, તપા કથિતમ્-ત્વમેનાસિ રોગી, અહ તુ સ્વસ્થૈનાસ્મિ મિત્તાદાનાર્થં મહાત્મના પ્રોક્તા સા ગૃહસ્થામિની યદતિ-ક્રિમત્ર તવ પિત્રોપાર્જન કૃત્વા સ્થાપિત, તદ્ ગ્રહીતુમગતોઽસિ, એતદ્ વચન શ્રુત્વા સ મહાત્મા પરાઘૃત. । તતો ગૃહસ્થામિની યદતિ-ઓહો ! મિત્તાર્થિનોઽપિ તૈત્તાગાન્ મદઃ, એહિ, એહિ, દદામિ મિત્તામ્, એવ તયાઽભિહિત. સન્ સ મહાત્મા પુનસ્તદ્ગૃહે મિત્તા ગ્રહીતુમાગતઃ । સ્તૂલાઃ સ્તૂલાશ્ચ-તસ્મો રોટિકાસ્તયા સમાનીતા., મહાત્મના પ્રાંત્કમ્-સ્તોક દેહિ, ગૃહસ્થામિની કથ-

કોઈ એક વૃદ્ધ મહાત્મા ભિક્ષાકે લિયે કિસી ણક ઘર પર પહુંચે। વહાં જાકર ગૃહસ્થામિનિ સે “ સચિત્ત જલાદિક કે સ્પર્શ સે રહિત હો કિ નહી ” ઇસ અભિપ્રાય સે પૂછા કિ વહિન ! સ્વસ્થ તો હો ? મહાત્મા જી કી વાત સુનકર ગૃહસ્થામિની કહને લગી ક્રિ મં તો સ્વસ્થ હી જ-રોગી તો તુમ હી હો । મહાત્માજી ને ફિર ડસસે ભિક્ષા દેને કે લિયે કહા તો જહ બોલી કિ યહા ક્યા તુમ્હારા ગાપ કમાકર રલ્લ ગયા હૈં જો લેને કે લિયે દૌડે આયે હો ? ઇન વચનોકો સુનકર મહાત્માજી વહા સે પીછે લૌટે । મહાત્માજી કો પીછા લૌટા હુઆ દેલ્લકર ગૃહસ્થામિનિ વઢવઢાતી હુઈ કહને લગી-ઓહો ! ભિક્ષાર્થીં હોકર કે ભીડતના અભિમાન । અચ્છા આઓ આઓ ઓર ભિક્ષા લે જાઓ । મૈ ભિક્ષા દેતી જ । ઇસ પ્રકાર જલ્લ ડસ ગૃહસ્થામિનિ ને કહા તો મહાત્મા ડસકે ઘર ભિક્ષા લેને કે લિયે પીછે આયે । વહ જલ્લ ડન્હે મોડી-મોડી ચાર રોડી દેને લગી તો મહાત્મા-જીને પુનઃ કહા વહિન યોડા આહાર દો-યહ તો અધિક હૈ । તલ્લ ગૃહ

કોઈ એક વૃદ્ધ મહાત્મા ભિક્ષા માટે કોઈ એક ઘર પહોંચ્યા ત્યાં જઈ ગૃહસ્થની સાથે “ સચિત્ત જળાદિકના સ્પર્શથી રહિત છે કે નહીં ” આ અભિપ્રાયથી પૂછ્યું કે, બહેન ! સ્વસ્થ છે ને ? મહાત્માજીની વાત સાંભળીને ગૃહસ્થની સ્ત્રી ડહવા લાગી કે હું તો સ્વસ્થ જ છું-રોગી તો તમેજ છો મહાત્માજીએ પછી તેને ભિક્ષા આપવા કહ્યું તો એ બોલી કે, અહીં ક્યા તમારો બાપ ડમાઈને રાખી ગયેલ છે, જે લેવા માટે દોડી આવ્યા છે ? આ વચનોને સાંભળીને મહાત્માજી ત્યાંથી પાછા ફર્યા, મહાત્માજીને પાછા ફરેલા જોઈ ગૃહસ્થની સ્ત્રી બડબડાટ કરતા કહેવા લાગી, ઓહો ! ભિક્ષાર્થીં હોવા છતાં પણ આટલું અભિમાન ! આવો ભિક્ષા લઈ આવ હું ભિક્ષા આપુ છું આ પ્રકારે એ ગૃહસ્થની સ્ત્રીએ કહ્યું તો મહાત્મા એને ઘર ભિક્ષા લેવા પાછા ગયા તે જ્યારે તેને મોટી મોટી ચાર રોટલી દેવા લાગી તો મહાત્માજીએ કહ્યું બહેન થોડો આહાર આપો-આ તો ધણુ છે ત્યારે ગૃહસ્થની સ્ત્રીએ -

ઉક્તચ—જઓ જઓ સંચરઈ, મળો ચચલમથિર ॥

તઓ તઓ નિયમિય, કુજ્જા અપ્પમિ ત ધિર ॥૧॥

છાયા—યતો યતઃ સચરતિ મનઃ ચચલમથિરમ્ ।

તતસ્તતો નિયમ્ય કુર્યાત્ આત્મનિ તત્ સ્થિરમ્ ।

સૂર્યોદયે સતિ શીતવેદના નિવૃત્તવન્મનોવિજયે સતિ સ્કલદુઃખાનામાત્યન્તિક નિવૃત્તિર્ભવતિ । અવિજિત મનસ્તત્ત્વજ્ઞાન વિનાશયતિ તપઃ સયમશિખરાદાત્માન

જાગ્રત હો સકતી હૈ । આત્મા શબ્દ કા અર્થ યહૌ પર મન હૈ । ક્યૌં કિ ઇસીકા દમન કિયા જાતા હૈ । જીવ આત્મા ઇસકા દમન કરને વાલા હૈ । દમન કરને સે આત્મા કો સચ સે વડા ભારી લાભ યહ હોતા હૈ કિ જિસ પ્રકાર સૂર્યકે ઉદય હોને પર શીતવેદના કી નિવૃત્તિ હો જાતી હૈ ડસી પ્રકાર મનકો જીત લેને પર આત્મા સે સ્કલ દુઃખો કી આત્યન્તિક નિવૃત્તિ હો જાતી હૈ । ઇસીલિયે શાસ્ત્રકારૌં કા યહ ઉપદેશ હૈ કિ “જઓ જઓ સંચરઈ મળો ચચલમથિર । તઓ—તઓ નિયમિય કુજ્જા અપ્પમિ ત ધિર ॥ યહ અસ્થિર ચચલ મન જિન—જિન પદાર્થોંકી ઓર જુકે—ઝનમે ચલે—ઝસે વહાં સે ચેંચકર મોક્ષાભિલાષી કા કર્તવ્ય હૈ કિ વહ ડસે અપની આત્મા મે સલગ્ન કરે । જવતક મન સ્થિર નહી હોગા ડસકા નિગ્રહ નહી હોગા—તવ તક તત્ત્વજ્ઞાન આત્મા મે ઉત્પન્ન નહી હો સકતા હૈ । તત્ત્વજ્ઞાન કી જાગૃતિ દુષ વિના આત્મા કો હેય ઇવ ઉપાદેય પદાર્થોંકા વાસ્તવિક ભાન નહી હો સકતા । મનકી હી તો યહ ચચલતા

જ આત્મામા શાતી જાગી શકે છે આત્મા શબ્દનો અર્થ અહી મન છે કેમ કે આત્માનુ જ દમન કરવામા આવે છે જીવ આત્મા એનુ દમન કરવાવાળા છે દમન કરવાથી આત્માને મોટામા મોટો લાભ તો એ થાય છે કે જે પ્રકારે સૂર્યનો ઉદય થવાથી ઠંડીની વેદાનાની નિવૃત્તિ થાય છે એજ રીતે મનને જીતી લેવાથી આત્માના સ્કળ દુઃખોની નિવૃત્તિ થઈ જાય છે આ માટે શાસ્ત્રકારોના આ ઉપદેશ છે કે—

“જઓ જઓ સંચરઈ, મળો ચચલમથિર ।

તઓ તઓ નિયમિય, કુજ્જા અપ્પમિ ત ધિર ॥”

આ અસ્થિર ચચલ મન જે જે પદાર્થોંની તરફ ઢળે—એમા ચાલે—એને ત્યાથી જે ચીને મોક્ષાભિલાષીએ પોતાના આત્મામા સલગ્ન કરી દેવુ જોઈ એ જ્યાં સુધી મન સ્થિર નહી હોય—ત્યાં સુધી એનો નિગ્રહ થનાર નથી—ત્યાં સુધી તત્ત્વજ્ઞાન આત્મામા ઉત્પન્ન થઈ શકતુ નથી તત્ત્વજ્ઞાનની જાગૃતિ થયા વગર આત્માને હેય અને ઉપાદેય પદાર્થોંનુ વાસ્તવિક ભાન થઈ શકતુ નથી

ટીકા—‘અપ્પા ચેવ’ં’ ઇત્યાદિ—

આત્મૈવ=મન एव, દમિતવ્યઃ=વશી કર્તવ્યો જેતવ્ય ઇત્યર્થઃ, ઇહાત્મશબ્દેન મનો ગૃહ્યતે તસ્યૈવ દમનીયત્વાત્ । આત્મા તુ દમકો યોઘ્યઃ । શબ્દાદિ વિષયેષુ પ્રવર્તમાન મનસ્તતઃ પ્રત્યાહત્ય સ્વાત્મનિ સ્થાપનીયમિતિ ભાવઃ ।

અન્વયાર્થ—(અપ્પાચેવ દમેયવ્યો-આત્મા एव દમિતવ્યઃ) મન હી દમન કરને યોગ્ય હૈ । (અપ્પા હુ સ્વલુ દુદ્દમો-આત્મા હુ સ્વલુ દુર્દમઃ) વ્યોં કિ મન હી દુર્દમ હૈ । (અપ્પા દત્તો અસ્સિ લોણ પરત્થ ય સુહી હોઈ-આત્માન દામ્પ્યન્ ઇહલોકે પરત્ત ચ સુખી ભવતિ) મનકો દમન કરને ચાલા જીવ નિયમ સે ઇસ લોક મે તથા પરલોક મે સુખી હોતા હૈ ।

ભાવાર્થ—સૂત્રકાર ઇસ ગાથા દ્વારા ઇન્દ્રિયોં કે વિષયોં મે પ્રવર્તમાન મન કે નિગ્રહ કરનેકા ઉપદેશ દે રહે હૈ । વે કહતે હૈં કિ ઇસલોક एव પરલોક મે યદિ સુખી હોના ચાહતે હો-તો મનકા નિગ્રહ કરો ઉસે અપને વશ મે કરો । જન તક ઇસકો વશ મે નહીં કિયા જાયગા તબ તક ઇસકા અધીન બના હુઆ આત્મા કમી મી કિસી મી ભવ મે સુખ શાતિ નહી પાયેગા । આત્મા હી મન કા દમન કર સકતા હૈ । દમન કરનેકા મતલબ યહ હૈ કિ જો મન ઇન્દ્રિયોંકે વિષયોં મે ગૃહ્ય બના હુઆ હૈ ઉસકો ઉનમે ગૃહ્ય નહીં બનને દેતા । યહી મનકા દમન કરના હૈ । મનકો વિષયોંસે દટાકર આત્મામે સ્થાપિત કરના ચાહિયે । તમી આત્મા મે શાતિ

અન્વયાર્થઃ—અપ્પા ચેવ દમેયવ્યો-આત્મા एव દમિતવ્યઃ—,

મનજ દમન કરવા યોગ્ય છે

અપ્પા હુ સ્વલુ દુદ્દમો-આત્મા હુ સ્વલુ દુર્દમઃ—,

કેમકે મનજ દુર્દમ છે

અપ્પા દત્તો અસ્સિ લોણ પરત્થ ય સુહી હોઈ ।

આત્માન દામ્પ્યન્ ઇહ લોકે પરત્ત ચ સુખી ભવતિ ।

મનનુ દમન કરનાર એવ આલોક અને પરલોકમા સુખી થાય છે

ભાવાર્થ—સૂત્રકાર આ ગાથા દ્વારા ઇન્દ્રિયોના વિષયોમા પ્રવર્તમાન મનનો નિગ્રહ કરવાનો ઉપદેશ આપી રહ્યા છે તેઓ કહે છે કે, આ લોક અને પરલોકમા જો સુખી થવા ચાહતા હો તો-મનનો નિગ્રહ કરો, અને ચોતાના વશમા રાખો । જ્યાં સુધી મનને વશ કરવામા ન આવત્યા સુધી એના આધીન બનેલો આત્મા ક્યારેય પણ-કોઈ પણ ભવમા સુખ શાંતિથી રહી શકવાનો નથી । આત્મા જ મનનુ દમન કરી શકે છે દમન કરવાનો હેતુ એ છે કે મન ઇન્દ્રિયોના વિષયમા વ્યાપ્ત બન્યું છે એને એમાથી દુર કરવું એજ મનનુ દમન કરવું છે મનને વિષયોથી હટાડી આત્મામા સ્થાપિત કરવું જોઈ એ ત્યારે

दृष्टतले उपनिष्ट आसीत् तदा तेन महात्मना ध्यानास्थायामेक श्वापदसकुल व्याजकुल विशाल महारण्य दृष्टम् । तत्रैको पुरुषस्तेन दृष्टः । स च सहस्रभुजो विस्तृतकायः सहस्रहस्तधृतैः सहस्रमुखैः स्वदेह ताडयन् भीतभीत इव चीत्कार कुर्वन्नितस्ततः पलायमानः शतयोनानि धामानः श्रमेण शिथिलायवः परवशः सन् पातालवद्गम्भीरे गगान्धकारे महान्धकूपे निपतितः । पुनरसौ तस्मादन्धकूपाद् बहिर्निःसृत पूर्वम् सहस्रमुखैः स्वदेह ताडयति तदनु महत्यामग्निज्वालाया शलभ इवासौ प्रविष्टः । पुनरसौ ततोऽपि बहिर्निःसृत्य कण्टकाकीर्णे महारण्ये इतस्ततो धावति, तदनु पुनः स्वदेहोपरि पूर्ववत्सहस्रमुखश्लपहार कुर्वन् स दृष्टः ।

बैठे हुए थे । मुख पर सदोरक मुखवस्त्रिका बँधी हुई थी, उन्हें उस ध्यान में एक विशाल जगल दिग्बलाई पड़ा । जो श्वापदोहिसक प्राणीयों से सकीर्ण एवं व्याप्त था । उस में उन्होंने एक महाकाय व्यक्ति जिसके हजार हाथ थे देखा । उसके सब ही हाथों में मुसल थे । वह इधर उधर भागता हुआ मुसलको शरीर पर मारता हुआ भयकर चीत्कार शब्द करता था । वह भागता भी इतना अधिक कि सौ योजन तक निकल जाता । जब वह थक जाता और उसका शरीर जब ढीला हो जाता तब वह पाताल के समान गम्भीर एक महान्धकूप में कि जिसमें गाढ़ अधिकार ही अधिकार था उसमें गिर जाता था । पीछे वहाँसे निकलना और इसी तरह अपने शरीर को हजारों मुसलोसे पीड़ता, राद में शलभ-(पतंग) की तरह एक महती अग्निज्वाला में प्रविष्ट हो जाता । पश्चात् वहाँ से भी निकल कर वह एक कण्टकाकीर्ण अरण्य में घुस जाता और वहाँ इधर उधर दौड़ता हुआ अपने शरीर को सहस्र मुसलो से पूर्वकी तरह

भेड़ा होता भेड़ा उपर होरासाथे भुजवस्त्रिका बाधेव होती अभने ओ ध्यानभा ओक विशाल जगल देखायु, ओ अनेक प्रकारना हिंसके प्राणीओथी लरेवु हुतु, तेमा ओमले ओ मडाकाय व्यक्ति नेने हलर हाथ छे तेवी नोध, ओना मधा हाथोभा मुखण हुता, ते अहिथी तही होउता होउता मुसलोने पोताना शरीर पर मारतो हुतो अने लयउर चित्कार शब्द उरतो हुतो, ओ ओटला नेरथी होउतो हुतो के सो योजन मुधी निकणी जतो थाक लागतो अने शरीर न्यारे ढीलु थछ जतु त्यारे ते भुजज उडा अने गाढ़ अधडारथी छवायेव कुवाभा कुडी पडतो, पाठो त्याथी निडणतो अने ओज रीते हलरेओ मुसलोथी पोताना शरीरने टीपतो भादभा शलभ (पतंग)नी भाइक ओक महती अग्नि न्वाणाभा पडतो अने त्याथी पछु नीकणीने ते महान डाटाओवाणा जगलभा घुसी जतो त्या पछु आभ तेम होउतो अने पडेवाणी जेम पोताना

પાતયતિ ઉન્માર્ગે પ્રાપયતિ ચતુર્ગતિઃસસારચક્રે ભ્રામયતિ નરકનિગોદાધનન્તદુઃખ
ર્ગે નિપાતયતિ રત્નત્રય લુપ્તયતિ આત્મગુણાન્ પાતયતિ જ્ઞાનાવરણીયાઘપ્તવિધં
કર્મોપાર્જયતિ । તસ્માન્મનો નિગ્રહ કુર્યાત્ ।

અગ્રોદાહરણમ્—

તથાહિ—एको लब्धिसपन्नो महात्मा उद्धतदोरकमुखःस्त्रिकः ध्याननिष्ठः सन्

હૈ જો અચ્છે-અચ્છે જ્ઞાનીજન મી સયમરૂપી શિખર સે ઢકદમ પતિત
હો જાતે હૈ ઓર નહીં સેવન કરને યોગ્ય માર્ગ મે મી પ્રવૃત્ત હો જાતે હૈ ।
ઇસસે ડનકી ચતુર્ગતિરૂપ સસાર મે પરિભ્રમણરૂપ દુર્દશા હી હોતી રહતી
હૈ । નરક ણ્ચ નિગોદ કે અનત દુઃખોં કો વે ભોગતે હૈ । ઇન સમસ્ત
દુઃખોં સે આત્મા કા સરક્ષણ કરનેવાલા જો રત્નત્રય ધર્મ હૈ-વહ્ ડનકા
લુટા જાતા હૈ । વે ચિલકુલ નિર્ધન બન જાતે હૈ । ઇન નિર્ધનતા મેં ઓર
મી અનેક જો આત્મા કે સદ્ગુણ હૈ ડનકા વિકાસ નહીં હોતે પાતા હૈ
ઇસ સ્થિતિ મેં ઇસ આત્મા કી ઇતની દયનીય સ્થિતિ હો જાતી હૈ, કિ
જ્ઞાનાવરણાદિક અષ્ટ પ્રકાર કે કર્મ ઇસ પર રાત ડિન ઝપના પ્રહાર
કરતે રહતે હૈ । ઇસકો ડસ સમય બચાનેવાલા કોઈ નહીં હોતા હૈ । ઇસ
લિયે મોક્ષાભિલાષી કા કર્તવ્ય હૈ કિ વહ્ મન કા નિગ્રહ કરે ।

इस विषय को एक उदाहरण द्वारा स्पष्ट किया जाता है—

कोई एक महात्मा जो लब्धिसपन्न थे, एक वृक्ष के नीचे ध्यानमे

મન એવુ ચચળ છે કે ભલભલા જ્ઞાનીજનને પણ સયમરૂપી શિખર ઉપરથી
એકદમ નીચે ગબડાવી મુકે છે, અને સેવન ન કરવા ચોચ માર્ગમા પ્રવૃત્ત
બનાવી દે છે આથી તેમની ચતુર્ગતિરૂપ સસારમા પરિભ્રમણ રૂપ દુર્દશા જ
થતી રહે છે નરક અને નિગોદના અનત દુખો તે ભોગવે છે આ સમસ્ત
દુખોથી આત્માનું રક્ષણ કરનાર જે રત્નત્રય ધર્મ છે-તે એની પાસેથી
લુટાઈ બાક છે, આથી બિલકુલ નિર્ધન બની બાક છે આ નિર્ધનતામા
આત્માના જે બીજા સદ્ગુણ હોય છે એનો પણ વિકાસ થતો નથી આ
પરિસ્થિતિમા આત્માની એટલી દયામય હાલત થઈ બાક છે, કે જ્ઞાનાવરણાદિક
આઠ પ્રકારના કર્મ રાત અને દિવસ એના પર પ્રહાર કરતા રહે છે આ સમયે
એને આમાથી કોઈ બચાવનાર હોતુ નથી આ માટે મોક્ષાભિલાષીનું કર્તવ્ય
છે કે, તે મનનો નિગ્રહ કરે

આ વિષયને એક ઉદાહરણ દ્વારા સ્પષ્ટ કરવામા આવે છે—

કોઈ એક મહાત્મા જે લ્બિસપન્ન હતા, એક વૃક્ષની નીચે ધ્યાનમા

અહમન્યો નાસ્મિ કિં તુ મનોનામ્ના પ્રસિદ્ધોઽસ્મિ ઇષ્ટાનિષ્ટશબ્દાદિવિષયે પ્રવર્ત
માનોઽહ તૃષ્ણારજ્જ્વા પ્રાણિન યધ્નામિ, તતસ્તમારમ્ભપરિગ્રહાઽસક્ત સંસારચક્રે
ભ્રામયન્ કદાચિદેવજાતૌ કદાચિન્નરજાતૌ કદાચિત્તિર્યગ્જાતૌ કદાચિત્ પૃથિ-
વ્યાદિસ્થાવરયોનિષુ દ્વીન્દ્રિયાદિ-ત્રસયોનિષુ અનન્તદુઃખ પ્રાપયામિ । યદા તુ
મનાદશેન મહાત્મના નિગૃહીતો ભવામિ તદા રત્નત્રયારાધન કારયામિ, મોક્ષમાર્ગે
સ્થાપયામિ, ક્ષપકત્રેણિમારોહયામિ । શનૈ. શનૈર્નિગ્રહાભ્યાસપ્રકર્યે સતિ શાસ્ત્રસદર્શિ-

નહી હૂ-મેરા નામ મન હૈ । ઇષ્ટ અનિષ્ટ શબ્દાદિક વિષયોં મે પ્રવૃત્તિ
કરના ઓર તૃષ્ણારૂપી રસી સે પ્રાણિયો કો જકડના યદી મુજે પ્રિય
હૈ । મુજે આનદ મી હસી મે આતા હૈ કિ જવ પ્રાણી આરમ પરિગ્રહ મે
આસક્ત હોકર સસાર ચક્રમે ઘૂમતા હૈ । મૈ હી તો ડનકી હસ સ્થિતિ
કા મૂલ કારણ બનતા હ । કમી મૈ જીવો કો દેવજાતિ મે, કમી મનુષ્ય
યોનિ મે કમી તિર્યગ્ગતિ મે, કમી પૃથ્વીયાદિક સ્થાવર યોનિ મે, કમી
દ્વીન્દ્રિયાદિક ત્રસ પર્યાયોં મે ઘુમાતા રહતા હૂ ઓર વહાકે અનત કષ્ટો
કા ડન્હે પાત્ર બનાતા હૂઆ વડા ખુશી હોતા રહતા હ । આપ જૈસે
મહાત્માઓં પર દુઃખ હૈ કિ મેરા વશ નહી ચલતા । કારણ કિ આપકે
સામર્થ્ય કે આગે મેરી શક્તિ સર્વથા સકુચિત હો જાતી હૈ । વહ
હસ દિશા મે ન વહ કર દૂસરી દિશા તરફ વહને લગ જાતી હૈ ।
હસલિયે મૈ નિગૃહીત હોકર આપ જૈસો સે રત્નત્રય કી આરાધના
કરવાતા હ । મુક્તિ કે માર્ગ મેં લગા દેતા હ તથા ક્ષપકત્રેણિ
પર મી ચઢા દેતા હ । જવ સાધુજનો કા મુજે નિગ્રહ કરને

હુ બીજે કોઈ નથી-મારૂં નામ મન છે ઇષ્ટ અનિષ્ટ શબ્દાદિક વિષયોમા
પ્રવૃત્તિ કરવી અને તૃષ્ણારૂપી રસીથી પ્રાણીઓને બાધવા એ મને પસંદ છે
મને આનંદ પણ એ વાતમા આવે છે કે બ્યારે પ્રાણી આરમ પરિગ્રહમા
આશક્ત બની સંસાર ચક્રમા ઘૂમે છે હું પોતેજ તેની આ સ્થિતિનું મૂળ
કારણ બનુ છું, કોઈ બખત હું જીવોને દેવ બનીમા, ક્યારેક મનુષ્ય યોનીમા,
ક્યારેક તિર્યંચ ગતિમા, બ્યારેક પૃથ્વી આદિ સ્થાવર યોનીમા, ક્યારેક એ
દ્વિન્દ્રિયવાળા ત્રસ પર્યાયોમા ઘૂમતા રહુ છું અને ત્યાના અનેક કષ્ટોનેા પાત્ર
બનાવી હું ખુશી થતા રહુ છું આપ જેવા મહાત્માઓ ઉપર મારો પ્રભાવ પડી
શકતો નથી એ વાતનું મને હું ખે છે કારણ કે આ આપના સામર્થ્ય આગળ
મારી શક્તિ સર્વથા સકુચિત બની બંધ છે તે આ દિશામા ન વહેતા બીજી
દિશા તરફ વહેતી હોય છે આ માટે હું નિગૃહીત બનીને આપ જેવાઓથી
રત્નત્રયની આરાધના કરાણુ છું મુક્તિના માર્ગમા લગાડી દઉં છું, અને ક્ષપક

अथासौ दूरं गत्वाऽष्टाहासं कुर्वन् धावमानश्चन्द्रकिरणशीतल कदलीवनं प्रविष्टः । क्षणादेव ततोऽपि वह्निनिःसृत्य पुनः स्वदेहोपरि सहस्रमुशलैः प्रहारं कुर्वन् धावमान इतस्ततो भ्राम्यति । पुनः श्रमेण शिथिलाययः सन् महान्धकूपे निपतितः । तत्स्थिरेण निःसृत्य पुनः रुदलीयनं प्रविष्टः, ततोऽपि निर्गत्य लतावनं गतः, लता वनाद् वहिर्भूत्याऽन्यकूपे पतितः, तदनु रूपाग्निः सृत्य कुसुमयनं गतस्तत्रैतस्ततो धावमानः स्वदेहोपरि मुशलैः प्रहारं करोति ततोऽपि निःसृत्य फलवनं प्रविष्टः, तत्रापि धावमानः स्वदेहोपरि पूर्ववत् सहस्रमुशलैः प्रहारं करोति । एवविधं पुरुषं महात्मा ज्ञानं दृष्ट्वा विलोक्य स्वलब्धिं बलेन तस्य प्रतिरोधं कृत्वा पृष्ठवान्-
कस्त्वम् ? किमर्थमेव क्रियते ? तव किं प्रियमस्ति ? एव शृणोऽसौ पुरुषोऽब्रवीत्-

ही प्रहारित करता । फिर दूर जाकर बड़े जोर से हँसता और चन्द्रकिरण के समान शीतल कदलीवन में प्रवेश कर वहाँ विश्राम करने लगता । क्षण एक विश्रामित होकर वहाँसे बाहर आते ही फिर वही अपनी चाल शुरू करता, जब वह इस चाल से एक जाता था तो गाढ़ अधकार वाले कूँ में गिर जाता था, वहाँ से निकल कर फिर कदली वन में जाता, वहाँ से बाहर होते ही लतावन में वहाँसे फिर अधकूप में वहाँ से कुसुमित वन में, वहाँ से फल वाले वन में इस प्रकार भ्रमण करता-करता वह अपने शरीर को मूसलों के प्रहारोंसे कूटता रहता । महात्मा ने जब इस प्रकार की इसकी स्थिति देखी तो उन्हे बड़ा ही अचरज हुआ । उसकी इस स्थिति को उन्होंने अपने लब्धिवल से स्थभित कर दिया और उससे पूछा-तुँ कौन है और क्यों इस प्रकार की चेष्टाएँ करता है ? तुझे क्या प्रिय है ? महात्माकी इस बात को सुनकर उसने कहा कि मैं और कोई

शरीर उपर मुशबोना इटका लागवतो पछी थोडा आगण वधी नेर नेरथी हुसतो अने अद्रकिरण सभान शीतल डेगोना वनमा प्रवेश करी त्या आराम करवा लागतो थोडा समय विश्रान्ति लध-श्रम रहित भनी त्याथी भडार नीकणी पूर्ववत् होडा होडा अने शरीर उपर मुशबोना प्रडारनी प्रवृत्ति अध डारवाणा कुवाभा पडवु, इरी पाछो डेगोना वनमा प्रवेश, त्याथी लता वनमा, त्याथी इरी कुवाभा, त्याथी नीकणी इरी डेगोना वनमा, आ प्रडारे भ्रमण करतो अने पोताना शरीरने सुसबोथी भारतो आ स्थिति ब्यारे महात्माये नेध त्यारे तेमने बादे अचरज थध, ओनी ओ स्थितिने पोताना लब्धिवलथी स्थभित भनावी दध महात्माये तेने पूछ्यु-तु डोळ्यु छे अने आ प्रकारनी चेष्टाये शो भाटे करे छे ? तने शु प्रिय छे ? महात्माणी बात साबणी २० ३

યદ્વા—આત્મા=માણેન્દ્રિય દમિતવ્ય એ વાણેન્દ્રિય પશ્ચવિધં શ્રોત્રચક્ષુર્ગ્રાણ
રસનસ્પર્શનભેદાત્ । માણેન્દ્રિયાણા દમનાક્રાણે આત્મનો વિનાશઃ સ્યાત્ । ઉક્તચ—

જિસ પ્રકાર સૂર્ય કે ઉદય હોને કે પછિલે ઉસકા આલોક-પ્રકાશ
પ્રસૂત હો જાતા હૈ ઉસી પ્રકાર સમસ્ત રૂપાદિક પદાર્થોકો વિષય કરને
વાલા યહ પ્રતિમજ્ઞાન, કેવલજ્ઞાનરૂપ સૂર્ય કે ઉદિત હોને કે પછિલે ઉસકી
પ્રમા સરીગ્વા પ્રકટ હો જાતા હૈ । જિસસે યહ વાત નિશ્ચિત હો જાતી
હૈ કિ અવ ઇસ આત્મા મે કેવલજ્ઞાન કા ઉદય હોનેવાલા હૈ । જવ મનો-
નિગ્રહ કા અભ્યાસ સર્વોત્કૃષ્ટ અવસ્થા સપન્ન હો જાતા હૈ તય ઉસ સમય
આત્મા મે કેવલજ્ઞાન કી ઉદ્ભૂતિ હો જાતી હૈ । ડસકે સમસ્ત પદાર્થોકા
સ્પષ્ટ પ્રતિભાસ હોને લગ જાતા હૈ । કોઈ મી રૂપી અથવા અરૂપી પદાર્થ
એસા નહીં યચતા જો કેવલજ્ઞાન કા વિષય નહીં યનતા હો । યહ જ્ઞાન
અનુપમ હૈ-એસા કોઈ ઓર જ્ઞાન નહીં હૈ-કિ જિસસે ઇસે ઉપમિત ક્રિયા
જા સકે । ઇસકે દ્વારા પ્રકાશિત પદાર્થો મે કિસી મી પ્રકાર સે યાધા
નહીં આતી હૈ । ડસ પ્રકાર મહાત્માસે કહ્કર વહ મન નામકા પુરુષ
અન્તર્હિત હો ગયા ॥

આત્મા શબ્દ કા અર્થ વાહ્ય ઇન્દ્રિયા મી હૈ । વે સ્પર્શન, રસના,
ગ્રાણ, ચક્ષુ ઓર કર્ણ કે ભેદ સે ૫ પ્રકાર કી હૈ । મોક્ષાભિલાષી આત્મા

જ્ઞાનની અપેક્ષા રહેતી નથી જેમ સૂર્યનો ઉદય થયા પહેલા તેનો આવવાનો
પ્રકાશ પ્રસાર પામે છે, ભાસ પ્રસ્તુત બને છે તે પ્રકારે સમસ્ત રૂપાદિક પદાર્થોનો
વિષય ઠરવાવાળો આ પ્રતિભા જ્ઞાન કેવળ જ્ઞાનરૂપ સૂર્યના ઉદય થતા
પહેલા તેની પ્રભારૂપે પ્રગટ થાય છે જેથી એ વાત નિશ્ચય બને છે કે
હવે આ આત્મામા કેવલજ્ઞાનનો ઉદય થવાનો છે બ્યારે મનોનિગ્રહનો અભ્યાસ
સર્વોત્કૃષ્ટ અવસ્થા સપન્ન બની બય છે, ત્યારે તે સમય આત્મામા કેવલજ્ઞાનની
ઉદ્ભૂતિ થઈ બય છે આથી સમસ્ત પદાર્થોનો સ્પષ્ટ પ્રતિભાસ થવા લાગી બય
છે કોઈ પણ રૂપી અથવા અરૂપી પદાર્થ એવો નથી બચતો જે કેવલજ્ઞાનનો
વિષય ન બનતો હોય, આ જ્ઞાન અનુપમ છે એવું બીજું કોઈ જ્ઞાન નથી કે
જેનાથી આને ઉપમિત કરી શકે તેના દ્વારા પ્રકાશિત પદાર્થોમા કોઈ પણ
પ્રકારની બાધા આવતી નથી આ પ્રકારે મહાત્માને કહીને તે મન નામનો
પુરુષ અતર્ધાન થઈ ગયો

આત્મા શબ્દનો અર્થ બાહ્ય ઇન્દ્રિયો પણ છે, જે સ્પર્શન, રસના, ગ્રાણ,
ચક્ષુ અને જાનના લેહથી પાય પ્રકારની છે મોક્ષાભિલાષી આત્મા એનું ઇમન

તોપાયાઃ વચનગોચરાતીતાઃ, નિગ્રહાભ્યાસપ્રકર્પરહિતમાણિગણસવેદનયાગમ્યાઃ
સિદ્ધિપદસંપજ્જનકાઃ સૂક્ષ્મસૂક્ષ્મતરાર્થત્રિપયા મનાર્ સમુદ્ધસત્સ્ફુટપ્રતિભાસા
જ્ઞાનત્રિશેષા ઉત્પદ્યન્તે। તતઃ કિંચિદ્નાત્યન્તપ્રકર્પનિરપેક્ષમત્યાદિજ્ઞાન પ્રકર્પપર્યન્તો-
ત્તરકાલભાગિકેચ્છલજ્ઞાનાદર્વાક્તન સવિતુરુદયાત્ માર્ તદાભ્યોઃકમ્લપમ્ અશેષ-
રૂપાદિવસ્તુત્રિશેષ પ્રાતિભ જ્ઞાનમુદયતે, પથાત્ સર્વોત્કૃષ્ટપ્રકર્પ સતિ સુસ્પષ્ટપ્રતિ-
ભાસસરુલલોકાલોકત્રિપયમનુપમમના ય કચ્છજ્ઞાનમુત્પન્તે। એમુસ્ત્વાઽસી તિરો-
હિવો જાતઃ। તસ્માદાત્મેન દમનીયઃ।

કા અભ્યાસ ધીરે-ધીરે પ્રકર્પ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત હો જાતા હૈ તવ ઇસ
અભ્યાસ કી પ્રકર્પતા કી કૃપા સે उन्हें જ્ઞાનવિશેષોંકો પ્રાપ્તિ હો જાતી
હૈ। ઇનસે વે શાસ્ત્ર પ્રતિપાદિત ઉપાયો કા નિરીક્ષણ ક્રિયા કરતે હૈ।
उन ज्ञानविशेषों का कथन ऐसा तो नहीं है जो आपके समक्ष वचनों
द्वारा कथित हो सके। यह बात तो वे ही जान सकते हैं जो इस अव-
स्था पर पहुँच चुके होते हैं। जिनकी आत्मा इस निग्रह के अभ्यास के
प्रकर्प से विहीन हैं भला वे इनके स्वाद को क्या जानें। ये ज्ञान विशेष
सिद्धिपदरूपी संपत्ति के जनक होते हैं। सूक्ष्म, सूक्ष्मतर भी पदार्थोंके ये
निर्णायक होते हैं। उनसे जीवोंका कुछ-कुछ पदार्थोंका स्पष्ट प्रतिभास
होने लग जाता है। जब मनोनिग्रह करनेका अभ्यास किञ्चित् न्यून
अत्यंत प्रकर्प अवस्था तक पहुँच जाता है तब उस समय आत्मा में
प्रातिभ नामका एक ज्ञानविशेष उत्पन्न होता है। यह ज्ञान केवलज्ञानसे
पहिले होता है। इसमें मत्यादिक परोक्ष ज्ञानकी अपेक्षा नहीं रहती है।

શ્રેણી પર પશુ ચડાવી દઉ છુ બ્યારે સાધુજનનો નિગ્રહ કરવાનો મને અભ્યાસ
ધિરે ધિરે પ્રદર્શ અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે આ અભ્યાસની પ્રકર્ષતાની
કૃપાથી તેને જ્ઞાન વિશેષોની પ્રાપ્તિ થઈ જાય છે, તેનાથી તે શાસ્ત્ર પ્રતિપાદિત
ઉપાયોનું નિરીક્ષણ કર્યા કરે છે એ જ્ઞાન વિશેષોનું કથન એવું તો નથી જે
આપની સામે વચનથી કહી શકાય, તે વાત તો તેજ જાણી શકે છે જે આ અવ-
સ્થાને પહોંચેલ છે જેની આત્મા આ નિગ્રહના અભ્યાસના પ્રકર્ષથી વિહિન
છે આવા જીવ એ સ્વાદને કયાથી જાણે આ જ્ઞાન વિશેષ સિદ્ધિ પદરૂપી
સંપત્તિના જનક હોય છે સૂક્ષ્મથી સૂક્ષ્મ પદાર્થોના પશુ એ જાણકાર હોય છે
એમનાથી જીવોને ઝેઠ કોઈ પદાર્થનો સ્પષ્ટ પ્રતિભાસ થવા લાગે છે
મને નિગ્રહ કરવાનો અભ્યાસ બ્યારે થોડા અશે અત્યંત પ્રકર્ષ અવસ્થા સુધિ
પહોંચી જાય છે ત્યારે એ સમયે આત્મામાં પ્રાતિભ નામનું એક જ્ઞાનવિશેષ
ઉત્પન્ન થાય છે. આ જ્ઞાન કેવલ જ્ઞાનથી પહેલા થાય છે તેમાં મત્યાદિક

અય ભાવઃ—મનોનિગ્રહેણ વાહ્યેન્દ્રિયનિગ્રહેણ ચાત્મા ઉપશમભાવે નેતવ્ય
ઈતિ ભાવઃ ।

હુ=નિશ્ચયેન, સ્વલુ-યતઃ આત્મા દુર્દમઃ=દુર્જયઃ ।

અત્રોદાહરણમ્—

‘અપ્પા હુ સ્વલુ દુદમો’ ઈતિ ભગવદ્વચન મદ્રાચાર્યસન્નિધૌ શ્રુત્વાઽઽત્મક-
લ્યાણસાધક ઉગ્રવશોત્પન્ન ઉગ્રનામા નૃપઃ પ્રગ્જ્યા ગૃહીતવાન્ । સ્વકલ્યાણાર્થ મનો
નિગ્રહીતુ પ્રવૃત્તઃ । કિન્તુ મનઃ પારદવત્ પરમચશ્ચલમ્, તેન તત્સ્વાયત્ત ન જાતમ્,
અસૌ મુનિવ્રતધારી નૃપથિન્તયતિ-અહો ! એકેનાપિ કોપકટાક્ષમાત્રેણ સર્વે જના
મમાજ્ઞા શિરસિધૃત્વા મમાયત્તાઃ સન્તો મમ ચરણ શરણીકૃત્ય તિષ્ઠન્તિ સ્મ । પરન્તુ

વિષયોં કી ઓર અર્થાત્ અસયમ માર્ગ મે પ્રવૃત્તિ કરતે હૈં । સયમરૂપી
લગામ સે સયમિત કરે જિસસે ડનકી અસયમ મેં પ્રવૃત્તિ રુક જાય । કહને
કા ભાવ યહી હૈ કિ પાચ ઇન્દ્રિય ઇવ મન ઇન છહ કો નિગૃહીત કરને સે
આત્મા અપને ઉપશમ ભાવમે સ્થિત હોતા હૈ । અતઃ ઇનકે નિગ્રહ કરનેકા
પ્રયત્ન પ્રત્યેક મોક્ષાભિલાષી આત્મા કો કરના ચાહિયે । “અપ્પા હુ
સ્વલુ દુદમો ” ઇસ પ્રશ્ન કથિત વચન કો મદ્રાચાર્ય કે પાસ સુનકર ઉગ્ર-
વશીય ઉગ્ર નામકા રાજા દીક્ષિત હુએ । ડન્હોને હર તરહ સે અપને મન
કો નિગ્રહ કરને કા સ્વૂય પ્રયત્ન કિયા, પરન્તુ પારે ઇવ પવન કે સમાન
અતિ ચલ્લ હોને સે ડસકા વહ નિગ્રહ નહી કર સકે । ડસી મુનિવ્રત-
ધારી રાજા ને વિચાર કિયા-વહે આશ્ચર્યકી વાત હૈ કિ ઇક કોપકુટિલ
બ્રહ્મદીમાત્ર સે મી સમસ્ત મેરે પ્રજાજન મેરી આજ્ઞાકો શિર પર ધારણ
કર લિયા કરતે યે ઓર ચરણ કી શરણ મે આ જાતે થે-પરન્તુ-યહ

માર્ગમા પ્રવૃત્તિ કરે છે એને સયમરૂપી લગામથી સયમિત બનાવે જેનાથી
તેની અસયમની પ્રવૃત્તિ રોકાઈ જાય મતલબ કહેવાનો એ છે કે, પાચ ઇન્દ્રિય
અને મન, આ છ ને નિગૃહીત કરવાથી આત્મા પોતાના ઉપશમ ભાવમા સ્થિત
થાય છે આથી એના નિગ્રહ કરવાનો પ્રયત્ન દરેક મોક્ષાભિલાષી આત્માએ
કરવો જોઈએ “અપ્પાહુ સ્વલુ દુદમો” આ પ્રશ્નએ કહેલા વચનને મદ્રાચાર્યની
પાસેથી સામળીને ઉગ્રવશીય ઉગ્ર નામના રાજા દીક્ષિત થયા તેઓએ દરેક
પ્રકારે પોતાના મનને નિગ્રહ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પરંતુ પવનના સમાન
અતિ ચચળ હોવાથી તેનાથી નિગ્રહ કરી શકાયો નહીં એ મુનિવ્રતધારી રાજાએ
વિચાર કર્યો-ધણા આશ્ચર્યની વાત છે કે, એક કોપકુટિલ બ્રહ્મદી માત્રથી મારા
સમસ્ત પ્રબળનો મારી આજ્ઞાને માથા ઉપર ધારણ કરતા હતા અને ચરણના
ચરણમા આવી જતા હતા પરંતુ આ મન કેટલું બળવાળું છે જે મારા વશમા

कुरङ्गमातङ्गपतङ्गभृङ्ग,—

मीना हवाः पञ्चभिरेव पञ्च ।

एकः प्रमादीस न हन्यते किं,

यः सेवते पञ्चभिरेव पञ्च ॥ १ ॥

अन्यच्च—इन्द्रियाणां हि चरता, विषयेष्वपहारिणु ।

संयमे यत्नमातिष्ठेद्, विद्वान् यन्तेव वाजिनाम् ॥ १ ॥

अयमर्थ—विद्वान्=तत्त्वज्ञः अपहारिणु=भारुर्पकेषु=तत्तदिन्द्रियविषयेषु चरता=गच्छताम् इन्द्रियाणां संयमे=संयमने यत्नम् आतिष्ठेत्=कुर्यात्, क इव ? इत्याह—वाजिनाम्=अश्वानां यन्तेव=सारथिरिवेति ।

यदि इनका दमन नहीं करता है तो वह मुक्तिमार्ग में प्रवृत्त नहीं हो सकता है और न साधक ही बन सकता है । इन्द्रियों का यदि दमन न किया जाय तो शास्त्रकारों ने यहाँ तक कह दिया है कि आत्मा का भी विनाश हो जाता है । कहा भी है—देखो—जब क्रमशः एक एक इन्द्रिय के विषय में लोलुप होने से कुरंग-हिरण, मातंग-हस्ती, पतंग, भ्रमर एवं मीन-मछली, ये प्राणी अपने प्राणों से रहित होते हैं तब जो मनुष्य पाँचों इन्द्रियों के विषय में लोलुप बनेगा क्या वह विनष्ट नहीं होगा ? परंतु अवश्य विनष्ट होगा—दुर्गति को प्राप्त करेगा । अतः जिस प्रकार यन्ता-अश्वरोही-घुड़सवार-इच्छित मार्ग पर चलाने के लिये घोड़े को लगाम द्वारा अपने आधीन बना लेता है उसी प्रकार आत्महितैषी का कर्तव्य है कि वह भी इन इन्द्रियरूपी घोड़ों को कि जो अपने-अपने

न करे तो ते मुझि भाग्य भा प्रवर्तं जनी शक्ती नथी तेमज साधक पक्षु जनी शक्ती नथी इन्द्रियोनु जे दमन न करवाभा आवे तो शास्त्रकारोये त्या सुधी कहेलु छे के, आत्मानो पक्षु विनाश थई जाय कहु पक्षु छे—जुओ—न्यादे कभयी ओक ओक इन्द्रियना विषयभा लोलुप होवाथी कुरंग-हिरण, मातंग-हस्ती, पतंग, भ्रमर, तेमज माछली, आ प्राणी पोताना प्राणोधी रहित जने छे तो पछी माखुस न्यादे पायेय इन्द्रियोना विषयभा लोलुप जनी रहे तो तेनो नाश न थाय ? जरेजर नाश थवानो—दुर्गतिने प्राप्त करशे ओधी ने रीते घोडेस्वार इच्छित मार्ग उपर अवाववा भाटे घोडाने लगाम द्वारा पोताना आधीन जनावी बे छे ओज प्रकारे आत्महितैषीनु कर्तव्य छे के, ते पक्षु आ इन्द्रियरूपी घोडोने के ने पोत पोताना विषयोनी तरङ्ग अर्थात् असंयम

नियमयति, ततोऽपि निःसृतं पुनरुपशमभावे समारोहयति, ततोऽपि निःसृतं दृष्ट्वा स चिन्तयति—अहो ! मनो हि दुर्दमम् तदपि ज्ञानक्रियाभ्या वशीकरिष्यामि, इति विचिन्त्य क्षपकश्रेण्यामास्त्व मनो निगृह्य शुक्लध्यानद्वितीयपाद संप्राप्य केवलज्ञान प्राप्तवान् । आत्मानं दाम्यन् अस्मिन् लोके परत्र च सुखी भवति ।

अत्रोदाहरणम्—

एको धर्मघोषनामाऽऽचार्यः शिष्यसहितो ग्रामानुग्राम विहन् विस्मृतमार्गः पञ्चशतचौराधिप्लिताया चौरपत्न्या गतः । मार्गविस्मरणादेव चातुर्मास्यरुग्णार्थं

जब यह वहा भी नहीं ठहरा तो सूत्रार्थचिन्तनरूप ध्यान में लगा दिया । तब यह वहा सूत्रार्थ के चिन्तन करने में लग गया । परंतु यह बहुत काल तक स्थित नहीं रह सका । तो फिर उसको उपशम भाव में लगाया । जिससे उसको शांति मिले, फिर भी यह स्थिर नहीं रहा और निकला तो मुनि विचारने लगे अहो ! मन बड़ा ही दुर्दम है उसको ज्ञान एवं क्रिया में लगा दिया । ज्ञान क्रिया से इसको बंध में करूंगा ऐसा निश्चित विचारकर क्षपक श्रेणी का आश्रयण किया, फिर मन स्थिर हो गया, और शुक्ल ध्यान के द्वितीय पाद के अवलम्बन से केवलज्ञान को प्राप्त कर लिया और सिद्धिपद पाये, तात्पर्य कहनेका यह है कि आत्मा को दमन करने वाला साधु इस लोक एवं परलोक में सुखी होता है ।

धर्मघोष नाम के कोई एक आचार्य थे । वे शिष्यों सहित विहार करते हुए किसी दूसरे ग्राम को पधार रहे थे । चलते-चलते वे मार्ग

तडि જવાને પ્રયત્ન કર્યો કે, રાજકૃષિએ તુરતજ સ્વાધ્યાયમાં નિરત કરી દીધુ બ્યારે તે ત્યા પછી ન ટહુ ત્યારે સૂત્રાર્થ ચિંતનરૂપ ધ્યાનમાં લગાવી દીધુ અને તે સૂત્રાર્થના ચિંતનમાં ત્યા લાગી ગયા પરંતુ ત્યા પછી તે લાખો સમય સ્થિર ન રહી શક્યા આ પછી ઉપશમ ભાવમાં લગાવવામાં આવતા જેમાંથી શાંતિ મળે છતાં પછી એ સ્થિર ન રહ્યું ત્યારે મુનિ વીચારવા લાગ્યા કે, મન બહુજ ચચળ છે તેને જ્ઞાન વગેરેની ક્રિયામાં લગાડવામાં આવ્યું, જ્ઞાનક્રિયાથી તેને વશ કરીશ એવો નિશ્ચિત વિચાર કરી ક્ષપક શ્રેણીના આશ્રય લીધો, પછી મન સ્થિર થયું અને શુક્લ ધ્યાનના ખીબ પદના અવલંબનથી કેવલજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કર્યું અને સિદ્ધી પદ પામ્યા તાત્પર્ય કહેવાતું એ છે કે, આત્માને દમન કરવાવાળા સાધુ આ લોક અને પરલોકમાં સુખી થાય છે આને ઉદાહરણ દ્વારા સમર્થન કરવામાં આવે છે—

ધર્મઘોષ નામના કોઈ એક આચાર્ય હતા, તે શિષ્યો સહિત વિહાર કરીને કોઈ ગામે જઈ રહ્યા હતા, ચાલતા ચાલતા તે માર્ગ ભૂલી ગયા અને

इदमेकमेव मनः शतधा मां नर्तयति, अहं जातिमम्पन्नः कुलसम्पन्न उग्रवशीयः क्षत्रियोऽस्मि, येन केनापि प्रकारेणातिचञ्चलमिदं मनः स्वायत्तीकरिष्यामि तपसा सयमेन वा स्वाध्यायध्यानादिना वा यथातथा मनः सुस्थिर करिष्यामि, इति मनसि निश्चित्य समितिषु मनः सयोजयति, ततो निःसरति तदनु गुप्तिषु नियोजयति ततोऽपि निःसृतं स्वाध्याये, ततोऽपि निःसृतं मृगार्थचिन्तनलक्षणे ध्याने

મન કિતના ચલિછ હૈં જો મેરે વશમેં નહીં આતા હૈ—ઉલ્ટા મુઝે હી અનેક તરહ સે નચાતા હૈં । મૈં જાતિ સપન્ન હૂ, કુલ સપન્ન હૂ ઔર ઉગ્રવશીય ક્ષત્રિય હૂ, અતઃ મેરા કર્તવ્ય હૈં કિં હિસ્કા વિજય કરને કે લિયેં મૈં અપની શક્તિ કા પરિચય હુ । મૈં કોઈ એસા વૈસા વ્યક્તિ તો હૂ નહીં જો હિસ્કે વશ મે પડ જાડ । અતઃ જૈસે મીં હો સકેગા હર એક ઉપાય સે ચાહેં યહ કિતના મીં ચચલ ક્યોં ન હો હિસે અપને અધીન બનાકર હી રહુગા । યદિ યહ તપ સે વશ મે હોના ચાહેગા—તો તપ કરુંગા—સયમ સે વશ મે હોના ચાહેગા—તો સયમ માર્ગ અરાધુગા, યદિ સ્વાધ્યાય ણ્વં ધ્યાન સે વશ મે હોના ચાહેગા—તો સ્વાધ્યાય, ધ્યાન કરુગા, પરંતુ હિસે અબ ટોડુગા નહીં । હિસ પ્રકાર દૃઢ પ્રતિજ્ઞા હોકર સર્વપ્રથમ હસને પાંચ સમિતિયો કે પાલન કરને મે મનમો નિયુક્ત કિયા, પરંતુ યહ તો બડા હી ચચલ થા, હિસલિયે જ્યો હી વહા સે નિઠુલા કી ગુપ્તિયોં મે નિયુક્ત કિયા, ફિર મીં યહ વહા કુલ્હી દેર ઠહર કર જબ હિસને ઇધર ઉધર જાનેકા પ્રયત્ન કિયા કિં રાજક્રપિ ને શીઘ્ર હી સ્વાધ્યાય મે નિરત કર દિયા ।

આવતુ નથી ઉલટું મનેજ અનેક રીતે નચાવે છે હું જાતિ સપન્ન છું, કુળ સપન્ન છું, અને ઉગ્ર વશિય ક્ષત્રિય છું આથી મારું કર્તવ્ય છે કે, એના ઉપર વિજય કરવા માટે હું મારી શક્તિનો પરિચય કરાવું હું કોઈ એવો નબળા મનનો માણસ નથી કે એના વશમાં પડી જાઉં આથી જેમ બને તેમ દરેક ઉપાયથી આઢે તે કેટલું પણ ચયલ કેમ ન હોય તેને મારા આધિન બનાવીને જ જ પીશ જો તે તપથી વશ બનશે તો હું તપ કરીશ—અથમથી વશ થશે તો સયમ માર્ગનું આરાધન કરીશ, જો સ્વાધ્યાય અને ધ્યાનથી વશમાં આવશે તો સ્વાધ્યાય, ધ્યાન કરીશ પરંતુ આને હું છોડનાર નથી આ પ્રકારની દ્રઢ પ્રતિજ્ઞા હઈ સર્વ પ્રથમ તેણે પાંચ સમિતિઓનું પાલન કરવામાં મન પરોવ્યું પરંતુ મન તો ભારે ચયલ હતું આ કારણે જેમ ત્યાંથી નિકળ્યું કે ગુપ્તિઓમાં નિયુક્ત થયું છતાં પણ તે ત્યાં થોડીવાર રહી જ્યારે તેણે આઢિ

મેધા પિપીલિકા હતિ, યૂકા કુર્યાંજ્જલોદરમ્ ॥
 કુરુતે મક્ષિકા વાન્તિ, કુષ્ઠરોગ ચ કોલિકઃ ॥ ૧ ॥
 કણ્ઠકો દારુલ્લખંડં ચ, વિતનોતિ ગલવ્યથામ્ ।
 વ્યજ્જનાન્તર્નિપતિત, -સ્તાલુ વિધ્યતિ વૃશ્ચિકઃ ॥ ૨ ॥
 વિલગ્નસ્તુ ગલે વાલઃ, સ્વરભગાય જાયતે ।
 ઇત્યાદયો દૃષ્ટદોષાઃ, સર્વેષા નિશિભોજને ॥ ૩ ॥
 તથૈવ પરલોકેઽપિ, દુર્ગતિર્જાયતે ધ્રુવમ્ ।
 તસ્માત્ રાત્રી ન મુઞ્જીત પ્રોક્ત મગ્નતા સદા ॥ ૪ ॥

લિયે ઉનકે પીછે ૨ ગયે । વહા આચાર્ય ને ઉન્હો રાત્રિભોજન ન કરને કા ઉપદેશ દિયા । ઉસ સમય મે ઉન્હો ને વતલાયા કિ રાત્રિભોજન મેં અનેક દોષ હૈ, ક્યોં કિ સૂર્યાસ્ત હો જાને સે ઉસ સમય અનેક સૂક્ષ્મ જીવોં કા પ્રચાર ઔર ઉત્પત્તિ હોતી હૈ તથા યદિ ભોજન મેં પિપીલિકા-કીડી ખાને મેં આ જાવે તો ખાને વાલે કી બુદ્ધિ નષ્ટ હો જાતી હૈ । જૂયદિ ભોજનમે ખાને મે આ જાવે તો જલોદર નામકા રોગ હો જાતા હૈ । ભોજનમે મક્ષિકા આ જાનેસે વમન હોતા હૈ, ભોજનમે કૌલિક કરોલિયા કે ખાને સે કુષ્ઠરોગ હોતા હૈ, કાટા તથા લકડી કી ફાંસ સે ગલે મેં ઘોર દુઃખ હોતા હૈ, વિહુ ખાને મે આ જાય તો તાલુ કા ભેદન હોતા હૈ, કેશ-ખાને મેં આ જાવે તો સ્વર કા ભગ હોતા હૈ ઇત્યાદિ અનેક દોષ રાત્રિભોજન મે હૈ । તથા પરલોક મે રાત્રિભોજન કરને વાલે કો દુર્ગતિ કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ । ઇસલિયે કિસી કો રાત્રિભોજન નહી કરના ચાહિયે ।

મહારાજને પહોચાડવા તેમની પાછળ પાછળ ગયા ત્યા આચાર્યે તેમને રાત્રી ભોજન ન કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો, તે વખતે તેમણે જણાવ્યું કે રાત્રી ભોજનમા અનેક દોષ છે કેમકે, સૂર્યાસ્ત થઈ જવાથી અનેક સૂક્ષ્મ જીવોના પ્રચાર અને ઉત્પત્તિ થાય છે અને ભોજનમા જે પીપીલીકા-કીડી ખાવામા આવી જાય તો બુદ્ધિનો નાશ થાય છે જુ વગેરે જે ખાવામા આવી જાય તો જળોદર નામનો રોગ થાય છે, માખી આવી જવાથી ઉલટી થાય છે, જે કરોળીયો ખાવામા આવી જાય તો કોઠ થાય છે, કાટા તેમજ લાકડાની ફાંસ જેવું ખાવામા આવી જાય તો ગળામા અટકાઈ જાય છે અને ઘણું દુઃખ થાય છે, વિંઝી જે ખાવામા આવી જાય તો તાળવું તોડી નાખે છે, મોવાળો ખાવામા આવી જાય તો સ્વરનો ભગ થાય છે ઇત્યાદિ અનેક દોષ રાત્રી ભોજનમા છે અને રાત્રી ભોજન કરનારને દુર્ગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ માટે કોઈએ રાત્રી ભોજન ન કરવું,

निश्चितस्थान गन्तुमक्षमो भूया चौरपल्लयामेव चातुर्मास्येऽवस्थातु चौर-
पल्लीनायकमुपाश्रयं याचितवान् चौरपल्लीनायकेन प्रोक्तम्—अत्र भगवा देशना न
कर्तव्या, सर्वे वय तस्करवृत्तिजीविनः । मुनिना तद्वचन स्वीकृत्य स्वाध्यायध्याना-
दिना चातुर्मास्यं यापितम् । चातुर्मास्याप्ताने विहारसमये सर्वे तस्कराः किञ्चिद्दूर
मुनिमनुगताः तदा मुनिना तेभ्यो रात्रिभोजनप्रतिपेक्षरूपा देशना दत्ता । तथा चोक्तम्—

भूल गये और चोरोंकी पल्ली में जा पहुँचे । वहाँ ५०० चौर रहते थे,
चौमासे का समय बिलकुल नजदीक आ पहुँचा था । इतना समय था
नहीं कि किसी और दूसरे स्थान पर वहाँ से चलकर चौमासे में रहने
का निश्चय किया जा सके । अतः आचार्यने वही पर चतुर्मास व्यतीत
करने के अभिप्राय से चौरों के नायकसे चतुर्मास में ठहरने के लिये
उपाश्रयकी याचना की । आचार्यकी बात सुनकर पल्लीपति ने उनसे कहा
कि आप यहाँ ठहरें—हमें इसमें कुछ हरकत नहीं है परन्तु आप यहाँ
धार्मिक उपदेश देने का कष्ट न करें । कारण कि हम सब यहाँ के
निवासी चोरी करके अपना निर्वाह करते हैं कहीं ऐसा न हो कि
आपकी देशना से हमारा व्यापार धदाबद हो जाय । आचार्य ने उसकी
बात मान ली और स्वाध्याय एव ध्यान से वही पर रहते हुए अपना
चौमासे का समय व्यतीत किया । जब विहार करने का समय आया
तो उस वक़्त सब चौर मिलकर आचार्य को पहुँचाने के लिए इकट्ठे
हुए और कुछ दूर तक सब के सब आचार्य महाराज को पहुँचाने के

बोरोना नेसडाभा न्हि पडोव्या त्या ५०० चौर रडेता हुता, बोमासाने समय
नशुंक आवी रहो हुतो, ओटवो समय न हुतो के त्याथी भील स्थाने पडोव्याने
त्या बोमासाना रडेवाने निश्चय करी शक्य आथी आचार्ये ओ स्थान उपर
चतुर्मास व्यतीत करवाना अलिप्रायथी बोरोना नायकथी चतुर्मास रोकावा भाटे
आश्रय स्थाननी याचना करी आचार्यनी बात सालणी बोरोना नायके कहु के
बले आप अडि रहो अमने ओभा काई बाधो नथी परन्तु आप अडि
धार्मीक उपदेश आपवानो विचार न राखथो जरख के असे सधणा अडि ना
निवासी चोरी करीने पोतानो निर्वाह करीओ छीये उदाय ओवु न अने के
आपना उपदेशथी अमारो धधो अथ धध अथ, आचार्ये तेनी बात भानी
लीधी अने स्वाध्याय अने ध्यानथी त्या रहीने पोतानो बोमासाने समय व्यतीत
करीये न्यारे विहार करवानो समय आव्यो ते वणते अथा बोरोओ भणी आथा
यने पडोव्याडवा भाटे ओठठा थया अने ओडे इर सुधी आ अथा

निर्विषा । पाकप्रवृत्ता अपि एवमेव विचार्य स्वभोजनार्थमर्थं मांसं पृथक् निधाय
अर्थं मांस विषमिश्रित कृतवन्तः । सर्वे भोजनार्थमुपस्थिताः पल्लीनायक प्रोक्तवन्तः ।
पल्लीपतिनोक्तम्—इदानीं रात्रिः सजाता, मया रात्रिभोजनस्य प्रत्याख्यानं कृतम्,
सर्वैर्भुज्यताम्, ततः पल्लीनायकावृषा सर्वे चौरा भोक्तुमुपविष्टाः । तत्र सार्धद्वय-
सख्यकाश्चोराः सविषमदिरापानेन मृताः, अन्ये सार्धद्वयसख्यकाः सविष
मांसभक्षणेन मृताः । एतत् सर्वं दृष्ट्वा पल्लीनायकेन मनसि चिन्तितम्—

से आधी मदिरा मे विष मिला दिया जाय । ऐसा विचार कर उन्होंने
आधी मदिरा मे विष मिला दिया और आधी मदिरा अपने लिये बिना
विष की अलग रख ली । उधर जो मांस आदि पकाने मे लगे हुए थे
उन्होंने भी यही विचार किया और जैसा काम इन लोगोने किया वैसा
ही उन्होंने ने किया—अर्थात् उन लोगो ने भी आधे भोजन मे विष मिला
दिया और आधा भोजन अपने लिये बिना विष का अलग रख लिया ।
जब सब भोजन के लिये बैठने लगे तब सब ने पल्लीपति को भोजन
करने के लिये बुलाया । परंतु पल्लीपति ने उस समय भोजन करने से
यह कह कर मना कर दिया कि देखो भाईयों इस समय रात्रि हो चुकी है—
मैं ने रात्रिभोजन का त्याग किया है, अतः आप लोग ही इस समय
भोजन करें ! पल्लीपति की इस प्रकार आज्ञा प्राप्त कर वे सब के सब
भोजन करने के लिये बैठ गये । उनमे आधे तो विष मिश्रित मदिरा
के पान करने से मर गये और आधे विषमिश्रित मांस के खाने से
मर गये । इस प्रकार सर्व विनाश देखकर पल्लीपति ने मन मे विचार

आवे એવો વિચાર કરી તેઓએ અરધા ઢાઝમા વિષ મેળવી દીધું અને અરધો
ઢાઝ પોતાના માટે અલગ રાખ્યો. આહિ, પણ જે માંસ વગેરે પઢાવવામા
લાગેલ હતા તેમણે પણ એવો વિચાર કર્યો જેવું જામ આ લોકોએ કર્યું
અર્થાત્ એ લોકોએ પણ અરધા ભોજનમા વિષ મેળવી દીધું અને અરધું પોતાના
માટે અલગ રાખી લીધું જ્યારે બધા જમવા માટે બેસવા માડ્યા ત્યારે બધાએ
તેના આગેવાનને જમવા માટે બોલાવ્યા પરંતુ આગેવાને એમ કહી ના કહી
કે જુઓ ભાઈઓ આ સમયે રાત્રીના સમય થઈ ચુક્યો છે મે રાત્રી ભોજ
નનો ત્યાગ કરેલ છે આથી આપ લોકોજ જમી લ્યો આગેવાનની આ પ્રકારે
આજ્ઞા મળતા તે બધા જમવા માટે બેસી ગયા, અને અરધા તો વિષ મેળવેલ
ઢાઝનું પાન કરવાથી મરી ગયા અને અરધા વિષ મિશ્રીત માંસના ખાવાથી
મરી ગયા આ પ્રકારે સર્વ વિનાશ બોધને આગેવાને મનમા વિચાર કર્યો કે

देशना श्रुत्वा तेषु केनलमेकेन पल्लीपतिना रात्रिभोजनप्रत्याग्यान कृतम् । एकदा पञ्चशतसंख्यैश्चौरैः सह पल्लीपतिः स्तंभं गतः । एकस्या नगर्या बहुतर धन चौयेण प्राप्त, तदुपादाय ते सर्वे महारण्ये समागम्य तत्र सर्वं सस्थिताः । तत्र तन्नायकेन रुधितम्—अत्र भुज्यता सर्वैः, तदा सार्धद्वयसंख्यकाः पाकरुणार्थं प्रवृत्ताः, सार्धद्वयसंख्यकाश्च सुरादिक्रमानेतु समीपस्थं ग्रामं गताः । मदिरादिक्रमानेतु प्रवृत्तैस्तैश्चिन्तितम्—चौयेणोपार्जितं सर्वं धनमस्माकं मरिष्यति, यद्यर्धमदिरा विषमिश्रिता नीयते । एष चिन्तितार्थमदिरा विषमिश्रिता तैरानीता, अर्धां तु स्वार्थं

आचार्य महाराज की इस प्रकार की धर्मदेशना सुनकर उनमें से केवल एक पल्लीपति ने रात्रिभोजन का त्याग कर दिया । एक समय की बात है कि यह पल्लीपति उन पाचसौ चोरों के साथ चोरी करने के लिये बाहर गया । किसी एक नगर में चोरी करने से उन्हें बहुत सा द्रव्य मिला । उसे लेकर वे सत्र के सत्र बहा से चल दिये और किसी एक जंगल में आकर ठहर गये । पल्लीपति ने सत्र से कहा कि अब सब लोग भोजन की तैयारी करो । पल्लीपति के इस आदेश को पाकर उनमें से आधे अर्थात् अढ़ाईसौ चौर तो भोजन करने की तैयारी में लग गये और अढ़ाईसौ चौर सुरा मदिरा आदि को लेने के लिये पास के गावों में गये । मदिरादिक लानेके लिये गये हुए इन व्यक्तियों ने मनमें विचार किया कि चोरी में जितना भी द्रव्य हाथ लगा है वह सब का सब हम सब लोगों को ही मिल जावे तो बहुत ही उत्तम बात है, इसलिये ऐसा प्रयत्न करना चाहिये कि जो लोग भोजन बना रहे हैं वे सब के सब मर जायें—अतः उन्हें मारने की तरकीब एक यही है कि इस मदिरा में

आचार्य महाराजनी आ प्रकारनी धर्म देशना साक्षणीने तेभाथी इक्षत ओक थोरना आगेवाने रात्री लोअनने त्याग कथी ओक वअते ते थोरना आगेवान ओ पायसे थोरानी साथे थोरी करवा भाटे अडार गथे, कोर ओक नगरभा थोरी करवाथी तेने धल्लु द्रव्य भअथु ओने लर ते अथा त्याथी आलता थया अने, कोर ओक जगलभा पडोअथी त्या रोकाया थोरना आगेवाने अधाने लोअननी तैयारी करवानु ठल्लु तेना आदेशने साक्षणी अरध नेटला थोर तो लोअननी तैया रीभा लागी गया अने अरधा दाइ विगेरे देवा भाटे पासेना गाभभा गया, दाइ विगेरे देवा गथेला ओ थोरोओ मनभा विचार कथी के, थोरीभा भगेलु सधणु द्रव्य अधु अमने भणी नथ तो धल्लु साइ थाय आ भाटे ओयो प्रयत्न करवो लोअओ के के दोके लोअन अनावे छे ते अथा भरी नथ तेमने भारवानी तरकीब केवण ओक ज छे के आ दाइभाना अरधा दाइभा विष

લક્ષણેન સપ્તદશચિત્રેન, તપસા અનશનાદિદ્વાદશચિત્રેન ચ દાન્તઃ=ગ્રંથીકૃતઃ સ્યાત્
તર્હિ વરં=શ્રેયઃ શોભન મહેદિત્યર્થઃ, સયમો હિ આસ્રવનિરોધ જનયતિ, ક્ષપકથ્રેણિ
સમારોહયતિ, કર્મ નિર્જેરયતિ કેવલજ્ઞાનમુત્પાદયતિ, શૈલેશ્યવસ્થા પ્રાપયતિ સિદ્ધા-
વસ્થા પ્રકટયતિ । તપશ્ચ રાગદ્વેષાદિદોષમલિનાત્મસશોધક, તેજોલેશ્યાદિવિવિ-
ધલબ્ધિજનક પૂર્વસચિતસકલકર્મદાહક નવકર્માનુત્પાદકમ્ । પુનર્મનસ્યેવ ચિન્ત-
યેત્—અહં પરૈઃ=અન્યૈઃ વન્ધનૈઃ શૃંગલાદિભિઃ, વધૈઃ=લગુડચપેટાદિભિઃ, દમિતઃ=
નિગૃહીત-અદ્યુષ્ટા તાડયિત્યા ચ સ્વાધીનીકૃતિત્યર્થઃ, મા મહેયમ્ ।

અય મ્હાત્મનઃ—યદાઽન્યે મમ વન્ધન તાડનૈર્દમન કરિષ્યન્તિ તદા મમ શ્રેયો નાસ્તિ,
પરવશત્વાત્, તથાહિ—વધવન્ધનૈઃ પરવશસ્ય મમ ચિત્તસમાધિર્ન સમ્ભવતિ તદભાવે
કર્મનિર્જરામાત્મ, તદભાવે દીર્ઘાધ્વસસારપરિભ્રમણ ભવિષ્યતીતિ ।

અવ મન કા દમન કરૂં યહ સર્વોત્તમ હૈ । અગર એસા નહીં કરૂં તો
કદાચિત્ મુક્તે (વધણેહિં વહેહિં પરેહિં દમ્મ તો અહ મા વર-વધનૈઃ
વધૈઃ પરૈઃ દમિતઃ અહ મા વર) વધનો—શૃંગલા આદિ કે દ્વારા વાધના
રૂપ ક્રિયાઓ સે તવા વધ-ચપેટા આદિ પ્રહારોં સે જો મૈ દૂસરોં કે
દ્વારા દમિત હોઈ । અથવા યદિ મૈં ઇન્દ્રિયો એવ મનકા જો તપ તથા સયમ
દ્વારા દમન કર લૂગા તો યહ ઇસલિયે ઉત્તમ હૈ કિ મૈં ભવિષ્ય મે અન્ય
વ્યક્તિયોં દ્વારા વધન એવ વધ સે નિગૃહીત નહીં હો સકૂગા । કહને કા
તાત્પર્ય યહ હૈ કિ જવ મુક્તે અન્યજન વધન એવ તાડન આદિ દ્વારા
નિગૃહીત કરેંગે તો ઇસમેં મેરી કોઈં બી બલાઈ નહીં હૈ કારણ કિ યહ
અવસ્થાઈ અનિચ્છાપૂર્વક વશ હોને કી વજહ સે સહન કરની પડતી હૈં ।
ઇસમે ચિત્ત કી સમાધિ તો હોતી નહીં હૈ । ચિત્ત મે સમતા ભાવરૂપ

સયમ અને તપ દ્વારા જો હું આત્માનો-ઇન્દ્રિયો અને મનનું દમન કરૂં એ
સર્વોત્તમ છે જો તેમ ન કરૂં તો કદાચિત્ મને વધણેહિં વહેહિં પરેહિં દમ્મ તો
અહ મા વર-વધનૈ વધૈ પરૈ દમિત અહ મા વર વધનો શ્રંગલા આદિ દ્વારા
વાધવારૂપ ક્રિયાઓથી તથા વધ-ચપેટા આદિ પ્રહારોથી જો હું બીનઓથી
દમિત બનુ અથવા-જો હું ઇન્દ્રિયો અને મનનું તપ તથા સયમ દ્વારા દમન
કરી લઉં તો તે એ માટે ઉત્તમ છે કે હું ભવિષ્યમા અન્ય વ્યક્તિઓ દ્વારા
વધન અને વધથી નિગૃહીત નહીં થઈ શકું કહેવાનો મતલબ એ છે કે જ્યારે
મને બીજા માણસો વધન અથવા તાડન આદિ દ્વારા નિગૃહીત કરે તો આમા
મારી કોઈ પશુ બલાઈ નથી કારણ કે, આ અવસ્થાઓ અનિચ્છાએ પરવશ
થવાને કારણે સહન કરવી પડે છે તેમા ચિત્તની સમાધિ થતી નથી ચિત્તમા

રાત્રિભોજનપ્રત્યાહ્યાનેન રસનેન્દ્રિયમાત્રદમનસ્ય ફલમેતદ્ યન્મયા જીવન લબ્ધમ્, યદિ પુનઃ સર્વથાઽઽત્મદમન કુર્યાં તર્હિ કથં ન ધ્રુવ નિત્યમચલમન્યાપાધં શિવસાંખ્ય લભેયમ્ । એવ વિચિન્ત્ય ચોરપછીનાયકેન મુનિસમીપે ગત્વા પ્રતગ્ન્યાં ઘટીત્વા સ્વાત્મકલ્યાણ સાધિતમ્ ॥ ૧૫ ॥

આત્મદમનાર્થમેવ ચિન્તયેદિત્યાહ—

મૂલમ્—વર મેં અપ્પાં દત્તો. સજમેળ તવેળ ચે ।

મેંઽહં પરેહિ દમ્મંતો, વધંણેહિં વેહેહિ ચે ॥ ૧૬ ॥

છાયા—વર મે આત્મા દાન્તઃ સયમેન તપસા ચ ।

માઽહં પરેદમિત. મન્ધનૈરધૈશ્વ ॥ ૧૬ ॥

ટીકા—‘વર મે૦’ ઇત્યાદિ ।

મે=મયા, આત્મા=મનોરૂપઃ પચ્ચેન્દ્રિયરૂપથ્થ સયમેન=સામધ્યાનુષ્ઠાનવિરતિ

ક્રિયા કિ રાત્રિભોજન ત્યાગ કરને કા, જિસમેં એક માત્ર રસનેન્દ્રિય કા દમન ક્રિયા જાતા હૈ, યદ્ ફલ હૈ જો મેં એકલા જીવિત બચ સકા હૂ । યદિ સર્વે પ્રકાર સે મેં આત્મા-ઇન્દ્રિયોં એવ મન કા દમન કરૂં તો વ્યોં નહીં ધ્રુવ, નિત્ય, અચલ ઓર અન્યાપાધ મુક્તિ સુખ કા અધિકારી થનૂ । ઇસ પ્રકાર વિચાર કર ઉસ પછીપતિ ને ડસી સમય મુનિકી પાસ જા કર દીક્ષા ધારણ કર આત્મકલ્યાણ કે માર્ગ કા સાધન કરના પ્રારંભ કર દિયા ॥ ૧૫ ॥

આત્મા કો દમન કરને કે લિયે મોક્ષાભિલાષી કો ઇસ પ્રકાર વિચાર કરના ચાહિયે—‘વરમે૦’ ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(મે અપ્પા સજમેળ તવેળ ચ દત્તો વર-સયમેન તપસા મયા દાન્તઃ વર) સયમ એવ તપ કે દ્વારા જો મે આત્મા કા-ઇન્દ્રિયોં

રાત્રી ભોજન ત્યાગ કરવાથી માત્ર એક રસનેન્દ્રિયનું દમન કરવામાં આવે છે તેનું આ ફળ છે જે હું એકલો જીવિત રહી શક્યો જે હું સર્વ પ્રકારથી આત્મા-ઇન્દ્રિયો અને મનનું દમન કરૂં તો ધ્રુવ, નિત્ય, અચલ અને અન્યાપાધ મુક્તિ મુખને અધિકાર કેમ ન બનુ ? આ પ્રકારનો વિચાર કરી તે ચોરના આગેવાને એજ વખતે મુનિ પાસે જઈને દીક્ષા ધારણ કરી આત્મ કલ્યાણના માર્ગનું સાધન કરવાનો પ્રારંભ કરી દીધો ॥ ૧૫ ॥

મોક્ષના અભિલાષીએ આ પ્રકારે આત્માનું દમન કરવાનો વિચાર કરવો જોઈએ—વરમે૦ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—મે અપ્પા સજમેળ તવેળ ચ દત્તો વર-સયમેન તપસા મયા દાન્ત વર

ચિન્તયતિ, યદા કથમપિ મે ગાલકો ભવિષ્યતિ તદાઽનેન દર્શિણ્યતે । તતઃ
સા હસ્તિની યુથાદપસરતિ, ક્રમેણ પ્રહર પ્રહરદ્વયમન્તરિતં કૃત્વા યુથમધ્યે મિલનિ,
ક્રમશઃ સા દ્વિતીયે દિવસે યુથમધ્યે ગત્વા મિલતિ એવ કુર્વત્યા તયા પ્રસવસમયે
સમાગતે સતિ તાપસાશ્રમો દૃષ્ટઃ, સા તત્રાઽલીના ગુપ્તસ્થાને પ્રસૂતા, વાલકઃ
સજાત્ । સ વાલકસ્તત્ર યથા તાપસકુમારા ઘટાદિભિરુદ્યાનગતાન્ વૃક્ષાન્ સિશ્વન્તિ,
તથા જલાશય ગત્વા સ્વશુષ્ઠાયા જલં શૃત્વા વૃક્ષાન્ સિશ્વતિ । તતસ્તાપસૈસ્તસ્ય

નિવાસ કરતા થા । વહા જિતને મી નવીન વચ્ચે પૈદા હોતે થે સવ કો
માર ડાલતા થા । એક સમય કી વાત હૈ કિ એક હસ્તિની ગર્ભવતી હુઈ ।
ગર્ભાવસ્થા મે હસ્તિની ને વિચાર ક્રિયા કિ જવ મેરી કુક્ષિ સે
વચ્ચા પૈદા જોગા તો યહ નિશ્ચય હૈ કિ યહ દુરાત્મા ગજ ઉસે વિના
મારે નહી રહેગા, અતઃ અચ્છ્રી અવ યહી હૈ કિ મૈં ઇસ યુથ સે અલગ
હી હોકર રહ્ । એસા વિચાર કર યુથ સે અલગ રહને લગી-પરન્તુ યહ
અલગ રહને કા ભેદ પ્રગટ ન હો જાય ઇસ ળ્યાલ સે પહિલે તો વહ
યુથ મૈં એક ૨ દો ૨ પ્રહર કે વાદ આતી જાતી રહી, ફિર ૧-૧-૨-૨ દિન
કે વાદ મિલતી રહી । ઇસ પ્રકાર કરતે ૨ જવ ઉસકે પ્રસવ કા સમય
નજદીક આ ગયા તો વહ કિસી તાપસ કે આશ્રમ મૈં જા પહુંચી । વહાં
પર ગુપ્તસ્થાન મે પ્રચ્છન્ન હોકર ઉસને વચ્ચે કો જન્મ દિયા । વચ્ચા
ક્રમશઃ વઢને લગા । વજ્ર પર જિસ તરહ તાપસ કુમાર ઘડો મૈં પાની
ભરકર ઉચ્ચાન કે વૃક્ષો કો સીંચા કરતે થે ઉસી પ્રકાર યહ હાથી કા
વચ્ચા મી જલાશય સે અપની મૂઠ મે પાની ભર કર ઉચ્ચાન કે વૃક્ષો

(હાથી) નિવાસ કરતા હતા ત્યા જોટલા નવા બચ્ચા જન્મતા હતા તે
બધાને તે મારી નાખતા એક સમયની વાત છે એક હાથણી ગર્ભવતી થઈ,
ગર્ભાવસ્થામા હાથણીએ વિચાર કર્યો કે બ્યારે મને બચ્ચુ આવતરશે ત્યારે એ
વાત નિશ્ચિત છે કે આ દુરાત્મા હાથી તેને મારી નાખ્યા વગર રહેશે નહી
આથી સાફ તે એ છે કે, આ બુધથી બુદ્ધ પડીને રહુ આવો વિચાર કરી
તે બુધથી બુદ્ધ રહેવા લાગી પરન્તુ અલગ રહેવાને ભેદ પ્રગટ ન થઈ બાક એ
માટે તે બુધમા અવાર નવાર આવતી જતી અને ધીરે ધીરે એકેક દિવસ અને
બખે દિવસના અતરે આવતી જતી આ પ્રકારે કરતા કરતા બ્યારે તેને પ્રસવ
સમય નજીક આવ્યો ત્યારે તે ડોઈ તપસ્વીના આશ્રમમા જઈ પહોંચી અને
ત્યા ગુપ્ત સ્થાનમા પ્રચ્છન્ન-છુપાઈ ને બચ્ચાને જન્મ આપ્યો બચ્ચુ મોટું થવા
માડ્યું, ત્યા જો રીતે તાપસ કુમાર ઘડામા પાણી ભરીને ઉદ્યાનના વૃક્ષોને પાતા
હતા તે રીતે આ હાથીનું બચ્ચુ પણ જળાશયથી પોતાની મુઠમા પાણી ભરીને

અત્ર દષ્ટાન્તઃ સેચનકહસ્તી યથા—

एकस्यामटव्या बहुतरहस्तिनीभिः सह महागजो निरसश्रासीत् । स च जातं जात करिशावरु विनाशयति । एकदा तत्रैका हस्तिनी सगर्भा जाता, सा चैवं समाधि की प्राप्ति नहीं होगी—यह भी निश्चित है कि कर्म की निर्जरा नहीं होगी । कर्म की निर्जरा के अभाव में इस अनन्तससार का परिभ्रमण भी नहीं रुक सकता है । १७ प्रकार के समय से एव १२ प्रकार के अनशन आदि तप से जो मैं आत्मा का दमन कर लूंगा उससे मेरा एकान्त हित होगा । कारण कि समय से ही आश्रय का निरोध होता है । इसकी सहायता से ही आत्मा क्षपकश्रेणी पर आरुढ़ होता है । अनन्तगुणी कर्मों की निर्जरा इसके ही सद्भाव से होती है । केवलज्ञान की प्राप्ति जीव को इसी के चल पर होती है । शैलेयी अवस्था का लाभ एव सिद्धावस्था की प्रकटता इसी तप समय से मिलती है । रागद्वेष आदि से मलिन आत्मा का शोधन तप से होता है । तेजोलेश्या आदि विविध लब्धियों का जनक तथा पूर्व में संचित समस्त कर्मों का नाशक एव नवीन कर्मों का आगमन का निरोधक तप होता है । अतः इस अवस्था में एकान्ततः आत्मा का हित भरा हुआ है ।

अब सेचनकहस्ती के दृष्टान्त से इस विषय को स्पष्ट करते हैं—
કિમી એક અટવીમે અનેક હસ્તિનીકે સાથ એક મદોન્મત્ત મહાગજ

સમતાભાવરૂપ સમાધીની પ્રાપ્તિ થશે નહીં આ પણ નિશ્ચીત છે કે, કર્મની નિર્જરા પણ થશે નહીં કર્મની નિર્જરાના અભાવમા આ અનંત સસારનું પરિભ્રમણ પણ રોકી શકાવાનું નથી ૧૭ પ્રકારના સયમથી અને ૧૨ પ્રકારના અનશન આદિ તપથી જો હું આત્માનું દમન કરી લઉં તો તેનાથી માફ એકાન્ત હિત થશે કારણ કે, સયમથી જ આશ્રવનો નિરોધ થાય છે, તેની સહાયતાથી જ આત્મા ક્ષપક શ્રેણીએ પહોંચે છે અનંતગુણી કર્મોની નિર્જરા એનાજ સદ્ભાવથી થાય છે કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ જીવને એના જ બળથી મળે છે શૈલેરી અવસ્થાનો લાભ તેમજ સિદ્ધઅવસ્થાની પ્રગટતા એજ તપ સયમથી મળે છે રાગદ્વેષ આદિથી મલીન આત્માનું શોધન તપથી થાય છે તેજે લેશ્યા આદિ વિવિધ લબ્ધિઓના જનક તથા પૂર્વના સચિત સમસ્ત કર્મોનો નાશ કરનાર અને નવીન કર્મોને રોકનાર તપ હોય છે આથી આ અવસ્થામા એકાન્તતઃ આત્માનું હિત સમાચેલું છે

(સેચનક હાથીના દષ્ટાન્તથી સૂત્રકાર આ વિષયને સ્પષ્ટ કરે છે)
કોઈ એક વનમા અનેક હાથણીઓની સાથે એક મદોન્મત્ત

जालानस्तम्भे लौहगृह्णलाभिः स निपद्मः । तापसास्तत्रागत्य सेचनरु भर्तमयन्ति-
अरे गजराज ! अधुना क्व ते पराक्रमः, अविनयस्य फलमिदानीं लब्धम् । एतद्वचन
श्रुत्वा सेचनरुः क्रुद्धः स्तम्भं भस्त्वा पुनर्यत्र प्रविष्टोपामावासभूमौ दृक्षान् विध्व-
सितवान् । पुनः त्रेणिकः सेचनरु गजं निशृहीतुं तद्वनं गतः । अत्रान्तरे पूर्वभव
मित्रदेवेन सेचनरुसमीपमागत्य प्रोक्तम्-हे वत्स ! परेम्यो दमनात् स्वयं दमन
वरम्, ततस्तद्वचः श्रुत्वाऽसौ स्वयमागत्यालानस्तम्भनिकटे स्थितः ।

रहा है । हमारे आश्रम का समस्त वन उसने नष्ट भ्रष्ट कर दिया है ।
तापसों की इस प्रकार बात सुनकर त्रेणिक ने बड़ी सेना के साथ वन
में जाकर उस सेचनक हाथी को पकड़ लिया । और उसे लाकर आलान-
स्तम्भ में लौहे की साकलों से बाध दिया । तापस आकर अब उसे
भर्त्सित करने लगे । कहने लगे-अरे ! सेचनक गजराज ! कह अब वह
तेरा पराक्रम कहा चला गया, देख तेरी कैसी दुर्दशा हुई है । समझा
यह अविनय करने का फल है, जिसे तू भोग रहा है । तापसों के
इस प्रकार भर्त्सना भरे वचनों को सुनकर सेचनक को बहुत ही क्रोध
आया और उस आवेश में आलानस्तम्भ को तोड़ मरोड़ कर वह सीधा
वन में जा पहुँचा । वहाँ पहुँचकर उसने पहिले की तरह ही उनकी
आवासभूमि के वृक्षों का विध्वंस करना प्रारम्भ कर दिया । राजा त्रेणिक
पुनः उसे पकड़ने के लिये वन में आये । इतने में पूर्वभव के मित्र देवने
आकर सेचनक से कहा-जो तुम बार २ दूसरों के द्वारा दमित किये
जाते हो-उसकी अपेक्षा तो यही अच्छा है कि तुम अपने आपको

आश्रमना सधजा वृक्षोने ओखे नाश करी नाथ्ये छे तापसोनी बात साबणी
श्रेष्ठिक राजाये लारे सेना साथे वनमा जर्ध ओ सेचनक हाथीने पकडी दीधो
अने तेने राजधानीमा लावी ओक भूष भज्युत स्तल साथे लोढानी साढणोथी
भाधी दीधो तापसोये आ समये तेनी साथे जर्ध तेनी भरकरी शर् करी अने
कडेवा लाग्या-अडो ! सेचनक गजराज कडो डवे तमाइ पराक्रम क्या यादु
गयु ? ने तारी ठेवी दुर्दशा थर् ? अविनयनु आ इण छे, जे तु लोगवी रडेल छे
तापसोनु आ कडेवानु साबणी सेचनकने भूष ज कोध आव्ये अने ते
जपरजस्त जेवा स्तलने तोडी नाथी लोढानी साढणोने इगावी दध वनमा
जर्ध पडोथ्ये त्या पडोथीने चारे भानुथी वनना वृक्षोने विच्छेद करवानु
शर् करी दीधु राज श्रेष्ठिक इरी तेने पकडवा भाटे वनमा पडोथ्या आ समये
सेचनकना पूर्वभवना मित्र देवे आवी सेचनकने कछु-तये भीन द्वारा धडी
धडी डेरान थाव छे-आथी साइ तो जे छे के तये तमारी जते पोतानु दमन करे

‘सेचनक’ इति नाम कृतम् । स सेचनकस्तापसबालकाना वयस्यो जातः । कदाचिद् भ्रमन्त यूथाधिपतिं दृष्ट्वा सेचनकस्त मारितवान् । स्वय यूथाधिपतिर्जातः । स च तापसाश्रमे वृक्षाणा विध्वंसन कृतवान् , काष्प्यन्या मन्मातेन प्रचठन्ना मा तिष्ठतु इति विचारितवाथ । ततस्ते तापसा रुष्टाः पुष्पफलपूर्णहस्ताः त्रेणिकनृपस्य समीप गत्वा तमनुग्रह-एक सेचनकनामाहस्ती यने तिष्ठति, स चास्माक वासस्थाने वन विनाशयति । ततः त्रेणिकेन महत्या सेनया सह यन गत्वा सेचनक निगृह्य

को सीचने का काम करने लगा । सिंचनरूप कार्य को करने से तापसों ने इसका नाम “सेचनक” रख दिया । तापस बालक इस पर पड़े प्रसन्न रहा करते, अतः उन सबके साथ यह खूब हिलमिल कर रहने लगा, यहा तक कि उनके साथ इसकी पूर्ण मित्रता हो गई । जब यह खूब बलिष्ठ हो चुका—तो एक समय की बात है कि उसने अवसर पाकर यूथाधिपति हाथी को घूमते समय जान से मार दिया और स्वय यूथ का अधिपति हो गया । इसने ऐसा विचार किया कि मेरी माता के समान कोई भी हथिनी छुप कर न बच्चा उत्पन्न करे और न छुप कर ही रहे, इस अभिप्राय से इसने आश्रम के समस्त वृक्ष उखाड़ डाले । इसके इस प्रकार के कार्य से तापस लोग रुष्ट हो गये । वे सब के सब पुष्प फलादिकरूप भेंट लेकर राजा त्रेणिक के पास पहुँचे । वहा पहुँचकर उन्हो ने राजा को अपनी सारी कथा सुनाई । कहा महाराज ! एक सेचनक नामक हस्ती वनमे रहता है वह बहुत ही उपद्रव कर

उद्यानना वृक्षाने पाणी पावानु काम करवा लायु, तापसोअे आ प्रकारनु काम करवाथी ते हाथी आणकनु नाम ‘सेचनक’ राख्यु तापस आणक तेना पर भूष प्रसन्न रह्या करता, अेथी ते अेमनी साथे भूष ढणी भणीने रडेवा लायु, ते त्या सुधी के अेमनी साथे तेनी पूर्ण मित्रता थर्ध गर्ध ज्यारे ते हाथी भय्यु भूष भणवान भय्यु त्यारे अेठ समये ते सशक्त अने भणवान भनेवा हाथी आणे महाभणवान अने घातक अेवा हाथी जु उपतिने अवसर भेजवी अवथी भारी नाभ्यो अने पोते जु उपति भय्यो तेखे विचार थ्यो के भारी मातानी माइक केर्ध पणु हाथणी छुपाधने भय्याने जन्म न आये अने न तो छुपाधने रहे आ अभिप्रायथी तेखे आश्रमना भधा वृक्षोने जडमुणथी उजेडी नाभ्या हाथीना आ प्रकारना कार्यथी तपस्वीओना दिलभा बारे दु भ थयु अने तेओ पुष्प कृण वगेरे खेट वर्ध राब्ध त्रेणिकनी पासे पडोअ्या अने त्या जर्ध राब्धने भधी वात कही स भणवावी अने कहु, महाराज ! सेचनक नामने अेक हाथी वनभा रहे छे ते भूष उपद्रव करे छे, अभास

समागताः प्रजा समिलन्ति। तस्य प्राज्यराज्यसुख, प्रतिदिन न नवमिव यौवनम्, नवनीतमिव शिरीषकुसुममिव मुकुमारशरीरम्, नयनलोभरूपलावण्यम्, सर्वत्र व्याप्तगतिक यानम्, दिदमण्डलविजयिनी चतुरङ्गिणी सेना, शीतलसुगन्ध-मन्दमास्तमनोविनोदन, नन्दनवनमिव सर्वर्तुसुखद रमणीयप्रधानम्, चन्द्रमण्डल-वधीरणगगनस्पर्शिशूलप्रामादाः, सर्वे कामभोगा अनुकूला आसन्। असी दौण्ड-कदेव इव सर्वं सुखमनुभवन्नास्ते। तत्रेकदा धर्मचन्द्रनामक आचार्यः शिष्यगणपरि-

राज्य का उसे अधिक से अधिक सुख था। यौवन भी इसका प्रति दिन नवीन नवीन रूप में खिलता रहता था। शरीर इसका नवनीत एव शिरीष पुष्प से भी अधिक मुकुमार था। रूप लावण्य नयनों को लुभावे ऐसे थे इसे कही पर भी चले जाने में कोई रुकावट नहीं होती थी। इसकी चतुरङ्गिणी सेना दिदमण्डल को विजय करने वाली थी। इसके एक रमणीय उद्यान था जो नन्दनवन के समान समस्त ऋतुओं में सुखदायक था। जिसमें शीतल, यद् एव सुगन्धित पवन बहा करता था उससे मन का अच्छा विनोद होता था। जिस महल में राजा का निवास था वह चद्रमण्डल से भी रमणीय था तथा इतना ऊँचा था कि आकाश को जैसे स्पर्श करता हो। समस्त कामभोग इसके अनुकूल थे। दौण्डक देव की तरह यह समस्त प्रकार के सुखों को भोगता हुआ अपना समय निश्चितरूप से व्यतीत करते थे। इतने में एक दिन की बात है ग्रामानुग्राम विचरते हुए धर्मचन्द्र नामके आचार्य

दिशाआमाथी बोके होडीने आवता डता राजनउ ओभने साइ ओवु सुभ डतु, यौवन पषु ओभतु प्रतिदिन अवनवीन रीते भीलतु रडेतु डतु, शरीर ओभतु नवनीत (भाभषु) अने शिरीष पुष्पथी पषु अधिड सुकुमार डतु, इप लावण्य नयनाने बोलावे तेषु डतु, डेअ पषु स्थणे जषामा ओने डेअ इकावट न डती, ओभनी अतुरगिष्ठी सेना दिग्भङ्गने विजय डरनार डती, ओभतु ओड सुडर ओवु उद्यान डतु जे नन्दनवन समान डरेड इतुमा सुभ आपनार डतु जेमा शीतल, भद, अने सुगन्धित पवन पछा डरतो डतो, जेथी भनने साडे आनड भणतो जे भडेकमा राजनो निवास डतो ते अद्रभङ्गथी पषु रमञ्जिय डतो अने ते ओटवो उयो डतो के जे आकाशने अडीने डलो डोय ओभ लागतु जधा जभभोग ओने अतुङ्गण डता दौण्डक देवनी माइड ओ समस्त प्रकारना सुभेने लागवता पोतानो समय निश्चित रीते व्यतिर डरता डता आमा ओक दिवसनी बात डे के ग्रामानुग्राम विचरता धर्मचन्द्र

સ્વયમાગત સ્તમ્ભસમીપે ત્રિચરણેનાવસ્થિત સેચનક દ્વાદ્વા શ્રેણિકૃત્પસ્તં
મિષ્ટાદારૈઃ સ્વર્ણભૂષણૈઃ કરસ્પર્શાદિભિઃ નિતરા લાલયતિ સ્મ । એ સેચનકહ-
સ્તિત્વ સ્વયમાત્મનો દમનેન લોકે સર્વગ્રાદર લભમાનઃ સુખી ભવતિ । તથૈવ
પરલોકેઽપિ સુખી ભવતિ ’ તત્રોદાહરણમ્—

અષ્ટમતીર્થકરસ્ય શ્રીચન્દ્રપ્રભસ્ય શાસને ચન્દ્રપુરીનગર્યા તદ્વશપરપરાયા સુદ-
ર્શનો નામ નરપતિરાસીત્ । સ ચૈવ પૂર્વોપાર્જિતપુણ્યરાશિરાસીત્-યેન તસ્ય દર્શનાત્
પ્રજાનામિષ્ટલાભો ભવતિ, અતસ્તદ્દર્શનાર્થમનુદિયમ તત્ર ચત્તૃષ્ઠ્યો દિગ્મુખ્યઃ

દમન કરો । દેવ કે હિસ પ્રકાર વચન સુનકર સેચનક આલાનસ્તમ્ભ કે
પાસ સ્વય આ કર યજ્ઞા હો ગયા । રાજા સેચનકનો આલાનસ્તમ્ભકે
પાસ યજ્ઞા દેખકર યજ્ઞા પ્રસન્ન હુઆ । યજ્ઞને મિષ્ટ આહાર સે તથા સ્વર્ણ
કે આભૂષણો સે યજ્ઞકા યજ્ઞ સત્કાર કિયા । ગરવાર યજ્ઞકે યજ્ઞર હાથ
ફેરા ઓર પુચકારા । મતલબ કહને કા યજ્ઞી હૈ કિ જો વ્યક્તિ સેચનક
હાથી કી તરહ અપના સ્વય દમન કરતા હૈ વહ સર્વત્ર આદરણીય બન
કર હિસ લોક મેં યજ્ઞ સુખી હો જાતા હૈ । તથા પરલોક મેં આનંદકા
ભોક્તા બનતા હૈ, હિસ વિષય મેં યજ્ઞાહરણ હિસ પ્રકાર હૈ—

અષ્ટમતીર્થકર શ્રી ચન્દ્રપ્રભુ સ્વામી કે શાસન મેં ચન્દ્રપુરી નામ કી
નગરી મેં સુદર્શન નામકા એક રાજા થે । યહ ચન્દ્રપ્રભુસ્વામી કી વશપર-
પરા મેં હી ઉત્પન્ન હુય થે । યજ્ઞકી પૂર્વોપાર્જિતપુણ્યરાશિ હિતની પ્રબલ થી કિ
જો કોઈ પ્રજાજન હિસકા દર્શન કરતે થે યજ્ઞે અવશ્ય હી હિષ્ટ કા લાભ
હોતા થા । હિસી સે યજ્ઞકે દર્શન કે લિયે દરએક દિશા સે દૌડ ર આતે થે ।

હેવના આ પ્રકારના વચન સાંભળી સેચનક પોતાની બંતે જ રાજધાનીમા
પહોંચ્યો અને પ્રથમ જે સ્થળે તેને બાધવામા આવેલો હતો તે સ્થળે જઈ ઉભો
રહી ગયો સેચનકને આ રીતે પાછો આવેલો બેઠો રાજા શ્રેષ્ઠિય ખુશી થયા
અને તેને સાડ એક મીઠો લોજન આપી સોનાના અલકારે પહેરાવી તેના
શરીર ઉપર પ્રેમથી હાથ ફેરવવા લાગ્યા કહેવાનો મતલબ એ છે કે જે વ્યક્તિ
સેચનક હાથીની માફક સ્વય પોતાનું દમન કરે છે તે સર્વત્ર આદરને પાત્ર
બની આ લોકમા ખૂબ સુખી થઈ પરલોકમા પણ આનંદના લોભવનાર બને છે
આ વિષયમા ઉદાહરણ આ પ્રકારનું છે—

આઠમા તીર્થકર શ્રી ચન્દ્રપ્રભુસ્વામીના શાસનમા ચન્દ્રપુરી નામના નગ-
રમા સુદર્શન નામના રાજા હતા તે ચન્દ્રપ્રભુ સ્વામીના વશના જ હતા એની
પૂર્વોપાર્જિત પુણ્યરાશિ એટલી પ્રબળ હતી કે જે કોઈ પ્રબળજન એમના દર્શન
કરતો તેને ઈષ્ટના લાભ અવશ્ય મળી જતો, આથી એમના દર્શન માટે દરેક

अनशनमौदरिकभ्या तपोभ्या रूपलावण्य सपन्न सुकुमार शरीर कृशयति,
तथाहि—चतुर्भक्त कृत्वा तत्पारणायाम तप्रान्तरुक्ष, तदपिसाभिग्रह, तदपि स्वल्प,
तदप्यवमौदरिकानुकूल गृह्णाति । तदनन्तर पष्ठभक्तमष्टमभक्त दशमभक्त द्वादशभक्त
यावन्मासक्षण तपः कृत्वा सर्वपारणासु अवमौदरिक तपः कुर्वन्नेव शरीर कृशतर
कृतवान् । एव तीव्रतरतपश्चणाव धन्यमानगारवत शुष्कमासशोणितः सन् परि-
चिन्तयति—आचार्यदेशनानुसारेण मया सर्वथाऽऽत्मा दमितः, धर्मध्यानेनात्ममल
प्राप्य पुष्टोऽस्मि, अतः पर शृङ्खलानाय संगत्या यतिष्ये, एवं सौत्साह विशुद्धभाव-
नया क्षपश्च्रेणि समारुह्यान्तर्मुहूर्तमात्रेण केवलज्ञान प्राप्तवान्, एव वर्षमात्रेण तीव्र-
तपसा स्वात्मान दमयन् सिद्धो जातः । तस्मात् स्वयमेव स्वात्मा दमनीय इति ॥१६॥

होकर दीक्षित हो गये । उन्होंने ने अपने रूपलावण्ययुक्त सुन्दर सुकुमार
शरीर को अनशन एव अवमौदरिक तप द्वारा कृश करना प्रारम्भ कर
दिया । कभी वह चतुर्भक्त उपवास करते और पारणा के समय अन्त,
प्रान्त एव रुक्ष आहार लेते, उसमें भी अभिग्रह, अभिग्रह में भी स्वल्प,
उसमें भी अवमौदरिकानुकूल लेते । बाद में पष्ठ भक्त, अष्टमभक्त,
द्वादशभक्त, से लेकर एक मासक्षण तक भी तपश्चर्या करते । और
इन सब तपस्याओं के पारणा के दिन यह अवमौदरिक तप करते ।
इससे इनका शरीर अतिशय दुर्बल हो गया । इस प्रकार तीव्र तपश्चर्या
के करने से इनका शरीर धन्य नामक अनगार के शरीर की तरह शुष्क
मास शोणित वाला होकर केवल अस्थिपजर मात्र अवशिष्ट रहा ।
उस समय उन्होंने विचार किया—कि मैं ने आचार्य महाराज की देशना
अनुसार सर्व प्रकार से अपनी आत्मा का दमन किया तथा इस अवस्था

सुकुमार शरीरने अनशन अने अवमौदरिक तपधी कृश करवाने प्रारम्भ करी
दीधे । यकारेक तेओ चतुर्भक्त उपवास करता अने पारणाना समये अन्त,
प्रान्त अने रुक्ष आहार लेता हुता ओमा पण्डु अलिग्रह, अलिग्रहमा पण्डु
स्वल्प, ओमा पण्डु उमौदरिक तप करता आदमा पष्ठभक्त, अष्टमभक्त, दश-
मभक्त, द्वादशभक्त, थी लई ओक मासक्षण सुधीनी पण्डु तपश्चर्या करता अने
ओ पण्डु तपश्चर्याना पारणाना द्विसे उल्लोदरिक तप करता आथी ओमनु शरीर
अतिशय दुर्बल भनी गयु, आ प्रकारनी तीव्र तपश्चर्या करवाथी तेमनु शरीर
धन्य नामना अनगारना शरीरनी भाइक लोडी मास वगरनु थई गयु, अने
इकत हाउकाने माणजे ज भाकी रह्यो ओ समये तेमणे विचार क्योई के—मे
आचार्य महाराजनी देशना अनुसार सर्व प्रकारथी मारा आत्मानु दमन क्युं

एतो ग्रामानुग्राम विहरन् चन्द्रपुरीनगर्या ऋहिरुद्याने सहस्राऽऽश्रयने समवस्यतः । तद्वन्दनार्थं सुदर्शनो नृपः सपरिवारः समायातः । आचार्येण सुदर्शननृपस्य नामानुरूप रूपलावण्यादिक मिलेय धर्मदेशनादत्ता-सुदर्शननृपो निगम्य मुनिदशना मनसि चिन्तयति-अहो ! यः स्वात्मान स्वयं न दमयति, स परे वधमयनादिभिर्दमितः सन् स्वात्मानः कर्म निर्जरायितुं न प्रभवति अपितु ज्ञानावरणीयाद्यष्टविध-कर्मरजोभिः स्वात्मानं गुह्यतरीकृत्य चतुर्गतिकससारगतं निपतति जन्ममरण-व्याधयन्तदुःखं प्राप्नोति । इति चिन्तयन् सर्वभ्यः कामभोगेभ्यो विरज्य प्रजितः ।

महाराज अपने शिष्यगण सहित उस चन्द्रपुरी नगरी के बाहिर बगीचे में सहस्राम्रवन में पधारे । उनको चन्दन करने के लिये वे सुदर्शननरेश परिवारसहित बहा गये । आचार्य महाराज ने नाम के अनुरूप उनके रूपलावण्य को देखकर धर्म देशना प्रारंभ की । सुनकर नरेश बहुत ही आनंदित हुआ और विचारने लगे-जो व्यक्ति अपनी आत्मा को स्वयं दमन नहीं करता है वह दूसरों द्वारा वध वधनादिक से दमित होकर अपने कर्मों की निर्जरा करने में शक्ति शाली नहीं होता है किन्तु दुर्ध्यान होने से उस समय वह आत्मा चतुर्गतिक ससाररूप गर्त में निपातन हेतु जो ज्ञानावरणीयादिक अष्टविध कर्म का वध है उसे दृढ़ करता है । उस कर्मरूपी रज से मलिन बना वह आत्मा इतना भारी हो जाता है कि उसका पतन ससाररूपी गर्त में अवश्यभावी होता है । और बहा पड़ा हुआ वह जन्ममरण आदिके अनन्त दुःखों को भोगता रहता है । इस प्रकार विचार कर वह नरेश समस्त कामभोगों से विरक्त

नामना आचार्य पोताना शिष्यगण सहित ओ चन्द्रपुरी नगरना भंडारना भगी आभा पधायी राज सुदर्शन तेमने वदन करवा परिवार साथे त्या गया आचार्य भंडारजे नामना जेवाज तेना रूप लावण्यने जेध धर्म देशना प्रारंभ करी सावणी राज भूषण भुशी थया अने मनमा बियाखा लाग्या के जे व्यक्ति पोताना आत्मातु स्वयं दमन नहीं करते ते जीव द्वारा वध वधनादिकथी दमित थध पोताना कर्मोनी निजरा करवाभा शक्तिशाली भनी शकते नथी परंतु दुर्ध्यान होवाथी ओ समय ते आत्मा चतुर्गतिक ससाररूप आठामा अवश्य पडे छे अने ओमाज पडये रही ते जन्म मरण आदिना अनन्त दुःखो भोगवते रहै छे आ प्रकारने विचार करी राज सुदर्शन समस्त काम भोगोधी विरक्त भनी दीक्षित थध गया तेमणे पोताना रूपलावण्य युक्त सुदर

કર્મયોગ્યાનામ્ આચાર્યાદીનામિત્યર્થઃ, પક્ષતઃ=પાર્શ્વતઃ, ન ઉપવિશેદિતિ શેષઃ । પાર્શ્વભાગોપવેશને ગુર્વાદિપક્તૌ સમાવેશાત્ તત્સામ્ય સ્યાત્, કિંચ શિષ્ય પ્રતિ વક્રાવલોકને ગુરોઃ સ્કુધાદિગ્રાધાસમ્ભવઃ તથા ચાવિનયઃ પ્રસજ્યેત, તસ્માદાચાર્યાદિગ્રાહુના સહ ગ્રાહુ કૃત્વા શિષ્યો નોપવિશેદિતિ ભાવઃ । પુરતો ન=ગુર્વાદીનામ-ગ્રતોઽપિ નોપવિશેત્, તથોપવેશને યન્દનાર્થમાગતાના જનાના ગુર્વાદિમુખાવલોકને-ઽન્તરાયઃ સ્યાત્, પૃષ્ઠતોઽપિ નૈવોપવિશેત્, ગુરુશિષ્યયોરુભયોરપિ મુખાદર્શને વાચનાદીનામાનન્દો ન સ્યાદિતિ ભાવઃ । ઋરુણા=ઋદ્ધયા ઋરુ=ઋદ્ધા ન યુઞ્જ્યાત્=ન સઘટ્ટયેત્, અત્યાસન્નોપવેશનાદિભિઃ શિષ્ય. સ્પર્શીયેનોરુણા ગુરોરુરુ ન સ્પૃશેદિત્યર્થઃ । તથાઋરુણે સતિ ગુર્વાદીનામચિનય સ્યાત્ । તથા-શયને=શય્યાયા શયિત આસીનો વા ન પ્રતિશૃણુયાત્ । અય ભાવઃ-શય્યાગત. શિષ્યો યદિ યુરુણાઽઽહૂતઃ

આસન ચિનય કો સૂત્રકાર કહતે હૈ—‘ ન પસ્ત્રઓ૦ ’ ઇત્યાદિ ॥

અન્વચાર્ય (કિચ્ચાણ પસ્ત્રઓ-કૃત્યાના પક્ષતઃ “ ન ઉપવિશેત્ ” કૃતિકર્મ-અર્થાત્ વદનાદિ કે યોગ્ય-આચાર્ય તથા અપને સે વડો કે પાસ મેં સઘટ્ટા કરતે હુએ વરાગર નહીં વૈઠે । (પુરઓ ન પિટ્ઠઓ ન-પુરતઃ ન પૃષ્ઠત. ન) ગુરુ મહારાજ કે આગે નહીં વૈઠે । પીછે સઘટ્ટા કરતા હુઆ નહીં વૈઠે । (ઋરુણા ઋરુ ન જુજે-ઋરુણા ઋરુ ન યુઞ્જ્યાત્) ઉનકે ઋરુ-બુટના સે બુટના લગાકર નહીં વૈઠે । (સયણે નો પઢિસ્સુણે) તથા જિસ સમય આચાર્ય આદિ કિસી કામ કરને કે લિયે બુલાવે અથવા કહેં ઉસ સમય અપને આસન પર વૈઠે હી વૈઠે ઉત્તર નહીં દે ।

કૃતિકર્મ કા અર્થ વન્દન વિશેષ હૈ । ઇસકા વર્ણન મેરે દ્વારા રચિત આવશ્યક સૂત્ર કી ટીકા મે કિયા ગયા હૈ । અતઃ યહ ત્રિપથ વહા સે જાન લેના ચાહિયે । ઇસ કૃતિકર્મ કે યોગ્ય આચાર્ય આદિ હોતે હૈ ।

આસન-ચિનય વિષે સૂત્રકાર કહે છે—ન પસ્ત્રઓ૦ ઇત્યાદિ

અન્વચાર્ય—કિચ્ચાણ પસ્ત્રઓ-કૃત્યાના પક્ષત “ ન ઉપવિશેત્ ” કૃતિકર્મ અર્થાત્ વન્દનાદિને યોગ્ય આચાર્ય તથા પોતાનાથી મોટાઓની પાસે તેમની અડોઅડ થઈને બેસવું નહીં, પુરઓ ન પિટ્ઠઓ ન-પુરત ન પૃષ્ઠત ન ગુરુ મહારાજની આગળ બેસવું નહિ, પાછળ અડોઅડ થઈ ન બેસે ઋરુણા ઋરુ ન જુજે-ઋરુણા ઋરુ ન યુઞ્જ્યાત્ તેમના ધુટણથી ધુટણ લગાડીને ન બેસે સયણે નો પઢિસ્સુણે તથા જે સમયે આચાર્ય આદિ કોઈ કામ કરવા માટે બોલાવે અથવા કહે તે સમયે પોતાના આસન ઉપર બેઠા બેઠા જવામ ન આવે

ભાવાર્થ—કૃતિ કર્મનો અર્થ વદન વિશેષ છે । જેનું વર્ણન મારાથી રચિત આવશ્યક સૂત્રની ટીકામાં કરવામાં આવેલ છે, આથી આ વિષય ત્યાથી

આસનપ્રિયમાદ—

મૂલમ્—નં પૅકલઓ નં પુરંઓ, નેવં ફિચ્ચાંણ પિટ્ટંઓ ।

નં જુજે” ઝરુણા ઝરું, સયંણે નો” પડિસ્સુણે ॥૧૮॥

છાયા—ન પક્ષતો ન પુરતો, નેવં કૃત્યાનાં ઘૃણતઃ ।

ન યુઙ્ગ્યાદ્ ઝરુણા ઝરુ, શયને નો પ્રતિઘ્રણ્યાત્ ॥ ૧૮ ॥

ટીકા—‘ ન પવલઓ ’ इत्यादि ।

કૃત્યાનામ્=કૃતિયોગ્યાઃ કૃત્યાઃ, અતઃ કૃતિશબ્દેન કૃતિકર્મ ગૃહ્યતે, કૃતિકર્મ-વન્દનવિશેષઃ, તદ્વર્ણનમાત્રયજ્ઞસૂત્રસ્ય મત્કૃતમુનિતોષિનીટીકાયા દ્રષ્ટવ્યમ્, કૃતિ-

સુન્દર લતા કો પ્રત્યનીકભાવ નષ્ટ કર દેતા છે । ફસલિયે મોક્ષાભિલાષી વિનયવાન શિષ્ય કા કર્તવ્ય છે ફિ વહ સ્વપ્ન મેં મી અપને ગુરુ મહારાજ કા પ્રત્યનીક ન્ ચને ।

શ્લોક મેં “ વાચા કર્મણા ” જો પદ દિયે ગયે હં ઉસકા મતલબ યહ છે ફિ ગુરુ કે પ્રતિ શિષ્ય ઁસા ન કહે ફિ “ આપ મી ક્યા કુછ જાનતે હેં ” । ફસ પ્રકાર કા વ્યવહાર વાચનિક પ્રતિકૂલ આચરણ મેં ગર્ભિત હોતા છે । ફસી તરહ વે જિસ સસ્તારક પર વેઠતે હેં ઉસકા કમી મી શિષ્ય કો ઉલ્લઘન નહીં કરના ઑહિયે । ઉસસે પૅર કા સઘર્ષણ યા સઘટ્ટન ન હો ફસકી સદા સાવધાની રલવની ઑહિયે । તથા આચાર્ય મહારાજ કે સમક્ષ કમી મી શિષ્ય કો ઉચ્ચ આસન પર નહીં વેઠના ઑહિયે ંર ઉનકે આને પર અપને આસન સે ઉઠકર ગુરુ મહારાજ કો વદન આદિ કરના ઉચિત છે ॥ ૧૭ ॥

લતાને પ્રત્યનિકભાવ નાશ કરી નાખે છે આ માટે મોક્ષાભિલાષી વિનયવાન શિષ્યનુ કર્તવ્ય છે કે તે સ્વપ્નામા પણ પોતાના ગુરુ મહારાજને પ્રત્યનિક ન ખને

શ્લોકમા (વાચા કર્મણા) જે પદ આપવામા આવેલ છે તેનો મતલબ એ છે કે ગુરુના પ્રતિ શિષ્ય એવુ ન કહે કે “ તમે પણ શુ કાઈ જાણો છો ” આ પ્રકારનો વહેવાર વાચનિક પ્રતિકૂલ આચરણમા ગર્ભિત થાય છે આ રીતે તે જે આસન ઉપર બેસતા હોય તેણે શિષ્યે કહિ પણ ઉલ્લઘન કરવુ ન જોઈએ, એ આસનને તેનો પગ ન લાગે તેની તેણે સાવચેતી રાખવી જોઈએ તથા આચાર્ય મહારાજની સામે કદી પણ શિષ્યે ઉચ્ચ આસન પર બેસવુ ન જોઈએ અને તેમના આવવાથી પોતાના આસન ઉપરથી ઉઠા થઈ ગુરુ મહારાજને વદન વગેરે કરવુ ઉચિત છે ॥ ૧૭ ॥

मूलम्—नेव पल्हत्थिय कुज्जा, पक्खपिण्ड च सजए ।

पाए पेसारिए वावि न चिट्ठे गुरुणतिए ॥ १९ ॥

जाया—नैव पर्यस्तिका कुर्यात्, पक्षपिण्ड च सयत ।

पादो प्रसार्य नापि, न तिष्ठेद् गुरुणामन्तिके ॥ १९ ॥

टीका—‘नेव पल्हत्थिय’ इत्यादि ।

सयतः—मुनिः, पर्यस्तिकाम्—द्वे जानुनी उत्थाप्य वस्त्रेण पृष्ठं. समारम्भ पादोद्वयं जानुद्वयं च संवेष्ट्योपवेशनं पर्यस्तिका, यद्वा—जङ्घाद्वयं वस्त्रेण संवेष्ट्यो-

उन्हें प्राप्त नहीं हो सकेगा । तथा गुरु महाराज की जघा से जघा अढाकर भी शिष्य को इसलिये नहीं बैठना चाहिये कि इस प्रकार की क्रिया से गुरु महाराज का अविनय होता है । गुरु महाराज जब किसी कार्य करने के लिये शिष्य को बुलावे तो उस समय उसका कर्तव्य है कि वह ‘तहेति तहेति’ कहकर आसनसे उसी वस्त्र सभ्रान्तचित्त होकर आसन का परित्यागकर देवे और बड़ी भक्तिसे विनयके साथ गुरुके समक्ष जाकर हाथ जोड़ वन्दना करके पूछे कि हे भदत ! आज्ञा दीजिये—किस कार्य के लिये आपने मुझे याद किया है । इस प्रकार का व्यवहार भी विनयधर्म में परिगृहीत हुआ है ॥ १८ ॥

‘नेव पल्हत्थिय०’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(सजए सयतः) मुनि शिष्य को (गुरुणतिए—गुरुणामन्तिके) अपने गुरुजनों के समक्ष (पल्हत्थिय नेव कुज्जा—पर्यास्तिका नैव कुर्यात्) पैरों पर पैर रखकर—पालरथी मारकर—पद्मासन माडकर—कभी नहीं बैठना चाहिये । इस प्रकार बैठने से आशातना दोष लगता है ।

એને પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી તેમ શુરુ મહારાજના ગોઠણથી ગોઠણ ભીડાવીને શિષ્યે એટલા માટે ન બેસવું બોધ એ, કારણ કે આ પ્રકારની ક્રિયાથી શુરુ મહારાજનો અવિનય થાય છે, શુરુ મહારાજ કોઈ ઠામ માટે શિષ્યને બોલાવે તો તે સમયે એનું કર્તવ્ય છે કે પોતાના આસન ઉપરથી એજ વખતે સ્વસ્થ ચિત્ત બની શુરુ બોલાવે ત્યારે તહેત તહી આસનનો ત્યાગ કરી ભક્તિપૂર્વક વિનય સાથે શુરુની સામે જઈ હાથ બોડી વંદના કરી પૂછે કે હે ભદન્ત ! આજ્ઞા આપો કયા ઠામ માટે આપે મને યાદ કરેલ છે આ પ્રકારનો વહેવાર પણ વિનય ધર્મમાં અહણ કરવામાં આવેલ છે ॥ ૧૮ ॥

नेव पल्हत्थिय इत्यादि,

अन्वयार्थ—सजए—सयत मुनि शिष्ये गुरुणतिए—गुरुणामन्तिके पौताना शुश्रूणोनी नामे पल्हत्थिय नेवकुज्जा—पर्यास्तिका नैव कुर्यात् पञ्च उपर पञ्च राभी—पढोही लगानी—पद्मासन लगाडी, कडि पण्णु बैसेवु न बोधे आ

કિંચિત્કાર્યકરણાય પ્રોક્તો યા સ્પાત્, તદા શિષ્યેણ શર્યાયા સ્થિતેનૈવ ન શ્રોતવ્યમ્, કિં તુ ગુરુચનશ્રણસમનન્તરમેય સમ્રાન્તચેતાઃ સપ્તિનયઃ કૃતાન્નલિઃ સન્ ગુરોઃ સમીપમાગત્ય ચરણારવિન્દ વન્દમાનઃ 'જનુગૃહીતોઽહમ્' ઇતિ મનસિ મન્યમાનો યદેત્-‘મદન્ત ! આજ્ઞાપયતુ કિં વિવેચ મયા ’ ઇતિ ॥ ૧૮ ॥

મોક્ષાભિલાષી શિષ્ય કા કર્તવ્ય હૈ કિં વહ આચાર્યાદિક કો દાયે વાયે ન વૈઠે । કારણ કિં ઇસ પ્રકાર વૈઠને સે ગુર્વાદિક કી પત્તિ મેં ઉસકા સમાવેશ હોતા હૈ । દર્શનાર્થી લોગ શિષ્ય કો સમજેગે કિં યહી ગુરુ મહારાજ હૈ । તથા શિષ્ય કે પ્રતિ જય ગુરુ કો દેખને કી ઇચ્છા હોગી તો વે અપની ગર્દન કો મોઢકર ઉસકો દેલેંગે, ઇસસે ઉનકી ગર્દન મેં તથા સ્કન્ધ આદિ ફિરાને મેં તકલીફ હોગી, તથા ગુરુ મહારાજ કા સઘટ્ટા આદિ હોને સે શિષ્ય કો આશાનના આદિ દોષ લગને કા સમ્ભવ હૈ । ઇસલિયે ગુરુ મહારાજ કી વરાવરી મેં નહીં વૈઠના ચાહિયે । ગુરુ મહારાજ કે આગે ભી ઇસી તરહ સે નહીં વૈઠના ચાહિયે । કારણ કિં ઇસ પ્રકાર સે વૈઠને મેં ગુરુ મહારાજ કો વન્દના નિમિત્ત આને વાલો કો ઉનકે દર્શનો મેં અન્તરાય હોતી હૈ । ઇસી પ્રકાર ગુરુ કે પીછે ભી શિષ્ય કો નહીં વૈઠના ચાહિયે-ક્યોં કિં ઇસ પ્રકાર સે વૈઠને પર ગુરુ કો શિષ્ય કા મુખ નહીં દીલ સકેગા ઓર શિષ્ય કો ગુરુ કા મુખ નહીં દીલ સકેગા, ઇસસે વાચના પૃચ્છના આદિ મેં અન્તરાય હોને સે ઉન કા આનંદ

જાણી લેવો જોઈએ, આ કૃતિકર્મના યોગ્ય આચાર્ય આદિ હોય છે મોક્ષાભિલાષી શિષ્યનું કર્તવ્ય છે કે તે આચાર્ય આદિથી ડાખા-જમણા ન બને કારણ કે, આ પ્રકારે બેસવાથી ગુરુ આદિની પદ્ધતિમાં તેનો સમાવેશ થાય છે દર્શનાર્થી હોય શિષ્યને જ ગુરુ મહારાજ માની લે શિષ્ય તરફ ત્યારે ગુરુ મહારાજને જોવાની ઇચ્છા થાય ત્યારે તે પોતાની ગરદન મરડીને તેના તરફ જોશે આથી એમની ગરદનમાં તથા ખભા વગેરે ફેરવવામાં તકલીફ થશે તથા ગુરુ મહારાજનું સઘટ્ટું આદિ થવાથી શિષ્યને અશાંતના આદિ દોષ લાગવાનો સંભવ છે આ માટે ગુરુ મહારાજની બરેણરીમાં બેસવું ન જોઈએ તેમ ગુરુ મહારાજની આગળ પણ આ રીતે બેસવું ન જોઈએ કારણ કે આ પ્રકારના બેસવાથી ગુરુ મહારાજની વદના માટે આવનારને તેમના દર્શનમાં અતરાય થાય છે આ પ્રકારે ગુરુની પાછળ પણ શિષ્યે બેસવું ન જોઈએ કેમ કે આ રીતે બેસવાથી ગુરુ શિષ્યનું મુખ જોઈ શકતા નથી અને શિષ્ય, ગુરુનું મુખ જોઈ શકતા નથી અને ગુરુ શિષ્યનું મુખ જોઈ શકે નહીં આથી વાચના પૃચ્છના આદિમાં અતરાય થવાથી એને ૬

प्रेक्षितु शीलमस्येति तथा, जसौ गुरुणा प्रसादः—यदन्येषा शिष्याणा सद्भावेऽपि गुरवो मामाज्ञापयन्तीति विचारशील इत्यर्थः । यद्वा—केन विधिना गुरुः प्रसन्नो भवेदिति भावनाभाषितः, गुरुप्रसादलाभार्थी इति यावत् । उक्तञ्च—

जो नत्थि भग्गसाली, नो सो गुरुदेसण इह लभए ।

धारामियस्स निग्गइ, जगेणो पुत्तहीणाण ॥ १ ॥

छाया—यो नास्ति भाग्यशाली, नासौ गुरुदेशनामिहालभते ।

धाराऽमृतस्य निपतति, अङ्गे नो पुण्यहीनानाम् ॥ १ ॥

तथा नियागार्थी=मोक्षार्थी शिष्यः गुरु=धर्माचार्यादिक, सदा उपतिष्ठेत्= 'मत्पण उदामि' इत्यादि वदन् सन्निय गुरुसमीपे तिष्ठेदित्यर्थः ॥१०॥

जावे, अथवा किसी कार्य करने के लिये कहा जावे—तब वह (कयाइविं-कदाचिदपि) कभी भी (तूस्णीओ न-तूष्णीक न भवेत्) उत्तर दिये बिना नहीं रहे चाहे बीमार भी होवे तो भी चुपचाप न रहे । (पसाय-पेही-प्रसादप्रेक्षी) यह समझे कि मेरा बड़ा भारी सौभाग्य का उदय है, जो अन्य शिष्यों के होने पर भी गुरु महाराज मुझे ही आज्ञाप्रदान कर रहे हैं । अथवा—यह विचार करे कि गुरु महाराज जिस उपाय से मेरे पर प्रसन्न हों वही उपाय मुझे करते रहना चाहिये । इस प्रकार की भावना से भावित होकर गुरु के प्रसाद का लाभार्थी बने । क्यों कि कहा भी है—जिस प्रकार हीन पुण्यवालों के शरीर ऊपर अमृत रस की धारा नहीं पड़ती है—उसी प्रकार जो शिष्य भाग्यशाली नहीं होता है वह गुरु की देशना का पात्र नहीं होता है । इसी तरह (नियागट्टी) मोक्षा-मिलापी शिष्य का कर्तव्य है कि वह (सया गुरु उवचिट्ठे—सदा गुरु

ज्यादे तेने जेलाववामा आवे अथवा केई ठाम भाटे छडेवामा आवे त्यादे कयाइविं-कदाचिदपि ते ऽहि पणु तूस्णीओ न-तूष्णीक न भवेत् उत्तर आप्या वगर न रहे आडे ते भीमार डोय तो पणु चुपचाप न रहे पसायपेही-प्रसादप्रेक्षी ते जेवुं समझे के, मारा सौभाग्यने भाटे। उदय छे के, भीन शिष्यो डोवा छता पणु गुरु महाराज भने व आज्ञा आपे छे अथवा जेवो विचार करे के गुरु महाराज के उपायथी मारा उपर प्रसन्न रहे तेवो व उपाय मारे करता रहेवु जेधजे आ प्रकारनी भावनाथी भाविठ जनीने गुरुना प्रसादने लाभार्थी जने केभके, छछु छे के—जे प्रकारे दुर्भागिना शरीर उपर अमृततरसनी धार पडती नथी, जे प्रकारवी जे शिष्य भाग्यशाली नथी छेतो ते गुरुनी देशनाने पात्र जनतो नथी आ रीते नियागट्टी-मोक्षाभि लापी शिष्यु कर्तव्य छे के ते सया गुरु उवचिट्ठे—सदा गुरु उपतिष्ठेत् छमेशा

પવેશન, પર્યસ્તિઠા, તામ્, પક્ષપિંડ-ગાદુદ્વયેન કાયવેદન ચ નૈવ કુર્યાત્ । અપિ
વા=અપિ ચ ગુરુણામ્ અન્તિકે=સનિધૌ પાદૌ=ચરણૌ પ્રસારિતૌ કૃત્વા ન તિષ્ઠેત્ ।
ઇદમુપલક્ષણમ્—અરુજહ્વોપરિ અપરચરણ નિધાયાપિ ન તિષ્ઠેત્ । તથાસત્યવિનયઃ
સ્યાદિતિ ભાવઃ ॥ ૧૯ ॥

મૂલમ્—આચરિણિં વાહિત્તો, તુસિંઘીઓ નં કયાઈ વિ ।

પંસાયપેહી નિયાંગઢી, ઉંવચિદ્દે ગુરુ સયા ॥૨૦॥

છાયા—આચાર્યેર્વ્યાહતઃ તૂષ્ણીકો, ન કદાચિદપિ ।

પ્રસાદપ્રેક્ષી નિયાગાર્થી, ઉપતિષ્ઠેત્ ગુરુ સદા ॥ ૨૦ ॥

ટીકા—‘આચરિણિં’ ઇત્યાદિ ।

આચાર્યઃ=ગુરુભિઃ, વ્યાહતઃ—આહૂતઃ, યદ્વા-ઉક્તઃ સન્ તૂષ્ણીકઃ=મૌનાગ્લમ્બી,
કદાચિદપિ=ગ્લાનાદ્યવસ્થાયામપિ ન ભવેદિતિ શેષઃ । મ્તિતુ પ્રસાદપ્રેક્ષી=પ્રસાદ

(પક્ષપિંડ ચ નૈવ કુઝ્જા-પક્ષપિંડ ચ નૈવ કુર્યાત્) इसी प्रकार दोनों
हाथों से घुटने बाधकर तथा पीठ भाग से लेकर दोनों घुटनों को बन्ध
बाधकर भी बैठना गुरु महाराज की आज्ञातना है । (पाए पसारिए बाबि
न चिद्वे-पादौ प्रसार्य चापि न तिष्ठेत्) अर्थात् गुरु महाराज के सामने
पैरों को पसार कर भी शिष्य को बैठना उचित नहीं है । इसी तरह
अर्ध पद्मासन के रूप में भी उनके समक्ष नहीं बैठना चाहिये । ऐसा
करने से अविनय दोष लगता है ॥ १९ ॥

‘आचरिणिं’ इत्यादि ।

અન્વયાર્થ—શિષ્ય કો વાહિયે કિ વહ (આચરિણિં વાહિત્તો-
આચાર્યે, વ્યાહત. સન્) આચાર્ય તથા અપને સે બઢો દ્વારા જય ઘુલાયા

પ્રકારે બેસવાથી અજ્ઞાતનાનો દોષ લાગે છે પક્ષપિંડ ચ નૈવ કુઝ્જા-પક્ષપિંડ
ચ નૈવ કુર્યાત્ આ પ્રકારે બન્ને હાથોને ગોઠણ ઉપર લગાવી તથા
વાસાના ભાગથી લઈ બન્ને ઘુટણને વસ્ત્રથી બાધી બેસવાથી પણ ગુરુ
મહારાજની અજ્ઞાતના થાય છે પાણ પસારિયે વાબિ ન ચિદ્વે-પાદૌ પ્રસાર્યવાપિ ન
તિષ્ઠેત્ અર્થાત્ ગુરુ મહારાજની સામે પગ લાબા કરીને પણ શિષ્યે બેસવું
ઉચિત નથી આ રીતે અર્ધ પદ્માસનના રૂપથી પણ એમની સામે બેસવું ન
ભેઈ એ એમ કરવાથી અવિનય દોષ લાગે છે ॥ ૧૯ ॥

‘આચરિણિં’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—વિવેકી શિષ્ય માટે એ જરૂરી છે કે તે આચરિણિં વાહિત્તો-
આચાર્ય વ્યાહતઃ સન્ આચાર્ય તથા પોતાનાથી ઓટાઓ

आसनावस्थित शिष्य वदति, तदा शिष्यो व्याख्यानादिकालेपि पट्टाधासने नोप-
विष्टः स्याद्, किंतु आसनं त्यक्त्वा धीरः=बुद्धिमान्, शिष्यः यत्=यत्नवान् एका-
ग्रचित्तः सन् यत्=यत् कार्यं, गुरुणोक्तं सुरुं दुष्करं वा, तत्तत् प्रतिशृणुयात्,
'अवश्यकरणभावोऽस्ति' इत्युक्त्वा स्वीकुर्यात् । अत्र-धीर इति विशेषणं व्याख्या-
नादिकाले, तथा स्वशरीरादिकार्यवशाद् व्यग्रस्यापि शिष्यस्य गुरुविनयाराधनार्थं
क्षमत्वं सावधानत्वं च सूचयति । 'यतः' इति विशेषणेन समितिगुप्तिसमाराधन-
पूर्वकं गुरोः सकलकार्यसंपादनाभिरुचिः सूचिता । प्रतिशृणुयादिति पदेन गुरु-
चनश्रवणसमनन्तरमविलम्बेन तत्कार्यसंपादनार्थं स्वीकृतिवचनमुक्त्वाऽन्यत् सर्वं
स्वकीयकार्यं विहाय प्रथमं सर्वथा गुरुकार्यसाधने सादरा प्रवृत्तिः सूचिता ॥२१॥

बैठा हो तौ भी उस समय शीघ्र उठकर उसे गुरु महाराज की आज्ञा
का पालन करना चाहिये । ऐसा नहीं करना चाहिये कि गुरु महाराज
की बात सुनकर भी पुनः आसन पर बैठ जावें । अर्थात् उस समय
व्याख्यान आदि का समय हो तौ भी गुरु महाराज की आज्ञा का
आराधन करना चाहिये । इसी बात को उत्तरार्ध में सूत्रकार ने स्पष्ट
किया है—(चङ्गुण आसण धीरो जओ जत्त पडिस्सुणे—त्यक्त्वा आसन
धीर' यत्तत् प्रतिशृणुयात्) चाहे वह कार्य सरल हो चाहे कठिन हो तौ
भी सर्वप्रकार के सकल्प विकल्प से रहित होकर गुरु महाराज कथित
कार्य को "अवश्य करने का भाव है" ऐसा कहकर शिष्य को स्वीकार
करना चाहिये । सूत्र में जो धीर विशेषण दिया गया है उससे सूत्रकार
का यह अभिप्राय सूचित होता है कि जिस समय गुरु महाराज कार्य
करने के लिये शिष्य से कहें उस समय वह शिष्य चाहे व्याख्यान देने

आसन उपर भेसेल होय तो पण त्याथी गुरत ज उठीने तेणे गुरु भडाराजनी
आज्ञानु पालन करहुं नोछये जेवु नही करवु नोछये के, गुरु भडाराजनी
वात सावणीने पण आसन उपर पाछो भेसी नथ अथोत् जे वणते व्याख्यान
आदिने। समय होय तो पण गुरु भडाराजनी आज्ञानु आराधन करवु
नोछये आ वातने उत्तरार्धथी सूत्रकारे स्पष्ट करेल छे

चङ्गुण आसण धीरो जओ जत्त पडिस्सुणे—त्यक्त्वा आसन धीर यतो यत्तत् प्रति
शृणुयात् याहे ते काम सरण होय, याहे कठिन होय तो पण सर्व प्रकारना
सकल्प विकल्पथी रहित धर्धने गुरु भडाराज के कहेला कामने "अवश्य करवु
नोछये तेवो भाव छे" जेवु उठीने शिष्ये तेनो स्वीकार करवो नोछये
सूत्रभा ने धीर विशेषण अपायेल छे तेनाथी सूत्रकारनो जे अभिप्राय जणाय
छे के, ने समये गुरु भडाराज काम करवा भाटे शिष्यने कहे ते समये शिष्य

આસનસ્થિતસ્ય શિષ્યસ્ય વિનયમાહ—

મૂલમ્—આલેવંતે લેવતે વા, નં નિસિજ્જં કર્યાઙ્ગિવિ ।

ચઙ્ગુર્જણ આસંણ ધીરો, જેઓ જેત્ત” પઢિસંસુણે ॥૨૧॥

ઝાયા—આલપતિ લપતિ વા, ન નિપીદેત્ કદાચિદપિ ।

ત્યસ્ત્વા આસન ધીરો, યતો યત્ત્વ પ્રતિશૃણુયાત્ ॥ ૨૧ ॥

ટીકા—‘આલવતે’ ઇત્યાદિ ।

ગુરૌ આલપતિ=સઠ્ઠ્ વદતિ સત્તિ, કાર્યસ્ય લઘુત્વાત્સઠ્ઠ્કથનમિતિ ભાવઃ, યથા—આસનમાનીયતામ્, પારણ ક્રિયતામ્, ઇત્યાદિ, વા=અથવા ગુરૌ લપતિ=પુનઃ પુનઃ કથયતિ સત્તિ ગ્રહણાસેવનાશિક્ષાયા સ્પર્શરૂપાટ્ટત્યકાર્યે ચ, કાર્યસ્ય વૃદ્ધિ-ચાદત્યાવશ્યકત્વાત્ચ પુનઃ પુનઃ કથનમિતિ ભાવઃ, શિષ્યઃ કદાચિદપિ ન નિપીદેત્=આસનાઽસીનો ન ભવેત્ । અય ભાવઃ—યદિ ગુરુઃ કિંચિત્ કાર્યં સઠ્ઠ્ વા, પુનઃ પુનર્વા,

ઉપતિષ્ઠેત્) “મત્થે ણ વદામિ” ઇસ પ્રકાર વિનયગોતક શબ્દ કા ન્યવહાર કરતા હુઆ સદા અપને ગુરુ કે સમક્ષ ઉપસ્થિત હોવે ।

ભાવાર્થ—ગુરુમહારાજ જિસ તરહ અપને ઉપર પ્રસન્ન હો ઉત્તમ શિષ્ય કા કર્તવ્ય હૈ કિ વહ ઉસ પ્રકાર પ્રયત્નશીલ રહે ॥ ૨૦ ॥

‘આલવતે’ ઇત્યાદિ ।

અન્વચાર્ય—(આલવતે લવતે વા કયાઙ્ગિ વિ ન નિસિજ્જા-આલપતિ લપતિ વા કદાચિદપિ ન નિપીદેત્) ઉત્તમશિષ્ય-વિનયશીલશિષ્ય કા કર્તવ્ય હૈ કિ જ્ય ગુરુ મહારાજ કિસી કાર્ય કો કરને કે લિયે એક હી વાર મે કહેં યા વાર ૨ ભી કહેં તૌ ઉસ સમય ઉસે કમી ઉસ કાર્ય કો કરને કે લિયે આના કાની નહીં કરની ચાહિયે । અર્થાત્—ઉસ સમય વહ શિષ્ય ચાહે અપને આસન પર ભી

પોતાના શુરુની સમક્ષ જતી વખતે મત્થે ણ વદામિ આ પ્રકારનો વિનય ઘોતક શબ્દનો વહેવાર કરતો રહે

ભાવાર્થ—શુરુદેવ જે રીતે પોતાના ઉપર પ્રસન્ન થાય એવો પ્રયત્ન કરવાનું ઉત્તમ શિષ્યનું કર્તવ્ય છે, અને એ પ્રકારે તે પ્રયત્નશીલ રહે ॥ ૨૦ ॥

આલવતે ઇત્યાદિ

અન્વચાર્ય—આલવતે લવતે વા કયાઙ્ગિ વિ ન નિસિજ્જા-આલપતિ લપતિ વા કદાચિદપિ ન નિપીદેત્ ઉત્તમ શિષ્ય-વિનયશીલ શિષ્યનું કર્તવ્ય છે કે જ્યારે શુરુ મહારાજ કોઈ કામ કરવા માટે એક જ વખતે કહેા દે અથવા વારવાર કહે તે સમયે તેણે કદિ પણ એ કાર્યને કરવા માટે આનાકાની કરવી ન જોઈએ અર્થાત્—એ વખતે એ શિષ્ય ભલે પોતાના

કૃત્વા સ્થિતઃ સન્ પ્રાજ્ઞલિપુટ = ઠતાઞ્જલિ, સૂત્રાદિક પૃચ્છેત્ । યદ્વા-કદાચિદપિ
= બહુશ્રુતત્વેઽપિ આસનગતઃ શય્યાગતો વા ન પૃચ્છેત્ સૂત્રાદિકમિત્યર્થઃ ।

‘આસનગઓ’ इत्यादि ।

અન્વયાર્થ—ઉત્તમ શિષ્ય કો, ચાહિયે કિ વહ (આસનગઓ-આસનગતઃ) આસન પર બેઠે ૨ અથવા (સેજાગઓ-શય્યાગતઃ) સસ્તારક પર બેઠે ૨ યા સોયે ૨ (રોગાદિક અવસ્થા કો છોડ-કર) (કયાડવિ-કદાચિદપિ) કમી મી (ન પુચ્છિઝ્જા-ન પૃચ્છેત્) ગુરુ મહારાજ સે સૂત્ર કા અર્થ અથવા અનકી કુશલતા ન પૂછે । કિન્તુ (આગમ્મુક્કુડુઓ સતો પજલી ડહો પુચ્છિઝ્જા-આગમ્ય ઉત્કુટુકઃ સન્ પ્રાજ્ઞલિપુટઃ પૃચ્છેત્) અનકે સમીપ આકર ઔર ઉત્કુટુકાસન-ઉકટુ આસનસે બેઠકર દોનોં હાથજોડ ફિર અનસે સૂત્ર આદિ કા અર્થ પૂછે । શિષ્ય કિતના હી વહુશ્રુતી કયો ન હો તો મી અપને ગુરુ સે સૂત્રાર્થ કી પ્રચ્છના અથવા સુખ શાતા કી પૃચ્છના આસન પર બેઠે ૨ યા વિસ્તર પર લેટે ૨ નહીં કરની ચાહિયે । યદ્યપિ સૂત્રાર્થ કી પૃચ્છના સશય હોને પર હી કી જાતી હૈ । વહુશ્રુત હોને પર મી સશય હો સકતા હૈ । અવ ઁસી સ્થિતિ મે શિષ્ય કા ધર્મ હૈ કિ અસ સશય કી

આસનગઓ इत्यादि

અન્વયાર્થ—ઉત્તમ શિષ્યની એ ફરજ છે કે તે આસનગઓ-આસનગત આસન ઉપર બેઠા બેઠા અથવા સેજાગઓ-શય્યાગત શય્યામા બેઠા બેઠા કે સુતા સુતા (રોગાદિક અવસ્થાને છોડીને) કયાડવિ-કદાચિદપિ કદી પણ ગુરુ મહારાજથી સૂત્રનો અર્થ અથવા એમની કુશળતા ન પુચ્છિઝ્જા-ન પૃચ્છેત્ ન પુછે પરંતુ આગમ્મુક્કુડુઓ સતો પજલિ ડહો પુચ્છિઝ્જા-આગમ્ય ઉત્કુટુક સન્ પ્રાજ્ઞલિપુટ પૃચ્છેત્ તેમનિ આમે આવી અને ઉત્કુટુકાસનથી બેસી બન્ને હાથ બેઠાં ત્યારપછી એમને સૂત્ર આદિના અર્થ પુછે અને સુખ શાતાના સમાચાર પુછે શિષ્ય ગમે તેવા બહુશ્રુત કેમ ન હોય તો પણ પોતાના ગુરુથી સૂત્રાર્થના અર્થ અથવા સુખશાતાના સમાચાર આસન પર બેઠા બેઠા અથવા તો પથારી પર સુતા સુતા ન પુછવા બેઠએ બે કે સૂત્રાર્થ આદિના અર્થ સશય થવાથી જ પુછાય છે બહુશ્રુત હોવા છતાં પણ સશય થાય છે આથી આવી સ્થિતિમા શિષ્યનો ધર્મ છે કે, એ સશયની નિવૃત્તિ માટે તે ગુરુની સમક્ષ બીથ અને યુગ વિનયની સાથે એ સશયની નિવૃત્તિ

मूलम्—आसणगओ न पुच्छिज्जा, नेवसेज्जागओ कयाइ वि ।

आगम्मुकुडुओ सतो, पुच्छिज्जा पजेलीउडो ॥२२॥

छाया—आसनगतो न पृच्छेत्, नैव शय्यागतः कदाचिदपि ।

आगम्योत्कुदुकः सन्, पृच्छेत् माञ्जलिपुटः ॥ २२ ॥

टीका—‘आसणगओ’ इत्यादि । आसनगतः=आसनोपविष्टः सन् न पृच्छेत्
सूत्रार्थं कुशळादिकं वा किमपि न पृच्छेदित्यर्थः । तथा—कदाचिदपि कस्मिन्नपि
काले शय्यागतः सस्तारकस्थितः नैव पृच्छेत् रोगाघनस्या विना शयानः सन् किमपि
नैव पृच्छेदित्यर्थः । किंतु आगम्य=गुरोः समीपे आगत्य, उत्कुदुकः=उत्कुदुकासन

के लिये भी तैयार रहा हो—वह काल उसके व्याख्यान करने का भी
हो अथवा अपने शारीरिक कार्य के वश से वह शिष्य व्यग्रचित्त बाला
भी हो तौ भी विनय धर्म की आराधना निमित्त उसे गुरु महाराज
कथित कार्य करने की क्षमता एवं उस कार्य करने में विशेष सावधानी
रखनी चाहिये । “जओ—यत्” यह पद यह प्रकट करता है कि शिष्य
को समिति गुप्ति के आराधनपूर्वक ही गुरु महाराज के समस्त कार्यों
के सम्पादन में रुचि शील होना चाहिये । “प्रतिश्रृणुयात्” यह क्रिया-
पद इस विशेषता का सूचक है कि गुरु वचन के श्रवण के अनन्तर ही
विना किसी विलम्ब के उनके कार्य को करने के लिये प्रतिज्ञा वचन
कहकर और अपने निज कार्य को भी छोड़कर शिष्य का कर्तव्य है कि
वह सब प्रकार से उनके कार्य के माधन करने में सादर प्रवृत्ति करे ॥२१॥

जबड़े व्याख्यान आपवा भाटेनी तैयारीमा डोय—ते समय तेने व्याख्यान
करवाने डोय, अथवा पोताना शारीरिक कार्यना वशथी ते शिष्य व्यग्र चित्त
वाणो डोय तो पणु विनय धर्मनी आराधना निमित्त तेनामा गुरु महाराजे
कहेला कामने करवानी क्षमता अने ओ काम कराववामा विशेष सावधानी
राखवी जेधओ जओ—यत् ओ पद ओनु प्रकट करे छे के, शिष्ये समिति
गुप्तिना आराधन पूर्वक ओ गुरु महाराजना हरेक कामोनु संपादन करवामा
रुची डेणववी जेधओ प्रतिश्रृणुयात् ओ क्रियापद ओ विशेषतानु सूचक छे के
गुरुवचनने सावधानता ओ जेध प्रकारना विलम्ब विना ओमना कामने करवा
भाटे प्रतिज्ञा वचन उडीने अने पोतानु काम डोय तेने छोडीने शिष्यनु उत्तम
छे के, ते सर्व प्रकारथी गुरु महाराजना कामने पूर करवामा पोतानी सादर
प्रवृत्ति करे ॥ २१ ॥

કૃત્યા સ્થિતઃ સન્ પ્રાજ્ઞલિપુટ = હતાન્નલિઃ, સૂત્રાદિક પૃચ્છેત્ । યદ્વા-કદાચિદપિ
= બહુશ્રુતત્વેઽપિ આસનગતઃ શય્યાગતો યા ન પૃચ્છેત્ સૂત્રાદિકમિત્યર્થઃ ।

‘આમણગઓ’ इत्यादि ।

અન્વયાર્થ—ઉત્તમ શિષ્ય કો, ચાહિયે કિ વહ (આસનગઓ-આસનગતઃ) આસન પર બેઠે ૨ અથવા (સેઝાગઓ-શય્યાગતઃ) સસ્તારક પર બેઠે ૨ યા સોયે ૨ (રોગાદિક અવસ્થા કો છોડ-કર) (કયાઈવિ-કદાચિદપિ) કમી મી (ન પુચ્છિજ્ઞા-ન પૃચ્છેત્) ગુરુ મહારાજ સે સૂત્ર કા અર્થ અથવા ડનકી કુશલતા ન પૂછે । કિન્તુ (આગમ્મુન્કુડુઓ સતો પજલી ડહો પુચ્છિજ્ઞા-આગમ્ય ઉત્કુટુકઃ સન્ પ્રાજ્ઞલિપુટઃ પૃચ્છેત્) ડનકે સમીપ આકર ઓર ઉત્કુટુકાસન-ઉકહુ આસનસે વેઠકર ડોનોં હાથજોડ ફિર ડનસે સૂત્ર આદિ કા અર્થ પૂછે । શિષ્ય કિતના હી વહુશ્રુતી ક્યોં ન હો તો મી અપને ગુરુ સે સૂત્રાર્થ કી પ્રચ્છના અથવા સુખ શાતા કી પૃચ્છના આસન પર વેઠે ૨ યા વિસ્તર પર લેટે ૨ નહીં કરનીં ચાહિયે । યદ્યપિ સૂત્રાર્થ કી પૃચ્છના સશય હોને પર હી કી જાતો હૈ । વહુશ્રુત હોને પર મી સશય હો સકતા હૈ । અવ ઁસી સ્થિતિ મેં શિષ્ય કા ધર્મ હૈ કિ ડસ સશય કી

આસનગઓ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—ઉત્તમ શિષ્યની એ ફરજ છે કે તે આસનગઓ-આસનત આસન ઉપર બેઠા બેઠા અથવા સેઝાગઓ-શય્યાગત શય્યામા બેઠા બેઠા કે સુતા સુતા (રોગાદિક અવસ્થાને છોડીને) કયાઈવિ-કદાચિદપિ કદી પણ શુરુ મહારાજથી સૂત્રનો અર્થ અથવા એમની કુશલતા ન પુચ્છિજ્ઞા-ન પૃચ્છેત્ ન પુછે પરંતુ આગમ્મુન્કુડુઓ સતો પજલિ ડહો પુચ્છિજ્ઞા-આગમ્ય ઉત્કુટુક સન્ પ્રાજ્ઞલિપુટ પૃચ્છેત્ તેમજ સામે આવી અને ઉત્કુટાસનથી બેસી બન્ને હાથ બેઠાં ત્યારપછી એમને સૂત્ર આદિના અર્થ પુછે અને સુખ શાતાના સમાચાર પુછે શિષ્ય ગમે તેવો બહુશ્રુત એમ ન હોય તો પણ પોતાના શુરુથી સૂત્રાર્થના અર્થ અથવા સુખશાતાના સમાચાર આસન પર બેઠા બેઠા અથવા તો પથારી પર સુતા સુતા ન પુછવા બેઠએ બે કે સૂત્રાર્થ આદિના અર્થ સશય થવાથી જ પુછાય છે બહુશ્રુત હોવા છતાં પણ સશય થાય છે આથી આવી સ્થિતિમા શિષ્યનો ધર્મ છે કે, એ સશયની નિવૃત્તિ માટે તે શુરુની સમક્ષ બન્ય અને સુખ વિનયની સાથે એ સશયની નિવૃત્તિ

અય મારા:-પદુશ્રુતોઽપિ શિષ્ય સશયે સતિ ગુરુ પૃચ્છતિ સૂત્રાર્થમ્, તત્ર વિનયપૂર્વિકૈવ પ્રચ્છના કરણીયા યથા ગુરોરાશાતના ન ભવેદિતિ । ઉત્કુટુક ઇતિ વિશેષણેન-
ઇન્દ્રિયદમનશીલત્વ વિનીતત્વ ચ સૂચિતમ્, પ્રાજ્ઞલિપુટ ઇત્યનેન સર્વગિધિનિનયવત્ત
જાતિકુલસમ્પન્નત્વ ચ સૂચિતમ્ ॥ ૨૨ ॥

મૂલમ્—એવ વિનયજુત્તસ્સ, સુત્ત અર્થ ચ તદુભયં ।

પુચ્છમાણસ્સ સીસસ્સ, વાગંરિજ્જ જહાસુય ॥૨૩॥

છાયા—એવ વિનયયુક્તસ્ય, સૂત્રમ્ અર્થ ચ તદુભયમ્ ।

પૃચ્છતઃ શિષ્યસ્ય, વ્યાકુર્યાદ્ યથાશ્રુતમ્ ॥ ૨૩ ॥

ટીકા—‘ એવ વિનયજુત્તસ્સ ’ ઇત્યાદિ । એવ=ઉક્તપ્રકારેણ વિનયયુક્તસ્ય-
વિનયવતઃ, સૂત્રમ્-કાલિકોત્કાલિકાદિ, અર્થ-તદ્ગોઘ્ય, સૂત્રાભિપ્રાયમિત્યર્થઃ ।

નિવૃત્તિકે લિયે ગુરુકે સન્મુખ જાવેઔર વહે વિનયકે સાથ ઉસ સશય
કી નિવૃત્તિ કરે । ગુરુ મહારાજ કા વિનય ભક્તિ મે યદિ જરા સી મી
ઝુટિ હો જાયગી તો શિષ્ય આશાતના દોષ કા ભાગી હોગા । “ ઉત્કુટુક ”
હસ વિશેષણ સે સૂત્રકાર યહ સૂચિત કરતે હૈ કિ જો હસ આસન સે
બેઠતા હૈ વહ સાધુ ઇન્દ્રિય દમન શીલ તથા વિનીત હોતા હૈ । “ પ્રાજ્ઞ-
લિપુટ ” હસ વિશેષણ સે શિષ્ય મેં સમી પ્રકાર કે વિનયગુણ તથા
જાતિસમ્પન્નતા એવ કુલ સમ્પન્નતા સૂચિત હોતી હૈ ॥ગા ૨૨॥

‘ એવ ’ ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(એવ-એવ) પૂર્વોક્ત પ્રકાર સે (વિનયજુત્તસ્સ-
વિનયયુક્તસ્ય) વિનયધર્મ સે યુક્ત હોકર (સુત્ત અર્થ ચ તદુ-
ભય પુચ્છમાણસ્સ-સૂત્ર અર્થ તદુભય પૃચ્છત) સૂત્ર-અર્થ ઔર સૂત્ર
અર્થ દોનોં કો પૂછને વાલે (સીસસ્સ-શિષ્યસ્ય) શિષ્ય કો (જહાસુય

કરી હ્યે ગુરુ મહારાજની વિનય ભક્તિમા જરા પણ ભૂલ થાય તો શિષ્ય
આશાતના દોષનો ભાગી બને છે “ ઉત્કુટુક ” આ વિશેષણથી સૂત્રકાર એ
એ સૂચિત કરે છે કે, જે આ આસનથી બેને છે તે સાધુ ઇન્દ્રિયનુ દમન
કરનાર તથા વિનિત હોય છે “ પ્રાજ્ઞલિપુટ ” આ વિશેષણથી શિષ્યમા સર્વ
પ્રકારના વિનયગુણ તથા જાતિસ પન્નતા અને કુળસ પન્નતા દેખાઈ આવે છે ॥૨૨॥
એવ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ— એવ-એવ પૂર્વોક્ત પ્રકારથી વિનયજુત્તસ્સ - વિનયયુક્તસ્ય
વિનય ધર્મથી યુક્ત બની સુત્ત અર્થ ચ તદુભય પુચ્છમાણસ્સ-સૂત્ર અર્થ
તદુભય પૃચ્છત સૂત્ર-અર્થ અને સૂત્ર અર્થ બન્નેને પુછવાવાળા

ઉક્તચ્ચ—

જો સુત્તાભિપ્પાઓ, સો અત્યો અજ્ઞય ય જમ્હા । (સ્થા. ૨ ઠા ૧ ૩૦)

ઝાયા—યઃ સૂત્તાભિપ્રાયઃ સોઽર્થઃ, અર્થતે ચ યસ્માત્ ।

વ્યાખ્યા—યઃ સૂત્રસ્ય અભિપ્રાયઃ સ એવ જર્થઃ । યસ્માત્=યતઃ કરણાદસા-
ર્થઃ સૂત્રાત્ અર્થતે ગમ્યતે । તદુભય=સૂત્રાર્થદ્વય ચ પૃચ્છતઃ=પૃચ્છા કુર્વતઃ શિષ્યસ્ય
ગુરુઃ યથાશ્રુત-ગુરુપરપરાતો યથા જ્ઞાત તથા સૂત્રમ્, જર્થ તદુભય ચ વ્યાકુર્યાત્
=રુચયેત્, ન તુ સ્વબુદ્ધયા કલ્પિત કૃત્વા મોઘયેદિતિ ભાવઃ । ઇહ તાત્ સૂત્રજ્ઞા-
નાય સૂત્રસ્ય શબ્દાર્થ તલ્લક્ષણ તદ્ભેદ તદ્વાચનાદિક ચ નિર્દિશામઃ, તથાદિ—

વાગરિજ્ઞા-યથાશ્રુત વ્યાકુર્યાત્) ગુરુ મહારાજ ડન સન કા શાસ્ત્રવિહિત
વિધિ કે અનુસાર પ્રતિપાદન કરે ।

કાલિક ઉત્કાલિક આદિ સૂત્ર હૈ । સૂત્ર કા જો અભિપ્રાય હૈ વહી
અર્થ હૈ । રુદા મી હૈ—જો સુત્તાભિપ્પાઓ સો અત્યો અજ્ઞય ય જમ્હા—
સૂત્ર કે અભિપ્રાય કો અર્થ કહા ગયા હૈ । ત્યો કિ યહ અર્થ સૂત્ર સે હી
નિશ્ચિત કિયા જાતા હૈ । ઇસ તરહ કેવલ સૂત્ર કો અથવા ડસકે અર્થ
કો એવ ઇન ડોનોં કો જવ શિષ્ય અપને આચાર્ય મહારાજ સે પૂછે તો
આચાર્ય મહારાજ કો ચાહિયે કિ વે ડસકો ગુરુ પરપરા સે યથાજ્ઞાત
સૂત્ર-અર્થ એવ ડોનોં કો અચ્છી તરહ સમજાવેં । ણેસા ન કરેં કિ અપની
નિજી કલ્પના સે મિશ્રિત કર ડન્હે સમજાવેં । સૂત્રજ્ઞાન કે લિયે ડપયોગી
સમજાવર સૂત્ર કા શબ્દાર્થ, ડસકા લક્ષણ, ડસકે ભેદ, એવ ડસકી
વાચના આદિ કે વિષય મેં કુછ સ્પષ્ટીકરણ કિયા જાતા હૈ ।—

શિષ્યને જહાસુય વાગરિજ્ઞા-યથાશ્રુત વ્યાકુર્યાત્ ગુરુ મહારાજ એ બધાને શાસ્ત્ર
વિહિત વિધિ અનુસાર પ્રતિપાદન કરે

કાલિક ઉત્કાલિક આદિ સૂત્ર છે, સૂત્રનો જે અભિપ્રાય છે તે જ અર્થ
છે કહ્યું પણ છે,—જો સુત્તાભિપ્પાઓ સો અત્યો અજ્ઞય ય જમ્હા—સૂત્રના અભિપ્રાયને
અર્થ કહેવામા આવેલ છે કેમ કે, આ અર્થ સૂત્રથી નિશ્ચીત કરવામા આવે
છે આ રીતે કેવળ સૂત્રને અથવા તેના અર્થને અથવા એ બન્નેને બ્યારે
શિષ્ય પોતાના આચાર્ય મહારાજને પૂછે તો આચાર્ય મહારાજે તેને ગુરુ
પરપરાથી યથાજ્ઞાત સૂત્ર-અર્થ અને બન્નેને સારી રીતે સમજાવે એવું ન
કરે કે પોતાની જ કલ્પનાથી મિશ્રિત કરી તેને સમજાવે સૂત્ર જ્ઞાનને માટે
ઉપયોગી સમજીને સૂત્રનો શબ્દાર્થ, તેનું લક્ષણ, તેનો ભેદ, અને તેની વાચના
આદિના વિષયમા કાઈક સ્પષ્ટીકરણ કરવામા આવે છે—સૂચયતીતિ સૂત્રમ્—

અય ભાવઃ—ગદુશ્રુતોઽપિ શિષ્ય સશયે સતિ ગુરુ પૃચ્છતિ સૂત્રાર્યમ્, તત્ર વિનયપૂર્વિકૈવ પ્રચ્છના કરણીયા યથા ગુરોરાશાતના ન ભવેદિતિ । ઉત્કુટુક ઇતિ વિશેષણેન-
ઇન્દ્રિયદમનશીલત્વ વિનીતત્વ ચ સૂચિતમ્, પ્રાઙ્ગલિપુટ ઇત્યનેન સર્ગવિધિવિનયવત્ત
જાતિકુલસમ્પન્નત્વ ચ સૂચિતમ્ ॥ ૨૨ ॥

મૂલમ્—એવ વિણયજુત્તસ્સ, સુત્ત અર્થ ચ તદુભય ।

પુચ્છમાણસ્સ સીસસ્સ, વાગેરિજ્જ જહાસુય ॥૨૩॥

છાયા—એવ વિનયયુક્તસ્ય, સૂત્રમ્ અર્થ ચ તદુભયમ્ ।

પૃચ્છતઃ શિષ્યસ્ય, વ્યાકુર્યાદ્ યથાશ્રુતમ્ ॥ ૨૩ ॥

ટીકા—‘ એવ વિણયજુત્તસ્સ ’ ઇત્યાદિ । એવ=ઉક્તપ્રકારેણ વિનયયુક્તસ્ય-
વિનયવતઃ, સૂત્રમ્-કાલિકોત્કાલિકાદિ, અર્થ-તદ્ગોઘ્ય, સૂત્રાભિપ્રાયમિત્યર્થઃ ।

નિવૃત્તિકે લિયે ગુરુકે સન્મુખ જાવેઔર વહે વિનયકે સાથ ડસ સશય
કી નિવૃત્તિ કરે । ગુરુ મહારાજ કા વિનય ભક્તિ મે યદિ જરા સી મી
ત્રુટિ હો જાયગી તો શિષ્ય આશાતના દોષ કા ભાગી હોગા । “ ઉત્કુટુક ”
હસ વિશેષણ સે સૂત્રકાર યહ સૂચિત કરતે હૈં કિ જો હસ આસન સે
ચેઠતા હૈં વહ સાધુ ઇન્દ્રિય દમન શોલ તથા વિનીત હોતા હૈં । “ પ્રાઙ્ગ-
લિપુટ ” હસ વિશેષણ સે શિષ્ય મે સમી પ્રકાર કે વિનયગુણ તથા
જાતિસમ્પન્નતા એવ કુલ સમ્પન્નતા સૂચિત હોતી હૈં ॥ગા ૨૨॥

‘ એવ ’ ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(એવ-એવ) પૂર્વોક્ત પ્રકાર સે (વિણયજુત્તસ્સ-
વિનયયુક્તસ્ય) વિનયધર્મ સે યુક્ત હોકર (સુત્ત અર્થ ચ તદુ-
ભય પુચ્છમાણસ્સ-સૂત્ર અર્થ તદુભય પૃચ્છત.) સૂત્ર-અર્થ ઔર સૂત્ર
અર્થ દોનોં કો પૂછને વાલે (સીસસ્સ-શિષ્યસ્ય) શિષ્ય કો (જહાસુય

કરી દ્યે ગુરુ મહારાજની વિનય ભક્તિમા જરા પણ ભૂલ થાય તો શિષ્ય
આશાતના દોષનો ભાગી બને છે “ ઉત્કુટુક ” આ વિશેષણથી સૂત્રકાર એ
એ સૂચિત કરે છે કે, જે આ આસનથી બેસે છે તે સાધુ ઇન્દ્રિયનુ દમન
કરનાર તથા વિનિત હોય છે “ પ્રાઙ્ગલિપુટ ” આ વિશેષણથી શિષ્યમા સર્વ
પ્રકારના વિનયશુભ તથા જાતિસ પન્નતા અને કુળસ પન્નતા દેખાઈ આવે છે ॥૨૨॥

એવ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—એવ-એવ પૂર્વોક્ત પ્રકારથી વિણયજુત્તસ્સ - વિનયયુક્તસ્ય
વિનય ધર્મથી યુક્ત બની સુત્ત અર્થ ચ તદુભય પુચ્છમાણસ્સ-સૂત્ર અર્થ
તદુભયપૃચ્છત સૂત્ર-અર્થ અને સૂત્ર અર્થ બન્નેને પુછવાવાળા

ઉક્તઃ—

જો સુત્તાભિપ્પાઓ, સો અત્યો અજ્ઞય ય જમ્હા । (સ્થા. ૨ ઠા ૧ ઉ^૦)

છાયા—યઃ સૂત્રાભિપ્રાયઃ સોઽર્થઃ, અર્થતે ચ યસ્માત્ ।

વ્યાખ્યા—યઃ સૂત્રસ્ય અભિપ્રાયઃ સ એવ અર્થઃ । યસ્માત્=યતઃ કરણાદસા-
ર્થઃ સૂત્રાત્ અર્થતે ગમ્યતે । તદુભયં=સૂત્રાર્થદ્વય ચ પૃચ્છતઃ=પૃચ્છા કર્તૃતઃ શિષ્યસ્ય
ગુરુઃ યથાશ્રુત-ગુરુપરપરાતો યથા જ્ઞાત તથા સૂત્રમ્, અર્થ તદુભય ચ વ્યાકુર્યાત્
=રુથયેત્, ન તુ સ્વબુદ્ધ્યા કલ્પિત કૃત્વા મોઘયેદિતિ ભાવઃ । इह तावत् सूत्रज्ञा-
नाय सूत्रस्य शब्दार्थं तद्वक्षणं तदभेदं तद्वचनादिकं च निर्दिशामः, तथाहि—

વાગરિજ્ઞા-યથાશ્રુત વ્યાકુર્યાત્) ગુરુ મહારાજ ઉન સવ કા શાસ્ત્રવિહિત
વિધિ કે 'અનુસાર પ્રતિપાદન કરે ।

કાલિક ઉત્કાલિક આદિ સૂત્ર હૈ । સૂત્ર કા જો અભિપ્રાય હૈ વહી
અર્થ હૈ । કહા બી હૈ—જો સુત્તાભિપ્પાઓ સો અત્યો અજ્ઞય ય જમ્હા—
સૂત્ર કે અભિપ્રાય કો અર્થ કહા ગયા હૈ । ક્યો કિ યહ અર્થ સૂત્ર સે હી
નિશ્ચિત કિયા જાતા હૈ । ઇસ તરહ કેવલ સૂત્ર કો અથવા ઉસકે અર્થ
કો એવ ઇન દોનોં કો જય શિષ્ય અપને આચાર્ય મહારાજ સે પૂછે તો
આચાર્ય મહારાજ કો ચાહિયે કિ વે ઉસકો ગુરુ પરપરા સે યથાજ્ઞાત
સૂત્ર-અર્થ એવ દોનોં કો અચ્છી તરહ સમજાવેં । એસા ન કરેં કિ અપની
નિજી કલ્પના સે મિશ્રિત કર ઉન્હે સમજાવેં । સૂત્રજ્ઞાન કે લિયે ઉપયોગી
સમજકર સૂત્ર કા શબ્દાર્થ, ઉસકા લક્ષણ, ઉસકે ભેદ, એવ ઉસકી
વાચના આદિ કે વિષય મેં કુછ સ્પષ્ટીકરણ કિયા જાતા હૈ ।—

શિષ્યને જહામુય વાગરિજ્ઞા-યથાશ્રુત વ્યાકુર્યાત્ ગુરુ મહારાજ એ બધાને શાસ્ત્ર
વિહિત વિધિ અનુસાર પ્રતિપાદન કરે

કાલિક ઉત્કાલિક આદિ સૂત્ર છે, સૂત્રનો જે અભિપ્રાય છે તે જ અર્થ
છે ઠહું પણ છે,—જો સુત્તાભિપ્પાઓ સો અત્યો અજ્ઞય ય જમ્હા—સૂત્રના અભિપ્રાયને
અર્થ કહેવામા આવેલ છે કેમ કે, આ અર્થ સૂત્રથી નિશ્ચિત કરવામા આવે
છે આ રીતે કેવળ સૂત્રને અથવા તેના અર્થને અથવા એ બન્નેને જ્યારે
શિષ્ય પોતાના આચાર્ય મહારાજને પૂછે તો આચાર્ય મહારાજે તેને ગુરુ
પરપરાથી યથાજ્ઞાત સૂત્ર-અર્થ અને બન્નેને સારી રીતે સમજાવે એવું ન
કરે કે પોતાની જ કલ્પનાથી મિશ્રિત કરી તેને સમજાવે સૂત્ર જ્ઞાનને માટે
ઉપયોગી સમજીને સૂત્રનો શબ્દાર્થ, તેનું લક્ષણ, તેના ભેદ, અને તેની વાચના
આદિના વિષયમા કાંઈક સ્પષ્ટીકરણ કરવામા આવે છે—સૂત્રયતીતિ સૂત્રમ્—

અય ભાવઃ—નદુશ્રુતોઽપિ શિષ્ય સશયે સતિ ગુરુ પૃચ્છતિ સૂત્રાર્થમ્, તત્ર વિનયપૂર્વિકૈવ પ્રચ્છના કરણીયા યથા ગુરોરાશાતના ન ભવેદિતિ । ઉત્કુડુક ઇતિ વિશેષણેન—ઇન્દ્રિયદમનશીલત્વ વિનીતત્ત્વ ચ સૂચિતમ્, પ્રાક્ષલિપુટ ઇત્યનેન સર્વવિનયવિનયવત્ જાતિકુલસમ્પન્નત્વ ચ સૂચિતમ્ ॥ ૨૨ ॥

મૂલમ્—એવ વિણયજુત્તસ્સ, સુત્ત અર્થ ચ તદુભય ।

પુચ્છમાણસ્સ સીસસ્સ, વાંગરિજ્જ જહાસુય ॥ ૨૩ ॥

છાયા—એવ વિનયયુક્તસ્ય, સૂત્રમ્ અર્થ ચ તદુભયમ્ ।

પૃચ્છતઃ શિષ્યસ્ય, વ્યાકુર્યાદ્ યથાશ્રુતમ્ ॥ ૨૩ ॥

ટીકા—‘ એવ વિણયજુત્તસ્સ ’ ઇત્યાદિ । એવ=ઉક્તપ્રકારેણ વિનયયુક્તસ્ય-વિનયવતઃ, સૂત્રમ્-કાલિકોત્કાલિકાદિ, અર્થ—તદ્ગોઘ્ય, સૂત્રાભિપ્રાયમિત્યર્થઃ ।

નિવૃત્તિકે લિયે ગુરુકે સન્મુલ્લ જાવેઔર વહે વિનયકે સાથ ડસ સશય કી નિવૃત્તિ કરે । ગુરુ મહારાજ કા વિનય ભક્તિ મે યદિ જરા સી મી શ્રુટિ હો જાયમી તો શિષ્ય આશાતના દોષ કા ભાગી હોગા । “ ઉત્કુડુક ” હસ વિશેષણ સે સૂત્રકાર યદ્ સૂચિત કરતે હૈં કિ જો હસ આસન સે વૈઠતા હૈં વહ સાધુ ઇન્દ્રિય દમન શીલ તથા વિનીત હોતા હૈં । “ પ્રાક્ષલિપુટ ” હસ વિશેષણ સે શિષ્ય મે સમી પ્રકાર કે વિનયગુણ તથા જાતિસમ્પન્નતા એવ કુલ સમ્પન્નતા સૂચિત હોતી હૈં ॥ ગા ૨૨ ॥

‘ એવ ’ ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(એવ-એવ) પૂર્વોક્ત પ્રકાર સે (વિણયજુત્તસ્સ-વિનયયુક્તસ્ય) વિનયધર્મ સે યુક્ત હોકર (સુત્ત અર્થ ચ તદુ-ભય પુચ્છમાણસ્સ-સૂત્ર અર્થ તદુભય પૃચ્છત) સૂત્ર-અર્થ ઔર સૂત્ર અર્થ દોનોં કો પૂછને વાલે (સીસસ્સ-શિષ્યસ્ય) શિષ્ય કો (જહાસુય

કરી ટયે શુર મહારાજની વિનય ભક્તિમા જરા પણ ભૂલ થાય તો શિષ્ય આશાતના દોષનો ભાગી બને છે “ ઉત્કુડુક ” આ વિશેષણથી સૂત્રકાર એ એ સૂચિત કરે છે કે, જે આ આસનથી બેસે છે તે સાધુ ઇન્દ્રિયનુ દમન કરનાર તથા વિનિત હોય છે “ પ્રાક્ષલિપુટ ” આ વિશેષણથી શિષ્યમા સર્વ પ્રકારના વિનયશુભ તથા જાતિસ પન્નતા અને કુળસ પન્નતા દેખાઈ આવે છે ॥ ૨૨ ॥
એવ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—એવ-એવ પૂર્વોક્ત પ્રકારથી વિણયજુત્તસ્સ - વિનયયુક્તસ્ય વિનય ધર્મથી યુક્ત બની સુત્ત અર્થ ચ તદુભય પુચ્છમાણસ્સ-સૂત્ર અર્થ તદુભય પૃચ્છત સૂત્ર-અર્થ અને સૂત્ર અર્થ બન્નેને પુછવાવાળા સીસસ્સ-

સૂત્રપદનિલ્લેપનામક દ્વિતીય દ્વારમ્—

અથ—સૂત્રપદનિલ્લેપઃ । દ્રવ્યસૂત્ર-કાર્પાસાદિકમ્ । ભાવસૂત્ર તુ-અસ્મિન્ જ્ઞાના-
ધિકારે સૂચક જ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાનમ્, તસ્યૈવ સ્વપાર્યસૂચકત્વાત્, શ્રૂયતે યત્ તત્ શ્રુત
જ્ઞાયતેઽનેનેતિ જ્ઞાન, શ્રુત ચ તદ્ જ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાનમ્ । તચ-૧૬કાદશાઙ્ગાનિ, પ્રકીર્ણકાનિ,
દૃષ્ટિવાદથ । તદુક્તમ્—

“૧૬કારસમગાઈ, પૈન્નગ દિદ્વિગાઓ ય” ઇતિ । (૩ ૨૮ ૫ ૨૩ ગા.)

॥ ઇતિ દ્વિતીય સૂત્રપદનિલ્લેપદ્વારમ્ ॥

અથ તૃતીય સૂત્રલક્ષણદ્વારમ્—

યત્ સૂત્ર સૂત્રલક્ષણોપેત તદેવોચારણીયમ્, લક્ષણરહિત હિ સૂત્ર વિવક્ષિતમર્થ
ન સાધયતિ, તસ્માલ્લખણયુક્તમેવ સૂત્રમિપ્યતે, અતઃ સૂત્રલક્ષણ વાચ્યમ્ । તદ્ યયા-
અપ્પનત્તર મહત્થ, પત્તીસદોસત્તરિહિયં જ ચ ।

લક્ષણયુક્ત મુત્ત, અદ્દહિ ય ગુણેહિ ઉપેય ॥

જિસકે સેવન સે-ઉપાસના કરને સે-ઉસકે દ્વારા પ્રતિપાદિત માર્ગ કા
અનુસરણ કરને સે-અષ્ટવિધ કર્મો કા આત્મા સે નિર્ગમન હો જાય
ઉસકા નામ સૂત્ર હૈ । ૧ ।

સૂત્ર પદ નિલ્લેપ નામક દ્સરા દ્વાર કરતે હૈ—

સૂત્ર કે દો ભેદ હૈ—૧ દ્રવ્યસૂત્ર, ૨ ભાવસૂત્ર । કપાસ આદિ સે વના
હુઆ દ્રવ્યસૂત્ર હૈ । ભાવશ્રુત કા નામ ભાવસૂત્ર હૈ । ઇસસે હી સ્વરૂપ
ઔર પરસ્વરૂપ કા સૂચન-અર્થાત્ યોધ હોતા હૈ । જો સુના જાય વહ
શ્રુત ણ્વ જિસકે દ્વારા જાના જાય વહ જ્ઞાન હૈ । શ્રુતરૂપ જો જ્ઞાન હૈ ઉસ
કા નામ શ્રુતજ્ઞાન હૈ । ૧૧ અગ પ્રકીર્ણક (પૈન્નગ) ણ્વ દૃષ્ટિવાદ યે સવ
શ્રુતજ્ઞાન સ્વરૂપ હૈ । કહા ખી હૈ—“૧૬કારસમગાઈ પૈન્નગ દિદ્વિગાઓય” । ૩ ।

ઠરવાથી તેના દ્વારા પ્રતિપાદિત માર્ગનું અનુસરણ ઠરવાથી આ. પ્રકારના
કર્મોનું આત્માથી નિર્ગમન થઈ જાય તેનું નામ સૂત્ર છે ॥ ૧ ॥

સૂત્રપદ નિલ્લેપ નામનું ખીજું દ્વાર કહે છે—

સૂત્રના બે લેહ છે—૧ દ્રવ્યસૂત્ર, ૨ ભાવસૂત્ર કપાસ વગેરેથી બનેલ
દ્રવ્યસૂત્ર છે, ભાવશ્રુતનું નામ ભાવસૂત્ર છે આનાથી જ સ્વ સ્વરૂપ અને પર
સ્વરૂપનું સૂચન-અર્થાત્ યોધ થાય છે જે સામળી ગકાય તે શ્રુત અને બેનાથી
બાણી શકાય તે જ્ઞાન છે શ્રુતરૂપ જે જ્ઞાન છે એનું નામ શ્રુતજ્ઞાન છે ૧૧
અગ પ્રકીર્ણક (પૈન્નગ) અને દૃષ્ટિવાદ એ બધા શ્રુતજ્ઞાન સ્વરૂપ છે કહ્યું પણ
છે કે-૧૬કારસમગાઈ પૈન્નગ દિદ્વિગાઓ ય

નનુ કઃ સૂત્રશબ્દાર્થઃ ?-ઉચ્યતે-સૂચયતીતિ સૂત્રમ્, યથા સૂચી સૂત્રેણ સૂચ્યતે, સૂચીસલગ્ન યત્ સૂત્ર તદેવ સૂચ્યાઃ સૂચક પ્રયોધકં ભવતિ, તથાસ્યસમદ્ધ સૂત્ર, વાચ્યવાચકભાવસમ્પન્નેન યાવાનર્થઃ સૂત્રે વિદ્યમાનસ્તસ્ય તસ્યાર્થસ્ય સૂચક સૂત્રમ્। એમર્થસ્ય સૂચનાત્ સૂત્રમ્ ॥ ૧ ॥ અથવા-સીવ્યતીતિ સૂત્રમ્। યથા-સૂત્ર-તન્તુઃ અદરશિકાદીનિ સીવ્યતિ, એવમર્થે ચ પદ સીવ્યતિ=યોજયતિ-એવ ચ સીવનાત્ સૂત્રમિતિ ॥ ૨ ॥ અથવા-સ્રવતીતિ સૂત્રમ્ યથા-ચન્દ્રમાન્તમણિ. ચન્દ્રકિરણસનિધાનાઞ્જલં સ્રવતિ-પ્રાદુર્ભાવયતિ। એ સૂત્રમપ્યાચાર્યસનિધાનાદર્થ પ્રસ્રવતિ તથા ચ સ્રવણાત્ સૂત્રમિતિ ॥ ૩ ॥ અથવા-સરતીતિ સૂત્રમ્, અષ્ટવિધ કર્મ સરતિ-નિર્ગચ્છતિ યેન તત્ સૂત્રમ્ ॥ ૪ ॥

॥ ઇતિ પ્રથમ સૂત્રશબ્દાર્થદ્વારમ્ ॥ ૧ ॥

સૂચયતીતિ સૂત્રમ્—

સૂત્ર શબ્દ કા અર્થ-જિસ પ્રકાર સૂઈ સલગ્ન સૂત્ર સૂઈ કા પ્રયોધક હોતા હૈ ઉસી તરહ અર્થ સમદ્ધ સૂત્ર વાચ્ય વાચકભાવ સવધ સે જિતના ૨ અર્થ અપને મેં વિદ્યમાન હોતા હૈ ઉતને ૨ અર્થ કા સૂચક હોતા હૈ, ઇસ તરહ “સૂચયતીતિ સૂત્રમ્” અર્થ કા સૂચક હોને સે સૂત્ર કહા ગયા હૈ। યહ વ્યુત્પત્તિલભ્ય અર્થ હૈ। અથવા-“સીવ્યતીતિ સૂત્રમ્”—જિસ પ્રકાર ડોરા અગરશિકા-કુર્તા-આદિ વસ્ત્રોં કો સીતા હૈ પરસ્પર મે જોડ દેતા હૈ-ઉસી તરહ સૂત્ર મી અર્થ કો યોજિત કર દેના હૈ। અથવા-“સ્રવતીતિ સૂત્રમ્”—જિસ પ્રકાર ચદ્રકાન્તમણિ ચદ્ર કિરણોં કે સપર્ક સે દ્રવિત હો જાતા હૈ-પાની છોડતા હૈ-ઉસી પ્રકાર સૂત્ર મી આચાર્ય કે સનિધાન સે અર્થ કો અપનેમે પ્રકટ કર દેતા હૈ। અથવા-“સરતીતિ સૂત્રમ્”—

સૂત્ર શબ્દનો અર્થ-જે રીતે સોય સલગ્ન સૂત્ર સોયનો પ્રયોધક અને છે તેવી રીતે અર્થ સમદ્ધ સૂત્ર વાચ્ય વાચક ભાવ સમવધથી જોટલા જોટલા અર્થ તેનામાં વિદ્યમાન હોય છે, જોટલા જોટલા અર્થનો સૂચક હોય છે “સૂચયતીતિ સૂત્રમ્” અર્થનો સૂચક હોવાથી જ સૂત્ર કહેવામાં આવેલ છે આ વ્યુત્પત્તિલભ્ય અર્થ છે અથવા-સીવ્યતીતિ સૂત્રમ્ જે રીતે દોરા અગનુ રક્ષણ કરનાર કુર્તા આદિ વસ્ત્રોને સીવે છે, પરસ્પરથી જોડી દે છે એવી જ રીતે સૂત્ર પણ અર્થને યોજનાર હોય છે અથવા સ્રવતીતિસૂત્રમ્ જે રીતે ચદ્રકાન્ત મણી ચદ્રકિરણોના સપર્કથી દ્રવિત અને છે પાણી છોડે છે-તે પ્રકારે સૂત્ર પણ આચાર્યના સનિધાનથી અર્થને કે જે પોતાનામાં સમાયેલ છે તે પ્રગટ કરી દે છે અથવા સરતીતિ સૂત્રમ્ જેના સેવનથી-

‘महाक्षर महायं’ यथा-दृष्टिवादः ॥ ४ ॥ यच्च द्वात्रिंशदोषविरहित=
अलीकादिभिर्द्वात्रिंशदोषैर्नर्जित तथाऽष्टभिर्गुणैरुपेत सूत्र तल्लक्षणयुक्त सूत्र भवति
तत् सूत्र पठनीयमित्यर्थः ।

अथ-सूत्रदोषा —

अथ सूत्राणां द्वात्रिंशदोषा उच्यन्ते—

अलियमुत्रघायजणय, णिरत्थगमवत्थय छलं दुहिल ।

निस्तारमहियमूण, पुणरुत्त वाहयमजुत्त ॥ १ ॥

क्रमभिन्न-वचनभिन्ने, विभक्तिभिन्न च लिंगभिन्न च ।

अणमिहियमपयमेव य, सभावहीण ववहिय च ॥ २ ॥

काल-जति-च्छत्रि-दोसो, समयविरुद्ध च वयणमित्त च ।

अत्थावत्ती दोसो, हवइ य असमासदोसो य ॥ ३ ॥

उवमा रूवगदोसो, निहेसपयत्थसधिदोसो य ।

एए य सुत्तदोसा, वत्तीस हुति नायव्वा ॥ ४ ॥

छाया—अलीकम् १, उपघातजनक २, निरर्थक ३, अपार्थक ४, छल ५,
दुहिलम् ६, निःसारम् ७, अधिकम् ८, ऊनम् ९, पुनरुक्त १०, व्याहत ११,
अयुक्तम् १२, ॥ १ ॥

क्रमभिन्न १३, वचनभिन्ने १४, विभक्तिभिन्न च १५, लिङ्गभिन्न च १६,
अनभिहित १७, अपदमेव च १८, स्वभावहीन १९, व्यवहितं च २० ॥ २ ॥

तथा वृहत्कल्पादि सूत्र २ । महा अक्षर वाला हो पर अर्थ अल्प हो जैसे-
ज्ञाताध्ययन आदि ३ । महाक्षर वाला हो और अर्थ भी जिसका महान्
हो जैसे दृष्टिवाद ४ । ३२ वत्तीस दोष सूत्र के ये हैं—

३२ दोष सूत्र के—अलीक १, उपघातजनक २, निरर्थक ३, अपार्थक ४,
छल ५, दुहिल ६, निःसार ७, अधिक ८, ऊन ९, पुनरुक्त १०,
व्याहत ११, अयुक्त १२, क्रमभिन्न १३, वचनभिन्न १४, विभक्तिभिन्न १५,
लिङ्गभिन्न १६, अनभिहित १७, अपद १८, स्वभावहीन १९, व्यवहित

ट्पादि सूत्र २ वधु अक्षरवाणा होय पणु अर्थ नानो होय जेवा ज्ञाताध्ययन
आदि ३ वधु अक्षरवाणा होय अने अर्थ पणु जेना महान होय जेवा
दृष्टीवाद ४ सूत्रना अत्तीस दोष आ छे

अलीक १, उपघातजनक २, निरर्थक ३, अपार्थक ४, छल ५,
दुहिल ६, निःसार ७, अधिक ८, ऊन ९, पुनरुक्त १०, व्याहत ११, अयुक्त
१२, क्रमभिन्न १३, वचनभिन्न १४, विभक्तिभिन्न १५, लिङ्गभिन्न १६, अन-
भिहित १७, अपद १८, स्वभावहीन १९, व्यवहित २०, कालदोष २१, यति-

યદ્ અલ્પાક્ષર, તથા-મહાર્થ ચ ભવતિ, અત્ર “અલ્પાક્ષર મહાર્થમ્” इति
 વિશેષણદ્વયે ચત્વારો ભદ્રા ભવન્તિ, યથા—અલ્પાક્ષરમલ્પાર્થમ્’ યથા કાર્પાસા-
 દિકમ્ ॥ ૧ ॥ ‘અલ્પાક્ષર-મહાર્થમ્’ યથા-સામાયિક વૃહત્કલ્પાદિ ચ ॥ ૨ ॥
 ‘મહાક્ષરમલ્પાર્થમ્’ । યથા—જ્ઞાતાધ્યયનાનિ, અન્યચ યદસ્યા કોટો વ્યવસ્થિતમ્ ।

અવ સૂત્રલક્ષણ નામ કા ત્રીસરા દ્વાર કહતે હૈ—જો સૂત્ર સૂત્રલક્ષણ
 સે યુક્ત હૈ વહી ઉચ્ચારણ કરને કે યોગ્ય હોતા હૈ । ઓર ઉસીસે અપને
 વાસ્તવિક અર્થ કા બોધ હોતા હૈ । ઇસસે વિપરીત સૂત્ર દ્વારા વિવક્ષિત
 અર્થ કી પ્રતિપત્તિ-જ્ઞાન નહી હો સકતી હૈ ક્યોં કિ ઉસસે યથાર્થ અર્થ
 કા પ્રકાશન નહી હોતા હૈ । ઇસ લિયે “સૂત્ર કા કયા લક્ષણ હૈ” ઇસ
 પ્રકાર કે પ્રશ્ન કે સમાધાન નિમિત્ત ઉસકા લક્ષણ કહા જાતા હૈ ।

“અપ્પક્ષર મહત્થ, વત્તીસદોસ, વિરહિય જ ચ ।

લક્ષણજુત્ત સુત્ત, અટ્ઠહિય ગુણેહિ ઉવવેય” ॥ ૧ ॥

જિસમે અલ્પ અક્ષર હોતે હૈ ઓર મહાન્ જિસકા અર્થ હોતા હૈ એવ
 વત્તીસ દોષો સે જો રહિત હોતા હૈ તથા આઠગુણો સે જો યુક્ત હોતા હૈ
 વહ સૂત્ર હૈ “અલ્પ અક્ષર વાલા હો એવ અર્થ જિસકા મહાન્ હો” ઇસ
 પ્રકાર કે સૂત્ર કે વિશેષણ સે યે ૪ ભગ હોતે હૈ—અલ્પ અક્ષર વાલા હો
 એવ અલ્પ અર્થ વાલા હો જિસે કપાસ આદિ કા બના હુઆ સૂત ૧ ।
 અલ્પ અક્ષર વાલા હો, પર જિસકા મહાન્ અર્થ હો જિસે સામાયિક સૂત્ર,

હવે સૂત્ર લક્ષણ નામનુ ત્રીણુ દ્વાર કહે છે—

જે સૂત્ર સૂત્રલક્ષણથી યુક્ત છે તે જ ઉચ્ચારણ કરવા માટે યોગ્ય છે,
 અને એનાથી પોતાના વાસ્તવિક અર્થનો બોધ થાય છે એનાથી વિપરીત
 સૂત્રથી વિવક્ષિત અર્થની પ્રતિપત્તિ-જ્ઞાન થઈ શકતું નથી, કારણ કે, એનાથી
 યથાર્થ અર્થનું પ્રકાશન થતું નથી

અપ્પક્ષર મહત્થ વત્તીસ દોસવિરહિય જ ચ ।

લક્ષણજુત્ત સુત્ત અટ્ઠહિયગુણેહિ ઉવવેય જેમા અક્ષર આઠા હોય છે અને
 અર્થ મહાન હોય છે જે બત્તીસ દોષોથી રહિત હોય છે તથા આઠ ગુણોથી
 જે યુક્ત હોય છે તે સૂત્ર છે “થોડા અક્ષરવાળા હોય અને અર્થ જેનો
 મહાન હોય”

આ પ્રકારના સૂત્રના વિશેષણથી આ ચાર ભગ થાય છે થોડા અક્ષર
 વાળા હોય અથવા અલ્પ અર્થવાળા હોય જેમ કે કપાસ આદિથી બનેલ સુતર
 ૧ થોડા અક્ષરવાળા હોય પણ જેનો અર્થ મહાન હોય, જેવા સામાયિક

यथा- 'अ, आ, इ, ई,' इत्यादि । इत्यादिवद्वा ॥ ३ ॥ अपार्थक्यम्-असवद्धा-
र्थक्यम्, यथा- " दश दाडिमानि पडप्पूपाः, सप्त गर्दभपुच्छाः, इत्यादि ॥ ४ ॥

छल-यानिष्टस्यार्थान्तरस्य संभवाद् विवक्षितार्थोपघातः कर्तुं शक्यते
तच्छ्रुत्वा, यथा- 'नवकम्बलो देवदत्तः' इत्यादि, जन-नूतनकम्बलस्य विव-
क्षितार्थस्य नवसरयककम्बलमिषयकगोधसंभवादुपघातः कर्तुं शक्यते ॥ ५ ॥

द्रुहिल-जन्तूनामहितोपदेशकत्वेन पापव्यापारपोषकम्, यथा-

अनुष्टुप्छन्दः-एतावानेव लोकोऽयं, यानिन्द्रियगोचरः ।

भद्रे ! ठरुपद पश्य, यद् वदन्त्यमहुश्रुताः ॥ १ ॥

प्रियोगिनी छन्दः-पिर खाद च चारूलोचने, यदतीत वरगात्रि । तन्न ते ।

नहि भीरु ! गत निरर्तते, समुदयमात्रमिदं कलेवरम् ॥ २ ॥

नहीं पड़ता, जैसे-अ आ इ ई इत्यादि ॥ ३ ॥ असवद्ध अर्थ जिस सूत्र
द्वारा कहा जाता है वह अपार्थक्य दोष वाला सूत्र माना जाता है-जैसे
दशदाडिम, छह मालपुण, सात गधे की पूछे इत्यादि ॥ ४ ॥ ये सब सूत्र
असवद्ध अर्थ के प्रतिपादक हैं । जहां अनिष्ट अर्थान्तर की संभावना से
विवक्षित अर्थ का अपलाप किया जा सकता है वह उल्लेख है जैसे किसी
ने कहा कि " नव कम्बलोऽयं देवदत्तः " देवदत्त नवकम्बल वाला है-यहां
नव शब्द का अर्थ नूतन है, और इसी अर्थ में नव शब्द विवक्षित हुआ
है, परंतु इस अर्थ को उपघात करने वाला यह कह देता है कि ९ सख्या
युक्त कम्बल इसके पास कहा है एक ही कम्बल तो है । इस प्रकार के
अर्थ की संभावना नव शब्द से हुई है । अतः विवक्षित अर्थ का उपघात
जिस शब्द से युक्त सूत्र का होना, उपघात दोषावशिष्ट माना जाता है

ज मणतो नथी, जेम अ आ छ छ छत्यादि (३) असवद्ध अर्थ ने सूत्र द्वारा
कहेवाभा आवे छ ते अपार्थक्य दोषवाणा सूत्र मानवाभा आवे छ जेम इस
दाडिम, छ पुआ, सात गधेजानी पूछ छत्यादि (४) आ जधा सूत्र असवद्ध
अर्थना प्रतिपाद छ जथा अनिष्ट अर्थान्तरनी संभावनाथी विवक्षित अर्थना
अपलाप करवाभा आवे छ ते छलदोष छ जेम जोधजे कहु के, " नव
कम्बलोऽयं देवदत्त " आ देवदत्त नव कम्बलवाणा छे-अहि नव शब्दने अर्थ
नूतन छे अने आज अर्थमा नव शब्द विवक्षित थये छ परंतु आ अर्थने
उपघात करवावाणा जेवु कही दे छे के, नव सख्या युक्त कम्बल जेमनी पास
कना छे जेक न कम्बल छे आ प्रजारे अर्थनी संभावना नव शब्दथी थछे
विवक्षित अर्थने उपघात ने सूत्रमा थाय छे जे शब्दथी युक्त सूत्रतु जेवु
उपघात दोषावशिष्ट मानवाभा आवे छे (५)

કાલ-યતિ-ઞ્ઞવિદોષઃ (કાલદોષઃ ૨૧, યતિદોષઃ ૨૨, ઞ્ઞવિદોષઃ ૨૩) સમયવિરુદ્ધ ચ ૨૪, વચનમાત્ર ચ ૨૫, । અર્થાપત્તિર્દોષો ૨૬, ભવતિ ચ અસમાસ દોષશ્ચ ૨૭ ॥ ૩ ॥

ઉપમા ૨૮, -રૂપકદોષો ૨૯, નિર્દેશ ૩૦, -પદાર્થ ૩૧, -સધિદોષશ્ચ ૩૨, एते तु सूत्रदोषा द्वात्रिंशद् भवन्ति ज्ञातव्याः ॥ ૪ ॥

વ્યાખ્યા—અલીકમ્—અનૃતમ્ તત્ત્વ દ્વિધા—અભૂતોદ્ભાવન ભૂતનિહવ । યથા— ‘ઈશ્વર કર્તૃક જગત્’ ઇત્યાદિ—અભૂતોદ્ભાવનમ્ । ‘નાસ્તિ આત્મા’ ઇત્યાદિરુક્ત ભૂતનિહવ ॥ ૧ ॥ ઉપઘાતઃ—સત્ત્વઘાતાદિઃ, તજ્જનક યથા—‘વેદવિહિતા હિંસા-ધર્માય’ ઇત્યાદિ ॥ ૨ ॥ નિરર્થક—યત્ર વર્ણના ક્રમનિર્દેશમાત્રમુપલભ્યતે ન ત્વર્યો

૨૦, કાલદોષ ૨૧, યતિદોષ ૨૨, ઞ્ઞવિદોષ ૨૩, સમયવિરુદ્ધ ૨૪, વચનમાત્ર ૨૫, અર્થાપત્તિ ૨૬, અસમાસદોષ ૨૭, ઉપમા ૨૮, રૂપક ૨૯, નિર્દેશ ૩૦, પદાર્થ ૩૧, એવ સધિદોષ ૩૨ । કહાં મી હૈ—

‘અલિય મુવઘાય જળય’ ઇત્યાદિ—

इन ३२ दोषों का स्वरूप इस प्रकार है—अलीक नाम असत्य का है यह दो प्रकार का होता है—अभूतोद्भावन १ । भूतनिहव है २ । जैसे—“ईश्वर कर्तृक जगत् इत्यादि” जगत् को ईश्वर ने बनाया है—इस प्रकार का प्रतिपादक सूत्र अभूतोद्भावक है नास्ति आत्मा—आत्मा नहीं इस प्रकार जमाली द्वारा कथित सूत्र भूतनिहव स्वरूप है ॥ १ ॥ उपघात शब्द का अर्थ है प्राणियों की हिंसा आदिका प्ररूपण करना । इस घान के प्ररूपक सूत्र उपघात दोषवाले माने जाते हैं—जैसे कहना कि वेदविहिता हिंसा धर्माय ” वेदविहित हिंसा धर्म के लिये है ” ॥ २ ॥ जिसमें सिर्फ वर्णा का क्रम ही निर्दिष्ट हो वह निरर्थक दोष है—इसमें अर्थ का पता

દોષ ૨૨, ઞ્ઞવિદોષ ૨૩, સમયવિરુદ્ધ ૨૪, વચનમાત્ર ૨૫, અર્થાપત્તિ ૨૬, અસમાસ દોષ ૨૭, ઉપમા ૨૮, રૂપક ૨૯, નિર્દેશ ૩૦, પદાર્થ ૩૧ અને સધિદોષ ૩૨, તદુક્ત—“અલિયમુવઘાય જળય” ઇત્યાદિ ।

આ બત્રીસ દોષોનું સ્વરૂપ આ પ્રકારે છે—અલીક નામ અસત્યનું છે આ બે પ્રકારે છે, ૧ અભૂતોદ્ભાવન, ૨ ભૂતનિહવ, જેમ—‘ઈશ્વર કર્તૃક જગત્ ઇત્યાદિ’ જગતને ઈશ્વરે બનાવ્યું છે—આ પ્રકારે પ્રતિપાદિત સૂત્ર અભૂતોદ્ભાવક છે, નાસ્તિ આત્મ—આત્મા નથી, આ પ્રકારના જમાલી દ્વારા કહેવાયેલ સૂત્ર ભૂતનિહવ સ્વરૂપ છે ઉપઘાત શબ્દનો અર્થ છે પ્રાણીયોની હિંસા આદિનું પ્રરૂપણ કરવું, આ વાતને પ્રરૂપક સૂત્ર ઉપઘાત દોષવાળા માનવામાં આવે છે—જેમ કહેવું કે, વેદવિહિતા હિંસા ધર્માય (૨) ” વેદ વિહિત હિંસા ધર્મના માટે છે ” જેમાં ફક્ત વર્ણોના ક્રમનો જ નિર્દેશ હોય તે નિરર્થક દોષ છે, —આમાં અર્થ

ऊनम्—अक्षरपदादिभिर्हीनम् । अथवा—हेतुदृष्टान्ताभ्यामेव हीनम् ऊनम् । यथा—अनित्यः शब्दो घटवदिति । अत्र हेतुर्नास्ति, यथा वा ‘अनित्यः शब्दः कृतकत्वाद्’ इत्यादि, अत्र-घटादिरूपो दृष्टान्तो नास्ति ॥ ९ ॥

पुनरुक्त त्रिधा—शब्दतोऽर्थतश्च । तथा—अर्थादापन्नस्य पुनर्वचन—पुनरुक्त । तत्र शब्दतः पुनरुक्तं यथा—घट , घट , इत्यादि । अर्थतः पुनरुक्त यथा—घटः, कुटः, कुम्भ इत्यादि । अर्थादापन्नस्य पुनर्वचन यथा—पीनोऽय देवदत्तो, दिवा न भुङ्क्ते इत्युक्ते अर्थादापन्न—‘रात्रौ भुङ्क्ते’ इति, तत्रार्थादापन्नमपि ‘रात्रौ भुङ्क्ते’ इति यो नूयात् तस्य पुनरुक्तता ॥ १० ॥

व्याहत—यत्र पूर्वेण पर विहन्यते । यथा—

“कर्म चास्ति फल चास्ति कर्ता न त्वस्ति कर्मणाम्” इत्यादि ।

અક્ષર એવ પદ આદિ સે હીન હોતા હૈ વહા ऊन नामक दोष माना जाता है । अथवा हेतु एव दृष्टान्त से जो हीन होता है वहा भी यह दोष माना जाता है । जैसे “अनित्यः शब्दः घटवत्” यह वाक्य हेतु से हीन है ॥ ९ ॥ पुनरुक्त दोष शब्द, अर्थ एव प्रसगादि से प्राप्त अर्थ के पुनः कथन से होता है । घट घट यहा शब्द की अपेक्षा, घट कुम्भ कुट यहाँ अर्थ की अपेक्षा तथा “पीनोऽय देवदत्तः दिवा न भुक्ते” यहा अर्थात् प्रसक्त अर्थ रात्रि में भोजन करना है फिर भी “रात्रौ भुङ्क्ते” रात्रि में खाता है यह कहना पुनरुक्ति दोष से दूषित माना जाता है ॥ १० ॥ पूर्व से पर जहाँ विरोध होता है, वहा व्याहत दोष माना जाता है—जैसे—किसी ने कहा कि कर्म है फल है परन्तु कर्मों का कर्ता कोई नहीं है । यह वाक्य पूर्वापर में

અને એ દૃષ્ટાન્ત નહી (૮) જે અક્ષર અને પદ આદિથી હીન હોય છે ત્યા ઉન નામનો દોષ માનવામા આવે છે અથવા હેતુ અને દૃષ્ટાન્તથી જ હીન હોય છે, ત્યા પણ એ દોષ માનવામા આવે છે જેવી રીતે અનિત્ય શબ્દ ઘટવત્ આ વાક્ય હેતુથી હીન છે અનિત્ય શબ્દ કૃતકત્વાત્ અહિ દૃષ્ટાન્તથી વિહિનતા છે (૯) પુનરુક્ત દોષ શબ્દ, અર્થ અને પ્રસંગ આદિથી પ્રાપ્ત અર્થના પુન કથનથી થાય છે ઘટ ઘટ અહિ શબ્દની અપેક્ષા ઘટ કુમ્ભ કુટ અહિ અર્થની અપેક્ષા તથા “પીનોઽય દેવદત્ત દિવા ન ભુક્તે” અહિ અર્થોત્ પ્રસક્ત અર્થ રાત્રીમા ભોજન કરવુ એ છે છતાં પણ એ કહેવુ છે કે રાત્રી ભુક્તે એ રાત્રીમા ખાય છે, આમ કહેવુ પુનરુક્તિ દોષથી દૂષિત માનવામા આવે છે (૧૦) પૂર્વથી પરના બના વિરોધ છે, ત્યા વ્યાહત દોષ માનવામા આવે છે, જેમ કે, કોઈ એ કહુ કે, કર્મ છે, ફળ છે, પરતુ કર્મોનો કર્તા કોઈ નથી આ વાક્ય

इत्यादि ॥ ६ ॥

निःसार=तथाविधयुक्तिरहितं परिफल्गु, यथा-सौगतादिशास्त्रम् ॥ ७ ॥

अधिकम्-अक्षरपदादिभिरतिमात्रम् । अथवा हेतुर्दृष्टान्तस्य वाऽऽधिक्ये सति अधिक, यथा-अनित्यः शब्दः, कृतस्त्वप्रयत्नानन्तरीयकत्वाभ्या घटपटवदित्यादि । एकस्मिन् साध्ये एक एव हेतुर्दृष्टान्तश्च उक्तव्यः । अत्र च प्रत्येक द्वयाभिधानादाधिक्यमिति भावः ॥ ८ ॥

॥ ५ ॥ जन्तુઓં કો અહિત કા ઉપદેશક હોને સે જો પાપવ્યાપાર કા પોષક સૂત્ર હોતા હૈ વહ દુહિલ દોષવાલા સૂત્ર માના જાતા હૈ । જૈસે-ચાર્વાક કા યહ કહના કિ-યહ લોક જિતના પ્રત્યક્ષ સે દિખતા હૈ ઉતના હી હૈ હસસે આગે નહી । પુણ્ય પાપ એવ સ્વર્ગ નરક યહ ભી નહી હૈ । હસ લિયે સ્વાઓ પીઓ મસ્ત રહો ઓર આનંદ સે અપને સમય કો નિકાલો ॥ ૬ ॥ યુક્તિ રહિત જો સૂત્ર હોતા હૈ વહ નિસ્સાર દોષ વાલા માના જાતા હૈ, જૈસે સૌગત આદિ કા શાસ્ત્ર ॥ ૭ ॥ જિસમેં અક્ષર પદ આદિ આવશ્યકતા સે અધિક હોતે હૈં વહ સૂત્ર અધિક દોષ સંયુક્ત જાનના ચાહિયે, અથવા-જિસમેં એક હેતુ ઓર દૃષ્ટાન્ત કે અતિરિક્ત હેતુ ઓર દૃષ્ટાન્ત હૈં વહ ભી અધિક દોષવાલા સૂત્ર માનના ચાહિયે-જૈસે-“અનિત્યઃ શબ્દઃ કૃતકત્વપ્રયત્નપ્રત્યક્ષતાન્તરીયકત્વાત્ ઘટપટવદિતિ” શબ્દ અનિત્ય હૈ ક્યોં કિ વહ કૃતક હૈ એવ પ્રયત્નપૂર્વક હોતા હૈ જૈસે ઘટ ઓર પટ ॥ ૭ ॥ હસ અનુમાન મેં એક હેતુ ઓર ૧ દૃષ્ટાન્ત અધિક હૈ । એક સાધ્ય મેં ૧ હી હેતુ ઓર ૧ હી દૃષ્ટાન્ત હોતા હૈ । દો હેતુ ઓર દો દૃષ્ટાન્ત નહી ॥ ૮ ॥ જો

જન્તુઓના અહિતના ઉપદેશક હોવાથી જે પાપ વ્યાપારને પોષક સૂત્ર હોય છે, તે દુહિલ દોષવાળા સૂત્ર માનવામા આવે છે જેમ ચાર્વાક કહે છે કે— આ લોક જે રીતે પ્રત્યક્ષથી દેખાય છે એટલું જ છે એનાથી આગળ નથી, પુણ્ય, પાપ અને સ્વર્ગ નરક એ પણ નથી, આ માટે ખાઓ પીઓ અને મસ્ત રહો તથા આનંદથી સમયને પસાર કરો, (૬) યુક્તિ રહિત જે સૂત્ર હોય છે તે નિસ્સાર દોષવાળા મનાય છે જેમ સૌગત આદિ શાસ્ત્ર, (૭) જેમા અક્ષર પદ આદિ આવશ્યકતાથી અધિક હોય છે તે સૂત્ર અધિક દોષ સંયુક્ત બાણુવું જોઈએ અથવા જેમા એક હેતુ અને દૃષ્ટાન્તના અતિરિક્ત હેતુ અને દૃષ્ટાન્ત હોય તેને પણ અધિક દોષવાળા સૂત્ર માનવા જોઈએ જેમ—“અનિત્ય શબ્દ કૃતકત્વપ્રયત્નપ્રત્યક્ષતાન્તરીયકત્વાત્ ઘટપટવદિતિ” શબ્દ અનિત્ય છે, કેમ કે, તે કૃતક છે અને પ્રયત્નપૂર્વક થાય છે, જેમ ઘટ અને પટ આ અનુમાનમા એક હેતુ અને એક દૃષ્ટાન્ત અધિક છે એક સાધ્યમા એક જ હેતુ અને એક જ દૃષ્ટાન્ત હોય છે બિ

શબ્દરૂપગન્ધરસસ્પર્શાં ઇતિ વક્તવ્યે રૂપગન્ધશબ્દસ્પર્શરસા ઇતિ ત્રૂયાદ્' ઇત્યાદિ ॥૧૩॥

વચનભિન્ન—યત્ર વચનવ્યત્યયઃ, યથા—'વૃક્ષા ઋતૌ પુષ્પિતઃ' ઇત્યાદિ ॥૧૪॥

વિભક્તિભિન્ન—યત્ર વિભક્તિવ્યત્યયઃ, યથા—'વૃક્ષ પદ્ય' ઇતિ વક્તવ્યે 'વૃક્ષઃ પદ્ય' ઇતિ ત્રૂયાત્' ઇત્યાદિ ॥ ૧૫ ॥

લિઙ્ગભિન્ન—યત્ર લિઙ્ગવ્યત્યયઃ, યથા—'ઇય સ્ત્રી' ઇતિ વક્તવ્યે 'અય સ્ત્રી' ઇતિ ત્રૂયાત્, ઇત્યાદિ ॥ ૧૬ ॥

અનભિહિત—સ્વસિદ્ધાન્તોપદિષ્ટાધિકરુચનમ્ । યથા—રાશિદ્વયમિતિ વક્તવ્યે રાશિત્રયરુચનમ્, ઇત્યાદિ ॥ ૧૭ ॥

કા દોષ આતા હૈ । ક્યો કિ સૂત્ર મે જિસ ક્રમ સે ઇન્દ્રિયોં કા વર્ણન કિયા ગયા હૈ ઉસી ક્રમ સે ઉનકે વિષય કા ભી વર્ણન કરના ચાહિયે ॥ ૧૩ ॥ જહા વચન કા વ્યત્યય હોતા હૈ વહા વચનભિન્ન નામકા દોષ હોતા હૈ જૈસે "વૃક્ષાઃ ઋતૌ પુષ્પિતઃ" યહા વચન વ્યત્યય હૈ । ક્યોં કિ "પુષ્પિતઃ" કી જગહ "પુષ્પિતાઃ" એસા વહુવચન હોના ચાહિયે ॥૧૪॥ જહા વિભક્તિ કા વ્યત્યય હોતા હૈ વહાં વિભક્તિભિન્ન દોષ માના જાતા હૈ જૈસે "વૃક્ષઃ પદ્ય" યહાં પર વિભક્તિ ભિન્ન દોષ હૈ યહાં, 'વૃક્ષઃ' કી જગહ 'વૃક્ષ' એસા હોના ચાહિયે ॥ ૧૫ ॥ જહાં સ્ત્રીલિઙ્ગ આદિ કા વ્યત્યય હોતા હૈ વહ લિઙ્ગભિન્ન દોષ હૈ જૈસે, "અય સ્ત્રી" યહા હુઆ હૈ । 'અય' કી જગહ 'ઇય' હોની ચાહિયે સો 'ઇય' કી જગહ 'અય' કર દિયા યહ લિઙ્ગવ્યત્યય હૈ ॥ ૧૬ ॥ જો વાત સિદ્ધાન્ત મેં પ્રતિપાદિત નહીં હૈ ઉસે ભી માનના અર્થાત્ સિદ્ધાન્તકથિત વાત સે ભી

ભિન્ન નામનો દોષ આવે છે કેમ કે, સૂત્રમા જે ક્રમથી ઇન્દ્રિયોનુ વર્ણન કરવામા આવ્યુ છે એજ ક્રમથી એના વિષયનુ પણ વર્ણન કરવું જોઈએ (૧૩) ન્યા વચનનો ઉલટ-મુલટ વ્યત્યય થાય છે ત્યા વચનભિન્ન નામનો દોષ લાગે છે જેમ વૃક્ષા ઋતૌ પુષ્પિતઃ-અહી વચનવ્યત્યય છે, કેમકે પુષ્પિત ની જગ્યાએ "પુષ્પિતા" એમ બહુવચન હોવુ જોઈએ (૧૪) ન્યા વિભક્તિનો વ્યત્યય હોય છે તે વિભક્તિ ભિન્ન દોષ માનવામા આવે છે જેમ "વૃક્ષ પદ્ય" અહિ પદ છે "વૃક્ષ પદ્ય" એ ઠીક છે વૃક્ષ નીજગ્યાએ વૃક્ષ આ વિભક્તિનો વ્યત્યય છે (૧૫) ન્યા સ્ત્રીલિંગ આદિનો વ્યત્યય અને છે તે લિંગ ભિન્ન દોષ છે, જેમ અય સ્ત્રી અહી અય ની જગ્યાએ ઇય હોવુ જોઈએ તે ઇય ની જગ્યાએ અય કરી દીધુ એ લિંગવ્યત્યય છે, (૧૬) જે વાત સિદ્ધાન્તમા પ્રતિપાદિત નથી તેને માનવી, અર્થાત્ સિદ્ધાન્ત કથિત વાતથી પણ અધિક જે યુક્તિ

પૂર્વ-‘કર્મ ચાસ્તિ’ इत्युक्तम्, तेन-कर्मणा कर्तानास्तीत्यस्य विधातो भवति ।
 यथा वा—अयं बालको बन्ध्याप्रसूतः, इत्यादि ॥ ११ ॥

अयुक्तम्—उद्धया चिन्त्यमानम्—अनुपपत्तिक्षमम् । यथा—

“तेषां कटतटभ्रष्टैः—गजानां मदविन्दुभिः ।

मारुतत नदी घोरा, हस्त्यश्चरथमाहिनी ॥ १ ॥

यथा वा—श्रावकस्य मुनिदर्शनहर्षाश्रुभिरूपाश्रयः समृतः ॥ १२ ॥

क्रमभिन्न-यत्र क्रમો નારાધ્યતે । યથા-‘શ્રોત્રચક્ષુર્ગ્રાણરસનસ્પર્શનાના વિષયાઃ

विरोधी है कारण कि जब कर्म है तों कोई न कोई इनका कर्त्ता भी हैं-फिर यह कहना कि इनका कोई कर्त्ता नहीं है यह व्यावृत्त दोष है । इसी तरह “अयं बालको बन्ध्याप्रसूतः” अर्थात् यह बालक बन्ध्यापुत्र है यह भी समझना चाहिये ॥ ११ ॥ जो युक्ति सह नहीं होता है वहां अयुक्त दोष आता है जैसे-हाथियों का वर्णन करते समय ऐसा कहा जाय कि उनके हाथियों के गण्डस्थल से च्युत मदजल का इतना अधिक प्रवाह वहां कि वहां एक घोर नदी हो गई जिसमें हाथी, अश्व एवं रथ सब के सब बह गये । यह बुद्धिकल्पित चीज युक्ति सह नहीं है । इस लिये ये अयुक्त नामका दोष है । इसी तरह यह कथन भी “कि मुनियों के दर्शन से श्रावकों की आंखों से इतने आनदाश्रु निकले कि उपाश्रय भर गया” ॥ १२ ॥ जहां क्रम वर्णन पर ध्यान नहीं रखा जाता है वहां क्रमभिन्न नामका दोष है-जैसे-श्रोत्रचक्षुर्ग्राणरसनस्पर्शनाना विषयाः रूपगन्धशब्दस्पर्शरसाः, ऐसा कोई सूत्र बनावे तो उसमें क्रमभिन्न नाम

પૂર્વાપરમા વિરોધી છે કારણ કે, બ્યારે કર્મ છે તો કોઈને કોઈતેનો કર્તા પણ હોવો જોઈએ પછી એ કહેવું કે એનો કોઈ કર્તા નથી એ ‘બ્યાવૃત્ત’ દોષ છે આ રીતે “અયં બાલકો બન્ધ્યાપ્રસૂત” અર્થાત્ “આ બાળક બન્ધ્યા પુત્ર છે” એમ કહેવું તે પણ સમજવું જોઈએ (૧૧) એ યુક્તિ પુર સર નથી ત્યાં અયુક્ત દોષ આવે ૩ એમ હાથીઓનું વર્ણન કરતી વખતે એમ કહેવામાં આવે કે તે હાથીઓના ગડસ્થલથી ચ્યુત મદજળનો એટલો વધુ પ્રવાહ નિકળ્યો કે, ત્યાં એક ધોર નદી થઈ ગઈ એમાં હાથી, અશ્વ અને રથ આ બધા તણાઈ ગયા, આ બુદ્ધિ કલ્પિત ચિજ યુક્તિ સહ નથી આ માટે અયુક્ત નામનો દોષ છે એવી રીતે “મુનિયાના દર્શનથી શ્રાવકોની આંખોમાંથી એટલા આસુ વહ્યા કે તેનાથી ઉપાશ્રય ભરાઈ ગયો આ કથન પણ અયુક્ત દોષવાળું છે (૧૨) બ્યા ક્રમવર્ણન ઉપર ધ્યાન નથી રખાતું ત્યાં ક્રમભિન્ન નામનો દોષ છે-એમ શ્રોત્રચક્ષુર્ગ્રાણરસનસ્પર્શનાના વિષયા-રૂપ-ગન્ધ-શબ્દ-સ્પર્શ-રસા એવું કોઈ સૂત્ર બનાવે તો એમાં ક્રમ-

કાલદોષો યત્રાતીતાદિકાલવ્યત્યય, યથા 'રામો વનં પ્રવિવેશ' इति वक्तव्ये 'રામો વન પ્રવિશતિ' इत्यादि ॥ ૨૧ ॥

યતિદોષોઽસ્થાનવિરતિઃ, સર્વથાઽવિરતિર્વા । યથા-‘ધમ્મો મંગલમુક્કિટ્ટ’ इत्यादौ ‘धम्मो’ इत्यत्र विरामः । यद्वा-गाथाया अन्ते विरामकरणम् ॥ ૨૨ ॥

છવિઃ-અલકારઃ, તેન શૂન્ય છવિદોષઃ । યથા-‘વાલો ધાવતિ’ इत्यादि ॥ ૨૩ ॥

સમયવિરુદ્ધ-સ્વસિદ્ધાન્તવિરુદ્ધ, યથા-સ્પાદ્યાદસિદ્ધાન્તે તદ્વિરુદ્ધકથનમ્ ॥ ૨૪ ॥

મેં સુવન્ત તિડન્તાત્મક પદ કા સ્વરૂપ વિસ્તાર સે વિવેચિત કરકે અથવા અર્થશાસ્ત્ર કા કથન કરકે પુનઃ હેતુ કા કથન કરને લગ જાના । ઈસી તરહ દયા કે વર્ણવ કરતે સમય શીલ કા વિસ્તૃત વર્ણન કરના ઔર પુનઃ દયા કા વર્ણન કરના । ઈસ પ્રકાર કા વર્ણન ઈસ દોષ વાલા જાનના ચાહિયે ॥ ૨૦ ॥ જહાં અતિતાદિકાલ કા વ્યત્યય હોતા હૈ વહાં કાલ-દોષ માના જાતા હૈ-જૈસે-રામ વન મે પ્રવિષ્ટ હુણ કી જગહ ઁસા કહના કિ રામ વન મેં પ્રવેશ કરતે હૈ ॥ ૨૧ ॥ અસ્થાન મેં વિરતિ-‘અર્થાત્-વિરામ-રુકના’ હોના અથવા સર્વથા અવિરતિ-‘નહી રુકના’ હોના ઉસકા નામ યતિ દોષ હૈ । જૈસે-ધમ્મોમંગલ મુક્કિટ્ટ” इत्यादि મેં ધમ્મો યહાં વિરામ કરના અથવા ગાથા કા અન્તમેં વિરામ કરના ॥ ૨૨ ॥ અલકાર શૂન્યતા મેં છવિદોષ હોતા હૈ-જૈસે-“વાલો ધાવતિ” इत्यादि ॥ ૨૩ ॥ જહા સ્વસિદ્ધાન્ત સે વિરુદ્ધ કહા જાતા હૈ વહાં સમય વિરુદ્ધ દોષ લગતા હૈ-જૈસે-સ્પાદ્યાદસિદ્ધાન્ત મે ઉસકે વિરુદ્ધ પ્રતિપાદન કરના

સુખન્ત તિડન્તાત્મક પદનુ સ્વરૂપ વિસ્તારથી વિવેચિત કરીને અથવા અર્થ શાસ્ત્રનુ કથન કરીને પુનઃ હેતુનુ કથન કરવા લાગી જુવુ આ રીતે દયાનુ વર્ણન કરતી વખતે શિલનુ વિસ્તૃત વર્ણન કરવુ અને કરીથી દયાનુ વર્ણન કરવુ આ પ્રકારનુ વર્ણન વ્યવહિત દોષવાળુ બાણુ બેઠએ (૨૦) જ્યા અતીતાદિ કાળનો વ્યત્યય થાય છે ત્યા કાળ દોષ મનાય છે-જેમ રામ વનમા પ્રવિષ્ટ થયાની જગ્યાએ એવુ કહેવુ કે, રામ વનમા પ્રવેશ કરે છે (૨૧) અસ્થાનમા વિરતિ-અર્થાત્-વિરામ-રોકાવુ, થવુ અથવા સર્વથા અવિરતિ -“ ન રોકાવુ ” થવુ, તેનુ નામ યતિદોષ છે જેમ-“ ધમ્મો મંગલમુક્કિટ્ટ ” ઇત્યાદિમા ધમ્મો એ જગ્યાએ વિરામ કરવો અથવા ગાથાના અતમા વિરામ કરવો (૨૨) અલકાર શૂન્યતામા છવિ દોષ થાય છે જેમ “ વાલો ધાવતિ ” છાઠરો દોડે છે (૨૩) ઇત્યાદિ જ્યા સ્વસિદ્ધાન્તથી વિરુદ્ધ ઠહેવામા આવે છે ત્યા સમયવિરુદ્ધ દોષ લાગે છે જેમ સ્પાદ્યાદ સિદ્ધાન્તમા તેની વિરુદ્ધ પ્રતિપાદન કરવુ (૨૪) યુક્તિશૂન્ય કથન કરવામા વચન માત્ર નામનુ દુષણ આવે છે

અપદ—નિર્વિભક્તિક્ષણચારણરૂપમ્ । યથા—મુનિર્વિહરતીતિ વક્તવ્યે મુનિ
વિહરતીતિ કથનમ્ ॥ ૧૮ ॥

સ્વભાવહીન—યત્ર વસ્તુસ્વભાવોઽન્યથા સ્થિતોઽન્યથાઽભિધીયતે તત્ । યથા
'શીતો વહ્નિઃ' 'રૂપમદાકાશમ્' इत्यादि ॥ ૧૯ ॥

વ્યવહિત—યત્ર પ્રકૃતમુત્ત્વાપ્રકૃત વિસ્તરતોઽભિધાય પુનઃ પ્રકૃતમુચ્યતે તદ્ ।
યથા—હેતુકથામધિકૃત્ય મુત્તિદન્તપદલક્ષણપ્રપન્નમર્થશાસ્ત્ર વા અભિધાય પુનર્હેતુવચ-
નમ્ । યથા વા—દયા પ્રસ્તુત્ય શીલસ્ય વિસ્તરણ્ણન મિધાય પુનર્દયાવર્ણનમ્ ॥ ૨૦ ॥

અધિક જો યુક્તિયુક્ત નથી હૈ—ઉસ કો માનના જૈસે—જીવરાશિ અજીવ-
રાશિ યે દો હી રાશિયા હૈ । પર ણેસા કહના કિ “નો જીવ નો અજીવ”
इस प्रकार तीसरा राशि का वर्णन करना अनभिहित दोष है ॥ ૧૭ ॥
વિભક્તિ રહિત શબ્દ વાલા સૂત્ર અપદ દોષ વાલા માના જાતા હૈ જૈસે
“મુનિવિહરતિ” યહા હુઆ હૈ । ક્યોં કિ સુબન્ત એવ તિહન્ત કી પદ
સજ્ઞા હોતી હૈ । નિર્વિભક્તિક શબ્દ પદ સજ્ઞક નહી હોતા । અતઃ इस
प्रकार का शब्द वाला सूत्र इस दोष से विशिष्ट माना जाता है ।
“मुनिर्विहरति” यह शुद्ध है ॥ ૧૮ ॥ जिस सूत्र द्वारा वस्तु का यथा-
वस्ति स्वरूप निरूपित न होकर अन्यथारूप मे निरूपित किया जाता
है वहा स्वभावहीन दोष होता है । जैसे—अग्नि को शीत एव आकाश
को रूपी कहना ॥ ૧૯ ॥ जहाँ प्रकृत अर्थ को छोड़कर अप्रकृत का
विस्तार से वर्णन करके पुनः प्रकृत अर्थ का वर्णन किया जाता है वहा
व्यवहित नाम का दोष होता है—जैसे—हेतु के लक्षण के कथन अवसर

યુક્ત નથી તેને માનવી જેમ—જીવરાશી અજીવરાશી એ જે રાશી છે, પણ
જેમ કહેવું કે નો જીવ—નો અજીવ આ પ્રકારે ત્રીજી રાશીનું વર્ણન કરવું
અનભિહિત દોષ છે (૧૭) વિભક્તિરહિત શબ્દવાળા સૂત્ર અપદ દોષવાળા
મનાય છે જેમ “મુનિવિહરતિ” અહિં થયેલ છે કેમકે, સુબન્ત અને તિહન્તની
પદ સજ્ઞા થાય છે નિર્વિભક્તિક શબ્દ પદ સજ્ઞક થતો નથી એટલે આ
પ્રકારના શબ્દવાળા સૂત્ર આ દોષથી વિશિષ્ટ માનવામા આવે છે ‘મુનિર્વિહરતિ’
આ શુદ્ધ છે (૧૮) જે સૂત્રથી વસ્તુનું યથાવસ્થિત સ્વરૂપ નિરૂપિત ન થતા
બીજા રૂપમા નિરૂપિત કરવામા આવે છે ત્યાં સ્વભાવહીન દોષ હોય છે જેમ
અગ્નિને શીત અને આકાશને રૂપી કહેવું (૧૯) જ્યાં પ્રકૃત અર્થને છોડીને
અપ્રકૃતનું વિસ્તારથી વર્ણન કરીને પુનઃ પ્રકૃત અર્થનું વર્ણન કરવામા આવે છે
ત્યાં વ્યવહિત નામનો દોષ લાગે છે—જેમ હેતુ લક્ષણના કથન

रूपरुदोष,=अवयविन्यारोपयितव्येऽवयवारोपणम् । यथा-पर्वतादीं रूपयितव्ये शिखरादीस्तदवयवान् रूपयति । गज प्रति उच्चत्वादि धर्म निरीक्ष्य पर्वताभेदमारोप्य पर्वतोऽयमिति उक्तव्ये शिखरोऽयमिति कथनम् ॥ २९ ॥

निर्देशदोषस्तत्र, यत्र निर्दिष्टपदानामेकवाक्यता न क्रियते, यथा-इह श्रावक उपाश्रये प्रतिक्रामतीत्यभिधातव्ये प्रतिक्रामति शब्द नाभिधत्ते ॥ ३० ॥

पदार्थदोषः—यत्र वस्तुनि पर्यायोऽपि सन् पदार्थान्तरत्वेन कल्प्यते, यथा—‘सतो भाव सत्ता’ इति कृत्वा वस्तुपर्याय एव सत्ता, सा च वैशेषिकैः पदसु पदार्थेषु मध्ये पदार्थान्तरत्वेन स्वीकृता, तच्चायुक्तम्—वस्तूनामनन्तपर्यायत्वेन पदार्थानन्त्य-प्रसगादिति ॥ ३१ ॥

उपमा करने में आती है वहा उपमा दोष माना जाता है जैसे कहना कि मेरु सर्प के समान है अथवा सर्प मेरु के समान है ॥ २८ ॥ अवयवी का जहा आरोपण करना चाहिये वहा अवयव का आरोपण करना, जैसे-पर्वत के निरूपयितव्य होने पर उस के अवयवभूत शिखरादिको का निरूपण करना । गज में उच्चत्व आदि धर्म का निरीक्षण कर के उस में पर्वत का रूपक बांधकर फिर ऐसा कहना कि यह शिखर है ॥ २९ ॥ जहा निर्दिष्ट पदों में एक वाक्यता नहीं की जाती है वहा निर्दिष्ट दोष माना जाता है । जैसे-इस उपाश्रय में श्रावक प्रतिक्रमण करता है ऐसे कहने की जगह सिर्फ इतना ही कहना । “ इह उपाश्रये श्रावकः ” अर्थात् एक वाक्यता प्रदर्शक क्रियापद का प्रयोग नहीं करना ॥ ३० ॥ जिस वस्तु में पर्याय भी दूसरे पदार्थरूप में कल्पित की जावे वहा पदार्थदोष माना जाता है । जैसे-सत् का भाव ही सत्ता है और यह सत्ता वस्तु की ही

त्या उपमादोष मानवामा आवे छे जेम उडेवु के, मेइ सर्पवना जेवो छे अथवा सर्पव मेइना समान छे (२८) अवयवीनु न्या आरोपणु करवु जेधजे त्या अवयवनु आरोपणु करवु, जेम पर्वतना निरूपयितव्य दथन करवु जेधजे त्या जेमना शिखरादिओनु निरूपणु करवु, गजभा उच्चत्व आदि धर्मनु निरीक्षणु करी जेभा पर्वतनु रूपक भाधीने पछी जेवु उडेवु के जे शिखर छे (२९) न्या निर्दिष्ट पदोभा जेकवाउचता करवामा नथी आवती त्या निर्दिष्ट दोष मानवामा आवे छे जेम आ उपाश्रयभा श्रावक प्रतिक्रमणु करे छे जेम उडेवाने जहवे इक्त ओटवु न उडेवु के, ‘ इह उपाश्रये श्रावक ’ अर्थात् जेउ वाक्यता प्रदर्शक क्रियापदना प्रयोग करवो नही (३०) जे वस्तुभा पर्याय पणु पीज पदार्थरूपभा कल्पित करवामा आवे त्या पदार्थ दोष मनाय छे, जेम सत्तो भाव न सत्ता छे अने जे सत्ता वस्तुनी न जेक पर्याय छे—

વચનમાત્ર-નિર્હેતુક કેમલવચનમ્, યથા કથિદ્ યવેચ્છયા ઋચિત્ પ્રદેશ લોક-મધ્યતયા જનેભ્યઃ પ્રરૂપયતિ ॥ ૨૫ ॥

અર્થાપત્તિદોષઃ—યત્રાર્થાપત્ત્યાનિષ્ટમાપતતિ તત્ર, યથા-ગ્રામકુક્કુટો ન હન્તવ્યઃ, ઇત્યુક્તેઽર્થાપત્ત્યા શેષઘાતોડદુષ્ટ ઇત્યાપતતિ ॥ ૨૬ ॥

અસમાસદોષઃ—યત્ર સમાસવિધિપ્રાપ્તૌ સમાસ ન કરોતિ, વ્યત્યયેન વા કરોતિ તત્ર । યથા-ભગવતો નામનિર્દેશે 'મહાવીરઃ' ઇતિ વક્તવ્યે 'મહાન્ વીર' ઇતિ કથનમ્ । યદ્વા-સમાનાધિકરણ્યેન સમાસે કર્તવ્યે વ્યધિકરણેન તત્કરણમ્ । યથા-મહતો વીરો મહદ્વીર ઇતિ ॥ ૨૭ ॥

ઉપમાદોષો યત્ર હીનોપમા ક્રિયતે । યથા-મેરુઃ સર્પપોપમઃ । ઝધિકોપમા વા ક્રિયતે, યથા-સર્પપો મેરુસનિમઃ । અનુપમા ગા યથા મેરુઃ સમુદ્રોપમઃ, ઇત્યાદિ ॥૨૮॥

॥ ૨૪ ॥ યુક્તિ શૂન્ય કથન કરને મે વચનમાત્ર નામકા દૂષણ આતા હૈ । જૈસે-અપની ઇચ્છા સે કલ્પના કરકે કહના કિ અમુક પ્રદેશ લોક કે મધ્ય મેં હૈ ॥ ૨૫ ॥ જહા પર અર્થાપત્તિ સે અનિષ્ટ કી પ્રસક્તિ હોતી, વહા અર્થાપત્તિદોષ માના જાતા હૈ । જૈસે-કિસી ને કહા કિ ગ્રામ કા કુક્કુટ (મુર્ગા) નહી મારના ચાહિયે, તો ઇસસે ઇસ અનિષ્ટ કા આપાદન હોતા હૈ કિ શેષ જીવોં કા ઘાત કરના દોષાવહ નહી હૈ ॥ ૨૬ ॥ જહા સમાસવિધિ પ્રાપ્ત હો ભી તો ભી વહા સમાસ નહી કરના, ઇસમેં અસમાસદોષ માના જાતા હૈ અથવા વ્યત્યય સે સમાસ કરના ઇસમેં ભી સમાસદોષ માના જાતા હૈ । જૈસે કિસી ને પૂછા કિ અન્તિમ તીર્થકર કા નામ કયા હૈ ? વહા મહાવીર ન કહ કર મહાન્ વીર એસા કહ દેના । અથવા-સમાનાધિકરણ્ય સે સમાસ કર્તવ્ય હોને પર વ્યધિકરણ સે સમાસ કરના-જૈસે-મહતો વીરઃ મહદ્વીરઃ ॥૨૭॥ જહા હીન ઉપમા અથવા અધિક

જેમ પોતાની ઇચ્છાથી કલ્પના કરીને કહેવું કે, અમુક પ્રદેશ લોકના મધ્યમાં છે (૨૫) ત્યાં અર્થાપત્તિથી અનિષ્ટની પ્રસક્તિ થાય છે ત્યાં અર્થાપત્તિ દોષ માનવામાં આવે છે જેમ કોઈએ કહ્યું કે, ગામનો કુકડો મારવો ન જોઈએ, તો આથી એ અનિષ્ટનું કથન આપાદન થાય કે કે, શેષ જીવોના ઘાત કરવો તે દોષાવહ નથી (૨૬) ત્યાં સમાસવિધિ પ્રાપ્ત થાય તો પણ ત્યાં સમાસ ન કરવો એમાં અસમાસ દોષ માનવામાં આવે છે, અથવા વ્યત્યયથી સમાસ કરવો એમાં પણ સમાસ દોષ માનવામાં આવે છે, જેમ કોઈએ પૂછ્યું કે અન્તિમ તીર્થકરનું નામ શું છે ? ત્યાં મહાવીર ન કહેતા મહાન્ વીર એમ કહી દેવું અથવા સામાનાધિકરણથી સમાસ કર્તવ્ય હોવા છતાં વ્યધિકરણથી સમાસ કરવો, જેમ 'મહતોવીર મહાવીર' (૨૭) ત્યાં હીન ઉપમા અથવા અધિક ઉપમા કરવામાં આવે છે

વ્યાખ્યા—નિર્દોષમ્-અલીકાદિદોષવર્જિતમ્ ॥ ૧ ॥ સારવત્-ભૂમિશબ્દવદ્
 વહુપર્યાયયુક્તમ્ ॥ ૨ ॥ હેતુયુક્ત-હેતવ-અન્વયવ્યતિરેકલક્ષણાસ્તૈર્યુક્તમ્ ॥ ૩ ॥
 અલકૃતમ્-ઉપમોત્પ્રેક્ષાચલકારૈર્યુક્તમ્ ॥ ૪ ॥ ઉપનીતમ્-ઉપનયોપસહતમ્ ॥ ૫ ॥
 સોપચાર-ગ્રામ્યભણિતિરહિતમ્ ॥ ૬ ॥ મિત=ગ્નાંદિનિયતપરિમાણમ્ ॥ ૭ ॥
 મધુર-શ્રવણમનોહરમ્ ॥ ૮ ॥

અવ સૂત્રકે ૮ ગુણ કૌન ૨ સે હં સો કહતે હૈં—નિર્દોષ ૧, સારવત ૨, હેતુયુક્ત ૩, અલકૃત ૪, ઉપનીત ૫, સોપચાર ૬, મિત ૭, ણ્વ મધુર ૮, કહા મી હૈં—

“નિર્દોષ સારવત ચ, હેતુયુક્ત મલકિય ।

ઉવળીય સોવાચાર ચ, મિય મહુરમેવ ચ ॥૧॥

જો સૂત્ર અલીકાદિ દોષોં સે વર્જિત હોતા હૈં વહા નિર્દોષ યહ ગુણ માના જાતા હૈં ॥ ૧ ॥ જિસ પ્રકાર ભૂમિ શબ્દ કે અનેક પર્યાયવાચી શબ્દ હૈં, ઉસી પ્રકાર અનેક પર્યાયોં સે યુક્ત જો સૂત્ર હોતા હૈં વહ “સારવત્” હસ ગુણ સે વિશિષ્ટ માના જાતા હૈં ॥ ૨ ॥ અન્વય વ્યતિરેક લક્ષણ હેતુ સે યુક્ત હો વહ હેતુયુક્ત નામક તીસરા ગુણ હૈં ॥ ૩ ॥ ઉપમા ઉત્પ્રેક્ષા આદિ અલકારોં સે સપત્ર સૂત્ર કો અલકૃત ગુણ વાલા કહા ગયા હૈં ॥ ૪ ॥ ઉપનય પૂર્વક સે ઉપસહત-સમાસિ જો સૂત્ર હોતા હૈં વહ ઉપનીતગુણવાલા કહા ગયા હૈં ॥ ૫ ॥ ગ્રામ્યભણિતિ સે રહિત જો સૂત્ર હોતા હૈં અર્થાત્ જિસ સૂત્ર કી ભાષા સાધારણજનોં કી ભાષા જૈસી નહીં હોતી હૈં વહ સૂત્ર સોપચારગુણ સે વિશિષ્ટ માના ગયા હૈં.

હવે સૂત્રના આઠ ગુણ કયા કયા છે તે કહે છે—નિર્દોષ, સારવત્, હેતુયુક્ત, અલકૃત, ઉપનીત, સોપચાર, મિત, અને મધુર ઠહુ પછુ છે—

નિર્દોષ સારવત્ ચ, હેતુયુક્ત મલકિય ।

ઉવળીય સોવાચાર ચ, મિય મહુરમેવ ॥ ૧ ॥

ને સૂત્ર અસત્ય અલીકાદિ દોષોથી વર્જિત હોય છે ત્યા નિર્દોષ આ ગુણ માનવામા આવે છે (૧) ને પ્રકારે ભૂમિ શબ્દ ને અનેક પર્યાયવાચી શબ્દ છે એ જ રીતે અનેક પર્યાયોથી યુક્ત ને સૂત્ર હોય છે તે “સારવત્” આ ગુણથી વિશિષ્ટ માનવામા આવે છે (૨) અન્વય વ્યતિરેક લક્ષણ હેતુથી યુક્ત હોય તે હેતુયુક્ત નામનો ત્રીજો ગુણ છે (૩) ઉપમા ઉત્પ્રેક્ષા આદિ અલકારોથી સપત્ર સૂત્રને અલકૃત ગુણવાળા કહેવામા આવેલ છે (૪) ઉપનય પૂર્વકથી ઉપસહત સમાસિ ને સૂત્ર હોય છે તે ઉપનીત ગુણવાળા કહેવાયેલ છે (૫) ગ્રામ્યભણિતિથી રહિત ને સૂત્ર હોય છે અર્થાત્ ને સૂત્રની ભાષા સાધારણ જનોની ભાષા જેવી હોતી નથી તે સૂત્ર સોપચાર ગુણથી વિશિષ્ટ માનવામા આવેલ છે. (૬)

સન્ધિદોષ:—યત્ર સન્ધિમાત્રી તે ન કરોતિ, દુષ્ટ વા કરોતિ તત્ર, યથા
—“ સયમારાધનમ્ ” ઇતિ વક્તવ્યે ‘ સયમ, આરાધનમ્ ’ ઇતિ કથનમ્ । યથા વા
‘ મુનિ ઇતૌ ’ ઇતિ વક્તવ્યે ‘ મુન્યેતૌ ’ ઇતિ કથનમ્ ॥૩૨॥ એ તે દ્વાત્રિંશત્ સૂત્રદોષા: ।

અથ સૂત્રગુણા:—

સૂત્રાણામષ્ટૌ ગુણાસ્ત્વેતન્મ—

નિદોષ સારવત્ત ચ, હેતુજીત્ત મલકિયં ।

ઉચ્ચનીય સોચ્યાર ચ, મિર્ય મહુરમેવ ય ॥ ૧ ॥

एक पर्याय है—फिर भी वैशेषिक सिद्धान्तकार इसे द्रव्यगुण आदि-पदार्थ से भिन्न पदार्थरूप से स्वीकार करते हैं । अतः उनके सूत्रों में यह दोष आता है । कारण कि इस प्रकार से पर्याय को यदि भिन्न पदार्थ तरीके माना जायगा तो प्रत्येक पदार्थ की अनन्त पर्याये हैं उन सबमें अनन्त पदार्थता की प्रसक्ति माननी पड़ेगी, इस प्रकार छह ही भावात्मक पदार्थ हैं, यह कथनविरुद्ध मानना पड़ेगा ॥ ३१ ॥ जहां सधि की प्राप्ति होने पर भी सधि नहीं की जाय वहां सन्धिदोष होता है जैसे—“ यह सयम का आराधन करता है ” इस स्थानमें सयमाराधन न कह कर “ सयम आराधन ” ऐसा कहना । इसी प्रकार “ मुनी एतौ ” इस जगह “ मुन्येतौ ” कहना । “ मुनी एतौ ” यहा व्याकरण सिद्धान्त के अनुसार द्विवचनान्त ईदन्त शब्दकी प्रगृह्य सज्ञा होती है और उससे सन्धिकार्य का अभाव हो जाता है ॥ ३२ ॥ इस प्रकार सूत्रके ये बत्तीस (३२) दोष हैं ।

વૈશેષિક સિદ્ધાન્તકાર તેના દ્રવ્યશુષ્ણુ આદિ પદાર્થથી ભિન્ન પદાર્થ રૂપથી સ્વીકાર કરે છે આથી તેમના સૂત્રોમા એ દોષ આવે છે કારણ કે, આ પ્રકારથી પયોયને કદિ ભિન્ન પદાર્થ તરીકે માનવામા આવે તો પ્રત્યેક પદાર્થની અનન્ત પયોયો છે એ બધામા અનન્ત પદાર્થતાની પ્રસક્તિ માનવી બેઈશે આ પ્રકારે છ ભાવાત્મક પદાર્થ છે, એ કહેવું વિરુદ્ધ માનવું પડશે (૩૧) બધા સધિની પ્રાપ્તિ હોવા છતાં પણ સધી ન કરવામા આવે તો સધી દોષ બને છે જેમ—“ આ સયમતુ આરાધન કરે છે ” આ સ્થાનમા સયમારાધન ન ઠહીને “ સયમ આરાધન ” એમ કહેવું આ પ્રકારે “ મુનિ ઇતૌ ” આ સ્થળે મુન્યેતૌ ઠહેવું વ્યાકરણ સિદ્ધાન્ત અનુસાર દ્વિવચનનાન્ત ઈદન્ત શબ્દની પ્રગૃહ્ય સજ્ઞા થાય છે—અને એથી સધી કાર્યનો અભાવ થઈ બાક્ય છે (૩૨) આ પ્રકારે સૂત્રના ૩૨ દોષ છે

ચત્વારોઽપ્યનુયોગા વ્યાખ્યાયન્તે॥૪॥ ‘અસ્તોભક્ત્મ-સ્તોભકાઃ-નિરર્થકતયા પ્રયુક્તાઃ,
ચકાર-વા-શબ્દાદયો નિપાતાઃ, તૈર્મિયુક્તમ્ ॥૫॥ ‘અનવદ્ય’-કામાદિપાપવ્યાપારા-
પ્રરૂપકમ્ ॥૬॥ એવમ્ભૂતં સૂત્ર સર્વજ્ઞભાષિતમ્ । ઇમે પદ્મ ગુણાઃ પૂર્વોક્તેષ્વષ્ટસુ ગુણે-
ષ્વન્તર્ભૂતાઃ સન્તિ, તથાહિ-અલ્પાક્ષરસ્ય વિશ્વતોમુલ્કસ્ય ચ મિતે સમાવેશઃ, અસ-
દિગ્ધાનપદ્યાસ્તોભાના ચ નિર્દોષેઽન્તર્ભાવઃ ।

એવ સૂત્રાનુગમે સમસ્તદોષવર્જિતે લક્ષણયુક્તે સૂત્રે ઉચ્ચારિતે સતિ સ્વસમયગત-
જીવાદ્યર્થપ્રતિપાદકસ્ય સ્વસમયપદસ્ય જ્ઞાન ભવતિ તથા પરસમયગત-પ્રકૃતીશ્વ-
રાદ્યર્થપ્રતિપાદકસ્ય પરસમયપદસ્ય જ્ઞાન ભવતિ । અનયોરેત મધ્યે પરસમયપદ
જેસે “ ધમ્મોમગલમુક્કિદુ ” યદ સૂત્ર હૈ । ઇસ સૂત્ર મે ચારોં હી અનુયોગ
કા વ્યાખ્યાન હૈ ॥ ૪ ॥ જિસ સૂત્ર મેં ચકાર, ચકાર આદિ નિરર્થક શબ્દોં
કા પ્રયોગ નહીં કિયા જાતા હૈ વહ સૂત્ર “અસ્તોભ”ગુણ વાલા માના ગયા
હૈ ॥ ૫ ॥ જિસ સૂત્ર દ્વારા કામાદિક વ્યાપારોં કી પ્રરૂપણા નહીં કી જાતી
હૈ વહ સૂત્ર “અનવદ્ય” ગુણ સપન્ન હૈ ॥૬॥ સૂત્ર ઇસી પ્રકાર કા હોનાં ચાહિયે,
ઇસસે વિપરીત નહીં, એસા પ્રભુ કા આદેશ હૈ । યે છદ્ ગુણ પૂર્વોક્ત
અષ્ટગુણોં મે અન્તર્ભૂત સમજનાં ચાહિયે । અલ્પાક્ષર એવ વિશ્વતોમુલ્ક,
ઇન દો ગુણોં કા અન્તર્ભાવ “મિત” ઇસ ગુણ મે તથા અસદિગ્ધ, અનવદ્ય
એવ અસ્તોભ ઇન ગુણોં કા અન્તર્ભાવ “નિર્દોષ” ઇસ ગુણ મે હુઆ હૈ ।

ઇસ પ્રકાર સમસ્તદોષવર્જિત, એવ લક્ષણયુક્ત સૂત્ર કે ઉચ્ચારિત
હોને પર જીવાદિક અર્થ કે પ્રતિપાદક સ્વસમય-પદ કા જ્ઞાન તથા પર
સમયાનુસાર પ્રકૃતિ ઈશ્વર આદિક અર્થ કે પ્રતિપાદક પરસમય-પદ કા

જેમ-“ ધમ્મો મગલમુક્કિદુ ” આ સૂત્ર છે આમા આરે અનુયોગ ને
વ્યાખ્યાન છે ચકાર, વકાર આદિ વ્યાખ્યાન છે આદિ નિરર્થક શબ્દોના પ્રયોગ
નથી કરવામા આવ્યો તે સૂત્ર અસ્તોભ ગુણવાળા મનાયેલ છે (૫) જે સૂત્રદ્વારા
કામાદિક વ્યાપારોની પ્રરૂપણા કરવામા નથી આવતી તે સૂત્ર અનવદ્ય ગુણસંપન્ન
છે (૬) સૂત્ર આવા પ્રકારનું હોવું જોઈએ એનાથી વિપરીત નહીં એવો પ્રભુનો આદેશ
છે આ છ ગુણ પૂર્વોક્ત આઠ ગુણમા અન્તર્ભૂત સમજના જોઈએ અલ્પાક્ષર
તેમજ વિશ્વતોમુલ્ક આ બે ગુણોનો અન્તર્ભાવ “મિત” આ ગુણમા તથા અસદિગ્ધ,
અનવદ્ય અને અસ્તોભ ગુણોનો અન્તર્ભાવ “નિર્દોષ” આ ગુણમા થયેલ છે

આ પ્રકાર સમસ્ત દોષ વર્જિત, અને લક્ષણયુક્ત સૂત્રના ઉચ્ચારિત
હોવાથી જીવાદિક અર્થના પ્રતિપાદક સ્વસમય પદનું જ્ઞાન તથા પર સમયાનુ-
સાર પ્રકૃતિ, ઈશ્વર આદિક અર્થના પ્રતિપાદક પરસમયપદનું જ્ઞાન થાય છે

“સુયનાળે દુવિહે પળ્લત્તે, ત જહા-અગપવિટ્ટે ચેવ, અગવાહિરે ચેવ” ।
સ્થા૦ ૨ ઠા૦ ૧

અદ્વપ્રવિષ્ટ દ્વાદશભેદમ્-આચારાદિભેદાત્, તત્ દૃષ્ટિવાદવર્જ સર્વ કાલિકમ્, દૃષ્ટિવાદસૂત્ર તૂત્કાલિકમ્ । તત્ યદ્ દિવસસ્ય પ્રથમપશ્ચિમપૌરુષીદ્વયે રાત્રેશ્ચ પ્રથમપશ્ચિમપૌરુષીદ્વય એવ પઠ્યતે, તત્ કાલિકમ્ । યત્ કાલવેલાનર્જ પઠ્યતે તદુત્કાલિકમ્ । અઙ્ગવાહ્ય દ્વિવિધમ્, આવશ્યક, તદ્ વ્યતિરિક્ત ચ । તત્ત્રાવશ્યક મુત્કાલિક, તત્ત્વ-પદ્ધતિવિધમ્-સામાયિક ૧, ચતુર્વિંશતિસ્તવઃ ૨, વન્દનક ૩, પ્રતિક્રમણ ૪, કાયોત્સર્ગ ૫, પ્રત્યાખ્યાન ૬ ચ ।

અવ સૂત્ર ભેદનામ કે પાંચવા દ્વાર કહતે હૈ—

યહ કહા હી જા ચુકા હૈ કિ સૂત્ર કા દૂસરા નામ શ્રુતજ્ઞાન ભી હૈ, અતઃ યહ મૂલભેદ કી અપેક્ષા સે દો ભેદવાલા હૈ—૧ અદ્વપ્રવિષ્ટ ૨ અગવાહ્ય । કહા ભી હૈ—“સુયનાળે દુવિહે પળ્લત્તે ત જહા-અગપવિટ્ટે ચેવ અગવાહિરે ચેવ” ।નમે અગપ્રવિષ્ટ શ્રુતજ્ઞાન કે ૧૨ ભેદ હૈ—આચારાગ સે લેકર દૃષ્ટિવાદ તક । ઉનમે દૃષ્ટિવાદ કો છોડકર વાકી સવ કાલિક હૈ । દૃષ્ટિવાદ ઉત્કાલિક હૈ । જો સૂત્ર દિવસ કે પ્રથમ પશ્ચિમ પૌરુષીદ્વય મેં તથા રાત્રિ કે પ્રથમ પશ્ચિમ પૌરુષીદ્વય મેં હી પઢા જાતા હૈ વહ સૂત્ર કાલિક જાનના ચાહિયે । જો સૂત્ર અકાલ કે સમય કો છોડ કર પઢા જાતા હૈ વહ ઉત્કાલિક હૈ । અગવાહ્ય શ્રુતજ્ઞાન ભી આવશ્યક એવ તદ્વ્યતિરિક્ત કે ભેદ સે દો પ્રકાર કા હૈ । ઉનમે આવશ્યક સૂત્ર ઉત્કાલિક હૈ, ઓર વહ ૬ પ્રકાર કા હૈ જૈસે—સામાયિક ૧, ચતુર્વિંશતિસ્તવ ૨, વન્દનક ૩, પ્રતિક્રમણ ૪, કાયોત્સર્ગ ૫, એવ પ્રત્યાખ્યાન ૬ । કાલિક, ઉત્કાલિક કે ભેદ

હવે સૂત્રભેદ નામનુ પાચમુ દ્વાર કહે છે:—

એ કહેવાઈ ગયુ છે કે, સૂત્રનુ બીજુ નામ શ્રુતજ્ઞાન પણ છે આથી તે મૂળ ભેદની અપેક્ષાએ બે ભેદવાળુ છે અગ પ્રવિષ્ટ ને ૧ અગબાહ્ય ૨ ડહું પણ છે કે સુયનાળે દુવિહે પળ્લત્તે ત જહા-અગપવિટ્ટે ચેવ અગવાહિરે ચેવ તેમા અગ પ્રવિષ્ટ શ્રુતજ્ઞાનના ૧૨ ભેદ છે આચારાગથી લઈને દૃષ્ટિવાદ સુધી એમા દૃષ્ટિવાદને છોડીને બાકી બધા કાલીક છે દૃષ્ટિવાદ ઉત્કાલિક છે, જે સૂત્ર દિવસના પ્રથમ અને પશ્ચિમ બે પૌરુષીમા તથા રાત્રીના પ્રથમ અને પશ્ચિમ બે પૌરુષીમાજ વાચી શકાય છે, તે સૂત્રને કાલીક બધવા બેઈએ જે સૂત્રને અકાલના સમયને છોડી વાચી શકાય છે તે ઉત્કાલિક છે અગબાહ્ય શ્રુતજ્ઞાન પણ આવશ્યક અને તદ્વ્યતિરિક્તના ભેદથી બે પ્રકારે છે એમા આવશ્યક સૂત્ર ઉત્કાલિક છે, અને તે છ પ્રકારનુ છે, જેમ સામાયિક ૧, ચતુર્વિંશતિસ્તવ ૨, વન્દનક ૩, પ્રતિક્રમણ ૪,

કુવાસનાજનકત્વાદ્ વન્ધપદમ્, સ્વસમયપદ તુ-સદ્બોધકારણત્વાન્મોક્ષપદ-
મિતિ बोध्यम् ।

इति तृतीय द्वारम् ।

अथ सूत्रपर्यायनामक चतुर्थ द्वारम् :—

सुयसुत्तगथसिद्ध-त, सासणे आण वयण उवएसो ।

पण्णवणा मा गमइय, एगद्धा पज्जवा सुत्ते ॥ १ ॥

શ્રુતમ્, સૂત્રમ્, ગ્રન્થઃ, સિદ્ધાન્તઃ, શાસનમ્, આજ્ઞા, વચનમ્, ઉપદેશ,
પ્રજ્ઞાપના, આગમઃ, इति दश पर्यायाः एकार्थाः ।

॥ इति चतुर्थ द्वारम् ॥

अथ सूत्र भेद नामक पञ्चम द्वारम्—

सूत्र नाम श्रुतज्ञानमित्युक्तम्, तत् खलु मूलभेदापेक्षया द्विभेदम्, अङ्गप्रवि-
ष्टम्, अङ्गबाह्य च । तथा चोक्तम्—

જ્ઞાન હોતા હૈ । કુવાસના કા જનક હોને સે પરસમયપદ વન્ધપદ હૈ
એવ સદ્બોધ કા કારણ હોને સે સ્વસમય-પદ મોક્ષપદ હૈ ॥

॥ इस प्रकार तीसरा द्वार सम्पूर्ण हुआ ॥ ३ ॥

अब चौथा द्वार कहते हैं—

શ્રુત, સૂત્ર, ગ્રન્થ, સિદ્ધાન્ત, શાસન, આજ્ઞા, વચન, ઉપદેશ, પ્રજ્ઞાપના
આગમ, એ સવ સૂત્ર કે પર્યાયવાચી શબ્દ-નામાન્તર હૈ—

कहा भी है—“सुयसुत्तगथसिद्धत सासणे आण वयण उवएसो ।

पण्णवणा-मागम इय, एगद्धा पज्जवा सुत्ते ॥ १ ॥

॥ चौथा द्वार सपूर्ण ॥ ४ ॥

કુવાસનાના જનક હોવાથી પરસમયપદ વન્ધ પદ છે અને સદ્બોધના કારણ
રૂપ હોવાથી સ્વસમયપદ મોક્ષપદ છે

આ પ્રકારથી ત્રીજી દ્વાર સંપૂર્ણ થયું.

હવે સૂત્રભેદ નામનું ચોથું દ્વાર કહે છે —

શ્રુત, સૂત્ર, ગ્રન્થ, સિદ્ધાન્ત, શાસન, આજ્ઞા, વચન, ઉપદેશ, પ્રજ્ઞાપના,
આગમ, આ બધા સૂત્રના પર્યાયવાચી શબ્દ-નામાન્તર છે, કહ્યું પણ છે—

सुयसुत्तगथसिद्धत सासणे आण वयण उवएसो ।

पण्णवणा-मागम इय एगद्धा पज्जवा सुत्ते ॥ १ ॥

॥ ચોથું દ્વાર સંપૂર્ણ ॥

કિંચિદર્થપ્રિશેષ જાનાતિ, યદા તુ ગુરુણાઽર્ચેન સહ સૂત્ર પ્રમોદિત ભવતિ, તદા શિષ્યસ્તદન્તર્ગતાના સર્વેષા ભાવાના જ્ઞાતા ભવતિ, યથા સ એવ કલાઽભિજ્ઞઃ પુરુષઃ પ્રમોદિતઃ સન્ સર્વાસા કલાના જ્ઞાતા ભવતિ, અતઃ સૂત્ર ગુરુસનિધાન મિના પ્રસુપ્ત-સમં ભવતિ, તસ્માત્ સૂત્ર ગુરુસનિધૌ શ્રુત્યા પઠનીયમ્ ।

કિંચ-ગુરુસનિધાનાભાવે સૂત્રોચ્ચારણ સ્વલિતાદિદોષદુષ્ટં સ્યાત્ । તથા સતિ પ્રાયશ્ચિત્તમ્, અજ્ઞાન, મિઘ્યાત્વ, આત્મવિરાધના, સયમવિરાધનાદયો દોષા ભવન્તિ તસ્માદ્ ગુરુસનિધૌ સૂત્રમુચ્ચારણીયમ્ ।

સૂત્ર કા અર્થ યદિ જ્ઞાત ન હો તો પઢને વાલા વ્યક્તિ ઉસકે મહત્ત્વ કો નહી જાન સકતા હૈ । જિસ સમય શિષ્ય ગુરુ મહારાજ કે પાસ અર્થ-સહિત સૂત્ર કા અધ્યયન કરતા હૈ, અથવા ગુરુ મહારાજ શિષ્ય કો અર્થ-સહિત સૂત્ર પઢા દેતે હૈ ઉસ સમય શિષ્ય ઉસકે અન્તર્ગત સમસ્ત ભાવો કા જ્ઞાતા હો જાતા હૈ । જિસ પ્રકાર ૭૨ કલા કે જાનને વાલા પુરુષ જગને પર સમસ્ત કલાઓ કા જ્ઞાતા હોતા હૈ । હિસલિયે સૂત્ર ગુરુ મહારાજ કે સમીપ સુનકર હી પઢના ચાહિયે, ક્યો કિ વિના ગુરુ મહારાજ કે પઠિત સૂત્ર કલાનિપુણ સોચા હુઆ પુરુષ જેસા માના જાતા હૈ, પઢને વાલે કો ઉસસે અર્થવિશેષ કી પ્રાપ્તિ નહી હો સકતી હૈ ।

કિંચ-ગુરુમુખસે યદિ સૂત્ર કા અધ્યયન ન ક્રિયા જાય તો સૂત્ર કે યથાવત્ ઉચ્ચારણ કરને મે સ્વલના આદિ દોષો કા સજ્ઞાવ હો સકતા હૈ । હિસસે અધ્યયન કરને વાલો કો લાભ કે સ્થાન મે પ્રાયશ્ચિત્ત કા ભાગી હોના પડતા હૈ । અજ્ઞાન, મિઘ્યાત્વ, આત્મવિરાધના એવ સયમ કી વિરાધના આદિ દોષો કા ભાજન ભી બનના પડતા હૈ । હિસલિયે ગુરુ મહારાજ કે

વ્યક્તિ તેના મહત્ત્વને બાણી શ્રવતા નથી જે સમયે શિષ્ય ગુરુમહારાજની ખાસે અર્થ સહિત સૂત્રનુ અધ્યયન કરે છે અથવા ગુરુ મહારાજ શિષ્યને અર્થ સહિત સૂત્ર બાણી દે છે, તે સમયે શિષ્ય તેના અતર્ગત સમસ્ત ભાવોનો જ્ઞાતા બની બાધ છે જે પ્રકારે ૭૨ કળાને બાણવાણા પુરુષ બગવાથી સમસ્ત કળાઓના જ્ઞાતા બને છે આ માટે સૂત્ર ગુરુમહારાજની સમીપ સાબળીને બાણુ બેઠ્યો કેમ કે ગુરુ મહારાજ વગર બાણવામા આવેલ સૂત્ર કળા નિપૂર્ણ સુતેલા પુરુષ જેવુ માનવામા આવે છે બાણવાવાળાને એનાથી અર્થ વિશેષની પ્રાપ્તિ થતી નથી

કિંચ કુરી-ગુરુ મુખથી સૂત્રનુ અધ્યયન કદાચ ન કરવામા આવે તો, સૂત્રનુ યથાવત્ ઉચ્ચારણ કરવામા સ્વલના આદિ દોષોનો સજ્ઞાવ બને છે એથી અધ્યયન કરવાવાળાએ લાભના સ્થાનમા પ્રાયશ્ચિત્તના ભાગી બનવુ પડે છે, અજ્ઞાન, મિઘ્યાત્વ, આત્મવિરાધના અને સયમની વિરાધના આદિ દોષોના ભાજન

आवश्यकव्यतिरिक्त द्विविधम्—कालिङ्गम्, उत्कालिक च । तत्र—जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति
चन्द्रप्रज्ञप्तिर्निरयावलिकादीनि च पञ्च सूत्राणीति सप्तोपादानि, व्यवहारादीनि चत्वारि
छेदसूत्राणि, मूलसूत्रेषु—उत्तराध्ययन, समुत्थानसूत्र च । एतत् सर्वं कालिकम् ।
उत्कालिकं तु दशवैकालिकसूत्र नन्दीसूत्रम्, अनुयोगद्वारसूत्र च—एतत्त्रयं मूलसूत्रम्,
औपपातिकं राजप्रश्नीयं जीवाभिगमः प्रज्ञापना सूर्यप्रज्ञप्तिरिति पञ्चोपादानि च ।

॥ इति पञ्चमद्वारम् ॥

अथ सूत्रोच्चारणविधिनामकं षष्ठं द्वारम्—

सुविनीतेन शिष्येण सूत्रं गुरुसनिधौ ग्रहीतव्यम् । यथा—द्वासप्ततिकलापण्डितो
मनुष्यः प्रसुप्तः सन् तासां कलानां न किञ्चित् जानाति, एवमर्थेनागोधिते सूत्रे न
से तद्व्यतिरिक्तं दोषप्रकारः का है । जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति, चन्द्रप्रज्ञप्ति और निर-
यावलिका आदि पाँच सूत्र—ये सातों उपाग, व्यवहार आदिक चार छेद
सूत्र, मूलसूत्रों में उत्तराध्ययन, और समुत्थानसूत्र, ये सब कालिक हैं ।
दशवैकालिक, नन्दीसूत्र और अनुयोगद्वार ये तीनों मूलसूत्र, तथा—
औपपातिक, राजप्रश्नीय, जीवाभिगम, प्रज्ञापना और सूर्यप्रज्ञप्ति ये
पाँचों उपाग उत्कालिक हैं ।

॥ पाचवा द्वार संपूर्ण ॥

अब छठे द्वार में सूत्र के उच्चारण की विधि कहते हैं—

सुविनीत शिष्य को सूत्र का अध्ययन गुरु महाराज के समीप
करना चाहिये । जिस प्रकार ७२ कलाओं का ज्ञाता मनुष्य प्रसुप्त
अवस्था में उन कलाओं के अर्थविशेष को नहीं जानता है, उसी प्रकार

हाथीसर्ग ५, अने प्रत्याख्यान ६ कालिक, उत्कालिकना बोधथी तद्व्यतिरिक्त ये
प्रकारे छे जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति, चन्द्रप्रज्ञप्ति अने निरयावलिका आदि पांच तथा
व्यवहारआदिक चार सूत्र—ये साते उपाग, व्यवहार आदिक चार छेद सूत्र,
मूलसूत्रोभा उत्तराध्ययन अने समुत्थान सूत्र ये भधा कालिक छे दशवैकालिक,
नन्दीसूत्र अने अनुयोगद्वार आ त्रये मूलसूत्र तथा—औपपातिक राजप्रश्नीय,
जीवाभिगम, प्रज्ञापना अने सूर्यप्रज्ञप्ति आ पांचे उपाग उत्कालिक छे

॥ पाच्यमु द्वार संपूर्ण ॥

इसे छठे द्वारभा सूत्रना उच्चारणनी विधि कहे छे—

सुविनीत शिष्ये सूत्रनु अध्ययनं गुरु महाराजनी समीप कुरु भेधये,
ने प्रकार ७२ कलाओंको ज्ञाता मनुष्य प्रसुप्त अवस्थाभा ये कलाओंको अर्थ
विशेषने नहीं जानता ये न सीते सूत्रको अर्थ न जानले न होय तो पाचनार

અત્ર ન જ્ઞાયતે સકલસાધારણશ્રોતૃભિઃ, યદિદ કાલિકમુત્કાલિક વા । યથા વા-સામાયિકપદે દશવૈકાલિકોત્તરાધ્યયનપ્રભૃતીનામનેકાનિ પદાનિ મીલ્યતિ ।

૩ વ્યાવિદ્ધાક્ષરમ્—વ્યાવિદ્ધાક્ષર, વિપર્યસ્તરત્નમાલગતરત્નાનીવ વિદ્ધાનિ વિપર્યસ્તાન્યક્ષરાણિ યત્ર તત્ । યથા—‘ધમ્મો મગલ’ ઇત્યત્ર ‘લગમમ્મોધ’ ઇત્યુચ્ચારણમ્ ।

૪ હીનાક્ષરમ્—અક્ષરેહીનમ્ । યથા—‘નમો અરિહતાળ’ ઇત્યત્ર ‘નમો અરિહતા’ ઇત્યુચ્ચારણમ્ ।

૫ અધિકાક્ષર—સ્વબુદ્ધયાધિકાક્ષરયોજન યત્ર તત્ । યથા—‘ધમ્મો મગલ મુક્કિટ્ટ’ અત્ર—‘ધમ્મો મગલમુક્કિટ્ટ નરગ’ ઇત્યુચ્ચારણમ્ । હીનાક્ષરે અધિકાક્ષરે વા

સર્વસાધારણ શ્રોતાજન યદ્ નહીં સમજ સકતે કિ યદ્ કાલિક હૈ અથવા ઉત્કાલિક હૈ । અથવા—જો ઉચ્ચારણ સામાયિક પદ મેં દશવૈકાલિક ઉત્તરાધ્યયન આદિકે અનેક પદો કો મિલા દેતા હૈ વહાં પર મી યદ્ દોષ હોતા હૈ ॥ ૨ ॥ વ્યાવિદ્ધાક્ષરમ્—જિસ ઉચ્ચારણ મે ઉલ્ટે ઉલ્ટે કર અક્ષર બોલે જાવેં વહા વ્યાવિદ્ધાક્ષર નામકા દોષ હોતા હૈ—જૈસે—ધમ્મો મગલ એસા ન બોલકર “લગમમ્મોધ” એસા ઉચ્ચારણ કરના ॥૩॥ હીનાક્ષરમ્—જૈસા સૂત્ર હો વૈસા ઉચ્ચારણ ન કરના—હીનાક્ષર દોષ હૈ । જૈસે—“નમો અરિહતાળ” કી જગદ્ “નમો અરિહતા” એસા બોલના ॥૪॥ અધિકાક્ષર—જિસ ઉચ્ચારણ મે અધિક અક્ષર ઉચ્ચરિત હોં વહા અધિકાક્ષર નામકા દોષ જાનના ચાહિયે, જૈસે—ધમ્મો મગલમુક્કિટ્ટ ” બોલતે સમય ધમ્મો મગલમુક્કિટ્ટ નરગ ” એસા અધિક “નરગ” અક્ષર કા ઉચ્ચારણ કરના । હીનાક્ષર એવ અધિકાક્ષર, યે દોનોં દોષ ઉચ્ચારણ કે

સર્વ સાધારણ શ્રોતાજન એ નથા સમજ સકતા કે, આ કાલિક છે કે ઉત્કાલિક છે જે ઉચ્ચારણ સામાયિક પદમા દસ વૈકલિક ઉત્તરાધ્યયન આદિના અનેક પદોને મેળવી દે છે ત્યાં પણ આ દોષ થાય છે (૨)

(૨) વ્યાવિદ્ધાક્ષરમ્—જે ઉચ્ચારણમા ઉલટાવી ઉલટાવીને અક્ષર બોલવામા આવે ત્યાં ‘વ્યાવિદ્ધાક્ષર’ નામનો દોષ બને છે જેમ ધમ્મોમગલ એવું ન બોલીને લગમમ્મોધ એવું ઉચ્ચારણ કરવું

(૩) હીનાક્ષરમ્—જેવા સૂત્ર હોય તે પ્રમાણે ઉચ્ચારણ ન કરવું અર્થાત્ ઓછા અક્ષરોથી ઉચ્ચારણ કરવું—‘હીનાક્ષર’ દોષ છે, જેમ—“નમો અરિહતાળ” ની જગ્યાએ “નમો અરિહતા” એવું બોલવું

(૪) અધિકાક્ષર—જે ઉચ્ચારણમા વધુ અક્ષર ઉચ્ચારવામા આવે ત્યાં અધિકાક્ષર નામનો દોષ બાબુવો બોધ એ જેમ “ધમ્મો મગલ મુક્કિટ્ટ” બોલતી વખતે “ધમ્મો મગલ મુક્કિટ્ટ નરગ” એમ “નરગ” આ વધારાના અક્ષરનું ઉચ્ચારણ કરવું હીનાક્ષર અને અધિકાક્ષર આ બન્ને દોષ ઉચ્ચારણમા

અથોચ્ચારણદોષા સ્વલિતાદયો દશ પ્રોચ્યન્તે—સ્વલિતમ્ ૧, મિલિતમ્ ૨, વ્યાવિદ્વાક્ષરમ્ ૩, હીનાક્ષરમ્ ૪, અધિકાક્ષરમ્ ૫, વ્યત્યાગ્રેડિતમ્ ૬, અપરિપૂર્ણમ્ ૭, અપરિપૂર્ણઘોષમ્ ૮, અકળ્ઠોષ્ટવિપ્રમુક્ત ૯, અગુરુવાચનોપગતમ્ ૧૦, इति । तत्र—

૧ સ્વલિતમ્—યદ્ અન્તરાઽન્તરા આલાપકાન્ મુઞ્ચતિ, યથા—“ અહિંસા ” “ દેવા વિ ત નમસતિ ” ।

૨ મિલિતમ્—યદ્ અન્યસ્યાન્યસ્યોદ્દેશકસ્યાધ્યયનસ્ય વા આલાપકાન્ એકત્ર મીલયતિ ‘ સર્વે જિનવચનમ્ ’ इति कृत्वा, યથા—“ સન્વે પાળા પિયાડયા ” (સર્વે પ્રાણા પ્રિયાયુષ્ઠાઃ) (આચા. ૧ શ્રુ. ૨ ઝ. ૩ ડ.) “ સન્વે જીવા વિ ઇચ્છતિ જીવિડં ન મરિજ્જિડ ” (સર્વે જીવા અપિ ઇચ્છન્તિ જીવિતુ ન મર્તુમ્) દશ વૈ ૬ અ. ।

સમીપ હી સૂત્ર કા અધ્યયન યા ઉસકા ઉચ્ચારણ કરના સીખના ચાહિયે । ઉચ્ચારણ કે કિતને દોષ હૈં યહ અવ પ્રકટ કિયા જાતા હૈ—સ્વલિત ૧, મિલિત ૨, વ્યાવિદ્વાક્ષર ૩, હીનાક્ષર ૪, અધિકાક્ષર ૫, વ્યત્યાગ્રેડિત ૬, અપરિપૂર્ણ ૭, અપરિપૂર્ણઘોષ ૮, અકળ્ઠોષ્ટવિપ્રમુક્ત ૯, એવ અગુરુવાચનોપગત ૧૦, યે ૧૦ દોષ ઉચ્ચારણ સવધી હૈં । સ્વલિત—વીચ ૨ મે સ્ક ૨ કર સૂત્ર કા બોલના યદ્ સ્વલિત દોષ હૈ, જૈસે—અ હિં સા, દેવા વિ ત નમ સતિ ઇત્યાદિ ॥૧॥ મિલિત—જહા અન્ય ૨ ઉદ્દેશક અથવા અધ્યયન કે આલાપકોં કો એકત્ર મિલા દિયા જાતા હૈ વહા મિલિત દોષ હોતા હૈ, જૈસે—“ સર્વે જિનવચન ” એસા રૂયાલકર “ સન્વે પાળા પિયાડયા ” “ સન્વે જીવા વિ ઇચ્છતિ જીવિડ ન મરિજ્જિડ ” इन सब को एक साथ ही बोल देना । इन सब के एक साथ बोलने में मिलित दोष इसलिये आता है कि

પણુ ખનવુ પડે છે માટે શુરુ મહારાજ સમીપજ સૂત્રનુ અધ્યયન અગર તેવુ ઉચ્ચારણ કરવુ—સીખવુ બેઠએ ઉચ્ચારના કેટલા દોષ છે તે હવે પ્રગટ કરવામા આવે છે (૧) સ્ખલિત, (૨) મિલિત, (૩) વ્યાવિદ્વાક્ષર, (૪) હીનાક્ષર, (૫) અધિકાક્ષર, (૬) વ્યત્યાગ્રેડિત, (૭) અપરિપૂર્ણ, (૮) અપરિપૂર્ણઘોષ, (૯) અક ઠાળવિપ્રમુક્ત, અને (૧૦) અગુરુવાચનોપગત આ દસ દોષો ઉચ્ચારણ સખધી છે

સ્ખલિત—વચમા વચમા રોકાઇને સૂત્રનુ બોલવુ તે સ્ખલિત દોષ છે જેમ— અહિંસા દેવા વિ ત નમ સતિ ઇત્યાદિ ! (૧) મિલિત—અથા અન્ય અન્ય ઉદ્દેશક અથવા અધ્યયનના આલાપોને એકત્ર મેળવી અપાય છે ત્યા મિલિત દોષ થાય છે જેમ “ સર્વે જિનવચન ” એવો ખ્યાલ કરી “ સન્વે પાળા પિઆ ડગા સન્વે જીવા વિ ઇચ્છતિ જીવિડ ન મરિજ્જિડ આ બધાને એક સાથે જ બોલવુ આ બધાને એક સાથે બોલવામા મિલિત દોષ એ માટે આવે છે કે,

દ્રવ્યભાવતો વ્યત્યાગ્રેહિત સૂત્રે કુર્વતોર્ધસ્ય વિસવાદઃ ઇત્યાદિ વિવક્ષા પ્રાગિવ, યયા દીક્ષા નિરર્થિકા ।

૭ અપરિપૂર્ણ-માત્રાભિઃ, પદૈ ચરણૈ વિન્દુભિ વર્ણથ્વ । માત્રાભિરપરિપૂર્ણ ' ધમ્મ મગલમુક્ષિટ્ઠ ' । પદૈરપરિપૂર્ણ-યથા-“ ધમ્મ ઉક્ષિટ્ઠ ” । ચરણૈરપરિપૂર્ણ-યથા- ' ધમ્મો મગલમુક્ષિટ્ઠ ' ઇત્યાદિ ગાથાયા રૂમપિ ચરણ પરિત્યજ્ય પઠનમ્ । વિન્દુ-ભિરપરિપૂર્ણ-યથા ' ધમ્મો મગલમુક્ષિટ્ઠ ' ઇતિ । વર્ણરપરિપૂર્ણ યથા-‘ ધમ્મો લ ઉક્ષિટ્ઠ ’ ઇત્યાદિ । માત્રાભિ પદૈચરણૈવિન્દુભિર્વર્ણરપરિપૂર્ણે ઉચ્ચારિતે તદેવ પ્રાયશ્ચિત્ત ત એવ દોષાશ્ચ ભવન્તિ ।

મેં વ્યત્યાગ્રેહિત કર દેતા હૈ તમ उसके અર્થ મે સ્વભાવતઃ વિસવાદ હોને લગતા હૈ और इससे जो हानि होती है यह अधिकाक्षर तथा हीनाक्षर के दोष के स्वरूपनिरूपण में उता चुके हैं ॥ ६ ॥ अपरिपूर्ण-जहां मात्राओं से, पदों से, चरणों से, विन्दुओं से, वर्णों से अपरिपूर्णता होती है वहां अपरिपूर्ण दोष माना जाता है, जैसे “ धम्मो मगलमुक्षिट्ठ ” की जगह “ धम्ममगलमुक्षिट्ठ ” इस प्रकार “ ओकार ” की मात्रा हीन कर पढ़ना । “ धम्म उक्षिट्ठ ” ऐसा मगलपद हीन कर पढ़ना । किसी चरण को-पाद को-हीन कर पढ़ना, किसी विन्दु को हीन कर पढ़ना, किसी वर्ण को हीन कर पढ़ना सो क्रमशः मात्रा आदिको से अपरिपूर्ण दोष माना गया है । इस प्रकार के उच्चारण करने पर एक तो आगम की आशातना होने से प्रायश्चित्त का भागी होना पड़ता है दूसरे विस्वादादि अनेक अनर्थ उत्पन्न हो जाते हैं । इससे जीव को मुक्ति का लाभ नहीं हो सकता है । तथा दीक्षा में निरर्थकता की प्रसक्ति का प्रसंग प्राप्त होता है ॥ ७ ॥

વિસવાદ થવા લાગે છે અને એથી જે હાની થાય છે તે અધિકાક્ષર તથા હિનાક્ષરના દોષના નિરૂપણમા બતાવવામા આવેલ છે

(૬) અપરિપૂર્ણ ના માત્રાઓથી પદોથી, ચરણોથી, વિન્દુઓથી, વર્ણોથી, અપરિપૂર્ણતા હોય છે ત્યાં ‘ અપરિપૂર્ણ ’ દોષ માનવામા આવે છે “ ધમ્મો મગલ મુક્ષિટ્ઠ ” ની જગ્યાએ ધમ્મમગલમુક્ષિટ્ઠ આ રીતે, ઓકાર ”ની માત્રા હીન કરી વાંચવું, “ ધમ્મ ઉક્ષિટ્ઠ ” એમ મગલ પદ હીન કરી વાંચવું, કોઈ વર્ણને હીન કરી વાંચવું તે ક્રમશઃ માત્રા આદિથી અપરિપૂર્ણ દોષ માનવામા આવેલ છે આ પ્રકારનું ઉચ્ચારણ કરવાથી એક તો આગમની આશાતના થવાથી પ્રાયશ્ચિત્તના ભાગી થવું પડે છે બીજું વિસવાદાદિ ઘણાં અનર્થ ઉત્પન્ન થાય છે, આથી જીવને મુક્તિનો લાભ મળી શકતો નથી આથી દીક્ષામા નિરર્થકતાની પ્રસક્તિનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે

ઉચ્ચારિતે સતિ-અર્થસ્ય વિસવાદઃ, અર્થસ્ય વિસવાદે ચરણસ્ય વિસવાદઃ, ચરણ-વિસવાદાન્ન મોક્ષઃ, મોક્ષાભાવે સર્વા દીક્ષા નિરર્થિકા ।

૬ વ્યત્યાગ્રેહિત—નામ ઝન્યાન્યશાસ્ત્રપલ્લવમિશ્રણ, યથા—‘ સવ્વભૂયસ્પ-ભૂયસ્સ સમ્મ ભૂયાઈ પાસઓ । પિહિયાસવસ્સ દત્તસ્સ, પાવકમ્મ ન વધઈ ॥ ’
અત્રેદમપિ-ઘટતે इति कृत्वा क्षिपति—अन्यशास्त्रवचनम्—

શ્રૂયતા ધર્મસર્વસ્વ, શ્રુત્વા ચૈવાવધાર્યતામ્ ।

આત્મનઃ પ્રતિકૂલાનિ, પરેષા ન સમાચરેત્ ॥

इसलिये माने जाते हैं कि सूत्र में हीनाक्षर अथवा अधिकाक्षर उच्चरित होने पर उसके अर्थ में विसवाद (विपरीतता) होता है। अर्थ में विसवाद जहां हुआ कि चरण-आचार-चारित्र्य में भी विसवाद होने लगता है। इससे मोक्ष का लाभ नहीं हो सकता। मोक्ष के अभाव में समस्त दीक्षा निरर्थक हो जाती है ॥ ५ ॥ व्यत्याग्रेहित-भिन्न २ शास्त्रों के पल्लव (अंश) का जिस उच्चारण में मिश्रण होता है वहां व्यत्याग्रेहित दोष माना जाता है। जैसे—“ सव्वभूयस्पभूयस्स सम्म भूयाइ पासओ । पihियासवस्स दत्तस्स पावकम्म न वधई ”—यहां यह भी घटित होता है ऐसा समझकर अन्य शास्त्र का वचन मिलाना, जैसे—

“ श्रूयता धर्मसर्वस्व, श्रुत्वा चैवावधार्यताम् ॥

आत्मनः प्रतिकूलानि, परेषा न समाचरेत् ॥१॥ ”

महाभारत के इस वाक्य को मिश्रित करना। यह व्यत्याग्रेहित दोष इस लिये माना गया है कि उच्चारण करने वाला द्रव्य एव भाव से जब सूत्र

એ માટે માનવામાં આવેલ છે કે સૂત્રમાં હીનાક્ષર અથવા અધિકાક્ષર ઉચ્ચારવાથી એના અર્થમાં વિસવાદ થાય છે વિપરીત અર્થમાં વિસવાદ ન્યાય થયો કે, ચરણ-આચાર ચારિત્રમાં પણ વિસવાદ થવા લાગે છે એથી મોક્ષનો લાભ થઈ શકતો નથી મોક્ષના અભાવથી સમસ્ત દીક્ષા નિરર્થક થઈ જાય છે

(૫) વ્યત્યાગ્રેહિત બુદ્ધા બુદ્ધા શાસ્ત્રોના પલ્લવનું જે ઉચ્ચારણમાં મિશ્રણ થાય છે ત્યાં “ વ્યત્યાગ્રેહિત ” દોષ માનવામાં આવે છે જેમ સવ્વભૂયસ્પભૂયસ્સ સમ્મ ભૂયાઈ પાસઓ ” “ પિહિયાસવસ્સ દત્તસ્સ પાવકમ્મ ન વધઈ ” અહિં એ પણ ઘટિત થાય છે એમ સમજી બીજા શાસ્ત્રનું વચન મેળવવું જેમ—

“ શ્રૂયતા ધર્મસર્વસ્વ શ્રુત્વા ચૈવાવધાર્યતા ॥

આત્મન પ્રતિ કૂલાનિ પરેષા ન સમાચરેત્ ॥૧॥

મહાભારતના આ વાક્યને મેળવવું, આ “ વ્યત્યાગ્રેહિત ” દોષ એ માટે માનવામાં આવેલ છે કે, ઉચ્ચારણ કરવાવાળા દ્રવ્ય અને ભાવથી ન્યારે સૂત્રમાં વ્યત્યાગ્રેહિત થવાથી એના અર્થમાં સ્વભાવત

અથ વાચનાનામક સપ્તમ દ્વારમ્—

અથ વાચનાવિધિરુચ્યતે—તૈવ વાચનાશ્ચાર્યઃ—વાચયતીતિ વાચના—પાઠના, શિષ્યાય સૂત્રાદિદાન । નનુ વાચનાયાઃ કિં ફલમ્ ? વાચનયા જીવો નિર્જરા જનયતિ શ્રુતસ્ય ચાનાશાતનાયા પ્રવર્તતે, તત્ર ચ પ્રવર્તમાનો જીવઃ શ્રુતપ્રદાનરૂપ તીર્થધર્મમવલમ્બતે, એવ તીર્થધર્મમાશ્રયન્ કૃત્સ્નકર્મક્ષપણેન મહાનિર્જરાવાન્ ભવતિ । તતો મુક્તિપ્રાપ્ત્યા તસ્ય સર્વયા ભયપર્યવસાન ભવતિ । વાચનાદાનગ્રહણવિધિસ્ત્વેવમ્—

ઉવગ્સિહ ઉવજ્ઞાઓ, સીસા વિજરતિ વદણ તસ્સ ।

સો તેસિં સન્નસમય, વાયહ સામશ્યપ્પમુહ ॥ ૧ ॥

વાચના સે જો વિહીન હોતા હૈ, અર્થાત્—ગુરુપ્રદત્ત વાચના સે જો પ્રાપ્ત નહીં હોતા હૈ વહ અગુરુવાચનોપગત દોષ હૈ ॥ ૧૦ ॥

॥ યહ છદ્ધા દ્વાર હુઆ ॥ ૬ ॥

સાતવા વાચનાદ્વાર કહતે હૈ—

અથ વાચના કી વિધિ વતલાતે હૈ—શિષ્ય કો સૂત્રાદિક કા દેના-પઢાના યહ વાચના હૈ । સૂત્ર કી વાચના સે કર્મો કી નિર્જરા હોતી હૈ તથા ઉસકી અનાશાતના મેં પ્રવૃત્તિ હોતી હૈ । ઉસ વાચના મેં લગા હુઆ જીવ શ્રુતપ્રદાનરૂપ તીર્થધર્મ કા આધાર હોતા હૈ । તીર્થધર્મ કા આધાર હોને સે વહ જીવ સમસ્ત કર્મો કે ક્ષપણ સે મહાનિર્જરાવાલા હોતા હૈ । મહાનિર્જરાવાલા હોને સે મુક્તિ કી પ્રાપ્તિ દ્વારા ઉસકે સર્વયા ભવ કા ક્ષય હો જાતા હૈ । વાચના કે દેને કી એવ ઉસકે ગ્રહણ કરને કી વિધિ હસ પ્રકાર હૈ—

નાથી જે વિહિન હોય છે, અર્થાત્—ગુરુપ્રદત્ત વાચનાથી જે પ્રાપ્ત થયેલ નથી હોતુ તે અગુરુ વાચનોપગત દોષ છે (૧૦)

આ છદ્ધુ દ્વાર થયુ

સાતમુ વાચનાદ્વાર કહેવામા આવે છે—

હવે વાચનાની વિધિ બતાવવામા આવે છે—શિષ્યને સૂત્રાદિક ભણાવવા-સમજાવવા એ વાચના છે સૂત્રની વાચનાથી ક્રમોની નિર્જરા થાય છે, તથા તેના અનાશાતનાની પ્રવૃત્તિ થાય છે એ વાચનામા લાગેલ જીવ શ્રુતપ્રદાનરૂપ તીર્થ ધર્મના આધાર બને છે, તીર્થ ધર્મના આધાર થવાથી તે જીવ સમસ્ત કર્મોના ક્ષપણથી મહાનિર્જરાવાળા થાય છે મહાનિર્જરાવાળા થવાથી મુક્તિની પ્રાપ્તિ દ્વારા એને જીવન મરણના ફેરાનો ભય મટી જાય છે

૮ અપરિપૂર્ણઘોષમ્—ઘોષૈરેવાપરિપૂર્ણ નાકરાદિભિઃ, ઘોષા-ઉદાત્તાદય । તત્ર-ઉચ્ચૈરુદાત્તઃ, નીચૈરનુદાત્તઃ, સમાહારઃ સ્વરિતઃ । ઉચ્ચૈઃશબ્દેન યથા—“ઉપ્પન્નેઈ વા વિગમેઈ વા, ધ્રુવેઈ વા ” ઇત્યાદિ । નીચૈઃશબ્દેન યથા—“જે મિઝ્ઝૂ વા મિઝ્ઝુણી વા ” ઇત્યાદિ । અત્ર ઘોષૈરયુક્તઘ્ચારણ કુર્વતસ્તદેવ પ્રાયશ્ચિત્ત ત એવ ચ દોષાઃ ।

૯ અકળ્ઠૌષ્ઠવિપ્રમુક્તમ્—કળ્ઠૌષ્ઠેન વિપ્રમુક્ત-વ્યક્ત-મુસ્પટ યન્ન ભવતિ, ચાલમૂકભાપિતવદવ્યક્તમિત્યર્થઃ ।

૧૦ અગુરુવાચનોપગતમ્, ગુરુપદત્તયા વાચનયા યન્ન પ્રાપ્ત તત્ ॥

॥ ઇતિ પઠ્ઠદ્વારમ્ ॥

અપરિપૂર્ણઘોષ-ઘોષોં સે અર્થાત્-ઉદાત્તાદિક સ્વરોં સે-જો અપરિપૂર્ણ હોતા હૈ વહા અપરિપૂર્ણઘોષ નામ કા દોષ આતા હૈ । જો ડુંચે સ્વર સે બોલા જાય ઉસકા નામ ઉદાત્ત, નીચે સ્વર સે જો બોલા જાય ઉસકા નામ અનુદાત્ત, તથા જો ન અધિક ડુંચે સ્વર ઓર ન અધિક નીચે સ્વર સે કિન્તુ મધ્યમ સ્વર સે બોલા જાય ઉસકા નામ સ્વરિત હૈ । જૈસે—“ઉપ્પન્નેઈ વા, વિગમેઈ વા, ધ્રુવેઈ વા,” ઇત્યાદિ ડુંચે સ્વર સે બોલે જાતે હૈ । નીચે સ્વર સે જૈસે—“જે મિઝ્ઝૂ વા મિઝ્ઝુણી વા ” ઇત્યાદિ સૂત્ર નીચે સ્વર સે બોલા જાતા હૈ । હસ કો દોષ હસલિયે માના હૈ કિ ઘોષોં સે અયુક્ત ઉચ્ચારણ કરને વાલે કો આગમ કી આશાતનાજન્ય દોષ કા ભાગી હોને સે પ્રાયશ્ચિત્ત કા ભાગી હોના પડતા હૈ ॥ ૮ ॥ અકળ્ઠૌષ્ઠવિપ્રમુક્ત-ચાલમૂકાદિક કે બોલને કી તરહ જો ઉચ્ચારણ વ્યક્ત-સ્પટ નહી હોતા હૈ વહ અકળ્ઠૌષ્ઠવિપ્રમુક્ત દોષ હૈ ॥ ૯ ॥ અગુરુવાચનોપગતદોષ-ગુરુપદસ્ત

(૭) અપરિપૂર્ણઘોષ—ઘોષોથી—અર્થાત્ ઉદાત્તાદિક સ્વરોથી—જે અપરિ પૂર્ણ હોય છે, ત્યાં ‘અપરિપૂર્ણઘોષ’ નામનો દોષ લાગે છે, જે ઉચ્ચ સ્વરથી બોલાય તેનું નામ ઉદાત્ત, નીચા સ્વરથી બોલાય એનું નામ અનુદાત્ત તથા જે ન તો ધણા ઉચ્ચ સ્વરથી કે ન તો ધણા નીચા સ્વરથી પરંતુ મધ્યમ સ્વરથી બોલાય એનું નામ સ્વરિત છે જેમ—“ઉપ્પન્નેઈ વા, વિગમેઈ વા, ધ્રુવેઈ વા,” ઇત્યાદિ ઉચ્ચ સ્વરથી બોલાય છે નીચા શબ્દથી જેમ—“જેમિઝ્ઝૂ વા મિઝ્ઝુણી વા ” ઇત્યાદિ સૂત્ર નીચા સ્વરથી બોલાય છે આનો દોષ એ માટે માનવામાં આવેલ છે કે, ઘોષોથી અયુક્ત ઉચ્ચારણ કરવાવાળાએ આગમની આશાતના જન્ય દોષના ભાગી બનવાથી પ્રાયશ્ચિત્તના ભાગી બનવું પડે છે (૮) અકળ્ઠૌષ્ઠ વિપ્ર મુક્ત—ખાલ મૂકાદિકના બોલવાની રીતે જે ઉચ્ચારણ સ્પષ્ટ વ્યક્ત થતું નથી તે અકળ્ઠૌષ્ઠ વિપ્રમુક્ત દોષ છે (૯) અગુરુ વાચનોપગત દોષ—અગુરુ વાચ

નિદ્રારૂપે પ્રમાદે, અપ્રતિલેખને દુષ્પ્રતિલેખનાદૌ ચ સકૃત્ સ્વલિતસ્ય સ્મારણા કર્તવ્યા ભવતિ । યવા—“ ભો આયુષ્મન્ ! પ્રમાદો વર્જનીયઃ ” ઇતિ પૂર્વમેવાસ્માભિ કથિતમ્, અતઃ પ્રમાદં મા કુરુ તપઃસયમ ચ સમારાધય, ઇત્યેષા સ્મારણા ।
અવ પ્રતિસ્મારણા—

પુનઃ પુનઃ સામાચાર્યા પ્રમાદ કુર્વન્ શિષ્યઃ પુનર્ગુરુણા વૌધનીયઃ—“ વત્સ ! મા પ્રમાદ્યતામ્, તપઃસયમારાધન ક્રિયતામ્ ” । ઇત્યેષા પ્રતિસ્મારણા ।

ઇત્યમુક્તોઽપિ યદિ પ્રમાદ્યતિ, તદા દણ્ડના—લઘુપ્રાયશ્ચિત્તરૂપા કર્તવ્યા ।

પ્રતિલેખના નહીં કરે અથવા દુષ્પ્રતિલેખના આદિ કરતા હૈં ઉસ સમય ઉસે સ્મારણા વાચના દેનીં ચાહિયે, હસમે ઉસે યહ સમજ્ઞાના ચાહિયે કિં હૈં આયુષ્મન્ ! તુમ્હેં યહ પરિલે બતલા દિયા ગયા હૈં કિં પ્રમાદ વર્જનીય હૈં । હસલિયે હસ વાત કા બ્યાલ કરો, ઔર પ્રમાદ કા આસે-વન મત કરો તયા તપ એવ સયમ કી અચ્છી તરહ આરાધના કરો, હસકા નામ સ્મારણા હૈં । પ્રતિસ્મરણા વાચના શિષ્ય કો ઉસ સમય દી જાતી હૈં જવ શિષ્ય અપની સમાચારી મેં વાર ૨ પ્રમાદ કરતા હૈં । ઉસ સમય ઉસે યહી સમજ્ઞાયા જાતા હૈં કિં હે વત્સ ! દેખો યહ પ્રમાદ ઠીક નહીં હૈં, હસસે તપ એવ સયમ કી આરાધના ઠીક ૨ નહીં હોતી હૈં । તુમ્હેં વાર વાર યહ સમજ્ઞા દિયા ગયા હૈં અતઃ હસકા પરિત્યાગ કર તપ એવ સયમ કી આરાધના કરો । હસીં મે આત્મા કી ભલાઈ હૈં, હસકા નામ પ્રતિસ્મારણા હૈં । અવ દણ્ડના કહતે હૈં—હસ પ્રકાર ઉપદેશ, સ્મારણા,

ઉપદેશ છે નિદ્રારૂપ પ્રમાદમા પડેલ શિષ્ય જો પ્રતિલેખના ન કરે અથવા દુષ્પ્રતિલેખના આદિ કરતો હોયતો એ સમયે એને સ્મારણા વાચના આપવી જોઇએ એમા એને એ સમજાવવું જોઇએ કે આયુષ્યમન્ ! તમને એ પડેલું ખતાવવામા આવેલ છે કે, પ્રમાદ છોડવા યોગ્ય છે, જેથી એ વાતનો ખ્યાલ કરો ને પ્રમાદનો ખ્યાલ ન કરો, તથા તપ અને સયમની મારી રીતે આરાધના કરો આનું નામ સ્મારણા છે પ્રતિસ્મારણા વાચના શિષ્યને તે સમયે આપવામા આવે છે જ્યારે શિષ્ય પોતાની સામાચારીમા વારવાર પ્રમાદ કરે છે તે સમયે તેને એવું સમજાવાય છે કે હે વત્સ જુઓ આ પ્રમાદ કરવો ઠીક નથી તેનાથી તપ અને સયમની આરાધના સારી રીતે થતી નથી તમને વખતો વખત એ સમજાવવામા આવેલ છે, માટે તેનો પરિત્યાગ કરી સયમ અને તપની આરાધના કરો તેમા આત્માની ભલાઈ છે, તેનું નામ પ્રતિ સ્મારણા છે હવે હું કહું છું—આ પ્રકારનો ઉપદેશ સ્મારણા, પ્રતિસ્મારણા રૂપ ત્રણ પ્રકાર

છાયા—ઉપવિશતિ ઉપાધ્યાયઃ, શિષ્યા વિતરન્તિ વન્દન તસ્મૈ ।

સ તેમ્યઃ સર્વસમય, ગચયતિ સામાયિકપ્રમુલમ્ ॥ ૧ ॥

વાચના—ત્રિવિધા ભવતિ—ઉપદેશઃ, સ્મારણા, પ્રતિસ્મારણા ચ । યે સ્વલુ ગૃહીત-સામાચારીકાઃ શિષ્યાસ્તેમ્ય સૂત્રાર્થવાચના દાતવ્યા । તેષા સામાચારીકરણે પ્રમાદં કુર્વતા ક્રમેણ ઉપદેશઃ, સ્મારણા, પ્રતિસ્મારણા ચ કરણીયા । તત્ર ગુરુસ્તાન્ પ્રતિ વદતિ—“ મુનીનામેષા સામાચારી યન્નિદ્રાવિકથાદયઃ પ્રમાદાઃ પરિહર્તવ્યાઃ ” એવ ઉપદેશઃ ।

“ ઉચવિસદ્ ઉચજ્ઞાઓ, સીસા વિચરતિ વદણ તસ્સ ।

સો તેસિં સન્વસમય, વાયદ્ સામાઙ્યપ્પમુહ ॥ વાચના દેને વાલા ઉપાધ્યાય અપને આસન પર ચિરાજમાન જવ હો જાય તવ વાચના લેને વાલા શિષ્ય સર્વપ્રથમ ઉન્હેં વદના કરે । ફિર વાદ મેં ઉનસે સામાયિક આદિ સર્વ સૂત્રોં કી વાચના લેવે । ઉપદેશ ૧, સ્મરણા ૨ એવ પ્રતિ-સ્મારણા ૩ કે ભેદ સે વાચના ૩ પ્રકાર કી હૈં । જિન શિષ્યોં ને સામા-ચારી કો ગ્રહણ કર લિયા હૈં ઉન શિષ્યોં કો સૂત્રાર્થ કી વાચના દેના ચાહિયે । વે યદિ સામાચારી કે આચરણ કરને મેં પ્રમાદ કરે તો ગુરુ કા કર્તવ્ય હૈં કિ વે ઉન્હેં ક્રમ સે ઉપદેશ, સ્મારણા એવ પ્રતિસ્મારણા રૂપ વાચના દે । ઉસમેં વે ઉસે યહ સમજાવે કિ દેલો યહી મુનિયોં કી સામાચારી-આચાર હૈં કિ વે સર્વપ્રથમ નિદ્રા વિકથા આદિ પ્રમાદોં કો દૂર કરે । યહ ઉપદેશ હૈં । નિદ્રારૂપ પ્રમાદ મે પડા હુઆ શિષ્ય યદિ

વાચના દેવાની અને તેને શ્રદ્ધા કરવાની વિધિ આ પ્રકારે છે—

ઉચવિસદ્ ઉચજ્ઞાઓ, સીસા વિચરતિ વદણ તસ્સ ।

સો તેસિં સન્વસમય વાયદ્ સામાઙ્યપ્પમુહ ॥

વાચના આપવાવાળા ઉપાધ્યાય જ્યારે પોતાના આસન ઉપર બિરાજમાન થઈ બેઠો ત્યારે વાચના દેવાવાળા શિષ્ય સર્વ પ્રથમ જોમને વદના કરે અને પછી તેમની પાસેથી સામાયિક આદિ સર્વ સૂત્રોની વાચના લે ઉપદેશ, સ્મારણા અને પ્રતિ સ્મારણા ના ત્રણે ભેદથી વાચના ત્રણ પ્રકારની છે જે શિષ્યોએ સમાચારીને શ્રદ્ધા કરી લીધેલ હોય તે શિષ્યોએ સૂત્રાર્થની વાચના દેવી નોંધે તે કદી સામાચારીનું આચરણ કરવામાં પ્રમાદ ઠરે તો ગુરુનું કર્તવ્ય છે કે તે જોને ક્રમથી ઉપદેશ, સ્મારણા, અને પ્રતિ સ્મારણા રૂપ વાચના આપે જોમાં તેઓ શિષ્યને જો સમજાવે કે, જુઓ આજ મુનિયોની સમાચારી આચાર છે કે જે સર્વ પ્રથમ નિદ્રા, વિકથા આદિ પ્રમાદોને દૂર રે આ

નિદ્રારૂપે પ્રમાદે, અપતિલેખને દુષ્પતિલેખનાદૌ ચ સકૃત્ સ્વક્લિતસ્ય સ્મારણા કર્તવ્યા ભરતિ । યથા—“ ઓ આયુષ્મન્ ! પ્રમાદો વર્જનીયઃ ” ઇતિ પૂર્વમેવાસ્મામિ કથિતમ્, અતઃ પ્રમાદ મા કુરુ તપઃસયમ ચ સમારાધય, ઇત્યેષા સ્મારણા ।

અથ પ્રતિસ્મારણા—

પુનઃ પુનઃ સામાચાર્યા પ્રમાદ કુર્વન્ શિષ્યઃ પુનર્ગુરુણા વોધનીયઃ—“ વત્સ ! મા પ્રમાદતામ્, તપઃસયમારાધન ક્રિયતામ્ ” । ઇત્યેષા પ્રતિસ્મારણા ।

ઇત્યમુક્તોઽપિ યદિ પ્રમાદયતિ, તદા દણ્ડના—લઘુપ્રાયશ્ચિત્તરૂપા કર્તવ્યા ।

પ્રતિલેખના નહીં કરે અથવા દુષ્પ્રતિલેખના આદિ કરતા હૈં ઉસ સમય ઉસે સ્મારણા વાચના દેનીં ચાહિયે, હસમે ઉસે યહ સમજ્ઞાના ચાહિયે કિ હૈં આયુષ્મન્ ! તુમ્હેં યહ પહિલે થતલા દિયા ગયા હૈં કિ પ્રમાદ વર્જનીય હૈં । હસલિયે હસ વાત કા ફ્યાલ કરો, ઓર પ્રમાદ કા આસેવન મત કરો. તથા તપ એવ સયમ કી અચ્છી તરહ આરાધના કરો, હસકા નામ સ્મારણા હૈં । પ્રતિસ્મરણા વાચના શિષ્ય કો ઉસ સમય દી જાતી હૈં જવ શિષ્ય અપની સમાચારી મેં વાર ૨ પ્રમાદ કરતા હૈં । ઉસ સમય ઉસે યહી સમજ્ઞાયા જાતા હૈં કિ હે વત્સ ! દેખો યહ પ્રમાદ ઠીક નહીં હૈં, હસસે તપ એવ સયમ કી આરાધના ઠીક ૨ નહીં હોતી હૈં । તુમ્હેં વાર વાર યહ સમજ્ઞા દિયા ગયા હૈં અતઃ હસકા પરિત્યાગ કર તપ એવ સયમ કી આરાધના કરો । હસી મે આત્મા કી ખલાઈ હૈં, હસકા નામ પ્રતિસ્મારણા હૈં । અથ દણ્ડના કહતે હૈં—હસ પ્રકાર ઉપદેશ, સ્મારણા,

ઉપદેશ છે નિદ્રારૂપ પ્રમાદમા પડેલ શિષ્ય જો પ્રતિલેખના ન કરે અથવા દુષ્પ્રતિલેખના આદિ કરતો હોયતો એ સમયે એને સ્મારણા વાચના આપવી જોઈએ એમા એને એ સમજાવવું જોઈએ કે આયુષ્યમન્ ! તમને એ પડેલું ખતાવવામા આવેલ છે કે, પ્રમાદ છોડવા યોગ્ય છે, જેથી એ વાતનો ખ્યાલ કરો ને પ્રમાદનો ખ્યાલ ન કરો, તથા તપ અને સયમની સારી રીતે આરાધના કરો આત્મ નામ સ્મારણા છે પ્રતિસ્મારણા વાચના શિષ્યને તે સમયે આપવામા આવે છે જ્યારે શિષ્ય પોતાની સામાચારીમા વારવાર પ્રમાદ કરે છે તે સમયે તેને એવું સમજાવાય છે કે હે વત્સ જુઓ આ પ્રમાદ કરવો ઠીક નથી તેનાથી તપ અને સયમની આરાધના સારી રીતે થતી નથી તમને વખતો વખત એ સમજાવવામા આવેલ છે, માટે તેનો પરિત્યાગ કરી સયમ અને તપની આરાધના કરો તેમા આત્માની લલાઈ છે, તેવું નામ પ્રતિ સ્મારણા છે હવે હડના કહે છે—આ પ્રગરનો ઉપદેશ સ્મારણા, પ્રતિસ્મારણા રૂપ ત્રણ પ્રકાર

તતોઽપિ યદિ પ્રમાદ્યતિ તર્હિ માસલઘુપ્રાયશ્ચિત્તરૂપા દણ્ડના કર્તવ્યા ।
 ઇત્ય દણ્ડિતોઽપિ યદિ પ્રમાદાન્ન વિરમતે તદા કુન્દુમદ્દષ્ટાન્તો યુક્તવ્યઃ । યથા-અતીવ
 પિષ્ટં કુન્દુમં 'કેસર' ઇતિ માપાપ્રસિદ્ધ પાપાણમિવ કઠોર ન ભવતિ, ભવાન્
 મહતા પ્રયાસેન પ્રતિનોદ્યમાનઃ કથ પ્રમત્તઃ સટ્ટતઃ । અન્ન માસલઘુ દીયતે ।

વાસ્તવ્યાદર્શ્યં યદિ પ્રમાદત્તો ન નિર્વર્તતે તદા નિષ્કાસના કર્તવ્યા । અથાસૌ
 સ્વયં પરેણ વા પ્રજ્ઞાપિતઃ સન્ પુનરાગત્ય પ્રમાદાત્ પ્રતિનિવૃત્તો વદતિ-ભગવન્ ! હમસ્વ
 મદીયમપરાધનિકુરમ્યમ્, ન પુનરેવ કરિષ્યામીતિ । તદા ગુરુરેવં વદેત્-યથા
 પ્રતિસ્મારણારૂપ ત્રીન પ્રકાર કી વાચના કે દેને પર મી યદિ શિષ્ય
 પ્રમાદપતિત્ત હોતા હૈ, તો ઉસે એક માસ કા લઘુ પ્રાયશ્ચિત્ત દેના ચાહિયે ।
 ઉસ સમય ઉસસે યહ કહના ચાહિયે કિ દેલો કેશર જવ બાર ૨ રગડ
 કર પીસી જાતી હૈ તો વહ મી પાપાણ જૈસી કઠોર નહીં રહતી હૈ કિન્તુ
 ફકદમ નરમ પડ જાતી હૈ પરન્તુ વહે આશ્ચર્ય કી વાત હૈ કિ તુમ્હે બાર ૨
 સમજાયા જાતા હૈ ફિર મી તુમ પ્રમાદ કો નહી છોડતે હો । કયા વાત
 હૈ પતા નહી પડતા કિ તુમ પ્રમાદી કયોં વન રહે હો ॥

આચાર્ય તથા અન્ય મુનિ દ્વારા ત્રીન વાર સમજાને પર મી યદિ
 શિષ્ય પ્રમાદ સે પીછે નહી હટતા હૈ, ઉસ સમય ઉસે સઘ સે બાહર
 કરને રૂપ દણ્ડ દેના ચાહિયે । ઉસ સમય યદિ દૂસરોં કે દ્વારા સમજાવે
 જાને પર અથવા અપની ગલ્તી અપને આપ સ્વીકાર કરને પર યહ એસા
 ગુરુ મહારાજ કે સમક્ષ કહે કિ હે ગુરુ મહારાજ ! મેરે અમીતક કે
 સમસ્ત અપરાધ આપ ક્ષમા કરે, અવ આગે એસા નહી કરને કા ભાવ

રની વાચના દેવા છતાં પણ જો શિષ્ય પ્રમાદ વશ બને, તો તેને એક માસનું
 લઘુ પ્રાયશ્ચિત્ત દેવું જોઈએ તે સમય તેને એવું કહેવું જોઈએ કે, કેશર
 ને વારવાર ઘુટાઈ ઘુટાઈને પીસવામા આવે છે, તો પણ પત્થરની
 માફક કઠોર નહિ બનતા વધુ ને વધુ નરમ બને છે ઘણા જ આશ્ચર્યની
 વાત છે કે, તમને વારવાર સમજાવવા છતાં પણ તમે પ્રમાદને છોડતા નથી
 કયું કારણ છે તે સમજાતું નથી કે તમે તમારો પ્રમાદ છોડતા નથી આચાર્ય
 તથા અન્ય મુનિદ્વારા ત્રણવાર સમજાવ્યા છતાં પણ જો શિષ્ય પ્રમાદથી પાછો
 ન હોતો તો તેને તે સમયે સઘની બહાર કરવારૂપ દડ દેવો જોઈએ તે સમય
 કદાચ બીજાઓ દ્વારા સમજાવવાથી અથવા પોતાની જૂલ પોતે જ સ્વીકારીને તે
 ગુરુ મહારાજ સમક્ષ એવું કહે કે, હે ગુરુ મહારાજ ! મારા આજ સુધીના
 બધા અપરાધ આપ માફ કરો, હવે આગળ હું આવું નહિ કરું તે સમયે

તામ્બૂલપત્ર કુથિત ન પરિત્યજ્યતે चेत्, तर्हि शेषाण्यपि पत्राणि तत् क्रिययति । एवं त्वमपि स्वयं विनष्टो मम अन्यानपि साधून् विनाशयिष्यसीति कृत्वा निष्कासितोऽस्माभिः । सप्रति पुनरप्रमत्तेन भवितव्यम्, मासगुरु च ते प्रायश्चित्तम् ।

अत्र राजदृष्टान्तो वर्णनीयः ।

कस्यचिद् राज्ञोऽक्षिरोगः सजातः । तत्रत्यपૈશાસ્ત્રચિકિત્સા કર્તુમશક્તા અભૂવન્ । अन्यश्च कश्चिदागन्तुको वैद्यस्तत्रागत्याह—ममाक्षिणुटिकास्तु अक्षिरोगप्रश-
मन्य. । ताभिरञ्जितेषु असिषु तीव्रतरा दुःसहा वेदना भवति । सा तु मुहूर्तमात्रम् ।

है, उस समय गुरु महाराज उससे ऐसा कहें कि देखो, पान सड़ जाने पर यदि बाहर निकाल कर न फेंक दिया जाय तो वह जैसे अन्य पानों को सड़ा कर बिगाड़ देता है, उसी प्रकार तुम भी स्वयं विनष्ट होकर मेरे सच के अन्य साधुओं को विनष्ट कर दोगे इस ख्याल से हम तुम्हें सच से बाहर कर रहे हैं । यदि आगे ऐसा नहीं करोगे तो सच में रख लिये जाते है । इसलिये जाओ १ मास का यह तुम्हें गुरु प्रायश्चित्त दिया जाता है । इस विषय में एक राजा का दृष्टान्त इस प्रकार है—

કિસી એક રાજા કો આંખોં મેં રોગ હો ગયા । નગર ખર મેં જિતને વૈદ્ય થે ઉન સય ને સૂચ યત્નપૂર્વક ઇલાજ કિયા, પરતુ ઉનકે ઇલાજ સે રાજા કી આંખો કા રોગ શમિત નહીં હુઆ । એક સમય વહાં બાહર ગાવ કા એક વૈદ્ય આયા । ઉસને નરેશ કે પાસ જાકર કહા કિ મહારાજ ! હમારે પાસ એસી ગોલિયા હૈં જો આંખોં મેં આજને પર વિલકુલ રોગ કો નષ્ટ કર દેતી હૈં । પરન્તુ ઉનકે આજને પર ૧ મુહૂર્ત તક વડી દુઃસહ

શુરુમહારાજ તેને એવુ કહે કે બુઓ પાન સડી બવાથી બહાર કાઢી ફેંકી દેવામા ન આવે તો તે જેમ બીજા પાનને સડાવી બગાડી દે છે તેજ રીતે તમે પણ સ્વયં વિનિષ્ટ બની મારા સઘના બીજા સાધુઓને પણ વિનિષ્ટ બનાવી દેશે. આ ખ્યાલથી તમને સઘથી બહાર કરવામા આવે છે કદાચ આગળ એવુ નહીં કરે તો સઘમા રાખવામા આવશે આ માટે તમને એક મહિનાનુ શુરૂ પ્રાયશ્ચિત્ત આપવામા આવે છે

આ વિષયમા એક રાજાનો દાખલો આ પ્રકારે છે —

કોઈ એક રાજાની આખમા રોગ થયો, શહેરમા બેટલા વૈદ્ય હતા તે સઘનાથી ખૂબ પ્રયત્ન પુર્વક ઈલાજ કરવામા આવ્યો પરતુ તેઓના ઈલાજથી રાજાની આખોનો રોગ મટ્યો નહીં એક સમયે ત્યા બહાર ગામનો એક વૈદ્ય આવ્યો તેણે રાજાની પાસે પહોચી કહ્યુ કે, મહારાજ ! મારી પાસે એવી ગોળીઓ છે, જે આખોમા આવવાથી રોગને બીવધુલ મટાડે છે પરતુ તેને આવવાથી

યદિ વેદનાયા સત્યા મા પ્રાણદણ્ડ કર્તુ કર્મચારિભ્ય આજ્ઞા ન દદાસિ, તર્હિ તવા-
ક્ષિણી અજ્ઞયામિ । રાજ્ઞા કથિતમ્-નાહ તવ પ્રાણદણ્ડ કર્તુમાજ્ઞાપયિષ્યામિ । તદા
રાજ્ઞોઽક્ષ્ણોરન્ત્રન વૈદ્યઃ કૃતવાન્ । અજ્ઞિતયોરક્ષ્ણોસ્તીવ્રતરા વેદના જાતા । તદા
રાજ્ઞા નિગદિતમ્-‘અનેનાક્ષિણી મમ પીડિતે, અત એન મારય ’ ઇત્યાજ્ઞા સ્વકર્મ-
ચારિણઃ પ્રતિ દત્તવાન્ । તૈઃ કર્મચારિભિસ્તસ્ય રાજ્ઞો હિતકર વિજ્ઞાય વૈદ્યઃ પ્રચ્છન્નઃ
સ્થાપિતઃ । મુહૂર્તાન્તરેણ રાજ્ઞો વેદના ઉપશન્તાઃ, અક્ષિણી રોગરહિતે દિવ્યે દિવ્ય-
જ્યોતિષ્મતી સજાતે । તદા રાજ્ઞા વૈદ્યઃ સ્મૃતઃ । રાજકર્મચારિભિરાનીય સમર્પિતો
વૈદ્યઃ સત્કારિત સમાનિતથ । યથા તસ્ય રાજ્ઞસ્તત્કાલદુઃસહમપિ શુટિકાન્ન ક્રમેણ
ચક્ષુષો નૈરુજ્યકરણાત્ પરિણામસુન્દર સમજનિ, એવ ભવતામપિ સ્મારણાદિક ચર-

પીડા હોતી હૈ । યદિ આપ વેદના હોને પર અપને કર્મચારિયોં કો મુક્ષે
પ્રાણદણ્ડ દેને કી આજ્ઞા ન કરે તો મેં આપકી આંખોં મેં ઉન ગોલિયોં
કો આજ સકતા હ । રાજાને વૈદ્ય કી વાત સુન કર ઉસે અભય કરને
કા વચન દે દિયા । વૈદ્ય ને મી ગોલિયો કો ઘિસ કર રાજા કી આંખોં
મેં આજ દિયા । આજતે હી રાજા કી આંખોં મેં તીવ્રતર દુઃસહ વેદના
હોને લગી । ઉસ વેદના સે પીડિત હોકર રાજા ને ઉસે મારને કી
આજ્ઞા દે દી । કર્મ ચારિયોં ને ઉસે રાજા કા હિતકારી માન કર એક
જગહ છિપા દિયા ઓર મારા નહોં । કુછ સમય કે વાદ વેદના શાત હો
ગઈ ઓર આંખેં રોગ રહિત હો ગઈ । રાજા ને પ્રસન્ન હોકર ઉસ વૈદ્ય
કો વાદ કિયા તવ કર્મચારિયોં ને ઉસ વૈદ્ય કો લાકર હાજર કિયા ।
રાજા ને ઉસકો સૂચ આદર સત્કાર કરકે વિસર્જિત કિયા । મતલબ
હસ દષ્ટાન્ત કા યહ હૈ કિ જિસ પ્રકાર ઉસ રાજા કે લિયે દુઃસહ મી

એક ઘડી સુધી ઘણી જ અસહ્ય વેદના થાય છે વેદના થવાથી આપ આપના
કર્મચારીઓ દ્વારા મને પ્રાણદંડ દેવાની આજ્ઞા ન કરો તો હું આપની આખોમા
એ ગોળીઓ આજવા ઇચ્છુ છુ રાજાએ વેદની વાત સાંભળીને તેને અભય
કરવાનું વચન આપ્યું વૈદ્યે પણ ગોળીઓને ઘસીને રાજાની આખમા આજ
દીધી આજતા જ રાજાની આખોમા તીવ્રતર દુઃસહ વેદના થવા લાગી, આ
વેદનાથી વ્યાકુળ બની રાજાએ તેને મારવાની આજ્ઞા આપી કર્મચારીઓએ
તેને રાજાનો હિતકારી માની એક જગ્યાએ છુપાવી દીધો અને માથે નહી
થોડા સમય પછી વેદના શાન્ત થઈ અને આખો રોગ રહિત બની રાજાએ
પ્રસન્ન થઈને તે વૈદ્યને વાદ કર્યો ત્યારે કર્મચારીઓએ તે વૈદ્યને લાવીને હાજર
કર્યો રાજાએ તેનો ખૂબ આદરસત્કાર કરીને વિદાય આપી આ દષ્ટાન્તનો સાર એ
છેકે, રાજા માટે દુઃસહ એવી આખોની પીડાનું શુટિકાના અજનથી શમન થયું

પરુપ્તવાત્ યત્પ્રાપ્તમાનદુઃસ્વજનક તથાપિ પરિણામસુન્દરમેવ દ્રષ્ટવ્યમ્, ઇદં
પરત્ર ચ સકલકલ્યાણપરપરાકારણત્વાદિતિ ।

॥ ઇતિ સપ્તમ વાચનાદ્વારમ્ ॥

સૂત્રાર્યોઃ પૌર્વાર્પ્યનિરૂપણનામક્રમદ્વારમ્—

અથ પૂર્વ સૂત્રમ્ અર્થો વા ? ઇતિ નિરૂપ્યતે—ઉત્પાદવ્યયઐવ્યલક્ષણોર્ઽસ્તીર્થ-
કૌઃ પૂર્વમુક્તઃ, પશ્ચાત્ તમેચાર્ય હૃદયે નિધાય ગણધરાઃ સૂત્રં રચયન્તિ, તસ્માદર્થતઃ
પશ્ચાદ્ધાવિ સૂત્રમ્, ઇતિ સિદ્ધાન્તઃ । અતઃ એવં સૂત્રમ્ અણુ-લઘુ ભવતિ, અર્થસ્તુ મહાન્,
ગુટિકાજન આલો કી પીડા કા શમક દુઃખ-પીડાજનક હોને પરંતુ
પરિણામ મેં હિતવિધાયક દુઃખ, ડસી પ્રકાર શિષ્યો કોં ભી ગુરુ
મહારાજ દ્વારા પ્રદત્ત સ્મારણાદિક તીવ્ર કઠોર હોને પરંતુ આયતિ-
(ઉત્તરકાલ) સુખ કારક હોને સે એકાન્ત હિતવિધાયક હી હોતે હૈં ।
ક્યોં કિં હનસે હસ લોક મેં તથા પરલોક મેં આત્મા કા હિત હી હોતા
હૈં અહિત નહીં ।

॥ સાતવૉ દ્વાર સમાપ્ત દુઃખ ॥ ૭ ॥

અવ આઠવૉ દ્વાર કહતે હૈં—

સૂત્ર એવં અર્થ કો પૌર્વાર્પ્ય દ્વાર કા નિરૂપણ કરતે હૈં—

અવ યહાં યદ્ વતલાયા જાતા હૈં કિં પહિલે સૂત્ર હોતા હૈં કિં અર્થ
હોતા હૈં । ઉત્પાદ, વ્યય, એવં ધ્રૌવ્ય હસ લક્ષણ સે યુક્ત અર્થ-પદાર્થ
હોતા હૈં । અર્થ કા યદ્ લક્ષણ તીર્થકર પ્રશ્નને કહા હૈં । ડસી અર્થ
કો હૃદય મેં અવધૂત કર ગણધર દેવોં ને સૂત્રોં કી રચના કી હૈં । હસ-

પીડા આપનાર હોવા છતાં પણ પરિણામમાં હિતકારક પરિણામ આવ્યું
આ પ્રકાર શિષ્યોએ પણ ગુરુમહારાજ દ્વારા પ્રદત્ત સ્મારણાદિક તીવ્ર-કઠોર હોવા
છતાં પણ અતે ગુરુ ડરનાર મુખકારક હોવાથી એકાન્ત હિતવિધાયક જ હોય
છે કેમકે એનાથી આલોડ તથા પરલોડમાં આત્માનું હિત થાય છે, અહિત નહીં

॥ સાતમું દ્વાર સમાપ્ત થયું ॥ ૭ ॥

હવે આઠમું દ્વાર કહેવામાં આવે છે—

સૂત્ર તથા અર્થના પૌર્વાર્પ્યદ્વારનું નિરૂપણ ડરવામાં આવે છે—

હવે અહિં એ બતાવવામાં આવે છે કે, પહેલાં સૂત્ર હોય છે કે અર્થ
હોય છે ઉત્પાદ, વ્યય, અને ધ્રૌવ્ય આ લક્ષણથી યુક્ત અર્થ પદાર્થ બને છે
અર્થનું એ લક્ષણ તીર્થકર પ્રશ્નને ડહેલ છે તે અર્થને હૃદયમાં ધારણ કરીને
ગણધર દેવોએ સૂત્રની રચના કરી છે, માટે અર્થની પાછળ સૂત્ર છે, એ સિદ્ધાન્ત

યદિ વેદનાયા સત્યા મા પ્રાણદણ્ડ કર્તુ કર્મચારિભ્ય આજ્ઞા ન દદાસિ, તર્હિ તવા-
ક્ષિણી અજ્ઞયામિ । રાજ્ઞા ઋયિતમ્—નાહ તય પ્રાણદણ્ડ કર્તુમાજ્ઞાપયિવ્યામિ । તદા
રાજ્ઞોઽક્ષ્ણોરજ્ઞન વૈદ્યઃ કૃતવાન્ । અજ્ઞિતયોરક્ષ્ણોસ્તીત્રતરા વેદના જાતા । તદા
રાજ્ઞા નિગદિતમ્—‘અનેનાક્ષિણી મમ પીડિતે, અત એન મારય ’ ઇત્યાજ્ઞા સ્વકર્મ-
ચારિણઃ પ્રતિ દત્તવાન્ । તૈઃ કર્મચારિભિસ્તસ્ય રાજ્ઞો હિતકર વિજ્ઞાય વૈદ્યઃ પ્રચ્છન્નઃ
સ્થાપિતઃ । મૃહૂર્તાન્તરેણ રાજ્ઞો વેદના ઉપશાન્તાઃ, અક્ષિણી રોગરહિતે દિવ્યે દિવ્ય-
જ્યોતિષ્મતી સજાતે । તદા રાજ્ઞા વૈદ્યઃ સ્મૃતઃ । રાજકર્મચારિભિરાનીય સમર્પિતો
વૈદ્યઃ સત્કારિત સમાનિતશ્ચ । યથા તસ્ય રાજ્ઞસ્તત્કાલદુઃસહમપિ શુટિકાજ્ઞન ક્રમેણ
ચક્ષુષો નૈરુજ્યકરણાત્ પરિણામસુંદર સમજનિ, એવ ભવતામપિ સ્મારણાદિક ત્વર-
પીડા હોતી હૈ । યદિ આપ વેદના હોને પર અપને કર્મચારિયોં કો મુક્ષે
પ્રાણદણ્ડ દેને કી આજ્ઞા ન કરે તો મૈ આપકી આંખોં મેં ઉન ગોલિયોં
કો આજ સકતા હ । રાજાને વૈદ્ય કી વાત સુન કર ઉસે અભય કરને
કા વચન દે દિયા । વૈદ્ય ને ખી ગોલિયોં કો ઘિસ કર રાજા કી આંખોં
મેં આજ દિયા । આંજતે હી રાજા કી આંખોં મેં તીવ્રતર દુઃસહ વેદના
હોને લગી । ઉસ વેદના સે પીડિત હોકર રાજા ને ઉસે મારને કી
આજ્ઞા દે દી । કર્મ ચારિયોં ને ઉસે રાજા કા હિતકારી માન કર એક
જગહ છિપા દિયા ઓર મારા નહીં । કુછ સમય કે વાદ વેદના શાન્ત હો
ગઈ ઓર આંખેં રોગ રહિત હો ગઈ । રાજા ને પ્રસન્ન હોકર ઉસ વૈદ્ય
કો વાદ કિયા તથ કર્મચારિયોં ને ઉસ વૈદ્ય કો લાકર હાજર કિયા ।
રાજા ને ઉસકો સૂચ આદર સત્કાર કરકે વિસર્જિત કિયા । મતલબ
હસ દૃષ્ટાન્ત કા યહ હૈ કિ જિસ પ્રકાર ઉસ રાજા કે લિયે દુઃસહ ખી

એક ઘડી સુધી ઘણી જ અસહ્ય વેદના થાય છે વેદના થવાથી આપ આપના
કર્મચારીઓ દ્વારા મને પ્રાણદણ્ડ દેવાની આજ્ઞા ન કરો તો હું આપની આંખોમા
એ ગોળીઓ આજવા ઇચ્છુ છુ રાજાએ વેદની વાત સાંભળીને તેને અભય
કરવાનું વચન આપ્યું વૈદ્યે પણ ગોળીઓને ધસીને રાજાની આંખમા આજ
દીધી આજતા જ રાજાની આંખોમા તીવ્રતર દુઃસહ વેદના થવા લાગી, આ
વેદનાથી વ્યાકુળ બની રાજાએ તેને મારવાની આજ્ઞા આપી કર્મચારીઓએ
તેને રાજાનો હિતકારી માની એક જગ્યાએ છુપાવી દીધા અને માથે નહી
થોડા સમય પછી વેદના શાન્ત થઇ અને આંખો રોગ રહિત બની રાજાએ
પ્રસન્ન થઇને તે વૈદ્યને વાદ કર્યો ત્યારે કર્મચારીઓએ તે વૈદ્યને લાવીને હાજર
કર્યો રાજાએ તેનો ખૂબ આદરસત્કાર કરીને વિદાય આપી આ દૃષ્ટાન્તનો સાર એ
છેકે, રાજા માટે દુઃસહ એવી આંખોની પીડાનું શુટિકાના અજનથી શમન થયું

તત્ત્વ માન્તિ સ્મ । એવ પેટિકાસ્થાનીયે સૂત્રે વહૂન્યર્થપદાનિ વર્તન્તે, તત્ત્વ સૂત્રમેવ ગાદર ભવિતુમર્હતિ નાર્યં ઇતિ । ક્રિચાર્યસ્ય મહત્ત્વમેકાન્તતો નાસ્તિ, પ્રથમે ઉત્ક્રિષ્ટજ્ઞાતે હિ ‘અનુક્રમ્પા કર્તવ્યા’ ઇત્યર્થો વહુભિઃ સૂત્રૈર્વર્ણિતઃ । તથા-અષ્ટાદશે સુસમાદારિકાજ્ઞાતે વર્ણરૂપપલાદિદ્વયર્થં નાહારયિતવ્યમ્, ઇત્યર્થો વહુભિઃ સૂત્રૈર્વર્ણિતઃ, તસ્માદર્થો ન મહાન્ કિન્તુ સૂત્રમેવ મહદિતિ ચેત્—?

અગ્રોચ્યતે—પૂર્વ સૂત્ર પશ્ચાદર્થઃ, ઇતિ ન સમ્ભવતિ । અર્થસ્ય હિ સૂત્રતઃ પશ્ચાદ્ભાવિત્વ ન યુજ્યતે, અર્થં વિના સૂત્ર નિશ્ચારહિત સત્ કીદૃશ સ્યાત્ ? અસવદ્દ મેં અનેક વસ્ત્ર રસ્ત્ર દિયે જાતે હેં ણ્તાવતા પેટી મેં હી વાદરતા આલી હૈ વસ્ત્રોં મે નહીં । કયો કિ ઉસકે આધાર સે હી ગહન વસ્ત્ર ઉસમે સમા જાતે હેં । ઇસી તરહ પેટી કે સ્થાનીય સૂત્ર મેં ભી વહુત સે અર્થપદ રહા કરતે હેં ઇસલિયે સૂત્ર કો હી વાદર હોને કા પ્રસંગ પ્રાપ્ત હોતા હૈ અર્થ કો નહીં । તથા-અર્થ મે મહત્તા ભી એકાન્ત સે સ્થાપિત નહીં હોતી હૈ । “પ્રથમે ઉત્ક્રિષ્ટજ્ઞાતે” જ્ઞાતામૂત્ર કે પ્રથમ ઉત્ક્રિષ્ટજ્ઞાત નામક અધ્યયન મેં ભગવાન ને ફરમાયા હૈ કિ અનુક્રમ્પા કરની ચાહિયે ઇસ પ્રકાર કા અર્થ વહુત સૂત્ર સે વર્ણિત કિયા હૈ । તથા “અષ્ટાદશે સુસમાદારિકાજ્ઞાતે” અર્થાત્ ઇસી જ્ઞાતા મૂત્ર કે અઠારવેં સુસમાદારિકાનામક અધ્યયન મેં વર્ણ, રૂપ, વલ આદિ કો વૃદ્ધિ નિમિત્ત મુનિયો કો આહાર નહીં કરના ચાહિયે યહ અર્થ વહુત સૂત્રો સે વર્ણિત કિયા હૈ । ઇસલિયે અર્થ મહાન્ નહીં હૈ કિન્તુ સૂત્ર હી મહાન્ હૈ યહી વાત જ્ઞાત હોતી હૈ ।

ઉત્તર-પહિલે સૂત્ર હોતા હૈ પશ્ચાત્ અર્થ યહ કથન યુક્તિયુક્ત નહીં હૈ,

આવે છે, વસ્ત્રોમા નહી, કેમ કે પેટીના આધારથી જ ઘણા વસ્ત્રો તેમા સમાઈ શકે, એવી રીતે સ્થાનીય સૂત્રમા પણ ઘણા અર્થ પદ રહ્યા ડરે છે માટે જ સૂત્રને બાદર હોવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે, અર્થને નહી તેમ અર્થમા મહત્તા પણ એકાન્તથી સ્થાપિત થતી નથી, જ્ઞાતા સૂત્રના પ્રથમ ઉત્ક્રિષ્ટજ્ઞાત નામના અધ્યયનમા ભગવાને ફરમાવ્યું છે કે, અનુક્રમ્પા ડરવી જોઈએ આ પ્રકારનો અર્થ ઘણા સૂત્રોથી વર્ણવવામા આવેલ છે તથા “અષ્ટાદશે સુસમાદારિકા જ્ઞાતે” અર્થાત્ આ જ્ઞાતા સૂત્રના અઠારમા “સુસમાદારિકા” નામના અધ્યયનમા વર્ણ, રૂપ, બળ વગેરેની વૃદ્ધિ નિમિત્તે મુનિયોએ આહાર ન ડરવો જોઈએ આ અર્થ ઘણા સૂત્રોમા વર્ણવવામા આવેલ છે આ માટે અર્થ મહાન્ નથી પણ સૂત્ર જ મહાન્ છે આ વાત જ્ઞાત થાય છે

ઉત્તર-પહેલા સૂત્ર હોય છે પછી અર્થ આ કહેવું યુક્તિ યુક્ત નથી, કારણ

एकैरुस्य सूत्रस्यार्थोऽनन्तः । स्तोक्तत्वात् पश्चादभिहितत्वाच्च सूत्रम् 'अणु' इत्युच्यते, तेन चाणुना सूत्रेण सद्दार्थस्य यः सम्बन्धो योगः स चानुयोग इत्युच्यते ।

ननु पूर्वमर्थः पश्चात् सूत्रमिति कथनमयुक्तम्, पूर्वं हि सूत्रपश्चादर्थः, सूत्राभावे तु अर्थः कस्य स्यात् । लौकिका जप्येभ्यो वदन्ति-आधारे सत्येवाधेय तिष्ठतीति ।

यच्च सूत्रमणु, अर्थस्तु मिश्रत इति, तदप्ययुक्तम् ? एकस्या हि पेटिकायां बहूनि वस्त्राणि सन्ति, तत्र पेटिकाया एव गदरत्वं युज्यते, तद्वशाद् बहूनि वस्त्राणि

લિપે અર્થ કે પશ્ચાદ્ સૂત્ર હૈં યહ સિદ્ધાન્ત નિર્ધારિત હો જાતા હૈં । સૂત્ર અણુ-લઘુ હોતા હૈં । તથા-અર્થ સૂત્ર કી અપેક્ષા મહાન્ હોતા હૈં । એક ૨ સૂત્ર કે અનન્ત અર્થ હોતે હૈં । સૂત્ર કો અણુ હસી અભિપ્રાય સે કહા ગયા હૈં કિ એક તો વહ અર્થ કે પશ્ચાદ્ ભાવી હૈં ઓર દૂસરે વહ સ્તોક અર્થાત્ છોટા હોતા હૈં । ઉસ અણુ સૂત્ર કે સાથ અર્થ કા જો યોગ હૈં-સબધ હૈં ડસી કા નામ અનુયોગ હૈં ।

પ્રશ્ન-પહિલે અર્થ હોતા હૈં વાદ મેં ડસકે સૂત્ર હોતા હૈં યહ કથન અયુક્ત હૈં । કારણ કિ સૂત્ર કે વિના અર્થ નહીં હો સકતા હૈં । હસલિયે એસા માનના ચાહિયે કિ પહિલે સૂત્ર હોતા હૈં ઓર વાદ મેં અર્થ હોતા હૈં । લૌકિક જન ભી યહી કહતે હુએ પાવે જાતે હૈં । સૂત્ર આધાર હૈં ઓર અર્થ આધેય હૈં । સૂત્ર મેં અર્થ રહતા હૈં અર્થ મેં સૂત્ર નહીં । આધાર કે હોને પર હી આધેય રહ સકતા હૈં અન્યથા નહીં । દૂસરે-અર્થ કી અપેક્ષા જો સૂત્ર કો અણુ કહા ગયા હૈં વહ ભી ઠીક નહીં માલૂમ પડતા । કારણ કિ દેખા જાતા હૈં કિ એક હી સન્દૂક

નિર્ધારિત ખની જાય છે સૂત્ર આણુ-લઘુ હોય છે તથા અર્થ સૂત્રની અપેક્ષાથી મહાન હોય છે, એક એક સૂત્રના અનન્ત અર્થ થાય છે સૂત્રને આણુ એ અભિપ્રાયથી કહેવામા આવેલ છે કે, એક તો તે અર્થના પશ્ચાદ્ભાવિ છે, (પાછળ થનાર) અને બીજી તે લઘુ હોય છે, એ આણુ સૂત્રની સાથે અર્થનો જે યોગ છે-સબધ છે તેનું નામ અનુયોગ છે

પ્રશ્ન-પહેલો અર્થ થાય છે અને એ પછી સૂત્ર થાય છે, તે કહેવું અયુક્ત છે કારણ કે સૂત્ર વગર અર્થ થઈ શકે નહીં આ માટે સમજવું જોઈએ કે પહેલા સૂત્ર હોય છે અને પછી અર્થ થાય છે સૂત્ર આધાર છે અને અર્થ આધેય છે સૂત્રમા અર્થ રહે છે અર્થમા સૂત્ર નહીં આધારના હોવાથી જ આધેય રહી શકે છે તેના વગર નહીં બીજી અર્થની અપેક્ષા જે સૂત્રને આણુ કહેવામા આવેલ છે તે પણ ઠીક નથી કારણ કે, જોવામા આવે છે કે, એકજ પેટીમા ઘણા વસ્ત્ર રાખવામા આવે છે આથી તે પેટીમા બાહરતા

રચ્યન્તે । એવ વસ્ત્રસ્થાનીયસ્યાર્થસ્ય હત્તમ્, પેટિકાસ્થાનીયસ્ય તુ સૂત્રસ્થાણુ-
ત્વમેવ । યદપ્યુક્તમ્-અર્થો મહાનિત્યસ્યૈકાન્તતા નાસ્તીતિ તદપ્યવિચારિતભાષિતમ્
-ઉત્ક્રિષ્ટજ્ઞાતાદિપુ સત્ત્વાનુકમ્પાદિરોડ્યસ્તત્તદધ્યયનમાત્રસ્ય, અશેષસ્ય તુ સૂત્રસ્ય
તદતિરિક્તા અપિ ગ્રહવોડ્યા. સન્તિ ।

॥ ઇતિ અષ્ટમ દ્વારમ્ ॥

અર્થ કે વિના સૂત્ર નિશ્ચારિત હોતા હુઆ દશદાહિમ આદિ વાક્ય
કી તરફ કેવલ અસબદ્ધ ઓર નિર્ગર્થક હી માના જાતા હૈ । ૨ । જો યહ
કહા હૈ કિ પેટી કી તરફ સૂત્ર વાદર હોતા હૈ તથા વસ્ત્રાદિક કી તરફ
અર્થ અણુ હોતા હૈ સો યહ કહના ખી ઠીક નહી હૈ । કયો કિ જિસ
પ્રકાર ડસી પેટી કે કિસી ઁક વસ્ત્ર દ્વારા ડસી પેટી જૈસી અનેક પેટિયા
લપેટી જા મકની હ ડસી પ્રકાર ઁક અર્થ સે અનેક સૂત્ર રચે જા સકતે હે ।
ઇસ તરફ વસ્ત્રસ્થાનીય અર્થ મે મહત્વ જાતા હૈ ઓર પેટી સ્થાનીય
સૂત્ર મે અણુત્વ હો । ઁકાન્તસે અર્થ મે મહત્વ નહી હૈ કયો કિ ઉત્ક્રિષ્ટ
આદિ અધ્યયનોં મે જો કહા ગયા હૈ વહ સત્ત્વાનુકપાદિક રૂપ અર્થ
ડસ અધ્યયનમાત્ર કા હી હૈ, અર્થાત્ ડનમે અનુકપાદિ અર્થો કી હી
પ્રધાનતા હૈ । ઓર અનુકપાદિ અર્થો કો હી સિદ્ધ કિયા હૈ । ન કિ
અવશિષ્ટ સમસ્ત સૂત્ર કા । ડસકે તો ડસસે અતિરિક્ત ઓર ખી
અનેક અર્થ હૈ ।

॥ યહ આઠવા દ્વાર સપૂર્ણ હુઆ ॥ ૮ ॥

દશદાહીમ આદિ વાક્યની માફક કેવળ અસબદ્ધિત અને નિરર્થક જ માનવામા
આવે છે એમ કહેવામા આવે કે પેટીની માફક સૂત્ર બાહર હોય છે, તથા
વસ્ત્રાદિકની માફક અર્થ આણુ હોય છે તો તે કહેવું પણ ઠીક નથી કેમ કે, એ
પેટીના કોઈ એક વસ્ત્રમા આવી અનેક પેટીઓ બાધી શકાય છે એજ રીતે
એક અર્થથી અનેક સૂત્ર રચી શકાય છે આ રીતે વસ્ત્રનુ સ્થાનીય અર્થમા
મહત્વ આવે છે અને પેટી સ્થાનીય સૂત્રમા આણુત્વ જ એકાન્તથી અર્થમા મહત્વ
નથી એવું બે કહેવામા આવેલ છે તે પણ ઠીક નથી કેમકે, ઉત્ક્રિષ્ટ વગેરે
અધ્યયનમા બે કહેવાયેલ છે તે સત્ત્વાનુકપાદિરૂપ અર્થ તે તે અધ્યયન
માત્રાના જ છે અર્થાત્ તેમા અનુકમ્પાદિ અર્થોની જ પ્રધાનતા છે અને અનુ
કમ્પાદિ અર્થોને જ સિદ્ધ કરેલ છે ન કે અવશિષ્ટ બધા સૂત્રોને એના તો એનાથી
ખીજા ઘણા અર્થો છે

॥ આ આઠમું દ્વાર સપૂર્ણ થયું. ॥ ૮ ॥

નિરર્થક સ્વાત્, યથા નવ પૂષા દશદાહિમાનીત્યાદિવાક્ય સમ્બન્ધરહિત નિરર્થક ભવતિ। અપિ ચ-લૌકિકા અપિ શાસ્ત્રાઃ પ્રથમતોડ્યં દૃષ્ટ્વા સૂત્ર કુર્ન્તિ, અર્થમન્ત-
રેણ સૂત્રસ્યાનિષ્પત્તેઃ। તથા ચોક્તમ્--

“અત્ય માસઙ્ અરિહા, તમેવ સુત્તીકરેતિ ગણધારી।

અત્ય વિના ચ સુત્ત, અણિસ્સિય કેરિસ હોઙ્” ॥ ૧ ॥

છાયા--અર્થ માપતેડહ્ન, તમેવ સુત્તીકુર્ન્તિ ગણધારિણઃ।

અર્થ વિના ચ સૂત્રમ્, અનિશ્રિત કીદશ સ્વાત્ ॥ ૧ ॥

કિન્ન--“અત્ય માસઙ્ અરિહા, સુત્ત ગુફતિ ગણહરા નિડળા।”

અપરન્ન--સાસળસ્સ હિયદ્દાણ, તતો સુત્ત પવત્તઈ ॥

યદપ્યુક્ત--પેટિકાવદ્ વાદર સૂત્રમ્, અર્થસ્તુ અણુરિતિ તદપ્યસત્, યતસ્તસ્યા પેટિકાયા એક વક્ત્રમાદાય તેનાનેકાઃ પેટિકા વધ્યન્તે, તથૈકેનાર્થેન બહૂનિ સૂત્રાણિ

કારણ કિ અર્થ કે વિના નિશ્રારહિત સૂત્ર હો હી નહીં સકતા હૈં। યદિ વહ્ હોતા હૈં તો “નવપૂષા દશદાહિમા” આદિ વાક્ય કી તરહ નિરર્થક ઔર અસબદ્ હી હોગા। લૌકિક શાસ્ત્ર કે જાનને વાલે ભી તો પ્રથમ અર્થ કો દેલકર હી સૂત્ર કી રચના કિયા કરતે હૈં। ક્યોં કિ અર્થ કે વિના સૂત્ર કી નિષ્પત્તિ નહીં હોતી હૈં। કહા ભી હૈં--

અત્ય માસઙ્ અરિહા, તમેવ સુત્તી કરેતિ ગણધારી।

અત્ય વિના ચ સુત્ત, અણિસ્સિય કેરિસ હોઙ્ ॥ ૧ ॥

અત્ય માસઙ્ અરિહા, સુત્ત ગુફતિ ગણહરા નિડળા।

સાસળસ્સ હિયદ્દાણ, તતો સુત્ત પવત્તઈ ॥ ૨ ॥

તીર્થંકર ભગવાન પહિલે અર્થ કી પ્રરૂપળા કરતે હૈં ઔર ડસી અર્થ કો ગણધર ભગવાન સૂત્રરૂપ મેં ગુથતે હૈં। ૧।

કે અર્થના વિના નિશ્રા રહિત સૂત્ર થઈ જ શકતુ નથી જ્ઞાત્ય તે હોય છે, તો “નવપૂષા દશદાહિમા” આદિ વાક્યની માફક નિરર્થક અને સબધ વગરનુ હોય લૌકિક શાસ્ત્રના બાલુવાવાળા પથુ પ્રથમ અર્થને જોઈને સૂત્રની રચના કર્યા કરે છે કેમ કે અર્થના વગર સૂત્રની ઉત્પત્તિ થતી નથી કહ્યુ પથુ છે કે--

અત્ય માસઙ્ અરિહા, તમેવ સુત્તીકરેતિ ગણધારી।

અત્ય વિના ચ સુત્ત, અણિસ્સિય કેરિસ હોઙ્ ॥ ૧ ॥

અત્ય માસઙ્ અરિહા, સુત્ત ગુફતિ ગણહરા નિડળા।

સમળસ્સ હિયદ્દાણ, તતો સુત્ત પવત્તઈ ॥ ૨ ॥

તીર્થંકર ભગવાન પહેલા અર્થની પ્રરૂપણા કરે છે, અને એજ અર્થને ગણધર ભગવાન સૂત્રના રૂપમા ગૂથે છે અર્થના વગર સૂત્ર નિશ્રા-

रच्यन्ते । एव वस्त्रस्थानीयस्यार्थस्य इत्थम्, पेटिकास्थानीयस्य तु सूत्रस्थाणु-
त्वमेव । यदप्युक्तम्-अर्थो महानित्यस्यैकान्तता नास्तीति तदप्यविचारितभाषितम्
-उत्क्षिप्तज्ञातादिषु सत्त्वानुकम्पादिभ्योऽस्तत्तदध्ययनमात्रस्य, अशेषस्य तु सूत्रस्य
तदतिरिक्ता अपि ग्रन्थोऽर्थाः सन्ति ।

॥ इति अष्टमः द्वारम् ॥

अर्थ के बिना सूत्र निश्चारित होता हुआ दशदाडिम आदि वाक्य
की तरह केवल असंबद्ध और निरर्थक ही माना जाता है । २ । जो यह
कहा है कि पेट्टी की तरह सूत्र यादर होता है तथा वस्त्रादिक की तरह
अर्थ अणु होता है सो यह कहना भी ठीक नहीं है । क्यों कि जिस
प्रकार उसी पेट्टी के किसी एक वस्त्र द्वारा उसी पेट्टी जैसी अनेक पेट्टियाँ
लपेट्टी जा सकनी व उसी प्रकार एक अर्थ से अनेक सूत्र रचे जा सकते हैं ।
इस तरह वस्त्रस्थानीय अर्थ में महत्व आता है और पेट्टी स्थानीय
सूत्र में अणुत्व हो । एकान्तसे अर्थ में महत्व नहीं है क्यों कि उत्क्षिप्त
आदि अध्ययनों में जो कहा गया है वह सत्त्वानुकपादिक रूप अर्थ
उस अध्ययनमात्र का ही है, अर्थात् उनमें अनुकपादि अर्थों की ही
प्रधानता है । और अनुकपादि अर्थों को ही सिद्ध किया है । न कि
अवशिष्ट समस्त सूत्र का । उसके तो उससे अतिरिक्त और भी
अनेक अर्थ हैं ।

॥ यह आठवाँ द्वार संपूर्ण हुआ ॥ ८ ॥

दशदाडिम आदि वाक्यनी भाङ्ग केवण असंख्यित अने निरर्थक न मानवामा
आवे छे ओम ठडेवामा आवे के पेट्टीनी भाङ्ग सूत्र बाहर डोय छे, तथा
वस्त्रादिदनी भाङ्ग अर्थ आपु डोय छे तो ते कडेवु पणु ठीक नथी केम के, ओ
पेट्टीना केछि ओक वस्त्रमा आवी अनेक पेट्टीओ बाधी शकय छे ओन रीते
ओठ अर्थथी अनेक सूत्र रथी शकय छे आ रीते वस्त्रनु स्थानीय अर्थमा
महत्व आवे छे अने पेट्टी स्थानीय सूत्रमा अणुत्व न ओठान्तथी अर्थमा महत्व
नथी ओवु ने कडेवामा आवेल छे ते पणु ठीक नथी केम के, उत्क्षिप्त वगेरे
अध्ययनमा ने ठडेवायेल छे ते सत्त्वानुकपादिक रूप अर्थ ते ते अध्ययन
मात्राना न छे अर्थात् तेमा अनुकम्पादि अर्थोनी न प्रधानता छे अने अनु
कम्पादि अर्थोने न सिद्ध करेल छे न के अवशिष्ट पधा सूत्रोने ओना तो ओनाथी
भीन धणु अर्थो छे

॥ आ आठमु द्वार संपूर्ण थयु. ॥ ८ ॥

અથ નવમ દ્વારમ્—સૂત્રાર્થતદ્ભયેષુ યથોત્તર પ્રાપ્ત્યમ્—

દ્વાદશાંગમધીયાનાના વૈયાટ્ત્યે ક્રિયમાણે તેષાં વૈયાટ્ત્યકરણા મહતી નિર્જરા ભવતિ તદાવરણીયસ્ય કર્મણઃ ક્ષયકરણાત્, તેષાં મહાપર્યગ્માન ચ મત્તિ-પુનરન્ય નનકર્મન્યાભાવાત્ । નનુ કસ્ય કીદૃશી નિર્જરા મત્તિ ?

અગ્રોપપતે—સૂત્રેર્ધ્વ ચ યથોત્તર પ્રવલતી નિર્જરા । આશ્ચર્યાદિયાવચ્છતુર્દશ પૂર્વાણિ મત્ત, તદ્વારા યથોત્તર મહતી મહત્તરા નિર્જરા મત્તિ । ઇયમત્ર ભાષના-એક આવશ્યકસૂત્રધરસ્ય વૈયાટ્ત્ય કરોતિ, અપરો દશવૈકાલિકસૂત્રધરસ્ય વૈયાટ્ત્યક

સૂત્ર, અર્થ એવ સૂત્રાર્થ મેં યથોત્તર પ્રવલતા કા કથન નવવે દ્વાર મે કરતે હૈ—

દ્વારશાગ કો પડતે હું ઓર વે વૈયાટ્ત્ય કરતે હું (અર્થાત્ આચાર્ય ઉપાધ્યાય કી સેવા કરતે હું) ડનકો શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મો કી મહા-નિર્જરા હોતી હૈ તથા અન્ય નવીન કર્મ કા રુબ્ધ મી નહીં હોતા હૈ । કિસકે કૈસી નિર્જરા હોતી હૈ ? ડસ ગત કો સ્પષ્ટ ક્રિયા જાતા હૈ—સૂત્ર એવ અર્થ કો પઢને વાલોં કી યથોત્તર મહાનિર્જરા હોતી હૈ । આવશ્યક સૂત્ર સે લેકર ૧૪ પૂર્વતક કે આગમ સૂત્ર હૈ । ડનકે દ્વારા ઉત્તરોત્તર મહાનિર્જરા હોતી હૈ મો તાત્પર્ય ડસકા ડસ પ્રકાર હૈ કિ કોઈ મુનિ આવશ્યક સૂત્ર કો જાનને વાલે કી વૈયાટ્તિ (સેવા) કરતા હૈ ઓર કોઈ દૂસરા દશવૈકાલિક સૂત્ર કો જાનને વાલે કી વૈયાટ્તિ (સેવા) કરતા હૈ । તો ડનમે આવશ્યક સૂત્ર કો જાનને વાલે કી વૈયાટ્તિ કરને વાલે કી નિર્જરા કી અપેક્ષા જો દશવૈકાલિક કો પઢાને વાલે કી વૈયા

સૂત્ર, અથ એવ સૂત્રાર્થમા યથોત્તર પ્રવલતાનુ કથન નવમા દ્વારમા ડરે છે —

દ્વાદશાંગ ભણે છે અને જે વૈયાટ્ત્ય કરે છે (આચાર્ય-ઉપાધ્યાયની સેવા કરે છે) એને શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મોની મહાનિર્જરા થાય છે તથા નવા બીજા કર્મોના અધ પછી થતો નથી કોને કેવી નિર્જરા થાય છે ? આ વાતને સ્પષ્ટ કરવામા આવે છે —

સૂત્ર અને અર્થને ભણવાવાળાને યથોત્તર મહાનિર્જરા થાય છે આવશ્યક સૂત્રથી લઈ ૧૪ પૂર્વ સુધીના આગમ સૂત્ર છે, એના દ્વારા ઉત્તરોત્તર મહાનિર્જરા થાય છે મતલબ કોઈ મુનિ આવશ્યક સૂત્રને ભણવાવાળાની વૈયાટ્તિ (સેવા) કરે છે અને કોઈ બીજા દશવૈકાલિક સૂત્રને ભણવાવાળાની વૈયાટ્તિ (સેવા) કરે છે તો એમા આવશ્યકસૂત્રને ભણવાવાળાની વૈયાટ્તિ કરવાવાળાની નિર્જરાને ખડે જે દશવૈકાલિકના ભણવાવાળાની વૈયાટ્તિ કરવાવાળા છે,

स्तस्यापश्यन्मन्त्रधरवैयावृत्यकरापेक्षया महती निर्जरा, आवश्यकमन्त्रधरस्यैव दश
वैकालिकाध्ययनेऽधिकारात् । एवम् जयस्तनापस्तनतरश्रुतपरवैयावृत्यकरापेक्षया
उपर्युपरितनश्रुतधरवैयावृत्यकरो यद्योत्तर महानिर्जरावान् भवति । एव त्रयोदश-
पूर्वपरवैयावृत्यकरापेक्षया चतुर्दशपूर्वपरवैयावृत्यकरो महानिर्जराकारी भवति ।
एवमर्थ-नि भावनीयम् । आवश्यकार्धधरस्य यो वैयावृत्य करोति, तदपेक्षया दश
वैकालिकाधरस्य यो वैयावृत्यकरस्तस्य महती निर्जरा भवति, एव पूर्ववद्दोष्यम्
यथा सूत्रे यद्योत्तर बलिष्ठता एवमर्थेऽपि भावनीया । तत्र विशेषस्तु-अर्धधरवैया

वृत्ति करने वाला है उसके महानिर्जरा होती है । क्यों कि आवश्यक
सूत्र को पढ़ चुकने वाले का ही अधिकार दशवैकालिक सूत्र के अध्ययन
में होता है । इस प्रकार नीचे २ श्रुत को पारण करने वालों की वैया-
वृत्ति करने वालों की निर्जरा की अपेक्षा जो ऊपर २ के श्रुत को पारण
करने वाले हैं उनकी वैयावृत्ति करने वालों की निर्जरा यद्योत्तर अधिक
अधिकतर होती है । इसी तरह जो तेरहपूर्व के वारी हैं उनकी जो वैयावृत्ति
करने वाला है उसके जितनी निर्जरा होगी उसकी अपेक्षा जो १४ पूर्व
के पाठियों की वैयावृत्ति करने वाला होगा उसकी महानिर्जरा होगी ।
इसी तरह इनके अर्थ विषय में भी समझ लेना चाहिये । जैसे-जो आव-
श्यक सूत्र के अर्थ का पाठो है उसका जो वैयावृत्य करने वाला है उसके
जितनी निर्जरा होगी उसकी अपेक्षा जो दशवैकालिक सूत्र के अर्थ का
पाठो है उनकी वैयावृत्ति करने वाले की निर्जरा अधिकतर होगी । इस
तरह पहिले की तरह अर्थ के विषय में लगा लेना चाहिये । जित तरह

એને મહાનિર્જરા થાય છે એમકે, આવશ્યક સૂત્ર પુરી રીતે શીખી લેનારના જ
અધિકાર દ્વાવકાલિકસૂત્રના અભ્યાસનો હાથ છે આ ગતે નીચે નીચેના શ્રુતને
ધારણ કરવાવાળાની વैयाવૃત્તિ કરનારને નિર્જરાની અપેક્ષા જે ઉપર ઉપરના
શ્રુતને વાંચ કરવાવાળા છે એની વैयाવૃત્તિ કરનારની નિર્જરા યદ્યોત્તર અધિક
અધિકતર થાય છે આ રીતે જે તેરપૂર્વના ધારક છે એમની જે વैयाવૃત્તિ કરે
છે, એને જેટલી નિર્જરા થાય એની અપેક્ષા જે ચૌદપૂર્વના ધારક છે એની વैयाવૃત્તિ
કરવાવાળાને મહાનિર્જરા થાય છે આવી જ રીતે અર્થમા પણ સમજવું જોઈ એ
જે આવશ્યક સૂત્રના અર્થના પાઠો છે, એની વैयाવૃત્તિ કરનારની જેટલી નિર્જરા
વાય એની અપેક્ષા જે દશવૈકાલિક સૂત્રના અર્થના પાઠો છે એમની વैयाવૃત્તિ
કરવાવાળાની નિર્જરા અધિકતર થાય છે એજ રીતે પહેલાની માફક અર્થના વિષ
યમા સમજી લેવું જોઈએ જે રીતે સૂત્રમા ઉત્તરોત્તર મહાનિર્જરા ઝડી છે એજ

વૃત્ત્યકરેષુ નિશીથ-ગૃહત્કલ્પ-વ્યવહારાર્થધરાણા વૈયાવૃત્ત્યકરો મહાનિર્જરામાન
ભવતિ । તથા દ્વાદશાદ્વીપરસ્ય વૈયાવૃત્ત્યકરઃ । શેપાર્યેમ્પદેદ સૂત્રાર્યસ્ય વલ્વત્ત્વે
કિં કારણમિતિ ચેત્-ઉચ્યતે-સ્વલિતચારિત્રસ્ય ડેદસૂત્રાર્યેન શોધિર્ભવતિ, તસ્માત્
શેપાત્ સર્વસ્માદપ્યર્થાત્ છેદસૂત્રાર્યો યત્તાન ।

સૂત્રેર્થે તથા યુગપત્ તદુભયસ્મિન્થિન્ત્પમાને યથોત્તર નિર્જરા યત્તાતી ભવતિ ।
સૂત્રાપેક્ષયાઽથો મહદ્ધિક, ઝર્વાપેક્ષયા તદુભયો મહદ્ધિક, તત્ કિં કારણમિતિ
ચેત્ ? અગ્રોચ્યતે-ગૃહનિષ્પત્તૌ યત્ સાધન-કાષ્ઠ પાપાણાદિ, તત્સગ્રહે કૃતે સત્યેવ

સૂત્ર મેં ઉત્તરોત્તર મહાનિર્જરા કહી છે उसी तरह अर्थ मे उत्तरोत्तर
महानिर्जरा समझनी चाहिये । अर्थधरों की वैयावृत्ति करने वालों में
निशीथ, सूत्र, गृहत्कल्पसूत्र, एवं व्यवहार सूत्र के अर्थधरों की वैयावृत्ति
करने वालों के महानिर्जरा होते हैं तथा-द्वादशांगी के पाठी की वैया-
वृत्ति करनेवाला महानिर्जरा करता है । शेष अर्थ की अपेक्षा डेढ़ सूत्रों
के अर्थों में अधिकता क्यों कही गई हैं, उसका समाधान इस प्रकार
है । यदि कोई साधु अपने गृहोत्त चारित्र से स्वलित हो जाता है तो
उसकी शुद्धि छेदश्रुत के अर्थ से होती है । इसलिये अवशिष्ट-समस्त
अर्थों की अपेक्षा छेदश्रुतों का अर्थ अधिक कहा गया है ।

સૂત્ર કા, અર્થ કા તથા યુગપત્ સૂત્રાર્ય કા અધ્યયન કરને પર યથો-
ત્તર અધિક ૨ નિર્જરા હોતી હૈ । સૂત્ર કી અપેક્ષા અર્થ મહાન્ હોતા હૈ
ઔર અર્થ કી અપેક્ષા તદુભય-સૂત્ર એવ અર્થ-યે દોનોં મહાન્ હોતે હૈ ।
इसमे कारण यह है कि जिस प्रकार घर बनाने में जो काष्ठपाषाण
आदि साधन हैं जब उनका सग्रह हो जाता है तब घर बनता है । उसी

રીતે અર્થમા ઉત્તરોત્તર મહાનિર્જરા સમજવી જોઈએ અર્થધરોની વૈયાવૃત્તિ
કરવાવાળામા નિશીથસૂત્ર, ગૃહત્કલ્પસૂત્ર અને વ્યવહારસૂત્રના અર્થધરોની
વૈયાવૃત્તિ કરવાવાળાને મહાનિર્જરા થાય છે તથા દ્વાદશાંગીના પાઠીની વૈયાવૃત્તિ
કરનાર મહાનિર્જરા ડરે છે શેષ અર્થની અપેક્ષા છેદ સૂત્રોના અર્થોમા અધિ-
કતા કેમ કહેવામા આવી છે, એનું સમાધાન આ પ્રકારનું છે-જે કોઈ સાધુ
પોતે ગ્રહણ કરેલા ચારિત્રથી સ્વલિત થઈ બાય છે તેા એની શુદ્ધિ છેદશ્રુતના
અર્થથી થાય છે આ માટે અવશિષ્ટ-સમસ્ત અર્થોની અપેક્ષા છેદશ્રુતોના અર્થ
અધિક કહેવાયેલ છે

સૂત્રનું, અર્થનું તથા યુગપત્ સૂત્રાર્યનું અધ્યયન કરવાથી યથોત્તર અધિક
અધિક નિર્જરા થાય છે સૂત્રની અપેક્ષા અર્થ મહાન્ હોય છે આમા એ કારણ
છે કે, જે રીતે ઘર બનાવવામા પાષાણ લાકડા વગેરે સાધન છે, અને તેના સ ગ્રહ

ગૃહ નિષ્પદ્યતે, તથાઽર્વાનુસન્ધાને મત્યેવ સૂત્ર નિષ્પદ્યતે, અતઃ સૂત્રાપેક્ષયાઽર્થસ્ય પ્રાધાન્ય ભવતિ । કિં ચ-સૂત્રગણધર પ્રોક્તમ્, અર્થસ્તુ ભગવદ્ગોધિતસ્તસ્માત્ સૂત્રાપેક્ષયાઽર્થસ્ય પ્રાધાન્ય ભવતિ । તથાચોક્તમ્—

તિત્થગરદ્વાળો સ્વલુ, અત્યો સુત્ર તુ ગણધરદ્વાળ ।

અર્થેણ ય વજિજ્જડ સુત્ર, તમ્હા ઉ સો વલ્લ ॥ ૧ ॥

છાયા-તીર્થરુરસ્થાનઃ સ્વલુ અર્થઃ, સૂત્ર તુ ગણધરસ્થાનમ્ ।

અર્થેન ચ વ્યજ્યતે સૂત્ર, તસ્માત્તુ સ ગ્લવાન્ ॥ ૧ ॥

વ્યાખ્યા—અર્થઃ સ્વલુ તીર્થરુરસ્થાનઃ, તસ્ય તેનાભિહિતત્વાત્ । સૂત્ર તુ ગણધરસ્થાન તસ્ય તૈર્ગ્રયિતત્વાત્ । અર્થેન ચ યસ્માત્ સૂત્ર વ્યજ્યતે=પરંટીક્રિયતે, તસ્માત્ સોઽર્થઃ સૂત્રાદ્ વલવાન્ ॥ ૧ ॥

સૂત્રાપેક્ષયાઽર્થાપેક્ષયા ચ સૂત્રાર્થોભયસ્ય પ્રાવલ્યે દૃષ્ટાન્તઃ, પ્રદર્શ્યતે । યથા જાતમાત્રં દધિ મધુર, તદપેક્ષયા શર્કરા મધુરતરા, એક સમિલિતે દધિશર્કરે શ્રીશ્વ-

તરહ અર્થ કા અનુસધાન જન હોતા હૈ તમી ગણધર ભગવાન સૂત્રોં કી રચના કરતે હૈ । અતઃ સૂત્ર કી અપેક્ષા અર્થ મે પ્રધાનતા આતી હૈ । તથા-સૂત્ર ગણધરોં ને કહે હૈં ઔર અર્થ પ્રમુ દ્વારા પ્રરૂપિત હુઆ હૈં હસલિયે મી સૂત્રકી અપેક્ષા અર્થ મે પ્રધાનતા આજાની હૈં । કહા મી હૈ-અર્થ તીર્થરુર કે સ્થાનાપન્ન હૈં ક્યોં કિ તીર્થરુર હી અર્થ કી પ્રરૂપણા કરતે હૈં । સૂત્ર ગણધર કે સ્થાનાપન્ન હૈં ક્યોં કિ વહ ઉનકે દ્વારા ગ્રથિત હોતા હૈં । અર્થ સે હી સૂત્ર ઉત્પન્ન હોતા હૈં અતઃ અર્થ હી પ્રધાન હૈં । સૂત્ર કી અપેક્ષા ંવ અર્થ કી અપેક્ષા સૂત્રાર્થ કિસ પ્રકાર પ્રધાન હોતા હૈં યહ ઘાત દૃષ્ટાન્ત દ્વારા સ્પષ્ટ કી જાતી હૈં-જૈસે-તાજા દહી મીઠા હોતા હૈં । દહી કી અપેક્ષા શકર મીઠી હોતી હૈં । જય હન દોનોં કા પરસ્પર

ઠરવામા આવે છે ત્યારે જ ધર બને છે એ જ રીતે અર્થતુ અનુસધાન થાય છે, ત્યારે ગણધર ભગવાન સૂત્રાની રચના કરે છે આવી સૂત્રની અપેક્ષાએ અર્થમા પ્રધાનતા આવે છે તથા-સૂત્ર ગણધરોએ કહેલ છે, અને અર્થ પ્રમુ દ્વારા પ્રરૂપિત થયેલ છે આ કારણે પણ અર્થમા પ્રધાનતા આવે છે કહ્યું પણ છે-અર્થ તીર્થરુર પ્રમુના સ્થાનાપન્ન છે કેમકે, તીર્થરુર જ અર્થની પ્રરૂપણા કરે છે સૂત્ર ગણધરના સ્થાનાપન્ન છે કેમકે, તે એમના દ્વારા ગ્રથિત થાય છે અર્થથી જ સૂત્ર ઉત્પન્ન થાય છે આથી અર્થ જ પ્રધાન છે સૂત્રની અપેક્ષા અને અર્થની અપેક્ષા સૂત્રાર્થ કઈ રીતે પ્રધાન હોય છે, તે વાત દ્રષ્ટાન્ત દ્વારા સ્પષ્ટ કરવામા આવે છે—જેમ-તાજા દહી મીઠું હોય છે, અને દહી થી સાકર મીઠી હોય છે, ત્યારે એ બન્ને ને એક બીજા સાથે મેળવવામા આવે છે ત્યારે

ખડનામક દ્રવ્ય ભરતિ, તત્ સ્વત્વ ઉભામ્યા પૃથગાસ્થિતામ્યા દધિર્શકરામ્યામધિકં
વિશિષ્ટાસ્વાદજનક યથા ભરતિ, તથા સૂત્રાર્થોભયમ્પ સર્વભાવાધિગમકારણત્વેન
વિશિષ્ટભાવશુદ્ધિજનકતાત્ સર્વતઃ પ્રાધાન્યમ્ । અતસ્તદુભયધરસ્ય મહતી નિર્જરા
ભરતિ ॥ ૨૩ ॥

॥ इति नमः द्वारम् ॥

પુનઃ શિષ્યસ્ય પ્રાગ્વિનયમાહ—

मूलम्—मुंस परिहरे भिम्बू, न र्य ओहंरणि वए ।

भासादोस परिहरे, मीय च वर्जए सयों ॥ २४ ॥

મે સમિશ્રણ હો જાતા હૈ તો ઉસસે શ્રીગ્વટનામ કા એક અપૂર્વ મધુર
પદાર્થ યનતા હૈ । ઉસકા સ્વાદ ન દહી જૈસા હોતા હૈ ઓર ન શક્કર
જૈસા હોતા હૈ । કિન્તુ ડન દોનોં સે વિલક્ષણ સ્વાદ હોતા હૈ । હસી
તરહ સૂત્ર અર્થ યે દોનોં જય સમ્મિલિત હોતે હૈં તત્ર ઇનસે સમસ્ત ભાવોં
કા-પદાર્થોં કે સ્વરૂપ કા જ્ઞાન હોને લગતા હૈ જો ન કેવલ સૂત્ર સે સા ય
હૈ ઓર ન કેવલ અર્થ સે । હસસે વિશિષ્ટ ભાવોં કી અર્થાત્-અધ્યવસાયોં
કી વિશિષ્ટ શુદ્ધિ હોતી હૈ । હસલિયે સૂત્ર ઓર અર્થ ડન દોનોં કી
અપેક્ષા તદુભય પ્રધાન કહા ગયા હૈ ઓર હસીલિયે કેવલ સૂત્રધારી
અથવા કેવલ અર્થધારી કી અપેક્ષા તદુભયધારી કી સેવા કરને બાલે
કે મહાનિર્જરા હોતી હૈ । હસ તરહ તેવીસમી ગાથા કા અર્થ સંક્ષેપ સે
સપૂર્ણ હુઆ વિસ્તાર સે અર્થ અન્ય શાસ્ત્રો સે સમજના ચાહિયે ॥ ૨૩ ॥

નવમા દ્વાર સમ્પૂર્ણ

એનાથી શ્રીખડનામનો એક અપૂર્વ મધુર પદાર્થ બને છે જેનો સ્વાદ ન દહી
જેવો હોય છે અને ન તો સાડર જેવો પરંતુ આ બન્નેથી બુદ્ધિ જ બાતનો
સ્વાદ હોય છે આવીજ રીતે સૂત્ર અને અર્થ એ બન્ને બ્યારે સમ્મિલિત હોય
છે ત્યારે એનાથી 'સમસ્ત ભાવોનુ--પદાર્થોના સ્વરૂપનુ જ્ઞાન થવા લાગે છે જે
ન કેવળ સૂત્રથી સાધ્ય છે અને ન કેવળ અર્થથી એનાથી વિશિષ્ટ ભાવોની
અર્થાત્-અધ્યવસાયોની વિશિષ્ટ શુદ્ધિ થાય છે આ માટે સૂત્ર અને અર્થ આ
બન્નેની અપેક્ષા તદુભય પ્રધાન કહેવામા આવેલ છે અને એજ માટે કેવળ સૂત્ર
ધારી અથવા કેવળ અર્થધારીની અપેક્ષા તદુભયધારીની સેવા કરવાવાળાની મહા
નિર્જરા થાય છે આ રીતે તેવીસમી ગાથાનો અર્થ સંક્ષેપથી સપૂર્ણ થયો
વિસ્તારથી અર્થ અન્ય શાસ્ત્રોથી સમજવો બોધ એ ॥ ૨૩ ॥

નવમુ દ્વાર સ પૂર્ણ

ઝાયા—મૃપા પરિહરેદ્ મિથુ, ન ચાવધારણાં યદેત્ ।

ભાપાદોષ પરિહરેત્, માયા ચ ઋજયેત્ સદા ॥ ૨૪ ॥

ટીકા—‘મુમં પરિહરે’ ઇત્યાદિ ।

મિથુ=સાધુ, મૃપા=મૃપાગાદમ્-અસત્યચન પરિહરેત્=ઋજયેત્ । મૃપાગાદઃ સક્ષેપેણ દ્વિવિધ-લૌકિકો લોકોત્તરચ્ચ । તત્ર પ્રત્યેક દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવ-ભેદા-ચતુર્થાં । દ્રવ્યતો લૌકિકમૃપાગાદ-વિપરીતદ્રવ્યરૂચનમ્, યથા-ગામ્ અથ રૂચયતિ । ક્ષેત્રતઃ-યથા-અન્યદીયક્ષેત્ર પ્રતિ મદીયમિદ ક્ષેત્રમ્, ઇતિ રૂચનમ્ । એવમેવ કાલેઽપિ ભૂત ભવિષ્યદ્ વર્તમાનવિષયે વિપરીતરૂચનમ્, યથા—પૂર્વાહ પ્રતિ-મધ્યાહ્નકાલો-ઽયમિતિ રૂચનમ્ ઇત્યાદિ ।

ભાવતો લૌકિકમૃપાવાદ-ક્રોધાદિકપાયનિમિત્તક, તત્ર ક્રોધતો યથા-રુષ્ટ પુત્રો વદતિ નૈવ મમ પિતા, રુષ્ટઃ પિતા વા વદતિ-નૈવ મમ પુત્ર ઇતિ । માનતો

શિષ્ય કે વચનવિનય કે વિષય મે સૂત્રકાર સમઘાતે હુણ કહતે હૈં કિ—‘મુસં’ ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(મિથુ મુસ પરિહરે-મિથુઃમૃપા પરિહરેત્) મિથુ-સાધુ કા કર્તવ્ય હૈં કિ વહ મૃપાવાદ કા પરિત્યાગ કર દેવે । મૃપાવાદ સક્ષેપ સે દો પ્રકાર કા હૈં-એક લૌકિક ઓર દસરા લોકોત્તર । યે દોનોં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ણ્ય ભાવ સે ચાર ૨ પ્રકાર કે હૈં । વિપરીત દ્રવ્ય કા કહના યહ દ્રવ્ય સે લૌકિક મૃપાવાદ હૈં જૈસે ગાય કો ઘોડા કહના ॥ ૧ ॥ દૂસરે કે ક્ષેત્રકો અપના ક્ષેત્ર વનાના યહ ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા મૃપાવાદ હૈં ॥ ૨ ॥ પૂર્વાહ કો મધ્યાહ્નકાલ તતલાના યહ કાલ કી અપેક્ષા મૃપાવાદ હૈં ॥ ૩ ॥ જો ક્રોધાદિ કપાય નિમિત્તક હોતા હૈં વહ ભાવ કી અપેક્ષા મૃપાવાદ કહલાતા હૈં ૪ ॥ વહ બી ચાર પ્રકાર કા હૈં-જૈસે ક્રોધ કે આવેશ મે

શિષ્યના વચનવિનયના વિષયમા સૂત્રકાર સમઘાતતા કહે છે કે—મુસં ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—મિથુમુસ પરિહરે-મિથુ મૃપાપરિહરેત્ મિથુ-સાધુનુ કર્તવ્ય છે કે તે મૃપાવાદનો પરિત્યાગ કરી દે મૃપાવાદ સક્ષેપથી બે પ્રકારે છે એક લૌકિક અને બીજો લોકોત્તર આ બન્ને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી ચાર પ્રકારના છે વિપરીત દ્રવ્યનું કહેવું એ દ્રવ્યથી લૌકિક મૃપાવાદ છે, જેમ ગાયને ઘોડો કહેવો, ॥૧॥ બીજાના ક્ષેત્રને પોતાનું ક્ષેત્ર બનાવવું તે ક્ષેત્રની અપેક્ષા મૃપાવાદ છે ॥૨॥ સવારને મધ્યાહ્ન કાળ કહેવો એ કાળની અપેક્ષા મૃપાવાદ છે ॥૩॥ જે ક્રોધાદિક કપાય નિમિત્ત બને છે, તે ભાવની અપેક્ષા મૃપાવાદ કહેવાય છે ॥૪॥ તે પશ્ચ ચાર પ્રકારથી છે જેમ ક્રોધના આવેશમા આવીને પુત્ર કહે છે કે આ મારો પિતા નથી અથવા જે સમય

પડનામક ડ્રવ્ય ભરતિ, તત્ સ્વરૂપ ઉપાખ્યા વૃથગાસ્થિતામ્યા દધિર્શકામ્યામધિક
વિશિષ્ટાસ્યાદજનક યથા ભરતિ, તથા સૂત્રાર્થોભયમ્ય સર્વભાવાધિગમકારણત્વેન
વિશિષ્ટભાવશુદ્ધિજનકત્વાત્ સર્વતઃ પ્રાધાન્યમ્ । જતસ્તદુભયધરસ્ય મહતી નિર્જરા
ભવતિ ॥ ૨૩ ॥

॥ इति नयमं द्वारम् ॥

પુનઃ શિષ્યસ્ય ગામિનયમાહ—

मूलम्—मुंसं परिहरे भिम्बू, न यं ओहंरणि वण ।

भासादोस परिहरे, मोय चं वज्जेण सयों ॥ २४ ॥

મે સમિશ્રણ હો જાતા હૈ તો ઉસસે શ્રીગ્વડનામ કા એક અપૂર્વ મધુર
પદાર્થ યનતા હૈ । ઉસકા સ્વાદ ન દહી જૈસા હોતા હૈ ઓર ન શક્કર
જૈસા હોતા હૈ । કિન્તુ ઇન દોનોં સે વિલક્ષણ સ્વાદ હોતા હૈ । હસી
તરહ સૂત્ર અર્થ યે દોનોં જમ સમ્મિલિત હોતે હું તમ ઇનસે સમસ્ત ભાવો
કા-પદાર્થોં કે સ્વરૂપ કા જ્ઞાન હોને લગતા હૈ જો ન કેવલ સૂત્ર સે સા ય
હૈ ઓર ન કેવલ અર્થ સે । હસસે વિશિષ્ટ ભાવો કી અર્થાત્-અધ્યવસાયોં
કી વિશિષ્ટ શુદ્ધિ હોતી હૈ । હસલિયે સૂત્ર ઓર અર્થ ઇન દોનોં કી
અપેક્ષા તદુભય પ્રધાન કહા ગયા હૈ ઓર હસીલિયે કેવલ સૂત્રધારી
અથવા કેવલ અર્થધારી કી અપેક્ષા તદુભયધારી કી સેવા કરને બાલે
કે મહાનિર્જરા હોતી હૈ । હસ તરહ તેવીસમી ગાથા કા અર્થ સક્ષેપ સે
સપૂર્ણ દુઆ વિસ્તાર સે અર્થ અન્ય શાસ્ત્રો સે સમજના ચાહિયે ॥ ૨૩ ॥

નવમા દ્વાર સમ્પૂર્ણ

એનાથી શ્રીખડ નામનો એક અપૂર્વ મધુર પદાર્થ બને છે જેનો સ્વાદ ન દહી
જેવો હોય તે અને ન તો સાકર જેવો પરંતુ આ બન્નેથી બુદ્ધિ જ બાતને।
સ્વાદ હોય તે આવીજ રીતે સૂત્ર અને અર્થ એ બન્ને બ્યારે સમ્મિલિત હોય
છે, ત્યારે એનાથી સમસ્ત ભાવોનું-પદાર્થોના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થવા લાગે છે જે
ન કેવળ સૂત્રથી માધ્ય છે અને ન કેવળ અર્થથી એનાથી વિશિષ્ટ ભાવોની
અર્થાત્-અધ્યવસાયોની વિશિષ્ટ શુદ્ધિ થાય છે આ માટે સૂત્ર અને અર્થ આ
બન્નેની અપેક્ષા તદુભય પ્રધાન કહેવામા આવેલ છે અને એજ માટે કેવળ સૂત્ર
ધારી અથવા કેવળ અર્થધારીની અપેક્ષા તદુભયધારીની સેવા કરવાવાગાની મહા
નિર્જરા થાય છે આ રીતે તેવીસમી ગાથાનો અથ સક્ષેપથી સપૂર્ણ થયો
વિસ્તારથી અર્થ અન્ય શાસ્ત્રોથી સમજવો બેઈ એ ॥ ૨૩ ॥

નવમુ દ્વાર સંપૂર્ણ

ઝાયા—મૃપા પરિહરેદ્ મિત્તુઃ, ન ચાવધારણી વ્રેદત્ ।

માપાદોષ પરિહરેત્, માયા ચ વર્જયેત્ સદા ॥ ૨૪ ॥

ટીકા—‘મુસ પરિહરે’ ઇત્યાદિ ।

મિત્તુ=સાધુઃ, મૃપા=મૃપાવાદમ્-અસત્યવચન પરિહરેત્=વર્જયેત્ । મૃપાગ્રાદ’ સક્ષેપેણ દ્વિવિધઃ-લૌકિકો લોકોત્તરચ્ચ । તત્ર પ્રત્યેક દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવ-મેદા-ચતુર્થા । દ્રવ્યતો લૌકિકમૃપાગ્રાદ-વિપરીતદ્રવ્યરૂપનમ્, યથા-ગામ્ અથ રૂપયતિ । ક્ષેત્રત-યથા-અન્યદીયક્ષેત્ર પ્રતિ મદીયમિદ ક્ષેત્રમ્, ઇતિ રૂપનમ્ । એમૈવ કાલે’પિ ભૂત મરિચ્યદ્ ઈર્તમાનવિષયે વિપરીતરૂપનમ્, યથા—પૂર્ણાદ પ્રતિ-મધ્યાહ્નકાલો-’પમિતિ રૂપનમ્ ઇત્યાદિ ।

ભાવતો લૌકિકમૃપાગ્રાદઃ-ક્રોધાદિકૃપાયનિમિત્તકઃ, તત્ર ક્રોધતો યથા-રુષ્ટ પુત્રો વદતિ નૈવ મમ પિતા, રુષ્ટઃ પિતા ગા યદતિ-નૈવ મમ પુત્ર ઇતિ । માનતો

શિષ્ય કે વચનવિનય કે વિષય મે સૂત્રકાર સમઝાતે દુષ્ણ કહતે હૈં કિ—‘મુસં’ ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(મિત્તુ મુસ પરિહરે-મિત્તુઃમૃપા પરિહરેત્) મિત્તુ-સાધુ કા કર્તવ્ય હૈં કિ વહ મૃપાવાદ કા પરિત્યાગ કર દેવે । મૃપાવાદ સક્ષેપ સે દો પ્રકાર કા હૈં-એક લૌકિક ઓર દુસરા લોકોત્તર । યે દોનોં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, એવ ભાવ સે ચાર ૨ પ્રકાર કે હૈં । વિપરીત દ્રવ્ય કા કહના યહ દ્રવ્ય સે લૌકિક મૃપાવાદ હૈં જૈસે ગાય કો ઘોડા કહના ॥ ૧ ॥ દુસરે કે ક્ષેત્રકો અપના ક્ષેત્ર બનાના યહ ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા મૃપાવાદ હૈં ॥ ૨ ॥ પૂર્વાહ્ન કો મધ્યાહ્નકાલ વતલના યહ કાલ કી અપેક્ષા મૃપાવાદ હૈં ॥ ૩ ॥ જો ક્રોધાદિ કૃપાય નિમિત્તક હોતા હૈં વહ ભાવ કી અપેક્ષા મૃપાવાદ કહલાતા હૈં ૪ ॥ વહ ભી ચાર પ્રકાર કા હૈં-જૈસે ક્રોધ કે આવેશ મે

શિષ્યના વચનવિનયના વિષયમા સૂત્રકાર સમજાવતા કહે છે કે—મુસં ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—મિત્તુમુસ પરિહરે-મિત્તુ મૃપાપરિહરેત્ મિત્તુ-સાધુનું કર્તવ્ય છે કે તે મૃપાવાદનો પરિત્યાગ કરી દે મૃપાવાદ સક્ષેપથી બે પ્રકારે છે એક લૌકિક અને બીજો લોકોત્તર આ બંને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી ચાર પ્રકારના છે વિપરીત દ્રવ્યનું કહેવું એ દ્રવ્યથી લૌકિક મૃપાવાદ છે, જેમ ગાયને ઘોડો કહેવો, ॥૧॥ બીજાના ક્ષેત્રને પોતાનું ક્ષેત્ર બનાવવું તે ક્ષેત્રની અપેક્ષા મૃપાવાદ છે ॥૨॥ સવારને મધ્યાહન કાળ કહેવો એ કાળની અપેક્ષા મૃપાવાદ છે ॥૩॥ જે ક્રોધાદિક કૃપાય નિમિત્ત બને છે, તે ભાવની અપેક્ષા મૃપાવાદ કહેવાય છે ॥૪॥ તે પછી ચાર પ્રકારથી છે જેમ ક્રોધના આવેશમા આવીને પુત્ર કહે છે કે આ મારો પિતા નથી અથવા જે સમય

યથા-અસ્ય કુદુમ્નસ્ય ભરણપોષણાદિકાર્યં કર્તું કો મા વિઠાય સમર્થ ? । માયાતો
 યથા-રાજકરગ્રાહકઃ કચિદ્ વ્યાપારિણ મિક્રયસ્તુ સમાઢાય સ્વસ્થાનમાગત પ્રતિ
 પૃચ્છતિ-‘ કસ્યેદ વસ્તુજાતમ્ ’ ઇતિ, એવ ઘટ્ટોઽસૌ વ્યાપારી માયયા કથયતિ-
 ‘ નાસ્તિ મમેદ વસ્તુજાતમ્, અન્યદીયમેતત્ સર્ગમ્ ’ ઇતિ ।

લોભતો યથા-વ્યાપારી લોભગ્નાદ્ વદતિ ગ્રાહક પ્રતિ ‘ યાસ્તા મૂલ્યેન મયા
 ક્રીત, તાતૈય તથ દસ્તે વિક્રીણામિ કિંચિદપ્યધિક મૂલ્ય ન શૃઢામી-’તિ ।

લોકોત્તરમૃપાવાદ. પ્રદર્શયતે-તત્ દ્રવ્યતો યા-જીવમ્ અજીવ વદતિ, અજીવ

આકર પુત્ર કહતા કિ યહ મેરા પિતા નહી હૈ । અથવા જિસ સમય
 પિતા રુઘ્ત હોતા હૈ, ડસ સમય વહ કહતા હૈ કિ યહ મેરા પુત્ર નહી હૈ,
 યહ સવ કથન ક્રોધ રૂપ ભાવ કી અપેક્ષા મૃપાવાદ હૈ (૧) મન કષાય
 કે વશવર્તી હોકર ઁસા કહના કિ યદિ મેં ન હોઁ તો ડસ કુદુમ્ન કા
 ભરણ પોષણ કૌન કરે (૨) માયા કે વશ મે હોકર જો ઁસા કહતા
 હૈ કિ યહ વસ્તુ મેરી નહી હૈ યહ તો ડસરો કી હૈ, તાત્પર્ય ડસકા
 યહ હૈ જવ કોઈ વ્યાપારી કિસી રાજા કા કર લેને વાલે કે પૂછને પર
 કિ યહ વિક્રેય વસ્તુ કિસકી હૈ તત્ વહ માયા વશ કહતા હૈ કિ યહ
 તો ડસરો કી હૈ મેરી નહી હૈ (૩) લોભ કે વશ હોકર જો ઘૂઠ વચન
 બોલા જાતા હૈ વહ લોભ રૂપાય કી અપેક્ષા મૃપાવાદ હૈ-જૈસે વ્યાપારી
 લોગ ગ્રાહકો જો ઁસા કહતે હૈ કિ ભાઈ હમને જિતને મૂલ્ય મેં યહ
 ચીજ ઁરોદી હૈ ડતને હી મૂલ્ય મે હમ તુન્હે યહ દે રહે હૈ । કુછ બી
 અધિક નહી લે રહે હૈ ॥ ૪ ॥ યહ સવ લૌકિક મૃપાવાદ હૈ । ચાર પ્રકાર
 કા લોકોત્તર મૃપાવાદ ડસ પ્રકાર હૈ-જીવ કો અજીવ કહના, અજીવ

પિતા કો ઘેત અને છે તે વખતે તે કહે છે કે, આ ભાઈ પુત્ર નથી, આ સઘળા
 કથન ભાવની અપેક્ષા મૃપાવાદ છે (૧) મન કષાયના વશવર્તિ બનીને એવુ કહેવુ
 કે ભેડું નહીં છે તો આ કુદુમ્ન ભરણ પોષણ કેણુ કરે (૨) માયાના વશમાં
 આવીને જે એમ કહે છે કે આ વસ્તુ મારી નથી પણ બીજાની છે મતલબ આની
 એ છે કે, જ્યારે કોઈ રાજાને કર્મચારી, કર વસુલ માટે આવે અને તેના પુછ
 વાથી કોઈ વેપારી પોતાની વસ્તુ હોવા છતાં માયા વશ બની પોતાની ન હોવાનું
 કહી બીજાની હેવાનું બતાવે (૩) લોભના વશ બનીને જે બહુ વચન બોલવામાં
 આવે છે તે લોભ કષાયની અપેક્ષા મૃપાવાદ છે જેમ-વેપારી લોક ગ્રાહકોને
 એમ કહે છે કે, ભાઈ જેટલી ટિમતે આ વસ્તુ મારા ઘરમાં પડેલ છે તેજ
 ટિમતે હું તમોને આપુ છું, કોઈ પણ નફો લેતો નથી (૪) આ બધા
 લૌકિક મૃપાવાદ છે ચાર પ્રકારના લોકોત્તર મૃપાવાદ આ પ્રકારે ૭ અને

या जीवम्, इत्यादि । क्षेत्रतो यथा-भगवत्क्षेत्रम् पेरतक्षेत्रम् वदति, पेरत या भवतमिति । कान्तो यथा-उत्सर्पिणीम् अवसर्पिणीं वदति, तथा-अवसर्पिणीम् उत्सर्पिणीं वदति । भावतो लोकोत्तरमृषावादः । क्रोधादिरूपायजनितः, तत्र क्रोवतो यथा-सत्यपि गुरुशिष्यसम्बन्धे सद्यो गुरुर्वदति-न त्वमसि मम शिष्यः, क्रोधादिष्टः शिष्योऽपि वदति-‘ नाय मम गुरुः ’ इत्यादि । मानतो यथा-अहमेव गच्छ-पुरावारणे समर्थोऽस्मि, यद्वा-अहमेव साधुनिर्वाहकोऽस्मि । मायातो यथा-कृतातिचार शिष्य प्रति गुरुः पृच्छति-त्वयाऽतिचारः कृतः किम् ? तदा शिष्यो मायया वदति न मयातिचारः कृतः, ’ इत्यादि ।

को जीव कहना । यह द्रव्य की अपेक्षा मृषावाद है १ । भरतक्षेत्र को पेरारवत क्षेत्र कहना अथवा पेरारवत क्षेत्र को भरत क्षेत्र कहना यह क्षेत्र की अपेक्षा लोकोत्तर मृषावाद है २ । उत्सर्पिणी काल को अवसर्पिणी काल कहना अथवा अवसर्पिणी काल को उत्सर्पिणी काल कहना यह काल की अपेक्षा लोकोत्तर मृषावाद है ३ । भाव से लोकोत्तर मृषावाद क्रोधादिरूपाय को लेकर चार प्रकार का है । गुरु शिष्य संबंध होने पर भी जिस समय गुरु किसी निमित्त को लेकर जब शिष्य के प्रति कष्ट हो जाते हैं तब वे कहने लगते हैं कि तुम मेरे शिष्य नहीं हो । शिष्य भी जब क्रोध के आवेश में आ जाता है तो वह भी इस तरह से गुरु के प्रति कहने लगता है कि आप हमारे गुरु नहीं हैं । यह क्रोध की अपेक्षा लोकोत्तर भाव मृषावाद है (१) । म ही गच्छ की पुरा वारण करने में समर्थ है अथवा मैं ही साधुओं का निर्वाहक है इस प्रकार कहना यह मान रूपाय की अपेक्षा लोकोत्तर भाव मृषावाद है (२) ।

अथवा ठडेपु, अथवा ठडेपु ठडेपु, ओ द्रव्यनी अपेक्षा मृषावाद है (१) भरत क्षेत्रने औरारवतक्षेत्र ठडेपु अने औरारवत क्षेत्रने भरतक्षेत्र ठडेपु ते क्षेत्रनी अपेक्षा लोकोत्तर मृषावाद है (२) उत्सर्पिणी ठाणने अवसर्पिणी ठाण ठडेपु अथवा अवसर्पिणी ठाणने उत्सर्पिणी ठाण ठडेपु ओ ठाणनी अपेक्षा लोकोत्तर मृषावाद है (३) भावनी लोकोत्तर मृषावाद क्रोधादिद्विरूपायने लक्ष आर प्रचारना है गुरु को निमित्त न्याये शिष्य प्रत्ये बोधन होने है त्वारे ते ठडेपु लागे है ते तु मारा शिष्य नथी, शिष्य पक्ष बोधना आनेगमा आवी नथ है, त्वारे ते पक्ष चेताना गुरुने ठडेपु लागे है के आप मारा गुरु नथी आ बोधनी अपेक्षा लोकोत्तर भाव मृषावाद है (१) हु न गच्छनी पुरा धारण कर वामा समर्थ हु अथवा हु न साधुओंको निर्वाहक हु आ प्रचार ठडेपु ओ मान रूपायनी अपेक्षा लोकोत्तर भाव मृषावाद है (२) ओ समय शिष्य न्याये

લોભતો યથા—અરુણ્યેડપિ વદ્ધપાત્રાદી, ‘મમેદ રદ્ધ કલ્પતે’ ઇત્યાદિ કથનમ્ ।

યદ્વા-મૃપાત્રાદશ્વર્તુર્થિ-સદ્વાનપ્રતિપેધઃ ૧, અસદ્વાનોદ્વાનમ્ ૨, અર્થા નન્તરમ્ ૩, ગર્હાં ચ ૪, । તત્ર સદ્વાનપ્રતિપેધો યથા—નાસ્ત્યાત્મા, નાસ્તિ પુણ્ય, નાસ્તિ પાપમ્, ઇત્યાદિ । અસદ્વાનોદ્વાન યથા—અસ્ત્યાત્મા સર્વગત, આત્મા સ્યામાક-તન્દુલમાત્ર., ઇત્યાદિ । અર્થાન્તર યથા—ગોવિપયે—‘અથોડ્યમ્’ ઇતિ । ગર્હાં તુ ત્રિધા—૧કા સાવધવ્યાપારપ્રવર્તની, યથા ‘ક્ષેત્ર રૂપ’ ઇત્યાદિ । દ્વિતીયા—અપ્રિયા,

જિસ સમય શિષ્ય જવ કોઈ અતિચાર લગા લેતા હૈ તો ગુરુ મહારાજ ઉસસે પૂછતે હૈં કિ મ્યા તુમને અતિચાર લગાયા હૈ તત્ર શિષ્ય માયા કપાય કા અવલમ્બન કર કહતા હૈં કિ મૈને કોઈ અતિચાર નહીં લગાયા, ઇસ પ્રકાર શિષ્ય કા યદ્ કથન માયા કપાય કી અપેક્ષા લોકોત્તર આવમૃપાવાદ હૈ (૩) । જો વદ્ધ પાત્રાદિક અરુણ્યનીય હૈં ઉનમેં યે મેરે લિયે કલ્પનીય હૈં ઇસ પ્રકાર કહના યદ્ લોભકપાય કી અપેક્ષા લોકોત્તર મૃપાવાદ હૈં । અથવા-મૃપાવાદ ઇન અન્ય પ્રકારો સે બી ચાર ભેદ વાલા હૈં—૧ સદ્વાન કા પ્રતિપેધ, ૨ અસદ્વાન કા ઉદ્વાન, ૩ અર્થાન્તર, ૪ ગર્હાં । આત્મા નહીં હૈં પુણ્ય ઓર પાપ નહીં હૈં ઇસ પ્રકાર સત્ અર્થ કા અપલાપક વચન સદ્વાન પ્રતિપેધ મૃપાવાદ હૈં ૧ । આત્મા સર્વવ્યાપક હૈં અથવા શ્યામાક તન્દુલ કે સમાન આત્મા હૈં ઇસ પ્રકાર અસત્ અર્થ કા ઉદ્વાનક વચન અસદ્વાન કા ઉદ્વાનરૂપ દ્વિતીય મૃપાવાદ હૈં ૨ । ગો કે વિષય મેં ઘેસા કહના કિ યદ્ અથ્વા હૈં ઇસ પ્રકાર અર્થાન્તર કા કથક વચન તૃતીય અર્થાન્તર નામક મૃપાવાદ હૈં ૩ । ગર્હાં ત્રીન પ્રકાર કી હૈં સાવધ

કોઈ અતિચાર લગાડી લે છે તેા ગુરુ મહારાજ એને પૂછે છે કે, શુ તને અતિ ચાર લાગેલ છે, ત્યારે શિષ્ય માયા કપાયનુ અવલમ્બન કરી કહે છે કે મેં કોઈ અતિચાર લગાડેલ નથી આ પ્રકારનુ એ શિષ્યનુ કથન માયા કપાયની અપેક્ષા લોકોત્તર ભાવ મૃપાવાદ (૩) જે વદ્ધ પાત્રાદિક અરુણ્યનીય છે એમા એ મારા માટે કલ્પનીય છે એમ કહેવુ તે લોક ઉપાયની અપેક્ષા લોકોત્તર મૃપાવાદ છે અથવા-મૃપાવાદ એ અન્ય પ્રકારોથી પણ ચાર ભેદ વાળા છે ૧ સદ્ ભાવનો પ્રતિપેધ, ૨ અસદ્ભાવનુ ઉદ્ભાવન, ૩ અર્થાન્તર, ૪ ગર્હાં આત્મા નથી પુણ્ય અને પાપ નથી, આ પ્રકારનુ સાચા અર્થનુ અપલાપક વચન સદ્ભાવ પ્રતિપેધ મૃપાવાદ છે ૧ આત્મા સર્વ વ્યાપક છે, અથવા સ્યામાક ચોખ્ખાના જેવો આત્મા છે, આ પ્રકારનુ અસત્ અર્થનુ ઉદ્ભાવક વચન અસદ્ભાવનુ ઉદ્ભાવ ન રૂપ બીજુ મૃપાવાદ છે ૨ ગાયના વિષયમા એવુ કહેવુ કે તે ઘોડો છે આ પ્રકારે અર્થાન્તરનુ કથન વચન ત્રીજો અર્થાન્તર નામનો મૃપાવાદ છે ૩ ગર્હાં

યથા-કાળ પ્રતિ 'અય કાળ' ઇત્યાદિ । તૃતીયા-આક્રોશરૂપા યથા-‘અરે મન્યક્રિનેય દાસીપુત્ર.’ ’ ઇત્યાદિ । પુનરય ક્રોધાદિમાત્રોપલક્ષિતશ્વર્તુર્નિધિઃ । એવંદ મોઘ્યમ્-મૃપાવાદઃ ક્રોધમાનમાયાલોભહાસ્યભયત્રીડાક્રીડાસ્તરતિદાક્ષિણ્યમાત્સર્યવિપાદાદિભિઃ સમ્ભવતિ । પીડાજનકઃ સત્યવાદોઽપિ મૃપાવાદ ઇતિ । મૃપામાપણે દોષા ઁકાઃ—

ધર્મહાનિરવિશ્વાસો, દેહાર્થવ્યસન તથા ।

અસત્યમાપિણા નિન્દા, દુર્ગતિશ્ચોપજાયતે ॥ ૧ ॥ ઇતિ ।

વ્યાપાર પ્રવર્તિની, અપ્રિયા, ઔર આક્રોશરૂપા । ક્ષેત્ર કો જોતો ઇત્યાદિક સાવચ્છાપાર મે પ્રવર્તન કરાને વાલા વચન ગર્હાં કા પ્રથમ ભેદ હૈ । કાને કો કાના કહના યહ ગર્હાં કા દ્વિતીય પ્રકાર હૈ । ‘અરે કુલટા કે પુત્ર’ ઇત્યાદિ વચન ગર્હાં કા તૃતીય પ્રકાર હૈ । ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, હાસ્ય, ભય, ત્રીડા-(લજ્જા) ક્રીડા, રતિ, અરતિ, દાક્ષિણ્ય, માત્સર્ય ણ્વ વિપાદ આદિ નિમિત્તો કો લેકર મૃપાવાદ મે મનુષ્યોં કી પ્રવૃત્તિ હોતી હૈ । જિસ સત્યવચન સે દૂસરોં કી પીડા ઉપજે એસા સત્યવચન મી મૃપાવાદ મેં અન્તર્હિત જાનના ચાહિયે । મૃપાવાદ મેં અનેક દોષ હૈ—જૈસે કહા હૈ—

“ધર્મહાનિરવિશ્વાસો, દેહાર્થવ્યસન તથા ॥

અસત્યમાપિણા નિન્દા, દુર્ગતિશ્ચોપજાયતે ॥ ૧ ॥”

મૃપાવાદ સે ધર્મ કી ક્ષતિ હોતી હૈ લોગોં મે વિશ્વાસ ઁઠ જાતા હૈ દેહ ઔર ઁન કા નાશ હોતા હૈ । જો અસત્ય માપી હોતે હ ઁનકી અનેક

પશુ પ્રકારની છે સાવધ વ્યાપાર પ્રવર્તિની, અપ્રિયા અને આક્રોશ રૂપા ક્ષેત્રને જોઈને ઇત્યાદિક સાવધ વ્યાપારમા પ્રવર્તન કરાવનાર વચન ગર્હાંના પ્રથમ ભેદ છે ત્રીજાને ત્રીજો કહેવો એ ગર્હાંના બીજા પ્રકાર છે ‘અરે કુલટાના પુત્ર’ ઇત્યાદિ વચન ગર્હાંના ત્રીજા પ્રકાર છે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, હાસ્ય, ભય, લજ્જા ક્રીડા, રતિ, અરતિ, દાક્ષિણ્ય, માત્સર્ય અને વિપાદ આદિ નિમિત્તોને મૃપાવાદમા મનુષ્યોની પ્રવૃત્તિ થાય છે જે સત્ય વચનથી બીજાઓને પીડા ઉપજે એવું સત્ય વચન પણ મૃપાવાદમા અતર્હિત ત્રીજાને જોઈ એ મૃપાવાદમા અનેક દોષ છે જેવી રીતે કહ્યું છે કે—

“ધર્મહાનિરવિશ્વાસો દેહાર્થવ્યસન તથા ।

અસત્યમાપિણા નિન્દા દુર્ગતિશ્ચોપજાયતે ॥ ૧ ॥”

મૃપાવાદથી ધર્મની ક્ષતિ વાય છે, લોકોનો વિશ્વાસ ઁઠી જાય છે, દેહ અને ધનનો નાશ થાય છે, જે અસત્ય ભાષી હોય છે તેની અનેક પ્રકારથી

ચ-પુનઃ, અવધારણીમ્-નિશ્ચયાત્મિકા ભાષા ન વદત્-‘ગમિષ્યામ્યેવ’
‘કરિષ્યામ્યેવ’ ઇત્યાદિકા ભાષા ન તૂયાદિત્યર્થઃ । યત્.—

“અન્નહ પરિચિત્તિજ્ઞઃ, કજ્જ પરિણમઃ અન્નહા ચેવ ।

વિહિવસયાણ જિયાણ, મુદુત્તમેત્ત પિ વદુગ્મિથ ॥ ૧ ॥

છાયા-અન્યથા પરિચિન્ત્યતે, કાર્ય પરિણમત્યન્યથા ચૈવ ।

વિધિયશ્ચાના જીવાના મુદ્દર્તમાત્રમપિ વદુવિદ્નમ્ ॥ ૧ ॥

યદ્વા—અવધાર્યતે જાયતેર્ધ્વોઽનયેત્યવધારણી અવબોધજનિકા ભાષા, સા
ચતુર્વિધા-સત્યા, મૃષા, સત્યામૃષા, અસત્યામૃષા ચ ।

પ્રકાર સે ઇમ લોક મે નિન્દા હોની હૈ ઓર પરલોક મેં ડન્હેં દુર્ગતિ કી
પ્રાપ્તિ હોની હૈ । અવધારણાત્મક (નિશ્ચયકારી) ભાષા કો યોલના યહ
મી ઈક અસત્ય કા પ્રકાર હૈ-જૈસે-‘ જાઝંગા હી, ’ ‘ રહુંગા હી ’ ।
અથવા-‘ જાઝંગા ’ ‘ રહુંગા ’ ઇસ પ્રકાર કો ભાષા ગણાવ મેં ઇમલિયે
સમ્મિલિત હો જાતી હૈ કિ—

“અન્નહ પરિચિત્તિજ્ઞઃ, કજ્જ પરિણમઃ અન્નહા ચેવ ।

વિહિવસાણ જિયાણ મુદુત્તમેત્ત પિ વદુવિગ્મ” ॥૧॥

યોલને વાલા વિચારતા કુટ્ટ હૈ ઓર હોતા કુછ હૈ । મન મે અવ
ધારિત વાત કી પ્રતિ નહીં હોતી હૈ । ક્યો કિ કર્મ વશવર્તી જીવો કે
ઈક મુદ્દર્ત મે મી અનેક વિદ્ન ઉત્પન્ન હો જાતે હ । અથવા-“અવધારણ”
શબ્દ કા અર્થ અવબોધ જનક મી હૈ । યહ અવબોધજનક ભાષા
સત્યા ૧, મૃષા ૨, સત્યામૃષા ૩, અવ અસત્યામૃષા ૪, કે ભેદ સે

આ લોકમા નિન્દા થાય છે, અને પરલોકમા તેને દુર્ગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે
અવધારણાત્મક નિશ્ચયકારી ભાષા યોલવી એ પણ એક અસત્યનો પ્રકાર છે
જેમ-‘ જઈશજ, કરીશજ ’ અથવા-‘ જઈશ-કરીશ ’આ પ્રકારની ભાષા મૃષાવાદમા
એ માટે અમાય ગાય છે,—

અન્નહ પરિચિત્તિજ્ઞઃ કજ્જ પરિણમઃ અન્નહા ચેવ ।

વિહિવસયાણ જીયાણ મુદુત્તમેત્ત વદુગ્મિથ ॥ ૧ ॥

યોલવાવાળો વિચારે છે કાઈ અને જાને છે કાઈ, મનમા અવધારીત
વાતની પૂર્તિ થતી નથી કેમકે, ઈર્મવશ વર્તી જીવોને એક ઘડીમા પણ અનેક
વિદ્ન ઉત્પન્ન થાય છે અથવા-“અવધારણ” શબ્દનો અર્થ અવ બોધજનક પણ છે
અવ બોધજનક ભાષા ૧ સત્યા, ૨ મૃષા, ૩ સત્યામૃષા અને ૪ અસત્યા
મૃષાના લેદથી ચાર પ્રકારની છે દેશકાલાદિકની અપેક્ષા જેમા કોઈ પ્રકારનો

તત્રારાધની સત્યા । આરાધ્યતે મોક્ષમાર્ગોઽન્યેત્યારાધની યથાવસ્થિતવસ્ત્વ-
ભિધાયિની-યા મર્વજ્ઞમતાનુસારેણ ભાષ્યતે, યથા-અસ્ત્યાત્મા સદસન્નિત્યાનિ-
ત્યાદ્યનેકધર્મયુક્ત ઇત્યાદિ ।

યા તુ વિરાધની વિપરીતવસ્ત્વભિધાયિની સા મૃપા । વિરાધ્યતે મોક્ષમાર્ગોઽન-
યેતિ વિરાધની, મર્વજ્ઞમતપ્રાતિકૂલ્યેન ભાષ્યતે, યથા-‘નાસ્ત્યાત્મા’ યથા વા-
‘एकान्तनित्य आत्मा’ યથા યા-અચૌરે ‘अय चौरः’ ઇત્યાદિ । તથા-સત્યાઽપિ
પરપીડોત્પાદિકા, મા પરપીડાજનકૃત્યાદ્ મુક્તિવિરાધનાદ્ યા વિરાધની, વિરાધનો-
ત્વાચ્ચ મૃપા । યથા ચૌર પ્રતિ-‘अय चौर.’ ઇતિ ।

ચાર પ્રકાર કી હૈ । દેશકાલાદિક કી અપેક્ષા જિસમે કિસી ભી પ્રકાર
કા વિસવાદ ન આસકે એવ વસ્તુકા જો સ્વરૂપ હૈ ઉસે ઉસી
પ્રકાર સે રૂહને વાલી ભાષા સત્ય ભાષા હૈ । હસ ભાષા સે મોક્ષાભિલાષી
મોક્ષમાર્ગ કી આરાધના કરતે હૈ । જૈસે-આત્મા હૈ ઓર વહ ન
સર્વથા નિત્ય હૈ ઓર ન સર્વથા અનિત્ય હૈ કિન્તુ કથાચિત્ નિત્યા-
નિત્યાત્મક હૈ (૧) હસ પ્રકાર અનેક ધર્મવિશિષ્ટ વસ્તુ કા કથન કરને
વાલી ભાષા હસ કોટિ મે પરિગણિત હોતી હૈ ૧ । જો ભાષા વિરાધિની
હૈ-વસ્તુ કે વિપરીત સ્વરૂપ કો પ્રતિપાદન કરને વાલી હૈ-વહ મૃપા ભાષા
હૈ । હસકો ચોલને વાલા પ્રાણી કબી ભી મુક્તિમાર્ગ કા આરાધક નહી
હો સકતા હૈ । હસ પ્રકાર કી ભાષા મે સદા સર્વજ્ઞ મત સે પ્રતિકૂલતા
રહા કરતો હૈ । જૈસે-આત્મા નહી હૈ । અથવા હૈ ભી તો વહ સર્વથા
નિત્ય હૈ યા સર્વથા અનિત્ય હૈ । અથવા જો ચોર નહી હૈ ઉસકો ‘यह
चोर है’ જેમા કહના । જો ભાષા સત્ય ભી હો-પરન્તુ યદિ ઉસસે દૂસરો
કો પીડા હોતી હો તો વહ ભી હસી મૃપાવાદ મે સમ્મિલિત જાનની ચાહિયે ૨ ।

વિમવાદ ન આવી શકે અને વસ્તુનું જે સ્વરૂપ છે તેને તેવા પ્રકારથી ડહેવા-
વાળી ભાષા સત્ય ભાષા છે આ ભાષાથી મોક્ષાભિલાષી મોક્ષ માર્ગની આરા-
ધના કરે છે જેમ આત્મા છે અને તે સર્વથા નિય નથી તેમ સર્વથા અનિત્ય
પણ નથી પરંતુ કથચિત્ નિત્યાનિયાત્મક છે આ રીતે અનેક ધર્મ વિશિષ્ટ
વસ્તુનું કથન કરવાવાળી ભાષા આ કોટિમા પરિગણીત થાય છે (૧) જે ભાષા
વિરાધિની છે વસ્તુના વિપરીત સ્વરૂપને પ્રતિપાદન કરવાવાળી છે તે મૃપા ભાષા છે
એને બોલનાર પ્રાણી કદી પણ મુક્તિ માર્ગનો આરાધક બની શકતો નથી
આ પ્રકારની ભાષામા સદા સર્વજ્ઞ મતથી પ્રતિકૂળતા રહ્યા કરે છે જેમ-આત્મા
નથી, અથવા છે તો પણ તે સર્વથા નિત્ય છે યા સર્વથા અનિત્ય છે, અથવા જે
ચોર નથી એને ‘आ चोर है’ જેમ કહેવું, જે ભાષા સત્ય પણ હોય-પરંતુ
જે એનાવી બીજાને પીડા થતી હોય તો તે પણ આ મૃપાવાદમા સમ્મિલિત

યા તુ આરાધનવિરાધની સા સત્યમૃપા-આરાધની ચાસૌ વિરાધની ચ આરાધનવિરાધની, રૂપધારયત્વાત્ પુનઃપ્રાપ્તઃ । યથાસ્થિતયસ્તુતત્ત્વાભિગ્રાપિની પ્રિવરીતયસ્ત્વભિગ્રાપિની ચેત્યુભયસ્યમાત્રા સત્યામૃપા । યથા-રુસ્મિન્નગરે પશ્ચાત્સુ દારકેષુ જાતેષુ એવમભિગ્રીયતે ' અસ્મિન્નગરેઽથ દશ દારકા જાતાઃ ' ઇતિ સા આરાધનવિરાધની । ઇય હિ પશ્ચાન્ના દારકાણા યજ્ઞન્મ, તાત્પર્યશેન સવાદન સંભવાદારાધની, દશ ન પૂર્યન્તે ઇત્યેતાત્પર્યશેન ત્રિસાદસભગાદ્ વિરાધની ભવતિ । યદ્વા-શ્વસ્તે શત દાસ્યામીત્યભિગ્રાય પશ્ચાશ્વસ્ત્યપિ દત્તેષુ લોકે મૃપાત્માદર્શનાત્, અદત્તેષ્વેચ મૃપાત્સિદ્ધે, સર્વથા પ્રદાનક્રિયાઽભાવેન સર્વથાન્યત્યયાત્ ।

જો ભાષા આરાધની બી હો ઓર વિરાધિની હો વહ સત્યમૃપા ભાષા હૈ । સત્યભાષા કા નામ આરાધિનો હૈ ઓર મૃપાભાષા કા નામ વિરાધિની હૈ । ઇન દોનોં સ્વરૂપવાલી જો ભાષા હૈ વહ સત્યામૃપા ભાષા હૈ જૈસે યહ કહના કિ આજ ઇસ ગાંવ મે દશ ચાલક ઉત્પન્ન હુઈ હૈં । ડસ ગાંવ મેં પાચ હી ચાલક ઉત્પન્ન હુઈ થે । તવ એસા કહના સત્યામૃપા સ્વરૂપ ઇસલિયે હૈ, કિ દશ કે કહને મેં પાચ કા અન્તર્ભાવ તો હો હી જાતા હૈ અતઃ ઇતને અશકી અપેક્ષા યહ વચન સત્ય હૈ પરન્તુ દશ ચાલક હુઈ નહીં હૈં ઇતને અશ મે વહ મૃપા હૈ । અથવા એસા કહના કિ “શ્વસ્તે શત દાસ્યામિ” મેં કલ તુમ્હેં સો (૧૦૦) રૂપયે દૂગા । ઇસમેં સો રૂપયે ન દેકર વહ યદિ પચાસ રૂપયે હો દે દેતા હૈ તો ઇમપ્રકાર કે વ્યવહાર કો લોક મે અસત્ય મે પરિગણિત નહીં કિયા જાતા હૈ । જિતના ભાગ નહીં દિયા ગયા હૈ ડસી મે અસત્યતા આતી હૈ । જો યદિ વહ ચિલકુલ ન દેતા તો યહ ભાષા

જાણવી જોઈ એ (૨) જે ભાષા આરાધની પણ હોય અને વિરાધની પણ હોય તે સત્યામૃપા ભાષા છે સત્યભાષાનું નામ આરાધિની છે અને મૃપા ભાષાનું નામ વિરાધિની છે આ બન્ને સ્વરૂપવાળી જે ભાષા છે તે સત્યામૃપા ભાષા છે જેમ એવું કહેવું કે, આજ આ ગામમાં ૧૦ બાળક જન્મ્યા છે કોઈ ગામમાં પાંચ જ બાળક જન્મ્યા હતા ત્યારે એવું કહેવું મત્યામૃપા સ્વરૂપ આ માટે છે કે, દશના કહેવામાં પાંચનો અંતર્ભાવ તો થઈ જાય છે આથી આટલા અશની અપેક્ષા આ વચન સત્ય છે પરંતુ ઇસ બાળક જન્મ્યા નથી એટલા અશે એ મૃપા છે અથવા એમ કહેવું કે હું “જાલે તમને સો રૂપીયા આપીશ, ” આમાં સો ન આપના જે ૫૦ રૂપીયા પણ આપે તો આ પ્રદારના વ્યવહારમાં લોકોમાં અસત્ય બોલનાર તરીકેની ગણના નથી થતી, જેટલો ભાગ આપવામાં ન આવ્યો એટલા પુરતી એમાં અસત્યતા આવે છે, પણ ~

યા તુ નૈવાસત્યા નાપિ સત્યા સા અમત્યામૃષા નામ ચતુર્થીભાષાવ્યવહારરૂપા ।
તત્ર પ્રથમા ચતુર્થી ચ ભાષા ભાષણીયા । ચતુર્થી-અસત્યામૃષા ભાષા-અમન્ય-
વ્યાદિભેદયુક્તા । તત્ર કોઽસાત્રામન્યવ્યાદિભેદ ? ઉચ્યતે-અયમર્થો ભગવત્યામુક્તઃ ।
યત્ર-“અહ ભતે ! આસદ્સામો સદ્સામો ચિદ્વિસ્સામો નિસીડ્સામો તુયદ્વિસ્સામો ।
આમતણિ આણવણી, જાયણિ તદ્દ પુચ્છણી ય પણવણી ।
પચ્ચસ્વાણી ભાસા, ભાસા ઇચ્છાણુલોમા ય ॥ ૧ ॥
અણભિગ્ગહિયા ભાસા, ભાસા ય અભિગ્ગહમ્મિ વોદ્ધન્વા ।
સમયકરણી ભાસા, વોયડમન્વોયડા ચેવ ॥ ૨ ॥
પન્નવણી ણ દસા, ન દસા ભાસા મોસા ? ।

મૃષા મેં ફી અન્તર્ભૂત હો જાનો (૩) । જો ન સત્ય છે, ઔર ન અસત્ય
હૈ એમી ભાષા કા નામ અસત્યામૃષા-અર્થાત્ વ્યવહાર ભાષા હૈ ૪ ।
इनमें प्रथम एवं चतुर्थ भाषा बोलने योग्य है । चौथी जो असत्यामृषा
भाषा है वह आमन्त्रणी आदि भेदों से अनेक प्रकार की कही गई है ।
इसी विषय को भगवान ने भगवतीसूत्र में कहा है-

अह भते ! आसदस्सामो सदस्सामो चिद्विस्सामो निसीडस्सामो
तुयद्विस्सामो ।

આમતણિ આણવણી, જાયણિ તદ્દ પુચ્છણી ય પણવણી ।
પચ્ચક્કસ્વાણી ભાસા, ભાસા ઇચ્છાણુલોમા ય ॥ ૧ ॥
અણભિગ્ગહિયા ભાસા, ભાસા ય અભિગ્ગહમ્મિ વોદ્ધન્વા ।
સસયકરણી ભાસા, વોયડમન્વોયડા ચેવ ॥ ૨ ॥
પન્નવણી ણ દસા, ન દસા ભાસા મોસા ? ।

ન હેત તો એ ભાષા અપામા જ અતર્ભૂત બની બાત (૩) જે ન સત્ય છે અને
ન અસત્ય છે એવી ભાષાનુ નામ અસત્યામૃષા-અર્થાત્ વ્યવહાર ભાષા છે (૪)
આમા પ્રથમ અને ચોવી ભાષા બોલવા યોગ્ય છે ચોવી જે અસત્યામૃષા ભાષા
છે, તેને આમત્રણી આદિ ભેદોથી અનેક પ્રકારની કહેવામા આવે છે આ વિષયને
ભગવાને ભગવતી સૂત્રમા કહેલ છે-

अह भते आसदस्सामो सदस्सामो चिद्विस्सामो निसीडस्सामो तुयद्विस्सामो ।

આમતણિ આણવણી, જાયણિ તદ્દ પુચ્છણી ય પણવણી ।

પચ્ચક્કસ્વાણી ભાસા, ભાસા ઇચ્છાણુ લોમાય ॥ ૧ ॥

અણભિગ્ગહિયા ભાસા, ભાસા ય અભિગ્ગહમ્મિ વોદ્ધન્વા ।

સસયકરણી ભાસા, વોયડમન્વોયડા ચેવ ॥ ૨ ॥

પન્નવણી ણ દસા, ન દસા ભાસા મોસા ? ।

હતા ! ગોયમા ! આમહસ્સામો ત ચેવં જાવ ન ણસા માસા મોસા ।

(મં ૧૦ શં ૩ ઉં ૪૦૩ સૂં)

છાયા--અથ મદન્ત ! આશયિષ્યામહે શયિષ્યામહે સ્થાસ્યામઃ નિપત્સ્યામઃ ત્યગ્વર્તયિષ્યામઃ ।

આમન્ગણી આજ્ઞાપની યાચની તથા પ્રચ્છની ચ પ્રજ્ઞાપની ।

પ્રત્યાખ્યાની ભાષા, ભાષા ઇચ્છાનુલોમા ચ ॥ ૧ ॥

અનભિગૃહીતા ભાષા, ભાષા આભિગ્રહે ગોઢવ્યા ।

સશયકરણી ભાષા, વ્યાકૃતા અવ્યાકૃતા ચેવ ॥ ૨ ॥

પ્રજ્ઞાપનો સ્વલુ એવા, નૈવા ભાષા મૃષા ? ।

હત ! ગૌતમ ! આશયિષ્યામહે તદેવ યાત્ નૈવા ભાષા મૃષા ।

વ્યાખ્યા--'અથ' એટલે પ્રશ્નાર્થકું । મદન્ત ! હે ભગવન્ ! દ્વયેવ શ્રી મહાવીર ગૌતમઃ પૃચ્છતિ--આશ્રયિષ્યામહે=આશ્રયણીય યસ્તુ સ્વીકરિષ્યામ, શયિષ્યામહે=વિશેષતઃ શયન કરિષ્યામહે, સ્થાસ્યામઃ--ઊર્ધ્વસ્થાનેન સ્થાસ્યામ., નિપત્સ્યામ.=વપવેશ્યામ. । ત્યગ્વર્તયિષ્યામઃ--સસ્તારકે પાર્થપરિવર્તન કરિષ્યામઃ, યદ્વા--આશ્રયિષ્યામ.=આશ્રયણીય સ્થાનાદિક સ્વીકરિષ્યામઃ । इत्यादिका भाषा किं प्रज्ञापनी ? इत्यन्वय. इदमुपलक्षणम् । एवजातीया भाषाविशेषाः किं प्रज्ञापनोरूपाः ? इति भावः ।

હતા ! ગોયમા ! આસહસ્સામો ત ચેવં જાવ ન એસા માસા મોસા (મં. ૧૦ શં ૩ ઉં ૪૦૩ સૂત્ર)

ભગવાન મહાવીર સે ગૌતમ પૂછતે હૈં કિ-હે ભગવન્ ! હમ આશ્રય યોગ્ય વસ્તુ કા આશ્રય લેંગે, શયન કરેંગે, ગ્વહે રહેંગે, ગ્રેઠેંગે, કરવટ બદલેંગે इत्यादिक भाषा, तथा आमन्गणी आदि भाषा क्या प्रज्ञापनी भाषा है ? यह भाषा मृषा नहीं है ? । आमन्गणी आदि भाषाओं के नाम ये हैं--१ आमन्गणी, २ आज्ञापनी, ३ याचनी, ४ प्रच्छनी, ५ प्रज्ञापनी, ६ प्रत्याख्यानी, ७ इच्छा नुलोमा, ८ अनभिगृहीता, ९ अभिगृहाता, १० सशयकरणी, ११ व्याकृता, १२ अव्याकृता । इस प्रकार गौतम स्वामी के पूछने पर भगवान् उत्तर

હતા ગોયમા ! આસહસ્સામો તચેવં જાવ ન એસા માસા (મં ૧૦ શં ૩ ઉં ૪૦૩ સૂત્ર)

ભગવાન મહાવીરને ગૌતમ પૂછે છે કે હે ભગવાન ! અમે સુઇશુ, વધુ સુઇશુ, ઉભા રહિશુ, બેસશુ, કરવટ બદલશુ, ઇત્યાદિક ભાષા તથા આમન્ગણી આદિ ભાષા શુ પ્રજ્ઞાપની ભાષા છે ? આ ભાષા મૃષા નથી ?

આમન્ગણી આદિ ભાષાઓના નામ આ છે--૧ આમન્ગણી ૨ આજ્ઞાપની ૩ યાચની ૪ પ્રચ્છની ૫ પ્રજ્ઞાપની ૬ પ્રત્યાખ્યાની ૭ ઇચ્છાનુલોમા ૮ અનભિગૃહીતા ૯ અભિગૃહીતા, ૧૦ સશયકરણી, ૧૧ વ્યાકૃતા, ૧૨ અવ્યાકૃતા આ ગૌતમ

तत्र-आमन्त्रणी-यथा 'हे साधो।' इत्यादि । एषा च क्रिञ्च वस्तुनोऽविद्या-
यकृत्वादननिषेधकस्याच सत्यादिभाषात्रयलक्षणप्रयोगतथाऽसत्यामृषा व्यन्हाररूपा । १।

आज्ञापनी-कार्ये परस्य प्रवर्तनी यथा "इदं कुरु" "इदं मा कुरु"
इत्यादि । एषा च निर्दिष्टकार्यप्रवर्तकत्वाददुष्टविश्लेसासद्भावाच्चाऽसत्यामृषा ।
एवमन्यत्रापि भावनीयम् ॥ २ ॥

याचनी-अनिर्दिष्टस्तुविशेषस्य देहीत्येवं याचनरूपा । यथा-
"मिक्षा देहि" ॥ ३ ॥

प्रच्छनी-अविज्ञातस्य मद्विग्रहस्य सार्थस्य ज्ञानार्थं प्रच्छनम् । यथा-
"स्थमेतत्" ? ॥ ४ ॥

देते हैं कि हे गौतम ! पूर्वोक्त प्रकार को भाषा प्रज्ञापनी भाषा है, किन्तु
यह भाषा मृषा नहीं है । आमन्त्रणी आदि भाषाओं का अर्थ कहते ह-

आमन्त्रणी-'हे साधो !' इत्यादि । यह किसी वस्तु की अविधायक
एव अनिषेधक होने से, तथा सत्यादि तीन भाषा के लक्षण से रहित
होने से असत्यामृषास्वरूप व्यवहार भाषा है १ । आज्ञापनी-दूसरे को
कार्य में प्रवृत्त कराने वाली भाषा आज्ञापनी भाषा है । जैसे-'यह करो,
यह मत करो' इत्यादि । यह भाषा निर्दिष्टकार्य में प्रवर्तक होने से तथा
निर्दोष विवक्षा के सद्भाव से असत्यामृषा-स्वरूप है २ । याचनी-"मिक्षा
दो" इस प्रकार की याचनस्वरूप भाषा याचनी भाषा है ३ । प्रच्छनी-
अविज्ञात-अर्थात्-विना जाने हुए विषय को, अथवा सद्विग्रह अर्थात्-
सदेहयुक्त विषय को जानने के लिये जो पूछना वह प्रच्छनी भाषा है ४ ।

स्वाभीता पुछवाधी लगवान उत्तर दे छे ठे छे गौतम पूर्वोक्त प्रकारनी भाषा प्रज्ञा
पनीभाषा छे परंतु आ भाषा मृषा नथी आमन्त्रणी वगैरे भाषाओंना अर्थ छे छे छे
अमन्त्रणी-हे साधो । इत्यादि । आ ठाढ़ वस्तुनी अविधायक अने अनिषेधक
छेवाधी, तथा सत्यादि भाषात्रयना लक्षणुधी रहित छेवाधी असत्यामृषा स्वरूप व्यव
हार भाषा छे १ आज्ञापनी-णीजने कार्यमा प्रवृत्त करववावाणी भाषा आज्ञापनी
भाषा छे जेम-आ करो, आ न करो, इत्यादि । आ भाषा निर्दिष्टकार्यमा प्रवर्तक
छेवाधी तथा निर्दोष विवक्षाना सद्भावधी असत्यामृषा स्वरूप छे २ याचनी-
"मिक्षादो" आ प्रकारनी याचना स्वरूप भाषा याचनीभाषा छे ३ प्रच्छनी-
अविज्ञात, अर्थात् ज्ञाया वगरना विषयनी अथवा -सद्विग्रह अर्थात्-सदेहयुक्त
विषयने ज्ञाववा भाटे जे पूछव ते पुछनि भाषा छे ४ प्रज्ञापनी-शिष्यने उप-

પ્રજ્ઞાપની-ચિનયસ્વોપદેશદાનરૂપા, અર્થગોષ્ઠિકા ભાષા, યથા-હિંસાપ્રવૃત્તો-
ન્નત્તદુઃખભાગી ભવતિ ” ઇત્યાદિ । યથા યા-પ્રાણિવધાન્નિટ્ટાઃ પ્રાણિનો ભવે
ભવે દીર્ઘાયુષો નીરોગાથ ભવન્તિ । ઉક્તચ--

પાણિવહાઽ નિયત્તા, દ્વવતિ દીઠાઽ યા ઝરોગા ય ।

એસ મર્દ પન્નત્તા, પન્નવળી વીયરાગેહિ ॥ ૧ ॥ ૫ ॥

ત્રાયા-પ્રાણિવધાદ્ નિટ્ટા, ભવન્તિ દીર્ઘાયુષઃ અરોગાશ્ચ ।

એવા મતિઃ પ્રજ્ઞમા, પ્રજ્ઞાપની યીતરાગે ॥ ૧ ॥

પ્રત્યાર્થ્યાનીભાષા-યાચમાનસ્ય પ્રતિપેધ વચનમ્ । યથા-મર્યાદાતિરિક્ત વસ્ત્ર
પાત્ર વા યાચમાન શિષ્ય પ્રતિ ગુરુરુદતિ--“અધિક વસ્ત્ર પાત્ર વા ન દીયતે” ઇતિ ॥૬॥

પ્રજ્ઞાપનો-શિષ્ય જો ઉપદેશ દેને સ્વરૂપ જો ભાષા હોતી છે કિ જિસસે
ઉસે અર્થ કા અવગોષ્ઠ હોતા છે ઉત્તર કા નામ પ્રજ્ઞાપની ભાષા છે । જૈસે--“જો
હિંસા મેં પ્રવૃત્ત હોતા છે ત્હ અન્નત દુઃખ કા ભાગી હોતા છે ” અથવા
જો પ્રાણિવધ સે દૂર રહતે છે વે મત્ર મત્ર મેં દીર્ઘ આયુ પાતે છે તથા
નિરોગ શરીર હોતે છે ૫ । ઉક્તચ--

“પાણિવહાઽ નિયત્તા, દ્વવતિ દીઠાઽ યા ઝરોગા ય ।

એસ મર્દ પન્નત્તા, પન્નવળી વીયરાગેહિ ॥ ”

પ્રત્યાખ્યાની-ગુરુ મહારાજ કે પાસ યાચના કરતે હુવ શિષ્ય કે
લિયે જો નિપેધાત્મક ભાષા કા પ્રયોગ હોતા છે ત્હ પ્રત્યાર્થ્યાની ભાષા છે,
જૈસે-મર્યાદા સે અતિરિક્ત વસ્ત્ર ણ્વ પાત્ર જો યાચને વાલે શિષ્ય જો
ગુરુ મહારાજ કહતે છે કિ-મર્યાદા સે અધિક વસ્ત્ર વ પાત્ર નહીં દિયા
જાતા છે ” ઇત્યાદિ ૬ । ઇચ્છાનુલોમા-પ્રતિપાદન કરને વાલે કી અર્થાત્

દેશ આપવા સ્વરૂપ જે ભાષા હોય છે તે જેનાથી તેને અર્થનો અવગોષ્ઠ થાય છે
એતુ નામ પ્રજ્ઞાપનીભાષા છે જેમ--“જે હિંસામા પ્રવૃત્ત બને છે તે અન્નત
દુઃખનો ભાગી થાય છે ” અથવા જે પ્રાણી વધથી દૂર રહે છે તે લવોલવમા
દીર્ઘાયુ લોગવે છે તથા શરીર નિરોગી રહે છે ૫ કહ્યું છે કે--

“પાણિવહાઽ નિયત્તા, દ્વવતિ દીઠાઽ યા ઝરોગા ય ।

એસ મર્દ પન્નત્તા, પન્નવળી વીયરાગેહિ ॥ ”

પ્રત્યાખ્યાની-ગુરુ મહારાજની પાસે યાચના કરનાર શિષ્યને માટે જે
નિપેધાત્મક ભાષાનો પ્રયોગ હોય છે તે પ્રત્યાખ્યાની ભાષા છે જેમ-મર્યાદાથી
અતિરિક્ત વસ્ત્ર અને પાત્રની યાચના કરનાર શિષ્યને ગુરુ મહારાજ કહે છે કે
મર્યાદાથી વધુ વસ્ત્ર અને પાત્ર દેવામા આવતુ નથી (૮) ઇત્યાદિ । ઇચ્છાનુલોમા-

इच्छानुलोमा-प्रतिपादयितुर्था उच्छा तदनुलोमा=तदनुकूला । यथा शुभकार्ये प्रेरितस्य “ एवमस्तु ममाप्यभिप्रेतमेतत् ” एव रूपा, यथा वा रुधित् किञ्चित् शुभ कार्यमारभमाणः क्वचन पृच्छति, स प्राह-‘ भवान् करोतु ममाप्येतदभिप्रेतम् ’ इति । यथा वा केनचित् रुधिरुक्त-“ सायुसकाश गच्छाम् ” स उदति-एवमस्तु इति॥७॥

अभिगृहीता-अर्थमनभिगृह्य योन्यते ‘ डित्यादिवत् ’ । अथवा-अन-भिगृह्य यत्र न प्रतिनियतार्थावधारणम् । यथा-उद्गुप्तार्थेष्ववस्थितेषु रुधित् क्वचन पृच्छति-किमिदानीं करोमि ?, स प्राह-‘ यत् रोचते तत् कुरु ’ इति ॥ ८ ॥

अभिगृहीता-अर्थमभिगृह्य योन्यते-इद वस्त्रपात्रादिक उर्मोपकरणम्, अथवा

પ્રેરક કી ડચ્છા કે અનુકૂલ જો માપા બોલી જાતી હૈ વહ ‘इच्छानुलोमा’ માપા હૈ-જૈસે કોઈ કિમી કો કિમી શુભ કાર્યમે પ્રેરણા કરે તપ વહ કહે કિ ‘ ટીક હૈ યહ મુઝે મી અમિલપિન હૈ ’ । અથવા કોઈ કિસી શુભ કાર્ય કા પ્રારંભ કરતે હુગ કિસી કો પૂછે તો વહ કહે કિ-કરો યહ મુઝે મી પસદ હૈ । અથવા-કોઈ ણેસા કહે-‘ મે સાધુ કે પાસ જારહા હુ ’ તો સુનને ચાલા કહતા હૈ કિ અચ્છા જાઓ ૭ । અનભિગૃહીતા-અર્થશૂન્ય-ડિત્યડવિત્યાદિ શબ્દો કા બોલના । અથવા જિસમે કિસી એક અર્થ કા નિશ્ચય ન હો જૈસે-ગ્રહનસે કાર્યો કે ઉપસ્થિત હોને પર કોઈ કિસો સે જવ યહ પ્રગટા હૈ કિ-‘ કહો મે ઇસ સમય કૌનસા કામ કરૂં ? ’ તો વહ કહતા હૈ કિ-જો તુમ્હેં ચ્ચે સો કરો ’ । ઇસ પ્રકાર કી માપાકા નામ અનભિગૃહીતા માપા હૈ ૮ । અભિગૃહીતા-અર્થ કો લક્ષ્ય કરકે જિસ માપાકા પ્રયોગ કિયા જાતા હૈ વહ અભિગૃહીતા માપા હૈ-જૈસે યે વસ્ત્ર પાત્રાદિક ધર્મ કે ઉપકરણ હુ ’ । અથવા ‘ ઇસ

પ્રતિપાદન ઠરવાવાળાનાં અર્થાત્-પ્રેરકનાં ડિઠાને અગુણ જે ભાપા બોલાય છે તે ‘इच्छानुलोमा’ ભાપા છે જેમ-કોઈ કોઈને કોઈ શુભ કાર્યમા પ્રેરણા કરે ત્યારે કહે કે ઠીક છે એ મારી પણ અભિગ્રાપા છે અથવા-કોઈ શુભ કાર્યનો પ્રારંભ કરતા કોઈને પૂછે તો તે કહે કે-કરો એ મને પણ પસદ છે અથવા કોઈ એમ કહે કે હું સાધુની પાસે જઈ રહ્યો છું તો સાલગનાર કહે કે, સાડે બવ ૭ અનભિગૃહિતા-અર્થશૂન્ય-“ डित्य डवित्यादि ” શબ્દ બોલવો અથવા જેમા કોઈ એક અર્થનો નિશ્ચય ન હોય, જેમ-ધણા કામો ઉપસ્થિત થતા કોઈ બીજાને ત્યારે એ પૂછે કે, કહો હું આ વખતે કયું કામ કરે, તો તે કહે છે કે, જે તમને રૂચે તે કરો આ પ્રકારની ભાષાનું નામ અનભિગૃહિતા ભાષા છે ૮ અભિગૃહીતા-અર્થનું લક્ષ્ય ઠરીને જે ભાષાનો પ્રયોગ ઠરવામા આવે છે તે ‘अभिगृहिता’ ભાષા છે જેમ-“ આ વસ્ત્ર પાત્રાદિક ધર્મના ઉપકરણ છે ” અથવા ‘ આ સમયે

પ્રજ્ઞાપની-ચિનયસ્યોપદેશનરૂપા, અર્થગોપિકા ભાષા, યથા-હિસાપદ્ધતો
જનન્તદુઃસ્વભાગી ભવતિ ” ઇત્યાદિ । યથા સા-પ્રાણિવધાન્નિવૃત્તાઃ પ્રાણિનો મથે
મથે દીર્ઘાયુષો નીરોગાથ ભવન્તિ । ઉક્તચ--

પાણિવહાઽ નિયત્તા, હવતિ દીઘાઽ યા ડરોગા ય ।

એસ મઈ પન્નત્તા, પન્નવળી વીયરાગેહિ ॥ ૧ ॥ ૫ ॥

ઝાયા-પ્રાણિવધાદ્ નિયત્તા, ભવન્તિ દીર્ઘાયુષઃ ડરોગાચ ।

એવા મતિઃ પ્રજ્ઞા, પ્રજ્ઞાપની ચીતરાગૈઃ ॥ ૧ ॥

પ્રત્યાખ્યાની ભાષા-યાચમાનસ્ય પ્રતિપેધ ડચનમ્ । યથા-મર્યાદાતિરિક્ત વસ્ત્ર
પાત્ર વા યાચમાન શિષ્ય પ્રતિ ગુરુદતિ-“અધિક વસ્ત્ર પાત્ર વા ન દીયતે” ઇતિ ॥ ૬ ॥

પ્રજ્ઞાપનો-શિષ્ય કો ઉપદેશ દેને સ્વરૂપ જો ભાષા હોતી હૈ કિ જિસસે
ઉસે અર્થ કા અવરોધ હોના હૈ ઉસકા નામ પ્રજ્ઞાપની ભાષા હૈ । જૈસે-“જો
હિસા મે પ્રવૃત્ત હોતા હૈ વહ અનન્ત દુઃસ્વ કા ભાગી હોતા હૈ ” અથવા
જો પ્રાણિવધ સે દૂર રહતે હૈં વે મત્ર મત્ર મે દીર્ઘ આયુ પાતે હૈં તથા
નિરોગ શરીર હોતે હૈં ૫ । ઉક્તચ—

“પાણિવહાઽ નિયત્તા, હવતિ દીઘાઽ યા ડરોગા ય ।

એસ મઈ પન્નત્તા, પન્નવળી વીયરાગેહિ ॥ ”

પ્રત્યાખ્યાની-ગુરુ મહારાજ કે પામ યાચના કરતે હુઞ શિષ્ય કે
લિપે જો નિપેધાત્મક ભાષા કા પ્રયોગ હોતા હૈ વહ પ્રત્યાખ્યાની ભાષા હૈ,
જૈસે-મર્યાદા સે અતિરિક્ત વસ્ત્ર ણ્વ પાત્ર કો યાચને વાલે શિષ્ય કો
ગુરુ મહારાજ કહતે હૈં કિ-મર્યાદા સે અધિક વસ્ત્ર વ પાત્ર નહીં દિયા
જાતા હૈ ” ઇત્યાદિ ૬ । ઇત્થાનુલોમા-પ્રતિપાદન કરને વાલે કી અર્થાત્

દેશ આપવા સ્વરૂપ જે ભાષા હોય છે તે જેનાથી તેને અર્થનો અવરોધ થાય છે
એનું નામ પ્રજ્ઞાપનીભાષા છે જેમ-“જે હિસામા પ્રવૃત્ત બને છે તે અનન્ત
દુઃખનો ભાગી થાય છે ” અથવા જે પ્રાણી વધથી દૂર રહે છે તે બલોભવમા
દીર્ઘાયુ લોગવે છે તથા શરીરે નિરોગી રહે છે ૫ કહ્યું છે કે—

“પાણિવહાઽ નિયત્તા, હવતિ દીઘાઽ યા ડરોગા ય ।

એસ મઈ પન્નત્તા, પન્નવળી વીયરાગેહિ ॥ ”

પ્રત્યાખ્યાની-ગુરુ મહારાજની યાસે યાચના કરનાર શિષ્યને માટે જે
નિપેધાત્મક ભાષાનો પ્રયોગ હોય છે તે પ્રત્યાખ્યાની ભાષા છે જેમ-મર્યાદાથી
અતિરિક્ત વસ્ત્ર અને પાત્રની યાચના કરનાર શિષ્યને ગુરુ મહારાજ કહે છે કે
મર્યાદાથી વધુ વસ્ત્ર અને પાત્ર દેવામા આવતું નથી (૨) ઇત્યાદિ ! ઇત્થાનુલોમા-

इच्छानुलोमा-प्रतिपादयितुं इच्छा तदनुलोमा=तदनुकूल। यथा शुभकार्ये प्रेरितस्य “ एवमस्तु ममाप्यभिप्रेतमेतत् ” एव रूपा, यथा वा रुधित् किञ्चित् शुभ कार्यमारभमाणः क्वचन पृच्छति, स प्राह-‘ भवान् करोतु ममाप्येतदभिप्रेतम् ’ इति। यथा वा केनचित् कश्चिदुक्त-“ सायुसकाश गच्छाम ” स उदति-एवमस्तु इति॥७॥

अभिगृहीता-अर्थमनभिगृह्य योज्यते ‘ इत्थदिवत् ’। अथवा-अनभिगृह्य यत्र न प्रतिनियतार्थानुधारणम्। यथा-उहुपुण्यैष्वस्थितेषु रुधित् क्वचन पृच्छति-किमिदानीं करोमि ?, स प्राह-‘ यत् रोचते तत् कुरु ’ इति ॥ ८ ॥

अभिगृहीता-अर्थमभिगृह्य योज्यते-इद वસ્ત્રપાત્રાદિક ઝમોપકરણમ્, અથવા પ્રેરક કી ઇચ્છા કે અનુકૂલ જો માપા ચોલી જાતી હૈ વહ ‘इच्छानुलोमा’ માપા હૈ-જૈસે કોઈ કિસ્મી કો કિસ્મી શુભ કાર્યમે પ્રેરણા કરે તવ વહ કહે કિ ‘ ટીક હૈ યહ સુઝે મી અભિલપિત હૈ ’। અથવા કોઈ કિસી શુભ કાર્ય કા પ્રારંભ કરતે હુગ કિસી કો પૂઠે તો વહ કહે કિ-કરો યહ સુઝે મી પસદ હૈ। અથવા-કોઈ ણેસા કહે-‘ મૈ સાયુ કે પાસ જા રહા હુ ’ તો સુનને વાલા કહતા હૈ કિ અચ્છા જાઓ ૭। અનભિગૃહીતા-અર્થશુન્ય-इत्थदिवत्આદિ શબ્દો કા ચોલના। અથવા જિમમે કિસી ણક અર્થ કા નિશ્ચય ન હો જૈસે-અહતસે કાર્યો કે ઉપસ્થિત હોને પર કોઈ કિસો સે જવ યહ પૂઠતા હૈ કિ-‘ કહો મૈ ઇસ સમય કૌનસા કામ કરૂં ? ’ તો વહ કહતા હૈ કિ-જો તુમ્હેં રૂચે સો કરો ’। ઇસ પ્રકાર કી માપાકા નામ અનભિગૃહીતા માપા હૈ ૮। અભિગૃહીતા-અર્થ કો લક્ષ્ય કરકે જિસ માપાકા પ્રયોગ કિયા જાતા હૈ વહ અભિગૃહીતા માપા હૈ-જૈસે યે વસ્ત્ર પાત્રાદિક ધર્મ કે ઉપકરણ હુ ’। અથવા ‘ ઇસ

પ્રતિપાદન કરવાવાળાનાં અર્વાત-પ્રેરકનાં ઈચ્છાને અનુકૂળ જે ભાષા બોલાય છે તે ‘इच्छानुलोमा’ ભાષા છે જેમ-કોઈ કોઈને કોઈ શુભ કાર્યમા પ્રેરણા કરે ત્યારે કહે કે ઠીક છે એ મારી પણ અભિલાષા છે અથવા-કોઈ શુભ કાર્યનો પ્રારંભ કરતા કોઈને પૂછે તો તે કહે કે-કરો એ મને પણ પસદ છે અથવા કોઈ એમ કહે કે હું સાધુની પાસે જઈ રહ્યો છું તો સાલગનાર કહે કે, સારૂ જાવ ૭ અનભિગૃહીતા-અર્થશુન્ય-“ इत्थदिवत्आदि ” શબ્દ બોલવો અથવા જેમા કોઈ એક અર્થનો નિશ્ચય ન હોય, જેમ-ધણા કામો ઉપસ્થિત થતા કોઈ ખીજને જ્યારે એ પૂછે છે કે, કહો હું આ વખતે કયું કામ કરું, તો તે કહે છે કે, જે તમને રૂચે તે કરો આ પ્રકારની ભાષાનું નામ અનભિગૃહીતા ભાષા છે ૮ અભિગૃહીતા-અર્થનું લક્ષ્ય કરીને જે ભાષાનો પ્રયોગ કરવામા આવે છે તે ‘અભિગૃહીતા’ ભાષા છે જેમ-“ આ વસ્ત્ર પાત્રાદિક ધર્મના ઉપકરણ છે ” અથવા ‘ આ સમયે

પ્રજ્ઞાપની-વિનયસ્યોપદેશદાનરૂપા, અર્થચોરિકા ભાષા, યથા-હિંસાપ્રવૃત્તો-
જનન્તદુઃસ્વભાગી ભવતિ ” ઇત્યાદિ । યથા યા-પ્રાણિવધાન્નિવૃત્તાઃ પ્રાણિનો ભવે
ભવે દીર્ઘાયુષો નીરોગાશ્ચ ભવન્તિ । ઉક્તચ--

પાણિવહાઽ નિયત્તા, હવતિ દીઠાઽ યા ઝરોગા ય ।

એસ મરૂં પન્નત્તા, પન્નગ્ગી વીયરાગેહિં ॥ ૧ ॥ ૫ ॥

ઝાયા-પ્રાણિવધાઽ નિવૃત્તા, ભવન્તિ દીર્ઘાયુષઃ અરોગાશ્ચ ।

એવા મતિઃ પ્રજ્ઞા, પ્રજ્ઞાપની ચીતરાગૈઃ ॥ ૧ ॥

પ્રત્યાખ્યાનીભાષા-યાચમાનસ્ય પ્રતિપેદ વચનમ્ । યથા-મર્યાદાતિરિક્ત વસ્ત્ર
પાત્ર વા યાચમાન શિષ્ય પ્રતિ ગુરુર્હતિ-“અધિક વસ્ત્ર પાત્ર વા ન દીયતે” ઇતિ ॥૬॥

પ્રજ્ઞાપનો-શિષ્ય કો ઉપદેશ દેને સ્વરૂપ જો ભાષા હોતી છે કે જિસસે
ઉસે અર્થ કા અવગ્રોધ હોતા છે ઉમકા નામ પ્રજ્ઞાપની ભાષા છે । જૈસે-“ જો
હિંસા મે પ્રવૃત્ત હોતા છે વત્ અનત દુઃસ્વ કા ભાગી હોતા છે ” અથવા
જો પ્રાણિવધ સે દૂર રહતે છે વે ભવ ભવ મે દીર્ઘ આયુ પાતે છે તથા
નિરોગ શરીર હોતે છે ૫ । ઉક્તચ—

“ પાણિવહાઽ નિયત્તા, હવતિ દીઠાઽ યા ઝરોગા ય ।

એસ મરૂં પન્નત્તા, પન્નગ્ગી વીયરાગેહિં ॥ ”

પ્રત્યાખ્યાની-ગુરુ મહારાજ કે પામ યાચના કરતે હુવ શિષ્ય કે
લિયે જો નિપેદાત્મક ભાષા કા પ્રયોગ હોતા છે વત્ પ્રત્યાખ્યાની ભાષા છે,
જૈસે-મર્યાદા સે અતિરિક્ત વસ્ત્ર ણવ પાત્ર કો યાચને વાલે શિષ્ય કો
ગુરુ મહારાજ કહતે છે કે-મર્યાદા સે અધિક વસ્ત્ર વ પાત્ર નહીં દિયા
જાતા છે ” ઇત્યાદિ ૬ । ઇચ્છાનુલોમા-પ્રતિપાદન કરને વાલે કી અર્થાત્

દેશ આપવા સ્વરૂપ જે ભાષા હોય છે તે જેનાથી તેને અર્થનો અવગ્રોધ થાય છે
એવું નામ પ્રજ્ઞાપનીભાષા છે જેમ-“ જે હિંસામાં પ્રવૃત્ત બને છે તે અનત
દુઃખનો ભાગી થાય છે ” અથવા જે પ્રાણી વધથી દૂર રહે છે તે ભવોભવમાં
દીર્ઘાયુ હોય છે તથા શરીર નિરોગી રહે છે ૫ કહ્યું છે કે—

“ પાણિવહાઽ નિયત્તા, હવતિ દીઠાઽ યા ઝરોગા ય ।

એસ મરૂં પન્નત્તા, પન્નગ્ગી ચીયરાગેહિં ॥ ”

પ્રત્યાખ્યાની-ગુરુ મહારાજની પાસે યાચના કરનાર શિષ્યને માટે જે
નિપેદાત્મક ભાષાનો પ્રયોગ હોય છે તે પ્રત્યાખ્યાની ભાષા છે જેમ-મર્યાદાથી
અતિરિક્ત વસ્ત્ર અને પાત્રની યાચના કરનાર શિષ્યને ગુરુ મહારાજ કહે છે કે
મર્યાદાથી વધુ વસ્ત્ર અને પાત્ર દેવામાં આવતું નથી (૧) ઇત્યાદિ । ઇચ્છાનુલોમા-

ઉચ્છાનુલોમા-પ્રતિપાદયિતુર્થા ઇત્ર તદનુલોમા-તદનુકૂલા । યથા શુભકાર્યે પ્રેરિતસ્ય “ એવમસ્તુ મમાપ્યમિપ્રેતમેતત્ ” એવ રૂપા, યથા વા કશ્ચિત્ કિંચિત્ શુભ કાર્યમારભમાણઃ રુચન પૃચ્છતિ, સ પ્રાદ-‘ મવાન્ કરોતુ મમાપ્યેતદમિપ્રેતમ્ ’ ઇતિ । યથા વા કેનચિત્ રુચિદુક્ત-“ સાધુસકાશ ગચ્છામ ” સ પ્રદતિ-એવમસ્તુ ઇતિ ॥ ૭ ॥

અભિગૃહીતા-અર્થમનમિગૃહ્ય યોચ્યતે ‘ ડિત્યાદિવત્ ’ । અથવા-અન-મિગૃહ્યા યત્ર ન પ્રતિનિયતાર્થાવધારણમ્ । યથા-પ્રહુપુર્ણાર્યેષ્વવસ્થિતેષુ રુચિત્ કચન પૃચ્છતિ-કિમિદાની કરોમિ ?, સ પ્રાદ-‘ યત્ રોચતે તત્ કુરુ ’ ઇતિ ॥ ૮ ॥

અભિગૃહીતા-અર્થમમિગૃહ્ય યોચ્યતે-ઇદ વસ્ત્રપાત્રાદિક ધર્મોપકરણમ્, અથવા પ્રેરક કી ઉચ્છા કે અનુકૂલ જો માપા મોલી જાતી હૈ વહ ‘ ઉચ્છાનુલોમા ’ માપા હૈ-જૈસે કોઈ કિસી કો કિમી શુભ કાર્યમે પ્રેરણા કરે તત્ર વહ કહે કિ ‘ ટીક હૈ યદ્ર મુઝે મી અમિલપિત હૈ ’ । અથવા કોઈ કિસી શુભ કાર્ય કા પ્રારભ કરતે હુગ કિસી કો પૂઠે તો વહ કહે કિ-કરો યદ્ર મુઝે મી પસદ હૈ । અથવા-કોઈ જેસા કહે-‘ મૈ સાધુ કે પાસ જારહા જ ’ તો સુનને વાલા કહતા હૈ કિ અચ્છા જાઓ ૭ । અનમિગૃહીતા-અર્થશૂન્ય-ડિત્યડવિત્યાદિ શબ્દો કા બોલના । અથવા જિમમે કિસી એક અર્થ કા નિશ્ચય ન હો જૈસે-પ્રત્યક્ષે કાર્યો કે ઉપસ્થિત હોને પર કોઈ કિસી સે જવ યદ્ર પૂછતા હૈ કિ-‘ કહો મૈ હસ સમય કૌનસા કામ કરૂં ? ’ તો વહ કહતા હૈ કિ-જો તુમ્હેં સ્વે સો કરો ’ । હસ પ્રકાર કી માપાકા નામ અનમિગૃહીતા માપા હૈ ૮ । અમિગૃહીતા-અર્થ કો લક્ષ્ય કરકે જિસ માપાકા પ્રયોગ કિયા જાતા હૈ વહ અમિગૃહીતા માપા હૈ-જૈસે યે વસ્ત્ર પાત્રાદિક ધર્મ કે ઉપકરણ હૈ ’ । અથવા ‘ હસ

પ્રતિપાદન કરવાવાળાની અર્થાત્-પ્રેરકના ઈલાને અનુકૂળ જે ભાષા બોલાય છે તે ‘ ઉચ્છાનુલોમા ’ ભાષા છે જેમ-કોઈ કોઈને કોઈ શુભ કાર્યમા પ્રેરણા કરે ત્યારે કહે કે ઠીક છે એ મારી પણ અભિવાધા છે અથવા-કોઈ શુભ કાર્યનો પ્રારભ કરતા કોઈને પૂછે તો તે કહે કે-કરો એ મને પણ પસદ છે અથવા કોઈ એમ કહે કે હું સાધુની પાસે જઈ રહ્યો છું તો સાભાગનાર કહે કે, સારૂ જાવ ૭ અનમિગૃહીતા-અર્થશૂન્ય-“ ડિત્ય ડવિત્યાદિ ” શબ્દ બોલવો અથવા જેમા કોઈ એક અર્થનો નિશ્ચય ન હોય, જેમ-ઘણા કામે ઉપસ્થિત વત્તા કોઈ બીજાને જ્યારે એ પૂછે કે, કહો હું આ વળતે ઠયુ કામ કરૂં, તો તે કહે કે, જે તમને રૂચે તે કરો આ પ્રકારની ભાષાનું નામ અનમિગૃહીતા ભાષા છે ૮ અમિગૃહીતા-અર્થનું લક્ષ્ય કરીને જે ભાષાનો પ્રયોગ કરવામા આવે છે તે ‘ અમિગૃહીતા ’ ભાષા છે જેમ-“ આ વસ્ત્ર પાત્રાદિક ધર્મના ઉપકરણ છે ” અથવા ‘ આ સમયે

પ્રજ્ઞાપની-ચિનયસ્યોપદેશદાનરૂપા, અર્થયોગિકા ભાષા, યથા-હિંસાપ્રવૃત્તો-
ડનન્તદુઃસ્વભાગી ભવતિ ” ઇત્યાદિ । યથા વા-પ્રાણિવધાન્નિવૃત્તાઃ પ્રાણિનો મવે
મવે દીર્ઘાયુષો નીરોગાશ્ચ ભવન્તિ । ઉક્તચ--

પાણિવહાઽ નિયત્તા, હવતિ દીઠાઽ યા ઝરોગા ય ।

એસ મઈ પન્નત્તા, પન્નણી યીયરાગેહિં ॥ ૧ ॥ ૫ ॥

ઝાયા-પ્રાણિવધાદ્ નિવૃત્તા, ભવન્તિ દીર્ઘાયુષઃ અરોગાશ્ચ ।

એવા મતિ. પ્રજ્ઞાપ્તા, પ્રજ્ઞાપની વીતરાગૈ ॥ ૧ ॥

પ્રત્યાખ્યાની-ભાષા-યાચમાનસ્ય પ્રતિપેધ વચનમ્ । યથા-મર્યાદાતિરિક્ત વસ્ત્ર
પાત્રં વા યાચમાન શિષ્ય પ્રતિ ગુરુરૂદતિ--“અધિક વસ્ત્ર પાત્ર વા ન દીયતે” ઇતિ ॥૬॥

પ્રજ્ઞાપનો-શિષ્ય જો ઉપદેશ દેને સ્વરૂપ જો ભાષા હોતી છે ત્રિ જિસસે
ઉસે અર્થ કા અવયોધ હોતા છે ઉમકા નામ પ્રજ્ઞાપની ભાષા છે । જૈસે--“ જો
હિંસા મે પ્રવૃત્ત હોતા છે વહ અનન્ત દુઃસ્વ કા ભાગી હોતા છે ” અથવા
જો પ્રાણિવધ સે દૂર રહેતે છે વે મવ મવ મે દીર્ઘ આયુ પાતે છે તથા
નિરોગ શરીર હોતે છે ૫ । ઉક્તચ--

“ પાણિવહાઽ નિયત્તા, હવતિ દીઠાઽ યા ઝરોગા ય ।

એસ મઈ પન્નત્તા, પન્નવગી વીયરાગેહિં ॥ ”

પ્રત્યાખ્યાની-ગુરુ મહારાજ કે પામ યાચના કરતે હુણ શિષ્ય કે
લિયે જો નિપેધાત્મક ભાષા કા પ્રયોગ હોતા છે વહ પ્રત્યાખ્યાની ભાષા છે,
જૈસે-મર્યાદા સે અતિરિક્ત વસ્ત્ર ણ્વ પાત્ર કો યાચને વાલે શિષ્ય કો
ગુરુ મહારાજ કહતે છે કિ-મર્યાદા સે અધિક વસ્ત્ર વ પાત્ર નહીં દિયા
જાતા છે ” ઇત્યાદિ ૬ । ઇચ્છાનુલોમા-પ્રતિપાદન કરને વાલે કી અર્થાત્

દેશ આપવા સ્વરૂપ જે ભાષા હોય છે તે જેનાથી તેને અર્થનો અવયોધ થાય છે
એનું નામ પ્રજ્ઞાપનીભાષા છે જેમ--“ જે હિંસામા પ્રવૃત્ત બને છે તે અનન્ત
દુઃખનો ભાગી થાય છે ” અથવા જે પ્રાણી વધથી દૂર રહે છે તે બયોભવમા
દીર્ઘાયુ ભોગવે છે તથા શરીર નિરોગી રહે છે ૫ કહ્યું છે કે--

“ પાણિવહાઽ નિયત્તા, હવતિ દીઠાઽ યા ઝરોગા ય ।

એસ મઈ પન્નત્તા, પન્નણી યીયરાગેહિં ॥ ”

પ્રત્યાખ્યાની-ગુરુ મહારાજની પામે યાચના કરનાર શિષ્યને માટે જે
નિપેધાત્મક ભાષાનો પ્રયોગ હોય છે તે પ્રત્યાખ્યાની ભાષા છે જેમ-મર્યાદાથી
અતિરિક્ત વસ્ત્ર અને પાત્રની યાચના કરનાર શિષ્યને ગુરુ મહારાજ કહે છે કે
મર્યાદાથી વધુ વસ્ત્ર અને પાત્ર દેવામા આવતું નથી (૬) ઇત્યાદિ । ઇતિ

ઢચ્છાનુલોમા-પ્રતિપાદયિતુર્થા ઢચ્છા તદનુલોમા=તદનુકૂલા । યથા શુભકાર્યે પ્રેરિતસ્ય “એમસ્તુ મમાપ્યમિપ્રેતમેતત્” એ રૂપા, યથા વા કથિત્ કિંચિત્ શુભ કાર્યમારભમાણઃ કચન પૃચ્છતિ, સ ગ્રાહ-‘ભવાન્ કરોતુ મમાપ્યેતદમિપ્રેતમ્’ ઇતિ । યથા વા કેનચિત્ કથિદુક્ત-“સાધુસકાશ ગચ્છામ” સ પ્રદતિ-એવમસ્તુ ઇતિ॥૭॥

અભિગૃહીતા-અર્થમનભિગૃહ્ય યોચ્યતે ‘હિત્યાદિવત્’ । અથવા-અનભિગૃહા યત્ર ન પ્રતિનિયતાર્થોપચારણમ્ । યથા-પ્રદુષ્ટકાર્યેષ્વપસ્થિતેષુ કથિત્ કચન પૃચ્છતિ-કિમિદાની કરોમિ ?, સ ગ્રાહ-‘યત્ રોચતે તત્ કુર’ રતિ ॥ ૮ ॥

અભિગૃહીતા-અર્થમનભિગૃહ્ય યોચ્યતે-ઇદ વસ્ત્રપાત્રાદિક ધર્મોપકરણમ્, અથવા પ્રેરક કી ઢચ્છા કે અનુકૂલ જો ભાષા ચોલી જાતી હૈ વહ ‘ઢચ્છાનુલોમા’ ભાષા હૈ-જૈસે કોઈ કિમી કો કિમી શુભ કાર્યમે પ્રેરણા કરે તત્ર વહ કહે કિ ‘ઠીક હૈ યહ મુઝે મી અમિલપિત હૈ’ । અથવા કોઈ કિસી શુભ કાર્ય કા પ્રારમ કરતે દુષ્ટ કિસી કો પૂછે તો વહ કહે કિ-કરો યહ મુઝે મી પસદ હૈ । અથવા-કોઈ ણેસા કહે-‘મૈ સાધુ કે પાસ જારહા હૈ’ તો સુનને વાલા કહતા હૈ કિ અચ્છા જાઓ ૭ । અનભિગૃહીતા-અર્થશૂન્ય-હિત્યહવિત્યાદિ શબ્દો કા બોલના । અથવા જિસમે કિસી એક અર્થ કા નિશ્ચય ન હો જૈસે-વહતસે કાર્યો કે ઉપસ્થિત હોને પર કોઈ કિમો સે જય યહ પ્રજ્ઞતા હૈ કિ-‘કહો મૈ હસ સમય કૌનસા કામ કરૂં?’ તો વહ કહતા હૈ કિ-જો તુમ્હેં સ્ચે સો કરો’ । હસ પ્રકાર કી ભાષાકા નામ અનભિગૃહીતા ભાષા હૈ ૮ । અભિગૃહીતા-અર્થ કો લક્ષ્ય કરકે જિસ ભાષાકા પ્રયોગ કિયા જાતા હૈ વહ અભિગૃહીતા ભાષા હૈ-જૈસે યે વસ્ત્ર પાત્રાદિક ધર્મ કે ઉપકરણ હૈ’ । અથવા ‘હસ

પ્રતિપાદન કરવાવાળાનાં અર્થાત્-પ્રેરકનાં ઢિજાને અનુકૂળ જે ભાષા બોલાય છે તે ‘ઢિજાનુલોમા’ ભાષા છે જેમ-કોઈ કોઈને કોઈ શુભ કાર્યમા પ્રેરણા કરે ત્યારે કહે કે ઠીક છે એ મારી પણ અભિલાષા છે અથવા-કોઈ શુભ કાર્યનો પ્રારભ કરતા કોઈને પૂછે તો તે કહે કે-કરો એ મને પણ પસદ છે અથવા કોઈ એમ કહે કે હું સાધુની પાસે જઈ રહ્યો છું તો સાલગનાર કહે કે, સાડ બાવ ૭ અનભિગૃહીતા-અર્થશૂન્ય-“હિત્ય હવિત્યાદિ” શબ્દ બોલવો અથવા જેમા કોઈ એક અર્થનો નિશ્ચય ન હોય, જેમ-ધણા કામો ઉપસ્થિત થતા કોઈ બીજાને બ્યારે એ પૂછે છે કે, કહો હું આ વખતે કયુ કામ કરૂં, તો તે કહે છે કે, જે તમને રૂચે તે કરો આ પ્રકારની ભાષાનુ નામ અનભિગૃહીતા ભાષા છે ૮ અભિગૃહીતા-અર્થનુ લક્ષ ટરીને જે ભાષાનો પ્રયોગ કરવામા આવે છે તે ‘અભિગૃહીતા’ ભાષા છે જેમ-“આ વસ્ત્ર પાત્રાદિક ધર્મના ઉપકરણ છે” અથવા ‘આ સમયે

—પ્રતિનિયતાર્થાવધારણમ્ । યથા—શ્દમિદાર્ની કર્તવ્યમ્, શ્દ ન કર્તવ્યમિતિ ॥૯॥

સશયકરણી—યાજ્ઞેકાર્યપ્રતિપત્તિકરી સા । યા ભાષા જ્ઞેકાર્યભિધાયિ તયા પરસ્ય સશયમુત્પાદયતિ, યથા—સૈન્ધવમાનયેત્યત્ર સૈન્ધવશબ્દો નરજ્ઞવળ વાજિવાચકૃત્વેન સશયોત્પાદકઃ ॥ ૧૦ ॥

વ્યાકૃતા—યા પ્રકૃતાર્થા । યથા—અહિંસા—સર્વકલ્યાણકારિણી ॥ ૧૧ ॥

અવ્યાકૃતા—અતિગમ્भीરશબ્દાર્થા, અવ્યક્તાક્ષરપ્રયુક્તા વા, યથા—
“સયત-સ્ય મહત્પાપ પ્રતિક્રમણકર્મણા” । इत्यादि, યથા યા મમ્મગાદિ વાલભાષા ॥ ૧૨ ॥ एषा=आमन्त्रण्यादिका भाषा प्रज्ञापनी खलु-प्रज्ञाप्यते प्रकटी क्रियतेऽर्थोऽनयेति प्रज्ञापनी अर्थकथनी, सा भाषणीया इत्यर्थ । नैषा भाषा मृषा समय यह करना चाहिये, यह नहीं करना चाहिये । ० । સશયકરણી-
જિસ ભાષા સે સુનને વાલેકો અનેક અર્થો કી પ્રતિપત્તિ હોને લગે ઉસ ભાષા કા નામ સશયકરણી ભાષા હૈ, જૈસે-કિસી ને કહા કિ-‘સૈન્ધવ લાઓ’ યહ સૈન્ધવ શબ્દ પુરુષ, લવણ ઓર ઘોઢે રૂપ અર્થો કા પ્રતિપાદક હૈ, અતઃ સુનને વાલે કો સશય જનક હો જાતા હૈ ૧૦ । વ્યાકૃતા-
જિસકા અર્થ સ્પષ્ટ હોતા હૈ વહ વ્યાકૃતા ભાષા હૈ જૈસે-“અહિંસા સર્વ પ્રકાર સે કલ્યાણ કરને વાલી હૈ” ૧૧ । અવ્યાકૃતા-અતિગમ્ભીર શબ્દાર્થવાલી ભાષા અવ્યાકૃતા ભાષા હૈ । અથવા-જો અવ્યક્ત અક્ષર સે યુક્ત હોતી હૈ વહ ભાષા અવ્યાકૃતા ભાષા હૈ જૈસે-“સયત-સ્ય મહત્પાપ પ્રતિક્રમણકર્મણા” પ્રતિક્રમણ કર્મ સે સયત કો વડા ભારી પાપ લગતા હૈ । યહા પર જય “સ્ય” કો ક્રિયાપદ માન લિયા જાતા હૈ તત્ર ઇસકા

આ કરણુ જોઈએ આ ન કરણુ જોઈએ ” ૬ સશયકરણી-જે ભાષામાં સભાગ નારને અનેક અર્થોનો આભાસ થવા લાગે તે ભાષાનું નામ સશયકરણી ભાષા છે જેમ કોઈએ કહ્યું કે—“સૈન્ધવ લાઓ” આ સૈન્ધવ શબ્દ પુરુષ મીઠું અને ઘોડારૂપ અર્થોનો પ્રતિપાદક છે આથી સાભળવાવાળાને પ્રકરણાદિના અભાવમાં સશયજનક બને છે એ માટે પ્રકરણુ સમજીને આ ભાષા બોલવામાં દોષ નથી કેમકે, તે વ્યવહારુ ભાષા છે ૧૦ વ્યાકૃતા-જેનો અર્થ સ્પષ્ટ થાય છે તે વ્યાકૃત ભાષા છે જેમ—“અહિંસા” સર્વ પ્રકારથી કલ્યાણ કરવાવાળી છે ” ૧૧ અવ્યાકૃતા અતિ ગભીર શબ્દાર્થવાળી ભાષા અવ્યાકૃતા ભાષા છે અથવા-જે અવ્યક્ત અક્ષરથી યુક્ત હોય છે તે ભાષા અવ્યાકૃતા ભાષા છે જેમ—

સયત-સ્ય મહત્પાપ પ્રતિક્રમણા કર્મણા—

પ્રતિક્રમણુ કર્મથી સયતને મોટું ભારે પાપ લાગે છે, અહિં જ્યારે “સ્ય” ને ક્રિયાપદ માનવામાં આવે ત્યારે એનો અર્થ એવો થાય છે કે, હે

-एषा भाषा मृषा यत्कृत्या नेत्यर्थः । प्रश्नकर्तुरयमभिप्रायः-‘आशयिष्यामहे’ इत्यादिका भाषा भविष्यत्कालविषया, साचान्तरायसमवेन कदाचिदर्थभिधायिनी न स्यात् । तथा एकार्यविषयाऽपि बहुवचनान्ततयाऽभिहिता तस्मादयथार्था । तथा-आमन्त्रणीप्रभृतिका, सत्यभाषावदर्थं नियता नास्ति विधिप्रतिषेधबोधकत्वा भावात्, अतः किमिय उक्तव्या स्यात्, उत न ? इति ।

अर्थ ऐसा होता है कि हे सयत ? प्रतिक्रमण कर्म से तुम अपने पापोंका क्षय करो । यह बोध शीघ्र नहीं हो सकता है, अतः इसे अव्याकृत भाषा कहा है । अथवा-यालकही भाषाको अव्याकृत भाषा कहते हैं १२ । ये सत्र भाषाये प्रज्ञापनी हैं, यह प्रज्ञापनी भाषा मृषास्वरूप नहीं है । प्रश्न करने वालेका कहने का हेतु यह है-जब यह कहा जाता है कि हम ‘शयनकरेंगे’ इत्यादि, तब यह भाषा भविष्यत् काल को विषय करने वाली होने से अर्थकी पूर्ति में असमर्थ जान पड़ती है, कारण कि अन्तराय कर्म के उद्दय की सभावना होने से उस विवक्षित अर्थकी कदाचित् पूर्ति न भी हो सके तो फिर जिस प्रकार मृषाभाषा अर्थको कहनेवाली नहीं मानी जाती है उसी प्रकार यह भाषा भी अनर्थाभिधायिनी मान लेना चाहिये तथा “हम शयनकरेंगे” इस कथनमें “मैं शयनकरूँगा” इस एक वचन के ही प्रयोग में बहुवचन का प्रयोग किया गया है । जैसे एक को अनेक कहनेवाली भाषा अयथार्थ मानी जाती है । उसी प्रकार यह भी अयथार्थ मानी जानी चाहिये । इसी तरह आमन्त्रणी भाषाओं भी सत्य भाषाकी तरह अर्थ में नियत नहीं है, क्योंकि इनमें विधि एवं प्रतिषेध की बोधकता का अभाव है, इसलिये यह सदेह होता है कि यह बोलने के योग्य है अथवा नहीं है । इस प्रकारकी आज्ञाका का यह उत्तर है कि

સયત ! પ્રતિક્રમણ ઇર્મથી તમે તમારા પાપોનો ક્ષય કરો આ બોધ જલદી થઈ શકતો નથી આથી આને અવ્યાકૃતા ભાષા કહેવામાં આવે છે અથવા- યાળકની ભાષાને અવ્યાકૃત ભાષા કહેવામાં આવે છે ૧૨ આ બધી ભાષા પ્રજ્ઞાપની છે આ પ્રજ્ઞાપની ભાષા મૃષા સ્વરૂપની નથી પ્રશ્ન કરનારના કહેવાનો મતલબ એ છે કે, જ્યારે એમ કહેવામાં આવે છે કે, “અમે સુઈએ છીએ” આ કથનમાં “હું સુઈ છું” આ એક વચનના પ્રયોગમાં બહુ વચનનો પ્રયોગ કરવામાં આવેલ છે એમ એકને અનેક કહેવાવાળી ભાષા અયથાર્થ માનવામાં આવે છે એ રીતે પણ અયથાર્થ માનવી બેઈએ આ રીતે આમન્ત્રણી ભાષાઓ પણ સત્ય ભાષાની જેમ અર્થમાં નિયત નથી કેમકે, એનામાં વિધિ અને પ્રતિષેધની બોધકતાનો અભાવ છે આ માટે એ સદેહ થાય છે, એ બોલવાને યોગ્ય છે,

અગ્રોત્તરમાદ્—હતા । ઇત્યાદિ । ‘હન્ત’ ઇતિ સ્વીકાર્યક., અય ભાવઃ—
 ‘આશયિષ્યામહે’ ‘શયિષ્યામહે’ ઇત્યાદિકા ભાષા નિશ્ચયાત્મકશબ્દપયોગા
 ભાવાન્નાસ્તિ નિશ્ચયાત્મિકા, યા તુ—‘આશયિષ્યામહે એવ’ ‘શયિષ્યામહે એવ’
 ઇત્યાદિકા નિશ્ચયાત્મિકા સૈમાન્તરાયસમગ્રાદ્ ભવિષ્યત્કાલવિષયા ભાષા મૃષા-
 ભવિતુમર્હતિ । ‘આશયિષ્યામહે’ ઇત્યાદૌ તુ-શયનાદિક્રિયાયા વક્તુરભિપ્રાયઃ
 “શયનાદિક્રિયાકરણસ્ય ભાવો મમ પત્તે” ઇત્યાદિ રૂપ સત્ય એવાસ્તીતિ ભવતિ
 પ્રજ્ઞાપની । એકાર્થવિષયે ગદ્યવચનાભિધાનમપિ આત્મનિ ગુરૌ ચ શાસ્ત્રાનુમત,
 તસ્માદ્ ગદ્યવચનાન્તતયા પ્રયુક્તાઽપિ પ્રજ્ઞાપન્યેય ભવતિ । એવામન્યવચનાદિકાઽપિ ।

‘આશ્રયિષ્યામહે’ ઇત્યાદિક ભાષાઈ નિશ્ચયાત્મક શબ્દ કે પ્રયોગ કે
 અભાવ સે નિશ્ચયાત્મક નહીં હૈં । યે નિશ્ચયાત્મક જર હી માની જાતી
 હૈં કિ જર इनके साथ નિશ્ચયાત્મક શબ્દકા પ્રયોગ ક્રિયા હુઆ હોતા હૈં ।
 જૈસે—આશ્રયિષ્યામહે એવ, શયિષ્યામહે એવ” હસ પ્રકારકી નિશ્ચયા-
 ત્મક ભાષા મૈં જો કિ ભવિષ્યત્ કાલકો વિષય કરનેવાલી હો અન્તરાય
 કર્મ કે ઉદય સે અપને અર્થકી પૂર્તિ કી નિશ્ચિતતા સદિગ્ધ રહતી હૈં અતઃ
 ઘટી ભાષા મૃષાવાદ રૂપ માની જાતી હૈં । “આશ્રયિષ્યામહે” ઇત્યાદિ
 ભાષા મે તો શયનરૂપ ક્રિયા કરને કા ભાવ હી કેવલ વક્તા કા રહા
 હુઆ હૈં અતઃ ઉસ અપેક્ષા વહ સત્ય હી હૈં । ડસી અર્થ કો મન મૈં રહ
 કર મુનિરાજ ભવિષ્યત્કાલ કે અર્થ મે ભાવ શબ્દ કા પ્રયોગ કરતે હૈં,
 જૈસે—‘કલ સ્વાધ્યાય કરને કા ભાવ હૈં’ અથવા—‘તપસ્યા કરને કા
 ભાવ હૈં’ ઇત્યાદિ । એકવચન મૈં બી વ્યાકરણસિદ્ધાન્ત કે અનુસાર

અથવા નથી એ પ્રકારની આશ કાનો આ ઉત્તર છે કે, “આશયિષ્યામહે” ઇત્યાદિક
 ભાષાઓ નિશ્ચયાત્મક નથી અને નિશ્ચયાત્મક હોવા જ માનવામા આવે
 કે જ્યારે એની સાથે નિશ્ચયાત્મક શબ્દનો પ્રયોગ કરવામા આવેલ હોય
 જેમ આશયિષ્યામહે એવ શયિષ્યામહે એવ—આ પ્રકારની નિશ્ચયાત્મક ભાષામા
 કે જે ભવિષ્યત્ કાળનો વિષય કરવાવાળી હોય અન્તરાય કરના ઉદયથી
 તેના અર્થની પૂર્તિની નિશ્ચિતતા સદિગ્ધ રહે છે આથી તે ભાષા મૃષા
 વા રૂપ માનવામા આવે છે “આશયિષ્યામહે” ઇત્યાદિ ભાષામા તો કહેનારનો
 મુવાની ક્રિયા કરવાનો ભાવ જ ફક્ત રહેલ છે આથી એ અપેક્ષાથી તે સત્ય
 જ છે આ જ અર્થને મનમા રાખી મુનિરાજ ભવિષ્યકાળના અર્થમા ભાવ શબ્દનો
 પ્રયોગ કરે છે જેમ—‘કાલે સ્વાધ્યાય કરવાનો ભાવ છે’ અથવા “તપસ્યા
 કરવાનો ભાવ છે” ઇત્યાદિ । એક વચનમા પણ વ્યાકરણ સિદ્ધાન્તની

યા નિરવધપુરુષાર્થસાધની સા પ્રજ્ઞાપન્યેવ । યથા “હે સાધો !” “હ્રદ કુરુ” “હ્રદ મા કુરુ” इत्यादिका । सा तु भाषणीयैवेति ।

भाषादोष=सावधानुमोदनादिक, मृषा-कर्कशाऽसम्यक्शब्दोच्चारणादिक च, परिहरेत् । च-पुनः, माया सदा=सर्वाकाल परिवर्जयेत् ।

अत्र मायामित्युपलक्षणम्, क्रोधमानलोभाना रुपायाणाम् । सर्वान् कषायान् परिवर्जयेदित्यर्थः । कषायाणां मृषाभाषणहेतुत्वात्, रुपायवर्जने सति मृषाभाषणपरिहारः सुतरां स्यादिति भावः ॥ २४ ॥

यहुવચન का प्रयोग हो जाता है । वहा कहागया ह कि अपने मे एव गुरु में यहुवचन का प्रयोग करना निर्दोष है, इसलिये एक मे भी बहु वचनान्तरूप से प्रयुक्त भाषा प्रज्ञापनी ही भाषा है । इसी तरह आमन्त्रणी आदि भाषाओं भी जो निरवध पुरुषार्थ की साधक होती हैं वे प्रज्ञापनी ही हैं । जैसे—“ हे साधो । ” “यह करो यह मत करो ” इत्यादि ।

सावध कर्म की अनुमोदना आदि करना यह भाषा दोष है । इसी प्रकार कर्कश एवं कठोर शब्द का उच्चारण करना आदि भी मृषा भाषा में ही अन्तर्हित है । माया शब्द उपलक्षण है । इसलिये क्रोधादिक कषाय के विषय में भी समझ लेना चाहिये, क्यों कि कषाय के आवेश से ही मृषाभाषण होता है । इनके परिवर्जन से मृषाभाषाका परिवर्जन हो जाता है । अतः भाषादोष एव माया का सदा काल परित्याग कर देना चाहिये ॥ २४ ॥

બહુ વચનનો પ્રયોગ થઈ જાય છે, આથી એ બતાવાયું છે કે, પોતાનામાં અને ગુરુ મહારાજમાં બહુ વચનનો પ્રયોગ કરવો નિર્દોષ છે આ માટે એકમાં પણ બહુવચનનાંરૂપથી પ્રયુક્ત ભાષા પ્રજ્ઞાપની ભાષા જ છે આ રીતે આમન્ત્રણી આદિ ભાષાઓ પણ જે નિરવધ પુરુષાર્થની સાધક હોય તે તે પ્રજ્ઞાપની જ છે જેમ—“ હે સાધો । ” “આ કરો, આ ન કરો,” ઇત્યાદિ ।

સાવધ—ઠમની અનુમોદના આદિ કરવી એ ભાષા દોષ છે આ પ્રકારે કર્કશ અને કઠોર શબ્દનું ઉચ્ચારણ કરવું આદિ પણ મૃષાભાષામાં જ અન્તર્હિત છે માયા શબ્દ ઉપલક્ષણ છે આ માટે ક્રોધાદિક કષાયના વિષયમાં પણ સમજવું જોઈએ કેમકે, કષાયના આવેશથી જ મૃષાભાષણ થાય છે તેના ત્યાગથી મૃષા ભાષાનો ત્યાગ થાય છે આથી ભાષાદોષ અને માયાનો સદાકાળ પરિત્યાગ કરી દેવો જોઈએ (૨૪)

મૂલમ્—ન લવેજ્જ પુટ્ટો સાવજ્જ, ન નિરેદ્ધ ન મમ્મય ।

અપ્પણઢ્ઠા પરંઢ્ઠા વો, ઉભયસ્સતરેણે વો ॥ ૨૫ ॥

છાયા—ન લપેત્ પૃષ્ઠ. સાવઘ, ન નિરર્થ ન મર્મગમ્ ।

આત્માર્થ પરાર્થ યા, ઉભયસ્ય અન્તરેણ યા ॥ ૨૫ ॥

ટીકા—‘ન લવેજ્જ’ इत्यादि । पृष्ठः=केनचित्, सावध-अद्येन-पापेन सह वर्तते इति सावध-सदोष वचन न लपेत्=न यदत्, सावध्यवचन हि रागद्वेषादिदुर्गुणनिधान सक्लास्यनिदानम्, आत्मममाधिरिधिप्रिधुतदस्वरूप, गुणवृक्षस-मूलोन्मूलने प्रचण्डझझावातरूप, क्पायत्रिपल्लोपर्यक, पद्जीरनिकायोपमर्दकम् ।

ન લવેજ્જ इत्यादि—

अन्वयार्थ—(पुट्टो सावज्ज न लवैज्ज-पृष्ठः सावध न लपेत्) किसी के द्वारा पूछे जाने पर सावध-पापयुक्त वचन नहीं बोलना चाहिये । (न निरद्व न मम्मय-न निरर्थक न मर्मग) निरर्थक वचन नहीं बोलना चाहिये । मर्म उद्घाटक वचन नहीं बोलना चाहिये । (अप-पणद्धा परद्धा वा उभयस्सतरेण वा सावज्ज न लवैज्ज-आत्मार्य परार्थ वा उभयस्यान्तरेण वा सावध्य न लपेत्) अपने निमित्त अथवा पर के निमित्त तथा उभय-स्व पर के निमित्त और बिना प्रयोजन के (व्यर्थ) भी सावध वचन नहीं बोलना चाहिये । क्योंकि-सावध वचन राग द्वेष आदि दुर्गुणों का निधान है, समस्त आत्माओं का निदान-कारण है, आत्मसमाधिरूप चन्द्रमा को ग्रसन करने में राहुसमान है, गुणरूप वृक्षों को जड़ से उखाड़ने में प्रचण्ड झझावात समान है, तथा क्पाय-

ન લવેજ્જ इत्यादि—

अन्वयार्थ—पुट्टो सावज्ज न लवैज्ज-पृष्ठ सावध्य न लपेत्—केछिना पुछवाधी पापयुक्त सावध वचन बोलवुं नैछिએ નહીં ન નિરદ્ધ ન મમ્મય-ન નિરર્થક ન મર્મગ નિરર્થક વચન બોલવુ ન નેછિએને મર્મઉદ્ધારક વચન બોલવુ ન નેછિએ

અપ્પણઢ્ઠા પરઢ્ઠાવા ઉભયસ્સતરેણ વાસાવજ્જ ન લવેજ્જ—

આત્માર્થ પરાર્થ યા ઉભયસ્યાન્તરેણ વા સાવધ ન લપેત્—

પોતાના નિમિત્ત અથવા બીજાના નિમિત્ત તથા અસ્પષ્ટતા નિમિત્ત અને વગર પ્રયોજન (વ્યર્થ) સાવધ વચન ન બોલવા નેછિએ

કેમકે, સાવધ વચન રાગ દ્વેષ આદિ દુશુભોનુ નિધાન છે, સમસ્ત આશ્રવોનુ કારણ છે, આત્મસમાધિરૂપ ચંદ્રમાનુ ગ્રહણ પ્રમિત કરવામા રાહુ સમાન છે, શુભરૂપ વૃક્ષને જડથી ઉખેડવામા પ્રચંડ ઝઝાવાત સમાન છે તથા

સાવચ વચન માપણદષ્ટાન્ત.—

નિરવચમાપાનમિજ્ઞઃ કશ્ચિદશ્વપતિર્હૃતમૂલ્યકમથ વિક્રેતુ કસ્મિન્ચિન્નગરે-
જગમ । તત્રાકસ્માદશ્વપતિદસ્તાદશ્વો નિર્મુક્તઃ સન્ પ્રારતિ । વાચન્તમશ્વ પરિગ્રીતુ
તત્પૃષ્ઠતોઽશ્વપતિરપિ પ્રારતિ । ત પરિગ્રીતુમશક્તોઽસૌ પ્રાપ્તાત્ પરિશ્રાન્તઃ કોપા-
વેશેન તદાનો સ્વામિમુખમાગન્ઠન્ત કચિદ્ માપાદોપાનમિજ્ઞ દણ્ડહસ્ત પુરુષમ-
ત્રવીત્-મો ! ઝઘોઽય ધારતિ, એન મારય મારય, એવમુક્તોઽપો દણ્ડેન તમશ્વ
મર્મસ્થાને તાડિતવાન્ । તદાઽસૌ દણ્ડાપ્રાતેન મૃત* । જયાશ્વપતિસ્ત તુગપ્રાતરુ
રૂપ વિપલતાઓ કો પઢાને મે મેઘમમાન હૈ, એવ પટજીવનિકાર્યો કા
ઉપમર્દન કરને ચાલા હૈ ।

સાવચ વચન કે ધોલને મે જીવ કો રૂપા જાની ઉઠાની પડતી હૈ,
હસે દષ્ટાન્ત દ્વારા સ્પષ્ટ કિયા જાતા હૈ

એક અશ્વપતિ થા જો નિરવચ માપા ધોલને કા અનમિજ થા । વહ
એક લાગ્વ રૂપા કી કીમત ચાલે અપને ઘોડે કો વેચને કે લિયે કિસી
નગર મે આયા । વહા આતે હા ઉસકે હાથ સે વહ ઘોડા છૂટકર ભાગ
નિકલા । માગતે હુણ ઉસ ઘોડે કા પીઠા કરને પર મી વહ પકડ નહીં
સકા । જય વહ દોડતે ર ચક્ર ગયા તો ક્રોધકે આવેશ મે આકર હસને
એક પુરુષ સે જો હાથ મે દહા લિયે હુણ હસકી હી ઓર જા રહા યા ।
તયા માપા કે દોષ સે અનમિજ થા કહા કિ હૈ માર્દે દેલો વહ ઘોડા
જો ભાગ રહા હૈ હસે મારો મારો । હમ પ્રકાર અશ્વપતિ કે કહને પર
ઉસ વ્યક્તિ ને એક ટહા એસા મારા જો ઉસ ઘોડે કે મર્મસ્થાન મેં લગા ।

કપાય૩૫ વિષ લક્ષ્મીને વધારનાર છે, ૫૨ છવનાકાયોનુ ઉપમર્દન કરનાર છે
સાવચ વચન બોલવાથી શું અનર્થ થાય છે, તે આ દ્રષ્ટાન્ત દ્વારા સ્પષ્ટ
બતાવામાં આવે છે—

એક અશ્વપતિ હતો, જે નિરવચ માપા બોલવામાં અનભિજ હતો તે
એક લાખ રૂપીયાની કિંમતના પોતાના ઘોડાને વેચવા માટે કોઈ એક નગરમાં
ગયો ત્યાં પહોંચતા જ તેના હાથમાંથી તે ઘોડો છુટીને ભાગી ગયો, ભાગી
રહેલા તે ઘોડા પાછળ તેને હાથ ઢરવા તે ખૂબ દોડ્યો છતાં પકડી શકાયો
નહીં બ્યારે તે દોડતા દોડતા થાડી ગયો ત્યારે ક્રોધના આવેશમાં આવી એણે એક
પુરુષ, કે જે હાથમાં દડો લઈને તેની સામે આવી રહ્યો હતો અને તે ભાયાના
દોષથી અજાણુ હતો, તેને કહ્યું કે હે ભાઈ ! આ ઘોડો જે ભાગી રહ્યો છે તેને મારો
આ પ્રકારે એ અશ્વપતિના ઝડપાથી પેલા માણસે એક દડો ઘોડાને એવો માર્યો
કે જે મર્મસ્થાનમાં લાગવાથી તેના પ્રહારના કારણે ઘોડો એજ વખતે મરી ગયો

ગૃહીત્વા ન્યાયાલય ગતઃ । તત્ર સ ન્યાયાધ્યક્ષસન્નિધી યદતિ—અનેન મમ લક્ષ્મ-
લ્યક્તુરગો દણ્ડાઘાતેન મારિતઃ । તદા ન્યાયાધ્યક્ષેણ કથિતમ્—‘કથય કસ્તે સાક્ષી’
ઇતિ । અશ્વપતિર્નૂતે—અસ્યૈવ પુત્રો મમ સાક્ષી । ન્યાયાધ્યક્ષેણ પૃષ્ટસ્તપુત્રોઽવદત્—
અનેનાશ્વપતિના મમ પિતા નિગદિતઃ—“ મો ! તુરગોઽય ધાવતિ, એન મારય મારય ”
ઇતિ । તદા મમ પિત્રા દણ્ડેનાસ્ય તુરગો મારિતઃ । ઇત્ર સાક્ષિભાષણ શ્રુત્વા ન્યાયા-
ધીશો મનસિ વિચારયતિ—અહો ! સાયમ્ભાષાદોષાનભિજ્ઞતયાઽનેનાશ્વપતિના ‘ મારય
મારય ’ ઇત્યુક્તમ્ દણ્ડતાડનમય પ્રદર્શ્ય તુરગ નિર્ઝતયેત્યાશયેનાનેન પ્રોક્તમેતત્ ।

ઘોડા દડા કે પ્રહાર સે શીઘ્ર મર ગયા । જય અશ્વપતિ ને અપને ઘોડેકો
મરા હુઆ દેખા તો વહ ઉસ મારને વાલે કો પકડકર ન્યાયાલય લે
ગયા । ન્યાય ગીશ કે સમક્ષ ઉસકે ઉપર અભિયોગ (આરોપ) લગા ને કે
અભિપ્રાય સે રસને કહા કિ રસને મેરા ણક લાલ્હ રૂપયે કી કીમત કા
ઘોડા દડે કે પ્રહાર સે માર દિયા હૈ । યહ સુનકર ન્યાયધીશ ને કહા
ઠીક હૈ । પરતુ રસકા સાક્ષી કૌન હૈ કહો ! અશ્વપતિને કહા કિ સાહેબ !
રસકા પુત્ર હી મેરે રસ વિષય મેં સાક્ષી હૈ । ન્યાયધીશ ને ઉસકે પુત્ર
સે પૂછા—તત્ર પુત્ર ને કહા કિ રસ્ય રસ અશ્વપતિ ને હી મેરે પિતા સે
ઘોડે કો મારને કે લિયે કહા યા । અતઃ મેરે પિતા ને દડે કે પ્રહાર સે
રસ કે ઘોડે કો મારા હૈ । રસ પ્રકાર સાક્ષી કે ભાષણ કો સુનકર
ન્યાયધીશ ને મન મે વિચાર કિયા માલૂમ પડતા હૈ કિ ઘોડે કા યહ
સ્વામી ભાષા દોષ સે અનભિજ્ઞ હૈ । રસલિયે રસને “ મારો મારો ”
એસા કહા હૈ । રસકે કહને કા અભિપ્રાય કેવલ ઉસ સમય રતના હી
યા કી યહ દણ્ડે કા મય દિલ્હલાકર ઉસ ઘોડે કો લૌટા દેવે । રસ

જ્યારે અશ્વપતિએ પોતાના ઘોડાને મરણ પામેલો જોયો ત્યારે તે માર
નારને પઠડી ન્યાયાલયમાં લઈ ગયો, ન્યાયાધીશની સામે તેના ઉપર આરોપ
લગાવવાના ભાવથી તેણે કહ્યું કે, આ માણસે મારા એક લાખ રૂપિયાની કિંમ
તના ઘોડાને દડાના પ્રહારથી મારી નાખેલ છે આ સાક્ષીને ન્યાયાધીશે કહ્યું
હી છે, પરંતુ આનો સાક્ષી કોણ છે તે કહો અશ્વપતિએ કહ્યું કે, સાહેબ !
તેના પુત્ર જ મારા આ વિષયમાં સાક્ષી છે ન્યાયાધીશે તેના પુત્રને પૂછ્યું ત્યારે
પુત્રે કહ્યું કે, આ અશ્વપતિએ પોતે જ મારા પિતાને ઘોડાને મારવાનું કહ્યું હતું
આથી મારા પિતાએ દડાના પ્રહારથી તેના ઘોડાને મારેલ છે આ પ્રકારે સાક્ષીનું
ભાષણ સાંભળી ન્યાયાધીશે મનમાં વિચાર કર્યો કે ઘોડાને આ સ્વામી ભાષા
દોષથી અનભિજ્ઞ છે તેવું જણાય છે, આ માટે તેણે મારો, મારો ! એમ
કહેલ છે આમ કહેવાનો અભિપ્રાય કેવળ તે સમય એટલો જ હતો કે, દડાને

ઇત્યં મનસિ ચિમૃદય ન્યાયાધીશ સાવચભાષાભાષિગમશ્વર્તિ પ્રાહ—ત્વયા સાવચ-
ભાષા પ્રોક્તા, તત્કલમેતત્ પ્રાપ્તમ્ । પુનરેત્ર કદાપિ કયમપિ સાવચભાષા ન
વાચ્યા ॥ ઇતિ । તયા નિરર્થમ્=અર્થરહિત ન લપેત્, યયા—

અપ વન્ધ્યાસુતો યાતિ, સ્વપુષ્પકૃતશેઝરઃ ।

મૃગતૃણામ્ભસિ સ્નાતઃ, શશશ્રુગધનુર્ધરઃ ॥ ૧ ॥

પ્રકાર વિચાર કર સાવચ ભાષા માપી ડસ અશ્વસ્વામી સે ન્યાયવીશને
રુદા કિ ઇમકા ઝયા અપરાધ હૈ । અપરાધ તો તેરા હી હૈ । જો તૂને
મારો ૨ ડસ પ્રકારકી સાવચ ભાષા દ્વારા ડસે માર ને કે લિયે ડત્સાહિત
ક્રિયા, ડસીકા યહ ફલ હૈ । અવ આગે ડસ વાત કા યાન રલ્લો કિ
ઇમ પ્રકારકી સાવચ ભાષા ન વોલી જાય ।

ઇસી પ્રકાર નિરર્થક ભાષા મી નહી વોલની ચાહિયે । જિસ ભાષા
કા કોઈ અર્થ નહી હોતા હો ણેસો ભાષા કા પ્રયોગ કરના મી વર્જિત
વતલાયા ગયા હૈ—જૈસે—

અપ વન્ધ્યાસુતો યાતિ । સ્વપુષ્પકૃતશેઝરઃ ।

મૃગતૃણામ્ભસિ સ્નાતઃ । શશશ્રુગધનુર્ધરઃ ॥ ૧ ॥

યહ વન્ધ્યાપુત્ર જા રહા હૈ । ઇસ કે શિર પર આકાશ કે પુષ્પો કી
માલા હૈ, તથા યહ મૃગ તૃણા કે જલ મે સ્નાન ક્રિયા હુવા હૈ, ઇસ કે
હાથ મે શશલે કે સીંગ કા ધનુષ હૈ । ઇસ પ્રકાર કે વચન નિરર્થક
હોતે હૈ । ઝયો કિ ન તો વન્ધ્યા કા કોઈ પુત્ર હોતા હૈ, ન આકાશ કા

ભય હેખાડી તે ઘોડાને પાછો ફરવી હે આ પ્રકારનો વિચાર ડગી માવધ ભાષ-
ભાષી તે અશ્વસ્વામીને ન્યાયાધીશે કહ્યુ આનો શુ અપરાધ છે, અપરાધ તો તારોજ
છે, જે તે મારો, મારો ! આ પ્રકારની સાવચ ભાષા દ્વારા તને મારવા માટે
ઉત્સાહિત બનાવ્યો તેનુ આ ક્ષણ છે, હવે પછી એ વાત ધ્યાનમાં રાખો કે આ
પ્રકારની સાવચ ભાષા બોલવામાં ન આવે

આજપ્રકારે—નિરર્થક ભાષા પણ ન બોલવી જોઈએ જે ભાષાને કોઈ
અર્થ ન થતો હોય એવી ભાષાનો પ્રયોગ કરવો એ નિરર્થક બતાવવામાં
આવેલ છે જેમ—

“અપ વન્ધ્યાસુતો યાતિ સ્વ પુષ્પ કૃત શેઝરઃ ।

મૃગતૃણામ્ભસિ સ્નાત શશશ્રુગધનુર્ધરઃ ॥ ૧ ॥

આ વન્ધ્યાપુત્ર જઈ રહ્યો છે, તેના માથા ઉપર આકાશના પુષ્પોની માળા છે,
તથા એણે મૃગતૃણાના જળમાં સ્નાન કરેલ છે, એના હાથમાં સસલાતા
શીંગનુ ધનુષ્ય છે, આ પ્રકારના વચન નિરર્થક હોય છે, કેમકે, ન તો વન્ધ્યા

ગ્રહીત્વા ન્યાયાલય ગત । તત્ર સ ન્યાયાધ્યક્ષસન્નિધૌ યદતિ—અનેન મમ લક્ષમ્-
લ્યકસ્તુરગો દણ્ડાઘાતેન મારિતઃ। તદા ન્યાયાધ્યક્ષેણ કથિતમ્—‘કથય કસ્તે સાક્ષી’
ઇતિ । અશ્વપતિર્નૂતે—અસ્યૈવ પુત્રો મમ સાક્ષી । ન્યાયાધ્યક્ષેણ પૃષ્ટસ્તપુત્રોઽવદત્—
અનેનાશ્વપતિના મમ પિતા નિગદિતઃ—“ મો ! તુરગોઽય ધાવતિ, એન મારય મારય ”
ઇતિ । તદા મમ પિત્રા દણ્ડેનાસ્ય તુરગો મારિતઃ । એવ સાક્ષિભાષણ શ્રુત્વા ન્યાયા-
ધીશો મનસિ વિચારયતિ—અહો ! સાયઘમાપાદોપાનમિત્તતયાઽનેનાશ્વપતિના ‘ મારય
મારય ’ ઇત્યુક્તમ્ દણ્ડતાડનમય પ્રદર્શ્ય તુરગ નિર્ઘટેત્વાશયેનાનેન પ્રોક્તમેતત્ ।

ઘોડા દડા કે પ્રહાર સે શીઘ્ર મર ગયા । જત્ર અશ્વપતિ ને અપને ઘોડેકો
મરા હુઆ દેખા તો વત્ર ઉસ મારને વાલે કો પકડકર ન્યાયાલય લે
ગયા । ન્યાય યીશ કે સમક્ષ ઉસકે ડપર અભિયોગ (આરોપ) લગા ને કે
અભિપ્રાય સે ઇસને કહા કિ ઇસને મેરા ણક લાખ રૂપયે કી કીમત કા
ઘોડા દડે કે પ્રહાર સે માર દિયા હૈ । યત્ર સુનકર ન્યાયધીશ ને કહા
ઠીક હૈ । પરતુ ઇસકા સાક્ષી કૌન હૈ કહો ! અશ્વપતિને કહા કિ સાહેબ !
ઇસકા પુત્ર હી મેરે ઇસ વિષય મેં સાક્ષી હૈ । ન્યાયધીશ ને ઉસકે પુત્ર
સે પૂછા—તત્ર પુત્ર ને કહા કિ સ્વય ઇસ અશ્વપતિ ને હી મેરે પિતા સે
ઘોડે કો મારને કે લિયે કહા યા । અતઃ મેરે પિતા ને દડે કે પ્રહાર સે
ઇસ કે ઘોડે કો મારા હૈ । ઇસ પ્રકાર સાક્ષી કે ભાષણ કો સુનકર
ન્યાયધીશ ને મન મે વિચાર કિયા માલૂમ પડતા હૈ કિ ઘોડે કા યત્ર
સ્વામી ભાષા દોષ સે અનભિજ્ઞ હૈ । ઇસલિયે ઇસને “ મારો મારો ”
એસા કહા હૈ । ઇસકે કહને કા અભિપ્રાય કેવલ ઉસ સમય ઇતના હી
યા કી યત્ર દણ્ડે કા મય દિલ્લારુર ઉસ ઘોડે કો લૌટા દેવે । ઇસ

ન્યાયે અશ્વપતિએ પોતાના ઘોડાને મરણ પામેલો જોયો ત્યારે તે માર
નારને પડડી ન્યાયાલયા લઈ ગયો, ન્યાયાધીશની સામે તેના ઉપર આરોપ
લગાવવાના ભાવથી તેણે કહ્યું કે, આ માણસે મારા એક લાખ રૂપિયાની કિંમ
તના ઘોડાને દડાના પ્રહારથી મારી નાખેલ છે આ સાલણીને ન્યાયાધીશે કહ્યું
હીઠ છે, પરંતુ આનો સાક્ષી કોણ છે તે કહો અશ્વપતિએ કહ્યું કે, સાહેબ !
તેનો પુત્ર જ મારા આ વિષયમાં સાક્ષી છે ન્યાયાધીશે તેના પુત્રને પૂછ્યું ત્યારે
પુત્રે કહ્યું કે, આ અશ્વપતિએ પોતે જ મારા પિતાને ઘોડાને મારવાનું કહ્યું હતું
આથી મારા પિતાએ દડાના પ્રહારથી તેના ઘોડાને મારેલ છે આ પ્રકારે સાક્ષીનું
ભાષણ સાંભળી ન્યાયાધીશે મનમાં વિચાર કર્યો કે ઘોડાનો આ સ્વામી ભાષા
દોષથી અનભિજ્ઞ છે તેવું જણાય છે, આ માટે તેણે મારો, મારો ! એમ
કહેલ છે આમ કહેવાનો અભિપ્રાય કેવળ તે સમય એટલો જ હતો કે, દડાનો

મૂર્ખાં, એકસ્તુ માણ્ડનિર્માણકલામિજ્ઞોઽપિ નૈવ નિર્માતિ । યસ્તુ નાસ્તિ માણ્ડનિ
માતા, તેન ત્રીણિ માણ્ડાનિ નિર્મિતાનિ । તત્ર દ્વે સ્ફુટિતે, એક ન યુજ્યતે । અયો-
જિતે માણ્ડે ત્રયસ્તપ્તુલા રન્વિતાઃ, તત્રોમૌ તપ્તુલાવામરૂપૌ, એકો ન સિન્ધ્યતિ । તેન
ત્રયો ત્રાહ્મણા ભોજિતાઃ તત્રોમૌ વુમુક્ષિતૌ, એકો ન મુદ્ધસ્તે, એવમેક કથિદાસીદ્
ભૂપતિર્ય આસીદાસીન્નચાસીત્ ।

તથા-મર્મગ=મર્મગાચક વચન ન લપેત્ । રહસ્યોદ્ઘાટક વચન ન વ્રૂયાદિત્યર્થઃ ।
મર્મગ વચન દિ દ્વદયે શરાઘાતવેદનામિય વેદના જનયતિ, ત્રાઘાત ઇવ મૂર્છયતિ,

નિવાસ કા હી અભાવ યા । જો ગાચ જનોં કે નિવાસ સે વિહીન યા
ઉસમેં તીન કુભાર યે । ડન મે દો મર્વ યે ઓર એક વર્તન બનાને કી
કલા મે નિપુણ યા । પરતુ યહ વર્તન નહી પનાતા યા । જો વર્તન બનાને
વાલા નહી યા-ઉસને તીન વર્તન બનાયે । દો ફટે ઓર એક એસા જો
જુડતા નહી યા । અર્થાત્ કપાલ માલા જિમકી જુદી ૨ થી । ઇસ મે તીન
ચાવલ પકાયે ગયે । ઇન મે દો ચાવલ કચ્ચેરહે ઓર એક ચાવલ સીઝા
નહી । ઉસસે તીન ત્રાહ્મણો કો ભોજન કરાયા ગયા । દો ત્રાહ્મણ તો
મૂલે રહે ઓર એક ને મ્વાયા નહી । ઇસ પ્રકાર ઇસ કથા મેં કેવલ
નિરર્થક શબ્દો કા હી પ્રયોગ હુઆ હૈ । ઇસ પ્રકાર કે નિરર્થક વચન
નહી ચોલના ચાહિયે ।

જિનસે દુસરો કે મર્મ કા ઉદ્ઘાટન હોતા તો એસે વચન મી નહી
ચોલના ચાહિયે । જો મર્મોદ્ઘાટક વચન હોતે હૈ વે જિસ પ્રકાર વાળ
હૃદય મેં આઘાત પહુંચાતા હૈ, ઉસી તરફ આઘાત પહુંચાતે હૈ । વજ્ર કે

વિહીન હંતુ તેમા ત્રણ કુભાર રહેતા હતા, જેમા જે મૂર્ખ હતા અને
એક વાસણ બનાવવાની કળામા નિપુણ હતા, પરતુ તે વાસણ બનાવતો ન
હતા જે વાસણ બનાવનાર ન હતા, તેણે ત્રણ વાસણ બનાવ્યા જે ફુટેલા
અને એક એવુ કે જે ભેડાતુ ન હતુ અર્થાત્ કપાલમાળા જેની જુની જુદી
હતી, એમા ત્રણ ચોખા પકવવામા આવ્યા, જેમા જે ચોખા કાચા રહ્યા અને
એક ચોખો ચડયો નહી —એનાથી ત્રણ બ્રાહ્મણોને ભોજન કરાવવામા આવ્યુ
જે બ્રાહ્મણ તો ભુખ્યા રહ્યા અને એકે ખાધુ નહી આ રીતે આ કથામા કેવળ
નિરર્થક શબ્દોનો જ પ્રયોગ થયો છે આ પ્રકારના નિરર્થક વચન
ન બોલવા ભેઈએ

જેનાથી ખીજના મર્મનુ ઉદ્ઘાટન થાય એવા વચન પણ ન બોલવા
ભેઈએ જે મર્મોદ્ઘાટક વચન હોય છે, તે જેમ બાણ હૃદયમા આઘાત
પહોચાડે છે એજ રીતે આઘાત પહોચાડે છે વજ્રના આઘાતથી જે રીતે મૂર્ખા

નિરર્થક વચન હિ રક્ષિત્ સર્વલગુણમસ્મકારક, સદ્ભૂતાર્યાપલાપક, મિથ્યા-
ર્યપ્રતિબોધક, મગાટવીખામક, ચિત્તજાલજનક, વૈરાગ્યલતાવિનાશક, વિવેક-
ચન્દ્રમચ્છાદકમ્ ।

અત્ર દૃષ્ટાન્તઃ પ્રદર્શ્યતે યથા—

આસીત્ કશ્ચિદેષો રસતિનિર્માપકો નૃપતિઃ, તા ગ્રામોદાસીન્ન ચાસીત્ ।
અસદ્ભાવ પ્રાપ્તેન તેન ભૂપતિના ત્રયો ગ્રામો નિર્માપિતાઃ । તત્ર વસ્તિનિગમિના
જનાના નિર્માસનાદ્ દ્વૌ ગ્રામો નિર્માસિતા, ણકથ જનનિગામાભાગાદય રસતિ
ર્નાભૂત્ । અથ યત્ર જનાના વામો નાભૂત્ તત્ર ત્રયઃ કુમ્ભકારા આસન્ । તેષુ દ્વૌ
કોઈ પુષ્પ હોતા હૈ, ન મૃગતૃષ્ણા રૂપજલ કોઈ ભાગાત્મક પદાર્થ હૈ, ઓર
ન શશ્વત્રુગ કોઈ વસ્તુ હૈ । નિરર્થક વચન અગ્નિ કી તરફ સર્વલગુણો
કો ભસ્મ કરને વાલે સદ્ભૂત અર્થ કે અપલાપક તથા મિથ્યા અર્થ કે
પ્રતિબોધક હોતે હૈ । ઇનકે પ્રયોગ સે પ્રયોક્તા ભવાદ્યો મૈં હી ભ્રમણ
કરતા રહતા હૈ । અનેક પ્રકાર કે ચિત્તરૂપો કા તાતા ઇન નિરર્થક વચનો
સે આત્મા મે ઉદ્ભૂત હોતા રહતા હૈ । વૈરાગ્યરૂપી લતા કે યે વિનાશક
તથા વિવેક રૂપી ચંદ્રમા કે આચ્છાદક યે માને ગયે હૈ । ઇસ વિષય મૈં
દૃષ્ટાત ઇસ પ્રકાર હૈ—

કોઈ એક રાજા યા જો વસ્તિ કા નિર્માણ ક્રિયા કરતા યા । વહ
હોકર ભો નહો યા । ડસને અપની ગેર મૌજૂદગી અવસ્થા મે ત્રીન ગ્રામો
કી રચના કી । દો ગાવો કો ડમને વહા કે નિવાસિયો કો નિકાલ કર
ચિલકુલ ડજડ કર દિયે । ણક ઇસલિયે ડજડ યા કિ ડસમે જનો કે

શ્ચિને પુત્ર હોય છે, ન આકાશનુ કોઈ પુષ્પ હોય છે, મૃગતૃષ્ણાડય જળ ન તો
કોઈ ભાવાત્મક પદાર્થ છે, અને ન તો સસલાના શિંગ કોઈ વસ્તુ છે નિરર્થક વચન
અગ્નિ ભાદ્રક સઘળા શુણેને ભસ્મ કરવાવાળા સદ્ભૂત અર્થનો અપલાપક અને
મિથ્યા અર્થ કરવાવાળા હોય છે આવા પ્રયોગથી પ્રયોક્તા ભવાટવીમા જ
ભ્રમણ કરતા રહે છે અનેક પ્રકારના ચિત્તરૂપોના તાતા આવા નિરર્થક વચનોથી
આત્મામા ઉદ્ભવતા રહે છે, વૈરાગ્યરૂપી લતાના એ વિનાશક તથા વિવેકરૂપી
ચંદ્રમાનુ આચ્છાદન કરનાર માન્યા ગયા છે

આ વિષયમા આ પ્રકારે દ્રષ્ટાત છે —

કોઈ એક રાજા હતો, જે વસ્તીનુ નિર્માણ કયાં કરતો હતો, તે હોવા
છતા ન હતો, તેણે પોતાની ગેરમૌજૂદગી અવસ્થામા ત્રણ ગામોની રચના કરી જે
ગામોને ત્યાના રહેવાસીઓને ત્યાથી કાઢી સુકી ઉજાડ બનાવી દીધા એક એ
માટે ઉજાડ હતુ કે ત્યા કોઈ વસ્તી જ ન હતી જે ગામ લોકોના નિવાસથી

શ્વશુરગ્રામસમીપસ્ય રૂપસ્ય તદે વિશ્રામાર્થમુપવિષ્ટ । તત્ર તદ્વાર્યયા ચિન્તિતમ્-વિદેશે
નાનાવિધ રૂપ્ત મયા કય સોઢન્યમ્ ? ઇતિ વિમૃશ્ય સા પતિમવ્રવીત્-પ્રાણનાથ । મા
પિપાસા વાધતે । તતોઽમૌ શ્રેષ્ઠી માર્યાવચન નિશમ્ય તત્ર કૃપાટુદમ્મદ્રુત્તુ કૃપા-
મિમુક્ષ શિરોઽપ્નતીકરોતિ યાત્, તાપદેવ માર્યયા વૃષ્ઠે હસ્તાઘાતેન કૂપે નિપા-
તિતઃ । તદનન્તર સા પિતુર્ગેહ ગત્વા પિતરમવ્રવીત્-તત્ર જામાતા ગૃહાત્ વચિન્નિ
ર્ગતસ્તસ્ય નાસ્તિ ચાર્તા, અતસ્તત્ર સમીપે સમાગતાઽસ્મિ ।

उसे अपने श्वशुर का ग्राम मिला । वह वहा गाम के बाहर कुए के पास विश्राम करने के लिये एक तरफ ठहर गया । इतने में उसकी पत्नी ने विचार किया कि-‘ये विदेश जा रहे हैं और मैं भी इनके साथ जा रही हूँ । विदेश में अनेक प्रकार के कष्ट प्राणियों को सहन करने पड़ते हैं मैं उन कष्टों को कैसे सहन करूंगी’ ऐसा विचार कर उसने अपने पति धनगुप्त से कहा कि हे प्राणनाथ ! मुझे इस समय बड़े जोरकी प्यास लग रही है, पति पानी लेने को ज्यो ही कुए पर पहुँचा और पानी भरने लगा कि इतने में पीने से उस पत्नी ने आकर उसे धक्का मारकर कुए में पटक दिया । बाद में फिर वह अपने पिता के घर जाकर कहने लगी कि हे पिता ! तुम्हारे जमाई न मालूम घर से कहा निकल कर चले गये हैं । मैं ने बहुत तपास कराई परन्तु अभीतक उनकी कोई खबर नहीं मिली है, सो मैं तुम्हारे पास आई हूँ ।

જવા નીકળ્યા ચાલતા ચાલતા માર્ગમા તેના સસરાનું ગામ આવ્યું તે ત્યાં ગામ બહાર એક કુવા પાસે આરામ કરવા રોકાયા એ સમયે તેની સ્ત્રીએ વિચાર કર્યો કે, “શેઠ પરદેશ બાંધે છે અને હું પણ તેમની સાથે જાઉં છું પરદેશમા અનેક પ્રકારનાં દુખો પ્રાણીયોએ સહન કરવા પડે છે, હું એ દુખોને કેમ કરીને મહન કરી શકીશ ” એવો વિચાર કરી તેણે પોતાના પતિ ધનગુપ્તને કહ્યું કે, હે પ્રાણનાથ ! મને અત્યારે ખૂબજ તરસ લાગી છે, પતિ પાણી લેવા માટે જ્યાં કુવા પર પહોંચ્યા, અને પાણી ભરવા લાગ્યા કે એટલામા તેની સ્ત્રીએ પાછળથી આવીને તેને ધક્કો મારી કુવામા હડસેલી દીધો આ પછી તે પોતાના પિયર પહોંચી અને ત્યાં જઈ કહેવા લાગી કે, હે પિતા ! તમારા જમાઈ કહ્યા વગર કોણ જાણે કેમ ઘેરથી ચાલ્યા ગયા છે, એ ઘણી તપાસ કરાવી છતાં હજી સુધી તેની કોઈ બાજ મળી નથી માટે હું તમારી પાસે આવી છું

દ્વેપાગ્નિ પ્રજ્વલયતિ, શોકમૃત્વાદયતિ, ચારિત્રં ધસયતિ, ગુણગણ સહારયતિ, નરકનિગોદાદિદુઃખગતે નિપાતયતિ, નિશ્ચિત્રુપાણધારામર્માણિ કર્તયતિ ।

મર્મગવચન ભાષણસ્ય દૃષ્ટાન્તસ્ત્વેતન્મ—

આસીદ્ ધનગુણનામા કથિદેરુઃ શ્રેષ્ઠી । ત ચૈમ્દા માર્યામત્રગીત્-પ્રિયે ! ધનાર્જનાય વિદેશ પ્રજામિ । તથા પ્રોક્તમ્-નાથ ! મમાન્ મામપિ તત્ર નયતુ । ત શ્રેષ્ઠી સહગમનાર્થમનુમતિં પત્ન્યૈ પ્રદત્તમાન્ । તતોઽસી પત્ન્યા સહ ગચ્છન્ માર્ગે

આઘાત સે जिस प्रकार मूर्च्छा आजाती है उसी प्रकार इन वचनों से भी प्राणी मर्च्छित हो जाता है । ये वचन सदा द्वेप रुपी अग्नि को प्रज्वलित करते रहते हैं और शोक परम्परा के सर्वद्वक होते हैं । इन के सद्भाव में चरित्र का सर्वथा विनाश होता रहता है । गुणगण का सहार करके ये वचन प्राणी को नरक एवं निगोदादिक के दुःख रुपी खड्डे में गिराते हैं । जैसे तीक्ष्ण धार वाली तलवार हर एक वस्तु को छेदनभेदन करती है उसी प्रकार मर्मग वचन भी प्राणी के मर्मस्थानों को छेदनभेदन करते हैं ।

इस विषय में दृष्टાત इस प्रकार है—

कोई एक धनगुप्त नाम का सेठ था । उसने एक दिन अपनी पत्नी से कहा कि हे प्रिये ! मैं धन कमाने के लिये परदेश जाना चाहना हूँ । सुनकर उसने कहा कि हे नाथ ! आप मुझे भी साथ ले ते चलिये । पत्नी की बात सुनकर धनगुप्त ने उसे अपने साथ चलने की अनुमति दे दी । धनगुप्त पत्नी को साथ लेकर परदेश निकला । चलते-र मार्ग में

આવી બંધ છે, એ જ રીતે આવા વચનોથી પણ પ્રાણી મૂર્ચ્છિત થઈ બંધ છે આવા વચનો હ મેશા દેશરૂપી અગ્નિને પ્રગ્ બરતા રહે છે અને શોક પરપરાને ઉત્તેજન કરનાર નિવડે છે અગ્નિ સદ્ભાવમાં આત્તિનો સર્વથા વિનાશ થતો રહે છે શુભ સમૂહનો સહાર કરીને એ વચનો પ્રાણીને નરક અને નિગોદાદિ કતા હુ ખરૂં ખાડામાં પાડે છે જેમ તીક્ષ્ણ ધારવાળી તલવાર હરએક વસ્તુનું છેદન ભેદન કરે છે એજ રીતે માર્મિક વચન પણ પ્રાણીના મર્મસ્થાનોનું છેદન ભેદન કરે છે

આ વિષયમાં આ પ્રકારનું દૃષ્ટાંત છે —

કોઈ એક ધનશુપ્ત નામે શેઠ હતો, એણે એક દિવસ પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું કે, હે પ્રિયે ! હું ધન કમાવા માટે પરદેશ જવા ઈચ્છું છું સાક્ષીને તેણે કહ્યું, કે હે નાથ ! આપ મને પણ સાથે લેતા બંધ, સ્ત્રીની વાત સાક્ષી ધનશુપ્ત શેઠે તેને પોતાની સાથે ચાલવાની અનુમતિ આપી ધનશુપ્ત સ્ત્રીને સાથે લઈ

व्यजनवोजन कुर्वती पुरोऽतिष्ठते । अस्माद् भास्करकिरणास्तद्भवनजालान्त-
र्गताः श्रेष्ठिमुखोपरि निपतन्तस्तथा दृष्टाः । पत्युर्मुखे भास्कर ऊरु स्पर्शजनितस्तापो
मा भूदिति भावनया सा सत्वर निजऊरुद्वय भास्कर किरणसमुखेकृत्वा श्रेष्ठिमुखो
परि सूर्यकिरणान् निवारयति ।

अस्मात्तदैव पत्नीकृत पूर्ववृत्त श्रेष्ठिना स्मृतम् । श्रेष्ठी मनसि चिन्तयति-
“अहो ययाह कूपे निपातित सैवेयमधुना मम सूर्यऊरुस्पर्शजनित ताप निवारयति”
इत्येव विचारयतस्तस्य श्रेष्ठिनो मुखे हास्य समजनि । तदा तत्पुत्रमधूर्हसन्त श्रेष्ठि-
नमस्मादपश्यत् । सा पत्युः समीपमागत्य उदति-नाथ ! भवतः पिता भ्रूषसमक्ष

कि धनगुप्त अपने रगभवन में बैठा हुआ भोजन कर रहा था । और
पत्नी उस के ऊपर पखा कर रही थी । धनगुप्त के चहरे पर अकस्मान्
सूर्य की किरणें मकान की छत के छिद्रों में से आकर पड़ने लगी, पत्नी
ने उधों ही यह देखा कि शीघ्र ही उसने ‘पति को ताप न लगे’ इस
खयाल से अपनी दो नों हथेलियों को सूर्य के साम्हने कर दिया । इससे
धनगुप्त के मुख पर पड़ती हुई वे किरणें धम गईं-मुख पर हथेलियों की
जाया हो गई । पत्नी द्वारा इस प्रकार की गई सेवा का अवलोकन कर
धनगुप्त को पहले का वह कूप में डालने का वृत्तान्त याद आ गया ।
धनगुप्त ने विचार किया, देखो-जिसने मुझे पहिले कूप में पड़का वही
अब मुझे ‘सूर्यजनित सताप न हो’ इस खयाल से उस सनाप का
निवारण कर रही है । ऐसा खयाल कर धनगुप्त को कुछ हँसी आगई ।
धनगुप्त को अकस्मात् हँसता हुआ उस समय उसकी पुत्रवधू ने देख-
लिया था, इसलिये वह अपने पति के पास आकर कहने लगी कि नाथ,

अने तेनी श्री भभाथी तेने डवा नाभी रही हुता ओ वणते धनशुभ्तना अडेरा
उपर भकानना छतना काष्ठाभाथी सूर्यना किरणो अकस्मात् पडवा लाव्या तेनी
श्रीओ जेवु आ जेवु के तुरत ओओ “पतिने ताप न लागे” ओवा आलथी
पोताना भन्ने डाथनी दुधेणीओने सूर्यना ओ किरणोनी आडे धरी दीधी आथी
धनशुभ्तना अडेरा उपर पडतो किरणोना ताप अटकी गयो, मुभ उपर
दुधेणीओनी छाया यध गर्ध, श्री तरक्षथी आ रीते करवामा आवेली सेवा
जेधने धनशुभ्तने पडेवानो कुवावाणो प्रसंग याद आवी गयो, धनशुभ्तने विचार
क्यो लुओ ! जेओ भने पडेवा कुवामा नाभी दीधो हुतो ते डवे भने सूर्यना
किरणोना ताप न लागे ओवा भ्यालथी ओ सतापनु निवारणु करी रही छे आ
विचारथी धनशुभ्तने जरा डसपु आव्यु धनशुभ्तने अकस्मात् डसता तेनी पुत्र
वधुओ जेध दीधेल, आथी ओ पोताना पति पासे जध कडेवा लागी के-

इतथासौ श्रेष्ठी रूपे पतन् भाग्यशतात् रूपभित्तिगत पापाण प्राप्य तमवल-
म्ब्य स्थितः । तदनु तत्रागतैर्जलार्थिजनैरनुकम्पयाऽसौ रूपान्निःसारितः । ततोऽसौ
विदेशं गत्वा पुण्यप्रभावात् प्रचुर धन समुपाज्यं श्वशुरगृहे समायातः । तदा तस्य
पत्नी प्रसन्ना जाता, तया सह श्रेष्ठी स्वगृह गतः । अथैकदा श्रेष्ठिनः पुत्रो जातः
तस्य यौने वयसि प्राप्ते श्रेष्ठिना विवाहः कारितः । पुत्रधूरागता । किञ्चिद्दि-
नसेषु व्यतीतेषु सत्सु श्वश्रूवधोर्मध्ये क्लृप्तः प्रवृत्तः । नभूनीत्य श्वश्रूच्छिद्रान्वेषण-
परा जाता । एकदाऽसौ श्रेष्ठी रत्नभाने भोजनं कुर्यात्सीत्, तत्पत्नी तदानीं बाल-

धनगुप्तज्यो ही कुण मे गिरा कि भाग्यवश से उसे कुण की भित्ति
मे पास ही एक पत्थर का टुकड़ा लगा हुआ दिखलाई पड़ा । यह भित्ति से
कुछ अधिक बाहर की ओर निकला था । पड़ते ही धनगुप्त ने उसको पकड़
लिया । जब पानी भरने वाले वहाँ पानी भरने के लिये आये तब
उन्होंने धनगुप्त को कुण से बाहर निकाला । स्वस्थ होकर यह बिना कुछ
कहे परदेश की ओर चल दिया । वहाँ पहुँच कर उसने पुण्यकर्म के
उदय से खूब धन कमाया । कमाकर यह वहाँ से अपने घर वापिस
हुआ । रस्ते में इस के श्वसुर का गाम आया और यह श्वशुर के घर
पहुँचा । पत्नी ने पति को देखकर बहुत आनन्द मनाया । वहाँसे अपनी
पत्नी को साथ लेकर घर आ गया । कालान्तर में धनगुप्त के एक पुत्र
हुआ । समय पर उसका विवाह कर दिया गया, बहु घरमें आई । रहते २
सास और बहु में झगडा होने लगा । बहु ने सास को दवाने के लिये
उस के छिद्रों का अन्वेषण करना प्रारम्भ कर दिया । एक दिनकी बात है,

धनगुप्त कुवामा पड़ये है, भाग्यवश कुवानी लीतमा तेनी पासे जे अेक
पत्थर चोटाडेले नजरे पड़ये जे लीतथी थोडा बहार चिकणेलेो हतो कुवामा
पड़तानी साथे ज धनगुप्ते ते पत्थर पकड़ी लीधो ज्यारे पाणी भरवावाणा कुवा उपर
पाणी भरवा आवा त्यारे तेमणे धनगुप्तेने कुवामाथी बहार काढये स्वस्थ भनी
काँ पणु गोत्या सिवाय ते परदेथ जवा आली निकल्यो त्या पडोव्यी ते पूछ्य
उभना उदयथी भूम धन कमाये भूम धन कमाई ते पोताने घेर आववा निकल्यो,
रस्तामा सासरानु गाम आव्यु त्यारे ते सासराने घेर पडोव्यो पतिने
नेई आनंद मनाव्यो त्याथी जे पोतानी खीने लधने पोताने गाम पोताने घेर
पडोव्यो समय जाता जे धनगुप्तने त्या अेक पुत्र थये समय उपर तेना लगन
क्या, बहु घेर आवी, रडोता रडोता सासु अने बहु वच्ये विभवाइ थवा लाग्यो,
वहजे सासुने दणाववा माटे तेना गुप्त छिद्रोना अन्वेषण करवाने प्रारंभ करी
लीधो अेक दिवस धनगुप्त पोताना रगलवनमा जेसी बोजन करी रडेल हतो

પુનરેકદા શ્રેષ્ઠિપત્ન્યા. પુત્રધ્યા સદ્ કલહો જ્ઞાન, તસ્મિન્નસરે પુત્રયૂ-
ત્ત-જ્ઞાનામિ ત્વ ચરિત્રમ્, પતિ કૃપે નિપાત્ય, સપતિ પતિત્રતા મનિતુમુચતાઽસિ।
પત્ન્યમાર્મિક ચ્ચન નિગમ્ય શ્વશૂઃ પરમદુઃખિતા જ્ઞાતા, મદુગ્રો રોદ, રુદિત્વા ચ
મનસિ ચિન્તયતિ મ્મ-શ્રુના મમ જીવન મૂલિરિતિ નિર્ચયમ્ નય મમેય વાર્તા
લોકે પ્રસિદ્ધ્યતિ, માલોકુ કિં પ્રદિષ્યતિ। ઇત્યેવ ત્રિચિન્ત્ય સા મનસ્ય દ્વિતીય-
ભૂમિકામાન્રોદ। તત્ર ગત્યા ગલે પાશ મયોજ્ય રજ્જ્વા લમ્બિતા પ્રાણાન્
પરિત્યક્તવર્તા।

હૈંસી કા જો કુટ્ઠ કારણ યા વહ અપને પુત્ર કો કહ દિયા। મૌકા પાકર
શ્રેષ્ઠિ પુત્ર ને મી જો કુટ્ઠ જૈસી ગાત થી વહ અપની પત્ની સે કહ દી।

एक समय सास वट्ट में परस्पर जय कलह हुआ तो प्रबुद्ध ने
सास से कहा कि “ आप ज्यादा मत बोलो मैं जानती हूँ कि आप वही
हैं जिन्होंने अपने पति को कण में डाल दिया था, अब पतित्रता
उनती हैं। ” इस प्रकार वट्ट के मार्मिक वचनों को सुनकर सास के
हृदय में अपार दुःख हुआ, वह बार बार रोने लगी, विचार किया कि
अब मेरा जीना निलकुल निरर्थक है। वट्ट ने मेरी सख्त ज्ञान वृत्ति में
मिला दी है। यदि मेरी यह बात लोक में फैल गई तो लोग क्या कहेंगे?
इस प्रकार सोचकर वह अपने मकान के दूसरे मजिल पर गई, और
वहा उसने गले में फासी डालकर आत्मगत कर लिया।

વાળા શેઠે હાનીતુ જે ઢાઈ ઢારણ હતુ તે મધ્યુ પોતાના પુત્રને ઠહી દીધુ
અવમર મેળવીને શેઠ પુત્રે પપુ જે ઢાઈ વાત હતી તે પોતાની પત્નીને
ઠહી દીધાં

મામુ વહુમા પચ્ચર બ્યારે કડન વયો ત્યારે પુત્રવુએ મામુને ઠયુ
કે “ તમે વધુ ન બોલો, હું જાણુ છું કે, તમે એ જ છો કે જેણે પોતાના
પતિને કુવામા ધકેલો દીધેવ, હવે પ્રતિત્રતા બનો છો ” આ પ્રકારના વહુના
મામાઈ વચનોને સાંભળી સાસુના હૃદયમા અપાર દુઃખ ઉપજ્યુ અને તે ચોધાર
આસુએ રડવા લાગી, તેણે મનમાને મનમા એવો નિશ્ચય કર્યો કે, હવે મારૂ
જીવણ બીલકુલ નીરર્થક છે, વહુએ મારી બની જ્ઞાન ધુળમા મેળવી દીધી છે બે
મારી આ વાત લોકોમા ફેલાઈ જાય તો લોકો યુ કહેશે ? આ રીતે વિચર
કરી તે પોતાના મકાનના બીજા માળા ઉપર પહોંચી અને ત્યાં જઈ ગળામા
ફાંસો નાખી આત્મધાત કર્યો

हसन् मया दृष्टः, किं तत्र हासस्य कारणमभूदित्यावेद्यताम् । श्रेष्ठिपुत्रः प्राह-
पतिपत्न्योर्धृत्तमवेद्य भवति । पत्नी यदति-भयता यावदेतद्भूतं नानेप्यते, न वा
वृत्तानयनवचन दास्यते, तानन्मयाऽन्नपान परित्याज्यम् । प्रेमपरशेन त्रिस्मृतत्रिवे-
केन श्रेष्ठिपुत्रेण 'हास्यकारणं कथयिष्यामी' ति उच्यते प्रदानेन पत्नी परितोषिता ।
एकदा श्रेष्ठिपुत्रः पितुश्चरणसंग्रहणं कृत्वा पृच्छतिस्मिन् कार्यं ! तस्मिन् दिवसे
केनकारणेन भयता हसितम्, इत्येव पृष्टोऽसौ सरलहृदयः श्रेष्ठो सर्वं पूर्ववृत्तं
पुत्राय कथितवान् । श्रेष्ठिपुत्रः सर्वं पूर्ववृत्तं विज्ञाय पत्न्यै कथयामास ।

आज मैं ने आप के पिता को मामुजी के समक्ष हँसते हुए देखा है
अतः हे नाथ ! आप मुझे बतलाईये कि इस अकारण हँसी का क्या
कारण है । सेठ के पुत्र ने अपनी पत्नी को समझाया कि पति और पत्नी
का वृत्त अवेद्य हुआ करता है । अतः इस विषय को जानने की चेष्टा
करना व्यर्थ है । पत्नी ने पति के मुख से यह बात सुनकर कहा हे नाथ !
जब तक आप मुझे इसका कारण नहीं बतलावेंगे, तब तक मैं अन्नजल
ग्रहण नहीं करूँगी । पत्नी का इस प्रकार वृत्त को जानने का अधिक
आग्रह देखकर पति ने उसके प्रेम से पागल जैसे बनकर उसे इस
बात का आश्वासन दिया कि वह कुछ समय बाद इसका वास्तविक
कारण उसे बतला देगा । इस प्रकार रष्ट हुई पत्नी सतुष्ट हो गई । एक
समय की बात है कि श्रेष्ठि पुत्र ने पिता के चरणों को दाबते हुए उनसे
पूछा कि हे तात ! आप एक दिन भोजन करते समय किस कारण से
हँसे थे ? पुत्र की इस बात को सुनकर सरल हृदय वाले सेठ ने समस्त

हे नाथ ! आज मैं ने आपका पिता को सामुझ सामे हसता देखा तो आप को
बतावो तो तेभना अकारण हसवानु शुं करणु छे ? शेठ पुत्रे पोतानी श्रीने
समजल्युं के, पति पत्नीने सजध अवेद्य होय छे आ विषयने ज्ञानुवानी
बेष्टा करवी व्यथ छे पत्नीने पतिना मुणधी आवी बात साबणीने दछु के,
हे नाथ ! जना सुधी तमे भने तेनुं करणु नई भतावे त्या सुधी हुं अन्न
जल ग्रहण करीश नही पत्नीने आ प्रकारे वृत्तान्त ज्ञानुवाने अधिद आग्रह
जानुने पतिने तेना प्रेममा पागल जेम जनीने तेने आ बातनु आश्वासन
आय्युं के, थोडा समयमा पोते तेनुं वास्तविक करणु बतावशे आधी इष्ट
भनेल पतिने सतोष थयो ओइ समयनी बात छे के, शेठ पुत्रे पोताना पिताना
पत्र हावता हावता ओभने पूछ्युं के, हे तात ! आप ओइ दिवस लोभन
करता करता था माटे हस्या होता ? पुत्रनी आ बातने साबणीने सरण

તદાઽમૌ પુત્રોઽપિ માતાપિત્રોર્વિયોગેન શોકાર્તઃ સન્ ભવિષ્યદનિષ્ટ ચિન્તયન્ મૃતં પિતર પાશમન્થનાદ વિમુચ્ય સ્વગલે ત પાશ વદન્વા મૃત ।

તદનન્તર પુત્રવધૂઃ ‘ ઇમે ત્રયઃ સ્વલુ મિલિત્વા મમૈવ દુર્દશાં ભાવયન્તિ ’ ઇતિ વિચિન્ત્ય ક્રોધાવેશેન ધમધમાયમાના ઉપરિ ગતા । તત્ર સા પદ્યતિ-શ્વશ્રુઃ શ્વશુર-શ્રોભૌ મૃતૌ નિપતિતૌ, પતિરપિ ગલે યદ્વપાશો મૃત. પાશરજ્જ્વા લમ્બિત ઇતિ । તદા વિનિવૃત્તક્રોપા નિતાન્તદુઃખાર્તાસા ચિન્તયતિ સ્મ-અતઃ પર કીદૃશી દશા મમ ભવિષ્યતિ, લોકાઃ કિં પ્રદિષ્યન્તિ, કં સ્યાન્મમ શરણમ્, ઇત્યાદિ। તદનન્તર-મસૌ સગર્ભા પુત્રવધૂ પત્યુર્ગલે સલગ્ન પાશમન્થન વિમુચ્ય સ્વગલે સયોજ્ય લમ્બિતા માણાન્ ત્યક્તવતો ।

ગલે મે ફાંસી લગાકર મરે હુણ લટક રહે હૈં । ઇસ પરિસ્થિતિ સે ઉસે વહુત હી દુઃખ હુઆ । માતા પિતા કે વિયોગ ને ઉસે પાગલ બના દિયા, અન્ત મેં ઉસ વિચારે ને ભી અપને પિતા કે ગલે સે ફાંસી ઉતાર કર અપને ગલે મે લગાલી । જવ પુત્રવધૂ ને યહ વિચારા કિ “ દેલ્હો યે તિનોં કે તિનોં મિલકર મેરી દુર્દશા કર ને કી ભાવના કર રહે હૈં । અતઃ ડુપર જાકર દેલ્હૂ, કિ ઇન સબકી ક્યા રાય હો રહી હૈં ’ ઇસ પ્રકાર ક્રોધ કે આવેશ સે ધમ ધમ કરતી હુઈ વહ ડુપર ગઈ । જાતે હી ઉસને દેલ્હા કિ સાસ શ્વશુર મરે પડે હુણ હૈં પતિ ભી ગલે મે ફાંસી લગાકર મરે હુણ લટક રહે હૈં । ઉસ દુર્ઘટના કો દેલ્હકર ઉસકે શરીર મે સન્નાટા છા ગયા, કોપ જાતા રહા । અત્યત શોક સે વહ વિહ્વલ હો ગઈ । વિચારા કિ અબ સસાર મે મેરા કૌન હૈ, કિ જિસ કે લિયે ઇન પ્રાણો કી રક્ષા કરૂં । લોગ સુનેંગે તો ક્યા કહે ગે । ઇસ પ્રકાર વિચાર કર વહ ભી અન્ત મે

ગળામા ફાંસો લગાડી મરેલી હાલતમા લટકી રહ્યા છે આ પરિસ્થિતિ જોઈ તેને ખૂબ દુઃખ થયું, માતા પિતાના વિયોગે તેને પાગલ બનાવી દીધો. અતઃ એ બિચારાએ પણ પોતાના પિતાના ગળામાથી ફાંસો કાઢી પોતાના ગળામા લગાવી આત્મઘાત કર્યો જ્યારે પુત્રવધુએ એ વિચાર્યું કે, “ આ ત્રણે જણા મળી મારી દુર્દશા કરવાની યોજના ઘડી રહ્યા હશે. આથી ઉપર જઈ જોઉં તો ખરી કે બધા કેવો વિચાર કરી રહ્યા છે ” આ રીતે ક્રોધના આવેશથી ધમ ધમ કરતી વહુ ઉપર પહોંચી ને જુએ છે તો સાસુ સસરા મરેલ પડ્યા છે અને પતિ પણ ગળામા ફાંસો લગાવી મરેલ લટકી રહેલ છે આ દુર્ઘટનાને જોઈ એના શરીરમા કપારી વહુટી, ક્રોધ જતો રહ્યો અને શોકથી વિહ્વળ બની ગઈ વિચાર્યું કે હવે સસારમા મારું કેાણુ છે કે જેના માટે આ પ્રાણની રક્ષા કરે લોકો જાણશે તો શુ કહેશે ? આ વિચાર કરી તેણે પોતાના

અય શ્રેષ્ઠી ગૃહમાગતઃ, પત્નીમનઃપ્રલોભ્ય પુત્રમ્ પૃષ્ઠગાન્-આયુષ્મતિ ! તવ
 મૃત્યુઃ ક્યાસ્તિ ?, પુત્રમધુઃ કરચેદ્યાઽઽનેદયતિ-માનોપરિમાગે ગતા ઇતિ । શ્રેષ્ઠી
 ગૃહોપરિમાગભૂમિકા ગત્વા શ્રેષ્ઠિર્ના ગલ્લે પાશમ્બદ્ધા મૃતા પશ્યતિ । તદાઽસૌ શ્રેષ્ઠી
 ત્રિપાદમુપગતઃ સન્ પ્રિચિન્તયતિ-અનયા વિના મમ કીદૃશી દશા મરિષ્યતિ,
 ઇત્યાદિ । તદનુ સશ્રેષ્ઠો પત્નીગલ્ગત પાશ ત્રિમુચ્ય સ્વગલે સયોજ્ય પ્રાણાન્ત્યક્તગાન્ ।
 પુત્રોઽપિ ગૃહમાગતઃ, સ પિતરમદૃષ્ટ્વા પત્નીં પૃષ્ઠગાન્-‘ક્યાસ્તિ મમ તત’ ।
 પત્ની પ્રાહ-ઉભૌ મમાનિષ્ઠ ઋતુમુપરિ વર્તેતે । પુત્રઃ પત્નીચનમાર્મ્ય્ય તત્ર ગત્વા
 પશ્યતિ માતા મૃતા નિપત્તિતાઽસ્તિ, પિતાઽપિ પાશમ્બદ્ધો મૃતઃ પ્રલમ્બિતો વર્તેતે, ઇતિ ।

ધનશુભ જન્મ ઘર આયા તો ઉસને સેઠાની કો ન ડેગ્વકર વહુ સે
 પૂછા આયુષ્યમતી ! તુમ્હારી સાસ કહા હૈ ? ઉસને હાથ કે દશાર સે
 કહા કિ વે મકાન કે દૂસરે મજિલ પર હૈ । ધનશુભ વહુ પહુંચા ઓર
 દેખા કિ વહુ ગલે મે ફાંસી લગા કર મર ગઈ હૈ । ધનશુભ ને યહ દશા
 દેખકર વહુન હી શોચ વિચાર ક્રિયા ઓર અન્ત મેં યહ નિર્ણય કર કિ
 સેઠાની કે વિના મેરી ક્યા દશા હોગી, પત્ની કો ફાંસી સે ઉતાર કર
 વહુ સ્વયં ફાંસી લટક ગયા । પુત્ર ને પિતા કો ઘર પર આકર જબ નહીં
 દેખા તો પત્ની સે પૂછા કિ પિતાજી કહાં પર હૈ । ઉસને વાત કો બના
 કર કહા કિ માતા-પિતા દોં નાં હી દૂસરે મજિલ પર મેરા અનિષ્ઠ કર
 ને કી વિચારણા કરને કે લિયે ગયે હુએ હૈ । પત્ની કી વાત સુનકર
 વહુ મકાન કે ઉપર ગયા । દેખા કિ માતા મરી પડી હૈ ઓર પિતાજી

ધનશુભ જ્યારે ઘેર આવ્યો તો તેણે પોતાની સ્ત્રીને ન જોતા વહુને પૂછ્યું,
 આયુષ્મતી ! તમારી સાસ ક્યા છે ? તેણે હાથના ઈશારાથી કહ્યું કે, ખીજ માળ
 ઉપર (મેડી ઉપર) છે ધનશુભ ત્યા પહોંચ્યો અને જુએ કે તો ગળામા ફાંસો
 નાખી તે મરી ગયેલ છે આ રીતે પોતાની પત્નિની દશા જોઈ ધનશુભે ખૂબજ
 મનોમથન સાથે વિચાર કર્યો અને અતે એ નિર્ણય કર્યો કે, પત્નિના જવા
 પછી હવે મારી શુ દશા થશે ? ફાંસાથી લટકતી પત્નિને નીચે ઉતારી એ
 દોરડાને ફાંસો પોતાના ગળામા નાખી લઈ પોતે પણ અત્મઘાત કર્યો

એક તરફ પતિપત્નિ એક જ દોરડાના ફાંસાથી આત્મહત્યા કરી જીવમુક્ત
 બન્યા એ સમયે પુત્રે ઘેર આવતા પોતાના પિતાને ન જોવાથી પત્નિને પૂછ્યું,
 પિતાજી ક્યા ગયા ? સ્ત્રીએ વાતને બનાવીને કહ્યું કે, માતા-પિતા બન્ને જણા
 માફ અનિષ્ઠ કરવાની વિચારણા કરવા મેડી ઉપર ગયેલ છે પત્નિની વાત
 સાંભળી તે મેડી ઉપર ગયો જોયું તો મા નીચે મરેલી પડી છે, અને પિતાજી

લક્ષણ સર્વેષાં સ્થાનાનામ્, કૃત્રાપિ સ્ત્રિયા સઢાવસ્થાન સમાપણ ચ ન કુર્યાદિત્યર્થઃ, પરુગ્રહણમપ્યુપલક્ષણમ્ તેનાનેરુદ્ધોભિરપિ સઢાવસ્થાન સમાપણ ચ વર્જનોયમ્, યત્ર પુરુષઃ સાક્ષી નાસ્તિ તત્ર સ્ત્રિયા સઢાવસ્થાન સમાપણ ચ પરિહરેદિતિ મૂનાશયઃ । ઉક્ત ચ શ્રીદશવૈકાલિક સૂત્રે—

જહા કુસ્કુડપોયસ્સ, નિચ્ચ કુલલઓ મય ।

એવ સુ રમયારિસ્સ, રત્થીવિગ્ગહઓ મય ॥ (જ. ૮ ગા. ૫૪)

ગ્રાયા—યથા કુસ્કુટપોતસ્ય, નિત્ય કુલલાદ મયમ્ ॥

એવમેવ વ્રહ્મચારિનઃ, સ્ત્રીવિગ્રહાદ મયમ્ ॥

સ્વગત દોષ કા નિરૂપણ કર કે અત્ર અન્ય કે સસર્ગ સે હોને વાલે દોષોંકા વર્ણન કરતે હું—‘ સમરેસુ-ઇત્યાદિ.

અન્વયાર્થ—(સમરેસુ-સમરેપુ) લુહારની શાલા મેં (અગારેસુ-અગારેપુ) ઘરોં મેં, (સધીસુ-સધિપુ) દો ઘરોં કે અતરાલ મેં તથા (મહાપહેસુ-મહાપથેપુ), રાજમાર્ગ મેં (અગિત્થિપસદ્ધિ-અકસ્ત્રિયાસાધ્ય) અકેલી સ્ત્રી કે સાથ (નેવચિટ્ઠે ન સલલે-નેવતિષ્ઠેત્ નૈવ સલપેત્) ન સ્વઢા હોવે ઓર ન ઉસસે વાતચીત કરે ।

હસ શ્લોક મે સમરાદિક ચાર પદ ઉપલક્ષણ હું, હસસે સમજના ચાહ્યે કિ કિસી ઓ જગત્ત મે જવ તક પુરુષ સાક્ષીભૂત ન હો તવ તક અકેલી સ્ત્રી સે અથવા અનેક સ્ત્રિયો સે વ્રહ્મચારી કા કર્તવ્ય હૈ કિ વહ ન ચોલે ઓર ન વહાં સ્વઢા રહે । દશવૈકાલિક સૂત્ર મે મગવાનને કહા હૈ

આ પ્રકારે ચોતાનામા રહેલ દોષોનુ વર્ણન કરી હવે ઓળના સસર્ગથી થયેલ દોષોનુ વર્ણન કરે છે સમરેસુ ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—સમરેસુ-સમરેપુ લુહારની કોઠમા, અગારેસુ-અગારેપુ ઘરમા, સધેસુ-સધેપુ બે ઘરોના અતરાળમા તથા મહાપહેસુ-મહાપથેપુ રાજ માર્ગમા, અગિત્થિપસદ્ધિ-અકસ્ત્રિયા સાધ્ય એકલી સ્ત્રીની માથે, નેવ ચિટ્ઠે ન સલલે-નેવ તિષ્ઠેત્ નૈવ સલપેત્ બ્રહ્મા ન રહેવુ અને ઓનાથી વાતચીત કરવી નહી

આ શ્લોકમા સમરાદિક ચાર ઉપલક્ષણ છે, એથી એ સમજવુ બેઠએ કે, કોઈ પણ સ્થળે જ્યાં મુધી ઓળે પુરુષ સાક્ષીભૂત ન હોય ત્યાં એકલી સ્ત્રીથી અથવા અનેક સ્ત્રીઓ સાથે બ્રહ્મચારીએ બોલવુ ન બેઠએ, અને ત્યાં ઉભવુ પણ ન બેઠએ દશવૈકાલિક સૂત્રમા ભગવાને કહ્યું છે કે, જે રીતે કુકડાના બન્ધ્યાને બિલાડીનો ભય રહે છે, એ રીતે સ્ત્રીના શરીરનો બ્રહ્મચારીને પણ ભય રહ્યા કરે છે

अस्मिन् दृष्टान्ते-सकृदुक्तादपि मर्मवचनात् पण्णा जीवानां प्राणव्यपरोपणं जातम्, यतः पुनरभूगमे द्वयमपत्यमासीत् । तस्मात्तार्मिक वचनं न मापणीयम् ।

सावद्य-निरर्थक-मर्मग-वचनमापगम्य मर्मथा प्रतिषेधं मोक्षयितुमुत्तरार्थमाह-
'अपण्डित' इत्यादि । आत्मायं=स्वार्थं, परार्थं सा, तथा उभयस्य आत्मनः परस्य च अर्थे, वा-अथवा, अन्तरेण=अनुभवायै स्वयंप्रयोजनाभावेऽपि सावद्यं न लपेत्= न निरर्थकं लपेत्, न मर्मगं लपेत्, इति सम्मन्यः ॥ २५ ॥

अथान्यससर्गकृतदोषपरिहारमाह—

मूलम्—समरेषु अगारेषु, सधिषु यं महापथे ।

एगो एगितिथि ए सद्धि, नेव चिद्धे' ने सल्लेवे ॥२६॥

जया—समरेषु अगारेषु, सधिषु च महापथे ।

एकः एकस्त्रिया सार्धं, नैव तिष्ठेत् न सल्लेवे ॥२६॥

टोका—'समरेषु' इत्यादि—

समरेषु=क्रौडकारशालासु तथा-अगारेषु=गृहेषु, तथा सधिषु=गृहद्वयान्तरालेषु तथा-महापथे=राजमार्गे, एकः=एकाको, एकस्त्रिया=एकास्त्रिन्या स्त्रिया, सार्धं=सह, नैव तिष्ठेत्=ऊर्ध्वस्थानावस्थितो नैव भवेत् । न सल्लेवे-तथा=सह समरादिषु स्थानेषु कदाऽपि सभाषणं न कुर्यादित्यर्थः । अत्र समरादिचतुष्टयमथानुपपत्ति के गले से फासी निकाल कर अपने गले में फासी डालकर मर गई वह उस समय गर्भवती थी । उस के गर्भ में दो बालक थे ।

इस दृष्टांत से यह बात स्पष्ट होती है कि देखो एक बार भी कहे गये तार्मिक वचन से उह प्राणियों का दारुण आपघात हुआ । इसलिये तार्मिक वचन नहीं कहना चाहिये । अपने अथवा पर के निमित्त तथा दोनों के निमित्त एव जहां स्व और पर का कुछ भी प्रयोजन न हो वहां पर भी व्यर्थ ही मनुष्य को सावध्य, निरर्थक एव मर्मग वचन नहीं बोलना चाहिये ॥ २६ ॥

पतिना गणभाध्री कृत्वा उदी पोताना गणभा नाणी भरी गध ते ये सभये गर्भवती हुती, येना गर्भभा ये भाण्ड हुता

आ दृष्टातथी ये वात स्पष्ट थाय ते के, ओक वज्रत पणु कडेवाभा आवेला तार्मिक वचनथी उ प्राणीओना कडणु आपघात थयो, आ भाटे तार्मिक वचन न बोलाया जेधये पोताना अथवा जीवना निमित्त तथा अन्नेना निमित्त अने जना पोतानु के जीवतु केध पणु प्रयोजन न होय त्या पर पणु मनुष्यने सावध्य, निरर्थक अने तार्मिक वचन बोलाया न जेधये (२५)

રણમ્, લાભ.-અપ્રાપ્તસ્ય સમ્યક્દર્શન-સમ્યગ્જ્ઞાન-સમ્યક્ચારિત્રલક્ષણસ્તત્રયસ્ય પ્રાપ્તિત્વસ્ય કારણમસ્તિ, इति प्रेतया=इति पर्यालोचनात्मिकया बुद्ध्या प्रयतः=प्रक-
 र्पेण यतनावान् सहनशील सन् शिष्य. तत्=अनुशासन गुरो. शिष्यावचन प्रति-
 शृणुयात्=कर्तव्यतयाऽङ्गीकुर्यात् ।

અય માવ:—

यथा—वर्षाकाले सूर्यकिरणाः प्रचण्डतरा भवन्ति, परतु परिणामे द्वित्रदिव-
 साभ्यन्तर एव ते जलदावलीसमागमनशीतव्यपनजलधारासपातजनितशीतस्पर्श-
 सुखप्रादुर्भावयन्ति। “यथा वा-नालिकेर बहिः कर्कश भवति तथापि तदीय
 शीतलमधुरनीरगर्भितमाभ्यन्तरिकभागमुपलभ्य लोभस्तदास्वादेन तृष्टिं पुष्टिं

इससे अप्राप्त सम्यग्दर्शन, सम्यग्ज्ञान एवं सम्यक् चारित्र की मुझे
 प्राप्ति होती है। (त्ति पेहाण-इति प्रेक्ष्य) इस प्रकार पर्यालोचनात्मक बुद्धि
 से विचार कर (पयओ त पडिस्सुणे-प्रयत'त प्रतिश्रृणुयात्) सहनशील
 बना हुआ शिष्य गुरु के शिक्षात्मक वचनों को कर्तव्य समझकर
 अंगीकार करे ।

तात्पर्य-जिस प्रकार वर्षाकाल में सूर्यकी किरणें प्रचण्डतर हो जाती
 हैं और हम से वे प्राणियों को असहनीय बनती हैं परन्तु परिणाम में
 दो तीन दिन के भीतर ही वे वरसात के समागमन से पवन को शीतल
 बना देती हैं उस से जलवृष्टि खूब होकर शीतस्पर्श के सुख का उन्हें
 अनुभव कराती हैं । अथवा जैसे-नारियल ऊपर से कठोर होता है
 परन्तु उसका भीतर का भाग शीतल, मीठे जल से भरा रहता है, उसको

બધુ મારે માટે લાભકારક છે કેમ કે, એનાથી અપ્રાપ્ત સમ્યક્ દર્શન સમ્યગ્જ્ઞાન,
 અને સામ્યક્ ચારિત્રની અને પ્રાપ્તિ થાય છે ત્તિપેહાણ-इतिप्रेक्ष आ प्रकारे पर्या
 લોચનાત્મક બુદ્ધિથી વિચાર કરી, પયઓ ત પડિસ્સુણે-પ્રયત તત્ પ્રતિશ્રુણુયાત્
 સહનશીલ અને શિષ્ય ગુરુના શિક્ષાત્મક વચનોને કર્તવ્ય સમજી અંગિકાર કરે

આતુ તાત્પર્ય એ છે કે, જેવી ગીતે વર્ષાઝાળમા સૂર્યના કિરણો
 પ્રચંડતર થઈ જાય છે, અને તેથી તે પ્રાણીઓ માટે અસહનીય બની જાય છે
 પરતુ પરિણામે એ ત્રણ દિવસની અંદર તે વરસાદના સમાગમથી પવનને
 શીતળ બનાવી દે છે, જેથી જળવૃષ્ટિ ખૂબ થાય છે અને ઠંડીનો સ્પર્શ સુખનો
 અનુભવ કરાવે છે અથવા જેમ નાળિયેર ઉપરથી કઠોર હોય છે પરતુ એની
 અંદરનો ભાગ શીતળ મીઠા જળથી ભરેલો હોય છે જેને મેળવી લેકો તૃપ્તિ-સંતોષ

ઉક્ત ચાન્યત્ર-સસા મુયા નુસા માયા, યવાહિં પ્રિ ન સલયે ।

અગતે નૈવ ચિદ્દેજ્ઞા, અપ્પઠ્ઠી સનણ સયા ॥ ૧ ॥

છાયા—સ્વસા મુતા સ્તુપા માતા, ઇતામિરપિ ન સલપેત્ ।

અગ્રાન્તે નૈવ તિષ્ઠેત્, આત્માર્થી મયતઃ સદા ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૨૬ ॥

અથ વિનીતશિષ્યકર્તવ્યમાહ—

મૂલમ્—જં મેં વુદ્ધોઽણુસાંસંતિ, સીણેણ ફરુસેણ વા ।

મમ લાભો ત્તિં પેહાણે, પંયઓ તં પહિસંસુણે ॥ ૨૭ ॥

છાયા—યન્મા વુદ્ધા અનુશાસતિ, શીતેન પરુપેણ વા ।

મમ લાભ ઇતિ પ્રેક્ષયા, પ્રયતસ્તત્ પ્રતિશૃણુયાત્ ॥ ૨૭ ॥

ટીકા—‘જ મે’ ઇત્યાદિ ।

વુદ્ધા:=આચાર્યાઃ, યન્મામ્ શીતેન=શીતલવચનેન મૃદુવચનેનેત્યર્થઃ, વા=અથવા પરુપેણ=કઠોરવચનેન અનુશાસતિ શિષ્યવન્તિ, ઇદમનુશાસનમમ લાભ:=આમકા-

-કિ-જિસ પ્રકાર મુર્ગે કે વચ્ચેનો કુલલ-ચિલાડી સે ભય બના રહતા હૈ ઉસી તરહ બ્રહ્મચારી કો બી સ્ત્રી કે શરીર સે સદા ભય રહા કરતા હૈ । ઇસલિયે ચાહે અવની સાસારિક વહિન બી હો, ચાહે પુત્રી હો, વહુ હો, માતા બી હો, તો બી ઇકાન્તમે બ્રહ્મચારી કો ઇનકે સાથ ઉઠના બેઠના નહીં ચાહિયે ઓર ન વાતચીત હી કરની ચાહિયે ॥ ૨૬ ॥

અથ વિનીત શિષ્ય કા કર્તવ્ય કહતે હૈ—‘જમે’ ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—વિનીત શિષ્ય કો ઇસ પ્રકાર વિચાર કરના ચાહિયે કિ (જમે વુદ્ધા-યન્મા વુદ્ધા) જો મુદ્ધે આચાર્ય મહારાજ (સીણ-શીતેન) મીઠે વચનોં સે, વા અથવા (ફરુસેણ-પરુપેણ) કઠોર વચનોં સે (અણુસાસતિ-અનુશાસતિ) અનુશાસિત કરતે હૈં અર્થાત્ શિક્ષા દેતે હૈં સો (મમ લાભો-મમ લાભ) યહ મેરે લિયે ઇક વડા ભારી લાભ હૈ, કયોં કિ

આ માટે ભલે પોતાની સસારીક બહેન હોય, ચાહે પુત્રી હોય, વહુ હોય અથવા માતા હોય તો પણ એકાતમા એમની સાથે એસવુ ઉઠવુ કે વાતચિત પણ બ્રહ્મચારીએ કરવી ન ભેદ છે ॥ ૨૬ ॥

હવે વિનીત શિષ્યનુ કર્તવ્ય કહે છે—જમે ઇત્યાદિ

વિનીત શિષ્યે આ પ્રકારનો વિચાર કરવો ભેદ છે કે,

અ-વયાર્થ—જમેવુદ્ધા-યન્માવુદ્ધા મને આચાર્ય મહારાજ, સીણ-શીતેન મીઠા વચનોથી, વા અથવા ફરુસેણ-પરુપેણ કઠોર વચનોથી, અનુસાસતિ-અનુશાસતિ અનુશાસિત કરે છે, અર્થાત્ શિક્ષા આપે છે મમલાભો

રણમ્, લાભ.-અપ્રાપ્તસ્ય સમ્યક્દર્શન-સમ્યગ્જ્ઞાન-સમ્યક્ચારિત્રલક્ષણસ્તત્રયસ્ય પ્રાપ્તિસ્તસ્ય કારણમસ્તિ, इति प्रेक्षया=इति पर्यालोचनात्मिकया बुद्ध्या प्रयतः=प्र-
 र्पेण यत्नवान् सहनशील सन् शिष्यः तत्=अनुशासन गुरोः. शिक्षावचन प्रति-
 श्रुत्यात्=कर्तव्यतयाऽद्वीकृत्यात्।

अयं भाव.—

यथा—वर्षाकाले सूर्यकिरणाः प्रचण्डतरा भवन्ति, परंतु परिणामे द्वित्रदिन-
 साभ्यन्तर एव ते जलदावलीसमागमनशीतपवनजलधा(सपातजनितशीतस्पर्श-
 सुखमादुर्भावयन्ति। “यथा मा-नाम्निके बहिः कर्कश भवति तथापि तदीय
 शीतलमधुरनीरगर्भितमाभ्यन्तरिकभागमुपलभ्य लोकोस्तदास्वादनेन तुष्टिं पुष्टिं

इससे अप्राप्त सम्यग्दर्शन, सम्यग्ज्ञान एवं सम्यक् ચારિત્ર કી મુક્તે
 પ્રાપ્તિ થોતી છે। (ત્તિ પેદાણ-इति प्रेक्ष्य) इस प्रकार पर्यालोचनात्मक बुद्धि
 से विचार कर (पयओ त पटिस्सुणे-प्रयत.त प्रतिश्रुणुयान्) सहनशील
 बना हुआ शिष्य गुरु के शिक्षात्मक वचनों को कर्तव्य समझकर
 अंगीकार करे।

તાત્પર્ય—જિસ પ્રકાર વર્ષાકાલ મે સૂર્યકી કિરણે પ્રચણ્ડતર હો જાતી
 હૈં ઓર હમ સે વે પ્રાણિયોં કો અસહનીય બનતી હૈં પરન્તુ પરિણામ મે
 દો ત્રીન દિન કે મીતર હી વે વરસાત કે સમાગમન સે પવન કો શીતલ
 બના દેતી હૈં ઉસ સે જલવૃષ્ટિ ખૂબ હોકર શીતસ્પર્શ કે સુખ કા ઉન્હેં
 અનુભવ કરાતી હૈં। અથવા જૈસે-નારિયલ ડૂબર સે કઠોર હોતા હૈ
 પરન્તુ ઉસકા મીતર કા ભાગ શીતલ, મીઠે જલ સે ભરા રહતા હૈ, ઉસકો

બધુ મારે માટે લાભકારક છે કેમ કે, એનાથી અપ્રાપ્ત સમ્યક્ દર્શન સમ્યગ્જ્ઞાન,
 અને સમ્યક્ ચારિત્રની મને પ્રાપ્તિ થાય છે ત્તિપેદાણ-इतिप्रेक्ष આ પ્રકારે પર્યા
 લોચનાત્મક બુદ્ધિથી વિચાર કરી, પયઓ ત પટિસ્સુણે-प्रयत तत् प्रतिश्रुणुयात्
 સહનશીલ અનેલ શિષ્ય ગુરુના શિક્ષાત્મક વચનોને કર્તવ્ય સમજી અંગિકાર કરે

આનું તાત્પર્ય એ છે કે, જેવી રીતે વર્ષાકાળમા સૂર્યના કિરણો
 પ્રચંડતર થઈ જાય છે, અને તેથી તે પ્રાણીઓ માટે અસહનીય બની જાય છે
 પરંતુ પરિણામે બે ત્રણ દિવસની અંદર તે વરસાદના સમાગમથી પવનને
 શીતળ બનાવી દે છે, જેથી જળવૃષ્ટિ પૂર્ણ થાય છે અને ઠંડીને સ્પર્શ સુખને
 અનુભવ કરાવે છે અથવા જેમ નાળિયેર ઉપરથી કઠોર હોય છે પરંતુ એની
 અંદરનો ભાગ શીતળ મીઠા જળથી ભરેલો હોય છે જેને મેળવી લેાકે તુષ્ટિ-સંતોષ

ઉક્ત ચાન્યત્ર-સસા સુયા નુસા માયા, ઇયાહિં પિ ન સલપે ।

एगते नेव चिद्वेज्जा, अप्पही सज्जए सया ॥ १ ॥

छाया—स्वसा सुता स्नुषा माता, एतामिरपि न सलपेत् ।

एकान्ते नैव तिष्ठेत्, आत्मार्यी सयतः सदा ॥ १ ॥ इति ॥ २६ ॥

अथ विनीतशिष्यकर्तव्यमाह—

मूलम्—जं मे' बुद्धोऽणुसासति, सीएण फरुसेण वा ।

મમ લાભો ત્તિ' પેહાણે, પંચઓ ત' પડિસંસુણે ॥ ૨૭ ॥

छाया—यन्मा बुद्धा अनुशासति, शीतेन परुषेण वा ।

મમ લાભ ઇતિ પ્રેક્ષયા, પ્રયતસ્તત્ પ્રતિશૃણુયાત્ ॥ ૨૭ ॥

टीका—‘ज मे’ इत्यादि ।

बुद्धाः=आचार्याः, यन्माप् शीतेन=शीतलवचनेन मृदुवचनेनेत्यर्थः, वा=अथवा परुषेण=कठोरवचनेन अनुशासति शिष्यवन्ति, इदमनुशासनमम लाभ=कामका-

-कि-जिस प्रकार मुर्गे के बच्चेको कुलल-चिलाडी से भय बना रहता है उसी तरह ब्रह्मचारी को भी स्त्री के शरीर से सदा भय रहा करता है । इसलिये चाहे अपनी सासारिक बहिन भी हो, चाहे पुत्री हो, बहू हो, माता भी हो, तो भी एकान्तमें ब्रह्मचारी को इनके साथ उठना बैठना नहीं चाहिये और न बातचीत ही करनी चाहिये ॥ २६ ॥

अथ विनीत शिष्य का कर्तव्य कहते हैं—‘जमे’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—विनीत शिष्य को इस प्रकार विचार करना चाहिये कि (जमे बुद्धा-यन्मा बुद्धा) जो मुझे आचार्य महाराज (सीएण-शीतेन) मीठे वचनों से, वा अथवा (फरुसेण-परुषेण) कठोर वचनों से (अणुसासति-अनुशासति) अनुशासित करते हैं अर्थात् शिक्षा देते हैं सो (मम लाभो-मम लाभ.) यह मेरे लिये एक बड़ा भारी लाभ है, क्योंकि कि

આ માટે ભવે પોતાની સસારીક બહેન હોય, ચાહે પુત્રી હોય, વહુ હોય, અથવા માતા હોય તો પણ એકાન્તમાં એમની સાથે એસવું ઉઠવું કે વાતચિત પણ બ્રહ્મચારીએ કરવી ન ભેઈએ ॥ ૨૬ ॥

હવે વિનીત શિષ્યનું કર્તવ્ય કહે છે—જમે ઇત્યાદિ

વિનીત શિષ્યે આ પ્રકારનો વિચાર કરવો ભેઈએ કે,

અન્વયાર્થ—જમેબુદ્ધા-યન્માબુદ્ધા મને આચાર્ય મહારાજ, સીએણ-શીતેન મીઠા વચનોથી, વા અથવા ફરુસેણ-પરુષેણ કઠોર વચનોથી, અનુસાસતિ-અનુ-શાસતિ અનુશાસિત કરે છે, અર્થાત્ શિક્ષા આપે છે મમલાભ એ

રણમ્, લાભ.-અપ્રાપ્તસ્ય સમ્યક્દર્શન-સમ્યગ્જ્ઞાન-સમ્યક્ચારિત્રલક્ષણત્તત્રયસ્ય પ્રાપ્તિસ્તસ્ય કારણમસ્તિ, इति प्रेषणा=इति पर्यालोचनात्मिकया बुद्ध्या प्रयतः=प्रकर्षेण यतनाच्चान् सहनशील. सन् शिष्यः तत्=अनुशासनं गुरो. शिक्षावचनं प्रति-
श्रृणुयात्=कर्तव्यतयाऽङ्गीकुर्यात्।

અચ માવ.—

यथा—वर्षाकाले सूर्यकिरणाः प्रचण्डतरा भवन्ति, परंतु परिणामे द्वित्रदिन-
साभ्यन्तर एव ते जलदावलीसमागमनशीतपवनजलवातासपातजनितशीतस्पर्श-
सुखमादुर्भाष्यन्ति। “यथा वा-नालिकेर बहिः कर्कश भवति तथापि तदीय
शीतलमधुरनीरगर्भितमाभ्यन्तरिकभागमुपलभ्य लोकास्तदास्वादनेन तुष्टिं पुष्टिं
इससे अप्राप्त सम्यग्दर्शन, सम्यग्ज्ञान एव सम्यक् चारित्र की मुझे
प्राप्ति होती है। (त्ति पेहाण-इति प्रेष्य) इस प्रकार पर्यालोचनात्मक बुद्धि
से विचार कर (पयओ त पडिस्सुणे-प्रयत.त प्रतिश्रृणुयात्) सहनशील
पना हुआ शिष्य गुरु के शिक्षात्मक वचनों को कर्तव्य समझकर
अंगीकार करे।

તાત્પર્ય-જિસ પ્રકાર વર્ષાકાલ મે સૂર્યકી કિરણે પ્રચણ્ડતર હો જાતી
હું ઓર હમ સે વે પ્રાણિયોં કો અસહનીય બનતી હું પરંતુ પરિણામ મે
દો ત્રીન દિન કે મીતર હી વે વરસાત કે સમાગમન સે પવન કો શીતલ
બના દેતી હું ડસ સે જલવૃષ્ટિ સ્ખૂન હોકર શીતસ્પર્શ કે સુખ કા ડન્હેં
અનુભવ કરાતી હું। અથવા જૈસે-નારિયલ ડપર સે કઠોર હોતા હું
પરંતુ ડસકા મીતર કા ભાગ શીતલ, મીઠે જલ સે ભરા રહતા હું, ડસકો

અધુ માદે માટે લાભઢારડ છે કેમ કે, એનાથી અપ્રાપ્ત સમ્યક્ દર્શન સમ્યગ્જ્ઞાન,
અને સામ્યક ચારિત્રની મને પ્રાપ્તિ થાય છે ત્તિપેહાણ-इतिप्रेक्ष आ प्रदादे पर्या
લોચનાત્મક બુદ્ધિથી વિચાર ડગી, પયઓ ત પડિસ્સુણે-प्रयत तत् प्रतिश्रृणुयात्
સહનશીલ અનેલ શિષ્ય ગુરુના શિક્ષાત્મક વચનોને કર્તવ્ય સમજી અંગિકાર કરે

આનુ તાત્પર્ય એ છે કે, જેવી રીતે વર્ષાકાળમા સૂર્યના કિરણો
પ્રચંડતર થઈ જાય છે, અને તેથી તે પ્રાણીઓ માટે અસહનીય બની જાય છે
પરંતુ પરિણામે એ ત્રણ દિવસની અંદર તે વરસાદના સમાગમથી પવનને
શીતળ બનાવી દે છે, જેથી જળવૃષ્ટિ ખૂબ થાય છે અને ઠંડીનો સ્પર્શ સુખનો
અનુભવ કરાવે છે અથવા જેમ નાળિયેર ઉપરથી કઠોર હોય છે પરંતુ એની
અંદરનો ભાગ શીતળ મીઠા જળથી ભરેલો હોય છે જેને મેળવી લેકો તુષ્ટિ-સંતોષ

ઉક્ત ચાન્ય-સસા સુતા નુસા માયા, યયાહિં વિ ન સલ્પે ।

અગતે નેત્ર ચિદ્દેજ્ઞા, અપ્પઠ્ઠી સજ્જ સયા ॥ ૧ ॥

છાયા—સ્વસા સુતા સ્ત્રુપા માતા, યતામિરપિ ન સલપેત્ ।

અક્રાન્તે નેત્ર તિષ્ઠેત્, આત્માર્થી સયતઃ સદા ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૨૬ ॥

અથ વિનીતશિષ્યકર્તવ્યમાહ—

મૂલમ્—જં મે' બુદ્ધોઽણુસાસતિ, સીણેણ ફરુસેણં વા ।

મમ લાભો ત્તિ' પેહાપ્પે, પંપ્યઓ ત' પહિસંસુણે ॥ ૨૭ ॥

છાયા—યન્મા બુદ્ધા અનુશાસતિ, શીતેન પરુપેણ વા ।

મમ લાભ ઇતિ પ્રેક્ષયા, પ્રયતસ્તત્ પ્રતિશૃણુયાત્ ॥ ૨૭ ॥

ટીકા—'જ મે' ઇત્યાદિ ।

બુદ્ધાઃ=આચાર્યાઃ, યન્મામ્ શીતેન=શીતલવચનેન મૃદુવચનેનેત્યર્થઃ, વા=અથવા પરુપેણ=કઠોરવચનેન અનુશાસતિ શિષ્યવન્તિ, ઇદમનુશાસનમમ લાભ='જામકા-

-કિ-જિસ પ્રકાર સુર્ગે કે વચ્ચેકો કુલલ-ગિલાડી સે અથ વના રહતા હૈ ઉસી તરહ બ્રહ્મચારી કો બી સ્ત્રી કે શરીર સે સદા અથ રહા કરતા હૈ । ઇસલિયે ચાહે અપની સાસારિક ગરિન બી હો, ચાહે પુત્રી હો, વદ્ધ હો, માતા બી હો, તો બી અક્રાન્તમે બ્રહ્મચારી કો ઇનકે સાથ ઉઠના બેઠના નહી ચાહિયે ઔર ન વાતચીત હી કરની ચાહિયે ॥ ૨૬ ॥

અથ વિનીત શિષ્ય કા કર્તવ્ય કરતે હૈ—'જમે' ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—વિનીત શિષ્ય કો ઇસ પ્રકાર વિચાર કરના ચાહિયે કિ (જમે બુદ્ધા-યન્મા બુદ્ધા) જો મુદ્ધે આચાર્ય મહારાજ (સીણ-શીતેન) મીઠે વચનોં સે, વા અથવા (ફરુસેણ-પરુપેણ) કઠોર વચનોં સે (અણુસાસતિ-અનુશાસતિ) અનુશાસિત કરતે હૈં અર્થાત્ શિક્ષા દેતે હૈં સો (મમ લાભો-મમ લાભ) યહ મેરે લિયે એક વડા ભારી લાભ હૈ, ક્યોં કિ

આ માટે ભલે પોતાની સાસારિક બહેન હોય, ચાહે પુત્રી હોય, વદ્ધ હોય અથવા માતા હોય તો પણ એકાતમા એમની સાથે એસણુ ઉઠવુ કે વાતચિત પણ બ્રહ્મચારીએ કરવી ન ભેદ છે ॥ ૨૬ ॥

હવે વિનીત શિષ્યનું કર્તવ્ય કહે છે—જમે ઇત્યાદિ

વિનીત શિષ્યે આ પ્રકારનો વિચાર કરવો ભેદ છે કે,

અ-વયાર્થ—જમેબુદ્ધા-યન્માબુદ્ધા અને આચાર્ય મહારાજ, સીણ-શીતેન મીઠા વચનોથી, વા અથવા ફરુસેણ-પરુપેણ કઠોર વચનોથી, અનુસાસતિ-અનુશાસતિ અનુશાસિત કરે છે, અર્થાત્ શિક્ષા આપે છે મમલાભો એ

રણમ્, લાભ.-અપ્રાપ્તસ્ય સમ્યક્દર્શન-સમ્યગ્જ્ઞાન-સમ્યક્ચારિત્રલક્ષણત્તત્રયસ્ય પ્રાપ્તિસ્તસ્ય કારણમસ્તિ, इतिप્રેક્ષया=इतिपर्यालोचनात्मिकया बुद्ध्या प्रयतः=प्रकर्षेण यतनावान् सहनशील सन् शिष्यः तत्=प्रनुशासन गुरो. शिक्षावचन प्रतिशृणुयात्=कर्तव्यतयाऽङ्गीकुर्यात्।

અવ માવ:—

यथा—वर्षाकाले सूर्यकिरणाः प्रचण्डतरा भवन्ति, परंतु परिणामे द्वित्रदिन-साभ्यन्तर एव ते जलदायलोसमागमनशीतपवनजलधासपातजनितशीतस्पर्श-सुखप्रादुर्भास्यन्ति। “यथा वा-नालिकेर वहिः कर्कश भवति तथापि तदीय शीतलमधुरनीरगर्भितमाभ्यन्तरिकभागमुपलभ्य लोकस्तदास्वादनेन तुष्टिं पुष्टिं इससे अप्राप्त सम्यग्दर्शन, सम्यग्ज्ञान एव सम्यक् चारित्र की मुझे प्राप्ति होती है। (त्ति पेहाए-इति प्रेक्ष्य) इस प्रकार पर्यालोचनात्मक बुद्धि से विचार कर (पयओ त पडिस्सुणे-प्रयत.त प्रतिशृणुयात्) सहनशील बना हुआ शिष्य गुरु के शिक्षात्मक वचनों को कर्तव्य समझकर अंगीकार करे।

તાત્પર્ય-જિસ પ્રકાર વર્ષાકાલ મે સૂર્યકી કિરણે પ્રચણ્ડતર હો જાતી હૈં ઓર હમ સે વે પ્રાણિયો કો અસહનીય બનતી હૈં પરંતુ પરિણામ મે દો ત્રીન દિન કે મીતર હી વે વરસાત કે સમાગમન સે પવન કો શીતલ બના દેતી હૈં ઉસ સે જલવૃષ્ટિ ખૂન હોકર શીતસ્પર્શ કે સુખ કા ઉન્હેં અનુભવ કરાતી હૈં। અથવા જૈસે-નાલિયલ ઊપર સે કઠોર હોતા હૈં પરંતુ ઉસકા મીતર કા ભાગ શીતલ, મીઠે જલસે ભરા રહતા હૈં, ઉસકો

ખધુ મારે માટે લાભકારક છે કેમ કે, એનાથી અપ્રાપ્ત સમ્યક્ દર્શન સમ્યગ્જ્ઞાન, અને સામ્યદ્ ચારિત્રની મને પ્રાપ્તિ થાય છે તિપેહાણ-इतिप्रेक्ष आ प्रकारे पर्या लोचनात्मक बुद्धिથી विचार करी, पयओ त पडिस्सुणे-प्रयत तत् प्रतिशृणुयात् सहनशील बनने ल शिष्य गुरुना शिक्षात्मक वचनोने कर्तव्य समझ अंगिकार करे

આતુ તાત્પર્ય એ છે કે, જેવી રીતે વર્ષાકાળમા સૂર્યના કિરણો પ્રચંડતર થઈ જાય છે, અને તેથી તે પ્રાણીઓ માટે અસહનીય બની જાય છે પરંતુ પરિણામે જે નજી દિવસની અદર તે વરસાદના સમાગમથી પવનને શીતળ બનાવી દે છે, જેથી જળવૃષ્ટિ ખૂબ થાય છે અને ઠંડીનો સ્પર્શ સુખનો અનુભવ કરાવે છે અથવા જેમ નાળિયેર ઉપરથી કઠોર હોય છે પરંતુ એની અદરનો ભાગ શીતળ મીઠા જળથી ભરેલો હોય છે જેને મેળવી લેઈ-સતોય

ઉક્ત ચાન્યત્ર-સમા મુયા તુસા માયા, ય્યાહિં તિ ન સલપે ।

એગતે નૈવ ચિદ્દેજ્ઞા, અષ્પઢી સત્રણ સયા ॥ ૧ ॥

છાયા—સ્વસા મુતા સ્તુપા માતા, યતામિરપિ ન સલપેત્ ।

એકાન્તે નૈવ તિષ્ઠેત્, આત્માર્થી સપતઃ સદા ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૨૬ ॥

અથ વિનીતશિષ્યકર્તવ્યમાહ—

મૂલમ્—જં મે' બુદ્ધાઽણુસાંસતિ, સીણ્ણ ફરુસેણં વા ।

મમ લાભો તિ' પેહાપે, પંયઓ ત' પહિંસુણે ॥ ૨૭ ॥

છાયા—યન્મા બુદ્ધા અનુશાસતિ, શીતેન પરુપેણ વા ।

મમ લાભ ઇતિ પ્રેક્ષયા, પ્રવતસ્તત્ પ્રતિનૃણયાત્ ॥ ૨૭ ॥

ટીકા—‘જ મે’ ઇત્યાદિ ।

બુદ્ધાઃ=આચાર્યાઃ, યન્મામ્ શીતેન=શીતલવચનેન મૃદુવચનેનેત્યર્થ, વા=અથવા પરુપેણ=કઠોરવચનેન અનુશાસતિ શિક્ષયન્તિ, ઇદમનુશાસનમમ લાભ=જ્ઞામકા

-કિ-જિસ પ્રકાર મુર્ગે કે વચ્ચેકો કુલલ-વિલાડી સે ભય બના રહતા હૈ
ઉસી તરહ બ્રહ્મચારી કો બી સ્ત્રી કે શરીર સે સદા ભય રહા કરતા હૈ ।
ઇસલિયે યાહે અપની સાસારિક બહિન બી હો, યાહે પુત્રી હો, વહુ હો,
માતા બી હો, તો બી એકાન્તમે બ્રહ્મચારી કો ઇનકે સાથ ઉઠના બેઠના
નહી યાહિયે ઓર ન યાતચીત હી કરની યાહિયે ॥ ૨૬ ॥

અથ વિનીત શિષ્ય કા કર્તવ્ય કહતે હૈ—‘જમે’ ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—વિનીત શિષ્ય કો ઇસ પ્રકાર વિચાર કરના યાહિયે
કિ (જમે બુદ્ધા-યન્મા બુદ્ધા) જો મુઝે આચાર્ય મહારાજ (સીણ્ણ-શીતેન)
મીઠે વચનોં સે, વા અથવા (ફરુસેણ-પરુપેણ) કઠોર વચનોં સે (અણુસા-
સતિ-અનુશાસતિ) અનુશાસિત કરતે હૈં અર્થાત્ શિક્ષા દેતે હૈં સો
(મમ લાભો-મમ લાભ) યહ મેરે લિયે એક વડા ભારી લાભ હૈ, કયોં કિ

આ માટે બહે પોતાની સાસારિક બહેન હોય, યાહે પુત્રી હોય, વહુ
હોય અથવા માતા હોય તો પણ એકાન્તમા એમની સાથે એસવુ ઉઠવુ કે
વાતચિત પણ બ્રહ્મચારીએ કરવી ન ભેઈએ ॥ ૨૬ ॥

હવે વિનીત શિષ્યનું કર્તવ્ય કહે છે—જમે ઇત્યાદિ

વિનીત શિષ્યે આ પ્રકારનો વિચાર કરવો ભેઈએ કે,

અ-વયાર્થ—જમેબુદ્ધા-યન્માબુદ્ધા મને આચાર્ય મહારાજ, સીણ્ણ-શીતેન
મીઠા વચનોથી, વા અથવા ફરુસેણ-પરુપેણ કઠોર વચનોથી, અનુસાસતિ-અનુ-
શાસતિ અનુશાસિત કરે છે, અર્થાત્ શિક્ષા આપે છે મમલાભો-મમલાભ એ

ઝાયા—અનુશાસનમોપાય, દુષ્કૃતસ્ય ચ નોદનમ્ ।

હિત તત્ મન્યતે માત્રઃ, દ્વેષ્ય ભવતિ અમાધો. ॥ ૨૮ ॥

ટીકા—‘અણુસાસણ’ રૂપાદિ—

માત્ર = પ્રજ્ઞાવાન મેધાવી શિષ્ય, ઓપાયમ્-ઉપાય=ગીતપરુપભાષણરૂપે ભગ્ન, મૃદુકઠોરભાષણસમન્વિતમ્ અનુશાસન=ગુરો. શિક્ષાવાચ્ય, ચ-પુન દુષ્કૃતસ્ય=અતિ ચારસ્ય નિવારણાર્થ નોદન=પ્રેરણ, ‘હા કિમિદમકલ્પ્ય ત્વયા કૃતમ્’ રૂપાદિરૂપમ્ તદ્ વચન હિત-લોકદયકલ્યાણકારક, મન્યતે । અમાધોઃઅવિનીતશિષ્યસ્ય તદેવ વચન દ્વેષ્ય=દ્વેષજનક ભવતિ ।

યથા—દક્ષક્ષેત્રે દત્ત જલ મધુરરસરૂપેણ પરિણત ભવતિ, નિમ્મતરુમ્લે તુ તદેવ

સકલ કલ્યાણ કરનેવાલી મી ગુન્નશિક્ષા કિસ કો કિસ રૂપ મે પરિણત હોની હૈ સો કહતે હૈ—‘અણુસાસણ’-રૂપાદિ ।

અન્વયાર્થ—(પન્નો-પ્રજ.) બુદ્ધિમાન મેધાવી શિષ્ય (ઓવાય-ઓપાય) મૃદુ એવ કઠોર ભાષણ સે મુક્ત (અણુસાસણ-અનુશાસન) ગુરુ કે શિક્ષા સ્વરૂપ વચનો કો કિ જો (દુષ્કૃદસ્ય ચ ચોયણ-દુષ્કૃતસ્ય ચ નોદનમ્) અતિચાર કે નિવારણ કે લિપે પ્રયુક્ત ક્રિયે ગયે હ-‘યદ્ તુમને નહી કરને યોગ્ય કામ કયો કર દિયા હૈ’ રૂપાદિરૂપ સે જો કહે ગયે હૈ (ત હિય મન્નન-તત્ હિત મન્યતે) ઉસકો અપના હિતકારક માનતા હૈ । (અસાદુષ્ણો-અસાધો) પરન્તુ જો અવિનીત શિષ્ય હોના હૈ વદ્ ઉન્હી શિક્ષાવચનો કો (વેસદ્વદ્-દ્વેષ્ય ભવતિ) અહિતકારી માનતા હૈ । મેધાવી શિષ્ય ગુરુ કે મૃદુકઠોરરૂપ વચનો કો અપના હિતકારક, એવ અસાધુ અર્થાત્ અવિનીત શિષ્ય ઉન્હી વચનો કો દુઃસ્વદાયક માનતા હૈ ।

અકલ કલ્યાણ કરવવાળી ગુરુ શિક્ષા કેને કયા રૂપમા પરિણત થાય છે તે કહેવામા આવે છે અણુસાસણ રૂપાદિ

અન્વયાર્થ—પન્નો-પ્રજ્ઞ બુદ્ધિમાન મેધાવી શિષ્ય ઓવાય-ઓપાય કેભળ અથવા કઠોર ભાષણથી મુક્ત અણુસાસણ-અનુશાસન ગુરુના શિક્ષા સ્વરૂપ વચનોને કે જે દુષ્કૃદસ્ય ચ ચોયણ-દુષ્કૃતસ્ય ચ નોદનમ્ અતિચારના નિવારણ માટે પ્રયુક્ત કરવામા આવેલ છે આ ન કરવા યોગ્ય કામ તમે જા માટે કયું ?’ રૂપાદિ રૂપથી જે કહેવાય છે તેહિય મન્નન-તત્ હિત મન્યતે એને ચોતાના હિતકર માને છે અસાદુષ્ણો-અસાધો પરન્તુ જે અવિનીત શિષ્ય હોય છે તે એ શિક્ષા વચનોને દ્વેષ્ય ભવતિ અહિતકારી માને છે

ચ લભતે । ગ્રમાચાર્યાના શીત પરુષ ચૈત્પૃથગવિધ શિક્ષાગતન પરિણામે સુલગ્ન નરુમેવ । આચાર્યવચન દ્વિ-પરિણામતસ્તપઃમયમારાધનપરત્તરુ, મિથ્યાત્વાદિપશ્ચિધાસ્રવનિવર્તરુ, જ્ઞાનાવરણીયાદિકર્મરજઃપટગ્રાપસાણપરમમીપણસમીરણાત્મરુ, નાનાવિધલ્લબ્ધિસાધરુ, નિચિલભાવસ્વભાગમાસનકેવલાલોપપદર્શરુ, શાશ્વતિસુલ્લસમર્પરુ ચ ભવતિ ” इत्येव पर्यालोच्य गुरोः शिक्षावचनमद्वीकुर्यादिति ॥ २७॥

સરુલરુલ્યાણકારિણ્યપિ ગુરુશિક્ષા રુસૈ કીદૃશી પરિણમતીત્યાદ—

મૂલમ્—અણુસાસનમોચાય, દુક્કડસ્સ ય ચાંયણ ।

હિંય તં મન્નપ પેન્નો, વેસંસ હોઈં અસાંદુણો ॥૨૮॥

પ્રાપ્ત કર લોક તુષ્ટિ એવ પુષ્ટિ કો પ્રાપ્ત કરતે હું । ડસી તરફ આચાર્ય મહારાજ કે કોમલ એવ કઠોર, દોનો પ્રકાર કે શિક્ષાપ્રદ વચન શિષ્ય કો પરિણામ મે સુલગ્નનક હોતે હું । શિષ્ય કો આચાર્ય મહારાજ કે વચન હી અન્ત મે તપ એવ સયમ કી આરાધના કરને મે પ્રવૃત્ત કરાને વાલે હોતે હું । મિથ્યાત્વાદિ પાચ પ્રકાર કે આસ્રવ કે વે નિરોધક હોતે હું । જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મરજ કે પટલ કો ઢટાને મેં વે પ્રવળ્લ પવન કે વેગતુલ્ય હોતે હું । શિષ્યજનોમે અનેક પ્રકાર કી લલ્લિયોં કી જાગૃતિ કરાને વાલે હોતે હું । સમસ્ત પદાર્થોં કે સ્વભાવ કા જિસ મેં અવભાસન હોતા હું એસે કેવલજ્ઞાનરુપ પ્રકાશ કે પ્રદર્શક એવ શાશ્વતિક સુલ્લ કે દેનેવાલે હોતે હું । ઇસ પ્રકાર ગુરુ મહારાજ કે શિક્ષા વચનો કો હિતકારક જ્ઞાનકર શિષ્યકા કર્તવ્ય હૈ કિ વહુ ઉન્હે અગીકાર કરે ॥૨૭॥

અને પુષ્ટિ પ્રાપ્ત કરે છે આ રીતે આચાર્ય મહારાજના કોમળ અથવા કઠોર બન્ને પ્રકારના શિક્ષાપ્રદ વચન શિષ્યને પરિણામમાં સુખજનક અને છે આચાર્ય મહારાજના વચનજ અતમા શિષ્યને તપ તથા મયમની આરાધના કરવામાં પ્રવૃત્ત કરાવનાર હોય છે મિથ્યાત્વાદિ પાચ પ્રકારના આસ્રવના એ નિરોધક હોય છે જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મરજના આવરણને દૂર કરવામાં તે પ્રચલ પવનના વેગ જેવા હોય છે શિષ્યજનોમાં અનેક પ્રકારની લલ્લિયોની જાગૃતિ કરાવનાર હોય છે, સમસ્ત પદાર્થોના સ્વભાવનુ જેનામાં અવભાસન હોય છે એવા કેવળ જ્ઞાન રૂપ પ્રકાશના પ્રદર્શક અને શાશ્વતિક સુખને દેવાવાળા હોય છે આ પ્રકારે ગુરુ મહારાજના શિક્ષા વચનોને હિતકારક બાણીને શિષ્યનુ એ કર્તવ્ય છે કે તે એનો અગિકાર કરે ॥ ૨૭ ॥

टीका—‘ हिय ’ इत्यादि—

विगतभयाः=भयरहिताः, भय सप्तविधम्—इहलोकभयम् १, परलोकभयम् २, आदानभयम् ३, अकस्माद्भयम् ४, आजीविकाभयम् ५, मरणभयम् ६, अलोकभयम् च ७, एतैर्विजिता, बुद्धा.=ज्ञाततत्त्वा मेधाविन इत्यर्थः, एवभूताः शिष्याः परुषमपि=पठोरमपि, अनुशासनम्=गुरुणा शिक्षावचनम् हित=पथ्य मन्यन्ते इति शेषः । किन्तु क्षान्तिशोधिकर-क्षान्तिः=क्षमा, शोधिः=शुद्धिः आत्मशुद्धिः, तयोः करम्=उत्पत्तिजनक, यथा-वर्षाऋतुनिमित्तं प्राप्य जलधरा गर्जन्ति, वसन्तं प्राप्य वृक्षा नूतनपल्लवकुसुमत्रियोपेता भवन्ति, चन्द्रं प्राप्य चन्द्रकान्तमणयः प्रस्रवन्ति, सूर्यं प्राप्य कमलानि विक्रमन्ति, तथा क्षमा प्राप्य निर्दोषतादिगुणाः प्रादुर्भवन्ति । शोधिश्च दुःखमेघनाशने पवनरूपा, सुखोत्पादने कल्पतरुरूपा भवसिन्धुपारकरणे नीकारूपा, अज्ञानान्धकारनाशने प्रभारूपा । एवभूतयोः क्षान्तिशोधोर्जनकम्, इदमुपलक्षणम् तेन आज्ञादिकरमपि, पद=नानादि गुणानां स्थानम् । तत्=अनुशासनम्, मृदानां=कुशिष्याणां द्वेष्य=द्वेषजनक भवति । उक्तं च—

पुनरप्याह—‘ हिय ’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(विगतभया-विगतभयाः) इहलोकभय, परलोकभय, आदानभय, अकस्मात्भय, आजीविकाभय, मरणभय, एवं अलोकभय, ये सात भय हैं । इनसे जो रहित हैं तथा (बुद्धा-बुद्धाः) तत्त्वों के जो जानकार हैं-मेधावी हैं वे शिष्य (परुषपि-परुषमपि) कठार भी (अनुशासन-अनुशासन) गुरु महाराज के शिक्षात्मक वचनों को (हिय-हित) पथ्य-हितविधायक मानते हैं । किन्तु (खति सोहिकर-क्षान्तिशोधिकर) क्षमा और शुद्धि के विधायक तथा (पय-पदम्) ज्ञानादिक गुणों के स्थानभूत (तत्) गुरु के वे ही अनुशासनरूप

पुनरप्याह हिय - इत्यादि

अन्वयार्थ—विगतभया-विगतभया आ डोकनो भय, परडोकनो भय, आदान भय, अकस्मात् भय, आजीविका भय, मरण भय एवं अलोक भय आ सात भय छे जेनाथी जे रहित छे तथा (बुद्धा-बुद्धा) तत्त्वोनो जे ज्ञातकार छे, मेधावी छे, ते शिष्य परुषपि-परुषमपि कठार पछि अनुशासन-अनुशासन गुरु महाराजना शिक्षात्मक वचनोनो हिय-हित पथ्य हित विधायक माने छे, खतिसोहिकर-क्षान्तिशोधिकर क्षमा एवं शुद्धिना विधायक, पय-पदम् ज्ञानादिक

કટુરસરૂપેણ, યથા યા સિતોપલ-‘મિસરી’ ઇતિ માળાપ્રસિદ્ધં સર્વેણ મધુરા-
સ્વાદજનક ભવતિ તદેવ પિત્તદૂષિતરસનસ્ય નિમ્બાદિત્ કટુક, ગર્દભાણા તુ વિષ-
મેવ ભવતિ, યથા યા શુદ્ધ ઘૃત સર્વપાં પુષ્ટિરુર ભવતિ, તદેવ જ્વરાક્રાન્તાના જનાના
રોગવર્ધકમ્ । एव गुरुवचन सनिनयस्य श्रिताय जायते, निनगरहितस्य शिष्यस्य तु
द्वेषाय इति भावः ॥ २८ ॥

ઉક્તમર્થે વિશદયન્નાહ—

મૂલમ્—હિયં વિગયંભયા બુદ્ધા, ફરેસ પિ અણુસાસણ ।

વેસેસ ત્ હોઈ મૂઢાણ, સ્વતિસોહિકર પંચ ॥૨૯॥

છાયા—હિત પ્રિયતમયા બુદ્ધા, પરુપમપિ અનુશાસનમ્ ।

દેષ્ય તત્ ભવતિ મૂઢાના, ક્ષાન્તિશોધિરુર પદમ્ ॥ ૨૯ ॥

તા.પર્યં इसका इस प्रकार का है कि जिस प्रकार इक्षु के खेन में दिया
गया पानी मधुर रसरूपसे परिणत होता है और वही पानी जत्र निम्बवृक्ष के
मूलमे दिया जाता है तो कटुवे रूपमें परिणत हो जाता है, अथवा जैसे मिश्री
सब के लिये मधुर आस्वाद देती है परन्तु जिस की जीभ पित्त से दूषित
हो रही है उसके लिये वह मिश्री कटुवी नीम जैसी मालूम होती है,
तथा गंधो को तो वह विष जैसी ही मालूम होती है । अथवा जैसे शुद्ध
घृत समस्तजनों को पुष्टि करने वाला होना है परन्तु वही घृत ज्वरवाले
के लिए रोगवर्द्धक होता है, इसी प्रकार जो विनयी शिष्य है उनके
लिये गुरु महाराज के वचन हितकारक होते हैं और वे ही वचन अवि-
नीन शिष्य के लिये द्वेषकारक होते हैं ॥ २८ ॥

તેતુ તાત્પર્ય આ પ્રકારતુ છે, કે જે પ્રકારે દ્રાક્ષના ખેતરમા આપવામા
આવેલ પાણી મધુરસ્વરૂપમા પરિણીત બને છે અને તેજ પાણી જ્યારે લિખડાના
વૃક્ષના મૂળમા આપવામા આવે છે તો કટુરસ રૂપમા પરિણમે છે જેમ-સાકર
બધા માટે મધુર આસ્વાદ આપે છે પરતુ જેની જીભ પિત્તથી દુષિત થયેલ
હોય છે, તેને માટે સાકર કડવા લિખડા જેવી માલુમ પડે છે અને ગંધેડાને
તો તે ઝંકેર જેવી બને છે અથવા જેમ ચોખ્ખુ ઘી સઘળા માટે પુષ્ટ
કરવાવાળુ હોય છે પરતુ તે ઘી તાવવાળા માટે રોગને વધારનાર બને છે
એ જ રીતે જે વિનયી શિષ્ય છે તેને માટે ગુરુ મહારાજતુ વચન હિતકારક
હોય છે અને તે જ વચન અવિનીત શિષ્ય માટે દ્વેષકારક હોય છે ॥ ૨૮ ॥

टीका—‘ हिय ’ इत्यादि—

विगतभयाः=भयरहिताः, भय सप्तविधम्—इहलोकभयम् १, परलोकभयम् २, आदानभयम् ३, अकस्माद्भयम् ४, आजीविकाभयम् ५, मरणभयम् ६, अलोकभयम् च ७, एतैर्विर्जिता, बुद्धा=ज्ञाततत्त्वा मेधाविन इत्यर्थः, एवभूताः शिष्याः परुषमपि=कठोरमपि, अनुशासनम्=गुरुणा शिक्षावचनम् हितं=पथ्य मन्यन्ते इति शेषः । किंतु क्षान्तिशोधिकर-क्षान्तिः=क्षमा, शोधिः=शुद्धिः आत्मशुद्धिः, तयोः करम्=उत्पत्तिजनक, यथा-वर्षाकृतुनिमित्तं प्राप्य जलधरा गर्जन्ति, वसन्त प्राप्य वृक्षा नूतनपल्लवकुसुमप्रियोपेता भवन्ति, चन्द्र प्राप्य चन्द्रकान्तमणय प्रसूयन्ति, सूर्य प्राप्य कमलानि विकसन्ति, तथा क्षमा प्राप्य निर्दोषतादिगुणा प्रादुर्भवन्ति । शोधिश्च दुःस्वमेघनाशने पवनरूपा, सुखोत्पादने कल्पतरूरूपा भवसिन्धुपारकरणे नौकारूपा, अज्ञानान्धकारनाशने प्रभारूपा । एवंभूतयोः क्षान्तिशोधयोर्जनकम्, इदमुपलक्षणम् तेन आर्जवादिकरमपि, पद=तानादि गुणानां स्थानम् । तत्=अनुशासन, मूढानां=कुशिष्याणां द्वेष्य=द्वेषजनक भवति । उक्तं च—

पुनरप्याह—‘ हिय ’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(विगतभया-विगतभयाः) इहलोकभय, परलोकभय, आदानभय, अकस्मात्भय, आजीविकाभय, मरणभय, एवं अलोकभय, ये सात भय हैं । इनसे जो रहित हैं तथा (बुद्धा-बुद्धा) तत्त्वों के जो जानकार हैं-मेधावी हैं वे शिष्य (परुषमपि-परुषमपि) कठोर भी (अनुशासन-अनुशासन) गुरु महाराज के शिक्षात्मक वचनों को (हिय-हित) पथ्य-हितविधायक मानते हैं । किन्तु (स्वति सोहिकर-क्षान्तिशोधिकर) क्षमा और शुद्धि के विधायक तथा (पय-पदम्) ज्ञानादिक गुणों के स्थानभूत (तत्) गुरु के वे ही अनुशासनरूप

पुनरप्याह हिय -इत्यादि

अन्वयार्थ—विगतभया-विगतभया आ दोहोना भय, परदोहोना भय, आदान भय, अकस्मात् भय, आजीविका भय, मरण भय अने अलोक भय आ सात भय ठे जोनाथी ने रहित ठे तथा (बुद्धा-बुद्धा) तत्त्वोना ने जानकार ठे, मेधावी छे, ते शिष्य परुषमपि-परुषमपि छेओ पथ्य अनुशासन-अनुशासन गुरु महाराजना शिक्षात्मक पथ्योनाने हिय-हित पथ्य हित विधायक माने छे, स्वतिसोहिकर-क्षान्तिशोधिकर क्षमा अने शुद्धिना विधायक, पय-पदम् ज्ञानादिक

કઠુરસરૂપેણ, યથા યા સિતોપલ-‘મિસરી’ ઇતિ ભાષાપ્રસિદ્ધ સર્વેષા મધુરા-
સ્વાદજનક ભવતિ તદેવ પિત્તદૂષિતરસનસ્ય નિમ્બાદિભ્યઃ કઠુર, ગર્દભાણા તુ વિષ-
મેવ ભવતિ, યથા યા શુદ્ધ ઘૃત સર્વેષા પુષ્ટિકર ભવતિ, તદેવ જ્વરાક્રાન્તાના જનાના
રોગવર્ધકમ્ । એવં ગુરુવચન મગ્નિયમ્ય દિતાય જાયતે, વિનયરહિતસ્ય શિષ્યસ્ય તુ
દ્વેષાય ઇતિ ભાવઃ ॥ ૨૮ ॥

ઉક્તમર્થે વિશદયન્નાહ—

મૂલમ્—હિયં ત્રિગયંભયા બુદ્ધા, ફરુસ પિ અણુસાસણ ।

વેસ્ત ત્ હોઈ મૂઢાણ, શ્વતિસોહિકર પંચ ॥ ૨૯ ॥

છાયા—હિત ત્રિગતભયા બુદ્ધા, પરુપમપિ અનુશાસનમ્ ।

દ્રેષ્ય તત્ ભવતિ મૂઢાના, જ્ઞાન્તિશોધિકર પદમ્ ॥ ૨૯ ॥

તા પર્યં ડસકા ડસ પ્રકાર કા હૈ કિ જિસ પ્રકાર ક્ષુદ્રા કે લેન મેં દિયા
ગયા પાની મધુર સ્વાદરૂપે પરિણત હોતા હૈ ઓર વહી પાની જન નિમ્બવૃક્ષ કે
મૂળમે દિયા જાતા હૈ તો કઢુવે રૂપમે પરિણત હો જાતા હૈ, અથવા જૈસે મિશ્રી
સઘ કે લિયે મધુર આસ્વાદ દેતી હૈ પરંતુ જિસ કી જીભ પિત્ત સે દૂષિત
હો રહી હૈ ઉસકે લિયે વહ મિશ્રી કઢુવી નીમ જૈસી માલૂમ હોતી હૈ,
તથા ગધો કો તો વહ વિષ જૈસી હી માલૂમ હોતી હૈ । અગા જૈસે શુદ્ધ
ઘૃત સમસ્તજનોં કો પુષ્ટિ કરને વાલા હોતા હૈ પરંતુ વહી ઘૃત જ્વરવાળે
કે લિયે રોગવર્ધક હોતા હૈ, ડસી પ્રકાર જો વિનયી શિષ્ય હૈં ઉનકે
લિયે ગુરુ મહારાજ કે વચન હિતકારક હોતે હૈ ઓર વે હી વચન અવિ-
નીત શિષ્ય કે લિયે દ્વેષકારક હોતે હૈ ॥ ૨૮ ॥

તેનુ તાત્પર્ય આ પ્રકારનુ છે, કે જે પ્રકારે દ્રાક્ષના ખેતરમા આપવામા
આવેલ પાણી મધુરસ્વરૂપમા પરિણીત બને છે અને તેજ પાણી જ્યારે લિમડાના
વૃક્ષના મૂળમા આપવામા આવે છે તો કઠુરસ્વ રૂપમા પરિણમે છે જેમ-સાકર
બધા માટે મધુર આસ્વાદ આપે છે પરંતુ જેની જીભ પિત્તથી દુષિત થયેલ
હોય છે, તેને માટે સાકર કડવા લિમડા જેવી માલુમ પડે છે અને ગધેડાને
તો તે ઝંકેર જેવી બને છે અથવા જેમ ચોખ્ખુ ઘી સઘળા માટે પુષ્ટિ
કરવાવાળુ હોય છે પરંતુ તે ઘી તાવવાળા માટે રોગને વધારનાર બને છે
એ જ રીતે જે વિનયી શિષ્ય છે તેને માટે ગુરુ મહારાજનુ વચન હિતકારક
હોય છે અને તે જ વચન અવિનીત શિષ્ય માટે દ્વેષકારક હોય છે ॥ ૨૮ ॥

मूलम्—आसणे उवंचिट्ठिज्जा, अणुच्चे अकुए थिरे ।

अप्पुट्ठाई निरुट्ठाई, निसीएज्जप्पकुर्वकुए ॥३०॥

छाया—आसने उपतिष्ठेत्, अनुच्चे अकुचे स्थिरे ।

अल्पोत्थायी निरुत्थायी, निपीदेत् जल्पकौकुच्यः ॥ ३० ॥

टीका—‘आसणे’ इत्यादि—

अनुच्चे—द्रव्यतो गुर्वासनाग्नीचे, भावत स्वल्पमूल्यके, अकुचे अरुम्पमाने, यद्वा चटत्कारादिशब्दरहिते, स्थिरे=समपादवत्त्वेन निश्चले, आसने उपतिष्ठेत् पीठादौ वर्षासु उपतिष्ठेत्=उपविशेत् । ईदृशेऽप्यासने साधुः क्रिमवस्थः सस्तिष्ठेदित्याह—‘अप्पुट्ठाई’ इति जल्पोत्थायी-कार्ये सत्यपि ईषदुत्तिष्ठतीत्येवशीलः, एककार्येणोत्थितः सन् गृहकार्यसंपादक इत्यर्थः । अत-एन-कीदृशः सन्नित्याह—

अयं शिष्य के लिये आसन की विधि कहते हैं—‘आसणे’—इत्यादि ।

अन्वयार्थ—शिष्य (अणुच्चे-अनुच्चे) द्रव्यकी अपेक्षा गुरुमहाराज के आसनसे नीचा भावकी अपेक्षा अल्पमूल्यवाला (अकुए-अकुचे) तथा चटचट इत्यादि शब्द से रहित, अथवा हिलनेवाला नहीं ऐसा जो (थिरे-स्थिरे) स्थिर-चारो पाये जिसके समान हों ऐसे (आसणे-आसने) आसन - पीठ फलक पाट पाटले आदि, उन पर वर्षाकाल में (उवंचिट्ठिज्जा-उपतिष्ठेत्) बैठे । शिष्य जिस आसन पर बैठे वह गुरु के आसन की अपेक्षा नीचा होना चाहिये । तथा अल्प मूल्यवाला एवं हिलने टुलने वाला नहीं होना चाहिये । शिष्य अपने आसन पर जन्म कर बैठे, कारण विना न उठे, यही बात (अप्पुट्ठाई-अल्पोत्थायी) इस पद द्वारा प्रदर्शित की गई है । उठने का काम यदि

हुवे शिष्य भाटे आसननी विधि कहे छे, आसणे-इत्यादि

अन्वयार्थ—शिष्य अणुच्चे-अनुच्चे द्रव्यकी अपेक्षा गुरुमहाराजना आसनथी नीचा, भावकी अपेक्षा अल्पमुल्यवाला, अकुए-अकुचे तथा चटचट इत्यादि शब्दथी रहित अथवा हलवावाला नही जेना जे थिरे-स्थिरे स्थिर-थारे पाया जेना ओक सरथा होय तेवा, आसणे-आसने आसन-पीठ इलड पाट पाटला आदि जेना उपर वर्षाकालमा उवंचिट्ठिज्जा-उपतिष्ठेत् जेसे शिष्य जे आसन उपर जेसे ते गुरुना आसनथी नीचु होवु जेधजे, तथा हुवे यहे नही तेवु होवु जेधजे शिष्य चोताना आसन उपर स्थिर यधने जेसे, कारण वगर न उठे, अप्पुट्ठाई-अल्पोत्थाई आ बात आ पद द्वारा प्रदर्शित करवामा

સદ્ગોષ્ઠ વિદધાતિ હન્તિ કુમતિ મિથ્યાદ્રશ વાધતે,
 ધત્તે ધર્મમતિં તનોતિ પરમે સવેગનિર્વેદને ।
 રાગાદોન્ પ્રિનિહન્તિ નીતિમમલા પુષ્પાતિ હન્ત્યુત્પથ,
 યદ્વા કિં ન કરોતિ સદ્ગુરુત્વાદમ્યુદ્ગતા ભારતી ॥૧॥ इति ॥ २९ ॥

અર્થ (મૂઢાણ વેસ્સ હોઈ-મૂઢાના દ્વેષ ભવતિ) મૂર્ખ-અવિનીત શિષ્યો
 કે લિયે દ્વેષજનક હોતે હે । કહા મી હૈ—

“સદ્ગોષ્ઠ વિદધાતિ હન્તિ કુમતિ મિથ્યાદ્રશ વાધતે,
 ધત્તે ધર્મમતિં તનોતિ પરમે સવેગનિર્વેદને ।
 રાગાદોન્ પ્રિનિહન્તિ નીતિમમલા પુષ્પાતિ હ ત્યુત્પથ,
 યદ્વા કિં ન કરોતિ સદ્ગુરુત્વાદમ્યુદ્ગતા ભારતી ” ॥ ૧ ॥

સદ્ગુરુ કે મુખસે નિકલો હુઈ વાણી પ્રશસ્ત ચોધકી-સમ્યગ્જ્ઞાન કી
 જનક હોતી હૈ, કુમતિ કી વિદારક હો-ની હૈ, મિથ્યાત્વરૂપી દષ્ટિ કી
 વિધ્વસક હોતી હૈ, ધર્મ મેં મતિ ઉત્પન્ન કરને વાલી હોતી હૈ, સવેગ,
 ંવ નિર્વેદ ગુણ કી ઉત્કર્ષક હો-ની હૈ, રાગાદિર્કો કી વિનાશક હોતી હૈ,
 નિર્મલ નીતિ કી પોષક હોતી હૈ, કુમાર્ગ કી વિદ્રાવક હોતી હૈ । એસે
 ંર કૌન સે સદ્ગુણ વચ્તે હૈ જો ગુરુદેવ કી વાણી સે જીવોં કો પ્રાપ્ત
 ન હોતે હોં ॥ ૨૯ ॥

શુભાના ન્યાનભૂત, તત્ તે શુરુ કે જ્યોના અનુશાસના રૂપ વચ્ચન મૂઢાણ
 વેસ્સ હોઈ-મૂઢાના દ્વેષ ભવતિ અવિનીત શિષ્ય માટે દ્વેષ જનક બને છે
 હથુ પથુ છે કે—

સદ્ગોષ્ઠ વિદધાતિ હન્તિકુમતિ, મિથ્યાદ્રશ વાધતે ।
 ધત્તે ધર્મમતિં તનોતિ પરમે સવેગનિર્વેદને ॥
 રાગાદિન્ પ્રિનિહન્તિ નીતિમમલા પુષ્પાતિ હન્ત્યુત્પથ ।
 યદ્વા કિં ન કરોતિ સદ્ગુરુત્વાદમ્યુદ્ગતા ભારતી ॥૧॥

સદ્ગુરુના મુખથી નીકળેલી વાણી પ્રશસ્ત યોધની સામ્યગ્જ્ઞાનની જનક
 હોય છે, કુમતિની વિદારક હોય છે, મિથ્યાત્વરૂપી દષ્ટિની વિધ્વસક હોય છે,
 ધર્મમા મતિ ઉત્પન્ન કરવાવાળી હોય છે, સવેગ અને નિવેગ શુભનો ઉત્કર્ષક
 કરવાવાળી હોય છે, રાગાદિનો વિનાશ કરનારી હોય છે, નિમળ નિતીની
 પોષક હોય છે કુમાર્ગની વિદ્રાવક હોય છે, એવા અને બીજા કયા સદ્ગુણ
 બાકી રહે છે કે જે ગુરુદેવની વાણીથી શ્રવણે પ્રાપ્ત ન થતા હોય

मूलम्—आसणे उवंचिद्विज्जा, अणुं च्चे अकुंए थिरे^३ ।

अंपुटार्ड निरुटार्ड, निसींजप्पकुर्वकुए ॥३०॥

छाया—आसने उपतिष्ठेत्, अनुच्चे अकुचे स्थिरे ।

अल्पोत्थायी निरुत्थायी, निपीदेत् अल्पकौकुच्यः ॥ ३० ॥

टीका—‘आसणे’ इत्यादि—

अनुच्चे-द्रव्यतो गुर्वासनानीचे, भावत स्वल्पमूल्यके, अकुचे अरुम्पमाने, यद्वा चटत्कारादिशब्दरहिते, स्थिरे=समपादवच्चेन निश्चले, आसने उपतिष्ठेत् पीठादौ वर्षासु उपतिष्ठेत्=उपविशेत् । ईदृशेऽप्यासने साधुः क्रिमवस्थः सस्तिष्ठेदित्याह—‘अप्पुट्टाई’ इति अल्पोत्थायी-कार्ये सत्यपि ईषदुत्तिष्ठतीत्येवशीलः, एककार्येणोत्थितः सन् गुरुकार्यसंपादक इत्यर्थः । अत-एव-कीदृश. सन्नित्याह-

अब शिष्य के लिये आसन की विधि कहते हैं—‘आसणे’—इत्यादि।

अन्यवार्थ—शिष्य (अणुच्चे-अनुच्चे) द्रव्यकी अपेक्षा गुरुमहाराज के आसनसे नीचा भावकी अपेक्षा अल्पमूल्यवाला (अकुण्ठ-अकुचे) तथा चटचट इत्यादि शब्द से रहित, अथवा हिलनेवाला नहीं ऐसा जो (धिरे-स्थिरे) स्थिर-चारो पाये जिसके समान हों ऐसे (आसणे-आसने) आसन - पीठ फलक पाट पाटले आदि, उन पर वर्षाकाल में (उवचिद्धिञ्जा-उपतिष्ठेत्) बैठे। शिष्य जिस आसन पर बैठे वह गुरु के आसन की अपेक्षा नीचा होना चाहिये। तथा अल्प मूल्यवाला एवं हिलने डुलने वाला नहीं होना चाहिये। शिष्य अपने आसन पर जम कर बैठे, कारण बिना न उठे, यही बात (अप्पुट्ठाई-अल्पोत्थायी) इस पद द्वारा प्रदर्शित की गई है। उठने का काम यदि

હવે શિષ્ય માટે આસનની વિધિ કહે છે, આસને-પત્યાદિ

અન્વયાર્થ—શિષ્ય અણુચ્ચે-અનુચ્ચે દ્રવ્યની અપેક્ષા શુરુમહારાજના આસનથી નીચા, લાવની અપેક્ષા અદ્યપમુત્યવાળા, અકુણ્-અકુચે તથા ચટચટ ઈત્યાદિ શબ્દથી રહિત અથવા હલવાવાળા નહીં એવા જે ચિરે-સ્થિરે સ્થિર-ચારે પાયા જેના એક સરખા હોય તેવા, આસજે-આસને આસન-પીઠ ફલક પાટ પાટલા આદિ એના ઉપર વર્ષાકાળમા સ્વચ્છિદ્વિજ્ઞા-ઉપતિષ્ઠેત્તુ જેસે શિષ્ય જે આસન ઉપર જેસે તે શુરુના આસનથી નીચુ હોવુ જોઈએ, તથા હલે ચલે નહીં તેવુ હોવુ જોઈએ શિષ્ય પોતાના આસન ઉપર સ્થિર થઇને જેસે, કારણુ વગર ન ઉઠે, અબ્બુદ્દાર્દ-અલ્પોત્પાર્દ આ વાત આ પદ દ્વારા પ્રદર્શિત કરવામા

સદ્ગોષ વિદધાતિ હન્તિ કુમતિ મિથ્યાદશ વાધતે,
 ધત્તે ધર્મમતિ તનોતિ પરમે સવેગનિર્વેદને ।
 રાગાદોન્ વિનિહન્તિ નીતિમમલા પુણ્નાતિ હન્ત્યુત્પથ,
 યદ્વા કિં ન કરોતિ સદ્ગુરુશ્વાદમ્બુદ્ધતા ભારતી ॥૧॥ इति ॥ २९ ॥

વચન (મૂઢાણ વેસ્સ હોડ-મૂઢાના દ્રેપ્ય ભવતિ) મૂર્ખ-અવિનીત શિષ્યો
 કે લિયે દ્રેપજનક હોતે હૈ । કતા બી હૈ—

"સદ્ગોષ વિદધાતિ હન્તિ કુમતિ મિથ્યાદશ વાધતે,
 ધત્તે ધર્મમતિ તનોતિ પરમે સવેગનિર્વેદને ।
 રાગાદોન્ વિનિહન્તિ નીતિમમલા પુણ્નાતિ હન્ત્યુત્પથ,
 યદ્વા કિં ન કરોતિ સદ્ગુરુશ્વાદમ્બુદ્ધતા ભારતી " ॥ ૧ ॥

સદ્ગુરુ કે મુખસે નિકલો હુઈ વાણી પ્રશસ્ત યોધકી-સમ્યગ્જ્ઞાન કી
 જનક હોતી હૈ, કુમતિ કી વિદારક હોતી હૈ, મિથ્યાત્વરૂપી દૃષ્ટિ કી
 વિધ્વસક હોતી હૈ, ધર્મ મેં મતિ ઉત્પન્ન કરને વાલી હોતી હૈ, સવેગ,
 એવ નિર્વેદ ગુણ કી ઉત્કર્ષક હોતી હૈ, રાગાદિઓં કી વિનાશક હોતી હૈ,
 નિર્મલ નીતિ કી પોષક હોતી હૈ, કુમાર્ગ કી વિદ્રાવક હોતી હૈ । એસે
 ઓર કૌન સે સદ્ગુણ વચતે રેં જો ગુરુદેવ કી વાણી સે જીવોં કો પ્રાપ્ત
 ન હોતે હોં ॥ ૨૯ ॥

શુદ્ધાના ન્થાનભૂત, તત્ તે ગુરુ કે જ્યોના અનુશાસના રૂપ વચન મૂઢાણ
 વેસ્સ હોડ-મૂઢાના દ્રેપ્ય ભવતિ અવિનીત શિષ્ય માટે દ્રેપ જનક બને છે
 ઘણુ પછુ છે કે—

સદ્ગોષ વિદધાતિ હન્તિકુમતિ, મિથ્યાદશ વાધતે ।
 ધત્તે ધર્મમતિ તનોતિ પરમે સવેગનિર્વેદને ॥
 રાગાદિન્ વિનિહન્તિ નીતિમમલા પુણ્નાતિ હન્ત્યુત્પથ ।
 યદ્વા કિં ન કરોતિ સદ્ગુરુશ્વાદમ્બુદ્ધતા ભારતી ॥૧॥

સદ્ગુરુના મુખથી નીકળેલી વાણી પ્રશસ્ત બોધની સામ્યગ્જ્ઞાનની જનક
 હોય છે, કુમતિની વિદારક હોય છે, મિથ્યાત્વરૂપી દૃષ્ટિની વિધ્વસક હોય છે,
 ધર્મમાં મતિ ઉત્પન્ન કરવાવાળી હોય છે, સવેગ અને નિર્વેગ શુદ્ધતા ઉત્કર્ષક
 કરવાવાળી હોય છે, રાગાદિકોના વિનાશ કરનારી હોય છે, નિર્મળ નિતીની
 પોષક હોય છે કુમાર્ગની વિદ્રાવક હોય છે, જોવા અને જીવના કયા સદ્ગુણ
 બાકી રહે છે કે જે ગુરુદેવની વાણીથી જીવોને પ્રાપ્ત ન થતા હોય. ૨૮ ॥

मूलम्—आसणे उवंचिट्ठिज्जा, अणुच्चे अकुए थिरे ।

अप्पुट्ठाई निरुट्ठाई, निसीएज्जप्पकुर्वकुए ॥३०॥

छाया—आसने उपतिष्ठेत्, अनुच्चे अकुचे स्थिरे ।

अल्पोत्थायी निरुत्थायी, निपीदेत् अल्पकौकुच्यः ॥ ३० ॥

टीका—‘आसणे’ इत्यादि—

अनुच्चे—द्रव्यतो गुर्वासनाभीचे, भावत स्वल्पमूल्यके, अकुचे अरुम्पमाने, यद्वा चटत्कारादिशब्दरहिते, स्थिरे=समपादवत्त्वेन निश्चले, आसने उपतिष्ठेत् पीठादौ वर्षासु उपतिष्ठेत्=उपविशेत् । ईदृशेऽप्यासने साधुः क्रिमवस्थः सस्तिष्ठेदित्याह—‘अप्पुट्ठाई’ इति अल्पोत्थायी-कार्ये सत्यपि ईषदुत्तिष्ठतीत्येवशीलः, एरुकार्येणोत्थितः सन् गुरुकार्यसंपादक इत्यर्थः । अत-एव-कीदृशः सन्नित्याह—

अयं शिष्य के लिये आसन की विधि कहते हैं—‘आसणे’—इत्यादि ।

अन्वयार्थ—शिष्य (अणुच्चे-अनुच्चे) द्रव्यकी अपेक्षा गुरुमहाराज के आसनसे नीचा भावकी अपेक्षा अल्पमूल्यवाला (अकुए-अकुचे) तथा चटचट इत्यादि शब्द से रहित, अथवा हिलनेवाला नहीं ऐसा जो (थिरे-स्थिरे) स्थिर-चारो पाये जिसके समान हों ऐसे (आसणे-आसने) आसन — पीठ फलक पाट पाटले आदि, उन पर वर्षाकाल में (उवंचिट्ठिज्जा-उपतिष्ठेत्) बैठे । शिष्य जिस आसन पर बैठे वह गुरु के आसन की अपेक्षा नीचा होना चाहिये । तथा अल्प मूल्यवाला एव हिलने डुलने वाला नहीं होना चाहिये । शिष्य अपने आसन पर जम कर बैठे, कारण बिना न उठे, यही बात (अप्पुट्ठाई-अल्पोत्थायी) इस पद द्वारा प्रदर्शित की गई है । उठने का काम यदि

हुवे शिष्य भाटे आसननी विधि कहे छे, आसणे-इत्यादि

अन्वयार्थ—शिष्य अणुच्चे-अनुच्चे द्रव्यकी अपेक्षा गुरुमहाराजना आसनथी नीचा, लावनी अपेक्षा अल्पमुल्यवाला, अकुए-अकुचे तथा चटचट इत्यादि शब्दथी रहित अथवा डुलवावाला नही जेवा जे थिरे-स्थिरे स्थिर-चारो पाया जेना जेक सरणा डोय तेवा, आसणे-आसने आसन-पीठ इलक पाट पाटला आदि जेना उपर वर्षाकालमा उवंचिट्ठिज्जा-उपतिष्ठेत् जेसे शिष्य जे आसन उपर जेसे ते गुरुना आसनथी नीचु डोवु जेधज्जे, तथा हुवे थवे नही तेवु डोवु जेधज्जे शिष्य पोताना आसन उपर स्थिर थधने जेसे, गरष्ठु पगर न उठे, अप्पुट्ठाई-अल्पोत्थाई आ बात आ पद द्वारा प्रदर्शित करवाभा

‘નિરુઢાઈ’ ઇતિ નિરુઢ્યાયો-પ્રયોજનેઽપિ ન પુનઃ પુનરુત્થાનશીલઃ પુનઃ કીદૃશઃ સન્નિત્યાહ-‘અપ્પકુક્કુપ્પ’ ઇતિ અલ્પકૌકુચ્યઃ-અલ્પ કૌકુચ્ય યસ્ય સ તથા-અત્રાલ્પશબ્દો નગ્ધર્થે વર્તતે તથાચ-ઋચરણભ્રૂભ્રમણાગ્રશિષ્ટચેષ્ટારહિત ઇત્યર્થઃ નિપીદેત્=ઉપવિશેત્ ।

‘અનુચ્ચે’ ઇતિ વિશેષણેન વિનયઃ પ્રદર્શિતઃ ।

‘અકુચે’ ઇત્યનેન દ્વીન્દ્રિયાદિત્રસજીવયતના સૂચિતા ।

‘સ્થિરે’ ઇત્યનેન વાયુકાયયતના સૂચિતા ।

‘અલ્પોત્થાયી’ ઇત્યનેન નિપઘાપરિપદવિજયઃ સૂચિતઃ ।

‘નિરુઢ્યાયી’ ઇત્યનેન આખ્યન્તરિક્યુત્સર્ગતપસઃ સમારાધનાઽઽવેદિતા ।

પહે ભી તૌ ભી જવ ઉઠે તવ જિસ કામ કે લિયે ઉઠા હો ઉસ સમય ઔર ભી જો કામ કરના હો વે ભી કર લેવે । તથા (અપ્પકુક્કુપ્પ-અલ્પ કૌકુચ્યઃ) હાથ તથા પૈર એવ ઝૂ આદિ કા અશિષ્ટ સચાલન ન કરે, તાત્પર્ય યહ કિ યદિ વહ પાટ આદિ આસનપર જમકર બેઠે તો ભી એસી હાલત મે જિસ પ્રકાર સસારી જન બેઠે ૨ હી હાથ પૈર આદિ હિલાયા ડુલાયા કરતે હૈં વૈસી અશુભ ચેષ્ટાઈ નહીં કરની ચાહિયે । સૂત્રકાર ને ‘અનુચ્ચે’ હસ પદ દ્વારા વિનયગુણ પ્રદર્શન કિયા હૈં । ‘અકુચે’ હસ વિશેષણ દ્વારા દ્વીન્દ્રિયાદિ જીવો કી યાતના કા સૂચન કિયા હૈં । ‘સ્થિરે’ હસ શબ્દ દ્વારા વાયુકાય કી યાતના કા ‘અલ્પોત્થાયી’ હસ પદ દ્વારા નિપઘાપરીપદ કે વિજય કા ‘નિરુઢ્યાયી’ હસ દ્વારા આખ્યન્તર

આવેલ છે ઉઠવાનુ કામ જો પડે તો પશુ જ્યારે ઉઠે ત્યારે જે કામ માટે ઉઠેલ હોય તેની સાથે જીભ પશુ જે કામ કરવાનુ હોય તે ઠરી લે તથા અલ્પકુક્કુપ્પ-અલ્પકૌકુચ્ય તથા હાથ અને પગ તથા ધૂ વગેરેનુ અશિષ્ટ સચાલન ન કરે તાત્પર્ય જો છે કે, જો તે પાટ આદિ આસન ઉપર સ્થિર બેસે તો પશુ એવી હાલતમા જે પ્રકારથી સસારી જન બેઠા બેઠા જ હાથ પગ વગેરે ડુલાવ્યા-ડાલાવ્યા કરે છે તે રીતે અશુભ ચેષ્ટાઓ કરવી ન જોઈ જો સૂત્રકારે “અનુચ્ચે” આ પદ દ્વારા વિનયશુષ્ણુ પ્રદર્શન કરેલ છે અકુચે આ વિશેષણ દ્વારા દ્વિ ધન્દ્રિયાદિ જીવોની યતનાનુ સૂચન કરેલ છે સ્થિરે આ પદ દ્વારા વાયુકાયની યતનાનુ સૂચન કરેલ છે “અલ્પોત્થાયી” જો પદ દ્વારા નિપઘા પરિપદના વિજયનુ સૂચન કરેલ છે નિરુઢ્યાયી જો પદ દ્વારા આખ્યન્તર બ્યુત્સર્ગ ત

‘અલ્પકૌકુચ્યઃ’ ઇતિ વિશેષણેન સયમલજ્જા સૂચિતા ॥ ૩૦ ॥

સપ્રતિ એપણાસમિતિવિષય વિનયમાહ—

મૂલમ્—કાલેણ નિક્કલમે ભિક્કલૂ, કાલેણ ચ પડિક્કમે ।

અકાલ ચ વિવંજિત્તા, કાલે કાલ સમાયરે ॥૩૧॥

છાયા—કાલેન નિષ્કામેદ્ ભિક્કુઃ, કાલેન ચ પ્રતિકામેત્ ।

અકાલ ચ વિવર્જ્ય, કાલે કાલ સમાચરેત્ ॥ ૩૧ ॥

ટીકા—‘કાલેણ’ ઇત્યાદિ—

કાલેન—કાલે—દેશકાલાનુસારેણ ભિક્ષાયોગ્યસમયે એવ ભિક્કુઃ=સાધુનિષ્કા-
મેત્=ભિક્ષાર્થ નિર્ગચ્છેત્—અકાલે ભિક્ષાર્થ નિર્ગમને સનિવેશનિન્દાસ્વાત્મક્લેશાદિ
દોષસમવાન્ । ચ—પુનઃ કાલેન=કાલે ઉચિત સમય એવ પ્રતિકામેત્=ભિક્ષાટનાત્ પ્રતિ-
નિવર્તેત્, અલ્પલાભે અલાભે વા લાભાશયા કાલમતિક્રમ્ય ન ચિરકાલમટેદિતિ ભાવ ।

વ્યુત્સર્ગ તપકા તથા ‘અલ્પકૌકુચ્ય.’ ઇસ પદ દ્વારા સયમ કી લજ્જા કે
નિર્વાહ કા સૂચન કિયા હૈ ॥ ૩૦ ॥

અવ એપણાસમિતિવિષયક વિનયધર્મકા સૂત્રકાર કથન કરતે
હૈ—‘કાલેણ’ ઇત્યાદિ.

અન્વયાર્થ—(કાલેણ—કાલેન) દેશ કાલ કે અનુસાર ભિક્ષાયોગ્ય
સમય મેં હી (ભિક્કલૂ—ભિક્કુ) સાધુ કો (નિક્કલમે—નિષ્કામેત્) ભિક્ષા
કે લિયે અપને સ્થાન સે જાના ચાહિયે । અકાલ મે ભિક્ષા કે લિયે નિકલ
ને મે સનિવેશ—ગાંવ કી તથા સાધુ કી નિન્દા હોતી હૈ, ઇસ સે આત્મા
કો ક્લેશાદિક દોષો કી સમાવના રહતી હૈ । તથા (કાલેણ ચ પડિક્કમે
—કાલેન ચ પ્રતિકામેત્) ઉચિત સમય મે હી વહ વાપિસ ભિક્ષાટન સે
લૌટ આવે, એસા નહી કરના ચાહિયે કિ ભિક્ષા કા અલ્પલાભ હો અથવા

અલ્પકૌકુચ્ય એ પદ દ્વારા સયમની લજ્જાના નિર્વાહનું સૂચન કરેલ છે ॥૩૦॥

હવે એપણાસમિતિવિષયક વિનયધર્મનું સૂત્રકાર કથન કરે છે કાલેણં ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—કાલેણ—કાલેન દેશકાળ અનુસાર ભિક્ષાના યોગ્ય સમયેજ,
ભિક્કુ—ભિક્કુ સાધુએ નિક્કલમે—નિષ્કામેત્ ભિક્ષા માટે પોતાના સ્થાનથી જવું જોઈએ
અકાળમા ભિક્ષા માટે નિકળવામા ગામની તથા સાધુની નિંદા થાય છે એથી આત્માને
ક્લેશાદિક દોષોની સહાવના રહે છે, તથા કાલેણ ચ પડિક્કમે—કાલેન ચ
પ્રતિકામેત્ ઉચિત સમયમા જ તે ભિક્ષાટનથી પાછા ફરે એવું ન કરવું
જોઈએ કે ભિક્ષાનો અલ્પ લાભ હોય અથવા અલાભ હોય તો તે લાભની

ઉક્ત ચ—અભોત્તિ ન સોઝજ્ઞા, તવોત્તિ અહિયાસણ ॥

છાયા—અભાવ ઇતિ ન શોચેત, તપ ઇત્યધ્યાસીત ॥

ચ—પુનઃ અકાલ—પ્રતિક્રમણ—પ્રતિલેખનાડપૃચ્છના—સ્વાધ્યાય ભિક્ષાચરીપ્રવૃત્તિ-
કાર્યાણામયોગ્ય સમય ચ વિવર્જ્ય=પરિત્યજ્ય, કાલે—યસ્ય કાર્યસ્ય યઃ કાલસ્ત-
સ્મિન્નેવ, કાલ તત્તત્કાલોચિત પ્રતિક્રમણ-પ્રતિલેખનાદિક કાર્ય સમાચરેત્=કુર્યાત્ ।

અર્થ ભાવઃ—યો યસ્ય અગ્રપ્રવિષ્ટાદેઃ શ્રુતસ્ય કાલ ઉક્તસ્તસ્ય શ્રુતસ્ય તસ્મિ-
ન્નેવ કાલે સ્વાધ્યાયઃ કાર્યઃ, નાન્યદા, મિન્નસમમાત્, તીર્થકરાણાવિરોધાન્વ ।

અભાવ હો તો વહી લાભ કી આશા સે સમય કો ઉલ્લઘન કર બહુત
સમય તક ધૂમતા હી રહે । ભગવાન ને કહા મી હૈ—

“અભોત્તિ ન સોઝજ્ઞા, તવોત્તિ અહિયા સણ”

સાધુ કો જવ અપને સમયાનુસાર ભિક્ષા કા લાભ ન હો તો ઉસ
સમય ઉસે શોચ નહી કરના ચાહિયે ફિન્તુ એસા સમજના ચાહિયે કિ
યહ એક બડે મારી તપ કા લાભ હુઆ હૈ । પ્રતિક્રમણ, પ્રતિલેખના,
અપૃચ્છના, સ્વાધ્યાય તથા ભિક્ષાચર્યા કા જો સમય નિયત હૈ ઉસ
સમય કે અતિરિક્ત (અકાલ ચ વિવર્જિત્તા—અકાલ ચ વિવર્જ્ય) શેષ
ઉનકા અકાલ કા સમય હૈ અતઃ ઉસે છોડકર (કાલ) જોર, કાર્ય
જિસર સમય મે કિયે જાને ચાહિયે ઉન્હેં (કાલે) ઉસી સમય મેં (સમાચરે-
સમાચરેત) કરે ।

ભાવાર્થ—જિસ અગ્રપ્રવિષ્ટ આચારાંગ આદિ સૂત્રોં કે સ્વાધ્યાય
કરને કા જો સમય નિયત હૈ ઉસ સમય મે ઉસી શ્રુત કી સ્વાધ્યાય

આશાથી સમયતુ ઉલ્લઘન કરીને ઘણા સમય સુધી ફરતા રહે ભગવાને કહ્યું છે કે
અભોત્તિ ન સોઝજ્ઞા તવોત્તિ અહિયાસણ સાધુને જ્યારે પોતાના સમય અનુસાર
ભિક્ષાનો લાભ ન થાય તો તે સમયે તેણે સ્વાધ્યાય ન કરવો જોઈએ પરંતુ
એમ સમજવું જોઈએ કે, આ એક ભારે તપનો લાભ મળે, પ્રતિક્રમણ,
પ્રતિલેખના અપૃચ્છના સ્વાધ્યાય તથા ભિક્ષાચર્યાનો જે સમય નિયત છે એ
સમય સિવાય, અકાલ ચ વિવર્જિત્તા—અકાલ ચ વિવર્જ્ય શેષ તેનો અકાળનો
સમય છે, આથી એને છોડી, કાલ જે જે કાર્ય જે જે સમયમા કરી લેવાં
જોઈએ એને એ જ કાલે સમયમા સમાચરે—સમાચરેત્ કરે

ભાવાર્થ—અગ્ર પ્રવિષ્ટ આચારાંગ આદિ સૂત્રોનો સ્વાધ્યાય કરવાનો જે
સમય નિયત છે એ સમયમા એજ શ્રુતનો સ્વાધ્યાય કરવો જોઈએ બીજા

દ્રશ્યતે ચ લોકેઽપિ કાલ એવ કૃત્યાદિકરણે ધાન્યાદિનિષ્પત્તિરૂપં ફલ ભવતિ, વિપર્યયે તુ વિપર્યયઃ । યથા કાલ એવ વનસ્પતીનામઙ્કુરાઃ પ્રાદુર્ભવન્તિ, કાલ એવ વૃક્ષાઃ કુસુમિતા ભવન્તિ, ફલમન્તથ, કાલ એવ પદ્ મૃતવઃ સમાયાન્તિ, કાલ એવ તીર્થકરાશ્ચક્રિણો યલદેવા વાસુદેવા જાયન્તે, કાલ એવ શુક્તિકાયા મુક્તા ઉત્પદ્યન્તે, કાલે આવશ્યકકારણસ્તીર્થકરગોત્ર કર્મોપાર્જયન્તિ ।

યતઃ—કાલમ્મ કીરમાણ, કિસિકમ્મ ગ્રહુફલ જહા હોઈ ।

ઇય સબ્બચ્ચિય કિરિયા, નિય-નિય-કાલમ્મ વિન્નેયા ॥ ૧ ॥

છાયા—કાલે ક્રિયમાણ, કૃપિકર્મ ગ્રહુફલ યથા ભવતિ ।

ઇતિ સર્વેવ ક્રિયા, નિજ-નિજ કાલે વિજ્ઞેયા ॥ ૧ ॥

કરની ચારિયે, ભિન્ન સમય મે નહી, કારણ કિ અકાલ મેં વિઘ્નોં કે આને કી સમવના રહતી હૈં । તથા તીર્થકર પ્રભુકી એસી આજ્ઞા નહી હૈં, અતઃ ડનકી આજ્ઞા કે વિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિ કરને સે સ્વચ્છદતા કા દોષ લગતા હૈં । લોકમે ઢી ઘઠી વાત દેઝી જાતી હૈં—ઘેતી આદિ કરને કા જો કાલ નિયત હૈં ડસી મેં ડસ કે કરને સે ધાન્યાદિક ફલ કી નિષ્પત્તિ હોતી હૈં, અન્ય સમય મેં નહી । સમયાનુસાર હી વૃક્ષોં મેં પત્ર પુષ્પ ફલાદિક આયા કરતે હૈં । તથા વનસ્પતિયાં ંકુરો કો ઉત્પન્ન કરતી હૈં । અપને અપને સમય મે છહ ઋતુઁ આતી હૈં । તીર્થકર, ચક્રવર્તી, યલદેવ, વાસુદેવ, યે સબ અપને ૨ સમય પર હી હોતે હૈં । સીપ મે મોતી, સમયાનુસાર હી હોતે હૈં । આવશ્યક ક્રિયાઓં કો કરને વાલે જીવ સમય પર હી તીર્થકર ગોત્ર કા ઉપાર્જન ક્રિયા કરતે હૈં । કહા ઢી હૈં—

સમયમા નહી કારણ કે અકાલમા વિઘ્નો આવવાની સલાવના રહે છે તથા તીર્થકર પ્રભુની ઁવી આજ્ઞા નથી માટે ઁમની આજ્ઞાની વિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિ કરવાથી સ્વચ્છદતાને દોષ લાગે છે લોકોમા પણ આવી વાત દેખાય છે— ઁતી વગેરે કરવાને જે કાળ નિયત છે ઁ સમયે જ કરવાથી ધાન્યાદિક ફળની ઉત્પત્તિ થાય છે અન્ય સમયમા નહીં સમયાનુસારજ વૃક્ષોમા પત્ર પુષ્પ ફળાદિક આવ્યા કરે છે તથા વનસ્પતિઓ અકુરોને ઉત્પન્ન કરે છે પોતાના સમયમા છ ઋતુઓ આવે છે તીર્થકર, ચક્રવર્તી, યલદેવ, વાસુદેવ ઁ બધા પોત પોતાના સમય ઉપર થાય છે સીપમા મોતી સમયાનુસાર જ થાય છે આવશ્યક ક્રિયાઓને કરવાવાળા જીવ સમય પર જ તીર્થકર પ્રકૃતિને બધ ડયાં કરે છે કહ્યું પણ છે કે—

तस्मात् साधुभिः कालेन सर्वा प्रतिक्रियणप्रतिलेखनादिक्रिया कर्तव्येति ।
सूत्रे 'कालेन' इत्यत्र तृतीया सप्तम्यर्थे ॥ ३१ ॥

मूलम्—परिवाडीए न चिट्ठेज्जा, भिक्खु दत्तेसणं चरे ।

पंडिरूवेण एसित्ता, मिय' कालेन भक्खेए ॥ ३२ ॥

छाया—परिपाट्या न तिष्ठेत्, मिश्रुः दत्तैषणां चरेत् ।

प्रतिरूपेण एपित्वा, मित कालेन भक्षयेत् ॥ ३२ ॥

टोका—'परिवाडीए' इत्यादि—

मिश्रुः=साधुः, परिपाट्या=गृहस्थगृहे भुज्जानाना जनाना पङ्क्तौ न तिष्ठेत् ।
किं च—दत्तैषणा=दत्त—दान तस्मिन् गृहस्थेन दीयमाने, एपणा—तद्गतशङ्कित-

“कालम्नि कीरमाण, किसिकम्म बहुफल जहा होइ ।

इय सव्वच्चिय किरिया, निय-निय-कालम्नि विन्नेया ॥ १ ॥

छाया—काले क्रियमाण, कृपिकर्म बहुफल यथा भवति ।

इति सर्वा चैव क्रिया निज-निज-काले विज्ञेया ॥ १ ॥

इस लिये साधुओं को चाहिये कि वे समस्त अपनी प्रतिक्रमण
प्रतिलेखनादिक क्रियाओं को नियत समय पर ही करते रहें ॥ ३१ ॥

‘परिवाडीए’ इत्यादि

अन्वयार्थ—(भिक्खु-मिश्रुः) साधु (परिवाडीए न चिट्ठेज्जा-
परिपाट्या न तिष्ठेत्) गृहस्थ के घर में भोजन करती हुई जीमणवार
की जनपक्ति में न खड़ा रहे । (दत्तेसण चरे-दत्तैषणा चरेत्)

“कालम्नि कीरमाण, किसिकम्म बहुफल जहा होई ।

इय सव्वच्चिय किरिया, निय-निय-कालम्नि विन्नेया ॥ १ ॥

छाया—कालेक्रियमाण, कृपिकर्म बहुफल यथा भवति ।

इतिसर्वैवक्रिया, निज-निज-काले विज्ञेया ॥ १ ॥

आ भाटे साधुनु कर्तव्य छे के तेले पोतानी समस्त क्रियाओं प्रतिक्रमण
प्रतिलेखनादिक नियत समय उपर करनी ओछे ॥ ३१ ॥

परिवाडिए—इत्यादि

अन्वयार्थ—भिक्खु-मिश्रु साधु, परिवाडीए न चिट्ठेज्जा-परिपाट्या न तिष्ठेत्
गृहस्थनाश्रमा भोजन करती अभिषुवारनी जनप क्रितामा उभा न रहे दत्तेसणचरे—
दत्तैषणा चरेत् गृहस्थ द्वारा प्रदत्त दानमा शक्ति, भक्षिक आदिदोषोनी अवेषण ॥ ३५

પ્રક્ષિતાદિદોપાન્વેષણાત્મિકા દત્તૈષણા તા, ચરેત્=આસેવેત । અનેન ગ્રહણૈષણા સૂચિતા ।
 કિં કૃત્વા દત્તૈષણાં ચરેદિત્યાહ-‘પઢિરૂવેણ’ ઇત્યાદિ । પ્રતિરૂપેણ=મુનિવેષેણ,
 વદ્વસદોરકમુખવસ્ત્રિકૃત્વ, રજોહરણપાત્રધારકૃત્વ, શ્વેતપત્રપરિધાયકૃત્વ ચ મુનિ-
 વેષસ્તેન, એપિત્વા=ગવેષયિત્વા, અનેન ઉદ્ગમોત્પાદનાવિષયા ગવેષણૈષણા પ્રોક્તા ।
 મિત=પરિમિત કાલેન-કાળે-આગમોક્તસમયે દેશકાલાનુસારેણ ભક્ષયેત્-શુઝીત ।
 અનેનાભ્યવહરણવિષયા ગ્રાસૈષણાઽઽવેદિતા ।

અત્ર ‘પરિવાહીએ ન ચિદ્દેજ્જા’ ઇત્યનેન અપ્રીતિઃ, રસલોલુપતાવર્જનં
 ચ સૂચિતમ્ । ‘દત્તૈસણ’ ઇત્યનેનાદત્તાદાનનિવૃત્તિઃ સૂચિતા । ‘પઢિરૂવેણ’
 ઇત્યનેન નિષ્કપટતા પ્રદર્શિતા । ‘મિય’ ઇત્યનેનાધિકભોજનનિવૃત્તિરાવેદિતા ॥૩૨॥

ગહસ્થદ્વારા પ્રદત્ત દાન મેં શક્તિ, પ્રક્ષિત આદિ દોષોં કી ગવેષણા રૂપ
 દત્તૈષણા અર્થાત્ ગ્રહણૈષણા કા ધ્યાન રલે । (પઢિરૂવેણ-પ્રતિરૂપેણ)
 પ્રતિરૂપસે-મુનિ કે વેષ સે-મુખ પર દોરાસહિત મુહપત્તિ બાંધના.
 રજોહરણ એ પાત્રોં કા ધારણ કરના, યહ મુનિવેષ હૈં હસ વેષ સે
 (એસિત્તા-એપિત્વા) ગવેષણા કર (કાલેણ-કાલેન) આગમન મેં કથિત
 સમયમેં દેશ કાલ કે અનુસાર સમય પર મિલે હુએ અન્ન આદિકા (મિય-
 મિત) પરિમિત (ભક્ષવ-ભક્ષેત્) આહાર કરે । ‘એસિત્તા એપિત્વા’ હસ પદ
 સે ઉદ્ગમ, ઉત્પાદન આદિ દોષોં સે વર્જિત ગવેષણૈષણા, તથા ‘શુઝીત’ હસ
 ક્રિયાપદ દ્વારા ગ્રાસૈષણા પ્રકટ કી ગઈ હૈં । ‘પરિવાહીએ ન ચિદ્દેજ્જા’ હસ
 પદ દ્વારા અપ્રીતિ એવ રસ મે લોલુપતાકા પરિહાર સૂચિત હુઆ હૈં ।
 ‘દત્તૈસણ’ સે અદત્તાદાન સે નિવૃત્તિ, ‘પઢિરૂવેણ’ સે નિષ્કપટતા, ‘મિય’
 હસ સે અધિક ભોજનકી નિવૃત્તિ સૂચિત કી ગઈ હૈં ॥ ૩૨ ॥

દત્તૈષણા અર્થાત્ શ્રદ્ધૈષણાનુ ધ્યાન રાખે પઢિરૂવેણ-પ્રતિરૂપેણ પ્રતિરૂપથા-મુનિના
 વેશથી મોઢા ઉપર દોરાસહિત મુહપત્તિ બાંધવી, રજોહરણ તથા પાત્રોનુ ધારણ
 કરવુ તથા શુકલ વસ્ત્રોને ધારણ કરવા એ મુનિવેશ છે આ વેશને, એસિત્તા-
 એપિત્વા ધારણ કરી, કાલેણ-કાલેન આગમના ડહેલા સમયમા દેશકાળ સમય અનુ-
 સાર સમય ઉપર મળેલા અન્ન આદિનેા મિય-મિત પરિમિત ભક્ષવ-ભક્ષયેત્ આહાર
 કરે. એસિત્તા-એપિત્વા એ પદથી ઉદ્ગમ, ઉત્પાદન આદિ દોષોથી વર્જિત ગવેષણૈષણા
 તથા “શુઝીત” આ ક્રિયા પદ દ્વારા ગ્રાસૈષણા પ્રકટ કરવામા આવેલ છે
 પરિવાહી એ ન ચિદ્દેજ્જા આ પદ દ્વારા અપ્રીતિ એવ રસમા લોલુપતાનો
 પરિહાર સૂચિત થયેલ છે દત્તૈસણ આ પદથી અદત્તાદાનની નિવૃત્તિ, સૂચિત
 કરવામા આવી છે પઢિરૂવેણ આ પદથી નિષ્કપટતા સૂચિત કરે છે મિય
 એ પદથી અધિક ભોજનની નિવૃત્તિ સૂચવવામા આવેલ છે (૩૨)

। મિક્ષાચર્યા કુર્વતા સાધુના ગૃહસ્થગૃહે પૂર્વસમાગતભિક્ષુસન્નાથે યત
કર્તવ્યં તદાહ—

મૂલમ્—નાઈદૂરમણાસન્ને, નંન્નેસિ ચર્વણુપાસઓ ।

। ઇંગો ચિટ્ટેજ્ઞ મત્તંદ્ર, લઘિત્તા ત' નૌઈર્કમે ॥૩૩॥

છાયા—નાતિદૂર અનાસન્ને, નાન્યેષા ચક્ષુઃસ્પર્શતઃ ।

-- એકસ્તિષ્ઠેદ્ મક્તાર્થમ્, લઙ્ઘયિત્વા ત નાતિક્રામેત્ ॥ ૩૩ ॥

ટીકા—‘નાઈદૂર૦’ ઇત્યાદિ—

‘અતિદૂરમ્’=અતિદૂરે ન તિષ્ઠેત્, મિક્ષાચર્યા કુર્વન્ સાધુ ગૃહસ્થગૃહે પૂર્વસમાગત
ભિક્ષુ દૃષ્ટ્વા તતોડતિ દૂરે ન તિષ્ઠેત્, અતિદૂરાસ્યાને ભિક્ષુનિર્ગમન જ્ઞાતુમશક્ય
હ્યત્, ઇષ્ણા શુદ્ધચસમ્ભવથેતિ ભાવઃ । તથા આસન્ને=અતિનિકટેડપિ ન તિષ્ઠેત્,

જિસ સમય સાધુ મિક્ષાચર્યા કર રહ્યા હો તે સમય યદિ ગૃહસ્થ
કે ઘર મે કોઈ દૂસરા ભિક્ષુ મિક્ષાચર્યા કે લિયે આયા હુઆ હો તો
સાધુ કા કયા કર્તવ્ય હૈ? ઇસ વિષય કો ઇસ ગાથાદ્વારા સ્પષ્ટ કિયા
જાતા હૈ—‘નાઈદૂર૦’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—મિક્ષા કરતા હુઆ સાધુ (નાઈદૂરમણાસન્ને-નાતિદૂર
અનાસન્ને) જય યહ દેલે કિ ગૃહસ્થ કે ઘર પર પહિલે સે કોઈ દૂસરા
ભિક્ષુ આદિ મિક્ષાનિમિત્ત આયા હુઆ હૈ, યા મિક્ષા ગ્રહણ કર રહ્યા હૈ
તો વહ તે સમય વહુત દૂર જાકર લખડા ન હોવે ઓર ન અતિ સમીપ
લખડા હોવે । કયોં કિ અતિદૂર લખડે હોને પર ભિક્ષુ કા નિર્ગમન તેસે
જ્ઞાત નહી હો સકતા હૈ, તથા અતિ સમીપ લખડે રહને પર તેસે પૂર્વગત

તે સમય સાધુ મિક્ષા ચર્યા કરતા હોય એ સમયે ગૃહસ્થને ઘર કોઈ
બીજા ભિક્ષુ મિક્ષાચર્યા માટે આવેલ હોય તો સાધુનું શું કર્તવ્ય છે આ
વિષયને આ સૂત્રદ્વારા સ્પષ્ટ કરવામા આવે છે—નાઈદૂર—ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—મિક્ષા માટે નિકળેલ સાધુ, નાઈદૂરમણાસન્ને-નાતિદૂર અનાસન્ને
એ જુએ કે જે ગૃહસ્થને ત્યા પોતે જઈ રહેલ છે, ત્યા તેની પહેલા કોઈ બીજા
ભિક્ષુ મિક્ષા નિમિત્ત ગયેલ છે, અથવા મિક્ષા ગ્રહણ કરી રહેલ છે, તો તે
એ સમયે ધણે આવે જઈ જિલા ન રહે તેમ અતિ સમીપમા પણ જિલા ન
રહે કેમ કે, અતિ દૂર જિલા રહેવાથી મિક્ષાથે ગયેલા ભિક્ષુનું નિર્ગ
મન જાણી શકાતું નથી તથા અતિ સમીપ રહેવાથી પહેલા મિક્ષા માટે

તત્ર સ્થિતે સતિ પૂર્વાગતભિક્ષુસ્ય દ્વેષઃ સ્યાદિતિ ભાવઃ । અન્યેષામ્=ભિક્ષુકાપે-
ક્ષ્યામ્=યેઽન્યે સન્તિ ગૃહસ્થાસ્તેષા, ચક્ષુઃસ્પર્શતઃ=ચક્ષુઃસ્પર્શે દષ્ટિગોચરે ન તિષ્ઠેત્,
'અયમ્ ભિક્ષુઃ પૂર્વાગતભિક્ષુનિષ્ક્રમણ પ્રતિષ્ઠતે ઇતિ યથા ગૃહસ્થા ન જાનન્તિ તથા
તિષ્ઠેદિતિ ભાવઃ' । એકઃ=રાગદ્વેષ રહિતઃ સન્, મત્કાર્યમ્-આહારાર્યં તિષ્ઠેત્ ।
તમ્=પૂર્વાગતભિક્ષુઃ, લઙ્ઘયિત્વા=અનાદત્ત, નાતિક્રમેત્=ન ગૃહમધ્યે ગચ્છેત્,
પૂર્વાગતભિક્ષુસ્ય મદ્ધાવે ગૃહસ્થસ્વગૃહે ગમને તદપ્રીતિગાસનલઘુતાદિદોષાણા સમ્ભવ
ઈતિ ભાવઃ ॥ ૩૩ ॥

સમ્પતિ ગ્રહણેષણાવિધિ સૂત્રકારઃ પ્રદર્શયતિ—

મૂલમ્—નાંડૈરુચ્ચે ન નીર્ણવા, નાંસપ્પણે નાંડૈરૂરો ॥

ફાસુચ પરંકડ પિડ, પડિગાંહિજ્જ સર્જણ ॥૩૪॥

છાયા—નાત્યુચ્ચે ન નીર્ણવા નાસન્ને નાતિદૂરતઃ ।

પ્રામુક પરકુત પિણ્ડ, પ્રતિગૃહીયાત્ સયતઃ ॥ ૩૪ ॥

ભિક્ષુ કો દ્વેષ હો સક્રતા હૈ । ઇસી પ્રકાર (નન્નેસિં ચક્ષુફાસઓ
ચિટ્ટેજ્જ-નાન્યેષા ચક્ષુઃસ્પર્શતઃ તિષ્ઠેત્) ગૃહસ્થ કે નજર મે આવે એસા
મી યહા ન હોવે (એગો-એક.) એક તથા રાગ-દ્વેષ રહિત હોકર (મત્કાર્ય-
મત્કાર્યમ્) આહાર કે લિયે (ચિટ્ટેજ્જ) યહા રહે ઓર (લઘિત્તા ત નાઙ્કમે-
લઙ્ઘયિત્વા ત નાતિક્રમેત્) પહેલે વાલા ભિક્ષુ જય તક બાહર ન નિકલે
તય તક મુનિ કો ઓસ ગૃહસ્થ કે ઘર મે આહાર નિમિત્ત પ્રવિષ્ટ નહી
હોના ચાહિયે । પહેલે આયે હુણ ભિક્ષુ કે સદ્ભાવ મે ગૃહસ્થ કે ઘર જાને
પર ગૃહસ્થ કો ઓસ કે પ્રતિ અપ્રીતિ હો સકની હૈ એવ શાસન કી લઘુતા
આદિ દોષો કી સભાવના હો સકતી હૈ ॥ ૩૩ ॥

ગયેલા ભિક્ષુકના મનમા દ્વેષ લાગવા જેવું બને છે તેમ નન્નેસિં ચક્ષુ
ફાસઓ ચિટ્ટેજ્જ-નાન્યેષા ચક્ષુ સ્પર્શત તિષ્ઠેત્ ગૃહસ્થની દષ્ટિ પડે એ રીતે પણ
ભિક્ષુ ન રહે એગો-એક એક તથા રાગ દ્વેષ રહિત બનીને મત્કાર્ય-મત્કાર્યમ્
ભિક્ષુ માટે ચિટ્ટેજ્જ ભિક્ષુ રહે અને લઘિત્તા ત નાઙ્કમે-લઙ્ઘયિત્વા ત નાતિક્રમેત
પડેલા ભિક્ષુ માટે ગયેલ ભિક્ષુ ન્યા મુધી બહાર ન નીકળે ત્યા મુધી મુનિએ
તે ગૃહસ્થના ઘરમા આહાર નિમિત્ત પ્રવેશ ન કરવો જોઈએ પડેલા ગયેલા
સાધુના સદ્ભાવમા ગૃહસ્થને ત્યા જવાથી ગૃહસ્થને તેના તરફ અપ્રીતિ થાય
અને શાસનની લઘુતા આદિ દોષોની સભાવના થાય છે ॥ ૩૩ ॥

ટીકા—‘નાઇઉચ્ચે’ इत्यादि—

સયતઃ=સાધુઃ, પ્રાસુક=પનકાદિજતુરહિત, નિર્દોષ=નયકોટિવિશુદ્ધ, પર-કૃત=પરેણ ગૃહસ્થેન સ્વાર્થ કૃત ન તુ સામ્યર્થમ્, પિંડમ્=ચતુર્વિધમાહારમ્, અત્યુચ્ચે-ગૃહોપરિભૂમિકાદૌ વશકાષ્ઠનિર્મિતચર નિત્રેણિકારોહણ કૃત્વા, ન પ્રતિગૃહ્ણીયાત્ પ્રતિગૃહ્ણીયાદિત્યસ્ય નીચાદાવપિ સમ્યન્ધઃ । નીચે=અતિનીચે-ભૂમિગૃહાદૌ વા ન પ્રતિગૃહ્ણીયાત્ તથા-નાસન્ને=અત્યાસન્ને, અતિસમીપે સ્થિતઃ સન્ ન પ્રતિ-ગૃહ્ણીયાત્, અતિદૂરતઃ-અતિદૂરે સ્થિતઃ સન્ ન પ્રતિગૃહ્ણીયાત્ ।

અન્ન-‘અત્યુચ્ચે’ इति-જારોહણેશ્વરોહણે ચ સ્વપરિરાધનાસમ્ભવ સૂચયતિ ।

अव ग्रहणैपणा की विधि कहते हैं—‘नाइउचचे’ इत्यादि

અન્યથાર્થ—(સજણ-સયતઃ) સાધુ (પ્રાસુય-પ્રાસુક) પનક-નીલન-ફૂલન-આદિ જીવોં સે રહિત-નિર્દોષ-નયકોટિ સે વિશુદ્ધ તથા (પરકહ-પરકૃત) ગૃહસ્થ દ્વારા અપને નિમિત્ત બનાયે ગયે-ન કિ સાધુ કે નિમિત્ત બનાયે ગયે, એસે (પિંડ-પિંડ) ચતુર્વિધ આહાર કો (અઇઉચ્ચે ન પઢિગાહિજ્જ-અત્યુચ્ચે ન પ્રતિગૃહ્ણીયાત્) ઘર કે ઊપર કી ભૂમિ કાદિ પર વાંસ અથવા કાષ્ઠ કી નિસરણી સે ચઢકાર ન લેવે હસી તરહ જો આહાર (નીચ-નીચે) અત્યંત નીચે તળઘર આદિ મે હો ઉસકો (ન) નહી લેવે । તથા (નાસણે નાઇદૂરઓ-નાસન્ને નાતિદૂરતઃ) ન અતિ નજદીક સે લેવે ઓર ન અતિદૂર સે હી લેવે ।

‘અત્યુચ્ચે’ इस पद द्वारा सूत्रकार यही सूचित करते हैं कि ऊँचे स्थान पर चढ़ने एवं उतरने में स्व और पर को विराधना होने की

હવે ગૃહણૈપણી વિધિ કહેવામા આવે છે નાઇઉચ્ચે-ઇત્યાદિ

અન્યથાર્થ—સજણ-સયત સાધુ, પ્રાસુય-પ્રાસુક પનક, નીલન, ફૂલન, આદિ જીવોથી રહિત નિર્દોષ-નય કોટીથી વિશુદ્ધ તથા પઢકહ પરકૃત ગૃહસ્થને ત્યા પોતાના નિમિત્ત બનાવવામા આવેલ ન કે સાધુના નિમિત્ત બનાવેલ એવા પિંડ પિંડ ચતુર્વિધ આહારને આઇઉચ્ચે ન પઢિગાહિજ્જ-અત્યુચ્ચે ન પ્રતિગૃહ્ણીયાત્ ઘરની ઉપરની ભૂમિ ઉપર વાસ કે લાકડાની નિસરણી ઉપર ચડીને ન લે આ રીતે લે આહાર નીચ-નીચે અત્યંત નીચે તળઘર આદિમા હોય તેને પણ ન લે તથા નાસણે નાઇદૂરઓ-નાસન્ને નાતિદૂરત અતી નજીકથી ન લે તેમજ અતિ દૂરથી પણ ન લે

અત્યુચ્ચે આ પદ દ્વારા સૂત્રકાર એવુ સૂચિત કરે છે કે, ઉચ્ચ સ્થાને ચડવા અગર ઉતરવામા સ્વ અને પરની વિરાધના થવાની સલાખના રહે છે,

‘નીચે’ ઇતિ તત્રોત્કેષેપનિક્ષેપનિરીક્ષણાસમય સ્વપરવિરાધનાસમવ્યેતિ ઘોતયતિ ।

‘આસન્ને’ ઇતિ પચ્ચાત્કર્માદિસમય જ્ઞાપયતિ ।

‘અતિદૂરે’ ઇતિ એપણાશુદ્ધિસમય વોધયતિ ॥ ૩૪ ॥

અથ ગ્રાસૈપણાવિધિમાહ—

મૂલમ્—અપ્પપાણેઅપ્પવીયમ્મિ, પઢિચ્છન્નમ્મિ સવુઢે ।

સમય સજંણ મુજે, જંય અર્પરિસાહિય ॥૩૫॥

છાયા—અલ્પપ્રાણેઅલ્પવીજે, પ્રતિચ્છન્ને સવૃતે ।

સમય સયતો મુજીત, યતમાનોઞ્પરિસાહિતમ્ ॥૩૫ ॥

ટીકા—‘અપ્પપાણે’ ઇત્યાદિ—

અલ્પપ્રાણે=અવસ્થિતાગન્તુરુદ્ધોન્દ્રિયાદિજીવરહિતે, અલ્પવીજે=શાલ્યાદિ-
નીજરહિતે, ઇદમુપલક્ષણમ્-પૃથ્વાદ્યેકેન્દ્રિયજીવરહિતે ઇત્યર્થઃ, પ્રતિચ્છન્ને=સપા-
તિમજીવા યથા ન પતન્તિ તથોપરિકૃતપ્રાવરણયુક્તે, સવૃતે=પાર્શ્વતઃ રુટકુહચા

સમાવના રહતી હૈ । ‘નીચે’ હસ પદ સે ખી યહી વાત ડનકી લક્ષિત
હોતી હૈ । ‘આસન્ને’ પદ સે પચ્ચાત્કર્માદિક કી સમાવના રહતી હૈ, તથા
‘અતિદૂરે’ પદ સે એપણાશુદ્ધિ કી ઠીક તરહ પાલના નહી હોતી હૈ વહ
વાત પ્રદર્શિત કી ગઈ હૈ ॥૩૪॥

અવ ગ્રાસૈપણા કા વિધિ કહતે હ—‘અપ્પપાણ’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—(અપ્પપાણે અપ્પવીયમ્મિ પઢિચ્છન્નમ્મિ સવુઢે—અલ્પ-
પ્રાણે અલ્પવીજે પ્રતિચ્છન્ને સવૃતે) અવસ્થિત એવ આગન્તુક દ્વીન્દ્રિ-
યાદિક જીવો સે રહિત તથા શાલી આદિ વીજો સે રહિત, હસી તરહ
પૃથ્વી આદિ એકેન્દ્રિય જીવો સે વર્જિત ઓર સપાતિમ જીવ ન પડ સકે
હસ હ્યાલ સે ડપર સે તથા ચારો તરફ સે છાયે હુણ એસે ડપાશ્રય

“નીચે” આ પદથી પણ એ જ વાત એને લક્ષિત છે “આસન્ને” આ પદથી
પચ્ચાત્કર્માદિની સભવના રહે છે તથા “અતિદૂરે” આ પદથી એપણા શુદ્ધિની
ઠીક ઠીક પાલના યતી નથી એ વાત પ્રદર્શિત કરવામા આવી છે ॥ ૩૪ ॥

હવે ગ્રાસૈપણાની વિધી કહેવામા આવે છે અપ્પપાણે—ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—અપ્પપાણે અપ્પવીયમ્મિ પઢિચ્છન્નમ્મિ સવુઢે—અલ્પપ્રાણે અલ્પવીજે
પ્રતિચ્છન્ને સવૃતે અવસ્થિત અને આગતુરુ દ્વીન્દ્રિયાદિક જીવોથી રહિત તથા શાલી
આદિ બીજોથી રહિત, એજ રીતે પૃથ્વી આદિ એકેન્દ્રિય જીવોથી વર્જિત અને
સપત્તિમય જીવ ન પડી શકે આ ખ્યાલથી ઉપરથી તથા ચારે બાજુથી

દિના સમાધૃતે ઉપાશ્રયાદાસ્તિર્થઃ, સયતઃ=સાધુ., યતમાન.-ચપ્પડ ચપ્પડાદિ શબ્દમકુર્વન્ સન્ અપરિશાદિત=અપરિશાદિતમ્ । સિચ્ચપાતનેન રહિત યથા સ્યાત્, યથા ઈકોઽપ્યન્નરૂપઃ કરાન્મુલ્લતો વાઽયઃ પતિતો ન ભવેત્તથેત્યર્થઃ, સમન્મ-સમોગિ સાધુભિઃ સહ ન ત્વેકાલ્પેઽઆહાર મુજીત ॥ ૩૫ ॥

સપતિ ગમ્યતનામાહ—

મૂલમ્—સુકડેત્તિ સુપંકેત્તિ, સુચ્છિન્ને સુહૃદે મંડે ।

સુનિઘ્ઠિય સુલઘ્ઠેત્તિ સાવજ્જ વજ્જેય મુણી ॥૩૬॥

છાયા—સુકૃતમિતિ સુપક્વમિતિ, સુચ્છિન્નં સુહૃત મૃતમ્ ।

સુનિઘ્ઠિત સુલઘ્ઠમિતિ, સાવઘ વર્જયેન્મુનિઃ ॥ ૩૬ ॥

ટીકા—‘સુકડેત્તિ’ इत्यादि—

મુનિ=સાધુઃ, સાવઘ=સપાપ વચન વર્જયેત્=ન વહેત્ । કીદશ તત્સાવઘમિત્યાહ

આદિ મે (સજય-સયતઃ) સાધુ (જય-યતમાન.) ચપ્પડ ચપ્પડ આદિ શબ્દ કે તથા વિના (અપરિશાદિય-અપરિશાદિતમ્) હાથ સે યા મુઠ્ઠ સે ઈક ભી સીય-અન્ન કા કળ-નીચે ન મીરે, ઈસ રૂપ સે (સમય-સમક) સમોગી સાધુઓં કે સાય (મુજે-મુજીત) આહાર કરે । ૩૫॥

અવ વચન કી યાતના કરતે હૈ—‘સુકડેત્તિ’ इत्यादि

અન્વયાર્થ—(મુણી સાવજ્જ વજ્જેય-મુનિ. સાવઘ (વચન) વર્જયેત્ મુનિ કા કર્તવ્ય હૈ કિ વહ ઈસ પ્રકાર કે સાવઘ-સપાપ વચન કે બોલને કા પરિત્યાગ કરે । વે વચન વે હૈ—(સુકડેત્તિ સુપક્વેત્તિ, સુચ્છિન્ને, સુહૃદે મંડે સુનિઘ્ઠિય, સુલઘ્ઠેત્તિ, સુકૃતમિતિ, સુપક્વ-મિતિ સુચ્છિન્ન સુહૃત મૃતમ્ (સમૃતમ્) સુનિઘ્ઠિત સુલઘ્ઠમિતિ, ‘સુકડે’

છવાયેલ એવા ઉપાશ્રય આદિમા સજયે-સયત સાધુ જય-યતમાન ચપ્પડ ચપ્પડ આદિ શબ્દ વગર અપરિશાદિય અપરિશાદિતમ્ તથા હાથથી તથા મોઢાથી એક પણ સીધ અન્નનો કણ નીચે ન પડે એ રીતે સમય સમક સભોગી સાધુઓની સાથે મુજે-મુજીત આહાર કરે ॥ ૩૫ ॥

હવે વચનની યતના કહેવામા આવે છે સુકડેત્તિ-इत्यादि

અન્વયાર્થ—મુણીસાવજ્જ વજ્જેય-મુનિ સાવઘ વચન વર્જયેત્ મુનિ કર્તવ્ય છે કે તે આ પ્રકારના સાવઘ-સપાપ વચનને બોલવાનો પરિત્યાગ કરે તે વચન આ છે સુકડેત્તિ સુપક્વેત્તિ સુચ્છિન્ને સુહૃદે મંડે સુનિઘ્ઠિય સુલઘ્ઠેત્તિ-સુકૃતમિતિ, સુપક્વમિતિ, સુચ્છિન્ન સુહૃત મૃતમ્ (સમૃતમ્) સુનિઘ્ઠિતમ્ સુલઘ્ઠમિતિ

—‘મુકુટેતિ’ ઇત્યાદિ । મુકુતમિતિ—ઇદ મુપમિષ્ટાન્નાદિક હિદ્ગુજીરકાદિવ્યા-
પારૈઃ સુપ્ત સસ્કૃતમિતિ, તથા—મુપમ્યમિતિ—ઇદ ઘૃતપૂરાદિક ઘૃતાદિના મુપક-
મસ્તીત્યાદિક, તથા સુચ્છિન્નમિતિ—ઇદ શાકપગાદિ દાગાસિપુત્રાદિશબ્દૈઃ સુપ્ત છેદિત-
મસ્તીત્યાદિક, તથા—મુહત્=‘કારપેછાદિશાકસ્થ કુટુકત્વ સુપ્ત હત=નિવારિત
તદુત્કાલનેન’ ઇત્યાદિકમ્, તથા—‘મહે’ ઇત્યનેન પૂર્ણપર—સાહચર્યાત્ ‘મુમહે’
ઇતિ ગો-યતે, મૃત=મુમૃતમ્—પારદાદિધાતુજાતમ્, ઇત્યાદિક, તથા—‘મુનિદ્વિષ’
મુનિષ્ઠિતમ્—‘ઇદમન્નાદિક સમ્યગ્ નિષ્ઠા રસપરુપાત્મિકા પ્રાપ્ત, સુપ્ત રસવત્કૃત-
મસ્તિ’ ઇત્યાદિક, તથા—‘સુલટ્ટેતિ’ સુલ્પ્ટ—મુષ્ટુ કમનોમ્ ‘ઇદમન્નાદિક
મનોહરમસ્તિ’ ઇત્યાદિક સાવધ ઝર્જયેદિતિ સન્ધ્યઃ ।

યહ દાલ વગેરહ હીગ જીરે આદિ કે વગર સે વહુત અચ્છી બની હુઈ હૈ,
તથા ‘સુપકે’ યહ ઋચૌરી શાજા માલપુઆ ઘેવર આદિ ઘી મે વહુત
અચ્છી તરહ સે પકાયે ગયે હૈ, તથા—‘સુચ્છિન્ને’ યહ શાક આદિ ચાકૂ
છૂરિ આદિ સે વહુત હી ઉત્તમ રીત સે કાટા ગયા હૈ, તથા ‘સુહહે’ યહ
કરેલા કા શાક દેલો તો સહી કિતના સ્વાદિષ્ટ બના હૈ કિ ઇન કા
કહુઆપન સર્વયા હરલિયા હૈ અર્થાત્ ઇન મે જરા મી કહુઆપન નહી
રહા હૈ, । તથા—‘મહે’ યહ પારદાદિક ધાતુઉં કિતની અચ્છી તરહ સે
માર કર દગા કે ઉપયોગ લાયક બના દી ગઈ હૈ । તથા—‘મુનિદ્વિષ’ યહ
આહાર વહુત હી સ્વાદિષ્ટ બનાયા ગયાહૈ । ‘સુલટ્ટે’ યહ ભોજન જવ
દેલને મે હી મનોહર લગ રહા હૈ તો ફિર ઇસ કે લાને મે કિતના આનદ
આવેગા ? ઇત્યાદિ, યે સમસ્ત સાવધ વચન હૈ, ઇસ લિયે સાધુ કો ઇસ
પ્રકાર કે સાવધ વચન નહી બોલના ચાહિયે ।

આ દાગ વગેરે હિંગ છરા વગેરેના વધારથી ઘણી સારી બની છે, તથા સુપકે
આ ઋચૌરી, ખાલ, માલપુવા, ઘેવર વગેરે વીમા ઘણી સારી રીતે પકવવામા
આવેલ છે, તથા સુચ્છિન્ને આ શાક વગેરે ચાકા છરીથી ઘણી ઉત્તમ રીતે
મુધારવામા આવેલ છે, તથા સુહહે આ કરેલાનુ શાક બુઓ તો ખરા કેલુ
સ્વાદિષ્ટ બન્યુ છે કે એનુ કડવાપણુ પણ દૂર થયેલ છે અર્થાત્ એમા જરા પણ
કડવાપણુ રહેલ નથી મહે આ પારદાદિક ધાતુઓ કેવી સારી રીતે મારીને
દવાના ઉપયોગ લાયક બનાવવામા આવી છે તથા મુનિદ્વિષ આ આહાર
ઘણો જ સ્વાદિષ્ટ બનાવવામા આવેલ છે સુલટ્ટે આ ભોજન બ્યારે બેવાવી જ
મનોહર લાગે છે તો પછી એને ખાવામા કેટલો આનદ આવશે ? ઇત્યાદિ
આ સધળા સાવધ વચન છે સાધુઓ આ પ્રકારના વચન ન બોલવા બેધઓ

યદ્વા-સુઠ્ઠત-‘સુઠ્ઠુઠ્ઠત યદનેન શત્રુ પ્રતિ પ્રતિક્રિયા કૃતા’ ઇતિ, સુપક્વમ્, ઇદમપૂપાદિકં ઘૃતાઘતિશયેન પાચિત્તમિતિ, સુચ્છિન્નોઽસ્ય ટક્ષો યટપિપ્પલાદિરિતિ, સુદ્ધત-કૃપણસ્ય ધન તસ્કરૈરિતિ, મૃતઃ-સુઠ્ઠુ મૃતોઽપ્ય દુષ્ટ ઇતિ । સુનિષ્ઠિતઃ-‘સુઠ્ઠુ નષ્ટોઽસ્ય પ્રાસાદઃ, કૂપો વા’ ઇતિ, યદ્વા-‘સુઠ્ઠુ નિર્મિતોઽયં પ્રાસાદઃ, રૂપો વા’ ઇતિ, યદ્વા-‘સુઠ્ઠુ નષ્ટમસ્પદુષ્ટસ્ય દ્રવિણાદિક’ મિતિ । સુલટ્ઠઃ-‘સુપુષ્ટોઽસ્ય ગજસ્તુર-જ્ઞમો વા’ ઇતિ, યદ્વા-‘સુલટ્ઠા રુચિરાપ્યવેય રાજકન્યે’-તિ સાવચ વર્જયેત્ ।

અથવા-ઇસ પ્રકાર સાધુ કો કમી નહી કરના ચાહિયે, કિ જો -‘સુકઢે’-ઇસને શત્રુ કો માર ભગા દિયા હૈ, યહ વહત અચ્છા કામ કિયા । ‘સુપકે’ યે અપૂપાદિક અધિક ઘૃત મેં લૂન અચ્છે પકાયે ગયે હૈં ઇસ લિયે સુપક હૈં લાને મેં વહત અચ્છે લગતે હૈં । ‘સુચ્છિન્ને’ ઇસ વૃક્ષ કો આસાની સે લૂન અચ્છા કાઢા હૈં । ‘સુદ્ધે’ અચ્છા હુઆ જો ઇસ કજૂસ કા દ્રવ્ય ચોરોં ને ચુરા લિયા । ‘મદે’ યહ વડા દુષ્ટ થા મરા સો અચ્છા હી હુવા । ‘સુનિષ્ઠિ’ યહ મકાન અથવા કુઆ ગિર ગયા વહ અચ્છા હુઆ, અથવા-યહ મકાન યા કુઆ વહત હી સુન્દર બનાયા ગયા હૈ, યા એસા કહના કિ ભલા હુવા ઇસ દુષ્ટ કી સપત્તિ જો લૂટ ગઈ । ‘સુલટ્ઠે’ યહ હાથી અથવા ઘોડા વહત અચ્છા પુષ્ટ હુઆ હૈં । યહ રાજકન્યા વડી સુન્દર હૈં । યે સવ વચન સાવચ હૈં, અતઃ સાધુ કે કહને યોગ્ય નહીં હે ।

અથવા-આ પ્રકારના વચનો પણ સાધુએ કદી ઉચ્ચારવા ન જોઈએ કે જે સુકઢે આણે શત્રુને મારી ભગાડી દીધો છે, એ કામ ધણુ સારુ કર્યું સુપકે આ મિઠાઈઓ, અપૂપ-માલપુકા વગેરે સારા ધીમા ધણી જ સારીરીતે પકાવવામા આવેલ છે તેથી એ સુપક્વ છે, ખાવામા બહુ લીજ્જત આપે છે સુચ્છિન્ને આ વૃક્ષને ઓછી મહેનતે સારીરીતે કાપવામા આવ્યું છે સુદ્ધે સારૂ થયું છે, આ કળસનું ધન ચોર ઉપાડી ગયા મદે એ ઘણા દુષ્ટ હોતો મર્યો તે સારૂ થયું, સુનિષ્ઠિ આ મકાન અગર કુવો પાડી અથવા ભુરી નાખવામા આવતા સારૂ થયું અથવા આ મકાન અગર કુવો ખૂબ સુદર બનાવવામા આવેલ છે તથા આ દુષ્ટની સપત્તિ લુટાઈ ગઈ તે સારૂ થયું સુલટ્ઠે આ હાથી અથવા ઘોડો ખૂબ સારીરીતે પુષ્ટ બનેલ છે, આ રાજકન્યા ખૂબ સુદર છે, આ બધા વચનો સાવચ વચન છે આથી તે સાધુએ બોલવા યોગ્ય નથી

‘સુકૃતમ્’ ઇત્યનેન સૂપનિઘાનાદિસપાદને લવણલક્ષણપૃથિવીકાયાદિજલ-
તેજોવાયુવનસ્પતિદ્વીન્દ્રિયાદિત્રસજીવપર્યન્ત હિંસાનુમોદન સૂચિતમ્ । એવ સુપ
કમિત્યપિ હિંસાનુમોદન ગોઘ્યમ્ ।

સુચ્છિન્નમિત્યનેન-વનસ્પતિદ્વીન્દ્રિયાદિહિંસાનુમોદન સૂચિતમ્ । સુહૃતમિત્ય
નેન કારવેહ્યાદિપક્ષે વનસ્પત્યાદિહિંસાનુમોદનમ્, ધનહરણપક્ષેઽદત્તાદાનપરપીડોત્પા-
દનાઘનુમોદન સૂચિતમ્ । મૃતમિત્યનેન પારદાદિધાતુપક્ષે પૃથિવીકાયાદિ હિંસાનુ-

‘સુકૃતમ્’ હિસ પદ સે સૂત્રકાર યહ પ્રકટ કરતે હૈં કિ જવ સાધુ
એસા કહતા હૈં કિ યહ દાલ આદિ વહુત હી અચ્છી બની હે તવ ઉસે
લવણરૂપ પૃથિવીકાય તથા જલકાય, તેજસ્કાય, વાયુકાય, વનસ્પતિ-
કાય એવ દ્વિન્દ્રિયાદિક ત્રસ કાય, હન સવકી હિંસા કી અનુમોદના
કરને કા દોષ લગના હૈં । હિસી પ્રકાર સુપક રૂઢને મેં બી યહી દોષ
લગતે હૈં ।

‘સુચ્છિન્નમ્’ હિસ પદ સે સૂત્રકાર યહ વાત સૂચિત કરતે હૈં કિ
યદિ મુનિ ‘યે શાકપત્રાદિ ચાક્ર આદિ સે અચ્છી તરહ કાટે ગયે હૈં’
એસા કહતા હૈં તો ઉસે વનસ્પતિ કાય કી એવ દ્વીન્દ્રિયાદિક ત્રસકાય
કી હિંસા કી અનુમોદના કરને કા દોષ લગતા હૈં । ‘સુહૃતમ્’ યદિ
યહી વાત ધન હરણ આદિ કે પક્ષ મે જવ ચોલને મે આતી હૈં તો ઉસ
સમય ઉસે અદત્તાદાન કી અનુમોદના કરને કા તથા પર કો પીડા
ઉત્પન્ન કર ને આદિ કી અનુમોદના કા દોષ લગતા હૈં । ‘મૃતમ્’ હિસ

“સુકૃતમ્” આ પદથી સૂત્રકાર એ પ્રકટ કરે છે કે, સાધુ બ્યારે એમ
કહે છે કે, આ દાળ વગેરે ખૂબ સ્વાદિષ્ટ બનેલ છે ત્યારે તેને લવણ રૂપી
પૃથ્વીકાય, જળકાય, તેજસ્કાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય અને દ્વિન્દ્રિયાદિક
ત્રસકાય આ બધાની હિંસામા અનુમોદના કરવાનો દોષ લાગે છે આ રીતે
સુપકમ્ કહેવાથી પણ આ દોષ લાગે છે

સુનિચ્છન્નમ્ આ પદથી સૂત્રકાર આ વાત સૂચિત કરે છે કે, મુનિ જો શાક
પત્રાદિક ચાકુ વગેરેથી સરસ રીતે કાપવામા આવેલ છે એવું કહે તો તેને
વનસ્પતિ કાય અને દ્વીન્દ્રિયાદિક ત્રસકાયની હિંસા કરવામા અનુ
મોદન કરવાનો દોષ લાગે છે સુહૃતમ્ આવી જ રીતે ધન હરણ વગેરેની
બાબતમા બોલવામા આવે ત્યારે તેને અદત્તા દાનની અનુમોદન કરવાનો તથા
બીજાને પીડા ઉત્પન્ન કરવી વગેરેની અનુમોદનનો દોષ લાગે છે મૃતમ્ એ પદથી

મોદન સૂચિતમ્, દુષ્ટપક્ષે તુ પ્રાણઘાતાનુમોદન મોયમ્ । સુનિષ્ઠિતમિત્યનેન પટ્કાય
 હિંસાનુમોદન સૂચિતમ્ । મુલ્લપ્તમિત્યપિ તથૈવ મોયમ્ ।

‘સાવચ્ચ વર્જયેત્’ इत्यनेन उक्तमेव भाषण निरवद्य चेत् तत्र न प्रतिषेध
 इति ध्वन्यते, तथा च पक्षद्वयमनया गाथया गम्यते । तत्र सामग्र्यपक्षो व्याख्यातः,

પદ સે સૂત્રકાર કા યહ અભિપ્રાય ઠે કિ જન સાધુ ‘સુમૃત’ હસ પદ કા
 ખુશ હોકર પ્રયોગ કરતા હૈ ઓર વહ પ્રયોગ યદિ ઉસકા પારદાદિક
 ધાતુઓં કે મારણ કરને કે પક્ષ મે હોતા હૈ તો ઉમ સમય ઉસે વૃધિવી
 કાયાદિક ળકેન્દ્રિય જીવ કી હિંસા કરને કી અનુમોદના કા સમર્થક
 માના જાતા હૈ । જન યહી પ્રયોગ સાધુ કી ઓર સે કિસી દુષ્ટ કે પક્ષ
 મે ક્રિયા ગયા હોતા હૈ તો વહ પ્રાણઘાત કા અનુમોદક માના જાતા હૈ ।
 ‘સુનિષ્ઠિતમ્’ હસ પદ સે સૂત્રકાર યહ સૂચિત કરતે હૈ કિ જન સાધુ
 ‘યહ અન્નાદિક સામગ્રી સરસ તૈયાર હુઈ હૈ’ હસ પ્રકાર કા પ્રયોગ કરતા
 હૈ તો ઉસે અન્નાદિક સામગ્રી કી તૈયારી મે જો પટ્કાય કે જીવોં કી
 નિરાવના હુઈ હૈ ઉમકી અનુમોદના કરને કા દોષ લગતા હૈ । હસી
 તરહ ‘સુલ્લપ્તમ્’ હસ પદ કે ઉચ્ચારણ કરને મે બી હસી દોષ કા ભાગી
 હોના પડતા હૈ ।

‘સાવચ્ચ વર્જયેત્’ હસ પ્રકાર કે કથન કા યહ અભિપ્રાય હૈ કિ
 યદિ યહ સુકૃત આદિ ભાષણ નિરવચ્ચ હોતા હૈ તો ઉસ સમય સાધુ કો

સૂત્રકારનો એ અભિપ્રાય છે કે, બ્યારે સાધુ “ સુમૃત ” આ પદનો ખુશ થઈ
 પ્રયોગ કરે છે અને તે પ્રયોગ પારદાદિક ધાતુઓનું મારણ કરવાના પક્ષમાં
 હોય છે તો એ સમયે એને વૃધવીકાયાદિક એકેન્દ્રિય જીવની હિંસા કરવાની
 અનુમોદનાના સમર્થક માનવામાં આવે છે બ્યારે એજ પ્રયોગ સાધુ તરફથી
 કોઈ દુષ્ટના પક્ષમાં કરવામાં આવ્યો હોય તો તે પ્રાણઘાતનો અનુમોદક માન
 વામાં આવે છે

સુનિષ્ઠિતમ્ આ પદથી સૂત્રકાર એ સૂચિત કરે છે કે, બ્યારે સાધુ “ આ
 અન્નાદિ સામગ્રી સરસ તૈયાર કરવામાં આવી છે ” આ પ્રકારનો પ્રયોગ કરે
 છે તો તેને અન્નાદિક સામગ્રીની તૈયારીમાં જે પટ્કાય જીવોની વિરાધના
 થઈ છે એની અનુમોદના કરવાનો દોષ લાગે છે આ રીતે “ સુલ્લપ્તમ્ ” એ
 અંગેના પદનું ઉચ્ચારણ કરવામાં પણ એ દોષના ભાગી બનવું પડે છે

“ સાવચ્ચ વર્જયેત્ ” આ પ્રકારના કથન અંગે એ અભિપ્રાય છે કે, જે
 એ સુકૃત આદિ ભાષણ નિરવચ્ચ હોય છે તો એ સમયે સાધુને કોઈ દોષ

નિરવધપક્ષો વ્યાખ્યાયતે-યથા-‘સુકૃતમિતિ’ સુષ્ટુ કૃતમનેન વૈયાહૃત્યમભયદાન
સુપાત્રદાનાદિકુ વેતિ, ‘સુપન્નવમિતિ’ સુષ્ટુ પક્વમસ્ય વ્રહ્મચર્યાદિકમિતિ,
‘સુચ્છિન્ન’ સુષ્ટુ છિન્નમનેન સ્નેહવન્ધનમિતિ, ‘સુહૃત’ સુષ્ટુ હૃત=સ્વાયત્તીકૃત
જ્ઞાનાદિરત્નત્રયમિતિ, ‘સુનિષ્ઠિતમ્’ સુષ્ટુ નષ્ટમસ્યાપ્રમત્તસાધોઃ કર્મજાલમ્,
સુમૃતઃ=સુષ્ટુ મૃતોય પણ્ડિતમરણેન ઇતિ । સુલ્પા=સુષ્ટુ મનોજ્ઞા ક્રિયાઽસ્ય સાધોઃ,
યદ્વા-સુલ્પા=દીક્ષાયોગ્યા કન્યેતિ વદેત્ ॥ ૩૬ ॥

કોઈ દોષ નહીં લગતા, ઇસ પ્રકાર યદ સાવચ પક્ષ કા વર્ણન હુવા હૈ ।
અચ નિરવચ પક્ષકા અર્થ કહતે હૈ—નિરવચ પક્ષ મે જય સાધુ ‘સુકૃત’
‘ઇસ ને વૈયાહૃત્ય, અભયદાન ણ્વ સુપાત્ર દાન આદિ સત્કર્મ જો કિયે
હૈં વે વહુત અચ્છે કિયે હ’ ઇસ પ્રકાર ચોલ ને મેં કોઈ દોષ નહીં હૈ ।
ઈસી પ્રકાર આગે સચ જગદ્ સમક્ષલેના ચાહિયે,—જૈસે ‘સુષ્ટુ પક્વમસ્ય
વ્રહ્મચર્યાદિક’ ઇસ કે વ્રહ્મચર્ય આદિ સદ્ગુણ અચ્છી તરહ સે પરિપક્વ
હો ચુકે હ, ઇતિ ‘સુષ્ટુ છિન્ન અનેન સ્નેહવન્ધનમ્’ ઇતિ, ઇસ ને સ્નેહ
કા વધન અચ્છી તરહ સે કાટ દિયા હૈ, ‘સુષ્ટુ હૃત સ્વાયત્તીકૃત અનેન
જ્ઞાનાદિરત્નત્રય’ ઇતિ, ઇસ ને જ્ઞાનાદિક રત્નત્રય કો અચ્છી તરહ સે
સ્વાધીન કર લિયા હૈ, ‘સુષ્ટુ નષ્ટમસ્યાઽપ્રમત્તસાધોઃ કર્મજાલમ્’
ઇતિ, ઇસ અપ્રમત્ત સાધુ કા કર્મજાલ અચ્છી તરહ સે નષ્ટ હો ચુકા હૈ,
‘સુષ્ટુ મૃતોઽય પણ્ડિતમરણેન’ ઇતિ, પણ્ડિત મરણ સે ઇસકી મૃત્યુ હુઈ
યદ વહુત હી સુદર થાત હુઈ, ‘સુષ્ટુ મનોજ્ઞા અસ્ય સાધોઃ ક્રિયા’ ઇતિ,

લાગતો નથી આ પ્રકારે આ સાવચ પક્ષનું વર્ણન યથુ હવે નિરવચ પક્ષનું
વર્ણન કરવામા આવે છે —

નિરવચ પક્ષમા બ્યારે સાધુ “સુકૃત” આણે વૈયાહૃત્ય, અભયદાન, અને
સુપાત્રદાન આદિ જે સત્કર્મ કર્યા છે તે ઘણા સારા કર્યા છે ” આ પ્રકારે
ખોલવામા કોઈ દોષ નથી આ પ્રકારે આગળ દરેક બ્યારાએ સમજી લેવું
જોઈ એ જેમ—“સુષ્ટુ પક્વમસ્ય વ્રહ્મચર્યાદિક” એનો પ્રશ્નચર્ય આદિ સદ્ગુણ
સારી રીતે પરિપક્વ થયેલ છે, ઇતિ, “સુષ્ટુ છિન્ન અનેન સ્નેહવન્ધનમ્” ઇતિ,
એણે સ્નેહનું બંધન સારી રીતે કાપી નાખેલ છે “સ્વાયત્તીકૃત અનેન જ્ઞાનાદિરત્નત્રય”
ઇતિ, એણે જ્ઞાનાદિક રત્નત્રયને સારી રીતે સ્વાધીન કરી લીધેલ છે ‘સુષ્ટુ નષ્ટમસ્યા
પ્રમત્ત સાધો કર્મજાલમ્” આ અપ્રમત્ત સાધુની કર્મબાળ સારી રીતે નષ્ટ થઈ
ચુકેલ છે, “સુષ્ટુ મૃતોઽય પણ્ડિતમરણેન” ઇતિ, પણ્ડિત મરણથી એનું મૃત્યુ
થયું એ ઘણું જ સાચું થયું, “સુષ્ટુ મનોજ્ઞા અસ્ય સાધોઃ ક્રિયા” ઇતિ યદ્વા—

વિનીતાવિનીતયોરુપદેશદાને યત્ ફલ ગુરોર્ભવતિ તદાહ—
મૂલમ્—રમણે પડિંણે સાંસ, હંચ મંદ વે વાહંણ ।

વાલ સમ્મેંડ સાસતો, ગલિંચેસસ વે વાહંણ ॥૩૭॥

છાયા—રમતે પઙ્ડિતાન્ શાસન્, હચ મદ્રમિચ વાહકઃ ।

ગાલ શ્રામ્યતિ શાસન્, ગલિતાથમિચ વાહકઃ ॥ ૩૭ ॥

ટીકા—‘રમણ’ ઇત્યાદિ—

અત્ર ગુરુરિતિ કર્તૃપદ પ્રકરણશાદિજ્ઞેયમ્ । પઙ્ડિતાન્=વિનીતશિષ્યાન્, શાસન્
=શિક્ષયન્ ગુરુઃ, રમતે=સફલપ્રયત્નતયા પ્રસન્નો ભવતીત્યર્થઃ । કઙ્ક ? મદ્ર=જાત્યં
વિનીત, હચમ્=અથ વાહયન્, ગાહકઃ=અશ્વગાહ ઇત્ય, યથા જાત્યાદય વાહયન્નશ્વગાહઃ

યદ્વા- ‘સુલઠા દીક્ષાયોગ્યા કન્યેતિ’ ઇતી સાધુ કી ક્રિયા મનોજ્ઞ હૈ
અથવા યહ કન્યા દિક્ષા યોગ્ય હૈ ।

ભાવાર્થ—સુકૃત આદિ શબ્દો કો પ્રયોગ યદિ સાધુ સાસારિક કાર્યો
કો લક્ષ્ય મેં રલ્લ કર કરતા હૈ તો વહ દોષ કા ભાગી હોતા હૈ ઓર
ઇન્હી શબ્દો કા પ્રયોગ યદિ વહ ધાર્મિક કાર્યો કો લક્ષ્ય મે રલ્લકર
કરતા હૈ તો ઉસકો કોઈ દોષ નહીં લગતા હૈ ॥૩૬॥

વિનીત ઓર અવિનીત શિષ્ય કો ઉપદેશ દેને મે ગુરુ મહારાજ કો જો
ફલ પ્રાપ્ત હોતા હૈ ઉસે ઇસ ગાથાદ્વારા સૂત્રકાર કહતે હૈ—‘રમણ’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—ગુરુ મહારાજ (પઙ્ડિ-પઙ્ડિતાન્) વિનીત શિષ્યો કો
(સાસ-શાસન્) શિક્ષા દેતે હુણ (રમણ-રમતે) સફલ પ્રયત્નવાલા
હોને સે પ્રસન્ન હોતે હૈ । જૈસે—(મદ્ર હચ વ વાહંણ-મદ્ર હચ હવ વાહક,)

સુલઠા દીક્ષાયોગ્યા કન્યેતિ” આ સાધુની ક્રિયા મનોજ્ઞ છે અથવા આ કન્યા
દિક્ષા યોગ્ય છે

ભાવાર્થ—સુકૃત આદિ શબ્દોને પ્રયોગ ને સાધુ સસારીક કાર્યોને લક્ષ્ય
રાખીને કરે છે તો તે દોષને ભાગી અને છે અને એ જ શબ્દોને પ્રયોગ ને
તે ધાર્મિક કાર્યોને લક્ષ્ય રાખીને કરે છે તો તેને કોઈ દોષ લાગતો નથી ॥૩૬॥

વિનીત અને અવિનીત શિષ્યને ઉપદેશ દેવામા ગુરુ મહારાજને જે ફળ
પ્રાપ્ત થાય છે અને આ ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર કહે છે—રમણ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—ગુરુ મહારાજ પઙ્ડિ-પઙ્ડિતાન્ વિનીત શિષ્યોને સાસ-શાસન્
શિક્ષા આપતા રમણ-રમતે સફળ પ્રયત્ન વાળા હોવાથી તેના ઉપર પ્રસન્ન

પ્રસીદતિ તદ્વદિત્યર્થઃ । ચાલ=વિનયરહિત શિષ્ય, શાસત્=શિક્ષયન્ ગુરુઃ શ્રામ્યતિ= સ્વિઘતે, ક ઇવ ? ગલિતાશ્વ=દુર્વિનીતમશ્વ ઝહુશઃ કશયા તાઢનેઽપિ વિપરીતગત્યા પથાદ્ભાગગમનાદિકારિણમશ્વ વાહયન્, વાહક ડય । યથા દુર્વિનીતમશ્વ ગાહયન્ ગાહકઃ સ્વલુ નિષ્ફલપ્રયત્નતયા સ્વેદ પ્રાપ્નોતિ તદ્વદિત્યર્થઃ ॥ ૩૭ ॥

વિનીત ઘોડે કો ઇચ્છિત માર્ગ પર ચલાને રૂપ શિક્ષા સે ઘુડસવાર પ્રસન્ન હોતા હૈ । (ચાલ-ચાલ) વિનયરહિતશિષ્યકો (શાસતો-શાસત્) શિક્ષા દેતે હુએ ગુરુ મહારાજ (સમ્મદ-શ્રામ્યતિ) સ્વેદસ્વિન્ન હોતે હૈં । જૈસે- (ગલિયસ્સ ચ વાહય-ગલિતાશ્વ ઇવ વાહકઃ) દુર્વિનીત અશ્વકો વાર ૨ કશા સે તાઢિત કરને પર સવાર ટુ સ્થિત હોતા હૈ, ક્યો કિ દુર્વિનીત અશ્વ કો જ્યો ૨ ચાલુક લગાતે હ ત્યો ૨ વહ પીછે ઊલટા હટતા હૈ । હસસે સવાર કા પ્રયત્ન નિષ્ફલ હોતા હૈ ।

ભાવાર્થ-વિનીત શિષ્ય કો દી ગઈ શિક્ષા સફલતા કા સાધક હોને સે ગુરુ કી પ્રસન્નતા કા કારણ હોતી હૈ । અવિનીત શિષ્ય કો દી ગઈ વહી શિક્ષા અસફલ હોતી હૈ । અતઃ ઊસ સે ઊલટા ગુરુ મહારાજ કો સ્વેદસ્વિન્ન હી હોના પડતા હૈ । જૈસે-વિનીત અશ્વ ઇચ્છિત માર્ગ પર ચલ કર અપને માલિક કો પ્રસન્ન કરતા હૈ ઓર અવિનીત અશ્વ કશાદ્વારા તાઢિત હોને પર બી વિપરીત હી માર્ગ પર ચલતા હૈ, હસ સે સવાર કો ઊલટા કપ્પ ઊઠાના પડતા હૈ ॥ ૩૭ ॥

જેમ મદ્દ હય વવાહય મદ્દહય ઇવ વાહક -વિનીત ઘોડાને ઇચ્છિત માર્ગ ઉપર ચલાવવા ઇપ શિક્ષાથી ઘોડેસવાર પ્રસન્ન થાય છે ચાલ-ચાલ વિનય રહિત શિષ્યને શાસતો-શાસત્ શિક્ષા આપતા ગુરુ મહારાજ સમ્મદ-શ્રામ્યતિ જેઠ બિન્ન બને છે, જેમ ગલિયસ્સેવ વાહય-ગલિતાશ્વ ઇવ વાહક અવિનીત ઘોડાને ઘડી ઘડી આખખાથી મારવાની બાબતમા સ્વાસ્થ્ય મન ડૂ ખીત બને છે જેમ કે અવિનીત ઘોડાને જેમ જેમ ચાલુક મારવામા આવે છે તેમ તેમ તે પાછો પડે છે આથી સવારનો પ્રયત્ન નિષ્ફળ બને છે

ભાવાર્થ-વિનીત શિષ્ય ને આપવામા આવેલ શિક્ષા સરળતાની સાધક બનવાથી ગુરુ મહારાજની પ્રસન્નતાનુ કાળુ બને છે, અવિનીત શિષ્યને આપવામા આવતી એ જ શિક્ષા અસફળ બને છે, આથી ગુરુ મહારાજે જેઠ બિન્ન બનવુ પડે છે જેમ-વિનીત ઘોડો ઇચ્છિત માર્ગે ચાલી પોતાના માલીકને પ્રસન્ન કરે છે, અને અવિનીત ઘોડો ચાલુકથી ખીટવામા આવવા છતાં પણ વિપરીત માર્ગ પર જ ચાલે છે જેનાથી સવારને ઉલટાનુ કપ્પ જ લોગવવુ પડે છે ॥૩૭॥

વિનીતાવિનીતયોરુપદેશદાને યત્ ફલ ગુરોર્ભવતિ તદાહ—
મૂલમ્—રમણે પઢિણે સાંસ, હંચ ભંદ વે વાહંણ ।

વાલ સમ્મંદ સાસતો, ગલિયેસસ વે વાહંણ ॥૩૭॥

છાયા—રમતે પઢિતાન્ શાસન્, હ્ય ભદ્રમિત્ર ગાહકઃ ।

વાલ શ્રામ્યતિ શાસન્, ગલિતાથમિત્ર ગાહકઃ ॥ ૩૭ ॥

ટીકા—‘રમણ’ ઇત્યાદિ—

અન ગુરુરિતિ કર્તૃપદ પ્રકરણગ્રાહિજ્ઞેયમ્ । પઢિતાન્=વિનીતશિષ્યાન્, શાસન્
=શિક્ષયન્ ગુરુઃ, રમતે=સફલપ્રયત્નતયા પ્રસન્નો ભવતીત્યર્થઃ । કઙ્કર ? ભદ્ર=જાત્યર્થ
વિનીત, હ્યમ્=અથ વાહયન્, ગાહકઃ=અશ્વગાહ ક્ષત્ર, યથા જાત્યાશ્વ વાહયન્નશ્વગાહઃ

યદ્વા- ‘સુલઘ્ઠા દીક્ષાયોગ્યા કન્યેતિ’ ઈસી સાધુ કી ક્રિયા મનોજ્ઞ હૈ
અથવા યહ કન્યા દિક્ષા યોગ્ય હૈ ।

ભાવાર્થ—સુકૃત આદિ શબ્દો કો પ્રયોગ યદિ સાધુ સાસારિક કાર્યો
કો લક્ષ્ય મેં રલ્લ કર કરતા હૈ તો વહ દોષ કા ભાગી હોતા હૈ ઓર
ઈન્હી શબ્દો કા પ્રયોગ યદિ વહ ધાર્મિક કાર્યો કો લક્ષ્ય મે રલ્લકર
કરતા હૈ તો ડસકો કોઈ દોષ નહીં લગતા હૈ ॥૩૬॥

વિનીત ઓર અવિનીત શિષ્ય કો ઉપદેશ દેને મે ગુરુ મહારાજ કો જો
ફલ પ્રાપ્ત હોતા હૈ ડસે ઈસ ગાથાદ્વારા સૂત્રકાર કહતે હૈ—‘રમણ’ ઇત્યાદિ
અન્વયાર્થ—ગુરુ મહારાજ (પઢિણ-પઢિતાન્) વિનીત શિષ્યો કો
(સાંસ-શાસત્) શિક્ષા દેતે હુણ (રમણ-રમતે) સફલ પ્રયત્નવાલા
હોને સે પ્રસન્ન હોતે હૈ । જૈસે—(ભંદ હ્ય વ વાહંણ-ભદ્ર હ્ય હ્ય વ વાહકઃ) ।

સુલઘ્ઠા દીક્ષાયોગ્યા કન્યેતિ” આ સાધુની ક્રિયા મનોજ્ઞ છે અથવા આ કન્યા
દિક્ષા યોગ્ય છે

ભાવાર્થ—સુકૃત આદિ શબ્દોને પ્રયોગ ને સાધુ સસારીક કાર્યોને લક્ષમા
રાખીને કરે છે તો તે દોષનો ભાગી બને છે અને જો જ શબ્દોને પ્રયોગ ને
તે ધાર્મિક કાર્યોને લક્ષમા રાખીને કરે છે તો તેને કોઈ દોષ લાગતો નથી ॥૩૬॥

વિનીત અને અવિનીત શિષ્યને ઉપદેશ દેવામા ગુરુ મહારાજને જે ફળ
પ્રાપ્ત થાય છે એને આ ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર ડહે છે—રમણ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—ગુરુ મહારાજ પઢિણ-પઢિતાન્ વિનીત શિષ્યોને સાસ-શાસત્
શિક્ષા આપતા રમણ-રમતે સફળ પ્રયત્ન વાળા હોવાથી તેના ઉપર પ્રસન્ન થ છે,

અય ભાવઃ—દુર્વિનીતશિષ્યઃ સ્વલ્પેન ચિન્તયતિ-અય ગુરુર્મા કેવલ સ્વદ્દુઃકાદિભિઃ પીડયતિ ન તુ ક્ષિમપિ મમહિત ચિન્તયતીતિ ॥ ૩૮ ॥

સવિનયશિષ્યસ્ય માનનામાદ--

મૂલમ્—પુત્તો મે' માયે ણાઈંતિ, સાહૂ કહ્ણાંણ મન્નઈં ।

પાવદિટ્ઠી ઉં અપ્પાંણ, સાંસ દાંસેત્તિ' મન્નઈં ॥ ૩૯ ॥

ઝાયા—પુત્રો મે ભ્રાતા જ્ઞાતિરિતિ, સાધુઃ કલ્યાણ મન્યતે ।

પાપદટ્ટિસ્તુ આત્માન, શાસ્થમાન દાસ इति મન્યતે ॥ ૩૯ ॥

ટીકા—‘પુત્તો મે’ इत्यादि—

અય શિષ્યઃ, મે=મમ, પુત્રતુલ્ય इति, ભ્રાતા=ભ્રાતૃતુલ્ય इति, જ્ઞાતિઃ=જ્ઞાતિ-

ભાવાર્થ—ઉભયલોકસવધી હિતકારક ઉપદેશ દેને પર ખી અવિનીત શિષ્યની દ્રષ્ટિમે વહ ગુરુ મહારાજ કે શિક્ષાવચન હિતકારક પ્રતીત ન હોકર કેવલ કષ્ટપ્રદ ચપેટા આદિરૂપ હી પ્રતીત હોતે હૈં । વહ એસા માનતા હૈં કિ યે મુજ્જે ઇસ વહાને કેવલ પીડિત હી કરના ચાહતે હૈં । કયોં કિ ઇન્હો ને કખી ખી મેરે હિત કા વિચાર હી નહીં કિયા હૈં તો ફિર યે મેરે હિત કી બુદ્ધિ સે અઞ્ઞી વાત કહેગે ખી કૈસે ॥ ૩૮ ॥

વિનીત શિષ્ય કી ભાવના કૈસી હોતી હૈં ! ઇસકો ઇસ ગાથાદ્વારા સૂત્રકાર પ્રકટ કરતે હૈં—‘પુત્તો મે’ इत्यादि ।

અન્વયાર્થ—જવ ગુરુમહારાજ શિષ્યો કો શિક્ષા દેતે હૈં તથ ડનમે જો (સાહુ-સાધુઃ) વિનીત શિષ્ય હોતા હૈં વહ ઇસ પ્રકાર વિચાર કરતા

ભાવાથ —ઉભયલોક સવધી હિતકારક ઉપદેશ દેવા છતાં પણ અવિનીત શિષ્યની દ્રષ્ટીમા ગુરુ મહારાજનુ તે શિક્ષા વચન હિતકારક ન ગણતા કેવળ હિતકારક તેમજ સુખવનાર આદિરૂપ જ લાગે છે તે એવુ માને છે કે, આ બહાના તળે તેઓ કેવળ પિડવાજ માગે છે કેમકે, તેમણે કદી પણ મારા હિતનો વિચાર ડયોં નથી તો તેઓ મારા હિતની ભાવનાથી સારી વાત કેવી રીતે કહે ॥ ૩૮ ॥

વિનીત શિષ્યની ભાવના કેવી હોય છે-એને આ ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે પુત્તો મે इत्यादि

અન્વયાર્થ—જ્યારે ગુરુ મહારાજ શિષ્યને શિક્ષા આપે છે, ત્યારે એનામા જે સાહુ-સાધુ વિનીત શિષ્ય હોય છે તે એ પ્રકારનો વિચાર કરે છે કે, આ ગુરુ

ગુરોઃ શિક્ષાયચને કુશિષ્યસ્ય દુર્માન્નામાહ—

મૂલ્મ—‘खड्डुया मे’ चवेडा मे, अक्रोसा ये वहा ये मे’ ।

कल्याणमनुशासतो, पापदृष्टिर्त्ति मन्त्रई ॥ ३८ ॥

છાયા—‘खड्डुका मे चपेडा मे, आक्रोशाश्च वधाश्च मे ।

कल्याणमनुशासत्, पापदृष्टिरिति मन्यते ॥ ३८ ॥

टीका—‘ खड्डुया ’ इत्यादि—

कल्याण=लोकद्वयहितम्, अनुशासत् = शिष्यन् गुरु. कुशिक्ष्येण पापदृष्टिः=
पापा=पापमयी दृष्टिर्यस्य स तथा, इति मन्यते—अयं गुरुर्मम हिंसकोऽस्तीति
मन्यते । यतोऽनेन—मे=मम, खड्डुका.=टकरा आघाता दीयन्तेऽनेनेति शेषः । तथा
मे=मम, चपेडाः=रुतलाघाता दीयन्ते । च=पुनः, आक्रोशाः=परुषभाषणानि,
च=पुनः, मे=मम, वधा.=दण्डादिघाताः क्रियन्ते ।

જો કુશિક્ષ્ય હોતા હૈં ઉસે જય ગુરુ મહારાજ શિક્ષા દેતે હૈં તથ
ઉસકી કયા ભાવના હોતી હૈં યદ્ વાત હસ ગાયા દ્વારા પ્રકટ કી જાતી હૈ—
‘ खड्डुया ’ इत्यादि.

અન્વયાર્થ—અવિનીત શિષ્ય (કલ્યાણમણુસાસતો—કલ્યાણ અનુશા-
સત્) ઉભયલોકસવધી હિત શિક્ષા દેને વાલે ગુરુ મહારાજ કો (પાવ-
દિટ્ટી—પાપદૃષ્ટિઃ) યહ પાપદૃષ્ટિ વાલે મેરે ઘાતક હૈં (ત્તિ-ઈતિ) હસ પ્રકાર
સમજતા હૈં । કયોં કિ વહ ગુરુ મહારાજ કી શિક્ષા સમ્યન્ધી વાર્તોં કો
હસ પ્રકાર માનતા હૈં કિ (खड्डुया मे चवेडा मे अक्रोसा य वहा य मे-
खड्डुका मे चपेडा मे आक्रोशाश्च वधाश्च मे) ये मेरे लिये आघातस्वरूप
हैं थप्पड़स्वरूप हैं, परुषभाषण—गाली—स्वरूप हैं, प्रहारस्वरूप है ।

એ કુશિક્ષ્ય હોય છે એને ગુરુ મહારાજ શિક્ષા આપે છે, ત્યારે તેની કેવી
ભાવના હોય છે તે વાત આ ગાથા દ્વારા પ્રગટ કરવામા આવે છે खड्डुया इत्यादि

અન્વયાર્થ—અવિનીત શિષ્ય કલ્યાણમણુસાસતો કલ્યાણ અનુશાસત્ ઉભય
લોક સબધી હિતશિક્ષા દેવાવાળા ગુરુ મહારાજને પાવદિટ્ટી—પાપદૃષ્ટિ એ પાપ
દૃષ્ટીવાળા મારા ઘાતક છે ત્તિ ઇતિ એ પ્રકારના સમજે છે કેમ કે, ગુરુ મહારાજની
શિક્ષા સબધી વાતોને એ પ્રકારે માને છે કે, खड्डुया मे चवेडा मे अक्रोसा य
वहा य मे—खड्डुका मे चपेडा मे आक्रोशाश्च वधाश्च मे આ મારા માટે આઘાત
સ્વરૂપ છે, थप्पड़ स्वरूप છે, प्रहार स्वरूप છે

અથ વિનયસર્વસ્વમુપદિશતિ—

મૂલમ્—નં કોવેણ આચરિય, અપ્પાણ પિ ન કોવેણ ।

બુદ્ધોવેઘાઈં નં સિયાં, નં સિયાં તોત્તેગવેસણ ॥૪૦॥

ઝાયા—ન કોપયેત્ આચાર્યમ્, આત્માનમપિ ન કોપયેત્ ।

બુદ્ધોપધાતી ન સ્યાત્, ન સ્યાત્ તોગવેપકઃ ॥ ૪૦ ॥

ટીકા—‘ન કોવે’ ઇત્યાદિ—

આચાર્યં ન કોપયેત્=કોપાચિષ્ટ ન કુર્યાત્, આચાર્યમિત્યુપલ્ભ્ય તેન વિનયા હૃદ્વિપાધ્યાયાદિક્રમપિ ન કોપયેદિત્યર્થઃ । આત્માનમપિ ન કોપયેત્—આચાર્યેણ પરપ્ર ભાષણાદિભિઃ શિષ્યમાણમાત્માનમપિ કોપયુક્ત ન કુર્યાત્ । અપિનાશ્યસ્યાપિ સગ્રહઃ અન્ય ક્રમપિ ન કોપયેદિત્યર્થઃ ॥

યત —માસોપગ્રાસનિરતોઽસ્તુ તનોતુ સત્ય,

ધ્યાન કરોતુ વિદધાતુ મહિર્નિગાસમ્ ।

તત્ત્વત્રત વસ્તુ મૈશ્વરતોઽસ્તુ નિત્ય,

રોપ કરોતિ યદિ સર્વમર્થકુ તત્ ॥ ૧ ॥

કયંચિત્ કોપાવેશેઽપિ બુદ્ધોપધાતી ન સ્યાત્—આચાર્યોપધાતકો ન ભવેત્ ।

અથ વિનય કા સારાશ કહતે હં—‘ન કોવે’ ઇત્યાદિ.

અન્વયાર્ય—(આચરિય ન કોવેણ—આચાર્યં ન કોપયેત્) ચિનીત શિષ્ય કા કર્તવ્ય છે કે વહ આચાર્ય કો કમી મી ક્રુપિત ન કરે । (અપ્પાણ પિ ન કોવેણ—આત્માનમપિ ન કોપયેત્) આચાર્ય મહારાજ જન કોઈ શિક્ષા દેવેં ઉમ સમય અપની આત્મા કો મી ક્રુપિત ન કરે । યદિ કદાચિત્ કોપ કા આવેશ આ મી જાવે તો ઉસ સમય (બુદ્ધોવેઘાઈં ન સિયા—બુદ્ધોપધાતી ન સ્યાત્) જપને આચાર્ય મહારાજ કા ઉપધાતક નહીં

હવે વિનયનો સારાશ કહે છે—ન કોવે ઇત્યાદિ

અન્વયાર્ય—આચરિય ન કોવેણ—આચાર્યાન્ ન કોપયેત્ વિનીત શિષ્યુ એ કર્તવ્ય છે કે, તે આચાર્યને કદી પણ ક્રોધિત ન કરે અપ્પાણ પિ ન કોવે—આત્માનમપિ ન કોપયેત્ આચાર્ય મહારાજ વ્યાપ્તે કોઈ શિક્ષા આપે ત્યાગે પોતાના આત્માને પણ ક્રોધિત ન કરે કદાચિત્ જો ક્રોધનો આવેશ આવી પહોં વધ તો તે મમથે બુદ્ધોવેઘાઈં ન સિયા—બુદ્ધોપધાતી ન સ્યાત્ પોતાના આચાર્ય મહારાજનું

તુલ્ય ઇતિ ગુરુર્જનાતિ, ઇત્યેવ સાધુઃ=પ્રિયયાન્ શિષ્ય. કલ્યાણ=શુભ મન્યતે-
 ‘અય ગુરુઃ પુત્રાદિભાવેન મામનુશાસ્તિ’ ઇતિ શુભમાયના કરોતીત્યર્થઃ। કૃશિષ્યઃ
 પુનઃ કિં મન્યતે ? ઇત્યાહ-‘પાવદિદ્વીઽ’ ઇત્યાદિ। પાપદૃષ્ટિઃ=પ્રિયરહિત. શિષ્યસ્તુ
 શાસ્યમાનમ્ આત્માન=મા દાસ ઇતિ ગુરુર્જનાતિ, ઇત્યપ્ મન્યતે। ‘અય ગુરુર્નીચ-
 દૃષ્ટધ્યાઽપમાનયન્મા દાસમિત્ તર્જયતિ’ ઇત્યશુભમાયના કરોતીત્યર્થઃ।

અન્યે તુ સુવિભક્તિવ્યત્પયાત્ ‘પુત્રો’ ઇત્યસ્ય ‘પુત્રમિત્’ ‘ભાય’
 ઇત્યસ્ય-‘ભ્રાતરમિત્’ ‘ણાઈ’ ઇત્યસ્ય ‘જ્ઞાતિમિત્’ ઇતિ દ્વીતીયાન્તાર્થ કલ્પયન્તિ
 ‘મે’ ઇતિ દ્વિતોયાન્તાર્થક ચ કલ્પયન્તિ તત્સર્વમનુચિતમ્-આગમોક્તપાઠેઽર્થસંગતૌ
 સત્યા તદ્વિપરીતાર્થકલ્પનાયા ભગવદ્વચનવિરાધનાઽપ્પત્તે. ॥ ૩૯ ॥

હૈ કિં યે ગુરુ મહારાજ મુદ્ધે (પુત્રો મે-પુત્રઃ મે) યહ શિષ્ય મેરે પુત્રતુલ્ય
 હૈ (ભાય-ભ્રાતા) ભાઈ કે સમાન હૈ (ણાય-જ્ઞાતિઃ) જ્ઞાતિજનતુલ્ય હૈ,
 એસા સમજકર શિક્ષા દેતે હૈ, (ત્તિ-ઈતિ) હસ પ્રકાર વિનીત શિષ્ય
 (કલ્લાણ-કલ્યાણ) શુભ (મન્નઈ-મન્યતે) માનતા હૈ, અર્થાત્ વિનીત
 શિષ્ય ગુરુ મહારાજ કે પ્રતિ કલ્યાણ ભાવના કરતા હૈ। ઓર (પાવદિદ્વી
 ય-પાપદૃષ્ટિસ્તુ) જો અવિનીત શિષ્ય હોતા હૈ વહ હસ પ્રકાર વિચારતા
 હૈ કિં યે ગુરુમહારાજ (સાસ અપ્પાણ-શાસ્યમાનમાત્માનમ્) શિક્ષાપાતે
 હુપ મુદ્ધકો (દાસે-દાસઃ) યહ દાસ હૈ, હસ પ્રકાર સમજકર શિક્ષા દેતે
 હૈ (ત્તિ-ઈતિ) હસ પ્રકાર (મન્નઈ-મન્યતે) અશુભ માનતા હૈ, અર્થાત્
 અવિનીત શિષ્ય ગુરુ મહારાજ કે પ્રતિ અશુભ ભાવના કરતા હૈ। હસ
 ગાથા મે વિનીત ઓર અવિનીત શિષ્ય કી ભાવના પ્રદર્શિત કી હૈ॥૩૯॥

મહારાજ મને પુત્રો મે-પુત્ર મે આ શિષ્ય મારા પુત્ર તુલ્ય છે ભાય-ભ્રાતા ભાઈની
 તુલ્ય છે ણાય-જ્ઞાતિ જ્ઞાતિ તુલ્ય છે એવું સમજીને શિક્ષા આપે છે ત્તિ-ઈતિ આ
 પ્રકારે વિનીત શિષ્ય કલ્લાણ મન્નઈ કલ્યાણ-મન્યતે ડલ્યાણુકારક અને શુભકારક
 માને છે અર્થાત્ વિનીત શિષ્ય ગુરુ મહારાજ તરફ ખૂબ ઉચી ભાવના રાખે છે અને
 પાવદિદ્વીય-પાપદૃષ્ટિસ્તુ જે અવિનીત શિષ્ય હોય છે તે એવા પ્રકારતુ વિચારે છે કે,
 ગુરુ મહારાજ સાસ અપ્પાણ-શાસ્યમાનમાત્માન શિક્ષા આપતી વખતે મને દાસે દાસ
 આ દાસ છે, એવી રીતે સમજીને શિક્ષા આપે છે ત્તિ ઇતિ આ પ્રકારે મન્નઈ-મન્યતે
 અશુભ માને છે અર્થાત્ કૃશિષ્ય, ગુરુ મહારાજ તરફ અશુભ ભાવના ભાવે છે
 આ ગાથામા શિષ્યની વિનીત અને અવિનીત ભાવના પ્રદર્શિત કરેલ છે ॥૩૯॥

तथा तोत्रगवेषको न स्यात्-तोत्र=तोदन तत्सद्व्यस्य पीडोत्पादकस्य परुषभाषणा-
ऽऽदेर्गवेषकः=अन्वेषको न भवेदित्यर्थः । अयं भावः-यथा-दष्टस्तुरङ्गमो विपरीत-
गत्या प्रचलन् तोदनमन्वेषयति तद्वत् शिष्यः आचार्यस्य प्रेरणाक्षगवचनस्य
गवेषको न भवेदिति ।

होना चाहिये । तथा-(तोत्रगवेषण न सिया-तोत्रगवेषकः न स्यात्)
तोत्रगवेषक भी नहीं होना चाहिये-अर्थात् गुरु महाराज को बार २
प्रेरणा करने की आवश्यकता नहीं होने दे । तात्पर्य इसका यह है
कि शिष्य को यह चाहिये कि जिस समय आचार्य महाराज अपने
लिये परुष भाषण आदि रूप में भी यदि शिक्षात्मक वचन कहें तो
उस समय वह उनके प्रति ऐसा व्यवहार न करे कि जिससे वे कुपित
हो जावें, तथा स्वयं भी अपनी आत्मा को उनके व्यवहार से अप्र-
सन्न न रखे । तथा ऐसी चेष्टा भी उसको नहीं करना चाहिये कि जिसमें
आचार्य महाराज का उपघात हो । जिस प्रकार दुष्ट घोड़ा विपरीत चाल
से चलता हुआ अपने मालिक को पद २ पर दुःखित किया करता है
उसी प्रकार उनकी इच्छा के विरुद्ध चलकर शिष्यको उन्हें कभी भी
दुःखित नहीं करना चाहिये । सूत्र में जो अपि-शब्द आया है वह इस
वात का सूचक है कि शिष्य को अपने आचार्य महाराज से अतिरिक्त
और भी किसी को व्यथित नहीं करना चाहिये । तथा उपाध्याय आदि

अपमान करने न थे। जो कि तथा तोत्रगवेषण न सिया-तोत्रगवेषक न स्यात्
तोत्रगवेषक पक्ष न बनवु जो कि अथवा-गुरु महाराज बार बार प्रेरणा करवी
पडे तेषु न थावे हे के समये आचार्य महाराज पोताना भाटे पक्ष लापक्ष
आदि इपथी पक्ष कदाच शिक्षात्मक वचन कहे तो ते वचने ते तेमना प्रत्ये
जोवे वडेवार न करे के, जेथी गुरु महाराज को धित बनवु पडे तथा तेमना
वडेवारथी पोतानी जतने पक्ष अप्रमत्त न राखे तथा जेवी जेष्टा पक्ष तेष्टे
न करवी जो कि के जेमा आचार्य महाराज अपमान होय, जे प्रकार दुष्ट
घोड़ा विपरीत आलथी आलीने पोताना भावीकने पगले पगले दुःखित करी
छे तेवी रीने, तेमनी धिछानी विरुद्ध आलीने शिष्ये तेमने वही पक्ष दुःखी
न करवा जो कि सूत्रमा जे 'अपि' शब्द आवेव छे ते आ वात सूचन करे
छे के शिष्ये पोताना गुरु महाराज के जीव को धित पक्ष दुःख न पडोयाउवु
जो कि तथा उपाध्याय आदि जे विनयने योग्य छे तेमने पक्ष पित न

પથ્ય ચતુર્વિધમશનાદિક શ્રાવકજનૈરુદારભાવૈરનુદિન દીયમાનમુપાદાય તસ્મૈ નાર્પ-
યતિ સ્વયમેવ તદન્નાતિ ।

અન્ત પ્રાન્ત સ્થ શુષ્ક કુપથ્યમશનાદિકમાનીય શુરવે પ્રયચ્છતિ । ડદતિ ચ-
કિમિદ્ કુર્મો વયમ્ । ઈદ્દશો દશામુપગતાનાં ભવતા યોગ્યમશનાદિક વિદ્યમાનમપિ
નામો વિવેકવિકલા શ્રાવકા દાતુમિચ્છન્તિ । શ્રાવકાન્ કથયતિ ચ-મમાચાર્યાઃ
સ્વહુપરમનિઃસ્પૃહતયા સ્વશરીરયાત્રામપ્યચિન્તયન્તઃ, પ્રણીત ભક્તપાન ગ્રહીતુ નેચ્છન્તિ

ઔર દસરી જગહ્ ભી ચલ ફિર સર્કે । ઇસ પ્રકાર વિચાર કર ઉસને
એસા કામ કરના પ્રારંભ કિયા કિ-શ્રાવકો સે જો આચાર્ય કી અવસ્થા
અનુરૂપ સ્નિગ્ધ, મધુર, મનોહર, સુરસ ચતુર્વિધ આહાર ઇસે મિક્ષા મે
મિલતા વહ સ્વયં જા જાતા ઔર શુર મહારાજ કો અન્તપ્રાન્ત, સ્થ શુષ્ક
શુષ્ક એવ કુપથ્યરૂપ આહાર લાકર દેતા । જય શુર મહારાજ પૂછતે તો
કહને લગતા કિ મહારાજ હમ ઇસ મેં જ્યા કરે । યહા કે શ્રાવક આપ-
કો એસી અવસ્થા કો દેખકર અસતુષ્ટ હો ગયે હૈ, ઇસી લિયે વે અપને
ઘર મે હોતે હુ ઔર યોગ્ય અશનાદિક કો દેના નહીં ચાહતે । જય
શ્રાવક ઉસસે પૂછતે તો કહતા કિ હમારે યે આચાર્ય મહારાજ અથ
ચિલકુલ શિથિલશરીર હો રહે હૈ ઇસલિયે ઉન્હેં અપને શરીરમે અથ
કોઈ મમત્વપરિણતિ નહીં રહી હૈ । ઉન્હેં તો જૈસા ભી આહાર મિલજાતા
હૈ વે ઉસે લે લેતે હૈ । વે નહીં ચાહતે કિ હમારા યહ શરીર અથ ઔર

રહી નથી કે એક સ્થળ ઉપરથી બીજા સ્થળે જરા પણ હાલી ચાલી શકે
આ પ્રકારનો વિચાર કરી તેણે એવા કામનો પ્રારંભ કર્યો કે, શ્રાવકોથી
આચાર્યની અવસ્થા અનુરૂપ જે સ્નિગ્ધ, મધુર, મનોહર, સુરસ આર પ્રકારનો
આહાર તેને લેવામાં મળતો તે સ્વયં ખાઈ જતો અને શુર મહારાજને
અન્ત, પ્રાન્ત, શુષ્ક, શુષ્ક અને કુપથ્યરૂપ આહાર લાવી આપતો શુર મહારાજના
પૂછવાથી તે કહેતો કે, મહારાજ હું એમાં શું કરું અહીંના શ્રાવકો
આપની આવી અવસ્થા જોઈને અસતુષ્ટ બની ગયા છે આ માટે તેઓ પોતાના
ઘરમાં હોવા છતાં પણ યોગ્ય આહાર આપવા ઇચ્છતા નથી જ્યારે શ્રાવક
તેને પૂછતા તો કહેતો કે, મારા આચાર્ય મહારાજ હવે બીલકુલ શિથિલ
શરીરના બની ગયા છે આ માટે તેમને હવે પોતાના શરીરમાં કોઈ મમત્વ
પરિણતિ રહી નથી તેમને જેવો આહાર મળી જાય છે તેવો તે લે છે તે
નથી આહતા કે માફ આ શરીર હવે વધુ વખત ટક્યું રહે આ માટે પ્રણીત

સહ કૃતસ્થિરવાસ આસીત્ । તગાસો શિષ્યઃ પ્રતિદિસ સસારસાગરોનારક જન્મમર-
ણોચ્છેદક સકલકર્મવિધિસક તીર્થકરગોત્રોપાર્જક ગુરુવૈયાટ્ય કુર્માણો ગુરુકર્મ-
કત્વાદ્ દુર્લભમોધિત્વાચ્છૈન્દા મનસિ ચિન્તયતિ-‘પ્રક્ષીણચલ સ્થવિરોડ્યમસ્મામિઃ
કિયત્કાલમનુપાલનીયઃ’ ઇત્યેન વિમૃશ્યાસી તદ્વયોઽનુરૂપ સ્નિગ્ધ મધુર મનોજ્ઞ મુરસ

વીર્યોદ્ધાસ નામ કે આચાર્ય અપને પ્રિય ક્ષુદ્રમતિ નામક શિષ્ય કે સાથ
સ્થિરવાસ રહેતે થે । વિશેષ વૃદ્ધ હોને કે કારણ હલન-ચલન આદિ
ક્રિયાઈં इनकी क्षीणप्राय हो चुकी थी । जघा बल भी कम हो गया था ।
“મે એક હી શિષ્ય કરૂંગા ” એસી उनकी प्रतिज्ञा थी । उस के अनुसार
उन्होंने क्षुद्रमति नामक एक ही शिष्य किया था, और उसी के साथ वे
वहा रहा करते थे । शिष्य भी अपने गुरु महाराज की ठीक २ रीत से
वैयावृत्य किया करता था । वैयावृत्य करना यह एक तप है इसके प्रभाव
से प्राणी ससार समुद्र से पार हो जाता है । जन्म, मरण और जरा से
विमुक्त हो जाता है । अष्ट कर्मों का विनाश भी इस वैयावृत्य के बल
पर प्राणी कर देता है । इससे तीर्थकरनामगोत्र का उपार्जन भी करता है ।

શિષ્ય ગુરુ કર્મો યા । ઇસ લિયે વૈયાવૃત્ય કરને પર મી ઇસે બોધ
કા લાભ દુર્લભ હો રહા થા । એક દિન શિષ્ય ને વિચાર કિયા કિ હમ
इनकी अब कयतक वैयावृत्य करते रहेंगे । यह तो बिलकुल स्थविर हो
चुके हैं । इन में तो अब इतनी भी शक्ति नहीं रही है जो ये यहाँ से

એક વિર્યોદ્ધાસ નામના આચાર્ય પોતાના ક્ષુદ્રમતિ નામના શિષ્ય સાથે સ્થિર
વાસ રહેતા હતા ખૂબ વૃદ્ધ થઈ જવાના કારણે હલન ચલન આદિ ક્રિયાઓ
તેઓ કરી શકતા નહીં શરીરનું તેમજ બાગોનું બળ પણ ક્ષિણ થઈ ગયું
હતું “હું એકજ શિષ્ય કરીશ” એવી તેમની પ્રતિજ્ઞા હતી એ અનુસાર તેમણે
એક જ શિષ્ય કરેલ હતો જેનું નામ ક્ષુદ્રમતિ હતું તે શિષ્યની સાથે તે
ચ પાપુરીમાં રહેતા હતા શિષ્ય પણ પોતાના ગુરુમહારાજની યોગ્ય રીતે આઠરી
ખરદાસ કરતો હતો વૈયાવૃત્ય કરવું એ એક તપ છે તેના પ્રભાવથી પ્રાણી
સસાર સમુદ્રથી પાર થાય છે જન્મ મરણ અને જરાથી વિમુક્ત થઈ બંધ છે
આઠ કર્મોનો વિનાશ પણ આ વૈયાવૃત્યના બળ ઉપર પ્રાણી પુરી દે છે તેનાથી
તીર્થકર નામ ગોત્રનું ઉપાર્જન પણ કરે છે શિષ્ય ગુરુ કર્મો હતો આ માટે
વૈયાવૃત્ય કરવા છતાં પણ એને બોધનો લાભ દુર્લભ થતો હતો એક દિવસ
શિષ્યે વિચાર કર્યો કે, હું કયા સુધી આમની સેવા આઠરી કરતો રહીશ
આ તો બીટકુલ સ્થવિર બની ગયા છે એમનામાં એટલી પણ શક્તિ હવે

રસ્માભિર્ભવન્તઃ શિષ્યથ પીડનોયાઃ ? इति निनेय भक्त प्रत्याख्याय स प्राणरहितो जात । एव क्षुद्रमतिशिष्ययत् साधुर्दोषप्राप्ती न भवेत् ॥ ४० ॥

આચાર્ય કુપિતે શિષ્યકર્તવ્યમાહ—

મૂલમૂ—આચરિય કુવિય નચ્ચા, પત્તિર્ણ પસાયણ ।

विज्ञविज्ज पजलीउडो, वएँज्ज न पुँणुत्ति य ॥ ४१ ॥

ઝાયા—આચાર્ય કુપિત જ્ઞાત્વા, પ્રીતિકેન પ્રસાદયેત ।

विध्यापयेत् प्राञ्जलिपुटः, उदेत् न पुनरिति च ॥ ४१ ॥

ટીકા—‘ આચરિય’ इत्यादि ।

શિષ્યઃ કેનચિત્ સ્વાપરાયેન આચાર્ય કુપિતમ્=અપરિતુષ્ટ જ્ઞાત્વા પ્રીતિકેન= પ્રીતિરેવ પ્રીતિક તેન-પ્રીતિજનકેન વિનયભાવેન યદ્વા-‘પ્રીતિકેન’ इति-ઝાયા, પ્રીતિકેન-વિશ્વાસજનકેન વાચ્યેન ત પ્રસાદયેત્=પ્રસન્ન કુર્યાત્ । ‘પ્રીતિકેન’

कहा तक कष्ट दिया जाय, अतः यही सर्वसुदर मार्ग है कि सलेखना धारण करलो जाय । ऐसा कह कर उन्होंने भक्तप्रत्याख्यान कर दिया और कुछ समय के बाद वे समाधिमरण को प्राप्त कर अपना कल्याण किया । इस कथा से शिष्य को यह शिक्षा लेनी चाहिये कि क्षुद्रमति शिष्य की तरह वह गुरु महाराज का प्राणप्रहारी न बने ॥ ४० ॥

આચાર્ય મહારાજ કે કુપિત હોને પર શિષ્ય કા કયા કર્તવ્ય હૈ સો કહતે હૈ—‘ આચરિય ’ इत्यादि

અન્વયાર્થ—શિષ્ય (કુવિય આચરિય નચ્ચા-કુપિત આચાર્ય જ્ઞાત્વા । જય યહ સમજે કિ આચાર્ય મહારાજ કુપિત હૈ ઉસ સમય વહ (પત્તિ-ર્ણ પસાયણ-પ્રીતિકેન પ્રસાદયેત્) પ્રીતિજનક-વિનયભાવ સે અવચા

सर्व सुदर मार्ग छे के, सलेखना धारण करी छै ओवु उहीने तेओओ भक्त-प्रत्याख्यान की लीधु अने थोडा समय बाद समाधी मरणने प्राप्त करी पोतानु इत्यादि ठुं आ उथावी शिष्ये ओ शिक्षा लेवी जेईओ के, क्षुद्रमति शिष्यनी भाइव ते पोताना गुरु महाराजना प्राणु हरनार न अने ॥ ४० ॥

આચાર્ય મહારાજના કોપિત થવાથી શિષ્યનુ શું કર્તવ્ય છે તે કહેવામા આવે છે —આચરિય-इत्यादि

અન્વયાર્થ—શિષ્ય કુવિય આચરિય નચ્ચા-કુપિત આચાર્ય જ્ઞાત્વા જ્ઞાત્વારે એવુ સમજે કે આચાર્ય મહારાજ કુપિત છે તે સમય તે પત્તિર્ણ પસાયણ-પ્રીતિકેન પ્રસાદયેત્ પ્રીતિજનક-વિનય ભાવથી અવચા વિશ્વાસ જનક વાક્યથી તેને પ્રસન્ન

किंतु सलेखनामेव कर्तुं व्यस्यन्ति । ततः शिष्ययचन निश्चय्य शोकार्त्तवेतसः
 श्रावकास्तमुपशृत्य समग्रं वदन्ति-भगवन् ! कथमत्र भगवद्विरकाल एव सलेखना-
 विधिरागच्छे ? न च यय निर्ददहेतवः, इति मन्तव्यम् यतः शिरःस्थिता अपि
 भयन्तो न भारमस्माकं कुर्वन्ति । इत्थं श्रावकाणां यचन श्रुत्वाऽऽचार्येण विचारि-
 तम्—सर्वमेतच्छिष्यदुश्चरितम्—भलमस्य शिष्यस्याप्रीतिकुरेण मम प्राणधारणेन,
 इति मनसि विचिन्त्य तेन श्रावकाणां शिष्यस्य च पुरस्तादुक्तम्—क्रियधिरमज्झमै

अधिक समय तक टिका रहे । इस लिये प्रणीत रस वाले भक्त पान को
 लेने की वे अवधारणा ही नहीं करते हैं, किन्तु सलेखना धारण
 करने के लिये उद्यत हो रहे हैं, श्रावक जनों ने जब शिष्य के इन वचनों
 को सुना तो वे बहुत शोकार्त्त चित्त हो चिन्तित हुए और गुरु महाराज
 के समीप पहुँच कर गद्गद वाणी से कहने लगे कि-महाराज ! अकाल
 में आप सलेखना क्यों धारण कर रहे हैं ? हम लोग तो आपके लिये
 निर्वेद के कारण हैं नहीं-हमारे तो आप माथे पर भी बैठें तो भी आपका
 हमें कोई भार नहीं लग सकता है । आचार्य ने जब श्रावकों के इन
 वचनों को सुना तो वे बड़े विचार में पड़ गये और मन में कहने लगे
 कि यह सब करतूत हमारे शिष्य की है, मालूम पड़ता है इस को मैं
 बहुत भारी हो रहा हूँ । इस प्रकार सोच समझकर आचार्य ने शिष्य
 एवं श्रावकों के समक्ष कहा कि महानुभाव ! अब हम से चलना फिरना
 बनता नहीं है, अतः ऐसी स्थिति में आप सब को एव शिष्य को

रसवाणां भक्त पानने देवानी खाहना डवे तेओ करता नथी परंतु सलेखना
 धारण करवाभा अयत्नशील जनी रह्या छे शिष्यनु आ कडेवु साबणी श्रावक
 जने भूष शोकांतुर जन्था अने गुरु महाराज यासे जेठने गद्गद वाणीथी
 कडेवा लाग्या के, महाराज ! अकालमा आप सलेखना केम धारण करी रह्या
 ओ ? अमे दोके तो आपना भाटे निर्वेदना केधं ढारण नथी ? आप अमारा
 भाथा उपर जेसा तो पणु अमने आपना केधं भार लागतो नथी आचार्य
 श्रावकेनु ज्यारे आ प्रकारनु कडेवु साबज्यु तो ते विचारमा पडी गया अने
 मनमा उडेवा लाग्या के, आ जधु करतूत मारा शिष्यनु छे, जेने हुं भूष भार
 रुप जनी रह्यो छु आ प्रकारनु समष्टि विचारने आचार्य शिष्य तेमज
 श्रावकेनी समक्ष उछु के, माराथी डावीयाली शकतु नथी, आथी आवी
 स्थितीमा आप जधाने तथा शिष्यने ज्या सुधी उष्ट आभ्या कइ आथी जेज

रस्माभिर्भवन्तः शिष्यश्च पीडनोयाः ? इति निवेद्य भक्त प्रत्याख्याय स प्राणरहितो जात । एव शुद्रमतिशिष्यवत् साधुर्बुद्धोपघाती न भवेत् ॥ ४० ॥

आचार्यं कुपिते शिष्यकर्तव्यमाह—

श्लम्—आयरिय कुवियं नच्चा, पत्तिएण पसायए ।

विज्झविज्ज पजलीउडो, वएज्ज न पुणुत्ति य ॥ ४१ ॥

उया—आचार्यं कुपित ज्ञात्वा, प्रीतिकेन प्रसादयेत् ।

विध्यापयेत् प्राञ्जलिपुटः, वदेत् न पुनरिति च ॥ ४१ ॥

टीका—‘आयरिय इत्यादि ।

शिष्यः केनचित् स्नापराधेन आचार्यं कुपितम्—अपरितुष्ट ज्ञात्वा प्रीतिकेन=प्रीतिरेव प्रीतिकेन तेन—प्रीतिजनकेन विनयभावेन यद्वा—‘प्रीतिकेन’ इतिच्छाया, प्रीतिकेन—विश्वासजनकेन वाक्येन त प्रसादयेत्=प्रसन्नं कुर्यात् । ‘प्रीतिकेन’

कहा तक कष्ट दिया जाय, अतः यही सर्वसुदर मार्ग है कि सलेखना धारण करली जाय । ऐसा कह कर उन्होंने भक्तप्रत्याख्यान कर दिया और कुछ समय के बाद वे समाधिमरण को प्राप्त कर अपना कल्याण किया । इस कथा से शिष्य को यह शिक्षा लेनी चाहिये कि क्षुद्रमति शिष्य की तरह वह गुरु महाराज का प्राणप्रहारी न बने ॥ ४० ॥

आचार्य महाराज के कुपित होने पर शिष्य का क्या कर्तव्य है सो कहते हैं—‘आयरिय’ इत्यादि

अन्वयार्थ—शिष्य (कुविय आयरिय नच्चा—कुपित आचार्य ज्ञात्वा । जब यह समझे कि आचार्य महाराज कुपित हैं उस समय वह (पत्ति-एण पसायए—प्रीतिकेन प्रसादयेत्) प्रीतिजनक—विनयभाव से अथवा

सर्व सुदर मार्ग छे के, सलेखणा धारण करी छे के, ओषु उहीने तेओओ भक्त प्रत्याख्यान करी लीधु अने थोडा समय बाद समाधी मरणने प्राप्त करी पोतानु उत्याणु क्युं आ उयाथी शिष्ये ओ शिक्षा लेवी ओछेओ के, क्षुद्रमति शिष्यनी भाक्ष के पोताना गुरु महाराजना प्राण उरनार न अने ॥ ४० ॥

आचार्य महाराजना कोधित थवाथी शिष्यनु थुं कर्तव्य छे ते कडेवामा आवे छे—आयरिय—उत्यादि

अन्वयार्थ—शिष्य कुविय आयरिय नच्चा—कुपित आचार्य ज्ञात्वा न्यारे ओषु सभजे के आचार्य महाराज कुपित छे ते सभजे ते पत्तिएण पसायए—प्रीतिकेन प्रसादयेत् प्रीतिजनक—विनय भावथी अथवा विश्वास जनक वाक्यथी तेने प्रसन्न

इत्यत्र रूढ्या नपुसकृतम् । प्राञ्जलिपुटः=कृताञ्जलिः सन् विध्यापयेत्=कथंचिदुत्थित
कोपमहिं प्रशमयेत् । च=पुनः । 'न पुनरेव करिष्यामि' 'सन्तव्योऽयमपराधः' इति
उदेत् । मानसिक-कायिक वाचिकोपायै गुरुः प्रमादनीय इति भावः ॥४१॥

अथ येन गुरोः कोप एव नोत्पद्येत तमुपायमाह—

मूलम्—धम्मज्जिय चं ववंहार, बुद्धेहायरिय सय्या ।

तमांयरतो ववंहार, गरंह नोभिगच्छइ ॥४२॥

छाया—धर्माजितश्च व्यवहारः बुद्धेः आचरितः सदा ।

तमाचरन् व्यवहार, गर्हां नाभिगच्छति ॥४२॥

टीका—'धम्मज्जिय' इत्यादि—

यत्तदोर्नित्यसम्बन्धाद् यं धर्माजितः=यमेण क्षान्त्यादिना अर्जितः=उपा-
जितः, च=पुनः सदा=सर्वकाल बुद्धे=तत्त्वविद्धिः आचरित=सेवितः, व्यवहार =
-विश्वासजनक वाक्य से उन्हें प्रसन्न करे । और (पजलीउडो विज्झविज्ज
-प्राञ्जलिपुटः विध्यापयेत्) दोनों हाथ जोड़कर उनकी कथंचित् उत्थित
कोपाग्नि को बुझावे । उस समय वह ऐसा (वणज्ज-वदेत्) कहे कि (न
पुणुत्ति य-न पुनरिति च) हे गुरु महाराज अब ऐसा व्यवहार नहीं करने
का भाव है अतः अब यह मेरा अपराध आप क्षमा करें । मन से वचन से
एव काया से जैसे भी बने उस प्रकार के उपायो से गुरु महाराज को
प्रसन्न कर लेना चाहिये ॥ ४१ ॥

अथ सूत्रकार 'गुरु महाराज को कोप ही न उत्पन्न हो सके ऐसा
उपाय बतलाते हैं—'धम्मज्जिय इत्यादि.

अन्वयार्थ—जो (धम्मज्जिय-धर्माजितः) उत्तम क्षमा आदि धर्मा

उरे पजलिउडो विज्झ विज्झ-प्राञ्जलिपुट विध्यापयेत् अने अपने हाथ जोड़ने
तेमनी कथंचित् उत्थित कोपाग्निने बुझावे ओ समय ते ओपु वणज्ज-वदेत् कडे के,
न पुणुत्ति य-न पुनरिति च डे शुरु महाराज डवे हु ओपु कही नही करे आधी
डवे आप आ भारो अपराध क्षमा करे। मन वचन अने जायाधी नेपु पणु
अने ओ प्रगारना उपायोधी शुरु महाराजने प्रसन्न करी लेवा जेध ओ ॥ ४१ ॥
डवे सूत्रकार 'शुरु महाराजने कोपण न उत्पन्न थाय' ओवे उपाय
अतावे छे—धम्मज्जिय इत्यादि

अन्वयार्थ—जे धम्मज्जिय-धर्माजितम् उत्तम क्षमा आदि धर्माधी अर्थत कर

मोक्षार्थी कर्तव्यः प्रतिलेखनादिरूप, अस्ति, त व्यवहारम्—आचरन् साधुः, गर्हा—निन्दाम्—‘अभिनीतोऽयम्’ इत्यादिरूपा नाभिगच्छति=न प्राप्नोति। एव कृते गुरोः कोपोत्पत्तिर्न भवतीति भावः।

‘धम्मज्जिय’ इत्यादी प्रथमार्थे द्वितीया आर्पत्वात्। ‘धम्मज्जिय’ इति विशेषण प्रतिलेखनादिव्यवहारस्य शास्त्रानुकूलतां दम्भसमानाद्यर्थं कृतव्यवहारस्य परिहार्यता च बोधयति। ‘बुद्धेहायरिय’ इति विशेषण व्यवहारस्य शासनसंप्रदायानुगतत्वं सूचयति ॥ ४२ ॥

मूलम्—मङ्गोगयं वक्केरुगय, जाणिँत्तारियस्स उ।

‘त परिगिँझ वायाए, कम्मूणा उववाँयए ॥४३॥

के द्वारा अर्जित किया है, तथा (सया—सदा) सर्व काल (बुद्धेहायरिय—बुद्धैः आचरितः) तीर्थंकर गणधरो के द्वारा आचरित—सेवित हुआ है ऐसा यह (व्यवहार—व्यवहारः) प्रतिलेखनादिरूप कर्तव्य है। (त व्यवहार आयरतो—त व्यवहारम् आचरन्) उस व्यवहार को अपने आचरण में लाने वाला साधु (गरह—गर्हा) ‘यह अभिनीत है’ इत्यादिरूप निन्दा को (नाभिगच्छह—नाभिगच्छति) प्राप्त नहीं करता है। ‘धम्मज्जिय’ यह पद यह सूचित करता है कि प्रतिलेखनादिकरूप जो व्यवहार है वह शास्त्रानुकूल है, तथा दम्भ एव सम्मान आदि के निमित्त जो व्यवहार किया जाता है वह परिहार्य है। ‘बुद्धेहायरिय’ यह पद ‘यह व्यवहार तीर्थंकर एव गणधरो की परंपरा से चला आ रहा है अतः प्रामाणिक है’ यह सूचित करता है ॥ ४२ ॥

પામા આવેલ છે તથા સયા—સદા સર્વ કાળ બુદ્ધેહાયરિય—બુદ્ધ આચરિત તીર્થંકર ગણધરેથી સેવિત થયેલ છે એવા આ વ્યવહાર—વ્યવહાર પ્રતિલેખનાદિકરૂપ કર્તવ્ય છે આ વ્યવહારને પોતાના આચરણમાં લાવનાર સાધુ ગરહ—ગર્હા ‘આઅભિનીત છે’ ઇત્યાદિ રૂપ નિંદાને નાભિગચ્છહ—નાભિગચ્છતિ પ્રાપ્ત કરતા નથી ધમ્મજ્જિય આ પદથી એ સૂચિત થાય છે કે પ્રતિલેખનાદિક રૂપ જે વ્યવહાર છે તે શાસ્ત્રાનુકૂળ છે તથા દમ્ભ અને સમ્માન આદિ નિમિત્ત જે વ્યવહાર કરવામાં આવે છે તે પરિહાર્ય છે “બુદ્ધેહાયરિય” આ પદથી આ વ્યવહાર તીર્થંકર તેમજ ગણધરેની પરંપરાથી ચાલ્યો આવે છે આથી તે પ્રમાણીક છે એવું સૂચિત કરવામાં આવે છે ॥ ૪૨ ॥

आया—मनोगत चाभ्यगत, ज्ञात्वा आचार्यस्य तु।

तत् परिगृह्य वाचा, कर्मणा उपपादयेत् ॥४३॥

टीका—‘मणोगय’ इत्यादि—

आचार्यस्य मनोगत=मनसि वर्तमान, तथा चाभ्यगत=प्रचसि स्थित तु शब्दात् कायगतमपि कार्यं पूर्वं ज्ञात्वा, पश्चात् तत्=कार्यं वाचा परिगृह्य=अङ्गीकृत्य, ‘अहमेतत् कार्यं करोमि’ इत्युक्त्या शिष्यः कर्मणा=कायिकया क्रियया, उपपादयेत्=संपन्न कुर्यात्। यत् कार्यं गुरोर्मनसि विद्यमान, ‘कार्यमिदं क्रियताम्’ इत्यादिना वचसा वाऽभिहित, गुरुणा क्रियमाणं वा यत् कार्यं तद् गुरुदस्तादुपादाय त्वरितमेव सुशिष्येण संपादनीयमिति भावः ॥४३॥

‘मणोगय’ इत्यादि.

अन्वयार्थ—(आचार्यस्य मनोगय वक्त्रगत-आचार्यस्य मनोगत चाभ्यगत) आचार्य महाराज के मनोगत एवं वाक्यगत “तु” शब्द से कायगत कार्य को (जाणिता-ज्ञात्वा) पहिले जानकर पश्चात् (त-तत्) उस कार्य को (वाचाए-वाचा) वाणी से (परिगिज्ज-परिगृह्य) अङ्गीकार कर के शिष्य (कम्मुणा-कर्मणा) कायसंबन्धी क्रिया द्वारा (उववायए-उपपादयेत्) उस कार्य को कर देवे। जो कार्य गुरु के मन में स्थित हो-गुरु ने जिस कार्य को करने का विचार किया हो ‘इदं कार्यम् क्रियताम्’ ‘यह काम करो’ इस प्रकार जिस कार्य को करने के लिये उन्होंने कहा हो, अथवा गुरु महाराज जिस कार्य को स्वयं अपने हाथ से कर रहे हों तो विनयी शिष्य का कर्तव्य है कि वह उस कार्य को शीघ्र ही स्वयं संपादित करे। और गुरु महाराज करते हो तो उनके हाथ से लेकर स्वयं करने लग जाय ॥ ४३ ॥

मणोगय-इत्यादि

अन्वयार्थ—आचार्यस्य मनोगय वक्त्रगत-आचार्यस्य मनोगत वाक्यगत आचार्य महाराज के मनोगत एवं वाक्यगत “तु” शब्द से कायगत कार्य को जाणिता-ज्ञात्वा पहिले जानकर पश्चात् त-तत् से कार्य को वाचाए-वाचा वाणी से परिगिज्ज-परिगृह्य अङ्गीकार करीने शिष्य कम्मुणा-कर्मणा काय संबंधी क्रिया द्वारा उववाय-उपपादयेत् से कार्य करी दे के कार्य गुरुना मनभा स्थित होय, गुरुने के कार्य करवाने विचार क्यो होय, “आ काम करे” आ प्रकार के कार्यने करवा माटे पोते पोताना हाथथी करी रह्या होय तो विनयी शिष्यनु कर्तव्य छे के से ते कार्यने तुरत न पोते छपाडी दे अने गुरु महाराज करता होय तो तेमना हाथभाथी लधने पोते करवा लग्य जाय ॥ ४३ ॥

मूलम्—वित्ते' अचोइए निच्च, खिप्प हवइ सुचोइए ।

जहोवेइट्ट सुकय, किच्चाइ कुव्वई सयां ॥४४॥

छाया—वित्तः अनोदितः नित्य, क्षिप्र भवति सुनोदित' ।

यथोपदिष्ट सुकृत, कृत्यानि करोति सदा ॥ ४४ ॥

टीका—' वित्ते ' इत्यादि—

वित्तः=विनयादिगुणेन प्रसिद्धः शिष्यः, अनोदितः=अप्रेरित एव गुरुकार्येषु नित्यं=सर्वदा, प्रवर्तते। रुदाचित् स्वयमेव कार्यं कुर्वाणः सुनोदितः=गुरुणा सुष्ठु प्रेरितश्चेत् स विनयवान् शिष्यः क्षिप्र=क्षिप्रकृद् शीघ्रमेव-कार्यकारी भवति। अयं भावः—कार्यं कुरुन् आचार्येण प्रेरितश्चेद् एव न व्रूते—'अहं तु कार्यं करोम्येव, किं

' वित्ते ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(वित्ते-वित्त') विनय आदि गुणों से प्रसिद्ध शिष्य (अचोइए-अनोदितः) विना कहे ही-प्रेरणाक्रिये विना ही-अपने गुरु महाराज के कार्यों में (निच्च-नित्य) सर्वदा प्रवृत्तिशील रहा करता है। (सुचोइए-सुनोदितः) गुरु महाराज अपने कार्य को करने की प्रेरणा करे तो विनयवान् शिष्य का कर्त्तव्य है कि वह (खिप्प हवइ-क्षिप्र भवति) गुरु महाराज का कार्य यतनापूर्वक शीघ्र करे। ऐसा शिष्य गुरु महाराज जब कार्य करने के लिये कहते हैं तब ऐसा नहीं कहता है कि 'मैं तो कार्य कर ही रहा हूँ आप क्यों कहते हैं'। वह तो (सया-सदा) सर्वदा जो कुछ भी करने को कहा जाता है उसे ही कहने के अनुसार (सुकय-सुकृत) जैसे वह अच्छी रीति से हो सकता है उसी

वित्ते इत्यादि—

अन्वयार्थ—वित्त-वित्त विनय आदि गुणोंથી प्रसिद्ध शिष्य अचोइए-अनोदिन कहा वगर प्रेरणा कर्था वगर-पोताना गुरु महाराजना कार्योभा निच्च-नित्य सदा सर्वदा प्रवृत्तिशील रहा करे छे सुचोइए-सुनोदित गुरु महाराज पोतानु कार्य करवा भाटे प्रेरणा करे तो विनयवान शिष्यनु कर्त्तव्य छे के ते खिप्प हवइ-क्षिप्र भवति गुरु महाराजना ते कार्यने यतनापूर्वक तुरत न करवा भाटे विनयी शिष्य गुरु महाराजना तरक्षी काम भाटेनु सूचन थता ओवु उही पणु ठडेतो नथी के, हु काम तो उरी रह्यो छु, आप था भाटे कडो छे ते तो सया-सदा सर्वदा ओने ने कडि कडेवाभा आवे ते काम ते उडेवा अनु-सार सुकय-सुकृत नेम ते सारी रीते थर्ध शके ओ रीते किच्चाइ कुव्वई-कृत्यानि

भवद्भिः प्रलप्यते?' इति। यथोपदिष्टम्=उपदिष्टमनतिक्रम्य सर्वमुपदिष्ट कार्यं, सुकृत
=सुष्ठु कृत, यथा स्यात्, तथा कार्याणि=सर्वाणि गुरुकार्याणि, सदा=सर्वकाल,
करोति=संपादयति। गुरुकार्येणालस्य न विधेय प्रसन्नभावेन तदेव कार्य सत्वर
करणीयमिति भावः ॥ ४४ ॥

अध्ययनार्थमुपसहरन्नाह—

मूलम्—नच्चा नमई मेहावी, लोए किंती से जायए ।

हवई किर्च्चाण संरणं, भूयाण जगई जहाँ ॥४५॥

जाया—ज्ञात्वा नमति मेधावी, लोके कीर्तिस्तस्य जायते ।

भवति कृत्याना शरण, भूताना जगती यथा ॥ ४५ ॥

टीका—'नच्चा' इत्यादि—

मेधावी=मर्यादावर्ती शिष्य, ज्ञात्वा=अनन्तरोक्त सर्वमध्ययनार्थमवगम्य,
नमति=नम्रीभवति विनयवान् भवतीत्यर्थः, स्वकृतव्यकरण प्रति सादरमुद्यतो
भवतीति यावत् । विनयस्य फलमाह—'लोए' इत्यादि । लोके तस्य कीर्तिः—

रीति के माफिक (किच्चाइ कुव्वइ—कृत्यानि करोति) उन सब कार्यों को
सुसंपादित करता है । गुरु महाराज के कार्यों में कभी भी आलस्य नहीं
करना चाहिये प्रत्युत प्रसन्नचित्त से जो कुछ भी करने को कहा जाय वह
शीघ्र ही कर देना चाहिये ॥ ४४ ॥

अथ अध्ययन के अर्थ का उपसहार करते हुए सूत्रकार कहते हैं—
'नच्चा' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(मेहावी-मेधावी) मर्यादावर्ती शिष्य (नच्चा-ज्ञात्वा)
अनन्तरोक्त इस समस्त अध्ययन के अर्थ को जानकर (नमइ-नमति)
अवश्य विनयी होता है । अर्थात् अपने कर्तव्य को निभाने के लिये
सादर उद्यत हो जाता है । (से लोए किंती जायए—तस्य लोके कीर्ति

करोति ते अथा कामे सारीरीते करते रहे छे गुरु महाराजना कामेमा कही
पणु आणस शिष्ये न करवी नोछे ने जाई करवानु कहेवामा आवे ते
प्रसन्न चित्ते शीघ्र करी देवु नोछे ॥ ४४ ॥

हुवे अध्ययनना अर्थने उपसहार करता सूत्रकार कहे छे—नच्चा इत्यादि—

अन्वयार्थ—मेहावी-मेधावीमर्यादावर्ती शिष्य नच्चा-ज्ञात्वा अनन्तरोक्त आ
समस्त अध्ययनना अर्थने लक्ष्मीने नमइ-नमति अवश्य विनयी अने छे अर्थात्
प्राप्ताना कर्तव्यने निष्ठापवा भाटे सादर उद्यत रहे छे से लोए किंति

‘અનેન સફલીકૃત જન્મ, ઊન્ન ચ દુઃષ્ટેય કર્મવન્ધન નિસ્તીર્ણથ દુસ્તરઃ સસાર-સાગરઃ’ इत्यादिरूपा, जायते=प्रादुर्भवति, अपि च-स कृत्याना=आचार्याणा शरणम्=आश्रयो भवति, यथा जगती=पृथिवी, भूताना=प्राणिना शरणम्=आधारो ऽस्ति तद्वत् ॥ ४५ ॥

મૂલમ્—પુજ્ઞાં જર્સસ પસીયતિ, સવુદ્ધા પુર્વસથુયા ।

પસન્ના લાભઈસંસંતિ, વિઝંલં અંદ્રિય સુર્યમ્ ॥૪૬॥

ઝાયા—પૂજ્યા यस્ય પ્રસીદન્તિ, સવુદ્ધા પૂર્વસસ્તુતાઃ ।

પસન્ના લાભયિષ્યન્તિ, ત્રિપુલમ્ આર્થિક શ્રુતમ્ ॥ ૪૬ ॥

ટીકા—‘પુજ્ઞા’ इत्यादि—

સવુદ્ધાઃ=સમ્પૂજ્ઞાનવન્તઃ, પૂર્વસસ્તુતાઃ=પૂર્વ સમ્યક્ પ્રકારેણ સ્તુતા, શ્રુતદા-

जायते) जो साधु अपने कर्तव्य को निभाता है उसका उसे यह फल मिलता है कि उसकी कीर्ति इस लोक में फैल जाती है । लोग कहने लग जाते हैं कि इसने अपने जन्म को सफल बना लिया है । दुःष्टेय कर्मवन्धन इसने छेद डाला है । दुस्तर ससार सागर इसने पार कर लिया है । (जहा-यथा) जैसे-(जगई-जगती) पृथिवी (भूयाण सरण हवइ-भूताना शरण भवति) प्राणियों के लिये आधारभूत होती है, इसी तरह वह शिष्य भी (किञ्चाण सरण हवइ-कृत्याना शरण भवति) अपने आचार्य महाराज का आधार बन जाता है ॥ ४५ ॥

‘પુજ્ઞા’ इत्यादि ।

અન્વયાર્ય—(સવુદ્ધા-સવુદ્ધા) પહિલે-શ્રુતદાન કે પહિલે હી વિનય-

લોકે કોર્તિ જાયતે જે સાધુ પોતાના કર્તવ્યને નિભાવે છે એને તેનું એ ફળ મળે છે કે, તેમની કિર્તી આ લોકમાં ફેલાઈ જાય છે, લોકો કહેવા લાગે છે કે, આણે પોતાના જન્મને સફળ બનાવ્યા લીધે છે ઈર્મના બંધનને એણે તોડી નાખ્યા છે, દુસ્તર સસાર સાગર એણે પાર કરી લીધે છે જહા-યથા જેમ-જગઈ-જગતી પૃથ્વી ભૂયાણ સરણ હવઈ-ભૂતામા શરણ ભવતિ પ્રાણીઓને માટે આધારભૂત હોય છે, એજ રીતે તે શિષ્ય પણ પોતાના આચાર્ય મહારાજને આશ્રય બની જાય છે ॥ ૪૫ ॥

પુજ્ઞા-इत्यादि—

અન્વયાર્ય—સવુદ્ધા-સવુદ્ધા પહેલા શ્રુતદાનના પહેલા-વિનયશુભુધી

भवद्भिः प्रलप्यते?' इति। यथोपदिष्टम्=उपदिष्टमनतिक्रम्य सर्वमुपदिष्ट कार्यं, सुकृत
=सुष्ठु कृत, यथा स्यात्, तथा कार्याणि=सर्वाणि गुरुकार्याणि, सदा=सर्वकाल,
करोति=संपादयति। गुरुकार्येणालस्य न विधेय प्रसन्नभावेन तदेव कार्यं सत्वर
करणीयमिति भावः ॥ ४४ ॥

अध्ययनार्थमुपसहरन्नाह—

मूलम्—नच्चा नमइ मेहावी, लोए किंती से जायए ।

हवइ किर्च्चाण सरणं, भूयाण जगेई जहाँ ॥ ४५ ॥

छाया—જ્ઞાત્વા નમતિ મેઘાવી, લોકે કીર્તિસ્તસ્ય જાયતે ।

भवति कृत्याना शरण, भूताना जगती यथा ॥ ४५ ॥

टीका—‘नच्चा’ इत्यादि—

મેઘાવી=મર્યાદાવર્તી શિષ્ય, જ્ઞાત્વા=અનન્તરોક્ત સર્વમધ્યયનાર્થમવગમ્ય,
નમતિ=નમ્રીભવતિ વિનયવાન્ ભવતીત્યર્થઃ, સ્વર્ત્તવ્યકરણ પ્રતિ સાદરમુઘતો
ભવતીતિ યાવત્ । વિનયસ્ય ફલમાહ—‘લોએ’ ઇત્યાદિ । લોકે તસ્ય કીર્તિઃ—

રીતિ કે માફિક (કિર્ચ્ચાઈ કુવ્વઈ—કૃત્યાનિ કરોતિ) ડન સવ કાર્યો કો
સુસપાદિત કરતા હૈ । ગુરુ મહારાજ કે કાર્યો મે કમી મી આલસ્ય નહીં
કરના ચાહિયે પ્રત્યુત પ્રસન્નચિત્ત સે જો કુઝ મી કરને કો કહા જાયવહ
શીઘ્ર હી કર દેના ચાહિયે ॥ ૪૪ ॥

અથ અધ્યયન કે અર્થ કા ઉપસહાર કરતે હુએ સૂત્રકાર કહતે હૈ—
‘નચ્ચા’ ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(મેહાવી-મેઘાવી) મર્યાદાવર્તી શિષ્ય (નચ્ચા-જ્ઞાત્વા)
અનન્તરોક્ત હસ સમસ્ત અધ્યયન કે અર્થ કો જાનકર (નમહ-નમતિ)
અવશ્ય વિનયી હોતા હૈ । અર્થાત્ અપને કર્તવ્ય કો નિભાને કે લિયે
સાદર ઉચ્ચત હો જાતા હૈ । (સે લોએ કિંતી જાયએ-તસ્ય લોકે કીર્તિ.

કરોતિ તે બધા કામો સારીરીતે કરતો રહે છે ગુરુ મહારાજના કામોમા કદી
પણ આળસ શિષ્યે ન કરવી બેઠીએ જે કાઈ કરવાનું કહેવામા આવે તે
પ્રસન્ન ચિત્તે શીઘ્ર કરી દેવું બેઠીએ ॥ ૪૪ ॥

હવે અધ્યયનના અર્થને ઉપસહાર કરતા સૂત્રકાર કહે છે—નચ્ચા ઇત્યાદિ—

અન્વયાર્થ—મેહાવી-મેઘાવીમર્યાદાવર્તી શિષ્ય નચ્ચા-જ્ઞાત્વા અનન્તરોક્ત આ
સમસ્ત અધ્યયનના અર્થને બાધીને નમહ-નમતિ અવશ્ય વિનયી બને છે અર્થાત્
પોતાના કર્તવ્યને નિભાવવા માટે સાદર ઉદ્યત રહે છે સે લોએ કિંતિ જાયએ-તસ્ય

‘એનેન સફલીકૃત જન્મ, ઊન્ન ચ દુઃશેય કર્મયન્ધન નિસ્તીર્ણથ દુસ્તરઃ સસાર-સાગરઃ’ ઇત્યાદિરૂપા, જાયતે=પ્રાદુર્ભવતિ, અપિ ચ-સ કૃત્યાના=આચાર્યાણા શરણમ્=આશ્રયો ભવતિ, યથા જગતી=પૃથિવી, ભૂતાના=પ્રાણિના શરણમ્=આધારો ઽસ્તિ તદ્વત્ ॥ ૪૫ ॥

મૂલમ્—પુજ્જા જર્સ પસીયતિ, સવુદ્ધા પુવ્વસથુયા ।

પસન્નાં લાભઈસ્સંતિ, વિઝ્ઞા અટ્ટિય સુર્યમ્ ॥૪૬॥

ઝાયા—પૂજ્યા यस્ય પ્રસીદન્તિ, સવુદ્ધા પૂર્વસસ્તુતાઃ ।

પસન્ના લાભયિપ્યન્તિ, ત્રિપુલમ્ પાર્થિક શ્રુતમ્ ॥ ૪૬ ॥

ટીકા—‘પુજ્જા’ ઇત્યાદિ—

સવુદ્ધાઃ=સમ્યગ્જ્ઞાનવન્નઃ, પૂર્વસસ્તુતાઃ=પૂર્વ સમ્યક્ પ્રકારેણ સ્તુતા, શ્રુતદા-

જાયતે) જો સાધુ અપને કર્તવ્ય કો નિમાતા હૈં ઉસકા ઉસે યહ ફલ મિલતા હૈં કિ ઉસકી કીર્તિ ઇસ લોક મે ફેલ જાતી હૈં । લોગ કહને લગ જાતે હૈં કિ ઇસને અપને જન્મ કો સફલ બના લિયા હૈં । દુઃશેય કર્મયન્ધન ઇસને છેદ ઢાલા હૈં । દુસ્તર સસાર સાગર ઇસને પાર કર લિયા હૈં । (જહા-યથા) જૈસે-(જગઈ-જગતી) પૃથિવી (ભૂયાણ સરણ હવઈ-ભૂતાના શરણ ભવતિ) પ્રાણિયો કે લિયે આધારભૂત હોતી હૈં, ઇસી તરહ વહ શિષ્ય ભી (કિચ્ચાણ સરણ હવઈ-કૃત્યાના શરણ ભવતિ) અપને આચાર્ય મહારાજ કા આધાર બન જાતા હૈં ॥ ૪૫ ॥

‘પુજ્જા’ ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(સવુદ્ધા-સવુદ્ધા) પહિલે-શ્રુતદાન કે પહિલે હી વિનય-

લોકે કીર્તિ જાયતે જે સાધુ પોતાના કર્તવ્યને નિભાવે છે એને તેણે એ ક્ષણ મળે છે કે, તેમની ઊત્તી આ લોકમા ફેલાઈ બધે છે, લોકો કહેવા લાગે છે કે, આણે પોતાના જન્મને સફળ બનાવી લીધો છે ડર્મના બંધનને એણે તોડી નાખ્યા છે, ઇસ્તર સસાર સાગર એણે પાર કરી લીધો છે જહા-યથા જેમ-જગઈ-જગતી પૃથ્વી ભૂયાણ સરણ હવઈ-ભૂતામા શરણ ભવતિ પ્રાણીઓને માટે આધારભૂત હોય છે, એજ રીતે તે શિષ્ય પણ પોતાના આચાર્ય મહારાજને આશ્રય બની બધે છે ॥ ૪૫ ॥

પુજ્જા-ઇત્યાદિ—

અન્વયાર્થ—સવુદ્ધા-સવુદ્ધા પહેલા શ્રુતદાનના પહેલા-વિનયશુભથી

કાર્યે રુચિરિચ્છા યસ્ય સ મનોરુચિઃ-ગુરુમનોઽનુમર્તો ન તુ સ્વેચ્છાચારી તિષ્ઠતિ= આસ્તે તથા-તપઃસમાચારીસમાધિસઘૃતઃ-તપસોઽનશનાદેર્દ્વાદશવિધસ્ય સમાચારી ચ સમાધિશ્ચ તપઃસમાચારીસમાધી, તામ્યા સંવૃતઃ=નિરુદ્ધાસ્રમઃ, પચ્ચ પ્રતાનિ=પ્રાણાતિપાતવિરમણાદીનિ પચ્ચમહાપ્રતાનિ પાલયિત્વા=નિરતિચાર સમારાધ્ય મહાધુતિઃ=મહતી ધુતિ યસ્ય સ મહાધુતિઃ=તપસ્તેજઃસમન્વિતઃ, તેજોલેશ્યાપુલાકલગ્ધાદિ સહિતો ભવતીત્યર્થ ॥ ૪૭ ॥

કાર્ય કો સપાદન કરને કી જિસકી ઇચ્છા બની રહતી હૈ-ગુરુ મહારાજ કી ઇચ્છાનુસાર ચલને વાલા, સ્વેચ્છાચારી નહીં । એવ (તવોસમાચારિસમાહિસઘુદે-તપઃસમાચારીસમાધિસઘૃતઃ) અનશન આદિ બારહ પ્રકાર કે તપ કે અનુષ્ઠાન સે, તથા ચિત્તકી શુદ્ધિરૂપ સમાધિ સે જિસને આસ્રવ કે દ્વારકો નિરુદ્ધ કર દિયા હૈ (પચ્ચયાઙ પાલિયા-પચ્ચપ્રતાનિ પાલયિત્વા) પાચ પ્રાણાતિપાતવિરમણ આદિ મહાવ્રતોં કા નિરતિચાર પાલન કરકે (મહજ્જુઈ ચિદ્દૃઢ-મહાધુતિ તિષ્ઠતિ) તપસ્તેજ સે સમન્વિત હોતા હુઆ તેજોલેશ્યા એવપુલાકલગ્ધિ આદિ સે સહિત હોતા હૈ ।

ભાવાર્થ-ગુરુ મહારાજ કે પ્રસાદ સે જિસને શ્રુતજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર લિયા હૈ એસા શિષ્ય શાસ્ત્રસમત અર્થ મેં વિગતસશયહોકર જનતા દ્વારા પ્રસશનીયજ્ઞાનવાલા માના જાતા હૈ । ઉસકે વચન કો જનતા નિસ્સદેહ અગીકાર કર લેનેમેં નિસ્સકોચિત હો જાતી હૈ । ઉસકી વિનયાદિ

પ્રેતાનો શુરુ મહારાજના મનોનુકૂળ ઠાઈ સ પાદન કરવાની ઇચ્છા બેની બની રહે છે એવા શુરુ મહારાજની ઇચ્છાનુસાર ચાલવાવાળા સ્વેચ્છાચારી નહિ એવા શિષ્ય કે જેણે તવોસમાચારિસમાહિસઘુદે-તપ સમાચારીસમાધિસઘૃત અનશન આદિ બાર પ્રકારનાતપના અનુષ્ઠાનથી તથા ચિત્તની શુદ્ધિરૂપ સમાધીથી જેણે આશ્રવના દ્વારને નિરુદ્ધ કરી લીધા છે, પચ્ચયાઙ પાલિયા-પચ્ચપ્રતાનિ પાલયિત્વા પચ્ચ પ્રણાતિપાત વિરમણ આદિ મહાવ્રતોને નિરતિચાર પાલન કરી મહજ્જુઈ ચિદ્દૃઢ-મહાધુતિ તિષ્ઠતિ તપસ્તેજથી સમન્વિત થઈ તેણે લેશ્યા એવ પુલાકલગ્ધિ આદિથી સહિત બને છે

ભાવાર્થ-શુરુ મહારાજના પ્રસાદથી શ્રુતજ્ઞાન જેણે પ્રાપ્ત કરી લીધું છે એવા શિષ્ય શાસ્ત્રીય સમત અર્થમા વિગતસશય બનીને જનતા દ્વારા પ્રશસનીય જ્ઞાનવાળા માનવામા આવે છે એવા વચનને જનતા નિ સદેહ અગીકાર કરવામા સકોચરહિત બની બાય છે એની ક્રિયા-સ પત્તિથી શુરુ મહારાજ

મૂલમ્—સે દેવગધર્વમણુસ્સપૂઢ્ણ, ચઈંતુ દેહં મલપકપૂઢ્ણ ।
સિદ્ધે વા હર્વઙ્ સાસંણ, દેવે'વા અપ્પરંણ મહિદ્ધિંણ-ત્તિ'વેમિ' ॥૪૮॥

[સ સિદ્ધે વા હર્વ ય સાસંણ, સુરેય વા અપ્પરંણ મહિદ્ધિ ણ-ત્તિવેમિ]

॥ ઉત્તરજ્ઞયણસ્સ પઠમજ્ઞયણ સમત્ત ॥

ટાપા—સ દેવ ગન્ધર્વમણુપ્યપૂજિતઃ, ત્યક્ત્વા દેહ મત્પદ્મપૂતિકમ્ ।

સિદ્ધો વા ભવતિ શાશ્વતઃ, દેવો વા અલ્પરજા મહર્દ્ધિક્કુ ઇતિ વ્રતીમિ ॥૪૮॥

[સ સિદ્ધો ના ભવતિ ચ શાશ્વતઃ, સુરશ્ર ના અલ્પરજા મહર્દ્ધિક્કુઃ—ઇતિ વ્રતીમિ]

ટીકા—‘સ દેવગધર્વ૦’ ઇત્યાદિ—

સ.=પૂર્વોક્તલક્ષણવિશિષ્ટો વિનયવાન્ શિષ્યઃ, ઇહ લોકે દેવગન્ધર્વમણુપ્ય-
પૂજિતઃ=દેવૈઃ=ત્રૈમાનિક જ્યોતિષ્કૈઃ, ગન્ધર્વઃ=ગન્ધર્વનિકાયો=પલક્ષિતૈર્વ્યન્તર-
ભવનપતિભિઃ, મણુપ્યૈઃ=ચક્રવર્ત્યાદિભિ પૂજિત સમાનિતો ભવતિ । યથા મલપદ્મપૂ-
તિકમ્=મલ=વિષ્ણુનાદિક, તદેવ પદ્મઃ=રુદ્રમસ્તેન પૂતિકમ્=દુર્ગન્ધિયુક્તદેહમ્=ઔદારિક

ક્રિયાસપત્તિ સે ગુરુ મહારાજ ઉસ પર સદા પ્રસન્ન રહા કરતે હેં । દ્વાદશ
પ્રકાર કી તપસ્યા સે વહ કર્મો કે આશ્રવ કો રોકને વાલા હો જાતા હૈ ।
પાચ મહાવ્રતો કી આરાગના સે ઉસકા આત્મિક વળ વિશિષ્ટ હોકર
ઉસકો તપસ્તેજ કી લબ્ધિ સે સપન્ન બના દેતા હૈ ॥ ૪૭ ॥

‘સદેવ’ ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(સ-સઃ) પૂર્વોક્ત લક્ષણોં સે વિશિષ્ટ વિનયશાલી શિષ્ય
(દેવગધર્વમણુસ્સપૂઢ્ણ-દેવગધર્વમણુપ્યપૂજિતઃ) દેવ ત્રૈમાનિક જ્યોતિષ્ક
દેવોં સે ગધર્વ-ગધર્વનિકાય સે ઉપલક્ષિત વ્યન્તર દેવોં સે, એવ ભવનપતિ-
દેવો સે, તથા મણુપ્યોં-ચક્રવર્તી આદિ સે પૂજિત હોતા હૈ । તથા (મલપ-

એના પર સદા પ્રસન્ન રહ્યા કરે છે બાર પ્રકારની તપસ્યાથી તે ડર્મના
આશ્રવને રાહનાર બની જાય છે અને પાચ મહાવ્રતોની આરાધનાથી એનું
આત્મિક બલ વિશિષ્ટ બને છે અને આથી તેને તપસ્તેજની લબ્ધિ સપન્ન
બનાવે છે ॥ ૪૭ ॥

“સ દેવ ઇત્યાદિ—

અન્વયાર્થ—સ-સ પૂર્વોક્ત લક્ષણની વિશિષ્ટ વિનયશાળી શિષ્ય દેવ ગધર્વ
મણુસ્સપૂઢ્ણ-દેવ ગધર્વ મણુપ્ય પૂજિત દેવ-ત્રૈમાનિક જ્યોતિષ્ક દેવો, ગધર્વ-ગધર્વ
નિકાયથી ઉપલક્ષિત વ્યન્તર દેવ એવે ભવનપતિ દેવો તથા મણુપ્યોં-ચક્રવર્તી
આદિથી પૂજીત બને છે તથા મલપક પૂઢ્ણ દેહ ચઈંતુ-મલપકપૂતિક દેહ ત્યક્ત્વા

મનુષ્યશરીર, ત્યક્ત્વા, શાશ્વતઃ=સર્વકાલાસ્વાયી જન્મમરણરહિતઃ સિદ્ધો ભવતિ ।
 વા=અથવા, સાસણેપરમાર્માતુ અલ્પરજા.=અલ્પકર્મા મહર્દ્ધિકઃ=મહતી=દિવ્યા ઋદ્ધિઃ=
 વિમાનાદિસમ્પત્તિ, ઉપલક્ષણેન દિવ્યાનિ યુતિયશોર્ણવલોચાંદીનિ ચ यस્ય સ
 મહર્દ્ધિકઃ, તત્ર=યુતિઃ-શરીરામરણકાન્તિઃ, યશઃ=કીર્તિઃ, વર્ણઃ=શુભાદિઃ, વલ=
 શારીરિકપરાક્રમઃ, વીર્યમ્=આત્મવલમ્, આદિપદેન-ઇતોઽન્યદપિ સગ્રાહ્યમ્, એભિઃ
 સપન્નાઃ, દેવો ભવતિ ।

કપૂર્ય દેહ ચહત્તુ-મલપરુપ્તિક દેહ ત્યક્ત્વા) શુક્રશોણિત સે જન્ય હસ
 ઔદારિક શરીર કા પરિત્યાગ કર (સાસણ સિદ્ધે હવઈ-શાશ્વતઃ સિદ્ધો
 વા ભવતિ) અનત કાલ તક સદા સિદ્ધિ સ્થાન મે રહેને વાલા સિદ્ધ
 પરમાત્મા હો જાતા હૈ । (વા) અથવા યદિ વહ સિદ્ધ નહો વને તો
 (અપ્પરણમહિદ્ધિદેવ દેવે વા હવઈ-અલ્પરજાઃ મહર્દ્ધિકઃ દેવો વા ભવતિ)
 અલ્પકર્મા મહર્દ્ધિક દેવ હો જાતા હૈ ।

ભાવાર્થ — પૂર્વોક્તલક્ષણવિશિષ્ટ વિનીત શિષ્ય દેવાદિક દ્વારા
 પૂજ્ય હોતા હૈ, એવ હસ અપવિત્ર ઔદારિક શરીર કા પરિત્યાગ કર
 સિદ્ધ હો જાતા હૈ । યદિ કર્મ શેષ રહ જાય તો વહ મહાઋદ્ધિશાલી દેવ
 હોતા હૈ । યદા ઋદ્ધિસે યુતિ, યશ, વર્ણ, વલ, વીર્ય હન સબકા
 ગ્રહણ હુવા હૈ । વિમાન આદિ સપત્તિ કા નામ ઋદ્ધિ હૈ । શરીર એવ
 આમરણ કી કાન્તિ કા નામ યુતિ હૈ । કીર્તિ કા નામ યશ હૈ । શરીર
 કા જો શુક્લ આદિ વર્ણ હૈ — ઉસકા નામ વર્ણ હૈ । શારીરિક
 પરાક્રમ કા નામ વલ એવ આત્મજન્ય શક્તિ કા નામ વીર્ય હૈ ।

શુક શેષિત જન્ય આ ઔદારિક શરીરનો પરિત્યાગ કરી સાસણ સિદ્ધે હવઈ-
 શાશ્વત સિદ્ધો ભવતિ અનન્તકાળ સુધી સદા સિદ્ધિ સ્થાનમા રહેવાવાળા સિદ્ધ
 પરમાત્મા બની જાય છે વા અથવા જો તે સિદ્ધ ન બને તો, અલ્પકર્મા મહ
 ર્દ્ધિક દેવ બની જાય છે

ભાવાર્થ—પૂર્વોક્ત લક્ષણવિશિષ્ટ વિનીત શિષ્ય દેવાદિક દ્વારા પૂજ્ય બને
 છે અને આ અપવિત્ર ઔદારિક શરીરનો પરિત્યાગ કરી કા તો સિદ્ધ બની
 જાય છે જો કર્મ શેષ રહી જાય તો તે મહાઋદ્ધિ શાળી દેવ બને છે ઋદ્ધિથી
 યુતિ, યશ, વર્ણ, બળ, વીર્ય, આ બધાનુ ગાથામા ગ્રહણ કરેલ છે, વિમાન
 આદિ સપત્તિનુ નામ ઋદ્ધિ છે શરીર અને આભરણની કાન્તિનુ નામ
 યુતિ છે, કીર્તિનુ નામ યશ છે શરીરનો જે શુક્લ આદિ વર્ણ છે-દ્રવ્ય લેશ્યા
 છે-એનુ નામ વર્ણ છે શારીરિક પ્રકરકમનુ નામ બળ છે અને,

इति शब्दः समाप्तिरोधकः, अथवा 'इति' एवम्-अमुना प्रकारेण एतद् विनयश्रुतारूपमध्ययनं त्रयीमि यथा भगवता कथितं तथा कथयामि न तु स्वबुद्ध्या परिकल्प्य किञ्चिद् ब्रवीमीत्यर्थः ॥ ४८ ॥

इति श्रीविश्वविरयात्-जगद्धर-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितञ्जलितकलापालापक-प्रति-शुद्धगद्यपद्यनैःग्रन्थनिर्माय-
करादिमानमर्दक-श्रीशाहउग्रपति-कोल्हापुरराजप्रदत्त-
“ जैनशास्त्राचार्य ”-पदभूषित-कोल्हापुर-राजगुरु-
गालत्रयचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्य-
श्रीधासीलालत्रतिचिरचिताया श्रीमदुत्तराध्ययन-
मूत्रस्य प्रियदर्शिन्यायाया व्याख्याया
विनयसमाधिनामक प्रथममध्ययन
संपूर्णम् ॥ १ ॥

(‘તિવેમિ’-‘इति ब्रवीमि’) यह पद अध्ययनकी समाप्ति का सूचक है, इसका यह अर्थ है कि-श्री सुधर्मास्वामी जम्भूस्वामी से कहते हैं कि हे जम्भू! यह विनयश्रुत नाम का अध्ययन जैसा भगवान से सुना है उसी तरह का मैंने कहा है। इसमें अपनी बुद्धि से कल्पित कुछ नहीं कहा गया है ॥ ४८ ॥

विनयश्रुतनामक प्रथम अध्ययन सम्पूर्ण ॥ १ ॥

શક્તિનું નામ વીર્ય છે “તિવેમિ” ‘इति ब्रवीमि’ આ પદ અધ્યયનની સમાપ્તિનું સૂચક છે તેનો અર્થ આ છે કે-શ્રી સુધર્માસ્વામી જમ્બૂસ્વામીને કહે છે કે હે જમ્બૂ! આ વિનયશ્રુત નામનું અધ્યયન જેવું ભગવાનથી સાંભળ્યું છે તેજ પ્રકારે મેં કહ્યું છે આમાં પોતાની બુદ્ધિથી કલ્પિત કંઈ નથી કહ્યું ॥ ૪૮ ॥

॥ આ વિનયશ્રુત નામનું પ્રથમ અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૧ ॥

દ્વિતીયાધ્યયનમ્ ।

વિનયશ્રુતાચ્ચ પ્રથમમધ્યયન વર્ણિતમ્, હદાનીં દ્વિતીયમધ્યયન પ્રારમ્ભયતે ।
 અસ્ય ચાયમભિસન્નધઃ—હદાનન્તરાધ્યયને વિનયઃ સત્રિસ્તર વર્ણિતઃ, સ ચાનુકૂલપ્ર-
 તિકૂલપરીપદજયનશીલૈરેવ કર્તુમશ્યયતે ઇતિ દ્વિતીય પરીપદારમધ્યયન પ્રારમ્ભયતે—
 યદ્વા—વિનયારાધનાઃ પ્રાયઃ પરીપદભાજો ભવન્ત્યેવેતિ દ્વિતીય પરીપદાચ્ચ-
 મધ્યયન પ્રારમ્ભયતે, તસ્યેદમાદ્ય સૂત્રમ્—

મૂલમ્—સુય મે આડસ । તેણ ભગવયા એવમક્ષાય—ઇહ
 ચલ્લુ વાવીસ પરીસહા સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણ કાસવેણં
 પવેડયા, જે ભિક્ષૂ સોચ્ચા નચ્ચા જિચ્ચા અભિભૂય ભિક્ષા-
 ચરિયાણ પરિવ્વયતો પુટ્ટો નો વિનિહન્નેજ્જા ॥૧॥

છાયા—શ્રુત મે આયુષ્મન્ ! તેન ભગવતા એવાચ્ચાતમ્—ઇહ ચલ્લુ દ્વાવિંશતિ
 પરીપદાઃ શ્રમણેન ભગવતા મહાવીરેણ કાશ્યપેન પવેદિતા, યાન્ ભિક્ષુઃ શ્રુત્વા
 જ્ઞાત્વા જિત્વા અભિભૂય ભિક્ષાચર્યાયા પરિવજન્ સ્પૃહો નો વિનિહન્યેત ॥૧॥

દ્વિતીય અધ્યયન ।

વિનયશ્રુત નામ કે પ્રથમ અધ્યયન કા વર્ણન હુવા, અબ સૂત્રકાર
 દ્વિતીય અધ્યયન કા વર્ણન કરતે હૈં । પ્રથમ અધ્યયન કે સાથે હસકા
 સબધ હસ પ્રકાર હૈ—પ્રથમ અધ્યયન મે વિસ્તારપૂર્વક વિનયધર્મ કા
 વર્ણન કરને મેં આયા હૈ । હસ વિનયધર્મ કી આરાધના પરીપદો કો
 જીતને વાલા હી કર સકતા હૈ, ઓર વિનયશીલ કો પ્રાયઃ પરીપદ
 ઉત્પન્ન હોતે હી હૈં હસલિણ અબ પરીપદાધ્યયન કહતે હૈં જિસકા યદ
 પ્રથમસૂત્ર હૈ—“સુયમે” હત્યાદિ ।

ખીલુ અધ્યયન

વિનય શ્રુત નામના પ્રથમ અધ્યયનનું વર્ણન પુર થયું હવે સૂત્રકાર
 ખીલુ અધ્યયનનું વર્ણન કરે છે પ્રથમ અધ્યયનની સાથે એનો સબધ આ
 પ્રકારનો છે પ્રથમ અધ્યયનના વિસ્તાર પૂર્વક વિનય ધર્મનું વર્ણન કરવામાં
 આવેલ છે તે વિનય ધર્મની આરાધના પરિપદને છતવાવાળા બ કરી શકે છે
 અને વિનયશીલને પરિપદ ધણે ભાગે ઉત્પન્ન થાય બ છે, આ માટે હવે “પરિ-
 પદાધ્યયન” કહેવામાં આવે છે જેનું આ પ્રથમ સૂત્ર છે સુયમે

ટીકા—શ્રીસુધર્મા સ્વામી શ્રીજમ્બૂસ્વામિન પ્રતિ કથયતિ—‘સુય મે આડસ!’
 ઇત્યાદિ । હે આયુષ્મન્ ! ભગવતા=જ્ઞાનાદિયુક્તેન, તેન=તીર્થંકરેણ, એવમ્=વક્ત્ર્યમા-
 નપ્રકારેણ, યત્ આહ્યાત=સરૂલજીવભાપાપરિણામિન્યા ભાપયા કથિતમ્, ઉક્તચ્ચ-

દેવા દૈર્ઘીં નરા નારીં, શરણાશ્વાપિ શામરીમ્ ।

તિર્યઙ્ચોઽપિ હિ તૈસ્ત્ર્યોં, મેનિરે ભગવદ્ભિમ્ ॥ ૧ ॥

તત્, મે=મયા, શ્રુતમ્ । ભગવત્કથિતમેવાર્થં તવાગ્રે વર્ણયામીતિ ભાવઃ । અસ્ય
 સવિસ્તર વ્યાખ્યાન જિજ્ઞાસુભિરાચારાદ્રમૂસ્ય મત્કૃતાચારચિન્તામણિટીકાયા
 દ્રષ્ટવ્યમ્ । યદ્વા-‘આડસતેણ’ ઇત્યેક પદ, ‘મયા’ ઇત્યસ્ય વિશેષણમ્ ।

શ્રી સુધર્મા સ્વામી શ્રી જમ્બૂસ્વામી સે કહતે હૈં—(આડસ-આયુષ્મન્)
 કિ હે આયુષ્મન્ ! જમ્બૂ ! (તેણ ભગવયા એવમસ્ત્રાય-તેન ભગવતા
 એવ આહ્યાતમ્) જ્ઞાનાદિ ગુણો સે યુક્ત ડન તીર્થંકર ભગવાન્ શ્રી મહા-
 વીર સ્વામી ને વક્ત્ર્યમાણ પ્રકાર સે કહા હૈ વહ (મે સુય-મયા શ્રુતમ્)
 મૈને સુના હૈ વહી મૈ કહતા હૈ । પ્રભુ કી ભાપા સર્વભાપામય હોતી હૈ,
 કહા મી હૈ—“દેવા દૈવી” ઇત્યાદિ ।

પ્રભુ કી વાણી કો દેવ, મનુષ્ય, આર્ય, અનાર્ય, તિર્યંચ, સમી અપની
 અપની ભાપા મૈં સમજતે હૈં ।

હસ સૂત્ર કા વિસ્તૃત વિવેચન આચારાગ સૂત્ર કી આચારચિન્તામણિ
 ટીકા મે કિયા ગયા હૈ, ઇસલિએ જિજ્ઞાસુ કો વહા સે દેખ લેના ચાહિયે ।
 “આડસ તેણ” ઇસ પદ કી સસ્કૃત છાયા “આયુષ્મન્ તેન” એસી ન

શ્રી સુધર્માસ્વામી, શ્રી જમ્બૂસ્વામીને કહે છે કે આડસ-આયુષ્મન્ ‘હે
 આયુષ્મન્ જમ્બૂ ! તેણ ભગવયા એવમસ્ત્રાય-તેન ભગવતા એવ આહ્યાતમ્ જ્ઞાનાદિ
 શુભ્રોથી યુક્ત એવા તીર્થંકર ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીએ વક્ત્ર્યમાણ પ્રકાર
 રથી કહ્યું છે મે સુય-મયા શ્રુતમ્-તે મે સાભળ્યું છે એ હું ઠહું છું પ્રભુની
 ભાપા સર્વભાપામય હોય છે કહ્યું પણ છે—દેવા દૈવી ઇત્યાદિ

પ્રભુની વાણીને દેવ, મનુષ્ય, આર્ય, અનાર્ય, તિર્યંચ, સઘળા પોત પોતાની
 ભાષામા સમજે છે

આ સૂત્રનું વિસ્તૃત વિવેચન આચારાગસૂત્રની આચારચિન્તામણી ટીકામા
 કરેલ છે માટે જિજ્ઞાસુએ ત્યાથી બેઈ લેવું બેઈએ “આડસ તેણ” એ
 પદની સસ્કૃત છાયા “આયુષ્મન્ તેન” એવી ન થતા આડસતેણ” “આવસતા”

મનુષ્યશરીર, ત્યક્ત્વા, શાશ્વતઃ=મર્મકાલાવસ્થાપી જન્મમરણરહિતઃ મિત્રો ભવતિ ।
 વા=અથવા, સાસરેપરુર્મા તુ અલ્પરજાઃ=અલ્પકર્મા મહર્દ્ધિકઃ=મહતી=દિવ્યા ઋદ્ધિઃ=
 વિમાનાદિસમ્પત્, ઉપલબ્ધેન દિવ્યાનિ દ્યુતિયશોર્ણપત્નીયાંદીનિ ચ યસ્ય સ
 મહર્દ્ધિકઃ, તત્ર=દ્યુતિઃ-શરીરાભરણકાન્તિઃ, યશઃ=કીર્તિઃ, વર્ણઃ=શુભાદિઃ, વલ=
 શારીરિકપરાક્રમઃ, વીર્યમ્=આત્મપલમ્, આદિપદેન-ઉત્તોઽન્યદપિ સગ્રાહ્યમ્, ણ્મિઃ
 સપત્નઃ, દેવો ભવતિ ।

કપૂર્ય દેહ ચૈત્તુ-મલપરુપ્તિક દેહ ત્યક્ત્વા) શુભશોણિત સે જન્ય ઇસ
 ઔદારિક શરીર કા પરિત્યાગ કર (સાસરે સિદ્ધે હૃવડ-શાશ્વતઃ સિદ્ધો
 વા ભવતિ) અનત કાલ તક સદા સિદ્ધિ સ્થાન મે રહને ચાલા સિદ્ધ
 પરમાત્મા હો જાતા હૈ । (વા) અગા યદિ વહ સિદ્ધ નહી વને તો
 (અપ્પરણમહિદ્ધિદેવ દેવે વા હૃવડ-અત્પરજાઃ મહર્દ્ધિકઃ દેવો વા ભવતિ)
 અલ્પકર્મા મહર્દ્ધિક દેવ હો જાતા હૈ ।

ભાવાર્થ — પૂર્વોક્તલક્ષણવિશિષ્ટ વિનીત શિષ્ય દેવાદિક દ્વારા
 પૂજ્ય હોતા હૈ, ણ્વ ઇસ અપવિત્ર ઔદારિક શરીર કા પરિત્યાગ કર
 સિદ્ધ હો જાતા હૈ । યદિ કર્મ ઝોપ રહ જાય તો વહ મહાઋદ્ધિશાલી દેવ
 હોતા હૈ । યહા ઋદ્ધિસે દ્યુતિ, યશ, વર્ણ, વલ, વીર્ય ઇન સવકા
 ગ્રહણ હુવા હૈ । વિમાન આદિ સપત્તિ કા નામ ઋદ્ધિ હૈ । શરીર ણ્વ
 આભરણ કી કાન્તિ કા નામ દ્યુતિ હૈ । કીર્તિ કા નામ યશ હૈ । શરીર
 કા જો શુભલ આદિ વર્ણ હૈ — ઉસકા નામ વર્ણ હૈ । શારીરિક
 પરાક્રમ કા નામ વલ ણ્વ આત્મજન્ય શક્તિ કા નામ વીર્ય હૈ ।

શુક શોણિત જન્ય આ ઔદારિક શરીરનો પરિત્યાગ કરી સાસરે સિદ્ધે હૃવડ-
 શાશ્વત સિદ્ધો ભવતિ અનન્તકાળ સુધી સદા સિદ્ધિ સ્થાનમાં રહેવાવાળા સિદ્ધ
 પરમાત્મા બની જાય છે વા અથવા જો તે સિદ્ધ ન બને તો, અલ્પકર્મા મહ
 ર્દ્ધિક દેવ બની જાય છે

ભાવાર્થ—પૂર્વોક્ત લક્ષણવિશિષ્ટ વિનીત શિષ્ય દેવાદિક દ્વારા પૂજ્ય બને
 છે અને આ અપવિત્ર ઔદારિક શરીરનો પરિત્યાગ કરી કા તો સિદ્ધ બની
 જાય છે જો કર્મ શેષ રહી જાય તો તે મહાઋદ્ધિ શાળી દેવ બને છે ઋદ્ધિથી
 દ્યુતિ, યશ, વર્ણ, બળ, વીર્ય, આ બધાનું ગાથામાં ગ્રહણ કરેલ છે, વિમાન
 આદિ સપત્તિનું નામ ઋદ્ધિ છે શરીર અને આભરણની કાન્તિનું નામ
 દ્યુતિ છે, કીર્તિનું નામ યશ છે શરીરનો જો શુભલ આદિ વર્ણ છે-દ્રવ્ય લેશ્યા
 છે-એનું નામ વર્ણ છે શારીરિક પ્રસન્નમનું નામ બળ ૨

ટીકા—શ્રીસુધર્મા સ્વામી શ્રીજમ્બૂસ્વામિન પ્રતિ કથયતિ—‘સુય મે આડસ!’
 ઇત્યાદિ । હે આયુષ્મન્ ! ભગવતા=જ્ઞાનાદિયુક્તેન, તેન=તીર્થરૂરેણ, એમ્=વક્ષ્યમા-
 નપ્રકારેણ, યત્ આહ્યાત=સકલજીવભાપાપરિણામિન્યા ભાપયા કથિતમ્, ઉક્તશ્ચ—

દેવા દૈવીં નરા નારીં, શરણાશ્રયપિ શાસ્ત્રીમ્ ।

તિર્યંચોઽપિ હિ તૈરશ્વૌ, મેનિરે ભગવદ્વિસ્મ્ ॥ ૧ ॥

તત્, મે=મયા, શ્રુતમ્ । ભગવત્કથિતમેવાર્થ તવાગ્રે વર્ણયામીતિ ભાવઃ । અસ્ય
 સવિસ્તર વ્યાખ્યાન જિજ્ઞાસુભિરાચારાદ્રમ્યસ્ય મત્કૃતાચારચિન્તામણિટીકાયા
 દ્રષ્ટવ્યમ્ । યદ્વા—‘આડસતેણ’ ઇત્યેક પદ, ‘મયા’ ઇત્યસ્ય વિશેષણમ્ ।

શ્રી સુધર્મા સ્વામી શ્રી જમ્બૂસ્વામી સે કહતે હૈ—(આડસ-આયુષ્મન્)
 કિ હે આયુષ્મન્ ! જમ્બૂ ! (તેણ ભગવયા એવમવસ્તાય-તેન ભગવતા
 એવ આહ્યાતમ્) જ્ઞાનાદિ ગુણો સે યુક્ત ડન તીર્થકર ભગવાન્ શ્રી મહા-
 વીર સ્વામી ને વક્ષ્યમાણ પ્રકાર સે કહા હૈ વહ (મે સુય-મયા શ્રુતમ્)
 મૈને સુના હૈ વહી મૈ કહતા હ । પ્રભુ કી ભાપા સર્વભાપામય હોતી હૈ,
 કહા મી હૈ—“દેવા દૈવી” ઇત્યાદિ ।

પ્રભુ કી વાણી કો દેવ, મનુષ્ય, આર્ય, અનાર્ય, તિર્યંચ, સમી અપની
 અપની ભાપા મે સમક્ષતે હૈ ।

હસ સૂત્ર કા વિસ્તૃત વિવેચન આચારાગ સૂત્ર કી આચારચિન્તામણિ
 ટીકા મે કિયા ગયા હૈ, હસલિએ જિજ્ઞાસુ કો વહા સે દેલ લેના ચાહિયે ।
 “આડસ તેણ” હસ પદ કી સસ્કૃત છાયા “આયુષ્મન્ તેન” એસી ન

શ્રી સુધર્માસ્વામી, શ્રી જમ્બૂસ્વામીને કહે છે કે આડસ-આયુષ્મન્ ‘હે
 આયુષ્મન્ જમ્બૂ ! તેણ ભગવયા એવમવસ્તાય-તેન ભગવતા એવ આહ્યાતમ્ જ્ઞાનાદિ
 શુભોદ્ધી યુક્ત એવા તીર્થ કર ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીએ વક્ષ્યમાણ પ્રકાર
 રથી કહ્યું છે મે સુય-મયા શ્રુતમ્-તે મે સાભળ્યું છે એ હું કહું છું પ્રભુની
 ભાપા સર્વભાપામય હોય છે કહ્યું પણ છે—દેવા દૈવીં ઇત્યાદિ

પ્રભુની વાણીને દેવ, મનુષ્ય, આર્ય, અનાર્ય, તિર્યંચ, સઘળા પોત પોતાની
 ભાપામા સમજે છે

આ સૂત્રનું વિસ્તૃત વિવેચન આચારાગસૂત્રની આચારચિન્તામણી ટીકામા
 કરેલ છે માટે જિજ્ઞાસુએ ત્યાથી નોંધ લેવું નોંધએ “આડસ તેણ” એ
 પદની સસ્કૃત છાયા “આયુષ્મન્ તેન” એવી ન થતા આડસતેણ” “આવસતા”

દ્વિતીયાધ્યયનમ્ ।

વિનયશ્રુતાભ્ય પ્રથમમધ્યયન ઋણિતમ્, હ્રદાની દ્વિતીયમધ્યયન પ્રારમ્ભ્યતે ।
અસ્ય ચાયમભિસમ્બન્ધઃ—હ્રદાનન્તરાધ્યયને વિનયઃ સત્રિસ્તર ઋણિતઃ, સ ચાનુકૂલમ
તિકૂલપરીપઢજયનશીલૈરેવ કર્તુમશ્ક્યતે इति દ્વિતીય પરીપઢારયમધ્યયનપ્રારમ્ભ્યતે—
યદ્વા—વિનયારાધનાઃ પ્રાયઃ પરીપઢભાજો ભગવન્ત્યેવેતિ દ્વિતીય પરીપઢાભ્ય
મધ્યયન પ્રારમ્ભ્યતે, તસ્યેદમાદ્ય સૂત્રમ્—

મૂલમ્—સુય મે આહુસ । તેણ ભગવયા એવમકલાય—इह खलु
खलु बावीस परीसहा समणेणं भगवया महावीरेण कासवेणं
पवेइया, जे भिक्खू सोच्चा नच्चा जिच्चा अभिभूय भिक्खा-
यरियाए परिव्वयतो पुट्ठो नो विनिहन्नेज्जा ॥१॥

છાયા—શ્રુત મે આયુષ્મન્ ! તેન ભગવતા એવાખ્યાતમ્—इह खलु द्वाविंशति
परीपदाः श्रमणेन भगवता महावीरेण काश्यपेन प्रवेदिता, यान् भिक्षुः श्रुत्वा
ज्ञात्वा जित्वा अभिभूय भिक्षाचर्याया परित्रजन् स्पृष्टो नो विनिहन्त्येत ॥१॥

દ્વિતીય અધ્યયન ।

વિનયશ્રુત નામ કે પ્રથમ અધ્યયન કા વર્ણન હુવા, અવ સૂત્રકાર
દ્વિતીય અધ્યયન કા વર્ણન કરતે હૈં । પ્રથમ અધ્યયન કે સાથ હસકા
સબધ હસ પ્રકાર હૈ—પ્રથમ અધ્યયન મે વિસ્તારપૂર્વક વિનયધર્મ કા
વર્ણન કરને મેં આયા હૈ । હસ વિનયધર્મ કી આરાધના પરીપઠો કો
જીતને વાલા હી કર સકતા હૈ, ઓર વિનયશીલ કો પ્રાયઃ પરીપઠ
ઉત્પન્ન હોતે હી હૈં હસલિએ અવ પરીપઠાધ્યયન કહતે હૈં જિસકા યદ
પ્રથમસૂત્ર હૈ—“સુયમે” હત્યાદિ ।

બીજુ અધ્યયન

વિનય શ્રુત નામના પ્રથમ અધ્યયનનુ વર્ણન પુર થયુ હવે સૂત્રકાર
બીજા અધ્યયનનુ વર્ણન કરે છે પ્રથમ અધ્યયનની સાથે એનો સબધ આ
પ્રકારનો છે પ્રથમ અધ્યયનમા વિસ્તાર પૂર્વક વિનય ધર્મનુ વર્ણન કરવામા
આવેલ છે તે વિનય ધર્મની આરાધના પરિપઠને છતવાવાળા જ કરી શકે છે
અને વિનયશીલને પરિપઠ ઘણે ભાગે ઉત્પન્ન થાય જ છે, આ માટે હવે “પરિ
પઠાધ્યયન” કહેવામા આવે છે જેનુ આ પ્રથમ સૂત્ર છે સુયમે ૧

एव श्रीसुधर्मस्वामिना प्रोक्ते सति श्री जम्बूस्वामी पृच्छति—

मूलम्—कयरे ते खलु वावीस परीसहा समणेणं भगवया महावीरेण कासवेणं पवेइया जे भिक्खू सोच्चा नच्चा जिच्चा अभिभूय भिक्खायरियाए परिव्वयतो पुट्ठो नो विनिहन्नेज्जा ? ॥२॥

त्राया—कतरे ते खलु द्वाविंशतिः परीपहाः श्रमणेन भगवता महावीरेण काश्यपेन प्रवेदिताः । यान् भिक्षुः श्रुत्वा ज्ञात्वा जित्वा अभिभूय भिक्षाचर्याया परित्रजन् स्पृष्टो न विनिहन्येत ? ॥२॥

टीका—‘कयरे ते’ इत्यादि ।

कतरे=किंनामकास्ते=अनन्तरसूत्रोक्ता खलु द्वाविंशतिः परीपहाः, अत्र खलु शब्दो वाक्यालङ्कारे, शेषपदाना व्याख्या पूर्ववत् ॥

तदा श्रीसुधर्मा स्वामी श्रीजम्बूस्वामिन प्रति प्राह—

मूलम्—इमे ते खलु वावीसं परीसहा समणेणं भगवया

इस तरह श्री सुधर्मास्वामि का कहने पर श्री जम्बू स्वामी पूछने लगे—‘कयरे’ इत्यादि ।

(कासवेणं) काश्यपगोत्री (समणेणं भगवया महावीरेण) श्रमण भगवान् महावीर स्वामी ने जिन २२ परिपहों का (पवेइया-प्रवेदिता) वर्णन किया है और जिनके सुनने आदि से भिक्षाचर्या में घूमता हुआ मुनि उन परिपहों से स्पृष्ट होने पर भी सयममार्ग से चलित नहीं होता है उन परिपहों के नाम क्या २ हैं ? ।

सुधर्मास्वामी जम्बूस्वामी के २२ परिपहों के नामों को जानने विषयक प्रश्न का उत्तर देने के लिये कह रहे हैं कि हे जम्बू ! सुनो—

आ प्रभाषे श्री सुधर्मास्वामीये कलु त्यारे जम्बूस्वामी इरी पूछवा लाग्या कयरे धत्थादि

कासवेण काश्यपगोत्री “समणेणं भगवया महावीरेण” श्रमण भगवान् महावीर स्वामीये ने २२ परिपहोनु पवेइया-प्रवेदिता वधुन करेव छे अने जेना साल जवा आदिथी भिक्षाचर्याभा इरी रहेव मुनि छे परिपहोथी स्पृष्ट थया पछी पछु सयम मार्गथी चलित जनता नथी छे परिपहोना नाम क्या क्या छे ?

सुधर्मास्वामी जम्बूस्वामीने २२ परिपहोना नामने ज्ञाववा अ जेना भ्रमने। उत्तर आपता कहे छे के, के जम्बू ! साबणे। “इमे” धत्थादि ।

કદાચિત્ સ્પષ્ટઃ=પરીપદૈરાક્રાન્તઃ સન્, ન વિનિહન્યેત=મોક્ષમાર્ગાત્ પ્રચ્યુતો ન ભવેદિત્યર્થઃ । ‘ભિક્ષાચરિયાળ’ ઇત્યનેન ભિક્ષાટને પ્રાયઃ પરીપદાઃ પ્રાદુર્ભવન્તિ, ઇતિ સૂચિતમ્ ॥

નહી હોવે । “ભિક્ષાચરિયાળ” હસસે યહ પ્રકટ હોતા હૈ કિ ભિક્ષુ કો ભિક્ષાટન કરતે સમય પ્રાય. પરીપદ્ ઉત્પન્ન હોતે હૈ ।

ભાવાર્થ—ઇસ સૂત્ર દ્વારા સુધર્માસ્વામી જમ્બૂસ્વામી કો સમજાતે હુણ્ણે યહ કહ રહે હૈ કિ હે જમ્બૂ ! મૈં ઇસ અધ્યયન મે ૨૨ પરીપદોં કે સબધ મે જો કુછ ભી વિવેચન કરૂંગા વહ સવ જૈસા મૈંને પ્રભુ વર્ધમાનસ્વામી કો મુખ સે સુના હૈ વૈસા હી કરૂંગા । ભગવાન્ ને ઝાઈસ પરીપદ ફરમાયે હૈ—જો ભિક્ષુ ઇન પરીપદોં સે સ્વયં પરાજિત ન હોકર ઇનકો જીતતા રહતા હૈ વહ મોક્ષમાર્ગ સે કબી ભી વિચલિત નહીં હોતા હૈ । ભિક્ષાચર્યા કરતે સમય પરીપદોં કો આને કો અર્થાત્ ઉત્પન્ન હોને કી પ્રાયઃ અધિક સંભાવના રહતી હૈ, અતઃ સાધુ કો ડનસે વિચલિત નહીં હોના યાહિયે । પરીપદ સાધુ કો કસોડી હૈ । ઇનકે દ્વારા કસા જાને પર જો સાધુ મોક્ષમાર્ગ સે ચલાયમાન નહીં હોતા હૈ, એવ વીર્યોહાસ પ્રકટ કર ઇનકા સામ્હના કરતા હૈ વહ કર્મોં કી નિર્જરા કરતા હુઆ અપના કલ્યાણ કરતા હૈ ॥

પદ્ધતી પ્રગટ થાય છે કે, ભિક્ષુને ભિક્ષાટન કરતી વખતે પ્રાય પરિપદ ઉત્પન્ન થાય છે

ભાવાર્થ—આ સૂત્ર દ્વારા સુધર્માસ્વામી જમ્બૂસ્વામીને એ સમજાવીને કહે છે કે, હે જમ્બૂ ! હું આ અધ્યયનમાં ૨૨ પરિપદના સબધમાં જે કાંઈ પણ વિવેચન કરીશ તે મેં પ્રભુ વર્ધમાનસ્વામીથી જે રીતે સાંભળ્યું છે તે કરીશ ભગવાને ખાવીસ ૨૨ પરિપદ ફરમાવ્યા છે જે ભિક્ષુ આ પરિપદોથી સ્વયં પરાજીત ન બની તેને જીતે છે તે મોક્ષ માર્ગથી કદી પણ વિચલિત થતો નથી ભિક્ષાચર્યા કરતી વખતે પરિપદોના આવવાની અર્થાત્ ઉત્પન્ન થવાની પ્રાય અધિક સંભાવના રહે છે આથી સાધુએ તેનાથી વિચલિત ન બનવું જોઈ એ પરિપદ સાધુની ડસોડી છે તેના દ્વારા ડસાયા પછી સાધુ મોક્ષમાર્ગથી ચલાયમાન નથી થતા તેમજ વિર્યોહાસ પ્રગટ કરી એનો સામનો કરે છે તે ક્રમોની નિર્જરા કરીને પોતાનું કલ્યાણ કરે છે

ટીકા—તદ્ યથા—ધ્રુધાપરીપદ. દિગ્ગિઞ્ઞશબ્દો દેશીયઃ ક્ષુધાર્થે વર્તતે । સૈવ પરીપદઃ પરિપદ્યતે ઇતિ પરીપદઃ, ॥ ૧ ॥ પિપાસાપરીપદ — પિપાસા = તૃષ્ણા, સૈવ પરીપદઃ, એવ સર્વત્ર પરીપદાર્થેન સમાનાધિક્રાવ્ય બોધ્યમ્ ॥ ૨ ॥ શીત-પરીપદઃ—શીત=હેમન્તશિશિરસ્યોર્જાતઃ શીતસ્પર્શઃ, તદેવ પરીપદઃ શીતપરીપદઃ ॥ ૩ ॥ ઉષ્ણપરીપદઃ—ઉષ્ણ—ગ્રીષ્મવર્ષાશુ જાતસ્તાપરૂપ ઉષ્ણસ્પર્શઃ, તદેવ પરીપદઃ ॥ ૪ ॥ દશમશકપરીપદઃ—દશમશકાઃ પ્રસિદ્ધા, ત એવ પરીપદઃ દશમશકપરી-પદઃ, દશમશકાઃ પરીપદત્વવન્ત ઇત્યર્થઃ, તત્ર પરીપદત્વગતૈરુત્વર્તિનક્ષયા પરીપદ ઇત્યેકવચનમ્ ॥ ૫ ॥ અચૈલ=ચૈલાભાવઃ જિનકલ્પિકવિશેષણામ્ । સ્થવિરકલ્પિકાના તુ જીર્ણં સ્વઙ્ઘિતમલ્પમૂલ્ય પ્રમાણોપેત ચ ચૈલ સદપ્યચૈલમેવ । તદેવ

“હમે”—હત્યાદિ । શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી ને જિન ૨૨ પરીપદોં કો સહન કરને કે લિખ મિશ્રુકો આદેશ દિયા હૈ વે ૨૨ પરીપદ યે હૈ—

દિગ્ગિઞ્ઞશબ્દ દેશીય શબ્દ હૈ, ઇસકા અર્થ ક્ષુધા હૈ । દિગ્ગિઞ્ઞારૂપ પરીપદ કા નામ દિગ્ગિઞ્ઞપરીપદ હૈ ॥ ૧ ॥ પિપાસા—શબ્દ કા અર્થ તૃષ્ણા હૈ । ઇસરૂપ જો પરીપદ હૈ વહ પિપાસાપરીપદ હૈ ॥ ૨ ॥ હેમન્ત એવ શિશિર ઋતુ મે ઉત્પન્ન શીતસ્પર્શ કા નામ શીત હૈ । ઇસરૂપ જો પરીપદ હૈ ઇસકા નામ શીતપરીપદ હૈ ॥ ૩ ॥ ગ્રીષ્મ ઋતુ એવ વર્ષા ઋતુ મેં ઉત્પન્ન હુણ તાપ કા નામ ઉષ્ણસ્પર્શ હૈ । ઇસરૂપ પરીપદ કા નામ ઉષ્ણપરીપદ હૈ ॥ ૪ ॥ ડાસ, મચ્છર, વિચ્છૂ, ચિડટી આદિ કા નામ દશમશક હૈ । ઇનકે કાઠને કી વેદનારૂપ જો પરીપદ હૈ વહ દશમશક પરીપદ હૈ ॥ ૫ ॥ વસ્ત્રકા સર્વથા અભાવ અચૈલ હૈ, યહ જિનકલ્પિયોં કો હોતા હૈ । સ્થવિરકલ્પિયોં કે જીર્ણ, સ્વઙ્ઘિત, અલ્પમૂલ્યવાલે એવ પ્રમાણોપેત વસ્ત્ર હોતે હૈં તૌં મીં ઇનકો

શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ જે ૨૨ પરીપદોને સહન કરવાનો બિશ્વને આદેશ આપેલ છે તે ૨૨ પરિપદ આ છે

દિગ્ગિઞ્ઞરૂપ પરિપદનું નામ દિગ્ગિઞ્ઞપરીપદ છે (૧) “દિગ્ગિઞ્ઞ” એટલે ભૂખ પિપાસા શબ્દનો અર્થ તૃષ્ણા છે, આ રૂપ જે પરીપદ છે તે પિપાસા-પરીપદ છે (૨) હેમન્ત અને શિશિર ઋતુમાં ઉત્પન્ન થતા ઠંડા સ્પર્શનું નામ શીત પરીપદ છે (૩) ગ્રીષ્મ તથા વર્ષા ઋતુમાં ઉત્પન્ન થતા તાપ રૂપ ઉષ્ણ સ્પર્શનું નામ ઉષ્ણપરીપદ છે (૪) ડાસ, મચ્છર, વીંછી, માડડ, આદિનું નામ દશમશક છે તેના કરડવાની વેદના રૂપ પરીપદ તે દશમશકપરીપદ છે (૫) વસ્ત્રનો સદા અભાવ તે અચૈલ છે એ જીનકલ્પિયોને થાય છે સ્થવિરકલ્પિયોના જીર્ણ, સ્વઙ્ઘિત અલ્પમૂલ્યવાળા એવા પદાર્થોનો અભાવ એવું એ ૨૧ પરિપદોને અચૈલજ્ઞ માનવા બોધ્યું એવું

महावीरेणं कासवेणं पवेइया, जे भिक्खू सोच्चा नच्चा जिच्चा
अभिभूय भिक्खायरियाए परिब्बयतो पुट्ठो नो विनिहन्नेज्जा ॥३॥

छाया—इमे ते खलु द्वाविंशतिः परीपदाः श्रमणेन भगवता महावीरेण
काश्यपेन प्रवेदिताः, यान् भिक्षुः श्रुत्वा ज्ञात्वा जित्वा अभिभूय भिक्षाचर्याया
परिव्रजन् स्पृष्टो नो विनिहन्येत ॥३॥

‘इमे ते’ इत्यादि ।

ये द्वाविंशतिः परीपदाः श्रमणेन भगवता महावीरेण काश्यपेन प्रवेदितास्ते
खलु इमे=अग्रे वक्ष्यमाणाः सन्ति, अनंतरमेव वक्ष्यमाणत्वात् हृदि वर्तमानाः परी-
पदाः ‘इद’ शब्देन निर्दिष्टाः। यान् भिक्षुः श्रुत्वा ज्ञात्वेत्यादि पदानां व्याख्या पूर्ववत्॥
अथ तानेव नामनिर्देशपूर्वकं दर्शयति—

मूलम्—त जहा—दिगिछापरीसहे १, पिवासापरिसहे २, सी-
यपरीसहे ३, उसिणपरीसहे ४, दसमसयपरीसहे ५, अचेल-
परीसहे ६, अस्सइपरीसहे ७, इत्थीपरीसहे ८, चरियापरीसहे ९,
निसीहियापरीसहे १०, सेज्जापरीसहे ११, अक्कोसपरीसहे १२,
वहपरीसहे १३, जायणापरीसहे १४, अलाभपरीसहे १५,
रोगपरीसहे १६, तणकासपरीसहे १७, जल्लपरीसहे १८,
सक्कारपुरक्कारपरीसहे १९, पन्नापरीसहे २०, अन्नाणपरीसहे २१,
दसणपरीसहे २२ ॥४॥

छाया—तद् यथा—क्षुधापरीषहः १, पिपासापरीषहः २, शीतपरीषहः ३,
उष्णपरीषहः ४, दशमशरूपरीषहः ५, अचैलपरीषहः ६, अरतिपरीषहः ७, स्त्री-
परीषहः ८, चर्यापरीषहः ९, नैवेधिकीपरीषहः १०, शय्यापरीषहः ११, आक्रोश-
परीषहः १२, वधपरीषहः १३, याचनापरीषहः १४, अलाभपरीषहः १५,
रोगपरीषहः १६, तृणस्पर्शपरीषहः १७, जल्लपरीषहः १८, सत्कारपुरस्कारपरीषहः १९,
प्रज्ञापरीषहः २०, अज्ञानपरीषहः २१, दर्शनपरीषहः २२ ॥ ४ ॥

॥ १५ ॥ रोगः=यातपित्तश्लेष्मणा वैषम्येण समुत्पन्नः कुष्ठादिः, स एव परीपहो रोगपरीपहः ॥ १६ ॥ तृणस्पर्शः=दर्भादिस्पर्शः, स एव परीपहः तृणस्पर्शपरीपहः ॥ १७ ॥ जल्ल=मलः, स एव परीपहः जल्लपरीपहः ॥ १८ ॥ सत्कारो वस्त्रपात्रादिदानेन समाननम्, पुरस्कारोऽभ्युत्थानासनप्रदाननन्दनाद-सपादनम्, तावेव परीपहः सत्कारपुरस्कारपरीपहः ॥ १९ ॥ प्रज्ञा=स्वयविमर्श-पूर्वको वस्तुपरिच्छेदः, सैव परीपहः प्रज्ञापरीपहः ॥ २० ॥ अज्ञानपरीपहः—ज्ञान=मत्यादि, तदभावस्तु अज्ञानम् तदेव परीपहः ॥ २१ ॥ दर्शनपरीपहः—दर्शन=सम्यग्दर्शन, तदेव क्रियादिवादिना नानाविधमतश्रवणेऽपि निश्चलतया त्रिय-माणत्वात् सम्यक् परिपद्यमाण सत् परिपहो भवति ॥ २२ ॥ ४ ॥

एव श्रीसुधर्मा स्वामी परीपहाणा नामान्यभिधाय तेषां स्वरूपं वक्तुं कामः ग्राह-

मूलम्—परीसंहाण पविभेत्ती, कासवेणं पवेईया ।

तं भे उदार्हरिस्सामि, आणुपुवि सुणेहं मे ॥१॥

कफ की विषमता से समुत्पन्न कुष्ठादिरूप परीपह रोगपरीपह है ॥ १६ ॥ दर्भ आदि का स्पर्शरूप परीपह तृणस्पर्शपरीपह है ॥ १७ ॥ मेल आदिरूप परीपह जल्लपरीपह है ॥ १८ ॥ अन्यद्वारा वस्त्र, पात्र आदि के देने रूप सत्कार, एव अभ्युत्थान, आसनप्रदान तथा वदना आदि करने रूप पुरस्कार, इन दोनों रूप परीपह सत्कारपुरस्कार परीपह है ॥ १९ ॥ स्वय विमर्शपूर्वक वस्तु के परिच्छेद करनेरूप परीपह प्रज्ञापरीपह है ॥ २० ॥ मत्यादिज्ञान के अभावरूप अज्ञानपरीपह है ॥ २१ ॥ क्रियावादी आदि के अनेकविध सिद्धान्तों के श्रवण करने पर भी सम्यग्दर्शन को निश्चल-रूप से धार रखने के परिपह का नाम दर्शनपरीपह है ॥ २२ ॥

उत्पन्न भवेत् कुष्ठादिभ्यः परीपह रोगपरीपहः ॥ (१६) दर्भादिना स्पर्शभ्यः परीपह तृणस्पर्शपरीपहः ॥ (१७) मेल आदिभ्यः परीपह जल्लपरीपहः ॥ (१८) अन्यद्वारा वस्त्र, पात्र आदिना देवाभ्यः सत्कार, अने अभ्युत्थान, आसनप्रदान तथा वदना आदि ऽरवाभ्यः पुरस्कार आ भन्ने भ्यः परीपह सत्कार-पुरस्कारपरीपहः ॥ (१९) स्वय विमर्शपूर्वक वस्तुनो निष्कृय-परिच्छेद ऽरवाभ्यः परीपह प्रज्ञापरीपहः ॥ (२०) मत्यादि ज्ञानना अभावभ्यः परीपह अज्ञानपरीपहः ॥ (२१) क्रियावादी आदिना अनेकविध सिद्धान्तोने श्रवण करवाथी पणु सम्यग् दर्शनने निश्चय भ्यथी धारी राखवाना परीपहनु नाम दर्शनपरीपहः ॥ २२ ॥

પરીપદઃ અચેલપરીપદઃ ॥ ૬ ॥ અરતિપરીપદઃ-રતિઃ=સયમવિષયિકા પ્રીતિઃ । તદ્વિપરીતા ત્વરતિઃ, સૈવ પરીપદઃ, ઝરતિપરીપદઃ ॥ ૭ ॥ સ્ત્રી=નારી સૈવ કથંચિદ્ દષ્ટા સતી તદ્વતરાગપૂર્વકગતિવિલાસઘાસચેષ્ટાચશ્ચુરિંકારાઘવલોકનૈઽપિ તદમિલાપનિવર્તનેન પરિપદમાણત્વાત્ પરીપદઃ સ્ત્રીપરીપદઃ ॥ ૮ ॥ ચર્યા-ગ્રામાનુગ્રામ વિહારરૂપા, સૈવ પરીપદઃ ચર્યાપરીપદઃ ॥ ૯ ॥ નૈપેધિકી-સ્વાધ્યાયભૂમિઃ, સૈવ પરીપદઃ-નૈપેધિકીપરીપદઃ ॥ ૧૦ ॥ શય્યા=વસતિ, સૈવ પરીપદઃ શય્યાપરીપદઃ ॥ ૧૧ ॥ આક્રોશઃ=અસમ્યભાષણરૂપઃ, સ એવ પરીપદ આક્રોશપરીપદઃ ॥ ૧૨ ॥ વધઃ-તાડન, સ એવ પરીપદઃ વધપરીપદઃ ॥ ૧૩ ॥ યાચનં પરીપદઃ યાચનાપરીપદઃ ॥ ૧૪ ॥ અલાભ-અમિલપિતવસ્તુનોઽપ્રાપ્તિ, સ એવ પરીપદઃ, અલાભપરીપદઃ

અચેલ હી જાનના ચાહિયે । ઇસ રૂપ પરીપદ્ હી અચેલ પરીપદ્ હૈ ॥ ૬ ॥ સયમવિષયક અપ્રીતિ કા નામ અરતિ હૈ ઇસ અપ્રીતિરૂપ હી અરતિ પરીપદ્ હૈ ॥ ૭ ॥ સ્ત્રી કે રાગપૂર્વક ગમન, વિલાસ, હાસ્ય, ચેષ્ટા, તથા ચક્ષુ કે વિકાર કટાક્ષ-આદિ કે અવલોકિત હોને પર ભી ઉસ વિષય કી કોઈ ભી અમિલાયા નહી કરના-વહ સ્ત્રી પરીપદ્ હૈ ॥ ૮ ॥ એક ગ્રામ સે દૂસરે ગ્રામ મે વિહાર કરના ઇસકા નામ ચર્યા હૈ ઇસરૂપ પરીપદ્ ચર્યાપરીપદ્ હૈ ॥ ૯ ॥ સ્વાધ્યાય કરને કે સ્થાન કા નામ નૈપેધિકી હૈ । ઇસરૂપ જો પરીપદ્ હૈ વહ નૈપેધિકી પરીપદ્ હૈ ॥ ૧૦ ॥ વસતિ રૂપ પરીપદ્ શય્યાપરીપદ્ હૈ ॥ ૧૧ ॥ અસમ્યભાષણરૂપ પરીપદ્ આક્રોશપરીપદ્ હૈ ॥ ૧૨ ॥ તાડનરૂપ પરીપદ્ વધપરીપદ્ હૈ ॥ ૧૩ ॥ યાચનારૂપ પરીપદ્ યાચનાપરીપદ્ હૈ ॥ ૧૪ ॥ અમિલપિત વસ્તુ કી અપ્રાપ્તિરૂપ પરીપદ્ અલાભપરીપદ્ હૈ ॥ ૧૫ ॥ વાત પિત્ત

પરીપદ્ અચેલપરીપદ્ છે (૬) સયમવિષયક અપ્રીતિનું નામ અરતિ છે, એ અપ્રીતિરૂપ પરીપદ્ અરતિપરીપદ્ છે (૭) સ્ત્રી તરફના રાગપૂર્વક ગમન, વિલાસ, હાસ્ય, ચેષ્ટા તથા ચક્ષુનો વિકાર-કટાક્ષ આદિના અવલોકન બોધને પણ એ વિષયની કોઈ અમિલાયા ન કરવી તેવો પરીપદ્ તે સ્ત્રીપરીપદ્ છે (૮) એક ગામથી બીજા ગામે વિહાર કરવો એનું નામ ચર્યા છે, આ રૂપ જે પરીપદ્ તે ચર્યાપરીપદ્ છે (૯) સ્વાધ્યાય કરવાના સ્થાનનું નામ નૈપેધિકી છે તેવા રૂપનો જે પરીપદ્ તે નૈપેધિકીપરીપદ્ છે (૧૦) વસ્તીરૂપ પરીપદ્ શય્યાપરીપદ્ છે (૧૧) અસમ્યભાષણ સહન કરવું તે આક્રોશપરીપદ્ છે (૧૨) તાડનરૂપ પરીપદ્ વધપરીપદ્ છે (૧૩) યાચનારૂપ પરીપદ્ તે યાચનાપરીપદ્ છે (૧૪) અમિલપિત વસ્તુની અપ્રાપ્તિરૂપ પરીપદ્ તે અલાભપરીપદ્ છે (૧૫) વાત, પિત્ત, કફની વિષમતાથી

તસ્માદાદો દ્રામ્યા ગાથામ્યા નુષાપરીપદજય ગ્રાહ—

મૂલમ્—દિગિઞ્ઞાપરિગણ દેહે, તવસ્સી મિત્રસૂ થામંત્ર ।

ન છિદે ન છિદાવણ, નં પંણે નં પર્યાવણ ॥ ૨ ॥

ઝાયા—નુષાપરિગતે દેહે, તપસ્વી મિત્રુઃ સ્યામવાન્ ।

ન ઝિન્યાત્ ન ઝેદયેત્, ન પચેત્ ન પાચયેત્ ॥ ૨ ॥

ટીકા—‘દિગિઞ્ઞાપરિગણ’ ઇત્યાદિ ।

તપસ્વી=પષ્ટાષ્ટમભક્તાદિતપોઽનુષ્ઠાનવાન્ સ્યામવાન્=મનોરૂપ સમન્વિતઃ, મિત્રુઃ=સાધુઃ, દેહે=શરીરે, નુષાપરિગતે=નુશ્ચક્તયા વ્યાપ્તે સતિ, ન ઝિન્યાત્=ફલાદિક સ્વય ન નોટયેત્, ન ઝેદયેત્=નાપ્યન્યૈઃ ફલાદીના ઝેદન કારણેદિત્યર્થ., ન પચેત્=સ્વય પાક ન કુર્યાત્, ન ચ પાચયેત્=અર્પ. પાક ન કારયેત્ । ઇદમુપલક્ષણમ્—

પથસમા નતિય જરા, દારિદ્ર સમો ય પરિભયો નતિય ।

મરણસમ નતિય ભય, સુહાસમા વેયણા નતિય ॥ ૧ ॥

માર્ગ કે સમાન જરા કોઈ નહીં હૈ અર્ગત્—નિરન્તર ચલનેવાલા માર્ગ ગામી જરાજનિત દુ.ખોં કા અનુભવ કરતા હૈ । તથા દારિદ્ર્ય કે સમાન અન્ય કોઈ મી પરિભય—અર્થાત્ અનાદર નહીં હૈ, તાત્પર્ય યહ હૈ—અન્ય ગુણ કે રહને પર મી દારિદ્ર્ય કે અસ્તિત્વ મે મનુષ્ય અનાદર પાતા હૈ । તથા—મરણ કે સમાન ભય નહીં હૈ ઓર ન ક્ષુધા સે વઢકર કોઈ વેદના હૈ, અર્થાત્ મનુષ્ય મરણ કે ભયસે જિતના ડરતા હૈ ઉતના અન્ય સે નહીં । તથા—ક્ષુધાજનિત વેદના જિતની દુ.ખદાયી હોતી હૈ ઉતની અન્ય વેદના નહીં ॥ ૧ ॥

પથસમા નતિય જરા, દારિદ્ર્યસમો ય પરિભયો નતિય ।

મરણસમ નતિય ભય, સુહાસમા વેયણા નતિય ॥ ૧ ॥

માર્ગના સમાન જરા ડોઢ નથી, અર્થાત્ નિરન્તર ચાલવાવાળા માર્ગગામી જરાજનિત દુ ખોનો અનુભવ ડરે છે તથા દારિદ્ર્યના જેવું અન્ય ડોઢ પણ પરિભય—અર્થાત્ અનાદર નથી તાત્પર્ય એ છે કે, અન્ય ગુણના હોવા છતાં દારિદ્ર્યના અસ્તિત્વમા માણસ અનાદર પામે છે તથા મરણના સમાન ભય નથી અને ક્ષુધાથી વધુ ડોઢ વેદના નથી અર્થાત્ મનુષ્ય મરણના ભયથી જેટલો ડરે છે, એટલો ખીલથી નથી ડરતો, તથા—ક્ષુધાજનક વેદના જેટલી અસહ્ય હોય છે, તેવી ખીલ ડોઢ વેદના નથી. ॥ ૧ ॥

ઝાયા—પરીપઢાણા પ્રવિભક્તિઃ, કાશ્યપેન પ્રવેદિતા ।

તા યુષ્માકમ્ ઉદાહરિષ્યામિ, આનુપૂર્વ્યાં શૃણુત મે ॥ ૧ ॥

ટીકા—‘પરીસહાણ’ इत्यादि ।

हे शिष्याः ! परीपढाणा प्रविभक्तिः=पृथक् पृथक् विभाग, काश्यपेन=काश्य=गोत्रोत्पन्नेन, श्रीमहावीर्यवर्धमानस्वामिना प्रवेदिता, प्ररूपणं योजिता द्वादशपरिपदि, ता=परीपढाणा प्रविभक्तिम्, आनूपूर्व्यां=अनुक्रमेण, यथानिर्दिष्टक्रमेण युष्माकम् उदाहरिष्यामि=रूपयिष्यामि, मे=मत्, मम सकाशात्, शृणुत=सावधानतया श्रवणगोचरी कुरुत । ‘सुणेह’—अत्र बहुवचनमादरार्थम् ॥ गा. १ ॥

इह सर्वेषु परीपहेषु क्षुधापरीपह एव दुस्सहः । उक्तञ्च—

पथसमा नत्थि जरा, दारिद्र्यसमो य परिभगो नत्थि ।

मरणसम नत्थि भय, खुदासमा वेयणा नत्थि ॥ १ ॥

ઝાયા—પથિસમા નાસ્તિ જરા, દારિદ્ર્યસમઃ પરિભગો નાસ્તિ ।

મરણસમ નાસ્તિ ભય, ક્ષુધાસમા વેદના નાસ્તિ ॥ ૧ ॥ इति

इस प्रकार सुधर्मा स्वामी परीपहों के नामोका कथन करके अब उनका प्रत्येक का स्वरूप प्रकट करते हैं—परीसह्राण-इत्यादि.

हे शिष्य ! (परीसह्राण प्रविभक्ती-परीपढाणा प्रविभक्तिः) परीपहों का यह पृथक् २ विभाग (कासवेण-काश्यपेन) काश्यगोत्रोत्पन्न श्री वर्धमान स्वामीने (पवेइया-प्रवेदिता) समवसरण में प्रकट किया है । मैं (त मे उदाहरिस्सामि-ता युष्माक उदाहरिष्यामि) उस परीपहो के पृथक् २ विभाग को तुम को कहूंगा (मे आणुपुर्व्वि सुणेह-मे आनुपूर्व्यां शृणुत) अतः मेरे से उस को यथा क्रम तुम सुनो । इन समस्त परीपहों में क्षुधापरीपह ही दुस्सह है । कहा भी है—

આ પ્રકારે સુધર્મા સ્વામી પરીપહોના નામોનું કથન કરીને હવે તે ઠરેકનું સ્વરૂપ પ્રગટ કરે છે —પરીસહ્રાણ ઇત્યાદિ

હે શિષ્ય ! ‘પરીસહ્રાણ પ્રવિભક્તી’-પરીપહાણા પ્રવિભક્તિ પરિપહોનો પ્રથમ પ્રથમ વિભાગ કાસવેણ પવેइया-કાશ્યપેન પ્રવેદિતા કાશ્યપગોત્રોત્પન્ન શ્રી મહાવીર વર્ધમાન સ્વામીએ સમવસરણમાં પ્રગટ કરેલ છે તમે ઉદાહરિસ્સામિ-તા યુષ્માક ઉદાહરિષ્યામિ હું એ પરીપહોના પ્રથમ પ્રથમ વિભાગ તમોને કહીશ મે આણુપુર્વ્વિ સુણેહ-મે આનુપૂર્વ્યાં શૃણુત આથી યથાક્રમ તેને સાંભળો મારાથી આ સમસ્ત પરિપહોમાં ક્ષુધા પરિપહ હૃદયર છે એ છે કે—

ફિર —

મૂલ્મ-કાલીપવ્વગસંકાસે, કિંસે ધમણિસતણ ।

માયન્ને અસણપાણસ્સ, અદીનમણસો ચેરે ॥૩॥

છાયા — કાલીપર્વસકાશાદ્ગઃ, કૃશઃ ધમનિસતતઃ ।

માત્રજ્ઞઃ અશનપાનસ્ય, અદીનમનાથરેત્ ॥ ૩ ॥

ટીકા—‘ કાલીપવ્વગ૦ ’ ઇત્યાદિ ।

કાલીપર્વસકાશાદ્ગઃ—કાલી=કાકજઘ્વા વનસ્પતિ, તસ્યાઃ પર્વાણિ મધ્યે તનૂનિ, અન્યે સ્થૂલાનિ ભવન્તિ તત્સકાશાનિ=તત્સદૃશાનિ વાહુજઘ્વાદીન્યઙ્ગાનિ यस્ય સ તથા, यस્ય સાધોસ્તપથ્વર્યયા જાતુરૂર્પરાદયોઽવ્યવાઃ કાકજઘ્વાવત્ પ્રતલાઃ સન્તિ સ ઇત્યર્થઃ । અત એવ કૃશઃ=કૃશશરીરઃ, ધમનિસતતઃ=ધમનિભિ નાહીભિઃ સતત = વ્યાપ્તઃ શોણિતમાસાદીના શુષ્કતયા દૃશ્યમાનનાહીયુક્ત ઇત્યર્થઃ । તથા—અશનપાનસ્ય = અશનમ્=ઓદનરોટિકાદિ, પાન=દુગ્ધાદિ, તયોઃ સમાહારઃ અશનપાન, તસ્ય, માત્ર જ્ઞઃ=પરિમાણજ્ઞાનસમ્પન્ન । યાવતાઽઽહારેણ સ્વક્રીયોદરપૂર્ણ ભવેત્ તાત્પ્રમાણમે-વાહાર ગૃહ્ણતિ, નતુ રસાસ્માદાદિકોભાદધિક ગૃહ્ણતીતિ ભાવઃ । તથા—અદીનમનાઃ તાત્પર્યં યહ હૈ કિ સાધુ કો ભૂખસે પીડિત હોને પર ભી નવકોટિ સે વિશુદ્ધ આહાર ગ્રહણ કરના ચાહિયે ॥ ૨ ॥

ફિર ભી—‘ કાલીપવ્વગ૦ ’—ઇત્યાદિ ।

(કાલીપવ્વગસકાસે—કાલીપર્વાગસકાશઃ) કાલી—કાકજઘ્વા (વન-રપતિ વિશેષ)કે પર્વ જૈસે અગવાલા અત એવ (ફિસે—કૃશ) કૃશશરીરયુક્ત, (ધમણિસતણ—ધમનિસન્તતઃ) નસાજાલ સે વ્યાપ્ત, એવ (અસણપાણસ્સ માયન્ને—અશનપાનસ્ય માત્રજ્ઞઃ) અશન પાન કી માત્રા કા જ્ઞાતા સાધુ

તાત્પર્ય આ છે કે, સાધુએ ભૂખથી પીડિત હોવા છતાં પણ નવપ્રકારના વિશુદ્ધ આહારને જ ગ્રહણ કરવો જોઈએ ॥ ગા ૨ ॥

ફરી પણ હે છે કાલિપવ્વગ૦ ઇત્યાદિ

કાલિપવ્વગસકાસે—કાલીપર્વાદ્ગ સકાશ નાહી—કાકજઘ્વાના પર્વ જેવા અગ-વાળા અતએવ ફિસે—કૃશ કૃશ શરીરયુક્ત, ધમણિસતણ—ધમનિસતત નશાબળથી વ્યાપ્ત અને અસણપાણસ્સ માયન્ને—અશનપાનસ્ય માત્રજ્ઞ અશન પાનની માત્રાના જ્ઞાતા સાધુ અદીનમણસો—અદીનમના અદીન મન બની સ્વયમના માર્ગમા

અન્ય ઝિન્દન્ત પચન્ત વા નાનુમોદયેત્ । ઉપલક્ષણત્વાદેવ-ન સ્વય ક્રીणीयात्, નાપ્યન્યૈઃ ક્રાપયેત્, ન ચાન્ય ક્રીણન્તમનુમોદયેત્ । ન સ્વય હન્યાત્, ન ચાન્યૈ-ર્ધાતયેત્, ન ચાન્ય ઘનન્તમનુમોદયેત્ । વુષુક્ષયા પોડિતોઽપિ નયકોટિશુદ્ધમેવાહાર શ્લોકીયાદિતિ ભાવઃ ॥ ગા. ૨ ॥

ધુધા સે અધિક કોઈ વેદના નહી હૈ इस लिये सत्र से पहिले सूत्रकार प्रथम धुधापरिपह का जय कहते हैं—‘दिगिञ्छापरिगण’-इत्यादि.

(તવસ્સી-તપસ્વી) પઠાટમભક્તાદિ તપોંકા અનુષ્ઠાન કરને વાલા એવ (ધામવ-સ્થામવાન્) મનોબલ સે સમન્વિત (મિસ્ત્રુ-મિશ્ત્રુ) -સાધુ (દેહે) શરીર (દિગિંછાપરિગણ-ધુધાપરિગણે) ધુધા સે વ્યાપ્ત હોને પર ખી (ન ઝિંદે-ન છિન્ધ્યાત્) ફલાદિક કો સ્વય છેદે નહી-તોડે નહી (ન છિંદાવણ-ન છેદયેત્) ન દૂસરોં સે તુડવાવે (ન પપ ન પયાવણ-નપચેત્ ન પાચયેત્) ન સ્વય પકાવે ઓર ન દૂસરોં સે પક-વાવે । ઉપલક્ષણ સે (અન્ય ઝિન્દન્ત પચન્ત વા નાનુમોદયેત્, ન સ્વય ક્રીणीयात् નાપ્યન્યૈઃ ક્રાપયેત્ ન ચાન્ય ક્રીણન્તમનુમોદયેત્, ન સ્વય હન્યાત્ ત ચાન્યૈર્ધાતયેત્ ન ચાન્ય ઘનન્ત અનુમોદયેત્) ઇન પદોં કા ખી યહા સગ્રહ કરલેના ચાહિયે, અર્થાત્ છેદન કરને વાલે તથા પકાને વાલે વ્યક્તિ કી અનુમોદના ન કરે, ન સ્વય ખરીદે ન દૂસરોં સે ખરીદવાવે ઓર ન ખરીદને વાલે કી અનુમોદના કરે, ન સ્વય હણે ન દૂસરોં સે હણાવે ઓર ન હણતે હુણ કી અનુમોદના કરે ।

ધુધાથી અધિક કોઈ વેદના નથી, એટલા માટે સૂત્રકાર સૌથી પહેલાં ધુધા પરીપહનો જય કરવા ઠહે છે દિગિચ્છાપરિગણ-इत्यादि

તવસ્સી-તપસ્વી છાટ અકૂમ ભડતાદિ તપોંનુ અનુષ્ઠાન કરવાવાળા તથા ધામવ-સ્થામવાન્ અને મનોબળથી સમન્વીત મિસ્ત્રુ-મિશ્ત્રુ ભિશ્ત્રુ-સાધુ દિગિચ્છા પરિગણ-ધુધાપરિગણે શરીરે ભૂખથી વ્યાકુળ હોવા છતાં પણ ન છિંદે-ન છિન્ધ્યાત્ ફળ ફળાદિકને સ્વય છેદવું નહિ, તોડવું નહિ, ન છિંદાવણ-ન છેદયેત્ ખીભથી તોડાવવું નહિ નપણ ન પયાવણ-નપચેત્ ન પાચયેત્ ન સ્વય પકાવે, અને ન ખીભથી પકાવે ઉપલક્ષણથી અન્ય ઝિન્દન્ત પચન્ત વા નાનુમોદયેત્ છેદન કરવાવાળી તથા પકવવાવાળી વ્યક્તિની અનુમોદના ન કરે ન સ્વય ક્રીणीयात् નાન્યૈઃ ક્રાપયેત્ ન ચાન્ય ક્રીણન્તમનુમોદયેત્ ન સ્વય ખરીદે ન ખીભથી ખરીદાવે કે ન તેની અનુમોદના કરે ન સ્વય હન્યાત્ ન ચાન્યૈર્ધાતયેત્ ન ચાન્યઘનન્તમનુમોદયેત્ ન સ્વય હણે, ન કોઈથી હણાવે કે ન તેની અનુમોદના કરે

અત્ર ધુધાપરીપદ્ધત્તયે દૃષ્ટાન્ત પ્રદર્શ્યતે—

આસીદુજ્જયિન્યા ગજમિત્રનામા શ્રેષ્ઠી । તસ્ય દૃઢવીર્યનામકઃ પુત્રોઽભવત્ ।
 એકદા ગજમિત્રશ્રેષ્ઠિનો માર્યા મૃતા । તતઃ સસારાસારતા વિજ્ઞાય સજાતવૈરાગ્યો
 ઝ્ઞો દૃઢવીર્યપુત્રેણ સહ પ્રજિતઃ । સ ચ ગજમિત્રમુનિઃ સ્વ શિષ્યેણ દૃઢવીર્યેણ સહ
 ગ્રામાનુગ્રામ વિચરસ્તત્ર તત્ર ધર્મદેશના કુર્વન્ સયમેન તપસાઽઽત્માન ભાવયન્
 વિહરતિ । સ ચૈકદા વિહાર કુર્વન્ વિસ્મૃતમાર્ગઃ સન્ મહારણ્ય પ્રવિષ્ટઃ ।

તત્ર ક્વચિન્મૃગાણા યુવા ઇતસ્તતો યાત્રન્તિ । ક્વચિજ્જમ્યુકાઃ સ્પરિવારૈઃ સહ
 શબ્દાયન્તે । ક્વચિદ્ વ્યાત્રાઉત્પ્લવન્તિ । ક્વચિત્ સિંહા ગજેન્તિ, યેષા નાદાનુપશ્રુત્ય

ધુધાપરીપદ્ધ કે વિજય કરને મેં દૃષ્ટાત્તે ઇસ પ્રકાર હૈ—ઉજ્જૈની
 નગરી મેં ગજમિત્ર નામકા એક સેઠ રહતા યા । ઉસકા એક પુત્ર થા
 જિસકા નામ દૃઢવીર્ય યા । એક સમય કી વાત હૈ કિ સેઠ કી પત્ની
 કા દેહાન્તે હો ગયા । ઇસસે સેઠ કો સસાર, શરીર એવ ભોગોં સે
 વિરક્તિ આગઈ ઓર અપને પુત્ર કે સાથે ઉન્હોંને દીક્ષા ધારણ કરલી ।
 સાધુચર્યા કી વિધિ કે અનુસાર સશિષ્ય વે વિહાર કરને લગે । વે
 જનતા કો ધર્મ કે ઉપદેશ સે વાસિત કરતે ઓર સયમ એવ તપ સે
 અપની આત્મા કો ભાવિત કરતે હુએ ગ્રામાનુગ્રામ વિચરતે થે । એક સમય
 કી વાત હૈ કિ વે વિહાર મેં માર્ગ ભૂલ ગયે ઓર ભયકર કિસી અડવી
 મેં જા પહુંચે । વહા પહુંચ કર વે દેલતે ક્યા હૈં કિ કહી પર ઇધર ઉધર
 મૃગોં કા ઝુણડ દોડ રહા હૈ, કહી પર શૃગાલ ફિકાર કર રહે હૈં

ધુધા પરિપદ્ધને છતવાની ઉપર દૃષ્ટાત્ત આ પ્રકારે છે—

ઉજ્જૈની નગરીમા ગજમિત્ર નામનો એક શેઠ રહેતો હતો તેને એક
 પુત્ર હતો તેનું નામ દૃઢવીર્ય હતું એક સમય ॥ વાત છે કે, શેઠની પત્નીના
 દેહાન્ત થઈ ગયો તેથી શેઠને સસાર શરીર અને ભોગોથી વિરક્તિ આવી ગઈ
 અને પોતાના પુત્રની સાથે તેણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી લીધી સાધુ ચર્યાની વિધી
 અનુસાર સશિષ્ય તેઓ વિહાર કરવા લાગ્યા તેઓ જનતાને ધર્મનો ઉપદેશ
 આપતા આપતા સયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા ગ્રામનુ
 ગ્રામ વિચરવા લાગ્યા એક મમયની વાત છે કે વિહારમા એ મુનિરાજ માર્ગ
 ભૂલી ગયા અને ભયકર જગલમા જઈ પહોંચ્યા ત્યાં પહોંચતા તેમણે એવું
 બોલ્યું કે, જ્યાં ત્યાં મૃગોના ટોળા દોડી રહ્યા છે, ક્યાંક શિયાળયા લાખી કરી
 રહ્યા છે, વાઘ ધુમી રહ્યા છે, સિંહ ગર્જી રહ્યા છે, ક્યાંક સિંહગર્જનના ભયથી

=અવ્યાકુલચિત્તઃ, અજ્ઞાનાદેરમાત્રી દૈન્ય ત્રિપાદ ચ ન કુર્વન્નિત્યર્થઃ, ચરેત્=સયમમાર્ગે વિચરેત્ । પ્રાકૃતત્વાત્-‘સકાસ’ ઇતિ વિશેષણસ્ય પરિણાત’ ।

(અદીનમણસો-અદીનમનાઃ) આદીનમન હોત્તર સયમ કે માર્ગ મેં (ચરે-ચરેત્) વિચરણ કરે ।

ભાવાર્થ—વિશિષ્ટ તપસ્યાઓં કે અનુષ્ઠાન કરતે ૨ જિસકે શારીરિક અવયવ કાઠ્ઠી જીઘા કે પર્વ સમાન વીચ મે પતલે તથા અન્ત મેં સ્થૂલ હો ગયે હૈં, ઓર ડસસે જિસકા શરીર અત્યત કુશ હો ગયા હૈ, તથા શરીર મે કુશતા હોને કી વજહ સે હી જિસકે શરીર કે નસાજાલ સ્પષ્ટ દિખલાઈ દે રહા હૈ એસા સાધુ ડતના હી આહાર ગ્રહણ કરે કી જિન સે સયમયાત્રાકા નિર્વાહ હો સકે ! રસાસ્વાદ કે લોભ સે અધિક આહાર ન લેવે । તથા જિસ સમય તપસ્યા કા પારણા કરને કા અવસર આવે ડસ સમય યદિ આહાર પ્રાપ્ત ન હો તો ખી ચિત્ત મેં કિસી ખી પ્રકાર કા વિપાદ ન કરે ઓર સયમમાર્ગ મે સદા સાવધાન બને રહને કી ચેષ્ટા કરતા રહે । કાઠ્ઠી જીઘા કે પર્વ વીચ મે પતલે ઇવ અન્ત મેં સ્થૂલ હોતે હૈં, તપસ્યા કરતે ૨ સાધુ કે ખી જીઘા આદિ અગ ઇસી તરહ હો જાતે હૈ ।

ચરે-ચરેત્ વિચરણ કરે

ભાવાર્થ—વિશિષ્ટ તપસ્યાઓંનુ અનુષ્ઠાન કરતા કરતા જેના શારીરિક અવયવ કાઠ્ઠી જીઘાના પર્વ સમાન વચમા પાતળા તથા અતમા સ્થૂળ થઈ ગયેલ હોય અને તેનાથી જેનું શરીર અત્યત કુશ થઈ ગયેલ હોય તથા શરીરમા કુશતા આવી જવાના કારણે જેના શરીરની નાડીઓ સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે, એવા સાધુ એટલો જ આહાર ગ્રહણ કરે કે, જેનાથી સયમ માર્ગનો નિર્વાહ થઈ શકે રસ સ્વાદના લોભથી અધિક આહાર ન લે તથા જે સમય તપસ્યાનું પારણું કરવાનો સમય આવે તે વખતે કદાચ આહાર ન મળી શકે તો પણ ચિત્તમા કોઈ પણ પ્રકારનો વિચાર ન કરે અને સયમ માર્ગમા સદા સાવધાન બની રહેવાની ચેષ્ટા કરતા રહે ઠાકની જીઘાનું પર્વ વચમા પાતળું અને છેડે સ્થૂળ હોય છે, તપસ્યા કરતા કરતા સાધુની જીઘા આદિ અગ આ પ્રકારના થઈ જાય છે

तत्र वने गच्छतस्तस्य गजमित्रमुनेश्चरणतल विपमविपभरेण रुष्टक्राग्रेण विद्ध-
मभवत् । ततो गन्तुमसमर्थोऽसौ निजायुरल्पमवगम्य चतुर्विधाहारस्य प्रत्याख्यान
कर्तुमुद्यतः सन् शिष्यमपदत्-इतोऽन्यत्र गम्यताम्, अत्र दुःसह खलु भुधापरीपह-
स्तय सोढव्यः स्यात् । शिष्योऽपदत्-भदन्त ! यथा जया शरीरं विहाय नापस-
रति, तथाऽहमपि भवदीयचरणयुगल परित्यज्य नैन गमिष्यामि । इत्युक्त्वाऽसौ

उधर फैले हुए हैं, लताप्रतानों द्वारा ग्रथित होकर एक जैसे बन गये हैं ।
इस प्रकार यह अटवी अनेक हिंसक जीवों से परिपूर्ण होती हुई जनों
के लिये सर्वथा दुर्गम थी । कुश काश आदि घास से भरे हुए रहने के
कारण यहाँ के मार्ग बड़े हो विकट बने हुए थे । यहाँ की भूमि ऊँची नीची
और काटों से व्याप्त थी ।

इस अटवीमें चलते हुए गजमित्र मुनिराज के पैरों में विपम
वेदना कारक विपैले काटे चुमने लगे तथा उनके पैरों के तलिये
काटों से विंध गये, इससे ये आगे विहार नहीं कर सके । इन्होंने उस
समय अपनी अवशिष्ट आयु उहुत अल्प जानकर चतुर्विध आहार के
परित्याग करने के अभिप्राय से अपने शिष्य से कहा—तुम यहाँ से
किसी दूसरी जगह चलेजाओ नहीं तो यहाँ पर मेरे साथ रहने से
तीव्र भुधापरीपह तुम्हें सहन करना पड़ेगा । गुरु की इस बात को सुनकर
शिष्यने कहा, 'भदन्त' जिस प्रकार छाया वृक्ष को नहीं छोड़ती है उसी
तरह मैं भी आप के चरणरुमलो को छोड़कर अन्यत्र नहीं जा सकता ।

आथी आ भधा वृक्षा ओऽक्षणी गता देषाय छे, आ प्रकारे ते जगल
अनेक छि मउ एवोथी परिपूषुं छतु, भाषुसे भाटे दरेउ रीते लयउरउ छतु,
जमीन उपर उगेला घास वगेरेने कारखे कोछ सरण भाग देषातो नथी, भूमि
छथीनीथी अने जटाथी लरेली छती

आ जगलमा आलता आलता गजमित्र मुनिराजना पगेभा धषी
वेदना उपलवे तेवा जटा लागवा लाग्या आथी तेना पगेना तणीया जटाथी
विधार गता जेथी ते आगण विहार करी शक्या नही तेमखे ते समय पोतानी
भाजी रडेल आयु धषी दुजी लषीने थार प्रडारना आहारना त्याग करवाना
लावथी पोताना शिष्यने उछु, तमे आछिथी कोछ अन्य स्थणे विहार करे, आ
स्थणे भारी साथे रडेवाथी तभारे भूषना तीव्र परिपड महन करवे पडशे,
शुचनी आ वातने सालणीने सिध्ये कछु-लहन्त । जे प्रकारे छाया वृक्षने छोडती
नथी तेवी रीते छु पछु आपना थरषु उभजने छोडीने अन्यत्र जछ शकतो नथी

ઘચિદ્વ્યમ્ભીતાશ્ચકિતા હસ્તિનઃ પલાયન્તે । ઘચિચ વિપમવિપધરા મયઋગઃ
 ફણિનઃ સ્વકીયવિસ્તૃતફળાટોપમુત્યાપ્ય સમુત્તિષ્ઠન્તિ । તથા ગૃહદ્વિપાળધારિણઃ
 સ્વૂલકાયાઃ ક્યામવર્ગા મહિષાઃ ઘચિત્ સજલપદ્ધિલે ગતે શરીરપરિવર્તનેન પદ્ધિસ-
 દેહાઃ સન્તિ । ઘચિત્ તયૈર મુરુરાણા યુધ્ધાઃ પરિભ્રમન્તિ । ઘચિદ્વાનરા ઘચિદ્
 ઋક્ષા અત્યુત્પ્લવન્તિ । લતાગછીસમાટૃતા નિન્દિચ્છાયા પિટપિનઃ પરિતઃ સમુદ્ધ-
 સન્તિ । ઘચિચિન્નાનાવિધાનિ નિઠુક્તાનિ મગ્નનાનીય પિલમન્તિ । ઘચિત્ ઋષ્ટકિનો
 વૃક્ષાઃ પરિતઃ પરસ્પર લતાપ્રિતાનેરુદ્ગ્રથિતા સન્તિ, યેષાં ઋષ્ટકા ઇતસ્તતો વિ-
 કીર્ણાઃ સન્તિ । એવ ગૃહ્વિસસકુલા કુશકાશાદિતળપરિપૂર્ણા નિમ્નોન્નતા ઋષ્ટ-
 કિતા જનાના દુર્ગમા વનસ્થલી વર્તતે ।

કહી પર વ્યાઘ્ર ઘૂમ રહે છે, કહી પર સિંહ ગર્જ રહે છે, કહી
 પર સિંહ કી ગર્જના કો સુનકર મય સે ઘસ્ત ગજરાજ વિંધાર
 કરતે હુએ ઇધર ઉધર ભાગે ફિર રહે છે, કહી પર વિપમ વિપધર
 સર્પ અપને ફળોં કો ઉપર ઉઠાકર વેઠે હુએ છે, કહી પર જગલી
 મેસે કિ જિનકા શરીર ચિલકુલ કાલા હૈ, તથા સીંગ મી જિનકે ઘડે ૨
 હૈં ઓર જો શરીર મે વિશેષ સ્વૂલ હૈ, સજલગર્ત મે કિ જિસમે કાદવ
 હો રહા હૈ અપને શરીર કો ઇધર સે ઉધર કરતે હુએ કીચડ સે લિસ બને
 હુએ હૈં । ઇસી તરહ કહી ૨ શૂકરો કા યુધ મી ઇધર ઉધર ભાગ રહા
 હૈ । કહી ૨ પર વાનર ઓર કહી પર ઋક્ષ-રીછ-ઉછલકૂદ કર રહે હૈં ।
 ઇસ ઘન મેં ચારો ઓર લતાઓં સે વેષ્ટિત વહુત ગહરી છાયા વાલે વૃક્ષોં
 કે કુદ હૈં । કહી ૨ પર વૃક્ષોં કા કુદ એસે માલૂમ પડતે હૈં જૈસે માનો
 મકાન હી સ્થલે હુએ હૈ । કહી ૨ પર કાદેદાર વૃક્ષ કિ જિનકે કાદે ઇધર

ત્રાસીને હાથી ચિત્કાર કરતા અહિ તહિ નાસભાગ કરી રહ્યા છે, કયાક
 વિપમ વિપધરો પોતાની કુલોને ઉચી ડરીને બેઠા છે, કયાક જગલી ભેસો કે
 બેના શરીર એકદમ કાળા છે અને બેના શીંગ લાંબા છે અને શરીર બેના
 અલમસ્ત છે તે જળથી ભરેલા ખાડાઓમા બેમા કાદવ ભરેલ છે તેમા આખોટી
 પોતાના શરીરને કીચડથી ખરડાવી રહેલ છે, આવી રીતે ડુકરોના બુથો પશુ
 અહિ તહિ ભાગતા નજરે પડે છે, કયાક કયાક વાનર અને રીછ કુદાકુદ
 કરતા દેખાય છે એ જગલ ચારે તરફથી મોટા વૃક્ષો અને તેની ડાળીથી
 તથા અન્ય વેલા પાનથી છવાઈ રહેલ છે, કોઈ વૃક્ષના શુડ એવા અરસપરસ
 મળી ગયા દેખાય છે કે બાણે તેની નીચે મઝાન બેવુ બની ગયેલ છે, કોઈ
 સ્થળે કાટાવાળા વૃક્ષોથી તેના ઢાંઢા જમીન ઉપર ન્યા લ્યા પડ્યા વેલા

યા સા રૂપવિનાશિની સ્મૃતિહરી પઞ્ચેન્દ્રિયાઋપિણી,
ચક્ષુઃશ્રોત્રલલાટદીનઋણી સ્વલેશસપાદિની ।
વન્ધૂના ત્યજની વિદેશગમની ધૈર્યસ્ય વિઘ્નસિની,
સેય તિષ્ઠતિ સર્વભૂતદમની પ્રાણાપહારિક્ષુધા ॥ ૧ ॥

અપર ચ—

વિવેકો હ્રીદયા ધર્મો, વિદ્યા સ્નેહશ્ચ સૌમ્યતા ।
સત્ત્વં ચ જાયતે નૈવ, ભુધાર્તસ્ય શરીરિણઃ ॥ ૨ ॥ ઇતિ ॥

તથાપિ સ દૃઢવીર્યશિષ્ય* કસ્મિન્નપિ નિજાત્મપ્રદેશે કાતરતા નાશ્રયતિ કિં
જો આત્માકે પ્રતિપ્રદેશમે વ્યાસ હોકર અપના પ્રબલ પ્રતાપ દિશ્વલાતી હૈ,
જૈસે કહા મી હૈ—

યહ ક્ષુધા રૂપ કો વિનષ્ટ કર દેતી હૈ, સ્મૃતિ કો ધ્વસ્ત કર
દેતી હૈ, પાચોં હન્દ્રિયોં કી શક્તિ કા હાસ કર દેતી હૈ, ચક્ષુ મે
શ્રોત્ર મેં ણ્વ લલાટ મેં દિનતા કે નિશાનેંબના દેતી હૈં સ્વલેશ
પરિણામોં કો જાગૃત કરતી રહતી હૈ, વન્ધુઓં કા વિયોગ કરા દેતી હૈ,
વિદેશ મે વાસ કરા દેતી હૈ, ધૈર્ય કો જડમૂલ સે ઉત્ખાડ દેતી હૈ,
અધિક ક્યા કહા જાય યહ ક્ષુધા પ્રાણિયોં કે પ્રાણ કા મી હરણ કરને
વાલી હૈ ॥ ૧ ॥

ઔર મી કહા હૈ—ક્ષુધાર્ત પ્રાણી કે વિવેક, લજ્જા, દયા, ધર્મ, વિદ્યા
સ્નેહ, સૌમ્યતા, બલ આદિ સમી સદ્ગુણ નષ્ટ હો જાતે હૈં ॥ ૨ ॥

સુનિ દૃઢવીર્ય શિષ્ય કી આત્મા કે પ્રતિપ્રદેશ મે યદ્યપિ ક્ષુધા કી
તીવ્ર વેદના જાગૃત હો રહી થી તૌ મી વહ કમી મી કાયર નહી બના ।

અહરના ભાગમા પ્રવેશ કરીને પોતાનો પ્રબળ પ્રભાવ બતાવે છે કહ્યુ પણ છે—

આ ભૂખ રૂપનો નાશ કરે છે, સ્મૃતિનો ધ્વસ કરે છે, પાંચ
ઇન્દ્રિયની શક્તિઓને ક્ષિણુ બનાવી દે છે, આખ, કાન અને કપાળમા દિનતાની
નિશાની જગાડે છે ડલેશના પરિણામોને બાશ્રત કરે છે, બધુઓનો વિયોગ કરાવે
છે, વિદેશમા વાસ કરાવે છે, ધૈર્યને જડમુળથી ઉખેડી નાખે છે, છેલ્લે છેલ્લે
આ ભૂખ પ્રાણીઓના પ્રાણોત્તુ પણ હરણ કરે છે ॥ ૧ ॥

ફરી પણ કહ્યુ છે ભૂખથી પીડાતા પ્રાણીમા વિવેક, લજ્જા, દયા, ધર્મ
વિદ્યા, સ્નેહ, સૌમ્યતા, બળ, આદિ સઘળા સદ્ગુણો નાશ પામે છે ॥ ૨ ॥

સુનિ દૃઢવીર્ય શિષ્યના આત્માના ઉડાણમા જો કે, ભૂખની તીવ્ર
વેદના થઈ હતી તો પણ કોઈ વખત કાયર ન બન્યો પોતાના

तत्रैव निरसति स्म । गुरुश्च चतुर्भिर्धाहारस्य प्रत्याख्यानं कृतवान् । स च शिष्यः
सगुरुं परितस्तदङ्गरक्षणार्थं परिभ्रमस्तिष्ठति, तत्र त्रिभिरेषु मनोवेषु रुचिरेषु फलेषु
सत्स्वपि न तानि ग्राहयितुमिच्छति, वृक्षाधस्तले पतितान्यपि फलानि सचित्ततया
केनाप्यदत्ततया च नैव गृह्णाति । आहारार्थं किञ्चिद् गत्वा गत्वा प्रतिनिवर्तते ।
वसतेरभावात् क्वचिदाहारो न लभ्यते । मार्गस्य दुर्गमतया रुश्चित् पथिकोऽपि
नायाति, यस्मादशनं गृह्णीयात् । पुनरुज्ज्वलभावेन गुरोर्वैयाट्यं करोति । यद्यपि
तदा क्षुधाया बलं वर्धमानमात्मनः प्रतिप्रदेशं व्याप्तुं प्रवर्तते । यतः—

शिष्य की इस प्रकार गत को सुनकर गुरु महाराज ने चारों प्रकार के
आहार का परित्याग कर दिया । शिष्य ने इस परिस्थिति में अपने गुरु
महाराज की सेवा करना प्रारम्भ कर दिया । उस अटवी में यद्यपि अनेक
प्रकार के मनोज्ञ सरस फल थे तौ भी उन्हें तोड़ने का शिष्य ने स्वप्न में
भी विचार नहीं किया । वृक्षों के नीचे टूटे हुए फल पड़े रहते थे उनको
भी सचित्त होने की वजह से ग्रहण नहीं किया । तथा किसी २ फल के
अचित्त होने पर भी दाता के अभाव से वे अदत्त होने से नहीं लिये ।
शिष्य आहार के लिये जाता है और कुछ दूर जा जाकर पीछे वापिस
लौट आता है, क्यों कि एक तो वहां बसति नहीं थी, इस लिये वहां
आहार का कोई जोग नहीं मिलता था । दूसरे—मार्ग अत्यन्त दुर्गम होने
से उस रास्ते कोई भी पथिक प्रायः नहीं आता जाता था । परन्तु शिष्य
अनन्य भाव से गुरु की सेवा करता था । क्षुधा एक ऐसी वस्तु है कि

शिष्यनी आ प्रकारनी वात साधणीने गुरु महाराजे चार प्रकारना आडा
गने त्याग करी दीधे । शिष्ये आ परिस्थितिमा पोताना गुरु महाराजनी सेवा
करवाने प्रारम्भ कर्थे ते न गत्वमा जे के, अनेक प्रकारना सुहर अने स्वा
दिष्ट अेवा इणो छता ते पणु तेने तोडवाने शिष्ये स्वप्नामा पणु विचार न
कर्थे वृक्षानी नीचे टूटीने पडेवा जे इण देणाता तेने पणु सचित्त मानीने
अडणु कथो नही तथा कोछ कोछ इण अचित्त होवा छता आपनारना अला
वथी ते अदत्त होवाथी लीधा नही शिष्य आहार भाटे जेतो अने थोडे दूर
जध त्यागी पाछे इरी आवतो केअके, ओक तो त्या वस्ती छती नही भाटे
त्या आहारने कोछ जोग भणतो न छतो, भीणु मार्ग अत्यन्त दुर्गम होवाथी
ते रस्ते कोछ पणु पटेमार्थ आवतो जेतो न छतो परन्तु शिष्य अनन्य
भावथी गुरुनी सेवा करतो छतो । अणु ओक अेवी वस्तु छे के जे आत्मानी

या सा रूपविनाशिनी स्मृतिहरी पञ्चेन्द्रियारुपिणी,
चक्षुःश्रोत्रललाटदीनरुणी सकलेशसपादिनी ।
बन्धूना त्यजनी विदेशगमनी धैर्यस्य विघ्नसिनी,
सेय तिष्ठति सर्वभूतदमनी प्राणापहारिक्षुधा ॥ १ ॥

अपर च—

विवेको ह्रीर्दया धर्मो, विद्या स्नेहश्च सौम्यता ।
सत्त्वं च जायते नैव, क्षुधार्तस्य शरीरिणः ॥ २ ॥ इति ॥

तथापि स दृढवीर्यशिष्यः कस्मिन्नपि निजात्मप्रदेशे कातरता नाश्रयति किं
जो आत्माके प्रतिप्रदेशमे व्यास होकर अपना प्रबल प्रताप दिखलाती है,
जैसे कहा भी है—

यह क्षुधा रूप को विनष्ट कर देती है, स्मृति को ध्वस्त कर
देती है, पाचों इन्द्रियों की शक्ति का हास कर देती है, चक्षु में
श्रोत्र में एव ललाट में दिनता के निशानें बना देती हैं सकलेश
परिणामों को जागृत करती रहती है, बन्धुओं का वियोग करा देती है,
विदेश में वास करा देती है, धैर्य को जड़मूल से उखाड़ देती है,
अधिक क्या कहा जाय यह क्षुधा प्राणियों के प्राण का भी हरण करने
वाली है ॥ १ ॥

और भी कहा है—क्षुधार्त प्राणी के विवेक, लज्जा, दया, धर्म, विद्या
स्नेह, सौम्यता, बल आदि सभी सद्गुण नष्ट हो जाते हैं ॥ २ ॥

मुनि दृढवीर्य शिष्य की आत्मा के प्रतिप्रदेश में यद्यपि क्षुधा की
तीव्र वेदना जागृत हो रही थी तौ भी वह कभी भी कायर नहीं बना ।

અ દરના ભાગમાં પ્રવેશ કરીને પોતાનો પ્રબળ પ્રભાવ બતાવે છે ડહુ પણ છે—

આ ભૂખ રૂપનો નાશ કરે છે, સ્મૃતિનો ધ્વસ કરે છે, પાંચ
ઇન્દ્રિયની શક્તિઓને ક્ષિણ બનાવી દે છે, આખ, કાન અને કપાળમાં દિનતાની
નિશાની જગાડે છે કલેશના પરિણામોને બાંધત કરે છે, બંધુઓનો વિયોગ કરાવે
છે, વિદેશમાં વાસ કરાવે છે, ધૈર્યને જડમુળથી ઉખેડી નાખે છે, છેલ્લે છેલ્લે
આ ભૂખ પ્રાણીઓના પ્રાણોનું પણ હરણ કરે છે ॥ ૧ ॥

ફરી પણ કહ્યું છે ભૂખથી પીડાતા પ્રાણીમાં વિવેક, લજ્જા, દયા, ધર્મ
વિદ્યા, સ્નેહ, સૌમ્યતા, બળ, આદિ સઘળા સદ્ગુણો નાશ પામે છે ॥ ૨ ॥

મુનિ દૃઢવીર્ય શિષ્યના આત્માના ઉડાણમાં બે કે, ભૂખની તીવ્ર
વેદના થઈ હતી તો પણ કોઈ વખત કાયર ન બન્યો પોતાના

તુ કર્મનિર્જરાયં શુધાપરીપદં ત્રિજિત્ય ગુરુસેનાપરાયણ યાસીત્ । તતો ગજમિત્ર-
મુનિઃ કુણ્ટકજનિતામસદ્ભવેદના સહમાનઃ સમાધિભાવેન નિજાયુઃ સમાપ્ય પ્રથમ-
કલ્પે વૈમાનિકદેવત્ય પ્રાપ્તઃ । અથાસૌ દેવ સ્વસ્તીયપૂર્વભગવદધિના ત્રિજાય, સ્વદિવ્યશક્ત્યા શિષ્યરક્ષાર્થં તત્સમીપપ્રદેશે વસતિં નિર્માય સ્વય મનુષ્યરૂપઃ સન્
દૃઢવીર્યશિષ્ય પ્રાહ—મુને ! ઇતઃ સમીપે વસતિર્દેશ્યતે, અશનપાનમાનીયતામ્ ।
શિષ્યો વદતિ—અયમસ્તિ કથિદેવપ્રપન્નઃ, ઇદં હિ નાસૌત્ પુરા કાપિ વસતિઃ, ભૂમિ

અપને વીર્યોલ્લાસ સે ડસને હસ પરીપહ્ કો સ્ત્રૂવ સદન કિયા ।
ઔર ગુરુ મહારાજ કી સેવા ભક્તિ કો, ક્યોં કિ શિષ્ય કો યહ પૂર્ણ-
શ્રદ્ધા થી કિ કર્મનિર્જરા કે લિયે શુધાપરીપહ્ કો સદન કરના હી
ચાહિયે । પૈર મે લગે હુએ કા ટે કી અસદ્ય વેદના પ્રતિક્ષણ વઢને લગી,
અપની આયુ કે અન્ત સમયમે સમાધિભાવ સે કાલધર્મ કો પ્રાપ્ત હોકર
પ્રથમકલ્પ મેં વૈમાનિક દેવ હુઅ । હન્હો ને દેવ કી પર્યાય મેં અપને પૂર્વભવ
કો અવધિજ્ઞાન સે જાનકર અપને શિષ્ય કી પ્રાણરક્ષા નિમિત્ત દિવ્યશક્તિ
સે ડસકે સમીપ પ્રદેશ મે એક વસતિ કા નિર્માણ કિયા ઔર સ્વય
મનુષ્ય કે રૂપ મેં પ્રકટ હોકર શિષ્ય સે કહને લગે કિ યહા સે નજદીક
હી એક વસતિ દિલાઈ દેતી હૈ અતઃ વહા સે આપ આહાર પાની લે આઈયે ।
દેવ કી હસ પ્રકાર વાત કો સુનકર શિષ્ય ને ચિત્ત મેં વિચાર કિયા—યહ
કોઈ દેવ છલના કરતા હૈ । મૈ પહિલે યહા કઈ વાર આયા હ પરન્તુ
મુજે તો કોઈ વસતિ નજર નહી આઈ, હસલિયે યહા સે આહાર પાની

વિરોદ્ધનાસથી તેણે આ પરીપહને ખૂબ સહન કર્યો અને ગુરુ મહારાજની
સેવા ભક્તિ કરી કેમકે, શિષ્યને એ પૂર્ણ શ્રદ્ધા હતી કે, કર્મનિર્જરા
માટે શુધા પરિપહ સહન કરવો જોઈએ પણમા લાગેલા ઝાટાઓની વેદના
શબ્દ બરોબ વધવા લાગી, પોતાના આયુના અતસમયમા સમાધીલાવથી ગુરુજી
કાળ ધર્મને પામી પ્રથમ કલ્પમા વૈમાનિક દેવ બન્યા તેઓએ દેવની પર્યા
યમા પોતાના પુર્વજવને અવધિજ્ઞાનથી જાણીને પોતાના શિષ્યની પ્રાણરક્ષા
નિમિત્ત દિવ્ય શક્તિથી તેના સમીપપ્રદેશમા એક વસતિનું નિર્માણ કર્યું અને
પોતે મનુષ્યના રૂપમા પ્રગટ બનીને શિષ્યને કહેવા લાગ્યા કે, અહિ થી નજીક
જ એક વસતિ દેખાય છે માટે ત્યાથી તમે આહાર પાણી લઈ આવો, દેવની
આ પ્રકારની વાતને સાંભળીને શિષ્યે ચિત્તમા વિચાર કર્યો કે, આ કોઈ દેવ
મારી છલના કરે છે હું પહેલા કેટલીએ વખત ગયો છું પરંતુ મને કોઈ
વસ્તી દેખાઈ નથી, માટે ત્યાથી આહાર પાણી લાવવો ઉચિત નથી શિષ્યની આ

રત્નત્યા પ્રાગેત દૃષ્ટાસ્માભિઃ, યતોઽન્નાશનપાન ન ગ્રહીષ્યામિ । તતોઽસૌ પ્રસન્નમનસા
સાક્ષાદેવરૂપ ધૃત્વા દૃઢવીર્યમુનિં પ્રશસતિ-ધન્યોઽસિ દૃઢવ્રતોઽસિ ' ઇત્યાદિ ।
પુનરસૌ દૃઢવીર્યમુનિર્દુઃસહ ક્ષુધાપરીપદ સદ્માનઃ ક્ષપકત્રેણીમારુદ્ય પ્રશસ્તધ્યા-
નેન શુભાધ્યવસાયેન કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ય મોક્ષ પ્રાપ્તમાન । સ ચ દેવસ્તસ્ય કેવલોત્સવ
નિર્વાણોત્સવ ચ કૃત્વા સ્વસ્થાન ગતઃ । એવ સર્વમુનિભિરપિ દૃઢવીર્યમુનિવત્ ક્ષુધા-
પરીપદઃ સોઢવ્યઃ ॥ ૩ ॥

ક્ષુધા સદ્માનસ્યેપનીયાહારાર્થ મિશ્નાચર્યા પર્યટતો મુનેર્યદિ શ્રમાદિજનિતા
પિપાસા સ્યાત્તર્થિ સાઽપિ સોઢવ્યેત્યાશયેન પિપાસાપરીપદ્વજય પ્રાહ—

મૂલમ્—તંઓ પુંઢો પિવાસાંણ, દોંગુચ્છી લજ્જંસજણ ।

સીઓદગ નં સેવિજ્ઞા, વિંયંડસ્સેસણં ચેરે ॥ ૪ ॥

ગ્રહણ કરના ઉચિત નહીં હૈ । શિષ્ય કી ઇસ પ્રકાર દૃઢ વિચારધારા કો
દેખકર વહ દેવ વહુત હી પ્રસન્ન હુઆ ઓર સાક્ષાત્ રૂપ મેં
પ્રકટ હોકર શિષ્ય કી વહુત પ્રશસા કરને લગા, બોલા-આપ ધન્ય
હેં વ્રત કે પાલન કરને મેં અતીવ દૃઢપ્રતિજ્ઞ હૈ । શિષ્ય ને દુઃસહ ક્ષુધા
પરીપદ્ કો સહન કરને સે ક્ષપકત્રેણી પર આરુઢ હોકર પ્રશસ્ત-ધ્યાન
અં શુભાધ્યવસાય કે ચલ પર કેવલજ્ઞાન કા લાભ કર મોક્ષ કો પ્રાપ્ત
કિયા । ઇનકે ગુરુ મહારાજ કા જીવ જો દેવ યા ઉસને અપને પૂર્વપર્યાય
કે શિષ્ય કો પ્રાપ્ત હુએ કેવલજ્ઞાન કે એવ નિર્વાણ કે ઉત્સવ કો મના-
કર અપને સ્થાન ગયા । ઇસી તરહ પ્રત્યેક મુનિકા કર્તવ્ય હૈ કિ વહ
દૃઢવીર્યમુનિ કી તરહ ક્ષુધાપરીપદ્ કો સહન કરે ॥ ૩ ॥

પ્રકારની દૃઢ ધારણા બેઠને તે દેવનો એવ ખૂબજ પ્રસન્ન થયો અને પ્રગટ
થઈને શિષ્યની ખૂબ પ્રતિજ્ઞા કરવા લાગ્યા તેમણે કહ્યું—આપને ધન્યવાદ છે,
મતનું પાલન કરવામા દૃઢ પ્રતિજ્ઞ છે । શિષ્યે હું સહ ખૂબનો પરિપદ્ સહન
કરવાથી ક્ષપકત્રેણી ઉપર આરુઢ બની પ્રશસ્ત ધ્યાન અને શુભ અધ્યવસાયના
બળ ઉપર કેવળજ્ઞાનનો લાભ કરી મોક્ષને પ્રાપ્ત કર્યો દેવ કે જે તેના
ગુરુ મહારાજનો એવ હતો તેણે પોતાના પૂર્વ પર્યાયના શિષ્યને પ્રાપ્ત થયેલ
કેવળજ્ઞાનના અને નિર્વાણના ઉત્સવને મનાવીને પોતાને સ્થાને ગયા આવી
રીતે પ્રત્યેક મુનિનું કર્તવ્ય છે કે, તે દૃઢવીર્ય મુનિની માફક ક્ષુધા પરિપદને
સહન કરે ॥ ૩ ॥

છાયા—તતઃ સ્પૃષ્ટ પિપાસયા, જુગુપ્સી લજ્જાસયતઃ ।

શીતોદક ન સેવેત વિકૃતસ્ય ઇષળા ચરેત્ ॥ ૪ ॥

ટીકા—‘ તઓ પુઢો ’ ઇત્યાદિ ।

તતઃ=શુધાપરીપહાનન્તર, પિપાસયા=ઢપયા, સ્પૃષ્ટઃ=વ્યાપ્તઃ સન્, જુગુપ્સી=જુગુપ્સક. અનાચારવિરત ઇત્યર્થ તથા—લજ્જાસયતઃ—લજ્જાયા=સયમે સમ્યગ્ યત્નવાનિત્યર્થઃ । સાધુઃ શીતોદક=સચિત્તં જલ ‘ ન સેવેત ’ ન વ્યાપ્તુયાત્ કિં વુ વિકૃતસ્ય=યવત્તણ્ડલદ્રાક્ષાદિધાવનોત્કાલનાદિના વર્ણગન્ધરસસ્પર્શરન્યધામાવ માત્રસ્ય પ્રાસુકસ્ય જલસ્ય, પ્રાસુકજલ ત્વેર્કવિશિતિવિધ ભગ્નીત્યાચારાદ્રમૂને દ્વિતીયશ્રુતસ્કન્ધે નવમાધ્યયને નિગદિતમ્—

શુધાપરીપહ કો સહન કરને ચાલા મુનિ કો આહાર કી ગવેષળા કરતે હુઇ પિપાસા લગે, તથા અહાર કરને કે ચાદ પિપાસા લગે તો ડસકો સહન કરના ચાહિયે, ઇસ આશય સે અવ સૂત્રકાર પિપાસાપરીપહ કો કહતે હૈ—“ તઓ પુઢો ” ઇત્યાદિ ।

(તઓ-તત.) શુધાપરીપહ કે અનન્તર (પિપાસાઇ પુઢો-પિપાસયા-સ્પૃષ્ટ) પિપાસા સે વ્યાપ્ત હોને પર ખી (દોગુચ્ઢી-જુગુપ્સી) અનાચાર-વિરત તથા (લજ્જાસજઇ-લજ્જાસયત) સયમ કી રક્ષા કરને મે પ્રયત્ન શીલ સાધુ (સીઓદક ન સેવિજ્જા-શીતોદક ન સેવેત) સચિત્ત જલ કા સેવન નહીં કરે । કિન્તુ (વિયઢ્મસેસળ ચરે-વિકૃતસ્ય ઇષળા ચરેત્) વિકૃત-યવ, તણ્ડલ, ઇવ દ્રાક્ષા આદિ કે ધોને સે અથવા ડનકે ઉકાલને સે જિનકે વર્ણ, ગધ, રસ તથા સ્પર્શ કા પરિવર્તન હો ચુકા હૈ ઇસે પ્રાસુક જલ કી ગવેષળા કરે । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ પિપાસા સે પીઢિત હોને

શુધા પરિપહ સહન કરનાર મુનિને આહાર કર્યા પછી તરસ લાગે તેને સહન કરવી જોઈ એ આ આશયથી સૂત્રકાર પિપાસા પરિપહ કહે છે તઓ પુઢો-ઇત્યાદિ

તઓ-તત શુધા પરિપહના અનન્તર પિપાસાઇ પુઢો-પિપાસયાસ્પૃષ્ટ તરસથી વ્યાપ્ત હોવા છતા અનાચાર વિરત તથા દોગુચ્ઢિ-જુગુપ્સી અનાચાર વિરત તથા લજ્જાસજઇ-લજ્જાસયત સયમની રક્ષા કરવામા પ્રયત્નશીલ સાધુ સીઓદક ન સેવિજ્જ-શીતોદક ન સેવેત સચિત્ત જલનુ સેવન ન કરે કિન્તુ વિયઢ્મસેસળ ચરે-વિકૃતસ્ય ઇષળા ચરેત્ વિકૃત (અચિત્ત)-જવ, ચોખા, દ્રાક્ષ વગેરેના ધોવાથી અથવા એને ઉકાળવાથી તેના વર્ણ, ગધ, રસ તથા સ્પર્શનુ પરિવર્તન થઈ ચુક્યું છે એવા પ્રાસુક જળની ગવેષણા કરે તાત્પર્ય એ છે કે, તરસથી પીઢાતા હોવા છતા પછુ સાધુએ સચિત્ત

- (૧) ઉસ્સેહમ-ઉત્સેદિમ-પિષ્ટોત્સેદનાર્થમુદરૂમ્ । રોટિકાયા કૃતાયા યેનો-
દકેન પિષ્ટસ્થાલ્યાદિધાનન ક્રિયતે તદિત્યર્થઃ ।
- (૨) સસેહમ-સસેક્રિમ-ઉત્કાલિતાના પત્રશાકાર્દીનામનપગતતિક્તાદિરસાપ-
સાર્ણાર્થે શૈત્યાર્થે વા યેનોદકેન ધાવન ક્રિયતે, તદિત્યર્થઃ ।
- (૩) ચાઉલોદગ-તણ્ડુલોદરૂ-તણ્ડુલધાવનોદરૂમ્ ।
- (૪) તિલોદગ-તિલોદક-તિલધાવનોદરૂમ્ ।
- (૫) તુસોદગ-તુપોદરૂ-તુપધાવનોદરૂમ્ ।
- (૬) જવોદગ-યવોદરૂ-યવધાવનોદરૂમ્, અત્ર 'યવ' ઇત્યુપલક્ષણ તેન વ્રીહ્યા-
દિધાવનોદકસ્યાપિ ગ્રહણમ્ ।

પર મી સાયુ કો ચાહિયે કિ વહ કમો મી સચિત્ત અનેપનીય જલ કા
ઉપયોગ ન કરે । પ્રાસુરુ જલ ફકીસ ૨૧ પ્રકાર કા હોતા હૈ યહ વાત
આચારાગસૂત્ર મે દ્વિતીય શ્રુતસ્કન્ધ કે નવમ અધ્યયન મેં કહી ગઈ હૈ-

- ૧ ઉસ્સેહમ-મોજન વન ચુકને કે વાદ આટે કી ચાલી આદિકા ધોવન ।
- ૨ સસેહમ-શાકપત્રાદિકોં કે ઉવાલને પર ઉનકા કહુઆપન આદિ
નિકાલ ને કે લિયે અથવા ઉન્હેં ઠહે કરને કે લિયે જો
જલ ઉપર સે ઢાલા જાતા હૈ વહ ।

- ૩ ચાઉલોદક-ચાવલોં કા ધોવન ।
- ૪ તિલોદગ-તિલોં કા ધોવન ।
- ૫ તુસોદગ-તુપોં કો ધોને સે નિકલા હુઆ જલ ।
- ૬ જવોદગ-જો આદિકા ધોયા હુઆ જલ ।

જળનો ઉપયોગ ઢી પછુ ન કરવો ભેઈએ પ્રાસુરુ જળ એકવીસ પ્રકારનુ
હોય છે આ વાત આચારાગસૂત્રમા બીજા શ્રુતસ્કન્ધના નવમા અધ્યયનમા
કહેવામા આવેલ છે

ઉસ્સેહમ-	૧ ભોજન બની ચુક્યા પછી આટાની થાળી વિગેરેનુ ધોવણુ
સસેહમ-	૨ શાક પત્રાદિકને ઉઢાળવાથી તેના કડવા પછા વગેરેને ડાઢવા
માટે અથવા તેને ઠડા કરાવવા માટે જે પાણી ઉપરથી નાખ-
વામા આવે છે તે

ચાઉલોદગ-	૩ ચાખાનુ ધોવણુ
તિલોદગ-	૪ તલનુ ધોવણુ
તુસોદગ-	૫ તુપોને ધોવાથી નિકળેલ પાણી
જવોદગ-	૬ જવ આદિને ધોતા નિકળેલ પાણી

छाया—ततः स्पृष्ट पिपासया, जुगुप्सी लज्जासयतः ।

शीतोदकं न सेवेत विकृतस्य एषणा चरेत् ॥ ४ ॥

टीका—‘तओ पुटो’ इत्यादि ।

ततः=क्षुधापरीषहानन्तर, पिपासया=वृषया, स्पृष्टः=व्याप्तः सन्, जुगुप्सी=जुगुप्सकः अनाचारविरत इत्यर्थः तथा—लज्जासयतः—लज्जायां=सयमे सम्यग्यत्नवानित्यर्थः । साधुः शीतोदकं=सचित्तं जलं ‘न सेवेत’ न व्यापृणयात् किं तु विकृतस्य=यवतण्डुलद्राक्षादिधावनोत्कालनादिना वर्णगन्धरसस्पर्शैरन्यथाभावप्राप्तस्य प्रासुकस्य जलस्य, प्रासुकजलत्वेऽर्कशक्तिरिधि भग्नीत्याचाराद्रूपे द्वितीयश्रुतस्कन्धे नवमाध्ययने निगदितम्—

क्षुधापरीषहं को सहन करने वाला मुनि को आहार की गवेषणा करते हुए पिपासा लगे, तथा अहार करने के बाद पिपासा लगे तो उसको सहन करना चाहिये, इस आशय से अथ सूत्रकार पिपासापरीषह को कहते हैं—“तओ पुटो” इत्यादि ।

(तओ-ततः) क्षुधापरीषह के अनन्तर (पिपासाए पुटो-पिपासया-स्पृष्टः) पिपासा से व्याप्त होने पर भी (दोगुच्छी-जुगुप्सी) अनाचार-विरत तथा (लज्जासजए-लज्जासयतः) सयमकी रक्षा करने में प्रयत्नशील साधु (सीओदकं न सेवेत-शीतोदकं न सेवेत) सचित्त जल का सेवन नहीं करे । किन्तु (वियडम्सेसण चरे-विकृतस्य एषणा चरेत्) विकृत-यव, तण्डुल, एव द्राक्षा आदि के घोने से अथवा उनके उकालने से जिनके वर्ण, गन्ध, रस तथा स्पर्श का परिवर्तन हो चुका है ऐसे प्रासुक जल की गवेषणा करे । तात्पर्य यह है कि पिपासा से पीडित होने

क्षुधा परिषद सहन करनेवाले मुनिने आहार किया पछी तरस लागे तेने सहन करवी ओईये आ आशयथी सूत्रकार पिपासा परिषद कहे छे तओ पुटो-इत्यादि

तओ-तत क्षुधा परिषदना अनन्तर पिपासाए पुटो-पिपासयास्पृष्ट तरसथी व्यापृत होवा छता अनाचार विरत तथा दोगुच्छी-जुगुप्सी अनाचार विरत तथा लज्जासजए-लज्जासयत सयमनी रक्षा करवाभा प्रयत्नशील साधु सीओदकं न सेवेत-शीतोदकं न सेवेत सचित्त जलतु सेवन न करे किंतु वियडम्सेसण चरे-विकृतस्य एषणा चरेत् विकृत (अचित्त)-यव, द्राक्षा, द्राक्ष वगेरेना घेवाथी अथवा ओने उकालवाथी तेना वरु, गन्ध, रस तथा स्पर्शनु परिवर्तन यई चुक्यु छे ओवा प्रासुक जलनी गवेषणा करे तात्पर्य ओ छे के,तरसथी पीडाता होवा छता पछु साधुओ सचित्त

- (૧) ઉસ્સેહમ-ઉત્સેદિમ-પિષ્ટોત્સેદનાર્થમુદકમ્ । રોટિકાયા કૃતાયા યેનો-
દકેન પિષ્ટસ્થાલ્યાદિધાવન ક્રિયતે તદિત્યર્થઃ ।
- (૨) સસેહમ-સસેફિમ-ઉત્કાલિતાના પત્રશાકાદીનામનપગતતિક્તાદિરસાપ-
સારણાર્થે સૈત્યાર્થે વા યેનોદકેન ધાવન ક્રિયતે, તદિત્યર્થઃ ।
- (૩) ચાઉલોદગ-તણ્ડુલોદક-તણ્ડુલધાવનોદકમ્ ।
- (૪) તિલોદગ-તિલોદક-તિલધાવનોદકમ્ ।
- (૫) તુસોદગ-તુપોદક-તુપધાવનોદકમ્ ।
- (૬) જવોદગ-યવોદક-યવધાવનોદકમ્, અત્ર 'યવ' ઇત્યુપલક્ષણ તેન વ્રીહ્યા-
દિધાવનોદકસ્થાપિ ગ્રહણમ્ ।

પર મી સાધુ કો ચાહિયે કિ વહ કમો મી સચિત્ત અનેપણીય જલ કા
ઉપયોગ ન કરે । પ્રાસુક જલ ઇક્કીસ ૨૧ પ્રકાર કા હોતા હૈ યહ યાત
આચારાગસૂત્ર મે ઈતીય શ્રુતસ્કન્ધ કે નવમ અધ્યયન મેં કહી ગઈ હૈ-

- ૧ ઉસ્સેહમ-ભોજન વન ચુરુને કે વાદ આટે કી ચાલી આદિકા ધોવન ।
- ૨ સસેહમ-શાકપત્રાદિકોં કે ઉચાલને પર ઉનકા કડુઆપન આદિ
નિકાલ ને કે લિયે અથવા ઉન્હેં ઠહે કરને કે લિયે જો
જલ કપર સે ડાલા જાતા હૈ વહ ।

- ૩ ચાઉલોદક-ચાવલોં કા ધોવન ।
- ૪ તિલોદગ-તિલોં કા ધોવન ।
- ૫ તુસોદગ-તુપોં કો ધોને મે નિકલા હુઆ જલ ।
- ૬ જવોદગ-જો આદિકા ધોયા હુઆ જલ ।

જળનેા ઉપયોગ ઠી પછુ ન કરવો ભેઈએ પ્રાસુક જળ એકવીસ પ્રકારનુ
હોય છે આ વાત આચારાગસૂત્રમા બીજા શ્રુતસ્કન્ધના નવમા અધ્યયનમા
ઠહેવામા આવેલ છે

ઉસ્સેહમ-	૧ ભોજન બની ચુક્યા પછી આટાની થાળી વિગેરેનુ ધોવણુ
સસેહમ-	૨ શાક પત્રાદિકને ઉઠાળવાથી તેના કડવા પછા વગેરેને કાઢવા
માટે અથવા તેને ઠંડા કરાવવા માટે જે પાણી ઉપરથી નાખ-
વામા આવે છે તે

ચાઉલોદગ-	૩ ચાખાનુ ધોવણુ
તિલોદગ-	૪ તલનુ ધોવણુ
તુસોદગ-	૫ તુપોને ધોવાથી નિકળેલ પાણી
જવોદગ-	૬ જવ આદિને ધોતા નિકળેલ પાણી

અથ ગ્રામનગરાદિભ્યો વહિ ક્વચિદટવ્યાદિમાર્ગે વિહરન્ મુનિર્યદિ પિપાસયા પીડિતઃ સ્વાત્ તદાઽપિ તત્પરીપહઃ સોઢવ્ય ઇત્યાહ—

મૂલમ્—છિન્નાવાણસુ પથેસું, આંતરે સુપિવાસિણ ।

પરિસુક્કમુંહાદીણે, તં તિતિક્ષ્ણે પરીસહ ॥૫॥

છાયા—છિન્નાપાતેષુ પથિપુ આતુરઃ સુપિપાસિતઃ ।

પરિશુષ્કમુલાદીન ત તિતિક્ષેત પરીપહમ્ ॥ ૫ ॥

ટીકા—‘છિન્નાવાણસુ’ ઇત્યાદિ ।

છિન્નાપાતેષુ=છિન્નઃ=અપગતઃ, આપાતઃ=જનાના ગમનાગમનરૂપઃ સંચારો યત્ર તેષુ, પથિપુ=માર્ગેષુ ગચ્છન્નિતિ શેષઃ, આતુર. તૃપ્યા વ્યાપ્તકાયઃ, અત એવ સુપિપાસિતઃ=અતિશયેન તૃપિતઃ, અત એવ પરિશુષ્કમુલાદીનઃ=પરીશુષ્કમુલઃ ગત નિષ્ઠીવનતયા શુષ્કતાલુરસનોષ્ઠઃ, સ ચાસાગદીનથ પરિશુષ્કમુલાદીન., પરિશુષ્ક-

ગ્રામ નગર આદિ સે બાહર કિસી અટવી-આદિ કે માર્ગ મે વિચરતે હુણ સાધુ કો યદિ પિપાસા સે આકુલતા ઉત્પન્ન હો જાવે તો મી ઉસે ઉસ દ્વિતીય ક્ષુધાપરીપહ કો સહન કરના ચાહિયે યહ વાત ઇસ નીચે કી ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર પ્રકટ કરતે હૈ—‘છિન્નાવાણસુ’ ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(છિન્નાવાણસુ-છિન્નાપાતેષુ) જિન માર્ગો મે જનો કા આવાગ મનરૂપ સંચાર છિન્ન હો ગયા હૈ અર્થાત્-નહીં હોતા હૈ એસે (પથેસુ-પથિપુ) માર્ગો મે સંચરણ અર્થાત્-વિચરણ કરતા હુઆ સાધુ (સુપિવાસિણ આંતરે-સુપિપાસિતઃ આતુર.) યદિ પિપાસા સે વ્યાપ્ત હોકર આતુર-અત્યત પીડિત હો જાતા હૈ ઓર ઇસીસે (પરિસુક્કમુંહાદીણે-પરિશુષ્ક-મુલાદીન.) જિસકે મુલ્ક કા થુક તક મી સૂચકુકા હૈ ઓર એસી

ગ્રામ, નગર વગેરેથી બહારના રસ્તા ઉપર વિચરતા સાધુને માર્ગમાં તર સની આકુળતા ઉત્પન્ન થાય તો પણ તેણે એ બીજા ક્ષુધાપરીપહને સહન કરવો બેઠાએ આ વાત નીચેની ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે છિન્નાવાણસુ-ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—છિન્નાવાણસુ-છિન્નાપાતેષુ જે માર્ગમાં માણસોનો અવાગમનરૂપ સંચાર બંધ થઈ ગયો હોય અર્થાત્ નથી થતો એવા પથેસુ-પથિપુ માર્ગોમાં સંચારણ અર્થાત્ વિચારણ કરનાર સાધુ સુપિવાસિણ આંતરે-સુપિપાસિત આતુર પાણીની તરસથી વ્યાકુળ બની અત્યત પીડિત થઈ બાય છે અને એથી પરિસુક્કમુંહાદીણે-પરિશુષ્કમુલાદીન જેના મોઢામાંનું થુક પણ સુકાઈ બાય છે એવી

મુખોઽપિ સન્નદીન ઇત્યર્થઃ । ત=તૃપાપરીપદ્ધ, તિતિક્ષેત=સહેત । અપ ભાવઃ--નિર્જન-
સ્થાનસ્થિતોઽપિ તૃપાવ્યાકુલિતોઽપિ સન્ સચિત્તમનેષણીય જલ ન પિત્રેદિતિ ।

‘છિન્નાવાણ્મુ પથેસુ’ ઇત્યનેન મુનીના ચરણવિહારઃ સૂચિતઃ ।

‘આડરે’ ઇત્યનેન-પરીપદ્ધાવસ્થાયામપિ સમાધિભાવેન વર્તિતવ્યમિતિ
યોધિતમ્ ।

‘સુપિવાસિણ’ ઇત્યનેન પિપાસાત્રિક્યેઽપિ સચિત્તમનેષણીયમુદકં ન ગ્રહીત-
વ્યમિતિ સૂચિતમ્ ।

‘પરિમુક્કમુહાદીણે’ ઇત્યનેન કષ્ટાવસ્થાયામપિ પરીપદ્ધો જેતવ્ય એવેતિ-
સૂચિતમ્ ।

‘તિતિક્ષે’ ઇત્યનેન પરીપદ્ધોપસ્થિતો સહિષ્ણુતા સમાશ્રયणीયા, ઇતિ
યોધિતમ્ ।

હાલત મેં તાલુ, રસના ંવ ઓળઢ ખી ઘિલકુલ શુષ્ક હો ચુકા હૈ ફિર
ખી અદાન ઘના હુવા મુનિ (ત પરીસહ તિતિક્ષે-ત પરીપદ્ધ તિતિક્ષેત)
ઇસ તૃપાપરીપદ્ધ કો જીતે । તાત્પર્ય ઇસકા યહ હૈ કિ નિર્જનસ્થાન મેં
રહને પર ખી યદિ સાધુ તૃપા સે પીડિત હોતા હૈ તૌ ખી ડસે સચિત્ત
અનેષણીય જલ કા પાન નહી કરના ડાહિયે ।

ગાથા મેં રહે હુણ “છિન્નાવાણ્મુ પથેસુ” ઇસ વિશેષણગર્ભિત પદ
દ્વારા મુનિયૌ કા ચરણ વિહાર સૂચિત કિયા હૈ । “આડરે” ઇસ
પદ દ્વારા પરીપદ્ધ અવસ્થા મે મુનિયૌ કો સમાધિભાવપૂર્વક રહના
વતલાયા ગયા હૈ । “સુપિવાસિણ” પદ દ્વારા પિપાસા કી તીવ્ર
અવસ્થા મે ખી સચિત્ત અનેષણીય ડદક નહી લેના ડાહિયે, યહ પ્રકટ

તાલુ રસના અને હોઠ પશુ તદન મુઢા બની બય છે, એવી પરિસ્થિતિમા
મુકાવા છતા પશુ અદીન બનેલ મુનિ ત પરિસહ તિતિક્ષે-ત પરીપદ્ધ તિતિક્ષેત
એ તૃપા પરીપદ્ધને છોતે એલુ તાત્પર્ય એ છે કે, નિર્જન સ્થાનમા રહેવા
છતા પશુ સાધુ તરસથી પીડિત હોય તો તેણે સચિત્ત અનેષણીય જળાનુ
પાન ન કરલુ બેઠએ

ગાથામા રહેલા “છિન્નાવાણ્મુ પથેસુ” વિશેષણ ગર્ભિત પદ દ્વારા મુનિ-
યૌનો ચરણ વિહાર સુચવવામા આવેલ છે આડરે-આપદ્ધથી પરીપદ્ધ અવસ્થામા
મુનિયૌએ સમાધિ લાવ પૂર્વક રહેવાનુ બતાવેલ છે સુપિવાસિણ આ પદ્ધથી
તરસની તીવ્ર અવસ્થામા પશુ સચિત્ત અનેષણીય પાણી ન લેલુ બેઠએ,

अत्र दृष्टान्तः—

आसीदुज्जयिन्या धनमित्रनामकः श्रेष्ठी, स धनप्रियनाम्नाऽष्टवर्षयस्केन स्त्रपुत्रेण सह मित्रगुप्ताचार्यसमीपे प्रव्रजितः । स धनप्रियशिष्यः सपरिवारेणाचार्येण सह कदाचिन्मार्गे विहरन् पिपासार्तोऽभवत् । अन्यैः साधुभिः सहाचार्यमग्रे गत दृष्ट्वा धनमित्रमुनिना नदीमालोक्य पुत्रानुरागेण कथितम्, वत्स ! जलं पिब, पश्चादालोचनया शुद्धिर्भविष्यति । इत्युक्तोऽपि शिष्यो जलपानं कर्तुं न वाञ्छति । ततो

किया गया है। “परिसुक्कमुद्वादीणे” इस पद से सूत्रकार यह प्रदर्शित कर रहे हैं कि कष्ट की अवस्था में भी परीपहों को जीतना ही चाहिये। “तित्तिक्खे” पद से यह ज्ञात होता है कि परीपह की उपस्थिति में घबड़ाना नहीं चाहिये किन्तु सहिष्णुता धारण करनी चाहिये।

इस विषय को अब दृष्टान्तद्वारा स्पष्ट किया जाता है—

उज्जैनी नगरी में धनमित्र नाम का एक सेठ रहता था। वैराग्य पाकर उसने अपने आठवर्ष के धनप्रिय नामक पुत्र के साथ मित्रगुप्तआचार्य के पास मुनिदीक्षा धारण करली। एक समय की बात है कि वे धनप्रिय मुनि सपरिवार आचार्य के साथ जब विहार कर रहे थे तब मार्ग में उन को प्यास की वेदना जागृत हुई। अन्य साधुओं के साथ आचार्य को आगे गये हुए जान कर धनमित्र मुनि ने नदी को देखते ही पुत्रानुराग के वशवर्ती वन धनप्रिय से कहा कि वत्स ! जल पीलो, पीछे आलोचना से इसकी शुद्धि कर लेना। इस प्रकार धनमित्र मुनि के वचन

એવુ પ્રગટ કરેલ છે પરિસુક્કમુદ્વાદીણે આપદથી કષ્ટની અવસ્થામાં પણ પરિપ્રેક્ષાને છૂટવા બેઠ્યો એવું સૂત્રદાર પ્રદર્શિત કરે છે “તિત્તિક્ખે” આપદથી પરિપ્રેક્ષા આવવાથી ગભરાવું ન બેઠ્યો પરંતુ સહિષ્ણુતા ધારણ કરવી બેઠ્યો આ વિષય ઉપર એક દૃષ્ટાંત કહેવામાં આવે છે —

ઉજ્જૈની નગરીમાં ધનમિત્ર નામે એક શેઠ રહેતો હતો. વૈરાગ્ય પામીને તેણે પોતાના આઠ વર્ષના ધનપ્રિય નામના પુત્ર સાથે મિત્રગુપ્ત નામના આચાર્ય પાસે મુનિ દીક્ષા ધારણ કરી એક સમયની વાત છે કે, ધનપ્રિય મુનિ સપરિવાર આચાર્યની સાથે જ્યારે વિહાર કરી રહેલો હતો, ત્યારે માર્ગમાં તેને તરસ લાગી બીજા સાધુઓ સાથે આચાર્યને આગળ ગયેલા બાણીને ધનમિત્ર મુનિએ નદીને બેઠેને પુત્રપ્રેમને વશ બની ધનપ્રિયને કહ્યું, વત્સ પાણી પીઈ લે. પછી આલોચનાથી એની શુદ્ધિ કરી લેજો આ પ્રકારના ધનમિત્ર

ધનમિત્રમુનિશ્ચિન્તયતિ—મમ સમક્ષે નાય જલ પિપતીતિ, એવિચિન્ત્ય શુષ્કમાર્ગેણ સત્ત્વર નદીમુત્તીર્યાગ્રે ગતઃ, તદનન્તર ધનપ્રિયમુનિર્જલપાનાય નદ્યા પ્રવિશ્યાન્નલૌ જલ ધૃત્વા સઘઃ સજાતકારુણ્યશ્ચિન્તયતિ—કથમહ જલ પિપામિ । યતઃ—

एगमि उदगर्विदग्मि, जे जीवा जिणवरेहि पन्नत्ता ।

ते सरिसवपरिमित्ता, जम्बुद्वीवे न मायति ॥ १ ॥

છાયા—एकस्मिन्नुदगर्विन्दौ, ये जीवा जिणवरैः प्रज्ञप्ताः ।

ते सर्पपपरिमात्राः जम्बूद्वीपे न मायेयुः ॥ १ ॥

व्याख्या—एकस्मिन् जलगिन्दौ ये जीवाः सन्ति, ते यदि सर्पप्रमाण शरीर धृत्वा वर्तयेयुस्तर्हि जम्बूद्वीपे न मायेयुरित्यर्थः ॥ १ ॥

મુનકર ધનપ્રિય ને પાની પીને કી જરા ભી ઇચ્છા નહી કી । હસ પરિસ્થિતિ કો દેખકર ધનમિત્ર મુનિ ને વિચાર ક્રિયા કિ યહ મેરે સામ્હેને જલ નહીં પીવેગા અત યહા સે ચલ દેના ચાહિયે, સો વે શુષ્કમાર્ગ સે નદી કો પાર કર આગે ચલે ગયે । હસકે વાદ ધનપ્રિયમુનિ જલપાન કરને કે લિયે નદી મે પ્રવિષ્ટ દુષ્ઠ ઓર અજલિ મે પાની ભર કર દયા ભાવ સે વિચારને લગે કિ હસ અકત્પનીય સચિત્ત જલ કો મે કૈસે પીઝે ? કયોં કિ—

“ एगमि उदगर्विदग्मि, जे जीवा जिणवरेहि पन्नत्ता ।

ते सरिसवपरिमित्ता, जम्बुद्वीवे न मायति ॥ १ ॥”

एक जल के बिन्दु में जितने जीव जिनेन्द्र भगवान ने बतलाये हैं वे यदि सरसों के आकार को धारण करलें तो इस जम्बूद्वीप में नहीं समा सकते हैं ॥१॥

મુનિના વચન સાભળીને ધનપ્રિયમુનિયે પાણી પીવાની જરા પશ્ચ ધમ્મિજા ન ઠરી આ પરિસ્થિતિને જોઈ ધનમિત્રમુનિએ વિચાર કર્યો કે, આ મારી સામે પાણી પીશે નહીં માટે અહીંથી ચાલવું જોઈએ જેથી તેઓ સુકા માર્ગેથી નહીંને પાર ઠરીને આગળ ચાલ્યા આ પછી ધનપ્રિયમુનિએ જળપાન કરવા માટે નદીમા પ્રવેશ કર્યો અને હાથમા પાણી લઈ દયા ભાવથી વિચારવા લાગ્યા કે, આ અકત્પનીય સચિત્ત પાણી હું કેવી રીતે પીઉં કેમકે કહ્યું છે કે—

एगमि उदगर्विदग्मि, जे जीवा जिणवरेहि पन्नत्ता ।

ते सरिसव परिमित्ता, जम्बुद्वीवे न मायन्ति ॥ १ ॥

જળના એક ટીપામા જેટલા જીવ જીનેન્દ્ર ભગવાને બતાવ્યા છે તે ઠંઠાચ સરસવના આકારને ધારણ કરીલ્યે તો આ જમ્બૂદ્વિપમા સમાઈ ન શકે ॥૧॥

જત્ય જલ તત્ય વણ, જત્ય વણ તત્ય ણિચ્છિઓ તેઝ ।

તેઝ વાઝસહગઓ, તસા ય પચ્ચક્કસયા ચેવ ॥ ૨ ॥

છાયા—યત્ર જલ તત્ર વન, યત્ર વન તત્ર નિશ્ચિત તેજઃ ।

તેજો વાયુસહગત પ્રસાથ પ્રત્યક્ષકા એવ ॥ ૨ ॥

વ્યાખ્યા—યત્ર જલ તત્ર વન=વનસ્પતિઃ, યત્ર વનસ્પતિસ્તત્ર નિશ્ચયેન તેજો=વહ્નિઃ, યત્ર તેજસ્તત્ર વાયુઃ સહયોગિતાત્, પ્રસાસ્તુ પ્રત્યક્ષા એવ સન્તિ ॥૨॥

હતૂણ પરપ્પાણે, અપ્પાણ જો કરેઈ સપ્પાણ ।

અપ્પાણં દિવસાણ, કણ ય નાસેઈ સપ્પાણ ॥ ૩ ॥

છાયા—હત્વા પરમાણાન્, આત્માન યઃ કરોતિ સપ્રાણમ્ ।

અલ્પાના દિવસાના, કૃતે નાશયતિ સ્વાત્માનમ્ ॥ ૩ ॥

વ્યાખ્યા—તસ્માત્ પરમાણાન્ હત્વા યઃ આત્માન સપ્રાણ=સવલ કરોતિ, સ અલ્પાના દિવસાના કૃતે સ્વાત્માન નાશયતિ ॥૩॥

“જત્ય જલ તત્ય વણ, જત્ય વણ તત્ય ણિચ્છિઓ તેઝ ।

તેઝવાઝ સહગઓ, તસા ય પચ્ચક્કસયા ચેવ ॥ ૨ ॥”

જહા જલ હૈ વહા નિશ્ચિત વનસ્પતિ હૈ । જહા વનસ્પતિ હૈ વહા નિશ્ચિત તેજ-અગ્નિ હૈ । જહા તેજ હૈ વહા નિશ્ચિત વાયુ હૈ । પ્રસકાય તો પ્રત્યક્ષ હી હૈ ॥૨॥

“હતૂણ પરપ્પાણે, અપ્પાણ જો કરેઈ સપ્પાણ ।

અપ્પાણ દિવસાણં, કણ ય નાસેઈ સપ્પાણ ॥ ૩ ॥”

જો દૂસરે જીવોં કે પ્રાણો કા હનન કર કુછ હી દિનોં કે લિયે અપને આપકો સવલ થનાને કી ચેષ્ટા કરતા હૈ વહ અપને આપકા વિનાશ કરતા હૈ ॥૩॥

જત્યજલ તત્ય વણ, જત્ય વણ તત્ય ણિચ્છિઓ તેઝ ।

તેઝ વાઝસહગઓ, તસાય પચ્ચક્કસયા ચેવ ॥ ૨ ॥

જ્યા જળ છે ત્યા વનસ્પતિનુ હોવુ નિશ્ચિત છે, જ્યા વનસ્પતિ છે ત્યા તેજ અગ્નિ નિશ્ચિત છે જ્યા તેજ છે ત્યા વાયુ નિશ્ચિત છે પ્રસકાય તો પ્રત્યક્ષ છે જ ॥૨॥

હતૂણ પરપ્પાણે, અપ્પાણ જો કરેઈ સપ્પાણ ।

અપ્પાણ દિવસાણ, કણ ય નાસેઈ સપ્પાણ ॥ ૩ ॥

જે ખીજ છોડના પ્રાણોની વિરાધના કરીને થોડા દિવસો માટે પોતે પોતાની જાતને સખળ બનાવવાની ચેષ્ટા કરે છે તે પોતે પોતાની જાતનો વિનાશ કરે છે ॥૩॥

‘જહો’ દુર્લભા સયમપ્રાપ્તિ’, તત્તોઽપિ સયમરક્ષણ દુર્લભતર, તત્ત્વાપ્કાયવિરાધનયા પટ્કાયવિરાધનાયા સત્યા ન ભવિતુ શક્યતે, સયમરક્ષણાભાવે સર્વેષા મહાવ્રતાના મજ્જઃ સ્યાત્, તતત્ત્વ ચતુર્ગતિક્ષસારપરિભ્રમણ મનિષ્યતિ । યસ્માન્નેદ જલ પાસ્પામીતિ નિશ્ચિત્યાસૌ મુનિ રજ્જલિતો જલ ન્યામેવ યતનયા મુમોચ । સ લઘુવયસ્કોઽપિ મહ- નીયધૈર્યઃ શુષ્કમાર્ગેણ તા નદીમુત્તીર્ય તત્તીર એવ પિપાસયા ગન્તુમક્ષમઃ સન્ ભૂમૌ નિપતિતઃ ।

इस प्रकार विचार कर धनप्रियनामक लघुमुनिने यह भी विचार किया कि इस ससार में जीवों को एक तो सयम की प्राप्ति होना दुर्लभ है, और उसकी अपेक्षा सयम की रक्षा महान् दुर्लभ है । मैं कच्चा पानी पीऊँ तो अप्काय की विराधना होती है अप्काय की विराधना में पट्काय की विराधना अवश्य होती है, पट्काय की विराधना से सयम की रक्षा नहीं हो सकती । जहा सयम की रक्षा नहीं है वहां समस्त महाव्रतों का भंग है । इनके भंग से ससारपरिभ्रमण अवश्य होता है, अनः मैं तो इस जलको नहीं पीऊँगा । इस प्रकार निश्चय कर लघुमुनि ने बड़ी ही यतना से अजलि में लिये हुए जल को उसी नदी में छोड़ दिया । उस समय उनकी आयु कोई अधिक नहीं थी परंतु धैर्य की मात्रा हृदय में बड़ी हुई थी इस लिये यथा कथञ्चित् वे शुष्क- मार्ग से होकर नदी को पार करके दूसरे तीर पर आगये । परन्तु प्यास ने इतनी प्रचलता धारण की कि वे आगे मार्ग पर नहीं चलसके और

આ પ્રકારનો વિચાર કરી ધનપ્રિય નામના નાના મુનિએ એવો વિચાર કર્યો કે, આ સસારમા એવોને એક તો સયમની પ્રાપ્તિ થવી દુર્લભ છે અને તેની અપેક્ષા સયમની રક્ષા મહાન દુર્લભ છે હું કાચુ પાણી પીઉં તો અપ્કાયની વિરાધના થાય છે, અપ્કાયની વિરાધનામા પટ્કાયની વિરાધના અવશ્ય બને છે પટ્કાયની વિરાધનાથી સયમની રક્ષા થતી નથી જ્યાં સયમની રક્ષા નથી ત્યાં સમસ્ત મહાવ્રતોનો ભંગ છે તેના ભંગથી સસાર પરિભ્રમણ અવશ્ય થાય છે માટે હું તો આ જળને પીઈશ નહીં આ પ્રકારનો નિશ્ચય કરી લઘુ મુનિએ ખૂબજ યતનાથી જોખામા લીધેલ પાણીને તે નદીમા છોડી દીધું આ સમયે તેની ઉંમર ઝાઝી મોટી ન હતી પરંતુ ધૈર્યની માત્રા હૃદયમા વધેલી હતી આ કારણે આગળ ડહેવામા આવ્યા પ્રમાણે સુકા માર્ગથી નદીને પાર કરી સામાઝાકે પહોંચી ગયા પરંતુ તરસ એટલા ભેરથી લાગી હતી કે આને

अथ पिपासाविमोऽपि धर्मे निश्चलमतिरसौ पञ्चनमस्कारस्मरणपूर्वक समाधिभावेन देह विहाय प्रथमरूपे वैमानिकदेवत्वेन समुत्पन्नः । ततोऽवधिज्ञानेन स्वपूर्वभूय विज्ञाय तेन धनप्रियेण देवेन सर्वथा मुनीनामनुग्रहार्थं वैक्रियशक्त्या पथि गोकुलं निर्मितम् । अथ सपरिवारो मित्रगुप्ताचार्यः पुरतो गोकुलं दृष्ट्वा तत्र शुद्ध तक्रादि गृहीत्वा पिपासा निवार्य चलिताः । अथ तेन देवेन स्वपरिचर्यार्थमेकस्य साधोरासनं विस्मारितम् । येन मुनिनाऽऽसनं विस्मृतम्, स च स्वासनान्वेषणार्थं पुनर्गोकुलस्थानमागत्य गोकुलमपश्यन् प्रत्यावृत्तः सर्वान् मुनीन् नम्रीत्-नास्ति तत्र बही पर गिर पडे । पिपासा से विवश होने पर भी इनकी मति धर्म में निश्चल बनी रही, पञ्चनमस्कार मन्त्र का स्मरण करते हुए इन्होंने समाधिभाव से काल को प्राप्त किया । पिपासापरीपह को सहन करने के प्रभाव से ये प्रथमकल्प में वैमानिक देव हुए । अवधिज्ञान से अपने पूर्व भव को जानकर उस लघुमुनि के जीव देव ने समस्त मुनियों की रक्षा के लिये अपनी वैक्रियशक्ति से मार्ग में गोकुल की रचना कर दी । सपरिवार मित्रगुप्ताचार्य ने आगे गोकुल देखा ।

वहा से शुद्ध तक्र आदि को लेकर अपनी पिपासा को शांत किया, एवं आगे विहार करना प्रारम्भ कर दिया । किसी ने भी यह नहीं जाना कि यह सब देवकृत माया है, अतः देव ने अपने परिचय के निमित्त एक साधु को अपना आसन विस्मृति करा दिया । जो मुनि वहा पर आसन भूल गया या वह उस आसन को लेने के लिये पीछे उस स्थान पर आया तो क्या देखता है कि यहा पर तो कोई

वहाँ ते आगण भागें आली शक्या नहीं अने त्या न पडी गया तरसथी विवश बनवा छता पछु तेनी भति धर्ममा निश्चल बनी रहडी पञ्चनमस्कार मन्त्रनु स्मरण करीने तेमण्ण सभाधी लावथी काणधर्म प्राप्त कर्यो तरसना परीपडने सहन करवाना प्रलावथी ते प्रथम कल्पमा वैमानिक देव थया अवधिज्ञानथी पोताना पूर्वभवने जल्लुगिने ते लघुमुनिना एव देवे समस्त मुनियोना अनुग्रह भाटे पोतानी वैक्रियिक शक्तिथी भागमा गोकुलनी रचना करी सपरिवार मित्रगुप्ताचार्यो आगण गोकुल जेथु अने त्याथी शुद्ध छाश आदि वहाँने पोतानी तरसने छिपावी अने आगण विहार करवा लाग्या केछिअे अने जल्लुगु के आ मधी देवकृत माया छती आथी देवे पोताना परिचय निमित्त एक साधुने तेनु आसन बुलावी दीधु जे मुनि आसन बुली गया छता ते मुनि त्या आसन देवा भाटे पाछा आब्या तो शु हेजे छे के त्या केछि गोकुल

पूर्वदृष्टं गोकुलम् । तदा तद्वचनेन सर्वरपि साधुभिर्ज्ञातगोकुलाभावैस्तत्र काचिदेव शक्तिर्विदिता । सर्वस्तत्पिण्डभोजनस्य प्रायश्चित्तं कृतम् । ततस्तत्रागत्य तेन देवेन ससारावस्थायां तात स्वगुरुं मुक्त्वा सर्वे साधवो वन्दिताः । किं कारणं त्वया नायं वन्दितः ? एवमाचार्येण पृष्टोऽसौ सर्वं स्ववृत्तान्तं सच्चित्तजलपानार्थं पितुः प्रेरणं च सर्वेषां साधूनां पुरस्ताद् कथयित्वा देवलोकं गतः । एवमन्यैरपि मुनिभिस्तृपापरीपहः सोढव्यः ॥ ५ ॥

शुधापिपासापरीपहसहनेन कृशशरीरस्य साधोः शीतकाळे शीतमपि नहुं नाधत्ते, इति शीतपरीपहजयं प्राह—

गोकुल नहीं है । वह शीघ्र ही पीछे वहा से वापिस लौटा और अपने आचार्य के पास आकर इस बात को कहा कि अब तो वहा पर कोई गोकुल नहीं है । साधुओं ने जब यह बात सुनी तो उन्होंने ने यह निश्चित किया कि अवश्य इसमें कोई देव की माया थी । सब ने मिलकर इसका प्रायश्चित्त लिया, क्यो, कि इन सब ने वहा से पहिले तक्रादि को ग्रहण किया था । बाद में देव ने आकर अपने ससार अवस्था के पिता-धनमित्र मुनि को छोडकर बाकी के समस्त साधुओं को वदना की । आचार्य ने पूछा धनमित्र मुनि को वदन क्यों नहीं किया? तब उस देव ने समस्त पहिले का वृत्तान्त जो धनमित्र मुनि ने सचित्त जल को पीने के लिये अपने शिष्य धनप्रिय को मुनि की अवस्था में कहा था आचार्य के समक्ष कह दिया । कह कर फिर यह स्वर्ग को वापिस चला गया । इसी प्रकार अन्य मुनियों को भी तृपापरीपह का विजय करना चाहिये ॥ ५ ॥

नथी ते येन वधते पाछा कथां अने पोताना आचार्यनी पामे आवीने कहु
के, त्या तो कांठ गोडुण नथी. साधुओंके न्यारे आ बात साभणी तो तेओके
येवु नल्ली उरुं के, अवश्य आमा कांठ देवनी माया હતી, સહુએ મળીને
તેવુ પ્રાયશ્ચિત્ત લીધુ કારણ કે, તે સહુએ ત્યાથી છાસ આદિ વસ્તુ ગ્રહણ કરેલ
હતી જાદમા દેવે આવીને પોતાના સસાર અવસ્થાના પિતા ધનમિત્ર મુનીને
છોડીને બાકીના સમસ્ત સાધુઓને વદના કરી, આચાર્યે પૂછ્યુ કે, ધનમિત્ર
મુનિને વદના કેમ ન કરી? ત્યારે તે દેવે પહેલાના સમસ્ત વૃત્તાત જે ધન
મિત્ર મુનિએ સચિત્ત પાણી પીવા માટે પોતાના શિષ્યને મુનિ અવસ્થામા કહ્યુ હતું
તે આચાર્ય સમક્ષ ઠહી દીધુ આ કહીને તે પોતાના મુળધામ સ્વર્ગમા આદ્યા
ગયા આ પ્રકારે અ યમુનિઓએ પણ તૃપાપરીપહનો વિજય કરવો જોઈએ ॥૫॥

મૂલમ્—‘ચરત વિરય લૂહ, સીય ફુંસડ્ એગંયા ।

નોંડ વેલ” મુળી મેંછે, સોંઘા ણં જિણસાસણં ॥૬॥

ઘાયા—ચરન્ત વિરત રુદ્ધ, શીત સ્પૃશતિ એકદા ।

નાતિવેલ મુનિર્ગચ્છેત્ શ્રુત્યા સ્વલ્લ જિનશાસનમ્ ॥ ૬ ॥

ટીકા—‘ચરત ’ ઇત્યાદિ ।

ચરન્ત=મોક્ષમાર્ગે, ગ્રામાનુગ્રામ યા વિહરન્ત, વિરત=સાવધયોગતો નિવૃત્તમ્-
અગ્નિમજ્જાલનાદિમ્યો નિવૃત્તમિત્યર્થઃ, રુદ્ધ=સ્નિગ્ધાહારતૈલામ્યદ્ગ પરિહારેણ ધૂસરાન્ન
મુનિમ્, એકદા=શીતકાલે, શીત સ્પૃશતિ=પીડયતિ ।

શીતકાલે હિ વનસ્પતયો હિમનિપાતેન પરિત. પરિશુષ્કા ભવન્તિ, પથિકાઃ
સન્નોચિતપાણયઃ પદૈકમપિ ગન્તુમમર્થાઃ પદ્મુલ્લે તત્ર તત્રૈવ તિષ્ઠન્તિ, કેચિત્
ક્ષવણદન્તવીણિકાઃ કમ્પમાનગાત્રા. ઋશાનુસેનનાય તદભિમુલ્લ શલભાઙ્વાપવન્તિ ।

ધ્રુવા એવે પિપાસા પરીપહ કે સહન કરને સે મુનિ કા શરીર કુશ
હો જાતા હૈં ઇસસે શીતકાલ મે શીત કી પીડા વહુત હોતી હૈં ઇસલિયે
તીસરે શીતપરીપહ કો જીતના ચાહિયે, યહી વાત ઇસ નીચે કી ગાથા
સે સૂત્રકાર પ્રકટ કરતે હૈં—

‘ચરત વિરય’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—(ચરત વિરય—ચરન્ત વિરત) મોક્ષ માર્ગે મે અથવા એક
ગ્રામ સે દૂસરે ગ્રામ મે વિહાર કરને વાલે તથા સાવધયોગ સે વિરક્ત એવ
(લૂહ-રુદ્ધમ્) સ્નિગ્ધાહાર તૈલમર્દન આદિકે ત્યાગ સે ધૂસર શરીર વાલે
એસે મુનિ કો (એગયા-એકદા) શીતકાલ મેં (સીય ફુંસડ્-શીત સ્પૃ-
શતિ) શીત પીડિત કરતા હૈં । ઉસ સમય વહ મુનિ (ણ-સ્વલ્લ) નિશ્ચ

ભૂખ અને તરસ સહન કરનારા મુનિનું શરીર દુર્બળ બની જાય છે, અને
દુર્બળ શરીરવાળાને ઠડિથી બહુ પીડા થાય છે આથી ત્રીજો ઠડિના પરિપહને
મુનિએ જીતવો જોઈએ એવી વાત સૂત્રકાર નીચેની ગાથાથી પ્રગટ કરે છે

ચરત વિરય ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—ચરત વિરય—ચરત વિરત મોક્ષમા અથવા એક ગામથી બીજા
ગામે વિહાર કરવાવાળા તથા સાવધ યોગથી વિરક્ત અને લૂહ-રુદ્ધમ્ સ્નિગ્ધાહાર
તૈલમર્દન આદિના ત્યાગથી ધૂસર શરીરવાળા એવા મુનિને એગયા-એકદા શીતકાળમા
સીય ફુંસડ્-શીત સ્પૃશતિ શીતકાળ પીડિત કરે છે તે સમયે તે મુનિ ણ-સ્વલ્લ

प्रायश्च तपारासारसगादतिशय शिशिराः प्राणिना शरीराणि परितः सात्तिशय पीडयन्ति । अनवरतशीतपातजनितव्यथावारणाय बालकाः काष्ठखण्डादीनि समाहृत्यैकत्र गृहिं प्रज्वाल्य प्रसारितपाणयस्तापमासेवन्ते । यत्र प्रतिकूल प्राणिना प्राणाः प्रखर शीतवेदनाभिरुद्विग्ना भवन्ति ।

तदा स मुनिः खलु=निश्चयेन, जिनशासन जिनवचनरहस्य श्रुत्वा 'अनेन ममात्मना नरकनिगोदादौ तीव्रतरा अनन्तवेदना अनन्तवारमनुभूता' इति विभाव्य, अतिवेल=वेलाऽतिक्रमण न गच्छेत्=न प्राप्तुयात्-प्रतिलेखनादे र्यः कालस्तं शीतभयादुल्लङ्घ्याऽन्यस्मिन् काळे प्रतिलेखनादिक न कुर्यादित्यर्थः । यद्वा-शीत-भयात् पूर्वोपविष्टस्थान विहाय स्थानान्तर न प्रजेदिति ।

'चरत' इत्यनेन कारण विना एकावस्थान न करणीयमिति सूचितम् ।

'विरय' इत्यनेन यतनावच्च सूचितम् ।

यसे (जिनशासन सोच्चा-जिनशासन श्रुत्वा) जिन शासन को- 'इस मेरी आत्मा ने नरक निगोद आदि स्थानों में तीव्रतर अनन्त वेदनाएँ अनन्तवार भोगी है उस वेदना के सामने यह शीतवेदना क्या अधिक है ?' इस बात को सुनकर-समझकर (अइवेल-अतिवेलम्) समय को उल्लङ्घन करके-प्रतिलेखना आदि के समय को टालन करके (न गच्छे-न गच्छेत्) प्रतिलेखना आदि का जो समय है उसके सिवाय अन्य समय में प्रतिलेखनादिक क्रियाओं को न करे । तथा शीत के भय से पूर्वोपविष्ट स्थान का परित्याग कर दूसरे स्थान में भी न जावे ।

गाथा में रहे हुए "चरत" इस पदद्वारा सूत्रकार यह प्रदर्शित करते हैं कि मुनि को कारणविशेष विना एक जगह स्थिररूप से नहीं

निश्चयार्थी जिनशासन सोच्चा-जिनशासन श्रुत्वा एन शासनने आ भारा आत्माओ नरक निगोद आदि स्थानोभा तीव्रतावाणी अनन्त वेदनाओ धखी वणत लोगवी छे ते वेदनाओ सामे आ शीत वेदना क्या हिसाबभा छे ?' आ बातने सालणी समए अइवेल-अतिवेल समयनु उल्लङ्घन करी प्रतिलेखना आदिना समयने टालीने न गच्छे-न गच्छेत् प्रतिलेखना आदिना ओ समय छे तेना सीवाय भीन समयभा प्रतिलेखनादिक क्रियाओने न करे तथा ठडीना लयथी पूर्वोपविष्ट स्थानने त्याग करीने भीन स्थानभा न जाय

गाथाभा रहेला "चरत" ओ पदद्वारा सूत्रकार ओ प्रदर्शित करेछे के, मुनिने कारण विशेष विना ओठ जगहाओ स्थिर रूपी रेकावु न लेछे ओ

‘लूह’ इत्यनेन तपश्चरणशीलत्व प्रवेदितम् ॥ ६ ॥

‘मुणी’ इत्यनेन सावधकार्यं मौनत्वमिति बोधितम् ।

मूलम्—‘न मे’ निवारणं अस्ति, छवित्ताणं न विज्जए ।

अहं तु अग्निं सेवामि, इइ भिक्खू न चिंतए ॥७॥

छाया—न मे निवारणम् अस्ति, छवित्राण न विद्यते ।

अहं तु अग्निं सेवे, इति भिक्षुर्न चिन्तयेत् ॥ ७ ॥

टीका—‘न मे’ इत्यादि ।

मे=मम, निवारण=शीतनिवारक स्थान नास्ति, तथा-छवित्राण=शरीराच्छा-
दनक वस्त्रकम्बलादिक न विद्यते । तु=पुनः, अग्निं सेवे=अग्निं प्रज्वालय तत्तापमा-
श्रयेय, इति=एव, भिक्षुर्न चिन्तयेत्=मनसापि न प्रार्थयेत् । चिन्ताप्रतिषेधेन
तत्सेवनं तु दूरत एव निराकृतम् ।

ठहरना चाहिये । “विरय” इससे मुनिको यतनावान् होना चाहिये यह
सूचित किया गया है । “लूह” पद से तपश्चरण शीलता एव “मुणी”
इस पद से सावधकार्य मे मौन रखना यह सूचित किया गया है ॥ ६ ॥

‘न मे निवारण’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(मे-मम) मेरे पास (निवारण-निवारणम्) शीत को दूर करने
वाला स्थान (न अस्ति-नास्ति) नहीं है (छवित्ताण न विज्जए-छवित्राण
न विद्यते) शरीर को आच्छादान करने वाला वस्त्र एव कम्बल आदि भी
नहीं है अतः (अहं तु अग्निं सेवामि-अहं तु अग्निं सेवे) मैं अग्नि का
‘सेवन करूँ (इइ-इति) इस प्रकार (भिक्खू-भिक्षु) साधु (न चिंतए-न
चिन्तयेत्) मन से भी विचार न करे, उसके सेवन की बात तो दूर रही ।

“विरय” अनाथी मुनिये यतनावान् जनषु ओहं ओ ओषु सूचित करवाभा
आओषु छे “लूह” पदथी तपश्चरण शीलता अने “मुणी” आ पदथी सावध
कार्यभा मौन राओषु ओ सूचित करवाभा आवेल छे
नमे निवारण इत्यादि

अन्वयार्थ—मे-मम भारी पासे निवारण-निवारणम् ङीठी अथावी शङ्के तेषु
स्थान न अस्ति-नास्ति नथी, छवित्ताण नविज्जए छवित्राण न विद्यते शरीर उपर ओढवा
भाटे वस्त्र ताथा कम्बल वगेरे पणु नथी आथी अहतु अग्निं सेवामि-अग्निं सेवे
अजितु सेवन करे इइ-इति आ प्रकारनेा मनथी पणु भिक्खू-भिक्षु मुनि न
चिंतए-न चिन्तयेत् विचार न करे तेना सेवननी बात तो दूर रडी

અય ભાવઃ—શીતે મહત્યપિ પતતિ સતિ જીર્ણવમન પરિત્રાણવર્જિતો નારુ-
લ્પ્યાનિ વસનાનિ ગૃહ્નીયાત્ શીતત્રાણાય । આગમવિહિતેન વિધિના એપનીયમેવ
યથાકલ્પ ગવેપયેત્ પરિશુઙ્ગીત ગા । નાપિ શીતાર્તોઽર્ગિનિ જ્વાલયેત્, અન્યજ્જ્વલિતં
વા નાસેવેત । એવમનુતિષ્ઠતા શીતપરીપહજયઃ કૃતો ભગતીતિ ।

અત્ર ‘ભિક્ષુ’ ઇત્યનેન નિરવધભિક્ષાગ્રહણશીલત્વ સૂચિતમ્ ।

અત્ર દૃષ્ટાન્તઃ—

ચતુર્થારકે—રાજગૃહે નગરે ચત્વારઃ કુવેરદત્તત્રેષ્ઠિપુત્રાઃ કુવેરસેન—કુવેરમિત્ર-
કુવેરવલ્લભ—કુવેરપ્રિયનામાનો ભદ્રગુપ્તાચાર્યસમીપે જિનોક્ત ધર્મ શ્રુત્વા પ્રવ્રજિતાઃ ।

હસકા ભાવ યહ હૈ કિ જન શીતકાલ મે શીત પડતા હૈ ઉસ
સમય જીર્ણવસ્ત્ર વાલા એવશીત કી રક્ષા કે સાધનો સે રહિત સાધુ
અકલ્પનીય વસ્ત્રો કો શીત કી રક્ષા નિમિત્ત ગ્રહણ નહીં કરે । આગમ
મેં વિહિત વિધિકે અનુસાર જો એપનીય હૈ તથા સાધુ કે લિયે કલ્પ-
નીય હૈ ઉન્હેં હી ગ્રહણ કરે । ઠંડ સે પીડિત હોને પર મી અગ્નિ કો ન
જલાવે તથા દુસરોં દ્વારા જલાઈ ગઈ અગ્નિ કા મી સેવન નહીં કરે ।
એસા કરને સે હી સાધુ શીતપરિપહવિજયી માના જાતા હૈ । ગાથા મેં
રહે દુષ્ટ—ભિક્ષુપદ સે સૂત્રકાર ‘ભિક્ષુ કો નિરવધ ભિક્ષા હી ગ્રહણ
કરના ચાહિયે ’ યહ સૂચિત કરતે હૈ ।

હસ વિષય પર યહા દૃષ્ટાન્ત દિયા જાતા હૈ—રાજગૃહ નગરમેં કુવેર-
દત્ત નામક એક સેઠકે કુવેરસેન, કુવેરમિત્ર, કુવેરવલ્લભ, કુવેરપ્રિય

આનો ભાવ એ છે કે, બ્યારે શીતકાળમા ઠંડી પડે છે એ સમયે જીર્ણ વસ્ત્ર
વાળા અને ઠંડીની રક્ષાના સાધનોથી રહિત સાધુ અકલ્પનીય વસ્ત્રોને ઠંડીની રક્ષા
નિમિત્તે ગ્રહણ ન કરે આગમમા ઠંડેવાયેલ વિધિ અનુસાર જે એપણીય હોય
તથા સાધુ માટે કલ્પનિય હોય તેને જ ગ્રહણ કરે ઠંડીથી પીડિત હોવા છતા
પણ અગ્નિને પ્રગટાવે નહીં તથા બીજાઓ દ્વારા પ્રગટાવવામા આવેલ અગ્નિનુ
પણ સેવન ન કરે આ રીતનુ વર્તન રાખનાર સાધુ શીતપરીપહવિજયી
માનવામા આવે છે ગાથામા રહેલા “ભિક્ષુ” પદથી સૂત્રકાર એમ સૂચિત
કરે છે કે, ‘ભિક્ષુએ નિરવધ ભિક્ષા જ ગ્રહણ કરવી જોઈએ ’

આ વિષય ઉપર અહીં દૃષ્ટાન્ત કહેવામા આવે છે

ગાથા આરામા—રાજગૃહ નગરમા કુવેરદત્ત નામનો એક શેઠ હતો જેને
કુવેરસેન, કુવેરમિત્ર, કુવેરવલ્લભ અને કુવેરપ્રિય નામે ચાર પુત્ર હતા આ

તે શ્રુતમધીત્યાન્યદા મ્દાચિદેકાકિત્વવિહારાખ્યપ્રતિમાં સ્વીકૃતવન્તઃ । તદનન્તર-
મેકાકિત્વપ્રતિમયા વિહરન્તસ્તે પુનરપિ રાજગૃહનગરસમીપવર્તિનિ વૈભારગિરિપ્રદેશે
વસતેર્યથાકલ્પમવગ્રહમગૃહ્ય સયમેન તપસાઽત્માન માપયન્તો વિહરન્તિ સ્મ । તદા
હેમન્તર્તુસ્તુપારાસારૈર્જનાન્ પીઢયન્, વનસ્પતીન્ પરિમ્લનયન્, પશુપત્યાદીન્ કા-
ષ્ઠવજ્જડતા પ્રાપયન્, સર્વપ્રાણિપ્રાણાનુદ્વેજયન્નાસીત્ । તસ્મિન્ સમયે તે ચત્વારો
મનુષ્યસ્તૃતીયયામે ભિક્ષાચર્યાંયે રાજગૃહનગર પ્રવિષ્ઠાઃ, તથા ભિક્ષાં ગૃહીત્વા કૃતા-
નામકે ચાર પુત્ર થે । ઉન ચારોં પુત્રોં ને મદ્રગુપ્ત આચાર્ય કે સમીપ ધર્મ
કા શ્રવણ કર મુનિદીક્ષા ધારણ કી । શાસ્ત્રોં કા અઠ્ઠી તરહ સે
અધ્યયન કિયા ।

एक समय की बात है उन्होंने ने एकाकित्वविहार नाम की भिक्षु
प्रतिमा स्वीकार की इससे वे एकाकी होकर विहार करने लगे । विहार
करते-२ वे किसी समय पुन. राजगृह नगर के समीपवर्ती वैभारगिरि
की तलहटी में बसी हुई एक वस्ती में आये और वहाँ यथाकल्प अव-
ग्रह-आज्ञा लेकर उतरे और समय एवं तप से आत्मा को भाते हुए
विचरने लगे । यह समय हेमन्तऋतु का था । तुषार-हिम के छोटे २
कणों से इस समय मनुष्यों को अधिक कष्ट होता है । वनस्पतियाँ हिम-
कणों के निपात से दग्ध हो जाती हैं । पशु पक्षी काष्ठ जैसे जड़ हो
जाते हैं । तात्पर्य यह कि इस ऋतु में ठंड की अधिकता से हर एक
प्राणी को अधिक कष्ट का अनुभव होता है । ऐसे समय में वे चारों ही

ચારે પુત્રોએ ભદ્રગુપ્ત આચાર્ય પાસેથી ધર્મનું શ્રવણ કરી મુનિદીક્ષા ધારણ
કરી શાસ્ત્રોનું સારી રીતે અધ્યયન કર્યું એક સમયની વાત છે, તેઓએ
એકાકિત્વ વિહાર નામની ભિક્ષુ પ્રતિમા સ્વીકારી આથી તેઓ ચારે એકાકી
બનીને વિહાર કરવા લાગ્યા વિહાર કરતા કરતા કોઈ સમયે રાજગૃહ નગર
સમીપ રહેલી વૈભારગિરીની તળેટીમાં વસેલી એક વસ્તીમાં આવ્યા અને ત્યાં
યથાકલ્પ અવગ્રહ આજ્ઞા લઈને ઉતર્યા સયમ અને તપથી આત્માને ભાવતા
વિચરવા લાગ્યા આ સમયે હેમન્ત ઋતુ હતી તુષાર હિમના નાના નાના
કણોથી આ સમયે મનુષ્યો અધિક કષ્ટ પામે છે વનસ્પતિઓ હિમ કણોના
પડવાથી બળી બળે છે, પશુ પક્ષીઓ લાકડા બેવા બડ થઈ બળે છે મતલબ
એ કે, આ ઋતુમાં ઠંડીની અધિકતાથી દરેક પ્રાણીને વધુ કષ્ટનો અનુભવ
થાય છે એવા સમયમાં એ ચારેય મુનિ દિવસના ત્રીજા ભાગમાં ભિક્ષાચર્યા

हारास्ते सर्वे स्वयसर्ति गन्तु पृथक् पृथगेय प्रतिनिष्टताः तेषामेकस्य कुपेरसेनमुने-
वैभारगिरिकन्दरान्तिरुमुपगतस्य रात्रिः सजाता, अतस्तत्रैव सोऽतिष्ठत् । द्वितीयस्य
कुपेरमित्रमुनेरुद्याने रात्रिः समजनि, अतस्तत्रैव सोऽतिष्ठत् । तृतीयस्य कुपेरवल्ल-
भमुनेरुद्यानसमीपे, चतुर्थस्य कुपेरप्रियमुनेस्तु नगरसमीपे । तत्र वैभारगिरिकन्दरा-
द्वारसमीपावस्थितस्य मुनेर्निषत्तुपासपङ्कशीतलैः शैलमारुतैः प्ररुम्पितशरीरस्यापि
मनो मेरुरिवनिष्पङ्कस्य मासीत् । यथा यथा शीत प्रवर्धते, तथा तथा ऽऽत्मिकवल
प्रकाशयन् मन सुस्विर कुर्वन् रणे वीर इव शत्रु शीत विजेतु प्रोत्साहसपन्नः सुधीरः
शीतवेदना सहमानोऽसौ मुनिः समाधिभावेन रात्रेः प्रथमयाम एव काल गतः ।

मुनि दिवस के तृतीय प्रहर में भिक्षाचर्या के लिये राजगृहनगर में
आये । वहाँ पर मिले हुए पण्णीय आहार करके वे सब फिर वहाँ से
एक पीछे एक वैभारगिरि के समीप जहाँ उतरे हुए थे वहाँ पहुँचने के
लिए चले । इनमें कुपेरसेन मुनि को मार्ग में ही जब वे वैभारगिरि का
कन्दरा के पास पहुँचे तो रात्रि हो गई, इसलिये वह वही पर ठहर गये ।
दूसरे कुपेरमित्रमुनि रात्रि हो जाने से बगीचे में ठहरे । वैसे ही तीसरे
कुपेरवल्लभमुनि बगीचे के पास ठहरे । चौथे कुपेरप्रियमुनि रात्रि होने
से राजगृह नगर के पास ही ठहर गये । वैभारगिरि की कन्दरा-गुफा के
द्वार पर ठहरे हुए मुनिराज ने पढते हुए शीत के सपर्क से अत्यन्त
शीतल पर्वतीय वायु के वेग से रूम्पितशरीर होने पर भी अपने मनको
मेरु के समान निष्कप बनाते हुए उस शीत को प्रबलता का सामना
किया । जैसे २ शीतकी अधिकता होती जाती थी, उस उस रूप से

भाटे राजगृह नगरमा आब्या त्याथी भजेव जेवणीय आहार करीने ते सधणा
दरी पाछा जेव पछी जेक वैभारगिरीनी समीप ज्या तेज्या उतथा छता त्या
पछोचवा भाटे आली नीज्या तेभाथी कुपेरसेन मुनिने मार्गभाज रात्रि पडी
जवाथी वैभारगिरीनी उदरानी पासो देडार्ध गया भीजत कुपेरमित्र मुनि रात्रि
थवाथी भगीयामा देडार्ध गया, जेवी ज रीते त्रीज कुपेरवल्लभ मुनि भगी-
आनी पासो देडार्ध गया, योथा कुपेरप्रियमुनि रात्रि थर्ध जवाथी राजगृह
नगरनी पासो ज देडार्ध गया वैभारगिरि उदराना सुण द्वार पासो देडार्ध
गयेला, मुनिराजे उडीना स पडंथी अत्यन्त शीतल पर्वतीय वायुना वेगथी उ पीत
शरीर छोवा छता पछु पोताना मनने भेइ समान अडग राणी उडीनी प्रभजतानो
आभनो कथो जेम जेम उ डीनी अधिकता पधनी गर्ध ते ते इपथी तेभनु आत्म

ઉદ્યાનસ્થ તુ નીચપ્રદેશવર્તિત્વાદ્ દ્વિતીયયામે પ્રચલતર શીત વાધતે સ્મ, તદા સોઽપિ પૂર્વોક્તમુનિચિન્થલેન મનસા શીતવેદનાં સહમાનઃ સમાધિભાવેન દ્વિતીયયામે કાલગતોઽભવત્ । એમુદ્યાનસમીપસથિતસ્તુ તૃતીયયામે, એવ નગરાસન્નસ્તુ-
 ડનકા આત્મિકચલ ભી અધિકર વિકસિત હોતા જાતા થા। જિસ પ્રકાર કોઈ ઉત્તમ વીર રણાઙ્ગણ મેં વૈરી કા સામના કરતા હૈ, ઉસી પ્રકાર યે ભી ઉસ શીત કા ઢટકર સામના કર રહે યે। સઙ્ગાવના મેં જરા સી ભી શિથિલતા ઇન્હો ને નહીં આને દી। સામ્હના કરતે ૨ હી વે મુનિ સમાધિભાવ સે કાલધર્મ કો પાપે ૧ ।

જો મુનિરાજ ઉદ્યાન મેં ઠહરે હુણ થે ડન્હે શીત કી વેદના ને દ્વિતીયપ્રહર મેં સતાયા। જિસ પ્રકાર પ્રથમ મુનિરાજ ને શીત કી વેદના સહન કરને મેં નિશ્ચલતા ધારણ કી, ઉસી પ્રકાર ઇન્હોં ને ભી ઉસકે સહન કરને મેં નિશ્ચલતા ધારણ કી। અન્ત મેં સમાધિભાવ સે યે ભી કાલધર્મ પા ગયે ૨ ।

જો મુનિરાજ ઉદ્યાન કે સમીપ ઠહરે હુણ થે, ડન્હે શીત કી વેદના રાત્રિ કે તૃતીય પ્રહર મે સતાને લગી, ઓર નગર કે પાસ ઠહરે હુણ મુનિરાજ કો શીત વેદના ને રાત્રિ કે ચતુર્થ પ્રહર મેં સતાના શુરુ કિયા। ઇસ પ્રકાર યે દોનોં મુનિરાજ ભી શીતપરીપહ કો જીતતે ૨ હી સમાધિભાવ સે અન્ત મેં કાલધર્મ કો પ્રાપ્ત હુણ ૪। યે ચારોં કે ચારોં હી અનુત્તર

બળ પશુ અધિક રૂપથી વિકસતું જતું હતું જે રીતે કોઈ ઉત્તમ વીર રણાંગણમાં વૈરીના સામનો કરે છે તેવા પ્રકારે મુનિ પણ ઠડીને એવી જ રીતે સામનો કરી રહ્યા હતા સહભાવનામાં જરા પણ શિથિલતા તેમણે આવવા ન દીધી સામનો કરતા કરતા તે મુનિ સમાધિ ભાવથી કાળ ધર્મ પામ્યા

જે મુનિ બગીચામાં રહ્યા હતા તેમને ઠડીની વેદના બીજા પ્રહરમાં થઈ જે પ્રકારે પ્રથમ મુનિરાજે ઠડીની વેદના સહન કરવામાં અડગતા ધારણ કરી તેવી જ રીતે આમણે પણ અડગતા દાખવી અને છેવટે સમાધિભાવથી કાળધર્મ પામ્યા

જે મુનિરાજ બગીચાની બહાર રોકાયા હતા તેમને ઠડીની વેદના રાત્રીના ત્રીજા પહોરમાં થવા લાગી અને નગરની પાસે રોકાયેલા મુનિરાજને ઠડીની વેદના ચોથા પહોરે સતાવવા લાગી આ પ્રકારે આ બન્ને મુનિરાજ પણ ઠડીના પરીપહને છતતા છતતા સમાધિ ભાવથી અતે કાળધર્મને પામ્યા આ રીતે

ચતુર્થયામે । સર્વેઽપ્યેતે વિજિતશીતપરીપદાઃ કાલ કૃત્વાઽનુત્તરવિમાનેષુ એકમવા-
વતારિત્વેન સમુત્પન્નાઃ । એવમન્યૈરપિ મુનિભિઃ શીતપરીપદઃ સોઢવ્યઃ ॥ ૭ ॥

શીતકાલાનન્તર ગ્રીષ્માગમો ભવતીત્યત શીતપરીપદાનન્તરમુષ્ણપરીપદ
જય પ્રાહ—

મૂલમ્—ઉસિણપરિયાવેણં, પરિદાહેણ તંજિણ ।

ધિંસુ વાં પરિયાવેણં, સાય નો પરિદેવણ ॥ ૮ ॥

ઝાયા—ઉષ્ણપરિતાપેન, પરિદાહેન તર્જિતઃ ।

ગ્રીષ્મે ના પરિતાપેન, સાત નો પરિદેવયેત્ ॥ ૮ ॥

ટીકા—‘ઉસિણ૦’ ઇત્યાદિ ।

ગ્રીષ્મે=ઉષ્ણકાલે, યત્ર દિ-ભાસ્કરઃ કિરણનિકરૈર્દેહન કિરન્નિય ધરાતલેઽદ્વાર-
પરુરમાસ્તૃણન્નિવ જીવજાત પરિતાપયતિ, તરુણ પરિશોપયતિ, શુષ્કયતિ ચ ।

વિમાનો મેં એકમવાવતારી રૂપ સે ઉત્પન્ન હુવ । હસી પ્રકાર અન્ય મુનિયો
કો ભી શીતવેદના કે સહન કરને મે અપના પરાક્રમ ફોડના ચાહિયે ॥૭॥

શીતકાલ કે વાદ હી ગ્રીષ્મઋતુ કા આગમન હોતા હૈ અતઃ શીત-
પરીપદ્ધ કો સહન કરને કે વાદ ચૌથા ઉષ્ણપરીપદ્ધ ભી મુનિરાજ કો
સહન કરના ચાહિયે, યદ વાત હસ નીચે કી ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર પ્રદ-
ર્શિત કરતે હૈ—‘ઉસિણ૦’ ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(ધિંસુ-ગ્રીષ્મે) ગ્રીષ્મકાલ મેં કિ જિસમે સૂર્ય અપની પ્રખર
કિરણોં કે નિકર સે હસ સમસ્ત ભૂમણ્ડલ પર પ્રચલ તાપ કી વર્ષાં કિયા
કરતા હૈ, સમસ્ત જીવ જિસમે માનો અગ્નિ તાપસે જલતે હો, વૃક્ષસમૂહ
જિસ મે શુષ્ક જૈસા હો જાતા હૈ। વિચારે પ્યાસે ભોલે મૃગોં કે કુણ્ડ કે

એ ચારે મુનિરાજ અનુત્તર વિમાનમા એકબાવ અવતારી રૂપથી ઉત્પન્ન થયા આ
પ્રકારે અન્ય મુનિયોએ પણ શીતવેદના સહન કરવામા પોતાનુ પરાક્રમ
ખતાવવું જોઈએ ॥૭॥

ઠ ડીના વખત પછી ઉનાળાનો વખત આવે છે અહીં શીતપરીપદને
સહન યો પછી ચોથો ગરમીના પરીપદને પણ મુનિરાજે સહન કરવો જોઈએ
એ વાત નીચેની ગાથાથી સૂત્રકાર પ્રગટ કરે છે—“ઉસિણ૦” ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—ધિંસુ-ગ્રીષ્મે ગ્રીષ્મ કાળમા કે બ્યારે સૂર્ય પોતાના પ્રખર કિરણોથી
સમસ્ત ભૂમણ ઉપર પ્રબળ તાપની વર્ષા વરસાવે છે સમસ્ત જીવ જેમા
અગ્નિના તાપની માફક બળતા હોય છે, વૃક્ષ સમૂહ શુષ્ક બની નાથ છે,

મૃગતૃણાભિરારચિતજલતરંગમાલાભિરિવ પ્રચલજ્જલધારા મિશ્રમમુપગતા મુગ્ધમૃગ-
યુવાઃ પિપાસયા પરિતઃ પ્રધાનન્તિ । મનુષ્યાઃ સ્વલુ પ્રાયશઃ પ્રચંડમાર્તંડકરનિક-
રસપર્કપ્રસરરજઃક્રુણોપેતયાત્યાપરિઘટ્ટિતાઃ પ્રતપ્તભૂતલનિપત્તિતાઃ પિપાસયાઽઽસ
ન્નમૃત્યવ ઇવ ભવન્તિ । યત્ર સ્વલુ પ્તનસ્થલી પિપાસાપશ્ચમિશ્રમદ્વિર્મિશ્ચિપશુપદ્યા
દિભિઃ પરિશુષ્કતાલુરસનક્રુઠૈઃ સમાકુલા, નભસ્તલ ચ નાનાવિધ પત્રકાપ્લત્તનકૃચ
વરોદ્ધૂલનરૂપવિહૂલમારુતધ્વનિસમાકુલ ભવતિ । તસ્મિન્નુષ્ણકાલે, વા શરદેન-
શરદિ વર્ષાસુ ચા, ઉષ્ણપરિતાપેન=ઉષ્ણમ્-સૂર્યકિરણસયોગાત્તપ્ત-ભૂમિધૂલિપાપાણા-

હુણ્ડ જિસમેં “યદ્ જલધારા વદ્ રહી હૈ” હસ પ્રકાર ભ્રમોત્પાદક
મૃગતૃણા સે પાગલ જૈસે યને દુષ્ ઇધર ઉધર દૌડને લગતે હૈં । જિસ
ક્રતુ મેં સૂર્ય કી પ્રચંડ કિરણોં સે ધૂપ સ્વપ્ન પડતી હૈ જિસસે રેતી તપ
જાતી હૈ ઓર લૂ ચલને લગતી હૈ । સતપ્ત રજક્રુણ સે મિશ્રિત ઉસ લૂકે
વેગ સે વ્યાકુલ હોકર મનુષ્ય મી ઉસ તપી હુઈ ભૂમિ પર ગિર ગિર કર
પ્યાસ કે મારે મૂર્છિત હો આસન્નમૃત્યુ જૈસે દિપાઈ દેને લગતે હૈ । જિસ
ગ્રીષ્મ કાલ મે પિપાસા કે વશ જિનકે તાલૂ ઓઠ એવ કઠ સૂઝ રહે હૈ
ગર્મીં કે મારે મુહ જિન કે ફટે દુષ્ હૈં ઓર જીભ લટક રહી હૈ એસે
પશુ પક્ષિયોં સે અટવી વ્યાસ હો જાતી હૈ । તથા જિસમે આકાશ
નાનાવિધપત્ર, કાષ્ઠ, તૃણ, કૂડા-કચરા આદિ કો ઉડાને વાલી પ્રતિકૂલ
વાયુ કી સનસનાહટ ધ્વનિ સે વ્યાસ હો જાતા હૈ એસે ઉષ્ણકાલ મે ।
(ઉસિણપરિધાવેન-ઉષ્ણપરિતાપેન) ઉષ્ણપરિતાપ સે-સૂર્ય કિરણોં કે

તરસથી ખીચાશ લોળા હરણુના ટોળા “આ જળધાર વહી રહી છે” આ
પ્રકારના ભ્રમથી પાગલની માફક મૃગજળ રૂપી જળના આભાસ તરફ
હોડતા રહે છે જે ક્રતુમા સૂર્યના પ્રચંડ કિરણોથી ખૂબ તાપ પડે છે જેનાથી
રેતી તપે છે, અને લૂ ચાલવા લાગે છે, સતપ્ત રજક્રુણથી મિશ્રિત તે લૂના
વેગથી વ્યાકુળ બની મનુષ્ય પણ તે તપેલી ભૂમી ઉપર તરસના માર્યા પડી
જઈ મૂર્છિત થઈ આસન્ન મૃત્યુ જેવા દેખાય છે જે ગ્રીષ્મકાળમા અટવીમા પીપા
સાને વશ જેતુ તાળુ, હોઠ અને કંઠ સુકાઈ જાય છે, ગરમીના માર્યા મોઢું જેડું
ફાટી રહે છે અને જીભ લટકી જાય છે એવા પશુ પક્ષિઓથી વ્યાપ્ત થઈ જાય છે
તથા જેમા આકાશ જુદી જુદી જાતના પાદડા, લાકડું, ઘાસ, ડચરા, પુખ્ત વગેરેને
ઉડાવવાવાળા પ્રતિકૂળ વાયુના સુસવાટા કરતા ધ્વનિથી વ્યાપ્ત થઈ જાય છે એવા
ઉષ્ણકાળમા “ઉસિણ પરિધાવેન-ઉષ્ણપરિતાપેન” ઉષ્ણ પરિતાપથી

દિક, તેન પરિતાપ:-ઉષ્ણપરિતાપસ્તેન તર્જિતઃ, અત્યત પીડિતઃસન્, તથા-
પરિદાહેન=સૂર્યકિરણસતપ્તમાયુના 'લૂ' ઇતિ ભાષામસિદ્ધેન, દાહજ્વરાદિકૃતા-
ન્તરિક્તાપેન યા, તર્જિત, તથા પરિતાપેન=સૂર્યકિરણાદિજનિતતાપેન-તર્જિતઃ,
સાત=સુખ પ્રતિ ન પરિદેવયેત્=હા ! રુદા મમ ચન્દ્રચન્દનશીતલાનિલાદિભિઃ
સહ સયોગો ભવિષ્યતિ યેન મમ શાન્તિઃ સ્યાદિતિ ॥ ૮ ॥

ઉપદેશાન્તરમાહ—

મૂલ્કમ્ -ઉપહાહિતત્તો મેહાંવી, સિંઘાણ નો વિ^૩ પર્થંણ ।

ગાય નો પરિસિચેજ્જા, નં વીર્ણંજ્જા યં અર્પય ॥૧॥

છાયા—ઉષ્ણામિત્તઃ મેધાવી, સ્નાન નો અપિ પ્રાર્થયેત્ ।

ગાય નો પરિપિજ્વેત્, ન યીજયેચ્ચ જાત્માનમ્ ॥૧॥

સયોગ સે તસ એસે જો ભૂમિ, ધૂલિ, એવ પાપાણ આદિ હૈં ડનકે દ્વારા
જો પરિતાપ-કષ્ટ હોતા હૈં ડસસે, તથા (પરિદાહેણ) સૂર્ય કી કિરણો
દ્વારા ગર્મ હુઈ વાયુ સે-લૂસે, અથવા દાહજ્વર આદિ સે હોને વાલે
આન્તરિક્તાપ સે (પરિયાવેણ-પરિતાપેન) એવ સૂર્ય કી કિરણો સે ઉત્પન્ન
હુઈ અત્યત ગર્મી સે (તજ્જિણ-તર્જિતઃ) અતિશય પીડિત સાધુ
(સાય નો પરિદેવણ-શાત નો પરિદેવયેત્) સુખ કી વાચ્છા ન
કરે-હા ! કિસ સમય મુઝે ચન્દ્ર અથવા ચદન કે સમાન શીતલ પવનાદિ
કા સયોગ મિલેગા કિ જિસ સે મુઝે શાન્તિ મિલે । અર્થાત્-સાયુ કા
કર્તવ્ય હૈં કિ વહ્ હરેક અવસ્થા મેં ઉષ્ણપરીપદ્ય કો જીતે કિન્તુ ઇસ સે
ઘવરાવે નહીં ॥ ૮ ॥

સ યોગથી તપેલ એવી જે ભૂમિ ધૂળ અને પાપાણુવાળી છે તેના દ્વારા જે કષ્ટ થાય
છે, એનાથી તથા “પરિદાહેણ” સૂર્યના કિરણો દ્વારા ગરમ થયેલા વાયુથી લૂથી,
અથવા દાહજ્વર આદિથી થનાર આત્મિક તાપથી પરિયાવેણ પરિતાવેન અને સૂર્યના
કિરણોથી ઉદ્ભવેલ અત્યત ગરમીથી તજ્જિણ-તર્જિત અતિશય પીડિત સાધુ
“સાય નો પરિદેવણ-શાત નો પરિદેવયેત્” સુખની વાચ્છના ન કરે-મને કયા સમયે ચદ્ર
અથવા ચદનની જેવી શીતળ પવન આદિનો સયોગ મળે કે જેથી મને
શાન્તી થાય અર્થાત્-સાધુનું કર્તવ્ય છે કે તે દરેક અવસ્થામાં ઉષ્ણ પરીપદ્યને
છતે, પરંતુ તેનાથી ગભરાય નહીં (૮)

टीका—‘उण्हाहित्तो’ इत्यादि ।

मेधावी=आगमोक्तमर्यादानुवर्ती मुनिः, उष्णाभितप्तः=उष्णेन-उष्णस्पर्शेन, अभितप्तः=तापाकुल सन् स्नानं नो प्रार्थयेत्=न अभिलषेत् । अपि च गात्र-शरीर, नो परिपिबेत्=न जलैराद्रीकुर्यात् । च=पुनः आत्मान-स्वदेहं न वीजयेत्=व्यजनादिना शरीरे वायुं नोदीरयेत् ।

अयं भावः—उष्णतप्तोऽपि मुनिर्जलावगाहनस्नानव्यजनमातादि वर्जयेत्, न च जलैर्गात्रं सिञ्चेत् । आतपमास्थाय स्वदेहोपरि रजोहरणादिना छायां न कुर्यात् । न चापि छत्रादिकं धारयेत् । मनसाऽपि न प्रार्थयेत् किं तु उष्णपरीपहं सम्यक् सहेतेति ।

‘उण्हाहि०’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(मेधावी-मेधावी) आगमोक्त मर्यादा का अनुसरण करने वाला मुनि (उण्हाहित्तो-उष्णाभितप्तः) उष्णस्पर्श से सतप्त होता हुआ भी (सिसाणं नो विपत्ये-स्नानं नोऽपि प्रार्थयेत्) स्नान की अभिलाषा न करे । तथा (गात्रं नो परिपिबेज्जा-गात्रं नो परिपिबेत्) अपने शरीर ऊपर पानी न छीटे तथा उसको गीला भी न करे और न गीले कपड़े से ही पोछे । तथा (अप्पयं न वीएज्जा-आत्मानं न वीजयेत्) शरीर पर वीजना आदि से हवा भी न करे ।

इसका भाव यह है—उष्ण से सतप्त भी मुनि अचित्त जल का भी अवगाहन करना—उससे स्नान करना, वीजनादि से—पखा आदि से हवा करना इन समस्त शीतलोपचारकारक क्रियाओं का परित्याग कर देवे । अपने शरीर पर गर्मी की वेदना को शमन करने के लिए शीतल जल के

“उण्हाहि” इत्यादि

अन्वयार्थ—मेधावी-मेधावी आगममा कडेल मर्यादानु अनुसरण करवावाणा मुनि उण्हाहित्तो-उष्णाभितप्त उष्ण स्पर्शेन सतप्त थवा छता पणु सिसाणं नो विपत्ये-स्नानं नोऽपि प्रार्थयेत् स्नानं नो अभिलाषा न करे गात्रं नो परिपिबेज्जा-गात्रं नो परिपिबेत् पोताना शरीरं उपर पाणी न छीटे तेम येने बीनु पणु न करे के न तो बीना कपड्याथी लुछे, तथा “अप्पयं न वीएज्जा”—आत्मानं न वीजयेत् शरीरं उपर वीजणा वगेरेथी हुवा पणु न नाये

आनो भाव ये छे—उष्णताथी सतप्त बनेल मुनिओ पाणीनो आशरो देवो, येनाथी स्नान करवु, पणु आदिथी हुवा पाणी आ समस्त शीतल उपचार करक क्रियाओनो परित्याग करवो पोताना शरीरं उपर गरमीनी वेद नानु शमन करवा माटे शीतल वणनो छीटो पणु न देवो, आतप वारणु

अत्र दृष्टान्तः—

आसीत् तगरानगर्या दत्तनामकः श्रेष्ठी । तस्य भद्राभार्यायामरहन्नक नामकः पुत्रो जातः । एकदाऽसौ दत्तश्रेष्ठी भार्यापुत्राभ्या सहार्हन्मित्राचार्यसनिधौ धर्मदेशना निश्चय विरक्तः सन् प्रज्या गृहीतवान् । स दत्तमुनिः स्नेहवशादरहन्नक रुदाचिदपि मिथार्थं न प्रेषयति, स्वयमेव भिक्षामानीय त पोषयति, न च तेन किमपि कार्यं कारयति, अतोऽसौ सुकुमारो जातः । अन्यदा कदाचित् तस्य पिता

छीटे भी न दे, तथा आतप को वारण करने के लिये रजोहरणादिक से शरीर पर छाया भी न करे। छत्र-छाता-आदि को भी वारण न करे और न इस प्रकार की क्रियाओं को करने की भावना ही रखे। जैसे भी बने उष्णपरीपह को सहन करे।

दृष्टान्त—तगरा नाम की नगरी में दत्त नाम का एक सेठ रहता था। उसकी धर्मपत्नी का नाम भद्रा था। भद्रा से एक पुत्र हुआ, जिस का नाम अरहन्नक था। एक समय सेठ ने अपने स्त्री पुत्र के साथ जाकर अर्हन्मित्र नाम के किसी आचार्य के पास धर्म का उपदेश सुना। सुनकर वे ससार से विरक्त हो गये और स्त्रीपुत्रसहित उसने दीक्षा अंगीकार कर ली, पुत्र से प्रेम होने के कारण वे कभी भी अपने पुत्र को भिक्षा लाने के लिये नहीं भेजते थे, किन्तु स्वयं जाकर भिक्षा लाते और पुत्र को भी आहार कराते। पुत्र से कुछ भी कार्य नहीं कराते। इस तरह दत्तमुनि का वह पुत्ररूप शिष्य बहुत ही सुकुमार प्रकृति के

करवा भाटे रलेद्धरलुद्धिक्थी शरीर उपर छाया पणु न करवी, छत्र-छत्री वजेरे पणु धारणु न करवा अने आ प्रकारनि कियाओ करवानी लावना पणु न राखवी जेम बने तेम उष्णपरीपहने सहन करवा

दृष्टांत—तगरा नाम की नगरी में दत्त नाम का एक सेठ रहता था, तेनी धर्मपत्निनु नाम भद्रा હતુ ભદ્રાથી એક પુત્ર થયો જેનુ નામ અરહન્નક હતુ એક સમય શેઠે પોતાના સ્ત્રી પુત્રની સાથે અર્હન્મિત્ર નામના એક આચાર્ય પાસે ધર્મના ઉપદેશ સાંભળ્યો એ ઉપદેશથી સ સારથી વિરક્તલાવ બળ્યો અને સ્ત્રી પુત્ર સાથે તેણે દીક્ષા અંગિકાર કરી લીધો પુત્રથી પ્રેમ હોવાને કારણે કદી પણ પોતાના પુત્રને ભિક્ષા લાવવા માટે મોકલતા ન હતા પરંતુ પોતે જ જઈને ભિક્ષા લાવતા અને પુત્રને પણ આહાર વરાવતા પુત્રથી કાંઈ પણ કાર્ય કરાવતા નહીં આ રીતે દત્ત મુનિના એ પુત્રરૂપ શિષ્ય ઘણી જ સુકુમાર પ્રકૃતિવાળા

दत्तमुनिर्मृतः तदनन्तरं साधुभिः प्रेरितः सन्नरहन्नको ग्रीष्मकाले भिक्षार्थं गतः । स पूर्वमकृतश्रमोऽतीवसुकुमारान्नः सूर्यकिरणोत्तमरेणुनिकरण चाणतले, तपनाशुभिर्मस्तके च तापाभिभूतसृपाशुष्कण्डोऽरहन्नकः कस्यचित् त्रेष्टिनः मोक्षुद्रभयनस्य च्छायामाश्रित्य तिष्ठति ।

तदा त सुकुमार रूपसौन्दर्यं लावण्यगुणैर्मन्मथागतार मुनिमरहन्नकुमार दृष्ट्वा काचित् प्रोपितभर्तृका वणिग्भार्या दास्या त समाहूय गृहमानयति । ततः सा त पृच्छति-भगवान् किं याचते ? अरहन्नकः प्राह-भिक्षा याचे । ततः सा कामवशगता वन गये । कालान्तर मे दत्तमुनि का स्वर्गवास हो गया । अतः क्या था-साधुओं से प्रेरित होकर वह एक समय भिक्षा लाने के लिये ग्रीष्म काल में गये । सुकुमार प्रकृति के तो ये ही, पिता के समय पहिले इन्हो ने कुछ परिश्रम भी नहीं किया था, अतः उस ग्रीष्मकाल में सूर्य की प्रचण्ड किरणों से सनस भूमि पर चलने से उनके पैरों में छाले पड गये । माथा गरम हो गया । कठ गर्मी के मारे सूख गया गर्मी की इनको अधिक वेदना हुई । पास मे किसी एक सेठकी बहुत ऊँची हवेली थी सो वे गर्मी के मारे उसकी छाया मे आकर ठहर गये । ठहरे हुए इन मुनि को एक प्रोपितभर्तृका-विरहिणी-स्त्री ने देखा । यह शारीरिक रूप, लावण्य एवं सौन्दर्य से ऐसे मालूम पडते थे कि जैसे मानो साक्षात् देव ही हो । देखते ही सुकुमार इस अरहन्नक मुनि को उस विरहिणी वणिग्भार्या ने अपनी दासी द्वारा मकान ऊपर बुलवाया । मकान ऊपर पहुँचते

गयी । कालान्तर मे दत्तमुनिने स्वर्गवास वये । आ पछी साधुओंनी प्रेरणाथी प्रेरित भनी ते सुकुमारमुनि ओष्मकाणमा भिक्षा देवा भाटे गया । सुकुमार प्रकृति तो હતી જ, પિતાની હાજરીમા તેણે જરા જેટલો પણ પરિશ્રમ કરેલ ન હતો । આથી ગ્રીष्મકાળમા સૂર્યના પ્રચંડ કિરણોથી સતત બનેલ ભૂમિ ઉપર ચાલવાથી એના પગમા छालા પડી ગયા, માથુ गरम થઈ ગયું, ગળુ गरમીના કારણે સુકાઈ ગયું, गरમીની એને अधिक वेदना થઈ, पासે જ કોઈ એક शेठની घबेली જ હતી હવેલી હતી-આથી તે એ હવેલીની छायाમા જઈને ठहरा रहा ठहरेला मुनिने બેઠું એક વિરહણી સ્ત્રીનું એ તરફ લક્ષ્ય એચાનું જે શારીરિક રૂપ, લાવણ્ય અને સૌંદર્યથી તેની દ્રષ્ટિએ દેવ તુલ્ય દેખાયા । આ અરહन्नक सुकुमार मुनिने બેઠું ને તે વિરહિણી વણિક સ્ત્રીએ પોતાની दासी મારે કૃત મકાન ઉપર બોલાવ્યા । મકાન ઉપર પહોંચતા જ મુનિ અરહन्नकने તેણે

ત પ્રલોભ્ય સ્વભવને સ્થાપિતવતી । અથ તન્માતા મદ્રાસાધ્વી મુનીના નિવાસસ્થાને
વન્દનાર્થમાગતા । સા તત્ર તમપશ્યન્તી ઝર્હન્મિત્રાચાર્યમપૃન્નઝત્-મદન્ત ! અરહન્ન-
કમુનિઃ ક્વ વર્તતે ? ઝર્હન્મિત્રાચાર્યઃ પ્રાહ-અરહન્નકો મિક્ષાર્ય ગતઃ, કિં તુ ન પુનઃ
પરાવૃત્તઃ, અતસ્તમન્વેપયન્તિ મુનય, ઇતિ તદનુપલબ્ધિવચન વજ્રાઘાતમિવકઠોર
શ્રુત્વા વ્યાકુલા સતી મદ્રા સાધ્વી પુત્રમોહેન અરે અરહન્નક ! અરે અરહન્નક !
ઇત્યુચ્ચૈર્વિલપન્તી નયનનિઃસ્રવદશુધારા પાતન્તી મોહેન પદે પદે પ્રસ્વલન્તી પ્રતિ-

હી મુનિ અરહન્નક સે ડસને પૂઝા આપ ઝ્યાં ડાહતે હ ? અરહન્નક ને કહા
મિક્ષા ડાહતા હ । કામ કે વશગત હુઈ ડસ સ્ત્રી ને મિક્ષા કા લોભ દેકર
અરહન્નક મુનિ કો અપને ઘર પર ઠહરા લિયા । ડધર અરહન્નક મુનિ કી
માતા મદ્રા સાધ્વી મુનિયોં કો વન્દના કરને કે લિયે આઈ । અરહન્નક
મુનિ કો ડ્યો હી વહા સાધ્વી ને નહી દેલ્લા ત્યો હી વહા અર્હન્મિત્રા-
ચાર્ય કો પૂઝને લગી કિ મદન્ત ! અરહન્નક મુનિ કહા હૈં । આચાર્ય
મહારાજ ને કહા કિ વે મિક્ષા લેને કે લિયે વાહર ગયે થે, પરન્તુ અભી-
તક વાપિસ નહી આયે હૈં અતઃ અન્યમુનિજન ડનકી તલાશ કર રહે
હૈં । માતા મદ્રા સાધ્વી ને ડ્યો હી યહ વાત સુની ત્યોં હી ડસકે હૃદય
મે વજ્ર કે આઘાત જૈસા ઇક કઠોર આઘાત હુઆ ઓર ડસી સમય
ડસ કા ચિત્ત વિલ્લિસ-હો ગયા । વહ પુત્ર કે મોહ સે વહુત હી આકુલ-
વ્યાકુલ હોને લગી, ઓર અપને આપ વડ-વડાને લગી-અરે અરહન્નક !
તૂ ઇસ સમય કહા હૈં, કહ તો સહી । ઇસ પ્રકાર ડંચે સ્વર સે વિલાપ
કરતી ઓર આલોં સે આંસુઓં કી ધારા વહાતી હુઈ વહ સ્થાન સ્થાન પર

પૂઝયુ આપ શુ ઈન્છો છો ? અરહન્નકે કહ્યુ કે, હું લિક્ષા આહુ છુ કામને
વશ બનેલ તે સ્ત્રીએ લિક્ષાનો લોભ આપીને અરહન્નક મુનિને પેતાને ઘર શાંટી
લીધા અહિ અર્હન્નક મુનિની માતા ભદ્રા સાધ્વી મુનિયોને વદલ્યા કરવા આવી
અરહન્નક મુનિને જ્યારે તે સાધ્વીએ ત્યા ન જોયા ત્યારે આચાર્યને પૂછયુ કે, ' હે
ભદ્રન્ત ! અરહન્નક મુનિ કયા છે ? આચાર્ય મહારાજે કહ્યુ કે, લિક્ષા લેવા માટે તેઓ
બહાર ગયા છે, પરંતુ હજુ સુધી પાછા ફરેલ નથી જેથી અન્ય મુનિજન તેની
તપાસ કરી રહેલ છે માતા ભદ્રા સાધ્વીએ જ્યારે આ વાત માલમી ત્યારે તેના હૃદય
માં વજ્રના ઘા જેવો એક આઘાત થયો અને એ વખતે એતુ ચિત્ત વ્યાકુળ બની
ગયુ તે પુત્રના મોહથી ઘણા આકુળ વ્યાકુળ થવા લાગ્યા, અને પોતાના મનમાં જ
બડબડવા લાગ્યા કે, અરે અરહન્નક ! તુ આ સમયે કયા છો, કહે તો ખરે
આ પ્રકારે ઉચ્ચ સ્વરથી વિલાપ કરતા અને આખોથી અશ્રુધારા વહાવતા, તે

स्पल भ्राम्यति, सा यत्र यत्र गच्छति तत्र तत्र पुनः पुनर्लोकान् पृच्छति-मम प्राणवल्लभः पुनोऽरहन्नरुः क्वापि दृष्टो भगवतिः? । इत्येव पृच्छन्ती रुदती यं कमपि दृष्टवती, त प्रति-अयमरहन्नरु इति मत्वा हर्षमुद्वहन्ती, पुनस्तमनालोक्य रुदती विलपन्ती एकदा यनारहन्नरु आसीत् तद्वचनसमीपे समागता । तदा गमाक्षवर्तिनाऽरहन्नकेन तादृशावस्थापन्ना माता दृष्टा, सजाताल्पन्तसमेगः स गमाक्षादुत्तीर्य चरणयोः पतित्वा मातरमेवमाह-हे मातः ! सोऽहमरहन्नरुः । इति तद्वचन श्रुत्वा माता स्वस्थमानसा जाता, तदनु सा पुन प्राह-वत्स ! भव्यकुलोत्पन्नस्य तव कथमीदृशी-गिरती पडती इधर उधर घूमने लगी । जहा जहा वह जाती बहा २ पूछती कि हे महानुभावो ! कहो तो सही तुम लोगों ने मेरे पुत्र अरहन्नक को कही देखा भी है ? । इस प्रकार पूछती, विलाप करती, रोती हुई वह भद्रा साध्वी जिस किसी को भी देखती हर्ष के भावावेश में आकर कहने लगती 'यह रहा मेरा अरहन्नरु' । परन्तु जब उसमें उसे अरहन्नक दिखाई नहीं पडता तो पुनः रोने लगती । इस प्रकार अत्यत विह्वल बनी हुई एक दिन वह वहां पहुँची जिस मकान में स्वयं अरहन्नक थे । जब यह बहा पहुँची थी उस समय अरहन्नक उस मकान की खीडकी में बैठे हुए थे । उसने रोती हुई अपनी माता को ज्यों ही देखा त्यों ही उसे सबेग के भाव अतिशय रीति से जागृत हो उठे । वह इकदम झरोखे से नीचे उतर कर माता के दोनों चरणों में पड गये और बोला कि हे मात मैं अरहन्नक हू । इस प्रकार उनके वचन को सुनकर माता का चित्त शान्त हो गया और बोली-वत्स ! तुम तो कुलवान् हो जातिमान हो फिर तुम्हारी

स्थणे स्थणे अथडाता आडि ताडि इरवा लाग्या जे ते स्थणे ते जई पूछता के हे महानुभावो । कहे तो भरा तभेजे मारा पुत्र अरहन्नकने कथाई देभ्यो छे ? आ प्रकारे पूछता अने विलाप करता अने रोता ते भद्रा साध्वी न्यारे के।ई ने जुजे तो हर्षना भावावेशमा आवीने कडेवा लागता के आ रह्यो मारे अरहन्नक । परंतु न्यारे तेने अरहन्नक न देखातो त्यारे ते इरीथी शेवा लागता आ प्रकारे अत्यत विह्वल जनी ओक द्विसे ते ओ मकान उपर पडोआ के न्या अरहन्नक डतो न्यारे ते त्या पडोआ ते वणते अरहन्नक ते मकाननी ओक आरीभा जेठेव डतो तेजे चोतानी माताने रोती जेई त्यारे तेनाभा स वेगने भाव अतिशय जगृत थयो ते ओकदम अजेथी नीचे उतरीने माताना अरहोभा पडी गयो अने जोल्यो के हे माता ! हु अरहन्नक छु आ प्रकारना तेना वचन साजणीने मातानु चित्त शान्त जनी गयु अने जोली, वत्स !

दशा ? सोऽनदत्—हे मातश्चारित्र पालयितुमसमर्थोऽस्मि । सा प्राह—तर्हि अनशन कुरु । यतः—

वर पवेसो जल्लिण हुयासणे,

न यावि भग्गं चिरसच्चिय वय ।

वर हि मच्चू सुविसुद्धकम्मओ,

न यावि सीलस्खलियस्स जीवण ॥ १ ॥

छाया—वर प्रवेशो ज्वलिते हुताशने,

न चापि भग्न चिरसचित्त व्रतम् ।

वर हि मृत्युः सुविशुद्धकर्मवो,

न चापि शीलस्खलितस्य जीवनम् ॥ १ ॥

सुविशुद्धकर्मतः—निस्वद्यक्रियाऽऽचरणतः, मृत्युः=भरण, वर=श्रेयः, न तु शीलस्खलितस्य=चरित्रपतितस्य जीवनम् । अन्यत् सुगमम् ।

ऐसी दशा क्यों हुई ? अरहन्नक बोले—मातः ! इस दशा के होने का कारण चारित्र को पालन करने की असमर्थता है । माता बोली—यदि तुम चरित्र पार करने के लिये असमर्थ हो तो अनशन करो । जैसे कहा है—

“ वर पवेसो जल्लिण हुयासणे,

न यावि भग्गं चिरसच्चिय वय ।

वर हि मच्चू सुविसुद्धकम्मओ,

न यावि सीलस्खलियस्स जीवणं ॥ १ ॥ ”

यधकती हुई अग्नि में प्रवेश करना तो ठीक है परन्तु चिरसचित्त व्रत का भग्न करना ठीक नहीं है । सुविशुद्ध कर्म—शील आराधन करते

तब तो कुणवान्छे, ज्वातिवान्छे, छता तमारी आवी दशा केम थछ ? अरहन्नके कछु, माता । आ दशा थवानु ठारखु चारित्र पालन ठरवानी अस भर्थता छे माताये कछु, जे तबे चारित्र पालन ठरवा माटे असमर्थ छे तो अनशन करे जेम कछु छे—

“ वर पवेसो जल्लिण हुयासणे,

न यावि भग्गं चिरसच्चिय वय ।

वर हि मच्चू सुविसुद्धकम्मओ,

न यावि सीलस्खलियस्स जीवण ॥ १ ॥ ”

लक्षकती जेवी अग्निमा प्रवेश ठरवेो ठीक छे, परन्तु चिरसचित्त व्रतमे लभ करवेो ठीक नथी सुविशुद्ध कर्मशील आराधना ठरता करता मृत्यु थवुं ठीक छे,

एत मातृवचः श्रुत्वा स सजातवैराग्यः सर्वसावधयोग प्रत्याख्याय पुनः संयमं गृहीतवान् । तत उत्कृष्टाचारेण ग्रामानुग्राम विहरन् उष्णपरीपह सहमानः क्वचित् पापाणमयप्रदेशं प्राप्य चिन्तयति—‘प्रदेशोऽयं प्रचण्डमार्तण्डकिरणसयोगाद् बद्धि-वत्प्रतप्तः, उष्णतरश्च वायुः प्रवहति, अत्र पदमपि गन्तुमसमर्थोऽस्मि,’ एव चिन्तय परिंतः प्रतप्तभूमीतलं त्रिलोम्य परीपहोऽयं मया सोढव्य इत्यपधार्यं तप्तशिलोपरि

करते मृत्यु होना ठीक है, परन्तु शील से स्फलित व्यक्ति का जीवन ठीक नहीं है। निरवद्य किया का नाम सुविशुद्धकर्म एवं चारित्र्य से पतित होने का नाम शील से स्फलित होना है।

इस प्रकार जननी के वचन सुनकर उसका मुस वैराग्य जग उठा, पश्चात् उसने सर्वसावध योग का प्रत्याख्यान कर पुनः संयम लिया। माता के वचन से उद्व्योहित होकर उसने फिर उत्कृष्ट चरित्र का आराधन किया और चारित्र्य की आराधनापूर्वक ही ग्रामानुग्राम विहार करते हुए उष्णपरीपह को सहन किया। एक समय की बात है कि ये विहार करते २ ऐसे प्रदेश में पहुँचे कि जहाँ पत्थरों की बहुलता थी। वहाँ पहुँच कर उन्होंने विचार किया कि यह प्रदेश सूर्य की किरणों से अधिक सतप्त बना हुआ है। यह तो ऐसा तप रहा है कि जैसे मानों अग्नि ही जल रही हो। वायु भी इतनी गर्म चल रही है कि जिससे एक पैर भी सुखपूर्वक चला नहीं जा सकता है। इस प्रकार विचार करते हुए अरहन्नक मुनि ने अपने आसपास की समस्त भूमि को

પરતુ શીલથી સ્ફલિત થયેલ વ્યક્તિનું જીવન ઠીક નથી નિરવધ કિયાનું નામ સુવિશુદ્ધ કર્મ, ચારિત્રથી પતિત થવાનું નામ શીલથી સ્ફલિત બનવું તે

આ પ્રકારના માતાના વચન સાંભળીને તેનો મુતેલો વૈરાગ્ય બળી ઉઠ્યો અને તેણે સર્વ સાવધ યોગનું પ્રત્યાખ્યાન કરી પુનઃ સંયમને ધારણ કર્યો માતાના વચનથી ઉદ્બોધિત બની તેણે પછી ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રનું આરાધન કર્યું અને ચારિત્રની આરાધના પૂર્વક જ ગ્રામનુગ્રામ વિહાર કરીને ઉષ્ણ પરીપહને સહન કર્યો એક સમયે એ વિહાર કરતા કરતા એવા પ્રદેશમાં પહોંચી ગયા કે, બધા પત્થરાઓ મોટા પ્રમાણમાં હતા ત્યાં પહોંચીને તેઓએ વિચાર કર્યો કે, આ પ્રદેશ સૂર્યના કિરણોથી અધિક સતપ્ત બનેલો છે આ તો એવા તપી રહ્યા છે કે બધે અગ્નિ જ સળગી રહી છે વાયુ પણ એટલી જ રીતે ગરમ કુંકારી રહેલ છે આથી એક ડગલું પણ સુખપૂર્વક ચાલી શકાતું નથી આ પ્રકારનો વિચાર કરતા કરતા અરહન્નક મુનિએ પોતાની આસપાસની

समुपविशति । तत्र-प्रत्याख्याताष्टादशपापः कृतदुष्कृतगर्हः क्षामितसकलसत्त्वः
स्वीकृतचतुर्विधशरणः, परित्यक्तसर्वसगः पुनः पुनः कृतपचनमस्कारोऽनशन कृत्वा
समाधिभावसम्पन्नः पादपोषगमनेन मुहूर्तमात्रेण सुकुमारशरीरो नमनीतपिण्डोष्णेन
विलीनः सौधर्म मुरलोक गतः, एव मुनिमिरुष्णपरीपहः सोढव्यः ॥९॥

ग्रीष्मकालान्तर वर्षाकाले दशमशतकदिकृतपीडा प्राप्तेन साधुना तत्परीपहः
सोढव्यः इत्याह—

मूलम्—पुष्टो यं दसैमसएहि, संम रेवं मर्हामुणी ।

नागो सगांमसीसे वां, सूरु अभिहणे पर ॥१०॥

उया—सृष्टश्च दशमशतैः सम एव महामुनिः ।

नागः सग्रामशीर्षे वा, सूरुऽभिहन्त्यात् परम् ॥ १० ॥

अत्यत उष्ण देखा और पुन. विचार करने लगे कि यह उष्णपरीपह
मुझे साधु के नाते अवश्य सहन करना चाहिये, ऐसा निश्चित कर वह
एक तप्त शिला के ऊपर बैठ गये। वहाँ उन्होंने १८ पापस्थानों का
प्रत्याख्यान किया, अपने दुष्कृतों की गर्हों की, समस्त जीवों से खमत
खामणा किया। चार प्रकार के शरणों को स्वीकार किया, समस्त ममता
का त्याग किया, एवं पचपरमेष्ठी को बार बार नमस्कार किया। पश्चात्
अनशन धारण कर समाधिभाव से युक्त अरहन्नक मुनि ने पादपोषगमन
सथारा किया। एक मुहूर्तमात्र में ही उनका सुकुमार शरीर मक्खन के
पिण्ड की तरह गर्मी से विलीन हो गया और वे मर कर सुधर्मदेवलोक
में देव हुए। इसी तरह अन्य मुनि जनों को भी उष्णपरीपह सहन
करना चाहिये ॥ ९ ॥

समस्त भूमीने अत्यत उष्ण जेष्ठ अने पाछा विचार करवा लाग्या के उष्ण
परीपह भारे साधुना धर्मथी अवश्य सहन करवा जेष्ठ अने अने निश्चय करी
अने तपेही शिला उपर जेसी गया जया तेजोअने १८ पापस्थानोनु प्रत्याख्यान
कर्युं, पोताना दुष्कृत्योनी भाङ्गी भागी, नमस्त एवोवी नमस्त आभणु लीधा,
आर प्रकारना शरणोने स्वीकार कर्यो अने नमस्त नमस्तानो त्याग कर्यो तेमज
पचपरमेष्ठीने बार बार नमस्कार करवा लाग्या पछी अनशन धारण करी समाधि-
भावथी युक्त अरहन्नक मुनिअने पादपोषगमन सथारे कर्यो अने सुहूर्त मात्रमाज
तेमनु सुकुमार शरीर भाखणुना पीडनी भाङ्ग गरभीथी ओगणी गयु अने तेभरीने
सुधर्म देवलोकमा देव थया आरीते अन्य मुनिजनोंअने पणु उष्णपरीपह सहन
करवा जेष्ठ अने ॥ ९ ॥

एष मातृवचः श्रुत्वा स सजातवैराग्यः सर्वसाधयोग प्रत्याख्याय पुनः संयमं गृहीतवान् । तत उत्कृष्टाचारेण ग्रामानुग्राम विहरन् उष्णपरीपह सहमानः क्वचित् पाषाणमयप्रदेशं प्राप्य चिन्तयति—‘प्रदेशोऽयं प्रचण्डमार्त्तण्डकिरणसयोगाद् वह्नि-
वत्प्रतप्तः, उष्णतरश्च वायुः प्रवहति, अत्र पदमपि गन्तुमसमर्थोऽस्मि,’ एव विचिन्त्य
परितः प्रतप्तभूमीतलं त्रिलोक्य परीपहोऽयं मया सोढव्य इत्यन्वयार्थं तप्तशिलोपरि
करते मृत्यु होना ठीक है, परन्तु शील से स्पलित व्यक्ति का जीवन
ठीक नहीं है। निरवयव क्रिया का नाम सुविशुद्धकर्म एवं चारित्र्य से
पतित होने का नाम शील से स्पलित होना है।

इस प्रकार जननी के वचन सुनकर उसका मुक्त वैराग्य जग उठा,
पश्चात् उसने सर्वसाधयोग का प्रत्याख्यान कर पुनः संयम लिया।
माता के वचन से उद्वेगित होकर उसने फिर उत्कृष्ट चरित्र का
आराधन किया और चारित्र्य की आराधनापूर्वक ही ग्रामानुग्राम विहार
करते हुए उष्णपरीपह को सहन किया। एक समय की बात है कि ये
विहार करते २ ऐसे प्रदेश में पहुँचे कि जहाँ पत्थरों की बहुलता थी।
वहाँ पहुँच कर उन्होंने विचार किया कि यह प्रदेश सूर्य की किरणों से
अधिक सतप्त बना हुआ है। यह तो ऐसा तप रहा है कि जैसे मानों
अग्नि ही जल रही हो। वायु भी इतनी गर्म चल रही है कि जिससे
एक पैर भी सुखपूर्वक चला नहीं जा सकता है। इस प्रकार विचार
करते हुए अरहन्तक मुनि ने अपने आसपास की समस्त भूमि को

પરતુ શીલથી સ્પલિત થયેલ વ્યક્તિનું જીવન ઠીક નથી નિરવયવ ક્રિયાનું નામ
સુવિશુદ્ધ કર્મ, ચારિત્ર્યથી પતિત થવાનું નામ શીલથી સ્પલિત બનવું તે

આ પ્રકારના માતાના વચન સાંભળીને તેનો સુતેલો વૈરાગ્ય બગી
ઉઠ્યો અને તેણે સર્વ સાધય યોગનું પ્રત્યાખ્યાન કરી પુનઃ સંયમને ધારણ
કર્યો માતાના વચનથી ઉદ્વેગિત બની તેણે પછી ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર્યનું આરાધન
કર્યું અને ચારિત્ર્યની આરાધના પૂર્વક જ ગ્રામનુગ્રામ વિહાર કરીને ઉષ્ણ
પરીપહને સહન કર્યો એક સમયે એ વિહાર કરતા કરતા એવા પ્રદેશમાં
પહોંચી ગયા કે, જ્યાં પથરાઓ મોટા પ્રમાણમાં હતા ત્યાં પહોંચીને તેઓએ
વિચાર ઈયો કે, આ પ્રદેશ સૂર્યના ટિરછેાથી અધિક સતપ્ત બનેલો છે આ
તો એવા તપી રહ્યા છે કે જાણે અગ્નિ જ સળગી રહી છે વાયુ પણ એટલી
જ રીતે ગરમ કે કાઈ રહેલ છે આથી એક ડગલું પણ સુખપૂર્વક ચાલી શકાતું
નથી આ પ્રકારનો વિચાર કરતા કરતા અરહન્તક મુનિએ પોતાની આસપાસની

समुपविशति । तत्र-प्रत्याख्याताष्टादशपापः कृतदुष्कृतगर्हः क्षामितसकलसत्त्वः स्वीकृतचतुर्विधशरणः, परित्यक्तसर्वसंगः पुनः पुनः कृतपचनमस्कारोऽनशनं कृत्वा समाधिभावसम्पन्नः पादपोषगमनेन मुहूर्तमात्रेण सुकुमारशरीरो नयनीतपिण्डइन्द्रोष्णेन विलीनः सौधर्मं मुरत्योक्तं गतः, एव मुनिमिरुष्णपरीपहः सोढव्यः ॥९॥

ग्रीष्मकालान्तर वर्षाकाले दशमशतकदिकृतपीडा प्राप्तेन साधुना तत्परीपहः सोढव्यः इत्याह—

मूलम्—पुट्टो ये दसैमसएहि, संम रेवै महामुणी ।

नागो सगामसीसे वां, सूरुओ अभिहणे पर ॥१०॥

त्रया—स्पृष्टश्च दशमशतकैः सम एव महामुनिः ।

नागः सगामशीर्षे वा, सूरुओऽभिहन्यात् परम् ॥ १० ॥

अत्यंत उष्ण देखा और पुनः विचार करने लगे कि यह उष्णपरीपह मुझे साधु के नाते अवश्य सहन करना चाहिये, ऐसा निश्चित कर वह एक तप्त शिला के ऊपर बैठ गये। वहां उन्होंने १८ पापस्थानों का प्रत्याख्यान किया, अपने दुष्कृतों की गहरी की, समस्त जीवों से खमत खामणा किया। चार प्रकार के शरणों को स्वीकार किया, समस्त ममता का त्याग किया, एवं पचपरमेष्ठी को बार बार नमस्कार किया। पश्चात् अनशन धारण कर समाधिभाव से युक्त अरहन्नक मुनि ने पादपोषगमन सथारा किया। एक मुहूर्तमात्र में ही उनका सुकुमार शरीर मक्खन के पिण्ड की तरह गर्मी से विलीन हो गया और वे मर कर सुधर्मदेवलोक में देव हुए। इसी तरह अन्य मुनि जनों को भी उष्णपरीपह सहन करना चाहिये ॥ ९ ॥

समस्त भूमीने अत्यंत उष्ण जेई अने पाछा विचार करवा लाग्या के उष्ण परीपह भारे साधुना धर्मथी अवश्य सहन करवे। जेईये जेवे निश्चय करी जेक तपेवी शिला उपर जेसी गया जया तेजोये १८ पापस्थानोनु प्रत्याख्यान ज्युं, पोताना दुष्कृत्योनी माझी मागी, समस्त जेवेथी भमत आभण्णा लीधा, चार प्रकारना शरणोनी स्वीकार कर्यो अने समस्त भमतानो त्याग कर्यो तेमज पचपरमेष्ठीने बार बार नमस्कार करवा लाग्या पछी अनशन धारण करी समाधि-भावथी युक्त अरहन्नक मुनिजे पादपोषगमन सथारे कर्यो जेक मुहूर्त मात्रमा ज तेमनु सुकुमार शरीर माण्णुना पीडनी माझक गरमीथी ओगणी जयु अने ते मरीने सुधर्म देवलोकमा देव थया आरीते अन्य मुनिजनोये पण उष्णपरीपह सहन करवे जेईये ॥ ९ ॥

एव मातृवचः श्रुत्वा स सजातवैराग्यः सर्वसाधनयोग प्रत्याख्याय पुनः संयमं गृहीतवान् । तत उत्कृष्टाचारेण ग्रामानुग्राम विहरन् उष्णपरीपह सहमानः क्वचित् पापाणमयप्रदेशं प्राप्य चिन्तयति—‘प्रदेशोऽयं प्रचण्डमार्तण्डकिरणसयोगाद् वह्नि-
रत्नतप्तः, उष्णतरश्च वायुः प्रवहति, अत्र पदमपि गन्तुमसमर्थोऽस्मि,’ एव विचिन्त्य परितः प्रतप्तभूमीतलं पिलोक्य परीपहोऽयं मया सोढव्य इत्यन्धार्थं तप्तशिलोपरि करते मृत्यु होना ठीक है, परन्तु शील से स्खलित व्यक्ति का जीवन ठीक नहीं है। निरवयव क्रिया का नाम सुविशुद्धकर्म एव चारित्र्य से पतित होने का नाम शील से स्खलित होना है।

इस प्रकार जननी के वचन सुनकर उसका सुप्त वैराग्य जग उठा, पश्चात् उसने सर्वसाधन योग का प्रत्याख्यान कर पुनः संयम लिया। माता के वचन से उद्बोधित होकर उसने फिर उत्कृष्ट चरित्र का आराधन किया और चारित्र्य की आराधनापूर्वक ही ग्रामानुग्राम विहार करते हुए उष्णपरीपह को सहन किया। एक समय की बात है कि ये विहार करते २ ऐसे प्रदेश में पहुँचे कि जहाँ पत्थरों की बहुलता थी। वहाँ पहुँच कर उन्होंने विचार किया कि यह प्रदेश सूर्य की किरणों से अधिक सतप्त बना हुआ है। यह तो ऐसा तप रहा है कि जैसे मानों अग्नि ही जल रही हो। वायु भी इतनी गर्म चल रही है कि जिससे एक पैर भी सुखपूर्वक चला नहीं जा सकता है। इस प्रकार विचार करते हुए अरहन्नक मुनि ने अपने आसपास की समस्त भूमि को

परंतु शीलवर्धक स्खलित धर्मेव व्यक्तिनो जीवन ठीक नहीं निरवयव क्रिया नम सुविशुद्ध कर्म, चारित्र्यवर्धक पतित धर्मानु नाम शीलवर्धक स्खलित अननु ते

आ प्रकारना माताना वचनं साधनीने तेनो सुतेदो वैराग्यं जगो
उठयो अने तेले सर्व साधन योगन प्रत्याख्यान करी पुन संयमने धारण
करो माताना वचनवर्धो उद्बोधित जनी तेले पढी उत्कृष्ट चारित्र्यन आराधन
करो अने चारित्र्यनी आराधना पूर्वक ही ग्रामानुग्राम विहार करीने उष्ण
परीपहने सहन करो ओक समये ओ विहार करता करता ओवा प्रदेशमा
पडोथी गया के, जया पत्थराओ मोटा प्रमाणमा हुता त्या पडोथीने तेओओ
विचार करो के, आ प्रदेश सूर्यना किरणोथी अधिक सतप्त जनेदो छे आ
तो ओवा तपी रह्या छे के जले अग्नि ही जगो रही छे वायु पण ओटली
ही रीते गरम कुंकार रह्ये छे आथी ओक उगल पण सुखपूर्वक चाली शकतुं
नथा आ प्रकारनो विचार करता करता अरहन्नक मुनिये चेतानी आसपासनी

समुपविशति । तत्र-प्रत्याख्याताष्टादशपापः कृतदुष्कृतगर्हः क्षामितसकलसत्त्वः
स्वीकृतचतुर्विधशरणः, परित्यक्तसर्वसगः पुनः पुनः कृतपचनमस्कारोऽनशन कृत्वा
समाधिभावसम्पन्नः पादपोषगमनेन मुहूर्तमात्रेण सुकुमारशरीरो नवनीतपिण्डडोष्णेन
विलीनः सौधर्म मुरलोक गतः, एव मुनिभिरुष्णपरीपहः सोढव्यः ॥९॥

ग्रीष्मकालान्तर वर्षाकाले दशमशकादिकृतपीडा प्राप्तेन साधुना तत्परीपहः
सोढव्यः इत्याह—

मूलम्—पुंढो ये दसंमसएहि, संम रेवं मर्हामुणी ।

नागो सगामसीसे वां, सूरुओ अभिहणे पर ॥१०॥

उया—सृष्टश्च दशमशकैः सम एव महामुनिः ।

नागः सग्रामशीर्षे वा, सूरुओऽभिहन्यात् परम् ॥ १० ॥

अत्यत उष्ण देखा और पुनः विचार करने लगे कि यह उष्णपरीपह
मुझे साधु के नाते अवश्य सहन करना चाहिये, ऐसा निश्चित कर वह
एक तप्त शिला के ऊपर बैठ गये। वहा उन्होंने १८ पापस्थानो का
प्रत्याख्यान किया, अपने दुष्कृतों की गद्दी की, समस्त जीवो से खमत
खामणा किया। चार प्रकार के शरणो को स्वीकार किया, समस्त ममता
का त्याग किया, एव पचपरमेष्ठी को बार बार नमस्कार किया। पश्चात्
अनशन धारण कर समाधिभाव से युक्त अरहन्नक मुनि ने पादपोषगमन
सथारा किया। एक मुहूर्तमात्र में ही उनका सुकुमार शरीर मक्खन के
पिण्ड की तरह गर्मी से विलीन हो गया और वे मर कर सुधर्मदेवलोक
में देव हुए। इसी तरह अन्य मुनि जनों को भी उष्णपरीपह सहन
करना चाहिये ॥ ९ ॥

समस्त भूमीने अत्यत उष्ण जेष्ठ अने पाछा विचार करवा लाज्या के उष्ण
परीपह भारे साधुना धर्मथी अवश्य सहन करवा जेष्ठजे अवे निश्चय ठरी
जेठ तपेदी शिला उपर भेसी गया ज्या तेजोअ १८ पापस्थानोनु प्रत्याख्यान
ठ्युं, पोताना दुष्कृत्यानी भाई भागी, समस्त लोपोथी भमत भामणा लीधा,
चार प्रकारना शरणो स्वीकार ठ्यो अने समस्त ममतानो त्याग ठ्यो तेमज
पचपरमेष्ठीने बार बार नमस्कार करवा लाज्या पछी अनशन धारण ठरी समाधि-
भावथी युक्त अरहन्नक मुनिजे पादपोषगमन सथारे ठ्यो अक मुहूर्त मात्रमा ज
तेमनु सुकुमार शरीर भाषणुना पीडनी भाई गरभीथी ओगणी गयु अने तेभरीने
सुधर्म देवलोकमा देव थया आरीते अन्य मुनिज्जोअ पणु उष्णपरीपह सहन
करवा जेष्ठजे ॥ ९ ॥

ટીકા—‘ પુટ્ટો ય ’ इत्यादि ।

च=अपर च सम एव=उपकार्यपकारिषु तुल्यभावाधारकः, महामुनिः=उग्र-
तपश्चरणशीलः दशमशकैः, इदमुपलक्षणम्, तेन मत्कुणयूमादिभिरपि स्पृष्टः—पीडितः
सन्, संग्रामशिरसि=रणमस्तके, सूरः=पराक्रमी, नागो वा=हस्ती पर=शत्रु-
रागद्वेषलक्षण भावशत्रुम्, अभिहन्यात्=पराजयेत् । ‘ समरेव ’ इत्यत्रार्पणत्वाद्देवः ।

अयं भावः—यथा—सूरः=करी शराघातवर्णयितोऽपि रणे शत्रु जयति, तद्वत्
साधुरपि दशमशकादिभिः पीड्यमानोऽपि कषाय शत्रु जयेदिति ॥ १० ॥

ગ્રીષ્મ કાલ કે વાદ વર્ષા કાલ આતા હૈ, ઉસમેં દશમશક આદિ કા
પરીપહ ઉત્પન્ન હોતા હૈ । સાધુ કા કર્તવ્ય હૈ કિ વહ્ હસ દશમશકરૂપ
પાચવે પરીપહ કો સહન કરે, હસ વાત કો સૂત્રકાર આગે કી ગાથા
દ્વારા તત્લાતે હૈ—‘ પુટ્ટો ય ’ इत्यादि ।

અન્યવાર્થ—(સમરેવ-સમણ્વ) ઉપકારી ઓર અપકારી મે તુલ્ય ભાવ
ધારણ કરને વાલા (મહામુણી-મહામુનિ) ઉગ્રતપશ્ચરણશીલ મહામુનિ
(દસમસણ્હિ-દશમશકૈ) દશમશકોં કે દ્વારા, ઉપલક્ષણ સે મત્કુળ-
સ્વદમલ, યૂકા-જૂ આદિ દ્વારા મી (પુટ્ટો-સ્પૃષ્ટઃ) પીડિત હોને પર (સગામ
સીસે-સગ્રામ શીર્ષે) યુદ્ધ કે વીચ મેં (સૂરો-શૂરઃ) પરાક્રમી (નાગો વા-
નાગ ઇવ) હસ્તી કી તરહ (પર અભિહણે-પર અભિહન્યાત્) શત્રુ કો-
રાગદ્વેષરૂપ ભાવશત્રુ કો પરાસ્ત કરે ।

ગરમશત્રુ પછી ચોખાસાનેા સમય આવે છે આમા દશમશક વગેરે પરી
પહની ઉત્પત્તિ થાય છે, સાધુનુ એ કર્તવ્ય છે કે દશમશકરૂપી પાચમેા પરીપહ
સહન કરે આ વાતને સૂત્રકાર આગળની ગાથાથી બતાવે છે

“ પુટ્ટો ય ” इत्यादि

અન્યવાર્થ—(સમરેવ-સમણ્વ) ઉપકારી અને અપકારીમા સમભાવ ધારણ
કરવાવાળા મહામુણી-મહામુનિ ઉગ્ર તપસ્થા કરનાર શીલવાન મહામુનિ દસમસણ્હિ-
દશમશકૈ હાસ, મચ્છર દ્વારા ઉપલક્ષણથી માઝડ, જૂ, આદિ દ્વારા પણ પુટ્ટો-સ્પૃષ્ટ
પીડિત હોવા છતા “ સગામસીસે-સગ્રામશીર્ષે ” યુદ્ધની વચમા (સૂરો-શૂર) પરાક્રમી
(નાગો વા-નાગઇવ) હાથીની માફક (પર અભિહણે-પર અભિહન્યાત્) શત્રુને-રાગ દ્વેષ
રૂપ ભાવશત્રુને પરાસ્ત કરે એનો ભાવ આ છે જેમ પરાક્રમી હાથી બાણોના
આઘાતથી વ્યથિત હોવા છતા પણ રણમા શત્રુઓને હરાવે છે તેવી રીતે સાધુ પણ
હાસ, મચ્છર આદિ દ્વારા પીડિત હોવા છતા પણ કષાયરૂપી શત્રુને પરાસ્ત કરે

કેન પ્રકારેણ ભાવશત્રુ જયેદિત્યાહ—

મૂલમ્—નૈ સતસે નૈ વારેજ્ઞાં મંણપિ ન પંઓસણ .

ઉવેહે નૈ હુંજે પાંજે, મુજંન્ટે મસસોણિય ॥ ૧૧ ॥

છાયા—ન સતસેત્ ન વારયેત્, મનોડપિ ન પ્રદૂપયેત્ ।

ઉપેક્ષેત ન દન્યાત્ પ્રાણાન , મુઝાનાન માસ શોણિતમ્ ॥ ૧૧ ॥

ટીકા—‘ ન સતસે ’ ઇત્યાદિ ।

મહામુનિદશમશકરૂપદ્રુત. સન્ ન સતસેત્=નોદ્વિજેત્-દશમશકાદિભિર્દશમા-
નોડપિ ન તતઃ સ્થાનાદપગન્હેદિત્યર્થ . ન વારયેત્, હસ્તપદ્માદિના નાપસારયેત્-
મનોડપિ ન પ્રદૂપયેત્=ન કલુપિત કુર્યાત્ ડપિ-શબ્દાદ્વચનાદિક્રમપિ ન પ્રદુષ્ટ

હસકા ભાવ યદ્દૈ—જૈસે પરાક્રમી હસ્તી યાળોં કે આઘાત સે વ્યથિત
હોને પર ભી રણ મેં શત્રુ કો પરાસ્ત કર દેતા હૈ, ઉસી તરહ સાધુ ભી
દશમશક આદિ દ્વારા પીડિત હોને પર ભી કપાયરૂપી શત્રુ કો
પરાસ્ત કરે ॥ ૧૦ ॥

ભાવશત્રુ કો કિસ તરહ પરાસ્ત કરના ચાહિયે હસકો હસ ગાથા
દ્વારા સ્પષ્ટ કિયા જાતા હૈ—ન સતસે ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—મહામુનિ દશમશક આદિ સે પીડિત હોને પર ભી
(ન સતસે-ન સતસેત્) કમી ભી ચિત્ત મેં ઉદ્વિગ્ન ન હોવે-દશમશક
આદિ સે પીડિત હોને પર ભી મુનિ એક સ્થાન સે દૂસરે સ્થાન પર નહી
જાવે (ન વારેજ્ઞા-ન વારયેત્) દસમશક કો અપને શરીર પર બેઠ જાને
પર હસ્તઅથવા વસ્ત્ર આદિ સે નહી હટાવે । (મણ પિ ન પઓસણ-

આનો ભાવ એ છે કે-જેમ પરાક્રમી હાથી બાણોના આઘાતથી પીડિત
હોવા છતાં પણ રણમાં શત્રુને પરાજીત કરે છે, તેવી જ રીતે સાધુ પણ
દશમશક આદિ દ્વારા પીડિત હોવા છતાં પણ કપાયરૂપી શત્રુનો પરાજય કરે ॥ ૧૦ ॥

ભાવશત્રુને કેવી રીતે જીતવા જોઈ એ, એ હકીકત આ ગાથા દ્વારા
પ્રગટ કરવામાં આવે છે નસતસે-ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—હાસ અને મચ્છરથી પીડિત બનવા છતાં પણ ન સતસે-ન સતસેત્
મહામુનિ ચિત્તમાં ઉદ્વેગ ન લાવે,—હાસ મચ્છરના કરડવાથી મુનિએ એક સ્થાનથી
બીજા સ્થાને ન જવું, ન વારેજ્ઞા-ન વારયેત્ હાસ મચ્છરને પોતાના શરીર પર
બેઠેલ જોઈને હાથ અને વસ્ત્ર આદિથી તેને હટાવે નહીં, મણપિ ન પઓસણ-

टीका—' पुट्टो य ' इत्यादि ।

च=अपर च सम एव=उपकार्यपकारिषु तुल्यभावधारकः, महामुनिः=उग्र-
तपश्चरणशीलः दशमशकैः, इदमुपलक्षणम्, तेन मत्कुणयूकादिभिरपि स्पष्टः-पीडितः
सन्, सग्रामशिरसि=रणमस्तके, शूरः=पराक्रमी, नागो रा=हस्तीय पर=शत्रु-
रागद्वेषलक्षण भावशुभम्, अभिहन्यात्=पराजयेत् । 'समरेय' इत्यनार्पणाद्रेफः ।

अयं भावः—यथा—रुरः=करी शराघातव्ययितोऽपि रणे शत्रुं जयति, तद्वत्
साधुरपि दशमशक्तादिभिः पीड्यमानोऽपि कृपाय शत्रुं जयेदिति ॥ १० ॥

ग्रीष्म काल के बाद वर्षा काल आता है, उसमें दशमशक आदि का परीपह उत्पन्न होता है। साधु का कर्तव्य है कि वह इस दशमशक रूप पाचवे परीपह को सहन करे, इस बात को सूत्रकार आगे की गाथा द्वारा बतलाते हैं—‘पुट्टो य’ इत्यादि।

अन्वयार्थ—(समरे व-समण्व) उपकारी और अपकारी में तुल्य भाव धारण करने वाला (महामुणी-महामुनि) उग्रतपश्चरणशील महामुनि (दसमसप्ति-दशमशकै) दशमशकों के द्वारा, उपलक्षण से मत्कुण-खटमल, यूका-जू आदि द्वारा भी (पुष्टो-स्पृष्टः) पीडित होने पर (सगाम-सीसे-सग्राम शीर्षे) युद्ध के बीच में (सूरो-शूरः) पराक्रमी (नागो वा-नाग इव) हस्ती की तरह (पर अभिहणे-पर अभिहन्यात्) शत्रु को-रागवेषरूप भावशत्रु को परास्त करे ।

ગરમજીતુ પછી ચોમાસાનો મમય આવે છે આમા દશમશક વગેરે પરી
પઢની ઉત્પત્તિ થાય છે, સાધુનુ એ કર્તાવ્ય છે કે દશમશકરૂપી પાઠનો પરીષદ
સહન કરે આ વાતને સુવકાર આગળની ગાથાથી બતાવે છે

“પુટ્ઠો ચ” ઇત્યાદિ

અન્યથાર્થ—(સમરેવ-સમણ) ઉપકારી અને અપકારીમા સમભાવ ધારણ કરવાવાળા મહામુણી-મહામુનિ ઉગ્ર તપસ્યા કરનાર શીલવાન મહામુનિ દસમસપ્તહિ-વશમશકે હાસ, મચ્છર દ્વારા ઉપલક્ષણથી માઝડ, જૂ, આદિ દ્વારા પણ પુઢો-સ્પષ્ટ પિડીત હોવા છતાં “સગામસીસે-સ ગ્રામશીર્ષે” યુદ્ધની વચ્ચા (સૂરો-શૂર) પરાક્રમી (નાગો વા-નાગચ્ચ) હાથીની માફક (પર અમિહ્ણે-પર અમિહ્ન્યાત્) શત્રુને-રાગ દેષ રૂપ ભાવશત્રુને પરાસ્ત કરે એનો ભાવ આ છે જેમ પરાક્રમી હાથી બાણોના આઘાતથી વ્યથિત હોવા છતાં પણ રણમા શત્રુઓને હરાવે છે તેવી રીતે સાધુ પણ હાસ, મચ્છર આદિ દ્વારા પીડિત હોવા છતાં પણ કષાયરૂપી શત્રુને પરાસ્ત કરે

कृत्वा समुत्तस्थौ । तत्र प्रथमयामे लघुकाया मूच्यग्रतीक्ष्णमुखाः दशमशकाः सहस्रशः परितः समागत्य मुनेः शरीरं दशन्ति । तदनु-द्वितीययामे तदपेक्षया स्थूलाकारा दशमशकाः घनघनधनिं कुर्वन्तः परितस्तद्वपुस्तीक्ष्णतर दशन्ति, तदनु तृतीयचतुर्थयामयोस्तदपेक्षयापि स्थूलतराः स्थूलतीक्ष्णमुखा विविजजातीया दशमशकास्त सातिशय दशन्ति । ततः सूर्योदये सति पञ्चमप्रहरे अकस्मात् तत्रैवोद्गीयमाना मधुमक्षिकाः सहस्रशस्तद्वपुःसलग्नास्त मुनिं दशन्ति । मधुमक्षिकाभि-राच्छादित सकल तद्वपुः श्यामवर्णं सजातम् । तस्य मुखोपरि सदोररुमुखवत्त्रिकाऽपि

एक समय की बात है कि इन्होंने एक अटवी में रात्रि के समय पाच प्रहरका कायोत्सर्ग धारण किया । उस अटवी में कायोत्सर्ग में रहे हुए इन सुदर्शन मुनि के शरीर को प्रथम प्रहर में लघुकायवाले हजारों दशम-शको ने सूची के अग्रभाग के समान अपने २ तीक्ष्ण मुखों से चारों ओर से आ आकर खून डसा । फिर द्वितीय प्रहर में इन की अपेक्षा स्थूला-कार वाले दशमशको ने घन घन शब्द करते हुए सब तरफ से आकर बहुत बुरी तरह उनके शरीर को डसना प्रारंभ किया । बाद में तृतीय चतुर्थ प्रहर में द्वितीय याम में आये हुए दशमशको की अपेक्षा बलिष्ठ एवं स्थूलतर विविध जाति के दशमशको ने काटना शुरू किया । इस प्रकार जब रात्रि के चार प्रहर समाप्त हो चुके और सूर्योदय हुआ तब पञ्चमप्रहर में-अर्थात् दिवस के प्रथमप्रहर में-अकस्मात् उड़ी हुई हजारों मधुमक्षिकाओं ने उन मुनि के शरीर में चिपट कर उन्हें काटना प्रारंभ

तेजोऽप्ये ते ७ गलभा रात्रिना समये पाच प्रहरने। कायोत्सर्गं कथं ते ७ गलभा कायोत्सर्गमा रडेला आ सुदर्शन मुनिना शरीरने प्रथम प्रहरमा नाना शरीरवाणा हुनरो आस, भन्धरोऽप्ये सोयनी अण्णी जेवा पोत पोताना तीक्ष्ण मुजोधी आरे आबुथी आवीने पूण उभ भार्या पाछा भील प्रहरमा तेनी अपेक्षा स्थूल आकारवाणा आस, भन्धरोऽप्ये गण्डु गण्डु शब्द करीने आरे तरक्षी आवीने घण्टी पुराण रीते तेमना शरीरने उभ भारवा लाग्या ल्यार पछी त्रील अने जेथा प्रहरमा आवेला आस भन्धरोऽप्ये अपेक्षा नाना मोटा विविध नतना आस भन्धरोऽप्ये उभ भारवा शर् कर्या आ प्रकारे ज्यारे रात्रीना आर प्रहर पुरा थया अने सूर्योदय थये ल्यारे पाचमा प्रहरमा अर्थात् दिवसना प्रथम प्रहरमा अकस्मात् उडेली हुनरो मधमाभीओऽप्ये ते मुनिना शरीर उपर जोटी पडीने उरडवु शर् कथुं मधमाभीओधी आच्छा

कुर्यादित्यर्थः । किं तु उपेक्षेत-मध्यस्थभावाभावेत् । अत एव-मासशोणितं भुजानान् प्राणान्=प्राणिनः, न हन्यात्=न मारयेत् ।

अत्र सुदर्शनमुनेर्दृष्टान्तः—

चम्पानगरीं रिपुमर्दननामको भूपतिरासीत् । तस्य पुत्र सुदर्शननामकः सजातः । स धर्मघोषाचार्यसमीपे धर्मदेशना निश्चम्य कामभोगेभ्यो विरक्तः प्रजितः । स सुदर्शनो मुनिर्गुरुपसादात् श्रुतज्ञानमम्पन्नो दृढसत्त्वतया एकात्म्यं विहारारूपप्रतिमया विहरन् रुदाचित् महादृष्ट्या निशि पञ्चप्रहरात्मकं कायोत्सर्गं मनोऽपि न प्रदूषयेत् । अपने मन में उनके काटने पर अपने मन में कलुषित विचार नहीं करे । अथवा उनके काटने पर मन को कलुषित नहीं करना चाहिये । अपि शब्द से वचन आदिक को भी प्रदुष्ट नहीं करे । किन्तु उस समय (उवेहे-उपेक्षेत) मध्यस्थभाव का ही आश्रय करे । अतः साधु का कर्तव्य है कि वह (मस सोणिय भुजते पाणे न हणे-मास शोणित भुजानान् प्राणिनः न हन्यात्) मास खाते एवं शोणित को पीते हुए प्राणियों को कभी भी न मारे ।

दृष्टान्त—चपानगरी में रिपुमर्दन नामक एक राजा था । उसका एक पुत्र था, जिसका नाम सुदर्शन था । उसने धर्मघोष आचार्य के पास धर्म देशना सुनकर काम भोगों से विरक्त बन मुनिदीक्षा धारण की । इन सुदर्शन मुनि ने अपने गुरु महाराज के प्रसाद से श्रुतज्ञान की प्राप्ति कर दृढ प्रराक्रमशाली होने की वजह से एका की विहार करने रूप प्रतिमा को धारण किया । अब ये उस प्रतिमा से विचरने लगे ।

मनोऽपि न प्रदूषयेत् तेना कर्तव्याथी चोताना मनभा कलुषित विचार पणु न करे, अथवा तेना कर्तव्याथी मनने कलुषित न करे अरे शब्दथी वचनदिकने पणु प्रदुष्ट न करे, परंतु ते सभये उवेहे-उपेक्षेत मध्यस्थ भावना आश्रय करे आथी साधुनु कर्तव्य छे के ते मससोणिय भुजतेपाणे न हणे-मासशोणित भुजानान् प्राणिन न हन्यात् मास खाता अने बोड़ी पीता प्राणीओने कही पणु न मारे

दृष्टान्त —यथा नगरीमा रिपुमर्दन नामना ओठ राजा हुता तेमने ओठ पुत्र हुतो, जेतु नाम सुदर्शन हुतु तेणे धर्मघोष आचार्यनी पासे धर्मदेशना सालणी कामभोगथी विरक्त जनी मुनिदीक्षा धारण करी आ सुदर्शन मुनिओ चोताना शुरुभङ्गाराजना प्रसादथी श्रुतज्ञाननी प्राप्ति करी, दृढ पराक्रम शाली थवाना कर्षणथी ओठाकी विहार करवा रूप प्रतिमाने धारण करी, अने तेओ ओ प्रतिमाथी विचरवा लाज्या ओठ सभयनी वात के,

વેદના જાયતે તતોઽપ્યનન્તગુણા વેદના નરકેઽનન્તવાર મયા સોઢા, એવ નિગો-
દેઽપિ, યત્ર મૂચ્યગ્રપરિમિતક્રન્દાદૌ અસહ્યાતાઃ શ્રેણયઃ સન્તિ, એકૈકશ્રેણ્યા
મસહ્યાતાનિ પ્રતરાણિ, એકૈકપતરે અસહ્યાતા ગોલાઃ, એકૈકગોલે અસહ્યાતાનિ
નિગોદશરીરાણિ, એકૈકશરીરે અનન્તા જીવાઃ, એકૈકનિગોદજીવઃ પ્રત્યેકશ્વાસો-
ચ્છ્વાસે સાર્ધસપ્તદશ જન્મમરણાનિ કરોતિ, એવધિનિગોદેઽપિ અનન્તજન્મમર-
ણાના દારુણદુઃખાનિ અનન્તવાર પરવશેન મયા સોઢાનિ । ફિં પુનરેતત્, યતસ્ત-
ત્તદુઃખસાગરૈકવિન્દુમાત્રમપિ નૈતત્, એવં દશમશકપરીપહ પ્રકૃષ્ટપરિણામેન સહમાન.

હસસે મ્હો અનતગુણી વેદના નરક મે અનતવાર તૂને મોગી હૈ । હસી તરહ
નિગોદ મેં મ્હો સહી હ । સૂચી-મુર્દ-કે અગ્રભાગ પ્રમાણ કન્દ આદિ મે
અસહ્યાત શ્રેણિયાં હોતી હૈં એક એક શ્રેણી મે અસહ્યાત પ્રતર હોતે હૈં ।
એક એક પ્રતર મે અસહ્યાત ગોલે હોતે હૈં । એક એક ગોલે મે અસહ્યાત
નિગોદ શરીર હુઆ કરતે હૈં । એક એક નિગોદ શરીર મે અનન્ત જીવ રહા
કરતે હૈં । એક એક નિગોદરાશિ કા જીવ એક ૨ શ્વાસોચ્છ્વાસ મે ૧૭૥
સાઢાસઢહ વાર જન્મતા હૈં ઓર ૧૭૥ સાઢાસઢહ વાર હી મરતા હૈં । હસ
પ્રકાર કે સ્વરૂપ વાલે નિગોદ મે મ્હો હૈ આત્મન્ ! તૂને અનન્તવાર અનત
જન્મ ઓર મરણ કે દુઃખો કો પરવશ હોકર સહન કિયા હૈં । ડન દુઃખો
કે સામને યહ દશમશક આદિ સે હોને વાલા દુઃખ કિતના સા હૈં । ડન
દુઃખો કે સામને તો યહ એક લેશ માત્ર મ્હો નહીં હૈં । હસ પ્રકાર દશમશક
પરીપહ કો પ્રકૃષ્ટ શુભાધ્યવસાય સે સહન કરતે હુએ સુદર્શન મુનિરાજ

અગ્નિથી બાળવાથી જેવી વેદના જીવોને થાય છે, તેથી અનતગુણી વેદના નરકમાં
અનતવાર તે ભોગવી છે આ રીતે નિગોદમાં પણ સહન કરેલ છે સોયના અગ્રભાગ
પ્રમાણના કન્દ આદિમાં અસહ્યાત શ્રેણિયો હોય છે એકેક શ્રેણીમાં અસહ્ય
પ્રતર હોય છે અને એકેક પ્રતરમાં અસહ્ય ગોળા હોય છે અને એકેક ગોળામાં
અસહ્યાત નિગોદ શરીર હોય છે એકેક નિગોદ શરીરમાં અનત જીવ રહ્યા કરે છે
એકેક નિગોદ શરીરોમાં જીવ એક શ્વાસોચ્છ્વાસમાં સાડાસત્તરવાર જન્મે છે અને
સાડાસત્તરવાર મરે છે આ પ્રકારના સ્વરૂપવાળા નિગોદમાં પણ હે આત્મન્ ! તે
અનતવાર અનત જન્મ અને મરણના દુખોને પરવશ બની સહન કર્યા છે
એ દુખોની સામે આ ડાસ મચ્છરોથી થતું દુખ કેવડું છે ? તે દુખોની
સામે તો આ દુખ લેશ માત્ર પણ નથી આ પ્રકારે ડાસ મચ્છરોના પરી-
પહને પ્રકૃષ્ટ શુભાધ્યવસાયથી સહન કરતા સુદર્શન મુનિરાજે પ્રશસ્ત

મક્ષિકાભિરાગ્ઞાદિત્વાનલક્ષ્યતે । एव दशमशकमक्षिकाकृत्रवेदना प्राप्यापि स
सुदर्शनमुनिर्दंशादीन् न निवारयति चिन्तयति च-दुःखमेतत् क्रियत्, इताऽनन्तगुण-
वेदनाऽनन्तवार नरकेषु मया प्राप्ता, असिपत्रेण धुरपत्रेण कदम्बचीरिकापत्रेण छिद्य
माने शक्यपत्रेण कुन्तापत्रेण शरापत्रेण सूक्ष्मापत्रेण, कपिक
च्छुना, वृश्चिकरुण्टकेन भिद्यमाने, अद्भारेण, मज्जलज्ज्वालया दग्धमाने च यादृशी

कर दिया । मधुमक्षिकाओं से आच्छादित सुदर्शन मुनि का गौर शरीर
उस समय श्यामवर्णवाला मालूम देने लगा । उनके मुख के ऊपर डोरे
से जो मुखवस्त्रिका बधी हुई थी वह भी मक्षिकाओं से आच्छादित होने
की बजह से दिखलाई नहीं पड़ती थी । इस प्रकार दशमशकों द्वारा तीव्र
वेदना को पाकर भी सुदर्शन मुनि ने उन दशमशकों का अपने हाथ
आदि से निवारण नहीं किया । प्रत्युत उस समय यही विचार किया
कि हे आत्मन् ! यह जो वर्तमान में दुःख मिल रहा है वह तेरे द्वारा
पहिले भोगे हुए नरक एवं निगोद के दुःखों के समक्ष कितना सा है ।
अरे ! तूने पहिले भवों में इस वेदना से भी अनन्तगुणी वेदनाएँ अन-
तवार नरक में भोगी हैं । असिपत्र, धुरपत्र एवं कदम्बचीरिका पत्र से
छेदे जाने पर, शक्ति के अग्रभाग से कुन्त-भाला के अग्रभाग से, बाणके
अग्रभाग से, छुरिका के अग्रभाग से, सूचिकलाप के अग्रभाग से,
कपिकच्छु कोचकीफली से और विच्छु के डक से भेदे जाने पर, तथा
जलती हुई अग्नि से जलाये जाने पर जैसी वेदना जीवों को होती है

હિત બનેલ સુદર્શન મુનિનું ગૌર શરીર તે સમયે શ્યામ વર્ણવાળું દેખાવા
લાગ્યું, તેમના મુખ ઉપર દોરાથી જે મુખપત્તિ બધાયેલ હતી તે પણ
માખીઓથી આગ્ઞાદિત હોવાના કારણે ભોવામા આવતી ન હતી આ પ્રકારે
હાસ, મગ્ધરોથી તીવ્ર વેદના પામીને પણ સુદર્શન મુનિએ એ હાસ, મગ્ધર,
વગરને પોતાના હાથ આદિથી ફર ન કર્યા પરંતુ એ વખતે એવોજ વિચાર
કર્યો કે હે આત્મન્ ! વર્તમાનમા જે પ્રદારનું આ દુઃખ મળી રહ્યું છે તે
તારાથી પહેલા ભોગવવામા આવેલ નરક અને નિગોદના દુઃખો પાસે શું
હિસાબમા છે, અરે ! તે પહેલાના ભવોમા આ વેદનાથી પણ અનંતગણી
વેદનાઓ અનંતવાર નરકમા ભોગવી છે અસિપત્ર, ધુરપત્ર, અને કદમ્બચીરિના
પત્રથી છેદાઈ જવાથી, શક્તિના અગ્રભાગથી કુત લાલોના અગ્રભાગથી,
બાણના અગ્રભાગથી છુરીના અગ્રભાગથી, સૂચિ કલાપના અગ્રભાગથી, કપિ
કચ્છુ-કોચની ફળીથી, અને વીછીના ડબથી, ભેદાઈ જવાથી તથા બળતી

रुः=नूतनवस्त्रान् भविष्यामि, इति भिक्षुर्न चिन्तयेत्, अयं भावः—जीर्णवस्त्र-
साधुर्वस्त्राभावसंभावनया स्वात्मनि विपाद न कुर्याद्, नापि च नूतनवस्त्र-
संभावनया हर्षं कुर्यादिति ॥१२॥

उक्तार्थमेव वदीकुरुमाह—

रूप—एगया अचेलए होई, संचेले यांवि एगया ।

एय धम्माहिय नच्चा, नाणी नो परिदेवए ॥१३॥

जाया—एरुदा अचेलको भवति, संचेलश्चापि एरुदा ।

एतद् वर्महितं ज्ञात्वा, ज्ञानी नो परिदेयेत् ॥१३॥

टीका—‘एगया’ इत्यादि ।

एकदा=रुदाचित्, कल्पनीयजीर्णवस्त्रमलिनाल्पवस्त्रस्य सद्भावे मुनिः,

यभाव न करे । (अद्वया-अथवा) अथवा (संचेलए होस्व-संचेलको
विष्यामि) नवीन वस्त्रों से “उनकी अधिक स्थिति होने से” संचेलक-
त्र सहित हो जाऊंगा (इति) इस प्रकार (भिक्षु) साधु (न चिंतए
न चिन्तयेत्) विचार न करे ।

इस का भाव केवल यही है कि साधु जिस समय जीर्ण वस्त्रों का
रिधान करे उस समय मुनि “ये फटे पुराने वस्त्र कितने दिन तक
लेंगे इनके फट जाने पर मैं निर्वस्त्र हो जाऊंगा” इस प्रकार कभी
भी अपनी आत्मा में विपाद न करे । “ये नवीन वस्त्र हैं अधिक दिन
क चलते रहेंगे अतः मैं सबस्त्र ही रहूंगा” इस प्रकार कभी हर्ष
भाव को प्राप्त न हो । अथवा ‘अब नूतन वस्त्रों की मुझे प्राप्ति होगी,
इस बात की संभावना से भी साधु कभी भी हर्षित न होवे ॥ १२ ॥

संचेलए होक्ख-संचेलको भविष्यामि नवीन वस्त्रोत्थी “ते वधु प्रमाणमा डोवाथी”
संचेलक वस्त्र सङ्घितं यथं जर्धश आ प्रजारनो पणु “भिक्षु” साधु नचिंतए-न
चिन्तयेत् विचार न करे

आने लाव केवण ओ ज छे के, साधु जे समय लणु वस्त्र परिधान
करे ओ समय आ झटया तूटया वस्त्रो केटला दिवस आलशे, आना झटी
जवा पछी हु वस्त्र पजरनो अनी जर्धश आ प्रजारनो विपाद वदी पणु पोताना
आत्माभा न करे आ नवा वस्त्र छे, धणु समय सुधी आलता रडेशे, अने
आथी हु भवसज रडीश आ प्रजारनो डर्षलाव पणु वदी न लावे अथवा
हुवे भने नवा वस्त्रनी प्राप्ति थशे आ वातनी संभावनाथी पणु साधु वदी
हर्षित न थाय (१२)

प्रशस्तध्यानेन शुभाध्ययसायेन प्राप्तकेवलज्ञान-केवलदर्शनः सुदर्शनः साधनन्तम-
व्याबाध शाश्वत शिष्यपद लघ्वान् । एवमन्यैरपि मुनिभिर्मध्यस्थभावेन दशमश-
कपरीपहः सोढव्यः ॥ ११ ॥

अथाचेलपरीपहजय ग्राह—

मूलम्—परिजुन्नेहिं वत्थेहिं, होम्खामि त्ति अचेलए ।

अदुवा सचेलए, होक्ख, इति भिक्खू न चित्तए ॥१२॥

छाया—परिजीर्णैर्वस्त्रैः, भविष्यामि इति अचेलकः ।

अथवा सचेलको भविष्यामि, इति भिक्षुर्न चिन्तयेत् ॥१२॥

टीका—‘परिजुन्नेहिं’ इत्यादि ।

परिजीर्णैः=पुरातनैः, वस्त्रैः, अचेलकः=वस्त्ररहितः, भविष्यामि, तेषां स्वल्प-
कालस्यापित्वात्, इति=एतद्रूपं दैन्यं, भिक्षुर्न चिन्तयेत्=न कुर्यात् । अथवा

ने प्रशस्तध्यान से और शुभ परिणामों को धारा से केवलज्ञान और
केवलदर्शन प्राप्त कर लिया । पश्चात् आयु के अंत में सादि अनंत,
अव्याबाध एव शाश्वत पद जो मुक्तिपद है उस को प्राप्त कर लिया ।
सुदर्शन मुनि की तरह अन्यमुनिजनों को भी मध्यस्थभाव से दशमशक
परीपह सहन करना चाहिये ॥ ११ ॥

अथ सूत्रकार छठे अचेल परीपह को जीतने का उपदेश करते हैं—
परिजुन्नेहिं—इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(परिजुन्नेही—परिजीर्णैः) पुराने (वत्थेहिं—वस्त्रैः) वस्त्रोंसे
(अचेलए होक्खामि—अचेलकः भविष्यामि) मैं उनकी अल्पकाल
स्थिति होने से अचेल वस्त्र रहित हो जाऊंगा । (त्ति—इति) इस प्रकार का

ध्यानशील अने शुभ परिष्कारागोनी धाराशी केवलज्ञान अने केवलदर्शन प्राप्त
कथुं पछी आयुना अतमा आदि अनंत, अव्याबाध अने शाश्वत पद जे
मुक्तिपद छे तेने प्राप्त कथुं सुदर्शन मुनिनी माइके अन्य मुनिजनोअ
पण मध्यस्थ भावशी अस अने मध्यस्थोना परीपहने सहन करवो जेठअ ॥११॥

छठे सूत्रकार छठे अचेल परीपहने छतवानो उपदेश करे छे परिजुन्नेहिं इत्यादि

अन्वयार्थ—परिजुन्नेहिं—परिजीर्णैः पुनः “वत्थेहिं—वस्त्रैः” वस्त्रोंशी अचेलए
होक्खामि—अचेलकः भविष्यामि हु तेनी अल्पकाल स्थिति होवाशी अचेल वस्त्र
रहितथई जेठअ त्ति—इति आ प्रकारने दैन्यभाव न करे अदुवा—अथवा अथवा

નવીનપદ્મસદ્ભાવે તન્નિમિત્તક રૂપં ન કુર્યાત્, તથા એપણીયપ્રમાણોપેતવત્ત્વાના-
મમહામુલ્યસ્ત્વાદલ્પત્વાદશોભનત્વાચ્ચ વિપાદ ન કુર્યાત્ શીતસ્પર્શાદિના વાધિતોઽપિ
પ્રમાણાધિકરણાકાન્તા ચ ન કુર્યાદિત્યર્થઃ । તથાચોક્તમાચારાઙ્ગસૂત્રે—

“જે મિત્રલૂ તિહિ વત્યેહિં પરિવુસિણ પાયચડત્યેહિં, તસ્સ ણ ણો એવ ભવહ,
ચડત્ય વત્ય જાહસ્સામિ ।” (જાચા. ૧ શ્રુ ૮ અ. ૪૩.)

ઝાયા—યો મિત્રલૂભિર્મિત્રૈ પર્યુપિતઃ પાત્રચતુર્થેઃ, તસ્ય લલુ નો એવ ભવતિ
ચતુર્થ વત્ત યાચિન્ને । પર્યુપિતઃ=વ્યવસ્થિતઃ । અનેન સ્થવિરકલ્પિકસ્ય ચતુર્થવત્ત
પ્રતિપેધોઽવગમ્યતે । અપર ચ-તત્રૈવોક્તમ્—

“જસ્સ ણ મિત્રલૂસ્સ એવ ભવહ-પુટ્ટો લલુ અહમસિ નાલમહમસિ સીયફાસ

ભાવ નહીં કરના ચાહિયે-ઔર ચે નવીન વત્ત હૈં ઇનસે શીત આદિક
કી રક્ષા ઘટ્ટ અચ્છી તરહ હો જાયગી” ઇસ પ્રકાર કમી હર્ષિન મી
નહી હોના ચાહિયે । શીતસ્પર્શાદિક સે પીડિત હોને પર પ્રમાણ સે
અધિક વત્તોં કી આરક્ષા કરના સાધુમાર્ગ મેં નિષિદ્ધ હૈ । આચારાગ
સૂત્ર (૧ શ્રુ ૮ અ ૪૩.) મેં ઘરી વાત તતલાઈ ગઈ હૈ “જે મિત્રલૂ
તિહિવત્યેહિં પરિવુસિણ પાયચડત્યેહિં તસ્સ ણ ણો એવ ભવહ ચડત્ય
વત્ય જાહસ્સામિ ” જો મિત્રલૂ ત્રણ વત્તોં સે એવ ચૌથે પાત્ર સે વ્યવસ્થિત
રહતા હૈં ડસે ચતુર્થ વત્ત કે યાચન કી આવશ્યકતા નહીં હોતી હૈ ડસ
કે ચિત્ત મેં ઘર વાત નહી આતી હૈ કિ મૈ ચતુર્થ વત્ત કી યાચના કરૂં ।
ઇસ કથન સે સ્થવિરકલ્પી સાધુ કો ચતુર્થવત્ત કા પ્રતિપેધ સિદ્ધ હોતા હૈ ।
ઔર મી આચારાગ સૂત્ર (૧ શ્રુ ૮ અ. ૪૩.) મે કહા હૈ “જસ્સ ણ
મિત્રલૂસ્સ એવ ભવહ-પુટ્ટો લલુ અહમસિ નાલમહમસિ સીયફાસ

નવીન વત્ત છે, તેનાથી ઠડી વગેરેની રક્ષા સારી રીતે વશે, આ પ્રકારે કમી
હર્ષિત પણ ન થવું જોઈએ ઠડીના સ્પર્શથી પીડિત થવાથી અધિક વત્તોની
આરક્ષા કરવી તે સાધુ માર્ગમાં નિષેધ છે આચારાગસૂત્ર (૧ શ્રુ ૮ અ ૪૩)
માં એવી વાત બતાવવામાં આવેલ છે કે, જે મિત્રલૂ તિહિવત્યેહિં પરિવુસિણ પાય
ચડત્યેહિં તસ્સ ણ ણો એવ ભવહ ચડત્ય વત્ય જાહસ્સામિ એ મિત્રલૂ ત્રણ વત્ત અને
ચોથા પાત્રથી વ્યવસ્થિત રહે છે તેને ચોથા વત્તની યાચના કરવાની આવશ્યકતા
થતી નથી એના ચિત્તમાં એ વાત આવતી નથી કે હું ચોથા વત્તની યાચના
કરૂં આ ડથનથી સ્થવિરકલ્પી સાધુને ચોથા વત્તનો પ્રતિપેધ સિદ્ધ થાય છે

ખીલુ પણ આચારાગ સૂત્ર (૧ શ્રુ ૮ અ ૪૩) માં કહ્યું છે—

જસ્સ ણ મિત્રલૂસ્સ એવ ભવહ-પુટ્ટો લલુ અહમસિ નાલમહમસિ સીયફાસ

અચેલકુઃ=ચત્ત્રરહિત ઇય, ભયતિ-તથાનિધયસ્ય તનુગ્રાયકૃત્વાભાવાત્ । એકદા=કદાચિત્-નૂતનચત્ત્રસદ્ભાવે, સચેલકોડપિ=નવીનચત્ત્રનાર્નાપ ભયતિ । એતદ્=અચેલ કત્ત્વ સચેલકૃત્વ ચેતિ દ્વય, ધર્મહિત=ધર્માય હિત-શ્રુતચારિત્રધર્મોપકારક, જ્ઞાત્વા જ્ઞાની=મેધારી, નો પરિદેવયેત્=જીર્ણચત્ત્રસદ્ભાવે વિપાદ ન કુર્યાત્,

‘એગયા અચેલ’ ઇત્યાદિ.

અન્વયાર્થ—(એગયા-એકદા) કબી કિસી સમય કલ્પનીય જીર્ણ ચલિત મલિન એવ અલ્પ વસ્ત્રોં કે સદ્ભાવ મેં મુનિ (અચેલ હોઈ-અચેલકો ભવતિ) વસ્ત્ર રહિત જૈસા હી હોતા હૈં । જ્યોં કિ જો જીર્ણાદિવસ્ત્ર ઉસકે હોતે હૈં ઉનસે યથાચત્ શરીર કી રક્ષા નહીં રોતી હૈં । (એગયા) કબી કિસી સમય-નૂતન વસ્ત્રોં કે સદ્ભાવ મેં (સચેલે યાવિ હોઈ સચેલ કોડપિ ભવતિ) સચેલ ભી-નવીન વસ્ત્ર વાલા ભી હોતા હૈં । (એવ-એતત્) યે દોનો હી અવસ્થાએ સાધુ કી ઉસકે (ધર્મહિત-ધર્મરહિત) શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મ કી ઉપકારક હૈં । એસા (નચ્ચા-જ્ઞાત્વા) જાનકર (નાળી નો પરિદેવ-જ્ઞાની નો પરિ દેવયેત્) જ્ઞાની મુનિ કિસી ભી અપની અવસ્થા મેં યાહે વસ્ત્ર સહિત અવસ્થા હો યાહે વસ્ત્ર રહિત અવસ્થા હો ઉસમેં હર્ણવિપાદ ન કરે ।

ભાવાર્થ—સાધુ કો “યે વસ્ત્ર જો મેરે પાસ હૈં વે વહુત હી જીર્ણ શીર્ણ હૈં, તથા હલકે પોતકે હૈં, યે વહુત થોડે હૈં, સુંદર ભી નહીં હૈં હનસે શીત આદિક કી રક્ષા કૈસે હોગી” હસ પ્રકાર કબી વિપાદ

‘એગયા અચેલ’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—એગયા-એકદા કોઈ વખત કલ્પનીય જીર્ણ ચલિત મલિન અને અલ્પવસ્ત્રોના સદ્ભાવના મુનિ અચેલ હોઈ-અચેલકો ભવતિ વસ્ત્ર રહિત જેવો જ હોય છે, કેમ કે, જે જીર્ણ એવા વસ્ત્ર તેની પાસે હોય છે તેનાથી યથાવત શરીરની રક્ષા થતી નથી એગયા કોઈ વખત નવા વસ્ત્રોના સદ્ભાવના સચેલે યાવિ હોઈ-સચેલકોડપિ ભવતિ સચેલ પણ-નવીન વસ્ત્રવાળા પણ હોય છે એવ-એતત્ આવી બન્ને અવસ્થાઓ સાધુની ધર્મહિત-ધર્મરહિત શ્રુતચારિત્ર ઇય ધર્મના ઉપકારક છે એવું નચ્ચા-જ્ઞાત્વા બાણીને નાળી નો પરિદેવ-જ્ઞાની નો પરિદેવયેત્ જ્ઞાની કોઈ પણ અવસ્થાના યાહે વસ્ત્રસહિત અવસ્થા હોય, યાહે વસ્ત્રરહિત અવસ્થા હોય તેમા હર્ણ-વિપાદ ન કરે

ભાવાર્થ —સાધુએ “આ વસ્ત્ર જે મારી પાસે છે તે ઘણા જીર્ણ છે, તથા હલકા પોતના છે અને ખૂબ થોડા છે, સુંદર પણ નથી, એનાથી ઠંડી વગેરેથી રક્ષા કેમ થશે” આ પ્રકારનો વિવાદભાવ કદી ન કરવો જોઈ એ આ

નવીનપદ્મસદ્ભાવે તન્નિમિત્તરૂપં ન કુર્યાત્, તથા એપણીયપ્રમાણોપેતવત્ત્રાણા-
મમહામૂલ્યકૃત્વાદલ્પત્વાદશોભનત્વાચ વિપાદ ન કુર્યાત્ શીતસ્પર્શાદિના પ્રાધિત્યોપિ
પ્રમાણાધિકરત્ત્રાકાક્ષા ચ ન કુર્યાદિત્યર્થઃ । તથાચોક્તમાચારાગ્રસૂત્રે—

“ જે મિશ્નુ તિહિ વત્યેહિ પરિવુસિણ પાયચડત્યેહિ, તસ્સ ણ ણો એવ ભવહ,
ચડત્યં વત્ય જાહસ્સામિ । ” (આચા. ૧ શુ ૮ અ. ૪૩.)

ઝાયા—યો મિશ્નુસ્ત્રિભિર્વસ્ત્રૈ પર્યુપિતઃ પાત્રચતુર્થઃ, તસ્ય ચતુર્યો નો એવ ભૂવતિ
ચતુર્થં વસ્ત્ર યાચિષ્યે । પર્યુપિતઃ=વ્યવસ્થિતઃ । અનેન સ્થવિરકલ્પિકસ્ય ચતુર્થવસ્ત્ર
પ્રતિપેદ્યોઽવગમ્યતે । અપર ચ—તત્રૈવોક્તમ્—

“ જસ્સ ણ મિક્કલુસ્સ એવ ભવહ-પુટ્ટો ચલ્લ અહમસિ નાલમહમસિ સીયફાસ

ભાવ નહીં કરના ચાહિયે—ઔર યે નવીન વસ્ત્ર હૈં ઇનસે શીત આદિક
કી રક્ષા વદ્ધત અચ્છી તરહ હો જાયગી ” ઇસ પ્રકાર કમી હર્પિન મી
નહી હોના ચાહિયે । શીતસ્પર્શાદિક સે પીડિત હોને પર પ્રમાણ સે
અધિક વસ્ત્રોં કી આકાક્ષા કરના સાધુમાર્ગ મેં નિષિદ્ધ હૈ । આચારાગ
સૂત્ર (૧ શુ ૮ અ ૪૩.) મેં યહી વાત તલાર્ક ગઈ હૈ “ જે મિક્કલુ
તિહિવત્યેહિ પરિવુસિણ પાયચડત્યેહિ તસ્સ ણ ણો એવ ભવહ ચડત્ય
વત્ય જાહસ્સામિ ” જો મિશ્નુ ત્રણ વસ્ત્રોં સે એવ ચૌથે પાત્ર સે વ્યવસ્થિત
રહતા હૈં ઉસે ચતુર્થ વસ્ત્ર કે યાચન કી આવશ્યકતા નહીં હોતી હૈં ઉસ
કે ચિત્ત મેં યહ વાત નહીં આતી હૈં કિ મૈ ચતુર્થ વસ્ત્ર કી યાચના કરૂં ।
ઇસ કથન સે સ્થવિરકલ્પી સાધુ કો ચતુર્થવસ્ત્ર કા પ્રતિપેદ્ય સિદ્ધ હોતા હૈં ।
ઔર મી આચારાગ સૂત્ર (૧ શુ ૮ અ ૪૩) મેં કહા હૈં “ જસ્સ ણ
મિક્કલુસ્સ એવ ભવહ-પુટ્ટો ચલ્લ અહમસિ નાલમહમસિ સીયફાસ

નવીન વસ્ત્ર છે, તેનાથી ઠંડી વગેરેની રક્ષા સારી રીતે વશે, આ પ્રકારે ઠંડી
હર્પિત પશુ ન થવું જોઈએ ઠંડીના સ્પર્શથી પીડિત થવાથી અધિક વસ્ત્રોની
આકાક્ષા કરવી તે સાધુ માર્ગમાં નિષેધ છે આચારાગસૂત્ર (૧ શુ ૮ અ ૪૩)
માં એવી વાત બતાવવામાં આવેલ છે કે, જે મિક્કલુ તિહિવત્યેહિ પરિવુસિણ પાય
ચડત્યેહિ તસ્સ ણ ણો એવ ભવહ ચડત્ય વત્ય જાહસ્સામિ એ મિશ્નુ ત્રણ વસ્ત્ર અને
ચોથા પાત્રથી વ્યવસ્થિત રહે છે તેને ચોથા વસ્ત્રની યાચના કરવાની આવશ્યકતા
થતી નથી એના ચિત્તમાં એ વાત આવતી નથી કે હું ચોથા વસ્ત્રની યાચના
કરૂં આ કથનથી સ્થવિરકલ્પી સાધુને ચોથા વસ્ત્રનો પ્રતિપેદ્ય સિદ્ધ વાય છે

બીજી પશુ આચારાગ સૂત્ર (૧ શુ ૮ અ ૪૩) માં કહ્યું છે—

જસ્સ ણ મિક્કલુસ્સ એવ ભવહ-પુટ્ટો ચલ્લ અહમસિ નાલમહમસિ સીયફાસ

अहियासित्तए, से वसुम सव्वसमन्नागयपन्नाणेण अप्पाणेण केइ अकरणयाए आ उडे, तवस्सिणो हु ते सेय ज एगे विहमाइए । तत्थ वि तस्स कालपरियाए । से वि तत्थ विजतिकारए । इच्चेय विमोहायतण हिय सुह खम निस्सेयस अणु गामिय । (आचा. १ सु. ८ अ. ४ उ.)

छाया—यस्य खलु भिक्षोः एव भवति—स्पष्टः खलु अहमस्मि, नालमहमस्मि शीतस्पर्शम् अध्यासितुम्, स वसुमान् सर्वसमन्नागतप्रज्ञानेन आत्मना कोऽपि अकरणतया आवृतः तपस्विनः खलु तच्छ्रेयं यदेक वैहायसादिकम् । तथापि तस्य कालपर्यायः । सोऽपि तत्र व्यन्तकारकः । इत्येतत् विमोहायतनं हितं सुखं क्षम निःश्रेयसम् आनुगामिकम् ।

व्याख्या—यस्य भिक्षोः खलु एवम्=ईदृशी विचारणा भवति—अहं खलु परीपहैः स्पष्टः=ग्राहितोऽस्मि, अहं शीतस्पर्शम् अध्यासितुं=सोढुम्, अल=पर्याप्तः, नास्मि । सः=ईदृशभावनाभावितः, कोऽपि वसुमान्=सयमी, सर्वसमन्नागतप्रज्ञानेन=पूर्णापयोगयुक्तेन, आत्मना=अन्तःकरणेन अकरणतया=उपसर्गप्रतीकारस्या-

अहियासित्तए, से वसुम सव्वसमन्नागयपन्नाणेण अप्पाणेण केइ अकरणयाए आउडे, तवस्सिणो हु ते सेय ज एगे विहमाइ ए । तत्थ वि तस्स कालपरियाए । से वि तत्थ विजतिकारए । इच्चेत विमोहायतण हिय सुह खम निस्सेयस अणुगामिय ॥ ”

जिस भिक्षु के हृदय में ऐसी विचारणा होती है कि मैं परीपहों से पीड़ित हूँ अतः शीतपरीपह को सहन करने के लिये समर्थ नहीं हूँ । इस प्रकार के विचार से युक्त होकर वह सयमी भुनि प्रमाणाधिक वस्तु को ग्रहण करने रूप, तथा अग्नि को जलाने रूप सावध व्यापारों को कभी भी न करे । किन्तु वैहायस (फासी)

अहियासित्तए से वसुम सव्वसमन्नागयपन्नाणेण अप्पाणेण केइ अकरणयाए आउडे तवस्सिणो हु ते सेय ज एगे विहमाइए । तत्थ वि तस्स कालपरियाए । से वि तत्थ विजतिकारए । इच्चेत विमोहायतण हिय सुह खम निस्सेयस अणुगामिय ॥

जो भिक्षुना हृदयमा जेवी विचारणा थाय छे के, “हु परीपडोथी पीडित छु आथी ठीनीना हु जेने सडेन उरवाभा समर्थ नथी ” आ प्रकारना विचारथी युक्त जनी ते सयमी भुनि प्रमाणाधिक वस्तुने ग्रहण करवा इप, तथा अग्निने जलाववा इप सावधव्यापारोने कही पणु न करे पणु ते वैहायस

करणभाजनया जायतः=व्यवस्थितस्तिष्ठेत् । तपस्विनः खलु तच्छ्रेयः=तदेव श्रेयस्करं
भवति, यत्-एक वैहायसादिक-वैहायसविभक्षणज्ञपापातादिमरणेषु किमप्येक
मरणम् । तत्रापि=वैहायसादिषु तस्य कालपर्यायः=भक्तपरिज्ञादिवत् कालमृत्युरेव नन्व-
कालमृत्युः, अत एव सोऽपि तत्र=चतुर्थवस्त्रानाकाङ्क्षाविषये, व्यन्तकारकः=पर्यवसान
मृत्युकारकः, सप्सारान्तकारक इत्यर्थः । इत्येतत्-इति=अत-अस्मात् कारणात्,
एतन्मरण विमोहायतनम्-विमोहाना=परीपहसद्विष्णूनाम्, आयतन=स्थान-मो-
क्षपददायकमितिभावः, हितम्=उपकारकम्, सुख=सुखकर, क्षम=योग्य, निःश्रे-
यस=निश्चित-निश्चल, श्रेय'-शुभम्, आनुगामिन्म्=गच्छन्त पुरुषम् आ=समन्तात्,
अनुगच्छतीत्येव शील आनुगामि, तदेव-आनुगामिकम्, मोक्षपदपर्यन्तानुगमन-
शीलमित्यर्थः ।

अयं भावः—एषणीयवृत्तत्रयधारणे शीतस्पर्शवेदनामसहिष्णुश्चतुर्थवृत्ताकाङ्क्षाया अकरणेन त्रिरुक्त्वस्वरूपमचेल परीपह सहमानो मुनिर्वैहायसादिष्वेक किमपि मरणमुपगतश्चेत्तर्हि तादृशमरणजन्य, प्रकृष्टधर्मस्तस्य मुनेस्तस्मिन्नेव भवे ससारान्त करोति, मोक्षपदं च प्रापयति ।

इहाचेलकृत प्रवचनोक्तरीत्या प्राप्तम् । तीर्थरूपदिष्टाचारसेविनो मुनयः प्रवचनानुसारेण स्वपनीयाल्पजीर्णखण्डितमलिनवस्त्रपरिधानाः प्रमाणोपेतवस्त्रधारिणश्चाप्यचेलका एव । यथा-परिहितकौपीना अपि तापसा लोके नग्ना उच्यन्ते, आदि मरणों में से किसी एक मरण को वारण कर अपने प्राणों का व्युत्सर्ग कर देवे । इस प्रकार के मरण से होने वाला जो प्रकृष्ट धर्म है वह उस मुनि को उसी भव में ससार का अन्त करता हुआ मोक्ष का प्रदायक होता है ।

प्रवचन में कथित रीति के अनुसार यहाँ अचेलकता का ग्रहण किया गया है। तीर्थंकरों द्वारा उपदिष्ट आचार का सेवन करने वाले मुनि प्रवचन के अनुसार कल्पनीय, अल्प, जीर्ण, एव

દાસી વગેરે મરણોભાવી કોઈ એક મરણને ધારણ કરી પોતાના પ્રાણનો ત્યાગ કરી દે આ પ્રકારના મરણથી થનાર જે પ્રકૃષ્ટ ધર્મ છે તે એ મુનિને એ ભવમા સંસારનો અત કરાવનાર મોક્ષદાયી બને છે

પ્રવચનમાં કહેલ રીત અનુસાર અહિં અચેલકતાનું અહણુ ઢરવામાં આવેલ છે તીર્થ કરેા દ્વારા ઉપદિષ્ટ આચારનુ સેવન કરવાવાળા મુનિ પ્રવચન અનુસાર ઢપનીય, અટપ, જીર્ણ અને ખ હિત મલિન વસ્ત્રને, પ્રમાણોપેત વસ્ત્રોને, ધારણુ ઢરેલ હોતા છતા

યથા વા યસ્યાદ્વરશ્ચિકા જીર્ણા સજાતા, સ પરિશ્રુતાદ્વરશ્ચિકોઽપિ સૌચિકાન્તિકં
ગત્વા યદતિ-અનાદ્યતોઽસ્મિ, જદ્વરશ્ચિકા દેહીતિ, યથા વા કાચિન્નારી પરિશ્રિત-
પરિજીર્ણશાટિકાઽપિ વસ્ત્રકારતન્તુવાય યદતિ-‘નમ્ના-ઇમસ્મિ, દેહિ મે શાટિકામ્’
ઇત્યાદિ, એવ સાધયોઽપ્યમહાલ્પમૂલ્યાનિ લ્વણ્ડિતાનિ જીર્ણાનિ પ્રમાણોપેતાનિ
પ્રમાણતો ન્યૂનાનિ યા વસ્ત્રાણિ શ્રુતોપદેશાદ્ ધર્મબુદ્ધ્યા ધારયન્તોઽવેલકા એવ ।
અવેલકસદૃશા અપ્યવેલકા ઉચ્યન્તે ।

લ્વણ્ડિત મલિન વસ્ત્ર કો પ્રમાણોપેત વસ્ત્રો કો ધારણ કરતે હુણ્ડે ભી
અવેલક હી માને જાતે હૈં । જિસ પ્રકાર લોક મેં લગોટીમાત્ર કો ધારણ
કરને પર ભી તાપસ લોગ “યે નમ્ન હં” ઇસ પ્રકાર કહે જાતે હૈં ।
અથવા જૈસે કિસી પુરુષ કા અગરલા જીર્ણ હો જાય ઓર વહ ઉસે
પહિર કર ભી જવ દર્જી કે પાસ દૂસરે અગરલે કો સિલાને કે લિયે
જાતા હૈં તો કહતા હૈં કિ ભાઈ દેરો જલ્દી ઇસે સીકર દે દેના મૈ
ઉઘાડા ફિરતા હૂ, મેરે પહિરને કો અગરલા નહી હૈં । અથવા-જૈસે
કોઈ સ્ત્રી કિ જિસકી શાટિકા-સાડી પરિજીર્ણ હો ચુકી હૈં જવ તન્તુ-
વાય-કપડે બુનનેવાલે કે પાસ જાતી હૈં તો કહતી હૈં કિ મુજે સાડી
દે મે બિના સાડી ફિર રહી હૂ । ઇસી તરહ સાધુ ભી પ્રમાણોપેત લ્વણ્ડિત
જીર્ણ એવ અત્યત અલ્પમૂલ્યવાલે વસ્ત્રો કો શ્રુતોપદેશ કે અનુસાર ધર્મ-
બુદ્ધિ સે ધારણ કરતે હુણ્ડે ભી અવેલક હી હૈં, એસા સમજના ચાહિયે ।
જો અવેલક કે તુલ્ય હોતે હૈં વે ભી અવેલક હી માને જાતે હૈં ।

પણ અવેલક જ માનવામા આવે છે જે પ્રકારે લોકમા તાપસ લોકો લગોટી
ધારણ કરે છે પણ “આ નમ્ન છે” આ પ્રકારથી કહેવામા આવે છે અથવા જેમ-
કોઈ પુરુષનું અગરણુ જીર્ણ થઈ જાય અને તે તેને પહેરીને પણ જ્યારે ઘરજીની
પાસે બીજું અગરણુ શીવડાવવા માટે જાય છે તો કહે છે ભાઈ જીરવો આને
જલ્દીથી શીવી આપજો હું ઉઘાડો ફરે છું મારે પહેરવાને અગરણુ નથી
અથવા જેમ-કોઈ સ્ત્રી કે જેની સાડી પરિજીર્ણ થતા તે કપડા બનાવનાર
પાસે જાય છે અને કહે છે કે મને સાડી આપ હું સાડી વગરની ફરી રહી
છું આ રીતે સાધુ પણ પ્રમાણોપેત લ્વણ્ડિત જીર્ણ અને અત્યત અલ્પમૂલ્યવાળા
વસ્ત્રોને શ્રુત ઉપદેશ અનુસાર ધર્મ બુદ્ધિથી ધારણ કરતા હોવા છતાં અવેલક
જ છે એવું સમજવું જોઈએ જે અવેલક તુલ્ય હોય છે તે પણ અવેલક જ
માન્યા જાય છે

આગમે હિ દ્વિવિયઃ સ્વરૂપઃ-સ્થવિરરૂપ, જિનરૂપથ । તત્ત્વગચ્છપ્રતિપદ્ધાના મુનીનામાચારઃ સ્થવિરસ્વરૂપઃ ।

નનુ કસ્તાત્ સ્થવિરરૂપક્રમઃ ? ઉચ્યતે-પ્રથમ શ્રુતચારિત્રલક્ષણધર્મશ્રવણમ્, તતઃ સમ્યક્ત્વલાભઃ, તદનુઆલોચનાપૂર્વિકા પ્રવ્રજ્યાપ્રતિપત્તિઃ, તતઃ શિક્ષાધિકારો ભવતિ શિક્ષા ચ દ્વિવિધા-ગ્રહણશિક્ષા, આસેવનાશિક્ષા ચ । તત્ત્વગ્રહણશિક્ષા-સૂત્રાચયનરૂપા, આસેવનાશિક્ષા-પ્રતિલેખનાદિરૂપા । તતઃ સૂત્રાણામર્થગ્રહણમ્ । તત્ત્વશ્વાદનિયતવાસઃ । સ ચ તાદૃશયોગ્યતાસપન્નસ્ય મુનેઃ સાધુસહાયસ્ય ગ્રામ-નગરસન્નિવેશાદિપુ દેશાન્તરે વા ગુરોરાગ્ન્યા પર્યટનમ્ ।

આગમ મે સ્થવિરકલ્પ ઓર જિનકલ્પ કે ભેદ સે દો કલ્પ ભગવાન ને કહે હૈ । उनमे गच्छप्रतिपद्ध मुनियों का जो आचार है वह स्थविर-कल्प है । स्थविरकल्प का क्रम इस प्रकार है-प्रथम श्रुतचारित्ररूप धर्म का श्रवण, उससे सम्यक्त्व का लाभ, बाद में आलोचनापूर्वक प्रव्रज्या की प्रतिपत्ति, उससे ग्रहणशिक्षा एव आसेवनशिक्षा के अधिकार का लाभ । सूत्र के अध्ययन करने रूप ग्रहणशिक्षा एव प्रतिलेखनादिकरूप आसेवनशिक्षा है । इसके बाद सूत्रों का अर्थ ग्रहण करना, पश्चात् अनियत वास । अनियतवास का तात्पर्य है गुरु की आज्ञा से ग्राम, नगर एव सन्निवेश आदिकों में अववा देशान्तर में विचरण करना । यह विचरण, विचरण करने की योग्यता सपन्न जो साधु होता है उसी का होता है । फिर भी यह एकाकी विहार नहीं कर सकता किन्तु अन्य साधुओं के साथ ही विहार करता है ।

આગમમા સ્થવિરકલ્પ અને જિનકલ્પના ભેદોથી બે કલ્પ ભગવાને કહ્યા છે એમાં ગચ્છપ્રતિપદ્ધ મુનિયોના આચાર છે, તે સ્થવિરકલ્પ છે સ્થવિર કલ્પનો ક્રમ આ પ્રકારનો છે-પ્રથમ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનું શ્રવણ, એનાથી સમ્યક્ત્વનો લાભ, પછી આલોચના પૂર્વક પ્રવ્રજ્યાની પ્રાપ્તિ એથી ગ્રહણ શિક્ષા અવવા આસેવનાશિક્ષાનો લાભ, સૂત્રનું અધ્યયન કરવા રૂપ ગ્રહણ-શિક્ષા અને પ્રતિલેખનાદિકે રૂપ આસેવનાશિક્ષા છે એ પછી સૂત્રોના અર્થ સમજ્યા પછી અનિયતવાસનું, અનિયતવાસનું તાત્પર્ય એ છે કે, ગુરુની આજ્ઞાથી ગ્રામ-નગર અને સિદ્ધિવેશ વગેરેમાં અથવા દેશાન્તરમાં વિચરણ કરવું આ વિચરણ કરવાની યોગ્યતા સપન્ન બે સાધુ હોય છે, તેને જ ગુરુ મહારાજ એવી આજ્ઞા આપે છે આમાં તે એકાકી વિહાર કરી શકતા નથી પરંતુ અન્ય સાધુઓની માથે જ વિહાર કરે છે

નનુ કિં પ્રયોજનં દેશાન્તરપર્યટનસ્ય ? ઉચ્યતે-નાનાસ્થાનેષુ મહુશ્રુતાનાચાર્યાદીન્ પશ્યતસ્તસ્ય સૂત્રાર્થેષુ સમાચાર્યા ચ વિશેષપ્રતિપત્તિર્ભવતિ, નાનાદેશભાષા-જ્ઞાન ચ । તેનાસો તત્તદેશીયભાષયા તત્ર તત્ર ધર્મદેશના દદાતિ પ્રવ્રજ્યા ગ્રાહ્યતિ ચ । ગચ્છાન્તરીયા અન્યદેશીયાઃ સાધરઃ ‘ જયમસ્મદ્ગાતાજ્ઞાનરાન્ ’ इति मन्त्रा तदन्तिकमागत्य शास्त्राभ्यसनरूपा तदुपसपद प्रतिपद्यन्ते, तेषा प्रीतिश्च तदुपरि-जायते । एतमनियतरासेन पर्यटवस्तस्य निष्पत्तिर्भवति । निष्पत्तिर्नाम सद्गुणप्रत्वेन प्रभूतशिष्याणां तदन्तिके ससिद्धिः ।

દેશાન્તર મેં ભ્રમણ કરને કા પ્રયોજન યદ્દ હે કિં જય સાધુ દેશાન્તર મેં ભ્રમણ કરતે હે, તથા ઉનકા અન્યદેશ કે અનેક બહુશ્રુત આચાર્ય આદિકો કે સાથ સપર્ક વઢતા હે । ઉસસે ઉનકો સૂત્રમેં અર્થ મેં એવ સાધુ સમાચારી મેં વિશેષ પ્રતિપત્તિ-જાનકારી હોતી હે । તથા નાના દેશકી ભાષાઓં કા જ્ઞાન મીં હો જાતા હે । ઇસસે સાધુ કો ધર્મપ્રચાર કરને મેં વઢી ભારી સહાયતા મિલતી હે । ક્યોં કિં વહા ઉસ ૨ દેશમેં ઉસ ૨ દેશ કી ભાષા સે ઉપદેશ દેકર વહા કી જનતા કો ધાર્મિક વાસના સે વાસિત કરતે હે । એવ લોગો કો દીક્ષા ગ્રહણ કરને કી આવના જાગૃત કરતે હે । લોગ ઉનસે પ્રતિવોધ પાકર દીક્ષા ધારણ કરતે હે । દૂસરે ગચ્છ કે અથવા અન્ય દેશ કે સાધુ “ યે હમારી ભાષા ભાષી હે ” યદ્દ સમજકર ઉનકે પાસ આતે જાતે હે ઓર ઉનસે શાસ્ત્રોં કા અભ્યાસ કરતે હે । ઇસસે દૂસરે ગચ્છ કે મુનિરાજોં કી ઉન પર અધિક પ્રાતિ મીં હો જાતી હે । શિષ્યપરપરા કી મીં વૃદ્ધિ હોતી હે । ક્યોં કિં લોગ જબ

દેશાન્તરમા બ્રમણ કરવાનું પ્રયોજન એ છે કે, ત્યારે સાધુ દેશાન્તરમા બ્રમણ કરે છે ત્યારે તેને ખીજા દેશના બહુશ્રુત આચાર્ય વગેરે સાથે સપર્ક થાય છે આથી તેને સૂત્રમા અર્થમા અને સાધુ સમાચારીમા વધુ જાણવાનું મળે છે અને બુદ્ધા બુદ્ધા દેશની ભાષાઓનું પણ જ્ઞાન થાય છે આથી સાધુને ધર્મ પ્રચાર કરવામા સારી એવી સહાયતા મળી રહે છે કેમ કે, તે જે તે દેશમા જે તે દેશની ભાષાથી ત્યાની જનતાને ધાર્મિક ભાવનાથી ભાવનાયુક્ત બનાવી શકે છે, અને લોકોમા દીક્ષા ગ્રહણ કરવાની ભાવના જાગૃત કરે છે ખીજા ગચ્છના અથવા ખીજા દેશના સાધુ “ આ અમારા ભાષાભાષી છે ” એમ સમજી એની પાસે આવે છે સપર્ક વધારે છે અને એની પાસેથી શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરે છે આથી ખીજા ગચ્છના મુનિરાજોની પણ તેના પર પ્રીતિ થવા લાગે છે આથી શિષ્ય પરપરાની વૃદ્ધિ થાય છે, કેમ કે

એવ શિષ્યપ્રાપ્ત્યનન્તર સ્વ પરોપકારકરણેન ગચ્છકાર્યે સપાદિતે દીર્ઘે પર્યાયે ચ પ્રતિપાલિતે સતિ અભ્યુદયતમરણ સ્વીકરણીયમ્ । અભ્યુદયતમરણ ત્રિવિધમ્-પાદપોપગમન, ઇન્દ્રિતમ્, ભક્તપ્રત્યાખ્યાન ચ ।

અભ્યુદયતમરણે સલેખનાદિરૂપા સમાચારી પ્રદર્શયતે-સલેખના આગમોક્તેન વિધિના શરીરાદેઃ કૃશીકરણમ્, સા ત્રિવિધા-ઉત્કૃષ્ટા, મધ્યમા, જઘન્યા ચ । તત્રો-

उनको गुणगणशाली समझने लगते हैं तो उनके अधिक परिचय में आने से लोगो पर उनके ज्ञानादिक गुणो का प्रभाव पड़ता है । इससे प्रभावित होकर वे उनको अपना हितकारक जान उनके समीप दीक्षित भी हो जाते हैं । इससे शिष्यपरपरा बढ़ती है । इस प्रकार अनियत वास से पर्यटन करने वाले साधु को ये अनेक लाभ होते हैं ।

શિષ્યપ્રાપ્તિ કે અનન્તર સ્વ એવ પર કા ઉપકાર કરને સે ગચ્છ કા કાર્ય સમ્પાદિત હોને પર તથા સાધુ અવસ્થા કી પર્યાય દીર્ઘકાલતક પાલીજાને પર ઉન સાધુઓકો અભ્યુદયતમરણ સ્વીકાર કરના ચાહિયે । યદ અભ્યુદયતમરણ ૩ ત્રીન પ્રકાર કા હૈ ૧ પાદપોપગમન, ૨ ઇન્દ્રિત, ૩ ભક્તપ્રત્યાખ્યાન ।

इस अभ्युदयतमरण मे अब सलेखनादि रूप समाचारी दिखलाई जाती है - आगमोक्तविधि के अनुसार शरीर आदि का कृश करना इस का नाम सलेखना है । यह उत्कृष्ट, मध्यम एवं जघन्य के

લોકો જ્યારે તેને શુભશાળી સમજતા થાય છે ત્યારે તેના અધિક પરિચયમા આવે છે આથી લોકો ઉપર એના જ્ઞાનાદિક શુભોને પ્રભાવ પડે છે એથી પ્રભાવિત થઈ તેને પોતાના હિતકારી જાણી તેની મમીપ દીક્ષિત પણ થઈ જાય છે આથી શિષ્યપરપરા વધે છે આથી આ પ્રકારનો અનિયતવાસ અને પર્યટન કરવાવાળા સાધુને અનેક લાભ થાય છે

શિષ્ય પ્રાપ્તિ ઉપરાત સ્વ અને પરના ઉપકારક બનવાથી ગચ્છતુ કાર્ય સપાદિત થવાથી તથા સાધુ અવસ્થાની પર્યાય લાખા સમય સુધી પાળવામા આવવાથી એ સાધુઓએ અભ્યુદયતમરણ સ્વીકારણુ બેઈએ આ અભ્યુદયતમરણ ત્રણુ પ્રકારના છે (૧) પાદપોપગમન (૨) ઇન્દ્રિત (૩) ભક્તપ્રત્યાખ્યાન

આ અભ્યુદયતમરણમા હવે સલેખનાદિ રૂપ સમાચારી બતાવવામા આવે છે આગમમા બતાવેલ વિધિ અનુસાર શરીર વગેરેને કૃશ કરણુ, એતુ નામ સલેખના છે એ ઉત્કૃષ્ટ, મધ્યમ અને જઘન્યના લેહથી ત્રણુ પ્રકારની

ત્કૃષ્ટા દ્વાદશર્પમમાણા, મધ્યમા-સપ્તસરપમાણા, જઘન્યા-પાળ્માસિકી । તત્રો
ત્કૃષ્ટા તાવદેશમ્-પ્રથમ ચત્વારિ વર્ષાણિ વિચિત્ર તપઃ કૃત્વા પારણકે વિકૃતિપરિ
ત્યાગ કરોતિ । તતઃ પર ચત્વારિ વર્ષાણિ ત્રિચિત્રતપાસિ કરોતિ । નનુ કિં નામ
વિચિત્ર તપઃ ? ઉચ્યતે-ચ્ચદાચિચતુર્યમ્ ચ્ચદાચિન્ પૃષ્ઠમ્, ચ્ચદાચિદષ્ટમમ્, એવ દશમ
દ્વાદશાદીન્યપિ કરોતિ, પારણ ચ સર્વકામગુણિતેન ઉદ્ગમાદિ શુદ્ધેનાહારેણ વિધતે ।
તતઃ પર દ્વે ચ વર્ષે એકાન્તરિતમાચામ્લ કરોતિ । એકાન્તર ચતુર્ય કૃત્વા આચામ્લેન
પારણ કરોતીત્યર્થઃ । એવ દશર્પાણિ વ્યતીત્યેકાદશેર્વર્ષે આધાન્ પળ્માસાન્ ચતુર્ય

ભેદ સે ત્રીન પ્રકાર કી હોતી હૈ । ઉત્કૃષ્ટસલેખના ગરહ ૧૨ વર્ષ કી,
મધ્યમ સલેખના એક ૧ વર્ષ કી ણ્ચ જઘન્ય સલેખના ઝહ ૬ માસ કી
હોતી હૈ । ઉત્કૃષ્ટસલેખના કી વિધિ ઇસ પ્રકાર હૈ-સપ્ત સે પરિલે જો
ઉત્કૃષ્ટસલેખના ધારણ કરતા હૈ વહ પ્રથમ કે ચાર વર્ષ લગાતાર
વિચિત્ર તપ કરકે પારણા મેં વિકૃતિ-વિગય કા ત્યાગ કરે । દૂસરે ચાર
વર્ષો મે વિચિત્ર તપ અર્થાત્ કબી વહ ચતુર્ય કરતા હૈ કબી ઝટ્ટ કરતા
હૈ કબી અઢમ કરતા હૈ કબી દશમ કરતા હૈ ઓર કબી દ્વાદશ આદિ
કરતા હૈ । પારણા સર્વકામગુણિત સવ ઇન્દ્રિયોં કે અનુકૂલ તથા ઉદ્ગમ
આદિ દોષોં સે વિશુદ્ધ એસે આહાર સે કરતા હૈ । ઇસકે બાદ ફિર વહ
દો વર્ષોં મે અર્થાત્ નવમે દશમેં વર્ષ મેં એકાન્તરિત આચામ્લ (આયબિલ)
વ્રત કી આરાધના કરતા હૈ । વહ આરાધના ઉસકી દો ૨ વર્ષ તક
ચલતી રહતી હૈ । અર્થાત્-દો વર્ષ એકાન્તર ચતુર્ય કરકે આચામ્લ
(આયબિલ) સે પારણા કરતા હૈ । ઇસ પ્રકાર કરતે ૨ ઉસકે દસ ૧૦

હોય છે ઉત્કૃષ્ટસલેખના બારવર્ષની, મધ્યમ સલેખના એકવર્ષની, અને
જઘન્યસલેખના છ મહિનાની હોય છે ઉત્કૃષ્ટ સલેખનાની વિધિ આ પ્રકારની
છે, સહુથી પહેલા જે ઉત્કૃષ્ટ સલેખના ધારણ કરે છે, તેણે પ્રથમના ચાર
વર્ષ સુધી વિચિત્ર તપ કરી પારણામાં વિકૃતિ વિગયને ત્યાગ કરે, બીજા
ચાર વર્ષોમાં તે વિચિત્ર તપ અર્થાત્ કદી ચોથ કરે છે કદીક છટ્ટ
કરે છે કદીક અઢમ કરે છે અને ક્યારેક દ્વાદશ વર્ષે કરે છે પારણ સર્વ
કામ શુણીત બધી ઇન્દ્રિયોને અનુકૂળ તથા ઉદ્ગમ આદિ દોષોથી રહિત
આહારથી કરે છે આ પછી તે જે વર્ષમાં અર્થાત્ નવમાં દશમાં વર્ષમાં
એકાન્તરિત આયબિલ વ્રતની આરાધના કરે છે આ આરાધના જે વર્ષ સુધી ચાલે
છે અર્થાત્ જે વર્ષ એકાન્તર ચોથ કરી આયબિલથી પારણ કરે છે, આ રીતે
કરતા કરતા એના દશ વર્ષ વ્યતિત થઈ જાય છે જ્યારે અગીયારમાં વર્ષની

पष्ठ वा तपः करणीय नाष्टमादिभ्यम् । ततः परमन्यान् पण्मासान् अष्टमदशम-
द्वादशादिभ्यमुत्कृष्ट तपः करोति । अस्मिन्नेकादशे वर्षे पारणके तु परिमित-स्वल्प-
सत्यकमाचाम्ल करोति । कदाचित् करोति कदाचिन्नकरोतीति भावः । द्वादशे
तु वर्षे कोटिसहित निरन्तरमाचाम्ल करोति । अत्र कोटिसहितमित्यस्यायमर्थः—
कोटिभ्या सहितम्—विरक्षितदिने आचाम्ल कृत्वा पुनर्द्वितीयेऽस्मि आचाम्लमेव
प्रत्याख्याति, ततः प्रथमस्य पर्यन्तकोटिः, द्वितीयस्य प्रारम्भकोटिः, इमे द्वे मिलिते
भवतस्तत्कोटिसहित भवति, इदमाचाम्ल निरन्तर भवतीत्यर्थः । तत्रापि मासार्द्धेन
मासिकेन वाऽऽहारत्यागेन तपश्चरणीयम् । अनशन करणीयमित्यर्थः । अनेन क्रमेण
द्वादशवर्षिणीमुत्कृष्टा सलेखना कृत्वा गिरिगहर वा पट्टकायोपमदर्शित निर्जन

वर्ष व्यतीत हो जाते हैं और जब ग्यारह ११वां वर्ष प्रारम्भ होता है तो
उसमें आदि के छह ६ मास तक वह चतुर्थ, पष्ठ, तपस्या की आराधना
करता है, अष्टम आदि की नहीं । बाकी ऊपर के छह ६ महिनों में
अष्टम, दशम एवं द्वादश आदि उत्कृष्ट तप करता है । इस वर्ष में
पारणा के दिन परिमित आयविल करता है । अर्थात् कभी आयविल
करता है कभी नहीं करता । बारह १२वें वर्ष में कोटिसहित-निरन्तर
आयविल करता है । जहाँ पहिले आयविल का अन्त हो और दूसरे
आयविल का प्रारम्भ, इसका नाम कोटि है । इन दोनों कोटियों से
सहित जो आयविल होता है उसका नाम कोटिसहित आयविल है ।
ये आयविल निरन्तर होता है, अन्त में मासार्ध-एक पक्ष और
मासिक-एक मास का अनशन करता है । इस क्रम से बारह १२
द्वादश वर्ष की उत्कृष्ट सलेखना होती है । इस उत्कृष्ट सलेखना को

शङ्कात होय छे छ मास सुधी ते योथ, छठु तपस्यानी आराधना करे छे
अष्टम वगेरेनी नही अे पछीना छ महिनामा अष्टम, दशम, अने द्वादश
आदि उत्कृष्ट तप करे छे आ वर्षमा पारणाना द्विसे परिमित आयविल
करे छे. अर्थात् कोठि वषत आयविल करे छे कोठि वषत ठरता नथी
भारमा वर्षमा कोटि सहित निरन्तर आयविल करे छे न्या पडेलो आय-
विलनो अत आवे अने भील आयविलनो प्रारब्ध थाय अेनु नाम कोटि
छे आ अने कोटिओ सहित अे आयविल होय छे अेनु नाम कोटि
सहित आयविल छे आ आयविल शब्द थाय छे अतमा मासार्द्ध-अेक
पक्ष अने मासिक-अेक मासनु अनशन करे छे आ कभयी भार (द्वादश)
वर्षनी उत्कृष्ट सलेखना थाय छे आ उत्कृष्ट सलेखना करीने साधु का तो

સ્થાન યા ગત્યા પાદપોષગમનમ્, ઇગિત ભક્તપ્રત્યાખ્યાન વા મરણ યથાશક્તિ પ્રપદ્યતે ।

મધ્યમા તુ સલેખના પૂર્વોક્તપ્રકારેણ દ્વાદશભિર્માસૈર્ભવતિ । તત્ર વર્ષસ્થાને માસા સ્થાપનીયાઃ ।

જઘન્યા તુ દ્વાદશભિઃ પક્ષૈઃ પૂર્વોક્તપ્રકારેણ ભવતિ । પક્ષાનેય વર્ષસ્થાનીયાન કૃત્યા તપશ્ચરણ કર્તવ્ય ભવતિ । ગિરિકન્દરાદિગમન મ'યમજઘન્યયોરપિ ।

કરકે સાધુ યા તો કિસી પર્વત કી ગુફા મેં ચલા જાતા હૈ, યા ઘટ્કાપ કે ઉપમર્દન સે રહિત નિર્જીવ કિસી નિર્જનસ્થાન મેં ચલા જાતા હૈ । વહાં પહુંચ કર પાદપોષગમન, ઇગિત, ભક્તપ્રત્યાખ્યાન इन तीनों में से किसी एक को जैसी शक्ति होती है उसके अनुसार स्वीकार कर लेता है ।

મધ્યમા સલેખના એક ૧ વર્ષ કી હોતી હૈ । જો વિધિ ચારહ ૧૨ વર્ષ કી સલેખના મેં પ્રદર્શિત કરને મેં આઈ હૈ વહ વિધિ હસકી બી હૈ વહા જહા વર્ષ કા પ્રમાણ ગ્રહણ કિયા ગયા હૈ । હસમેં હસ જગહ માસ રૂપ પ્રમાણ સમજના ચાહિયે । જૈસે વહા ૪ વર્ષ આદિ કહા હૈ હસમેં ૪ માસ સમજના ચાહિયે ।

જઘન્ય સલેખના ૧૨ પક્ષો-૬ માસ-કે પ્રમાણ વાલી હોતી હૈ । હસકી બી વિધિ વહી હૈ જો ઉત્કૃષ્ટ સલેખના કી હૈ । વર્ષ કે સ્થાન મેં યહા પક્ષોં કો ગ્રહણ કિયા જાતા હૈ । મધ્યમ સલેખના એવ જઘન્ય સલેખના इन दोनों में भी गिरिकन्दरा आदि में जाना आवश्यकिय है ।

કોઈ પર્વતની શુદ્ધિમા આત્યા બાધ છે અથવા પદ્મજાયના, ઉપમર્દનથી રહિત નિર્જીવ એવા નિર્જન સ્થાનમા આત્યા બાધ છે ત્યા પહોચી પાદપોષગમન ઇગિત, ભક્તપ્રત્યાખ્યાન આ ત્રણુમાથી પોતાની શક્તિ પ્રમાણે કોઈ એક મરણુનો સ્વીકાર કરી લે છે,

મધ્યમા સલેખના એક ૧ વર્ષની હોય છે જે વિધિ બાર ૧૨ વર્ષની સલેખ નામા પ્રદર્શિત કરવામા આવી છે તે વિધિ આની પણ છે જ્યાવર્ષનુ પ્રમાણુ ગ્રહણ કરવામા આવ્યુ છે ત્યા મહિનાનુ પ્રમાણુ મધ્યમા સલેખના માટે સમજવુ જોઈએ જેમ ત્યા ચાર વર્ષ આદિ કહેલ છે ત્યા આમા ચાર મહિના સમજવા જોઈએ

જઘન્ય સલેખના ૧૨ પક્ષ-છ માસ ના પ્રમાણુવાળી હોય છે આની વિધિ પણ એ જ છે જે ઉત્કૃષ્ટ સલેખનાની છે મધ્યમ સલેખના અને જઘન્ય સલેખના આ બેનેમા પણ ગિરિકન્દરા આદિમા જવુ આ

સલેખનાયામસમર્થેન મુનિના સલેખના વિનાઽપિ યથાશક્તિ સસ્તારક કૃત્વાઽ-
ભ્યુદયતમરણ સ્વીકરણીયમ્ ।

અભ્યુદયતમરણાઙ્ગીકરણાત્ પ્રાગિદ ચિન્તનીયમ્-મયા વિશુદ્ધચારિત્રાનુષ્ઠાનેન
સ્વપરહિત સપાદિતમ્ , શિષ્યાદ્યુપકારતઃ પરહિત ચ, નિષ્પન્નાશ્વ સમ્પ્રતિ મમ ગ-
ચ્છઉપરિપાલનક્ષમાઃ શિષ્યાઃ, અથ વિશેષેણ મમાત્મહિતમનુષ્ઠેયમિતિ વિચિન્ત્ય
સ્વપરિજ્ઞાને સતિ સ્વકીયમાયુઃ શેષ સ્વયમેવ પર્યાલોચયતિ, તદભાવેઽન્ય વિશિષ્ટ
માચાર્યાદિક પૃચ્છતિ । સ્વાયુપિસ્તોક્તયા જ્ઞાતે ભક્તપ્રત્યાખ્યાનાદિ મરણ યથા-
શક્તિ પ્રતિપત્યતે । યદિ સ્વાયુર્દીર્ઘતયા જ્ઞાત જહ્વાપ્લમાત્ર પરિક્ષિણં તદા સ્થિરવાસ

જો સાધુ સલેખના કરને મેં અસમર્થ હૈં ઉસે સલેખના કે વિના મી
યથાશક્તિ સધારાકર અભ્યુદયતમરણ સ્વીકાર કરના ચાહિયે । હસ અભ્યુ-
દયતમરણ કો અગીકાર કરને કે પછિલે સાધુ કો હસ પ્રકાર વિચાર
કરના ચાહિયે કિ મૈંને વિશુદ્ધ ચારિત્ર કે અનુષ્ઠાન સે સ્વ હિત સપાદિત
કર લિયા હૈં । શિષ્યાદિકો કે ઉપકાર સે પર કા ઉપકાર મી કર દિયા
હૈં । હસ સમય ગચ્છ કા પરિપાલન કરને મેં સમર્થ મેરી શિષ્યાદિ સપત્તિ
મી સર્વ પ્રકાર સે શક્તિશાલી હો ચુકી હૈં । અથ મુજે નિશ્ચિન્ત હોકર
વિશેષ રીતિ સે અપની આત્મા કા કલ્યાણ કરના ચાહિયે “ મેરી અવ-
શિષ્ટ આયુ કિતની હૈં ” હસ પ્રકાર સ્વય જાન કર અથવા યદિ સ્વય
નહી જાન સકે તો અન્ય વિશિષ્ટ આચાર્ય આદિ સે પૂઝકર નિશ્ચિન્ત
કરલે । યદિ આયુ અલ્પ જ્ઞાત હોવે તો યથાશક્તિ ઉસે ભક્તપ્રત્યાખ્યા-
નાદિ મરણ સ્વીકાર કર લેના ચાહિયે । યદિ આયુ દીર્ઘ જ્ઞાન હોવે ઔર

જો સાધુ સલેખના કરવામા અસમર્થ છે, એણે સલેખના વગર પણ
યથાશક્તિ સધારે કરી અભ્યુદયત મરણનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ આ અભ્યુ-
દયત મરણનો અગિયાર ઢરતા પહેલા સાધુએ એ પ્રકારનો વિચાર કરવો જોઈએ
કે, મેં વિશુદ્ધ ચારિત્રના અનુષ્ઠાનથી સ્વહિત સપાદિત કરી લીધું છે, શિષ્યા-
દિકોના ઉપકારની સાથેસાથ બીજા ઉપર પણ ઉપકાર કર્યો છે આ સમય
ગચ્છતું પરિપાલન કરવામા સમર્થ એવી મારી શિષ્યાદિસપત્તિ પણ સર્વ
પ્રકારથી શક્તિશાળી બની ચુકી છે હવે મારે નિશ્ચિન્ત બનીને વિશેષ રીતથી
મારા આત્માનું કલ્યાણ કરવું જોઈએ “ મારી અવશિષ્ટ આયુ કેટલી છે ” આ
વાત પોતે જાણીને અથવા જો પોતે ન જાણી શકે તો બીજા શુભસપ્ત
આચાર્ય આદિથી પૂછીને નક્કી કરી લે જો આયુષ્ય અલ્પ હોય તો, યથાશક્તિ
તેણે ભક્તપ્રત્યાખ્યાન આદિ મરણનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ જો આયુ લાંબી

સ્વીકરોતિ તત્રેવ ક્ષેત્રે વસત્રપિ તસતિદોષૈરુપધિદોષૈશ્ચ રહિતો ભવતિ । શક્તૌ પુષ્ટાયાં તુ અસ્મિન્ પન્નમારકે જિનરૂપપ્રતિપત્તિવિધાનાભાગાત્ સ્થવિરકલ્પેનેત્ર સ્વપરોપકારકરણેન દીર્ઘપર્યાયઃ પ્રતિપાલનીયઃ ।

॥ ઇતિ સ્થવિરકલ્પિકસામાચારી ॥

ચતુર્થારક્ષાપેક્ષયા જિનરૂપાદિપ્રતિપત્તિરૂપે અભ્યુદયતવિહારે મર્યાદા પ્રદર્શ્યતે -તત્ર જિનરૂપાદિ પ્રતિપિત્તુના પ્રથમમેવ ' મયા વિશુદ્ધચારિત્રાનુષ્ઠાનેન સ્વપર-હિત ' ઇત્યાદિ વિચિન્ત્ય, તપઃ સત્વાદિ ભાવનાભિરાત્મા ભાવનીયઃ ।

સાથ મેં જઘાવલ ક્ષીણ હુઆ માલૂમ પડે તો ઉસે સ્થિરવાસ અગીકાર કરલેના ચાહિયે । ઓર હસી સ્થિરવાસ સે ઉસી ક્ષેત્ર મેં રહતે હુણ મી વહ વસતિ કે દોષોં સે ણવ ઉપાધિ કે દોષોં સે રહિત હો જાતા હૈ । યદિ શક્તિ પુષ્ટ હોવે તો મી હસ પન્નમ આરે મે જિનરૂપ કી પ્રતિપત્તિ કે વિધાન કા અભાવ હોને સે સ્થવિરકલ્પ કી હાલત મે હી રહતે હુણ સ્વ પર કા ઉપકાર કરતે ૨ દીર્ઘપર્યાય કો પાલતે રહના ચાહિયે ।

॥ યહ સ્થવિર કલ્પ કી સમાચારી હૈ ॥

અવ-ચૌથે આરે કી અપેક્ષા સે જિનકલ્પ આદિ કી પ્રતિપત્તિ સ્વીકૃતિ રૂપ અભ્યુદયત વિહાર મેં કૈસી કયા મર્યાદા હોતી હૈ યહ વાત પ્રકટ કી જાતી હૈ-જો સાધુ જિનકલ્પ આદિ કો પ્રાપ્ત કરને કા અભિલાષી હૈ ઉસે ચાહિયે કી વહ સર્વ પ્રથમ એસા વિચાર કરે કિ મૈને વિશુદ્ધ ચરિત્ર કે અનુષ્ઠાન સે અપના ઓર પર કા હિત તો સાધિત કિયા । અબ હમ કો તપ ણવ સત્વાદિ પાચ ભાવનાઓં સે આત્મા કો ભાવિત કરના ચાહિયે ।

હોય અને સાથે જ ઘાબળ ક્ષીણ જણાય તો તેણે સ્થિરવાસ અગિકાર કરી દેવો જોઈએ આ સ્થિરવાસથી તે ક્ષેત્રમા રહેવા છતાં તે વસ્તીના દોષોથી અને ઉપાધીના દોષોથી રહિત અને છે કદાચ શક્તિ સારી હોય તો પણ આ પાપમા આરામા જનકટપની પ્રતિપત્તિના વિધાનનો અભાવ હોવાથી સ્થવિર કટપની હાલતમા રહીને સ્વ અને પરનો ઉપકાર કરતા કરતા દીર્ઘ પર્યાયનું પાલન કરતા રહેવું જોઈએ

॥ આ સ્થવિરકટપની સમાચારી છે ॥

હવે ચોથા આરાની અપેક્ષાથી જનકટપ આદિની પ્રતિપત્તિ સ્વીકૃતિરૂપ અભ્યુદયત વિહારમા કેવી અને કેટલી મર્યાદા હોય છે આ વાત પ્રગટ કરવામા આવે છે-જે સાધુ જનકટપ આદિને પ્રાપ્ત કરવાનો અભિલાષી છે તેણે જાણવું જોઈએ કે, મે વિશુદ્ધ ચારિત્રના અનુષ્ઠાનથી પોતાનું અને પરનું હિતતો સાધ્યું હવે મારે તપ અને સત્વાદિપાચ ભાવનાઓથી આત્માને ભાવિત કરવા જોઈએ

તથાચોક્તમ્—

તવો સત્ત ચ સુત્ત ચ, એગત્ત વલમપ્પણો ।

પદમ પચ માવિત્તા, જિણકપ્પ પવજ્જહ ॥ ૧ ॥

ઝાયા—તપઃ સત્ત્વ ચ મૂઢ્ર ચ, એકત્વ ચલમાત્મનઃ ।

પ્રથમ પચ્ચ માવયિત્વા, જિનકલ્પ પ્રપદ્યતે ॥ ૧ ॥

અય ભાવઃ—જિનકલ્પપ્રતિપિત્સુસ્તપોભાવનયાત્માન ભાવયન્ દેવાદિકૃતોપસ-
ર્ગાદિનાઽનેપણાદિકારણતો યા યદિ પણ્માસપર્યન્તમાહાર ન લભતે તથાપિ ન
વાચતે ॥ ૧ ॥ સત્ત્વભાવનયા ભય પરાજયતે ॥ ૨ ॥ મૂઢ્રભાવનયા મૂઢ્ર સ્વના-
મવત્ પદ્ધિચિત્ત કરોતિ ॥ ૩ ॥ એકત્વ ભાવનયા ચાત્માન માવયન્ સાધર્મિક
સાધ્વાદિના સહ મિયઃ કથાદિવ્યતિક્કરાન્ સર્નાનપિ પરિર્જયતિ । તતો ગાહ્ય-
કહા મી હૈ ।

તવો સત્ત ચ સુત્ત ચ, એગત્ત વલમપ્પણો ।

પદમ પચ માવિત્તા, જિણકપ્પ પવજ્જહ ॥ ૧ ॥

હસકા ભાવ યહ્ હૈ કિ—જિનકલ્પ કો ધારણ કરને કા હચ્છુક સાધુ
તપ ભાવના સે આત્મા કો ભાવિત કરતા હુઆ યદિ દેવ મનુષ્ય આદિ
દ્વારા હોને વાલે ઉપસર્ગ સે અથવા અનેપણાદિ રૂપ કારણ સે છહ માસ
તક આહાર પ્રાપ્ત ન કર સકે તૌ મી યાધિત નહી હોતા હૈ । સત્ત્વ
ભાવના સે વહ્ ભય પર વિજય પ્રાપ્ત કરતા હૈ । એકત્વ ભાવના સે અપની
આત્મા કો ભાવિત કરતા હુઆ સાધર્મિક સાધુ આદિકો કે સાથ પર-
સ્પર મે કથા વાર્તા આદિ સમસ્ત વાર્તા કો પરિત્યાગ કર દેતા હૈ । જય

ઠહુ પહુ છે—

તવો સત્ત ચ સુત્ત ચ, એગત્ત વલમપ્પણો ।

પદમ પચ માવિત્તા, જિણકપ્પ પવજ્જહ ॥ ૧ ॥

આનો ભાવ એ છે કે—જનકલ્પને ધારણ કરવાની ઈચ્છાવાળા સાધુ તપ
ભાવનાથી આત્માને ભાવિત કરીને દેવ મનુષ્ય આદિ દ્વારા થનાર ઉપસર્ગથી
અથવા અનેપણાદિરૂપ કારણથી છ મહિના સુધી આહાર મેળવી ન શકે તો પહુ
પીડા પામતો નથી સત્ત્વભાવનાથી તે ભય ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરે છે મૂઢ્ર
ભાવનાથી પોતાના નામની માફક મૂઢ્રનો પરિચય પ્રાપ્ત કરે છે, એકત્વ ભાવ
નાથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરીને સાધર્મિક સાધુ આદિની સાથે પરસ્પરમા
કથાવાર્તા આદિ સમસ્ત વાર્તાનો પરિત્યાગ કરી દે છે બ્યારે ગાહ્યમા તેનું મમત્વ

મમત્વે મૂલત એચ્છેદિતે પશ્ચાદ્ દેહાદિભ્યોઽપિ ભિન્નમાત્માન પશ્યન્ સર્વથા તેષ્વ
નાસક્તો ભવતિ ॥ ૪ ॥ યલભાવનાયા યલ દ્વિવિધ-શરીર, માનસ ચ । તત્ર શરી
રમપિ ચલ જિનરૂપપ્રતિપત્તિયોગ્યસ્ય શેષજનાતિશાયિક સ્યાત્, તપઃ પ્રવૃત્તિભિઃ
શુષ્કમાણસ્ય યદ્યપિ શારીર ચલ તાદૃશ ન ભવતિ તથાપિ સ્વાત્મા ધૃતિચલ્ને તથા
ભાવયિતવ્યો યથા મદ્દ્વિરપિ પરીપહોપસર્ગેર્નનાધ્યતે ।

આમિઃ પન્નમિર્માનામિર્માવિતાત્મા જિનરૂપાદિ પ્રતિપિત્સુર્ગચ્છે પ્રતિ
વસનાહારાદિપરિકર્મ પ્રથમમેવ કુરોતિ । આહારાદાન્યસાધ્યપેક્ષ્યાઽન્તપ્રાન્તાદિ-

વાહ્ય મેં મમત્વ મૂલતઃ; ઉસકા ઉચ્છેદિત હો જાતા હૈ તય અન્ય દેહાદિ
પદાર્થોં સે ભિન્ન સ્વ આત્મા કો જાનતા હુઆ વહ ઉન મેં સર્વથા અના-
સક્ત હી રહતા હૈ । ઉનમે આસક્ત નહીં હોતા । યલભાવના મેં ચલ દો
પ્રકાર હૈ ઇક શરીર સવધી ઔર દુસરા મનસવધી । જો સાધુ જિન-
કલ્પ કી પ્રતિપત્તિ કે યોગ્ય હોતા હૈ ઉસકા શારીરિક ચલ બી યદ્યપિ
સાધારણજન કી અપેક્ષા અતિશય વિશિષ્ટ હોતા હૈ પરન્તુ તપશ્ચર્યા
આદિ કે કારણ ઉનકા શરીર જવ કુશલ હો જાતા હૈ તય વહ વૈસા નહીં
રહતા હૈ તૌ બી ઉનકી આત્મા ધૃતિચલ દ્વારા ઇતની અધિક ભાવિત
રહતી હૈ કિ જિસકી વજહ સે વે અધિક સે અધિક પરીપહ ઔર ઉપ-
સર્ગોં સે આક્રાન્ત હોને પર બી અપને કર્તવ્યમાર્ગ સે જરા બી
વિચલિત નહીં હોતે ।

ઇન પાચ ભાવનાઓ સે ભાવિતાત્મા જિનકલ્પાદિક કો ગ્રહણ
કરને કી ઇચ્છા સે ગચ્છ મે રહતા હુઆ આહારાદિ પરિકર્મ કો સવ

મુલત નાશ પામે છે ત્યારે બીજા દેહાદિ પદાર્થોથી ભિન્ન પોતાના આત્માને
ભણીને તેમા સર્વથા અનાસક્ત જ રહે છે એમા આસક્ત બનતા નથી
બળભાવનામા બળ બે પ્રકારના છે એક શરીર સબધી અને બીજુ મન
સબધી જે સાધુ જીનકલ્પની પ્રતિપત્તિને યોગ્ય હોય છે તેનુ શારીરિક બળ
પણ બે કે, સાધારણ જનની અપેક્ષા અતિશય બલવાન હોય છે પરન્તુ તપ
શ્ચર્યા આદિના કારણથી તેનુ શરીર બ્યારે કુષ બને છે ત્યારે તે તેવા રહેતા
નથી તેા પણ તેની આત્મા ધૃતિબળ દ્વારા એટલી અધિક ભાવિત રહે છે કે,
જેનાથી તે અધિકથી અધિક પરીપહ અને ઉપસર્ગોથી આક્રાન્ત થતા હોવા છતા
પણ પોતાના કર્તવ્યમાગથી જરા પણ ચલિત થતા નથી

આ પાચ ભાવનાઓથી ભાવિતાત્મા જીનકલ્પાદિકને ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છાથી
ગચ્છમા રહીને આહારાદિ પરિકર્મને બધાથી પહેલા કરી લે છે, આહારાદિમા

ग्रहणादुत्कृष्टतासम्पादनम्-परिकर्म । यथा-तृतीयपौरुष्यामवगाढाया बल्ल-चण-
कादिकमन्त प्रान्त रूक्ष च गृह्णाति ।

“सप्तद्वमसप्तद्व, उद्धड तह होइ अप्पलेवा य ।

उग्गहिया पग्गहिया, उज्झियधम्मा य सत्तमिया ॥ १ ॥ ”

आसा सप्तविधाना पिण्डैपणाना मध्ये जायद्वय विहाय पञ्चाना मध्यादन्य-
तरैपणाद्वयाभिग्रहेणाऽऽहार गृह्णाति एक्यैपणया भक्त, द्वितीयया तु पानकम् ।
एवमागमोक्तविधिनाऽऽत्मान भावयित्वा गच्छप्रतिबद्ध एव जिनकल्प प्रतिपित्सु-
श्चतुर्विधसय समेलयति, तदभावे स्वगण ततस्तीर्थकरस्य समीपे, तदभावे गण

से पहिले ही कर लेता है आहार आदि में अन्य साधु की अपेक्षा
अतःप्रात आदि ग्रहण से उत्कृष्टता का संपादन करना परिकर्म है ।
जैसे तृतीय पौरुषी में बल्ल, चना आदि का आहार करना एवं अन्त-
प्रान्त रूक्ष आहार करना ।

सप्तद्वमसप्तद्व, उद्धड तह होइ अप्पलेवा य ।

उग्गहिया पग्गहिया, उज्झियधम्मा य सत्तमिया ॥१॥

इन सात प्रकार की पिण्डैपणाओं के मध्य में आदि की दो एप-
णाओं को छोड़कर बाकी बची पांच एपणाओं में से अन्यतर एपणा दो
के अभिग्रह से वह आहार को ग्रहण करता है । एक एपणा से भक्त
को और द्वितीय एपणा से पान को । इस प्रकार आगमोक्त विधि के
अनुसार आत्मा को भावित करके गच्छ में रहता हुआ ही जिनकल्प
को अंगीकार करने का अभिलाषी साधु चतुर्विध सय को एकत्रित

अन्य साधुनी अपेक्षा अतःप्रात आदि अलुषुथी उत्कृष्टतायु संपादन उरुं
परिकर्म ठे नेम-त्रील पौष्पीमा वाल, यल्ला आदिने आहार उरवे। अने
अन्तप्रान्त रूक्ष आहार उरवे।

सप्तद्वमसप्तद्व, उद्धड तह होइ अप्पलेवा य ।

उग्गहिया पग्गहिया, उज्झियधम्मा य सत्तमिया ॥ १ ॥

ये सात प्रकारनी पिण्डैपण्योना मव्यभा पडेलानी ठे अपेक्षाओने
छोडीने बाकी अथेल पाच अपेक्षाओमाथी अन्यतर अपेक्षा जेना अलिअलुथी
ते आहार अलुषु करे ठे, ओक अपेक्षाथी लक्ष्मने अने गील अपेक्षाथी पानने
आ प्रकारे आगममा कडेल विधि अनुसार आत्माने भावित करीने गरुमा
रडीने न लुनकडपने अंगिकार उरवाना अलिवापी साधु चतुर्विध सयने ओक

ધરસ્ય, તદભાવે ચતુર્દશપૂર્વધરસ્ય, તદભાવે દશપૂર્વધરસ્ય, તદભાવે વટાશ્વત્થાશોક-
વૃક્ષાણાં સનિધૌ સિદ્ધસાક્ષિક જિનરૂપ સ્વીકરોતિ । તદા સગાલ્લવૃદ્ધ ગચ્છ
ક્ષામયતિ । તતો નિઃશલ્યો નિષ્ક્રપાયોડસૌ સ્વગણસાધ્યાદીનનુશસ્તિ । એવમેવ
યુષ્માભિરપ્યાચરણીયમ્ નાત્ર પ્રમાદઃ કાર્યઃ । ગગમર્યાદા નોઽહુર્નીયા । इत्यादि
શિક્ષા દત્વા ગચ્છાદ્ વિનિર્ગતો ભવતિ । તસ્મિન્ ચતુર્વિંશતિક્રાન્તે સતિ સાધવઃ
પ્રતિનિવર્તન્તે ।

કરતા હૈ । इसके अभाव मे अपने गण को, एकत्रित करता है बाद में
तीर्थकर के समीप में, इनके अभाव मे गणधर के समीप में, इनके
अभाव मे चौदहपूर्वधारी के समीप मे, इनके अभाव मे दशपूर्वधारी के
समीप मे, इनके भी अभाव में वटवृक्ष, अश्वत्थ-पीपल वृक्ष, अथवा
अशोक वृक्ष के समीप सिद्ध परमात्मा को साक्षी करके जिनकल्प को
स्वीकार करता है । उस समय यह अपने गच्छ में रहने वाले बालवृद्ध
साधुओं से खमत खामणा करते हैं । पश्चात् निःशल्य एव निष्कषाय
होकर अपने गच्छ के साधु आदिको को यह शिक्षा देता है कि आप-
लोग भी इसी तरह से करे इसमें प्रमाद करना ठीक नहीं है । गग की
जो मर्यादा है उसका उल्लंघन नहीं करना । इत्यादि शिक्षा देकर फिर
यह गच्छ निर्गत हो जाता है । साधु वर्ग जब तक वह दिखता रहता
है तबतक उसके पीछे २ चलता रहता है और जब वह दिखलाई नहीं
पड़ता तब सब पीछे वापिस लौट आते हैं ।

ત્રીત ડરે છે એના અભાવમા પોતાના ગણને એકત્રીત કરે છે બાહમા તીર્થ
કરની સમીપમા, એના અભાવમા ગણધરની સમીપમા, તેના અભાવમા ચૌદ
પૂર્વધારીની સમીપમા, તેના અભાવમા દશપૂર્વધારીની સમીપમા, તેના પણ
અભાવમા વડવૃક્ષ, આશોપાલવ, પીપળો અથવા અશોકવૃક્ષના સમીપ સિદ્ધ
પરમાત્માને સાક્ષી રાખીને જનકરૂપને સ્વીકાર કરે છે આ સમયે તે પોતાના
ગચ્છમા રહેલા બાળ-વૃદ્ધ સાધુઓથી ખમત ખામણા કરે છે પછી નિશલ્ય અને
નિષ્કષાય થઈને પોતાના ગચ્છના સાધુ આદિને એવી શિખામણુ આપે છે કે,
આપ લોકોએ પણ આજ રીતે ડરવું તેમા પ્રમાદ કરવો ઠીક નથી ગણની જે
મર્યાદા છે તેનું ઉલ્લંઘન ડરવું નહીં ઇત્યાદિ શિખામણુ આપીને પછી તે ગચ્છ
નિર્ગત થઈ જાય છે જ્યાં સુધી તે દેખાય છે ત્યાં સાધુવર્ગ તેની પાછળ પાછળ
આવતા રહે છે અને જ્યારે તે દેખાતા બંધ થાય છે ત્યારે સઘળા પાછા ફરે છે

અથ જિનકલ્પકમર્યાદા—

અનયા મર્યાદયા જિનકલ્પ સ્વીકૃત્યાસૌ યત્ર ગ્રામે માસકલ્પઃ કરિષ્યમા-
ણસ્તત્ર પદ્ ભાગાન્ કલ્પયતિ, તત્તથ યસ્મિન્ ભાગે એકસ્મિન્ દિને ભિક્ષાચર્યા-
કૃતા, તત્ર પુનરપિ સપ્તમ એવ દિને પર્યટતિ । ભિક્ષાચર્યા ગ્રામાન્તરગમન ચ તૃતીય-
પૌરુષ્યામેત્ર કુરોતિ । યત્ર ચતુર્થપૌરુષી ગ્રામ્તા ભવેત્, તૈત્રૈવાવતિષ્ઠતે, નાન્યત્ર ગ-
ચ્છતિ । ભક્ત પાનક ચ પૂર્વોક્તૈષ્ણાદ્રયાભિગ્રહેણાલેપકૃદેવ ગૃહ્ણતિ । એષણાદિ-
વિષયમન્તરેણ ન કેનાપિ સાર્થં ભાપતે । એકસ્યા ચ વસતૌ યદ્યપિ ઉત્કૃષ્ટતઃ સપ્ત
જિનકલ્પકાઃ પ્રતિવસન્તિ તથાપિ તે પરસ્પર સમાપણ ન કુર્વન્તિ । સમાપન્નાન્ ઉપ-
સર્ગપરીપદાન્ સર્વાન્ સહત એવ । રોગેષુ ચિકિત્સા ન કારયત્યેવ તદ્વેદના તુ

અથ જિનકલ્પી કી મર્યાદા કરતે હૈ—

હસ મર્યાદા સે જિનકલ્પ કો સ્વીકાર કર યહ જિસ ગ્રામ મે માસ-
કલ્પ કરતા હૈ વહા છહ ભાગોં કી કલ્પના કરતા હૈ । જિસ ભાગ મે
એક દિન મેં ભિક્ષાચર્યા કરલી ગઈ હો વહા ફિર યહ સાતવે દિન હી
ભિક્ષાચર્યા કરતા હૈ । ભિક્ષાચર્યા કરના અથવા એક ગ્રામ સે દૂસરે ગ્રામ
મેં જાના યહ તૃતીય પૌરુષી મેં હી કરતા હૈ । જહા ચતુર્થ પૌરુષી આ
જાતી હૈ વહ વહી પર ઠહર જાતા હૈ । અન્યત્ર નહી જાતા હૈ । પૂર્વોક્ત દો
એષણાઓ કે અભિગ્રહ સે અલેપકૃત-લેપરહિત જિસકા લેપ ન લગે એસે
ભક્ત પાન કો ગ્રહણ કરતા હૈ । એષણાદિ વિષય-કે વિના કિસી કે ભી
સાથ વાતચીત નહી કરતા હૈ । એક વસ્તી મેં યદ્યપિ અધિક સે અધિક
સાત જિનકલ્પી સાધુ રહ સકતે હૈ તૌ ભી વે પરસ્પર સમાપણ નહી
કરતે હૈ । જો ભી ઉપસર્ગ યા પરીપદ આપડે તો ઉસે સહતે હી હૈ । રોગ

હવે જીનકલ્પીની મર્યાદા કહેવામા આવે છે—

આ મર્યાદાથી જીનકલ્પનો સ્વીકાર કરી તે સાધુ જે ગામમા માસ કલ્પ
કરે છે ત્યાં છ ભાગોની કલ્પના કરે છે જે ભાગમા એક દિવસમા ભિક્ષાચર્યા
કરી લેવામા આવી હોય ત્યાં તે ફરી સાતમા દિવસે જ ભિક્ષાચર્યા કરે છે
ભિક્ષાચર્યા કરવી અથવા એક ગામથી બીજા ગામે જવું એ ત્રીજા પૌરુષીમા જ
કરે છે જ્યાં ચોથી પૌરુષી આવે ત્યાં તે રોકાઈ જાય છે આગળ વધતા નથી
પૂર્વોક્ત જે એષણાના અભિગ્રહથી (અલેપકૃત) જેનો લેપ ન લાગે એવા ભક્ત
પાનને ગ્રહણ કરે છે એષણાદિ વિષય વગર કોઈની સાથે વાતચિત કરતા નથી,
એક વસ્તીમા જો કે, વધુમા વધુ સાત જીનકલ્પી સાધુ રહી શકે છે તો પણ
તેઓ પરસ્પર સમાપણ કરતા નથી જે પણ ઉપસર્ગ અને પરીપદ આવી પડે

સમ્યગે સહતે । આપાતસંજ્ઞાદિદોષરૂઢિતે સ્થળિડલે ઉચ્ચારાદીન્ કરોતિ, નત્વસ્થળિડલે । પરિકર્મરહિતાયા વસતી તિષ્ઠતિ । યદ્યુપવિશતિ તદા નિયમાદુત્કુ-
ડુક એવ, ન તુ નિપઘાયામ્, ઔપગ્રાહિકોપકરણસ્યૈરામાયાત્ । મત્તમાતદ્રસિંહ્યા
પ્રાદિકે સમુલ્લે સમાપતતિ સતિ ઝનાર્ગગમનાદિના ઈયાંસમિતિ ન મિનત્તિ ।

જિનકલ્પિકોડપનાદ નાસેપતે, જઙ્ઘાપલ્લપરિક્ષીણસ્તુ અગ્રિહરમાગોડપ્યારાધકઃ
લોચ ચ કરોત્યેવ, દશવિધસામાચાર્યા પચ્ચ સમાચાર્યો જિનકલ્પિકાના, આપચ્છના,

મેં યે કિસી ખી પ્રકાર ચિકિત્સા નહી કરાતે હં ફિન્તુ જૈસે ખી ઘનતા હૈ
ઉસ રોગ કો સહન હી કરતે હં । જહા મનુષ્યો કા આવાગમન નહીં
હોતા હૈ એસે સ્થળિડલ મેં હી યે ઉચ્ચાર આદિ કે લિયે જાતે હૈ । અસ્થ
ળિડલ મેં નહીં । પરિકર્મ રહિત-ઘઠારી મઠારી ઘિના કી વસ્તી મેં યે
રહતે હૈ જય વૈઠતે હૈ તો નિયમ સે ઉત્કુડુક આસન સે હી વૈઠતે હૈ ।
નિપઘા સે નહીં ક્યોં કિ ઔપગ્રહિક ઉપકરણ આસન આદિ કા હી ઇન્કે
પાસ અભાવ હૈ । મત્તમાતગ, સિંહ, એવ વ્યાગ્ર આદિ ઇન્હે માર્ગ મેં ચલતે
હુપ સામ્હેને મિલ જાય તો ખી યે ઉસીમાર્ગ સે ચલકર અપની ઈયાં
સમિતિ કો લઘિત નહી કરતે હૈ ।

યે જિનકલ્પી સાધુ અપવાદ માર્ગ કા સેવન નહી કરતે હૈ । ઇન્કા
જઘાપલ યદિ પરિક્ષીણ ખી હો જાવે ઔર ઉસકી વજહ સે યે વિહાર
ન ખી કરે તો ખી આરાધક હી માને ગયે હૈ । યે કેશો કા લોચ કરતે હૈ ।
દશ પ્રકાર કી સમાચારી મેં સે પાચ પ્રકાર કી સમાચારી ઇન જિનકલ્પિયોં

તેને તેઓ સહન કરે છે રોગમા કોઈ પણ પ્રકારની ચિકિત્સા તેઓ કરાવતા
નથી પણ જેમ બને તેમ તે રોગને સહન કરે છે જના મનુષ્યોનું આવાગમન
હોતું નથી એવા ઉજ્જડ સ્થાનોમા જ તેઓ શૌચાદિ કર્મ મટે બાધ છે
અવરજવરના સ્થાને નહી પરિકર્મ રહિત-ઘઠારી મઠારી વગરની-વસ્તીમા રહે
છે બ્યારે જેસે છે તો નિયમથી ઉત્કુડુક (ઉલળક પગે બેસવું) આસનથી જેસે
છે, નિપઘાથી નહી કેમકે, ઔપગ્રહિક ઉપકરણ આસન આદિના તેની પાસે
અભાવ છે મત્ત માતગ, સિંહ, અને વાઘ આદિ તેને માર્ગમા ચાલતા સામા
મળે તો પણ તે તે માર્ગથી ચલીને પોતાની ઈયાંસમિતિને ખડિત કરતા નથી

એ જનકલ્પી સાધુ અપવાદ માર્ગે જતા નથી, તેમનું જઘાપળ જે ક્ષિણ
પણ થઈ બાધ અને એ કારણે તે પોતાની જગ્યાએથી વિહાર ન પણ કરે તો
પણ આરાધક જ માનવામા આવે છે તે કેશોના લોચ કરે છે દશ પ્રકારની સમા
ચારીમાથી પાચ પ્રકારની સમાચારી જનકલ્પીઓની છે તે આ પ્રકારે છે ૧ આપ

મિથ્યાકારઃ, આવશ્યકી, નૈપેધિકી, ગૃહસ્થોપસપદ્, इति। આવશ્યકીપ્રભૃતયસ્તિસ્રો
વા સામાચાર્યસ્તેપામ્। તેપા શ્રુતજ્ઞાન જઘન્યતો નવમસ્ય પૂર્વસ્ય તૃતીયમાચારવસ્તુ,
ઉત્કર્ષતસ્તુ દશપૂર્ણાણિ ભિન્નાનિ, ન તુ સમ્પૂર્ણાનિ। સહનન ચ શારીર-વજ્રપ્રભના-
રાચાલ્ય, માનસ વજ્રકુહ્યસમાના ધૃતિઃ ચ।

સ્થિતિરપિ તેપા ક્ષેત્રાદિકા અનેકવિધા। ક્ષેત્રતસ્તાવજ્જન્મના સદ્ભાવેન ચ
પશ્ચદશસ્વપિ કર્મભૂમિષુ, સહરણતઃ કદાચિત્ કર્મભૂમૌ, અકર્મભૂમૌ વા સદ્ભાવપે-
કી હૈ। વહ ઇસ પ્રકાર હૈ-૧ આપ્રચ્છના, ૨ મિથ્યાકાર, ૩ આવશ્યકી,
૪ નૈપેધિકી, ૫ ગૃહસ્થોપસપદા ગૃહસ્થ કી આજ્ઞા લેકર ઉતરના, બૈઠના।
અવવા આવશ્યકી, નૈપેધિકી, ગૃહસ્થોપસપત્, યહ ત્રીન પ્રકાર કી સામા-
ચારી ઇન જિનકલ્પિયોં કૈ હોતી હૈ। ઇનકા શ્રુતજ્ઞાન જઘન્ય કી અપેક્ષા
નવમપૂર્વ કી તૃતીય આચાર વસ્તુતક, ઉત્કૃષ્ટ કી અપેક્ષા ભિન્ન દશપૂર્વ-
તક હી સીમિત રહા કરતા હૈં સપૂર્ણ નહીં। ઇનકા શારીરિક સહનન
વજ્ર ક્રપમ નારાચ નામક હૈં ઔર માનસિક સહનન વજ્રકુહ્ય-વજ્રકી
મીત કૈ તુલ્ય ધૈર્ય હૈં અર્થાત્ ઇનકા ધૈર્ય વજ્રભિત્તિ કૈ સમાન અભેદ
હોતા હૈં ઔર વહી ઇનકા માનસિક બલ હૈં।

ક્ષેત્ર આદિ કી અપેક્ષા ઇનકી સ્થિતિ અનેક પ્રકાર કી હૈં। ઇનકા ૧૫
કર્મભૂમિયોં મૈં હી જન્મ હોતા હૈં ઇસ અપેક્ષા ૧૫ કર્મભૂમિયોં મૈં ઇનકી
સ્થિતિ જન્મ ઔર સદ્ભાવ કી અપેક્ષા માની જાતી હૈં। સહરણ કી અપેક્ષા
કદાચિત્ કર્મભૂમિમે કદાચિત્ અકર્મભૂમિમે બી ઇનકી સ્થિતિ હો સકતી હૈં।

૧ ઇચ્છના, ૨ મિથ્યાકાર, ૩ આવશ્યકી, ૪ નૈપેધિકી ૫ ગૃહસ્થોપસ ૫૬ ગૃહસ્થની
આજ્ઞા લઇને ઉતરવુ, ઇસવુ અથવા આવશ્યકી, નૈપેધિકી, ગૃહસ્થોપસપત્, આ
ત્રણ પ્રકારની સમાચારી તે છનડપીઓને હોય છે તેમણે શ્રુતજ્ઞાન જઘન્યની
અપેક્ષા નવમા પૂર્વના ત્રીજા આચાર વસ્તુતક, ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષા ભિન્ન દશપૂર્વ
સુધી જ સીમિત રહ્યા કરે છે, સપૂર્ણ નહીં તેણે શારીરિક સહનન વજ્ર વૃષભ
નારાચ નામનું છે અને માનસિક સહનન વજ્ર કુહ્ય-વજ્રની ભીત જેવું ધૈર્ય
છે અર્થાત્ તેણે ધૈર્ય વજ્રભીત સમાન અભેદ હોય છે તે તેણે માનસિક બળ છે

ક્ષેત્ર આદિની અપેક્ષા એમની સ્થિતિ અનેક પ્રકારની છે, એમનો ૧૫
કર્મભૂમિયોમા જન્મ થાય છે આ અપેક્ષા ૧૫ કર્મભૂમિયોમા તેની સ્થિતિ
જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષા માનવામા આવે છે સહરણની અપેક્ષા કદાચિત
કર્મ ભૂમિમા, કદાચિત્ અકર્મભૂમિમા પણ એની સ્થિતિ હોઈ શકે છે આ

ક્ષયા સ્થિતિઃ। કાલતઃ ઉત્સર્પિણ્યા, વ્રતાપેક્ષયા તૃતીયચતુર્થારકયોરેત્, જન્મમાત્રેણ તુ દ્વિતીયારકેડપિ । અવસર્પિણ્યા તુ જન્મના તૃતીયચતુર્થારકયોરેત્ । પૂર્વપ્રતિપન્નવ્રતાપેક્ષયા તુ પચ્ચમારકેડપિ । સહરણતસ્તુ મહાવિદેહક્ષેત્રાપેક્ષયા સર્વસ્મિન્નપિ કાલે પ્રાપ્યતે । ચારિત્રતઃ—પ્રતિપદ્યમાનાનાં સામાયિકે, છેદોપસ્થાપનોયે ચ ચારિત્રે સ્થિતિઃ । મધ્યમતીર્થકર-વિદેહતીર્થકરતીર્થતર્ત્યપેક્ષયાડત્ર સામાયિક, પ્રથમચરમ-તીર્થકરતીર્થતર્ત્યપેક્ષયા તુ છેદોપસ્થાપનીયચારિત્રમ્ । પ્રતિપન્નાનાં તુ મુક્ષમસપરાયે,

યહ સદ્ભાવ કી અપેક્ષા કયન હૈ । કાલ કી અપેક્ષા-ઉત્સર્પિણી કાલ કે તૃતીય ઔર ચતુર્થ આરે મેં ડનકી સ્થિતિ માની ગઈ હૈ । સો યહ વ્રત કી અપેક્ષા જાનના ચાહિયે । વૈસે તો જન્મમાત્ર કી અપેક્ષા સે દ્વિતીય આરે મેં ભી ડનકી સ્થિતિ હૈં । અવસર્પિણીકાલ મેં જન્મ કી અપેક્ષા તૃતીય ઔર ચૌથે આરે મે હો, તથા પૂર્વપ્રતિપન્ન વ્રત કી અપેક્ષા અર્થાત્ -ચૌથે આરે કે વ્રત કો લેકર પચમ આરે મેં ભી ડનકી સ્થિતિ જાનના ચાહિયે । યદિ કોઈ દેવ ડનહૈં હરણ કર મહાવિદેહ ક્ષેત્ર સે અન્યત્ર પહુંચા દેવે તો ડસ અપેક્ષા ડનકી સ્થિતિ સવ કાલ જાનની ચાહિયે । ચારિત્ર કી અપેક્ષા જો પ્રતિપદ્યમાનચારિત્રી હૈ ડનકો સામાયિક ંવ છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર મે સ્થિત માનના ચાહિયે, કયોં કિ જો મધ્યમતીર્થકર ંવ વિદેહ ક્ષેત્ર મે રહે હુએ તીર્થકર કે તીર્થ મેં રહને વાલે હૈં વે સામાયિકચારિત્ર મેં, ંવ જો પ્રથમ ંવ ચરમતીર્થ-કર કે તીર્થવર્તી હૈં વે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર મે સ્થિત રહતે હૈં । જો

સદ્ભાવથી અપેક્ષતુ કયન છે કાળની અપેક્ષા-ઉત્સર્પિણી કાળના ત્રીજા ચોથા આરામ સ્થિતિ માનવામા આવેલ છે આને વ્રતની અપેક્ષાથી જાણતુ જોઈએ એમ તો જન્મ માત્રની અપેક્ષાથી બીજા આરામ પણ તેની સ્થિતિ છે અવ સર્પિણી કાળમા જન્મની અપેક્ષા ત્રીજા અને ચોથા આરામ, તથા પૂર્વપ્રતિપન્ન વ્રતની અપેક્ષા અર્થાત્ ચોથા આરામના વ્રતને લઈ પાંચમા આરામ પણ એની સ્થિતિ જાણવી જોઈએ કદાચ કોઈ દેવ આદિ એનુ હરણ કરી મહાવિદેહ ક્ષેત્રથી બીજે પહોંચાડી દે તો એ અપેક્ષા એની સ્થિતિ બધા કાળમા જાણવી જોઈએ ચારિત્રની અપેક્ષા જે પ્રતિપદ્યમાન ચારિત્રી છે તે સામાયિક અને છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રમા સ્થિત માનવા જોઈએ કેમકે, જે મધ્યમ તીર્થ કર અને વિદેહ ક્ષેત્રમા રહેતા તીર્થ ડરના તીર્થમા રહેવાવાળા છે તે સામાયિક ચારિત્રમા, અને જે પ્રથમ ંવ ચરમતીર્થ ડરના તીર્થવર્તી છે તે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રમા સ્થિત રહે છે જે પ્રતિપન્ન ચારિત્રી છે તેની

યથાર્થાતે ચ ચારિત્રે ઉપશમત્રેણ્યામ્ । તીર્થતસ્તુ જિનકલ્પિકાના સ્થિતિર્નિયમત-
સ્તીર્ય એવ મરતિ ન તુ તીર્થે વ્યવચ્છિન્ને । પર્યાયાગમવેદાલ્પાઃ સ્થિતિભેદા
અપ્યગન્તવ્યાઃ ।

સ્થવિરકલ્પિકાના જિનકલ્પિકાના ચ કલ્પો દશવિધઃ—આચૈલક્યમ્ ૧, ઔદે-
શિક ૨, શર્યાતરપિણ્ડત્યાગઃ ૩, રાજપિણ્ડત્યાગઃ ૪, કૃતિકર્મ ૫, મહાવ્રતમ્ ૬,
પુરુષજ્યેષ્ઠત્વમ્ ૭, પ્રતિક્રમણમ્ ૮, માસકલ્પઃ ૯, પર્યુપણકલ્પ ૧૦ (વર્ષાકલ્પ)
થેતિ । તેપુ મ યમતીર્થકરતીર્થવર્તિના સાધુના ચત્વારઃ કલ્પાઃ અવસ્થિતાઃ નિયમેન
પાલનીયાઃ—શર્યાતરપિણ્ડત્યાગઃ ૧, કૃતિકર્મ ૨, મહાવ્રતમ્ ૩, પુરુષજ્યેષ્ઠત્વ ૪ થેતિ ।
ફતરે પદ્ કલ્પાસ્તુ તેપામનવસ્થિતાઃ ।

પ્રતિપત્નચારિત્રી હૈં ડનકી સ્થિતિ ઉપશમત્રેણી મે સૂક્ષ્મસાપરાય, એવ
યથાલ્પાતચારિત્ર મે હોતી હૈં । તીર્થ કી અપેક્ષા જિનકલ્પિયો કી સ્થિતિ
નિયમ સે તીર્થ મેં હી હોતી હૈં, તીર્થ કે વ્યવચ્છિન્ન હોને પર નહીં । પર્યાય
આગમ એવ વેદ, યે ખી સ્થિતિ કે ભેદ હૈં ।

સ્થવિરકલ્પિયોં કા એવ જિન કલ્પિયોં કા કલ્પ દશ પ્રકાર કા હૈં—

૧ આચૈલક્ય, ૨ ઔદેશિક, ૩ શર્યાતરપિણ્ડત્યાગ ૪ રાજપિણ્ડ-
ત્યાગ, ૫ કૃતિકર્મ, ૬ મહાવ્રત, ૭ પુરુષજ્યેષ્ઠતા ૮ પ્રતિક્રમણ ૯ માસ
કલ્પ ૧૦ પર્યુપણકલ્પ (વર્ષાકલ્પ) ઇન કલ્પો મે મધ્યમતીર્થકર કે
તીર્થવર્તી સાધુઓ કે ચાર કલ્પ અવસ્થિત હોતે હૈં—નિયમ સે પાલનીય
હોતે હૈં । વે ચાર યે હૈં —શર્યાતરપિણ્ડત્યાગ, કૃતિકર્મ, મહાવ્રત, પુરુષ-
જ્યેષ્ઠતા । બાકી કે ૬ કલ્પ ડનકે લિયે અનવસ્થિત હૈં ।

સ્થિતિ ઉપશમ ત્રેણીમા સૂક્ષ્મસાપરાય, એવા યથાલ્પાત ચારિત્રમા થાય છે
તીર્થની અપેક્ષા જિનકલ્પિયોની સ્થિતિ નિયમથી તીર્થમા જ થાય છે, તીર્થના
વ્યવચ્છિન્ન થવાથી નહીં પર્યાય, આગમ અને વેદ આ પણ સ્થિતિના ભેદ છે
સ્થવિરકલ્પિઓના અને જિનકલ્પિઓના કલ્પ દશ પ્રકારના છે—

૧ આચૈલક્ય, ૨ ઔદેશિક, ૩ શર્યાતરપિણ્ડત્યાગ, ૪ રાજપિણ્ડત્યાગ,
૫ કૃતિકર્મ, ૬ મહાવ્રત, ૭ પુરુષજ્યેષ્ઠતા, ૮ પ્રતિક્રમણ ૯ માસકલ્પ, ૧૦
પર્યુપણકલ્પ (વર્ષાકલ્પ) આ કલ્પોમા મધ્યમતીર્થ કરના તીર્થવર્તી સાધુઓના
ચાર કલ્પ અવસ્થિત હોય છે—નિયમથી પાળવાના હોય છે તે ચાર આ છે—
શર્યાતરપિણ્ડત્યાગ, કૃતિકર્મ, મહાવ્રત, પુરુષ જ્યેષ્ઠતા આનીના છ કલ્પ એમને
માટે અનવસ્થિત છે

આદ્યચરમતીર્થકરતીર્થર્તિના સાધૂનામેષ દશવિધઃ કલ્પોઽવસ્થિત એવ । તન્ના-
ચૈલમ્ય દ્વિવિધમ્-મુખ્યમ્, ઔપચારિક ચ । અગ્નિમાનચૈલકલ્પરૂપ મુખ્યમાચૈ-
લમ્ય પ્રાયશો જિનકલ્પિકવિશેષાણામ્ । ઔપચારિકમાચૈલમ્યં સ્થવિરકલ્પિકા-
નામ્, સ્થવિરકલ્પિકા દ્વિ-કલ્પનીયમેષનીય જીર્ણં સ્વઙ્કિત મલિન તથૈવ નૂતન
મપિ સ્વલ્પમૂલ્યક વસ્ત્ર ગૃહ્ણન્તિ, લોકસુદ્ધપ્રકારાદન્યપ્રકારેણ ચ તદાસેવન્તે ।
અતરતે ચેલસદ્ભાવેઽપ્યુપચારતોઽચેલકા વ્યપદિશ્યન્તે ।

પ્રથમતીર્થકર એવ અન્તિમતીર્થકર કે તીર્થ મેં રહેનેવાલે જો સાધુ
હેં ઉનકે લિયે તો યહ ૧૦ પ્રકાર કા કલ્પ અવસ્થિત હી હેં-અવશ્ય
પાલને યોગ્ય હી હૈ । આચૈલક્ય જો પ્રથમ કલ્પ હૈ વહ દો પ્રકાર કા હૈ ।

૧ મુખ્ય ૨ ઔપચારિક, કટિચન્ધન-રજોહરણ-ઑર સદોરકમુખવ-
સ્ત્રિકા કે સિવાય અન્ય વસ્ત્ર કા પરિત્યાગ કરના યહ મુખ્ય આચૈલક્ય
હૈ । યહ જિનકલ્પિક વિશેષો કે હોતા હૈ । ઔપચારિક જો આચૈલક્ય
હૈ વહ સ્થવિરકલ્પિકોં કે હોતા હૈ । ક્યોં કિ જો સ્થવિરકલ્પી સાધુ
હોતે હેં વે કલ્પનીય, ણ્ણીય, જીર્ણં સ્વઙ્કિત એવ મલિન વસ્ત્ર રખતે
હેં । જો નવીન વસ્ત્ર મી લે તો વહ મી અલ્પમૂલ્ય વાલા હી લેતે હેં ।
લૌકિકજન જિસ પદ્ધતિ સે વસ્ત્રો કા પરિધાન કરતે હેં વે ઉસ પદ્ધતિ
સે વસ્ત્રો કા પરિધાન નહી કરતે હેં, કિન્તુ અન્ય પ્રકાર સે હી ઉન્હેં
પહિનતે હેં । હસ લિયે ચેલ કે સદ્ભાવ મે મી વે અચેલક હી કહે જાતે હૈ ।

પ્રથમ તીર્થ કર અને અતિમ તીર્થ કરના તીર્થમા રહેવાવાળા જે સાધુ છે,
તેમને માટે તો આ દશ પ્રકારના કલ્પ અવસ્થિત જ છે-અવશ્ય પાળવા
યોગ્ય જ છે આચૈલક્ય જે પ્રથમ કલ્પ છે તે બે પ્રકારના છે

૧ મુખ્ય, ૨ ઔપચારિક, કટિચન્ધન રજોહરણ અને સદોરકમુખવસ્ત્ર
કાના સિવાય અન્ય વસ્ત્રનો પરિત્યાગ કરવો આ મુખ્ય આચૈલક્ય છે, આ
જિનકલ્પિક વિશેષોમા હોય છે ઔપચારિક જે આચૈલક્ય છે તે સ્થવિરકલ્પ
આને હોય છે કેમકે, સ્થવિરકલ્પી સાધુ હોય છે તે કલ્પનીય, ણ્ણીય,
જીર્ણ, ઙ્કિત અને મલિન, વસ્ત્ર રાખે છે જે નવીન વસ્ત્ર મળે તે પણ
આછા મૂલ્યનું હોય તે જ લે છે લૌકિકજન જે પદ્ધતિથી વસ્ત્રોનું પરિધાન કરે
છે એ પદ્ધતિથી તેઓ વસ્ત્ર પરિધાન કરતા નથી પરંતુ અન્ય પ્રકારથી જ એને
પહેરે છે આ માટે ચૈલના સદ્ભાવમા પણ તે આચૈલક જ કહેવાય છે

નનુ—જીર્ણઃખણ્ડિતાદિચત્તસદ્ધાવે મુનીનામચેલકત્વે દરિદ્રા અપિ—અચેલકાઃ કથ ન કથ્યન્તે ? ઉચ્યતે—નવવ્યૂતસદશમહામૂલ્યકાદીના વસ્ત્રાણામકામે દરિદ્રાઃ પરિજીર્ણાદીનિ વાસાસિ ધારયન્તિ ન તુ ધર્મગુદ્ધયા । અતો ભાવતસ્તદ્વિપયકમૂર્ઝા-પરિણામસ્યાનિવૃત્તત્વાત્ પરિજીર્ણવસ્ત્રસદ્ધાવે દરિદ્રાણામચેલકત્વવ્યપદેશો ન ભવતિ । મુનયસ્તુ—કેનચિદીયમાનાન્યપિમહામૂલ્યકાનિ પ્રમાણગર્હિર્ભૂતાનિ વસ્ત્રાણિ

શકા—જીર્ણ, ઃખણ્ડિત આદિ વસ્ત્રો કે સદ્ધાવ મેં યદિ મુનિયોંકો અચેલક માના જાય તો જો દરિદ્રી જન હેં, જિનકે પાસ જીર્ણ ઃખણ્ડિત આદિ વસ્ત્ર હેં વે મો અચેલક કહે જાને ચાહિયે ? પરન્તુ વે તોં અચેલક નહીં કહે જાતે હેં ?

ઉત્તર—દરિદ્રી જો જીર્ણ શીર્ણ આદિ વસ્ત્ર ધારણ કરતે હેં વે ધર્મ-બુદ્ધિ સે નહીં કરતે હેં કિન્તુ ઉન્હેં નવીન મહામૂલ્યવાલે વસ્ત્ર મિલતે નહીં હેં—અનકા અનકે પાસ અભાવ હેં—અતઃ અનકે અભાવ મેં અન્હે વે પહિનને પડતે હેં પરન્તુ પહિનના નહીં ચાહતે, ઇસલિયે વે અચેલક નહીં કહે જાતે હેં । કયોં કિ અનકે ભાવ સે તદ્વિપયક મૂર્ઝાપરિણામ કો અનિ-વૃત્તિ હેં, ઇસલિયે પરિજીર્ણ વસ્ત્ર કે સદ્ધાવ મેં દરિદ્રિયોં મેં અચેલકત્વ કા વ્યવહાર નહીં હોતા હેં । મુનિયોં કો તદ્વિપયક મૂર્ઝા નહીં હેં, કયોં કિ યદિ કોઈ દાતા અન્હેં વહુમૂલ્યવસ્ત્ર પ્રદાન કરતા હેં ઓર વસ્ત્ર યદિ પ્રમાણોપેત નહીં હેં—પ્રમાણ સે વર્હિર્ભૂત હેં તો વે અસ કો ગ્રહણ નહીં કરતે હેં, કિન્તુ જીર્ણ ઃખણ્ડિત હી વસ્ત્ર ગ્રહણ કરતે હેં । યદિ કોઈ નવીન

શ. ૧૮૭. અર્થુ ખડિત, આદિ વસ્ત્રોના સદ્ધાવમા જો મુનિયોને અચેલક માનવામા આવે તો જે દરિદ્રી જન છે, જેની પાસે અર્થુ ખડિત આદિ વસ્ત્ર છે તેને પણ અચેલક કહેવા જોઈએ ? પરંતુ તેને તો અચેલક નથી કહેવામા આવતા ?

ઉત્તર—દરિદ્રી જે અર્થુ શીર્ણ વસ્ત્ર ધારણ કરે છે, તે ધર્મ બુદ્ધિથી નહીં, પરંતુ તેને નવીન સારા મૂલ્યવાળા વસ્ત્રો મળતા નથી,—એનો એની પાસે અભાવ છે તેથી એના અભાવમા તેણે તે પહેરવા પડે છે, પરંતુ પહેરવા આહતા નથી આ માટે તે અચેલક કહેવાતા નથી કેમ કે તેને ભાવથી તદ્વિપયક મૂર્ઝા પરિણામની અનિવૃત્તિ છે માટે પરિઅર્થુ વસ્ત્રોના સદ્ધાવથી દરિદ્રીયોમા અચેલકત્વનો વ્યવહાર થતો નથી મુનિયોને તદ્વિપયક મમતા-મૂર્ઝા નથી કેમ કે, કોઈ દાતા તેમને બહુમૂલ્ય વસ્ત્રપ્રદાન કરે છે અને તે વસ્ત્ર જો પ્રમાણોપેત નથી હોતુ—પ્રમાણથી બહિર્ભૂત હોય છે તો તે તેને શ્રદ્ધા કરતા નથી પરંતુ અર્થુ ખડિત વસ્ત્ર જ શ્રદ્ધા કરે છે જો કોઈ

પરિવર્જયન્તિ, જીર્ણલ્પિડતાનિ નૂતનાન્યપ્યમહામૂલ્યકાનિ રસનાનિ પ્રમાણોપે-
તાન્યેવ ધારયન્તિ । તાન્યપિ શ્રુતચારિત્રધર્મોપકરણપુર્વધર્મ, ન તુ તત્ર મુનીનાં
મૂર્છાપરિણામો ભવતિ । અતસ્તેષામચેલકૃત્વેન વ્યપદેત. સમ્યગેત ।

મધ્યમતીર્થકરતીર્થવર્તિના મુનીનામાચેલકૃત્વમનસ્થિતમ્ અતસ્તેષા રક્તપીતાદિ
રાગરજિતમહામૂલ્યકાદિવસ્ત્રવર્જનનિયમો નાસ્તિ, મમત્સરહિતતત્વાત્ તેષામ્ ।
પ્રથમચરમતીર્થકરતીર્થવર્તિનાં મુનીના તુ ધર્મવુદ્ધયા સ્વલ્પમૂલ્યકપ્રમાણોપેત-
સ્વેતવસ્ત્રાણામેવ ધારકૃત્વાદાચેલકૃત્વ મપતિ ।

વસ્ત્ર વેતા भी हो तो वह यदि अल्पमूल्य वाला एवं प्रमाणोपेत है तो ही
लेते हैं । उसका लेना भी वे इसीलिये आवश्यक समझते हैं कि वह
उनके श्रुतचारित्ररूप धर्म का उपकरण है । मूर्च्छापरिणाम से उसका वे
ग्रहण नहीं करते हैं, क्योंकि उनके तद्विषयक मूर्च्छा का अभाव है ।
इसलिये मुनियों में अचेलकृत्व का व्यवहार वास्तविक ही है ।

જો મધ્યમ તીર્થકરોં કે તીર્થવર્તી સાધુ હૈં उनमें अचेलकृत्व अनव
स्थित है । इसलिये उन्हें लालपीले आदि रंग से रंगे हुए, तथा महामू-
ल्यवाले वस्त्रों के परिवर्जन का कोई नियम नहीं है, क्योंकि ये ममता
से रहित होते हैं । प्रथम चरम तीर्थकर के तीर्थवर्ती मुनियों के तो प्रमा-
णोपेत तथा स्वल्पमूल्यवाले श्वेतवस्त्रों के परिधान करने का ही नियम
है, सो भी उन का ग्रहण केवल धर्मवुद्धि से ही है । मूर्च्छापरिणाम से
नहीं, अतः वस्त्रों के सद्भाव में भी इनमें अचेलकृता ही है ।

નવીન વસ્ત્ર આપે છે તો તે અલ્પમૂલ્યવાળું અને પ્રમાણોપેત હોય તો જ લે
છે એ લેવાનું પણ તેઓ એ ખાતર આવશ્યક માને છે કે, એના શ્રુત
ચરિત્ર ૩૫ ધર્મનું ઉપકરણ છે મૂર્છા પરિણામથી તેને એ ગ્રહણ કરતા નથી
કેમ કે એનામા એના માટેની લાવનાનો અભાવ છે આ માટે મુનિઓમા
અચેલકૃત્વનો વ્યવહાર વાસ્તવિક જ છે

જે મધ્યમ તીર્થકરોના તીર્થવર્તી સાધુ છે એમનામા અચેલકૃત્વ અન-
વસ્થિત છે આ માટે તેને લાલ, પીળા આદિ રંગથી રંગેલા તથા બહુમૂલ્ય
વસ્ત્રોના પરિવર્જનનો કોઈ નિયમ નથી કેમ કે એ મમતાથી રહિત હોય છે
પ્રથમ ચરમ તીર્થકરના તીર્થવર્તી મુનિ છે એને તો પ્રણોપેત તથા સ્વલ્પ
મૂલ્યવાળા શ્વેત વસ્ત્રો પરિધાન કરવાનો જ નિયમ છે અને તે ગ્રહણ કરવાનો
નિયમ કેવળ ધર્મ બુદ્ધિથી જ છે મૂર્છા પરિણામથી નહીં આથી વસ્ત્રોના
સદ્ભાવમા પણ એમનામા અચેલકૃતા છે જ

સ્થવિરકલ્પિકાના પશ્ચારણમાચારાદ્ગૃહ્તકલ્પાધ્યાગમેષુ વ્યવસ્થિતમ્ (આ-
ચારાદ્ગૃહ્તે દ્વિતીયશ્રુતસ્કન્ધે ચતુર્દશાધ્યયને) (ગૃહ્તકલ્પસૂત્રે તૃતીયોદેશકે) ।

સ્થાનાદ્ગૃહ્તે ભગવતાઽચેલકસ્ય પન્ચાભિઃ સ્થાનૈઃ પ્રશસ્તત્વ પ્રતિવોધિતમ્,
તથાદિ—

પચર્હિ ઠાણેર્હિ અચેલણ પસત્યે ભવઈ । તં જહા—“અપ્પા પહિલેહા, લાઘવિણ
પસત્યે, રૂવે વેસાસિણ, તવે અણુણ્ણાણ, વિઝલે ઇદિયનિગ્ગહે ।”

પન્ચાભિઃ સ્થાનૈઃ=કારણૈઃ, અચેલક* પ્રશસ્તઃ—તીર્થંકરાદિભિઃ પ્રશસિત इत्यर्थः ।
સ ચ જિનકલ્પિકવિશેષઃ, સ્થવિરકલ્પિકશ્ચ । તત્ર વસ્ત્રાભાવાદેવ જિનકલ્પિકવિ-

સ્થવિરકલ્પિકોં કે લિયે વસ્ત્રોં કો ધારણ કરને કો વ્યવસ્થા કા
ઉલ્લેખ આચારાગસૂત્ર ણ્વ ગૃહ્તકલ્પસૂત્ર આદિ આગમોં મેં પાયા જાતા
હે । ઇસકે લિયે આચારાગસૂત્ર દ્વિતીય શ્રુતસ્કન્ધ કા ૧૪ વા અધ્યયન
દેખના ચાહિયે । તથા ગૃહ્તકલ્પસૂત્ર કા તૃતીય ઉદેશ દેખના ચાહિયે ।

સ્થાનાદ્ગૃહ્તસૂત્રમેં ભગવાન્ ને પાચ કારણોં કો લેકર અચેલકતા કો
પ્રશસ્ત પ્રતિવોધિત કો હે, જૈસે—

“પચર્હિ ઠાણેર્હિ અચેલણ પસત્યે ભવઈ । ત જહા—અપ્પા પહિ-
લેહા ૧, લાઘવિણ પસત્યે ૨, રૂવે વેસાસિણ ૩, તવે અણુણ્ણાણ ૪, વિઝલે
ઇદિયનિગ્ગહે ૫ ॥”

પાચ કારણોં સે ભગવાન્ ને અચેલકતા કી પ્રશસા કી હે । જિન-
કલ્પિકવિશેષોં મેં જો અચેલકતા કહી ગઈ હે વહ વસ્ત્ર કે અભાવ સે

સ્થવિરકલ્પીયોને માટે વસ્ત્રોને ધારણ કરવાની વ્યવસ્થાને ઉલ્લેખ
આચારાગસૂત્ર એને ગૃહ્તકલ્પસૂત્ર આદિ આગમોમા બાણી શકાય છે આને
માટે આચારાગસૂત્ર ખીબ શ્રુતસ્કન્ધના ૧૪ મા અધ્યયનને બેઈ લેવુ
બેઈએ તથા ગૃહ્તકલ્પસૂત્રના ત્રીબ ઉદ્દેશને બેઈ લેવો બેઈએ

સ્થાનાગસૂત્રમા ભગવાને પાચ કારણોને લઈ અચેલકતાને પ્રશસ્ત
પ્રતિવોધિત કરેલ છે

પચર્હિ ઠાણેર્હિ અચેલણ પસત્યે ભવઈ । ત જહા અપ્પા પહિલેહા, ૧ લાઘવિણ
પસત્યે ૨ રૂવે વેસાસિણ ૩ તવે અણુણ્ણાણ ૪ વિઝલે ઇદિયનિગ્ગહે ૫ ॥

પાચ કારણોથી ભગવાને અચેલકતાની પ્રશસા કરેલ છે જનકલ્પી
વિશેષોમા જે અચેલકતા કહેવામા આવી છે તે વસ્ત્રના અભાવથી જ

શેષોઽચેલકઃ, સ્થવિરકલ્પિકસ્તુ અલ્પમૂલ્યસપ્રમાણઝીર્ણમગ્નિયમનત્વાદિતિ વિશેષઃ।
તાનિ સ્થાનાનિ પ્રદર્શયતિ—

‘ત જહા’ ઇત્યાદિ। ‘અપ્પા પડિલેહા’ જલ્પા પ્રત્યુપેક્ષા પ્રતિલેખનીયસ્ય
વસ્ત્રસ્યાલ્પત્વાત્, અલ્પપ્રતિલેખનયા મ્યાધ્યાયાદેરન્તરાયો ન ભવતીતિ ભાવઃ।
તથા ‘લાઘવિણ્ પસત્યે’ લાઘવિક પ્રશસ્તમ્-લઘોર્ભાગો લાઘવ તદેવ લાઘવિકમ્,
યદ્ વસ્ત્રસ્ય પરિમાણતો મૂલ્યતઃ સખ્યયા ચાલ્પતરત્વાલ્લઘુત્વ, તદેવ દ્રવ્યતો
લાઘવમ્, ભવતોઽપિ તત્ર રાગાદ્યભાગાદિત્યચેલકસ્ય લાઘવિક પ્રશસ્તમ્-અનવ
ધમ્। ‘સ્ત્વે વેસાસિણ’ રૂપવૈશ્વાસિકમ્-તત્ર રૂપ-વેષઃ, તત્ત્વ સાધૂના મુલત્વદ્વૈતે

હી કહી गई है। तथा स्थविरकल्पियों में जो अचेलकता कही गई है
वह केवल अल्पमूल्यवाले प्रमाणोपेत जीर्ण, मलिन वस्त्रों के ग्रहण
करने की अपेक्षा से कही गई है। यह बात तीर्थंकरों की परम्परा से
प्रशसित होती हुई चली आ रही है। कल्पित नहीं है। वे पाँच स्थान-
कारण ये हैं-अल्पप्रतिलेखना-प्रतिलेखनीय वस्त्रों की अल्पता से प्रति
लेखना भी अल्प ही होगी-अल्पसमयसाध्य होगी, इस से स्वाध्याय
आदि में अन्तराय नहीं आ सकती है। इस अपेक्षा अचेलकता प्रशस्त
कही गई है। १। इसी तरह लाघव की अपेक्षा भी अचेलकता प्रशस्त
कही गई है, क्योंकि वस्त्रों में जो लघुता है वह परिमाण, मूल्य एवं
सख्या की अपेक्षा से है। यह द्रव्य की अपेक्षा लघुता है। भाव की
अपेक्षा लघुता उनमें साधु के रागादिक का अभाव है। २। वैश्वसिक
रूपकी अपेक्षा अचेलकता इसलिये प्रशसित हुई है कि जब कोई ऐसा

કહેવામા આવી છે તથા સ્થવિરકલ્પિયોમા જે અચેલકતા કહેવામા આવી
છે તે કેવળ અલ્પમુલ્યવાળા પ્રમાણોપેત જીર્ણ, મલીન વસ્ત્રોને ગ્રહણ
કરવાની અપેક્ષાથી કહેવામા આવેલ છે આ વાત તીર્થંકરોની પરંપરાથી
પ્રશસિત થતી આવી આવેલ છે કલ્પિત નથી આ પાંચ સ્થાન-કારણ આ
છે અલ્પપ્રતિલેખના પ્રતિલેખનીય વસ્ત્રોની અલ્પતાથી પ્રતિલેખના પણ અલ્પ
જથ્થે અલ્પ સમય સાધ્ય થશે આથી સ્વાધ્યાય આદિમા અતરાય
આવી શકતો નથી આ અપેક્ષાથી અચેલકતા પ્રશસ્ત કહેવામા આવેલ છે
(૧) આ રીતે લાઘવની અપેક્ષા પણ અચેલકતા પ્રશસ્ત રહી છે કેમ કે,
વસ્ત્રોમા જે લઘુતા છે તે પરિણામ મૂલ્ય અને સખ્યાની અપેક્ષાથી છે આ
દ્રવ્યની અપેક્ષા લઘુતા છે ભાવની અપેક્ષા આ લઘુતામા સાધુના રાગાદિકનો
અભાવ છે (૨) વૈશ્વાસિક રૂપની અપેક્ષા આ અચેલકતા એ માટે પ્રશસનીય થઈ

સદોરકમુલ્લસલ્લિક પરિહિતશ્વેતચોલપટ્ટક પરિશ્વેતવસ્ત્રપાવરણ પરિશ્વેતપ્ર
માર્જિકારજોહરણ, મિલ્લાધાનીસમાવૃત્તપાત્રહસ્તમ્, ઝનાવૃત્તમસ્તકમ્, પાદગ્રાણ-
રહિતચરણમ્, ઈર્યાદિપન્થસમિતિસમિત ગુપ્તિત્રયગુપ્તમ્, જિનકલ્પિકાના તુ-મુલ્લ-
વદ્ધશ્વેતસદોરકમુલ્લસલ્લિક પરિશ્વેતરજોહરણ, વદ્ધકટિવન્ધનવસ્ત્ર ચ । એતાદશ
સાધુના રૂપ વૈશ્વાસિક-ઝનાના વિશ્વાસજનક ભવતિ નિઃસ્પૃહતામ્બુચકૃત્વાત્ । તથા
'તવે અણુણાણ' તપઃ અનુજ્ઞાત=તપઃ સકલેન્દ્રિયસગોપનરૂપમ્ અનુજ્ઞાત=જિના-

વેપ દેખતા હૈ કિ "મુલ્લ પર સફેદદોરાસહિત મુલ્લવસ્ત્રિકા વધી હુઈ હૈ,
સફેદ ચોલપટ્ટા પહિરા હુઆ હૈ, સફેદ ચાદર ઓઢી હુઈ હૈ, રજોહ-
રણ ધારણ કિયા હુઆ હૈ, મિલ્લાધાની-ઝોલી-સે ઢકે હુણ પાત્ર હાથ મે
હૈ, મસ્તક ચુલા હુઆ હૈ, પેરોં મે પગરખી મોજા આદિ નહી હૈ, ઈર્યા-
સમિતિ આદિ પાચ સમિતિયોં સે યુક્ત હૈ, ત્રીન ગુપ્તિયોં સે ગુપ્ત હૈ "

યહી સાધુ કા વેપ હૈ ઓર ઇસ વેપ ચાલા "યહ સાધુ હૈ " એસા શીઘ્ર હી
સમજાજાતા હૈ, તથા જિનકલ્પિયોં કા યહ વેપ હૈ કિ વે અપને મુલ્લ પર
દોરે સે સફેદ મુલ્લવસ્ત્રિકા વાધે રહતે હૈ, રજોહરણ લિયે રહતે હૈ ઓર
કટિવન્ધન વસ્ત્ર રખતે હૈ । જય કોઈ ઇસ વેપ કો દેખતા હૈ દેખ-
કર વહ યહ સમજા જાતા હૈ કિ યહ જિનકલ્પિ સાધુ હૈ । ઇસ પ્રકાર કા
યહ સાધુ કા વેપ લોગોં મે વિશ્વાસજનક હોતા હૈ ઓર વહ ઇસલિયે
હોતા હૈ કિ યહ વેપ નિઃસ્પૃહતા કા સૂચક હોતા હૈ । ૩। તપ કી અપેક્ષા
યહ અચેલકતા ઇસલિયે પ્રશસિત હુઈ હૈ કિ ઇસમે સકલ ઇન્દ્રિયોં કા

છે કે, જ્યારે કોઈ એવો વેશ જુએ છે "મુખ ઉપર દોરા સાથેની મુખ-
વસ્ત્રિકા બાધેલ છે સફેદ ચોલપટ્ટો પહેરેલ છે સફેદ ચાદર ઓઢેલ છે, રજો
હરણ ધારણ કરેલ છે મિલ્લા માટેના પાત્ર ઝોળીમા ઢાળેલ હાથમા છે
મસ્તક ખુલ્લ છે પગમા પગરખા, મોજા આદિ નથી, ઈર્યા સમિતિ આદિ
પાચ સમિતિઓથી યુક્ત છે ત્રણ ગુપ્તિઓથી ગુપ્ત છે " સાધુનો આજ વેશ
છે અને આવા વેશવાળા આ સાધુ છે, એવું તુરત જ સમજાઈ જાય છે
તથા જીનકલ્પિઓનો એ વેશ છે કે તે પોતાના મોઢા ઉપર દોરાથી સફેદ
મુખવસ્ત્રિકા બાધે છે રજોહરણ રાખે છે, અને કટિબધન વસ્ત્ર રાખે છે
એને જોતાની સાથે જ જોનાર સમજી જાય છે કે એ જીનકલ્પિ સાધુ છે, આ
પ્રકારનો સાધુનો વેશ લોકોમા વિશ્વાસ જનક હોય છે અને તે એ માટે
કે, આ વેપ નિઃસ્પૃહતાનો સૂચક હોય છે (૩) તપની અપેક્ષા આ અચે-
લકતા એ માટે પ્રશસનીય બની છે કે જેમા સકલ ઇન્દ્રિયોના સગોપન

નુમત ભવતિ । તથા-‘વિડલે ડદિયનિગ્ગહે’ ત્રિપુલઃ=મહાન્, ઇન્દ્રિયનિગ્રહો ભવતિ, ઉપકરણં વિના સ્પર્શનપ્રતિકૂલશીતવાતાતપાદિસહનાત્ ।

અત્ર દૃષ્ટાન્તઃ પ્રદર્શયતે—

આસીદશપુરનામ્નિનગરે સોમદેવનામા ગ્રામ્નણઃ । તસ્ય ત્રિનાગ્નિરાધિકા લ્હ સોમાનામ્ની ભાર્યાઽભવત્ । તસ્યા ભાર્યાયા સોમદેવસ્ય દ્વૌ પુત્રૌ જાતૌ । તત્ર જ્યેષ્ઠ આર્યરક્ષિતનામકઃ, દ્વિતીયઃ ફલ્ગુરક્ષિતનામકઃ । આર્યરક્ષિતઃ પિતુઃ સનિધૌ શાસ્ત્રમધીત્યાધિકૃતિચાલાભાર્યં પાટલિપુત્રનગર ગતઃ । તત્ર તેન સાગ્રોપાગ્નિશ્વત્તારો વેદા અધીતાઃ, ચતુર્દશવિદ્યાસ્થાનાનિ ગૃહીતાનિ । તતોઽસૌ દશપુર નગર સમાયાતઃ ।

સગોપનરૂપ તપ જિનેન્દ્ર ભગવાન્ કા અનુજ્ઞાત હૈ । ૪ । તથા ઇસમેં મહાન્ ઇન્દ્રિય નિગ્રહ હોતા હૈ, ક્યોં કિ ઉપકરણ કે વિના સ્પર્શન ઇન્દ્રિય કે પ્રતિકૂલ શીત વાત આતપ આદિ કા સહન હોતા હૈ । ઇસસે ઇન્દ્રિયા કાબૂ મેં રહતી હૈં ।

દૃષ્ટાન્ત—દશપુર નામકે નગરમેં ઇક સોમદેવ નામ કા ગ્રામ્નણ થા । ઇસકી પત્ની કા નામ રુદ્રસોમા યા । યહ જિનેન્દ્ર ભગવાન્ કી આજ્ઞા કી આરાધિકા થી । સોમદેવ કે દો પુત્ર યે । જેઠે પુત્ર કા નામ આર્યરક્ષિત થા ઓર છોટે પુત્ર કા નામ ફલ્ગુરક્ષિત । આર્યરક્ષિત પિતા કે પાસે શાસ્ત્રોં કા અધ્યયન કરકે અધિક વિદ્યા કી પ્રાપ્તિ કી અભિલાષા સે દશપુર સે પાટલિપુત્ર નગર કો રવાના હુઆ । વહા પહુંચકર ઇસ ને સાગ્રોપાગ ચારો વેદોં કા ઇવ ૧૪ ચૌદહ વિદ્યાઓં કા રૂપ અધ્યયન કિયા । જવ યહ પદુ બન ચુકા તવ વહા સે વાપિસ દશપુર નગર કી

૩૫ તપ જિનેન્દ્ર ભગવાનથી અનુજ્ઞાત છે (૪) તથા તેમા મહાન ઇન્દ્રિય નિગ્રહ થાય છે કેમ કે ઉપકરણ વગર સ્પર્શન ઇન્દ્રિયને પ્રતિકૂલ શીતવાત, આતપ, આદિ સહેવા પડે છે, આનાથી ઇન્દ્રિયો કાબુમા રહે છે

દૃષ્ટાન્ત—દશપુર નામના નગરમા એક સોમદેવ નામનો ગ્રામ્નણ હતો, તેની સ્ત્રીનું નામ રુદ્રસોમા હતું તે જિનેન્દ્ર ભગવાનની આજ્ઞાની આરાધિકા હતી સોમદેવને બે પુત્રો હતા મોટા પુત્રનું નામ આર્યરક્ષિત અને નાના પુત્રનું નામ ફલ્ગુરક્ષિત હતું આર્યરક્ષિત પિતાની પાસે શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરીને અધિક વિદ્યાપ્રાપ્તિની અભિલાષાથી દશપુરથી પાટલીપુત્ર રવાના થયો, ત્યાં પહોંચીને તેણે સાગ્રોપાગ ચારે વેદોનું અને ચૌદ વિદ્યાનું ખૂબ અધ્યયન કર્યું બીજાએ તે પારગત બની ચૂક્યો ત્યારે તે પાટલીપુત્રથી પોતાને

तन्नगरनरेशस्त नगरसमीपे समागत विज्ञाय तदभिमुख गत्वा गजोपरि तमुपवेश्य बहुसमानपुरस्सर नगरे प्रावेश्य तस्य रूप्यस्वर्णमणि प्रभृतिभिः प्राभृतैः समानं कृतवान् । एव तन्नगरनिवासिभिः प्रवेशोत्सव कृत्वा समानितः स्वगृहमागतः पितरौ प्रणतवान् । प्राप्तपिद्य लोभसमानितमार्यरक्षित विलोक्य पितास्तीव हृष्टो जातः, किंतु माता हर्षं न दर्शितवती । आर्यरक्षितस्तदा मातरमजातहर्षा दृष्ट्वा प्राह—हे मातः ! किमिदानीं मदवलोकनेन दृष्टा न भवसि ? सा प्राह—किमनेन

ओर प्रस्थान क्रिया । दशपुर के राजा को जब इसके आने का समाचार मिला तो उसने इसके स्वागत की खूब तैयारी की । जब आर्यरक्षित आते २ नगर के समीप पहुँचा तो राजा इन्हें नगर में प्रवेश कराने के लिये इसके समुख गया । हाथी पर बैठा कर बहुत सन्मानपूर्वक राजा ने इसको नगर में प्रवेश कराया । रूप्य, सुवर्ण और मणि आदि के नजराने से राजा ने इसका खूब सत्कार किया । इसी तरह नगरनिवासियों ने भी राजा का साथ दिया । सब से अच्छी तरह समानित होकर आर्यरक्षित अपने घर पर आया । मातापिता को नमस्कार किया । विद्या की प्राप्ति से राजा तथा अन्य नगर निवासियों द्वारा समानित अपने पुत्र को देखकर पिता तो चित्त में बहुत ही हर्षित हुआ, परन्तु माता ने इस विषय में अपना हर्ष नहीं प्रकट किया । जब आर्यरक्षितने अपनी माता की इस प्रकार परिस्थिति देखी तो वह बोला हे माता ! क्या बात है तुम्हें क्यों नहीं इस समय मेरी इस परिस्थिति के अवलोकन से हर्ष

गाम पाछो आब्यो दशपुरना राजने न्यारे तेना आववाना सभाचार भन्या ओटवे तेवु तेना स्वागतनी भूष तैयारी करी आर्यरक्षित न्यारे नगरनी समीप पडोअ्यो, ते सभये राज तेने नगरमा प्रवेश कराववा तेनी सामे गया हाथी उपर मेसाडीने धणुअ सन्मान पूर्वक राजने तेना नगरमा प्रवेश कराव्यो इयु, सोतु विजेरेना नगरावुथी राजने तेना भूष सत्कार क्यो आ रीते नगर निवासीओने पणु राजने साथ आय्यो सारी रीते आदर सत्कार भेजवीने आर्यरक्षित पोताने घर पडोअ्यो माता पिताने नमस्कार ज्या विधानी प्राप्तथी राज तथा अन्य नगरवासीओथी सन्मानित पोताना पुत्रने ओध पिता तेना दिवमा भूष न हर्षित अन्या, माताने आ विषयमा पोताने हर्ष प्रगट क्यो नही न्यारे आर्यरक्षिते मातानी आ प्रकारनी स्थिति ओध तो ते बोल्थो के, हे माता ! शु कारणु छे के तमे आ

जीवघातादिहेतुकेन ऋष्यास्त्राध्ययनेन ? किं त्वया दृष्टिवादः पठितः ? येन मम हर्षः स्यात् । मातुरेतद् मम श्रुत्याऽऽर्यरक्षितः पृच्छति-कस्मिन् दृष्टिवादः ? जनन्या निगदितम्-इक्ष्वाटकनामके ग्रामे विद्यमानस्य तोसलिपुत्राचार्यस्य समीपेऽस्ति, तदासेमनया तदाज्ञापरिपालनया वत्सनिधौ दृष्टिवादोऽभ्यसनीयः । आर्यरक्षितेनोक्तम्—हे मातः ! श्वस्त्याहं गमिष्यामि दृष्टिवादपठनार्थम् । रात्रौ सुप्तो-

हो रहा है। पुत्र के वचन सुनकर माताने कहा कि बेटा ! मुझे जो हर्ष नहीं उमड़ रहा है उसका कारण यह है कि तुम्हें जीवघात की हेतुभूत अनेक वेदादि शास्त्रों की इस पढ़ाई से क्या लाभ ? बेटा ! तुम हमें यह बतलाओं कि क्या तुमने दृष्टिवाद का भी अध्ययन किया है ? मुझे तो तभी हर्ष हो सकता है कि जब तुम दृष्टिवाद का ज्ञाता हो जाओ। जननी के इस प्रकार के वचन सुनकर आर्यरक्षित ने माता से पूछा मातः ! जिसके लिये तुम मुझे पढ़ने के लिये कह रही हो वह दृष्टिवाद शास्त्र कहा है। माता ने कहा—सुनो ! इक्ष्वाटक नाम का एक ग्राम है। उस में तोसलिपुत्र नामके एक आचार्य ठहरे हुए हैं, उनके पास यह शास्त्र है सो तुम वहां जाओ और उनकी खूब सेवा करो तथा उनकी आज्ञानुसार रहो तो वे तुम्हें इस शास्त्र का अध्ययन करा देंगे। आर्यरक्षित ने माता के ये सीखभरे वचन सुनकर कहा—मातः ! मैं कल उनके समीप इस शास्त्र का अध्ययन करने के लिये जाऊंगा। रात्रि में

સમયે મારી આ પ્રકારની સ્થિતિથી હર્ષિત થતા નથી ? પુત્રનું વચન સાંભળીને માતાએ કહ્યું, કે હે પુત્ર ! મને હર્ષ થતો નથી તેનું કારણ એ છે કે, જીવનઘાતના હેતુભૂત અનેક વેદાદિ શાસ્ત્રો ભણવાથી તને શુ લાભ થશે ? બેટા ! તું મને એ તો બતાવ કે તે દૃષ્ટિવાદનું પણ અધ્યયન કર્યું છે ? મને ત્યારે જ હર્ષ થાય કે જ્યારે તું દૃષ્ટિવાદનો જ્ઞાતા બને માતાનું આ પ્રમાણેનું વચન સાંભળીને અચરક્ષિતે માતાને પૂછ્યું, માતા ! તું મને જે ભણવાનું કહે છે તે દૃષ્ટિવાદ શાસ્ત્ર ક્યા છે ? માતાએ કહ્યું, સાંભળ ! એક ઈક્ષ્વાટક નામનું ગામ છે, તેમાં તોસલી પુત્ર નામના એક આચાર્ય વિચરે છે તેમની પાસે આ શાસ્ત્ર છે, જેથી તું ત્યાં જા અને તેની ખૂબ સેવા કર તથા એની આજ્ઞાનુસાર રહે તો તેઓ તને આ શાસ્ત્રનું અધ્યયન કરાવી દેશે આર્ય-રક્ષિતે માતાનું આવું હિતવાળું વચન સાંભળીને કહ્યું, મા ! હું આવતી કાલે આ શાસ્ત્રનું અધ્યયન કરવા માટે તેમની પાસે જઈશ, રાત્રે જ્યારે અચરક્ષિત સુવા

ત્યેતેન તેન મનસ્યેય ચિન્તિતમ્-દષ્ટિપાદનામ્નૈવ તસ્ય શાસ્ત્રસ્ય તત્ત્વજ્ઞાનવોચ્ચત્વ
જ્ઞાયતે । તતોઽસૌ પ્રમાતે પ્રસ્થિતઃ । માર્ગે દશપુરનગરનિકટવર્તિગ્રામનિવાસી
પિતૃમુદ્દ્ બ્રાહ્મણઃ સાર્ધનવેશુદ્ધાન્ ગૃહીત્વા સમાગચ્છન્ મિલિતઃ । સ આર્યરક્ષિત
દૃષ્ટા પરસ્પર કુશલપ્રશ્ન કૃત્વાજ્વદત્-એતે મયા સાર્ધનપસરુચકા ઇક્ષ્વો ભવદર્શમા-
નીતાઃ, ગૃહ્ણાતુ મનન્ । આર્યરક્ષિતો યદતિ-રદમિશુરુપ પ્રાપ્ત મમ માતુર્દસ્તે
ભવતાર્ષયિત્વા કથનીયમ્-એતે ઇક્ષ્વો મયાઽર્ષ્યરક્ષિતાય સમાનીતાઃ, તેન તુભ્ય
પ્રેપિતાઃ, ઇતિ । કથિત ચ-જહમેય માર્ગે પ્રથમ મિલિતઃ, ઇત્યપિ તદગ્રે કથનીય-

આર્યરક્ષિત સોને કે લિયે અપને સ્થાન પર ગયા ઓર શાંતિ સે સો
ગયા । જવ વહ ઉઠા તો ઉસને વિચાર કિયા-માતા ને જો કુછ કહા
હૈ વહ ચિલકુલ ઠીક હૈ, કારણ કિ વહ શાસ્ત્ર તત્ત્વજ્ઞાન કા મોધક હૈ
યહ વાત તો ઉસકે નામ સે હી જ્ઞાત હોતી હૈ । પ્રાતઃકાલ હોતે હી વહ
ઘર સે ઇશુવાટક ગ્રામકી ઓર ચલ દિયા । માર્ગ મે ઇસ કો દશપુર
નગર કે પાસ કે ગ્રામ મેં રહને વાલા એક બ્રાહ્મણ જો ઇનકે પિતા કા
મિત્ર યા મિલા । વહ ૧॥ સાઢે નૌ ઇશુ દળ્ડો કો લેકર આ રહા થા ।
કુશલ પ્રશ્ન કે વાદ ઉસને આર્યરક્ષિત સે કહા કિ ખાઈ ! યે ૧॥ સાઢે નૌ
ઇશુદડ મે આપ કે લિયે હી લાયા હૂ-અતઃ આપ ઇન્હેં લીજિયે । આર્ય-
રક્ષિત ને કહા ઠીક હૈ આપ ઇસ મેંડ કો મેરી માતા કે હાથ મે દેકર
કહના કિ યે ૧॥ સાઢે નૌ ઇશુદડ મે આર્યરક્ષિત કે લિયે લાયા થા । વે
મુક્તે માર્ગ મેં મિલ ગયે હૈં । ઉન્હો ને હી યે તુમ્હારે પાસ મેજે હૈં । ઓર

માટે પોતાના સ્થાન ઉપર ગયો અને શાંતિથી સુઈ ગયો બન્યારે તે ઉઠ્યો
ત્યારે તેણે વિચાર કર્યો કે, માતાએ જે વાદ જણ્યો છે તે અક્ષરશઃ સત્ય છે
કારણ કે તે શાસ્ત્ર તત્ત્વજ્ઞાનનો મોધ આપનાર છે, એ હિન્દુતા તેના નામ
ઉપરથી જ બહુઈ આવે છે સવાર થતા તે ઘરથી બહાર નીકળી ઇશુવાટક
ગામની તરફ ચાલતો થયો માર્ગમા તેને દશપુરનગરની પાસેના ગામમા રહેવા
વાળો અને પોતાના પિતાનો મિત્ર એક બ્રાહ્મણ મળી ગયો તે બ્રાહ્મણ
હાથમા લાા ઇશુદડ લઈને આવતો હતો કુશળ સમાચાર પૂછ્યા બાદ તેણે
આર્યરક્ષિતને જણ્યો કે, લાઈ ! આ લાા ઇશુદડ તારા માટે જ લાવ્યો
છે માટે તુ તેનો સ્વીકાર કર આર્યરક્ષિતે જણ્યો, ઠીક છે આપ આ દડ મારી
માતાના હાથમા આપીને ડહેએ કે, હું આ લાા ઇશુદડ આર્યરક્ષિત માટે
લાવ્યો હતો, તે મને માગ મા મળ્યો હતો અને તેણે આ દડ તમને આપ

મિતિ । જથાસી તદ્વચનાત્તૈય ઠતવાન્ । તતો માતાઽતીય દ્વષ્ટા તુષ્ટા સજાતા,
ચિન્તયતિ ચ । માર્ગે સાર્ધનયસરગ્ચકા રક્ષયો મિલિતા અતોઽસી સાર્ધનપૂર્વાન્નિ
અધ્યેષ્યતે । આર્યરક્ષિતોઽપિ શુભ શકુન મત્તેશ્ચુવાટક ગતઃ । ઉપાશ્રયે પ્રવિશ્ય
તોસલિપુત્રાચાર્યસ્ય વન્દન ઠત્વા તત્તોપવિષ્ટઃ । તોસલિપુત્રાચાર્યણ પૃષ્ટમ્-તવ કિં
નામ?, કિં ચ પ્રયોજનમ્ ? । આર્યરક્ષિતેન સ્વનામ કથયિત્વા પ્રયોજન કથિતમ્-
દ્વષ્ટિવાદમધ્યેતુમહમગતોઽસ્મિ, મામધ્યાપયન્તુ દ્વષ્ટિવાદ મનન્તઃ । આચાર્યઃ

યહ્ ભી કહના કિ માર્ગ મે ડનકો પહ્લે પહ્લ મે હી મિલા યા । આર્ય
રક્ષિત કે વચનાનુસાર ડસ ત્રાધ્ધણ ને વૈસા હી ક્રિયા । માતા ને ૧॥ સાઢે
નૌ રક્ષુદડ પ્રાસકર રસ શકુનસે ંસા અનુમાન લગાયા કિ રસે જો યે
૧॥ સાઢે નૌ રક્ષુદડ માર્ગ મેં ચલતે સમય મિલે હેં ડસસે ંસા હી જ્ઞાત
હોતા હેં કિ યહ્ ૧॥ સાઢે નૌ પૂર્વો કા અધ્યયન કર સકેગા । આર્યરક્ષિત
ને ભી “રનકી પ્રાસિ શુભ શકુન સ્વરૂપ હેં ” ંસા જાનકર વઢે આનદ
કે સાથ રક્ષુવાટકની ઓર અધિક તેજી સે ચલને લગા । વહાં પહુંચતે
હી વહ ઉપાશ્રય મેં ગયા । તોસલિપુત્ર આચાર્ય કો વદન કર ફિર વહીં
બેઠ ગયા । આચાર્યશ્રી ને પૂછા તુમ્હારા કયા નામ હેં ? યહા કિસ પ્રયો-
જન સે આયે હો । ? આર્યરક્ષિત ને અપના નામ કહ કર પ્રયોજન ભી
સ્પષ્ટ કર દિયા । આચાર્યશ્રી ને જવ યહ્ જાના કિ “ યહ્ દ્વષ્ટિવાદ કે
અધ્યયન કે લિયે યહા આયા હેં ” તવ આચાર્યશ્રી ને ડસસે કહા કિ

વાતુ કહ્યુ છે અને ઁ પણ કહેલો કે માર્ગમા અને પહેલવહેલો હું જ
મળ્યો હતો । આર્યરક્ષિતના વચનાનુસાર તે બ્રાહ્મણે તેવું જ કયું માનાએ
હાં રક્ષુદડ પ્રાપ્ત કરી એ શુકનથી એવું અનુમાન લગાવ્યું કે, તેને જે આ
હાં રક્ષુદડ રસ્તામા ચાલવા સમયે મળેલ છે એથી એવું જ્ઞાત થાય છે કે,
સાડાનવ પૂર્વનું અધ્યયન કરી શરૂશે આર્યરક્ષિતે પણ આની પ્રાપ્તિ શુભ શુકન
સ્વરૂપ છે તેવું બાણીને ઘણા આનંદની સાથે રક્ષુવાટકની તરફ ઝડપથી ચાલવા
માડ્યું ત્યાં પહેલચતા જ તે ઉપાશ્રયમા ગયો તોસલીપુત્ર આચાર્યને વદન કરી
ત્યાં બેસી ગયો આચાર્યશ્રીએ તેને પૂછ્યું, તમારું નામ શું છે ? શુકારણથી
અહિ આવ્યા છો ? આર્યરક્ષિતે પોતાનું નામ આપીને આવવાનું પ્રયોજન
જણાવી દીધું આચાર્યશ્રીએ ન્યારે એવું બાણ્યું કે, “ આ દષ્ટીવાદના અધ્યયન
માટે અહિ આવેલ છે ત્યારે આચાર્યશ્રીએ તેને કહ્યું કે, દષ્ટિવાદનું અધ્યયન ન્યારે

प्राह-यदि ममान्तिके प्रज्या गृह्णासि, तर्हि त्वा दृष्टिवादमध्यापयामः । आर्यरक्षितेन प्रज्याग्रहण स्वीकृतम्, तदनन्तरमसौ श्रावकेण दत्त साधुवेपयोग्य सदो-
रकमुखवस्त्रिका-रजोहरणवस्त्रपात्रादिक लब्ध्वा साधुवेपेण मातुरनुमत्या च प्रजितः
सन्नाचार्यस्य समीपे एकादशाङ्गानि सोपाङ्गानि पठित्वा दृष्टिवादस्य प्रथम परिक्र-
माख्य द्वितीय सूत्राख्यमध्ययनमधीतवान् । अथातः पर दृष्टिवाद पठितुं तोसलि-
पुत्राचार्याज्ञया स वज्रस्वामिसमीप गन्तुकामः पथि गच्छन्नन्त्या भद्रगुप्ताचार्य-
स्यान्त्यक्रियारूपा निर्यापना कृतवान् । तेन चान्त्यसमये प्रोक्तम्-त्वया रात्रौ

दृष्टिवाद का अध्ययन हम तुम को तब ही करायेगे कि जब तुम मेरे पास
दीक्षा धारण करोगे । आर्यरक्षित ने दीक्षाग्रहण करना मजूर कर लिया ।
माताने उन्हें दीक्षा लेने की अनुमति पहले दे दी थी । आर्यरक्षित ने मुनिदीक्षा
धारण कर ली । श्रावकों ने मिलकर उनके लिये मुनिवेप के योग्य सदो-
रक मुखवस्त्रिका एवं रजोहरण तथा वस्त्रपात्रादिक प्रदान किये । आचार्य
के पास रह कर आर्यरक्षित ने उपाङ्गसहित ग्यारह अंगों का अध्ययन
कर दृष्टिवाद का प्रथम परिकर्म नाम का अध्ययन तथा द्वितीय सूत्र
नाम का अध्ययन पढ़ लिया । अवशिष्ट दृष्टिवाद को पढ़ने के लिये
फिर वे वहा से तोसलिपुत्राचार्य की अनुमति से वज्रस्वामी के समीप
जाने को इच्छुक हुए । जब ये उनके पास जा रहे थे तो मार्ग में इन्हें
उज्जैनो नगरी आई । वहा उस समय भद्रगुप्ताचार्य की उन्होंने अन्त्य-
क्रिया रूप निर्यापना की । आचार्य ने अत समय में उनसे यह कहा कि

तमे भारी पात्रे दीक्षा धारण्य दश्ये त्वादे ज दराववाभा आवये आर्यरक्षिते दीक्षा
ग्रहण्य दरावतु स्वीकृत्युं, माताये पथु तेने दीक्षा लेवानी अनुमति पडेलाथी आपी,
हुती आर्यरक्षिते मुनिदीक्षा धारण्य करी श्रावकेये भणीने तेने भाटे मुनिवेपने योग्य
सदोरकमुखवस्त्रिका, रजोहरण्य तथा वस्त्रपात्रादिक प्रदान ज्या आचार्यनी पात्रे रहीने
आर्यरक्षिते उपाङ्ग सहित अग्यार अ गोलु अव्ययन करी दृष्टिवादन प्रथम परिकर्म
नामनु अव्ययन तथा द्वितीय सूत्र नामनु अध्ययन ग्रीष्मी वीधु आनीना दृष्टिवा-
दने शीघ्रवा भाटे पछी ते त्याथी तोसलीपुत्राचार्यनी अनुमतिवी वज्रस्वामी समीप
जवा भाटे धरणा करी न्यादे ते तेनी पात्रे जर्ध रह्यो हुतो त्वादे पथमा
भार्गवा उज्जैनि नगरी आवी त्या ये समये भद्रगुप्ताचार्यनी अत्यक्रिया
रूप निर्यापना करी आचार्ये अत समये तेने ये उहुं के, तमे रात्रीमा वज

વજ્રસ્વામિના સહ ન સ્થાતવ્યમ્ યતસ્તેન સહ રાત્રી મયમન્ પ્રિયતે । ણ્તદ્વચન હિ
 નિધાય સ તતો નિર્ગત્યાગ્તીનગર્યા ઝદૂર પત્ર ગ્રામાદ્ વહિરુગ્રાને રાત્રી સ્થિતઃ ।
 વજ્રસ્વામિના રાત્રિશેષે સ્વપ્નો-દૃષ્ટ. કેનિદાગન્નુકેન શિષ્યેણ મત્પાત્રસ્થ સાવ
 શેષ પયઃ પીતમિતિ । આર્યરક્ષિત પ્રભાતે યચ્ચિદન્યમ્મિન્નુપાશ્રયે વસતિ કૃત્વા
 વન્દનાય વજ્રસ્વામિનોઽન્તિકૃત ગતઃ । તદાનો મ વજ્રસ્વામી રાત્રિશેષદૃષ્ટ સ્વપ્ન
 ચિન્તયન્નાસીત્ । વજ્રસ્વામિના કુશલપ્રશ્નનન્તર રાત્રાવન્યગ્રામસ્થાનસ્ય કારણ ધૃષ્ટમ્
 આર્યરક્ષિતઃ પ્રાહ-ભદ્રગુપ્તાચાર્યસ્યાનુશાસનાદહમન્યસ્મિન્નુપાશ્રયે નિવસામિ,
 વજ્રસ્વામી તુ તદા પૂર્વે નિજોપયોગદત્ત્યા આર્યરક્ષિતકૃતસ્ય રજન્યામન્યગ્રોપાશ્રયઃ

તુમ રાત્રિ મેં વજ્રસ્વામી કે સાથ નહીં રહના, જ્યોં કિ રાત્રિ મેં ઉનકે
 સાથ રહને વાલે કી મૃત્યુ હો જાની હૈ । આચાર્ય કે હન વચનો કો હૃદય
 મેં રાખકર વે વહા સે નિકલે ઓર જાકર પાસ કે કિમી ગ્રામ કે વાહિર
 ઉગ્રાન મેં રાત્રિ મેં ઠહર ગયે । ઉધર વજ્રસ્વામીને રાત્રિકે શેષભાગ મેં ઈક
 ઈસા સ્વપ્ન દેગા, કિ કિસી આનેવાલે શિષ્ય ને મેરે પાત્ર કા સાવશિષ્ટ
 (કુઝ વાકી રાખકર) ક્ષીરકો પી લિયા હૈ । ઈધર આર્યરક્ષિત પ્રભાત કાલ મેં
 કિસી અન્ય ઉપાશ્રયમેં અપને ઉપકરણ રાખકર ઈવ સ્થાન નિશ્ચિત કર વદના
 નિમિત્ત વજ્રસ્વામી કે પાસ પહુંચે । ઉસ સમય વજ્રસ્વામી રાત્રિ કે શેષ-
 ભાગ મેં દૃષ્ટ સ્વપ્ન કા વિચાર કરને મેં મગ્ન હો રહે થે । વજ્રસ્વામી ને
 કુશલપ્રશ્ન કે વાદ રાત્રિ મેં અન્યત્ર ઠહરને કા કારણ આર્યરક્ષિત સે પૂછા,
 આર્યરક્ષિત ને કહા કિ મેં ભદ્રગુપ્તાચાર્ય કે અનુશાસન સે અન્ય ઉપા-
 શ્રય મેં ઠહર ગયા હૈ । ઉસ સમય વજ્રસ્વામી ને અપને ઉપયોગ કે બલસે

સ્વામીની સાથે રહેશે નહીં કારણ કે, રાત્રે તેની સાથે રહેવાવાળાનું મૃત્યુ
 થાય છે આચાર્યના આ વચનને હૃદયમાં રાખીને ત્યાથી નીકળી પાસેના કોઈ
 ગામે બહાર બગીચામાં રાત્રી રોકાયો આ તરફ વજ્રસ્વામીએ રાત્રીના છેલ્લા
 પ્રહરે એક એવું સ્વપ્ન દેખ્યું કે, કોઈ આવી રહેલા શિષ્યે મારા પાત્રમાંથી
 સાવશિષ્ટ(કંઈક બકી રાખીને) ખીર પીઈ લીધેલ છે આ તરફ આર્યરક્ષિત પ્રભાતકા-
 લમાં કોઈ બીજા ઉપાશ્રયમાં પોતાનું ઉપકરણ રાખીને અને સ્થાન નિશ્ચિત કરીને
 વદના નિમિત્તે વજ્રસ્વામી પાસે પહોંચ્યો એ સમયે વજ્રસ્વામી રાત્રીના છેલ્લા
 પ્રહરે જોયેલા સ્વપ્નનો વિચાર કરવામાં મગ્ન હતા વજ્રસ્વામીએ કુશળ પ્રશ્ન બાદ
 રાત્રીમાં બીજા સ્થળે રોકાવાનું કારણ આર્યરક્ષિતને પૂછ્યું આર્યરક્ષિતે કહ્યું કે હું
 ભદ્રગુપ્તાચાર્યના અનુશાસનથી બીજા ઉપાશ્રયમાં રોકાયો છું તે સમયે વજ્ર-
 સ્વામીએ પોતાના ઉપયોગના બગીચી “આર્યરક્ષિતનું બીજા ઉપાશ્રયમાં”

વસ્થાનસ્ય કારણ જ્ઞાત્વાઽગ્રીત્-યુક્તમેતદુક્ત મદ્રગુપ્તાચાર્યેणेતિ । અર્ચારક્ષિતેન વજ્રસ્વામિસનિધૌ નવ પૂર્વાણિ પઠિતાનિ, દશમપૂર્વસ્ય કૃતિચિદધિકારાસ્તેન યાવત્ પઠિતાસ્તાવદ્ દશપુરાત્ ફલ્ગુરક્ષિતો ભ્રાતા ચિરવિરહાર્તમાત્રાદિભિઃ પ્રેરિતસ્તસ્પા-કારણાય તત્રાગતઃ । આર્યરક્ષિતસ્ત પ્રતિબોધ્ય તત્રૈવ પ્રત્રજ્યા ગ્રાહયતિ સ્મ ।

एकदाऽऽर्यरक्षितो वज्रस्वामिन पृच्छति-भगवन् । मम पठनार्थं दृष्टिवादे दशम पूर्वं कियदवशिष्टमस्ति ? वज्रस्वामी प्राह-वत्स । त्वया दशमपूर्वस्य बिन्दुमात्र पठित समुद्रोपम दशम पूर्वमस्ति । ततोऽसौ श्रान्तमनाः प्राह-नाहमत, पर पूर्वपाठ कर्तुं

‘આર્યરક્ષિત કા અન્ય ઉપાશ્રય મે રાત્રિ મે ઠહરને કા કયા કારણ હૈ’ યહ વાત અચ્છી તરહ જાનકર આર્યરક્ષિત સે કહા મદ્રગુપ્તાચાર્ય ને જો કહા વહ યુક્ત હી કહા હૈ । વાદ મેં આર્યરક્ષિત ને વજ્રસ્વામી સે નવ પૂર્વ કા અગ્યયન આનન્દ સે કર લિયા । પરન્તુ દશમ પૂર્વ કે કિતનેક અધિકાર જય યે પઢ રહે થે કિ હતને મેં इनका छोटा भाई फलगुरक्षित दशपुर से चिरविरहार्त माता आदि द्वारा प्रेरित होकर इन्हें बुलाने के लिये वहा आपहुँचा । આર્યરક્ષિત ને ઉસે સમજાકર-પ્રતિબોધિતકર-વહી દીક્ષા દિલવા દી । એક દિન કી વાત હૈ કિ આર્યરક્ષિત ને વજ્ર-સ્વામી સે પૂછા કિ ભગવન્ ! દૃષ્ટિવાદ મેં દશમપૂર્વ, પઢને કે લિયે અથ મેરા કિતના વાકી રહા હૈ । યહ સુનકર વજ્રસ્વામી ને કહા કિ વત્સ ! દશમ પૂર્વ તો સમુદ્ર કે સમાન હૈ તુમને તો અભીતક ઉસકો વિન્દુમાત્ર હી પઢા હૈ । વજ્રસ્વામી કી યહ વાત સુનકર इनका मन कुछ श्रान्त सा

રોકવાનુ શુ કારણુ છે ” આ વાત સારી રીતે જાણીને આર્યરક્ષિતને ડહુ ભદ્ર શુભાચાર્યે જે ડહુ છે, તે યુક્ત જ કહ્યું છે ખાદમા આર્યરક્ષિતે વજ્રસ્વામીથી નવ પૂર્વનુ અગ્યયન આનંદથી શીખી લીધુ પરન્તુ દશમા પૂર્વના કેટલાક અધિકાર જ્યારે તે શીખી રહ્યો હતો ત્યારે તે અરસામા તેનો નાનોભાઈ ફલગુરક્ષિત દશપુરથી પુત્રનો વિરહ અનુભવતી માતા દ્વારા પ્રેરિત બની તેને બોલાવવા માટે ત્યા આવી પહોંચ્યો આર્યરક્ષિતે તેને સમજાવીને પ્રતિબોધિત કરી ત્યાજ દીક્ષિત બનાવ્યો એક દિવસની વાત છે કે, આર્યરક્ષિતે વજ્રસ્વામીને પૂછ્યુ કે ભદ્રત દષ્ટીવાદમા દશમ પૂર્વ પુર થવા માટે હવે કેટલો સમય બાકી છે? આ સાંભળીને વજ્રસ્વામીએ કહ્યુ કે, વત્સ ! દશમ પૂર્વ તો સમુદ્ર સમાન છે, આમાથી તે તો માત્ર હજુ બીડુ જેટલુ જ શીખેલ છે વજ્રસ્વામીની આ વાત સાંભળીને તેણે મન કાંઈક ખિન્ન થઈ ગયુ અને કહેવા

शक्नोमि । वज्रस्वामी तु दशमपूर्वस्य स्वस्मिन्नेरागम्यानं ज्ञात्वा मौनमवलम्ब्य स्थितः । आर्यरक्षितो वज्रस्वामिगुरोरनुज्ञया फल्गुरक्षितेन सह दशपुरनगरं समागतः । वज्रस्वामिना स्वायुरल्पं ज्ञात्वा तस्मै मुनिप्याचार्यरक्षिताय विहारसमये आचार्यपदं प्रदत्तम् । अथार्यरक्षिताचार्यः स्वमातृभगिनीममुग्यसासारिस्वर्गं प्रतिबोध्य प्रव्रज्या ग्राहयामास । सोमदेवस्तु प्रतियोधितोऽपि साधुषु नैव गृह्णाति, आर्यरक्षिताचार्यस्तु दीक्षाग्रहणार्थं गृह्णाति । ततस्तस्य पिता सोमदेवः प्राह—
यत्नयुग्म, यज्ञोपवीत, कमण्डलु, छत्र, पादुका चापरित्यज्यैव मया दीक्षा ग्राह्या ।

हो गया और कहने लगे—भदन्त ! अब मैं इससे आगे बढ़ने के लिये समर्थ नहीं हूँ । वज्रस्वामी दशमपूर्व “मेरे हृदय में ही अवस्थित रहेगा” ऐसा जानकर पश्चात् चुप हो गये । आर्यरक्षित वज्रस्वामी गुरु की आज्ञा से फल्गुरक्षित के साथ विहार करके दशपुर नगर को आये । वज्रस्वामी ने अपनी आयु अल्प जानकर उन सुशिष्य आर्यरक्षित के लिये विहार के समय में आचार्य पद दे दिया था । आचार्य आर्यरक्षित ने अपनी माता बहिन आदि सासारिक जनों को प्रतियोधित कर उन्हें दीक्षा से दीक्षित कर दिये । अपने ससारी पिता सोमदेव को भी समझाया पर उन्होंने प्रतियोधित होने पर भी दीक्षा धारण नहीं की । आचार्य आर्यरक्षित ने उनको अनेक बार बहुत २ भी कहा कि ‘आप दीक्षा स्वीकार कर लो’ परन्तु उन्होंने ने साधुवेष अंगीकार नहीं किया । कहने लगे कि वत्सयुग्म, यज्ञोपवीत, कमण्डलु, छत्र एवं पादुका नहीं छोड़कर ही मैं दीक्षा ग्रहण

लाग्यो, भदन्त ! डबे डूबे आनाथी आगण शीर्षी शङ्कु तेम नहीं वज्रस्वामी दशम पूर्व पोताना हृदयमा न अवस्थित रहेशे तेपु बाणीने थुप रहा आर्य रक्षित वज्रस्वामी गुरुनी आज्ञाथी इत्युरक्षितनी साथे विहार करी दशपुर नगरमा आव्या वज्रस्वामीये पोतानी आयु अल्प बाणीने विहार उरवाना समये सुशिष्य आर्यरक्षितने आचार्य पद अपी दीधु आचार्य आर्यरक्षिते पोतानी माता, बहिन, वगेरे ससारी सभधीओने प्रतियोधित करीने तेओने दीक्षा अपी दीक्षित थ्या पोताना ससारिक पिता सोमदेवने पक्षु सभभाओ पक्षु तेओने प्रतियोध करवा छता पक्षु तेमछे दीक्षा ग्रहण न करी आचार्य आर्यरक्षिते तेमने अनेकवार धलु धलु कछु के, तमे दीक्षा लई बो परतु तेओये साधुवेश अंगिकार न कर्यो कडेवा लाओ के, वज्रना जेडी, यज्ञोपवीत, - ३७,

આર્યરક્ષિતાચાર્યેણ સ્પૃતિર્દુઃસ્થાયા તારણપુદ્ગલા પૂર્વજ્ઞાને ઉપયોગ દત્ત્વા તથૈવાસૌ પ્રગાજિતઃ ।

અન્યદા ઋદાચિદ્ ગૃહસ્થગલકાઃ સાધૂના વન્દનાર્થં તત્ર મહત્યા સમાગતાઃ, આચાર્યઃ ક્વચિદન્યત્ર તદાનીં ગતથાસીત્, તત્ર સાધુભિરિક્ષિતેન પ્રતિગોષ્ઠિતાસ્તે ચાલકા વદન્તિ—ઇમ છત્રધર મુત્ત્વાઽન્યાન્ સર્વાન્ સાધૂન્ વન્દામહે । ઇત્યુક્ત્વા તે ગલકા એક છત્રધર ત વિદ્વાય સર્વાન્ સાધૂન્ વન્દન્તે । તતઃ સોમદેવમુનિઃ પ્રાહ—એતે મમ પુત્રપત્નાદયઃ સર્વે યુષ્માભિર્વન્દિતાઃ, અહ ઋત્માન્ન વન્દિતઃ? કિં મયા દીક્ષા ન

કરૂંગા । અપને પિતા સોમદેવ કી યહ ચાત સુનકર આર્યરક્ષિત આચાર્ય ને ઉન્હે વૃદ્ધાવસ્થા મેં તારણ કી ભાવના સે પૂર્વજ્ઞાન મે ઉપયોગ દેકર અપને આગમવિહારી હોનેસે ડસીરૂપ સે દીક્ષિત કર લિયા ।

કિસી એક સમય કી ચાત હૈ કિ ગૃહસ્થોં કે ચાલક સાધુઓં કો વદના નિમિત્ત વહા મહલી મે આયે । આચાર્ય આર્યરક્ષિત કરી દૂસરી જગહ ડસ સમય ગયે હુએ થે । સાધુઓંકે હશારે સે પ્રતિબોધિત કિયે ગયે વે સબ ચાલક કહને લગે કિ—હમ લોગ હસ છત્રધારી સાધુકો છોડકર બાકી સમસ્ત સાધુઓં કો વદના કરતે હૈ । હસ પ્રકાર કહ કર વે સબકે સબ એક છત્રધારી મુનિકો છોડકર સબકો વદના કરનેલગે । સોમદેવ મુનિને જબ યહ ચાલકો કા વ્યવહાર દેસ્વા તો બોલે—ક્યો ચાલકો !—તુમને હમારે હન પુત્રો એવ નાતિયોં કો તો વદના કી પર મુજે વદના ર્યોં નહીં કી ? ક્યા મૈને

છત્ર, અને પાહુકા ઊડયા શિવાયજ હુ દીક્ષા બ્રહ્મ કરીશ પોતાના પિતા સોમદેવની આ વાત સાભળીને આર્યરક્ષિત આચાર્યે તેમની વૃદ્ધાવસ્થામા તારવાની ભાવનાથી પૂર્વજ્ઞાનનો ઉપયોગ આપી પોતાના આગમ વિહારી હોવાથી તેવા રૂપથી દીક્ષિત બનાવ્યા

કોઈ એક સમયની વાત છે કે ગૃહસ્થોના બાળકો સાધુઓની વદના નિમિત્તે સાથે મળીને આવ્યા આવ્યાએ સમયે કોઈ બીજી જગ્યાએ ગયા હતા સાધુઓએ હશારાથી દરેકને વદના કરવા માટે તે બાળકોને કહ્યું તો તે સઘળા બાળકો કહેવા લાગ્યા કે, અમે બધા આ છત્રધારી મુનિને છોડીને બાકી સમસ્ત સાધુઓને વદના કરીએ તીયે એમ કહીને તે સઘળા બાળકો છત્રધારી મહારાજને છોડીને બીજા બધાને વદના કરવા લાગ્યા સોમદેવ મુનિએ બાળકોનો જ્યારે આ પ્રકારનો વહેવાર જોયો તો બોલ્યા કે હે બાળકો ! તમે મારા આ પુત્રો તેમજ સબધીઓને વદના કરી તો મને કેમ વદના કરી

ગૃહીતા ? , ચાલકા ઝુઝુ:-કિં દીક્ષિતાઞ્ચત્રપારિણઃ સ્યુઃ । एवमुक्त्वा गतेषु बाणकेषु
 आर्यरक्षिताचार्यस्त्वत्र समायातः । तदाऽसौ सोमदेवमुनिस्तत्समीपमागत्य वदति-
 पुत्र ! चालका अपि मा हसन्ति, अलमनेन उत्रेण, इत्युक्त्वा तेन उत्र परित्यक्तम् ।
 एवमेकैक क्रमेण परित्यजता तेन धौतिकप्रसूतमन्तरेण सर्वं यज्ञोपनीतादिक परित्य
 क्तम्, बहुशस्तथा चन्दनारुणैरुપहातादि प्रयोगैश्चापि स धौतिक न मुञ्चति ।

મુનિદીક્ષા ધારણ નહા કી હૈ ? । ચાલકોં ને ઝુઝુની હસ ચાત કો સુનકર
 શીઘ્ર હી નિસ્સકોચ સે ઉત્તર દિયા કિ જો મુનિદીક્ષા સે દીક્ષિત હુઆ
 કરતે હૈં કયા વે ઝત્રધારી હોતે હૈં ? । ચાલક એસા કહ કર ચલે ગયે રતને
 મેં હી વહા વાહર સે આર્યરક્ષિત આચાર્ય આ પઠ્ઠેવે । આચાર્ય કો આપે
 દેખકર સોમદેવ મુનિ ને ઝુઝુને પાસ જાકર કહા પુત્ર ! દેખો તો સહી-
 ચાલક ભી મેરી હૈંસી મજાક કરતે હૈં-કહતે હૈં કિ મુનિ કહી ઝત્રધારી
 ભી હોતે હૈં । અતઃ હસ ઝત્ર કી મુક્ષે અવ જરૂરત નહીં હૈં । એસા કહકર
 સોમદેવ ને ઝત્રકા પરિત્યાગ કર દિયા । હસી તરહ ક્રમશઃ ઓર ભી
 ગૃહીત વસ્તુઓસે અપની મુનિઅવસ્થા મેં હૈંસી હોતી હુઈ જાનકર ઝુઝુને
 ધોતીજોડે કે સિવાય અન્ય સમસ્ત જનેઝ આદિ વસ્તુઓં કા પરિત્યાગ
 કર દિયા । યદ્યપિ ધોતી કે રખને સે લોગ ઝુઝુકા ઉપહાસ ભી કરતે વે
 તો ભી વે ઝસે નહીં છોડ સકે ।

નહી ? યુ મે મુનિદીક્ષા ધારણ નથી કરી ? બાળકોએ તેની આ વાત
 સાંભળીને તરત જ નિસકોચથી જવાબ દીધો કે, જે મુનિદીક્ષા લે છે તેઓ
 ઇત્રધારી હોય છે ખરા ? બાળકો આ પ્રમાણે કહીને ચાલ્યા ગયા એવા સમયે
 બહાર ગયેલા આર્યરક્ષિત આચાર્ય આવી પહોંચ્યા આચાર્યને આવેલા બેઠને
 સોમદેવ મુનિએ તેમની પાસે જઈને કહ્યું પુત્ર બુદ્ધો તો ખરા ! બાળકો
 પણ મારી હાસી મજાક કરે છે કહે છે કે, મુનિ કયાય ઇત્રધારી હોય છે
 ખરા ! આથી આ ઇત્રની હવે મને જરૂરત નથી એમ કહીને સોમદેવે તે ઇત્રનો
 પરિત્યાગ કરી દીધો આ પ્રમાણે ક્રમે ક્રમે તેમણે થકણ કરેલી વસ્તુઓથી
 પોતાની મુનિ અવસ્થામાં હાસી થતી બાણીને તેમણે ધોતીજોડા સિવાય
 બીજી સમસ્ત જનોઈ આદિ વસ્તુઓનો પરિત્યાગ કરી દીધો એમ છતાં પણ
 ધોતીના રાખવાથી લોકો તેમનો ઉપહાસ કરતા હતા છતાં પણ તેઓ તેને
 છોડી શક્યા નહીં

अन्यदा कदाचिदेकः साधुरनशनतपश्चरणेन स्वर्गं गतः । तत आर्यरक्षिताचार्येण तस्य सोमदेवमुनेर्धौतिकपरित्याजनार्थं साधुसोऽभिहिताः—य एनं साधुमृतकस्कन्धेन वहति तस्य महती निर्जरा भवति । तदनन्तरं तं सोमदेवमुनिर्वदति—पुत्र ! अत्र निर्जरा भवति किम् । आर्यरक्षिताचार्य आह—सत्यम्, ततः स वदति—अहं वहामि । आचार्यः प्राह—अत्रोपसर्गां वहवो जायन्ते, कतिचिद् बालकास्तस्य सलग्ना भवन्ति, तत्र तूष्णीभावा आश्रयणीयः, कोपो न करणीयः, स्वीकृतकार्यं सर्वथा संपादनीयम्, यदि सरूला उपसर्गाः शक्यन्ते सोढुम्, तदा श्रेयः, अन्यथाऽस्माकम्-

कोई एक दिन की बात है कि एक साधु अनशन से कालधर्म पाये । आर्यरक्षित आचार्य ने सोमदेव मुनि की धोती छुड़ाने के अभिप्राय से साधुओं से कहा कि जो इस मृतक साधु को अपने कंधे पर आरोपित कर ले जायगा उसके लिये महान् निर्जरा होगी । यह बात सुनकर सोमदेव मुनिने कहा कि पुत्र ! क्या इस कार्य के करने में निर्जरा होती है ? आचार्य ने कहा—हा होती है । सोमदेव ने कहा तो इसे कंधे पर रखकर मैं ले जाऊँगा । आचार्य ने कहा कि देखो—ऐसा करने में बहुत विघ्न आते हैं—कितनेक बालक देखते ही उसके पीछे लग जाते हैं, हँसी उड़ाते हैं सो उसमें शांतिभाव रखना पड़ता है । क्रोध नहीं करना पड़ता है । तथा जिस कार्य को करने का आरम्भ किया जाता है उसे अन्ततक निभाना पड़ता है । यदि इन सब विघ्नों को सहन करने के लिये अपने को शक्तिशाली समझते हो तो ही इसमें श्रेय है अन्यथा हमसब लोगों का

એક વખતે એક સાધુ અનશનથી કાળધર્મ પામ્યા, આર્યરક્ષિત આચાર્યે સોમદેવ મુનિને ધોતી છોડાવવાના ભાવથી સાધુઓને કહ્યું કે, જે કોઈ આ મૃત્યુ પામેલા સાધુને પોતાની કાંધ ઉપર લઈને જશે તેમના માટે મહાન નિર્જરા થશે આ વાત સાંભળીને સોમદેવ મુનિએ કહ્યું કે હું પુત્ર ! શું આ કાર્ય કરવામા નિર્જરા થાય છે ? આચાર્યે કહ્યું કે, હા । થાય છે સોમદેવે કહ્યું કે, તો હું એને કાંધ ઉપર ઉપાડીને લઈ જઈશ આચાર્યે કહ્યું કે, જુઓ ! આમ કરવામા બહુ વિઘ્ન આવે છે કેટલાક બાળકો દેખતાજ તેમની પાછળ પડે છે, હસી ઉડાવે છે, તો આમા શાન્તી ભાવ રાખવો પડે છે ક્રોધ આવવો ન જોઈએ તથા જે કાર્ય કરવાનો આરંભ કર્યો છે તેને અન્ત સુધી નભાવવું પડે છે જો આ બધા વિઘ્નોને સહન કરવા માટે આપ આપને શક્તિશાળી માનતા હો તો જ તેમા શ્રેય છે નહિતર અમારા સઘળા લોકોનું તેમા અનિદ્ર

શુભં ભવિષ્યતિ । એવ પ્રવર્તિતોડતો મૃતક સાધુ સ્કન્ધે સમારોપ્ય સાધુમિઃ સઠ
વહતિ । માર્ગે મૃતક ગદતસ્તસ્ય ધોતિઃ ચાલકૈરાચાર્યસકેતિ તૈરાકર્ણિતમ્ । સ લજ્જા-
પશાત્ત મૃતક સ્વન્યાદતારયતિ તાવદન્યઃ સાધુભિરુક્તમ્-મા મુચ્ચ, મા મુચ્ચ,
તદા તસ્ય કથ્યા કેનચિત્સાધુના સ્વસાર્ધમાનીતશોલપટ્કો વદ્ર, સ તુ લજ્જયા ત
શય વહન નિર્જને યને પ્રાસુકસ્થણ્ડિલે ત વ્યુત્સૃજ્યાચાર્યસમીપમાગતો વ્રૂતે-દે

इसमें अनिष्ट हो जायगा । इस प्रकार समझाने पर जब सोमदेव
समल गये तो उन्होंने ने उस शय को उठाकर अपने कंधे पर रख लिया
और साधुओं के साथ चले । मार्ग में मृतकसाधु को वहन किये हुए
सोमदेव को देखकर घालकों ने उनकी आचार्यआर्यरक्षित के सकेत
करने पर धोती खांच ली । अपनी धोती उतारी हुई देखकर उन्हें नग्न
होने की वजह से बड़ी लज्जा का अनुभव होने लगा । उन्होंने ने चारा कि
इस मृतकसाधु के शय को कंधे से नीचे उतार कर चालकों से अपनी
धोती छुड़ा ली जाय । ज्यों ही वे ऐसा करने को उद्यत हुए कि इतने
में ही साधुओं ने कहना प्रारंभ कर दिया कि इसे नीचे मत उतारो
मत उतारो । और इसी के भीतर ही किसी साधु ने जो चोलपट्टा उनके
पहिराने के लिये पहिले से साथ ले आया या उन्हें पहिरा दिया । लज्जा
से उस साधु के शय को वहन करते हुए सोमदेव ने निर्जन वन में
उस शय को प्रासुक भूमि पर उतार दिया, और आचार्य महाराज के

થઈ જશે આ પ્રમાણે સમજાવવાથી બ્યારે સોમદેવ સમજી ગયા ત્યારે તેમણે
તે શયને ઉઠાવી પોતાની કાથ ઉપર રાખી લીધુ અને સાધુઓની સાથે
થાલ્યા માર્ગમા મરેલા સાધુને ઉપાડી જતા સોમદેવને બેઠેને બાળકોએ
આચાર્ય આચરક્ષિતના ઇસારાથી તેમની ધોતી ખેંચી લીધી પોતાની ધોતી
નીકળી ગયેલી બાણીને તેમને નગ્ન થવાના કારણે ઘણી લજ્જાનો અનુભવ થવા
લાગ્યો તેઓએ ઈચ્છ્યુ કે, આ મરેલા સાધુના શયને કાથથી નીચે ઉતારી
બાળકો પાસેથી મારી ધોતી છોડાવી લઉ ન્યા તેઓ એવુ કરવાને ઉદ્યત
બન્યા એટલામા જ સાધુઓએ ડહેવાનો પ્રારંભ કર્યો કે, તેને નીચે ન ઉતારો
એક તરફથી આમ કહેવાયુ એજ વખતે એ સાધુઓમાથી એક સાધુએ
ચોલપટ્ટો તેને પહેરાવવા માટે અગાઉથી જ સાથે રાખેલ તે પહેરાવી દીધો
લજ્જાથી એ સાધુના શયને વહન કરતા સોમદેવે નિજ ન વનમા એ શયને
પ્રાસુક ભૂમિ ઉપર ઉતારી લીધુ અને આચાર્ય મહારાજની સમીપ આવીને

पुत्र ! अद्य महानुपसर्गो जातः, तथापि सर्वं कार्यं भवत्कथनानुसारेण मया सम्पादितम् । आचार्योऽन्यं मुनिं प्रति प्राह-धौतिकरूपानीयास्मै दीयताम् तदा स वृद्धोऽवदत्-इदानीमल धौतिकवस्त्रेण, यद् द्रष्टव्यं तद् दृष्टमेव, अतः परमं चोलपट्टक एव मम देहे तिष्ठतु । अद्यप्रभृति नवीनवस्त्रं नैव परिधास्यामि, अन्यसाधुव्याप्तमेव वस्त्रं ग्रहीष्याम, एकेनैव प्रावरणेन, एके नैव चोलपट्टकेन समययात्रा निर्वाहं करिष्यामि । एवमेवासौ विहरन् नवीनवस्त्रानाकाङ्क्षया द्वितीयप्रावरणचोलपट्टानाकाङ्क्षया च जीर्णशीर्णवस्त्रहेतुर्नूदन्याद्यकरणेन चाचेलपरीपहं सहते स्म । एकदा-

समीप आकर कहने लगे-हे पुत्र ! आज बड़ा भारी उपसर्ग उपस्थित तो हुआ था, परन्तु आपके कथनानुसार मैंने सब कार्य यथावस्थित संपादित कर दिया है । आचार्य ने उसी समय एक मुनि से कहा कि-धौती लाकर इन्हें दे दो । आचार्य महाराज की बात सुनकर सोमदेव ने कहा कि अब धौती से बस करो । इसकी अब आवश्यकता नहीं रही है । जो कुछ देखना था वह देख लिया है, इस लिये यह चोलपट्टा ही अब मेरे शरीर पर रहे यही भावना है, तथा मैं आज से नवीन वस्त्र नहीं पहिरेगा, तथा अन्य साधुओं द्वारा उपभुक्त वस्त्र ही ग्रहण करूँगा, एक ही प्रावरण से एक ही चोलपट्टक से समय यात्रा का निर्वाह करूँगा । इस प्रकार सोमदेव मुनि विहार करते हुए नवीन वस्त्र की अनाकांक्षा से तथा द्वितीय प्रावरण (चादर) एवं द्वितीय चोलपट्टक की अनिच्छा से जीर्णशीर्णवस्त्र हेतुक दीनता के नहीं करने से अचेलपरीपह को सहते

कहेवा लाग्या हे पुत्र ! आज धडो भारी उपसर्ग उपस्थित थये। डतो, परंतु तमारा अद्यन अनुसार मे सधणु कार्य यथावस्थित संपूर्ण करेले छे आचार्ये अजे वभते अेक मुनिने कहु के, धौती लावोने आभने आपी हो आचार्य भडारान्नी वात सालणीने सोमदेवे कहु के, हवे धौतीथी अस करे भारे हवे तेनी आवश्यकता नथी जे कांछि जेपु डंतु ते जेध वीधु छे जेथी आ चोलपट्टेन भारा शरीर उपर रहे अेज लावना छे तथा हु आनथी नवीन वस्त्र पहरेवानो नथी अने जीन साधुओ द्वारा वपरायेला वस्त्रोने हु अगि कार करीश अेक ज प्रावरणुथी, अेक ज चोलपट्टाथी समय यात्रानो निर्वाह करीश आ प्रकारे सोमदेव मुनि विहार करता करता नवा वस्त्रोनी आकांक्षा वगर तथा जीन प्रावरणु यादर अने जीन चोलपट्टानी अनिच्छाथी ललु शोधु वस्त्रथी दिनता न जतावता अचेलपरीपह सहन करता रह्या अेक

ઽતિશયિતં હિમ સમાપતિતમ્ તથાપ્યેકમાત્ર પ્રાવરણમસૌ દધાતિ ન તુ દ્વિતીયક્ષ્ણં
 ઘટ્નાતિ, તસ્મિન્નેય જીર્ણશીર્ણે પ્રાવરણે પ્રોત્સાહસમ્પન્નેન મનસાઽચેલપરીપદં
 સદમાનઃ સમાધિભાવેન કાલધર્મં પ્રાપ્ય દેવલોક ગતઃ । એવ તેન યથા—અચેલપરીપદઃ
 સોઢસ્તથૈવાન્યૈરપિ સાધુભિઃ સર્વદાઽચેલપરીપદઃ સોઢન્ય એવ ॥૧૩॥

અચેલકસ્ય શીતાદિભિઃ સ્પૃષ્ટસ્યારતિઃ સ્યાત્, ંતસ્તત્પરીપદમય પ્રાદ—
 મૂલમ્—ગામાણુગામ રીયંત, અર્ણગારં અર્કિચ્ચેણ ।

અરેઈ અણુપ્પવેસેઝ્જા, 'ત તિતિમ્લે પરીસહ ॥૧૪॥

ઝાયા—ગ્રામાનુગ્રામ રીયમાણમ્, ંનગારમ્ ંકિઞ્ચનમ્ ।

અરતિઃ અનુપચિશેત્, ત વિવિક્ષેત્ પરીપદમ્ ॥ ૧૪ ॥

ટીકા—‘ગામાણુગામ’ ઇત્યાદિ ।

ગ્રામાનુગ્રામમ્—ગ્રામમ્ અનુ, ગ્રામાત્ પશ્ચાત્, ગ્રામાનન્તરવર્તી યો ગ્રામઃ સ

રહે । એક દિન કી યાત હૈ કિ શીતકાલ મેં અત્યન્ત હિમ ગિરા તૌ મી
 ઇન્હોં ને દ્વિતીય પ્રાવરણ ધારણ કરને કી સ્વપ્ન મેં મી ઇચ્છા નહીં કી
 કિન્તુ ઁક હી પ્રાવરણ સે ઁસ હિમ કા સામના કિયા । જીર્ણ શીર્ણ
 ઁસ પ્રાવરણ મેં હી પ્રોત્સાહસપન્ન ચિત્ત સે અચેલપરીપદ કો સહન
 કરતે હુણ ઁન સોમદેવ મહાત્માને સમાધિભાવ સે કાલધર્મ પાકર દેવ
 લોક કો પ્રાપ્ત કિયા ।

ઇસ કથા કે કહને કા કેવલ એક યહી પ્રયોજન હૈ કિ દેલ્હો
 સોમદેવ મુનિરાજ ને પહિલે અચેલપરીપદ નહી સહા, પશ્ચાત્ પ્રતિબોધિત
 હોને પર ઁસ પરીપદકો અધિક પ્રોત્સાહ કે સાથ સહન કિયા । ઇસ તર
 અન્ય સાધુઓં કો મી અચેલપરીપદ સહન કરના ચાહિયે ॥ ૧૩ ॥

દિવસની વાત છે કે, ઠંડીના સમયે અત્યંત હિમ પડ્યું તો પણ તેઓએ બીજું
 પ્રાવરણ કરવાની સ્વપ્નમાં પણ ઇચ્છા ન કરી પરંતુ એક જ પ્રાવરણમાંજ ઉત્સાહ
 સપન્ન ચિત્તથી અચેલ પરીપદને સહન કરીને તે સોમદેવ મહાત્માએ સમાધી
 ભાવથી કાળધર્મ પામી દેવલોક ને પ્રાપ્ત કર્યો

આ કથા કહેવાનું કેવળ એક જ પ્રયોજન છે કે, જુઓ, સોમદેવ મુનિએ
 પહેલા અચેલપરીપદ ન સહ્યો પાછળથી પ્રતિબોધ પામતા તેમણે એ પરીપદને
 અધિક ઉત્સાહથી સહન કર્યો અન્ય સાધુઓએ પણ એમની માફક
 અચેલપરીપદ સહન કરવો જોઈએ (૧૩)

ગ્રામાનુગ્રામસ્તમ્ । નગરાદ્યુપલક્ષણમેતત્ , નગરાદિકં ચેત્યર્થઃ । રીયમાણ=વિહર-
માણમ્ , અકિચ્ચન=નિષ્પરિગ્રહમ્ , અનગાર=મુનિમ્ અરતિઃ=સયમવિપયિકાઽધૃતિઃ
મોહનીયકર્મોદયજનિતા સયમારુચિરૂપાઽઽત્મપરિણતિઃ । અનુપ્રવિશેત્=પ્રવિષ્ટા ભવેત્-
મુનેર્મનસિ પ્રાપ્તા ભવેત્ , તમ્=અરતિરૂપ પરીપહ તિતિક્ષેત્=અરતિરૂપસ્ય મનઃ
પરિણામસ્ય કટુરૂપલ ચિક્ષ્ણકર્મવન્ધન ચતુર્ગતિકસસારપરિભ્રમણ ચ વિજ્ઞાય
મનસસ્તન્નિરાકરણેન સહેત ॥

અચેલક કે શીત આદિ દ્વારા સતાયે જાને પર અરતિ મી હો સક્તી
હૈ ફસલિયે સાતવેં અરતિપરીપહ કો સહને કે લિયે સૂત્રકાર કહતે હૈં ।

‘ ગામાણુગામ ’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—(ગામાણુગામ રીયત-ગ્રામાનુગ્રામ રીયમાણમ્) એક ગાંવ સે
દૂસરે ગાંવ તથા ઉપલક્ષણ સે એક નગર સે દૂસરે નગર વિહાર કરતે હુએ
તથા (અકિચ્ચન-અકિચ્ચનમ્) અકિચ્ચન-પરિગ્રહરહિત એસે (અનગાર-
અનગારમ્) મુનિ કો (અરઈ અણુપ્પવેસેજ્જા-અરતિઃ અનુપ્રવિશેત્) યદિ
અરતિ-સયમ મે અરુચિ અર્થાત્ મોહનીય કર્મ કે ઉદય સે હોનેવાલી જો
સયમઅરુચિરૂપ આત્મપરિણતિ, તથા સયમમેં અધૃતિ જાગ્રત હો જાવે
તો મુનિ કા કર્તવ્ય હૈ કિ વહ (ત પરીપહ તિતિક્ષે-ત પરીપહ તિતિ-
ક્ષેત) ઉસ પરીપહ કો શાંતિ કે સાથ સહન કરે । “ અરતિરૂપ ફસ માન-
સિક પરિણતિ કા ફલ ચિક્ષ્ણકર્મવન્ધરૂપ હૈ ઓર ઉસસે જીવ કા

અચેલકમુનીને શીતઆદિ સતાવે ત્યારે અરતિ પણ થવાનો સંભવ છે
તેથી ૭મા અરતિપરીપહને સહન કરવા માટે સૂત્રકાર કહે છે

‘ ગામાણુગામ ’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—ગામાણુગામ રીયત-ગ્રામાનુગ્રામ રીયમાણમ્ એક ગામથી બીજા ગામ
તથા ઉપલક્ષણથી એક નગરથી બીજાનગર વિહાર કરતા અકિચ્ચન-અકિચ્ચનમ્ તથા
અકિચ્ચન-પરિગ્રહ રહિત એવા અનગાર-અનગારમ્ મુનિને કદાચ અરઈ
અણુપ્પવેસેજ્જા-અરતિ અનુપ્રવિશેત્ અરતિ-સયમમા અરુચિ અર્થાત્ મોહનીય કર્મના
ઉદયથી થનારી જે સયમ અરુચિ રૂપ આત્મપરિણતિ-તથા સયમમા અધૃતિ, અગૃતિ
થઈ જાય તો મુનિનું કર્તવ્ય છે કે, તે મુની તપસિહ તિતિક્ષે-ત પરીપહ તિતિક્ષેત
એ પરિણતિને શાંતિની સાથે સહન કરે “ અરતિ રૂપ આ માનસિક પરિણતિનું
રૂપ ચિક્ષ્ણા કર્મબંધ રૂપ છે અને તેનાથી જીવનું ચતુર્ગતિરૂપે સસારમા

‘ગામાનુગામ રીયત’ ઇત્યનેન રાગાદિનિવૃત્તિઃ સૂચિતા ।

‘અર્કિચળ’ ઇત્યનેન મમત્વરહિતત્વ પ્રદેશિતમ્ ।

‘અરઈઅણુપ્પવેસેજ્જા’ ઇત્યનેન શબ્દાદિરિપયાણી પ્રચલતા પ્રદર્શિતા ।

‘તિતિક્ખલે’ ઇત્યનેનાનગારસ્ય પરીપહસહિણ્ણુતા સૂચિતા ॥ ૧૪ ॥

ઉક્તમર્થ દ્રઢ્યન્નાહ—

મૂલમ્—અરંઙ પિટ્ઠો કિંચા, વિરંઙો આયરંકિલ્લપ્ ।

ધમ્મારામે નિરારમ્મે, ઉવંસતે, મુંળી ચેરે ॥ ૧૫ ॥

છાયા—અરતિ પૃષ્ઠતઃ કૃત્વા, વિરતઃ આત્મરક્ષિતઃ ।

ધમ્મારામે નિરારમ્મઃ, ઉપશાન્ત મુનિશ્વરેત્ ॥ ૧૫ ॥

ટીકા—‘અરઈ’ ઇત્યાદિ ।

વિરતઃ=હિંસાદિભ્યો નિવૃત્તઃ, આત્મરક્ષિતઃ—જાત્મા રક્ષિતઃ નરકનિગોદાદિ

ચતુર્ગતિક સસાર મેં પરિભ્રમણ હોતા હૈ” યહ સમક્ષકર હસ સયમ વિપયક અરતિ કો સાધુ મનસે ખી હટાતે રહે ।

સૂત્રકાર ને “ગામાનુગામ” હસ પદ સે રાગાદિક કી નિવૃત્તિ સૂચિત કી હૈ । “અર્કિચળ” હસ પદ સે મુનિ કો મમત્વરહિત પ્રદર્શિત કિયા હૈ ॥ “અરઈ અણુપ્પવેસેજ્જા” હસ પદ સે શબ્દાદિક વિષયોં કી પ્રચલતા પ્રકટ કી હૈ । “તિતિક્ખલે” હસસે ‘અણગાર કો પરીપહ સહિણ્ણુ હોના ચાહિયે’ યહ કહા હૈ ॥ ૧૪ ॥

હસી અર્થ કો દૃઢ કરતે હુણ સૂત્રકાર કહતે હૈ—‘અરઈ પિટ્ઠો’ ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(વિરંઙ-વિરતઃ) હિંસાદિક પાપોંસે વિરક્ત તથા (આયરં વિલ્લપ્—આત્મરક્ષિતઃ) નરકનિગોદાદિકકે દુઃખોંકે જનક અશુભ ધ્યાનસે

પરિભ્રમણ થાય છે એવુ સમજીને આ સયમ વિષયક અરતિને સાધુએ મનથી પણ હટાવવી જોઈ એ

સૂત્રકારે ગામાનુગામ આ પદથી રાગાદિકની નિવૃત્તિ સૂચિત કરેલ છે
અર્કિચળ—આ પદથી મુનિને મમત્વ રહિત પ્રદર્શિત કરેલ છે અરઈઅ
ણુપ્પવેસેજ્જા આ પદથી શબ્દાદિક વિષયોની પ્રચળતા પ્રગટ કરેલ છે “તિતિક્ખલે”
આથી અણુગારે પરીપહ સહિણ્ણુ બનવુ જોઈ એ તેમ કહ્યુ છે ॥૧૪॥

આ અર્થને દ્રઢ કરતા સૂત્રકાર કહે છે અરઈ પિટ્ઠો ઇત્યાદિ
અન્વયાર્થ—વિરંઙ-વિરત હિંસાદિક પાપોથી વિરક્ત તથા આયરંકિલ્લપ્—આત્મર-
ક્ષિત નરક નિગોદાદિકના દુ ખના જનક એવા અશુભ ધ્યાનથી ચોતાના આત્માની રક્ષા

દુઃસ્વજનકાદશુભધ્યાનાદ્ યેન સ તથા, યદ્વા-આચરક્ષિત ઇતિચ્છાયા, આયઃ-
રત્નત્રયસ્ય લાભઃ, રક્ષિતો યેન સ તથેત્યર્થઃ । નિરાશ્રમ્ભઃ=સાવધક્રિયાપર્જિતઃ, તથા
ઉપશાન્તઃ=ક્રોધાદિકપાપોપશમાદ્ મનોવાકાયવિકારવર્જિતઃ મુનિઃ, અરતિ પૃથ્તઃ
કૃત્વા=ઇયં ધર્મચિરાધિકેતિ મત્વા પરિત્યજ્ય ધર્મારામે ચરેત્, ઇત્યગ્રેણ સમ્બન્ધઃ ।

અરતિર્હિ ધૂલિસ્થિત્વાત્માન મલિનયતિ, જલદપટલાપ્તલીસકુલા ગાઢતિમિરપરિ-
વ્યાપ્તા રજનીવ વિવેક સહરતિ, અવિવેક ઝર્ષયતિ, વજ્રમિત્ર જ્ઞાનાદિગુણાનુપધાત-
યતિ, અવિવેકિજનમન કાનનનિવાસિની કૃષ્ણસર્પિણીવ ઝિદ્રાન્વેષણપરા મુનોના

અપની આત્મા કી રક્ષા કરને વાલા અથવા “ આચરક્ષિત ” રત્નત્રય-
લાભરૂપ આય-આવક કી રક્ષા કરને વાલા-સમાલ રાખનેવાલા, તથા
(નિરાશ્રમે-નિરાશ્રમ.) સાવધ ક્રિયા કે સેવન સે વર્જિત, તથા (ઉવસતે
-ઉપશાન્તઃ) ક્રોધાદિક કપાય કે ઉપશમ, સે મન વચન એવં કાય
સવધી વિકારો સે રહિત (મુણી-મુનિઃ) સાધુ (અરહ પિદ્વઓ કિચ્ચા-
અરતિ પૃથ્ત. કૃત્વા) અરતિ કા પરિત્યાગ કર (ધર્મારામે-ધર્મારામે)
ધર્મરૂપી ઉદ્યાન મે (ચરે-ચરેત્) સદા લવલીન રહે-ઉસ મેં સર્વદા
વિચરતા રહે ।

યહ અરતિભાવ ધૂલી કી તરહ આત્મા કો મલિન કરતા હૈ ।
પાદલો કે સમૂહ સે સકુલ એવ ગાઢ અન્વકાર સે વ્યાપ્ત રાત્રી કે
સમાન યહ વિવેકરૂપી સૂર્ય કો આચ્છાદિત કરદેતા હૈ, એવ અવિવેક-
રૂપી અન્ધકાર કી વૃદ્ધિ કરતા હૈ । વજ્ર કી તરહ જ્ઞાનાદિક ગુણરૂપ
પર્વત કા ભેદન કરતા હૈ । યહ અરતિભાવ અવિવેકી જન કે મનરૂપ

કરવાવાળા અથવા “ આચરક્ષિત ” રત્નત્રય લાભરૂપ આય-આવકની રક્ષા કરવા
વાળા-મલાળ રાખવાવાળા નિરાશ્રમે-નિરાશ્રમ તથા સાવધ ક્રિયાના સેવનથી
વર્જિત ઉવસતે-ઉપશાન્ત ક્રોધાદિક કપાયના ઉપશમથી મન વચન અને કાય
સવધી વિકારથી રહિત મુણી-મુનિ સાધુ અરહ પિદ્વઓ કિચ્ચા-અરતિ પ્રઘટત
કૃત્વા અરતિનો ત્યાગ કરી ધર્મારામે-ધર્મારામેધર્મરૂપી ઉદ્યાનમાં ચરે-ચરેત્
એમાં સદા વિચરતા રહે

આ અરતિભાવ ધુળીની માફક આત્માને મલીન કરે છે વાદળોના સમૂહથી
ઢાંચેલ અને ગાઢ અધઝારથી વ્યાપ્ત રાત્રિના સમાન એ વિવેકરૂપી સૂર્યને
આચ્છાદિત કરે છે, અને અવિવેકરૂપી અધકારની વૃદ્ધિ કરે છે વજ્રની માફક
જ્ઞાનાદિક ગુણરૂપ પર્વતનું ભેદન કરે છે આ અરતિભાવ અવિવેકી માણસના

સયમપ્રાણાનપદરતિ, કુઠાર રૂપ શ્રુતચારિત્રધર્મતરુન્ સમુચ્છેદયતિ, કુપથ્યાહાર સ્વ
કર્મવ્યાધિ ધર્મયતિ । એ વચિન્ત્ય ધર્મારામ=ધર્મ એ નિરન્તરાનન્દહેતુતયા
પ્રતિપાલ્યતયા ચારામઃ ધર્મારામઃ, યદ્વા-ધર્મ આરામ રૂપ કર્મસતાપોપવૃત્તાનાં
જન્તુનાં નિર્વૃત્તિહેતુતયા સ્વામિલપિતફલપ્રદાનતથેતિ ધર્મારામ, યત્ર સમ્યક્ત્વ ધૂમિ;

વન મેં વિહાર કરને વાલા હૈ, કૃષ્ણસર્પ કી તરહ ઊદ્રાન્વેષણ મેં તત્પર
રહતા હૈ, એવ મુનિયોં કે સયમરૂપી પ્રાણોં કા હરણ કરને વાલા હૈ ।
કુઠાર કી તરહ શ્રુતચારિત્રરૂપી વૃક્ષ કો યદ્ મૂલસે ઉચ્છેદન કરતા હૈ ।
કુપથ્ય આહાર કી તરહ કર્મવ્યવસ્થા રૂપી વ્યાધિકો વધાને વાલા હૈ । ઇસ
પ્રકાર વિચાર કરકે સાધુ કો ઇસ ધર્મરૂપી ઉદ્યાન મેં વિચરણ
કરતે રહના ચાહિયે । ઉદ્યાન જિસ પ્રકાર અપને મેં વિચરણ કરને
વાલોં કો આનંદ કા હેતુ હોતા હૈ, ઊસી પ્રકાર યદ્ ધર્મ બી અપને
આરાધકોં કો આનંદ કા કારણ હોતા હૈ, તથા ઉદ્યાન જિસ પ્રકાર
પ્રતિપાલ્ય-રક્ષણ કરને કે યોગ્ય હોતા હૈ ઊસી પ્રકાર જીવન કો સુન્દર
વનાને વાલા હોને સે ધર્મ બી પ્રતિપાલ્ય-કરને યોગ્ય હોતા હૈ । અથવા
ધૂપ સે સતસ પ્રાણિયોં કે લિયે ઉદ્યાન જિસ પ્રકાર શીતલતા પ્રદાન
કરતા હૈ ઊસી પ્રકાર કર્મરૂપી આતાપ કે સતાપ સે સતસ પ્રાણિયોં કો
શાંતિ કા હેતુ હોને સે એવ અમિલપિત ફલ કા દેનેવાલા હોને સે ધર્મ
બી એક ઉત્તમ ઉદ્યાન કે સમાન યદ્વા પ્રકટ કિયા ગયા હૈ । ઇસ ઉદ્યાન

મનરૂપી વનમા વિહાર કરનાર છે કાળા સાપની માફક ડશ દેવામા તત્પર
રહે છે, અને મુનિયોના સયમરૂપી પ્રાણોનું હરણ કરનાર છે કુઠારરૂપે શ્રુત
ચારિત્રરૂપી વૃક્ષનું એ મૂળસાથે ઉચ્છેદન કરે છે, કુપથ્ય આહારની માફક કર્મ
બધરૂપી વ્યાધિને વધારનાર છે આ પ્રમાણે વિચાર કરીને સાધુએ ધર્મરૂપી
ઉદ્યાનમા વિચરણ કરતા રહેવું જોઈએ

ઉદ્યાન જેમ તેની અંદર ફરનારાઓને આનંદ આપવાવાળું છે તેજ પ્રમાણે
ધર્મ પણ પોતાના આધારરૂપ સાધુ માટે આનંદનું કારણ હોય છે તથા ઉદ્યાન
જેમ પ્રતિપાલ્ય-રક્ષણ કરવાને યોગ્ય છે તેજ પ્રમાણે જીવનને સુદર બનાવવાળા
ધર્મને પણ પ્રતિપાલ્ય-પાલન કરવાને યોગ્ય છે અથવા ધૂપથી સતપ્ત બનેલા
પ્રાણીયોને ઉદ્યાન જેમ શીતળતા આપે છે તેજ પ્રમાણે કર્મરૂપી આ તાપથી
સતપ્ત થયેલા પ્રાણીઓને માટે શાંતિનો હેતુ હોવાથી અમિલપિત ફળને દેનાર
ધર્મને એક ઉદ્યાન રૂપથી અહિં બતાવવામા આવેલ છે આ ઉદ્યાનમા સમ્યક્ત્વ

ગુપ્તિરાલવાલઃ, સમિતિઃ પાલી, ક્ષાન્ત્યાદયો ધર્મા એવ વૃક્ષાઃ, વિનયસ્તેપા મૂલમ્, ભાવના સલિલમ્, શ્રુતમેવ સ્કન્ધઃ ધર્મશુદ્ધ્યાનરૂપાઃ શાખાઃ, યાન-ભેદાઃ પ્રશાખાઃ, યોગસગ્રહાઃ પત્રાણિ, જ્ઞાનાદિગુણાઃ પુષ્પાણિ, સ્વર્ગપવર્ગપ્રાપ્તિઃ ફલમ્, તદ્ગતં સુખ રસઃ, તસ્મિન્ ધર્મારામે ચરેત્=વિચરેત્, અરતિં નિરાકૃત્ય સ્વાધ્યાયધ્યાનેષુ પરાયણો ભવેદિત્યર્થઃ ॥

‘અરઙ્ પિઢ્ઠઓ કિચ્ચા’ ઇત્યનેન મુનેરાત્મવલસપન્નત્વ સૂચિતમ્ ।

‘વિરણ’ ઇત્યનેન મુનેવૈરાગ્યદશા પ્રદર્શિતા ।

મે સમ્યક્ત્વ તો ભૂમિ છે, ગુપ્તિયા ક્યારિયા હૈં, સમિતિયા હી પાલિયા હૈં, ક્ષાન્ત્યાદિક ધર્મ વૃક્ષ છે, એવ ડન વૃક્ષો કા મૂલ વિનય છે । ભાવના રૂપી જલ સે વે સદા હરે-ભરે રહતે હૈં । શ્રુતજ્ઞાન ડનકા વિસ્તૃત સ્કન્ધ છે । ધર્મધ્યાન એવ શુદ્ધધ્યાન ડનકી શાખાઈ હૈં, ધ્યાન કે ભેદ ડનકી પ્રશાખાઈ હૈં । વત્તીસ યોગસગ્રહ ડનકે પત્ર, જ્ઞાનાદિકગુણ ડનકે પુષ્પ, સ્વર્ગ એવ મોક્ષ કી પ્રાપ્તિ ડનકે ફલ, સ્વર્ગમોક્ષસવધી સુખ હી ડનકા રસ છે । ઇતને મનોહર ડસ ધર્મરૂપી ડધાન મેં સાધુ કા કર્તવ્ય છે કિ વહ અરતિ કો દૂર કર વિચરણ કરતા રહે । સ્વાધ્યાય એવ શુભધ્યાન મેં સદા આત્મપરિણતિ કો લગાતા રહે ।

‘અરઙ્ પિઢ્ઠઓ કિચ્ચા’ ઇસ પદ સે યહ સૂચિત કિયા ગયા છે કિ મુનિ કો આત્મવલ સે યુક્ત હોના ચાહિયે । “વિરણ” ઇસ પદ સે યહ જ્ઞાત હોતા છે, કિ મુનિ મે ઇસ પ્રકાર કે વલ કી જાગૃતિ વિના વૈરાગ્ય દશા કે નહીં હો સકતી છે, અતઃ વૈરાગ્યદશા દઢ બનાની ચાહિયે ।

તેા ભૂમિ છે ગુપ્તિયો ડયારા છે, સમિતિયો પાળા છે, ક્ષાન્ત્યાદિક ધર્મવૃક્ષ છે, અને એ વૃક્ષોનુ મૂળ વિનય છે, ભાવનારૂપ જળથી તે સદાય હર્યાભર્યા રહે છે શ્રુતજ્ઞાન એનો વિશાળ સ્કન્ધ છે, ધર્મધ્યાન તેમજ શુદ્ધધ્યાન એની શાખાઓ છે, ધ્યાનનો ભેદ એની પ્રશાખાઓ છે, ૩૨ યોગ સગ્રહ તેના પાન, જ્ઞાનાદિક ગુણ તેના પુષ્પ, સ્વર્ગ અને મોક્ષની પ્રાપ્તિ એના ફળ સ્વર્ગ મોક્ષ સબધિ સુખ તે એનો રસ છે, આવા મનોહર ધર્મરૂપી બાગમા સાધુનુ એ કર્તવ્ય છે કે તેઓ અરતિને દૂર કરી વિચરણ કરતા રહે સ્વાધ્યાય અને શુભ ધ્યાનમા પોતાના આત્માપરિણતિ ને લગાવતા રહે

અરઙ્ પિઢ્ઠઓ કિચ્ચા—આ પદથી એ સૂચિત કરવામા આવે છે કે, મુનિયે આત્મબળથી યુક્ત રહેલુ બોધએ “વિરણ” આ પદથી મુનિમા બળની બાગૃતિ વિના વૈરાગ્યદશા આવી શકતી નથી આથી વૈરાગ્યદશા દઢ બનાવવી બોધ એ,

- ‘આયરક્ષિણ’ इत्यनेन मुनेरासन्ननिरोधः प्रदर्शितः ।
 ‘निरारम्भे’ इत्यनेन मुनेरतिपरीपहमिन्नययोग्यता मुनिता ।
 ‘उवसते’ इत्यनेन कपायनिग्रहित्वं सूचितम् ।
 ‘मुणी’ इत्यनेन प्रवचनरहस्यमननशीलत्व प्रतिरोधितम् ।
 ‘धम्मारामे’ इत्यनेन समयस्य रमणस्थानत्व सूचितम् ।
 ‘चरे’ इत्यनेन मुनेः समयविषये प्रमादजितत्व प्रवेदितम् ।

“આયરક્ષિણ” इससे यह सूचित किया है कि मुनि को आसन्न का निरोध करते रहना चाहिये। “निरारम्भे” पद से यह ज्ञात होता है कि अतिपरीपह को जीतने की योग्यता बिना मुनिअवस्था आती नहीं है, क्योंकि कि उसी अवस्था में निरारम्भता रहती है। “उवसते” पद से यह सूचित होता है कि बिना कपाय के निग्रह हुए आत्मा में मुनिव्रत पालने की योग्यता नहीं आती है, अतः कपाय का निग्रह अवश्य करना चाहिये। ‘मुणी’ पद से कपाय का निग्रह करने वाला तभी हो सकता है कि जब वह प्रवचन के रहस्य का मनन करने वाला होता है। बिना ऐसा किये आत्मा कपायों का निग्रह नहीं कर सकता है। “धम्मारामे” इससे यह सूचित किया गया है कि कपायों का निग्रह करने का वही आत्मा परिणामशाली होगा—जो समय में रमण करने की भावना रखता होगा, इसके बिना नहीं। इसी लिये समय को रमण का स्थान बतलाया गया है। “चरे” इस क्रियापद से मुनि को समय के विषय में प्रमादरहित होना चाहिये यह बतलाया गया है।

આયરક્ષિણ આ પદથી એમ સૂચિત કરવામા આવ્યું છે કે, આશ્રવનો નિરોધ કરીને રહેવું બોધ એ નિરારમ્ભે આ પદથી અતિ પરીપહને છૂતવાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કર્યા સિવાય મુનિઅવસ્થા આવતી નથી કારણ કે, આ અવસ્થામા નિરા રહતા રહે છે ઉવસતે આ પદથી સૂચિત થાય છે કે, કપાયનો નિગ્રહ કર્યા સિવાય આત્મામા મુનિવ્રત પાળવાની યોગ્યતા આવતી નથી જેથી કપાયનો નિગ્રહ અવશ્ય કરવો બોધ એ “મુણી” પદથી કપાયનો નિગ્રહ કરવાવાળા ત્યારે જ બની શકે છે કે, બ્યારે પ્રવચનનું રહસ્ય મનન કરનાર બની રહે એમ કર્યા સિવાય આત્મા કપાયોનો નિગ્રહ કરી શકતો નથી ધમ્મારમે આ પદથી સૂચિત કરવામા આવેલ છે કે—કપાયોનો નિગ્રહ તેજ આત્મા કરવાને પરિણામ શાળી બને છે જે સયમમા રમણ કરવાની ભાવના રાખતા હોય, તેના વગર નહીં આથી સયમને રમણનું સ્થાન બતાવેલ છે ચરે આ પદથી મુનિએ સયમના વિષયમા પ્રમાદ રહિત બનવું બોધ એ એમ બતાવેલ છે

અત્ર દૃષ્ટાન્તઃ પ્રદર્શ્યતે—

અચલપુરે જિતશત્રુનામ્નો રાજ્ઞઃ પુત્રોઽપરાજિતનામા રોહાચાર્યસ્ય સમીપે દીક્ષિતોઽભવત્ । એકદા રોહાચાર્યઃ સ્વશિષ્યપરિવારૈઃ સહ ગ્રામાનુગ્રામ વિહરન્ તગરાનગરીં સમવસૃતઃ । તદાનીં રોહાચાર્યસ્ય સ્વાધ્યાયશિષ્ય આર્યરોહનામાઽઽ-ચાર્યં ડજ્જયિન્યામાસીત્, તસ્ય જ્યેષ્ઠ શિષ્યઃ શ્રુતકીર્તિનામકો મુનિઃ શિષ્ય-પરિવારૈઃ સહ ગ્રામાનુગ્રામ વિહરમાણસ્તગરાનગર્યાં સમાગતઃ । રોહાચાર્યઃ શિષ્ટા-ચારાનન્તર શ્રુતકીર્તિમુનિં પૃચ્છતિ—ડજ્જયિન્યા સાધવો નિરુપસર્ગં તિષ્ઠન્તિ કિમ્, ? શ્રુતકીર્તિમુનિઃ પ્રાહ—ભદન્ત ! સર્વં તત્ર કુશલમ્, કિન્તુ રાજપુત્રઃ પુરોહિતપુત્રશ્ચ

દૃષ્ટાન્ત—અચલપુર મેં જિતશત્રુ રાજા કા અપરાજિત નામકા પુત્ર થા । વહ ધર્મશ્રવણ કર રોહાચાર્ય કે સમીપ દીક્ષિત હો ગયા । ઇક સમય કી વાત હૈ કિ રોહાચાર્ય અપની શિષ્યમડલી સહિત ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતે હુએ તગરાનગરી પધારે । ઉસ સમય ઇન રોહાચાર્ય કે સ્વાધ્યાય શિષ્ય આર્યરોહ નામકે આચાર્ય ડજ્જયિની નગરી મેં વિરાજમાન થે । ડન આર્યરોહ આચાર્ય કે મુખ્ય શિષ્ય શ્રુતકીર્તિ ભી અપને શિષ્યપરિ-વાર કે સાથ ગ્રામાનુગ્રામ વિચરતે હુએ ઇસી તગરા નગરી મેં રોહાચાર્ય કે પાસ પધારે । રોહાચાર્ય ને શિષ્ટાચાર કે અનન્તર શ્રુતકીર્તિ મુનિ સે પૂછા—કહો ડજ્જયિની નગરી મેં સાધુ મડલ તો સુખશાતા મેં વિરાજમાન હૈ ન ? સુનકર શ્રુતકીર્તિ મુનિ ને ઉત્તર મેં કહા—ભદન્ત ! સર્વ સુખશાતા મેં વિરાજમાન તો હૈં, પરન્તુ વહા કે રાજા કા એવ પુરોહિત કા પુત્ર

દૃષ્ટાન્ત—અચળપુરમા જિતશત્રુ રાજાને અપરાજિત નામનો પુત્ર હતો તેણે ધર્મશ્રવણ કરીને રોહાચાર્ય પાસે દીક્ષા લીધી એક સમયની વાત છે, કે રોહાચાર્ય પોતાની શિષ્ય મડળી સાથે વિહાર કરતા કરતા તગરાનગરીમા પધાર્યા આ સમયે રોહાચાર્યના સ્વાધ્યાય શિષ્ય આર્યરોહ નામના આચાર્ય ડજ્જયિની નગરીમા બિરાજમાન હતા આ આર્યરોહ આચાર્યના મુખ્ય શિષ્ય શ્રુતકીર્તિ પણ પોતાના શિષ્ય પરિવાર સહિત એક ગામથી બીજે ગામ વિચરતા આ તગરા નગરીમા રોહાચાર્યની પાસે પધાર્યા રોહાચાર્યે શિષ્ટાચાર પછી શ્રુતકીર્તિ મુનિને પૂછ્યું, કહો ! ડજ્જયેની નગરીમા સાધુ મડળ તો સુખ શાતામા બિરાજમાન છે ને ? આ સાંભળી શ્રુતકીર્તિ મુનિએ જવાબમા હજી, ભદન્ત ! દરેક સુખ શાતામા બિરાજમાનતો છે, પરંતુ ત્યાંના રાજાનો અને પુરોહિતનો પુત્ર

મુનીનુદ્વેજયતઃ । શ્રુતકીર્તિરેતદ્વચન શ્રુત્વા રોહાચાર્યોઽપરાજિતમુનિ કથયતિ-ત્વ
સાસારિકભાવપુત્રોઽસૌ રાજકુમારઃ સાધુજનમુદ્વેજયતિ, ત્વ પ્રતિગોષયિતુમુજ્જયિન્યાં
ત્વયા ગન્તવ્યમ્ । આચાર્યનિદેશેન શિષ્યપરિચારેણ સદાપરાજિતમુનિરુજ્જયિન્યાં
ગતઃ । તત્રાર્યરોહાચાર્ય પ્રણમ્યાપરાજિતમુનિર્મિશાનેલાયા રાજકુલ પ્રવિષ્ઠઃ ।
તત્રાપરાજિતમુનિ રાજપુત્ર-પુરોહિતપુત્રી સોપહાસ યન્દન કુરુતઃ । મુનિવરે ગતે સતિ
તસ્મિન્નેવ સમયે મુનેરુપહાસાઞ્જઠરે વેદના સમુત્પન્ના, ઉચ્ચૈઃ સ્વરેણ તૌ રોદન

મુનિયોં કો દુ રિત્ત કિયા કરતે હં । શ્રુતીકર્તિ કે વચનો કો સુનકર
રોહાચાર્ય ને અપને શિષ્ય અપરાજિત મુનિ સે કહા કિ ઉજ્જયિની
નગરી કા જો કુમાર હૈ વહ તુમ્હારે સાસારિક ભાઈ કા પુત્ર હૈ । હસ
સમય વહ સાધુઓં કો ઉજ્જયિનીનગરી મે કષ્ટ પહુંચા રહા હૈ અત
તુમ ઉસકો સમજાને કે લિયે વહા જાઓ । આચાર્ય કે આદેશ સે
અપરાજિત મુનિ તગરાનગરી સે શિષ્યમંડલી સહિત વિહાર કર ઉજ્જ
યિની નગરી મે આર્યરોહ આચાર્ય કે પાસ પહુંચે, ઓર ઉનકો વદન
નમસ્કાર કિયે । યાદ ભિક્ષા કે સમય આચાર્ય કે નિદેશ સે વે અપરા
જિત મુનિ રાજમહલ મે પ્રવિષ્ટ હુય । વહા ઉન અપરાજિત મુનિ કે
સાસારિક ભાઈ કા પુત્ર રાજકુમાર ણવ પુરોહિત પુત્ર ને ઉન મુનિ કો
ઉપહાસપૂર્વક વદના કિ । અપરાજિત મુનિ કે વહા સે ચલે જાને પર
મુનિ કે ઉપહાસ સે ઉન દોનોં કે પેટ મે વડે જોર સે પીડા હોને લગી ।

મુનિયોને હુ પિત ય્થો કરે છે શ્રુતકીર્તિનુ વચન સાબળીને રોહાચાર્યે પોતાના
શિષ્ય અપરાજિત મુનિને હુ કે, ઉજ્જયિની નગરીના જે રાજકુમાર છે તે તમારા
સાસારિક ભાઈના પુત્ર છે આ સમયે તેઓ ઉજ્જયિની નગરીમા સાધુઓને કષ્ટ
પહોચાડી રહ્યા છે જેથી તમે તેને સમજાવવા માટે ત્યા જાવ આચાર્યના
આદેશથી અપરાજિત મુનિ તગરાનગરીમાથી શિષ્ય મંડળી સાથે વિહાર કરી
ઉજ્જયિની નગરીમા આર્યરોહાચાર્યની પાસે આવી પહોચ્યા અને તેમને વદન
નમસ્કાર કર્યા બાદ ભિક્ષાના સમયે આચાર્યના આદેશથી અપરાજિત મુનિયે
રાજમહેલમા પ્રવેશ કર્યો ત્યા તે અપરાજિત મુનિના સાસારિક ભાઈના પુત્ર
રાજકુમાર તેમજ પુરોહિતપુત્રે તે મુનિને ઉપહાસપૂર્વક વદના કરી અપરા
જિત મુનિના ત્યાથી જવા બાદ મુનિનો ઉપહાસ કરવાથી આ બન્નેના પેટમા
એકદમ પીડા ઉત્પન્ન થઈ બન્ને જણા ખૂબ બેર બેરથી રાડો પાડવા

કૃતવન્તૌ । રાજા પુરોહિતશ્ચ પુત્રયોર્દુરવસ્થા પરિગતવચનાદ્ વિજ્ઞાય આર્યરોહા-
ચાર્યસ્ય સમીપ ગતવન્તૌ । તત્રાર્યરોહાચાર્ય પ્રણમ્ય તૌ સરોદન પ્રાર્થિતવન્તૌ,
ભદન્ત ! પ્રસીદતુ ભવાન્, અસ્મદ્બાલકૌ રક્ષણીયૌ, ઇત્યાદિ । આર્યરોહાચાર્ય આહ-
રાજન્ ! અસ્મિન્ વિષયે ન કિંચિજ્ઞાનામિ, ઇમ પ્રાણુનઃ મહામુનિં પ્રસાદય ।
તતસ્તદ્વચનાદ્રાજા પુરોહિતેન સહાપરાજિતમુને પાર્શ્વ ગત્વા ત પ્રણમ્ય વ્રવીતિ-
હે ભદન્ત ! સ્વભ્રાતૃપુત્ર જીવિત કુરુ, મુનિઃ પ્રાહ—સાપુત્રકસ્ય પુત્રસ્યાપિ
શિક્ષા દાતુ ન શક્નોપિ?, નીતિમાર્ગાનુસારિણા રાજાઽન્યસ્યાપિ કસ્યચિદપરાધે
કૃતે તુ પુત્રો નિગ્રહણીયઃ કિં પુનર્યં સાધુવાધકઃ? નૃપેણોક્તમ્-ભદન્ત ! મમાપરાધ-

દોનોં જને સૂઝ જોર ૨ મે ચિલ્લાને લગે । રાજા એવ પુરોહિત દોનોં હી
પરિવાર જનોં કે કહને સે અપને ૨ પુત્રો કી દુરવસ્થા જાનકર સાથ ૨
આર્યરોહાચાર્ય કે પાસ આયે । આચાર્ય મહારાજ કો વદન કર વે દોનોં
કે દોનોં ઉનકે સમક્ષ રોતે ૨ પ્રાર્થના કરને લગે, કિ ભદન્ત ! આપ હમારે
ઝપર પ્રસન્ન હોઝયે-કૃપા કીજિયે-હમારે બાલકોં કી રક્ષા કીજિયે ઇત્યાદિ ।
આર્યરોહાચાર્ય ને કહા કિ રાજન્ ! મેં ઇસ વિષય મે કુઝ નહી જાનતા હૂ ।
યહ જો મહેમાનરૂપ મે મહામુનિ આયે હુઈ હેં ઉનકે પાસ જાઓ ઓર ઉનસે
કહો । રાજા આર્યરોહ કે વચન સે પુરોહિત કો સાથ લેકર અપરાજિત
મુનિ કે પાસ ગયા ઓર ઉનકો વદન કર કહને લગા કિ-હે ભદન્ત !
અપને ભાઈ કે પુત્ર કો જીવિત કરો । મુનિ ને કહા કિ-હે રાજન્ રાજનીતિ
ઇસ પ્રકાર કી હૈ કિ જન અપના પુત્ર સાધારણ જનતા કા ભી અપરાધ કરે
તો ઉસકે લિયે શિક્ષા હૈ તો ફિર જો મુનિજનોં કો પીડા પહુચાવે

રાજા અને પુરોહિત અને પોતાના પરિવાર બેનોના કહેવાથી પોતાના પુત્રોની
હું ખદ અવસ્થા બાણીને આર્યરોહાચાર્યની પાસે આવ્યા આચાર્ય મહારાજને
વદના કરીને અને તેમની સમક્ષ રાતા રાતા પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા કે, હે
ભદન્ત ! અમારા ઉપર પ્રસન્ન થાઓ, કૃપા કરો, અમારા બાળકોની રક્ષા કરો,
વિગેરે આર્યરોહાચાર્યે કહ્યું, હે રાજન્ ! આ વિષયમાં હું કાંઈ બાણીતો નથી મહેમા
નરૂપમાં મહામુનિ પધાર્યા છે તેમની પાસે બાણી અને તેમને કહેા આર્યરોહના
વચન સાબળી રાજા પુરોહિતને સાથે લઈને અપરાજિત મુનિની પાસે ગયા અને
તેમને વદના કરીને કહેવા લાગ્યા કે, હે ભદન્ત ! તમારા ભાઈના પુત્રને જીવતદાન
આપો મુનિએ કહ્યું કે, હે રાજન્ ! રાજનીતિ એવા પ્રકારની છે કે, બ્યારે આપનો
પુત્ર સાધારણ જનતાનો પણ અપરાધ કરે તો તેને માટે શિક્ષા છે તો મુનિરાજને

समस्त, बालकौ महारुष्ट प्राप्तौ, अनुरुम्पस्व भगवन् । स्वस्थावस्थासम्पन्नौ तौ
मुनिदेशनया प्रव्रज्या स्वीकृतवन्तौ । तत्र राजपुत्रः शुद्धभावेन चारित्रपालनं कृत-
वान्, पुरोहितपुत्रस्तु जातिमदं कृत्वा पूर्वपीडास्मरणेन गुरुं प्रति सामर्थ्यं जातः ।
द्वावपि चारित्रपालयन्तौ मृत्वाऽन्ते देवलोकं गतौ ।

इतश्च कौशाम्बीनगर्यां तापसनामकः कोऽपि धनिक आसीत् । स स्वगृहे
मृत्वा लोभावेशेन सूरुरो जातः, स स्वभवनादिकं दृष्ट्वा जातिस्मरणं प्राप्तवान् ।

उसके लिए राजा को चाहिये कि जरूर ध्यान रखे । अपराजित मुनि
की बात सुनकर राजाने समझकर कहा कि महाराज ! आजपीछे ऐसा
नहीं होगा, आप मेरे इस अपराध को क्षमा करें । तथा राजकुमार
और पुरोहित पुत्र ने भी अपराजित मुनि से क्षमा मागी । फिर उपदेश
सुनकर वे दोनों प्रव्रजित हो गये । प्रव्रज्या छे ने पर राजपुत्र ने तो
शुद्ध भाव से चारित्र का पालन किया परन्तु जो पुरोहित का पुत्र था,
वह जाति मद से सयम का आराधन पूरा नहीं करता था और अपने
पेट की पीड़ा को याद करता हुआ अपने गुरु अपराजित मुनि पर रुष्ट
भाव रखता था । अन्त में ये दोनों ही चारित्र की पालना करते हुए
काल धर्म को पाकर देव लोक में देव हुए ।

इधर-कौशाम्बी नामकी एक नगरी थी । उसमें तापस नामका एक
हिंसक धनिक व्यक्ति रहता था । वह लोभ के बश होकर मरा तो
अपने ही घर पर सूअर की योनि में उत्पन्न हुआ । अपने पूर्व के भवना

पिडा पढोआउनाआओ भाटे राबओ जर ध्यान राबओ ओधओ अपराएत
मुनिनी बात साभणीने राबओ सभओ जधने कहु के, भडाराज । हुवेधी ओवु
नडी अने आप भारा आ अपराधने क्षमा करो राजकुमार अने पुरोहित
तना पुत्रे पणु अपराएत मुनिनी क्षमा भागी त्थार भाड उपदेश साभणीने
तेअनेप्रएतअन्या प्रव्रज्या लीधा पछी राजपुत्रे शुद्ध भावधी आरित्रतु पालन
कथुं परतु जे पुरोहितने पुत्र हुते ते जातीना भइना करणु सयमतु आरा
धन पूणु रीते उरते न हुते अने पोताना चेनी पीडाने याद करता करता
अपराएत मुनि उपर कोधभाव राबते हुते अतमा ओ अने आरित्रतु पालन
करता करता काणधमने पाभीने देवदोडभा देव थया

आ तरङ्ग कौशाम्बी नामनी ओक नगरी हुती ओभा तापस नामने
ओक हिंसक धनवान भाषुन रहते हुते ते दोषवशे करीने पोताना
धरमा सुपर (शुड) । इये जन्म्यो पोताना पूर्वना भडान आदि ओधने

एकदा तत्पूर्वभवपुत्रास्त तस्यैव श्राद्धदिने इतवन्तः, ततः स्वगृह एवासौ सर्पों जातः, तस्मिन्नपि भवे तस्य जातिस्मरण सजातम् । पुनस्त एव पूर्वभवपुत्रास्त सर्पं गृहान्तर्गमन्त दृष्ट्वा जन्तुः । तदनन्तरमसौ स्वपुत्रस्य पुत्रोऽभवत्, पित्रा तस्य 'अशोकदत्त' इति नाम कृतम् । स तत्रापि जन्मनि जातिस्मरण प्राप्य मूकत्वमङ्गी-
चकार । पूर्वभगीया पुत्रवधूरिदानी माता जाता, कथमेना मातेति ब्रवीमि । पुत्रोऽपि पिताभवत् कथमेन 'तातः' इति सन्बोधयामि, इत्येव मनसि विचार्य समूकोऽभवत् ।
मातापितृभ्या तन्मूकत्वापनयनार्थं बहवः प्रयत्नाः कृतास्तथापि तस्य मूकत्वं नाप-
गतम्, अतो लोकास्तं मूकनाम्नाऽऽह्वयन्ति ।

दिकको देखकर उस सूअर के बच्चे कों जातिस्मरण ज्ञान हो गया ।
एक दिन की बात है कि पुत्रोने अपने बाप के श्राद्ध के निमित्त उस
सूअर को मार डाला । यह मर कर अपने ही घर में सर्प हुआ । इस
भव में भी इसे जातिस्मरण ज्ञान हो गया । पुत्रों ने अपने घर में
इधर उधर घूमते हुए सर्प को जब देखा तो उसको मार डाला । मर
कर यह तृतीय भव में अपने पुत्र का पुत्र हुआ । पिताने इसका नाम
अशोकदत्त रक्खा । इस अवस्था में भी इसे जातिस्मरण ज्ञान हो
गया, अतः इसने मूकपना अङ्गीकार कर लिया । जो पूर्वभव में मेरी
पुत्रवधू थी वह इस भव में माता हो गई है अतः कैसे तो इसे माता
कह-कर पुकारूँ तथा जो पुत्र या वह भी अब मेरा बाप बन गया है-
इसलिये अब इसे पिता कैसे कहूँ, ऐसा मन में विचार कर उसने अपना

आ सूअरना जन्मना जाति स्मरण ज्ञान थयु ओके द्विजसनी बात छे ।
पुत्रोने पोताना आपना श्राद्ध निमित्त आ सूअरने भारी नाथ्यु त्याथी
भरीने इरीथी पोताना ओज घरमा सर्प थयो आ लवमा पछु तेने जाति
स्मरण ज्ञान थयु पुत्रोने पोताना घरमा आभ तेम धुमता सर्पने न्यारे
जेथो त्यारे तेने भारी नाथ्यो भरीने त्रीनलवमा पोताना पुत्रना पुत्र (पौत्र)
तरीके जन्मने पिताने तेनु नाम अशोकदत्त राख्यु आ अवस्थामा पछु
तेने जातिस्मरण ज्ञान थयु आथी तेणे भौनप्रत धारखु उरी दीधु
पडेला लवमा जे भारी पुत्रवधू डती ते आ लवमा भारी माता थर्छ छे तो
केनी रीते हु माता कहीने गोलाधु जे भारी पुत्र डतो ते आत्यारे भारी आप
थर्छ गथेल छे तेथी डवे तेने पिता तरीके केम स गोधन कइ ? ओम मनमा विचार

एकदा चतुर्ज्ञानधराः स्थविराः स्वज्ञानोपयोगेन मूकं विज्वाय तं प्रति-
बोधयितुं तत्र शिष्यपरिवारैः सह समग्रता, तैश्च मूकगृहे द्वौ श्रमणौ प्रेषितौ
तत्रैकेन मूकस्य पुरतः स्थविरशिक्षिता गाथा पठिता ।

“तावस ! किमिणा ? मूअव्वयेण पडिवज्ज जाणिउ धम्म ।

मरिज्जण सूअरोरग, जाओ पुत्तस्स पुत्तोत्ति ॥ १ ॥”

मूकभाव (गुणापन) रखना ही अच्छा समझा । माता पिता ने अपने
बच्चे की जय ऐसी स्थिति देखी तो उसकी मूकता दूर करने के लिये
उन्होंने अनेक प्रयत्न किये, परन्तु उसकी मूकता दूर नहीं हुई, इसलिये
लोगों ने उसका नाम “मूक” रख दिया, और इसी नाम से उसे
बुलाने लगे ।

एक समय कि बात है कि चार ज्ञान के धारी स्थविर मुनि अपने
ज्ञानोपयोगसे उस मूक की परिस्थितिको जानकर उसे प्रतियोधित करनेके
लिये वहा शिष्यमण्डलीसहित आये । उन्होंने उस मूकके घर पर दो
मुनियों को भेजा । उनमेसे एक मुनिने उस मूक के आगे स्थविरशिक्षा
से युक्त एक गाथा पढ़ी । वह गाथा इस प्रकार है—

तावस ! किमिणा ? मूअव्वयेण पडिवज्ज जाणिउ धम्म ।

मरिज्जण सूअरोरग, जाओ पुत्तस्स पुत्तोत्ति ॥ १ ॥

करीने ते भाणउ मूगापणु राणवानु योग्ग भान्नु माता पिताअे न्यादे भाणकनी
आ स्थिति ओध त्यादे तेनु मूगापणु इर उरवा भाटे अनेक प्रयत्नो कया परतु
तेनु मूगापणु इर न थयु आथी बोकेअे तेनु नाम “मूगो” राण्यु अने
अेअ नामथी तेने बोलाववा लाय्या

अेउ वणत आर ज्ञानना धारी स्थविरे पोताना ज्ञानना उपयोगथी
आ मूगानी परिस्थिति ळणीने तेने प्रतिबोधित करवा भाटे शिष्य
मउणी साथे त्या पधार्या तेअेअे आ मूगाना घर मे मुनिअेने भोक्क्या
आभाथी अेअ मुनिअे आ मूगानी आगण स्थविरनी शीअवेली अेअ गाथा गाध
ते गाथा आ प्रकारनी छे

तावस ! किमिणा ? मूअव्वयेण, पडिवज्ज जाणिउ धम्म ।

मरिज्जण सूअरोरग, जाओ पुत्तस्स पुत्तोत्ति ॥ १ ॥

उया—तापस ! किमनेन मूकत्रतेन प्रतिपद्यस्व ज्ञात्वा उर्मम् ।

मृत्वा सूत उरगो जातः पुत्रस्य पुत्र इति ॥ १ ॥”

मूकस्ता गाथा श्रुत्वाऽऽश्चर्यं गतस्तौ प्रणम्य पृच्छति — भगद्भिरेतत् कथं ज्ञातम् ? तौ ब्रूतः—उद्दोद्यानेऽस्मद्गुरवः समवसृतास्ते खलु जानन्ति । ततोऽसौ मूकस्ताभ्यां श्रमणाभ्या सह गत्वा नगरोद्याने स्थविराणा वन्दनं कृत्वा तद्देशना श्रुत्वा श्रावको भूत्वा मूकत्व परित्यक्तवान् ।

इतश्च कृतजातिमदः पुरोहितपुत्रजीवदेवः कृताञ्जलिः सन् महाविदेहे तीर्थकर-समीपे पृच्छति—भगवन् ! किमहं सुलभगोधिस्तदितरो वा ? भगवता प्रोक्तम्—त्व दुर्लभगोधिकोऽसि । देवः पुनरपृच्छत्—उतऽच्युतः सन् कुत्राहमुत्पन्नो भविष्यामि ?

इस गाथा को सुनकर मूक को बड़ा भारी आश्चर्य हुआ । उसने उन दोनों को नमस्कार कर पूजा—आपने हमारी सूअर की पर्याय से लेकर यहा तक की समस्त परिस्थिति कैसे जानली ? उन्होंने कहा—कि इस नगर के उद्यान मे हमारे गुरु महाराज पधारें हुए हैं वे तुम्हारी इस समस्त स्थितिको जानते हैं । मूकने जब यह सुना तो वह उनदोनों मुनियों के साथ उद्यान मे आया । उसने सब मुनियों को नमस्कार एव वंदन किया । पश्चात् उनसे धर्मका उपदेश सुनकर श्रावक हो गया और मूकता का परित्याग कर दिया ।

जातिमद करने वाला जो पुरोहितपुत्र का जीव या कि जो मरकर देव की पर्याय से उत्पन्न हुआ या उसने हाथ जोड़ कर महा-विदेह क्षेत्र मे तीर्थकर श्री सीमधर स्वामी के पास ऐसा प्रश्न किया

आ गाथा सावणीने ते भूगाने लारे आश्चर्यं थयु तेण्हे आ जन्ने स्थविरेने नमस्कार करीने पूछयु, “तमेण्हे भारी सूवरनी स्थितिथी भाडीने आज सुधीनी समस्त परिस्थिति केम ज्ञाणी ?” तेण्हेण्हे कछु के, “आ नगरना जगीथाभा अमारा गुरु महाराज पधार्या छे अने तेण्हे तमारी सघणी जीना ज्ञाण्हे छे” भूगाण्हे न्यारे आ ज्ञाण्हे त्यारे ते जन्ने मुनिज्णेनी साथे जगीथाभा आण्हे, अने तेण्हे जधा मुनिज्णेने नमस्कार अने वंदना करी त्यार पछी तेमनी पासेथी धर्मने उपदेश सावणीने ते श्रावक जनी गये अने भूगापण्णाने छोडी दीधु

जातिमद उरवावाणा पुरोहित पुत्रने एव जे मरीने देवनी पर्यायभा उत्पन्न थयो हुतो तेण्हे हाथ जोडीने महाविदेह क्षेत्रभा तीर्थ कर श्रीमधर स्वामी नी समक्ष जेवो प्रश्न कयौ के, “हे भगवत ! हु सुलभजोधी छु के दुर्लभ-जोधी छु ?” भगवाने जवाबभा कछु के, तमे दुर्लभजोधी छे देवे करी प्रश्न

भगवता कथितम्-कौशाम्बीनगर्या मूकभ्राता भविष्यति । धर्मप्राप्तिश्च मूकादेव तव भविष्यति । इत्येव भगवद्वचनं श्रुत्वाऽसौ देवस्तं प्रणम्य कौशाम्बीनगर्या मूकोपान्तिरुमागत्य तस्मै बहुद्रव्यं दत्त्वा प्रोक्तवान्-स्वर्गात् प्रच्युतस्य मम जन्म त्वन्मातुर्गर्भे भविष्यति, तदा तस्या अकालेऽप्याघ्नदोहदो भविष्यति । तदर्थं सर्व्वं फलवानाघ्नदोहः कौशाम्ब्याः समीप एव पर्वतस्य निर्जनप्रदेशे मया रोपितः । यदा सा तदोहदाकुलाऽऽघ्नं याचते तदा तस्याः पुरस्तथा याच्यम् । यदि जनिष्यमाणं बालकं मया ददासि, तदाऽऽघ्नफलमानीय तुभ्यं ददामि ।

किं हे भगवान् ! मैं सुलभयोंधि हूँ कि दुर्लभयोंधि हूँ ? भगवान् ने इसके उत्तर में कहा कि तुम दुर्लभयोंधि हो । देव ने पुनः प्रश्न किया कि मैं यहां से च्यवकर कहा उत्पन्न होऊँगा ? भगवान् ने कहा कि कौशाम्बी नगर में मूक के भाई रहेंगे । वहा तुम्हें धर्म की प्राप्ति मूक से ही होगी । इस प्रकार भगवान् की वाणी सुनकर वह देव उन्हें नमन कर के कौशाम्बी नगरी में मूक के पास आया और उसे बहुत सा द्रव्य देकर कहने लगा कि मैं स्वर्ग से च्यवकर तुम्हारी माता की कुक्षि में जन्म धारण करूँगा । उस समय उसे अकाल में आम खाने का दोहला उत्पन्न होगा । उस दोहले की पूर्ति के लिये सर्व्वऋतुओं में फल देने वाला आम का वृक्ष मैंने पहिले से ही कौशाम्बी नगरी के समीप के पर्वत के निर्जन प्रदेश में आरोपित कर दिया है । जिस समय वह दोहद से आकुलित होकर आम की याचना करे तो तुम उससे ऐसा कहना कि जो बालक उत्पन्न होगा उसे यदि तुम मुझे देना अगीकार करो तो मैं तुम्हें लाकर आम देता हूँ ।

क्यों, हे अहिंशी स्वामीने क्या उत्पन्न यर्धश ? भगवाने कहु के, कौशाम्बी नगरीमा भूगाने। बाध यर्धश त्या तमने धर्मनी प्राप्ति भूगाथी यशे आ प्रकारनी भगवाननी वाणी सावणीने ते देव नमस्कार करीने कौशाम्बी नगरीमा ते भूगानी पासे आव्या अने तेने पूण द्रव्य दधने कडेवा लाव्या के हे स्वर्गथी स्वामीने तमारी मातानी कुजे जन्म धारण करीश जे वजते तेने अकाले केरी आवाने। लाव (दोहद) उत्पन्न यशे आ दोहदनी सङ्गता भाटे सर्व, ऋतुओमा इण, देनार आवाना वृक्षने पडेवेथी ज, कौशाम्बी नगरीनी पासे आवेला पर्वतना निर्जन प्रदेशमा जे वावी दीधेव छे ज्यारे ते दोहदथी व्याकुण यर्धने केरीनी मागणी करे ल्यारे तारे तेने, जे प्रभाणे कडेवु के, जे, आणक जन्मे तेने भने सोपवानु स्वीकारे तो, हे तमने केरी लावी आयु ।

एवमुक्ता तत्र माता यदि गर्भस्थपुत्रदानं स्वीकुर्यात् तर्हि तस्यै त्वया महर्शि-
ताऽऽम्रफलं दातव्यम् । जातस्य मम यथा जैनधर्मप्राप्तिर्भवेत् तथा प्रयत्नस्त्वया
कर्तव्यः । एवमुक्त्वा स पुरोहितपुत्रजीवदेवो गतः ।

अन्यदा रुदाचिदसौ देवो देवलोकान्च्युतस्तस्या गर्भे समुत्पन्नः, तदा तस्या
आम्रदोहदः समुत्पन्नः । मूकेन पूर्वोक्तव्यवस्थां कारयित्वाऽऽम्रदोहदः पूरितः ।
पुत्रो जातः । तस्यार्हद्दत्त इति नाम मातापितृभ्यां कृतम् । तदनन्तरमसौ मूक
स्त बालसोदरं लालयन् साधूनां समीपं तद्वन्दनार्थं नयति, परन्त्वसौ दुर्लभबोधि-

तुम्हारी माता जब तुम्हारे इस कथन को मजूर कर ले अर्थात्-
गर्भस्थ पुत्र का तुम्हें देना स्वीकार कर ले-तो तुम उसके लिये मेरे
द्वारा बताये हुए आम के वृक्ष से आम लाकर दे देना । तथा तुम इस
प्रकार का प्रयत्न भी करते रहना कि जिससे मुझे जैनधर्म की प्राप्ति हो ।
इस प्रकार कह कर वह पुरोहित के पुत्र का जीवदेव तिरोहित हो गया ।

किसी समय अपनी आयु के समाप्त होने पर यह स्वर्गलोक से
व्यवकर मूक की माता के गर्भ में अवतरित हो गया । उस की माता
को आम खाने का दोहला उत्पन्न हुआ । मूक ने पूर्वोक्त व्यवस्था करवा
कर उस के आम के दोहले की पूर्ति की । पुत्र का जन्म हुआ । उसका
नाम अर्हद्दत्त रक्खा गया । अर्हद्दत्त को जो कि अपना बालसोदर या
मूक ने बड़े चाव से लाड प्यार से रखा । कभी २ यह उसे साधुओं के
समीप भी बटना कराने के लिये ले जाता था, परन्तु यह तो दुर्लभ-

तमारी माता ज्यूदे तमारी आ भागणीने मज्जुर करे अर्थात्
गर्भमा रहैला पुत्रने तमने सोपी देवाने स्वीकार करे त्यादे तमादे ने तमने
भतावेला आभाणा वृक्ष उपरथी करी लावीने तेने आपवी तथा तमादे जेवा
प्रकारना प्रयत्न करता रहैवु के जेनाथी भने जैनधर्मनी प्राप्ति थाय
आ प्रभाजे उठीने ते पुरोहित पुत्रने श्रव-देव अवोप यह गये केटलाक
समय पाह पोताना आयुष्यनी समाप्ति थवाथी ते देव स्वर्गदेवाथी व्यवीने
भूगानी माताना गर्भमा उत्पन्न थया तेनी माताने करी भावानु मन थयु भूगाजे
पडेवेथी ज व्यवस्था करीने तेनी करी भावानी धरिजने पूछु करी समय जता
पुत्रने जन्म थये तेनु अर्हद्दत्त नाम राखवाभा आयु अर्हद्दत्त के जे पोताने
नाने लाछ थतो हतो तेने भूगाजे पूण लाड प्यारथी राख्यो केछ केछ बार
ते तेने साधुजोनी पासो बटना करवा माटे लछ जतो हतो परतु आ तो

ત્વેન સાધુન્ દદ્ધા રોદિતિ । યમાચાલ પ્રતિયોધિતોઽપ્યસૌ ન ચોધિ લભતે ।
તતસ્તદ્ભ્રાતા મૂરુઃ પ્રવ્રજિતો ભૂત્યા સયમ પરિપાલ્ય દેવલોક ગતઃ ।

અથ તેન મૂરુજીવંદેનેનાસૌ દુર્લભયોધિર્વાલકઃ પ્રતિયોધાર્ય જલોદરવ્યાધિ
યુક્તઃ કૃતઃ, સ્વયં ચ વૈધરૂપ ઋત્વા તત્સમીપમાગત્યાદ્-અહ સર્વરોગોપશમન કરોમિ ।
જલોદરી રૂદિતિ-મમ જલોદર-વાધિં પ્રશમય । વૈદેનોક્તમ્-અસાધ્યોઽય તવ રોગઃ,
તથાપિ તત્પ્રતીકાર ક્ષોમિ, યદિ મમીપથકોત્થલક સ્થન્ધે સમારોપ્ય મામનુગચ્છસિ ।
જલોદરિણોક્તમ્-અમસ્તુ । તતો વૈદેન સ જલોદરી નિવ્યર્ધિઃ કૃતઃ ।

ચોધિ યા, ફસલિયે સાધુઓં કો દેવતે હી રોને લગ જાતા । ફસ પ્રકાર
ચાલ્ય અવસ્થા સે પ્રતિયોધિત કરને પર બી યહ ચોધિ કો પ્રાપ્ત નહીં
કર સકા । ફસકે વાદ ઉસકે વડે ખાઈ મૂરુને દીક્ષા ધારણ કર લી ઔર
સયમ કા પાલન કર અન્તમેં ઘટ દેવલોક મેં જા કર ઉત્પન્ન હો ગયા ।

અપને સહોદર કો પ્રતિયોધિત કરને કે લિયે મૂક કે જીવ દેવ ને
ઉમકે શરીર મે જલોદર કી વ્યાધિ ઉત્પન્ન કર દી । યહ ઉસને ફસ લિયે
કી કિ દેખે યહ દુર્લભચોધિ કેસે હૈ । તથા સ્વયં વૈધ કા રૂપ લે કર
ઉસકે પાસ આ કર કહને લગા કિ મેં સમસ્ત રોગોં કો દૂર કરને કા
ફલાજ કરતા હૂં । ઉસ જલોદરી ચાલક ને કહા કિ ઠીક હૈ આપ મેરે
ફસ રોગ કા ફલાજ કરેં । વૈધ ને પ્રત્યુત્તર મેં કહા કિ યદ્યપિ તુમ્હારા
યહ રોગ અસાધ્ય હૈ તૌ બી ફસ શર્ત પર પ્રયત્ન કરતા હૂં કિ યદિ તુમ
મેરે ફસ કોથલે કો કિ જિસ મેં ઔપધિયા ભરી હૈ અપને કથે પર

ફલંભ બોધી હોતો એટલે સાધુઓને બોધને શેવા લાગી જતો આ પ્રમાણે
બાધ્યાવસ્થાથી જ તેને પ્રતિબોધિત કરવા છતાં પણ તે બોધને પ્રાપ્ત કરી શક્યા
નહીં આ બાદ તેના મોટાભાઈ મૂળાએ દીક્ષા ધારણ કરીને, સયમનું પાલન
કરીને, અતમા દેવ લોકમા ઉત્પન્ન થયો પોતાના સહોદરને પ્રતિબોધિત કરવા
માટે મૂળાના જીવ દેવે તેના શરીરમા જળોદરની વ્યાધિ ઉત્પન્ન કરી તે વ્યાધિ
એટલા માટે ઉત્પન્ન કરી કે, બોલે તો ખરો કે તે ફલંભ બોધી કેવો છે? પછી
પોતે વૈધનું રૂપ લઈને તેની પાસે આવીને કહેવા લાગ્યા કે, સમસ્ત રોગોને
નિવારવાનો ઈલાજ મારી પાસે છે તે જળોદરવાળા બાળકે કહ્યું કે, આપ
મારા આ રોગનો ઈલાજ કરો વૈદે પ્રત્યુત્તરમા કહ્યું કે બે કે તમારો આ
રોગ અસાધ્ય છે તો પણ એવી શરત ઉપર પ્રયત્ન કરૂં કે, તમે મારા આ
કોથળાને જેમા ઔપધિઓ ભરી છે તેને તમારા કાંધ ઉપર શખીને મારી પાછળ

અથ તેન વૈધેનૌપધકોત્થલકસ્તસૈ વાહનાર્થં સમર્પિતઃ । સ ચાર્હદત્તઃ
કોત્થલકમુત્યાપ્ય સ્કન્ધોપરિ વહન્ વૈધપૃષ્ઠતથ્ચલતિ । તથા સ કોત્થલકો દેવમા
યપાઙ્તીવભારકારકઃ સંજાતઃ, તેનાતિમારેણ સ શ્રાન્તોઽપિ તમુત્સૃજ્ય ગન્તુ ન શક્નોતિ,
ચિન્તયતિ ચ-અહ વચનવદ્ધોઽસ્મિ, કથમિમ ભાર પરિત્યજામિ, કોત્થલક વહતો
મમૈતપૃષ્ઠતો ગમનેન પુનર્જલોદરવ્યાધિર્ન સ્યાદતો વજ્રસાર તુલ્યમિવ ભાર વહન્ યદહ
લજ્જો ભવામિ તન્મે યોગ્ય ભવતીત્યેવ વિચિન્ત્ય સ કોત્થલક વહન્ વૈધમનુગચ્છતિ ।

રખ કર મેરે પીછેર ચલો તો । જલોદરી ને કહા હસ મેં કૌન સી ઘડી
યાત હૈ । 'યહ મેરા કોથલા ઉઠાયેગા' એસા જાનકર વૈય ને હલાજ કે
દ્વારા ઉસકો વ્યાધિમુક્ત કર દિયા । વૈયને અપના ઔષધિ કા કોથલ
ઉઠા કર ચલને કે લિયે દે દિયા । અર્હદત્ત ઉસ કોથલે કો કન્ધે પર
રખ કર વૈય કે પીછેર ચલને લગા । કોથલા દેવ કી માયા સે લે જાતે
હે જાતે માર્ગ મેં વહુત વજનદાર બન ગયા । ઉસસે વહ વહુત થક ગયા ।
પરન્તુ ફિર ખી ઉસકી હિમ્મત ઉસે છોડકર આગે જાને કી નહી હુઈ ।
વિચારને લગા ફિ મૈં વચન ઘટ્ટ હો ચુકા હૂં અતઃ અય હસ ભાર કો કૈસે
છોડસકતા હૂ । તથા યદિ કોથલે કો લાદ કર હસ વૈય કે પીછેર જો ન
ચલૂ તો ફિર જલોદર હો જાનેકી આશકા હૈ, અતઃ જૈસે ખી બને વજ્ર-
સમાન ભારી હસ કોથલે કો લેકર હી ચલને મેં શ્રેય હૈ, ચાહે મેરે શિર કે
બાલ ખી ક્યોં ન ઘિસ જાયૈં । હસ પ્રકાર વિચાર કર વહ કોથલે કો
સિર પર લિયે હુપ વૈય કે પીછેર ચલતા રહા ।

પાછળ ચાલો. જળોદર વાળાએ કહ્યું કે, તેમાં કંઈ મોટી વાત છે 'આ માથે
કેથળો ઉઠાવશે' એવું બધી ને વેદે ધલાજ દ્વારા તેને વ્યાધિમુક્ત કરી દીધા
વેદે પોતાની ઔષધીના કેથળો ઉઠાવીને ચાલવા માટે તેને આપ્યો. અર્હદત્ત
તે કેથળાને કાંધ ઉપર રાખીને વૈદની પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યો. કેથળો
દેવની માયાથી ચાલતા ચાલતા માર્ગમાં ઘણો વજનદાર બની ગયો, આથી
તે ઘણો જ થાકી ગયો અને આગળ ચાલવાની તેનામાં હિમ્મત ન રહી છતાં
પણ તે વિચારવા લાગ્યો કે હું વચનથી બધાયેલ છું માટે હવે આ ભારને
હું કેવી રીતે છોડી શકું ? અને જો કેથળાને ઉપાડીને હું આ વૈદની પાછળ પાછળ
ન ચાલુ તો ફરી પાછો જળોદરનો ઉપદ્રવ થઈ જવા સંભવ છે જેમ અને
તેમ વજ્ર સમાન ભારે આ કેથળાને ઉપાડીને ચાલવામાં જ શ્રેય છે મારા
માથાના વાળ ઘસાઈ જાય તો પણ મારે કેથળાને ઉપાડીને ચાલવું જોઈએ આ
પ્રકારનો વિચાર કરી માથા ઉપર કેથળો લઈ તે વૈદની પાછળ પાછળ ચાલતો રહ્યો

‘‘એકદા સ માયિકો વૈયસ્ત મુનિસનિપૌ નીત્યા યદતિ યદિ ત્વ દીક્ષાં વૃક્ષાસિ, તર્હિ ત્યાં મુશ્ચામિ । ત્ત ભારાકાન્તો વદતિ પ્રહીષ્યામ્યેઽ દીક્ષામ્ ।’’ તતોઽસૌ માયિકં વૈદ્યસ્તસ્મૈ દીક્ષાં પ્રદાપ્ય સયમં દેવલોક ગતઃ । દેવે સ્વસ્થાનં ગતે સ ’દુર્લભવૌષિ ત્વાદરતિપરીપહેણાભિભૂતઃ સન્ સયમ ત્યક્તુ સમુદ્યત ।’ તતો દેવેનામધિના જ્ઞાસ્વા પુનરપિ તથૈવ જલોદર ક્રુત્વા વૈદ્યરૂપેણાગત્ય પુનરસૌ પ્રતિવોદિતઃ । પુનર્ગતે ચ દેવે ’પરીપદાભિભૂતેન તેન દીક્ષાત્યાગો મનસિ શ્રુતઃ । તદાઽસૌ વૈદ્યરૂપો દેવસ્ત્રતીય વારં પ્રતિવોદ્ય વ્રતે સ્થિરીકરણાર્યમર્દદ્વજસમીપઃ । એવ તિષ્ઠતિ ।

‘અવ વહ માયિક વૈદ્ય’ ‘‘ઉસ જલોદરી કો મુનિ કે પાસ છે ગયા’
 ‘‘ઔર કહને લગા કિ યદિ તુમ દીક્ષા ધારણ કરલો તો મેં તુમ્હે છોડ
 દૂ । માર સે હેરાન હોકર, ‘‘ઉસને વિચાર કિયા કિ-‘‘અચ્છા હૈ દીક્ષા
 લેને સે ઇસ વજન કો ઉઠાને કે દુઃખ સે તો ચલ જાઝૂગા, ‘‘ઔર બોલા
 દીક્ષા હી છે લૂગા । વૈદ્ય ‘‘ઉસકો સયમ દિલા કર અપને સ્થાન દેવલોક કો
 ચલા ગયા । દેવ કો અપને સ્થાન પર ગયા હુઆ જાનકર, વહ દીક્ષા કા
 પરિત્યાગ કરને કો ઉદ્યત હુવા । દેવને પુનઃ ‘‘ઉસે જલોદર રોગ સે
 પીડિત કિયા ઔર વૈદ્ય કે રૂપ સે આકર પ્રતિવોદિત કિયા । ફીર મી
 વહ અરતિપરીપદ સે ઉદ્વિગ્ન હોકર સયમ છોડને કી ઇચ્છા કરને
 લગા । ફિર મી દેવ આકર ‘‘ઉસકો પ્રતિવોદિત કિયા, ઔર “‘વહ
 સયમ મેં સ્થિર બના રહે”’ ઇસ ઢ્યાલ સે વહ દેવ સ્વયં ઇસકે પાસે
 રહને લગા ।

એ મોયાધારી વૈદ્ય એ જ્ઞોહરવાળાને મુનિની પાસે લઈ ગયા અને
 કહેવા લાગ્યા કે એ તમે દીક્ષા ધારણ કરી ત્યો તો હું તમને છોડી દઉં ભારથી
 હેરાન બનેલા તેણે વિચાર કર્યો કે, ‘‘ઠીક છે દીક્ષા લેવાથી આ વજનને ઉઠાવ-
 પાના હું બધી તો બચી જઈશ ’ આમ વિચારી તેણે કહ્યું કે ‘લલે । હું દીક્ષા લઈશ
 તે પછી તેને દીક્ષા અપાવી વૈદ્ય પોતાના સ્થાને દેવલોકમાં ચાલ્યા ગયા દેવને પોતાના
 સ્થાન ઉપર ગયેલા બાણીને તે દીક્ષાનો પરિત્યાગ કરવા તૈયાર થયો દેવે ફરીથી
 તેણે જ્ઞોહરના રોગથી પીડિત બનાવ્યો અને વૈદ્યના સ્વરૂપથી આવીને પ્રતિ-
 વોદિત કર્યો ફરીથી તે અરતિપરીપદથી ઉદ્વેગ પામીને સયમ છોડવાની
 ઇચ્છા કરવા લાગ્યો ફરી પાછા દેવે આવીને તેને પ્રતિવોદિત કર્યો અને “‘આ
 સંયમમાં સ્થિર બની રહે”’ એવા ખ્યાલથી તે દેવ પોતે તેની પાસે રહેવા લાગ્યા

एकदा, स, देवो मनुष्यवेपेण तृणभारं गृहीत्वा कस्मिंश्चित् प्रज्वलति ग्रामे प्रविशति, तदा सयमारतिं कुर्वन्नर्हदत्तमुनिः प्राह-ज्वलति ग्रामे तृणभार नयन् कथं प्रविशसि ? किं, मूढोऽसि ? देवेनोक्तम्-त्वं तु, महामूढोऽसि, यतः सकलकल्याणः कारणं, सयमं विहाय क्रोधमानमायालोभवद्विप्रज्वलिते सकलानर्थकुरे गृहवासे पुनः पुनर्यायमाणोऽपि प्रवेष्टुमिच्छसि ? । स एतद्वचनं श्रुत्वाऽप्यरतिं सर्वथा न मुञ्चति ।

एक दिन की बात है कि वह देव मनुष्य का वेप, धारण कर, घास का, गद्दा लेकर एक गांव में कि जिसमें आग लगी हुई थी जाने लगा । उस समय अरतिभाव को धारण करने, वाले उस अर्हदत्त मुनि ने उस से कहा कि तुम कितने मूर्ख हो जो आग से जल रहे इस ग्राम में घास का भारा लेकर जा रहे हो । इस स्थिति में तो कोई मूर्ख भी इस गांव में घास का भारा लेकर जाने को तैयार नहीं हो सकता है, अतः तुम्हारे जैसे समझदार व्यक्ति को ऐसा काम करना इस समय सर्वथा अनुचित है । अर्हदत्त मुनि की इस बात को सुनकर देव ने कहा कि -परोपदेश में पांडित्य प्रदर्शन करने वाले दुनिया में अनेक मनुष्य हैं तुम भी उन्हीं में से एक हो । मैं तो समझता हू कि मेरी अपेक्षा अधिक मूर्ख तुम हो जो कल्याण के कारणभूत इस ग्रहण किये हुए समय में अरतिभाव धारण करते हुए क्रोध, मान, माया एवं लोभ-रूपी अग्नि से प्रज्वलित एवं सकल अनर्थों के उत्पादक ऐसे गृहस्थाश्रम में जाने के लिये बार-बार मना करने पर भी समय छोड़ने की इच्छा करते हो ।

એક સમય તે દેવે મનુષ્યનો વેશ ધારણ કરીને ઘાસની ગાસડી લઈ એક ગામમાં કે જ્યાં આગ લાગી હતી ત્યાં જવા લાગ્યા તે સમયે અરતી ભાવના ધારણ કરવાવાળા તે અર્હદત્ત મુનિએ તેમને કહ્યું, કે, તમે દેવા મૂર્ખ છો કે, આગથી બળી રહેલા ગામમાં ઘાસનો ભારો લઈને જાવ છો ? આ સ્થિતિમાં તો કોઈ મૂર્ખ પણ તે ગામમાં ઘાસનો ભારો લઈને જવાની તૈયારી ન કરે માટે તમારા જેવી સમજદાર વ્યક્તિએ એવું કામ કરવું આ સમયે સર્વથા અનુચિત છે અર્હદત્ત મુનિની આ વાતને સાંભળીને દેવે કહ્યું કે, પારકાને ઉપદેશ આપવામાં પડિતાઈનું પ્રદર્શન કરવાવાળા દુનિયામાં અनेક મનુષ્યો છે તેમાંના તમે એક છો હું તો સમજું છું કે મારી અપેક્ષાએ તમે અધિક મૂર્ખ છો જે કલ્યાણના કારણભૂત એવા લીધેલા સયમમાં અરતી ભાવ ધારણ કરીને, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ રૂપી અગ્નિથી પ્રજ્વલિત એવા સકળ અનર્થોના ઉત્પાદક એવા ગૃહસ્થાશ્રમમાં જવા માટે વાર-વાર મના કરવા છતાં પણ સયમ છોડવાની ઈચ્છા કરો છો આ પ્રમાણે તે દેવતા

अन्यदा कदाचित् तेन सह पुरः पुरश्चलमसौ देवः पन्थानं विहाय कण्टकाकीर्णो नोत्पथेनाटयितुं गच्छति । ततोऽसौ दुर्लभबोधिरर्हत्तः साग्रहं वदति अप्थानं हित्वा कथमुत्पथेन गच्छसि ? देवेनोक्तम्—त्वमपि विशुद्ध मोक्षमार्गं परित्यज्याऽऽधिव्याधिरूपे कण्टकाकीर्णं ससारमार्गं कस्माद् व्रजसि ? एवमुक्तोऽप्यर्हत्तो बोधिमल-
ब्ध्या वदति—कस्त्वम् । ततो देवः स्वपूर्वभवसम्बन्धिनं मूकरूपं दर्शयित्वा शार-
हे भ्रातः ! शृणु, भवता पूर्वजन्मनि देवभव प्राप्य मया निगदितम्—यदा स्वर्गा

इस प्रकार उस देव के वचन सुनकर अर्हत्त मुनि अरतिपरीषद् को सर्वथा नहीं त्याग सका । देवने और भी उपाय उसे समझाने के लिये किये जैसे—कोई एक दिन जब अर्हत्त बाहर जा रहे थे तब देव भी इनके आगे २ चलने लगा और रास्ता छोड़कर कुरास्ते जाने लगा । वह मार्ग कण्टकाकीर्ण था एवं अटवी की ओर जानेवाला था । उसकी इस प्रकार चाल देखकर अर्हत्त मुनि ने कहा कि—तुम कैसे आदमी हो जो मार्ग का परित्याग कर कुमार्ग से जा रहे हो । तब देव ने भी अर्हत्त से कहा कि तुम भी कैसे आदमी हो जो विशुद्ध मोक्षमार्ग का परित्याग कर आधिव्याधिरूप कटकों से आकीर्ण ससारमार्ग में जाने को तैयार हो रहे हो । इस प्रकार जब देव ने कहा तो वह अर्हत्त कहने लगा कि—सच तो कहो तुम कौन हो । देवने अर्हत्त की इस प्रकार बात सुनकर अपना पूर्वभवसंबन्धी मूक रूप दिखा कर कहा—हे मित्र ! सुनो आपने पूर्वभव में देवभव प्राप्त कर मुझ से कहा था कि यदि मैं

वयन साभणीने पणु अर्हत्त मुनिजे अरतिपरीषदने त्याग सर्वथा न
करीये देवे जीवन् पणु उपाय तेने समभाववा भाटे कया जेम कोण ओक
दिवस अर्हत्त णडार जर्ध रह्या इता त्यारे देव पणु तेनी आगण आगण
आलवा लाग्या अने रस्ते छोडीने कुरस्ते जवा लाग्या ते भागे काटाथी
भरेल इतो अने धार जगल तरङ्ग जतो इतो तेनी आ प्रकारनी आल
जेधने अर्हत्त मुनिजे कहु तमे देवा माणुस छो के भागेने त्याग करी
कुभागे जर्ध रह्या छो त्यारे देवे पणु अर्हत्तने कहु के, तमे पणु देवा
आइभी छो के, विशुद्ध मोक्ष मार्गने परित्याग करी आधि व्याधि ३५
काटाओथी भरेला ससारमार्गमा जवाने तैयार थर्ध रह्या छो आ प्रकारे
देवे कहु ओटले अर्हत्त कहेवा लाग्या के, सायु कडे तमे कोणु छो ? देवे
अर्हत्तनी आ बात साभणीने पोताना पूर्वभव संबन्धी भूगातु स्वप्न देखाडीने
कहु के, हे मित्र ! साभणो आपे पूर्वभवमा देव भव प्राप्त करी अने - इति के,

एच्युत स्याम्, तदा तव सहोदरभ्राता भविष्यामि, ततस्त्वया सुरालयगते-
नाऽप्यहं जैनधर्मं प्रतिबोधनीयः, इति त्वद्वचनं मया स्वीकृतम्, अतस्त्वा प्रतिबो-
धयितुमहमत्रागतोऽस्मि, तस्माद् धर्मं स्वीकृत्य मुहुर्मुहुररतिं मा सेवस्व, इत्येव
मूकदेववचनं निशम्यार्हदत्तोऽब्रवीत्-पूर्वभवेऽहं देव आसमित्यत्र किं प्रमाणम् ? ततो
मूकदेवस्तद्विश्वासार्यं देवभवे तेन रोपितमाश्रयं प्रदर्श्य सर्वं पूर्ववृत्तमवदत् । ततस्त-
स्य जातिस्मरणमभूत् । तेनाऽस्य चारित्र्यदृढता जाता । अस्य पूर्वपरतिः, पश्चात्सय-
मे रतिः समुत्पन्ना । एवमन्यैरपि मुनिभिररतिपरीपहस्तन्निराकरणेन सोढव्यः ॥१५॥

देवभव से च्युत हुआ तो तुम्हारा सहोदर होऊंगा, इसलिये तुम देवलोग
में देव होते हुए भी मुझे जैनधर्म का प्रतिबोध देना । तुम्हारे इस कथन
को उस समय मैंने स्वीकार कर लिया था । इसलिये मेरी प्रतिज्ञा के
अनुसार मैं तुम्हें प्रतिबोधित करने के लिये यहाँ आया हुआ हूँ, अतः
सयमको अंगीकार कर फिर उसमें बार बार अरति का सेवन नहीं करना
चाहिये । इस प्रकार मूक देव के वचन सुनकर अर्हदत्त ने कहा कि
इसमें क्या प्रमाण है कि मैं पूर्वभव में देव था । मूकदेव ने अर्हदत्तकी
बात सुनकर उसके विश्वास के लिये देवभव में आरोपित आश्रय को
दिखलाकर समस्त पूर्व का वृत्तान्त कह दिया । इस सब को सुनकर
उसे जातिस्मरण हो गया । इससे इसके चारित्र्य में दृढता आ गई ।
इस का सारांश यही है कि देखो अर्हदत्त को पहिले चारित्र्य में अरति
थी पश्चात् प्रतिबोधित होने पर उसे चारित्र्य में रति आ गई इस बात को

ले हु देव भवथी च्युत थईश तो तभारे सहोदर जनीश आ भाटे
देव होकभा रहेवा छता थयु तभे भने जैनधर्मने प्रतिबोध आपता
तभारा जे कथनने जे जे सभये स्वीकार करी लीथे छतो जेथी भारी
प्रतिज्ञा अनुसार हु तभोने प्रतिबोधित करवा भाटे अहि आब्ये हु
आथी सयमने अंगिकार करी तेभा बारबार अरतिनु सेवन न करवु
लेछ जे आ प्रकारे ते भूगा देवना वचन सासणीने अर्हदत्त कहु के,
आभा कयु प्रमाण छे के, हु पूर्वभवभा देव छतो भूगा देवे अर्हदत्तनी
वात सासणीने तेना विश्वास भाटे देव भवभा उगाडेहु आश्रय देखाडीने
अगाडनु सधणु वृत्तात कही ससणाव्यु आ थयु लेछ जेथीने तेने जाति
स्मरण थयु आने सारांश जे छे के, अर्हदत्तने पड़ेवा चरित्रभा अरति
छती थछी प्रतिबोधित थवाथी तेना चरित्रभा रति आवी आ वातने जेथीने

અરતિસદ્ધાને સ્ત્રીપ્રભિલાપઃ સ્યાદતઃ સ્ત્રીપરીપદજય પ્રાદઃ—

મૂલમ્—સંગો એસ મણુસ્સાણં, જાંઓ લોગમિંદેતિઓ ।

જેસ્સ એવા પરિણાયા, સુકેંડ તેસ્સ સામણે ॥૧૬॥

છાયા—સગ એ મનુષ્યાણા, યાઃ લોકે સ્ત્રિયઃ ।

યસ્ય એતાઃ પરિણાતાઃ, યુક્ત તસ્ય શ્રામણ્યમ્ ॥ ૧૬ ॥

ટીકા—‘સગો’ ઇત્યાદિ ।

લોકે=અસ્મિન્ સસારે યાઃ સ્ત્રિયઃ સન્તિ, એ મનુષ્યાણા-પુરુષાણા સગઃ= સગઞ્જાતે=ગ્રંથીભવતિ જીવો, યસ્માત્ સ સગો=ગન્ધનમ્-યથા મૃગાણા ગન્ધન, વાણુ રાદિ, યથા યા મક્ષિકાણાં શ્લેષ્મસગો ગન્ધન, તથા પુરુષાણા સ્ત્રિયો ગન્ધનમિત્યર્થઃ! સ્ત્રિયો દિ જ્ઞાનભાવાદિમિઃ પુરુષાણા વિષયાસક્તિલક્ષણ રાગમુત્પાદયન્તિ, રાગો- જાતકર, સય મુનિયોં કો ચારિયે કિં વે આતે જુણ અરતિપરીપદ કો નિવારણ કર સયમ મેં રતિ રહે ॥ ૧૬ ॥

અરતિ કે સદ્ધાવ મે મુનિ કો સ્ત્રીપરીપદ ઉત્પન્ન હોને કા સમ્ભવ હૈ, હસ લિયે, અવ સૂત્રકાર આઠવે સ્ત્રીપરીપદજય કો કહતે હૈ—

‘સગો એસ’—ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—(લોગમિ-લોકે,) હસ સસાર મેં (જાઓ ઇતિઓ-યાઃ સ્ત્રિયઃ) જો સ્ત્રિયા હૈં (એસ મણુસ્સાણ સગો-એપઃ મનુષ્યાણા સગઃ) વહ મનુષ્યો, કા વન્ધન હૈ । જિસ પ્રકાર મૃગોં કા વધન વાગુરા-જાલ-આદિ, મક્ષિકા કા વધન શ્લેષ્મ આદિ હે, ઉસી પ્રકાર સ્ત્રિયા મી પુરુષો કા વધનરૂપ હૈં, કયોં કિં યે સ્ત્રિયા હાણુ, ભાવ, આદિ સે, પુરુષો મેં વિષયા-સક્તિરૂપ રાગ ઉત્પન્ન કરતી હૈં । તદ્વિષયક રાગ કી ઉત્પત્તિ હોને, પર

સઘળા મુનિઓએ બાણુકુ બેઠેએ કે, આવેલ અરતિપરીપદને નિવારી સયમમાં રતિ રાખે, ॥ ૧૫ ॥

અરતિના સદ્ધાવમાં મુનિને સ્ત્રી પરીપદ ઉત્પન્ન થવાનો સંભવ છે તેથી સૂત્રકાર આઠમે સ્ત્રી પરીપદ છતવાનું કહે-છે સગોએસ—ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—લોગમિ-લોકે આ સસારમાં જાઓ-ઇતિઓ-યા સ્ત્રિય જે સ્ત્રિઓ છે, એસ મણુસ્સાણ સગો-એપ મનુષ્યાણા સગ તે મનુષ્યોનું બંધન છે જેમ મૃગોનું બંધન બાજ આદિ માખીઓનું બંધન ગળફા આદિ છે, તે પ્રકાર સ્ત્રિઓ પણ પુરુષોને બંધનરૂપ છે એમ કે, સ્ત્રિઓ હાવભાવ આદિથી પુરુષોમાં વિષયાસક્તિ રૂપ રાગ ઉત્પન્ન કરે છે, તે વિષયરાગ ઉત્પત્તિ થવાથી પુરુષ તેને વશીભૂત બની બંધ છે

ત્વતૌ ચ તદ્વશીભૂતાના પુરુષાણા નરકનિગોદાદિદુર્ગતિક્કસંસારપાત, તસ્માત્ સ્ત્રિય પુરુષાણાં મન્થનમિતિ વ્યપદેશઃ ।

અતઃ કિં કર્તવ્યમિત્યાકાર્દ્રજ્ઞાયમાહ—‘જસ્સ’ ઇત્યાદિ ।

યસ્ય—અત્ર સમ્પન્ધસામાન્યે પૃષ્ઠી, યેન મુનિનેત્યર્થઃ, એતાઃ સ્ત્રિયઃ પરિજ્ઞાતાઃ પરિ=સર્વથા જ્ઞાતાઃ જ્ઞ=પરિજ્ઞયાઽસ્મિન્ ભવે પરમભવે ચાનન્તદુઃખકારણતયા વિજ્ઞાતાઃ પ્રત્યાખ્યાનપરિજ્ઞયા ચ પરિવર્જિતાઃ, તસ્ય મુનેઃ શ્રામણ્યં=ચારિત્રમ્, અત્ર શ્રામ-
‘ણ્યેન સહ પરિપાલ્યપરિપાલકભાવસમ્પન્ધે પૃષ્ઠી । સુકૃત=સુખંડુ આચરિત ભવતિ, સફલ ભવતીત્યર્થઃ ॥ ૧૬ ॥

પુરુષ. ઉનકે વશીભૂત હો જાતા હૈ । ઉનકે વશ મે હો જાને સે ઉસકા નરક નિગોદ આદિ દુર્ગતિરૂપ સસાર મે પતન અવશ્યમાવી હૈ । ઇસ લિયે યે સ્ત્રિયા પુરુષોં કા વધન હૈ । ઇસલિયે (જસ્સ-યસ્ય) જિસ મુનિ દ્વારા (ય્યા પરિણ્યાયા-એતાઃ પરિજ્ઞાતાઃ) યે સર્વથા જ્ઞ-પરિજ્ઞા સે ઇસ ભવ મે તથા પરમવ મેં અનન્ત દુઃખોં કે કારણરૂપ જાનકર પ્રત્યાખ્યાન-પરિજ્ઞા સે પરિવર્જિત કર દી જાતી હૈં (તસ્સ સામણ સુકલ-તસ્ય શ્રામણ્ય સુકૃતમ્) ઉસ મુનિ કા સાધુપના સફલ હૈ ।

ભાવાર્થ—જિસ પ્રકાર મૃગાદિ પશુઓં કો પકડી રાખને કે લિયે ઘાંચુરા (જાલ) આદિ વન્ધન પ્રસિદ્ધ હૈ ક્યોં કિ ઇન દ્વારા પર-તન્ત્ર કિયે વેસ્વતન્ત્ર વિહાર સે રહિત હો જાતે હૈં, ઓર અનેક પ્રકાર કોં યાતનાંઈ સહન કરતે હૈં ઇસી પ્રકાર પુરુષોં કા વધન યે સ્ત્રિયાં હૈં । ઇનકે વશ મે પકા હુઆ પ્રાણી પરતન્ત્ર હોકર અપની સ્વન્તત્રતા-ચારિત્ર

તેના વશ થવાથી તેણે નરક નિગોદ આદિ દુર્ગતિ રૂપ સસારમા પતન અવશ્યભાવિ છે માટે સ્ત્રિઓ પુરુષોનું બધન છે, આ માટે જસ્સ-યસ્ય એ મુનિદ્વારા ય્યાપરિણ્યાયા-એતા પરિજ્ઞાતા એ સર્વથા જ્ઞ-પરિજ્ઞાથી આ ભવ તથા પરભવમા અનન્ત દુઃખોના કારણ રૂપ બાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી પરિવર્જિત કરી દેવામાં આવે છે તસ્સ સામણ સુકલ-તસ્ય શ્રામણ્ય સુકૃતમ્ એવા મુનિનું સાધુ પશુ સંજ્ઞ છે

ભાવાર્થ—એ પ્રકાર મૃગ આદિ પશુઓને પકડી રાખવા માટે બાળ આદિ બધન પ્રસિદ્ધ છે કેમ કે, તેના દ્વારા પરતન્ત્ર કર્યાથી તે સ્વતન્ત્ર વિહારથી રહિત બની બંધ છે અને અનેક પ્રકારની યાતનાઓ સહન કરે છે આ રીતે પુરુષોનું બધન સ્ત્રિઓ છે તેના વશમા પડેલો પ્રાણી પરતન્ત્ર બનીને

અય માર:-ધર્મમર્યાદાનુવર્તી મુનિ:-શ્રીનામદ્વપ્રત્યક્ષમસ્થાનઠ્ઠસિત્તિવિભ્રમા
ઘાથિત્તવિષ્ણેપકારિણીષ્ટાઃ યદાચિદપિ ન ચિન્તયેત્, નાપિ કામચુદ્ધયા મોષ
માર્ગકર્દમરૂપાસુ તાસુ ચશુરપિ નિધિપેત્ કિંતાત્માનમેવ પયાલોચયેત્। એવ સ્ત્રી
પરીપહજયઃ સ્પાદિતિ ।

અત્ર દૃષ્ટાન્તઃ પ્રદર્શ્યતે—

દ્વાદશતીર્થંકરવાસુપૂજ્યશાસને ચમ્પાનગર્યા તદ્વગ્રીયો રૂપલાવણ્યસમ્પન્નઃ,
સુજાતસર્વાંગસુન્દર, શગિસામ્યાકાર, રૂપ, રૂપરૂપઃ, કાન્તઃ, કાન્તરૂપઃ, પ્રિયઃ,

હસ કા માવ યહ હૈ-ધર્મ મર્યાદા અનુવર્તન કરને વાલા મુનિ ચિત્ત
કો વિક્ષિપ્ત કરને વાલી ત્રિયોં કે અગ, પ્રત્યગ કી આકૃતિ કા, તથા
અનકી હાસી આદિ ક્રિયાઓં કા એવ હાવ વિમાવ આદિ વિલાસોં કા
કમી મી વિચાર તક ન કરે, ઓર ન મોક્ષમાર્ગ મેં કર્દમસ્વરૂપ
હનકો વિકારદૃષ્ટિ સે દેવે । જહા તક હો મુનિકા યહી કર્તવ્ય હૈ કિ
વહ અપની આત્મા કા જિસ તરહ સે કલ્યાણ હોતા રહે, તથા જિન
વિચારધારાઓં સે વહ અહર્નિશ અપને ગૃહીત પથ પર અગ્રગામી બના
રહે, હસ પ્રકાર કા હી પ્રયત્ન સાધુ કો કરતે રહના ચાહિયે । યહી
અપની પર્યાલોચના હૈ ॥

દૃષ્ટાન્ત—ચાહર વેં તીર્થંકર શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામી કે શાસન કાલ મેં
ચમ્પાનગરી મેં હન્ની કા વશજ લાવણ્યપૂર નામકા એક રાજા રહતા થા ।
વહ સુજાતસર્વાંગસુન્દર-અર્થાત્ આકાર સે સર્વાંગ સુન્દર થા,

આનો લાવાર્થ એ છે કે-ધર્મ મર્યાદાનુ અનુવર્તન કરવાવાળા મુનિ ચિત્તને
વિક્ષિપ્ત કરવાવાળી ચિંત્નોના અગ પ્રત્યગની આકૃતિનું તથા તેની હાસી આદિ
ક્રિયાઓનું, અને હાવભાવ આદિ વિલાસોનો કદી વિચાર સુધા પણ ન કરે
મોક્ષમાર્ગમાં કર્દમસ્વરૂપ એવી આ લાવનાને વિકાર દૃષ્ટિથી ન જુએ એવું
કર્તવ્ય છે કે, જ્યા સુધી બની શકે ત્યા સુધી પોતાના આત્માનું કલ્યાણ થતું
રહે અને જે વિચારધારાઓથી તે હરહ મેથ પોતે ગ્રહણ કરેલ માર્ગ ઉપર
અગ્રગામી બની રહે આ પ્રકારનો જ વિચાર પ્રયત્ન સાધુએ કરવો જોઈએ
એ જ તેમની પર્યાલોચના છે

દૃષ્ટાન્ત—આરમ તીર્થંકર શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામીના શાસનકાળમાં ચ પા
નગરીમાં તેમના જ વશના લાવણ્યપૂર નામના એક રાજા રાજ્ય કરતા હતા
તે સુજાતસર્વાંગસુન્દર અર્થાત્ આકારથી સર્વાંગ સુદર હતા, તે સકલસમાજના
મનોરથ પૂર્ણ કરવાવાળા હોવાથી બધાને રૂપ હતા, તેમની આકૃતિ મનોહર

प्रियरूपः, मनोज्ञः, मनोज्ञरूपः, सौम्यः, सुभगः, प्रियदर्शन, सुरूपोः लावण्यपूर-
नामको नृप आसीत् । असौ नृपः सुभूमनामकस्य वासुपूज्यतीर्थकृतप्रथमगणधरस्य
समीपे धर्मदेशना श्रुत्वा दीक्षितो जातः ।

स चैरुदा भिक्षाचर्या पर्यटन् श्रावकगृह मत्वा वेश्यागृह प्रविष्टः, तत्र सा काम-

वह सकल समाज का मनोरथ पूर्ण करनेवाला होने से सब को इष्ट था,
इसकी आकृति मनोहर होने से इष्टरूप था, तथा वह सबका सहायक
होने से कान्त अभिलषणीय था । वह कान्तरूप रूप से भी कान्त कम-
कमनीय था । वह सब जनो के उपकार करने में परायण होने से सबके
लिये प्रिय था । वह रूप से भी प्रिय होने से प्रियरूप था । सब के हित-
कारी होने से वह मनोज्ञ था । इसके देखने वाले के लिये यह चित्ता-
कर्षक होने से मनोज्ञ रूप था । दुःखियों का दुःख दूर करने वाला होने
से मनोऽम् सबके मन में बसने वाला था । सकल जनमन के अनुकूल
आकृति वाला होने से मनोऽमरूप था, इसलिये वह सौम्य-भद्र
स्वभाव होने से समस्त जन का आहादक था । तथा कल्याण
मार्ग पर चलने वाला होने से सुभग था । वह प्रियदर्शन था अर्थात्
जो व्यक्ति इसे एकबार भी देख लेता तो पुनः उसे देखनेकी लालसा
उस के बनी रहती थी । वह सुरूप-लावण्य की राशि से भरपूर था ।
राजा ने सुभूम नाम के गणधर के पास जो वासुपूज्यतीर्थकर के प्रथम
गणधर थे धर्मदेशना सुनकर दीक्षा धारण करली ।

डोवाथी इष्टरूप होता तथा तेजो अधाने सहायकरवावाणा डोवाथी कान्त अभि-
लषणीय होता ते कान्तरूप इषथी पञ्च कान्त-कमनीय होता तेजो दरेक भनुष्य
पर उपकार करवाभा परायण्य डोवाथी दरेकने प्रिय होता ते इषथी पञ्च प्रिय
डोवाथी प्रियरूप होता दरेकना हितचित्तक डोवाथी ते मनोज्ञ होता तेभने
नेनारने तेजो चित्तार्थक डोवाथी मनोज्ञरूप होता, दुःखीजोना दुःख दूर
करवावाणा डोवाथी मनोऽम् अर्थात् दरेकना मनभा वास करवावाणा होता सकल
जनमननी अनुकूल आकृतिवाणा डोवाथी मनोऽमरूप होता, जो भाटे तेजो
सौम्य लक्षस्वभाव डोवाथी समस्तजनना आह्लादक होता तथा कल्याण मार्ग
पर आहवावाणा डोवाथी सुभग होता तेजो प्रियदर्शनीय होता, अर्थात् जो दोष
तेने ओकवार नुओ तो इरीथी तेने नेवानी लालसा उत्पन्न थया करती ते सुरूप-
इषलावण्यथी भरपूर होता राजाओ सुभूम नामना गणधरनी पासो के जो वासुपूज्य
तीर्थ करना प्रथम गणधर होता तेभनी धर्मदेशना सालणीने दीक्षा धारण करी लीधी

મજરીનામ્ની વેશ્યા લાવણ્યપૂર્ણમુનેર્મનોદર યયોરૂપલાવણ્યસંસ્થાનાદિક કિલોચ્ચ મોહિતા જાતા । અથ સા લાવણ્યપૂર્ણમુનિ પ્રણમ્ય દ્વટિતિ દ્વારદેશમાગત્ય સર્વાણિ નિર્ગમદ્વારાણિ પિધાય પુનસ્તસ્ય સમીપમાગત્ય સાનુરાગ પદ્યન્તી સસ્મિન્ વદતિ-મહાત્મન્ ! સ્વરૂપમેવ કાલ મયાનત્ર તિષ્ઠતુ, યાગત્રિધામાનયામિ । તદ્વિનયવચન નિશમ્ય લાવણ્યપૂર્ણમુનિસ્ત્રૈયતિષ્ઠતિ । સા ચ ગૃહાભ્યન્તરગતા મુનિસગમામિલાષિણી મિસોપયોગિયસ્તુગ્રહણવ્યાજેન નૃત્યન્તી ભગ્ને ચલન્તી, વાહુવિષ્ણુપૈઃ

एक समय की बात है कि जब ये भिक्षाचरी के लिये निकले तो वे श्रावक का घर जानकर वेश्या के घर में आहार पानी के लिये पहुच गये । वहा वेश्या ने जब इन्हें आया हुआ देखा तो वह इन पर इनके सुन्दरातिमुन्दररूप को देखकर मोहित हो गई । वेश्या का नाम काममजरी या । अब क्या या रूप का निधान जब घर के भीतर स्वयं आ गया है तो उसने विचार किया कि यह वापिस न हो जाय इस ख्याल से उठ कर उसने शीघ्र ही बाहिर निकल ने के जितने भी द्वार थे वे सब द्वार बंद कर दिये । पश्चात् वह उन मुनिराज के पास आई और सानुराग उनकी ओर निहार कर मुस्कराती मुस्कराती कहने लगी कि-हे महात्मन् ! आप कुछ देर तक यहा ठहरिये-जब तक मैं भिक्षा लेकर आती हू । मुनिराज उसके विनीत वचन सुनकर वे वही पर ठहरे रहे और वह मुनि के साथ सगम की अभिलाषा से घर के भीतर रही हुई आहार पानी लाने के बहाने से मकान में ऐसी चलने लगी कि जैसे मानो नाचती हो । कामराग के प्रकट

એક સમયની વાત છે કે, જ્યારે તે ભિક્ષાચર્યા માટે બહાર નીકળ્યા ત્યારે શ્રાવકનું ઘર બાણીને એક વેશ્યાના ઘરમા આહાર પાણી માટે બંધ થઇયા જ્યારે વેશ્યાએ મુનિને આવેલા જોયા ત્યારે તે તેના રૂપલાવણ્યને જોઈ તેના ઉપર મોહિત બની ગઈ વેશ્યાનું નામ કામમજરી હતું રૂપનું નિધાન જ્યારે ઘરની અંદર આવેલ હતું પછી બાકી રહે શું ? એણે વિચાર કર્યો કે, મુનિ પાછા ન ફરી જાય એ વાતના ખ્યાલથી ઉઠીને તેણે તરત જ બહાર નીકળવાના જોટલા રસ્તા હતા તે બધા બંધ કરી દીધા પછી તે મુનિરાજની પાસે આવી અને વિવેકપૂર્વક હસતી હસતી સામે આવી અને મુનિરાજની સામે જોઈ કહેવા લાગી કે, હે મહાત્મન્ ! આપ થોડીવાર રોકાઈ જાવ ત્યાં હું ભિક્ષા લઈને આવું છું મુનિરાજ તેના વિનીત વચન સાંભળીને દરવાજા પાસે ઉભા રહ્યા અને તે વેશ્યા મુનિરાજની સાથે સગમની અભિલાષાથી ઘરની અંદર ચાલી ગઈ આહારપાણી લાવવાના બહાને તે મકાનમા એ રીતે ચાલવા

मावरणप्रसनापगमव्यक्तीकृताङ्गप्रत्यङ्गाच्छादनपरा कामराग प्रदर्शयति । भोगाभिलाषप्रकाशक मदनधनुःकल्पभ्रुकुटिविलाससहकृतशिथिलारुणनयननिपातैर्लावण्यपूर-
मुनेर्मनो हरन्तीव, रूपयौवनसौन्दर्यसम्पन्नसुकुमाराङ्गलीलाप्रदर्शनपरा कोकिला
रावमधुरस्वरेण गायति । तदनु तनुनूतनप्रविधिवर्णचित्रितरुचिरवसनाञ्चल-
स्फालन प्रकुर्वती भूषणध्वनिमनोहरैश्चरणप्रचारणैर्मुने समीपमागत्य सा भृङ्गावलि-
समाश्लिष्टरुमलायमानलावण्यभरविद्योतितसुषुप्तरागोपगतरूपोलपालो समाल-
म्बितालकावलिबिभ्रूपितसमुज्जृम्भमाणप्रदना भुजादिनिजगात्राणि मोटयन्ती
स्मरमदोन्मादेनापहतकृत्याकृत्यविवेकविज्ञाना गद्गदस्वरेण मुनिमभ्यर्चयति काम

करने के अभिप्राय से अपने अंग एव प्रत्यङ्ग को साड़ी के गिर जाने
के डल से प्रकट कर फिर उन्हें चारों ढकने लगी । मानों मुनि के मन
को हरती हो इस प्रकार वह उनके ऊपर, भोगाभिलाष सूचक एव
काम के धनुष जैसी भ्रुकुटी के विलास के साथ २ कुछ २ झुके हुए
अरुण नयनों के विक्षेपो से प्रहार करने लगी । रूप, यौवन, एव सौन्दर्य
से सपन्न अपने सुकुमार अंगोकी लीला के प्रदर्शन में तत्पर बनी हुई
उसने फिर कोकिल के शब्दसमान मीठे स्वर से गाना गाना भी
प्रारम्भ कर दिया । पश्चात् शरीर पर पहिरे हुए नवीन बहुमूल्य रंग
विरगे वस्त्र के अचल को हिलाती एव भूषणों की ध्वनि से मनोहर पैरों
को ठुमक ठुमक कर रखती हुई वह मुनि के समीप आकर गद्गद स्वर
से कहने लगी । कहते हुए उसे जरा भी सकोच जो नहीं हुआ उसका
कारण इसके ऊपर चढ़ा हुआ काम का उन्माद था, इससे कृत्य और
अकृत्य का विवेक विलुप्त हो चुका था । भोरों से युक्त कमल जिस

लागी है, जल्ले ते नाचती होय कामराग प्रगट कवानी धम्भाथी पोताना
हरेक अंग प्रत्यगने साडीना पडी जवाना भडानाथी प्रगट करी करीथी ते शरीरने
चारवार ढाढवा लागी जल्ले मुनिना मनने हरती होय ! आ प्रकारे ते मुनि
उपर, भोगविलासना सूत्र्य जेवा जानना धनुष जेवी भ्रुकुटिना विलासनी साथे
साथे नयनोना जल्ले जेवा लागी रूप, यौवन अने सौन्दर्यथी सपन्न पोताना
सुकुमार अंगोनी लीलाना प्रदर्शनमा तत्पर जनेवी ते वेश्याजे कोटिलठ ठ जेवा
भीका स्वरथी गायन गावानी शङ्खात करी पडी शरीर उपर पडेरैला नवीन
रंगभेरगी वस्त्रोना छेडाने डढावती तेमज धरेखाओनी ध्वनीथी मनोहर पगोथी
ठुमक ठुमक नाचती ते मुनिनी साथे आवीने ते गद्गद स्वर कडेवा लागी,
ठडैती वषते तेने जरा पल्लु मकोय न थये। तेनु कारण तेना उपर कामना
विन्मादनी प्रया केलाज गड्ड डती आथी कृताकृत्यना जानने विवेक ते युकी

મોગાય—“મહાત્મન્ ! કામજ્વરભરેણ સતતમિદ મદદમધુના, દયસ્વ મમ ત્વ
શાન્ત્યૈ ” ઇત્યાદિવિવિધપ્રાર્થનાચર્ચનૈર્વિવિધકામચેષ્ટામિથ સા મુનિ ચારિત્રાન્વા
ઘણિતુ પ્રવૃત્તા । તદા મુનિચિન્તયતિ—

ગણિકાસ્ત્રિયો હિ સલુ નામ્નાઽવલા.૧, કાર્યેણ સવલાઃ૨, પ્રકૃતિવિપમાઃ ૩,
કપટપ્રેમગિરિનયઃ ૪, અપરાધસહસ્રગૃહાઃ ૫, પ્રભા (ઉત્પત્તિસ્થાન) શોકસ્ય ૬,

પ્રકાર સુન્દર માલૂમ પડતા હૈં ઉસકા મુગ્ધકમલ મી કૈશપત્તિ સે
વિરાજિત હોંને સે ઠીક ણેસા હી સુન્દર માલૂમ પડતા થા । મુલ્ક કી
કપોલપાલી લાવણ્ય કૈ પ્રકર્ષ સે ચમક રહી યી । લલાઈ કો લિયે હુ
થી । કામ કૈ આવેશ સે યહ ક્ષણ૨ મૈં જભાઈ લેતી ઓર ક્ષણ૨ મૈં
આલસ્ય મોઢતી હૃઈ ચોલી-મહાત્મન્ ! મેરા યહ શરીર ઇસ સમય
કામજ્વર સે સતત હો રહા હૈં । અતઃ દયા કરો ઓર ઇસ કમજ્વર કો
શાન્ત કરો । ઇત્યાદિ વિવિધ પ્રાર્થના કૈ વચનો ઇવ અનેકવિધ કામ
કી ચેષ્ટાઓ સે ઉસને મુનિ કો ઉનકૈ પવિત્ર ચારિત્ર સે ચલાયમાન
કરને કૈ લિયે કોશિશ કી, પરન્તુ મુનિરાજ ને ઉસ સમય મી યહી
વિચાર કિયા કિ—

યે વેશ્યા સ્ત્રિયા કેવલ નામ સે હી અવલા હૈં કાર્યસે નહીં ? કાર્ય મૈં
તો યે બઢી ભારી સવલ હૈં ૨ । પ્રકૃતિ સે યે વિપમ હોતી હૈં ૩ । કપટ પ્રેમ
કી યે પહાડી નદિયા હૈં જો શીઘ્ર હી શુષ્ક હો જાતો હૈં ૪ । હજારોં
અપરાધોં કી યે સ્થાન હૈં ૫ । શોક કી ઉત્પત્તિ કા યે સ્થાનમૃત હૈં ૬ ।

ગઈ હતી ભમરાથી શુજતુ કમળ જે રીતે સુદર દેખાય છે તેવી રીતે એક
મુખ કમળ પણ કેશ પકિતથી વિરાજીત હોવાથી એવું જ સુદર દેખાતું
હતું તેના મોઢા ઉપરની લાલીમા લાવણ્યથી ચમકી રહેલ હતી । કામના
આવેશથી એ ક્ષણ ક્ષણમા અટકતી અને આગસ મરડતી બોલી મહાત્મન્ !
હુ આ સમયે કામજ્વરથી પીકાઈ રહી છુ આથી દયા કરી આ કામજ્વરને
શાન્ત કરો । ઇત્યાદિ વિવિધ પ્રાર્થના વચનોથી તેમજ અનેકવિધ કામચેષ્ટાથી
તેણે મુનિને તેના પવિત્ર ચારિત્રથી ચલાયમાન કરવાની કોશિષ કરી આ સમયે
મુનિરાજે એ વિચાર કયો કે,—

આ વેશ્યા સ્ત્રીઓ કેવળ નામથી જ અબળા છે, કાર્યથી નહીં ૧ । કાર્યમા
તો એ ઘણી ભારે સબળ છે ૨ । પ્રકૃતિથી એ વિપમ હોય છે ૩ । કપટ પ્રેમની એ
પહાડની નદીઓ જેવી છે, જે વહેલી સુકાઈ જાય છે ૪ । હજારો અપરાધો
એ સ્થાન છે ૫ । શોકની ઉત્પત્તિને જગાવનાર છે ૬ । બળનો વિનાશ કરનાર

વિનાશો વલસ્ય, (વલહારકૃત્વાત્) ૭, સૂના (વધસ્થાન) પુરુષાણામ્ ૮, નાશો
લજ્જાયાઃ-(લજ્જારહિત્વાત્, યસ્યાઃ સર્ગે પુરુષસ્ય લજ્જાનાશાચ્ચ) ૯, મૂલમ-
વિનયસ્ય ૧૦, ગૃહ માયાનામ્ ૧૧, સ્વનિર્મલસ્ય ૧૨, ભેદો મર્યાદાનામ્, (સયમમ-
ર્યાદાયા વિનાશદેતુત્વાત્) ૧૩, આશ્રયો રાગસ્ય, (આશ્રય. સ્થાન) ૧૪, ગૃહ
દુશ્ચરિત્રાણામ્ ૧૫, સ્વલનાઃ જ્ઞાનસ્ય ૧૬, વિઘ્નસન બ્રહ્મચર્યસ્ય ૧૭, વિઘ્નો-
ધર્મસ્ય ૧૮, ધરિઃ સાધુનામ્ (મોક્ષમાર્ગસાધકાના ચારિત્રપ્રાણવિનાશકૃત્વાત્) ૧૯
દૂષણ વ્રહ્મચારિણામ્ ૨૦, કારણ કર્મરજસઃ ૨૧, અર્ગલા મોક્ષમાર્ગસ્ય ૨૨, ભવન
દુર્ગુણસ્ય ૨૩, મત્તગજગન્ધનપરગણાઃ ૨૪, વ્યાગ્રીવદ્ દુષ્ટહૃદયાઃ ૨૫ તૃણચ્છન્ન-
રૂપવદ્ અપ્રકાશાન્તઃકરુણાઃ ૨૬, કારીપાગ્નિવદન્તર્દહનશીલાઃ ૨૭, અન્તર્દુષ્ટવ્ર-

ધલ કો વિનાશ કરને વાલી હૈં ૭ । પુરુષોં કે મન કી હત્યા કરને કે
લિયે યે વધસ્થાન હૈં ૮ । લજ્જા કી વિનાશક હૈં ૯ । અવિનય કી યે
મૂલ કારણ હૈં ૧૦ । માયા કા તો યહા સ્વજાના હી ભરા રહતા હૈં ૧૧ ।
વૈર વિરોધ આદિ જિતને બી અનર્થ દુનિયા મેં હોતે હૈં ઊન સબ મેં યે
પ્રધાન રહા કરતી હૈં અતઃ યે ઊનકી સ્થાન હૈં ૧૨ । સયમમર્યાદા કા
ભગ કરને વાલી હૈં ૧૩ । રાગ કા યે સ્થાન હૈં ૧૪ । દુશ્ચરિત્રો કી તો
યે પેટી હૈં ૧૫ । જ્ઞાન કી સ્વલના કરનેવાલી હૈં ૧૬ । બ્રહ્મચર્ય કી
આલે કૈસે ફોડી જાતી હૈં હસ વાત મેં યે વડી હોશિયાર હોતી હૈં
૧૭ । ધર્મ કી વિઘ્નભૂત હૈં ૧૮ । સાધુઓં કે લિયે શત્રુસમાન હૈં ૧૯ ।
વ્રહ્મચારિયોં કે લિયે દૂષણરૂપ હૈં ૨૦ । કર્મરજ કી કારણ ૨૧,
અવ મુક્તિમાર્ગ કી યે આર્ગલા હૈં ૨૨ । યે દુર્ગુણોં કે ભવન હૈં ૨૩ ।
મત્તગજરાજ કે સમાન હૈં ૨૪ । વ્યાગ્રી કે સમાન દુર્હૃદયવાલી હૈં ૨૫ ।
તૃણ સે ઢકે હુણ કૂપ કે સમાન હ ૨૬ । કરીપાગ્નિ કે સમાન અન્તર્દહન

છે ૭ પુરુષોના મનની હત્યા કરનાર એ વધસ્થાન છે ૮ લજ્જાનાનો નાશ
કરનાર છે ૯, અવિનયનું એ મૂળ છે ૧૦ માયાનો તો એ ખતનો છે ૧૧
વૈર વિરોધ આદિ બેટલા અનર્થ દુનિયામાં છે તે સધળા અનર્થોનું ઉદ્ગમ સ્થાન
છે ૧૨ આથી તે એ અનર્થોની આણ છે, સયમમર્યાદાનો ભગ કરનાર છે
૧૩ રાગનું એ સ્થાન છે ૧૪ દુશ્ચરિત્રોની તો એ પેટી છે ૧૫ જ્ઞાનનો નાશ
કરનાર છે ૧૬ બ્રહ્મચર્યની આખ ફાડનારી છે ૧૭ એ મહા ચપળ હોય છે,
ધર્મમાં વિઘ્ન કરાવનારી છે ૧૮ સાધુઓ માટે શત્રુ સમાન છે ૧૯
બ્રહ્મચારિઓ માટે કલક છે ૨૦ કર્મરજનું કારણ છે ૨૧ મુક્તિ
માર્ગમાં આર્ગલા છે ૨૨ દુર્ગુણોની આણ છે ૨૩ મત્ત ગજરાજ સમાન છે ૨૪
વાઘથી જેવી દયા વગરની છે ૨૫ ઘાસથી ઢકાયેલા કુવા જેવી છે ૨૬ છુપા

મોગાય—“મહાત્મન્ ! કામજ્વરભરેણ મતપ્રમિદ મદદ્રમધુના, દયસ્વ મમ ત્વ
શાન્ત્યૈ ” ઇત્યાદિવિવિધપ્રાર્થનાપચનૈર્વિવિધકામચેષ્ટામિથ સા મુનિ ચારિત્રાન્ચા
હ્યિતુ પ્રવૃત્તા । તદા મુનિચિન્તયતિ—

ગણિકાસ્ત્રિયો હિ સલ્લુ નામ્નાઽપલા. ૧, કાર્યેણ સપલાઃ ૨, પ્રકૃતિવિપમાઃ ૩,
કપટપ્રેમગિરિનયઃ ૪, અપરાપસદ્સપ્તઘટાઃ ૫, પ્રભય (ઉત્પત્તિસ્થાન) શોકસ્ય ૬,

પ્રકાર સુંદર માલૂમ પડતા હૈં ઉસકા મુલકમલ ની કેશપત્તિ સે
ધિરાજિત હોંને સે ટીક ગેસા હી સુંદર માલૂમ પડતા થા । મુલ્લ કી
કપોલપાલી લાવળ્ય કે પ્રકર્ષ સે ચમક રહી યી । લલાઈ કો લિયે હુ
ધી । કામ કે આવેશ સે યહ ક્ષણ ૨ મેં જમાઈ લેતી ઓર ક્ષણ ૨ મેં
આલસ્ય મોઢતી હુઈ ચોલી-મહાત્મન્ ! મેરા યહ શરીર હસ સમય
કામજ્વર સે સતપ્ત હો રહા હૈં । અતઃ દયા કરો ઓર હસ કમજ્વર કો
શાન્ત કરો । ઇત્યાદિ વિવિધ પ્રાર્થના કે વચનોં ણવ અનેકવિધ કામ
કી ચેષ્ટાઓ સે ઉસને મુનિ કો ઉનકે પવિત્ર ચારિત્ર સે ચલાયમાન
કરને કે લિયે કોશિશ કી, પરન્તુ મુનિરાજ ને ઉસ સમય ધી યહી
વિચાર કિયા કિ—

યે વેદ્યા સ્ત્રિયા કેવલ નામ સે હી અચલા હૈં કાર્યસે નહીં ? । કાર્ય મેં
તો યે વડી ભારી સવલ હૈં ૨ । પ્રકૃતિ સે યે વિપમ હોતી હૈં ૩ । કપટ પ્રેમ
કી યે પહાડી નદિયા હૈં જો શીઘ્ર હી શુષ્ક હો જાતો હૈં ૪ । હજારોં
અપરાધોં કી યે સ્થાન હૈં ૫ । શોક કી ઉત્પત્તિ કા યે સ્થાનભૂત હૈં ૬ ।

ગઈ હતી ભમરાથી શુજતુ કમળ જે રીતે સુદર દેખાય છે તેવી રીતે એક
મુખ કમળ પણ કેશ પકિતથી વિરાજીત હોવાથી એવુજ સુદર દેખાતુ
હતુ તેના મોઢા ઉપરની લાલીમા લાવણ્યથી ચમકી રહેલ હતી કામના
આવેશથી એ ક્ષણ ક્ષણમા અટકતી અને આજસ મરડતી બોલી મહાત્મન્ !
હુ આ સમયે કામજ્વરથી પીડાઈ રહી છુ આથી દયા કરી આ કામજ્વરને
શાન્ત કરો । ઇત્યાદિ વિવિધ પ્રાર્થના વચનોથી તેમજ અનેકવિધ કામચેષ્ટાથી
તેણે મુનિને તેના પવિત્ર ચારિત્રથી ચલાયમાન કરવાની કોશિશ કરી આ સમયે
મુનિરાજે એ વિચાર કર્યો કે,—

આ વેદ્યા સ્ત્રીઓ કેવળ નામથીજ અબળા છે, કાર્યથી નહીં ૧ કાર્યમા
તો એ ઘણી ભારે સળંગ છે ૨ પ્રકૃતિથી એ વિપમ હોય છે ૩ કપટ પ્રેમની એ
પહાડની નદીઓ જેવી છે, જે વહેલી સુકાઈ જાય છે ૪ હંતરો અપરાધો
એ સ્થાન છે ૫ શોકની ઉત્પત્તિને જગાવનાર છે ૬ બળનો વિનાશ કરનાર

૪૭, પરદોષપ્રકાશિકા: ૪૮, અરજ્જુકા: પાશા: (રજ્જુક વિના વન્ધનરૂપા:)
૪૯, કૃતપાપપશ્ચાત્તાપવર્જિતા ૫૦, અકાર્યપ્રવૃત્તિશીલા: ૫૧, અનામકા વ્યાધય:
૫૨, અરૂપા ઉપસર્ગા: (અનુકૂલોપસર્ગભૂતા:) ૫૩, ચિત્તવિક્ષેપકારિકા ૫૪,
અનમ્રકા વિદ્યુત: ૫૪, સમુદ્રવેગા:, (કેનાપિ નિરોદ્ધમશક્યત્વાત્ ૫૬ । ઉક્તઞ્ચ—

ન તથાઽસ્ય ભવેન્મોહો વન્ધશ્ચાન્યપ્રસદ્ગત: ।

યોપિત્સગાદ્ યથા પુસો યથા સ્ત્રીસગિસગત: ॥ ૧ ॥

પદાઽપિ યુવતીં મિશ્રુર્ન સ્પૃશેદારવીમપિ ।

સ્પૃશન્ કરીવ વધ્યેત કરિણ્યા અદ્ગસગત: ॥ ૨ ॥

કે દોષોં કો પ્રકાશિત કરને વાલી હૈ ૪૮ । યે વિના દોરી કે પાશતુલ્ય
હૈ ૪૯ । કિયે દુષ્ટ પાપોં કે પશ્ચાત્તાપ સે વર્જિત ૫૦, એવ અકાર્ય મેં
પ્રવૃત્તિ કરને વાલી હોતી હૈ ૫૧ । વિના નામ કી યે વ્યાધિયાં હૈ ૫૨ ।
વિના આકૃતિ કે ઉપસર્ગ સમાન હૈ ૫૩ । ચિત્તકો વિક્ષેપ કરને વાલી
હૈ ૫૪ । વિના વાદલોં કી યે વિદ્યુત્ હૈ ૫૫ । કિસી સે બી ઇનકા વેગ રોકા
નહી જા સકતા, ઇસલિયે યે સમુદ્ર કે વેગ જૈસી હૈ ૫૬ । કહા બી હૈ—

ન તથાઽસ્ય ભવેન્મોહો વન્ધશ્ચાન્યપ્રસગત: ।

યોપિત્સગાદ્ તથા પુસો, યથા સ્ત્રીસગિસગત ॥ ૧ ॥

પદાઽપિ યુવતી મિશ્રુર્ન સ્પૃશેદારવીમપિ ।

સ્પૃશન્ કરીવ વધ્યેત, કરિણ્યા અગસગત: ॥ ૨ ॥

અર્થાત્—પુરુષ કો સ્ત્રી કે સગ સે તથા વિષયવિલાસી કે સગ સે
જિસ પ્રકાર કા મોહ ઓર વન્ધ હોતા હૈ ઉસ પ્રકાર કા મોહ ઓર

સ્વજનમા તેમજ મિત્રોમા છેલ્લેલે કરાવનારી છે ૪૭, બીબના દોષોને પ્રકા
શિત કરવાવાળી છે ૪૮, દોરી વગરના કાસલા જેવી છે ૪૯, કરેલા પાપોના
પશ્ચાત્તાપથી દૂર રહેનારી છે ૫૦, અકાર્યમા પ્રવૃત્તિ કરનાર હોય છે ૫૧, નામ
વગરનો એ રોગ છે ૫૨, આકૃતિ વગરનો ઉપસર્ગ છે ૫૩, ચિત્તને વ્યથ બના
વનાર છે ૫૪, વાદળ વગરની વિજળી જેવી છે, કોઈથી તેનો વેગ રોકી
શકાતો નથી આ કારણે તે સમુદ્રના વેગ જેવી છે કહ્યું છે કે—

ન તથાઽસ્ય ભવેન્મોહો વન્ધશ્ચાન્ય પ્રસગત ।

યોપિત્સગાદ્ તથા પુસો, યથા સ્ત્રી સંગિસગત ॥ ૧ ॥

પદાઽપિ યુવતિ મિશ્રુર્ન સ્પૃશેદારવી મપિ ।

સ્પૃશન્ કરીવ વધ્યેત, કરિણ્યા અગ સગત ॥ ૨ ॥

પુરૂષને બિના સગથી તેમજ વિષય વિલાસીના સગથી જે પ્રકારનો મોહ
અને બધ થાય છે, તે પ્રકારનો મોહ અને બધ બીબથી થતો નથી આ

ખત્કુચિતહૃદયા:૨૮, સન્ધ્યાગ્રાગમ્નુર્હૃતરાગા:૨૯, સમુદ્રવીચિત્ત્વસ્વમાવા:૩૦,
 કૃષ્ણસર્પવચિરનુરુમ્પા: ૩૧, સલિલપન્નિમ્નગામિન્ય: ૩૨, કૃષ્ણવદુષ્ણન-
 હસ્તા: ૩૩, નરકયત્ ત્રાસોત્પાદિકા: ૩૪, દુષ્ટાશ્વમ્નુ દુર્દમા: ૩૫, બાલકત્ ક્ષણ
 રુષ્ટતુષ્ટા: ૩૬, અન્ધકારવદ્ દુષ્પ્રવેશા ૩૭, વિપવહ્નીમ્નુ અનાશ્રયણીયા: ૩૮,
 કિંપારુફલતુલ્યમુલ્લમધુરા. ૩૯, રાક્ષસીમ્નુ અકાલચારિણ્ય: ૪૦, દુરુપચારા:૪૧,
 અગમ્મીરા ૪૨, અવિશ્વસનીયા: ૪૩, અરતિકરા: ૪૪, રૂપસૌભાગ્યમદ
 મત્તા:- (રૂપ-સુન્દરાકૃતિ:, સૌભાગ્ય-સ્વકીર્તિશ્રવણાદિરૂપ, મદો-મનમથગર્વ:,
 તૈર્મત્તા) ૪૫, શુભગતિયત્ કુટિલ્લહૃદયા: ૪૬, કુલસ્વજનમિત્તમેદનકારિકા:

શીલ છે ૨૭ । ખીતર કે ઘાવ કી તરહ કુચિત હૃદયવાલી છે ૨૮ ।
 સધ્ધ્યારાગસમાન છે ૨૯ । સમુદ્ર કી તરદ્ધ કે સમાન ચલ સ્વમાવ
 વાલી છે ૩૦ । કૃષ્ણસર્પ કે સમાન ભયકર હૈ ૩૧ । જલ કે સમાન
 નીચે કી ઓર જાને વાલી હૈ ૩૨ । કૃષ્ણ કી તરહ ઉત્તાન હાથોવાલી
 અર્થાત્ હર સમય 'લાવ-લાવ' કરને વાલી છે ૩૩ । નરક કે તુલ્ય
 કષ્ટ દેનેવાલી છે ૩૪ । દુષ્ટ ઘોડે કી તરહ દુર્દમ હૈ ૩૫ । બાલક કે
 સમાન ક્ષણર મેં રુષ્ટ અવ તુષ્ટ હોનેવાલી છે ૩૬ । અન્ધકાર કી
 તરહ દુષ્પ્રવિશ્ય છે ૩૭ । વિપવહ્ની કી તરહ આશ્રય લેને યોગ્ય નહીં હૈ
 ૩૮ । કિંપારુ ફલ કી તરહ આદિ મેં મધુર હૈ ૩૯ । રાક્ષસી કી તરહ
 અકાલ મેં ચલને વાલી હૈ ૪૦ । દુરુપચાર ૪૧, અગમ્મીર ૪૨, અવિ-
 શ્વસનીય ૪૩, ઓર અરતિકર હૈ ૪૪ । રૂપ, સૌભાગ્ય તથા મદ સે
 સદા ઉન્મત્ત હૈ ૪૫ । સર્પ કી ગતિ કે સમાન કુટિલ મનવાલી છે ૪૬ ।
 કુલ મે, સ્વજન મે, એવ મિત્રો મે છેદ-મેદ કરને વાલી છે ૪૭ । દૂસરો

થેના છાણુના અગ્નિ માફક બાળવાવાળી છે ૨૭ અહરના ધાના જેવી દુગ ધીમા
 કુચિત જેવા હૃદયવાળી છે ૨૮ સધ્યાના રગ જેવી છે ૨૯ સહુ
 દ્રના તરગોની માફક ચચલ સ્વભાવવાળી છે ૩૦ કાળા સર્પ જેવી લયકર
 છે ૩૧ જળની માફક નીચે જનારી છે ૩૨ કૃષ્ણની માફક ઉત્તાન હાથવાળી
 અર્થાત્ હર સમય લાવ લાવ કરવાવાળી છે ૩૩ નરકના જેવા દુખો દેનારી
 છે ૩૪ દુષ્ટ ઘોડાના જેવી દુર્દમ છે ૩૫ બાળકની માફક ધડીમા રીસાનાર
 અને ધડીમા હસનાર છે ૩૬ અધકારના જેવી બીહામણી છે ૩૭ વિપવેલના
 જેવી આશ્રય લેવાય તેવી નથી ૩૮ કિંપારુ ફળની માફક મધુર છે ૩૯
 રાક્ષસીની માફક અકાળમા ચાલવાવાળી છે ૪૦, દુરુપચાર છે ૪૧, અગમ્મીર
 છે ૪૨, અવિશ્વસનીય છે ૪૩, અરતિકર છે ૪૪, રૂપ, સૌભાગ્ય તથા મદથી
 સદા ઉન્મત્ત છે ૪૫, સર્પની ગતિ સમાન કુટિલ મનવાળી છે ૪૬

મગ્નિ ! इदमब्रह्मचर्यं महापुरुषैरनाचरित, जन्मजरामरणदायक कातरपुरुषसेवित
प्रमादबहुल तपःसयमविघ्नभूतमधर्मद्वारम्, पङ्कपनरुपाशजालतुल्यम् । अस्य खलु
अब्रह्मचर्यस्य फलविपाकोनरकनिगोदाद्यनन्तदुग्धरूपो महादारुणः, पत्योपमसाग-
रोपमकालेनाप्यमुच्यमानाऽशातवेदनारूपः, तस्माद् विरम्यतामस्मात्पापाचरणात्,

फिर अपनी अमृततुल्य चाणी से समझाना प्रारम्भ किया । कहा-हे देवानुप्रिये ! तुम क्या करने के लिये उद्यत हो रही हो । तुम्हें क्या मालूम नहीं है कि कुशीलसेवन का मार्ग महापुरुषों से अनाचरित है । इस में ऐसा कोई भी लाभ नहीं है जो आत्मा को हितकारक हो । इस से जन्म जरा एव मरण व कष्टों को भोगने के सिवाय कुछ नहीं मिलता है । ब्रह्मचर्य में जो कायर हैं वे ही इसमें आनन्द मानते हैं । ये विषयभोग प्रमादबहुल एव तप तथा सयम के पालन में प्रयत्न अन्तरायस्वरूप है । अधर्म के प्रधान मार्ग है । यह कुशीलसेवन पक - कीचड़, पनक-काई तथा जाल के समान है । अर्थात् इसमें मनुष्य गड़ जाता है, फिसल जाता है, और बध जाता है । इस अब्रह्मचर्य सेवन का फल जीवों को नरक निगोद के अनन्त दारुण दुःखों के भोगने के रूप में प्राप्त होता है ।

इसके सेवन के फलस्वरूप अशातवेदनाएँ पत्योपम सागरोपम तक भोगनी पड़ती हैं, इस लिये इस पापाचरण से विरक्त होने में ही

આરભ ડર્યો, અને કહ્યું ! હે દેવાનુપ્રિયે ! તુ શુ કરવા માટે પ્રવૃત્ત બની છે ? તને શુ ખબર નથી કે, કુશીલ સેવનનો માર્ગ મહાપુરુષે આચરવા ચોખ્ખો નથી. તેમા દોષ એવો લાભ નથી જે આત્માને હિતકારક હોય, એનાથી જન્મ, જરા અને મરણના હુ ખો ભોગવવા સીવાય બીજુ કંઈ મળતુ નથી બ્રહ્મચર્યમા જે કાયર હોય છે તેજ આમા આનન્દ માને છે આ વિષયભોગ પ્રમાદ તપ તથા સયમના પાલનમા પ્રબળ અતરાય સ્વરૂપ છે અધર્મનો પ્રધાન માર્ગ છે, આ કુશીલ સેવન ક્રિયક, ખાઈ, તથા બળ સમાન છે અર્થાત્-મનુષ્ય તેમા ગળડી બન્ય છે, ફસાઈ બન્ય છે, બધાઈ બન્ય છે આ અબ્રહ્મચર્ય સેવનતુ ક્ષણ જીવોને નરક નિગોદના અનન્ત દારૂણ હુ ખોને ભોગવવાના રૂપમા પ્રાપ્ત થાય છે આના સેવનના ક્ષણ સ્વરૂપ આશાતવેદનાઓ પદ્યોપમ સાગરોપમ સુધી ભોગવવી પડે છે માટે આ પાપાચરણથી વિરક્ત થવામા જ

તથૈવ પુરુષસગઃ સાધ્વીનામપિ । ઉક્તઞ્ચ—

ઘૃતકુમ્ભસમા નારી તપ્તાદ્ધારસમઃ પુમાન્ ।

તસ્માદ્ ઘૃત ચ વહ્નિ ચ, નૈકત્ર સ્થાપયેદ્ બુધઃ ॥ ૧ ॥

હત્યેવ ત્રિચિન્ત્યાસૌ મુખાધારાસારસ્યા પ્રવચનમારસ્યા મિરા તા પ્રતિવોધયતિ ।

યન્ધ દૂસરે સે નહીં હોતા હૈ ॥ ૧ ॥ હસલિયે મુનિ કો ચાહિયે કી વહ કાષ્ટ કી પુતલી કો બી પૈર સે બી સ્પર્શ ન કરે, અગર સ્પર્શ કરે તો જિસ પ્રકાર હ્થની કે અગસ્પર્શ સે હાથી યન્ધ જાતા હૈ ઉસી પ્રકાર મુનિ બી કામરાગ મેં વધ જાતા હૈ ॥ ૨ ॥

હસી પ્રકાર સાધ્વિયોં કે લિયે બી પુરુષોં કા સગ વર્જનીય હૈ । ક્યોં કિ-પુરુષ કા સગ સાધ્વી કે બ્રહ્મચર્ય કે નાશ મેં અસાધારણ હેતુ હૈ । કહા બી હૈ—

“ ઘૃતકુમ્ભસમા નારી, તપ્તાદ્ધારસમઃ પુમાન્ ॥

તસ્માદ્ ઘૃત ચ વહ્નિ ચ, નૈકત્ર સ્થાપયેદ્ બુધઃ ॥ ૧ ॥

અર્થાત્—સ્ત્રી ધી કે ભરે હુણ ઘડે કે સમાન હૈ ઓર પુરુષ પ્રજ્વલિત અદ્ધાર કે સમાન હૈ । હસલિયે વિદ્વાન્ કો ચાહિયે કિ ઘૃત ઓર અગ્નિ કો ઇક જગહ નહીં રક્ષે ।

હસ પ્રકાર ઉન લાવણ્યપૂર મુનિરાજ ને વિચાર કિયા । વિચાર કરને કે પશ્ચાત્ કામ સે અતિ વિહલ બની હુઈ ઉસ વેશ્યા કો ઉન્હોં ને

માટે મુનિઓએ લાકડાની પુતળીનો પગથી પણ સ્પર્શ ન કરવો જોઈએ કારણ કે, સ્પર્શ કરવાથી જેમ હાથી હાથણીના અગસ્પર્શથી બધાઈ બળ્ય છે, એવી રીતે મુનિ પણ કામ રાગમા બધાઈ બળ્ય છે

કહ્યું છે કે—આ પ્રકારે સાધ્વિઓને માટે પણ પુરુષોનો સગ તબવા યોગ્ય છે, કારણ કે પુરુષોના સગ સાધ્વિને બ્રહ્મચર્યના નાશમા અસાધારણ હેતુ છે કહ્યું પણ છે—

ઘૃતકુમ્ભસમા નારી, તપ્તાદ્ધારસમઃ પુમાન્ ।

તસ્માદ્ ઘૃતચ વહ્નિચ નૈકત્ર સ્થાપયેદ્ બુધઃ ॥ ૧ ॥

જિ ધીના ભરેલા ઘડા સમાન છે અને પુરુષ પ્રજ્વલિત અગ્નિ સમાન છે, માટે વિદ્વાને જાણવું જોઈએ કે ધી અને અગ્નિને એક સ્થળે ન રાખે

આ પ્રકારે તે લાવણ્યપૂર મુનિરાજે વિચાર કર્યો વિચાર કરીને પછીથી કામવિહીન બનેલી તે વેશ્યાને પોતાની અમૃતતુલ્ય વાણીથી સમબળવાનો

ટીકા—‘ એગ ’ ઇત્યાદિ ।

લાઢઃ=અય દેશીયઃ શબ્દઃ, લાઢઃ=પ્રાસુકૈષ્ણીયાહારેણાત્મનિર્વાહકો મુનિઃ
પરીપહાન્=શ્રુતિપાસાદીન્ અભિભૂય=વિજિત્ય, ગ્રામે=અલ્પજનનિવાસસ્થાને, વા=
અથવા નગરે=પ્રાકારવેષ્ટિતેઽપિ, વા=અથવા નિગમે=વણિગ્જનસ્થાને, વા=અથવા
રાજધાન્યામ્=રાજસ્થાને, ઉપલક્ષણમેતત્ તેન મહમ્વાદિષુ વા, એષુ ગ્રામાદિષુ યત્ર
કુત્રાપિ સ્થાને, એકઃ=રાગદ્વેષરહિતઃ, યદ્વા-યોગ્યસહાયસ્પાલામે એકઃ=એકાકી,
ચરેદેવ=અપ્રતિનદ્રવિહારેણ ચર્યાં કુર્યાદિન્ ।

મુનિ કો એક જગહ રહતેર અરતિ આદિ પ્રસંગ પ્રાપ્ત હો સકતા હૈ
હસલિયે ઉસે ગ્રામાનુગ્રામવિહારરૂપ ચર્યા કરની ચાહિયે । હસ પ્રકાર
ચર્યાકે કરને સે હી નૌવેં ચર્યાપરીપદ પર વિજય પાઈ જાતી હૈ, હસી વાત
કો હસ ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર પ્રદર્શિત કરતે હૈ—‘ એગ એવ ચરે ’—ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(લાઢે-લાઢઃ) ‘લાઢ’ યહ દેશીય શબ્દ હૈ । ‘પ્રાસુક ઇષ્ણીય
આહાર સે અપના નિર્વાહ કરને વાલા મુનિ’ એસા હસકા અર્થ હૈ,
અતઃ એસા મુનિ (પરીસહે-પરીપહાન્) શ્રુતિપાસા આદિ પરીપહોં કો
(અભિભૂય-અભિભૂય) જીતકર (ગામે વા નગરે વાવિ નિગમે વા રાય-
હાણિએ-ગ્રામે વા નગરે વાઽપિ નિગમે વા રાજધાન્યામ્) યોઢે જનોં કા
જિસમેં નિવાસ હૈ એસે ગ્રામ મેં, અથવા પ્રાકાર સે જો વેષ્ટિત હૈ એસે
નગર મેં, અથવા વ્યાપારી જનોકે સ્થાનભૂત એસે નિગમ મે, અથવા રાજા
કા જહા રહના હો રહા હૈ એસી રાજધાની મે, ઉપલક્ષણ સે મહય આદિ

મુનિને એક જગ્યાએ રહેવાથી અરતિ વગેરેના પ્રસંગ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે
તેથી તેણે એક ગામથી બીજા ગામ વિહાર રૂપી ચર્યા કરવી જોઈ એ આ
પ્રકારની ચર્યાને કરવાથી જ નવમા ચર્યાપરીપદ ઉપર વિજય પ્રાપ્ત થાય છે
આ વાતને સૂત્રકાર આ ગાથા દ્વારા પ્રદર્શિત કરે છે—એગ એવ ચરે—ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—લાઢે-લાઢ “લાઢ” એ દેશીય શબ્દ છે ‘પ્રાસુક ઇષ્ણીય
આહારથી પોતાનો નિર્વાહ કરવાવાળા મુનિ’ એવો આનો અર્થ છે, એટલે આવા મુનિ
પરીસહે-પરીપહાન્ શ્રુતિપાસા આદિ પરીપહોને અભિભૂય-અભિભૂય છતીને
ગામે વા નગરે વાવિ નિગમેવા રાયહાણિએ-ગ્રામે વા નગરે વાઽપિ નિગમે વા રાજધાન્યામ્
થોડા માણસો જેમા રહેતા હોય તેવા ગામમા, અથવા કોટથી ઘેરાયેલ હોય
તેવા નગરમા, અથવા વેપારી જનોનો જેમા વાસ હોય તેવા નિગમમા, અથવા રાજા
જ્યા રહેતો હોય તેવી રાજધાનીમા, ઉપલક્ષણથી મહય આદિ સ્થાનોમા આવા

एव मुनिश्चन श्रुत्वा सा वेश्या हतमनोरथा जाता, तदनन्तरमसौ कोप
वेशेन यष्टिमुष्ट्यादिभिर्मर्मणि गादमहार कृतवती । तदाऽसौ मुनिर्निर्गमनोपायमन-
वलोक्य ब्रह्मचर्यं परित्यज्यन् तामुज्ज्वलपेदना शुभाध्यवसायेन सहमानः क्षपक
श्रेणिमारुढोऽन्तर्मुहूर्तं नैव प्राप्तकरोम्यज्ञानः कालं कृत्वा मोक्षं प्राप्तवान् । एवमन्यैरपि
मुनिभिः स्त्रीपरीषद्. सोढव्यः ॥ १७ ॥

एकत्र स्थितस्य मुनेरत्यादिप्रसङ्गः स्यात्, अतो ग्रामानुग्रामविहाररूपा
चर्या कार्यति चर्यामरणेनैव चर्यापरीषद्. सोढव्य इत्याह—

मूलम्—ऐंग ऐव चरे लाढे, अभिभूय परीसहे ।

गाँमे वा नंगरे वावि, निंगमे वा रायहोंणिए ॥ १८ ॥

ઝાયા—એક એવ ચરેત્ લાઢઃ, અભિભૂય પરીપહાન્ ।

ગ્રામે વા નગરે વાઽપિ, નિંગમે વા રાયધાન્યામ્ ॥ ૧૮ ॥

तेरा कल्याण है । इस प्रकार मुनि के वचनों को सुनकर वेश्या बड़ी
लज्जित हुई । कोप के आवेश में आकर वह मुनिराज पर घोर उपसर्ग
करने लगी । उन मुनि को यष्टि एवं मुष्टि आदि के प्रहारों से मर्म स्थलों में
आघात पहुँचाया । मुनि महाराज ने वहा से निकलना चाहा परन्तु
निकलने के जितने भी दरवाजे थे वे सब पहिले से ही बंद किये जा
चुके थे, अतः वहा से निकलने का जब उन्हें कोई उपाय नहीं सूझा तो
अपने ब्रह्मचर्य की रक्षा में शुभाध्यवसाय से जीवन को समर्पित करते हुए
उन्होंने क्षपकश्रेणिपर आरोहण किया और अन्तर्मुहूर्त में केवल ज्ञान
की प्राप्ति कर मुक्ति का लाभ कर लिया । इसी प्रकार अन्यमुनिजनों
को भी इस स्त्रीपरीषद् को जीतना चाहिये ॥ १७ ॥

તાડે કલ્યાણ છે આ પ્રકારના મુનિના વચનોને સાલળી વેશ્યા ખૂબ લજવાઈ
ગઈ અને કોપના આવેશમા આવીને તે મુનિરાજને ઘોર ઉપસર્ગ આપવા લાગી
મુનિના મર્મસ્થાનોમા મુઠીઓથી અને પગની લાતોથી આઘાત પહોંચાડ્યો
મુનિરાજે ત્યાંથી નીકળવા યાહ્યુ પરંતુ નીકળવાના બેટલા રસ્તા હતા તે પહે
લેથી જ બંધ કરી દેવામા આવ્યા હતા આથી એ સ્થળેથી નીકળવાનો કોઈ
પણ માર્ગ ન મળ્યો ત્યારે પોતાના બ્રહ્મચર્યની રક્ષા માટે તેમણે શુભ અધ્ય
વસાયથી જીવનનું સમર્પણ કરીને ક્ષપકશ્રેણી પર આરોહણ કર્યું અને અત
ર્મુહૂર્તમા કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરી મુક્તિનો લાભ લીધો આ રીતે અન્ય મુનિ
જનોએ પણ સ્ત્રી પરીષદને જીતવો બેઈ એ ॥ ૧૭ ॥

ટીકા—‘ ઇગ ’ ઇત્યાદિ ।

લાઢઃ=અય દેશીયઃ શબ્દઃ, લાઢઃ=પ્રાસુકૈષ્ણીયાહારેણાત્મનિર્વાહકો મુનિઃ
પરીપહાન્=ધુત્પિપાસાદીન્ અભિભૂય=વિજિત્ય, ગ્રામે=અલ્પજનનિવાસસ્થાને, વા=
અથવા નગરે=પ્રાકારવેષ્ટિતેઽપિ, વા=અથવા નિગમે=વણિગ્જનસ્થાને, વા=અથવા
રાજધાન્યામ્=રાજસ્થાને, ઉપલક્ષણમેતત્ તેન મહમ્નાદિષુ વા, એષુ ગ્રામાદિષુ યત્ર
કુતપિ સ્થાને, એકઃ=સાગદ્દેપરહિતઃ, યદ્વા-યોગ્યસહાયસ્યાલાભે એકઃ=એકાકી,
ચરેદેવ=અપતિનદ્ધવિહારેણ ચર્યાં કુર્યાદિવ ।

મુનિ કો એક જગદ્ રહતેર અરતિ આદિ પ્રસંગ પ્રાપ્ત હો સકતા હૈ
હસલિયે ઉસે ગ્રામાનુગ્રામવિહારરૂપ ચર્યા કરની ચાહિયે । હસ પ્રકાર
ચર્યાકે કરને સે હી નૌવેં ચર્યાપરીપદ પર વિજય પાઈ જાતી હૈ, હસી વાત
કો હસ ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર પ્રદર્શિત કરતે હૈ—‘ ઇગ એવ ચરે ’—ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(લાઢે-લાઢઃ) ‘લાઢ’ યદ્દેશીય શબ્દ હૈ । ‘પ્રાસુક એષ્ણીય
આહાર સે અપના નિર્વાહ કરને વાલા મુનિ’ એસા હસકા અર્થ હૈ,
અતઃ એસા મુનિ (પરીસદે-પરીપહાન્) ધુત્પિપાસા આદિ પરીપદોં કો
(અભિભૂય-અભિભૂય) જીતકર (ગામે વા નગરે વાવિ નિગમે વા રાય-
હાણિ-ગ્રામે વા નગરે વાઽપિ નિગમે વા રાજધાન્યામ્) યોડે જનોં કા
જિસમેં નિવાસ હૈ એસે ગ્રામ મે, અથવા પ્રાકાર સે જો વેષ્ટિત હૈ એસે
નગર મેં, અથવા વ્યાપારી જનોંકે સ્થાનભૂત એસે નિગમ મેં, અથવા રાજા
કા જહા રહના હો રહા હૈ એસી રાજધાની મે, ઉપલક્ષણ સે મહમ્ આદિ

મુનિને એક જગ્યાએ રહેવાથી અરતિ વગેરેના પ્રસંગ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે
તેથી તેણે એક ગામથી બીજા ગામ વિહાર રૂપી અર્થ કરવી જોઈ એ આ
પ્રકારની અર્થોને કરવાથી જ નવમા અર્થાપરીપદ ઉપર વિજય પ્રાપ્ત થાય છે
આ વાતને સૂત્રકાર આ ગાથા દ્વારા પ્રદર્શિત કરે છે—ઇગ એવ ચરે—ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—લાઢે-લાઢ “ લાઢ ” એ દેશીય શબ્દ છે ‘પ્રાસુક એષ્ણીય
આહારથી પોતાને નિર્વાહ કરવાવાળા મુનિ’ એવો આનો અર્થ છે, એટલે આવા મુનિ
પરીસદે-પરીપહાન્ ધુત્પિપાસા આદિ પરીપદોને અભિભૂય-અભિભૂય છતીને
ગામે વા નગરે વાવિ નિગમેવા રાયહાણિ-ગ્રામે વા નગરે વાઽપિ નિગમે વા રાજધાન્યામ્
થોડા માણસો જેમા રહેતા હોય તેવા ગામમા, અથવા ઝોટથી ઘેરાયેલ હોય
તેવા નગરમા, અથવા વેપારી જનોના જેમા વાસ હોય તેવા નિગમમા, અથવા રાજા
ના જેવે રાજા જેવી રાજધાનીમા, ઉપલક્ષણથી મહમ્ આદિ સ્થાનોમા આવા

તથા ચાગ્રે વક્ષ્યતિ—

ન વા લભિજ્ઞા નિરૂણ સહાય, ગુણાદિય વા ગુણઓ સમ વા ।

एको वि पावाहँ विवज्जयतो, विहरेज्ज कामेसु असज्जमाणो ॥ ૧ ॥

(ઉત્ત ૩૨ અ. ૫ ગા.)

છાયા—ન વા લભેત્ નિરૂણ સહાય, ગુણાધિક વા ગુણતઃ સમ વા ।

एकोऽपि पापानि विरजयन्, विहरेत् कामेषु असज्ज ॥

ઉક્તમન્યત્રાપિ—

ગ્રામાદ્યનિયતસ્થાયી, સ્થાનબન્ધવિરજિતઃ ।

चर्यामेकोऽपि कुर्वीत, विविधाभिग्रहैर्युतः ॥ ૧ ॥ इति ।

સ્થાનોં મેં જહા કહા મી વહ (એગ એવ ચરે-એકાકી એવ ચરેત્) રાગ બેપ સે રહિત હોકર સમુદાય કે સાથ અથવા યોગ્ય સહાય કે અભાવ મેં અપ્રતિબદ્ધ વિહાર સે એકેલા હી વિચરે । કહા મી હૈ—

ન વા લભિજ્ઞા નિરૂણ સહાય, ગુણાદિય વા ગુણઓ સમ વા ।

एगो वि पावाहँ विवज्जयतो, विहरेज्ज कामेषु असज्जमाणो ॥

(ઉત્ત૦ ૩૨ અ. ૫ ગા)

તાત્પર્યેં હસકા યહ હૈં કિ સાધુ કો જય યોગ્ય સહાયક (શિષ્ય આદિ) કી પ્રાપ્તિ ન હો તો વહ નિષ્પાપ હોકર, તથા ઇચ્છાઓં કો જીતતા હુવા એકેલા મી વિહાર કરે । અન્યત્ર મી યહી વાત કહી હૈ—

ગ્રામાદ્યનિયતસ્થાયી, સ્થાનબન્ધવિરજિતઃ ।

चर्यामेकोऽपि कुर्वीत, विविधाभिग्रहैर्युतः ॥ ૧ ॥

કેઈ પણ સ્થળે તે એગ એવ ચરે-એકાકી એવ ચરેત્ રાગ દ્વેષથી રહિત બની સમુદાયની સાથે અથવા યોગ્ય સહાયના અભાવમા અપ્રતિબદ્ધ વિહારથી એકેલા જ વિચરે કહ્યું છે—

ન વા લભિજ્ઞા નિરૂણ સહાય, ગુણાદિય વા ગુણઓ સમ વા ।

एगो वि पावाहँ विवज्जयतो, विहरेज्ज कामेषु असज्जमाणो ॥ ૩ ૨, અ ૫

આતુ તાત્પર્યેં એ કે, સાધુને બ્યારે યોગ્ય સહાયક શિષ્ય આદિની પ્રાપ્તિ ન હોય તો તે નિષ્પાપ બનીને ઇચ્છાઓને છૂતીને એકેલા પણ વિહાર કરે અન્યત્ર પણ આજ વાત કહેલ છે—

ગ્રામાદ્યનિયતસ્થાયી, સ્થાનબન્ધવિરજિતઃ ।

चर्यामेकोऽपि कुर्वीत, विविधाभिग्रहैर्युतः ॥ ॥

અર્થ ભાવ:—યથારૂપ ગ્રામનગરાદાનિયતવાસ કુર્વતા મુનિનાઽઽલસ્યપરિ
ર્જનેન તત્ર તથાનાસક્ત્યા ચ ગ્રામાનુગ્રામવિહરણાત્મકચર્યાકરણાદેવ ચર્યાપરીપદ:
સોઢો ભવતિ । યસ્તુ પરિક્ષીણજઙ્ઘાપલસ્તેન સ્થિરવાસે કૃતે ભિક્ષાચર્યાયા કથ-
ચિત્ સ્વય પ્રવૃત્ત્યાઽપિ સ પરીપદ: સોઢો ભવતીતિ ।

નનુ-ચર્યાપરીપદો ન ભવત્યાગન્તુકઃ, કથ તર્હિ સ્વયમુદીરિતાયાશ્ચર્યાયા:
પરીપદત્વમિતિ ચેત્, ઉચ્યતે-નલ્પસ્યાપિ કસ્યચિત્ કષ્ટકારિત્વેન સહ્યમાનત્વાત્

યથારૂપ ગ્રામ નગર આદિ મેં અનિયતવાસ કરને ચાલા અપ્રતિ-
બન્ધ વિહારી મુનિ નાના પ્રકાર કે અભિગ્રહો સે યુક્ત હોકર અકેલા
અર્થાત્-સમ્પ્રદાય મેં રહેતે હુળ મી રાગદ્વેષ રહિત 'વિચરે ॥૧॥

પ્રમાદ કા પરિહાર કરતે હુળ ગ્રામનગરાદિ મેં આસક્તિ રહિત હોકર
ગ્રામાનુગ્રામ વિચરણરૂપ ચર્યા કે કરને સે હી યહ ચર્યાપરીપદ જીતા
જાતા હૈ । જિસકા જઘાવલ ક્ષીણ હો ચુકા હૈ ઉસ સાધુ કો મી
સ્થિરવાસ કરને પર ભિક્ષાચર્યા મે કથચિત્ સ્વય પ્રવૃત્તિ સે યહ પરીપદ
સહન કિયા જાતા હૈ । આયે હુળ કષ્ટ કા નામ પરીપદ હૈ । ચર્યા
તો આનેવાલી નહી હૈ યહ તો સ્વય ઉદીરિત કી જાતી હૈ અતઃ ચર્યા કો
પરીપદરૂપ કૈસે માના જા સકતા હૈ ? હિસકા સમાધાન હિસ પ્રકાર હૈ-
યદ્યપિ ચર્યા સાધુ કા કલ્પ હૈ તો મી કિસીર કલ્પ કો કાટકારી હોને
સે વહ સહન કરના હી પડતા હૈ । ચર્યા મી હિસી પ્રકાર હૈ । અતઃ
ભગવાનને હિસકો પરીપદરૂપ ફરમાયા હૈ । અપને કલ્પ કા પ્રમાદ સે

યથાકલ્પ ગ્રામ નગર આદિમા અનિયતવાસ કરવાવાળા અપ્રતિબન્ધ-
વિહારી મુનિ વિવિધ પ્રકારના અભિગ્રહોથી યુક્ત બની એવલા, અર્થાત્-સ પ્રધાયમા
રહેવા છતાં પણ રાગદ્વેષ રહિત વિચરે પ્રમાદનો ત્યાગ કરીને ગ્રામ નગર
આદિમા આસક્તિ રહિત બનીને ગ્રામાનુગ્રામ વિચરવારૂપ ચર્યા કરવાથી જ
આ ચર્યા પરીપદ છતાંય છે જેતુ જઘાબળ ક્ષીણ બની ગયેલ છે એવા
સાધુએ પણ સ્થિરવાસ કરવાથી ભિક્ષાચર્યામા ડહેવામા આવેલ સ્વય પ્રવૃત્તિથી
આ પરીપદ સહન કરવામા આવે છે આવેલા દુ ખોને સહન કરવા તેતુ નામ
પરીપદ છે ચર્યા આવતી નથી પરતુ સ્વય ઉભી કરવામા આવે છે આથી
ચર્યાને પરીપદરૂપ કેમ માનવામા આવે છે ? તેતુ સમાધાન આ પ્રકારથી છે-
કદાચ ચર્યા સાધુને કલ્પ છે તો પણ કોઈ કોઈ કલ્પ વટકારી હોવાથી તે
સહન કરનાજ પડે છે ચર્યાને પણ આજ પ્રકાર છે માટે ભગવાને તેને પરી
પદરૂપ ફરમાવેલ છે પોતાના કલ્પનું પ્રમાદથી આવરણ ન કરતુ તે પરીપદ

તથા ચાગ્રે વક્ષ્યતિ—

ન ચા લભિજ્ઞા નિઊણ સહાય, ગુણાદિય વા ગુણઓ સમ વા ।

एको वि पावाँ विवज्जयतो, विहरेज्ज कामेसु असज्जमाणो ॥ १ ॥

(ઉત્ત ૩૨ અ. ૫ ગા.)

છાયા—ન વા લભેત્ નિપુણ સહાય, ગુણાધિક વા ગુણતઃ સમ ચા ।

एकोऽपि पापानि विमर्जयन्, विहरेत् कामेषु असजन् ॥

ઉક્તમન્યત્રાપિ—

ग्रामाद्यनियतस्थायी, स्थानग्रन्थमिर्जितः ।

चर्यामेकोऽपि कुर्वीत, विविधाभिग्रहैर्युतः ॥ १ ॥ इति ।

સ્થાનોં મે જહા કહા મી વહ (એગ એવ ચરે—એકાકી એવ ચરેત્) રાગ
રૂપ સે રહિત હોકર સમુદાય કે સાથ અથવા યોગ્ય સહાય કે અભાવ
મેં અપ્રતિબદ્ધ વિહાર સે એકલા હી વિચરે । કહા મી હૈ—

ન વા લભિજ્ઞા નિઊણ સહાય, ગુણાદિય વા ગુણઓ સમ વા ।

एगो वि पावाँ विवज्जयतो, विहरेज्ज कामेसु असज्जमाणो ॥

(ઉત્ત ૩૨ અ. ૫ ગા)

તાત્પર્ય હસકા યહ હૈ કિ સાંધુ કો જવ યોગ્ય સહાયક (શિષ્ય
આદિ) કી પ્રાપ્તિ ન હો તો વહ નિષ્પાપ હોકર, તથા ઇચ્છાઓં કો
જીતતા હુવા એકલા મી વિહાર કરે । અન્યત્ર મી યહી વાત કહી હૈ—

ग्रामाद्यनियतस्थायी, स्थानबन्धविवर्जितः ।

चर्यामेकोऽपि कुर्वीत, विविधाभिग्रहैर्युतः ॥ १ ॥

ઠેાઈ પણુ સ્થળે તે એગ એવ ચરે—એકાકી એવ ચરેત્ રાગ દ્વેષથી રહિત બની સમુ
દાયની સાથે અથવા યોગ્ય સહાયના અભાવમા અપ્રતિબદ્ધ વિહારથી એકલા જ
વિચરે કહ્યું છે—

ન વા લભિજ્ઞા નિઊણ સહાય, ગુણાદિય વા ગુણઓ સમ વા ।

एगो वि पावाँ विवज्जयतो, विहरेज्ज कामेसु असज्जमाणो ॥ ૩૨, અ ૫

આનુ તાત્પર્ય એ છે કે, સાધુને બ્યારે યોગ્ય સહાયક શિષ્ય આદિની
પ્રાપ્તિ ન હોય તો તે નિષ્પાપ બનીને ઇચ્છાઓને છૂતીને એકલા પણુ વિહાર
કરે અન્યત્ર પણુ આજ વાત કહેલ છે—

ग्रामाद्यनियतस्थायी, स्थानबन्धविवर्जितः ।

चर्यामेकोऽपि कुर्वीत, विविधाभिग्रहैर्युतः ॥ ॥

छाया—असमानश्चरेद् भिक्षुः, नैव कुर्यात् परिग्रहम् ।

असक्तो गृहस्थैः, अनिकेतः परित्रजेत् ॥ १९ ॥

टीका—‘असमाणो’ इत्यादि ।

भिक्षुः=मुनिः, असमानः=गृहस्थैरन्यतीर्थिकैः सादृश, तत्राश्रयमूर्तारहितत्वेन गृहस्थैरसदृशः, अनियतविहारादिना अन्यतीर्थिकैरसदृश इति भावः । यद्वा-मानस-हितः समान, न तथेत्यसमानः, अभिमानवर्जित इत्यर्थः, यद्वा-‘असमाणे’ इत्यस्य ‘असन्निति’ छाया, असन्निर-असन्, यत्र विद्यते तत्राप्यविद्यमान इव, अल्पतरकालस्थापितत्वेन तत्र तत्र तत्सत्ताया अनियतत्वात्, तत्र तत्र विद्यमानत्वेऽपि तत्तद्ग्रामोपाश्रयादिषु ममत्वाभिमानाभावाच्च । इममेवार्थं प्रकटयन्नाह-‘नैव कुज्जा’ इत्यादि । परिग्रहम्=तत्तद्ग्रामोपाश्रयादिषु स्थानेषु द्रव्यभावपरिग्रह नैव कुर्यात्= न वारयेत् । उक्तञ्च—

“गामे कुले वा नयरे य देसे, ममंति भाव न कर्हिचि कुज्जा” ॥ इति ॥

‘असमाणे’-इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(असमाणे-असमानः) गृहस्थरूप आधार की मूर्च्छा से रहित होने के कारण गृहस्थों के समान नहीं, तथा अनियत विहार आदि द्वारा अन्यतीर्थिकों के समान नहीं, अथवा-असमान-मान से वर्जित, या “असमाणे-असन्”—अल्पतर काल तक ग्राम नगरादिमें रहने वाला होने की वजह से वहा नहीं जैसा ऐसा (भिक्षू-भिक्षुः) मुनि (परिग्रह-नैव कुज्जा-परिग्रह नैव कुर्यात्) उन २ ग्राम एव उपाश्रयादिकों में द्रव्य एव भावरूप परिग्रह से नहीं बधे-उनमें ममत्व भाव न करे। कहा भी है—

“गामे कुले वा नयरे य देसे, ममंति भाव न कर्हिचि कुज्जा ॥”

असमाणे इत्यादि

अन्वयार्थ—असमाणे-असमान गृहस्थरूप आधारणी मूर्च्छाधी रहित होवाने कारणे गृहस्थाना समान नहीं, तथा अनियतविहार आदि द्वारा अन्य तीर्थी-
ओंना समान नहीं, अथवा-असमान-मानधी वर्जित, या असमाणे-असन् अल्पतर
काल सुधी ग्राम नगर आदिमा रहेवावाणा होवाना कारणे त्या नहीं जेवा जेवा
भिक्षू-भिक्षु मुनि परिग्रह नैव कुज्जा-परिग्रह नैव कुर्यात् जे जे गाम अने
उपाश्रय आदिमा द्रव्य अने भावरूप परिग्रहधी न बधाय-तेमा ममत्वभाव न
राजे कहुं छे के—

“गामे कुले वा नयरे य देसे, ममंति भाव न कर्हिचि कुज्जा ॥”

પરીપહરૂપત્વ ભવતિ, તત્ર પ્રમાદેન સ્વરૂપાનાચરણમેત્ર પરીપહકૃતઃ પરાજયઃ, તસ્માત્ પ્રમાદવર્જિતેન યથાકલ્પચર્યાપરાધનેનૈત્ર ચર્યાપરીપહઃ સોઢો ભવતીતિ ॥૧૮॥

ઉક્તમયં દૃઢીકુર્વન્નાહ—

મૂલમ્—અસમાણે ચૈરે મિલેશ્વ, નેવં કુર્જ્જા પરિર્ગહ ।

અસસંતો ગિહંત્યેહિ, અણિણો પંરિવ્રણ ॥ ૧૯ ॥

આચરણ નહીં કરના હી પરીપહજનિત પરાજય હૈ । ફસલિયે પ્રમાદ વર્જિત હોકર યથાકલ્પ ચર્યા કે આરાધન સે હી ચર્યાપરીપહ સહન કિયા જાતા હૈ । તની ચર્યાપરીપહજયી સાધુ કહલાતા હૈ ।

ભાવાર્થ—ચતુર્માસ કલ્પ કો છોડકર મુનિ કે લિયે ંકત્ર સ્થિર રહના જૈનશાસન કી આજ્ઞા સે વાહિર હૈ । કોઈ સ્વાસ કારણ હો તો મુનિ ંકત્ર વાસ કર સકતા હૈ, અન્યથા નહીં । અતઃ આત્મકલ્યાણ કી ભાવના સે અથવા ‘જનતા મે ધર્મ કા પ્રચાર હોતા રહે’ ફસ શુભ અધ્યવસાય સે મુનિ કો નગર ગ્રામ આદિ સ્થાનો મે વિચરતે રહના વાહિયે । ંક સ્થાન પર રહને વાલે સાધુ કો સ્થાનજન્ય મોહ સતા દેતા હૈ, અતઃ વહ ચાહે ંકાકી રૂપ મે વિહાર કરે ચાહે યોગ્ય સહાયકોં કે સાથ વિહાર કરે, પરંતુ વિહાર અવશ્ય કરે । વિહાર મે સદા અપને સયમ કી પૂરી દૃઢતા રક્ષે । ક્ષુત્તિપાસા આદિ પરીપહ સતાવેં તો બી ંનકી પરવાહ ન કરે । ફસકા નામ ચર્યાપરીપહજય હૈ ॥ ૧૮ ॥

જનિત પરાજય છે માટે પ્રમાદથી ફર રહીને યથાકલ્પ ચર્યાના આરાધનાથી જ ચર્યાપરીપહ સહન કરી શકાય છે એજ ચર્યાપરીપહ છતેલ સાધુ ઠહેવાય છે

ભાવાર્થ—ચતુર્માસ કલ્પને છોડીને મુનિ માટે એક સ્થળે સ્થિર રહેવું જૈનશાસનની આજ્ઞાથી બહાર છે કાઈ ખાસ કારણ હોય તો મુનિ એક સ્થળે વાસ કરી શકે છે, તે સીવાય નહીં આથી આત્મકલ્યાણની ભાવનાથી અથવા ‘જનતામાં ધર્મનો પ્રચાર થતો રહે એવા શુભ આશયથી મુનિએ નગર ગ્રામ આદિ સ્થાનોમાં વિચરતા રહેવું જોઈએ એક સ્થાન ઉપર રહેવાવાળા સાધુને સ્થાનજન્ય મોહ સતાવે છે આથી ભલે તે એકાકી રૂપમાં વિહાર કરે અગર યોગ્ય સહાયકોની સાથે વિહાર કરે, પરંતુ વિહાર અવશ્ય કરે વિહારમાં પોતાના સયમની સદા પૂરી દૃઢતા રાખે, ક્ષુત્તિપાસા આદિ પરીપહ સતાવે તો પણ તેની પરવા ન કરે આનું નામ ચર્યાપરીપહનો વિજય છે ॥

છાયા—અસમાનથરેદ્ મિથુઃ, નૈવ કુર્યાત્ પરિગ્રહમ્ ।

અસસક્તો ગૃહસ્થૈઃ, અનિકેતઃ પરિરજેત્ ॥ ૧૯ ॥

ટીકા—‘અસમાણો’ ઇત્યાદિ ।

મિનુઃ=મુનિઃ, અસમાનઃ=ગૃહસ્થૈરન્યતીર્થિકૈશ્ચાસદૃશ, તત્રાશ્રયમૂર્ઞારહિતત્વેન ગૃહસ્થૈરસદૃશઃ, અનિયતવિહારાદિનાન્યતીર્થિકૈસદૃશ ઇતિ ભાવઃ । યદ્વા-માનસ-હિતઃ સમાન, ન તથેત્યસમાનઃ, અભિમાનવર્જિત ઇત્યર્થઃ, યદ્વા-‘અસમાણે’ ઇત્યસ્ય ‘અસન્નિતિ’ છાયા, અસન્નિવ-અસન્, યત્ર વિદ્યતે તત્રાપ્યપિચિમાન ઇવ, અલ્પતરકાલસ્થાયિત્વેન તત્ર તત્ર તત્સત્તાયા અનિયતત્વાત્, તત્ર તત્ર પિચિમાનત્વેઽપિ તત્તદ્ગ્રામોપાશ્રયાદિપુ સમત્વાભિમાનાભાવાચ્છ । ડમમેગાર્થ પ્રકટયન્નાદ-‘નૈવ કુજ્જા’ ઇત્યાદિ । પરિગ્રહમ્=તત્તદ્ગ્રામોપાશ્રયાદિપુ સ્થાનેષુ દ્રવ્યભાવપરિગ્રહ નૈવ કુર્યાત્= ન યારયેત્ । ઉક્તચ્છ—

“ગામે કુલે વા નયરે ય દેસે, મમંતિ ભાવ ન કહિંચિ કુજ્જા ” ॥ ઇતિ ॥

‘અસમાણે’-ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(અસમાણે-અસમાનઃ) ગૃહસ્થરૂપઆધાર કી મૂર્છા સે રહિત હોને કે કારણ ગૃહસ્થો કે સમાન નહી, તથા અનિયત વિહાર આદિ દ્વારા અન્યતીર્થિકોં કે સમાન નહી, અથવા-અસમાન-માન સે વર્જિત, યા “અસમાણે-અસન્”-અલ્પતર કાલ તક ગ્રામ નગરાદિમે રહને વાલા હોને કી વજહ સે વહા નહી જૈસા ણેસા (મિઝલૂ-મિથુઃ) મુનિ (પરિગ્રહ-નૈવ કુજ્જા-પરિગ્રહ નૈવ કુર્યાત્) ડનર ગ્રામ ંવ ડપાશ્રયાદિકોં મે દ્રવ્ય ંવ ભાવરૂપ પરિગ્રહ સે નહી વધે-ડનમેં સમત્વ ભાવ ન કરે । કહાં મી હૈ—

“ગામે કુલે વા નયરે ય દેસે, મમતિભાવ ન કહિંચિ કુજ્જા ॥ ”

અસમાણે ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—અસમાણે-અસમાન ગૃહસ્થરૂપ આધારની મૂર્છાથી રહિત હોવાને કારણે ગૃહસ્થોના સમાન નહી, તથા અનિયતવિહાર આદિ દ્વારા અન્ય તીર્થી ઓના સમાન નહી, અથવા-અસમાન-માનથી વર્જિત, યા અસમાણે-અસન્ અલ્પતર કાળ સુધી ગ્રામ નગર આદિમા રહેવાવાળા હોવાના કારણે ત્યાં નહી જેવા ઓવા મિઝલૂ-મિથુ મુનિ પરિગ્રહ નૈવકુજ્જા-પરિગ્રહ નૈવ કુર્યાત્ જે જે ગામ અને ડપાશ્રય આદિમા દ્રવ્ય અને ભાવરૂપ પરિગ્રહથી ન ંધાય-તેમા સમત્વભાવ ન રાખે કહ્યું છે કે—

“ગામે કુલે વા નયરે ય દેસે, મમતિ ભાવ ન કહિંચિ કુજ્જા ॥ ”

મમત્વાભાવઃ કથ સ્યાદિત્યાહ-ગૃહસ્થૈઃ=ગ્રામકૈઃ, અસસક્ત=રાગસસર્ગવર્જિત
 इत्यर्थः, अनिकेतः=गृहवर्जितः नैकप्र प्रतिबद्धस्थितिक इत्यर्थः, परित्रजेत्=सर्वतो
 विहरेत् न तु नियतदेशादावेव । अय भावः-गृहस्थैः सह रागससर्गकरणे, एकत्र
 प्रतिबद्धास्पदत्वे, नियतदेशग्रामनगरादिविहारिताया या ममत्वबुद्धिः स्यात् ।
 तस्मादालस्य निरस्य ग्रामनगरकुलादिष्वनियतवसतिनिर्ममत्वः सन् यथाकल्पमा
 सक्तिरहितश्चर्षामाचरेदिति ।

અર્થાત્-ગ્રામાદિ મેં કહી ખી મમત્વ નહીં કરે । તથા (ગિહત્યેહિં અ-
 સસક્તો-ગૃહસ્થૈઃ અસસક્તઃ) ગૃહસ્થોં કે સાથ રાગ કે સસર્ગ સે વર્જિત
 उनमे मोहरूप परिणाम से रहित होकर वह (अणिएओ-अनिकेतः)
 स्थानादि की ममतारहित होता हुआ (परिब्वए-परित्रजेत्) ग्राम
 नगरादि में विहार करता रहे । इसका भाव यह है कि गृहस्थों से
 रागात्मक परिणति करने पर साधु को एक ही जगह प्रतिबद्ध होकर
 रहने का प्रसंग प्राप्त हो सकता है, इस परिस्थिति में नियत देश, ग्राम
 आदि में ही उसका विहार होगा, अतः उसमें ममत्वबुद्धि का सन्नाह
 हो जायगा । इसलिये प्रमाद का परित्याग कर ग्राम नगर आदि में
 अनियतरूप से विचरने वाले मुनि में निर्ममत्वभाव रहता है ।
 इसलिये साधु को चाहिये की वह गृहस्थों से अससक्त होकर यथाकल्प
 अनियतविहाररूप चर्या करता रहे ।

भावार्थ—इस गाथा द्वारा सूत्रकार १८वीं गाथा में कहे हुए ही

અર્થાત્—ગ્રામાદિમા કથાય પણ મમત્વ ન કરે તથા ગિહત્યેહિં અસસક્તો-
 ગૃહસ્થૈ-અસસક્ત ગૃહસ્થની સાથે રાગના સસર્ગથી રહિત-તેમા મોહરૂપ
 परिष्ठाभती रहित भनीने ते अणिएओ-अनिकेत स्थानादिकेनी ममता रहित
 થઈને, પરિબ્વએ-પરિત્રજેત્ ગ્રામ નગર આદિમા વિહાર કરતા રહે તેના
 ભાવાર્થ એ છે કે, ગૃહસ્થો સાથે રાગાત્મક પરિષ્ણતી કરવાથી સાધુને માટે એક
 જગ્યાએ પ્રતિબદ્ધ થઈને રહેવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે આ પરિસ્થિતિમા
 નિયત ગ્રામનગર આદિમાજ તે વિચરશે, આથી એનામા મમત્વની ભાવના
 ઉત્પન્ન થશે માટે પ્રમાદનો પરિત્યાગ કરી ગ્રામનગર આદિમા અનિયત
 રૂપથી વિચરનાર મુનિમા નિર્મમત્વભાવ રહે છે આટલા માટે જ સાધુ માટે તે ગૃહ
 સ્થોથી અસસક્ત બની યથાકલ્પ અનિયત વિહારસ્વરૂપી ચર્યા કરતા રહે તે જરૂરી છે
 ભાવાર્થ—આ ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર ૧૮ થી ગાથામા કહેલ

અત્ર દૃષ્ટાન્તઃ—

કોહ્લાકસન્નિવેશે ગુહ્યુત. શાન્તો દાન્તઃ પરીપદોપસર્ગસહને સુધીરઃ ક્ષમા-
દિગુણગમ્भीરઃ કમેધૂલિનિગારણે સમીરઃ, શ્રુતચારિયધર્મારાધનપરઃ ક્ષીણજઙ્ઘા-
વલો નિઃસદ્ગનામક આચાર્ય આસીત્ । એકદા તત્ર દુર્ભિક્ષે જાતેઽસૌ સ્વશિષ્ય
અર્થ કી પુષ્ટિ કર રહે હૈં । જય ગૃહસ્થ જનોં કા સામાન્ય ભી પરિચય
મનુષ્ય કો ઉનમેં મમત્વબુદ્ધિ સે જકડ દેતા હૈ તો ફિર સાધુ કી
આત્મા કો વહ ભાવ વહા જકડ ન દેગા યહ કૈસે હો સકતા હૈ । હસી-
લિયે સાધુ કો અનિયત વિહાર ક્રહા ગયા હૈ । ડસમેં ગૃહસ્થો કે સસર્ગ
સે સાધુ વચા રહતા હૈ । સસક્તિભાવ ઉસકા ઉનમે નહી હો પાતા હૈ ।
સામાન્ય પરિચય મેં સસક્તિ નહી આતી હૈ । અધિક પરિચય સે યહ
દોષ પૈદા હોતા હૈ । મૂર્છાપરિણતિ કા નામ હી પરિગ્રહ હૈ । યહ પરિ-
ગ્રહ દ્રવ્ય એવ ભાવ કે ભેદ સે દો પ્રકાર કા હોતા હૈ । સાધુ ઇન દોનોં
પ્રકાર કે પરિગ્રહોં સે રહિત હોતા હૈ । રાગાદિકભાવ ભાવપરિગ્રહ, એવ
ક્ષેત્ર વસ્તુ આદિ દ્રવ્ય-પરિગ્રહ હૈ । અનિયત વિહાર કરને વાલે સાધુમેં
યહ દોષ નહી હો સકતા હૈ । હસીલિયે ઉસકો સદા યથાકલ્પ અનિયત
વિહાર કરના ભગવાન ને કહા હૈ ।

દૃષ્ટાન્ત-કોહ્લાક નામ કે સન્નિવેશ મે ચહ્યુત, શાન્ત, દાન્ત પરીપદ
એવ ઉપસર્ગ કે સહન કરને મે ધીર વીર ક્ષમાદિ ગુણોં સે ગમ્भीર, કર્મ
ધૂલિ કે નિવારણ કરને મે પવનતુલ્ય નિઃસર્ગ નામ કે એક આચાર્ય થે ।

ઠરે છે જ્યારે ગૃહસ્થ જનો સાથે સામાન્ય પરિચય પણ મનુષ્યને તેની સાથે મમત્વ
શુદ્ધિથી જડી દે છે તો પછી સાધુના આત્માને તે ભાવ ત્યા ન જડે તે કેમ
બની શકે આટલા માટેજ સાધુને અનિયત વિહાર સુચવાયેલ છે આમા ગૃહસ્થના
વધુ પડતા સસર્ગથી સાધુ બચી જાય છે, મસક્તિભાવ તેનો તેમા આવતો નથી,
સામાન્ય પરિચયથી મસક્તિભાવ ઉત્પન્ન થતા નથી અધિક પરિચયથી આ દોષો
પેદાથાય છે મૂર્છાપરિણતીનુ નામ જ પરિગ્રહ છે આ પરિગ્રહના દ્રવ્ય અને ભાવ
એમ બે પ્રકારના હોદ છે સાધુ આ બન્ને પ્રકારના પરિગ્રહોથી પર હોય છે
રાગાદિકભાવ ભાવપરિગ્રહ અને ક્ષેત્ર વસ્તુ આદિ દ્રવ્ય પરિગ્રહ છે અનિયત
વિહાર કરનાર સાધુમા આ દોષ આવતો નથી આટલા માટે સાધુને સદાય
યથાકલ્પ અનિયત વિહાર કરવાનુ ભગવાને કહ્યુ છે.

દૃષ્ટાન્ત—કોહ્લાક નામના સન્નિવેશમા બહુશ્રુત, શાન્ત, દાન્ત, પરીપદ
અને ઉપસર્ગ સહન કરવામા ધીરવીર, ક્ષમાદિ ગુણોથી ગમ્ભીર, કર્મરજનુ

विक्रमाचार्य गच्छसहित दूरदेशे प्रेषितयात् । स्वयं तु एकेन शिष्येण सह वसन् तत्रैव नगरे नव भागान् कल्पयित्वा यथाकल्पमज्ञातकुले रूक्षशुष्कमन्तप्रान्तमभा-
दिक गृहीत्वा विहरति स्म । जराक्रान्तोऽपि चर्यापरीषद् सोढुक्कामः कृताभिग्रहत्वात्
स्वयमिक्षार्थमटति स्म । एव चर्यापरीषद् सद्मानस्तमभिग्रहं यावज्जीव निर्वा-
ह्यलोचितप्रतिक्रान्तः कालमासे कालं कृत्वा स्फुरत्याण साधितवान् ।

श्रुतचारित्र्यरूप धर्म की आराधना करने में ही इनका जीवन का अधिक से अधिक समय निकलता था । अवस्थाप्राप्त होने से इनका जघाबल क्षीण हो गया था । एक समय की बात है कि वहाँ पर भय-
कर दुर्भिक्ष पड़ गया । आचार्य ने परिस्थिति का अवलोकन कर अपने विक्रमाचार्य शिष्य को गच्छसहित दूर देश में विहार करा दिया और स्वयं एक शिष्य के साथ उसी नगरी में रहे । वहाँ नौ भागों की कल्पना कर वे यथाकल्प अज्ञातकुल में रूक्ष, शुष्क, अन्त प्रान्त आहारा-
दिक ग्रहण कर वहाँ विचरण करते रहे । यद्यपि इनकी वृद्धावस्था थी चलने में पूरी शक्ति नहीं थी तो भी चर्यापरीषद् को सहन करने की अभिलाषा से वे विविध अभिग्रह ग्रहण करते और स्वयं भिक्षा के लिये जाते । इस प्रकार चर्यापरीषद् को सहन करते-उन्होंने अपने अभि-
ग्रहों का अच्छी तरह से निर्वाह किया । अन्त में अपने कर्तव्यों की आलोचना कर उनके प्रति निवृत्त होकर आत्मकल्याण कर लिया ।

निवारण करवाभा पवनतुल्य भवेत्, अथ नि स ग नाभना आचार्यं हता श्रुतचारित्र्य
इय धर्मनी आराधना करवाभा न तेमना लवननो भोटो लाग तेभ्यो गाणता
हता अवस्था यवाधी तेमनु न धाणन क्षीणु गनी गयु हतु अथ सभयनी
वात छे के, त्या लय कर भवेत् । हुताण पड्यो, आचार्ये परिस्थितिनु अवलोकन
करी पोताना विक्रमाचार्यं नाभना शिष्यने गच्छ साथे दूर देशमा विहार
करावराव्यो अने पोते अथ शिष्यनी साथे ते नगरमा रह्यो त्या नव लागोनी
कटपना ठरी तेभ्यो यथाकल्प अज्ञात कुणमाथी रूक्ष, शुष्क अन्तप्रान्त आहार आदि
ग्रहण ठरी त्या विचरता रह्यो अथ तेमनी वृद्धावस्थाने कारण तेमनामायावदानी
पूरी शक्ति न हती तो पणु चर्यापरीषदने सहन करवानी अभिलाषाथी तेभ्यो
विविध अभिग्रह करता अने स्वयं भिक्षा भाटे जाता आ प्रजारे चर्यापरी-
षदने सहन करता करता पोताना अभिग्रहोने सारी रीते निर्वाह क्यो अत
सभय उपर पोताना कर्तव्योनी आलोचना ठरी तेनाथी निवृत्त थर्थ
आत्मकल्याण प्राप्त कथुं

અત્રાન્યોઽપિ દ્રષ્ટાન્તઃ—

ઉજ્જયિન્યાં વૈશ્રવણનામક આચાર્યઃ સમવસૃતઃ । સ સ્વશિષ્યપરિવારેઃ સહ ચર્યાપરીપદ સહમાનો ગ્રામાનુગ્રામ વિહરન્ કદાચિદટવ્યા પ્રવિષ્ટઃ । આચાર્ય ઇ શિષ્યા અપિ ચર્યાપરીપદસદિષ્યન્ આસન્ । તત્ર સર્વે મુનિભિરકસ્માદ્ માર્ગો નિસ્મૃતઃ । તત્રેવ શર્કરાપ્રભૃથિયીવદ્ પ્રિકીર્ણતીક્ષ્ણકુટકિતે નિમ્નોન્નતશિલાખણ્ડદુર્ગમે ભયઢ્ઢરે ત્રિપિને ગચ્છતા તેન દિવસો યાપિતઃ, રાત્રી ચ વૃક્ષાધસ્તલે નિગામઃ કૃતઃ, એ શિષ્યપરિવારેઃ સદાસૌ ભ્રમન્નટવ્યા ખન્ત ન પ્રાપ,નાપિ કશ્ચિદ્ ગ્રામો દ્રષ્ટિ-

દ્વિતીય દ્રષ્ટાન્ત—

ઉજ્જૈની નગરી મેં વૈશ્રવણ નામ કે આચાર્ય પધારે । વે અપને શિષ્યપરિવાર કે સાથ ચર્યાપરીપદ કો સહન કરતે હુણ ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતેઃ કદાચિત્ માર્ગ ભૂલ જાને સે એક અટવી મેં જા પહુંચે । હનકે સમાન હી ચર્યાપરીપદ સહન કરને મેં સમર્થ હનકે શિષ્ય હી થે । અકસ્માત્ વે સત્ર કે સવ હી માર્ગ ભૂલ ગયે । સમસ્ત દિવસ હન સત્રકા શર્કરા પૃથ્વી કે સમાન, ઢધર ડધર ફૈલે હુણ તીક્ષ્ણ કાટો વાલે તથા નીચે ડુંચે શિલાખડોં સે દુર્ગમ હસ ભયકર અટવી મેં હી સમાસ હો ગયા । રાત્રિ કા સમય આ ગયા । દૂસરા કોઈ ઉપાય નહી હોને સે સહી ને વહી એક વૃક્ષ કે નીચે ઠહર કર રાત્રિ વ્યતીત કી । પ્રાતઃ કાલ હુઆ । સૂર્ય કી કિરણે નિકલી । માર્ગ કી તલાશ કરને લગે પરન્તુ માર્ગ કા પતા નહી ચલા । અટવી કિતની વડી થી હસકા કુહ અન્ત હી નહી જાત હો સકા, ઓર ન “યહા સે ગ્રામ કિતની દૂર હૈ”

દ્રષ્ટાંત બીજુ -ઉજ્જૈની નગરીમા વૈશ્રવણ નામના આચાર્ય પધાર્યા તેઓ પોતાના શિષ્ય પરિવારની સાથે ચર્યાપરીપદ સહન કરતા કરતા ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા કરતા માર્ગ ભૂલવાથી અચાનક એક જગલમા બધ ચડયા ચર્યાપરીપદ સહન કરવામા તેમના સમાનજ સમર્થ તેમના શિષ્યો પણ હતા ભેગાનુભેગ તેઓ બધા માર્ગ ભૂલી ગયા શર્કરાપ્રભ પૃથ્વીની સમાન, આહી તાહી ચોમેર તીક્ષ્ણ કાટાઓથી પથરાએલી તથા ઢધી નીચી શિલાઓથી દુર્ગમ એવી બધાનક અટવી-જગલમા આખોએ દિવસ વીતી ગયો રાત્રીનો સમય આવી પહોચતા બીજે કોઈ પણ ઉપાય ન હોવાથી સઘળાએ એક જાડ નીચે રહીને રાત વિતાવી સવાર પડયુ, સૂર્યના ઢિરણો દેખાયા, માર્ગની તપાસ કરી પરતુ બહાર નીકળવાનો માર્ગ ન બડયો જગલ ચોટું હતું તેના અતની પણ ખખર પડતી ન હતી અને ગામ આ સ્થળેથી કેટલું દૂર છે તે પણ બાણી શકાતુ ન

પયે સમાયાતઃ । સ ચ તસ્મિન્નેવ વિપમરુઢક્રિતપર્વતીયમાર્ગ ચલન્નપિ ચર્યાપ-
રીપહૈઃ પરાજિતો નાભૂત્ । આચાર્યો યદતિ-જસ્મિન્ યને ચન્તતામસ્માક ત્રયો દિવસા
અતીતાઃ, યચ્ચિદાહારો ન લબ્ધો નાપિ પાનીયમ્ ।

एतदभ्यन्तरे केनचिद्देवेन वैक्रियशक्त्या तत्र शोभनो राजमार्गो निर्मितः ।
तत्र कस्यचिन्नृपस्य चतुरङ्गिणी सेना गच्छति, उद्बधः शिषिका नरैर्वाह्यमाना

इस यात का पता ही चल सका । आचार्य महाराज शिष्यमंडली सहित
उसी जंगल में घूमते रहे । कभी २ चलते २ विपम एवं कटकित पर्वत
के मार्ग पर पहुँच जाते तो भी इनके चित्त में खेदखिन्नता नहीं आती ।
'चर्यापरीपह सहन करना यह साधु की कर्तव्य कोटि में है' इस
खयाल से ये उसको शांति के साथ सहन करते रहे । चलते २ जब
ठीक तीन दिन व्यतीत हो चुके तब आचार्य महाराज ने शिष्यों से
कहा कि देखो-इस वन में लगातार अपने लोग तीन दिन से चल
रहे हैं फिर भी मार्ग नहीं मिल रहा है । आहार पानी का भी ठिकाना
नहीं पड़ा, अतः समस्या विकट बन रही है ।

आचार्य महाराज जब इस प्रकार अपने शिष्यों से कह रहे थे कि
इतने में ही किसी देवने अपनी वैक्रियिक शक्ति के द्वारा उस अटवी
में एक सुन्दर राजमार्ग बना दिया, और इस प्रकार का दृश्य दिख-
लाया कि उस पर होकर किसी राजा की चतुरगिणी सेना जा रही है ।

હંતુ આચાર્ય મહારાજ શિષ્ય મહાણી સાથે એ જંગલમાં ખૂબ ભટકતા
ચાલતા ચાલતા કોઈ વેળા સ્થળે વિષમ એવા ડાટાળા ટેકરાવાળા રસ્તે
થઢી જતા તો પણ તેમના ચિત્તમાં ખેદ-ખિન્નતા આવતી નહીં “ચર્યાપરીપહ
સહન કરવો એ સાધુની કર્તવ્ય કોટીમાં છે આ ખ્યાલથી તેઓ આવતા પરીપહોને
શાન્તી સાથે સહન કરતા રહ્યા ચાલતા ચાલતા બ્યારે ત્રણ ત્રણ દિવસો વીતી
ગયા ત્યારે આચાર્યમહારાજે શિષ્યોને કહ્યું કે, જુઓ આ વનમાં આપણે ત્રણ
ત્રણ દિવસોથી ભટકીએ છીએ છતાં પણ બહાર નીકળવાનો કોઈ માર્ગ દેખાતો
નથી આહાર પાણીનું પણ ઠેકાણું પડતું નથી એટલે આપણી સમસ્યા વિકટ
સમસ્યા ઉભી થઈ છે

આચાર્યમહારાજ આવું બ્યારે પોતાના શિષ્યોને ડહી રહ્યા હતા એ
વખતે કોઈ દેવે પોતાની વૈક્રિયીક શક્તિ દ્વારા તે જંગલમાં એક સુંદર રાજ
માર્ગ બનાવી દીધો અને એ પ્રકારનું દૃશ્ય ઉભું કરી દીધું કે તે માર્ગ ઉપરથી
જાણે કોઈ રાજાની ચતુરગિણી સેના જઈ રહી છે તેમાં અનેક પ - ૨

आसन् । तत्र सेनापतिः कानने भ्राम्यमाणमाचार्यं ब्रवीति-भगवन् ! सन्त्यत्र
बहूनि शिषिकादीनि यानानि, यदत्र रोचते भवद्भ्यस्तत्रास्व गम्यताम् । आचार्येणो-
क्तम्-यानेन गमन नास्माकं कल्पते, इत्युक्त्वा तेन 'सर्वोऽयं देशप्रपञ्च' इति विज्ञा-
तम् । राजसैनिके गते सति स आचार्यः शिष्यान् पृच्छति-किमिदानीं कर्तव्यम् ।
शिष्या आहुः-आर्येण यदनुष्ठेय, तदेवास्माभिरपि कर्तव्यम्, आचार्यः पादपो-
पगमनार्थं प्रतिज्ञातवान्, तदनु तदीयशिष्या अपि पादपोपगमनार्थं सस्तारक
कृतवन्तः । सर्वैः समाधिभावेन कालं कृत्वाऽऽत्मनः कल्याणं साधितम् । एवमन्ये-
रपि मुनिभिश्चर्यापरीपहः सोढव्यः ॥ १९ ॥

उस में अनेक पालकिया को बहन करते हुए मनुष्य चले जा रहे हैं ।
यह सब दृश्य आचार्य महाराज के देखने में आ रहा था । इसी समय
एक सेनापति ने अटवी में भ्रमण करते हुए आचार्य महाराज से कहा
हे भदन्त ! यहाँ बहुत से पालकिया आदि बाहन हैं आप जिन्हें पसंद करें
उनपर चढ़कर चले । आचार्यश्रीने सेनापति की बात सुनकर कहा कि-
यान पर चढ़कर चलना यह हमारे कल्प से बाहर है । तथा साथ २ में
आचार्यमहाराज ने यह भी जान लिया कि यह सब दैवी माया है । सेनापति
के चले जाने पर फिर आचार्य महाराज ने शिष्यों से पूछा कि कहो इस
समय क्या करना चाहिये । शिष्यों ने कहा जो आपको करना रुचे
वही हमें मजूर है । शिष्यों की बात सुनकर आचार्य महाराजने पाद-
पोपगमन धारण करने की विचारणा करली । शिष्यों ने भी ऐसा ही
किया । सबने वहाँ समाधिभाव से सपन्न होकर पण्डितमरण किया,

उपाडीने मनुष्यो आली रह्या छे आ मधु दृष्य आचार्य महाराजना जेवाभा
आवी रह्युं छे जेवाभा ओह सेनापतिओ जगलभा विचरी रहैला
आचार्य महाराजने उछु, लहत ! अछि धएी पावणीओ विगेरे पाहुन
छे, आप जेने पसंद करे तेभा जेसीने आबो आचार्य सेनापतिनी
वात साबणीने उछु के, पावणीभा जेसीने विचरवु ते अमारा
कटपनी पहार छे साथे साथ आचार्य महाराज ओ पछु लएी लीधु के आ
सधणी दैवी माया छे सेनापतिना आली गया पजी आचार्य महाराजने शिष्योने
पूछवु के, उहो ! आवे वअते हवे शुं उरवु जेधओ ? शिष्योओ उछु के, आपने
जे उरवु रुचे ते अमने मजुर छे शिष्योनी वात साबणीने आचार्य महाराजने
पादपोपगमन उरवानी प्रतिजा धारवु करी लीधी शिष्योओ पछु जेमज उछु
परिष्ठाजे सधणा त्या समाधी आवधी सपन्न जनी पंडित मरवु पाभ्या अने

અથ નૈપેધિકીપરીપહજય પ્રાહ—

મૂલમ્—સુસાણે સુન્નગારે વાં, રુઝ્મૂલે વં એગઓ ।

અકુંવકુઓ નિસીએજ્જા, ન યં વિત્તોસણ પેર ॥૨૦॥

છાયા—શ્મશાને શૂન્યાગારે ગા, વૃક્ષમૂળે ગા એકરુઃ ।

અકૌકુચ્યઃ નિપીદેત્ ન ચ ત્રિાસયેત્ પરમ્ ॥ ૨૦ ॥

ટીકા—‘સુસાણે’-ઇત્યાદિ ।

શ્મશાને—શરસ્થાને, વા=અથવા, શૂન્યાગારે=નિર્જનગૃહે, વા=અથવા, વૃક્ષમૂલે=વૃક્ષાધસ્તલે, મુનિઃ એકરુઃ=દ્રવ્યતઃ એકાકી પ્રતિમાડપેક્ષયા, ભાવતો—મુનિગણસ્થિતોઽપિ રાગદ્વેપરહિતઃ, અકૌકુચ્યઃ=અશિષ્ટચેષ્ટારહિતઃ—વિષયચેષ્ટાવર્જિતઃ સન્નિત્યર્થઃ, નિપીદેત્=ભયરહિત યતનાપૂર્વકમુપશિશેદિત્યર્થઃ । ચ—પુનઃ મુનિસ્તત્રોપવિષ્ટઃ સન્, પરમ્—અન્ય જીવ દ્વીન્દ્રિયાદિક, ન ત્રિાસયેત્=તત્રસ્ય જીવ સ્થાનઞ્ચાદિક

ઔર આત્મકલ્યાણ કી સિદ્ધિ કી । इसी तरह समस्त साधुओं को चर्यापरीपह पर विजय पाने में प्रयत्नशील रहना चाहिये ॥१९॥

અવ દસવેં નેપેધિકીપરીપહ કો જીતને કે લિયે સૂત્રકાર કરતે હૈ—‘સુસાણે’-ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—મુનિ કો (સુસાણે—શ્મશાને) શ્મશાનમે (વા) અથવા (સુન્નગારે—શૂન્યાગારે) શૂન્ય ઘર મે (વા)યા (રુઝ્મૂલે—વૃક્ષમૂલે) વૃક્ષ કે નીચે (એગઓ—એકરુઃ) એકાકી દ્રવ્ય—સે પ્રતિમા કી અપેક્ષા અકેલે, તથા ભાવ કી અપેક્ષા મુનિ સમુદાય મેં રહતે હુએ ખી રાગદ્વેપરહિત એવ (અકુંવકુઓ—અકૌકુચ્ય.) અશિષ્ટ ચેષ્ટા સે રહિત હોતે હુએ (નિસીએજ્જા—નિપીદેત્) ભયશૂન્ય હોકર યતનાપૂર્વક રહે । (ય—ચ) તથા વહા પર

આત્મકલ્યાણની સિદ્ધિ મેળવી આ પ્રમાણે સર્વ સાધુઓએ ચર્યાપરીપહ ઉપર વિજય મેળવવા પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ ॥૧૯॥

હવે સૂત્રકાર દશમા નૈપેધિકીપરીપહને છતવા માટે કહે છે—‘સુસાણે’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—મુનિએ સુસાણે—શ્મશાને શ્મશાનમા “વા” અથવા સુન્નગારે—શૂન્યાગારે સૂના એવા ઘરમા “વા” અથવા રુઝ્મૂલે—વૃક્ષમૂલે વૃક્ષની નીચે એગઓ—એકરુ એકાકી દ્રવ્યથી પ્રતિમાની અપેક્ષાએ એકલા તથા ભાવની અપેક્ષાએ મુનિ સમુદાયમા રહેતા છતાં પણ રાગદ્વેપ રહિત અને અકુંવકુઓ—અકૌકુચ્ય અશિષ્ટ ચેષ્ટાથી રહિત બનીને નિસિએજ્જા—નિપીદેત્ ભય રહિત થઈ યતનાપૂર્વક યચ

ન કુર્યાદિત્યર્થઃ । इदमत्र-बोधम्-आदावस्मिन्नध्ययने 'निसीहियापरीसहे' इति यदुक्त तस्य च्छाया 'नैपेधिकीपरीपहः' इति । निपेध=प्राणातिपातादि निवृत्तिः, स प्रयोजनमस्या इति नैपेधिकी । यद्वा निपेधः=पापकर्मणा गमनादिक्रियायाश्च निवृत्तिः, स प्रयोजनमस्या इति नैपेधिकी, निपद्या=उपवेशनस्थानम् कायोत्सर्ग-भूमिः । स्वाध्यायभूमिश्चेत्यर्थः । सैव च परिपहो नैपेधिकीपरीपहः उपवेशनस्थान परीपहः, तत्र श्मशानादिषु स्थानेषु स्थितेन मुनिना भयङ्करोपसर्गसमापतने सति न भैतव्यम्, नापि स्वरविकारादिभिरन्येषा भयमुत्पादनीयमिति ॥ २० ॥

રહે હુણે ઉસ મુનિ કો ચાહિયે કી વહ (પર ન વિત્તાસણ-પર ન વિત્રાસયેત્) વહા પર પહિલે સે રહને વાલે દ્વીન્દ્રિયાદીક જીવોં કો સ્થાન-બ્રષ્ટ ન કરે, યહા યહ સમજના ચાહિયે કિ પહિલે હસ અધ્યયન મે "નિસીહિયા પરીસહે" એસા કહા ગયા હૈં ઉસકી સસ્કૃત છાયા નૈપેધિકીપરીપહ " એસી કી ગઈ હૈં । ઉસકા અર્થ હસ પ્રકાર હૈં- "પ્રાણાતિપાતાદિક ક્રિયાઓં સે નિવૃત્તિ કરને કા જિસકા પ્રયોજન હો વહ નૈપેધિકી હૈં, અથવા પાપકર્મોં કી એવ ગમનાદિક્રિયા કી નિવૃત્તિરૂપ નિપેધ જિસકા પ્રયોજન હો વહ નૈપેધિકી હૈં, અથવા નિપદ્યા ઉપવેશન સ્થાન કા નામ હૈં, વહ યા તો કાયોત્સર્ગ કી ભૂમિસ્વરૂપ હોગા યા સ્વાધ્યાય કી ભૂમિસ્વરૂપ । ઉસ નિપદ્યારૂપ જો પરીપહ ઉસકા નામ નૈપેધિકીપરીપહ હૈં । હસકા ફલિતાર્થ ઉપવેશનસ્થાન સમ્બન્ધી પરીપહ નૈપેધિકીપરીપહ હૈં । શ્મશાન આદિક સ્થાનોં મે રહે હુણે મુનિ કો ભયકર ઉપસર્ગ કે

તથા ત્યા રહેતા એ મુનિનુ કર્તવ્ય છે કે તે પર ન વિત્તાસણ-પર ન વિત્રાસયેત્ ત્યા પહેલાથી રહેવાવાળા દ્વિન્દ્રિયાદિક જીવોને સ્થાનબ્રષ્ટ ન કરે, અહીં એ સમજવું જોઈએ કે, પહેલા આ અધ્યયનમાં નિસીહિયા પરીસહે એવું કહેવાયું છે કે જેની સસ્કૃત છાયા " નૈપેધિકી પરીપહ " એમ કરવામાં આવેલ છે એનો અર્થ આ પ્રકારનો છે- "પ્રાણાતિપાતાદિક ક્રિયાઓથી નિવૃત્તિ કરાવવાનું જેનું પ્રયોજન હોય તે નૈપેધિકી છે, અથવા પાપકર્મોની અને ગમનાદિક ક્રિયાઓની નિવૃત્તિરૂપ નિપેધ જેનું પ્રયોજન હોય તે નૈપેધિકી છે, અથવા નિપદ્યા ઉપવેશન સ્થાનનું નામ છે તે યાતો કાયોત્સર્ગની ભૂમિ સ્વરૂપ હોય યા સ્વાધ્યાયની ભૂમિસ્વરૂપ એ નિપદ્યારૂપ જે પરીપહ તેનું નામ નૈપેધિકીપરીપહ આનો તો ફલિતાર્થ ઉપવેશન સ્થાન સમ્બન્ધી પરીપહ નૈપેધિકીપરીપહ છે, શ્મશાન આદિ સ્થાનોમાં રહેનારા મુનિએ ભયકર ઉપસર્ગોના આવવા છતાં પણ ભયભીત ન બનવું જોઈએ,

ઉક્તમર્થે વિશદીકૃત્વન્નાહ—

મૂલમ્—તત્થે સે ચિદ્દમાણસ્સ, ઉવસંગ્ગા ભિધારણ ।

સકાંભીઓ નં ગચ્છેજ્ઞો, ઉદ્ધિત્તાં અન્નમાસેણ ॥ ૨૧ ॥

ઝાયા—તત્ર તસ્ય તિષ્ઠતઃ, ઉપસર્ગા અભિધારયેત્ ।

શકામીતઃ ન ગચ્છેત્, ઉત્થાયાન્યદાસનમ્ ॥ ૨૧ ॥

ટીકા—‘તત્થ’ इत्यादि ।

તત્ર=શ્મશાનાદો, તિષ્ઠતઃ=ઉપવિષ્ટસ્ય તસ્ય મુનેઃ ઉપસર્ગા.—દેવમનુષ્યતિર્ય-
ક્તતા ઉપદ્રવાઃ, યદિ ભવેયુસ્તર્હિં સ મુનિસ્તાનુપસર્ગાન્ અભિધારયેત્—‘મમાચલ
ચેતસઃ કિમેતે કરિષ્યન્તીતિ ચિન્તયન્ સહેત । પરન્તુ શકામીતઃ=ઉપસર્ગકૃતોપદ્રવ
સંશયાદુદ્વેગવાન્ સન્, ઉત્થાય-તત. સ્થાનાદપસૃત્ય, અન્યત્=પરમ્, આસનમ્=
આસ્યતે-ઉપવિશ્યતેઽસ્મિન્નિત્યાસન=સ્થાનમ્, ન ગચ્છેત્ ।

આને પર મી ભયમીત નહીં હોના ચાહિયે ઔર ન અપને અર્ગો કો વિકૃત
કરકે દૂસરો કો ભયમીત કરના ચાહિયે ॥ ૨૦ ॥

इसी अर्थ को विशद करते हुए सूत्रकार समझाते हैं—
‘तत्थ से’—इत्यादि ।

અન્વયાર્થ—(તત્થ-તત્ર) શ્મશાન આદિ સ્થાન મેં (ચિદ્દમાણસ્સ સે-
તિષ્ઠતસ્તસ્ય) સ્થિત ઉસ સાધુકે ઉપર (ઉવસંગ્ગા-ઉપસર્ગા) દેવ, મનુષ્ય,
તિર્યશ્ચ સમ્બન્ધી ઉપસર્ગ યદિ આવે તો ઉસ મુનિ કા કર્તવ્ય હૈ કિ વહ
ઉન ઉપસર્ગો કો (અભિધારણ-અભિધારયેત્) “યે ઉપસર્ગ મેરા કયા
કર સકતે હૈ” નિશ્ચલચિત્ત સે ઈસા વિચાર કર સહન કરે । પરન્તુ
(શકામીઓ-શકામીતઃ) ઉપસર્ગકૃત ઉપદ્રવ કે સન્દેહ સે ઉદ્વેગવાન્

અથવા તો પોતાના અંગોને વિકૃત બનાવી ખીબને લયલીત કરવા ન જોઈએ ॥૨૦॥

આજ અર્થવિશે સૂત્રકાર વિષદરૂપથી સમજાવે છે ‘તત્થ સે’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—(તત્થ-તત્ર) શ્મશાન આદિ સ્થાનમા ચિદ્દમાણસ્સ સે-તિષ્ઠત તસ્ય રહેલા
એ સાધુની ઉપર ઉપસંગ્ગા-ઉપસર્ગા દેવ, મનુષ્ય, તિર્યચ સબધી ઉપસર્ગ આવે
ત્યારે એ મુનિનુ કર્તવ્ય છે કે તે એ ઉપસર્ગોને અભિધારણ-અભિધારયેત્ આ
ઉપસર્ગ માફ થુ કરી શકવાના છે “નિશ્ચલ” ચિત્તે એવો વિચાર કરી સહન કરે
પરંતુ શકામીઓ-શકામીત ઉપસર્ગકૃત ઉપદ્રવના સંદેહથી ઉ. - અર્થ

સ્વાધ્યાયકરણાર્થં કાયોત્સર્ગકરણાર્થં ચ સ્ત્રીપશુપન્ડકવિવર્જિતે સ્થાને નિપ-
ળેન મુનિના અનુકૂલપ્રતિકૂલોપસર્ગસપાતેऽનુદ્વેગકરણેન નિપદ્યાઽપરનામકો
નૈપેધિકીપરીપદઃ સોઢવ્ય ઇતિ ભાવઃ ।

અત્ર દ્રષ્ટાન્ત પ્રદર્શયતે—

હસ્તિનાપુરે કુરુદત્તનામા શ્રેષ્ઠિપુત્રઃ પ્રવ્રજિતો ભૂતૈકાકિપિહારપ્રતિમયા
પ્રામાનુગ્રામ વિહરન્નયોગ્યાનગર્વા ઈપદ્દૂસ્પ્રદેશે કાયોત્સર્ગમ્ કૃત્વા સ્થિત । તત્ર
હોકર (ઉદ્વિત્તા-ઉત્થાય) ઉઠકર (અન્નમાસણ-અન્યદ્ આસન) દૂસરે
કિસી સ્થાન પર (ન ગચ્છેઝ્જા-ન ગચ્છેત્) નહીં જાવે ।

તાત્પર્ય હસકા યદ્દ હૈ કિ સ્વાધ્યાય કરને કે લિયે અથવા કાયો-
ત્સર્ગ કરને કે લિયે સ્ત્રી પશુ પડક સે વર્જિત સ્થાન મેં વૈઠે હુએ મુનિ કો
ચાહિયે કિ વહ અનુકૂલ પ્રતિકૂલ ઉપસર્ગ કે આને પર અનુદ્વિગ્ન
ચિત્ત હોકર નિપદ્યાપરીપદ કિ જિસકા દૂસરા નામ નૈપેધિકીપરી-
પદ હૈ ઉસકો સહન કરે । અર્થાત્-શ્મશાન આદિ સ્થાન મેં વૈઠને પર
ઉપસર્ગ આદિ કા આના સ્વાભાવિક હૈ । અતઃ એસી સ્થિતિ મેં મુનિ કા
કર્તવ્ય હૈ કિ વહ તિર્યઞ્ચાદિકૃત્ત ઉન ઉપસર્ગો કો અવિચલિતચિત્ત
હોકર સહન કરે । ભયભીત ન હોવે, ઓર ન એક સ્થાન સે દૂસરે
સ્થાન પર અપની રક્ષા કે અભિપ્રાય સે જાવે ।

દ્રષ્ટાન્ત-હસ્તિનાપુર મે કુરુદત્ત નામ કા એક સેઠ કા પુત્ર રહતા થા ।
ઉસને ધર્મ કા ઉપદેશ સુનકર દીક્ષા ધારણ કરલી । જય વે શ્રુતચા-

ઉદ્વિત્તા-ઉત્થાય ત્યાથી ઉઠીને અન્નમાસણ-અન્યત્ આસન ખીન્ન કોઈ સ્થાન ઉપર
ન ગચ્છેઝ્જા-ન ગચ્છેત્ ન બધ

આનો ભાવ એ છે કે, સ્વાધ્યાય કરવા માટે અથવા તો અર્થોત્સર્ગ
કરવા માટે સ્ત્રી, પશુ, પડકથી વર્જિત એવા સ્થાનમાં બેઠેલા મુનિએ ગમે તેવા
અનુકૂળ પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગ આવવાથી ઉદ્વિગ્ન ચિત્ત ન બનતા વિપદ્યાપરીપદ કે
જેનું ખીન્ન નામ નૈપેધિકીપરીપદ છે એને મહન કરે અર્થાત્-શ્મશાન આદિ
સ્થાનમાં બેસવાથી ઉપસર્ગ વગેરેનું આવવું સ્વાભાવિક છે આથી એવી
સ્થિતિમાં મુનિનું કર્તવ્ય છે કે, તિર્યઞ્ચ આદિ દ્વારા થતા એ ઉપમગેનિ અવિ-
ચલીત ચિત્ત બની સહન કરે અને ભયભીત ન થાય પોતાના રક્ષણના અભિ-
પ્રાયથી એક સ્થાનથી ખીન્ન સ્થાન ઉપર ન બધ

દ્રષ્ટાન્ત—હસ્તિનાપુરમાં કુરુદત્ત નામે એક શેઠનો પુત્ર રહેતો હતો એણે
ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળી દીક્ષા ધારણ કરી લીધી બધારે તે શ્રુતચારિત્ર રૂપ

रात्रेश्चतुर्थपौरुष्या कुतश्चिद् ग्रामाद् गोधनापहारं कृत्वा चौराः कुरुदत्तमुनेः पार्श्व-
स्थेन मार्गेण सवेगं गताः । पश्चाद् गोस्वामिनस्तदन्वेयकास्तत्रायाताः द्वौ मार्गौ
तत्र दृष्ट्वा ते कुरुदत्तमुनिं पृच्छति-भदन्त ! तूहि चौराः केन पथा गताः । तद्वचनं
श्रुत्वाऽपि स मुनिर्न किञ्चिदुक्त्वान् ततस्ते गोस्वामिनः कोपावेशेन मुनेः शिरसि
आर्द्रमृत्तिलालेपेन पालीं कृत्वाऽङ्गारा शिप्ताः मुनिस्तु तदुपसर्गकृतवेदना सहमानो

रित्ररूप धर्म के पालन करने में पूर्ण निष्णात हो गये तो उन्होंने ने
एकाकीविहारप्रतिमा लेकर ग्रामानुग्राम विचरण करने लगे विहार
करते २ वे अयोध्यानगरी के समीप कुछ दूर प्रदेश में कायोत्सर्ग
धारण कर रहे । रात्रि के चतुर्थ प्रहर में किसी ग्राम से गायों को चुरा-
कर चौर कुरुदत्त मुनि के पास के मार्ग से जल्दी २ बड़े वेग के साथ
निकले । इनके निकल जाने के बाद ही गायों के स्वामी उनकी तपास
करते हुए वही पर आ पहुँचे । वहाँ से दो रास्ते जाते थे । उन्हें देख-
कर उन लोगो ने कुरुदत्त मुनि से पूछा कि भदन्त ! यहाँ से चौर किस
रास्ते होकर गये हैं । मुनि ने उनकी बात सुनकर कुछ भी उत्तर नहीं
दिया । वे सबके सब मुनि के ऊपर रुष्ट हुए । क्रोध के आवेशमें
आकर उन लोगो ने मुनिराज के माथे ऊपर मिट्टी की क्यारी बनाकर
उसमें जलते हुए अगार रख दिये । मुनि ने उनके द्वारा किये गये इस

धर्मनु पालन करवाभा पूर्ण पहुँ निष्णात भनी गया त्यारे अभेष्टे अेकाकी
विहार प्रतिमा लई आमानुग्राम विचरण करवा भाउयु विहार करता करता ते
अयेध्या नगरीनी पासो थोडा हरना प्रदेशभा कायोत्सर्ग धारण करी रह्या
रात्रीना थोथा प्रहरना समये कोह गाभथी गयो चोरीने चोर कुदत्त मुनिनी
पासेना मार्ग उपरथी उतावणथी निकणी गया गयो चोरीने लागेला अे चोरनी
पाछण अेना नीकणी जवा पछी थोडीवारो गयो जेनी चोराथेली ते अेनी
तपासभा नीकल्या अने कुदत्त मुनि जे स्थाने जेठल हुता त्या पडोअ्या आ
स्थानेथी जुही जुही आबु जता जे रस्ता कुटता होवाथी गयोना माडीकोअे
मुनिने जेठला जेध तेनी पासो आवी पूछयु के, भदन्त ! अडिथी चोर को कथ
आबुअे गया ? मुनिअे आनो कोह प्रत्युत्तर न आपता ते दोको मुनि उपर
पीलया अने कोधना आवेशभा आवी जध ते दोकोअे मुनिराजना भाथा उपर
भाटीनी क्यारी जनावी तेभा जण जणता अगारा भूझी दीधा अे दोको द्वारा
हरायेला उपसर्गथी मुनिने पूण वेदना यध परतु तेने पूणज शात स्थिते

निरुद्धेगः सन् तत्र स्थित एव समाधिभावेन काल कृत्वा सिद्धिं प्राप्तवान् । एव
मन्यैरपि मुनिभिर्नपेक्षीपरीपहः सोढव्यः ॥ २१ ॥

अथ शय्यापरीपहजय प्राह—

मूलम्—उच्चावयाहि सेज्जाहि तवस्सी भिक्खु थामव ।

नाइवेल विहन्नेज्जा, पावदिट्ठी विहन्नई ॥ २२ ॥

उया—उच्चावचाभि. शय्याभिः, तपस्वी भिक्षुः स्थामवान् ।

नातिवेल विहन्यात्, पापदृष्टिर्विहन्यते ॥ २३ ॥

टीका—‘उच्चावयाहि’ इत्यादि ।

स्थामवान्=स्थाम=रल तद्वान्, शीतोष्णादिसहनशक्तिमानित्यर्थः, तपस्वी=
अनशनदिविविधतपश्चरणशीलः, भिक्षुः=मुनिः, उच्चावचाभिः=उत्कृष्टापकृष्टाभिः

उपसर्ग की वेदना को घडे ही शान्त परिणामो से सहन किया । चित्त
में जरा भी उद्वेग नहीं आने दिया । ध्यान में ही वे समाधिभाव से
स्थिर रहे । अन्त में कालधर्म को प्राप्तकर कुन्दत्तमुनिने सिद्धि प्राप्त की ।
इसी प्रकार अन्य मुनियो को भी इस कथासे यही शिक्षा लेनी चाहिये
कि निपद्यापरीपह में यदि इस प्रकार के विघ्न आवे तो उन्हें सहन
करना चाहिये ॥ २१ ॥

अब ग्याहरवें शय्यापरीपहजय के विषय में सूत्रकार कहते हैं—

‘उच्चावयाहि’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(यामव—स्थामवान्) शीत उष्ण आदि परीपहों को सहन
करनेकी शक्तिवाला, तथा (तवस्सी—तपस्वी) अनशन आदि विविध तपों
का अनुष्ठान करने वाला (भिक्खु—भिक्षु.) साधु (उच्चावयाहिं
सेज्जाहि—उच्चावचाभि. शय्याभिः) अनुकूल जैसे हेमन्त शिशिर

सहन करी चित्तमा जरा पणु उद्वेग आववा न दीधो अने ध्यानमा ज समाधी
भावमा स्थिर रह्या अन्ते जण धर्मने पाभी जेमले सिद्धि प्राप्त करी आ
प्रकारे अन्य मुनियोके पणु आ उथाथी जेवी शिक्षा लेवी जेधजे डे, निपद्या
परीपहमा कदाय आ प्रकारना विघ्न आवे तो जेने सहन करवा जेधजे ॥२१॥

इसे सूत्रकार शय्यापरीपह छुटवाने कहे छे ‘उच्चावयाहि’ इत्यादि.

अन्वयार्थ—यामव—स्थामवान् ठ डीना अने गरभीना परीपहोने सहन करवानी
शक्तिवाला तथा तवस्सी—तपस्वी अनशन आदि विविध तपोनु अनुष्ठान करवावाणा
भिक्खु—भिक्षु साधु उच्चावयाहि सेज्जाहि—उच्चावचाभि शय्याभि अनुकूल—जेवी डे,

उच्चाः=उत्कृष्टाः, अनुकूला-हेमन्तशिशिरयोः शैत्यरहिताः उष्णस्पर्शवत्यो वा, ग्रीष्मवर्षासु उष्णस्पर्शवर्जिताः, शीतस्पर्शवत्यो वा, द्रव्यत उच्चप्रदेशस्थिता वा उच्चाः, सुधाभिः-‘चूना, सिमेन्ट’ इत्यादिभाषाप्रसिद्धाभिः, उपलिप्ततलादीना-मुपलक्षणं चैतत् । अथवाः=अपकृष्टाः प्रतिकूलाः-हेमन्तशिशिरयोः शीतस्पर्शयुक्ताः, ग्रीष्मवर्षासु उष्णस्पर्शवत्यः, द्रव्यतः अधोभागस्थिता वा अथवाः, उच्चाश्च अत्र चाधेति, उच्चावचास्ताभिः, शय्याभिः शेरते यामु साधवस्ताः शय्या=वसतय उपाश्रया, पट्टादिरूपा सस्तारकाश्च उच्यन्ते, तामिहेतुभिः, अतिवेलम्-वेला-मतिक्रम्य, स्वाध्यायादिकं न विहन्यात्=न परित्यजेत् । यद्वा-अतिवेलम्-इति छाया । वेलाशब्दो मर्यादावाचकः, अतिशयिता वेला अतिवेला, अन्यमर्यादापेक्षयाऽतिशयिनी मर्यादां समतारूपा न विहन्यात्=रागद्वेषजनिताभ्यां हर्षविषादाभ्यां

ऋतु मे शैत्यरहित, अथवा-उष्णस्पर्शसहित, ग्रीष्म वर्षाऋतु मे उष्ण-स्पर्शरहित, अथवा शीतस्पर्शसहित, अथवा द्रव्य की अपेक्षा उच्च प्रदेश मे स्थित, उपलक्षण से चूना सिमेन्ट आदि की बनाई गई ऐसी उच्चशय्या-उपाश्रय अथवा पाटला सस्तारकको लेकर, अथवा अवच उच्च से प्रतिकूल-हेमन्त शिशिर मे शीतस्पर्शयुक्त, ग्रीष्मवर्षा में उष्णस्पर्शयुक्त तथा द्रव्य की अपेक्षा अधोभाग में स्थित ऐसी शय्या को-उपाश्रय, पाटला, सस्तारक को-लेकर (अइवेल न विहन्ने उजा-अतिवेल न विहन्यात्) वेला का उल्लघन करके स्वाध्याय आदि को न छोड़े, अर्थात् कालोत्काल प्रतिलेखनादि करे । अथवा रागद्वेष-जनित हर्षविषादरूप परिणामों के द्वारा अन्यमर्यादा की अपेक्षा अति-शय्यविशिष्ट समतारूप मर्यादा का उल्लघन न करे । उच्चशय्या-

हेमन्त शिशिर इतुमा शैत्य रहित, अथवा उष्णस्पर्शवाणी ग्रीष्म, वर्षा ऋतुमा उष्णस्पर्श रहित अथवा शीतस्पर्श सहित अथवा द्रव्य की अपेक्षा उच्च प्रदेशमा रहित उपलक्षणयुक्ती चूना, सिमेन्ट आदिथी भनाववाभा आवेल उच्च शैया, उपाश्रय, अथवा पाटला सस्तारकने लध अथवा अवच उच्चथी प्रतिकूल हेमन्त शिशिरमा ठंडीवाणी, ग्रीष्म वर्षाभा उष्ण स्पर्शवाणी तथा द्रव्य की अपेक्षा अधोभागमा स्थित ऐसी अवचशय्याने-उपाश्रय, पाटला, सस्तारकने लध अइवेल न विनिहन्नेजा-अतिवेल न विहन्यात् वेलातु उल्लघन करी स्वाध्याय आदिने न छोड़े, अर्थात् कालोत्काल प्रतिलेखनादि करे अथवा-रागद्वेष जनित हर्ष विषाद रूप परिणामों द्वारा अन्य मर्यादा की अपेक्षा अतिशय्य विशिष्ट समतारूप मर्यादातु उल्लघन न करे उच्च शय्या-अनुकूल वस्तुना लाभ भजता ऐवो विचार

ન લઘ્વેત્ । ઉચ્ચશય્યા પ્રાપ્ય 'અહો ! ભાગ્યવાનઃ' યન્મમ સર્વકાલમુલ્લેખદા વસતિ-
મિલિતે'તિ હર્ષ, અચ્ચશય્યા પ્રાપ્ય તુ 'અહો ! કીદૃશી મમ મન્દભાગ્યતા, યત
શય્યાઽપિ શીતાદિનિવારિકા ન લઘ્યતે' ઇતિ વિપાદ । ણ્યભૂતાભ્યાં હર્ષવિપા-
દાભ્યાં મધ્યસ્થભાવરૂપા મર્યાદા નોલ્લહ્વનીયેત્યર્થ । યસ્તુ મુનિ પાપદૃષ્ટિ = પૂર્વોક્ત
મર્યાદોદ્દેશક સ વિનિહન્યતે, પરીપદૈ પરાજિતોઽત एव સાધુમર્યાદાસ્પલિતો
મુનિ સયમાત્પતિતો ભવતીત્યર્થ । તસ્માદુપાશ્રયાદી રાગદ્વેષપરિવર્જનેન શય્યા-
પરીપદ સોદન્ય ઇતિ ભાવઃ ॥ ૨૨ ॥

અનુકૂલ વસ્તિ કો પાકર એસા પ્રિચાર ન કરે કિ “અહો ! મેં વઢા હી
ભાગ્યશાલી હૂ જો મુજે સર્વકાલ મે સુખ દેનેવાલી વસતિ મિલી હૈ”
તથા અચ્ચશય્યા પ્રતિકૂલ વસ્તિ કો પાકર એસા પ્રિચાર ન કરે
કિ-અહો ! મેં કૈસા મન્દભાગી હૂ જો મુજે શીતાદિ નિવારણ કરને
વાલી વસ્તિ મી નહી મિલી । હમ પ્રકાર અનુકૂલ પ્રતિકૂલ
વસતિ કી પ્રાપ્તિ કો લેકર મુનિ કો હર્ષવિપાદાત્મક પરિણામો દ્વારા
મધ્યસ્થભાવરૂપ મર્યાદા કા ઉત્લઘન નહી કરના ચાહિયે । જો
મુનિ (પાપદિદ્વી વિહન્નર્દ-પાપદૃષ્ટિ વિહન્યતે) અનુકૂલ પ્રતિકૂલ
વસતિ મેં રાગદ્વેષ કરતા હૈ વહ પાપદૃષ્ટિ મુનિ હસ સમતાભાવરૂપ
મર્યાદા કા નાશ કરતા દુવા સયમ સે પતિત હો જાતા હૈ । હસલિયે
મુનિકા કર્તવ્ય હૈ કિ વહ ઉપાશ્રય આદિ મે રાગદ્વેષ કે પરિવર્જન સે
શય્યાપરીપદ સહન કરે ॥ ૨૨ ॥

ન કરે કે, “અહો ! હું ખૂબ જ ભાગ્યશાળી છું જે મને સર્વકાળ સુખ દેવાવાળી
વસ્તિ મળી છે” તથા “અવશ” શય્યા પ્રતિકૂળ વસ્તિથી જોયો વિચાર ન કરે કે, હું
કેવો મદભાગી છું જે મને ઠંડી આદિનું નિવારણ કરવાવાળી વસ્તિ ન મળી, આ
પ્રકારે અનુકૂળ પ્રતિકૂળ વસ્તિની પ્રાપ્તિને લઈ મુનિએ હર્ષ વિપાદાત્મક પરિણામો
દ્વારા મધ્યસ્થ ભાવરૂપ મર્યાદાનું ઉત્લઘન કરવું ન જોઈએ જે મુનિ પાપદિદ્વી
વિહન્નર્દ પાપદૃષ્ટિ વિહન્યતે અનુકૂળ પ્રતિકૂળ વસ્તિમાં રાગદ્વેષ કરે છે તે
પાપદૃષ્ટિ મુનિ આ સમતા ભાવ રૂપ મર્યાદાનો નાશ કરી સયમથી પતિત
વર્ધ જાય છે આ માટે મુનિનું કર્તવ્ય છે કે તે, ઉપાશ્રય આદિમાં રાગદ્વેશના
પરિવર્જનથી શય્યા પરીપદ સહન કરે ॥ ૨૨ ॥

શ્યાપરીપદ. કયા રીત્યા સોઢ્યઃ ?' ઇતિ પ્રદર્શયતિ—

મૂલમ્—પદ્મરિક્તમુવેસ્સયં લંઘુ, કલ્લાણ અદુવ પાવગ ।

કિમેગૈરાય કંરિસ્સઙ્, ઇંવ તેરેવહિયાસેં ॥ ૨૩ ॥

છાયા—પ્રતિરિક્તમુપાશ્રય લંઘા, કલ્યાણમ્ અથવા પાપકમ્ ।

કિમેગૈરાયં કરિષ્યતિ એવ તત્ત્વાધ્યાસીત ॥ ૨૩ ॥

‘પદ્મરિક્ત’ ઇત્યાદિ ।

સાધુ, કલ્યાણમ્=શાતરૂપ સુખદાયકમ્, અથવા પાપક-પાપરૂપ દુઃખજનકમ્, પ્રતિરિક્ત=સ્ત્રીપશુપણ્ડકાદિવર્જિતમ્ - ઉપાશ્રય=વસતિ, લંઘ્વા=પ્રાપ્ય, એકરાત્રમ્-એકસ્યા રાત્રૌ અયમુપાશ્રય. કિં સુખ દુઃખ વા કરિષ્યતિ ન કિંચિત્ કરિષ્યતિ' એવમ્=ઈદ્રશેન વિચારેણ તત્ર=ઉપાશ્રયે ધ્યાસીત=અધિવસેત્-રાગ દ્વેષ વા ન કુર્યાદિત્યર્થ. । અય ભાવઃ-કયંચિત્-સમભૂમિક સુશોભન સર્વર્તુસુખદ,

શ્યાપરીપદ કિસ તરહ સદના ચાહિયે । હસ વાતકો સૂત્રકાર પ્રદર્શિત કરતે હે—‘પદ્મરિક્ત’-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—સાધુ (કલ્લાણ-કલ્યાણમ્) શાતરૂપ-સુખદાયક (અદુવ-અથવા) યા (પાવગ પાપકમ્) અશાતરૂપ દુઃખજનક એસે (ઉવસ્સય-ઉપાશ્રય) ઉપાશ્રય-વસતિ કો જો (પદ્મરિક્ત-પ્રતિરિક્તમ્) સ્ત્રી પશુ એવ પણ્ડક આદિ સે રહિત હૈ (લંઘુ-લંઘ્વા) પ્રાપ્ત કર એસા વિચાર કરે કિ (એગારાય-એક-રાત્ર) યહ ઉપાશ્રય એકરાત્રભર ઠહરને વાલે મેરે લિયે કયા તો સુખ દે સકતા હૈ ઓર કયા દુઃખ દે સકતા હૈ (એવ તત્ત્વહિયાસે-એવ તત્ત્વાધ્યાસીત) હસ પ્રકાર વિચાર કર કે વહા રહે - ઉપાશ્રય કે વિષય મેં વહ રાગદ્વેષ ન કરે । તાત્પર્ય યહ કિ સાધુ કે લિયે કહી પર સમભૂમિ-

શ્યાપરીપદ કઈ રીતથી સહન કરવો ? આ વાતને સૂત્રકાર પ્રદર્શિત કરે છે ‘પદ્મરિક્ત’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—સાધુ કલ્લાણ-કલ્યાણમ્ શાતરૂપ સુખદાયક અદુવ-અથવા યા પાવગ-પાપકમ્ અશાતરૂપ-દુઃખજનક એવા ઉવસ્સય-ઉપાશ્રય ઉપાશ્રય-વસતિ કે જે પદ્મરિક્ત-પ્રતિરિક્તમ્ સ્ત્રી પશુ અને પંડક આદિથી રહિત છે, એવી વસતિ લંઘુ-લંઘ્વા પ્રાપ્ત કરી વિચાર કરે કે, એગારાય-એકરાત્ર આ ઉપાશ્રય એક રાત રોકાવાવાળા મારા માટે શુ સુખ આપનાર છે કે શુ દુઃખ આપનાર છે એવ તત્ત્વહિયાસે એવ તત્ત્વાધ્યાસીત આ પ્રકારનો વિચાર કરી ત્યા રહે ઉપાશ્રયના વિષયમાં તે રાગદ્વેષ ન કરે તાત્પર્ય એ છે કે, સાધુને માટે કોઈ સ્થળે સમભૂમિ

क्वचिद्विषमभूमिक पांसुप्रचुर शर्कराशकलसकुल शीतकालेऽतिशीतं ग्रीष्मे बहुधर्मक दुःखद सुखद वा स्यादिरहितमुपाश्रय, मृदुकठिनादिभेदेनोच्चावच पट्टकादिरूप सस्तारक च प्राप्य, तत्र तत्र रागद्वेषाकरणेनानुद्दिग्गो भवेत् । एवं शय्यापरीपहः साधुना विजितो भवतीति ।

बाला उपाश्रय मिले या विषम भूमिवाला, चाहे तो वह ऋतु के अनुकूल हो चाहे प्रतिकूल हो, चाहे वह फकर पत्थर से युक्त भूमिवाला हो चाहे सिमेंट आदि से बनी हुई भूमिवाला हो—कैसा भी क्यों न हो परन्तु स्त्री पशु आदि से यदि वह रहित है तो साधु को उस में किसी भी प्रकार का हर्षविषाद नहीं करना चाहिये । इसी तरह सस्तारक भी चाहे मृदुगुणयुक्त हो चाहे कठिन हो कैसा भी हो उसको प्राप्तकर साधु को उस विषय में भी रागद्वेषपरिणति नहीं करनी चाहिये । इस तरह करने से साधु के द्वारा शय्यापरीपह जीता जाता है ।

भावार्थ—शय्यापरीपह पर यदि साधु को विजय पाना है तो उसकी विचारधारा ऐसी कभी नहीं होनी चाहिये कि यह शय्या, उपाश्रय अथवा पाट-पाटला आदि सुन्दर हैं या असुन्दर हैं ? ऋतु के अनुकूल हैं या प्रतिकूल हैं । साधु के लिये क्या तो अनुकूल और क्या प्रतिकूल ? सबके ऊपर उसकी समान दृष्टि होनी चाहिये । यह तो दृष्टि की विषमता है जो साधुके लिये उसकी समाचारी से उचित नहीं मानी जाती है । संयम का निर्विघ्नरूप से निर्वाह जैसे भी हो सके उस रूप से

भगे अथवा विषमभूमिवाणे, ते ऋतुने अनुकूल होय अथवा प्रतिकूल होय, आडे ते काकश पत्थरनी भूमिवाणे होय के, आडे सीमेंट आदिनी भूमिवाणे गमे तेवो होय परंतु स्त्री पशु आदिथी ने ते रहित होय तो साधुने तेमा केध प्रकारने दुर्ष विषाद नही करवो नेधने ने न रीते सस्तारक पशु आडे तेवु सुवाणु होय अथवा तो ठंणु होय गमे तेवु होय तेने प्राप्त करी साधुने ते विषयमा पशु रागद्वेष परिबुति राखवी न नेधने आवी रीते करवाथी साधु शय्यापरीपह लती नय छे

भावार्थ—शय्यापरीपहने कदाय साधुने लतवो होय तो तेनी विचार धारा नेवी कही न होय के, आ शय्या उपाश्रय-पाटला आदि सुंदर छे के असुंदर, ऋतुने अनुकूल छे के प्रतिकूल साधु भाटे कयु अनुकूल अने कयु प्रतिकूल भधा उपर तेनी समान दृष्टि होवी नेधने ने तो दृष्टिनी विषमता छे ने साधु भाटे तेनी समाचारीथी उचित मानवाभा आवती नथी संयमने निर्विघ्न

अत्र दृष्टान्तः प्रदर्शयते—

एकदा भावितात्मा शुभचन्द्रनामाचार्यः सुविनीतशिष्यपरिवारैः सह ग्रामानु-
ग्रामं विहरन् श्रावस्तीनगर्यां वहिरशोकनामके नन्दनवनतुल्ये उद्याने समवसृतः ।
तस्य बहुमध्यदेशभागे केलिप्रियभूपस्य प्रासाद आसीत् । स च प्रासादः प्रासादीयः
प्रदर्शनीयोऽभिरूपः प्रतिरूपो मणिकुट्टिमतलः समरमणीयभूमिभाग आदर्शतलोपम
कोमलस्पर्शः सर्वर्तुसुखदः सर्वथाऽनुकूलो रुचिरपीठफलकसस्तारकयुक्त आसीत् ।
तत्रासौ तपःसयमाराधको मुनिनिवसनं विशुद्धभावेन तमनुकूलशय्यापरीपद् मण्य-
स्थभावेन सहमानथिन्तयति—अत्रैकरात्रमात्रं ममावस्थानं, किमनेन शय्यासुखेन ।

करते रहना चाहिये इसी में साधु की शोभा है ।

दृष्टान्त—एक समय की बात है—शुभचन्द्र नाम के आचार्य सुविनीत
अपने शिष्यपरिवार के साथ ग्रामानुग्राम विहार करते हुए श्रावस्ती
नगरी के बाहिर रहे हुए नन्दनवनतुल्य अशोकनामक उद्यान में पधारे ।
उस उद्यान के ठीक मध्यभाग में केलिप्रियभूप का प्रासाद था ।
यह प्रासाद बहुत ही सुन्दर था । इसका कुट्टिमतल मणिमय था ।
इसका भूमिभाग सम एव रमणीय था । वह ऐसा चलकता था कि
मानो दर्पण का तल हो । स्पर्श उसका सुकुमाल था । यह महल सब
ऋतुओं के अनुकूल था । रुचिर पीठ फलक सस्तारकों से युक्त था ।
तथा प्रासादिय दर्शनीय अभिरूप और प्रतिरूप था । तप और सयम
के आराधक ये आचार्य महाराज उस प्रासाद में एक तरफ ठहर गये ।
उस में इन्हे सब बात की सुविधा थी । परन्तु फिर भी आचार्य ने
उस विषय में अनुकूलता के विचार से हर्षभाव धारण नहीं किया ।

इपथी निवाँड जेभ थर्ध शके तेवा इपेठरतु रडेवु जेध जे तेमा साधुनी शोभा छे

दृष्टान्त—जेक सभये शुभचन्द्र नामना आचार्य सुविनीत पोताना शिष्य
परिवार साथे ग्रामानुग्राम विहार करता करता श्रावस्ती नगरीनी भंडार रडेला
नन्दनवन तुल्य अशोक नामना उद्यानमा पधायो ते उद्यानमा मध्य भागमा
केलिप्रिय राजानु निवास स्थान छेतु, ते मंडाखय भूष ज सुहर छेतो, जेनुं
आगलु भण्डिजित छेतु भूमिभाग सभ अने रमणीय छेतो ते जेवो यण
काट भारतो छेतो के जेवु अरिसो छेय ! जेनो स्पर्श भूष सुवागो लागतो
आ मंडेल सधणी ऋतुजोमा अनुकूल छेतो इयी उपजये तेवा पीठ, इलक,
शय्या, सस्तारक आदि युक्त छेतो तप अने सयमना आराधक शुभचन्द्र
आचार्य ते मंडेलनी जेक जागु उत्तयो जेमा तेमने दरेक प्रकारनी सगवठता
छती छता पण आचार्य ते अनुकूलताना विचारथी हर्षभाव धा न कर्यो

ઈદંશુભાવહશય્યાનુરાગઃ કિમાત્મકલ્યાણાય મમ ભવિષ્યતિ ?, કદાપિ નૈવ ।
 एव विचिन्त्य शुभपरिणामेन प्रशस्ताध्यवसायेन शिष्यसहितः शुभचन्द्राचार्यस्त-
 दाऽवधिज्ञान प्राप्तवान् । स च द्वितीयदिवसे शिष्यपरिवारैः सह विहारं कृत्वा
 क्वचिद् लघुग्रामे वसतीं निवसति स्म ।

सा च वसतिरुन्दरूकृतानेकनिलयुक्तभित्तिका, भूतभुजंगमादिभयोत्पादिका
 प्रचुरपांसुशर्करासकुला विषमभूमिका जीर्णशीर्णा पीठफलकादिरहिता चासीत् । तत्र
 प्रमार्जनं कृत्वा सयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन्सौ विहरति स्म । तत्र रात्रौ

किन्तु विशुद्ध भाव से युक्त होकर उस अनुकूल शय्यापरीपह को
 मध्यस्थ भाव से सहन किया । विचार किया कि-यहां एक रात्रि
 भर के लिये तो मेरी स्थिरता है । इस शय्या के सुख से मुझे क्या
 लाभ । इस शय्या का सुख मेरे आत्मकल्याण का कोई साधक नहीं
 है कि जिससे इस में मेरी उपादेय बुद्धि हो । पर द्रव्य के शुभाशुभ
 परिणमन से मैं अपने में शुभाशुभरूप परिणमन क्यों होने दू । इसका
 परिणमन इसके साथ है और मेरा परिणमन मेरे साथ । इस प्रकार
 विचार कर शुभ परिणाम एवं प्रशस्त अध्यवसाय के प्रभाव से शिष्य
 सहित उनको अवधिज्ञान उत्पन्न हो गया ।

दूसरे दिन उन्होंने ने वहां से विहार कर दिया । विहार कर वे एक
 छोटे से ग्राम में आये । जहां ये ठहरे वहां का स्थान बड़ा ही भयानक
 था । उस में अनेक चूहों के घिल थे । भूत, भुजगम आदि का वहां
 उपद्रव भी था । धूलि एवं ककर से वहां की भूमि सम विषम थी ।

પણ વિશુદ્ધ ભાવથી યુક્ત બની તેમણે અનુકૂલ શય્યાપરીપહને સહન કર્યો વિચારું
 કે અહિં એક રાત્રિ માટે મારી સ્થિરતા છે આ શય્યાના સુખથી મને શો લાભ ?
 શય્યાનુ આ સુખ મારા આત્મકલ્યાણનું કોઈ સાધક નથી કે બેનાથી તેમા મારી
 ઉપાદેય બુદ્ધિ થાય પરદ્રવ્યના શુભાશુભ પરિણમનથી હું પોતાનામા શુભાશુભ
 રૂપ પરિણમન શા માટે થવા દઉં તેનું પરિણમન તેની સાથે અને મારૂં
 પરિણમન મારી સાથે આ પ્રકારનો વિચાર કરી શુભ પરિણામ અને પ્રશસ્ત
 અધ્યવસાયના પ્રભાવથી શિષ્ય સહિત તેમને અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું

ખીજે દિવસે તેઓએ ત્યાંથી વિહાર કર્યો વિહાર કરીને તેઓ 'એક
 નાના ગામડામા આવ્યા બધા તેઓ રોકાયા હતા તે સ્થાન ઘણું જ ભયા
 નક હતું તેમા અનેક ઉદરના લોચ હતા, ભૂત, ભુજગમ વગેરેનો ઉપદ્રવ
 ત્યા હતો ધૂળ અને કાકરાથી ત્યાની ભૂમિ ઉચી નિચી હતી, ઘણું-શીઘ્ર

स्वाध्यायं ध्यानं च कृत्वा भुमचन्द्राचार्यस्तदाज्ञया सर्वे मुनयश्च स्वस्वसस्तारको-
परि शयनार्थमुद्यताः । तदा तत्रैको भुजङ्गमः स्वाहारमन्वेपयन् समागतः । तमवलोक्य
सर्वे मुनयोऽनुद्विग्ना एव तस्थुः । स च भुजङ्गमः कचिन्मूपरुमनुधावमानस्तस्मिन्
दृष्टिपथात्क्रान्ते मुनीन् पश्यति । तस्य दृष्टौ विपमासीत् अतस्तेन दृष्टमात्रा एव
सन्तस्ते मुनयो विपाक्रान्ता जाताः । अथ भुमचन्द्राचार्यस्तदीयशिष्याश्च सर्वे मुनयः
समाधिभावमवलम्ब्य क्षपकश्रेणिं समारुह्य शुक्लध्यानानलेन सकलं कर्म भस्मसात्
कृत्वा केवली भूत्वाऽन्तर्मुहूर्तमात्रेण शिवपदं प्राप्तवन्तः । एव सर्वैर्मुनिभिः श्रव्या-
परीपहः सोढव्यः ॥ २३ ॥

जीर्णं शीर्णं सस्तारकं तक भी इसमें कोई नहीं था । उस भूमि का
प्रमार्जन कर आचार्य महाराज ने वहाँ पर अपनी साधुमडलीसहित
निवास किया । तब एव समय से आत्मा को भावित करते हुए उन
आचार्य महाराज ने रात्रि में स्वाध्याय और ध्यान करने के पश्चात्
समस्त अपने शिष्यों को अपने २ सस्तारकों पर शयन करने की
आज्ञा दी । आज्ञा पाते ही सब के सब अपने २ सस्तारक पर सोने
लगे । इतने में वहाँ एक सर्प अपने आहार की खोज में आया । देखकर
समस्त मुनिमडली अनुद्विग्न ही रही । वह सर्प एक चूहेके पीछे पड़ा हुआ
था । जब वह चूहा उसे दिखा नहीं तो उसने मुनिमडली की तरफ अपनी
दृष्टि लगाई । उसकी दृष्टि में ही विष था, इसलिये उसके द्वारा देखे
गये वे आचार्यसहित मुनिराज विष से आक्रान्त हो गये । सब ने
मिलकर समाधिभाव का आलम्बन किया, और उसके प्रभाव से वे
सब के सब क्षपकश्रेणी पर आरुढ़ होकर शुक्लध्यान की प्राप्ति से सम-

सस्तारकं पशु न हंतु आ भूमिने साक्षं करीने आचार्य महाराजे ते स्थणे,
पोताना शिष्ये साधे निवास कथे तप अने समयमयी आत्माने भावित
करीने ते आचार्य महाराजे रात्रिमा स्वाध्याय अने ध्यान कर्था पछी पोताना
पथा शिष्येने पोतपोताना सस्तारकं उपर शयन करवानी आज्ञा आपी
आज्ञा भणता ७ सधणा पोतपोताना सस्तारकं उपर सुवा लाग्या ओटलाभा
ओक सर्प पोताना आहारनी शोधमा नीकल्यो, ओने ओर्थ समस्त साधु
गण अनुद्विग्न ७ रह्यु ते सर्प ओक उदरनी पाछण पडेव हतो न्यारे ते उदर
तेना ओवाभा न आव्यो तो तेव्हे आ मुनि गण तरङ्क ओनी दृष्टि डेरवी
ओनी दृष्टिमा ७ ओर हंतु, ओटवे ओनी दृष्टिओ पडेला आचार्य सहित
मुनिराजे विषयी आकुणव्याकुण मनी ग्या सधणाओ मणीने समाधि भावतुं
आवणन कथुं अने तेना प्रभावयी तेओ सधणा क्षपकश्रेणी पर आरुढ

अथाऽऽक्रोशपरीपहजय माह—

मूलम्—अक्रोसिज्जं परो भिक्खु, न तंसि पडिसजले ।

सरिसो होइं वालाण, तम्हां भिक्खु न सज्जले ॥२४॥

छाया—आक्रोशेत् परो भिक्षु, न तस्मिन् प्रतिसंज्वलेत् ।

सदृशो भवति वालाना, तस्माद् भिक्षुर्न सज्वलेत् ॥ २४ ॥

टीका—‘अक्रोसिज्ज’ इत्यादि ।

परः=अन्यः, यदि भिक्षु=मुनिम् आक्रोशेत्=दुर्वचनेन तर्जयेत्, तर्हि मुनि-
स्तस्मिन् न प्रतिसज्वलेत्=न प्रतिकुप्येत् । अवाच्यभाषयाऽऽकुष्टः सन् कोपावे-

स्त कर्मो को नाशकर केवली हो गये, तथा अन्तर्मुहूर्त में शिवपद को
प्राप्तकर सिद्ध हो गये । इस कथा से यही शिक्षा मिलती है कि
शय्यापरीपह पर विजय पानेवाला मुनि आत्मकल्याण कर मुक्त हो
जाता है, अतः शय्यापरीपह पर विजय प्राप्त करना चाहिये ॥ २३ ॥

अब सूत्रकार बारहवें आक्रोशपरीपह का जय कहते हैं—

‘अक्रोसिज्ज’-इत्यादि.

अन्वयार्थ—यदि (परो-परः) कोई अज्ञानी मनुष्य (भिक्खु-भिक्षुम्)
साधुको (अक्रोसिज्ज-आक्रोशेत्) दुर्वचन से तर्जित करे तब वह साधु
(तसि-तस्मिन्) उसके उपर (न पडिसजले-न प्रतिसज्वलेत्)
क्रोधित न हो-अर्थात् जब कोई अशिष्ट भाषा से साधु के साथ
असभ्य व्यवहार करे-गाली आदि दुर्वचन कहे तो साधु को उसके
प्रत्युत्तररूप में क्रोध के आवेश से उसके प्रति गाली बगैरह अशिष्ट

जानी शुद्धध्याननी प्राप्तिथी समस्त कर्मभणनो नाश करी केवलीपदने प्राप्त करुं
तथा अतर मुहूर्तमा शिवपदने प्राप्त करी सिद्ध जनी गया आ कथाथी ये शिक्षा
प्राप्त थाय छे के, शय्यापरीपह पर विजय भेजवना मुनि आत्मकल्याण करी
मुक्तिने पावे छे, भाटे शय्यापरीपहने विजय प्राप्त करवे जेधये ॥ २३ ॥

इसे सूत्रकार बारमा आक्रोश परीपहना जय ने कहे छे ‘अक्रोसिज्ज’-इत्यादि,

अन्वयार्थ—यदि परो-पर जे केह अज्ञानी मनुष्य भिक्खु-भिक्षु साधुने अक्रो-
सिज्ज-आक्रोशेत् जराण पयनथी अपमानित करे तो पण ते साधु तसि-तस्मिन्
तेना उपर न पडिसजले-न प्रतिसज्वलेत् क्रोधित न थाय अर्थात् जे केह अशिष्ट
भाषाथी साधुनी साथे असभ्य पड़ेवार करे, गाण आदि दुर्वचन कहे तो साधुजे
तेना प्रत्युत्तर रूपे क्रोध आवेशथी तेना प्रति गाण विगेरे अशिष्ट भाषाने प्रयोग

શેન પ્રત્યાક્રોશરૂપ ગાલીદુર્વચનાદિક ન વદેદિત્યર્થઃ । નતુ પ્રતિસજ્જલને કા શા-
નિરિત્યાશદ્વચ્ચાહ—‘ સરિસો હોઈ ચાલાણ ’ ઇતિ । પ્રતિસજ્જલન્ ચાલાનામ્—
અજ્ઞાનિના સદૃશો ભવતિ, તસ્માદ્ મિથુઃ=મુનિઃ ન સજ્જલેત્=આકુપ્તોઽપિ ક્રોધ
ન કુર્યાદિત્યર્થઃ ।

इदमत्र बोध्यम्—मिथ्यादर्शनोद्भूतमुखनिर्गतानि क्रोधानलोदीपनानि दुर्वचनानि
श्रुत्वा तत्प्रतीकारं कर्तुं समर्थोऽपि मुनि—“ दुरन्तः क्रोधकषायोदयनिमित्तपापकर्म
विपाकः ” इति चिन्तयन् स्वहृदये क्रोधायानरकाशदानेनाक्रोशपरीषहं सहेत ।

उक्तञ्च—

भाषા का प्रयोग नहीं करना चाहिये, क्योंकि गाली देने वाले को
गाली देनेवाला साधु—जैसे के साथ वैसा बनने वाला मुनि—(बालाण
सरिसो होइ—चालाना सदृशो भवति) अज्ञानियों के सदृश ही माना
जाता है । (तम्हा—तस्मात्) इसलिये (मिथू न सज्जले—मिथुः न
सज्जलेत्) मिथु क्रोध न करे ।

તાત્પર્ય इसका यह है कि—अज्ञान से मन्दोन्मत्त हुए व्यक्तियों के
मुख से निकले हुए दुर्वचनों को जो कि क्रोपरूप अग्नि के उद्दीपक होते
हैं, सुनकर उनके प्रतिकार करने में समर्थ भी मुनि “क्रोध कषाय के
उदय के निमित्त से पापकर्म का विपाक दुरन्त होता है” ऐसा विचार
कर अपने हृदय में क्रोध को स्थान न दे । इससे मुनि आक्रोशपरीषह
पर विजय पाता है । कहा भी है—

ન કરવો જોઈએ કેમ કે, જાણો દેનારને સામી જાણ દેનાર સાધુ—જેવાની
સાથે તેવા થનાર—મુનિ ચાલાણ સરિસો હોઈ—ચાલાના સદૃશો ભવતિ અજ્ઞાની
ઓની માફક જ માનવામાં આવે છે તુમ્હા—તસ્માત્ આ માટે મિથૂ ન સજ્જલે—
મિથુ ન સજ્જલેત્ મિથુ ક્રોધ ન કરે

તાત્પર્ય આનુ એ છે કે, અજ્ઞાનથી મદોન્મત્ત બનેલ વ્યક્તિઓના
મોઢામાંથી નિકળેલા દુર્વચનો કે જે ક્રોધ રૂપી અગ્નિ ઉત્પન્ન કરનાર
હોય છે, તે સાંભળી તેનો પ્રતિકાર કરવામાં સમર્થ હોય પણ મુનિ “ક્રોધ
કષાયના ઉદય નિમિત્તથી પાપકર્મનો વિપાક દુરન્ત હોય છે” એવો વિચાર
કરી પોતાના હૃદયમાં ક્રોધને સ્થાન ન આપે આથી તેવા મુનિ આક્રોશ
પરીષદ પર વિજય પ્રાપ્ત કરે છે કહ્યું પણ છે—

नाकुष्ठो मुनिराक्रोशेत्, सम्यग्ज्ञानाद्यवर्जकः ।

अपेक्षेतोपकारित्व, न तु द्वेष कदाचन ॥ १ ॥

अन्यच्च—

चाण्डालः किमय द्विजातिरथवा शूद्रोऽथवा तापसः,

किं वा तत्त्वनिवेशपेशलमतियोगीश्वरः कोऽपि वा ।

इत्यस्वल्पविकल्पजालमुखरैः सभाष्यमाणो जनै-

र्नो रुष्टो नहि चैव हृष्टहृदयो योगीश्वरो गच्छति ॥ २ ॥

इति विचार्य समत्वेन तिष्ठेत् ॥ २४ ॥

नाकुष्ठो मुनिराक्रोशेत्, सम्यग्ज्ञानाद्यवर्जकः ।

अपेक्षेतोपकारित्व, न तु द्वेष कदाचन ॥ १ ॥

सम्यग्ज्ञानादिक का परिहार नहीं करनेवाला, अर्थात् सम्यग्ज्ञानादिक गुणों के उपार्जन करने में कुशलमति भिक्षु अपमानित होने पर भी कभी भी अपमान करने वाले के प्रति अशिष्ट भाषा का प्रयोग न करे । प्रत्युत अपने प्रति इस प्रकार का व्यवहार करने वाले व्यक्ति को अपना उपकारी ही माने, किन्तु इसके प्रति द्वेषभाव कभी न रखे । और भी—

चाण्डालः किमय द्विजातिरथवा शूद्रोऽथवा तापसः,

किं वा तत्त्वनिवेशपेशलमतियोगीश्वरः कोऽपि वा ।

इत्यस्वल्पविकल्पजालमुखरैः सभाष्यमाणो जनै,

र्नो रुष्टो नहि चैव हृष्टहृदयो योगीश्वरो गच्छति ॥ २ ॥

नाकुष्ठो मुनिराक्रोशेत्, सम्यग्ज्ञानाद्यवर्जकः ।

अपेक्षेतोपकारित्व, न तु द्वेष कदाचन ॥ १ ॥

सम्यग्ज्ञानादिकने। परिहार न करवावाणा—अर्थात् सम्यग्ज्ञानादिक शुभे!तु उपाज्जन करवाभा कुशलमति भिक्षु अपमानित यवा छता पक्षु कही पक्षु अपमान करवावाणा तरक्ष अशिष्ट भाषानो प्रयोग न करे पोताना तरक्ष आ प्रकारनो वडेवार करवावाणी व्यक्तितने पोतानो उपकारी न माने तेम तेना तरक्ष देश भाव कही पक्षु न राणे भीजु पक्षु—

चाण्डाल किमय द्विजातिरथवा शूद्रोऽथवा तापसः,

किं वा तत्त्वनिवेशपेशलमतियोगीश्वरः कोऽपि वा ।

इत्यस्वल्प विकल्पजालमुखरैः सभाष्यमाणो जनै,

र्नो रुष्टो नहि चैव हृष्टहृदयो योगीश्वरो गच्छति ॥ २ ॥

મુનિકો દેવ કર કોઈ ઉનકો ષાણડાલ કહે, કોઈ બ્રાહ્મણ કહે, કોઈ શૂદ્ર કહે, કોઈ તપસ્વી કહે, કોઈ વિશિષ્ટ જ્ઞાની તો કોઈ યોગીશ્વર કહે, ઇસ પ્રકાર કહને વાલે વ્યક્તિયોં કે મુલક સે નિકલતે હુય લઘુતા ષ શ્રેષ્ઠતાસૂચક વચનોં કો મુનકર મુનિ ન તો રુષ્ટ હોતા હૈ ન તુષ્ટ હોતા હૈ કિન્તુ સમભાવ સે ચલા જાતા હૈ ।

ભાવાર્થ—અશિષ્ટ ભાષા કા પ્રયોગ સાધુ જૈસે સન્ન પુરુષોં કે પ્રતિ ષે હી વ્યક્તિ કરતે હૈં જો મિથ્યાત્વ કે કીચડ સે લિપ્ત હોતે હૈં । અતઃ ઉનકે દ્વારા અપમાનિત હોને પર ખી સાધુ કો ઉનકે પ્રતિ રુષ્ટ ન હોકર પ્રત્યુત દયાવાન હી હોતે રહના ચાહિયે । યહ ઉસ સમય વિચાર કરના ચાહિયે કિ દેલો યે કિતને અજ્ઞાની હૈં જો લોની સ્ત્રી વસ્તુ કે યથાર્થ યોધ સે ચિકલ હો રહે હૈં । યે જો કુછ કહતે હૈં ઉનમેં ઇનકા અપરાધ નહીં હૈ, યહ તો મિથ્યાદર્શન કા હી પ્રભાવ હૈ, અતઃ ઇનકી આત્મા સમ્યગ્જ્ઞાન સે વાસિત વનેં ઓર યે ઉત્તમ માર્ગ પર આરુઢ હો જાયેં, ઁસી ભાવના સાધુકો રલ્ખની ચાહિયે । તથા ઇસ સમય યદિ મૈં ઇનકે સાથ અસમ્ય વ્યવહાર ઇન્હોં જૈસા કરને લગૂં તો ઇનમેં ઓર મુક્ત મે કયા અન્તર હો સકતા હૈ । જ્ઞાની ઓર અજ્ઞાની કી ચેષ્ટા મેં આસમાન પાતાલ જૈસા અન્તર જો વતલાયા ગયા હૈ વહ યહા લુપ્ત હો

મુનિને ભેઠ કોઈ એને ચડાલ કહે, કોઈ ગ્રાહ્ય કહે, કોઈ શૂદ્ર કહે, કોઈ તપસ્વી કહે, કોઈ વિશિષ્ટ જ્ઞાની તો કોઈ યોગીશ્વર કહે, આ રીતે કહેવા વાળી વ્યક્તિઓના મુખથી નિકળતા લઘુતા અને શ્રેષ્ઠતા સૂચક વચનોને સાંભળી મુનિ ન તો ક્રોધિત બને છે કે ન તો તુષ્ટમાન થાય છે પરંતુ સમભાવથી વિચરે છે

ભાવાર્થ—અશિષ્ટ ભાષાનો પ્રયોગ સાધુ જેવા સત્ પુરુષ તરફ એજ વ્યક્તિ કરે છે કે જે મિથ્યાત્વના કિચડમાં લપટાયેલા હોય છે, આથી એમના દ્વારા અપમાનિત થવા છતાં પણ સાધુએ તેના તરફ ન રૂઠતા પ્રત્યુત્તરમાં દયાવાન જ રહેલું ભેઠ એ એ સમયે એવો વિચાર કરવો ભેઠ એ કે, જુઓ ! આ કેટલા અજ્ઞાની છે જે ખોટી ખરી વસ્તુના યથાર્થ ઓધથી વિકળ બની રહેલ છે એ જે કોઈ કહે છે એમાં એનો અપરાધ નથી, મિથ્યાદર્શનનો જ આ પ્રભાવ છે આથી એનો આત્મા સમ્યગ્જ્ઞાનથી વકસિત બની ઉત્તમ માર્ગ ઉપર આરૂઢ થઈ જાય એવી ભાવના સાધુએ રાખવી ભેઠ એ આ સમય ભે હુ એના જેવોજ અસમ્ય વ્યવહાર કરવા લાગુ તો એનામાં અને મારામાં શું અંતર રહ્યું ? જ્ઞાની અને અજ્ઞાનીની ચેષ્ટામાં આકાશ પાતાળ જેટલું અંતર ખતાવવામાં આવ્યું છે તે આથી હુપ્ત થઈ જાય છે આના આ

उक्तार्थमेव विशदीकुर्वन् प्राह—

मूलम्—सोच्चाणं फरुसा भासा, दारुणा गामकटगा ।

तुसिणीओ उवेहेज्जा, ने ताओ मणंसी केरे ॥२५॥

छाया—श्रुत्वा खलु परुषा भाषाः, दारुणा ग्रामकटकाः ।

तूष्णीकः उपेक्षेत, न ता मनसि कुर्यात् ॥ २५ ॥

टीका—‘सोच्चाण’ इत्यादि ।

दारुणाः—दारयन्ति=विदारयन्ति सयमधैर्यमिति दारुणाः=दु सहाः, मनसि वज्रा-
घातकारिका इत्यर्थः, ग्रामकटकाः=ग्रामः=इन्द्रियाणां समूहस्तस्य कटका इव कटकाः
=दु खोत्पादकत्वेन प्रतिकूलाः परुषा=रुक्षाः कठोराः, भाषा=वचनानि, श्रुत्वा खलु
तूष्णीकः=मौनानलम्बी सन्, उपेक्षेत=ता भाषा अवधीरयेत्-नाद्रियेत । ‘उवेहेज्जा’

ज्ञाता है । इनके इस व्यवहार को मुझे समताभाव से सहन करना
चाहिये, क्यों कि इससे मेरे अधिक कर्मों की निर्जरा होगी, इस निर्जरा
में यह मेरा उपकारी है । अतः इस उपकारी के प्रति मैं द्वेष करूँगा
यह मेरी कितनी अज्ञानता होगी । ऐसा विचार कर साधु आक्रोश-
परीपह पर विजय प्राप्त करे ॥ २४ ॥

उपरोक्त अर्थ को स्पष्ट करते हुए कहते हैं—‘सोच्चाण’-इत्यादि

अन्वयार्थ—(दारुणा-दारुणाः) सयमरूपी धैर्यको विदारणकरने वाली
मन में वज्र के तुल्य दुस्सह आघात पहुँचाने वाली तथा (गामकटगा-
ग्रामकटकाः) इन्द्रियों को कटकतुल्य दु ख की उत्पादक होने से प्रतिकूल
(फरुसा-परुषाः) रुक्ष-कठोर ऐसी (भासा-भाषाः) लोगों की-असभ्य
व्यक्तियोंकी भाषाओं-वचनों को (सोच्चाण-श्रुत्वा खलु) सुनकर मुनि
(तुसिणीओ उवेहेज्जा-तूष्णीकः उपेक्षेत) चुपचाप रहा हुआ-मौन धारण

समताभावही सहन करेगा जोध अरे केभके अथी भने अधिक कर्मोनी निर्जरा
यशे अवे। विचार करी साधु आक्रोश परीपह उपर विवक्ष्य प्राप्त करे ॥२४॥
उपरोक्तअर्थने स्पष्ट करता छे छे—‘सोच्चा ण’ इत्यादि

अन्वयार्थ—दारुणा-दारुणा सयमरूपी धैर्यने विदारण करवावाणी दु सहा-मनमा
वज्र तुल्य आघात पहुँचायावावाणी ग्रामकटगा-ग्रामकटका तथा इन्द्रियोने
कटक समान दु भने उत्पादन करनेार होवाथी प्रतिकूल फरुसा, परुषा रुक्ष कठोर
अथी भासा-भाषा असभ्य होइवना वचनोने सोच्चाण-श्रुत्वा खलु साधुणीने
मुनि तुसिणीओ उवेहेज्जा-तूष्णीक उपेक्षेत चुपचाप रही, मौन धारण करी ते

इत्यस्यैवार्थं विशदीकृत्य प्राह—‘न ताओ मणसी करे’ इति । ताः भाषा मनसि न कुर्यात्—न स्थापयेत् । ‘अज्ञानवशादनेन समयधैर्यापहारिण्यो भाषा उक्ता अत्र नास्त्यस्य दोषः किं तु ममैव पूर्वोर्जितकर्मण फलमेतत्’ इति विचार्य तादृशभाषाया अनादरणेन तद्भाषिणि द्वेष न कुर्यादिति भावः ।

अत्र दृष्टान्तः प्रदर्श्यते—

एकदा क्षमाधरनामकः कश्चिदुશ્વરતપશ્ચર્યાપरायणो मुनिरासीत् । तद्गुणानुरागेण कश्चिदेवः प्रीत्या तमभिवन्द्यात्रवीत्—मम योग्य कार्यमावेदनीय भवद्भिः ।

अन्यदा कदाचिन्मार्गे गच्छन् मुनिः स्वामिमुखवागतेन केनचिच्चाण्डालेन सोपहासयुक्तः—अहो ! अकर्मण्य ! भिक्षुक ! क्व गच्छसि ? । एतद् दुर्वचन निश्चम्य

करता हुआ—उस तरफ उपेक्षाभाव धारण करे, किन्तु (ताओ मणसी न करे—ताः मनसि न कुर्यात्) उन वचनों को अपने मन में स्थान न देवे । “अज्ञानवशासे ही इसने समय धैर्य को अपहरण करने वाली भाषा का प्रयोग किया है सो इस में इसका दोष नहीं है किन्तु मेरे ही पूर्वोर्जित पापकर्मों का यह फल है ” । यह समझकर उस पुरुष भाषा बोलने वाले पर द्वेषयुद्धि न करे ।

दृष्टान्त—दुશ્વરતપશ્ચર્યા करने में लीन क्षमाधर नामक एक मुनि थे । उनके गुणों में अनुरागी होने से कोई एक देव वदनाकर उनसे बोला कि यदि मेरे योग्य कोई कार्य हो तो आप मुझ से अवश्य कहें, यह मैं आप से हाथ जोड़ कर प्रार्थना करता हू ।

एक समय की बात है कि वे मुनि कही जा रहे थे । रास्ते में सन्मुख आता हुआ उन्हें एक चाण्डाल मिला । उसने मुनिराज को

તરફ ઉપેક્ષાભાવ ધારણ કરે પરંતુ તાઓ મણસી ન કરે—તા મનસિ ન કુર્યાત્ તેના વચનોને પોતાના મનમાં સ્થાન ન આપે । અજ્ઞાનવશતાથી તેણે સયમ ધૈર્યનું અપમાન કરનાર ભાષાને ઉપયોગ કર્યો છે તો તેમાં એનો દોષ નથી પરંતુ મારા પૂર્વોર્જિત પાપ કર્મોનું જ એ ફળ છે । આવું સમજીને એ અસભ્ય ભાષા બોલવાવાળા ઉપર દ્વેશયુદ્ધિ ન કરે

દૃષ્ટાન્ત—ક્ષમાધર નામના હુબ્કર તપશ્ચર્યા કરવામાં લીન એવા એક મુનિ હતા તેમના ગુણોના અનુરાગી એવા કોઈ એક દેવે વદના કરીને એમને કહ્યું કે, મારા યોગ્ય કોઈ કાર્ય હોય તો આપ મને અવશ્ય કહો । એમ હું આપને હાથ જોડી પ્રાર્થના કરી કહું છું એક વખત તે મુનિ ક્યાંક જઈ રહ્યા હતા રસ્તામાં સામેથી આવતા એક ચઢાલ મળ્યો તેણે મુનિરાજને

जातकोपः सन् मुनिरब्रवीत्—उन्मत्तस्त्वमसि किम् ? । ततस्तेन प्रचण्डकोपावेशेन चाण्डालेन कथितम्—अरे भिक्षुक ! किं प्रलपसि ? कोऽन्यस्त्वत्समो मलिनदेहः क्षुत्-पिपासादिवेदनाग्रस्तो लुञ्चितशिरा गृहे गृहे गृहपाल इवाहारमन्वेपयन् भ्रमसि ? अरे ! अकर्मण्य ! पूर्वकृतकर्मणो विपाकमनुभवन्नपि न लज्जसे । कृपिवाणि-ज्यादिकर्म कर्तुमसमर्था एव मुखोपरिजद्गुसवस्त्रिकाः पात्रहस्ताः वहवो भिक्षु-कास्त्वादृशा उदरपूरणकामा ग्रामानुग्राम पर्यटन्ति । अरे दुर्भग ! पुत्रदारादिभिः

देखते ही हँसी करते हुए कहा कि—हे अकर्मण्य भिक्षुक ! तू कहा जा रहा है । मुनि ने ज्यों ही इस प्रकार के उसके दुर्वचन सुने तो मुनि को क्रोध आ गया, और कहने लगा—क्या तू इस समय उन्मत्त हो रहा है । मुनि के वचन सुनकर चाण्डाल के भी कोप का ठिकाना न रहा । उसने चिड़कर मुनिको कहा—“अरे भिक्षुक ! क्या बकता है ? तेरे जैसा मलिन देह वाला और कौन होगा ? खाते कमाते नहीं बना सो मूढ़ मुडाकर मुनि बन गया और घर घर में कुत्ते की तरह भीख मागने के लिये फिरने लगा है । शरम नहीं आती, करते धरते कुछ नहीं बनता सो निकल गये साधु बनने को । पूर्व में दान नहीं दिया सो तो उसका यह फल भोगना पड़ रहा है कि दर दर के भिखारी बन रहा है, फिर भी अकड़ से ऐंठता है ? जरा शर्म कर, तुम्हारे जैसे बहुत से कार्य करने में असमर्थ होकर मुह बाध कर पेट भरने के लिये गांव गांव भटकते हैं । ऐसा कह कर जब वह चला गया तो कोप

जेधने હાસી ઢરતા કહ્યું કે, હે અકર્મણ્ય ભિક્ષુક ! તું ક્યા જઈ રહ્યો છે મુનિએ બ્યારે તેના આવા દુર્વચન સાંભળ્યા ત્યારે તેને ક્રોધ આવી ગયો અને કહેવા લાગ્યા કે, શુ તું આ મમથે ઉન્મત્ત બની રહ્યો છે ? મુનિનું વચન સાંભળીને ચાણડાના ક્રોધનું ઠેકાણું ન રહ્યું અને તેણે ચિડાઈને મુનિને કહ્યું અરે ભિક્ષુક ! તું શુ બકે છે ? તારા જેવા મલીન દેહવાળો ખીજો કોણ છે ? ખાતા કમાતા ન આવડ્યું એટલે મુઠો મુઠાવીને મુનિ બની ગયા, અને ઘર ઘરમા કુતરાની માફક ભીખ માગવા લાગ્યો છે, શરમ નથી આવતી ? કાઈ કામ ઢરતા આવડતું નથી એટલે સાધુ બનવા નિકળી પડ્યો પૂર્વભવમા દાન નહીં દીધું હોય એટલે તો એનું આ ક્ષણ ભોગવવું પડે છે અને ઘરઘરને ભિખારી બની રહ્યો છે છતાં પણ અકડક યદને ફરે છે જરા લાજ ! તારા જેવા અનેક કાર્ય કરવામા અસમર્થ હોઈને મો બાધીને પેટ ભરવા માટે ગામ ગામ ભટકે ॥ આમ કહી બ્યારે તે ચાલ્યો ગયો ત્યારે ક્રોધના

परित्यक्ता निर्गतिकाः सन्तः प्रज्यामभ्युपगताः । इत्युक्त्वा तस्मिन् गतवति सति कोपावेशादन्तर्दक्षमान इव मुनिः स्वस्थान गतः । क्रमेण कोपमशमे सति मुनिना पश्चात्तापः कृतः ।

तदनन्तरमसौ देवस्तस्य मुनेः समीपे समागत्य तमभिवन्द्य तत्पुरोज्वलितो वदति—भवतः सयमयात्रा मुखेन निर्गति किम् ? शान्तात्मना मुनिना सस्मित प्रोक्तम्—यदा सयमयात्रा चाण्डालेन बाधिता, तदा क्व गतस्त्वमासीः ? देवेन कथितम्—यदा युगयोः कलहो जातस्तदाऽहमलक्षितः कौतुकं द्रष्टुकामस्तत्रैवासम् । किं तु तदा मया विशेषः कोऽपि नोपलब्धः, यथाऽसौ चाण्डालस्तथैव भवान् ।

के आवेश से वे मुनि भी भीतर ही भीतर जलते हुए अपने स्थान पर आ गये। जब कोप शांत हुआ तो उनको इस विषय का बड़ा ही पश्चात्ताप हुआ।

इस के बाद वह देव मुनि के पास आकर नमस्कार करके बैठ गया और बोला—आपकी सयमयात्रा तो सुखपूर्वक है ? शान्तात्मा मुनिने मुस्कराते हुए प्रत्युत्तर में कहा कि जिस समय इस सयमयात्रा में चाण्डाल ने विघ्न डाला था उस समय तुम कहाँ गये थे। देवने जवाब दिया—जब आप दोनों का कलह हो रहा था उस समय मैं अदृश्य होकर वहीं पर था। मुनिने कहा फिर आपने उस परिस्थिति में मेरी सहायता क्यों नहीं की ? इस प्रकार मुनि के कहने पर प्रत्युत्तरमें देवने कहा कि—मुझे उस समय सहायता करने लायक कोई विशेषता आप में लक्षित नहीं हुई। उस समय जैसा वह चाण्डाल मुझे प्रतीत हुआ वैसे ही आप भी मुझे प्रतीत हो रहे थे फिर सहायता किसकी करना। देव के इस उत्तर से

आवेशથી ते मुनि अदृशने अदृश भणता भणता पोताना स्थान उपर गया

ज्यादे तेमने कोध शांत थयो त्यादे तेमने आ विषयमा आरे पश्चात्ताप थयो

आ पछी चेला देव मुनिनी पासे आवीने नमस्कार करीने जेठा अने 'कहु, आपनी सयमयात्रा तो सुखपूर्वक छे ने ? शांत आत्मा मुनिजे अदृशथी इसता इसता प्रत्युत्तरमा जहु के, जे समये आ सयमयात्रामा अडावे विघ्न नाज्यु ते समये तमे ज्या गया हेता ? देवे जवाब आप्यो ज्यादे आप भनेना केवळ आवी रह्यो हतो त्यादे हु अदृश्य रूपे त्या भ हतो तो पछी जे परिस्थितिमा तमे मारी सहायता केम न करी ? आ प्रकाशे मुनिना कहेवाथी प्रत्युत्तरमा देवे कहु, मने ते समये सहायता करवा लायक कोध विशेषता आपनामा न हेणार्थ जे पणते जेवो ते आडाल मने हेणार्थो तेवा अ आप मारी दृष्टिमा हेणार्थो हता पछी सहायता केनी करवी ? देवना

મુનિનોક્તમ્—તેન મમ તુલ્યતા કથ જ્ઞાતા? । દેવેનોક્તમ્—એકેન ક્રોધેનૈવ, અત-
સ્તસ્ય શિક્ષા ન કૃતા, હ્દાનોમાજ્ઞાપયતુ કીદૃશી શિક્ષા તસ્મૈ કર્તવ્યા । મુનિઃ પ્રાહ-
નાસૌ દણ્ડનીયઃ, કિંતુ—સર્વથોપેક્ષણીય, યતઃ સાધૂનામય ધર્મઃ—આક્રોશપરીપહઃ
સોઢવ્ય ઇતિ । એવમુક્તોઽસૌ દેવસ્તસ્ય મુનેઃ સેવાયા સાનુરાગ તસ્થૌ । એવમન્યૈ-
રપિ મુનિભિરાક્રોશપરીપહઃ સોઢવ્યઃ ॥ ૨૫ ॥

મુનિ કો વડા હી ચિસ્મય હુઆ ઓર કહને લગે કિ મુક્ત મે ઓર ચાંડાલમેં
સમાનતા કા અનુભવ કેસે કિયા ? । દેવ ને કહા—એક ક્રોધ સે આપકે
અન્દર ઉસ સમય ક્રોધરૂપ ચાંડાલ પ્રવિષ્ટ હોયા હુઆ થા, ઓર વહ તો
ચાંડાલ યા હી, અતઃ સહાયતા કરને જૈસી વાત ઉસ સમય મુક્તે
ઉચિત પ્રતીત નહી હુઈ હસલિયે સહાયતા નહી કી, ઓર ન ઉસે મી
કુઝ દણ્ડાદિરૂપ શિક્ષા હી દી, હા ! અવ કહિયે ઉસે કેસી શિક્ષા દી
જાય । મુનિરાજ ને કહા કિ અવ કયા આવશ્યકતા હૈ જો અજ્ઞાની હોતે
હૈં વે ઉપેક્ષા કે હી પાત્ર હૈં હસલિયે ઉસકો દણ્ડાદિરૂપ શિક્ષા પ્રદાન
કરને કી કોઈ જરૂરત નહી હૈ । મુનિયોં કા તો ઘર આચાર હી હૈ કિ
વે આક્રોશપરીપહ કો સહન કરે । મુનિ કી હસ વાત કો સુનકર દેવ
વડા હી અનુરાગી હોકર ઉનકી સેવા મે રહને લગા । હસ કથા સે મુનિ-
યોં કો ઘરી શિક્ષા ગ્રહણ કરની ચાહિયે કિ આક્રોશપરીપહ સહન
કરનો યહ મુનિરાજોં કા કર્તવ્ય હૈ ॥ ૨૫ ॥

મુનિને માહુ આશ્ચર્ય થયુ અને કહેવા લાગ્યા મારામા અને ચંડાલમા સમા-
નતાનો અનુભવ તમાને કેવી રીતે થયો ? દેવે જહુ એક ક્રોધથી—આપની અંદર
તે સમયે ક્રોધ રૂપી ચંડાલ પ્રવિષ્ટ થયો હતો અને તે તો ચંડાલ હતો જ
આથી સહાયતા કરવા જેવી વાત મને તે સમયે ઉચિત ન લાગી એ માટે
સહાયતા ન કરી અને તેને પણ દડા આદિ રૂપ કંઈ શિક્ષા નકરી હા ।
કહેો અને કંઈ રીતે શિક્ષા કરવામા આવે । મુનિ મહારાજે જહુ કે, હવે શુ
આવશ્યકતા છે જે અજ્ઞાની હોય છે તે ઉપેક્ષાને પાત્ર જ છે આ માટે તેને
દડાદિકરૂપ શિક્ષા આપવાની કોઈ જરૂરત નથી મુનિઓનો તે આચારજ છે
કે, તેઓ આક્રોશપરીપહને સહન કરે મુનિની આ વાત સાંભળીને દેવ
ધણુ અનુરાગી બની તેની સેવામા રહેવા લાગ્યા આ કથાથી મુનિઓએ
એ જ શિક્ષા ગ્રહણ કરવી જોઈએ કે, આક્રોશપરીપહ સહન કરવો તે
મુનિરાજોનું કર્તવ્ય છે ॥ ૨૫ ॥

કશ્ચિદાક્રોશમાત્રેણાસતુષ્ટો દુષ્ટ સયતસ્ય વધમપિ કુર્યાદતો વધપરીપદમાદ-
મૂલમ્—હૈઓ ન સજ્જલે ભિક્ષૂ, મૈણપિ ન પઓસણે ।

તિતિક્ષ્ણં પરમ નચ્ચા, ભિક્ષુધર્મમ વિચિંતેણ ॥૨૬॥

છાયા—હતો ન સજ્જલેદ્ ભિક્ષુઃ મનોઽપિ ન પ્રદેપયેત્ ।

તિતિક્ષા પરમા જ્ઞાત્વા, ભિક્ષુધર્મમ વિચિન્તયેત્ ॥ ૨૬ ॥

ટીકા—‘ હઓ ’ इत्यादि ।

ભિક્ષુઃ=મુનિઃ, હતઃ=કેનાપિ દુષ્ટેન મુષ્ટિયષ્ટ્યાદિના તાઙિતઃ સન્, ન સજ્જલેત્=ન ક્રુધ્વેત્, તથા મનોઽપિ ન પ્રદેપયેત્=દ્રેપયુક્ત ન કુર્યાત્, તિતિક્ષા=જ્ઞાન્તિ,

કોઈ દુષ્ટ પુરુષ આક્રોશમાત્ર સે સતુષ્ટ નહીં હોકર મુનિ કા વધ બી કરને લગતા હૈ હસલિયે અવ તેરહવે વધપરીપદ્માદ કો કહતે હૈ—‘ હઓ ન સજ્જલે ’—इत्यादि.

અન્વયાર્થ—(ભિક્ષુ-ભિક્ષુઃ) મુનિ (હઓ-હતઃ) કિસી બી દુષ્ટકે દ્વારા યષ્ટિ મુષ્ટિ આદિ સે તાઙિત હો જાય તો બી (ન સજ્જલે-ન સજ્જલેત્) ક્રોધ સે તપાયમાન નહો હોવે । તથા (મણપિ ન પઓસણ-મનોઽપિ-ન પ્રદેપયેત્) મન કો બી દૂષિત નહીં કરે, કિન્તુ (તિતિક્ષ્ણ-તિતિક્ષામ્) ઉત્તમ ક્ષમા કો (પરમ-પરમામ્) દશવિધ ધર્મો મે સર્વોત્કૃષ્ટ (નચ્ચા-જ્ઞાત્વા) જાનકર (ભિક્ષુ-ભિક્ષુ.) વહ સાધુ (ધર્મ વિચિંતેણ-ધર્મ વિચિન્તયેત્) ઉત્તમ ક્ષમાદિરૂપ સાધુ કે કર્તવ્ય કા, અથવા અપને આત્મસ્વરૂપ કા વિચાર કરે કિ-ક્ષમામૂલક હી ધર્મ હૈ । યહ જો મુક્ષે નિમિત્ત બના કર કે કર્મો કા ઉપચય કર રહા હૈ ઉસ મે મેરા હી

કેઇ દુષ્ટ માણસ આક્રોશ માત્રથી સતોષ ન પામવાથી મુનિને વધ પણ કરમા લાગે છે એ મળે હવે તેરમા વધપરીપદને કહે છે ‘હઓ ન સજ્જલે’—इत्यादि

અન્વયાર્થ—ભિક્ષુ-ભિક્ષુ મુનિ હઓ-હત કેઇ પણ દુષ્ટ દ્વારા લાકડી ગડાપાટુથી તાઙિત થઈ બાથ તો પણ ન સજ્જલે-ન સજ્જલેત્ ક્રોધથી તપી ન બાથ મણપિ ન પઓસણ-મનોઽપિ ન પ્રદેપયેત્ મનને પણ દૂષિત ન કરે પણ તિતિક્ષ્ણ-તિતિક્ષા ઉત્તમ ક્ષમાને પરમ પરમા દશવિધ ધર્મોમા સર્વોત્કૃષ્ટ નચ્ચા-જ્ઞાત્વા બાણીને ભિક્ષુ-ભિક્ષુ તે સાધુ ધર્મ વિચિંતેણ-ધર્મ વિચિન્તયેત્ ઉત્તમ ક્ષમાદિરૂપ સાધુના કર્તવ્યને તથા પોતાના આત્મસ્વરૂપને વિચાર કરે કે, ક્ષમા એ જ ધર્મ છે આજે મને નિમિત્ત બનાવીને કર્મોને ઉપચય કરી

परमा=दशप्रियेषु धर्मेषु प्राधान्यात् प्रकृष्टा, ज्ञात्वा मुनिः, भिक्षुधर्म=क्षान्त्यादिक
स्वात्मस्वरूप या विचिन्तयेत्, यथा-क्षमामूल एव धर्मः, यच्च मा निमित्तीकृत्याय
कर्मोपचिनोति, तत्र ममैव पूर्वकर्म कारणमिति ममैव दोषः, तस्मादेन प्रति कोपो
नोचित इति ॥ २६ ॥

पूर्वोपार्जित कर्म कारण है अतः इसमें मेरा ही दोष है इसलिये इसके
प्रति कोप करना मुझे उचित नहीं है ।

भाषार्थ—मुनि जनों की यह विचारधारा कितनी सुन्दर है ।
वज्रहृदय वाला शत्रु भी इस विचार के सामने नतमस्तक होकर
अपनी क्रूरता का परित्याग कर देता है । एक तरफ ताड़ना मारणा
आदि क्रियाएँ हो रही हैं तो दूसरी ओर उस पर प्रतीकार न करते
हुए अपने पूर्वोपार्जित कर्म को ही चलवान माना जा रहा है कि-पूर्वो-
पार्जित कर्मों का यह फल मुझे मिल रहा है, इस बेचारे का क्या दोष है।
अफसोस केवल उस मुनि आत्मा में इसी घातका हो रहा है कि जो
यह प्राणी मेरा निमित्त लेकर नवीन कर्मों का बंधक बन रहा है ।
इस प्रकार मन तक में भी जहाँ प्रतिकार करने की भावना का उदय
निषिद्ध बतलाया गया है वहाँ और अन्य प्रतिकारों के करने की तो
घात ही क्या हो सकती है । महात्मा का यहाँ कितना अच्छा उपदेश
है कि वह ताड़ित होने पर भी अपनी उत्तम क्षमाको न छोड़े । कुल्हाड़ा

खेले છે તેમા મારા જ પૂર્વોપાર્જિત કર્મ કારણરૂપ છે આથી તેમા મારાજ
દોષ છે માટે તેના પ્રતિ ક્રોધ કરવો મને ઉચિત નથી,

ભાવાર્થ—મુનિઓની આ વિચારધારા કેટલી સુંદર છે વજ્ર હૃદયવાળો
શત્રુ પણ આ વિચાર સામે નતમસ્તક બની પોતાની ક્રૂરતાને ત્યાગી દે છે
એક તરફ ધાકધમકી અને માર મારવાની હદ સુધીની ક્રિયાઓ થાય છે,
ત્યારે બીજી તરફ આનો પ્રતિકાર ન કરાતા પોતાના પૂર્વોપાર્જિત કર્મોને જ
બળવાન માનવામા આવે છે “પૂર્વોપાર્જિત કર્મોનું ફળ મને મળી રહ્યું છે
એ બિચારાનો કોઈજ દોષ નથી” મુનિના આત્મામા અફસોસ ફક્ત એ વાતનો
થાય છે કે, આ પ્રાણી મને નિમિત્ત બનાવીને નવા કર્મોનો બધ બાધી રહેલ
છે આ પ્રમાણે મનમા પણ પ્રતિકાર કરવાની ભાવનાના ઉદયનો નિષેધ બતા
વવામા આવેલ છે, ત્યાં અન્ય પ્રતિકાર કરવાની તો વાત જ’ કયા રહી ?
મહાત્માનો આ કેવો સુંદર ઉપદેશ છે કે તેને ધાકધમકી કોઈના તરફથી
અપાય અથવા માર મારવામા આવે તો પણ પોતાની ઉત્તમ ક્ષમાને ન

ઉક્તમેવાર્થ પ્રકારાન્તરેણાહ—

મૂલમ—સમૈળ સંજય દત્ત, હળેજાં કોઈ કરંથઈ ।

નંતિ જીવસ્સ નાંસોત્તિ”, ઇંવ પેહેજે સંજં ॥૨૭॥

છાયા—શ્રમણ સયત્ત દાન્ત, હન્યાત્ કોઽપિ કુત્રાપિ ।

નાસ્તિ જીવસ્ય નાશ ઇતિ, એવ ગ્રેક્ષેત સયતઃ ॥ ૨૭ ॥

ટીકા—‘સમણ’ ઇત્યાદિ

કોઽપિ=રુઢિન્મનુષ્યઃ, કુત્રાપિ=ગ્રામાદૌ, સયતં=પટકાયયતનાવન્ત, દાન્તમ્

ચદન વૃક્ષ કો કાટ બી ડાલે પર ચદનવૃક્ષ કા જો ઉસકે મુલ્લ કો બી સુવાસિત કરને કા કામ હૈ વહ ઉસે નહી છોડતા । નહીં તો વહ ચદન હી નહી । મહાત્મા બી અપને શત્રુ કે પ્રતિ હસી કર્તવ્ય કા નિર્વાહ કરતે હૈ નહીં તો વે મહાત્મા હી નહી હૈ । ધન્ય હૈ મહાત્મા ! તેરે હલ શુભાધ્યવસાય કો । ન્યોછાવર હૈ ત્રૈલોક્ય કા રાજ્ય હસ પવિત્ર ભાવના પર । કયા હી સુન્દર વિચાર ધારા હૈ । હસી વિચારધારા કે મલ્લ પર મહાવીર પ્રભુ કે શાસન મેં સર્વોત્કૃષ્ટતા રહી હુઈ હૈ । પ્રત્યેક મોક્ષાભિલાષી કો યહ અભિનદનીય વદનીય વિચારધારા અપનાને યોગ્ય હૈ ॥૨૬॥ વધપરીપહ્કો કિસ ભાવના સે સહન કરે સો કહતે હૈ—‘સમણ’—ઇત્યાદિ અન્વયાર્થ—(કોઈ—કોઽપિ) કોઈ અજ્ઞાની (કથ્થઈ—કુત્રાપિ) કહીં પર બી (સંજય—સયતમ્) વટકાય કે જીવોં કી જતના કરનેવાલે (દત્ત—દાન્તમ્)

છોડે કુહાડો ચન્દન વૃક્ષને કાપી નાખે છતા ચન્દન વૃક્ષમા જે સુવાસિતતાને ઉત્તમ શુભ છે તે પોતાને કાપનાર કુહાડાને પણ આપે છે બે એમ ન કહે તો તે ચન્દન શેનું ? મહાત્મા પણ પોતાના શત્રુ તરફ આવું જ વર્તન રાખે છે નહીં તો એ મહાત્મા શાના ? ધન્ય છે મહાત્મા ! તમારા આ શુભ વ્યવસાયને । આ પવિત્ર ભાવના પર ત્રણ લોકનું રાજ્ય પણ ન્યોછાવર છે, કેવી સુન્દર વિચારધારા છે ! આ વિચાર ધારાના બળ ઉપર થી મહાવીર પ્રભુના શાસનમા સર્વોત્કૃષ્ટતા રહેલ છે પ્રત્યેક મોક્ષાભિલાષીએ આ અભિનદનીય વદનીય વિચારધારાને અપનાવવી જોઈએ ॥ ૨૬ ॥

કેવા ભાવથી વધપરીપહને સહન કરવાને કહે છે—સમણ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—કોઈ—કોઽપિ કોઈ અજ્ઞાની કથ્થઈ—કુત્રાપિ કોઈ જગ્યાએ પણ સંજય—સયતમ્ પટકાય છપોનું જતન કરનારા દત્ત—દાન્તમ્ પાત્ર ઇન્દ્રિય

=ઇન્દ્રિયનોઇન્દ્રિય દમનશીલમ્. શ્રમણ=તપસ્વિન મુનિ હન્યાત્=મુષ્ટિયપ્ટ્યાદિના તાડયેત્, તદા સયતઃ=મુનિઃ, જીવસ્થ=આત્મનજ્ઞાનરૂપસ્ય નાશઃ નાસ્તિ=ન મરતિ શરીરસ્યૈવ નાશાત્, इत्येव प्रेक्षेत=ચિન્તયેત્ ॥

પાચ ઇન્દ્રિય એવ મન કો નિગ્રહ કરને વાલે (સમણ-શ્રમણમ્) શ્રમણ-તપસ્વી મુનિ કો (ઠ્ઠેજ્ઞા-હન્યાત્) યપ્ટિ મુષ્ટિ આદિ દ્વારા મારે । ઉસ સમય (સજળ-સયતઃ) વહ મુનિ (જીવસ્થ નાસો નતિ-જીવસ્થ નાશઃ નાસ્તિ) “જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા કા નાશ નહીં હોતા હૈ કિન્તુ ઉસકા પર્યાયાન્તર હોતા હૈ અતઃ શરીરકા હી નાશ હોતા હૈ” (એવ પેહેજ્જ-એવ પ્રેક્ષેત) એસા વિચાર કરે ।

આવાર્થ—આત્મા કો ક્રોધી તવ હોના ચાહિયે કિ જવ ઉસકી નિજ વસ્તુ કા વિનાશ હો । જૈસે સસારી લોગ અપની વસ્તુ કે વિનાશ હોને પર ક્રોધી યા દુઃખી હુઆ કરતે હૈ, દુસરો કી વસ્તુઓં કે વિનાશ મૈ તરી । હસી પ્રકાર મહાત્મા કો બી કિસીકે દ્વારા તાડિત હોને પર યા મારે જાને પર વહ વિચાર કરના ચાહિયે કિ વહ શરીર પુદ્ગલ કા હૈ અતઃ વહ મેરી નિજવસ્તુ નહીં હૈ પરવસ્તુ હૈ । હસકે વિનષ્ટ હોનેપર મૈ ક્યો ક્રોધી યા દુઃખી થનૂ ? મેરી નિજ કી વસ્તુ જો જ્ઞાનાદિક ગુણ હૈં વે તો હસ કે આઘાત સે નષ્ટ નહીં હોતે હૈં, વે તો સદા અક્ષય હી રહતે હૈં હસ લિયે ક્રોધી યા દુઃખી હોને કી મુક્તે કિશ્ચિત્માત્ર બી આવશ્યકતા નહીં હૈ ।

કરનારા સમણ-શ્રમણમ્ શ્રમણ તપસ્વી મુનિને ઠ્ઠેજ્ઞા-હન્યાત્ ઠાસા પાદુ વગે-રેથી મારે એ સમયે સજયે-સયત તે મુનિ જીવસ્થ નાસો નતિ-જીવસ્થ નાશ નાસ્તિ જ્ઞાન સ્વરૂપ આત્માને નાશ થતો નથી પરંતુ એ પર્યાયાન્તરિત હોય છે, આથી શરીરનો જ નાશ થાય છે એવ પહેજ્જ-એવ પ્રેક્ષેત એવો વિચાર કરે,

આવાર્થ—આત્માએ ક્રોધિત તો ત્યારે થવું જોઈએ કે, જ્યારે તેની પોતાની વસ્તુનો વિનાશ થતો હોય જેમ સસારી લોકો પોતાની વસ્તુઓનો વિનાશ થતા ક્રોધિત અને દુઃખી થયા કરે છે, બીજાની વસ્તુઓના વિનાશમાં નહીં આ પ્રકારે મહાત્માને પણ કોઈ તરફથી માર મારવામાં આવે કે ધાક ધમકી આપવામાં આવે ત્યારે તેણે વિચાર કરવો જોઈએ કે, આ શરીર પુદ્ગલનું છે, આ કાળે તે મારી પોતાની વસ્તુ નથી, પારકી વસ્તુ છે એનો વિનાશ થવાથી હું શા માટે ક્રોધી અથવા દુઃખી બનું ? મારી પોતાની જે વસ્તુ જ્ઞાનાદિક ગુણ છે તે એના આઘાતથી નાશ પામતી નથી એ તો સદાય અક્ષય જ રહે છે આથી ક્રોધી અથવા દુઃખી થવાની મારે લેશ માત્ર પણ આવશ્યકતા નથી.

अत्र दृष्टान्तः प्रदर्श्यते—

श्रावस्तीनगर्या रिपुमर्दननाम्नो राज्ञः पुत्रो धारिणीदेव्या अङ्गजातः स्कन्दक-
नामक कुमार आसीत् । अस्य भगिनी पुरन्दरयशा नाम्नी । सा कुम्भकारकटक-
नामके पुरे दण्डकिनाम्ने नृपतये पित्रा प्रदत्ता । तस्य दण्डकिभूपस्य पुरोहितः
पालकनामा ब्राह्मणो मिथ्यादृष्टिरासीत् ।

एकदा मुनिसुव्रतस्वामी विंशतितमस्तोत्र्यंकरः श्रावस्तीनगर्या समवस्यत्, तस्य
देशना श्रुत्वा स्कन्दककुमारः श्रावस्ती जातः । एकदा कदाचिदसौ पालकपुरोहितः
श्रावस्तीनगर्यामागतः । स राजसभायामार्हतसिद्धान्तं खण्डयितुं प्रवृत्तः तदा

दृष्टान्त—श्रावस्ती नगरी में रिपुमर्दन नाम का एक राजा राज्य
करता था । उसकी धर्मपत्नी का नाम धारिणी था । धारिणीदेवी से राजा
के एक कुमार का जन्म हुआ, जिसका नाम स्कन्दक था । स्कन्दक के एक
बहिन भी थी । उसका नाम पुरन्दरयशा था । कुम्भकारकटक नाम के
पुर में दण्डकी नामक राजा के साथ उसका विवाह हुआ था । दण्डकी
राजा का एक ब्राह्मण पुरोहित था । इसका नाम पालक था । यह
मिथ्यादृष्टि था ।

एक समय की बात है कि वे बीसवें तीर्थङ्कर श्री मुनिसुव्रतस्वामी
श्रावस्ती नगरी में पगरे । उनकी देशना को सुनकर स्कन्दककुमार
ने श्रावकधर्म अंगीकार किया । किसी समय पालक पुरोहित श्रावस्ती
नगरी में आया । राजसभा में बैठकर उसने जैनसिद्धान्त को खण्डन
करने वाली बात प्रारम्भ की । जब वह बोल चुका तब उसकी बात को

दृष्टात—श्रावस्ती नगरभा रीपुमर्दन नामनो ओक राजा राज्य करतो
होता तेने धारिणी नामनी ओक राणी होती धारिणीदेवीथी राजने ओक कुमा
रनो जन्म थयो, जेनु नाम स्कन्दक हुतु, स्कन्दकने ओक भडेन पत्नी होती तेनु
नाम पुरन्दरयशा हुतु कुम्भकारकटक नामना नगरना दण्डकी नामना राजनी साथे
तेनो विवाह करवाभा आवेल हुतो दण्डकी राजने ओक ब्राह्मण पुरोहित हुतो
तेनु नाम पालक हुतु ते मिथ्यादृष्टी हुतो

आ ओक समयनी बात छि हे ज्यारे बीसभा तीर्थंकर श्री मुनिसुव्रत
स्वामी श्रावस्ती नगरीभा पर्यार्थी तेमनी देशना सावणीने स्कन्दकुमार
श्रावकधर्म अंगिकार कयो हेतुलेक वषते पालकपुरोहित श्रावस्ती नगरीभा
आव्या राजसभाभा जेसीने जैन सिद्धांतनु भंडन करवावणी बातनी शर
आत करी ज्यारे तेले बात पुरी करी त्यारे ते बात सावणीने त्या जेठेवा

श्रावकप्रतधारी स्कन्दककुमार आर्हतसिद्धान्त समर्थयन् त निरुत्तर कृतवान् । तेन कारणेन पालकपुरोहितस्य स्कन्दककुमार प्रति महान् विद्वेषो जातः ।

एकदाऽसौ स्कन्दककुमारः पञ्चभिः शतैः कुमारैः सह भगवतो मुनिसुव्रतस्वामिनः समीपे देशनां श्रुत्वा दीक्षां गृहीतवान् । भगवता ते पञ्चशतकुमारकास्तस्य शिष्यत्वेन निश्चिताः कृताः । ततोऽसौ स्कन्दकाचार्योऽन्यदा भगवन्तं पृच्छति— भगवन् ! कुम्भकारकटकपुराभिमुखं निहर्तुमिच्छामि, भगवानाह—वरं तत्र गम्यताम्, किंतु तत्रोपसर्गो मारणान्तिकः । पुनस्तेनोक्तम्—भगवन् ! वयमाराधकाः, किं या विराधकाः ? । भगवता कथितम्—एकं त्वा विना सर्व आराधकाः सन्ति ।

सुनकर वहाँ पर बैठे हुए श्रावकप्रतधारी स्कन्दककुमार ने जैन-सिद्धान्त का समर्थन करते हुए उसको निरुत्तर कर दिया, इससे पालक स्कन्दककुमार का महान् विद्वेपी बन गया ।

कुछ काल के बाद स्कन्दककुमार ने पाचसौ कुमारों के साथ भगवान् मुनिसुव्रतस्वामी के समीप धार्मिकदेशना सुनकर दीक्षा ली । उन पाचसौ कुमारोंको भगवान् ने उनकी नेत्राय (अधीनता) में कर दिया । अब वे स्कन्दक मुनि स्कन्दकाचार्य हो गये । स्कन्दकाचार्य ने एक दिन भगवान् से पूछा कि भगवन् ! मैं यहाँ से कुम्भकारकटक पुर की तरफ विहार करना चाहता हूँ यदि आपकी आज्ञा हो तो । भगवान् ने कहा जैसा तुम्हें सुख हो वैसा करो परन्तु तुम को वहाँ मरणान्तिक उपसर्ग का साम्हना करना पड़ेगा । फिर इस बात को सुनकर स्कन्दक ने प्रभु से पूछा कि प्रभो ! हम सब आराधक हैं या विराधक ? भगवान् ने कहा तुम्हारे सिवाय सब ही आराधक हैं । भगवान् के मुख से इस

श्रावकप्रतधारी स्कन्दककुमार ने जैनसिद्धान्तने समर्थन करता तेने निरुत्तर बनायी दीधे । आधी पालक स्कन्दककुमारने मडान विरोधी भनी गये ।

कैदलाऽ समय पडी स्कन्दककुमार पाचसो कुमारेनी साथे भगवान् मुनिसुव्रतस्वामी पासधी धार्मिक देशना सालणीने दीक्षा अंगीकार करी, ओ पाचसो कुमारेने भगवाने स्कन्दककुमारनी द्वेषरेण नीये राख्या, आधी ते स्कन्दकमुनि स्कन्दकाचार्य भनी गया, स्कन्दकाचार्ये ओक द्विस भगवानने पूछ्यु के, हे भगवत ! हुँ अहिंसी आपनी आज्ञा होय तो कुलकारकटकपुर तरफ विहार करवानी छुछा राख्य छु भगवाने कहुँ, जे रीते तमने सुभ थाय ओ रीते उरे परतु तमारे त्या भस्मातिक उपसर्ग ने सामने करये पडये ते बात सालणीने स्कन्दके प्रभुने पूछ्यु, के हे प्रभो ! अमे भधा आराधक छीये के विराधक ? भगवाने कहुँ, के तमारा शीवाय भधा आराधक छे भगवानने

एव भगवता कथितोऽपि स्कन्दकाचार्यो भाग्यशतात् पञ्चशतशिष्यपरिवारसहितः
कुम्भकारकटकपुरं प्रति विहारं कृतवान् । पालकनामणेन तद् विहारमार्तां श्रुता-
“अत्रागच्छति स्कन्दकाचार्यः” इति । ततोऽसौ पूर्ववैरमनुस्मृत्य तन्निर्यातनाथं
यत्रोद्याने स्कन्दकाचार्य आगन्तुकस्तत्परितो त्रिभिधशस्त्रास्त्राणि प्रच्छन्नरीत्या भूमौ
निखन्य राज्ञः समीपमागत्य ब्रूते—स्वामिन् ! स्कन्दकाचार्यः पञ्चशतशिष्यपरिवारैः
सह साधुवेपेण इह समायाति, स भवदीयराज्यं हर्तुमिच्छति, यतोऽसौ भवदीयोद्या-
नस्य चतुर्दिक्षु राज्ञो प्रच्छन्नो भूत्वाऽस्त्रशस्त्राणि भूम्यन्तर्निहितानि, तद्वृत्तं कथचि-
न्मया ज्ञातम्, तत्र गत्वा पश्यन्तु भगवन्तः । पुरोहितमचन श्रुत्वा राज्ञा तत्र गत्वा

અવિષ્યત્ કો સુનરૂ મી સ્કન્દકાચાર્ય ને ભાવિવશાત્ પાચસૌ શિષ્યો
કે સાથ કુમ્ભકારકટકપુર કી ઓર વિહાર કર દિયા । પાલક
પુરોહિતને ડનકે વિહાર કી વાર્તા સુની તો ડસકો જ્ઞાત હો ગયા કિ
સ્કન્દકાચાર્ય વિહાર કર યહા આરહે હૈં । ડસને ડનકે સાથ અપના પૂર્વ
વૈર યાદ કર “ઘડલા લેને કા અવસર આગયા હૈ ” ડસ અભિપ્રાય સે
ડસને જિસ ડયાન મે સ્કન્દકાચાર્ય આકર ડતરે થે ડસ મેં જમીન
ખુદવાકર નીચે વિવિધ શસ્ત્ર ઇવ અસ્ત્ર ગુપ્તરીતિ સે ગઢવા દિયે । પશ્ચાત્
રાજા કે પાસ આકર ફિર ઘર કરને લગા કિ હે સ્વામિન્ ! યહા પાચ
સૌ શિષ્યો કે પરિવાર સે સ્કન્દકાચાર્ય સાધુ કે વેશ મેં આયે હુઇ હૈં ।
વે આપ કે રાજ્ય કો હરણ કરના યાહતે હૈં । ડસ લિયે ડન્હો ને ગુપ્ત
રીતિ સે ડયાન મે ચારોં ઓર અસ્ત્ર શસ્ત્ર ભૂમિ મે ગઢવા દિયે હૈં । યહ
બાત રાત્રિ મે મૈને છુપકર દેખી હૈ । આપ કો જો વિશ્વાસ ન હો તો

મોઢાથી આ અવિષ્યવાણી સાલગીને પણ સ્કન્દકાચાર્યે ભાવિવશાત્ ૫૦૦ શિષ્યોની
સાથે કુમ્ભકારકટકપુરની તરફ વિહાર કરી દીધો. પાલકપુરોહિતે તેમના
વિહારની વાત સાલગીને બળ્યું સ્કન્દકાચાર્ય વિહાર કરતા હરતા આ
તરફ આવી રહ્યા છે તેણે પોતાનું અગાઉનું તેમની સાથેનું વેર યાદ કરીને
“બહલો લેવાનો અવસર આવી ચુક્યો છે” આવા અભિપ્રાયથી બે બગીચામાં
સ્કન્દકાચાર્ય આવીને ઉતર્યા હતા તેની અદરની બમીન ખોદાવીને તેની નીચે
બુદી બુદી બતના શસ્ત્ર અસ્ત્ર દાટી દીધા પછી રાખની પાસે આવીને તે
કહેવા લાગ્યો કે, પાચસૌ શિષ્યોના પરિવાર સાથે સ્કન્દકાચાર્ય સાધુના વેશમાં
અહિ આવ્યા છે તે આપનું રાખ્ય લઈ લેવા ઇચ્છે છે કેમકે, તેમણે ગુપ્ત
રીતે બગીચામાં ચારે બાજુ શસ્ત્ર અસ્ત્ર દાટી રાખ્યા છે આ વાત મે રાત્રિના
અખતે છુપી રીતે જોઈ લીધી છે આપને બે વિશ્વાસ ન હોય તો આપ ખુદ

भूम्यन्तर्गतानि तानि शस्त्रास्त्राणि प्रिलोक्तानि। ततोऽसौ नृप. कोपावेशेन पुरो-
हितमग्नीत्-हे पालक ! सर्वानेतान् साधून्ह तवाधीनान् करोमि, यथेच्छसि
तथा कुरु। एवमुक्तोऽसौ दुष्टभावसमन्वितः पुरोहितः सर्वान् मुनीन् परित समा-
क्रम्य एकैकं मुनिं तिलादिपीडनयन्त्रे सस्थाप्य पीडयितुं प्रवृत्तः। ते स्वात्मक-
ल्याणार्थिनो मुनयस्त वधपरीपह सम्यक् परिपृष्टान्तसमये केवलज्ञानं प्राप्य मोक्ष
गताः। तत्र ४९८ चतुःशताष्टनवतिसंख्यका मुनयः पीडनयन्त्रे पीडितास्त-
थापि स्कन्दकाचार्येण समभाव समालम्ब्य तत्र स्थितम्। तदा स्वस्मादन्य एक एव
मुनिरवशिष्टः, तमपि पीडनयन्त्रे स्थापयितुमुद्यतस्तदा स्कन्दकाचार्येणोक्तम्—

स्वयं चलकर देख सकते हैं। पुरोहित की बात सुनकर राजा उद्यान में
आया और वहाँ उसने भूमि के भीतर गढ़े हुए अनेक अस्त्र शस्त्र देखे।
इस स्थिति से राजा को बड़ा ही कोप बढ़ा और उसने कोप के ही
आवेश में तन्मय होकर पुरोहित से कहा, पालक ! इन सब साधुओं
को मैं तुम्हारे आधीन करता हूँ। तुम जैसा भी समझो इनके साथ
वैसा करो। राजा ने जब ऐसा कहा तब पुरोहित के आनन्द का पार
न रहा। उसने शीघ्र ही चारों ओर से सब मुनियों को घिरवा दिया और
एक एक मुनि को कोल्हू (घाणो) में पीलने लगा। चारसोअठानवे(४९८)
मुनियोंने समभाव से वधपरीपहको सहन करके अत समयमें केवलज्ञान
प्राप्तकर मुक्ति को प्राप्त किया। स्कन्दकाचार्य और एक बालमुनि पीलनेके
लिये अवशिष्ट रहे। जब पालक ने उस मुनि को पीलने के लिये कोल्हू
में रखने को उद्यत हुवा तो इतने में स्कन्दकाचार्य ने उससे कहा कि

जधने जेध शके छे पुरोहितनी बात साबणीने राजा जगीआभा गया अने
त्या जमीननी अदर हाटेला अनेक शस्त्र अस्त्र जेया आथी राजा ने भूम कोध
अउये अने कोधना आवेशभा आवीने तेछे पुरोहितने कहु, पालक ! आ
जधा साधुजोने हु तभारे डवावे कइ छु तभोने कीक लागे तेभ तेने द्वे सदा तभे
कदे। राजाजे ब्यारे आ प्रभाछे कहु त्यारे पुरोहितना आनदने पार न रह्यो तेछे
तरत ज तारे तरक्षथी ते मुनिजोने घेरी लई पकडीने ओऽ पछी ओऽ मुनिने
घाण्डीभा पीलवानु शइ कथुं ४८८ मुनिजोअे समभावथी वधपरीपहने सहन
करीने अत समये केवज्ज्ञानने प्राप्त करीने मुक्तिने पाग्या स्कंदकाचार्य अने
ओक मुनि पीलवा भाटे जाकी रह्यो ब्यारे पालके ते मुनिने पीलवा भाटे
घाण्डीभा नापवा प्रवृत्त थया त्यारे स्कंदकाचार्ये तेने कहु ठे, आ तो कामज

અયમસ્તિ કોમલકાયો ચાલકઃ, તસ્માદય ત્વયા ન હન્તવ્યઃ મમ સમક્ષે પીઠનય-
ન્ત્રેઽસ્ય સ્થાપને પીઠા મમ જાયતે, મુઞ્ચેનમ્ । સ્કન્દકાચાર્યવચન શ્રુત્વાઽસૌ રાજ-
પુરોહિતઃ પાલકબ્રાહ્મણો વદતિ-રાજસભાયા ત્વયા પરાજિતોઽહમ્, અતો યાવદધિ-
કાદપ્યધિકં દુઃસ્વ તત્ સ્યાત્ તદેવ કાર્યં મમ કર્તવ્યમ્ । ઇત્યુત્ત્વાઽસૌ ત ચાલમનગારં
સ્કન્દકાચાર્યસ્ય સમક્ષમત્ર પીઠનયન્ત્રે સસ્થાપ્ય તત્પીઠન કૃતવાન્ । સ ચાલોઽપ્ય
નગારસ્તત્ર વધપરીપહ સમ્યક્ પરિપક્ષ કેન્દ્રજ્ઞાન પ્રાપ્ય મોક્ષ ગતઃ ।

તદા સ્કન્દકાચાર્યો રોપાવેશેન નિદાન કૃતવાન્-“યદિ મમ તપઃસયમસ્ય
ફલ મહેત્, તદા એતેષા સર્વેષા દુઃસ્વદાયકો મહેત્યમ્” ઇતિ । અથાઽસૌ સ્કન્દકા

ચહ્ ઇસ સમય કોમલકાય ચાલક હૈ અતઃ તુમ્ ઇસે છોઢ દો । ઇસે
કોલ્હૂ મેં રખતે હુપ્ દેલ્લકર મુક્ષે પીઢા હોતી હૈ, અતઃ ચહ્ મારને
યોગ્ય નહી હૈ । સ્કન્દકાચાર્ય કે ડસ પ્રકાર વચન સુનકર પાલક ઉનસે
કહને લગા-સુનો-તુમને મુક્ષે પરિલે રાજસભા મેં પરાસ્ત ક્રિયા થા,
અતઃ ઉસકે ઉપલક્ષ મેં અધિક સે અધિક જો કષ્ટ હો સકતા હૈ વહ
મૈ તુમકો દૂં એસા હી મેરા નિર્ણય હૈ । ઇસ મેં જરા બી ઇધર ઉધર નહીં
કરના ચાહતા હુ । ઇસ પ્રકાર કહ કર ઉસને ઉસ ચાલક મુનિ, કો બી
સ્કન્દકાચાર્ય કે સામને હી કોલ્હૂ મે રખકર પીલ દિયા । ઉસ ચાલક
અનગાર ને બી ખુશી ખુશી સે વધપરીપહ સહન કરકે અતઃ મે કેવલ-
જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર મુક્તિ કો પ્રાપ્ત કર લિયા । ઉસ સમય સ્કન્દકાચાર્ય ને
રોશ કે આવેશ મેં આકર ચહ નિદાન ક્રિયા કિ “યદિ મેરે તપ એવ
સયમ કો ફલ હોતા હો તો મૈ ઇન સય કો દુઃસ્વ દેને ચાલા હોઁ” ।

કાય બાળક છે, માટે એને ડોડી દો એને ઘાણીમા રાખેડ બેડને મને પીઠા
થાય છે માટે તે મારવાને યોગ્ય નથી સ્કન્દકાચાર્યનું આ પ્રમાણેનું વચન
સાલજીને પાલક પુરોહિત કહેવા લાગ્યો કે, સાલજો ! તમે મને અગાઉ રાજ
સભામા પરાજિત કરેલ હતો એથી તેના ઉપલક્ષમા હું અધિકમા અધિક કષ્ટ
જે હોય તે હું તમને આપીશ એવો મારો નિર્ણય છે તેમા જરા પણ હું
ફેરફાર કરવા ઈચ્છતો નથી આ પ્રમાણે કહીને તેણે તે બાળક મુનિને સ્કન્દકા
ચાર્યની સામે જ ઘાણીમા નાખીને પીલી નાખ્યો આ બાળ અનગાર
પણ ખુશીથી વધપરીપહ સહન કરીને અતમા દેવજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને મુક્તિ
પામ્યા આ સમયે સ્કન્દકાચાર્યે રોષના આવેશમા આવીને આ પ્રમાણે
નિદાન કયું કે, જો મારા તપ અને સયમનું ફળ થતું હોય તો હું આ
બધાને હું જ દેવાવાળો બનું પાલકે છેવટે સ્કન્દકાચાર્યને પણ પીલીને

चार्यं तत्र यन्त्रे निषीड्य हतवान् । स स्कन्दकाचार्यो मृत्वाऽग्निकुमारदेवत्वेन-
समुत्पन्नो भूत्याऽवधिज्ञानेन स्वपूर्णमनश्च ज्ञात्वा क्रोधावेशेन नृपपुरोहितामात्यादि-
सहित कुम्भकारकटकपुर सदेश भस्ममान् कृतवान् । दण्डकिभूपस्य स देशो दण्ड-
कारण्यनाम्ना पश्चात् प्रसिद्धो जातः । एवमन्यैरपि मुनिभिर्वधपरीपहः सोढव्य एव,
न तु स्कन्दकाचार्यश्च कोपाविष्टैर्भक्षितव्यम् ॥ २७ ॥

अथ याचनापरीपहजयः प्राह—

मूत्रम्—दुष्कर खलु भो ! निच्चं, अणंगारस्स भिक्खुणो ।

संढवं सें जेइय होईं, नेत्थि किचिं अजाईय ॥ २८ ॥

जया—दुष्कर खलु भो ! नित्यम्, अनंगारस्य भिक्षोः ।

सर्वं तस्य याचितं भवति, नास्ति किंचिद् अयाचितम् ॥ २८ ॥

टीका—‘दुष्कर’ इत्यादि ।

खलु=निश्चयेन भो ! इति सम्बोधनम्, हे जम्भू ! अनंगारस्य=गृहरहितस्य

पालक ने अन्त में स्कन्दकाचार्य को भी कोल्हू में पील कर नष्ट कर दिया । स्कन्दकाचार्य मर कर निदान के प्रभाव से अग्निकुमार जाति के देव हुए । देवपर्याय में अवधिज्ञान द्वारा अपने पूर्वभव का वृत्ता-
न्त जानकर उस देवने क्रोध के आवेश में आकरके नृप पुरोहित एवं अमात्य आदि सहित समस्त कुम्भकारकटकपुर को भस्मसात् कर दिया । दण्डकीभूप का वह देश दण्डकारण्य नाम से प्रसिद्ध हुआ । इस कथा से मुनियों को यही शिक्षा लेना चाहिये कि वे वधपरीपह को समभाव से सहन करे । जिस प्रकार उनमुनियों ने वधपरीपह को सहा उसी प्रकार अन्य मुनियोंको भी वधपरीपह सहन करना चाहिये । स्कन्दकाचार्य की तरह कोपाविष्ट नहीं होना चाहिये ॥ २७ ॥

तेनो' नाश क्यो स्कंदकाचार्य भरीने निदानना प्रभावथी अग्निकुमार देव जनीमा उत्पन्न थया देवपर्यायमा पोताना अवधीज्ञानथी पोताना पूर्वभवतु वृत्तात ज्ञानीने ते देव बोधना आवेशमा आवीने राज पुरोहित अने आमात्य सहित समस्त कुम्भकारकटकपुरने लस्मीभूत जनापी वीधु दंडकी राजने ते देश पछीथी दंडकारण्य तरीके प्रसिद्ध थये । आ कथाथी मुनिओके शिक्षा ग्रहण करवी जेधके, वधपरीपहने समभावथी सहन करे जे प्रकारे मुनिओके वधपरीपहने सहन करीके प्रकारे सहन करे स्कंदकाचार्यनी भाक्षक कोपायमान थवु न जेधके ॥ २७ ॥

भिक्षोः=मुनेः नित्य=सर्वदा-यागजीवमित्यर्थः, दुष्करं=दुःखेन क्रियमाणं कठिनं भवति । किं दुष्करं भवति ? इत्याह—‘सन्ध’ इत्यादि, तत् सर्वम्=आहारोप-
करणादिकं वस्तु तस्य याचित=याचितमेव भवति, किंचिदपि दन्तशोधनादिकमपि
अयाचितं नास्ति-न गृह्णाते तस्मात् कष्टं मुनिजीवनमिति ॥ २८ ॥

उक्तार्थमेव सविशदं वर्णयति—

मूलम्—गोयरंगपविट्टस्त, पाणी नो सुप्सोरण ।

सेओ अगारवासोत्ति, ईइ भिक्खू नं चित्तेण ॥ २९ ॥

छाया—गोचराग्रपविट्टस्य, पाणिः नो सुप्सार्यः ।

श्रेयान् अगारवासः इति, इति भिक्षुर्न चिन्तयेत् ॥ २९ ॥

टीका—‘गोयरंग०’ इत्यादि ।

गोचराग्रपविट्टस्य=गोचरः गोरिव चरण गोचरः भिक्षाचर्या, यथा-ज्ञाताज्ञात-
विशेषमपहायैव गौः प्रवर्तते, तथा साधुरपि ज्ञाताज्ञातकुलेषु भिक्षार्थम् । तस्याग्र
=प्रधानं, यतोऽसौ एषणायुक्तो गृह्णाति, न तु गौरिव यथा कथञ्चित्, तस्मिन् गो-
चराग्रे पविट्टस्य, मुनेः पाणिः=हस्तः नो सुप्सार्यः=नैव मुखेन प्रसारयितुं

अथ सूत्रकार चौदह वें याचनापरीपह को सहन करने का उपदेश
करते हैं—‘दुष्करं खलु’-इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(खलु) निश्चय से (भो-भोः) हे जबू! (अनगरस्य
भिक्षुणो-अनगरस्य भिक्षोः) गृहरहित भिक्षुको (सन्ध जाइय होइ-सर्व
याचितं भवति) समस्त वस्तुएँ याचित ही होती हैं। (किंचि अजाइय
नत्थि-किञ्चित् अयाचितं नास्ति) कोई भी वस्तु अयाचित नहीं होती है।
इसलिये मुनिजीवन (दुष्कर-दुष्करम्) बड़ा ही दुष्कर है। बिना दिये
तो वह दन्तशोधनादिक भी तृण तक भी नहीं ले सकते हैं ॥ २८ ॥

इदं चौदशो याचनापरीपहं सहन करवानो उपदेश सूत्रकार कहे छे—

‘दुष्करं खलु’ इत्यादि

अन्वयार्थ—खलु निश्चय ही भो-भो हे जबू! अनगरस्य भिक्षुणो-अनगरस्य
भिक्षो गृह रहित भिक्षुनी सन्ध जाइय होइ-सर्व याचितं भवति समस्त वस्तुओं
याचित ७ होय छे किंचि अजाइय नत्थि-किञ्चित् अयाचितं नास्ति केहि पक्ष वस्तु
अयाचित नहीं, माटे मुनिजीवन दु र-दुष्करम् धलु ७ दुष्कर छे केहिना आभ्या
वअर ते हातने चाह करवा माटे तबुअलु पक्ष लक्ष शक्य नहीं।

शक्यः, नहि मुनिः कस्यापि गृहस्थस्य सम्बन्धीति भावः। इति=अतो हेतोः, अगारवासः=गार्हस्थ्यम्, श्रेयान्=श्रेष्ठः, इति=एतद्, भिक्षुः=मुनिर्न चिन्तयेत्, किंतु गृहवासो हि बहुसावधयुक्तस्तथा ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधकर्मबन्धस्य कारणम्, स कथमपि श्रेयस्करो न भवतीति विचारयेत्।

फिर सूत्रकार पूर्वोक्त अर्थको ही विशद करते हैं—‘गोचरगग०’—इत्यादि।

अन्वयार्थ—(गोचरगगपविद्वस्स-गोचराग्रप्रविष्टस्य) ज्ञात अज्ञातकुलों में गोचरी के लिये प्रविष्ट हुए साधु का (पाणी-पाणिः) हाथ (नो सुप्प-सारए-नो सुप्रसारयः) सुप्रसार्य नहीं है, क्योंकि मुनि किसी गृहस्थ का सवधी नहीं है, इसलिये (अगारवासो सेओ-अगारवासः श्रेयान्) इसकी अपेक्षा गृहस्थ जीवन श्रेष्ठ है, ऐसा (भिक्षू न चितए-भिक्षुः न चिन्तयेत्) भिक्षुको नहीं विचारना चाहिये, क्यों कि गृहवास बहुसावधयुक्त तथा ज्ञानावरणीय आदि अष्टविध कर्मों के बंध का कारण है अतः वह किसी प्रकार श्रेयस्कर नहीं माना जा सकता है।

भावार्थ—गोचरी के लिये ज्ञात अज्ञात कुलों में गये हुए साधु को ऐसा नहीं विचार करना चाहिये कि यहाँ मैं किसके सामने हाथ फैलाऊँ—कोई मेरा सवधी तो है नहीं। सवधी से मागने में कोई शर्म की बात नहीं है। इससे तो अच्छा गृहवास ही है कि जिसमें हर एक से हर एक चीज मागने में कोई सकोच नहीं होता है। साधु का ऐसा

सूत्रकार पूर्वोक्त अर्थने ७ द्वी समझवे छे—‘गोचरगग’ इत्यादि

अन्वयार्थ—गोचरगगपविद्वस्स-गोचराग्रप्रविष्टस्य ज्ञातेषा अगार अनया कुणोभा गोचरी भाटे जनारा साधुने पाणी-पाणि हाथ नो सुप्पसारए-नो सुप्रसारय सुप्रसार्य नहीं केभके, मुनि कोई गृहस्थना सवधी नहीं तेथी अगारवासो सेओ-अगारवास श्रेयान् ते अपेक्षाके गृहस्थ जवन श्रेष्ठ छे ओवो भाव भिक्षू न चितए-भिक्षु न चिन्तयेत् भिक्षुके लाववो न लेधके केभके, गृहवास बहु सावध युक्त तथा ज्ञानावरणीय आदि आठ उर्धोना बधनु कारण छे आधी ते कोई प्रकारे श्रेयस्कर मानवामा आवेउ नहीं

भावार्थ—गोचरी भाटे ज्ञातीता के अनया कुणमा जता साधुके ओवो विचार न करवे लेधके के, हुत्या कोनी सामे हाथ लावो उ३ ? कोई भारे सवधी तो नहीं सवधी पासे मागवामा कोई शरमनी बात नहीं आधी तो गृहस्थाश्रम सारे के जेमा ओक जीअधी बीअ मागवामा स केअ थतो नहीं

અત્ર દૃષ્ટાન્તઃ પ્રદર્શ્યતે—

દશમતીર્થકરશ્રીશીતલનાથસ્વામિશાસને તદ્વગીયો વજ્રપ્રિયનામા ભૂપતિ-
ર્વંશુઃ । સ દીક્ષા ગૃહીત્વા માસમાસક્ષણસ્ય પારણ કરોતિ સ્મ । સ પ્રથમમાસ-
ક્ષણપારણે ભિક્ષાચર્યાયા પ્રતિષ્ઠિધિન્તયતિ—કથમથ યાચયામિ, વજ્રપ્રિયનામ-
ધારકોઽહમિક્ષાકુવશોદ્ભવેષ્વપિ ઝગ્રસરસ્તથા જાતિકુલસપત્નોઽસ્મિ, પુનરુચ્ચની-
ચમધ્યમકુલેષુ હસ્તપ્રસારણ મમાસિધારાગત્ કઠિનમ્ । યસ્ય ચરણે ગણા મુકુટકો
દયઃ પરિલસન્તિ સ્મ, યસ્યાજ્ઞ મન્દારકુમુદમમાલામિત્ર જનાઃ સાદર ધારયન્તિ સ્મ,
વિચાર ઇસલિયે પ્રશસ્ય નહીં હૈ કિ ગૃહસ્થાશ્રમ વઠુસાવથ કર્મો સે
યુક્ત હોતા હૈ તથા ઉસસે જ્ઞાનાવરણીયાદિક અઘટવિધ કર્મો કા થથ
હોતા હૈ ।

દૃષ્ટાન્ત—દશવેં તીર્થકર શ્રીશીતલનાથસ્વામી કે શાસનકાલ મેં
इनका ही वंशज एक वज्रप्रिय नामका राजा था । उसने धार्मिक उपदेश
श्रवणकर दीक्षा धारण कर ली थी । मुनि बनकर उन्होंने खूब तपश्चर्या की।
मास २ खमण की तपस्या करने लगे । एक समय की यात है कि जब
उनके प्रथम मासक्षपण का पारणा था तो स्वयं भिक्षाचर्या के लिये
गये । उस समय उन्होंने विचार किया कि मैं आज कैसे याचना करूँगा
मेरा वंश तो ऐसा नहीं है कि जिसमें किसीने याचना की हो । मैं तो
इक्ष्वाकुवंशजों में अग्रेसर हूँ । मैं जातिकुलसपन्न हूँ । उच्च नीच एवं
मध्यम कुलों में हाथ फैलाना मेरे लिये तो असिधारा के समान कठिन
प्रतीत होता है । जिन मेरे चरणों में राजाओं के मुकुट नमते रहे थे,

સાધુનો આવો વિચાર એટલા માટે ઠીક નથી કે, ગૃહસ્થાશ્રમ ધણી સાવથ

કર્મોથી ભરેલ છે તથા એનાથી જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ કર્મોનો ખપ થાય છે

દૃષ્ટાન્ત—દસમા તીર્થ કર શ્રી શીતળનાથ સ્વામીના શાસન કાળમાં તેમના

જ વંશનો એક વજ્રપ્રિય નામનો રાજા હતો તેણે ધાર્મિક ઉપદેશ સાંભળીને

દીક્ષા ગ્રહણ કરી મુનિ બનીને તેણે ખૂબ તપશ્ચર્યા કરી માસ માસ ખમણની

તપશ્ચર્યા કરવા લાગ્યા એક સમયની વાત છે, જ્યારે તેમણે પહેલા માસ

ખમણતું પારણ હતું એટલે તે અંગે પોતે ભિક્ષાચર્યા માટે ગયા તે સમયે તેમણે

વિચાર કર્યો કે, હું આજ કોની પાસે યાચના કરીશ ? મારો વંશ તો એવો

નથી કે જે યાચના કરે હું તો ઈક્ષ્વાકુવંશનો અગ્રેસર છું જાતિકુળ સપન્ન

છું ઉચ્ચ નીચ મધ્યમ કુળોમાં હાથ ફેલાવવો એ મારા માટે તરવારની ધાર

માફક કઠીન છે મારા ચરણોમાં જે રાજાઓના મુકુટ નમતા હતા જેની

यस्य दर्शनेन च स्वजन्म सकल मन्यन्ते स्म, येन मया राज्ञां पुरतः कदापि हस्तो न प्रसारितः, सोऽहमिदानीं तेषां कुले तथा हीनदीनकुलेषु च कथं कर प्रसारयामि । यदि गृहवासमङ्गीकरोमि, तदा तु खलु मम वीरप्रतिज्ञैव नष्टा भवति । ज्ञानदर्शनचारित्र्येभ्यश्च पतितो भवामि, ततश्चानन्तससारवृद्धिः स्यात्, तथापि नरकनिगोदेष्वनन्तदुःखभोगानन्तरमपि रत्नत्रयं दुर्लभं स्यात् । तत्र रत्नत्रये-दर्शनेन विना ज्ञानं नास्ति, ज्ञानेन विना चारित्र्यं न भवति, चारित्र्येण विना मोक्षो न लभ्यः, तस्माद् याचनापरीपहः सर्वथा मया सोढव्यः, इति विचिन्त्य प्रासुकैपणीयमिक्षा

जिसकी आज्ञा कल्पवृक्ष के फूलोंकी माला के समान मनुष्य सादर मस्तक पर धारण किया करते थे, जिसके देखने से लोग अपने को सफल जन्मवाला मानते थे-आज वही मैं उन लोगों के घरों में जाकर कैसे मागने के लिये हाथ फैलाऊंगा । मैंने आजतक तो किसी राजा के भी सामने हाथ नहीं फैलाया । फिर समयके विषय में विचारने लगे कि-यदि इस सकोच से मैं गृहवास को स्वीकार कर लेता हूँ तो मेरी सावधत्यागरूप वीरप्रतिज्ञा नष्ट होती है । ज्ञान दर्शन एवं चारित्र्य से भी पतित हो जाता हूँ । इसका फल यह होगा कि मेरा अनन्त ससार बढ़ेगा । अनन्तससारी होने पर नरक निगोद के अनंतदुःखों को भोगने के बाद भी ज्ञान, दर्शन, चारित्र्यरूप रत्नत्रय की प्राप्ति मुझे दुर्लभ ही रहेगा, क्योंकि कि दर्शन के विना ज्ञान नहीं और ज्ञान के विना चारित्र्य नहीं, तथा चारित्र्य के अभाव में मुक्ति की प्राप्ति नहीं होती है । इसलिये याचनापरीपह मुझे सर्वथा सहन करना ही चाहिये । इस प्रकार विचार

आज्ञा ऽहंप्रवृक्षेना कुलोनी भाणा समान मनुष्ये आह्व साधे भाथा उपर धारणु करता हूँ, जेने जेधने बोके पोताने सङ्ग जन्मवाणा मानता हूँ । आज तेज हूँ जे बोडोना घरोमा जेध लीक्षा भागवा भाटे केवी रीते हाथ लावो कइ ? मे आज सुधी केध राज साधे पणु हाथ लावो कथी नथी पछी समयना विषयमा विचार करवा लाग्या के-जे आ स केअथी हूँ गृहवासने स्वीकारी लउ तो भारी मावध त्यागइय वीरप्रतिज्ञा नारा पावे तेनु इण जे आवशे के, भारी अनंत ससार वधये अनंत ससाना जनावथी नरक निगोदना अनंत दु जेनेने लागव्या पछी पणु ज्ञान, दर्शन चारित्र्य रत्न त्रयनी प्राप्ति नने हुललज रहये केभके, दर्शन बीना ज्ञान नही, अने ज्ञान पगर चारित्र्य नहा, अने चारित्र्यना अवभावमा मुज्जितनी प्राप्ति नही भाटे याचनापरीपह भारी सर्वथा सहन करवा जे जेधजे आ प्रकारने विचार

मुपादाय समययात्रा निर्वहन् कालमासे काल कृत्वा स्वकल्याण साधितवान् ।
एवमन्यैरपि मुनिभिर्याचनापरीपहः सोढव्यः ॥ २९ ॥

याचनाया प्रवृत्तस्य मुनेः कदाचिच्छामान्तरायोदयात् भिक्षाया अलाभः
स्यात्, इत्यलाभपरीपहजय प्राह—

मूलम्—परेसुं घासमेसेज्जा, भोयणे परिनिट्ठिए ।

लद्धे पिण्डे अलद्धे वा, नानुत्तप्येज्जे पडिए ॥३०॥

छाया—परेषु ग्रासम् एषयेत्, भोजने परिनिष्ठिते ।

लब्धे पिण्डे अलब्धे वा, नानुत्तप्येत पण्डितः ॥ ३० ॥

टीका—‘परेसु’ इत्यादि ।

पण्डितः=भिक्षुधर्ममर्मज्ञः सयत्., भोजने=ओदनादी, परिनिष्ठिते=निष्पन्ने
सत्येव परेषु=गृहस्थेषु ग्रास=पिण्डम् एषयेत्=गवेषयेत् । ततश्च पिण्डे=आहारेऽ-

कर उसने प्राप्त एक एषणीय आहार की याचना की । याचना में प्राप्त आहार
को लेकर अपनी समययात्राका निर्विघ्न रीतिसे निर्वाह करते-र अन्तमें वे
आयुके समाप्त होनेपर कालधर्मको प्राप्तकर आत्माका कल्याण किया ॥२९॥

याचना में प्रवृत्त मुनि को कदाचित् लाभान्तराय के उदय से
भिक्षा का लाभ न हो सके तो उसे पन्द्रहवें अलाभपरीपह को जीतना
चाहोये अथ यह बात सूत्रकार प्रदर्शित करते हैं—‘परेसु’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(पडिए-पण्डित) भिक्षुधर्म के मर्म का ज्ञाता सयमी
साधु (भोयणे-भोजने) ओदनादिक भोजन (परिनिट्ठिए-परिनिष्ठिते)
निष्पन्न होने पर ही (परेसु-परेषु) गृहस्थों के घर विषे (घास-ग्रासम्)
पिण्डकी (एसेज्जा-एषयेत्) गवेपणा करे (पिण्डे लद्धे अलद्धे वा-

करीने तेमणे प्रामुक् ओषण्णाय आहारनी यायना करी अने यायनाथी प्राप्त
थयेला आहारने लधने पोतानी समययात्रानु निर्विघ्ने निर्वाह करता करता अतभा
तेओओ आयुनी समाप्ति थता, काणधर्म पाभी आत्मानु कट्याणु कथुं ॥२९॥

यायनाभा प्रवृत्त मुनिने उदासीन लाभान्तरना उदयथी भिक्षाने लाभ
भणी शकते न होय तो तेथी हुवे पण्डितभा अलाभपरीपहने एतवे नोर्थओ
ओ बात हुवे सूत्रकार प्रदर्शित करे छे—‘परेसु’ इत्यादि

अन्वयार्थ—पडिए-पण्डित भिक्षुधर्मना भर्माना ज्ञाता सयमी साधु भोयणे-
भोजने ओदनादिक भोजन परिनिट्ठिए-परिनिष्ठिते निष्पन्न होवाथी अ परेसु-परेषु
गृहस्थाना घरे अर्थ घास-ग्रास पिण्डनी एसेज्जा-एषयेत् गवेपणा करे पिण्डे लद्धे

निष्टे स्वल्पे वा लब्धे सति, अलब्धे वा नानुत्पद्येत= 'भाग्यहीनोऽस्मि, भिक्षाऽपि न लभ्यते' इत्यादिरूप सताप न कुर्यादित्यर्थः । 'परिनिष्ठिण' इति विशेषणेन भोजनकाल एव गच्छेदिति सूचितम् । 'घास' इत्यनेन भ्रमरवृत्त्या ग्राह्यमिति बोधितम् ॥ ३० ॥

तर्हि किं कुर्यादित्याह—

मूलम्—अज्जेवाह नं लब्भामि, अवि लामो सुए सिंया ।

जो' एव पडिसचिंखे, अलामो त' नं तज्जेए ॥ ३१ ॥

छाया—अज्जेवाह न लभे, अपि लाभः श्वः स्यात् ।

य एव प्रतिसमीक्षते, अलामस्त न तर्जयेत् ॥ ३१ ॥

पिण्डे लब्धे अलब्धे वा) उस समय यदि थोड़ा आहार मिले अथवा बिलकुल भी न मिले तो भी वह (नानुत्पद्येज्ज-नानुत्पद्येत) "मैं भाग्यहीन हूँ मुझे भिक्षा भी नहीं मिली" इत्यादिरूप सताप न करे । "परिनिष्ठिण" इस विशेषणद्वारा सूत्रकार की साधु के लिये यह सूचना है कि वे गोचरी के लिये भोजनकाल में ही निकले । "घास" इस पद से गृहस्थों के यहाँ से जो भी आहार ग्रहण किया जाय वह भ्रमरवृत्ति से किया जाय, यह सूचित किया है ।

भावाय—साधु को गोचरी के लिये भोजनकाल में ही निकलना चाहिये, उस समय यदि भोजन अल्प मिले या बिलकुल भी न मिले तो इस विषय में किसी भी प्रकार का उसे मन में सताप नहीं करना चाहिये ॥ ३० ॥

अलब्धे वा—पिण्डे लब्धे अलब्धे वा अने समये तेने थोडु खोजन भजे अथवा थोडकुल न भजे पणु ते नानुत्पद्येज्ज-नानुत्पद्येत हुँ भाग्यहीन हूँ भने भिक्षा न भणी "अवि रीते सताप न करे परिनिष्ठिण अने विशेषणद्वारा सूत्रकार साधु भाटे अणु सूचन करे ठे के, ते गोचरी भाटे खोजन समये न निकले घास आ पदथी गृहस्थोने त्यागी अने ठी आहार ग्रहण करवाभा आवे ते भ्रमरवृत्तिथी स्वीकार करवा भेई अने आ सूचना आपवाभा आवे ॥

भावाय—साधु अने गोचरी भाटे खोजन कालमा न निकलवु भेई अने ते समये न थोडु भजे अगर न भजे तो पणु आ विषयमा तेना मनमा केई प्रकारना सताप थवे न भेई अने ॥ ३० ॥

ટીકા—‘ અજ્ઞેવાહ ’ इत्यादि ।

અહમ્, જૈય=અસ્મિન્નેય દિને ન લભે=ન પ્રાપ્નોમિ અપિ=સમ્ભાવયામિ
શ્વઃ=આગામિદિને, દ્વદશુપલક્ષણમ્ તેન અન્યસ્મિન્ કસ્મિન્ચિદાગામિનિ દિને इत्यथः,
લાભઃ સ્યાત્=આહારાદિપ્રાપ્તિર્ભવિષ્યતિ, એવમ્=અનેનોક્તપ્રકારેણ, યઃ સાધુઃ પ્ર-
તિસમીક્ષતે=ચિન્તયતિ-અગ્રામે સત્યનુદ્વિગ્નઃ સન્ સયમયાત્રા નિર્વર્તીત્યર્થઃ । ત
મુનિમ્-અગ્રામઃ=અલાભપરીપદઃ, ન તર્જયેત્=કયમપિ પરાજય કર્તુ ન શક્નુયા-

‘ અજ્ઞેવાહ ’-इत्यादि ।

અન્યચાર્ય-(અહ-અહમ્) મુશ્વે (અજ્ઞેવ ન લભ્યામિ-અઘૈવ ન લભે)
આજ યદિ આહાર કા લાભ નહીં હુઆ હૈ (અવિ-અપિ) તો (સુષ-શ્વઃ)
આગામી દિન મે ઉપલક્ષણ સે ઓર મી કિસી અન્ય દિવસ મેં (લાભો
સિયા-લાભ સ્યાત્) ઉસકા લાભ હો જાયગા । (એવ-એવમ્) ઇસ
પ્રકારસે (જો-ય) સાધુ (પઢિસચિક્ષ્ણે પ્રતિસમીક્ષતે) વિચાર લેતા હૈ,
(ત-તમ્) ઉસકે લિયે (અલાભો - અલાભ) અલાભપરીપદ (ન
તર્જય-ન તર્જયેત્) કમી મી સતાપિત નહીં કર સકતા હૈ । ઇસકા
તાત્પર્ય યહ હૈ-યાચના કરને પર મી યદિ ગૃહસ્થ-દાતા કી ઇચ્છા હોગી
તા હી દેગા, નહીં હોગી તો નહીં દેગા । યદિ વર નહીં દેતા હૈ તો ઇસમેં
સાધુ કે લિયે અપરિતુષ્ટ હોને કી ગત હી કૌન સી હૈ । જો સાધુ ઇસ
પ્રકાર કી વિચારધારા સે યુક્ત હોતા હૈ વહ ભિક્ષા કા લાભ ન હોને
પર મી સમચિન્ત ઘના રહતા હૈ, ઉસકે મન મે વિકૃતિ નહીં આતી હૈ ।
इसी से वह अलाभपरीपद का विजेता बन जाता है ।

‘ અજ્ઞેવાહ ’ इत्यादि

અન્યચાર્ય-અહ-અહમ્ મને અજ્ઞેવ ન લભ્યામિ-અઘૈવ ન લભે આજ જે લોજનને
લાભ થયો નથી અવિ-અપિ તો સુષ-શ્વ આગામી દિવસમા ઉપલક્ષથી ખીજા પણ
કોઈ દિવસે લાભો સિયા-લાભ સ્યાત્ એનો લાભ મળશે એવ-એવમ્ આ પ્રકારે
જો-ય સાધુ પઢિસચિક્ષ્ણે-પ્રતિસમીક્ષતે વિચારી લે છે ત-તમ્ તેને માટે અલાભો-
અલાભ અલાભપરીપદ કહી પણ સતાપ આપનાર મનતો નથી આનુ તાત્પર્ય એ છે
કે, યાચના કરવા છતાં પણ જે ગૃહસ્થ દાતાની ઈચ્છા હશે તો આપશે નહીં
હોય તો નહીં આપે જે તે આપે નહિ તો સાધુ માટે તેમા અસતોષ લાવવાની
વાત જ કયા છે, જે સાધુ આ પ્રકારની વિચારધારાથી યુક્ત છે તે ભિક્ષાનો
લાભ ન થવાથી પણ સમચિન્ત બની રહે છે તેના મનમા વિકૃતિ આવતી નથી
તેનાથી તે અલાભપરીપદનો વિજેતા બની રહે છે

दित्यर्थः । जय गाय.—याचिते सति गृहस्थः स्वेच्छया दद्यात् न वा दद्यात्, तत्र कोऽस्त्यसतोपो न यच्छति सति । एव भावनया लाभभावेऽपि मुनिना समचेतसैव अग्रिकृतस्यान्ते नैव भवितव्यमित्यलाभपरीपहो विजितो भवतीति ।

भावार्थ—अलाभपरीपह पर विजय पाने के लिये साधु की विचारधारा कैसी होनी चाहिये यह बात इस गाथा द्वारा सूत्रकार ने प्रदर्शित की है । वे कह रहे हैं कि साधु जब गोचरी के लिये किसी मदगृहस्थ के यहां जाता है और आहारादिककी याचना करता है तो उसकी इच्छा की पूर्ति होना न होना यह साधु के हाथ की बात नहीं है । गृहस्थ की भावना होगी तो वह देगा—नहीं होगी तो नहीं देगा । साधु की कोई इस में जयर्दस्ती तो है नहीं, अतः ऐसी परिस्थिति में जब कि साधु को आहार का लाभ न हो तो उसका कर्तव्य है कि वह अपनी आत्मा को व्यर्थ में क्लेशित न करे, और न उस पर कष्ट परिणति हो धारण करे । विचार यह करे कि—आज नहीं मिला तो कल मिल जायगा, कल भी न मिला तो परसों मिल जायगा, इसमें सोच फिकर करने की बात ही कौन सी है । दाता का भाव होगा तो देगा, नहीं होगा तो नहीं देगा । इस तरह जो साधु वर्तता रहता है वह वीर मुनि अलाभपरीपह को अवश्य जीत लेता है ।

भावार्थ—अलाभपरीपह उपर विजय भेजववा भाटे साधुनी विचारधारा देवी होवो नेछे ओ ओ बात आ गाथा द्वारा सूत्रकारे प्रदर्शित उरल छे तेओ कहे छे के, साधु न्यारे गोचरी भाटे कोछे गृहस्थने घेर लय अने आढा सहिकनी याचना करे तो तेनी धन्यानी पूर्ती थवी के न थवी ते साधुना लायनी बात नथी गृहस्थनी लावना होय तो आपे, नही होय तो आप वाना नथी साधुनी कोछे नजरअस्ती कोछे शकै नहि आथी आवी परिस्थितिमा कोछे साधुने आहारने लाभ न थाय तो तेनु कर्तव्य छे के ते पोताना आत्माने नकारे उलुषित न करे अने न तो तेना उपर गुस्से करे विचार ओ करे के, आज न मळ्यु तो कावे भणशे कावे नही भणे तो परम त्रिस भणशे आमा द्विउर चिता उरवानी होय न नहि दाताने भाव छे तो आपशे, नही होय तो नही आपे आ प्रकारे ओ साधु वर्तता रहे छे ते वीर मुनि अलाभपरीपहने अवश्य छती दे छे

अत्र दृष्टान्त प्रदर्श्यते—

विन्ध्याचलप्रदेशे हुण्डनामके ग्रामे निर्धनः कृशशरीरः कुटुम्बबहुलः सौवीर नामा कृषीवल आसीत् । तत्र विन्ध्याचलप्रतिना गिरिसेननृपतिना पञ्चाशत्सख्य-
कानि हलानि बाह्यपितु वारकेण पञ्चाशत्सख्यका हलवाहका नियोजिताः । तत्रैकदा
सौवीरकृषीवलस्य वारकः समायातः । तस्मिन् दिने क्षेत्रे दृष्टमान्नीत्वा हलेषु
योजयित्वा क्षेत्रं कर्षितवान् । दृष्टमा. श्रान्ताः अतिस्थग्नाः क्षुत्पिपासाव्याकुला
ग्रीष्मातपसतप्ता हलमुक्तावस्था प्रतीक्षमाणाः स्वाहारमभिलषन्ति, पश्यन्ति च पुनः ।

दृष्टान्त—विन्ध्याचल प्रदेश में एक हुण्ड नाम का ग्राम था । उस
में एक निर्धन सौवीर नाम का किसान रहता था । कुटुम्ब बहुत होने
की वजह से उसे सदा इसके लालन पालन की चिन्ता घेरे रहती थी
इसलिये चिन्ता के मारे इसका शरीर कृश हो गया था । विन्ध्याचल-
वर्ती गिरिसेन राजाने बारीर से पांचसौ हलों को जोतने के लिये पाचसौ
हलवाहक-हाली-नियुक्त कर रखे थे । सौवीर कृषीवल (किसान) की
भी एक दिन बारी आई । उस दिन उसने खेत में बैल ले जाकर और
उन्हें हल में नियुक्त कर उस खेत को जोतना प्रारम्भ कर दिया । खेत
जोतते-बैल एक गये वे बीच-बीच में खड़े भी होने लगे । ग्रीष्मकाल के
ताप से अतिशय सतप्त होकर वे क्षुत्पिपासा से अत्यन्त व्याकुल हो
गए और इस बात की प्रतीक्षा करने लगे कि कब हम हल से मुक्तहोवें
और कब घास आदि खाकर अपनी क्षुधा को शांत करें । इसी अभि-
प्राय से वे बेचारे बार-बार अपने हाली सौवीर के मुखकी ओर भी

दृष्टात—विन्ध्याचल प्रदेशमा ओक हुण्ड नामनु ग्राम हुनु तेमा ओक निर्धन
सौवीर नामने जेहुत रडेता हुने कुटुम्ब भाहु होवाना कारणे तेने सदा तेना
पालन पोषणनी चिन्ता रह्या करती हुती आ चिताना भोजनका कारणे तेहु
शरीर घसार्छ गयु हुनु विन्ध्याचल प्रदेशमा गिरिसेन राजाके वारा पाडीने
पाचसौ हुने जेहुता भाटे पाचसौ जेहुतेने नियुक्त करी राख्या हुता सौवीर
जेहुतने पछु ओक वणत वारे आब्ये ओ दिवसे तेहे जेतरेमा जण्ड धर्छ
बर्छने हुण तैयार करी जेहुतनु शर्छ क्युं जेतरे जेहुता जेहुता जण्ड
थाकी गया अने वयमा वयमा हुवा रडेवा लाग्या उनानाना सप्त तापथी
अतिशय सतप्त थर्छने जूज तरसथी ते घब्रा व्याकुल भनी गया अने ओ
वातनी प्रतीक्षा करवा लाग्या के, क्यारे जमने हुणथी मुक्त करवामा आवे
अने क्यारे घास वगेरे भाछ जूजने शात करीओ आवा लावथी ते भीयारा
बारवार पोताना भाछीक सौवीरना भाडा तरछ जेता हुता

पुनः सौमीमुखम् । परंतु सौवीरस्तान् न मुञ्चति । तेन भक्तपानवेलायामेकश्चासौ-
ऽधिकः कर्पितस्तेन वृषभाणां भक्तपानान्तरायो जातः, ततश्चान्तरायकर्म सौ-
वीरेण बद्धम् । अथाऽसौ मृत्वा बहुकालं ससारे परिभ्रम्य, कदाचिद् गोपालदारक-
भवे बने गाधारयन् कस्मिंश्चित्स्वले बद्धसदोरकमुखवस्त्रिक पट्कायपालकं मुनिं
दृष्टवान् । तत्र तद्देशनां निश्चयं स सौवीरस्तस्मिन् गोपालदारकभवे प्रजितः ।
तदनन्तरं कालमासे कालं कृत्वा सौधर्मकल्पे देवत्वेन समुत्पन्नः । ततश्च्युतोऽसौ द्वार-

देखने लगते थे, परन्तु सौवीर ने उनकी इस परिस्थिति पर जरा भी
ध्यान नहीं दिया और न उन्हें छोड़ा ही । प्रत्युत उनके ग्वाने पीने के
समय में उसने एक चाम (हलरेखा) और अधिक जोता । इससे
सौवीर को प्रबल अन्तराय कर्म का बोध हुआ । कुछ काल के बाद मर
कर उस पर्याय से पर्यायान्तरित हुआ । बहुत काल तक उसने ससार
परिभ्रमण किया । ससारपरिभ्रमण करते-करते किसी समय वह गवाल
के घर में जन्मा । बड़ा होने पर गावों को चराता था । एक दिन जंगल
में इसकी दृष्टि वृक्ष के नीचे बैठे हुए एक मुनिराज पर जो पट्काय के
जीवोंकी यतना करने में तत्पर थे, तथा मुख पर जिनके दोरासहित
मुखवस्त्रिका बधी हुई थी उन पर पड़ी । उनके पास पहुँचकर इसने
उनसे धर्मदेशना सुनी । उसका प्रभाव इसकी आत्मा पर इतना पड़ा
कि वह उसी समय दीक्षित हो गया । साधुचर्या का ठीकरे तरह
निर्वाह करते हुए वह मृत्यु के अवसर में कालधर्म पाकर सौधर्म देव-

परिस्थिति उपर सौवीर ने न तो जरा कुछ ध्यान आधु के न तो तेमने धुसरीधी छोड्या
वधाराभा तेमने भावा पीवाना समथने वभते ओड आस वधादे ओडाव्ये आथी
सौवीरने प्रभण अन्तरायकर्मने अध थये थोडा समथ पछी सौवीर ओडूत भरीने
पर्यायथी पर्यायान्तरित थये धल्ला ठाण सुधी तेले असारभा परिभ्रमण धर्यु
ससारपरिभ्रमण करता करता जाणातदे ते ओड गोवाणने त्या जनभ्ये
भोटो यता ते गाथेने यरावतो हुतो ओड द्विषस जगलभा तेनी दृष्टी आडनी नीथे
गेडेला ओड मुनिराज उपर पडी, ओ पटकायना लुवोनी रक्षा वरवाभा तत्पर
हुता तेमना भोडा उपर दोग साथे ओड मुखवस्त्रिका बाधेली हुती तेनी
पासे पडोव्हीने तेमनी पासेथी धर्मदेशना मावणी येना प्रभाव तेना आत्मा
पर ओवो पडयो डे ते ओज समथे दीक्षित जनी गये साधुचर्याने ठीक ठीक
निर्वाह करता करता ते मृत्युना अवसर जाणधर्म पाव्ये अने ते सौधर्म देव-

कायां श्रीकृष्णवासुदेवगृहे पुत्रत्वेन सगुत्पन्नः । स च दृढणनाम्ना प्रसिद्धो जातः ।

अथैकदा स दृढणकुमारः श्रीनेमिनाथ तीर्थंकरस्य समीपं प्रयोजितः । भिक्षा-
चर्यायां प्रयत्नोऽसौ श्रीकृष्णस्य पुत्रोऽपि त्रिजगद्गुरोस्तीर्थंकरस्य शिष्योऽपि स्वर्ग-
लक्ष्मीजित्वरसपत्समन्विताया विशालाया द्वारकाया नगर्यां महाम्याना भवनेष्वपि
पर्यटन् लाभान्तरायशत किञ्चिदपि प्राप्नुमैषणीयं न लभते । ततोऽसौ क्षुधा-
पिपासया शुष्कशरीरः श्रीनेमिनाथस्वामिन तदलाभकारणं पृष्ठवान् श्रीनेमिनाथ
स्वामिना कथितम्-वत्स ! अस्माद् पूर्वं नवनवतिलक्ष-नवनवतिसहस्र-नवशत-नवनवति
९९,९९,९९९ तमे भवे त्वं विन्ध्याचल्पदेशे हुण्डकग्रामे सौवीरनामा कृषीवल

लोक में देवपने से उत्पन्न हुआ । वहाँ की स्थिति समाप्त होने पर यह
वहाँ से च्यवकर द्वारिकानगरी में श्रीकृष्ण वासुदेव के घर पुत्ररूप
से उत्पन्न हुआ और वहाँ इसका नाम दृढणकुमार रक्खा गया ।

इस दृढणकुमार ने श्रीनेमिनाथतीर्थंकर के समीप धर्मदेशना सुन-
कर दीक्षा अंगीकार की । भिक्षाचर्या करने को वे स्वयं जाते थे ।
श्रीकृष्ण के पुत्र एव त्रिजगद्गुरु तीर्थंकर नेमिनाथ प्रभु के शिष्य होने
पर भी उस विशाल द्वारिका नगरी में इनको बड़े-सेठ साहूकारों के घरों
में जाने पर भी लाभान्तराय कर्म के उदय से थोड़े से भी प्रासुक
एषणीय आहार का लाभ नहीं होता, अतः ये दिन प्रतिदिन शुष्क
शरीर होने लगे । भगवान् नेमिनाथ के पास जाकर एकदिन इन्होंने
आहार के अलाभ का कारण पूछा तो भगवान् ने कहा कि वत्स ! तू
इस भव से पहिले निन्यानवे लाख निन्यानवे हजार नौ सो निन्यानवे
९९,९९,९९९ भव में विन्ध्याचल प्रदेश में हुण्डक ग्राम में सौवीर नाम

लोकमा देवपण्ये उत्पन्नं यथे । त्यानी स्थिति समाप्तं यथा ते त्याथी यथीने
द्वारिका नगरीमा श्री कृष्ण वासुदेवने धेर पुत्र रूपे उत्पन्नं यथे । अने त्या
तेमनु नाम दृढण राजवामा आण्यु

आ दृढणकुमारने श्रीनेमिनाथ तीर्थंकर पास धर्मदेशना साधणी दीक्षा ग्रहण
करी भिक्षाचर्या करना भाटे ते स्वयं जाता होता श्रीकृष्णना पुत्र तेमज त्रिजगद्गुरु
तीर्थंकर नेमिनाथ प्रभुना शिष्य होवा छता पण ते विशाल द्वारिका नगरीमा तेने
भोटा भोटा शेठ साहूकारोना घरमा जावा छता पण लाभान्तराय कर्मना उदयधी
थोडा पण प्रासुक आहारना लाभ भणतो न होता आथी ये दिनप्रतिदिन शुष्क
शरीरवाणा बनवा लाया भगवान् नेमिनाथ पास जाछने अके दिवस तेमणे आडा
रना अलाभनु कारण पूछ्यु, भगवाने कहुं के, छे वत्स ! तू आ भवथी पछेला
नवाणु लाख नवाणु हजार नवसो नवाणुना ९९,९९,९९९ भवमा । प

जासीः। तत्र भवे हलवोजितवृषभाणा भोजनपानान्तरायस्त्वया कृतः। तदन्तरायकर्म-
जस्मिन् भवे इदानीमुदितम्, अतोऽयमलाभपरीपद्वजये सोढव्यः। तदनु दृढणकु-
मारेण स्वपूर्वभयवृत्तान्तं श्रुत्वा तदन्तरायकर्म क्षपयितुं गाढसवेगेन सोत्साहमभिग्र-
हो गृहीतः—अद्यममृति मया परलाभो न ग्राह्य इति। तदनन्तरमभिग्रहमुपादाय स
प्रतिदिनं भिक्षार्थमटति, परंतु—लाभान्तरायोदयाच्च किंचित् प्राप्नोति, तथापि नो
द्विग्नो भवति, नापि चान्य निन्दति किन्तु, नित्यमदीनमानसः सन् स्वकर्मशचिन्तयत्।

के एक किसान की पर्याय में था। उस समय तूने हल में जुते हुए
वैलो के भोजन पान में अन्तराय डाला था। वह अन्तराय कर्म इस
भव में तुम्हारे इस समय में उदय में आया है इसलिये इस अलाभ
परीपद्व को तुझे सहन करना चाहिये। भगवान् द्वारा इस प्रकार कहे
गये अपने पूर्वभय के वृत्तान्त को सुनकर दृढणकुमार मुनिने उस वद्व
अन्तराय को नष्ट करने के निमित्त बड़े ही उत्साह के साथ गाढ
वैराग्य से युक्त अन्तःकरण होकर ऐसा अभिग्रह ग्रहण किया कि
“आज से लेकर मैं परलाभ को ग्रहण नहीं करूँगा” अर्थात् दूसरे
के निमित्त से मिला हुआ आहार पानी नहीं ग्रहण करूँगा। इस प्रकार
अभिग्रह ग्रहण कर वे प्रतिदिन भिक्षाचर्या को जाते परन्तु लाभान्-
तराय कर्म के उदय से उनको किञ्चित् भी आहार का लाभ नहीं होता,
परन्तु फिर भी इस परिस्थिति में भी उनके चेहरे पर उद्विग्नता के
चिह्न जरा भी दिखलाई नहीं पड़ते—वे उद्विग्नचित्त नहीं होते और न

शमा डुडके गाममा सौवीर नामथी ओके जेडुतना पर्यायमा डते। ते समये
ते डणमा नेडेला भण्डने भोजन पानमा अन्तराय नाम्मा डते। ते अन्तराय
कर्म आ लवमा तमारा भाटे आ समये उदयमा आवेल छे भाटे आ अलाभ
परीपद्वने तमारे सहन करवे नेछिओ, लगवान तरक्ष्थी उडेवामा आवेल
आ प्रकारना पोताना पूर्वलवना वृत्तान्तने जण्णी दृढणकुमार मुनिओ आ अस
भद्ध अन्तरायनो नाश करवा भाटे पूण ज उत्साहथी गाढ वैराग्ययुक्त अत-
क्षरवृषाणा भनी ओवे। अलिग्रह धारणु ठ्यो के, “आजथी हुं परलाभने अडणु
नडी ठरे” अर्थात् जीवना निमित्तथी भजेत आहार पाण्णी अडणु नडी
ठरे आ प्रगरेनो अलिग्रह अडणु ठरी ते प्रतिदिन भिक्षाचर्या भाटे जत्ता
परतु लाभान्तराय कर्मना उदयथी तेभने थोडा पणु आहारनो लाभ भणते। नडी

અથાન્યદા શ્રીકૃષ્ણવાસુદેવઃ શ્રીનેમિનાથસ્વામિન પૃષ્ટ્યાન્-ભગવન્! અષ્ટાદશસહસ્ત્રેષુ શ્રમણેષુ કોઽસ્તદુષ્કરકારક ? શ્રીનેમિનાથસ્વામિના પ્રોક્તમ્-સર્વે શ્રમણદુષ્કરકારકાઃ, દ્વઢળમુનિસ્તુ અતિદુષ્કરકારકઃ । શ્રીકૃષ્ણેનોક્તમ્—કથમ્?, શ્રીનેમિનાથસ્વામી ગ્રાહ—અભાભપરીપદસ્ય સમ્યક્ સહનેન । તતો ભક્તિભરેણ સંજાતરોમાન્ચ શ્રીકૃષ્ણોઽવદત્—પ્રભો ! મહાત્મા દ્વઢળમુનિઃ કવં વિદ્યતે ? । શ્રી ભગવાનાહ—મિક્ષાર્થં દ્વારકાપુરો ગતઃ, નગર્યાં પ્રાપ્તિશન્નેવ ત ટ્રસ્યસિ । તદ્વચન શ્રુત્વા શ્રીકૃષ્ણઃ શ્રીનેમિજિન પ્રણમ્ય ચલિતઃ । તતઃ પુરદ્વારે પ્રવિશન્ શ્રીકૃષ્ણઃ

કિસી દૂસરે કી નિન્દા હી કરતે । નિન્દા કરતે મી તો અદીનમન હોકર અપને અશુભ કર્મ કી ।

ઘડુ દિન કી વાત હૈ કિ શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવ ને શ્રીનેમિનાથપ્રભુ સે પૂઝા કિ ભગવન્! ઇન અઠાહર હજાર મુનિયોં મે ડસ સમય દુષ્કર-કારક કૌન હૈ । પ્રભુ ને કહા સન હી શ્રમણ દુષ્કરકારક હૈં પરન્તુ દ્વઢળમુનિ વિશેષ રીતિ સે દુષ્કરકારક હૈ । વાસુદેવ ને કહા યહ ક્યોં ? પ્રભુને કહા અભાભપરીપદ કે સમ્યક્ સહન કરને સે । યહ સુનતે હી શ્રીકૃષ્ણ જા સમસ્ત શરીર ભક્તિ કે આવેશ સે રોમાચિત્ત હો ગયા । શ્રીકૃષ્ણ ને કહા—પ્રભો! મહાત્મા દ્વઢળમુનિ ડસ સમય કહા વિરાજમાન હૈં ? પ્રભુ ને ઉત્તર મે કહા કિ વે ડસ સમય મિક્ષા કે લિયે દ્વારિકા મે ગયે હૈં । તુમ્હેં વહા જાતે હી વે મિલ જાવેંગે । ભગવાન્ કી વાત સુનકર વાસુદેવ શ્રીકૃષ્ણ નેમિનાથ ભગવાન્ કો વદના કરકે વહાસે ચલેગયે ।

આ પરિસ્થિતિમા પણ તેમના ચહેરા ઉપર ઉદ્દીગ્નતાનુ ચિહ્ન દેખાતુ નહીં એ ઉદ્દીગ્નચિત્ત ન બનતા અને બીબ્બ કોઈની નિંદા પણ કરતા નહીં નિંદા કરતા તો તે ફક્ત પોતાના અશુભ કર્મની

એક દિવસની વાત છે કે, શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવે શ્રી નેમીનાથ પ્રભુને પૂછ્યું કે, ભગવન્! આ અઢારહજાર મુનિઓમા આ સમયે હુંકર સ્થિતિ કોણે લોગવે છે ? પ્રભુએ કહ્યું કે, બધા શ્રમણ હુંકર કબ્ડ લોગવે છે છતાં દ્વઢળ મુનિ આ બધાથી વધુ હુંકર સ્થિતિમા છે વાસુદેવે કહ્યું એમ કેમ ? પ્રભુએ કહ્યું કે, અભાભપરીપદને સમ્યક્ સહન કરવાથી આ સાબળતા જ શ્રી કૃષ્ણનું શરીર ભક્તિના આવેશથી રોમાચિત્ત બની ગયું અને કહ્યું, પ્રભુ ! મહાત્મા દ્વઢળ મુનિ આ સમયે કયા બિરાજે છે ? પ્રભુએ ઉત્તરમા કહ્યું કે, તે આ સમયે દ્વારિકામા ભિક્ષા માટે ગયા છે, તમને ત્યાં જતા જ લેટો થઈ જશે ભગવાન ! આ વાત સાંભળી વાસુદેવ શ્રીકૃષ્ણ નેમીનાથ ભગવાનને વદના કરી ત્યાંથી આલી નીકળ્યા

कृशशरीर शान्तचेतस ढढणमुनिं दृष्टवान् । ततस्तद्गुणाकृष्टोऽतिशुद्धितः श्रीकृष्णो
हस्तिस्कन्धादवतीर्य महीतलमिलन्मौलिस्त वनन्दे । तदा तेन वन्द्यमानोऽसौ ढढणमुनिः
केनचिदिभ्येन दृष्टः । तदा तेनेभ्येन चिन्तितम्—अहो ! एष महात्मा श्रीकृष्णेन
वन्द्यते । एष चिन्तयत एष तस्येभ्यस्य गृहे ढढणमुनिः प्रविष्टः । तेनोत्कृष्टभावेन
मोदकैः प्रतिलम्बितः ।

ततोऽसौ ढढणमुनिः श्रीनेमिनाथस्वामिनः समीपं गत्वा भिक्षां प्रदर्श्य पृच्छति-
भगवन् ! मम लाभान्तरायः क्षीणः किम् ? श्रीनेमिनाथस्वामिना प्रोक्तम्—न तव-

उस समय उन्होंने ने कृशशरीर एव शान्तचित्त ढढणमुनि को
पुरद्वार में प्रवेश करते हुए देखा । देखते ही वे अपने गजराज से नीचे
उतरे और झुककर उनको वदना करने लगे । कृष्णवासुदेव को वदना
करते हुए उस समय किसी सेठ ने देख लिया । देखते ही उसने
विचार किया कि जिस महात्मा को वदना ये वासुदेव कर रहे हैं वह
कोई साधारण साधु नहीं हैं, ऐसा विचार कर ही रहा था कि ढढणमुनि
इतने में उसी सेठ के घर में प्रविष्ट हुए । उसने बड़े ही उत्कृष्ट भावों
से सम्पन्न होकर ढढणमुनि को मोदकों की भिक्षा दी । भिक्षा लेकर वे
वापिस अपने स्थान पर आ गये और जो कुछ भिक्षा में उनको मिला
था वह उन्होंने ने श्रीनेमिनाथ भगवान् को दिखलाया । दिखलाकर फिर
भगवान् से उन्होंने ने पूछा कि हे भगवान् ! मेरा लाभान्तराय कर्म क्षीण
हो चुका है क्या ? भगवान् ने कहा अभी नहीं, भिक्षा में जो ये

ये समये तेमझे कृशशरीरवाणा अने शांतचित्त ढढणमुनिने द्वारिकापुरीना
द्वारमा प्रवेश करती वधते जेथा जेता न पोताना डावी उपरथी नीचे
उतरी ढढणमुनि पासे जेध पडोआ अने नीचा नमी वदना उरी कृष्णवासुदे-
वने वदना करता कोध शेठ जेध गया अने मनमा विचार कर्यो ने, जे भडात्माने
वासुदेव वदना उरी रह्या छे ते कोध साधारण साधु न होवा जेधजे न्या शेठ जेवे
विचार उरी रह्या छेता त्या ढढणमुनि जेध शेठने घर भिक्षा माटे जेध पडोआ
जेधे पूण न आदर लावथी ढढणमुनिने लाडनी भिक्षा आपी भिक्षा लध
ते पोताना स्थान उपर पडोआ अने पोताने जे काध भिक्षामा मय्यु छेते ते
तेमझे भगवान् श्री नेमीनाथने गताव्यु भगवानने गतावीने पजी तेमझे
पूछ्यु के, भगवान् ! माइ लाभान्तराय कर्म क्षीण थर्यु के केम ? भगवाने कहु,

અથાન્યદા શ્રીકૃષ્ણવાસુદેવઃ શ્રીનેમિનાથસ્વામિન પૃષ્ટ્યાન્-ભગવન્! અપ્તા
દશસહસ્રેષુ શ્રમણેષુ કોઽસ્તિ દુષ્કરકારક ? શ્રીનેમિનાથસ્વામિના પ્રોક્તમ્-સર્વ
શ્રમણદુષ્કરકારકાઃ, ઢઢણમુનિસ્તુ અતિદુષ્કરકારકઃ । શ્રીકૃષ્ણેનોક્તમ્-કથમ્?,
શ્રીનેમિનાથસ્વામી પ્રાહ—અભપરીપહમ્ય સમ્યક્ સહનેન । તતો ભક્તિભરેણ
સંજાતરોમાન્ચ શ્રીકૃષ્ણોઽવદત્—પ્રભો ! મહાત્મા ઢઢણમુનિઃ ક્વ વિદ્યતે ? । શ્રી
ભગવાનાહ—ભિક્ષાર્થ દ્વારકાપુરી ગતઃ, નગર્યા પ્રાવિશન્નેત ત દ્રશ્યસિ । તદ્વચન
શ્રુત્વા શ્રીકૃષ્ણ શ્રીનેમિજિન પ્રણમ્ય ચલિત । તતઃ પુરદ્વારે પ્રવિશન્ શ્રીકૃષ્ણઃ

કિસી દૂસરે કી નિન્દા હી કરતે । નિન્દા કરતે મી તો અદીનમન
હોઠ્ઠર અપને અશુભ કર્મ કી ।

एक दिन की बात है कि श्रीकृष्ण वासुदेव ने श्रीनेमिनाथप्रभु से
पूछा कि भगवन्! इन अठारहजार मुनियों में इस समय दुष्कर
कारक कौन है । प्रभु ने कहा सच ही श्रमण दुष्करकारक ह परन्तु
ढढणमुनि विशेष रीति से दुष्करकारक है । वासुदेव ने कहा यह क्यों ?
प्रभुने कहा अलाभपरीपह के सम्यक् सहन करने से । यह सुनते ही
श्रीकृष्ण का समस्त शरीर भक्ति के आवेश से रोमांचित हो गया ।
श्रीकृष्ण ने कहा—प्रभो! महात्मा ढढणमुनि इस समय कहा विराजमान
हैं ? प्रभु ने उत्तर में कहा कि वे इस समय भिक्षा के लिये द्वारिका
में गये हैं । तुम्हें वहा जाते ही वे मिल जावेंगे । भगवान् की बात सुनकर
वासुदेव श्रीकृष्ण नेमिनाथ भगवान् को वदना करके वहासे चलेगये ।

આ પરિસ્થિતિમા પણ તેમના ચહેરા ઉપર ઉદ્દીગ્નતાનું ચિહ્ન દેખાતું નહીં
એ ઉદ્દીગ્નચિત્ત ન બનતા અને ખીબા કોઈની નિદા પણ કરતા નહીં નિદા
કરતા તો તે ફક્ત પોતાના અશુભ કર્મની

એક દિવસની વાત છે કે, શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવે શ્રી નેમીનાથ પ્રભુને પૂછ્યું
ઢે, ભગવન્! આ અઠારહજાર મુનિઓમા આ સમયે દુષ્કર સ્થિતિ કોણ
લોગવે છે ? પ્રભુએ કહ્યું કે, બધા શ્રમણ દુષ્કર કષ્ટ લોગવે છે છતાં ઢઢણ
મુનિ આ બધાથી વધુ દુષ્કરસ્થિતિમા છે વાસુદેવે કહ્યું એમ કેમ ? પ્રભુએ કહ્યું કે,
અલાભપરીપહને સમ્યક્ મહન કરવાથી આ સાબળતા જ શ્રી કૃષ્ણનું શરીર
ભક્તિના આવેશથી રોમાચિત બની ગયું અને કહ્યું, પ્રભુ ! મહાત્મા ઢઢણ મુનિ
આ સમયે કયા ગિરાળે છે ? પ્રભુએ ઉત્તરમા કહ્યું કે, તે આ સમયે દ્વારિકામા
ભિક્ષા માટે ગયા છે, તમને ત્યા જતા જ લેટો થઈ જશે ભગવાનની આ વાત
સાંભળી વાસુદેવ શ્રીકૃષ્ણ નેમીનાથ ભગવાનને વદના કરી ત્યાથી ચાલી નીકળ્યા

छाया—ज्ञात्वा उत्पत्तिं दुःख, वेदनया दुःखार्तिः ।

अदीनः स्थापयेत् प्रज्ञा, स्पृष्टस्तत्र अधिसहेत ॥ ३२ ॥

टीका—“ नच्चा ” इत्यादि ।

वेदनया=वेदनीयकर्मणा दुःख=श्वासकासादिषोडशविधरोगसम्बन्धिक कष्टम् उत्पत्तिम्=उत्पन्न भवतीति ज्ञात्वा दुःखार्तिः = भाविदुःखशङ्कयाऽऽर्त्तभाव गतः अदीनः = दैन्यभावरहितः सन् प्रज्ञा=बुद्धि स्थापयेत्=भाविदुःखशङ्कया चलन्ती बुद्धि स्थिरीकुर्यात् । तथा यदि साधु स्पृष्टः=श्वास-कास-ज्वर-दाह-कुक्षिशूल-भगन्दरा-शोऽर्जीर्ण-दृष्टिरोग-मूर्धशूल-रुच्य-क्षिराल-कण्ठशूल-कण्ठ-

आहार के अलाभ से अथवा अन्तर्प्रान्त आहार के लाभ से शरीर में रोग उत्पन्न हो जाता है इसलिये सोलहवा रोगपरीषह साधु को प्रीतना चाहिये, यह बात सूत्रकार कहते हैं—‘नच्चा’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(वेयणाए-वेदनया) वेदनीय कर्म के उदय से (दुःख-दुःख) श्वास कास आदि सोलह प्रकार के रोग सबधी दुःख (उप्पइय-उत्पत्तिम्) उत्पन्न होता है ऐसा (नच्चा-ज्ञात्वा) जानकर (दुहट्टिए-दुःखार्तिः) भावी दुःख की आशङ्का से आर्त्त भाव को प्राप्त हुआ मुनि (अदीणो-अदीनः) दैन्यभाव से रहित होकर (पन्न ठावण-प्रज्ञा स्थापयेत्) भावी दुःख की आशङ्का से चलित होती हुई अपनी बुद्धि को स्थिर करे । यदि साधु (पुट्ठो-स्पृष्टः) श्वास, कास, ज्वर, दाह, कुक्षिशूल, भगन्दर, अर्श, अर्जीर्ण, दृष्टिरोग मूर्धशूल, अरुचि, नेत्रशूल

आहारना अलाभथी अथवा अहितकर्ता (अपथ्य) आहारथी शरीरमा रोग थवा सब थ तेथी सोणमे रोगपरीषह साधुओ छतरो नेमओ ओ वात सूत्रकार कहे छे—‘नच्चा’ इत्यादि

अन्वयार्थ—वेयणाए-वेदनया वेदनीय कर्मणा उदयथी दुःख-दुःखम् श्वास कास आदि सोण प्रकारना रोग सबधी दुःख उप्पइय-उत्पत्तिम् उत्पन्न शाय छे ओषु नच्चा-ज्ञात्वा अण्णिने दुहट्टिए-दुःखार्ति भावी दुःखनी आशङ्काथी आर्त्तभा पने प्राप्त करतार मुनि अदीणो-अदीन दैन्य भावथी रहित अनी पन्न ठावण-प्रज्ञा स्थापयेत् भावी दुःखनी आशङ्काथी चलित थती पोतानी बुद्धिने स्थिर करे अगर ओ साधु पुट्ठो-स्पृष्ट १ श्वास, २ कास, ३ ज्वर, ४ दाह, ५ भट्ठाण, ६ भगन्दर, ७ डरस, ८ अलुब्ध, ९ दृष्टिरोग, १० मूर्धशूल, ११ अरुचि,

કર્મ ક્ષીણમ્, અય તુ વાસુદેવસ્ય લાભઃ, યત શ્રીકૃષ્ણસ્ત્વા વન્દિતવાન્, અતસ્તે મોદકાન્
 શ્રેષ્ઠી દત્તવાન્ । તદ્વચન શ્રુત્વા ઢઢણમુનિ ‘પરલાભો ન કલ્પતે’ ઇત્યુક્ત્વા રાગદ્વેષ-
 વર્જિતો મૂર્છારહિતઃ સન્ નગરાદ્ રહિર્ગત્વા પ્રાસુકસ્થણ્ડિલે મોદકાન્ યતનયા
 પરિષ્ઠાપ્ય, તાપદૈન્યાદ્યકરણેન લાભાન્તરાયર્મમ્ લપયન્ ક્ષપકત્રેણિમાસ્થ્ય કેવલી
 જાતઃ । એવમન્યૈરપિ મુનિભિસ્લામપરીપદ સોઢવ્યઃ ॥ ૩૧ ॥

અલાભાદન્તપ્રાન્તાઘાહારલાભાદ્ વા શરીરે રોગા વ્ત્પદ્યન્તે, અતઃ પોઢશ્ચ
 રોગપરીપદજય પ્રાદ્—

મૂલમ્—નચ્ચૌં ઉપ્પઙ્ગૈય દુઃખલ, વેયળાંણ દુહટ્ઠિંણ ।

અંદીળો ઠાવળ પંન્ન, પુટ્ટો તેત્થહિયાસંણ ॥ ૩૨ ॥

મોદકોં કા લાભ તુમ્હેં હુઆ હૈ વહ લાભ તુમ્હારા નહી હૈ કિન્તુ યહ
 લાભ વાસુદેવ કા હૈ, કારણ કિ તુમ કો કૃષ્ણ ને વદના કી હસલિયે
 સેઠ ને તુમકો યે મોદક વહરાયે, અતઃ તુમ્હારે હસ લાભ મેં નિમિત્ત
 કૃષ્ણ હૈં । ઢઢણમુનિ ને ભગવાન્ કે હન વચનોં કો સુનકર “પરલાભ
 મુક્ષે કલ્પતા નહી હૈ” એસા કહકર રાગદ્વેષ સે એવ મૂર્છાં સે વર્જિત
 હોતે હુએ નગર કે બાહર જાકર કિસી પ્રાસુક ભૂમિ મેં ઉન મોદકોં કો
 યતનાપૂર્વક પરિઠવદિયા । તાપ એવ દીનતા કે નહી કરને સે લાભાન્ત-
 રાયકર્મ કો નષ્ટ કરતે હુએ ઉન ઢઢણમુનિને ક્ષપકત્રેણી પર આરોહણ કર
 કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર લિયા । હસી તરહ અન્યમુનિયોં કો ભી અલાભપરિ-
 પદ કો સહન કરના ચાહિયે ॥ ૩૧ ॥

હજી સમય બાકી છે લિક્ષામા લાડવાનો લાલ તમને થયો છે તે લાલ તમારો નથી
 પરંતુ એ લાભ વાસુદેવનો છે કારણ કે કૃષ્ણે તમારી વદના કરી આ બોધને
 શેઠ તમને લાડવા વહોરાવ્યા છે આથી તમારા આ લાભમા નિમિત્ત કૃષ્ણ બન્યા છે
 ઢઢણમુનિએ ભગવાનના આ વચન સાંભળી “બીબનો લાલ મને કટપતો
 નથી” એમ કહી રાગદ્વેષ અને મૂર્છાથી વર્જિત રહી નગરની બહાર જઈ કોઈ
 પ્રાસુક ભૂમિમા એ લાડવાને યતનાપૂર્વક છોડી દીધા તપ અને લિક્ષામા દીનતા ન
 કરવાથી લાભાન્તરાય ઝર્મને નષ્ટ કરતા એ ઢઢણમુનિએ ક્ષપકત્રેણી પર આરો-
 હણ કરી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. આ રીતે અન્ય મુનિઓએ પણ અલાભ
 પરીપદને સહન કરતા રહેવું બોધ એ ॥ ૩૧ ॥

छाया—ज्ञात्वा उत्पत्तिर दुःख, वेदनया दुःखार्तिरतः ।

अदीनः स्थापयेत् प्रज्ञा, स्पृष्टस्तत्र जघिसहेत ॥ ३२ ॥

टीका—“ नच्चा ” इत्यादि ।

वेदनया=वेदनीयकर्मणा दुःख=श्वासकासादिषोडशविधरोगसम्बन्धिक कष्टम्
उत्पत्तिरुत्पन्न भवतीति ज्ञात्वा दुःखार्तिरतः = भाविदुःखशङ्कयाऽऽर्तभाव
गतः अदीनः = दैन्यभावरहितः सन् प्रज्ञा=बुद्धिं स्थापयेत्=भाविदुःखशङ्कया
चलन्ती बुद्धिं स्थिरीकुर्यात् । तथा यदि साधु स्पृष्टः=श्वास-कास-ज्वर-दाह-
कुक्षिशूल-भगन्दर-शौर्ऽर्जीर्ण-दृष्टिरोग-मूर्धशूल-रुच्य-क्षिशूल-कर्णशूल-कण्ठ-

आहार के अलाभ से अथवा अन्तर्प्रान्त आहार के लाभ से शरीर
में रोग उत्पन्न हो जाता है इसलिये सोलहवा रोगपरीपह साधु को
जीतना चाहिये, यह बात सूत्रकार कहते हैं—‘नच्चा’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(वेयणाए-वेदनया) वेदनीय कर्म के उदय से (दुःख-
दुःख) श्वास कास आदि सोलह प्रकार के रोग सबधी दुःख (उत्पद्य-
उत्पत्तिरुत्पन्न) उत्पन्न होता है ऐसा (नच्चा-ज्ञात्वा) जानकर (दुःखदृष्टि-
दुःखार्तिरतः) भावी दुःख की आशङ्का से आर्त भाव को प्राप्त हुआ
मुनि (अदीणो-अदीनः) दैन्यभाव से रहित होकर (पन्न ठावण-प्रज्ञा
स्थापयेत्) भावी दुःख की आशङ्का से चलित होती हुई अपनी बुद्धि
को स्थिर करे । यदि साधु (पुटो-स्पृष्टः) श्वास, कास, ज्वर, दाह,
कुक्षिशूल, भगन्दर, अर्श, अर्जीर्ण, दृष्टिरोग मूर्धशूल, अरुचि, नेत्रशूल

आहारना अलाभथी अथवा अहितकर्ता (अपथ्य) आहारथी शरीरभा
रोग तथा सबध छे तेथी सोणमो रोगपरीपह साधुओ छतरो नेधओ ओ
बात सूत्रकार कहे छे—‘नच्चा’ इत्यादि

अन्वयार्थ—वेयणाए-वेदनया वेदनीय कर्मना उदयथी दुक्ख-दुःखम् श्वास कास
आदि सोण प्रकारना रोग सबधी दुःख उत्पद्य-उत्पत्तिरुत्पन्न भवति छे ओपु
नच्चा-ज्ञात्वा अपुणे दुःखदृष्टि-दुःखार्तिरतावी दुःखानी आशङ्कथी आर्तभा
वने प्राप्त वरतार मुनि अदीणो-अदीन दैन्य भावथी रहित भनी पन्न ठावण-प्रज्ञा
स्थापयेत्तावी दुःखानी आशङ्कथी अलित थती पोतानी बुद्धिने स्थिर करे
अगर ने साधु पुटो-स्पृष्ट १ श्वास, २ कास, ३ ज्वर, ४ दाह, ५ भगगाह,
६ भगन्दर, ७ डरस, ८ अलुर्ष, ९ दृष्टिरोग, १० मुर्धशूल, ११ अरुचि,

કર્મ ક્ષીણમ્, અય તુ વાસુદેવસ્ય લાભઃ, યત શ્રીકૃષ્ણસ્ત્વાં વન્દિતવાન્, અતસ્તે મોદકાન્ શ્રેષ્ઠી દત્તવાન્ । તદ્વચન શ્રુત્વા દ્વઢણમુનિ ‘પરલાભો ન કલ્પતે’ ઇત્યુક્ત્વા રાગદ્વેષ-વર્જિતો મૂર્છારહિતઃ સન્ નગરાદ્ પ્રદર્શિતા પ્રાસુકસ્થણ્ડિલે મોદકાન્ યત્નવા પરિષ્ઠાપ્ય, તાપદૈન્યાદ્યકરણેન લાભાન્તરાયર્મ્મ ક્ષપયન્ ક્ષપકશ્રેણિમાલ્ય કેવલી જાતઃ । એવમન્યૈરપિ મુનિભિરલાભપરીપદ્ધ સોદ્ભવ્યઃ ॥ ૩૧ ॥

અલાભાદન્તપ્રાન્તાઘાહારલામાદ્ વા શરીરે રોગા ઉત્પદ્યન્તે, અતઃ પાંડવ રોગપરીપદ્ધજય પ્રાદ્—

મૂલમ્—નચ્ચૌં ઉપ્પદ્વૈય દુઃસ્વ, વેચળાં દુહટ્ટિં ॥

અંદીળો ઠાવળ પંન્ન, પુટો તેત્થહિયાસંણ ॥ ૩૨ ॥

મોદકો કા લાભ તુમ્હેં દુઆ હૈ વહ લાભ તુમ્હારા નહી હૈ કિન્તુ યહ લાભ વાસુદેવ કા હૈ, કારણ કિ તુમ કો કૃષ્ણ ને વદના કી હસલિયે સેઠ ને તુમકો યે મોદક વહરાયે, અતઃ તુમ્હારે હસ લાભ મેં નિમિત્ત કૃષ્ણ હૈ । દ્વઢણમુનિ ને ભગવાન્ કૈ હન વચનોં કો સુનકર “પરલાભ મુક્ષે કલ્પતા નહી હૈ” એસા કહકર રાગદ્વેષ સે એવ મૂચ્છાં સે વર્જિત હોતે હુણ નગર કૈ યાહર જાકર કિસી પ્રાસુક ભૂમિ મેં હન મોદકોં કો યતનાપૂર્વક પરિઠવદિયા । તાપ એવ દીનતા કૈ નહી કરને સે લાભાન્ત રાયર્મ્મ કો નષ્ટ કરતે હુણ હન દ્વઢણમુનિને ક્ષપકશ્રેણી પર આરોહણ કર કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર લિયા । હસી તરહ અન્યમુનિયો કો ભી અલાભ પરિ-પદ્ધ કો સહન કરના ચાહિયે ॥ ૩૧ ॥

હજી સમય ખાકી છે લિક્ષામા લાડવાનો લાભ તમને થયો છે તે લાભ તમારો નથી પરંતુ એ લાભ વાસુદેવનો છે કારણ કે કૃષ્ણે તમારી વદના કરી આ જોઈને શેઠે તમને લાડવા વહોરાવ્યા છે આથી તમારા આ લાભમા નિમિત્ત કૃષ્ણ અન્યાએ દ્વઢણમુનિએ ભગવાનના આ વચન સાંભળી “ખીજીને લાભ મને કલ્પતો નથી” એમ કહી રાગદ્વેષ અને મૂચ્છાથી વણત રહી નગરની બહાર જઈ કોઈ પ્રાસુક ભૂમિમા એ લાડવાને યતનાપૂર્વક છોડી દીધા તપ અને લિક્ષામા દીનતા ન કરવાથી લાભાન્તરાય કર્મને નષ્ટ કરતા એ દ્વઢણમુનિએ ક્ષપકશ્રેણી પર આરોહણ કરી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું આ રીતે અન્ય મુનિઓએ પણ અલાભ પરીપદ્ધને સહન કરતા રહેવું જોઈએ ॥ ૩૧ ॥

जाया—ज्ञात्वा उत्पत्ति दुःख, वेदनया दुःखार्तिः ।

अदीनः स्थापयेत् प्रज्ञा, स्पृष्टस्तत्र अधिसहेत ॥ ३२ ॥

टीका—“ नच्चा ” इत्यादि ।

वेदनया=वेदनीयकर्मणा दुःख=वासकासादिषोडशविधरोगसम्बन्धिक कष्टम् उत्पत्तितम्=उत्पन्न भवतीति ज्ञात्वा दुःखार्तिः = भाविदुःखशङ्कयाऽऽर्त्तभाव गतः अदीनः = दैन्यभावरहितः सन् प्रज्ञा=बुद्धि स्थापयेत्=भाविदुःखशङ्कया चलन्तीं बुद्धिं स्थिरीकुर्यात् । तथा यदि साधु स्पृष्टः=वास-कास-ज्वर-दाह-कुक्षिशूल-भगन्दरा-शोऽर्जीर्ण-दृष्टिरोग-मूर्धशूल-अरुचि-क्षिशूल-कर्णशूल-कण्ठ-

आहार के अलाभ से अथवा अन्तप्रान्त आहार के लाभ से शरीर में रोग उत्पन्न हो जाता है इसलिये सोलहवां रोगपरीपह साधु को जीतना चाहिये, यह बात सूत्रकार कहते हैं—‘नच्चा’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(वेयणाण-वेदनया) वेदनीय कर्म के उदय से (दुःख-दुःख) वास कास आदि सोलह प्रकार के रोग सबधी दुःख (उप्पइय-उत्पत्तितम्) उत्पन्न होता है ऐसा (नच्चा-ज्ञात्वा) जानकर (दुहट्ठि-दुःखार्तिः) भावी दुःख की आशङ्का से आर्त्त भाव को प्राप्त हुआ भुनि (अदीणो-अदीनः) दैन्यभाव से रहित होकर (पन्न ठावण-प्रज्ञा स्थापयेत्) भावी दुःख की आशङ्का से चलित होती हुई अपनी बुद्धि को स्थिर करे । यदि साधु (पुट्ठो-स्पृष्टः) वास, कास, ज्वर, दाह, कुक्षिशूल, भगन्दर, शोऽर्ज, अर्जीर्ण, दृष्टिरोग मूर्धशूल, अरुचि, नेत्रशूल

आहारना अलाभवी अथवा अहितकर्ता (अपथ्य) आहारधी शरीरभा रोग यथा सभाव ठे तेथी मोणमे रोगपरीपह साधुओ एतवे नेधओ ओ पात सूत्रकार उछे ठे—‘नच्चा’ इत्यादि

अन्वयार्थ—वेयणाण-वेदनया वेदनीय कर्मणा उदयथी दुःख-दुःखम् वास कास आदि सोल प्रकारना रोग सबधी दुःख उप्पइय-उत्पत्तितम् उत्पन्न पाय छे ओपु नच्चा-ज्ञात्वा ज्ञानीने दुहट्ठि-दुःखार्ति भावी दुःखनी आशङ्काथी आर्त्तभा पने प्राप्त उरनार भुनि अदीणो-अदीन दैन्य भावथी रहित भनी पन्न ठावण-प्रज्ञा स्थापयेत् भावी दुःखनी आशङ्कावी खलीत यती पोतानी बुद्धिने स्थिर करे अगर ने साधु पुट्ठो-स्पृष्ट १ वास, २ कास, ३ ज्वर, ४ दाह, ५ भटगाह, ६ भगन्दर, ७ हरस, ८ अशुर्थ, ९ दृष्टिरोग, १० मुर्धशूल, ११ अरुचि,

કર્મ ક્ષીણમ્, અય તુ વાસુદેવસ્ય લાભઃ, યત શ્રીકૃષ્ણસ્ત્વાં વન્દિતવાન્, અતસ્તે મોદકાન્
 શ્રેષ્ઠી દત્તવાન્ । તદ્વચન શ્રુત્યા ઢઢણમુનિ ‘પરલાભો ન કલ્પતે’ ઇત્યુત્તવા રાગદ્વેષ-
 વર્જિતો મૂર્છારહિતઃ સન્ નગરાદ્ ગદ્ગિર્ગત્યા પ્રાસુકસ્થણ્ડિલે મોદકાન્ યત્નયા
 પરિષ્ઠાપ્ય, તાપદૈન્યાદ્યકરણેન લાભાન્તરાયકર્મ તપયન્ ક્ષપક્રત્રેણિમારુહ્ય કેવલી
 જાતઃ । એવમન્યેરપિ મુનિભિરલાભપરીપદ સોઢવ્યઃ ॥ ૩૧ ॥

અલાભાદન્તપ્રાન્તાઘાહારલાભાદ્ વા શરીરે રોગા ઉત્પદ્યન્તે, અતઃ પાંડવ
 રોગપરીપદજય પ્રાહ—

મૂલમ્—નચ્ચૌં ઉપ્પદૈય દુઃસ્વ, વેયળાણ દુહટ્ટિયં ।

અંદીળો ઠાવણ પંન્ન, પુઢો તેત્થઽહિયાસંણ ॥ ૩૨ ॥

મોદકો કા લાભ તુમ્હેં હુઆ હૈ વહ લાભ તુમ્હારા નહી હૈ કિન્તુ યહ
 લાભ વાસુદેવ કા હૈ, કારણ કિ તુમ કો કૃષ્ણ ને વદના કી હસલિયે
 સેઠ ને તુમકો યે મોદક વહરાયે, અતઃ તુમ્હારે હસ લાભ મેં નિમિત્ત
 કૃષ્ણ હૈ । ઢઢણમુનિ ને ભગવાન્ કે હન વચનોં કો સુનકર “પરલાભ
 મુક્ષે કલ્પતા નહી હૈ” એસા કહકર રાગદ્વેષ સે એવ મૂર્છા સે વર્જિત
 હોતે હુણ નગર કે બાહર જાકર કિસી પ્રાસુક ભૂમિ મેં ડન મોદકોં કો
 યતનાપૂર્વક પરિઠવદિયા । તાપ એવ દીનતા કે નહી કરને સે લાભાન્ત-
 રાયકર્મ કો નષ્ટ કરતે હુણ ડન ઢઢણમુનિને ક્ષપક્રત્રેણી પર આરોહણ કર
 કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર લિયા । હસી તરહ અન્યમુનિયોં કો બી અલાભ પરિ-
 પદ કો સહન કરના ચાહિયે ॥ ૩૧ ॥

હજી સમય બાકી છે લિક્ષામા લાડવાને લાભ તમને થયો છે તે લાભ તમારો નથી
 પરંતુ એ લાભ વાસુદેવનો છે । ધારણ કે કૃષ્ણે તમારી વદના કરી આ જોઈને
 શેઠે તમને લાડવા વહોરાવ્યા છે । આથી તમારા આ લાભમા નિમિત્ત કૃષ્ણ અન્યાઈ
 ઢઢણમુનિએ ભગવાનના આ વચન સાંભળી “બીજાનો લાભ મને કલ્પતો
 નથી” એમ કહી રાગદ્વેષ અને મૂર્છાથી વળત રહી નગરની બહાર જઈ કોઈ
 પ્રાસુક ભૂમિમા એ લાડવાને યતનાપૂર્વક છેડી દીધા । તપ અને લિક્ષામા દીનતા ન
 કરવાથી લાભાન્તરાય કર્મને નષ્ટ કરતા એ ઢઢણમુનિએ ક્ષપક્રત્રેણી પર આરો-
 હણ કરી કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું । આ રીતે અન્ય મુનિઓએ પણ અલાભ
 પરીપદને સહન કરતા રહેવું જોઈએ ॥ ૩૧ ॥

રોગાક્રાન્તસ્ય મુનેઃ કર્તવ્યમાહ—

મૂળમ્—તેગિચ્છં નાભિનદિજ્ઞા, સચિવ્સ્વત્તગવેસૅષ ॥

એચ ચું તસ્સં સામન્નં, જં નં કુજ્જં નં કારેષ ॥૩૩॥

છાયા—ચિકિત્સા નાભિનન્દેત્, સતિષ્ઠેત આત્મગવેષકઃ ।

एतत् 'सु' तस्य श्रामण्य, यन्न कुर्यात् न कारयेत् ॥३३॥

ટીકા—' તેગિચ્છ ' ઇત્યાદિ ।

મુનિ', ચિકિત્સા=રોગપરીકાર, નાભિનન્દેત્=નાનુમોદેત । અનુમતિનિપેધા-
ચિકિત્સાયાઃ કરણ કારણ તુ દૂરત એવ પ્રતિષિદ્ધમ્ । કિં તુ આત્મગવેષકઃ=આત્મા-
નમ્-આત્મકલ્યાણ ગવેષયતિ-સયમરક્ષણેનેતિ આત્મગવેષકઃ સ્વાત્મકલ્યાણાર્થ ચારિ-
ત્રપાલકઃ સન્ સતિષ્ઠેત્=સમાધિના તિષ્ઠેત્ । 'સુ'=યસ્માત્, એતત્ તસ્ય=શ્રમ-

કુછ મુજ્ઞે રોગાદિક જો રહે છે વે સય મેરે હી અશુભ કર્મોંકે ફલ હૈ" ॥૩૨॥

રોગાક્રાન્ત મુનિ કે કર્તવ્ય કો સૂત્રકાર ઇસ ગાથાદ્વારા કહતે હૈ—

' તેગિચ્છ ' ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—મુનિ (તેગિચ્છ-ચિકિત્સામ્) રોગ કે પ્રતીકાર કી (નાભિ-
નદિજ્ઞા-ન અભિનન્દેત્) અનુમોદના નહીં કરે । મુનિ જ્ય ચિકિત્સા તક
કી અનુમોદના નહીં કરતા હૈ તો ઉસકી ચિકિત્સા કરના ઓર કરાના તો
યદુત દૂરકો ઘાત હૈ । કિન્તુ (અત્તાગવેસૅષ-આત્મગવેષકઃ) જો સયમ
કી રક્ષા સે આત્મકલ્યાણ કા ગવેષક હૈ ઉસકા કર્તવ્ય હૈ કિ વહ
(સચિવ્સ્વે-સતિષ્ઠેત્) રોગાદિક અવસ્થા મે ભી સમાધિ ભાવ સે રહે ।
(સુ-યસ્માન્) કયોં કિ (તસ્સ-તસ્ય) ઉસ મુનિ કા (એચ-એતત્) યહી

" આ જે કાઈ મને રોગ આદિ થયેલ છે તે બધા મારા અગુભ કર્મોંનું
ફળ છે ' ॥ ૩૨ ॥

રોગાક્રાન્ત મુનિનું કર્તવ્ય શું છે તે સૂત્રકાર આ ગાથા દ્વારા કહે છે
' તેગિચ્છ ' ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—મુનિ તેગિચ્છ-ચિકિત્સામ્ રોગના પ્રતિકારની નાભિનદિજ્ઞા-
ન અભિનન્દેત્ અનુમોદના ન કરે મુનિબ્યારે ચિકિત્સા સુધીની અનુમોદના નથી
કરતા ત્યારે તેની ચિકિત્સા કરવી અથવા કરાવવી ઘણી દુરની વાત છે અત્તાગવેસૅષ
-આત્મગવેષક જે સયમની રક્ષાદ્વારા આત્મકલ્યાણના ગવેષક હોય છે તેનું કર્તવ્ય
છે કે, સચિવ્સ્વે-સતિષ્ઠેત્ રોગાદિક અવસ્થામાં સમાધિભાવથી રહે સુ-યસ્માન્
કેમ કે, તસ્સ-તસ્ય એ મુનિનું એચ-એતત્ એજ સામણ્ય-શ્રામણ્યમ્ શ્રમણ્યમ્ છે

દરરોગ^{૧૧}—કુઠ્ઠે^{૧૬}—તિ પોડશગ્નિરોગાતઠ્ઠૈરાક્રાન્તો મવેત્, તર્હિ તત્ર=તસ્મિન્ સમયે સ સાધુઃ તાન્ રોગાતઠ્ઠાન્ અધિસહેત—“યદધુનાઽહ વ્યાધિના વાચ્યમાનોઽસ્મિ તદેતન્મમ સ્વસ્યૈવ પૂર્વકૃત્કર્મણઃ ફલમ્” ઇતિ સમભાવમવલમ્બ્ય રોગપરીપહ-સહન કુર્યાદિત્યર્થઃ ॥ ૩૨ ॥

કર્ણશૂલ, કણ્ઠ^{૧૪}—સજુહદ, ઉદરરોગ, ઓર^{૧૫} કુઠ્ઠ, ઇન સોલહ પ્રકાર કે રોગોં સે આક્રાન્ત હો, તો (તત્થ-તત્ર) ઉસ સમય વહ સાધુ (અહિ યાસણ-અધિસહેત) ડન રોગોં કો શાન્તિપૂર્વક સહન કરે અર્થાત્— ‘મે જો ઇસ સમય વ્યાધિ સે આક્રાન્ત હૂ યહ મેરે પૂર્વભવ મે કિયે હુણ કર્મોં કા ફલ હૈ’ એસા વિચાર કર મુનિ રોગપરીપહકો સમભાવ સે સહન કરે ॥ ૩૨ ॥

ભાવાર્થ—ઇસ ગાથા કે દ્વારા સૂત્રકાર સાધુ કો રોગપરીપહ સહન કરને કા ઉપદેશ દે રહે હૈં । વે કહતે હૈં કિ-સસારી ણવ મુનિયોં મેં રોગો કો સહન કરને કી વિચારધારા મેં બઢા અન્તર રહતા હૈ । સસારી તો પ્રાયઃ રોગોં કે ઉત્પન્ન હોતે હી અધોર હો જાતે હૈં તથ સયમી જન ડનકા સામ્હના બઢે હી ધર્ય સે કરતે હૈં । રોગોં સે પીડિત હોને પર ખી સાધુ કો અપની બુદ્ધિ અસ્થિર બનાની નહીં ચાહિયે-પ્રત્યુત અસ્થિર હોને પર ઉસે માનસિક બલ દ્વારા સ્થિર કર ધર્મધ્યાન મે લીન બનાયે રખના ચાહિયે । તથા વિચાર ખી એસા કરના ચાહિયે—“વે જો

૧૨ નેત્રશૂળ, ૧૩ કર્ણશૂળ, ૧૪ ખસ ખુબલી, ૧૫ ઉદરરોગ, અને ૧૬ કોઠ આ સોળ પ્રકારના રોગથી વ્યાકુળતા થાય તો તત્થ-તત્ર એ સમયે તે સાધુ અહિયાસણ-અધિસહેત એ રોગને શાન્તિપૂર્વક સહન કરે અર્થાત્—‘હુ આ સમયે વ્યાધિથી પીડિત થઈ રહ્યો છું એ મારા પૂર્વભવના કરેલા કર્મોના ખદ્દો છે’ એવો વિચાર કરી મુનિ રોગને સમભાવથી સહન કરે ॥ ૩૨ ॥

ભાવાર્થ—આ ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર સાધુને રોગપરીપહ સહન કરવાનો ઉપદેશ આપે છે, તેઓ કહે છે કે,—સસારીઓ અને મુનિઓને રોગોમા તેને સહન કરવાની વિચારધારામા ભારે અતર હોય છે સસારી તો રોગોને ઉત્પન્ન થતાજ અધિરા થઈ જાય છે ત્યારે સયમી જન તેના અત્યંત ધૈર્યથી સામનો કરે છે રોગથી પીડિત હોવા છતાં પણ સાધુએ પોતાની બુદ્ધિને અસ્થિર નહીં થવા દેવી જોઈએ પરંતુ અસ્થિર થાય ત્યારે તેને માનસિક બળદ્વારા સ્થિર કરીને લીન બનાવી રાખવી જોઈએ અને વિચાર પણ એવો જોઈએ

કૃતમ્ । તસ્ય કન્વૈશિકમ્ય જ્યેષ્ઠા મગિની જિતશત્રુભૂષતિના મુદ્રશૈલનામકનગરા-
ધિપાય હતશત્રુનામ્ને નૃપાય પ્રદત્તા ।

અન્યદા મદાચિત્ત સ કાલવૈશિકકુમારો નિશિ શૃગાલશબ્દ શ્રુત્વા સ્વસેવકાન્
પૃચ્છતિ—કસ્યાય શબ્દ શ્રૂયતે ?, સેવકા અવ્રવન્—શૃગાલસ્ય, તત્ કુમારો વ્રૂતે તં
વદ્ધ્વા મત્મમીપે સમાનયત, તૈ શૃગાલ આનીત । ક્રીડનમિયોઽસૌ કુમારસ્ત
યપ્ત્યા પુન પુનસ્તાડયતિ । કાલવૈશિકકુમારેણ તાઙ્યમાનોઽસૌ શૃગાલ ‘શ્વિ-શ્વી’
શબ્દ કુર્ન્નુચ્ચૈરાક્રન્દતિ । ત શબ્દ શ્રુત્વાઽસૌ સદૃપં હસતિ । एव ताडित शृगाल
કાલ કૃત્વા અકામનિર્જરયા વ્યન્તરદેવો જાત ।

જાય કાલવૈશિક કી એક ઝડી ઘહિન થી જિસકા વ્યાહ રાજા ને મુદ્ર-
શૈલ નામક નગર કે અધિપતિ હતશત્રુ કે સાથ કિયા થા ।

એક દિન કી વાત હૈ કિ કાલવૈશિકકુમાર ને રાત્રિ મેં શૃગાલ
કા શબ્દ સુનકર અપને સેવકોં સે પૂછા કિ યહ શબ્દ કિસકા સુનાઈ
વે રહા હૈ ? નૌકરોં ને કહા કિ યહ શબ્દ શૃગાલ કા સુનાઈ પડ રહા હૈ ।
કુમાર ને કહા ઉસકો ઘાંધકર મેરે પાસ લે આઓ । તવ વે શૃગાલ
કો ઘાંધકર લે આયે ઓર કાલવૈશિકકુમાર કો સોંપ દિયા । કુમાર
ખેલને કા શોકિન યા હસલિયે વહ શૃગાલ કો વારં લકડી કા ઘોડા
મારતા યા । જૈસેર કુમાર ઉસકો લકડી કા ઘોડા મારતા યા તૈસેર
વહ દુ સ્થિત હોકર “શ્વી શ્વી” શબ્દ કરતા હુઆ જોર સે ચિહ્લાતા
થા । ઉસકે શબ્દ કો સુનકર કુમાર વડા હર્ષિત હોતા થા ઓર વહ
હૂય હસતા થા । હિસ પ્રકાર કુમારસે તાડિત વહ શૃગાલ મર કર અકામ
નિર્જરા સે વ્યન્તરદેવ હો ગયા ।

એની લોકોને જાણ વાય કાલવૈશિકને એક મોટી બહેન હતી જેનો વિવાહ
રાજાએ મુદ્રશૈલ નગરના અધિપતિ હતશત્રુ રાજા બેડે કર્યો હતો

એક સમયની વાત છે કે કાલવૈશિક કુમારે રાત્રિના વખતે શીયાળનો
શબ્દ સાંભળી પોતાના સેવકોને પૂછ્યું કે, આ શબ્દ શેનો સંભળાઈ રહ્યો છે ?
સેવકોએ કહ્યું કે, આ શબ્દ શીયાળનો સંભળાય છે કુમારે કહ્યું કે તેને બાધીને મારી
પાસે લઈ આવો સેવકો તેને બાધીને કુમાર પાસે લઈ આવ્યા અને કાલવૈશિક
ને સોંપી દીધું કુમાર ખેલવાનો ભારે શોખીન હતો એટલે તે શીયાળને વાર વાર
લાકડીના ગોદા મારવા લાગ્યો જેમ જેમ કુમાર તેને લાકડીના ગોદા મારવા
લાગ્યો તેમ તેમ તે દુ ખી થઈને ખી ખી શબ્દ કરીને બેરથી ચીડાવા
લાગ્યું તેના શબ્દો સાંભળીને કુમાર ઘણો ખુશી થતો હતો અને બેરથી હસતો
હતો આ પ્રમાણે કુમારથી મારવામા આવેલ તે શૃગાલ મરીને અકામ નિર્જ-
રાથી વ્યતરદેવ થઈ ગયું

ળસ્ય, શ્રામણ્ય=શ્રમણધર્મ, યત્-ચિકિત્સાં સ્વયં ન કુર્યાત્, અન્યેન વા ન કારયેત્, ઉપલક્ષણત્યાત્ કુર્વન્તમન્ય નાનુમોદેત, इत्यपि गोप्यम् । इदं जिनकल्पिकापेक्षया अभिहितम् । स्थविरकल्पापेक्षया तु सावद्यचिकित्सा वर्जिता, निरवद्यचिकित्साया अपि ऐच्छिक वर्जनम् ।

अत्र दृष्टान्तः प्रदर्श्यते—

મથુરાનગર્યાં શત્રુવિનાશી જિતશત્રુનામા ભૂપતિરાસીત્ । તેન સર્વાંગસુન્દરી કાલાનામ્ની વેશ્યા સ્થાન્તઃપુરે સ્થાપિતા । તસ્યા રાજઃ પુત્રો જાતઃ । તેન જિતશત્રુ ભૂપતિના કાલાવેશ્યાયા અદ્વજાતોઽયમિતિ હેતોસ્તસ્ય “કાલવૈશિક” ઇતિ નામ

તો (શ્રામણ્ય-શ્રામણ્યમ્) શ્રમણપના હૈ (જ ન કુઝ્જા ન કારણ-યત્ ન કુર્યાત્ ન કારયેત્) જો વહ સ્વયં ભી ચિકિત્સા ન કરે ઓર ન દૂસરોં સે કરાવે । તથા ઉપલક્ષણ સે કરને વાલે દૂસરે કી અનુમોદના ન કરે । યહ જો હસ પ્રકાર કહા ગયા હૈ વહ જિનકલ્પી સાધુઓં કી અપેક્ષાસે કહા ગયા હૈ । સ્થવિરકલ્પિયોં કી અપેક્ષા તો સાવધ ચિકિત્સા હી વર્જિત હૈ । નિરવધચિકિત્સા ચાહે તો વે કરાવે ન ચાહેં નહીં કરાવે યહ ઉનકી ઇચ્છા પર નિર્ભર હૈ ।

દૃષ્ટાન્ત—મથુરા નગરી મેં શત્રુ કો ત્રાસ પહુંવાને વાલા જિતશત્રુ નામ કા એક રાજા થા । ઉસને કાલ નામ કી એક સર્વાંગ સુન્દરી વેશ્યા કો અપને અન્તઃપુર મેં રખી યી । ઉસ વેશ્યા કે એક પુત્ર ઉત્પન્ન હુઆ । રાજાને હસ પુત્ર કા નામ હસ રૂપાલ સે કાલવૈશિક રખા કિ લોગોં મેં હસકી પ્રસિદ્ધિ “યહ કાલવેશ્યા સે પૈદા હુઆ હૈ” હસ રૂપ સે હો

જો તે જ ન કુઝ્જા ન કારણ-યત્ ન કુર્યાત્ ન કારયેત્ સ્વયં ચિકિત્સા ન કરે અગર બીજાઓ પાસે ન કરાવે, તથા ઉપલક્ષણથી બીજાં ડરવાવાળાઓની અનુમોદના ન કરે એજ પ્રમાણે કહેવામા આવેલ છે તે જનકદ્વી સાધુઓની અપેક્ષાથી કહેવામા આવેલ છે સ્થવિરકલ્પિઓની અપેક્ષાએ તો સાવધ ચિકિત્સા જ વર્જિત છે નિરવધ ચિકિત્સા ચાહે તો તે કરાવે અને ન ચાહે તો ન કરાવે તે તેની ઇચ્છા પર નિર્ભર છે

દૃષ્ટાન્ત—મથુરા નગરીમા શત્રુઓને ત્રાસ પહોચાડવાવાળા જિતશત્રુ નામના એક રાજા હતા તેણે કાલ નામની એક સર્વાંગ સુન્દર વેશ્યાને પોતાના અંતર પુરમા રાખેલ હતી તે વેશ્યાથી તેને એક પુત્ર ઉત્પન્ન થયો રાજાએ એ પુત્રનું નામ એ ખ્યાલથી કાલવૈશિક રાખ્યું કે એ કાલ-વેશ્યાથી પૈદા થયેલ છે

મિશ્રાય ચત્ત્વર દુઃસ્વપ્નન્ય મત્તન પ્રવિષ્ટઃ । જન જન રુચૈરિહ્નશક્તે
સ્પૃશ્યોત્તમં તન્નાનાગ્નિનગિની વ્રાત્વાશ્ચૌશ્વૌપમિધા મિથા ૫૨૨૧ । તેન
ચાન્નાન્ના મા મિથા પૃહીત્વા । આહારમનવે કુનાશ્ચારેય તેન રુચ્યોત્તમં રુચે શક્તા
ચાનાનાગ્નિન ચિન્તિત્ત્વ 'જનો' અજ્ઞાનતા મયાન્નુચિત્તમે ન્દુ ન્દુ રુચ્યોત્તમં રુચે
ચ્છતા મયા નૌચ્ચમિથા મિથા પૃહીત્વા મુક્તા ચ । રૂચ્યશક્તિરિતિ કુનાનાં સ્વ
અનિપ્રત્ય નદોગ્નિચ્છરાન્ન પ્રત્યં ચ સ્વાત્ તસ્માદ્વચનસી પદારભેદ પરિત-
નાનિ ' ઈતિ વિચિન્ત્ય મુદ્ગયૈન્નનગરતો નિર્ગત્ય ગિરિમાસ પાત્મચલસપ્તમ્બો મુનિઃ
પાદપોષગમન ઇન્દુ અવસિત ।

વાત હૈં કિ જન વે મિક્ષા કે લિયે પર્યટન કરતેર દત્તશાસ્ત્ર રાજા કે
મહલ મેં જા વઢુંચે તો ડનકી સસારી પહિન ને ડનકે ધાસીર રોગ
ઉત્પન્ન જુના જાનકર ઔપધમિશ્રિત ડનકો મિક્ષા રી કિ મિક્ષાસે ધવા-
સીર કા રોગ મિટ જાય । અનજાનપનમે રુદ્ધો ને યહ મિક્ષા પેહી ।
આહાર કરતે સમય ડનકો માલૂમ હુઆ કિ યહ આહાર ઔપધમિશ્રિત
હૈં । મુનિ કો ડસ વાત કા વડા પશ્ચાત્તાપ હુઆ । વિચાર કરતે રુગે કિ
યહ કામ અચ્છા નહીં હુઆ, જો મેંને ચિકિત્સાત્ત ક કરવાને કી જાવના
સે રહિન હોકર 'મી' ઔપધમિશ્રિત આહાર લિયા જોર યા મી લિયા ।
હસ પ્રકાર કે આહાર સે મુનિયોંકે અભિમ્મદ કા નમ અવલ્લભ હોતા હૈં,
અતઃ આજ સે મેં અવ આહાર હી નહીં લૂગા । હસ પ્રકાર વિચાર કર વે
મુનિરાજ મુદ્ગયૈન્ન નગરસે નિકલ કર કિસી પર્યત પર પાડે ગયે જોર યહાં
આત્મચલસપ્ત હોકર પાદપોષગમન સધારા કરને કી રોમારી કરને લગે ।

એક દિવસની વાત છે કે, બ્યારે બિક્ષાને માટે પર્યટન કરતા કરતા હતારા । રાજાના
મહેલમા બધું પહોંચ્યા ત્યા તેની સસારી બહેને તેને હરણની ખીમારો થયેલ
છે એમ બાણીને ઔપધથી મિશ્રીત એવી બિક્ષા આપી કે એથી તેનો હરણનો
રોગ મટી બય અબજુ પાડે તેમજુ એ બિક્ષા લઈ લીધી આહાર કરતા વખતે
તેમને ખબર પડી કે, આ આહાર તો ઔપધી મિશ્રીત છે મુનિને આ બાબ-
તનો ઘણો પશ્ચાત્તાપ થયો વિચાર કરવા લાગ્યા આ કામ કીક નથી થયુ
જે હું ચિકિત્સા કરાવવાની લાવનાથી રહિત હોવા છતાં ઔપધમિશ્રીત આહાર
મે લીધો અને ખાઈ પણ લીધો આ પ્રકારના આહારથી મુનિજોના અવિગ્રહને
અવશ્ય ભગ થાય છે આથી હું આજથી આહાર જ નહીં લઉં, આ પ્રમાણે
વિચાર કરીને તે મુનિરાજ મુદ્ગયૈન્ન નગરથી નીકળી કોઈ પહાડપર ગયા અને ત્યાં
આત્મબળથી સપ્ત થઈને પાદપોષગમન સધારો કરવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા.

क्रमेण यौवने यस्यसि प्राप्ते स कालौ शुकटुमारः कदाचित् प्रभासनामकाचार्यस्य समीपे धर्मं श्रुत्वा जातैराग्यः प्रव्रज्या गृहीतवान् । स चैकदा एकाकिविहारप्रतिमा प्रतिपन्नो ग्रामानुग्राम निहरन् मुद्गशैलस्थ नगरं गतः । तदा तस्य महामुनेरशोऽरोगः समुत्पन्नः । स तेन व्याधिना पीड्यमानोऽपि धीरमानसो मनमाऽपि चिकित्सां नेच्छति । चिकित्सायाः कारणं कारणं तु तेन दूत एव निराकृतम् । 'व्याधिः रुदा निर्वर्ण्यते' इत्यपि न चिन्तितम्, किंतु 'स्वकृत-कर्मणः फलमेत'दिति भावयन्नसौ रागजनितवेदना सहते स्म । एकस्मिन् दिने

जय कुमार यौवन अवस्था में आया तो उसने प्रभास नामक आचार्य के पास धार्मिक उपदेश सुनकर विषयों से विरक्त हो दीक्षा धारण करली । श्रुतज्ञानका खूब अभ्यास किया । जय वे मुनि आगमिक ज्ञान से विशिष्ट जानी बन चुके तो उन्होंने ने एकाकिविहार की प्रतिमा को अंगीकार कर ग्रामानुग्राम विहार करना प्रारंभ किया । विहार करते-तेरे एक दिन मुद्गशैल नामक नगरी में आये । वहाँ इन्हें घवासीर की बीमारी उत्पन्न हो गई इससे इन्हें अधिकाधिक कष्ट हुआ तो भी उस व्याधि की चिकित्सा के लिये इनका मन भी नहीं हुआ । 'इस व्याधि की निवृत्ति कब होगी' इतना तक भी सकल्प उनके दिल में नहीं उठा, पर यह विचार अवश्य हुआ कि यह स्वकृत-अपने किये हुए कर्म का फल है । इस प्रकार के दृढ़ अध्यवसाय से उन्होंने ने रोगजनित वेदना को बड़ी ही शूरीरता से सहन किया । एक दिन की

कुमार व्याधौ यौवन अवस्थाम् आभ्यो त्यागे प्रभाम नामना आचार्यस्य समीपे धार्मिक उपदेशं साधयित्वा निषेधो विरक्तो ययं ने दीक्षा धारण करी श्रुतज्ञानं भूय अभ्यास कर्तुं व्याधौ ते मुनि आगमिकज्ञानं विशिष्टं जानी भवति युक्त्या त्यागे तेभ्यो अजाती विहारनी प्रतिमाने अंगीकार करी अत्र ग्रामं भीजे ग्राम विहारं करवाने प्रारंभ कर्तुं विहारं करता करता अत्र द्विस मुद्गशैलनगरम् आभ्यो त्यागे तेभ्यो निषेधो भीमारी उत्पन्नो ययं तेनाथी तेभ्यो अत्यंतं दृष्टं ययु परंतु आ व्याधिना चिकित्सां करायवानी धृष्ट्या ययु तेभ्यो ययं नदी आ व्याधिं क्यारे भट्टे, अथो सकटं ययु तेना द्रव्यं उक्तं नदी परंतु अ विचारं तेभ्यो मनमा अवश्यं यथो के, पोतानां करेवा कर्मंतु आ इयं छे आ प्रभासे दृढं अध्यवसायं तेभ्यो रोगं उत्पन्नं यथेवा वेदनाने भूय शूरीरतां सकटं करता छेता

मुनेर्घोरमुपसर्गं कर्तुं कर्णमूढोर नीरस शब्दमहर्निश निरन्तर करोति । स च व्यन्तर-
देवस्त मुनिं शृगालवधरूप पाप स्मारयति । तदा स ता शृगालीकृता तथाऽशरीरोग-
कृता च घोरा दुःसहामुज्ज्वला वेदना धैर्येण समभावेन च सहमान आसीत् ।
एव पञ्चदश दिनानि घोरपरीपहोपसर्ग परिपह्य स कालवैशिकमुनिः शुक्लध्यानेन
केवली भूत्वा कर्मक्षय कृत्वा मोक्षपद प्राप । एतन्वैरपि मुनिभिः समभावेन रोग-
परीपहः सहनीयः ॥ ३३ ॥

अथ सप्तदश तृणस्पर्शपरीपहजय प्राह—

मूलम्—अचेलगस्स ल्हंहस्स, सजयस्स तव्वस्सिणो ।

तणेसु सयमाणस्स, होज्जा गाय्विराहणा ॥ ३४ ॥

जया—अचेलस्य रुक्षस्य, सयतस्य तपस्विनः ।

तृणेषु शयानस्य, भवति गात्रविराधना ॥ ३४ ॥

तीक्ष्ण दातों द्वारा काटने लगी, तथा काट खाने के बाद फिर वह
उनके चारों ओर घूमर कर कर्णकटुक चिरस शब्द करने लगी । इस
प्रकार वह तब तक करती रही कि जब तक उनका मृत्यु न हुआ । उस
व्यन्तरदेव ने भी मुनि के लिये शृगाल को वध करने रूप पाप का
स्मरण करा कर दुःखित करने की भी खूबर चेष्टा की । इस प्रकार
उन मुनिराज ने उस शृगाली की की हुई, व्यन्तरदेव की की हुई, तथा
बाजोर की घोर दुःसह वेदना को धैर्यपूर्वक समभाव से सहते हुए
पन्द्रह दिन न्यतीत कर दिये । पश्चात् शुक्लध्यान के प्रभाव से केवली हो
कर सर्व कर्मक्षय कर के मुक्ति को प्राप्त किया । इसी तरह अन्य मुनिजनों
को भी समभाव से रोगपरीपह को सहन करना चाहिये ॥ ३३ ॥

तेनी थारे ञानुजे धुमिने कानने अप्रिय जेवा कर्कश शब्दो जालवा लाग्यु आ
प्रकारे ते त्या सुधी करतु रह्यु के, ज्या सुधी तेनु मृत्यु न थयु, जे व्यतर-
देवे पण मुनि भाटे शृगालना वध करवाय पापनु स्मरण करी, करावीने
दुःखीत करवाणी भूषण चेष्टा करी, आ प्रकारे ते मुनिराजे शृगालीनी मारत
थयेली अने व्यतरदेवे करेली अने हरसनी घोर दुःसह वेदनाने धैर्यपूर्वक
समभावथी सडेत १५ दिवस व्यतीत कर्या पछी शुक्लध्यानना प्रभावथी
केवली णनी सर्वं कर्म क्षय करी मुक्ति पाव्या आवी रीते अन्य मुनिज
नाजे समभावथी रोगपरीपह सहन करवो जेष्ठजे ॥ ३३ ॥

अथ यः शृगालजीरो कालवैशिकेन सप्तरात्रस्थाया इतः, तस्य व्यन्तरदेवमव
प्राप्तस्य तदानीं विमाने गच्छतस्तत्र पादपोषगमनाय सस्थितस्य मुनेरुपरि गगने
विमानगतिः प्रतिक्रिया, तदा स व्यन्तरदेवोऽयमधिना पूर्वभगवत्त ज्ञात्वा वैरनिर्यातने-
च्छया तत्र कालवैशिकमुने. समीपे त्रिकुर्वणशक्त्या स शिशुना शृगाली विकुर्विता ।
सा शृगाली 'खि-खि' इति शब्दं कुर्वती तस्य महामुनेर्गात्र दन्तैर्दशति । तस्य

इतने मे गरुडव्यन्तरदेव - जो पूर्वभवमें शृगाल था, जिसका
इन मुनि ने अपनी कुमारावस्था में ताड़न तर्जन आदि किया था, और जो
इनके ताड़न तर्जन आदि के कारण अकामनिर्जरा से मर कर व्यन्तर
हो गया था, वह व्यन्तरदेव-विमानमें बैठ कर कही दूसरी जगह जा
रहा था उसका विमान वहां आ पहुँचा, जहां ये मुनिराज पादपोष-
गमन संधारा धारण किये हुए थे। उनके ऊपर से होकर जाने में उस
विमान की गति रुक गई। विमान को जाते-रुका हुआ देखकर
व्यन्तरदेव को बड़ा आश्चर्य हुआ। उसने अवधिज्ञान ने विमान की
गति के रुकने में कारण मुनिराज का वह समस्त पूर्व भव का वृत्तान्त
जान लिया। उससे मुनि के ऊपर बहुत क्रोध उसका बढ़ने लगा।
अपने पूर्वभव में मृत्यु के कारण मुनि को जानकर उस व्यन्तरदेव ने
बदला लेने के अभिप्राय से उन मुनिराज के समीप अपनी वैक्रिय
शक्तिके द्वारा एक बच्चे सहित शृगाली बनाकर खड़ी कर दी। उस शृगा-
लीने 'खी-खी' शब्द करते हुए उन मुनिराज के समस्त शरीरको अपने

अटलाभा व्यतरदेव के ने पूर्वभवमा शृगाल हुतो, नेनु आ मुनिराजे
पोतानी कुमार अवस्थाभा ताडन तर्जन करेव अने ओ ताडन तर्जनना परि
छामे अकामनिर्जराधी भरीने व्यतर थयेव ते विमानमा ओसीने केछ भीजे
स्थगे जई रहेव हुता नेनु विमान त्या आवी पछोअ्यु के जना मुनिराजे
पादपोषगमन संधारे धारण करेव हुतो त्याधी पसार थता ते विमाननी गती
अटकी गर्ध विमानने ओकहम अटकेलु ओछने व्यतरदेवने भूष आश्चर्य थयु
तेछे अवधीज्ञानधी विमाननी गती रोकावाना कारणरूप मुनिराजनेो पूर्वभवनेो
समस्त वृत्तात जण्ये ओनाधी मुनि उपर तेनेो क्रोध ओकहम वधवा लाग्येो
पोताना पूर्वभवना मृत्युना कारणरूप मुनिराज ज छे तेम जण्णीने ते व्यतरदेवे
जहलेो लेवानी छ्छाधी ते मुनिराजनी पासे पोतानी वैक्रियशक्ति द्वारा ओक
अव्यावाणी प्रभज शियाणने उत्पन्न कयुं ओ शियाण "भी भी" शब्द करीने
पोताना तीक्ष्ण दातोधी मुनिराजना शरीरने कापवा लायु करउथा पछी करीधी

तृणस्पर्शपीडायां मुनिना यत् कर्तव्य तद् बोधयितुमाह—

मूलम्—आयवस्स निवाणं, अउला हवैइ वेयणा ।

एव नच्चा नं सेवति', तंतुजं तर्णतज्जिया ॥३५॥

छाया—आतपस्य निपातेन, अतुला भवति वेदना ।

एव ज्ञात्वा न सेवन्ते, तन्तुजं तृणतर्जिताः ॥ ३५ ॥

टीका—‘आयवस्स’ इत्यादि ।

भावार्थ—अचेलक पद से यहां स्थविरकल्पिक को भी जो अचेलक कहा है वह इसी अभिप्राय से कि वे शास्त्रमर्यादा के अनुसार ही वस्त्र रखते हैं, उससे अधिक नहीं आगम में स्थविरकल्पिक के लिये अल्पमूल्य वाले प्रमाणोपेन वस्त्रों का रखना मर्यादित है उनको ही ये धारण करते हैं। अतः इस अवस्था में भी ये अचेलक ही माने जाते हैं, इस विषय का विशेषरूप से खुलासा छठे अचेलक परीपह के प्रकरण में किया जा चुका है। मुनि को तैलादिक की मालिश करना वर्जित है। तथा ये तपश्चर्या करते रहते हैं, इसलिये इनका शरीर रूक्ष हो जाता है। रूक्ष शरीर में खून अल्प होने से तृणस्पर्श आदि की वेदना अधिक होती है, अतः ऐसी अवस्था में साधु का कर्तव्य है कि वह उस वेदना को समभाव से सहन करे ॥ ३४ ॥

जब तृणस्पर्श से पीडा हो तब मुनि को क्या करना चाहिये सो कहते हैं—‘आयवस्स’ इत्यादि ।

भावार्थ—अचेलक पदથી અહિં સ્થવિરકલ્પિકને જે અચેલક કહ્યા છે તે એવા અભિપ્રાયથી કે તે, શાસ્ત્ર મર્યાદાની અનુસારજ વસ્ત્ર રાખે છે તેનાથી અધિક નહીં આગમમાં સ્થવિરકલ્પિક માટે અત્પમુલ્યવાળા પ્રમાણોપેત વસ્ત્રોને રાખવા મર્યાદિત છે, એને જ તેઓ ધારણ કરે છે આથી આ અવસ્થામાં પણ તે અચેલક જ માનવામાં આવે છે આ વિષયનો વિશેષરૂપથી ખુલાસો પહેલા છઠ્ઠા અચેલકપરીપહના પ્રકરણમાં આપવામાં આવી ગયેલ છે મુનિએ તેલ આદિનું માલીસ કરવું વર્જિત છે તથા તપસ્યા કરતા રહે છે આથી તેમનું શરીર રૂક્ષ થઈ જાય છે રૂક્ષ શરીરમાં લોહી ખૂબ ઓછું હોવાથી તૃણસ્પર્શની વેદના અધિક થાય છે આથી એવી અવસ્થામાં સાધુનું કર્તવ્ય છે કે, તે વેદનાને સમભાવથી સહન કરે ॥ ૩૪ ॥

ત્યારે તૃણસ્પર્શથી પીડા થાય ત્યારે મુનિએ શું કરવું જોઈએ તે સૂત્રકાર કહે છે—‘આયવસ્સ’-ઈત્યાદિ

ટીકા—‘અચેલગસ્સ’-ઇત્યાદિ ।

અચેલકસ્ય=સર્વથા વસ્ત્રરહિતસ્ય જિનકલ્પિકસ્ય, તથા શાસ્ત્રમર્યાદાતિરિક્તવસ્ત્રરહિતસ્ય સ્થવિરકલ્પિકસ્ય ચેત્યર્થઃ । આગમે હિ અત્પમૂલ્યકાલ્પવસ્ત્રસ્ય મર્યાદિતસ્યૈવ ધારણાત્ સ્થવિરકલ્પિકોઽપ્યચેલક એવાસ્તોતિ પ્રાગચેલકપરીપદમકરણે નિર્ણીતમ્ । તથા ઉભયવિધસ્ય મુનેસ્તૃણસ્પર્શપરીપદેઽન્યાન્યપિ કારણાનિ સન્તીતિ પ્રદર્શયિતુમાદ—‘લૂહસ્સ’-ઇત્યાદિ । રૂક્ષસ્ય=તૈલ્લામ્પદ્માદિવર્જનાદ્ અસ્તિગ્ધ-શરીરસ્યેત્યર્થઃ, સયતસ્ય=નિરતિચારસયમાઽઽરાધનતત્પરસ્ય, તપસ્વિન=તપશ્ચરણશીલસ્ય, અનશનાદિતપ-સમાચરણાત્ કૃશશરીરસ્યેત્યર્થઃ । મુનેઃ, તૃણેષુ-દર્ભાદિષુ તદુપરિશયાનસ્ય ઉપલક્ષણત્વાદાસીનસ્ય ચેત્યર્થઃ ગાત્રવિરાધના=શરીરે તૃણસ્પર્શજન્યા પીડા ભવતિ ॥ ૩૪ ॥

અથ સૂત્રકાર સત્તરહવા તૃણસ્પર્શપરીપદજય કા વિવેચન કરતે હૈ—‘અચેલગસ્સ’-ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(અચેલગસ્સ-અચેલકસ્ય) સર્વથા વસ્ત્રરહિત જિનકલ્પિક, તથા શાસ્ત્રની મર્યાદા કે અતિરિક્ત વસ્ત્ર નહીં રાખેને બાલે સ્થવિરકલ્પિક મુનિ કે (લૂહસ્સ-રૂક્ષસ્ય) ફિ જિન કા તૈલ આદિની માલિશ કરના વર્જિત હોને સે શરીર ચિલકુલ રૂક્ષ હો રહ્યા હૈ, એવ (સજયસ્સ-સયતસ્ય) જો નિરતિચાર સયમની આરાધના કરને મેં તત્પર રહતે હૈ, તથા (તપસ્વિનો-તપસ્વિન) અનશન આદિ તપો કે કરનેવાલે હોને સે કૃશ શરીર પાલે હૈ, ઓર જો (તણેસુ સયમાણસ્સ-તૃણેષુ શયાનસ્ય) દર્ભાદિક તૃણો કે ઉપર સોતે હૈ ઉપલક્ષણ સે ઉપર બેઠતે હૈં ઉનકે (ગાયવિરાહના-ગાત્રવિરાધના) શરીર મેં તૃણસ્પર્શજન્ય પીડા હોતી હૈ ।

હવે સૂત્રકાર સત્તરમા તૃણસ્પર્શપરીપદ છતવાનુ વર્ણન કરે છે
‘અચેલગસ્સ’-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—અચેલગસ્સ-અચેલકસ્ય સર્વથા વસ્ત્ર રહિત જિનકલ્પિક, તથા શાસ્ત્રની મર્યાદાથી અતિરિક્ત વસ્ત્ર ન રાખવાવાળા સ્થવિરકલ્પિક મુનિ લૂહસ્સ-રૂક્ષસ્ય બેને તેલ આદિની માલિશ કરવાનુ વર્જિત હોવાથી શરીર ખીલકુલ રૂક્ષ બની ગયેલ છે સજયસ્સ-સયતસ્ય અને જે નિરતિચાર સયમની આરાધના કરવામા તત્પર રહે છે તપસ્વિનો-તપસ્વિન તથા અનશન આદિ તપ કરનાર હોવાથી કૃશ શરીરવાળા છે અને જે તણેસુ સયમાણસ્સ-તૃણેષુ શયાનસ્ય દર્ભાદિક તૃણોની ઉપર સુવે છે, ઉપલક્ષણથી ઉપર બેસે છે, તેમના ગાયવિહારણા-ગાત્ર વિરાધના શરીરમા તૃણસ્પર્શજન્ય પીડા થાય છે

તૃણસ્પર્શપીડાર્યા મુનિના યત્ કર્તવ્ય તદ્ વોધયિતુમાહ—

મૂલમ્—આયવસ્સ નિર્વાણ, અર્ઝલા હર્વેઝ વેર્યના ।

‘એવ નંદ્યા નં સેવંતિ’, તર્તુજં તર્ણતજ્ઞિયા ॥૩૫॥

છાયા—આતપસ્ય નિપાતેન, અતુલા ભવતિ વેદના ।

એવ જ્ઞાત્વા ન સેવન્તે, તન્તુજ તર્ણતર્જિતાઃ ॥ ૩૫ ॥

ટીકા—‘આયવસ્સ’ ઇત્યાદિ ।

ભાવાર્થ—અચેલક પદ સે યહા સ્થવિરકલ્પિક કો ભી જો અચેલક કહા હૈ વહ ઇસી અભિપ્રાય સે કિ વે શાસ્ત્રમર્યાદા કે અનુસાર હી વસ્ત્ર રાખતે હૈં, ઉસસે અધિક નહી આગમ મેં સ્થવિરકલ્પિક કે લિયે અલ્પમૂલ્ય વાલે પ્રમાણોપેન વસ્ત્રોં કા રાખના મર્યાદિત હૈં ઉનકો હી યે ધારણ કરતે હૈં । અતઃ ઇસ અવસ્થા મેં ભી યે અચેલક હી માને જાતે હૈં, ઇસ વિષય કા વિશેષરૂપ સે સુલાસા છટે અચેલક પરીપહ કે પ્રકરણ મેં કિયા જા ચુકા હૈં । મુનિ કો તૈલાદિક કી માલિશ કરના વર્જિત હૈં । તથા યેતપશ્ચર્યા કરતે રહતે હૈં, ઇસલિયે ઇનકા શરીર રૂક્ષ હો જાતા હૈં । રૂક્ષ શરીર મેં સૂન અલ્પ હોને સે તૃણસ્પર્શ આદિ કી વેદના અધિક હોતી હૈં, અતઃ એસી અવસ્થા મેં સાધુ કા કર્તવ્ય હૈં કિ વહ ઉસ વેદના કો સમભાવ સે સહન કરે ॥ ૩૪ ॥

જવ તૃણસ્પર્શ સે પીડા હો તય મુનિ કો ક્યા કરના ચાહિયે સો કહતે હૈં—‘આયવસ્સ’ ઇત્યાદિ ।

ભાવાર્થ—અચેલક પદથી અહિં સ્થવિરકલ્પિકને જે અચેલક કહ્યા છે તે એવા અભિપ્રાયથી કે તે, શાસ્ત્ર મર્યાદાની અનુસારજ વસ્ત્ર રાખે છે તેનાથી અધિક નહી આગમમાં સ્થવિરકલ્પિક માટે અત્પશુત્પવાળા પ્રમાણોપેત વસ્ત્રોને રાખવા મર્યાદિત છે, એને જ તેઓ ધારણ કરે છે આથી આ અવસ્થામાં પણ તે અચેલક જ માનવામાં આવે છે આ વિષયનો વિશેષરૂપથી સુલાસો પહેલા છઠ્ઠા અચેલકપરીપહના પ્રકરણમાં આપવામાં આવી ગયેલ છે મુનિએ તેલ આદિનું માલીશ કરવું વર્જિત છે તથા તપસ્યા કરતા રહે છે આથી તેમનું શરીર રૂક્ષ થઈ જાય છે રૂક્ષ શરીરમાં લોહી ખૂબ જોાછું હોવાથી તૃણસ્પર્શની વેદના અધિક થાય છે આથી એવી અવસ્થામાં સાધુનું કર્તવ્ય છે કે, તે વેદનાને સમભાવથી સહન કરે ॥ ૩૪ ॥

બ્યારે તૃણસ્પર્શથી પીડા થાય ત્યારે મુનિએ શું કરવું જોઈએ તે સૂચકાર કહે છે—‘આયવસ્સ’—ઈત્યાદિ

ટીકા—‘અચેલગસ્સ’-ઇત્યાદિ ।

અચેલકસ્ય=સર્વથા ચત્ત્વરહિતસ્ય જિનકલ્પિકસ્ય, તથા શાસ્ત્રમર્યાદાતિરિક્તચત્ત્વરહિતસ્ય સ્થવિરકલ્પિકસ્ય ચેત્યર્થઃ । આગમે હિ અરૂપમૂલ્યકાલ્પમસ્ય મર્યાદિતસ્યેન ધારણાત્ સ્થવિરકલ્પિકોઽપ્યચેલક એવાસ્તોતિ પ્રાગચેલકપરીપહપ્રકરણે નિર્ણીતમ્ । તથા ઉભયવિધસ્ય મુનેસ્તૃણસ્પર્શપરીપહેઽન્યાન્યપિ કારણાનિ સન્તોતિ પ્રદર્શયિતુમાદ—‘લૂહસ્સ’-ઇત્યાદિ । રૂક્ષસ્ય=તૈલાભ્યદ્વાદિવર્જનાદ્ અસ્નિગ્ધશરીરસ્યેત્યર્થઃ, સયતસ્ય=નિરતિચારસયમાઽઽરાધનતત્પરસ્ય, તપસ્વિનઃ=તપશ્ચરણશીલસ્ય, અનશનાદિતપસમાચરણાત્ કૃશશરીરસ્યેત્યર્થઃ મુને, તૃણેષુ-દર્ભાદિષુ તદુપરશિયાનસ્ય ઉપલક્ષણત્વાદાસીનસ્ય ચેત્યર્થઃ ગાત્રવિરાહના=શરીરે તૃણસ્પર્શજન્યા પીડા ભવતિ ॥ ૩૪ ॥

અથ સૂત્રકાર સત્તરહવા તૃણસ્પર્શપરીપહજય કા વિવેચન કરતે હૈ—‘અચેલગસ્સ’-ઇત્યાદિ ।

અન્યવાર્થ—(અચેલગસ્સ-અચેલકસ્ય) સર્વથા ચત્ત્વરહિત જિનકલ્પિક, તથા શાસ્ત્રની મર્યાદા કે અતિરિક્ત વસ્ત્ર નહીં રાખવાના સ્થવિરકલ્પિક મુનિ કે (લૂહસ્સ-રૂક્ષસ્ય) નિ જિન કા તૈલ આદિની માલિશ કરના વર્જિત થોને સે શરીર ચિલકુલ રૂક્ષ હો રહ્યા હૈ, એવ (સજયસ્સ-સયતસ્ય) જો નિરતિચાર સયમની આરાધના કરને મેં તત્પર રહતે હૈ, તથા (તપસ્વિનો-તપસ્વિન) અનશન આદિ તપો કે કરનેવાળે થોને સે કૃશ શરીર વાળે હૈ, ઓર જો (તણેસુ સયમાણસ્સ-તૃણેષુ શિયાનસ્ય) દર્ભાદિક તૃણો કે ઉપર સોતે હૈ ઉપલક્ષણ સે ઉપર બેઠતે હૈં ઉનકે (ગાયવિરાહના-ગાત્રવિરાધના) શરીર મેં તૃણસ્પર્શજન્ય પીડા હોતી હૈ ।

હવે સૂત્રકાર સત્તરમા તૃણસ્પર્શપરીપહ જીતવાનું વર્ણન કરે છે ‘અચેલગસ્સ’-ઇત્યાદિ

અન્યવાર્થ—અચેલગસ્સ-અચેલકસ્ય સર્વથા વસ્ત્ર રહિત જીનકલ્પિક, તથા શાસ્ત્રની મર્યાદાથી અતિરિક્ત વસ્ત્ર ન રાખવાવાળા સ્થવિરકલ્પિક મુનિ લૂહસ્સ-રૂક્ષસ્ય બેને તેલ આદિની માલિશ કરવાનું વર્જિત હોવાથી શરીર ખીલકુલ રૂક્ષ બની ગયેલ છે સજયસ્સ-સયતસ્ય અને જે નિરતિચાર સયમની આરાધના કરવામા તત્પર રહે છે તપસ્વિનો-તપસ્વિન તથા અનશન આદિ તપ કરનાર હોવાથી કૃશ શરીરવાળા છે અને જે તણેસુ સયમાણસ્સ-તૃણેષુ શિયાનસ્ય દર્ભાદિક તૃણોની ઉપર સુવે છે, ઉપલક્ષણથી ઉપર બેસે છે, તેમના ગાયવિહારના-ગાત્રવિરાધના શરીરમા તૃણસ્પર્શજન્ય પીડા થાય છે

ક્રિયા સર્વદા સોપયોગાઢ્યા ચ ભવતીત્યાગન્તુકદ્વીન્દ્રિયાદિજીવાના વિરાધના ન સમન્વત્યતસ્તે વદ્ધ ન સેવન્તે । સ્થવિરકલ્પિકાસ્તુ સાપેક્ષસયમિનો ભવન્ત્યતસ્તે તાનિ દર્ભાદીનિ તૃણાનિ ભૂમાવાસ્તીર્ય તત્રાગન્તુકુન્થુપિપીલિકાદિજન્તુવિરાધના નિવારણાય પ્રાન્તભાગેષુ વેષ્ટન યથા સ્યાત્તથા તદુપરિ સસ્તારક નિધાય શેરતે, આસતે ચ । એવ યઃ કઠોરકુશદર્ભાદિતૃણસસ્પર્શ સમ્યક્ સહતે તેન મુનિના તૃણસ્પર્શપરીપહો વિજિતો ભવતિ ।

અત્ર દૃષ્ટાન્તઃ પ્રદર્શ્યતે—

શ્રાવસ્તીનગર્યાં જિતશત્રુનૃપસ્ય ભદ્રનામકઃ પુત્ર આસીત્ । સ ચૈન્દ્રદા પદ્મનામકાચાર્યસ્ય સમીપે ધર્મ શ્રુત્વા પ્રવ્રજિતઃ । ક્રમાદ્ ગુહ્યશ્રુતો ભૂત્વાઽન્યદા કદાચિ-

उनके शरीर की हलनचलन आदि क्रिया उपयोगपूर्वक तथा अल्प होती है इससे उनके आगन्तुक द्वीन्द्रियादिक जीवों की विराधना का प्रायः सम्भव नहीं है इसलिये वे वृद्ध का सेवन नहीं करते हैं । स्थविरकल्पिकमुनि प्रायः ऐसे न होने से दर्भादिक तृणों को भूमि पर बिछा कर उसमें आगन्तुक कुन्थु पिपीलिका आदि जन्तुओं की विराधना निवारण करने के लिये प्रान्त भागों में वेष्टन जिस प्रकार हो जाय इस रूप से उस के ऊपर सस्तारक बिछाकर सोते हैं और बैठते हैं । इस प्रकार जो कठोर कुशदर्भादिक तृणस्पर्श को अच्छी तरह सहन करता है वह मुनि तृणस्पर्शपरीपह का विजेता कहलाता है ।

દૃષ્ટાન્ત—શ્રાવસ્તી નગરી મેં જિતશત્રુ નામ કે રાજા કા ભદ્ર નામ કા એક પુત્ર યા । પદ્મનામક આચાર્ય કે પાસ ઉસને એક સમય ધર્મ કા ઉપદેશ સુનકર દીક્ષા ધારણ કરલી । ક્રમ સે આગમોં કા

અલન આદિ ક્રિયા ઉપયોગ પુરતી અને અલ્પ હોય છે તેનાથી આવનાર દ્વિદ્વિન્દ્રિયાદિક જીવોની વિરાધના થવાનો સંભવ નથી આ માટે તે વદ્ધનું સેવન કરતા નથી સ્થવિરકલ્પિક મુનિ એવા ન હોવાથી દર્ભાદિક તૃણોને ભૂમિ ઉપર બીછાવી તેમાં આવવાવાળા કુન્થુ, પીપીલીકા, આદિ જંતુઓની વિરાધનાનું નિવારણ કરવા માટે પ્રાન્ત ભાગોમાં કાપા ન પડે તે માટે તેના ઉપર વદ્ધ બિછાવીને સુવે છે અને બેસે છે આ પ્રકારે જે કઠોર કુશ-દર્ભાદિક તૃણસ્પર્શને સારી રીતે સહન કરે છે તે મુનિ તૃણસ્પર્શપરીપહના વિજેતા કહેવાય છે

દૃષ્ટાન્ત—શ્રાવસ્તી નગરીમાં જિતશત્રુ નામના રાજાને ભદ્ર નામનો પુત્ર હતો । પદ્મ નામના આચાર્યની પાસે તેણે એક સમય ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળી દીક્ષા ધારણ કરી લીધી ક્રમથી આગમોનો અભ્યાસ કરી જ્યારે તે બહુશ્રુત

આતપસ્ય=ધર્મસ્ય નિપાતેન=સપાતેન, અતુલા=મહતી દુઃસહા વેદના ભવતિ, આતપોત્પન્નસ્વેદવલેદવશાત્ તૃણક્ષતે ક્ષારસેચનેન સમુત્પન્ના વેદનેવ વેદના ભવતીતિ ભાવઃ । એવમ્=અનેન પ્રકારેણ જ્ઞાત્વાઽપિ તૃણતર્જિતા=દર્માદિતૃણક્ષતા મુનયઃ તન્તુજ-મૂનનિર્મિત કાર્પાસિકમ્, ઊર્ણાતન્તુનિર્મિત કમ્બલાદિક વા વસ્ત્રમ્=આચ્છાદનવસ્ત્ર ન સેવન્તે ।

અય ભાવઃ-શયને આસને ચ શુષિરતર્જિતતૃણસ્ય દર્માદિઃ પરિમોગોઽનુજ્ઞાતો જિનકલ્પિકાના સ્થવિરકલ્પિકાના ચ । તત્ત્વ જિનકલ્પિકાના મુનીના દૃઢસહનન-પૂર્વગતજ્ઞાન - તીક્ષ્ણોપયોગનિદ્રાલ્પત્વાદ્યનેકપ્રસરગુણસમ્પન્નત્વેન સ્પન્દનચલનાદિ

૧. અન્વયાર્થ—(આયવસ્સ - આતપસ્ય) ધામ-ધૂપ કે (નિવાણ-નિપાતેન) પડ્ને સે જો શરીર મેં પસીના આતા હૈ, વહ પસીના તૃણ-ક્ષત અર્થાત્ શરીર મેં તૃણ કે તુભને સે ઉત્પન્ન હુઅ ધાવ મેં લગતા હૈ, તથ (અતુલા વેયણા હવર્ફ-અતુલા વેદના ભવતિ) મહાવેદના હોતી હૈ । (એવ નચ્ચા-એવ જ્ઞાત્વા) એસી વેદના કા અનુભવ કરકે મી (તણતર્જિયા-તૃણતર્જિતાઃ) દર્માદિજન્ય ધાવ વાલે મુનિ (તતુજ-તન્તુજમ્) ઊર્ણાદિક તન્તુઓં સે નિર્મિત કમ્બલાદિક તથા કપાસ સે નિર્મિત વસ્ત્રાદિકરૂપ આચ્છાદન વસ્ત્ર કા સેચન નહીં કરતે હૈ ।

હસકા ભાવ યહ હૈ—શયન ઓર આસન મેં નિશ્ચિદ્ર દર્માદિક તૃણોં કા પરિભોગ જિનકલ્પિક તથા સ્થવિરકલ્પિક દોનોં કે લિયે અનુજ્ઞાત હૈ । જિસ મેં જિનકલ્પી મુનિ દૃઢસહનન, પૂર્વો કા જ્ઞાન, તીક્ષ્ણ ઉપયોગ તથા અલ્પનિદ્રા આદિ અનેક પ્રવ્રર ગુણવાલે હોને સે

૧. અન્વયાર્થ—આયવસ્સ—આતપસ્ય ધામ તડકાના નિવાણ—નિપાતેન પડવાથી શરીરમા જે પરસેવો આવે છે તે પરસેવો તૃણક્ષત અર્થાત્ શરીરમા તૃણના સ્પર્શથી ઉત્પન્ન થયેલા ધાવમા લાગે છે ત્યારે અતુલા વેયણા હવર્ફ—અતુલા વેદના ભવતિ ભારે વેદના થાય છે એવ નચ્ચા—એવ જ્ઞાત્વા એવી વેદનાનો અનુભવ કરીને પણ તણતર્જિયા—તૃણ તર્જિતા દર્માદિજન્ય ધાવ વાળા મુનિએ તતુજ—તન્તુજમ્ બનાવતા તાતણાઓથી બનાવેલ કમ્બલ આદિ તથા કપાસથી બનાવેલ વસ્ત્રાદિકનુ આચ્છાદન ન કરવું જોઈએ

એનો ભાવ આ પ્રમાણે છે, શયન અને આસનમા છિદ્રો વગરના દર્ભ આદિ ખડોને પરિભોગ અનકલ્પિક તથા સ્થવિરકલ્પિક બન્નેને માટે અનુ જ્ઞાત છે, જેમા અનકલ્પિક મુનિ તેને દૃઢતાથી સહન કરીને, પૂર્વજ્ઞાન, તીક્ષ્ણ ઉપયોગ, તથા અલ્પનિદ્રા આદિ પ્રખર શુભવાળા હોવાથી તેના શરીરનું હલન

शरीरे प्रत्येकावयवस्य मासे विदीर्यमाणेऽपि क्षोभवर्जितः शान्तरसनिमग्नो महामुनिः
क्षमानिधिः कलुषध्यानमकुर्वाणः समाधिभावेन प्रबलामुज्ज्वला दुःसहा घोराति-
घोरवेदना सहते स्म । इत्थं तृणस्पर्शपरीपहं विजित्य क्षपकश्रेणिमारुह्य केनली-
भूत्वा शिवपदं प्राप । एवमन्यैरपि मुनिभिस्तृणस्पर्शपरीपहः सोढव्यः ॥ ३५ ॥

अथाष्टादश जलपरीपहजयं प्राह—

मूलम्—किलिण्णगाए मेहावी, पकेण वं रएण वा ।

घिसुं वा परित्तावेणं, सांय नो परिदेवेण ॥ ३६ ॥

छाया—क्लिन्नगात्रः मेधावी, पक्केन वा रजसा वा ।

ग्रीष्मे वा परित्तापेन, सात नो परिदेवयेत् ॥ ३६ ॥

टीका—‘ किलिण्णगाए ’ इत्यादि ।

मेधावी=स्नानपरित्यागमर्यादावर्ती मुनिः, ग्रीष्मे, वा शब्दात्—शरदि,

मास क्षारजल से विदीर्ण होने पर भी क्षोभ से वर्जित एवं शांत
रस में निमग्न, ऐसे उन क्षमा के निधि मुनिराज ने कलुषध्यान नहीं
करते हुए समाधिभाव से उस घोरातिघोर प्रबल दुःसह वेदना को
सहन किया । इस प्रकार उन्हो ने तृणस्पर्शपरीपह को जीतकर अन्त मे
क्षपकश्रेणी पर आरोहण करके केवलज्ञान की प्राप्ति से शिवपद
प्राप्त कर लिया । इसी तरह अन्य मुनियो को भी तृणस्पर्शपरीपह
सहन करना चाहिये ॥ ३५ ॥

अब अठारवें जलपरीपह को जीतने के लिये सूत्रकार कहते हैं—

‘ किलिण्णगाए ’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(मेहावी - मेधावी) स्नानपरित्यागरूप मर्यादा मे
रहने वाला मुनि (घिसु—ग्रीष्मे) ग्रीष्मकाल मे (वा—वा) तथा शरत्काल

भारा पाणीથી विहीर्ण થવાથી, ક્ષોભથી વર્જિત અને શાંત રસમાં નિમગ્ન એવા
તે ક્ષમાનિધિ મુનિરાજે કલુષભાવ ન રાખતા સમાધીભાવથી એ ઘોર અતિ ઘોર
દુઃસહ વેદનાને સહન કરી આ પ્રકારે તેઓએ તૃણસ્પર્શપરીપહને જીતીને
અતમા ક્ષપકશ્રેણી પર ચડીને કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી શિવપદ પ્રાપ્ત કરી
લીધું આ રીતે અન્ય મુનિરાજોએ તૃણસ્પર્શપરીપહ સહન કરવો જોઈએ ॥ ૩૫ ॥
હવે અઠારમો જલપરીપહ જીતવા માટે સૂત્રકાર કહે છે—

‘ કિલિણ્ણગાએ ’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—મેહાવી—મેધાવી સ્નાન પરિત્યાગરૂપ મર્યાદામાં રહેવાવાળા મુનિ ઘિસુ—

દેકાકિવિહારપ્રતિમા પ્રતિપન્નઃ સન્નપ્રતિયદ્વિહાર વિહરતિ સ્મ । સ ચૈકદા વિહ-
 રન્ ક્વાપિ રાજ્યાન્તરે ગતઃ । રાજપુરુષાઃ “હેરિકોડ્ય”-મિતિજ્ઞાત્વા ત ગૃહીત્વા
 પપ્મન્નુઃ-ઘ્રૂહિ કસ્ત્વ ? કેન ગુપ્તચારત્યાય મહિતોઽસિ ? । સ ભદ્રમુનિઃ પ્રતિમા-
 ધારિત્વાત્ કિમપિ નોત્તર દદૌ । તતસ્તે કુપિતાસ્ત ભદ્રમુનિં કુરેણ વક્ષયિત્વા બ-
 સિધારાતુલ્યૈઃ કુરધારાતુલ્યૈઃ કુન્તાપ્રતુલ્યૈસ્તીક્ષ્ણધારૈર્દર્ભગાંઢમાવેષ્ટ્ય ક્ષારવર્તિતં
 કૃત્વા, ગર્તે નિપાત્ય સ્વસ્થાન ગતવન્તઃ । અતિતીક્ષ્ણાગ્રૈઃ કુશૈર્વિધ્યમાને ક્ષારજલૈશ્ચ

અભ્યાસ કર જય વહ વહુશ્રુત હો ગયા તય उसने एकाकिविहार
 प्रतिमा अगीकार कर अप्रतियद्व विहार करना प्रारम्भ कर दिया । एक
 दिन की बात है कि ये मुनिराज विहार करतेर दूसरे किसी राज्य में
 जा पहुँचे । राजपुरुषों ने उन्हें “यह कहीं का गुप्तचर है” ऐसा समझ-
 कर पकड़ लिया, और पूछने लगे-कहो कौन हो ? किसने तुम्हें खुफिया
 पुलिस के बतौर यहा भेजा है । राजपुरुषों की यह बात सुनकर प्रतिमा
 धारी होने से मुनिराज ने कुछ भी उत्तर नहीं दिया । मुनिराज की इस
 मौन परिस्थितिका अवलोकन कर वे सब के सब उन पर बहुत अधिक
 कुपित हुए । उन्हो ने प्रकृतिभद्र उन मुनिराज को प्रथम क्षुरा से
 घायल कर पश्चात् तलवार की धार के समान, क्षुरा की धार के समान,
 एव भाले की नोक के समान तीक्ष्ण अनीवाले दर्भों से गाढ़ बेष्टित
 करके और ऊपर से नमक मिला हुआ जल छिड़ककरके एक खड्डे में
 उनको डाल दिया, और वे सब के सब अपनेर स्थान पर चले गये ।
 अति तीक्ष्ण अनीवाले कुशों से बीचे गये शरीर का प्रत्येक अवयवगत

બની ગયા ત્યારે તેમણે એકાકી વિહાર પ્રતિમા અગિહાર કરી, અપ્રતિયદ્વ
 વિહાર કરવાનો પ્રારંભ કર્યો એક દિવસની વાત છે કે, આ મુનિરાજ વિહાર
 કરતા કરતા ખીબા કોઈ રાજ્યમાં જઈ પહોંચ્યા રાજપુરુષોએ તેને “આ કોઈ
 રાજ્યનો ગુપ્તચર છે” એમ સમજીને પકડી લીધા અને એને પૂછવા લાગ્યા કહો
 તમે કોણ છો ? કોણે તમને ગુપ્ત બાતબીહાર તરીકે અહિં મોકલેલ છે ? રાજ
 પુરુષોની એ વાત સાંભળી પ્રતિમા ધારી હોવાથી મુનિરાજે કાંઈ પણ ઉત્તર ન
 આપ્યો મુનિરાજની આ મૌન પરિસ્થિતિ જોઈ સઘળા તેના ઉપર ખૂબ જ
 ક્રોધિત બન્યા તેઓએ પ્રકૃતિભદ્ર તે મુનિરાજને પ્રથમ છરાથી ઘાયલ કરી
 પછી તરવારની ધાર જેવા, છરાની ધાર જેવા, અને લાલાની અણી જેવા તીક્ષ્ણ
 અણીવાળા દર્ભોથી ગાઢ વ્યથિત કરીને ઉપરથી મીઠાનુ પાણી છાટી એક ખાડામાં
 નાખી દીધા અને બધા રાજપુરુષો પોત પોતાને સ્થાને ચાલ્યા ગયા અતિ
 તીક્ષ્ણ અણીવાળા દર્ભોના પાનથી વીંધાયેલા શરીરના પ્રત્યેક અવયવમાંથી માસ,

મૂલમ્—વેણ્જ નિજ્જરાપેહી, આરિયં ધર્મમ્ પુત્તર ।

જાવ સરીરમેઓત્તિ, જહ્લં કાંણં ધારેણ ॥૩૭॥

છાયા—વેદયેત્ નિર્જરાપેક્ષી, આર્ય ધર્મમ્ અનુત્તરમ્ ।

યાવત્ શરીરમેદઃ, ઇતિ જહ્લ કાયેન ધારયેત્ ।

ટીકા—‘વેણ્જ’ ઇત્યાદિ ।

નિર્જરાપેક્ષી=આત્યન્તિકર્મક્ષયાભિલાષી મુનિઃ, આર્ય=હેયોપાદેયસ્વરૂપનિ-
રૂપકમ્, અનુત્તર=ન પ્રિયતે ઉત્તરમ્-ઉત્કૃષ્ટ યસ્માત્સોઽનુત્તરસ્ત સર્વોત્તમમિત્યર્થઃ ।
ધર્મ=શ્રુતચારિત્રરૂપ પ્રાપ્તઃ ઇતિ શેષઃ । વેદયેત્-પ્રક્રમાત્ જહ્લજનિત દુઃખ સહેત ।
ઇમમર્થ વિશદીકુર્વન્ પ્રાહ—‘જાવ સરીરમેઓ’ ઇત્યાદિ । ઇતિ=અતો હેતોઃ-
યાવત્-યાવતાકાલેન શરીરમેદઃ=દેહપાતઃ સ્યાત્, તાવત્કાલપર્યન્ત, જહ્લ=મલ,
કાયેન=શરીરેણ ધારયેત્ ।

કરે કિ—“હા ! હસ મેલ કે નિવારણ સે મુક્કે સાતા અર્થાત્ સુખ કા
અનુભવ કન ઔર કૈસે હોગા ?” હસ પ્રકાર વિલાપ ન કરે ॥ ૩૬ ॥

‘વેણ્જ’ ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્ય—(નિજ્જરાપેહી-નિર્જરાપેક્ષી) આત્યન્તિક રૂપ સે કર્મો
કે ક્ષયકા અભિલાષી મુનિ (આરિય-આર્યમ્) હેય ણ્વ ઉપાદેય કે
સ્વરૂપ કા નિરૂપક (અણુત્તર-અનુત્તરમ્) સર્વોત્કૃષ્ટ-જિસસે શ્રેષ્ઠ ઔર
કોઈ દુસરા નહી હૈ-સર્વોત્તમ એસે (ધર્મ-ધર્મમ્) શ્રુતચરિત્રરૂપ ધર્મ કો
પ્રાપ્ત કર (વેણ્જ-વેદયેત્) મેલ કે દુ.ખ કો સહન કરે । ડસકા
કર્તવ્ય હૈ કિ (જાવ શરીરમેઓત્તિ-યાવત્ શરીરમેદ ઇતિ) જન
તક શરીર કા મેદ નહી હોતા હૈ-મૃત્યુ દ્વારા શરીર કા વિયોગ નહી

પરીપહજય છે સાધુ સ્વપ્નામા પણ મુખનો અનુભવ કયારે અને કેમ થશે.
આ પ્રકારનો વિલાપ ન કરે ॥ ૩૬ ॥

‘વેણ્જ’-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્ય—નિજ્જરાપેહી-નિર્જરાપેક્ષી આત્યન્તિક રૂપથી ક્રમોનો ક્ષય કર-
વાના અભિલાષી મુનિ આરિય-આર્યમ્ હેય અને ઉપાદેયના સ્વરૂપના નિરૂપક
અણુત્તર-અનુત્તરમ્ સર્વોત્કૃષ્ટ બેનાથી શ્રેષ્ઠ બીજો કોઈ નથી સર્વોત્તમ એવા
ધર્મ-ધર્મ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મને પ્રાપ્ત કરી વેણ્જ-વેદયેત્ મલના દુ અને સહન
કરે તેનું, કર્તવ્ય છે કે જાવ શરીરમેઓત્તિ-યાવત્ શરીરમેદ ઇતિ ન્યા મુધી
શરીરનો ભેદ નથી થતો-મૃત્યુ દ્વારા શરીરનો વિયોગ થતો નથી ત્યાં મુધી

વર્ષાસુ યા, પરિતાપેન=ઉષ્ણસ્પર્શેન, હેતુર્થે તૃતીયા । પક્કેન વા=પ્રસ્વેદાદાર્દ્રીભૂતેન મલેન વા, રજસા વા=પરિશુષ્ય કાઠિન્ય પ્રાપ્તેન મલેન વા, યદ્વા-રજસા=ધૂલ્યા, ક્લિન્નગાત્રઃ=વ્યાપ્તદેહઃ, સન્ સાતં=સુખ સમાશ્રિત્ય ન પરિદેવયેત્-“હા ! મમ-મલાપગમઃ કથ કદા વા ભવિષ્યતી” - તિ કૃત્વા ન વિલાપેત્, વિલાપં ન કુર્યાદિતિ ભાવઃ ॥ ૩૬ ॥

મેં ઓર વર્ષાકાલ મેં (પરિતાપેન-પરિતાપેન) ઉષ્ણસ્પર્શ દ્વારા આયે હુણ (પકેણ વ-પક્કેન વા) પ્રસ્વેદ દ્વારા ગીલે હુણ મૈલ સે (રણ વા-રજસા વા) યા પસીને મેં સસક્ત ધૂલિ સે (કિલિણ્ણગાણ-ક્લિન્નગાત્ર) વ્યાપ્ત શરીર હોને પર ભી (સાય નો પરિદેવણ-સાત નો પરિદેવયેત્) “હા મેરે હસ મૈલ કા નિવારણ કેસે ઓર કય હોગા” એસા વિચાર કર વિલાપ નહી કરે । કિન્તુ ઉસ હાલત મેં ઉસ પરીપહ કો અચ્છી તરહ સહન કરે, હસકા નામ જહ્લપરીપહ જય હૈ ।

ભાવાર્થ—ગ્રીષ્મકાલ મેં યા વર્ષાકાલ મેં અધિક ગર્મી પડ્ને સે શરીર મેં અધિક પસીના આયા કરતા હૈ । ઉસસે શારીરિક મૈલ ઢીલા પડ જાતા હૈ । રગડને સે વહ ચિપકા હુઆ મૈલ શરીર સે અલગ હો જાતા હૈ । પુન ઉસી સ્થાન પર ઉડી હુઈ રજ આકર લગ જાતી હૈ । ઉસસે શરીર મેં આકુલતા હોતી રહતી હૈ । હસ આકુલતા સે ન ઘરરા કર જો મુનિ ઉસ મૈલ સે સસક્ત હોને કા પરીપહ સહન કરતે હૈ ઉસીકા નામ જહ્લપરીપહજય હૈ । સાધુ સ્વપ્ન મેં ભી યહ વિચાર ન

ગ્રીષ્મે ઉનાળાની ઋતુમા તથા વા-વા શરદકાળ અને વર્ષાકાળમા પરિતાપેન-પરિતાપેન ઉષ્ણસ્પર્શ દ્વારા આવેલા પકેણ વ-પક્કેન વા પરમેવા દ્વારા પલળેલા મેલથી રણ વા-રજસા વા અગર પરમેવામા ભળેલ ધૂળથી કિલિણ્ણગાણ-ક્લિન્નગાત્ર વ્યાપ્ત શરીરબનવા છતાં પણ સાય નો પરિદેવણ-સાત નો પરિદેવયેત્ મારા આ મેલનુ નિવારણ કેમ અને ક્યારે થશે ” એવો વિચાર કરી વિલાપ ન કરે પરંતુ તેથી હાલતમા તે પરીપહને સારી રીતે સહન કરે તેનું નામ જલ્લમલ્લ પરિપહ જય છે

ભાવાર્થ—ગ્રીષ્મકાળમા યા વર્ષાકાળમા અધિક ગરમી પડવાથી શરીરમા અધિક પરમેવા વળે છે તેનાથી શરીર ઉપરનો મેલ ઢીલો પડે છે એાળવાથી તે ચોટેલ મેલ શરીરથી છુટો પડે છે ફરી એજ સ્થળે ઉડતી રજ આવીને ચોટે છે તેનાથી શરીરમા આકુળતા થતી રહે છે આથી એ આકુળતાથી ન ગભરાતા જે મુનિ તે મેલનો સ સક્તપરીપહ સહન કરે છે એનું નામ જલ્લમલ્લ

અન્યથા—અત્યન્તમલિનો દેહો, દેહી ચાત્યન્તનિર્મલઃ ।

ઉભયોરન્તર જ્ઞાત્વા, કસ્ય શૌચ વિધીયતે ॥ ૨ ॥ ઇતિ ।

અત્યન્તમલિનો દેહો, દેહી ચાત્યન્તનિર્મલઃ ।

ઉભયોરન્તર જ્ઞાત્વા, કસ્ય શૌચ વિધીયતે ॥ ૨ ॥

કયોં કિ માતાપિતા કે રજવીર્ય સે યહ શરીર અપવિત્ર હી સ્વભાવત. ઉત્પન્ન હુઆ હૈ । જય કારણ સ્વય અશુચિસ્વરૂપ હૈ તો ઉસકા કાર્યરૂપ યહ શરીર શુચિ કેસે હો સકતા હૈ । પ્યાજ કો યા લહસુન કો ક્ષીરસમુદ્ર કે જલ સે પ્રક્ષાલિત કરને પર મી જૈસે ઉસમેં નિર્ગન્ધતા નહીં આ સકતી હૈ ઉસી પ્રકાર હજારો વાર સ્નાન કરને પર મી હસ અપવિત્ર શરીર મે મી નિર્મલતા-શુચિતા નહીં આ સકતી હૈ, કયોં કિ યહ નિરન્તર બો દ્વારો સે મલ કો વહાતા હી રહતા હૈ । દેહ કા જય સ્વભાવ એસા હૈ તો ફિર ઉસકી શુચિવિધાયક સાધન હી યહાં કૌન સે એકત્રિત કિયે જા સકતે હૈં । જો મૈં હૂ વહ તો પવિત્ર હૂં અત્યત નિર્મલ હૂ । જિસ પ્રકાર વસ્તુસ્થિતિ સે વિચાર કરને પર શૌચાલય મેં રહા હુઆ આકાશ અપવિત્ર ન હો સકતા હૈ ઉસી પ્રકાર હસ અપવિત્ર દેહ મે નિવાસ કરને વાલા યહ આત્મા મી અપવિત્ર નહીં હોતા હૈ, વહ તો સદા અત્યત નિર્મલ હૈ । હસ પ્રકાર શરીર ઔર આત્મામેં અન્તર જાનકર જ્ઞાની સદા એસા વિચાર કરતા રહે કી મૈં અથ

અત્યતમલિનો દેહો, દેહી ચાત્યન્તનિર્મલઃ ।

ઉભયોરન્તર જ્ઞાત્વા, કસ્ય શૌચ વિધીયતે ॥ ૨ ॥

કેમકે, માતા પિતાના રજવિર્યથી આ શરીર અપવિત્ર જ સ્વભાવત ઉત્પન્ન થયેલ છે બ્યારે કારણ સ્વય અશુચિ સ્વરૂપ છે તો તેના કાર્ય રૂપ આ શરીર શુચિરૂપ કઈ રીતે ગણાય, હું ગળીને અથવા લસણને સમુદ્રના પાણીથી ધોવાથી પણ તેમા નિર્ગંધતા આવી શકતી નથી તેવી રીતે હંતરે વાર સ્નાન કરવા છતા પણ આ અપવિત્ર શરીરમા નિર્મળતા-શુચિતા આવતી નથી કેમકે, આ શરીર નિરન્તર નવ દ્વારોથી મળને બહાર કાઢવા જ કરે છે દેહનો બ્યારે સ્વભાવ એવો છે તો પછી એના શુચિ વિધાયક સાધન જ યાથી મેળવી શકાય જે હું છુ તે તો સદા પવિત્ર જ છુ, અત્યત નિર્મળ છુ, જે પ્રકારથી વસ્તુ સ્થિતિનો વિચાર કરવા છતા, શૌચાલયમા રહેલુ આકાશ અપવિત્ર બની શકતુ નથી તેવીજ રીતે દેહમા નિવાસ કરવાવાળો આ આત્મા પણ અપવિત્ર હો તો નથી તે તો સદા નિર્મળ જ છે આ પ્રકારે શરીર અને આત્મામા અતર બાણી જ્ઞાની એવો સદા

દૃશ્યન્તે હિ કેચિદ્ દાવાનલદગ્ધસ્થાણુવત્ કાલવર્ણાઃ શીતવાતાદિમિરુપક્ષતા ધૂલિવ્યાપ્તા મલિનદેહા મનુષ્યાઃ। તેષામકામનિર્જરયા નાસ્તિ કશ્ચિદ્ ગુણઃ, મમ તુ મલધારणेન મહાન્ ગુણઃ, इति मत्वा मन्नापनयनाय स्नानाद्यभिलाषमपि न कदाचित् कुर्यादित्यर्थः । उक्तञ्च—

न शक्य निर्मलीकर्तुं गात्रं स्नानशतैरपि ।

अश्रान्तमिव स्रोतोभि,--नैवभिर्मलमुद्गिरत् ॥ ૧ ॥

હોતા હૈ તવ તરુ વહ (કાળ-કાચેન) શરીર સે (જલ્લ ધારણ-જલ્લ ધારયેત્) મેલ કો ધારે । ઉસે યહ વિચાર કરતે રહના ચાહિયે કિ હસ સસાર મે એસે અનેક પ્રાણી-મનુષ્ય દેસે જાતે હૈ । જો દાવાનલ સે દગ્ધ સ્થાણુ કી તરહ ચિલકુલ કૃષ્ણવર્ણ હોતે હૈ । ઉનકા શરીર શીતવાત આદિ સે સદા પીડિત હોતા રહતા હૈ । ધૂલિ સે વ્યાપ્ત હોને કે કારણ અત્યન્ત મલિન હોતા હૈ । પરન્તુ ફિર મી હનકો હસકી ચિન્તા નહીં હોતી હૈ । અકામ નિર્જરા સે હનકો હતના સબ કુછ સહન કરને પર મી કોઈ લાભ નહીં । મેરે લિયે તો હસ મેલ ધારણ કરને સે મહાન્ લાભ હૈ, અતઃ હસકે દૂર કરને કે લિયે મુક્ષે સ્નાન આદિ સાવચક્રિયાઓં કી અભિલાષા સ્વપ્ન તક મે મી નહીં કરની ચાહિયે । કહા મી હૈ—

न शक्य निर्मलीकर्तुं, गात्रं स्नानशतैरपि ।

अश्रान्तमिव स्रोतोभि,--नैवभिर्मलमुद्गिरत् ॥ ૧ ॥

કાળ-કાચેન તે શરીરથી જલ્લ ધારણ-જલ્લ ધારયેત્ મેલને રાખે તેણે એ વિચાર કરતા રહેલુ બેઠબે કે, આ સસારમા એવા અનેક પ્રાણી, મનુષ્ય દેખવામા આવે છે જે દાવાનળથી દગ્ધ પાણાની જેવા તદ્દન કાળા સ્વરૂપના બે હોય છે તેનુ શરીર શીત, વાત આદિથી સદા પીડિત રહે છે ધૂળથી ભરેલુ હોવાને કારણે અત્યંત મલીન હોય છે, છતાં પણ એમને એની ચિંતા હોતી નથી અકામનિર્જરાથી એમને એટલુ બધુ સહન કરવા છતાં પણ કોઈ લાભ નથી મારા માટે તો આ મેલનો પરીપક્ષ સહન કરવાથી મહાન લાભ છે, આથી તેને દૂર કરવા માટે મારે સ્નાન આદિ સાવચક્રિયાઓની અભિલાષા સ્વપ્ને પણ ન કરવી બેઠબે કહુ પણ છે—

न शक्य निर्मलीकर्तुं, गात्रं स्नानशतैरपि ।

अश्रान्तमिव स्रोतोभि,--नैवभिर्मलमुद्गिरत् ॥ ૧ ॥

મુનિનિન્દયા દુષ્કર્મ પદ્ધતાન્ । કાલમાસે કાલ કૃત્વા શ્રાવકત્વાત્ સૌધર્મે કલ્પે
દેવત્વ પ્રાપ્તાન્ । તત્તન્ન્યુત્તરાસૌ કૌશામ્બીનગરે રમ્યસ્ય રમુચન્દ્રશ્રેષ્ઠિનઃ પુત્રોઽભવન્ ।
સ શ્રેષ્ઠિપુત્રો વિશુદ્ધમતિનામ્ના પ્રસિદ્ધો જાતઃ ।

સ ચૈમ્બદા વિશાલાચાર્યસમીપે ધર્મં શ્રુત્વા પ્રગ્જિતઃ । અન્યદા કદાચિત્ તસ્ય
વિશુદ્ધમતિમુનેઃ પૂર્વભવકૃતમલિનમુનિનિન્દોપાર્જિતકર્મોદયાદ્ દેહેઽતિદુર્ગન્ધઃ સમુ-
ત્પન્નઃ । શદિતસર્પાદિમૃતરુગન્ધાદપ્યધિકૃ વિશુદ્ધમતિમુનિદેહમ્ન દુર્ગન્ધ કોઽપિ સોદુ-
નાશકત્ । સર્પો લોકસ્તદ્વપુઃસ્પૃષ્ટયાયુનાઽપિ વ્યાકુલીકૃતઃ સન્નિતસ્તતઃ પલાયતે ।

કારણ મૈલ સે મરા રહતા હૈ । ફિર ખી યે લોગ અપને કો વહુત ઝૂંવા
સમઘતે રહતે હૈં ઓર ઇધર સે ઊધર મટકતે રહતે હૈં । ઇસ પ્રકાર
મુનિ કી નિંદા સે ઉસને ગાઢ દુષ્કર્મ કા વધ કર લિયા, ઓર શ્રાવક
હોને કી વજહ સે વહ મર કર સૌધર્મ દેવલોક મે દેવપર્યાય સે
ઉત્પન્ન હુવા । વહા સે વ્યવકર યહ કૌશામ્બી નગરી મે રમુચન્દ્ર નામક
રમ્ય-શેઠ કા પુત્ર હુઆ । ઉસકા નામ વિશુદ્ધમતિ રક્લા ગયા ।

एक दिनकी बात है कि विशुद्धमति ने विशालाचार्य के पास धर्म
श्रवणकर दीक्षा ले ली । कालान्तरमें विशुद्धमति मुनिके शरीरमें सुनद
वणिक्के भवमें की गई मुनिनिन्दासे उपाजित पापकर्म के उदय से अति
दुर्गन्ध आने लगी । सड़े हुए साप आदिकी जैसी दुर्गन्ध होती है
उससे भी अधिक दुर्गन्ध इनके शरीर की थी, अतः उस दुर्गन्ध को
सहन करने के लिये कोई भी समर्थ नहीं हुआ । उसके शरीर को
स्पर्शकर जो बायु आता था लोग उस बायु से भी घबरा जाते थे ।

પણ આ લોકો પોતાને ખૂબજ ઉચા સમજે છે અને અહી તહી ભટકતા
રહે છે આ પ્રકારની મુનિની નિંદાથી તેણે ગાઢ દુષ્કર્મના બધ ઢરી લીધો
અને શ્રાવક હોવાના કારણે તે મરીને સૌધર્મ દેવલોકમા દેવ પર્યાયથી ઉત્પન્ન
થયો ત્યાથી ચવીને તે કૌશામ્બી નગરીના રમુચન્દ્ર નામના રમ્ય-શેઠનો પુત્ર
થયો તેનું નામ વિશુદ્ધમતિ રાખવામા આવ્યું

એક દિવસની વાત છે કે, વિશુદ્ધમતિએ વિશાખાચાર્યની પાસે ધર્મ શ્રવણ
કરી દીક્ષા લઈ લીધી કાળાન્તરમા વિશુદ્ધમતિ મુનિના શરીરમા સુનદ વણી
ના ભવમા ઢરાયેલ મુનિ નિંદાથી ઉપાર્જન કરેલ પાપકર્મના ઉદયથી અતિ
દુર્ગંધ આવવા લાગી સડેલા સર્પ વગેરેની જે દુર્ગંધ આવે છે તેનાવી પણ
અધિક દુર્ગંધ તેના શરીરની હતી આથી એ દુર્ગંધને સહન કરવા કોઈ સમર્થ
ન બન્યું, તેના શરીરને સ્પર્શ કરીને જે પવન આવતો તે પવનથી પણ લોકો

અત્ર દૃષ્ટાન્તઃ પ્રદર્શયતે—

ચમ્પાનગર્યાં સુનન્દનામા ધનાઢ્યો વણિર્ શ્રાવક આસીત્ । સ મહુવિધપણ્યૈ-
ર્વ્યવહારકરણેન જાતાભિમાનો વિવેકરહિતઃ કદાચિદેકદા સાધુ દૃષ્ટ્વા નિન્દતિ
સ્મ—અહો ! શરીરસંસ્કારવર્જિતાઃ અમદ્રવેષા ધૂલિધૂસરા ધર્માદિસમુત્પન્નમલા-
નપનયનેન મલિનશરીરાઃ પુનરપિ સ્વવેષ મન્યમેવ મન્યમાના વિહરન્તિ । સ ચૈવ

સ્નાનાદિક સે કિસકી શુચિ કરૂં ? જિસ શરીરકી શુચિ હન સ્નાનાદિ
ક્રિયાઓ સે કરના ચાહતા હ વહ તો સ્વભાવ સે હી અપવિત્ર હૈ, તથા
આત્મા પવિત્ર હોને સે उसकी શુચિ કરને का प्रयास व्यर्थ है । ऐसा
समझकर साधु जलपरीषह को सहन करे ।

દૃષ્ટાન્ત—ચમ્પાનગરી મેં સુનન્દ નામકા એક ધનાઢ્ય વૈશ્ય શ્રાવક
રહતા થા । હસકા વ્યાપાર સુખ ચલતા થા । અનેક ચીજોં કા રોજગાર
યહ ક્રિયા કરતા થા । હસસે દુકાનદારી મે હસકો અધિક લાભ રોતા
થા, હસલિયે હસે અપની દુકાનદારી કા યહુત કુઝ અભિમાન થા ।
વિવેક સે રહિત હોને કે કારણ એક દિન કી વાત હૈ કિ હસને કિસી
એક સાધુ કો દેખકર उसकी भारी निंदा की । कहने लगा—देखो तो
सही ये शरीर के संस्कार से बिल्कुल वर्जित रहते हैं, इनका वेष भी
भद्रपुरुषों जैसा नहीं होता है, शरीर पर तो इनके धूल चढ़ी रहती है ।
ये नहाते धोते नहीं है । रात दिन पसीना आते रहनेसे कपड़े भी इनके
बुरी तरह से दुर्गन्ध देने लगते हैं । शरीर भी पसीने से तर हो जाने के

વિચાર કરતો રહે કે, હું હવે સ્નાન આદિથી કેની શુદ્ધિ કરૂં ? જેની શુદ્ધિ
આવી સ્નાનાદિક ક્રિયાઓથી કરવા આહુ છુ તે તો સ્વભાવથી જ અપવિત્ર
છે તથા આત્મા પવિત્ર હોવાથી એની શુચિ કરવાનો પ્રયાસ વ્યર્થ છે એવું સમજીને
સાધુ જળપરીષદને સહન કરે

દૃષ્ટાન્ત—ચમ્પાનગરીમા સુનન્દ નામનો એક ધનાઢ્ય વૈશ્ય—શ્રાવક રહેતો
હતો તેનો વેપાર ખૂબ આવતો હતો અનેક ચીજોનો રોજગાર તે કરતો હતો
તેનાથી દુકાનદારીમા તેને અધિક લાભ થતો હતો તેને યોતાની દુકાનદારીનું
ધણ અભિમાન હતું વિવેકથી રહિત હોવાના કારણે એક દિવસની વાત છે કે,
તેણે કોઈ એક સાધુને જોઈને તેની ખૂબ નિંદા કરી, કહેવા લાગ્યો કે, જુઓ
તો ખરા ! આ શરીરના સંસ્કારથી તદ્દન વર્જીત રહે છે તેનો વેષ પણ ભદ્ર
પુરુષો જેવો નથી શરીર ઉપર તો ધૂળ ચોટાલી રહે છે, એ નાતા યોતા નથી,
રાત દિવસ પરસેવો આવતો હોવાથી તેમના કપડા પણ દુર્ગંધ મારતા હોય
છે અને શરીર પણ પરસેવાથી તર હોવાને કારણે એથી ભરેલું રહે છે તો

अथैकोनप्रशित्तम सत्कारपुरस्कारपरीपहजय प्राह—

मूलम्—अभिवायमब्भुट्ठाणं, सामी कुज्जा निमत्तण ।

जे ताइं पडिसेवन्ति, ने तेसिं पीहणं मुंणी ॥३८॥

उाया—अभिवादम् अभ्युत्थान, स्वामी कुर्यात् निमन्त्रणम् ।

ये तानि प्रतिसेवन्ते, न तेभ्यः स्पृहयेत् मुनिः ॥ ३८ ॥

टीका—‘अभिवाय०’ इत्यादि ।

स्वामी=राजादिकः, अभिवादम्-अभिवादनम्-‘शिरोनमनचरणस्पर्शनादिपूर्व-
कमभिवादये प्रणमामी’त्यादिवचनरूप पुरस्कार, तथा-अभ्युत्थानम्=अभिमुखमु-
त्थानम्-ससभ्रममासन परित्यज्योत्थानरूप पुरस्कार च, तथा-निमन्त्रणम्-
आहारादिग्रहणाय प्रार्थनम्, ‘अद्य मद्गृहे भिक्षा ग्रहीतव्या’ इत्यादिवचनरूप

जन्ममरण से सदा के लिये विमुक्त हो गये । इसी तरह अन्य मुनियों
को भी जल्लपरीपह सहन करना चाहिये ॥ ३७ ॥

अथ उन्नीसवा सत्कारपुरस्कारपरोपहजय को सूत्रकार कहते हैं-
‘अभिवाय’-इत्यादि ।

अन्वयार्थ—यदि (सामी-स्वामी) राजा आदि (अभिवाय अब्भु-
ट्ठाण निमतण-अभिवादन अभ्युत्थानम् निमन्त्रण) अभिवादन-अपने
मस्तक को झुकाकर चरणस्पर्श करते हुए नमस्कार करें, तथा अभ्यु-
त्थान-मुनि को आते देखकर बड़े आदरभाव से अपने आसन का
परित्याग कर वे उठ खड़े हों और मुनि के सन्मुख जावें, तथा-निम-
न्त्रण-आहार आदि के ग्रहण करने के लिये प्रार्थना करें कि महाराज !
आज आप मेरे घर पर भिक्षा लें, इस प्रकार अभिवादन, अभ्युत्थान

इत्याद्यु साधीने जन्ममरणसुधी सहाने भाटे विमुक्ता ण्णी गया आ रीते अन्य
मुनिओअये पण्णपरीपहने सहन करेवा नेधये ॥ ३७ ॥

इवे ओगणीसमे सत्कारपुरस्कारपरीपह एतवाने सूत्रकार इडे छे

‘अभिवाय’ इत्यादि

अन्वयार्थ—यदि सामी-स्वामी राजा वगैरे अभिवाय अब्भुट्ठाण निमतण-अभिवादन
अभ्युत्थानम् निमन्त्रणम् पोताना मस्तकने झुकावी अर्धस्पर्श करी नमस्कार करे,
तथा अभ्युत्थान-मुनिने आवता नेधने घण्णा आदरभावधी पोताना आसनने।
परित्याग करी ते उठ्ठीने उवा रडे अने मुनिनी सामे जय, तथा निमन्त्रण-
आहार आदि ग्रहण करवा भाटे प्रार्थना करे के, महाराज ! आज आप मेरा
घर भिक्षा लें। आ प्रकारे अभिवादन, अभ्युत्थान तथा निमन्त्रण कुज्जा-कुर्यात्

યત્ર યત્રાસૌ મિક્ષાધર્થે યાતિ તત્ર તત્ર લોકસ્તદ્ગન્ધેન વિમના ભવતિ । મુનિશ્ચ તિરસ્કાર પ્રાપ્નોતિ તથાપ્યસૌ જલ્પપરીપદં સદતે ।

તદનન્તર વિશાખાચાર્યસ્તમત્રવીત્-વત્સ ! ત્વદ્દેહદૌર્ગન્ધ્યાદ્ મૃશમુદ્દેગો જનાનાં જાયતે, તસ્માદુપાશ્રય એવ ત્વયા સ્થાતવ્ય, ન તુ ગદ્ગિર્ગૃહસ્યસનિધૌ ગન્તવ્યમ્ ।
 इत्थं तद्वचनं निशम्य विशुद्धमतिमुनिस्तस्मिन्नेयोपाश्रये स्थितः । अन्तप्रान्ताहारेण दुर्बलशरीरोऽसौ विशुद्धमतिमुनिः स्वगुरुं प्रार्थ्य तदाज्ञामादाय पादपोषगमनं कृत्वा स्वकल्याणं साधयामास । एवमयैर्मुनिभिर्जल्लपरीपहः सोदव्यः ॥ ३७ ॥

જહા જહાં યે મિક્ષા કે લિયે જાતે વહાર લોગ ઉનકે શરીર કી દુર્ગન્ધ સે વ્યાકુલ હો ઉઠતે । ઇસ દુર્ગન્ધ કે કારણ મુનિરાજ કા ભી તિરસ્કાર હોને લગા । ફિર ભી ઉન્હોં ને ઇસ તર્ફ ધ્યાન નહીં દિયા ઓર જલ્પ-પરીપહ કો જીતને મેં હી વે અપની સારી શક્તિ લગાતે રહે ।

વિશાખાચાર્ય ને એક દિન ઇનસે કહ્યા વત્સ ! તુમ્હારે શરીર કી દુર્ગન્ધ સે લોગોં મેં બડા અસન્તોષ ફેલ રહ્યા હૈ વે બડે ઉદ્વિગ્ન હોતે હૈ, ઇસલિયે તુમ અવ કહી ન જાકર સિર્ફ ઉપાશ્રય મેં હી રહ્યા કરો । ઇસ પ્રકાર ગુરુ મહારાજ કે વચન સુનકર વિશુદ્ધમતિ મુનિરાજ અવ ઉપાશ્રય મેં હી રહને લગે-બાહર ગૃહસ્થો કે યહા આના જાના બદલ કર દિયા । અન્ત પ્રાન્ત આહાર સે ઇનકા શરીર ભી દુર્બલ હો ગયા થા, અતઃ અપને ગુરુ મહારાજ સે પ્રાર્થના કર ઇન્હોં ને ઉનકી આજ્ઞાનુસાર પાદપોષગમન સઘારા ધારણ કર લિયા ઓર અપના કલ્યાણ સાધ કર

ગભરાઈ જતા હતા બધા બધા એ મિક્ષા લેવા જતા ત્યા ત્યા લોકો એના શરીરની દુર્ગંધથી વ્યાકુળ બની જતા અને આ દુર્ગંધના કારણે બધા ત્યા મુનિશજનો પણ તિરસ્કાર થવા લાગ્યો તો પણ તેમણે એ તરફ ધ્યાન ન આપ્યું અને જળપરીપદ છૂતવામા જ પોતાની બધી શક્તિ લગાડી રહ્યા

વિશાખાચાર્યે તેને એક દિવસ કહ્યું, હે વત્સ ! તમારા શરીરની દુર્ગંધથી લોકોમા ઘણો અસતોષ ફેલાઈ રહ્યો છે આથી ઘણા ઉદ્વિગ્ન બને છે, માટે તમે હવે યયાયન જતા ફક્ત ઉપાશ્રયમા જ રહ્યા કરો આ પ્રકારનું શુભહારા જનું વચન સાંભળીને વિશુદ્ધમતિ મુનિરાજ હવે ઉપાશ્રયમા જ રહેવા લાગ્યા બહાર ગૃહસ્થોને ત્યા જવા આવવાનું બંધ કરી દીધું અન્ત પ્રાન્ત આહારથી તેમનું શરીર પણ દુર્બળ થઈ ગયું, અતઃ પોતાના શુભહારાજને પ્રાર્થના કરી તેમની આજ્ઞા અનુસાર પદપોષગમન સઘારા ધારણ કર્યો

छाया—अनुत्कशायी अल्पेच्छः, अज्ञातैषी अलोलुपः ।

रसेषु नानुगृध्येत्, नानुतप्येत प्रज्ञावान् ॥ ३९ ॥

टीका—‘अणुकसाई’ इत्यादि ।

अनुत्कशायी=अनुत्कः-अनुत्कण्ठितः शेते, पातूनामने कार्यत्वाद् वर्तते इत्येव शीलः सत्कारादिगाञ्जारहित इत्यर्थः, यद्वा-माकृतत्वाद्-‘अणुकपायी’ इति-च्छाया । अल्परूपायी-रूपायरहित इत्यर्थः-वन्दनादिकमकुर्वते न कुर्वति, वन्दनादौ कृते वा न मान कुरुते न वा तदर्थं शीतोष्णाऽऽतापनादिभिर्माया करोति, न चापि तत्र लोभ करोतीति भावः । अत एव-‘अल्पेच्छः’=धर्मोपकरणमात्राभिलाषी, न तु सत्कारपुरस्काराभिलाषीत्यर्थः । अत एव-अज्ञातैषी-अज्ञातः=जातिश्रुतादिभिरपरिचितो भूत्वा एषयति-गवेपयति पिण्डादिक, यः स तथा, यद्वा-अज्ञाते=अज्ञातकुले एषयति=गवेपयति पिण्डादिक यः स तथा, तत्र हेतु प्रदर्शयति

अथ सूत्रकार इसी अर्थ को विशद करते हैं-‘अणुकसाई’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(अणुकसाई-अनुत्कशायी) सत्कार आदि की अभिलाषा रहित अथवा अल्पकषाय वाला-सत्कारादि विषयक कषायभाव रहित, अर्थात्-वदना आदि नहीं करने वाले के प्रति क्रोध नहीं करने वाला, तथा वन्दनादि करने पर अभिमान नहीं करने वाला, तथा मान सन्मान आदि के निमित्त शीत, उष्ण, आतापना आदि द्वारा मायाचार नहीं करने वाला तथा उस विषय में लोभ-रूपाय भी नहीं करने वाला, (अपिच्छे-अल्पेच्छः) तथा अल्पइच्छावाला धर्मोपकरणमात्र की अभिलाषा वाला सत्कारपुरस्कार आदि की अभिलाषा वाला नहीं, तथा (अन्नाएसी-अज्ञातैषी) जाति एव श्रुत आदि से अपरिचित होकर शुद्ध पिण्डादिक की गवेपणा करने वाला, अथवा-अज्ञातकुल में

हुवे सूत्रकार आ अर्थने स्पष्ट करे छे—‘अणुकसाई’ इत्यादि

अन्वयार्थ—अणुकसाई-अनुत्कशायी सत्कार आदिनी अभिलाषाधी रहित अथवा अल्प कषायवाला-सत्कारादि विषयक कषायभाव रहित, अर्थात् वदना आदि न करने पर तत्र क्रोध नहीं करनेवाला तथा वदनादि करने पर अभिमान नहीं करनेवाला तथा मान सन्मान आदि निमित्त शीत, उष्ण, आतापना आदि द्वारा मायाचार नहीं करनेवाला तथा ये विषयमा लोभ कषाय पक्ष नहीं करनेवाला अपिच्छे-अल्पेच्छ तथा-अल्प इच्छावाला-धर्मोपकरण मात्रा की अभिलाषावाला-सत्कार पुरस्कार आदिनी अभिलाषावाला नहीं तथा अन्नाएसी-अज्ञातैषी जाति अगर श्रुत आदिथी अपरिचितानीने शुद्ध पिण्डादिकनी गवेपणा

સત્કાર કુર્યાત્, તાનિ=અભિપ્રાદાદીનિ યે સ્વયૂથવર્તિનઃ અવસન્નપાર્શ્વસ્થાદયઃ, પરતીર્થિકા દણ્ડિશાક્યાદયો વા દ્રવ્યલિદ્ગિનઃ પ્રતિસેવન્તે=આગમનિપિદાન્યપિ સ્વીકુર્વન્તિ, તેભ્યઃ=ઋદ્ધિરસસાતગૃદ્ધિયુક્તેભ્યઃ, મુનિઃ=અનગારઃ ન સ્પૃહયેત્, રાજાદિકૃતસત્કારપુરસ્કારૌ પ્રતિસેવમાનાન્ દ્રવ્યલિદ્ગિનઃ સાધૂન્ વિલોક્ય-“અહો! પુણ્યશાલિનોઽમી પાર્શ્વસ્થાદયઃ શાક્યાદયશ્ચ યદેતાદૃશ ચન્દનાભ્યુત્થાનાદિસત્કાર પ્રાપ્નુવન્તિ, અતોઽહમપ્યેતાદૃશો ભવामी”-તિ મુનિસ્તત્સામ્ય ન ગ્રાઞ્ઠેદિત્યર્થઃ ॥૩૮॥

અમુમેવાર્થ વિશદયતિ—

મૂલમ્-અણુકંસાઈ અંપ્પિચ્છે, અન્નાપંસી અલોલ્લુપ્પે ।

રસેસુ નાણુગિજ્ઞિજ્ઞા, નાણુતપ્પિજ્ઞ પંણવ ॥૩૯॥

તથા નિમત્રણ (કુઝ્જા-કુર્યાત્) કરે ઓર (તાઢ-તાનિ) ડનકો (જે-યે) જો સ્વયૂથવર્તી અવસન્ન પાસત્થ આદિ, અથવા પરતીર્થિક દણ્ડિશાક્યાદિક દ્રવ્યલિદ્ગિ સાધુ (પઢિસેવતિ-પ્રતિસેવન્તે) સેવન કરતે હૈ ડનકો સ્વીકાર કરતે હૈ તો (મુણી તેસિ ન પીહણ-મુનિ. તેભ્યઃ ન સ્પૃહયેત્) મુનિ ડન ઋદ્ધિરસસાતગૃદ્ધિયુક્તોં કી સ્પૃહા ન કરે રાજા આદિ દ્વારા કિયે ગયે સત્કાર પુરસ્કાર કો પ્રતિસેવન કરને વાલે અવસન્નપાર્શ્વસ્થાદિ દ્રવ્યલિદ્ગિ સાધુઓં કો દેસકર “અહો! યે અવસન્ન પાર્શ્વસ્થાદિક તથા શાક્યાદિક વડે હી પુણ્યશાલી હૈ જિસસે યે હિસ પ્રકાર કે ચન્દન અભ્યુત્થાન આદિ સત્કાર કો પાતે હૈ અત મૈં સીં હિનકે જૈસા હોઝ તો અચ્છા હો” હિસ પ્રકાર અણગાર-મુનિ ડનકી સમાનતા કી અર્થાત્ ડનકે જૈસા હોને કી વાચ્છા નહી કરે ॥ ૩૮ ॥

કરે અને તાઢ-તાનિ એમને જે-યે જે સ્વયૂથવર્તી અવસન્ન પાસત્થ આદિ અથવા પરતીર્થિક દંડી, શાક્યાદિક દ્રવ્યલિંગી સાધુ પઢિસેવતિ-પ્રતિસેવન્તે સેવન કરે છે-એનો સ્વીકાર કરે છે મુણી તેસિ ન પીહણ-મુનિ તેમ્ય ન સ્પૃહયેત્ તો મુનિ એ ઋદ્ધિરસ સાત ગૃદ્ધિયુક્તોની સ્પૃહા ન કરે રાજા આદિ દ્વારા કરાયેલા સત્કાર પુરસ્કારનું પ્રતિસેવન કરવાવાળા અવસન્ન પાર્શ્વસ્થાદિ દ્રવ્યલિંગી સાધુઓને જોઈને “અહો” એ અવસન્ન પાર્શ્વસ્થાદિક તથા શાક્યાદિક ઘણા જ પુણ્યશાળી છે, જેથી તે આ પ્રકારના વદન અભ્યુત્થાન આદિ સત્કાર પામે છે એથી હું પણ એમના જેવો થાઉં તો સાડ થાય આ પ્રકારે અણગાર મુનિ તેમની સમાનતાની અર્થાત્ તેમના જેવા થવાની વાચ્છના ન કરે ॥ ૩૮ ॥

जया—अनुत्कशायी अल्पेच्छः, अज्ञातैषी अलोलुपः ।

रसेषु नानुगृध्येत्, नानुतप्येत प्रज्ञावान् ॥ ३९ ॥

टीका—‘अणुकसाई’ इत्यादि ।

अनुत्कशायी=अनुत्कः—अनुत्कण्ठितः शेते, धातूनामनेकार्थत्वाद् वर्तते इत्येव
शीलः सत्कारादिगञ्जारहित इत्यर्थः, यद्वा—प्राकृतत्वाद्—‘अणुकपायी’ इति-
च्छाया । अल्परूपायी—रूपायरहित इत्यर्थः—वन्दनादिक्रमकुर्वते न रुध्यति, वन्द-
नादौ कृते वा न मान कुरुते न वा तदर्थं शीतोष्णाऽऽतापनादिभिर्माया करोति, न
चापि तत्र लोभ करोतीति भावः । अत एव—‘अल्पेच्छः’=धर्मोपकरणमात्र-
भिलाषी, न तु सत्कारपुरस्काराभिलाषीत्यर्थः । अत एव—अज्ञातैषी—अज्ञातः=जाति-
श्रुतादिभिरपरिचितो भूत्वा एषयति—गवेपयति पिण्डादिकं, यः स तथा, यद्वा—
अज्ञाते=अज्ञातकुले एषयति=गवेपयति पिण्डादिकं यः स तथा, तत्र हेतु प्रदर्शयति

अत्र सूत्रकार इसी अर्थको विशद करते हैं—‘अणुकसाई’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(अणुकसाई—अनुत्कशायी) सत्कार आदि की अभि-
लाषा रहित अथवा अल्पकषाय वाला—सत्कारादि विषयक कषायभाव
रहित, अर्थात्—वदना आदि नहीं करने वाले के प्रति क्रोध नहीं करने
वाला, तथा वन्दनादि करने पर अभिमान नहीं करने वाला, तथा मान
सन्मान आदि के निमित्त शीत, उष्ण, आतापना आदि द्वारा माया-
चार नहीं करने वाला, तथा उस विषय में लोभ—कषाय भी नहीं करने
वाला, (अपिच्छे—अल्पेच्छः) तथा अल्पइच्छावाला धर्मोपकरणमात्र की
अभिलाषा वाला सत्कारपुरस्कार आदि की अभिलाषा वाला नहीं,
तथा (अन्नाएसी—अज्ञातैषी) जाति एव श्रुत आदि से अपरिचित
होकर शुद्ध पिण्डादिक की गवेषणा करने वाला, अथवा—अज्ञातकुल में

हुवे सूत्रकार आ अर्थने स्पष्ट करे छे—‘अणुकसाई’ इत्यादि

अन्वयार्थ—अणुकसाई—अनुत्कशायी सत्कार आदिनी अभिलाषायी रहित
अथवा अपिच्छायाणां—सत्कारादि विषयक कषायभाव रहित, अर्थात् वदना
आदि न करने पर तत्र क्रोध नहीं करवावाणा तथा वदनादि करवायी अभिमान
नहीं करवावाणा तथा मान सन्मान आदि निमित्त शीत, उष्ण, आतापना
आदि द्वारा मायाचार नहीं करवावाणा तथा ये विषयमा लोभ कषाय पक्ष
नहीं करवावाणा अपिच्छे—अल्पेच्छ तथा—अल्प इच्छावाणा—धर्मोपकरण मात्र की
अभिलाषावाणा—सत्कार पुरस्कार आदिनी अभिलाषावाणा नहीं तथा अन्नाएसी—
अज्ञातैषी जाति अगर श्रुत आदिथी अपरिचित यानी शुद्ध पिण्डादिकनी गवेषणा

—‘અલોલુપ’ ઇતિ । અલોલુપઃ=સરસાહારાદિષુ રસનેન્દ્રિયાદિલોલુપતાવર્જિતઃ, તથા—પ્રજ્ઞાવાન્=હેયોપાદેયવિવેચનનિપુણબુદ્ધિમાન્, રસેષુ=રસાદિષુ, નાનુગૃધ્યેત્=મનોજ્ઞરસાદિભિઃ સત્કારે પુરસ્કારે ચ કૃતે તત્ર મૂર્છા ન કુર્યાત્ । નાનુતપ્યેત્=સત્કારપુરસ્કારયોરભાવે વિષાદં ન કુર્યાત્ ।

અયમ્ ભાવઃ—ભક્તપાનવસ્ત્રપાત્રાદીના લાભઃ સત્કારઃ, ગુણોત્કર્તન વન્દનામ્યુત્થાનાસનપ્રદાનાદિવ્યવહારશ્ચ પુરસ્કારઃ । તત્ર—સત્કારપુરસ્કારપ્રાપ્તૌ સત્યા ગૃદ્ધિ ન કુર્યાત્, તયોરભાવે દ્વેષ ન કુર્યાત્, નાપિ ચ મનસ્તાપેનાત્માન દૂષયેત્, કિંતુ દૈન્યવર્જનેન તદનાકાઙ્ક્ષયા ચ સત્કારપુરસ્કારપરીપઃ સોઢ્યઃ, इत्येव सद्भावसद्भावभेदेन द्विविधोऽयं परीपहः सोढव्य इति । उक्तञ्च

ગવેષણા કરને ચાલા, તથા (અલોલુપ-અલોલુપઃ) સરસ આહારાદિક મે રસના-ઇન્દ્રિય કી લોલુપતા સે રહિત એસા (પણ્ણવ-પ્રજ્ઞાવાન્) હેય ઔર ઉપાદેય કે વિવેચન કરને મેં નિપુણ બુદ્ધિવાલા મુનિ (રસેષુ નાનુ-ગિજ્ઞિજ્ઞા-રસેષુ નાનુગૃધ્યેત્) મનોજ્ઞ રસાદિ કે દ્વારા સત્કારપુરસ્કાર હોને પર રસાદિ મે મૂર્છા-ગૃદ્ધિ ભાવ નહી કરે, તથા મનોજ્ઞ રસાદિ કે નહી મિલને પર વિષાદ નહી કરે ।

ભાવાર્થ—ઇસકા સારાશ યહ હૈ કિ-ભક્ત, પાન, વસ્ત્ર એવ પાત્રાદિકકા લાભ સત્કાર હૈ, તથા ગુણોં કા કથનરૂપ તથા વન્દના અભ્યુત્થાન એવ આસનપ્રદાનરૂપ જો વ્યવહાર હૈ વહ પુરસ્કાર હૈ । સાધુ કો સત્કારપુરસ્કાર કી પ્રાપ્તિ હોને પર ગૃદ્ધિ ઔર इनके अभाव में द्वेष नहीं करना चाहिये, और न मनके सताप से अपने आपको दूषित ही

કરવાવાળા અથવા અજ્ઞાત કુળમા આહારની ગવેષણા કરવાવાળા તથા અલોલુપ-અલોલુપ સરસ આહારાદિકમા રસનાઇન્દ્રિયની લોલુપતાથી રહિત એવી પણ્ણવ-પ્રજ્ઞાવાન્ હેય અને ઉપાદેયનુ વિવેચન કરવામા નિપુણ બુદ્ધિવાળા મુનિ, રસેષુ નાનુગિજ્ઞિજ્ઞા-રસેષુ નાનુગૃધ્યેત્ મનોજ્ઞ રસાદિ દ્વારા સત્કારપુરસ્કાર હોવા છતાં રસાદિમા મૂર્છા-ગૃદ્ધિભાવ ન કરે તથા મનોજ્ઞ રસાદિ નહી મળવાથી વિષાદ ન કરે

આનો સારાશ એ છે કે—ભક્ત, પાન, વસ્ત્ર, અને પાત્રાદિકનો લાભ સત્કાર છે, તથા ગુણોના કથનરૂપ, તથા વન્દના અભ્યુત્થાન અને આસનપ્રદાન રૂપ જે વહેવાર છે, તે પુરસ્કાર છે । સાધુને સત્કારપુરસ્કારની પ્રાપ્તિ હોવાથી ગૃદ્ધિ અને તેના અભાવમા દ્વેષ ન કરવો જોઈએ તેમ મનના સતાપ ૧ પોતે

ઉત્થાને વન્દને દાને, ન મવેદમિલાપુકઃ ।

અસત્કારે ન દીનઃ સ્યાત્, સત્કારે સ્યાન્ન હર્પવાન્ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ।

અત્ર દૃષ્ટાન્તઃ પ્રદર્શ્યતે—

અરુણાચાર્યઃ શિષ્યપરિવારેણ સહ મથુરાનગર્યાં સમવસતઃ । તત્રારિમર્દનો નામ
ભૂપતિરાસીત્, ઇન્દ્રદત્તનામરુસ્તસ્ય પુરોહિતસ્તત્ર નિવસતિ । સ જિનશાસનવિરો-

કરના ચાહિયે, કિન્તુ દીનતા કે પરિહાર સે એવ સત્કારપુરસ્કાર કી
અનાકાક્ષા સે સત્કારપુરસ્કાર ઇન દોનોં કો સહન કરતે રહના
ચાહિયે । ઇસ પ્રકાર સદ્ભાવ ઓર અસદ્ભાવ કે ભેદ સે દો પ્રકારકા યહ
પરીપદ સાધુ કો સહન કરને યોગ્ય ખતલાયા ગયા હૈ । કહા બી હૈ—

ઉત્થાને વન્દને દાને, ન મવેદમિલાપુકઃ ।

અસત્કારે ન દીનઃ સ્યાત્, સત્કારે સ્યાન્ન હર્પવાન્ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—વસ્ત્ર પાત્રાદિક કા લાભ હો ચાહે ન હો, કોઈ વદનાદિક
કરે યા ન કરે, ઇસ તર્ફ લક્ષ્ય ન દેના ઓર ન ઇસ વિષયક હર્ષ વિષાદ
કરના । ચાહે કોઈ સત્કાર કરે ચાહે ન કરે સબ મેં સમભાવ રહના સો
સત્કારપુરસ્કારપરીપદજય હૈ ।

દૃષ્ટાન્ત—એક સમય અરુણાચાર્ય અપને શિષ્યપરિવાર કે સાથ
મથુરા નગરી મેં આયે હુએ થે । ડસ સમય વહા અરિમર્દન રાજા કા
રાજ્ય થા । રાજા કે પુરોહિત કા નામ ઇન્દ્રદત્ત થા । યહ ડસી નગરી

પોતાને હુપિત ન કરે, પરંતુ દીનતાના પરિહારથી અને સત્કારપુરસ્કારની
અનાકાક્ષાથી સત્કારપુરસ્કાર આ બન્ને ને સહન કરતા રહેવું જોઈએ આ
પ્રકારે સદ્ભાવ અને અસદ્ભાવના લેઈથી બે પ્રકારનો આ પરીપદ સાધુએ
સહન કરવા યોગ્ય બતાવેલ છે કહ્યું છે કે—

ઉત્થાને વદને દાને, ન મવેદમિલાપુકઃ ।

અસત્કારે ન દીનઃ સ્યાત્, સત્કારે સ્યાન્ન હર્પવાન્ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—વસ્ત્ર પાત્રાદિકનો લાભ હોય અગર ન હોય, કોઈ વદના
આદિ કરે કે ન કરે, એ તરફ લક્ષ્ય ન આપવું અથવા ન આ વિષયમાં હર્ષ
વિષાદ કરવો આદિ કોઈ સત્કાર કરે, આદિ ન કરે સઘળામાં સમભાવ રહેવો
તે સત્કારપુરસ્કાર પરીપદ જય છે

દૃષ્ટાન્ત—એક સમયે અરુણાચાર્ય પોતાના શિષ્ય પરિવાર સાથે મથુરા
નગરીમાં વિચરતા હતા એ વખતે ત્યાં અરિમર્દન રાજાનું રાજ્ય હતું રાજાના
પુરોહિતનું નામ ઇન્દ્રદત્ત હતું તે એજ નગરીમાં રહેતા હતા જીનશાસન પ્રત્યે

धित्वात् स्वगमाक्षस्थः सन्नधो प्रजन्तमरुणाचार्यस्य शिष्य सुधर्मशीलनामक मुनिं दृष्ट्वा धर्मद्वेपादचिन्तयत्—‘अस्य मुनेः शिरसि पाद निक्षिपामि’ इति एवं विचिन्त्य, स तन्मस्तकोपरि स्वपादमवलम्बित कृतवान् ।

यदा यदा भिक्षार्थं स्पण्डिलभूमौ वा मुनिस्तद्भवनाऽऽसन्नमार्गेण गच्छति, तदा तदाऽसौ पुरोहितः स्वगवाक्षे उपविश्य मुनिमस्तकोपरि पादधारणबुद्ध्या स्वपादौ तत्रावलम्बितौ कृत्वा दृष्टो भवति । एव निरन्तरं कुर्वाण दृष्टाऽपि शान्तर-सप्तमुद्रोऽसौ मुनिर्मनसाऽपि नाकुप्यत् । एकदा मुनिमस्तकोपरि पाद निक्षिपन् स

में रहता था । जिन शासन के प्रति इसका विरोध सदा से चला आता था । एक दिन की बात है कि जब यह अपने मकान के झरोखे में बैठा हुआ था उसी समय इसने अरुणाचार्य के एक शिष्य को कि जिनका नाम सुधर्मशील मुनि था दृष्टि को झुकाकर जाते हुए देखा । देखकर धर्म के प्रति द्वेष होने की वजह से इसने उसी बख्त विचार किया कि आज मैं इस मुनि के मस्तक पर पैर रखु । ऐसा विचार कर झरोखे के पास से निकलते हुए मुनि के सिर के ऊपर अपने पैर लटका दिये ।

एक दिन उस नगर के सेठ ने कि जिसका नाम सुभद्र था इस पुरोहित को मुनि के मस्तक के ऊपर पैर रखते हुए देख लिया । मुनि के मस्तक ऊपर पुरोहित पैर इस तरह रखता था कि मुनि जबर भिक्षा के लिये या शौच के लिये उसके मकान की खिड़की के पास के मार्गसे हो कर निकलते तब यह पुरोहित अपने मकानकी उस खिड़की में बैठ जाता और चलते हुए मुनि के मस्तक ऊपर अपने दोनों पैर

तेना विरोध सदा आत्थे आवतो હતો એક દિવસની વાત છે કે, બ્યારે તે પોતાના મકાનના અડખામા બેઠેલ હતો તે સમયે તેણે અરુણાચાર્યના એક શિષ્યને કે જેનું નામ સુધર્મશીલ મુનિ હતું તેને નીચે માથુ રાખી જતા તેણે બોલ્યો બેઠેને ધર્મના તરફ દ્વેષ હોવાના કારણે તેણે તે વખતે વિચાર કર્યો કે, આજ હું આ મુનિના મસ્તક ઉપર પગ રાખુ એવો વિચાર કરી અડખાની પાસેથી નિઃશયતા મુનિના માથા ઉપર પોતાના પગ લટકાવ્યા

એક દિવસ એ નગરના જ સુભદ્ર નામના શેઠે આ પુરોહિતને મુનિના માથા ઉપર પગ રાખતા બેઠે લીધા મુનિના માથા ઉપર પુરોહિત પગ એવી રીતે રાખતા કે, મુનિ બ્યારે બ્યારે ભિક્ષા માટે અગર શૌચ માટે તેના મકાનની અડકીની પાસેના માર્ગથી નીકળે ત્યારે ત્યારે તે પુરોહિત પોતાના મકાનની અડકીમા બેસી રહેતો, અને ચાલતા મુનિના માથા ઉપર પોતાના પગ રાખતો

पुरोहितस्तन्नगरश्रेष्ठिना सुभद्रनामकेन श्रावकेण दृष्टः। स सुभद्रश्रावको गुरोरपमानम-
सहमानोऽरुणाचार्यसमीप गत्वा वदति-भदन्त ! पुरोहितकृतो भवदपमानो मया न
सह्यते, यतो भवदीयशिष्यस्य मस्तकोपरि इन्द्रदत्तपुरोहितेन पादो निक्षिप्तः,
तस्मादस्य यथोचितशासनं कर्तुमिच्छामि। आचार्येणोक्तम्-देवानुप्रिय ! यथा
नृपादिकृते सत्कारे पुरस्कारे च न प्रमोदः क्रियतेऽस्माभिः, तथा तदभावे द्वेष-
दैर्न्यादिकमपि न क्रियते, जैनधर्मद्वेपादसौ तथा करोति। अस्माभिस्त्वेव परीपहः
सोढव्य एव।

रखने की इच्छा से पसार देता इससे वे मुनि के माथे ऊपर हो जाते
थे। इस कार्य से पुरोहित को बड़ा मजा आता। पुरोहित की इस प्रवृत्ति
को देखकर भी मुनिके चित्त में जरा भी विकृति नहीं आती, क्यों कि
वे शान्तरस के समुद्र थे। किन्तु सुभद्र श्रावक को पुरोहित की यह बात
सहन नहीं हुई। गुरु का अपमान देखकर उसका मन तिलमिला उठा।
वह शीघ्र ही अरुणाचार्य के पास पहुँचकर कहने लगा-भदन्त ! पुरो-
हित द्वारा होता हुआ आपका अपमान मुझसे सहन नहीं किया
जाता है, क्यों कि वह आप के शिष्य के मस्तक पर कई दिन से पैर
जो रख रहा है, इसलिये मैं उसे इसका उचित उत्तर देना चाहता हूँ।
सुभद्र सेठ की बात सुनकर आचार्यमहाराज ने कहा कि देवानुप्रिय !
हम लोग जिस प्रकार नृपादिकद्वारा क्रियमाण सत्कारपुरस्कार में
प्रसन्न नहीं होते हैं उसी प्रकार उसके अभाव में द्वेष एव दैन्यादिक भी

आ दिया जैसी रीति करते थे, पग लाया करी पसारते थे जैसी ते मुनिना
भाया उपर आवे आ ढायाभा पुरोहितने भूष मना आवती पुरोहितनी आ
प्रकारनी प्रवृत्तिने जेधने मुनिना मनमा जरा पक्षु विकृति आवती न छती
कारण के, तेजो शान्तरसना समुद्र छता परतु सुभद्रश्रावकथी पुरोहितनु आ
वर्तन सहन न थयु गुरुनु अपमान जेधने जेनु मन भूष व्यग्र थर्ध गयु
ते तरत न अङ्गुथायनी पासे पहोथीने कहेवा लाया, हे भदन्त ! पुरोहितथी
थतु आपनु अपमान भारथी सहन थतु नथी केभके, ते आपना शिष्यना
मस्तक पर डेटलाक द्विपथी पग राभी असातना करे छे हु तेने आने उचित
उत्तर आपवा थाहु छु सुभद्रशेठनी बात सावणीने आथार्थ भडाराने उछु के,
देवानुप्रिय ! असे बोडो जे प्रकार नृपादिक द्वारा करायेला सत्कारपुरस्कारमा
प्रसन्न नथी थता, तेवी रीते तेना अभावमा द्वेष अने दैन्य आदिक पक्षु

एकदा गुरोः समीपमागत्य सुभद्रश्रावको वदति-भदन्त ! पुरोहितेन नूतनं भवनं निर्मापित, तत्राऽसौ राजान भोजयितुं निमन्त्रयति । तदा स आचार्यः पूर्वं उपयोगं दत्त्वा कथयति-देवानुमिय ! यदा राजा भवने प्रवेशं करिष्यति तदैव त्वया करं धृत्वा राजा भवनाद् ग्रहिर्निःसारणीयः, तद्भवनं कुमुद्वर्तं निर्मापित, येन राज्ञः प्रवेशसमये निश्चयेन तत् पतिष्यति । एतच्छ्रुत्वा सुभद्रश्रावकस्तस्मिन् भवने

नहीं करते हैं। यह पुरोहित जो कुछ करता है वह जैनधर्म के प्रति अपने द्वेष से करता है। हमारा तो यही आचार है कि हमें यह परीषह सहन करना ही चाहिये। आचार्य महाराज की बात सुनकर सेठ अपने घर चला गया। पुनः एक समय आकर सुभद्र श्रावक ने आचार्य महाराज को यह खबर सुनाई कि पुरोहित ने एक नूतन भवन बनवाया है सो आज उसके प्रवेश के उत्सव में उस ने राजा को भोजन के लिये आमन्त्रित किया है। मैं चाहता हूँ कि पुरोहित का यह व्यवहार जो उसने मुनिराज के साथ किया है वहाँ जाकर चुपके २ राजा को सुनाया जाय। आचार्य महाराज ने सेठ की इस बात पर ध्यान न देकर उसे इस बात से सचेत किया कि-देखो जब राजा पुरोहित के नूतन भवन में प्रवेश करने लगे तो तुम उसी समय उनका हाथ पकड़ कर मकान से बाहर निकाल लेना, क्योंकि वह भवन कुमुद्वर्त में बना है, और ज्यों ही राजा उसमें प्रविष्ट होगा त्यों ही वह उस समय गिर पड़ेगा। मरते को बचाना अपना काम है, आचार्य महाराज की बात

કરતા નથી. આ પુરોહિત જે કાંઈ કરે છે તે જૈનધર્મ તરફના તેના દ્વેષને લઈને કરે છે. અમારો તો એ આચાર છે જ કે, અમારે આ પરીષહ સહન કરવો જ. બેઈએ આચાર્ય મહારાજની વાત સાંભળીને શેઠ પોતાને ઘેર ચાલ્યા ગયા. ફરીથી એક વખતે આવીને સુભદ્રશ્રાવકે આચાર્ય મહારાજને એવી ખબર આપી કે, પુરોહિતે એક નવું મકાન બનાવ્યું છે અને આજ તેના વાસ્તુ સુહૃદ્વર્તમા તેણે રાજાને લોજન માટે આમત્રણ આપેલ છે. હું ચાહું છું કે, પુરોહિતના આ વહેવાર જે તેણે મુનિરાજની સાથે કર્યો છે, તે ત્યાં જઈને રાજાને ચુપકીરીથી કહેવામા આવે. આ પ્રકારની શેઠની વાત ઉપર ધ્યાન ન આપતા આચાર્યમહારાજે બેઈને કહ્યું કે એ મકાન એવા કુમુદ્વર્તમા તૈયાર કરવામા આવ્યું છે કે તે સુહૃદ્વર્તને કિવસેજ પડી જવાતું છે. માટે રાજા જે સમયે એમા દાખલ થવા બાંધ તે સમયે તમે તેમનો હાથ પકડીને બહાર ખેંચી લેજો. મરતાને બચાવવા તે આપણો ધર્મ છે. આચાર્ય મહારાજની આ વાત સાંભળી શ્રાવક સુભદ્ર શેઠ ત્યાંથી નિકળી પુરોહિતના નવા

राज्ञः प्रवेशसमये तद्रक्षार्थं गतः । तत्र भवने राजा यदैव प्रविशति, तदैव स कर धृत्वा वेगेन राजानमाकृष्य भवनाद्वहिर्निःसारयति, नृपे निःसारिते सत्पेव तद्भवनं समूल निपतितम् । नृपेणोक्तम्—कथमेतद्भवता विदितम् । श्रावकः माह—मम गुरु-देवेन केनचित् कथाप्रसङ्गेन गोधितम्—कुमुद्वर्तनिर्मापितं भवनं नृपस्य प्रवेशकाले पतितं भविष्यतीति । इत्युक्त्वा श्रावको नृपतिं निवेदयति—राजन् ! अयं पुरोहितः

सुनकर श्रावक सुभद्र सेठ प्रवेश होने के समय राजा की रक्षा करने के अभिप्राय से उस मकान पर गया। ज्यों ही राजा ने आंकर उस भवन के भीतर प्रवेश करना चाहा कि सुभद्र सेठ ने उनका हाथ पकड़ वहाँ से शीघ्र ही राजा को बाहिर की ओर खेंच लिया। राजा के बाहर होते ही वह मकान पूरा का पूरा गिरपड़ा। राजा ने जन परिस्थिति देखी तो उसे बड़ा ही आश्चर्य हुआ। राजा ने हाथ पकड़ कर बाहिर निकालने का कारण पूछा तो सुभद्रसेठ ने सब बात उन्हें स्पष्ट कह सुनाई। राजाने प्रसन्न होकर सुभद्र सेठ से पूछा सुभद्र ! तुम्हें इस बात का पता कैसे पड़ा ? सुभद्र सेठ ने कहा महाराज ! किसी प्रसङ्ग पर आज मेरे गुरु महाराज ने मुझ से यह बात कही कि कुमुद्वर्त मे निर्मापित यह भवन नृप के प्रवेश करते समय गिर जायगा। राजा को इस पर बड़ा सन्तोष हुआ। उन्होंने आचार्य महाराज के अतिशय ज्ञान की बहुत प्रशंसा की और वही से उन्हें परोक्ष वन्दन किया। इतने में ही सुअवसर देख

। भक्ताने पडोआया अने राजाना आपवानी प्रतिक्षा करवा लाग्या राजाये आवी अये भक्तानमा प्रवेश करवा शङ्क कथी अटके राजाने अथावीदेवाना अभिप्रा-यथी तेनी प्रतिक्षा करी रडेख सुभद्र शेठे राजानो हाथ पकडी आगण वधता अटकावी दीधा अने थोडा पाछा जेथी लीधा राजाना गहार जेथार्थ जवानी साथोसाथ ज अये आशुअये भक्तान उडउलुस करतु जमीनहोस्त अन्धु राजाने आ परिस्थिति जेध भूजज आश्चर्य थयु तेहे सुभद्रशेठने तेनु कारण पूछयु त्याहे तेहे सधणी वात राजाने कही सलणावी राजाये प्रसन्न थता कहु के, आ वातनी जलु कध रीते थध ? सुभद्रशेठे जलुअयु के, आज भास शुरुदेव साथे पतयितमा आ प्रसगनी वात उपस्थित थता तेजोश्रीअये कहु के, पुरोहितना अये भक्ताने पाये जेवा सुद्धर्तमा नापवामा आव्ये छे के राजानो प्रवेश थताज अये आशुअये भक्तान जमीनहोस्त थवानु राजाने आ वातथी धेजोअ स तोष थये। जेहे आचार्यमहाराजना अगाध जेवा ज्ञाननी भूजज प्रसशा करी अने त्याथी ज अयेभने परोक्ष वदन कथु आ वधते सुअवसर जेध सुभद्र शेठे

કુમુદર્તે ભવન નિર્માપ્ય ભોજનાર્થે ભવન્તમામન્નિતયાન્, મમ ગુરુદેવ ચાનેન પથા ગચ્છન્તં દૃષ્ટ્વા ગવાક્ષદેશાવસ્થિતોઽયં પ્રત્યહ તન્મસ્ત્રોપરિ ધર્મદેષાત્ પાદ નિસિ-
પતિ । एतद्वचन श्रुत्वा नृपस्तस्य दुष्टभासपन्नस्य पुरोहितस्य पादच्छेदरूप दण्ड
કર્તુ સ્વશૃત્યાનાજ્ઞાપયત્ । इय राजाज्ञानगरे तत्कालमेव प्रमृता, अरुणाचार्येणापि
શ્રુતા । ततः करुणार्द्रचित्तः स मुनिः स्वशिष्येण नृपतिं प्रबोध्य त पुरोहितमरक्षयत् ।
एवमन्यैरपि मुनिभिः सुधर्मशीलमुनिवत् सत्कारपुरस्कारपरीपहः सोढव्य इति ॥३९॥

કર સુભદ્ર સેઠ ને રાજા કો મુનિ કે પ્રતિ દુષ્ટ પુરોહિત કા વ્યવહાર મી
આવોપાન્ત સય સ્પષ્ટ કર કે સુના દિયા, કહા કિ-હે રાજન્! આપકે
इन पुरोहित ने इस भवन का निर्माण कुमुदूर्त में कराया है और उसमें
પ્રવેશ કે ઉત્સવ પર આપકો ભોજન કે લિયે આમન્નિત કિયા હૈ । मेरे
गुरु महाराज इस भवन की झरोखे के पास से जब २ होकर निकलते
हैं तब २ यह धर्म के द्वेप से झरोखे में बैठ कर “मुनिके माथे ऊपर दोनों
પૈર, મેરે રહે ” इस भावना से पैर पसार दिया करता है । सुभद्र श्रावक
કી इस बात को सुनकर राजाने “यह पुरोहित दुष्टभाव सपन्न है ”
यह जान लिया और अपने नौकरों को यह आदेश दिया कि इसके दोनों
પૈર કાટ ઢાલો । यह राजाज्ञा नगर मे वायुवेग से फैल गयी । अरुणा
ચાર્ય કો મી यह बात मालुम हुई तो उन्होंने ने अपने शिष्य द्वारा राजा
કો સમજા બુજા કર પુરોહિતકો ચચા લિયા । इस कथा से यही शिक्षा

પુરોહિતદ્વારા મુનિપ્રત્યે કરાતા અપમાનીત વ્યવહારની વાત વિગતથી રાજા
સમક્ષ રજુ કરી અને કહ્યું કે, હે રાજન્! આપના આ પુરોહિતે આ મકા
નનુ નિર્માણ કુમુદર્તમા કર્યું અને તેમા પ્રવેશના ઉત્સવ ઉપર આપને લોજન
માટે આમત્રણ આપેલ છે મારા શુરુમહારાજ આ મકાનના અડધાપાસેથી
જ્યારે જ્યારે નિકળે છે ત્યારે ત્યારે પુરોહિત ધર્મના દ્વેષથી અડધામા બેસી
એમના માથા ઉપર “મારા બન્ને પગ રહે” આ ભાવનાથી પગ લાખા કરી
દે છે સુભદ્ર શેઠેની વાત સાંભળી રાજાએ “ આ પુરોહિત દુષ્ટ ભાવનાથી
ભરેલ છે ” આ વાત બાહ્યી લીધી, અને પોતાના નોકરોને હુકમ કર્યો કે,
પુરોહિતના બન્ને પગ કાપી નાખો આ પ્રમાણેની રાજાની આજ્ઞા વાયુવેગથી
નગરમા ફેલાઈ ગઈ અને તે અડધાચાર્ય મુનિના બાહ્યવામા આવતા તેઓએ પોતાના
શિષ્ય મારફત રાજાને સમજાવી પુરોહિતને બચાવી લીધા આ કથાથી એ બાહ્યી

अथ त्रिशतितम प्रज्ञापरीपहमाह—

मूलम्—से' य नूणं मए पुँव्व, कम्मांऽणाणफला कंडा ।

जेणोह नाभिजाणोमि, पुँटो केणइ कंणहुइ ॥ ४० ॥

अहे पच्छो उइज्जंति, कम्मांऽणाणफला कंडो ।

एवमासासि अप्पाणं, नच्चा कम्मविवागयं ॥ ४१ ॥

छाया—अथ नून मया पूर्व, कर्माणि अज्ञानफलानि कृतानि ।

येनाह नाभिजानामि, पृष्टः केनचित् कस्मिंश्चित् ॥ ४० ॥

अथ पश्चाद् उदीयन्ते, कर्माणि अज्ञानफलानि कृतानि ।

एवम् आश्वासय आत्मान, ज्ञात्वा कर्मनिपाकरुम् ॥ ४१ ॥

टीका—‘से य नूण’ इत्यादि, ‘अह पच्छा’ इत्यादि ।

अथ च नून=निश्चयेन, मया पूर्व=पूर्वकाले-पूर्वभवे इत्यर्थः, अज्ञानफलानि= अज्ञानोत्पादकानि, कर्माणि=ज्ञानावरणीयकर्माणि, कृतानि=धर्माचार्यगुरुश्रुतज्ञान- निन्दाध्ययनप्राधादिभिरुपार्जितानि । उक्तञ्च—

मिलती है कि सुधर्मशील मुनि की तरह प्रत्येक मुनि को सत्कारपुरस्कार परीपह सहन करते रहना चाहिये ॥ ३९ ॥

अथ वीसवा प्रज्ञापरीपहको सूत्रकार बतलाते हैं—

‘से य नूण’ इत्यादि । ‘अह पच्छा’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—प्रज्ञापरीपहको जीतनेके लिये साधु विचार करे कि (नूण-नूनम्) निश्चयसे (मए-मया) मैंने (पुँव्व-पूर्वम्) पूर्वभवमें (अण्णाणफला कम्मा कंडा-अज्ञानफलानि कर्माणि कृतानि) धर्माचार्य गुरु महाराज और श्रुतज्ञान की निंदा करने से तथा किस के ध्यान अध्ययन में विघ्न डालनेसे अज्ञानोत्पादक ज्ञानावरणीय आदि मोों का उपार्जन किया है ।

शक्य छे के, सुधर्मशील मुनिनी जेभ प्रत्येक २ निम्मे सत्कारपुरस्कारपरीपह सहन करता रहेबु ओछये ॥ ३९ ॥

हुवे वीसवा प्रज्ञापरीपहने सूत्रकार बतावे छे—

‘से य नूण’ इत्यादि ‘अह पच्छा’ इत्यादि

अन्वयार्थ—प्रज्ञापरीपहने सुतवा भाटे साधु विचार करे के, नूण-नून निश्चयशी मए-मया मे पुँव्व-पूर्व पूर्वभवमा अण्णाणफला कम्मा कंडा-अज्ञान- फलानि-कर्माणि कृतानि धर्माचार्य गुरुमहाराज अने श्रुतज्ञाननी निंदा करवाभा तथा डेहना ध्यान अध्ययनमा विघ्न नाभवावु, आज्ञानोत्पादक ज्ञानावरणीय

नाणस्स नाणिणं चिय, निंदा पद्दोसमच्छरेहि य ।

उपघायणविग्गेहिं, नाणग्घं वज्झए कम्म ॥ १ ॥ ”

छाया-ज्ञानस्य ज्ञानिना चैव, निन्दाप्रद्वेषमत्सरैश्च ।

उपघातनविघ्नैः, ज्ञानघ्नं बध्यते कम् ॥ १ ॥

येन=यस्मात् कारणात्, केनचित्=जिज्ञासुना, कस्मिंश्चित्=जीवादितत्त्व-विषये, पृष्ठोऽहं नाभिजानामि=अज्ञानवशात् प्रश्नस्योत्तरं कर्तुं न शक्नोमीत्यर्थः । पूर्वोपार्जित-ज्ञानावरणीय-कर्मोदयात् मया ज्ञानं न लभ्यते, अतः प्रश्नोत्तरं कर्तुं मत्समर्थो भवामीति भावः । उक्तञ्च—

(जेण-येन) जिसके कारण से (केणह-केनचित्) किसी जिज्ञासु के द्वारा (कणहुइ-कस्मिंश्चित्) किसी भी जीवादिक तत्त्व के विषय में (पुट्ठो-पृष्ठः) पूछे जाने पर (अहं) मैं (नाभिजाणामि-नाभिजानामि) कुछ भी नहीं जान सकता हूँ, अर्थात् अज्ञानवश उसके प्रश्न का कुछ भी उत्तर नहीं दे सकता हूँ । कहा भी है—

“नाणस्स नाणिणं चिय, निंदा पद्दोसमच्छरेहि य ।

उपघायण विग्गेहिं, नाणग्घं वज्झए कम्म ॥ १ ॥ ”

ज्ञान एवं ज्ञानियों की निंदा करने से, उनमें द्वेषबुद्धि रखने से, उनके साथ मत्सरभाव रखने से, उनका उपघात करने से अथवा ज्ञान के साधनों में अथवा ज्ञानियों के ज्ञानोपार्जन में विघ्न करने से जीव ज्ञाननाशक कर्म का बंध करता है ।

आदि कर्मोनु उपार्जन करेह छे जेण-येन ओना कारखुथी केणह केनचित् केहं एसासु द्वारा कणहुइ-कस्मिंश्चित् केहं पणु एवादिक तत्त्वना विषयभा पुट्ठो-पृष्ठ पुछवाभा आपवाथी अहं हूँ नाभिजाणामि-नाभिजानामि केहं पणु नखुतो नथी अर्थात् अज्ञानवश ओमना प्रश्नना केहं पणु उत्तर आपी शक्ते नथी कहु पणु छे के—

“नाणस्स नाणिणं चिय, निंदा पद्दोसमच्छरेहि य ।

उपघायण विग्गेहिं, नाणग्घं वज्झए कम्म ॥ ”

ज्ञान अने ज्ञानीयोनी निंदा करवाथी, ओमनामां द्वेषबुद्धि राखवाथी, ओनी साथे मत्सरभाव राखवाथी, ओना उपघात करवाथी अथवा ज्ञानना साधनामा अथवा ज्ञानीयोना ज्ञानोपार्जनमा विघ्न करवाथी एव ज्ञाननाशक कर्मोना बंध करे छे

“સુહાસુહાણિ કમ્માણિ, સય કુવ્વતિ દેહિણો ।
સયમેવોવમુજતિ, દુહાણિ ય સુહાણિ ય ॥ ૧ ॥”

છાયા—શુભાશુભાનિ કર્માણિ, સય કુર્વન્તિ દેહિનઃ ।
સ્વયમેવોપમુજ્જતે, દુઃસ્વાનિ ચ સુસ્વાનિ ચ ॥ ૧ ॥ ૪૦ ॥

ભાવાર્થ—સાધુ કે ડપર સય હી કા વિશ્વાસ હોતા હૈ । પ્રત્યેક વ્યક્તિ ઉનસે અપનીર જિજ્ઞાસાકા સમાધાન જાનને કા અભિલાષી તથા ઉત્સુક રહતા હૈ, હસ પરિસ્થિતિ મેં યદિ કોઈ જિજ્ઞાસુ પુરુષ મુનિ કે પાસ આકર જીવાદિતત્ત્વવિષયક અપની શકા કી નિવૃત્તિ કરના યાહે ઓર વહ સાધુ સે હસ વિષય મેં પ્રશ્ન કરે, ઓર મુનિ ઉસકા ઉત્તર નહીં દે સકે તો ઉસ મુનિ કો યાહિયે કિ અપની આત્મા મેં સક્ષિષ્ટ પરિણામ ન કરે, કિન્તુ સમભાવ સે હસ પ્રકાર સોચે કિ મેરે જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મોં કા કિતના તોવ્ર ઉદય હૈ જો જ્ઞાન કે સાધન હોને પર મી મુજે જ્ઞાન કી પ્રાપ્તિ નહીં હુઈ હૈ । બુદ્ધિ મે હસ પ્રકાર કી મદતા કા કારણ મેરે-પૂર્વ મેં ગુર્વાદિક કી નિંદા આદિ સે ઉપાર્જિત જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મ હી હૈ । હસ મેં કિસી કા દોષ નહીં હૈ । જૈસે કહા મી હૈ—

“સુહાસુહાણિ કમ્માણિ, સય કુવ્વતિ દેહિણો ॥
સયમેવોવમુજતિ, દુહાણિ ય સુહાણિ ય ॥ ૧ ॥”

દેહી-આત્મા-શુભ ઓર અશુભ કર્મોં કો સ્વય ઉપાર્જિત કરતા હૈ ઓર ઉનકે ફલ મુગ્ધ દુઃસ્વાદિક કો સ્વય હી ભોગતા હૈ ॥ ૪૦ ॥

ભાવાર્થ—સાધુના ઉપર દરેકનો વિશ્વાસ હોય છે, પ્રત્યેક વ્યક્તિ પોતા પોતાની જિજ્ઞાસાનું સમાધાન એમની પાસેથી મેળવવાના અભિલાષી તથા ઉત્સુક રહે છે આ પરિસ્થિતિમાં જો કોઈ જિજ્ઞાસુ પુરુષ મુનિની પાસે આવી જીવાદિતત્ત્વ વિષયક પોતાની શકાનું નિવારણ કરવા ધમ્મિએ અને તે સાધુને આ વિષયમાં પ્રશ્ન કરે અને મુનિ એના ઉત્તર ન આપી શકે તો એ મુનિ પોતાના આત્મામાં શકાશિલ વૃત્તિ ન બાગવા દે પરંતુ સમભાવથી એવું વિચારે કે, મારા જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મોના કટલો તોવ્ર ઉદય છે કે જે જ્ઞાનના સાધન હોવા છતાં પણ મને જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ શકી નથી બુદ્ધિમાં આ પ્રકારની મદતાનું કારણ મે-પૂર્વભાવમાં શુરુ આદિની નિંદા વગેરેથી ઉપાજીત કરેલ જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મજ છે એમાં કોઈનો દોષ નથી જેમ કહ્યું પણ છે—

“સુહાસુહાણિ કમ્માણિ, સય કુવ્વતિ દેહિણો ।
સયમેવોવમુજતિ, દુહાણિ ય સુહાણિ ય ॥ ૧ ॥”

આત્મા શુભ અને અશુભ કર્મોંનિ સ્વય ઉપાજીત કરે છે, અને એનું સ્વરૂપ મુખ દુઃખાદિકને સ્વય ભોગવે છે ॥ ૪૦ ॥

‘અહ પચ્છા’ ઇતિ ।

અથ અજ્ઞાનફલાનિ=અજ્ઞાનોત્પાદકાનિ કર્માણિ કૃતાનિ તાનિ પશ્ચાત્-અવા-
ધોત્તરકાલમ્, ‘ઉદીયન્તે’=અજ્ઞાનરૂપેણ અલર્ક-મૂર્ષિકરૂપિપ્રિકારવદ્ ઉદિતાનિ
ભવન્તિ, એવમ્=અમુના પ્રકારેણ કર્મવિપાકરૂ=કર્મણઃ ફલ, જ્ઞાત્વા હે શિષ્ય ! આ-
ત્માનમ્ આશ્વાસય=સ્વસ્થીકુરુ, ‘સ્વય કૃતાનામેવ જ્ઞાનાવરણીયકર્મણા કુત્સિત
ફલમેતત્, યદહં ન જાનામિ-પ્રશ્નોત્તરમિતિ વિજ્ઞાય સ્વસ્થો ભવ, ન તુ તન્નિમિ-
ત્તક વિપાદ કુરુ ઇત્યર્થઃ । ‘કમ્મા’ ઇતિ વહુપચન કર્મગ્રન્થહેતુના વહુત્વાત્ ।

અન્યવાર્થ-(કહાડનાળફલા કમ્મા-કૃતાનિ અજ્ઞાનફલાનિ કર્માણિ)
ગુર્વાદિકોકી નિંદા આદિસે પૂર્વભવમે ઉપાર્જિત તથા જ્ઞાનમેં અતરાય ડાલને
વાલે-જ્ઞાન કે નિરોધક-એસે જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મ અપને અવાધાકાલ
કે વાદ (ઉદ્ગજ્જતિ-ઉદીયન્તે) પાગલ કુત્તે અથવા પાગલ ચૂહેકે વિષ કે
વિકાર કી तरह અજ્ઞાનરૂપ સે ઉદય મેં આતે હૈં । (એવ કમ્મવિવાગય-
એવ કર્મવિપાકકમ્) હસ પ્રકાર કર્મ કે ફલ કો (નચ્ચા-જ્ઞાત્વા)
જાનકર હે શિષ્ય ! (અપ્પાણ આસાસિ-આત્માન આશ્વાસય) તુમ
અપની આત્મા કો કુછ નહી આને પર-દૂસરોં કે પ્રશ્નોં કા ઉત્તર નહીં
દે સકને પર ધૈર્ય વધાઓ-હસ નિમિત્ત કો લેકર વિપાદ મત કરો ।

ભાવાર્થ—પ્રજ્ઞાપરીપહ કો જીતને કે લિયે સૂત્રકાર સાધુઓં કે
લિયે શિક્ષા દેતે હૈં કિ જો જૈસા કરતા હૈં ઉસે ફલ મી વૈસા હી
મિલતા હૈં । વઘુલ કા જ્ઞાહ વોને પર કોઈ ઉસસે આમ્રફલ પ્રાપ્તિ કી
આશા કરે તો વ્યર્થ હૈં । હસી પ્રકાર પૂર્વભવ મે જિસ જીવ ને જિન ૨

અન્યવાર્થ—કહાડનાળફલા કમ્મા-કૃતાનિ અજ્ઞાનફલાનિ કર્માણિ પૂર્વભવમા
શુરુઆદિની નિંદાથી ઉપાજીત તથા જ્ઞાનમા અતરાય નાખવારૂપ-જ્ઞાનના નિરોધક-
એવા જ્ઞાનાવરણીયાદિકે કર્મ પોતાના વિતેલા કાળ પછી ઉદ્ગજ્જતિ-ઉદીયન્તે હડકાયા
કુતરાના અથવા વઢેલા ઉદરના વિપના વિકારની માફક અજ્ઞાન રૂપથી ઉદયમા
આવે છે એવ કમ્મવિવાગય-એવ કર્મવિપાકકમ્ આ પ્રકારે કર્મના ફળને નચ્ચા-જ્ઞાત્વા
બાણી હે શિષ્ય ! અપ્પાણ આસાસિ-આત્માન આશ્વાસય તમે પોતાના આત્મામા
કાઈ ન આવવાથી બીબના પ્રશ્નોના ઉત્તર આપી શકતા નથી એ બાણીને આ
બધાના નિમિત્તને લઈ વિવાદ ન કરો

ભાવાર્થ—પ્રજ્ઞાપરીપહને જીતવા માટે સૂત્રકાર સાધુઓ માટે શિક્ષા
રૂપથી કહે છે કે, જે જેવું કરે છે, તેને તેવું ફળ મળે છે કાંઈ
બાવબુદ્ધ આડ વાવીને તેમથી આબાના ફળની આશા રાખે તો તે વ્યર્થ છે

इदं गाथायुग्मं प्रज्ञाया अपरुषमाश्रित्य व्याख्यातम् । इदमुपलक्षण - यदि ज्ञानावरणीयकर्मणा क्षयोपशमात् प्रज्ञाया उत्कर्षः स्यात् तदा तन्निमित्तकं मदनं न कुर्यादित्यपि बोध्यमिति । उक्तं हि ।

कारणों द्वारा जिन २ कर्मों का बन्ध किया है वे वे कर्म अवाधाकाल के बाद उस जीव के उदय आते रहते हैं । जय हे आत्मन् ! गुर्वादिक की निंदा करने से, शास्त्रों का अवर्णवाद बोलने से, उपघात से अर्थात् ज्ञानादिक के साधनों का नाश करने से, ज्ञान की अन्तराय देने से तूने तीव्र ज्ञानावरणीयादिक कर्मों का बंध किया है, तो उनका फल भी तुझे वैसा ही भोगना पड़ेगा । इसमें कोई के हाथ की बात नहीं है । जिन ज्ञानावरणीयादिक कर्मों का तूने बंध किया है वे उन उन रूप में ही उदय आवेंगे । अतः यदि तेरे से कोई जीवादिक तत्त्वों के विषय में कुछ पूछता है और तुझे उस विषय का कोई उत्तर ज्ञान में नहीं झलकता है इससे तू आत्मा में हीनता की भावना मत कर, और न खेद ही कर, किन्तु अपने आत्मा को धैर्य बधा और इस प्रकार समझा कि यह तेरे ही किये हुए कर्म हैं अतः तुझे ही भोगना पड़ेगा । फिर इसमें हर्षविषाद करने की जरूरत क्या है ? । इस प्रकार इस परिणति से आत्मा प्रज्ञापरीपद को बहुत अच्छी तरह सहन कर सकता है ।

આ પ્રકારે પૂર્વભવમાં જે ભવે જે જે કારણો દ્વારા જે જે કર્મોના બંધ ઝડી દોય તે તે કર્મ અબાધાકાળની બાદ તે તે ભવને ઉદયમાં આવે છે આથી હે આત્મન્ ! શુરુ આદિની નિંદા કરવાથી, શાસ્ત્રોનો અવર્ણવાદ બોલવાથી, ઉપ-
ધાતથી અર્થાત્ જ્ઞાનાદિના સાધનોનો નાશ કરવાથી જ્ઞાનમાં અતરાય નાખવાથી,
તે ત્રીન જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મોના બંધ કથી છે તો તેવું ક્ષણ પશુ તારે તેવુંજ
ભોગવવું પડશે તેમાં કોઈના હાથની વાત નથી જે જ્ઞાનાવરણીય કર્મોનો તે
બંધ ઝડી છે, તે તેવા તેવા રૂપમાંજ ઉદયમાં આવશે આથી જો તને કોઈ ભવા
દિક તત્વોના વિષયમાં ઝાંઘ પુછે છે તો તને એ વિષયનો કોઈ જ્ઞાનભર્યો ઉત્તર
જડતો નથી તો તેનાથી તું પોતાના આત્મામાં હિનતાની ભાવના અને ખેદ
ઠરીશ નહીં પરંતુ પોતાના આત્મામાં ધૈર્ય રાખ અને એ પ્રકારે સમભવ કે,
આ તારાજ કરેલા કર્મ છે એથી એ તારેજ ભોગવવાં પડશે પછી આમાં
હર્ષ વિષાદ કરવાની જરૂર જ શું છે ? આ પ્રકારે આ પરિણતિથી આત્મા પ્રજ્ઞા
પરીપદને ખૂબજ સારી રીતે સહન કરી શકે છે. ગાથામાં “કમ્મા” એ બહુ-

पूर्वपुरुषसिंहाना, विज्ञानातिशयसागरानन्त्यम् ।

श्रुत्वा साम्प्रतપुरुषाः, कथं स्वबुद्ध्या मदं यान्ति ॥ १ ॥

यદ્વા-इह तन्त्रेणार्थद्वयसंभवः अनेकार्थनोधनेच्छातः मकृदुच्चारण तन्त्रम् ।
अथ च-तन्त्रन्यायेनार्थद्वयस्य युगपत्संभवः-तन्त्रं च दैर्घ्यप्रसारितास्तन्त्रवः, ततो
यथा-दैर्घ्यप्रसारितमेकं सूत्रमनेकस्य तिरश्चीनस्य तन्त्रोः=संप्राप्ति, तथा-यदेकया

गाथा में " कम्मा " यह जो बहुवचनान्त शब्द का प्रयोग किया गया है वह कर्मों के बंध के हेतु अनेक हैं, इस आशय को प्रगट करने के लिये किया है । चालीस और इकतालीसवीं गाथा का जो इस प्रकार विवेचन किया गया है वह बुद्धि की मन्दता को लक्ष्य में लेकर किया है । यदि ज्ञानावरणीय कर्मों के क्षयोपशम से प्रज्ञा का उत्कर्ष आत्मा में हो तो उस समय साधु को इस प्रज्ञानिमित्तक मद-अहंकार नहीं करना चाहिये । यह बात भी उपलक्षण से समझ लेनी चाहिये । कहा भी है-

पूर्वपुरुषसिंहाना, विज्ञानातिशयसागरानन्त्यम् ।

श्रुत्वा साम्प्रतપुरुषા, કથં સ્વબુદ્ધ્યા મદં યાન્તિ ॥ ૧ ॥

પહિલે કે શ્રેષ્ઠ પુરુષોં કે અસાધારણ વિજ્ઞાન કી વાતોં કો સુનકર
એસા કૌન પુરુષ હોગા જો અપને જ્ઞાન કા મદ-અહંકાર કરેગા । હસ-
લિયે બુદ્ધિ કી પ્રકર્ષતા કા મી મદ નહી કરના ચાહિયે । તન્ત્ર ન્યાય
સે પ્રજ્ઞા કે ઉત્કર્ષ અપકર્ષરૂપ દોનોં અર્થ મી યુગપત્ વિવક્ષિત હો
સકતે હૈં । જૈસે એક લઘા ફૈલા હુઆ ડોરા તિરછે ફૈલે હુએ અનેક

ત્રયનાત્મક શબ્દનો પ્રયોગ કરેલ છે તે કર્મના બંધના હેતુ અનેક છે તેવો આશય
ખતાવવા માટે જ કરેલ છે ચાલીસ અને એકતાલીસમી ગાથામાં જે આ પ્રકારે
વિવેચન કરેલ છે તે બુદ્ધિની મદતાને લક્ષમાં લઈને કરેલ છે જે કદી જ્ઞાના
વરણીય કર્મોના ક્ષયોપશમથી પ્રજ્ઞાનો ઉત્કર્ષ આત્મામાં હોય તો તે સમયે સાધુએ
આ પ્રજ્ઞા નિમિત્તક મદ અહંકાર ન કરવો જોઈએ આ વાત પણ ઉપલ
ક્ષણથી સમજ લેવી જોઈએ કહ્યું પણ છે—

पूर्वपुरुषसिंहाना, विज्ञानातिशयसागरानन्त्यम् ।

શ્રુત્વા સામ્પ્રતપુરુષાઃ, કથં સ્વબુદ્ધ્યા મદં યાન્તિ ॥૧॥

પહેલા શ્રેષ્ઠ પુરુષોની અસાધારણ વિજ્ઞાનની વાતો સાંભળીને એવો કથો
પુરૂષ હશે કે જે પોતાના જ્ઞાનનો મદ અહંકાર કરશે ? આથી બુદ્ધિની પ્રકર્ષ
તાનો પણ મદ ન કરવો જોઈએ

તત્ર ન્યાયથી પ્રજ્ઞાનો ઉત્કર્ષ અપકર્ષરૂપ બનને અર્થ પણ યુગપત્ વિવ
ક્ષિત બની શકે છે જેમ એક લાથો ફેલાએલો દોરો આડા અવળા

ગાયત્રી અને કાર્યસ્યામિધાન સ તન્નન્યાયઃ, તદ્વિવક્ષ્યા પ્રજાયા ઉત્કર્ષમાશ્રિત્યાપિ
ભગવતા ગાયત્રી કથિતમ્। ઉપલક્ષણત્વે તુ તાત્પર્યગ્રાહકતયા પ્રમાણાન્તર શ્રુતમ-
પેક્ષણીય સ્યાત્, યતસ્તન્નાશ્રયણાદિહ વ્યાખ્યાદ્વય ક્રિયતે। તત્ર પ્રજાયા ઉત્કર્ષ-
પક્ષે એવ ગાયત્રી વ્યાખ્યાયતે—

પ્રજોત્કર્ષવતા એવ ચિન્તનીયમ્—અથ નૂન મયા પૂર્વં કર્માણિ=જ્ઞાનપ્રશસા-
જ્ઞાનિવૈયાઘટ્ટ્યાદિરુપાણ્યનુષ્ઠાનાનિ, જ્ઞાનફલાનિ = જ્ઞાનમિહ વિમર્શપૂર્વકો બોધ-
સ્તત્ફલકાનિ, કૃતાનિ, યેન હેતુના—કેનાપિ=અવિચક્ષિતવિશેષેણ સર્વેણાપીત્યર્થઃ,
કસ્મિંશ્ચિત્=યત્ર કુત્રાપિ વસ્તુનિ વિષયે પૃથઃ અહ, ના=મનુષ્યઃ, વિશિષ્ટમનુષ્યત્વ-
મનુભવન્ અભિજાનામિ।

તન્તુઓં કા વસ્ત્રાદિક મે સગ્રાહક હોતા હૈં उसी प्रकार एक गाथा द्वारा
युगपत् अनेक अर्थों का भी संग्रह होता है, यही तन्त्र न्याय है। इस
विवक्षा से इन दोनों गाथाओं द्वारा प्रजा का उत्कर्ष लेकर भी प्रजा-
परीपह का कथन हो सकता है। इसी अभिप्राय से सूत्रकार ने ये दोनों
गाथाएँ कही हैं। बुद्धि की प्रकर्षता को लेकर व्याख्यान इस प्रकार है—

मैंने पूर्वभव में ज्ञानप्रशसा, ज्ञानियों की वैयावृत्त्य आदिरूप
शुभ कर्म किये हैं इसलिये इनका फल मुझे विमर्शपूर्वक बोधरूप में
मिला है। इसलिये इस के प्रभाव से मैं जब कोई मुझ से किसी भी
विषय की अपनी जिज्ञासा समाधान करने के रूप में उपस्थित करता
है उसकी उस जिज्ञासा का यथोचित समाधान कर देता हूँ, इससे उस
पूछने वाले को सन्तोष हो जाता है। इसलिये सूत्रकार इकतालीसवीं
गाथा द्वारा ऐसे श्रुतशाली—साधु को यह समझाते हैं कि हे साधो!

અનેક તાણાવાણાને વસ્ત્રરૂપમા ફેરવનાર બને છે, તે પ્રકારે એક ગાથા દ્વારા
યુગપત્ અનેક અર્થોનો પણ સંગ્રહ થાય છે આ તન્ત્ર ન્યાય છે આ વિવક્ષાથી
આ બંને ગાથાઓ દ્વારા પ્રજાનો ઉત્કર્ષ લઈને પણ પ્રજાપરીપદનું કથન
બની શકે છે, આ અભિપ્રાયથી ભગવાન સૂત્રકારે આ બંને ગાથાઓ કહી છે
બુદ્ધિની પ્રકર્ષતા બતાવનાર વ્યાખ્યાન આ પ્રકારનું છે

મેં પૂર્વભવમા જ્ઞાન પ્રશસા, જ્ઞાનિઓની વૈયાવૃત્તિ આદિ રૂપ શુભ કર્મ
કરેલ છે એનું ફળ મને વિમર્શપૂર્વક બોધરૂપમા મળેલ છે આ કારણે એના
પ્રભાવથી જ્યારે કોઈ મારી પાસે કોઈ પણ વિષયની પોતાની જિજ્ઞાસા સમા-
ધાન કરવાના રૂપમા ઉપસ્થિત કરે છે ત્યારે હું એ જિજ્ઞાસાનું યથોચિત્ સમા-
ધાન કરી દઉં છું આથી એ પૂછવાવાળાને સંતોષ થાય છે, આ માટે સૂત્રકાર
એકતાલીસમી ગાથાદ્વારા એવા શ્રુતશાળી—સાધુને એમ મનવલે છે કે, હે સાધો!

વાદિસ્વરૂપ નિરૂપયિતુ ન સમર્થોઽસ્મિ । એવમ્=અમુના પ્રકારેણ કર્મવિપાક-પૂર્વો-
પાર્જિત-જ્ઞાનાવરણીયકર્મફલ જ્ઞાત્વા આત્માનમ્ આશ્વાસયેત્યુત્તરગાયયા સમ્બન્ધઃ
અયમર્થઃ-હે શિષ્ય ! બુદ્ધિમાન્ધવિપયે વિપાદમકૃત્વા, તપઃ સયમારાધને પ્રવૃત્તો ભવ ।
તપઃસયમારાધનેન હિ કેવલજ્ઞાનપ્રાપ્તિરપિ ભવિતુમર્હતીતિ સોત્સાહ તત્સમારાધને
તત્પરો ભવેતિ ભાવઃ ।

અથ-પ્રજ્ઞામર્પણે પશ્ચાત્-તદાચિત્તયાવિધજ્ઞાનાવરણીયક્ષયોપશમાનન્તર 'કમ્મા-
ણાણફલા' ઇત્યસ્ય કર્માણિ જ્ઞાનફલાનિ ઇતિ ઇદ્રાયા તત્ર - જ્ઞાનફલાનિ-
જીવાજીવાદિસ્વરૂપનિર્ણયજનકાનિ કર્માણિ કૃતાનિ=પૂર્વભવોપાર્જિતાનિ ઉદીયન્તે
તદા એવમ્=અમુના પ્રકારેણ કર્મવિપાક જ્ઞાનાવરણીયક્ષયોપશમજન્ય પ્રજ્ઞામર્પણરૂપ
કર્મફલ જ્ઞાત્વા હે શિષ્ય ! આત્માનમ્ આશ્વાસય=જ્ઞાનમદ પરિત્યજ્ય સ્વસ્થીકુરુ ।
પૂર્વકૃતશુભકર્મણા મમ જ્ઞાનાવરણીયકર્મજઃ ક્ષયોપશમો જાતસ્તેન સૂક્ષ્મ-સૂક્ષ્મતર-
સૂક્ષ્મતમમપિ જીવાદિસ્વરૂપ સમ્યગ્ જાનામિ, તથા કેનાપિ પૃષ્ઠઃ સન્ તસ્મૈ
સમ્યગ્વવોધયિતુ સમર્થોઽસ્મીતિ વિચારણયા પ્રજ્ઞામદ પરિહરેત્યર્થઃ ।

વિચાર નહીં કરના ચાહિયે કિ મૈ કુઝ નહીં જાનતા હૂ-મૂર્ખ હૂ જહાં
તહા મેરા પરાભવ હોતા હૈ । હસ વિચાર સે આત્મા મૈ પરિતાપ હોતા
હૈ, હસ પ્રકાર વિચાર નહીં કરના યહ પ્રજ્ઞાપરીપહ હૈ । અથવા
શ્રુતજ્ઞાન કી વિશિષ્ટતા આત્મા મે હોને પર ઉસ સમય ઉસ મુનિ કો
ઉસકા મદ નહીં કરના ચાહિયે કિ-મૈ વિશિષ્ટજ્ઞાનસપન્ન હૂ, પ્રત્યેક
વ્યક્તિ મેરે પાસ અપની ૨ જિજ્ઞાસા કા સમાધાન કરને કે લિયે આતે
હૈ । પ્રત્યેક આત્મા કો મુક્ત સે કિતના લાભ હોતા રહતા હૈ । હસ
પ્રકાર કા મદ નહીં કરના ચાહિયે । પ્રજ્ઞા કા મદ કરના હસ લિયે
નિષિદ્ધ હૈ કિ યહ જો જ્ઞાન પ્રાપ્ત હુઆ હૈ વહ જ્ઞાનાવરણીયકર્મ કે
ક્ષયોપશમ સે પ્રાપ્ત હુઆ હૈ । હસકા મૈ ક્યો મદ કરું । હસ પ્રકાર

કે, હું કાઈ બાણુતો નથી, મૂર્ખ છું, બ્યા ત્યા મારો પરાભવ થાય છે આ
વિચારથી આત્મામા પરિતાપ થાય છે માટે આ પ્રકારનો વિચાર ન કરવો તે
પ્રજ્ઞાપરીપહ છે અથવા શ્રુતજ્ઞાનની વિશિષ્ટતા આત્મામા થવાથી તે સમયે તે
મુનિએ તેનો મદ ન કરવો બોધ્યો કે હું, વિશિષ્ટ જ્ઞાન સપન્ન છું પ્રત્યેક
વ્યક્તિ મારી પાસે પોતપોતાની જિજ્ઞાસાનું સમાધાન કરવા આવે છે પ્રત્યેક
આત્માને મારાથી કેટલો લાભ થાય છે? આ પ્રકારનો મદ ન કરવો બોધ્યો
પ્રજ્ઞાનો મદ કરવાનો આ માટે નિષેધ છે કે, જે જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે તે જ્ઞાના-
વરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી પ્રાપ્ત થયેલ છે આનો હું ઈ રીતે મદ કરી

अस्य गाथाद्वयस्याय निष्कर्षः—प्रज्ञाया अपकर्षे 'नाह किञ्चिज्ज्ञानमि, मूर्खोऽस्मि, यत्र तत्र पराजितो भवामि' इत्येव परितापो न कर्तव्यः उत्कर्षे श्रुत-मदो न कर्तव्यः । किन्तु कर्मविपाकोऽयमिति ज्ञात्वाऽऽत्मनः स्थिरीकरणेन द्विवि-धोऽपि प्रज्ञापरीपहः सोढव्यः ।

अत्र प्रज्ञापकर्षे दृष्टान्तः प्रदर्श्यते—

पुष्पदन्ताचार्यः शिष्यपरिवारेण सह चम्पानगर्यां समसूत. । तेषु शिष्येषु भद्रमतिनामकः शिष्योऽतीवमन्दमतिरासीत् । स आनन्द्यकसमाप्यनन्तर दश-वैકालिकसूत्राभ्यासार्यं प्रवृत्तः, परन्तु तदा तस्य प्रबलज्ञानावरणीयान्तरायकर्मो-दयो जातस्तेनैकमप्यक्षरं न स्मरति, ततोऽसौ चिन्तयति—अहमस्मि पूर्वधराचार्यस्य शिष्यः, आचार्यो वात्सल्येन मामध्यापयति, अन्ये मुनयश्चापि प्रेम्णा मामस्मरं

आत्मा को अपने स्वभाव में स्थिर करते हुए प्रज्ञा के प्रकर्ष को सहन करना यह भी प्रज्ञापरीपह है । इस तरह प्रज्ञा के उत्कर्ष और अप-कर्ष के भेद से यह परीपह दो प्रकार का हो जाता है । यह दोनों प्रकार का परीपह सहन करना मुनि के लिये आवश्यक है ।

પ્રજ્ઞા કે અપકર્ષ મેં દૃષ્ટાન્ત—કિસી સમય પુષ્પદન્તાચાર્ય શિષ્ય-પરિવાર કે સાથ ચપાનગરી મેં આયે । ઇનકી ઇસ શિષ્યમંડલી મેં ભદ્રમતિ નામ કા એક શિષ્ય અતીવ મદમતિ થા । એક દિન કી બાત હૈ કિ ઉસને આવશ્યક કી સમાપ્તિ કે બાદ દશવૈકાલિકસૂત્ર કા અભ્યાસ કરના પ્રારંભ કિયા । પરન્તુ ઉસ સમય ઉસકે પ્રબલ જ્ઞાના-વરણીયકર્મ કા ઉદય હોને સે એક બી અક્ષર ઉસકો યાદ નહીં હોતા । ઇસને વિચાર કિયા કિ પૂર્વધર આચાર્ય કા મેં શિષ્ય હૂં વાત્સલ્યભાવ

શકું ? આ પ્રકારે આત્માને ધોતાના સ્વભાવમા સ્થિર કરીને પ્રજ્ઞાને પ્રકર્ષ સહન કરવો તે પણ પ્રજ્ઞાપરીપહ છે, આવી રીતે પ્રજ્ઞાને ઉત્કર્ષ અને અપ-કર્ષના ભેદથી આ પરીપહ બે પ્રકારનો બને છે આ બન્ને પ્રકારના પરીપહ સહન કરવા મુનિને માટે આવશ્યક છે પ્રજ્ઞાના અપકર્ષતુ દષ્ટાન્ત—

કોઈ એક સમયે પુષ્પદન્તાચાર્ય શિષ્યપરીવાર સાથે ચપાનગરીમા આવ્યા આ શિષ્ય મંડળીમા ભદ્રમતિ નામનો એક શિષ્ય ઘણો મદમતી હતો એક દિવસની વાત છે કે, તેણે આવશ્યકની સમાપ્તિ બાદ દશવૈકાલિક સૂત્રનો અભ્યાસ કરવો શરૂ કર્યો પરંતુ તે સમયે તેને પ્રબળ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ઉદય થવાથી એક પણ અક્ષર યાદ રહેતો નહીં તેણે વિચાર કર્યો કે, હું પૂર્વધર આચાર્યનો શિષ્ય છું, વાત્સલ્યભાવથી તેઓ મને શાસ્ત્રાધ્યયન કરાવે છે

બોધયતિ, તથાપિ મમ તત્ સ્મૃતિપથ નાયાતિ, ઝત્ કથિત્ મુનિઃ સકૃદેવ શ્રુત્વા ધારયતિ, કથિદ્ દ્વિચાર, કથિત્ ત્રિચારમ્ ।

કેનચિત્-શત શત ગાથા પ્રત્યહમમ્યસ્તાઃ, કેનચિત્ દ્વે દ્વે શતે । કથિદેક-પૂર્વધરઃ, કથિદ્ દ્વિપૂર્વધરો યાવન્ચતુર્દશપૂર્વધરઃ સંજાતઃ, પરન્તુ મહાનિષ્કુરોઽતીવ નિર્બુદ્ધિરહમસ્મિ, શતશોઽમ્યાસે કૃતેઽપિ ધારણા ન ભવતિ । મમ પૂર્વજન્મોપાર્જિત જ્ઞાનાવરણીય કર્મ, તથા જ્ઞાનાન્તરાયરૂપ કર્મ તીવ્રતયા સમત્યુદયાવસ્થા પ્રાપ્તમ્,

સે વે મુક્તે પદ્માતે હૈં, અન્ય મુનિ ભી મુક્ત પર વિશેષ અનુગ્રહ રખતે હૈં, વે ભી સમય ૨ પર મુક્તે વચ્ચાતે હૈં-તૌ મુક્ત કો યાદ નહીં હોતા । હમારે મેં કોઈ તો મુનિરાજ એસે હૈં જો એક ચાર ભી સુનકર યાદ કર લેતે હૈં, કોઈ ૨ એસે હૈં જિन्हૈં દો ચાર કહને સે યાદ હો જાતા હૈં । કોઈ ૨ એસે હૈં જો ત્રીન ચાર સુનકર વિષય કો અચ્છી તરહ યાદ કર-લેતે હૈં । કિતને એસે હૈં જો એક હી દિન મે સૌ-સૌ ૧૦૦-૧૦૦ ગાથાઈ યાદ કર લેતે હૈં । કોઈ ૨ એસે હૈં જો દો સૌ ૨૦૦-દો સૌ ૨૦૦ ગાથાઈ તક કઠસ્થ કર લેતે હૈં । કોઈ એક પૂર્વધર હૈં । કોઈ દો પૂર્વધર હૈં । કોઈ ત્રીન, કોઈ ચાર, કોઈ પાચ, કોઈ છઠ્ઠ, કોઈ સાત ઓર કોઈ આઠ આદિ સે લેકર ચૌદહ પૂર્વતક કે પાઠી હૈં, કિન્તુ ઇન સ્વય મેં એક મેં હી એસા મન્દબુદ્ધિ હુ જિસકો કુછ નહીં આતા હૈં । બુદ્ધિરીન યના હુઆ હૈં । સૌ ચાર યાદ કરતે પર ભી ધારણા હોતી હી નહીં હૈં । કયા કરૂં પૂર્વોપાર્જિત જ્ઞાનાવરણીયકર્મ કા હી ઇસ સમય તીવ્ર હ્રદય

પણ મારા ઉપર વિશેષ લાવ રાખે છે અને સમય સમય ઉપર તેઓ મને ખતાવે છે, તો પણ મને યાદ રહેતું નથી અમારામા કેટલાક મુનિરાજ એવા છે કે, તેઓ એકવાર સાબળીને તેને ઠંઠસ્થ કરી લે છે, કોઈ કોઈ એવા છે કે, તેમને બે વખત ઠંઠવાથી યાદ થઈ જાય છે, કોઈ કોઈ ત્રણ વાર સાબળીથી વિષયને સારી રીતે યાદ કરી લે છે કેટલાક એવા પણ છે કે જે એક જ દિવસમા ૧૦૦-૧૦૦ (સો-સો) ગાથાઓ યાદ કરી લે છે કોઈ કોઈ ૨૦૦-૨૦૦ (બસો-બસો) ગાથાઓ ઠંઠસ્થ કરી લે છે કોઈ કોઈ પૂર્વધર છે, કોઈ બે પૂર્વધર છે, કોઈ ત્રણ, કોઈ ચાર, કોઈ પાચ, કોઈ છ, કોઈ સાત, કોઈ આઠ આદિથી લઈને ચૌદ પૂર્વ સુધીના પાઠી છે આ બધા વચ્ચે હું એકજ એવો મહબુદ્ધિનો છ કે મને કોઈ પણ આવડતુ નથી હુ બુદ્ધિહીન બનેલો છ સો વખત યાદ કરવા છતાંયે ગ્રહણ કરી શકતો નથી શું કર ? પૂર્વોપાર્જિત સાક્ષાત્ વરણીય કર્મજ આ સમયે તીવ્ર હ્રદયમા આવેલ છે એનો જ આ પ્રતાપ છે

અસ્ય ગાથાદ્વયસ્યાય નિગ્ધર્પઃ—પ્રજ્ઞાયા અપર્કર્ષે 'નાહ કિંચિજ્ઞાનામિ, મૂર્ખોઽસ્મિ, યત્ર તત્ર પરાજિતો ભવામિ' इत्येयं परितापो न कर्तव्यः उत्कर्षे श्रुत-
मदो न कर्तव्यः । किन्तु कर्मविपाकोऽयमिति ज्ञात्वाऽऽत्मनः स्थिरीकरणेन द्वि-
धोऽपि प्रज्ञापरीपहः सोढव्यः ।

અત્ર પ્રજ્ઞાપર્કર્ષે દૃષ્ટાન્તઃ પ્રદર્શ્યતે—

પુષ્પદન્તાચાર્યઃ શિષ્યપરિવારેણ સહ ચમ્પાનગર્યાં સમસ્યત. । તેષુ શિષ્યેષુ
ભદ્રમતિનામકઃ શિષ્યોઽતીવમન્દમતિરાસીત્ । સ આવશ્યકસમાપ્ત્યનન્તર દશ-
વૈકાલિકસૂત્રાભ્યાસાર્થં પ્રવૃત્તઃ, પરન્તુ તદા તસ્ય પ્રવલજ્ઞાનાવરણીયાન્તરાયકર્મો-
દયો જાતસ્તેનૈકમપ્યક્ષર ન સ્મરતિ, તતોઽસૌ ચિન્તયતિ—અહમસ્મિ પૂર્વધરાચાર્યસ્ય
શિષ્યઃ, આચાર્યો વાત્સલ્યેન મામધ્યાપયતિ, અન્યે મુનયશ્વાપિ પ્રેમ્ના મામન્નરં

આત્મા કો અપને સ્વભાવ મે સ્થિર કરતે તુ એ પ્રજ્ઞા કે પ્રકર્ષ કો સહન
કરના યહ બી પ્રજ્ઞાપરીપહ હૈ । इस तरह प्रज्ञा के उत्कर्ष और अप-
कर्ष के भेद से यह परीपह दो प्रकार का हो जाता है । यह दोनों प्रकार
का परीपह सहन करना मुनि के लिये आवश्यक है ।

પ્રજ્ઞા કે અપર્કર્ષ મે દૃષ્ટાન્ત—કિસી સમય પુષ્પદન્તાચાર્ય શિષ્ય-
પરિવાર કે સાથ ચપાનગરી મેં આયે । इनकी इस शिष्यमंडली में
भद्रमति नाम का एक शिष्य अतीव मदमति था । एक दिन की बात
है कि उसने आवश्यक की समाप्ति के बाद दशवैकालिकसूत्र का
अभ्यास करना प्रारंभ किया । परन्तु उस समय उसके प्रबल ज्ञाना-
वरणीयकर्म का उदय होने से एक भी अक्षर उसको याद नहीं होता ।
इसने विचार किया कि पूर्वधर आचार्य का मैं शिष्य हूँ वात्सल्यभाष

શકુ ? આ પ્રકારે આત્માને પોતાના સ્વભાવમા સ્થિર કરીને પ્રજ્ઞાને પ્રકર્ષ
સહન કરવો તે પણ પ્રજ્ઞાપરીપહ છે, આવી રીતે પ્રજ્ઞાને ઉત્કર્ષ અને અપ-
ર્કર્ષના ભેદથી આ પરીપહ બે પ્રકારનો બને છે આ બન્ને પ્રકારના પરીપહ
સહન કરવા મુનિને માટે આવશ્યક ॥ પ્રજ્ઞાના અપર્કર્ષનું દૃષ્ટાન્ત—

કોઈ એક સમયે પુષ્પદન્તાચાર્ય શિષ્યપરીવાર સાથે ચપાનગરીમા આવ્યા
આ શિષ્ય મડળીમા ભદ્રમતિ નામનો એક શિષ્ય થલો મદમતી હતો એક
દિવસની વાત છે કે, તેણે આવશ્યકની સમાપ્તિ બાદ દશવૈકાલિક સૂત્રનો અભ્યાસ
કરવો શરૂ કર્યો પરંતુ તે સમયે તેને પ્રબળ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ઉદય થવાથી
એક પણ અક્ષર યાદ રહેતો નહી તેણે વિચાર કર્યો કે, હું પૂર્વધર આચાર્ય
ધર્મનો શિષ્ય છું, વાત્સલ્યભાવથી તેઓ અને શાસ્ત્રાધ્યયન કરાવે ॥ બીજા મુનિઓ

પ્રજ્ઞાપ્રકર્યે દૃષ્ટાન્તઃ પ્રદર્શ્યતે—

एकदा—कालकाचार्यः प्रमादवतः स्वशिष्यानुज्जयिन्या विहाय धारावासनगरे स्वशिष्यस्य सागरचन्द्रमुनेः समीपे समागतः । सागरचन्द्रस्त सामान्यसाधुनुद्धृष्टा जानाति कालकाचार्योऽपि न किञ्चित् परिचय ददाति ।

अथाऽन्यदा सागरचन्द्रमुनिनाऽऽगमनिर्णीततत्त्वरूपव्याख्याने कृते सति लोकास्त प्रशसन्ति, तदा सागरचन्द्रमुनिः कालकाचार्यं प्रति प्राह—मद्व्याख्यान सकेगा, इस गाथा को तो याद करके ही छोड़ने का भाव है । इस प्रकार निश्चय करके प्रज्ञापकप्रकरण परीपह को सहन करते हुए उस भद्रमुनि ने शुभाध्यवसायजन्य प्रशस्त ध्यान से क्षपकश्रेणी को अरोहण कर केवलज्ञान को प्राप्त किया ।

प्रज्ञा के प्रकर्म में दृष्टान्त इस प्रकार है—एक समय कालकाचार्य प्रमादशील अपने शिष्योंको उज्जयिनी नगरीमें छोड़कर धारावासनगर में स्वशिष्य सागरचन्द्रमुनि के पास आ गये । सागरचन्द्रशिष्यने उनके साथ सामान्य साधुके जैसा ही व्यवहार किया, गुरु जैसा नहीं । कालकाचार्यने भी इस बात पर कुछ भी ध्यान नहीं दिया और अपना परिचय भी नहीं दिया । एक दिन की बात है कि जब सागरचन्द्रमुनि ने आगमनिर्णीत तत्त्वों के स्वरूप को समझाते हुए व्याख्यान दिया तो सुनकर लोगों को अपार आनंद आया,—सयने प्रवचन की मुक्तकंठ से प्रशंसा की । सागरचन्द्रमुनि ने अपरिचित गुरु के समीप आकर कहा—आपने

યાદ થયે જ છુટકે, તેવો મનોભાવ છે આ પ્રદારનો નિશ્ચય કરીને પ્રજ્ઞાપ્રકર્યપરીપહને મહન કરતા કરતા તે ભદ્રમુનિએ શુભ અધ્યવસાય જન્ય પ્રશસ્ત ધ્યાનથી ક્ષપકશ્રેણી ઉપર ચડી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું

પ્રજ્ઞાના પ્રદર્શના દૃષ્ટાન્ત આ પ્રદારનું છે—

એક સમય કાલકાચાર્ય પ્રમાદશિલ પોતાના શિષ્યોને ઉજ્જૈની નગરીમા મૂકીને ધારાવાસ નગરમા સ્વશિષ્ય સાગરચંદ્ર મુનિની પાસે આવ્યા સાગરચંદ્ર શિષ્યે તેમની સાથે સામાન્ય સાધુ જેવો વહેવાર કર્યો, ગુરુ શિષ્ય જેવો નહી કાલકાચાર્યે આ વાત ઉપર ઘણું ધ્યાન ન આપ્યું, અને પોતાનો પરિચય પણ ન આપ્યો. એક દિવસની વાત છે કે, જ્યારે સાગરચંદ્ર મુનિએ આગમ નિર્ણીત તત્ત્વોના સ્વરૂપને સમજાવવાનું વ્યાખ્યાન આપ્યું તે સાંભળીને લોકોને અપાર આનંદ થયો. સંઘળાએ પ્રવચનની મુક્તકંઠે પ્રશંસા કરી સાગરચંદ્ર મુનિએ અપરિચિત ગુરુની સમીપ આવીને ઢહું આપે આજ માટે તાત્વિક પ્રવચન

તસ્માન્મયા પ્રજ્ઞાયા અસદ્ભાવરૂપોઽય પરીપદઃ સોઢન્યઃ, ન તુ કસ્મિંશ્ચિત્ ઈર્ષ્યા દ્વેષો
વા કરણીયઃ, એવ વિચિન્ત્ય પ્રત્યહ પઠતિ, પુનઃ પુનરભ્યસ્યતિ ચ, પર તુ ધારણા
ન ભવતિ, ' ધમ્મો મગલમુક્ષિદ્ધ' ઇતિ ગાથા દ્વાદશરૂપાણિ અમ્યસ્તા, પરં તુ
તસ્યા એકસ્યા અપિ ગાથાયાઃ સ્મૃતિસ્તસ્ય નાભૂત, ઝમ્યામકાલે ધારિતેવ સા
તસ્ય ભવતિ, પર ત્વલ્પકાલ એવ પુનસ્તા તિસ્મરતિ । તદાઽસૌ પુનરધ્યવસ્યતિ-
પુનરપિ દ્વાદશરૂપાણિ કાઠમમ્યાસાર્યં યાપયિષ્યામિ, યેન કેનાપિ પ્રકારેણ ગાથા-
મેતા કઠસ્થીકરિષ્યામ્યેવ । ઇત્યેવ નિશ્ચિત્ય પ્રજ્ઞાઽપરૂપપરીપદ સહમાનઃ શુભા-
ધ્યવસાયેન પ્રશસ્તધ્યાનેન ક્ષપકથ્રેણિમારુહ્ય સ ભદ્રમુનિઃ કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્તવાન્ ।

હો રહા હૈ, ઉન્હી કા યહ કામ હૈ, અતઃ પ્રજ્ઞા કા અસદ્ભાવરૂપ યહ
પરીપદ મુક્ષે શાંતિ કે સાધ સહન કરના ચાહિયે, ઇસી મેં મેરા કલ્યાણ
હૈ, ફિસી કે સાધ રૂપાં યા દ્વેષ કરને સે કોઈ લાભ નહીં । હસ પ્રકાર
ભદ્રમતિ મુનિ વાર ૨ વિચાર કરતા ઓર અપને પૂર્વોપાર્જિતકર્મોં કી
નિન્દા કરતા થા, પરન્તુ ઉસને અપના પઢના ઓર યાદ કરના બદ નહીં
કિયા । અકેલે "ધમ્મો મગલમુક્ષિદ્ધ" હસ ગાથા કો હી ઉસને લગા-
તાર વારહ વર્ષતક યાદ કિયા-રટા, પર તોં મી ઉસ કો યહ ગાથા યાદ
નહીં હુઈ । જિસ સમય યહ યાદ કરને બેઠતા ઉસ સમય તો યહ યાદ હો
જાતી પર જ્યો હી યહ યાદ કરના બદ કર દેતા અથવા કિયા કરને મેં
ઉપયોગ લગાતા તો શીઘ્ર હી ઉસ ગાથા કો ભૂલ જાતા થા । યહ ફિર
મી ઉસકો યાદ કરના ઓર પઢના નહીં છોડતા ઓર વિચાર કરતા
કિ યદિ યહ ગાથા હન વારહ ૧૨ વર્ષોં મે કઠસ્થ નહીં હુઈ તો અબ-
આગે કે ૧૨ વર્ષોં મેં કઠસ્થ હો જાયેગી, ક્યા ચિંતા જૈસે મી હો

આથી પ્રજ્ઞાનો આ અસદ્ભાવરૂપ પરીપદ મારે શાંતિથી સહન કરવો જોઈ એ
તેમા જ મારે કલ્યાણ છે કોઈની સામે ઈર્ષ્યા અથવા દ્વેષ કરવાથી કોઈ લાભ
નથી આ પ્રકારે ભદ્રમતિ મુનિ વારવાર વિચાર કરતા અને પોતાના પૂર્વો-
પાર્જિત કર્મોની નિંદા કરતા પણ પોતાના પઠન-પાઠન આદિને તેણે બંધ ન કર્યો
" ધમ્મો મગ્ગલમુક્ષિદ્ધ " એ એક ગાથાને એકલા તેણે બાર વર્ષ સુધી યાદ કરી ગોખ્યું
છતા પણ તેને એ ગાથા યાદ ન થઈ એ સમય તે યાદ કરવા બેસતા તો તે વખતે યાદ
રહી જતી પણ એ પછી યાદ કરવાનું બંધ કરી ક્રિયામા ગુથાતા તે ગાથા
બૂલાઈ જતી છતા પણ તે એને યાદ કરવાનું છોડતા નહીં અને વિચાર
કરતા કે, આ બારવર્ષમા યાદ ન થઈ તો આવતા બારવર્ષમા જરૂર યાદ થઈ
જશે ચિંતા શા માટે કરવી જોઈએ જે રીતે બનશે તે રીતે ય ગાથાને

सहितः कालकाचार्य आगच्छति इति बुद्ध्या सागरचन्द्रमुनिस्तत्रागच्छता कालका-
चार्यशिष्याणां समुत्थे समागतः । स तत्र परितो विलोक्याचार्यमदृष्ट्वा, तान्
समागतान् मुनीन् पृच्छति-भो मुनयः ! क्व वर्तन्ते पूज्यचरणाः, सागरचन्द्रमुने-
रेतद्वचन निशम्य हताशाः सर्वे मुनयः साधुनेत्राः सगद्गद प्रोक्तवन्तः-हत्तभाग्या-
नस्मान् परित्यज्य गुरुचरणाः क्व गता इति वयं न विद्मः, भवता ज्ञायते किम् ? ।
सागरचन्द्रमुनिनोक्तम्-त न विद्मः वयम्, किं तु एकः कोऽपि वृद्धः सप्रति वर्तते
उपाश्रये । ततः सर्वे गुरुभक्त्युद्रेकात् तद्विरहखिन्ना उपाश्रये आगताः । सागरमुनि-
नाऽङ्गुल्या निर्देशेन प्रदर्श्य कथितम्-अयमागन्तुको महानुभावाः । शिष्यास्तदैव

चल दिये । सागरचन्द्रमुनि को जब पता चला कि सशिष्य गुरु महा-
राज कालकाचार्य विहार करते हुए यहा आरहे हैं तो वे उनका
स्वागत करने के लिये सामने गये । वहां उन मुनियों में गुरु महाराज
को नहीं देखा तब उसने उन अपने गुरुभाईओं से पूछा कि-पूज्य
गुरु महाराज तो दिखते नहीं हैं कहो वे इस समय कहा हैं । तब
मुनियों ने सागरचन्द्रमुनि के वचन सुनकर हताश एवं आस्र डालते
हुए गद्गद कंठ से बोले हत्तभाग्य हमलोगों को छोड़कर गुरु महाराज
कहां चले गये हैं यह हम नहीं जानते हैं । कहो आप को मालूम है
क्या ? सागरचन्द्रमुनि ने कहा उन्हें तो हम जानते नहीं हैं किन्तु एक
कोई वृद्ध महात्मा इस समय उपाश्रय में अवश्य ठहरे हुए हैं ।
सागरचन्द्रमुनि की इस बात को सुनकर समस्त शिष्य जो गुरु महा-
राज के विरह से खेदखिन्न बने हुए थे गुरुभक्ति के उद्रेक से प्रेरित
होकर उपाश्रय में पहुँचे । सागरचन्द्रमुनि ने अगुली के इशारे से

करवा लाया सागरचन्द्र मुनिने जो भणन भल्या के, गुरुमहाराज कालकाचार्य
शिष्यों साथे विहार करता करता अही पधारे छे त्यारे ते तेभनु स्वागत
करवा साथे गया त्या ओ मुनिओमा गुरुमहाराजने न भैया त्यारे तेले पोतीना
ओ गुरुभाईओने पूछ्यु के पूज्य गुरुमहाराज तो देजाता नहीं कडे, तें आ
संभये क्या छे ? सागरचन्द्र मुनिने आ वचन साबणता ते शिष्यो हताश
भनी गया अने आसुधरी आणे गद्गद कंठी भाल्या, हत्तभागी अंमो
'भधाने छोडीने गुरुमहाराज क्या आल्या गया छे ओ अमे बलुता नहीं कडे
कडे आपने भणर छे ? सागरचन्द्र मुनिने उछु, जेभने हु ओणभतो नहीं
परतु ओक वृद्ध महात्मा आ वभते उपाश्रयमा रोकयेला छे सागरचन्द्रनी
आ बात साबणी सधणा शिष्यो ओ गुरुमहाराजना विरहथी जेदभिन्न भनेल
हता, ते सधणा गुरुभक्तिना आवथी प्रेरित भनी उपाश्रयमा पडोअ्या सागर

श्रुत भवद्भिः, कीदृशं तत्, ? तेनोक्तम्—शोभनम्, कालकाचार्येण सह तस्य तर्क-
माश्रित्य वादः प्रवृत्तेः । सागरचन्द्रमुनिस्तस्य तुल्यतया प्रत्युत्तरं कर्तुमसमर्थो जात-
स्ततोऽतीव चमत्कारं स माप्नुवान् ।

इतश्च कालकाचार्यस्य शिष्याः स्वगुरुपरिस्थित्याश्चतुर्विधसधेस्तिरस्कारं प्राप्य,
लज्जिताः सन्तः स्वगुरुं गवेषयन्ति । ते ग्रामानुग्रामं विहरन्तः कालकाचार्यवातां
प्रतिग्रामं प्रतिनगरं प्रतिस्थलं पृच्छन्तः क्रमेण धारावासनगरं समागताः । शिष्य-

आज मेरा तान्त्रिक प्रवचन तो सुना है ? वह कैसा हुआ । कालका-
चार्य ने कहा अच्छा हुआ, पातचीत के सिलसिले में ही गुरु शिष्य का
तर्कशास्त्र पर परस्पर में वादविवाद छिड़ गया । सागरचन्द्रमुनि को
यह पता नहीं था कि ये मेरे गुरु महाराज कालकाचार्य हैं । सागरचन्द्र
मुनि कालकाचार्य को तर्कणाओ का प्रत्युत्तर नहीं दे सका अतः वह
कालकाचार्य के अगाध ज्ञान से विक्षेप प्रभावित हुआ ।

उधर से जब अपने शिष्यों को उज्जयिनी में छोड़कर कालकाचार्य
आगये तो उन शिष्यों का वहाँ के चतुर्विधसधने बड़ा ही तिरस्कार
किया । वे सबके सब लज्जित होने लगे । सबने विचार किया कि
गुरु महाराज का पता लगाना चाहिये कि वे कहाँ पधारें हैं । विचार
निश्चित कर सबने वहाँ से गुरु महाराज की गवेषणा करने के लिये
विहार कर दिया । ग्रामानुग्राम विचरते हुए उन्होंने प्रत्येक जगह में,
प्रत्येक ग्राम में, प्रत्येक शहर में कालकाचार्य का पता लगाया तब
उनकी खबर भी पूछी । पूछते-ये सब के सब धारावासे नगर की ओर

साधल्यु ? ते डेभ डतु ? कावकाचार्ये कलु, साइ डतु वातचीतनी अर्थभा
के गुरु शिष्यने तर्कशास्त्र ऊपर परस्परमा वादविवाद थये । सागरचन्द्र मुनिने
ये ज्ञात न डतो के आ भारा गुरुमहाराज कावकाचार्ये छे सागरचन्द्र मुनि
कावकाचार्यनी तर्क धाराज्योना प्रत्युत्तर आधी शक्या नही आधी ते कावका-
चार्यना अगाध ज्ञानथी भूषण प्रभावित भनी गया

आ तरङ्ग ऊर्जनेनीमा रहेला ते शिष्योना लाना चतुर्विध सधे धल्ले
तिरस्कार कथे ते सधणा आधी भूषण शरमाया अने पधाये भणी के विचार
कथे है, गुरुमहाराजने पतो भेजववे लेधये के तेजो क्या विचरे छे विचार
नक्षी करी के शिष्योके गुरुमहाराजनी तपास भाटे विचार कथे आभा
नुग्राम विचरलु करता तेमले प्रत्येक जग्याये, प्रत्येक ग्राममा, प्रत्येक
शहरमा, कावकाचार्य महाराजनी पृच्छा करी अने तेमनी जणेर पूछी
पूछता पूछता जणेर भणी जाता ते सधणा धारावास नगर विचार

‘નિરદ્વગ’ ઇત્યાદિ ।

નિરયમ્=વ્યર્થમ્ મિ=અહ મૈથુનાત્=કામસુખાદ્ વિરતઃ=નિવૃત્તઃ । પ્રાણાત્પિ-
તાદિવિરમણ પ્રિદાય યન્મૈથુનમાત્રોપાદાન તત્તસ્ય દુસ્ત્યજત્વમોધનાર્થમ્ । દુસ્ત્યજ-
મૈથુનાત્ પ્રતિનિવર્તનેનાહ દુષ્કર કાર્યં વ્યર્થમેવ કૃત્વાનિતિ ભાવઃ । તથા-નિરર્થક
સુસવૃતઃ = ઇન્દ્રિયનો ઇન્દ્રિયવ્યાપારનિરોધેન સુષ્ટુસમયુક્તઃ । યોઽહ કલ્યાણ-
શુભ, પાપકમ્=અશુભ, ધર્મ=વસ્તુસ્વમાર્ગ સાક્ષાત્=પરિસ્ફુટ યથા સ્યાત્ તથા, ના-
ભિજાનામિ=અવધ્યાદિજ્ઞાનાભાવેન પ્રત્યક્ષતથા સર્વથા ન જાનામીત્યર્થઃ । ઇતિ
ભિક્ષુર્ન ચિન્તયેત્ । ‘ઇહ ભિક્ષુ ન ચિંતણ’ ઇત્યુત્તરગાથા(૪૪)સ્યેન સહ સમ્બન્ધઃ ।

મતિશ્રુતરૂપ પરોક્ષજ્ઞાન કો આશ્રિત કર પ્રજ્ઞાપરીપહ્ન કા સૂત્રકારને
યહ વર્ણન ક્રિયા હૈ । અવ અવધિ આદિ રૂપ જો પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન હૈ
उनके अभावरूप इक्षीसत्वा अज्ञानपरीपह का वर्णन किया जाता है—

‘નિરદ્વગમિ’ ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(નિરદ્વગમિ મેહુણાઓ વિરઓ-નિરર્થકમહ મૈથુનાત્
વિરતઃ) વ્યર્થ હી મૈ કામસુખ સે વિરક્ત દુઆ હ । (સુસવુહો-સુસ-
વૃતઃ) વ્યર્થ હી મૈને ઇન્દ્રિયો એવ મન કો અપને અભિલપિત વિષયો સે
હટાકર સુસવૃત ક્રિયા હૈ । (જો-યઃ) જો મૈ અભીતક ભી (કલ્યાણ પાવગ
ધમ્મ સવ્વ નાભિજાનામિ-કલ્યાણ પાપક ધર્મ સાક્ષાત્ નાભિજાનામિ)
શુભ તથા અશુભ વસ્તુસ્વભાવરૂપ ધર્મ કો અવધિ આદિ પ્રત્યક્ષ
જ્ઞાનો કે અભાવ મૈ સાક્ષાત્-સ્પષ્ટરૂપ સે નહી જાનતા હ । હસ પ્રકાર
ભિક્ષુ વિચાર ન કરે । “ઇહ ભિક્ષુ ન ચિંતણ” યહ આગે ગાથા
ચૌવાલીસ ૪૪વી મૈ કહા ગયા વાક્ય યહાં યોજિત કર લેના ચાહિયે ।

મતિશ્રુત રૂપ પરોક્ષજ્ઞાનને આશ્રિત કરી પ્રજ્ઞાપરીપહનું સૂત્રગારે આ
વર્ણન કરેલ છે હવે અવધિ આદિરૂપ જે પ્રત્યક્ષજ્ઞાન છે તેના અભાવરૂપ
એકવીસમા અજ્ઞાનપરીપહનું વર્ણન કરવામા આવે છે—‘નિરદ્વગમિ’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ-નિરદ્વગમિ મેહુણાઓ વિરઓ-નિરર્થકમહ મૈથુનાત્ વિરત કામસુખને
છોડીને હું નકામો વિરક્ત બન્યો છું સુસવુહો-સુસવૃત ઇન્દ્રિયો અને મનને તેના
અભિલપિત વિષયોથી હટાવીને મે વ્યર્થ સુસવૃત કરેલ છે, જે આજ સુધી પણ
હું કલ્યાણ પાવગ ધમ્મ સવ્વ નાભિજાનામિ-કલ્યાણ પાપક ધર્મ સાક્ષાત્ નાભિ-
જાનામિ શુભ તથા અશુભ વસ્તુ સ્વભાવરૂપ ધર્મને અવધિ આદિ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનના
અભાવથી સાક્ષાત્-સ્પષ્ટરૂપથી બાંધીતો નથી. આ પ્રગટરનો વિચાર ભિક્ષુ ન
કરે ઇહ ભિક્ષુ ન ચિંતણ આ આગળ બતાવવામા આવેલ ૪૪ મી ગાથાનું

દૃષ્ટવૃષ્ટાઃ સસન્નમ હર્ષવશચિસર્પચૂડયાઃ, 'ઈમેણ મમ ગુરવઃ' इति वन्दितवन्तः ।
 સાગરચન્દ્રમુનિસ્તદા કાલકાચાર્યે પરિચિતે પથ્યાત્તાપ કુર્વન્ યદતિ-ભગવન્ ! મયા
 શ્રુતનિધીના તત્રભયતા ભવતામાશાતના કૃતા, ક્ષમસ્ય ।

કાલકાચાર્યેણોક્તમ્—હે વત્સ ! શ્રુતમદો ન કર્તવ્યઃ । एवमन्यैरपि कालका-
 ચાર્યવત્ પ્રજ્ઞાપ્રકર્પે મદારુરણેન પ્રજ્ઞાપરીપહઃ સોઢવ્યઃ ॥૪૧॥

મતિશ્રુતરૂપપરોક્ષજ્ઞાનમાશ્રિત્ય પ્રજ્ઞાપરીપહો યર્ણિતઃ । अवेदानीमवध्यादिरूप
 પ્રત્યક્ષજ્ઞાનમાશ્રિત્ય તદભારૂપ એકવિંશતિતમોઽજ્ઞાનપરીપહઃ પ્રોચ્યતે—

मूलम्—निरद्वयं मि विरंओ, मेहुणांओ सुसवुंडो ।

जो सर्वं नोभिजाणोमि, धर्म कल्लण पावग ॥४२॥

छाया—निरर्थकम् अह विरतः, मैयुनात् सुसट्टः ।

यः साक्षात् नाभिजानामि, धर्म कल्याणं पापकम् ॥ ४२ ॥

ચતલાકર કહા કિ દેસો યે હૈં વે આગન્તુક મહાનુભાવ । વે શિષ્ય
 સવ કે સવ ડસી સમય અપાર હર્ષ સે ઉત્ફુલ્લહૃદય રોકર દૃષ્ટ તુષ્ટ
 હોતે હુણ બડે હી આદર સે “યહી હૈં હમારે ગુરુ મહારાજ” કહ કર
 ઉનકે ચરણોં મે ગિર કર વદના કરને લગે । સાગરચન્દ્રમુનિ ઉસ
 સમય કાલકાચાર્ય કે પરિચિત હોને પર પથ્યાત્તાપ કરતા હુઆ ઉનસે
 થોલા ભગવન્ ! શ્રુતનિધિ પૂજ્ય આપકી મેરે દ્વારા આશાતના હુઈ હૈં,
 અતઃ મૈં ડસકી ક્ષમા ચાહતા હૂ, આપ ક્ષમા કરે । કાલકાચાર્ય ને કહા
 વત્સ ! શ્રુતજ્ઞાન કા મદ નહીં કરના ચાહિયે । ઇસ કથા સે યહી શિક્ષા
 મિલતી હૈં કિ કાલકાચાર્ય કી તરહ પ્રજ્ઞા કે પ્રકર્પ મેં મદ નહીં કરને
 સે પ્રજ્ઞાપરીપહ કા જય હોતા હૈં ॥ ૪૧ ॥

અદ્ર મુનિએ આગળીના ઇસારાથી બતાવીને કહ્યું કે, બુદ્ધો આ છે તે આવેલા
 મહાનુભાવ ! આથી તે સઘળા શિષ્યો તે સમયે અપાર હર્ષથી પ્રકુટિલિત બની
 પુથી થતા થતા ખૂબજ આદરથી “આ જ છે અમારા ગુરુમહારાજ” કહીને
 તેમના ચરણમા પડીને વદન કરવા લાગ્યા સાગરચન્દ્રમુનિ એ સમયે કાલકા
 ચાર્યના પરિચયથી પથ્યાત્તાપ કરતા કરતા તેમને કહેવા લાગ્યા, ભગવત !
 શ્રુતનિધિ પૂજ્ય મારાથી આપની અશાતના થઈ છે આથી હું તેની ક્ષમા
 થાહું છું આપ મને ક્ષમા કરો કાલકાચાર્યે કહ્યું, વત્સ ! શ્રુતજ્ઞાનનો મદ ન
 કરવો બોધ એ આ કથાથી એ બાણવાનુ મળે છે કે, કાલકાચાર્યની મોક્ષ
 પ્રજ્ઞાના પ્રકર્ષમા મદ નહીં કરવાથી પ્રજ્ઞાપરીપહનો જય થાય ~ ૫૧॥

टीका—‘तवोवहाणमादाय’ इत्यादि ।

तपः=ययमध्यचन्द्रप्रतिमा-वज्रमध्यचन्द्रप्रतिमादिकम्, उपधानं=साभिग्रह तपः
आदाय=स्वीकृत्य चरित्वेत्यर्थः, अभिग्रहविशेषरूपा मासिक्यादिका, प्रतिपद्यमा-
नस्य=प्रतिपद्यस्य अङ्गीकृतस्तः, एवमपि=विशिष्टचर्ययाऽपि, विहरतः=निष्प्रतिप-
द्य विचरतः, मे=मम, उद्य=उदयतीति उद्य-ज्ञानावरणीयादिक कर्म, न निवर्तते
=नापगच्छति, इति भिक्षुर्न चिन्तयेत्, इत्युत्तरगाथास्येन सह सम्बन्धः ।

अयं भावः—अहं ययमध्यचन्द्रप्रतिमादिक तपः करामि, तथा साभिग्रह तपः

किंच—‘तवोवहाणमादाय’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(तवोवहाणमादाय-तपउपधाम् आदाय) ययमध्य
चन्द्रप्रतिमा, वज्रमध्यचन्द्रप्रतिमा आदिक तप को तथा साभिग्रह तप
रूप उपधान को स्वीकार कर के, तथा उनका आचरण करके (पडिम-
पडिवज्जओ-प्रतिमा प्रतिपद्यमानस्य) अभिग्रहविशेषरूप मासिक्या
दिक प्रतिमा को अंगीकार करने वाले (मे-मम) मेरा जो कि (एव
पि विहरओ-एवमपि विहरतः) इस प्रकार की विशिष्टचर्या से मुक्ति
के मार्ग में विचरण कर रहा हूँ (उद्यम-उद्य) ज्ञानावरणीयादिक
कर्मों का आवरण तौ भी (न नियट्ठइ-न निवर्तते) निवर्तित नहीं होता
है । इस प्रकार भिक्षु विचार नहीं करे ।

ये दो ४२-४३ गाथाएँ अवधि आदि प्रत्यक्ष ज्ञान की प्राप्ति के
विषय में कही गई हैं ।

तात्पर्य यह है कि मैं ययमध्यचन्द्रप्रतिमा आदिक तप करता हूँ

किंच—‘तवोवहाणमादाय’ इत्यादि

अन्वयार्थ—‘तवोवहाणमादाय’-तपउपधान आदाय ययमध्यचन्द्रप्रतिमा
-वज्रमध्यचन्द्र प्रतिमा आदिक तपने तथा साभिग्रह तपउपधानने स्वीकार करी
तथा तेनुं आचरण करी पडिम पडिवज्जओ-प्रतिमा प्रतिपद्यमानस्य अभिग्रहविशेषरूप
मासिक्यादि प्रतिमाने अंगीकार करवावाणा मे-मम हुं के जे-एव पि विहरओ-
एवमपि विहरत आ प्रकारनी विशिष्ट चर्याथी मुक्तिना मार्गमा विचरण करी
रहो छु उद्यम-उद्य छता ज्ञानावरणीयादिक कर्मोनु आवरण न नियट्ठइ-न निवर्तते
इर थतु नथी आ प्रकारना विचार भिक्षु न करे

ये तात्वीस अने ते तात्वीस आ जे गाथाओ अवधि आदि प्रत्यक्ष ज्ञाननी
अप्राप्तिना विषयमा कहेवामा आवेल छे

तात्पर्य आ छे दे, - हुं ययमध्य चन्द्रप्रतिमा आदिक तप करे छु तथा

અય ભાર: — મયા દયા મૈથુનપ્રિમણ કૃતમ્, વૃથૈવ ચેન્દ્રિયાણિ વિજિતાનિ
યદહ શુભમશુભ વા વસ્તુસ્વભાવ પ્રત્યક્ષરૂપેણ નામિજાનામીત્યેવ ચિન્તનૈન મુનિર્વિ-
પાદ ન કુર્યાત્ । ‘મિ’ શ્ત્યાર્પણાત્ પ્રથમાર્થે દ્વિતીયા ॥ ૪૨ ॥

કિન્ચ—

મૂલમ્—તેવોવહાણમાદોય, પડિમં પડિવજ્જોઓ ।

એવ પિં વિહરંઓ મેં, છડંમ મેં નિયંદદ્દ ॥ ૪૩ ॥

છાયા—તપ્પરપધાનમાદોય, પ્રતિષ્ઠા પ્રતિપદમાનસ્ય ।

એવમપિ વિહરતો મે, છબ્બ ન નિર્વર્તતે ॥ ૪૩ ॥

હસ ગ્રાથા મે એક મૈથુન માત્ર કા હી ગ્રહણ હસલિયે ક્રિયા હૈ કિ અહિંસા
આદિ સચ કી અપેક્ષા યહ દુસ્તમ્બજ જોતા હૈ હસલિયે મુતિ ચિન્તરતા
હૈ કિ એસે દુષ્કર ત્યાગ કરને પર મી મુક્તે કુછ લાભ નહીં મુઆ ।

ભાવાર્થ—હસકા ભાવ યહ હૈ કિ અવધિ આદિ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનો કી
પ્રાપ્તિ કે અભાવ મેં બિહુ કો અપની આત્મા કે લિયે હસ પ્રકાર કે
વિચાર સે વિપાદિત નહીં કરના ચાહિયે કિ—મુક્તે બ્રહ્મચર્ય કા પાલન
તથા તપશ્ચર્યા કરતે ૨ વહુત કાલ હો જુકા હૈ અઝી તક મી મુક્તે
વસ્તુ કા વાસ્તવિક શુભાશુભ સ્વભાવ સ્પષ્ટ રીતિ સે ચતલજે તાહે
પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનો મેં સે એક મી કિસી જ્ઞાન કી પ્રાપ્તિ જહીં હુઈ હૈ । મુક્ત
દીક્ષા બ્રહ્મચર્યવ્રત ઓર તપશ્ચર્યા આદિ મેંને વ્યર્થ ધારણ કિયે । હસકી
અપેક્ષા તો સસારદશા મેં હી આનન્દ ત્યા ॥ ૪૨ ॥

વાક્ય અહિં યોજ્યત સરી હેવું જોઈ એ એ ગ્રાથામા એક મૈથુન માત્રનું
એકલા માટે થકણ કરવામા આવેલ છે કે, અહિંસા આદિ બધાની અપેક્ષા
એ હૃદયજ હોય છે આ માટે મુનિ વિચારતા હોય છે કે, આવો ફક્ત ત્યાગ
કરમા છતા પણ મને કાઈ લાભ થયો નહીં

ભાવાર્થ—અપનો પ્રાપ એ છે કે, અવધિ આદિ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનોની પ્રાપ્તિના અભાવમા
બિહુએ પોતાના આત્મા માટે આ પ્રકારનો વિચાર કરી કહી વિપાદિત પ્રતજુ
ન જોઈએ—કે, મને બ્રહ્મચર્યનું પાલન અને તપશ્ચર્યા કરતા કરતા કશો સમ્બ
ગણો તેમ છતા પણ વસ્તુનો વાસ્તવિક શુભાશુભ સ્વભાવ સ્પષ્ટ રીતે બતાવ
નાર પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનોમાથી કોઈ એક પણ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થવા મામી તથા આ
દીક્ષા, બ્રહ્મચર્યવ્રત અને તપશ્ચર્યા વગેરે એ નકામા ધારણ કર્યા આની
અપેક્ષા તો સસાર દશામા જ આનન્દ હોતો ॥ ૪૨ ॥

મયા નોપલબ્ધમ્ । તદનુપલબ્ધો ચ દુસ્ત્યજમૈયુનાત્ પ્રતિનિવર્તન મમ વ્યર્થમ્ ।
તથા નિર્થક મુસટ્ટતઃ = ઇન્દ્રિયનો ઇન્દ્રિયવ્યાપારનિરોધેન સુષ્ટુસપર્યુક્તોઽભવમ્,
યોઽહં કલ્યાણ પાપક વા ધર્મ=વસ્તુસ્વભાવં, સાક્ષાત્=પરિસ્ફુટ, નાભિજાનામિ=અભિ-
-સર્વથા નિરવશેષવિશેષપૂર્વક ન જાનામિ । અય ભાવઃ—“ જે ઇગ જાણહ, સે
સબ્બ જાણહ, જે સબ્બ જાણહ, સે ઇગ જાણહ ” ઇત્યાગમવચનાચ્છદ્યસ્યોઽહ
કિમપ્યેકમપિ વસ્તુસ્વરૂપ ન તત્ત્વતો જાનામિ, યદિ સાક્ષાત્ સમસ્તભાવસ્વભાવાવ-
ભાસક કેવલાલોક ન લબ્ધવાન્, તર્હિ કિમનેનાલ્પેન મુકુલિતવસ્તુસ્વરૂપજ્ઞાનેન,
ઇત્યેવ વિપાદ ન કુર્યાદિતિ ।

તથા—તપઉપધાનાદિભિર્નિર્જરાદેતુભિરપિ છદ્મસ્થાવસ્થા ન નિવર્તતે=નિરવશેષ
ન લીયતે, કિં તર્હિ મમાનેન ક્રિયારૂલાપેન? ઇતિ વિચિન્ત્ય મુનિર્વિપાદ ન કુર્યાત્ ।

તથા ઇન્દ્રિય નો ઇન્દ્રિય કા નિગ્રહ ભી ક્રિયા હૈ વે સવ નિર્થક હૈં ।
ક્યોં કિ અભીતક મુજે શુભાશુભ વસ્તુ કા સપૂર્ણરૂપ સે જ્ઞાન કરાને
વાલા કેવલજ્ઞાન તો પ્રાપ્ત ટુચા હી નહી હૈં । ઉસકે ન હોને પર હસ
દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ એવ ભાવ કી મર્યાદા કો લેકર વસ્તુ કે સ્વરૂપ કો
પ્રકટ કરાને વાલે હન અવધિમનઃપર્યયજ્ઞાન સે ક્યા લાભ હૈં । હસ
પ્રકાર વિચાર કર સાધુ અપની આત્મા કો દુઃખિત નહી કરે ।

તથા—નિર્જરા કે કારણ હન તપ એવ ઉપધાન આદિ કે આચરણ
કરને સે મુજે લાભ હી ક્યા હુઆ, ક્યોં કિ અભીતક મેરી છદ્મસ્થા-
વસ્થા તો દૂર નહી હુઈ હૈં । સમસ્ત જ્ઞાનાવરણીયકર્મ નષ્ટ હોકર જય
તક કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત નહી હોતા તવતક છદ્મસ્થાવસ્થા રહતી હૈં । અતઃ
કેવલજ્ઞાન કી પ્રાપ્તિ કા અભાવસ્વરૂપ અજ્ઞાનપરીપહ સાધુ કો જીતના
ચાહિયે । તથા તપ એવ ઉપધાન આદિ જો નિર્જરા કે હેતુ હૈં ઉનસે મેરે

નિગ્રહ પશુ કર્યો છે તે બધુ નિર્થક છે કેમકે, હજી સુધી મને શુભાશુભ
વસ્તુનું સંપૂર્ણરૂપથી જ્ઞાન કરાવનાર કેવળજ્ઞાન તો પ્રાપ્ત થયું નથી તેના ન
હોવાથી આ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને લાવની મર્યાદાને લઈને વસ્તુના સ્વરૂપને
પ્રગટ કરાવનાર આ અવધિમન પર્યયજ્ઞાનથી શુ લાભ છે? આ પ્રકારનો વિચાર
ઠરી સાધુ પોતાના આત્માને હુ ખી ન કરે

તથા—નિર્જરાનું કારણ આ તપ અને ઉપધાન આદિનું આચરણ કરવાથી
મને લાભ શુ થયો? કેમકે, હજી સુધી મારી છદ્મ અવસ્થા દૂર થઈ નથી જ્યા
સુધી જ્ઞાનાવરણીય ઠમનો નાશ થઈ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત ન થાય ત્યા સુધી છદ્મસ્થ
અવસ્થા રહે છે આથી કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિના અભાવ સ્વરૂપ અજ્ઞાનપરીપહ
સાધુએ જીતવો જોઈએ તથા તપ અને ઉપધાન આદિ જે નિર્જરાના હેતુ છે

કરોમિ, પ્રતિમાં સમાચરામિ, એવ મોક્ષમાર્ગે વિચરામિ, તવાપિ-અવધિ-મનઃ પર્ય-યરૂપ-પ્રત્યક્ષજ્ઞાનવાન ન ભવામિ' રૂતિ ન ચિન્તયેત્ । રૂત્યેવમજ્ઞાનસ્ય સદ્ભાવે વિપાદાકરણેનાજ્ઞાનપરીપહઃ સોઢવ્ય રૂતિ ।

યદ્વા-રૂહાપિ તન્ત્રન્યાયેન ગાથાયુગ્મસ્યાર્થદ્વય ઝોખ્યમ્ । તત્ર-અજ્ઞાનસદ્ભાવ પક્ષમાશ્રિત્ય વ્યારયાઽભિહિતા । અથ જ્ઞાનસદ્ભાવપક્ષમાશ્રિત્ય વ્યારયા પ્રદર્શયેતે-જ્ઞાનસદ્ભાવે-અવધિમનઃપર્યયજ્ઞાનસદ્ભાવેઽપિ કેવલજ્ઞાનાપ્રાપ્તી મિશ્તુરેવ ન ચિન્તયેત્-યદહ વ્યર્થમેવ મૈથુનાદ્ વિરતઃ=નિવૃત્તઃ । પરમલક્ષ્યકેવલજ્ઞાનમઘાપિ

તથા અભિગ્રહ ઢી કરતા હૂં એવ મિશ્તુપ્રતિમા કા પાલન ઢી કરતા હૂં રૂસ પ્રકાર મૂં મોક્ષમાર્ગે મૂં રૂી વિચરણ કર રહા હૂં તો ઢી મુઢ્ઢે અમીતક અવધિમનઃપર્યયરૂપ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનકી પ્રાપ્તિ નહીં રૂઈ હૈ રૂસ પ્રકારસે સાધુકો વિચાર નહીં કરના ચારિયે । રૂસ તરહ અવધિમનઃપર્યયરૂપ જ્ઞાનકી પ્રાપ્તિ કે અભાવ મૂં વિપાદ નહીં કરના રૂસી કા નામ અજ્ઞાનપરીપહકા જીતના હૈ ।

અથવા તન્ત્રન્યાય સે ઢી રૂન ઢોનોં ગાથારૂં કા અર્થ જાનના ચારિયે । રૂસ મૂં અજ્ઞાન કે સદ્ભાવ પક્ષ કો લેકર પહલે વ્યાખ્યા કી ગઈ હૈ અથ જ્ઞાન કે સદ્ભાવ પક્ષ કો લેકર વ્યાખ્યા કી જાતી હૈ, વહ રૂસ પ્રકાર હૈ—

અવધિમન.પર્યયજ્ઞાન કે સદ્ભાવ મૂં કેવલજ્ઞાન કી પ્રાપ્તિ ન હોને પર સાધુ રૂસ પ્રકાર વિચાર નહીં કરે કિ-મૈને જો મૈથુન જૈસે ઢુષ્કર કાર્યો કા પરિત્યાગ કિયા હૈ પ્રાણાતિપાતાદિક કા વિરમણ કિયા હૈ

અભિગ્રહ પશુ કરે છૂ આ પ્રકારથી હૂ મોક્ષમાર્ગમા જ વિચરણ કરી રહો છૂ તો પશુ મને હજી સુધી અવધિમન પર્યયરૂપ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ નથી આ પ્રકારનો સાધુએ વિચાર ન કરવો જોઈએ આ રીતે અવધિમન પર્યયરૂપ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિના અભાવમા વિપાદ ન કરવો જોઈએ આનુ જ નામ અજ્ઞાન પરીપહને જીતવો એ છે

અથવા-તત્ર ન્યાયથી પશુ આ મને ગાથાઓના અર્થ જાણવા જોઈએ એમા અજ્ઞાનના સદ્ભાવપક્ષને લઈ પહેલા વ્યાખ્યા કરવામા આવી છે હવે જ્ઞાનના સદ્ભાવ પક્ષને લઈ વ્યાખ્યા કરવામા આવે છે, તે આ પ્રકારે છે

અવધિમન પર્યયજ્ઞાનના સદ્ભાવમા કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ ન થવાથી સાધુ આ પ્રકારનો વિચાર ન કરે કે-મે મૈથુન જેવા ઢુષ્કર કાર્યોનો પરિત્યાગ કર્યો છે, પ્રાણાતિપાતાદિકનુ વિરમણ કર્યું છે, તથા ઇન્દ્રિય નો (મન) ઇન્દ્રિયનો

મયા નોપલબ્ધમ્ । તદનુપલબ્ધો ચ દુસ્ત્યજમૈથુનાત્ પ્રતિનિવર્તન મમ વ્યર્થમ્ ।
તથા નિર્વર્થક સુમત્તઃ = ઇન્દ્રિયનો ઇન્દ્રિયવ્યાપારનિરોધેન સુષ્ટુસવરયુક્તોઽભવમ્ ,
યોઽહં કલ્યાણ પાપક વા ધર્મ = વસ્તુસ્વભાવ, સાક્ષાત્ = પરિસ્ફુટ, નાભિજાનામિ = અભિ-
-સર્વયા નિરવશેષવિશેષપૂર્વક ન જાનામિ । અય માવઃ—“ જે ઇગ જાણહ, સે
સવ્વ જાણહ, જે સવ્વ જાણહ, સે ઇગ જાણહ ” ઇત્યાગમવચનાચ્છદ્યસ્યોઽહ
કિમપ્યેકમપિ વસ્તુસ્વરૂપ ન તત્ત્વતો જાનામિ, યદિ સાક્ષાત્ સમસ્તભાવસ્વભાવાવ-
ભાસક કેવલાલોક ન લબ્ધવાન્, તર્હિ કિમનેનાલ્પેન મુકુલિતવસ્તુસ્વરૂપજ્ઞાનેન,
ઇત્યેવ વિપાદ ન કુર્યાદિતિ ।

તથા—તપઉપધાનાદિભિર્નિર્જરાહેતુભિરપિ ઉદ્વસ્થાવસ્થા ન નિવર્તતે = નિરવશેષ
ન લીયતે, કિં તર્હિ મમાનેન ક્રિયાકલાપેન ? ઇતિ વિચિન્ત્ય મુનિર્વિપાદ ન કુર્યાત્ ।

તથા ઇન્દ્રિય નો ઇન્દ્રિય કા નિગ્રહ મ્હી કિયા હૈ વે સવ નિર્વર્થક હૈં ।
ક્યોં કિ અમ્હીતક મુજ્હે શુભાશુભ વસ્તુ કા સપૂર્ણરૂપ સે જ્ઞાન કરાને
વાલા કેવલજ્ઞાન તો પ્રાપ્ત હુવા હી નહીં હૈં । ઉસકે ન હોને પર હિસ
દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ એવ માવ કી મર્યાદા કો લેકર વસ્તુ કે સ્વરૂપ કો
પ્રકટ કરાને વાલે હિન અવધિમનઃપર્યયજ્ઞાન સે ક્યા લાભ હૈં । હિસ
પ્રકાર વિચાર કર સાધુ અપની આત્મા કો દુઃખિત નહીં કરે ।

તથા—નિર્જરા કે કારણ હિન તપ એવ ઉપધાન આદિ કે આચરણ
કરને સે મુજ્હે લાભ હી ક્યા હુઆ, ક્યોં કિ અમ્હીતક મેરી ઉદ્વસ્થા-
વસ્થા તો દૂર નહીં હુઈ હૈં । સમસ્ત જ્ઞાનાવરણીયકર્મ નષ્ટ હોકર જય
તક કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત નહીં હોતા તયતક ઉદ્વસ્થાવસ્થા રહતી હૈં । અતઃ
કેવલજ્ઞાન કી પ્રાપ્તિ કા અભાવસ્વરૂપ અજ્ઞાનપરીપદ સાધુ કો જીતના
ચાહિયે । તથા તપ એવ ઉપધાન આદિ જો નિર્જરા કે હેતુ હૈં ઉનસે મેરે

નિશ્ચય પશુ કર્યો છે તે બધુ નિર્વર્થક છે કેમકે, હજી સુધી મને શુભાશુભ
વસ્તુનું ન પૂર્ણરૂપથી જ્ઞાન ઠરાવનાર કેવળજ્ઞાન તો પ્રાપ્ત થયું નથી તેના ન
હોવાથી આ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવની મર્યાદાને લઈને વસ્તુના સ્વરૂપને
પ્રગટ ઠરાવનાર આ અવધિમન પર્યયજ્ઞાનથી શું લાભ છે ? આ પ્રકારનો વિચાર
ઠરી સાધુ પોતાના આત્માને હુ ખી ન કરે

તથા—નિર્જરાતુ કારણ આ તપ અને ઉપધાન આદિનું આચરણ કરવાથી
મને લાભ શું થયો ? કેમકે, હજી સુધી મારી છદ્મ અવસ્થા દૂર થઈ નથી બ્યા
સુધી જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો નાશ થઈ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત ન થાય ત્યા સુધી છદ્મસ્થ
અવસ્થા રહે છે આથી કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિના અભાવ સ્વરૂપ અજ્ઞાનપરીપદ
સાધુએ છતવો બેઈએ તથા તપ અને ઉપધાન આદિ બે નિર્જરાના હેતુ છે

अत्राऽज्ञानसद्भावपक्षे दृष्टान्तः प्रदर्श्यते—

एकदा चतुर्ज्ञानसम्पन्नो भद्रगुप्ताचार्यः शिष्यपरिवारेण सह ग्रामानुग्राम विह-
रन् श्रावस्तीनगरीं तिन्दुकोद्याने समवसृतः । तत्र वसुमित्रनामकः श्रेष्ठी तस्य
समीपे धर्मं श्रुत्वा प्रव्रजितः । ततः स एकादशाङ्गान्यधीतवान् । स चानिष्कृष्ट
तपश्चरति, उग्र विहार करोति, उत्कृष्टाचारं पालयति, यतनया चरति, यतनया
तिष्ठति, यतनया उपविशति यतनया शेते, यतनया भुङ्क्ते, यतनया भाषते ।

तत्र सुवीरनामको नृपतिर्भद्रगुप्ताचार्यस्य सन्निधावागत्य तं वन्दित्वा पर्युपास्ते ।

ज्ञानावरणीयादिक कर्म सर्वथा नष्ट नहीं हुवे हैं तो इस क्रियाकलाप
से मुझे क्या लाभ हुआ ? ऐसा विचार कर साधु विषाद नहीं करे ।

अज्ञान के सद्भाव पक्ष में दृष्टान्त—एक समय चतुर्ज्ञानसम्पन्न
भद्रगुप्त आचार्य शिष्यपरिवार के साथ ग्रामानुग्राम विचरते हुए
श्रावस्ता नगरी में तिन्दुक उद्यान में आये । वहाँ वसुमित्र नाम के एक
सेठ ने उनसे धर्मकथा सुनकर दीक्षा धारण की । ग्यारह अंगों को
पढ़कर उन्होंने अच्छी तरह ज्ञान प्राप्त किया । सदा उग्र तपस्या करना,
उग्र विहार करना, उत्कृष्ट आचार का पालन करना, यतना से उठना,
यतनासे बैठना, यतनासे सोना, यतना से आहार करना और यतना से
बोलना, चलना, इस तरह प्रत्येक क्रिया, इनकी यतना से होने लगी ।

श्रावस्ती नगरी का राजा कि जिनका नाम सुवीर था प्रतिदिन
भद्रगुप्त आचार्य के पास वदना एवं पर्युपासना करने के लिये आते थे ।

तेनाथी भाश ज्ञानावरणीयादिक कर्म सर्वथा नाश पावेला नथी तो आ किया
करवाथी भने शु लाभ थये ? जेवो विचार करी साधु विषाद न करे

अज्ञानना सद्भाव पक्षभा दृष्टान्त—

એક સમય ચતુર્જ્ઞાનસંપન્ન ભદ્રગુપ્ત આચાર્ય શિષ્ય પરિવારની સાથે
ગ્રામાનુગ્રામ વિચરતા શ્રાવસ્તી નગરીના તિન્દુક ઉદ્યાનમાં આવ્યા ત્યાં વસુમિત્ર
નામના એક શેઠે તેમને ધર્મ ઉપદેશ સાંભળી દીક્ષા ધારણ કરી અગીઆર અંગોને
ભણીને તેમણે સારી રીતે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું સદા ઉગ્ર તપસ્યા કરવી, ઉગ્રવિહાર
કરવો, ઉત્કૃષ્ટ આચારનું પાલન કરવું, યતનાથી ઉઠવું, યતનાથી બેસવું, યતનાથી
આહાર કરવો, યતનાથી બોલવું, યતનાથી ચાલવું, આ રીતે તેમની પ્રત્યેક
ક્રિયાઓ યતનાપૂર્વક થવા લાગી

શ્રાવસ્તી નગરીનો રાજા કે જેનું નામ સુવીર હતું તે દરરોજ ભદ્રગુપ્ત
આચાર્યની પાસે વદના અને પર્યુપાસના કરવા માટે આવતા હતા આચાર્ય

तदा भद्रगुप्तार्यस्तममयीत्-राजन् ! वन्यमोक्षस्वरूपं ग्रन्थुं समागतोऽसि किम् ? । राज्ञा प्रोक्तम्-भदन्त ! सत्यं भवदीयमचनम् । ततोऽसौ भद्रगुप्ताचार्यश्चतुर्भिर्ज्ञानैस्त वन्यमोक्षस्वरूपोपदेशेन परितोषयति स्म । तदा सुवीरनृपतिर्जातवैराग्यः सन् ममज्या गृहीतवान् ।

तदा वसुभिन्नमुनिर्भद्रगुप्ताचार्यस्याद्भुतं चतुर्ज्ञानप्रभासमवलोक्य मनसि चिन्तयति-अहो ! आत्मनो गीर्यं महदद्भुतम्-यदन्तर्मुहूर्तमात्रेणैव ज्ञानावरणीया-

आचार्य महाराज भी उन को धर्मदेशना देते थे । राजा के हृदय में एक दिन वध और मोक्ष के यथार्थ स्वरूप को जानने की जिज्ञासा हुई, वे शीघ्र ही आचार्य महाराज के पास आये और वदना एवं पर्युपासना कर समीप बैठे । आचार्य महाराज ने उनसे कहा-कहो हे राजन् ! आज वध और मोक्ष का यथार्थ स्वरूप पूछने को आये हो क्या ? राजाने बड़े विनय के साथ दोनों हाथ जोड़कर कहा-हाँ भदन्त ! । चार ज्ञान के धारी आचार्य महाराज ने राजा को वध और मोक्ष का यथार्थ स्वरूप अच्छी तरह समझाया । उपदेशमें स्पष्ट किये गये वध और मोक्ष के स्वरूप को सुनकर राजा को बड़ा ही आनन्द आया । राजा अपनी वैराग्य भावना से आचार्य महाराज के पास दीक्षा धारण करली ।

वसुभिन्न मुनि जिनका नाम ससारी अवस्था में वसुभिन्न सेठ था, उन्होंने ने भद्रगुप्त आचार्य के चार ज्ञानों का प्रभाव देखकर मन में विचार किया-अहो ! आत्मा की शक्ति अचिन्त्य है, इसके बल से

महाराज पशु तेमने धर्मदेशना आपता हुता राजाना हृदयमा ओठ द्विषस भध
अने मोक्षना यथार्थ स्वरूपने जलुवाना लुसासा थर्ध ते तुरत न आचार्यनी
पासे आव्या अने वदना उरी सामे जेका आचार्य महाराज तेमने उलु, कडे
राजन् ! आन भध अने मोक्षनु यथार्थ स्वरूप पुछवाने आव्या छे ने ?
राजने विनय साथे अने डाथ जेडीने उलु, डा ! यार ज्ञानना धारक आचार्य
महाराज राजने ज्ञान अने भधनु यथार्थ स्वरूप सारी रीते समज्जव्यु
उपदेशमा उडेवामा आवेल भध अने मोक्षना स्वरूपने साजणीने राजने
धल्ले आनद थये अने वैराग्य लावना जगृत थता राजने आचार्य महा
राज पासे दीक्षा अ गीकार उरी

वसुभिन्नमुनि के जेभनु ससारी अवस्थामा नाम वसुभिन्न सेठ हुतु तेमने
भद्रगुप्त आचार्यने यार ज्ञानने प्रभाव जेधने मनमा विचार कये, अडे ।
आत्माना शक्ति अचिन्त्य छे तेना जगथी आत्मा जेक अतर्मुहूर्तमा न ज्ञाना-

ઘટ્ટવિધકર્મરજોઽપનીય, અયમાત્મા સર્વજ્ઞઃ સર્વદર્શી ભવતિ । મયા તુ એકાદશાઞ્જા
ન્યધીતાનિ, એવ નિરતિચાર શ્રુતજ્ઞાનમારાધિતમ્ । નિઃશક્તિ-નિષ્કાક્ષિતાદિ ભેદ-
દર્શનાચારોઽપ્યારાધિતઃ, સમિતિગુપ્તિભિઃ પ્રશસ્તયોગયુક્તો ભૂત્વા ચારિત્રાચાર
સમારાધિતઃ, અગ્લાનતયા દ્વાદશવિધૈરનશનાદિતપોભિસ્તપજાચાર. સમારાધિતઃ ।
એષુ જ્ઞાનાચારાદિષુ ચતુર્ણુ જ્ઞાનાચારઃ કાલવિનયાદિભેદૈરપ્ટવિધઃ, દર્શનાચારઃ સ્થૂ
નિઃશક્તિ-નિષ્કાક્ષિતાદિ ભેદૈરપ્ટવિધ, ચારિત્રાચારઃ સમિતિ-ગુપ્તિપાલનાત્મકોઽ
પ્ટવિધઃ, તથાનશનાદિદ્વાદશવિધસ્તપજાચારસ્તેષુ સર્વેષુ પટ્ટત્રિશદ્વિત્રેષ્વાચારેષુ

આત્મા એક અન્તર્મુદ્દર્ત મેં હી જ્ઞાનાચરણોયાદિક આઠ પ્રકાર કી કર્મ
રજ કો નષ્ટ કર સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી હો જાતા હૈ । મેને ગ્યારહ અગ પદે હૈ
उनका खूब मनन किया है इस प्रकार निरतिचार श्रुतज्ञान की आरा-
धना की है । निःशक्ति एवं निःकाक्षित आदि भेदों से युक्त दर्शना
चार का यथावत् पालन किया है । समिति गुप्तियों द्वारा प्रशस्त उप-
योग युक्त होकर चारित्राचार का, भी अच्छी तरह आराधन किया है ।
अग्लानभाव से अनशन आदि बारह प्रकार के तपों का अनुष्ठान
करने से तप आचार को भी अच्छी तरह पाला है । इसी तरह काल
विनयादिक के भेद से आठ प्रकार के ज्ञानाचार, निःशक्ति, निःका-
क्षित आदि भेद से आठ प्रकार के दर्शनाचार, समिति गुप्ति आदि
के पालनस्वरूप आठ प्रकार के चारित्राचार, एवं चौबीस तथा अन-
शनादि बारह प्रकार का तप, इस प्रकार छत्तीस ३६ भेदवाले इस

વરણીયાદિક આઠ પ્રકારની કર્મરજને નાશ કરી સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી બની જાય છે
મે અગીયારઅગનો અભ્યાસ કર્યો છે તેનું ખૂબ મનન કર્યું છે એ પ્રકારે
નિરતિચાર શ્રુતજ્ઞાનની આરાધના કરેલ છે નિશક્તિ અને નિ કાક્ષિત આદિ
લેદથી યુક્ત દર્શનાચારનું યથાવત્ પાલન કર્યું છે સમિતિ ગુપ્તિઓ દ્વારા
પ્રશસ્ત ઉપયોગયુક્ત બનીને ચારીત્રાચારનું પણ સારી રીતે આરાધન કર્યું છે
અગ્લાનભાવથી અનશન આદી ૧૨ પ્રકારના તપોનું અનુષ્ઠાન કરવાથી તપ
આચારને પણ સારી રીતે પાળેલ છે એવી રીતે કાલ વિનયાદિકના લેદથી આઠ
પ્રકારના જ્ઞાનાચાર, નિશક્તિ, નિ કાક્ષિત, આદિ લેદથી આઠ પ્રકારનો દર્શના
ચાર, સમિતિગુપ્તિ આદિના પાલન સ્વરૂપ આઠ પ્રકારનો ચારિત્ર આચાર અને ચોવીસ
તથા અનશન આદિ બાર પ્રકારનું તપ આ પ્રકારે છત્તીસ લેદવાળા આ આચારને

અગોપિતપલ્લવોર્યેણ, અર્થાત્-પરિપૂર્ણસ્વશક્તિપ્રયોગેણ સોપયોગ પરાક્રમણેન વીર્યાચારોઽપિ સમાગધિત । એતાનિ પદ્મિશદાચારરૂપોદ્યાનાનિ વીર્યાચારવારિણા નિરન્તરપરિસેચનેન દરિતીકૃતાનિ શુભભાવનાનિરીક્ષણૈઃ શોભયા ભરિતીકૃતાનિ તથાપ્યદ્યાનધિ મમ જ્ઞાનાવરણીય-કર્મણા ક્ષયાભાગાદવધ્યાદિરૂપ પ્રત્યક્ષજ્ઞાન ન જાતમ્ , અતોઽહમપિ પુનસ્તથા યતિપ્યે, યથા તન્મમાવશ્ય ભવિષ્યત્યેવ । તસ્માદધુના વિપાદાકરણેનાજ્ઞાનપરીપદ્ધ સદ્માનઃ પુનરપિ વીર્યાચાર નિરતિચાર નિરતિશય

આચાર કો પરિપૂર્ણ અપની શક્તિ કે પ્રયોગ સે ઉપયોગપૂર્વક તલ્લીન હોકર પાલન કિયા હૈ । ડસીકા નામ વીર્યાચાર હૈ । મેને હન પાચો આચારોં કા સમ્યક્ રીતિ સે પાલન કિયા હૈ । છત્તીસભેદવિશિષ્ટ હસ આચારરૂપ ઉદ્યાન કો વીચારરૂપ નિર્મલ જલ સે મેને નિરન્તર સિંચિત કર દરા-ભરા રલા હે । શુભ ભાવનાઓં સે હસે શોભિત કિયા હૈ । તો ભી અભીતક જ્ઞાનાવરણીયકર્મોં કે ક્ષય નહીં હોને સે મુક્તે અવધિ આદિ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન કી પ્રાપ્તિ નહીં હુઈ હૈ, હસલિયે મેં ફિર હસ પ્રકાર કા યત્ન કરૂં કિ જિસસે મુક્તે હસ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન કી પ્રાપ્તિ અવશ્ય હો જાય । હસ પ્રકાર સોચકર વસુમિત્ર મુનિ ને પુનઃ યહ વિચાર કિયા કિ પ્રત્યક્ષજ્ઞાન કી પ્રાપ્તિ નહીં હોને કા મુક્તે હસ સમય કુઝ ભી વિપાદ નહીં કરના ચાહિયે, કયોં કિ વિપાદ કરને સે અજ્ઞાન પરીપદ્ધ વિજિત નહીં હોતા હૈ, અતઃ વિપાદ કો નહીં લાકર અજ્ઞાન પરીપદ્ધ સદ્માન કરના યહ સાધુમાર્ગ હૈ, હસલિયે વીર્યાચાર કી

પરિપૂર્ણ પોતાની શક્તિના પ્રયોગથી ઉપયોગપૂર્વક તલ્લીન બની પાલન કર્યું છે, તેવું નામ વીર્યાચાર છે એ આ પાંચે આચારનું સમન્વિત રીતિથી પાલન કર્યું છે છત્તીસ ભેદ વિશિષ્ટ આ આચારરૂપ ઉદ્યાનને વીર્યાચાર રૂપ નિર્મળ જળથી એ નિરન્તર સિંચિત કરી હર્યું ભર્યું રાખ્યું છે શુભ ભાવનાઓથી તેને શોભિત કર્યું છે તો પણ હજી સુધી જ્ઞાનાવરણીયકર્મોના ક્ષય ન થયોથી મને અવધિ આદિ પ્રત્યક્ષજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયેલ નથી આ માટે હું દરી એ પ્રકારનો યત્ન કરું કે, જેનાથી મને આ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ અવશ્ય થઈ જાય આ પ્રકારથી વિચારીને વસુમિત્ર મુનિએ દરીથી એ વિચાર કર્યો કે પ્રત્યક્ષજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ ન થવાનો મારે આ સમયે કાઈ પણ વિપાદ ન કરવો જોઈએ કેમકે, વિપાદ કરવાથી અજ્ઞાનપરીપદ્ધને જીતાતો નથી આથી વિપાદ ન લાવતા અજ્ઞાન પરીપદ્ધ સદ્માન કરવો એ સાધુમાર્ગ છે આ માટે વીર્યાચારની નિરતિચાર

सम्पगाराधयामि इत्येव विचिन्त्य प्रशस्तध्यानेन शुभाध्ययसायेन अपधि मनःपर्ययं च संप्राप्य क्षपकश्रेणिमारुह्य केवली जातः। एतन्मैरपि मुनिभिरज्ञानपरीपहः सोढव्यः।

अथाऽज्ञानाऽसद्भाव(ज्ञानसद्भाव)पक्षे दृष्टान्तः प्रदर्श्यते—

उग्रविहारी चतुर्ज्ञानचतुर्दशपूर्वधारी जिनवचनानुगामी गौतमस्वामी शिष्य-परिवारेण सह ग्रामानुग्राम विहारं भास्करपदज्ञानान्धकार विध्वंसयन् स्याद्वाद-सिद्धान्तं स्थापयन् क्षान्त्यादिधर्मं प्रद्योतयन् चार्वाकादिपाखण्डमत खण्डयन् विचरति स्म। एव विहारं गौतमस्वामी चम्पानगर्या पूर्णभद्रोद्याने समवष्टतः।

निरतिचारं सम्यक् आराधना करते २ प्रत्यक्ष ज्ञानकी प्राप्ति मुझे हो जायगी। इस प्रकार विचार करके उसने प्रशस्तध्यान के हेतुभूत शुभ अध्यवसाय से अवधि एवं मनःपर्यय ज्ञान को प्राप्त कर लिया, तथा क्षपकश्रेणी पर आरोहण कर केवलपद को भी प्राप्त कर लिया। इसी तरह अन्यमुनियों को भी अज्ञानपरीपह सत्न करना चाहिये।

अज्ञान के असद्भाव (ज्ञान के सद्भाव) पक्षमें दृष्टान्त इस प्रकार है—

उग्र विहार करने वाले, मति, श्रुत, अवधि एवं मन पर्ययज्ञान के धारी, चौदह पूर्व के पाठी, एवं जिनवचन के अनुसार चलने वाले गौतमस्वामी शिष्यपरिवार के साथ ग्रामानुग्राम विहार करते हुए, सूर्य के समान भव्यों के अज्ञानरूप अन्धकार को ध्वस्त करते हुए, स्याद्वादसिद्धान्त की विजयपताका फरकाते हुए, क्षान्ति आदि धर्मका उद्योत करते हुए एवं भौतिकवादी चार्वाक आदि मत का निराकरण करते हुए विहार करते २ चपानगरी के पूर्णभद्र उद्यान में पधारे।

सम्यक् आराधना करता करता प्रत्यक्ष ज्ञानकी प्राप्ति होने लगे जैसे आ प्रकारने विचार करी तेबे प्रशस्त ध्यानना हेतुभूत शुभ अध्यवसायथी अवधि अने मन पर्ययज्ञानने प्राप्त कथुं, तथा क्षपकश्रेणी उपर आरूढ़ भई केवल पदने पक्ष प्राप्त करी दीधु आ प्रकारे अन्य मुनियोंके पक्ष अज्ञानपरीपह छतवे लगेथे—

ज्ञानना सद्भाव पक्षमा दृष्टात आ प्रकारनु छे—

उग्र विहार करवावाणा, मति, श्रुत, अवधि अने मन पर्ययज्ञानना धारी, चौदह पूर्वना पाठी, अने अनवचन अनुसार चलवावाणा गौतमस्वामी शिष्य परिवारनी साथे ग्रामानुग्राम विहार करता, सूर्यनी भाङ्क लगेथेना अज्ञानरूप अन्धकारने दूर करता स्याद्वादसिद्धान्तनी विजयपताका फरकावता, क्षान्ति आदि धर्मना उद्योत करता करता अने भौतिकवादि चार्वाक आदि मतनु निराकरे करता करता, चपानगरीना पूर्णभद्र उद्यान

एकदा सोमभद्रनामा कश्चिदधर्मानुयायी, अधर्मसेवी, अधर्मिष्ठः, अधर्मख्याति-
रधर्मानुरागी, अधर्मप्रलोकी, अधर्मजीवी, अधर्मप्रजनकः, अधर्मप्रचारकः, सकल
शास्त्रदर्शी तत्त्वविमर्शी प्रकाण्डकुतर्ककेसरी शास्त्रार्थ कर्तुं तत्र गौतमस्वामिसंनिधौ
समागतः । तयोः शास्त्रार्थविषये विवादः प्रवृत्तः, परस्पर खण्डनमण्डनकरणे
प्रवृत्तयोस्तयोरेकस्य कस्यापि जयः पराजयो वा नाभूत् । गौतमस्वामी
शास्त्रार्थविषये स्वबुद्धिप्रतिभाभलेन नास्तिकमत निराकृतुमुद्यतः, सोऽपि नास्तिकः
स्वबुद्धिकौशलेन गौतमस्वामिनः स्पर्धया वाग्जालवितन्वन् परिपदि तत्प्रदर्शितयुक्ति-

एक दिन की बात है कि सोमभद्र नामका कोई एक विशिष्ट विद्वान्
शास्त्रार्थ करने के लिये उनके पास आया । यह जैनधर्म से अतिरिक्त
धर्म का अनुयायी था, अधर्मसेवी था, अधर्मिष्ठ था, अधर्माख्यायी था,
अधर्मानुरागी था, अधर्मप्रलोकी था, अधर्मजीवी था, अधर्मप्रजनक था,
अधर्मप्रचारक था, सकलशास्त्रदर्शी होने पर भी तत्त्व-अविमर्शी था,
इसलिये प्रकाण्डकुतर्ककेसरी था । गौतमस्वामी एवं सोमभद्र का
परस्पर शास्त्रार्थ के विषय में विवाद प्रारम्भ हुआ । एक दूसरे के
खण्डन मण्डन करने में प्रवृत्त हुए । इन दोनों में जब किसी का भी जय
और पराजय नहीं हुआ तब गौतमस्वामी ने शास्त्रार्थ के विषय में
अपनी प्रतिभा के बल पर नास्तिकमत का निराकरण करना प्रारम्भ
कर दिया । सोमभद्र ने भी जो नास्तिकमत का पक्षपाती था जब
अपने मत का खण्डन होते देखा तो उसने सिर्फ अपनी बुद्धि की ही
कुशलता से गौतमस्वामी की युक्तियों का स्पर्धा के बश सभा के

एक दिवसनी बात छे के, सोमभद्र नामने कोछे एक विशिष्ट विद्वान्
शास्त्रार्थ करवा भाटे तेभनी पासे आब्यो ते जैनधर्मी अतिरिक्त धर्मने
अनुयायी हतो अधर्मसेवी हतो, अधर्मिष्ठ हतो, अधर्माख्यायी हतो, अध-
र्मानुरागी हतो, अधर्मप्रलोकी हतो, अधर्मजीवी हतो, अधर्म प्रजनक हतो,
अधर्म प्रचारक हतो, सकल शास्त्र दर्शी होवा छता पणु तत्त्व-अविमर्शी हतो
आ भाटे प्रकाण्डकुतर्ककेसरी हतो गौतमस्वामी अने सोमभद्रने परस्पर
शास्त्रार्थना विषयमा विवाद शरू थये ओक जीबानु अउन मउन करवाभा
प्रवर्त अन्या आ अन्नेमार्थी न्यारे कोछेनो पणु जय अने पराजय न थये
त्यारे गौतमस्वामीओ शास्त्रार्थना विषयमा पोतानी प्रतिभाना अण उपर
नास्तिकमतनु निराकरण करवानु शरू करी हीधु सोमभद्र के जे नास्तिक
मतने पक्षपाती हतो तेछे न्यारे पोताना मतनु अउन थतु जेथु तो तेछे
इकत पोतानी बुद्धिनी कुशलताथी स्पर्धाने बश थर्छ गौतमस्वामीनी युक्तिओने

सम्यगाराधयामि इत्येव विचिन्त्य प्रशस्तध्यानेन शुभाध्ययसायेन अवधि मनःपर्ययं च
संप्राप्य क्षपकश्रेणिमारुह्य केवली जातः। एतन्मैरपि मुनिभिरज्ञानपरीपहः सोढव्यः।

अथाऽज्ञानाऽसद्भावः (ज्ञानसद्भाव) पक्षे दृष्टान्तः प्रदर्श्यते—

उग्रविहारी चतुर्ज्ञानचतुर्दशपूर्वधारी जिनवचनानुगामी गौतमस्वामी शिष्य
परिवारेण सह ग्रामानुग्राम विहारं भास्करवदज्ञानान्धकार विध्वंसयन् स्याद्वाद-
सिद्धान्त स्थापयन् क्षान्त्यादिधर्मं प्रद्योतयन् चार्वाकादिपाखण्डमत खण्डयन्
विचरति स्म। एव विहारं गौतमस्वामी चम्पानगर्या पूर्णभद्रोद्याने समवसतः।

निरतिचार सम्यक् आराधना करते २ प्रत्यक्ष ज्ञानकी प्राप्ति मुझे हो
जायगी। इस प्रकार विचार करके उसने प्रशस्तध्यान के हेतुभूत शुभ
अध्यवसाय से अवधि एव मनःपर्यय ज्ञान को प्राप्त कर लिया, तथा
क्षपकश्रेणी पर आरोहण कर केवलपद को भी प्राप्त कर लिया। इसी
तरह अन्यमुनियों को भी अज्ञानपरीपह सहन करना चाहिये।

अज्ञान के असद्भाव (ज्ञान के सद्भाव) पक्षमें दृष्टान्त इस प्रकार है—
उग्र विहार करने वाले, मति, श्रुत, अवधि एव मन पर्ययज्ञान के
धारी, चौदह पूर्व के पाठी, एव जिनवचन के अनुसार चलने वाले
गौतमस्वामी शिष्यपरिवार के साथ ग्रामानुग्राम विहार करते हुए,
सूर्य के समान भव्यों के अज्ञानरूप अन्धकार को ध्वस्त करते हुए,
स्याद्वादसिद्धान्त की विजयपताका फरकाते हुए, क्षान्ति आदि धर्मका
उद्योत करते हुए एव भौतिकवादी चार्वाक आदि मत का निराकरण
करते हुए विहार करते २ चम्पानगरी के पूर्णभद्र उद्यान में पधारे।

सम्यक् आराधना करता करता प्रत्यक्ष ज्ञानकी प्राप्ति होने लगे ऐसे आ प्रकारने वि
चार करी तेजे प्रशस्त ध्यानना हेतुभूत शुभ अध्यवसायसे अवधि होने मन पर्य
यज्ञानने प्राप्त कर्युं, तथा क्षपकश्रेणी उपर आरुह्य धर्म केवली पदने पक्ष प्राप्त करी
लीधु आ प्रकारे अन्य मुनियोंसे पक्ष अज्ञानपरीपह छतवे लोभ्ये—

ज्ञानना सद्भाव पक्षमा दृष्टात आ प्रकारनु छे—

उग्र विहार करवावाणा, मति, श्रुत, अवधि होने मन पर्ययज्ञानना धारी,
चौदह पूर्वना पाठी, होने अनवचन अनुसार चलवावाणा गौतमस्वामी शिष्य
परिवारकी साथ ग्रामानुग्राम विहार करता, सूर्यकी भाङ्क लोभ्येना अज्ञानरूप
अन्धकारने दूर करता स्याद्वादसिद्धान्तकी विजयपताका फरकावता, क्षान्ति आदि
धर्मने उद्योत करता करता होने भौतिकवादि चार्वाक आदि मतनु निरा
कर्यु करता करता, विचरषु करता करता, चम्पानगरीना पूर्णभद्र उद्यानमा पधायी

સ્તવ હૃદયે જાતો ન વા ? । તદાઽસૌ નાસ્તિકસ્તદ્વચન સ્વીકુર્વન્ વદતિ-ભદન્ત !
 ભવાન્ સત્ય વદતિ મમ મનસ્યયમેવ વિચારઃ પ્રાદુરાસીત્ । ઇત્યુત્ત્વાઽસૌ ગૌતમસ્વામિનઃ
 શિષ્યો ભૂત્વા દીક્ષિતો જાતઃ । તેન શિષ્યેણાન્યૈશ્ચ શિષ્યપરિવારૈ સહ ગ્રામાનુગ્રામ
 વિહરન્ ગૌતમસ્વામી રાજગૃહનગરે ગુણશિલ્લે ચૈત્યે ભગવત શ્રીવર્ધમાનસ્વામિનઃ
 સનિધૌ સમાગતઃ । ભગવન્ત વન્દિત્વા નમસ્કૃત્ય ગૌતમસ્વામી ચતુર્જ્ઞાનગર્વમકુર્વન્
 સવિનય વ્રવીતિ-હે ભગવન્ ! અય ભગવત્પ્રભાવાદેવ સન્માર્ગે સમાયાતઃ । તતો
 ભગવતા શ્રીવર્ધમાનસ્વામિના શ્રમણનિર્ગન્થાનાહૂય કથિતમ્-ભો ! મુનયઃ ! ગૌતમ-

ભદ્ર સે પૂછા કિ-કહો મહાનુભાવ ! તુમ્હારે મન મે યહ વિચાર ઉત્પન્ન
 હુઆ યા નહી ? । તન સોમભદ્ર ને ગૌતમસ્વામી કે હસ કથન કો સ્વીકાર
 કરતે હુએ કહા-ભદન્ત ! આપને બિલકુલ હી યથાર્થ કહા હૈ, મેરે મન
 મેં એસા હી વિચાર ઉત્પન્ન હુઆ યા । હસ પ્રકાર અપને હૃદયંગમ અભિ-
 પ્રાય કો પ્રગટ કરતે હુએ ડસને ગૌતમસ્વામી કે પાસ દીક્ષા ધારણ
 કરલી ઓર ડનકા શિષ્ય હો ગયા । મુનિ સોમભદ્ર એવ અન્ય શિષ્યો કે
 સાથ ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતે હુએ ગૌતમસ્વામી રાજગૃહ નગર કે
 ગુણશિલચૈત્ય મેં ભગવાન્ વર્ધમાન સ્વામી કે પાસ આયે । વદના એવ
 નમસ્કાર કર કે ગૌતમસ્વામી ને અપને મે રહે હુએ ચતુર્જ્ઞાન કી વિશિષ્ટતા
 કા ગર્વ ન કરકે પ્રભુ સે વડે વિનય કે સાથ કહા-ભગવન્ ! યહ સોમભદ્ર
 મુનિ આપકે હી પ્રભાવ સે સન્માર્ગ મે આયા હૈ । ભગવાન શ્રીવર્ધમાન-
 સ્વામી ને શ્રમણનિર્ગન્થો કો બુલાકર કહા કિ હે મુનિયો ! દેલો ચાર

ઉત્પન્ન થયેલ કે નહી ? ત્યારે સોમભદ્રે ગૌતમસ્વામીના આ કથનનો સ્વીકાર
 કરીને કહ્યું, ભદન્ત ! આપે બીલકુલ યથાર્થ કહ્યું છે મારા મનમાં આવે જ
 વિચાર ઉત્પન્ન થયો હતો આ પ્રકારે પોતાના હૃદયમાંના અભિપ્રાયને પ્રગટ
 કરીને તેણે ગૌતમસ્વામીની પાસે દીક્ષા અર્હણ કરી લીધી અને તેમના શિષ્ય
 બની ગયા મુનિ સોમભદ્ર અને બીજા શિષ્યો સાથે ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા
 કરતા ગૌતમસ્વામી રાજગૃહ નગરના ગુણશિલચૈત્યમાં ભગવાન વર્ધમાન
 સ્વામીની પાસે આવ્યા વદના અને નમસ્કાર કરી ગૌતમસ્વામીએ પોતાનામાં
 આરજ્ઞાન વિશિષ્ટતાનો ગર્વ ન કરતા પ્રભુને ઘણા વિનય સાથે કહ્યું, ભગવન્ !
 આ સોમભદ્રમુનિ આપના જ પ્રભાવથી સન્માર્ગમાં આવ્યા છે ભગવાનશ્રી
 વર્ધમાન સ્વામીએ શ્રમણનિર્ગન્થોને બોલાવીને કહ્યું કે, હે મુનિઓ ! જુઓ

खण्डनात् प्रतिनिवृत्तो नाभूत्, परन्तु अन्ततस्तदुक्तयुक्तिप्रतियुक्तिस्वरूप खण्डयितुम-
समर्थः सन् मनसि विचारयति—“सत्यम् अयमस्ति गौतमस्वामी महान् विद्या
निधिः, यदीदृश मम मनोगत भाव गौतमस्वामी कथयिष्यति तदाऽहमस्य शिष्यो
भविष्यामि” इति ।

गौतमस्वामी मनःपर्ययज्ञानधारकतया तदानीमेव परिपदि वदति—“अस्य
तर्ककेसरिणो मनसि सप्रति अयं विचारः समायातः—“सत्यमयं गौतमस्वामी महान्
विद्यानिधिः परत्वेन मम मनोगत विचार गौतमस्वामी यदि कथयेत् तर्हि तस्य
शिष्यो भविष्यामी”ति । इत्युक्त्या पुनस्त नास्तिक पृच्छति—कथं किमयं विचार-
धीच खडन करणा प्रारम्भ कर दिया, परन्तु गौतमस्वामी ने जब उसकी
युक्तियों का पूरे तोर से खडन किया तो वह उसको सभालने में समर्थ
नहीं हो सका । गौतमस्वामी के अगाध ज्ञान को देखकर उस समय
उसके मन में यही विचार आया कि वास्तव में ये गौतमस्वामी विशिष्ट
विद्यानिधान हैं, परन्तु यदि ये मेरे इस मनोगत भाव को बतला दें
तो मैं इनका शिष्य हो जाऊँगा ?

गौतमस्वामी मनःपर्ययज्ञान के धारी थे, अतः उसी समय वे
इसके मानसिक विचार को स्पष्टरूप से जान गये । उन्होंने ने उसी
समय सभा के बीच में कहा कि इस तर्ककेसरी सोमभद्र के मन में
इस प्रकार का विचार उत्पन्न हुआ है कि “ये गौतमस्वामी महान्
विद्या के निधान हैं यदि ये मेरे इस अभिप्राय को बतला दें तो मैं
इनका शिष्य हो जाऊँगा” । गौतमस्वामी ने ऐसा कह कर उस सोम

सभानी वचनमा अडन करवाने प्रारम्भ करी दीधे परन्तु गौतमस्वामीअे न्यादे
तेनी युक्तिअेनु पुरी रीते अडन कथुं त्यादे ते पौतानी नतने सभाणवामा
समर्थ न अन्थे । गौतमस्वामीना अगाध ज्ञानने जेध अे समय अेना मनमा अे
विचार आन्थे के, वास्तवमा आ गौतमस्वामी विशिष्टविद्यानिधान छे परन्तु
जे तेअे मारा आ मनोभावने अतावी आये तो हुं अेमने शिष्य अनी नठे

गौतमस्वामी मनःपर्ययज्ञानना धारी हुंता आथी अेज वअते तेमअे
अेना मानसिक विचारने स्पष्ट रूपथी नठ्ठी दीधे अने अेज वअते सभानी
वचनमा कहुं के, आ तर्ककेसरी सोमभद्रना मनमा अे प्रकारने विचार उत्पन्न
थये छे के, “आ गौतमस्वामी महान् विद्यानिधान छे तेअे जे मारा आ
अभिप्रायने अतावी आये तो हुं तेमने शिष्य अनी नठे” गौतमस्वामीअे
अेनु कहीने सोमभद्रने कहुं के, कडे महोवभाव ! तमारा मनमा आ विचार

ટીકા—‘ નત્થિ નૂણ ’ ઇત્યાદિ ।

પરો લોકઃ=પરભવઃ-જન્માન્તરમ્, નૂન=નિશ્ચયેન નાસ્તિ=ન ભવતિ । અય
ભાવ-શરીર હિ ભૂતાત્મક, તદિદૈવ નશ્યતિ, શરીરે વર્તમાનસ્ય ચૈતન્યસ્યાપિ ભૂત-
ધર્મત્વાદેવ શરીરેણ સહ નાશસંભવાત્ । શરીરવ્યતિરેકેણ આત્મનઃ પ્રત્યક્ષતોડનુપ-
લભ્યમાનત્વાચ્ચ જન્માન્તર ન ભવતીતિ નિશ્ચેતવ્યમિતિ । યદ્વા-નૂનમિતિ સમાવ-
નાયામ્ પરલોકઃ સ્વર્ગાદિર્નાસ્તીતિ સમાવયામિ, યતઃ પરલોકે ગતઃ કોડપિ નાગ્રા-
ગત્ય વદતિ, તસ્માત્ પ્રત્યક્ષામાનાન્નાસ્તિ પરલોક ઇતિ । વા=અથવા, અપિ=દ્વાપિ-

અવ સૂત્રકાર વાઈસવા દર્શનપરીપહજય કો વતલાતે હૈં—

‘ નત્થિ નૂણ ’—ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(પરે લોએ નૂણ નત્થિ-પરઃ લોક નૂન નાસ્તિ) નિશ્ચય
સે જન્માન્તર નહીં હૈં-યહ શરીર ભૂતાત્મક હૈં, હસલિયે યહ તો યહા
હી વિનિષ્ઠ હો જાતા હૈં । હસ શરીર મે જો ચૈતન્ય વર્તમાન હૈં વહ બી
ભૂતોં કા ધર્મ હોને સે શરીર કે સાથ હી નાશ કો પ્રાપ્ત હો જાતા હૈં ।
દૂસરે-શરીર સે ભિન્ન આત્મા-નામક કોઈ પદાર્થ હૈં, યહ કિસી બી
પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ સે સાચિત નહીં હોતા હૈં અતઃ પરલોકી (પરલોક જાને
વાલા આત્મા) કા અભાવ હોને સે પરલોક કા અભાવ સ્વતઃ સિદ્ધ હૈં,
અર્થાત્ જન્માન્તર નહીં હૈં । અથવા “ નૂન ” યહ પદ સમાવના મેં બી
પ્રયુક્ત કિયા જાતા હૈં હસ અપેક્ષા પરલોક-સ્વર્ગાદિક જો માને જાતે હૈં
સો વે બી નહીં હૈં, એસી સમાવના હોતી હૈં, ક્યો કિ કોઈ એસા તો હૈં
નહીં જો પરલોક મેં જાકર પશ્ચાત્ યહા આકર યહ કહે કિ મૈ અમુક

હવે સૂત્રકાર બાવીસમા દર્શનપરીપહજને છતવાનુ બતાવે છે—

‘ નત્થિ નૂણ ’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—પરે લોએ નૂણ નત્થિ-પરલોક નૂન નાસ્તિ નિશ્ચયથી જન્માન્તર
નથી આ શરીર ભૂતાત્મક છે, આ માટે તે તો અહિં જ વિનિષ્ઠ થઈ બાક છે
આ શરીરમા જે ચૈતન્ય વર્તમાન છે તે પણ ભૂતોનો ધર્મ હોવાથી શરીરની
સાથેસાથ નાશ પામે છે, બીજુ શરીરથી ભિન્ન આત્મા નામનો કોઈ પદાર્થ
છે, એ કોઈ પણ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી ઓળખી શકાતો નથી આથી પરલોકીનો
(પરલોક જવાવાળો આત્મા) અભાવ હોવાથી પરલોકનો અભાવ સ્વતઃ સિદ્ધ
છે અર્થાત્ જન્માન્તર નથી અથવા ‘ નૂન ’ આ પદ સમાવનામા પણ પ્રયુક્ત
કરાય છે આ અપેક્ષા પરલોક, સ્વર્ગાદિક જે માનવામા આવે છે તે પણ નથી
એવી સમાવના થાય છે કેમકે, કોઈ એવો તો છે જ નહીં જે પરલોકમા

શ્વતુર્જનચતુર્દશપૂર્વધારકઃ સ્વજ્ઞાનપ્રમાણાદનેકયુક્તિપતિયુક્તીઃ પ્રદર્શ્ય, મત્તગજેન્દ્રમિય સોમભદ્ર વશીકૃત્ય દીક્ષિત કૃત્વાઽઽનીતાન્ । અય ગૌતમસ્ય પ્રયત્ને નૈવ મોક્ષમાર્ગમાશ્રિતઃ, તથાપિ ગૌતમો વિનયાતિશય કુર્વન્ જ્ઞાનગર્ભં ન વહતિ, ન ચ કેવલજ્ઞાનાપ્રાપ્તૌ વિપાદ કરોતિ । યથા ગૌતમેનાઽવધિમનઃપર્યયજ્ઞાનપરીવહ તન્મદાકરણેન કેવલજ્ઞાનાપ્રાપ્તિવિષયકવિપાદાકરણેન ચ પરિપક્વ તદુપરિ વિનયઃ પ્રાપ્તસ્તથાઽન્યૈરપિ મુનિભિરજ્ઞાનાભાવપરીવહઃ સોદન્યઃ ॥ ૪૩ ॥

અથ દ્વાવિંશતિતમં દર્શનપરીવહજય ગ્રાહ—

મૂલમ્—નંતિથિ નૂણ પેરે લોષં ઈદ્દહી વા વિં તવસ્સિંણો ।

અદુંવા 'વચ્ચિંઓ મિ—ત્તિ', ઈદ્દ મિર્કેવૂ નં ચિંતંણ ॥ ૪૪ ॥

છાયા—નાસ્તિ નૂન પરો લોકઃ ઋદ્ધિર્વાંઽપિ તપસ્યિનઃ ।

અથવા વચ્ચિતોઽસ્મીતિ ઇતિ મિશુર્ન ચિન્તયેત્ ॥ ૪૪ ॥

જ્ઞાનકે ધારી એવ ચતુર્દશપૂર્વ કે પાઠી ગૌતમ ને અપને પ્રભાવ સે હી મત્તગજરાજ કી તરહ્ હસ સોમભદ્ર કો અનેક યુક્તિ પ્રયુક્તિયોં દ્વારા વશ મે કર કે દીક્ષિત કિયા હૈ, ઓર યહા યે હસ કો હે આયે હૈ, ગૌતમ કા હી યહ પ્રયત્ન હૈ જો યહ મોક્ષમાર્ગ મેં આ ગયા હૈ, ફિર હી ગૌતમ કો અપને વિનયાતિશય સે હસ વાત કા જરા હી ગર્ભ નહી હૈ । તથા કેવલજ્ઞાન કી અપ્રાપ્તિ કે વિષય મેં વિપાદ હી નહીં હૈ । જિસ તરહ્ ગૌતમ ને અવધિમનઃપર્યયજ્ઞાન કે પરીવહ કો ઉનકા મદ નહી કરને સે તથા કેવલજ્ઞાન કી અપ્રાપ્તિ મેં વિપાદ નહીં કરને સે જીતા હૈ ઊસી તરહ્ તુમ સબ મુનિયો કો હી અજ્ઞાનાભાવ અર્થાત્ જ્ઞાન કા સદ્ભાવ પરીવહ જીતના ચાહિયે ॥ ૪૩ ॥

આર જ્ઞાનના ધારી અને ચોદપૂર્વના પાઠી ગૌતમે મત્ત ગજરાજની માફક સ્વેરવિહારી અને યુક્તિ પ્રયુક્તિઓના સ્વામી એવા આમને પોતાના જ્ઞાનવડે વશ કરીને દીક્ષિત કરેલ છે અને તેને અહીં લઈ આવેલ છે ગૌતમના જ આ પ્રયત્ન છે કે જે આ મોક્ષમાર્ગમા આવેલ છે છતાં પણ ગૌતમને પોતાના વિનય અતિશયથી આ વાતનો જરા પણ ગર્વ નથી તથા કેવળજ્ઞાનની અપ્રાપ્તિના વિષયમા વિપાદ પણ નથી જેવી રીતે ગૌતમે અવધિમન પર્યયજ્ઞાનના પરીવહનો મદ નહીં કરવાથી તથા કેવળજ્ઞાનની અપ્રાપ્તિમા વિપાદ નહીં કરવાથી જીતેલ છે આ રીતે તમે સઘળા મુનિઓએ પણ અજ્ઞાન અભાવ અર્થાત્ જ્ઞાનનો સદ્ભાવ જીતવો જોઈ એ ॥ ૪૩ ॥

ટીકા—‘ નત્થિ નૂણ ’ ઇત્યાદિ ।

પરો લોકઃ=પરભવઃ-જન્માન્તરમ્, નૂન=નિશ્ચયેન નાસ્તિ=ન મત્તિ । અય
માવ-શરીર હિ ભૂતાત્મક, તદિદૈવ નશ્યતિ, શરીરે વર્તમાનસ્ય ચૈતન્યસ્યાપિ ભૂત-
ધર્મત્વાદેવ શરીરેણ સહ નાશસમવાત્ । શરીરવ્યતિરેકેણ આત્મનઃ પ્રત્યક્ષતોડનુપ-
લમ્બમાનત્વાચ્ચ જન્માન્તર ન ભવતીતિ નિશ્ચેતન્યમિતિ । યદ્વા-નૂનમિતિ સમાવ-
નાયામ્ પરલોકઃ સ્વર્ગાદિનાંસ્તીતિ સમાવયામિ, યતઃ પરલોકે ગતઃ કોઽપિ નાત્રા-
ગત્ય યદતિ, તસ્માત્ પ્રત્યક્ષાભાગાન્નાસ્તિ પરલોક ઇતિ । વા=અથવા, અપિ=દ્વાપિ-

અન સૂત્રકાર પાર્શ્વસવા દર્શનપરીપદ્ધત્ય કો વતલાતે હં—

‘ નત્થિ નૂણ ’—ઇત્યાદિ ।

અન્યથાર્થ—(પરે લોક નૂણ નત્થિ-પરઃ લોક નૂન નાસ્તિ) નિશ્ચય
સે જન્માન્તર નહીં હૈ-યદ શરીર ભૂતાત્મક હૈ, હસલિયે યદ તો યદા
હી વિનિષ્ઠ થો જાતા હૈ । હસ શરીર મેં જો ચૈતન્ય વર્તમાન હૈ વદ મી
ભૂતોં કા ધર્મ હોને સે શરીર કે સાથ હી નાશ કો પ્રાપ્ત હો જાતા હૈ ।
દુસરે-શરીર સે ભિન્ન આત્મા-નામક કોઈ પદાર્થ હૈ, યદ કિસી મી
પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ સે માનિત નહીં હોતા હૈ અતઃ પરલોકી (પરલોક જાને
વાલા આત્મા) કા અભાવ હોને સે પરલોક કા અભાવ સ્વતઃ સિદ્ધ હૈ,
અર્થાત્ જન્માન્તર નહીં હૈ । અથવા “ નૂન ” યદ પદ સમાવના મેં મી
પ્રયુક્ત કિયા જાતા હૈ હસ અપેક્ષા પરલોક-સ્વર્ગાદિક જો માને જાતે હૈ
સો વે મી નહીં હૈ, એસી સમાવના હોતી હૈ, ક્યોં કિ કોઈ એસા તો હૈ
નહીં જો પરલોક મેં જાકર પશ્ચાત્ યદા આકર યદ કહે કિ મેં અમુક

હવે નૂતનર બાવીસમા દર્શનપરીપદ્ધતે છતવાનું બતાવે છે—

‘ નત્થિ નૂણ ’ ઇત્યાદિ

અન્યથાર્થ—પરે લોક નૂણ નત્થિ-પરલોક નૂન નાસ્તિ નિશ્ચયથી જન્માન્તર
નથી આ શરીર ભૂતાત્મક છે, આ માટે તે તો અહિં જ વિનિષ્ઠ થઈ જાય છે
આ શરીરમા જે ચૈતન્ય વર્તમાન છે તે પણ ભૂતોનો ધર્મ હોવાથી શરીરની
સાથેમાવ નાશ પામે છે, બીજુ શરીરથી ભિન્ન આત્મા નામનો કોઈ પદાર્થ
છે, એ કોઈ પણ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી જાણથી યજાતો નથી આવી પરલોકીનો
(પરલોક જવાવાળો આત્મા) અભાવ હોવાથી પરલોકનો અભાવ સ્વતઃ સિદ્ધ
છે અર્થાત્ જન્માન્તર નથી અથવા ‘ નૂન ’ આ પદ સમાવનામા પણ પ્રયુક્ત
કરાય છે આ અપેક્ષા પરલોક, સ્વર્ગાદિક જે માનવામા આવે છે તે પણ નથી
એવી સમાવના શક્ય છે કેમકે, કોઈ એવો તો છે જ નહીં જે પરલોકમા

શબ્દો મિત્રક્રમઃ અતોऽયમર્થઃ-તપસ્વિનોऽપિ મમ ઋદ્ધિઃ=આમશૌંષધ્યાદિલલ્લિ-
રૂપા નાસ્તિ=ન વિદ્યતે, તસ્યા અપ્યનુપલભ્યમાનત્વાત્ ।

પ્રસન્નાદિહ લલ્લિભેદા ઉચ્યન્તે—

૧ આમશૌંષધિઃ, ૨ ત્રિપુડોષધિઃ, ૩ ચેલૌષધિઃ, ૪ જલ્લૌષધિઃ, ૫ સર્વૌષધિઃ,
૬ સમિત્રશ્રોતોલલ્લિઃ, ૭ અવધિલલ્લિઃ, ૮ ઋજુમતિલલ્લિઃ, ૯ વિપુલમતિલલ્લિઃ,
૧૦ ચારણલલ્લિઃ, ૧૧ આશીર્વિપલલ્લિઃ, ૧૨ કેવલિલલ્લિઃ, ૧૩ ગણધરલલ્લિઃ,
૧૪ પૂર્વધરલલ્લિઃ, ૧૫ અર્હલ્લલ્લિઃ, ૧૬ ચક્રવર્તિલલ્લિઃ, ૧૭ ચલદેવલલ્લિઃ,
૧૮ વાસુદેવલલ્લિઃ, ૧૯/૧ ક્ષીરાસ્રવલલ્લિઃ, ૧૯/૨ મધ્વાસ્રવલલ્લિઃ,
૧૯/૩ સર્પિસાસ્રવલલ્લિઃ, ૨૦ કોષ્ઠબુદ્ધિલલ્લિઃ, ૨૧ પદાનુસારિલલ્લિઃ, ૨૨

સ્વર્ગ સે આયા હ્ર, ફસલિયે પ્રત્યક્ષ સે ઉનકી ઉપલલ્લિ કા અભાવ હોને
સે પરલોક નહી હૈ । (વા) અથવા (તવસ્સિણો ઇદ્દી અવિ-તપસ્વિનઃ
ઋદ્ધિઃ અપિ) તપસ્વી જન કો ઋદ્ધિકી પ્રાપ્તિ હો જાતી હૈ યહ્ ભી વાત
ઠીક નહી હૈ, કયોં કિ ઋદ્ધિયોં અર્થાત્ લલ્લિયોં કી સિદ્ધિ ભી પ્રત્યક્ષપ્ર
માણ સે હોતી નહી હૈ । લલ્લિયા ૨૮ પ્રકાર કી હૈં વે વે હૈં—

આમશૌંષધિ ૧, ત્રિપુડોષધિ ૨, ચેલૌષધિ ૩, જલ્લૌષધિ ૪, સર્વૌ-
ષધિ ૫, સમિત્રશ્રોતોલલ્લિ ૬, અવધિલલ્લિ ૭, ઋજુમતિલલ્લિ ૮, વિપુ-
લમતિલલ્લિ ૯, ચારણલલ્લિ ૧૦, આશીર્વિપલલ્લિ ૧૧, કેવલિલલ્લિ ૧૨,
ગણધરલલ્લિ ૧૩, પૂર્વધરલલ્લિ ૧૪, અર્હલ્લલ્લિ ૧૫, ચક્રવર્તિલલ્લિ ૧૬,
ચલદેવલલ્લિ ૧૮, ક્ષીરાસ્રવલલ્લિ ૧૯/૧, મધ્વાસ્રવલલ્લિ ૧૯/૨, સર્પિ-
સાસ્રવલલ્લિ ૧૯/૩, કોષ્ઠબુદ્ધિલલ્લિ ૨૦, પદાનુસારિલલ્લિ ૨૧, વીજબુ-

જઈ પાછો અહિ આવી તે એમ કહે કે હું અમુક સ્વર્ગમા જઈને આવ્યો
હું આ માટે પ્રત્યક્ષથી તેની ઉપલબ્ધીના અભાવ હોવાથી પરલોક નથી અથવા
તવસ્સિણો ઇદ્દી અવિ તપસ્વીઓને ઋદ્ધિયોની પ્રાપ્તિ થઈ નાથ છે એ વાત પણ
ઠીક નથી કેમકે, ઋદ્ધિયોની સિદ્ધિ પણ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી થતી નથી ઋદ્ધિયો
૨૮ પ્રકારની છે તે આ પ્રમાણે છે

(૧) આમશૌંષધિ, (૨) ત્રિપુડોષધિ, (૩) ચેલૌષધિ, (૪) જલ્લૌષધિ,
(૫) સર્વૌષધિ, (૬) સમિત્રશ્રોતોલલ્લિ, (૭) અવધિલલ્લિ, (૮) ઋજુમતિ
લલ્લિ, (૯) વિપુલમતિલલ્લિ, (૧૦) ચારણલલ્લિ, (૧૧) આશીર્વિપલલ્લિ,
(૧૨) કેવલિલલ્લિ, (૧૩) ગણધરલલ્લિ, (૧૪) પૂર્વધરલલ્લિ, (૧૫) અર્હલલ્લિ,
(૧૬) ચક્રવર્તિલલ્લિ, (૧૭) ચલદેવલલ્લિ, (૧૮) વાસુદેવલલ્લિ, (૧૯) ક્ષીરાસ્રવ-
લલ્લિ, મધ્વાસ્રવલલ્લિ, સર્પિસાસ્રવલલ્લિ, (૨૦) કોષ્ઠબુદ્ધિલલ્લિ, (૨૧) પદાનુ

વીજવુદ્ધિલઘ્વિ, ૨૩ તેજોલેશ્યાલઘ્વિ, ૨૪ આહારકલઘ્વિ, ૨૫ શીતલેશ્યાલઘ્વિ, ૨૬ વૈક્રિયલઘ્વિ, ૨૭ અક્ષીણમહાનસિકલઘ્વિ, ૨૮ પુલાકલઘ્વિ ।

ભવ્યત્વાભવ્યત્વપ્રિશિષ્ટાના પુરુષાણા ચ યાપયો લઘ્વયો ભવન્તિ, તા એવમ્-ભવ્યપુરુષાણામેતા પૂર્વોક્તા સર્વા ડપિ લઘ્વયો ભવન્તિ । અર્હચક્રવર્તિવાસુ-
દેવનલદેવસભિન્નશ્રોતશ્ચારણપૂર્વધરગણધરપુલાકાઽઽહારકલઘ્વિલક્ષણા એતાદશ
લઘ્વયો ભવ્યસ્ત્રીણા નૈવ ભવન્તિ । શેષાસ્ત્વપ્તાદશલઘ્વયો ભવ્યસ્ત્રીણા ભવન્તિ ।

યચ મલ્લિસ્વામિન સ્ત્રીત્વેઽપિ તીર્થકરત્વમ્ભૂતતદાશ્ચર્યમ્ભૂતત્વાન્ન ગણ્યતે । તથા
-અનન્તરોક્તાઅર્હદાદ્યા આહારકપર્યન્તા દશ લઘ્વયઃ, કેવલિ-ઋજુમતિ-વિપુલમતિ

દ્વિલઘ્વિ ૨૨, તેજોલેશ્યાલઘ્વિ ૨૩, આહારકલઘ્વિ ૨૪, શીતલેશ્યા-
લઘ્વિ ૨૫, વૈક્રિયલઘ્વિ ૨૬, અક્ષીણમહાનસીકલઘ્વિ ૨૭, પુલાકલઘ્વિ ૨૮ ।

અવ ભવ્યત્વભાવવિશિષ્ટ એવ અભવ્યત્વભાવવિશિષ્ટ પુરુષ કો
જિતની જિતની લઘ્વિયા હોતી હૈં ચે કહતે હૈં—

ભવ્યત્વભાવવિશિષ્ટ પુરુષોં કે ચે સમી લઘ્વિયા હોતી હે । ભવ્ય
સ્ત્રિયોં કે અર્હલલઘ્વિ ૧, ચક્રવર્તિલઘ્વિ ૨, વાસુદેવલઘ્વિ ૩, વલદેવ-
લઘ્વિ ૪, સભિન્નશ્રોતોલઘ્વિ ૫, ચારણલઘ્વિ ૬, પૂર્વધરલઘ્વિ ૭, ગણ-
ધરલઘ્વિ ૮, પુલાકલઘ્વિ ૯, એવ આહારકલઘ્વિ ૧૦, ચે દસ લઘ્વિયા
નહીં હોતી હૈં । વાકી અવશિષ્ટ અઠારહ લઘ્વિયા ભવ્ય સ્ત્રિયોં કે મી
હોતી હૈં । જો મલ્લિસ્વામી કે સ્ત્રીપના હોને પર મી તીર્થકરત્વ વહા
હુઆ વહ અચ્છેરા-આશ્ચર્ય હોને કી વજહ સે ગિના નહીં જાતા હૈં । ચે
૧૩ તેરહ લઘ્વિયા અભવ્યપુરુષોં કે નહીં હોતી હૈં-કેવલિલઘ્વિ, ઋજુ-

સારિલઘ્વિ, (૨૨) બીજ્યુદ્ધિલઘ્વિ, (૨૩) તેજોલેશ્યાલઘ્વિ, (૨૪) આહારકલઘ્વિ,
(૨૫) શીતલેશ્યાલઘ્વિ, (૨૬) વૈક્રિયલઘ્વિ, (૨૭) અક્ષીણમહાનસિકલઘ્વિ,
(૨૮) પુલાકલઘ્વિ

હવે ભવ્યત્વભાવવિશિષ્ટ અને અભવ્યત્વભાવ વિશિષ્ટ પુરુષોને જેટલી
જેટલી લઘ્વિઓ થાય છે તે બતાવે છે

ભવ્યત્વભાવ વિશિષ્ટ પુરુષોને આ બધી લઘ્વિઓ થાય છે ભવ્ય સ્ત્રિઓને
૧ અર્હલલઘ્વિ, ૨ ચક્રવર્તિલઘ્વિ, ૩ વાસુદેવલઘ્વિ, ૪ બલદેવલઘ્વિ,
૫ સભિન્નશ્રોતોલઘ્વિ, ૬ ચારણલઘ્વિ ૭ પૂર્વધરલઘ્વિ ૮ ગણધરલઘ્વિ
૯ પુલાકલઘ્વિ, અને ૧૦ આહારકલઘ્વિ આ દશ લઘ્વિઓ થતી નથી
બાકીની અઠાર લઘ્વિઓ ભવ્ય સ્ત્રિઓને પણ થાય છે જેમ મલ્લિસ્વામીને
સ્ત્રીપણ હોવા છતાં પણ તીર્થકરત્વ તેમને થયું તે અચ્છેરા-આશ્ચર્ય થવાની
ગણત્રીમા ગણવામા આવતું નથી આ તેર લઘ્વિઓ અભવ્ય પુરુષોને થતી નથી

-લઘ્યથૈતાસ્યપોદશ લઘ્યય પુરુષાણામપ્યભવ્યાના નૈવ ભવન્તિ, શેપાઃ પચ્ચદશ લઘ્યયસ્તુ ભવન્તિ । અભવ્યસ્ત્રીણામપ્યેતાસ્યપોદશ લઘ્યો ન ભવન્તિ, મધુક્ષીરાસ્રવલઘિરપિચતુર્દશી તાસાં નૈવ ભવતિ । શેપાથતુર્દશલઘ્યયસ્તુ તામામપિ ભવન્તિ ।

અથાસા વ્યાख्या પ્રદર્શયતે-આમર્શોપધિઃ-આમર્શો હિ હસ્તાદિના સ્પર્શઃ, સ એવ ઓપધિઃ, કરાદિસસ્પર્શમાત્રાદેવ વ્યાપનયનસામર્થ્યમ્ ॥ ૧ ॥

વિપુલોપધિઃ-યન્માહાત્મ્યાન્મૂત્રપુરીપાનયવમાત્રમપિ રોગરાશિમ્નાશાય સપથતે મુરમિ ચ સા ॥ ૨ ॥

મતિલઘ્વિ, વિપુલમતિલઘ્વિ ત્રીન યે તયા ભવ્ય સ્ત્રિયો કે જિન દશ ૧૦ ઋદ્વિયોં કા અભાવ વતલાયા ગયા હૈવે । ઇસ પ્રકાર ૧૩ તેરહ લઘ્વિયોં કા અભવ્યપુરુષોં કે અભાવ રહતા હૈ । ચાકી ૧૫ લઘ્વિયા હોતી હૈ । હસી તરહ અભવ્યસ્ત્રિયોં કે બીયે હી ૧૩ તેરહ લઘ્વિયા નહી હોતી હૈ । તથા ક્ષીરાસ્રવ એવ મધ્વાસ્રવ નામની બી લઘ્વિ ઉનકે નહી હોતી હૈ । ઇસ પ્રકાર તેરહ ૧૩ પૂર્વોક્ત ઓર ૧૪ ચૌદહવી ક્ષીરાસ્રવ, મધ્વાસ્રવ સર્પિરાસ્રવરૂપ કા ઉનકેઅભાવ જાનના ચાહિયે । ચાકી ૧૪ ચૌદહ લઘ્વિયા અભવ્ય-સ્ત્રિયોં કે હોતી હૈ ।

इन लघ्वियों की व्याख्या की जाती है-हस्त आदि द्वारा स्पर्श होने का नाम आमर्श है । यह स्पर्श ही जिनका औषधि का काम करता है वह आमर्शोपधि है । इस लघ्वि के बारी को जो रोगी अपने हस्तादिक से छू लेता है उसका वह रोग छूते ही नष्ट हो जाता है १, जिस के प्रभाव से मूत्र, पुरीष, आदि भी रोगराशिके विनाश करने में औष-

કેવલીલઘ્વિ, ઋણુમતિલઘ્વિ, વિપુલમતિલઘ્વિ, ત્રણુ આ તથા લઘ્ય સ્ત્રીઓને જે દશઋદ્વિઓને અભાવ બતાવેલ છે તે આ પ્રકારની તેર લઘ્વિઓને અલઘ્ય પુરુષોને અભાવ રહે છે બાકી પદર લઘ્વિઓ થાય છે આ રીતે અલઘ્ય સ્ત્રીઓને પણ આ તેર લઘ્વિઓ થતી નથી તથા ક્ષીરાસ્રવ અને મધ્વાસ્રવ સર્પિરાસ્રવ નામની પણ તેને થતી નથી આ રીતે તેર પૂર્વોક્ત અને ચૌદમી ક્ષીરાસ્રવ મધ્વાસ્રવ લઘ્વિનો તેને અભાવ બાણુવો બોધ્યો બાકી ચૌદ લઘ્વિઓ અલઘ્ય સ્ત્રીઓને થાય છે

આ લઘ્વિઓની બાબત કહેવામાં આવે છે,-હાથ આદિ દ્વારા થવાનું નામ આમર્શ છે આ સ્પર્શ જ જેને ઔષધિનું કામ કરે છે તે આમર્શ ઔષધિ છે આ લઘ્વિના ધારીને જે રોગી પોતાના હાથથી અડે છે એનો એ રોગ અડતા જ નાશ પામે છે (૧) જેના પ્રભાવથી મૂત્ર, પુરીષ, આદિ રોગ વિનાશ કરવામાં ઔષધિનું કામ કરવા લાગે છે તથા તેમ આવવા

खेलौपधिः—यत् प्रभावात् श्लेष्मा सर्वरोगापहारकं सुरभिश्च भवति सा ॥३॥

जल्लौपधिः—जल्लो=मूत्रः कर्णरदननासिकानयनजिह्वासमुद्भवः शरीरसमुद्भवश्च, स एव ओषधिर्भवति यत्प्रभावात् सा ॥ ४ ॥

सर्वोपधिः—यत्प्रभावात् सर्वे विष्मूत्रकेशनखादय ओषधयो भवन्ति सा ॥५॥

सन्निवन्ध्रोતोलલ્લિધः—यत्प्रभावात् सर्वैरपि શરીરાગયવઃ મુસ્પષ્ટ શૃણોતિ સા । યદ્વા-‘ સન્નિવન્ધ્રોતસ્ ’ ઇતિચ્છાયા । અત્ર સ્રોતસ્ શબ્દ ઇન્દ્રિયગાચરુ , તેન યત્પ્રભાવાત્-પરૈરુમિન્દ્રિય સર્વેવામિન્દ્રિયાણાં કાર્ય સપાદયતિ સા । યદ્યા-વર્ણ- નૈવ શ્રવણદર્શનઘ્રાણરસનસ્પર્શનકાર્યાણિ લલ્લિધપ્રભાવાત્ સમ્પાદયતિ ॥ ૬ ॥

अवधिलल्लिधः—अधिज्ञानमेव लल्लिध -अर्वाधिलल्लिधः । अरूपिद्रव्य विहाय

ધિકા કામ કરને લગ જાતે હૈં, ત્યાં ઉનમ્ સુગંધ આને લગતી હૈ, ઇસ કા નામ વિપ્રુહોપધિ હૈ ૨ । જિસકે પ્રભાવ સે શ્લેષ્મા સર્વરોગ કા અપ- હારક હો જાતા હૈં ઉસ કા નામ લેલૌપધિ હૈ । ઇસકે પ્રભાવ સે શ્લેષ્મ મી સુગંધવાળા હો જાતા હૈ ૩ । જિસકે પ્રભાવસે કાન, મુઝ, નાસિકા, નયન, એવ જિહ્વા કા મૈલ, તથા શરીરકા મૈલ ઔપધિ જૈસા પરિણમિત હોતા હૈં ઉસકા નામ જલ્લૌપધિ હૈ ૪ । જિસકે પ્રભાવસે વિષ્ટા, મૂત્ર, કેશ, તથા નલ આદિક ઔપધિ જૈસે હો જાતે હૈં ઉસકા નામ સર્વોપધિ હૈ ૫ । જિસકે પ્રભાવસે સમસ્ત શારીરિક અવયવો દ્વારા સુના જાય, અથવા ગ્ક હી ઇન્દ્રિય જિસકે પ્રભાવ સે અન્ય ઇન્દ્રિયોં કા કામ કરને લગ જાય ઉસ કા નામ સન્નિવન્ધ્રોતોલલ્લિધ હૈ । જિસકે યહ લલ્લિધ હોતી હૈં વહ એક કર્ણ ઇન્દ્રિય સે હી અવશિષ્ટ ઇન્દ્રિયોં કે કામ-દર્શનાદિક કરને કી શક્તિ- વાળા હો જાતા હૈ ૬ । જિસકે પ્રભાવ સે અમૂર્તિક દ્રવ્ય કો છોડ કર મૂર્તિક દ્રવ્યકો જાનને કી સામર્થ્ય આત્મામ્ પ્રકટ હો જાતી હૈં ઉસકા નામ

લાગે છે તેનું નામ વિપ્રુહ ઔપધિ છે (૨) જેના પ્રભાવથી શ્લેષ્મા સર્વ રોગોનો નાશ કરનાર છે તેનું નામ જલૌપધિ છે, તેના પ્રભાવથી શ્લેષ્મ પણ સુગંધવાળા થઈ જાય છે (૩) જેના પ્રભાવથી કાન, મોઢું, નાક, નેણ અને જીભનો મેલ તથા શરીરનો મેલ, ઔપધિની જેમ પરિણમિત બને છે તેનું નામ જલ ઔપધિ છે (૪) જેના પ્રભાવથી વિષ્ટા, મૂત્ર, વાળ, નખ, આદિ ઔપધિ જેવા થઈ જાય છે તેનું નામ સર્વોપધિ છે (૫) જેના પ્રભાવથી શરીરના તમામ અવયવો દ્વારા સંભળાય અથવા એક જ ઇન્દ્રિય જેના પ્રભાવથી બીજા ઇન્દ્રિયોના કામ કરવા લાગી જાય તેનું નામ સન્નિવન્ધ્રોતોલલ્લિધ છે જેને આ લલ્લિધ કહેવાય છે તે એક કષ્ટ ઇન્દ્રિયથી જ અવશિષ્ટ ઇન્દ્રિયોના

રૂપિદ્રવ્યવિષયકમિન્દ્રિયનિરપેક્ષ મનઃપ્રગિધાનતીર્થક પ્રતિવિશિષ્ટક્ષયોપશમનિમિત્તક દેવમનુષ્યતીર્થદ્વારસ્વામિક જ્ઞાન ભવતિ યત્પ્રભાસાત્ સા ॥ ૭ ॥

ઋજુમતિલઘ્વિઃ—ઋજુઃ=સામાન્ય-પિશેપરહિત, દેશકાલાઘનેકપર્યાય-વર્જિત, સવિના ચિન્તિત, તદ્ગ્રાહિણી મતિઃ-ઋજુમતિ, સૈવ લઘ્વિઃ। સા ચ-પટોડનેન ચિન્તિતઃ, इत्येव सक्षिप्तमनोद्रव्यपरिच्छेदः ॥ ૮ ॥

વિપુલમતિલઘ્વિઃ—પિશુદ્ધતરઃ સર્પૂર્ણમનુષ્યક્ષેત્રવર્તિસક્ષિપ્તઘેન્દ્રિયમનોદ્રવ્ય-પ્રત્યક્ષીકરણદેતુર્મનઃપર્યયજ્ઞાનપિશેષઃ। યથા-પરેણ ચિન્તિતં ઘટ પ્રસંગતો બહુમિઃ

અવધિલઘ્વિ હૈ, यह अवधि, इन्द्रिय और मनकी सहायता से उत्पन्न नहीं होता है। अवधिज्ञानावरणीय कर्मके प्रतिविशिष्ट क्षयोपशम से उत्पन्न होता है। देव, मनुष्य, नरक एव तीर्थञ्च, इस प्रकार चारों गतियों के जीव इस के स्वामी हो सकते हैं ७। जिस के प्रभाव से-देश, काल आदि अनेक पर्यायों से वर्जित पदार्थ का सामान्य ज्ञान होता है, और जो सजी जीव के द्वारा चिन्तित पदार्थ को ग्रहण करता है उसका नाम ऋजुमतिलघ्वि है। जैसे जिसने अपने मन के द्वारा घट का विचार किया तो ऋजुमतिलघ्वि वाला उसे शीघ्र बतला देगा कि इसने घट का विचार किया है ८। जिसके प्रभाव से मनुष्यक्षेत्रवर्ती समस्त सजी पचेन्द्रिय जीवों के मनोद्रव्य को साक्षात् करनेवाला जो विशुद्धतर ज्ञान होता है उसका नाम विपुलमतिलघ्वि है। यह मनःपर्यय ज्ञान का एक भेद है। जैसे किसी ने घट का विचार किया

કામ દર્શનાદિક કરવાની શક્તિવાળા બની બાય છે (૬) જેના પ્રભાવથી અમુત્તિક દ્રવ્યને છોડીને મુત્તિક દ્રવ્યને બાંધવાનું સમર્થ આત્મામા પ્રગટ થાય છે તેનું નામ અવધિલઘ્વિ છે આ અવધિ ઇન્દ્રિય અને મનની સહાયતાથી ઉત્પન્ન થતા નથી અવધિ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના પ્રતિવિશિષ્ટ ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થાય છે, દેવ, મનુષ્ય, નરક અને તીર્થ આ ચાર ગતીના જીવો તેના સ્વામી બની શકે છે (૭) જેનો પ્રભાવ દેશ, કાલ આદિ અનેક પર્યાયોથી વણત સામાન્ય જ્ઞાન થાય છે અને જે સજી જીવ દ્વારા ચિન્તિત પદાર્થને ગ્રહણ કરે છે અને તેનું નામ ઋજુમતિલઘ્વિ છે જેવો જેણે પોતાના મનની સાથે વિચાર કર્યો તે તે ઋજુમતિ લઘ્વિવાળા તેને તુરંત બતાવી શકે છે કે આજે મનમા આ વિચાર કર્યો છે (૮) જેના પ્રભાવથી મનુષ્ય ક્ષેત્રવર્તી સમસ્ત સજી પચેન્દ્રિય જીવોના મનોદ્રવ્યોને સાક્ષાત્ કરવાવાળું જે વિશુદ્ધતરજ્ઞાન હોય છે તેનું નામ વિપુલમતિલઘ્વિ છે આ મન પર્યયજ્ઞાનનો એક ભેદ છે જેમ કેઈએ મનમા વિચાર કર્યો હોય તે આ લઘ્વિવાળા તેને પ્રસંગવશ એવા

પર્યાયરૂપેત જાનાતિ, તત્ર ઘટોઽય દ્રવ્યતઃ સૌવર્ણ, ક્ષેત્રતો મરુદેશીયસ્તથા ગૃહા-
મ્યન્તરસ્થ, કાલતત્ત્વમાસિકઃ, ભાવતઃ-સુસંસ્થાનચાક્રચિક્ર્યાદિયુક્ત, આકારેણ
મહાન્, ઇત્યાદિ પ્રચુરવિશેષણવિશિષ્ટ જાનાતિ ॥ ૯ ॥ ચારણલલિધિઃ-આકાશ-
ગમનશક્તિઃ ॥ ૧૦ ॥ આશીર્વિપલલિધિઃ-આશીઃ-અનુગ્રહઃ, વિપં-નિગ્રહઃ, તદ્રૂપા
લલિધિઃ, નિગ્રહાનુગ્રહસામર્થ્યમિત્યર્થઃ ॥ ૧૧ ॥ કેવલિલલિધિઃ-કેવલિનઃ કેવલ-
જ્ઞાનસિદ્ધિઃ ॥ ૧૨ ॥ ગણધરલલિધિઃ-ગણધરત્વપ્રાપ્તિ ॥ ૧૩ ॥ પૂર્વધરલલિધિઃ
-પૂર્વધરત્વપ્રાપ્તિઃ ॥ ૧૪ ॥ અર્હલલિધિઃ-અર્હત્વપ્રાપ્તિઃ ॥ ૧૫ ॥ ચક્રવર્તિલલિધિઃ-

હૈ તો હસ લલિધિવાલા ઉસે પ્રસગવશ હસ રૂપ સે સ્પષ્ટ જાન લેતા હૈ
કિ હસને દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સુવર્ણ કા, ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા મરુદેશ કા
અથવા ઘર કે ખીતર કા, કાલ કી અપેક્ષા ત્રીન માસ કા, એવ ભાવ
કી અપેક્ષા અચ્છે આકાર કા, અથવા ચાક્રચિક્ર્યાદિ રૂપ સે યુક્ત ઘટ
કા ચિન્તન કિયા હૈ । હસ પ્રકાર વિપુલમતિલલિધિ વાલા ઘટકો અનેક
વિશેષણાં સે વિશિષ્ટ જાન સકતા હૈ તવ કિ ઋજુમતિલલિધિ વાલા
હસ પ્રકાર સે ઘટ કો નહી જાન સકતા હૈ વહ તો ઉસે સામાન્યરૂપ
સે હી જાનતા હૈ ૯ । આકાશ મે ગમન કરને કી શક્તિ જિસ લલિધિ
દ્વારા ઉત્પન્ન હો જાતી હૈ વહ ચારણલલિધિ હૈ ૧૦ । જિસકે પ્રભાવ સે
અનુગ્રહ ઓર નિગ્રહ કરને કી શક્તિ પ્રગટ હો જાવે વહ આશીર્વિષ-
લલિધિ હૈ ૧૧ । કેવલિયોં કે જો કેવલજ્ઞાન કી સિદ્ધિ હોતી હૈ ઉસકા
નામ કેવલિલલિધિ હૈ ૧૨ । ગણધરપદ કી પ્રાપ્તિ હોને મે જો કારણ
હોતી હૈ વહ ગણધરલલિધિ હૈ ૧૩ । પૂર્વધરત્વ કી પ્રાપ્તિ પૂર્વધરલલિધિ ।
૧૪, અર્હત્વ કી પ્રાપ્તિ અર્હલલિધિ ૧૫, ચક્રધરત્વ કી પ્રાપ્તિ ચક્રવર્તિ-

। તેવા રૂપથી રૂપક બાણી લે છે કે, તેણે દ્રવ્યની અપેક્ષા, સુવર્ણના ક્ષેત્રની
અપેક્ષા, મરુદેશના અથવા ધરની અદરના કાળની અપેક્ષા ત્રણ માસનું અને
ભાવની અપેક્ષા સારા આકારનું અથવા ચળકાટ ચક્રચક્રાદિ રૂપથી યુક્ત
ઘટ બાણી છે આ પ્રકારે વિપુલમતિ લલિધિવાળા ઘટને અનેક વિશેષણોથી વિશિષ્ટ
બાણી શકે છે ત્યારે ઋજુમતિ લલિધિવાળા આ રીતે ઘટને બાણી શકતા નથી
તે તો એને સામાન્યરૂપથી જ બાણી છે (૯) આકાશમા ઉડવાની શક્તિ જે લલિધિ
દ્વારા ઉત્પન્ન થાય છે તે ચારણલલિધિ છે (૧૦) જેના પ્રભાવથી અનુગ્રહ
અને નિગ્રહ કરવાની શક્તિ પ્રગટ થાય છે તે આશીર્વિષલલિધિ છે (૧૧)
કેવલીઓને કેવળજ્ઞાની લલિધિ થાય છે તેનું નામ કેવળલલિધિ છે (૧૨) ગણ
ધર પદની પ્રાપ્તિ થવામા જે કારણ હોય છે તે ગણધરલલિધિ છે (૧૩) પૂર્વધર
ત્વની પ્રાપ્તિ પૂર્વધરલલિધિ (૧૪) અર્હત્વની પ્રાપ્તિ અર્હત્વલલિધિ (૧૫)

ચક્રધરત્વપ્રાપ્તિઃ ॥૧૬॥ યલદેવલલ્લિઃ-ચલદેવત્વપ્રાપ્તિઃ ॥૧૭॥ વાસુદેવલલ્લિઃ-વાસુદેવત્વપ્રાપ્તિઃ ॥૧૮॥ ક્ષીરાસ્રવલલ્લિઃ-યત્પ્રભાવાદ્વચનં ક્ષીરવન્મધુરં ભવતિ ॥૧૯॥ મધ્વાસ્રવલલ્લિઃ-યત્પ્રભાવાદ્વચન મધુતુલ્ય ભવતિ ॥૨૦॥ સર્પિરાસ્રવલલ્લિઃ-યત્પ્રભાવાદ્વચન ઘૃતવત્ સિન્ધમરુક્ષ ભવતિ ॥૨૧॥

કોઠયુદ્ધિલલ્લિઃ-યથા કોઠકે ધાન્ય પ્રથિત્ત તદવસ્થમેવ ચિરમપ્યવતિષ્ઠતે, ન કિમપિ કાલાન્તરેડપિ ગતિ, એવ યસ્મિન્ પુરુષે શ્રુતજ્ઞાન નિધિત્ત તદવસ્થ મેવ ચિરકાલ તિષ્ઠતિ ન કદાપિ વિસ્મરતિ યત્પ્રભાવાત્ સા ॥૨૦॥ પદાનુસારિણી લલ્લિઃ-યત્પ્રભાવાત્ પુનરેકમપિ શ્રુતપદમવધાર્ય શેષમશ્રુતમપિતદવસ્થમેવ શ્રુતમવગાહતે સા ॥૨૧॥ વીજયુદ્ધિલલ્લિઃ-યથા-એકસ્માદ્ વીજાન્મહાતરુરુત્પદ્યતે, લલ્લિ ૧૬, યલદેવ પદ કી પ્રાપ્તિ યલદેવલલ્લિ ૧૭, વાસુદેવ પદ કી પ્રાપ્તિ વાસુદેવલલ્લિ ૧૮, ક્ષીર જૈસે મીઠે વચનોં કી પ્રાપ્તિ જિસકે પ્રભાવ સે હો વહ ક્ષીરાસ્રવલલ્લિ, મધુતુલ્ય મધુર વચનોં કા હોના વહ મધ્વાસ્રવલલ્લિ, સિન્ધ એવ અરુક્ષ વચન જિસકે પ્રભાવ સે હો વહ સર્પિરાસ્રવ લલ્લિ હૈ ૧૯ । જિસ પ્રકાર કોઠે મેં રક્ત્વા હુવા ધાન્ય જ્યોં કા ત્યોં બહુત કાલ તક રહતા હૈ-વિગડતા નહીં હૈ, ડસી પ્રકાર જિસકે પ્રભાવ સે પ્રાપ્ત શ્રુત મી જ્યોં કા ત્યો સ્થિર રહે વિસ્મૃત ન હો ડસકા નામ કોઠયુદ્ધિલલ્લિ હૈ ૨૦ જિસકે પ્રભાવ સે શ્રુત કા એક પદ મી અવધારિત હોને પર શેષ નહીં સુના હુવા મી શ્રુત અવધારિત હો જાય ઇસ કા નામ પદાનુસારિણીલલ્લિ હૈ ૨૧ । જિસ પ્રકાર એક ડોટે સે મી વીજ સે વિશાલ કાય વૃક્ષ ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ, ડસી પ્રકાર ઉત્પાદ, વ્યય,

અક્રધરત્વની પ્રાપ્તિ અક્રવર્તિલલ્લિ (૧૬) બલદેવપદની પ્રાપ્તિ બળદેવલલ્લિ (૧૭) વાસુદેવ પદની પ્રાપ્તિ વાસુદેવલલ્લિ (૧૮) ક્ષીર જેવા મીઠા વચનોની જેના પ્રભાવથી થાય તે ક્ષીરાસ્રવલલ્લિ મધુતુલ્ય મધુર વચનોનું બનવું તે મધ્વાસ્રવલલ્લિ સિન્ધ અને અરુક્ષવચન જેના પ્રભાવથી થાય તે સર્પિરાસ્રવલલ્લિ છે (૧૯) જે રીતે કોઠીમાં રાખેલું અનાજ જેમનું તેમ બધું સમય સુધી રહે છે છતાં બગડતું નથી તે પ્રકારે જેના પ્રભાવથી પ્રાપ્ત શ્રુત પણ બન્યાનું ત્યાં સ્થિર રહે, વિસ્મૃત ન બને, તેનું નામ કોઠયુદ્ધિલલ્લિ છે (૨૦) જેના પ્રભાવથી શ્રુતનું એક પદ પણ અવધારિત થવાથી આગળ ન સાબળેલ પણ શ્રુત અવધારિત થઈ બચ તેનું નામ પદાનુસારિણીલલ્લિ છે (૨૧) જે રીતે એક નાના બીજથી વિશાળકાય વૃક્ષ ઉત્પન્ન થાય છે તે પ્રકારે ઉત્પાદ,

તયા-ઉત્પાદવ્યયધ્રોવ્યયુક્ત સદિત્યાદિરૂપમર્થપ્રધાન પદમર્થપદં, તદેક વ્રીજભૂત-
મર્થપદમનુસૃત્ય શેષમપિ તથૈવ પ્રભૂતતરમર્થપદ જાનાતિ યત્પ્રભાવાત્ સા ॥ ૨૨ ॥

તેજોલેશ્યાલલ્લિધિઃ - યત્પ્રભાવાદનેકયોજનપ્રમાણક્ષેત્રાશ્રિતપસ્તુદહનદક્ષતી-
વ્રતેજોનિસર્જનશક્તિરુત્પદ્યતે સા । इह य खलु शमी-क्षमाशीलो मुनिर्निरन्तरम
પાનક પ્લુતપઃ કગેતિ, પારણકદિને ચ સનલ્લકુલ્માપમુષ્ટયા જલચુલુકેનૈવ
એકેન આત્માન યાપયતિ, પુનરાતાપના કરોતિ તસ્ય પળ્માસાન્તે તેજોલેશ્યાલલ્લિ-
ધિરુત્પદ્યતે ॥૨૩॥ આહારકલ્લિધિઃ-આહારકશરીરરૂપશક્તિઃ । આહારકશરીર ચ-
સ્ફટિક્વદુઝ્જ્વલ હસ્તપ્રમાણમેકસ્મિન્ ભવે દ્વિઃ, સસારે ચતુર્ગાર કૃત્વા મોક્ષમવશ્ય

એવ ધ્રોવ્ય યુક્ત સત્ હૈ, ઇત્યાદિરૂપ એક મી અર્થ પ્રધાનપદ કે અનુ-
સરણ સે શેષ પ્રભૂતતર અર્થપદ મી ઇસી તરહ જ્ઞાત હો જાવેં વહ
વીજબુદ્ધિલલ્લિધિ હૈ । ૨૨ જિસકે પ્રભાવ સે અનેકયોજનપ્રમાણ ક્ષેત્ર
મેં રહી હૈ વસ્તુ કો જલારે વાલે તેજ કો નિકાલ ને કી શક્તિ ઉત્પન્ન
હો જાતી હૈ ઇસકા નામ તેજોલેશ્યાલલ્લિધિ હૈ, જો શમી-ક્ષમાશીલમુનિ
નિરન્તર ચૌવિહાર પ્લુતપ કરતા હૈ, ઓર પારણા કે દિન સનલ્લ-
કુલ્માપમુષ્ટિ અર્થાત્-સીજે હુએ એક મુઠ્ઠી ભર ઉડદે ખાકર ઉસી
સમય એક ચુલ્લૂ ભર પાની પીતા હૈ, ઓર આતાપના લેતા હૈ, ઇસ પ્રકાર
હહ મહિને તરુ લગાતાર કરતા રહતા હૈ તો ઉસકે તેજોલેશ્યાલલ્લિધિ
ઉત્પન્ન હો જાતી હૈ । ૨૩ આહારક-શરીર કે ઉત્પન્ન હોને કી લલ્લિધિ કા
નામ આહારકલલ્લિધિ હૈ । આહારક શરીર સ્ફટિકમણિ કે જૈસા ઉઝ્જ્વલ
તથા એક દાથ કા હોતા હૈ । એક ભવ મે ઇસકી પ્રાપ્તિ જીવ કો દો વાર,
તથા સસાર અવસ્થા મે ચાર વાર તક હોતી હૈ, પશ્ચાત્ વહ જીવ મુક્તિ

વ્યય, અને ધ્રોવ્ય યુક્ત સત્ છે રૂપ એક પાપુ અર્થ પ્રધાનપદના અનુસરણથી
શેષ પ્રભૂતતરઅર્થ પદ પશુ તેવી રીતે જ્ઞાત થઈ બધા તે બીજાબુદ્ધિ લલ્લિધિ છે (૨૨)
જેના પ્રભાવથી અનેક યોજન પ્રમાણક્ષેત્રમા રહેલી વસ્તુઓને બાણનાર તેજને
કાઢવાની શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે તેનું નામ તેજોલેશ્યાલલ્લિધિ છે જે શમી-ક્ષમાશીલ
મુનિ નિરન્તર ચૌવિહાર છઠ્ઠ તપ કરે છે અને પારણાના દિવસે ખાંદલા એક મુઠ્ઠીભર
અડદ ખાઈ ને એજ વખતે એક ચાપલુ પાણી પીયે છે અને આતાપના લે છે આ
પ્રકાર લગાતાર છ મહિના સુધી કરતા રહે છે તો તેને તેજોલેશ્યાલલ્લિધિ ઉત્પન્ન થાય
છે (૨૩) આહારક શરીરના ઉત્પન્ન થવાની લલ્લિધિનું નામ આહારકલલ્લિધિ છે, આહાર
ક શરીર સ્ફટિકમણીના જેવું ઉલ્લખ અને એક હાથનું હોય છે એક લવમા તેની
માપિત જીવને બે વાર તથા સસાર અવસ્થામા ચાર વાર થાય છે પછીથી એ

પ્રયાતિ । કથિચતુર્દશપૂર્વધારી ઋદ્ધિ પ્રાપ્ય, તીર્થકરસમીપે પ્રેષણાર્થમાહારકશરીરં કરોતિ । તત્ર પ્રેષણ નિગોદાદિસશયવિચ્છેદનાર્થ, સૂક્ષ્માર્થનિર્ણયાર્થમ્ ઋદ્ધિર્દર્શનાર્થ, પ્રાણિરક્ષણાર્થ, છદ્મસ્થોપગ્રહાર્થ ચ ભવતિ । ઉક્તચ્ચ—

પાણિદય-ઋદ્ધિદરિસણ, ઊડમત્યોવગ્ગહણહેડ વા ।

સુદ્ધમત્ય સસયચ્છે, -યત્ય ગમણ જિણસ્સતે ॥ ૧ ॥

હદમત્ર વોધ્યમ્—આહારકશરીર યત્ર સ્થાને લલ્ગિધારી મુનિઃ પ્રેષયતિ, તત્ર મગ્ગવતોઽનુપસ્થિતૌ તસ્માદાહારકશરીરાદનહસ્ત શરીર નિ.સરતિ, તદેવ મગ્ગવત

કો અવશ્ય પ્રાસ કર લેતા હૈ । ચતુર્દશ પૂર્વ કા પાઠી કોઈ મુનિ આહારક લલ્ગિધ કો પ્રાસકર તીર્થકર કે સમીપ મે મેજને કે લિયે આહારક શરીર કી રચના કરતા હૈ । નિગોદાદિસનધી સશય કો દૂર કરને રૂપ સૂક્ષ્મ અર્થ કા નિર્ણય કરને કે લિયે ૧ ઋદ્ધિ કે દર્શન કરને કે લિયે ૨ પ્રાણિયોં કી રક્ષા કરને કે લિયે ૩ ઔર છદ્મસ્થો કા ઉપકાર કરને કે લિયે ૪ હસ શરીર કા તીર્થકર કે પાદમૂલ મેં ગમન હોતા હૈ । કહા મી હૈ—

“પાણિદય-રિદ્ધિદસણ, -ઊડમત્યોવગ્ગહણહેડ વા ।

સુદ્ધમત્યસસયચ્છેયત્ય ગમણ જિણસ્સતે ॥ ૧ ॥”

છાયા—પ્રાણિદયા-ઋદ્ધિર્દર્શન-છદ્મસ્થોપગ્રહણહેડ વા ।

સૂક્ષ્માર્થસશયચ્છેદાર્થ ગમન જિનસ્યાન્તે ॥ ”

આહારક શરીર કો જિસ સ્થાન મેં લલ્ગિધારી મુનિ મેજતા હૈ વહાં યદિ મગ્ગવાન ન હોં તો ઉસ આહારક શરીર સે ઁક હાથ સે કુહ

છવ અવશ્ય મુકિત પ્રાપ્ત કરી લ્યે છે ચોદપૂર્વના પાઠી ડોઈ મુનિ આહારક લલ્ગિધને પ્રાપ્ત કરી તીર્થ કરના સમીપમા મોકલવા માટે આહારક શરીરની રચના કરે છે નિગોદાદિ સનધિ સશયને દૂર દૂર કરવા માટે, સૂક્ષ્મ અર્થને નિશ્ચય કરવા માટે, ઋદ્ધિના દર્શન કરવા માટે, પ્રાણીઓની રક્ષા કરવા માટે, અને છદ્મસ્થોના ઉપકાર કરવા માટે આ શરીરનુ તીર્થ કરના પાદમૂલમા ગમન થાય છે ઁહુ પછુ છે—

“પાણીદય-ઋદ્ધિદરિસણ, ઊડમત્યોવગ્ગહણહેડ વા ।

સુદ્ધમત્ય-સસયચ્છેયત્ય, ગમણ જિણસ્સતે ॥ ”

છાયા—પ્રાણીદયા ઋદ્ધિર્દર્શન, -છદ્મસ્થોપગ્રહણહેડ વા ।

સૂક્ષ્માર્થસશયચ્છેદાર્થ, ગમન જિનસ્યાન્તે ॥

આહારક શરીરને જે સ્થાનમા લલ્ગિધારી મુનિ મોકલે છે ત્યાં જો ભગવાન ન હોય તો તે આહારક શરીરથી એક હાથ ઓછુ (અુ ડહાથ) શરીર બાંધુ

સનિધૌ ગત્વા સ્વકાર્યં સપાઘ્યં હસ્તપ્રમાણશરીરે પ્રવિશતિ । તત્ત્વાદારકશરીર સ્વમૂલ-
 ભૂતે શરીરે પુનર્લીન ભવતિ ॥૨૪॥ શીતલેશ્યાલઘ્વિઃ—પરમકારુણ્યશાદનુગ્રાહ્યં
 પ્રતિ તેજોલેશ્યાપ્રશમનહેતુશીતલનેજોવિશેષપ્રિમોચનમામર્થ્યમ્ ॥ ૨૫ ॥ વૈક્રિય-
 લઘ્વિઃ — વૈક્રિયશરીરકરણશક્તિ. । સા ચાનેકવિધા-અણુત્વ-મહત્ત્વ-લઘુત્વ-
 ગુરુત્વ-પ્રાપ્તિ-પ્રાકાશ્ય-શિત્ત્વ-વશિત્ત્વ-અપ્રતિઘાતિત્ત્વાન્તર્ધાન-કામરૂપિત્વાદિ-
 ભેદાત્ ॥૨૬॥ અક્ષીણમહાનસીલઘ્વિઃ—મહાનસમ્-અન્નપાકસ્થાન, તદાશ્રિત-
 સ્વાદન્નમપિ મહાનસમ્બુચ્યતે, તત્ત્વં યત્પ્રભાવાત્ અક્ષીણ=સ્વલ્પમપ્યન્ન પાત્રે પતિત
 પુરુષશતસહસ્રૈરપિ વૃષ્ટ્યા ભુક્ત ન ક્ષીયતે, યાત્રત્ સ્વેનતદન્ન ન મુજ્યતે સા ॥૨૭॥

કમ શરીર ઓર નિકલતા હૈ, વહો ભગવાન કે પાસ જાકર અપને કાર્ય કો
 સપાદિત કર પૂર્વ કે હસ્તપ્રમાણ શરીર મે સમા જાતા હૈ, ઓર વહ પૂર્વ-
 હસ્ત પ્રમાણ શરીર મી ફિર વહા સે લૌટ કર અપને મૂલ શરીર મેં સમા-
 જાતા હૈ ૨૪। પરમ કરુણા કે વશ સે દયા કરને યોગ્ય પ્રાણી કે પ્રતિ તેજો-
 લેશ્યા કે પ્રશમન કા હેતુ જો શીતલેશ્યાલઘ્વિ કો નિકાલને કી શક્તિ હૈ
 ઉસકા નામ શીતલેશ્યાલઘ્વિ હૈ ૨૫। વૈક્રિયશરીર કો કરને કી
 શક્તિ કા નામ વૈક્રિયલઘ્વિ હૈ। યહ લઘ્વિ અણુત્વ, મહત્ત્વ, લઘુત્વ,
 ગુરુત્વ, પ્રાપ્તિ, પ્રાકાશ્ય, શિત્ત્વ, વશિત્ત્વ, અપ્રતિઘાતિત્વ, અન્તર્ધાન,
 કામરૂપિત્વ આદિ કે ભેદ સે અનેક પ્રકાર કી હૈ ૨૬। મહાનસ-શબ્દ
 કા અર્થ યદ્યપિ રસોઈઘર હૈ તો મી તદાશ્રિત હોને સે અન્ન કો મી
 મહાનસ કહ દિયા ગયા હૈ इसलिये महानस शब्द से अन्न समझना

નીકળે છે તે ભગવાનની પાસે જઈને પોતાના કાર્યને સપાદિત કરી પૂર્વના હસ્ત
 પ્રમાણ શરીરમા સમાઈ જાય છે અને તે પૂર્વહસ્ત પ્રમાણ શરીર પણ ત્યાથી
 પાછું ફરી પોતાના મૂળ શરીરમા સમાઈ જાય છે (૨૪) પરમ કરુણાના વશથી દયા
 કરીને યોગ્ય પ્રાણી તરફ તેજોલેશ્યાના પ્રશમનનો હેતુ, જે શીત તેજ વિશેષને કાઢ-
 વાની શક્તિ છે તેનું નામ શીતલેશ્યાલઘ્વિ છે (૨૫) વૈક્રિયશરીરને બનાવવાની
 શક્તિનું નામ વૈક્રિયલઘ્વિ છે આ લઘ્વિ અણુત્વ, મહત્ત્વ, લઘુત્વ, ગુરુત્વ, પ્રાપ્તિ,
 પ્રાકાશ્ય, શિત્ત્વ, વશિત્ત્વ, અપ્રતિઘાતિત્વ, અન્તર્ધાન, કામરૂપિત્વ આદિના ભેદથી
 અનેક પ્રકારની છે (૨૬) મહાનસ શબ્દનો અર્થ જો કે રસોઈ ઘર છે તો પણ
 તદાશ્રિત હોવાથી અન્નને પણ મહાનસ કહેવાયેલ છે માટે મહાનસ શબ્દથી અન્ન
 સમજવું જોઈએ આથી આ અન્ન લોજન સામગ્રી જેના પ્રભાવથી અક્ષીણ-સ્વદ્ય

પુલાકલલ્લિધિઃ—તપઃશ્રુતહેતુકા પ્રવચનભાષ્યાદિપ્રયોજને જિનશાસનવિરોધિન-
સત્ત્વગાદનસ્ય ચક્રવર્ત્યાદેરપિ પુલાકગ્નિ.ગારફરણે સમર્થા યા શક્તિઃ સા ॥૨૮॥

અથવા—ઈતિ=અનેન-કેશલુચ્ચનેન પચ્ચમહાવ્રતાત્ત્રીકારેણ, યાતનાત્મકેનાન-
શનાદિના તપસા, પૃથિવીકાયાદિમહદશગ્નિસયમેન મહારુદ્રપદદીક્ષાગ્રહણેન
ધેત્યર્થ, વચ્ચિતોઽસ્મિ=કામસુખાદપવર્જિતોઽસ્મીત્યર્થઃ । ઉક્ત ચ—

ચાહિયે અતઃ યહ અન્ન-ભોજનસામગ્રી જિસકે પ્રભાવ સે અક્ષીણ-
સ્વલ્પ બી અન્ન પાત્ર મેં પહે તો બી ઉસસે હજારોં મનુષ્ય ખરપેટ
આહાર કરલે ફીર બી છૂટે નહીં, જત તકુ ફિ વહ સ્વય આહાર ન
કરલે, એસી શક્તિ કા નામ અક્ષીણમહાનસ લલ્લિધિ હૈ ૨૭ । પ્રવચન
કી લઘુતા કે સમય જિનશાસન કા વિરોધી સેના ઔર વાદનસહિત
ચક્રવર્તી બી હોવે તો વહ બી જિસકે પ્રભાવ સે પુલાક (દાનારહિત
ઘાસ કા પુલા) કી તરહ નિઃસાર કર દિયા જાતા હૈ એસી શક્તિ કા
નામ પુલાકલલ્લિધિ હૈ, યહ લલ્લિધિ તપ એવ શ્રુત હેતુક હોતી હૈ ૨૮ ।

હસ પ્રકાર યે અઠાઈસ લલ્લિધિયાં જો વતલાઈ ગઈ હૈં વે, અથવા
હનમેં સે કોઈ ઇક લલ્લિધિ બી મુક્તે પ્રાપ્ત નહીં હુઈ હૈં । હસી પ્રકાર કેશ
લુચન કરના પચ્ચમહાવ્રતોં કા પાલન કરના, યતનાત્મક અનશનાદિક
તપોં કા તપના, પૃથિવીકાયાદિકોં કી રક્ષા કરને રૂપ સત્તરહ ૧૭
પ્રકાર કે સયમ કા પાલના, મહારુદ્રપદ દીક્ષા કા ગ્રહણ કરના, હન
સબ વાતોં સે મેં ઠગા ગયા હૂ—અર્થાત્ સાસારિક વિલાસતા સે મુક્ત

પણ અન્ન પાત્રમા પહે તો પણ તેનાથી હબ્બરે મનુષ્ય પેટભરીને આહાર કરી લે
છતા પણ ખૂટે નહી બચા સુધી તે પોતે આહાર ન કરી લે આવી શક્તિનું નામ
અક્ષીણમહાનસલલ્લિધિ છે (૨૭) પ્રવચનની લઘુતાના સમયે જીન શાસનના વિરોધી
સેના અને વાહન સહિત કોઈ ચક્રવર્તિ હોય તો તે પણ જેના પ્રભાવથી પુલા-
કની માફક નિ સાર કરી દેવામા આવે છે એવી શક્તિનું નામ પુલાકશક્તિ
છે આ લલ્લિધિ તપ અને શ્રુત હેતુક હોય છે (૨૮)

આ પ્રકારે એ અઠ્યાવીસ લલ્લિધિઓ જે બનાવવામા આવી છે તે અથવા
આમાથી એક લલ્લિધિ પણ મને પ્રાપ્ત થયેલ નથી આ રીતે કેશને હોય કરવો
પ્રાય મહાવ્રતોનું પાલન કરવું, યતનાત્મક અનશનાદિક તપોને તપવા, પૃથ્વી
કાયાદિકોની રક્ષા કરવારૂપ સત્તર પ્રકારના સયમનું પાલન, મહારુદ્રપદ દીક્ષાને
મહણ કરવી, આ સઘળી વાતોથી હું કળાયો છું અર્થાત્ સાસારી

“તપાસિ યાતનાશ્ચિત્રાઃ સયમો ભોગચચના” ઇત્યાદિ । ઇતિ=ઇતદ્, મિથુ, ન ચિન્તયેત્=ન વિચારયેત્ । અસ્ય ચિન્તનસ્ય સયમઘાતકત્વેન તુચ્છત્વાત્ ।

તથાહિ-યદુચ્યતે-જન્માન્તર નાસ્તિ, શરીરસ્ય ભૂતસમુદાયાત્મકત્વાત્ ભૂતધર્મ-સ્વાદૈતન્યરૂપસ્યાત્મનઃ શરીરેણ સદૈવ નાશાત્, ઇતિ, તદસત્-ન વય શરીરસ્ય જન્મા-ન્તરાગ્નુગામિત્વમગ્રીકુર્મઃ, કિંત્વાત્મન ઇવ, સ ચાત્મા નાસ્તિ ભૂતધર્મ, તથાહિ-

મોઢ કર જો મેં હન કષ્ટપદ નિઃસાર કાર્યો કી આરાધના મેં લગ ગયા હ વહ સય વ્યર્થ હૈ । કહા ખી હૈ-

તપાસિ યાતનાશ્ચિત્રાઃ, સયમો ભોગચચના ” ઇત્યાદિ ।

અર્થાત્-તપ એક વિચિત્ર પ્રકાર કા કષ્ટ હૈ, સયમ જો હૈ વહ ભાગોં સે ઠગાના હૈ ।

ભૂતવાદી યનકર મિથુ કો હસ પ્રકાર કા વિચાર નહી કરના ચાહિયે । ઋયોં કિ હસ પ્રકાર કી વિચારધારા સર્વથા તુચ્છ થતલાઈ ગઈ હૈ । હસીકા વિચાર અવ યહાં સે કિયા જાતા હૈ ।

જો ભૂતવાદી યહ કહતા હૈ કિ “જન્માન્તર નહીં હૈ ક્યોં કિ યહ શરીર ભૂતોં કા સમુદાયસ્વરૂપ હૈ ઓર ચૈતન્યરૂપ આત્મા ખી ભૂત કા ધર્મ હૈ । ઉસકા વિનાશ ખી શરીર કે વિનાશ કે સાથ હી હો જાતા હૈ ।” સો હસકા હસ પ્રકાર કા કહના ઠીક નહીં હૈ । ક્યોં કિ હમ લોગ અર્થાત્ જૈન-શરીર કો પરલોક મેં જાનેવાલા નહી માનતે હૈં, હમ તો પરલોક મેં જાનેવાલી એક આત્મા કો હી માનતે હૈં । વહ આત્મા ભૂતોં કા ધર્મ નહીં હૈ । જવ મિત્ર ૨ અવસ્થા મેં ભૂતોં સે

મોઢુ મરડીને હુ આ કષ્ટપદ નિ સાર કાર્યોની આરાધનામા લાગી ગયો હુ તે સઘણ વ્યર્થ હે કહુ હે-

“ તપાસિ યાતનાશ્ચિત્રા સયમો ભોગચચના ” ઇત્યાદિ

અર્થાત્ તપ એક વિશિષ્ટ પ્રકારનુ કષ્ટ હે સયમ જે હે તે લોગોને ઠગનાર હે ભૌતિકવાદી બની ભિક્ષુએ આ પ્રકારનો વિચાર નહી કરવો જોઈએ કેમકે, આ પ્રકારની વિચારધારા સર્વથા તુચ્છ બતાવવામા આવી છે તેનો વિચાર હવે અહી કહેવામા આવે છે

પહેલા જે ભૌતિકવાદીએ એવું કહુ છે કે, “જન્માતર નથી કેમકે આ શરીર ભૂતોના સમુદાય સ્વરૂપ છે અને ચૈતન્યરૂપ આત્મા પણ ભૂતોનો ધર્મ છે તેનો વિનાશ પણ શરીરના વિનાશની સાથે થાય છે ” તેનુ તેવા પ્રકારનુ કહેવુ ઠીક નથી કેમકે, અમે લોક અર્થાત્ જૈનશરીરને પરલોકમા જવા વાળુ માનતા નથી અમે તો એક આત્મા ભૂતોનો ધર્મ નથી જ્યારે જુદી જુદી

પુલાકલલ્લિધિઃ—તપઃશ્રુતહેતુકા પ્રવચનભાષ્યાદિપ્રયોજને જિનશાસનવિરોધિનં
સવલગાદનસ્ય ચક્રવર્ત્યાદેરપિ પુલાકલ્લિધિઃસારરૂપે સમર્થા યા શક્તિઃ સા ॥૨૮॥

અથવા—ઇતિ=અનેન-કેશલુચ્ચનેન પચ્ચમહાવ્રતાગ્રીકારેણ, યાતનાસ્મકેનાન-
શનાદિના તપસા, પૃથિવીકાયાદિસમ્પદશિષ્યસંયમેન મહારૂપદદીક્ષાગ્રહણેન
વૈત્યર્થ, વચ્ચિતોઽસ્મિ=કામસુખાદપવર્જિતોઽસ્મીત્યર્થઃ । ઉક્ત ચ—

ચારિયે અતઃ યહ અન્ન-ભોજનસામગ્રી જિસકે પ્રભાવ સે અક્ષીણ-
સ્વલ્પ બી અન્ન પાત્ર મેં પહે તો બી ઉસસે હજારોં મનુષ્ય ભરપેટ
આહાર કરલે ફીર બી લૂટે નહીં, જય તક કિ વહ સ્વય આશર ન
કરલે, એસી શક્તિ કા નામ અક્ષીણમહાનસ લલ્લિધિ હૈ ૨૭ । પ્રવચન
કી લઘુતા કે સમય જિનશાસન કા વિરોધી સેના ઔર વાહનસહિત
ચક્રવર્તી બી હોવે તો વહ બી જિસકે પ્રભાવ સે પુલાક (દાનારહિત
ઘાસ કા પુલા) કી તરફ નિસાર કર દિયા જાતા હૈ એસી શક્તિ કા
નામ પુલાકલલ્લિધિ હૈ, યહ લલ્લિધિ તપ ઈવ શ્રુત હેતુક હોતી હૈ ૨૮ ।

હસ પ્રકાર યે અઠાઈસ લલ્લિધિયાં જો વતલાઈ ગઈ હૈં બે, અથવા
હનમેં સે કોઈ એક લલ્લિધિ બી મુક્તે પ્રાપ્ત નહીં હૈઈ હૈ । હસી પ્રકાર કેશ
લુચ્ચન કરના પચ્ચમહાવ્રતોં કા પાલન કરના, યતનાત્મક અનશનાદિક
તપોં કા તપના, પૃથિવીકાયાદિકોં કી રક્ષા કરને રૂપ સત્તરહ ૧૭
પ્રકાર કે સયમ કા પાલના, મહારૂપદ દીક્ષા કા ગ્રહણ કરના, હન
સય વાતોં સે મેં ઠગા ગયા હૂ—અર્થાત્ સાસારિક વિલાસતા સે મુક્ત

પણ અન્ન પાત્રમા પડે તો પણ તેનાથી હબારે મનુષ્ય પેટભરીને આહાર કરી લે
છતા પણ ખૂટે નહીં બ્યા મુધી તે પોતે આહાર ન કરી લે આવી શક્તિનુ નામ
અક્ષીણમહાનસલલ્લિધિ છે (૨૭) પ્રવચનની લઘુતાના સમયે જીન શાસનના વિરોધી
સેના અને વાહન સહિત કોઈ ચક્રવર્તિ હોય તો તે પણ જેના પ્રભાવથી પુલા
કની માફક નિસાર કરી દેવામા આવે છે એવી શક્તિનુ નામ પુલાકશક્તિ
છે આ લલ્લિધિ તપ અને શ્રુત હેતુક હોય છે (૨૮)

આ પ્રકારે જો અઠ્યાવીસ લલ્લિધિઓ જે બનાવવામા આવી છે તે અથવા
આમાથી એક લલ્લિધિ પણ મને પ્રાપ્ત થયેલ નથી આ રીતે કેશનો લેખ કરવો
માથ મહાવ્રતાનુ પાલન કરવુ, યતનાત્મક અનશનાદિક તપોને તપવા, પૃથ્વી
કાયાદિકોની રક્ષા કરવારૂપ સત્તર પ્રકારના સયમનુ પાલન, મહારૂપદ દીક્ષાને
મહલ્લ કરવી, આ સઘળી વાતોથી હું ક્યારેય છુ અર્થાત્ સસારી

વાયુવિશેષોઽર્ના તતોઽપ ત્વમિત્યન્યતે, તર્હિ જીવ એવ નામાન્તરેણ સ્વીકૃતો
ભવતિ, અસ્તુ યત્ કિંચિદેતત્, કયમપિ ભૂતસમુદાયમાત્રેણ ન ચૈતન્યાવિર્ભાવ ઇતિ
સિદ્ધમ્, પૃથિવ્યાદિપુ એકત્ર વ્યવસ્થાપિતેષ્વપિ ચૈતન્યાનુપલબ્ધેઃ । અથ કાયાકાર-
પરિણતો સત્યા તદભિવ્યક્તિરિષ્યતે, તદપિ ન, યતો લેપ્યમયપુત્તલિકાયા
સમસ્તભૂતસદ્ભાવેઽપિ જડત્વમેવોલભ્યતે, તદેવમન્વયવ્યતિરેકાભ્યામાલોચ્યમાનો

ઉસકા સડના હો નહીં સકતા હૈં । યદિ હસ પર ઘોં કહા જાય
કિ “ સૂક્ષ્મ વાયુ તથા અગ્નિ વહા સે અપગત હો ચુકી હૈં અતઃ શરીર
મેં મરણ કા વ્યવહાર હો જાયગા ” સો એસા કહના આત્મા કે હી
સદ્ભાવ કા રૂપાપક માના જાતા હૈં । તુમ જિસે સૂક્ષ્મ વાયુ યા અગ્નિ
કરતે હો હમ ઉસે આત્મા કરતે હૈં । ભૂતસમુદાય સે ચૈતન્ય કા
આવિર્ભાવ હસલિયે ભી સિદ્ધ નહીં હોતા હૈં કિ એક હી જગહ્ હન
ચારોં કો સ્થાપિત કરને પર ભી ઉનસે ચૈતન્ય કી ઉપલબ્ધિ નહીં હોતી
હૈં । યદિ ભૂતવાદી હસ પર ઘોં કહે કિ “ જય યે ભૂત કાયાકાર
પરિણત હોતે હૈં તય હી જાકર હન સે ચૈતન્ય કી અભિવ્યક્તિ હોતી
હૈં ” સો એસા કહના ભી હસ લિયે ઉચિત નહીં હૈં કિ લેપ્યમયપુત્તલિકા
મેં સમસ્તભૂતોં કા સદ્ભાવ હોને પર ભી વહાં ચૈતન્ય કી ઉપલબ્ધિ
નહીં હોતી હૈં, કિન્નુ જડતા હી ઉપલબ્ધ હોતી હૈં । કાર્યકારણભાવ
અન્વયવ્યતિરેક કે સદ્ભાવ મેં હી બનતા હૈં । હસ પ્રકાર યહાં ભૂત ઓર
ચૈતન્ય કા અન્વયવ્યતિરેક ઘટિત નહીં હોતા હૈં, -અતઃ ભૂતોં કા કાર્ય

ત્યાથી અપગત થઈ ગયેલ છે, આથી શરીરમા મરણુનો વહેવાર થવાનો છે”
તો એવુ કહેવુ તે આત્માના સદ્ભાવનો ખ્યાપક મનાય છે તમે સૂક્ષ્મ વાયુ
અગરતો અગ્નિ ઠહો છે અને તેને આત્મા કહીયે છીએ ભૂત સમુદાયથી
ચૈતન્યનો આવિર્ભાવ એ માટે પણ સિદ્ધ નથી થતો કે, એકજ જગ્યાએ તે
આરેને લેળા ઢરવા છતાં પણ તેમા ચૈતન્યની ઉપલબ્ધિ થતી નથી બે કદાચ
ભૂતવાદી આ ઉપર એવુ કહે કે, “ બ્યારે એ ભૂતકાયઆકાર પરિણત હોય છે
ત્યારે જ જઈને તેનાથી ચૈતન્યની અભિવ્યક્તિ થાય છે ” તો એવુ કહેવુ
પણ એ માટે ઠીક નથી કે, લેપ્યમય પુતલીકામા સમસ્ત ભૂતોનો સદ્ભાવ
હોવા છતાં પણ ત્યાં ચૈતન્યની ઉપલબ્ધિ થતી નથી પરંતુ જડતાજ ઉપલબ્ધ
થાય છે કાર્યકારણ ભાવ અન્વય વ્યતિરેકના સદ્ભાવમા જ બને છે આ પ્રકાર
આદિ ભૂત અને ચૈતન્યનો અન્વય વ્યતિરેક ઘટીત થતો નથી માટે ભૂતોનું
કાર્ય ચૈતન્ય છે તે કોઈ પ્રકારે સિદ્ધ થતું નથી આ માટે આ ચૈતન્ય શુણ્

एकैरस्य पृथिव्यादेः पृथक्त्वे चैतन्योत्पत्तिर्न भवति चेत् तर्हि पृथिव्यादिसमुदायादपि चैतन्यं न भवितुमर्हति । ययैरुस्मात् सिरुतारुणात् तैल नोत्पद्यते, तेन सिकतासमुदायादपि न भवति तैलोत्पत्तिं किंच—चेतन्यस्य भूतधर्मतत्त्वीकारे मरणाभावः स्यात्, मृतकायेऽपि पृथिव्यादिभूतानां सद्भावात्, न च मृतकाये वायोस्तेजसो वा अभावान्मरणसद्भावः इति वाच्यम्, यत्र मृतकाये शोफोपलब्ध्येन वायोरभावः । पक्तिस्वभावस्य च कोयस्य (शटनस्य) दर्शनाच्चाग्नेरभाव इति । अथ सूक्ष्मः कश्चिद्

चैतन्य की उत्पत्ति नहीं होनी है तो उनके समुदाय में चैतन्य की उत्पत्ति कैसे हो सकती है, जैसे एक सिकता (रेती) के कण से जब तैल नहीं निकलता है तो समुदाय से तैल निकल सकेगा यह बात कौन बुद्धिमान मान्य कर सकता है । दूसरी बात यह भी है कि जब चैतन्य को भूतों का धर्म माना जायगा तो मरण का अभाव प्रसक्त होता है, क्योंकि कि मृतकाय में भी पृथिवी आदि भूतों का सद्भाव तो रहता ही है । यदि मृत शरीर में मरणसद्भाव ख्यापित करने के लिये यह कहा जाय कि “वहां पर वायु एव तेज का अभाव है इसलिये इन दो तत्त्वों का अभाव होने से वहां भी मरण का सद्भाव अंगीकार किया जाता है” सो ऐसा कहना इसलिये उचित नहीं है कि मृतकाय में भी शोफ (सूजन) की उपलब्धि होने से वायु का वहां असद्भाव नहीं माना जा सकता है । अग्नितत्त्व का भी वहां इसी तरह अभाव नहीं माना जा सकता है, क्योंकि इसके अभाव में

અવસ્થામાં ભૂતોથી ચૈતન્યની ઉત્પત્તિ નથી થતી તો તેના સમુદાયમાં ચૈતન્યની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થઈ શકે ? જેમ રેતીના એક કણમાંથી તેલ નીકળી શકતું નથી તો રેતીના ઢગલામાંથી તેલ નીકળી શકે તેવું કોણ કહી શકે ? બીજી વાત એ પણ છે કે, જો ચૈતન્યને ભૂતોનો ધર્મ માનવામાં આવે તો મરણનો અભાવ પ્રસક્ત થાય છે કેમકે, મૃતકાયામાં પણ પૃથ્વી આદિ ભૂતોનો સદ્ભાવ તો રહેલો જ છે જો મરણ શરીરમાં મરણ સદ્ભાવ ખ્યાપિત કરવા માટે એમ કહેવામાં આવે કે, “ત્યાં વાયુ અને તેજનો અભાવ છે માટે આ બંને તત્વોનો અભાવ હોવાથી ત્યાં પણ મરણનો સદ્ભાવ અંગિકાર કરવામાં આવે છે” તો એમ કહેવું એ માટે ઉચિત નથી કે, મૃતકાયામાં પણ સુજનની ઉપલબ્ધિ હોવાથી વાયુનો ત્યાં અસદ્ભાવ માની શકાતો નથી અગ્નિતત્વનો પણ ત્યાં તેવી રીતે અભાવ નથી માનવામાં આવતો કેમકે તેના અભાવમાં એવું સડવું બનતું નથી, જો કદાચ એ ઉપર એમ કહેવામાં આવે કે, “સૂક્ષ્મ વાયુ તથા અગ્નિ

वायुविशेषोऽनार्य ततोऽप त इति मन्यते, तर्हि जीव एव नामान्तरेण स्वीकृतो भवति, अस्तु यत् किंचिदेतत्, कथमपि भूतसमुदायमात्रेण न चैतन्याविर्भाव इति सिद्धम्, पृथिव्यादिषु एकत्र व्यवस्थापितेष्वपि चैतन्यानुपलब्धेः। अथ कायाकार-परिणतो सत्या तदभिव्यक्तिरिष्यते, तदपि न, यतो लेप्यमयपुत्तलिकाया समस्तभूतसद्भावेऽपि जडत्वमेवोपलभ्यते, तदेवमन्वयव्यतिरेकाभ्यामालोच्यमानो

उसका सङ्गना हो नहीं सकता हैं। यदि इस पर यों कहा जाय कि “सूक्ष्म वायु तथा अग्नि वहां से अपगत हो चुकी है अतः शरीर में मरण का व्यवहार हो जायगा” सो ऐसा कहना आत्मा के ही सद्भाव का व्यापक माना जाता है। तुम जिसे सूक्ष्म वायु या अग्नि कहते हो हम उसे आत्मा कहते हैं। भूतसमुदाय से चैतन्य का आविर्भाव इसलिये भी सिद्ध नहीं होता है कि एक ही जगह इन चारों को स्थापित करने पर भी उनसे चैतन्य की उपलब्धि नहीं होती है। यदि भूतवादी इस पर यों कहे कि “जब ये भूत कायाकार परिणत होते हैं तब ही जाकर इन से चैतन्य की अभिव्यक्ति होती है” सो ऐसा कहना भी इस लिये उचित नहीं है कि लेप्यमयपुत्तलिका में समस्तभूतों का सद्भाव होने पर भी वहा चैतन्य की उपलब्धि नहीं होती है, किन्तु जड़ता ही उपलब्ध होती है। कार्यकारणभाव अन्वयव्यतिरेक के सद्भाव में ही बनता है। इस प्रकार यहां भूत और चैतन्य का अन्वयव्यतिरेक घटित नहीं होता है,—अतः भूतों का कार्य

त्वाधी अपगत થઈ ગયેલ છે, આથી શરીરમાં મરણનો વહેવાર થવાનો છે” તો એવું કહેવું તે આત્માના સદ્ભાવનો વ્યાપક મનાય છે તમે સૂક્ષ્મ વાયુ અગરતો અગ્નિ કહો છો અને તેને આત્મા કહીએ છીએ ભૂત સમુદાયથી ચૈતન્યનો આવિર્ભાવ એ માટે પણ સિદ્ધ નથી થતો કે, એકજ જગ્યાએ તે ચારેને લેખા કરવા છતાં પણ તેમાં ચૈતન્યની ઉપલબ્ધિ થતી નથી ને કદાચ ભૂતવાદી આ ઉપર એવું કહે કે, “જ્યારે એ ભૂતકાયઆકાર પરિણત હોય છે ત્યારે જ જઈ ને તેનાથી ચૈતન્યની અભિવ્યક્તિ થાય છે” તો એવું કહેવું પણ એ માટે ઠીક નથી કે, લેપ્યમય પુતલીકામાં સમસ્ત ભૂતોનો સદ્ભાવ હોવા છતાં પણ ત્યાં ચૈતન્યની ઉપલબ્ધિ થતી નથી પરંતુ જડતાજ ઉપલબ્ધ થાય છે કાર્યકારણ ભાવ અન્વય વ્યતિરેકના સદ્ભાવમાં જ બને છે આ પ્રકાર અહિં ભૂત અને ચૈતન્યનો અન્વય વ્યતિરેક ઘટીત થતો નથી માટે ભૂતોનું કાર્ય ચૈતન્ય છે તે કોઈ પ્રકારે સિદ્ધ થતું નથી આ માટે આ ચૈતન્ય શુષ્ક

નનુ નેયં દૃષ્ટિગોચરો ભવતીત્યતો નાસ્તીત્યુચ્યતે ? નાયમપ્યેકાન્તઃ, ઉક્ત હિ—

“ન ચ નાસ્તીહ તત્ સર્વં, ચક્ષુષા યન્ન ગૃહ્યતે ।” અન્યથા ચૈતન્યમપિન દૃષ્ટિ-ગોચરીભવતીતિ ભૂતધર્મત્વેન, તદપ્યસત્ સ્યાત્ । અથ યદિ તત્ સ્વસંવિદિતમ્, અત્ સદિત્યુચ્યતે, તર્હિ અપમાત્માઽપિ સ્વસંવિદિત એવ ભવતીતિ વિધમાનો ભગ્નુ । યતઃ—

અસ્ત્યેવ ચાત્મા પ્રત્યક્ષો, જીવો હ્યાત્માનમાત્મના ।

અહમસ્મીતિ સવેત્તિ, રૂપાદીનિ યયેન્દ્રિયૈ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥

યદિ હસ પર યોં કહા જાય કિ—“યહ આત્મા દૃષ્ટિગોચર નહીં હોતા હૈં હસ લિયે યહ નહીં હૈં” સો યહ કથન એકાન્તત સત્ય નહીં માના જા સકના । “ન ચ નાસ્તીહ તત્સર્વં, ચક્ષુષા યન્ન ગૃહ્યતે” જો ચક્ષુ સે ગૃહીત નહીં હોતા હૈં વહ નહીં હૈં, એસા મત કહો, અર્થાત્ જો વસ્તુ ચક્ષુ સે નહીં દિખાઈ દે વહ મીં હૈં એસા કહો । નહીં તો તુમ્હારે મતસે ચૈતન્ય મીં દૃષ્ટિગોચર નહીં હોતા હૈં અતઃ વહ ભૂત કા ધર્મ હૈં યહ ઘાત અસત્ માનની પડેગી । હસ પર યદિ યહ કહા જાય કિ “વહ તો સ્વસંવેદન પ્રત્યક્ષ કા વિષય હૈં અતઃ હસે સર્ માન લિયા જાવેગા” તો આત્મા મીં સ્વસંવેદિત હૈં હસ લિયે હસે મીં સર્ માનના ચાહિયે ।

યતઃ—“અસ્ત્યેવ ચાત્મા પ્રત્યક્ષો, જીવો હ્યાત્માનમાત્મના ।

અહમસ્મીનિ સવેત્તિ, રૂપાદીનિ યયેન્દ્રિયૈ, ॥ ૧ ॥

અર્થાત્ અત્મા પ્રત્યક્ષ સે હૈં કયોં કિ જીવ હી આત્મા સે આત્મા કો “મૈં હ્મં” હસ પ્રકાર સંવેદન (અનુભવ) કરતા હૈં, જૈસે ઇન્દ્રિયો સે રૂપાદિકકા

“આત્મા દૃષ્ટાગોચર થતો નથી માટે આ નથી” તો આ ડહેલુ એકાન્તત સત્ય માનવામા આવતુ નથી “ન ચ નાસ્તીહ તત્સર્વં ચક્ષુષા યન્ન ગૃહ્યતે” જે ચક્ષુથી ગૃહીત થતુ નથી, તે નવી એલુ ન કહેા અર્થાત્ જે વસ્તુ ચક્ષુથી ન દેખાય તે પણ છે એમ કહેા નહીં તો તમારા મતથી ચૈતન્ય પણ દૃષ્ટાગોચર થતુ નથી માટે તે ભૂતનો ધર્મ છે એ વાત અસત્ય માનવી પડશે આ ઉપર જે કહાય એમ કહેવામા આવે કે, “તે તો સ્વસંવેદન પ્રત્યક્ષનો વિષય છે આથી એને સાચુ માની લેવામા આવે” તો આત્મા પણ સ્વસંવેદિત છે આ માટે તેને પણ સત્ માનવો જોઈ એ ડહુ પણ છે—

“અસ્ત્યેવ ચાત્મા પ્રત્યક્ષો, જીવો હ્યાત્માનમાત્મના ।

અહમસ્મીતિ સવેત્તિ, રૂપાદીનિ યયેન્દ્રિયૈ ॥ ૧ ॥”

અર્થાત્—આત્મા પ્રત્યક્ષથી છે કેમકે, જીવ આત્માથી આત્માને “હુ હુ” આ પ્રકારનો સંવેદન (અનુભવ) કરે છે જેમ ઇન્દ્રિયોથી રૂપ આદિનુ સંવેદન થાય છે

અલમધિકેન, યથા ચૈતન્યમસ્તીતિ મન્યતે, તથા ડડ્ડમાડ્ડતીત્યપિ મન્તવ્યઃ ।

તથા ચોક્તમ્—

જ્ઞાન સ્વસ્થ પરસ્થ વા યથા જ્ઞાનેન ગૃહ્યતે ।

જ્ઞાતા સ્વસ્થઃ પરસ્થો વા, તથા જ્ઞાનેન ગૃહ્યતામ્ ॥ ૧ ॥

અથાડડ્ડમસત્ત્વે તદભાવે સર્વમમ્મન્ધ્યનુગમ્મસ્ય હેતુત્વ ન સમ્મવતીત્યુચ્યતે, યતોડ્યમપ્પસિદ્ધો હેતુઃ, અહમસ્મીત્યનુમનસ્ય સદ્ભાવાત્, સર્વરા પ્રાણિના હિ સ્વસ્ય સ્વસ્યાત્મન ઉપલમ્ભઃ પ્રતિપેદુમશક્ય, કેવલિના ચ સર્વાત્મનામુપલમ્ભઃ પ્રતિપેદુમશક્યઃ ।

સવેદન હોતા હૈ । જિસ પ્રકાર ઉક્ત કથન સે ચૈતન્ય કા સદ્ભાવ માના જાતા હૈ ઉસો પ્રકાર આત્માકા ભી સદ્ભાવ માનના ચાહિયે । કહા ભી હૈ—

“ જ્ઞાન સ્વસ્થ પરસ્થ વા, યથા જ્ઞાનેન ગૃહ્યતે ।

જ્ઞાતા સ્વસ્થો પરસ્થો વા, તથા જ્ઞાનેન ગૃહ્યતામ્ ” ॥ ૧ ॥

જિસ પ્રકાર અપને મે રહા હુઆ જ્ઞાન, તથા દૂસરે મેં રહા હુઆ જ્ઞાન, જ્ઞાન સે જાના જાતા હૈ ઉસી પ્રકાર અપને ઔર દૂસરે મેં રહે હુઆ જ્ઞાતા (આત્મા) કો ભી જ્ઞાન સે ગ્રહણ કર લેના ચાહિયે ॥ ૧ ॥

આત્મા કે અભાવ મેં જો અનુપલમ્ભરૂપ હેતુ દિયા ગયા હૈ । સો આત્મા કા અનુપલમ્ભ સવ કો હોતા હૈ, યદિ એસા કહા જાય તો યહ હેતુ અસિદ્ધ હો જાતા હૈ, ક્યોં કિ સવ કો આત્મા કા અનુપલમ્ભ હૈ એક તો યહ વાત ઈન્દ્રિયજન્ય પ્રત્યક્ષ સે જાન નહીં સકતે દૂસરે પ્રત્યેક પ્રાણી કો “ અહમસ્મિ ” ઇત્યાકારક સ્વસવેદનરૂપ પ્રત્યક્ષ સે ઉસ કી ઉપલબ્ધિ

જે રીતે આ કથનથી ચૈતન્યનો સફલાવ માની લેવામા આવે એજ રીતે આત્માનો પણ સફલાવ માનવો જોઈએ કહ્યું પણ છે—

“ જ્ઞાન સ્વસ્થ પરસ્થ વા, યથાજ્ઞાનેન ગૃહ્યતે ।

જ્ઞાતા સ્વસ્થો પરસ્થો વા, તથા જ્ઞાનેન ગૃહ્યતામ્ ॥ ૧ ॥ ”

જે રીતે પોતાનામા રહેલું જ્ઞાન તથા બીજામા રહેલું જ્ઞાન જ્ઞાનથી જાણી શકાય છે એવી રીતે પોતામા અને બીજામા રહેલા આત્માને પણ જ્ઞાનથી સમજી લેવો જોઈએ

આત્માના અભાવમા જે અનુપલમ્ભરૂપ હેતુ આપેલ છે તે આત્માનો અનુપલભ હરેકને થાય છે તેલુ જો કહેવામા આવે તો આ હેતુ અસિદ્ધ બની જાય છે કેમકે, સધળાને આત્માનુ અનુપલભ છે એડ તો આ વાત ઈન્દ્રિયજન્ય પ્રત્યક્ષથી જાણી નથી શકાતા બીજા પ્રત્યેક પ્રાણીને “ અહમસ્મિ ” ઇત્યાદિ

યદપિ-ઋદ્ધિર્ના તપસ્વિનો નાસ્તીત્યુક્ત, તદપિ નિષ્પમાણમ્ । ઋદ્ધેરમાવેડ-
નુપલમ્ભો હેતુરુક્તઃ સોઽપિ સ્વમમ્બન્ધો, સર્વસમ્બન્ધી વા ? તત્ર સ્વસમ્બન્ધી નિ-
યતદેશકાલાપેક્ષયાઽન્યથા યાઽનુપલમ્ભઃ સ્યાત્, તત્ર પ્રથમપક્ષે ક્વચિત્ કદાચિત્
પન્ચમારુપેક્ષયા ભરતક્ષેત્રાપેક્ષયા ઋદ્ધેરનુપલમ્ભસ્યોપલમ્ભસ્ય ચાસ્માકમપિ સમ-
તત્વાત્ । દ્વિતીયપક્ષે તુ હેતોરનૈકાન્તિકતા, યથા દેશવિપ્રકૃષ્ટાના મેરુપ્રભૃતીના
કાલવિપ્રકૃષ્ટાના પિતામહાદીનામનુપલમ્ભેઽપિ સત્તાત્ । દૃશ્યતે ચ ક્વચિત્ કદાચિ-
છલ્લિપમાવાચરણધૂલિસ્પર્શાદિ માત્રેણ વ્યાધિ પ્રશમનાદિઃ । તત્રેવાઽપિ ભરતાદૌ
હોતી હૈ । કેવલિયોંકો તો સવ આત્માકા ઉપલમ્ભ હોતા હૈ, યહ
તો નિપેધ નહી ક્રિયા જા સકના ।

તથા લલ્લિયોંકો અસત્તા પ્રકટ કરને કે લિયે ખી આપને જો
અનુપલમ્ભરૂપ હેતુ કહા હૈ સો વહ ખી ઠીક નહી હૈ । યહા પર અનુપ-
લમ્ભ સ્વસન્ધી ગ્રહણ ક્રિયા હૈ યા સર્વસન્ધી । સ્વસન્ધી અનુપલમ્ભ ખી
કૈસા ? નિયતદેશકાલાપેક્ષ, અથવા અનિયતદેશકાલાપેક્ષ ? પ્રથમપક્ષ મેં
સિદ્ધસાધનતા હૈ । અર્થાત્ યહ વાત તો હમ ખી માનતે હૈં કિ હસ પચમ-
કાલ કે અદર ભરતક્ષેત્ર મે લલ્લિયોંકો કા અનુપલમ્ભ હૈ । દ્વિતીયપક્ષ
મેં હેતુ અનૈકાન્તિક હૈ । દેશવિપ્રકૃષ્ટ મેવાંદિકોં કા, કાલવિપ્રકૃષ્ટ
પિતામહ આદિકોં કા અનુપલમ્ભ હોને પર ખી ડનકા સદ્ભાવ માના
જાતા હૈ । કહી ૨ કમો ૨ લલ્લિયોંકો પ્રભાવ સે ચરણધૂલિ કે સ્પર્શ
આદિ કરને માત્ર સે વ્યાધિ કી શાંતિ હોતી હુઈ દેખી જાતી હૈ । ડસી
તરહ યહા ભરત આદિ ક્ષેત્રોં મે ખી પહિલે સમય મેં લલ્લિયોંકો કા સદ્ભાવ

કારણે સ્વ સવેદન રૂપ પ્રત્યક્ષથો તેની ઉપલબ્ધિ થાય છે કેવલીઓને તો બધા
આત્માનો ઉપલભ થાય છે આનો તો નિપેધ થઈ શકે તેમ નથી

અર્થાત્—ઋદ્ધિઓની અસત્તા પ્રકટ કરવા માટે પણ આપે જે અનુપ-
લભ રૂપ હેતુ કહેલ છે તે પણ ઠીક નથી આ સ્થળે અનુપલભ સ્વ સન્ધી
અહણ કરેલ છે, કે સર્વ સન્ધી ? સ્વ સન્ધિ અનુપલભ પણ કેવો ?
નિયત દેશકાળ અપેક્ષ કે અનિયત દેશકાળ અપેક્ષ પ્રથમ પક્ષમા સિદ્ધ સાધ-
નતા છે અર્થાત્ એ વાત અમે પણ માનીએ છીએ કે, આ પચમકાળની અદર
ભરતક્ષેત્રમા ઋદ્ધિઓના અનુપલભ છે બીજા પક્ષમા હેતુ અનૈકાન્તિક છે
દેશવિપ્રકૃષ્ટ મેવાંદિકોં કાલવિપ્રકૃષ્ટ પિતામહ આદિકોં અનુપલભ હોવા
છતા પણ તેનો સદ્ભાવ માનવામા આવે છે કોઈ કોઈ સ્થળે કની કઠી લલ્લિયોંકા
પ્રભાવથી ચરણરજનો સ્પર્શ આદિ કરવા માત્રથી વ્યાધિની શાંતિ થતી બેવામા
આવે છે એજ રીતે આહિ ભરત આદિ ક્ષેત્રોમા પણ પહેલા સમયમા લલ્લિ-

કાલાન્તરેऽતીતે કાલે, મહાવિદેહેષુ ચ સર્વકાલમૃદીનામપિ સદ્ભાવાત્ । સર્વસમ્બન્ધી અનુપલમ્ભસ્તુ અસિદ્ધ એવ ।

યદપિ “ કામસુખાદ્ વચ્ચિતોઽસ્મી ”-ત્યુક્ત તદપ્યસમીક્ષિતમ્, વિષયસુખં હિ રાગદ્વેષમોહજનનદ્વારેણ અત્તિકાક્ષાશોચવિપાદાદિભિર્વિવિધકર્મબન્ધહેતુત્વેન ચ ચતુર્ગતિભ્રમણકારકત્વેન ગુહ્યદુઃખજનકૃત્વાત્ પ્રેક્ષાવતા તત્ત્વવેદિનામનુપાદેયમ્ । વિપસપૃક્તાઽન્ધસદૃશ કામસુખ કસ્ય વિવેકિનો મનો રમયેત્, ન કસ્યાપિ ।

યદપિ-તપસો યાતનાત્મકત્વયુક્ત, તદપ્યસત્-સકલદુઃખમૂલકર્મલક્ષ્યહેતુત્વાત્, મનઃન્દ્રિયયોગાનામહાનિકારકત્વેન તપસો યથાશક્તિ વિધાનાત્ । ઉક્ત હિ—

ધા તથા વિદેહક્ષેત્ર મેં સર્વદા લલ્લિયોં કા સદ્ભાવ રહતા હૈ । સર્વસમ્બન્ધી અનુપલમ્ભ તો અસિદ્ધ હી હૈ અર્થાત્ સર્વસમ્બન્ધી અનુપલમ્ભ લલ્લિયોંની અભાવાત્મકતા પ્રકટ કરને મેં અસમર્થ હૈ ।

“ મેં કામસુખ સે વચિત હો ગયા હુ ” જો યહ ઘાત કહી હૈ વહ મી ઠીક નહીં હૈ કયોં કિ વિષયસુખ રાગદ્વેષ મોહ કો ઉત્પત્તિ કા કારણ હોને સે, અતૃપ્તિ, કાક્ષા, શોક એવ વિપાદ આદિ કો ઉત્પન્ન કરતે રહતે હૈં, इनसे विविध कर्मों का बंध होता रहता है, उस के उदय से जीव चारों गतियों में भ्रमण करता २ अनेक दुःखपरम्परा को वहा भोगता रहता है, अतः काम को सुख मानना यह भ्रम है । इसी लिये तत्त्वज्ञानियों के लिये ये उपादेय नहीं हैं । विचार किया जाय तो विषमिश्रित अन्नकी तरह ये कामसुख किस विवेकी के मन को आनंद पहुँचा सकते हैं, अर्थात् किसी को भी नहीं । तप को यातनात्मक कहना इसलिये अनु-

ઓનેા સદ્ભાવ રહે છે સર્વસમ્બન્ધિ અનુપલભ તો અસિદ્ધ જ છે અર્થાત્ સર્વસમ્બન્ધિ અનુપલભ સદ્ધિઓની અભાવાત્મકતા પ્રગટ કરવામા અસમર્થ છે

“ હું કામસુખથી વચિત બની ગયો છું ” આ વાત કહી છે તે પણ ઠીક નથી કેમકે, વિષયસુખ રાગદ્વેષ મોહની ઉત્પત્તિનું દ્વાર હોવાથી અતૃપ્તિ-સિકાક્ષા સુખ શોક અને વિપાદ આદિને ઉત્પન્ન કરતા રહે છે, તેનાથી વિવિધ કર્મોના બંધ થતો રહે છે તેના ઉદયથી જીવ ચારે ગતીઓમા ભ્રમણ કરતા કરતા અનેક દુઃખ પર પડતો ત્યા ભોગવતો રહે છે માટે કામને સુખ માનવું એ ભ્રમ છે આથી તત્ત્વજ્ઞાનીઓ માટે એ ઉપાદેય નથી વિચારવામા આવે તો વિષમિશ્રીત અન્નની માફક એ કામ સુખ કયા વિવેકીના મનને આનંદ પહોંચાડી શકે છે ? અર્થાત્ કોઈને પણ નહીં તપને યાતનાત્મક કહેવું એ માટે અનુચિત છે કે, ઓનાથી કોઈને પણ કષ્ટ પહોંચતું નથી । કારણે તે

મનઇન્દ્રિયયોગાના, -મહાનિઃ કથિતા જિનૈઃ ।

યતોઽત્ર તત્કથ તસ્ય, યુક્તા સ્યાદ્ દુઃખરૂપતા ? ॥ ૧ ॥

કેશલુચનાદીનામપિ કિંચિત્ પીડાજનકત્વેઽપિ સમીહિતાર્થપ્રાપ્તત્વેન દુઃખદાયકત્વ નાસ્તિ । તદુક્તમ્—

“દૃષ્ટા ચેષ્ટાર્થસસિદ્ધૌ, કાયપીડાઽપ્યદુઃખદા ।

રત્નાદિવણિગાદીના, તદ્વદત્રાપિ ભાવ્યતામ્ ” ॥ ૧ ॥

ચિત્ત હૈં કિં ઉસ સે કિસી કો મી કલ્પ નહીં પહુચતા હૈં પ્રત્યુત્ત યહ સકલ દુઃખોં કે મૂલ કારણ કર્મોં કા ક્ષય કરનેવાલા હૈં । મન, ઇન્દ્રિય તથા, યોગ ઇન કો હાનિ ન પહુચને પાવેં હસ રૂપ સે યથાશક્તિ તપસ્યા કરને કા વિધાન હૈં । કહા મી હૈં—

મનઇન્દ્રિયયોગાના, -મહાનિઃ કથિતા જિનૈઃ ।

યતોઽત્ર તત્કથ તસ્ય, યુક્તા સ્યાત્ દુઃખરૂપતા ॥ ૧ ॥

તપમેં મન ઓર ઇન્દ્રિયોં કે યોગોં કી હાનિ નહીં હોતી હૈં, એસા ભગવાને ફરમાયા હૈં તો ફિર તપમેં દુઃખરૂપતા કેસે માની જાય, અર્થાત્ તપ દુઃખરૂપ નહીં હૈં કિન્તુ સુખરૂપ હૈં ॥ ૧ ॥

યથાપિ કેશલુચન આદિ ક્રિયાઈ કિંચિત્ પીડાજનક હૈં તો મી સમીહિત અર્થ કી સિદ્ધિકે કારણ હોને સે ઉનમેં સર્વથા દુઃખદાયકતા નહીં હૈં । કહા મી હૈં—

દૃષ્ટા ચેષ્ટાર્થસસિદ્ધૌ, કાયપીડાપ્યદુઃખદા ।

રત્નાદિવણિગાદીનાં, તદ્વદત્રાપિ ભાવ્યતામ્ ॥ ૧ ॥

સકળ હાંખોનુ મૂળ કારણ અને કબોના ક્ષય કરનાર છે મન ઇન્દ્રિય તથા યોગ એને હાની ન પહોંચે તેવા રૂપથી યથાશક્તિ તપસ્યા કરવાનું વિધાન છે કહ્યું પણ છે—

મનઇન્દ્રિયયોગાના, -મહાનિઃ, કથિતા જીનૈઃ ।

યતોઽત્ર તત્કથ તસ્ય, યુક્તા સ્યાત્ દુઃખરૂપતા ॥ ૧ ॥

તપમા મન અને ઇન્દ્રિયોના યોગોની હાની થતી નથી એવું ભગવાને ફરમાવ્યું છે તો પછી તપમા દુઃખરૂપતા કેમ માનવામા આવે ? અર્થાત્ તપ દુઃખ રૂપ નથી પરંતુ સુખરૂપ છે

કેશ લોચન આદિ ક્રિયાઓ જો કે પિડાજનક કહેવાય છે તો પણ સમીહિત સિદ્ધિનું કારણ હોવાથી તેનામા સર્વથા દુઃખદાયકતા નથી કહ્યું પણ છે—

દૃષ્ટા ચેષ્ટાર્થ સસિદ્ધૌ, કાયપીડાપ્યદુઃખદા ।

રત્નાદિવણિગાદીનાં, તદ્વદત્રાપિ ભાવ્યતામ્ ॥ ૧ ॥

ઇત્યમત્રાનુમાનપ્રયોગઃ—યત્ ઇષ્ટાર્થપ્રસાધક, ન તત્ કાયપીડાકરત્વેઽપિ દુઃસ્વદાયક, યથા રત્નગ્નિજામધ્યશ્રમાદિ । ઇષ્ટાર્થપ્રસાધક ચ તપઃ । ન ચાઽસ્યાપ્યસિદ્ધતા, પ્રશમ-
હેતુત્વેન તપસસ્તત્પરિપક્તિતારતમ્યાત્ પરમાનન્દતારતમ્યસ્થાનુભૂયમાનત્વેન તત્પ્રકર્ષે
તસ્યાપિ પ્રકર્ષાન્નુમાનાત્ । પ્રયોગથ—યતારતમ્યેન યસ્ય તારતમ્ય તસ્ય પ્રકર્ષે
તત્પ્રકર્ષઃ, યથાઽગ્નિતાપપ્રકર્ષે કાશ્ચનવિશુદ્ધિપ્રકર્ષઃ, અનુભૂયતે ચ પ્રશમતારતમ્યેન
પરમાનન્દતારતમ્યમ્, લોકપ્રતીતત્વાચ ॥ ૪૪ ॥

इसलिये ऐसा अनुमान बनाना चाहिये कि जो इष्ट अर्थ का प्रसाधक होता है वह काय का पीड़ा कारक होने पर भी दुःस्वदायक नहीं होता है, जैसे रत्नव्यापारियों का मार्गश्रम देशाटन का परिश्रम, इसलिये तप भी इष्ट अर्थ का प्रसाधक हैं अतः यह भी दुःस्वदायक नहीं है । तप में इष्टार्थप्रसाधकता अस्तिद्धि नहीं है, क्योंकि तप प्रशम का हेतु है । तप द्वारा प्रशमभाव की जैसी २ तरतमता आत्मा में होगी वैसी २ परमानन्द की तरतमता भी आत्मा में अनुभवित होगी इसलिये प्रशम के प्रकर्ष में परमानन्द का भी प्रकर्ष अनुमित होता है । जैसे अग्नि के ताप के प्रकर्ष में काश्चन की विशुद्धि का प्रकर्ष, प्रयोग से देखा जाता है । अतः परम्परा रूप से तप इष्ट अर्थ का प्रसाधक सिद्ध होता है, क्योंकि तप प्रशम का कारण, प्रशम परमानन्द का कारण इस प्रकार बनता है ॥ ४४ ॥

આ માટે એવું અનુમાન બનાવવું જોઈએ કે, જે ઇષ્ટ, અર્થના પ્રસાધક હોય છે—તે કાયાને પીડા કારક હોવા છતાં પણ દુઃખ દાયક થતા નથી જેમકે રત્નવ્યાપારીઓનો માર્ગશ્રમ દેશાટનનો પરિશ્રમ—આ માટે તપ પણ ઇષ્ટ અર્થનો પ્રસાધક ॥ માટે એ પણ દુઃખદાયક નથી તપમા ઇષ્ટાર્થ પ્રસાધકતા અસિદ્ધ નથી, કેમકે, તપ પ્રશમનો હેતુ છે તપ દ્વારા પ્રશમભાવની જેવી જેવી તારતમ્યતા આત્મામા હશે તેવી તેવી પરમાનન્દની તરતમતા પણ આત્મામા અનુભવિત થશે આ માટે પ્રશમના પ્રકર્ષમાં પરમાનન્દનો પણ પ્રકર્ષ અનુમિત થાય છે જેમ અગ્નિના તાપના પ્રકર્ષમાં કાશ્ચનની શુદ્ધિનો પ્રકર્ષ પ્રયોગથી દેખાય છે આથી પરપરા રૂપથી તપ પ્રશમનું કારણ, પ્રશમ પરમાનન્દનું કારણ આ પ્રકારથી બને છે ॥ ૪૪ ॥

તથા—

મૂલમ્—અમ્ જિણા અત્થિ જિણા, અદુવા વિ ભવિસ્સંહ ।

મુંસ તે એવ મોહંસુ, હંહં મિક્કેવૂ ને ચિત્તં ॥ ૪૫ ॥

છાયા—અમ્મન્ જિનાઃ સન્તિ જિનાઃ, અથવાઽપિ ભવિષ્યન્તિ ।

મૃષા તે એવાહુઃ, ઇતિ મિશુર્ન ચિન્તયેત્ ॥ ૪૫ ॥

ટીકા—‘અમ્ જિણા’ ઇત્યાદિ ।

જિનાઃ—રાગાદિજયિનઃ—કેવલિન., અમ્મન્ અતીતકાલે, ‘જિનાઃ સન્તિ’=વર્તમાનકાલે જિના વિચિન્તે વિદેહેષુ ઇત્યર્થઃ । અથવા—જિના ભવિષ્યન્તિ, ભરતાદિષુ ઇત્યપિ । અપિ શબ્દો મિત્ત્રક્રમઃ, તે=જિનાસ્તિત્વવાદિનઃ, એવમ્=ઉક્તરીત્યા મૃષા=મિથ્યા-અલીકમ્, અસત્યમર્થમ્, આહુઃ=વદન્તિ, ઇતિ મિશુર્ન ચિન્તયેત્, અનુમાનાદિ પ્રમાણૈર્જિનાના કાલત્રયવર્તિત્વસિદ્ધેઃ ।

અયં ભાવઃ—મિથ્યાત્વમોહનીયોદયપ્રભાવાત્ કથચિદસમ્યક્ત્વે સમુત્પન્ને પ્રત્યક્ષા-

તથા—‘અમ્ જિણા’ ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(જિણા-જિના) રાગાદિક કે જીતને વાળે કેવલી ભગવાન્ (અમ્-અમ્મન્) અતીતકાલ મેં હુવે હેં (જિણા અત્થિ-જિનાઃ સન્તિ) વર્તમાનકાલ મેં જિન હેં (અદુવા વિ ભવિસ્સંહ-અથવાઽપિ ભવિષ્યતિ) અથવા ભવિષ્યત્કાલ મેં હોંગે । (એવ-એવમ્) હસ પ્રકાર જો કહતે હેં (તે હસ આહસુ-તે મૃષા આહુઃ) વે મિથ્યા કહતે હેં, (હંહં મિક્કેવૂ ન ચિત્તં-ઇતિ મિશુ ન ચિન્તયેત્) હસ પ્રકાર મિશુ વિચાર નહીં કરે, કારણ કિ અનુમાનાદિક પ્રમાણોં સે જિનકા ત્રિકાલ મે અસ્તિત્વ સિદ્ધ હોતા હૈ ।

ભાવાર્થ—આત્મામેં જથ મિથ્યાત્વમોહનીયકા ઉદય રહતા હૈ તથ ઉસકે

તથા—‘અમ્ જિણા’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—જિણા-જિના રાગાદિનને છતનાર કેવલી ભગવાન અમ્-અમ્મન્ અતીતકાળમા થયા છે જિણા અત્થિ-જિના સન્તિ વર્તમાનકાળમા હન છે અદુવા વિ ભવિસ્સંહ-અથવાઽપિ ભવિષ્યતિ અથવા ભવિષ્યત્ કાળમા થશે એવ-એવમ્ આ પ્રકારનુ જે કહેવામા આવે છે તે મુસ આહસુ-તે મૃષા આહુ તે મિથ્યા કરે છે હંહં મિક્કેવૂ ન ચિત્તં-ઇતિ મિશુ ન ચિત્તયેત્ આ પ્રકારનો વિચાર મિશુ ન કરે કારણ કે, અનુમાનાદિક પ્રમાણોથી જેનુ ત્રિકાળમા અસ્તિત્વ સિદ્ધ થયુ છે

ભાવાર્થ—આત્મામા જ્યારે મિથ્યાત્વ મોહનિયનો ઉદય હોય છે ત્યારે તેના

દિપમાળૈઃ સદ્માનયા તન્નિરાકૃત્ય સમ્યક્ચરણેનૈવ દર્શનપરીપહઃ સોદ્યમ્ય ઇતિ ।

અત્ર દૃષ્ટાન્તઃ પ્રદર્શ્યતે—

અવન્તીનગર્યાં વૈશ્રવણાચાર્યઃ શિષ્યપરિવારેણ સહ સમવસૃતઃ । તસ્ય દૃઢમતિ નામકઃ શિષ્ય આસીત્, સ ઉગ્રતપસ્વી ઉગ્રવિહારી ઉત્કૃષ્ટક્રિયાપાલકશ્રાસીત્, અન્તપ્રાન્તાહારેણાવમોદરિકાદિ તપઃ કરોતિ, વીરાસનાદિક કરોતિ, ગ્રીષ્મકાલે પ્રવણ્ડસૂર્યાતાપનાં સેવતે । શીતકાળે શીતસ્પર્શ સહતે સ્મ, કેવલ ચોલપટ્ટક, મુસો

પ્રભાવ સે સમ્યક્ત્વ કી પ્રાપ્તિ કા અભાવ હોને પર જીવ એસા માનતા હૈ કિ જિન આદિ પરોક્ષપદાર્થ નહીં હૈ । અતઃ ઉનકા પ્રત્યક્ષ ન હોને પર ભી અન્ય અનુમાનાદિક પ્રમાણોં દ્વારા ઉનકી સત્તા સિદ્ધ હોતી હૈ, ઇસલિયે ઉનકી સદ્ભાવના સે ઉનકી અસંભાવતારૂપ મિથ્યાત્વ-પરિણતિ કા પરિહાર કરતે હુએ સાધુ કો અપને સમ્યક્ત્વ કા રક્ષણ કરતે રહના ચાહિયે । ઇસી કા નામ દર્શનપરીપહ જય હૈ ।

દૃષ્ટાન્ત—વૈશ્રવણાચાર્ય અપને શિષ્ય પરિવાર કૈ સાથ વિહાર કરતે હુએ કિસી સમય અવન્તી નગરી મેં પધારે । ઉન શિષ્યોં મેં દૃઢમતિ નામ કા એક શિષ્ય થા જો ઉગ્રતપસ્વી, ઉગ્રવિહારી એવ ઉત્કૃષ્ટ-રૂપ સે પ્રત્યેક ક્રિયા કા પાલન કરતા થા । અન્ત પ્રાન્ત આહાર સે યહ અવમોદરિકા આદિ તપોં કો તપતા થા । વીરાસન આદિ આસનોં કો કરતા થા । ગ્રીષ્મકાલ મે પ્રવણ્ડ સૂર્ય કી અતાપના લેતા થા । શીત-કાલ મે શીતસ્પર્શ કો સહતા થા । કેવલ ચોલપટ્ટક તથા મુસ પર

પ્રભાવથી સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિનો અભાવ હોવાના કારણે એવ એવુ માને છે કે, એન આદિ પરોક્ષપદાર્થ નથી આથી તે પ્રત્યક્ષ ન હોવાથી અન્ય અનુમાનાદિક પ્રમાણો દ્વારા તેની સત્તા સિદ્ધ હોય છે આ માટે તેની સદ્ભાવનાથી તેની અસંભવતારૂપ મિથ્યાત્વ પરિણતિનો પરિહાર કરીને સાધુએ પોતાના સમ્યક્ત્વનું રક્ષણ કરતા રહેવું જોઈએ તેનું નામ દર્શનપરીપહ જય છે

દૃષ્ટાન્ત—વૈશ્રવણાચાર્ય પોતાના શિષ્ય પરિવાર સાથે વિહાર કરતા કરતા એક સમય અવન્તી નગરીમા પધાર્યા તેમના શિષ્યોમા દૃઢમતિ નામે એક શિષ્ય હતો જે ઉગ્રતપસ્વી, ઉગ્રવિહારી અને ઉત્કૃષ્ટ રૂપથી પ્રત્યેક ક્રિયાઓનું પાલન કરતો હતો । અન્તપ્રાન્ત આહારથી તે અવમોદરિકા આદિ તપ તપતો હતો । વીરાસન આદિ આસનો કરતો હતો, ગ્રીષ્મકાળમા પ્રચંડ સૂર્યની આતાપના લેતો હતો, શીતકાળમા ઠંડીના સ્પર્શને સહન કરતો, ફક્ત ચોલપટ્ટો અને

परि सदोरक्तमुखवस्त्रिका च विभ्रत्, सपूर्णशरीरमनाट्ट कृत्वा हेमन्ते रात्रौ उत्थिता एव तिष्ठति, जिनवचने सम्पद् श्रद्धालुसासीत् ।

एकदा कथिन्मिथ्यात्वी देवस्तत्रागत्य वैक्रियिक नन्दनवनमिवोद्यान प्रदर्श्य, दृढमतिमुनिमव्रजीत् - हे मुने ! अस्यामातापनाया को लाभः, किं निरर्थकमेतत् कष्ट महसि, नास्ति परलोकः, आगम्यताम्, मया सहाऽस्य नन्दनवनसमानोद्यानस्य सुखमनुभूयताम् । यदाऽसौ दृढमतिमुनिर्वीरासनमभ्यास्ते, तदा वैक्रियपुष्पशय्या-प्रदर्श्य स देवो वदति-अत्रास्यताम्, किमर्थं कष्टमाहसि, नास्ति परलोकः । यदा-ऽसौ तपस्यति, तदा स देवः सवैक्रियशक्त्या त्रिविध मिष्टान्न निर्माय तस्य बुभुक्षामु-

सदोरक्तमुखवस्त्रिका को धारण कर एव समस्त शरीर को अनावृत रख-कर हेमन्त ऋतु में रात्रि के समय को खड़े २ व्यतीत करता था । जिनवचन में इसे अप्रतिम श्रद्धा थी ।

एक समय की बात है कि कोई मिथ्यात्वी देव ब्रह्मा आया और उसने अपनी वैक्रियशक्ति से नन्दनवनके समान एक उद्यान की रचना कर दृढमति मुनि से कहा हे मुने ! इस आतापना से क्या लाभ है । निरर्थक आप इस कष्ट को सहन करते हो । परलोक आदि कुछ भी नहीं है, अतः आओ और मेरे साथ इस नन्दनवन के समान उद्यान के सुख का यथेच्छ अनुभव करो । जिस समय दृढमति मुनि वीरासन से विराजते तो वह देव वैक्रियपुष्पशय्या की रचना कर उनसे कहता कि इस आसन में बैठने में क्या लाभ है इस पुष्प की शय्या पर आप विराजो । जिस को लक्षित कर यह आप कर रहे हो, हे मुनि वह कुछ भी नहीं है । इसी तरह जब यह तप तपते तो वह अपनी

सदोरक्तमुखवस्त्रिकाने धारण करी साराशरी शरीरने प्रुट्टु रात्री हेमन्त ऋतुमा रात भर उठे पड़े रहेंता छेता, एत वचनमा अने अप्रतिम श्रद्धा छती

एक समयनी बात छे के, कोई मिथ्यात्वी देव त्या आये। अने तेहे पोतानी वैक्रियशक्तिथी नन्दनवन जेवु सुंदर उद्यान अनापी दीधु अने दृढमति मुनिने कहु के, हे मुनि ! आ आतापनाथी शु लाभ छे ? निरर्थक आप आ कष्टने सहन करे छे ! परलोक वगैरे ठाँ पछु नथी आथी भारी साथे आवे। अने आ नन्दनवन समान उद्यानना सुअनो यथेच्छ अनुभव करे जे समये दृढमति मुनि वीरासनमा विराजत थता त्यारे ते देव वैक्रिय पुष्पशय्यानी रचना करी अनाथी कहेता के, आ आसनथी जेसवामा कथे लाभ ? आ पुष्पनी शैया उपर आप वीराजो जेनु लक्ष करीने आप आ जछु करी रह्या छे तेवु हे मुनि ठाँ छे न छी आ रीते तप तपता त्यारे पछु ते देव पोतानी

દિપમાણેઃ સદ્ભાવનયા તન્નિરાકૃત્ય સમ્યક્ત્વરક્ષણેનૈવ દર્શનપરીપહઃ સોદ્યમ્ય ઇતિ ।

અત્ર દૃષ્ટાન્તઃ પ્રદર્શયતે—

અવન્તીનગર્યા વૈશ્રવણાચાર્યઃ શિષ્યપરિવારેણ સહ સમવસૃતઃ । તસ્ય દૃઢમતિ નામકઃ શિષ્ય આસીત્, સ ઉગ્રતપસ્વી ઉગ્રવિહારી ઉત્કૃષ્ટક્રિયાપાલકઃ આસીત્, અન્તપ્રાન્તઆહારેણાવમોદરિકાદિ તપઃ કરોતિ, વીરાસનાદિક કરોતિ, ગ્રીષ્મકાલે પ્રચ્વંડસૂર્યાતાપનાં સેવતે । શીતકાળે શીતસ્પર્શ સહતે સ્મ, કેવલ ચોલપટક, મુલો

પ્રભાવ સે સમ્યક્ત્વ કી પ્રાપ્તિ કા અભાવ હોને પર જીવ એસા માનતા હૈ કિ જિન આદિ પરોક્ષપદાર્થ નહીં હૈ । અતઃ ઉનકા પ્રત્યક્ષ ન હોને પર ખી અન્ય અનુમાનાદિક પ્રમાણોં દ્વારા ઉનકી સત્તા સિદ્ધ હોતી હૈ, ઇસલિયે ઉનકી સદ્ભાવના સે ઉનકી અસભાવતારૂપ મિથ્યાત્વ પરિણતિ કા પરિહાર કરતે હુએ સાધુ કો અપને સમ્યક્ત્વ કા રક્ષણ કરતે રહના ચાહિયે । ઇસી કા નામ દર્શનપરીપહ જય હૈ ।

દૃષ્ટાન્ત—વૈશ્રવણાચાર્ય અપને શિષ્ય પરિવાર કે સાથ વિહાર કરતે હુએ કિસી સમય અવન્તી નગરી મેં પધારે । ઉન શિષ્યોં મેં દૃઢમતિ નામ કા એક શિષ્ય થા જો ઉગ્રતપસ્વી, ઉગ્રવિહારી એવ ઉત્કૃષ્ટરૂપ સે પ્રત્યેક ક્રિયા કા પાલન કરતા થા । અન્ત પ્રાન્ત આહાર સે યહ અવમોદરિકા આદિ તપોં કો તપતા થા । વીરાસન આદિ આસનોં કો કરતા થા । ગ્રીષ્મકાલ મે પ્રચ્વંડ સૂર્ય કી અતાપના લેતા થા । શીત કાલ મેં શીતસ્પર્શ કો સહતા થા । કેવલ ચોલપટક તથા મુલ પર

પ્રભાવથી સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિનો અભાવ હોવાના કારણે એવ એવુ માને છે કે, એન આદિ પરોક્ષપદાર્થ નથી આથી તે પ્રત્યક્ષ ન હોવાથી અન્ય અનુમાનાદિક પ્રમાણો દ્વારા તેની સત્તા સિદ્ધ હોય છે આ માટે તેની સદ્ભાવનાથી તેની અસભવતારૂપ મિથ્યાત્વ પરિણતિનો પરિહાર કરીને સાધુએ પોતાના સમ્યક્ત્વનુ રક્ષણ કરતા રહેવું જોઈએ તેનુ નામ દર્શનપરીપહ જય છે

દૃષ્ટાન્ત—વૈશ્રવણાચાર્ય પોતાના શિષ્ય પરિવાર સાથે વિહાર કરતા કરતા એક સમય અવન્તી નગરીમા પધાર્યા તેમના શિષ્યોમા દૃઢમતિ નામે એક શિષ્ય હતો જે ઉગ્રતપસ્વી, ઉગ્રવિહારી અને ઉત્કૃષ્ટ રૂપથી પ્રત્યેક ક્રિયાઓનુ પાલન કરતો હતો અન્તપ્રાન્ત આહારથી તે અવમોદરિકા આદિ તપ તપતો હતો વીરાસન આદિ આસનો કરતો હતો, ગ્રીષ્મકાળમા પ્રચ્વંડ સૂર્યની આતાપના લેતો હતો, શીતકાળમા ઠંડીના સ્પર્શને સહન કરતો, ફક્ત ચોલપટ્ટો અને

મધુર વારિ, ક્રિમાત્મનઃ પિપાસાઽઽકુલીકરણેન, નાસ્તિ પરલોકઃ । इत्येव विविध-
 પરીપઠાનુત્પાદ્ય સ દેવસ્તસ્ય મુનેઃ સમ્યક્ત્વમપનેતુ પ્રવૃત્તઃ, તથાપિ સ દૃઢમતિ-
 મુનિસ્તપઃસયમારાધનાદ્ લેશતોઽપિ વિચલિતો નામૃત્ । तदाऽसौ मेरुरिवाप्रकम्पः
 સાગર ઇવ ગમ્ભીરઃ સન્ વિચારયતિ-ભગવતઃ સર્વજ્ઞતયા નદ્રવન સત્ય સદેહરહિત ધ્રુવં
 નિત્ય પરમકલ્યાણસાધક શ્રદ્ધેયમેવાસ્તિ । एभ्यः पौद्गलिन्मुखेभ्यः किमपि

કિ હે મુનિ ! देखो यह कितना सुन्दर तालाव भरा हुआ है । आपको
 इस समय घोर पिपासा की वेदना हो रही है अतः आप शीतल
 મધુર જલ કા પાન કર પિપાસા કો શાન્ત કરો । व्यर्थ में पिपासा से
 આત્મા કો આકુલિત કરને સે ક્યા લાભ હૈ ? परलोक नहीं है । इस
 પ્રકાર इस देव ने मुनिराज के लिये अनेक परीपहों को उत्पन्न कर उनको
 સમ્યક્ત્વ સે પતિત કરને કે નિમિત્ત અનેક પ્રયત્ન કિયે તો ભી વે
 મુનિરાજ સમ્યક્ત્વ સે રચમાત્ર ભી ચલાયમાન નહીં હુવ । प्रत्युत
 સયમ એવ તપ કી આરાધના કરને મે મેરુ કે સમાન અપ્રકમ્પ હોકર
 એવ સાગર કે સમાન ગમ્ભીર વનકર અધિક સે અધિક દૃઢ વનતે રહે ।
 સાથ મેં यह भी इन्होंने ने विचार करने में कसर नहीं रखी कि भगवान्
 વીતરાગ હોને સે, તથા સર્વજ્ઞ હોને સે કમ્બી ભી અસત્ય વચન વાલે
 નહીં હો સકતે હૈ, इनका प्रत्येक वचन सदेहरहित ध्रुव सत्य है ।
 જિન વચનોં કી આરાધના સે હી જીવોં કો નિઃશ્રેયસ માર્ગ કી પ્રાપ્તિ
 હોતી હૈ, अतः यही एकान्ततः परमकल्याणसाधक है, और इसी

આ સમય ખૂબજ તરસ લાગી રહી છે, આથી આ શિતળ મધુર જળનું પાન
 કરીને તમારી તરસને છીપાવો તરસથી આત્માને નકામો પીડીત કરવાથી શું
 લાભ ? પરલોક છે જ નહીં આ પ્રકારે તે દેવે મુનિરાજ માટે અનેક પરીપઠો
 ઉત્પન્ન કર્યા અને તેમને સમ્યક્ત્વથી પતિત બનાવવા ખૂબ પ્રયત્નો કર્યા તો
 પણ એ મુનિરાજ લેશ માત્ર પણ ચલાયમાન થયા નહીં અને પોતાના સયમ
 અને તપની આરાધનામા મેરૂની માફક અડગ રીતે ઉભા રહ્યા અને સાગરની
 માફક ધીર ગભિર બની અધિક દૃઢ બનતા ગયા સાથે સાથે તેમણે એ પણ
 વિચાર કરવામા કસર ન રાખી કે ભગવાન વીતરાગી સર્વજ્ઞ હોવાને
 કારણે ઠી પણ અસત્ય વચનવાળા હોઈ શકતા નથી એમનું પ્રત્યેક વચન
 સદેહ રહીત ધ્રુવ-સત્ય છે જનવચનોની આરાધનાથી જ જીવોને નિશ્રેયસ
 (મોક્ષ) માર્ગની પ્રાપ્તિ થાય છે જેથી તેનો વિશ્વાસ કરવો યોગ્ય છે આથી
 આજ એક માત્ર પરમ કલ્યાણનું સાધન છે આ પૌદ્ગલિક મુખેથી જીવોનું

ત્વાથ વદતિ-મુને ! કિં બુદ્ધિયા પ્રાણાન્ ગમયસિ ! મુશ્કલ વિવિધાનિ મિષ્ટાન્નાનિ, યદર્થમેતત્ કષ્ટમદ્વીકરોપિ ત નાસ્તિ પરલોકઃ । યદાઽસી મુનિઃક્રયવિહાર કરોતિ, તેન ચ શ્રાન્તો ભવતિ, તદા સ દેવઃ સ્વૈક્રિયશક્ત્યા શિવિકા વાઢકૈર્નીયમાન્ મદર્શ્ય વદતિ-મુને ! યાનમારુહતામ્, અલમનેન કષ્ટકરેણ પાદચારેણ, નાસ્તિ પરલોકઃ । ઉષ્ણકાલે સ્વશક્ત્યા ધોરપિપાસામુત્પાત્ર શીતલસુગન્ધિનિર્મલજલપૂર્ણ-જલાશય તદીયદૃષ્ટિગોચરીકુર્વન્ ત દેવસ્ત મુનીમગ્નીત્-મુને ! પિત્ર શીતલમિદં

વૈક્રિયશક્તિ કે પ્રભાવ સે વિવિધ મિષ્ટાન્નોં કો તયાર કર ઓર ઉન્હેં બુદ્ધિયત બનાકર કહને લગતા હે મુને ! ક્યોં ભૂખ સે વ્યર્થ મેં જન પ્યારે પ્રાણોં કો નષ્ટ કરના ચાહતે હો । જિસકે નિમિત્ત તુમ યહ કષ્ટ-પરપરા સહ રહે હો વહ તો કુઝ હૈં હી નહીં, અતઃ વિવિધ જન મિષ્ટાન્નોં કો ભોગો । જય મુનિરાજ ઉગ્રવિહારી હોતે ઓર શ્રાન્ત હો જાતે તો યહ દેવ ઉસ સમય શિવિકા કી રચના કર ઉન્હેં હિસ પ્રકાર દિખાતા કિ યહ શિવિકા અનેક પુરુષોં દ્વારા અપને કધો પર ઉઠાઈ જા રહી હૈ, ઓર ફિર કહને લગતા કિ મહારાજ આપ થકુ જુકે હૈં અતઃ હિસ શિવિકા પર ચઢકર વિહાર કરિયે । કષ્ટપ્રદ હિસ પૈદલ ચલને સે કયા લાભ ? હિસે ઝોડિયે । ઉષ્ણકાલ મેં અપની શક્તિ કે પ્રભાવ સે મુનિ કો ધોર પિપાસા ઉત્પન્ન કર ઓર શીતલ સુરભિ નિર્મલ જલ સે પરિપૂર્ણ જલાશય કી રચના કરકે મુનિ કો દિખાતા હુઆ કહને લગતા

વૈક્રિયશક્તિના પ્રભાવથી વિવિધ મિષ્ટાન્ન તૈયાર કરી તેને વિભૂષિત બનાવી કહેવા લાગતો હે મુનિ ! શા માટે વ્યર્થમાં ભૂખ અને તરસથી આ પ્યારા પ્રાણોને નષ્ટ કરી રહ્યા છો ? જે નિમિત્તથી તમે આ બધા કષ્ટો સહન કરો છો એવું ઠાઠું પણ નથી આથી આ વિવિધ મિષ્ટાન્નોને આરોગો । જ્યારે મુનિ રાજ ઉગ્ર વિહારી બનતા અને શ્રાન્ત બની જતા તો તે દેવ એ સમયે શિવિકા (પાલખી)ની રચના કરી એને બતાવતો અને કહેતો આ શિવિકા અનેક પુરુષોદ્વારા પોતાના બલે ઉઠાવવામાં આવી રહી છે મહારાજ આપ થાકી ગયા છો જેથી આ શિવિકામાં બેસી બબ્બો અને વિહાર કરો કષ્ટપ્રદ એવા પગપાળા ચાલવાથી શુ લાભ મળવાનો છે ? એને છોડી દો । ઉષ્ણકાળમાં પોતાની શક્તિના પ્રભાવથી મુનિરાજ ને પાણીની ખૂબ તરસ ઉત્પન્ન કરાવી, શિતળ સુરભી નિર્મળ જળથી પરિપૂર્ણ જલાશયની રચના કરી મુનિને દેખા દીને કહેતો કે, હે મુનિ ! બબ્બો આ કેવું સુંદર તળાવ બન્યું છે આપને

અથ પરીપહાવતરણમાહ—

એતે ધર્મસ્થાન્તરાયકારણભૂતાઃ દ્વાર્વિંશતિપરીપહા સોઢવ્યા ઇત્યુક્તમ્ । તત્ર-
જ્ઞાનાવરણીય-વેદનીય-દર્શનમોહનીય-ચારિત્રમોહનીયા-અન્તરાયાણા કર્મણામુદયાદેતે
સર્વે પરીપહાઃ પ્રાદુર્ભવન્તિ । ચતસ્રષુ કર્મપ્રકૃતિષુ=જ્ઞાનાવરણીય-વેદનીય-મોહનીયા
-અન્તરાયેષુ દ્વાર્વિંશતિઃ પરીપહાઃ સમગતરન્તિ, ઇતરામ્ ચતસ્રષુ-દર્શનાવરણીયાઽઽ-
યુષ્ક-નામ-ગોત્રેષુ પરીપહા નોત્પદ્યન્તે । (ભગ૦ ૮ । ૮)

યઃ સૂક્ષ્મ સપરાયઃ સૂક્ષ્મલોભપરમાણુસદ્ભાવાત્ ન વીતરાગત્વ પ્રાપ્તઃ સ દશમગુણ-
સ્થાનવર્તી ઉપશમશ્રેણિસપન્નો વા ક્ષપકશ્રેણિસપન્નો વા તસ્ય સયતસ્ય, તથા છદ્મસ્થવી-
તરાગયોર્ગુણસ્થાનભેદેન દ્વિવિધયોરેકાદશદ્વાદશગુણસ્થાનવર્તિનોશ્ચ સયતયોશ્વતુર્દશ-

અથ પરીપહોં કા અવતરણ કહતે હૈં—

યદ્યપિ ધર્મકે સેવન કરને મેં યે વાર્હિસ પરીપહ અન્તરાયરૂપ હૈં સાધુ
કો इन को सहन करते रहना चाहिये, यह बात बतलाई जा चुकी है ।
अब कौन २ से परीपह किस २ कर्म के उदय से होते हैं यह बतलाया
जाता है—ज्ञानावरणीय, वेदनीय, मोहनीय (दर्शनमोहनीय चारित्रमो-
हनीय) एव अन्तराय, इन चार कर्मों के उदय से ये २२ वार्हिस परीपह
उत्पन्न होते हैं । दर्शनावरणीय आयु नाम एव गोत्र, इन चार कर्मों के
उदय में परीपह उत्पन्न नहीं होते हैं । (भग० श ८ उ० ८)

સૂક્ષ્મલોભ પરમાણુ કે સદ્ભાવ સે જો વીતરાગતા કો પ્રાપ્ત નહીં
હુઆ હૈ એસા દશમગુણસ્થાનવર્તી જીવ ચાહે વહ ઉપશમશ્રેણી મેં સ્થિત
હો ચાહે ક્ષપકશ્રેણી મેં ઉસકે તથા છદ્મસ્થ વીતરાગ કે ૧૧ ગ્યારહવેં એવ

હવે પરીપહોનુ અવતરણ કહેવામા આવે છે—

ધર્મનુ સેવન કરવામા કદાચ આ બાવીસ પરીપહ અન્તરાયરૂપ થાય
છતા સાધુએ એને સહન કરતા રહેવુ બોધ્યે આ વાત સમજાવવામા આવી
હવે કયા કયા પરીપહ કયા કયા કર્મના ઉદયથી થાય છે એ બતાવવામા આવે
છે—જ્ઞાનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, (દર્શન મોહનીય ચારિત્ર મોહનીય) અને
અન્તરાય આ ચાર કર્મોના ઉદયથી આ બાવીસ પરીપહ ઉત્પન્ન થાય છે દર્શનાવ-
રણીય, આયુ, નામ, અને ગોત્ર આ ચાર કર્મોના ઉદયથી પરીપહ ઉત્પન્ન થતા નથી
ભગ શ ૮, ઉ ૮

સૂક્ષ્મલોભ પરમાણુના સદ્ભાવથી જે વીતરાગતાને પ્રાપ્ત નથી થયા એવા
દશગુણ સ્થાનવર્તી જીવ આહે તે ઉપશમ શ્રેણીમા સ્થિત હોય, આહે ક્ષપક
શ્રેણીમા તથા છદ્મસ્થ વીતરાગના અગીયાર અને બારમા ગુણસ્થાનવર્તી જીવોને

कल्याण नास्ति । मयाऽनादिभयसमागत मिथ्यात्वमपनीय सम्यक्त्व लब्धम् । तदेव पुनः पुनरात्मनि दृढीकृत्य ज्ञानावरणीयाद्यष्टनिधकर्मरजः समुत्सारणेन केवलित्वप्राप्तिपूर्वक मोक्षपद मम लब्धव्यमस्ति । अलमनेन तुच्छेन विषयसु खेन । इति विमृश्य तपःसयमसमाराधनपूर्वकनिरतिचारसम्यक्त्वरक्षणेन दृढमति मुनिर्दर्शनपरीषद् परिपक्व, क्षपकश्रेणिमारुह्य, केवलित्व लब्ध्वा स्वात्मकल्याण सा धितवान् । एवमन्यैरपि मुनिभिर्दर्शनपरीषद्ः सोढव्य ।

का विश्वास करना योग्य है । इन पौद्गलिक सुग्यों से जीवों का कुछ भी आत्महित नहीं हो सकता है । मैंने चढ़ी कठिनता से अनादि भवों से ससक्त मिथ्यात्व का अपनयन कर सम्यक्त्व का लाभ किया है । इसलिये यह दुर्लभता से प्राप्त होने वाली वस्तु (सम्यक्त्व) का नाश न होने पावे, इस प्रकार सचेष्ट होकर मुझे बार २ इस को निज आत्मा में दृढ करते रहना चाहिये, और ज्ञानावरणीय आदि अष्ट प्रकार कर्मरजके निवारण से केवलित्वकी प्राप्तिपूर्वक मुक्ति पदका लाभ करना चाहिये इसी में मेरा कल्याण है । इन तुच्छ वैषयिक सुखों के सेवन से कौनसा निज का लाभ हो सकता है । इस प्रकार विचार कर तप एव सयम की आराधना करते हुए दृढ मति मुनिराज ने निरतिचार सम्यक्त्व की रक्षा से दर्शनपरीषद् को सहन किया और क्षपकश्रेणी पर आरोह हो कर केवलित्वका लाभ कर अपना आत्मकल्याण कर लिया । इसी प्रकार अन्य मुनिजनों को भी दर्शनपरिपक्वजी बनना चाहिये ।

काँछ पण्य आत्महित थई थकवानु नथी भे भारे कठिनताथी अनादि भवोथी ससक्त मिथ्यात्वनु अपनयन करी सम्यक्त्वनो लाभ कथी छे आ भाटे आ दुर्लभताथी प्राप्त थयेछ वस्तु सम्यक्त्वनो नाशन थाय ओ रीते सचेत भनीने भारे बारबार ओने भारा पोताना आत्मानो दृढ करता रहेवु भेछओ अने ज्ञानावरणीय आदि आठ प्रकारनी कर्मरजना निवारणथी केवलित्वनी प्राप्ति पूर्वक मुक्ति पदनो लाभ भेणपवो भेछओ आ करवामा न माइ कल्याण छे तुच्छ ओवा वैषयिक सुखोना सेवनथी भने कथो लाभ थवानो छे ? आ प्रकारनो दृढ विचार करी तप अने सयमनी आराधना करता दृढमति मुनिराज ने निरतिचार सम्यक्त्वनी रक्षाथी दर्शनपरीषद् सहन करी क्षपकश्रेणी उपर आइछ भनी देवलीपदनो लाभ करी पोताना आत्मानु उत्थाणु कथुं आ रीते अन्य मुनिजनोओ पण्य दर्शनपरीषद् नथी भनवुं भेछओ

નનુ આત્યન્તિકશીતસ્પર્શે સતિ વહ્નિસાનિધ્યે, તથા-શરીરસ્યૈકસ્મિન્ ભાગે છાયાશ્રિતેઽપરસ્મિન્ ભાગે સૂર્યકિરણપ્રતપ્તે સતિ એકસ્ય પુરુષસ્ય એકસ્યા દિશિ શીતમ્, અન્યસ્યાં ચોષ્ણમિત્યેવ દ્વયોરપિ શીતોષ્ણપરીપદહયોર્યુગપત્ સંભવોઽસ્તીતિ चेत्, उच्यते-अत्र परीपदे कालकृतशीतोष्णयोर्ग्रहणम्, अतो नास्त्येतत्प्रश्नावकाश इति ।

શકા—શીતસ્પર્શી ઔર ઉષ્ણસ્પર્શ કા જો આપને પરસ્પર વિરોધ થતલાયા હૈ વહ જચતા નહી હૈ, ક્યોં કિ આત્યતિક શીતસ્પર્શ હોને પર ભી અગ્નિ કે સમીપ મેં, તથા શરીર કા એક ભાગ છાયાશ્રિત હોને પર, દૂસરા ભાગ સૂર્ય કી કિરણોં સે તસ હોને પર એક હી પુરુષ કો એક દિશા મેં શીત કા, અન્ય દિશા મે ઉષ્ણ કા અનુભવ યુગપત્ હોતા હૈ, હસ પ્રકાર શીત ઔર ઉષ્ણસ્પર્શ કા એક હી પુરુષ મેં દેશાદિક કી અપેક્ષા એક સાથ સદ્ભાવ પાચે જાનેસે હનમેં આપ વિરોધ કૈસે કહતે હૈં ।

ઉત્તર—હસ પ્રકાર કી આશકા યહા નહી કરના ચાહિયે । ક્યોં કિ યહા જો શીત ઉષ્ણ પરીપદ કા યુગપત્ વિરોધ થતલાયા ગયા હૈ વહ કાલ કી અપેક્ષા સે થતલાયા ગયા હૈ । શીતકાલ મે શીતપરીપદ કા ઉષ્ણકાલ મેં ઉષ્ણપરીપદ કા સદ્ભાવ રહતા હૈ । શીતકાલ મેં ઉષ્ણકાલ નહી હોતા ઔર ઉષ્ણકાલ મે શીતકાલ નહી હોતા, અતઃ હસ અપેક્ષા સે યહા હસ પ્રશ્ન કે હોને કા અવકાશ હી નહી હૈ ।

શકા—શીતસ્પર્શી અને ઉષ્ણસ્પર્શીનો જે આપે પરસ્પર વિરોધ બતાવેલો છે તે બંદોબસ્ત નથી કેમકે, અત્યંતિક ઠંડીનો સ્પર્શ હોવાથી પણ અગ્નિના સાનિધ્યમાં તથા શરીરનો એક ભાગ છાયાશ્રિત હોવાથી, બીજો ભાગ સૂર્યના કિરણોથી તૃપ્ત હોવાથી, એકજ માણસને એક દિશામાં ઠંડીનો અને બીજી દિશામાં ઉષ્ણનો અનુભવ યુગપત્ થાય છે આ રીતે ઠંડી અને ઉષ્ણસ્પર્શનો એક જ માણસમાં દેશાદિકની અપેક્ષા એક સાથ સદ્ભાવ દેખાતા આમાં આપ વિરોધ કેવી રીતે ઠહો છે ?

ઉત્તર—આ પ્રશ્નની આશકા અહિ ન કરવી જોઈએ કેમકે, અહિ જે ઠંડી અને ઉષ્ણ પરીપદનો યુગપત્ વિરોધ બતાવવામાં આવેલ છે તે કાળની અપેક્ષાથી બતાવવામાં આવેલ છે શીતકાળમાં ઠંડીનો પરીપદ અને ઉષ્ણકાળમાં ઉષ્ણપરીપદનો સદ્ભાવ રહે છે શીતકાળમાં ઉષ્ણકાળ હોતો નથી અને ઉષ્ણકાળમાં શીતકાળ હોતો નથી આથી આ અપેક્ષાએ અહિ યા આ પ્રશ્ન થવાનો અવકાશ જ નથી

अचेला-रति-स्त्री-निषद्या-ऽऽक्रोश-याचना-सत्कारपुरस्कारपरीषदाः भवन्ति । दर्शनमोहनीयोदये-एकः दर्शनपरीषदः-वेदनीयोदये-एकादशभू-त्पिपासा-शीतोष्ण दंशमशक-चर्या-शय्या-वध-रोग-तृणस्पर्श-मलारुयाः परीषदाः उत्पद्यन्ते । लाभान्तरायोदये-एकः अलामपरीषदः । अष्टविधकर्मबन्धकस्य, तथाऽऽयुर्वर्जित-सप्तविधकर्मबन्धकस्य च सयतस्य द्वाविंशतिः परीषदाः सभवन्ति, तत्र स उत्कर्षतो युगपद् विंशतिपरीषदान् वेदयति । यत्र समये शीतपरीषदं वेदयति न तदोष्ण-परीषदम्, यदा चोष्णपरीषदं वेदयति, न तदा शीतपरीषदं, तयोः परस्परमत्यन्तविरोधेन एकदा एकत्रासम्भवात् । तथा यस्मिन् समये चर्यापरीषदम् वेदयति, न तदा निषद्यापरीषदम्, यदा निषद्या परीषदं वेदयति न तदा चर्यापरीषदं, चर्यानिषद्यापरीषदयोरपि परस्परमत्यन्तविरोधेन एकदा एकत्रासम्भवात् ।

ये दो परीषद होते हैं । चारित्रमोहनीय के उदय में अचेल १, अरति २, स्त्री ३, निषद्या ४, आक्रोश ५, याचना ६, सत्कारपुरस्कार ७, ये ७ सात परीषद होते हैं । दर्शनमोहनीय के उदय में एक दर्शनपरीषद, वेदनीय के उदय में ११ ग्यारह परीषद-भूधा १, तृषा २, शीत ३, उष्ण ४, दशमशक ५, चर्या ६, शय्या ७, वध ८, रोग ९, तृणस्पर्श १०, और मेल ११ होते हैं । लाभान्तराय के उदय में एक अलाम परीषद उत्पन्न होता है । आठों प्रकार के कर्म का बन्धक तथा आयु सिवाय सात कर्मों का बन्धक जो सयत है उसके २२ बाईस परीषद होते हैं । एक काल में जीव अधिक से अधिक २० बीस परीषदों का वेदन कर सकता है, क्योंकि चर्या और निषद्या में से किसी एक का, शीत एव उष्ण में से किसी एक एक का ही वेदन होगा, दोनों का युगपत् नहीं, कारण कि इनका परस्पर एक साथ रहने में विरोध है ।

परीषद छे चारित्र मोहनीयना उदयमा अचेल, १ अरति, २ स्त्री, ३ निषद्या, ४ आक्रोश ५ याचना, ६ सत्कारपुरस्कार, ७ आ सात परीषद होय छे दर्शनमोहनीयना उदयमा ओक दर्शनपरीषद, वेदनीयना उदयमा ११ अगीयार परीषद, भूध, १ तरस, २ ठडी, ३ उष्ण, ४ दशमशक, ५ चर्या, ६ शय्या, ७ वध, ८ रोग, ९ तृणस्पर्श १० अने मेल ११ होय छे लाभान्तरायना उदयमा ओक अलाम परीषद उत्पन्न थाय छे आठ प्रकारना कर्मना बंधक तथा आयु सिवाय सात कर्मोना बंधक जे सयत छे तेने २२ ग्याबीस परीषद होय छे ओक काणमा ओक एव अधिकमा अधिक २० बीस परीषदनु वेदन करी शके छे केमके, चर्या अने निषद्यामाथी कोछ ओकनु ठडी अने उष्णमाथी कोछ ओकनु ए वेदन थतु होय छे अन्नेनु युगपत् नही कारण के, तेना परस्पर ओक साथे रहेवामा विशेष छे

વેદુચ્યતે — સૂક્ષ્મસપરાયસ્ય ચારિત્રમોહનીય દર્શનમોહનીય સત્તામાત્ર વર્તતે, ન તુ પરીપદહેતુભૂત સૂક્ષ્મોઽપિ મોહનીયોદયોઽસ્તીતિ ન મોહનીયજન્યપરીપદો ભવતિ, તતથ પદ્ધિવિધગ્રન્થકસ્ય મોહનીયોદયાભાવેન સર્વત્રૌત્સુક્યનિવૃત્તિર્ભવતિ, ઔત્સુક્યનિવૃત્ત્યા ચ વિહારપરિણામાભાવઃ, તેન શય્યાપરીપદવેદનસમયે ચર્યાયા અભાવઃ । અત્ર તુ—મોહનીયોદયાદ્ વાદરરાગવત્ત્વેન ઔત્સુક્ય વિહારપરિણામરૂપ સંભવતિ, તદા શય્યાપરીપદવેદનસમયે ચર્યાપરીપદ પરિણામરૂપેણ વેદયતિ, અતો વિંશતિપરીપદાન્ વેદયતીતિ કથન સમ્યગેત ।

કિ શય્યા ઓર નિપદ્યામેં સે એક ફિર ઘટ જાને સે વીસ કી જગહ ૧૧
ઉન્નીસ પરીપદોં કે વેદના કા હી સદ્ભાવ કહના ચાહિયે ?

ઉત્તર—સૂક્ષ્મસપરાય સયત કે ચારિત્રમોહનીય એવ દર્શનમોહનીય કેવલ સત્તામાત્ર હૈ, પરીપદ કા હેતુભૂત યોડા સા મોહનીય કા ઉદય વહા નહીં હૈ કિ જિસસે વહા મોહનીય કે ઉદય સે હોને વાલા પરીપદ હો સકે, અતઃ છહ કર્મોં કા વંધક જો સયત હૈ ઉસકે મોહનીય કર્મ કે ઉદય કે અભાવ સે સર્વત્ર ઔત્સુક્ય કી નિવૃત્તિ હો જાતી હૈ । ઔત્સુક્ય કી નિવૃત્તિ સે વિહાર કરને કે પરિણામ કી મી નિવૃત્તિ હો જાતી હૈ, ઇસસે શય્યાપરીપદ કે વેદન કે સમય મેં વહા ચર્યા કા અભાવ હૈ પરન્તુ જો સપ્તવિધ કર્મ કા અથવા અષ્ટવિધ કર્મ કા વંધક હૈ ઉસકે મોહનીય કા ઉદય હૈ ઇસસે વાદર રાગવાલા હોને સે ઉસકે વિહારપરિણામરૂપ ઔત્સુક્યભાવ સંભવિત હોતા હૈ । ઉસ સમય વહ શય્યાપરીપદ કે વેદન કે સમય મેં ચર્યાપરીપદ કો પરિણામ-

કારણ કે શય્યા અને નિપદ્યામાથી એક ઘટિજવાથી વીસને બદલે એગણીસ પરીપડોના વેદનનો જ સદ્ભાવ કહેવો ભોંઠો

ઉત્તર—સૂક્ષ્મ સાપરાય સયતના ચારિત્ર મોહનીય અને દર્શનમોહનીયની કેવળ સત્તા માત્ર છે પરીપદના હેતુભૂત થોડો પણ મોહનીયનો ઉદય ત્યા નથી કે જેનાથી ત્યા મોહનીયના ઉદયથી આવનાર પરીપદ થઈ શકે આથી છ કર્મોના બંધક જે સયત છે તેના મોહનીય કર્મના ઉદયના અભાવથી સર્વત્ર ઔત્સુક્યની નિવૃત્તિ થઈ જાય છે ઔત્સુક્યની નિવૃત્તિથી વિહાર કરવાના પરિણામની પણ નિવૃત્તિ થઈ જાય છે આથી શય્યાપરીપદના વેદનના સમયે ત્યા ચર્યાનો અભાવ છે પરન્તુ જે સાત પ્રકારના કર્મોનો અથવા આઠ પ્રકારના કર્મોનો બંધક છે તેને મોહનીયનો ઉદય છે આ કારણે બાદર રાગ વાળા હોવાથી એના વિહાર પરિણામ રૂપ ઔત્સુક્યભાવ સંભવિત બને છે એ સમયે તે શય્યાપરીપદના વેદન સમયમા ચર્યાપરીપદને પરિણામરૂપથી વેદિત

નતુ ભગવતા 'આયુર્મોહનીયવર્જિતપદ્મિધર્મચન્ધકઃ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત ઉત્કર્ષતો યુગપદ્ દ્વાદશ પરીપહાન્ વેદયતિ' इत्युक्तम्, તત્ર યદા શય્યાપરીપહ વેદયતિ, ન તદા ચર્યાપરીપહમ્, યદા ચર્યાપરીપહ વેદયતિ, ન તદા શય્યાપરીપહમ્, इति कथितम्, કથં તર્હિ-સપ્તમિધર્મચન્ધકોઽષ્ટમિધર્મચન્ધકશ્ચ સયતો યુગપદ્ વિંશતિપરીપહાન્ વેદયેત્ । યતશ્ચર્યયા સહ શય્યાનિપદ્યયોર્વિરોધેન ચર્યાસ દ્વાવે શય્યાનિપદ્યયોરસમયાત્, एकोनविंशतेरेव परीपहाणा वेदनसम्भव इति

શકા—ભગવાન્ ને “આયુ એવ મોહનીય વર્જિત છહ કર્મો કા બધ કરનેવાલા સૂક્ષ્મસપરાય ગુણસ્થાનવાલા સયત ઉત્કર્ષ કી અપેક્ષા યુગપત્ ૧૨ બારહ પરીપહોંકા વેદન કરતા હૈ” ऐसा कहा है सो उसमें जिस समय वह शय्यापरीपहका वेदन करता है उस समय वह चर्यापरीपहका वेदन नहीं करता है, और जिस समय चर्यापरीपह का वेदन करता है उस समय शय्यापरीपह का वेदन नहीं करता सो इस प्रकार की विवक्षा से वहाँ चौदह परीपहों के सामान्य कथन में उत्कर्षक की अपेक्षा बारह परीपह का वेदन करना ठीक बैठ जाता है, परन्तु जो आयुवर्जित सात प्रकार के अथवा आठ प्रकार के कर्मों का बधक सयत है उसके चर्या के साथ शय्या और निपद्या का विरोध होने से चर्या के सद्भाव में शय्या और निपद्या का सम्भव हो नहीं सकता है ऐसी परिस्थिति में इस सयत के जो उत्कर्षक की अपेक्षा २० बीस परीपहों का सद्भाव बतलाया है वह कैसे संगत हो सकता है, क्यों

શકા—ભગવાને “આયુ અને મોહનીય વર્જિત છ કર્મોના બધ કરવા વાળા સૂક્ષ્મ સપરાય સયત ઉત્કર્ષની અપેક્ષા યુગપત્ બાર પરીપહનું વેદન કરે છે” એવું કહ્યું છે તે તમા જે સમય તે શય્યાપરીપહનું વેદન કરે છે તે સમય તે ચર્યાપરીપહનું વેદન કરતા નથી અને જે સમય ચર્યાપરીપહનું વેદન કરે છે તે સમય શય્યાપરીપહનું વેદન નથી કરતા આ પ્રકારની વિવિધાથી ચૌદ પ્રકારના પરીપહોના સામાન્ય કથનમાં ઉત્કર્ષની અપેક્ષા બાર પરીપહનું વેદન કરવું જરૂર જણાઈ જાય છે પરંતુ આયુવર્જિત જે સાત પ્રકારના અથવા આઠ પ્રકારના કર્મોના બધક સયત છે—એની ચર્યા સાથે શય્યા અને નિપદ્યાનો વિરોધ હોવાથી ચર્યાના સદ્ભાવમાં શય્યા અને નિપદ્યાનો સભવ થઈ શકતો નથી એવી પરિસ્થિતિમાં આ સયત કે જે ઉત્કર્ષની અપેક્ષાએ બીસ પરીપહોના સદ્ભાવ બતાવેલ છે તે કઈ રીતે સંગત થઈ શકે ?

સમ્યક્ત્વ-મોહનીયરૂપસ્ય વૃહતિ ભાગે ઉપશાન્તે, શેષે ચાનુપશાન્તે એવ સ્યાત્ । નપુસકવેદ ચાસૌ દર્શનત્રયસ્ય શેષાશેન સહોપશમયિતુ પ્રવર્તતે, તતથ નપુસકવેદો-પશમાવસરે અનિવૃત્તિઝાદરસપરાયસ્ય સતો દર્શનમોહનીયસ્ય પ્રદેશત ઉદયોઽસ્તિ, ન તુ દર્શનમોહનીયસ્ય સત્તામાત્રમ્, તતસ્તન્નિમિત્તકો દર્શનપરીપહસ્તસ્યાસ્તિ, તતથા-પ્તાવપિ પરીપહાન્ વેદયતિ ।

ઉત્તર—યહ અનિવૃત્તિઝાદરસપરાય ચાલા સયમ દર્શનસસક કે ઉપશમ હોને કે ઉપર હી નપુસકવેદાદિક કે ઉપશમકાલ મે હોતા હૈ । હસકે દર્શનમોહનીય કા ઉદય પ્રદેશ કી અપેક્ષા સે માના ગયા હૈ । ઘહ હસ પ્રકાર -દર્શનસસક કે અન્તર્ગત જો મિથ્યાત્વ, મિશ્ર, સમ્યક્ત્વમોહનીય, યે ત્રીન દર્શન હૈ, હનકા અધિક સે અધિક જઘ ઉપશમન હો જાતા હૈ તથા કુછ ભાગ અનુપશાન્ત રહતા હૈ તય નપુસક-વેદ કો યહ હસી અનુપશાન્ત દર્શનત્રય કે ભાગ કે સાથ ૨ ઉપશાત કરને કે લિયે પ્રવૃત્ત હોતા હૈ, હસલિયે નપુસકવેદ કે ઉપશમન કે કાલ મેં હસ અનિવૃત્તિઝાદરસપરાય ચાલે સયત કે દર્શનમોહનીય કા પ્રદેશ કી અપેક્ષા સે ઉદય માના ગયા હૈ, અતઃ દર્શનમોહનીય કા હસકે કેવલ સત્તામાત્ર હી નહીં હૈ, પ્રદેશોદય મી હૈ । હસસે હસકે દર્શનમોહનીય ઉદય જન્ય પરીપહ હૈ એસા માનના ચાહિયે હસસે ઘહાં ઘહ આઠ પરીપહોં કા વેદન કરતા હૈ ।

ઉત્તર—આ અનિવૃત્તિ ઝાદર સ પરાયવાળા સયમદર્શનસસકને ઉપશમ થવાના ઉપર જ નપુસકવેદાદિકના ઉપશમ કાળમા થાય છે એના દર્શન મોહનીયને ઉદય પ્રદેશની અપેક્ષાથી માનવામા આવેલ છે તે આ પ્રકારે—દર્શન સપ્તકના અતર્ગત જે મિથ્યાત્વ, મિશ્ર, સમ્યક્ત્વ મોહનીય આ દર્શનત્રય છે એમનો અધિકથી અધિક ભાગ જ્યારે ઉપશાત થઈ જાય છે તથા થોડા ભાગ અનુપશાત રહે છે ત્યારે નપુસકવેદને આ એજ અનુપશાન્ત દર્શનત્રયના ભાગની સાથે સાથે ઉપશાત કરવા માટે પ્રવૃત્ત થાય છે આ માટે નપુસક વેદના ઉપશમના કાળમા આ અનિવૃત્તિ ઝાદર સ પરાયવાળા સયતના દર્શન મોહનીયના પ્રદેશની અપેક્ષાથી ઉદય માનવામા આવેલ છે આથી દર્શન મોહનીયને એમા કેવળ સત્તા માત્ર નથી, પ્રદેશોદય પણ છે આથી એના દર્શન મોહનીય ઉચ્ચજન્ય દર્શનપરીપહ છે એમ માનવું જોઈએ આથી ત્યા તે આઠ પરિપહોનું વેદન કરે છે

નનુ અનિવૃત્તિવાદરસપરાયસ્ય મોહનીયસમ્ભવાનામપ્તાનામપિ પરીપહાનાં કષ્ણં સમ્ભવઃ ? યતો દર્શનસપ્તકોપશમે વાદરક્ષાપાયસ્ય દર્શનમોહનાયોદયામાવેન દર્શન-પરીપહાભારાત્ સપ્તાનામેવ સમગ્રો નાપ્તાનામ્, અથ દર્શનમોહનીયોદયામાવેઽપિ દર્શનમોહનોયસત્તાઽપેક્ષયા દર્શનપરોપહોઽપિ સ્યાદિત્યુચ્યતે, તર્हि ઉપશમકરણે સૂક્ષ્મસપરાયસ્યાપિ મોહનીયસત્તાસદ્ભાવાત્ કથ તજ્જનિતાઃ સર્વેઽપિ પરીપહા ન ભવન્તીતિ ન્યાયસ્ય સમાનત્વાત્ ? ।

અત્રોચ્યતે—દર્શનસપ્તકોપશમસ્યોપર્યેઽ નયુસકવેદાધુપશમકાલે અનિવૃત્તિ-વાદરસપરાયો ભવતિ, સ ચ દર્શનસપ્તકાન્તર્ગતમ્પ દર્શનત્રયસ્ય મિથ્યાત્વ-મિશ્ર-

રૂપ સે વેદિત કરતા હૈ । હસ કારણ વહ ૨૦ વીસ પરીપહોં કા વેદન કરતા હૈ, યહ કથન સમીચીન હી હૈ ।

શકા—જો સયત અનિવૃત્તિ વાદર સપરાય વાલા હૈ ઉસકે મોહ-નીય સે સમ્ભવિત આઠ પરીપહોં કી સમ્ભાવના કૈસે હો સકતી હૈ ? ક્યોં કિ દર્શનસપ્તક કે ઉપશમ હાને પર ઉસ વાદર કષાય વાલે નયત કે દર્શનમોહનીય કે ઉદય કે અભાવ સે દર્શનપરીપહ તો હોગા નહી, હસલિયે વહા આઠ કી જગહ ૭ સાન પરીપહ હી સમ્ભવિત હોતે હૈ, ફિર આઠ કી સમ્ભાવના કૈસે કહી ગઈ હૈ ? યદિ દર્શનમોહનીય કે ઉદય કે અભાવ મે ભી દર્શનમોહનીય કી સત્તા કી અપેક્ષા સે દર્શન-પરીપહ ભી હૈ એસા કહા જાય તો ઉપશમક હોને પર સૂક્ષ્મસપરાય વાલે કે ભી મોહનીય કી સત્તા કે સદ્ભાવ સે ઉસકે ઉદય સે હોનેવાલે સર્વ પરીપહ નહી માનના ચાહિયે ક્યોં કિ ન્યાય સર્વત્ર સમાન હોતા હૈ ।

કરે છે આ કારણે તે વીસ પરીપહોનુ વેદન કરે છે આ કથન સમીચીન જ છે

શકા—જે સયત અનિવૃત્તિ વાદર સપરાયવાળા છે તેના મોહનીયથી સમ્ભવિત આઠ પરીપહોની સભાવના કેવી રીતે બની શકે ? કેમકે દર્શનસપ્તક ઉપશમ થવાથી એ વાદર કષાયવાળા સયતના દર્શન મોહનીયના ઉદયના અભાવથી દર્શનપરીપહ તો થશે નહીં આ માટે ત્યાં આઠની જગ્યાએ સાત પરીપહ જ સમ્ભવિત દેખાય છે છતાં આઠની સભાવના કેમ કહેવાઈ છે ? કદાચ દર્શન મોહનીયના ઉદયના અભાવમા પણ દર્શન મોહનીયની સત્તાની અપેક્ષા દર્શનપરીપહ પણ છે એવું કહેવામા આવે તો ઉપશમક હોવા છતાં સૂક્ષ્મ સપરાયવાળાને પણ મોહનીયની સત્તાના સદ્ભાવથી તેના ઉદયથી થનાર સર્વ પરીપહ ન માનવા બેઠાએ કારણ કે, ન્યાય સર્વત્ર સમાન હોય છે,

તત્ર પ્રથમ સ્થાનમ્-ઉદિતકર્મા । ઉદિત પ્રબલ વા કર્મ=મિથ્યાત્વમોહનીયાદિ
યસ્ય સ તથા, સ્વલુ અય પુરુષ ઉન્મત્તરૂપૂતો મદિરાદિના વિપ્લુતચિત્ત ઇવાસ્તિ,
તેન કારણેન ' મામયમાક્રોશતિ વા, અપહસતિ વા, નિન્હોટયતિ=હસ્તાદૌ ગૃહીત્વા
બલાત્ ક્ષિપતિ વા, દુર્વચનૈર્નિર્ભત્સયતિ વા, રજ્જ્વાદિના વધ્નાતિ વા, કારાગાર-
પ્રવેશનાદિના રુણદિ વા, છવિન્હેદ-છવેઃ શરીરાગ્નયવસ્ય હસ્તાદેશ્છેદ કરોતિ' વા,
મારણસ્થાન નયતિ વા, મારયતિ વા, અપદ્રાવયતિ વા, ઉપદ્રવ કરોતિ વા, વક્ષં,

અધિક સે અધિક સમય તક રચના ચાલિયે તાકિ ઉનકે સહન કરને
કી ક્ષમતા આત્મા મે આતી રહે । પાચ સ્થાનોં મેં સર્વપ્રથમ સ્થાન
ઉદિતકર્મા હૈ-મિથ્યાત્વ મોહનીય આદિ કર્મ જિસકા પ્રબલરૂપ સે
ઉદય મેં આરહા હૈ એસા જીવ ઉદિતકર્મા હૈ । ઇસ પ્રથમસ્થાન કો
લેકર જવ પરીપહ એવ ઉપસર્ગોં કા નિપાત સયત કે ઉપર હો તેવ
ઉસે યહ વિચાર કરના ચાહિયે કિ યહ પુરુષ ઉદિતકર્મા હૈ-ઇસકા
મિથ્યાત્વમોહનીયાદિક કર્મ પ્રબલરૂપ સે ઉદય મેં આરહા હૈ, ઇસલિયે
યહ ઉન્મત્ત જૈસા હો રહા હૈ-મદિરા કે પાન સે જિસ પ્રકાર મનુષ્ય
હોશ હવાશ લો બેઠતા હૈ ઉસી તરહ કા યહ બના હુઆ હૈ, ઇસી કારણ
યહ મેરે પ્રતિ રુષ્ટ હો રહા હૈ, મેરી હૈંસી મજાક કરતા હૈ, હાથ પકડ
કર મુક્ષે લેવના હૈ, દુર્વચનોં સે મેરા તિરસ્કાર કરતા હૈ, રસી આદિ
સે મુક્ષે વાધતા હૈ, કારાગાર મે મુક્ષે વધ કરતા હૈ, મેરે શરીર કે અવ-
યવ કો છેદતા હૈ, વધસ્થાન પર મુક્ષે લે જાતા હૈ, મારતા હૈ, મુક્ષે યહા

અધિક સમય સુધી રહેવુ બોધએ બેથી તેને સહન કરવાની સમતા આત્મામા
આવતી રહે પાચ સ્થાનોમા સર્વપ્રથમ સ્થાન ઉદિત કર્મા છે મિથ્યાત્વ
મોહનીય આદિ કર્મ જેવુ પ્રબળ રૂપથી ઉદયમા આવી રહેલ છે એવો જીવ
ઉદિત કર્મા છે આ પ્રથમ સ્થાનને લઈને બ્યારે પરીપહ અને ઉપસર્ગોના
નિપાત સાધુ સયતની ઉપર હોય ત્યારે તેણે એ વિચાર કરવો બોધ એ દે આ
પુરુષ ઉદિત કર્મા છે તેવુ મિથ્યાત્વ મોહનીયાદિક કર્મ પ્રબળ રૂપથી ઉદયમા
આવી રહેલ છે આથી જ તે ઉન્મત્ત જેવો બની રહેલ છે મદિરાના પાનથી જેવી
રીતે મનુષ્ય શુદ્ધિ બુદ્ધિ ખોઈ બેસે છે એવી રીતેવુ આ બનેલ છે આ કારણથી
તે મારા તરફ રુષ્ટ બની રહેલ છે, મારી હાસી મજાક કરે છે, હાથ પકડીને
મને ખેંચે છે દુર્વચનોથી મારો તિરસ્કાર કરે છે, હારડા આદિથી મને બાધે
છે, કારાગારમા મને બધ કરે છે, મારા શરીરના અવયવોને છેદે છે, વધસ્થાન
ઉપર મને લઈ બંધ છે, મારે છે, મને ત્યાથી ભગાડે છે, મારા ઉપર ઉપદ્રવ

૧ - एते च परीषदा द्विविधाः-द्रव्यपरीषदा भावपरीषदाश्च । तत्र द्रव्यपरीषदा नाम ये इहलोक निमित्तका यथयन्थनादयः परवशादधिमग्नान्ते ते । भावपरीषदा ये ससारोच्छेदनार्थमनाकुलेन मनसाऽधिसग्नान्ते । अत्र शास्त्रे भावपरीषदाणामेवाधिकारः ।

अथ छद्मस्थपरीषदाणां भेदाः—

જ્ઞાનાવરણીયાદિઘાતિકર્મચતુષ્ટય છદ્મ, તત્ર તિષ્ઠતીતિ છદ્મસ્થઃ=કપાયસહિતઃ, સ પદ્મિઃ પરીષદાદિસહનાલમ્બનરૂપૈઃ સ્થાનૈરુદિતાન્ પરીષદોપસર્ગાન્ સમ્યક્ તત્કપાયોદયનિરોધાઽઽદિના સહેત=ચિચલિતો ન મ્ભવેત્, જ્ઞાન્ત્યા ક્ષમેત, અદીનઃ તૃપ્યા તિતિક્ષેત, અઘ્યાસીત=પરીષદાદાવેચ આધિમ્યેનાસીત, ન ચલેત્ ।

- ये परीषद् दो प्रकार के हैं-एक द्रव्यपरीषद् दूसरा भावपरीषद् । इस लोकसयधी जो यथ यथन आदिक परवशात्ता से सहन किये जाते हैं वे द्रव्यपरीषद् हैं । ससार यथन को नष्ट करने के लिये भव्य सयमीजनों द्वारा जो बिना किसी आकुलता के सहन किये जाते हैं वे भावपरीषद् हैं । इस शास्त्र में इन्हीं भावपरीषद् को सहन करने का उपदेश है, और उसी निमित्त यह अधिकार है ।

છદ્મસ્થપરીષદોં કે ભેદ—જ્ઞાનાવરણીય આદિ ચાર ઘાતિયાકર્મ કા નામ છદ્મ છે । इस छद्म में जो रहता है उसका नाम छद्मस्थ है । ऐसा सयमी जीव कपायसहित होता है । उसे पांच स्थानों से उदित परीषदों एव उपसर्गों को कपाय के उदय का निरोध आदि करते हुए सहन करना चाहिये । शान्तिभाव से अविचलित होकर उसे उस समय धराराना नहीं चाहिये । परीषद् आदि के स्थान में ही अपने आपको

આ પરીષદ બે પ્રકારના છે-એક દ્રવ્યપરીષદ બીજો ભાવપરીષદ આ બોલે સ ય ધી ને વધ ય ધન આદિક પરવશતાથી સહન કરવામા આવે છે તે દ્રવ્યપરીષદ છે સ સાર ય ધનને નષ્ટ કરવા માટે ભવ્ય સયમી જનો દ્વારા ને કોઈ પ્રકારની વ્યાકુળતા વગર સહન કરવામા આવે છે તે ભાવપરીષદ છે આ શાસ્ત્રમા તે ભાવપરીષદોને સહન કરવાને ઉપદેશ છે અને એ નિમિત્તે આ અધિકાર છે

છદ્મસ્થપરીષદોના ભેદ—

જ્ઞાનાવરણીય આદિ ચાર ઘાતિયા કર્મનું નામ છદ્મ છે આ છદ્મમા જે રહે છે તેનું નામ છદ્મસ્થ છે એવા સયમીજીવ કપાય સહીત છે અને પાંચ સ્થાનોથી ઉદિત પરીષદો અને ઉપસર્ગોને કપાયના ઉદયનો નિરોધ આદિ સમજીને સહન કરવા બેઈ એ શાંતિભાવથી અવિચલીત બનીને તેણે એ સમયે તેનાથી ગભરાવું ન બેઈ એ પરીષદ આદિના સ્થાનમા જ પોતે પોતાને અધિકથી

તથા-एष बालः पापभयरहितत्वात् करोतु नाम आक्रोशनादि, मम पुनर
सहमानस्य=अक्षममाणस्य अतितिक्षमाणस्य=अनध्यासमानस्य, सर्वथा असातादि
पापकर्म सपद्यते । इति चतुर्थं स्थानम् ।

तथा-एष बालः पापभयरहितत्वात् करोतु नाम आक्रोशनादिक, मम पुन
खलु सम्पद् सहमानस्य यावत् अध्यासमानस्य किं सपद्यते, अयं तावत् पापवध्नाति
मया च एकान्तेन निर्जरा क्रियते । इति पञ्चमं स्थानम् ।

तृतीय स्थान में ऐसा विचार करें कि यह तो बाल है, पाप के भय
से रहित होने के कारण भले ही यह आक्रोश आदि करता रहे,
परन्तु मेरा कर्तव्य तो इनको सहन करने का ही है । यदि मैं इनको
सहन नहीं करता हूँ-सहन में साहस को छोड़ देता हूँ, इनसे यदि
घबरा जाता हूँ तो मुझे असाता आदि पापकर्म का नियमन बंध होगा ।
इस प्रकार यह चतुर्थ स्थान है ।

पचमस्थान में सयमी को ऐसा विचार करना चाहिये, कि 'यह
परीपह एव उपसर्गकारी व्यक्ति पाप के भय से रहित होने के कारण
बाल है, इसकी इच्छा है यह आक्रोशादिक करे । इससे मेरा विगडता
क्या है ?' मुझे तो उल्टा फायदा ही है, क्योंकि उपसर्ग और परीपह को
समतापूर्वक सहन करनेवाले के एकान्त कर्मों की निर्जरा होती है,
परन्तु यह उपसर्ग परीपहकारी पुरुष पाप का बंध करता है । यह पचम
स्थान है ।

ત્રીજા સ્થાનમાં-એવો વિચાર કરે કે, આ તો બાળ છે, પાપના ભયથી
રહિત થવાના કારણે ભલે એ આક્રોશ આદિ કરતો રહે પરંતુ મારું કર્તવ્ય
તો એને સહન કરવાનું જ છે જો હું તેને સહન કરતો નથી તો સહિષ્ણુતાનો
શુભથી વિરુદ્ધ થાઉં છું જો તેનાથી હું ગભરાઈ બેઠો છું, તો મને અસાતા આદિ
પાપે કર્મનો નિયમન બંધ થશે આ પ્રકારે આ ચોથું સ્થાન પશ્ય છે ।

પાંચમ સ્થાનમાં-સયમીએ એવો વિચાર કરવો જોઈએ કે, આ પરીપહ
અને ઉપસર્ગ કરનાર વ્યક્તિ પાપના ભયથી રહિત હોવાના કારણે બાળ છે
તેની ઇચ્છા છે કે, આ આક્રોશ આદિ કરે પણ તેમાં મારું બગડે છે શું ?
મને તો એથી ઉત્તરો ફાયદોજ છે કારણકે ઉપસર્ગ અને પરીપહને સમતા પૂર્વક
સહન કરનારને એકાન્ત કર્મોની નિર્જરા થાય છે પરંતુ દયાની વાત એ છે કે
ઉપસર્ગ પરીપહકારી પુરુષ તો કેવળ પાપનોજ બંધ કરે છે આ પાંચમું સ્થાન છે

પાત્ર, કમ્બલ, પાદમોચ્છન, સદોરકમ્બલવસ્ત્રિકાં રજોહરણ વા આચ્છિનત્તિ= વલાદુલાલયતિ વા, મિચ્છિનત્તિ=મિચ્છિન્ન કરોતિ દૂરે વ્યવસ્થાપયતિ વા, અથવા વલ્લમીપચ્છિનત્તિ-આચ્છિનત્તિ, વિશેષેણ છિનત્તિ-મિચ્છિનત્તિ । મિનત્તિ=પાર્શ્વ સ્ફોટયતિ વા, અપહરતિ=ચોરયતિ યા । इदं चाक्रोशादिकमत्र आक्रोशवधाभिधानं परीपहद्वयरूपं मन्तव्यम् । उपसर्गविन्यायां तु मानुष्यरूपाद्वेषिकाद्युपसर्गरूपमिति प्रथमं स्थानम् ।

તથા—અય પરીપહોપસર્ગકારી, મિથ્યાત્વાદિકર્મવશવર્તી પુરુષો યક્ષાઽઽવિષ્ટઃ =દેવાધિષ્ઠિતઃ, તેન કારણેન મામાક્રોશતીત્યાદિ । इति द्वितीयं स्थानम् ।

તથા—મમ તદ્વચ્ચેદનીય કર્મ ઉદિતમસ્તિ, તેનૈવ મામાક્રોશતીત્યાદિ । तेनैव मानुष्यकेण भवेन वेद्यते=अनुभूयते यत्तत्, તદ્વચ્ચેદનીયમ્ । इति तृतीयं स्थानम् ।

સે ભગાતા હૈ, મેરે ऊपर उपद्रव करता है, वस्त्र, पात्र, कम्बल, पाद-मोच्छन, दोरासहित मुखवस्त्रिका रजोहरण आदि मेरे छुड़ाता है, और छुड़ाकर उन्हें दूर फेंक देता है, अथवा उन्हें झटकता है उन्हें फोड़ता है, चुराता है । ये आक्रोश आदि यहां पर आक्रोश एव वधपरीपहरूप मानना चाहिये । जिस समय उपसर्ग की विवक्षा में ये आक्रोशादिक हों उस समय इनको मनुष्यकृत अथवा किसी द्वेषीकृत उपसर्ग में परिगणित करना चाहिये । इस प्रकार यह प्रथमस्थान है ।

દ્વિતીય સ્થાન મેં યહ વિચાર કરના ચાહિયે કિ મિથ્યાત્વાદિકર્મ વશવર્તી યહ પરીપહ એવ ઉપસર્ગકારી પુરુષ કિસી દેવ સે અધિષ્ઠિત હો રહ્યા હૈ । इसी कारण यह मुझे आक्रोश आदि से पीड़ित कर रहा है । यह द्वितीय स्थान है ।

કહે છે, વસ્ત્ર, પાત્ર, કમ્બલ, પાદમોચ્છન, દોરા સહિત મુખવસ્ત્રિકા, રજોહરણ આદિ મારી પાસેથી ખસેડે છે, ખસેડીને તેને દૂર ફેંકી દે છે, અથવા તેને ઝાટકે છે, તેને ફોડે છે, ચોરાવે છે, એ આક્રોશ આદિ સર્વને આ સ્થળે આક્રોશ અને વધ પરીપહરૂપ માનવા જોઈએ જે સમયે ઉપસર્ગની વિવક્ષામાં એ આક્રોશ આદિક થાય તે સમયે એને મનુષ્યકૃત અથવા કોઈ દ્વેષીકૃત ઉપસર્ગમાં પરિગણીત કરવું જોઈએ એ પ્રકારે આ પ્રથમ સ્થાન છે

બીજા સ્થાનમાં—એ વિચાર કરવો જોઈએ કે, મિથ્યાત્વ આદિ કર્મના વશવર્તી આ પરીપહ અને ઉપસર્ગકારી પુરુષ કોઈ દેવથી અધિષ્ઠિત થઈ રહેલ છે આ દારણથી મને આક્રોશ વગેરેથી પીડા આપી રહેલ છે આ બીજું સ્થાન છે

તથા-એવ ચાલઃ પાપમયરહિતત્વાત્ કરોતુ નામ આક્રોશનાદિ, મમ પુનર
સહમાનસ્ય=અક્ષમમાણસ્ય અતિતિક્ષ્માણસ્ય=અનધ્યાસમાનસ્ય, સર્વથા અસાતાદિ
પાપકર્મ સપદ્યતે । ઇતિ ચતુર્થ સ્થાનમ્ ।

તથા-એવ ચાલઃ પાપમયરહિતત્વાત્ કરોતુ નામ આક્રોશનાદિક, મમ પુન
ચલુ સમ્યક્ સહમાનસ્ય યાવત્ અધ્યાસમાનસ્ય કિં સપદ્યતે, અયં તાવત્ પાપ વધ્નાતિ
મયા ચ એકાન્તેન નિર્જરા ક્રિયતે । ઇતિ પચ્ચમ સ્થાનમ્ ।

તૃતીય સ્થાન મે એસા વિચાર કરે કિં યહ તો ચાલ હૈ, પાપ કે ભય
સે રહિત હોને કે કારણ મહે હી યહ આક્રોશ આદિ કરતા રહે,
પરન્તુ મેરા કર્તવ્ય તો इनको सहन करने का ही है । यदि मैं इनको
सहन नहीं करता हूँ-सहन में साहस को जोड़ देता हूँ, इनसे यदि
घबरा जाता हूँ तो मुझे असाता आदि पापकर्म का नियमतः वध होगा ।
इस प्रकार यह चतुर्थ स्थान है ।

પચમસ્થાન મેં સયમી કો એસા વિચાર કરનાં चाहिये, किं यह
परीपह एव उपसर्गकारी व्यक्ति पाप के भय से रहित होने के कारण
चाल है, इसकी इच्छा है यह आक्रोशादिक करे । इससे मेरा निगडता
क्या है ? मुझे तो उल्टा फायदा ही है, क्यों कि उपसर्ग और परीपह को
समतापूर्वक सहन करनेवाले के एकान्ततः कर्मों की निर्जरा होती है,
परन्तु यह उपसर्ग परीपहकारी पुरुष पाप का वध करता है । यह पचम
स्थान है ।

ત્રીજા સ્થાનમાં-એવો વિચાર કરે કે, આ તો બ્રાણ છે, પાપના ભયથી
રહિત થવાના કારણે ભલે એ આક્રોશ આદિ કરતો રહે પરન્તુ મારું કર્તવ્ય
તો એને સહન કરવાનું જ છે એ હું તેને સહન કરતો નથી તો સહિષ્ણુતાનો
શુભથી વિરુદ્ધ થાઉં છું એ તેનાથી હું ગભરાઈ બાકી છું, તો મને અસાતા આદિ
પાપે કર્મનો નિયમત વધ થશે આ પ્રકારે આ ચોથું સ્થાન પણ છે ।

પાચમ સ્થાનમાં-સયમીએ એવો વિચાર કરવો એમ છે કે, આ-પરીપદ
અને ઉપસર્ગ કરનાર વ્યક્તિ પાપના ભયથી રહિત હોવાના કારણે બ્રાણ છે
તેની ઇચ્છા છે કે, આ આક્રોશ આદિ કરે પણ તેથી મારું બગડે છે શું ?
મને તો એથી ઉલટો ફાયદો જ છે કારણકે ઉપસર્ગ અને પરીપદને સમતા પૂર્વક
સહન કરનારને એકાન્તતઃ કર્મોની નિર્જરા થાય છે પરન્તુ દયાની વાત એ છે કે
ઉપસર્ગ પરીપદકારી પુરુષ તો કેવળ પાપનો જ વધ કરે છે આ પાચમ સ્થાન છે

इत्येतैः पञ्चभिः स्थानैश्च सप्तसयतः उदितान् परीपदोपसर्गान् सम्यक् सहेत, क्षमेत, तितिक्षेत, अध्यासीत ।

अथ केवलिपरीपहाणां भेदाः—

पञ्चभिः स्थानैः केवली उदितान् परीपदोपसर्गान् सम्यक् सहेत यावत्-
अध्यासीत । तद् यथा-सिप्तचित्तः=पुत्रशोकादिना नष्टचित्तः खलु अयं पुरुषः,
तेन कारणेन-एष पुरुषो मामाक्रोशति वा तथैव यावत् अपहरति वा ।
इति प्रथमं स्थानम् ।

तथा—अयं पुरुषो हर्षाधिक्याद् दृप्तचित्तोऽस्ति, पुत्रजन्मादि जनितहर्षेण
गर्वितोऽस्ति, तेन कारणेन एष पुरुषो मामाक्रोशति यावत् अपहरति वा । इति
द्वितीयं स्थानम् ।

इस प्रकार इन पूर्वोक्त पांच स्थानों से उदित परीपद एवं उपसर्गों
को सम परिणाम से युक्त हो कर साधु को सहन करना चाहिये । उन
से घबराना नहीं चाहिये ।

केवलीपरीपदों के भेद—

केवली पांच स्थानों से उदिन परિપદોં કો સહન કરતે હૈં, યાવત્
અધ્યાસિત કરતે હૈં—અર્થાત્ સમ્યક્રૂપસે સહન કરતે હૈં । પ્રથમ
સ્થાનમ્મેં વે યહ વિચાર કરતે હૈં કિ—યહ પુરુષ પુત્રશોક આદિ સે વિક્ષિં
સચિત્ત હૈં—હસકા ચિત્ત ઠિકાને પર નહીં હૈં હસ કારણ યહ મેરે પ્રતિ
આક્રોશ આદિ કર રહા હૈં ।

દ્વિતીયસ્થાનમ્મેં વે યહ વિચાર કરતે હૈં કિ યહ પુરુષ હર્ષાંતરિકસે
દૃપ્તચિત્ત હૈં—પુત્રોત્પત્તિ આદિ જનિત હર્ષ સે ગર્વિત હો રહા હૈં, હસ
કારણ યહ મેરે પ્રતિ આક્રોશ આદિ ચેષ્ટાઈ કર રહા હૈં ।

આ પ્રકારના એ પૂર્વોક્ત પાંચ સ્થાનોથી ઉદિત પરીપદ અને ઉપસર્ગોને સમપરિ
ણામથી યુક્ત બનીને સાધુએ સહન કરવા બોધ એ બેનાથી ગણરાહુ ન બોધ એ

કેવલીપરીપદોના ભેદ—

કેવલી પાંચ સ્થાનોથી ઉદિત પરીપદોને સહન કરે યાવત્ અધ્યાસિત કરે
પ્રથમ સ્થાનમાં તે વિચાર કરે કે આ પુરુષ પુત્રશોક આદિથી ચિત્તભ્રમ સ્થિતમાં છે.
જેનું ચિત્ત ઠેકાણે નથી તે કારણે તે મારા ઉપર આક્રોશ આદિ કરી રહેલ છે

બીજા સ્થાનમાં તે એવો વિચાર કરે કે, આ પુરુષ હર્ષના આવેશમાં
કુલાઈ ગયેલ છે, પુત્રોત્પત્તિ વગેરેના કારણથી તે હર્ષથી છડી છે આ
કારણે એ મારા તરફ આક્રોશ વગેરે ચેષ્ટાઓ કરે છે

તથા—યક્ષાવિપ્તઃ સ્વલુ અય પુરુષઃ, તેન કારણેન એ પુરુષો મામાક્રોશતિ યાવત્-અપહરતિ વા । ઇતિ તૃતીયં સ્થાનમ્ ।

તથા—મમ પુનઃ સ્વલુ તદ્વૈભવેદનીય કર્મ ઉદિતમ્ । તેન કારણેન એ પુરુષો મામાક્રોશતિ યાવત્-અપહરતિ વા । ઇતિ ચતુર્થં સ્થાનમ્ ।

તથા—મા પુનઃ સ્વલુ સમ્યક્ સહમાનં ક્ષમમાણ તિતિક્ષમાણમ્ અધ્યાસમાન દ્વષ્ટા વહ્યોઽન્યે છદ્મસ્થાઃ શ્રમણા નિર્ગ્રન્થા ઉદિતાન્ પરીપહોપસર્ગાન્ એવં સમ્યક્ સહિષ્યન્તે યાવત્ અધ્યાસિષ્યન્તે । ઇતિ પચ્ચમ સ્થાનમ્ ॥

इत्येतैः पञ्चभिः स्थानैः केरली उदितान् परीपहोपसर्गान् सम्यक् सहेत् यावत् अध्यासीत् । एतत् स्थानाङ्गसूत्रे स्पष्टम् । (स्था ५ उ. १ उ०) ॥ ४५ ॥

તૃતીયસ્થાન મેં વે યદ્ વિચાર કરતે હૈં કિ યહ પરીપહ્ એવ ઉપ-સર્ગકારી વ્યક્તિ યક્ષાવિપ્ત હો રહા હૈં હિસ કારણ મેરે પ્રતિ આક્રોશ આદિ કર રહા હૈં ।

ચતુર્થસ્થાન મેં વે એસા વિચાર કરતે હૈં કિ—મેરે હિસી ભવ કા વેદનીય કર્મ ઉદિત હો રહા હૈં હિસ કારણ યહ પુરુષ મેરે પ્રતિ આક્રોશાદિક કર રહા હૈં ।

પચમસ્થાન મેં એસા વિચાર કરતે હૈં—મુજે હિન પરીપહ્ એવ ઉપ-સર્ગો કો અઞ્જી તરહ સહન કરતે હુણ દેશ્વકર અન્ય અનેક છદ્મસ્થ શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ ઉદિતપરીપહો એવ ઉપસર્ગોકો સહન કરેંગે, ઉનકે સહન કરને મેં ચલાયમાન નહીં હોવેંગે—સહન કરતે સમય ધૈર્ય ધારણ કરેંગે ।

હિસ પ્રકાર હિન પાચ સ્થાનોં સે પરીપહો એવ ઉપસર્ગો કો સહન આદિ કરતે હૈં । યહ સ્થાનાંગસૂત્રમે સ્પષ્ટ લિખા હુઆ હૈં । (સ્થા.૫ ઉ. ૧) ॥ ૪૫ ॥

ત્રીજા સ્થાનમાં એવો વિચાર કરે છે કે, આ પરીપહ અને ઉપસર્ગ કરનાર વ્યક્તિ યક્ષાવિપ્ત થઈ રહેલ છે આ કારણે તે મારા તરફ આક્રોશ વગેરે કરી રહેલ છે એવા સ્થાનમાં એવો વિચાર કરે છે કે, મારા આ લવના વેદનીય કર્મ ઉદયમાં આવેલ છે, અને તે કારણેન લઈ આ પુરુષ મારા તરફ આક્રોશ કરી રહેલ છે

પાચમા સ્થાનમાં એવો વિચાર કરે છે કે, મને આવા પરીપહ અને ઉપસર્ગોને સારી રીતે સહન કરતા એકાદ અન્ય અનેક છદ્મસ્થ નિશ્ચન્થ શ્રમણ ઉદિત પરીપહો અને ઉપસર્ગોને સહન કરશે તેના સહન કરવામાં ચલાયમાન નહીં થાય અને સહન કરતી વખતે ધૈર્ય ધારણ કરતા રહેશે

આ પ્રકારે એ પાચે સ્થાનોથી પરીપહો અને ઉપસર્ગોને સહન કરે આ સ્થાનાંગસૂત્રમાં સ્પષ્ટ લખેલ છે (સ્થા ૫ ઉ. ૧) ॥ ૪૫ ॥

અધ્યયનાર્થમુપસંહરનાહ—

મૂલમ—એણે પરીસહા સંભવે, કાંસવેણ પવેડેંયા ।

જે ભિવંસ્તૂ જે વિહમ્મેજ્જાં, પેટ્ટો કેળાં કણહુડા ॥૪૬॥ સિંભેમિ

॥ વીય પરિસહજ્જયણ સમત્ત ॥

છાયા—એતે પરીપહાઃ સર્વે, કાશ્યપેન પ્રવેદિતાઃ ।

યાન્ મિહુર્ન વિહન્યેત, સ્પૃષ્ટઃ કેનાપિ કસ્મિંશ્ચિત્ ॥૪૬॥ इति ब्रवीमि ।

ટીકા—‘ એ ’ ઇત્યાદિ ।

એતે સર્વે પરીપહાઃ કાશ્યપેન=કાશ્યપગોત્રોત્પન્નેન ભગવતા શ્રીવર્ધમાનસ્વામિન તીર્થકરેણ પ્રવેદિતાઃ—પ્રતિવોધિતાઃ । યાન્=પરીપહાન્ જ્ઞાત્વા મિહુઃ કેનાપિ પરીપહેણ કસ્મિંશ્ચિત્ સ્થાને સ્પૃષ્ટઃ સન્ ‘ ન વિહન્યેત=ન પરાજિતો ભવેત્, સયમાત

અથ અધ્યયન કે અર્થ કા ઉપસહાર કરતે હુણે સૂત્રકાર કહેતે હૈ—

‘ એ ’ ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(એ પરીસહા—એતે પરીપહાઃ) એ ૨૨ ચાર્હસ પરીપહ (કાસ-વેણ-કાશ્યપેન) કાશ્યપગોત્રોત્પન્ન તીર્થકર ભગવાન્ શ્રીમહાવીર સ્વામીને (પવેડેંયા—પ્રવેદિતા) કહે હૈ । (જે—યત) જિનકા જાનકર (મિવસ્તૂ—મિહુઃ) મિહુ (કેળા—કેનાપિ) કિસી શ્રી પરીપહ સે (કણહુડા—કુત્રચિત્) કિસી સ્થાન મેં આક્રાન્ત હોને પર (જા વિહમ્મેજ્જા—ન વિહન્યેત) પરાજિત નહીં

હવે અધ્યયનના અર્થને ઉપસહાર કરતા સૂત્રકાર કહે છે —

‘ એ ’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—એ પરીસહા—એતે પરીપહા આ બાવીસ પરીપહ કાસવેણ—કાશ્યપેન કાશ્યપગોત્રોત્પન્ન તીર્થકર ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીએ પવેડેંયા—પ્રવેદિતા કહેલ છે જે—યત જેને બાણીને મિવસ્તૂ—મિહુ કોઈ પણ બિહુ કેળા—કેનાપિ પરીપહથી કણહુડા—કુત્રચિત્ કોઈ સ્થાનમાં આક્રાન્ત થવાથી જા વિહમ્મેજ્જા—ન વિહન્યેત સ યમથી બિહુ પતિત ન થાય “ इति ब्रवीमि ” આ પ્રકારે કહે જાય । ભગવાને જેણે કહ્યું છે તેણે જ એ કહ્યું છે મારીપોતાની બુદ્ધિની કલ્પનાથી કાંઈ નથી

પતિતો ન ભવેદિત્યર્થઃ । इति ब्रवीमि=भगवता यथा प्रतिशोधित, तथा कथयामि
न तु स्वबुद्ध्या प्रकल्प्येति भावः ॥ ४६ ॥

इति श्रीशिवशिल्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धाचक-पञ्चदशभाषा-

कलितललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैरुग्रन्थनिर्मायक-

वादिमानमर्दक-श्रीशाहूउन्नपति-कोल्हापुरराजप्रदत्त-

“ जैनशास्त्राचार्य ”-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-

गालवद्वचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिशारू-पूज्य-

श्रीधासीलालप्रतिविरचिताया श्रीमदुत्तराध्ययन-

सूत्रस्य मियदर्शिन्यायया व्याख्यायां

परीपहनामक द्वितीयमध्ययन

सम्पूर्णम् ॥ २ ॥

—(०)—

હોવે-સયમ સે પતિત નહીં હોવે । “ इति ब्रवीमि ” इस प्रकार हे जम्बू!
भगवान् ने जैसा कहा है मैंने वैसा ही कहा है । अपनी बुद्धि से कल्पित
कर कुछ नहीं कहा है ।

भावार्थ—अध्ययन की समाप्ति करते हुए सूत्रकार कहते हैं कि जो
साधु इन परीपहों से पराजित नहीं होता है वह सयम की ठीक २
आराधना करता है । ये वाईस परीपह मैंने नहीं कहे हैं, भगवान् महा-
वीरने कहे हैं । अतः इनका स्वरूप जानकर इनके सहन करने में प्रत्येक
सयत को सावधान रहना चाहिये ॥

॥ यह द्वितीय परीपहअध्ययन समाप्त हुआ ॥२॥

भावार्थ—અધ્યયનની સમાપ્તિ કરતા સૂત્રકાર કહે છે કે, જે સાધુ
આ પરીપહોથી પરાજીત નથી થતા, તે સયમની ઠીક ઠીક આરાધના કરે છે
આ બાવીસ પરીપહ એ કહ્યા નથી ભગવાન મહાવીરે કહ્યા છે આથી એનું
સ્વરૂપ બાળીને તેને સહન કરવામા પ્રત્યેક સયતે સાવધાન રહેવું બોધીએ

॥ આ બીજી પરીપહ નામનું અધ્યયન સમાપ્ત થયું ॥૨॥

‘અધ્યયનાર્થમુપસંહરનાહ—

મૂલમ—એણે પરીસહા સંઘ્વે, કાંસવેણ પવેડંયા ।

જે ભિવંસ્તૂ ણે વિહમ્મેજ્જા, પુંઠો કેળંડ કણ્ઠુડ ॥૪૬॥ સિંબેમિ

॥ યીય પરિસહજ્જયણ સમત્ત ॥

છાયા—એતે પરીપહાઃ સર્વે, કાશ્યપેન પ્રવેદિતાઃ ।

યાન્ મિશ્વુર્ન વિહન્યેત, સ્પૃષ્ઠઃ કેનાપિ કસ્મિશ્ચિત્ ॥૪૬॥ इति ब्रवीमि ॥

ટીકા—‘એ’ ઇત્યાદિ ।

એતે સર્વે પરીપહાઃ કાશ્યપેન=કાશ્યપગોત્રોત્પન્નેન ભગવતા શ્રીવર્ધમાનસ્વામિના તીર્થંકરેણ પ્રવેદિતાઃ—પ્રતિવોધિતાઃ । યાન્=પરીપહાન્ જ્ઞાત્વા મિશ્વુઃ કેનાપિ પરીપહેણ કસ્મિશ્ચિત્ સ્થાને સ્પૃષ્ઠઃ સન્ ‘ન વિહન્યેત=ન પરાજિતો ભવેત્, સયમાત્

અવ અધ્યયન કે અર્થ કા ઉપસહાર કરતે હુણે સૂત્રકાર કહતે હૈ—
‘એ’ ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—(એ પરીસહા—એતે પરીપહાઃ) એ ૨૨ બાઈસ પરીપહ (કાસ-
વેણ-કાશ્યપેન) કાશ્યપગોત્રોત્પન્ન તીર્થંકર ભગવાન્ શ્રીમહાવીર સ્વામીને
(પવેડંયા—પ્રવેદિતા) કહે હૈ । (જે—યત્) જિનકા જાનકર (મિશ્વુ—મિશ્વુઃ)
મિશ્વુ (કેળંડ—કેનાપિ) કિસી મી પરીપહ સે (કણ્ઠુડ—કુત્રચિત્) કિસી
સ્થાન મેં આક્રાન્ત હોને પર (ણ વિહમ્મેજ્જા—ન વિહન્યેત) પરાજિત નહીં

હવે અધ્યયનના અર્થનો ઉપસહાર કરતા સૂત્રકાર કહે છે —

‘એ’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—એ પરીસહા—એતે પરીપહા આ બાવીસ પરીપહ કાસવેણ—કાશ્યપેન
કાશ્યપગોત્રોત્પન્ન તીર્થંકર ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીએ પવેડંયા—પ્રવેદિતા
કહેલ છે જે—યત્ જેને બાણીને મિશ્વુ—મિશ્વુ કોઈ પણ ભિક્ષુ કેળંડ—કેનાપિ પરીપહથી
કણ્ઠુડ—કુત્રચિત્ કોઈ સ્થાનમાં આક્રાન્ત થવાથી ણ વિહમ્મેજ્જા—ન વિહન્યેત સ યમથી
ભિક્ષુ પતિત ન થાય “इति ब्रवीमि” આ પ્રકારે કહે જાય ! ભગવાને જેણે કહ્યું
છે તેણે જ મેં કહ્યું છે મારીચોતાની બુદ્ધિની કલ્પનાથી કોઈ પણ કહેલ નથી.

મૂલમ્—ચત્તારિ પરમંગાણિ, દુલ્લહાણીહે જંતુળો ।

માણુસત્ત સુંઈ સદ્ધા, સજંમમ્મિ યે વીરિયં” ॥૧॥

છાયા—ચત્તારિ પરમાદ્ધાનિ, દુર્લભાનિ इह जन्तोः ।

માનુપત્વ શ્રુતિઃ શ્રદ્ધા, સયમે ચ વીર્યમ્ ॥ ૧ ॥

ટીકા—‘ચત્તારિ’ इत्यादि ।

इह=ससारे चत्वारि परमाद्धानि=परमाणु=उत्कृष्टानि, अद्धानि=साधनानि-
मुक्तिप्राप्तिकारणानि, जन्तोः=प्राणिनः, दुर्लभानि=दुःखेन लभ्यानि, नरकनिगो-
दाद्यनन्तजन्ममरणानन्तरप्राप्यत्वात् । तानि धर्मप्राप्तेः प्रधानकारणानि चत्वारि ।
कानि ? इत्यत आह—‘माणुसत्त’ इत्यादि । मानुपत्व=मनुष्यजन्म, श्रुतिः=
धर्मस्य श्रवणम्, श्रद्धा=धर्मे रुचिः, च=पुनः सयमे आसन्नविरमणरूपे विरतिलक्षणे
सप्तदशविधे वीर्यं विशेषेण ईरयति प्रवर्तयति आत्मानं तासु तासु क्रियासु इति
वीर्यं=सामर्थ्यम् । एतानि चत्वारि जीवस्य दुर्लभानि सन्तीति ।

अन्वયાર્થ—(इह) इस ससार मे (चत्तारि परमगाणि-चत्वारि
परमाद्धानि) मुक्तिप्रापक ये चार अंग (जंतुणो-जन्तोः) प्राणि को
(दुल्लहाणि-दुर्लभानि) महादुर्लभ हैं-नरक निगोदादिक मे अनन्त
जन्म कर लेने के बाद जीवो को प्राप्त होते हैं । धर्मप्राप्ति के प्रधान
कारण चार अंग ये हैं-(माणुसत्त-मानुपत्वम्) १ मनुष्यजन्म, (सुई-श्रुति.) २
धर्म का श्रवण, (सद्धा-श्रद्धा) ३ धर्म मे श्रद्धा रुचि (य-च) और
(सजमम्मि य वीरिय-सयमे वीर्यम्) ४ आसन्न का विरमणरूप जो १७
सत्रह प्रकार का सयम है उसमे विशेषरूप से शक्ति के अनुरूप प्रवृत्ति ।
ये चार बातें जीवके लिये प्राप्त होना महादुर्लभ हैं ।

અન્વયાર્થ—इह आ स सारभा चत्तारि परमगाणि-चत्वारि परमाद्धानि मुक्ति
आपनार ये चार अंग जंतुणो-जंतो प्राणीने दुल्लहाणि-दुर्लभानि भडा दुर्लभ
छे नरक निगोदादिकभा अनन्त जन्म करी बीधा पाछी एवोने प्राप्त थाय
छे धर्म प्राप्तिभु प्रधान कारण आ चार अंग छे माणुसत्त-मानुपत्वम् १ मनुष्य
जन्म, सुई-श्रुति २ धर्मनु श्रवण सद्धा-श्रद्धा ३ धर्मभा श्रद्धा-इथी य-च अने
सजयम्मि वीरिय-सयमे वीर्यम् ४ आसन्न विरमणरूप जे सत्तर प्रकारने सयम छे
तेभा विशेषरूपथा शक्तिनी अनुरूप प्रवृत्ति आ आरे पातो एव भाटे प्राप्त
थवी भडा दुर्लभ छे

॥ અથ તૃતીયમધ્યયનમ્ ॥

પરીપહનામક દ્વિતીયમધ્યયનમુક્તમ્ । અથ તૃતીય ચતુસ્ત્રીયમધ્યયન પ્રારમ્ભ્યતે ।
અસ્ય ચાયમભિસમ્બન્ધઃ—શ્દાનન્તરાધ્યયને પરીપદાઃ સોઢવ્યા ઇત્યુક્તમ્, તત્
'કિમાલમ્બન્ કૃત્વા તે સોઢવ્યાઃ ?' ઇત્યાકાદૃક્ષાયાં ચતુર્ણામિદ્નાના દુર્લભત્વમેવ
તત્રાલમ્બનમિતિ યોધયિતુ ચતુસ્ત્રીયનામકમિદ તૃતીયમધ્યયનમુચ્યતે, તત્રાદૌ તેષાં
નામાનિ નિર્દિશન્નાહ—

તૃતીય અધ્યયન—

પરીપહનામક દ્વિતીય અધ્યયન કહા જા ચુકા હૈ । અથ ચતુ-
સ્ત્રીયનામક તૃતીય અધ્યયન પ્રારમ્ભ હોતા હૈ । દ્વિતીય અધ્યયન કે
બાદ હસ અધ્યયન કો પ્રારમ્ભ કરને કા સૂત્રકાર કા યહ ઉદ્દેશ્ય હૈ કિ
જો દ્વિતીય અધ્યયન મેં “પરીપહ સહન કરના ચાહિયે” એસા કહા હૈ
સો વહા પર એસા પ્રશ્ન હોતા હૈ નિઃ “ઇન પરીપહોં કો કિસકા અવલમ્બન
લેકર સહન કરના ચાહિયે” । હસકે સમાધાન નિમિત્ત હી હસ તૃતીય
અધ્યયન કા પ્રારમ્ભ હૈ । હસમેં યહ વતલાયા જાયગા કિ ચાર પરમ-
ઉત્કૃષ્ટ અર્ગોં કી પ્રાપ્તિ મહાદુર્લભ હૈ । યે ચાર અગ બડે પુણ્ય સે મિલે
હૈ, એસા સમક્ષકર મુનિ પરીપહોં કો સહન કરતે હૈ, વે હી ચાર અગ
યહા અવલમ્બન-આધાર-રૂપ હૈ અતઃ ડન ચાર અર્ગોંકો યહા વતલાતે હૈ—
'ચત્તારિ'—ઇત્યાદિ ।

અધ્યયન ત્રીજી

પરીપદ નામનુ ણીજી અધ્યયન કહેવાઈ ગયુ હવે ચતુરગિય નામનુ
ત્રીજી અધ્યયન શરૂ થાય છે ણીજી અધ્યયન પછી આ ત્રીજી અધ્યયનને
પ્રારભ કરવાનો સૂત્રકારનો એ ઉદ્દેશ છે કે, ણીજી અધ્યયનમા “પરીપદ સહન
કરવો જોઈએ” એવુ કહેલ છે તેમા એવો પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થાય છે કે, આ
પરીપદોને કેનુ અવલબન લઈને સહન કરવા જોઈએ એના સમાધાન નિમિત્તે
જ આ ત્રીજી અધ્યયનનો પ્રારભ છે આમા એ વાત બતાવવામા આવે છે કે,
ચાર પરમ-ઉત્કૃષ્ટ અર્ગોની પ્રાપ્તિ મહા દુર્લભ છે એ ચાર અગ ધણા પુન્યથી
મળે છે એવુ સમજીને મુનિ પરીપદોને સહન કરે એ ચારે અગ અહી
અવલબન આધાર રૂપ છે આથી એ ચાર અર્ગોને અહી બતાવવામા આવેલ છે
'ચત્તારિ' ઇત્યાદિ

માનુષત્વાદિષુ ચતુર્ણામકસ્યાપ્યેકસ્યામાત્રે મોક્ષો ન સમપ્રતીત્યતુક્ત 'ચત્તારિ' ઇતિ । ધર્મશ્રવણ વિનાઽપિ યસ્ય શ્રદ્ધા દૃશ્યતે સા જન્માન્તરીયશ્રવણજન્યૈવેતિ નાસ્તિ શક્તિવસરઃ । મૃદ વિના ઘટ ઇવ, તન્તૂન્ વિના પટ ઇવ, કાષ્ઠ વિના શકટમિવ માનુષત્વાદિચતુષ્ટય વિના મોક્ષો ન ભવતિ ।

નિર્જરા કી અપેક્ષા યે ચાર અગ સર્વપ્રથમ ઉપાદેય હોને કે કારણ મુખ્ય હૈં । ડસલિયે ડનમેં હી ઉત્કૃષ્ટતા આતી હૈ । ડન ચારોં મેં સે યદિ ઇક બી અગ કા અભાવ રહતા હૈ તો મુક્તિ કા લાભ જીવ કો નહોં હો સકતા હૈ । યહી વાત "ચત્તારિ" ઇસ વિશેષણ સે પુષ્ટ કી ગઈ હૈ ।

પ્રશ્ન—ધર્મ કે શ્રવણ સે હી જીવ કો ધર્મ મેં શ્રદ્ધા હાતી હૈ ઇસા ઇકાન્તિક નિયમ નહી હૈ, ક્યો કિ પ્રાય ઇસે બી જીવ દેખે જાતે હૈં કિ જો ધર્મ કા શ્રવણ તો નહીં કરતે હૈં ફિર બી ડનકી ધર્મ મેં અદ્વૈત શ્રદ્ધા રહતી હૈ ।

ઉત્તર—પ્રશ્ન ઠીક હૈ । પરંતુ ડસકા ઉત્તર યહ હૈ કિ—જો જીવ ઇસે હૈ કિ ધર્મ શ્રવણ કિયે વિના બી ધર્મ મેં શ્રદ્ધાશાલી હોતેહૈં ડન્હોં ને પહિલે ભવ મેં ધર્મશ્રવણ કિયા હૈ, ડસીકા પ્રતાપ હૈ । મિટ્ટી કે વિના જૈસે ઘટ ઉત્પન્ન નહીં હો સકતા હૈ, તન્તુઓં કે વિના જૈસે વસ્ત્ર નહીં વન સકતા હૈ, કાષ્ઠ કે વિના જૈસે શકટ કા નિર્માણ

ચાર અગ સર્વ પ્રથમ ઉપાદેય થવાના કારણે મુખ્ય છે આ કારણે તેનામા ઉત્કૃષ્ટતા આવે છે આ ચારમાથી જો એક પણ અગનો અભાવ રહે તો મુક્તિનો લાભ જીવને થઈ શકતો નથી આ વાત "ચત્તારિ" એ વિશેષણથી નક્કી કરવામા આવેલ છે

પ્રશ્ન—ધર્મના શ્રવણથી જ જીવને ધર્મમા શ્રદ્ધા થાય છે એવો એકાન્તિક નિયમ નથી કેમકે, ઘણા એવા જીવ જોવામા આવે છે કે, જે ધર્મનું શ્રવણ કરતા નથી છતા પણ એની ધર્મમા અતૂટ શ્રદ્ધા રહે છે

ઉત્તર—પ્રશ્ન ઠીક છે પરંતુ એનો ઉત્તર એ છે કે, જે જીવ એવા છે કે જે ધર્મનું શ્રવણ ક્યાં વગર પણ ધર્મમા શ્રદ્ધાવાળા છે, એમણે આગલા ભવમા ધર્મ શ્રવણ કરેલું હોય છે આથી જ આ ભવમા ધર્મમા જે શ્રદ્ધા છે તે પરભવને વીશે સાલજેલા ધર્મ શ્રવણનો પ્રતાપ છે માટી વગર જેમ ઘડો બની શકતો નથી, તત્તઓ વગર જેમ વસ્ત્ર બની શકતું નથી, લાકડા વગર જેમ શકટનું નિર્માણ

एतद्वचतुष्टयं हि गिरिषु मेरुरिव, तरुषु कल्पतरुरिव, धातुषु सुवर्णमिव, पानेषु पीयूषमिव, मणिषु चिन्तामणिरिव, ग्रामाणिरुपुरुषेषु तीर्थंकर इव, धेनुकामधेनुरिव, मनुष्येषु चक्रवर्तीव, देवेषु शक्र इव प्रधानमस्तीति सूचनार्थं 'परमंगाणि' इत्यत्र परमेति विशेषणम् ।

નનુ માનુષત્વાદીના કય પરમાઙ્ગત્વમ્ નિર્જરાયા એવ મુક્તિપ્રાપ્તૌ સાક્ષાત્ કારણત્વેન પ્રાધાન્યાદિતિ ચેત્ ? ઉચ્યતે—માનુષત્વાદિચતુષ્ટય વિના નિર્જરાયા અનુષ્ટપત્ત્યા તદપેક્ષયા માનુષત્વાદિચતુષ્ટયસ્ય પ્રયમોપાદેયતયા મુખ્યત્વાદુત્કૃષ્ટત્વમસ્તિ ।

ये चार अग, पर्वनों में जैसे मेरु प्रधान है, वृक्षों में जैसे कल्पवृक्ष प्रधान है, धातुओं में जैसे सुवर्ण प्रधान है, पेय पदार्थों में जैसे अमृत प्रधान है, मणियों में जैसे चिन्तामणि प्रधान है, ग्रामाणिक पुरुषों में जैसे तीर्थंकर प्रधान है, गायों में जैसे कामधेनु प्रधान है, मनुष्यों में जैसे चक्रवर्ती प्रधान है और देवों में जैसे इन्द्र प्रधान है उसी प्रकार ये चार अग प्रधान हैं । इसी बात को योतन करने के लिये सूत्रकारने “परम” यह विशेषण दिया है ।

† પ્રશ્ન—માનુષત્વ આદિ મે પરમાઙ્ગતા-પ્રધાનતા કૈસે હો સકતી હૈ । ક્યોં કિ મુક્તિ કી પ્રાપ્તિ મેં નિર્જરા હી સાક્ષાત્કારણ હોતી હૈ અતઃ નિર્જરા કી પ્રધાનતા હૈ ।

ઉત્તર—યથાપિ મુક્તિ કી પ્રાપ્તિ મે સાક્ષાત્કારણ નિર્જરા હૈ પરંતુ નિર્જરા નિરાશ્રય તો હોગી નહી, અતઃ માનુષત્વાદિ ચાર કે વિના જય નિર્જરા નહીં થન સકતી હૈ તો યહ વાત સ્વતઃ સિદ્ધ હોતી હૈ કિ

જેવી રીતે પર્વતોમા મેરુ પ્રધાન છે, વૃક્ષોમા જેમ કલ્પવૃક્ષ પ્રધાન છે, ધાતુમા જેમ સુવર્ણ પ્રધાન છે, પીવાના પદાર્થોમા જેમ અમૃત પ્રધાન છે, મણીઓમા જેમ ચિન્તામણી પ્રધાન છે, ગ્રામાણિક પુરુષોમા જેમ તીર્થંકર પ્રધાન છે, ગાયોમા જેમ કામધેનુ પ્રધાન છે, મનુષ્યોમા જેમ ચક્રવર્તી પ્રધાન છે, અને દેવોમા જેમ ઇન્દ્ર પ્રધાન છે, આવી રીતે આ ચાર અંગ પ્રધાન છે આ વાતને સમજાવવા માટે સૂત્રકારે “પરમ” એવું વિશેષણ આપેલ છે

પ્રશ્ન—મનુષ્યત્વ આદિમા પરમાઙ્ગતા-પ્રધાનતા કઈ રીતે હોઈ શકે કેમકે, મુક્તિની પ્રાપ્તિમા નિર્જરા જ સાક્ષાત્ કારણ હોય છે આથી નિર્જરાની પ્રધાનતા છે

ઉત્તર—કદાચ મુક્તિની પ્રાપ્તિમા સાક્ષાત્કારણ નિર્જરા છે પરંતુ નિર્જરા નિરાશ્રય તો રહે નહીં આથી માનુષત્વાદિ ચાર અગ વગર નિર્જરા બની શકતી નથી આથી આ વાત સ્વતઃ સિદ્ધ થાય છે કે નિર્જરાની આ

ચુલન્યામાસક્તો જાતઃ । તયોર્દુશ્ચરિત્ત્વં બ્રહ્મદત્તેન વિદિતમ્ । બ્રહ્મદત્તેન કાકહસી
યુગલ પિષ્ટમય મૈથુનપરાયણ નિર્માય શૂલપ્રોત કૃત્વા તામ્યા પ્રદર્શિતમ્ । તથા-
ગોનસ-પદ્મનાગિનીયુગલ પિષ્ટમય કૃત્વા વાચા તર્જયતિ-રે દુષ્ટ ! દુરાચારિન્ !
ગોનસ ! કિં પદ્મનાગિન્યા સહ રમસે ? તત્કલં શુદ્ધસ્ત્વ, ઇત્યુત્ત્વા તદુભય પ્રજ્વલજ્જ્વ-
લને પ્રસિપતિ । એવ દુષ્કર્મનિવૃત્ત્યર્થં બ્રહ્મદત્તપ્રદર્શિત દણ્ડ વિલોક્યાપિ તૌદુષ્કર્મ-
કરણાન્ન નિવૃત્તૌ । તત્ચુલન્યા દીર્ઘપૃષ્ઠનૃપેણ ચ પરસ્પર વિચાર્યં બ્રહ્મદત્તસ્ય વિવાહઃ

તો વહ દીર્ઘપૃષ્ઠ ચુલની કે મોહ મેં ફસ ગયા । ચુલની ઓર દીર્ઘપૃષ્ઠ
કે દુશ્ચરિત્ત્વ કી વાત બ્રહ્મદત્ત કે કાન તક ભી પહુંચ ગઈ । બ્રહ્મદત્ત ને
ઉન દોનોં કો શિક્ષા દેને કે અભિપ્રાય સે આટે કા એક, મૈથુન મેં પરા-
યણ કાક ઓર હસી કા જોડા નિર્માપિત કર ઓર ઉસે શૂલ મેં પિરો-
કર ઉન દોનોં કો દિલ્લાયા । તથા ગોનસ (ફળરહિત સર્પ) ઓર
પદ્મનાગિની કા ભી એક જોડા આટે સે ઉસને તયાર કિયા, ઓર
ઉન્હીં કે સમક્ષ કહને લગા રે-દુષ્ટ ! દુરાચારી ગોનસ ! તુમે લજ્જા નહીં
આંતી જો તૂ પદ્મનાગિની કે સાથ રમતા હૈ ? અરે અધમ ! તૂ અવ
અપને કિયે હુએ કર્મ કા ફલ ભોગ । હસ પ્રકાર વાળી સે તર્જિત કર
ઉસને ઉન દોનોં કો જલતી હુઈ અગ્નિ મેં ઢાલ દિયા । હસ પ્રકાર
દુષ્કર્મ કી નિવૃત્તિ કે લિયે બ્રહ્મદત્ત કે દ્વારા પ્રદર્શિત દણ્ડ કો દેલ્લકર
ભી રાની ઓર દીર્ઘપૃષ્ઠ અપને અનર્થવિધાયક દુષ્કર્મ સે પીછે નહીં હટા ।

સમય વિતી ગયા બાદ તે દિર્ઘપૃષ્ઠ ચુલનીના મોહમાં ફસાઈ ગયો । ચુલની
અને દિર્ઘપૃષ્ઠની આ દુશ્ચરિત્રની વાત બ્રહ્મદત્તના જ્ઞાન સુધી પહોંચી ગઈ,
બ્રહ્મદત્તે એ બંનેને શિક્ષા દેવાના અભિપ્રાયથી આટામાથી (લોટમાથી)
એક મૈથુનમા પરાયણ કાક અને હસલીતુ બેડું નિર્માણ કરી તેને શુદ્ધમા
પરોવીને તે બંનેને બતાવ્યું તથા ફેણ વગરનો સાપ અને પદ્મનાગણતુ
પણ એ બેડું આટામાથી (લોટમાથી) બનાવી તૈયાર કર્યું અને તેની સાથે
કહેવા લાગ્યો, રે દુષ્ટ ! દુરાચારિ ગોનસ (ફેણ રહિત સર્પ) ! તને લાજ નથી
આવતી કે તુ, પદ્મનાગણની સાથે રમી રહ્યો છે અરે અધમ ! તુ હવે પોતાના
ઠરેલા કર્મનું ફળ ભોગવ આ પ્રકારે કહીને એ બંનેને તેણે બડબડતી
અગ્નિમા નાખી દીધા આ પ્રકારે દુષ્કર્મની નિવૃત્તિ માટે બ્રહ્મદત્તદ્વારા
પ્રદર્શિત દડને બોઈને રાણી અને દિર્ઘપૃષ્ઠ પોતાના અનર્થ વિધાયક
દુષ્કર્મની નિવૃત્તિ માટે દિવસની વાત છે કે, આ બંનેએ એકાતમા

માનુપત્વ દુર્લભમિત્યત્ર દશ દૃષ્ટાન્તાઃ પ્રદર્શ્યન્તે, તદ્ યથા—ચોલ્લકઃ ૧, પાશકઃ ૨, ધાન્ય ૩, દૂત ૪, રત્ન ૫, સ્વપ્નઃ ૬, ચક્ર ૭, કૂર્મઃ ૮, યુગ ૯, પરમાણુઃ ૧૦ ।

અથ પ્રથમચોલ્લકદૃષ્ટાન્તઃ—ચોલ્લકો=ભોજન તદુપલક્ષિતો દૃષ્ટાન્તઃ પ્રોચ્યતે—કામ્પિલ્યનગરે બ્રહ્મનામકો નૃપતિરાસીત્, તસ્ય માર્યાં ચુલનીનામ્ની, પુત્રો બ્રહ્મદત્તનામકઃ । તસ્મિન્ બ્રહ્મનૃપતૌ મૃતે સતિ તત્પુત્રસ્ય બ્રહ્મદત્તસ્ય વાલ્યાવસ્થા વિલોમ્ય બ્રહ્મનૃપસુદ્ધિર્ દીર્ઘપૃષ્ઠનામનો નૃપસ્તદ્રાજ્ય રક્ષતિ । તદનન્તર સ

નહી હો સકતા હૈ उसी तरह इन मानुपत्व आदि चार अर्गों की प्राप्ति हुए बिना मुक्ति की प्राप्ति जीव को नहीं हो सकती है ।

“માનુપત્વ દુર્લભ ” મનુષ્યપન કી પ્રાપ્તિ મહાદુર્લભ હૈ, હસ વિષય મેં દશ દૃષ્ટાન્ત કહે જાતે હૈ, જૈસે—ચોલ્લક ૧, પાશક ૨, ધાન્ય ૩, દૂત ૪, રત્ન ૫, સ્વપ્ન ૬, ચક્ર ૭, કૂર્મ ૮, યુગ ૯ પરમાણુ ૧૦ ।

ચોલ્લક નામ ભોજનકા હૈ । હસસે ઉપલક્ષિત હોનેસે ચોલ્લકકો બી દૃષ્ટાન્ત કહ દિયા ગયા હૈ । યહ પ્રથમ ચોલ્લકદૃષ્ટાન્ત હસ પ્રકાર હૈ—

કાપિલ્ય નગર મેં બ્રહ્મ નામ કા રાજા યા । હસકી સ્ત્રી કા નામ ચુલની ઓર પુત્ર કા નામ બ્રહ્મદત્ત થા । રાજા બ્રહ્મ કે કાલ પ્રાપ્ત હો જાને કે બાદ બ્રહ્મદત્ત કી વાલ અવસ્થા દેખકર “રાજ્ય મેં અવ્યવસ્થા ન ફેલ જાય ” હસ દૃષ્ટિ સે રાજા બ્રહ્મ કે મિત્ર દીર્ઘપૃષ્ઠ નામ કે રાજા ને હસકે રાજ્ય કો સંભાલ લિયા । જય કુઝ સમય વ્યતીત હો ગયા

થઈ શકતું નથી, એજ રીતે આ માનુપત્વ આદિ ચાર અર્ગોની પ્રાપ્તિ થયા વિના મુક્તિની પ્રાપ્તિ જીવને થઈ શકતી નથી

માનુપત્વ દુર્લભ મનુષ્યપણાની પ્રાપ્તિ મહાદુર્લભ છે, આ વિષયમાં દશ દૃષ્ટાંત કહેવામાં આવે છે જેમ—ચોલ્લક ૧, પાશક ૨, ધાન્ય ૩, દૂત ૪, રત્ન ૫, સ્વપ્ન ૬, ચક્ર ૭, કૂર્મ ૮, યુગ ૯, પરમાણુ ૧૦

ચોલ્લક નામ લોભનું છે એથી ઉપલક્ષિત થવાથી ચોલ્લકનું પણ દૃષ્ટાંત કહેવામાં આવેલ છે આ પ્રથમ ચોલ્લકદૃષ્ટાંત આ પ્રકારનું છે—

કાપિલ્ય નગરમાં બ્રહ્મનામનો રાજા હતો તેની સ્ત્રીનું નામ ચુલની અને પુત્રનું નામ બ્રહ્મદત્ત હતું રાજા બ્રહ્મની કાળપ્રાપ્તિ પછી, બ્રહ્મદત્તની બાળ અવસ્થા જોઈને “રાજ્યમાં અવ્યવસ્થા ન ફેલાઈ જાય ” આ દૃષ્ટીથી રાજા બ્રહ્મના મિત્ર દિર્ઘપૃષ્ઠ નામના રાજાએ તેના રાજ્યને સંભાળી શોડો

तत्समीपे प्रकोष्ठान्तरे शयनार्थं गतः । तदाऽर्धरात्रे जनन्याऽग्निसंयोजनात्
तज्जलतुग्द प्रदीपितम् । ब्रह्मदत्त उत्थितः । तदा वरधनुर्ब्रह्मदत्तं वदति-नाथ !
पासादः प्रज्वलति, भयान् निःसरतु । इति तद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मदत्तो ब्रवीति-प्रदर्शय
मार्गम्, तदा वरधनुर्वदति नाथ ! जयमस्ति सुरङ्गमार्गः, पादाघातेन सुरङ्गाद्वारवर्ति-
शिलापट्टकं चूरय, ब्रह्मदत्तेन तथा कृते सति उभौ तेनैव सुरङ्गापथेन निःसृत्य वह्नि-
द्वारावस्थिततुरङ्गमौ समारुह्य देशान्तरं गतौ ।

द्वारा प्रेरित होने पर ब्रह्मदत्त उस लाक्षागृह में जाकर सो गया । वर-
धनु भी उसी के समीप एक प्रकोष्ठक में सो गया । जब आधी रात
होने का समय आया तो चुलनी माता ने उस लाक्षागृह में आग
लगा दी मकान जलने लगा । ब्रह्मदत्त एकदम उठा । वरधनु ने शीघ्र
पास आकर ब्रह्मदत्त से कहा-नाथ ! महल जल रहा है, अपन यहाँ से
शीघ्र चले जावें । वरधनु के वचन सुनकर ब्रह्मदत्तने कहा-बताओ मार्ग
कहा है ? ब्रह्मदत्त के वचन सुनकर वरधनु ने कहा-नाथ ! यह रहा
सुरग का मार्ग । इसके द्वार पर जो यह पत्थर की शिला का ढक्कन
लगा हुआ है इसे आप पैरो से हटा दीजिये और बाहर निकल जाईये ।
ब्रह्मदत्त ने ऐसा ही किया । सुरग के द्वार पर लगे हुए पत्थर को पैर से
हटाकर वे और वरधनु दोनों सुरगमार्गसे बाहर निकल आये और बाहर
के द्वारपर खड़े हुए दोनों घोड़ोंपर चढ़कर वहाँसे दूसरे देशको चले गये ।

મહેલમાં મુલા માટે ગયો મત્રીનો પુત્ર વરધનુ પણ તેની સાથે તે મહેલમાં
ગયો અને તેની સાથે એ મહેલમાં તે પણ એક આસન ઉપર સુતો જ્યારે
અરધી રાતનો પ્રારભ થઇ ચુક્યો ત્યારે હુકમિણી એવી કુમારની માતા
સુલનીએ તે લાખાગૃહમાં આગ લગાડી મહેલ સળગવા લાગ્યો, બ્રહ્મદત્ત
એકદમ ઉઠ્યો વરધનુએ એ વખતે તેની પાસે આવીને કહ્યું, નાથ ! મહેલ
સળગી રહ્યો છે આપણે અહીંથી તુરંત જ નીકળી જવું જોઇએ વરધનુના
વચન સાંભળીને બ્રહ્મદત્તે કહ્યું કે માર્ગ ક્યા છે ? બતાવો બ્રહ્મદત્તનું વચન
સાંભળીને વરધનુએ કહ્યું, નાથ ! આ રહ્યો બહાર નીકળવાનો રસ્તો અહીં જે
પથ્થરનું ઢાંચું લગાડેલું છે તેને આપ પગથી દૂર કરો અને પછી લોચરામાં
ઉતરી બહાર નીકળી જઓ બ્રહ્મદત્તે એ પ્રમાણે કર્યું લોચરાના મુખદ્વારના
પથ્થરને દૂર કરી કુમાર બ્રહ્મદત્ત અને વરધનુ બન્ને લોચરાના રસ્તે બહાર
નીકળી ગયા અને બહારના દ્વાર પાસે તૈયાર રાખવામાં આવેલા ઘોડા ઉપર
બેસી બન્ને જગા દર દેશમાં ચાલ્યા ગયા

કારિતઃ । તતઃ કપટપ્રમન્થેન વ્રહ્મદત્તમારણાર્થં જતુગૃહ કારિતમ્ । તદા ધનુનામક વ્રહ્મનૃપતેર્મન્ત્રી તત્ કપટ જ્ઞાતમાન્ । સ ચ નદીતીરાત્ તદ્ગૃહાભ્યન્તરેઽધઃ પૃથિવ્ય સુરજ્ઞા નિર્માય નદીતટે સુરજ્ઞાદ્વારે તુરગમદ્વય સ્થાપયિત્વા સ્વપુત્ર વરધનુનામ જતુગૃહનિર્માણકારણ જ્ઞાપયતિ । તતો નિ સરણાર્થં નિર્માપિતા સુરજ્ઞાં ચ દર્શયતિ સ વરધનુઃ સ્વપિત્રાજ્ઞયા વ્રહ્મદત્તાનુચરોઽમ્ભવત્ ।

અન્યદા કદાચિત્ જનન્યા પ્રેરિતો વ્રહ્મદત્તસ્તસ્મિન્ જતુગૃહે સુપ્તઃ, વરધનુઃ

एक दिन की बात है कि इन दोनोंने एकान्त में इस प्रकार की गुप्तमन्त्रणा की कि ब्रह्मदत्त का विवाह कर देना चाहिये । ऐसा हो हुआ ब्रह्मदत्त का विचार कर दिया गया । तथा ब्रह्मदत्त को मारने के लिये कपट से एक लाक्षागृह-लाख का महल भी बनवा कर तयार कराया गया । राजा ब्रह्म के मन्त्री को उनकी यह कपट रचना ज्ञात हो गई । मन्त्री का नाम धनु या । उसने नदी के तीर से लेकर उस लाक्षागृह के भीतर तक पृथिवी के नीचे एक सुरग बनवाई । जब सुरग बनकर तयार हो चुकी तो नदी के तट पर कि जहां सुरग से बाहर निकलने का द्वार था दो घोड़े खड़े करवा दिये और अपने पुत्र से कि जिसका नाम वरधनु था लाक्षागृह के निर्माण का कारण प्रकट कर दिया । तथा पहा से निकलने के लिये जो सुरग बनाई गई थी उसका भी भीतरी दरवाजा उसे दिखला दिया । वरधनु अपने पिता की आज्ञा से ब्रह्मदत्त का अनुचर बन गया । एक दिन की बात है कि अपनी माता

એવા પ્રકારની ગુપ્ત મન્ત્રણા કરી કે, બ્રહ્મદત્તનો વિવાહ કરી દેવો. અને એ પ્રમાણે બ્રહ્મદત્તનો વિવાહ કરી દેવામાં આવ્યો. આ પછી બ્રહ્મદત્તને કપટથી મારવા માટે એક લાખાગૃહ (લેગણીનો મહેલ) બનાવી તૈયાર કર્યો. રાજા બ્રહ્માના મન્ત્રીને તેમની આ કપટ રચના બાંધવામાં આવી. ગદ્ય મન્ત્રીનું નામ ધનુ હતું. તેણે નદીના કાઠાથી લઈને એ લાખાગૃહની અંદર સુધીનું એક લોયર તૈયાર કરાવ્યું. જ્યારે લોયર તૈયાર થઈ ગયું ત્યારે નદીના કાઠા ઉપર કે જ્યાં લોયરમાંથી બહાર નીકળવાનો રસ્તો રાખ્યો હતો તે સ્થળે એ ઘોડા તૈયાર રખાવ્યા અને પોતાના પુત્ર કે જેનું નામ વરધનુ હતું તેને લાખાગૃહની સમસ્ત વાતથી બાંધકાર કરી તેમાંથી નીકળવા માટે એ લોયર બનાવવામાં આવેલ હતું તેની સઘળી માહિતી આપી નીકળવા માટેનો દરવાજો તેને બતાવી દીધો. એક દિવસની વાત છે કે, કુમાર બ્રહ્મદત્ત તેની માતાના કહેવાથી, ખાગૃહ

तत्समीपे प्रकोष्ठान्तरे शयनार्थं गतः । तदाऽर्धरात्रे जनन्याऽग्निसंयोजनात्
तज्जतुगृहं प्रदीपितम् । ब्रह्मदत्त उत्थितः । तदा वरधनुर्ब्रह्मदत्तं वदति-नाथ !
मासादः प्रज्वलति, भवान् निःसरतु । इति तद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मदत्तो ब्रवीति-प्रदर्शय
मार्गम्, तदा वरधनुर्वदति नाथ ! जयमस्ति सुरदामार्गः, पादाघातेन सुरङ्गाद्वारवर्ति-
शिलापट्टकं चूरय, ब्रह्मदत्तेन तथा कृते सति उभौ तेनैव सुरङ्गापथेन निःमृत्यं बहि-
र्द्वारागस्थिततुरङ्गमौ समारुह्य देशान्तरं गतौ ।

द्वारा प्रेरित होने पर ब्रह्मदत्त उस लाक्षागृह में जाकर सो गया । वर-
धनु भी उसी के समीप एक प्रकोष्ठक में सो गया । जब आधी रात
होने का समय आया तो चुलनी माता ने उस लाक्षागृह में आग
लगा दी मकान जलने लगा । ब्रह्मदत्त एकदम उठा । वरधनु ने शीघ्र
पास आकर ब्रह्मदत्त से कहा-नाथ ! महल जल रहा है, अपन यहाँ से
शीघ्र चले जायें । वरधनु के वचन सुनकर ब्रह्मदत्तने कहा-वताओ मार्ग
कहा है ? ब्रह्मदत्त के वचन सुनकर वरधनु ने कहा-नाथ ! यह रहा
सुरग का मार्ग । इसके द्वार पर जो यह पत्थर की शिला का ढक्कन
लगा हुआ है इसे आप पैरो से हटा दीजिये और बाहर निकल जाईये ।
ब्रह्मदत्त ने ऐसा ही किया । सुरग के द्वार पर लगे हुए पत्थर को पैर से
हटाकर वे और वरधनु दोनों सुरगमार्गसे बाहर निकल आये और बाहर
के द्वारपर खड़े हुए दोनों घोड़ोंपर चढ़कर वहाँसे दूसरे देशको चले गये ।

મહેલમાં મુના માટે ગયો મંત્રીના પુત્ર વરધનુ પણ તેની સાથે તે મહેલમાં
ગયો અને તેની સાથે એ મહેલમાં તે પણ એક આસન ઉપર મુતો ન્યાદે
અરધી રાતનો પ્રારભ થઈ ચુક્યો ત્યારે દુષ્કર્મિણી એવી કુમારની માતા
ચુલનીએ તે લાખાગૃહમાં આગ લગાડી મહેલ સળગવા લાગ્યો, બ્રહ્મદત્ત
એકદમ ઉઠ્યો વરધનુએ એ વખતે તેની પાસે આવીને કહ્યું, નાથ ! મહેલ
સળગી રહ્યો છે આપણે અહીંથી તુરત જ નીકળી જવું જોઈએ વરધનુના
વચન સાંભળીને બ્રહ્મદત્તે કહ્યું કે માર્ગ કયા છે ? બતાવો બ્રહ્મદત્તનું વચન
સાંભળીને વરધનુએ કહ્યું, નાથ ! આ રહ્યો બહાર નીકળવાનો રસ્તો અહીં જે
પત્થરનું ઢાંઢણ લગાડેલું છે તેને આપ યગથી ફર કરો અને યજી લોયરામાં
ઉતરી બહાર નીકળી જાઓ બ્રહ્મદત્તે એ પ્રમાણે કર્યું લોયરામાં મુખદ્વારના
પત્થરને ફર કરી કુમાર બ્રહ્મદત્ત અને વરધનુ બન્ને લોયરામાં રસ્તે બહાર
નીકળી ગયા અને બહારના દ્વાર પાસે તૈયાર રાખવામાં આવેલા ઘોડા ઉપર
બેસી બન્ને જણા ફર દેશમાં આવ્યા ગયા

अत्यन्तदूरपथभ्रमणजनितश्रमादधौ मृती । पादचारेण ब्रह्मदत्तो वरधेनुना सह पृथिव्यामटि । ततो दीर्घपृष्ठनृपस्य भयात् पृथक् पृथक् भूत्वा तौ पर्यटतः । अथ ब्रह्मदत्तः पर्यटन् निर्धनवेपेण कचिद् वृक्षतले उपनिष्टः । तदा केनचित् सामुद्रिकविद्याप्रतापेन मार्गे ब्रह्मदत्तचरणन्यास इष्ट्वा मुदितचित्तः शीघ्रगत्या तत्र वृक्षतले समायातः । तत्र निर्धनवेपेण वर्तमानं ब्रह्मदत्तमवलोक्य स विभो रोदिति । तं ब्रह्मदत्तः पृच्छति—हे मित्र ! कथं रोदिषि ? सामुद्रिकशास्त्रज्ञोऽसौ विप्र आह—अद्य मम विद्या असदर्थबोधिका जाता, भ्रमचरणलक्षणं भवतश्चक्रवर्तित्वमावे-

अत्यन्त दूर तक अधिक वेग से चलने के कारण उनके घोड़े बहुत थक गये थे इसलिये उनका पैद फूल गया और दोनों घोड़े मर गये । ब्रह्मदत्त और वरधनु दोनों ही पैदल जंगलमें घूमने लगे, पर दीर्घपृष्ठ राजा का भय हृदय में बना हुआ था । इसलिये उन्होंने ने अब अलग २ होकर चलना ही अच्छा समझा । ब्रह्मदत्त चलते २ एक किसी वृक्ष के नीचे आकर ठहर गया । इतने में वहाँ एक सामुद्रिक शास्त्र का वेत्ता ब्राह्मण जो उसी रस्तेसे होकर कहीं जा रहा था मार्गमें ब्रह्मदत्त के चरणचिह्नों को देखकर बड़ा ही प्रसन्न हुआ, और चरणचिह्नों को लक्षित कर वह उस स्थान पर आपहुँचा जहाँ ब्रह्मदत्त वृक्ष के नीचे बैठा हुआ था । ब्रह्मदत्त की निर्धन अवस्था देखकर ब्राह्मण को रोना आगया । ब्राह्मण को रोते देखकर ब्रह्मदत्त ने पूछा हे ब्राह्मण ! क्यों रो रहे हो ? सामुद्रिक शास्त्रज्ञ उस ब्राह्मण ने कहा कि मैंने जो सामुद्रिक

जन्मा वेगथी लाभी भजल कापवाथी तेभना घोडा थाकी गया अने ओथी ओ घोडाओनु पेट कुली जाता अन्ने घोडा भरी गया वरधनु अने ब्रह्मदत्त अन्ने पगपाणा जंगलमा इरवा लाया आ रीते इरवाथी दीर्घपृष्ठ राजा तरक्ष्मी लय आवी पडथे तेवी दडेशतथी अन्ने जण्णुओ लुहा लुहा आलवानु राभ्यु ब्रह्मदत्त आलता आलता केरि ओक वृक्षनी नीचे जर्ध पडोअ्यो अने त्या रोकाई गये। आ समये सामुद्रिकशास्त्रज्ञानेना जण्णुकार ओक ब्राह्मण के ने ओ रस्तेथी जर्ध रह्यो હતો તેણે માર્ગમાં બ્રહ્મદત્તના ચરણના ધૂળમાં પડેલા પગલાના ચિન્હોને જોઈને ખૂબ પ્રસન્નતા અનુભવી અને ચરણ ચિન્હોને લક્ષમાં રાખતો રાખતો તે જે સ્થળે કુમાર બ્રહ્મદત્ત હતો ત્યાં આવી પહોંચ્યો બ્રહ્મદત્તની નિર્ધન અવસ્થા જોઈને બ્રાહ્મણની આખમાં આસુ આવી ગયા બ્રાહ્મણને રોતા જોઈ બ્રહ્મદત્તે કહ્યું, હે બ્રાહ્મણ શા માટે રડો છો ? સામુદ્રિક શાસ્ત્રના જણકાર ત બ્રાહ્મણે કહ્યું કે, મેં આજ સુધી

દયતિ કિંતુ મયાન્ નિર્ધનાપતારો મિલિતઃ । વ્રહ્મદત્તો વદતિ-અહમસ્મિ ચક્રવર્તી,
 યદા મમ રાજ્યપ્રાપ્તિઃ સ્યાત્તદા ભવતા મમાન્તિકમાગન્તવ્યમ્ ।

કાલાન્તરે વ્રહ્મદત્તેન ચક્રવર્તિરાજ્ય પ્રાપ્તમ્, દ્વાદશ વર્ષાણિ રાજ્યાભિષેકો-
 ત્સવઃ પ્રારબ્ધઃ । સામુદ્રિકશાસ્ત્રજ્ઞોઽસૌ વિપસ્તદુત્સવસમાચાર પ્રાપ્ય તત્રાગતઃ ।

શાસ્ત્ર કા અમીતક અધ્યયન કિયા હૈ વહ આજ વિલકુલ ગલત સાધિત હો રહા હૈ । ફસલિયે મૈં રો રહા હૈ । આપકે ચરણોં મેં જો ચિહ્ન યને હુણ હૈ ઉનસે યહ બાત જ્ઞાત હોતી હૈ કિ આપકો ચક્રવર્તી હોના ચાહિયે પર આપકી તો યહ દશા હૈ કિ ફસ સમય આપકે પાસ ખાને તક કો અન્ન ખી નહીં હૈ । આપકા યહ વેષ દરિદ્રિયોં જૈસા હૈ । અવસ્થા આપકી નિર્ધન હૈ । ણેસે માલુમ પડતા હૈ કિ માનો આપ મૈં નિર્ધનતાને હી અવતાર લિયા હૈ । વ્રાહ્મણ કી બાત સુનકર વ્રહ્મદત્ત ને કહા-તુમ્હારા સામુદ્રિક શાસ્ત્ર મિથ્યા નહીં હૈ દુઃખી મત હોઓ, મૈં વાસ્તવ મેં ચક્રવર્તી હી હૈ । જય મુજે રાજ્ય કી પ્રાપ્તિ હો તો ઉસ સમય તુમ મેરે પાસ આના ।

કાલાન્તર મેં વ્રહ્મદત્ત કો ચક્રવર્તિપદ કી પ્રાપ્તિ હુઈ । વ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તી બન ગયે । વારહ વર્ષ કા રાજ્યાભિષેક વડા હો ઠાટ વાટ સે મનાયા જાને લગા । ફસી અવસર મૈં ઉસ વ્રાહ્મણ ને જય યહ સમાચાર સુના તો વહ ખી વહા પર આગયા પર વહ વ્રહ્મદત્તસે મિલ નહીં સકા ।

સામુદ્રિક શાસ્ત્રનુ જે અધ્યયન કર્યું છે તે આજે બીલકુલ નકામુ માલુમ પડ્યું છે આ માટે હું રોધ રહ્યો છું આપના ચરણોમા જે ચિન્હ જોવામા આવે છે તેનાથી એવી વાત સિદ્ધ થાય છે કે, આપ ચક્રવર્તી બનવા જોઈએ પરંતુ આપની તો એ દશા છે કે, આ સમયે આપની પાસે ખાવાને અન્ન પણ નથી આપનો આ વેશ દરિદ્રીઓના જેવો છે આપની અવસ્થા નિર્ધન છે એવું માલુમ પડે છે કે, આપનામા નિર્ધનતાએ અવતાર લીધો છે, બ્રાહ્મણની વાત સાલગી બ્રહ્મદત્તે કહ્યું આ તમારૂં સામુદ્રિક શાસ્ત્ર મિથ્યા નથી, હું ખી ન બનો હું વાસ્તવમા ચક્રવર્તી જ છું બ્યારે મને રાજ્યની પ્રાપ્તિ થાય એ સમયે તમે મારી પાસે આવજો

સમયના વહેવા સાથે બ્રહ્મદત્તને ચક્રવર્તિ પદ પ્રાપ્ત થયું રાજ્યમા ૧૨ વર્ષ સુધી તેના રાજ્યાભિષેકનો ઉત્સવ ઠામઠામ મનાવા લાગ્યો એ બ્રાહ્મણે બ્યારે આ પ્રસંગના શુભ સમાચર જાણ્યા તો તે પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યો, પણ તે બ્રહ્મદત્તને મળી શક્યો નહીં બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તી સાથે તેના મેળાપ

ब्रह्मदत्तचक्रवर्तिनो दर्शनं मम कथं स्यादिति पृष्ठः कथितुं श्रेष्ठो तं विप्रं मार्गं दर्शयति । अथोत्सवसमये चक्रवर्ती गजमाख्यं गृह्णिःसरति । स त्रिप्रस्तदा जनसमूहमध्ये वशाग्रे पादत्राणमालां संयोज्य तं वशमुत्थाप्य स्थितवान् । चक्रवर्ती स्वराज्यैश्वर्यशोभां समन्ताद् विलोक्यन् वशाग्रसलग्नामुपानद्मालामपश्यत् । ततः कोपारुणनेत्रचक्रवर्ती भृत्यैस्तमाहूय पृच्छति—किमेतत् त्वया मर्तुमाचरितम् ? विप्रः प्राह—नहि मर्तुं, किंतु जीमितुम् । चक्रवर्ती वशोत्थापनकारणं विज्ञाय

ब्रह्मदत्त चक्रवर्ती से अब मेरा मिलाप कैसे हो ? इस बात को उसने किसी वही के सेठ से पूछा तो उसने उसे मिलाप का रस्ता भी बतला दिया । उत्सव के समय चक्रवर्ती हाथी पर चढ़कर आ रहे थे, भीड़ काफी थी । ब्राह्मण ने मिलाप का मार्ग सोचा, उसके अनुसार एक वास पर जूतों की माला लटका कर और उस वास को भीड़ के बीच में ऊपर उठा कर वह खड़ा हो गया । चक्रवर्ती अपने राज्य के ऐश्वर्य की शोभा का चारों ओर से निरीक्षण करते हुए चल रहे थे । उन्होंने ने इस दृश्य को ज्यों ही देखा इकदम देखते ही आँखों में क्रोध की लाली उतर आई, नौकरों के जरिये उस ब्राह्मण को बुलवाकर पूछा, अरे ! इस सुन्दर अवसर पर यह तूने क्या काम किया है ? मालूम पड़ता है तेरी मौत आ गई है । ब्राह्मण ने चक्रवर्ती की बात सुनकर कहा यह काम मैंने अपनी मौत को बुलाने के लिये नहीं किया है, किन्तु जीने के लिये किया है । जब चक्रवर्ती वशोत्थापन के कारण से

कई रीते थाय आ बात तेहे त्याना केई शेकने पूछी तो तेहे भेजाप भाटेना रस्तो पताओये । उत्सवना समये चक्रवर्ती हाथी उपर ओसी आवी रह्या हुता बीड भूष हुती, ब्राह्मण भेजापने भाग विचार्यो आ अनुसार ते ओउ वास उपर लटकावेक ओडानी भाणा साथे ते लोडानी बीडभा हाथभा वासओ उओ राभीने उलो रह्यो चक्रवर्ती पोताना राजन्यनी ऐश्वर्यनी शोभाने आरे तरङ्ग दृष्टी ईश्वरी ओई रहेल हुता, तेमहे आ दृश्य जेथु अने जेता न ओक हम आपोभा कोधनी लाबीभा छपाछ गछ नोकरो द्वारा ओ ब्राह्मणने ओलावी पूछथु अरे ! आ सुंदर अवसर उपर तु आवु काम केम करी रह्यो छे ? मालुम पडे छे के ताई मोत आव्यु छे चक्रवर्तीनी बात साबणी ब्राह्मणे कहुं, आ काम मे मारा मोतना ओलाववाची नथी कथुं, परतु एववा भाटे करेल छे आ पछी चक्रवर्ती वशोत्थापनना कारणथी यथार्थ इपथी

परितुष्टो भूत्वा गजोपरि स्वपार्थे तमुपवेश्य ब्रवीति-हे विप्र! स्नाभोष्ट दूहि,
सोऽदत् भार्या पृष्टा कथयामि । ततस्तेन स्पृहमागत्य भार्या पृष्टा । भार्या
मनसि चिन्तयति-धनागमे त्रीणि नश्यन्ति जीर्णं गृहं, जीर्णा भार्या, जिर्ण मित्रम् ।
इति विचार्य सा प्राह - एकैकस्मिन् दिने एकैकगृहे पायसभोजन भवतु, इत्येव
प्रार्थनीयम् । ततोऽसौ मित्रकनर्वित्सनिधौ समागत्य तदेव प्रार्थितवान् । चक्रवर्ती

यथार्थरूप में परिचित हो चुके, तब वे उड़े प्रसन्न हुए । उन्होंने उस
ब्राह्मण को शीघ्र ही हाथी पर अपने पास बैठा कर कहा कि कहो
विप्रदेव ! तुम क्या चाहते हो ? उसने कहा महाराज ! मैं क्या चाहता
हूँ यह बात तो अपनी भार्या से पूछकर आपसे कहूँगा । चक्रवर्ती से
वह घर जाने की आज्ञा लेकर घर आगया । घर पर आकर उसने
अपनी पत्नी से समस्त वृत्तान्त कह दिया । पत्नी ने सुनकर विचार
किया कि यदि यह बनवान् बन जायगा तो मुझे अवश्य छोड़ देगा,
क्यों कि धन के आने पर तीन चीजे छोड़ दी जाती हैं—१जूना घर,
२ जूनी भार्या और ३ जूना मित्र । इसलिये इससे कह दिया जाय कि
हमे तो प्रतिदिन एक घर पर खीर का भोजन मिलता रहे, ऐसी व्य-
वस्था हो जानी चाहिये । वम इस प्रकार विचार कर ब्राह्मणी ने अपने
पति से यही बात कही और कहा कि जाकर तुम राजा से यही मागो
अपने लिये और वस्तु को क्या करना है । ब्राह्मण ने अपनी पत्नी की
सलाह मान कर चक्रवर्ती से यही मागा । चक्रवर्ती ने ब्राह्मण से कहा

परिचित बनता भूषण प्रमत्त यथा अने तेमळे प्राह्मणुने अज वपते पोताना
डावी उपर मेसाडी वधने पूछ्यु, ढो विप्रदेव तमे शु आहो छे ? जवा
जमा ते प्राह्मणे ढहु, महाराज ! हु शु आहु छु ते वात मारी श्रीने
पूछ्या पछी आपने ढडीश अकवतीनी आज्ञा वध ते पोताने घेर गये। घेर
पडोयी तेले पोतानी श्रीने सधणे। वृत्तात ढडी सलणायो श्रीये सधणी भीना
सलणीने विचार ढ्यो के, मारी पति धनवान जनी जशे तो अे भने अवश्य छोडी
देशे केमके, धनना आववाथी त्रष्टु यीने लुवाध जाय छे अेक तो जुना घर,
भीनु श्री त्रीनु जुनामित्र आ माटे अेने अेम भागवानु कडेवामा आवे के,
अभने प्रतिदिन अेक अेक घेरथी भीरनु लोजन भणतु रडे अेवी व्यवस्था करवामा
आवे आ प्रकारने विचार करी प्राह्मणीये पोताना पतिने अे वात कही अने
कहु के, तमे राज पासे जधने अे प्रभाळे मागे। आपळे भील वस्तुनी शु जर
छे ? प्राह्मणे श्रीनी सलाह भानीने राज पासे जध तेनी श्रीना कीधा प्रभाळे ज माग्यु

પ્રાહ-કિમિદ પ્રાર્થયસિ ? ગ્રામો, નગર, વા કોશો વા યાચ્યતામ્ । સ વિપ્રોઽવદત્-
 ઇદમેવ મમેપ્સિતમ્, તત્થચક્રવર્તિના તત્સ્વીકૃતમ્ । પ્રથમદિને ચક્રવર્તિનો ભવને પરમ-
 સુસ્વાદુ પાયસ લબ્ધમ્ । તત્ર કામ્પિલ્યનગરે ચક્રવર્ત્યાન્નયાઽસૌ ત્રિપઃ પ્રત્યેકગૃહે
 ભોજન ક્રમેણ પ્રતિદિન લભતે, તથાપ્યસૌ ગૃહાણામન્ત ન પ્રાપ, કય તર્હિ તસ્ય સમસ્ત
 ભરતક્ષેત્રવર્તિપુ ગૃહેપુ એકૈકગૃહે ક્રમેણ પ્રતિદિન ભોજનપ્રાપ્ત્યનન્તર પુનઃચક્રવર્તિભવને
 યહ તુમને કયા ચીજ માગી હૈ, ગાવ માગો નગર માગો યા કોશ-
 યજાના માગો । સુનકર બ્રાહ્મણ ને રુહા હમેં હન ચીજોં કી આવશ્ય-
 કતા નહીં હૈ । હમારી ઇચ્છા તો જો હૈ વહ આપ સે નિવેદિત કર દી હૈ ।
 ચક્રવર્તી ને બ્રાહ્મણકી વાત સ્વીકાર કરલી । ચક્રવર્તીને સ્વયં સબસે
 પહિલે દિવસ હસકે લિયે પરમ સ્વાદિષ્ટ વઢિયા સ્તીર અવને મહલમેં તૈયાર
 કરવાઈ । બ્રાહ્મણ ને વહે આનંદ કે સાથે લાઈ । ક્રમર સે અથ યહ ઉસ
 કાપિલ્ય નગર મેં સવ કે ઘર એકર દિન સ્તીર કે ભોજન કે લિયે જાને
 લગા, પરન્તુ વહા હતને અધિક ઘર યે કિ હસકે જીવનભર તક ભી
 જીમતેર ઘરોં કે વારે નહીં સમાપ્ત હો સકતે યે । તથા છહ સ્વર્ગ કી
 પૃથિવી કા અધિપતિ ચક્રવર્તી હોતા હૈં હસલિયે યદ્યપિ ઉસકે જીમને
 કા નબર છહ સ્વર્ગોં મેં નિયત કર દિયા ગયા યા, પર જબ કાપિલ્ય નગર
 કે ઘરોં કી હી સમાપ્તિ નહીં હા સકી તો ભરતક્ષેત્ર ભર કે ઘરોં કા
 બારા ઉસકે કેસે પ્રાપ્ત હો સકતા થા ? અતઃ વહ વડા હી ચિન્તિત રહને
 લગા । વહ વિચારતા રહતા કિ કય સમસ્ત ઘરોં કા બારા મેરા સમાપ્ત

ચક્રવર્તીએ બ્રાહ્મણને કહ્યું કે તમે આ શું માગ્યું ? ગ્રામ, નગર અથવા તો ધન
 હોલત જે ભેધ એ તે માગીએ બ્રાહ્મણે કહ્યું કે, મહારાજ ! મને એવી કોઈ ચીજની
 જરૂરીયાત નથી અમારી જે ઇચ્છા છે તે આપની સમક્ષ રજુ કરી છે ચક્રવર્તીએ
 બ્રાહ્મણની વાતનો સ્વીકાર કરી અને પોતાનાજ મહેલમાં તેને માટે સ્વાદિષ્ટ
 એવી ખીર તૈયાર કરાવી બ્રાહ્મણે ખૂબ જ આનંદથી તે ખાધી કંમે કંમે તે
 કાપિલ્ય નગરમાં બધાને ત્યાં એક એક દિવસ ખીરના ભોજન માટે જવા
 લાગ્યો પરંતુ ત્યાં એટલા બધા ઘરો હતા કે એના જીવન સુધી જમતા જમતા
 ઘરનો વારો સમાપ્ત થઈ શકે તેમ ન હતું તેમાવળી ચક્રવર્તી તો છ ખડ
 ધરતીનો અધિપતી હોય છે આથી તેના જમવાનો નબર છ ખડોમાં નક્કી
 કરી આપેલ હતો પણ બ્યારે એકલા કાપિલ્ય નગરના જ ઘરો તે પુરા કરી
 શકે તેમ ન હતું ત્યાં ભરતક્ષેત્રના વિસ્તારના ઘરોનો વારો તો કયાથી જ આવે ?
 આથી તે ખૂબ જ ચિંતા કરવા લાગ્યો તે વિચારવા લાગ્યો કે, ક્યારે સમસ્ત

भोजन लब्धव्यम्, समस्तभरतक्षेत्रान्तर्गतगृहाणा माहृत्यात् । एव यथा चक्रवर्तिनो भवनेऽनुपम पायस प्राप्तुमिच्छतस्तस्य विप्रस्य तद् दुर्लभं तथा मनुष्यजन्म दुर्लभम् ।

अत्र सग्रहश्लोकः — (शार्दूलविकीर्णवृत्तम्)

भुक्त स्वादुरस द्विजेन भवने श्रीव्रह्मदत्तस्य यत्,
क्षेत्रेऽस्मिन् भरतेऽखिले प्रतिगृहे भुक्त्वा पुनस्तद्गृहे ।
जात तस्य यथा मनोऽभिलषितं तद् भोजनं दुर्लभं,
ससारे भ्रमत पुनर्नरभवो जन्तोस्तथा दुर्लभः ॥ १ ॥

॥ इति प्रथमश्चोत्तरदृष्टान्तः ॥ १ ॥

हो, और कब मुझे पुनः चक्रवर्ती के घर पर बढिया खीर खानेको मिले, परन्तु न समस्त उह खण्ड के घरों का बारा उसका समाप्त हो और न पुनः चक्रवर्ती के घर की खीर उसको मिले । जैसे इस ब्राह्मण को पुनः वह खीर भोजन दुर्लभ हो गया उसी प्रकार यह मनुष्यजन्म भी बड़ा दुर्लभ है । यह प्रथम दृष्टान्त है । इस पर यह सग्रह श्लोक है—

भुक्त स्वादुरस द्विजेन भवने श्रीव्रह्मदत्तस्य यत्,
क्षेत्रेऽस्मिन् भरतेऽखिले प्रतिगृहे भुक्त्वा पुनस्तद्गृहे ।
जात तस्य यथा मनोऽभिलषितं तद्भोजनं दुर्लभं ।

ससारे भ्रमत पुनर्नरभवो जन्तोस्तथा दुर्लभः ॥ १ ॥

इस श्लोक में इस कथा का सार पतलाया गया है । अर्थात् जिस प्रकार ब्रह्मदत्तचक्रवर्ती के घर पर एक बार बढिया खीर का भोजन

धराने। वारे। पुरे। धाय अने क्यारे भने अकवतीना महालयभा इरीथी उत्तम
ओवी भीर भावाने। प्रसंग भणे? आ रीते न तो समस्त छ भउना धराने।
तेने। वारे। पुरे। धाय अने न अकवतीने त्या इरीथी भीर भावा जवाने।
प्रसंग भणे आ रीते ते ब्राह्मणने इरीथी अकवतीने त्या भीर भावाने।
प्रसंग प्राप्त न थये। तेवीज रीते आ मनुष्य जन्म पक्ष धरे। दुर्लभ
छे आ प्रथम दृष्टान्त छे ओना उपर आ सग्रह श्लोक छे

भुक्त स्वादुरस द्विजेन भवने श्रीव्रह्मदत्तस्य यत् ।
क्षेत्रेऽस्मिन् भरतेऽखिले प्रतिगृहे भुक्त्वा पुनस्तद्गृहे ॥
जात तस्य यथा मनोऽभिलषितं तद्भोजनं दुर्लभं ।
ससारे भ्रमतः पुनर्नरभवो जन्तोस्तथा दुर्लभः ॥ १ ॥

आ श्लोकाभा आ कथाने। सार बताववामा आवेल छे अर्थात् ने रीते
ब्रह्मदत्तचक्रवर्तीना धरे ओकवार उत्तम भीरु खोजन करीने ते ब्राह्मणने

અથ દ્વિતીયઃ પાશકદૃષ્ટાન્તઃ પ્રોચ્યતે—

પાશકો ધૂતોપકરણવિશેષઃ, સ એવ દૃષ્ટાન્તઃ—પાશકદૃષ્ટાન્તઃ, સ ચૈવમ્—
ગોલ્લદશે ચળકનામકે ગ્રામે યદુ શીલવ્રતગુણવ્રતવિરમણપ્રત્યાખ્યાનપૌષ્ધોપવા
સાદિ શ્રાવકધર્મ પાલયન્ ચળકનામકો વ્રાહ્મણ આસીત્ । સ યદ્વસદોરકમુલ્લગ્નઃ
સન્નુભયકાલં સામાયિકપતિક્રમણ કુર્ન્નાસીત્ । ઝન્યદા કદાચિત્ તસ્ય ગૃહે સુવ્રત-
કર ઉસ વ્રાહ્મણ કો ઉસી ઘરપર પુનઃ ભોજન કરને કી અમિલાષા હુઈ
પરન્તુ ઉસકી પૂર્તિ હોની વડી રી મુશ્કિલ થી ર્ગોં કિ જય તક ઉનકે
સામ્રાજ્યભર કે ઘરોં કા વારા વહ સમાપ્ત નહીં કર લેતા તથ તક
ઉસકો પુનઃ ચક્રવર્તી કે ઘર કા નગર પ્રાપ્ત નહીં હો સકતા । ઈસી
પ્રકાર ઈસ સસાર મે ભ્રમણ કરને વાલે ઈસ જીવ કો પુનઃ નરભવ
મિલના વડા દુર્લભ હૈ । યહ પ્રથમ ચોલ્લકદૃષ્ટાન્ત હુઆ ॥ ૧ ॥

અથ દુસરા પાશકદૃષ્ટાન્ત કહતે હૈ—

જુઆ લેલને કા જો ઉપકરણ વિશેષ હોતા હૈ જિસકો હિન્દી મેં
પાસા કહતે હૈ ઉસકા નામ પાશક હૈ । ઉસકા દૃષ્ટાન્ત ઈસ પ્રકાર હૈ—

ગોલ્લદેશસ્થ ચળક નામ કે ગ્રામમેં વહુ શીલ વ્રત ગુણ અર્થોત્ વ્રત-
પ્રાણાતિપાતાદિવિરમણ, પ્રત્યાખ્યાન-પૌષ્ધોપવાસ આદિ શ્રાવકધર્મ
કો પાલન કરને વાલા ચળક નામ કા એક વ્રાહ્મણ રહ્તા થા । યહ
દોનોં કાલ મુલ પર ઢોરે સે મુલપત્તિ બાધકર સામાયિક એવ પ્રતિ
ક્રમણ કિયા કરતા થા । એક દિન કી વાત હૈ કિ ઉસકે ઘર પર એક

ચક્રવર્તિને ત્યા ખીરનુ ભોજન કરીથી કરવાની ઇચ્છા બગી પરતુ તેની એ ઇચ્છા
પૂર્ણ થઈ શકી નહીં કેમકે, એના સામ્રાજ્યભરના ઘરોનો વારો તે પૂર્ણ ન
કરી લે ત્યા મુઢી તેને કરી ચક્રવર્તીને ત્યા ખીર ખાવા માટે જવાનો વારો પ્રાપ્ત
થતો નહતો એ પ્રકારે આ સસારમા ભ્રમણ કરવાવાળા આ જીવને પુન મનુષ્ય
અવતાર મળવો મહા દુર્લભ છે આ પ્રથમ ચોલ્લક દૃષ્ટાન્ત બતાવેલ છે

હવે બીજુ પાશકદૃષ્ટાન્ત કહેવામા આવે છે—

ભુગાર ખેલવામા જેનો ઉપયોગ કરવામા આવે છે તેને પાસા કહે છે
તેનુ નામ પાશક છે તેનુ દૃષ્ટાન્ત આ પ્રકારનુ છે —

ગોત્વ દેશમા ચલુક નામના ગામમા ઘણા જ શીલ વ્રત ગુણ સ પત્ર અને
વ્રત પ્રાણાતિપાતાદિ વિરમણ પ્રત્યાખ્યાન પૌષ્ધ ઉપવાસ વગેરેથી શ્રાવક ધર્મનુ
પાલન કરવાવાળો ચલુક નામનો એક બ્રાહ્મણ રહેતો હતો એ બંને વખત
મોઢા ઉપર દોરા સાથેની મુખવચ્ચિડા રાખીને સામાયિક અને પ્રતિક્રમણ કરતો
હતો એક દિવસની વાત છે કે, તેને ઘેર સુવ્રત નામના એક

नामा मुनिर्भिक्षाय समागतः । तदा चणकब्राह्मणस्य दन्तसहितः पुत्रो जातः ।
 बालक मुनेः समीपमानीयाऽनवीत्—‘भदन्त ! अयं दन्तसहितो जातः, किमस्य फल
 भविष्यति ?’ । मुनिः प्राह—जयं दन्तसहितः समुत्पन्नस्तस्मादयं राजा भविष्यति ।
 चणको मुनेर्वचनं निशम्य चिन्तयति—जयं राजा भूत्वा नरकं यास्यति । इत्येव
 विचिन्त्य बालकस्य दन्तान् घृष्टवान् ।

पुनरेकदा कालान्तरे सुव्रतमुनिश्चणकस्य गृहे समागतः, ततश्चणकब्राह्मणो
 मुनिं प्राह—भदन्त ! अस्य बालकस्य दन्ता घृष्टाः । मुनिर्नदति—दन्तेषु घृष्टेषु
 बालकोऽयं राजा न स्यात्, किं तु सर्वाधिकारसंपन्नः सचिवो भविष्यति । चणकेन

सुव्रत नाम के मुनिराज भिक्षा के लिये आये । उस समय उस ब्राह्मण
 के दात सहित एक पुत्र उत्पन्न हुआ था । चणक ने उस बालक
 को मुनि के समीप लाकर कहा—भदन्त ! यह बालक दातसहित उत्प-
 न्न हुआ है इसका क्या फल होना चाहिये सो कृपा कर कहिये ।
 सुनकर मुनिराज ने कहा—यह जो दातोंसहित उत्पन्न हुआ है उसका
 यह फल है कि यह राजा होगा । चणक ने मुनि के वचन सुनकर
 विचार किया कि यदि यह राजा होगा तो दुर्गति का भागी हो
 जायगा इसलिये उसने उसके दातों को घिस दिया ।

कालान्तर में वे ही सुव्रतमुनि एक दिन चणक के घर पर पुनः
 पधारे । मुनिराज को आये देखकर चणक ने उनसे कहा—भदन्त ! इस
 बालक के दातों को मैंने घिस दिया है । चणक की बात सुनकर
 मुनिराज ने कहा—दातों को घिसे जाने से यद्यपि यह बालक राजा नहीं
 हो सकेगा तो भी राजा जैसा होगा, अर्थात् राजा का सर्वाधिकार

भाटे आब्या ते वषते ओ ब्राह्मणेने घेर जन्म वषते दात सहित ओके पुत्र जन्म्ये।
 डतो, यष्ट ओ भाणकेने मुनि पासो बध आये ओने कहु, भदत ! आ
 भाणके दात साथे उत्पन्न थये छे ओनु शु इण डोवु ओध ओ ? सालणी
 मुनिराजे कहु डे, दात सहित उत्पन्न थयेव आ भाणकुनु इण ओ छे डे, ते
 राज थये यष्टे मुनिनु वचन सालणीने मनमा विचार डये डे, ओ आ भाणके
 राज थये तो दुर्गति लोगवनार जनये आथी तेहे ते भाणकना दात घसीनाभ्या

वषत जाता ते सुव्रत मुनि ओके द्विस यष्टने त्या इरीथी पधार्थी
 मुनिराजने आवेवा ओधने यष्टे तेमने कहु डे भदत ! मे आ भाणकना
 दातोने घसी नाभ्या छे यष्टकनी बात सालणीने मुनिराजे कहु,—दातोना घसी
 नाभवाथी ओ डे ते राज भवे न भनी शके तो यष्ट ते राज जेये थये अर्थात्

તસ્ય ચાલકસ્ય 'ચાગક્ય' इति नाम कृतम् । स चतुर्दश विद्या अधीतवान् ।
तस्य यौवने वयसि विनाहः कारितः ।

ચાણક્યસ્ય શ્વશુરો ધનાઢ્ય આસીત્ । કદાચિત્ તસ્ય ગૃહે પુત્રસ્ય પરિણયો-
ત્સયઃ સજાત । તદ્ વૃત્ત પ્રિદિત્વા ચાણક્યસ્ય માર્યાં પિતૃર્ભવન ગતા । સા ગચ્છ-
ન્તી પતિમયોચત્-ભયતાઽપિ તત્રાગન્તવ્યમ્ । ચાણક્યો પ્રદતિ-ઞ્હ નિર્ધનોઽસ્મિ,
સ ધનાઢ્યોઽસ્તિ, ત મમાદર ન કરિષ્યતિ, મા નિર્ધન મત્વા તેન નાહ નિમન્ત્રિતઃ,

સપત્ન પ્રધાન બનેગા । ચણક ને ઉસ ચાલક કા નામ ચાણક્ય રહ્યા ।
ચાણક્ય ને ૧૪ ચૌદહ વિદ્યાઈ પઢી । પઢકર જત્ર ચાણક્ય યોગ્યતા
સપત્ન હો ગયા તય યુવા હોને પર પિતાને ઇસકા વિવાહ કર દિયા ।

ચાણક્ય કા શ્વશુરપક્ષ ધનસપત્ન યા । કિસી એક સમય ચાણક્ય
કે સસુરાલ મે વિવાહ હોનેચાલા થા । ચાણક્ય કી માર્યાં કો જબ યહ
વૃત્તાન્ત જ્ઞાત હુઆ તો વહ વિવાહ મેં સમિલિત હોને કે લિયે પતિગૃહ
સે અપને પિતા કે ઘર આઈ । જિસ સમય યહ પતિગૃહ સે પિતૃગૃહ
આઈ થી તબ ઇસને અપને પતિ ચાણક્ય સે ચલતે ૨ યહ કહા થા કિ
આપ મી સમિલિત હોને કે લિયે વહા આવેં । ચાણક્ય ને ઉસકે
પ્રત્યુત્તર મે ઉસસે કહા કિ મેં નિર્ધન હૂ-વે ધનિક હૂં વહા વિના
બુલાયે આને પર મેરા કોઈ આદર નહી હોગા । યહી કારણ હૈ કિ
સસુરને સુજ્ઞે વિવાહકા આમત્રણ તક મી નહી મેજા હૈ । ચાણક્ય કી યહ

રાજાનેા સર્વ અધિકાર સપત્ન એવોા સર્વાધિકારી પ્રધાન બનશે ચણકે એ
બાણકનુ નામ ચાણક્ય રાખ્યુ ચાણક્યે ચૌદ વિદ્યાનેા અભ્યાસ કર્યો આ પછી
તે વિદ્યાથી સપત્ન બની ગયો અને ચોખ્ય વયે પહોચ્યો ત્યારે તેના પિતાએ
તેનો વિવાહ કરી દીધો

ચાણક્યનેા શ્વસુરપક્ષ ધન સપત્ન હતોા કોઈ એક સમય ચાણક્યના
શ્વસુરપક્ષમા લગ્ન પ્રસંગ હતોા ચાણક્યની પત્નિએ જ્યારે આ હકીકત
બાણી ત્યારે તે લગ્ન પ્રસંગમા સામેલ થવા માટે પતિને ત્યાથી નીકળી પોતાના
પિતાના ઘેર આવી જે સમય તે પોતાના પતિને ત્યાથી નીકળેલી ત્યારે તેણે
પોતાના પતિ ચાણક્યને પણ લગ્ન પ્રસંગમા આવવાનુ કહેલુ જેના પ્રત્યુ-
ત્તરમા ચાણક્યે જણાવેલુ કે, હુ નિર્ધન છુ એ ધનવાન છે ત્યા બોલાવ્યા
વગર જવાથી મારેા ચોખ્ય આદર ન પણ થાય અને મારી નિર્ધન અવસ્થા એ પણ
એક કારણ છે કે જેને લઈ મને લગ્નનુ આમત્રણ પણ આવવામા આવેલ નથી

चाणक्ये नैरमुक्ता भार्या पुनस्तत्राऽऽगन्तुं प्रति प्रार्थितवती । ततः स्वभार्यानुरो-
रोधेन चाणक्योऽपि पश्चात् तत्र गतः । ग्रामाद् गृहिः क्वचिद् वृक्षतले चाणक्यः
स्थित्वा श्वशुरं प्रति सदेशं प्रेषयति । श्वश्रूः श्वशुरस्य चाणक्यं प्रति तदुत्तरं दत्तवन्तौ-
त्वया दिवसेऽत्र नागन्तव्यम्, रात्रौ भजनस्य पश्चाद्भागवर्तिना मार्गेणागन्तव्यम् ।
चाणक्यस्तु ह्रुत्वा त्वेव रात्रौ गतः । श्वश्रूः श्वशुरस्य भजनस्याधस्तनभूमिकाया
चाणक्यं भोजयतः । अन्यान् सम्पन्निनस्तु भजनोपरितनभूमिकायाम् । श्वश्रूश्चा-
णक्याय शुष्कं रक्षं भोजनीयं परिवेषयति, अन्येभ्यस्तु त्रिविधानि मिष्टानानि ।

यात सुनकर उसकी भार्या ने पुनः उनसे यही प्रार्थना की कि आप इस
यात का विचार न कर वहां अवश्य आवें । भार्या के इस प्रकार के
अनुरोध करने पर चाणक्य भी पीछे से चला गया । उसने श्वशुर-
गृह में पहुँचने के पहिले बाहर ही किसी वृक्ष के नीचे ठहर कर श्वशुर
के पास अपने आनेका समाचार भेजा । सास ससुर ने चाणक्य के प्रति
उत्तररूप सदेश भेजा कि आप आये बहुत अच्छा किया परन्तु आप यहाँ
दिनमें नआवे, रात्रिमें आवे, सो भी मकान के पीछे के मार्ग से आवें
-साम्हनेके मार्ग से नहीं । चाणक्यने ऐसा ही किया । वे रात्रिमें श्वशुरगृह
पर पहुँचे । सास और श्वशुर ने चाणक्य को भायरेमें बैठाकर भोजन कराया ।
बाकीजो और सबधीजन ये उन सबको मकान की छतपर बैठाकर भोजन
कराया । चाणक्य के लिये सासुजी ने जो भोजन परोसा था वह इक-
दम बिलकुल शुष्क एवं रूख था । दूसरे महेमानो के लिये जो भोजन
परोसा गया था वह विविध प्रकार के मिष्टान्तो से युक्त था । चाणक्य

आणुक्यनु आ वचन साधणी तेनी पत्निअे ओवी प्रार्थना करी के, तमे आवी वातने।
विचार न करता लग्नभा नइरथी आवे। पत्निना आवा आग्रहने वश णनी पाछ
णधी आणुक्य लग्न प्रस गभा साभेल थवा त्या गया ओछे सासराने त्या पडोअता
पडेल। गामनी भागोणे डोछ ओइ वृक्ष नीचे रोडाछने सासराने पोताना आववाना
अणर भोक्तया सासु ससराने तेना आववाना सभाचार जाली तेने ढडेवराओयु के,
तमे आव्या ते डीक कथुं परतु तमे दिवसना भागभा अडि आवथो नडी रातना
वणते अने ते पणु मकानना पाछला भागभा थछने आवओ आणुक्ये ओम न
कथुं ते रातना वणते सासराने घेर पडोअ्या सासु ससराने तेने मकानना
लोयतणीये ओसाडीने लोअन कराओयु न्यारे भाडीना मडेमानोने ओक साथे सभा
रोडभा डपरना भाणे लोअन कराओयु आणुक्यने आपवभा आवेल लोअन
पणु साव निरस अने शुष्क डतु न्यारे णील मडेमानोने स्वादिष्ट मिष्ट

एवमपमानितो भूत्वा सभार्यथाणमयः स्मृद्द समागतः । तदा चाणक्येन चिन्ति-
तम्—अधुरेण मम निर्धनत्वादपमानः कृतः । इति भिचिन्त्य धनमर्जयितु चाणक्यः
पाटलिपुत्रनगरे नन्दनाम्नो नृपस्य समीपे योगवेपेण गतः । पूर्वाह्ने राज्यकार्या-
लये प्रविष्टः, तदा तस्य दासी कार्यालय समर्जयन्ती पश्यति—चाणक्यः सिंहासने
तुम्बीपात्र स्वासनं च स्थापयति । नन्दनृपस्य भृत्याश्चाणक्यं तिरस्कृत्य बहिर्नि-
सारयन्ति । तदा चाणक्येन प्रतिज्ञा कृता—नन्दनृपस्य राज्यं समूल नाशयिष्यामि ।

अपना इस प्रकार का वहा निरादर देख कर भार्या को साथ में लेकर
अपने घर पर वापिस आ गया । आकर उसने विचार किया कि अश्वशूर
ने जो मेरा निरादर किया है उसका कारण मेरी यह निर्धनता है,
अतः धन कमाने का प्रयत्न करना चाहिये । इस प्रकार विचार करने
के बाद यह धन कमाने के लिये पाटलीपुत्र नगर में नन्द नाम के राजा
के पास योगी का वेप धारण कर पहुँचा । पूर्वाह्न अर्थात् दिन के पूर्व
भाग में चाणक्य ने कचहरी में प्रवेश किया, एक उस कचहरी की
दासी ने जो उस समय उस कचहरी को झाड रही थी चाणक्य को
देखा, चाणक्य ने वहा एक ओर सिंहासन के ऊपर अपना तुम्बीपात्र
और आसन रख दिया । नन्द राजा के नौकरों ने यह देखकर चाणक्य
को धक्का देकर एव तिरस्कार कर के वहाँ से बाहिर निकाल दिया ।
चाणक्य ने इस अपमान से क्रुद्ध होकर वही पर यह प्रतिज्ञा की, कि
मैं इस नन्दनृप के राज्य का समूल विनाश कर दूँगा । इस प्रकार कह

લોજન જમાડ્યુ ચાણક્ય આ પ્રકારની પોતાના પ્રત્યેની વર્તણુક જોઈને
પોતાની પત્નિને લઈ ને પોતાને ઘેર પાછા ફર્યા ઘેર આવીને તેણે
મનમાં એવો વિચાર કર્યો કે, સાસુસસરાએ મારૂં જ અપમાન કર્યું તેણે
કારણ મારી નિર્ધનતા જ છે આથી ધન કમાવવાનો મારો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ
આ પ્રમાણે વિચાર કર્યા પછી તે ધન કમાવા માટે પાટલીપુત્ર નગરમાં નંદ
રાજાની પાસે યોગીના વેશ ધારણ કરી પહોંચી ગયા દિવસના પહેલા પ્રહરમાં
ચાણક્યે રાજકચેરીમાં પ્રવેશ કર્યો એ વખતે રાજકચેરીની દાસી કચેરીને
સાફસુદ્ધ કરી રહી હતી તેણે ચાણક્યને જોયા ચાણક્યે ત્યાં એક સિંહાસન
ઉપર પોતાનું તુળીપાત્ર અને આસન રાખી દીધું નંદ રાજાના નોકરોએ આ
જોઈને ચાણક્યને ધક્કા મારીને તથા તેનો તિરસ્કાર કરીને બહાર ઢાઢી મુક્યા
ચાણક્યે આ અપમાનથી ક્રોધિત થઈને ત્યાંજ પ્રતિજ્ઞા કરી કે, હવે હું આ
નંદરાજાના રાજ્યનો સમૂળગોળ વિનાશ કરી નાખીશ આ પ્રમાણે નિર્ણય કરીને તે

ततश्चाणक्यस्तस्य नन्दनृपस्य राज्ये भ्रमन् मयूरनामके लघुग्रामे समागतः, तत्र मयूरपालको निवसति । तत्र मयूरपालकस्य सगर्भाया भार्यायाश्चन्द्रपानदोहदो जातः। सा दोहदालाभेन कृशशरीरा खिन्ना सजाता । सन्यासिवेषेण चाणक्यस्तत्र भ्रमन् मयूरपालकस्य गृहे समायातः। दोहदालाभेन मयूरपालकस्य भार्या कृशा दीना विलोक्य चाणक्यो ब्रूते-भो ! मयूरपालक ! अहमस्या दोहद पूरयिष्यामि, यदाऽस्याः पुनोऽष्टवर्षयस्क स्यात् तदा मम शिष्यत्वेन भवता समर्पणीयः । मयूरपालकेन तद् उच्यते स्वीकृतम् । ततश्चाणक्यः सच्छिद्र मण्डप कारयित्वा तस्यो-

कर वह चाणक्य वहा से चलकर नद राजा के राज्य के ही अन्तर्गत मयूर नाम के किसी एक छोटे से गाव में चला गया । वहा एक मयूरो को पालने वाला मयूरपालक नामक पुरुष रहता था । उसकी भार्या गर्भवती थी ! उसे चन्द्र को पीने का दोहला उत्पन्न हुआ था । दोहले की पूर्ति न हो सकने के कारण शरीर से वह विद्रोप कृश हो गई थी । तथा चिन्तित भी रहती थी । चाणक्य भी इधर उधर घूमता घामता मयूरपालक के घर आया । मयूरपालक की पत्नी को ज्यो ही उसने दोहद की पूर्ति न हो सकने के कारण कृश-शरीर एवं खेदखिन्न जाना तो कहने लगा हे मयूरपालक ! तुम्हारी धर्मपत्नी के चन्द्र पीने के दोहद की पूर्ति मैं कर सकता हू यदि तुम हमारी इस शर्त को कबूल कर सको तो, शर्त यह है कि जब इसका बालक आठ वर्ष का हो जाय तो तुम उसे मुझे दे देना, मैं उसे अपना शिष्य बना लूंगा । मयूरपालक ने चाणक्य की शर्त स्वीकार करली ।

आणक्य न दराजाना राज्ञ्यनी अहर आवेना मयूर नामना अठ नानकडा गामभा आट्या गया त्या मोरने पाणवावाणो मयूरपालक नामने अठ पुत्र रडेतो। डतो तेनी स्त्री गर्भवती डती तेने यद्र पिपानी धम्छा उत्पन्न थर्छ डती ते धम्छा परिपूर्ण न थर्छ शकवाना कारणे ते शरीरे अत्यत दुष्णणी थर्छ गर्भ तथा चिता तुर रडेतो डती आणक्य पणु आम तेम करता करता मयूरपालकने घेर आवी पडोअ्या मयूरपालकनी स्त्रीने तेनी धम्छा परिपूर्ण न थर्छ शकवाना कारणे शरीरे दुष्णणी तेमअ चितातुर हेणीने ते कडेवा लाग्या, मयूरपालक तारी पत्तिने यद्र पीपानी ने धम्छा थर्छ छे ते हु परिपूर्ण करी शकु तेम छ पणु तु भारी अठ शरतने कणुव करेतो अ शर्त अ छे के, न्यारे तारी पत्तिने अवतरनार पाणक आठ वर्षने थाय त्यारे ते पाणक भने सोपी हेवो पडशे हु तेने भारी शिष्य भनावीश मयूरपालक आणक्यनी शर्तने स्वीकार कर्थे आणक्ये

ध्वंभागे तच्छिद्राच्छादनार्थं रुचिदेकं पुरुषं गुप्तरीत्या नियोज्य छिद्रस्याधस्तात्
सितामिश्रपयःपूर्णं स्थालं स्थापितवान् । अयं मध्यरात्रे तच्छिद्रद्वारेण तत्र स्थाले
चन्द्रप्रतिबिम्बसपाते सति मयूरपालभार्या तत्र नोत्वा चाणक्यः स्थालगतं चन्द्र-
प्रतिबिम्बं प्रदर्शयन् प्राह—अयं चन्द्रः पीयताम् । ततः सा चन्द्रप्रतिबिम्बसहितं
स्थालमुत्थाप्य दुग्धं पिबति, तस्मिन्नेव समये छिद्रममीपस्यः पुरुषः शूनैः शूनै-
श्छिद्रमाच्छादयति ।

चाणक्य ने अब उसके चन्द्र पीने के दोहले की पूर्ति करने का प्रयत्न
प्रारंभ कर दिया । इसमें उसने एक सछिद्र मडप तयार करवाया ।
उसके ऊर्ध्वभाग में गुप्तरिति से एक पुरुष की उसने नियुक्ति की,
जो उस छिद्र के पास जाकर बैठ गया । जहां छिद्र था ठीक उसी के
नीचे उसने मिश्री से मिश्रित कर एक दूध का भरा हुआ थाल रख
दिया । मध्यरात्रि में उस छिद्र के द्वारा उस थाल में चन्द्र का प्रतिबिम्ब
ज्यों ही पड़ा कि चाणक्य ने मयूरपालरु की भार्या को बहा बुलवा
लिया । उसके आनेपर चाणक्य ने उसको उस थाल में रहे हुए प्रति-
बिम्ब को दिखलाया और कहने लगा देखो यह रहा चन्द्र, पी जाओ ।
उस ने उसी समय चन्द्रप्रतिबिम्बसहित थाल को उठा कर उसमें का
दूध पीना प्रारंभ कर दिया । ज्यों २ यह दूध पीती जाती थी त्यों २
छिद्र के पास बैठा हुआ वह मडप के ऊपर रहा व्यक्ति उस छिद्र को
धीरे २ बन्द करता जाता था । जब वह पूरा दूध पी चुकी तो उसने भी
उस छिद्र को पूरा बन्द कर दिया । इस प्रकार चाणक्य ने उसके चन्द्र

छिद्र चन्द्र पीवानी मयूरपालकनी पत्निना छिद्राच्छादने परिपूर्णं करवाना प्रयत्नानी शब्द
आत करी दीधी आभा तेष्ते ओक छिद्रवाणो मडप तैयार कराव्यो तेना उर्ध्व
भागमा शुभ रीते ओक पुरुषने ते छिद्र पासे भेसाड्यो न्या छिद्र छतु त्या
भराभर तेनी नीचे साकरथी मिश्रीत करेल दूधथी लरेवो ओक चाण राख्यो
मध्यरात्रीओ आ छिद्र द्वारा ते चाणमा चद्रनु न्यारे प्रतिबिम्ब पड्यु त्यारे
चाणुक्ये मयूरपालकनी स्त्रीने त्या भेलावी अने चाणीमा देखाता चद्रने
भतावी कछु के, त्यो आ रह्यो चद्र । पी न्यो तेष्तीओ ते वजते चद्रना
प्रतिबिम्बवाणा चाणने उठावीने तेमानु दूध पीवानी शब्दआत करी नेम
नेम ते दूध पीती गछ तेम तेम ते छिद्रनी पासे भेठेवो तेमज ते मडपनी
ऊपर छुपाछ रहेल ते व्यक्तिओ ते छिद्रने धीरे धीरे बध करवा माड्यु
न्यारे तेष्तीओ नधु दूध पी वीधु त्यारे तेष्ते पछु छिद्रने पुरेपुर् अथ करी दीधु

एव चाणक्येन तस्याथन्द्रपानदोहदः सफलीकृतः । तदनु चाणक्यो रसायना-
दिभिर्धनार्जनं कर्तुं प्रवृत्तः । इतश्च समये प्राप्ते सति सपूर्णदोहदायास्तस्याः पुत्रो
जातः । जनन्या दोहदपूर्तिसमये चन्द्रस्य गोपनात् पित्रा तस्य मालकस्य 'चन्द्रगुप्त'
इति नाम कृतम् । चन्द्रगुप्तः क्रीडनकाले मालकैः सह राजनीतिं प्रदर्शयन् क्रीडति ।
यदा चन्द्रगुप्तोऽष्टवर्षीयस्को जातः, तदा पुनश्चाणक्यस्तत्रागतः । तनो विदित
स्वजन्मवृत्तान्तोऽसौ चन्द्रगुप्तश्चाणक्यं ग्राह-भो मुनीन्द्र ! भगान् स्वेन सह मा
नयतु । चाणक्यो वदति-त्वत्पिता त्वा प्रतिपेत्स्यति । चन्द्रगुप्तो वदति-मम पिता

पीने के दोहले की पूर्ति करने में सफलता प्राप्त करली । वह भी अपने
दोहले की पूर्ति से विशेष प्रसन्न हुई । इसके बाद चाणक्य ने रासाय-
निक क्रिया द्वारा धन का उपार्जन करना प्रारम्भ कर दिया । इस तरफ
जब पूरे नौ मास व्यतीत हो चुके तब दोहले की पूर्ति से प्रसन्न हुई
उस मयूरपालक की पत्नी के पुत्र उत्पन्न हुआ । माता की गर्भावस्था
में चद्र को गोपन करने से पिताने उसका नाम चन्द्रगुप्त रखा । धीरे-
धीरे २ जय चन्द्रगुप्त बालको के साथ क्रीडा करने के लायक हो गया तब
वह उनके साथ खेलते समय राजनीति का प्रदर्शन करने लगा । जिस
समय चन्द्रगुप्त की अवस्था आठ वर्ष की हो गई उस समय चाणक्य
मयूरपालक के घर पर आया चाणक्य ने चद्रगुप्त को उसकी उत्पत्ति
के वृत्तान्त से विदित कर दिया । चन्द्रगुप्त को जब अपनी उत्पत्ति
का वृत्तान्त विदित हो चुका तो उसने चाणक्य से कहा हे महात्मा !
आप मुझे अपने ही साथ ले चलिए । चाणक्य ने कहा तुम्हारा पिता

आ प्रभाञ्चु आञ्चुके तेष्ठीनी अद्र पीवानी धञ्छाने परिपूर्ण्ड करवाभा सङ्गता
मेणवी पोतानी धञ्छानी परिपूर्ण्डताथी मयूरपालकनी पत्नि भूष प्रसन्नताभा
रडेवा लागी आ पछी आञ्चुके रसायणीके क्रियाओ द्वारा धन मेणववानी
शङ्क्यात करी दीधी आ तरङ्ग न्यारे पुरा नव भडिना पीती गया त्यारे
पोतानी धञ्छानी पूर्तिथी प्रसन्न थयेवी ते मयूरपालकनी पत्निओ पुननेा जन्म
आप्ये पिताओ तेनु नाम अद्रगुप्त राञ्चु समय जता न्यारे अद्रगुप्त
आण्डोनी साथे रभवाने लायक थये त्यारे तेते आण्डोनी साथे जेलती वषते
राजनीतिनु शिक्षण आपवा माड्यु यथा समये न्यारे अद्रगुप्त आठ वर्षीनो थये
त्यारे अञ्चुके मयूरपालकने घेर आवी पडोआ आञ्चुके अद्रगुप्तने तेना
जन्म काणनु वृत्तात कहु अद्रगुप्ते पोताना जन्मकाणनु वृत्तात ज्ञायु त्यारे तेजे
आञ्चुकेने कहु, हे महात्मा ! आप भने आपनी साथे लछ जाओ, आञ्चुके

पूर्वमेव मा दत्तवान् । ततश्चाणक्यश्चन्द्रगुप्त सह नीत्वा प्राह-तत्र राज्यलाभं करिष्यामि । ततश्चाणक्यो वनं गत्वा रसायनेन द्रव्यं निर्माय तत्प्रभावात् सेनां सगृहीतवान् । सैनिकैः सह स पाटलिपुत्रनगरे नन्दनृपतिमाक्रमते स्म । नन्दनृपतिश्चाणक्यस्य पराजयं कृतवान् । चन्द्रगुप्तेन सह चाणक्यस्ततोऽप्युत्स्य अचित् प्रच्छन्नो भूत्वा स्थितः । नन्दनृपतेः कश्चित् सैनिकोऽश्वमारुह्य चाणक्यं ग्रहीतुमागतः । चाणक्यस्तं मिलोक्य चिन्तयति-अयं तु मां ग्रहीतुं प्रत्यासन्नो भवति, वालकोऽयं चन्द्र-

मेरे साथ चलने में तुम्हें निषेध करेगा । चन्द्रगुप्त ने कहा-निषेध क्यों करेगा ? पिता ने तो मुझे आपको पहिले से ही दे दिया है । चन्द्रगुप्त की बात सुनकर चाणक्य ने चन्द्रगुप्त को अपने साथ ले लिया । कहा-चलो मैं तुम्हें राज्य की प्राप्ति कराऊँगा । चन्द्रगुप्त को साथ लेकर चाणक्य वन में पहुँचा । रसायन से उसने वहाँ द्रव्य को खूब इकट्ठा किया और उसके प्रभाव से उसने वहाँ पर सेना का संग्रह करना भी प्रारम्भ कर दिया । जब सेना अच्छी तरह सगृहीत हो चुकी तो चाणक्य ने सेना को लेकर पाटलिपुत्र में जाकर राजा नन्द के ऊपर आक्रमण कर दिया । राजा नन्द ने चाणक्य को पराजित कर वहाँ से निकाल दिया । चाणक्य भी परास्त होकर चन्द्रगुप्त को साथ लेकर वहाँ से चला गया और किसी जगह गुप्तरूप से जाकर छिप गया । राजा नन्द ने चाणक्य को पकड़ने के लिये उसके पीछे एक अपना घुड़सवार भेजा । घुड़सवार को अपना पीछा करते हुए देखकर चाणक्य ने विचार किया

कछु के तारा पिता तने भारी साथे मोडलवाभा अडयलु ठीकी करशे अद्रगुप्ते कछु अडयलु शा भाटे करशे ? पिताअे तो पडेवेथी न मने आयने सुप्रत करेव छे अद्रगुप्तनी बात साबणीने आलुअये अद्रगुप्तने पोतानी साथे लछं लीधे अने कछु, आलो । हु तमने सान्यनी प्राप्ति करावीश अद्रगुप्तने लछं आलुक्य वनमा गया रसायलु प्रयोगथी त्या तेले भूषण द्रव्य अेकहु कथुं अने अेनी सहायथी सेना अेकठी करवाने आरल करी दीधे सेनाने लछंने पाटलीपुत्र पडोथी नदराम ठीपर आकंभलु कथुं सुद्धमा सान न दे आलुक्यने परान्य करीने लगादी भूठ्या आलुक्य हारी नवाथी अद्रगुप्तने साथे लछं त्याथी आली नीकल्या अने कोछं छुपा स्थणे नछं रहेवा लाग्या सान न दे आलुक्यने पकडवा भाटे तेनी पाछण अेक घोडेस्वारने मोडत्यो घोडेस्वार पोतानो पीछे पकडी रह्यो छे लछीने आलुक्य विचार करवा लाग्या के ते पकडवा

गुप्तः क्व मया सह गन्तुं प्रभवति । इत्येव विचार्य स तत्र सरस्तटे वल्ल धात्रमानस्य
रजकस्यान्तिके गत्वा वदति—अरे रजक ! नन्दनृपतेः सैनिकास्त्वा हन्तुमागच्छन्ति ।
रजकस्तद्वचनं श्रुत्वा तद्भयात् ततः पलायितः । चाणक्यस्तानि वल्लाणि धावमान-
स्तत्र सस्थितः, चन्द्रगुप्तोऽपि तत्रैवान्यभागे जले प्रविश्य प्रच्छन्नोऽभवत् । अश्वा-
रूढोऽसौ नन्दराजपुरुषस्तत्रागत्य पृच्छति—अरे रजक ! चाणक्यः क्व गतः ?
रजकवेपधारी चाणक्यः प्राह—जले प्रविष्टः ततोऽसौ नन्दराजपुरुषस्तस्य कृतरज-

कि यह तो मुझे एकड़ने के लिये बिलकुल ही पास आ चुका है, यह चन्द्र-
गुप्त बालक है मेरे साथ दौड़ सकता नहीं है अतः एक उपाय करना
चाहिये कि जो साम्हने के तालाव पर धोयी कपड़े वो रहा है उसको
किसी वहाने से वहा से भगा देना चाहिये और स्वयं को उसका काम
करने लग जाना चाहिये तभी रक्षा हो सकती है। ऐसा विचार कर
चाणक्य उस धोयी के पास आकर कहने लगा कि अरे धोयी ! तू
देखता नहीं है राजा के सैनिक तुझे मारने के लिये आ रहे हैं । धोयी
ने उ्यों ही चाणक्य की इस बात को सुना कि वह वहा से एकदम
भग गया । चाणक्य ने अपनी नीति में सफलता प्राप्त की और उस
धोयी के जो कपड़े वहा धोने के लिए पड़े हुए थे उन्हें धोना प्रारम्भ
कर दिया । चन्द्रगुप्त भी वही पर एक किनारे पानी में जाकर छुप
गया । वह आश्चर्य राजपुरुष जो इनके पीछे पडा हुआ था वहाँ पर
आ पहुँचा । उसने आते ही उससे पूछा कि अरे धोयी ! चाणक्य कहा
गया है । रजकवेपधारी चाणक्य ने कहा कि वह अभी जल में घुस

भाटे तहून नष्ट आवी गयेल छे आ भाण्ड अद्रगुप्त भारी साथे डोडी
शकशे नही भाटे ओने। काधक उपाय करये। ओधये साभा तणाव उपर धोणी
कपडा धोई रह्यो छे, तेमने काध पणु अछाने त्याथी लगाडी हे अने
पोते ते काम करवा लागी जय डे जेथी रक्षा थाय आवे। विचार
करीने आणुअये ते धोणीनी पासे जधने कडेवा लाग्या, डे डे धोणी ।
तु जेतो नथी डे राजने। सैनिक तने भारवा भाटे आवी रह्यो छे। धोणी
आणुअयनी आ वात सासणीने त्याथी ओकदम लागवा लाग्ये। आणुअये
पोतानी नीतिने भजेवी सङ्गता ओधने ते धोणीना जे कपडा त्या धोवा भाटे
पडया डता तेने धोवा लाग्ये। अद्रगुप्त पणु जिनारा उपर पाणीभा जधने छुपाई
गये। ओटलाभा पेक्षा घोडेस्वार राजपुरुष जे तेमनी पाछण पडये। डतो ते त्या
आवी पडोअये। तेछे आवीने पूछय, अरे धोणी । आणुअये कछ भाबुअये गये ?
धोणी वेशधारी आणुअये कछु डे, ते डभला ज पाणीभा डतरी गये छे तेनी

पूर्वमेव मा दत्तवान् । ततश्चाणक्यश्चन्द्रगुप्त सह नीत्वा ग्राह-तव राज्यलाभ करि-
ष्यामि । ततश्चाणक्यो वन गत्या रसायनेन द्रव्य निर्माय तत्प्रभागात् सेना सग्र-
हीतवान् । सैनिकैः सह स पाटलिपुत्रनगरे नन्दनृपतिमाक्रमते स्म । नन्दनृपतिश्चा-
णक्यस्य पराजय कृतवान् । चन्द्रगुप्तेन सह चाणक्यस्ततोऽपहृत्य कश्चित् प्रच्छन्नो
भूत्वा स्थितः । नन्दनृपतेः कश्चित् सैनिकोऽश्वमारुह्य चाणक्यं गृहीतुमागतः । चाण-
क्यस्त पिलोक्य चिन्तयति-अयं तु मां गृहीतुं प्रत्यासन्नो भवति, वाल्मिकोऽयं चन्द्र-

मेरे साथ चलने में तुम्हें निषेध करेगा । चन्द्रगुप्त ने कहा-निषेध क्यों
करेगा ? पिता ने तो मुझे आपको पहिले से ही दे दिया है । चन्द्रगुप्त की
घात सुनकर चाणक्य ने चन्द्रगुप्त को अपने साथ ले लिया । कहा-चलो
मैं तुम्हें राज्य की प्राप्ति कराऊँगा । चन्द्रगुप्त को साथ लेकर चाणक्य
वन में पहुँचा । रसायन से उसने वहाँ द्रव्य को खूब इकट्ठा किया और
उसके प्रभाव से उसने वहाँ पर सेना का सग्रह करना भी प्रारम्भ कर
दिया । जब सेना अच्छी तरह सग्रहीत हो चुकी तो चाणक्य ने सेना
को लेकर पाटलिपुत्र में जाकर राजा नन्द के ऊपर आक्रमण कर दिया ।
राजा नन्द ने चाणक्य को पराजित कर वहाँ से निकाल दिया । चाण-
क्य भी परास्त होकर चन्द्रगुप्त को साथ लेकर वहाँ से चला गया
और किसी जगह गुप्तरूप से जाकर छिप गया । राजा नन्द ने चाणक्य
को पकड़ने के लिये उसके पीछे एक अपना बुडसवार भेजा । बुड-
सवार को अपना पीछा करते हुए देखकर चाणक्य ने विचार किया

कहूँ के तारा पिता तने भारी साथे भोक्खवाभा अउयण्ण उली करेथे अद्रगुप्ते
कहूँ अउयण्ण था भाटे करेथे ? पिताअने तो पढेवेथी ज भने आपने सुप्रत करेव
छे अद्रगुप्तनी वात सावणीने आणुअये अद्रगुप्तने पोतानी साथे लछं दीधो
अने कहूँ, आदो । हु तभने राज्ञनी प्राप्ति करावीथ अद्रगुप्तने लछं आणुअ
वनभा गया रसायण्ण प्रयोगथी त्या तेण्ण भूण द्रव्य अेकहुं कयुं अने अेनी
सहायथी सेना अेकठी करवानो आरल ठरी दीधो सेनाने लछंने पाटलीपुत्र
पडोयी नदराज उपर आक्रमण कयुं युद्धभा राज्ञ न दे आणुअयने पराजय करीने
लगाडी भूकथा आणुअय हारी जवाथी अद्रगुप्तने साथे लछं त्याथी आली
नीकल्या अने कोछं छुपा स्थणे जछं रहेवा लाग्या राज्ञ न दे आणुअयने
पकडवा भाटे तेनी पाछण अेक घोडेस्वारने भोक्खेथो घोडेस्वार पोतानो पीछे
पकडी रह्यो छे जण्णीने आणुअय विचार करवा लाग्या के ते भने पकडवा

वृद्धा प्राह-भोजने राज्यग्रहणे च प्रथम प्रान्तभागे हस्तो निक्षेपणीयः । एतद्वचन श्रुत्वा चाणक्यो हिमगिरिं गतवान् । तत्र पर्वतनामको नृगतिरासीत् । तस्य समीप गत्वा चाणक्योऽनन्द-पाटलिपुत्रनगरे नन्दनृपतिना सह युद्धे भगान् सहयोग दद्यात् तर्हि तदर्थं राज्यं भवते दास्यामि । तदा पर्वतेन तस्य वचनं स्वीकृतम् ।

ततश्चाणक्यः पर्वतश्च चन्द्रगुप्तेन सह पाटलिपुत्रनगरमागत्य नन्दं विजित्य राज्यं गृहीतवन्तौ । तदा नन्दनृपतिर्धर्मद्वारेण निःसर्तुं प्रार्थयति, चन्द्रगुप्तेन तत्प्रार्थनं स्वीकृत्य कथितम्-एकस्मिन् रथे यावद् द्रव्यं समाविशति, तावद् द्रव्यमुपादाय

ने क्या अनुचित किया है ? । वृद्धा ने कहा भोजन एवं राज्यग्रहण में प्रथम प्रान्तभाग में हाथ डालना चाहिये । वृद्धा के वचन सुनकर चाणक्य हिमगिरि जाकर वहा के राजा पर्वत से मिला । उससे चाणक्य ने कहा पाटलिपुत्र नगर में नन्दनृपति के साथ यदि युद्ध में आप हमें सहयोग प्रदान करें तो वहा का आधा राज्य हम आपको देंगे । चाणक्य की बात सुनकर पर्वत ने युद्ध में सहायता देना कबूल कर लिया ।

चन्द्रगुप्त को लेकर चाणक्य और पर्वत दोनों मिल कर पाटलिपुत्र आये । वहा नन्द राजा के ऊपर इन्हीं ने धावा बोल दिया । नन्द को परास्त कर उसका राज्य ले लिया । उस समय नन्द ने धर्मद्वार से निकलने के लिये प्रार्थना की । चन्द्रगुप्त ने उसकी प्रार्थना को स्वीकार करते हुए कहा-एक रथ में जितना द्रव्य हो सकता हो उतने द्रव्य को

अनुचित काम क्युं छे ? वृद्धाये कछु के, लोअन अने राजन्य अडल्लुभा प्रथम अेक छेडेथी हाथ नाअवे। जेधअे वृद्धानु आ वचन साअणी तेने नभन करीने आषुक्य त्याधी आलता थया आ पछी आषुक्ये हिमगिरि जध त्याना राज पर्वतनी मुलागत वीधी अने तेने कछु के, पाटलीपुत्रना राज नदनी सामे अमे युद्ध करवा धरतीये छीअे अे युद्धमा तमे जे अभने साथ आपशे। तो ते छतेवा राजन्यने। अरधे लाग तमने आपवामा आवशे आषुक्यनी आ वात साअणी पर्वत राजअे युद्धमा सहायता देवानु कछुल क्युं

अ चद्रगुप्तेने लधने आषुक्य अने पर्वत जन्नेअे पाटलीपुत्र उपर आक्रमल्लु क्युं सामसामी लडाई थध जेमा राज नद डारी गया, तेना राजन्यने। कजअे अद्र-गुप्ते सलाणी वीधी आ समये न दे धर्मद्वारथी निकजवा भाटे प्रार्थना करी अद्र-गुप्ते तेनी प्रार्थनाने स्वीकार करीने कछु के, अेक रथमा जेटलु द्रव्य समाध

કવેપસ્ય ચાણક્યસ્ય હસ્તે સ્વ સ્વર્ણં હય ચ દરગા જાલે પ્રવિશતિ । તસ્મિન્નેવ સમયે રજરૂપસ્થાણક્યસ્તેન સ્વદ્વેન તસ્ય નન્દરાજપુરુષસ્ય શિરશ્ચિન્હેદ ।

તતસ્થાણક્યચન્દ્રગુપ્તેન સહ સ્થાનાન્તર ગતઃ । કસ્મિંશ્ચિદ્ ગ્રામે મિશ્વાર્થ ગૃહ-
સ્થગૃહે ગત્વા પશ્યતિ—एका वृद्धा स्थालके पायस परिविप्य गालकाय भोक्तु ददाति ।
તેન ચાલકેન સ્થાલકસ્ય મન્યમાને હસ્તો નિધિપ્તઃ । પ્રતપ્તપાયસસ્પર્શેન તસ્ય હસ્તો
દગ્ધઃ, તેનાસૌ ક્રન્દતિ । વૃદ્ધા વદતિ—रे मूढ ! त्वं चाणक्य इव किमाचरसि ।
एतद् वचनं श्रुत्वा वृद्धा चाणक्यः प्राह—मातः ! किमनुचितं चाणक्येन कृतम् ,

ગયા હૈ । સવાર ને જ્યોં હી યહ વાત સુની તો વહ અપને ઘોડે સે નીચે
ઉતર પડા ઔર કહને લગા કિ તુમ મેરે હસ ઘોડે કો ઔર તલવાર કો
પકડે રહો, જયતક મૈં જલમૈં ઘુસ કર ઉસે પકડ લાતા હુ । હતને મૈં હી
ચાણક્ય ને ઉસકો હી તલવાર સે ઉસકો માર દિયા ।

ચાણક્ય વહા સે ચદ્રગુપ્ત કો સાથ લેકર કિસી દૂસરે સ્થાન પર
ચલા ગયા । એક સમય કી વાત હૈ કિ ચાણક્ય જબ મિશ્વા લેને કે
લિયે કિસી દૂસરે ગાવ મે એક ગૃહસ્થ કે ઘર પર ગયા હુઆ થા તબ ઉસને
વહા દેખા કિ એક વૃદ્ધા ને થાલી મૈં ગર્મ खीर परोस कर खाने के
લિયે કિસી ચાલક કો દી ઔર ઉસ ચાલક ને ઉસ ગર્મ खीर से युक्त
થાલી કે બીચોબીચ હાથ ડાલ દિયા સો ગર્મ खीर के उष्णस्पर्श से उस
ચાલક કા હાથ જલ ગયા હસસે વહ રોને લગા । ઉસકો રોતાં દેખકર
વૃદ્ધા ને કહા કિ रे मूढ ! तू चाणक्य की तरह क्यों होता जा रहा
- है । वृद्धा के ये वचन सुनकर चाणक्य ने उससे कहा हे माता ! चाणक्य

આ વાત સાંભળીને તે પોતાના ઘોડા ઉપરથી નીચે ઉતરી ઓને કહેવા લાગ્યો,
મારા આ ઘોડાને ઓને તરવારને તમે સાચવો ત્યાંથીમા હું હામણા જ તેને પાણી
માથી પકડી લાવુ છું ઘોડા ઓને તરવાર હાથ કરીને ચાણક્યે તરવારથી પેલા
સ્વારને મારી નાખ્યો ઓને મારીને ચાણક્ય ચદ્રગુપ્તને સાથે લઈ કોઈ બીજા
સ્થળે ચાલ્યા ગયા એક સમયની વાત છે કે બ્યારે ચાણક્ય ત્યાં સ્થિર
થઈ બિશ્વા લેવા માટે કોઈ બીજા ગામે એક ગૃહસ્થને ત્યાં ગયા ત્યાં તે બિશ્વા
માટે પહોંચ્યા એજ વખતે એક વૃદ્ધા થાળીમા ગરમા ગરમ ખીર પીરસી
ખાળકને ખવરાવવાની તૈયારી કરી રહેલ હતી ખાળકે ખીર ખાવાની
ઉતાવળમા તે ગરમ ખીરથી ભરેલી થાળીની વચ્ચે વચ્ચે હાથ નાખ્યો ગરમ
ખીરના સ્પર્શથી ખાળકનો હાથ દાબ્યો ઓને રોવા લાગ્યો આ જોઈ વૃદ્ધાએ
તે ખાળકને કહ્યું, કે અરે મૂઢ ! ચાણક્યના જેવો તું કેમ થતો બન્યો છે ? વૃદ્ધાના
આ વચન સાંભળી ચાણક્યે તે વૃદ્ધાને પૂછ્યું કે હે માતા ! ” કયુ

चाणक्यस्तदा नन्दराज्यस्य द्वौ भागौ कृत्वा पर्वताय चन्द्रगुप्ताय चैकैकं भागं प्रदत्तवान् । नन्देन स्वभगने विपकन्या स्थापिता । तत्र पर्वतनृपस्ता विज्योक्त्य मोहितो जातः, तस्याः स्पर्शमात्रेण पर्वतनृपो विपाकान्तः सजातः । तद्विषापहारार्थं चन्द्रगुप्तः प्रवृत्तः, स चाणक्येन प्रतिषेधितः, तदनन्तरं पर्वतनृपो मृतः । तदा चन्द्रगुप्तस्य राज्यमखण्डं सजातम् ।

अथ नन्दराज्यान्तर्गताः शत्रुलोकाश्चौर्यादिभिरुपद्रवकुर्वन्ति । चाणक्यश्चोराणां

मगल है । चक्र के जो नव आरे टूट गये हैं उससे यह सूचित होता है कि नौ पीढ़ी पर्यन्त यह राज्य स्थिर रहेगा । इसके बाद चाणक्य, पर्वत और चद्रगुप्त राज्यभवन में प्रविष्ट हो गये ।

चाणक्य ने उस मिले हुए नन्दराज्य के दो भाग किये । एक भाग पर्वत के लिये और दूसरा भाग चन्द्रगुप्त के लिये दिया । नद के भवन में एक विपकन्या पाली हुई थी । पर्वत इस कन्या को देखकर उस पर मोहित हो गया । ज्यों ही उसने उसका स्पर्श किया कि उसका समस्त शरीर विष से व्याप्त हो गया । पर्वत के समस्त शरीर में व्याप्त विष को दूर करने के लिये चद्रगुप्त ने प्रयत्न करना चाहा, परन्तु चाणक्य ने उसे इसके लिये मना कर दिया अतः वह उससे दूर रहने लगा । बाद में पर्वत मर गया । पर्वत के मरते ही चद्रगुप्त का एकछत्र राज्य हो गया ।

राज्य परिवर्तित होने से अब नदराज्यान्तर्गत लोकों ने चोरी आदि उपद्रव करना प्रारम्भ कर दिया । चाणक्य ने चोरों को दमन

गणक्षय नहीं परंतु लोभे भगणक्षय छे यज्जना जे नव आरा तूटी गया छे जेनाथी जे सूचित थाय छे के, तभारी नव पेढी सुधी आ राज्य अयल अने स्थिर रहेशे पछी आबुज्य, राज पर्वत अने अद्रगुप्त अधा राज्यलपनभा गया

नद राजाना जे राज्यना आबुज्ये जे लागला पाउथा जेक लाग राज पर्वतने अने जेक अद्रगुप्तने सुप्रत करवाभा आब्ये । नदना राज्यलपनभा जेक विपकन्या छेकरवाभा आवी हुती पर्वत जेने जेध जेना उपर मोडीत जनी गये तेहे जे कन्याना शरीरने स्पर्श ज्यो के तुरत ज तेना समस्त शरीरमा विष प्रसरी गयु पर्वतना शरीरमा प्रसरी गयेला विषने दूर करवा अद्रगुप्त तत्पर अन्ये जेज वज्जते आबुज्ये तेने तेम करता अटकाब्ये आथी तेहे तेम करवु भाडी पाउथु विषना लारे प्रकोपथी पर्वतनु मृत्यु थयु पर्वतना मृत्युने नारहे राज नदनु समभ राज्य अद्रगुप्तना जेक छत्र नीचे आवी गयु

राज्यनु परिवर्तन थवाथी राज्यनु शासन भदलाता डेटलाउ लोको जे चोरी आदि उपद्रवना प्रारंभ करी दीथे आबुज्ये चोरी आदि उपद्रव करनाराज्ये साजे

भार्यापुत्रादिभिः सह भगानिःसरत् । नन्देन तयेन कृतम् । तदा रथस्थिता नन्दस्य पुत्री निर्गच्छन्ती चन्द्रगुप्त सानुराग पश्यति, तदा नन्दः स्वपुत्रीं प्राह—पुत्रि ! अमीष्ट चेच्चन्द्रगुप्त वरय । ततोऽसौ नन्दपुत्री चन्द्रगुप्तस्य रथे समारोहति, तदा नव संख्यका रथचक्रस्य अरा भग्नाः । चन्द्रगुप्तस्तद्भङ्गममङ्गल निज्ञाय नन्दपुत्रीं प्रतिषेधयति । चाणक्यश्चन्द्रगुप्तं वदति—इदं महन्मङ्गलम्, नवसंख्यका अरा भग्ना इति नवपुरुषपर्यन्तं राज्यं स्थास्यति । ततश्चन्द्रगुप्तः परितःश्चाणक्यश्च सर्वे राजभवनं प्रविष्टाः ।

लेकर आप अपने स्त्रीपुत्रादिकसहित यहा से चले जाये । चन्द्रगुप्त की आज्ञानुसार नन्द ने वैसा ही किया । जिस समय नन्द राज्य से बाहर होकर बालकचक्रसहित चलने लगा उस समय रथ में बैठी हुई नन्द की पुत्री सुचन्द्रा ने वहे ही अनुराग से चद्रगुप्त की ओर देखा । चद्रगुप्त की ओर अनुराग से देखनेवाली अपनी पुत्री को देखकर नन्द ने कहा कि हे पुत्री ! यदि तेरी इच्छा हो तो तू इस चद्रगुप्त को बरले । पिता की बात सुनकर पुत्री चद्रगुप्त के रथ पर जाकर बैठ गई । जिस समय यह उसके रथ पर बैठी उसी समय चद्रगुप्त के रथ के पहिये के नौ आरे टूट गये । चद्रगुप्त ने ज्यों ही अपने रथ के पहिये की यह हालत देखी तो उसने इसमें अमंगल माना और नन्द की पुत्री को उस में बैठने से निषेध कर दिया । चाणक्य ने इस बात को देखकर चद्रगुप्त से कहा कि तुम जिसे अमंगल समझ रहे हो वह बड़ा भारी

शक है तेरे लिये लब्ध आप आपना श्री पुत्रादिकने लब्ध अच्छी थी आत्मा नव नई चद्रगुप्तनी आज्ञानुसार कथुं ने समझे राजा नई पोताना परिवार सहित राज्य छोडीने जवा लाग्या ते समझे रथमा भेडेव नदनी पुत्री सुचन्द्राये चद्रगुप्तनी सामे बादे अनुरागथी द्रष्टि देकी चद्रगुप्त तरङ्ग अनुरागथी नेध रडेव पोतानी पुत्रीने वदेथीने नई कछु के, डे पुत्रि ! ने तारी धच्छा डोय तो तु भुशीथी चद्रगुप्तने वरी डे पितानी आ बात सालणी सुचन्द्रा ते रथमाथी उतरी चद्रगुप्तना रथ उपर अडी गध जेवी ते चद्रगुप्तना रथ उपर जधने भेडी तेवाज चद्रगुप्तना रथना पधडाना नव आरा तूटी गया चद्रगुप्ते पोताना रथना पैडाने आ जनाव जेता तेना मनमा अमगलनी शका जगी अने अथी नदनी पुत्रीने रथ उपर अठवानी ना पाडी आछुक्ये आ नेध चद्रगुप्तने समजलये के, तये जेने अमगल माने छे ते अम

चाणक्यस्तदा नन्दराज्यस्य द्वौ भागौ कृत्वा पर्वताय चन्द्रगुप्ताय चैकैकं भागं पदचवान् । नन्देन स्वभयने विपकन्या स्थापिता । तत्र पर्वतनृपस्ता विष्णोक्य मोहितो जातः, तस्याः स्पर्शमात्रेण पर्वतनृपो विपाकान्तः सजातः । तद्विषापहारार्थं चन्द्रगुप्तः प्रवृत्तः, स चाणक्येन प्रतिषेधितः, तदनन्तरं पर्वतनृपो मृतः । तदा चन्द्रगुप्तस्य राज्यमखण्डं सजातम् ।

अथ नन्दराज्यान्तर्गताः शत्रुलोकाश्चौर्यादिभिरुपद्रवाः कुर्वन्ति । चाणक्यचोराणां मगलं है । चक्रके जो नव आरे टूट गये हैं उससे यह सूचित होता है कि नौ पीढ़ी पर्यन्त यह राज्य स्थिर रहेगा । इसके बाद चाणक्य, पर्वत और चद्रगुप्त राज्यभवन में प्रविष्ट हो गये ।

चाणक्य ने उस मिले हुए नन्दराज्य के दो भाग किये । एक भाग पर्वत के लिये और दूसरा भाग चन्द्रगुप्त के लिये दिया । नद के भवन में एक विपकन्या पाली हुई थी । पर्वत इस कन्या को देखकर उस पर मोहित हो गया । ज्यों ही उसने उसका स्पर्श किया कि उसका समस्त शरीर विष से व्याप्त हो गया । पर्वत के समस्त शरीर में व्याप्त विष को दूर करने के लिये चद्रगुप्त ने प्रयत्न करना चाहा, परन्तु चाणक्य ने उसे इसके लिये मना कर दिया अतः वह उससे दूर रहने लगा । बाद में पर्वत मर गया । पर्वत के मरते ही चद्रगुप्त का एकछत्र राज्य हो गया ।

राज्य परिवर्तित होने से अब नदराज्यान्तर्गत लोकों ने चोरी आदि उपद्रव करना प्रारम्भ कर दिया । चाणक्य ने चोरों को दमन

गणक्षत्र नथी परतु भारे भगणक्षत्र ठे यदना जे नव आरा तूटी गया ठे येनाथीये सूचित थाय छे ठे, तभारी नव पेढी सुधी आ राज्य अयल अने स्थिर रहेशे पछी आणुअये, राजा पर्वत अने चद्रगुप्त भधा राजभवनमा गया

नद राजना अने राज्यना आणुअये जे लागला पाठया ओक भाग राजा पर्वतने अने ओक चद्रगुप्तने सुप्रत करवाभा आये । नदना राजभवनमा ओक विपकन्या छेरेवाभा आवी हुती पर्वत अने ओछ येना उपर मोहीत अनी गये । तेछे ओ कन्याना शरीरने स्पर्श कर्यो के तुरत ज तेना समस्त शरीरमा विष प्रसरी गयु पर्वतना शरीरमा प्रसरी गयेला विषने दूर करवा चद्रगुप्त तत्पर अये । ओज वअते आणुअये तेने तेम करता अटगये । आथी तेछे तेम करवु भाडी पायु विषना भारे प्रकोपथी पर्वततु मृत्यु थयु पर्वतना मृत्युने जरछे राजा नदतु समभे राज्य चद्रगुप्तना ओक छत्र नीये आवी गयु

राज्यतु परिवर्तन थवाथी राज्यतु शासन अदलाता डेटलाड डोकोअे चोरी आदि उपद्रवने प्रारंभ करी दीथे । आणुअये चोरी आदि उपद्रव करनाराओे सामे

દમનાર્થં વિચિન્તયન્ કદાચિદ્ નગરતો ગૃહિર્નિઃસૃતઃ સન્ પश्यति-નલદામનામા
 કુવિન્દઃ પુત્ર મત્કોટકૈર્દદ્ય દૃષ્ટ્વા કોપાવિપ્તો ભૂત્વા તેષાં વિલમન્વેપયતિ ।
 चाणक्यस्तथाकुर्वन्त कुविन्द दृष्ट्वा पृच्छति-कुविन्द ! किमन्वेपयसि ? कुविन्द
 माह-मत्पुत्रदशदायिना मत्कोटकानां गृहम्, एव तद्वृत्तं विदित्वा चाणक्यो मनसि
 विचारयति-योग्योऽयं कुविन्दो वैरनिर्यातनस्य । इति मनसि विचार्य तमेव
 नगराभ्यक्ष कृतवान् ।

एकदा कोशपूरणार्थं चाणक्यः मुष्णमाप्तिकामो देवाराधनं कृतवान् । देवः

करने का बहुत कुछ विचार किया पर समझ में नहीं बैठा । एक दिन
 इसी विषय का विचार करते २ चाणक्य नगर से बाहर जा पहुँचे ।
 पहुँचते ही वहाँ एक नलदाम नामक कुविन्द (जुलाहे) को देखा जो
 अपने पुत्र को काटने वाले मकोड़ों के विल की तलास करने में बड़े
 क्रोध से अभिभूत होकर इधर उधर फिर रहा था । चाणक्य ने इस
 प्रकार से तलाशी करने में प्रयत्न करते हुए देखकर कुविन्द से पूछा
 कि हे कुविन्द ! कहो क्या दूढ़ रहे हो ? कुविन्द ने कहा मेरे पुत्र को एक
 मकोड़े ने काट लिया है सो मैं उसके घर को देख रहा हूँ । इस प्रकार
 कुविन्द की बात सुनकर चाणक्य ने मन में विचार किया कि यह
 कुविन्द वैर का बदला लेने में योग्य है । इस प्रकार विचार कर
 चाणक्य ने उसे नगर का कोतवाल बना दिया ।

एक समय की बात है कि खजाने की पूर्ति करने के निमित्त
 चाणक्य ने किसी देव की आराधना की । चाणक्य की आराधना से

સમ્પત્તિ હાથે કામ લેવાનો તેમજ દમનનો કારકો વીજવાનો વિચાર કર્યો પરંતુ
 તેમ કરવું અત્યારના સભેગોમા તેને ઉચિત ન લાગ્યું એક દિવસ આજ બાપ
 તો વિચાર કરતા કરતા ચાણક્ય નગરની બહાર જતા હતા, ત્યાં રસ્તામાં એક
 સ્થળે એક નલદામ નામના કુવિન્દ (વણકર)ને જોયો જે પોતાના પુત્રને કરડનારા
 મકોડાનું દર શોધી રહ્યો હતો તેને ચાણક્યે પૂછ્યું, કુવિન્દ શું શોધી રહ્યો છે ?
 ઘણા જ કોપના આવેશથી અહીં તહીં ફરી રહેલા કુવિન્દે કહ્યું, મારા પુત્રને
 એક મકોડાએ ઢરડી ખાધેલ છે, હું તેના ઘરને જોતી રહ્યો છું આ પ્રકારની
 કુવિન્દની વાત સાંભળી ચાણક્યે વિચાર્યું કે, આ માણસ બદલો લેવામાં યોગ્ય
 છે આમ વિચારી તેને સમજાવી પછીથી ચાણક્યે તેને નગરના કોતવાળાની
 જગ્યાએ નીમ્યો

એક સમયની વાત છે-રાજ્યના ખજાનાને ભરપૂર બનાવવા ચાણક્યે

प्रसन्नो भूत्वा चाणक्याय जयप्रदानं पाशकान् ददौ । तदनन्तरं चाणक्येन दीनारपूर्णस्थालेन सह पाशकान् दत्त्वा कश्चिद् द्यूतपटुः पुरुषो द्यूतार्थं नगरे प्रेषितः । दीनारपूर्णं स्थालं पाशकानपि गृहीत्वाऽसौ पुरुषः पुराभ्यन्तरे भ्रमन् वदति—यद्यहं जयामि, तर्हि दीनारमेकं गृह्णामि । यदि मामन्यो जयति, तदा दीनारपूर्णमिदं स्थालं ददामि—इति । ततो गृहो जना द्यूतक्रीडार्थं समागताः । सर्वे तेन पुरुषेण पराजिता, तं पाशकहस्तं पुरुषं विजेतुमसमर्था जाताः । यथा तस्य पाशकहस्तपुरुषस्य पराजयो दुर्लभस्तथा ससारं खलु मनुष्यजन्म दुर्लभम् ।

देव प्रसन्न भी हो गया । प्रसन्न होकर देव ने चाणक्य के लिये जय कराने वाले चार पासे वरदानरूप में दिये । इसके बाद चाणक्य ने स्वर्णमुद्रा-सोनामुहर से परिपूर्ण एक थाली को उन पासों के साथ किसी द्यूतक्रीडा में निपुण पुरुष को देकर उसको नगर में जुआ खेलने के लिये भेजा । सोनामुहरों से पूर्ण थाल को तथा पासों को लेकर वह पुरुष नगर में यह अवाज देते हुए फिरने लगा कि यदि मैं जीत जाता हूँ तो पराजित हुए व्यक्ति से सिर्फ एक ही सोनामुहर लेता हूँ, और यदि हार जाता हूँ तो जीतने वाले को सोनामुहरों से पूर्ण यह थाल का थाल दे देता हूँ । उसकी इस घोषणा को सुनकर अनेक जन द्यूतक्रीडा के लिये आने लगे । जुआ खेलना प्रारम्भ हो गया । उस पुरुष ने सब को जीत लिया, इस को कोई भी पराजित न कर सका । साराश—जिस प्रकार इस देवप्रदत्त पासों के प्रभाव से उस पुरुष का पराजित होना

कोई देवनी आराधना करी आधुनिकनी आराधनाथी प्रसन्न થઈ દેવે આધુનિકને વિજય અપાવનાર એવા ચાર પાસા તેને આપ્યા આ પછી આધુનિકે વરદાનના રૂપમાં મળેલા એ પાસાને પ્રયોગ કરવાનું વિચારી એક થાળમાં સુવર્ણ મુદ્રાઓ ભરી દ્યૂતક્રીડામાં નિપુણ એવા એક પુરૂષને પાસા સાથે તે થાળ આપી નગરીમાં જુગાર રમવા મોકલ્યો । સોનામહોરથી ભરેલ થાળ તથા પાસા લઈ તે પુરૂષ નગરમાં ઘોંઘાળા કરતો ફરવા લાગ્યો કે જો કોઈ મને હારવા હારાવે તો સોનામહોરથી ભરેલ આ થાળ આપી દઉં અને સામે માણસ હારે તો તેણે મને ફક્ત એક જ સોનામહોર આપવી એની આવી ઘોંઘાળા સાંભળીને અનેક માણસો જુગાર રમવા આવવા લાગ્યા જુગાર રમવાના પ્રારંભ થઈ ચુક્યો તેણે રમવા આવનાર દરેકને જીતી લીધા પછી તેને કોઈ પરાજીત કરી શક્ય નહીં સારાશ—દેવના આપેલા પ્રસાદરૂપ પાસાના પ્રભાવથી જેવી રીતે એ

દમનાર્થે પ્રિચિન્તયન્ કદાચિદ્ નગરતો ગર્હિર્નિઃસૃતઃ સન્ પશ્યતિ-નલદામનામા
કુવિન્દઃ પુત્ર મત્કોટમૈદૃષ્ટ દૃષ્ટ્વા કોપાવિપ્લો ભૂત્વા તેષાં વિલમન્વેષયતિ ।
ચાણક્યસ્તથાકુર્વન્ત કુવિન્દ દૃષ્ટ્વા પૃચ્છતિ-કુવિન્દ ! કિમન્વેષયસિ ? કુવિન્દ
પ્રાઢ-મત્પુત્રદશદાયિના મત્કોટકાના મૃદમ્, એવ તદ્દૃષ્ટ્વ મિદિત્વા ચાણક્યો મનસિ
વિચારયતિ-યોગ્યોઽય કુવિન્દો વૈરનિર્ણાતનસ્ય । ઇતિ મનસિ વિચાર્ય ભવેવ
નગરાચક્ષ કૃતવાન્ ।

एकदा कोशपूरणार्थं चाणक्यः मुञ्चर्णपाप्तिकामो देवाराधनं कृतवान् । देवः

करने का बहुत कुछ विचार किया पर समझ में नहीं बैठा । एक दिन
इसी विषय का विचार करते २ चाणक्य नगर से बाहर जा पहुँचे ।
पहुँचते ही वहाँ एक नलदाम नामक कुविन्द (जुलाहे) को देखा जो
अपने पुत्र को काटने वाले मकोड़ों के बिल की तलास करने में बड़े
क्रोध से अभिभूत होकर इधर उधर फिर रहा था । चाणक्य ने इस
प्रकार से तलाशी करने में प्रयत्न करते हुए देखकर कुविन्द से पूछा
कि हे कुविन्द ! कहो क्या दूढ़ रहे हो ? कुविन्द ने कहा मेरे पुत्र को एक
मकोड़े ने काट लिया है सो मैं उसके घर को देख रहा हूँ । इस प्रकार
कुविन्द की बात सुनकर चाणक्य ने मन में विचार किया कि यह
कुविन्द वैर का बदला लेने में योग्य है । इस प्रकार विचार कर
चाणक्य ने उसे नगर का कोतवाल बना दिया ।

एक समय की बात है कि खजाने की पूर्ति करने के निमित्त
चाणक्य ने किसी देव की आराधना की । चाणक्य की आराधना से

સખ્ત હાથે કામ લેવાનો તેમજ હમનનો કોરડો વીડવાનો વિચાર કર્યો પરંતુ
તેમ કરવું અત્યારના સભેગોમા તેને ઉચિત ન લાગ્યું એક દિવસ આજ ખાખ
તેના વિચાર કરતા કરતા ચાણક્ય નગરની બહાર જતા હતા, ત્યાં રસ્તામાં એક
સ્થળે એક નલદામ નામના કુવિન્દ (વણકર)ને જોયો જે પોતાના પુત્રને કરડનારા
મકોડાનું દર શોધી રહ્યો હતો તેને ચાણક્યે પૂછ્યું, કુવિન્દ શું શોધી રહ્યો છે ?
ધણી જ કોધના આવેશથી અહીં તહીં ફરી રહેલા કુવિન્દે કહ્યું, મારા પુત્રને
એક મકોડાએ કરડી ખાધેલ છે, હું તેના ઘરને ગોતી રહ્યો છું આ પ્રકારની
કુવિન્દની વાત સાંભળી ચાણક્યે વિચાર્યું કે, આ માણસ બદલો લેવામાં યોગ્ય
છે આમ વિચારી તેને સમજાવી પછીથી ચાણક્યે તેને નગરના કોતવાળાની
જગ્યાએ નીમ્યો ।

એક સમયની વાત છે-રાજ્યના ખજાનાને ભરપૂર બનાવવા ચાણક્યે

ગીહિ-કદ્દુ-કોદ્ર-મકુષ્ઠકા-ઢકી-વલ્લ-કુલ્ત્ય-શુણ-ચીનક-મમૂરા-તસી-
કલમ્પપટ્ટિકા-મક્કા-ર્જરીત્યાદિનુભેદમિત્રાન્ સર્પૃર્ણમરતક્ષેત્રમધ્યગાન્ ધાન્ય-
રાશીન્ કોઽપિ દેવઃ સ્વશક્ત્યા સમીલ્યાશ્રલિહ તત્પુઞ્જ કુર્યાત્ તત્ર પ્રસ્થૈરપરિમિત-
સર્પપ નિશ્ચિપ્ય સર્વ ધાન્ય સમિશ્રયેત્, તદનન્તર જરાજર્જરા વિગલન્નેત્રા કમ્પમા-
નગાત્રામેકા ટુદ્ધા તાન્ સર્પપાન્ ધાન્યરાગિમ્યઃ કણશઃ પૃથક્ કૃત્ય પ્રસ્થ પૂરયિતુ
સમાદિશેત્ તદા તસ્યાસ્તત્પૃથક્કરણ યથા દુષ્કર ભવેત્ તથા મનુષ્યભવાત્ પ્રચ્યુ-
તસ્ય પ્રમાદિનઃ પુનર્મનુષ્યજન્મ દુર્લભમિતિ ॥

ઉડદ, તિલ, રાજમાપ (ચૌલા), મટર, મોંઠ, વાજરા આદિ સમસ્ત
ધાન્યો કો યો દેવેં ઔર વે જવ અપને સમય પર નિરૂપદ્રવરૂપ સે
પરુકર તૈયાર હો જાવેં તત્ર કોઈ દેવ હસ સમસ્ત ધાન્યરાશિ કી
ઉડાવની અર્થાત્-તુપ સાફ-કરકે ઇક વઢુત અધિક ડેંચી જો માનો
આકાશ કો બી સ્પર્શ કરતી હો ણેસી ઢેરી લગા દે । ફિર ઉસમેં ઇક
પ્રસ્થપ્રમાણ સર્પપ મિલાકર કિસી વૃદ્ધા કો કિ જિસે કમ દીક્ષતા હો
તથા શરીર બી જિસકા કપિત હો રહા હો યહ આદેશ દે કિ તૂ હસ
ઢેરી મે ઉસ પ્રસ્થપ્રમાણ સર્પપ કો અલગ ૨ છાટ દે । તો જૈસે ઢેરી મેં
ઉસ પ્રસ્થપ્રમાણ સર્પપ કા ઇક ૨ કણ કરકે છાટના ઘડા મુશ્કિલ હૈ,
ઉસી પ્રકાર મનુષ્ય મવ કે છૂટ જાને પર પુનઃ ઉસકા મિલના જીવ
કો ઘડા દુર્લભ હૈ ।

ચોળા, ઘઉં, ચણા, મગ, અડક, તલ, ચોળા, મકે, કગધી, બાજરા, જુવાર
વગેરે સમસ્ત ધાન્યોના વાવેતર કરવાના કામમા લાગી જાય છે વવાયેલ તે
સમગ્ર ધાન્ય તેના ચોળા સમયે ઉપદ્રવરૂપાત પાકીને તૈયાર થઈ જાય ત્યારે
કોઈ દેવ એ સમસ્ત ધાન્યરાશીની ઉડાવણી અર્થાત્ તુલ સાફ કરીને એક
ખૂણ અધિક ઉચે માનો કે આકાશને પણ સ્પર્શ કરી જાય એવડો મોટો એક ઢગલો
કરી દે, પછી તેમા એક પ્રસ્થપ્રમાણ સરસવ મેળવીને કોઈ વૃદ્ધા કે જેને બોધ
દેખાતું હોય, તથા શરીર પણ જેનું કપતું હોય તેને કહે કે, તુ આ ઢગલા
માથી એ પ્રમાણપ્રસ્થ સરસવને જોળી જોળીને અલગ પાડી આપતો જેમ એ
ઢગલામાથી એ પ્રસ્થપ્રમાણ સરસવનો એકેક કણ કરીને જુદા પાડવા ઘણું મુશ્કેલ
છે છતાં પણ તે શક્ય બને તો પણ મનુષ્યભવ પુરો થતા ફરીથી મનુષ્ય ભવ
પામવો આત્માને ઘણો જ દુર્લભ છે

અન્ન સગ્રહઃ શ્લોકઃ—(શાર્દૂલ ચિક્રીઢિતઘૃસામ્)

દેવારાધનલબ્ધપાશકવરાન્ સ્થાલ ચ રત્નૈર્મૃતમ્,
 ચાળક્યેન ત્રિતીર્ય કોઽપિ પુરુષ સ્વીયે પુરે પ્રેષિતઃ ।
 સર્વેપા સ ચ તત્પુરાધિવસતા જાતો યથા દુર્જયઃ,
 સસારે ભ્રમત પુનર્નરભવો જન્તોસ્તથા દુર્લભઃ ॥
 इति द्वितीयः पाशकदृष्टान्तः ॥ २ ॥

અથ તૃતીયો ધાન્યદૃષ્ટાન્તઃ પ્રોચ્યતે—

ભરતક્ષેત્રે દ્વાત્રિશત્સહસ્રદેશસમન્વિતેઽનેકગ્રામનગરપત્તનાદિસહિતે પ્રશસ્ત
 વૃષ્ટૌ સત્યાં કૃપિર્મદક્ષેઃ કૃપીચલૈઃ સર્વધાન્યગીજેષ્ઠેષુ સમુત્પન્નાન્ નિરુપદ્રવ
 નિષ્પન્નાન્ શાલિ-ગોધૂમ-ચળક-મુદ્ગ-માપ-તિલાણુક-રાજમાપ-કલાય-યવ-
 દુર્લભ યના ઉસી પ્રકાર હસ સસાર મેં યહ મનુષ્યજન્મ યહા દુર્લભ હૈ ।

સગ્રહ શ્લોક—

દેવારાધનલબ્ધપાશકવરાન્ સ્થાલ ચ રત્નૈર્મૃતમ્,
 ચાળક્યેન ત્રિતીર્ય કોઽપિ પુરુષઃ સ્વીયે પુરે પ્રેષિતઃ ।
 સર્વેપા સ ચ તત્પુરાધિવસતા જાતો યથા દુર્જયઃ,
 સસારે ભ્રમતઃ પુનર્નરભવો જન્તોસ્તથા દુર્લભઃ ॥ ૨ ॥

યહ દૂસરા પાશકદૃષ્ટાન્ત હુઆ ॥ ૨ ॥

તૃતીય ધાન્યદૃષ્ટાન્ત હસ પ્રકાર હૈ—અનેક ગ્રામ, નગર, પત્તન
 આદિ સે સહિત હસ ૩૨ યતીસ હજાર દેશવાલે ભરતક્ષેત્ર મેં વૃષ્ટિ કે
 હોને પર કૃપિ કર્મ મેં દક્ષ કિસાન લોગ શાલિ, ગોધૂમ, ચળક, મુદ્ગ,

પુરુષને પરાશ્વત બનાવવો મહાદુર્લભ હતુ એવીજ રીતે આ સસારમા આ
 મનુષ્ય જન્મ મહાદુર્લભ છે સગ્રહ શ્લોક—

દેવારાધનલબ્ધપાશકવરાન્ સ્થાલ ચ રત્નૈર્મૃતમ્,
 ચાળક્યેન ત્રિતીર્ય કોઽપિ પુરુષ સ્વીયે પુરે પ્રેષિતઃ ।
 સર્વેપા સ ચ તત્પુરાધિવસતા જાતો યથા દુર્જયઃ,
 સસારે ભ્રમત પુનર્નરભવો જન્તોસ્તથા દુર્લભ ॥ ૨ ॥

આ બીજુ પાશકદૃષ્ટાન્ત થયુ ॥ ૨ ॥

ત્રીજુ ધાન્યદૃષ્ટાન્ત આ પ્રકારનુ છે

અનેક ગ્રામ, નગર, જગલ વગેરે દરેક સ્થળે ૩૨ હજાર દેશવાળા આ
 ભરતક્ષેત્રમા વરસાદ વરસતા એટલીના કામમા રચ્યા પચ્યા/ એકુતો

ગીદિ-રુદ્રગુ-કોટ્ટ-મકુષ્ઠકા-ઢક્કી-વહ્ન-કુલ્લ-શુણ-ચીનક-મમૂરા-તસી-કલમ્પપઠ્ઠિકા-મઘ્કા-વર્જરીત્યાદિવહ્નુભેદમિશ્રાન્ સર્પૃર્ણમરતક્ષેત્રમધ્યગાન્ ધાન્ય-રાશીન્ કોઽપિ દેવઃ સ્પર્શક્ત્યા સમીલ્યાન્નલિહ તત્પુબ્જ કુર્યાત્ તત્ર પ્રસ્થૈરુપરિમિત-સર્પપ નિક્ષિપ્ય સર્વ ધાન્ય સમિશ્રયેત્, તદનન્તર જરાજર્જરા વિગલન્નેત્રા કમ્પમા-નગાગ્રામેકા દૃઢ્વા તાન્ સર્પપાન્ ધાન્યરાગિમ્યઃ કણશઃ પૃથક્ કૃત્ય પ્રસ્થ પૂરયિતુ સમાદિશેત્ તદા તસ્યાસ્તત્પૃથક્કરણ યથા દુષ્કર ભવેત્ તથા મનુષ્યભવાત્ પ્રચ્યુ-તસ્ય પ્રમાદિનઃ પુનર્મનુષ્યજન્મ દુર્લભમિતિ ॥

ઉઢદ, તિલ, રાજમાપ (ચૌલા), મટર, મોંઠ, ચાજરા આદિ સમસ્ત ધાન્યોં કો યો દેવેં ઑર વે જય અપને સમય પર નિરુપદ્રવરુપ સે પકકર તૈયાર હો જાવેં તત્ર કોઈ દેવ હસ સમસ્ત ધાન્યરાશિ કી ઉઢાવની અર્થાત્-તુપ સાફ-કરકે ંક ઘટુત અધિક ડેંચી જો માનો આકાશ કો મી સ્પર્શ કરતી હો ંસી ઢેરી લગા દે । ફિર ડસમેં ંક પ્રસ્થપ્રમાણ સર્પપ મિલાકર કિસી વૃઢ્ઢા કો કિ જિસે કમ ઢીલતા હો તથા શરીર મી જિસકા કપિત હો રહા હો ઘટ્ આદેશ દે કિ તૂ હસ ઢેરી મેં ડસ પ્રસ્થપ્રમાણ સર્પપ કો અલગ ૨ છાટ દે । તો જૈસે ઢેરી મેં ડસ પ્રસ્થપ્રમાણ સર્પપ કા ંક ૨ કણ કરકે છાટના ઘઢા મુશ્કિલ હૈ, ડસી પ્રકાર મનુષ્ય ભવ કે છૂટ જાને પર પુનઃ ડસકા મિલના જીવ કો ઘઢા દુર્લભ હૈ ।

ચોળા, ઘઉં, ચણા, મગ, અડદ, તલ, ચોળા, મક, કઝથી, બાજરા, જુવાર વગેરે સમસ્ત ધાન્યોના વાવેતર કરવાના કામમા લાગી બીય છે વવાયેલ તે સમગ્ર ધાન્ય તેના ચોળા સમયે ઉપદ્રવરહાત પાકીને તૈયાર થઈ બીય ત્યાંદે કોઈ દેવ એ સમસ્ત ધાન્યરાશીની ઉઢાવણી અર્થાત્ તુલ સાફ કરીને એક ખૂબ અધિક ઉચે માનો કે આઠાશને પણ સ્પર્શ કરી બીય એવડો મોટો એક ઢગલો કરી દે, પછી તેમા એક પ્રસ્થપ્રમાણ સરસવ મેળવીને કોઈ વૃઢ્ઢા કે જેને ંધુ દેખાતું હોય, તથા શરીર પણ જેનુ કપતુ હોય તેને કહે કે, તુ આ ઢગલા માથી એ પ્રમાણપ્રસ્થ સરસવને જોળી જોળીને અલગ પાડી આપ તો જેમ એ ઢગલામાથી એ પ્રસ્થપ્રમાણ સરસવનો એકેક કણ કરીને જુલા પાડવા ઘાતુ મુશ્કેલ છે ંતા પણ તે શક્ય બને તો પણ મનુષ્યભવ પુરો થતા ફરીથી મનુષ્ય ભવ પામવો આત્માને ઘણો જ દુર્લભ છે

अत्र सग्रहः—(शार्दूल विक्रीडितवृत्तम्)

स्तम्भाना हि सहस्रमष्टसहित प्रत्येकमष्टोत्तर ।

कोणानां च सहस्रमेष्टु जयति द्यूते पितु र्यः सुतः ।

साम्राज्य लभते स, तस्य विजयो द्यूते यथा दुर्लभः ।

ससारे भ्रमतः पुनर्नरभवो जन्तोस्तथा दुर्लभः ॥ २ ॥

इति चतुर्थो द्यूतदृष्टान्तः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमो रत्नदृष्टान्तः—

धनसमृद्धे पुरे रत्नकोटिप्रभुर्धनदनामा वणिक् प्रतिपसति स भूमौ रत्नानि निखन्य तद्गुपरि पर्यङ्क निधाय शयन करोति । स विश्वासाभावेन पुत्रानपि तानि न प्रदर्शयति । स्वधनानुरूप वेष भवनादिक च न करोति, व्यापारकरणे धनानि हस्तादपगतानि भविष्यन्तीति बुद्ध्या व्यापारमपि न करोति ।

सग्रह श्लोक—

स्तम्भाना हि सहस्रमष्टसहित प्रत्येकमष्टोत्तर,

कोणानां च सहस्रमेष्टु जयति द्यूते पितु र्यः सुतः ।

साम्राज्य लभते स तस्य विजयो द्यूते यथा दुर्लभः

ससारे भ्रमतः पुनर्नरभवो जन्तोस्तथा दुर्लभः ॥ ४ ॥

यह चौथा द्यूतदृष्टान्त है ॥ ४ ॥

पाचवा रत्न दृष्टान्त इस प्रकार है—धनसमृद्ध नामका एक नगर था । उसमें एक करोड रत्नों का मालिक धनद नामका वणिक् रहता था । वह जमीन में गड़े हुए रत्नों के ऊपर पलंग बिठाकर सोया करता था । उसको अपने पुत्रों तक का भी विश्वास नहीं था

स ग्रह श्लो०—स्तम्भाना हि सहस्रमष्टसहित प्रत्येकमष्टोत्तर,

कोणानां च सहस्रमेष्टु जयति द्यूते पितु र्यः सुतः ॥

साम्राज्य लभते स तस्य विजयो ते यथा दुर्लभ

ससारे भ्रमतः पुनर्नरभवो जन्तोस्तथा दुर्लभ ॥ ४ ॥

आ योश्च द्यूतदृष्टान्तः ॥ ४ ॥

पाचमु रत्नदृष्टान्त आ प्रकारनु छे—

धनसमृद्ध नामनु ओऽ नगर छु, तेभा ओऽ करोड रत्नोनो मालिक ओवे। धनद नामनो वणिक् रहैतो छेतो। ते जमीनमा हाटी राखेला रत्नो उपर पलंग पायशीने सुध रहैतो छेतो। तेने पोताना पुत्रोनो पखु विश्वास न छेतो, तेथी

ત્રસહસ્રવાર વિજિતે સતિ તનૈઃ ક્રમેણ સર્વે સ્તમ્ભા વિજિતા ભયેયુઃ, તત્રાપ્યષ્ટો ત્રસહસ્રવારવિજયકરણે દૈવાત્ તન્મધ્યે પરાજયઃ સ્પાત્ તદા સર્વે વિજિતાઃ કોણા અવિજિતાઃ ભગન્તિ, સઠ્ઠપિ ત્વલ્લવર્ષભદ્રે સર્વ મહાવ્રતમિત્ર, અતઃ પુનરાદિત એ સર્વે કોણા વિજેતવ્યાઃ, એ ત્વમપિ કુરુ । ઇતિ પિર્તુત્તચન શ્રુત્વા વસુમિત્રશ્ચિન્તયતિ-દ્યૂતાદેવ રાજ્ય લભ્ય પુનઃ કિમર્થં પિતર હન્મિ, ઇતિ વિચાર્ય રાજા સહ દ્યૂતક્રીડાયાં પ્રવૃત્તઃ, તથાપિ જયો દુર્લભો જાતઃ તસ્ય યમુમિત્રસ્યૈતદ્ કાર્યં યથા દુષ્કર, તથા મનુષ્યત્વમપિ દુર્લભમ્ ।

इनके जो प्रत्येक के एक हजार आठ १००८ कोने हैं उन कोनों में से एक २ कोने को एक हजार आठ १००८ बार जीत जाता है । इसी क्रम से ये समस्त खम्भे जय जीत लिये जाते हैं तब जाकर वह विजयी कहलाता है । यदि सब कोने जीत भी लिये जाये और एक भी कोना यदि जीता न जा सके तो जीते हुए भी सब कोने नहीं जीते समझे जा सकते हैं, और उन सब को पुनः जीतने के लिये द्युत का आरम्भ करना पड़ता है । जैसे एक बार भी यदि गृहीत ब्रह्मचर्य खंडित हो जाता है तो समस्त महाव्रत खंडित माना जाता है । इस प्रकार पिता के वचन को सुनकर वसुमित्र ने विचार किया कि जब द्युत क्रीडा में जीत होने से राज्य मिलता है तो फिर पिता के मार ने से क्या लाभ । इस प्रकार विचार कर पिता के साथ जुआ खेलने में प्रवृत्त हो गया । परन्तु उसे विजय पूर्वोक्त प्रकार से जैसे दुष्कर बनी उसी प्रकार यह मनुष्यभव भी पुन प्राप्त होना प्राणी के लिये दुर्लभ जानना चाहिये ।

જે અને એ પ્રત્યેકને એકહજારઆઠ૧૦૦૮ ખુણા છે એ ખુણામાંથી એક એક ખુણાને એકહજારઆઠ ૧૦૦૮વાર જીતવામાં આવે છે આ ક્રમથી તે સઘળા થાલલા જ્યારે જીતવામાં આવે ત્યારે તે વિજયી કહેવાય છે કદાચ બધા ખુણા જીતી લેવામાં આવે અને એકાદ ખુણા જીતવામાં બાકી રહે તો બધા ખુણા ન જીતાયેના જ મનાય છે અને એ બધાને જીતવા માટે ફરીથી જુગાર રમવો પડે છે જેમ એક વાર પણ ગ્રહણ કરેલ બ્રહ્મચર્ય ખડિત થઈ જાય તો સમસ્ત મહાવ્રત ખડિત માનવામાં આવે છે આ પ્રકારના પિતાના વચન સાંભળીને વસુમિત્રે વિચાર કર્યો કે, જ્યારે જુગાર રમવામાં જીત થવાથીજ જો રાજ મળતું હોય તો પિતાને મારવાથી લાભ શું થવાનો ? આ પ્રકારનો વિચાર કરી વસુમિત્ર પિતાની સાથેજુગાર ખેલવામાં પ્રવૃત્ત બન્યો પરંતુ તેને ઉપરોક્ત પ્રકારથી વિજય મેળવવો દુષ્કર બન્યો તેવીજ રીતે આ મનુષ્યભવ પુન પ્રાપ્ત થવો પ્રાણી માટે દુર્લભ બધુવો બેધએ

अत्र सग्रहः—(शार्दूल विक्रीडितवृत्तम्)

स्तम्भानां हि सहस्रमष्टसहितं प्रत्येकमष्टोत्तर ।

कोणानां च सहस्रमेषु जयति द्यूते पितु र्यः सुतः ।

साम्राज्यं लभते स, तस्य विजयो द्यूते यथा दुर्लभः ।

ससारे भ्रमतः पुनर्नरभवो जन्तोस्तथा दुर्लभः ॥ २ ॥

इति चतुर्थो द्यूतदृष्टान्तः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमो रत्नदृष्टान्तः—

धनसमृद्धे पुरे रत्नकोटिप्रभुर्धनदनामा वणिक् प्रतिपसति स भूमौ रत्नानि
निखन्य तद्वपरि पर्यङ्कं निधाय गयनं करोति । स विश्वासाभावेन पुत्रानपि
वानि न प्रदर्शयति । स्वधनानुरूपं वेष भ्रमनादिकं च न करोति, व्यापारकरणे
धनानि हस्तादपगतानि भविष्यन्तीति बुद्ध्या व्यापारमपि न करोति ।

सग्रहः श्लोकः—

स्तम्भानां हि सहस्रमष्टसहितं प्रत्येकमष्टोत्तर,

कोणानां च सहस्रमेषु जयति द्यूते पितु र्यः सुतः ।

साम्राज्यं लभते स तस्य विजयो द्यूते यथा दुर्लभः

ससारे भ्रमतः पुनर्नरभवो जन्तोस्तथा दुर्लभः ॥ ४ ॥

यह चौथा द्यूतदृष्टान्त है ॥ ४ ॥

पाचवा रत्न दृष्टान्त इस प्रकार है—धनसमृद्ध नामका एक
नगर था । उसमें एक करोड़ रत्नों का मालिक धनद नामका वणिक्
रहता था । वह जमीन में गड़े हुए रत्नों के ऊपर पलंग बिछाकर
सोया करता था । उसको अपने पुत्रों तक का भी विश्वास नहीं था

स अ० ३ श्लो० ५—स्तम्भानां हि सहस्रमष्टसहितं प्रत्येकमष्टोत्तर,

कोणानां च सहस्रमेषु जयति द्यूते पितु र्यः सुतः ॥

साम्राज्यं लभते स तस्य विजयो ते यथा दुर्लभ

ससारे भ्रमतः पुनर्नरभवो जन्तोस्तथा दुर्लभः ॥ ४ ॥

आ योश्च द्यूतदृष्टान्तः ॥ ४ ॥

पाचवु रत्नदृष्टान्त आ प्रकारतु ३—

धनसमृद्ध नामतु ओ० नगर इतु, तेभा ओ० करोड रत्नोनो मालिक ओ०
धनद नामनो वणिक् रहेतो इतो ते जमीनभा छाटी राखेला रत्नो उपर पलग
पाथरीने सुध रहेतो इतो तेने पोताना पुत्रोनो पणु विश्वास न इतो, तेथी

ત્રસહસ્રવાર વિજિતે સતિ તનૈઃ ક્રમેણ સર્વે સ્તમ્ભા વિજિતા મપેયુઃ, તત્રાપ્યષ્ટો ત્રસહસ્રવારવિજયકરુણે દૈવાત્ તન્મધ્યે પરાજયઃ સ્પાત્ તદા સર્વે વિજિતાઃ કોણા અવિજિતાઃ મગ્નિઃ, સઠદપિ ત્વક્ષયર્પમંત્રે સર્વ મહાવ્રતમિય, અતઃ પુનરાદિત એ સર્વે કોણા વિજેતવ્યાઃ, એવ ત્વમપિ કુરુ । ઇતિ પિર્તુમચન શ્રુત્વા વસુમિત્રશ્ચિન્તયતિ-ધૂતાદેય રાજ્ય લભ્ય પુનઃ કિમર્થ પિતર હન્મિ, ઇતિ વિચાર્ય રાજા સહ ધૂતક્રીડાયાં પ્રવૃત્તઃ, તથાપિ જયો દુર્લભો જાતઃ તસ્ય વસુમિત્રસ્યૈતદ્ કાર્યં યથા દુષ્કર, તથા મનુષ્યત્વમપિ દુર્લભમ્ ।

इनके जो प्रत्येक के एक हजार आठ १००८ कोने हैं उन कोनों में से एक २ कोने को एक हजार आठ १००८ बार जीत जाता है । इसी क्रम से ये समस्त खम्भे जब जीत लिये जाते हैं तब जाकर वह विजयी कहलाता है । यदि सब कोने जीत भी लिये जायें और एक भी कोना यदि जीता न जा सके तो जीते हुए भी सब कोने नहीं जीते समझे जा सकते हैं, और उन सब को पुनः जीतने के लिये द्यूत का आरम्भ करना पड़ता है । जैसे एक बार भी यदि गृहीत ब्रह्मचर्य खंडित हो जाता है तो समस्त महाव्रत खंडित माना जाता है । इस प्रकार पिता के वचन को सुनकर वसुमित्र ने विचार किया कि जब द्यूत क्रीडा में जीत होने से राज्य मिलता है तो फिर पिता के मार ने से क्या लाभ । इस प्रकार विचार कर पिता के साथ जुआ खेलने में प्रवृत्त हो गया । परन्तु उसे विजय पूर्वोक्त प्रकार से जैसे दुष्कर बनी उसी प्रकार यह मनुष्यभव भी पुन प्राप्त होना प्राणी के लिये दुर्लभ जानना चाहिये ।

છે અને એ પ્રત્યેકને એકહજારઆઠ ૧૦૦૮ ખુણા છે એ ખુણામાથી એક એક ખુણાને એકહજારઆઠ ૧૦૦૮વાર જીતવામા આવે છે આ ક્રમથી તે સઘળા ધાલલા જ્યારે જીતવામા આવે ત્યારે તે વિજયી કહેવાય છે કદાચ બધા ખુણા જીતી,લેવામા આવે અને એકાદ ખુણા જીતવામા બાકી રહે તો બધા ખુણા ન જીતાયે ન જ મનાય છે અને એ બધાને જીતવા માટે ફરીથી જુગાર રમવો પડે છે જેમ એક વાર પણ ગ્રહણ કરેલ બ્રહ્મચર્ય ખડિત થઈ જાય તો સમસ્ત મહાવ્રત ખડિત માનવામા આવે છે આ પ્રકારના પિતાના વચન સાભળીને વસુમિત્રે વિચાર કર્યો કે, જ્યારે જુગાર રમવામા જીત થવાથીજ જો રાજ્ય મળતુ હોય તો પિતાને મારવાથી લાભ શુ થવાનો ? આ પ્રકારનો વિચાર કરી વસુમિત્ર પિતાની સાથેજુગાર ખેલવામા પ્રવૃત્ત બન્યો પરતુ તેને ઉપરોક્ત પ્રકારથી વિજય મેળવવો દુષ્કર બન્યો તેવીજ રીતે આ મનુષ્યભવ પુન પ્રાપ્ત થવો પ્રાણી માટે દુર્લભ બાબતો બને છે

सन्तस्तन्नगरागतानामन्यान्यदेशवासिना श्रेष्ठिना हस्ते रत्नानि विक्रीय वाणि-
ज्यार्थं पण्यवस्तूनि क्रीतवन्तः, तैर्वाणिज्यकार्यं प्रसारयन्ति स्म । ततस्तत्पुत्राः
कोटिध्वजा जाताः । चिरेण तेषां पिता गृहमागतः । स स्वस्थापितानि रत्नान्य-
दृष्ट्वा वसुप्रिय पुत्रं पृच्छति-अरे ! केन मम रत्नानि गृहीतानि ? वसुप्रिय आह-
सर्वभ्रातृभिरपहृतानि । ततः पुत्रस्य श्रुत्वा धनदः कोपाविष्टः सन्नप्रवीत्-रे
लक्ष्मीकन्दकुदालकाः । यूयं मदगृहान्निर्गच्छत, तानि विक्रीतरत्नानि समानीय
मदगृहे स्थापयन्तु, अन्यथा गृहे नागन्तव्यम् । यथा तेषां रत्नानां पुनरानयन
धनदपुत्राणां दुष्करं, तथा मनुष्यत्वमपि दुर्लभम् ॥

रत्नों को निकाल लिया । सजों को रत्न की प्राप्ति से अपार हर्ष हुआ ।
जो दूसरे देश के वाणिजजन व्यापार के लिये नगर में आये हुए थे
उनके लिये वे सब रत्न उन लोगों ने बेच दिये और अपनी पुजी बना-
कर फिर वे सब के सब व्यापार करने में लग गये । इनका व्यापार
कार्य खूब चला । सब के सब कोटिध्वज हो गये । कालान्तर में धनद
घर पर वापिस आया । उसने अपने रखे हुए रत्नों की ज्यों ही
समाल की वे उसको नहीं मिले-तब उसने वसुप्रिय पुत्र से पूछा ।
किसने मेरे रत्नों को लिया है । वसुप्रिय ने कहा-सब भाईओ ने ।
वसुप्रिय की बात सुनकर धनद को बहुत ही अधिक क्रोध आ गया ।
गुस्से में आकर उसने कहा-तुम सब के सब लक्ष्मीरूपी कन्द को
जब्लाड़ने के लिये कुदाली के समान हो अतः तुम्हारी अब भलाई
इसी में है कि तुम सब मेरे घर से निकल जाओ । नहीं तो बेचे हुए
रत्नों को वापिस लाओ । जब तक रत्न नहीं आवे तब तक याद

हुयं थये। जीज देशना वणिज्जनो वेपार भाटे नगरमा आव्या छता तेभने
आ बोडोअे भधा रत्नो वेथी दीधा अने पोतपोतानी पुछ भनापी लधने दरेक
जलु वेपार करवा लाग्या तेभनो वेपार भूम आव्यो भधा उरोउपती भनी
गया काणान्तरे धनद पाछो घेर आव्या, त्यारे तेले पोते राखेला रत्नोनी जे
ते स्थणे तपास करी तो ते तेने भज्या नही त्यारे तेले वसुप्रियने पूछयु, कोले
भारा रत्नोने दीधा छे ? वसुप्रिये कहु, भधा बाध ओअे रत्नो वडेथी दीधा छे
वसुप्रियनी वात साबणीने धनदने अजहम कोध यउयो अने शुस्सामा आवीने
तेले कहु, तमे भधा लक्ष्मीरूपी कदने उणाउनारा कोदाणी जेवा छे आथी
तमे भधा भारा घरभाथी आव्या भव ओभाज तमे सधगानी बलाध छे,
नरिन्ना नेउ... नोने पाछा लावे ज्या सुधी रत्नो पाछा नही आवे त्या

કદાચિત્ સમ્પન્નિનઃ કાર્યશાદામન્ત્રણપત્ર સમાગતમ્ । તત્ર ગન્તુ પ્રસ્થિતો
ધનદસ્તદ્રત્નરક્ષણાય વસુપ્રિય સ્વરુનિષ્ઠપુત્રં સૂચયતિ । તદનન્તર ધનદે ગૃહાન્નિઃ-
સૃતે સતિ વસુપ્રિયસ્ય ભ્રાતરઃ સર્વે ગૃહે સમાગતાઃ । વસુપ્રિયઃ પિતૃમુચિત રત્ન
સ્થાન ભ્રાતૃન્ કથયતિ । તૈર્ધૂર્મિં સ્વનિત્યા રત્નાન્યુદૃતાનિ । સર્વે દૃષ્ટચિત્તાઃ

इसलिये वह रत्नों को चे ऊहा २ रखे हुए हैं पुत्रों को नहीं बतलाया
था । जैसा यह धनपति या उसके अनुरूप न इसका मकान था और
न रहन सहन भी । व्यापार भी यह इसलिये नहीं करता था, यह मानता
था कि व्यापार करने में जो धन लगाया जाता है वह हाथ से चला
जाता है । उसकी पुनः प्राप्ति कोई निश्चित नहीं होती है ।

एक समय की बात है कि किसी सवधी का इसके पास बुलाने के
लिये आमत्रण पत्र आया । जब यह वहा जाने को तयार हुआ तब
रत्नों की रक्षा करने के लिये इसने सप्त से छोटे पुत्र को कि जिसका
नाम वसुप्रिय या, नियुक्त कर दिया । तब कहाँ कितने २ रत्न रखे
हुए हैं यह बात भी उसको बतला दी । धनद जब चला गया और
वसुप्रिय रत्नादिक की रक्षा करने लगा तब सब भाई मिलकर वसुप्रिय
के पास आये और बातों वार्ता में उसने उन अपने भाईओं को रत्न
रखने के समस्त स्थानों को बतला दिया । उन्हो ने जमीन खोद कर

રત્નોને તેણે ઢાંચા ઢાંચા રાખ્યા છે તે પોતાના પુત્રોને પણ બતાવતો ન હતો જેવો
તે ધનપતી હતો તેને અનુરૂપ તેને રહેવાનું મકાન ન હતું તેમ તેની રહેણી-
કરણી પણ તેને અનુરૂપ ન હતી તે વેપાર પણ કરતો નહીં કારણ કે તેની માન્યતા...
'જેવી' હતી કે, વેપારમાં જે ધન રાહવામાં આવે તે હાથથી ચાલ્યું 'ગઈ'
છે અને ગયેલું ધન ફરીથી મળવાનું નિશ્ચિત હોતું નથી

એક સમયની વાત છે કે, જ્યારે તેને બોલાવવા માટે તેના કોઈ સખ
ધીનુ આમત્રણ આપ્યું જ્યારે તે ત્યાં જવા માટે તૈયાર થયો ત્યારે
તેણે રત્નોની રક્ષા માટે પોતાનો સૌથી નાનો પુત્ર કે જેનું નામ વસુપ્રિય હતું
તેને નિયુક્ત કર્યો અને કંઈ કંઈ જગ્યાએ કેટલા રત્નો રાખ્યા છે, એ વાત
પણ તેને બતાવી દીધી તે ધનદ જ્યારે બહારગામ ગયો ત્યારે વસુપ્રિય રત્ના
દિકની રક્ષા કરવા લાગ્યો બધા ભાઈઓ એકઠા મળીને વસુપ્રિયની પાસે આવ્યા
અને વાત વાતમાં વસુપ્રિયે પોતાના ભાઈઓને રત્નના બધા ઠેકાણા બતાવી દીધા
તેમણે જમીન ખોદી રત્નો કાઢી લીધા ફરેકને રત્નોની પ્રાપ્તિ થવાથી અપાર

जिनवचनानुरागी धर्मे दृढमतिरासीत् । मूलदेवः कार्पटिकश्चोभौ, काञ्चनपुरनगराद्वहि-
सारसस्तटे रात्रौ विप्लवः । तत्र सुप्तेन मूलदेवेन रात्रिशेषे स्वप्नो दृष्टः—
मुखे चन्द्रः प्रविष्ट इति । तदानीमेव तत्र सुप्तेन कार्पटिकेनापि तादृश एव स्वप्नो
दृष्टः । स्वप्नदर्शनानन्तरं तौ विनिर्द्रौ जातौ । कार्पटिको वदति—स्वप्नावस्थायां मम
मुखे चन्द्रः प्रविष्ट इति मया दृष्टः । मूलदेवः प्राह—अयं स्वप्नो रक्षणीयः, साधारणः
जनानामग्रे नायं प्रकाशनीयः । स्वप्नोदितयोस्तयोर्मनः प्रसन्नमभवत् । सूर्योदया-
नन्तरमेव तौ काञ्चनपुरनगरे प्रविष्टौ ।

वृद्धि के लिये दूसरे देश को घर से चला । मार्ग में जाते २ एक कार्प-
टिक ने इसका साथ कर लिया । मूलदेव जिन वचन में श्रद्धालु था ।
चलते २ ये दोनों काचनपुर नगर के बहार रहे हुए किसी एक तालाब
के तीर पर रात्रि को ठहर गये । मूलदेव को रात्रि के शेषभाग में एक
स्वप्न दिखाई दिया । जिसमें उसने देखा कि मेरे मुख में चन्द्रमा
प्रविष्ट हो गया है । उसी समय कार्पटिक ने भी इसी तरह का स्वप्न
देखा । स्वप्न देखने के बाद दोनों जग गये । आपस में बातचीत होने
लगी कार्पटिक ने कहा आज मैंने स्वप्न में चन्द्रमा को अपने मुख में
प्रवेश करता हुआ देखा है । मूलदेव ने उसका स्वप्न सुनकर उससे
कहा यह स्वप्न गोपनीय है, हर एक आदमी के सामने इसको प्रका-
शित नहीं करना । जब प्रातः काल हो चुका तब ये दोनों उठे, उस समय
वे बड़े ही प्रसन्न मालूम देते थे, क्योंकि इनका मन बड़ा प्रसन्न था ।
सूर्योदय के अनन्तर फिर इन दोनों ने काचनपुर नगरमें प्रवेश किया ।

भाग्यमा यावता यावता तेने ओक बुवानो साथ थई गये । भूणदेव उन
पथनमा भूम श्रद्धालु छतो यावता यावता अन्ने काचनपुर नगरनी भडारना
ओक तणावना ठाठा उपर रातना रोडाई गया भूणदेवने रात्रीना पाछला
भागमा ओठ स्वप्न हेभायु । नेमा तेछे लेयु के, बण्णे तेना मोढामा अद्रमाओ
आवीने प्रवेश क्यो छे आज सभये तेनी भानुमा सुतेला बुवाओ पछ
तेवुं न स्वप्न लेयु स्वप्न लेया पछी अन्ने बगी गया आपसमा बातचीत
करवा लाग्या बुवाओ कछु, आज मे स्वप्नमा अद्रमाने भार मोढामा प्रवेश
करता लेयो मूलदेवे तेना स्वप्नातु अर्थन साबणीने कछु के, आ स्वप्न भानगी
राभववा लेवु छे हरेक आदमीनी सामे आने प्रकाशित न करवु लेछे,
न्यारे सवार थयु त्यारे अन्ने उक्या ते सभये तेओ घण्टा प्रसन्न मालुम
पडता छता केमके, तेमना मन घण्टा प्रसन्न छता सूर्योदय पछी अन्ने
नण्णुओ काचनपुर नगरमा प्रवेश क्यो

अत्र सग्रह—(शार्दूलविक्रीडितवृत्ताम्)

तातेऽन्यत्र गते धराऽन्तरगतान्यादाय रत्नानि यत्,
विक्रीतानि सुतैर्विदेशिवणिजा हस्तेषु पश्चात् ततः ।
रत्नान्यानयतेति तातकथने, तत्प्रापण दुष्करम्,
संसारे भ्रमतः पुनर्नरभवो जन्तोस्तथा दुर्लभः ॥ ५ ॥

इति पञ्चमो रत्नदृष्टान्तः ॥ ५ ॥

अथ पष्ठः स्वप्नदृष्टान्तः—

आसीत् पाटलिपुत्रनगरे मूलदेवनामकः क्षत्रियः । स स्वाभ्युदयार्थं देशान्तरं
गन्तुं प्रस्थितः । मार्गे गच्छतस्तस्य मन्थितं कार्पटिकः सहचरोऽभवत् । मूलदेवः सकल
रखना घर में तुम्हारे लिये स्थान नहीं है । इस दृष्टान्त से यह समझना
चाहिये कि जैसे उन विक्रीत रत्नों की प्राप्ति उन पुत्रों के लिये दुष्कर
हुई उसी तरह से हाथ से निकला हुआ मनुष्य जन्म भी महा दुर्लभ है ।

इस दृष्टान्त का सार प्रदर्शक श्लोक इस प्रकार है—

तातेऽन्यत्रगते धरान्तरगतान्यादाय रत्नानि यत्,
विक्रीतानि सुतैर्विदेशिवणिजा हस्तेषु पश्चात्ततः ।
रत्नान्यानयतेति तातकथने तत्प्रापण दुष्करम्,
संसारे भ्रमतः पुनर्नरभवो जन्तोस्तथा दुर्लभः ॥

यह पाचवा रत्नदृष्टान्त है ॥ ५ ॥

छठा स्वप्नदृष्टान्त इस प्रकार है—पाटलिपुत्र नगर में मूलदेव
नाम का एक क्षत्रिय रहता था । वह किसी समय अपने भाग्य की

सुधी याद राखे, तबारा भाटे घरमा केहि स्थान नहीं ओटला भाटे आ
दृष्टात्थी ओम समज्यु ओहि ओ के, वेथेला रत्नानी प्राप्ति ते पुत्रोने भाटे नेम दुष्कर
थहि तेम हाथमाथी निकणी गथेला मनुष्यजन्म पछुझरी प्राप्त थयो भडा दुर्लभ छे

स अथ श्लोऽ—तातेऽन्यत्रगते धरान्तरगतान्यादाय रत्नानि यत्,

विक्रीतानि सुतैर्विदेशिवणिजा हस्तेषु पश्चात्ततः ।

रत्नान्यानयतेति तातकथने तत्प्रापण दुष्करम्,

संसारे भ्रमतः पुनर्नरभवो जन्तोस्तथा दुर्लभः ॥

आ पाचमु रत्नदृष्टान्त छे ॥ ५ ॥

छठु स्वप्नदृष्टान्त आ प्रकारथी छे—

पाटलीपुत्र नगरमा मूलदेव नामतो ओक क्षत्रिय रहेतो छतो ते ओक
समय पोताना भाग्यनी वृद्धि भाटे बेरथी थीला देखमा नीकले

लोकै कथितम्-शुक्रस्य राज्ञो स्वप्नो दृष्टः, अद्य शनिवासरः, तेन कारणेन घृतगुडसहितं रोटक तैल च मिलिष्यति। यत्र यत्र गृहस्थगृहे कार्पटिको भिक्षार्थं गच्छति, तत्र तत्र शनिदिवसे प्रचुरं तादृश रोटक तैल च तेन लब्धम्।

अथ पुत्ररहितस्तन्नगरनृपः स्याद्युपः क्षयेण मृतः। तस्मिन् मृते सति मन्त्रिप्रभृतयस्तदा व्यवस्था कृतवन्तः-इयं राजहस्तिनी यस्य गले पुष्पमाला दद्यात्। स एव राजा भविष्यति। इत्येव निश्चिते सति हस्तिनी स्वशुण्डया पुष्पमाला नीत्वा मनुष्यपरिवारैः सह नगरे प्रतिमार्गं भ्रमन्ती वनं गता। सा तत्र वृक्षच्छायायामुपविष्टस्य मूलदेवस्य गले पुष्पमाला ददौ। ततो मनुष्यमृन्दैः सह राजमन्त्रिणो मूलदेव

तुमने शुक्र की राज्ञि मे यह स्वप्न देखा है, आज शनिवार है, इस कारण तुमको घृत गुड सहित रोट एवं तैल मिलेगा। अब जिस घर में वह कार्पटिक भिक्षा के लिये गया वहां उसको वही चीज खूब मिली।

जब उह दिन पूरे हुए उसी रात में उस नगर का राजा मर गया। राजा के कोई पुत्र नहीं था इसलिये जब वह मरा तब मन्त्रियों ने राज्य की व्यवस्था के लिये ऐसा विचार किया कि यह राजा की हथिनी जिसके गले में पुष्पमाला डाले वही राजा समझा जाय। इस प्रकार का विचार जब पूर्णरूप से निश्चित हो चुका तब हथिनी को अपनी सूड में पुष्पमाला देकर जोड़ा। नगर के प्रत्येक मार्ग में वह घूमती रही। उसके साथ मनुष्यों का समुदाय भी बहुत था। घूमते-२ वह जगल में पहुँची। मूलदेव उस समय एक वृक्ष के नीचे छाया में बैठा हुआ था। हथिनी ने पहुँचते ही मूलदेव के गले में वह पुष्पमाला डाल दी।

કહ્યું કે, શુક્રની રાત્રીમાં આ રાત્રિ દેખાયું છે આજે શનિવાર છે એ વારણે તમને ધી ગોળ સાથે રોટલો અને તેલ મળશે હવે બધા બધા એ ભિક્ષા માટે ગયો ત્યા ત્યા તેને એ થીએ ખૂબ પ્રમાણમાં મળી

બ્યારે છ દિવસ પુરા થયે એક રાત્રિએ તે નગરનો રાજા મરી ગયો રાજાને કોઈ પુત્ર ન હતો મત્રીઓએ રાજ્યની વ્યવસ્થા માટે એવી મસલત કરી કે રાજાની હાથણી જેના ગળામાં પુષ્પમાળા પહેરાવે તેને રાજગાદી સુપ્રદ કરવી આ પ્રકારનો બ્યારે પૂર્ણરૂપથી નિશ્ચય લેવાયો ત્યારે હાથણીની સુઠમાં પુષ્પમાળા આપીને તેને છુટી મુકી નગરના દરેક માર્ગ ઉપર તે ફરતી હતી, તેની પાછળ માણસોનો સમૂહ પણ ચાલ્યો આવતો હતો ધૂમતા ધૂનતા તે જગલ તરફ વળી મૂળદેવ આ વખતે ત્યા એક વૃક્ષની છાયામાં બેઠો હતો હાથણીએ ત્યા પહોંચીને મૂળદેવના

तत्र मूलदेवः स्वप्नपाठकस्य गृहे गत्वा विनयेन स्वप्नपाठकं पृच्छति-
मुखे चन्द्रः प्रविष्ट इति स्वप्नो मया दृष्टः किमस्य फलं भविष्यति ? । तेनोक्तम्-
प्रथमं मम कन्यारूपा सह विवाहमङ्गीकरोपि चेत्तदाऽस्य स्वप्नस्य फलं वक्ष्यामि ।
मूलदेवेन तदङ्गीकृतम्, स स्वप्नपाठकः स्वपुत्रीं प्रदाय जामातृसम्बन्धविधाय भोजनं
कारयित्वा मूलदेवं वदति-इतः सप्तमे दिवसे भग्नस्य नगरस्य राजा भविष्यति ।
कार्पाटिकस्तु स्वकीयस्वप्नवृत्तं तत्र नगरे साधारणलोकानां पुरं प्रकाशितवान्,

मूलदेवं ने वहा स्वप्न के फल को कहने वाले विद्वान के घर की
तलाश की । जब उसको इसका पता लग गया तो वह बड़े ही विनय
के साथ स्वप्नपाठक के घर गया-और वहा विनीतभाव से उसने
स्वप्नपाठक से पूछा-महानुभाव ! आज मैंने रात्रि के पिछले पहर में
चन्द्रमा को मुख में प्रवेश करते हुवे देखा है इसका फल क्या होगा,
कृपाकर कहिये । मूलदेव की बात सुनकर स्वप्नपाठक ने कहा कि-
यदि तुम पहिले मेरी कन्या के साथ अपना विवाह करना मजूर करो
तो मैं इसका फल तुम्हे बतला सकता हूँ । मूलदेव ने स्वप्नपाठक की
बात अंगीकार करली । स्वप्नपाठक ने अपनी पुत्री का विवाह उसके
साथ कर दिया । मूलदेव अब स्वप्नपाठक का जमाई बन गया । स्वप्न-
पाठक ने जमाई का आदरसत्कार किया और भोजन करा कर कहा
आज से सातवें दिन आप इस नगर के राजा हो जायेगे ।

इधर कार्पाटिक ने अपना स्वप्न नगर के साधारण से भी साधारण
व्यक्ति को सुनाना शुरू कर दिया । लोकों ने भी उससे यही कहा कि

मूलदेवे त्या स्वप्न झणना कळेवावाणा विद्वानना धरनी तपास करी,
तेना पत्तो भेजवी स्वप्नपाठकने घेर गये। आने त्या विनीत आवधी तेणे स्वप्न
पाठकने पूछ्यु, मंडानुवाव ! आज मे रात्रिना पाछवा पडोरभा अद्रभा मे भुजभा
प्रवेश करतो जेथे छे तेनु झण शुं हरे ? तेकृपाकरिने कळे। मूलदेवनी बात
सासणीने स्वप्नपाठके कळुं के, जे तमे पळेवा भारी कन्यानी साथे तमारा विवाह
करवानु मजूर करे तोज हुं तमने तेनु झण जतावु मूलदेवे स्वप्नपाठकनी बात
स्वीकारी वीधी स्वप्नपाठके पोतानी पुत्रीने विवाह तेनी साथे करी वीधे।
मूलदेव हवे स्वप्नपाठकने जमाध जनी गये। स्वप्नपाठके जमाधने
आदरसत्कार करी आने खोजन जमाडीने कळुं के आजथी सातमे दिवसे तमे
आ नगरना राजा थरे। जीलुं जालुं बुवाये पोतानु स्वप्न नगरना साधा
रखुथी साधारण भावुसने पळु सलगाववु शरू करी वीधु बोडकेये तेने जेम

- अत्र सग्रहश्लोकः—(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

- स्वप्ने कार्पटिकेन रात्रिविगमे चन्द्र मुखान्तर्गत,

- दृष्ट्वा सर्वजनाग्रतो निगदित लब्ध न राज्य फलम् ।

- स्वप्नस्तस्य पुनः स तत्र शयितस्यासीद् यथा दुर्लभः,

- ससारे भ्रमतः पुनर्नरभवो जन्तोस्त ग दुर्लभः ॥ १ ॥

॥ इति षष्ठः स्वप्नदृष्टान्तः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमश्चन्द्रदृष्टान्त — चक्रोपलक्षितो दृष्टान्तः, राधावेधदृष्टान्त

इत्यर्थे स चैवम्—

मथुरानगर्या जितशत्रुनामको भूपतिरासीत् । इन्दिरानाम्नी तस्य पुत्री- चतुः-

उस स्वप्न की प्राप्ति पुनः दुर्लभ हुई उसी प्रकार इस मनुष्यजन्म से प्रच्युत प्रमादी जीव को पुनः मनुष्यभवन की प्राप्ति दुर्लभ है ।

इस कथा का भावदर्शक श्लोक इस प्रकार है—

- स्वप्ने कार्पटिकेन रात्रिविगमे चन्द्र मुखान्तर्गत,

- दृष्ट्वा सर्वजनाग्रतो निगदित लब्ध न राज्य फलम् ।

- स्वप्नस्तस्य पुनः स तत्र शयितस्यासीद्यथा दुर्लभः,

- ससारे भ्रमतः पुनर्नरभवो जन्तोस्तथा दुर्लभः ॥ १ ॥

- यह छद्म स्वप्नदृष्टान्त है ॥ ६ ॥

सातवा चक्र दृष्टान्त इस प्रकार है—इसका दूसरा नाम राधावेध

दृष्टान्त भी है—मथुरा नगरी मे जितशत्रु नाम का राजा रहता था ।

इसकी एक कन्या थी, जिसका नाम इन्दिरा था । यह चौंसठ कलाओं

प्राप्ति दुर्लभ थी । ते रीते आ मनुष्यजन्मभी प्रच्युत प्रमादीजीवने दूरी

मनुष्यभवनी प्राप्ति दुर्लभ छे

आ कथाने भावदर्शक श्लोक आ प्रकारने छे

स्वप्ने कार्पटिकेन रात्रिविगमे चन्द्र मुखान्तर्गत,

- दृष्ट्वा सर्व जनाग्रतो निगदित लब्ध न राज्य फलम् ।

- स्वप्नस्तस्य पुनः स तत्र शयितस्यासीद्यथा दुर्लभः,

- ससारे भ्रमतः पुनर्नरभवो जन्तोस्तथा दुर्लभः ॥ १ ॥

छद्म स्वप्नदृष्टान्त छे

सातवु चक्रदृष्टान्त आ प्रकारनु छे आनु शीलु नाम राधावेध दृष्टान्त पखु छे

मथुरा नगरीमे जितशत्रु नामने ओक राजा राज्य करतो હતો । तेने ओक

કન્યા હતી જેનુ નામ ઇન્દિરા હતુ તે ચોસઠ કલાઓમા કુશળ હતી એક

તામેવ હસ્તિની સાદરં સમારોહ નગર પ્રવેશયન્તિ ।

• કાર્પટિકસ્તુ—મનુષ્યવૃન્દૈઃ સહ હસ્તિનીસમારૂઢ પ્રાપ્તરાજ્યં મૂલદેવ વિલોક્ય ચન્દ્રપાનસ્વપ્નારાધનેન મૂલદેવસ્ય રાજ્યલાભો જાતઃ, ઇતિ બુદ્ધ્યા સ્વાત્માન નિન્દયન્ પશ્ચાત્તાપ કરોતિ—ધિગૂમામ્, મન્દલોકાના પુરસ્તાત્ સ્વપ્નપ્રકાશનેન મયા સ્વપ્નો નિષ્ફલીકૃતઃ, તસ્માત્ પુનઃસહ તત્રૈવ સરસ્તીરે શયિષ્યે, તદા રાજ્યપ્રાપ્તિક્ષ્ણ સ્વપ્ન પુનઃ પદ્યમામીતિ વિચિન્ત્ય રાજ્યલક્ષ્મી કાઢેશ્વમાણઃ પુનઃ પુનઃસ્તત્ર સ્વપિતિ ।

• યથા કાર્પટિકસ્ય તત્સ્વપ્નદર્શનં દુર્લભ, તથા મનુષ્યદેહાત્ પ્રચ્યુતસ્ય પ્રમાદિનઃ પુનર્મનુષ્યત્વ દુર્લભમ્ ।

હથિની ને પુષ્પમાલા મૂલદેવ કે ગલે મેં ડાલી દેલકર મન્ત્રિયો ને મૂલદેવ કો ડસી સમય ડસ હથિની પર વૈઠા કર, વડે આદર કે સાથ ડનેકા નગર મેં પ્રવેશ કરાયા ।

કાર્પટિક ને મનુષ્યવૃન્દો કે સાથ મૂલદેવ કો હસ્તિની પર બૈઠા । એવ વહા કા રાજા બના હુઆ દેલકર “ચન્દ્રમાપાનરૂપ સ્વપ્ન કે આરાધન કે પ્રભાવ સે મૂલદેવ કો રાજ્ય કા લાભ હુઆ હૈ” હસ વિચાર સે અધિક સે અધિક પશ્ચાત્તાપ કિયા—મુજ્ઞ અભાગે કો ધિક્કાર હૈ જો મૈને સબ લોકોં કે સામને અપને સ્વપ્ન કો પ્રકાશિત કર નિષ્ફલ બનાયા । અય વહ પુનઃ હસ વિચાર સે રાજલક્ષ્મી કી પ્રાપ્તિ કી આશા સે ડસ સ્થાન પર વાર ૨ સોને લગા કિ કવ વહ ચન્દ્રસ્વપ્ન મુજ્ઞે દિલ્લંઘાઈ દે ડાઉર કવ મુજ્ઞે રાજ્ય કી પ્રાપ્તિ હો ।

• હસ દૃષ્ટાન્ત સે યહી સમજના ચાહિયે કિ જિસ પ્રકાર કાર્પટિક કા

ગળામા પુષ્પમાળા પહેરાવી દીધી હાથણીએ મૂળદેવને પુષ્પમાળા પહેરાવેલી બેઈને મત્રીઓએ મૂળદેવને તે સમયે તે હાથણી ઉપર બેસાડીને ઘણા આહર સત્કારની સાથે તેના નગરપ્રવેશ કરાવ્યો

ભુવાએ મનુષ્યના ટોળા ॥ વચ્ચે મૂલદેવને હાથણીપર બેઠેલો તેમજ ત્યાનો રાજા બનેલો બેઈને તેને લાગ્યું કે સ્વપ્નના આરાધનના પ્રભાવથી મૂલદેવને રાજ્યનો લાભ થયો છે આ વિચારથી તેને ઘણું જ પશ્ચાત્તાપ થયો અને મનમાને મનમા બડબડયો કે, મને અભાગીને ધીક્કાર છે કે, મે સઘળા લોકોની સાથે મારા સ્વપ્નને પ્રકાશિત કરી નિષ્ફળ બનાવ્યું આ પછી જ્યાં તેને સ્વપ્ન આવ્યું હતું ત્યાં રાજલક્ષ્મીની આશાથી રાજા રાત્રીના સુઈ જવા લાગ્યો ક્યારે સ્વપ્નમા મને ચદ્ર દેખાય અને ક્યારે મને રાજ્યની પ્રાપ્તિ થાય

• આ દૃષ્ટાન્તથી એ સમજવું બેઈએ કે; જે પ્રકારે ભુવાને તે સ્વપ્નની

- अत्र सग्रहश्लोकः—(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

स्वप्ने कार्पटिकेन रात्रिविगमे चन्द्र मुखान्तर्गत,

दृष्ट्वा सर्वजनाग्रतो निगदित लब्ध न राज्य फलम् ।

स्वप्नस्तस्य पुनः स तत्र शयितस्यासीद् यथा दुर्लभः,

ससारे भ्रमतः पुनर्नरभवो जन्तोस्तथा दुर्लभः ॥ १ ॥

॥ इति पष्ठः स्वप्नदृष्टान्तः ॥ ६ ॥

अथ "सप्तमश्चक्रदृष्टान्त — चक्रोपलक्षितो दृष्टान्तः, राधावेधदृष्टान्त

इत्यर्थः । स चैवम्—

मथुरानगर्या जितशत्रुनामको भूपतिरासीत् । इन्दिरानाम्नी तस्य पुत्री- चतुः-

उस स्वप्न की प्राप्ति पुनः दुर्लभ हुई उसी प्रकार इस मनुष्यजन्म से प्रच्युत प्रमादी जीव को पुनः मनुष्यभव की प्राप्ति दुर्लभ है ।

इस कथा का भावदर्शक श्लोक इस प्रकार है—

स्वप्ने कार्पटिकेन रात्रिविगमे चन्द्र मुखान्तर्गत,

दृष्ट्वा सर्वजनाग्रतो निगदित लब्ध न राज्य फलम् ।

स्वप्नस्तस्य पुनः स तत्र शयितस्यासीद्यथा दुर्लभः,

ससारे भ्रमतः पुनर्नरभवो जन्तोस्तथा दुर्लभः ॥ १ ॥

- यह छठा स्वप्नदृष्टान्त है ॥ ६ ॥

सातवा चक्र दृष्टान्त इस प्रकार है—इसका दूसरा नाम राधावेध

दृष्टान्त भी है—मथुरा नगरी में जितशत्रु नाम का राजा रहता था ।

इसकी एक कन्या थी, जिसका नाम इन्दिरा था । यह चौंसठ कलाओं

प्राप्ति दुर्लभ पत्नी ते रीते आ मनुष्यजन्मभी प्रच्युत प्रमादीजन्मने इसी

मनुष्यभवनी प्राप्ति दुर्लभ छे

आ कथाने भावदर्शक श्लोक आ प्रकारने छे

स्वप्ने कार्पटिकेन रात्रिविगमे चन्द्र मुखान्तर्गत,

दृष्ट्वा सर्व जनाग्रतो निगदित लब्ध न राज्य फलम् ।

स्वप्नस्तस्य पुन स तत्र शयितस्यासीद्यथा दुर्लभः,

ससारे भ्रमत पुनर्नरभवो जन्तोस्तथा दुर्लभ ॥ १ ॥

छठे स्वप्नदृष्टान्त छे

सातवु अङ्कदृष्टान्त आ प्रकारनु छे आनु गीनु नाम राधावेध दृष्टान्त पञ्च छे

(१) मथुरा नगरीमा छतशत्रु नामने अक राजा राज्य करतो હતો तेने अक

કન્યા હતી જેનુ નામ ઇન્દિરા હતુ તે ચોસઠ કળાઓમા કુશળ હતી એક

पण्डिकलाभिज्ञा जाता । जितशत्रुपस्तस्याः विवाहयोग्य वयो विष्णोव्य चिन्तयति
 -यः खलु राजकुमारो धार्मिकः कलाकुशलः सकलनीतिशास्त्रनिपुणो राधावेधसाध-
 नसमर्थः स्यात् स एव योग्यो वरः स्यादस्याः इति विचिन्त्य, तेन राज्ञा स्वयवर
 मण्डपः कारितः । तत्सन्निधौ चैकमुच्यते स्तम्भः स्थापितः । तस्य स्तम्भस्योर्ध्व
 भागेऽनुलोमेन चत्वारि, विलोमेन च चत्वारि लोहचक्राणि निवेशितानि । तेषां
 चक्राणामुपरि राधानाम्ना प्रसिद्धा काष्ठमयी भ्रमन्ती पुत्तलिका स्थापिता । तत्रा-
 धस्तात् तैलपूर्णकटाहश्च स्थापितः । यः खलु राधाया वामनयन शरेण विध्येत् स
 एव मत्कन्यकाया इन्दिराया वरः स्यादिति जितशत्रुणा घोषणारूपेण प्रतिज्ञातम् ।

की ज्ञाता थी । जिस समय जितशत्रु ने विवाहयोग्य इसकी अवस्था
 देखी तो विचार किया कि-जो राजकुमार धार्मिक, कलाकुशल,
 सकलनीति शास्त्र में निष्णात एवं साथ में राधावेधसाधन में भी
 समर्थ हो वही इस कन्या का पति होने योग्य है । इस प्रकार विचार
 कर राजा ने स्वयवरमण्डप रचाया और उसके पास ही एक ओर एक
 बड़ा ऊँचा खम्भा भी खड़ा करवाया । पश्चात् उसने उस खम्भे के उर्ध्व-
 भाग में लोहे के चार चक्र अनुलोम-सुलटे फिरने वाले और चार
 चक्र विलोम-उलटे फिरनेवाले लगवा दिये । फिर उन चक्रों के भी
 ऊपर राधा नाम की एक काष्ठमयी घूमती हुई पुत्तली रखवा दी । खम्भे
 के ठीक नीचे के भाग में तैल से भरा हुआ एक कड़ाह भी रखवा दिया ।
 जब इस प्रकार से स्वयवरमण्डप की पूर्ण तयारी हो चुकी तब उसने-यह
 घोषणारूप में अपनी प्रतिज्ञा प्रकट करवाई कि जो व्यक्ति राधा के
 वामनयन को बाण से वेध देगा वही मेरी कन्या इन्दिरा का पति

समये जितशत्रुने तेनी विवाहयोग्य वय जेधने विचार किये हे, जे
 राजकुमार धार्मिक, कलाकुशल, सकल नीतिशास्त्रमा निष्णात अने साथे साथ
 राधावेध साधनामा पणु समर्थ होय तेज आ कन्याने पति थवा योग्य छ
 आ प्रकारने विचार करी राजने स्वयवरमण्डप रच्यो अने तेनी पास जे
 ओक पूष जडो छये स्तम्भ पणु उलो कस्यो ओ पछी तेले ते स्तम्भना
 उर्ध्व भागमा बाँढना चार ओके सीधा करवावाणा अने चार ओके अपवा करवा
 वाणा गोठवाया पछी ते ओकेनी ऊपर पणु राधा नामनी इस्ती लाकडानी
 पुतणी गोठवावी स्तम्भना छेक नीया भागमा तेलधी लदेवी ओक कड़ाह रचावी
 न्याये आ प्रकारे स्वयवरनी स पूर्य तैयारी थई चुकी त्यारे ओक ठोसे

ततस्तेन नृपतिना निमन्त्रिता उहवो राजानो राजकुमाराश्च देशाद् देशान्तरादपि तत्र सोत्साह समागताः । सर्वेषु राजसु राजकुमारेषु च मण्डपे समुपविष्टेषु जितशत्रुनृपस्तत्रागत्य उदति-यो राधापुत्तलिकाया वामनेत्र शरेण विधेयं तस्मै मया कन्यका दातव्येति । राज्ञो वचः श्रुत्वा एकैरमुत्थितो नृपादिरुस्तत्र राधावेधनाय शर धनुषि सयोज्य प्राक्षिपत् । स च शरः कस्यचिदेकेन चक्रेणास्फाल्य भग्नः सन् भूमौ निपतितः, कस्यचिदेक चक्रमतिक्रान्तः, कस्यचिद् द्वे, कस्यचित् त्रीणि, अन्येषां तु लक्ष्यादन्यत्रैव निर्गतः, कोऽपि राधावेध साधयितुं नाशकः ।

होगा । राजा ने इस प्रकार अपना भाव प्रकट कर सब राजाओं एवं राजपुत्रों के लिये स्वयंवरमंडप में आनेका आमत्रण भेज दिया । राजा से आमत्रित हो बड़े उत्साह से अनेक राजा और राजकुमार देश देशान्तर से उत्साहपूर्वक आये और स्वयंवरमंडप में बैठ गये । जब समस्त राजा और राजपुत्र अच्छी तरह अपने २ स्थानों पर बैठ गये तब राजा जितशत्रु वहाँ आये और कहने लगे कि जो इस भ्रमण करती हुई राधा पुत्तलिका के वामनेत्र को बाण से वेधित करेगा वही मेरी पुत्री का पति होगा—अपनी पुत्री मैं उसे ही परणाऊँगा । राजा के इस प्रकार वचन सुनकर वे राजा तथा राजकुमार आदि राधावेध साधने के लिये उठे और अपने २ धनुष पर बाण रख कर राधावेध साधने के अभिप्राय से बाण को छोड़ने लगे । इनमें से किसी का बाण एक चक्र से टकरा कर, किसी का दूसरे चक्र से टकरा कर और

भड़ार पाड़ी पोतानी भड़ैछा प्रगट करी के के व्यक्ति राधाना डाभा नेत्रने भाषुथी विधेशे ते भारी राजकुन्या धनिराने पति बनशे राज्ञे आ प्रकारे ठठेशे पीटावीने सधना राज्ञे आने राजपुत्रने स्वयंवर मंडपमा आववानु आमत्रषु भेकलाव्यु राजनु आमत्रषु भणता धषा उत्साहथी अनेठ राज अने राजकुमारो देश देशांतरथी उत्साहपूर्वक आव्या अने स्वयंवर मंडपमा गिराव्या न्यारे सर्व राज्ञे आने राजपुत्रो भारी रीते पोते पोताना स्थान उपर भेसी गया त्यारे राज लुतशत्रु त्या आव्या अने कड़ेवा लाव्या के, के केछ व्यक्ति आ इरती राधा पुतलीना डाभा नेत्रने भाषुथी विधेशे तेने भारी पुत्री वरमाणा पड़ेरावशे अने तेनेछ हु भारी पुत्री परषावीश राजनु आ प्रकारनु वयन साधनीने मंडपमा गिरालुत थयेला राज तथा राजकुमार वगेरे राधावेध साधवा भाटे छथि अने पोतपोताना धनुष्य उपर भाषु यदावीने राधावेध साधवाना लक्ष्यथी भाषुने छेडवा लाव्या तेजोभाधी केछनु

અયેન્દ્રપુરાધીશસ્યેન્દ્રદત્તનામ્નો -નૃપસ્ય પુત્રો જયન્તકુમારઃ સોત્સાદ્ગુણિતિ,
લોકાઃ કરતાલીપ્રદાનપૂર્વકમુપહસન્તો વદન્તિ-અહો !. હમે વીરાધનુર્ધરા યત્ર ન
સમાસ્ત્રાસ્ય કુમારસ્ય કીદૃશ સાહસમ્?, નિમનેન શ્તું શક્યતે?, એવદત્સુ વજ્રમ
વાસ્તવ્યેષુ મનોહરૂપલાખ્યસપત્રો જયન્તકુમારઃ સ્તમ્ભસ્મઃ સનિધૌ ગત્વા, ધનુષિ શ્ર
સયોજ્ય, તૈલપૂર્ણઋદાહસક્રાન્તચક્રપ્રતિનિમ્બાન્તરાત્માર્ગણ । સાધાવામનેત્રપ્રતિવિ-

કિસીકાં તીસરે ચંક્ર સે ટકરા કર ટૂટ કર નીચે ગિર પડા । લક્ષ્યસ્થાન
તક કિસી કાં મી યાળ નહીં પહુંચ સકા । કિસી ર' કા યાળ તો લક્ષ્ય સે
મી ચચટકર આગે નિકલ ગયા । હસ પ્રકાર રાધાવેધ; કિસીકે મી
દ્વારા સાધ્ય નહીં હો સકા । હતને મેં હન્દ્રપુર કા રાજા હન્દ્રદત્ત કા પુત્ર
જયન્તકુમાર બડે ઉત્સાહ સે અપને સ્થાન સે ઉઠા । ઉસકે બઢતે, હી
લોગોં ને કરતલ બનિ સે પહિલે તો ઉસકી હૈંસી કરને લગે; ફિર કહને
લગે-દેલો યે! ઇક નવીન વીરપુરુષ આવે હૈં, જહાં એસે રે. હન વીર
ધનુર્ધારિયો કી મી નહીં ચલી વેલ યિચારે; હસ કુમાર કી ક્યા
ચલેગી જો યહ સાહસ દિલ્લા ને કો સ્વંડા હુઆ હૈં । લોગ જબ હસ
તરહ સે જયન્તકુમાર કી હૈંસી કરને મેં તત્પર હો રહે થે કિ કુમારના
સય-કે દેલતે ર' હી ઉસ સ્તંભ કે પામ પહુંચ ગયા- । પહુંચતે હી ઉસને
પહિલે અપને ધનુષ પર યાળ ચઢાયા- । ચઢાકર ફિર વહ તૈલપૂર્ણ
કઢાહ મે પડે હુણ ચક્ર કે પ્રતિબિમ્બ કો દેલને લગા । દેલતે ર ચક્રકે

બાણ પહેલા ચક્ર સાથે અથડાઈને તો કોઈનું બીજા ચક્ર સાથે અથડાઈને કોઈનું
ત્રીજા ચક્ર સાથે અથડાઈને તુટીને નીચે પડી જતા, પણ લક્ષ્ય સ્થાન સુધી કોઈનું
પણ બાણ જઈ શક્યું નહીં, કોઈ કોઈના બાણ તો લક્ષ્યથી પણ ઉપર થઈને આગળ
નિકળી ગયા. આ પ્રકારે રાધાવેધ કોઈનાથી પણ સાધ્ય ન થઈ શક્યો. એટલામાં
હન્દ્રપુર નગરના રાજા ઈન્દ્રદત્તના પુત્ર જયન્તકુમાર પણ ઉત્સાહથી પોતાના સ્થાનેથી
ઉઠ્યો તેના ઉઠતાજ લોકોએ તેની હાસી ઉઠાવવા માડી અને પછી કહેવા લાગ્યા-
બુઓ આ એક નવીન વીરપુરુષ આવેલ છે બ્યા મોટા મોટા વીર ધનુર્ધા
રીઓનું પણ ન ચાલ્યું ત્યા આ ગિયારા કુમારનું શું ચાલવાનું છે જે
આ સાહસ બતાવવા ઉઠ્યો છે લોકો બ્યારે આવી રીતે જ્યત કુમારની હાસી
ઉઠાવવામાં તત્પર બની રહ્યા હતા ત્યારે કુમાર બધાના ભેતભેતામાં તે સ્તંભની
પાસે પહોંચી ગયા અને પહોંચતા જ તેણે પહેલા પોતાના ધનુષ્ય ઉપર બાણ
ચડાવ્યું અને પંછી તેલથી ભરેલ કઢાઈમાં પડતા ચક્રના પ્રતિબિંબને બેવા
લાગ્યો ભેતા ભેતા ચક્રના અતરાલમાંથી પછી તેણે ત્રીજા

मन्निवेशितदृष्टिरुर्वर्णमृष्टिर्भवति, तदा जयन्तकुमारस्य कलाचार्यस्त पृच्छति-
पश्यसि, किं दृष्टिगतं भवति? जयन्तकुमार प्राह-केनऽपुत्तलिमाया वामनेत्रम्,
न तु किंचिदन्यम् । तद्वचनं श्रुत्वा गुरुः परितुष्टो जातः । ततोऽसौ जयन्तकुमार-
स्तैलपूर्णकटाद्वगतं प्रतिविम्बितं वामनेत्रं पश्यन् निश्चयेन मनसा करं स्थिरीकृत्य
हस्तलाघव दर्शयन् सद्यः शरं व्यमुचत् । तं शस्त्रक्रान्तरालेन संग्रहं निर्गच्छन्
पुत्तलिमाया वामनेत्रकनीनिशामधिष्यत् । ततस्तस्य करस्वैर्यलघुद्वरतयादिकं वर्ण-
यन्तो लोकाः प्रमुदिता जयजयध्वनिं प्रकुर्वन्ति । तदा जितशत्रुपुत्री इन्दिरा

अन्तराल मार्ग से फिर उसने राधा पुत्तली के वामनेत्र का प्रति-
विम्ब देखा । देखकर उसने फिर धनुष जो चढ़ाने के लिये हाथ की
मुट्ठी ऊँची की । इतने में उसके कालाचार्य बीच ही में उससे पूछा
जयन्त ! तुम्हें इस समय क्या दिख रहा है ? । जयन्त ने कहा-गुरुमहा-
राज ! मुझे इस समय पुत्तली के वामनेत्र सिंघास और कुछ नहीं
दिख रहा है । जयन्तकुमार के वचन सुनकर कलाचार्य के हर्ष का
ठिकाना नहीं रहा । जयन्त ने तैलपूर्ण कटाह में पड़े हुए पुत्तली के
वामनेत्र के प्रतिविम्ब को लक्ष्यकर शीघ्र ही निश्चल मन से हाथ को
संभालते हुए उस ओर धनुष से बाण छोड़ दिया । छूटते ही बाण ने
चक्र के अन्तराल से निकलते हुए उस पुत्तली के वामनेत्र की कनी-
निका को वेध दिया । उपस्थित जनताने जयन्तके लक्ष्यवेधकी निपुणता
की गवहस्तलाघवकी वदत अधिरु प्रशंसा की । सब के सब बड़े ही प्रसन्न
हुए । जयन्त की चारों ओर से जयध्वनिपूर्वक वधाई होने लगी ।

आणु प्रतिविम्ब जेथु जेधने तेणे धनुष्यने अडाववा माटे डायनी मुठी
उथी उगी अे वणते तेना ढणाचार्ये वयभा न तेने पूछ्यु न्यत तमने
आ मभये शु देभाय छे? न्यते कछु शुभहाराज मने आ सभये पुतणीनी
डाणी आण सिंघास पीणु कं देभातु नथी न्यतकुमारना वयन साजणीने
कलाचार्ये डुपित भन्या न्यते तेन लरेख उडाधमा पडता पुतणीना डाणा
नेत्रना प्रतिविम्बने लक्ष्य उरी तरत न निश्चल मनयी हाथने मलाणीने
ते तरई गाळु छोट्यु गाळु छुटता न अडना अतरावधी नीदणीने
पुतणीनी डाणी आणनी डीडीनु वेधन कथुं लेणी थयेली जनताये न्यत
कुमारना लक्ष्यवेधनी प्रशंसा करी अने हाथकुणतानी धळीन प्रशंसा उरी
मधणा भूणन प्रसन्न वया न्यतनी आरे गाळुथी न्यध्वनी पूर्व उ वधाई थवा
लागी इन्दिरा पळु पोताना लायने वणावुती न्यतना गजामा वरमाणा

જયન્તકુમારસ્ય કળ્થે પુષ્પમાલા દદૌ । યથા રાધાવેધો દુષ્કરસ્તથા મનુષ્યદેશ-
ચ્ચ્યુતસ્ય પ્રમાદિનઃ પુનર્મનુષ્યત્વ દુર્લભમિતિ ।

અત્ર સગ્રહશ્લોકઃ—(શાર્દૂલચિક્રીડિતવૃત્તમ્)

રાધાયાવદનાદધઃ ક્રમવશાચ્ચક્રાણિ ચત્વાર્યપિ,
ભ્રામ્યન્તીહ વિપર્યયેણ સ્વલુ તદ્વામાક્ષિવેધો યથા ।
પ્રાપ્તો દુષ્કરતાં નરેન્દ્રતનયાપાણિગ્રહાકાક્ષિણા,
સસારે ભ્રમતઃ પુનર્નરભવો જન્તોસ્તથા દુર્લભઃ ॥ ૧ ॥

इति सप्तमश्चक्रदृष्टान्तः ॥ ७ ॥

अथाष्टम कूर्मदृष्टान्तः—

अगाधजलपरिपूर्णः सहस्रयोजनविस्तीर्णः सलिलजन्तुसमृत्तः सुशोभितः

इन्दिरा भी अपने भाग्य की सराहना करती हुई जयन्त के गले में
वरमाला डालकर अपने आपको धन्य मानने लगी । इस दृष्टान्त का भाव
केवल इतना ही है कि जिस प्रकार राधावेध साधना दुष्कर कार्य
है उसी प्रकार मनुष्य जन्मको हारा हुआ प्रमादी प्राणी को पुनः मनुष्य-
जन्मकी प्राप्ति दुर्लभ है । इस दृष्टान्तका भावप्रदर्शकश्लोक इस प्रकार है—

રાધાયા વદનાદધઃ ક્રમવશાત્ ચક્રાણિ ચત્વાર્યપિ,
ભ્રામ્યન્તીહ વિપર્યયેણ સ્વલુ તદ્વામાક્ષિભેદો યથા ।
જાતો દુષ્કરતા નરેન્દ્રતનયાપાણિગ્રહાકાક્ષિણામ્,
સસારે ભ્રમતઃ પુનર્નરભવો જન્તોસ્તથા દુર્લભઃ ॥ ૧ ॥

यह सातवा चक्रदृष्टान्त है ॥ ७ ॥

આઠવાં કૂર્મ (કચ્છપ) કા દૃષ્ટાન્ત હિસ પ્રકાર હૈ—અગાધજલ સે

પહેરાવીને પોતે પોતાને ધન્ય માનવા લાગી આ દૃષ્ટાન્તનો ભાવ એટલો છે કે,
જે રીતે રાધાવેધ સાધના અત્યંત કઠીન અને દુષ્કર છે એજ રીતે મનુષ્ય
જન્મને હારી ગયેલ પ્રમાદી પ્રાણીને પુન મનુષ્યજન્મની પ્રાપ્તિ દુર્લભ છે
આ દૃષ્ટાન્તનો ભાવપ્રદર્શક શ્લોક આ પ્રકારનો છે

રાધાયા વદનાદધઃ ક્રમવશાત્ ચક્રાણિ ચત્વાર્યપિ,
ભ્રામ્યન્તીહ વિપર્યયેણ સ્વલુ તદ્ વામાક્ષિ ભેદો યથા ।
જાતો દુષ્કરતાં નરેન્દ્રતનયાપાણિગ્રહાકાક્ષિણામ્,
સસારે ભ્રમતઃ પુનર્નરભવો જન્તોસ્તથા દુર્લભઃ ॥ ૧ ॥

આ સાતમું ચક્રદૃષ્ટાન્ત છે ॥ ૭ ॥

આઠમું કુર્મ કાચબા (કચ્છપ) નું દૃષ્ટાન્ત આ પ્રકારનું છે—

જળથી પરિપૂર્ણ એવો એક (ધર) હોજ હતો, એક એક

एको हृद आसीत् । तदुदकं च परस्परसम्पन्नशैवालजालैश्चादितमभवत् । तत्र
स्वाप्त्यसततिसमन्वितः कच्छपः प्रतिपसति । अन्यदा कदाचित् तत्र सान्द्र
शैवालमध्ये हृदोपान्तस्थितजम्बूट्रिपिनः सुषम्नफलसपातेन शैवालतन्तु-
विच्छेदाच्छिद्रमभवत्, तस्मिन्नेव समये तत्रस्थिताऽसौ कूर्मस्तत्कालजातच्छिद्रमा-
श्रित्य ग्रीवा वहिष्करोति । तदनु खल्यसौ निर्मलगगनमण्डलमण्डनायमान तारा-
गणसमन्वितसुषमासम्पन्नशरदपूर्णशशाङ्कमिष्वमवलोक्य साश्चर्यं मनसि चिन्तयति
-अहो ! किमिदं विलोक्यते । कीदृशमिदमदृष्टपूर्वं नयनानन्दजनकम् ? । इत्येव

परिपूर्ण एक દ્રહ યા । જિસકા વિસ્તાર એક હજાર યોજન કા યા ।
इसमें अनेक जलचर जीव रहते थे । यह बड़ा सुन्दर था । इसका जल
परस्पर सन्द्र शैवालसमूह से आच्छादित था । इसमें एक कच्छुआ
अपने घच्चों के साथ रहता था । एक समय की बात है कि उस द्रह
के किनारे पर जो जामुन के वृक्ष खड़े हुए थे उनके कुछ जम्बूफल
उस शैवालजाल के ऊपर गिरे । उनके गिरने से उस शैवालजाल के
बीच में शैवाल के तन्तुओं के टूट जाने से छिद्र हो गया । उसी समय
कछुए ने जो उस शैवालजाल के नीचे रहता था उस छिद्र से अपनी
गर्दन को बाहर निकाला । बाहर निकालते ही उसने स्वच्छ आकाश
में आकाश का मण्डनस्वरूप एव तारागणों से सुशोभित परमशोभा-
सपन्न ऐसे शरदकालीन पूर्णचन्द्रमा के चिम्न को देखा । देखते ही उसे
बड़ा भारी आश्चर्य हुआ । विचार ने लगा-अहो ! यह क्या दिखाई
देता है ? मैंने तो आज तक ऐसा नेत्रों को अपूर्व आनन्द देने वाला

હજાર યોજન જેટલો હતો તેમાં અનેક પ્રકારના જળચર જીવ રહેતા હતા તે ધરે
પૂખજ સુદર હતો તેનું જળ શેવાળ સમૂહથી આચ્છાદિત હતું એમાં એક કાચખો
પોતાના બચ્ચાઓ સાથે રહેતો હતો એક સમયની વાત છે કે, તે ધરાના
ઠાંઠે બાબુડાના વૃક્ષો હારખ ધ ઉભ્યા હતા તે પૈડીના એક વૃક્ષ ઉપરથી થોડા બામ્બુકળ
શેવાળ ઉપર પડ્યા આ રીતે બાબુડાના પડવાથી જળ ઉપર આચ્છાદિત થયેલી
શેવાળમાં છિદ્ર પડી ગયાં આ વખતે એ શેવાળની નીચે રહેતા કાચખાએ
બાબુને લઈને શેવાળમાં પડેલા છિદ્રમાંથી પોતાની ડાક બહાર કાઢી પોતાની
ડાકને શેવાળમાંથી બહાર કાઢતા જ કાચખાએ સ્વચ્છ આકાશમાં તારાગણોથી
સુશોભિત પરમ શોભાસપન્ન એવા શરદઠાળના પૂર્ણ ચંદ્રમાના પ્રકાશને જોયો
જોતા જ તેને ઘણું જ આશ્ચર્ય થયું અને તે મનોમન વિચારવા લાગ્યો કે,
આ શું દેખાઈ રહ્યું છે ? એ આજ સુધી નેત્રોને આનંદ દેવાવાળો આવે

જયન્તકુમારસ્ય કળ્પે પુષ્પમાલા દદો । યથા રાધાવેધો દુષ્કરસ્તથા મનુષ્યદેહ-
ચ્ચ્યુતસ્ય પ્રમાદિનઃ પુનર્મનુષ્યત્વ દુર્લભમિતિ ।

અત્ર સગ્રહશ્લોકઃ—(શાર્દૂલચિક્રીડિતવૃત્તમ્)

રાધાયાવદનાદયઃ ક્રમવશાચ્ચક્રાણિ ચત્વાર્યપિ,
ભ્રામ્યન્તીહ વિપર્યયેણ खलु तद्वामाक्षिवेधो यथा ।
પ્રાપ્તો દુષ્કરતાં નરેન્દ્રતનયાપાણિગ્રહાકાક્ષિણા,
સસારે ભ્રમતઃ પુનર્નરભવો જન્તોસ્તથા દુર્લભઃ ॥ ૧ ॥

इति सप्तमश्चक्रदृष्टान्तः ॥ ७ ॥

અથાષ્ટમ કૂર્મદૃષ્ટાન્તઃ—

अगाधजलपरिपूर्णः सहस्रयोजनविस्तीर्णः सलिलजन्तुसभृतः सुशोभितः

इन्दिरा भी अपने भाग्य की सराहना करती हुई जयन्त के गले में
वरमाला डालकर अपने आपको धन्य मानने लगी । इस दृष्टान्त का भाव
केवल इतना ही है कि जिस प्रकार राधावेध साधना दुष्कर कार्य
है उसी प्रकार मनुष्य जन्मको हारा हुआ प्रमादी प्राणी को पुनः मनुष्य-
जन्मकी प्राप्ति दुर्लभ है । इस दृष्टान्तका भावप्रदर्शकश्लोक इस प्रकार है—

राधाया वदनादयः क्रमवशात् चक्राणि चत्वार्यपि,
भ्राम्यन्तीह विपर्ययेण खलु तद्वामाक्षिभेदो यथा ।
जातो दुष्करता नरेन्द्रतनयापाणिग्रहाकाक्षिणाम्,
ससारे भ्रमतः पुनर्नरभवो जन्तोस्तथा दुर्लभः ॥ १ ॥

यह सातवा चक्रदृष्टान्त है ॥ ७ ॥

આઠવાં કૂર્મ (કચ્છપ) का दृष्टान्त इस प्रकार है—अगाधजल से

પહેરાવીને પોતે પોતાને ધન્ય માનવા લાગી આ દૃષ્ટાન્તનો ભાવ એટલો છે કે,
જે રીતે રાધાવેધ સાધના અત્યંત કઠીન અને દુષ્કર છે એજ રીતે મનુષ્ય
જન્મને હારી ગયેલ પ્રમાદી પ્રાણીને પુન મનુષ્યજન્મની પ્રાપ્તિ દુર્લભ છે
આ દૃષ્ટાન્તનો ભાવપ્રદર્શક શ્લોક આ પ્રકારનો છે

રાધાયા વદનાદયઃ ક્રમવશાત્ ચક્રાણિ ચત્વાર્યપિ,
ભ્રામ્યન્તીહ વિપર્યયેણ खलु तद्वामाक्षि भेदो यथा ।
जातो दुष्करता नरेन्द्रतनयापाणिग्रहाकाक्षिणाम्,
ससारे भ्रमतः पुनर्नरभवो जन्तोस्तथा दुर्लभः ॥ १ ॥

આ સાતમું ચક્રદૃષ્ટાન્ત છે ॥ ૭ ॥

આઠમું કૂર્મ કાચળા (કચ્છપ) નું દૃષ્ટાન્ત આ પ્રકારનું છે—
અગાધ જળથી પરિપૂર્ણ એવો એક (ધરે) હોજ હોતો, એક

શૈવાલે મિલિતે યૈવ શશિનઃ સદર્શન દુર્લભ,
સંસારે ભ્રમતઃ પુનર્નરમ્નો જન્તોસ્તથા દુર્લભઃ ॥ ૧ ॥

इत्यष्टमः कूर्मदृष्टान्तः ॥ ८ ॥

अव नवमो युगदृष्टान्त प्रोच्यते—

असरययोजनविस्तीर्णो बल्याकारः सहस्रयोजनगम्भीरः स्वयभूरमण
समुद्रोऽस्ति । तस्य प्राच्या दिशि कोऽपि देवो युग प्राक्षिपत् तस्य युगस्य कीलिका
पश्चिमाया दिशि । यथा तस्मिन् समुद्रे भ्राम्यन्त्यास्तस्याः कीलिमायास्तेन युगेन

शैवाले मिलिते यैव शशिनः सदर्शन दुर्लभम्,
संसारे भ्रमतः पुनर्नरम्वो जन्तोस्तथा दुर्लभः ॥ १ ॥

यह आठवा कूर्मदृष्टान्त हुआ ॥ ८ ॥

नौवा युगदृष्टान्त इस प्रकार है—यह दृष्टान्त कल्पना से सबध
रहता है । असरयात द्वीप और समुद्रों के बाद एक अन्तिम द्वीप
और समुद्र है । अन्तिम समुद्र का असख्यात योजन का विस्तार है ।
गहराई भी इसकी एक हजार योजन की है । इसमें कल्पना करो कि
कोई एक देव पूर्व दिशा की ओर एक जुआ-गाड़ी का अवयवविशेष
जो बैलों के कन्धों पर रखा जाता है-डाल दे, और पश्चिम दिशा की
ओर उसकी कीलिका-सेल-डाल दे । अब यह कीलिका उस समुद्र में
उस दिशा से बहती हुई चली आवे और बहते हुए जुआ के साथ

शैवाले मिलिते यैव शशिनः सदर्शन दुर्लभम्,
संसारे भ्रमत. पुनर्नरम्वो जन्तोस्तथा दुर्लभः ॥ १ ॥

આ આઠમુ દુર્ભદૃષ્ટાન્ત છે ॥ ૮ ॥

નવમુ યુગદૃષ્ટાન્ત આ પ્રકારનુ છે—

આ દૃષ્ટાન્ત કલ્પનાથી સબધ રાખે છે અસખ્યાત દ્વીપ અને સમુદ્રો
પછી એક છેલ્લો દ્વીપ અને સમુદ્ર છે એ ડેલ્લા સમુદ્રનો વિસ્તાર અમખ્ય
યોજનનો છે ઉડાઈ પણ તેની એક હજાર યોજનની છે આમા કલ્પના કરો
કે, કેઈ એક દેવ પૂર્વદિશા તરફ એક ધોસર કે જે ગાડીમા બળદના કાંધ
ઉપર રાખવામા આવે છે તે નાખી દે અને પશ્ચિમ દિશા તરફથી એ ધોસ
રાની લાડડીઓ નાખી દે પશ્ચિમ દિશાએ નાખેલી ધોસરાની એ સાળેલ
પડેલા પડેલા આવી આવે અને તે ધોસરી માથે મળી જાય જે રીતે આ વાત

વિચિન્ત્ય સ કૂર્મઃ સ્પન્ધૂનપિ તદ્ દર્શયિતુ જલે નિમજ્ય યાવતા કાઠેન તૈઃ
સહ પુનરાયાતિ, તામ્ પુનઃ સમીક્ષયોજિતશેઝાલૈસ્તઽઞ્ઞિદ્રમાચ્છાદિતમ્ । યથા
તચ્ચન્દ્રમણ્ડલદર્શન પુનસ્તસ્ય કૂર્મસ્ય દુર્લભ તથા મનુષ્યદેહાન્ન્યુતસ્ય પ્રમાદિનઃ
પુનર્મનુષ્યત્વ દુર્લભમિતિ ।

અત્ર સગ્રહ-લોક — (શાર્દૂલચિક્રીડિતવૃત્તામ્)

દૃષ્ટ્વા કોઽપિ હિ કચ્છપો હ્રદમુખે શૈવાલમ્બચ્યુતે,
પૂર્ણેન્દુ મુદિતઃ કુદુમ્ભમિહ ત દ્રષ્ટુ સમાનીતમાન્ ।

પદાર્થ નહીં દેલા હૈ, યહ કિતના સુન્દર હૈ । ઇસ પ્રકાર વિચાર કર
ઉસને ઇસ અર્પ્વ વસ્તુ કો અપને પરિવાર કો ભી દિશ્વાને કા વિચાર
કિયા, અતઃ વહ પાની મેં ડુબકી લગાકર અપને પરિવાર કે પાસ
પહુંચા ઓર ઉનકો સાથ મે લેકર જ્યો હી યહ વહા આયા કિ વહ
શૈવાલજાલ હવા કે લગને સે ફિર સે જ્યો કા ત્યો પરસ્પર મેં મિલ
ગયા । ઇસ દૃષ્ટાન્ત સે હમ કો યહ શિક્ષા મિલતી હૈ કિ જિસ પ્રકાર
હવા કે જ્ઞોકોં કે લગને સે શૈવાલ કે તન્તુ આપસ મે મિલ ગયે ઓર ઞિદ્ર
કા અભાવ હો ગયા, અતઃ ઉસ અભાગે કહુએ કો પુનઃ ચદ્રદર્શન હોના
દુર્લભ હુઆ, ઉસી પ્રકાર મનુષ્યજન્મ કો હારે હુએ પ્રમાદી પ્રાણી કો
પુનઃ મનુષ્યજન્મ મિલના મહા દુર્લભ હૈ । ઇસ દૃષ્ટાન્ત કા ભાવસગ્રહ
શ્લોક ઇસ પ્રકાર હૈ—

દૃષ્ટ્વા કોઽપિ હિ કચ્છપો હ્રદમુખે શૈવાલમ્બચ્યુતે,
પૂર્ણેન્દુ મુદિતઃ કુદુમ્ભમિહ ત દ્રષ્ટુ સમાનીતમાન્ ।

અર્પ્વ પદાર્થ કહી પણ જોયો નથી આ કેવો સુદર છે ? આ પ્રકારનો વિચાર કરી,
એ અર્પ્વ વસ્તુ પોતાના પરિવારને પણ બતાવવાનો વિચાર કર્યો અને પાણીમાં
ડુબકી મારી તે પોતાના પરિવારની પાસે પહોંચ્યો અને તેને સાથે લઈ તે
ઉપરોક્ત સ્થળે પહોંચ્યો ત્યારે તે શેવાળ કે જેમાં બાળુને લઈ ઞિદ્ર પડ્યું હતું
તે પવનને ઠારણે પુરાઈ જતા શેવાળની ચપાટી ફરીથી સંધાઈ ગઈ તેથી
ઝાંચખા અને તેના પરિવારને ફરીથી ચંદ્રના દર્શન ન થયા એ પ્રકારે મનુષ્ય
જન્મને હારી ગયેલ પ્રમાદી પ્રાણીને મનુષ્ય જન્મ મળવો મહા દુર્લભ છે

આ દૃષ્ટાન્તનો ભાવસગ્રહક શ્લોક આ પ્રમાણે છે —

દૃષ્ટ્વા કોઽપિ હિ કચ્છપો હ્રદમુખે શૈવાલમ્બચ્યુતે,
પૂર્ણેન્દુ મુદિતઃ કુદુમ્ભમિહ ત દ્રષ્ટુ સમાનીતમાન્ ।

તુલ્ય તચ્ચૂર્ણં નલિકાન્તર્નિધાય મેરુશિખર સમાભ્ય ફૂલકૃતસમીરણેસ્તચ્ચૂર્ણં
સકલં સર્વતઃ સમૃદ્ધાયિતમ્ ।

અથ તેન દેવેન ચિસિપ્તાસ્તે પરમાણવઃ પ્રચન્ડપવનોદ્ધૂતાઃ સર્વાન્નુ દિક્ષુ
દૂર ગતા પૈરૈરુશો વિભિન્નાઃ પતિતાઃ ।

યથા તાન્ પરમાણૂન્ સર્વતઃ સચિત્ય તૈઃ પુનઃ સ્તમ્ભનિષ્પાદન લોકસ્ય દુષ્કરં,
તથા મનુષ્યભવાત્ પ્રચ્યુતસ્ય પ્રમાદિનઃ પ્રાણિનો મનુષ્યજન્મ દુર્લભમિતિ ॥

દસવાં પરમાણુ દૃષ્ટાન્ત ઇસ પ્રકાર હૈ—યહ દૃષ્ટાન્ત મી કલ્પના સે
સયધ રચ્વને વાલા હૈ—જૈસે ક્રીડાવશ કિસી દેવ ને માણિક્યનિર્મિત
ઁક સ્તમ્ભ કો વજ્ર કે પ્રહાર સે તોડા । પશ્ચાત્ ઉસે ઇતના પીસા કિ
ઉસકા ચૂર્ણ ચૂર્ણ હો ગયા । ચૂર્ણ જૈસા જન વહ વન ચુકા તવ ઉસ
ચૂર્ણ કો ઉસને ઁક નલિકા મેં ભરા ઔર સુમેરુ પર્વત કે શિખર પર
લખે હોકર ઉસકો સવ તરફ ફુલ સે ડાડા દિયા । વે સન કે સવ ઉસ
સ્તમ્ભકે પરમાણુ જો ઉસ દેવ ને અપની ફૂલ સે ઇધર ડધર ડાડા દિયે હૈં
ઔર વાયુકે પ્રવલ જ્ઞોકો ને ડનકોપ્રત્યેક દિશા મેં લે જાકર ઔર મી
દૂર ફેલ દિયે । ડન સવ કે સવ પરમાણુઔ કો ઁકત્રિત કર કે ફિર સે
જૈસે ઉસ સ્તમ્ભ કા ડસી રૂપ સે નિર્માણ કરના દુષ્કર હૈ—ડસી તરહ
મનુષ્યભવ સે પ્રચ્યુત જીવ કો મનુષ્યભવકી પુનઃ પ્રાપ્તિ હોના દુર્લભ હૈ ।

ઇમમ્ પરમાણુદૃષ્ટાન્ત આ પ્રકારનું છે

આ દૃષ્ટાન્ત પણ દૃષ્ટનાથી સબધ રાખવાવાળું છે જેમ રમતના તોરથી
કોઈ દેવે માણિક્યથી ભરેલા એવા એક સ્તંભને વળના પ્રહારથી તોડી નાખ્યો
પછી તેને એટલો પિચ્છો કે, તેના ચૂરેચૂરા થઈ ગયા ચૂર્ણ જેવો. ન્યારે તે
થઈ ગયો ત્યારે તે ભુકાને તેણે એક નળીમાં ભર્યો અને સુમેરુપર્વતના શિખર
ઉપર ઉભા રહીને ચારે બાજુ તે ભુકાને કુકથી ઉડાડી દીધો. એ સ્તંભના
ભુકા રૂપે બનેલા સઘળા પરમાણુઓને તે દેવે પોતાની કુકથી ચારે કોર ઉડાવી
દીધા અને વાયુએ પ્રબળ વેગથી દરેક દિશામાં લઈ જઈને દૂર ફેંકી દીધા.
દૂર દૂર ન્યા ત્યા ફેંકાઈ ગયેલા એ સઘળા પરમાણુઓને એકત્રિત કરી ફરીથી
સ્તંભનું નિર્માણ કરવું દુષ્કર છે તેવીજ રીતે આ મનુષ્યભવને હારી બેઠેલા
જીવ ફરી મનુષ્ય જન્મની પ્રાપ્તિ કરી શકતો નથી.

સહ સઘટનમેવ દુર્લભ, તસ્ય યુગસ્ય ઝિદ્રે પુનઃ પ્રવેશસ્તુ તત્રાપિ દુર્લભસ્તથા મનુષ્યભવાત્પચ્યુતસ્ય પ્રમાદિનઃ પુનર્મનુષ્યજન્મ દુર્લભમિતિ ।

અત્ર સગ્રહઃ— (શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્તામ્)

પ્રાચ્યન્ધૌ યુગ-કીલિકા વિનિહિતા ક્ષિપ્ત યુગ પશ્ચિમે,
યદ્વદ્ દુર્લભમેવ તત્ર વહતોઃ સમીલન તદ્વયોઃ ।
શમ્યાયાસ્તુ પુનર્યુગસ્ય વિવરે તસ્યાઃ પ્રવેશો યથા,
સસારે ભ્રમતઃ પુનર્નરમવો જન્તોસ્તથા દુર્લભઃ ॥ ૧ ॥
इति नवमो युगदृष्टान्तः ॥ ९ ॥

અથ દશમઃ પરમાણુદૃષ્ટાન્તઃ—

કેનાઽપિ ક્રીડાપરેણ દેવેન મણિક્યમય સ્તમ્ભ વજ્રેણ ચૂર્ણીકૃત્ય પરમાણુ-

મિલ જાવે તો જિસ પ્રકાર યહ ચાત વહુત દુર્લભ હૈ ઓર હસસે મી અધિક દુર્લભ યહ હૈ કિ વહ કીલિકા વહતે ૨ ઉસ જુએ કે છેદ મેં પ્રવિષ્ટ હો જાવે યહ ચાત દુર્લભ હૈ । હસી તરહ મનુષ્ય ભવ સે પ્રચ્યુત પ્રમાદી જીવ કો પુનઃ મનુષ્યભવ કી પ્રાપ્તિ હોના દુર્લભ હૈ । હસકા ભાવપ્રદર્શકશ્લોક હસ પ્રકાર હૈ—

પ્રાચ્યન્ધૌ યુગકીલિકા વિનિહિતા ક્ષિપ્ત યુગ પશ્ચિમે,
યદ્વદ્ દુર્લભમેવ તત્ર વહતોઃ સમીલન તદ્વયોઃ ।
શમ્યાયાસ્તુ પુનર્યુગસ્ય વિવરે તસ્યાઃ પ્રવેશો યથા,
સસારે ભ્રમતઃ પુનર્નરમવો જન્તોસ્તથા દુર્લભઃ ॥ ૧ ॥
यह नौवा युगदृष्टान्त है ॥ ९ ॥

ધણી જ દુર્લભ છે અને તેનાથી મધુ અધિક દુર્લભ તો એ છે કે, ધોસરાની તે સાબેલો વહેતા વહેતા તે ધોસરાના બીધમા બોડાઈ બાય એ વાત દુર્લભ છે આ રીતે મનુષ્યભવથી પ્રચ્યુત પ્રમાદી જીવને ફરીથી મનુષ્યભવની પ્રાપ્તિ થવી દુર્લભ છે

તેના ભાવને દર્શાવતો શ્લોક આ પ્રકારનો છે—

પ્રાચ્યન્ધૌ યુગકીલિકા વિનિહિતા ક્ષિપ્ત યુગ પશ્ચિમે,
યદ્વદ્ દુર્લભમેવ તત્ર વહતોઃ સમીલન તદ્વયોઃ ।
શમ્યાયાસ્તુ પુનર્યુગસ્ય વિવરે તસ્યાઃ પ્રવેશો યથા,
સસારે ભ્રમતઃ પુનર્નરમવો જન્તોસ્તથા દુર્લભઃ ॥ ૧ ॥

આ નવમુ યુગદૃષ્ટાન્ત છે ॥ ૯ ॥

ઝાયા—એકદા દેવલોકેપુ, નરકેષ્વપિ એકદા ।

એકદા આસુરં કાય, યથા કર્મભિઃ ગચ્છતિ ॥ ૩ ॥

ટીકા—‘એગયા’ ઇત્યાદિ ।

જીવઃ, એકદા=એકસ્મિન્ કાલે શુભકર્માનુભવકાલે દેવલોકેપુ=સૌધર્માદિપુ
યથાકર્મભિઃ=તદ્વત્પનુરૂપૈષ્ટિતૈઃ સરાગસયમદેશવિરત્યકામનિર્જરાવાલતપઃકર્મભિ
ગચ્છતિ । એકદા=અશુભકર્મોદયકાલે, નરકેપુ=રત્નપ્રભાદિપુ યથાકર્મભિઃ=મહા-
રમ્ભમહાપરિગ્રહપદ્ધેન્દ્રિયવધકુણપાહારૈર્ગચ્છતિ । એકદા આસુરમ્=અસુરસમ્પન્નિન,
કાય=નિકાયમ્ અસુરકુમારભાવમિત્યર્થઃ, યથા કર્મભિઃ=સરાગસયમાદિભિઃ,
ગચ્છતિ=પાપ્નોતિ । ઉપલક્ષણસાજ્જ્યોતિર્વ્યન્તરયોરપિ ગચ્છતીતિ વોધ્યમ્ ॥ ૩ ॥

ઉપરોક્ત કથન કો સ્પષ્ટ કરતે હુણ કહતે હૈ—‘એગયા’-ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—યહ જીવ (એગયા-એકદા) કબી તો શુભ કર્મ-કે
અનુભવન કાલ મેં (દેવલોએસુ-દેવલોકેપુ) સૌધર્મ આદિ દેવ લોક મે
(અહાકર્મેહિં - યથાકર્મભિઃ) ‘સરાગસયમ, દેશવિરતિ, અકામનિર્જરા
એવ ચાલતપ આદિરૂપ ઉસ ગતિ કે કર્મ કે કારણો સે (ગચ્છહ-ગચ્છતિ)
જન્મ લેતા હૈ । (એગયા-એકદા) કબી અશુભકર્મ કે અનુભવનકાલ
મે (નરએસુ-નરકેપુ) રત્નપ્રભા આદિક નરકો મે (અહાકર્મેહિં-
યથાકર્મભિઃ) મહા આરભ, મહાપરિગ્રહ, પદ્ધેન્દ્રિયવધ કુણપ (માસ)
આહાર આદિ કરને સે (ગચ્છહ-ગચ્છતિ) જાતા હૈ । (એગયા-એકદા)

ઉપરોક્ત કથનને વધારે સ્પષ્ટ કરતા કહે છે—

“એગયા” ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—આ છુત એગયા-એકદા કથારેક તો શુભકર્મના અનુભવ કાળમા,
દેવલોએસુ-દેવલોકેપુ સૌધર્મ આદિ દેવલોકમા અહાકર્મેહિં-યથાકર્મભિ સરાગ
સયમ, દેશવિરતિ, અકામ નિર્જરા, અને ચાલતપ આદિરૂપ એ ગતીના કર્મોના
કારણોથી ગચ્છહ-ગચ્છતિ જન્મ લે છે એગયા-એકદા કથારેક અશુભ કર્મના
ઉદયમા નરએસુ-નરકેપુ રત્નપ્રભા આદિક નરકોમાં અહાકર્મેહિં-યથાકર્મભિ આરભ,
મહાઆરભ, મહાપરિગ્રહ, પદ્ધેન્દ્રિયવધ કુણપ (માસ) આહાર આદિ કરવાથી

(૧) “ચરહિં ઠાણેહિં જીવા દેવાડયત્તાપ કમ્મ પગરેતિ, ત જહા-સરાગ
સજમેણ, સજમાસજમેણ, ચાલતવોકર્મેણ, અકામણિજ્જરાપ” । (સ્થા સ્થા ૪ ૭
૪ એવ ઔપાતિક સૂત્રેડપિ)

(૨) “ચરહિં ઠાણેહિં જીવા ણેરહયત્તાપ કમ્મપકરેતિ, ત જહા-મહારમાપ મહા-
પરિમાહાપ, પવિંદિયવદેણ, કુણિમાહારેણ (સ્થા૦ સ્થા૦ ૪ ૩ ૪ એવમ્ ઔપા-
તિકસૂત્રેડપિ)

અય ભાવઃ—માનુષ જન્મ લગ્નાઽપિ પ્રમાદકૃતદુષ્કર્મપ્રભાવાદેકેન્દ્રિયાદિ-
જાતિપ્રાપ્ત્યા ચક્રવર્તિપાયસાદિવત્ પુનર્માનુષત્વ દુર્લભમિતિ ॥ ૨ ॥

एतदेव स्पष्टयति—

मूलम्—एगया देवलौणसु, नरणसुवि एगया ।

एगया आसुरं कायं, अहा कस्मेहिं गच्छइ ॥ ३ ॥

ને અપને જન્મ મરણ સે ન ભર દિયા હો । જીવ ને સૂક્ષ્મપૃથિવી-
કાયાદિ સ્થાવર કાય મેં ઉત્પન્ન હોકર લોકાકાશ કા પ્રત્યેક પ્રદેશ કો
તેલ સે તિલ કી તરહ ભર દિયા હૈ । ફસલિયે મનુષ્યજન્મ પાકર મી
જો પ્રમાદી હોકર દુષ્કર્મોં કા ઉપાર્જન કરતે હૈં વે અનેકે પ્રભાવ સે
એકેન્દ્રિયાદિક જાતિ કી પ્રાપ્તિ સે ચક્રવર્તીં કે પાયસ આદિ કી તરહ
મનુષ્યભવ કી પ્રાપ્તિ કો દુર્લભ બનાલેતે હૈં—

ભાવાર્થ—મનુષ્યભવ પાકર મી પ્રાણી કા કર્તવ્ય હૈ કિ વહ
પ્રમાદી નહીં બને । પ્રમાદ કે કારણ જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મોં કા બધ
હોને સે ફસ જીવ કા એકેન્દ્રિયાદિક યોનિયોં મેં જન્મ હોતા હૈ ।
ફસમેં ફસકા અનન્તકાલ નિકલ જાતા હૈ । અતઃ પુનઃ મનુષ્યભવ કી
પ્રાપ્તિ દુર્લભ બન જાતી હૈ । તાત્પર્ય કહને કા યહ હૈ કિ મનુષ્યભવ
સાર્થક કરને કા યહી ઉપાય હૈ કિ પ્રમાદી ન બના જાય ॥ ૨ ॥

જન્મમરણથી ન ભરી દીધો હોય એવે સૂક્ષ્મ પૃથ્વી કાયાદિ સ્થાવર કાયમા
ઉત્પન્ન થઈ થઈને લોકાકાશના પ્રત્યેક પ્રદેશને તલના તેલની માફક ભરી દીધેલ
છે આ માટે મનુષ્યજન્મ મળવા છતાં પણ જે પ્રમાદી બની દુષ્કર્મોનું ઉપાર્જન
કરે છે, તે એના પ્રભાવથી એકેન્દ્રિયાદિક બાંધીની પ્રાપ્તિથી ચક્રવર્તીના દુષ્પાક
વગેરેની માફક ફરી મનુષ્યભવની પ્રાપ્તિને દુર્લભ બનાવે છે

ભાવાર્થ—મનુષ્યભવ મેળવીને પણ પ્રાણીનું કર્તવ્ય છે કે, તે પ્રમાદી ન
બને પ્રમાદના કારણે જ્ઞાનાવરણીયાદિક ધર્મોના બધ થવાથી આ જીવનો એકે
ન્દ્રિયાદિક જેવી યોનીઓમા જન્મ થાય છે તેમા તેનો અનન્ત કાળ નીકળી
બાધ છે આથી મનુષ્યભવની પ્રાપ્તિ દુર્લભ બની બાધ છે તાત્પર્ય કહેવાનું
એ છે કે, મનુષ્યભવ સાર્થક કરવાનો એક માત્ર ઉપાય એ છે કે, આપણે
પ્રમાદી ન બની અને જ્યાં સુધી સુક્રિતની પ્રાપ્તિ ન થાય ત્યાં સુધી મનુષ્યભવની જ
ફરી ફરી પ્રાપ્તિ થતી રહે એવો પ્રયત્ન તો કરવો જોઈએ ॥ ૨ ॥

एवं चतुरशीतिलक्षसंख्यका योनयस्तासु, इत्यर्थः । न निर्विद्यन्ते—अस्मात् पर्यटनात् कदा मोक्षो भविष्यतीति नोद्विजन्ते—उद्वेगं न प्राप्नुवन्ति । केषु क इव ? सर्वार्थेषु—सर्वे च ते अर्थाः, सर्वार्थास्तेषु हिरण्य-सुवर्ण-मणि-मुक्ताफल-वज्र वैदूर्य-ग्राम-नगर-कोश-कोष्ठागार-भूमि-गजाश्वादिषु सर्वविभवेषु प्राप्तेष्वपि, क्षत्रियाः—राजान इव । अयं भावः—यथा सर्वेषु विषयेषु प्राप्तेष्वपि राजान सतोप नाप्नुवन्ति, किंतु तत्प्राप्त्यर्थमेव पुनः पुनः प्रवर्तन्ते । एव तासु तासु योनिषु पुनः पुन-रुत्पत्तिमनुभवन्तोऽपि जीवाः पुनः पुनः ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधकर्म कुर्वन्तस्तत्तद् योनिप्राप्त्यर्थमेव प्रवर्तन्ते, तस्मान्मनुष्यजन्म दुर्लभम् इति ।

लाख, तथा मनुष्य की चौदह लाख, इस प्रकार इन चौरासी लाख योनियो-उत्पत्ति स्थानों में) (न निर्विज्जति-न निर्विद्यन्ते) 'इमं ससार परिभ्रमणसे मेरा कब मोक्ष होगा' इस प्रकार कभी भी निर्वेद-उद्वेग को प्राप्त नहीं होते हैं । (व इव) जैसे(सबहुँसु खत्तिया-सर्वार्थेषु क्षत्रियाः)हिरण्य सुवर्ण, मणि, मुक्ताफल, वज्र वैदूर्य, ग्राम, नगर, कोश एवं कोष्ठागार, भूमि, गज अश्व आदि प्राप्त विभवोमें क्षत्रिय लोग उद्वेग (उदासीनता) को प्राप्त नहीं होते हैं । तात्पर्य इसका यह है कि जैसे युद्ध कर २ के समस्त देशों का राज्य प्राप्त होने पर भी क्षत्रिय लोग उद्वेग (उदासीनता) को प्राप्त नहीं होते हैं, किन्तु उनकी प्राप्ति के लिये ही वे बार २ चेष्टा किये करते हैं उसी प्रकार उन उन योनियों में बार २ जन्म मरण के दुखों का अनुभव करते हुए भी ये जीव पुनः पुनः ज्ञानावरणीयादिक अष्ट-विध कर्मों का बन्ध करते हुए उन २ योनियों की प्राप्ति करने के लिये

तथा मनुष्यानी चौदह लाख, आ प्रकार ओ चौरासी लाख योनीओभा 'न निर्विज्जति -न निर्विद्यन्ते आ स सार परिभ्रमणधुी भादे क्यारे मोक्ष थशे?' ओ प्रकार तेने कोछ जातनी चिता थती नथी व-इव जेम सबहुँसु खत्तिया-सर्वार्थेषु क्षत्रिया हीरा भाषुक, सुवर्ण, मणी, मुक्ताफल, वज्र, वैदूर्य, ग्राम, नगर, कोश अने कुष्ठागार, भूमि, गज, अश्व, आदि प्राप्त वैभवोभा अत्थापत्था रहेता क्षत्रियोने कोछ उद्वेग थतो नथी. तात्पर्य ओनु ओ छे के, जेम युद्ध करी करीने समस्त देशनु राज्य प्राप्त थवा छता पणु क्षत्रियोने कोछ उद्वेग थतो नथी परतु तेनी प्राप्तने भाटे व ओ बार बार प्रयत्न करता रहे छे ओवी रीने योनीओभा बार बार जन्म मरणोना अनुभव करवा छता पणु ओ श्रव करी करी ज्ञानावरणीयादि आठ प्रकारना कर्मोना बंध करीने ते ते योनीओनी प्राप्ति करवाभा व कीयाशील रहे छे

मूलम्—एवमावट्टजोणीसु, पाणिणो कम्मकिल्विसा ।

न निविज्जति ससारे, सेव्वट्टेसु व खत्तिया ॥५॥

छाया—एवम् आवर्तयोनिषु, प्राणिनः कर्मकिल्विषा ।

न निर्विघ्नन्ते ससारे, सर्वार्थेषु इव सत्रियाः ॥ ५ ॥

टीका—‘एवम्’ इत्यादि ।

कर्मकिल्विषाः=कर्मभिर्मलिनाः प्राणिनः संसारे=भवे एवम्=अमुना प्रकारेण, आवर्तयोनिषु=आवर्तन-पुनःपुनःपरिभ्रमणेन स्पृष्टा योनय आवर्तयोनयस्तासु चतुरशीतिलक्षप्रकारासु, तत्र पृथिव्यप्तेजोवायुकायेषु प्रत्येक सप्त सप्त लक्षाः, दश लक्षाः प्रत्येकवनस्पतिषु, निगोदजीवेषु च चतुर्दश लक्षाः, द्वि-त्रि-चतुरिन्द्रियेषु प्रत्येक द्वे द्वे लक्षे, तिर्यदनारकदेवेषु प्रत्येक चतस्रश्चतस्रो लक्षाः मनुजेषु चतुर्दश लक्षाः,

कभी तेन्द्रिय जीवों में और कभी चतुरिन्द्रिय जीवों में जन्म लेता है । इस प्रकार इस संसार में प्रमादी जीव भ्रमण करता ही रहता है । इस कीटादिक शब्द के उपलक्षणसे समस्त तीर्थञ्चजाति के भेदोपभेदों का ग्रहण जानना चाहिये ॥ ४ ॥

‘एवम्’—इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(कम्मकिल्विसा-कर्मकिल्विषाः) कर्मों से मलिन (पाणिणो-प्राणिनः) प्राणी (ससारे-ससारे) संसार में (एवं-एवम्) उक्त प्रकार से भ्रमण करते हुए (आवट्टजोणीसु-आवर्तयोनिषु) इन चौरासी लाख योनियों में (पृथिवीकाय की सातलाख, अपकाय की सात लाख, तेजस्काय की सात लाख, वायुकाय की सात लाख, प्रत्येक वनस्पति की दश लाख, निगोदजीवों की चौदह लाख, द्विन्द्रिय, तेन्द्रिय चतुरिन्द्रिय की दो दो लाख, तिर्यञ्च, देव एव नारकी की चार चार

के प्रकारे आ संसारमा प्रमादी एव भ्रमण करता रहते छि आ कीटादिक शब्दना उपलक्षणार्थी समस्त तीर्थञ्च जातीना भेदोपभेदेषु अङ्गेषु लक्षणेषु ज्ञेयञ्चे ॥ ४ ॥

“एवम्”—इत्यादि

अन्वयार्थ—कम्मकिल्विसा-कर्मकिल्विषा कर्मोन्नी मलीन पाणिणो-प्राणिन प्राणी ससारे-ससारे संसारमा एव-एवम् उक्त प्रकार्थी भ्रमण करता करता आवट्टजोणीसु-आवर्तयोनिषु आ चौरासी लाख योनीओमा (पृथ्वीकायनी सात लाख, अपकायनी सात लाख, तेजस्कायनी सात लाख, वायुकायनी सात लाख, प्रत्येक वनस्पतिनी दस लाख, निगोद जीवोनी चौद लाख, द्वे इन्द्रिय, त्रि इन्द्रिय, चार इन्द्रिय, नी ज्ञेय लाख आने तीर्थञ्च, देव आने नारकोनी चार चार लाख,

एवं चतुरशीतिलक्षसंख्यका योनयस्तासु, इत्यर्थः । न निर्विद्यन्ते=अस्मात् पर्यटनात् कदा मोक्षो भविष्यतीति नोद्विजन्ते=उद्वेगं न प्राप्नुवन्ति । केषु न इव ? सर्वार्थेषु=सर्वे च ते अर्थाः, सर्वार्थास्तेषु हिरण्य-सुवर्ण-मणि-मुक्ताफल-वज्र-वैडूर्य-ग्राम-नगर-कोश-कोष्ठागार-भूमि-गजावादिषु सर्वविभवेषु प्राप्तेष्वपि, क्षत्रियाः=राजान इव । अयं भावः—यथा सर्वेषु पिपयेषु प्राप्तेष्वपि राजानं सतोषं नाप्नुवन्ति, किंतु तत्प्राप्त्यर्थमेव पुनः पुनः प्रवर्तन्ते । एव तासु तासु योनिषु पुनः पुनः उत्पत्तिमनुभवन्तोऽपि जीवाः पुनः पुनः ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधकर्म कुर्वन्तस्तत्तद् योनिप्राप्त्यर्थमेव प्रवर्तन्ते, तस्मान्मनुष्यजन्म दुर्लभम् इति ।

लाख, तथा मनुष्य की चौदह लाख, इस प्रकार इन चौरासी लाख योनियों—उत्पत्ति स्थानों में) (न निर्विज्जति-न निर्विद्यन्ते) 'इमं ससार परिभ्रमणसे मेरा कब मोक्ष होगा' इस प्रकार कभी भी निर्वेद-उद्वेग को प्राप्त नहीं होते हैं । (व इव) जैसे(सबद्वेसु खत्तिया-सर्वार्थेषु क्षत्रियाः)हिरण्य सुवर्ण, मणि, मुक्ताफल, वज्र वैडूर्य, ग्राम, नगर, कोश एवं कोष्ठागार, भूमि, गज अश्व आदि प्राप्त विभवोमे क्षत्रिय लोग उद्वेग (उदासीनता) को प्राप्त नहीं होते हैं । तात्पर्य इसका यह है कि जैसे युद्ध कर २ के समस्त देशों का राज्य प्राप्त होने पर भी क्षत्रिय लोग उद्वेग (उदासीनता) को प्राप्त नहीं होते हैं, किन्तु उनकी प्राप्ति के लिये ही वे बार २ चेष्टा किये करते हैं उसी प्रकार उन उन योनियों में बार २ जन्म मरण के दुःखों का अनुभव करते हुए भी ये जीव पुनः पुनः ज्ञानावरणीयादिक अष्ट-विध कर्मों का बन्ध करते हुए उन २ योनियों की प्राप्ति करने के लिये

तथा मनुष्यानी चौदह लाख, आ प्रकार के चौरासी लाख योनीओमा 'न निर्विज्जति-न निर्विद्यन्ते आ ससार परिभ्रमणसु भी भारे कथा के मोक्ष थये?' के प्रकार के तेने कोह भतनी चिता थती नथी व-इव जेम सबद्वेसु खत्तिया-सर्वार्थेषु क्षत्रिया हीरा भाषुक, सुवर्ण, मणी, मुक्ताफल, वज्र, वैडूर्य, ग्राम, नगर, कोश आने कोष्ठागार, भूमि, गज, अश्व, आदि प्राप्त वैभवोमा स्यापस्या रहता क्षत्रियोने कोह उद्वेग थतो नथी तात्पर्य जेनु के छे के, जेम युद्ध करी करीने समस्त देशनु सान्य प्राप्त थवा छता पणु क्षत्रियोने कोह उद्वेग थतो नथी परतु तेनी प्राप्तने भाटे ज के बार बार प्रयत्न करता रहे छे जेवी रीने योनीओमा बार बार जन्म मरणने अनुभव करवा छता पणु के लव करी करी ज्ञानावरणीयादि आठ प्रकारना कर्मोने बंध करीने ते ते योनीओनी प्राप्ति करवाभा ज कीयाशील रहे छे

મનુષ્યાણામ્, તથા વિષયા અપ્યનુકૂલતયા મનો હરન્તિ સર્વેષામ્ । વર્ષાકાલે જલબુદ્બુદા ઇવ, કરાઝલિગતા આ । ઇમ સમ્પદઃ ક્ષણભરાઃ સન્તિ । યથા—સ્વચ્છ-જલપરિપૂર્ણગમ્भीરગર્તે પ્રતિવિમ્બમાયાપન્ન તત્તટવર્તિષુક્ષ્ણ-ઝાયા લતા પત્ર-પુષ્પાદિક કિમપિ કાર્ય સાધયિતુ ન શકનોતિ, તથા સસારાન્તર્ગત વસ્તુજાતમ્ કિમપિ સ્વા-ત્મકલ્યાણાય ન ભવતિ । એવમનન્તદુઃખસમૃતે સંસારેડનન્તાનન્તદુઃખમનુભવન્તોઽપિ નોદ્વિજન્તે સર્વાર્થેષુ લબ્ધેષ્વપિ રાજાન ઇમ પ્રાણિનઃ । અતો મનુષ્યજન્મદુર્લભમ્ ।

વિષયસુખ મ્હી અનુકૂલ હોને સે સય કો સુદાવને લગતે હૈં, સય કે ચિત્ત લુભાતે રહતે હૈં । વર્ષાકાલ મે જૈસે જલ કા બુદ્બુદા દેખતે ૨ નષ્ટ હો જાતા હૈ, ઓર અજલિ કા જલ જૈસે ક્ષણભર મે ફર જાતા હૈ, ઉસી પ્રકાર સે યહ વૈભવ મ્હી ક્ષગચિનશ્ચર જાનના ચાહિયે । જૈસે સ્વચ્છ જલ સે પરિપૂર્ણ ગમ્भीર ટહુ મેં પ્રતિવિમ્બરૂપ સે પતિત ઉસકે તટવર્તી ષુક્ષ્ણ કી છાયા લતા પત્ર પુષ્પાદિક કુછ મ્હી કાર્ય સાધક નહીં હો સકતે હૈં, ઉસી તરહ સસાર કે અન્તર્ગત વસ્તુઓં કા સમૂહ મ્હી આત્મકલ્યાણ કા કુછ મ્હી સાધક નહીં હોતા હૈ । ઇસ પ્રકાર અનંત દુઃખોં સે ભરે હુએ ઇસ સસાર મેં અનન્ત દુઃખોં કા અનુભવ કરતે હુએ મ્હી સસારી જીવ પ્રાપ્ત અર્થ મે અધિકતર લુભાને વાલે રાજા કી તરહ પ્રતિદિન ઉન્હી સસારવર્ધક વૈષયિક સુખોં મે લુભાતે રહતે હૈં । આત્મકલ્યાણ કૈસે હોગા ઇસકી થોડી સી મ્હી ચિન્તા નહીં કરતે હૈં । ઇસલિયે યદિ મનુષ્યજન્મ પાયા હૈ તો કુઠ કર લેના ચાહિયે, નહીં તો ઇસ મનુષ્ય

પ્રકારથી આ વિષયસુખ પણ અનુકૂળ હોતા સઘળાને સુખરૂપ લાગે છે બધાના ચિત્તને લોભાવે છે, વર્ષાઝાળમાં પાણીના પરપોટાની જેમ ભેત ભેતામાં નાથ પામે છે અને હાથમાં લીધેલ પાણી જેમ ક્ષણભરમાં ચાંચુ બાય છે એજ પ્રકારથી આ વૈભવ પણ ક્ષણભરમાં નાથ પામનાર સમજવો જોઈએ જેમ સ્વચ્છ જળથી ભરેલા ઉડા ખાડામાં પ્રતિબિંબ રૂપથી પતિત તેની પાસેના વૃક્ષની છાયા, લતા, પાદડા, પુષ્પ વગેરે, કાંઈ પણ કાર્યસાધક થતા નથી એવી રીતે સસારનો અંતર્ગત વસ્તુઓનો સમૂહ પણ આત્મકલ્યાણમાં કાંઈપણ સાધક બનતો નથી આ પ્રકારના અનંત દુઃખોથી ભરેલા આ સસારમાં અનંત દુઃખોનો અનુભવ કરવા છતાં પણ સસારી જીવ પ્રાપ્ત અર્થમાં અધિકતર લોભાવનારા સજ્જની માફક દરરોજ તેની સસારવર્ધક વિષયી સુખોમાં લોભાતો રહે છે આત્માનું કલ્યાણ કઈ રીતે થયે તેની શ્રેડી પણ ચિંતા કરતો નથી આદલા માટેજ મનુષ્યજન્મ મળેલ છે તો તેનું કાંઈક સાર્થક કરી જોઈએ

તસ્માન્મનુષ્યજન્મ લબ્ધ્વા સંસારસ્વરૂપ ભાવયેત્—અહો ! ઈદ્દશ દુઃખસ્થાનમન્યત્
કિમપિ નાસ્તિ યાદશઃ સસારઃ ॥ ૫ ॥

જન્મ છુટ જાને કે વાદ્દે હસકી પુનઃ પ્રાપ્તિ દુર્લભ હૈ, અતઃ મનુષ્ય કા
કર્તવ્ય હૈ કિ વહ મનુષ્યજન્મ પ્રાપ્ત કર મસાર કે સ્વરૂપ કા અવશ્યર
વિચાર કરતા રહે, ઉસકો સોચના ચાહિયે કિ એસા દુઃખ કા સ્થાન
ઔર કોઈ દૂસરા નહીં હૈ જૈસા કી યહ સસાર હૈ ।

ભાવાર્થ—કર્મ સે કદર્થિત યે સસારી જીવ ચૌરાસી લક્ષ યોનિયોં મેં
ભ્રમણ કરતે હુએ ખી પુનઃ ઉસી ચક્કર મેં ફેંસને કે અભિલાષી હોતે
રહતે હૈ । યહ ચક્કર કૈસે વદ્દે હોગા હસકી ચિન્તા હી નહીં કરતે હૈ ।
જૈસે કોઈ ક્ષત્રિય વાર વાર યુદ્ધ કરને પર ખી યુદ્ધ સે અરુચિ નહીં
લાતા હૈ । ઉસી પ્રકાર યે સસારી જીવ ખી સાસારિક અનત દુઃખોં સે
અરુચિ ન લાકર જ્ઞાનાવરણીય કર્મોં કો પુનઃ પુનઃ વઢાને કી ઔર હી
અગ્રેસર બને રહતે હૈ । ઇન કો હસ વાત કા પતા નહીં કિ હસ મનુ-
ષ્યભવ સે હી ઇન અનત દુઃખોં કા અત્ત હોતા હૈ, અત્ત હસ ભવસે
યદિ યે દુઃખ નહીં નષ્ટ કિયે ગયે તો ફિર દૂસરા કૌન એસા ભવ હૈ જો
ઇન દુઃખોં કા અન્ત કરનેવાલા હો સકેગા, અત્ત મિલે હુએ મનુષ્ય ભવ

નહીં તો આ મનુષ્યજન્મ પુરો થતા તેની પ્રાપ્તિ ફરી થવી દુર્લભ છે આથી
મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે કે, બ્યારે મહાદુર્લભ એવો મનુષ્યજન્મ તેને પ્રાપ્ત થયો છે
તો સસારના સાચા સ્વરૂપનો અવશ્ય અવશ્ય વિચાર કરતો રહે તેણે વિચારનું
ભેદ એ કે, જેવો આ મસાર છે તેના જેવું હું ખત્રુ સ્થાન ખીત્રુ કોઈ નથી

ભાવાર્થ—કર્મથી ઠઠાચ સસારી છવ ચૌરાસી લાખ યોનીઓમા ભ્રમણ
કરવા છતાં પણ ફરી એજ ચક્કરમા ફસાય—ખૂચી બચ તેવા ઠાર્યોમા તે રત
રહે છે પણ એ ચક્કર કઈ રીતે બધ થાય તેની ચિંતા કરતો નથી જેમ કોઈ
ક્ષત્રિય વારવાર યુદ્ધ કરવા છતાં તેના દિલમા યુદ્ધની અરૂચી બાગતી નથી
તેવી રીતે સસારી છવ પણ સસારના અનત હું જોને બાલુવા છતાં તેના
પ્રત્યે અરૂચી ન લાવતા જ્ઞાનાવરણીય કર્મોંને ફરી ફરી વધારવાની તરફ જ તેની
મુખ્ય પ્રવૃત્તિ બની રહે છે તેને એ વાતનો ખ્યાલ પણ નથી આવતો કે,
આ મનુષ્યભવદ્વારા જ તે અનત હું જોનો અત્ત લાવી શકાય છે એ કારણે
આ ભવદ્વારા જ જો તે હું ખ નષ્ટ કરવામા નહીં આવે તો ફરી એવો કયો
ભવ છે કે, આ હું જોનો અત્ત લાવવામા ઉપયોગી વાય ? આથી મહાપૂણ્યના
ઉદયથી અપ્રાપ્ય એવા મળેલા મનુષ્યભવને સફળ બનાવવા તરફ લક્ષ દેવું

મૂલમ્-કર્મસર્ગેહિં સમૂદા, દુઃખિય્યાં વહુવેયર્ણા ।

અમાણુસાસુ જોળીસુ, વિણિહમ્મંતિ પાણિણો ॥ ૬ ॥

ઝાયા—કર્મસર્ગે સમૂદાઃ, દુઃખિતા વહુવેદનાઃ ।

અમાનુષીણુ યોનિણુ, વિનિહન્યન્તે પ્રાણિનઃ ॥ ૬ ॥

ટીકા—‘કર્મસર્ગેહિં’ इत्यादि ।

કર્મસર્ગેઃ=જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મસંયોગૈઃ, સમૂદા—તત્ત્વાતત્ત્વવિવેકરહિતાઃ, દુઃખિતાઃ=વિવિધદુઃખજાલજનકરોગશોકાદિસમાક્રાન્તાઃ, વહુવેદનાઃ=મન્દ તીવ્ર-તીવ્રતર-પીડાયુક્તાઃ પ્રાણિન, અમાનુષીણુ=એકેન્દ્રિય-દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિયમનુષ્યભિન્નપચ્ચેન્દ્રિયરૂપાસુ ચ, યોનિણુ કર્મભિઃ વિનિહન્યન્તે=પુનઃ પુનરુત્પદ્યન્તે । અતો માનુષત્વ દુર્લભમિતિ ભાવઃ ॥ ૬ ॥

કો સફળ બનાવેની કી ઓર લક્ષ્ય દેના યહી સર્વ સે પ્રથમ કર્તવ્ય હૈ ॥ ૬ ॥

“કર્મસર્ગેહિં” इत्यादि

અન્વયાર્થ—(કર્મસર્ગેહિં-કર્મસર્ગૈઃ) જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મોં કૈ સયોગ સે (સમૂદા-સમૂદા) તત્ત્વાતત્ત્વ કૈ વિવેક સે વિકલ બને હુએ અતએવ (દુઃખિય્યા-દુઃખિતાઃ) વિવિધદુઃખજનક એસે રોગ, શોક આદિ સે સમાક્રાન્ત એવ (વહુ વેયણા-વહુ વેદનાઃ) મન્દ, તીવ્ર, તીવ્રતર પીડાઓં સે યુક્ત યે (પાણિણો-પ્રાણિનઃ) સસારી પ્રાણી (અમાણુસાસુ જોળીસુ-અમાનુષીણુ યોનિણુ) એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય એવ મનુષ્ય ભિન્ન પચ્ચેન્દ્રિય ઇન યોનિયો મે (વિણિહમ્મતિ-વિનિહન્યન્તે) પુનઃ પુનઃ જન્મમરણજનિત દુઃખ પાતે હૈં । ઇસલિયે મનુષ્ય ભવ હુર્લભ હૈ ।

જોઇએ અને તે પ્રાણીમાત્રનુ એક માત્ર સૌ પ્રથમ કર્તવ્ય છે ॥ ૫ ॥

“કર્મસર્ગેહિં”—इत्यादि

અન્વયાર્થ—કર્મસર્ગેહિં-કર્મસર્ગૈઃ જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોના સ યોગથી સમૂદા-સમૂદા તત્ત્વાતત્ત્વના વિવેકથી, વિકળ અનેલા તેમજ દુઃખિય્યા-દુઃખિતા વિવિધ દુઃખજનક એવા રોગ, શોક આદિથી સમાક્રાન્ત અને વહુ વેયણા-વહુ વેદના મદ, તીવ્ર, તીવ્રતર, પીડાઓથી યુક્ત આ પાણિણો-પ્રાણિન સસારી પ્રાણી અમાણુસાસુ જોળીસુ-અમાનુષીણુ યોનિણુ એકેન્દ્રિય, બેધન્દ્રિય, ત્રીધન્દ્રિય, ચાર ધન્દ્રિય, અને મનુષ્ય ભિન્ન પાચ ધન્દ્રિય આ યોનીઓમા વિણિહમ્મતિ-વિનિહન્યન્તે ફરી ફરી જન્મ મરણ જનીત દુઃખ પામે છે એટલા માટે મનુષ્ય ભવ હુર્લભ કહ્યો છે

કથ તર્હિ માનુપત્ત પ્રાપ્નોતીત્યાહ—

મૂલમ્—કમ્માણ તું પહાળાણ, આંણુપુલ્લિ કેંયાઈ વિ' ।

જીવાં સોહિમણુપ્પેત્તા, ઓંયયતિ મેણુંસસયં ॥ ૭ ॥

છાયા—કર્મણા તુ પ્રહાણ્યા, આનુપૂર્વ્યા કદાચિદપિ ।

જીરા શોધિમનુપ્રાપ્તાઃ, આદદતે મનુષ્યતામ્ ॥ ૭ ॥

ટીકા—‘કમ્માણ’ ઇત્યાદિ ।

તુ=પુનઃ આનુપૂર્વ્યા=અનુક્રમેણ, કર્મણા=મનુષ્યગતિવિધાતકાનામનન્તાનુ-
વચ્ચિક્રોધાદિરૂપાણામ્, પ્રહાણ્યા=ક્ષયેગ-અપગમેન, જીવાઃ=માગિનઃ, આનુપૂર્વ્યા
=અનુક્રમેણ પૃથિવીકાયાદિક્રમેણેત્પર્યઃ, શોધિમ્=અશુભકર્માપગમરૂપા શુદ્ધિમ્,

ભાવાર્થ—પ્રાપ્ત મનુષ્યભવ યદિ પ્રમાદી હોકર ચોં હી શુભા દિયા
જાતા હૈ તો ફિર ઇસ જીવ કો કર્મો કે પ્રભાવ સે તત્વાતત્ત્વવિવેક
રહિત ધનકર અનેક અમાનુષીય યોનિયોં મેં અનેક પ્રકાર કે કષ્ટોં કા
સામ્હના કરતે હુણ ઉત્પન્ન હોતે રહતે હૈ । ઇસલિયે મિલે હુણ ઇસ મનુષ્ય-
ભવ કો વ્યર્થ મત જાને દો, નહીં તો પુનઃ ઇસકા મિલના દુર્લભ હૈ ॥ ૬ ॥

મનુષ્યભવ પ્રાપ્ત કૈસે હોતા હૈ યદ યાત સૂત્રકાર વતલાતે હૈ—

“કમ્માણ” ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—(આણુપુલ્લી આનુપૂર્વ્યા) અનુક્રમ સે (કમ્માણ-કર્મણામ્)
મનુષ્યગતિવિધાતક અનતાનુષ્ઠી ક્રોધાદિ કર્મોંકી પહાળાણ-પ્રહાણ્યા
પ્રહાણિ-ક્ષયસે (જીવા જીવા) જીવ (આણુપુલ્લી-આનુપૂર્વ્યા) પૃથિવી-

ભાવાર્થ—પ્રાપ્ત મનુષ્યભવ જો પ્રમાદી બની એમને એમજ શુભાવી દેવાય તો
પછી આ જીવને ઈર્ષાના પ્રભાવથી તત્વાતત્ત્વવિવેકરહીત બની અનેક અમા-
નુષીય યોનીઓમા અનેક પ્રકારના ઈર્ષાનો સામનો કરતા કરતા ઉત્પન્ન થતા
રહે છે પણ મનુષ્યભવ પામવો દુર્લભ રહે છે માટે મળેલા આ મનુષ્યભવને
વ્યર્થ જવા ન દેવો જોઈ એ જીવને ફરી ફરી મનુષ્યભવ મળવો દુર્લભ છે ॥ ૬ ॥

મનુષ્યભવ કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય છે તે સૂત્રકાર બતાવે છે—

‘કમ્માણ’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—આણુપુલ્લી-આનુપૂર્વ્યા અનુક્રમથી કમ્માણ-કર્મણામ્ મનુષ્યગતી
વિધાતક અનતાનુષ્ઠી ક્રોધાદિ ઈર્ષાના પહાળાણ-પ્રહાણ્યાક્ષયથી જીવા-જીવા જીવ
આણુપુલ્લી-આનુપૂર્વ્યાપૃથ્વીકાયાદિના ક્રમથી સોહિં-શોધિમ્ અશુભ કર્મોંના અપગ

મૂલમ્-કર્મસંગેહિં સમૂદા, દુઃખિચ્ચા વહુવેયણાં ।

અમાણસાસુ જોણીસુ, વિણિહમ્મતિ પાણિણો ॥ ૬ ॥

ઝાયા—કર્મસંગે સમૂદાઃ, દુઃખિચ્ચા વહુવેદનાઃ ।

અમાનુષીણુ યોનિણુ, વિનિહન્યન્તે પ્રાણિનઃ ॥ ૬ ॥

ટીકા—‘કર્મસંગેહિં’ इत्यादि ।

કર્મસંગેઃ=જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મસયોગૈઃ, સમૂદા-તત્ત્વાતત્ત્વવિવેકરહિતાઃ, દુઃખિચ્ચાઃ=વિવિધદુઃખજાલજનરુરોગશોકાદિસમાક્રાન્તાઃ, વહુવેદનાઃ=મન્દ તીવ્ર-તીવ્રતર-પીડાયુક્તાઃ પ્રાણિન, અમાનુષીણુ=એકેન્દ્રિય-દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિયમનુષ્યભિન્નપચ્ચેન્દ્રિયરૂપાસુ ચ, યોનિણુ કર્મભિઃ વિનિહન્યન્તે=પુનઃ પુનરુત્પદ્યન્તે । અતો માનુષત્વ દુર્લભમિતિ ભાવઃ ॥ ૬ ॥

કો સફળ બનાવે કો ઓર લક્ષ્ય દેના યહી સવ સે પ્રથમ કર્તવ્ય હૈ ॥ ૫ ॥

“કર્મસંગેહિં” इत्यादि

અન્વયાર્થ—(કર્મસંગેહિં-કર્મસંગૈઃ) જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મોં કે સયોગ સે (સમૂદા-સમૂદા) તત્ત્વાતત્ત્વ કે વિવેક સે વિકલ બને હુએ અતએવ (દુઃખિચ્ચા-દુઃખિચ્ચાઃ) વિવિધદુઃખજનક એસે રોગ, શોક આદિ સે સમાક્રાન્ત એવ (વહુ વેચણા-વહુ વેદનાઃ) મન્દ, તીવ્ર, તીવ્રતર પીડાઓં સે યુક્ત યે (પાણિણો-પ્રાણિનઃ) સસારી પ્રાણી (અમાણસાસુ જોણીસુ-અમાનુષીણુ યોનિણુ) એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય એવ મનુષ્ય ભિન્ન પચ્ચેન્દ્રિય इन યોનિયોં મે (વિણિહમ્મતિ-વિનિહન્યન્તે) પુનઃ પુનઃ જન્મમરણજનિત દુઃખ પાતે હૈં । હસલિયે મનુષ્યભવ દુર્લભ હૈ ।

બેધએ અને તે પ્રાણીભાવનુ એક માત્ર સૌ પ્રથમ કર્તવ્ય છે ॥ ૫ ॥

“કર્મસંગેહિં”—इत्यादि

અન્વયાર્થ—કર્મસંગેહિં-કર્મસંગૈ જ્ઞાનાવરણીય આદિ કચોના સ યોગથી સમૂદા-સમૂદા તત્ત્વાતત્ત્વના વિવેકથી, વિઠળ બનેલા તેમજ દુઃખિચ્ચા-દુઃખિચ્ચા વિવિધ હ બળનક એવા રોગ, શોક આદિથી સમાક્રાન્ત અને વહુ વેચણા-વહુ વેદના મદ, તીવ્ર, તીવ્રતર, પીડાઓથી યુક્ત આ પાણિણો-પ્રાણિન સસારી પ્રાણી અમાણસાસુ જોણીસુ-અમાનુષીણુ યોનિણુ એકેન્દ્રિય, બેધન્દ્રિય, ત્રીધન્દ્રિય, આર ધન્દ્રિય, અને મનુષ્ય ભિન્ન પાચ ધન્દ્રિય આ યોનીઓમા વિણિહમ્મતિ-વિનિહન્યન્તે ફરી ફરી જન્મ મરણ જનીત હ બ પામે છે એટલા માટે મનુષ્યભવ દુર્લભ કહ્યો છે

कस्यचिद् विशिष्टपुण्यस्योदयेन मानुषत्वलाभेऽपि श्रुतिर्दुर्लभेत्याह—

मूलम्—माणुस्स विग्गह लद्धु, सुई धम्मस्स दुल्लहा ।

जं सोच्चा पडिवज्जति, तव खतिमहिंसय ॥८॥

छाया—मानुष्य विग्रह लब्धा, श्रुतिधर्मस्य दुर्लभा ।

य श्रुत्वा प्रतिपद्यन्ते, तपः क्षान्तिम् अहिंसताम् ॥ ८ ॥

टीका—‘माणुस्स’ इत्यादि ।

मानुष्य=मनुष्यभवसम्बन्धिन, विग्रह=शरीर, लब्धा=प्राप्य, धर्मस्य=श्रुतचारित्र्यलक्षणस्य, श्रुतिः=श्रवण, दुर्लभा, यं धर्मं श्रुत्वा, तपः=अनशनादि द्वादशविधम्, इन्द्रियजय वा, क्षान्तिः=क्रोधजयरूपा, उपलक्षणमेतन्मानादिजयस्यापि, अहिंसताम्=अहिंसकत्वम्, अनेन प्रथमव्रतमुक्तम्, इदमप्युपलक्षणम्—मृषावादादत्तादानमैयुनपरिग्रहविरमणस्य, प्रतिपद्यन्ते=प्राप्नुवन्तीत्यर्थः । धर्मस्य श्रवणं हि मिथ्यात्वतिमिरप्रणाशक, श्रद्धाज्योतिःप्रकाशक, तच्चातन्त्रविवेचक, पीयूषपानमिव

कहते हैं—“माणुस्स” इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(माणुस्स विग्रह लब्धु मानुष्यक विग्रह लब्धा) मनुष्यभवसम्बन्धी शरीर को पाकर भी (धम्मस्स सुई दुल्लहा—धर्मस्य श्रुति, दुर्लभा) श्रुतचारित्र्यरूप धर्म का श्रवण दुर्लभ है । (जं सोच्चा—य श्रुत्वा) जिस धर्म को सुनकर प्राणी (तव खतिमहिंसय—तप, क्षान्तिम् अहिंसताम्) अनशन आदि चारह १२ प्रकार के तप को, अथवा इन्द्रियनिग्रह को, क्रोधजयरूप क्षान्ति को, उपलक्षण से मान आदि कषाय के विजय को, तथा अहिंसक भाव को, उपलक्षण से मृषावाद, अदत्तादान, मैयुन एवं परिग्रह से विरमणरूप व्रत को (पडिवज्जति—प्रतिपद्यन्ते) प्राप्त करते हैं । धर्म का श्रवण जीव के मिथ्यात्वरूप तिमिर का विनाशक, श्रद्धारूप ज्योति का प्रकाशक, तत्त्व अतत्त्व का विवेचक, अमृतपान के समान

‘माणुस्स’ इत्यादि

अन्वयार्थ—माणुस्स विग्रह लब्धु—मानुष्यक विग्रह लब्धा मनुष्यत्व प्राप्त कर शरीरने भोगवीने पण धम्मस्स सुई दुल्लहा—धर्मस्य श्रुति दुर्लभा श्रुत आचारित्र्य धर्मनु श्रवण दुर्लभ छे जं सोच्चा—य श्रुत्वा जे धर्मने साधनीने प्राणी तव प्रतिमहिंसय—तप क्षान्तिम् अहिंसताम् अनशनादि चार १२ प्रकारना तपने अथवा इन्द्रियनिग्रहने, क्रोधजयरूप, क्षान्तिने उपलक्षणरूपी मान आदि कषायना विजयने तथा अहिंसक भावने उपलक्षणरूपी मृषावाद, अदत्तादान, मैयुन अने परिग्रहरूपी वीरभण्ड रूप व्रतने पडिवज्जति—प्रतिपद्यन्ते प्राप्त करे छे धर्मनु श्रवण छवने मिथ्यात्वरूपी अधकारने नाश करनार, श्रद्धारूप ज्योतिने प्रका

અનુપ્રાપ્તાઃ સન્તઃ, કદાચિદેવ, ન તુ સર્વદા, અત્ર તુ-શબ્દ એવાર્થકઃ । મનુષ્યતામ્
આદદતે=ગૃહ્ણન્તિ-પ્રાપ્નુન્તીત્યર્થ । અય માયઃ-પ્રકૃતિભદ્રતયા, પ્રકૃતિચિનીતતયા,
સાનુક્રોશતયા (સદયતયા) અમત્સરિતયા મનુષ્યેષુ પ્રાણિન ઉત્પન્તે । અપિ ચ-
વિશિષ્ટશુદ્ધિહેતુભિસ્તનુરૂપાયત્વાદિર્મનુષ્યાયુર્ન્યો ભવતિ । ઉક્તચ—

પયઈએ તણુરુસાઓ, દાળરઓ સીલસજમવિહૂળો ।

મજ્જમગુણેહિ જુત્તો મળ્યાડ વધએ જીવો ॥ ૨ ॥

છાયા-પ્રકૃત્યા તનુકપાયો, દાનરતઃ શીલસયમવિહીનઃ ।

મધ્યમગુણૈર્યુક્તો મનુજાયુર્બ્ધનાતિ જીવઃ ॥ ૧ ॥ ૭ ॥

કાયાદિક કે ક્રમસે (સોઈ-શોધિમ્) અશુભ કર્મો કે અપગમરૂપ
શુદ્ધિ કો પ્રાપ્ત હોતે હુએ (કયાઈ ચિ-કદાચિદપિ) કબી કબી હી-
સર્વદા નહી, (મળુસ્મય આયયતિ-મનુષ્યતા આદદતે) મનુષ્યભવ
કો પ્રાપ્ત કરતે હૈં । પ્રાણી સ્વાભાવિક ભદ્રપરિણામી હો, સ્વાભાવિક
ચિનીત હો, દયાલુ હો, મત્સરભાવ સે રહિત હો તો વહ મરકર
મનુષ્યપર્યાય કો પ્રાપ્ત કરતા હૈં । વિશિષ્ટ શુદ્ધિ કા કારણ જો કષાયો
કી મદતા હૈં તસસે મી મનુષ્યાયુકા વધ પ્રાણી કો હોતા હૈં । ઉક્તચ—

પયઈએ તણુરુસાઓ દાળરઓ સીલસજમવિહૂળો ।

મજ્જમગુણેહિ જુત્તો મળ્યાડ વધએ જીવો ॥ ૧ ॥

છાયા-પ્રકૃત્યા તનુકપાયો દાનરતઃ શીલસયમવિહીનઃ ।

મધ્યમગુણૈર્યુક્તો મનુજાયુર્બ્ધનાતિ જીવઃ ॥ ૧ ॥ ૭ ॥

વિશિષ્ટ પુણ્ય કે ઉદય સે કિસી જીવ કો મનુષ્યભવ કી પ્રાપ્તિ હો
મી જાય તો મી વર્મ કા સુનના દુર્લભ હૈં । સૂત્રકાર

મધ્ય શુદ્ધિને પ્રાપ્ત કરીને કયાઈ ચિ-કદાચિદપિ કોઈ કોઈ વખત મળુસ્મય-મનુષ્યતા-
મનુષ્યભવને આયયતિ-આદદતે પ્રાપ્ત કરે છે પ્રાણી સ્વાભાવિક ભદ્ર પરિણામી હોય,
સ્વાભાવિક ચિનીત હોય, દયાલુ હોય, મત્સરભાવથી રહિત હોય તો તે મરીને
મનુષ્યપર્યાયને પ્રાપ્ત કરે છે વિશિષ્ટ શુદ્ધિનું ધરણ જે કષાયોની મદતા
છે તેનાથી પણ મનુષ્ય આયુનો બધ પ્રાણીનો થાય છે કહ્યું પણ છે—

પયઈએ તણુરુસાઓ દાળરઓ સીલસજમવિહૂળો ।

મજ્જમ ગુણેહિ જુત્તો મળ્યાડ વધએ જીવો ॥ ૧ ॥

છાયા—પ્રકૃત્યા તનુકપાયો દાનરતઃ શીલસયમવિહીનઃ ।

મધ્યમગુણૈર્યુક્તો મનુજાયુર્બ્ધનાતિ જીવઃ ॥ ૧ ॥ ૭ ॥

વિશિષ્ટ કર્મના ઉદયથી કોઈ જીવને મનુષ્યભવની પ્રાપ્તિ થઈ પણ બધ
તો પણ ધર્મને સાભળવો દુર્લભ છે આ વાતને સૂત્રકાર

ટીકા—‘ આહચ્ચ ’ ઇત્યાદિ ।

કદાચિત્ શ્રવણ=ધર્મશ્રવણ લઽવાડપિ શ્રદ્ધા=ધર્મવિપયિકા રુચિઃ, પરમદુર્લભાસ્તિ । શ્રદ્ધા હિ સસારસાગરતરણિઃ, મિથ્યાત્વતિમિરહરણધુમણિઃ, સ્વર્ગાપર્ગસુખચિન્તામણિઃ, ક્ષપકશ્રેણિસરણિઃ, કર્મરિપુદમની, કેવલજ્ઞાનકેવલદર્શનજનની । શ્રદ્ધાયાઃ પરમદુર્લભત્વે હેતુમાદ્-‘ વહ્વે ’ ઇત્યાદિ ।

મહો મનુષ્યા નૈયાયિકુ-ન્યાયે પશ્વસમગ્રાયકારણે મન નૈયાયિકુ પશ્વસમ-

ધર્મશ્રવણ કી પ્રાપ્તિ કે વાદ સૂત્રકાર અન શ્રદ્ધા કી દુર્લભતા દિખલાતે હૈ—‘ આહચ્ચ ’-ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ--(આહચ્ચ-આહત્ય) કદાચિત્ (સવળ લઘુ-શ્રવણ લઘ્વા) ધર્મકા શ્રવણ મી પ્રાપ્ત હો જાય તો મી (સદ્ધા પરમદુર્લભા-શ્રદ્ધા પરમદુર્લભા) ધર્મ મેં શ્રદ્ધા-રુચિ-હોના પરમ દુર્લભ હૈ । યહ શ્રદ્ધા સસારરૂપી સાગર સે પાર કરાને કે લિયે નૌકા જૈસી હૈ, મિથ્યાત્વરૂપી તિમિર કો દૂર કરને કે લિયે ધુમણિ-સૂર્ય જૈસી હૈ । સ્વર્ગ એવ મોક્ષ કે સુખોં કો દેને કે લિયે ચિન્તામણિરત્ન જૈસી હૈ । ક્ષપક શ્રેણી પર આરૂઢ હોને કે લિયે નિસરણી જૈસી હૈ । કર્મરૂપી શત્રુ કો પરાસ્ત કરને વાલી હૈ, એવ કેવલ જ્ઞાન કેવલ દર્શન કો ઉત્પન્ન કરને કે લિયે જનની જૈસી હૈ । યહ શ્રદ્ધા પરમ દુર્લભકયો હૈ ? યહ વાત સ્વય સૂત્રકાર કહતે હૈ (વહ્વે-વહ્વ) સસારમેં એસે મી કિતનેક મનુષ્ય હૈ જો

ધર્મ શ્રવણની પ્રાપ્તિ બાદ સૂત્રકાર હવે શ્રદ્ધાની દુર્લભતા સમજાવે છે - ‘ આહચ્ચ ’ ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ--આહચ્ચ-આહત્ય ંદાચિત સવળ લઘુ-શ્રવણ લઘ્વા ધર્મનુ શ્રવણ પ્રાપ્ત થઈ જાય તો પણ સદ્ધા પરમદુર્લભા-શ્રદ્ધા પરમદુર્લભા ધર્મમા શ્રદ્ધા રૂચી થવી એ પરમ દુર્લભ વાત છે આ શ્રદ્ધા સસારરૂપી સાગરથી પાર ઉતારનાર નૌકાનુ ઝામ ઢરે છે મિથ્યાત્વ રૂપી ઘોર અધકારને દૂર કરી માણસના હૃદયમા સૂર્ય તેજના કિરણો જેવો પ્રકાશ પહોંચાડે છે સ્વર્ગ અને મોક્ષના સુખોને આપવા માટે ચિન્તામણીરત્ન જેવી છે ક્ષપકશ્રેણી ઉપર આરૂઢ થવા માટે એ નિસરણી જેવી છે કર્મરૂપી શત્રુનો નાશ કરવા માટે એ અતુલ બળવાળી છે અને કેવળજ્ઞાનદર્શનને ઉત્પન્ન કરવા માટે એ જનની જેવી છે આ શ્રદ્ધા પરમ દુર્લભ કેમ છે ? આ વાત સ્વય સૂત્રકાર બતાવે છે તેઓ કહે છે કે, વહ્વે-વહ્વ સસારમા એવા પણ કેટલાક મનુષ્યો છે જે નૈયાય

હિતાવહ, ચન્દ્રચન્દ્રિકેય હૃદયાહારક, સમદૃષ્ટસ્તુનઃ પુનર્જાગ્રદવસ્થાયાં તદ્વા-
ભવત્ પ્રમોદजनकं, भूमिगतनिधानप्राप्तिरिव सुखजनक, सकलसतापहारकम् ।
तस्माद् धर्मः श्रोतव्य इति भाव ॥ ८ ॥

શ્રુતિલાભેઽપિ શ્રદ્ધા દુર્લભેત્યાહ—

મૂલમ્—આહચ્ચ સર્વણં લઘ્વં, સર્દ્ધા પરમંદુલ્લહા ।

સોર્ચ્ચા નૈયાય મર્ગં, વંહત્તે પરિભંસ્સઈ ॥ ૯ ॥

છાયા—ઋદાચિત્ શ્રવણ લઘ્વા, શ્રદ્ધા પરમદુર્લભા ।

શ્રુત્વા નૈયાયિક માર્ગં, ગ્રહયઃ પરિભ્રમ્યન્તિ ॥ ૯ ॥

एकान्ततः हितविधायक, निर्मल चादनी के समान हृदय को आनन्द
उत्पन्न करने वाला, स्वप्न में दृष्ट पदार्थ की जागृत अवस्था में प्राप्ति
होने की तरह प्रमोदजनक, भूमि में गड़े हुए निधान की प्राप्ति के समान
सुखजनक एव समस्त सताप का अपहारक होता है, इसलिये धर्म
अवश्य श्रवण करने योग्य है ।

भावार्थ—મનુષ્યભવ પાકર મી જીવ કો શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મ કા
શ્રવણ બડે ભાગ્ય સે મિલતા હૈ । ધન્ય વે પુરુષ હૈ જો હસ પ્રકાર સે
અપને જીવન કો સફલ કરતે હૈ, કયોં કિ ધર્મ કે શ્રવણ સે હી યહ
જીવ કો માલૂમ હોતા હૈ કિ હમારા કયા કર્તવ્ય હૈ કયા અકર્તવ્ય હૈ ?
હિંસાદિક પાપ અકર્તવ્ય હૈ, તથા પ્રણાતિપાતાદિ વિરમણરૂપકર્તવ્ય હૈ ।
તપ પાલો યોગ્ય હૈ ગવ કથા ગદિક પરિત્યાગ કરને યોગ્ય હૈ ॥ ૮ ॥

શક, તત્વ અતત્વનો વિવેચક અમૃત પાન સમાન, એકાન્તત હિત વિધાયક,
નિર્મળ ચાદની સમાન હૃદયને ઉત્પન્ન કરવાવાળા, સ્વપ્નમાં દૃષ્ટ પદાર્થની જાગૃત
અવસ્થામાં પ્રાપ્તિ થવાની માફક, પ્રમોદ જનક ભૂમિમાં ઘટાયેલા ધનની પ્રાપ્તિ
સમાન, સુખ જનક અને સમસ્ત સતાપનો અપહારક અને છે માટે ધર્મ
અવશ્ય શ્રવણ કરવા યોગ્ય છે

ભાવાર્થ—મનુષ્યભવ મેળવીને પણ જીવને શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનું શ્રવણ લાગ્યના
ઉદયથી જ મળે છે એ પુરૂષને ધન્ય છે કે જે આ પ્રકારથી પોતાના જીવનને
સફળ બનાવે છે કેમકે ધર્મનું શ્રવણ કરવાથી જ આ જીવને ખબર પડે છે
કે માફ કર્તવ્ય શુ છે અને અકર્તવ્ય શુ ? છે હિંસાદિક પાપ એ અકર્તવ્ય
છે, અને એનાથી પ્રાણાતિપાતાદિ વિરમણરૂપ કર્તવ્ય છે તપ પાળવા યોગ્ય
છે, અને કથાયાદિક પરિત્યાગ કરવા યોગ્ય છે ॥ ૮ ॥

યસ્ય સઃ, સયતાદિજ્ઞાને સદિગ્ધુદ્ધિઃ । ૩ । અશ્વમિત્રથતુર્યઃ સામુચ્છેદિકઃ, સ
ઉત્પાદાનન્તરમેવ વસ્તુનઃ સમુચ્છેદ - વિનાશો ભવતીતિ પ્રરૂપયતિ । ૪ । ગદ્ગાચાર્ય
પચ્ચમો દ્વૈત્રિયઃ—સ એકસ્મિન્ સમયે ક્રિયાદ્વયાનુભવો ભવતીતિ પ્રરૂપયતિ । ૫ ।
પડુલૂકઃ પૃષ્ઠૈરાશિકઃ, સ જીમા-જીર-નોજીર-મેદાત્ ત્રયો રાશયઃ સન્તીતિ
પ્રરૂપયતિ । ૬ । ગોષ્ઠઃ માહિઃ સ્થવિર સપ્તમોઽગ્નદિક સ ચ જીવેન સ્પૃષ્ટ કર્મ
અગ્નદ્ પ્રરૂપયતિ । ૭ ।

તત્ર જમાલેર્વૃત્તાન્તઃ પ્રોચ્યતે—

ક્ષત્રિયકુણ્ડપુરે ભગવતઃ શ્રીવીરવર્ધમાનસ્વામિનો ભગિન્યાઃ સુદર્શનાયાઃ પુત્રઃ ક્ષત્રિયા
એસી માન્યતા હૈ કિ સયત આદિ કા જ્ઞાન સદા સદિગ્ધ રહતા હૈ, કૌન
સયત હૈ કૌન નહીં ફસકા યથાર્થ નિશ્ચય નહીં હો સકતા હૈ, ફસ પ્રકાર
યે અવ્યક્તવાદી હૈ ૩ । ચતુર્ય નિહવ-અશ્વમિત્ર હૈ, ફનકી એસી માન્યતા હૈ
કિ ઉત્પાદ કે અનન્તર હી વસ્તુ વિનષ્ટ હો જાતી હૈ ૪ । પચમ નિહવ
ગગાચાર્ય હૈ, ફનકી એસી માન્યતા હૈ કિ એક સમય મે દો ક્રિયાઓ
કા અનુભવ હોતા હૈ ૫ । છઠવા નિહવ પડુલૂક હૈ, ફનકી એસી માન્યતા
હૈ કિ જીવ અજીવ એવ નોજીવ, ફસ પ્રકાર ત્રી રાશિ હૈ ૬ । ગોષ્ઠ
માહિલ સ્થવિર સાતવા નિહવ હૈ, ફનકી એસી માન્યતા હૈ કિ જીવ કે
સ્પૃષ્ટ કર્મ સદા ડસસે અગ્નદ્ રહતા હૈ ૭ ।

જમાલિ કા વૃત્તાન્ત ફસ પ્રકાર હૈ—જમાલિ ભગવાન્ વર્ધમાન
સ્વામી કી વહિન સુદર્શના કે પુત્ર થે । યે ક્ષત્રિયકુણ્ડપુર કા નિવાસી
ક્ષત્રિય થે । ભગવાન્ વીર પ્રભુ કી પુત્રી જો પ્રિયદર્શના થી ડસકા

સ્વરૂપ છે (૨) તૃતીય નિહવ આપાદ હતા એમની એવી માન્યતા હતી કે, સયત
આદિનુ જ્ઞાન સદા સદિગ્ધ રહે છે કોણ સયત છે ? કોણ સયત નથી ? એનો
યથાર્થ નિશ્ચય થઈ શકતો નથી આ પ્રકારથી તેઓ અવ્યક્તવાદી હતા (૩) ચતુર્ય
નિહવ અશ્વમિત્ર હતા એમની એવી માન્યતા હતી કે, ઉત્પાદના અન તરજ વસ્તુનો
નાશ થઈ જાય છે (૪) પચમ નિહવ ગગાચાર્ય હતા, એમની એવી માન્યતા
હતી કે, એક સમયમા બે ક્રિયાઓનો અનુભવ થાય છે (૫) છઠા નિહવ પડુલૂક
હતા એમની એવી પણ માન્યતા હતી કે, જીવ, અજીવ અને નો જીવ આ રીતે ત્રણ
પ્રકારની રાશી છે (૬) સાતમા નિહવ ગોષ્ઠમાહિલસ્થવિર હતા એમની એવી પણ
માન્યતા હતી કે, સ્પૃષ્ટ કર્મ હોય તો તેનાથી અગ્નદ્ રહે છે

જમાલિનુ વૃત્તાન્ત આ પ્રકારે છે—જમાલિ ભગવાન વર્ધમાન સ્વામીની
બહેન સુદર્શનાના પુત્ર હતા તેઓ ક્ષત્રિય હતા અને ક્ષત્રિયકુણ્ડપુરના
નિવાસી હતા ભગવાન વીરપ્રભુની પુત્રી જે પ્રિયદર્શના હતી, તેના તેઓ

वायकारणवादरूप जैनदर्शन, यद्वा-न्याययुक्त मार्ग सम्पद्दर्शनादिरूप मार्ग=मोक्षमार्ग श्रुत्या परिभ्रश्यन्ति=मोक्षमार्गात् प्रच्युता भवन्ति ।

अत्र दृष्टान्ताः—जमालिप्रभृतयो निह्नुवाः ।

अथ के ते जमालिप्रभृतयः ? इत्युच्यते—जमालिप्रभृतयः सप्त प्रवचननिह्नुवाः—मिथ्यात्वाभिनिवेशाज्जिनोक्ततत्त्वापलापकास्त्यक्तसम्पद्दर्शना अभूवन् । तत्र जमालिः प्रथमः, स बहुस्तः—बहुषु समयेषु रतः=सक्तः, प्रभूतसमयैः कार्योत्पत्तिर्भवति, नत्वेकेन समयेनेति प्ररूपयति ॥ १ ॥ तिष्यगुप्तो द्वितीय—स जीवमदेशिक—जीवः प्रदेश एव यस्य स जीवमदेशः, स एव जीवमदेशिक, चरमप्रदेश एव जीव इति प्ररूपयति ॥ २ ॥ तृतीय आपादः—स तु अव्यक्तिः, अव्यक्तम्—अस्फुटं वस्तु

(नेयाडय मग्ग-नैयायिक मार्ग) पचसमवायकारणवादरूप जैनदर्शन को, अथवा सम्पद्दर्शनादिरूप न्याययुक्त मार्ग-मोक्षमार्ग को (सोच्चा-श्रुत्वा) मुनकर भी उसमें श्रद्धानही होने से (परिमस्सइ-परिभ्रश्यन्ति) उस मोक्षमार्ग से भ्रष्ट हो जाते हैं इसलिये श्रद्धा को दुर्लभ बतलाई है ।

इस विषय में दृष्टान्तस्वरूप जमालि निह्नुव आदि समझना चाहिये । जमालि आदि कौन हैं ? इस विषय को यहाँ प्रदर्शित किया जाता है । ये जमालि आदि सात व्यक्ति निह्नुव-प्रवचनको छिपाने वाले हुए हैं—मिथ्यात्व के अभिनिवेश से जिनोक्त तत्त्व के अपलापक-सम्पद्दर्शन से रहित हुए हैं । इनमें सर्वप्रथम जमालि हुए हैं, इनकी मान्यता यह है कि अनेकसमयों से द्रव्य की उत्पत्ति होती है, एक समय से नहीं ? द्वितीय निह्नुव तिष्यगुप्त हुए हैं, इनकी ऐसी मान्यता है कि जीवका एक अन्तिम प्रदेश ही जीवस्वरूप है २ । तृतीय निह्नुव आपाद हुए हैं, इनकी

मग्ग-नैयायिक मार्ग पाय सभवायकारणवादरूप जैनदर्शनने अथवा सम्पद्दर्शनादिरूप न्याययुक्त मार्ग-मोक्ष मार्गने सौख्ये सोच्चा-श्रुत्वा सालणीने पक्षे जेनाभा श्रद्धा न होवाथी परिमस्सइ-परिभ्रश्यन्ति जे मोक्षमार्गथी भ्रष्ट भर्ध जाय छे आ माटे श्रद्धाने दुर्लभ बतावेव छे

आ विषयमा दृष्टान्तस्वरूप जमालि निह्नुव आदि समझना जेधजे जमालि आदि कोषु होता जे विषयने आदि प्रदर्शित करवाभा आवे छे जे जमालि आदि सात व्यक्ति प्रवचननिह्नुव छुपाववावाणा होता मिथ्यात्वना अभिनिवेशथी जिनोक्त तत्त्वना अपलापक-सम्पद्दर्शनथी रहित होता जेमा सर्व प्रथम जमालि होता जेमनी मान्यता जे होती के अनेक समयोथी द्रव्यनी उत्पत्ति थाय छे जेक समयथी नही (१) द्वितीय निह्नुव तिष्यगुप्त होता, जेमनी जेवी मान्यता होती के, जेवना जेक अन्तिम प्रदेश जे जेव

યસ્ય સઃ, સયતાદિજ્ઞાને સદિગ્ધપુદ્ધિઃ । ૩ । અશ્વમિત્રચતુર્યઃ સામુચ્ચેદિકઃ, સ
ઉત્પાદાનન્તરમેવ વસ્તુનઃ સમુચ્ચેદ - વિનાશો ભવતીતિ પ્રરૂપયતિ । ૪ । ગદ્ગાચાર્ય
પન્ચમો દ્વૈક્રિયઃ-સ એકસ્મિન્ સમયે ક્રિયાદ્વયાનુભવો ભવતીતિ પ્રરૂપયતિ । ૫ ।
પડુલૂકઃ પઠ્યૈરાશિકઃ, સ જીમા-જીર-નોજીર-ભેદાત્ ત્રયો રાશયઃ સન્તીતિ
પ્રરૂપયતિ । ૬ । ગોઘઃમાહિઃ સ્થવિર સપ્તમોઽગ્નદિક સ ચ જીવેન સ્પૃષ્ટ કર્મ
અવદ્ પ્રરૂપયતિ । ૭ ।

તત્ર જમાલેર્વૃત્તાન્તઃ પ્રોચ્યતે—

ક્ષત્રિયકુણ્ડપુરે ભગવતઃ શ્રીવીરવર્ધમાનસ્વામિનો ભગિન્યાઃ સુદર્શનાયાઃ પુત્રઃ ક્ષત્રિયો
એસી માન્યતા હૈ કિ સયત આદિકા જ્ઞાન સદા સદિગ્ધ રહતા હૈ, કૌન
સયત હૈ કૌન નહીં હસકા યથાર્થ નિશ્ચય નહીં હો સકતા હૈ, હસ પ્રકાર
યે અવ્યક્તવાદી હૈ ૩ । ચતુર્ય નિહવ-અશ્વમિત્ર હૈ, હનકી એસી માન્યતા હૈ
કિ ઉત્પાદ કે અનન્તર હી વસ્તુ વિનષ્ટ હો જાતી હૈ ૪ । પન્ચમ નિહવ
ગદ્ગાચાર્ય હ, હનકી એસી માન્યતા હૈ કિ એક સમય મે દો ક્રિયાઓ
કા અનુભવ હોતા હૈ ૫ । છઠવા નિહવ પડુલૂક હૈ, હનકી એસી માન્યતા
હૈ કિ જીવ અજીવ એવ નોજીવ, હસ પ્રકાર તોન રાશિ હૈ ૬ । ગોઘ
માહિલ સ્થવિર સાતવા નિહવ હૈ, હનકી એસી માન્યતા હૈ કિ જીવ કે
સ્પૃષ્ટ કર્મ સદા હસસે અવદ્ રહતા હૈ ૭ ।

જમાલિ કા વૃત્તાન્ત હસ પ્રકાર હૈ—જમાલિ ભગવાન્ વર્ધમાન
સ્વામી કી વહિન સુદર્શના કે પુત્ર થે । યે ક્ષત્રિયકુણ્ડપુર કા નિવાસી
ક્ષત્રિય થે । ભગવાન્ વીર પ્રભુ કી પુત્રી જો પ્રિયદર્શના થી હસકા

સ્વરૂપ છે (૨) તૃતીય નિહવ આપાદ હતા એમની એવી માન્યતા હતી કે, સયત
આદિતુ જ્ઞાન સદા સદિગ્ધ રહે છે કેણુ સયત છે ? કેણુ સયત નથી ? એનો
યથાર્થ નિશ્ચય થઈ શકતો નથી આ પ્રકારથી તેઓ અવ્યક્તવાદી હતા (૩) ચતુર્થ
નિહવ અશ્વમિત્ર હતા એમની એવી માન્યતા હતી કે, ઉત્પાદના અનન્તરજ વસ્તુનો
નાશ થઈ જાય છે (૪) પન્ચમ નિહવ ગદ્ગાચાર્ય હતા, એમની એવી માન્યતા
હતી કે, એક સમયમા બે ક્રિયાઓનો અનુભવ થાય છે (૫) છઠા નિહવ પડુલૂક
હતા એમની એવી પણ માન્યતા હતી કે, જીવ, અજીવ અને નો જીવ આ રીતે ત્રણ
પ્રકારની રાશી છે (૬) સાતમા નિહવ ગોઘમાહિલસ્થવિર હતા એમની એવી પણ
માન્યતા હતી કે, સ્પૃષ્ટ કર્મ હમેશા તેનાથી અળગ રહે છે

જમાલિતુ વૃત્તાન્ત આ પ્રકારે છે—જમાલિ ભગવાન વર્ધમાન સ્વામીની
બહેન સુદર્શનાના પુત્ર હતા તેઓ ક્ષત્રિય હતા અને ક્ષત્રિયકુણ્ડપુરના
નિવાસી હતા ભગવાન વીરપ્રભુની પુત્રી જે પ્રિયદર્શના હતી, તેના તેઓ

जमालिरासीत् । श्रीवीरवर्धमानस्वामिनः पुत्री प्रियदर्शना जमालेः भार्याऽभवत् ।
 एरुदा कदाचित् भगवान् श्रीवीरवर्धमानस्वामी तत्र क्षत्रियकुण्डपुरे समसूतः । जमा-
 लिभार्याया सह तं वन्दितुं समागतः । भगवद्देशनया जातवैराग्योऽसौ जमालिर्बृहन्माग-
 पित्रोरनुज्ञा गृहीत्वा पञ्चशतक्षत्रियकुमारैः सह प्रव्रज्या गृहीतवान् । अयं भगवतः
 श्रीमहानीरस्य केवलज्ञानप्राप्त्यनन्तरं चतुर्दशे वर्षे प्रव्रजितः । तदा तस्य भार्या
 प्रियदर्शनाऽपि भगवतः श्रीवीरवर्धमानस्वामिनः समीपे स्त्रीसहस्रेण सह प्रव्रजिता ।
 ततः पञ्चशतसंख्यकान् साधून् जमालिमुनये, तस्यै प्रियदर्शनामाच्ये च साध्वी
 सहस्रं शिष्यतया भगवान् प्रददौ । अथ जमालिमुनिः श्रीवर्धमानस्वामिना सह
 विहसन् दुश्चर तपस्तेपे, एकादशाङ्गानि चाधीतवान् ।

ये पति थे। एक दिन की रात है कि वीर श्रीवर्धमान स्वामी क्षत्रिय-
 कुण्डपुर में पधारे । जमालि अपनी पत्नी प्रियदर्शना के साथ उनको
 वदना करने के लिये आये । भगवान् ने इनको धर्मदेशना दी । दिव्य
 धर्मदेशना का पान कर जमालि को वैराग्य जागृत हो गया । घर पर
 आकर इन्होंने अपने माता पिता से आज्ञा लेकर पाचसौ क्षत्रिय-
 कुमारों के साथ दीक्षा अंगीकार करली । उस समय भगवान् को
 केवल ज्ञान प्राप्त हुए को चौदह वर्ष व्यतीत हो चुके थे । पति को
 दीक्षित देखकर प्रियदर्शना ने भी एक हजार स्त्रियों के साथ दीक्षा
 अंगीकार करली । प्रभु ने पाचसौ मुनियों को जमालिमुनि की नेस-
 राय में करदिये, एवं एक हजार साध्वियों को प्रियदर्शना साध्वी की
 नेसराय में कर दी । पाचसौ जमालि के शिष्य और एक हजार
 साध्विया प्रियदर्शना की शिष्याएँ हुई । जमालिमुनि ने श्री वर्धमान-

पति होता एक समयनी बात छे के, श्री वीर वर्धमानस्वामी दीक्षा दीधा
 पछी क्षत्रियकुण्डपुरमा पधायो जमालि पोतानी पत्नी प्रियदर्शनानी साथे
 तेमने वदना करवा भाटे आय्या भगवाने तेमने धर्मदेशना आपी दिव्य धर्म
 देशनानु पान करता जमालिने वैराग्य जागृत थयो घर आवी पोताना
 मातापितानी आज्ञा लई तेमणे पाचसौ क्षत्रिय कुमारो सहित दीक्षा अंगीकार
 करी आ समये भगवाने देवज्ञान प्राप्त थया ने चौदह वर्ष विती गया
 होता पतिने दीक्षित थयेला ओछ प्रियदर्शनाओ पणु ओक हजार स्त्रीओ
 सहित दीक्षा अंगीकार करी प्रभुओ पाचसौ मुनियोने जमालि मुनिनी
 नेसरायमा करी दीधा अने ओक हजार साध्वीओने प्रियदर्शना साध्वीनी
 नेसरायमा करी दीधी जमालिना पाचसौ शिष्य थया अने ओक हजार
 साध्वीओ प्रियदर्शनानी शिष्या थई जमालि मुनिओ श्री वर्धमान स्वामीनी

અયાન્યદા જમાલિમુનિર્ભગવતઃ શ્રીવીરવર્ધમાનસ્વામિન વન્દિત્વા નમસ્કૃત્ય
કૃતાન્નલિઃ સન્ પપચ્છ-ભગવન્ । મયદાન્નયાઽન્યત્ર વિહર્તુમિન્દ્રામિ ? તદા ભગ-
વતા પૃથગ્વિહારે જમાલેર્લાભાદર્શનાત્ મૌનમયલમ્બિતમ્ । જમાલિસ્તુ અપ્રતિપિદ્વમ-
નુમત ભવતીતિ મત્વા ભગવન્ત વન્દિત્વા નમસ્કૃત્ય પશ્ચશતશિષ્યૈઃ સહ તદન્તિકાત્
પ્રતિનિષ્ક્રામતિ ।

અયાઽસૌ પશ્ચશૈરનગારૈઃ સહ ગ્રામાનુગ્રામ વિહરન્ શ્રાવસ્તીનગર્યાં કોષ્ઠકના-
મકે વધાને સમાગતઃ । તત્ર યથાપ્રતિરૂપમવગ્રહ ગૃહીત્વા સયમેન તપસાઽઽત્માનં
ભાવયન્ વિહરતિ ।

સ્વામી કે સાથ વિહાર કરતે ૨ શ્રૂત તો તપશ્ચર્યાં કી ઓર ગ્યારહ
અર્ગોં કા અધ્યયન મી કર લિયા ।

કિસી સમય જમાલિ મુનિ ને ભગવાન શ્રી વર્ધમાનસ્વામી કો
દોનોં હાય જોડકર વન્દના ણવ નમસ્કાર કર કે પૂઝા ફિ હે ભગવાન્ ।
આપકી આજ્ઞા સે મેં દૂસરી જગહ વિહાર કરના ચાહતા હૂ । જમાલિ
કી વાત સુનકર ભગવાન્ ને ઇસ અભિપ્રાય સે કિ ઇનકા પૃથગ્ વિહાર
લાભકારી નહીં હૈ, ઉનકો કુઝ મી ઉત્તર નહીં દિયા કિન્તુ મૌન રહે ।
ભગવાન્ ને જવ જમાલિ સે કુઝ મી નહીં કહા નો ઉન્હોં ને યહ સમક્ષકર
કિ “અપ્રતિપિદ્વ અનુમતમ્” અપ્રતિપિદ્વ અનુમત હોતા હૈ, વહાં સે
પ્રભુ કો વન્દના નમસ્કાર કરકે અપને પાચસૌ શિષ્યોં કો સાથ લેકર
વિહાર કર દિયા ।

પાચસૌ શિષ્યોં કે સાથ ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતે હુએ વે શ્રાવસ્તી

સાથે વિહાર કરતા કરતા ખૂણ તપશ્ચર્યા ઢરી અને અગ્યાર અ ગોનો અભ્યાસ
પણ ઢરી લીધો.

કોઈ એક સમયે જમાલિમુનિએ ભગવાન શ્રી વર્ધમાન સ્વામીને યે હાથ
બેડીને વદના નમસ્કાર કરીને પૂછ્યું કે, હે ભગવત । આપની આજ્ઞાથી
હું ખીલ જગ્યાએ વિહાર કરવા ઇન્દ્રિય છું જમાલિની આ વાત સાલગીને
ભગવાન એમનો બુદ્ધો વિહાર લાભકારી નથી એવા અભિપ્રાયથી મૌન રહ્યા
અને ઉત્તર ન આપ્યો. ભગવાને જ્યારે જમાલિને કાઈ કહ્યું નહીં ત્યારે
તેમણે એમ સમજી લીધું કે, “અપ્રતિપિદ્વ અનુમત ભવતિ” મૌન એ અનુમતી
છે, એમ સમજીને ત્યાથી પ્રભુને વદના નમસ્કાર કરીને પોતાના પાચસૌ શિષ્યો
સાથે પ્રભુથી અલગ વિહાર કરી લીધો.

પાચસૌ શિષ્યોની સાથે આમાનુગ્રામ વિહાર કરતા કરતા તેઓ શ્રાવસ્તી

तत खलु श्रमणो भगवान् महावीरोऽन्यदा कदाचित् पूर्वानुपूर्व्याचरन् यावत् सुखसुखेन विहरन् यत्रैव चम्पानगरी यत्रैव पूर्णभद्रनामरुद्रधानं तत्रैवापागतः, उपागत्य यथाप्रतिरूपमाग्रहं गृहीत्वा समयमेव तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति ।

तत खलु तस्य जमालेरनगरस्य शरीरेऽन्तर्धानं रुक्षं तुच्छाहारैरन्यदा कदाचित् विपुलरोगातङ्कः प्रादुर्भूतः । तदा स उपवेष्टुमशक्तः सन्ननगारान् प्राह—मम सस्तारकः शीघ्रं क्रियताम् । ते मुनयः सस्तारकं कर्तुं प्रवृत्ताः । जमालिस्तान् पुनः पुनः पृच्छति—सस्तारकः कृतो नो वा भगद्धिः ? त ऊचुः—सस्तारकं कृतो

नगरी के कोष्ठक नामक उद्यान में आये । वहाँ वनपाल से वसति की आज्ञा ग्रहण कर समय एव तप से अपनी आत्मा को भवित करते हुए विचरने लगे ।

श्रमण भगवान् महावीर ने भी कोई समय पूर्वानुपूर्वी से ग्रामानुग्राम विहार करते हुए वे चपानगरी के पूर्णभद्रनामक उद्यान में पधारे और यथाप्रतिरूप अवग्रह (वसति की आज्ञा) ग्रहण कर समय एव तप से आत्मा को भवित करते हुए विचरने लगे ।

इधर जमालि के शरीर में अन्तर्धानं रुक्ष एव तुच्छ आहार के लेने से अनेक प्रकार के रोग उत्पन्न हो गये । इससे ये बैठने में भी अशक्त बन गये । इस स्थिति में इन्होंने अपने शिष्यों से कहा—मेरे लिए सस्तारक शीघ्र कर दो । मुनियो ने सस्तारक करना प्रारम्भ कर दिया ।

नगरीना के०के० नामना आगमा आधी पडोऽन्या त्या वनपाल पासधी आज्ञा लधने उत्तरी अने ते स्थणे समय अने तपधी पोतानी आत्माने लावित करता करता विचरवा लाग्या

श्रमण भगवान् महावीर पणु कोई समय पूर्वानुपूर्वीशी ग्रामानुग्राम विहार करता करता चपानगरीना पूर्णभद्र नामना आगमा पधार्या अने यथाप्रतिरूप अवग्रह (वसतीनी आज्ञा) लधने समय अने तपधी आत्माने लावित करता करता विचरवा लाग्या

आ तरङ्ग जमालिना शरीरमा अन्त, प्रान्त, रुक्ष तेमज्ज तुच्छ आहार लेवाधी अनेक प्रकारना रोगो उत्पन्न थया, आ रोगोना कारणे तेज्जो जेसवामा पणु अशक्त भनी गय । आ स्थितिमा तेमज्ज पोताना शिष्योने कहुं के, मारे माटे जट्टी सस्तारक (पधारी) करी हो मुनियो सस्तारकनी तैयारी करवा लाग्या जमालिजे तेमने बार बार पूछवा भाउथु के, सस्तारक नही ?

નાસ્તિ, કિં તુ ક્રિયતે, પ્રયુક્તે સતિ ત જમાલિર્મિથ્યાત્વમોહનીયોદયાત્ સમ્ય-
ક્ત્વપરિભ્રષ્ટઃ સન્ વ્યચિન્તયત્-ક્રિયમાણ કૃતમિતિ જિનોક્ત સત્યં ન ભવિતુમર્હતિ,
યતોઽય સસ્તારકઃ ક્રિયમાણો ન કૃતઃ સંસ્તીર્યમાણોઽપિ ન સસ્તૃત ઇત્યુચ્યતે ।
ઇતિ મનસિ વિચિન્ત્ય તત્ સર્વાન્ ઘુનીનાદ્ય જમાલિ ગ્રાહ—યત્ ક્રિયમાણ તત્
કૃતમ્, યચ્ચલત્ તચ્ચલિતમ્, યદુદીર્યમાણ તદુદીરિતમ્, ઇત્યાદિ શ્રીમદ્ધાવીરસ્વા-
મિના યદ્ ભાપિત તત્ સ્વલુ મિથ્યા, ક્રિયમાણે સસ્તારકે શયનરૂપાર્થસાધકત્વા-
ભાવેન કૃતત્વાભાવાત્ ।

જમાલિ ને ડનસે ઘાર ૨ પૂઝના શુરુ ક્રિયા કિ સસ્તારક ક્રિયા યા નહી ?
ઢઢ્ઢોં ને કહા સસ્તારક અઢી નહી ક્રિયા હૈ કર રહે હૈં । ઇસ
પ્રકાર જત્ર ઢઢ્ઢોં ને કહા તય મિથ્યાત્વમોહનીય કે ડદય સે
સમ્યક્ત્વ સે પતિત હોરુર જમાલિ ને વિચાર ક્રિયા કિ “ક્રિયમાણ
કૃતમ્” જો ક્રિયા જા રહા હૈ વહ “ક્રિયા ગયા” ંસા જો જિન
ભગવાન ને કહા હૈ વહ સત્ય નહી હો સકતા હૈ, કયોં કિ સસ્તારક
ક્રિયમાણ હૈ વહ “કૂનઃ” ક્રિયા ગયા ંસા નહી કહા જા સકતા હૈ ।
ડસી તરહ યહ તો અઢી “સસ્તીર્યમાણ” હૈ ટિઝાયા જા રહા હૈ, ઇસે
“સસ્તૃતઃ” ઘિછ ગયા હૈ, ંસે કૈસે કહ સકતે હૈં । ઇસ પ્રકાર વિચાર
કર ઢઢ્ઢોં ને અપને સમસ્ત શિષ્યોં કો ઘુલાકર કહા કિ ઢેલ્લો ભગવાન
ઘીર પ્રભુ જો ંસા કહતે હૈં કિ “ક્રિયમાણ કૃતમ્” “યચ્ચલત્ તત્
ચ્ચલિતમ્” “યદુદીર્યમાણ તદુદીરિતમ્” જો ક્રિયમાગ હૈ વહ
ક્રિયા ગયા હૈ, જો ચલ રહા હૈ વહ ચલ ઘુકા હૈ, જો ડદય મેં આ

શિષ્યોઢ્ઢે ડહુ કે, સસ્તારક ડહુ કરેલ નવી પરતુ ડરીઢ્ઢે છી ઢ્ઢે આ પ્રકારે
ઢ્યારે શિષ્યોઢ્ઢે ડહુ, ત્યારે મિથ્યાત્વ મોહનીયના ડ્ઢયથી સમ્યક્ત્વથી પતિત
ઘઈ ને જમાલિઢ્ઢે વિચાર કર્યોં કે, “ક્રિયમાણ કૃત” ંે કરવામા આવે છે તે
“ઘઈ ચૂકયુ” ઢેવુ ંે જીન ભગવાને ડહુ છે તે સત્ય કરતુ નથી કેમ કે
સસ્તારક ક્રિયમાણ છે તે “કૃત” ઘઈ ચૂકયુ છે ઢેમ કહી શકાય નહિ
આ પ્રમાણે આ ંે ડમણા “સસ્તીર્યમાણ” છે—ખીછાવવામા આવે છે ઢેને
ખીછાવી દીધલ છે ઢેમ કેમ કહી શકાય ? આ પ્રમાણે વિચાર ડરીને તેમણે
ચોતાના સમસ્ત શિષ્યોને જોલાવીને ડહુ કે, જીજો ભગવાન ઘીર પ્રભુ ંે ઢેમ
કહે છે કે, “ક્રિયમાણ કૃતમ્” “યચ્ચલત્ તત્ ચ્ચલિતમ્” “યદુદીર્યમાણ તદુ
દીરિતમ્” ંે ક્રિયમાણ છે તે ઘઈ ચૂકયુ છે, ંે ઢાલી રહુ છે, તે ઢાલી

तत खलु श्रमणो भगवान् महावीरोऽन्यदा कदाचित् पूर्वानुपूर्व्याचिन यावत् सुखसुखेन विहरन् यत्रैव चम्पानगरी यत्रैव पूर्णभद्रनामकमुद्यान तत्रैवापागतः, उपागत्य यथाप्रतिरूपमवग्रहं गृहीत्वा सयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति।

तत खलु तस्य जमालेरनगास्य शरीरेऽन्तप्रान्तरूक्षतुच्छाहारैरन्यदा कदाचित् विपुलरोगातङ्कः प्रादुर्भूतः। तदा स उपवेष्टुमशक्तः सन्ननगारान् ग्राह-मम सस्तारकः शीघ्रं क्रियताम्। ते मुनयः सस्तारकं कर्तुं प्रवृत्ताः। जमालिस्तान् पुनः पुनः पृच्छति-सस्तारकः कृतो नो वा भद्रिः? त ऊचुः—सस्तारकं कृतो

नगरी के कोष्ठक नामक उद्यान में आये। वहाँ वनपाल से वसति की आज्ञा ग्रहण कर सयम एवं तप से अपनी आत्मा को भवित करते हुए विचरने लगे।

श्रमण भगवान् महावीर ने भी कोई समय पूर्वानुपूर्वी से ग्रामानुग्राम विहार करते हुए वे चपानगरी के पूर्णभद्रनामक उद्यान में पधारे और यथाप्रतिरूप अवग्रह (वसति की आज्ञा) ग्रहण कर सयम एवं तप से आत्मा को भवित करते हुए विचरने लगे।

इधर जमालि के शरीर में अन्त प्रान्त रूक्ष एवं तुच्छ आहार के लेने से अनेक प्रकार के रोग उत्पन्न हो गये। इससे ये बैठने में भी अशक्त बन गये। इस स्थिति में इन्होंने अपने शिष्यों से कहा—मेरे लिए सस्तारक शीघ्र कर दो। मुनियो ने सस्तारक करना प्रारम्भ कर दिया।

नगरीना डोळंके नामना जागभा आवी पडोऱ्या त्या वनपाल पासेशी आज्ञा लधने उतर्या अने ते स्थळे सयम अने तपशी पोतानी आत्माने लावित करता करता विचरवा लाग्या

श्रमण भगवान् महावीर પણ डोळं सभय पूर्वानुपूर्वीशी ग्रामानुग्राम विहार करता करता चपानगरीना पूर्णभद्र नामना जागभा पधार्या अने यथाप्रतिरूप अवग्रह (वसतीनी आज्ञा) लधने सयम अने तपशी आत्माने लावित करता करता विचरवा लाग्या

आ तरङ्क जमालिना शरीरभा अन्त, प्रान्त, रूक्ष तेमज तुच्छ आहार लेवाशी अनेक प्रकारना रोगो उत्पन्न थया, आ रोगोना कारणे तेमजे सवाभा પણ अशक्त जनी गया। आ स्थितिभा तेमजे पोताना शिष्योने कहुं के, भारे भाटे जट्टी सस्तारक (पधारी) करी दो मुनियो सस्तारकनी तयारी करवा लाग्या जमालिजे तेमने बार बार पूछवा माड्यु के, सस्तारक कथों के नही?

इत्यादि, तत्सर्वमसत्प्रमेवेति । एव मिथ्यात्वप्रोहनीयोदयात् जमालिमुन्मार्गगत
ज्ञात्वा स्वविरा अदन्-जमाले । भगवत आशय न जानासि, भगवान् आप्तः,
विगतदोषसत्यवक्ता, तन्मतमनेकान्तवादात्मकम्, एकोपि पदार्थः, अपेक्षाभेदेन
अनेकरूपो भवति, यथा एक एव पुरुषः अपेक्षाभेदेन जामाता श्यालकः पुत्रः
पिता च । तथैव प्रकृतेऽपि क्रियमाणत्वेपि सस्तारके कृतत्वं सम्भवति । पटस्य
क्रियमाणताया 'कृत पटः' इत्यादिभ्यः । तनु कथं क्रियमाण पटादिकं कृत स्यादिति
चेत्तत्रोच्यते-पटस्योत्पद्यमानताकाले प्रथमतस्तुप्रवेशे उत्पद्यमान एव पट उत्पन्नो

- 'इत्यादि' सो यह श्रद्धेय नहीं है । इस प्रकार आशयदोष से
जमालि को विपरीत मार्ग में जाते हुए देखकर स्वविरा ने कहा-हे
जमालि ! आप भगवान के आशय को नहीं जानते हो । भगवान सर्व
दोष-रहित सत्यवक्ता हैं । भगवान का मत अनेकान्तरूप है । एक
ही पदार्थ अपेक्षा-भेद से अनेकरूप होता है । जैसे एक ही पुरुष श्वशुर
की अपेक्षा से जामाता कहलाता है, वहनोई की अपेक्षा से साला कहलाता है
पिता की अपेक्षा से पुत्र कहलाता है, पुत्र की अपेक्षा से पिता कह-
लाता है । वंसी प्रकार प्रकृत में आपका विस्तर हो भी रहा है, हो भी
गया है, ऐसा कह सकते हैं । जैसे कि पट की क्रियमाणता में भी
कृतत्व का व्यवहार होता है वसी तरह । पुन प्रश्न करता है कि जो
क्रियमाण है वह कृत कैसे हो सकता है ? इसका उत्तर देते हैं-पट के
उत्पत्तिकाल में प्रथम तनु के प्रवेश समय में भी वह उत्पन्न होता ही है

તે શ્રદ્ધા કરવા યોગ્ય નથી આ પ્રમાણે આશયદોષથી વિપરીત-ભાગે જતા
જમાલીને જોઈ તે સ્વવિરાએ તેઓને કહ્યું કે-હે જમાલિ ! તમે ભગવાનના
આશયને બાંધતા નથી ભગવાન સર્વદોષ રહિત સાચું બોલવાવાળા છે
ભગવાનનો મત અનેકાન્ત રૂપ છે એક જ પદાર્થ અપેક્ષા બેઠથી અનેકરૂપ થાય
છે જેમ એક જ પુરુષ સસરાની આગળ જમાઈ કહેવાય છે અનેવીની આગળ સાળો
કહેવાય છે અને પિતા આગળ પુત્ર કહેવાય છે અને તે જ પુરુષ પુત્ર આગળ
પિતા કહેવાય છે એવી જ રીતે પ્રસ્તુતમાં આપની પથારી થઈ રહી છે થઈ પણ
ગઈ છે એવું કહેવામાં આવે છે એવી રીતે પદની, ક્રિયમાણતામાં કૃતત્વનો
વ્યવહાર થાય છે તેવી જ રીતે

... ફરીથી પ્રશ્ન કરે છે કે-જે ક્રિયમાણ છે તે કૃત કેવી રીતે થઈ શકે ?
એનો ઉત્તર આપતા કહે છે કે-પદના-ઉત્પત્તિકાળમાં પ્રથમ ત-તુના પ્રવેશ
સમયે પણ તે ઉત્પન્ન થાય છે કેમકે પ્રથમત-તુપ્રવેશ કાળથી જ " પટ

કૃતે સંસ્તારકે શયનાર્થક્રિયાકારિત્ય યિદ્યતે, કરણસમયે તુ નાસ્તિ તાદૃશી અર્થક્રિયા, અતઃ ક્રિયમાણ કૃતમિતિ વ્યપદેશઃ કથં સ્યાત્ ? । કિંચ-ક્રિયમાણમિતિ વર્તમાનવ્યપદેશઃ, કૃતમિતિ ચ ભૂતવ્યપદેશઃ, વર્તમાનત્વ ભૂતત્વ ચ પરસ્પરવિરુદ્ધમિતિ પરસ્પરવિરુદ્ધયોસ્તયોરેકતા ન સ્યાત્, વર્તમાનધ્વસપતિયોગિત્વસ્ય ભૂત-ત્વાદિતિ મહાવીરસ્વામિના યત્ પ્રતિપાદિતમ્-‘ કરેમાણે કઢે ચલમાણે ચલિય’

રહા હૈ વહ ઉદય મેં આચુકા હૈ ” સો વહ સય મિધ્યા હૈ, કારણ કિ ક્રિયમાણ સસ્તારક મેં શયનરૂપ અર્થક્રિયા કે પ્રતિ સાધકત્વ કા અભાવ હોને સે વહાં કૃતત્વ નહીં આ સકના હૈ ।

સસ્તારક (ચિસ્તર) કરને કે યાદ હી ઉસમે શયનાદિરૂપ અર્થ ક્રિયાકારિતા આતી હૈ, પરન્તુ સસ્તારક કરને કે સમય મેં ઉસમેં ઉસ પ્રકાર કી અર્થક્રિયાકારિતા નહીં હૈ, ફિર “ ક્રિયમાણ કૃતમ્ ”-ક્રિય માણ કૃત હોતા હૈ-યહ વ્યપદેશ કૈસે હો સકતા હૈ ? ।

ઔર ખી-“ ક્રિયમાણમ્ ” યહ વર્તમાન કાલ કા કથન હૈ ઔર “ કૃતમ્ ” યહ ભૂતવ્યપદેશ હૈ । ભૂત ઔર વર્તમાન પરસ્પર વિરુદ્ધ હૈ, ઔર પરસ્પર વિરુદ્ધ દો પદાર્થોં કી એકતા નહીં હો સકતી હૈ, વયોં કિ વર્ત-કાલ મે ચિયમાણ જો ધ્વસ ઉસકે વિરોધી કા નામ હૈ ભૂત, એતાદૃશ ભૂત ઔર વર્તમાન યે દોનો એક અધિકરણ મે નહીં રહ સકતે હૈ । ફિર જો મહાવીર સ્વામી ને કહા હૈ કિ ક્રિયમાણ કૃતમ્, ચલત્ ચલિતમ્

ચુક્યુ છે, જે ઉદયમા આવી રહેલ છે તે ઉદયમા આવી ચુકેલ છે, એ બધુ સઘળુ મિધ્યા છે કારણ કે, ક્રિયમાણ સસ્તારકમા શયનરૂપ અર્થ ક્રિયામા સાધકરત્ના અભાવથી ત્યાં કરેલ છે એમ આવી શકતું નથી

સસ્તારક (પથારી) કયાં પડી જ તેમા શયનાદિરૂપ “ ક્રિયાકારિતા ” આવે છે પરન્તુ સસ્તારક કરતી વખતે તો તેમા તેવા પ્રકારની ‘ અર્થક્રિયા કારિતા ’ આવતી નથી તો પડી ક્રિયમાણ કૃતમ્-ક્રિયમાણ કૃત થાય છે, એવો વ્યવહાર કેવી રીતે થઈ શકે ?

વળી “ ક્રિયમાણમ્ ” એ વર્તમાનકાળનું કથન છે અને “ કૃતમ્ ” એ ભૂતકાળનો વ્યવહાર છે ભૂત (કાળ) અને વર્તમાન એ બન્ને પરસ્પર વિરુદ્ધ અર્થવાળા છે એટલે પરસ્પર વિરુદ્ધ એવા બે પદાર્થોની એકતા થઈ શકતી નથી કેમકે વર્તમાનકાળથી વિરુદ્ધ ભૂત (કાળ) છે, એવા પ્રકારનો ભૂત અને વર્તમાન એ બન્ને એક અધિકરણમા રહી શકતા નથી તો પછી મહા વીર સ્વામીએ જે કહ્યું છે કે, “ ક્રિયમાણ કૃતમ્ ” “ ચલત્ ” -વિગેદ

પ્રવેશે પટસ્યોત્પત્તિરિતિ પ્રથમસમયાદારમ્ય કિન્ચિત્ કાર્ય સર્વેરપિ ક્ષણેઃ કૃતમિતિ મન્તવ્યમ્ । યદિ પ્રથમક્રિયા નોત્પન્નઃ પટસ્તદા ઉત્તરક્રિયાયપિ નોત્પન્નઃ સ્યાદિતિ સર્વદૈવ પટાનુત્પત્તિપ્રસંગઃ, સ ચ ન કસ્યાપિ શ્વેઃ, અતઃ પ્રથમતન્તુપ્રવેશકાલે એવ કિન્ચિદુત્પન્નપટસ્ય યાવાન્ અશો નોત્પન્નઃ સ એવાંશઃ ઉત્તરક્રિયા ઉત્પાદ્યતે યદિ પુનરુત્પદ્યેત તદા પરુદેશેનૈવ ઉત્પાદન ક્રિયાયા ઇતિ સ્મીર્તવ્યમ્ । યદિ પ્રથમા શોત્પાદનનિરપેક્ષા દ્વિતીયાદિક્રિયા તદૈવ દ્વિતીયા ફલવતી સ્યાત્, નાન્યથા, તતથ યથા ઉત્પદ્યમાન એવ પટ ઉત્પન્નઃ, તથા ક્રિયમાણમેવ સસ્તારક કૃતમિતિ-

અન્તિમ તન્તુ કે પ્રવેશ હોને પર પટ કી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ હસલિયે 'પટ ઉત્પન્ન.'-એસા વ્યવહાર હોતા હૈ, અતઃ એસા માનો કિ પ્રથમ સમય સે લેકર કુછર કાર્ય સમી ક્ષણોં મેં હોતા હૈ । યદિ કદોચિત્ પ્રથમ ક્રિયા સે પટ ઉત્પન્ન નહીં હુઆ તો દ્વિતીય સે મી ઉત્પન્ન નહીં હોગા, તૃતીય સે મી નહીં હોગા, હસ પ્રકાર અન્તિમ ક્રિયા સે મી નહીં હોગા તો પટકી કમી મી ઉત્પત્તિ નહીં હોમી । પરન્તુ યહ કિસી કો મી શ્વ નહીં હૈ । અતઃ પ્રથમતન્તુપ્રવેશકાલ મેં મી ધોઢા પટ ઉત્પન્ન હુઆ, ઓર જો અશ અનુત્પન્ન હૈ વહ દ્વિતીયાદિ ક્ષણોં મેં હોતા હૈ । હસ પ્રકાર યહ સિદ્ધાન્ત હોતા હૈ કિ ક્રિયા કો એક દેશ સે હી ઉત્પાદક-વ હૈ, ઓર યહ આપકો મી માનના પડેગા । યદિ પ્રથમઅશ કે ઉત્પાદન સે નિરપેક્ષ દ્વિતીય ક્રિયા કો માનોગે તમી દ્વિતીયાદિ ક્રિયાયે સાર્વક હોમી, અન્યથા નહીં । તથ જૈસે પ્રથમ ક્રિયા સે ઉત્પન્ન હોતે હુઅ પટ કી ઉત્પત્તિ દ્વિતીયાદિ ક્રિયા સે હોતી હૈં ઉસી પ્રકાર

તન્તુના પ્રવેશ ચતાની સાથે જ પટની ઉત્પત્તિ થાય છે એટલા માટે "પટ ઉત્પન્ન" એવો વ્યવહાર થાય છે એટલે એવું માનવું બેઠ્યું કે પ્રથમ સમયથી લઈને દરેક ક્ષણે કંઈક કંઈક કાર્ય થાય છે જ બે કદાચ પ્રથમ ક્રિયાથી પટ ઉત્પન્ન ન થયું તો બીજીથી પણ ઉત્પન્ન થશે નહીં અને ત્રીજીથી પણ ઉત્પન્ન થશે નહીં તેવી જ રીતે અન્તિમ ક્રિયાથી પણ થશે નહીં, અને એ રીતે તો પટની કોઈ રીતે ઉત્પત્તિ થશે જ નહીં પરંતુ એ વાત કોઈ માની શકે તેમ નથી એટલે પ્રથમતન્તુપ્રવેશકાળમા પણ પટના થોડા ભાગ ઉત્પન્ન થયો, અને જે અશ ઉત્પન્ન નથી થયો, તે બીજી ત્રીજી વિગેરે ક્ષણોમા થાય છે આ રીતે એ વાત સિદ્ધ થાય છે કે ક્રિયાના એક દેશથી જ ઉત્પાદક ત્વ છે અને એ વાત તમારે પણ માનવી પડશે બે પ્રથમ અશના ઉત્પાદનથી નિરપેક્ષ દ્વિતીય ક્રિયાને માન્યો ત્યારે જ દ્વિતીયાદિક્રિયાઓ સાર્વક થશે અન્ય રીતે નહીં તો જેવી રીતે પ્રથમ ક્રિયાથી ઉત્પન્ન થતા પટની ઉત્પત્તિ દ્વિતીયાદિ

भवति, उत्पद्यमानता च पटस्य प्रथमतस्तुप्रवेशमागदारभ्यैव भवति तदैव 'पट उत्पद्यते' इति व्यवहारदर्शनात् । उत्पन्नत्वमपि तस्य पटस्य तत्काले एव, तथाहि-उत्पत्ति क्रियाकाले-प्रथमतस्तुप्रवेशे एवासौ उत्पन्नोऽभूत्, अन्यथा उत्पत्तिक्रियाकाले यदि तस्य पटस्योत्पत्तिर्न स्वीक्रियेत तदा प्रथमक्रिया निरर्थिका स्यात्, कार्यकरणमेव धर्मः क्रियायाः । यदि प्रथमक्रिया उत्पत्तिरूप कार्यं न कुर्यात् तदा सा निरर्थिकैव स्यात्, उत्पादोत्पादनमेव क्रियाया धर्मः । एव यथा प्रथमक्षणे पटो नोत्पन्नस्तथा द्वितीयक्षणेऽपि नोत्पन्न एव, तृतीयादावपि क्षणे नोत्पन्न इति अन्तिमक्रिययापि अनुत्पन्न एव स्यात्, युक्तेः सर्वत्र समानत्वात् । यदा तु प्रथमादिक्रियया न किमपि फलमुत्पादितं तदा अन्त्यया फलं स्यादिति प्रत्याशामात्रमेव, दृश्यते चान्त्यतन्तु'

क्यों कि प्रथमतस्तुप्रवेश-काल से ही 'पट उत्पन्न होता है' ऐसा व्यवहार देखने में आता है । तथा उत्पन्नत्व भी उस पट में उस काल से ही है, क्यों कि उत्पत्तिक्रियाकाल में प्रथम तन्तु के प्रवेश होने पर ही पट उत्पन्न हो गया, यदि उस पट की उत्पत्ति स्वीकार नहीं करें तो वह प्रथम क्रिया निरर्थक हो जायगी, कारण कि कार्योत्पाद ही क्रिया का धर्म है । यदि ऐसा मानें कि प्रथम क्षण में पट उत्पन्न नहीं हुआ तो इसी तरह द्वितीय क्षण में भी उत्पन्न नहीं होगा, तृतीय क्षण में भी उत्पन्न नहीं होगा, इस तरह से अन्तिम क्रिया तक पट की उत्पत्ति नहीं होगी, क्यों कि युक्ति सर्वत्र समान है ।

यदि प्रथम क्रिया से कुछ भी फल नहीं हुआ तो अन्तिम क्रियासे भी उत्पादरूप फल का होना असम्भव ही है, परन्तु देखने में आता है कि

ઉત્પન્ન થાય છે" એનો વ્યવહાર જોવામા આવે છે તથા 'ઉત્પન્ન થવાપણું' પણ તે પટમા તે કાળથી જ છે, કેમકે ઉત્પત્તિક્રિયાકાળમા પ્રથમતન્તુના પ્રવેશ થતાની સાથે જ પટ ઉત્પન્ન થઈ ગયું, જો તે પટની ઉત્પત્તિનો સ્વીકાર ન કરીએ તો તે પ્રથમક્રિયા નિરર્થક થઈ જશે કારણ કે કાર્યની ઉત્પત્તિ જ ક્રિયાનો ધર્મ છે કહાય જો એમ માનીએ કે પ્રથમ ક્ષણમા પટ ઉત્પન્ન થયું નથી તો એવી જ રીતે બીજા ક્ષણમા પણ ઉત્પન્ન નહિ થાય, તેમ જ ત્રીજા ક્ષણમા પણ ઉત્પન્ન થશે નહીં એવી જ રીતે અન્તિમક્રિયા સુધી પટની ઉત્પત્તિ થશે નહીં, કેમકે ક્રિયા સર્વત્ર એકસરખી હોય છે -

જો પ્રથમ ક્રિયાથી કંઈ પણ ફલ ન થયું તો અન્તિમ ક્રિયાથી પણ ઉત્પાદરૂપ ફલનું થવું અસંભવ જ છે પરંતુ જોવામા આવે છે કે અન્તિમ

અથ યસ્મિન્નેવ સમયે ઘટાદિકાર્ય પ્રારમ્ભ્યતે, તસ્મિન્નેવ સમયે નિષ્પન્નતે, અતો નિષ્પન્નમેવ તત્ ક્રિયતે-ઇતિ ચેન્નૈવમ્, યસ્માત્ ઘટાદિકાર્યાણામુત્પન્નમાના નામસમયેયસમયરૂપો દીર્ઘ एव નિર્વર્તનક્રિયાકાલો દૃશ્યતે, અતો ન યસ્મિન્નેવ

-અવસ્થા મે અવિદ્યમાન રહતા હૈ, કુમકારાદિક્ર કે વ્યાપાર કે ઘાદ હી વહ ઉત્પન્ન હુઆ માના જાના હૈ । ઇસલિયે જો અકૃત હોતા હૈ વહી ક્રિયા જાતા હૈ કૃત નહી ક્રિયા જાતા, એસા માનના ચાહિયે । વહ તીસરા પક્ષ હૈ ।

યદિ કોઈ “કૃત ક્રિયતે” ઇસ વ્યવહાર કો સત્ય સાવિત કરને કે લિયે એસા કહે કિ-જિસ સમય મે ઘટાદિક કાર્ય બનના પ્રારમ્ભ હોતા હૈ વહ ઉસી સમય મે નિષ્પન્ન હો જાતા હૈ ઇસલિયે જબ નિષ્પન્ન હી ઘટ ક્રિયા જાતા હૈ તય “કૃતમેવ ક્રિયતે” ઇસ પ્રકાર કે વ્યવહાર મે કૌનસી ઘાધા આતી હૈ ? સો એસા કહના મી ઠીક નહી હૈ, કયો કિ ઉત્પન્નમાન ઘટાદિક કાર્યો કી ઉત્પત્તિરૂપ ક્રિયા કા વહ સમય અસા રયાતસમયરૂપ વહુત ભારી કાલ હૈ । એસા નહી હૈ કિ જિસ સમય ઘટ બનના પ્રારમ્ભ હોતા હૈ વહ ઉસી સમય નિષ્પન્ન હો જાતા હૈ । ઇસકે બનને મે તો વહુત સમય લગતા હૈ । મિટ્ટી કા લાના, ઉસકા પિંડ બનાના, ઉસે ચક્ર પર રાખના શિવક આદિ પર્યાય મે ઉસે પરિણમિત કરના, ઇસ પ્રકાર ઘટ કી ઉત્પત્તિ હોને મે વહુત અધિક સમય લગ જાતા હૈ,

અવસ્થામા ઘટ તરીકે તો અવિદ્યમાન રહે છે કુમકારાદિકના વ્યાપાર બાદ જ તે ઉત્પન્ન થયેલ માનવામા આવે છે આ માટે જે અકૃત હોય છે તેજ કરવામા આવે છે કૃત નથી કરાતું એવું માનવું બોધ્યું આ ત્રીજો મુદ્દો છે ॥ ૩ ॥

બે ટાઈ “કૃત ક્રિયતે” આ વ્યવહારને સાચો સાબીત કરવા માટે એવું કહે કે જે સમયમા ઘટાદિક બનાવવાના કાર્યનો પ્રારમ્ભ થાય છે તે એ સમયમા પુર થાય છે માટે બ્યારે નિષ્પન્ન જ ઘટ કરવામા આવે છે ત્યારે “ક્રિયતે” આ પ્રકારના વ્યવહારમા ઠઈ બાધા આવે છે ? તેથી એમ કહેવું એ પણ ઠીક નથી કેમકે, ઉત્પન્નમાન ઘટાદિક કાર્યોની ઉત્પત્તિરૂપ ક્રિયાનો તે સમય અસા ખ્યાત સમયરૂપ ઘણા ભારે કાળ છે એવું નથી કે, જે સમયે ઘટ બનવાનો પ્રારમ્ભ થાય છે તે તેજ સમયે નિષ્પન્ન થઈ જાય છે તેના બનવામા તો ઘણા સમય લાગે છે માટીને લાવવી, તેને કચરીને તેનો પિંડ બનાવવો, તે પછી તેને ચાકડા ઉપર ચઢાવવો, તેને આકાર આપવો, આ રીતે ઘટની ઉત્પત્તિ થવામા ઘણા જ લાગો સમય લાગે છે આથી જે સમયે ઘટને બનાવવાનો

યદિ કૃતમપિ ક્રિયતે, તદાઽન્યેઽપિ દોષાઃ સન્તિ, તથાદિ-યદિ કૃતમપિ ક્રિયતે, અર્થાત્-ક્રિયમાણ કૃત મન્યતે તદા ઘટાદિકાર્યોત્પાદનાર્થ મૃન્મર્દનચક્ર ભ્રમણાદિકાર્યાઃ ક્રિયાયા વૈકલ્ય સ્યાત્, તસ્મિન્ કાલે કાર્યસ્ય ઘટસ્ય કૃતત્વા-મ્યુપગમાત્, તસ્ય પ્રાગેવ સત્ત્વાત્ ॥ ૨ ॥

કિંચ-કૃતં ક્રિયતે ઇતિ યન્મન્યતે તત્ર પ્રત્યક્ષવિરોધ, યસ્માદુત્પત્તે પૂર્વં મૃત્તિપણ્ડાવસ્થાયામવિદ્યમાન, પથાત્ કુમ્ભકારાદિવ્યાપારે ઘટાદિકાર્યજાયમાનં દૃશ્યતે ઉત્પત્તિકાલે, તસ્માદકૃતમેવ ક્રિયમાણ ભવતિ ॥ ૩ ॥

સંદ્ભાવ સે કમી મી વહા મગન-હોને-રૂપ ક્રિયા કી પરિસમાપ્તિ નહીં હો સકને કે કારણ કિસી મી કાર્ય કી પૂર્ણરૂપ સે નિષ્પત્તિ નહીં હો સકેગો । યહ કાર્યઅનિષ્પત્તિરૂપ પ્રથમ દોષ હૈ ॥ ૪ ॥

યદિ કૃત મી “ક્રિયતે” એસા માના જાય અર્થાત્ જો હો ચુકા હૈ વહ મી ક્રિયા જાતા હૈ એસા હી પક્ષ સ્વીકાર ક્રિયા જાય તો હસકા યહ મી તાત્પર્ય હોતા હૈ કિ જો ક્રિયમાણ હૈ-હો રહા હૈ-વહ હો ચુકા એસા કહા જાતા હૈ તો હસ પક્ષ મેં યહ સય સે પ્રચલ દોષ ઉપસ્થિત હોતા હૈ કિ ઘટાદિ કાર્ય કી ઉત્પત્તિ કે લિયે જો મિટા કા મર્દન ચાક કા ભ્રમણ આદિ ક્રિયાઈ કી જા રહી હૈં ચે સય નિષ્ફલ હો જાતી હૈં, ક્યોં કિ ક્રિયમાણ અવસ્થા મેં મી ઘટ કૃત તો હો ચુકા તય ઉસકે વર્તમાન હોનેસે નિષ્પન્ન કરને કી કયા આવશ્યકતા રહી ? યહ દૂસરા પક્ષ હૈ ॥ ૨ ॥

ઔર મા-“કૃત ક્રિયતે” યહ વ્યવહાર હસલિયે મી દૂષિત સાબિત હોતા હૈ કિ જયતક ઘટ ઉત્પન્ન નહીં હો જાના હૈ તબ તક વહ મૃત્તિપ

તર ઘટોત્પત્તિરૂપ ક્રિયાના સદ્ભાવથી કહી પણ ત્યા ભવન-થવારૂપ ક્રિયાની પરિસમાપ્તિ ન થઈ શકવાના કારણે કોઈ પણ કાર્યની પૂર્ણરૂપથી નિષ્પત્તિ થઈ શકશે નહીં આ કાર્ય અનિષ્પત્તિરૂપ પ્રથમ દોષ છે ॥ ૧ ॥

જો કૃત પણ “ક્રિયતે” એમ માનવામાં આવે અર્થાત્ જે બની ગયેલ છે તે પણ કરવામાં આવી રહ્યું છે તેવો સ્વીકાર કરવામાં આવે તો તેનું એ તાત્પર્ય થાય છે કે, જે ક્રિયામાણ છે બની રહ્યું છે તે બની ચુક્યું એમ કહેવામાં આવે છે તો આ પક્ષમાં એ બધાથી મોટો દોષ ઉપસ્થિત થાય છે ઘટાદિકાર્યની ઉત્પત્તિ માટે જે માટીનું મર્દન અને ચાકનું ભ્રમણ આદિ ક્રિયાઓ કરવામાં આવે છે તે બધી નિષ્ફળ બની બાક છે કેમકે, ક્રિયામાણ અવસ્થામાં પણ ઘટ કૃત તો થઈ ગયો તો એનું વર્તમાન થવાથી નિષ્પન્ન કરવાની કઈ આવશ્યકતા રહી ? આ બીજો સુધ્ધી ॥ ૨ ॥

વળી-“કૃત ક્રિયતે” આ વ્યવહાર એટલા માટે પણ દૂષિત સાબિત થાય છે કે, જ્યાં સુધી ઘટ ઉત્પન્ન નથી થતો ત્યાં સુધી તે માટીના પિંડની

તદાનીમદર્શનાત્ । દીર્ઘક્રિયાકાલસ્યાન્તે તુ કાર્યં મપ્તિમર્હતિ, તદાનીમેવ તસ્ય દર્શનાત્ । તદેવ ન નિર્વર્તનક્રિયાકાલે કાર્યમસ્તિ, અનુપલભ્યમાનત્વાત્, કિંતુ તન્નિષ્ઠાકાલ એવ તદસ્તિ, તૈવોપલભ્યમાનત્વાત્, ક્રિયાકાલનિષ્ઠાકાલયોથાત્યન્ત-ભેદાત્, અતઃ ક્રિયમાણ કૃત ન ભવતિ । સર્વલોકપ્રત્યક્ષાનુભવસિદ્ધમેવૈતત્ ॥ ૫ ॥
 इति जमालेः पूर्वपक्षः ।

एव मार्गच्युत जमालिं प्रति स्थविराः प्रोचुः—आर्य ! किं विरुद्धवचन वदसि ?, रागद्वेपरहितानां सर्वज्ञानां जिज्ञानां वचने दोषलेशोऽपि नास्ति, नहि ते मृषा भाषन्ते । आर्य ! “ कृत न क्रियते, कृतत्वात्, कृतघटवत् ” इति कुतर्कमा-

नहीं हो सकता है, अतः “ अनुपलभ्यमानत्वात् निर्वर्तनक्रियाकाले विवक्षितघटरूप कार्यं नास्ति इति मन्तव्यम् ” जब यह बात निश्चित हो जाती है तो यह बात भी स्वतः मान लेनी पड़ती है कि कार्य अपने निष्ठाकाल में ही बनकर तयार होता है, क्योंकि वही पर उसकी उपलब्धि होती है । क्रियाकाल एव निष्ठाकाल इन दोनों में अत्यन्त भेद है इसलिये क्रियमाण कृत नहीं कहा जा सकता । यह बात सर्वजन साक्षिक भी है । यह पाचवा पक्ष है, यह हुवा जमालि का पूर्व पक्ष॥५॥

इस प्रकार जमालि द्वारा स्थापित इस पूर्वपक्ष को सुनकर स्थविरों ने उनको मार्ग से च्युत जाना और इसलिये वे उनसे कहने लगे कि—हे आर्य ! विरुद्ध वचन आप क्यों कहते हैं ? रागद्वेपरहित सर्वज्ञ जिन भगवान के वचन अन्यथा नहीं होते हैं उनमें दोष का अंश भी सम्भवित नहीं हो सकता है । साधारण पुरुषों की तरह वे मिथ्याभाषी

“ अनुપલભ્યમાનત્વાત્ નિર્વર્તનક્રિયાકાલે વિવક્ષિતઘટરૂપકાર્યં નાસ્તિ ”
 આર્યે આ નિશ્ચિત બની ગય છે તો એ વાત પણ આપ મેળે માની લેવી પડે છે કે, કાર્ય પોતાના યોગ્ય વખતે જ બનીને તૈયાર થાય છે કેમકે, તે સ્થળે તેની ઉપલબ્ધિ થાય છે ડ્રિયાકાળ અને નિષ્ઠાકાળ આ બન્નેમાં અત્યંત ભેદ છે આ માટે ક્રિયમાણ કૃત કહી શકાય નહીં આ વાત સર્વજનથી સાક્ષીભૂત છે આ પાત્રમેા મુદ્દો આ થયો જમાલિનેા પૂર્વપક્ષ ॥ ૫ ॥

આ પ્રકારે જમાલિ દ્વારા સ્થાપિત એ પૂર્વપક્ષને સાબળીને સ્થવિરોએ બાણ્યુ કે જમાલીમુનિ ભગવાનના માર્ગથી ચલિત થયા છે અને તે માટે તેઓ તેમને કહેવા લાગ્યા કે, હે આર્ય ! વિરોધ વચન આપ કેમ કહેો છો ? રાગદ્વેપરહિત સર્વજ્ઞ જન ભગવાનનું વચન અન્યથા થતુ નથી તેમાં દોષનો અંશ પણ સંભવિત થતો નથી સાધારણ પુરુષોની માફક તે મિથ્યાભાષી પણ નથી આપે જે અસત્કાર્યવાદને

સમયે ઘટાદિ પ્રારમ્ભ્યતે, તસ્મિન્નેય સમયે નિષ્પદ્યતે, મૃદાનયનતત્પિન્ધવિધાન
ચક્રારોપણશિરકાદિધિધાનાદિભિથિરકાલેનૈય તદુત્પત્તિર્ભવતિ ॥ ૪ ॥

અસ્તુ દીર્ઘ કાર્યનિર્વર્તનક્રિયાકાઠઃ ક્રિયાયાઃ પ્રથમસમય એવ કાર્ય
નિષ્પદ્યતે, इति चेन्न, यदि क्रियायाः प्रथमसमय एव कार्य निष्पद्येत, तर्हि
तत् तत्रैवोपलभ्येत, न चारम्भसमय एव घटादिरूप कार्य दृश्यते, नापि शिवक-
स्थास-कोश-कुश्लादिसमये दृश्यते । किंतु दीर्घक्रियाकालस्यान्ते घटादिरूप कार्य
दृश्यते, तस्मात् क्रियाया आरम्भकाले कार्यं निष्पद्यते, इति कथनं न युक्तम्, तस्य

અતઃ “ જિસ સમય મેં ઘટ કા યનના પ્રારમ્ભ હોતા હૈ વહ, ઉસી સમય
મે યન જાતા હૈ ” યહ કહના અનુચિત્ હૈ । યહ ચૌથા પક્ષ હૈ ॥૪॥

यदि कोई फिर भी ऐसा कहे, कि कर्म को निर्वर्तन करने वाली
क्रिया का काल भले ही अधिक हो इसमें हमें कोई आपत्ति नहीं है,
परन्तु क्रिया से जो कार्य निष्पन्न-होना होता है वह उस क्रिया के प्रथम
समय में ही निष्पन्न हो जाता है, सो ऐसा कहना भी ठीक नहीं है ।
कारण कि यदि क्रिया के प्रथम समय में ही कार्य निष्पन्न हो जाता है
तो वह उस समय ही दिखना चाहिये-परन्तु ऐसा तो होना नहीं है,
और न विवक्षित कार्य कोश कुशूल शिवक स्थासक आदि समयों में
प्रतीत होता है, किन्तु दीर्घक्रियाकाल के अन्त में ही निष्पन्न हुआ
दिखलाई देता है । इसलिये ऐसा मानना कि क्रियाके आरम्भकाल में ही
घट बनकर तयार हो जाता है, यह कथमपि-किसी तरह भी युक्तियुक्त

‘પ્રારંભ થાય છે’ એજ સમયે તે બની જાય છે એમ કહેવું અનુચિત છે આ
ચોથો મુદ્દો છે ॥ ૪ ॥

જો કોઈ ફરી પણ એમ કહે કે, કર્મને નિર્વર્તન કરવાવાળી ક્રિયાનો
કાળ ભલે અધિક હોય એમા અમને કોઈ વાધો નથી પરંતુ ક્રિયાથી જે
કાર્ય નિષ્પન્ન થવું જોઈએ, તે એ ક્રિયાના પ્રથમ સમયમા જ નિષ્પન્ન બની
જાય છે. તેમ કહેવું પણ ઠીક નથી કારણ કે, જો ક્રિયાના પ્રથમ સમયમા જ
કાર્ય નિષ્પન્ન થઈ જાય છે, -તો તે તે સમયે જ દેખાવું જોઈએ પરંતુ એવું તો
બનતું નથી અને વિવક્ષિત કાર્ય, કોશ, કોશાળી, આકાર, સ્થાસક આદિ
સમયોમા પ્રતીત થતો નથી. પરંતુ લીધે ક્રિયાકાળના અંતમા જ નિષ્પન્ન થયેલ
દેખાય છે આ માટે એવું માનીએ કે ક્રિયાના આરંભ કાળમા જ ઘટ બનીને
તેયાર થઈ જાય છે. તો આ કોઈ પણ રીતે માની શકાય તેવું આથી

તદાનીમર્દશનાત્ । દીર્ઘક્રિયાકાલસ્યાન્તે તુ કાર્યં ભવિતુમર્હતિ, તદાનીમેવ તસ્ય દર્શનાત્ । તદેવ ન નિર્વર્તનક્રિયાકાલે કાર્યમસ્તિ, અનુપલભ્યમાનત્વાત્, કિંતુ તન્નિષ્ઠાકાલ એવ તદસ્તિ, તૈવોપલભ્યમાનત્વાત્, ક્રિયાકાલનિષ્ઠાકાલયોશ્ચાત્યન્ત-
ભેદાત્, જતઃ ક્રિયમાણ કૃત ન ભવતિ । સર્વલોકપ્રત્યક્ષાનુભવસિદ્ધમેવૈત્ ॥ ૧ ॥
इति जमालेः पूर्वपक्षः ।

एव मार्गविच्युतं जमालिं प्रति स्थविराः प्रोचुः—आर्य ! किं निरुद्धवचन
यदसि ?, रागद्वेपरहितानां सर्वज्ञानां जिज्ञानां वचने दोषलेशोऽपि नास्ति, नहि ते
मृषा भाषन्ते । आर्य ! “ कृत न क्रियते, कृतत्वात्, कृतघटवत् ” इति कुतर्कमा-

नहीं हो सकता है, अतः “ अनुपलभ्यमानत्वात् निर्वर्तनक्रियाकाले
विवक्षितघटरूप कार्यं नास्ति इति मन्तव्यम् ” जब यह बात निश्चित
हो जाती है तो यह बात भी स्वतः मान लेनी पड़ती है कि कार्य अपने
निष्ठाकाल में ही बनकर तयार होता है, क्यों कि वही पर उसकी उप-
लब्धि होती है । क्रियाकाल एव निष्ठाकाल इन दोनों में अत्यन्त भेद है
इसलिये क्रियमाण कृत नहीं कहा जा सकता । यह बात सर्वजन
साक्षिक भी है । यह पाचवा पक्ष है, यह हुवा जमालि का पूर्व पक्ष ॥ १ ॥

इस प्रकार जमालि द्वारा स्थापित इस पूर्वपक्ष को सुनकर स्थविरों
ने उनको मार्ग से च्युत जाना और इसलिये वे उनसे कहने लगे कि—
हे आर्य ! विरुद्ध वचन आप क्यों कहते हैं ? रागद्वेपरहित सर्वज्ञ जिन
भगवान के वचन अन्यथा नहीं होते हैं उनमें दोष का अंश भी
संभवित नहीं हो सकता है । साधारण पुरुषों की तरह वे मिथ्याभाषी

“ अनुપલભ્યમાનત્વાત્ નિર્વર્તનક્રિયાકાલે વિવક્ષિતઘટરૂપકાર્યં નાસ્તિ ”
અર્થાત્ આ નિશ્ચિત બની બાય છે તો એ વાત પણ આપ મેળે માની લેવી પડે
છે કે, કાર્ય પોતાના યોગ્ય વખતે જ બનીને તૈયાર થાય છે કેમકે, તે સ્થળે
તેની ઉપલબ્ધિ થાય છે ક્રિયાકાળ અને નિષ્ઠાકાળ આ બન્નેમાં અત્યંત ભેદ
છે આ માટે ક્રિયમાણ કૃત કહી શકાય નહીં આ વાત સર્વજનથી સાક્ષીભૂત
છે આ પાંચમો મુદ્દો આ થયો જમાલિનો પૂર્વપક્ષ ॥ ૧ ॥

આ પ્રકારે જમાલિ દ્વારા સ્થાપિત એ પૂર્વપક્ષને સાબળીને સ્થવિરોએ બાપુ
કે જમાલીમુનિ ભગવાનના માર્ગથી ચલિત થયા છે અને તે માટે તેઓ તેમને કહેવા
લાગ્યા કે, હે આર્ય ! વિરોધ વચન આપ કેમ કહો છો ? રાગદ્વેષપરહિત સર્વજ્ઞ જીવ
ભગવાનનું વચન અન્યથા થતું નથી તેમાં દોષનો અંશ પણ સંભવિત થતો નથી
સાધારણ પુરુષોની માફક તે મિથ્યાભાષી પણ નથી આપે જે અસતકાર્યવાદને

समये घटादि प्रारम्भ्यते, तस्मिन्नेव समये निष्पद्यते, मृदानयनतत्पिण्डविधान चक्रारोपणशिरकादिप्रधानादिभिश्चिरकालेनैव तदुत्पत्तिर्भवति ॥ ४ ॥

अस्तु दीर्घ कार्यनिर्वर्तनक्रियाकालः क्रियायाः प्रथमसमय एव कार्य निष्पद्यते, इति चेन्न, यदि क्रियायाः प्रथमसमय एव कार्य निष्पद्येत, तर्हि तत् तत्रैवोपलभ्येत, न चारम्भसमय एव घटादिरूप कार्य दृश्यते, नापि शिवक-स्थास-कोश-कुशलादिसमये दृश्यते । किंतु दीर्घक्रियाकालस्यान्ते घटादिरूप कार्य दृश्यते, तस्मात् क्रियाया आरम्भकाले कार्य निष्पद्यते, इति कथनं न युक्तम्, तस्य

अन्तः “ जिस समय में घट का बनना प्रारम्भ होता है वह उसी समय में बन जाता है ” यह कहना अनुचित है । यह चौथा पक्ष है ॥४॥

यदि कोई फिर भी ऐसा कहे, कि कर्म को निर्वर्तन करने वाली क्रिया का काल भले ही अधिक हो इसमें हमें कोई आपत्ति नहीं है, परन्तु क्रिया से जो कार्य निष्पन्न होना होता है वह उस क्रिया के प्रथम समय में ही निष्पन्न हो जाता है, सो ऐसा कहना भी ठीक नहीं है । कारण कि यदि क्रिया के प्रथम समय में ही कार्य निष्पन्न हो जाता है तो वह उस समय ही दिखना चाहिये—परन्तु ऐसा तो होना नहीं है, और न विवक्षित कार्य कोश कुशल शिवक स्थासक आदि समयों में प्रतीत होता है, किन्तु दीर्घक्रियाकाल के अन्त में ही निष्पन्न हुआ दिखलाई देता है । इसलिये ऐसा मानना कि क्रियाके आरम्भकाल में ही घट बनकर तयार हो जाता है, यह कथमपि—किसी तरह भी युक्तियुक्त

‘प्रारम्भ थायु छे’ ओम्भे सभये ते भनी नय छे ओम्भे कहेवु अनुचित छे आ बोधो भुवो छे ॥ ४ ॥

जे ठाँई इरी पणु ओम्भे कहे के, कर्मने-निर्वर्तन करवावाणी क्रियाने काण लवे अधिक होय ओम्भा नमने ठाँई पाये नथी परतु क्रियाथी जे कार्य निष्पन्न थयु ओम्भे ते ओ क्रियाना, प्रथम समयभा, न निष्पन्न भनी नय छे, तेम्भे कहेवु पणु ठीक नथी कारण के, जे क्रियाना प्रथम समयभा न कार्य-निष्पन्न थयु नय छे, तो ते ते सभये न देखावु ओम्भे परतु ओवु तो भनतु नथी अने विवक्षित कार्य, कोश, कोशणी, आकार, स्थासक आदि सभयोभा प्रतीत थतो नथी परतु दीर्घ क्रियाकाणना अतम्भे न निष्पन्न थयेव देखावु छे आ भाटे ओवु भानी ओ के क्रियाना आरम्भ काणभा न घट भनीने तयार थयु नय छे तो आ ठाँई पणु रीते भानी शकय तेवु आथी

चेति दोषद्वय यदुक्तं, तद् भगवन्मतेऽपि शस्यते वक्तुम्, यथाऽस्मत्सङ्गीकृते कृत-
पक्षे दोषा भवता प्रदीयन्ते, तथा भवदङ्गीकृते जप्यकृतपक्षेऽपि एते दोषाः आप-
तन्ति । तथाहि-यद्यकृतम्-(जविद्यमान) क्रियते, तर्हि नित्यमेव क्रियताम्, शश
विषाणरूपस्यासतः करण रुच्यमुपरमेत । तादृशे कार्ये समुत्पाद्ये क्रियाया वैफल्य-
मपि तव दुर्वारम्, असतः कदाप्युत्पत्त्यभावात् ।

इससे प्रथम तो करण-क्रिया की वहा कभी भी समाप्ति नहीं हो
सकती है १, दूसरा वहा करणक्रिया की विफलता भी आती है २ ।
जब पदार्थ स्वयं मौजूद है तो वहा करनेरूप क्रिया सफलित कैसे हो
सकती है ? इस प्रकार कृत करण मानने पर आपने ये जो क्रिया की
असमाप्ति १ और क्रिया की विफलता २ ये दो दोष दिये हैं सो ये दोनो
दोष आपके मन्तव्य में भी आते हैं, और वे इस प्रकार से-यदि
“अविद्यमान ही किया जाता है” यह बात ही एकान्ततः स्वीकार की
जाय तो उसको भी नित्य ही होते रहना चाहिये, क्योंकि जो शश
विषाण की तरह सर्वथा असत् है उसकी करनेरूप क्रिया का विराम
कैसे हो सकता है । दूसरे असत् की जब उत्पत्ति ही नहीं होती है तो
असत्कार्य की उत्पत्ति में क्रिया की सफलता भी कैसे हो सकती है ? ।
वह तो वहा बिलकुल निष्फल ही होगी, क्यों कि उसकी उससे
उत्पत्ति तो हो नहीं सकती है, कारण वह असत् है इसलिये ।

अति प्रसंग प्राप्त थाय છે તેનાથી પ્રથમ તો કરણ ક્રિયાની ત્યા કદી પણ
સમાપ્તિ થતાં નથી બીજી ત્યા કરણ ક્રિયાની વિક્ષણતા પણ આવે છે ? બ્યારે
પદાર્થ સ્વયં મોજૂદ છે તો ત્યા કરવારૂપ ક્રિયા ફળીભૂત કેમ થઈ શકે ? આ
પ્રકારથી કૃતને કરણ માનવાથી આપે જે ક્રિયાની અસમાપ્તિ અને ક્રિયાની
વિક્ષણતારૂપ બે દોષ આપેલ છે તો આ બન્ને દોષ આપના મતબ્યમા પણ આવે
છે અને તે આ પ્રકારથી-જે “અવિધમાન જ કરવામાં આવે છે” આ વાત
જ એકાન્તત સ્વીકાર કરવામાં આવે તો તેને પણ નિત્ય જ બની રહેવું જોઈએ
કેમકે, જે શશવિષાણની (સસલાના શીંગ) માફક સર્વથા અસત્ છે તેના
કરવારૂપ કરવાનો વિરામ કઈ રીતે હોઈ શકે ? બીજા અસત્ની બ્યારે ઉત્પત્તિ
થતી નથી તો અસત કાર્યની ઉત્પત્તિમાં ક્રિયાની સફળતા પણ કેવી રીતે હોઈ
શકે ? એ તો તદ્દન નિષ્ફળ જ થવાની કેમકે, તેનાથી ઉત્પત્તિ તો બની શકતી
નથી કારણ તે અસત છે માટે

શ્રિત્યાઽસત્કાર્યવાદિના મનતાઽમિધીયતે, અકૃતં ત્વં ક્રિયમાણ ભવતીતિ, ત્વં
 ય સત્કાર્યવાદિનો દૂમઃ-નિષ્પમાણમેતદ્ગ્રહીયમચનમ્ । અકૃતમ્ (અવિદ્યમાન)
 ઘટાદિકાર્યં ન ક્રિયતે, અસત્ત્વાત્, આકાશકુમુદમત્ । યદિ અકૃતમ્ (અવિદ્યમા
 નમ્) અપિ ક્રિયતે, તર્હિ શશવિષાણમપિ ક્રિયતામ્, અકૃતત્વાવિશેષાત્ (અવિદ્ય
 માનત્વાવિશેષાત્) । અપિ ચ-યે નિત્યકરણાદયો દોષાઃ સત્કાર્યવાદે પ્રદત્તાસ્તે
 સ્વલ્પસત્કાર્યવાદેઽપિ તત્ સન્તિ । વિદ્યમાને વસ્તુનિ કરણક્રિયાયા અગ્નીકારે પુનઃ
 પુનરનવરત કરણક્રિયાયા અતિપ્રસન્નાત્, ક્રિયાયા અપરિસમાપ્તિઃ ક્રિયાયા વૈફલ્ય

નહીં હૈં । આપને જો અસત્કાર્યવાદ કો લેકર કુતર્ક કા આશ્રય કરતે
 હુપ્ એસા કહા હૈ કિ-‘કૃતં ન ક્રિયતે કૃતસ્વાત્, કૃતઘટવત્’ અર્થાત્-
 કૃત હોનેસે કૃત કિયા નહીં જાતા હૈ જૈસે કૃત ઘટ, અકૃત સ્વલ્પ ક્રિયમાણ
 ‘ભવતિ’ અર્થાત્ અકૃત હી ક્રિયમાણ હોતા હૈ સો આપકા યહ કથન કથચિત્
 સત્કાર્યવાદી હમલોગોં કે ચિત્ત મે ઉતરતા નહીં હૈ અલા આપ કો યહ
 વિચારના ચાહિયે જો સર્વથા અસત્ હોતા હૈ-દ્રવ્ય દૃષ્ટિ સે ભી જિસકી
 સત્તા કાયમ નહી હૈ એસા અસત્ પદાર્થ કભી ભી નિષ્પન્ન નહીં હો
 સકતા હૈ । યદિ હિસ પ્રકાર કા ભી પદાર્થ નિષ્પન્ન હોને લગે તો શશ
 વિષાણ કો ભી ઉત્પન્ન હોના ચાહિયે । દૂસરે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સત્ કો
 કાર્ય માનને પર જો આપને નિત્યકરણ હોને કી પ્રસક્તિરૂપ દોષ દિયે હૈ
 સો યે સભી દોષ આપકે અસત્કાર્યવાદ મેં ભી આતે હૈં, આપને જો
 યહ કહા હૈ કિ વિદ્યમાન વસ્તુ મે કરનેરૂપ ક્રિયા કો અગ્નીકાર કરને
 પર પુન પુનઃ અનવરત ઉસ કરનેરૂપ ક્રિયા કા અતિપ્રસન્ન પ્રાપ્ત હોતા હૈ

સ્વીકારી કૃતકર્ત્ત્વેના આશ્રય લઈને એવું કહ્યું છે કે, કૃત ન ક્રિયતે કૃતસ્વાત્,
 કૃત ઘટવત્ અર્થાત્ કૃત થવાથી કૃત કરેલ મનાતું નથી એવી રીતે કૃત ઘટ,
 અકૃત સ્વલ્પ ક્રિયમાણ ભવતિ અર્થાત્ જ્યારે અકૃત જ ક્રિયમાણ હોય છે એથી
 આપનું આ કથન કથચિત્ સત્કાર્યવાદી અમારા લોકોના દિલમાં ઉતરતું નથી
 આપે એ વિચારવું જોઈએ કે, જે સર્વથા અસત્ હોય છે દ્રવ્યદૃષ્ટિથી પણ એની
 સત્તા કાયમ નથી એવા અસત્ પદાર્થ કદી તૈયાર થઈ શકતા નથી જો કદી
 આ પ્રકારના પણ પદાર્થ પુરા થયેલા માનવામાં આવે તો અરવિષાણ (ગંધકાને
 શીંગડા) પણ ઉત્પન્ન થવા જોઈએ દ્રવ્યની અપેક્ષા સત્ને કાર્ય માનવાથી
 જે આપે નિત્યકરણ હોવાનો પ્રશસ્તીરૂપ દોષ આપ્યો છે, તે સમજાના દોષ આપના
 અસતકાર્ય વાદમાં પણ આવે છે આપે જે એમ કહ્યું કે, વિદ્યમાન વસ્તુમાં
 કરવારૂપ ક્રિયાને અગિકાર કરવાથી ફરી ફરી અનવરત એ નો

दुर्गारः, तथाहि—यदि पूर्वम् (कारणावस्थायाम्) असत् (अविद्यमान) कार्यं जायते, तर्हि मृत्पिण्डाद् कुम्भवत्, शशशृङ्गमपि जायमानं किं न दृश्यते, असत्त्वा विशेषात् ? । अथ शशशृङ्गमुत्पद्यमानमपि न दृश्यते, तर्हि घटोऽपि तथैवास्तु, उत्पद्यमानत्वाविशेषात् । अथवा—मृत्पिण्डात् पटोऽपि उत्पद्यताम्, असत्त्वाविशेषात् ॥ ३ ॥

अपेक्षा भी कार्य असत् है, और वह उससे उत्पन्न होता है तो जिस प्रकार मृत्पिण्ड से घट उत्पन्न होता है उसी तरह शशशृङ्ग भी उससे उत्पन्न होते दिखना चाहिये, क्यों कि जिस प्रकार मृत्पिण्ड में घट विद्यमान नहीं है उसी प्रकार शशविषाण भी वहां विद्यमान नहीं है फिर अविद्यमान की अविशेषता होने पर भी मृत्पिण्ड से घट ही क्यों उत्पन्न होता है शशशृङ्ग क्यों नहीं ? । यदि इसके ऊपर ऐसा कहा जाय कि शशशृङ्ग भी मृत्पिण्डसे उत्पन्न होता है परन्तु वह दिखता नहीं है तो हम भी यह कह सकते हैं कि इसी तरह उससे जायमान घट भी नहीं दिखना चाहिये, अतः यह मानना ही चाहिये कि अपने कारण में किसी अपेक्षा कार्य रहा हुआ है तभी जाकर वह उससे ही उत्पन्न होता है अन्य से नहीं । नहीं तो फिर क्या है चाहे जिससे चाहे जैसा पदार्थ उत्पन्न होने लगेगा । ऐसी स्थिति में मृत्तिका से पट की भी उत्पत्ति माननी पड़ेगी ॥ ३ ॥

अपेक्षाથી કાર્ય અસત છે અને તે એનાથી ઉત્પન્ન થાય છે તો જે રીતે માટીના પિંડથી ઘટ ઉત્પન્ન થાય છે એજ રીતે સસલાને શીંગડા પણ વતા દેખાવા લેઈએ કેમકે જે રીતે માટીના પિંડમા ઘટ વિદ્યમાન નથી એજ રીતે મનલાને પણ શીંગડા વિદ્યમાન નથી પછી અવિદ્યમાનની અવિશેષતા હોવાથી પણ મૃત પિંડથી ઘટ જ કેમ ઉત્પન્ન થાય છે ? મનલાના શીંગડેમ નહીં ? જો આ અંગે એમ કહેવામા આવે કે, સસલાના શિંગ પણ માટીના પિંડાથી ઉત્પન્ન થાય છે પરંતુ તે દેખતા નથી તો અંગે પણ એમ કહી શકીએ કે, એ રીતે એનાથી તૈયાર વનાર ઘટ પણ ન દેખાવો લેઈએ આવી એ માનવું લેઈએ કે, પોતાના કારણમા કોઈ અપેક્ષા કાર્ય રહેલ છે ત્યારે જ તે તેમાથી ઉત્પન્ન થાય છે ખીનથી નહીં એમ ન હોય તો પછી ગમે તે ચીજથી ગમે તે પદાર્થ ઉત્પન્ન થવા લાગશે આવી નિયતિમા માટીથી પટની પણ ઉત્પત્તિ માનવી પડશે ॥ ૩ ॥

भवत्सम्भते दोषास्तुत्या एव नहि, प्रत्युत कष्टतरकाः, यतः—अस्मत्पक्षे विद्यमाने वस्तुनि पर्यायविशेषाधानद्वारेण कथंचित् करणक्रिया उपपद्यत एव, भवन्मते तु अविद्यमाने वस्तुनि जय न्यासः सर्वथा न सम्भवति, सर्वथा असत्तात्, स्वविषाणवत् । इति पक्षद्वयस्योत्तरम् ॥ १ ॥ २ ॥

अथ सत्कार्यवादे यस्तृतीयो दोषः प्रदत्तः—प्रत्यक्षविरोध इति सोऽपि भवन्मते

कथंचित् सत्कार्य की उत्पत्ति का तात्पर्य यह है कि विवक्षित कार्य द्रव्यरूप से तो सत् है परन्तु पर्यायरूप से तो असत् है अतः इस अपेक्षा वस्तु विद्यमान है तो भी वह विवक्षित पर्याय की अपेक्षा से विद्यमान नहीं भी है इसलिये विवक्षित पर्यायरूप उसे उत्पन्न करने के लिये करणरूप क्रिया सार्वक मानी जाती है । परन्तु जो इस बात को ही एकान्ततः मान्य करता है कि “सर्वथा असत् के ही उत्पाद होने पर करण-क्रिया की सफलता होती है” उसका वह बड़ा भ्रम है । वहा उसकी किसी भी अपेक्षा से सफलता साबित हो नहीं हो सकती है, क्योंकि जब वस्तु सर्वथा असत् है तो वह द्रव्यदृष्टि से भी असत् है, इसलिये सर्वथा तुच्छाभाव स्वरूप होने से शशविषाण की तरह उसका स्वप्न में भी उत्पाद नहीं हो सकता है ।

॥ यह प्रथम के दो पक्षों का उत्तर हुआ ॥ १ ॥ २ ॥

सत्कार्यवाद में जो प्रत्यक्षविरोधरूप तीसरा दोष दिया गया है, वह भी आपके ही मत में दुर्निवार है, वह इस तरह से यदि कारण कि

ઠહેવાયેલ સત્કાર્યની ઉત્પત્તિનું તાત્પર્ય એ છે કે, વિવક્ષિત કાર્ય દ્રવ્યરૂપથી તો સત્ છે પણ પર્યાય રૂપથી અસત્ છે આથી એ અપેક્ષાએ વસ્તુ વિદ્યમાન હોવા છતાં પણ તે વિવક્ષિત પર્યાયની અપેક્ષાથી વિદ્યમાન થતું નથી આ માટે વિવક્ષિત પર્યાયરૂપ તેને ઉત્પન્ન કરવા માટે કારણરૂપ ક્રિયા સાર્થક માનવામાં આવે છે પરંતુ જે આ વાતને એકાન્તતઃ માન્ય કરે છે કે, ‘સર્વથા અસત્તુ જ ઉત્પાદન થવાથી કારણક્રિયાની સફળતા બને છે’ એ તેનો મોટો ભ્રમ છે ત્યાં તેની કોઈ પણ અપેક્ષાથી સફળતા સાબીત થતી નથી કેમકે, જ્યારે વસ્તુ જ સર્વથા અસત્ છે તો તે દ્રવ્યદૃષ્ટીથી પણ અસત્ છે આ માટે સર્વથા તુચ્છાભાવ સ્વરૂપ હોવાથી સસલાના શિંગડાની માફક તેનું સ્વપ્નામાં પણ ઉત્પન્ન થવું સંભવ નથી

આ પ્રથમના એ મુદ્દાનો ઉત્તર થયો ॥૧॥૨॥

સત્ કાર્યવાદને જે પ્રત્યક્ષ વિરોધરૂપ ત્રીજો દોષ આપવામાં આવેલ છે તે પણ આપના જ મતમાં વાળી ન શકાય તેવો છે તે આ રીતે જો કરજીની

નનુ—ક્રિયાસમયઃ સર્વોઽપિ ક્રિયમાણકાલઃ તત્ર, ચ ક્રિયમાણ ઘટાદિરૂપ વસ્તુ નાસ્ત્યેવ, ઉપરતાયા તુ ક્રિયાયા યોઽનન્તરસમયઃ સ કૃતકાલસ્ત્રૈવ કાર્ય નિષ્પત્તે, અતઃ કૃતમેવ કૃતમુચ્યતે ન તુ ક્રિયમાણ કૃતમિતિવેદુચ્યતે—

સાધ્વેતત્, કિંતુ इदं પ્રવ્ય્યોઽસિ—ભવન્મતે કિં ક્રિયાયા કાર્ય ક્રિયતે, અક્રિયાયા વા ? !

યદિ ક્રિયાયા, તર્હિ તવ મતે ઇયમન્યત્ર, કાર્ય તુ અન્યત્ર, ઇતિ કથમુપપદ્યેત ।

શકા—ક્રિયા કા સવ હી સમય ક્રિયમાણ કા કાલ હૈ, ઉસમે ક્રિયમાણ ઘટાદિરૂપ વસ્તુ હૈ હી નહીં । જવ ક્રિયા સમાપ્ત હો જાયગી તય જો અનન્ત સમય હોગા વહી કૃત કા કાલ કહલાયગા ક્યોં કિ ઉસમેં હી કાર્ય કી નિષ્પત્તિ હોતી હૈ, ઇસલિયે “ક્રિયમાણ કૃત ” એસા વ્યવહાર કૈસે હો સકેગા—કૃત હી કૃત એસા વ્યવહાર હોના ચ્હાહિયે ।

શકા તો યહ ઠીક હૈ પરન્તુ હમ આપસે ઇસ વિષય મે કેવલ ઇતના હી પૂછના ચાહતે હૈં કિ ક્રિયાદ્વારા કાર્ય કિયા જાતા હૈ કિ અક્રિયાદ્વારા । યદિ કહો કિ ક્રિયાદ્વારા કાર્ય કિયા જાતા હૈ તો ક્રિયા કિસી કાલ મેં હોતી હૈ, ઓર કાર્ય કિસી ઓર દૂસરે સમયમે હોતા હૈ યહ વાત કૈસે બન સકેગી ? ક્યોં કિ કાર્ય જિસ સમય મેં હૈ વહા ક્રિયા નહી, ઓર જિસ સમય મેં ક્રિયા હૈ વહા કાર્ય નહી । એસા તુમ સ્વય કહ રહે હો—સો યહ વાત ઇસ પક્ષ મેં ઘટિત નહી હોતી હૈ । એસા તો હોતા નહીં હૈ કિ હેદન ક્રિયા તો સ્વદિરમે ઓર ઉસકા કાર્ય હેદ હો પલાશ વૃક્ષમેં ।

શકા—ક્રિયાનો સમય ક્રિયામાણ કાળ છે, તેમા ક્રિયામાણ ઘટાદિરૂપ વસ્તુ છે જ નહીં બ્યારે ક્રિયા પુરી થાય ત્યારે જે અનન્તર સમય હશે તે જ કૃતનો કાળ કહેવાશે કેમકે, તેમાજ કાર્યની નિષ્પત્તિ હોય છે આ માટે “ક્રિયમાણ કૃતમ્” એવો વહેવાર કેમ થઈ શકે ? કૃત જ કૃત છે એવો વહેવાર હોવો જોઈએ

ઉત્તર—શકા તો એ કીક છે પણ અમે આપને આ વિષયમા કેવળ એટલુજ પૂછવા માગીએ છીએ કે, ક્રિયા દ્વારા કાર્ય કરવામા આવે છે કે અક્રિયા દ્વારા ? જો કહેા કે, ક્રિયા દ્વારા કાર્ય કરાય છે તો ક્રિયા કયા કાળમા થાય છે ? અને કાર્ય કોઈ બીજા સમયમા થાય છે એ વાત ઈ રીતે બની શકે ? કેમકે, કાર્ય જે સમયમા છે ત્યા ક્રિયા નથી અને જે સમયમા ક્રિયા છે ત્યા કાર્ય નથી એવુ તમે પોતે કહી રહ્યા છો તો આ વાત આ પક્ષમા ટકી શકતી નથી એવુ તો થતુ નથી કે, હેદન ક્રિયા તો થાય ખદીરમા અને તેનો કાર્ય હેદ હોય પલાશ વૃક્ષમા ? બ્યા ક્રિયા હશે ત્યા તેનુ કાર્ય હશે પણ આપ જે એવુ કહેા

યદુક્ત—ઘટાદીના દીર્ઘ એ નિર્વર્તનાક્રિયાકાલો દૃશ્યતે, ઇતિ, અર્થાત્—મૃદાનયનમર્દનપિંડવિધાનાદિકાલ સર્વોઽપિ ઘટનિર્વર્તનક્રિયાકાલ ઇતિ ભવતા મન્યતે, તદ્વપ્યુક્તમેવ, તત્ર પ્રતિસમયમન્યાન્યેવ મૃત્પિંડશિવકાદીનિ કાર્યાણિ આરમ્બન્તે, નિષ્પાદ્યન્તે ચ, કાર્યસ્ય કરણકાલનિષ્ઠાકાલયોરેકત્વાત્ । ઘટસ્તુ પર્યન્તસમય એવારમ્બ્યતે, તત્રૈવ ચ નિષ્પદ્યતે ઇત્યસ્ય નિર્વર્તનક્રિયાકાલો દીર્ઘો નાસ્તિ એવ ચ—ઘટો મૃદ્દ્રવ્યસ્ય પર્યાય ઇતિ મન્યસ્વ ॥ ૪ ॥

ઘટાદિકોં કી ઉત્પત્તિરૂપ ક્રિયા કા કાલ દીર્ઘ હી હૈ, અર્થાત્ મિટ્ટી કા લાના, ઉસકા મસલના, ફિર ઉસકા પિંડ થનાના, ઇત્યાદિ કાર્યોં કા જિતનાં ખી કાલ હૈ વહ સઽ ઘટ કી નિર્વર્તનરૂપ ક્રિયા કા હી કાલ હૈ, એસા જો આપ કહતે હું સો ખી ઉચિત નહીં હૈ, ક્યોં કિ વહ ઘટ કા કાલ નહીં હૈ વહા તો પ્રતિસમય અન્ય અન્ય હી મૃત્પિંડ, શિવ કાદિક કાર્ય પ્રારમ્બ હોતે જાતે હું ઓર વનતે જાતે હું અતઃ વહ ઉસકા કાલ હૈ । કાર્ય કા કારણકાલ ઓર નિષ્ઠાકાલ દોનોં એક હોતે હું । ઘટ તો પર્યન્ત સમય મે હી આરમ્બ હોતા હૈ ઓર ઉસી સમય મેં વહ થનકર તયાર હોતા હૈ । ઇસલિયે ઘટ કાલ કિ જિસ સમય મેં શિવકા આદિ કાર્ય હો રહે હું ઘટ કા કાલ નહીં માના જા સકતા હૈ । ઘટ કા કાલ વહી માના જાયગા કિ જિસમેં વહ થનકર તયાર હુઆ હૈ । ઇસલિયે એસા કહના કિ—ઘટ કા નિર્વૃત્તિકાલ યદુક્ત દીર્ઘ હૈ, ઉચિત નહીં હૈ, અતઃ ઘટ અગ્ને ઉપાદાનકારણસ્વરૂપ હોને સે મિટ્ટીસ્વરૂપ દ્રવ્ય કી એક પર્યાય હૈ ॥ ૪ ॥

ઘટ આદિની ઉત્પત્તિરૂપ ક્રિયાનો કાળ દીર્ઘ જ છે માટીને લાવવી, તેને મસળવી, તેનો પિંડ બનાવવો, ઇત્યાદિ કાર્યોનો જેટલો પણ કાળ છે, તે સમયો ઘટની તૈયાર થવારૂપ ક્રિયાનો જ કાળ છે એવું જે આપ કહો છો તે પણ ઠીક ઉચિત નથી કેમકે તે ઘટનો કાળ નથી ત્યાં તો પ્રતિ સમય જુદા જુદા માટીના પિંડ, શિવકાદિક કાર્ય પ્રારંભ થતો રહે છે, અને બનતા જાય છે આથી તે એનો કાળ છે કાર્યનો ડરણુ કાળ અને નિષ્ઠાકાળ બન્ને એક હોય છે ઘટ તો સમયમા જ આરંભ થાય છે અને એજ સમયે તે બનીને તૈયાર થઈ જાય છે આ માટે તે કાળ કે જે સમયમા શિવકા આદિ કાર્ય થાય છે તે ઘટનો કાળ માનવામા આવતો નથી ઘટનો કાળ એજ માનવામા આવે કે, જેટલા સમયમા તે બનીને તૈયાર થયેલ છે આ માટે એમ કહેવું કે, ઘટનો તૈયાર થવાનો કાળ ખૂબ લાંબો છે તે ઉચિત નથી આથી ઘટ પોતાના ઉપાદાન કારણરૂપ હોવાથી માટી રૂપી દ્રવ્યની એક પર્યાય છે. ॥૪॥

यद्येव, तर्हि कार्यं कुर्वत्या अपि क्रियायाः कार्यस्य को विरोधः, येन क्रिया-
काले कार्यं नोत्पद्येत किंतु क्रियाकालमतिमात्रेण समुत्पद्येत, यदि कार्यं क्रियोपर-
मेऽपि जायते, तर्हि क्रियाकाले तु कार्येण अवश्यमेवोत्पत्तव्यम्, कार्यमुत्पादय-
न्त्या क्रियायाः कार्योपकारकत्वेन पुनस्य जनन्या इव विरोधाभावात् । तस्मात्
क्रियाकाले एव कार्यं निष्पद्यते इति युक्तम् ।

किंच—क्रियोपरमे कार्यमुत्पद्यते, इति भ्रान्तमते क्रियाया अनारम्भेऽपि कार्यं
कस्मान्न स्यात्, क्रियानारम्भ-तदुपरमयोरर्थतोऽभिन्नत्वात् । क्रियाया उपरम नामो

है कि फिर इस प्रकार के कथन से कार्य को करने वाली क्रिया से कार्य
का क्या विरोध हो सकता है कि जिससे क्रिया काल में कार्य उत्पन्न
नहीं होता है—उसके बाद में हाता है, ऐसा आपका कथन अच्छा माना
जा सके । यदि कार्य क्रिया के बाद में भी होता है, तो इसका तात्पर्य
यह भी हो सकता है कि कार्य क्रिया काल में अवश्य ही होना चाहिये ।
जिस प्रकार माता और पुत्र का कोई विरोध नहीं होता है, उसी प्रकार
कार्य को उत्पन्न करने वाली क्रिया का कार्य के साथ भी विरोध कैसे
हो सकता है । इसलिये यही मानना चाहिये कि क्रिया काल में ही
कार्य उत्पन्न होता है ।

और भी—यदि क्रिया के विराम में कार्य उत्पन्न होता ऐसा माना
जाय तो जिस समय क्रिया का अनारम्भ है, उस समय भी कार्य क्यों
नहीं होता है । क्रियाका उपरम और अनारम्भ ये दोनों बातें एकार्थक हैं ।

એવું કહેવામાં આવે તો એની સાથે એ કહેવામાં આવે કે આ પ્રકારના કથનથી
કાર્યને કરવાવાળી ક્રિયાથી કાર્યને કઈ રીતે વિરોધ થઈ શકે કે જેનાથી
ક્રિયાકાળમાં કાર્ય ઉત્પન્ન થતું નથી ? એના પછી જ વાત છે, એવું
આપનું કથન બરોબર માનવામાં આવે જો કાર્ય ક્રિયાની પછીથી થાય છે તો
એનું તાત્પર્ય એ પણ થઈ શકે કે કાર્ય ક્રિયા કાળમાં અવશ્ય થવું જ જોઈએ
જે રીતે માતા અને પુત્રનો કોઈ વિરોધ થઈ શકતો નથી એજ રીતે કાર્યને
ઉત્પન્ન કરનાર ક્રિયાનો કાર્યની સાથે વિરોધ કઈ રીતે થઈ શકે ? આથી એ
માનવું જોઈએ કે, ક્રિયાકાળમાં જ કાર્ય ઉત્પન્ન થાય છે

દરી જો ક્રિયાના વિરામમાં કાર્ય ઉત્પન્ન થાય એવું માનવામાં આવે તો
જે સમયે ક્રિયાનો અનારંભ હોય તે સમયે પણ કાર્ય કેમ થતું નથી ? કાર્યને
ઉપરમ અને અનારંભ આ બંને વાતો એકાર્થક છે આહે ક્રિયાનો ઉપરમ કહે

તથાહિ-તવમતે યસ્મિન્ સમયે ક્રિયાયાઃ સમ્બન્ધઃ, તદન્યસમયે કાર્યસ્ય સમ્બન્ધઃ
 इति नोपपद्यते, स्वदिरे हि त्रेदनक्रिया, पलाशे तु तत्कार्यभूतच्छेदः इति केनाप्यु-
 च्यमान न युज्यते ।

કિંચ-ક્રિયાકાલે કાર્ય ન ભવતિ, કિંતુ પશ્ચાદ્ ભવતિ, इति भवन्मते क्रिया
 उत्पत्त्यमानस्य कार्यस्य निम्नभूता भवति । यतः यावत् काल क्रिया प्रवर्तते ताव-
 त्ति काले कार्यं नोत्पद्यते, तस्मात् क्रियैर सर्वानर्थमूल स्यात्, ततो भवमते विप-
 र्ययज्ञानरतामेव प्रवृत्तिः स्यात् ।

અથ યદિ ક્રિયૈર કાર્ય કરોતિ, કેવલ તન્નિષ્પત્તિમાત્રં ક્રિયાવિરામે ભવતિ,
 तेन क्रियायाः कार्यान्तरायत्व नापद्येत, इति चेत्-उच्यते—

जहाँ क्रिया होगी वहाँ पर उसका कार्य होगा । अतः आप जो
 ऐसा कहते हो कि क्रियमाण के काल में कार्य नहीं और जो अनन्तर
 समय है वहा क्रियमाण वस्तु नहीं वह तो कृत का काल है, सो ऐसा
 कहना कैसे अच्छा माना जा सकता है ?

और भी—क्रिया के काल मे कार्य नहीं होता है किन्तु वह पीछे से
 होता है इस प्रकार के कथन से यह बात भी साबित होती है कि
 क्रिया ही आगे उत्पन्न होने वाले कार्य में विघ्नभूत है, क्योंकि कि जब
 तक क्रिया होती रहती है तब तक तो वह कार्य होता नहीं है बाद में
 क्रिया की उपरति मे होता है । इसलिये मालूम पडता है कि आपके
 मत मे विपरीत ज्ञान की ही प्रवृत्ति होती है ।

यदि “कार्य तो क्रिया ही करती है परन्तु कार्य की निष्पत्ति ही
 उसके विराम होने पर होती है इसलिये क्रिया मे कार्य के प्रति अन्त-
 राय नहीं आती है” ऐसा कहा जाय तो इस पर यही कहा जा सकता

કે, ક્રિયામાણના કાળમા કાર્ય નહીં અને જે અનતર સમય છે ત્યાં ક્રિયામાણ વસ્તુ
 નહીં એ તો કૃતનો કાળ છે તો એવું કહેવું કઈ રીતે સાડું માની શકાય
 ક્રિય-ક્રિયાના કાળમા કાર્ય થતું નથી પરંતુ તે પછીથી થાય છે આ પ્રકારનું
 કહેવાથી એ વાત પણ સાબિત થાય છે કે, ક્રિયા જ આગળ ઉત્પન્ન થનાર
 કાર્યમા વિઘ્નભૂત છે કેમકે, જ્યાં સુધી ક્રિયા થતી રહે ત્યાં સુધી તો તે કાર્ય
 થતું જ નથી એ પછી ક્રિયાની ઉપરતિમા થાય છે એથી માણુમ પડે છે કે,
 આપના મનમા વિપરીત જ્ઞાનવાણાની જ પ્રવૃત્તિ થાય છે

જો “કાર્ય તો ક્રિયા જ કરે છે પરંતુ કાર્યની નિષ્પત્તિજ તેનો વિરામ
 થવાથી જ થાય છે આ માટે ક્રિયામા કાર્ય પ્રતિ અતરાય આવતો નથી ”

કાલ એવ કાર્ય ભવતિ, ન તુ તદુપરમે । અત ક્રિયમાણમેવ કૃત ભવતીતિ સ્થિતમ્ ।
 કિંચ—યદિ ભવન્મતે ક્રિયાઽન્તસમય એવાભિમતકાર્યનિષ્પત્તિઃ, તત્રાપિ પ્રથમ-
 સમયાદારમ્ય કાર્યસ્ય ક્રિયતાઽપ્યશેન નિષ્પત્તિરેષ્ટવ્યા । અન્યથા કથમકસ્માદન્તિ-
 મસમયે સા નિષ્પત્તિર્ભવેત્ । ઉક્તશ્ચ—

“આદ્યતન્તુપ્રવેશે ચ, નોત કિંચિદ્ યદા પટે ।

અન્ત્યતન્તુપ્રવેશે ચ, નોત સ્યાન્ન પટોદયઃ ॥ ૧ ॥

તસ્માદ્યદિ દ્વિતીયાદિ-તન્તુયોગાત્ મતિક્ષણમ્ ।

કિંચિત્કિશ્ચિદુત તસ્ય, યદુત તદુત હિ તત્ ॥ ૨ ॥” ઇતિ ॥

બનકે જિતને મી હસ લોકસગધી એવ પરલોકસગધી કામ હૈં વે સય
 વિના કુઝ કિયે હી સિદ્ધ હો જાવેગે । પરન્તુ એસા તો હોતા નહીં હૈ ।
 હસલિયે યહ માનના હી પડતા હૈં કિ ક્રિયા હી કાર્ય કી કરને વાલી હૈ,
 અર્થાત્ ક્રિયા કાલ મેં હી કાર્ય હોતા હૈ ।

તથા—યદિ આપકે મતાનુસાર ક્રિયા કે અન્તિમ ક્ષણ મેં હી કાર્ય
 કી નિષ્પત્તિ હોતી હૈ, તો મી આપ કો ક્રિયા કે પ્રથમ સમય સે લેકર
 હી કાર્ય કે થોડે ૨ અશ કી નિષ્પત્તિ માનની હોગી । અન્યથા અન્તિમ
 સમય મેં કાર્ય કી આકસ્મિક નિષ્પત્તિ કેસે હોગી? કિન્તુ નહીં હોગી ।
 હસલિયે ક્રિયા કે પ્રત્યેક ક્ષણ મેં કાર્ય કા થોડા યોડા અશ વનતા હૈ,
 અન્તિમ સમય મેં કાર્ય પૂર્ણતયા નિષ્પન્ન હોતા હૈ, એસા માનના હી
 યાહિયે । કહા મી હૈ—

યદિ પટ મેં પ્રથમતન્તુ કે પ્રવેશ હોને પર પટ કા કુઝ અશ કા
 ઘુના જાના ન માને તો અન્તિમ તન્તુ કે પ્રવેશ હોને પર પટ કે કુઝ

પરબોઽક સગધી કામ છે તે બધા કાર્ય કથાં વગરજ સિદ્ધ થઈ જવાના
 પરન્તુ એમ બનતુ નથી આથી એ માનવુ પડે છે કે, ક્રિયાજ કાર્ય ડરવાવાળી
 છે ક્રિયાઽગભા જ કાર્ય થાય છે

તથા—એ કદાચ આપના મત અનુસાર ક્રિયાની અતિમ ક્ષણમા જ કાર્યની
 નિષ્પત્તિ થાય છે તો, પણ આપે ક્રિયાના પ્રથમ સમયથી માડીને જ કાર્યના
 થોડા થોડા અશની નિષ્પત્તિ માનવી પડશે એના વગર છેલ્લી ઘડીમા કાર્યની
 આકસ્મિક નિષ્પત્તિ ઈઈ રીતે થાય? ન જ થાય! આ માટે ક્રિયાની પ્રત્યેક
 ક્ષણમા કાર્યનો થોડો થોડો અશ બને છે અને અતિમ સમયે કાર્ય પૂર્ણ
 થતા તૈયાર થાય છે એવું માનવુ જ ભેઈએ કહુ પવુ છે—

કદાચ પટમા પ્રથમ તતુનો પ્રવેશ થવાથી પટનો વણાટનો થોડો પણ
 ભાગ વણાયો ન માનવામા આવે તો છેલ્લા તતુનો વેશ થતા પટના ડોઈ

ક્રિયાયા અભાવ , તથા ક્રિયાયાઃ પરિમાણૌ, તથા ક્રિયાયા અનારમ્ભેઽપિ ।

અથ યદિ અક્રિયાયા કાર્યં ક્રિયતે, ઇતિ દ્વિતીયઃ પક્ષ આશ્રીયતે, તર્હિ હિમ-
વન્મેરુસપ્ત્રાદિચ્છદ્ ઘટાદયોઽપ્પઠ્ઠતા એવ સ્યુઃ, તદ્વત્ તેષામપિ કારણભૂતક્રિયામ-
ન્તરેણૈવ સદ્ઘાપત્તેઃ । મોક્ષાર્થં તપસ્વાધ્યાયાદીનાં વિધાન સાધુના વ્યર્થં સ્યાત્,
તવ મતે ક્રિયામન્તરેણૈવ સર્વકાર્યોત્પત્તેઃ । અતો શ્રુતનયયાર્થિનઃ સર્વેઽપિ લોકા
સ્તૂર્ણાંભાવમાશ્રિત્ય નિરુદ્ધોગા નિરાકુલ્યાસ્તિષ્ઠન્તુ, ક્રિયામ્ભમન્તરેણૈવ દેહિકાશુ-
ષ્મિકસકલસમીઢિતસિદ્ધેઃ । ન ચેવ ભાતિ, તસ્માત્ ક્રિયૈવ કાર્યસ્ય કર્તૃ, ક્રિયા

ચાહે ક્રિયા કા ઉપરમ કહો યા ચાહે અનારમ્ભ કરો દોનોં મેં કોઈ
અર્થભેદ તો હૈ નહીં । ખલે હી શબ્દભેદ રહે । ક્રિયા કા ઉપરમ અર્થાત્
ક્રિયા કા અભાવ વહ જેસા ઉસકી પરિસમાપ્તિ મેં હોતા હૈ ઉસી પ્રકાર
ઉસકી અનારમ્ભ અવસ્થા મેં ખી વહ હૈ ।

અક્રિયા કાર્ય કો કરતી હૈં યહ દ્વિતીયપક્ષ યદિ સ્વીકાર ક્રિયા
જાવે તો જિસ પ્રકાર સુમેરુપર્વત હિમવાન્ પર્વત એવ સમુદ્ર આદિ
વિના કિયે હુએ હી હૈં ઉસી પ્રકાર ઘટાદિક ખી વિના કિયે હુએ હી
માન લેને પડેંગે, ક્યોં કિં હનકી કારણભૂત ક્રિયા કે અભાવ મેં ખી
સદ્ભૂતિ તો દેખી જા રહી હૈં । સાધુઓં કો મોક્ષ કે લિયે તપ એવ
સ્વાધ્યાય આદિ કા જો વિધાન હૈં વહ ખી ફિર વ્યર્થ માનના ચાહિયે,
ક્યોં કિં આપકે મન્તવ્યાનુસાર ક્રિયા કે વિના હી સમસ્તકાર્યોં કી
ઉત્પત્તિ કા પક્ષ સ્વીકાર ક્રિયા જા રહા હૈં । ઇસલિયે આપકી
માન્યતાનુસાર તો સમસ્ત તીનોં લોક કે જીવોં કો ચુપચાપ હોકર હી
બેઠ રહના ચાહિયે-કુછ ખી કામકાજ નહીં કરના ચાહિયે, ક્યોં કિં

અથવા અનારભ કહો. ખન્નેમા કોઈ અર્થ લેઈ નથી શબ્દમા ભલે હોય ક્રિયાનો
ઉપરમ અર્થાત ક્રિયાનો અભાવ તે જેમ એની પરિ સમાપ્તિમા થાય છે, એજ રીતે
એની આરભ અવસ્થામા પણ તે છે

અક્રિયા કાર્યને કરે છે એવો આ ખીજે પક્ષ જે સ્વીકારવામા આવે તો જે
રીતે સુમેરુ પર્વત હિમવાન પર્વત અને સમુદ્ર વગેરે વગર કચે થયેલ છે, એ
પ્રકારે ઘટાદિકને પણ કયાં વગર થયેલ માની લેવા પડે કેમકે, એની કારણ
ભૂત ક્રિયાના અભાવમા પણ સદ્ભૂતિ તો જોવામા આવે છે સાધુઓ માટે
મોક્ષને મેળવવા તપ અને સ્વાધ્યાય વગેરેનું જે વિધાન છે તે પણ પછી વ્યર્થ
માનવું જોઈએ કેમકે, આપના મતવ્ય અનુસાર ક્રિયાના વગર જ સમસ્ત
કાર્યોની ઉત્પત્તિનો પક્ષ જે સ્વીકાર કરવામા આવે છે આથી આપની
માન્યતા અનુસાર તો ત્રણે લોકના જીવોએ ચુપચાપ થઈને બેસી રહેવું જોઈએ,
કોઈ પણ કામકાજ ન કરવું જોઈએ કેમકે, એમના જેટલા આ લોક અને

અસ્યાનુમાનપ્રયોગથેત્યમ્—યદ્ યેનાવિનાભૂત ન તત્ એકાન્તેન મિદ્યતે, યથા વૃક્ષત્વાત્ ધવત્વમ્ । એવ કૃતત્વાપિનાભૂત ક્રિયમાણત્વમપિ કૃતત્વાદ્ નૈકાન્તતો ભિન્નમિતિ યોધ્યમ્ । હે આર્ય ! એતત્ પ્રવચનરહસ્ય મન્યસ્વ ।

પુનસ્તે સ્થિતિરાઃ પ્રોચુઃ—

આર્ય ! ક્રિયમાણ કૃતમિતિ સર્વજ્ઞસ્ય વચન પ્રમાણમેવ । યત્તુ ભવતા પ્રોચયતે—સર્વજ્ઞોઽપ્યનૃત વદતીતિ, તત્સત્તા ન શ્રવણીયમ્, તત્ સત્ય વચન મા દૂષય । અનેન દુષ્કર્મણા સસારકાનને ભવતો ભ્રમણ મા ભૂત્, એકસ્યાપિ જિનોક્તવચનસ્યોત્થાપને જનો મિથ્યાત્વ લભતે, તસ્માદિદ શીઘ્રમાલોચય ।

इसका साधक अनुमान इस प्रकार है—जो जिससे भिन्न होकर नहीं रहता वह उससे एकान्तत भिन्न नहीं होता, जैसे वृक्षत्व से धवत्व एकान्ततः भिन्न नहीं है । उसी प्रकार कृतत्व से एकान्ततः भिन्न हो कर क्रियमाणत्व भी नहीं रहता । ऐसा समझना चाहिये । अतः ‘ क्रियमाण कृतम् ’ यह भगवद्वचन सर्वथा सुसंगत है । इसलिये हे आर्य ! यह प्रवचन का रहस्य है इसको आप मानो ।

फिर उन स्थविरो ने कहा—आर्य ! “ क्रियमाण कृतम् ” यह जो सर्वज्ञ भगवान् का वचन है वह प्रमाण ही है । इसलिये आप जो ऐसा कहते हैं कि “ सर्वज्ञ भी झूठ बोलते हैं ” सो आपका यह अवर्णवाद-रूप कथन सज्जनों को सुनने के योग्य नहीं हो सकता है । भगवान् सर्वज्ञ का वचन तो त्रिकाल में भी दूषित नहीं होता है, इसे आप दूषित करने की कैसे चेष्टा करते हैं । जो इस प्रकार की दुश्चेष्टा करते हैं वे उससे उत्पन्न होनेवाले दुष्कर्म के प्रभाव से ससाररूपी कानन-अटवी

એતુ સાધક અનુમાન આ પ્રકારનુ છે—જે જેનાથી લિન્ન બની નથી રહેતા તે તેનાથી એકાન્તત લિન્ન હોતા નથી જેમ વૃક્ષથી તેના બીજા ભાગો એકાન્તત લિન્ન નથી એજ રીતે કૃતત્વથી એકાન્તત ભિન્ન થતા ક્રિયમાણત્વ પણ રહેતુ નથી એવુ સમજવુ જોઈએ આથી “ ક્રિયમાણ કૃતમ્ ” આ ભગવાન વચન સર્વથા સુસંગત છે આ માટે હે આર્ય ! આ પ્રવચનનુ રહસ્ય છે તેને આપ માનો ફરી એ સ્થવિરોએ કહ્યુ—આર્ય ! “ ક્રિયામાણ કૃતમ્ ” આ જે સર્વજ્ઞ ભગવાનનુ વચન છે તે પ્રમાણુ જ છે આથી આપ જે એવુ કહો છો કે, “ સર્વજ્ઞ પણ જુઠું બોલે છે ” આપનુ એ અવર્ણવાદરૂપ વચન સંજ્ઞાનોએ સાભળવા યોગ્ય નથી ભગવાન સર્વજ્ઞનુ વચન તો ત્રણકાળમા પણ દૂષિત નથી હોતુ એને દૂષિત કરવાની આપ કઈ રીતે ચેષ્ટા કરી શકો ? જે આ પ્રકારની ખોટી ચેષ્ટા કરે છે, તે એનાથી ઉત્પન્ન થનાર દુષ્કર્મના પ્રભાવથી

અનુમાનપ્રયોગથેત્યમ્—

યદસ્યા ક્રિયાયા આદ્યસમયે ન ભવતિ તત્તસ્યા અન્ત્યસમયેऽપિ ન ભવતિ, યથા ઘટક્રિયાયા આદિસમયે તુ અનિષ્પદમાનઃ પટોઽન્ત્યસમયેऽપિ ન ભવતિ, અન્યથા ઘટાન્તસમયેऽપિ પટોત્પત્તિઃ સ્યાદિતિ । એવ ચ—

“યથા વૃક્ષો ધવથેતિ ન વિરુદ્ધ મિથો દ્વયમ્ ।

ક્રિયમાણ કૃત ચેતિ ન વિરુદ્ધ તથોમયમ્ ॥ ૧ ॥” ઇતિ ॥

મી અશ કા ઘુના જાના નહી માના જા સકતા ઓર ન પટ કી નિષ્પત્તિ હી માની જા સકતી હૈ । ઇસલિયે દ્વિતીય આદિ તન્તુ કે સયોગ સે પ્રત્યેક ક્ષણ મે પટ કા કુઝ ન કુઝ અશ ઘુના હી જાતા હૈ, વહ ઘુના હુઆ પટાશ પટ હી હૈ । ઇસકા સાધક અનુમાન ઇસ પ્રકાર હૈ—

જો કાર્ય જિસ ક્રિયા કે આદિ ક્ષણ મેં નહીં હોતા હૈ વહ ઉસકે અન્તિમ ક્ષણ મેં મી નહીં હોગા, જૈસે ઘટ ક્રિયા કે આદિ ક્ષણ મેં ન હોતા હુઆ પટ ઉસ ક્રિયા કે અન્તિમ ક્ષણ મેં મી નહીં હોતા હૈ । અન્યથા ઘટ ક્રિયા કે અન્તિમ ક્ષણ મેં પટ કી મી ઉત્પત્તિ હોને લગેમી । ઇસલિયે ક્રિયા કે પ્રત્યેક ક્ષણ મેં કાર્ય કે કુછ ન કુછ અશ કી નિષ્પત્તિ હોતી હૈ ઓર અન્તિમ ક્ષણમે વહ કાર્ય પૂર્ણ હોતા હૈ । ઇસસે વહ સિદ્ધ હોતા હૈ કિ ક્રિયમાણ કૃત હી હૈ । ઇસમે એકાન્તતઃ વિરોધ નહીં હૈ । કહા મી હૈ—

જૈસે વૃક્ષ ઓર ધવ યે દોનોં પરસ્પર વિરુદ્ધ નહીં હૈ, વૈસે હી ક્રિય માણ ઓર કૃત મી પરસ્પર વિરુદ્ધ નહીં હૈ ।

પણ ભાગને વણાયેલો માનવામા ન આવે અને એથી પટનુ તૈયાર થવાનું પણ માનવામા ન આવે આ માટે ખીજા આદિ તત્ત્વોના સયોગથી પ્રત્યેક ક્ષણમા પટનો કાઈને કાઈ ભાગ વણાતો રહે છે, તેથી વણાયેલો ભાગ પણ પટનો અશ જ છે આનુ સાધક અનુમાન આ પ્રકારનું છે—

જે કાર્ય ક્રિયાની શરૂઆતમા થતું નથી તે એની અતિમ ક્ષણે પણ થતું નથી જેમ ઘટ ક્રિયાની શરૂઆતમા, ન હોનાર ઘટ એ ક્રિયાની અતિમ ક્ષણમા પણ હોતો નથી અન્યથા ઘટ ક્રિયાના અતિમ ક્ષણમા ઘટની પણ ઉત્પત્તિ થવા લાગશે આ માટે ક્રિયાની પ્રત્યેક ક્ષણમા કાર્યના કાઈને કાઈ અશની તૈયારી થાય છે અને અતિમ ક્ષણે તે કાર્ય પૂર્ણ થાય છે આથી એ સિદ્ધ થાય છે કે ક્રિયમાણ કૃત જ છે આમા એકાન્તતઃ વિરોધ નથી કહ્યું પણ છે—

જેમ વૃક્ષ અને તેના લાગેમા પરસ્પર વિરુદ્ધતા નથી તેવી જ રીતે ક્રિયમાણ અને કૃતમા પણ પરસ્પર વિરોધ નથી

परिवृता प्रियदर्शना जमालिमुनेर्वचः सत्य मन्यमाना उत्तिं समागता । तया श्रम्या-
तरस्य दङ्कुम्याऽपि तन्मत प्रोक्तम् दङ्केन मिथ्यात्वमुपगतेयमिति मत्वा तस्याः
प्रतिमोघनायान्यदा चपाकाग्निमध्ये मृद्भाननोद्धर्तनपरावर्तने कुर्वता तत्रासन्नप्रदेशे
स्वाध्याय कुर्वत्याः प्रियदर्शनायाः शाटिकाप्रान्तभागेऽङ्गारः प्रक्षिप्तः । प्रियदर्शनया
साध्व्या स्ववस्त्रं दक्षमानं दृष्ट्वा प्रोक्तम्-मम उखं दग्धम्, कुम्भकारेणोक्तम्-

को भी अपने मत से परिचित कर दिया । प्रियदर्शना ने उसके मत को
खूब सराहना की । उसे सत्य मानकर वह वापिस अपने स्थान पर लौट
आई । सुदर्शना की जमालि के मत में श्रद्धा बढ़ गई । सुदर्शना ने जिस
कुम्भार की शाला में वह ठहरी हुई थी उससे भी जमालि के मत के
विषय में बातचीत की । दङ्कुम्भार ने प्रियदर्शना की बातचीत से यह
जान लिया कि यह भी मिथ्यात्व की ओर झुक रही है । अतः इसे इस
दुष्कर्मसे पीछे हटाना चाहिये । इस प्रकार के विचार से प्रेरित होकर
उसने उसकी शाटिका के एक भाग में जब कि वह वहीं पर पास के
स्थान में बैठी हुई स्वाध्याय कर रही थी अगार रख दिया । अगार रखने में
उसका अभिप्राय उसे समझाना मात्र था । जिस समय इसने उसकी शाटि-
काके प्रान्त भागमें अगार प्रक्षिप्त किया था वह उस समय कुम्भारके अवाडा
के बीच रखे हुए मिट्टी के वर्तनों को उलट पटल कर रहा था । सुदर्शना
ने जब अपनी शाटिका को जलती हुई देखा तो कहने लगी कि मेरे
नेसराय की चादर जल गयी है । प्रियदर्शना की बात सुनकर कुम्भार

पोताना मतधी वाकेश्ठे ध्या प्रियदर्शनाये तेना मतनी प्रसशा करी अने तेने
सत्य मानी ते पोताना स्थान उपर पाछा ध्या प्रियदर्शनानी जमालिना मतमा
श्रद्धा दढ धनी जे कुम्भारनी शालामा ते उतथा हुता तेने पछु जमालीना
मतमा विषयमा वातचित करी दङ्कुम्भारे प्रियदर्शनानी आवी वातचितधी
जे नखी दीधु के, आ साध्वि पछु मिथ्यात्वनी तरङ्ग ढणी रद्धा छे आधी जेने जे
दुष्कर्मधी पाछा वाजवा जेधजे आ प्रकारना विचारधी प्रेरित धनी, न्यारे
ते साध्वि तेनी पासना स्थानमा जेसी स्वाध्याय करी रद्धा हुता त्यारे तेमनी
आदरना जेक लागमा अगार लगाडी दीधे अगार लगाडवामा तेने आशय
तेमने समजववा पुरतो ज हुतो तेमनी आदरना जेक लागमा अगार
लगाडीने तुरतज ते कुम्भार निबाडामा सजेवा माटीना पासछेने उलट सुलट
झरववा लागी गयो साध्वि प्रियदर्शनाये न्यारे पोतानी आदरने सजगती
जेध तो, कहेवा लाग्या के, हे दङ्क ! जे तारा प्रमादधी मारा नेसरायनी आदर
धनी गर्ध । प्रियदर्शनानी वात साजणी कुम्भारे कछु के, साध्वीछ दक्षमानने

તૈઃ સ્થપિરૈઃ સ્વશિષ્યૈરેવમુક્તોઽપિ જમાલિઃ સ્વદુરાગ્રહ ન ત્યક્તવાન્ । તદા ત વિહાય કેચિન્મુનયો ભગવતઃ શ્રીમદ્ધાવીરસંનિર્ધો ગતાઃ તત્ર યે । કેચિજ્જમાલે-
ર્વચસિશ્રદ્ધા કૃતવન્તસ્તે તત્રૈવ જમાલિમુનેરન્તિકે સ્થિતાઃ ।

અથ પ્રિયદર્શના સાધ્વી સહસ્રસાધ્વીપરિવૃતા ગ્રામાનુગ્રામ વિહરન્તી પ્રસન્નવ-
શાત્ તત્ર શ્રાવસ્તીનગર્યા ઢકુનામ્નઃ કુમ્ભકારસ્ય શાલાયા સમાયાતા । સા જમાલિ
વન્દિતુ સમાગતા । જમાલિમુનિસ્તદગ્રેઽપિ સ્મત પ્રરૂપિતવાન્ । તદનુ સહસ્રસાધ્વી-

મેં ભ્રમણ કરતે હૈં, હસલિયે આપ હસ દશા કે પાત્ર ન થને । હમારા સબકા
યહી સાનુરોધ નિવેદન હૈં કિ આપ હસ કી આલોચના કર લેં, તા કિ
જિનવચન કે ઉત્થાપનજનિત મિથ્યાત્વ કર્મ આપકા નિવૃત્ત હો જાય ।

હસ પ્રકાર જમાલિ મુનિ કો उनके समस्त शिष्यों ने समझाया फिर
भी उन्हो ने अपना दुराग्रह नहीं छोड़ा, शिष्यों ने जब देखा कि जमाली
अपने दुराग्रह से पीछे नहीं मुड़ रहे हैं, तो उन्हो ने उन का साथ छोड़
दिया । कितनेक तो भगवान् महावीर प्रभु के पास आगये और जिन्हें
जमालि के वचनो मे श्रद्धा थी वे उन्हो के पास रहे ।

પ્રિયદર્શના સાધ્વી મી સહસ્ર સાધ્વિયોં સે પરિવૃત્ત હોતી હુઈ ગ્રામા
નુગ્રામ વિહાર કરતી ૨ પ્રસન્નવશાત્ ઉસ શ્રાવસ્તી નગરી મે આઈ ઓર
ઢકકુભાર કી શાલા મે આકર ઠહર ગઈ । પશ્ચાન્ સશિષ્યા વહ અપને
-ગુરુ જમાલિ કો વદના કરને કે લિપે ગઈ । જમાલિ ને સુદર્શના સાધ્વી

સ સારસ્વી અટવીમા પ્રમથ કરે છે આ માટે આપ એ દશાને પાત્ર ન બને
અમારૂં સધજાનુ સાનુરોધ નિવેદન છે કે, આપ તેની આલોચના કરી ટ્યો કે
જેથી જીનવચનના ઉત્થાપન જનીત મિથ્યાત્વ કર્મ આપના નિવૃત્ત બની જાય
આ પ્રકારે જમાલિ મુનિના સમસ્ત શિષ્યોએ તેમને સમજાવવા છતાં
પણ પોતાનો દુરાગ્રહ છોડ્યો નહીં શિષ્યોએ બણ્યુ કે, જમાલિ પોતાના
દુરાગ્રહથી જરા પણ પાછા હટતા નથી ત્યારે તેઓએ તેમનો સાથ છોડી દીધો
કેટલાક તો ભગવાન મહાવીર પ્રભુ પાસે પહોંચી ગયા અને જેમને જમાલિના
વચનો ઉપર શ્રદ્ધા હતી તે જમાલિની સાથે રહ્યા

પ્રિયદર્શના સાધ્વી પણ પોતાની એક હબાર સાધ્વીઓ સાથે એકત્રિત
રીતે ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા કરતા પ્રસન્નવશાત્ શ્રાવસ્તી નગરીમા પધારી
અને ઢક કુભારની શાળામા ઉતર્યા આ પછી પોતાની શિષ્યાઓ સાથે
પોતાના ગુરુ જમાલિની વદના કરવા ગયા જમાલિએ પ્રિયદર્શના સાધ્વીને પણ

ततः सपरिवारा सा, गतशेषाः साधवश्च त दुर्मत जमालिमुनिं परित्यज्य चम्पानगर्या भगवतः श्रीमहावीरस्य सनिधौ गताः ।

ततः खलु स जमालिमुनिरन्यदा कदाचिद् रोगातङ्गेभ्यो विमुक्त सन् दृष्ट-
तुष्टो जातः । तदनन्तरं श्रावस्तीनगर्याः कोष्ठकोद्यानात् प्रतिनिष्क्रम्य पूर्वानुपूर्व्या-
चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् चम्पानगर्या भगवत्संनिधौ समागतः । स श्रमण भगवन्तं
श्रीमहावीरं वदित्वा नमस्कृत्यैवमब्रवीत्-भगवन् ! यथा भवतः शिष्या बहवश्छद्म-
स्था एव पृथग् प्रिहरन्ति परलोकं गताश्च, तादृशो नाहमस्मि, यतोऽहं सम्प्राप्त-
केवलज्ञानदर्शनो जिनोऽर्हन्नस्मि ।

एव जमालिमुनिना प्रोक्ते सति गौतमस्वामी त पृच्छति-जमाले ! केवली-
जातोऽसि चेत् तदा द्वयोः प्रश्नयोरुत्तरं वद-“शाश्वतो लोकः, किं वा अशाश्वतो
लोकः ? शाश्वतो जीवः किं वा अशाश्वतो जीवः ? ” ।

इसके बाद वह साध्वी जमालि के पास से वापिस आकर, वह तथा
जो साधु उनके पास थे वे भी उनसे जुड़े हाँकर चपानगरी में भगवान्
श्री महावीर के पास में आगये ।

धीरे २ जमालिमुनि भी रोग एवं आतकों से विमुक्त होकर शरीर
से नीरोग हो गये । बाद में उन्होंने ने श्रावस्ती नगरी के कोष्ठक उद्यान
से प्रस्थान कर दिया और ग्रामानुग्राम विचरण करते हुए वे महावीर
प्रभु के समीप आये । भगवान् को वदना एवं नमस्कार कर बोले
-भगवान् ! जैसे आपके अनेक शिष्य छद्मस्थ अवस्था में परलोक को
प्राप्त हुए हैं वैसा मैं नहीं हूँ । मुझे केवल ज्ञान एवं केवलदर्शन प्राप्त
हो चुका है अतः मैं अर्हत जिन हो गया हूँ ।

आ पछी ते साध्वी जमालीनी पासेथी पाछा क्यो अने जमालि पासे
जे साधु आकी रह्या हुता ते पणु जमालिथी जुद्धा पडी अ पानगरीमा भग
वानश्री महावीर स्वाभीनी पासे पडोथी गया

धीरे धीरे जमाली मुनि पणु रोग अने आतकोथी मुक्त भनी गया शरीर पणु
त दुस्त भनी गयु आहमा तेओओ श्रावस्तीनगरीना कोष्ठक उद्यानमाथी प्रस्थान
कर्यु, अने पूर्वानुपूर्वी पद्धति अनुसार ग्रामानुग्राम विचरण करता करता ते
महावीर प्रभुनी पासे पडोआया भगवानने वदना अने नमस्कार करी कहु,
भगवन् ! जेम आपना अनेक शिष्य छद्मस्थ अवस्थामा परलोकने प्राप्त थया
छे तेयो हुं नथी कारण के भने तो केवलज्ञान अने केवलदर्शन प्राप्त थयुं मुकेव
छे आथो हुं अर्हत भन थयुं गयो थु

હે, સાધ્વી ! દહ્યમાન દગ્ધમિતિ ન મન્યતે ભયતી કિં પુનરુચ્યતે દગ્ધમિતિ । एष
कुम्भकारवचो निश्म्य प्रियदर्शना साध्वी विगलितमिथ्यादर्शना प्राह-अहो !
देवानुप्रिय ! भवता-मम सम्यक् प्रतिबोधः प्रदत्तः । अतः परं तथा जगत्कल्याण-
कर जिनवचन प्रमाणम् , इति निश्चित्य तदग्रे मिथ्यादुष्कृतं दत्तम् ।

अथाऽसौ प्रियदर्शना साध्वी सहस्रसाध्वीपरिवृता पुनर्जमालिमुनेः सनिधौ
गत्वा जिनमतानुयायिनीर्युक्तीः प्रायोचत् । तद्वचनैरपि जमालिमुनि स्वदुराग्रं न
त्यक्तवान् सुगन्धिद्रव्यवासनैरपि लशुनो दुर्गन्धमिव ।

તે કહ્યા કિં સાધ્વીજી ! દહ્યમાન કો આપ દગ્ધ તો માનતી નહીં હૈં, ફિર
આપ 'શાલિકા જન્ન મરૂં' એસા જ્યોં કહતી હૈં ? હસ પ્રકાર કુભાર કે
વચન કો યુનકર પ્રિયદર્શના સાધ્વી કા મિથ્યાત્વરૂપ તિમિર નષ્ટ હો ગયા ।
ફિર વહ બોલી અહો દેવાનુપ્રિય ! આપને મુજે અચ્છા પ્રતિબોધ દિયા ।
હસ કે વાદ ઉસ પ્રિયદર્શના ને જગત્કલ્યાણકારક જિનવચન કો પ્રમાણ
માનકર ઉસ કુભાર કે સામને હી અપને મિથ્યાત્વ કી આલોચના કરલી ।

હજાર સાધ્વીયોં સે પરિવૃત્ત હોકર પુનઃ પ્રિયદર્શના સાધ્વી જમાલિ
કે સમીપ પહુંચી ઔર જિનમત મે લાને કે લિયે ઉસને ઉસકે સામને
અનેક જિનમતપોષક યુક્તિયોં કા પ્રદર્શન ક્રિયા પરન્તુ જમાલિ અપને
દુરાગ્રહ સે લેશમાત્ર ઔ વિચલિત નહીં હુઆ । સચ વાત હૈ લહસુન
કો હજારોં સુગન્ધિત દ્રવ્યોં કે બીચ મે રખ બી દિયા જાય તો ઔ વહ
અપની સ્વાભાવિક દુર્ગન્ધ કા પરિત્યાગ નહીં કરતા હૈ ।

આપ દગ્ધ તો માનતા જ નથી તો પછી આપ આવું કેમ કહો છો ? આ
પ્રકારનું કુભારનું વચન ન સાંભળીને પ્રિયદર્શના સાધ્વીનું મિથ્યાત્વરૂપી અધાર્
નાશ પામ્યું અને તે બોલ્યા, અહો દેવાનુપ્રિય ! આપે મને સારો પ્રતિબોધ
આપ્યો. આ પછી પ્રિયદર્શનાએ જગત કલ્યાણ કરક જીન વચનને પ્રમાણ
માની એ કુભારની સાથે જ પોતાના મિથ્યાત્વની આલોચના કરી

હજાર સાધ્વીઓથી પરિવૃત્ત થઈને ફરીથી પ્રિયદર્શના સાધ્વી જમાલિની
પાસે પહોંચ્યા અને તેને જીનમતમા લાવવા માટે તેમણે અનેક રીતે પ્રયત્ન
કર્યો પરંતુ જમાલિ પોતાના દુરાગ્રહથી જરા પણ પાછા ન રહ્યા સાચી
વાત છે કે, લહસુને હજારો સુગન્ધિત દ્રવ્યની વચમા રાખો તો પણ તે પોતાની
સ્વાભાવિક દુર્ગન્ધનો ત્યાગ કરતું નથી

તતો જમાલિર્ભગવદ્વચન શ્રુત્વાઽપિ દુરાગ્રહવશાત્ તપ શ્રદ્ધા ન કૃતવાન્ । મગ-
યતોઽન્તિકાદ્ પ્રિનિર્ગત્ય ભૂમૌ સ્વચ્છન્દં વિચરતિ । નિહ્વત્પાત્ વહુભિઃ કુમતો-
ક્તિમિર્લોકાન્ કુતર્કં પ્રતિગોધયતિ ।

एवं जमालिर्बहुवत्सरान् श्रामण्य पालयित्वा ग्रान्तेऽर्धमासिकीं सलेखना कृत्वा
तदतिचारमनालोच्य मृतः । स तदनु पष्ठे देवलोके किल्बिषिक्रुदेवो जातः ।

एकदा गौतमस्वामी भगवन्त पृष्ठान्-भदन्त ! जमालिग्रतपा आसीत्, स का
गतिं गत ? । भगवानाह-स पष्ठे रूपे किल्बिषिक्र देवो जातः । गौतम ग्राह-

इस प्रकार भगवान् के वचन सुनकर भी दुराग्रह के वश से जमालि
ने अपना कदाग्रह नहीं छोड़ा-भगवान् के वचन में श्रद्धा नहीं की ।
वहा से विहार कर अब वह स्वच्छद्रूप से देशोदेश विहार करने लगे,
और भी अनेक कुयुक्तियों द्वारा लोकों को कुतर्क का उपदेश करने लगे ।

इस प्रकार अनेक वर्षों तक जमालि ने श्रवण अवस्था का पालन
किया । अन्त में पन्द्रह १५ दिन की सलेखना धारण करके वे मर गये ।
मरते समय भी इन्होंने अतिचारों की आलोचना नहीं की इसलिये
मरकर यह छठवे देवलोक में किल्बिषिक जाति के देव हुए ।

एक समय की बात है कि गौतमस्वामी ने प्रभु से पूछा-भगवन् !
जमालि मर कर किस गति को गया है ?, भगवान् ने कहा कि वह
छठवें देवलोक में किल्बिषिक जाति का देव हुआ है । गौतम ने

આ પ્રકારના ભગવાનના વચન સાંભળીને પણ દુરાગ્રહને વશ બનેલ
જમાલિએ " પોતાનો કલ્લોળ ખરી " એવો વૃથા હઠાચ્છ આલુ રાખ્યો અને
ભગવાનના વચનમા શ્રદ્ધા ન કરી ત્યાથી વિહાર કરીને જમાલિ સ્વચ્છદ રૂપથી
દેશ દેશમા વિહાર કરવા લાગ્યા પોતે જ્યાં જ્યાં વિહાર કર્યો ત્યાં ત્યાં અનેક
કુતર્કોથી લોકોને ઉપદેશ આપવા માડ્યો

આ રીતે ઘણા વર્ષો સુધી જમાલિએ શ્રમણ અવસ્થાનું પાલન કર્યું અને
પદર દિવસની સલેખના ધારણ કરી તેમણે દેહ છોડ્યો મરતી વખતે પણ
તેમણે અતિચારોની આલોચના ન કરી આથી મરીને તે છઠ્ઠા દેવલોકમા
કિલ્બિષક જાતિના દેવ થયા

એક સમયે ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુને પૂછ્યું કે, ભગવન્ ! જમાલિ ઉપ-
તપસ્વી હતા, તેઓ મરીને કઈ ગતિમા ગયા છે ? ભગવાને કહ્યું કે, તે છઠ્ઠા
દેવલોકમા કિલ્બિષક જાતિના દેવ થયેલ છે પ્રભુની વાત સાંભળી કરી ગૌતમ

અથાઽસૌ તદુત્તરં દાતુમશક્તઃ સન્ મૌનમાશ્રયત્ । તતો ભગવાન્ જમાલિમાહ—
 હે જમાલે ! અસ્ય પ્રશ્નસ્યોત્તરં દાતું છન્નસ્થા અપિ સહસ્રશિષ્યા મમ સમર્થાઃ સન્થિ
 યથા—અહમ્, કિંતુ તે એવં ન વદન્તિ, યથા ત્વં વદસિ । ઇદમુત્તરં જાનીહિ—
 લોકો જીવશ્ચ સદા શાશ્વતઃ, અશાશ્વતોઽપીતિ । તથાહિ—દ્રવ્યરૂપેણ લોકઃ શાશ્વત
 ઉચ્યતે, પ્રતિક્ષણં પર્યાયપરિવર્તનેન તુ અશાશ્વતઃ । દ્રવ્યરૂપેણ જીવોઽપિ શાશ્વતઃ
 ક્રથ્યતે । દેવમનુષ્યતિર્યક્-જનરકપર્યાયપરાવૃત્ત્યા તુ અશાશ્વત ઉચ્યતે ।

જમાલિ મુનિ ને જય એસા કહા તય ગૌતમસ્વામી ને उनकी बात
 सुनकर उनसे कहा हे जमालि ! तुम यदि केवली हो गये हो तो हमारे
 दो प्रश्नों का उत्तर दो—बोलो लोक शाश्वत है कि अशाश्वत है ? जीव
 शाश्वत है कि अशाश्वत है ? गौतम के इन प्रश्नों का जब उनसे कोई उत्तर
 नहीं बना तो वह चुपचाप हो गये, उनको चुप देखकर भगवान् ने जमालि
 से कहा—हे जमालि ! देखो इन प्रश्नों के उत्तर देने के लिये मेरे हजार
 शिष्य समर्थ हैं तो भी वे ऐसा नहीं कहते हैं जैसा कि तुम कहते हो ।
 इन प्रश्नों का उत्तर इस प्रकार है—जीव एव लोक सदा शाश्वत भी है
 एव अशाश्वत भी है । द्रव्यरूप से लोक शाश्वत कहा गया है । प्रति-
 क्षण पर्यायों के परिवर्तन से अशाश्वत भी कहा गया है । इसी तरह
 द्रव्यदृष्टि से जीव भी शाश्वत, एव पर्यायदृष्टि से—देव मनुष्य तिर्यक
 एव नरक पर्यायों के परिवर्तन की अपेक्षा से अशाश्वत जानना चाहिये ।

જમાલિ મુનિએ આ પ્રમાણે કહ્યું ત્યારે ગૌતમ સ્વામીએ તેની આ વાત સાંભળી
 તેને કહ્યું, હે જમાલિ ! તમે જો કેવળી થઈ ગયા હો તો અમારા બે પ્રશ્નોને
 જવાબ આપો કહો—લોક શાશ્વત છે ? જીવ શાશ્વત છે કે અશાશ્વત ? ગૌતમ
 સ્વામીના આ પ્રશ્નોનો ઉત્તર જમાલિથી આપી શકાયો નહીં અને તે ચુપ થઈ
 ગયા ત્યારે તેને ચુપ જોઈ ભગવાને કહ્યું, —જમાલિ ! જુઓ આ પ્રશ્નોનો ઉત્તર
 આપવા માટે મારા એક હજાર શિષ્યો સમર્થ છે તો પણ તેઓ એવું કહેતા
 નથી કે જેવું તમે કહો છો એ પ્રશ્નોનો ઉત્તર આ પ્રકારનો છે—જીવ અને લોક
 સદા શાશ્વત છે અને અશાશ્વત પણ છે દ્રવ્યરૂપથી લોક શાશ્વત કહેવાય છે,
 પ્રતિક્ષણ પર્યાયોના પરિવર્તનથી અશાશ્વત પણ કહેવાય છે આ રીતે દ્રવ્ય દૃષ્ટિથી
 જીવ પણ શાશ્વત છે અને પર્યાયદૃષ્ટિથી—દેવ, મનુષ્ય, તિર્યક અને નરક પર્યા-
 યોના પરિવર્તનની અપેક્ષાથી—અશાશ્વત પણ જોઈએ

तदा राजगृहे नगरे गुणशिले उद्याने चतुर्दशपूर्वधरोवसुनामक आचार्यः समागतः । तस्य तिष्यगुप्ता नाम शिष्य आसीत् । स पूर्वाध्ययनतत्परः कस्मिंश्चित् समये आत्मप्रवादनामक सप्तमं पूर्वं पठति, आत्मप्रवादनामक पूर्वमधीयानस्य तिष्यगुप्तमुनेरयं सूत्रालापकः समायातः, तद् यथा—

“ एगे भते जीवपएसे जीवेत्ति वत्तव्व सिया ? णो इणट्ठे समट्ठे । एव दो तिण्णि० जाव दस सखेज्जा । असखेज्जा भते ! जीवपएसा जीवत्ति वत्तव्व सिया ? णो इणट्ठे समट्ठे । एगपएसूणे वि ण जीवे नो जीवेत्ति वत्तव्व सिया । से केण अट्ठेण ? जम्हा ण कसिणे पडिपुण्णे लोगागासपएसतुल्ले जीवे जीवेत्ति वत्तव्व सिया ? से तेणट्ठेण ” इति ॥

अथ द्वितीय निद्रवतिष्यगुप्तकी कथा कही जाती है, वह इस प्रकारसे है—
भगवान् महावीर को केवलज्ञान की उत्पत्ति होने पर जब सोलह १६ वर्ष व्यतीत हो गये तब राजगृह नगर में गुणशिलनामक उद्यान में चौदह पूर्वधारी वसु नाम के आचार्य आये । इनके शिष्य तिष्यगुप्त नाम के थे । ये पूर्वो के अध्ययन करने में तत्पर थे, किसी समय जब ये सातवा आत्मप्रवाद पूर्व पढ़ रहे थे उस समय इनको उसका यह सूत्रालापक पढ़ने में आया, वह यह है—

“ एगे भते जीवपएसे जीवेत्ति वत्तव्व सिया ? णो इणट्ठे समट्ठे । एव दो तिण्णि० जाव दस सखेज्जा असखेज्जा भते ! जीवपएसा जीवेत्ति वत्तव्व सिया ? णो इणट्ठे समट्ठे । एगपएसूणे वि ण जीवे नो जीवेत्ति वत्तव्व सिया ? से केण अट्ठेण ? जम्हा ण कसिणे पडिपुण्णे

हुवे भील निद्रव तिष्यगुप्तनी कथा कडेवाभा आवे छे ते आ प्रकारनी छे —
भगवान् महावीरने केवणज्ञाननी उत्पत्ति थयाने न्यारे सोण वर्ष वीत्या त्यारे राजगृह नगरभा शुषुशिल नामना उद्यानभा औदपूर्वना धारक अेवा वसु नामना आचार्य आव्या अेभने तिष्यगुप्त नामना शिष्य हुता ते पूर्वोना अध्ययन करवाभा तत्पर हुता । अेक समय न्यारे ते सातसु आत्मप्रवाद पूर्व लणी रह्या हुता अे वभते अेने सातभा पूर्वनु सूत्रालापक पायवाभा आव्यु ते आ छे—

“ एगे भते जीवपएसे जीवेत्ति वत्तव्व सिया ? णो इणट्ठे समट्ठे । एवं दो तिण्णि० जाव दस सखेज्जा असखेज्जा भते ! जीवपएसा जीवेत्ति वत्तव्व सिया ? णो इणट्ठे समट्ठे । एगपएसूणे वि ण जीवे नो जीवेत्ति वत्तव्व सिया ? से केण अट्ठेण ? जम्हा ण कसिणे

कथं घोरतपस्विनस्तस्य सा गतिः ? भगवानाह—निहवत्वेन, धर्माचार्या-
देर्विरोधाद् तीव्रतपश्चरणशीलोऽप्यसौ तां गतिं प्राप्तवान् । पुनर्गौतमः प्राह—
स्वामिन् ! स ततश्च्युत्वा कं यास्यति ? भगवानाह—ततश्च्युतोऽसौ तिर्यङ्मनुष्य-
नारक-देवरूपेषु चतुर्गतिक-संसारेषु दीर्घकाल भ्रमिता चिरेण सिद्धिं प्राप्स्यति ।

जमालिबद् वहूना मुनीना श्रद्धाऽपगता भवतीति श्रद्धा दुर्लभेति बोध्यम् ॥

इति प्रथमनिहवजमालिदृष्टान्तः ॥ १ ॥

अथ द्वितीयनिहवतिष्यगुप्त दृष्टान्तः प्रोच्यते—

भगवतः श्रीमहावीरस्वामिनः केवलज्ञानोदयकालादारभ्य षोडशवर्षाण्यतीतानि

प्रभु की बात सुनकर कहा कि भगवन् ! वह तो उग्रतपस्वी था
उसकी इतनी छोटी गति क्यों हुई है ? प्रभु ने कहा वह निहव-
-जिन वचनों का अपलापक-होने से अपने धर्माचार्य आदि से भी वह
उग्र विरोध रखता था इसलिये तपस्वी होने पर भी उसने इस गति
को प्राप्त किया है । गौतम ने फिर प्रभु से कहा-भगवन् ! वह वहां से च्यवकर
अब कहा जायगा ? भगवान् ने कहा वह वहां से च्यवकर
तिर्यञ्च मनुष्य नारकदेवरूप चतुर्गतिक संसारमें दीर्घकालतक भ्रमण
कर बहुत काल के बाद सिद्धि को प्राप्त करेगा ।

जमालि की तरह अनेक मुनियों की भी श्रद्धा हट जाती है इसलिये
श्रद्धा दुर्लभ है ऐसा समझना चाहिये ।

इस प्रकार यह प्रथमनिहव जमालि का दृष्टान्त हुआ ॥ १ ॥

स्वामीको पूछ्यु, भगवत ! ते तो उग्र तपस्वी छता, ऐनी आवी नानी गति
डेभ थर्ध ? प्रभुको कछु, ते निहव-जिन वचनोना अपलापक थाथी चोताना
धर्माचार्योना पछु तेछु विरोध करेछो आथी दीर्घतपस्वी छोवा छता पछु तेछु
को गति प्राप्त करी छे गौतमस्वामीको कूरी पूछ्यु के, भगवत ! ते
त्याथी च्यवीने छवे कया जशे ? भगवाने कछु, ते त्याथी च्यवीने तिर्यञ्च,
मनुष्य नरकदेवइय चतुर्गतिक संसारमा भ्रमण करी धण्डा काण पछी सिद्धिने
प्राप्त करेथे

जमालिनी जेभ धण्डा मुनिकोनी श्रद्धा जोछी थाय छे आथी ते दुर्लभ
छे जेवु समजवु जेछे को

आ रीते को प्रथम जमालि निहवदृष्टान्त पूरु थ्यु ॥१॥

तदा राजगृहे नगरे गुणशिले उद्याने चतुर्दशपूर्वधरोवसुनामक आचार्यः समागतः । तस्य तिष्यगुप्तो नाम शिष्य आसीत् । स पूर्वाध्ययनतत्परः कस्मिंश्चित् समये आत्मप्रवादनामक सप्तमं पूर्व पठति, आत्मप्रवादनामक पूर्वमधीयानस्य तिष्यगुप्तमुनेरयं सूत्रालापकः समायातः, तद् यथा—

“ एगे भते जीवपएसे जीवेत्ति वत्तव्व सिया ? णो इण्ठे समट्ठे । एव दो तिण्णि० जाव दस सखेज्जा । असखेज्जा भते ! जीवपएसा जीवत्ति वत्तव्व सिया ? णो इण्ठे समट्ठे । एगपएसूणे वि ण जीवे नो जीवेत्ति वत्तव्व सिया । से केण अट्ठेण ? जम्हा ण कसिणे पडिपुण्णे लोगागासपएसत्तुल्ले जीवे जीवेत्ति वत्तव्व सिया ? , से तेणट्ठेण ” इति ॥

अथ द्वितीय निहवतिष्यगुप्तकी कथा कही जाती है, वह इस प्रकारसे है—
भगवान् महावीर को केवलज्ञान की उत्पत्ति होने पर जब सोलह १६ वर्ष व्यतीत हो गये तत्र राजगृह नगर में गुणशिलनामक उद्यान में चौदह पूर्वधारी वसु नाम के आचार्य आये । इनके शिष्य तिष्यगुप्त नाम के थे । ये पूर्वो के अध्ययन करने में तत्पर थे, किसी समय जब ये सातवा आत्मप्रवाद पूर्व पढ़ रहे थे उस समय इनको उसका यह सूत्रालापक पढ़ने में आया, वह यह है—

“ एगे भते जीवपएसे जीवेत्ति वत्तव्व सिया ? णो इण्ठे समट्ठे । एव दो तिण्णि० जाव दस सखेज्जा असखेज्जा भते ! जीवपएसा जीवेत्ति वत्तव्व सिया ? णो इण्ठे समट्ठे । एगपएसूणे वि ण जीवे नो जीवेत्ति वत्तव्व सिया ? से केण अट्ठेण ? जम्हा ण कसिणे पडिपुण्णे

इवे पील निहव तिष्यगुप्तनी कथा कडेवामा आवे छे ते आ प्रगारनी छे —
भगवान् महावीरने केवलज्ञाननी उत्पत्ति थयाने न्यारे सोण वर्ष वीत्था न्यारे राजगृह नगरमा गुणशिल नामना उद्यानमा चौदपूर्वना धारक अेवा वसु नामना आचार्य आव्या अेभने तिष्यगुप्त नामना शिष्य इत्ता ते पूर्वना अध्ययन करवामा तत्पर इत्ता । अेक समय न्यारे ते सातमु आत्मप्रवाद पूर्व लणी रह्या इत्ता अे वभते अेने सातमा पूर्वतु सूत्रालापक पाचवामा आव्यु ते आ छे—

“ एगे भते जीवपएसे जीवेत्ति वत्तव्व सिया ? णो इण्ठे समट्ठे ! एवं दो तिण्णि० जाव दस सखेज्जा असखेज्जा भते ! जीवपएसा जीवेत्ति वत्तव्व सिया ? णो इण्ठे समट्ठे । एगपएसूणे वि ण जीवे नो जीवेत्ति वत्तव्व सिया ? से केण अट्ठेण ? जम्हा ण कसिणे

कथं घोरतपस्विनस्तस्य सा गतिः ? भगवानाह—निह्रस्त्वेन, धर्माचार्या-
देर्विरोधाद् तीव्रतपश्चरणशीलोऽप्यसौ तां गतिं प्राप्तवान् । पुनर्गौतमः प्राह—
स्वामिन् ! स ततश्च्युत्वा कं यास्यति ? भगवानाह—ततश्च्युतोऽसौ तिर्यङ्मनुष्य-
नारक-देवरूपेषु चतुर्गतिरू-ससारेषु दीर्घकाल भ्रमिता चिरेण सिद्धिं प्राप्स्यति ।

जमालिवद् बहूना मुनीना श्रद्धाऽपगता भवतीति श्रद्धा दुर्लभेति बोध्यम् ॥

इति प्रथमनिह्रवजमालिदृष्टान्तः ॥ १ ॥

अथ द्वितीयनिह्रवतिष्यगुप्त दृष्टान्तः प्रोच्यते—

भगवतः श्रीमहावीरस्वामिनः केवलज्ञानोदयकालादारभ्य षोडशवर्षाण्यतीतानि

प्रभु की बात सुनकर कहा कि भगवन् ! वह तो उग्रतपस्वी था
उसकी इतनी छोटी गति क्यों हुई है ? प्रभु ने कहा वह निह्रव-
-जिन वचनों का अपलापक-होने से अपने धर्माचार्य आदि से भी वह
उग्र विरोध रखता था इसलिये तपस्वी होने पर भी उसने इस गति
को प्राप्त किया है । गौतम ने फिर प्रभु से कहा—भगवन् ! वह वहां से
च्यवकर अब कहा जायगा ? भगवान् ने कहा वह वहां से च्यवकर
तिर्यञ्च मनुष्य नारकदेवरूप चतुर्गतिक ससारमें दीर्घकालतक भ्रमण
कर बहुत काल के बाद सिद्धि को प्राप्त करेगा ।

जमालि की तरह अनेक मुनियों की भी श्रद्धा हट जाती है इसलिये
श्रद्धा दुर्लभ है ऐसा समझना चाहिये ।

इस प्रकार यह प्रथमनिह्रव जमालि का दृष्टान्त हुआ ॥ १ ॥

स्वामीजी पूछ्यु, भगवत ! ते तो उग्र तपस्वी होता, जेनी आवी नानी गति
केम धर्ध ? प्रभुजे कछु, ते निह्रव-जिन वचनोना अपलापक थावाथी चाताना
धर्माचार्येना पछु तेछु विरोध करेवो आथी दीर्घतपस्वी होवा छता पछु तेछु
जे गति प्राप्त करी छे गौतमस्वामीजे कूरी पूछ्यु के, भगवत ! ते
त्याथी व्यवीने हवे कथा जशे ? भगवाने कछु, ते त्याथी व्यवीने तिर्यञ्च,
मनुष्य नरकदेवइय चतुर्गतिक ससारमा भ्रमण करी घण्टा काण पछी सिद्धिने
प्राप्त करशे

जमालिनी जेम घण्टा मुनिकोनी श्रद्धा जोछी थाय छे आथी ते दुर्लभ
छे जेवु समजवु जोछे जे

आ रीते जे प्रथम जमालि निह्रवदृष्टान्त पूरु थ्यु ॥१॥

સહુ જીવો ન ભવતિ, “એમે મતે ! જીવપણે” ડત્યાઘાલાપકે નિપિદ્ધત્વાત્ ।
 એવાયદેકેનાપિ પ્રદેશેન હીનો જીવો ન ભવતિ, અપ્રેવાલાપકે પ્રતિપિદ્ધત્વાત્ ।
 યાવન્તો જીવસ્ય પ્રદેશ- સન્તિ, તેવ્વેરુસ્યાપિ પ્રદેશસ્ય ન્યૂનત્વેજ્વશિષ્ટજીવપ્રદેશ
 જીવવ્યપદેશ ન લભન્તે । ઝને વસ્તુનિ પૂર્ણવ્યપદેશે ન ભવતિ । યાવન્તઃ પ્રદેશ
 લોકાકાશસ્ય સન્તિ, તત્તુલ્યા અસરયાતા નિરવગ્રેપપ્રદેશજીવસ્ય સન્તિ । તસ્માત્
 યેન કેનાપિ ચરમપ્રદેશેન સ જીવ પરિપૂર્ણઃ ક્રિયતે સ એવ પ્રદેશે જીવ, ન તુ
 શેષપ્રદેશઃ, પતત્તુવાડ્ડલાપક પ્રામાણ્યાત્ । ઇત્યેવ વિરુદ્ધમર્થ પ્રતિપન્નસ્તિપ્પગુપ્ત-
 મુનિર્ધર્માચાર્યમવગ્રીત્—યદેકેનાપિ પ્રદેશેન વિહીનાઃ સઠ્ઠા અપિ જીવપ્રદેશ

દો ત્રીન આદિ સહ્યાત અસહ્યાત પ્રદેશ જીવ નહીં હૈ ક્યોં કિ “એમે
 મતે ! જીવપણે” ઇસ આલાપક મેં ઇસકા નિપેધ કિયા ગયા હૈ ।
 ઇસી તરહ એક ભી પ્રદેશ સે હીન ભી જીવ નહીં હોતા હૈ યહ ઘાત ભી
 ઇસી આલાપક મેં પ્રતિપેધ કરનેમેં આઈ હૈ । તાત્પર્ય ઇસકા યહ હૈ કિ
 જિતને જીવ કે પ્રદેશ હોતે હૈં ઝનમેં સે યદિ એક ભી પ્રદેશ કમ હો તો
 વહ જીવ નહીં હો સકતા હૈ । અર્થાત્—ઝસકે અવશિષ્ટ પ્રદેશ જીવ નહીં
 કહલાસકતે હૈં । વસ્તુ મેં યદિ જરા સી ભી કમી હો તો વહ પૂરી વસ્તુ
 કેસે કહી જા સકતી હૈ । જિતને પ્રદેશ લોકાકાશ કે હૈં ઝતને હી પ્રદેશ—
 અસરયાત પ્રદેશ—એક જીવ કે હૈં ઇસલિયે જિસ કિસી અન્તિમ પ્રદેશ
 સે વહ જીવ પરિપૂર્ણ હોતા માના જાતા હૈ વહી અન્તિમ પ્રદેશ જીવ હૈ ।
 અવશિષ્ટ પ્રદેશ જીવ નહીં હૈં, ક્યોં કિ ઇસમેં યહી સૂત્રાલાપક પ્રમાણ-
 મૂત હૈ । ઇસ પ્રકાર અપની કલ્પના સે વિરુદ્ધ અર્થ કો કન્પિત કર તિપ્પગુપ્ત

કેમ કે—“એમે મતે ! જીવપણે” એ આલાપકમા તેના નિપેધ કરવામા
 આવેલ છે આ રીતે એક પણ પ્રદેશથી એવ હીન પણ થતો નથી. આ વાત
 પણ આલાપકમા પ્રતિપેધ કરવામા આવી છે એનુ તાત્પર્ય એ છે કે, એવના
 જેટલા પ્રદેશ હોય છે એમાવી એ એક પણ પ્રદેશ એહો હોય તો એવ થઈ
 શકતો નથી અર્થાત્ તેના અવશિષ્ટ પ્રદેશ એવ કહેવાતા નથી, વસ્તુમા એ
 જરા પણ એછા હોય તો તે પુરી વસ્તુ કહેવાતી નથી લોકાકાશના
 જેટલા પ્રદેશ છે એટલા જ પ્રદેશ અસખ્યાત પ્રદેશ એક એવના છે આથી એ
 કોઈ અતિમ પ્રદેશથી તે એવ પરિપૂર્ણ થતો માનવામા આવે છે તે જ અતિમ
 પ્રદેશ એવ છે અવશિષ્ટપ્રદેશ એવ નથી કેમકે તેમા એજ સૂત્રાલાપક
 પ્રમાણમૂત છે આ રીતે પોતાની કલ્પનાથી વિરુદ્ધ અર્થને કલ્પિત કરી તિપ્પગુપ્તે

छाया—एको भदन्त ! जीवप्रदेशो जीव इति वक्तव्य स्यात् ? नो अयमर्थः समर्थः । एव द्वौ त्रयो यावद् दश सख्याताः । असख्याता भदन्त ! जीवप्रदेशो जीव इति वक्तव्य स्यात् ? नो अयमर्थः समर्थः । एकप्रदेशो नोऽपि खलु जीवो नो जीव इति वक्तव्य स्यात् ? असौ केनार्थेन ? यस्मात् खलु कृत्स्नः प्रतिपूर्णे लोकाकाशप्रदेशतुल्यो जीवो जीव इति वक्तव्य स्यात् ? असौ तेनार्थेन " इति ।

अमु चालापकमधोयानस्य "कस्यापि नयस्येदमपि मतं, न तु सर्वनयानाम्," इत्येवमजानतस्तिष्यगुप्तमुनेर्मिथ्यात्वोदयाद् दर्शनविपर्ययसः सजातः । तदा जीवप्रदेशविषये तस्येत्य मतिर्जाता—एक—द्वि—त्र्यादयः सख्येयाः असख्येयाः प्रदेशाः

लोगागासपएसतुल्ले जीवे जीवेत्ति वक्तव्य सिया ? से तेण द्वेण " । इति ।

छाया—एको भदन्त ! जीवप्रदेशो जीव इति वक्तव्य स्यात् ? नो अयमर्थः समर्थः । एव द्वौ त्रयो यावद् दश सख्याताः असख्याताः भदन्त ! जीवप्रदेशो जीव इति वक्तव्य स्यात् ? नो अयमर्थः समर्थः । एकप्रदेशो नोऽपि खलु जीवो नो जीव इति वक्तव्य स्यात्, असौ केनार्थेन ? यस्मात् खलु कृत्स्नः प्रतिपूर्णे लोकाकाशप्रदेशतुल्यो जीवो जीव इति वक्तव्य स्यात्, असौ तेन अर्थेन " इति ।

इस प्रकार इस आलापक को पढ़ने के बाद किसी एक नय की विवक्षा से ऐसा भी हो सकता है अतः यह मत "किसी एक नय का है, सर्व नयों का नहीं है ।" इस बात को न समझ कर मिथ्यात्व के उद्भय से उन तिष्यगुप्त मुनिके दर्शन में विपर्ययसता आ गई । इसलिये उनको उस समय जीव के प्रदेशविषय में इस प्रकार का ध्यान बध गया कि एक

पडिपुण्णे लोगागासपएसतुल्ले जीवे जीवेत्ति वक्तव्य सिया ? से तेण अद्वेण " । इति ।

छाया—एको भदन्त ! जीवप्रदेशो जीव इति वक्तव्य स्यात् ? नो अयमर्थः समर्थः एव द्वौ त्रयो यावद् दश सख्याता असख्याताः भदन्त ! जीवप्रदेशो जीव इति वक्तव्य स्यात् ? नो अयमर्थः समर्थः ! एकप्रदेशो नोऽपि खलु जीवो नो जीव इति वक्तव्य स्यात् ? असौ केनार्थेन ? यस्मात् खलु कृत्स्नः प्रतिपूर्णे लोकाकाशप्रदेशतुल्यो जीवो जीव इति वक्तव्य स्यात् असौ तेन अर्थेन " इति ।

आ प्रकारे ओ आलापकने लख्या पछी कोछ ओक नयना अलिप्रायथी ओम पछु थछ शके छ आथी आ मत कोछ ओक नयनोछे, सर्व नयोनो नथी " आ बातने न समजने मिथ्यात्वना उदयथी ते तिष्यगुप्त मुनिना दर्शनमा विपर्ययता आवी गछ आथी तेभने ओ समये लवना प्रदेश विषयमा ओ प्रकारु ध्यान भ धाछ गछु के, ओक ओ त्रल्लु वगेरे स च्याता अस च्याता नथी ।

સહ જીવો ન ભવતિ, “એમે મંતે ! જીવપણે” ઇત્યાધાલાપકે નિપિદ્ધત્વાત્ ।
 એવાવદેકેનાપિ પ્રદેશેન હીનો જીવો ન ભવતિ, અપ્રેવાલાપકે પ્રતિપિદ્ધત્વાત્ ।
 યાવન્તો જીવસ્વ પ્રદેશા સન્તિ, તેષ્વેકસ્વાપિ પ્રદેશસ્ય ન્યૂનત્વેઽવશિષ્ટજીવપ્રદેશા
 જીવવ્યપદેશ ન લભન્તે । ઝને વસ્તુનિ પૂર્ણવ્યપદેશો ન ભવતિ । યાવન્તઃ પ્રદેશા
 લોકાકાશસ્ય સન્તિ, તત્તુલ્યા અસઙ્ગ્યાતા નિરવશેષપ્રદેશજીવસ્ય સન્તિ । તસ્માત્
 યેન કેનાપિ ચરમપ્રદેશેન સ જીવ પરિપૂર્ણઃ ક્રિયતે સ એવ પ્રદેશો જીવ, ન તુ
 શેષપ્રદેશઃ, એતત્સૂત્રાઽઽલાપક પ્રમાણ્યાત્ । ઇત્યેવ વિરુદ્ધમર્થ પ્રતિપન્નસ્તિપ્પગુપ્ત-
 મુનિર્ધર્માચાર્યમગ્રીત્—યદેકેનાપિ પ્રદેશેન વિહીનાઃ સઠ્ઠા અપિ જીવપ્રદેશા

દો ત્રીન આદિ સહ્યાત અસહ્યાત પ્રદેશ જીવ નહીં હૈ ક્યોં કિ “એમે
 મંતે ! જીવપણે” ઇસ આલાપક મેં ઇસકા નિપેધ કિયા ગયા હૈ ।
 ઇસી તરહ એકા બી પ્રદેશ સે હીન બી જીવ નહી હોતા હૈ યહ ઘાત બી
 ઇસી આલાપક મેં પ્રતિપેધ કરને મેં આઈ હૈ । તાત્પર્ય ઇસકા યહ હૈ કિ
 જિતને જીવ કે પ્રદેશ હોતે હૈં ઊનમેં સે યદિ એક બી પ્રદેશ કમ હો તો
 વહ જીવ નહીં હો સકતા હૈ । અર્થાત્—ઊસકે અવશિષ્ટ પ્રદેશ જીવ નહીં
 કહલાસકતે હૈં । વસ્તુ મેં યદિ જરા સી બી કમી હો તો વહ પૂરી વસ્તુ
 કેસે કહી જા સકતી હૈ । જિતને પ્રદેશ લોકાકાશ કે હૈં ઊતને હી પ્રદેશ—
 અસહ્યાત પ્રદેશ—એક જીવ કે હૈં ઇસલિયે જિસ કિસી અન્તિમ પ્રદેશ
 સે વહ જીવ પરિપૂર્ણ હોતા માના જાતા હૈ વહી અન્તિમ પ્રદેશ જીવ હૈ ।
 અવશિષ્ટ પ્રદેશ જીવ નહીં હૈં, ક્યોં કિ ઇસમે યહી સૂત્રાલાપક પ્રમાણ-
 ભૂત હૈ । ઇસ પ્રકાર અપની કલ્પના સે વિરુદ્ધ અર્થ કો કલ્પિત કર તિપ્પગુપ્ત

કેમ કે—“એમે મંતે ! જીવપણે” એ આલાપકમા તેનો નિપેધ કરવામા
 આવેલ છે આ રીતે એક પણ પ્રદેશથી જીવ હીન પણ થતો નથી આ વાત
 પણ આલાપકમા પ્રતિપેધ કરવામા આવી છે એનું તાત્પર્ય એ છે કે, જીવના
 જેટલા પ્રદેશ હોય છે એમાથી જો એક પણ પ્રદેશ ઓછો હોય તો જીવ થઈ
 શકતો નથી અર્થાત્ તેના અવશિષ્ટ પ્રદેશ જીવ કહેવાતા નથી વસ્તુમા જો
 જરા પણ ઓછા હોય તો તે પુરી વસ્તુ કહેવાતી નથી લોકાકાશના
 જેટલા પ્રદેશ છે એટલા જ પ્રદેશ અસહ્યાત પ્રદેશ એક જીવના છે આથી જો
 કોઈ અતિમ પ્રદેશથી તે જીવ પરિપૂર્ણ થતો માનવામા આવે છે તે જ અતિમ
 પ્રદેશ જીવ છે અવશિષ્ટ પ્રદેશ જીવ નથી કેમકે તેમા જો સૂત્રાલાપક
 પ્રમાણભૂત છે આ રીતે પોતાની કલ્પનાથી વિરુદ્ધ અર્થને કલ્પિત કરી તિપ્પગુપ્તે

જીવવ્યપદેશ ન લભન્તે, તદા સ એકૈકશ્વરમપ્રદેશો જીવનામ્ના વક્તવ્ય, યતસ્તસ્ય પ્રદેશસ્ય સંજ્ઞાવે એવ જીવત્વ મરતિ ।

તતસ્ત વસુનામકો ધર્માચાર્યઃ પ્રાહ-વત્સ ! કિમયુક્ત વ્રવીષિ ? । (૧) યદિ ત્વ પ્રથમપ્રદેશો જીવો ન સમતસ્તર્હિ ભવદમિમતોઽન્યપ્રદેશોઽપિ ન જીવઃ, પ્રદેશતા-વિશેષાત્ પ્રથમાધન્યપ્રદેશવત્ । ઇતિ ।

(૨) અથવા-ત્વ મતેઽન્યપ્રદેશ એવ જીવઃ, પ્રથમાદિપ્રદેશસ્તુ ન જીવઃ, અથ વત્સ-વિશેષહેતુઃ ? , યેન પ્રદેશત્વે તુલ્યેઽપિ અન્તિમો જીવઃ, ન પ્રથમાદિરિતિ ? ,

ને ધર્માચાર્ય કે પાસ જાકર કહા કિ યદિ એક ભી પ્રદેશ સે વિહીન હોને પર સકલ અવશિષ્ટ જીવસંજ્ઞા કો પ્રાપ્ત નહીં હોતે હૈં તો ઉસ એક અન્તિમ પ્રદેશ કો હી જીવ કહના ચાહિયે, ક્યોં કિ 'ઉસ એક પ્રદેશ કે સંજ્ઞાવ મેં હી અન્ય પ્રદેશોં મે જીવ કા વ્યપદેશ હોતા હૈ ।

તિથ્યશુભની હસ પ્રકાર યાત સુનકર વસુ આચાર્ય ને કહા વત્સ ! યહ તુમ કયા અયુક્ત વાત કહ રહે હો ?

(૧) યદિ તુમ્હેં પ્રથમ પ્રદેશ મેં જીવ સમત નહીં હૈં, તો તુમ જિસ અન્તિમ પ્રદેશ કો જીવ માનતે હો વહ ભી પ્રદેશત્વ કી અવિશેષતા સે જીવ નહીં હોગા । જિસે પ્રથમ આદિ અન્ય પ્રદેશ તુમ્હારી દૃષ્ટિ સે જીવ નહીં હૈ ।

(૨) અથવા તુમ્હારે મન્તવ્યકે અનુસાર અન્યપ્રદેશ હી જીવ હૈ, પ્રથમ-પ્રદેશ જીવ નહીં હૈ હસમેં યુક્તિ કયા હૈ । જિસ તરહ પ્રદેશતા પ્રથમ-પ્રદેશ મેં હૈ ઉસી પ્રકાર પ્રદેશતા અન્તિમ પ્રદેશ મેં ભી હૈ, ત્વ યદિ પ્રદે-

ધર્માચાર્યની પાસે જઈ કહ્યું કે, કહાચ એક પણ પ્રદેશથી વિહીન થતા સકલ અવશિષ્ટ એવપ્રદેશ એવ સંજ્ઞાને પ્રાપ્ત થતા નથી તો તે અતિમ પ્રદેશને જ એવ કહેવા બેઠએ કેમકે, એ એક પ્રદેશના સંજ્ઞાવમા જ બીજા પ્રદેશોમા એવનો વ્યપદેશ થાય છે

તિથ્યશુભની આ વાત સાંભળીને વસુ આચાર્યે કહ્યું, વત્સ ! તમે આ કેવી અબુજગતી વાત કરી રહ્યા છો ? જો તમને પ્રથમ પ્રદેશ એવ સમત નથી તો તમે જે અતિમ પ્રદેશને એવ માનો છો તે પણ પ્રદેશત્વની અવિશેષતાથી એવ ન થાય જેમ પ્રથમ આદિ અન્ય તમારી દૃષ્ટીથી એવ નથી

(૨) અથવા તમારા મત અનુસાર અન્યપ્રદેશ જ એવ છે, પ્રથમ પ્રદેશ એવ નથી આમા યુક્તિ શુ છે ? જે રીતે પ્રથમપ્રદેશમા પ્રદેશતા છે, તે જ રીતે પ્રદેશતા અતિમપ્રદેશમા પણ છે તો પ્રદેશત્વ હેતુને । કહાચ

અથ વિવક્ષિતાસરયાતપ્રદેશરાશેરન્યઃ પ્રદેશઃ પૂરણ ઇતિ વિશેષસદ્ભાવતઃ સ એવ
જીવો ન તુ પ્રથમાદિઃ, ઇતિ મન્યસે, તદયુક્તમ્, યતો યથાઽન્યઃ પ્રદેશઃ પૂરકઃ તથા
પૂરકઃ પ્રથમાદિપ્રદેશોઽપિ તસ્ય વિવક્ષિતજીવપ્રદેશરાશે પૂરક એવ, એકમપિ
પ્રદેશમન્તરેણ તસ્યાઽપરિપૂર્તેઃ ॥ ૨ ॥

(૩) એવ ચ સર્વપ્રદેશાના પૂરકત્વેઽનિષ્ઠમાપતતિ-તથાહિ સર્વજીવપ્રદેશાનાં
વિવક્ષિતાઽસંખ્યાતપરિમાણપૂરકત્વેઽન્યપ્રદેશવત્ પ્રત્યેક જીવત્વાત્ પ્રત્યેકજીવોઽસ-
ંખ્યાતજીવઃ સ્યાત્(૧)।

શત્વ હેતુ કો લેકર ચદિ અન્યપ્રદેશ મેં જીવ સિદ્ધ કિયા જાતા હૈ
તો ઇસી તરહ પ્રથમપ્રદેશ મેં ભી ઇસી હેતુ દ્વારા જીવ સિદ્ધ કિયા
જાયગા “તવ પ્રથમ પ્રદેશ મે જીવ નહી હૈ અન્તિમ પ્રદેશ મેં હી જીવ હૈ”
એસા કહના કહાતરુ યુક્તિ યુક્ત માના જા સકતા હૈ। ઇસ પર ચદિ યો
કહા જાય કિ વિવક્ષિત અસરયાત પ્રદેશરાશિ કા અન્યપ્રદેશ પૂરણ હૈ
ઇસલિયે વહી જીવ માના જાયગા-પ્રથમાદિપ્રદેશ નહીં, ક્યોં કિ વે પૂરણ
નહીં હૈં, તો ઇસ પ્રકારકા કથન ભી ઠીક નહી હૈ, ક્યો કિ જિસ પ્રકાર
અન્યપ્રદેશ પૂરણ હૈ ઁસી તરહ એક એક પ્રથમાદિપ્રદેશ ભી ઁસ વિવ-
ક્ષિત જીવ કી પ્રદેશરાશિ કા પૂરક હૈ। ક્યોં કિ ચદિ એક ભી પ્રદેશ કી
ન્યૂનતા હો તો ઁસ વિવક્ષિત જીવપ્રદેશરાશિ કી પૂર્તિ નહી હો સકતી હૈ।

(૩) ઇસ પ્રકાર સર્વપ્રદેશો મેં પૂરણતા માનને પર અનિષ્ટાપત્તિ આતી હૈ,
વહ ઇસ તરહ સે-સમસ્ત જીવપ્રદેશો મેં વિવક્ષિત અસંખ્યાત પરિમાણ

અન્યપ્રદેશમા એવ સાબિત કરવામા આવે તો આજ રીતે પ્રથમ
પ્રદેશમા પણ તે હેતુ દ્વારા એવ સાબિત કરવામા આવે ત્યારે પ્રથમપ્રદેશમા
એવ નથી અતિમપ્રદેશમા જ એવ છે એવુ કહેવું યુક્તિ યુક્ત કયા સુધી
માની શકાય ? આ અંગે એમ કહેવામા આવે કે વિવક્ષિત અસંખ્યાત પ્રદેશ
રાશીનેા અન્યપ્રદેશ પૂરક છે આ માટે તે જ એવ માનવામા આવશે-
પ્રથમ આદિ પ્રદેશ નહી કેમકે તે પૂરક નથી તો આ પ્રકારે કહેવુ એ પણ
ઠીક નથી કેમ કે, જે રીતે અન્યપ્રદેશ પૂરક છે એ રીતે એક એક પ્રથમ
આદિ પ્રદેશ પણ એ વિવક્ષિત એવની પ્રદેશરાશીનેા પૂરક છે કેમ કે, જે
એક પણ પ્રદેશની ન્યૂનતા હોય તો તે વિવક્ષિત એવ પ્રદેશ રાશીની પૂર્તિ
બની શકતી નથી,

(૩) આ પ્રકારે સર્વ પ્રદેશમા પૂર્ણતા માનવાથી અનિષ્ટ આપત્તિ
આવે છે તે આ રીતે છે-સમસ્ત એવ પ્રદેશમા વિવક્ષિત અસંખ્યાત પરિ-

અથવા-પ્રથમાદિપ્રદેશાત્ અન્યપ્રદેશસ્યાપિ અજીવત્વે સર્વથા જીવાભાવઃ પ્રસજ્યતે (૨)।

કિંચ-યદ્યેક એવ પ્રદેશો જીવત્વ પૂરયતિ, તર્હિ પૂર્ણસ્ય જીવસ્ય કર્તવ્યાર્થ સમ્પાદનરૂપા ક્રિયા એકસ્માત્ પ્રદેશાત્ સ્યાત્, ન ત્વેવ દૃશ્યતે, યથૈકસ્માત્ તન્તોઃ પટસ્ય કાર્યમાવરણાદિરૂપ નોપલભ્યતે (૩)

અથ પૂરકત્વે સમાનેડપિ અન્યપ્રદેશ એવ જીવઃ, શેષાસ્તુ પ્રદેશા અજીવા ઇત્યા પ્રહો ન મુચ્યતે, તર્હિ રાજવદ્વચ્ચતો ભાષણમ્। યત્ પ્રતિભાસતે તદેવ જલ્પતિ। તથા ચ સતિ-વિપર્યયોડપિ વસ્માન્નસ્યાત્, આથ પ્રદેશો જીવઃ, અત્યસ્ત્વજીવ ઇતિ(૪)

અથવા-રાજવત્ સ્વચ્છન્દભાષિત્વાત્ ભવન્મતે વિપમત્વ ક્રુતો ન સ્યાત્। કેચિત્ પ્રદેશઃ જીવાઃ, કેચિત્તુ અજીવાઃ, ઇતિ (૪)। અથવા-સર્વવિકલ્પસિદ્ધિઃ

કો પૂરકતા હોને પર અન્યપ્રદેશ કો તરહ પ્રત્યેક પ્રદેશ મેં જીવત્વ હો જાને સે પ્રત્યેક જીવ અસહ્યાતજીવચાલા હો જાયગા (૧)। અથવા પ્રથમાદિ પ્રદેશ કો તરહ અન્યપ્રદેશ મેં મી અજીવત્વ માનને પર સર્વથા જીવકા અભાવ પ્રસક્ત હોતા હૈ। (૨) ઓર મી-યદિ એક હી પ્રદેશ જીવત્વ કી પૂર્તિ કરતા હૈ તો એસી સ્થિતિ મે પૂર્ણ જીવ કે દ્વારા હોને ચાલી અર્થ સપાદનરૂપ ક્રિયા એક હી પ્રદેશ સે હો જાની ચાહિયે-પરન્તુ એસા હોતા તો દિખતા નહી હૈ। કહી સમ્પૂર્ણવચ્ચ સે હોને ચાલી અર્થ-ક્રિયા ઉસકે એક તન્તુ સે ધોડે હી હો સકતો હૈ (૩)।

અથવા-રાજા કો તરહ સ્વચ્છન્દભાષી હોને સે તુમ્હારે મત મેં વિષ-મતા કૈસે નહી હોગી-કિતનેક પ્રદેશ જીવ હો જાયેંગે ઓર કિતનેક અજીવ હો જાયેંગે (૪)।

માણુની પૂરકતા હોવાથી અન્યપ્રદેશની માફક પ્રત્યેક પ્રદેશમા જીવત્વ થઈ જવાથી પ્રત્યેક જીવ અસહ્યાત જીવવાળો થઈ જશે (૧) અથવા પ્રથમ જીવ આદિ પ્રદેશોની માફક અન્યપ્રદેશમા પણ અજીવત્વ માનવાથી સર્વથા જીવનો અભાવ પ્રસક્ત થાય છે (૨) કિંચ-જો એક જ પ્રદેશ જીવત્વની પૂર્તિ કરે છે તો એવી સ્થિતિમા પણ પૂર્ણ જીવ દ્વારા થનારી અર્થ સપાદન રૂપ ક્રિયા એક જ પ્રદેશથી થઈ જવી જોઈએ પરન્તુ એવું થતું જોવામા આવતું નથી, ક્યારે સંપૂર્ણ વચ્ચથી થનારી અર્થ ક્રિયા તેના એક તત્તુથી થોડી જ થઈ શકે છે? (૩)

અથવા-રાજાની માફક સ્વચ્છન્દ ભાષી થવાથી તમારા મતમા વિશેષતા કેમ નહી આવે? કેટલાક પ્રદેશ જીવ થશે ત્યારે કેટલાક અજીવ (૪)

કસ્માન્ ભવતિ, સ્વેચ્છયા સર્વપક્ષાણામપિ વક્તુ શક્યાત્ (૫) ।

इति तृतीयपक्षे विकल्पपञ्चरुम् ॥ ३ ॥

(૪) કિંચ-યત્ પ્રથમાદિપ્રદેશસમુદાયે સર્વથા જીવત્વ નાસ્તીતિ મન્યસે, તદા ઇકસ્મિન્નન્યપ્રદેશેઽપિ જીવત્વ ન સ્યાત્, યથા સિક્તારુણસમુદાયેષુ તૈલ નાસ્તીતિ પ્રત્યેકરુણેઽપિ તૈલ નાસ્તિ । તર્હિ જીવત્વ કથમેકસ્મિન્નેવાન્યપ્રદેશે સમાયાતમિતિ ।

(૫) કિંચ-ભવન્મતેઽન્યપ્રદેશે સર્વથા પૂર્ણો જીવોઽસ્તિ, તદન્યેષુ પ્રથમાદિ-પ્રદેશેષુ દેશતો જીવોઽસ્તિ, इति विशेषो यदुच्यते, तन्न युक्तम्-अन्योऽपि प्रदेशो भवन्मते देशत एव जीव इति वाच्यम्, प्रदेशत्वात्, प्रथमादिप्रदेशवत् (૧) ।

અથવા-સર્વ વિકલ્પોં કી સિદ્ધિ મી ક્યોં ન હો જાયગી ક્યોં કિ અપની ઇચ્છા સે સવ હી પક્ષ કહ સકને યોગ્ય હો સકતે હેં (૫) ।

॥ ये तीसरे पक्ष के पांच विकल्प हुए ॥ ३ ॥

(૪) ઔર મી-જો પ્રથમાદિપ્રદેશસમુદાય મેં સર્વથા જીવત્વ નહી હૈ એસા માના જાય તો એક અન્યપ્રદેશ મે મી જીવત્વ કૈસે આસકતા હૈ, જય બાલુ કે સમુદાય મે તૈલ નહી હૈ, તો મલા ઉસકે એક કળ મેં તૈલ કા સદ્ભાવ કૈસે માના જાસકતા હૈ ।

(૫) ઔર મી-તુમ્હારે મન્તવ્યકે અનુસાર અન્યપ્રદેશ મેં હી સર્વથા પૂર્ણરૂપસે જીવ હૈ બાકી પ્રથમાદિપ્રદેશો મે દેશતઃ જીવ હૈ હસ પ્રકાર કા વિશેષ જો તુમ કહો તો યહ મી કહના ઠીક નહી હૈ ક્યોં કિ હસ પ્રકાર કે કથનસે પ્રદેશ કી અપેક્ષા પ્રથમાદિપ્રદેશ કી તરહ અન્યપ્રદેશ મે મી જીવ અશતઃ-દેશતઃ-હી સાવિત હો સકેગા (૧)

અથવા-સર્વ વિકલ્પોની સિદ્ધિ પણ કેમ ન થઈ બાથ કેમ કે, પોતાની ઈચ્છાથી સર્વ પક્ષ ઠહેવા લાચક બની બાથ છે (૫)

॥ આ ત્રીજા પક્ષના પાંચ વિકલ્પ થયા (૩)

(૪) કિંચ-જો પ્રથમાદિ પ્રદેશ સમુદાયમા સર્વથા જીવત્વ નથી, એવું માનવામા આવે તો એક અન્યપ્રદેશમા પણ જીવત્વ કઈ રીતે આવી શકે ? જેમ રેતીના સમુદાયમા તેલ નથી તો પછી તેના એક ઢણમા તેલનો સદ્ ભાવ કેમ માની શકાય ?

(૫) કિંચ-તમારા મત અનુસાર અન્યપ્રદેશમા જ સર્વથા પૂર્ણ રૂપથી જીવ છે બાકી પ્રથમ આદિ પ્રદેશોમા દેશત જીવ છે, આ પ્રકારનું વિશેષ જો તમે કહો તો પણ કહેવું ઠીક નથી કેમકે, આ પ્રકારનું કહેવું પ્રદેશની અપેક્ષાએ પ્રથમાદિ અન્યપ્રદેશમા પણ જીવ અશત દેશત-જ સાબીત થશે (૧)

અથ યદિ અન્યપ્રદેશે સપૂર્ણો જીવ ઇતિ મન્યસે, તર્હિ તત્ર સપૂર્ણતાયાઃ સદ્ભાવે યો હેતુઃ સ પ્રથમાદિપ્રદેશેષુ સમાન એવ, તુલ્યધર્મકૃત્વાત્ । અતસ્તેષ્વપિ પ્રતિપ્રદેશે સપૂર્ણજીવમન્યપ્રદેશવત્ સમાપદ્યેત (૨) ।

इति पञ्चमपक्षे विकल्पद्वयम् ॥ ५ ॥

(૬) ચરમત્વાદસ્ય ચરમપ્રદેશસ્યૈવ જીવત્વ મન્યતે, તદ્વિન્નેષુ પ્રદેશેષુ જીવત્વ પ્રતિપિધ્યતેઽસ્માભિસ્તદપ્યયુક્તમ્, ચરમત્વમ્-અન્તિમત્વમ્, તદપિ પ્રદેશસ્યાઽપેક્ષિ-
કમેવ સ્યાત્, આપેક્ષિક ચ કદાચિદપ્યેકનિયત ન સ્યાત્, અપેક્ષાવશાત્ સર્વ સ્યાપિ પ્રદેશસ્ય ચરમત્વસમ્ભવાત્ । તસ્માદેકેન ત્વદ્વિવક્ષિતેન ચરમેણ પ્રદેશેન વિના

यदि अन्त्यप्रदेश मे सपूर्ण जीव माना जायगा तो उस प्रदेश में जीव की सपूर्णता साचित करने वाला जो भी हेतु होगा वही हेतु प्रथमादि प्रदेशों में भी उसका समानरूप से साधक बन जायगा । इसलिये अन्तिम प्रदेश की तरह प्रतिप्रदेश में सपूर्णजीव मानने का प्रसंग प्राप्त होगा (२) । ये पाचवे पक्ष के दो विकल्प हुए ॥ ५ ॥

(૬) ચરમ હોને સે ચરમ પ્રદેશ મે હી જીવત્વ યદિ માના જાયગા, ઓર ઘાકી મિત્ર પ્રદેશો મેં જીવત્વ નહીં માના જાયગા, તો એસા કથન ઠીક નહીં માના જા સકના હૈ, કયોં કિ અન્તિમ પ્રદેશમે જો ચરમતા હૈ વહ વહા આપેક્ષિક હૈ । જો આપેક્ષિક હોતા હૈ વહ એક જગહ નિયત નહીં માના જા સકતા । અપેક્ષા કે વશ સે સર્વ પ્રદેશો મે ચર-
મતા આસકતી હૈ । इसलिये तुम्हारे द्वारा विवक्षित एक चरम प्रदेश

यदि अन्त्यप्रदेशमा सपूर्ण एव मानवामा आवे तो ये प्रदेशमा एवनी सपूर्णता साणीत करनार जे पक्षु ड्ये ते ज हेतु प्रथम आदि प्रदेशोमा पक्षु जेना समानरूपथी साधक णनी ज्ये आ कारणे अतिम प्रदेशानी भाइक प्रतिप्रदेशोमा सपूर्ण एव मानवानो प्रसंग प्राप्त थये (२)
॥ आ पाचमा पक्षना जे विकल्प थया ॥ ५ ॥

(૬) ચરમ હોવાથી ચરમ પ્રદેશમા જીવત્વ જો માનવામા આવે અને બાકી બીજા પ્રદેશોમા જીવત્વ ન માનવામા આવે તો એ જહેવુ બરોબર નથી કેમકે, અતિમ પ્રદેશમા જે ચરમતા છે તે ત્યા આપેક્ષિક છે જે આપેક્ષિક હોય છે તે એક જગ્યાએ નિયત માનવામા આવતા નથી અપેક્ષાના વશથી સર્વ પ્રદેશોમા ચરમતા આવી શકે છે આ માટે તમારા તરફથી વિવક્ષિત એક ચરમ પ્રદેશ વીના જેમ અપર પ્રદેશ

यथाऽपरं प्रदेशास्तत्र मते जीवत्व न प्राप्नुयन्ति, तथा जीवतया त्वद्विभक्षितोऽपि चरमः प्रदेशस्तैः प्रदेशैर्विना जीवत्व न प्राप्नुयात् । सर्वेषां प्रदेशानामप्यापेक्षित-चरमत्वसिद्धेः (१) ।

अथ प्रथमादिप्रदेशेषु जीवत्व न मन्यते, तर्हि चरमप्रदेशोऽपि भग्नमते जीवत्व न स्यात् । तथाहि—अन्त्यप्रदेशोऽपि न जीव, प्रदेशत्वात्, प्रथमादिप्रदेशवत् (२) ।

इति पष्ठपक्षस्य विकल्पद्वयम् ॥ ६ ॥

तिष्यगुप्तः प्राहः—ननु इयं प्रतिज्ञा आगमनाधिता, यतः पूर्वोक्तालापकरूपे श्रुते

के बिना जैसे अपर प्रदेश तुम्हारे मन्तव्यके अनुसार जीवरूप नहीं माने जातेहैं उसी तरह जिस चरम प्रदेशको तुम जीवरूपसे विवक्षित कह रहे हो ऐसा वह चरम प्रदेश भी उन द्वितीयादि प्रदेशों के बिना जीव-स्वरूप नहीं माना जा सकता है, क्योंकि अपेक्षा से सर्व प्रदेशों का चरमत्व पहले सिद्ध हो चुका है ।

यदि प्रथमादिप्रदेशों में जीव नहीं माना जायगा तो चरम प्रदेश में भी तुम्हारी मान्यतानुसार जीवपना नहीं आ सकता है । प्रयोग—“अन्त्यप्रदेशोऽपि न जीव प्रदेशत्वात् प्रथमादिप्रदेशवत्” प्रथमादि प्रदेश की तरह अन्त्यप्रदेश भी प्रदेश होने से जीवस्वरूप नहीं हो सकता है (२) ये छठे पक्ष के दो विकल्प हुए ॥ ६ ॥

तिष्यगुप्त कहता है—आप इस अनुमान प्रयोग से जो अन्त्यप्रदेश में जीवत्व का निषेध करते हैं सो आपका यह कथन आगम से बाधित होता है, क्योंकि पूर्वोक्त आलापकरूप आगम में प्रथमादि प्रदेशों में

तमारा मानवा भुज्ज एवम्भ मानवामा आवता नथी ओज रीते ने अरभ प्रदेशने तमे एवम्भथी विवक्षित करी रह्या छे तेवा ते अरभ प्रदेश पञ्च ओ द्वितीयादि प्रदेशो विनाना एव स्वम्भ मानवामा आवता नथी केभके, अपे क्षाथी सर्व प्रदेशोनु अरमत्व पडेवा सिद्ध थर्ध युकेल छे (१)

प्रथम आदि प्रदेशमा ने एव न मानवामा आवे तो अरभ प्रदेशमा पञ्च तमारी मान्यता अनुसार एवपञ्च आवी शकतु तथी

प्रयोग—“अन्त्यप्रदेशोऽपि न जीव प्रदेशत्वात् प्रथमादिप्रदेशवत्” प्रथम आदि प्रदेशनी माक्षक अन्त्यप्रदेश पञ्च प्रदेश होवार्थी एव स्वम्भ भनी शकतो नथी ॥ आ छुा पक्षना ने विट्थय थया ॥ ६ ॥

तिष्यगुप्त कहे छे—आप आ अनुमान प्रयोगथी अन्त्यप्रदेशमा एवत्वनेो निषेध करे छे, तो आपनु ओ कहेवु आगमथी बाधित थाय छे केभके, पूर्वोक्त आलापकम्भ आगममा प्रथमादि प्रदेशोमा एवत्व नथी ओवु

પ્રથમાદિપ્રદેશા જીવત્વેન નિષિદ્ધાઃ, ન પુનરન્યપ્રદેશઃ, “અનિષિદ્ધમનુમતં ભવતી—”તિ ન્યાયાત્, તત્ર જીવતાનુજ્ઞાનાત્ । યત પ્રથમાદિપ્રદેશવત્ અન્યસ્ય જીવત્વનિષેધો ન શાસ્ત્રાનુમતઃ ઇતિ, ચેત્ — ઉચ્યતે—

(૭) આચાર્યઃ પ્રાહ—અન્યપ્રદેશોઽપિ શ્રુતે જીવત્વેન નિષિદ્ધોઽસ્તિ, યતઃ— “એગે મંતે ! જીવપણે જીવેત્તિ વત્તવ્વ સિયા ? જો ઇણદે સમદે ।” ઇતિ તત્રૈવોક્તમ્ । તસ્માત્ યદિ શ્રુત મતઃ પ્રમાણ તદા મવન્મતેઽન્યપ્રદેશસ્યાપિ જીવત્વ ન વાચ્યમ્, એકત્વાત્, પ્રથમાદ્યન્યતરપ્રદેશવત્ (૧) ।

જીવત્વ નહીં હૈં એસા સ્પષ્ટરૂપ સે કહા ગયા હૈં । તથા અન્યપ્રદેશ મેં જીવ હૈં એસા વિધાન કિયા ગયા હૈં, ક્યોં કિ જો અનિષિદ્ધ હોતા હૈં, વહ અનુમત સમજા જાતા હૈં ઇસસે એસા જ્ઞાત હોતા હૈં કિ અન્ય-પ્રદેશ મેં જીવત્વ કી માન્યતા શાસ્ત્રસમત હૈં । ઇસલિયે મેં કહ રહા હુ કિ પ્રથમાદિપ્રદેશો કી તરહ અન્યપ્રદેશ મેં જીવત્વ કા નિષેધ શાસ્ત્રાનુમત નહીં હૈં ।

(૭) આચાર્ય કહતે હૈં—એસા નહીં હૈં, અન્યપ્રદેશ મેં જીવ હૈં યહ ઘાત મી શાસ્ત્ર મેં નિષિદ્ધ કી ગઈ હૈં, ક્યોં કિ “એગે મંતે ! જીવપણે જીવેત્તિ વત્તવ્વ સિયા ? જો ઇણદે સમદે ” યહ પાઠ મી વહી પર આયા હૈં, સો યદિ તુમ કો શ્રુત મેં પ્રમાણતા અમીષ્ટ હૈં તો તુમ કો “અન્ય પ્રદેશ મેં જીવ હૈં ” એસા નહીં કહના ચાહિયે, ક્યોં કિ પ્રથમાદિ અન્ય તર પ્રદેશ કી તરહ એક પ્રદેશતા અન્ય કે પ્રદેશ મેં મી સ્થિત હૈં । (૧)

સ્પષ્ટ રૂપથી કહેવામા આવ્યું છે તથા અન્યપ્રદેશમા જીવ છે એવું વિધાન કરવામા આવેલ છે કેમકે, જે અનિષિદ્ધ હોય છે તે અનુમત સમજવામા આવે છે આથી એવું બહુ શકાય છે કે, અન્યપ્રદેશમા જીવત્વની માન્યતા શાસ્ત્ર સમત છે આથી હું એવું કહું છું કે, પ્રથમ આદિ પ્રદેશોની ભાક્ષ અન્યપ્રદેશમા જીવત્વનો નિષેધ શાસ્ત્રાનુમત નથી

(૭) આચાર્ય કહે છે—એવું નથી અન્યપ્રદેશમા જીવ છે એ વાત પણ શાસ્ત્રમા નિષિદ્ધ કરવામા આવેલ છે કેમકે, “એગે મંતે ! જીવપણે જીવેત્તિ વત્તવ્વ સિયા ? જો ઇણદે સમદે ” આ પાઠ પણ ત્યાજ આવેલ છે આથી જો તમને શ્રુતમા પ્રમાણતા અભીષ્ટ છે તો તમારે “અન્યપ્રદેશમા જીવ છે” તેમ ન કહેવું બોધવું કેમકે, પ્રથમાદિક અન્યતર પ્રદેશની ભાક્ષ એક પ્રદેશતા અન્યના પ્રદેશમા પણ સ્થિત છે (૧)

ફિવ—યદિ શ્રુત પ્રમાણ મન્યતે તર્હિ સર્વેઽપિ જીવપ્રદેશાઃ પરિપૂર્ણા જીવ-
ત્વેન શ્રુતે ઉક્તાઃ, ન ત્વેન એવ ચરમપ્રદેશઃ ।

ઉક્ત હિ તત્રૈવ—“જમ્હા ન કસિણે પઢિપુણ્ણે લોગાગાસપ્પસતુલ્લે જીવે
ત્તિ વત્તવ્વ સિયા” । અતઃ શ્રુતપ્રમાણ્યાદન્યપ્રદેશ એવ ન જીવત્વેનેષ્ટવ્યઃ કિંતુ
સર્વે પ્રદેશાઃ સમુદિતાઃ પ્રતિપૂર્ણા જીવ ઇતિ મન્તવ્યમ્ । (૨)

યયા—एकोऽपि तन्तु समस्तपटोपकारी भवति, त विना समस्तपटाभा-
वात्, परतु स एरुस्तन्तुः समस्तपटो न भवति, किंतु—सर्वेऽपि तन्तवः समुदिताः
संपूर्णपटव्यपदेश लभन्ते, इति लोके प्रसिद्धिः । तथा एको जीवप्रदेशोऽपि जीवो
न भवति, किंतु सर्वेऽपि जीवप्रदेशाः समुदिता जीव इति ।

और भी—तुम यदि श्रुत को प्रमाण मानते हो तो सम्मिलित समस्त
जीवप्रदेश ही जीव है, ऐसा शास्त्र में कहा है, एक चरम प्रदेश ही
जीव है ऐसा नहीं कहा है । देखो वही पर ऐसा कहा है—“जम्हाण कसिणे
पडिपुण्णे लोगागासपप्पसतुल्ले जीवेत्ति वत्तव्व सिया” । इस
लिये श्रुतप्रमाण से तुम को अन्यप्रदेश ही जीव है ऐसा दुराग्रह छोड़ देना
चाहिये । ऐसा मानना चाहिये कि सम्मिलित समस्त प्रदेश ही जीव है (२)

जिस प्रकार एक भी तन्तु समस्त पट का उपकारी होता है, क्यों
कि उसके बिना समस्त पट नहीं कहला सकता, किन्तु इसका तात्पर्य
यह योडे ही होता है कि वह तन्तु ही समस्त पट हो जाता है । सम-
स्त तन्तुओं का समुदाय ही एक पूरा पट कहलाता है, ऐसी बात लोक
में प्रसिद्ध है, उसी तरह एक जीवप्रदेश भी जीव नहीं है किन्तु समु-
दित समस्त जीवप्रदेश ही एक जीव है ।

તમે જે શ્રુતને પ્રમાણ માનતા હો તો સમ્મિલિત સમસ્ત પ્રદેશ જ
જીવ છે એવુ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે એક ચરમ પ્રદેશ જ જીવ છે તેવુ
કહેલ નથી જુઓ એજ જગ્યાએ એવુ કહેલ છે—“જમ્હાણ કસિણે પઢિપુણ્ણે
લોગાગાસપ્પેસતુલ્લે જીવેત્તિ વત્તવ્વ સિયા” આથી શ્રુત પ્રમાણથી અન્ય
પ્રદેશ જ જીવ છે એવો દુરાગ્રહ તમારે છોડી દેવો બેઠાંએ એવુ જ માનવુ
બેઠાંએ કે, સમ્મિલિત સમસ્ત પ્રદેશ જ જીવ છે (૨)

જે રીતે એક થણ તતુ સમસ્ત પટને ઉપકારી હોય છે કેમકે, તેના
વગર સમસ્ત પટ ઢહેવાતો નથી પરતુ એનુ તાત્પર્ય એ થોડુ જ થાય છે કે,
એ તતુ જ સમસ્ત પટ બની જાય છે સમસ્ત તતુઓનો સમુદાય જ એક
પૂરો પટ કહેવાય છે આ વાત લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે, એજ રીતે એક જીવ
પ્રદેશ થણ જીવ નથી પરતુ સમુદિત સમસ્ત જીવપ્રદેશ જ એક જીવ છે

કિંચ—‘ ઘટોડ્યમ્ ’ ઇતિ વ્યવહારો યથેકસ્મિન્ પરમાણૌ ન ભવતિ તથા—
‘ અયમાત્મા ’ ઇત્યાત્મનોડપિ નિર્દેશઃ સ્વભેદસ્મિન્ પ્રદેશેન ભવતિ (૩)

ઇતિ સપ્તમપક્ષસ્ય વિકલ્પત્રયમ્ ॥ ૭ ॥

(૮) નતુ કસ્ય નયસ્યૈવ મતમ્ ? ઇતિ ચેત્, ઉચ્યતે—એવભૂતાભ્યસ્ય નયસ્યૈવ મતમ્ । એવ ભૂતત્વં ચ—પદાના વ્યુત્પત્ત્યર્થાન્વયનિયતાર્થબોધકત્વેનાભ્યુપગન્તવ્યમ્ । નિયમશ્ચ કાલતો દેશતથેતિ ન સમભિરૂઢેડતિવ્યાપ્તિઃ । એ ભૂતનયમાશ્રિત્ય-ભગવતા—“ જમ્હા ણ કસિણે પહિપુણ્ણે લોગાગાસપ્પેસતુલ્લે જીવેત્તિ વત્તવ્વ ” ઇત્યુક્તમ્ । તેન યાવન્તોડસહ્યાતપ્રદેશા લોકાકાશતુલ્યાઃ જીવસ્ય સન્તિ, તે સર્વે સમુદિતા એવ પ્રદેશાઃ પૂર્ણો જીવઃ, નત્વેકશ્વરમો વા પ્રથમો વા દ્વિતીયાદિર્વા

और भी—जिस प्रकार एक परमाणु में “ घटोड्यम् ” इत्याकारक व्यवहार नहीं होता है उसी तरह एक जीवप्रदेश में भी “ अय आत्मा ” इत्याकारक व्यवहारका निर्देश नहीं हो सकता है (३)

ये सातवें पक्ष के तीन विकल्प हुए ॥ ७ ॥

(८) इस प्रकार का वह किस नय का अभिमत है ?

उत्तर—इस प्रकार का यह अभिमत एवभूत नय का है । व्युत्पत्ति से लभ्य अर्थ के संबन्ध से जिस में नियतार्थबोधकता (निश्चित अर्थ को समझाने की शक्ति) हो वही एवभूतनय है । नियतार्थबोधकता इस में काल की एव देश की अपेक्षा से जानना चाहिये । इस प्रकार समभिरूढनय से इसकी अतिव्याप्ति नहीं होती है । इसी एवभूतनय को आश्रित कर भगवान् ने “ जम्हाण कसिणें पडिपुण्णें लोगागास पप्पेसतुल्लें जीवेत्ति वत्तव्व सिया ” यह सूत्रालापक कहा है । इस

એ પ્રકારે એક પરમાણુમાં “ ઘટોડ્યમ્ ” ઇત્યાકારક વહેવાર થતો નથી તેવી રીતે એક જીવપ્રદેશમાં પણ “ અય આત્મા ” ઇત્યાકારક વહેવાર—નિર્દેશ—થઈ શકતો નથી (૩) સાતમા પક્ષના આ ત્રણ વિકલ્પ થયા ॥૭॥

(૮) આ પ્રકારનો કયા નયનો અભિમત છે ?

ઉત્તર—આ પ્રકારનો એ અભિમત એવભૂત નયનો છે વ્યુત્પત્તિથી લભ્ય અર્થના સંબંધથી જેમાં નિયતાર્થ બોધકતા (નિશ્ચીત અર્થને સમજવાની શક્તિ) હોય તે એવભૂત નય છે નિયતાર્થ બોધકતા તેમાં કાળની અને દેશની અપેક્ષાથી બાંધવી જોઈ એ આ પ્રકારે સમભિરૂઢ નયથી તેની અતિવ્યાપ્તિ થતી નથી આ એવભૂત નયને આશ્રીત કરી ભગવાને “ જમ્હાણ કસિણે પહિપુણ્ણે લોગાગાસપ્પેસતુલ્લે જીવેત્તિ વત્તવ્વ સિયા ” આ સૂત્રાલાપક કહેલ છે આથી

एकैकः प्रदेशो जीव इति मन्तव्यम् । लोकाकाशप्रदेशतुल्यादिना भगवत्प्रदर्शितव्युत्प-
त्त्यर्थाऽसख्यातप्रदेशसम्बन्धरूपस्य कालादिना नियतस्यार्थस्य बोधरत्न निरवशेष-
प्रदेशसद्भावे एव भवितुमर्हति । न तु अन्त्यप्रदेशमात्र एव जीव इति मन्यस्व ।

अथ “ग्रामो दग्धः, पटो दग्धः” इत्यादि न्यायादेवदेशेऽपि संपूर्णवस्तूप-
कारण जितने असख्यातप्रदेश लोकाकाश के तुल्य एक जीव के हैं वे
सब समुदितप्रदेश ही एक पूर्ण जीव है । एक केवल चरमप्रदेश
अथवा प्रथमप्रदेश या द्वितीयादिक एक एक प्रदेश जीव नहीं है ।
एवभूत नय में व्युत्पत्ति से लभ्य अर्थ के संबध से नियतार्थबोधकता
तभी आ सकती है कि जब निरवशेष प्रदेश के सद्भाव में जीव माना
जाय । नहीं तो नियतार्थबोधकता नहीं आ सकती है, क्यों कि
लोकाकाश आदि के द्वारा जो इसके प्रदेशों की तुल्यता कही है वह
अर्थ तभी यहा घटित हो सकता है कि जब एक जीव कालादिक के
द्वारा नियत असख्यात प्रदेशों के समुदायरूप हो । तात्पर्य इसका यही है
कि जीव-शब्द का अर्थ जब एवभूत नय की अपेक्षा विचारकोटि में
आयगा तब वह असख्यातप्रदेशविशिष्ट होगा तो ही इसका विषय
माना जा सकेगा-अन्यथा नहीं । एक द्वितीय आदि भिन्न २ प्रदेशस्व-
रूप जीव-शब्द का अर्थ एवभूत की अपेक्षा नहीं माना जा सकता ।

शका—जिस प्रकार “ग्रामो दग्धः, पटो दग्धः” ग्राम जल गया वस्त्र

જેટલા અસખ્યાત પ્રદેશ લોકાકાશની તુલ્ય એક જીવના છે તે સઘળા સમુ-
દિત પ્રદેશ જ એક પૂર્ણ જીવ છે એક કેવળ ચરમપ્રદેશ અથવા પ્રથમપ્રદેશ
અથવા બીજા કોઈ એક એક પ્રદેશ જીવ નથી એવભૂતનયમાં વ્યુત્પત્તિથી
લભ્ય અર્થના સંબધથી નિયતાર્થ બોધકતા ત્યારે આવે છે કે, ત્યારે નિરવ-
શેષ પ્રદેશના સદ્ભાવમાં જીવ માનવામાં આવે નહીં તો નિયતાર્થ બોધકતા
આવી શકતી નથી કેમકે, લોકાકાશ આદિ દ્વારા જે તેના પ્રદેશોની તુલ્યતા
ખતાવી છે તે અર્થ ત્યારે જ અહીં ઘટીત થઈ શકે કે, ત્યારે એક જીવ
કાલાદિકના દ્વારા નિયત અસખ્યાત પ્રદેશોના સમુદાયરૂપ હોય, તાત્પર્ય આનું
એ છે કે, જીવ શબ્દનો અર્થ ત્યારે એવભૂત નયની અપેક્ષા વિચાર કોટીમાં
આવશે ત્યારે તે અસખ્યાત પ્રદેશ વિશિષ્ટ હશે તો જ તેનો વિષય માની શકાશે
એ વગર નહીં એક બીજાથી જુદા જુદા પ્રદેશસ્વરૂપ જીવ શબ્દનો અર્થ
એવભૂતની અપેક્ષા માનવામાં આવતો નથી

શકા—જેવી રીતે “ગ્રામો દગ્ધ , પટો દગ્ધ ” ગ્રામ બળી ગયું વસ્ત્ર બળી

ચારાદન્યપ્રદેશલક્ષણેકદેશેऽપિ સપૂર્ણજીવયુદ્ધિઃ સ્યાત્, ઇતિ ચેત્, તર્હિ પ્રથમાદિ-
પ્રદેશેऽપિ ઉપચારાત્ તવમતે જીવત્વાપત્તિઃ, ન્યાયસ્ય તુલ્યત્વાત્ । અય સ્વત્પક્ષમ-
ઙ્ગીકૃત્ય દોષઃ પ્રદત્તઃ । યસ્તુતસ્તુ ઉપચારાદપિ ત્વત્પક્ષો નોપપદ્યતે—એક એવાન્ય-
પ્રદેશ ઉપચારેણ જીવો ન ભવિતુમર્હતિ, કિંતુ દેશેને એ જીવોપચારો યુજ્યતે ।
યથા—સ્વલ્પેસ્તન્તુભિરુને પટે પટોપચારો દૃશ્યતે, નત્વેકસ્મિન્સ્તન્તુમાત્રે ।

જલ ગયા, હસ પ્રકાર કા વ્યવહાર ગાવકે એવ વસ્ત્ર કે એક દેશ જલ
જાને પર સમ્પૂર્ણગાય તથા વસ્ત્રમે ઉપચારસે માના જાતા હૈ, ઉસી પ્રકાર
યહાપર ભી અન્તિમપ્રદેશ મે જીવ કા વ્યવહાર મુખ્યતયા માનને પર હતર
પ્રદેશો મે વહ ઉપચાર સે માન લિયા જાયગા ? ।

ઉત્તર—હસ પ્રકાર કા કથન ઠીક નહી માના જા સકતા, ક્યો
કિ હસ પ્રકાર કે કથન સે વાસ્તવિક અર્થ કી સિદ્ધિ તો હો નહીં સકતી
હૈ । જિસ પ્રકાર ગાય કે એક પ્રદેશ મે સમસ્ત ગાય કા ઉપચાર માનકર
ગાય જલ ગયા એસા કહ દિયા જાતા હૈ, ઉસી પ્રકાર અન્યપ્રદેશ મે
જીવ કા ઉપચાર માન લિયા જાયગા સો એસા કથન તુમ્હારે મન્તવ્ય સે
વિરુદ્ધ પડતા હૈ, ક્યો કિ તુમ તો વહા મુખ્યરૂપ સે સપૂર્ણ જીવ માન
રહે હો । અતઃ હસ પ્રકાર કે કથન સે અપસિદ્ધાન્ત નામ કે નિગ્રહસ્થાન
મે તુમ્હારા પતન હૈ । દૂસરે ઉપચાર મુખ્યાર્થ કા સાધક નહીં હુઆ
કરતા હૈ । જવ તુમ અન્તિમ પ્રદેશ મે જીવકા ઉપચાર કરોગે તો હસકા

ગયુ, આ પ્રકારનો વહેવાર ગામ અને વસ્ત્રના એક ભાગ બળી જવાથી સ પૂર્ણ
ગામ અને વસ્ત્રમા ઉપચારથી માનવામા આવે છે એ રીતે અહીં પણ અતિમ
પ્રદેશમા જીવનો વહેવાર મુખ્યતયા માનવાથી બીજા પ્રદેશોમા તે ઉપચારથી
માની લેવામા આવશે ?

ઉત્તર—આ રીતે કહેવું બરોબર નથી કેમકે, આ રીતે કહેવાથી વાસ્ત
વિક અર્થની સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી જે રીતે ગામના એક ભાગમા સમસ્ત
ગામનો ઉપચાર માનીને ગામ બળી ગયુ એવુ કહેવામા આવે છે તે જ
રીતે અન્યપ્રદેશમા સમસ્ત જીવનો ઉપચાર માની લેવામા આવશે તેવુ
કહેવુ તમારા મન્તવ્ય વિરુદ્ધનું છે કેમકે, તમે તો ત્યા મુખ્યરૂપથી સ પૂર્ણ જીવ
માની રહ્યા છો આથી આ પ્રકારનુ કહેવાથી અપસિદ્ધાન્ત નામના નિગ્રહસ્થા
નમા તમારુ પતન છે બીજુ ઉપચાર મુખ્ય અર્થનો સાધક નથી થતો ન્યારે
તમે અતિમપ્રદેશમા જીવનો ઉપચાર કરશે તો એનો અર્થ એ પણ થઈ

તસ્માત્ સર્વેવાત્મપ્રદેશેષુ જીવત્વ વ્યાપ્ત પુષ્પે ગન્ધ ઇન્દ્રિયે ઘૃતમિવ, તિલે
તૈલમિવેતિ નિશ્ચિતમ્ । વત્સ ! શ્રદ્ધત્સ્ય ભગવદ્વાન્ય વિષત્સ્ય સફલ જનુઃ ।

এং দয়ালুনা ধর্মাচার্যেণ প্রতিপোদিতোঽপি ঋদাগ্রহগ্রস্তস্তিষ্যগুপ্তস্তত্ কুমত
तात्पर्य यह भी तो हो जाता है कि प्रथमादिप्रदेश में भी जीव है । जैसे
गांव का एक देश जला तभी तो जाकर उस में समस्त गांव का उप-
चार किया गया । इसी प्रकार अन्तिमप्रदेशरूप एक देश में समस्त जीवका
व्यवहार भी तो तभी हो सकेगा कि जब वह प्रथमादि असंख्यात प्रदे-
शमय ही जीव है ऐसा ही मानना चाहिये । केवल अन्तिमप्रदेश में ही
समस्त जीव है ऐसा नहीं मानना चाहिये, तथा जिस प्रकार स्वल्प
तन्तुओं से बिहीन पट में पट का उपचार किया जाता है एक तन्तु में
नहीं, उसी प्रकार कुछ कम प्रदेशबिहीन जीव में ही जीव का उपचार
करना योग्य हो सकता है सिर्फ एक अन्तिमप्रदेश में ही नहीं । इसलिये
जिस प्रकार पुष्पमें गन्ध दूध में घृत, तिल में तैल व्याप्त होकर रहता है
उसी प्रकार अपने समस्त प्रदेशों में एक जीव व्याप्त होकर रहता
है । यह मानना ही युक्तिसंगत है । इसलिये हे तिष्यगुप्त ! तुम भग-
वान् के वचनों पर विश्वास लाओ और अपने जन्म को सफलित करो ।

इस प्रकार दयालु धर्माचार्य ने तिष्यगुप्त को खूब समझाया परन्तु

બાળ છે કે, પ્રથમ આદિ પ્રદેશમાં જીવ છે જેમ ગામનો એક ભાગ બળ્યો
ત્યારે તે સમસ્ત ગામનું નામ અપાયું આજ રીતે અન્તિમપ્રદેશરૂપ એક
દેશમાં સમસ્ત જીવનો વહેવાર પણ ત્યારે થઈ શકે કે જ્યારે તે પ્રથમ આદિ
ઈતર પ્રદેશોની સાથે સંબંધિત થાય તેના વગર નહીં આથી પ્રથમાદિ
અસંખ્યાત પ્રદેશમય જે જીવ છે એવું જ માનવું જોઈએ કેવળ અતિમપ્રદે-
શમાં જ સમસ્ત જીવ છે એવું માનવું ન જોઈએ તથા-જેમ થોડા તતુઓથી
વિહીન પટમાં પટનો ઉપચાર કરાય છે એક તતુથી નહીં તેવી રીતે થોડા
ઓછા પ્રદેશ વિહીન જીવમાં જ જીવનો ઉપચાર કરવો યોગ્ય થાય છે ફક્ત
એકલા અતિમપ્રદેશમાં જ નહીં આ માટે જે પ્રકારે પુષ્પમાં ગંધ, દૂધમાં
ધી, તલમાં તેલ, વ્યાપ્ત બનેલ રહે છે એવી જ રીતે પોતપોતાના સમસ્ત
પ્રદેશોમાં એક જીવ વ્યાપ્ત થઈને રહે છે આ માનવું એજ શુક્તિ સમત છે
આ માટે હે તિષ્યગુપ્ત ! તમે ભગવાનના વચન ઉપર વિશ્વાસ લાવો અને
પોતાના જન્મને સફળ બનાવો

આ રીતે કયાણુ ધર્માચાર્યે તિષ્યગુપ્તને ખૂબ સમજાવ્યો પરંતુ તિષ્યગુપ્તે

न त्यक्तवान् । ततो धर्माचार्यः कायोत्सर्गपूर्वं स बहिष्कृत पृथिव्यां स्वमत प्रचारयन् पर्यटति ।

अन्यदा स तिष्यगुप्तः स्वपरिवारपरिवृतो ग्रामानुग्राम पर्यटन् आमलकल्याणी नगर्यामात्रसालवने समायातः । तस्या नगर्यां श्रीजिनेन्द्रचरणारविन्दमधुगतो मित्र श्रीनामकः श्रावकस्तिष्यगुप्तमुनिमागत श्रुत्वाऽन्यश्रावकैः सह तत्रोद्याने समायातः । यथाविधि प्रणम्य स तद्देशनां श्रुत्वा । स तिष्यगुप्तस्त निह्नव विज्ञाय मनसि चिन्तयति—‘ इममवसरे दृष्टान्तेन बोधयिष्यामि ’ इति ।

तिष्यगुप्त ने अपना कदाग्रह नहीं छोड़ा । धर्माचार्य ने जब यह देखा तो उन्होंने उसको कायोत्सर्गपूर्वक पृथक् कर दिया । तिष्यगुप्त भी बहिष्कृत होकर देशोद्देश विचरने लगा और अपने मत का प्रचार करने लगा ।

किसी एक समय ग्रामानुग्राम विहार करते हुए वे तिष्यगुप्त अपने शिष्यपरिवारसहित आमलकल्याण नगरी के आत्रमाल वन में आये । तिष्यगुप्त को आत्रमाल वन में आये हुए सुनकर वहाँ का श्रावक कि जिसका नाम मित्रश्री या और जिनेन्द्र भगवान के चरण कमल का जो मधुकर या अन्यश्रावक जनों के साथ उस उद्यान में आया । सविधि वन्दन कर वह तिष्यगुप्त की धार्मिक देशना सुनने लगा । तिष्यगुप्त ने अपने विचार से मित्रश्री श्रावक को निहव जान कर अपना असर उस पर डालने के अभिप्राय से दृष्टान्तपुरस्सर समझाना प्रारम्भ किया । मित्रश्री सेठ भी उनकी देशना सुनकर वापिस अपने स्थान पर आ गया ।

पोतानो ढंठाअइ न छोउथो धर्माचार्ये न्यादे आ परिस्थिति जाणी त्यादे तेमणे कार्योत्सर्गपूर्वकं तिष्य तरीके छुटा करी दीधो पोताना धर्माचार्यश्री छुटा करीअल तिष्यगुप्त ग्रामानुग्राम विचरवा लाग्या अने पोताना भतने प्रचार करवा लाग्या

कोई एक समय ग्रामानुग्राम विहार करता करता ते तिष्यगुप्त पोताना शिष्यपरिवार सहित आमलकल्याण नगरीना आत्रमाल वनमा आव्या तिष्यगुप्तने आत्रमालवनमा आवेला सालणीने त्याने श्रावक के, जेपु नाम मित्रश्री हुतु अने जनेन्द्रभगवानना चरण कमलने जे प्रेमी हुतो ते भीज श्रावकनी साथे ते वनमा गये सविधि प्रणाम करी ते तिष्यगुप्त मुनिनी धार्मिक देशना सालणवा लाग्यो तिष्यगुप्तने पोताना विचारथी मित्रश्री श्रावकने निहव जाणीने तेना उपर पोतानी असर पाडवाना अभिप्रायधी दृष्टांत हाजला दलीला आपवानो प्रारंभ करी दीधो मित्रश्री सेठ तेमनी देशना सालग्या पछी पोताना स्थान उपर पाछा द्यो

अन्यदा मित्रश्रीश्चावकः शिष्यपरिवारैः सह तिष्यगुप्तमुनिं भिक्षाचर्याया पर्य-
टन्तं वदति—अद्य भवन्तो मदृशं पुनन्तु । ततस्ते तदृशं गताः । तदनु स यथा
कल्प्यमोदकादि बहुविधाश्चनपानखाद्यस्वाद्यसमृत्तानि भाजनानि तत्पुरः स्थापयित्वा
एकैकस्य मोदकादेश तिलप्रमाणमेकैकं तस्मै प्रदत्तवान् । इत्थं कूरस्य सूपस्य
शाकस्याप्येकैकं सिक्क्यमर्पितवान् । तथा क्षीरस्य घृतस्य जलस्य च पिन्दुमेकं, पटस्य
तन्तुमात्रं प्रदत्तवान् । तदा सशिष्यस्तिष्यगुप्तो मनसि भावयति—‘अयं केनापि
कारणेन पूर्वमेव ददाति, पश्चात् पूर्णं प्रदास्यति । एव भाग्यवस्तस्य मुनेः पुरस्तादसौ
स्वयं नमन् स्मरन्धून् ग्राह—भो ! यूयमेतान् मुनिरान् वन्दध्वम् । स पुनः

एक समय की बात है कि जब तिष्यगुप्त अपने शिष्यपरिवारके साथ
भिक्षाचर्या के निमित्त नगर में आये हुए थे तब मित्रश्री सेठने उनसे
कहा महाराज ! आज तो आप मेरा घर पवित्र करे । मित्रश्री सेठकी
प्रार्थना सुनकर तिष्यगुप्त वहाँ गये, मित्रश्री सेठने कल्पनीय मोदकादिक
वस्तुओंसे सज्जित कर अनेक बाल वहाँ रख दिये, और उनमें से एक २
कल्पनीय वस्तुका तिल २ बराबर अंश निकाल २ कर उनको देने लगा,
इसी तरह दाल भात शाक आदि का भी एक २ सीधे उनको दिया ।
दूध घृत जल को भी विन्दुप्रमाण में दिया । बल्ल का भी एक तन्तु
दिया । उसकी इस प्रकार दानशीलता देखकर तिष्यगुप्त ने विचार
किया—यह किसी कारण वश ही ऐसा दे रहा है पश्चात् सम्पूर्ण चीज
दे देगा, मुनि तिष्यगुप्त इस प्रकारका विचार कर ही रहे थे कि मित्रश्री
सेठ उनको नमन कर अपने बन्धुओं से कहा कि—आप लोग इन

एक समय ज्यारे तिष्यगुप्त पोताना शिष्य परिवार साथे भिक्षाचर्या भाटे नग
रमा आया होता त्थारे मित्रश्री शेठे तेमने कछु, महाराज ! आज तो आप भाड़
घर पवित्र करे शेठनी विनती साबणी तिष्यगुप्त शेठने ला गया मित्रश्री शेठे कल्प-
नीय मोदकादिक वस्तुओंकी सल्लत करी बल्ल थाण ला राणी दीधा अने तेमाथी एक
एक कल्पनीय वस्तुनो तल तल जेटवो लाग जादोने तेमने आपवा भाडयो आज
रीते दाल, भात, शाक, वगेरेनो पछु एक एक कछु तेमने आपये। क्षीर, घी,
पाणी, वगेरे पछु भीड़ प्रमाणमा आप्यु वस्त्रनो पछु एक तातवो। आप्यो
अनी आ प्रकारनी दानशीलता जेधने तिष्यगुप्ते विचार ज्यो—आ केध जारवु
वश थोने ज आ प्रमाण आपी रहेल छे पछीथी जधी वस्तुओ आपये
मुनि तिष्यगुप्त आ प्रकारनो विचार करी रह्या होता त्थारे मित्रश्री शेठे तेमने
नमन करी पोताना जधुओने कछु के, आप बोड पछु आ मुनिराओने वदना करे।

શિષ્યપરિવારસહિત તિષ્ઠ્યગુપ્તગુર્નિ પ્રાદ-ભદત ! અથ મયા મુનયઃ પ્રતિલાભિતાઃ ।
અતઃ કૃતાર્થોઽસ્મિ, કૃતલક્ષણોઽસ્મિ, કૃતપુણ્યોઽસ્મિ, इत्यादि ।

તતસ્તિષ્ઠ્યગુપ્તમુનિર્મિત્રશ્રીશ્રારુ પ્રાદ-કથં ત્વયા વર્ષણા કૃતા ?, તેન
શ્રારુકેનોક્તમ્—મયા ધર્ષણા ન કૃતા । મન્યમતે-અન્તિમેઽવયવે દત્તે પૂર્ણોઽવયવી
દત્તો ભવતિ, યયાઽન્તિમે પ્રદેશે જીવઃ પૂર્ણોઽસ્તિ, તથા સર્વોઽપ્યવયવી ચરમાવયવે
પૂર્ણતયા રત્તે । યદિ જિનવચન સત્યમિતિ ભવતાઽમ્યુપગમ્યતે, તદા તન્મતમાશ્રિ
ત્યમવતે મૈક્ષ દાતવ્ય ભવેત્ ।

મુનિરાજોં કો વદના કરો । પશ્ચાત્ સપરિવાર મુનિ તિષ્ઠ્યગુપ્ત સે મી
ઉસને કહા ભદન્ત ! આજ મૈને મુનિયો કો દાન દિયા હસલિયે મૈ
કૃતાર્થ કૃતલક્ષણ ણ્વ કૃતપુણ્ય અપને આપકો માન રહા હુ ।

તિષ્ઠ્યગુપ્ત મુનિને હસ પરિસ્થિતિ કો દેખરુ મિત્રશ્રી સેઠસે કહા કિ
યહ તો ઠીક હૈ પરન્તુ યહ તો વતાઓ કિ તુમને યહ મેરી આશાતના-
અનાદર કયોં કી હૈ ? શ્રાવક મિત્રશ્રીને કહા-હસમેં આશાતના કી કૌન
સી વાત હૈ । આપકા તો સિદ્ધાન્ત હી એસા હૈ કિ એક અન્તિમ અવયવ
મે સમ્પૂર્ણ અવયવી રહ્તા હૈ, અતઃ એક અન્તિમ અશ દિયા જાને પર
સમ્પૂર્ણ અવયવી દે દિયા જાતા હૈ । હસી અભિપ્રાય સે મૈને એસા
કિયા હૈ જિસ પ્રકાર અન્તિમ પ્રદેશ મેં પૂર્ણ જીવ હૈ ઉસી પ્રકાર પૂર્ણ
મોદાદિક અવયવી મી અપને ચરમ અવયવ મે રહા હુઆ હૈ । આપકી
દ્રષ્ટિ મેં યદિ જિનવચન સત્ય હો તો હી મૈ ઉસકે અનુસાર આપ કો
ભિક્ષા દે સકતા હુ ।

પછી તિષ્ઠ્યગુપ્ત મુનિ અને તેમના શિષ્યપરિવાર મુનીઓને ઉદરીને લહુ
કે, ભદન્ત ! આજ મે મુનિઓને દાન દીધુ એથી હું કૃતાર્થ કૃત લક્ષણ અને
કૃતપૂણ્ય મારો બાતને માગી રહ્યો છું

આ પરિસ્થિતિ જોઈને તિષ્ઠ્યગુપ્તમુનિએ મિત્રશ્રી સેઠને કહ્યું કે, એ તો
ઠીક છે પરંતુ એ તો બતાવો કે તમે આ રીતે મારી આશાતના-અનાદર શા માટે
કર્યો છે ? શ્રાવક મિત્રશ્રીએ કહ્યું-આમા અનાદરની કંઈ વાત છે ? આપનો તો
સિદ્ધાન્ત જ એવો છે કે, એક અન્તિમ અવયવમા સંપૂર્ણ અવયવી રહે છે
આથી એક અન્તિમ અશ આપવામા આવ્યાથી સંપૂર્ણ અવયવી આપ્યા
બરાબર છે આ અભિપ્રાયથી મે આમ કરેલ છે જે રીતે અન્તિમ પ્રદેશમા
પૂર્ણ ભવ છે એજ રીતે પૂર્ણ મોદકાદિક અવયવી પણ પોતાના ચરમ અવ
યવમા રહેલ છે આપની દૃષ્ટિમા જે જિન વચન સત્ય હોય તો જ હું તે
અનુસાર આપને ભિક્ષા આપી શકું છું

મિત્રશ્રીશ્રાવકસ્યૈતદ્વચન શ્રુત્વા સપરિવારસ્તિપ્યગુપ્તમુનિઃ સતુદ્ધઃ સન્ પ્રાઢ-
મઢાશ્રાવક ! સત્યેય પ્રેરણા ત્વયા કૃતા, અય મગવતઃ શ્રીગીર્વર્ધમાનસ્ય વાક્ય
મમ પ્રમાણમ્ , તદુત્થાપનજનિત મમ મિથ્યાદુષ્કૃતમસ્તુ ।

તતઃ પ્રમુદિતો મિત્રશ્રીશ્રાવકસ્ત તિપ્યગુપ્તમુનિં પૂર્ણં યથોચિતમૈક્ષ પ્રદત્તવાન્ ।
પરિવારસહિતસ્તિપ્યગુપ્તમુનિસ્તમતિચારમાલોચ્ય શુદ્ધિં ગતઃ । યદનેન મોધિર્લબ્ધ-
સ્તદસ્ય મહદ્ભાગ્યમ્ । ઋતઃ શ્રદ્ધા પરમદુર્લભેતિ મોઘ્યમ્ ।

॥ ઇતિ દ્વિતીયનિદ્ધવદૃષ્ટાન્તઃ ॥ ૨ ॥

મિત્રશ્રી શ્રાવક કે હસ વચન કો સુનકર સપરિવાર તિપ્યગુપ્ત મુનિ
પ્રમુદ્ધ હોકર ઉસસે કહને લગે-સુશ્રાવક ! તુમને યદ પ્રેરણા મુજે ઠીક
કી હૈ । વર્ધમાનસ્વામી કે વચન મુજે પ્રમાણ હૈ । ઉનકે ઉત્થાપન કરને
સે ઉત્પન્ન હુઆ મેરા દુષ્કૃત મિથ્યા હોઓ ।

મિત્રશ્રી સેઠ ને જવ હસ પ્રકાર અપની ખૂલ કો સુધાર ને વાલે
ઉનકે વચન સુને તો ઉસકો વડા હર્ષ હુઆ । ઉસી સમય ઉસને ઉનકો
પૂર્ણ સામગ્રી કી ભિક્ષા દી । પરિવારસહિત તિપ્યગુપ્ત ને અપને અતિ-
ચાર કી આલોચના કર શુદ્ધિ પ્રાપ્ત કી, જો તિપ્યગુપ્ત ને મોધિકા
લાભ કર લિયા વદ ઉસકા વડા ભાગ્ય સમજના ચાહિયે । હસીલિયે
તો કહા ગયા હૈ કિ-શ્રદ્ધા પરમ દુર્લભ હૈ ।

॥ યદ દસરે તિપ્યગુપ્ત નિદ્ધવ કા દૃષ્ટાન્ત હુઆ ॥ ૨ ॥

મિત્રશ્રી શ્રાવકના આ પ્રકારના વચનને સાલળી તિપ્યગુપ્તમુનિ સપરિ-
વાર મોધ પામી તેને કહેવા લાગ્યા સુશ્રાવક ! તમે આ પ્રેરણા મને ઠીક
કરી, વર્ધમાનસ્વામીના વચન મને પ્રમાણ છે તેમના વચનોના અનાદર કરવાથી
ઉદ્ભવેલુ મારૂં આ દુષ્કૃત્ય મિથ્યા થાઓ ।

આ રીતે પોતાની ભૂલને સુધારવાવાળા તિપ્યગુપ્ત મુનિના વચન સાલળી
મિત્રશ્રી શેઠને મળ્યા જ હર્ષ થયો એ વખતે તેણે તેમને પૂર્ણ સામગ્રીની
ભિક્ષા આપી । તિપ્યગુપ્તમુનિએ સપરિવાર પોતાના અતિચારની આલોચના
કરી શુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી અને મોધીને લાલ વગી લીધો આ તેમનુ મોટુ ભાગ્ય
સમજવુ જોઈએ આ માટે જ કહેવામા આવેલ છે કે, “શ્રદ્ધાપરમ દુર્લભ છે ”

॥ આ બીજા તિપ્યગુપ્ત નિદ્ધવનુ દૃષ્ટાન્ત થયુ ॥ ૨ ॥

अथ तृतीयनिहवदृष्टान्त प्रोच्यते—

भगवतः श्रीमहावीरस्यामिनो निर्वाणसमयाच्चतुर्दशधिरुद्धित २१४ वर्षेषु व्यतीतेषु आपाढाचार्यः श्वेताम्बिका नगर्यां पोलासनामकोद्याने स्वगच्छसहितोऽवस्थितः । तत्राऽसौ बालग्लानादिप्रतिजागरणादिलक्षणाभ्यस्तकृतव्यरूपमागाढ योग शिष्यान् शिक्षयति । तदनु ततो विहरन् आपाढचार्यो महारण्ये महातरुतले निवास कृतवान्, तत्र रात्रावरुत्माद् हृदयशूलेन मृतः । स सौधर्मरूपे देवत्वेन समुत्पन्नः । स चाग्रधिज्ञानोपयोगात् पुनरपि गालयस्कान् प्रिनीतान् स्वशिष्यान् शिक्षयितुं स्वाङ्गे प्रविष्टः । रात्रिप्रतिक्रमणसमये रात्रिशेषे तेन साधवो जागरिताः। पूर्ववदागाढयोग स शिक्षयति ।

तृतीय निहव अपाढाचार्यशिष्य का दृष्टान्त इस प्रकार है—

भगवान् महावीर के निर्वाण समय से दो सौ चौदह २१४ वर्ष जब व्यतीत हो चुके उस समय अपाढाचार्य श्वेताम्बिका नगरी में पोलास नामक उद्यान में अपने शिष्यपरिवार सहित आकर विराज रहे थे । वहां पर वे अपने शिष्यों को बालग्लानादिक साधुओं की सेवा करना आदिरूप आगाढ योग की शिक्षा देते थे । फिर एक समय वहां से विचरते हुए एक भयंकर अटवी में पहुँचे और विशाल वृक्ष के नीचे निवास किया । वहां रात्रि में अकस्मात् हृदयशूल की वेदना से उनका देहात हो गया । मरकर वे प्रथम स्वर्ग सौधर्मकल्प में देव हुए । अन्तर्मुहूर्त में वहां तरुणावस्था सपन्न होकर उन्होंने ने अग्रधिज्ञान से अपनी पूर्व अवस्था जानली, और अपने शिष्यों को बालवयस्क और

त्रीण निहव आपाढाचार्यशिष्यनु दृष्टान्त आ प्रकारनु छे—

भगवान् महावीरना निर्वाण समयने ब्यारे २१४ भसोथोद वर्ष वीती गया ते समये, आपाढाचार्य श्वेताम्बिका नगरीमा पोलास नामना उद्यानमा पोताना शिष्यपरिवारसहित आवीने रह्या हुता ते स्थले तेओ पोताना शिष्येने बालग्लानादिक साधुओनी सेवा करवा इप आगाढयोगनु शिक्षणु आपी रह्या हुता ओक समय त्याथी विचरता ओक भयंकर वनमा पडोव्या अने त्या ओक विशाल वृक्षनी नीचे निवास क्यो रात्रिमा अकस्मात् हृदय शूलनी वेदनाथी तेभनो देहात थछ गयो भरीने तेओ प्रथम स्वर्ग—सौधर्म उटपमा देव थया अन्तरमुहूर्तमा त्या तरुणावस्था सपन्न भनी तेओओ अग्रधिज्ञानथी पोतानी पूर्व अवस्था जाली बीधी आ पछी पोताना शिष्येने

एकदा सर्वेषु साधुषु आगाढयोग संप्राप्तेषु देवरूप आपाढाचार्यो वदति-
क्षमभ्रम्, अत्रतिना मया भवता वन्दनादि न कृतम्, भवद्भिस्तु कृत वन्दनादि
मया स्वीकृतम् । तस्मिन् दिवसे रात्रौ हृदयशूलैर्न मृतोह सौधर्मकल्पे देवत्व प्राप्य
पुनर्भवता योगशिक्षणार्थं स्वाङ्गे प्रविष्टः, इतः परं कृतकृत्योऽहं निजास्पदं गच्छामि,
इत्युक्त्वा स देवलोकं गतः ।

विनीत जानकर पूर्व की तरह शिक्षा देने के अभिप्राय से अपने मृत
शरीर में प्रविष्ट हो गये । रात्रि प्रतिक्रमण के समय में रात्रि के शेष
रहने पर उन्होंने ने साधुओं को जगाया । जगा कर उनको वे पूर्व की
तरह अगाढ योग की शिक्षा देने लगे ।

एक समय की बात है कि जब इनके समस्त शिष्य आगाढ योग
को प्राप्त कर चुके थे तब देवरूप अपाढाचार्य ने कहा कि आप लोग मुझे
क्षमा करो, क्योंकि अत्रिजी मैंने आप लोगोंकी वन्दनादि कृतिकर्म नहीं
किया है परन्तु आपने मुझको वन्दनादि किया और उसको मैंने स्वीकार
भी किया है । कहने लगे कि-उस दिन मैं रात्रि के समय अकस्मात्
हृदयशूल की वेदना से मर गया था, मर कर मैं प्रथम स्वर्ग में देव
हुआ हूँ । अधिज्ञान से अपने पूर्वभव को जानकर मैं ने आप लोगों
को योग की शिक्षा देने के लिये अपने ही मृत शरीर में प्रवेश किया है ।
अब मैं कृत कृत्य बनकर अपने स्थान पर जा रहा हूँ । इस प्रकार कह

पात्यवयवना अने विनीत ज्ञात्रीने पूर्वांनी रीते शिक्षा आपवाना अभिप्रायथो
पोताना मृत शरीरमा प्रविष्ट भई गया रात्रि प्रतिक्रमण समयमा रात्रिना
छेदना प्रहस्यमा तेमण्डे शिष्योने जगाडया अने अगाढनी भाइके तेमने आगाढ
योगतु शिक्षण आपवा भाडया

એક સમયે જ્યારે તેમના સઘળા શિષ્યો આગાઢ યોગને પ્રાપ્ત કરી
ચુક્યા હતા ત્યારે દેવરૂપ આપાઢાચાર્યે ઠહું કે આપ સઘળા મને માફ કરો
કેમકે, અત્રિ જોવા મેં આપને વદનાદિ કૃતકર્મ કરેલ નથી પરંતુ આપે જ
મને વદન આદિ કરેલ છે અને મેં તેનો સ્વીકાર કરેલ છે આ પ્રમાણે કહીને
તેઓ કહેવા લાગ્યા કે, -તે દિવસે રાત્રીના સમયે અકસ્માત મને હૃદયશૂળની
વેદના થયેલી જેથી હું મરી ગયો મરીને પ્રથમ સ્વર્ગમાં હું દેવ થયો છું
અધિજ્ઞાનથી મારા પૂર્વભવને જાણીને હું આપ સઘળાને યોગની સંપૂર્ણ
શિક્ષા આપવા માટે મારા મૃત શરીરમાં પ્રવેશ કરી તમોને સંપૂર્ણ બનાવી

તે મુનયસ્તદગ્ન પરિઘાપ્ય કાયોત્સર્ગં વિધાય ચિન્તયતિ-અજ્ઞાનાત્ સ દેવોઽસ્માભિર્વન્દિતઃ, અતસ્તદન્યોઽપિ ન જ્ઞાયતેઽસ્માભિર્દેવો વા સયતો વા, અન્યોઽપિ કથિદ્ અસ્માન્ ન જાનાતિ વય સાધયસ્તદન્યે યા, इति । अतो “नास्ति किंचिभिर्णयकारक ज्ञानम्-अव्यक्तमेव सर्वं वस्तु” इति तच्चवेदिभिर्वक्तव्यम्, यथा गृहावादो न स्यादसयतवन्दन च न स्यात् । इत्येयं विचिन्त्य संशयमिध्यात्वमापन्नाः अव्यक्तभाव स्वीकृत्य, परस्पर वन्दनं न कृतवन्तः । ‘अव्यक्तमेव सर्वं वस्तु’

કર વહ દેવ ઉસ શરીર કો વહી છોડ કર અપને સ્થાન પર ચલે ગયે ।

મુનિયોં ને મિલ કર અનેક શરીર કી પરિઘાપના કી એવ કાયોત્સર્ગ કર કે ફિર ઇસ પ્રકાર કો વિચાર કિયા કિ દેવો-અજ્ઞાન સે અપને સચને ઉન દેવ કો વદના કી હૈ, અત અય દૂસરા બી યહ કેસે નિશ્ચય કિયા જા સકતા હૈ કિ યહ સયત હૈ કિ દેવ હૈ । તથા દૂસરે જન બી અપન કો યહ નહી જાન સકતે હૈં કિ યે દેવ હૈં યા સાધુ હૈં । ઇસસે એસા હી જ્ઞાત હોતા હૈ કિ સમસ્ત વસ્તુએ અવ્યક્ત હી હૈં । તથા અપને લિયે એસા હી કહના ચાહિયે કિ જિસસે ગૃહાવાદ બી ન હો સકે ઔર અસયત કો વદના બી ન હો સકે । ઇસ પ્રકાર વિચાર કર વે સશય-મિધ્યાત્વ કે ચક્ર મેં પડ ગયે । અવ્યક્તભાવ કો સ્વીકાર કર ઉન્હોં ને પરસ્પર મે વદના કરના બી છોડ દિયા, ઔર સર્વત્ર યહી કહને લગે કિ વસ્તુ કા નિર્ણય કરને વાલા કોઈ જ્ઞાન નહીં હૈ,

હવે હુ મારા સ્થાન ઉપર જઈ રહ્યો છુ આમ કહી તે દેવ એ શરીરને ત્યા છોડી કંઈ પોતાના સ્થાને ચાલ્યા ગયા

મુનિઓએ મળીને તેમના શરીરની પરિઘાપના કરી અને કાયોત્સર્ગ કરીને પછી એ પ્રકારનો વિચાર કર્યો કે, જુઓ અજ્ઞાનથી આપણે સમજાએ તે દેવને વદના કરી છે આથી હવે બીજી પણ કંઈ રીતે નિશ્ચય કરી શકાય કે, આ સાધુ છે કે દેવ છે તેમ બીજા લોકો પણ આપણને જાણી શકતા નથી કે, આ દેવ છે કે, સાધુ ! આથી એવો બોધ થાય છે કે, સમસ્ત વસ્તુઓ અવ્યક્ત જ છે તેમ આપણે માટે એમ જ કહેવું જોઈએ કે, જેનાથી મૃદા વાદ પણ ન બને અને અસયતને વદના પણ ન થઈ શકે આ પ્રકારનો વિચાર કરી તેઓ સશય મિધ્યાત્વના ચક્રરમાં પડી ગયા અવ્યક્ત ભાવનો સ્વીકાર કરી તેઓએ પરસ્પરમાં વદના કરવાનું પણ છોડી દીધું અને દરેક સ્થળે એવું કહેવા લાગ્યા કે, વસ્તુનો નિષ્કલ્પ કરનાર કોઈ જ્ઞાન નથી માટે “અવ્યક્તમેવ

इति मत लोकानां पुरतः प्ररूपणां कुर्वन्तः सार्धमेव सर्वे मुनयो यथारुचि विहरन्ति ।
 केचिदन्ये स्थविरास्तान् विरुद्धमर्थं प्रतिपन्नान् ग्राह-भग्नद्विर्यन्मन्यते-ज्ञानेन
 किंचिदपि नस्तु निश्चेतुं न शक्यते, अतः 'सर्वं नस्तु अव्यक्तम्' इति, तन्न समी-
 चीनं, युक्तिविरोधात् । यतः नस्तुनिर्णयकरं ज्ञानमेवास्ति तथैव लोके दृश्यते ।
 पूर्वं ज्ञानेन हिताहितं निश्चित्य पश्चात् काचित् क्रिया क्रियते तस्मात् सर्वस्यापि
 ज्ञानस्य निश्चयकारिताऽस्तीति मन्तव्यम् ।

इसलिये “अव्यक्तमेव सर्वं वस्तु” सर्व वस्तु अव्यक्त ही है । इस प्रकार की प्ररूपणा करते हुए ही वे सब एक साथ मिलकर ग्रामोग्राम विहार करने लगे ।

કિતનેક મુનિયોં ને જય યહ દેલા કિ યે સબ વિરુદ્ધ અર્થ કી પ્રરૂપણા કર રહે હૈ તો ઉનસે કહા કિ આપ લોગ જો એસા કહતે હૈ કિ “જ્ઞાન સે કિસી મી વસ્તુ કા નિશ્ચય નહી હો સકતા હૈ અતઃ સર્વ વસ્તુએ અવ્યક્ત હૈ” સો આપકા યહ સિદ્ધાન્ત સમીચીન નહીં હૈ, ક્યોં કિ હસમે યુક્તિ સે વિરોધ આતા હૈ । પહિલે આપ લોગોં કો યહ નિશ્ચય કર લેના ચાહિયે કિ સમસ્ત વસ્તુઓં કા નિર્ણય એક અવિ-સવાદો જ્ઞાન સે હી હોતા હૈ । હિત ઓર અહિત કા નિર્ણય કરકે હી જીવ પીઠે કિસી મી ક્રિયા કે કરને મે પ્રવૃત્ત હુઆ કરતે હૈ । અતઃ જ્ઞાન કા સ્વભાવ નિશ્ચયકારિતા હૈ કહ આપકો માનને મે કોઈ વિવાદ નહી હોના ચાહિયે ।

સર્વ વસ્તુ ” દરેક વસ્તુ અવ્યક્ત જ છે આ પ્રકારની પ્રરૂપણા કરતા કરતા તેઓ સઘળા એક સાથે મળી આમાનુશ્રામ વિહાર કરવા લાગ્યા

કેટલાક મુનિઓએ જ્યારે આ બોલ્યું ત્યારે તેમણે બપેલું કે, આ સઘળા વિરુદ્ધ અર્થની પ્રરૂપણા કરી રહ્યા છે આથી એમને બહુ કે, આપ લોકો એવું કહો છો કે, “જ્ઞાનથી કોઈ પણ વસ્તુનો નિશ્ચય થઈ શકતો નથી આથી સર્વ વસ્તુઓ અવ્યક્ત છે” આપનો આ સિદ્ધાન્ત સર્વમાન્ય નથી કેમકે, તેમા યુક્તિથી વિરોધ આવે છે પહેલા આપ લોકોએ એ નિશ્ચય કરી લેવો બેઠો છે કે, સમસ્ત વસ્તુઓનો નિશ્ચય એક અવિસવાદી જ્ઞાનથી જ થાય છે હિત અને અહિતનો નિશ્ચય કરીને પછીથી જ જીવ કોઈ પણ ક્રિયા કરવામા પ્રવૃત્ત થાય છે આથી જ્ઞાનનો સ્વભાવ નિશ્ચય કારક છે એ આપને માનવામા કોઈ વિવાદ ન હોવો બેઠો છે

કિન્ચ—યદિ જ્ઞાન સર્વથા નિશ્ચયકારક ન સ્યાત્, તર્હિ ભક્તપાનાદેરપિ નિશ્ચયઃ કથં ભવતિ 'ઇદં શુદ્ધમ્, ઇદમશુદ્ધમ્, ઇદં નિર્જીવં ઇદં સજીવમ્' ઇત્યાદિરૂપો નિશ્ચયો જ્ઞાન વિના ન ભવતિ ।

અથ ભક્તપાનાદેર્નિર્ણયકારકં જ્ઞાનં ભવતીતિ વ્યવહારાદેવોચ્યતે, તર્હિ વ્યવહારાદેવ સાધ્યાદેરપિ યસ્તુનો નિર્ણયકારક જ્ઞાનમેવાસ્તીતિ મન્યસ્ય ।

નતુ ભક્તપાનાના વિષયે સર્વા પ્રવૃત્તિર્વ્યવહારાદ્ગતિમર્હતિ, ન તુ સાધૂનાં વિષયે ? ઇતિ ચેત્, સાધૂના વ્યવહારોચ્છેદે સતિ તીર્થસ્થાપિ સમુચ્છેદઃ સ્યાદિતિ । તસ્માદ્ ભવન્તોઽપિ વ્યવહાર સ્વીકુર્વન્તુ ।

દૂસરે-જ્ઞાન યદિ સર્વથા નિશ્ચય કરાને વાલા ન માના જાય તો ભક્તપાનાદિકકા ખી નિશ્ચય કેસે હો સકતા હૈ । જ્ઞાન હી તો યહ શુદ્ધ હૈ, યહ અશુદ્ધ હૈ, યહ નિર્જીવ હૈ યહ સજીવ હૈ ઇત્યાદિરૂપ નિશ્ચય કરાતા હૈ ।

યદિ હિસ પર અવ્યક્તવાદી યોં કહે ફિ ભક્તપાનાદિક કા નિર્ણય કારક જ્ઞાન હૈ યહ સચ વ્યવહાર સે હી કહા જાતા હૈ તો હિસી તરહ સાધુ આદિ કા નિર્ણયકારક જ્ઞાન ખી વ્યવહાર સે હોતા હૈ યહ ખી માન લેના ચાહિયે ।

ભક્તપાન કે વિષય મે જો પ્રવૃત્તિ હોતી હૈ વહ તો વ્યવહાર સે હો સકતી હૈ કિન્તુ સાધુઓ કે વિષય મે નહી હો સકતી । યદિ એસા કહા જાય તો સાધુઓં કે વ્યવહાર કા હી ઉચ્છેદ હો જાયગા સાધુ-વ્યવહારકા ઉચ્છેદ હોનેપર તીર્થકા ખી ઉચ્છેદ પ્રાપ્ત હોતા હૈ । હિસલિયે આપલોગ ખી વ્યવહાર કો સ્વીકાર કરે ।

ખીજી-જ્ઞાન જો સર્વથા નિશ્ચય કરાવનાર ન માનવામા આવે તો આહાર પાનાદિકનો પણ નિશ્ચય કેમ થઈ શકે ? જ્ઞાન જ આ શુદ્ધ છે, આ અશુદ્ધ છે, આ નિર્જીવ છે, આ સજીવ છે, ઇત્યાદિરૂપ નિશ્ચય કરાવે છે

આ સામે કોઈ અવ્યક્તવાદી એમ કહે કે, આહાર પાનાદિકતુ નિર્ણય કારક જ્ઞાન છે આ સઘળું વહેવારથી જ કહેવામા આવે છે તો આ પ્રમાણે સાધુ આદિનુ નિર્ણયકારક જ્ઞાન પણ વહેવારથી થાય છે આ પણ માની લેવું જોઈએ

આહાર પાણીના વિષયમા જે પ્રવૃત્તિ થાય છે તે વહેવારથી જ થઈ શકે છે પરંતુ સાધુઓના વિષયમા થઈ શકતી નથી, એવું જો કહેવામા આવે તો સાધુઓના વહેવારનો જ ઉચ્છેદ થઈ જાય સાધુ વહેવારનો ઉચ્છેદ થવાથી તીર્થનો પણ ઉચ્છેદ પ્રાપ્ત થાય છે માટે આપલોક પણ વહેવારનો સ્વીકાર કરે

एव स्थविरैः प्रतियोधिता अपि ते मुनयः स्मदुराग्रह न त्यक्तवन्तः । ततस्तैः स्थविरैः कायोत्सर्गपूर्वक बहिष्कृता ग्रामानुग्राम निहरन्तः स्वमतप्रचार कुर्वन्तो राजगृहनगरे गुणशिलोद्याने समागताः ।

तत्र मौर्यवशीयो बलभद्रनामको नृपः “ अव्यक्तनिह्वना अत्र पुरे समागता.” इति श्रुत्वा तान् प्रतियोधयितुं स्वभटैर्गुणशिलोद्यानात् उद्ध्वा समानायितवान् । यष्टिमुष्ट्यादिभिर्भटैस्ताडितास्ते उदन्ति-भो ! राजन् ! त्वं श्रमणोपासकः, वयं श्रमणाः, कस्मादस्माकमनर्थं कारयसि ? भूपेनोक्तम्-एव मा उदन्तु भवन्तः,

इस प्रकार स्थविरों से प्रतियोधित होने पर भी उन लोगों ने अपने दुराग्रह का परित्याग नहीं किया । अतः उन सत्रने कायोत्सर्ग-पूर्वक उनका बहिष्कार कर दिया । बहिष्कृत होकर वे सत्र के सब ग्रामानुग्राम विचरते हुए और अपने मत की पुष्टि करते हुए राजगृह नगर में गुणशिलोद्यान में आये ।

वहाँ एक मौर्यवशीय बलभद्र नाम के राजा ने “ अव्यक्त निह्वन इस पुर में आये हुए हैं ” ऐसा सुनकर उनको प्रतियोधित करने के लिये अपने सुभटों से बधवा कर मगाया । भट लोग उनको लेने के लिये पहुँचे । यष्टि मुष्टि आदि के प्रहारों से खूब ताड़ित कर वे उनको राजा के पास ले आये । आते ही उन्होंने राजा से कहा कि महाराज ! आप श्रमणोपासक हैं, और हम श्रमण हैं । हमारे उपर आप अनर्थ क्यों करवा रहे हो । श्रमणों की बात सुनकर राजा ने कहा-आप

आ प्रकारे स्थविशायी प्रतियोधित थवा छता पण ते ढोडोअे पोताना दुराग्रहने त्याग ठ्यो नही अने अे सधणाअे कायोत्सर्ग पूर्वक तेमने बहिष्कार ठ्यो बहिष्कृत बवाथी ते सधणा ग्रामानुग्राम विचरता विचरता पोताना मतनी पुष्टि ठरता करता राजगृह नगरमा शुषुशील उद्यानमा आब्या

राजगृह नगर उपर मौर्यवशीय बलभद्र नामना राजानु आधिपत्य छतु पोताने त्या अव्यक्त निह्वने आवेला बल्लिने श्रमणोपासक ते राजनीअे शुषुशीलउद्यानमा उतरेला अे अव्यक्तनिह्वने प्रतियोधित करवाना उद्देश्यी पोताना सुभटो द्वारा भाधीने डावर ठरवानो हुकम ठ्यो राज्याना भाषुसो तेमने पडडी दाववा भाटे उद्यानमा पडोअ्या अने अधाने पडडी भाधी लेवानी साथे गडढा पाटु वगेरेना प्रहारथी भूष त्रास आअ्यो पछे राजनी साथे लथ बध रणु ठरता अे पडडी भगाववामा आवेला निह्वेअे राजनी समक्ष उपस्थित थता उछु के, हे राजन् ! आप तो श्रमणोपासक छे अने अमो श्रमण छीअे अमारा उपर शा भाटे अनर्थ करावी रछा छे ? श्रमणोनी बात सावणी

ભવતામવ્યક્ત મતમ્, તદનુસારેણ નાહ નિશ્ચિનોમિ-યૂય શ્રમણાશ્ચોરાશ્રવટા વા
વય શ્રમણોપાસકા અન્યે વા સ્મ રૂતિ, રૂત્યેપં તેન ભૂપેન ગોથ પ્રાપ્તાઃ કથિત
વન્તઃ-રાજન્ ! ભવાનસ્માન્ સન્માર્ગે સ્થાપિતયાન્ । રાજા ગ્રાહ-મો મહાભાગાઃ !
ભવતઃ પ્રતિવોધયિતુ મયા યદાચરિત તત્સર્વ ક્ષન્તવ્ય મગદ્ધિઃ । તે મિથ્યા દુષ્કૃત
દત્ત્વા તેષુ સ્થવિરેષુ મિલિતાઃ ॥

इति तृतीयापाठाऽऽचार्यशिष्यनिहवदृष्टान्तः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थनिहवाश्वमित्रदृष्टान्त प्रोच्यते—

भगवतः श्रीमहावीरस्वामिनो निर्माणसमयाद् पिशत्यधिकद्विशत २२० वर्षेभ्यु

લોગ પેસા મત કહો-આપકા તો મત અવ્યક્ત હૈં રૂસકે અનુસાર હમ
યહ કૈસે નિશ્ચય કર સકતે હૈં કિ આપ શ્રમણ હૈં કિ ચોર યા લૂટરે હૈં,
ઔર હમ શ્રમણોપાસક હૈં યા અન્ય કોઈ । રૂસ પ્રકાર જવ રૂસ રાજા
ને કહા તો રૂનકો ગોથ હો ગયા । રાજા દ્વારા વોધ કો પ્રાપ્ત હુવ રૂન
શ્રમણો ને કહા-મહારાજ ! આપને હમલોગોં કો સન્માર્ગ મે લગા દિયા
યહ અચ્છા ક્રિયા । રાજા ને રૂહા કિ આપ લોગો કો સન્માર્ગ મેં લાને
કે લિયે-પ્રતિવોધિત કરને કે લિયે-જો કુછ હમારે દ્વારા કરવાયો ગયા
હૈં રૂસે આપ ક્ષમા કરે । ફિર વે મુનિ મિથ્યાદુષ્કૃત વેકર સ્થવિરોં મેં
સમિલિત હો ગયે ।

यह तीसरा अपाढाचार्य शिष्य निहव दृष्टान्त हुआ

चतुर्थ निहव अश्वमित्र की कथा इस प्रकार है—

भगवान महावीर स्वामी को मोक्ष गये हुए जब २२० दोसो बीस वर्ष

રાજાએ કહ્યુ કે, -આપ એવુ કહી શકતા નથી-આપનો તો અવ્યક્ત મત છે
આથી હું કેમ માની શકુ કે, આપ શ્રમણ છો અથવા તો ચોર, લુટારા છો ?
અને હું શ્રમણોપાસક છું કે બીજા કોઈ ? રાજાનુ આ પ્રકારનુ કથન સાંભળતા
તે સઘળાને યોધ થઈ ગયો, પોતાની બૂલ સમજાઈ ગઈ અજાનના પડળ ફર
થઈ જતા એ શ્રમણોએ રાજાને કહ્યુ, મહારાજ ! આપે અમોને આજે સાચો
માર્ગ બતાવ્યો છે તે ઘણુ જ સારુ કર્યુ રાજાએ કહ્યુ કે, આપ લોકોને
સન્માર્ગે લાવવા માટે મારા તરફથી જે કાઈ કરવામા આવેલ છે તેની મને
ક્ષમા કરો રાજા દ્વારા પ્રતિવોધિત બનેલા એ મુનિઓ મિથ્યાદુષ્કૃત ઈર્ષને
સ્થવિરો સાથે મળી ગયા

॥ આ ત્રીજા અપાઢાચાર્ય શિષ્ય નિહવનુ દૃષ્ટાન્ત થયુ ॥૩॥

ચોથા નિહવની કથા આ પ્રકારની છે—

ભગવાન મહાવીર સ્વામીને મોક્ષમા ગયાને બસો વીસ વર્ષ વીતી ચુક્યા

व्यतीतेषु मिथिलाया लक्ष्मीगृहोद्याने महागिरिशिष्यस्य कौण्डिन्यस्य शिष्योऽश्व
मित्रमुनिः पूर्वपठनोद्यत आसीत् । स चान्यदा दशलक्षाधिकैरुकोटिपदपरिमाणकस्य
विद्यानुप्रवादानामकस्य दशमपूर्वस्य नैपुणिकनामकवस्तु पठन्निममालापक पठितवान्—

“ सन्वे पडिप्पुन्नसमया नेरइया वोच्छिज्जिस्सति एव जाव वेमाणिय त्ति,
एव वित्तियाइसमएसु वत्तव्व ” इति ।

छाया—सर्वे प्रत्युत्पन्नसमया नैरयिका व्युच्छेत्स्यन्ति, एव यावद् वैमानिका
इति एव द्वितीयादि समयेषु वक्तव्यम् । इति ।

तदा स एव रूपमालापकमधीयानो मिथ्यात्वमुगतः सन्नेव प्रवचनविरुद्धमर्थ
विचिन्तयति स्म—

व्यतीत ही चुके थे तब मिथिला नगरी के लक्ष्मीगृहोद्यान में महागिरि
आचार्य के शिष्य जो कौण्डिन्य थे उनके शिष्य अश्वमित्र मुनि पधारे । ये
पूर्वों के पठन पाठन में तत्पर थे । जब एक करोड़ दसलाख पद वाले
विद्यानुप्रवादानामक दशमपूर्वकी नैपुणिकनामक वस्तु का अध्ययन
कर रहे थे तब वहाँ उनको यह आलापक पढ़ने को मिला—

“ सन्वे पडिप्पुन्नसमया नेरइया वोच्छिज्जिस्सति एव जाव वेमा-
णियत्ति एव वित्तियाइसमएसु वत्तव्व ” इति ।

छाया—सर्वे प्रत्युत्पन्नसमया नैरयिका व्युच्छेत्स्यन्ति । एव यावत्
वैमानिका इति, एव द्वितीयादिसमयेषु वक्तव्यम् ’ इति ।

इस आलापक को पढ़ते ही उनके चित्तमे मिथ्यात्वका उदय हो जाने
से प्रवचनविरुद्ध अर्थ की कल्पना जग उठी । उन्होंने धर्माचार्य से कहा—

हुता ओ समये मिथिला नगरीना लक्ष्मीगृह उद्यानमा महागिरि आचार्यना
शिष्य कौण्डिन्य हुता तेमना शिष्य अश्वमित्र मुनि पधार्या अश्वमित्र मुनि पूर्वोना
पठन पाठनमा पूज्य ज तत्पर हुता न्यारे ओठ करोड दसलाख पदवाणा
विद्यानुप्रवाद नामना दशमापूर्वनी नैपुणिकनामनी नस्तुतु अध्ययन करी रह्या
हुता त्या तेमने आ आलापक पायवाभा आण्यु —

“ सन्वे पडिप्पुन्नसमया नेरइया वोच्छिज्जिस्सति एव जाव वेमाणियत्ति
एव वित्तियाइसमएसु वत्तव्व ” इति ।

छाया—“ सर्वे प्रत्युत्पन्नसमया नैरयिका व्युच्छेत्स्यन्ति ।

एव यावत् वैमानिका इति, एव द्वितीयादिसमयेषु वक्तव्यम् ” इति ।

आ आलापकने लक्ष्यताज तेमना चित्तमा मिथ्यात्वने उदय थछ जता
प्रवचन विशद अर्थनी कल्पना जगी पडी तेमछे धर्माचार्यने ठह्यु—

વર્તમાનક્ષણચર્ચિનો નૈરયિકાદયો વૈમાનિકાન્તાઃ સર્વેઽપિ ચતુર્વિંશતિદશક-
જીવાઃ ક્ષણાન્તરે વ્યુચ્છિન્નસ્યન્તિ તસ્માત્ સર્વેઽપિ જીવાદયઃ પદાર્થાઃ પ્રતિક્ષણ
સમુચ્છેદ યાન્તિ । કિંચ—યત્રાર્યક્રિયાકારિત્વ તદેવ યસ્તુનઃ સત્ત્વમ્ । યત્રાર્યક્રિ-
યાકારિત્વ નાસ્તિ, ન તત્ સત્ત્વમ્ । યદ્યર્થક્રિયાકારિત્વાભાવેઽપિ સત્ત્વ મન્યેત
તર્હિ શશશ્રુગ્ધાદીનામપિ સત્તા સ્વીકૃત્ત્વ્યા સ્યાત્, અતો “યદેવાર્થક્રિયાકારિ
તદેવ પરમાર્થસ”-દિતિ સિદ્ધાન્તો નિષ્પદ્યતે । અર્થક્રિયાકારિત્વરૂપ સત્ત્વ ક્ષણ-
વિનશ્વરપદાર્થેષ્વેવ સમ્યગ્તિ, ન તુ નિત્યેષુ । નિત્યપદાર્થેષ્વર્થક્રિયાકારિત્વ ચેત્
સ્વીક્રિયેત, તર્હિ તે નિત્યપદાર્થોઃ કિં ક્રમશોઽર્થક્રિયાકારિણો ભવન્તિ ? કિં વા
યુગપદ્યેન ?, યદિ ક્રમશોઽર્થક્રિયાકારિત્વ તર્હિ તેષાં નિત્યત્વ વ્યાહન્યેત । કિંચ-

વર્તમાન ક્ષણચર્ચો નૈરયિક આદિ વૈમાનિકાન્ત ચૌવીસ દશક કે
જીવ ક્ષણાન્તર મેં વ્યુચ્છિન્ન હો જાયેમે । ફસલિયે તેસા માનના વાહિયે
કિ સમસ્ત જીવાદિકપદાર્થ પ્રતિક્ષણ મે નષ્ટ હો રહે હેં । સ્થિર નહીં હેં ।
તયા જહા અર્થક્રિયાકારિતા હૈ વહી સત્ત્વ હૈ । ફસકે અતિરિક્ત-જહાં
અર્થક્રિયાકારિતા નહી હૈ વહા સત્ત્વ નહી હૈ । યદિ જો કાર્ય કો નહીં કરને
વાલા હૈ ઉસમે મી સત્ત્વ માના જાય તો શશશ્રુગ આદિ પદાર્થો મેં મી
સત્ત્વ માન લેના પડેગા, અતઃ “યદેવ અર્થક્રિયાકારિ તદેવ પરમાર્થ-
સત્” યહી મિદ્ધાન્ત સ્થિર હોતા હૈ । અર્થક્રિયાકારિતારૂપ સત્ત્વ ક્ષણ
વિનશ્વર પદાર્થ કે અતિરિક્ત નિત્ય પદાર્થ મેં કથમપિ આ નહીં સકતા-
ફસ વિષય મે નિત્યપદાર્થવાદિયો સે પૂછા જાય કિ-નિત્યપદાર્થ
ક્રમ સે અર્થક્રિયા કરતા હૈ, યા યુગપન્ અર્થક્રિયા કરતા હૈ ? યદિ

- વર્તમાન ક્ષણવર્તી નૈરયિક આદિ વૈમાનિક પર્થત ચૌવિસ દશકના છવ
ક્ષણાન્તરમા વ્યુચ્છિન્ન થઈ જશે આથી એવુ માનવુ જોઈએ કે, સઘળા છવા-
દિક પદાર્થ પ્રતિક્ષણમા નષ્ટ થઈ રહ્યા છે સ્થિર નથી અને જના અર્થક્રિયા
કારિતા છે તે જ સત્ત્વ આથી અતિરિક્ત-જ્યા અર્થક્રિયા કારિતા નથી તે
સત્ત્વ નથી જે કાર્ય કરનાર નથી તેમા પણ સત્ત્વ માનવામા આવે તો શશશ્રુગ
(સસજાના શીંગ) વગેરે પદાર્થોમા પણ સત્ત્વ માનવુ પડશે આથી “યદેવ
અર્થક્રિયાકારિ તદેવ પરમાર્થ સત્” આ સિદ્ધાન્ત સિદ્ધ થાય છે અર્થક્રિયા
કારિતા રૂપ સત્ત્વ ક્ષણજ ગુર પદાર્થના અતિરિક્ત નિત્યપદાર્થમા કોઈ દિવસ
આવો શકતો નથી કેમકે, નિત્ય પદાર્થવાદીઓથી એવુ પુછવામા આવે કે,
નિત્યપદાર્થ કમથી અર્થક્રિયા કરે છે કે, યુગપત્ (એકી સાથે) અર્થક્રિયા
કરે છે ? જો એમ કહેવામા આવે કે, કમથી અર્થક્રિયા કરે છે તો આ

ક્રમશઃ કાલાન્તરવર્તિતમસ્તાર્થક્રિયાકારિત્વમશ્નયમ્, નિત્યપદાર્થનામેત્સ્વભા-
વતયા સમસ્તાર્થક્રિયાણામેત્સ્વમસદ્ભાત્ । યદિ તેષા મિત્રસ્વભાવત્ સ્વીક્રિયેત,
તર્હિ સ્વભાવપરિવૃત્ત્યા એક સ્વભાવત્વહાનો તેષામનિત્યત્વમાપદેત । અય યોગપદ્ધે
નાર્થક્રિયાકારિત્વ સ્વીક્રિયેત તર્હિ એકસ્મિન્નેય ક્ષણે સર્વા અર્થક્રિયા સપદ્ધેરન્,
તતથ દ્વિતીયાદિક્ષણેડ્યર્થક્રિયાકર્તૃત્વાભાવાત્તેષામવસ્તુત્વમાપદેત । કિંચ-એકસ્મિન્
ક્ષણે સમસ્તાર્થક્રિયાકારિત્વાભાવઃ પ્રત્યક્ષસિદ્ધ એવ, જતઃ ક્ષણિકસ્થૈય વસ્તુનોડ્યર્થ

કહા જાય કિ ક્રમ સે અર્થક્રિયા કરતા હૈ, તો હસ પ્રકાર કી માન્યતા
મેં ઉસમેં નિત્યત્વ કી હાનિ આતી હૈ । દૂસરે કાલાન્તરવર્તી સમસ્ત અર્થ-
ક્રિયાઈં ઉસ ક્રમ સે હો ભી કૈસે સકતી હૈં, ક્યોં કિ નિત્ય જબ એક
સ્વભાવવાલા હૈ તો ઉસી સ્વભાવ સે વહ સમસ્ત અર્થક્રિયાઈં કરેગા,
હસ અપેક્ષા સમસ્ત અર્થક્રિયાઓં મેં એકતા આનેકા પ્રસંગ પ્રાપ્ત હોગા ।
યદિ ઉસમે મિત્ર ૨ સ્વભાવતા માની જાય તો ફિર હસ તરહ સે સ્વભાવ
પરિવર્તન હોને સે એકસ્વભાવતાકી હાનિ હોગી, ઓર હસ વજહસે વહા
અનિત્યતા માનની પડેગી । યદિ યહ કહા જાય કિ નિત્ય પદાર્થ યુગપત્
અર્થક્રિયા કરના હૈ તો યહ કહના ભી ઠીક નહી હૈ, ક્યોં કિ જબ વહ
એક હી ક્ષણ મે સમસ્ત કાર્યોં કો કર દેગા તો દ્વિતીયાદિક ક્ષણ મે વહ
કયા કરેગા ? હસ અપેક્ષા ઉસમે અવસ્તુસ્વાપત્તિ માનની પડેગી । તથા એક
હી ક્ષણ મે ઉસમે કાર્ય-અકારણતા પ્રત્યક્ષસિદ્ધ હૈ । હસકા કારણ
યહ માનના ચાહિયે કિ ક્ષણિક વસ્તુ હી કાર્ય કરતી હૈ અત.

પ્રકારની માન્યતામા તેમા નિત્યત્વની હાની આવે છે બીજી કાલાન્તરવર્તિ
સમસ્ત અર્થક્રિયાઓ તેના કેમથી થઈ પણ કેમ થકે ? કેમકે, નિત્ય જ્યારે
એક સ્વભાવવાળો છે તો એ જ સ્વભાવથી તે સમસ્ત અર્થક્રિયાઓ ડરશે
આ અપેક્ષા સમસ્ત અર્થક્રિયાઓમા એકતા હોવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થશે જો
તેમા મિત્ર મિત્ર સ્વભાવતા માનવામા આવે તો તે રીતે તો સ્વભાવ પરિવર્તન
હોવાથી એક સ્વભાવની હાની થશે અને તેના કારણે ત્યા અનિત્યતા માનવી
પડશે જો એમ કહેવામા આવે કે, નિત્ય પદાર્થ યુગપત્ અર્થક્રિયા ડરે છે તો
એવું કહેવું પણ ઠીક નથી કેમકે, જ્યારે તે એક જ ક્ષણમા સમસ્ત
કાર્યને કરી દેશે તો બીજી ક્ષણમા તે શુ કરશે ? આ અપેક્ષા એ તેમા અવસ્તુત્વા
પત્તિ માનવી પડશે, તથા એક જ ક્ષણમા તેમા કાર્યની અકરણતા પ્રત્યક્ષ
સિદ્ધ છે તેવું કારણ એ માનવું જોઈએ કે, ક્ષણિક વસ્તુ જ કાર્ય કરે છે

ક્રિયાકારિત્વ સ્વીર્તવ્યમ્ । એ ચ 'સર્વં વસ્તુક્ષણિકમ્' इत्येव मन्तव्यम् । वस्तुन
प्रतिक्षण समुच्छेदो निरन्वयनाशो भवति । यथा विद्युज्जलबुद्बुदादिपदार्थानामिति ।

एव वदन्त तमश्चमित्रमुनिं काण्डिन्यनामको धर्माचार्य प्राह—वत्स ! प्रतिक्षण
वस्तुनः सर्वथा नाश मा स्वीकुरु । वस्तुनः प्रतिक्षण नाश कथंचित् अन्यान्यपर्या-
योत्पत्तिनाशापेक्षयैव भवति न तु सर्वथानाशरूपो निरन्वयनाशो भवति । पदार्थस्य
सर्वथा निरन्वयनाशाऽभ्युपगमे तु क्षणान्तरे तथारूपः पदार्थः प्रत्यक्षेण कथं दृश्यते ।

पदार्थ ક્ષણિક હે । ક્ષણિક કા મતલબ હે નિરન્વય વિનાશ । વસ્તુ પ્રતિ-
ક્ષણ ઉત્પન્ન होती रहती है और प्रतिक्षण ही नष्ट होती रहती है, जैसे
विजली या जलबुद्बुद आदि पदार्थ ।

अश्वमित्र मुनि की इस बात को सुन धर्माचार्य काण्डिन्य ने कहा—
वत्स ! प्रतिक्षण वस्तु के सर्वथा विनाश को तुम स्वीकार मत करो ।
यह बात तो सिद्धान्त अभिमत है कि वस्तु सदा एकसी हालत में नहीं
रहती है, उसमें प्रतिक्षण नवीन पर्यायों का उत्पाद एव पूर्व २ पर्यायों
का विनाश होता रहता है । इस अपेक्षा से उसका कथंचित् विनाश
भी माना गया है । इस प्रकार की स्वीकृति से यह तात्पर्य नहीं निक-
लता है कि वस्तु का सर्वथा निरन्वय विनाश हो जाता है । पदार्थ का
निरन्वय विनाश तो त्रिकालमें भी नहीं हो सकता है । यदि पदार्थ का
निरन्वय विनाश माना जाय तो द्वितीयादिक क्षणान्तर में जो पदार्थ का
ज्यों का त्यों प्रत्यक्ष होता है वह नहीं हो सकता ।

એટલા માટે પદાર્થ ક્ષણિક છે ક્ષણિકનો અર્થ નિરન્વય વિનાશ થાય છે વસ્તુ પ્રતિ
ક્ષણ ઉત્પન્ન થતી રહે છે અને પ્રતિક્ષણે નાશ થતી રહે છે જેમકે આકાશમાની
વિજળી અથવા પાણીનો પરચોટો વગેરે પદાર્થો જેવી રીતે ક્ષણભરે છે તેની માફકજ

અશ્વમિત્ર મુનિની આ વાત સાંભળીને ધર્માચાર્ય કૌંડિન્યે કહ્યું, હે
વત્સ ! પ્રતિક્ષણ વસ્તુના સર્વથા વિનાશનો તમે સ્વીકાર ન કરો. એ વાત તો
સિદ્ધાંતથી સ્વીકારાયેલી છે કે, ચિજમાત્ર સદા એક જ હાલતમાં કદી રહેતી
નથી તેમાં પ્રતિક્ષણ નવા નવા પર્યાયો ઉમેરાતા જાય છે અને પહેલાના
પર્યાયોનો ક્ષય થતો જ રહે છે આ અપેક્ષાએ તેનો કઈક અંશે વિનાશ પણ
માનવામાં આવે છે આ પ્રકારનો સ્વીકાર કરવાથી એવું તાત્પર્ય નિકળતું નથી
કે, વસ્તુનો સર્વથા નિરન્વય વિનાશ થાય છે પદાર્થનો નિરન્વય વિનાશ તો
ત્રણે ઢાળમાં પણ થતો નથી છતાં પણ જો પદાર્થનો નિરન્વય વિનાશ માનવામાં
આવે તો બીજા ક્ષણે એ પદાર્થ જેમનો તેમ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે તે શક્ય નથી

किंच—वस्तुनः प्रतिक्षण सर्वथा नाश स्वीकरोषि, तर्हि ऐहिकः पारत्रिकश्च सर्वोऽपि व्यवहार कथं स्यात्?, तथाहि भोक्ता कोऽप्यन्यः, तृप्तिस्तु कस्याप्यन्यस्य इति कथमुपपद्येत। तथा—अन्यः पन्थानं गच्छति, अन्यस्तु गमनश्रममनुभवेत्। अन्यो घटादीनर्थान् पश्यति, अन्यस्य तद्विषयकं ज्ञानं स्यात्। अन्यो दुष्कर्म करोति, अपरो नरके गच्छेत्। अन्यश्चारित्रं पालयति, अन्यो मोक्षमधिगच्छेत्। इति क्षणिकवादादङ्गीकारे तत्र मते सर्वं विपरीतं स्यात्, न चैतत् कचिद् दृष्टमिष्टं वा।

और भी—वस्तु का प्रतिक्षण सर्वथा विनाश यदि तुम स्वीकार करते हो तो ऐसी हालत में इसलोकसम्वन्धी एवं परलोकसम्वन्धी समस्त ही व्यवहार व्युत्थित मानना पड़ेगा। भोक्ता कोई होगा और तृप्ति किसी दूसरे को होगी, कारण कि जिसने भोजन किया है वह तो एक क्षण के बाद निरन्वयरूप से नष्ट हो गया, और अब जो इसके बाद उत्तर क्षणरूप व्यक्ति हुआ है उसको तृप्ति होगी। मार्ग कोई दूसरा चलेगा श्रम का अनुभव होगा किसी अन्य को। घटादिक पदार्थों को देखेगा दूसरा, तद्विषयक ज्ञान होगा किसी दूसरे को। दुष्कर्म करेगा कोई और नरक जावेगा और ही कोई। चारित्र्य पालन करेगा और कोई और मोक्ष जायेगा और कोई। इस प्रकार क्षणिकवाद के अङ्गीकार करने में सर्व ही बातें विपरीतरूप में परिणत हो जायेगी, परन्तु इस तरह का व्यवहार न तो किसी ने देखा है और न किसी को इष्ट ही है, और न इस प्रकार के व्यवहार का साधक कोई प्रमाण ही है। इसलिये

विशेषतः—वस्तुनो प्रतिक्षण सर्वथा विनाशं याय छे, तेवु नो तमे स्वीकारता छे। तो अन्वी हालतमा आ लोक सम्वन्धी अने परलोक सम्वन्धी सम्वन्धी पड़ेवार न छिन्न सिद्ध मानवो पडथे वस्तुनो लोक्ता कोछ अेक छथे अने तेनी तृप्ति कोछ भीजने थथे वारथु के, मानोके जेखु लोजन द्युं ते तो अेक क्षण पछी निरन्वयरूपना कारखे नष्ट थर्थ गथे, न्यादे अेना पछी भील न क्षण जे अक्षित थर्थ अेने न तृप्ति थथे पगे कोछ अेक आलथे न्यादे तेना थार भीजने लागथे अेम तो घट वीगेरे पदार्थने कोछ जेशे अने तेना विषेनु ज्ञान कोछ भीजने थथे दुष्कर्म कोछ करथे अने तेने भद्वे नरकमा कोछ भीज नथे आरित्रनु पालन करथे कोछ अने तेने भद्वे मोक्षमा कोछ भीजे न पडोथी नथे आ प्रकारना क्षणिकवादनो नो स्वीकार करवाभा आवे तो सम्वन्धी वातो विपरीत रूपमा ईरवार नथे अेटला भाटे आ प्रकारना पड़ेवार न तो कोछ अे जेशे छे के, न तो कोछने पसद छे, वणी आ प्रकारना पड़ेवारने साथे कराववा भाटे कोछ प्रमाण पछु नथी

ક્રિયાકારિત્વ સ્વીર્ત્તવ્યમ્ । ણં ચ 'સર્વં વસ્તુક્ષણિકમ્' इत्येव मन्तव्यम् । वस्तुन
प्रतिक्षणं समुच्छेदो निरन्वयनाशो भवति । यथा पिथुज्जलमुद्बुदादिपदार्थानामिति ।

एव वदन्त तमश्चमित्रमुनिं कांडिन्यनामको धर्माचार्यं प्राह-वत्स ! प्रतिक्षणं
वस्तुनः सर्वथा नाश मा स्वीकुरु । वस्तुनः प्रतिक्षणं नाशं कथंचित् अन्यान्यपर्या-
योत्पत्तिनाशापेक्षयैव भवति न तु सर्वथानागरूपो निरन्वयनाशो भवति । पदार्थस्य
सर्वथा निरन्वयनाशाऽभ्युपगमे तु क्षणान्तरे तयारूपः पदार्थः प्रत्यक्षेण कथं दृश्यते ।

પદાર્થ ક્ષણિક છે । ક્ષણિક કા મતલબ છે નિરન્વય ચિનાશ । વસ્તુ પ્રતિ-
ક્ષણ ઉત્પન્ન होती रहती है और प्रतिक्षण ही नष्ट होती रहती है, जैसे
विजली या जलबुद्बुद आदि पदार्थ ।

अश्वमित्र मुनि की इस बात को सुन धर्माचार्य कौंडिन्य ने कहा-
वत्स ! प्रतिक्षणं वस्तु के सर्वथा चिनाश को तुम स्वीकार मत करो ।
यह बात तो सिद्धान्त अभिमत है कि वस्तु सदा एकसी हालत में नहीं
रहती है, उसमें प्रतिक्षण नवीन पर्यायों का उत्पाद एवं पूर्व २ पर्यायों
का चिनाश होता रहता है । इस अपेक्षा से उसका कथंचित् चिनाश
भी माना गया है । इस प्रकार की स्वीकृति से यह तात्पर्य नहीं निक-
लता है कि वस्तु का सर्वथा निरन्वय चिनाश हो जाता है । पदार्थ का
निरन्वय चिनाश तो त्रिकालमें भी नहीं हो सकता है । यदि पदार्थ का
निरन्वय चिनाश माना जाय तो द्वितीयादिक क्षणान्तर में जो पदार्थ का
ज्यों का त्यों प्रत्यक्ष होता है वह नहीं हो सकता ।

એટલા માટે પદાર્થ ક્ષણિક છે ક્ષણિકનો અર્થ નિરન્વય ચિનાશ થાય છે વસ્તુ પ્રતિ
ક્ષણ ઉત્પન્ન થતી રહે છે અને પ્રતિક્ષણે નાશ થતી રહે છે જેમકે આકાશમાની
વિજળી અથવા પાણીનો પરપોટો વગેરે પદાર્થો જેવી રીતે ક્ષણભરે છે તેની મર્યાદા

અશ્વમિત્ર મુનિની આ વાત સાંભળીને ધર્માચાર્ય કૌંડિન્યે કહ્યું, હે
વત્સ ! પ્રતિક્ષણ વસ્તુના સર્વથા ચિનાશનો તમે સ્વીકાર ન કરો એ વાત તો
સિદ્ધાંતથી સ્વીકારાયેલી છે કે, ચિન્માત્ર સદા એક જ હાલતમાં હોઈ રહેતી
નથી તેમા પ્રતિક્ષણ નવા નવા પર્યાયો ઉભરાતા જાય છે અને પહેલાના
પર્યાયોનો ક્ષય થતો જ રહે છે આ અપેક્ષાએ તેનો કંઈક અંશે ચિનાશ પણ
માનવામા આવે છે આ પ્રકારનો સ્વીકાર કરવાથી એવું તાત્પર્ય નિકળતું નથી
કે, વસ્તુનો સર્વથા નિરન્વય ચિનાશ થાય છે પદાર્થનો નિરન્વય ચિનાશ તો
ત્રણે કાળમા પણ થતો નથી છતાં પણ એ પદાર્થનો નિરન્વય ચિનાશ માનવામા
આવે તો બીજી ક્ષણે એ પદાર્થ જેમનો તેમ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે તે શક્ય નથી

તતોડસૌ લોકે સમુચ્છેદવાદોક્ત્યા સ્વકીયક્રમત વ્યુદ્ગાહ્યન્ ભૂમૌ પર્યટતિ ।
 અન્યદાડસૌ સપરિવાર પર્યટન્ રાજગૃહે સમાગતઃ । તત્ર-રાત્રઃ શુલ્કાન્ચક્ષાઃ
 શ્રાવજ્ઞોત્તમા આસન્ । તે ચ સામુચ્છેદિકનિહવાનાગતાન્ જ્ઞાત્વા મનસિ
 ચિન્તયન્તિ-કર્કશેનાપિ કર્મણા ઇતાન્ ગોપયામઃ ઇતિ વિચિન્ત્ય તે રાજપુરુષાઃ,
 કશાદિભિસ્તેષા તાડન કુર્વન્તિ । તતસ્તે મુનયઃ પ્રાહુઃ-યૂય શ્રાવકાઃ, વય સાધવઃ
 કથ કુચ્યન્તે યુષ્માભિઃ, શ્રાવકાઃ વદન્તિ-ભવન્મતે યન શ્રાવકાઃ યે મનઃક્રિદ્ધાસ્તે
 ગચ્છ સે વાહિર હોકર ઇન્દ્રો ને સ્વેચ્છાપૂર્વક વિહાર ક્રિયા ઓર વે સર્વત્ર
 અપને સમુચ્છેદવાદ કી પ્રરુપના ંવ પુષ્ટિ કરને લગે ।

કિસી ંક સમય ંે સપરિવાર વિચરતે હુણ રાજગૃહ નગરમે આયે ।
 ંસ સમય વહા રાજ્ય કે ચુગીઘર મે કામ કરને વાલે શ્રાવક થે ।
 જવ ંન્દ્રો ને સુના કિ સમુચ્છેદવાદી નિહવ ંહા આયે હુણ હૈં, તો
 ંન્દ્રો ને વિચાર ક્રિયા કિ કર્કશ-કઠોર સે મી કઠોર કર્મ દ્વારા ંનકો
 સમજ્ઞાના વાહિયે । ંસ પ્રકાર નિશ્ચય કર વે સવ રાજપુરુષ ંનકે પાસ
 આયે ંર વાવુક આદિ કે પ્રહારો સે ંનકો સ્વૂન તાડિત કરને લગે ।
 મુનિયો ને જવ ંનકા ંસા અનુચિત વ્યવહાર દેસા તો કહને
 લગે કિ આપ લોગ તો શ્રાવક હો ંર હમ લોગ સાધુ હે અતઃ વ્યર્થ
 મે હમે વ્યોં મારતે હો । ંનકી વાત સુનકર ંન શ્રાવકો ને કહા કિ
 સ્વૂ કહા-આપ લોગોં કે મતાનુસાર ન હમ શ્રાવક હૈં ંર ન આપ

ગચ્છથી બહાર થયા પછી અશ્વમિત્ર મુનીએ સ્વેચ્છાપૂર્વક વિહાર કરવા માડ્યો
 અને તે જ્યા જ્યા ગયા ત્યા ત્યા પોતાના સમુચ્છેદવાદની પ્રપચ્છા અને પુષ્ટિ
 કરવા લાગ્યા

કેઈ એક સમયે વિચરતા વિચરતા તે પરિવાર સહિત રાજગૃહ નગરમા
 પધાર્યા તે સમયે ત્યાના રાજ્યના જઠાત ખાતાના કર્મચારીઓ શ્રાવકો હતા
 તેમણે સાંભળ્યું કે, સમુચ્છેદવાદી નિહવ અહિં પધાર્યા છે, તો તેઓએ વિચાર
 કર્યો કે, કર્કશ-કઠોરથી પણ ઠોર ઢાચ દ્વારા તેમની બુદ્ધિ ઠેકાણે લાવવી
 જોઈ એ આ પ્રકારનો વિચાર કરી તે સઘળા રાજપુરૂષો તેમની પાસે આવ્યા
 અને આખું વિગેરેના પ્રહારથી તેમને ખૂબ મારવા લાગ્યા મુનિઓએ જ્યારે
 રાજપુરૂષોનો આવો અનુચિત વહેવાર જોયો એવે કહેવા લાગ્યા કે,
 આપ દોડો તો શ્રાવક છો અને અમે સાધુઓ છીએ, તો અમોને વ્યર્થ શા
 માટે મારો છો ? અશ્વમિત્ર અને તેમના સાધુઓની આ વાત સાંભળીને તે
 શ્રાવકોએ કહ્યું કે, વાહ! આપના મત અનુસાર ન તો અમે શ્રાવક છીએ કે

તસ્માત્-વસ્તુનોડ્ગુણ સર્વથા નાશ ઇતિ ન યુક્તમ્, કિં તુ પર્યાયપરિવર્તને-
નૈયાનુકુળ દ્રવ્યસ્ય નાશઃ, ઇતિ મન્તવ્યમ્ । દશમે પૂર્વે યદુક્ત નારકાદીના વ્યુચ્છેદ
ઇતિ, તત્ર વ્યુચ્છેદઃ પર્યાયાન્તરસપ્રાપ્તિરૂપઃ । યત —

જૈનાનામસ્થિલ વસ્તુ, દ્રવ્યતઃ શાશ્વત ભવેત્ ।

અપરાપરપર્યાય-પરાવૃત્તેસ્ત્વશાશ્વતમ્ ॥ ૧ ॥

इत्येव धर्माचार्यः प्रतिबोधितोऽपि सोऽश्वमित्रः स्वदुराग्रह न त्यक्तवान् तदा
धर्माचार्यस्त ' निहवोऽयम् ' इति मत्वा कायोत्सर्गपूर्वकं उद्दिष्टवान् ।

વસ્તુકા પ્રતિક્ષણ સર્વથા નાશ માનના યુક્તિયુક્ત નહીં છે । કિન્તુ
યહી માનના ચાહિયે કિ પર્યાય કે પરિવર્તન સે હી પ્રતિક્ષણ
વસ્તુ કા નાશ હોતા છે । દશમપૂર્વ મેં જો નારકી આદિ કા વ્યુચ્છેદ
કહા છે ડસકા અભિપ્રાય સર્વથા નાશ સે નહીં છે, કિન્તુ પર્યાય સે
પર્યાયાન્તરિત હોતા છે, ણેસા છે ક્યોં કિ જૈનશાસ્ત્ર કી યહ માન્યતા છે

“ જૈનાનામસ્થિલ વસ્તુ, દ્રવ્યતઃ શાશ્વત ભવેત્ ।

અપરાપરપર્યાયપરાવૃત્તે ત્વશાશ્વતમ્ ॥ ૧ ॥ ”

સમસ્ત પદાર્થ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા શાશ્વત એવ પર્યાય કી અપેક્ષા
અશાશ્વત છે ।

इस प्रकार धर्माचार्य द्वारा प्रतिबोधित होने पर भी अश्वमित्र ने
अपने दुराग्रह का त्याग नहीं किया । धर्माचार्य ने उसको इस मान्यता
से निहव जानकर कायोत्सर्गपूर्वक गच्छ से बाहिर कर दिया । गच्छसे

આથી વસ્તુનો પ્રતિક્ષણ સર્વથા નાશ થાય છે તેમ માનવું તે બ્યાબળી
નથી પરંતુ એમ જ માનવું બેઠયું છે, પર્યાયના પરિવર્તનથી જ પ્રતિક્ષણ
વસ્તુનો નાશ થાય છે દશમપૂર્વમા નારકી આદિનો જે વિચ્છેદ કહ્યો છે તેનો
હેતુ એ નથી કે તેનો સર્વથા નાશ થાય છે પરંતુ એક પર્યાયથી બીજી
પર્યાયાન્તરિત થાય છે કારણ કે જૈનશાસ્ત્રની એ તો માન્યતા જ છે કે,

“ જૈનાનામસ્થિલ વસ્તુ, દ્રવ્યતઃ શાશ્વત ભવેત્ ,

અપરાપરપર્યાયપરાવૃત્તેત્વશાશ્વતમ્ ॥ ૧ ॥ ”

સઘળા પદાર્થ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ શાશ્વત અને પર્યાયની અપેક્ષાએ અશાશ્વત છે

ધર્માચાર્ય તરફથી આટ આટલો પ્રતિબોધ આપવા છતા પણ અશ્વમિત્રે
પોતાનો દુરાગ્રહ ન છોડયો તેની આ બાતની માન્યતાથી તેને નિહવ (સૂત્રનો
સત્ય અર્થને બદલે અવળો અર્થ કરનાર) બાણીને ધર્માચાર્યે કાયોત્સર્ગ પૂર્વક
તેને ગચ્છ બહાર મૂકી કીધો

ततोऽसौ लोके समुच्छेदनादोक्त्या स्वकीयकुमत व्युद्गाहयन् भूमौ पर्यटति ।
अथान्यदाऽसौ सपरिवार पर्यटन् राजगृहे समागतः । तत्र-राज्ञः शुल्का यज्ञाः
श्रावकोत्तमा जासन् । ते च सामुच्छेदिकनिह्नवानागतान् ज्ञात्वा मनसि
चिन्तयन्ति-कर्मक्षेनापि कर्मणा एतान् योग्यामः इति विचिन्त्य ते राजपुरुषाः
कृशादिभिस्तेषां ताडनं कुर्वन्ति । ततस्ते मुनयः प्राहुः-यूय श्रावकाः, यय साधवः
कथं कुञ्चन्ते युष्माभिः, श्रावकाः उदन्ति-भयन्मते यय न श्रावकाः ये भयद्विर्दृष्टास्ते
गच्छ से बाहिर होकर इन्हों ने स्वेच्छापूर्वक विहार किया और वे सर्वत्र
अपने समुच्छेदवाद की प्ररूपणा एवं पुष्टि करने लगे ।

किसी एक समय ये सपरिवार विचरते हुए राजगृह नगरमें आये ।
उस समय वहाँ राज्य के चुगीपर में काम करने वाले श्रावक थे ।
जब उन्होंने ने सुना कि समुच्छेदवादी निह्नव यहाँ आये हुए हैं, तो
उन्हों ने विचार किया कि कर्मक्ष-कठोर से भी कठोर कर्म द्वारा इनको
समझाना चाहिये । इस प्रकार निश्चय कर वे सब राजपुरुष उनके पास
आये और चाबुक आदि के प्रहारों से उनको खूब ताड़ित करने लगे ।
मुनियो ने जब उनका ऐसा अनुचित व्यवहार देखा तो कहने
लगे कि आप लोग तो श्रावक हो और हम लोग साधु हैं अतः व्यर्थ
में हमें क्यों मारते हो । उनकी बात सुनकर उन श्रावकों ने कहा कि
खून कहा-आप लोगों के मतानुसार न हम श्रावक हैं और न आप

गच्छवी भङ्गार गया पछी अश्वमित्र मुनीओ अवेच्छापूर्वक विहार जग्वा भाड्यो
अने ते न्या न्या गया त्या त्या पोताना समुच्छेदवादी प्ररूपणा अने पुष्टि
करवा लाग्या

कहाँ ओठ समये विचरता विचरता ते परिवार सहित राजगृह नगरमा
पधार्था ते समये त्यांना राज्यना जडात आताना ठम्यारीओ श्रावको छता
तेमणे सासज्यु के, समुच्छेदवादी निह्नव अडि पधार्था छे, तो तेओओ विचार
क्यो के, कर्मक्ष-कठोरवी पञ्च कठोर गय द्वारा तेमनी बुद्धि ठेकावे लाववी
जेष्ठ ओ आ प्रकारने विचार कजी ते सधणा राजपुरुषो तेमनी पासे आव्या
अने आणुठ विगेरेना प्रहारथी तेमने पूण मारवा लाग्या मुनीओओ न्यारे
राजपुरुषोने आवो अनुचित वडेवार जेयो ओवे कडेवा लाग्या के,
आप बोको तो श्रावक छे अने अमे साधुओ छीओ, तो अमेने व्यर्थ शा
माटे मारे छे ? अश्वमित्र अने तेमना साधुओनी आ बात सासणीने ते
श्रावकोओ कह्यु के, वाह ! आपना मत अनुसार न तो अमे श्रावक छीओ के

भगवन्मते विनष्टाः, वयं तु नवीना एवोत्पन्नाः, ये भवन्तः पूर्वमस्माभिर्दृष्टाः
भगवन्मते विनष्टाः यूयं तु नवीना एव, भगवन्मते क्षणक्षयित्वात् सर्वस्य वस्तु
इत्येव तैः शिक्षितः प्रतिबोधितश्च ॥

इति चतुर्थाऽश्वमित्रनिहवदृष्टान्तः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमगङ्गानिहवदृष्टान्तः प्रोच्यते—

भगवतः श्रीमहावीरस्यामिनो निर्माणसमयाद् अष्टाविंशत्यधिकद्विशतवर्षे
२२८ व्यतीतेषु द्वैक्रियनिहवो जात ।

उल्लुकाख्याया नद्याः पूर्वस्मिन् पुलिने उल्लुकातीरनामकं नगरमासीत्,
तस्या एव नद्या द्वितीयपुलिने धूलिप्रकाराऽऽवृतनगरविशेषरूपं खेटस्थानमासीत् ।

साधु हो । आपने जिन्हें देखा है वे तो नष्ट ही हो गये हैं, हम तो
नवीन ही उत्पन्न हुए हैं । तथा हमलोगों ने जिन आपलोगों को पहिले
देखा है वे भी आप लोग नहीं हैं, वे तो आपके सिद्धान्तानुसार विनष्ट
हो चुके हैं । आप तो नवीन ही उत्पन्न हुए हैं, क्योंकि आपका मत
ही क्षण-क्षय का प्रतिपादक है, समस्तपदार्थ क्षणविनश्वर है, यह
आपका अभिमत है । इस प्रकार उनके द्वारा शिक्षित होकर वे सब के
सब प्रतिबोधित हो गये । यह चौथे अश्वमित्र निहवका दृष्टान्त हुआ ॥४॥

पञ्चम गङ्गाचार्य निहव का वृत्तान्त इस प्रकार है—

भगवान् महावीर को मुक्ति गये जब २२८ दोसो अट्ठाईस वर्ष व्यतीत
हो चुके तब द्वैक्रिय निहव हुआ । उस समय उल्लुकातीर नाम का नगर
था । और द्वितीय तट पर धूलि के कोट से परिवृत एक नगरविशेष के

न तो तमो साधु छे आपे जेने जेया छे तेनो तो नाश भई गये छे
अमे तो नवीन ज उत्पन्न थया छीअे तेज प्रभाजे अमाशमाता जेमजे आप
लोकोने पडेला जेया छे ते पणु आप लोको नथी आपना सिद्धात अनुसार
ते तो नाश पाभ्या छे आप तो कोई नवा ज उत्पन्न थया छे डेमके,
आपनो मत ज क्षण क्षयनो प्रतिपादक छे सर्व पदार्थो क्षण विनाशी छे
जेवो आपनो अभिमत छे आ प्रभाजे जे श्रावको द्वारा शिक्षण भेगवी ते
सधना प्रतिबोधित थया आ जेथु दृष्टात अश्वमित्र निहवतु थयु ॥ ४ ॥

इमे पाचमा गङ्गाचार्य निहवतु दृष्टात आ प्रकारतु छे—

भगवान् महावीरने निर्वाण पाभ्ये माउ माउ २२८ जसे अठ्ठावीस वर्ष
वीत्या इथे ते समये द्वैक्रिय निहव थया ते समये उल्लुका नदीना पूर्व
दिनादे ओक उल्लुकातीर नामक ओक नगर इतु जनादे ओना दिनादे धुणना

तत्र महागिरिशिष्यो धनगुप्तनामको मुनिश्चातुर्मास्यामवस्थितः । धनगुप्ताचार्यस्य शिष्यो गङ्गनामकः आचार्यस्तु उल्लुकां नद्या पूर्वतटवर्तिनि उल्लुकातीरनामके नगरे समस्थितः ।

तदनन्तर शरत्काले धर्माचार्यवन्दनार्थं गच्छन् गङ्गाचार्यो नदीमुत्तरीतु नद्या प्रविष्टः । स च खल्वाटः, अतस्तस्य शिरसि प्रखरभास्करकिरणसपर्कात् तापः सजातः, चरणयोश्च शीतलजलसंपर्कतः शैत्यं सजातम् । ततोऽजान्तरे कथमपि मिथ्यात्वमोहनीयोदयात् तस्य मनसि विचारः समुत्पन्नः—अहो ! एकस्मिन् समये एकैव क्रियाऽनुभूयते इति सूत्रोक्तिः कथं घटते, यतोऽहमधुना शीतमुष्णं च युगपद

जैसा खेटक या । वहा महागिरि के शिष्य धनगुप्त नाम के मुनि ने चतुर्मास किया । इन धनगुप्त आचार्य के एक शिष्य थे जिनका नाम गंग या, और ये भी स्वयं आचार्य थे, उन्होंने ने उल्लुका नदी के पूर्व-तट पर वसे हुए उल्लुकातीरनगर में चतुर्मास किया ।

एक दिन की बात है कि शरत्काल में धर्माचार्य को वन्दना करने के लिये गंगाचार्य जा रहे थे । मार्ग में नदी पड़ती थी । उन्होंने ने उस नदी को पार करने के लिये उसमें प्रवेश किया । ये खल्वाट-गजे थे अतः प्रखर सूर्य की किरणों के आतप से इनका मस्तरु तप रहा था । ज्यों ही इनको शीतल जल का सपर्क हुआ तो इनके चरणों में शीतलता आ गई । मिथ्यात्वकर्म के उदय से इसी बीच इनके मन में इस प्रकार का विचार जाग्रत हो गया कि एक समय में एक जीव एक ही क्रिया का अनुभव करता है, इस प्रकार आगम का आदेश है परन्तु

कैटथी भाषेदो ऐकं भटस-कश्चो हतो त्या महागिरिना शिष्य धनगुप्त नामना मुनिराजे आतुर्मासं कथं ऐ धनगुप्त आचार्यने ऐकं शिष्य हतो जेनु नाम गंग हतु अने ते पक्ष पुढ आचार्य हता तेमणे उल्लुका नदीना पूर्व किनाशा उपर आवेही उल्लुका नगरीमा आतुर्मासं कथं

शरद्वर्षतुने ऐ समय हतो कैठ ऐड दिवसे गंगाचार्य पोताना धर्मा-चार्यने वन्दना करवा माटे ४४ रह्या हता मार्गमा नदी आवती हती तेमणे सामे ठाडे जवा माटे नदीमा प्रवेश कथी तेमना माथाभा टाल हती, ते ठारणे प्रण्वर सूर्यना किरणोना आतापवी तेमनु मस्तक तपी रह्यु हतु भीलु भाणु ऐमना चरणोने शीतल जलनो स्पर्श थता ऐमना चरणोमा शीतलतानो अनुभव थवा माडयो मिथ्यात्व कर्मना उदयवी ऐ समये तेमना मनमा ऐवा प्रजारनो तर्क जाग्यो ठे, आगम तो बतावे छे ठे ऐड समयमा ऐड एव ऐड ज क्रियानो अनुभव करे छे, परंतु वर्तमानठाणे मारा आ

અનુભવામિ, અતોડ્વયમવિરુદ્ધવાદિદમાગમોક્ત ન પ્રમાણમ્, ઇતિ વિચિન્ત્ય ગદ્ગાચાર્યોધનગુપ્તાચાર્યસ્ય સમીપ ગત્વા સ્વાભિપ્રાયમાહ—ભદન્ત । મમૈકસ્મિન્ને સમયે શીતોષ્ણાનુભવઃ સંજાતઃ, અતો યદુક્તમાગમે યુગપત્ ક્રિયાદ્વયસ્યાનુભવ ન ભવતીતિ, તન્ન પ્રમાણમ્, યતઃ—યુગપત્ ક્રિયાદ્વયસવેદનમસ્તિ, અનુભવસિદ્ધત્વાત્, મમ ચરણશિરોગતશીતોષ્ણક્રિયાસવેદનમ્, ઇતિ । તતો ધનગુપ્તાચાર્યસ્તમાહ

વર્તમાન ઇસ અનુભવ સે યહ વાત સત્ય પ્રતીત નહીં હોતી હૈ, ક્યોં કિ મેં ઇસ સમય મેં શીતસ્પર્શ ંવ ઉષ્ણસ્પર્શ કા યુગપત્—એકસાથ અનુભવ કર રહા હૈ, અતઃ સ્વાનુભવ સે ચિરુદ્ધ હોને કે કારણ યહ આગમોક્ત કથન પ્રમાણભૂત નહીં હૈ । ઇસ પ્રકાર વિચાર કરતે ૨ યે અપને ગુરુમહારાજ ધનગુપ્ત આચાર્ય કે પાસ પહુંચ ગયે । વહા પહુંચતે હીં ઇન્હોં ને અપના અભિપ્રાય ગુરુમહારાજ સે કહા । ભદન્ત ! મુદ્ધે એક હીં સમય મેં શીતસ્પર્શ ંવ ઉષ્ણસ્પર્શ કા અનુભવ હુઆ હૈ, ઇસલિયે આગમ મેં જો એસા કહા હૈ કિ ક્રિયાદ્વય કા યુગપત્ અનુભવ એક જીવ કો ન હીં હોતા હૈ, વહ મેરી દ્રષ્ટિ સે અપ્રમાણ હૈ । એક જીવ કે એક હીં સમય મેં ક્રિયાદ્વય કા સવેદન હોને સે યહ અનુમાન પ્રયોગ થન જાતા હૈ કિ—“યુગપત્ક્રિયાદ્વયસ્ય સવેદનમસ્તિ અનુભવસિદ્ધત્વાત્ મમચરણશિરોગતશીતોષ્ણક્રિયાસવેદનમ્” અર્થાત્—એક સમય મેં દો ક્રિયાઓકા સવેદન જાતા હૈ, ક્યોં કિ યહ અનુભવ સિદ્ધ હૈ, જૈસે મેરે પૈરો મેં શીતસવેદન ઔર મસ્તક મેં ઉષ્ણસવેદન હુઆ હૈ । ધનગુપ્ત

સ્વ અનુભવથી એ વાત સત્ય લાગતી નથી કારણ કે, આ સમયે ઉષ્ણતા અને શીતળતા બંનેનો એક સાથે હું અનુભવ કરી રહ્યો છું માટે હું જે અનુભવી રહ્યો છું તેનાથી વિરુદ્ધ એવું આગમમાં દર્શાવાયેલું કથન પ્રમાણભૂત નથી જ આ પ્રકારનો વિચાર કરતા કરતા પોતાના ગુરુ મહારાજ ધનગુપ્ત આચાર્યની પાસે જઈ પહોંચ્યા ત્યાં પહોંચતા જ પોતાનો અનુભવેલો અભિપ્રાય ગુરુ મહારાજને ડહોં ભદન્ત ! મને એક જ સમયમાં શીતળતા અને ઉષ્ણતાનો અનુભવ થયો છે એટલા માટે આગમમાં જે એવું ફરમાવ્યું છે કે, બે ક્રિયાઓ એકી સમયે યુગપત્ અનુભવ એક જીવને થતો નથી તે મારી દ્રષ્ટિએ પ્રમાણભૂત ઠરતું નથી આથી કરીને એક જીવને એક જ સમયે ક્રિયાદ્વયનું સવેદન થતું હોવાથી મારા અનુભવે આ અનુમાન પ્રયોગ બની બીય છે કે, “યુગપત્ ક્રિયાદ્વયસ્ય સવેદનમસ્તિ અનુભવસિદ્ધત્વાત્ મમ ચરણશિરોગતશીતોષ્ણ ક્રિયાસવેદનમ્” અર્થાત્—એક સમયમાં બે ક્રિયાઓનું સવેદન પણ થાય છે જેમ મેં મારા પગોમાં શીતસવેદન અને મસ્તકમાં ઉષ્ણસવેદન અનુભવ્યું,

વત્સ ! ઉપયોગયુગ યુગપન્નોપપદ્યતે, ઝાયાતપવત્-યુગપત્ ક્રિયાદ્વયાનુભવ-સ્વધાઽભ્યુપગમ્યતે સ તવ ક્રમેણૈવ સપદ્યતે ન તુ યુગપત્ । પરતુ તત્ ત્વયા ન લક્ષ્યતે, સમયાવલિક્રાદેઃ કાલસ્ય સૂક્ષ્મત્વાત્, તથા મનસશ્ચાતિચલત્વેનાઽતિમુક્ષ્મ-તયા શીઘ્રસંચારિત્વાત્ । તસ્માદનુભવસિદ્ધત્વાદિત્યસિદ્ધોઽયં હેતુઃ ॥ ૧ ॥

કિંચ—મનઃ સૂક્ષ્માતીન્દ્રિયપુદ્ગલસ્કન્ધનિર્વૃત્તત્વાત્ સૂક્ષ્મમ્, શીઘ્રસંચારસ્વ-ભાવત્વાત્ શીઘ્રસંચારિ ચ । એરભૂત મનઃ યસ્મિન્ શ્રોત્રાદિદ્રવ્યેન્દ્રિયવિષયે શબ્દાદૌ

આચાર્ય ને ગંગાચાર્ય કી વાત સુનકર કરા કિ વત્સ ! એક કાલ મે એક જીવ કે દો ઉપયોગ સમ્બંધિત નહીં હોતે હૈં જૈસે ઝાયા ઓર આતપ । એક સાથ દો ક્રિયાઓં કા અનુભવ તુમ જો માન રહે હો સો વહ બ્રમ હૈં । ક્રિયાદ્વય કા અનુભવ તો ક્રમ રસે હી હોતા હૈં, પરન્તુ વહ લક્ષિત નહીં હોતા હૈં, ક્યોં કિ સમય આવલી આદિ જો કાલ હૈં વહ અતિસૂક્ષ્મ હૈં । તથા મન મી અતિચલ એવ સૂક્ષ્મ હૈં હસલિયે ઉસકા સંચાર શીઘ્ર હોને સે એસા માલૂમ પડતા હૈં કિ દો ક્રિયાઓં કા યુગપત્-અનુ-ભવ હો રહા હૈં હસલિયે “અનુભવસિદ્ધત્વાત્” યહ હેતુ અસિદ્ધ હૈં ।

મન સૂક્ષ્મ હસલિયે હૈં કિ વહ સૂક્ષ્મ, અતીન્દ્રિય પુદ્ગલ સ્કન્ધ સે નિર્વર્તિત-રચિત્ હુઆ હૈં । ઉસકા સ્વભાવ શીઘ્ર સંચરણ કરને કા હૈં । હસ સ્વભાવવાલા યહ મન જિસ શ્રોત્રેન્દ્રિય આદિકે વિષયભૂત શબ્દા-

તેમ એ અનુભવ સિદ્ધ વાત છે ધનશુભ્તઆચાર્યે^૧ ગંગાચાર્યની આ પ્રમાણેની વાત સાબળીને કહ્યું, હે વત્સ ! એક સમયમા એક જીવને બે ઉપયોગ સંબંધિત થતા નથી જેમકે ઝાયા અને તડકો, એકી સાથે બે ક્રિયાઓનો અનુભવ જેને તમે માની રહ્યા છો તે તમારો ભ્રમ છે ક્રિયાદ્વયનો અનુભવ તો ક્રમ ક્રમથી જ થાય છે પરંતુ તે લક્ષિત થતો નથી જેમકે, સમય આવલી સમયનોક્રમ આદિ બે કાળ છે તે અતિ સૂક્ષ્મ છે તેજ પ્રમાણે મન પણ અતિ ચલ અને સૂક્ષ્મ છે એટલા માટે તેનો સંચાર વેગવત હોવાથી એવું જણાય છે કે જાણે બે ક્રિયાઓનો યુગપત્ અનુભવ થઈ રહ્યો છે પણ એ ભ્રમ છે આથી તમારો “અનુભવસિદ્ધત્વાત્” આ નવો સિદ્ધાંત અસિદ્ધ છે

મન સૂક્ષ્મ એ માટે છે કે તે સૂક્ષ્મ, અતીન્દ્રિય પુદ્ગલ સ્કન્ધથી નિર્વર્તિત રચિત થયેલ છે તેનો સ્વભાવ શીઘ્ર સંચરણ કરવાનો છે આ પ્રકારના સ્વભાવવાળું આ મન જે શ્રોત્રેન્દ્રિય વગેરેના આ વિષયભૂત શબ્દાદિભા જે સમયે સચુક્ત

યસ્મિન્ કાલે સયુજ્યતે તસ્મિન્ કાલે તસ્યૈવ વિષયસ્ય જ્ઞાને હેતુર્મનો ભવતિ ।
 યસ્મિન્ કાલે યસ્મિન્ વિષયે દ્રવ્યેન્દ્રિયેણ સહ મનો ન સયુજ્યતે, તસ્મિન્ કાલે
 તસ્ય વિષયસ્ય જ્ઞાન નોત્પદ્યતે । યતઃ શબ્દાદિષુ વિદ્યમાનેષ્વપિ તત્ર મનોયોગા-
 ભાવાત્ કસ્યાપિ તદ્વિષયક જ્ઞાન ન ભવતિ । કોઽપિ યુગપત્ દ્વે ક્રિયે ક્વાઽપિ નૈવ
 સવેદયતે । इत्थमत्र प्रयोगः—‘इह पादशिरोगतशीतोष्णवेदने युगपत् न क्वापि
 कोऽपि सवेदयते भिन्नदेशत्वात्, विन्ध्यहिमगिरिशिखरस्पर्शनक्रियाद्वयवत् ।
 यतोऽनुभवसिद्धत्वाद्’ इत्यसिद्धोऽयं हेतुः ।

દિક્ર મે જિસ સમય મેં સયુક્ત હોતા હૈ ઉસ સમય મેં ઉસી વિષય કે
 જ્ઞાન કા હેતુ મન હોતા હૈ । જિસ કાલ મેં જિમ વિષય મેં દ્રવ્યેન્દ્રિય કે
 સાથ મન સયુક્ત નહીં હોતા હૈ ઉસ કાલ મેં ઉસ વિષય કા જ્ઞાન નહીં
 હોતા હૈ । યદ્યપિ ઉસ કાલ મેં શબ્દાદિક્ર વિષય વિદ્યમાન બી રહેં તો
 બી ઉનકે સાથ મનોયોગ કા અભાવ હોને સે કિસી કો બી તદ્વિષયક
 જ્ઞાન નહીં હોતા હૈ । એસા કોઈ બી વ્યક્તિ નહીં હૈ જિસે એક હી કાલ
 મેં દો ક્રિયાઓં કા કહી પર બી સવેદન હોતા હો । ઇસકી સિદ્ધિ ઇસ અનુ-
 માન પ્રયોગ સે હોતી હૈ—“ इह पादशिरोगतशीतोष्णवेदने युगपत् न
 क्वापि सवेदयेते, भिन्नदेशत्वात्, विन्ध्यहिमगिरिशिखरस्पर्शनक्रि-
 याद्वयवत्” अर्थात् यहा पैर और शिर में रहे हुए शीत और उष्ण का
 सवेदन एक समय मे नहीं होता है, क्यों कि वे दोनों भिन्न २ देशवर्ती
 हैं—जैसे विन्ध्यगिरि और हिमगिरि के शिखर की स्पर्शनरूप दो
 क्रियाएँ, इसलिये “ अनुभवसिद्धत्वात् ” यह हेतु असिद्ध हो जाता है ।

થાય છે તે સમયે જ્ઞાનનો હેતુ મન અને છે જે કાળે જે વિષયમા દ્રવ્યે-
 ન્દ્રિયની સાથે મન સયુક્ત નથી થતુ તે કાળે તે વિષયનુ જ્ઞાન-જ્ઞાન થતુ
 નથી છતા પણ જે કદાચ તે કાળમા શબ્દાદિક વિષય વિદ્યમાન-હયાત રહે
 તો પણ એની સાથે મનોયોગનો અભાવ હોવાથી કોઈને પણ તે વિષયનુ
 જ્ઞાન થતુ નથી એવી કોઈ પણ વ્યક્તિ નથી કે જેણે એક જ સમયે જે
 ક્રિયાઓનુ કયાય પણ સવેદન અનુભવ્યુ હોય આની સિદ્ધિ આ અનુમાન
 પ્રયોગથી થાય છે કે, “ इह पादशिरोगतशीतोष्णवेदने युगपत् न क्वापि सवेदयते
 भिन्नदेशत्वात् विन्ध्यहिमगिरिशिखरस्पर्शनक्रियाद्वयवत् ” अर्थात्—અહીં પગ
 અને માથામા થતુ શીત અને ઉષ્ણનુ સવેદન એક સમયમા થતુ નથી
 કેમકે, તે બન્ને અલગ અલગ દેશવર્તી છે હિમગિરિ અને વિન્ધ્યગિરિના
 શિખરના સ્પર્શનરૂપ જે ક્રિયાઓ જેમ એક સમયે થતી નથી આથી “ અનુભવ
 સિદ્ધત્વાત્ ” આ હેતુ અસિદ્ધ બની જાય છે

કિન્ન—જીવઃ સ્વલુ ઉપયોગમયઃ સ પેન કેનાડપિ સ્પર્શનાદિન્દ્રિયેણ કરણ-
ભૂતેન યસ્મિન્ શીતોષ્ણાદ્યન્યતરત્રિપયે યસ્મિન્ કાલે ઉપયુજ્યતે તન્મયોપયોગ એવ
ભવતિ, નાન્યથોપયુક્તો ભવતિ । એકસ્મિન્ કાલે એકત્રૈવાર્થે ઉપયુક્તો જીવઃ સંભ-
વતિ ન તુ અર્થાન્તરે, સારુર્યાદિદોષપ્રસન્નાત્ । તસ્માદ્ યુગપત્ ક્રિયાદ્વયયોગોડસિદ્ધ
એવ । નનુ એકસ્મિન્નર્થે ઉપયુક્તોડર્થાન્તરેડપિ કિં નોપયુજ્યતે, ઇત્યત્રાહ—એકાર્થ-
સ્વોપયોગમાત્રે વ્યાપૃતશક્તિઃ કથં યુગપદ્ અર્થાન્તરે ઉપયોગ કર્તુ પ્રભવેત્ ? ન
કથંચિત્, સારુર્યાદિદોષપ્રસન્નાત્ ।

ઔર ખી-જીવ ઉપયોગસ્વરૂપ હૈ । વહ જિસ કિસી ખી કારણભૂત
સ્પર્શન્દ્રિય કે દ્વારા જિસ શીત ઉષ્ણ આદિ વિષય મે જિસ સમય
ઉપયુક્ત હોતા હૈ વહ उसी उपयोगमय हो जाता है, इसलिये वह उसी
विषय का ज्ञाता होता है, अन्य का नहीं, और जिस समय विवक्षित
उपयोग नहीं होता उस समय वह विवक्षित पदार्थ का ज्ञाता भी नहीं
होता है । एक काल में एक ही अर्थ में जीव उपयुक्त होता है दूसरे
अर्थ में नहीं, कारण कि इस प्रकार की मान्यता से सकर आदि दोषों
का प्रसंग प्राप्त होता है, इसलिये एक समय में दो क्रियाओं के साथ
उपयोग का संबध मानना सर्वथा अनुचित है, क्योंकि यह बात
किसी भी प्रमाण से सिद्ध नहीं होती है । एक अर्थ में उपयुक्त आत्मा
अर्थान्तर में भी उपयुक्त क्यों नहीं होता है ? इसका समाधान यह है
कि आत्मा की शक्ति ही ऐसी है जो एक ही अर्थ में एक समय उपयुक्त
हो सकती है दूसरे पदार्थ में नहीं, क्योंकि यह बात ऊपर बतला दी

વળી-જીવ ઉપયોગ સ્વરૂપ છે તે જે કોઈ પણ કારણભૂત સ્પર્શન્દ્રિય
દ્વારા જે શીત ઉષ્ણ આદિ વિષયમા જે સમયે ઉપયુક્ત બને છે તે પ્રમાણે
એજ ઉપયોગમય બની બધ છે આથી તે સમયે તે એજ વિષયના બાણકાર
બને છે, બીજા વિષયના નહીં અને જે સમયે વિવક્ષિત ઉપયોગ વિશિષ્ટ નથી
હોતો તે સમયે તે વિવક્ષિત પદાર્થના જ્ઞાતા પણ હોતો નથી એક સમયને
વીશે એક જ અર્થમા જીવ ઉપયુક્ત બને છે બીજા અર્થમા નહીં કારણ કે,
આ પ્રકારની માન્યતાથી સકર આદિ દોષો થવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે
એટલા માટે એક સમયમા બે ક્રિયાઓની સાથે ઉપયોગનો સંબધ માનવો
સર્વથા અયોગ્ય છે કારણ કે, આવી વાત કોઈ પણ પ્રમાણથી સિદ્ધ થતી
નથી એક અર્થમા ઉપયુક્ત આત્મા અર્થાતરમા પણ ઉપયુક્ત કેમ થતો નથી ?
તેનું સમાધાન એજ છે કે આત્માની શક્તિ જ એવી છે કે જે એક જ અર્થમા

કિંચ—સર્વેરપિ સ્વપ્રદેશૈરેકસ્મિન્નર્થે ઉપયુક્તસ્ય જીવસ્ય કઃ પ્રદેશ ઉદ્વરિતઃ, યેનાર્થાન્તરોપયોગ સ વ્રજેત્ । યતો નાસ્ત્યેષ સ કશ્ચિદ્વદ્વરિતઃ પ્રદેશઃ, યેન તત્સમ-કાલમેવ અર્થાન્તરોપયોગ સ કુર્યાત્ । યથા વૃથિકદશને સતિ સા વેદના સર્વેઃ પ્રદેશૈરનુભૂયતે ન તુ કથિત્ પ્રદેશોઽવશિષ્ટસ્તદ્વેદનાનુપયુક્તઃ ॥

નન્નુ યુગપત્ ક્રિયાદ્વયોપયોગો ન ભવતિ ચેત્તર્હિ ક્ય તમહ સવેદયામિ ? इति चेत्, उच्यते—

गई है, कि ऐसा मानना सकर आदि दोषों का प्रसंग होता है ।

और भी—जीव जब किसी एक अर्थ में एक काल में उपयुक्त होता है, तो वह अपने समस्त प्रदेशों से उसमें उपयुक्त होता है । अथ ऐसा और कोई प्रदेश नहीं बचता जो अर्थान्तर के उपयोग होने में कारण हो सके । अतः ऐसा नहीं होने से जीव एक काल में एक ही अर्थ में उपयुक्त होता है, यह सिद्धान्त ही ठीक है । देखो—जिस समय वृश्चिक आदि काटता है उस समय उसके काटने की वेदना का समस्त प्रदेशों द्वारा जीव अनुभव करता है, ऐसा तो कोई अवशिष्ट नहीं बचता है जो उस वेदना का अनुभवन करता हो ।

यदि एक साथ क्रियाद्वय का उपयोग नहीं होता है तो मुझे उन दोनों क्रियाओं का एक साथ सवेदन क्यों होता है ? यदि इस प्रकार की शका की जाय तो उसका समाधान इस प्रकार है—

એક જ સમયે ઉપયુક્ત થઈ શકે છે, બીજા પદાર્થમાં નહીં કેમકે, એ વાત ઉપર ખતાવવામાં આવી છે કે એવું માનવાથી સકર આદિ દોષો થવાનો પ્રસંગ બને છે

વળી જીવ જ્યારે એક અર્થમાં એક કાળને વિશે ઉપયુક્ત થાય છે તો તે પોતાના સમસ્ત પ્રદેશોથી તેમાં ઉપયુક્ત બને છે પછી એવો બીજો કોઈ પણ પ્રદેશ બાકી નથી રહેતો જે અર્થાન્તરનો ઉપયોગ થવામાં કારણ બૂત બની શકે આથી તેવું ન થવાથી જીવ એક કાળમાં એક જ અર્થમાં ઉપયુક્ત થાય છે, આ સિદ્ધાન્ત જ સાચો છે દાખલા તરીકે જે સમયે વિંછી વગેરે ડાખ મારે છે તે સમયે તેના ડાખની વેદના અનુભવ સઘળા પ્રદેશો દ્વારા જીવ કરે છે એવો કોઈ પણ પ્રદેશ બાકી નથી રહેતો કે જે આ વેદનાના અનુભવથી બકાત હોય !

આ રીતે જો એક સાથે ક્રિયાદ્વયનો ઉપયોગ નથી થતો, તો મને તેવું સવેદન કેમ થાય છે ? જો આ પ્રકારની શકા કરવામાં આવે તો એવું સમાધાન આ પ્રમાણે છે —

समपात्रालिकादिकालभेदस्य दुर्लक्ष्यतया कालभेदेन प्रवृत्तमपि क्रियाद्वयसवे-
दनमुत्पन्नशतपत्रवेधश्च युगपत् प्रवृत्तमिव मन्यते । उत्पलपत्रशतरूध्वाधःक्रमेण
व्यवस्थित सुतीक्ष्णयाऽपि सूच्या समर्थेनापि वेधकर्त्रा न समकालमेव विध्यते, किंतु
कालभेदेन, उपर्युपरितने पत्रे त्वद्विद्वेऽधोऽधस्तनपत्रस्य वेधासभयात् । तत्र वेधकर्ता
वेध युगपद्विहितमेव मन्यते, तद्वेदनकालभेदस्य सूक्ष्मतया दुरवबोधत्वात् ।

यथा वा—अलातचक्र कालभेदेन दिक्षु भ्रमदपि भ्रमणकालभेदस्य सूक्ष्म
तया दुरवबोधत्वाच्चिरन्तरभ्रमणमेव लक्ष्यते । एवमिहापि शीतोष्णक्रियाकालभेदस्य
सूक्ष्मत्वेन दुरवबोधत्वाद् युगपदिव तदनुभव भवान् मन्यते ।

देखो—जिस प्रकार कमल के ऊपरा-ऊपरी रखे गये सौ पत्ते जब तीक्ष्ण सुई आदि द्वारा वेधित किये जाते हैं तो ऐसा मालूम होता है कि ये सब के सब एक ही साथ विध गये हैं, अब विचारो—क्या ये सब पत्ते एक ही साथ एक ही काल में विधे हैं? नहीं, उनके वेधन में काफ़ी समय लगा है, क्योंकि कि वे सब के सब क्रम २ से विधे हैं। इसी तरह समय आवली आदि जो व्यवहार काल के भेद हैं, ये अति सूक्ष्म होने से छद्मस्थों के लिये दुर्लक्ष हैं, अतः इनमें कोई भेद ज्ञात नहीं होता है। इसलिये क्रियाद्वयका भवेदन उत्पल शतपत्रके वेधनकी तरह युगपत् हुआ जैसा मान लिया जाता है। वास्तवमें यह भवेदन युगपत् नहीं हुआ है।

अथवा—जिस प्रकार अलात (अगारा) चक्र जन घुमाया जाता है तो चारों दिशाओ में अग्नि का चक्कर युगपत् ज्ञात है, परन्तु उसका

ધારોકે કમળની સો પાદડીઓ ઉપરા ઉપરી ગોઠવવામા આવી હોય પણી ન્યારે તેને એક તીક્ષ્ણ સોય દ્વારા આરપાર વિધવામા આવે તો પ્રથમ દૃષ્ટિએ એવું માલુમ પડે છે કે, જાણે એ સઘળી પાદડીઓ એક સાથે વિધવામા આવી છે હવે વિચાર કરો, આ સઘળા પાન શુ એક જ સમયે એક સાથે જ વિધાયા છે ? ના, ખીલકુલ નહીં તેને વિધવામા સારો એવો સમય લાગ્યા છે કેમકે, તે બધા પાન કમ પ્રમાણે એક પણી એક એ રીતે વિધાયા છે આજ પ્રમાણે સમય આવલી-સમયનો કમ જે વહેવાર કાળનો ભેદ છે તે અતી સૂક્ષ્મ હોવાથી છાન્નસ્થો માટે લક્ષ બહારની વાત છે એથી તેમા કોઈ ભેદ જણાતો નથી એટલા માટે જ ક્રિયાદ્રયતુ સવેદન કમળના સો પાદડાના વેધનની માફક યુગપત્ થયુ એવું માનવામા આવે છે પણ વાસ્તવમા એ સવેદન યુગપત્ થયુ નથી

અથવા—જેવી રીતે આગનું ચક્ર જ્યારે ગોળ ફેરવવામાં આવે છે ત્યારે
ત્યારે કોર અગ્નિનું ચક્રર યુગપત્ જણાય છે પરંતુ તેનું જમણુ ચારે દિશા

एवमिहापि शिरःपादादिभिः स्पर्शनेन्द्रियदेशैरिन्द्रियान्तरेश्च क्रमेण सयुज्यमान-
मपि मनः प्रतिपत्ता युगपत् सयुज्यमानमध्यवस्यति, न तु तत्त्वतोऽसौ मनसः स्व-
भावः । तथा चोक्तम्—‘युगपज्ज्ञानानुत्पत्तिर्मनसो लिङ्गम्’ इति ।

यदि चोक्तरीत्या सर्वेन्द्रियजनिते ज्ञाने क्रमेण सचरतो मनसः सचारो
दुर्लक्षः, तर्हि कथमेकस्यैव स्पर्शनेन्द्रियमात्रस्य शीतवेदनोपयोगादन्यस्मिन्नुष्णवेद-
नोपयोगरूपे उपयोगान्तरे उत्पद्यमाने तत्सचारः सुलक्षः स्यात् । अत्रापि अलक्ष्यमाणः
खलु मनसः क्रमेण सचारः, इति जनीहि ।

સમજા કા કારણ એક હી સમય આવલિ આદિ કાલવિભાગ કી સૂક્ષ્મતા હૈ ।
इसी तरह शिर पैर आदि स्पर्शन इन्द्रिय के प्रदेशों से, तथा अन्य
इन्द्रियों से क्रम २ से सयुज्यमान भी मन को प्रतिपत्ता-ज्ञाता ऐसा
मान लेता है कि यह युगपत् सयुक्त हुआ है । परमार्थ दृष्टि से विचार
किया जाय तो मन का ऐसा स्वभाव नहीं है । कहा भी है—“युगप
ज्ज्ञानानुत्पत्तिर्मनसो लिङ्गम्” अर्थात् एक साथ ज्ञान की अनुत्पत्ति ही
मन का अस्तित्व प्रकट करने वाली है ।

ઉક્ત પદ્ધતિ કે અનુસાર જય સર્વ ઇન્દ્રિયોં સે જનિત જ્ઞાન મેં ક્રમ
સે સચરણ કરને વાલે મન કા સચાર દુર્લક્ષ હૈ તો ફિર એક હી
સ્પર્શન ઇન્દ્રિય માત્ર કે શીતવેદનારૂપ ઉપયોગ સે અન્ય ઉષ્ણવેદનારૂપ
ઉપયોગાન્તરકે ઉત્પન્ન હોને પર ઉસકા સચાર કૈસે સુલક્ષ હો સકતા હૈ ?
કિન્તુ નહીં હો સકતા । અર્થાત્ મન કા ક્રમ સે સચાર જ્ઞાત નહીં હોતા હૈ ।

આ જાતની માન્યતા—સમજણુનું કારણ એક સમય-આવલિ (સમયનો ક્રમ)
આદિ કાળ વિભાગની સૂક્ષ્મતા છે આજ પ્રમાણે મસ્તક, પગ વિગેરે સ્પર્શે-
ન્દ્રિયના પ્રદેશોથી તથા અન્ય ઇન્દ્રિયોથી ક્રમે ક્રમે સયુજ્યમાન પણ મનને
પ્રતિપત્તા-જ્ઞાતા એવું માની લે છે કે, આ યુગપત્ સયુક્ત થયું છે પરમાર્થ
દષ્ટીથી વિચાર કરવામા આવે તો મનનો એવો સ્વભાવ જ નથી કહ્યું પણ છે—
“યુગપજ્જ્ઞાનાનુત્પત્તિર્મનસો લિંગમ્” અર્થાત્ એક સાથે જ્ઞાનની અનુત્પત્તિ જ
મનના અસ્તિત્વને પ્રગટ કરનારી હોય છે

આગળ કહેલી પદ્ધતિ અનુસાર બ્યારે સર્વ ઇન્દ્રિય જનિત એવા જ્ઞાનમા
ક્રમસર સચરણ કરવાવાળા મનનો સચાર દુર્લક્ષ છે, તો પછી એક જ સ્પર્શેન્દ્રિય
માત્રની શીતવેદના રૂપ ઉપયોગથી અન્ય ઉષ્ણવેદનારૂપ ઉપયોગાન્તરના ઉત્પન્ન
થવાથી તેનો સચાર સુલક્ષ થઈ શકે છે ? ના તેમ નથી થઈ શકતું અર્થાત્
મનનો ક્રમથી થતો સચાર બાણી થકાતો નથી

નન્વેકસ્મિન્નર્થે ઉપયુક્તસ્ય મનસોઽર્થાન્તરેઽપ્યુપયોગો યુગપત્ ભવતીતિ સ્વીકારે
કો દોષઃ ? ઉચ્યતે—

યસ્ય મનોઽન્યસ્મિન્નર્થે ઉપયુક્ત સ સ્વપુરોઽવસ્થિત હસ્તિનમપિ ન પશ્યતિ
તસ્માદેકસ્મિન્નર્થે ઉપયુક્ત મનો ન કદાચિદન્યાર્થોપયોગ લભતે ।

નનુ શ્રુતેઽવગ્રહાદીનામનુજ્ઞાને એકસ્મિન્નુપયોગપ્રહુતાઽભિહિતા, તર્હિ કથમુચ્યતે
—વસ્તુનોઽનેરુપર્યાયાણા સામાન્યરૂપતયા ગ્રહણમાત્રમેવ જ્ઞાને ઉપયોગયોગ્યતામા-

શકા—એક હી અર્થ મે ઉપયુક્ત મન કા અર્થાન્તર મે બી ઉપયોગ
એક સાધ હોતા હૈ, એસા માનને મેં દોષ ત્યા હૈ? સો કહો—

ઉત્તર—જિસકા મન અન્ય અર્થ મેં ઉપયુક્ત હો રહા હૈ ઉસકે
સમક્ષ હસ્તી બી આકર ઉપસ્થિત હો જાવે તો વહ બી ઉસકો નહી
દિખતા હૈ । ઇસલિયે એક અર્થ મે જુડા હુઆ મન કબી બી અન્ય અર્થ મે
ઉસ સમય ઉપયુક્ત નહી હો સકતા હૈ ।

આગમ મેં જય અવગ્રહ આદિ કે નિરૂપણાવસર મે એક સમય મેં
બી ઉપયોગ કા વાહુલ્ય કહા ગયા હૈ, ફિર આપ કૈસે કહતે હૈં કિ—
એક સમય મે અનેક ઉપયોગ નહી હોતા હૈ? । પ્રતિવાદી કે ઇસ શકા
કા સમાધાન સિદ્ધાન્તી ઇસ પ્રકાર કરતે હૈં—તુમ જો કહો કિ આગમ
મેં એક સમય મે બી અનેક ઉપયોગ હોના માના ગયા હૈ, સો એસી વાત નહી
હૈ । તુમને વહા કે આગમવચન કા અભિપ્રાય નહી જમજ્ઞા । વહા કા

શકા—એક જ અર્થમા ઉપયુક્ત મન અર્થાન્તરમા પણ ઉપયોગ એક
સાથે થાય છે એવુ માનવામા દોષ શો છે તે તો બતાવો ?

ઉત્તર—જેતુ મન અન્ય અર્થમા ઉપયુક્ત થઈ રહેલ છે એની સામે હાથી
પણ આવીને ખડો થઈ બંધ તો પણ એ હાથી તેના જોવામા નથી આવતો
એટલા માટે એક અર્થમા—પદાર્થમા જોડાયેલ મન કદી પણ એજ સમયે અન્ય
અર્થમા—પદાર્થમા ઉપયુક્ત થઈ શકતુ નથી

આગમમા જ્યારે અવગ્રહ વિગેરેના નિરૂપણાવસરમા એક સમયમા પણ
ઉપયોગનો બાહુલ્ય કહેવામા આવેલ છે તો પછી આપ એમ કહો છો કે, એક
સમયમા અનેક ઉપયોગ નથી થતો ? પ્રતિવાદીની આ શકાનુ સમાધાન
સિદ્ધાન્તિ આ પ્રકારે કરે છે—તમે જો એમ કહો કે, આગમમા એક સમયમા
પણ અનેક ઉપયોગ હોવાનુ સ્વીકારવામા આવે છે તો તે એવી વાત નથી
તમે ત્યા આગળ આગમવચનનો અભિપ્રાય સમજ્યા નથી ત્યા આગળનો

યસ્તુ પ્રતિવસ્તુવિભાગઃ-એતે હસ્તિનઃ, અમી અશ્વાઃ, ઇમે રથાઃ, એતે પદાતયઃ, એતે સ્વકુન્તાદયઃ, શિરસ્ત્રાણઋચાદયઃ, પટકુટિકાઃ, બ્જનાઃ, પતાકાઃ ઢકા-શ્લઘ-કાહલાદયઃ, ઋરભરાસભાદયથેત્યાદિકો ભેદાધ્યયમાયઃ સોડનેકોપયોગ ઉચ્યતે।

‘મમ વેદના વર્તતે’ इत्येव सामान्यरूपतया युगपत् शीतोष्णरूप ज्ञानद्वयं वर्तते, किन्तु-शीतोष्णवेदनाविशेषतया युगपदुपयोगद्वयं न भवति। पूर्वं सामान्यज्ञानसापेक्षं विशेषज्ञानं भवति। सामान्यस्यानेकविशेषाश्रयत्वात्। पूर्वं वेदनासामान्यं गृहीत्वा

ધનશુભ આચાર્ય ઉત્તર દેતે હું—અચ્છા વત્સ! સુનો-સામાન્ય ઉપયોગ કા નામ એક ઉપયોગ હૈ, ઇસકા તાત્પર્ય યહ હૈ કિ જૈસે-સેના વન આદિ કા જો જ્ઞાન હોતા હૈ ડસમે ભિન્ન ૨ પદાર્થો કા યુગ-પત્ જ્ઞાન નહીં હોતા હૈ। એક સાથ સામાન્યતયા સબ કા જ્ઞાન હોતા હૈ। ઇસીકા નામ સામાન્ય ઉપયોગ એક ઉપયોગ હૈ। જહા પ્રતિ વસ્તુ કા અલગ ૨ જ્ઞાન હોતા હૈ જૈસે યે હાથી હૈ, યે ઘોડે હૈ, યે રથ હૈ, યે પદાતિ હૈ, યે સ્વઙ્ગ કુન્ત આદિ હથિયાર હૈ, યે શિરસ્ત્રાણ હૈ, યે કવચ હૈ, ઇત્યાદિ, ઇસકા નામ અનેક ઉપયોગ હૈ। વિશેષ પદાર્થોં કે ગ્રહણ મેં એક કાલ મેં એક હી ઉપયોગ-જ્ઞાન ઉપયોગ હોતા હૈ।

“મુજે વેદના હો રહી હૈ” યહા પર સામાન્યરૂપ સે એક સાથ શીતોષ્ણરૂપ દો જ્ઞાન હૈં કિન્તુ-શીતોષ્ણ વેદના વિશેષરૂપ સે એક સાથ દો ઉપયોગ નહીં હ। પહિલે સામાન્ય જ્ઞાન હોતા હૈ પશ્ચાત્ વિશેષજ્ઞાન હોતા હૈ। વિશેષજ્ઞાન સામાન્યજ્ઞાનસાપેક્ષ હી હોતા હૈ,

ધનશુભાચાર્ય ઉત્તર આપે છે કે—હે વત્સ! સાબળો સામાન્ય ઉપયોગ નામ એક ઉપયોગ છે એ કહેવાનો આશય એ છે કે, જેમ-સેના, વન, વિગેરેનું જે જ્ઞાન થાય છે તેમા અલગ અલગ પદાર્થોનું યુગપત્ જ્ઞાન થતું નથી પણ એક સાથે સામાન્યતઃ સર્વનું જ્ઞાન થાય છે એનું નામ સામાન્ય ઉપયોગ-એક ઉપયોગ છે જ્યાં દરેક વસ્તુનું અલગ અલગ જ્ઞાન થાય છે જેમકે આ હાથી છે, આ ઘોડો છે, આ રથ છે, આ પદાતિ છે, આ ખડ્ગ કુત આદિ હથિયાર છે, આ શિરસ્ત્રાણ છે, આ કવચ છે, વિગેરે વિગેરે। આનું નામ અનેક ઉપયોગ છે વિશેષ પદાર્થોના ગ્રહણમા એક કાળમા એક જ ઉપયોગ-જ્ઞાન-ઉપયોગ હોય છે

“મને વેદના થઈ રહી છે” અહીં સામાન્ય રૂપથી એક સાથે શીતોષ્ણ રૂપ જે જ્ઞાન છે પરંતુ શીત-ઉષ્ણ વેદના વિશેષરૂપથી એક સાથે જે ઉપયોગ નથી પડેલા સામાન્ય જ્ઞાન થાય છે અને પછીથી વિશેષજ્ઞાન થાય છે

તત્ત્વેદા પ્રવિશ્ય 'શીતેય પાદયોર્વેદના' ઇતિ વેદનાવિશેષ નિશ્ચિનોતિ । શિરસ્યપિ પ્રથમ વેદનાસામાન્ય ગૃહીત્વા તત્ત્વેદા પ્રવિશ્ય 'ઉષ્ણેયમિહ વેદના' ઇત્યધ્યવસ્યતિ । તત્ત્વેદાં ન ક્વચિદ્ વિશેષજ્ઞાનાના યુગપત્ પ્રવૃત્તિસંભવઃ, સામાન્યરૂપતયા તુ સમકાલમપિ વિશેષાણા ગ્રહણ ભવેત્ । યથા સેના, વનમિત્યાદિ । વિશેષાણા તુ ન યુગપદુપયોગઃ । તથા ચ-ભિન્નકાલે એવ શીતોષ્ણવિશેષજ્ઞાને તસ્માદ્ આન્તિરેવેદ ભવતી યુગપત્ શીતોષ્ણાદ્વયવેદનમ્ ।

ક્યોં કિ સામાન્ય અનેક વિશેષોં કા આશ્રય હોતા હૈ, ઇસલિયે । જવ યહ વાત હૈ તો પહિલે વેદનાસામાન્ય કા ગ્રહણ હોગા-પશ્ચાત્ વિશેષ વેદના કા । અતઃ પહિલે વેદનાસામાન્ય કા ગ્રહણ કરકે ઉસસે ફિર ઈહા મે પ્રવિષ્ટ હોકર "શીતેય પાદયોર્વેદના" મેરે પૈરોં મે યહ શીત-વેદના હૈ, ઇસ પ્રકાર સે વેદનાવિશેષ કા નિશ્ચય કિયા જાતા હૈ । ઇસી પ્રકાર શિર મે મી પ્રથમ વેદના સામાન્ય કો ગ્રહણ કર પશ્ચાત્ ઈહા મે પ્રવિષ્ટ હોકર "ઉષ્ણેયમિહ શિરસિવેદના" મેરે શિર મે યહ ઉષ્ણ-વેદના હો રહી હૈ, ઇસ પ્રકાર સે ઉષ્ણવેદના કા નિશ્ચય કિયા જાતા હૈ । ઇસ પ્રકાર કહી પર મી એક સાથ વિશેષજ્ઞાનો કી યુગપત્ પ્રવૃત્તિ નહી હો સકતી હૈ । સામાન્યરૂપ સે મલે હી એક સાથ વિશેષો કા ગ્રહણ હો જાય ઇસમે કોઈ સિદ્ધાન્તવિરુદ્ધ જૈસી વાત નહી હૈ, જૈસા કિ સેના વન ઇત્યાદિ સામાન્ય ચોર મે હોતા હૈ । વિશેષોં કા ગ્રહણ યુગપત નહી હો સકતા હૈ, ઇસલિયે યે શીતઉષ્ણ વિશેષજ્ઞાન ભિન્ન

વિશેષજ્ઞાન સામાન્યજ્ઞાન સાપેક્ષ જ હોય છે, કેમકે, સામાન્ય અનેક વિશેષોનો આશ્રય હોય છે આજ કારણે બીધે બ્યારે આજ વાત છે તો પહેલા વેદના સામાન્યનું અહં છ થાય છે, પછીથી વિશેષ વેદનાનું આથી પહેલા વેદના સામાન્યનું અહં છ કરી એના પછી ઇહા પ્રવિષ્ટ થઈ "શીતેય પાદયોર્વેદના" મારા પગોમા આ શીત વેદના છે આ પ્રમાણે વેદના વિશેષોનો નિશ્ચય કરવામા આવે છે આજ રીતે માથામા પણ પ્રથમ વેદના સામાન્યને અહં છ કરી પછીથી ઇહામા પ્રવિષ્ટ થઈ "ઉષ્ણેયમિહ શિરસિ વેદના"—મારા મસ્તકમા આ ઉષ્ણવેદના થઈ રહી છે આ પ્રકારે ઉષ્ણવેદનાનો નિશ્ચય કરવામા આવે છે આ પ્રકારે ગમે ત્યાં પણ એક સાથે વિશેષજ્ઞાનોની યુગપત્ પ્રવૃત્તિ થઈ શકતી નથી સામાન્ય રૂપથી ભલે એક સાથે વિશેષોનું અહં છ થઈ જાય આમા કેઈ સિદ્ધાન્ત વિરુદ્ધ જેવી વાત નથી જેમકે, સેના વન, વિગેરે સામાન્ય બોધમા હોય છે વિશેષોનું અહં છ યુગપત્ થઈ શકતું નથી આથી આ શીત ઉષ્ણ વિશેષજ્ઞાન ભિન્ન

યસ્તુ પ્રતિયસ્તુવિભાગઃ-એતે હસ્તિનઃ, અમી અશ્વાઃ, ઇમે રથાઃ, એતે પદાતયઃ, એતે સ્વકુન્તાદયઃ, શિરસ્ત્રાણકચાદયઃ, પટકુટિકાઃ, ધ્વજાઃ, પતાકાઃ ઢકા-શઙ્ગ-કાહલાદયઃ, કરભરાસભાદયથેત્યાદિકો ભેદાધ્યસાયઃ સોઽનેકોપયોગ ઉચ્યતે।

‘મમ વેદના વર્તતે’ इत्येव सामान्यरूपतया युगपत् शीतोष्णरूप ज्ञानद्वय वर्तते, किन्तु-शीतोष्णवेदनाविशेषतया युगपदुपयोगद्वय न भवति। पूर्वं सामान्यज्ञानसापेक्ष विशेषज्ञान भवति। सामान्यस्यानेकविशेषाश्रयत्वात्। पूर्वं वेदनासामान्य गृहीत्वा

ધનગુપ્ત આચાર્ય ઉત્તર દેતે હું—અચ્છા વત્સ! સુનો-સામાન્ય ઉપયોગ કા નામ એક ઉપયોગ હૈ, હસકા તાત્પર્ય યહ હૈ કિ જૈસે-સેના વન આદિ કા જો જ્ઞાન હોતા હૈ હસમે મિત્ર ૨ પદાર્થો કા યુગ-પત્ જ્ઞાન નહીં હોતા હૈ। એક સાથ સામાન્યતયા સત્ર કા જ્ઞાન હોતા હૈ। હસી-કા નામ સામાન્ય ઉપયોગ એક ઉપયોગ હૈ। જહા પ્રતિ વસ્તુ કા અલગ ૨ જ્ઞાન હોતા હૈ જૈસે યે હાથી હૈ, યે ઘોડે હૈ, યે રથ હૈ, યે પદાતિ હૈ, યે સ્વઙ્ગ કુન્ત આદિ હથિયાર હૈ, યે શિરસ્ત્રાણ હૈ, યે કવચ હૈ, ઇત્યાદિ, હસકા નામ અનેક ઉપયોગ હૈ। વિશેષ પદાર્થો કે ગ્રહણ મેં એક કાલ મે એક હી ઉપયોગ-જ્ઞાન ઉપયોગ હોતા હૈ।

“મુજે વેદના હો રહી હૈ” યહા પર સામાન્યરૂપ સે એક સાથ શીતોષ્ણરૂપ દો જ્ઞાન હૈં કિન્તુ-શીતોષ્ણ વેદના વિશેષરૂપ સે એક સાથ દો ઉપયોગ નહીં હૈ। પહિલે સામાન્ય જ્ઞાન હોતા હૈ પશ્ચાત્ વિશેષજ્ઞાન હોતા હૈ। વિશેષજ્ઞાન સામાન્યજ્ઞાનસાપેક્ષ હી હોતા હૈ,

ધનગુપ્તાચાર્ય ઉત્તર આપે છે કે—હે વત્સ! સાલજો સામાન્ય ઉપયોગ નામ એક ઉપયોગ છે એ કહેવાનો આશય એ છે કે, જેમ-સેના, વન, વિગેરેનું જે જ્ઞાન થાય છે તેમા અલગ અલગ પદાર્થોનું યુગપત્ જ્ઞાન થતું નથી પણ એક સાથે સામાન્યતઃ સર્વનું જ્ઞાન થાય છે એનું નામ સામાન્ય ઉપયોગ-એક ઉપયોગ છે જ્યાં દરેક વસ્તુનું અલગ અલગ જ્ઞાન થાય છે જેમકે આ હાથી છે, આ ઘોડો છે, આ રથ છે, આ પદાતિ છે, આ ખડ્ગ કુત આદિ હથિયાર છે, આ શિરસ્ત્રાણ છે, આ કવચ છે, વિગેરે વિગેરે! આનું નામ અનેક ઉપયોગ છે વિશેષ પદાર્થોના અહણમા એક કાળમા એક જ ઉપયોગ-જ્ઞાન-ઉપયોગ હોય છે

“મને વેદના થઈ રહી છે” અહીં સામાન્ય રૂપથી એક સાથે શીતોષ્ણ રૂપ બે જ્ઞાન છે પરંતુ શીત-ઉષ્ણ વેદના વિશેષરૂપથી એક સાથે બે ઉપયોગ નથી પહેલા સામાન્ય જ્ઞાન થાય છે અને પછીથી વિશેષજ્ઞાન થાય છે.

મગવતા શ્રીમહાવીરસ્વામિના ‘ક્રિયાદ્વયસ્યાનુભવો યુગપન્નભવતીતિ સમયસ્ય સૂક્ષ્મતયા યુગપદનુભવામિમાનો ભ્રમ એવેતિ દેશિતમ્ । કિં તસ્માદપ્યધિકોઽસિ ? યદેવ વદસિ । તસ્માત્ પરિત્યજૈના કૂટપ્રરૂપણામ્, અન્યથા ત્વા મુદ્ધરેણ નાશયિ-
પ્યામિ । इत्यादि तदुक्तभयवाक्यैर्युक्तिवचनैश्च प्रमुदोऽसौ मिथ्यादुष्कृत दत्त्वा
गुरुसमीप गत्वा प्रतिक्रमण कृतवान् ॥

इति पञ्चमगङ्गनिहवदृष्टान्तः ॥ ५ ॥

કી પ્રરૂપણા વ્યર્થ ક્યોં કર રહે હો । મહાવીર પ્રભુને યહાં વિરાજકર હસ
વાત કી પ્રરૂપણા યદ્વત અચ્છી સ્પષ્ટ કી હૈ કિં એક હી સાથ ક્રિયાદ્વય કા
અનુભવ કિસીં ખી જીવ કો નહીં હોતા હૈ, જો એસા કહતે હૈં વે ભ્રમ મેં હૈં,
ભ્રમ કા કારણ સમય કી અતિમૂઢ્મતા હૈં ફિર તુમ વ્યર્થ મેં યકવાદ ક્યોં
કરતે ફિર રહે હો ? કયા તુમ જ્ઞાન મેં ડનસે ખી અવિરૂ હો જો એસા
સમજ રહે હો ઓર કહતે ફિર રહે હો । ડસલિયે ખલાઈ તુમ્હારી ડસીં મેં હૈં
કિં તુમ ડસ કૂટ-કૂટ-પ્રરૂપણા કો ડોડ દો, નહીં તો મેં તુમ્હારા ડસીં
મુદ્ધર સે વિનાશ કર દૂગા । ડસ પ્રકાર યક્ષરૂચિત ડન ભયપ્રદ વચનોં
સે તથા યુક્તિયુક્ત વચનોં સે પ્રતિમુદ્ધ હો ડન્હોને અપને દુરાગ્રહ કા પરિ-
હાર કરતે જુગ મિથ્યાદુષ્કૃત દેકર ઓર ગુરુ કે સમીપ પહુચ કર પ્રતિ-
ક્રમણ કિયા ।

॥ यह पाचवें गगनिहवका दृष्टान्त हुआ ॥ ५ ॥

અરે ! તમે આ મતની પ્રરૂપણા વ્યર્થ કેમ કરી રહ્યા છો ? મહાવીર પ્રભુએ
આહી ખીરાજીને આ વાતની પ્રરૂપણા ઘણી સારી રીતે સમજાવી છે કે, એક જ
સાથે બે ક્રિયાનો અનુભવ કેઈ પણ જીવને થતો નથી, છતાં બે આંતુ કહે છે તે
ભ્રમમાં પડેલા છે ભ્રમનું કારણ મમયની અતિ સૂક્ષ્મતા છે તે। પછી તમે
વ્યર્થમાં યકવાદ કેમ કરી રહ્યા છો ? શું તમે જ્ઞાનમાં પ્રભુમહાવીરની પણ
અધિક છે કે તમે એવું સમજી બેઠા છો અને લોકોને ડહેતા દરેક છો ? આથી
તમે આવી કૂર, જુઠી પ્રરૂપણાને છોડી દો તેમાં જ તમારી ભલાઈ છે નહીં
તો હું આ મુદ્ધગણથી તમારો નાશ કરી નાખીશ આ પ્રજારના એ યક્ષના
ભયપ્રદ વચનોથી તવા યુક્તિ યુક્ત વચનોથી પ્રતિબોધિત થયા અને તેમણે
પોતાના દુરાગ્રહનો પરિહાર કરતા કરતા માત્ર પાપ નિષ્કળ થાઓ-મિથ્યામિ
દુષ્કૃત એ લઈને શુરુની પાસે પહોંચીને પ્રતિજમણ થયું

॥ આ પાચમા ગગનિહવનુ દૃષ્ટાંત પુરૂ થયુ ॥ ૫ ॥

इत्यादियुक्तिशतैर्गुरुणा प्रज्ञापितोऽपि गगाचार्यः स्वाग्रहं न त्यक्तवान् तदा
गुरुणा कायोत्सर्गपूर्वकं वहिष्कृतोऽसौ ग्रामानुग्रामं विहरन् राजगृहनगरमागतः।
तत्र वीरप्रभनामक उद्याने मणिनायकपक्षभवनं उत्तीर्णः। तत्र लोकानां पुरतः
'क्रियाद्वयस्य युगपदनुभयो भवति' इति समतं प्ररूपयति। तदा मणिनायकपक्षः
कोपमाविष्कुर्वन् मुद्रेण च गङ्गाचार्यं ताडयन् वदति—अरे! अत्रैव समवमृतेन

કાલવર્તી હું એસા માનના ચાહિયે । ખ્રાન્તિવશ હી ફનમેં ઇક કાલતા
પ્રતીત હોતી હૈ । ઇત્યાદિ સેકડો યુક્તિયોં સે ઇસ તરહ પ્રજ્ઞાપિત હોને
પર મી ગગાચાર્ય ને અપના દુરાગ્રહ નહીં છોડા । ધનગુપ્તાચાર્ય ને જબ
ગગાચાર્ય કો દુરાગ્રહી બના દેસ્તા તો ઉન્હોં ને ઉસકો શીઘ્ર હી કાયો-
ત્સર્ગપૂર્વક ગચ્છ સે વાહિર કર દિયા ।

વાહર હોકર યહ મી સ્વેચ્છાપૂર્વક રૂંધર ઉઘર વિહાર કરને લગે ।
વિહાર કરતે ર એક સમય યે રાજગૃહ નગર મે આયે । વહા વીરપ્રભ
નામક ઉદ્યાન મેં જો મણિપ્રભ નામકે યક્ષ કા ભવન યા ઉસમે ઉતરે ।
“દો ક્રિયાઓકા અનુભવ એક હી સાથ હોતા હૈ ” ઇસ પ્રકારકી માન્યતા
કી પ્રરૂપણા લોગોં કે સમક્ષ વહા કરને લગે । મણિપ્રભનામક યક્ષને
ફનકી ઇસ અસત્પ્રરૂપણા સે કુપિત હોકર ઉનકો સચેત કરને કે લિયે
ઉનકે ઉપર મુદ્રા કા પ્રહાર કિયા ઓર કહને લગા—અરે તુમ ઇસ મત

ઘાળવતીં છે એવુ માનવુ બોઈએ ખ્રાતિવશજ તેમા એક કાળપણુ પ્રતીત
થાય છે આ પ્રકારે સેકડો યુક્તિઓથી પ્રજ્ઞાપિત થવા છતાં પણ
ગગાચાર્યે પોતાનો દુરાગ્રહ છોડયો નહીં ધનગુપ્ત આચાર્યે જ્યારે ગગા
ચાર્યને દુરાગ્રહી બનેલ બોયા તો તેઓએ તેને તરત જ કાયોત્સર્ગ પૂર્વક
ગચ્છની બહાર મૂકી દીધા

ગચ્છથી બહાર થવા છતાં પણ ગગાચાર્ય સ્વેચ્છાપૂર્વક અહીં તહીં
વિહાર કરવા લાગ્યા વિહાર કરતાં જતાં એક સમયે તેઓ રાજગૃહ નગર
રમા પધાર્યા ત્યાં વીરપ્રભ નામના ઉદ્યાનમા મણિપ્રભ નામના એક યક્ષનું
ભવન હતું તેમા તેઓ ઉતર્યા “જે ક્રિયાઓનો અનુભવ એક જ સાથે થાય છે”
આ પ્રકારની પોતાની માન્યતાની પ્રરૂપણા હોકોની સમક્ષ ત્યાં આગળ
કરવા લાગ્યા મણિપ્રભ નામના યક્ષે તેમની આ અસત્ પ્રરૂપણાથી ક્રોધાયમાન
બની તેને ચેતવવા માટે તેના ઉપર મુદ્રાગળનો પ્રહાર કર્યો અને કહેવા લાગ્યો—

કરે જમ્બૂશાલાધારણમ્ ? । તદાડસી પ્રત્યાહ—મદીયમ્બુદર મહાવિદ્યાસભારેણ સ્ફુટિત મપિપ્યતીતિ મત્વા મયા લૌહપટ્ટકેન યદ્વમ્ । જમ્બૂદ્વીપે ચ મમ પ્રતિવાદી કોપિ નાસ્તીતિ સૂચયિતુ મયા જમ્બૂશાલા હસ્તે ગૃહીતા । તતસ્તેન પરિત્રાજકેન “નાસ્તિ કચ્ચિન્મમ પ્રતિવાદી” ઇત્યુદ્ઘોષણાપૂર્વક પટ્ટો ગદિતઃ । લોહપટ્ટપદ્મોદ્-જમ્બૂદ્વિષ્ણુશાલાયોગાચ્ચ તસ્ય લોકે “પોટ્ટશાલ” ઇતિ નામ જાતમ્ । તતો નગરી પ્રવિષ્ઠો રોહગુપ્ત પટ્ટધ્વનિપૂર્વિકામુદ્ઘોષણા શ્રુતવાન્ ।

આપને અપને પેટ કો કિસ કારણ સે લૌહ કે હસ પટ્ટે સે ગ્રાધ રહ્યા હૈ ? તથા યહ જામ્બુનવૃક્ષ કી શાલા ખી હાથ મે રખો લે રખી હૈ । ઉસ સમય યહ કહ્તા કિ મેરે હસ પેટ મેં અનેક વિચારે ખરી પડી હૈ અતઃ ઉનકે ખાર સે યહ પેટ ફટ ન જાય હસલિયે હસકો હસ લૌહ કે પટ્ટે સે વાંધ રહ્યા હૈ, તથા “હસ જમ્બૂદ્વીપ મે મેરા કોઈ ના પ્રતિવાદી નહી રહ્યા હૈ” હસ ગાત કો સૂચિત કરને કે લિયે યહ જામ્બુન કે વૃક્ષ કી ડાલી હાથ મેં લે રખી હૈ । હસકે વાદ ઉસ પરિત્રાજક ને ઉસ નગર મે પટ્ટવાદનપૂર્વક એસી ઘોષણા કી કિ યહાં પર ખી મેરા કોઈ પ્રતિવાદી નહી હૈ । હસ પરિત્રાજક કા નામ પોટ્ટશાલ થા । હસકા કારણ ખી યહી યા કિ લૌહ કે પટ્ટે સે હસકા પેટ વધા રહ્તા યા, તથા જમ્બૂવૃક્ષ કી શાલા હસકે હાથ મે રહ્યા કરતી થી, હસલિયે લોગોં મે યહ પોટ્ટશાલ હસ નામ સે વિખ્યાત જુઝા યા । પોટ્ટશાલકી હસ ઘોષણા કો નગરી મે પ્રવેશ કરતે સમય રોહગુપ્ત ને સુની ।

આપે આપના પેટને લોહના પટાથી શા માટે બાંધી રાખ્યું છે ? તથા આ જામ્બુના વૃક્ષની ડાળ હાથમા શા માટે પકડી રાખો છો ? ત્યારે તે કહેતા કે મારા આ પેટમા અનેક વિદ્યાઓ ભરેલી છે તેથી વિદ્યાના ભારથી આ પેટ ફાટી ન જાય એટલા ખાતર તેને આ લોહના પટાથી બાંધી રાખેલ છે તથા “આ જમ્બૂદ્વિષ્ણુમા મારો કોઈ પ્રતિસ્પર્ધિ રહેલ નથી” આ વાતને સૂચિત કરવા માટે પ્રતિક તરીકે આ જામ્બુના વૃક્ષની ડાળી મે હાથમા ધારણ કરેલી છે, આ પછી તે પરિત્રાજકે તે નગરમા મોટામોટા અવાજ કરી એવી ઘોષણા કરી કે, “આ સ્થળે પણ મારો કોઈ પ્રતિસ્પર્ધિ નથી” આ પરિત્રાજકનું નામ પોટ્ટશાલ હતું તેનું કારણ પણ એજ હતું કે લોહના પટાથી તેનું પેટ બાંધેલું રહેતું હતું, તથા જામ્બુ વૃક્ષની શાખા તેના હાથમા રહેતી હતી આ ઉપરથી લોકોમા તે પોટ્ટશાલ એ નામથી જાણીતો હતો પોટ્ટશાલની આ ઘોષણા નગરમા પ્રવેશ કરતી વખતે રોહગુપ્તે સાંભળી

अथ पण्डनिहव रोहगुप्तदृष्टान्तः प्रोच्यते—

भगवतः श्रीमहावीरस्वामिनो निर्वाणसमयाच्चतुस्तवारिंशदधिकपञ्चशत ५४४ वर्षेषु व्यतीतेषु अन्तरजिहानगर्या बलश्रीनामनो नृप आसीत् । तत्रैकदा तस्यां नगर्याविहिर्भूतगृहनामक्रोधाने परिवारसहितः श्रीगुप्ताचार्यः समागतः । तस्य शिष्या रोहगुप्तनामाऽन्यत्र गामे स्थित आसीत् । स गुरुवन्दनार्थमन्तरजिका-यामागत । तत्र नगर्यामेकः परिव्राजको विद्याबलगर्वसंयुतः समागतः । स च लोहपट्टिकावद्धोदरः करे जम्बूशाखा दधानः सन् लोके विहरति । यदि लोकः पृच्छति-परिव्राजक ! किं प्रयोजनकमेतल्लोहपट्टिकया उदरे बन्धनम् ? किमर्थं च

छठवे पडुलूक (रोहगुप्त) निहव की कथा इस प्रकार है—

भगवान् महावीर स्वामी को मुक्ति गये ५४४ वर्ष पीछे अतरजिका नगरी मे एक राजा हुआ, जिसका नाम बलश्री था । नगरी के बाहर एक भूतगृह नामका बगीचा था । उस में किसी समय शिष्यपरिवारसहित श्री गुप्ताचार्य महाराज पधारे । इनके एक शिष्य जिनका नाम रोहगुप्त मुनि था, वह उस समय किसी और दूसरे ग्राम में थे । जब इन्होंने गुरुमहाराज का आगमन अतरजिका नगरी में सुना तो वे उनको बदना करने के लिये वहा आये । उसी समय वहा एक परिव्राजक भी कि जिसको अपनी विद्या का विशेष अभिमान था आया । उसने अपने पेट को लौह की पट्टी से जकड़ रखाथा, तथा हाथ में जामुन के वृक्ष की एक डाली लिये हुए था । जब लोग उससे यह पूछते कि कहो महाराज !

छठा पडुलूक (रोहगुप्त) निहवनी कथा का प्रकारनी छे—

भगवान् महावीर स्वामीना निर्वाण पात्र्ये ५४४ पात्र्यसेने शुभालीस वर्ष पछी अतरजिका नगरीमा ओक राजा थयो । नेनु नाम बलश्री इतुं नगरीनी भहार ओक भूतगृह नामनो बगीचा इतो तेमा कोरि ओक समये शिष्यपरि वार सहित श्री गुप्ताचार्य महाराज पधायो तेमना शिष्यो पैकी ओक शिष्य नेमनु नाम रोहगुप्त मुनी इतु तेओ ते समये कोरि ओक भीन गाममा इता, न्यारे तेमणे गुरुमहाराजनु अतरजिका नगरीमा आगमन साबग्यु तो तेओ तेमने बदना करवा माटे त्या आव्या ओ वणते ओक परिव्राजक के नेने पोतानी विद्यानु विशेष अभिमान इतु ते पण आव्या इता तेमणे पोताना पेटने ओक डोढाना पटाथी पाधी रामेव इतु तथा तेमना हाथमा नपुना वृक्षनी ओक डाल इती न्यारे दोको तेने ओ पूछता के, कहो महाराज !

करिष्यति । रोहगुप्तेनोक्तम्—यद्येव तर्हि मम यथा वादे जयः स्यादुपद्रवश्च न कश्चिद् स्यात् तथा प्रसादः कार्यो भवति । ततो गुरुस्तस्मै मयूरी १, नकुली २, पिडाली ३, व्याघ्री ४, सिंही ५, उलूकी ६, उलाचरूपयाना च ७, एताः सप्तविधाः परित्राजरूपराजयकारिणीस्तु ग्रहाण । इति गुरुणाऽभिहिते रोहगुप्तेन ता सर्वा विद्या गृहीता । तदनन्तरं रजोहरणं चाभिमन्य तस्मै दत्त्वा गुरुः प्राह—यदि अन्यदपि किञ्चित् तत्प्रणीतमुद्रविद्याकृतमुपसर्गजातमुपतिष्ठते तदा तन्निवारणार्थमेतन्मस्तकोपरि भ्रामणीयम् । ततः सुरेन्द्रस्याप्यजेयो भविष्यति, किमुत मनुष्यमात्रस्य तस्य ।

रोहगुप्त ने कहा—गुरु महाराज ! आप ऐसा आशीर्वाद दें कि जिससे वाद मे मेरा विजय हो जाय और उस के द्वारा मेरे ऊपर कोई उपद्रव भी न हो सके । गुरुमहाराज ने उसकी बात सुनकर उनको मयूरी १, नकुली २, पिडाली ३, व्याघ्री ४, सिंही ५, उलूकी ६, एव उलाचकप्रधाना ७, ये सात विद्याएँ उनको दी, और यह कहा कि ये विद्याएँ परित्राजक को पराजित करेगी । रोहगुप्त ने ये सब विद्याएँ ग्रहण कर लीं । पश्चात् रजोहरण को अभिमन्त्रित कर देते हुए गुरुमहाराज ने कहा कि—यदि कदाचित् कोई क्षुद्रविद्याकृत उपसर्ग तुम्हारे ऊपर वह करे तो तुम उस समय उसकी निवृत्ति के लिये इस रजोहरण को अपने मस्तक पर फेर लेना । उस समय यदि इन्द्र भी परास्त करना चाहेगा तो वह भी तुम्हें परास्त नहीं कर सकेगा, मनुष्यकी तो बात ही क्या है ।

गुरुमहाराजनी बात साधनीने रोहगुप्ते कहु - गुरुमहाराज ! आप जेवो आशीर्वाद आपो के, जेनाथी वादविवादभा भासो निश्चय विजय थाय अने तेने कसो भासो उपर उपद्रवने कोष लय जेवो न थाय गुरुमहाराज तेनी बात साधनीने तेने मयूरी १, नकुली २, पिडाली ३, व्याघ्री ४, सिंही ५, ध्रुव ६, अने जालनी ७, जेभ सात प्रकारनी विद्याओ तेने सीखनी अने कहु के, आ विद्याओ न परित्राजने पराजित करथे रोहगुप्ते जे सधनी विद्याओ कहु उरी लीधी पछी रजोहरणने मन्त्रीत करी आपता गुरु महाराज कहु के, जे उदाय कोष क्षुद्र विद्याने उपसर्ग तमारा उपर ते करे तो तमे ते वजते तेना निवारण भाटे आ रजोहरणने तमारा मस्तक उपर डेरवने जेवे सभये जे क्षुद्र धद्र पछु तमोने परास्त करवा थाडे तो पछु तमोने परास्त करी सकथे नही, त्या मनुष्य मात्रनी तो बात न क्या ?

અથ રોહણુસો વદતિ-તેન પરિવ્રાજકેન સહ ગાદ કરિણ્યામીતિ । એવમુત્તવા સ ગુરુ શ્રીગુણાચાર્યમપૃષ્ઠાઽપિ તામુદ્ધોષણા પટદગાદન ચ નિવર્તયતિ । ગુરુસમીપ ચાગત્યાલોચયતા તેન ધોષણાનિગારણરૂપો ટૂત્તાન્તઃ કથિતઃ । આચાર્યેણોક્તમ્-ત્વયા યુક્ત નાચરિતમ્, સ હિ પરિવ્રાજકો વાદે ત્વયા પરાજિતોઽપિ વિદ્યામૃ પરમકૌશલેન ત્યામભિમરિણ્યતિ । એતાઃ સપ્ત વિદ્યાસ્તસ્ય સ્ફુરન્તિ । ૧ વૃશ્ચિકવિદ્યા, ૨ સર્પવિદ્યા, ૩ મૂષ્કવિદ્યા, ૪ મૃગવિદ્યા, ૫ વારાહીવિદ્યા, ૬ કાકવિદ્યા, ૭ પોતાકી (શકુનિકા) વિદ્યા, ચ । એતાભિર્વિદ્યાભિઃ સ પરિવ્રાજકસ્તવોપદ્રવ

રોહણુસમુનિ ને કહા કિ મૈં ઉસ પરિવ્રાજક કે સાથ વાદ કરુંગા । એસા કહ કર ઉન્હોં ને અપને ગુરુ શ્રી ગુણાચાર્ય સે વિના પૂછે હી ઉસ ઘોષણા ંવ પટદ્ કે ગજને કો રોક દિયા । પશ્ચાત્ ગુરુ મહારાજ કે પાસ આકર ઉન્હોં ને ઇસ વાત કી આલોચના કરતે સમય “મૈંને આપસે વિના પૂછે હી પરિવ્રાજક પોટ્ટશાલકી કૂન ઘોષણા કા નિવારણ કર દિયા હૈ” એસા કહા ।

આચાર્ય ને રોહણુસ કી વાત સુનકર કહા-તુમને યહ કામ અન્છા નહી કિયા । યથાપિ તુમ ઉસ પરિવ્રાજક કો વાદ મૈં પરાજિત કર દોગે તો ખી વહ વિદ્યાઓં મૈં પરમ કુશલ હૈ ઇસલિયે વહ અપની કુશલતા સે હી તુમ્હારા પરામ્ભવ કર દેગા । ઉસકે પાસ યે સાત વિદ્યાઈં હે-વૃશ્ચિકવિદ્યા ૧, સર્પવિદ્યા ૨, મૂષ્કવિદ્યા ૩, મૃગીવિદ્યા ૪, વારાહીવિદ્યા ૫, કાકવિદ્યા ૬, ઓર પોતાકી (શકુનિકા) વિદ્યા ૭, સો ઇન વિદ્યાઓં સે વહ પરિવ્રાજક તુમ્હારે ઉપર અનેક ઉપદ્રવ કરેગા । ગુરુ મહારાજ કી વાત સુનકર

રોહણુસ મુનિએ કહ્યું કે, “હું આ પરિવ્રાજકની સાથે વાદવિવાદ કરીશ એ પ્રમાણે કહીને તેમણે પોતાના ગુરુને પૂછના શિવાય એ ઘોષણા કરનાર તથા થાળી પીટનારને થોભાવી દીધો તે પછી ગુરુમહારાજની પાસે આવીને તેમણે એ વાતની આલોચના કરતા કહ્યું કે, “મેં આપને પૂછ્યા વગર પરિવ્રાજક પોટ્ટશાલની કરેલી ઘોષણાને બધ કરાવી દીધી છે”

આચાર્યે રોહણુસની આ પ્રમાણે વાત સાભળીને કહ્યું કે, “તમે આ કાર્યે ઠીક ન કર્યું જ્ઞાત્ય તમે એ પરિવ્રાજકને વાદવિવાદમા પરાજીત કરી દેશો તો પણ તે (મત્ર) વિદ્યાઓમા પરમ કુશળ છે, એટલે તે પોતાની કુશળતાથી જ તમોને હરાવી દેશે તેની પાસે સાત પ્રકારની વિદ્યાઓ છે વૃશ્ચિકવિદ્યા૧, સર્પવિદ્યા૨, મૂષ્કવિદ્યા૩, મૃગીવિદ્યા૪, વારાહીવિદ્યા૫, કાકવિદ્યા૬, અને શકુનિકાવિદ્યા૭, આ વિદ્યાઓના પ્રભાવથી તે પરિવ્રાજક તમારી ઉપર અનેક જાતના ત્રાસ વરતાવશે”

તત્ર જીવા નારકતિર્યગાદયઃ, અજીવાસ્તુ પરમાણુઘટાદયઃ, નોજીવાસ્તુ
ગૃહગોધિકાદીના ઊન્નપુચ્છાદયઃ। તતો જીવાઽજીવનોજીવરૂપાસ્ત્રયો રાશયઃ,
તથૈવોપલમ્પમાનત્વાત્, ઉત્તમમધ્યમાપમત્રત્, ઇત્યાદિયુક્તિમિઃ પ્રત્ન નિરાકૃત્ય
પરિવાજક. પરાજિતો રોહગુપ્તેન।

તતોઽસૌ વૃથ્ચિકવિદ્યાયા રોહગુપ્તિનાશાયં વૃથ્ચિકાન્ મુચ્ચતિ, તદા રોહગુપ્તસ્તત્ર-
વિપક્ષભૂતમયૂરીવિદ્યાયા મયૂરાન્ મુચ્ચતિ। તૈથ વૃથ્ચિકેષુ નિચારિતેષુ પરિવાજકઃ સર્વાન્
મુચ્ચતિ। તદા તન્નિચારણાયં રોહગુપ્તો નકુલોન્ પ્રિસૃજતિ। એવ મૂપિકાણા નિચા-

અધિક કી ઉપલબ્ધિ હોતી હૈ-૧ જીવ, ૨ અજીવ એવ, ૩ નોજીવ, ડસ
પ્રકાર ત્રીન રાશિયોંકી ઉપલબ્ધિ હોને સે ઇસ હેતુ મે અસિદ્ધતા કા
સમર્થન હો જાતા હૈ। નારક તીર્યચ આદિ જીવ, પરમાણુ ઘટ આદિ
અજીવ, ગૃહગોધિકા-વિપમરા-ઉપકલી-આદિ કી કટી હૈઈ પૂછ આદિ
નોજીવ હૈ। ઉત્તમ, મ વમ એવ અમ કી તરહ યે ત્રીન રાશિ હૈં। ડસ
પ્રકાર યુક્તિયોં સે અપને પક્ષ કા સ્થાપન કરકે રોહગુપ્ત ને પરિવાજક કે
પક્ષ કા નિરાકરણ કર ઉસે પરાજિત કર દિયા। જય પરિવાજક પરા-
જિત હો ચુકા તો ઉસને રોહગુપ્ત કો નષ્ટ કરને કે લિયે વૃથ્ચિકવિદ્યા કે
પ્રભાવ સે ઉસકે ડપર વિચ્છુઓં કો ડોડા। રોહગુપ્ત ને ઉનકી પ્રતિપ-
ક્ષભૂત મયૂરી વિદ્યા કે પ્રભાવ સે મયૂરોં કો ડોડા। મયૂરોં ઢારા વૃથ્ચિકોંકા
નિચારણ હો ચુકા તત્ર પરિવાજક ને ઉસ પગ સર્વોં કો ડોડા। રોહગુપ્ત ને
ઉનકે નિચારણ કરને કે લિયે નકુલોં કો ડોડા। ઇસો તરહ મૂપિકોં કો

પક્ષ અધિકની ઉપલબ્ધિ હોય છે, ૧ જીવ, ૨ અજીવ અને ૩ નો જીવ આ
પ્રકારે ત્રણ રાશીઓની ઉપલબ્ધિ હોવાથી તમારા આ હેતુમાં અસિદ્ધતાનું
સમર્થન થઈ જાય છે નારકીય, તીર્યચ વિગેરે જીવ, પરમાણુ, ઘટ, આદિ
અજીવ, ગૃહગોધિકા, વિપમરા-ઢેઢગરોળી વિગેરેની ટપાઓલી પુછડી વગેરે
નોજીવ ડે ઉત્તમ, મધ્યમ અને અધમની માફક આ ત્રણ રાશીઓ ડે આ
પ્રકારે યુક્તિપૂર્વક પોતાના પક્ષને મજબૂત કરી રોહગુપ્તે પરિવાજકના પ્રશ્નનું
નિરાકરણ કરી તેને પરાજીત કરી દીધો પરિવાજક ન્યારે હારી ગયો ત્યારે
તેણે રોહગુપ્તનો નાશ કરવા માટે વૃથ્ચિક વિદ્યાના પ્રભાવથી તેની ઉપર વિછીઓ
હોડયા રોહગુપ્તે તેની સામે નિવારણ માટે મયૂરીવિદ્યાના પ્રભાવથી મોર
હોડયા મયૂરોંએ લેગા થઈ વિછી ખલાસ કર્યો ત્યારે પરિવાજકે તેના ઉપર
અપોને હોડયા રોહગુપ્તે તેના નિવારણ માટે નોળીયાઓને હોડયા આજ

અથ રોહણસો ગુરુ વન્દિત્વા રાજસભા ગતઃ । તત્રાસૌ વદતિ-ત્રાકોઽય પરિ-
ત્રાજકઃ કિં જાનાતિ, કરોત્યયમેવ યદ્વચ્ચયા પૂર્વપક્ષમ્, તમદ નિરાકરોમિ । તતઃ
પરિત્રાજકેન ચિન્તિતમ્-અયમસ્તિ પૂર્ણવિદ્યાવાન, કેનાપિ પ્રકારેણ મયા જેતુમ-
શક્યઃ, ખતોઽસ્થૈર સમત પક્ષ પરિગૃહ્ય વાદ કરોમિ યેનાય નિરાકર્તુ ન શક્નુયાત્ ।
इत्येव विचिन्त्य परित्राजको वदति-इह जीवा अजीवाश्च द्वावेव राशी, तयैवोप-
लभ्यमानत्वात्, शुभाशुभम्, इत्यादि ।

તતો રોહણસ્તદ્વુદ્ધિં પરાભવિતુમિવ સ્વસિદ્ધાન્તપક્ષમપિ નિરાકર્ત્વન્ પ્રત્યાહ-
અસિદ્ધોઽય હેતુઃ, જન્મયોપલભ્યાત્, જીવા, અજીવા, નોજીવાશ્ચેતિ રાશિત્રયદર્શનાત્ ।

રોહણ ગુરુ કો વદના કર રાજસભા મેં પહુચા । પહુચતે હી વહાં
ઉસને કહ્યા-વિચારા યહ પરિત્રાજક કયા જાનતા હૈ ? ફસલિયે જો ભી
ફસકો ઇચ્છા હો ઉસકે અનુસાર યહ પૂર્વપક્ષ સુધી સે કરે, મેં ઉસકા
ઉત્તરપક્ષરૂપ મેં નિરાકરણ રહુંગા । રોહણ કી વાત સુનકર પરિત્રાજક
ને વિચાર ક્રિયા હા માલૂમ પડતા હૈ કિ યહ પૂર્ણવિદ્યાસપત્ર હૈ, ફસે જીતના
મેરી શક્તિ સે બાહર કી વાત હૈ, અનઃ ફસકે દ્વારા સમતપક્ષ હી ગ્રહણ
કર ફસકે સાથ વાદ કરના ઉચિત હોગા, તા કિ યહ ઉસે નિરાકૃત નહીં
કર સકેગા । ફસ પ્રકાર વિચાર કર પરિત્રાજક ને કહ્યા-જીવ ઇવ અજીવ
યે દો હી રાશિ હૈં ક્યો કિ ફસી તરહ ફનકી ઉપલબ્ધિ હોતી હૈ, જૈસે
શુભ ઓર અશુભ । પરિત્રાજક કે ફસ પક્ષ કો સુનકર રોહણ ને ઉસે
પરાભવિત કરને કે લિયે ફસ સ્વસિદ્ધાન્ત પક્ષ કા ભી નિરાકરણ કરતે
હુવ કહા કિ નહીં તુમ્હારા યહ હેતુ અસિદ્ધ હૈ, કારણ કિ દો રાશિ સે ભી

રોહણ ગુરુને વદના નમસ્કાર કરી રાજસભામાં પહોંચ્યા ત્યા પહેા
ચતા જ તેમણે કહ્યું કે, આ વિચારો પરિત્રાજક શું બાંહે છે ? આ માટે તે
પહેલ કરે અને તેની બે ઈચ્છા થાય તે સુખજ તે ખુશીથી કરે હું તેણે
સાભા પક્ષ (પ્રતિસ્પર્ધિ) તરીકે નિવારણ કરીશ રોહણગુપ્તની આ વાત સાભ-
ાનીને પરિત્રાજક વિચારમાં પડ્યો કે હા માલુમ પડે છે કે, જરૂર આ કોઈ
પૂર્ણ વિદ્યા સપત્ર છે-તેને જીતવો એ મારી શક્તિની બહારની વાત છે તો
એની મારફત સમત પક્ષ જ ગ્રહણ કરી તેની સાથે વાદ કરવો જ યોગ્ય
છે જેથી એ તેને નિરાકૃત નહીં કરી શકે આ પ્રમાણે વિચાર કરીને પરિ-
ત્રાજકે કહ્યું કે જીવ અને અજીવ એ બેજ રાશી છે કેમકે, આ રીતનીજ
તેની ઉપલબ્ધિ હોય છે, જેવાકે શુભ અને અશુભ પરિત્રાજકના આ કથનને
સાભાનીને રોહણગુપ્તે તેને હરાવવા માટે આ સ્વસિદ્ધાન્ત પક્ષનું પશુ નિરાક-
રણ કરતા કહ્યું કે, ના, તમારો આ હેતુ અસિદ્ધ છે કારણ કે, બે રાશીઓ

નૃપસભામધ્યે વાદે મયા પરાજિત । મયા તૃતીય નોજીવરાશિ સ્વીકૃત્ય, તત્ર ટ્રિન્ન
 ગૃહગોધિકાદીના પુચ્છમેવ દૃષ્ટાન્તતયા પ્રદર્શિતમ્ । એવ રોહગુપ્તેનોમ્તે સતિ ગુરુઃ
 પ્રાહ-વત્સ ! સુપ્તુ કૃત ત્વયા, યદાસૌ પરિત્રાજકઃ પરાજિત, કિં તુ તત્રોત્તિષ્ટતા
 ત્વયા એતન્નોક્તમ્-તૃતીયો નોજીવરાશિતિત્વય નાસ્ત્યસ્માક સિદ્ધાન્તઃ । જીના
 જીવલક્ષણરાશિદ્વયસ્યૈવાસ્મત્સિદ્ધાન્તેઽભિહિતત્વાત । તસ્માત્ તત્ર પરિપન્મધ્યે ગત્વા
 કથય નાયમસ્માક સિદ્ધાન્તઃ, કિં તુ તસ્ય પરિત્રાજકસ્યાભિમાનભદ્ધાર્યં મયા તદ્બુદ્ધિં
 પરિભૂય સ ઉપશમ નીત ઇતિ । એવ ગુરુના વહુશઃ કથિતોઽસૌ રોહગુપ્તઃ પ્રાહ—

પક્ષ ઉપસ્થિત કિયા, મેને ઉસે રાજસભા કે વીચ મે જીવ અજીવ એવ
 નોજીવ ઇસ પ્રકાર ત્રીન રાશિ કા પક્ષ સ્થાપિત કર પરાજિત કર દિયા હૈ ।
 નોજીવ મેં મેને ગોધિકા કી છિન્નપુચ્છ કો દૃષ્ટાન્ત કોટિ મેં રખા હૈ ।
 જન રોહગુપ્ત ને ગુરુ મહારાજ કો અપને વિજય કી ઇસ પ્રકાર ગાત કહ
 કર સુનાઈ તો ગુરુમહારાજ ને કહા-વત્સ ! તુમને યહ કામ તો અચ્છા
 કિયા જો પરિત્રાજક કો પરાસ્ત કર દિયા, પરન્તુ જય તુમ વહા સે ઉઠે
 તવ એમા ક્યોં નહીં કહા કિ “નોજીવરાશિ” કા હમારા સિદ્ધાન્ત
 નહીં હૈ । જીવ અજીવ, યે દો રાશિ હી હમારે સિદ્ધાન્ત મેં અભિહિત હૈં ।
 ઇસલિયે અવ તુમ સભા મેં જાકર એમા કહો કિ યહ હમારા સિદ્ધાન્ત
 નહીં હૈ કિન્તુ ઉસ પરિત્રાજક કે માન કો ભંગ કરને કે અભિપ્રાય સે
 ઉસકી બુદ્ધિ કો તિરસ્કૃત કરને કે નિમિત્ત મેને એમા કિયા હૈ, કિ જિસસે
 વહ જ્ઞાત હો જાય । ઇસ પ્રકાર ગુરુ મહારાજ ને ઉસકો વહુત ૨ સમજાયા

પક્ષ ઉપસ્થિત થયો-મે તેને રાજસભાની વચ્ચેમા જીવ, અજીવ અને નોજીવ
 આ પ્રકારની ત્રણ રાશીને સુધે સ્થાપી પરાજીત કરી દીધો છે નોજીવમા મે
 ગરોળીની ડાયાવેલી પુછડીને દૃષ્ટાન્ત રૂપે બતાવી છે બ્યારે રોહગુપ્તે ગુરુમ
 હારાજને પોતાના વિજયની આ પ્રકારની વાત કહી સભળાવી ત્યારે ગુરુ
 મહારાજે ઠહુ ઠે, ઠે વત્સ ! તમે એ કામ તો આર ક્યું કે, પરિત્રાજકને
 હરાવ્યો પરન્તુ તમે બ્યારે ત્યાથી જીતીને ઉઠ્યા ત્યારે એવું કેમ ન કહ્યું કે
 “નોજીવ રાશી” અમારા સિદ્ધાન્તમા નથી રૂઠત જીવ અને અજીવ આ બેજ
 રાશી અમારા સિદ્ધાન્તમા બતાવેલી છે માટે તમે સભામા જઈને ફરીથી એમ
 કહો કે, આ અમારા સિદ્ધાન્તમા નથી પરન્તુ એ પરિત્રાજકના માનનું ખડન
 કરવાના આશયથી તેમજ તેના હઠાપણને તોડી પાડવાના આશયથી જ મે
 આમ કહેલ છે કે, જેથી તે ઠેક થઈ જાય આ પ્રકારે કરવા ગુરુમહારાજે
 તેને ઘણું ઘણું સમજાવ્યું છતાં પણ તેમ કરવા તેઓ તૈયાર ન થયા અને ગુરુ

स्नानार्थं मार्जारान्, मृगाणां निवारणार्थं व्याघ्रान्, शूकराणां निवारणार्थं सिंहान्, काकानिवारणार्थं उल्लूकान्, पोताकीनां निवारणार्थं उल्लूकान् (इयेनान्) मृश्वति। ततो गर्दभी मुक्ता। ता चागच्छन्ती दृष्ट्वा रोहगुप्तेन रजोहरणं मस्तकोपरि भ्रामयित्वा तेनैव रजोहरणेन निवारिता सती सा गर्दभी परिव्राजकस्योपरि मूत्रपुरीषोत्सर्गं कृत्वा तिरोहिता जाता। ततः सभापतिना सभ्यैः समस्तलोकेन च निन्द्यमानोऽसौ परिव्राजको नगरान्निःसारितः।

ततोऽसौ पडुल्लूकपरनामको रोहगुप्तः पोटशाल परिव्राजकं जित्वा गुरो समीपमागत्य तं वन्दित्वा प्राह—भदन्त! परिग्रहीतराशिद्वयपक्षं स परिव्राजको

भगाने के लिये मार्जारों को, मृगों को भगाने के लिये व्याघ्रों को, शूकरों को भगाने के लिये सिंहों को, काकों को भगाने के लिये उल्लूकों को और पक्षियों को भगाने के लिये बाजों को छोड़ा। पश्चात् गर्दभी को छोड़ा। गर्दभी को आती हुई देखकर रोहगुप्त ने मस्तक के ऊपर रजोहरण को फेरकर और उसी रजोहरण से उसे भगा दिया। गर्दभी पीछे लौट गई, और परिव्राजक के ऊपर ही मलमूत्र करके तिरोहित हो गई। सभापति, सभ्य तथा समस्त लोकोंने परिव्राजक की निंदा की और इसको नगर से बाहर कर दिया।

इस के बाद पडुल्लूक कि जिसका दूसरा नाम रोहगुप्त है पोटशाल परिव्राजक को पराजित कर अपने गुरु के पास आये। उनको बदना की। फिर बोले—भदन्त! परिव्राजक ने जीव अजीव इस प्रकार दो रशियों का

प्रमाणों उद्धरणों नाश करवा भाटे, गीलादीयोंने, भृगवानों नाश करवा भाटे वाधने, सुवर (बुड) ने नाश करवा भाटे सिद्धने, ढागडाओंने नाश करवा भाटे ध्रुवडोने अने थकवानों नाश करवा भाटे आनने छेडया छेडये परिव्राजके गधेडी छोडी गधेडीने आवती जेध शैल्युप्ते भाथा उपर रजोहरणने ईरन्थे अने तेनाथी तेने भारी भारीने लगाडी दीधी गधेडी पाछी इरी अने परि नाजन्नी उपर भणमुत्र उरीने अद्रश्य थध गध सभापति ढाजर रडेला सक्थेअने तथा समस्त बोडोअने परिव्राजन्नी निंदा करी अने तेने नगरनी पछार काढी मुठ्ये।

आ पछी पडुल्लूक के जेतु गीलु नाम शैल्युप्त छे ते पोटशाल परिव्राजकेने पराजित करी पोताना गुरुनी पास पडोअ्या गुरुने बदना नभस्कार करी पछी कहु के, छे भदन्त! परिव्राजके लव अलव आ जे राशीओंने

અજીવાશ્વેતિ જિનેઃ કથિતમ્, અનેન તુ પરિવ્રાજક વિજેતુ રાશિત્રય પ્રરૂપિતમ્ ।
 યદ્યાપ્યય સત્યમર્થં ન જાનાતિ, મયા પ્રતિવોધ્યમાનોઽય વિવાદાયોપતિષ્ઠતે । મો
 રાજન્ ! તસ્માદાવયોર્વાદમાકૂર્ણય, ભવાદૃશૈર્વિના સદસદ્વિવેકો ન સ્યાત્ । તતો
 વલશ્રીવૃષ્ટિનાઽભ્યનુજ્ઞાતઃ શ્રીગુપ્તાચાર્યસ્તત્ર રોહગુપ્તમાહ-બ્રૂહિ સ્વમતમ્ । તદા
 રોહગુપ્તો વદતિ-યથા જીવાદજીવો ભિન્નઃ, તથા નોજીવોઽપિ જીવાજીવામ્યા
 ભિન્નઃ, તસ્માદ્ ' જીવાજીવનોજીવરૂપ રાશિત્રયમસ્તિ ' ઇતિ મમ મતમ્ । યતો

જીવ અજીવ હસ પ્રકાર સે દો હી રાશિ હૈં, એસા હી જિનેન્દ્ર ભગ-
 વાન ને કહા હૈ । પરિવ્રાજક કો જીતને કે લિયે હી સિર્ફ શિષ્ય ને એસો
 પ્રરૂપણા કી હૈ કિ રાશિત્રય હૈ । હસે મૈને વહુત કુછ સમજાયા હૈ પરન્તુ
 વહ નહીં માનતા હૈ । મુક્ત સે ભી વાદવિવાદ કરને કે લિયે તૈયાર હો
 જાતા હૈ । હસલિયે હે રાજન્ ! આપ હમ દોનોં કે વીચ મેં મધ્યસ્થ બન
 જાયેં ઓર વાદ કો મુનેં । આપ જૈસો કે વિના સત્ અસત્ કા વિવેક
 નહીં હો સકતા હૈ । શ્રી ગુપ્તાચાર્ય કી ઘાત વલશ્રી રાજા ને સ્વીકાર કર લી
 ઓર મધ્યસ્થ બનકર ગુરુશિષ્ય કે વાદ કો સુનને લગે । શ્રી ગુપ્તાચાર્ય ને
 રોહગુપ્ત સે કહા-કહો તુમ્હારા કયા મત હૈ ।

રોહગુપ્ત ને કહા-જિસ પ્રકાર જીવ સે ભિન્ન અજીવ હૈ, ડસી તરહ
 નોજીવ ભી જીવ ઓર અજીવ હન દોનોં સે ભિન્ન હૈ હસલિયે જીવ,
 અજીવ નોજીવ યે તીન રાશિયા હૈં । એસા મેરા મત હૈ । નોજીવ મેં નો

કેમકે, જીવ અને અજીવ એ પ્રકારની બે જ રાશી, છે એવું ખુદ જીનેન્દ્રભગવાને
 ભાખ્યું છે ક્ષત પરિવ્રાજકને જીતવા માટે જ મારા શિષ્યે એવી પ્રરૂપણા કરી છે
 કે રાશી ત્રણ છે તેને બે ઘણે જ સમજાવ્યો પરતુ તે માનતો નથી
 મારી સાથે પણ વાદવિવાદ કરવા માટે તૈયાર થઈ બીય છે આટલા
 માટે હે રાજન્ ! આપ અમારા બન્નેની વચ્ચે લવાઈ બનો અને અમારા
 વાદવિવાદને સાલજો આપ જેવા મધ્યસ્થ વગર સત્ય અને અસત્યનો
 લેદલાવ કેઈ પારખી શકશે નહીં શ્રી ગુપ્તાચાર્યની આ માગણી બલશ્રી
 રાજાએ સ્વીકારી લીધી, અને મધ્યસ્થી બનીને ગુરુ અને શિષ્યના વાદવિવાદને
 સાલજવા લાગ્યા શ્રી ગુપ્તાચાર્યે રોહગુપ્તને પૂછ્યું, “કહો તમારો શો મત છે ?”

રોહગુપ્તે કહ્યું-જે પ્રમાણે જીવથી અજીવ ભિન્ન છે, એજ રીતે ‘નોજીવ’
 પણ જીવ અને અજીવ આ બન્નેથી ભિન્ન છે આથી કરીને જીવ, અજીવ અને
 નોજીવ એમ ત્રણ રાશી છે, એવો મારો મત છે ‘નોજીવ’ શબ્દમા ‘નો’ એ

મદન્ત ! કથમયં વિરુદ્ધસિદ્ધાન્તઃ ? , યદિ નોજીવન્શ્રવણતૃતીયરાશિસ્વીકારે કોઽપિ દોષઃ સ્યાત્ તદાસ્ય વિરુદ્ધસિદ્ધાન્તઃ સ્યાત્ , ન ચૈતદસ્તિ , તર્હિ કથમપિ વિરુદ્ધ સિદ્ધાન્તવાદિત્વમારોપ્ય દોષપરિહારાર્થં પુનર્માં તત્ર ભગાન્ મેષયતિ । ગુરુઃ પ્રાહ-
અસતઃ પ્રરૂપણે જિનાનામાશાતના મયતિ, તસ્માદેવ ન ગ્રાચ્યમ્ , એવ ગુરુના વાર્ય માણોઽપિ સ્વાગ્રહ ન ત્યક્તવાન્ , ગુરુના સહ વાદ કર્તું પ્રવૃત્તઃ ।

તદનન્તર શ્રીગુપ્તાચાર્યો વલશ્રીનૃપસ્ય પર્પદિ ગત્યા પ્રાહ-અનેન મમ શિષ્યેણ પરિવ્રાજકસ્ય પુરતો યદુક્ત તન્ન સમીચીનમ્ , યતઃ દ્વાવેવ રાશી વિદ્યેતે-જીવા

તૌ ભી વહ નહી માના, ઓર ગુરુ મહારાજ સે કહને લગા-મદન્ત ! યહ સિદ્ધાન્ત વિરુદ્ધ કેસે હૈ ? યદિ નોજીવરૂપ તૃતીય રાશિ સ્વીકાર કરને મેં કોઈ દોષ આતા હોવે તય તો યહ સિદ્ધાન્ત સે વિરુદ્ધ માના જા સકતા હૈ, પરન્તુ એસા તો હૈ નહીં તો ફિર આપ મુક્ષપર સિદ્ધાન્તવિરુદ્ધવાદિત્વ કા આરોપ કર જ્યોં મુક્ષે વહા મેજના ચાહતે હૈં । ગુરુ મહારાજને રોહગુપ્ત કી વાત સુનકર કહા-દેલ્હો અસત્ કી પ્રરૂપણા કરને મેં જિન ભગવાન્ કી આશાતના હોતી હૈ, હસલિયે એસા નહીં કહના ચાહિયે । હસ પ્રકાર ગુરુ મહારાજ કે દ્વારા વારિત હોને પર ભી રોહગુપ્ત ને અપને આગ્રહ કા પરિત્યાગ તો નહીં કિયા પ્રત્યુત ગુરુમહારાજ કે સાથ મી વાદ કરને કે લિયે પ્રવૃત્ત હો ગયા ।

હસકે વાદ સ્વય શ્રી ગુપ્તાચાર્ય વલશ્રી રાજા કી રાજસભા મેં ગયે ઓર જાકર કહને લગે કિ હસ મેરે શિષ્ય ને પરિવ્રાજક કે આગે જો કહા હૈ કિ એક તીસરી ભી નોજીવરાશિ હૈ વહ ઉસને ઠીક નહીં કહા હૈ, ક્યોં કિ

મહારાજને ઉપરથી કહેવા લાગ્યા કે, મદન્ત ! મારૂ આ કથન સિદ્ધાન્ત વિરુદ્ધ કંઈ રીતે છે ? જો નોજીવ લક્ષણની ત્રીણ રાશીને સ્વીકાર કરવામા કોઈ દોષ આવતો હોય તો તો એ સિદ્ધાન્તથી વિરુદ્ધ બની શકાય પરન્તુ એવું તો છે નહીં તો પછી આપ મારા પર સિદ્ધાન્ત વિરુદ્ધ વાત કરવાને આરોપ મુકી અને ત્યાં મોકલવા શા માટે દબાણ કરો છો ? શુરૂ મહારાજે રોહગુપ્તની વાત સાંભળીને કહ્યું “ જુઓ ! અસત્યની પ્રરૂપણા કરવામા જન ભગવાનની આશાતના થાય છે માટે એમ ન કરવું જોઈએ ” આ પ્રકારે ગુરુ મહારાજના વારંવાર કહેવા છતાં પણ રોહગુપ્તે પોતાના હઠાથકને છોડ્યો નહીં અને ગુરુની સાથે વાદ કરવા પણ તત્પર થઈ ગયા

એ પછી શ્રી ગુપ્તાચાર્ય બંતે બલશ્રી રાજાની રાજસભામા ગયા અને ત્યાં જઈને એને કહેવા લાગ્યા કે, મારા શિષ્ય રોહગુપ્તે પરિવ્રાજકની સાથે એવું કહ્યું છે કે, એક ત્રીણ પણ નોજીવ રાશી છે તો તે તેણે કહ્યું નથી

અજીવાથેતિ જિનેઃ કથિતમ્, અનેન તુ પરિવ્રાજક વિજેતું રાશિત્રય પ્રરૂપિતમ્
અધાપ્યય સત્યમર્થ ન જાનાતિ, મયા પ્રતિગોચ્યમાનોઽય વિગદાયોપતિષ્ઠતે । મો
રાજન્ ! તસ્માદાવયોર્ગદમારૂર્ણય, ભવાદૃશૈર્ગિના સદસદ્વિવેકો ન સ્યાત્ । તતો
ચલશ્રીવૃપતિનાઽભ્યનુજ્ઞાતઃ શ્રીગુપ્તાચાર્યસ્તત્ર રોહગુપ્તમાદ-તૂહિ સ્વમતમ્ । તદા
રોહગુપ્તો વદતિ-યથા જીવાદજીવો ભિન્નઃ, તથા નોજીવોઽપિ જીવાજીવામ્યા
ભિન્નઃ, તસ્માદ્ ' જીવાજીવનોજીવરૂપ રાશિત્રયમસ્તિ ' ઇતિ મમ મતમ્ । યતો

જીવ અજીવ હસ પ્રકાર સે દો હી રાશિ હૈં, ંસા હી જિનેન્દ્ર ભગ-
વાન ને કહા હૈ । પરિવ્રાજક કો જીતને કૈ લિયે હી સિફ શિષ્ય ને ંસો
પ્રરૂપણા કી હૈ કિ રાશિત્રય હૈ । હસે મૈને વહુત કુછ સમજાયા હૈ પરન્તુ
વહ નહીં માનતા હૈ । મુજ્ઞ સે ંહી વાદવિવાદ કરને કૈ લિયે તૈયાર હો
જાતા હૈ । હસલિયે હે રાજન્ ! આપ હમ દોનો કૈ વીચ મૈં મધ્યસ્થ વન
જાયૈં ંર વાદ કો સુનં । આપ જૈસૌં કૈ વિના સત્ અસત્ કા વિવેક
નહીં હો સકતા હૈ । શ્રી ગુપ્તાચાર્ય કી ઘાત ચલશ્રી રાજા ને સ્વીકાર કર લી
ંર મધ્યસ્થ વનકર ગુરુશિષ્ય કૈ વાદ કો સુનને લગે । શ્રી ગુપ્તાચાર્ય ને
રોહગુપ્ત સે કહા-કહો તુમ્હારા કયા મત હૈ ।

રોહગુપ્ત ને કહા-જિસ પ્રકાર જીવ સે ભિન્ન અજીવ હૈ, ંસી તરહ
નોજીવ ંહી જીવ ંર અજીવ હન દોનોં સે ભિન્ન હૈ હસલિયે જીવ,
અજીવ નોજીવ ંે તીન રાશિયા હ । ંસા મેરા મત હૈ । નોજીવ મૈં નો

કેમકે, જીવ અને અજીવ ંે પ્રકારની ંે જ રાશી, ંે ંેવુ ખુદ જીનેન્દ્રભગવાને
ભાખ્યુ ંે ક્રકંત પરિવ્રાજકને જીતવા માટે જ મારા શિષ્યે ંેવી પ્રપણા કરી ંે
કે રાશી ત્રણ ંે તેને મે ઘણો જ સમજાવ્યો પરન્તુ તે માનતો નથી
મારી સાથે પણ વાદવિવાદ કરવા માટે તૈયાર થઈ બથ ંે આટલા
માટે હે રાજન્ ! આપ અમારા જન્નેની વચમા લવાદ બનો અને અમારા
વાદવિવાદને સાલજો । આપ જોવા મધ્યસ્થ વગર સત્ય અને અસત્યનો
લેહલાવ કોઈ પારખી શક્યે નહીં શ્રી ગુપ્તાચાર્યની આ માગણી બલશ્રી
રાજાં સ્વીકારી લીધી, અને મધ્યસ્થી બનીને ગુરુ અને શિષ્યના વાદવિવાદને
સાલજવા લાગ્યા શ્રી ગુપ્તાચાર્યે રોહગુપ્તને પૂછ્યુ, “કહો તમારો ંે મત ંે ?”

રોહગુપ્તે કહ્યુ-જે પ્રમાણે જીવથી અજીવ ભિન્ન ંે, ંેજ રીતે ‘નોજીવ’
પણ જીવ અને અજીવ આ જન્નેથી ભિન્ન ંે આથી કરીને જીવ, અજીવ અને
નોજીવ ંેમ ત્રણ રાશી ંે, ંેવો મારો મત ંે ‘નોજીવ’ શબ્દમા ‘નો’ ંે

છાયા—“અજીવા દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તથા—રૂપ્યજીવાશ્ચ, અરૂપ્યજીવાશ્ચ । રૂપ્યજીવાશ્ચતુર્વિધાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તથા—સ્કન્ધાઃ, દેશાઃ પ્રદેશાઃ, પરમાણુપુદ્ગલાઃ । અરૂપ્યજીવા દશવિધાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તથા—ધર્માસ્તિકાયઃ, ધર્માસ્તિકાયસ્ય દેશઃ, ધર્માસ્તિકાયસ્ય પ્રદેશઃ, એવમધર્માસ્તિકાયોઽપિ, આકાશાસ્તિકાયોઽપિ, અદ્વાસમયઃ તદેવ ધર્માસ્તિકાયાદીના દશવિધત્વરૂપનેન તદેશસ્ય પૃથક્ વસ્તુત્વમુક્તમ્, અન્યથા દશવિધત્વાનુપપત્તે । યદિ ધર્માસ્તિકાયાદીના દેશસ્તેભ્યોઽપૃથક્ ભૂતોઽપિ પૃથક્ વસ્તુત્વ્યતે, તર્હિ ગૃહગોધિકાદીના ઝિન્ન પુચ્છાદિકં છિન્નત્વેન જીવાત્ પૃથક્ ભૂતસુતરાં પૃથક્ વસ્તુ મવિતુમર્હતિ । તચ જીવાજીવવિલક્ષણત્વાભોજીવ ઇત્યુચ્યતે ।

છાયા—અજીવા દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તથા રૂપ્યજીવાશ્ચ અરૂપ્યજીવાશ્ચ । રૂપ્યજીવાશ્ચતુર્વિધાઃ પ્રજ્ઞતા, તથા—સ્કન્ધાઃ દેશાઃ, પ્રદેશાઃ, પરમાણુપુદ્ગલાઃ । અરૂપ્યજીવા દશવિધાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તથા—ધર્માસ્તિકાયઃ, ધર્માસ્તિકાયસ્ય દેશઃ, ધર્માસ્તિકાયસ્ય પ્રદેશઃ, એવમધર્માસ્તિકાયોઽપિ, આકાશાસ્તિકાયોઽપિ, અદ્વાસમયઃ ” ॥

હસ પ્રકાર હસ પાઠ મે ધર્માસ્તિકાયાદિકોં કી દશવિધપ્રરૂપણા સે ઉસકે દેશ કો પૃથક્ વસ્તુરૂપ સે પ્રતિપાદિત કિયા ગયા હૈ । નહી તો જો હસ પ્રકાર કા કથન ન માના જાય તો દશ પ્રકાર કી પ્રરૂપણા હી સપન્ન નહી હોતી હૈ । ધર્માસ્તિકાયાદિકોં કા દેશ ઉનસે અપૃથક્ભૂત હૈ ફિર ભી વહ જૈસે ઉનસે પૃથક્ભૂત માનકર વસ્તુસ્વરૂપ માના જાતા હૈ, હસી તરહ ગૃહગોધિકા આદિ કે છિન્નપુચ્છાદિક અવયવ ભી છિન્ન હોને સે

છાયા—અજીવા દ્વિવિધા પ્રજ્ઞતાઃ, તથા, રૂપ્યજીવાશ્ચ અરૂપ્યજીવાશ્ચ । રૂપ્યજીવાશ્ચતુર્વિધા પ્રજ્ઞતા તથા—સ્કન્ધાઃ દેશાઃ પ્રદેશાઃ પરમાણુપુદ્ગલાઃ । અરૂપ્યજીવા દશવિધા પ્રજ્ઞતાઃ, તથા ધર્માસ્તિકાયઃ, ધર્માસ્તિકાયસ્ય દેશઃ, ધર્માસ્તિકાયસ્ય પ્રદેશઃ, એવમ્—અધર્માસ્તિકાયોઽપિ, આકાશાસ્તિકાયોઽપિ, અદ્વાસમયઃ ” ॥

આ પ્રકારે આ પાઠમા ધર્માસ્તિકાયાદિકોની હસ પ્રકારે પ્રરૂપણાથી તેના દેશને પૃથક્ વસ્તુ સ્વરૂપથી પ્રતિપાદિત કરવામા આવેલ છે એ આ પ્રકારનું કથન ન માનવામા આવે તો દશ પ્રકારની પ્રરૂપણા જ સપન્ન થતી નથી ધર્માસ્તિકાયાદિકોનો દેશ તેનાથી અપૃથક્ભૂત (અલિપ્ત) છે છતાં પણ તે જેમ તેનાથી પૃથક્ભૂત (લિપ્ત) વસ્તુ સ્વરૂપ માનવામા આવે છે તેવી રીતે ગણાવી વિગેરેની તુટેલી પૂછડી વગેરે અવયવો પણ જીવથી લિપ્ત થતા તે એક પૃથક્

અપિ ચ—સમભિરુદ્ધનયાનુસારેણ જીવપ્રદેશો નોજીવો ભવિતુમર્હતિ, અતઃ સિદ્ધાન્તેઽપિ નોજીવોઽસ્તીતિ મન્યતે । અનુયોગદ્વારસૂત્રે હિ-પ્રમાણદ્વારાન્તર્ગતં નયપ્રમાણ વિચારયતા ભગવતા પ્રોક્તમ્—

“સમભિરુદ્ધો સદ્નય મળઈ-જઈ કમ્મધારણ મળસિ તો એવં મળાહિ-જીવે ય સે પપ્સે ય, સે પપ્સે નોજીવે” ઇતિ ।

ઝાયા—સમભિરુદ્ધઃ શબ્દનય મળતિ-યદિ કર્મધારણેણ મળસિ, તર્હિ એવ મળ-જીવશ્ચ સ પ્રદેશશ્ચ, સ પ્રદેશો નોજીવઃ । ઇતિ ॥

તદનેન પ્રદેશલક્ષણો જીવૈરુદ્ધો નોજીવ ઉક્તઃ । યથા ઘટૈરુદ્ધો નોઘટ ઇતિ ।

જીવ સે પૃથક્ હોતે હુણ અવશ્ય પૃથક્ વસ્તુ હૈં, એસા માનને મે કયા વિરોધ હો સકતા હૈં । અતઃ વહ જીવ ઔર અજીવ ઇનસે વિલક્ષણ હોને સે “નો-જીવ હૈ” એસા કહા જાતા હૈ ।

ઔર મી-સમભિરુદ્ધનયની અપેક્ષા સે જીવપ્રદેશ નોજીવ હી હોના ચાહિયે તમી તો સિદ્ધાન્ત મેં “નોજીવ હૈ” એસા માના ગયા હૈ । અનુયોગ-દ્વારસૂત્ર મેં પ્રમાણદ્વારાન્તર્ગત નયપ્રમાણ કા વિચાર કરતે સમય ભગવાન્ ને કહા હૈ—

“સમભિરુદ્ધો સદ્નય મળઈ, જઈ કમ્મધારણ મળસિ તો એવ મળાહિ-જીવે ય સે પપ્સે ય, સે પપ્સે નોજીવે” ઇતિ ઝાયા-સમભિ-રુદ્ધઃ શબ્દનય મળતિ, યદિ કર્મધારણેણ મળસિ, તર્હિ એવ મળ-જીવશ્ચ સ પ્રદેશશ્ચ, સ પ્રદેશો નોજીવઃ । ઇતિ ।

હસ પાઠ સે યહ કહા ગયા હૈ કિ પ્રદેશલક્ષણ જીવ કા એક દેશ નોજીવ હૈ । જિસ પ્રકાર ઘટ કા એક દેશ નોઘટ હૈ । હસ પ્રકાર

વસ્તુ છે એવુ માનવામા ડયો વિરોધ હોઈ શકે ? આથી તે જીવ અને અજીવ વચ્ચે કાઈક જુદું જ હોવાથી “નોજીવ છે” એવુ કહી શકાય તે ઉપરાંત સમભિરુદ્ધનયની અપેક્ષાએ તો જીવપ્રદેશ નોજીવ જ હોવો જોઈએ માટે સિદ્ધાન્તમા “નોજીવ છે” એવુ માનવામા આવે છે અનુયોગદ્વારસૂત્રમા પ્રમાણદ્વારા અન્તર્ગત નયપ્રમાણનો વિચાર ડરતી વખતે ભગવાને કહ્યું છે ।

“સમભિરુદ્ધો સદ્નય મળઈ-જઈ કમ્મધારણ મળસિ નો એવ મળાહિ જીવે ય સે પપ્સે ય, સે પપ્સે નો જીવે” ઇતિ ।

ઝાયા—સમભિરુદ્ધઃ શબ્દનય મળતિ યદિ કર્મધારણેણ મળસિ, તર્હિ એવ મળ જીવશ્ચ સ પ્રદેશશ્ચ, સ પ્રદેશો નોજીવઃ ઇતિ ॥

આ પાઠથી એમ કહેવામા આવેલ છે કે, પ્રદેશ લક્ષણ જીવનો એક દેશ નોજીવ છે જેવી રીતે ઘટનો એક દેશ નોઘટ છે આ રીતે યુક્તિ પૂર્વક

તસ્માદસ્તિ નોજીવલક્ષણસ્તતીયરાશિઃ, યુક્ત્યાઽઽગમસિદ્ધત્વાત્, જાંવાજીવાદિત-
સ્વવત્ । ઇતિ રોહગુપ્તસ્ય પૂર્વપક્ષઃ ।

રોહગુપ્તેનૈવમુક્તે સતિ શ્રીગુપ્તાચાર્યઃ પ્રાહ—

યદિ સત્યમેવ તત્ સૂત્ર પ્રમાણ તર્હિ તેપુ તેપુ સૂત્રેપુ જીવાજીવરૂપો દ્વાબેવ રાશી
પ્રોક્તૌ । તથા ચ—સ્થાનાદ્સૂત્રે—

દુવે રાશી પળ્ળત્તા । ત જહા—જીવા ચેવ અજીવા ચેવ ।

છાયા—દ્વૌ રાશી પ્રજ્ઞતૌ । તથા—જીવાથૈવ અજીવાથૈવ ।

તથાનુયોગદ્વારસૂત્રેઽપ્યુક્તમ્—

કઙ્કિદ્દા ણ ભતે દવ્વા પળ્ળત્તા ? ગોયમા ! દુવિદ્દા પળ્ળત્તા । ત જહા—જીવ-
દવ્વા ય અજીવદવ્વા ય ।

યુક્તિ ઓર આગમ સે સિદ્ધ હોને કે કારણ નોજીવસ્વરૂપ એક તૃતીય
રાશિ મી હૈ । જૈસે જીવ ઓર અજીવ યે દો રાશિયાં સ્વતન્ત્ર હૈં ઉસી
પ્રકાર યહ રાશિ મી સ્વતન્ત્ર હૈ । ઇસ પ્રકાર રોહગુપ્ત ને અપને પૂર્વપક્ષ
કા સ્થાપન કર ઉસકા યુક્તિ ઓર આગમ સે સમર્થન કિયા ।

શ્રીગુપ્તાચાર્ય ને રોહગુપ્ત કે ઇસ પૂર્વપક્ષ કો સુનકર કહા કિ-
યદિ તુમ કો સૂત્ર પ્રમાણ હૈં તો દેઘો ઊઠ્ઠી સૂત્રો મૈં જગહ ૨ યહી પ્ર-
પણા મિલતી હૈ કિ જીવ ઓર અજીવ યે દો હી રાશિયા હૈં । સ્થાનાઙ્ગ-
સૂત્ર મે એસા હી કહા હૈ—“દુવે રાશી પળ્ળત્તે—ત જહા જીવા ચેવ અજીવા
ચેવ ” । છાયા—દ્વૌ રાશી પ્રજ્ઞતૌ । તથા—જીવાથૈવ અજીવાથૈવ । તથા
અનુયોગદ્વારસૂત્ર મે મી એસા હી કહા હૈ—“કઙ્કિદ્દા ણ ભતે દવ્વા
પળ્ળત્તા ? ગોયમા ! દુવિદ્દા પળ્ળત્તા । ત જહા જીવદવ્વા ય અજીવદવ્વા ય ”

અને આગમથી સિદ્ધ હોવાનું પૂરવાર કર્યું કે નોજીવ સ્વરૂપ એ એક ત્રીજી રાશી
પણ છે જેમ જીવ અને અજીવ એ બે રાશી સ્વતન્ત્ર છે તેજ પ્રકારે આ રાશી
પણ સ્વતન્ત્ર છે આ પ્રકારે રોહગુપ્તે પોતાના નવા સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કરી
તેનું યુક્તિપૂર્વક અને આગમમા પ્રમાણભૂત છે એવું સમર્થન કર્યું

શ્રી ગુપ્તાચાર્યે રોહગુપ્તના આ પૂર્વપક્ષને સાબળીને કહ્યું કે, જો તમને
સૂત્ર પ્રમાણભૂત લાગતું હોય તો, બુદ્ધો ! એજ સૂત્રોમા ઠેક ઠેકાણે એજ
પ્રરૂપણા મળી આવે છે કે, જીવ અને અજીવ એ બેજ રાશી છે સ્થાનાઙ્ગ
સૂત્રમા એવુજ કહ્યું છે —“ દુવે રાશી પળ્ળત્તે—ત જહા જીવા ચેવ અજીવા ચેવ ”
છાયા—“ દ્વૌ રાશિ પ્રજ્ઞતૌ । તથા—જીવાથૈવ અજીવાથૈવ ” તથા અનુયોગ
દ્વાર સૂત્રમા પણ એમ જ કહ્યું છે—“ કઙ્કિદ્દા ણ ભતે દવ્વા પળ્ળત્તા ? ગોયમા !
દુવિદ્દા પળ્ળત્તા ત જહા જીવદવ્વા ય અજીવ દવ્વા ય । ” છાયા—કતિવિધાનિ જલુ

છાયા—કતિવિધાનિ खलु भदन्त ! द्रव्याणि प्रज्ञप्तानि ? गौतम ! द्विविधानि प्रज्ञप्तानि । तद्यथा—जीवद्रव्याणि च, अजीवद्रव्याणि च ।

तथोत्तराध्ययनसूत्रे चाभिहितम्—

“ जीवा चेव अजीवा य एस लोए नियाहिए ॥ ”

छाया—जीवाश्चैव अजीवाश्च एष लोको व्याख्यातः ॥

अन्येष्वपि सूत्रेषु तथा बहुशः प्ररूपितम् । नोजीवराशिस्तु तृतीयः सूत्रे कचिदपि नोक्तः, अतस्तत्प्ररूपणा कथं न श्रुताऽऽशातना स्यादिति ।

धर्मास्तिकायादीना देशस्य पृथक्वस्तुत्व वस्तुतो नास्ति, किंतु विवक्षामात्रेणैव तस्य भिन्नवस्तुत्वकथनमिति । एवं छिन्नपुच्छादिकमपि गृहगोधिकादिजीवा-
दन्यो नास्ति, तत्सम्बन्धसद्भावात् । अतो जीव एव तत् छिन्नपुच्छादिक, न तु

छાયા—કતિવિધાનિ खलु भदन्त ! द्रव्याणि प्रज्ञप्तानि ? गौतम ! द्विवि-
धानि प्रज्ञप्तानि तद्यथा—जीवद्रव्याणि च अजीवद्रव्याणि च । उत्तराध्यय-
नसૂત્રમે भी ऐसा ही पाठ है—“ जीवा चेव अजीवा य एस लोए
वियाहिए ” छાયા—જીવાશ્ચૈવ અજીવાશ્ચ એષ લોકો વ્યાખ્યાતઃ । इसी तरह
અન્ય સૂત્રોં મેં भी अनेक जगह इसी तरह के पाठ उल्लिखित हैं । नोजीव-
राशि तृतीय है, यह बात तो किसी भी सूत्र में प्ररूपित करने में नहीं आई
है । इसलिये इस प्रकार की प्ररूपणा श्रुत की आशातनास्वरूप ही जानना
चाहिये । यथार्थ में धर्मास्तिकायादीकों के देश में पृथक्वस्तुता है हीनही,
किन्तु विवक्षामात्र से ही देश पृथक्वस्तरूप में कहा गया है, अतः यह
मानना चाहिये कि जिस प्रकार धर्मास्तिकायादीकों के देश यथार्थरूप
में पृथक्वस्तुस्वरूप नहीं है, उसी प्रकार छिपकली आदि के छिन्न

भदन्त ! द्रव्याणि प्रज्ञप्तानि । तद्यथा—जीव द्रव्याणि च अजीवद्रव्याणि च । उत्तरा-
ध्ययन सूत्रभा पणુ એવો જ પાઠ છે કે—“ જીવાચેવ અજીવા ય એસ લોએ
વિયાહિએ ” છાયા—જીવાશ્ચૈવ અજીવાશ્ચ । એષ લોકો વ્યાખ્યાત આજ પ્રકારના
બીજા સૂત્રોમાં પણ અનેક જગ્યાએ આ પ્રકારના પાઠનો ઉલ્લેખ છે નોંધવ
એ ત્રીજી રાશી છે એ વાત તો કોઈ પણ સૂત્રમાં પ્રરૂપિત કરવામાં આવી
નથી માટે આ પ્રકારની પ્રરૂપણા આગળ સૂત્રોની આશાતના રૂપે જ માનવી
જોઈએ યથાર્થમાં ધર્માસ્તિકાય વિગેરેના દેશમાં પૃથક્ વસ્તુપણુ છે જ નહી
પણુ અભિપ્રાય માત્રથીજ દેશ પૃથક્ વસ્તુ રૂપમાં કહેવામાં આવેલ છે આથી
એમ માનવું જોઈએ કે, જે પ્રકારે ધર્માસ્તિકાય વિગેરેના દેશ યથાર્થ રૂપમાં
પૃથક્ વસ્તુ સ્વરૂપ નથી એજ પ્રમાણે ગરેળી વિગેરેની કપાયેલી પૂછડી

રોહગુપ્તઃ પૃચ્છતિ—યદિ સૂત્રે જીવપ્રદેશાનાં તદન્તરાલેऽપિ સમ્બન્ધઃ પ્રોક્તસ્તર્હિ તદન્તરાલે તે જીવપ્રદેશાઃ કથમ્નોપલભ્યન્તે? આચાર્યો વદતિ—કાર્મણશરીરસ્ય મૂક્ષ્મ-ત્વાત્, જીવપ્રદેશાનાં ચામૂર્તત્વાદન્તરાલે વિગ્રમાનાં અપિ જીવપ્રદેશાં ન દૃશ્યન્તે ।

રોહગુપ્તઃ પૃચ્છતિ—નનુ યથા ઘટે સ્ફુટિતે સતિ તસ્માત્ પૃથગ્ભૂત સ્થાંગતં ઘટસ્વષ્ઠં ઘટેકદેશત્વાન્નોઘટ ઇત્યુન્યતે, તથા ગૃહગોધિકાદિપુચ્છસ્ય જીવસ્ય છિન્નત્વાત્ પુચ્છાદિક સ્વષ્ઠ તસ્માત્ પૃથગ્ભૂતત્વાત્ તદેકદેશત્વાન્ નો જીવઃ કથમ્નોચ્યતે? ઇતિ ।

તેપાં જીવપ્રદેશાનાં કિંચિદાવાધ વા, વિવાધ વા, ઉત્પાદયતિ, વિચ્છેદ વા, કરોતિ? નો અયમર્થઃ સમર્થઃ, નો સ્વલુ તત્ર શસ્ત્ર સન્ક્રામતિ” ઇતિ ।

હસ પાઠ કો સુનકર રોહગુપ્તને કહા—યદિ સૂત્ર મેં જીવપ્રદેશોંકાં કમલતન્તુઓં કે સમાન અન્તરાલ મેં મી સબધ કહા હૈ, તો વે પ્રદેશ બહાં ઉપલબ્ધ કયોં નહીં હોતે હૈ? રોહગુપ્ત કે હસ તર્ક કો સુનકર આચાર્ય મહા રાજ ને કહા કિં કાર્મણ શરીર અતિસૂક્ષ્મ ઓર જીવ કે પ્રદેશ અમૂર્ત હૈં હસલિયે અન્તરાલ મેં વિદ્યમાન મીં ઊન પ્રદેશોંકી ઉપલબ્ધિ નહીં હોતી હૈ ।

રોહગુપ્ત ને કહા—જૈસે ઘટ કે ફુટ જાને પર ઉસસે પૃથક્ભૂત હોકર ગલીં મેં પડા હુઆ ઉસકા ટુકડા ઘટ કા એકદેશ હોને કે કારણ નોઘટ કહા જાતા હૈં ઉસીં તરહ ગૃહગોધિકાદિક કે પુચ્છાદિક—અવયવ મીં કટ જાને પર જીવ કે છિન્ન હો જાને સે તથા ઉસસે પૃથક્ભૂત હો જાને સે ઉસીં કે એકદેશ હોને કે કારણ નોજીવ કયોં નહીં કહા જાયગા? ।

વા, અગ્નિકાયેન સમદહન્ વા, તેપાં જીવપ્રદેશાનાં કિંચિદાવાધ વા, વિવાધ વા ઉત્પાદયતિ, વિચ્છેદ વા કરોતિ! નો અયમર્થઃ સમર્થઃ! નો સ્વલુ તત્ર શસ્ત્ર સન્ક્રામતિ” ઇતિ ।

સૂત્રેનાં આ પાઠ સાભળીને રોહગુપ્તે કહ્યું—એ સૂત્રમાં જીવ પ્રદેશોનાં કમલતન્તુઓનાં સમાન અન્તરાલમાં પણ સબધ રહ્યો છે તો તે પ્રદેશ ત્યાં ઉપલબ્ધ કેમ નથી થતો? રોહગુપ્તનાં આ બાતનાં તર્કને સાભળી આચાર્ય મહારાજે કહ્યું કે, કાર્મણ શરીર અતિ સૂક્ષ્મ અને જીવનો પ્રદેશ અમૂર્ત છે, એટલા માટે અન્તરાલમાં પણ વિદ્યમાન એવાં એ પ્રદેશોની ઉપલબ્ધિ થતી નથી ।

રોહગુપ્તે કહ્યું—જેવી રીતે ઘડો કુટી જવાથી તેના થએલા ટુકડા રસ્તામાં ફેંકી દેવાય છે અને તે ટુકડા ઘડાનો એક દેશ હોવાને કારણે નોઘટ કહેવામા આવે છે, એજ રીતે ગરોળીની પૂછડી આદિ અવયવો પણ કપાઈ જવાથી જીવથી જુદા થઈ જવાથી તથા એનાથી પૃથક્ભૂત થઈ જવાથી તેનો એક દેશ હોવાના કારણે નોજીવ કેમ ન કહેવામા આવે? ।

આચાર્યો વદતિ—નૈતદ્ યુક્તમ્-ઘટાદેઃ કપાલાદિવિકારો યથા દ્રશ્યતે, તથા જીવસ્ય ન દ્રશ્યતે, યપિ ચ ઘટાદેર્વિનાશકારણાનિ વહ્નિશસ્ત્રાદીનિ સન્તિ, તથા જીવસ્ય ન સન્તિ, જીવસ્યામૂર્તદ્રવ્યત્વાત્ અકૃતકૃત્યાન્વ તસ્માજ્જીવસ્ય खण्डशो नाशो न भवति। अतश्छिन्नपुच्छादौ जीवादन्यत्व नास्ति, ततश्च जीवाजीवविलक्षणत्वाभावान्नोजीवत्व नोपपद्यते।

કિંચ-શસ્ત્રચ્છેદાદિના જીવપ્રદેશસ્ય खण्डशो नाशे तस्य सर्वनाशः स्यात्। तथाहि-यत् खण्डशो नश्यति, तस्य सर्वनाशो दृष्टः, यथा घटादेः, त्वया घटादिवज्जीवो मन्यते, अतस्तद्वत् सर्वनाशः स्यात्।

इस रोहगुप्त की तर्क का समाधान करते हुए आचार्य महाराज ने कहा यह कथन ठीक नहीं है-मूर्त घटादिक के कपाल आदि विकाररूप अवयव जिस प्रकार दिखलाई पड़ते हैं उस प्रकार अमूर्त जीव का विकार दिखलाई नहीं देता है। दूसरे-जैसे घटादिक के विनाश कारण वह्निशस्त्रादिक हैं उस तरह के जीव के विनाश कारण नहीं है, क्योंकि जीव अमूर्त द्रव्य है अकृतक है, इसलिये जीव का खण्डरूप से नाश नहीं होता है। छिन्न पुच्छादिक अवयवगत जीवप्रदेशों में जीव से भिन्नता नहीं है, इसलिये जीव अजीव से नोजीव में विलक्षणता-भिन्नता-का अभाव होने से तृतीयराशिता नहीं आ सकती है।

और भी-यदि शस्त्रों द्वारा जीवप्रदेश का खण्डशः नाश माना जायगा तो जीव का सर्वनाश ही मानना पड़ेगा। जिसका खण्डशः विनाश होता है, उसका सर्वनाश देखा जाता है जैसे घटादिक का।

રોહગુપ્તના આ તર્કનું સમાધાન કરતા આચાર્ય મહારાજે કહ્યું, તમારું આ કહેવું બરેબર નથી-મૂર્ત ઘટ આદિના કીડરા આદિ વિકારરૂપ અવયવ જે પ્રકારે દેખાય છે એ પ્રકારે અમૂર્ત જીવનો વિકાર દેખાઈ શકતો નથી ખીજું જેમ ઘટાદિકના વિનાશનું કારણ વહ્નિશસ્ત્રાદિક છે પણ એ પ્રમાણે જીવના વિનાશનું કારણ નથી કેમકે જીવ અમૂર્ત દ્રવ્ય છે, અકૃતક છે આ કારણે જીવનો (ટુંકડાડપે) ખડપે નાશ થતો નથી આથી કપાયેલી પૂછડી આદિ અવયવગત જીવપ્રદેશોમાં જીવથી ભિન્નતા નથી આટલા જ કારણે જીવ, અજીવથી નોજીવમાં વલક્ષણતા-ભિન્નતાનો અભાવ હોવાથી તે ત્રીજી રાશી થઈ શકતી નથી

કિંચ-જે શસ્ત્રો દ્વારા જીવપ્રદેશનો ખડપ (ટુંકડે ટુંકડે) નાશ માનવામાં આવે તો જીવનો સર્વનાશ જ માનવો પડે જેનો ખડપ વિનાશ થાય છે એનો પરિણામ તો સર્વનાશ જ જોવામાં આવે છે જેમકે-ઘટાદિકનું

રોહગુપ્તઃ પૃચ્છતિ—

નનુ જીવપ્રદેશના સ્વખંડશો નાશોઽપિ તત્સઘાતસ્ય નાશાભાવાન્ન જીવસ્ય સર્વનાશઃ સ્પાદિતિ, યથા ક્વચિત્ પુદ્ગલસ્કન્ધેઽન્યસ્કન્ધગત સ્વખંડ સમાગત્ય મિલિત્યા સયુજ્યતે, તદ્ગત ચ સ્વખંડ મિચ્યાઽન્યત્ર ગચ્છતિ એવ જીવસ્યાપિ અન્ય-જીવસ્વખંડ સમધ્યતે, તદ્ગતં તુ મિચ્યતે, इत्येव सघातभेदधर्मवत्त्व जीवस्य इष्यते ।

इसलिये उचित नहीं है कि वहा औदारिकमूर्तशरीरका ही खड हुआ है, और उसीका विनाश होता है, जीव का नहीं, क्योंकि वह तो अमूर्त है, अतः जो पुच्छादिक उससे भिन्न दिखते हैं वे औदारिक शरीर के ही खड हैं जीव के नहीं। जीव तो अमूर्त है किसी से भी उसका खड नहीं होता है। रोहगुप्त ने पुनः कहा—जीवप्रदेशों का खडनाश मानने पर भी जीवका सर्वविनाश नहीं हो सकता, क्योंकि कि जीवप्रदेशों के सघात तो नाश होता नहीं है। जैसे किसी पुद्गल स्कंध में अन्यस्कंधगतखड आकर के मिल जाता है तथा तद्गतखड भिदकर उससे अलग होकर दूसरी जगह चला जाता है, तो पुद्गल-स्कंध का सर्वथा नाश कहा होता है, इसी प्रकार जीव में भी अन्यजीव खड समधित हो जाता है और तद्गत खड उससे अलग हो जाता है, इस प्रकार सघातभेद धर्मवत्ता जीवमें- मानी जाती है अतः उसका सर्वविनाश नहीं हो सकता है।

નથી કારણ કે ત્યાં ઔદારિકમૂર્ત શરીરનો જ ખડ ટુકડો થાય છે અને તેનો જ વિનાશ થાય છે—જવનો નહીં કારણ કે જવ તો અમૂર્ત છે આથી જે કપાયેલી પૂછડી વિગેરે તેનાથી ભિન્ન દેખાય છે તે ઔદારિક શરીરનો જ ટુકડો છે—જવનો નહીં જવતો અમૂર્ત છે તેના કકડા કરવા કોઈ-સમર્થ નથી રોહગુપ્તે ફરીથી કહ્યું કે, જવ પ્રદેશોનો ખડનાશ માનવાથી જવનો સર્વવિનાશ થઈ શકતો નથી કેમકે, જવ પ્રદેશોના સઘાતનો તો નાશ થતો જ નથી જેમ કોઈ પુદ્ગલસ્કંધમા બીજા સ્કંધગત ખડ આવીને મળી જાય છે તથા તે મળી ગયેલા ખડને લેદીને તેનાથી અલગ થઈને બીજા જગ્યાએ ચાલ્યા જાય છે તો પુદ્ગલ સ્કંધનો સર્વથાનાશ કયા થાય છે? એ પ્રકારે જવમા પણ અન્યજવ ખડ સમધિત થઈ જાય છે અને તદ્ગત ખડ તેનાથી અલગ થઈ જાય છે આ પ્રકારે સઘાતલેહ ધર્મવત્તા જવમા મનાય છે આથી એનો સર્વવિનાશ થઈ શકતો નથી .

આચાર્યો વદતિ—યદા શુભાશુભકર્માન્વિતમેક જીવસ્ય સ્વખંડમ્ અન્યજીવસ્ય સંવધ્યતે, અન્યસમન્ધિસ્વખંડ તુ તસ્ય સમધ્યતે, તદા તત્સુખાદયોઽન્યસ્ય પ્રાપ્તુવન્તિ અન્યસુખાદયસ્તુ તસ્ય, इत्येव सर्वजीवानां परस्परं सुखादिगुणसाकार्यं स्यात् । तथा—एकस्य कृतनाशः, अन्यस्य अकृताभ्यागम इत्यादयोऽपि दोषाः स्युः ।

રોહગુપ્તઃ પૃચ્છતિ—નનુ જીવસ્ય ચ્છેદે સ્વીક્રિયમાણે સર્વજીવાના પરસ્પર-સુખાદિસાકર્ય કૃતનાશોઽકૃતાભ્યાગમથેત્યાદયો દોષાઃ સ્યુરિતિ માસ્તુ જીવસ્ય નાશાપરપર્યાયચ્છેદઃ, કિંતુ—જીવાદપૃથગ્બૂતોઽપિ જીવસમ્બદ્ધોઽપિ જીવદેશો નોજીવ ઇત્યુચ્યતે, યથા ધર્માસ્તિકાયાદેરુદેશો નોધર્માસ્તિકાયાદિસ્તદ્વત્, ।

इसके ऊपर श्रीगुणाचार्य ने कहा कि जिस समय शुभ अशुभ कर्मों से अन्वित जीवका खंड अन्यजीव से बधेगा, तथा अन्यजीव सबधी खंड उस जीव से बधेगा तो उस समय उस जीव के सुखादिक उस में प्राप्त हो जायेंगे, और इस के उस में जाकर प्राप्त हो जायेंगे, इस प्रकार परस्पर में समस्त जीवों के सुखादिकगुणों में सकरता की आपत्ति आजायेगी। इससे एक के कृतकर्मका विनाश और अन्य के अकृत कर्मका भोग भी मानना पड़ेगा। और भी अनेक दोष इस प्रकार की मान्यता में आते हैं।

રોહગુપ્ત ને પુનઃ કહ્યા કિ યદિ જીવ કા છેદ સ્વીકાર ક્રિયા જાય તો હી સર્વ જીવોં કો સુખાદિકોકા પરસ્પર મે સાકર્ય એવ કૃતકર્મ કા નાશ ઔર અકૃતકર્મ કા આગમન આદિ દોષ આતે હૈ, હસલિયે પર્યાયછેદરૂપ નાશ જીવ કા નહી માનના ચાહિયે—કિન્તુ જિસ પ્રકાર ધર્માસ્તિકાયા-

આ સામે શ્રી ગુણાચાર્યે કહ્યું છે, જે સમયે શુભ અશુભ કર્મોથી યુક્ત જીવનો ખડ અન્યજીવથી બધાશે અને અન્યજીવ સબધી ખડ તે જીવથી બધાશે તો તે સમયે તે જીવના સુખ વિગેરે તેમાં પ્રાપ્ત થઈ જશે અને તેના તે બીજામાં મળી જઈને પ્રાપ્ત થશે આ પ્રકારે પરસ્પરમાં સમસ્ત જીવોનો સુખાદિક ગુણોમાં સકરતાની આકૃત ઉભી થશે તેનાથી તો એકના કરેલા કર્મનો વિનાશ અને બીજાના કર્યા વિનાના કર્મનો ઉપભોગ પણ માનવો પડશે બીજા પણ અनेक दोष આ प्रकारની मान्यताથી उलाथाय છે

રોહગુપ્તે ફરીથી કહ્યું—જો જીવના છેદનનો સ્વીકાર કરવામાં આવે તો જ સર્વજીવના સુખાદિકોનો પરસ્પરમાં સાકર્ય અને કૃતકર્મનાશ કરેલા કર્મ નીષ્કળ નાશ અને અકૃતકર્મનું આગમન—નહી કરેલા કર્મ ઉદયમાં આવે વિગેરે દોષ લાગે છે માટે પર્યાય છેદરૂપ જીવનો નાશ માનવો ન બોધ્યો—

આચાર્યો વદતિ—યદિ જીવપ્રદેશો નોજીવ ઇતિ મન્યસે તદા પ્રતિપ્રદેશ નોજીવાઃ સન્તીત્યેકૈરુસ્મિન્નાત્મનિ અસરયાતા નોજીયાઃ સ્યુ, તતઃ સર્વેભામપિ જીવાનાં પ્રત્યેકમસંખ્યાતનોજીત્યપસદ્ધાત્ તવ મતે કયાપિ જીવો ન સ્યાત્ ।

કિંચ—અપ્યમજીયા અપિ ધર્માસ્તિકાયાદયઃ દ્વયણુરુસ્કન્ધાદયો ઘટાદયઃ પ્રતિપ્રદેશમેદાત્ અજીવૈરુદ્દેશત્વાત્ તવ મતે સર્વે નોઅજીવા ભવેયુ ઘટૈકદેશનોઘટ-વદિતિ તતઃ કયાપ્યજીવો ન સ્યાત્, પરમાણૂનામપિ પુદ્ગલાઽસ્તિકાયરૂપાઽજી-વિર્ત્તો કા એક દેશ નોધર્માસ્તિકાય માના જાતા હૈ ડસી તરહ જીવ સે અપૃથક્કૃત એવ જીવ સે સનદ્ધ બી જીવદેશ નોજીવ માના જાય તો હસમેં આપ કો કયા આપત્તિ હૈ ? ।

હસ પર આચાર્ય મહારાજ ને કતા કિ—યદિ એક જીવપ્રદેશ કો નોજીવ માનોગે તો પ્રત્યેક પ્રદેશ મેં વહુત જીવ માનના પડેગા, હસ પ્રકાર એક હી આત્મા મે અસરયાત પ્રદેશ હોને સે અસંખ્યાત નોજીવ માનને કા પ્રસંગ પ્રાપ્ત હોગા । અત પ્રત્યેક જીવ મેં અસંખ્યાત નોજીવત્વ કે પ્રસંગ સે કહી પર બી જીવ નહીં હો સકેગા ।

ઔર બી—હસી તરહ અજીવ બી ધર્માસ્તિકાયાદિક તથા દ્વયણુક-સ્કન્ધાદિસ્વરૂપ ઘટાદિક પ્રતિપ્રદેશ કે ભિન્ન હોને કી વજહ સે તથા અજીવ કે એકદેશ હોને સે તુમ્હારે મતાનુસાર નોઅજીવ માનને પડેંગે, જિસ પ્રકાર ઘટ કા એક દેશ નોઘટ માના જાતા હૈ । હસલિયે કહી પર બી પૂર્ણ અજીવ સંભવિત નહીં હો સકેગા—સબ હી અજીવ પદાર્થ નોઅજીવ હી માનને પડેંગે । પુદ્ગલાસ્તિકાય કે એક દેશ હોને સે

પરંતુ જે પ્રકારે ધર્માસ્તિકાય વિગેરેના એક દેશ નોધર્માસ્તિકાય માનવામા આવે છે, તેવી રીતે અજીવ અપૃથક્કૃત અને અજીવ સંખ્યક એવો અજીવ દેશ નોઅજીવ માનવામા આવે તો તેમા તમને શુ વાધો છે ?

આચાર્ય મહારાજે રોહિતસને જવાબ વાળ્યો કે—એ એક અજીવ પ્રદેશને નોઅજીવ માનશે તો પ્રત્યેક પ્રદેશમા ઘણા અજીવ માનવા પડે તો એ પ્રકારે એકજ આત્મામા અસંખ્યાત પ્રદેશ હોવાથી અસંખ્યાત નોઅજીવ માનવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થશે આથી પ્રત્યેક અજીવમા અસંખ્યાત નોઅજીવત્વના પ્રસંગથી કોઈ પણ સ્થળે અજીવની શક્યતા રહેશે નહીં ।

આ રીતે અજીવ પણ ધર્માસ્તિકાયાદિક તથા દ્વયણુક (એ અણુના) સ્કન્ધાદિ સ્વરૂપ ઘટાદિક પ્રતિપ્રદેશના અણુના અવાના કારણે તથા અજીવનો એક દેશ હોવાથી તમારા મત અનુસાર નોઅજીવને માનવું પડશે, એવી રીતે ઘટનો એક દેશ નોઘટ માનવામા આવે છે આ માટે કોઈ પણ પૂર્વ

વૈકલ્પિકત્વેન તવ મતે નોઅજીવત્વાત્ સર્વત્ર નોઅજીવાનામેત સમવાત્ । તત્તથ રાજસદસિ રાશિત્રયનિરૂપણ તવ કથ સમવતિ નોજીવ-નોઅજીવલક્ષણરાશિદ્વય-સ્યેવ સદ્ભાવાત્ । તસ્માદ્ વદ્વદોપપ્રસદ્ધાન્ન જીવશ્ચિદ્ધત્ત્વમ્ ઇતિ સ્થિતમ્ ।

નિર્ણય—ચિદ્ધતા વા જીવસ્તથાપિ-નોજીવો ન સિદ્ધ્યતિ, તથાદિ-ગૃહગોધિકાદિજીવઃ પુચ્છાદિઅવયવચ્છેદેન છિન્નોઽપિ ભવતુ તથાપિ જીવલક્ષણસ્ય સ્ફુરણાદેઃ સદ્ભાવાત્ પુચ્છાદિદેશઃ કથ નોજીવઃ સ્યાત્ । સપૂર્ણોઽપિ ગૃહગોધિકાજીવઃ સ્ફુરણાદિલક્ષણેરેવ જીવ ઇત્યુચ્યતે, તાનિ સ્ફુરણાદીનિ છિન્ને પુચ્છાદિઅવયવે

પરમાણુઓં કોં મીં તુમ્હારે મતાનુસાર નોઅજીવ માના જાયગા । હિસ પ્રકાર સર્વત્ર નોઅજીવ કી હી સમવતા હોગી । ફિર રાશિત્રય કી કલ્પના મીં અસ્તગત હો જાને સે રાજસમા મેં જો તુમને રાશિત્રય કી પ્રરૂપણા કી હૈ વદ્ સુસગત કૈસે માની જા સકેગી ? ક્યોં કિ હિસ પ્રકાર કે નિરૂપણ સે તો નોજીવ ણવ નોઅજીવ યે દોં હી રાશિયોં કા સદ્ભાવ રૂપાપિત હોતા હૈ । હિસલિયે જીવ કે છેદ મેં અનેક દોષોં કા સદ્ભાવ આતા હૈ અતઃ ઉસકા છેદ નહીં માનના ચાહિયે ।

અથવા—જીવ કા છેદ રહે તો મીં નોજીવ સિદ્ધ નહીં હો સકતા હૈ-ગૃહગોધિકાદિક કા જીવ પુચ્છાદિક અવયવ કે છેદ સે મલે હી છિન્ન હો આવે તો મીં ઉસમે જીવ કે લક્ષણરૂપ સ્ફુરણ આદિ કે સદ્ભાવ સે વદ્ પુચ્છાદિદેશ નોજીવ કૈસે હો સકતા હૈ ? ગૃહગોધિકા મેં સપૂર્ણ જીવ હૈ વદ્ વાત જીવ કે અવિનાભાવી સ્ફુરણાદિકોં દ્વારા હી તો જાની

અણવ સભવિત બનશે નહીં-સઘળા અણવ પદાર્થને અણવ જ માનવા પડશે પુણ્નલાસ્તિકાયને એકદેશ હોવાથી પરમાણુ એને પણ તમારા મત અનુસાર નોઅણવ માનવો પડશે આ પ્રકારે સર્વત્ર નોઅણવની જ સભવતા રહેશે, પછી ત્રણ રાશીની પણ કલ્પના અસગત થઈ જવાથી રાજસભામા તમે જે ત્રણ રાશીની પ્રરૂપણા કરી છે, તે સુસગત કઈ રીતે માની શકાશે ? કેમકે, આ પ્રકારના નિરૂપણથી તો નોણવ અને નોઅણવ એ બેજ રાશીઓનો સદ્ભાવ સ્થાપિત થાય છે, આથી હવના છેદમા અનેક દોષોનો સદ્ભાવ આવે છે માટે તેનો વિચ્છેદ ન માનવો બોધ છે

અથવા-હવનો છેદ ગઈ તો પણ નોણવ સિદ્ધ થતો નથી-ગરેળીનો હવ પૂછડી વિગેરે અવયવોના છેદથી ભલે છિન્ન થઈ જાય તો પણ તેમા હવના લક્ષણરૂપ સ્ફુરણ વિગેરેના સદ્ભાવથી તે પૂછડી વિગેરે દેશ નોણવ કઈ રીતે થઈ શકે ? ગરેળીમા સ પૂર્ણ હવ છે એ વાત હવના અવિનાભાવી (સર્વદા અસ્તિત્વવાળા) સ્ફુરણ વિગેરે દ્વારા તો બાણી શકાય છે સ પૂર્ણ કહેવાનો

દશ્યન્તે, જીવલક્ષણયુક્તસ્યાજ્જીવ एव भवितुमर्हति न तु नोजीव इति कल्पना ।
 रोहगुप्तो वदति—जीवलक्षणसद्भावेऽपि पुच्छादिकस्य तदवयवस्य नोजीवत्वमिष्यते
 आचार्यो वदति—तर्हि अजीवस्यापि घटादेर्देशो नोजीवः स्यात् जीवैक
 देशनोजीवत्व ।

રોહગુપ્તો વદતિ—અસ્ત્વેયમ્, મમ ન કિંચિદ્ વિનશ્યતીતિ ।

આચાર્યઃ પ્રાહ—एवं स्वीक्रियमाणे ये भवता त्रय एव राक्षयः स्वीक्रियन्ते,

जाती है । सपूर्ण का तात्पर्य उसके अपने शरीर बराबर असंख्यात
 प्रदेशी जीव से है । पुच्छादिकों के छिन्न होने पर यही जीव स्फुरणादि
 लक्षणों से वहाँ पुच्छमे भी जाना जाता है । ऐसी बात तो है नहीं कि
 गृहगोधिका के शरीर में कुछ जीव है, और उसकी छिन्न पुच्छ में कुछ
 जीव है । जीव तो एक ही है । यदि ऐसा होता तो उसे नोजीव मानने में
 कोई अनौचित्य नहीं था । परन्तु ऐसा तो है नहीं, क्यों कि जीव को
 अमूर्त्त होने से उसको छेद नहीं होता है, अतः उसे नोजीव नहीं
 कह सकते हैं ।

રોહગુપ્ત ને પુનઃ આચાર્ય મહારાજ સે કહા—માના જીવ કા લક્ષણ
 છિન્નાદિક અવયવો યે હૈ તો ખી ઉન છિન્નપુચ્છાદિક અવયવોં કો હમ
 નોજીવ હી માનેગે । તવ આચાર્યને કહા—तो फिर जीव के एकदेश
 नोजीव की तरह अजीव घटादिक के देश को भी नोजीव मानना पड़ेगा ।

રોહગુપ્તને કહા—हा मान लेंगे, इसमें क्या हानि है ? ।

આશય એના પોતાના શરીરની બરાબર અસંખ્યાત પ્રદેશી જીવથી ॥ પૂછડી
 વિગેરેનું છેદન થવાથી તેજ જીવ સ્ફુરણાદિ લક્ષણોથી ત્યા પૂછડીમા પણ બહુ
 વામા આવે છે એવી વાત તો નથી કે, ગરોળીના શરીરમા કોઈ એક જીવ ॥
 અને તેની કપાયેલ પૂછડીમા કોઈ બીજો જીવ છે? જીવ તો એક જ છે એ
 એમ હોત તો તેને નોજીવ માનવામા કોઈ હરજત ન હતી પરતુ એવું તો
 છે જ નહીં, કેમકે, જીવનું અમૂર્તપણું હોવાથી તેનો છેદ થતો નથી આથી
 તેને નોજીવ કહી શકાય નહીં

રોહગુપ્તે ફરી આચાર્ય મહારાજને કહ્યું ધારે કે જીવનું લક્ષણ છેદાયેલા અવ
 યવોમા છે તો પણ તે છેદાયેલી પૂછડી આદિ અવયવોને હું નોજીવ જ
 માનીશ ત્યારે આચાર્યે કહ્યું કે, તો પછી જીવનો એક દેશ નોજીવની
 માફક અજીવ ઘટાદિકના દેશને પણ નોજીવ માનવો પડશે રોહગુપ્તે કહ્યું,
 હા! માની લઈશ તેમા શું નુકશાન થવાનું છે? આચાર્યે કહ્યું—નુકશાન કેમ

તે તુ નોપપન્નતે, કિન્તુ ચત્વારો રાશયસ્તવ મતે સ્યુ, તદ્ યથા જીવાઃ, અજીવા, નોજીવાઃ, નોઅજીવાથેતિ ।

રોહગુપ્તો વદતિ—અજીવસ્યૈકદેશઃ સ્વન્ધાત્ પૃથગ્ભૂતોઽપિ અજીવ એવ, ન તુ નોઅજીવઃ અજીવસમાનજાતિલિઙ્ગત્વાત્, તત્રાજીવત્વ જાતિઃ, પુલ્લિઙ્ગલક્ષણ ચ લિઙ્ગ, એતદ્ દ્વયમપિ અજીવ-તદેશયોઃ સમાનમેવાસ્તિ, અતસ્તદેશોઽપ્યજીવ એવ, ન તુ નોઅજીવ ઇતિ ભવિતુમર્હતિ ।

આચાર્યઃ પ્રાહ—યથેય તર્હિ જીવદેશોઽપિ જીવસમાનજાતિલિઙ્ગત્વાત્ જીવ એવ સ્યાત્, ન તુ નોજીવ ઇતિ, તથા ચ ત્વદુક્ત રાશિત્રયં ન સિધ્યતિ ।

આચાર્યને કહ્યા—હાનિ ક્યોં નહીં હૈ। સય સે વઢી હાનિ હૈં ઓર વહ યહી હૈં કિ તુમ જો ત્રીન રાશિયા માનની ચાહતે હોં ઉનકી જગહ ચાર રાશિયાં માનની પડેગી—૧ જીવ, ૨ અજીવ, ૩ નોજીવ, ૪ નોઅજીવ ।

રોહગુપ્ત ને કહ્યા—અજીવરાશિ હી માની જાયગી નોઅજીવ રાશિ નહીં, કારણ કિ અજીવ કા એક દેશ સ્વધ સે પૃથગ્ભૂત હોને પર ખી અજીવ હી કહ લાયગા, નોઅજીવ નહીં, ક્યોં કિ ઉસકી અજીવ કે સમાન હી જાતિ એવ લિઙ્ગ હૈં ઇસલિયે, અજીવત્વ જાતિ એવ પુલ્લિઙ્ગલક્ષણ લિઙ્ગ, યે દોનોં અજીવ કી તરહ અજીવ કે એકદેશ મે ખી રહતે હૈં। ઇસલિયે નોઅજીવ વહ નહીં કહ્યા જાયગા ।

આચાર્ય ને કહ્યા—ઠીક હૈ, યદિ એસા હી હૈં તો જીવ કા એકદેશ ખી જીવસમાન જાતિ એવ લિઙ્ગ સે વિશિષ્ટ હોને કી વજહ સે જીવ હી કહલાયેગા નોજીવ નહીં । અતઃ રાશિત્રય કી માન્યતા ઉચિત નહીં હૈં।

નથી ? ધણુ ભારે નુકશાન છે અને તે એ કે તેને જે ત્રણ રાશીઓને માન્ય કરો છે તેની જગ્યાએ ચાર રાશી માનવી પડશે ૧ અણ, ૨ અણ, ૩ અણ, અને ૪ નોઅણ

રોહગુપ્તે કહ્યું—અણ રાશી જ માનવામા આવશે પણ નોઅણ રાશી નહીં કારણ કે, અણનો એક દેશ સ્વધથી પૃથગ્ભૂત હોવાથી તે પણ અણ જ કહેવાશે, પરંતુ નોઅણ નહીં કહેવાય, કેમકે, તેને અણની માફક જ બાતી અને લિંગ છે અણત્વ બાતી અને પુલિંગલક્ષણ લિંગ એ બંને અણની માફક અણના એકદેશમા પણ રહે છે આથી તેને નોઅણ ન કહી શકાય

આચાર્યે કહ્યું—ઠીક છે, બે એમ જ છે તો અણનો એકદેશ પણ અણ સમાન, બાતી અને લિંગથી વિશિષ્ટ હોવાથી અણ જ કહેવાય પણ નોઅણ નહીં. આથી તમારો ત્રણ રાશીની માન્યતા યોગ્ય નથી.

કિન્ચ—ગૃહગોધિકાદિજીવામયવઃ પુચ્છાદિકન્ઠિન્નોઽપિ જીવ એવ, સ્ફુર
ણાદિતલ્લક્ષણયુક્તત્વાત્, યથા સપૂર્ણોઽચ્છિન્નગૃહગોધિકાદિજીવઃ । તત્ર પુચ્છાદિકે
તદમયવે દેશ એવેતિ કૃત્વા જીવત્વ ન મન્યસે સપૂર્ણસ્યૈવ તત્ત્વ મતે જીવત્વાત્, તદા
પુનરજીવસ્યાપિ ઘટાદેર્દેશો નૈવાજીવ. સ્યાત્, સપૂર્ણસ્યૈવાજીવત્વાત્ । તતશ્ચ અજીવ-
દેશોઽપિ 'નોઅજીવ' એવ સ્થાનત્વજીવઃ । તથા—સતિ સ એવ રાશિ ચતુષ્ટયમસત્રઃ ।

યદુક્ત—સમભિરુદનયાનુસારેણ જીવપ્રદેશો 'નોજીવ' ઇત્યુચ્યતે, તદ-
અયુક્તમ્—“જીવે ય સે પપ્સે ય, સે પપ્સે નોજીવે ।”

ઔર भी-सजीव गृहगोधिकादि के अवयव जो पुच्छादिक हैं वे
छिन्न भी हो गये हो तो भी जयतक उनमें स्फुरणादिक क्रिया होती
रहती है तयतक वे जीव ही हैं जैसे सपूर्ण अच्छिन्न गृहगोधिका जीव है ।
यदि उसका छिन्न पुच्छादिक उसका अवयव है—एकदेश है, ऐसा
मान कर उसे पूर्ण जीव न माना जाय और सपूर्ण को ही जीव माना
जाय तो इस प्रकार की मान्यता से ३ राशि की जगह पूर्वोक्त चार
राशिया माननी पड़ेगी १ जीव, २ अजीव, ३ नोजीव, ४ नोअजीव,
क्यों कि जिस प्रकार जीव का एकदेश नोजीव माना जाता है, उसी
प्रकार अजीव घटादिकका भी एकदेश नोअजीव मानना चाहिये ।
तथा जो पहिले यह कहा है कि समभिरुदनय के अनुसार जीवप्रदेश
नोजीव कहा जाता है सो यह भी कथन ठीक नहीं है—“जीवे य से
पपसे य से पपसे नोजीवे” छाया—जीवश्च स प्रदेशश्च, स प्रदेशो

સજીવ ગરોળીના અવયવ પૂછડી વિગેરે ને કપાઈ ગયા હોય તો પણ
ન્યા સુધી તેમા સ્ફુરણાદિક ક્રિયા થતી રહે છે ત્યા સુધી તે જીવ જ છે ને
પ્રમાણે સપૂર્ણ છેદાયા વગરની ગરોળીમા જીવ છે તે પ્રમાણે ને તેની છેદાયેલ
પૂછડી વગેરે તેનું અવયવ છે, એક દેશ છે એવું માનીને તેને પૂર્ણ જીવ
ન માનવામા આવે અને સપૂર્ણને જ જીવ માનવામા આવે તો આ પ્રકારની
માન્યતાથી ત્રણ રાશીની જગાએ આગળ કહ્યા પ્રમાણે ચાર રાશીઓ જ
માનવી પડશે, ૧જીવ, ૨અજીવ, ૩નોજીવ, ૪નોઅજીવ કેમકે, જે પ્રકારે જીવને
એક દેશ નોજીવ માનવામા આવે છે એજ પ્રકારે અજીવ ઘટાદિકને પણ એક
દેશ નોઅજીવ માનવો પડશે તથા પહેલા જે એવું કહ્યું છે કે, સમભિરુદનયના
અનુસાર જીવપ્રદેશ નોજીવ કહેવામા આવે છે, તો એ કથન પણ ઠીક નથી
“જીવે ય પપ્સે ય, સે પપ્સે નોજીવે” છાયા—“જીવશ્ચ સ પ્રદેશશ્ચ, સ

ઝાપા—જીવશ્ચ સ પ્રદેશશ્ચ સ પ્રદેશો નોજીવઃ । ઇત્યનુયોગદ્વારોક્તસૂત્રા-
લાપકે સમભિરુદ્ધનયોઽપિ ત્વદભિમત જીવપ્રદેશ નોજીવત્વેન નાવગોધયતિ ।
તથાહિ—સમભિરુદ્ધનયો દેશદેશિનોઃ કર્મધારયલક્ષણ સમાનાધિકરણમેવ સમાસ
બ્રવીતિ ન તુ નૈગમાદિરિચ તત્પુરુષમ્ । સમાનાધિકરણસમાસશ્ચ નીલોત્પલાદીના-
મિવ વિશેષણવિશેષ્યયોર્ભેદ એવ ભવતિ । અતો જ્ઞાયતે—જીવાદન્યરૂપ એવ દેશો
'નોજીવ' ઇતિ । એવં જીવનોજીવયોરભેદે તૃતીયરાશિસ્ત્વ ન સિધ્યતિ । જીવશ્ચાસૌ
પ્રદેશશ્ચ જીવપ્રદેશઃ, સ એવ—જીવાદવ્યતિરિક્તો જીવપ્રદેશો નોજીવ ઇતિ સમભિ

નોજીવઃ ” અનુયોગદ્વાર મે ઉક્ત હસ સૂત્રાલાપક મે સમભિરુદ્ધનય
બી તેરે માને હુણ જીવકે પ્રદેશનો નોજીવપને પ્રતિયોધિત નહી કરતા હૈ ।
સમભિરુદ્ધનય દેશ ઓર દેશી મેં કર્મધારયલક્ષણવાલે સમાનાધિ-
કરણ સમાસ કો હી ચતલાતા હૈ, નૈગમાદિક નચ કી તરહ તત્પુરુષ
સમાસ કો નહી । યહ સમાનાધિકરણસમાસ નીલોત્પલ-નીલ એવ ઉત્પલ
આદિકોંકી તરહ વિશેષણ ઓર વિશેષ્યમે અભેદ હોને પર હી હોતા હૈ ।
અતઃ જન “જીવદેશ” યહાં યહ સમાસ હૈ તો હસસે યહ સ્વતઃ
હી જ્ઞાત હોતા હૈ કિ જીવ ઓર દેશ મેં પરસ્પર મેં અભિન્નતા હૈ । હસ-
લિયે જીવ સે અનન્ય રૂપ હી દેશ નોજીવ હૈ । હસ પ્રકાર જીવ ઓર
નોજીવ કા અભેદ હોને સે યહ તુન્હારી માની હુઈ નોજીવરૂપ તૃતીય
રાશિ સિદ્ધ નહી હોતી હૈ । “જીવશ્ચાસૌ પ્રદેશશ્ચ જીવપ્રદેશઃ ” હસ
પ્રકાર સમાનાધિકરણતા હનમે હૈ, અતઃ જીવ સે અન્યતિરિક્ત જીવપ્રદેશ

પ્રદેશો નોજીવ ” અનુયોગદ્વારમા કહેવામા આવેલ આ સૂત્રાલાપકમા સમભિ
રુદ્ધનય પણ તમારા માનેલા જીવના પ્રદેશને નોજીવપણાથી બતાવતા નથી
સમભિરુદ્ધનય દેશ અને દેશીમા કર્મધારય લક્ષણવાળા સમાન અધિકરણ સમા
સને જ બતાવેલ છે નૈગમાદિકનયની માફક તત્પુરુષ સમાસને આ સમાન
અધિકરણ સમાસ નીલોત્પલ-નીલ અને ઉત્પલ વિગેરેની માફક વિશેષણ અને
વિશેષ્યમા અલેહ હોવાથી જ થાય છે આથી જ્યારે “જીવદેશ” એવો આ
સમાસ છે તો આથી એ આપમેળેજ જાણી શકાય છે કે, જીવ અને દેશમા
પરસ્પરમા અભિન્નતા છે માટે જ જીવથી અનન્યરૂપ દેશ જ નોજીવ છે આ પ્રકારે
જીવ અને નોજીવનો અલેહ હોવાથી તમારી આ માનેલી નોજીવરૂપ ત્રીજી
રાશી સિદ્ધ થઈ શકતી નથી “જીવશ્ચાસૌ પ્રદેશશ્ચ જીવપ્રદેશ ” આ પ્રકારનું
સમાન અધિકરણતાઆમા છે આથી જીવથી અન્યતિરિક્ત જીવ પ્રદેશ જ નોજીવ છે

રૂઢનયેન વોધ્યતે, ન તુ જીવદલ ત્રીયાત્ પૃથક્ ભૂત તત્ત્વખંડં નોજીવ ઇતિ ત્વદ-
ભિમતમ્ । સમભિરૂઢનયપ્રતિવોધિતસ્ય નોજીવસ્ય જીવરાશ્વાવન્તર્માવાત્ તૃતીય-
રાશિસ્ત્વ ન સિધ્યતિ ।

एव वादप्रतिपादाभ्या तयोः पन्मासा व्यतीता तदा राज्ञाऽभिहितम्—मम
राजकार्यं नश्यति, भवता वादसमाप्तिर्न जाता, अतः पर सक्षेपेण वादं समापयन्तु
भवन्तः ।

आचार्येणोक्तम्—अस्मिन् वादे निर्णय भवः करिष्यामि, ततः प्रभाते राजादि-

ही नोजीव है, उससे व्यतिरिक्त जीवप्रदेश नोजीव नहीं है, इस प्रकार का अभिप्राय इस समभिरूढनय का है । इससे यह बात बोझित नहीं होती है कि—जीव से पृथक्भूत जीव का खंड नोजीव है । इस-
लिये समभिरूढनय से प्रतिवोधित नोजीव जीवराशि में अन्तर्भूत होने से तुम्हारे द्वारा कथित तृतीय नोजीवराशि सिद्ध नहीं होती है ।

इस प्रकार जब गुरुशिष्य में वाद विवाद होते २ छह मास व्यतीत हो गये तब राजा ने कहा—देखो—आप के इस वादविवाद में उपस्थित रहने के कारण मेरे द्वारा राज्य का काज यथावत् संचालित नहीं हो रहा है तथा पता नहीं कि आप लोगों का यह वादविवाद भी कबतक चले अतः मैं आप लोगों को यह अर्ज करता हू कि—सक्षेप से अब आपलोग वाद विवाद करे और शीघ्र इसे समाप्त करे ।

आचार्य ने कहा—इस वाद का निर्णय कल ही कर दिया जायगा ।

એનાથી વ્યતિરિક્ત જીવપ્રદેશ નોજીવ નથી આ પ્રકારનો અભિપ્રાય આ સમભિરૂઢનયનો છે એનાથી એ વાત ચોક્કસ થતી નથી કે, જીવથી પૃથક્જૂત જીવનો ખડ જીવ રાશીમાં અતર્જૂત થવાથી તમારી કહેલી ત્રીજી નોજીવ રાશી સિદ્ધ થતી નથી

આ પ્રકારે બંન્ને ગુરુશિષ્ય વચ્ચે વાદવિવાદ થતા થતા ૬ માસ પુરા થયા ત્યારે રાજાએ કહ્યું, બુદ્ધો! આપના આ વાદવિવાદમાં હાજર રહેવાના કારણે મારા રાજ્યનું કામકાજ મારાથી જોઈએ તેવું સંચાલિત થતું નથી તથા એ પણ બાણી શકાતું નથી કે, આપનો આ વાદવિવાદ કયા સુધી ચાલશે? માટે હું આપ લોકોને અરજ કરું છું કે, ૬ કાણમાં વાદવિવાદ કરો અને જાહેરી પૂરા કરો

આચાર્યે કહ્યું—આ વાદનો નિર્ણય કાલેજ કરી લેવામાં આવશે આ

जनपरिवृतः स आचार्यः कुत्रिकापणे सभागतः । यत्र त्रैलोक्यवर्तिनः पदार्थाः क्रयविक्रयव्यवहारार्थं सन्ति, स कुत्रिकापण इत्युच्यते । तत्र धनिक प्रति स आचार्यः प्राह—‘ जीवान् देहि ’ इत्युक्ते सति तत्र तद्वनिकेन कुमारकुमारीद्वस्त्य-
न्नादयः अनेके जीवाः प्रदर्शिताः ।

ततः पुनस्तेनाचार्येणोक्तम्—अजीवान् देहि, इत्युक्ते सति घटपटादयः पदार्थाः प्रदर्शिताः । ततो ‘ नोजीवान् देहि ’ इत्याचार्येणोक्ते कुत्रिकापणधनिकः प्राह—‘ न सन्ति लोकरूपे नोजीवाः ’ यद् वस्तु लोकत्रये भवति, तदेव कुत्रिकापणे भवति नान्यत् । तदा स श्री गुप्ताचार्यो रोहगुप्तमाह—जीवाजीवल-

इस प्रकार कह कर वे दूसरे दिन प्रातःकाल राजा आदि पुरजन से परिवृत होकर कुत्रिकापण-कुतियावण की दुकान पर पहुँचे जहाँ तीनलोक के समस्त पदार्थ क्रय विक्रयरूप व्यवहार के निमित्त रखे हुए थे । पहुँचते ही आचार्य महाराज ने दुकान के मालिक से कहा-जीव को दो, आचार्यरूप ग्राहककी बात सुनकर उस दुकानदारने उन्हें कुमार, कुमारी, हाथी, घोड़े आदि समस्त जीव दिखला दिये । देखनेके बाद आचार्यने पुनः उस दुकानदार से कहा कि जीव तो देख लिये अब अजीबों को भी दिखलाओ, आचार्य महाराज की बात सुनकर दुकानदारने अजीबों को भी घट, पटादिक अजीवपदार्थों को भी दिखला दिया । देखकर पुनः आचार्य महाराज ने कहा-ये भी देखलिये अब नोजीबों को और दिखला दिजिये क्यों कि उनकी भी आवश्यकता है । दुकानदार आचार्य महाराज की इस बात को सुनकर उनसे कहने लगा-महाराज आप क्या कहते हैं

પ્રકારે કહીને તેઓ ખીબા દિવસે પ્રાતઃકાળે રાજા વગેરે નગરવાસીઓના સમૂહ સાથે કુતિયાવણની (જ્યા ત્રણે લોકની ચીજો મળી શકે તેવી છે) દુકાને પહોંચ્યા જ્યા ત્રણે લોકના સઘળા પદાર્થ વેચાતા હતા ત્યા પહોંચતા જ આચાર્ય મહારાજે દુકાનના માલીકને કહ્યું-જીવ આપો ! આચાર્ય મહારાજની આજ્ઞા રૂપે આ વાત સાંભળીને દુકાનદારે તેમને કુમાર, કુમારી, હાથી, ઘોડા આદિ સર્વ જીવો બતાવ્યા તે જોયા પછી આચાર્યે ફરીથી એ દુકાન દારને કહ્યું કે, જીવ તો જોઈ લીધા-હવે અજીવ બતાવો આચાર્ય મહારાજની વાત સાંભળીને દુકાનદારે અજીવ એવા ઘટ પટાદિક અજીવ પદાર્થો પણ બતાવ્યા એ જોયા બાદ ફરીથી આચાર્ય મહારાજે કહ્યું-કે, એ પણ જોઈ લીધા હવે નોજીવ બતાવો કેમકે, તેની પણ જરૂરત છે દુકાનદાર આચાર્ય મહારાજની આ વાત સાંભળીને તેમને કહેવા લાગ્યો-મહારાજ આપ શું

ક્ષણો દ્વાવેવ રાશી, ન તુ તૃતીયઃ, અસત્ત્વાત્, સ્વરવિષાણવત્ ।

एव श्रीगुप्ताचार्यणोक्तते सति रोहगुप्तः पराजितः सन् 'अयं निहवः' इति कृत्वा जनैर्निन्दितः सन् राजसभातो निःसारितः । श्रीगुप्ताचार्यस्तु तस्माभरेन्द्रात् सर्वलोकाच्चोत्तम सत्कार प्राप्तवान् । रोहगुप्तेन वैशेषिकमतं प्रकटीकृत, पद पदार्थास्तेनैव प्ररूपिताः, पड्डलूकः स उच्यते ॥

॥ इति पठनिहव दृष्टान्तः ॥ ६ ॥

નોજીવ તો લોકત્રય મેં બી નહીં હૈં । ઇસ કુત્રિકાપણ મેં વહી બીજ રહતી હૈ જો તીનલોક મેં હોતી હૈ । જો ઇસ મે નહીં હૈ સમજો વહ તીન-લોક મે કહીપર બી નહીં હૈ । ડુકાનદારકી ઇસ યાતકો સુનકર આચાર્ય મહારાજ ને રોહગુપ્ત સે કહા-સુના યહ કયા કહ રહા હૈ ? યહ કહ રહા હૈ કિ જીવ ઓર અજીવ યે દો હી રાશિ હૈ, તીસરી નોજીવ રાશિ સ્વર-વિષાણકી તરહ અસત્ત્વ હોનેસે નહીં હૈં । ઇસ પ્રકાર જબ શ્રીગુપ્તાચાર્યને કહા તન “રોહગુપ્ત પરાજિત હો ગયા હૈ” ણેસા સમજકર લોગોં ને ઇસ કો નિહવ માનકર રાજસભાસે બાહર કર દિયા, તથા ઇસકી નિંદા બી વે લોગ કરને લગે । શ્રીગુપ્તાચાર્યના લોગોં ને એવ રાજાને વિશેષ અભિ-નંદન કરતે હુએ ખૂબ સત્કાર કિયા । ગચ્છ સે બહિષ્કૃત હોકર રોહગુપ્તને વૈશેષિક મત કો ચલાયા, ઇસમે ઇસને ભાવાત્મક છઠ પદાર્થોં કી પ્રરૂ-પણા કી ઇસી સે ઇસકા દુસરા નામ પડ્ડલૂક બી હો ગયા ॥

॥ યહ છઠે પડ્ડલૂક (રોહગુપ્ત) નિહવ કા દૃષ્ટાન્ત હુઆ ॥ ૬ ॥

કહો છો ? નોહવ તો ત્રણે લોકમા પણ નથી જે થીને ત્રણે લોકમા અસ્તિત્વ ધરાવે છે તે સઘળી ભારી ડુકાને મળશે જે થીજ ભારે ત્યા ન મળે તો સમજી લેએ કે જે અહી નથી એ થીને ત્રણે લોકમા કયાય હશે નહિ, માટે તમને નહી મળે ડુકાનદારની આ વાતને સાલળીને આચાર્ય મહારાજે રોહગુપ્તને કહ્યું-સાલળ્યુ । આ શુ કહે છે ? એ કહે છે કે, હવ અને અહવ એ બેજ રાશી છે ત્રીજી નોહવ રાશી ગધેડાના શી ગડાની માફક તેનું અસ્તિત્વ ન હોવાને કારણે તે નથી આ પ્રકારે બ્યારે શ્રી ગુપ્તાચાર્યે કહ્યું ત્યારે “રોહગુપ્ત હારી ગયો” એવું માનીને લોકોએ તેમને નિહવ સમજી રાજસભામાંથી કાઢી મૂક્યા અને તેની નિંદા પણ કરવા લાગ્યા લોકોએ અને રાજાએ શ્રી ગુપ્તાચાર્યને અભિનંદન આપી ખૂબ સત્કાર કર્યો રોહગુપ્તે ગચ્છથી બહિષ્કૃત થઈને વૈશેષિક મતની સ્થાપના કરી તેમા તેણે ભાવાત્મક છ પદાર્થોની પ્રરૂપણા કરી તેનાથી તેનું બીજું નામ પડ્ડલૂક પણ પડ્યું -

॥ આ છઠું પડ્ડલૂક (રોહગુપ્ત) નિહવનું દૃષ્ટાન્ત થયું ॥ ૬ ॥

अथ सप्तमनिहवगोष्ठमाहिलदृष्टान्त प्रोच्यते—

भगवतः श्रीमहारसीसामिनो निर्वाणसमयाच्चतुरशीत्यधिकपञ्चशत ५८४ वर्षेषु व्यतीतेषु दशपुरे नगरे इक्षुगृहनामकोद्याने आर्यरक्षितनामक आचार्यः समायातः । तस्य त्रयः शिष्या आसन्—गोष्ठमाहिलः १, फल्गुरक्षितः २, दुर्बलिकापुष्पश्चेति ३ । इतश्च मथुरानगर्यामक्रियावाद उत्थितः । तत्र तन्मत निराकर्तुं कोऽपि प्रतिवादी नाभूदिति तत्रस्थसत्वेन स आर्यरक्षिताचार्यो विज्ञांपत । आर्यरक्षिताचार्य स्वदा गोष्ठमाहिल वादलब्धिमन्त मत्वा तमेव सशिष्य मथुरायां प्रेषितवान् । तेन तत्र गत्वा राज्ञः सदसि तमक्रियावादिन चार्वाक वादे निरुत्तरीकृतवान् ।

सातवे गोष्ठमाहिल निहव की कथा इस प्रकार है—

श्री वीर प्रभु को निर्वाण प्राप्त हुए पाचमौ चोरासी ५८४ वर्ष जब व्यतीत हो चुके तब दशपुर नगर में इक्षुगृह नाम के बगीचे में आर्यरक्षित आचार्य महाराज आये । इनके तीन शिष्य थे—१ गोष्ठमाहिल, २ फल्गुरक्षित, ३ दुर्बलिकापुष्प । इसी समय मथुरा नगरी में अक्रियावाद का प्रचार हो रहा था । इस प्रचार को रोकने के लिये वहाँ कोई भी प्रतिवादी बनने को तयार न हुआ अतः वहाँ के श्रीसच ने आचार्य आर्यरक्षित महाराज को इसकी खबर दी । आचार्य महाराज ने वादलब्ध से युक्त गोष्ठमाहिल को जानकर सशिष्य उनको ही मथुरा नगरी भेज दिया । गोष्ठमाहिल ने पहुँचते ही राजसभा में उपस्थित होकर अक्रियावादी उस चार्वाकको वाद में परास्त कर दिया । गोष्ठमाहिल की विद्वत्ता से वहाँ की जनता बड़ी ही प्रसन्नचित्त हुई । जनता

सातवा गोष्ठमाहिल निहवनी कथा आ प्रकारनी छे—

श्री वीरप्रभुने निर्वाण पाये पाचमो चोरासी वर्ष वीती युक्त्या ओ समये दशपुर नगरमा इक्षुगृह नामना बगीचामा आर्यरक्षित आचार्य महाराज पधायो तेमने त्रय शिष्य छता (१) गोष्ठमाहिल, (२) इक्षुरक्षित, (३) दुर्बलिकापुष्प आ समये मथुरानगरीमा अक्रियावादने प्रचार थछ रह्यो छते । आ प्रचारने रोक्का भाटे त्या केछ पक्ष प्रतिवादी बनवा तेथार न थयु त्यारे त्याना श्रीसच आचार्य आर्यरक्षित महाराजने तेना भयर पड्योआछा । आचार्यमहाराज आ भाटे वादलब्धिथी युक्त जेवा गोष्ठमाहिलने शिष्य साथे मथुरा नगरीमा भोक्क्या गोष्ठमाहिले त्या पड्योनीने उरत न राजसभामा जाअर थछ अक्रियावादी जेवा यावकने वादविवादमा हरावी दीधे । गोष्ठमाहिलनी विद्वत्ताथी त्यानी जनता भूण प्रसन्न थछ,

ततो मथुरानगरनिवासिभिः श्रायकैः सादर गोष्ठमाहिलः सन्मानितः स्वगुरोः समीपे गन्तुकामोऽभवत् । परंतु तत्रत्यसद्यस्याग्रहयथाद् वर्षाचतुर्मास्यां तत्र स्थितः।

इतश्च विश्वरन्दितः श्रीआर्यरक्षिताचार्यः स्वमरणममयमासन्नं ज्ञात्वा चिन्तयति—योग्य एव शिष्यः स्वपट्टके स्थापनीयः, अतः सर्वान् मुनीन् सर्वसद्य च पृच्छामि, इति चिन्तयित्वा स सर्वान् मुनीन् सर्वसद्य च समाहूय बल्लतैलघृतकुम्भदृष्टान्तान् वदति—यथा चणकसमृत्त कुम्भ रिक्तीकर्तुं अधोमुखीकृतात् तस्मात् कुम्भात् तदन्तर्गताः सर्वे चणकाः सत्त्वर निर्यान्ति, एव दुर्लिकापुष्पस्य सूत्रार्थदाने बल्ल-

ने इनका खूब आदर सत्कार किया। कुछदिन वहा ठहरकर गोष्ठमाहिल ने अपने गुरु महाराज के पास आने का विचार किया। ज्यों ही ये गुरु महाराज के पास आने को तैयार होने लगे कि वहा के सद्य ने इनको विशेष आग्रहकर अपने ही यहा ठहरा लिये। इतने में वर्षाकाल आगया। श्री सद्य की विनति से इन्होंने वही पर चतुर्मास कर लिया।

इधर आचार्य आर्यरक्षित का मरणकाल निकट आगया। इसलिये आचार्य महाराज ने अपना मरणकाल निकट आया जानकर विचार किया कि—योग्य शिष्य को ही अपने पाट पर स्थापित करना चाहिये इस के लिये मुझे सर्वसद्य एव सर्व मुनियों से पूछ लेना चाहिये। ऐसा विचार कर उन्होंने सर्वसद्य एव सर्वमुनियों को बुलाया और बुलाकर उन सब के समक्ष बल्ल (चने) तैल एव घृतकुम्भ के उदाहरणों को सुनाया और कहा—जिस प्रकार चनों से भरे हुए घड़ेको खाली करनेके लिये उस घड़ेको उल्टा किया जाता है इससे भरे हुए समस्त चने उससे नीचे गिर पड़तेहैं,

जन्तुताञ्जे तेभनो पूष आदरसत्कार कथो थोडा समय त्या शेकाई गोष्ठमाहिले पोताना शुरुमहाराज पासे पाछा जवानो विचार कथो ज्या जे शुरुमहाराज पासे जवा तैयारी करवा लाग्या त्यारे त्याना श्रीस घे विशेष आग्रह करी शेकी बीधा ओट लाभ यातुभीस जेसी गयु श्रीस घनी विनतीथी तेभजे त्या ज यातुभीस कथुं

आ तरक्ष आचार्य आर्यरक्षित भरषु पथारीजे हुता पोतानो भरषु काण नलुक आवेलो बाष्ठी आचार्य महाराजे विचार कथो के भारे उत्तरा धिकारी तरीके योज्य शिष्यने ज भारी जगाजे नियुक्त करवे। नेधजे आ जे भारे सर्वसद्य अने सर्व मुनिजोने पूछु नेधजे जेवो विचार करी तेभजे सर्वसद्य अने सर्व मुनिजोने जालाव्या अने जे सद्यणानी समक्ष यथा, तेल अने घी भरैला घडाना उदाहरणो सलणाल्या अने कहुं—जे रीते यथाथी भरैला घडाने ખાલી करवा भाटे जे घडाने ઉધો વાળવામા આવે તો તેમ ખરેલા સધળા ચણા નીચે પડી બચ છે જો પ્રમાણે દુર્લાક સૂત્રાર્થ

સમૃતઘટોપમઃ સજાતોઽસ્મિ । તૈલપૂર્ણઘટાદધોમુલીકૃતાદ્ યથા ભૂરિતૈલ નિર્યાતિ,
 ફિ તુ તત્ર ઘટે કિંચિત્ તૈલમનશિષ્ટં તિષ્ઠત્યપિ, તથા ફલ્ગુરક્ષિતસ્ય શ્રુતદાને
 તૈલકુમ્ભસદૃશઃ સંજાતોઽસ્મિ । યથા ઘૃતપૂર્ણઘટાદધોમુલીકૃતાત્ સ્તોરુમેવ ઘૃતં
 નિર્યાતિ, ભૂયસ્તુ તત્ર ઘટે તિષ્ઠત્યેવ, તથા ગોષ્ઠમાહિલ્યુનેઃ સિદ્ધાન્તસૂત્રાર્થદાને
 ઘૃતઘટોપમઃ સજાતોઽસ્મિ । તસ્માદ્ દુર્બલિકાપુષ્પમુનિઃ શ્રુતસિન્ધુપારદશ્વા ગુણગા-
 નસ્તિ, યદિ સર્વેષા સમતિર્ભવેત્ તદાઽયં ગણધારી ભવતુ । इत्येवमाचार्येणोक्ते
 સતિ સર્વે તદ્વચન તથૈમાત્મીકૃતઅન્તઃ ।

इसी प्रकार दुर्बलिकापुष्प को सूत्रार्थ के देने में मैं बल्लसमृत घट के
 जैसा हुआ हूँ। यद्यपि तैलपूर्ण घट को जब उल्टा कर दिया जाता है
 तो उससे अधिक से अधिक तैल बाहर निकल जाता है परन्तु फिर भी
 कुछ थोड़ा बहुत तैल उसमें भी बाकी बचा रहता है, उसी प्रकार फल्गु-
 रक्षित को भी श्रुतप्रदान करने में मैं इस तैल घट के तुल्य हुआ हूँ।
 जिस प्रकार घृतपूर्णघट को जब उल्टा किया जाता है तो उससे थोड़ा ही
 घृत बाहर निकलता है अधिक नहीं-अधिक तो उस घड़े में ही भरा
 रहता है, उसी प्रकार गोष्ठमाहिल को सिद्धान्तसूत्रार्थ प्रदान करने में
 घृतघट के समान मैं हुआ हूँ। इसलिये दुर्बलिकापुष्प मुनि श्रुतरूपी समुद्र
 के पारगामी हैं गुणवान हैं, इसलिये आप सब महानुभावों की जो समति
 हो तो इसको गच्छाचार्य बना दिया जावे। इस प्रकार जब आचार्य महा-
 राज ने कहा तो सब ने एक स्वर से उनके कथन को स्वीकार कर लिया।

આપવામાં હું ચણાથી ભરેલા ઘડા જેવો રહ્યો છું એ કે તેલથી ભરેલો
 ઘડો બ્યારે ઉ ધો કરવામાં આવે છે તો તેમાંથી એકદમ બહાર નીકળી
 બચ છે, પરંતુ તે છતાં પણ થોડું ઘણું તેલ તેમાં રહી બચે છે આ પ્રકારે
 ફલ્ગુરક્ષિતને પણ શ્રુતપ્રદાન કરવામાં આ તેલના ઘડા જેવો હું રહ્યો છું
 જે રીતે ધી ભરેલા ઘડાને ઉ ધો વાળવામાં આવે છે તો એમાંથી થોડું જ
 ધી બહાર નીકળે છે, વધુ નહીં વધુ તો એ ઘડામાં જ રહે છે એ પ્રકારે
 ગોષ્ઠમાહિલને સિદ્ધાન્તસૂત્રાર્થ પ્રદાન કરવામાં હું ધીના ઘડા સમાન રહ્યો છું
 આટલા માટે દુર્બલિકાપુષ્પ મુનિ શ્રુતરૂપી સમુદ્રના પારગામી છે, શુણ્વણ છે
 આથી આપ સઘળા મહાનુભાવોની સમતિ હોય તો તેમને ગચ્છ આચાર્ય તુ
 પદ આપવામાં આવે આ પ્રકારે આચાર્ય મહારાજે બ્યારે કહ્યું ત્યારે સઘળાએ
 તેમનું કથન સર્વાનુમતે સ્વીકાર્યું તે પછી આચાર્ય મહારાજે દુર્બલિકાપુષ્પ

આચાર્યઃ સ્વશિષ્ય દુર્બલિકાપુષ્પ પ્રતિ માહ-વત્સ ! ગચ્છોઽયં મયા ત્વદ્દે
સ્થાપ્યતે, એન યત્નેન રક્ષ । ગોષ્ઠમાહિલે ફલ્ગુરક્ષિતે ચ વિશેષતો વિનયેન વર્તિતવ્યં
ભવતા, ઇત્યુક્ત્યા સ આચાર્યસ્ત યુનીન્દ્ર સ્વપદે સ્થાપયિત્વા ભક્તપ્રત્યાહ્વાનેન સ્વર્ગ ગતઃ

અથ ગોષ્ઠમાહિલમુનિઃ સ્વગુરુ દિવ ગત જ્ઞાત્વા મયુરાતો દશપુરનગર સમા
ગતઃ । આચાર્યેણ દુર્બલિકાપુષ્પમુનિઃ સ્વપદે સ્થાપિત ઇતિ નિશ્ચય્ય જાતામર્ષઃ સન્
પૃથગુપાશ્રયે સ્થિતઃ । દુર્બલિકાપુષ્પાચાર્યસ્તત્રાગત્ય પ્રન્દિત્વા સવિનયં ગોષ્ઠમાહિલ-

વાદ મેં આચાર્ય મહારાજ ને દુર્બલિકાપુષ્પ મુનિ સે, કહા-વત્સ !
હસ ગચ્છ કોમેં આજ સે તુમ્હારી ગોદી મેં સ્થાપિત કરતા હૂ અતઃ
યત્ન સે હસ કી રક્ષા કરતે રહના । ગોષ્ઠમાહિલ એવ ફલ્ગુરક્ષિત, હન બહોં
કા વિશેષરૂપ સે વિનય કરતે રહના । એસા કહકર આચાર્ય મહારાજ ને
દુર્બલિકાપુષ્પમુનિ કો અપને પદ પર સ્થાપિત કર દિયા ઓર સ્વયં
ભક્તપ્રત્યાહ્વાન કર સમાધિમરણ ધારણ કર લિયા । અન્ત મેં બે કાલ-
ધર્મ પાકર સ્વર્ગ મેં દેવ હુણ ।

ગોષ્ઠમાહિલ કો જય અપને ગુરુ કા મરણવૃત્તાન્ત જ્ઞાત હુઆ તો
વહ મયુરા સે વિહાર કર દશપુર નગર આયે । વહાં આકર બે અપને
ગુરુમાર્દ્યોં કે પાસ નહીં ઠહરે, કારણ કિ ઉનકો યહ જ્ઞાત હો જુકા
થા કિ ગુરુ મહારાજ ને અપને પદ પર દુર્બલિકાપુષ્પ મુનિ કો સ્થાપિત
કર દિયા હૈ હસસે ઉસકે ચિત્ત મેં ક્રોધ કી માત્રા ને સ્થાન કર લિયા,
અતઃ બે વહાં કિસી દુસરે હી ઉપાશ્રય મેં જાકર ઠહર ગયે । દુર્બલિકા-

મુનિને કહ્યુ, વત્સ ! આ ગચ્છને હુ આજથી તમારા હાથમા સુપ્રત કરે છુ,
એટલે હવેથી તેણે યત્નપૂર્વક રક્ષણ કરવાની જવાબદારી તમારી છે । ગોષ્ઠ
માહિલ અને ફલ્ગુરક્ષિત તમારાથી મોટા છે તો તેમનો વિશેષરૂપથી વિનય
કરતા રહેજો । આમ કહીને આચાર્ય મહારાજે દુર્બલિકાપુષ્પ મુનિને પોતાની
જગ્યાએ આચાર્યપદે સ્થાપિત કરી દીધા અને પોતે ભક્તપ્રત્યાહ્વાન કરી
સમાધિપૂર્વક કાળધર્મ પામી સ્વર્ગમા દેવ રૂપે ઉત્પન્ન થયા

ગોષ્ઠમાહિલે જ્યારે પોતાના ગુરુના સમાધિપૂર્વક કાળધર્મ પામ્યાના
સમાચાર જાણ્યા કે તુરંત જ તે મયુરાથી વિહાર કરી દશપુર નગર આવ્યા
ત્યા આવીને પોતાના ગુરુમાર્દ્યોની સાથે ન ઉતર્યા કારણ કે, તેમના જાણ-
વામા આવ્યુ કે ગુરુમહારાજે આચાર્યપદે દુર્બલિકાપુષ્પ મુનિને સ્થાપિત
કર્યા છે, તેથી તેમના ચિત્તમા ક્રોધ ભૂલકી ઉઠ્યો અને તેથી તેમની સાથે ન
ઉતરતા તેઓ ઠાઈ બીજા ઉપાશ્રયમા ઉતર્યા દુર્બલિકાપુષ્પને જ્યારે આ વાતની

मुनि प्राह—रुच्यं पृथगुपाश्रये स्वीयते, एकत्रैव स्थानेऽस्माभिः स्थातव्यम्, इत्यु-
क्तोऽपि गोष्ठमाहिलमुनिस्तथा स्थातुं नेच्छति, किंतु पृथगुपाश्रये एव स्थितः ।

द्वितीये दिवसे दुर्लिकापुष्पाचार्यः सूत्रवाचनार्थं गोष्ठमाहिलमुनेः समीपे
स्वशिष्यान् प्रेषयति । ते शिष्या गोष्ठमाहिलमुनेः समीपं गत्वा प्रार्थयन्ति—सूत्रवा-
चना कारयन्तु भवन्तः । गोष्ठमाहिलमुनिना तद्वचनं न स्वीकृतम् । तदा तैः
शिष्यैराचार्यस्य समीपे वाचनां गृहीता ।

वाचनावसाने चिन्ध्यनामकः शिष्यः अशीतिसहस्राधिकैरुक्तोऽसिंह्यकपदयुक्त

पुष्पाचार्य को जब बात ज्ञात हुई तो वे उनके पास आये और वन्दना
करके गोष्ठमाहिल से कहने लगे । आपने पृथक् उपाश्रय में स्थान क्यों
किया ? हम सब को तो एक ही जगह रहना चाहिये । इस प्रकार आचार्य
के कहने पर भी गोष्ठमाहिल ने उनकी बात पर कुछ भी ध्यान नहीं
दिया और न कुछ कहा भी अलग ही ठहरे रहे । दूसरे दिन दुर्ल-
लिकापुष्पाचार्य ने अपने शिष्यों को सूत्रवाचना लेने के लिये गोष्ठमा-
हिल के पास भेजा । शिष्य जाकर उनसे कहने लगे कि महाराज !
गुरु महाराज ने आपके पास हम को सूत्रवाचना लेने के लिये भेजे हैं,
अतः प्रार्थना है कि आप हम को सूत्र की वाचना देवे । गोष्ठमाहिल
ने उन शिष्यों की बात को अनसुनी कर दी । शिष्य वापिस आगये
और गुरुमहाराज से वाचना लेने लग गये ।

एक करोड अस्सी हजार १००८०००० पदवाले कर्मप्रवाद नामक

जस्य धर्मं त्यागे ते तेभ्यो यासे जर्धं पडोव्या अने वदता नभस्कार करीने
गोष्ठमाहिलने कडेवा लाग्या आप ज्युहा उपाश्रयमा शा भाटे उतर्या ?
आपले सधणाये तो ओक ज स्थणे रहेवु जेधं ओ आ प्रकारे आ नवा
आचार्यना कडेवा छता पण गोष्ठमाहिले तेभ्यो वात उपर काध ध्यान आप्यु
नही, तेभ्यो काध जवाण पण न वाज्यो अने ज्यो उतर्या छता त्या ज रहा
भीने द्विसे दुर्लिकापुष्पाचार्ये चोताना शिष्योने सूत्रवाचना (सूत्रना
पाठ) देवा भाटे गोष्ठमाहिल यासे मोकत्या शिष्यो जर्धने तेभ्यो कडेवा लाग्या
के, महाराज ! गुरुमहाराजे अमोने आपनी यासे सूत्रवाचना देवा भाटे
मोठव्या छे आवी अमारी आपने गिनति छे के आप अमने सूत्रनी वाचना
(पाठ) आपो गोष्ठमाहिले ओ शिष्योनी वातने सालणी न सालणी ठरी अवगळी
शिष्यो पाछा क्यो अने गुरुमहाराज यासेथी वाचना (पाठ) देवा लाग्या

ओक करोड ओशीहजार १००८०००० पदवाणा कर्मप्रवाद नामना अष्टम

સ્પૃષ્ટ કર્મ કાલાન્તરેણ પ્રાયશ્ચિત્તાદિના નિવર્તતે, યથા આર્દ્રમૃત્પિન્ડ-શુષ્કમૃત્પિન્ડૌ કુડયે પ્રક્ષિપ્યેતે, તત્ર ય આર્દ્રમૃત્પિન્ડઃ સ કુડયે સંલગ્નો ભવતિ એવ રાગદ્વેષ-પરિણામવૃદ્ધ્યા જીવે કર્માણિ સલગ્નનાનિ ભવન્તિ । યસ્તુ શુષ્કઃ સ સ્પૃષ્ટઃ સન્નેવ નિવર્તતે, એવ વદ્ધ કર્મ તદૈવ નિવર્તતે । નિકાચિત તુ વહ્નયયઃ, પિન્ડન્યાયેન જીવેન સદૈકીભૂતમ્, ઉદય પ્રાપ્યૈવ ચિરેણાપિ વેદ્યતે, નાન્યથા ઇતિ ગુરુસનિધાવ-ધોત્ય વિન્ધ્યમુનિર્ગોષ્ઠમાહિલસ્ય સમીપેઽન્યદા તથૈવ પ્રરૂપયતિ ।

આત્મસાક્ષિક નિંદના, ગુરુસાક્ષિકગર્હણા આદિ ઉપાયોં સે ક્ષડ જાતે હૈ । સ્પૃષ્ટકર્મ કાલાન્તર મે પ્રાયશ્ચિત્ત આદિ સે દૂર હો સકતે હૈં જૈસે-ગીલી મિટ્ટી કા પિંડ ઓર શુષ્ક મિટ્ટી કા પિંડ ખીતપર ઢાલને સે જો ગીલી મિટ્ટી કા પિંડ હોતા હૈ તો વહી પર ચિપક જાતા હૈ, ઇસી તરહ રાગદ્વેષ-પરિણામોં કી વૃદ્ધિ સે જીવ મેં કર્મ સલગ્ન હાં જાતે હૈ-ચિપક જાતે હૈં, વે સ્પૃષ્ટ કર્મ હૈં, ઓર જો સૂચી મિટ્ટી કા પિંડ હૈં વહાં સે છૂતે હી નીચે ગિર પડતા હૈ, ઊસી પ્રકાર વદ્ધકર્મ ઊસી વસ્તુ દૂર હો જાતે હૈ । નિકા-ચિત કર્મ જિસ પ્રકાર લોહે કે ગોલે મેં અગ્નિ કે પ્રવેશ કરને પર દોનોં એકમેક સે હો જાતે હૈં, ઇસી પ્રકાર જો કર્મ જીવ કે સાથ એકીભૂત હો જાતે હૈં વે નિકાચિત હૈ । વે વિના ભોગે નહીં છૂટતે હૈ । ઇન કા ફલ જીવ કો વહુતકાલતક ખી અવશ્ય ભોગના પડતા હૈ । વે દૂસરે રૂપ નહીં હો સકતે હૈ । ઇસ પ્રકાર ગુરુમહારાજ કે પાસ પઢકર વિન્ધ્યમુનિ કિસી

નીદવાથી તેમજ શુરુની સાક્ષિએ ગડું છા કરવા, આદિ ઉપાયોથી કર્મક્ષય થાય છે સ્પૃષ્ટકર્મ કાળાતરમા પ્રાયશ્ચિત્ત વિગેરે ડરવાથી દૂર થઈ શકે છે જેમ-ભીની માટીનો પિંડ અને સુકી માટીનો પિંડ ભીત ઉપર નાખવાથી ભીની માટીનો પિંડ ઢોાય છે તે ત્યા ચોટી બાય છે, બ્યારે સુકી માટીનો પિંડ ભીત પર ચોટતો નથી આ પ્રમાણે રાગદ્વેષ પરિણામોની વૃદ્ધિથી જીવમા કર્મ સલગ્ન થઈ બાય છે-ચોટી બાય છે તે સ્પૃષ્ટ કર્મ છે અને જે સુકી માટીનો પિંડ છે તે ત્યા અડતા જ નીચે પડી બાય છે બદ્ધકર્મ પણ એજ રીતે દૂર થઈ બાય છે નિકાચિત કર્મ જે રીતે લોઢાના ગોળાને અગ્નિમા તપાવતા લોહુ અને અગ્નિ બને એક રૂપ બની બાય છે તેવી રીતે જે કર્મ જીવની સાથે એકરૂપ થઈ બાય છે તે નિકાચિત કર્મ છે તે ઉદય આવ્યા વગર છૂટતા નથી એનુ પરીણામ જીવને ઘણા કાળ સુધી પણ અવશ્ય ભોગવવુ પડે છે એ બીજા રૂપ થઈ શકતા નથી આ પ્રકારે શુરુ

एव प्ररूपणां श्रुत्या गोष्ठमाहिलो विन्ध्यमुनिं प्राह-नैवं शास्त्रकृत्समतम्, यथा कञ्चुक कञ्चुकिनो देह स्पृशति, किं तु देहेन सह श्लिष्टो न भवति, तथा कर्म जीव स्पृशति न तु अविभागेन समिलितं भवति, यदि जीवेन सहाविभागवद् भवेत्, तर्हि कर्म न त्रिपुन्त भवितुमर्हति, तथा च जीवस्य भग्नयो न स्यादिति । विन्ध्ये-नोक्तम्—प्रमाचार्येणैवमाख्यात मया तदन्यते । गोष्ठमाहिलो वदति-त्वद्गुरु किं विजानाति । ततः शङ्कितो भूत्वा विन्ध्यमुनिर्गुरु पृच्छति-किमिदं मया सम्यक्

સમય ગોષ્ઠમાહિલમુનિ કે પાસ ગયે-ઔર પૂછને પર उन के पास इसी तरह की प्ररूपणा की ।

विन्ध्यमुनि द्वारा कृत इस प्रकार की प्ररूपणा सुनकर गोष्ठमाहिल ने उनसे कहा इस प्रकार की प्ररूपणा शास्त्रकारों की दृष्टि से उचित नहीं है । जैसे कञ्चुक-अगरखा पहिरने वाले की देह को छूता तो है परन्तु उससे श्लिष्ट नहीं होता है, इसी तरह कर्म जीव को छूता तो है परन्तु वे अविभागरूप से उसके साथ समिलित नहीं होते हैं । यदि जीव के साथ वे अविभागरूप से समिलित माना जायगा तो वे कभी भी उससे अलग नहीं हो सकेंगे, अलग नहीं हो सकने के कारण जीव को संसार का क्षय भी कभी नहीं होगा । गोष्ठमाहिल की इस बात को सुनकर विन्ध्यमुनिने उनसे कहा-मुझे तो आचार्य महाराज ने ही ऐसा समझाया है अतः मैं भी ऐसा ही कहता हूँ । गोष्ठमाहिलने कहा-तुम्हारे

મહારાજની પાસેથી બોધ મેળવીને વિંધ્ય મુનિ કોઈ એક સમયે ગોષ્ઠમાહિલ મુનિની પાસે ગયા અને પૂછ્યું જવાબમાં તેમણે આ પ્રકારની પ્રરૂપણા કરી વિંધ્યમુનિએ કહેલી આ પ્રરૂપણા સાલળીને ગોષ્ઠમાહિલે કહ્યું આ પ્રકારની પ્રરૂપણા શાસ્ત્રકારોની દૃષ્ટિએ ઉચિત નથી જેમ કચુક-અગરખુ તેના પહેરવાવાળાના શરીરને અડકે છે પણ, એનાથી એકરૂપ થતું નથી એજ રીતે કર્મ આત્માને અડકે છે પરંતુ અવિભાગરૂપથી એની સાથે એકરૂપ થઈ શકતું નથી જો જીવની સાથે તે પણ અવિભાગરૂપથી સંમિલિત માનવામાં આવે તો તે કદી પણ એનાથી અલગ થઈ શકે નહીં તો પછી અલગ થઈ શકવાના કારણે જીવને સંસારના લવ ભ્રમણનો પણ ક્ષય ન જ થાય ગોષ્ઠમાહિલની આ વાતને સાલળીને વિંધ્યમુનિએ તેમને કહ્યું મને તો આચાર્ય મહારાજે જ એવું સમજાવ્યું છે, એટલા માટે જ હું એ પ્રમાણે કહું છું ગોષ્ઠમાહિલે કહ્યું તમારા શુરુ બોલે છે જ શું ? ગોષ્ઠમાહિલે આ

न श्रुतम् ? आचार्येणोक्तम्-त्वया सम्यक् श्रुतम्, इदमित्थमेव नान्यथा । तदनु विन्ध्येन गोष्ठमाहिलोक्त कथितम् । आचार्यो वदति-एतत् सर्व मिथ्या, यथा अयः-पिण्ड वह्निः सर्वात्मना सगम्यते वियुज्यते च, एव कर्माऽपि । न तु देहकञ्चुक-वत् स्पृष्टमात्र भवति ।

यथात्माऽन्यप्रदेशस्थ कर्मादायात्मानमनुवेष्टयेत्, तदा कञ्चुकोपमा घटेत, किंतु सूत्रनिरोधादपसिद्धान्तः स्यात् । सूत्रे हि अन्यप्रदेशस्थस्य कर्मणो ग्रहण निषिध्यते ।

गुरुने इसका मर्म नहीं जाना है। गोष्ठमाहिलकी बात सुनकर विन्ध्यमुनि को सदेह हो गया और जाकर अपने गुरुमहाराजसे कहा कि क्या मैंने पढ़ते समय पाठ आपके पास अच्छी तरह नहीं सुना है, जो इसका अर्थ इस प्रकार नहीं है, ऐसा गोष्ठमाहिलजी कह रहे हैं। गुरु ने सुनकर कहा-नहीं ऐसा नहीं है-तुमने पाठ ठीक सुना है, यह जैसा तुम कह रहे हो वैसा ही है। गोष्ठमाहिल जो कहते हैं वह ठीक नहीं है, मिथ्या है, जिस प्रकार लोहे के पिंड में अग्नि सर्वात्मना प्रविष्ट होती है और वियुक्त भी होती है ठीक इसी प्रकार कर्म भी आत्मप्रदेशों के साथ एक क्षेत्रावगाह होकर बधते हैं और वियुक्त होते हैं। कञ्चुक जैसे शरीर पर स्पृष्टमात्ररूपमें रहता है इस प्रकार कर्म आत्मा में नहीं रहते हैं।

कञ्चुक की उपमा तो तब सुसगत बैठ सकती कि जब आत्मा अन्य प्रदेशस्थ कर्म को ग्रहण कर अपने आप में अनुवेष्टित करता ।

प्रमाणे वात सावणीने विध्यमुनिना मनमा स देह लग्यो અને તેણે જઈ પોતાના ગુરુમહારાજ ને કહ્યું કે મેં બહુતી વખતે આપની પાસેથી પાઠ બરાબર સાંભળ્યો નથી, જેથી એનો અર્થ એ પ્રકારનો ન હોઈ શકે એવું ગોષ્ઠમાહિલણ કહી રહ્યા છે આ સાવળીને ગુરુએ કહ્યું-નહી, એમ નથી તમે પાઠ સાંભળ્યો છે તે બરાબર છે, અને તમે જેમ કહો છો તે જ બરાબર છે, ગોષ્ઠમાહિલણ જે કહે છે તે બરાબર નથી, મિથ્યાત્વ છે, જે રીતે લોહના પિંડમાં અગ્નિ સર્વાત્મના પ્રવિષ્ટ થાય છે અને વિયુક્ત પણ થાય છે એજ પ્રમાણે કર્મ પણ આત્મપ્રદેશોની સાથે એક ક્ષેત્ર અવગાહ થઈને બધાય છે અને વિયુક્ત થાય છે કચુક જેમ શરીર બિપર સ્પર્શ રૂપે જ રહે છે, એજ રીતે કર્મ પણ આત્મામાં રહેતા નથી

કચુકની ઉપમા તો ત્યારે જ સુસગત થઈ શકે કે ત્યારે આત્મા અન્ય પ્રદેશસ્થ કર્મને ગ્રહણ કરી તેને પોતાનામાં મેળવી લેવે પરંતુ એવી માન્યતા

કિંચ—યદિ કર્મ કઠ્ચુકુશ્ચ બહિઃ સ્થિત મનેત્ તર્હિ કર્મહેતુકા વેદનાઽપિ અન્તરાત્મનિ કથ સ્પાત્ ? ।

યદિ કર્મ સચરણશીલમિતિ મધ્યેઽપિ સસ્યિતસ્ય કર્મણ કલમાત્મન્યન્તર્વેદનાઽપિ સ્પાદિતિ તેન મન્યતે, તદા તદુક્ત કઠ્ચુકુસાદૃશ્ય વ્યાહત સ્પાત્, યતઃ કઠ્ચુકો બહિઃ સ્પૃષ્ટ એવ મયતિ, ન તુ દેહાન્તર્ગતઃ, કિંચ—બહિરન્તઃ યુગપદ્વેદના ન સ્પાત્, કર્મણસ્તુ બહિરન્તર્વા સમ્યગ્વાદ વેદના યુગપત્ સમવતિ । કિંચ—સચરણત્વ

કિન્તુ એસી માન્યતા તો હૈ નહીં, ક્યોં કિ હસ પ્રકાર કી માન્યતા મેં અપસિદ્ધાન્ત નામ કા નિગ્રહસ્થાન આતા હૈ । સૂત્ર મેં ‘આત્મા અન્ય-પ્રદેશસ્થ કર્મ કા ગ્રહણ કરતા હૈ યહ વાત નિવેધ કરને મેં આઈ હૈ ।

ઔર મી—જૈસે કચુક બાહિર સ્થિત રહતા હૈ ઉસી તરહ કર્મ મી યદિ આત્મા સે બાહિર રહે તો ઉસકે દ્વારા હોનેવાલી વેદના મી આત્મા કે બાહર હી હોની ચાહિયે । આત્મા કે મીતર નહીં ।

યદિ કહા જાય કિ કર્મ સચરણ સ્વભાવવાલા હૈ હસલિયે વહ આત્મા કે મધ્યસ્થિત હોકર ઉસકો અન્તર્વેદના કા હેતુ હો જાયગા, સો એસા કથન કચુક કે સાદૃશ્ય સે વ્યાહત હો જાતા હૈ, ક્યોં કિ કચુક તો દેહ કે બાહર હી મેં સ્પૃષ્ટ રહતા હૈ વહ શરીર કે મીતર તો કુઝ પ્રવિટ્ત હોતા નહીં હૈ । દૂસરે—યદિ કર્મ આત્મા સે સ્પૃષ્ટમાત્ર રહતે હૈ યહ વાત હી માની જાય તો એક સાથ આત્મા કો જો મીતર બાહિર મેં વેદના કો અનુભવ હોતા હૈ વહ નહીં હોના ચાહિયે । યદિ કર્મો કો

તો છે જ નહી, કેમ કે, આ પ્રકારની ‘માન્યતામા અપસિદ્ધાન્ત નામનું નિગ્રહસ્થાન આવે છે સૂત્રમા આત્મા’ અન્ય પ્રદેશસ્થ કર્મને ગ્રહણ કરે છે આ વાતનો નિવેધ કરવામા આવેલ છે

હવે જોમ કચુક શરીર ઉપર છતા શરીરમય નહીં એમ રહે છે, એમ રીતે કર્મ પણ આત્મા સાથે છતા પણ આત્માથી અલગ રહે તો એના દ્વારા થનારી વેદના પણ આત્માની બહાર થવી જોઈએ—આત્માની અદર નહીં

જો એમ કહેવામા આવે કે—કર્મ સચરણ સ્વભાવવાળા છે, તો તે આત્માની મધ્યમા સ્થિત થઈ અને અતર્વેદનાનું કારણ બની બચ એટલે એવું કર્મને કચુકના દષ્ટાન્તથી વિરૂધ્ધ થઈ બચ છે કેમ કે, કચુક તો દેહની ઉપર જ સ્પર્શ કરીને રહે છે શરીરની અદર તેના પ્રવેશ થતો નથી હવે બીજું જો કર્મ આત્માથી સ્પર્શીને માત્ર રહે છે એ વાત પણ માનવામા આવે તો આત્માને જ અદર અને બહાર એકી સાથે વેદનાનો અનુભવ

મન્યતે ચેત્, તર્હિ જીવેન સહ ભગાન્તરે કર્મ ન ગચ્છેત્, દેહસ્થનિ શ્વાસાદિવાયુવત્ ।
તસ્માદ્ રાગાદિગ્ધેતૂના સદ્ભાવાત્ સપૂર્ણાત્મનિ સર્વેઃ પ્રદેશૈર્નિવદ્ધ કર્મ
ભવતીતિ મન્યતામ્ । જીવેન સદાવિભાગસમ્બન્ધાત્ કદાપિ કર્મણઃ પૃથગ્ભાવો નૈવ
સ્પાદિતિ તદ્વચો નૈવ શ્રદ્ધેયમ્, યતઃ ક્ષીરનીરયોરવિભાગસમ્બન્ધવતોરપિ હસચઞ્ચુના
પૃથગ્ભાવો જાયમાનઃ પ્રત્યક્ષેણ નિરીક્ષ્યતે ।

સચરણસ્વભાવચાલા માના જાય તો ભવાન્તર મેં જો કર્મ જીવ કે સાથ
જાતે હૈં યહ યાત ઠીક નહીં બેઠ સકેગી, કયો કિ દેહ મેં સ્થિત વાયુ,
આદિ જૈસે જીવ કે સાથ નહીં જાતે હૈં ।

હસલિયે એસા હી માનના ચાહિયે કિ રાગાદિક વધ કે કારણોં કે
સદ્ભાવ મેં સપૂર્ણ આત્મામેં સમસ્ત પ્રદેશોં કે સાથ કર્મ નિવદ્ધ હોતા હૈ,
સ્પૃષ્ટમાત્ર નહીં રહતા । જીવ કે સાથ કર્મોં કા અવિભક્ત સબધ હૈ, હસલિયે
વહ કમી મી જીવ સે પૃથક્ નહીં હો સકતે, ગેસી જો ગોષ્ઠમાદિલ કી
તર્કણા હૈ વહ શ્રદ્ધેય નહીં હૈ । યહ તો પ્રત્યક્ષ સે સ્પૃષ્ટ પ્રતીત હોતા હૈ
કિ વૃથ ઓર પાની અવિભક્ત હે-પરન્તુ હસકી ચબુ ઉન્હે અલગ ૨ કર
દેતી હૈ । હસલિયે યહ “જો અવિભક્ત હૈં વે પૃથક્ નહીં હો સકતે ” કૈસે
એકાન્તતઃ માના જા સકતા હૈ । હસી તરહ સુવર્ણ ઓર સુવર્ણપાષાણ પરસ્પર
મેં અવિભક્ત રહતે હ પરન્તુ અગ્નિ કા સયોગ ઉન્હે અલગ ૨ કર દેતા હૈ ।

થાય છે તે ન થવો બેઈએ બે કર્મોને સચરણ સ્વભાવવાળા માનવામા
આવે તો ભવાન્તરમા (ભવ ભવમા) કર્મ જીવની સાથે જાય છે એવી
માન્યતા છે તે પણ ઠીક બેસી શક્યે નહી, કેમ કે એવી રીતે તો દેહમા
રહેલા વાયુ વિગેરે પણ જીવની સાથે જતા નથી

એટલા માટે એ માનવુ બેઈએ કે, રાગાદિક બધના કારણોના સદ્ભા-
વથી સપૂર્ણ આત્મામા સમસ્ત પ્રદેશોની સાથે કર્મ નિબન્ધ હોય છે, સ્પ
ર્શિને માત્ર રહેતા નથી જીવની સાથે કર્મોને અવિભક્ત સબધ છે આ
કારણે તે કદી પણ જીવથી જુદા થઈ શકતા નથી એવા જે ગોષ્ઠમાદિલના
તર્ક વિતર્ક છે તે, શ્રદ્ધા કરવા જેવા નથી એમ તો પ્રત્યક્ષથી સ્પષ્ટ ખાત્રી
થાય છે કે, દૂધ, અને પાણી અવિભક્ત છે પરંતુ હંસની આચ તેને
અલગ કરી દે છે આથી એવો નિયમ જણાય છે કે જે અવિભક્ત છે તે જુદા પડી
શકતા નથી તે સિદ્ધાન્તને કઈ રીતે એક સ્વરૂપે માનવામા આવે, એજ
પ્રમાણે સુવર્ણ અને ગચ્ચુ સોનુ (માટી સહિતનું) પરસ્પરમા અવિભક્ત રહે
છે પરંતુ અગ્નિનો સયોગ તેને અલગ અલગ કરી દે છે

કિંચ—યદિ કર્મ કઠ્ચુકસદ્ બહિઃ સ્થિત મહેત્ તર્હિ કર્મહેતુકા વેદનાઽપિ અન્તરાત્મનિ કથં સ્યાત્ ? ।

યદિ કર્મ સચરણશીલમિતિ મધ્યેઽપિ સસ્થિતસ્ય કર્મણ કલમાત્મન્યન્તર્વેદનાઽપિ સ્યાદિતિ તેન મન્યતે, તદા તદુક્ત કઠ્ચુકસાદૃશ્ય વ્યાહતં સ્યાત્, યતઃ કઠ્ચુકો બહિઃ સ્પૃષ્ટ એવ મરતિ, ન તુ દેહાન્તર્ગતઃ, કિંચ—બહિરન્તઃ યુગપદ્વેદના ન સ્યાત્, કર્મણસ્તુ બહિરન્તર્વા સમ્બન્ધાદ્ વેદના યુગપત્ સમવતિ । કિંચ—સચરણત્વ

કિન્તુ એસી માન્યતા તો હૈ નહીં, ક્યોં કિ હસ પ્રકાર કી માન્યતા મેં અપસિદ્ધાન્ત નામ કા નિગ્રહસ્થાન આતા હૈ । સૂત્ર મેં 'આત્મા અન્ય-પ્રદેશસ્થ કર્મ કા ગ્રહણ કરતા હૈ યહ વાત નિવેધ કરને મેં આઈ હૈ ।

ઔર મી—જૈસે કચુક બાહિર સ્થિત રહતા હૈ ઉસી તરહ કર્મ મી યદિ આત્મા સે બાહિર રહે તો ઉસકે દ્વારા હોનેવાલી વેદના મી આત્મા કે બાહર હી હોની બાહિયે । આત્મા કે મીતર નહીં ।

યદિ કહા જાય કિ કર્મ સચરણ સ્વભાવવાલા હૈ હસલિયે વહ આત્મા કે મધ્યસ્થિત હોકર ઉસકો અન્તર્વેદના કા હેતુ હો જાયગા, સો એસા કથન કચુક કે સાદૃશ્ય સે વ્યાહત હો જાતા હૈ, ક્યોં કિ કચુક તો દેહ કે બાહર હી મેં સ્પૃષ્ટ રહતા હૈ વહ શરીર કે મીતર તો કુઝ પ્રવિટ્ હોતા નહીં હૈ । દુસરે—યદિ કર્મ આત્મા સે સ્પૃષ્ટમાત્ર રહતે હૈ યહ વાત હી માની જાય તો ંક સાથ આત્મા કો જો મીતર બાહિર મેં વેદના કો અનુભવ હોતા હૈ વહ નહીં હોના બાહિયે । યદિ કર્મો કો

તો છે જ નહીં, કેમ કે, આ પ્રકારની 'માન્યતામા અપસિદ્ધાન્ત નામનું' નિગ્રહસ્થાન આવે છે સૂત્રમા આત્મા/અન્ય પ્રદેશસ્થ કેમને ગ્રહણ કરે છે આ વાતનો નિવેધ કરવામા આવેલ છે

૧૫ હવે જોમ કચુક શરીર ઉપર છતા શરીરમય નહીં એમ રહે છે, એજ રીતે કર્મ પણ આત્મા સાથે છતા આત્માથી અલગ રહે તો એના દ્વારા થનારી વેદના પણ આત્માની બહાર થવી જોઈએ—આત્માની અદર નહીં

જો એમ કહેવામા આવે કે—કર્મ સચરણ સ્વભાવવાળા છે, તો તે આત્માની મધ્યમા સ્થિત થઈ અને અતર્વેદનાનું કારણ બની જાય એટલે એવું કથન કચુકના દેહાન્તથી વિરૂધ્ધનું થઈ જાય છે કેમ કે, કચુક તો દેહની ઉપર જ સ્પર્શ કરીને રહે છે શરીરની અદર તેના પ્રવેશ થતો નથી હવે બીજું જો કર્મ આત્માથી સ્પર્શીને માત્ર રહે છે એ વાત પણ માનવામા આવે તો આત્માને જ અદર અને બહાર એકી સાથે વેદનાનો અનુભવ

મન્યતે ચેત્, તર્હિં જીવેન સહ મયાન્તરે કર્મ ન ગચ્છેત્, દેહસ્થનિ શ્વાસાદિવાયુવત્ ।

તસ્માદ્ રાગાદિન્ધ્વહેતૂના સદ્ભાવાત્ સપૂર્ણાત્મનિ સર્વે. પ્રદેશૈર્નિવદ્ધ કર્મ ભવતીતિ મન્યતામ્ । જીવેન સહાવિભાગસમ્બન્ધાત્ કદાપિ કર્મણઃ પૃથગ્ભાવો નૈવ સ્પાદિતિ તદ્વચો નૈવ શ્રદ્ધેયમ્, યતઃ ક્ષીરનીરયોરવિભાગસમ્બન્ધવતોરપિ હસચન્ચુના પૃથગ્ભાવો જાયમાનઃ પ્રત્યક્ષેણ નિરીક્ષ્યતે ।

સચરણસ્વભાવવાલા માના જાય તો ભવાન્તર મે જો કર્મ જીવ કે સાથ જાતે હૈં યહ ઘાત ઠીક નહીં થૈંથ સકેગી, કયો કિ દેહ મે સ્થિત વાયુ, આદિ જૈસે જીવ કે સાથ નહીં જાતે હૈં ।

હસલિયે એસા હી માનના ચાહ્યે કિ રાગાદિક ઘઘ કે કારણોં કે સદ્ભાવ મે સપૂર્ણ આત્મામેં સમસ્ત પ્રદેશોં કે સાથ કર્મ નિવદ્ધ હોતા હૈ, સ્પૃષ્ટમાત્ર નહીં રહતા । જીવ કે સાથ કર્મોં કા અવિભક્ત સમઘ હૈ, હસલિયે વહ કમી મી જીવ સે પૃથક્ નહીં હો સકતે, જેસી જો ગોષ્ઠમાહિલ કી તર્કણા હૈ વહ શ્રદ્ધેય નહીં હૈ । યહ તો પ્રત્યક્ષ સે સ્પૃષ્ટ પ્રતીત હોતા હૈ કિ દૂધ ઓર પાની અવિભક્ત હૈ-પરન્તુ હંસકી ચન્ચુ ઉન્હે અલગ ૨ કર દેતી હૈ । હસલિયે યહ “જો અવિભક્ત હૈ વે પૃથક્ નહીં હો સકતે ” કૈસે એકાન્તતઃ માના જા સકતા હૈ । હસી તરહ સુવર્ણ ઓર સુવર્ણપાષાણ પરસ્પર મેં અવિભક્ત રહતે હૈ પરન્તુ અગ્નિ કા સયોગ ઉન્હે અલગ ૨ કર દેતા હૈ ।

થાય છે તે ન થવો બોધ્યો બે કર્મોને સચરણ સ્વભાવવાળા માનવામા આવે તો ભવાન્તરમા (ભવ ભવમા) કર્મ જીવની સાથે જાય છે એવી માન્યતા છે તે પણ ઠીક જેસી શક્યે નહી, કેમ કે એવી રીતે તો દેહમા રહેલા વાયુ વિગેરે પણ જીવની સાથે જતા નથી

એટલા માટે એ માનવુ બોધ્યો કે, રાગાદિક બધના કારણોના સદ્ભાવથી સપૂર્ણ આત્મામા સમસ્ત પ્રદેશોની સાથે કર્મ નિબધ્ધ હોય છે, સ્પર્શિને માત્ર રહેતા નથી જીવની સાથે કર્મોને અવિભક્ત સમઘ છે આ કારણે તે કદી પણ જીવથી જુદા થઈ શકતા નથી એવા જે ગોષ્ઠમાહિલના તર્ક વિતર્ક છે તે, શ્રદ્ધા કરવા જેવા નથી એમ તો પ્રત્યક્ષથી સ્પષ્ટ ખાત્રી થાય છે કે, દૂધ, અને પાણી અવિભક્ત છે પરંતુ હંસની આચ તેને અલગ કરી દે છે આથી એવો નિયમ જણાય છે કે જે અવિભક્ત છે તે જુદા પડી શકતા નથી તે સિન્ધાન્તને કઈ રીતે એક સ્વરૂપે માનવામા આવે, એજ પ્રમાણે સુવર્ણ અને ઝાચુ સોતુ (માટી સહિતર્તુ) પરસ્પરમા અવિભક્ત રહે છે પરંતુ અગ્નિનો સયોગ તેને અલગ અલગ કરી દે છે

કિંચ — અમહેમયોરવિભાગસમ્બન્ધતોરપિ વહ્યાદિસંયોગેન પૃથગ્માન પ્રત્યક્ષેણ દૃશ્યતે । ઇત્યાદિ વચનં શ્રુત્વા વિન્ધ્યમુનિર્નિઃશઙ્ક સન્ ગોષ્ઠમાહિલસ્ય સમી પમાગત્ય શાસ્ત્રસિદ્ધાન્ત પ્રોક્તવાન્ । પરતુ ગોષ્ઠમાહિલમુનિર્મિધ્યાત્વોદયવશાત્ સ્વાગ્રહં ન ત્યક્તવાન્ ।

અન્યદા સ વિન્ધ્યમુનિઃ ચતુસ્ત્રીતિલક્ષપદાત્મકે નવમે પૂર્વે પ્રત્યાખ્યાનાધિકારં પઠન્ મુને પ્રત્યાખ્યાનં વર્ણયતિ—“ પાણાઙ્વાય પચ્ચક્ષામિ જાવજ્જીવાય ” ઇત્યાદિ । તદા ગોષ્ઠમાહિલઃ પ્રાહ—“ જાવજ્જીવાય ” ઇતિ ન વક્તવ્યમ્, યતઃ—અપરિમાણકૃત પ્રત્યાખ્યાન શ્રેયઃ, કૃતપરિમાણ તુ દુષ્ટ, યાવજ્જીવમિતિ પ્રોક્તે

જય ગુરુ ને હસ પ્રકાર સમજાયા તો વિન્ધ્યમુનિ નિઃશકચિત્ત હોકર ગોષ્ઠમાહિલ કે પાસ આકર કહને લગે કિ દેસ્તો શાસ્ત્ર કા સિદ્ધાન્ત હસ પ્રકાર હૈ અત આપ કા કવન ઉચિત નહીં હૈ । આર અપને આગ્રહ કો છોડ દો । વિન્ધ્યમુનિ કે હસ પ્રકાર નિવેદન કરને પર ગોષ્ઠમાહિલને કુછ ભા ધ્યાન નહીં દિયા ઓર અપને આગ્રહ પર હી ઢટે રહે ।

એક સમય કી યાત હૈ કિ વિન્ધ્યમુનિ ચૌરાસી લાખ (૮૪૦૦૦૦૦) પદવાલે પ્રત્યાખ્યાનપ્રવાદ નામકે નવમપૂર્વ કે પ્રત્યાખ્યાન અધિકાર કા અધ્યયન કર રહે થે ઉસમેં યહ પાઠ ઉન્હોને પઢા કિ “ પાણાઙ્વાય પચ્ચક્ષામિ જાવજ્જીવાય ” । ગોષ્ઠમાહિલ ને હસ પાઠ કો સુના ઓર બોલે કિ હસ પાઠમેં “ જાવજ્જીવાય ” યહ નહીં બોલના ચાહિયે, ક્યોં કિ જિસ પ્રત્યાખ્યાનમેં પ્રમાણ નહીં ક્રિયા જોતા હૈ વહી ઠીક હોતા હૈ ।

અત્યારે શુરુએ આ પ્રકારે સમજાવ્યુ ત્યારે વિન્ધ્યમુનિની શંકા દૂર થઈ અને ગોષ્ઠમાહિલની પાસે જઈ કહેવા લાગ્યા કે, બુદ્ધો! શાસ્ત્રને સિદ્ધાન્ત તો આ પ્રકારનો છે, માટે આપ જે કહેા છો તે યોગ્ય નથી આપ આપના હુકમક્રમને છોડી દો. વિન્ધ્યમુનિના આ પ્રકારના નિવેદન ઉપર ગોષ્ઠમાહિલે કાંઈ ધ્યાન આપ્યુ નહીં અને પોતાના જ આગ્રહ ઉપર તે મક્કમ રહ્યા.

એક સમયની વાત છે કે વિન્ધ્યમુનિ ચૌરાસી લાખ (૮૪૦૦૦૦૦) પદવાળા પ્રત્યાખ્યાનપ્રવાદ નામના નવમપૂર્વના પ્રત્યાખ્યાન અધિકારનું અધ્યયન કરી રહ્યા હતા તેમા આ પ્રમાણેનો પાઠ તેમના વાચવામા આવ્યો કે, “ પાણાઙ્વાય પચ્ચક્ષામિ જાવજ્જિવાય ” ગોષ્ઠમાહિલે આ પાઠને સાંભળ્યો અને બોલના કે આ પાઠમા “ જાવજ્જિવાય ” એવુ ન બોલવુ બેઈ એ, કેમકે જે પ્રત્યાખ્યાનમા પ્રમાણુ નથી કરવામા આવતુ તે જ ઠીક હોય છે. પ્રમાણુવાળુ

कालमान स्वीकृत भवति, तथा च प्रत्याख्यानस्य सावधिकत्वेनावधौ पूर्णे प्रत्याख्या-
तवस्तुन आशसासमवात् “अहमग्रे इनिष्यामी”-त्याशसारूप दूषण स्यात्, तस्माद्
‘अपरिमाणेन सर्वं प्राणातिपातं प्रत्याख्यामि त्रिविधं त्रिविधेन’-ति वाच्यं मुनिनेति।

गोष्ठमाहिलेनैवमुक्ते सति विन्ध्यमुनिर्दुर्बलिकापुष्पाचार्यं पृच्छति-भदत् !
गोष्ठमाहिलमुनिर्जवज्जीवमिति प्रत्याख्याने वक्तुं नेच्छति ।

आचार्यः प्राह—प्रत्याख्यानस्य कालोपधिकत्वमवश्यं कार्यम्, अन्यथा मर्या-
दाविरहाद् अकार्यसेवनं स्यात्, अपि चोत्सूत्रप्ररूपणापत्तिस्तत्तत्प्रधानन्तसंसारः स्यात् ।

प्रमाणवाला प्रत्याख्यान श्रेयस्कर नहीं होता। यावज्जीव कहने से प्रत्या-
ख्यान प्रमाणोपेत हो जाता है। काल का प्रमाण इस शब्द से स्पष्टरूप में
कथित होता है। और श्री-प्रत्याख्यान में सावधिकता आने से अवधि
की पूर्णता होने के बाद प्रत्याख्यान वस्तु में आशसा-आकाक्षा-का सम्भव
होने से “मैं आगे मारूँगा” इस प्रकार का दूषण लगता है, इसलिये
मुनि को तो ऐसा ही कहना चाहिये कि “मैं त्रिविध त्रिकरणसे बिना
किसी प्रमाण के समस्त प्राणातिपात का प्रत्याख्यान करता हूँ।”

गोष्ठमाहिल की इस तर्क को सुनकर विंध्यमुनि ने जाकर आचार्य
महाराज दुर्बलिकापुष्पमुनिसे पूछा कि भदत् ! गोष्ठमाहिल मुनि प्रत्या-
ख्यान में “जावज्जीवाए” नही कहना चाहिये ऐसा कहते हैं। विन्ध्य-
मुनि की बात सुनकर आचार्य महाराज ने कहा कि प्रत्याख्यान में काल
की अवधि अवश्य करनी चाहिये, अन्यथा मर्यादा का विरह होनेसे

प्रत्याख्यान श्रेयस्कर नहीं होता यावज्जीव कहेवासी प्रत्याख्यान प्रमाणोपेत
थीं जय छे काणनु प्रमाण आ शब्दधी स्पष्ट रूपमा कथित थाय छे
प्रत्याख्यानमा समय मर्यादा आववासी अवधिनी पूरुता तथा पछी प्रत्याख्यात
करेवी वस्तुमा आशसा-आकाक्षानो संभव होवासी “हु आगण भारीश” आ
प्रकारनु दूषण लागे छे आसी मुनिजे तो जेवु कहेवु जेधजे के हु त्रिविध
निष्ठरख्यथी कोष्ठ पणु प्रमाण वगर नमस्त प्राणातिपातनु प्रत्याख्यान उइ छु

गोष्ठमाहिलना आ तर्कने सावधानीने विन्ध्यमुनिजे जेधने आचार्य भडा
राज दुर्बलिकापुष्प मुनिने पूछ्यु के, हे भदत् ! गोष्ठमाहिल मुनि “जावज्जि
वाए” जेवु प्रत्याख्यानमा न कहेवु जेधजे जेम कहे छे विन्ध्यमुनिनी बात
सावधानी आचार्य भडाराजे उहु के, प्रत्याख्यानमा काणनी अवधि अपरय करवी
जेधजे जे प्रमाण न कराता मर्यादानो विरह थवासी अकार्य सेवन पणु

અથ ગોષ્ઠમાહિલમુનિસ્તથાઽભિનિવેશાદ્ દુર્બલિકાપુષ્પાચાર્યન સદ્ વાદાર્થ સમાગત્ય સ્વમત ર્ણયતિ । આચાર્યઃ પ્રાદ્-અહો આર્ય ! કાલાવધિયુક્ત યાવજ્જીવ પ્રત્યાખ્યાન દેવાદિભવે વ્રતમદ્વદોષપારણાર્થ ક્રિયતે, દેવાદિભવે વ્રતપ્રસન્નમાભાવ । એવમુક્તેઽપિ ગોષ્ઠમાહિલમુનિઃ સ્વાગ્રહ ન મુચ્યતિ । તદા સર્વસંધેન મિલિત્વા કાયો-

અકાર્ય સેવન મી હો સકતા હૈ । તથા ંસા કરને સે ઉત્સૂત્રપ્રરૂપણા કરને કી આપત્તિ આતી હૈ ઇસસે ંસ જીવ કો અનન્ત સસાર હો જાતા હૈ ।

ગોષ્ઠમાહિલ મુનિ ને ઇસ પ્રકાર કે અભિનિવેશ કે વશસે દુર્બલિકા પુષ્પાચાર્યકે પાસ આંકર ઇસ વિષય પર ંસે વાદવિવાદ કરના પ્રારંભ કર દિયા । આચાર્ય ને કહા અહો આર્ય ! યાવજ્જીવરૂપ કાલ કી અવધિ-યુક્ત જો પ્રત્યાખ્યાન કિયા જાતા હૈ ંસકા મતલબ યહ હૈં કિ સયમી આત્મા મર કર યદિ દેવાદિભવ મે પહુંચ જાતા હૈ ,તો વહ વહા વ્રતમગ કે દોષ કા ભાગી નહીં હો મરુના હૈ, ક્યોંકિ વહા વ્રતપ્રમગ કા અભાવ હૈ । મનુષ્યભવ મેં જો ઇસને વ્રત લિયે હૈં વે ંસ મનુષ્યભવ તક હી ગૃહીત વ્રતોં કા નિરતિવાર રૂપ સે-નિર્દોષરૂપ સે-પાલન કરને વાલા હૈ, અન્ય દેવાદિભવ મેં નહીં । યહી વાત ઇસ યાવજ્જીવપદ સે લક્ષિત હોતી હૈ । ઇસ પ્રકાર આચાર્ય મહારાજ દ્વારા સમજાને પર' મી ગોષ્ઠમાહિલ ને અપને દુરાગ્રહ કા પરિત્યાગ નહીં કિયા । જબ સઘને ગોષ્ઠમાહિલ કી યહ હાલત દેહી તો સઘ ને મિલ કર કાયોત્સર્ગદ્વારા ંક દેહી કા

ઘઈ જાય છે, તથા ંમ કરવાથી ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા કરવાની આપત્તિ આવે છે આમ કરવાથી તો આ ંપને અનન્ત સસારની વૃદ્ધિ થાય છે

ગોષ્ઠમાહિલ મુનિ આ પ્રકારના અભિમાનથી છડી જઈને દુર્બલિકા પુષ્પાચાર્યની પાસે આવી ંમે વિષય ઉપર ંમની સાથે વાદવિવાદ શરૂ કર્યો આચાર્યે કહ્યું, અહો આર્ય ! યાવજ્જીવરૂપ કાળની અવધિયુક્ત જે પ્રત્યાખ્યાન કરવામા આવે છે ંમેનુ કારણ ંમે છે કે, સયમી આત્મા મરીને જે દેવ વિગેરે ભવને પામે છે તો ત્યા તે વ્રતભંગના દોષનો ભાગી નથી બનતો કારણ કે ત્યા વ્રત નિયમનો અભાવ છે મનુષ્યનાભવમા ંમેમણે જે વ્રત નિયમ લીધા છે તે ંમેના મનુષ્યભવ સુધી જ લીધેલા વ્રતોનો નિરતિવાર રૂપથી-નિર્દોષ રૂપથી-પાલન કરવાવાળા છે, પણ દેવ વિગેરે અન્ય ભવમા ંમે શક્ય નથી આ વાત આ યાવજ્જીવ પદનો હેતુ છે આ પ્રકારે આચાર્ય મહારાજે સમજાવવા છતાં પણ ગોષ્ઠમાહિલે પોતાના દુરાગ્રહને ન છોડ્યો બ્યારે સઘે ગોષ્ઠમાહિલની આ હાલત જોઈ ત્યારે સઘે ંમેના મળીને કાયોત્સર્ગ-

સર્ગેણ દેવી આકૃષ્ટા । સા આગતા ગ્રાહ-આદિશતુ સદ્ધઃ । સઘો વદતિ-હે દેવિ ! મહા-
વિદેહે ગત્વા તીર્થંકરં પૃચ્છ-દુર્ગલિકાપુષ્પાચાર્યપ્રમુખ* સઘો યદ્ વદતિ તત્ સત્યમ્,
કિમુત ગોષ્ઠમાહિલોક્તમ્, એતન્નિશ્ચેતુ સદ્ધ. કાયોત્પર્ગેણ સ્થિત* । સા મહાનિદેહ-
તીર્થંકર પૃષ્ઠા સમાગતા વદતિ-સદ્ધઃ સમ્યગ્વાદી, અન્યસ્તુ મિથ્યાવાદી નિહવઃ ।
ગોષ્ઠમાહિલમુનિસ્તદા દેવીવાસ્યેડપિ શ્રદ્ધા ન કરોતિ વદતિ ચ-એવા મિથ્યા વદતિ,
ન તત્ર ગતા । તતઃ સઘેન ગોષ્ઠમાહિલમુનિસ્તિરસ્કૃતો બહિષ્કૃતઃ । સ ચાનાલોચિ
તામતિક્રાન્તશ્ચ કાલમાસે કાલ કૃત્વા પ્રથમકલ્પે દેવત્વેન સમુત્પન્નઃ । તતઃ સસારે
પરિભ્રમ્ય મોક્ષ યાસ્યતિ ।

इति ससमनिहवगोष्ठमाहिलदृष्टान्तः ॥ ७ ॥

આરુર્પણ ક્રિયા । દેવી ને આકર કહા-સઘ આજ્ઞા દેવે મેં કિસલિયે
ધુલાઈ ગઈ હુ । સઘને કહા હે દેવિ ! તીર્થંકર કે પાસ જાકર પૂછો કિ
દુર્ગલિકાચાર્ય પ્રમુખ સઘ જો કહતા હૈ વહ સત્ય હૈ કિ ગોષ્ઠમાહિલ
કહતા હૈ વહ સત્ય હૈ । હસ ઘાત કો નિશ્ચય કરને કે લિયે સઘ ને કાયો-
ત્સર્ગ ક્રિયા હૈ । વહ દેવી વહા સે વિદેશ્ચેત્ર મે તીર્થંકર કે પાસ ગઈ ઓર
પૂછકર વહ વહાં સે ચાપિસ આઈ । સઘ સે ચોલી-જો સઘ કહતા હૈ વહ
સત્ય હૈ । દૂસરા મિથ્યાવાદી નિહવ હૈ । હસ પ્રકાર દેવી કે કહને પર મી
ગોષ્ઠમાહિલ કો ડસકે વચન મેં વિશ્વાસ નહીં હુઆ । ચોલા-યહ તો
મિથ્યા ચોલતી હૈ, જ્યો કિ યહ વહા ગઈ હી નહીં હૈ । સઘ ને જય ગોષ્ઠ-
માહિલ કી હસ પ્રકાર કી ચાતેં સુની તો ડસકો સઘ સે બહિષ્કૃત કર

પૂર્વક એક દેવીનુ આરાધન કરું દેવીએ આવીને કહુ, સઘની શી આજ્ઞા
છે ? મને શા માટે યોલાવવામા આવી છે ? સઘે કહુ કે હે દેવી ! તીર્થ-
ંકરની પાસે જઈને પૂછો કે, દુર્ગલિકાપુષ્પાચાર્ય પ્રમુખ સઘ જે કહે છે
તે સત્ય છે કે, ગોષ્ઠમાહિલ કહે છે તે સત્ય છે ? આ વાતનો નિર્ણય કરવા માટે
શ્રીસઘે કાયોત્સર્ગ કરેલ છે અને આપને તસ્દી આપી છે આ પ્રમાણેની હકીકત
બાણી તે દેવી ત્યાંથી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા તીર્થંકરની પાસે ગઈ અને પ્રશ્નનો
ઉત્તર મેળવીને ત્યાંથી પાછી ફરી અને શ્રીસઘને જણાવ્યું કે, શ્રીસઘ જે કહે છે
તે સત્ય છે, જ્યારે બીજો મિથ્યાવાદી નિહવ છે આ પ્રકારે દેવીના કહેવા
છતા પણ ગોષ્ઠમાહિલને દેવીના વચનમા વિશ્વાસ ન બેઠો અને તેણે કહુ કે,
એ દેવી તો ખોટું બોલે છે, કેમ કે એ ત્યા તીર્થંકર પાસે ગઈ જ નથી
સઘે જ્યારે ગોષ્ઠમાહિલની આ પ્રકારની વાત સાંભળી ત્યારે તેને સઘ બહાર

અમન્યેડપિ સૂત્રાર્થપલાપકા નિહ્યાસ્તદન્તર્ગતા વિજ્ઞેયાઃ । યથા-ચોટિકાઃ-
દિગમ્બરાઃ, જૈનાભાસા દણ્ડિનઃ, સામ્પ્રતિકાસ્તેરાપધારકભિક્ષૂપ્રમૃતયથ ।
તત્ર યોટિક (દિગમ્બર) નિહ્યદદૃષ્ટાન્તઃ પ્રોચ્યતે—

ભગવતઃ શ્રીમહાવીરસ્વામિનો નિર્ગાણસમયાન્નયાધિકૃપદ્વત્૬૦૯વર્ષેષુ વ્યતી-
તેષુ રઘુવીરપુરે દીપકોદ્યાને આર્યકૃષ્ણાચાર્યઃ સમગ્રમૃતઃ । તત્ર નગરં રિપુમર્દન
નામકસ્ય રાજઃ સમીપે શિવભૂતિનામકો મહ્લઃ સમાયાતઃ, સ શ્રાવસ્તીનગરી-
વાસ્તવ્યસ્ય શ્રીભદ્રમહ્લસ્ય પુત્રઃ સહસ્રમહ્લાપરનામક આસીત્ । સ રિપુમર્દનનૃપ

દિયા । અન્તર્મે વહ અનાલોચિત અપ્રતિકાન્ત અવસ્થા મેં હી મરકર
પ્રથમ કત્પ મેં દેવ હુઆ ।

॥ યત્ સાતર્થે ગોષ્ઠમાહિલ નિહ્વ કી કથા હુર્હ ॥ ૭ ॥

ઇસ પ્રકાર ઔર ખી જો સૂત્રાર્થ કે અપલાપ કરનેવાલે હૈં વે સબ
નિહ્વોં કી કોટિ મેં છી ગર્ભિત જાનના ચાહિયે । જૈસે દિગમ્બર તથા
જૈનાભાસ દડી અથ તેરાપથધારક ભિક્ષૂજી વગેરહ ।

દિગમ્બરોં કી ઉત્પત્તિ વિષયક કથા ઇસ પ્રકાર હૈ—

ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી કો મોક્ષ ગયે હુઅ જય છર્સો નૌ
૬૦૦ વર્ષ વ્યતીત હો ચુકે તપ રઘુવીર પુર કે દીપકોદ્યાન સે આર્ય
કૃષ્ણાચાર્ય આયે । ઇસ નગર મેં રિપુમર્દન નામ કે રાજા કા શાસન
થા । રાજા કે પાસ શિવભૂતિ નામ કા એક મહ્લ આયા । ઇસકા દૂસરા
નામ સહસ્રમહ્લ થા । યહ શ્રાવસ્તી નગરી કે રહનેવાલે શ્રીભદ્રમહ્લ કા

બુકી હીધો અતમા તે આલોચના કથો વગર અને પ્રતિક્રમણ કથો વિના
મરીને પ્રથમ વ્દપમા દેવ થયા

॥ આ સાતમા ગોષ્ઠમાહિલ નિહ્વની કથા થઈ ॥ ૭ ॥

આ રીતે જે બીજાઓ સૂત્રાર્થને અવળો અર્થ કરવાવાળા છે તે સમજા
નિહ્વેની કોટીના બાજુવા બેઠાં જેમ દિગમ્બર તથા જૈનાભાસ દડી અને
તેરાપથધારક ભિક્ષુજી વગેરે

॥ દિગમ્બરોની ઉત્પત્તિ વિષયક કથા આ પ્રકારની છે ॥

ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીને મોક્ષ પધાર્યે ન્યારે છસો નવ (૬૦૯)
વર્ષ વીતી ચુક્યા ત્યારે રઘુવીરપુરના દીપકોદ્યાનમા આર્ય કૃષ્ણાચાર્ય પધાર્યા
આ રઘુવીરપુર નગરમા રિપુમર્દન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો રાજાની
પાસે શિવભૂતિ નામે એક મહલ આવ્યો એનું બીજું નામ સહસ્રમહલ હતું
જે શ્રાવસ્તી નગરીમા રહેતા શ્રી ભદ્રમહલનો પુત્ર હતો તેણે રાજાને કહ્યું

वदति-राजन् ! तव सेवा ऋतुमिच्छामि, राज्ञा कथितम्-परीक्षानन्तरं तव सेवान्तर दास्यामि ।

अन्यदा राज्ञा स कृष्णचतुर्दश्यामाहूतः कथितश्च, अस्या रात्रौ श्मशाने गत्वा तत्र तिष्ठ । स तद्वचनात् तत्र गत । नृपेण तत्रान्ये पुरुषास्तस्य भयोत्पादनार्थं प्रच्छन्नरीत्या पश्चात् प्रेषिताः । राजपुरुषाः श्मशाने गत्वा व्याघ्रवेतालादिशब्दैर्भयमुत्पादयन्ति, तथाप्यसौ न निभेति, किंतु निःशङ्क एव तत्र स्थितः । स च

पुत्र था । आते ही शिवभूति ने राजा से कहा राजन् ! मैं आपकी सेवा करना चाहता हूँ । राजाने कहा-पहिले मैं तुम्हारी परीक्षा करूँगा पश्चात् तुम्हें सेवा करने का अवसर दूँगा ।

किसी एक समय राजाने उसे कृष्णचतुर्दशी के दिन बुलाया । बुलाकर कहा-आज तुम रात्रि में श्मशान में जाकर बैठो । राजा की बात सुनकर शिवभूतिमल्लने वैसा ही किया । राजाने उसकी परीक्षा छेने के अभिप्राय से ऐसा काम किया कि कुछ अपने राजकर्मचारियाँ को श्मशान में गुप्तरीति से भेज दिये । और उनसे कह दिया कि-तुम सब वहाँ पर शिवभूति को डराने के लिये ऐसे काम करो कि जिससे उसको वहाँ भय जागृत हो जाय । सेवको ने जाकर वहाँ वैसा ही काम किया । व्याघ्र, वेताल आदि के शब्दोंद्वारा उसको अधिक से अधिक डराने का प्रयत्न किया तौ भी शिवभूति डरा नहीं प्रत्युत ज्यों २ इन लोगोंने उसको डराने का प्रयत्न किया त्यों २ यह सुदृढ घनता गया और एक आसन पर जमकर बैठा रहा । जब राज-

के,-राजन् ! हु आपनी सेवा करना भायु छु, राजन्ने कहु के-हु पड़ेला तमारी परीक्षा करीश ओ पछी न तमने भारी सेवामा राभीश

कैध ओक सभये तेने राजन्ने अधारीयानी चौदसने दिवसे भोलाओये। अने कहु के, आजनी रात तमे श्मशानमा गाओ। राजन्ने आदेश साबणीने शिवभूति भद्वे ओ प्रमाणे कथुं राजन्ने तेनी परीक्षा लेवाना आशयथी पोताना डेटलाक राजन्ने अधारीओन गुप्त रीते श्मशानमा भोडली दीधा, अने तेमने कहु के तमे अधा शिवभूतिने उराववा माटे ओवी गोठवणु करे के, जेथी शिवभूति लयलीत जनी जय सेवकेओ त्या जधने राजन्ने कहु प्रमाणे कथुं वाध, अने चैतालना अवाले करी करी ओने उराववाना धणु। प्रयत्नो कथा तो पणु शिवभूति जराओ उर्यो नही परतु जेम जेम ओ बोकाओ ओने उराववानो प्रयत्न करवा भाउयो तेम तेम ते दृढ निश्चयी जनतो गयो, अने ओक आसन उपर स्थिर भेसी गयो। न्यारे राजन्ने कर्मचारीओ।

एयमन्येऽपि सूत्रार्थोपलापका निह्वास्तदन्तर्गता निह्वेयाः । यथा-चोटिकाः-
दिगम्बराः, जैनाभासा दण्डिनः, साम्प्रतिकान्तेरापधारकभिक्षुप्रभृतयश्च ।
तत्र चोटिक (दिगम्बर) निह्ववदृष्टान्तः प्रोच्यते—

भगवतः श्रीमहावीरस्यामिनो निर्माणसमयाभयाधिकपट्टसप्त ६०९ वर्षेषु व्यती
तेषु रघुवीरपुरे दीपकोष्ठाने आर्यकृष्णाचार्यः समवस्यत । तत्र नगरे रिपुमर्दन
नामकस्य राज्ञः समीपे शिवभूतिनामको मल्लः समायातः, स श्रावस्तीनगरी
वास्तव्यस्य श्रीभद्रमल्लस्य पुत्रः सहस्रमल्लोपरनामक आसीत् । स रिपुमर्दननृप

दिया । अन्तमें वह अनालोचित अप्रतिकान्त अवस्था में ही मरकर
प्रथम कल्प में देव हुआ ।

॥ यह सातवें गोष्ठमाहिल निह्व की कथा हुई ॥ ७ ॥

इस प्रकार और भी जो सूत्रार्थ के अपलाप करनेवाले हैं वे सब
निह्वो की कोटि में ही गर्भित जानना चाहिये । जैसे दिगम्बर तथा
जैनाभास दंडी एवं तेरापथधारक भिक्षुजी वगैरह ।

दिगम्बरों की उत्पत्ति विषयक कथा इस प्रकार है—

भगवान् महावीर स्वामी को मोक्ष गये हुए जब छहसौ नौ
६०९ वर्ष व्यतीત हो चुके तब રઘુવીર પુર કે દીપકોષ્ઠાને સે આર્ય
કૃષ્ણાચાર્ય આવે । इस नगर में रिपुमर्दन नाम के राजा का शासन
था । राजा के पास शिवभूति नाम का एक मल्ल आया । इसका दूसरा
नाम सहस्रमल्ल था । यह श्रावस्ती नगरी के रहनेवाले श्रीभद्रमल्ल का

મુકી દીધો અતમા તે આવોચના કયા વગર અને પ્રતિકમણ કયા વિના
મરીને પ્રથમ કલ્પમા દેવ થયા

॥ આ સાતમા ગોષ્ઠમાહિલ નિહવની કથા થઈ ॥ ૭ ॥

આ રીતે જે બીજાઓ સૂત્રાર્થનો અવળો અર્થ કરવાવાળા છે તે સમજા
નિહવોની કોટીના બાજુવા બેઠાંએ જેમ દિગમ્બર તથા જૈનાભાસ દંડી અને
તેરાપથધારક ભિક્ષુજી વગેરે

॥ દિગમ્બરોની ઉત્પત્તિ વિષયક કથા આ પ્રકારની છે ॥

ભગવાન મહાવીર સ્વામીને મોક્ષ પધાર્યે ન્યારે છસો નવ (૬૦૯)
વર્ષ વીતી ચુક્યા ત્યારે રઘુવીરપુરના દીપકોષ્ઠાને આર્ય કૃષ્ણાચાર્ય પધાર્યા
આ રઘુવીરપુર નગરમા રિપુમર્દન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો રાજાની
પાસે શિવભૂતિ નામે એક મલ્લ આવ્યો એનું બીજું નામ સહસ્રમલ્લ હતું
એ શ્રાવસ્તી નગરીમા રહેતા શ્રી ભદ્રમલ્લનો પુત્ર હતો તેણે રાજાને કહ્યું

तव पुत्रः समायाति, अहं कदाचिन्निद्रातुरा, कदाचित् क्षुधातुरा च तिष्ठामि । तदा श्वश्र्वा निगदितम्—अस्या रात्रौ द्वार पिधाय त्वया शयनीयम्, अहमत्र जाग्रती तिष्ठामि, पुत्रयुद्धा तथैवाऽऽचरितम् । शिवभूतिर्मध्यरात्रे समायातः स वदति—द्वारमुद्घाटय, तदा जनन्या कथितम्, जस्मिन् समये यत्र गृहे द्वारमुद्घाटितं भवति तत्र गम्यताम् । स रोपावेशेन निर्गच्छति । तत्र नगरे प्रतिगृहद्वार भ्रमता तेन कृष्णाचार्यस्योपाधय एवोद्घाटितो दृष्टः । तत्र गत्वाऽऽचार्यं वन्दित्वा स वदति—

प्रहर में, तथा कभी २ नहीं भी आते हैं । तात्पर्य कहने का यह है कि समयानुसार नहीं आते जाते हैं । जब मनमें आया तब आ गये—नहीं तो नहीं आये । दिवस हो चाहे रात्रि हो वेसमय ही ये आते हैं । मैं तो इनसे बड़ी परेशानी भोगती रहती हूँ—न समय पर खा पाती हूँ और न समय पर सो पाती हूँ । वहू की बात सुनकर सासुजीने कहा—बेटी ! आज रात्रि को तू तो घरका दरवाजा बंद कर के सो जाना और मैं जागती रहूंगी । सासुजी की बात सुनकर पुत्रवधू ने वैसा ही किया । शिवभूति अर्धरात्रि गये बाद घर पर आया । आते ही उसने पत्नी से कहा कि—किवाड़ खोलो । शिवभूति की बात सुनकर बीच ही में माता ने कहा कि जहा के किवाड़ खुले हुए हो वही पर जा । माता की यह बात सुनकर उसको इकदम क्रोध आ गया और उसी आवेश में वह वहा से चल दिया । हर एक घर के द्वारों को देखते हुए वह जा रहा था कि

अने ठाँठ ठाँठ वभत तो जिलकुल घेर आवता न नथी, अेटवे डे, ठाँठ दिवस वभतसर घेर आवता न नथी, न्यारे भनभा आवे त्यारे घेर आवे, भनभा न आवे तो न आवे, दडाडो डोय डे रात डोय डे भेशा समय जेसमये ते आवे छे डवे तो डे तेभनाथी डेरान डेरान यध गध डु, नथी समयसर आवानु ठेडाए पडतुं, डे नथी सुवानु भणतुं वहुनी वात साबणीने सासुजे कहु डे जेटी । आजे रातना धरना दरवाजे बध करीने तु सुध न जे अने डे लगती रहीश सासुजानी वात साबणीने पुत्रवधूजे जेम न कथुं शिवभूति भधरात पित्या पछी घेर आब्ये आवता न पत्नीने कभाड जोलवानु कहु, शिवभूतिने आवान साबणीने माताजे कहु डे, न्याना कभाड पुटवा डोय त्या न मातानी आ वात साबणीने तेने जेकदम कोध बढ्ये अने कोधना आवेशमा ते त्याथी आली नीकज्ये । इरेक धरना कभाड तरश् इष्टि करता करता ते नथ रह्यो डेतो अेटवाभा

અથાસો સ્વેચ્છયા સર્વત્ર ભ્રમન્ રાત્રી વા પ્રમાતે વા મધ્યાહ્ને વાડન્યમહરે વા સમાયાતિ, કદાચિત્ સ્વગૃહે નાગચ્છત્સ્યપિ । દિવસે યાવદ્ ગૃહે નાગચ્છતિ, તાવત્ તસ્ય ભાર્યા ન ભોજનં કરોતિ, રાત્રીં યાવન્નાયાતિ સા તાવન્ન શ્નેતે ।

અન્યદા કદાચિત્ સા ચિન્ના મ્મશ્રૂ પ્રતિ વદતિ-હે માતસ્તવ પુત્રોઽર્ધરાત્રે કદા-ચિચરમે પ્રહરે, કદાચિન્નાયાત્યપિ, દિવસેઽપિ રાત્રાવપિ ચ કાલેઽતિક્રાન્ત એવ

સર્વત્ર સ્વેચ્છાનુસાર વિના કિસી પ્રતિબદ્ધ કે આના જાના હો, ઇસકી આજ્ઞા આપકી તરફ સે મિલની ચાહિયે । રાજા ને શિવભૂતિ કી યાત સ્વીકાર કરલી ।

વસ અવ કયા થા-શિવભૂતિ સ્વેચ્છાનુસાર ઇધર ઉધર ફિરને લગા । રાત્રિમેં, દિન મેં પ્રાતઃકાલ મધ્યાહ્નકાલમેં તથા અતિમપ્રહરમેં જહાં ઇચ્છા હોતી ચલ દેતા ઓર જવ ઇચ્છા હોતી વાપિસ આતા । કમી ર નહીં મી આતા । દિનમેં જવતક શિવભૂતિ ઘર પર નહીં આતા તબતક ઉસકી પત્ની ભોજન નહીં કરતી, તથા રાત્રિમેં જવતક નહીં આતા તબતક નહીં સોતી ।

શિવભૂતિ કી ઇસ પ્રકાર સ્વેચ્છાચાર પ્રવૃત્તિ સે જબ યહ વિશેષ તગ આગઈ તો એક દિન અપની સાસ સે કહને લગી-સાસુજી ! આપ કે પુત્ર તો વિશેષ સ્વચ્છદ્દ હા ગયે હેં । આપ ઉનસે કુછ કહતી હી નહીં હૈ । કમી તો યે અર્ધરાત્રિ ગયે યાદ ઘર પર આતે હેં, ઓર કમી અન્તિમ-

હું સર્વ જગ્યાએ મારી ઇચ્છા અનુસાર જઈ આવી શકું તેવી આજ્ઞા આપના તરફથી મળવી ભેઈએ, રાત્રિએ શિવભૂતિની વાત સ્વીકારી લીધી

પછી શું બન્યું ? શિવભૂતિ પોતાની ઇચ્છા અનુસાર જ્યા ત્યા ફરવા લાગ્યો રાત્રિએ, દિવસે, પ્રાત કાળે, મધ્યાહ્ન કાળે તથા અતિમ પ્રહરમા જ્યારે અને જ્યા જવાની ઇચ્છા થતી ત્યારે તે ત્યા પહોંચી જતો, અને તેની મરજી મુજબ ઇચ્છા થાય ત્યારે પાછો ફરતો કોઈ કોઈ વખત ગમે ત્યા રોકાઈ જતો. દહાડે જ્યા મુધી શિવભૂતિ ઘેર પાછો ન આવતો ત્યા મુધી તેની સ્ત્રી ભોજન કર્યા વિના રાહ ભેઈને બેસી રહેતી રાત્રીના સમયે પણ તે જ્યા મુધી ઘેર ન આવતો ત્યા મુધી તેની રાહ ભેઈને બેસી રહેતી

શિવભૂતિની આ પ્રકારની સ્વેચ્છાચાર પ્રવૃત્તિથી જ્યારે એ ખૂબ જ કટાણી ગઈ ત્યારે તેણે એક દિવસ પોતાની સાસુને કહ્યું કે, સાસુજી ! આપના પુત્ર ખૂબ જ સ્વચ્છદ્દી થઈ ગયેલ છે આપ તેને કેમ કાંઈ કહેતા નથી ? કોઈ કોઈ વખત મધરાતે તો કોઈ વખતે પાછલી રાત્રે તે ઘેર આવે છે

तव पुत्रः समायाति, अह कदाचिन्निद्रातुरा, कदाचित् क्षुधातुरा च तिष्ठामि । तदा श्रुत्वा निगदितम्—अस्या रात्रौ द्वार पिधाय त्वया शयनीयम्, अहमत्र जाग्रती तिष्ठामि, पुत्रवध्या तथैवाऽऽचरितम् । शिवभूतिर्मध्यरात्रे समायातः स वदति—द्वारमुद्घाटय, तदा जनन्या कथितम्, अस्मिन् समये यत्र गृहे द्वारमुद्घाटित भवति तत्र गम्यताम् । स रोषावेशेन निर्गच्छति । तत्र नगरे प्रतिगृहद्वार भ्रमता तेन कृष्णाचार्यस्योपाधय एवोद्घाटितो दृष्टः । तत्र गत्वाऽऽचार्य वन्दित्वा स वदति—

प्रहरमें, तथा कभी २ नहीं भी आते हैं । तात्पर्य कहने का यह है कि समयानुसार नहीं आते जाते हैं । जय मनमें आया तब आ गये—नहीं तो नहीं आये । दिवस हो चाहे रात्रि हो बेसमय ही ये आते हैं । मैं तो इनसे बड़ी परेशानी भोगती रहती हूँ—न समय पर खा पाती हूँ और न समय पर सो पाती हूँ । वहू की बात सुनकर सासुजीने कहा—बेटी ! आज रात्रि को तू तो घरका दरवाजा बंद कर के सो जाना और मैं जागती रहूंगी । सासुजी की बात सुनकर पुत्रवधू ने वैसा ही किया । शिवभूति अर्धरात्रि गये बाद घर पर आया । आते ही उसने पत्नी से कहा कि—किवाड़ खोलो । शिवभूति की बात सुनकर बीच ही में माता ने कहा कि जहा के किवाड़ खुले हुए हो वही पर जा । माता की यह बात सुनकर उसको इकदम क्रोध आ गया और उसी आवेश में वह वहा से चल दिया । हर एक घर के द्वारों को देखते हुए वह जा रहा था कि

अने ठाँठ ठाँठ वખत तो भिलकुल घेर आवता न थी, अटले के, ठाँठ दिवस वખतसर घेर आवता न थी, न्यारे मनभा आवे त्यारे घेर आवे, मनभा न आवे तो न आवे, दडाओ डोय के रात डोय ड भेशा समय भेसभये ते आवे छे डवे तो हु तेमनाथी डेरान डेरान थध गध छु, नथी समयसर आवानु ठेकाछु पडतुं, के नथी सुवानु भणतुं बहुनी वात साभणीने सासुअे कछु के भेट्री ! आगे रातना घरने डरवाले पध करीने तु सुध न ने अने हु नगती रहीश सासुअणी वात साभणीने पुत्रवधूअे अेम न कथुं शिवभूति भधरात पित्या पछी घेर आव्ये। आवता न पत्नीने कभाड भोलवानु कछु, शिवभूतिने अवान साभणीने भाताअे कछु के, न्याना कभाड पुव्वा डोय त्या न भातानी आ वात साभणीने तेने अेकदम कोध अढ्ये अने कोधना आवेशमा ते त्याथी याली नीकज्ये। डरेक घरना कभाड तरङ्ग इष्टि करता करता ते नध रह्यो डते। अेटवामा

भदन्त ! मां प्रव्रजितं कुरु । आचार्यस्तं प्रव्रजयितुं नेच्छति । तवस्तेन स्वयमेव
लोचः कृतः । सद्देन साधुवेषः प्रदत्तः । ततः कृष्णाचार्येण सह मिलितः । स
कृष्णाचार्यः शिवभूतिमुनिनाञ्जयैश्च मुनिभिः सह ग्रामानुग्रामं दिदृशुः कालान्तरेण
पुनस्तत्रैवागतः । राजा तद्वन्दनार्थमागतः । ततः शिवभूतिमुनिर्गुरोराज्ञया भिक्षाचर्या
गतः । राजा तस्मै रत्नकम्बलं दत्तवान् । रत्नकम्बलं गृहीत्वा गुरुसमीपे समायातः ।
बहुमूल्यको रत्नकम्बलोऽनेन गृहीतः यः साधोर्न कल्पते, इति मत्वाऽऽचार्येण शिव-

इतने में उसे कृष्णाचार्य का उपाश्रय उघाड़े द्वार वाला खुल्ला दिख पड़ा ।
उपाश्रय में जाकर वदना करके उसने आचार्य से कहा—भदन्त ! आप
मुझे दीक्षा दे दीजिये । आचार्य ने उस को दीक्षित न होने की अपनी
समति प्रदर्शित की । बाद में उसने स्वयं ही अपने हाथों से केशलोचन कर
लिया । सध ने उसी समय इसको साधु का वेष दे दिया । साधु पद से
विशिष्ट होकर शिवभूति आचार्यमहाराज के पास जा पहुँचा । शिवभूति
मुनि के साथ तथा अन्यमुनियों के साथ आचार्यमहाराज ने वहाँ से बिहार
कर दिया । ग्रामानुग्राम विचरते हुए आचार्यमहाराज कालान्तर में उसी
रघुवीर पुर में आये । मुनिराजों का आगमन सुनकर राजा उनको वदना
करने के लिये आया । शिवभूतिमुनि अपने गुरुमहाराज की आज्ञा ले
कर भिक्षाचर्या के लिये गया । राजा ने उसको एक रत्नकम्बल दिया ।
शिवभूति उस कम्बल को लेकर गुरु के पास आया । रत्नकम्बल को

तेहें कृष्णाचार्यना उपाश्रयना द्वार खुल्ला जेया उपाश्रयमा जेध वहुना
करीने तेहें आचार्यने कहु भदन्त ! आप भने दीक्षा आपे आचार्य
महाराजे तेने दीक्षित न थवा समझव्ये छता पछु तेहें पोताना हाथथी
पोताना वाजने होय कर्यो ते पछी सधे तेने साधुने वेश आप्ये साधुने
वेश धारण करीने शिवभूति आचार्यमहाराजनी पासे जेधने रह्यो आ
पछी शिवभूति मुनि अने अन्य मुनियोनी साथे आचार्य महाराजे त्याथी
विहार कर्यो, ग्रामानुग्राम विचरता केटलाक समये जे रघुवीरपुरमा पाछा
पधार्यो मुनिराजनेहु आगमन माझीने राजा तेभने वदना करवा आव्या
शिवभूति मुनि पोताना शुरुनी आज्ञा लधने, भिक्षाचर्या करवा, भाटे नीकव्या
राजने त्या जता राजजे तेने जेक रत्नकम्बल आपी शिवभूति जे केजल
लधने शुरुनी पासे आव्या रत्नकम्बल जेधने आचार्य महाराजे वियाथु

શ્રુતિમુનો ઉપાશ્રયાદ્ પરિગ્રહે સતિ રત્નકમ્બલં લખણશઃ કૃત્વા શ્લેષ્મવસ્ત્રાર્થ મુનિ-
ભ્યસ્તદ્રત્નકમ્બલલખણાનિ દત્તાનિ । તદનુ શિવશ્રુતિમુનિઃ સમાગતઃ, એવદ્વૃત્તં
વિજ્ઞાય સરુપાયઃ સન્ આચાર્ય પૃચ્છતિ-મમ નિશ્ચિતકમ્બલઃ ક્વાસ્તિ ? ગુરુણા
કથિતં-વહુમૂલ્યરુપસ્વધારણ સાધૂના પરિગ્રહો ભવતિ, અતસ્ત લખણશઃ કૃત્વા મયા
સાધુભ્યઃ શ્લેષ્મવસ્ત્રાર્થ સ પ્રદત્તઃ । એતન્નિશ્ચમ્ય શિવશ્રુતિના પ્રોક્તમ્-યદિ વહુમૂલ્યરુ-
પસ્વધારણ સાધૂના પરિગ્રહસ્તદાઽલ્પમૂલ્યરુપસ્વધારણમપિ પરિગ્રહઃ સ્યાદેવ, પરિગ્રહે

દેવકર આચાર્ય મહારાજને વિચારા કિ સાધુઓં કે લિયે વહુમૂલ્ય કી
વસ્તુ કા લેનો કલ્પતા નહીં હૈ । એસા સોચકર જય શિવશ્રુતિમુનિ ઉપા-
શ્રય સે વાહિર ગયા હુઆ યા તવ આચાર્ય મહારાજ ને ઉસ કમ્બલ કે
દુકડે ૨ કરવા કર અન્ય સાધુઓં કો એક ૨ દુકડા શ્લેષ્મ પોંછને કે
લિયે દે દિયા । જય શિવશ્રુતિ ઉપાશ્રય મેં આયા તો ઉસકો હસ વાત
કી સ્વર પડતે હી કપાય પરિણતિ જાગૃત હો ગઈ, જાકર ઉસને આચાર્ય
મહારાજ સે પૂછા-મેરી નેસરાય કી રત્નકમ્બલ કહા હૈ । ગુરુ મહારાજ ને
કહા-સુનો વહુમૂલ્યવાલે વસ્ત્રોં કા ધારણ કરના સાધુઓં કે કલ્પ સે
વાહર હૈ અતઃ મેં ને ઉસકે દુકડે ૨ કરકે અન્ય સાધુઓં કો એક ૨
દુકડા શ્લેષ્મ પોંછને કે લિયે દે દિયે હૈ । ગુરુ મહારાજ કી હસ વાત કો
સુનકર શિવશ્રુતિ ને કહા કિ યદિ વહુમૂલ્યવાલે વસ્ત્રોં કા ધારણ કરના
સાધુકલ્પ સે વાહર હૈ અર્થાત્ વહ પરિગ્રહ હૈ-તો ફિર હસી તરહ અલ્પ-
મૂલ્યવાલે વસ્ત્રોં કા ધારણ કરના સાધુ કી સમાચારી સે વાહર માનના

કે, સાધુઓં માટે બહુમૂલ્યવાન વસ્તુ લેવી કલ્પતી નથી એવું વિચારીને
ત્યારે શિવશ્રુતિ મુનિ ઉપાશ્રયથી બહાર ગયા હતા ત્યારે આચાર્ય મહારાજે
તે કબલના દુકડે દુકડા કરાવી બીજા સાધુઓને એકેક દુકડો નાક લુછવા
માટે આપી દીધો જ્યારે શિવશ્રુતિ મુનિ ઉપાશ્રયમા ગાળ્યા ત્યારે તેમને
એ વાતની ખબર પડી ખબર પડતા જ તેમનામા કપાય પરિણતિ (ક્રોધ)
જાગૃત થઈ જતા તેણે આચાર્ય મહારાજને કહ્યું મારી વહોરી લાવેલી
રત્નકમ્બલ કયા છે ? આચાર્યે કહ્યું સાભળો ! બહુમૂલ્યવાન-કી મતી - વસ્ત્ર
ધારણ કરવા સાધુઓને ન ખરે આથી મેં તે રત્નકમ્બલના દુકડે - દુકડા
કરીને સાધુઓને એક એક દુકડો નાક સાફ કરવા આપી દીધેલ છે ગુરુ
મહારાજની આ વાત સાભળીને શિવશ્રુતિએ કહ્યું કે, જો બહુમૂલ્યવાન વસ્ત્ર
ધારણ કરવું સાધુના આચાર્યની બહાર છે અર્થાત્ એ પરિગ્રહ છે-તો પછી
અલ્પમૂલ્યવાળા સામાન્ય વસ્ત્રોનું ધારણ કરવું એ પણ સાધુની સમાચારીથી

સતિ ચ મોક્ષમાયઃ । इत्थं च यस्याणां सर्वथा त्याग एव श्रेयः । किमनेनाल्पमूल्य-
बहुमूल्यवस्त्रग्रहणाग्रहणविचारेण ।

एव श्रुत्वा कृष्णाचार्यः कथयति—यत्स ! अयं वस्त्राभावरूपः कल्पो जिनक-
ल्पिकानां युज्यते, तद्वर्णनं यथा—जिनकल्पिको द्विविधः—सपात्रकः करपात्रकश्च,
सचेलकः, अचेलकश्च, तत्र परिधानवस्त्रं सदोरङ्गमुखवस्त्रिका चेति वस्त्रद्वय-
मात्रधारकः सचेलकः । सर्वथा वस्त्ररहितोऽप्येवम् ।

चाहिये—परिग्रहरूप मानના ચાહિયે જોર જય યદ્દ અલ્પમૂલ્યવાળે નિય-
મિત વસ્ત્રોંં કા ધારણ કરના મી પરિગ્રહરૂપ હુવા, તો ફિર પરિગ્રહાવસ્થા
મેં મુક્તિ કી પ્રાપ્તિ કા અભાવ હોગા । હસસે તો યહી સિદ્ધ હોતા હૈ કિ વસ્ત્રોંં
કા સર્વથા પરિત્યાગ હી શ્રેયસાધક—મોક્ષસાધક હૈ । ફિર અલ્પમૂલ્યક
વસ્ત્ર ગ્રહણ કરના ચાહિયે, વહુમૂલ્ય વસ્ત્ર નહીં, હસ પ્રકાર કા વિચારવિમર્શ
વ્યર્થ હી હૈ । શિવભૂતિ કી હસ પ્રકાર કી કપોલકલ્પિત તર્ક સુનકર
આર્યકૃષ્ણાચાર્ય ને હસકો સમજાયા કિ સર્વથા વસ્ત્ર કા ત્યાગ કરના યહ
જિનકલ્પિયોંં કા આચાર હૈ । જિનકલ્પિયોંં કા સ્વરૂપ હસ પ્રકાર હૈ—
જિનકલ્પિ દો પ્રકાર કે હોતે હૈ, ૧ સપાત્રક, ૨ કરપાત્રક । તથા સચેલ
ઔર અચેલ । હનમે વસ્ત્રકા ધારણ કરના તથા દોરે સે મુખવસ્ત્રિકા
સુંદર પર બાંધના હસ પ્રકાર દો ઉપકરણોંં કા ધારણ કરના યહ આચાર
સચેલ જિનકલ્પિયોંં કા હૈ । સર્વથા વસ્ત્ર કા પરિત્યાગ કર દેના યહ
આચાર અચેલ જિનકલ્પિયોંં કા હૈ ।

આચારથી બહાર માનવું જોઈએ—પરિગ્રહરૂપ માનવું જોઈએ જ્યારે અલ્પ
મૂલ્યવાળા નિયમિત વસ્ત્રોને ધારણ કરવા એ પણ પરિગ્રહરૂપ થયું તો પછી
પરિગ્રહ અવસ્થામાં મોક્ષની પ્રાપ્તિને અભાવ થશે એનાથી તો એ જ સિદ્ધ
થાય છે કે, વસ્ત્રનો સર્વથા પરિત્યાગ જ શ્રેયસ્સાધક—મોક્ષ સાધક છે આથી
અલ્પમૂલ્ય વસ્ત્ર ગ્રહણ રાખવા જોઈએ અને બહુમૂલ્યવાળા ન રાખવા
આ પ્રકારનો વિચારવિમર્શ જ વ્યર્થ છે શિવભૂતિનો આ પ્રકારનો કપોલકલ્પિત
તર્ક સામંતીને આચાર્ય કૃષ્ણાચાર્યે તેને સમજાવ્યું કે સર્વથા વસ્ત્રનો ત્યાગ
કરવો એ જીનકલ્પિઓનો આચાર છે જીનકલ્પિઓનું સ્વરૂપ આ પ્રકારનું છે
જીનકલ્પિ એ પ્રકારના હોય છે ૧ સપાત્રક, ૨ કરપાત્રક તથા સચેલ અને
અચેલ તેમાં શરીર ઉપર વસ્ત્રને ધારણ કરવું તથા દોરાસહિત મુખવસ્ત્રિકા મોઢા
ઉપર બાંધવી આ રીતે એ ઉપકરણોને ધારણ કરવા એ આચાર સચેલ જીનકલ્પિઓનો
છે, સર્વથા વસ્ત્રોનો પરિત્યાગ કરવો એ આચાર અચેલ જીનકલ્પિઓનો છે

एव जिनकल्पिकरणं श्रुत्वा शिवभूतिं पृच्छति—तर्हि कथमसौ जिनकल्पिक-
रुमार्गं साम्प्रत नाश्रीयते ? । आचार्येणोक्तम्—स मार्गः साम्प्रत व्युच्छिन्नोऽस्ति ।
शिवभूतिः प्राह—स तु व्युच्छिन्नोऽल्पसत्त्वानां न तु समर्थानाम् । किञ्च—यद्यपि
मार्गोऽनुष्ठीयते तदाऽस्य व्युच्छेदोऽपि न स्यात् , अतो मोक्षार्थिना एष मार्गोऽ-
नुष्ठेय , यतः सर्वथा परिग्रहवर्जिततत्त्वमेव श्रेयः । आचार्येणोक्तम्—धर्मोपकर-
णमेवैतत् , न तु परिग्रहः । जिनकल्पिकस्तु प्रथमसहननादिगुणयानेव भवति, इदानीं
तु प्रथमसहननादिगुणाभावात् जिनकल्पिकमार्गो नानुष्ठीयते ।

एतद्रीत्या बहुधा प्रतिरोधितोऽपि शिवभूतिमुनिस्तत्र श्रद्धां न कृतवान् ,

इस प्रकार आचार्य द्वारा जिनकल्प का वर्णन सुनकर शिवभूति ने
पूछा—तो फिर आजकल यह जिनकल्पियों का मार्ग आचरित क्यों नहीं
किया जाता है ? । आचार्यने कहा—यह मार्ग इस समय व्युच्छिन्न
हो गया है । शिवभूतिने पुनः कहा—यह व्युच्छिन्न तो अल्पसत्त्व
प्राणियों के लिए है किन्तु समर्थों के लिये नहीं, तथा यदि यह
मार्ग अनुष्ठित कर लिया जाय तो फिर इसका व्युच्छेद भी नहीं
होगा, अतः मोक्षार्थियों को तो इस मार्ग का सेवन अवश्य करना
चाहिये, क्यों कि बात भी कुछ ऐसी ही समझमें आती है कि परि-
ग्रह का सर्वथा वर्जन करना ही श्रेयस्कर मार्ग है । शिवभूति की बात
सुनकर आचार्य महाराज ने कहा—यह धर्मोपकरण है, अतः यह
परिग्रह नहीं है । यह तो धर्मोपकरण होने से ग्राह्य है । जिनकल्प प्रथम
सहनन आदि गुणवाले जीव के ही होता है । इस पंचमकाल में वह
प्रथम सहनन आदि गुण जीवों में नहीं है, इस लिये जिनकल्पिक मार्ग

આ પ્રકારે આચાર્ય પાસેથી જનકલ્પનું વર્ણન સાંભળીને શિવભૂતિએ
પૂછ્યું તો પછી આજ કાલ એ જનકલ્પિકોનો માર્ગ કેમ આચરવામાં
આવતો નથી ? આચાર્યે કહ્યું એ માર્ગ આ સમયે છિન્નભિન્ન થઈ ગયેલ છે
શિવભૂતિએ ફરીથી કહ્યું—વિચ્છેદ તો નિર્ણય મનના પ્રાણીઓ માટે છે, સમર્થ
પુરુષો માટે નહીં વળી જો એ માર્ગ અપનાવી હોવામાં આવે તો પછી
એનો વિચ્છેદ પણ નહીં થાય આવી મોક્ષાર્થીઓએ તો એ માર્ગનું સેવન
અવશ્ય કરવું જોઈએ કેમ કે એ વાત સમજી શકાય એવી છે કે પરિગ્રહનો
સર્વથા ત્યાગ કરવો એ જ સવ રીતે શ્રેયસ્કર માર્ગ છે શિવભૂતિની આ
વાત સાંભળીને આચાર્ય મહારાજે કહ્યું આ તો ધર્મ ઉપકરણ છે, માટે તે
પરિગ્રહ નથી વળી ધર્મ ઉપકરણ હોવાને કારણે જ તે ગ્રાહ્ય છે જનકલ્પ
પ્રથમસહનન આદિ ગુણવાળા જીવને માટે જ હોઈ શકે, આ પચમ
કાળમાં તો પ્રથમ સહનન આદિ ગુણ જીવોમાં છે જ નહિ માટે જનકલ્પિક

प्रत्युतामर्षयशात् स्वयस्य त्यक्त्वा एकाकी भूत्वा वन गतः ।

अत्र द्वितीयाध्ययने त्रयोदशगायत्र्याख्यानामरे जिनकल्पिकमार्गस्य सविस्तर वर्णन कृत, जिज्ञासुना तत्र द्रष्टव्यम् ।

अधोद्याने स्थितस्य शिवभूतिमुनेर्नन्दनार्थं तद्वर्गिनी उत्तरानाम्नी तत्र समागता । रत्नधारणेन मोक्षो न भवतीति तदुपदेशात् तयाऽपि वस्त्रं परित्यक्तम् । अन्यदा कदाचित् सा तत्र रघुवीरपुरे भिक्षार्थं गता, तदा स्वगृहस्योपरिभूमिकायां अनुष्ठित नहीं हो सकता है । इस प्रकार आचार्य ने शिवभूतिको अनेक प्रकारसे समझाया परन्तु शिवभूतिने अपना दुराग्रह नहीं छोड़ा । क्रोधके आवेशमें आकर यह वस्त्र का परित्याग कर अकेला ही वन की ओर चला गया ।

इसी सूत्र के द्वितीय अध्ययन में तेरह १३ वीं गाथा के व्याख्यान के अवसर में जिनकल्पिकमार्ग का सविस्तृत वर्णन किया जा चुका है अतः जिज्ञासु को वहाँ पर यह विषय देख लेना चाहिये ।

शिवभूति की बहिन जिस का नाम उत्तरा था उस को जब यह खबर पड़ी तो वह अपने भाई शिवभूति को बदना करने के लिये बरा पहुँची । वस्त्र के धारण करने से मुक्ति नहीं होती है इस प्रकार का शिवभूति का उपदेश सुन कर उत्तरा ने भी अपने गृहीत वस्त्र का परित्याग कर दिया और विलज्जुल नग्न हो गई । एक दिन की बात है कि जब यह रघुवीरपुर में भिक्षा के लिये निकली तो इस को अपने घर

भाग आचार्य्युमा भुङ्गी शकतो नथी आचार्ये शिवभूतिने अनेक रीते सभ ज्ञेया, परन्तु शिवभूतिने पोतानो दुराग्रह न छोड्यो अने क्रोधना आवेशभा आवीने पोते पडेरेवा वस्त्रोने परित्याग करी, कांथ पक्षु साथे बीधा विना ओकेला न वन तरङ्ग आत्मा गया ।

आ सूत्रमा गीज्ज अध्ययनमा १३ गी गाथाना व्याख्यानना अवसरमा अनेकल्पिकमार्गानु सविस्तर वर्णन करवाभा आवेल छे अज्ञासुओओ आ विषय ओ स्थणे जेध लेवे ।

शिवभूतिनी ओडेन जेनु नाम उत्तरा डंतु, तेने न्यारे आ प्रभर पडी तो ते पोताना बाध शिवभूतिने बदना करवा भाटे वनमा न्ह पडोथी वस्त्रोने धारण करवाथी भुङ्गित भणती नथी ओ प्रकारना शिवभूतिने उपदेश सावणीने उत्तराओ पक्षु पोते धारण करेवा वस्त्रोने त्याग करी दीधो, अने नग्न अनी गध ओके द्विवस न्यारे ते रघुवीरपुरमा भिक्षा भाटे नीकणी ते वअते ओके देश्या पोताना भक्षनना जेअभा ओडी डती तेओ उत्तरा साध्विने

સ્થિતયા કયાચિદ્ વેદ્યયા તા વિપ્રસ્યા ચિલોક્ય તસ્યા ઉપરિ શાટિકા નિક્ષિપ્તા ।
તયા શાટિકા પરિધૃતા । તા પરિહિતવસ્યા ચિલોક્ય શિવભૂતિના પૃથા-કથ શાટિકા
પરિહિતા ? । મગિન્યા પ્રોક્તમ્—નગ્નતયા મયા સ્થાતુ ન શક્યતે । શિવભૂતિના
ચિન્તિતમ્—સ્ત્રીણા મોક્ષો નાસ્તિ, લજ્જાયા અપરિહાર્યત્વાત્, તાસા વસ્ત્રધારણસ્યા-
વશ્યકત્વાત્ । અથ શિવભૂતિના દ્વૌ શિષ્યૌ સગૃહીતૌ-ગોટિકઃ, કોટ્ઢવીરથેતિ ।
તૌ સ્વમત પ્રવિગ્રોધ્ય પ્રત્રાજિતવાન્ । તતો ગોટિકમત મિથ્યાદર્શન મટૃતમ્ ।

इति वोटिक (दिगम्बर) निहवदृष्टान्तः ॥ ८ ॥

एतत्त्रयप्राप्तावपि सयमवीर्यस्य दुर्लभत्वमाह—

કી છત પર ચૈઠી હુઈ કિસી વેદ્યા ને દેખા । દેખતે હી ઉસ ને હસકે
ઝપર એક સાડી ઝપર સે ઢાલ દી । ઉત્તરા ને ઉસ સાડીકો પહિર લિયા ।
સાડી પહિરી હુઈ ઉત્તરા કો જન શિવભૂતિ ને દેખા તો વહ કહ ને લગા
અરે ! સાડી ક્યો પહિર લી । ઉત્તરા ને કહા કિ મુજ્જ સે નગ્ન નહીં રહા
જાતા હૈ । શિવભૂતિ ને ઉત્તરા કી યાત સુનકર વિચાર કિયા કિ સ્ત્રિયો
કો હસી લિયે મુક્તિ નહીં હોતી હૈ । ક્યો કિ વે લજ્જા કા પરિત્યાગ નહીં
કર સકતી હૈ । લજ્જા નિવારણ કે નિમિત્ત ઝનકો વસ્ત્ર કા ધારણ કરના
અપરિહાર્ય હૈ । શિવભૂતિ ને દો શિષ્ય બનાયે ૧ ગોટિક, ૨ કોટ્ઢવીર ।
હન દોનોં કો ઉસને અપને મત મે દીક્ષિત કર લિયા । ઝન સે હી યહ
ગોટિક મત મિથ્યાદર્શનસ્વરૂપ પ્રવૃત્તિ હુઆ હૈ ।

॥ यह वोटिक (दिगम्बर) निहव की कथा हुई ॥ ८ ॥

અચેલડ-નગ્ન અવસ્થામા એતા જ તેણે મેડી ઉપરથી એક સાડી તેની એખ
ઢાકવા નાખી ઉત્તરાએ પોતાની એખ ઢાકવા તે સાડીને પહેરો લીધી ભિક્ષા
અર્થા પતાવી સાડી સહિત ઉત્તરા શિવભૂતિ પાસે પહોંચી શિવભૂતિએ સાડી
સહિત ઉત્તરાને બેઈ ત્યારે તેને પૂછ્યું કે ઉત્તરા તમે સાડી કેમ પહેરો ?
ઉત્તરાએ જવાબ આપ્યો કે, મારાથી નગ્ન રહેવાતું નથી શિવભૂતિએ ઉત્ત
રાની વાત સાંભળીને વિચાર કર્યો કે, સ્ત્રિઓ લાજ મર્યાદાનો પરિત્યાગ કરી
શકતી નથી લજ્જાના નિવારણ અર્થે તેમનું વસ્ત્ર ધાતણ કરવું એ અપરિ
હાર્ય છે, માટે સ્ત્રિઓ ને મોક્ષની શક્યતા જ નથી તે પછી શિવભૂતિએ
પોતાના બે શિષ્ય બનાવ્યા એક ગોટિક અને બીજો કોટ્ઢવીર આ બંનેને
તેણે પોતાના મત અનુસારની દીક્ષા આપી જેનાથી આ ગોટિકમત મિથ્યા
દર્શન સ્વરૂપ પ્રવર્તક થયો છે

આ ગોટિક (दिगम्बर) निहवની कथा यर्ध ॥ ८ ॥

મૂલ્મ-સુદં ચ લઘુ સદ્ધં ચ, વીરિયં પુણ દુર્લભં ।

વહેવે રોયમોળા વિ", નો ય 'ળ' પડિર્વજ્જણ ॥ ૧૦ ॥

છાયા-શ્રુતિ ચ લઘ્યા શ્રદ્ધા ચ, રીર્યં પુનર્દુર્લભમ્ ।

વહ્યઃ રોચમાના અપિ, નો ચ તત્ પ્રતિપદ્યન્તે ॥ ૧૦ ॥

ટીકા-‘સુદ્ધ ચ’ इत्यादि ।

શ્રુતિ=ધર્મશ્રવણ, ચ=અપિ શ્રદ્ધા=ધર્મરુચિ, ચક્રારાત્ મનુષ્યત્વ લઘ્વા વીર્ય-ચારિત્રપાલને પરાક્રમસ્ફોરણ પુનર્દુર્લભમ્, રીર્યં હિ-કર્મરજઃપ્રકાલક જલમિવ, ભોગશુજગ્ગવિપનિવારણે મન્નર ઇવ, કર્મયનાઘનવિક્ષિરણે પવન ઇવ, કેવલજ્ઞાનભાસ્કર-પ્રકટને પ્રાચી દિગિમ, સાધનન્તમુક્તિસામ્રાજ્યાભિલપિતપ્રાપ્તૌ કલ્પતરુરિવાસ્તિ । વીર્યવન્ત એમ મોક્ષપ્રાપ્તાનધિકારિણો ભવન્તિ । સયમરીર્યસ્ય દુર્લભત્વે હેતુમાહ-

મનુષ્યત્વ, શ્રુતિ ઓર શ્રદ્ધા, ઇન તીનોં કી પ્રાપ્તિ હોને પર ભી સયમ મે વીર્યોલ્લાસ કા હોના મહાદુર્લભ હૈ, યહ વાત ઇસ નીચે કી ગાથાદ્વારા સૂત્રકાર વતલાતે હ-‘સુદ્ધ ચ’ इत्यादि ।

અન્વયાર્થ-(સુદ્ધ ચ સદ્ધ ચ લઘુ-શ્રુતિ ચ શ્રદ્ધા ચ લઘ્વા) ધર્મશ્રવણ, તથા શ્રદ્ધા-ધર્મમેં રુચિ-ઞવ મનુષ્યભવ પાકર કે ભી (પુણ વીરિય દુર્લભ-પુન વીર્ય-દુર્લભમ્) ચારિત્ર કે પાલન કરને મે વીર્યોલ્લાસ કા હોના દુર્લભ હૈ । ક્યોં કિ યહ વીર્ય કર્મરૂપી ધૂલિકો ધોને કે લિયે પાની જૈસા, ભોગરૂપી શુજગ કે વિપનિવારણ કરને કે લિયે મત્ર જૈસા, કર્મરૂપી મેઘપટલકો ડહાનેકે લિયે પવન જૈસા, કેવલજ્ઞાનરૂપી સૂર્યકો પ્રકટ કરને કે લિયે પૂર્વદિશા જૈસા, સાધનન્ત મુક્તિરૂપ અભિલપિત કી પ્રાપ્તિ કરાને કે લિયે કલ્પવૃક્ષ જૈસા હૈ । જો વીર્યવિશિષ્ટ હોતે હૈં વે હી

મનુષ્યત્વ, ધર્મશ્રવણ અને તેમા શ્રદ્ધા થવી આ ત્રણેની પ્રાપ્તિ થવા છતાં પણ સયમના માર્ગમા પુરૂષાર્થ કરવામા રત થવુ એ મહાદુર્લભ છે એ વાત આ નીચેની ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર બતાવે છે સુદ્ધ ચ-इत्यादि,

અન્વયાર્થ-સુદ્ધ ચ સદ્ધ ચ લઘુ-શ્રુતિ ચ શ્રદ્ધા ચ લઘ્વા ધર્મ શ્રવણ તથા શ્રદ્ધા ધર્મમા રૂપી અને મનુષ્યભવ પામીને પણ પુણ વીરિય દુર્લભ-પુન વીર્ય દુર્લભમ્ ચારિત્રનુ પાલન કરવામા પુરૂષાર્થ કરવો ઘણો દુર્લભ છે કેમ કે, એ વીર્ય (પુરૂષાર્થ) કર્મરૂપી ધુળને ધોવા માટે યાણી સમાન, ભોગ રૂપી શુજગ (સર્પ)નુ ઝેર નિવારણ કરવા માટે મત્ર સમાન, કર્મરૂપી મેઘપટલ (વાદળ)ને વિખેરવા માટે પવન સમાન, કેવળજ્ઞાન રૂપી સૂર્યને પ્રગટ કરવા માટે પૂર્વ દિશા સમાન સાધન ત મોક્ષની અભિલાષાની પ્રાપ્તિ કરવા માટે કલ્પવૃક્ષ સમાન છે મોક્ષની જે ધમ કરણીમા વીર્ય વિશિષ્ટ (વધારે પરાક્રમી) હોય છે તેને જ પ્રાપ્તિના

‘યહવે’ इत्यादि । चक्रारो ह्यर्थे, यतः बहवो जना रोचमाना अपि=यमं
श्रद्धावन्तोऽपि ‘ण’ तद्-वीर्यं नो प्रतिपद्यन्ते=चारित्र्यमोहनीयकर्मोदयात् न प्राप्नु-
वन्तीत्यर्थः । त्रेणिका दिवत् ॥ १० ॥

मानुषत्वादेः फलमाह—

मूलम्—माणुसत्तम्मि आयाओ, जो धम्म सुच्च सद्दहे ।

तवस्सी वीरियं लद्धु, सवुंडो णिद्धेणे रंय ॥११॥

ઝાયા—માનુષત્વે આયાતો, જો ધર્મ શ્રુત્વા શ્રદ્ધત્તે ।

તપસ્વી વીર્ય લબ્ધ્વા, સંવૃતઃ નિર્ધુનોતિ રજઃ ॥ ૧૧ ॥

ટીકા—‘માણુસત્તમ્મિ’ इत्यादि ।

માનુષત્વે આયાત =મનુષ્યદેહે સમાગતઃ સન્ યઃ જીવઃ, ધર્મ શ્રુત્વા શ્રદ્ધત્તે=
ધર્મે શ્રદ્ધાવાન્ ભગતિ, સ તપસ્વી=નિદાનાદ્યભાગાત્ પ્રશસ્તતપોયુક્તઃ, વીર્ય

મોક્ષપ્રાપ્તિકે અધિકારી માને જાતે હૈં । (રોચમાણા વિ યહવે-રોચમાના
અપિ યહવઃ) ક્યો ફિ અનેક મનુષ્ય સસાર મે એસે મી હૈં જો ધર્મ મેં
શ્રદ્ધા તો રખતે હૈં પરન્તુ ચારિત્રમોહનીય કર્મ કે ઉદય સે (નો ય ણ
પલિવજ્જણ-નો ચ તત્ પ્રતિપદ્યન્તે) ઉસ સમય મે વીર્યોલ્લાસ કો પ્રાપ્ત
નહી કર સકતે હૈં અર્થાત્ સયમમે પરાક્રમ નહી ફોડસકતે હૈં । તાત્પર્ય યહ
હૈ, ફિ-મનુષ્યભવ, ધર્મશ્રવણ ઇવ શ્રદ્ધા ઇન તીનોં કે પાને પર મી સવ
મનુષ્ય સયમમે વીર્યોલ્લાસવાલે નહીં દેખે જાતે હૈં, અતઃ યહ દુર્લભ હૈ ॥ ૧૦ ॥

મનુષ્યભવ આદિ કે ફલ કો સૂત્રકાર કહતે હૈં-માણુસત્તમ્મિ इत्यादि ।

અન્વયાર્થ—(માણુસત્તમ્મિ આયાઓ-માનુષત્વે આયાતઃ) મનુષ્ય દેહ મેં
આયા હુવા (જો-યઃ) જોજીવ (ધમ્મ સુચ્છા સદ્દહે-ધર્મ શ્રુત્વા શ્રદ્ધત્તે)

અધિકારી માનવાભાઆવે છે રોચમાણા વિ યહવે-રોચમાના અપિ યહવ કેમ કે આ
સ સારમા અનેક મનુષ્યો એવા પણ છે જે ધર્મમા શ્રદ્ધા તો રાખે છે પરન્તુ ચારિત્ર
મોહનીય કર્મના ઉદયથી શ્રદ્ધા હોવા છતાં નો ય ણ પલિવજ્જણ-નોચ તત્ પ્રતિ
પદ્યતે ધર્મ કરણી કરવામા પુરૂષાર્થ કરી શકતા નથી એટલે કે-સયમમા
પરાક્રમ દેખાડી શકતા નથી તાત્પર્ય એ કે મનુષ્યભવ, ધર્મશ્રવણ અને તેમા
થતી શ્રદ્ધા આ ત્રણે વસ્તુઓ પ્રાપ્ત કરવા છતાં પણ સઘળા મનુષ્યો સયમમા
માગે કરણી કરવામા પુરૂષાર્થ કરતા દેખાતા નથી માટે જે તે દુર્લભ છે ॥ ૧૦ ॥

મનુષ્યભવ આદિના ઇળાને સૂત્રકાર કહે છે—માણુસત્તમ્મિ-इत्यादि

અન્વયાર્થ—માણુસત્તમ્મિ આયાઓ-માનુષ્યત્વે આયાત આ મનુષ્ય દેહમા આવેલ
એવો જો-ય જે ઇવ ધમ્મ સુચ્છા સદ્દહે-ધર્મ શ્રુત્વા શ્રદ્ધત્તે ધર્મનું શ્રવણ કરી તેમા

લઙ્ગા સટુત્તઃ=સરયુક્તઃ સન્ આસ્રવં નિરુ-યેત્યર્થઃ, રજઃ=રદ્ધ વધ્યમાન ચ કર્મરૂપ રેણુ, નિર્ધુનોતિ=નિતરા ધુનોતિ-અપનયતિ, તદપનયનાચ મોક્ષ પ્રાપ્નોતીત્યર્થઃ॥૧૧॥

માનુષત્વાદેઃ પારત્રિકફલં કથિતમ્ । રૂદાની મૈહિકફલં વૌધયિતુમાહ—

ધર્મ કા શ્રવણ કર ઉસમેં શ્રદ્ધા કરતા હૈ—શ્રદ્ધાશાલી હોતા હૈ—વહ (તવસ્સી-તપસ્વી) નિદાન આદિ શલ્ય સે રહિત પ્રશસ્ત તપ કા આરાધક ઓર (સવુહો-સવૃતઃ) આસ્રવ કા નિરોધ કરને વાલા જીવ (વીરિય લઙ્ગુ) સયમ મે વીર્યોલ્લાસ કો ધારણ કર (રય નિર્ધુણે-રજઃ નિર્ધુનોતિ) ચદ્ધ અથવા વધ્યમાન કર્મરૂપ ધૂલિકા અપની આત્માસે બિલકુલ અલગ કર દેતા હૈ, અર્થાત્-કર્મરજરહિન હોકર મુક્તિ કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ।

ભાવાર્થ—તપ સે દો કામ હોતે હૈ—૧ સવર ઓર ૨ નિર્જરા। યે દો હી તપ મુક્તિ કે કારણ હૈં। જો આત્મા મનુષ્યદેહ કો પાકર ધર્મ મેં રુચિશાલી હોતા હૈ વહ તપસ્વી બનકર નિદાન આદિ શલ્યરહિત તપ સે આસ્રવ કા નિરોધ કર સયમ મે વીર્યાલ્લાસ કી અધિકતા સે ચદ્ધ અથવા વધ્યમાન કર્મો કા નાશ કરને વાલા હો જાતા હૈ ॥ ૧૧ ॥

મનુષ્યત્વ આદિ કા પારત્રિક ફલ કહ દિયા હૈ। ઇસ સમય યેહિક ફલ બતલાને કે લિયે યહ ગાથા કરી જાતી હૈ—‘સોદી’ ઇત્યાદિ।

શ્રદ્ધા કરે છે,—શ્રદ્ધાવાન બને છે, તે તવસ્સી-તપસ્વી નિદાન આદિ શલ્યથી રહિત પ્રશસ્ત તપનો આરાધક અને સવુહો-સવૃત આસ્રવનો નિરોધ કરવા વાળો। જીવ વીરિય લઙ્ગુ-વીર્ય લઙ્ગા સયમમા વીર્યોલ્લાસને ધારણ કરી રય નિર્ધુણે-રજ નિર્ધુનોતિ બદ્ધ (બધાઈ ચુકેલા) અથવા બધ્યમાન (નવા બધાતા) કર્મરૂપ ધૂળને ચોતાના આત્માથી બિલકુલ અલગ કરી દે છે અર્થાત્ કર્મરજ રહિત થઇને મોક્ષને પ્રાપ્ત કરી લે છે

ભાવાર્થ—તપથી જે કાર્ય થાય છે એક સવર અને બીજું નિર્જરા એ જે તત્ત્વ જ મોક્ષનું કારણ છે જે આત્મા મનુષ્યદેહને પામીને ધર્મમા રૂચીવાળો બને છે, તે તપસ્વી બની નિદાન આદિ શલ્યરહિત તપથી આસ્રવનો નિરોધ કરી સયમમા પ્રવૃત્ત બનતા બદ્ધ અથવા બધ્યમાન કર્મોનો નાશ કરી શકે છે ॥ ૧૧ ॥

મનુષ્યત્વ આદિના પરલોક સબંધિ ક્ષુદ્ર વિશે કહેવામા આવ્યું છે આ સમયે એકિક (આ લોકના) ક્ષુદ્ર બતાવવા માટે આ ગાથા કહેવામા આવે છે, સોદી-ઈત્યાદિ

મૂળમ્—સોહી ઉજ્જુયભૂયસ્સ, વર્મ્મો સુદ્ધસ્સ ચિદ્દંડે ।

નિર્વ્વાણં પરમ જોડ, ઘયંસિત્તવ્વ પાવણ ॥ ૧૨ ॥

ઝાયા—શુદ્ધિઃ ઋજુભૂતસ્ય, વર્મઃ શુદ્ધસ્ય તિષ્ઠતિ ।

નિર્વાણ પરમ યાતિ, ઘૃતસિક્ત ઇવ પાવકઃ ॥ ૧૦ ॥

ટીકા—‘ સોહી ’ इत्यादि ।

ઋજુભૂતસ્ય=સરલીભૂતસ્ય માનુષત્વાદિચતુરક્ષીપ્રાપ્તસ્ય મોક્ષ પ્રતિ નૈરન્તર્યેણ પ્રવૃત્તાત્મન इत्यર્થઃ શુદ્ધિર્ભવતિ, રૂપાયકાલુપ્યાપગમાદિતિ ભાવઃ । તદનન્તર શુદ્ધસ્ય=શુદ્ધિ પ્રાપ્તસ્ય ધર્મઃ=ક્ષાન્ત્યાદિસ્તિષ્ઠતિ=સ્થિરો ભવતિ વિચલિતો ન ભવતીત્યર્થ । શુદ્ધિરહિતસ્ય તુ રૂપાયોદયયશાત્ કદાચિત્ વર્મભ્રશસમગાદિતિ ભાવઃ । ધર્મસ્થૈર્યે પ્રાપ્તે चासौ धर्मात्मा, ઘૃતસિક્તઃ=ઘૃતેન દ્રુતઃ, પાવકઃ=અગ્નિરિવ તપસ્તેજસા દીપ્યમાનઃ, પરમમ્=ઉત્કૃષ્ટ, નિર્વાણ યાતિ=મુક્તિ પ્રાપ્નોતિ-કેવલી ભવતીત્યર્થઃ॥૧૨॥

અન્વયાર્થ—(ઉજ્જુયભૂયસ્સ-ઋજુભૂતસ્ય) સરલીભૂત-માનુષત્વ આદિચાર્યો કી પ્રાપ્તિસે મોક્ષકે પ્રતિ નિરન્તર પ્રવૃત્તિશીલ આત્માકી (સોહી-શુદ્ધિઃ) રૂપાયજન્ય કલુપતા કે નષ્ટ હોને સે શુદ્ધિ હોતી હૈ । તદનન્તર (સુદ્ધસ્સ-શુદ્ધસ્ય) શુદ્ધિ કો પ્રાપ્ત હુણ ઉસ આત્મા કે (ધર્મ્મો ચિદ્દંડ-ધર્મઃ તિષ્ઠતિ) ક્ષાન્તિ આદિરૂપ વર્મ સ્થિર હોતા હૈ । જો શુદ્ધિ સે વિહીન આત્મા હૈ વહ કપાયોદય કે વશ સે કદાચિત્ ધર્મ સે ભ્રષ્ટ મી હો સકતા હૈ । જય આત્મા મે વર્મ સ્થિરતા કો પાલેતા હૈ તપ વહ ધર્માત્મા (ઘયસિત્તવ્વ પાવણ-ઘૃતસિક્ત ઇવ પાવક) ઘૃત સે સિક્ત અગ્નિ કી તરફ તપકે તેજ સે દેદીપ્યમાન હોતો હુઆ (પરમ નિર્વ્વાણ જાઈ-પરમ નિર્વાણ યાતિ) ઉત્કૃષ્ટ-અપુનરાવૃત્તિરૂપ-મુક્તિ કો પાલેતા હૈ ॥૧૨॥

અવ શિષ્ય કો ઉપદેશ કરતે હુણ કહતે હૈ—‘ ચિર્ગિચ ’ इत्यादि ।

અન્વયાર્થ—ઉજ્જુયભૂયસ્સ-ઋજુભૂતસ્ય માનુષત્વ વિગેરે આર વસ્તુની પ્રાપ્તિ વતા મોક્ષની તરફ નિરન્તર પ્રવૃત્તિશીલ આત્માની સોહી-શુદ્ધિઃ રૂપાયજન્ય કલુ પતા નષ્ટ થવાથી શુદ્ધિ થાય છે સુદ્ધસ્સ-શુદ્ધસ્ય શુદ્ધિને પ્રાપ્ત થયા પછી તે આત્મામા ધર્મ્મો ચિદ્દંડ-વર્મસ્તિષ્ઠતિ ક્ષમા વિગેરે રૂપ ધર્મ સ્થિર થાય છે જે શુદ્ધિથી રહિત આત્મા છે તે રૂપાયના ઉદયને વશ કરીને કદાચ ધર્મથી ભ્રષ્ટ પણ વર્ધ બાય છે જ્યારે આત્મામા ધર્મ સ્થિર થઈ બાય છે ત્યારે તે ધર્માત્મા ઘયસિત્તવ્વ પાવણ-ઘૃતસિક્ત ઇવ પાવક બીવી સીચાએલા અગ્નિની માફક તપના તેજથી દેદિપ્યમાન વધને પરમ નિર્વ્વાણ જાઈ-પરમ નિર્વાણ યાતિ એને કરી જન્મ ન લેવો પડે એવા પરમ નિર્વાણ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે ॥૧૨॥

હવે શિષ્યને ઉપદેશ આપતા હો છે—‘ ચિર્ગિચ ’ इत्यादि

અથ શિષ્યમુપદિશન્નાહ—

મૂલમ્—વિગિચં કેમ્મુણો હેઉં, જસ સચિણું સ્વંતિણે ।

‘સરીરં પાઢવ હિચ્ઘાં, ઉંઢ્ઢં પક્કમઈં દિસં’ ॥ ૧૩ ॥

છાયા—વેવિગિચં કર્મણઃ હેતુ, યશઃ સચિનુ ક્ષાન્ત્યા ।

શરીરં પાર્થિવ હિત્વા, ઉર્ધ્વા પ્રક્રામતિ દિશમ્ ॥ ૧૩ ॥

ટીકા—‘વિગિચં’ રૂપાદિ ।

હે શિષ્ય ! કર્મણઃ—અત્ર પ્રક્રમાત્ માનુષત્વપ્રતિબંધરૂપ કર્મણઃ હેતુ=કારણ

મિથ્યાત્વાગિરિતરુપાયયોગાદિક, વેવિગિચ=પૃથક્ કુરુ, તથા યશઃ=યશસ્કર સયમ, વિનય ચેત્યર્થઃ ક્ષાન્ત્યા ઉપરૂપણં ચૈતત્ તેન માર્દસાદિભિરપિ સચિનુ=વર્ધય રક્ષયે ત્યર્થઃ । તસ્ય મુખ્ય ફલમાહ—‘સરીરં’ રૂપાદિ । ય એવ કરોતિ, સ પાર્થિવ=અન્યદર્શનપ્રસિદ્ધયા પૃથિવીવિકાર શરીર હિત્વા=ત્યક્ત્યા ઉર્ધ્વા દિશ-મોક્ષ પ્રતિ, પ્રક્રામતિ=પ્રકર્પેણ ગચ્છતિ ॥ ૧૩ ॥

અન્વયાર્થ—હે શિષ્ય ! (કમ્મુણો-કર્મણઃ) મનુષ્યભવકે પ્રતિબંધક કર્મ કે (હેઉ-હેતુમ્) કારણ-મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કપાય એવ અશુભયોગાદિકો (વિગિચ-વેવિગિચ) અપની આત્મા સે પૃથક્ કરો । તથા-(જસ-યશઃ) યશસ્કર સયમ એવ વિનય કો (સ્વંતિણ-ક્ષાન્ત્યા) ક્ષાન્તિ આદિ કે દ્વારા (સચિણુ-સચિનુ) વધાઓ-રક્ષિત કરો । એસા જીવ (પાઢવ સરીર હિત્વા-પાર્થિવ શરીર હિત્વા) પાર્થિવ-પૌદ્ગલિક હસ શરીર કો છોડકર (ઉંઢ્ઢં દિસ પક્કમઈ-ઉર્ધ્વાદિશ પ્રક્રામતિ) ઉર્ધ્વ દિશા કી ઓર-મોક્ષ સન્મુલ્ક-મોક્ષ કે પ્રતિ પ્રયાણ કરતા હૈ ।

ભાવાર્થ—હસ ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર યહ પ્રદર્શિત કર રહે હૈં કિ જો

અન્વયાર્થ—હે શિષ્ય ! કમ્મુણો-કર્મણ મનુષ્યભવના પ્રતિબંધક-રોકનાર કર્મના હેઉ-હેતુમ્ કારણે મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કપાય અને અશુભયોગ વિગેરેને વિગિચ-વેવિગિચ આપણા પોતાના આત્મામાથી હટાવે । તથા જસ-યશ યશસ્કર સયમ અને વિનયને સ્વંતિણ-ક્ષાન્ત્યા ક્ષાન્તિ વિગેરે દ્વારા સચિણુ-સચિનુ વધારે-રક્ષિત કરે । એવે જીવ પાઢવ સરીર હિત્વા-પાર્થિવ શરીર હિત્વા પાર્થિવ-પૃથ્વી ઉપરના પૌદ્ગલિક શરીરને છોડી ઉઠ્ઠ દિસ પક્કમઈ-ઉર્ધ્વા દિશમ્ પ્રક્રામતિ ઉર્ધ્વદિશા તરફ-મોક્ષ સન્મુલ્ક-મોક્ષના તરફ પ્રયાણ કરે છે

ભાવાર્થ—આ ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર એવુ પ્રદર્શિત કરે છે કે, જે

एव तद्वये मोक्षप्राप्तिरूप फलमुक्त्वा कर्माण्येषे सति परभवे तत्फलमाह—
मूलम्—विसालिसेहि सीलेहि, जक्खा उत्तर-उत्तरा ।

महासुक्का व दिप्पता, मन्नता अपुणञ्चव ॥१४॥

छाया—विसदृशैः शीलैः, यक्षाः उत्तरोत्तरा ।

महाशुक्ला इव दीप्यमानाः मन्यमाना अपुनञ्चयम् ॥ १४ ॥

टीका—‘ विसालिसेहि ’ इत्यादि ।

મુનય વિસદૃશૈઃ=અનુપમૈઃ, અત્યુત્કૃષ્ટૈરિત્યર્થ, શીલૈઃ=ચારિત્રવિનયરૂપૈઃ,
યક્ષાઃ=દેવાઃ શ્રુત્યા ઉત્તરોત્તરાઃ=ચતુર્થોત્તરપ્રધાનાઃ, મહાશુક્લાઃ=અત્યુજ્જ્વલતયાડતિ
શુભલક્ષણાંશ્ચન્દ્રધ્યાંદયઃ इव दीप्यमानाः=प्रकाशमानाः, अपुनञ्चय स्वात्मनस्त-
दन्यभवे पुनरच्युतिं मन्यमानाः, ‘ उद्भूत कल्पे चिद्वति ’ ऊर्ध्व कल्पेषु तिष्ठन्ति,
इत्यग्रिमगाथया सम्बन्धः ॥ १४ ॥

आत्मा मिथ्यात्व आदि को अपनी आत्मा से पृथक् कर समय आदि की
संरक्षण करता रहता है वह आत्मा धर्म के द्वारा ही इस पौद्गलिक
शरीर का परिहार कर के मोक्षसुख को पा लेता है ॥ १३ ॥

इस प्रकार उसी भव में मोक्षप्राप्तिरूप फल कह कर अब सूत्रकार
“ यदि उस आत्माका कर्म अवशिष्ट हो तो परभव में उसको किस फल
की प्राप्ति होनी है ? ” यह बतलाते हैं—‘ विसालिसेहि ’ इत्यादि ।

અન્વયાર્થ—મુનિજન (વિસાલિસેહિં-વિસદૃશૈઃ) અનુપમ (સીલેહિં-શીલૈઃ)
ચારિત્રવિનયરૂપ શીલો દ્વારા (જક્ખા-યક્ષાઃ) દેવ હોકર (ઉત્તરાઉત્તરા-
ઉત્તરોત્તરા.) આગે ૨ કે ભવોં મે (મહાસુક્કાવદિપ્પતા-મહાસુક્કા ઇવ

આત્મા મિથ્યાત્વ વિગેરેને પોતાના આત્માથી દૂર કરી સમય વિગેરેનું જાતન
કરતો રહે છે તે આત્મા ધર્મ દ્વારા જ આ પૌદ્ગલિક શરીરનો ત્યાગ કરી મોક્ષ
સુખ પ્રાપ્તિ કરવા ભાગ્યશાળી બને છે ॥ ૧૩ ॥

આ પ્રકારે એજ ભવમા મોક્ષ પ્રાપ્તિરૂપ ફળ કહીને હવે સૂત્રકાર “ જો
તે આત્માનું ઈર્મ બાકી હોય તો પરભવમા તેને કેવા ફળની પ્રાપ્તિ થાય
છે ” એ બતાવે છે વિસાલિસેહિં-ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—મુનિજન વિસાલિસેહિં-વિસદૃશૈઃ અનુપમસીલેહિં શીલે ચારિત્ર વિનય
રૂપ શીલ દ્વારા જક્ખા-યક્ષા દેવ થઈ ઉત્તરા ઉત્તરા-ઉત્તરોત્તરા આગળ ઉપર થનારા
ભવોમા મહાસુક્કા વદિપ્પતા-મહાસુક્કા ઇવ દીપ્યમાના અતિ ઉજ્જ્વલ વસ્તુવિશિષ્ટ

પૂર્વાણિ ચતુરશીતિલક્ષ્મ્યપરિમિતમેઋપૂર્વાન્નમ્ । ચતુરશીતિલક્ષ્મ્યપૂર્વાન્નપરિમિતમેઋ પૂર્વ
ભવતિ । તત્તુ સપ્તવિલક્ષ્મ્યકોટિપદ્મવાશત્સહસ્રકોટિવર્ષ-(૭૦૫૬૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦)
પરિમિત ભવતિ । એમપ્રમાણાનિ ગ્રહાનિ પૂર્વાણીત્યર્થઃ, ગ્રહાનિ=અસંખ્યાતાનિ વર્ષશતાનિ
યાવત્ તિષ્ઠન્તિ । અસંખ્યાતશતપૂર્વપર્વાણિ યાવદ્ દેવસુતાનિ મુજ્જતે ॥ ૧૫ ॥

મૂલમ્-તત્થ ઠિચ્ચાં જહાંઠાણ, જર્જલા આઠઠેલયે ચુંયા ।

ઉવેતિ માણુસ જોણિ, સે' દેસગેભિજાયે ॥૧૬॥

છાયા-તત્થ સ્થિત્વા યવાસ્થાન, યક્ષા આયુઃક્ષયે ચ્યુતાઃ ।

ઉપયાન્તિ માનુષો યોનિ, સ દશાન્નોઽભિજાયતે ॥ ૧૬ ॥

પુણ્યોં કે દ્વારા હી માનો ઉસ સ્થાન પર લાકર રલ્લ દિયે હેં, હસીલિયે
વહા (કાનસ્વચિત્ત્વિણો-કામરૂપચિકુર્વાણાઃ) અપની હચ્છાનુસાર
રૂપ કો બનાતે હુગ વે દેવ (ઉદ્ઘૃઢ કમ્પેસુ-અર્ધ્વકલ્પેષુ) ઉપર ઉપર
કે સૌધર્મ આદિ કલ્પોં મે-સૌધર્મ સે લેઠર અચ્યુતકલ્પ તક તથા
ઉપલક્ષણસે ત્રૈવેયકોં મે એવ અનુત્તર વિમ નોં મે (પુન્વા ગ્રહ વાસસયા-
પૂર્વાણિ ગ્રહાનિ વર્ષશતાનિ) કર્ક પૂર્વોં તક-અર્થાત્-ચૌરાસી લાલ્લ વર્ષોં
કા એક પૂર્વાગ હોના હૈ । ચૌરાસી ૮૪ લાલ્લ પૂર્વાગકા એક પૂર્વ હોતા હૈ,
વહ પૂર્વ સત્તરલાલ્લકરોડ છપ્પનહજાર કરોડ ૭૦૫૬૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦
સત્તર છપ્પન ઓર ઉપર દશ શૂન્ય, એસે ચૌદહ અકવાલે વર્ષોં કા હોતા
હૈ, હસ પ્રકારકે વહુતપૂર્વોં તક, તથા અસંખ્યાત સૈકડો વર્ષોં તક (ચિદ્રુતિ
-તિષ્ઠતિ) નિવાસ કરતે હેં, અર્થાત્ વહા સુલ્લો કો ભોગતે હેં ॥ ૧૫ ॥

‘તત્થ’ હત્યાદિ ।

સ્થાન પ્રાપ્ત કરવામા આચ્યુ છે એટલા માટે ત્યા કામસ્વચિત્ત્વિણો-કામરૂપચિ
કુર્વાણા. પોતાની ઈચ્છા અનુસાર રૂપને બનાવીને તે દેવ ઉદ્ધે કમ્પેસુ-અર્ધ્વકલ્પેષુ
ઉપર ઉપરના સૌધર્મ આદિ કલ્પોમા - સૌધર્મથી લઈ અચ્યુતકલ્પ સુધી
તથા ઉપલક્ષણથી ત્રૈવેયકો અને અનુત્તર વિમાનોમા પુન્વા ગ્રહ વાસસયા-પૂર્વાણિ
ગ્રહાનિ વર્ષશતાનિ કેટલાય પૂર્વો સુધી અર્થાત ચૌરાસીલાખ વર્ષોનુ એક પૂર્વાગ
થાય છે, એવા ચૌરાસી લાખ પૂર્વાગનુ એક પૂર્વ થાય છે તે પૂર્વ
૭૦૫૬૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦ આ પ્રમાણે ચાલ આઠવાળા વર્ષોનુ થાય છે આવા
પ્રકારના ઘણા પૂર્વો સુધી તથા અસંખ્યાત સૈકડો વર્ષો સુધી નિવાસ કરે
છે એટલે કે ત્યા સુખોને ભોગવે છે ॥ ૧૫ ॥

‘તત્થ’-ઈત્યાદિ,

કીદશાસ્તે યક્ષા ઇત્યાહ—

મૂઢમ્—અપિંયા દેવકામાણ, કામરૂંવવિઉવિવળો ।

ઉદ્દંઢ કપ્પેસુ ચિંઢાતિ, પુઢ્વા વાસસર્થા વંહૂ ॥૧૫॥

છાયા—અર્પિતા દેવકામેભ્યઃ, નામરૂપત્રિકુર્વાણાઃ ।

ઉર્ધ્વં રૂલ્પેષુ તિષ્ઠન્તિ, પૂર્વાણિ સ્પર્શતાનિ વહૂનિ ॥ ૧૫ ॥

ટીકા—‘અપિંયા’ ઇત્યાદિ ।

દેવકામેભ્યઃ=દેવલોકમુખેભ્યઃ, અર્પિતાઃ-અર્પિતા ઇવ પૂર્વભવાઽઽચરિતૈર્વૈ-
રૂપસ્થાપિતાઃ, પૂર્વમુકૃતાનિ સાધૂન્ દિવ્યમુલ્લમનિધી નીત્વા દિવ્યમુલ્લેભ્યઃ સમર્પય
ન્તીત્યર્થઃ । કામરૂપત્રિકુર્વાણાઃ-કામેન સ્પેષ્ટયા રૂપ ત્રિકુર્વન્તિ-એવમચયન્તીત્યેવ-
શીલાઃ, અભિચ્છિપિતરૂપનિર્માણકારિણ ઇત્યર્થઃ । ઝર્ષમ્-ઉપરિ=ઉપર્યુપરિગતેષુ
કલ્પેષુ સૌધર્માદિષુ, અચ્યુતાન્તેષુ ઉપલક્ષણત્વાદ્ ગ્રેયેયકાનુસરેષુ ચ પૂર્વાણિ=વહૂનિ

દીપ્યમાનાઃ) અતિ ઉજ્જ્વલવર્ણવિશિષ્ટ ચદ્ર સૂર્ય કી તરહ પ્રકાશમાન
હોતે હુણ (અપુણચ્ચવ-અપુનશ્ચવમ્) અન્ય કિસી દસરે ભવોં મેં અપની
ઉત્પત્તિ ન હો ઇસ તરહ કી (મન્નતા-મન્યમાનાઃ) અભિલાષા વાલે હોકર
ઝપર ૨ કે કલ્પોં મેં ચિરકાલતક નિવાસ કરતે હેં ।

ભાવાર્થ-ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર વિનયરૂપ શીલોં કો પાલન કરને બાલે
જીવોં કો જન તક મુક્તિ કી પ્રાપ્તિ મે વાધક કર્મ અવશિષ્ટ રહતા હૈ
તવ તક વે ઉત્તમોત્તમ દેવાદિક પર્યાયોં કો ધારણ કરતે રહતે હેં ॥ ૧૪ ॥

વે દેવ કિસ પ્રકાર કે હોતે હૈ સો કહતે હૈ—‘અપિંયા’ ઇત્યાદિ ।
અન્વયાર્થ-(દેવકામાણ-દેવકામેભ્યઃ) દેવભવસબધી સુખો કે લિયે હી
માનો (અપિંયા-અર્પિતાઃ) સમર્પિત ક્રિયે હેં અર્થાત્-પૂર્વભવમેં આચરિત

ચદ્ર સૂર્યની મોક્ષ પ્રકાશમાન થઈને અપુણચ્ચવ-અપુનશ્ચવમ્ બીજા કોઈ ભવોમા
પોતાને જન્મ ન લેવો પડે આ પ્રકારની મન્નતા-મન્યમાના અભિલાષા સેવતા
સેવતા ઉપર ઉપરના ઉચ્ચ કલ્પોમા લાભા સમય સુધી નિવાસ કરે ॥

ભાવાર્થ—ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર વિનયરૂપ શીલોના પાલન કરવાવાળા જીવને ન્યા
સુધી મોક્ષની પ્રાપ્તિમા તેના અવશિષ્ટ કર્મો વાધક રહે છે ત્યા સુધી તે
ઉત્તમોત્તમ દેવાદિક પર્યાયોને ધારણ કરતા રહે છે ॥ ૧૪ ॥

એ દેવો દેવા પ્રકારના હોય છે તે સૂત્રકાર બતાવે છે-અપિંયા-ઈત્યાદિ
અન્વયાર્થ-દેવકામાણ-દેવકામેભ્યઃ દેવભવસબધીના સુખોને અર્થે જ બાહ્ય
અપિંયા-અર્પિતા સમર્પિત કર્યા છે અર્થાત્-પૂર્વભવમા કરેલા પુણ્ય દ્વારા જ એ

ટીકા—‘લિત્ત’ ઇત્યાદિ।

ક્ષેત્ર=ગ્રામોદ્યાનાદિ, વાસ્તુ=સ્વાતોચ્છિત-તદુભયરૂપ, તત્ર સ્વાત-ભૂમિગૃહાદિ, ઉચ્છિત-પ્રાસાદાદિ, તદુભય ભૂમિગૃહોપરિસ્થિઃ પ્રાસાદ., હિરણ્ય-સુવર્ણમ્ ઉપલક્ષ-
ણમેતદ્ રૂપ્યાદીનામપિ, પશવઃ=ગોમહિષીગજતુરક્ષમાદયઃ। દાસપૌરુષેય=દાસા-
ચેટકાથેટયથ, પૌરુષેયાઃ=પુરુષા. પદાતયથ, ઇષા સમાહાર દાસપૌરુષેયમ્।
એતે ચત્વારઃ=ચતુ સખ્યકાઃ, અત્ર ક્ષેત્ર વાસ્તુ ચેત્યેક, હિરણ્યમિતિ દ્વિતીયઃ,
પશવ ઇતિ તૃતીયઃ, દાસપૌરુષેયમિતિ ચતુર્થઃ, કામસ્કન્ધા-કામાઃ-કામ્યન્તે
અભિલષ્યન્તે ઇતિ કામા =કામભોગહેતવઃ, ત એવસ્કન્ધા =તત્તત્પુદ્ગલસમૂહાઃ યત્ર
મનન્તિ, તત્ર-તેષુ કુલેષુ, સ ઉપપચ્ચતે-ઉત્પચ્ચતે। એનેન એકમદ્વમુક્તમ્। ‘કામલ-
ધાણિ’ ઇતિ પ્રાકૃતવાચનપુસકનિર્દેશ. ॥ ૧૭ ॥

અવાવશેષાણિ નવાદ્વાનિ યોધયિતુમાહ—

વહા ઉસકો દસ ૧૦ પ્રકાર કી ભોગોપભોગ કી સામગ્રી પ્રાપ્ત હોતી હૈ।
ઉસ કો કોઈ ન્યૂનતા નહી રહતી ॥ ૧૬ ॥

ઉસી ૧૦ પ્રકાર કી સામગ્રી કો સુત્રકાર હસ ગાથાદ્વારાં કહતે હૈ—
‘લિત્ત’ ઇત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—(લિત્ત ક્ષેત્રમ્) ગ્રામ, ઉદ્યાન આદિ ક્ષેત્ર (વત્થુ-વાસ્તુ) વાસ્તુ
ભૂમિગૃહ આદિ, ઉચ્છિત-પ્રાસાદ આદિ, ઉભય-ભૂમિગૃહ ઓર ઉસકે ઉપર
વના હુઆ પ્રાસાદ (હિરણ્ય-હિરણ્યમ્) સુવર્ણ-ઉપલક્ષણ સે રૂપ્યાદિક્
(પસવો-પશવ.) ગાય ઝેસ, હાથી ઘોડા આદિ (દાસ પૌરુષ-દાસ-
પૌરુષેયમ્) ચેટક ચેટી, આદિ દાસ, પદાતિ આદિ પૌરુષેય ચે (ચત્તારિ-
ચત્વારઃ) ચાર-૧ ક્ષેત્રવાસ્તુ, ૨ હિરણ્ય, ૩ પશુ, ૪ દાસ-પૌરુષેય, તથા
(કામલધાણિ-કામસ્કન્ધાઃ) કામભોગકે હેતુરૂપ સ્કન્ધ-પુદ્ગલસમૂહ-
જહા હોતે હૈ એસે કુલો મેં વહ જીવ (ઉવવજ્જહ-ઉપપચ્ચતે) ઉત્પન્ન હોતા

થઈ ત્યા અવશિષ્ટ બચેલા પુણ્યના દશ પ્રકારના ભોગઉપભોગની સામગ્રી
પ્રાપ્ત થાય છે, અને કોઈ પ્રકારની ખોટ ન્યૂનતા રહેતી નથી ॥ ૧૬ ॥

એ દશ પ્રકારની સામગ્રીને સૂત્રકાર આ ગાથા દ્વારા દર્શાવે છે—લિત્ત-ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—લિત્ત-ક્ષેત્રમ્ ગ્રામ ઉદ્યાન વિગેરે ક્ષેત્ર વત્થુ-વાસ્તુ ભૂમિગૃહ આદિ

(૧) ઉચ્છિત (ઉચ્ચા) પ્રાસાદ (ભવન) (૨) ઉભય ભૂમિગૃહ અને તેના ઉપર
બનેલ પ્રાસાદ-મહાલય (૩) હિરણ્ય-હિરણ્યમ્ સુવર્ણ ઉપલક્ષણથી રૂપ્યાદિક
પસવો-પશવ ગાય, ભેસ, હાથી, ઘોડા આદિ દાસ પૌરુષ-દાસપૌરુષેયમ્ ચેટક
ચેટી-આદિ દાસ પદાતિ આદિ પૌરુષેય ચે ચત્તારિ-ચત્વાર ચાર ક્ષેત્ર વસ્તુ, હિરણ્ય,
પશુ દાસ-પૌરુષેય-તથા કામલધાણિ-કામસ્કન્ધા ગ્રામ ભોગના હેતુ રૂપ
સ્કન્ધ-પુદ્ગલ સમૂહ બધા હોય છે એવા કુળોમા તે જીવ ઉવવજ્જહ-ઉપપચ્ચતે

ટીકા—‘તત્થ’ ઇત્યાદિ ।

તત્ર=દેવલોકેષુ યથાસ્થાન સ્થિત્વા=મ્-સ્વયોગ્યતાનુસારેણ સ્થિતિ પ્રાપ્ત્ય, યક્ષાઃ=દેવાઃ, આયુઃક્ષયે=સતિ દેવમગાત્ ચ્યુતાઃ માનુષી યોનિ=જાતિમ્, ઉપ-યાન્તિ=પ્રાપ્નુવન્તિ । તત્ર ચ સ=સાપેક્ષપુણ્યકર્મા પ્રત્યેકજીવઃ, દશાઙ્ગઃ=દશ અઙ્ગાનિ યસ્ય સ તથા, દશસંખ્યકમોગોપકરણાન્, અભિજાયતે=ભવતિ ॥૧૬॥

અથ કાનિ તાનિ દશાઙ્ગાનિ ? ઇતિ જિજ્ઞાસાયામાહ—

મૂલમ્—સ્થિત્ત વેત્થુ હિરંણં ચ, પસંવો દાસ પોરુસ ।

ચત્તારિ કાર્મલંધાણિ, તંત્થ સે” ઉવવંજેહ ॥૧૭॥

છાયા—ક્ષેત્ર વસ્તુ હિરણ્ય ચ, પશ્યો દાસપૌરુષેય ।

ચત્વારઃ કાર્મસ્થાનઃ, તત્ર સ ઉપપદ્યતે ॥ ૧૭ ॥

અન્વયાર્થ—(તત્થ ઠિચ્ચા-તત્ર સ્થિત્વા) ઉન દેવલોકોંમેં યથાસ્થાન સ્થિત હોકર અપની ૨ યોગ્યતા કે અનુસાર સ્થિતિ કો પ્રાપ્તકર (જક્ષ્વા-યક્ષાઃ) વે દેવ (આઝક્ષવે ચુયા-આયુઃક્ષયે ચ્યુતાઃ) વહા કી આયુ જય સમાપ્ત હો જાતી હૈ તય વહાંસે ચ્યવકર (માણુસ જોણિ ઉવેતિ-માનુષી યોનિ ઉપયાન્તિ) મનુષ્યભવસવધી યોનિમેં આ કર જન્મ લેતે હૈં । વહા પર (સે-સઃ) વહ પ્રત્યેક જીવ અપને પુણ્યકર્મકે અવશેષ રહ જાને સે (દસગે મિજાયણ-દશાઙ્ગોઽભિજાયતે) દશ પ્રકાર કે ભોગોપ ભોગો કી સામગ્રીવાલા હોતા હૈ ।

ભાવાર્થ—ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર કી આરાધના કા ફલ સ્વર્ગાદિકોંમેં ભોગ ચુકને કે બાદ જીવ વહા કી સ્થિતિ સમાપ્ત કરતે હી મનુષ્ય મેં ઉત્પન્ન હોકર ઘટા અવશિષ્ટ-બચે હુણ પુણ્ય કે ઉદય કો ભોગતા હૈ ।

અન્વયાર્થ—તત્થ ઠિચ્ચા-તત્ર સ્થિત્વા એ દેવ લોકમા યથાસ્થાન સ્થિત થઇને પોત પોતાની યોગ્યતા અનુસાર સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરી જક્ષ્વા-યક્ષા તે દેવ આઝક્ષવે ચુયા-આયુ ક્ષયે ચ્યુતા ત્યાનુ આયુષ્ય જ્યારે પૂર્ણ થઇ જાય છે ત્યારે ત્યાથી અધીને માણુસ જોણિ ઉવેતિ-માનુષી યોનિ ઉપયાન્તિ મનુષ્ય ભવમા મનુષ્ય-યોનીમા આવીને જન્મ લે છે અને ત્યા સે-સ તે પ્રત્યેક જીવ પોતે પોતાના પુણ્યકર્મનુ અવશેષ રહી જવાથી દસગે મિજાયણ-દશાઙ્ગોઽભિજાયતે દશ પ્રકારના ભોગ ઉપભોગોના સાધન સ પત્રવાળા બને છે

ભાવાર્થ—ઉત્કૃષ્ટ (ઉચ્ચતર) ચારિત્રની આરાધનાના ફળ સ્વર્ગાદિકોમા ભોગવી ચુકયા પછી જીવ ત્યાની સ્થિતિ પૂર્ણ થયે મનુષ્ય યોનીમા ઉત્પન્ન

मूलम्—भुच्चो माणुस्सए भोए, अप्पण्डिरूवे अहाउयम् ।
पुव्वं विसुद्धसद्धम्मे, केवल वोहि बुद्धियां ॥१९॥

छाया—भुक्ता मानुष्यकान् भोगान्, अपतिरूपः यथायुक्म् ।
पूर्वं विशुद्धसद्धर्म, केवला बोधिं बुद्ध्या ॥१९॥

टीका—‘भुच्चा’ इत्यादि ।

स अपतिरूपः=द्वितीयसदृशरहितः सन् यथायुः, आयुपोऽनतिक्रमेण, मानुष्यकान्=मनुष्यसम्पन्नान्, भोगान्=जनुकूलशब्दादिविषयान् भुक्त्वा, पूर्व=पूर्व-जन्मनि, विशुद्धसद्धर्म-विशुद्धः=निदानरहित, सद्धर्म=शोभनधर्मो, यस्य स तथा, केवला=निर्मला बोधि=सम्पत्तयुद्धं या=प्राप्य, अस्याग्रिमगाथायां सम्बन्धः॥१९॥

मूलम्—चउरग दुल्लह नच्चा, सर्जमं पडिव्वज्जिया ।
तवसा धुयंकम्मसे, सिद्धे हंवइ सांसएत्ति वेमि ॥२०॥(युग्म)

छाया—चतुरङ्गी दुर्लभा ज्ञात्वा, समयं प्रतिपद्य ।
तपसा धुतकर्मशः, सिद्धो भवति शाश्वत ॥ इति ब्रवीमि ॥२०॥

‘भुच्चा’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—वह जीव (अप्पण्डिरूवे-अप्रतिरूपः) निरुपम-उपमारहित वह (अहाउय-यथायुक्म्) जितनी आयुका वह इस पर्यायका उसको हुआ है उतनी ही पूरी आयु तक (माणुस्सए भोए-मानुष्यकान् भोगान्) मनुष्य भवसवधी भोगों को (भुच्चा-भुक्त्वा) भोगकर (पुव्वं विसुद्ध-सद्धम्मे-पूर्वं विसुद्धसद्धर्मः) पूर्व जन्ममें निदान आदि से रहित होनेके कारण सद्धर्मशाली होता हुआ (केवल-केवलाम्) केवल-निर्मल (वोहि-बोधिम्) सम्पत्तको (बुद्धिया-बुद्ध्या) पाकर-‘चउरग’ इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(दुल्लह चउरग नच्चा-दुर्लभा चतुरङ्गी ज्ञात्वा) दुर्लभ इस चतुरङ्गी को मनुष्यत्व, श्रुति, अद्वा और समय में वीर्योन्लासको प्राप्तकर

भुच्चा-इत्यादि

अन्वयार्थ—ते एवं अप्पण्डिरूवे-अप्रतिरूप निरुपम-उपमा रहित अहाउय-यथायुक्म् ते जेटला आयुधनेन अध तेने आ पर्यायने (मनुष्य भवने) थाय छे जेटला पूर्वं आयुधन सुधी माणुस्सए भोए-मानुष्यकान् भोगान् मनुष्यभव सवधी लोगोंने भुच्चा-भुक्त्वा लोगोंने पुव्व विसुद्धसद्धम्मे-पूर्वं विशुद्धसद्धर्म पूर्व जन्मभा निदान आदिथी रहित होवाना कारणे सद्धर्मशाली भनीने केवल-केवलाम् केवल निर्मल बोधि-बोधिम् सम्पत्तने प्राप्त करीने चउरग-इत्यादि

अन्वयार्थ—दुल्लह चउरग नच्चा-दुर्लभाचतुरङ्गी ज्ञात्वा आ दुर्लभ चतुरङ्गीने मनुष्यत्व, श्रुति, अध्या अने समयभा प्रवृत्त भनी तथा सजम पडिव्वज्जिया-संयम

મૂલમ્—મિત્તેવ નાઈવ હોઈ, ઉચ્ચાંગોણ યં વર્ણવ ।

અપ્પાયકે મહાપણે અભિજાણ જસો વેલે ॥ ૧૮ ॥

છાયા—મિત્રવાન્ જ્ઞાતિમાન્, ભવતિ, ઉચ્ચૈર્ગોત્રશ્ચ વર્ણવાન્ ।

અલ્પાતક્કઃ મહાપ્રજ્ઞઃ અભિજાતઃ યશસ્વી વક્ત્રી ॥ ૧૮ ॥

ટીકા—‘મિત્તેવ’ इत्यादि ।

સ મિત્રવાન્ મહતીત્યન્યયઃ ૧, તથા—જ્ઞાતિમાન્ ભવતિ ૨ । એવમ્—ઉચ્ચૈર્ગોત્રઃ

ઉચ્ચૈ=ઉત્કૃષ્ટ, ગોત્ર=કુલ યસ્ય સ તથા ૩ । તથા—વર્ણવાન્-શરીરે સદ્વર્ણયુક્તઃ
રૂપલાવણ્યવાનિત્યર્થઃ ૪ । તથા—અલ્પાતક્કઃ=શ્રાતદ્ધરહિતઃ, અલ્પશબ્દોઽભિપ્રાયઃ ।
નૈરુજ્યવાનિત્યર્થઃ ૫ । તથા—મહાપ્રજ્ઞઃ—મહતી પ્રજ્ઞા યસ્ય સ તથા, પण्डित इत्यर्थः ૬ ।
તથા—અભિજાતઃ=વિનીતઃ ૭ । જત એ યશસ્વી=જ્ઞાતિમાન્ ૮ । તથા—વક્ત્રી=કાર્ય-
કરણ પ્રતિ સામર્થ્યવાન્ ૯ । ‘જસો’ ‘વેલે’ इत्युभयत्र सौत्रतान्मत्वर्थीयमत्य-
યસ્ય લોપઃ ॥ ૧૮ ॥

હૈ । યહ પ્રથમ અગ હૈ ૧ હસ ગાથામે પ્રથમ અગ કહા ગયા હૈ ॥ ૧૭ ॥

અવશિષ્ટ નૌ અગ હસ ગાથા દ્વારા સ્પષ્ટ કરતે હૈ—‘મિત્તેવ’ इत्यादि ।

અન્વયાર્થ—વહ જીવ (મિત્તેવ—મિત્રવાન્) સન્મિત્રોસે યુક્ત હોતા હૈ ૨ ।
(નાઈવ—જ્ઞાતિમાન્) પ્રશસ્ત જાતિ સે સપત્ર હોતા હૈ ૩ । (ઉચ્ચાંગોણ ય-ઉચ્ચૈ-
ર્ગોત્રશ્ચ) ઉત્કૃષ્ટ કુલ વાલા હોતા હૈ ૪ । (વર્ણવ—વર્ણવાન્) શરીર મેં
અચ્છે વર્ણવાલા હોતા હૈ—રૂપલાવણ્ય આદિસે સપત્ર હોતા હૈ ૫ । (અપ્પા-
યકે—અલ્પાતકઃ) રોગોદિરહિત હોતા હૈ ૬ । (મહાપણા—મહાપ્રજ્ઞ) વિશિષ્ટ
બુદ્ધિશાલી હોતા હૈ ૭ । (અભિજાણ—અભિજાતઃ) વિનીત હોતા હૈ ૮ ।
(જસો—યશસ્વી) જ્ઞાતિ સે યુક્ત હોતા હૈ ૯ । (વેલે—વક્ત્રી) પ્રત્યેક કાર્ય
કો કરને કી શક્તિ સે સપત્ર હોતા હૈ ૧૦ । હસ ગાથા મે અવશિષ્ટ નૌ
અગો કો સમજાયા હૈ ॥ ૧૮ ॥

ઉત્પન્ન થાય છે, આ પ્રથમ અગ છે ૧ આ ગાથામા પ્રથમ અગ કહેલ છે ॥ ૧૭ ॥

અવશિષ્ટ નવ અગ આ ગાથા દ્વારા સ્પષ્ટ કરવામા આવેલ છે મિત્તેવ—ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—તે ૭૫ મિત્તેવ મિત્રવાન્ સન્મિત્રોશી (સારા મિત્રો)થી યુક્ત અને

છે ૨ નાઈવ—જ્ઞાતિમાન્ પ્રશસ્ત જાતિ સ પત્ર હોય છે ૩ ઉચ્ચાંગોણ ય—ઉચ્ચૈર્ગોત્રશ્ચ ઉચા

કુળવાળો હોય છે ૪ વર્ણવ—વર્ણવાન્ રૂપાળા શરીરવાળો હોય છે, —રૂપલાવણ્યથી

ભરપૂર હોય છે ૫ અપ્પાયકે—અલ્પાતક રોગ વગેરેથી મુક્ત હોય છે ૬, મહાપણા—

મહાપ્રજ્ઞ વિશિષ્ટ બુદ્ધિશાળી હોય છે ૭, અભિજાણ—અભિજાત વિનીત હોય છે ૮

જસો—યશસ્વી યશસ્વી હોય છે વેલે—વક્ત્રી પ્રત્યેક કાર્ય કરવાની શક્તિવાળો હોય

છે. આ ગાથામા અવશિષ્ટ નવઅગો સમજાવેલ છે ॥ ૧૮ ॥

દાતાઓની નામાવલી

શ્રી અખિલ ભારત શ્વેતામ્બર સ્થાનકવાસી
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ

*

ગરેડીઆ કુવારોડ - ગ્રીન લોજ પાસે,
રાજકોટ

*

શરૂઆત તા. ૧૮-૧૦-૪૪ થી તા. ૧૦-૧૨-૫૮ સુધીના
દાખલ થયેલ મેમ્બરોના મુખારક નામે

*

ગામવાર કક્કાવારી લિસ્ટ

*

(રૂ. ૨૫૦ થી ઓછી રકમ ભરનારનું નામ આ યાદીમાં
સામેલ કરેલ નથી)

टीका—‘चउरग’ इत्यादि ।

दुर्लभा चतुरङ्गो=मानुषत्वं, श्रुति, श्रद्धा, समये वीर्यं चेति चतुष्टयं ज्ञात्वा=माप्य, समयं प्रतिपद्य=भङ्गीकृत्य, तपसा धूतकर्माशः=अपनीतकर्माशेषः शाश्वतः सिद्धो भवति ।

सुधर्मा स्वामी जम्बूस्वामिन प्रति तृतीयाध्ययनार्थमुक्त्याऽन्ते प्राह—हे जम्बू ! इति =इदं भगवता यदुक्तं नदिदं ब्रवीमि, न तु स उपद्रव्या कल्पितं किञ्चित् कथयामि ॥२०॥

इति श्रीशिवविरुपात-जगदलम्भ-प्रसिद्धाचक-पञ्चदशभाषा-

कलितललितकलापालापक-प्रविशुद्गद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक-

रादिमानमर्दर-श्रीशाहउग्रपति-कोल्हापुरराजप्रदत्त-

“जैनशास्त्राचार्य”-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-

बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैन मर्मदिगार-पूज्य-

श्रीधारासीलालप्रतिविरचिताया श्रीमदुत्तराध्ययन-

सूत्रस्य प्रियदर्शिन्पारयाया व्याख्यायां

चतुरङ्गीयनामक तृतीयमध्ययन

सम्पूर्णम् ॥ ३ ॥

के तथा (सजम पडिवज्जिया-सयम प्रतिपद्य) सयम को अङ्गीकार करके (तवसा धुयकम्मसे-तपसा धूतकर्माशः) एव तप से अवशिष्ट कर्मांश को नष्ट करके (सासए सिद्धे हवइ-शाश्वतः सिद्धो भवति) शाश्वत सिद्ध हो जाता है।

सुधर्मास्वामी जम्बूस्वामी के प्रति इस तृतीय अध्ययन के अर्थ को कह कर अन्त में उनसे कह रहे हैं कि—(त्तिवेमि-इति ब्रवीमि) हे जम्बू ! जो यह मैंने कहा है सो भगवान् के द्वारा कहा गया ही कहा है स्वबुद्धि से कल्पित कर नहीं कहा है ॥ २० ॥

॥ इस प्रकार उत्तराध्ययन सूत्रकी प्रियदर्शिनी टीका में यह चतुरङ्गीय नामक तृतीय अध्ययन का हिन्दी भाषानुवाद संपूर्ण हुआ ॥३॥

प्रतिपद्य सयमने अङ्गीकार करीने तवसा धुयकम्मसे-तपसा धूतकर्माश अने तपशी अवशिष्ट कर्म अशने नष्ट करीने सासए सिद्धे हवइ-शाश्वत सिद्धो भवति शाश्वत सिद्ध अर्थ जाये ॥

सुधर्मास्वामी जम्बूस्वामीने आ त्रीज अध्ययनने अर्थ कहीने अतभा तेने कहे छे के, त्तिवेमि-इतिब्रवीमि छे जम्बू । आ जे मे कहु छे ते भगवाने जे इरमाव्यु छे ते ज मे कहु छे, भारी पोतानी बुद्धिथी कल्पित अबु कार्य कहु नथी ॥१६॥२०॥

आ प्रकारे उत्तराध्ययननी प्रियदर्शनी टीकाभा आ चतुरङ्गीय नामना त्रीज अध्ययनने अनुवादी अनुवाद संपूर्ण अये ॥ ३ ॥

૧૯	શાહ હરીલાલ અનોપચંદભાઈ	ખ ભાત	૧૦૦૧
૨૦	કેઠારી છબીલદાસ હરખચંદભાઈ	મુ બઈ	૧૦૦૦
૨૧	કેઠારી રંગીલદાસ હરખચંદભાઈ	શિહોર	૧૦૦૦

સહાયક મેમ્બરો-૪૯

(ઓછામાં ઓછી રૂ. ૫૦૦ ની રકમ આપનાર)

૧	શાહ રંગભાઈ મોહનલાલ	અમદાવાદ	૭૫૧
૨	મોદી કેશવલાલ હરીચંદભાઈ	સાબરમતી	૭૫૦
૩	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈનસંઘ હા. શેઠ જુઝાભાઈ વેલસીભાઈ વઢવાણ શહેર		૭૫૦
૪	શેઠ નરોત્તમદાસ ઓઘડભાઈ	શીવ	૭૦૦
૫	શેઠ રતનશી હરજીભાઈ હા. ગોરધનદાસભાઈ	ભામજેધપુર	૫૫૫
૬	ખાટવીયા ગીરધરલાલ પરમાણુ હા. અમીચંદભાઈ ખાખીબળીઆ		૫૨૭
૭	મોરબીવાળા સંઘવી દેવચંદ નેણુશીભાઈ તથા તેમના ધર્મપત્ની અ. સૌ. મણીભાઈ તરફવી હા. મુલચંદ દેવચંદ (કરાચીવાલા) મલાહ		૫૧૧
૮	વોરા મણીલાલ પોપટલાલ	અમદાવાદ	૫૦૨
૯	ગોસલવીયા હરીલાલ લાલચંદ તથા અ. સૌ. ચંપાબેન ગોસલવીયા	અમદાવાદ	૫૦૨
૧૦	શાહ પ્રેમચંદ માણેકચંદ તથા અ. સૌ. સમરતબેન (રાજસીતાપુર)	અમદાવાદ	૫૦૨
૧૧	શેઠ ઈશ્વરલાલ પુરુષોત્તમદાસ	અમદાવાદ	૫૦૧
૧૨	શેઠ ચંદુલાલ છગનલાલ	અમદાવાદ	૫૦૧
૧૩	શાહ શાન્તીલાલ માણેકલાલ	અમદાવાદ	૫૦૧
૧૪	શેઠ શીવલાલ ડમરભાઈ (કરાચીવાલા)	લી મહી	૫૦૧
૧૫	કામદાર તારાચંદ પોપટલાલ ધોરાણવાળા	રાજકોટ	૫૦૧
૧૬	મહેતા મોહનલાલ કપુરચંદ	રાજકોટ	૫૦૧
૧૭	શેઠ ગોવિંદજી પોપટભાઈ	રાજકોટ	૫૦૦
૧૮	શેઠ રામજી શામજી વીરાણી	રાજકોટ	૫૦૧
૧૯	સ્વ. પિતાશ્રી નદાજીના સ્મરણાર્થે હા. વેણીચંદ શાન્તીલાલ (જાણુઆવળા)	મેઘનગર	૫૦૧
૨૦	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈનસંઘ હા. શેઠ ઠાકરશી કરસનજી	યાનગઢ	૫૦૦
૨૧	શેઠ તારાચંદજી પુખરાજજી	ઔરગાખાદ	૫૦૦
૨૨	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈનસંઘ ૧૫૦ શેઠ શેષમલજી જીવરાજજી ૧૨૫ શેઠ અનરાજજી લાલચંદજી	ઔરગાખાદ	૫૦૦

આદ્યમુરખીશ્રીઓ-૫

(ઓછામા ઓછી રૂા ૫૦૦૦ની રકમ આપનાર)

નંબર	નામ	ગામ રૂપિયા
૧	શેઠ શાન્તીલાલ મ ગજદાસભાઈ બાણીતા મીલમાલીક અમદાવાદ	૧૦૦૦૦
૨	શેઠ હરખચંદ કાલીદાસભાઈ વારીયા હા શેઠ લાલચંદભાઈ જેચંદભાઈ, નગીનભાઈ, વૃજલાલભાઈ તથા વલ્લભદાસભાઈભાણુવડ	૬૦૦૦
૩	કોઠારી જેચંદભાઈ અમરામર હા હરગોવીંદભાઈ જેચંદભાઈ રાજકોટ	૫૨૫૧
૪	શેઠ ધારશીભાઈ જીવનભાઈ	સોલાપુર ૫૦૦૧
૫	સ્વ પિતાશ્રી છગનલાલ ચામળદાસના સ્મરણાર્થે હ લોગીલાલ છગનલાલ ભાવસાર	અમદાવાદ ૫૨૫૧

મુરખીશ્રીઓ-૨૧

(ઓછામા ઓછી રૂા ૧૦૦૦ ની રકમ આપનાર)

૧	વકીલ જીવરાજભાઈ વર્ધમાન કોઠારી હ કહાનદાસભાઈ તથા વેણીલાલભાઈ	જોતપુર ૩૬૦૫
૨	દોશી પ્રભુદાસ મૂળજીભાઈ	રાજકોટ ૩૬૦૪
૩	મહેતા શુભાખચંદ પાનાચંદ	રાજકોટ ૩૨૮૧૧૧-૧૧
૪	મહેતા માણેલાલ અમુલખરાય	ઘાટકોપર ૩૨૫૦,
૫	સઘવી પીતામ્બરદાસ શુભાખચંદ	ભામનગર ૩૧૦૧
૬	શેઠ ચામળજીભાઈ વેલજીભાઈ વીરાણી	રાજકોટ ૨૫૦૦
૭	નામદાર ઠાકોર સાહેબ લખધીરસિંહજી બહાદુર	મોરબી ૨૦૦૦
૮	શેઠ હરેચંદ કુવરજી હા શેઠ ન્યાલચંદ હરેચંદ	સિદ્ધપુર ૨૦૦૦
૯	શાહ છગનલાલ હેમચંદ વસા હા મોહનલાલભાઈ તથા મોતીલાલભાઈ	મુબઈ ૨૦૦૦
૧૦	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈનસઘ	મોરબી ૧૯૬૩,
૧૧	મહેતા સોમચંદ તુલસીદાસ તથા તેમના ધર્મપત્ની અ સૌ મણીગીરી મગનલાલ	રતલામ ૧૫૦૦
૧૨	મહેતા પોપટલાલ માવજીભાઈ	ભામજેધપુર ૧૩૦૧
૧૩	દોશી કપુરચંદ અમરશી હા દલપતરામભાઈ	ભામજેધપુર ૧૦૦૨
૧૪	બગડીઆ જગજીવનદાસ રતનશી	ભામનગર ૧૦૦૨
૧૫	શેઠ આત્મારામ માણેકલાલ	અમદાવાદ ૧૦૦૧
૧૬	શેઠ માણેકલાલ લાણુજીભાઈ	પોરબંદર ૧૦૦૧
૧૭	શ્રીમાન ચંદ્રસિંહજી મહેતા (૨૮વે મેનેજર સાહેબ)	કલકત્તા ૧૦૦૧
૧૮	મહેતા સોમચંદ નેણસીભાઈ (કરાચીવાલા)	મોરબી ૧૦૦૧

૪૬ શેઠ ગુદડમલલ શેપમલલ નાબર પીપળગામ રાબ (બરાર) ૫૦૧
 ૪૧૮ મેન્મરોતુ ગામવાર લિસ્ટ
 અમદાવાદ તથા પરાઓ

૧	શેઠ ગીરધરલાલ કરમચંદ	૨૫૧
૨	શેઠ છોટાલાલ વખતચંદ હા કૂકીચંદલાલ	૨૫૧
૩	શાહ કાન્તીલાલ ત્રીલોપનદાસ	૨૫૧
૪	શાહ પોચાલાલ પીતામ્બરદાસ	૨૫૧
૫	શાહ પોપટલાલ મોહનલાલ	૨૫૧
૬	શેઠ પ્રેમચંદ સાકરચંદ	૨૫૦
૭	શાહ રતીલાલ વાડીલાલ	૨૫૧
૮	શેઠ લાલભાઈ મગળદાસ	૨૫૧
૯	સ્વ અમૃતલાલ વર્ધમાનના સ્મરણાર્થે હા કાનજીભાઈ અમૃતલાલ	૨૫૧
૧૦	ભાવસાર ભોગીલાલ જમનાદામ (પાટણવાળા)	૨૫૧
૧૧	શાહ નટવરલાલ ચંદુલાલ	૨૫૧
૧૨	શાહ નરસિંહદાસ ત્રીલોપનદાસ	૨૫૧
૧૩	શ્રી શાહપુર ફરીયાપુરી આઠકોટી સ્થા જૈન ઉપાશ્રય હા વહીવટ કર્તા શેઠ ધંધિરલાલ પુરુષોત્તમદાસ	૨૫૧
૧૪	શ્રી છીપાપોળ ફરીયાપુરી આઠકોટી સ્થા જૈન સંઘ હા ચંદુલાલ અચરતલાલ	૨૫૧
૧૫	શાહ ચીનુભાઈ બાલાભાઈ C/o બાલાભાઈ મહાસુખરામભાઈ	૨૫૧
૧૬	શાહ ભાઈલાલ ઉજ્જમશીભાઈ	૨૫૧
૧૭	શ્રી સુખલાલ ડી શેઠ હા ડા કુ સરસ્વતીબહેન શેઠ	૨૫૧
૧૮	શ્રી સૌરાષ્ટ્ર સ્થા જૈન સંઘ હા શાહ કાન્તીલાલ જીવણલાલ	૨૫૧
૧૯	મોદી નાથાલાલ મહાદેવદાસ	૨૫૧
૨૦	શાહ મોહનલાલ ત્રીકમદાસ	૨૫૧
૨૧	શ્રી છકોટી સ્થા જૈન સંઘ હા પોચાલાલ પીતામ્બરદાસ	૨૫૧
૨૨	શેઠ પોપટલાલ હંસરાજના સ્મરણાર્થે હા શેઠ બાબુલાલ પોપટલાલ	૨૫૧
૨૩	દેશાઈ અમૃતલાલ વર્ધમાન બાપોદરાવાળાના સ્મરણાર્થે હા ભાઈલાલ અમૃતલાલ દેશાઈ	૨૫૧
૨૪	શાહ નવનીનલાલ અસુલખરાય	૨૫૧
૨૫	શાહ મણીલાલ આશારામ	૨૫૧
૨૬	શાહ ચીનુભાઈ સાકરચંદ	૨૫૧
૨૭	શાહ વરજીવનદાસ ઉમેદચંદ	૨૫૧
૨૮	શાહ રજનીકાન્ત કસ્તુરચંદ	૨૫૧
૨૯	સંઘવી જીવણલાલ છગનલાલ (સ્થા જૈન)	૨૫૧

૧૨૫ ધુકડચદળ રૂપચદળ

૧૦૦ દગડુમલળ ચાદમલળ

૫૦૦

૨૩	મહેતા મૂળચદ રાધવલ હા મગનલાલભાઈ તથા દુર્લભલભાઈ ધ્રાક્ષ	૭૫૦
૨૪	શેઠ હરખચદ પુરુષોત્તમ હા ઇન્દુકુમાર ચોરવાડ	૫૦૦
૨૫	શેઠ કેસરીમલળ વસતીમલળ ગુગલીયા રાણાવાસ	૫૦૧
૨૬	સ્થા જૈનસઘ હા ખાટવીઆ અમીચદ ગીરધરભાઈ ખાખીખળીઆ	૫૦૧
૨૭	શેઠ ખીમલભાઈ બાવાભાઈ હા કુલચદભાઈ, નાગરદાસભાઈ તથા જમનાદાસભાઈ મુબઈ	૫૦૧
૨૮	શેઠ મણીલાલ મોહનલાલ ડગલી હા. મુળલભાઈ મણીલાલ મુબઈ	૫૦૧
૨૯	સ્વ કાતીલાલભાઈના સ્મરણાર્થે હા શેઠ બાલચદ સાકરચદ મુબઈ	૫૦૧
૩૦	કામદાર સતીલાલ દુર્લભલ (જેતપુરવાળા) મુબઈ	૫૦૧
૩૧	શાહ જયતીલાલ અમૃતલાલે શીવ	૫૦૧
૩૨	વોરા મણીલાલ લક્ષ્મીચદ શીવ	૫૦૧
૩૩	શેઠ ગુલાબચદ ભુદરભાઈ ખારેડાં	૫૦૧
૩૪	મહાન્ ત્યાગી બેન ધીરજકુવર ચુનીલાલ મહેતા ધ્રાક્ષ	૫૦૧
૩૫	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈનસઘ ધ્રાક્ષ	૫૦૧
૩૬	શ્રી મગનલાલ છગનલાલ શેઠ રાજકોટ	૫૦૧
૩૭	શેઠ ચતુરદાસ ઠાકરશી તથા અ સૌ. ન દકુ વરબેન તરફથી જામનગર	૫૦૩
૩૮	શેઠ દેવચદ અમરશી (બેન ધીરજકુવરની દિક્ષા પ્રસ ગેલેટ) બાણુવડ	૫૦૧
૩૯	શ્રીસ્થાનકવાસી જૈનસઘ (બેન ધીરજકુવરની દિક્ષા પ્રસ ગેલેટ) બાણુવડ	૫૦૧
૪૦	વકીલ વાડીલાલ નેમચદ શાહ વીરમગામ	૫૦૧
૪૧	મહેતા શાતીલાલ મણીલાલ હા કમળાબેન મહેતા અમદાવાદ	૫૫૬
૪૨	સ્વ શેઠ ઉકાભાઈ ત્રીલોવનદાસ વીમલપુરવાળાના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્ની લક્ષ્મીબાઈ ગીરધર તરફથી હં મરઘાબેન તથા મ ગુબેન અમદાવાદ	૫૦૧
૪૩	પારેખ જયતીલાલ મનસુખલાલ હા વીગુભાઈ, રાજકોટવાળા અમદાવાદ	૫૦૧
૪૪	શેઠ લાલચદ મીશ્રીલાલ અમદાવાદ	૫૦૧
૪૫	શ્રીચુત લાલચદલ તથા અ સૌ ઘીસીબેન અમદાવાદ	૫૦૧
૪૬	શેઠ મોહનલાલલ મુકુનચદલ ખાટયા અમદાવાદ	૫૦૧
૪૭	શ્રી વાકાનેર સ્થા જૈનસઘ વાકાનેર	૫૦૧
૪૮	શ્રી બોટાદ સ્થા જૈનસઘ બોટાદ	૫૦૧

- ૫૫ અ સૌ સુનદા બેન (રમણલાલ લોગીલાલના ધર્મપત્ની) ૨૫૧
- ૫૬ શેઠ હીરાજી રૂગનાથજીના સ્મરણાર્થે હા વાગમલજી રૂગનાથજી ૩૦૧
- ૫૭ શેઠ મણીલાલ ગોધાભાઈ ૫૫૧
- ૫૮ પટવા સુભેરમલજી અનોપચંદજી બેધપુરવાળા ૩૦૧
- ૫૯ સ્વ માણેકલાલ વનમાળીદાસ શાહના સ્મરણાર્થે
હા રમણલાલ માણેકલાલ ૨૫૧
- ૬૦ શ્રી સારંગપુર હ આ કે સ્થા જૈનસંઘ
હ શાહ રમણલાલ ભગુભાઈ અમદાવાદ ૨૫૧
- ૬૧ સ્વ દોશી હરજીવનદાસ જીવરાજ તથા સ્વ લક્ષ્મીભાઈ લહેરચંદના
સ્મરણાર્થે હા દોશી મનહરલાલ કરશનદાસ (મૂળીવાળા) અમદાવાદ ૨૫૧
- ૬૨ શાહ પુનમચંદ કૃતેચંદ અમદાવાદ ૨૫૧
- ૬૩ શ્રીયુત ચતુરદાસ નંદલાલ અમદાવાદ ૨૫૧
- ૬૪ શ્રીયુત અમૃતલાલ ધંધરલાલ અમદાવાદ ૨૫૧
- ૬૫ શાહ જદવજી મોહનલાલ તથા શાહ ચીમનલાલ અમુલખ અમદાવાદ ૨૫૧
- ૬૬ અ સૌ લાલુબેન મગનલાલ હા શાહ અમૃતલાલ
ધનજીભાઈ વઢવાણ શહેરવાળા અમદાવાદ ૩૦૧
- ૬૭ અ સૌ કાન્તાબેન ગોરધનદાસ અમદાવાદ ૨૫૧
- ૬૮ દોશી કુલચંદ સુખલાલ બોટાદવાળાના સ્મરણાર્થે
હા દોશી છખીલદાસ કુલચંદભાઈ અમદાવાદ ૨૫૧
- ૬૯ લાલાજી રામકુમારજી જૈન અમદાવાદ ૨૫૧
- ૭૦ શેઠ છોટાલાલ શુભાનચંદ પાલનપુરવાળા અમદાવાદ ૨૫૧
- ૭૧ શાહ ધીરજીલાલ મોતીલાલ અમદાવાદ ૨૫૧
- ૭૨ સંઘવી સૂર્યકાંત ચુનીલાલના સ્મરણાર્થે
હા સંઘવી જીવણલાલ ચુનીલાલ અમદાવાદ ૨૫૧
- ૭૩ ભાવસાર મોહનલાલ અમુલખરાય અમદાવાદ ૨૫૧
- ૭૪ મહેતા મૂળચંદ મગનલાલ અમદાવાદ ૨૫૧
- ૭૫ સ્વ શા ધનરાજજી જેમરાજજીના સ્મરણાર્થે
હા શા કનૈયાલાલ ધનરાજજી અમદાવાદ ૨૦૧
- ૭૬ કુ પુષ્પાબેન હીરાલાલ હા હીરાલાલ ગોકળદાસ પટેલ
ચાદમુનિ મહારાજના ઉપદેશથી અમદાવાદ ૨૫૧
- ૭૭ અ સૌ કમળાબહેન મણીલાલ હા શાહ મણીલાલ
ઠાકરસીભાઈ (લખતરવાળા)ચાદમુનિ મહારાજના ઉપદેશથી અમદાવાદ ૨૫૧
- ૭૮ શ્રીમાન્ મિશ્રીલાલજી જવાહરલાલજી જરડીયા અમદાવાદ ૨૫૧

- ૩૦ શાહ શાંતિલાલ મોહનલાલ ધ્રાગધ્રાવાળા ૨૫૨
- ૩૧ અ સૌ બેન રતનભાઈ નાંદેયા હા ધુલાણ ચ પાલાલણ ૨૫૧
- ૩૨ શાહ હરિલાલ જેઠાલાલ માડલાવાલા (સાબરમતી) ૨૫૧
- ૩૩ શ્રી સરસપુર ફરીયાપુરી આઠકોટી સ્થા જેન ઉપાશ્રય
હા ભાવસાર લોગીલાલ છગનલાલ ૨૫૧
- ૩૪ શેઠ પુખરાજી સમનીરામજી સાહડીવાળા ૨૫૧
- ૩૫ સ્વ પિતાશ્રી જવાહીરલાલજી તથા પૂજ્ય ચાચાજી હજરીમલજી
બરડીયાના સ્મરણાર્થે હા મૂળચંદ જવાહરલાલ ૨૫૧
- ૩૬ સ્વ ભાવસાર બખાભાઈ (મગજઠાસ) પાનાચંદના સ્મરણાર્થે
હા તેમના ધર્મપત્ની પુરીબેન
- ૩૭ સ્વ પિતાશ્રી રવજીભાઈ તથા સ્વ માતૃશ્રી મૂળીબાઈના સ્મરણાર્થે
હા કકલભાઈ કોઠારી ૩૦૧
- ૩૮ ભાવસાર કેશવલાલ મગનલાલ ૨૫૧
- ૩૯ શાહ કેશવલાલ નાનચંદ બખડાવાળા હા પાર્વતીબેન ૨૫૧
- ૪૦ શાહ જીતેન્દ્રકુમારવાડીલાલ માણેકચંદ રાજસીતાપુરવાળા (સાબરમતી) ૨૫૧
- ૪૧ શ્રી સ્થા જૈન સંઘ (સાબરમતી) ૨૫૦
- ૪૨ બીપીનચંદ્ર તથા ઉમાકાંત ગોપાણી (રાણપુરવાળા) ૩૦૧
- ૪૩ ભાવસાર છોટાલાલ છગનલાલ ૨૫૧
- ૪૪ ભાવસાર શંકરાભાઈ છગનલાલ ૨૫૧
- ૪૫ અ સૌ જીવીબેન રતીલાલ હા ભાવસાર હરગોવિન્દાસ રતીલાલ ૨૫૧
- ૪૬ સંઘવી બાલુભાઈ કમળશી તથા તેમના ધર્મપત્નીઓ
અ સૌ ચ પાબેન તથા વસંતબેન તરફથી ૨૫૧
- ૪૭ અ સૌ વિદ્યાબેન વનેચંદ દેસાઈ હા જીપેન્દ્રકુમાર વનેચંદ દેસાઈ ૨૫૧
- ૪૮ સ્વ પારેખ નાનચંદ ગોવિંદજી મોરબીવાળાના સ્મરણાર્થે
હા રતીલાલ નાનચંદ પારેખ ૩૦૧
- ૪૯ શાહ નટવરલાલ ગોકળદાસ ૨૫૧
- ૫૦ શાહ શામળભાઈ અમરશી ૨૫૧
- ૫૧ શાહ ત્રીલોવનદાસ મગનલાલના સ્મરણાર્થે
હા તેમના ધર્મપત્ની શીવકુવરબેન તરફથી
હા રતીલાલ ત્રીલોવનદાસ ૪૦૨
- ૫૨ અ સૌ કકુબેન (ભાવસાર લોગીલાલ છગનલાલના ધર્મપત્ની) ૨૫૧
- ૫૩ અ સૌ સવિતાબેન (જયતિલાલ લોગીલાલના ધર્મપત્ની) ૨૫૧
- ૫૪ અ સૌ શાતાબેન (દીનુભાઈ લોગીલાલના ધર્મપત્ની) ૨૫૧

ઉપલેટા

- ૧ શેઠ જોડાલાલ ગોરધનદાસ ૨૫૧
- ૨ સ્વ બેન સતોકબેન કચરા હા ઓતમચદભાઈ, છોટાલાલભાઈ
તથા અમૃતલાલભાઈ વાલજી (કચ્છાણવાળા) ૨૫૧
- ૩ શેઠ ખુશાલચંદ કાનજીભાઈ હા શેઠ પ્રતાપરાયભાઈ ૨૫૧
- ૪ સ ધાણી મૂળચંદર હરજીવનભાઈના સ્મરણાર્થે
હા તેમના પુત્રો જયતિલાલભાઈ તથા રમણીકલાલભાઈ ૨૫૧
- ૫ દોશી વિકૃતજી હરખચંદ (આગળના રૂા ૧૫૧ મળીને) ૨૫૧

એડનકેમ્પ

- ૧ શાહ ગોકળદાસ શામજી ઉદાણી ૨૫૧
- ૨ શાહ જગમોહનદાસ પુરુષોત્તમદાસ એડનકેમ્પ ૨૫૧

કલકત્તા

- ૧ શ્રી કલકત્તા જૈન સ્વેચ્છ સ્થાન (ગુજરાતી) સંઘ
હા શાહ જયસુખલાલ પ્રભુલાલ ૨૫૧

કલોલ

- ૧ શેઠ મોહનલાલ જોડાભાઈના સ્મરણાર્થે હા શેઠ આત્મારામ મોહનલાલ ૨૫૧
- ૨ ડો માયાચંદ મગનલાલ શેઠ હા ડો રતનચંદ માયાચંદ ૨૫૧
- ૩ સ્વ નાથાલાલ ઊમેદચંદના સ્મરણાર્થે હા શાહ રતીલાલ નાથાલાલ ૨૫૧
- ૪ શાહ મણીલાલ તલકચંદના સ્મરણાર્થે હા મારફતીયા ચંદુલાલ મણીલાલ ૨૫૧
- ૫ સ્વર્ગસ્થ શ્રીયુત બાડીલાલ પરસોત્તમદાસના સ્મરણાર્થે
હા ઘેલાભાઈ તથા આત્મારામભાઈ ૨૫૧
- ૬ શેઠ નાગરદાસ કેશવલાલ ૨૫૧
- ૭ શ્રી સ્થા જૈનસંઘ હા શેઠ આત્મારામ મોહનલાલ ૨૫૧

કડી

- ૧ શ્રી સ્થા દરીયાપુરી જૈનમંઠ હા ભાવનાર દામોદરદાસ ઇન્દરભાઈ ૨૫૧

કાનપુર

- ૧ શાહ રમણીકલાલ પ્રેમચંદ (આગળના રૂા ૧૫૦ મળીને) ૩૦૦
- ૨ શાહ હરકીશનદાસ કુલચંદ ૨૫૧

કુદણી-(આટકોટ)

- ૧ દોશી રતીલાલ ટોકરથી પૂં હીરાભાઈ મેં ના ઉપદેશથી ૨૫૧

કોલકી

- ૧ પટેલ ગોવીંદલાલ ભગવાનજી ૨૫૧

- ૭૯ શેઠ કુલચંદ્રભાઈ મૂલચંદ્રભાઈ
હા હસમુખભાઈ કુલચંદ્રભાઈ અમદાવાદ ૨૫૧
- ૮૦ શા લલ્લુભાઈ મગનલાલ ચુડાવાળા અમદાવાદ ૩૦૧
- ૮૧ વૈદ્ય નરસિંહદાસ સાકરચંદ્રભાઈનાં ધર્મપત્ની રેવાબાઈના
સ્મરણાર્થે હા હરિલાલ નરસિંહદાસભાઈ વૈદ્ય ૨૫૧

અમરેલી

- ૧ માસ્તર હુકમીચંદ દીપચંદ શેઠ અમરેલી ૨૫૧

અમલનેર

- ૧ શાહ નાગરદાસ વાઘજીભાઈ ૨૫૧
- ૨ શ્રી સ્વા જૈનસંઘ હા શાહ ગાડાલાલ બીખાલાલ ૨૫૧

આણંદ

- ૧ શેઠ રમણીકલાલ એ ડાપાસી હા મનસુખલાલ ૨૫૧

આસનસોલ

- ૧ બાવીસી મણીલાલ ચત્રભુજના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્ની
મણીબાઈ તરફથી હા રસીકલાલ, અનીલકાંત, વિનોદરાય ૨૫૧

આટકોટ

- ૧ શાહ ચુનીલાલ નારણજીભાઈ હા છોટાલાલભાઈ ૩૦૧

ઉદેપુર

- ૧ શેઠ મોતીલાલજી રણજીતલાલજી હીંગડ ૨૫૧
- ૨ શેઠ મગનલાલજી બાગરેયા ૨૫૧
- ૩ અ. સૌ જ્ઞેન ચંદ્રાવતી તે શ્રીમાન બહોતલાલજી નાહરના
ધર્મપત્ની હા શેઠ રણજીતલાલજી હીંગડ ૨૫૧
- ૪ સ્વ શેઠ કાળુલાલજી લોદાના સ્મરણાર્થે હા શેઠ દોલતસિંહજી લોદા ૨૫૧
- ૫ સ્વ શેઠ પ્રતાપમલજી સાખલાના સ્મરણાર્થે
હા પ્રાણુલાલ હીરાલાલ સાખલા ૨૫૧
- ૬ પૂજ્ય પિતાશ્રી મોતીલાલજી મહેતાના સ્મરણાર્થે
હા રણજીતલાલજી મોતીલાલજી મહેતા ૨૫૧
- ૭ શેઠ છગનલાલજી બાગરેયા ૨૫૧
- ૮ શેઠ ભીમરાજજી ચાવરચંદજી બાફુણા ૨૫૧
- ૯ શ્રીયુત સાહેબલાલજી મહેતા-ઉદેપુર ૩૦૧

ઉમરગાવરોડ

- ૧ શાહ મોહનલાલ પોપટલાલ પાનેલીવાળા ૨૫૧

ઉપલેટા

- ૧ શેઠ જેઠાલાલ ગોરધનદાસ ૨૫૧
- ૨ સ્વ ગેન સતોકગેન કચરા હા ચોતમચદભાઈ, છોટાલાલભાઈ
તથા અમૃતલાલભાઈ વાલજી (કલ્યાણવાળા) ૨૫૧
- ૩ શેઠ ખુશાલચંદ કાનજીભાઈ હા શેઠ પ્રતાપરાયભાઈ ૨૫૧
- ૪ સ ધાણી મૂળશકર હરજીવનભાઈના સ્મરણાર્થે
હા તેમના પુત્રો જયતિલાલભાઈ તથા રમણીકલાલભાઈ ૨૫૧
- ૫ દોશી વિકુલજી હરખચંદ (આગળના રૂા ૧૫૧ મળીને) ૨૫૧

એડનકેમ્પ

- ૧ શાહ ગોકળદાસ શામજી ઉઠાણી ૨૫૧
- ૨ શાહ જગમોહનદાસ પુરુષોત્તમદાસ એડનકેમ્પ ૨૫૧

કલકત્તા

- ૧ શ્રી કલકત્તા જૈન પ્રવેશ સ્થાન (ગુજરાતી) સંઘ
હા શાહ જયસુખલાલ પ્રભુલાલ ૨૫૧

કલોલ

- ૧ શેઠ મોહનલાલ જેઠાભાઈના સ્મરણાર્થે હા શેઠ આત્મારામ મોહનલાલ ૨૫૧
- ૨ ડા માયાચંદ મગનલાલ શેઠ હા ડા રતનચંદ માયાચંદ ૨૫૧
- ૩ સ્વ નાથાલાલ ઊમેદચંદના સ્મરણાર્થે હા શાહ રતીલાલ નાથાલાલ ૨૫૧
- ૪ શાહ મણીલાલ તલકચંદના સ્મરણાર્થે હા મારફતીયા ચંદલાલ મણીલાલ ૨૫૧
- ૫ સ્વર્ગસ્થ શ્રીયુત વાડીલાલ પરસોત્તમદાસના સ્મરણાર્થે
હા ઘેલાભાઈ તથા આત્મારામભાઈ ૨૫૧

- ૬ શેઠ નાગરદાસ કેશવલાલ ૨૫૧
- ૭ શ્રી સ્વા જૈનસંઘ હા શેઠ આત્મારામ મોહનલાલ ૨૫૧

કડી

- ૧ શ્રી સ્વા દરીયાપુરી જૈનમંઠ હા ભાવમાર દામોદરદાસ ઇન્દરભાઈ ૨૫૧

કાનપુર

- ૧ શાહ રમણીકલાલ પ્રેમચંદ (આગળના રૂા ૧૫૦ મળીને) ૩૦૦
- ૨ શાહ હરકીશનદાસ કુલચંદ ૨૫૧

કુદણી - (આટકોટ)

- ૧ દોશી રતીલાલ ટોડરશી પૂં હીરાભાઈ મેં ના ઉપદેશથી
કોલકી ૨૫૧

- ૧ પટેલ ગોવીંદલાલ ભગવાનજી ૨૫૧

૨ પટેલ ખીમજી જેઠાભાઈ વાઘાણી

(તેમના સ્વ સુપુત્ર રામજીભાઈના સ્મરણાર્થે) ૩૦૧

ખાખીભળીયા

૧ ખાટવીયા શુભાબચંદ્ર લીલાધર (આગળના રૂા ૧૫૧ મળીને) ૨૫૧

ખીચન

૧ શેઠ કીશનલાલજી પૃથ્વીરાજજી ૩૫૨

ખભાત

૧ શેઠ માણેકલાલ ભગવાનદાસ ૨૫૧

૨ શ્રી સ્થા જૈનસંઘ હા પટેલ કાન્તીલાલ અંબાલાલ ૨૫૧

૩ શાહ સાકરચંદ્ર મોહનલાલ ૨૫૧

૪ ચંદુલાલ હરીલાલ ૨૫૧

૫ શાહ શકરાભાઈ દેવચંદ્રભાઈ (આગળના રૂા ૧૫૧ મળીને) ૨૫૧

૬ શેઠ ત્રીલોવનદાસ મગળદાસ (આગળના રૂા ૧૭૬ મળીને) ૨૫૧

ગુદા

૧ સ્વ મહેતા પુનમચંદ્ર ભવાનભાઈના સ્મરણાર્થે

હા તેમના ધર્મપત્ની દીવાળીબેન લીલાધર ૨૫૧

ગોહળ

૧ સ્વ બાબડા વચ્છરાજ તુલસીદાસના ધર્મપત્ની કમળાબાઈ તરફથી
હા માણેકચંદ્રભાઈ તથા કપુરચંદ્રભાઈ ૨૫૧

૨ પીપળીઆ લીલાધર દામોદરદાસ તરફથી તેમના ધર્મપત્ની અ સો
લીલાવતી સાકરચંદ્ર કોઠારીના ખીજ વરસીતપની ખુશાલીમા ૩૦૧

૩ કામદાર જીઠલાલ કેશવજીના સ્મરણાર્થે હા હરીલાલ જીઠાભાઈ ૩૦૧

૪ સ્વ કોઠારી કૃપાશંકર માણેકચંદ્રના સ્મરણાર્થે
હા તેમના ધર્મપત્ની પ્રભાકુવરબેન ૨૫૧

ગોધરા

૧ શાહ ત્રીલોવનદાસ જગનલાલ ૩૦૧

ઘટકંજી

૧ શાહ ચંદુલાલ કેશવલાલ ૨૫૧

ઘોલવાડ (જાંચાણા)

૧ મહેતા શુભાબચંદ્રજી ગભીરમલજી ૩૦૦

ચુડા (જાલાવાડ)

૧ શ્રી સ્વા જૈનસઘ હા રતીલાલ ગાધી પ્રમુખ ૨૫૧
જલેસર

૧ સઘવી નાનચદ પોપટભાઈ વાનગઢવાળા ૨૫૧
જાવરા

૧ સ્વ ભડારી અરૂપચદજી શાહના ધર્મપત્ની મોતીબેનના
સ્મરપુર્થે હા શ્રીયુત શેઠ લાલચદજી રાજમલજી કીશનગઢાળા ૨૫૧

જામજેધપુર

૧ શ્રી સ્વા જૈનસઘ ૩૮૭

૨ શાહ ત્રીલોવનદાસ ભગવાનજી પાનેલીવાળા ૨૫૧

૩ દોશી માણેજીદ ભવાનભાઈ (આગળના રૂા ૧૫૧ મળીને) ૨૫૧

૪ પટેલ લાલજી જુઠાભાઈ (આગળના રૂા ૧૫૧ મળીને) ૨૫૧

૫ શેઠ બાવનજી જેઠાભાઈ (આગળના રૂા ૧૫૧ મળીને) ૨૫૧

જામનગર

૧ શેઠ છોટાલાલ કેશવજી ૨૫૧

૨ વોરા ચીમનલાલ દેવજીભાઈ ૨૫૧

૩ ડા સાહેબ પી પી શેઠ ૨૫૦

જામખભાળીઆ

૧ શેઠ વસનજીભાઈ નારણજીભાઈ ૨૫૧

૨ શ્રી સ્વા જૈનસઘ હા મહેતા રણુડોડદાસ પરમાનદ ૨૫૧

૩ સઘવી પ્રાણુલાલ લવજીભાઈ ૨૫૧

જુનાગઢ

૧ શાહ મણીલાલ મીઠાભાઈ હા હરીલાલભાઈ (હાટીના માળીઆવાળા) ૨૫૧

જુનારદેવ (મધ્ય પ્રાત)

૧ શેઠ ત્રીઠમજી લાધાભાઈ વેવાણી ૨૫૧

જેતપુર

૧ શેઠ અમૃતલાલ હીરજીભાઈ હા નરસેરામભાઈ (જસાપુરવાળા) ૨૫૧

૨ દોશી છોટાલાલ વનેચદ ૨૫૧

૩ કેઠારી ડોલરકુમાર વેણીલાલભાઈ ૨૫૧

૪ અ સૌ બેન સુરજકુવર વેણીલાલ કેઠારી ૨૫૧

જેતલસર

૧ શાહ લક્ષ્મીચદ કપુરચદભાઈ ૨૫૧

- ૨ કામદાર લીલાધર જીવરાજના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્ની જબકબેન
તરફથી હા ચાન્તીલાલભાઈ ગોડલવાળા ૨૫૧

જોધપુર

- ૧ શાહ હસ્તીમલજી મનરૂપમલજી સામસુખા (મહામદીર) ૨૫૧

જોરાવરનગર

- ૧ શ્રી સ્થા જૈનસંઘ હા શેઠ ચપકલાલ ધનજીભાઈ ૨૫૧

ડભાસા

- ૧ સ્વા તુરખીઆ લહેરચંદ માણેકચંદના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્ની
જીવતીભાઈ તરફથી હા જયતીભાઈ ૨૫૧

ડોડાઈચા

- ૧ શ્રી સ્થા જૈનસંઘ હા શેઠ ચપલાલજી મારવે ૨૫૦

ઢસા

- ૧ શ્રી ઢસાગામ સ્થા જૈનસંઘ હા એક સદ્ગુહસ્થ તરફથી ૨૫૧

ધાનગઢ

- ૧ શાહ ઠાકરશીભાઈ કરશનજી ૨૫૧

- ૨ શેઠ જેઠાલાલ ત્રિભોવનદાસ ૨૫૧

- ૩ શાહ ધારથી પાશવીરભાઈ હા સુખલાલભાઈ ૨૫૧

દહાણુ રોડ (ચાણા)

- ૧ શાહ હરજીવનદાસ ઓઘડભાઈ ખ ધાર (કરાચીવાળા) ૨૫૧

દિલ્હી

- ૧ લાલા પૂર્ણચંદ જૈન (સેન્ટ્રલ બેંકવાળા) ૩૫૧

- ૨ શ્રીચુત મહેતાબચંદ જૈન ૨૫૧

- ૩ અ સૌ સન્નિધિએન ઇસ્કરમજી પારેખ ૨૫૧

- ૪ લાલાજી ગુલશનરાયજી જૈન એન્ડ સન્સ ૩૦૧

- ૫ લાલાજી મીઠનલાલજી „ „ „ ૩૦૧

ધાર (મધ્યપ્રાત)

- ૧ શેઠ સાગરમલજી પનાલાલજી ૨૫૧

ધ્રાગધ્રા

- ૧ શ્રી સ્થા જૈન મોટા સંઘ હા શેઠ મંગળજીભાઈ જીવરાજ ૨૫૧

- ૨ સંઘવી નરસીદાસ વખતચંદ ૩૦૧

- ૩ ઠક્કર નારણદાસ હરગોવીંદાસ ૨૫૧

- ૪ કોઠારી કપૂરચંદ મંગળજી ૨૫૧

ધોરાણ

૧	મહેતા પ્રભુદાસ મૂળજીભાઈ	૩૫૧
૨	સ્વ. પિતાશ્રી ભગવાનજી કચરાભાઈના સ્મરણાર્થે હા પટેલ દલીપદ ભગવાનજી	૨૫૧
૩	અ સૌ બચીબેન બાબુભાઈ	૨૫૧
૩	ધી નવસીરાખ્ત્રે ઓઈલ મીલ પ્રા લીમીટેડ	૨૫૧
૫	સ્વ રાયચંદ પાનાચંદ શાહના સ્મરણાર્થે હા ચીમનલાલ રાયચંદ	૩૦૧
૬	ગાધી પોપટલાલ જ્યેષ્ઠભાઈ	૨૫૦
૭	દેશાઈ છગનલાલ ડાહ્યાભાઈ લાકવાળાના ધર્મપત્ની દિવાળીબેન તરફથી હા કુમારી હસુમતી બહેન	૨૫૧

ધ ધુકા

૧	ભાવસાર ખોડીદાસ ગણેશભાઈ	૨૫૧
૨	શેઠ પોપટલાલ ધારશીભાઈ	૨૫૧
૩	સ્વ શુભામયદાસના સ્મરણાર્થે હા વેરા પોપટલાલ નાનયદ	૨૫૧
૪	વસાણી ચત્રભુજ વાઘજીભાઈ	૨૫૧

ન દરબાર

૧	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈનસંઘ હા શેઠ ગ્રેમચંદ ભગવાનલાલ	૨૫૦
---	---	-----

પાણસણા

૧	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈનસંઘ	૨૫૧
---	------------------------	-----

પાલાણપુર

૧	લક્ષ્મીબેન હા મહેતા હરીલાલ પીતામ્બરદાસ	૨૫૧
૨	શ્રી લોકાગચ્છ સ્થાનકવાસી જૈન પુસ્તકાલય	૨૫૧
૩	મહેતા મણીલાલ ભાઈચંદભાઈ	૨૫૧
૪	મહેતા સૂરજમલ ભાઈચંદભાઈ	૨૫૧

પાલેજ

૧	સ્વ મનસુખલાલ મોહનલાલ સંઘવીના સ્મરણાર્થે હા ભાઈ ધીરજલાલ મનસુખલાલ	૩૦૧
---	--	-----

પ્રાતીજ

૧	શ્રી પ્રાતીજ સ્થા જૈનસંઘ હા અબાલાલ મહાસુખરામ	૨૫૦
---	--	-----

પુના

૧	શેઠ ઉત્તમચંદ જી કેવલચંદ જી ધોડા	૨૫૧
---	---------------------------------	-----

બરવાળા (ધેલાયા)

- ૧ સ્વ મોહનલાલ નરસીદાસના સ્મરણાર્થે
હા તેમના ધર્મપત્ની સુરજબેન મોરારજી ૨૫૧

બગસરા (ભાયાણી)

- ૧ શેઠ પોપટલાલ રાઘવજી રાયડીવાળા હા શેઠ માનસજી પ્રેમચંદ ૨૫૧
બેરાલ (કચ્છ)

- ૧ શેઠ ગાગજીભાઈ કેશવજી (જ્ઞાનભગાર માટે)
બેગલોર ૨૫૧

- ૧ બાટવીયા વનેચંદ અમીચંદ મહાવીર ટેક્સટાઈલ સ્ટોર તરફથી
ભાઈ ચંદ્રકાંતના લગ્નની ખુશાલીમા ૨૫૨
બોટાદ

- ૧ સ્વ વસાણી હરગોવીંદાસ છગનલાલના સ્મરણાર્થે
હા તેમના ધર્મપત્ની છબલબેન ૨૫૧
બોડેલી

- ૧ શાહ પ્રવીણચંદ્ર નરસીદાસ (સાણુદવાળા) ૨૫૧
૨ શાહ ગીરધરલાલ સાકરચંદ ૨૫૧

ભાણુવડે

- ૧ શેઠ જ્યેષ્ઠભાઈ માણુકચંદ ૩૫૨
૨ સઘવી માણુકચંદ માધવજી ૨૫૧
૩ શેઠ લાલજીભાઈ માણુકચંદ (લાલપુરવાળા) ૨૫૧
૪ શેઠ રામજી જીણાભાઈ ૨૫૧
૫ શેઠ પદમશી ભીમજીભાઈ દોડરીઆ ૨૫૧
૬ દોડરીઆ ગાડાલાલ કાનજીભાઈ હા અ સો. શાતાબેન વસનજી ૨૫૧
૭ વકીલ મણીલાલ બેગારભાઈ પૂનાતર ૨૫૧

ભાવનગર

- ૧ સ્વ કુવરજી બાવાબાઈના સ્મરણાર્થે હા શાહ લહેરચંદ કુવરજી ૩૦૧
લીલવાડા

- ૧ શ્રી શાતી જૈન પુસ્તકાલય હા ચાદમલજી માનમલજી સઘવી ૨૫૧
૨ શેઠ ભીમરાજજી મીશ્રીલાલજી ૨૫૧

ભોળાય (કચ્છ)

- ૧ જ્ઞાનમંદિરના સેક્રેટરી શાહ કુવરજી જીવરાજ ૨૫૧
મદ્રાસ

- ૧ શેઠ મેઘરાજજી દેવીચંદજી ૨૫૧

મનોર (૭૦ થાણા)

- ૧ શાહ શેરમલજી દેવીચદજી જસવતગઢવાળા
હા. પૂનમચદજી શેરમલજી બોલ્યા ૨૫૧

માનકુવા (કચ્છ)

- ૧ સ્વ૦ મહેતા કુવરજી નાવાલાલના સ્મરણાર્થે હા તે મના ધર્મપત્ની
કુવરબાઈ હરખચદ (માનકુવા સ્થાનકવાસી જૈનસઘ માટે) ૨૫૧

માંડેવા (ધોળાજકથન)

- ૧ શ્રી સ્થા જૈનસઘ અ સૌ કચ્છનગૌરી સ્તીલાલ ગોસલીયા ગઢડાવાળા ૨૫૧
સુખઈ તથા પરાઓ

- ૧ શેઠ હગનલાલ નાનજીભાઈ ૨૫૧

- ૨ શાહ હરજીવન કેશવજી ૨૫૧

- ૩ ઘેલાણી પ્રભુલાલ ત્રીકમજી (બોરીવલી) ૨૫૨

- ૪ શેઠ છોટુલાલભાઈ હરગોવિંદદાસ ડોરીવાલા ૨૫૧

- ૫ શ્રી વર્ધમાન સ્થા૦ જૈનસઘ
હા શેઠ કેશરીમલજી અનોપચદજી ગુગળીયા (મલાડ) ૨૫૧

- ૬ શેઠ કુગરશી હસરાજ વીસરીયા ૨૫૧

- ૭ શાહ રમણીદલાલ ઢાળીદાસ તથા અ. સૌ ડાન્તાબેન રમણીકલાલ ૨૫૧

- ૮ શાહ હિંમતલાલ હરજીવનદાસ ૨૫૧

- ૯ શાહ રતનશી મોણશીની કપની ૨૫૧

- ૧૦ શાહ શીવજીભાઈ માલુકચદ (કચ્છ બેરાબવાળા) ૨૫૧

- ૧૧ વોરા પાનાચદ સઘજીભાઈના સ્મરણાર્થે
હા ત્રબકલાલ પાનાચદ એન્ડ બ્રધર્સ ૨૫૧

- ૧૨ સ્વ પૂ૦ પિતાશ્રી વીરચદ જેસીગભાઈ લખતરવાળાના સ્મરણાર્થે
હા ડેશવલાલ વીરચદ શેઠ ૨૫૧

- ૧૩ શા કુવરજી હસરાજ ૨૫૧

- ૧૪ સ્વ માતુશ્રી માણેડબેનના સ્મરણાર્થે
હા શેઠ વલ્લભદાસ નાનજીભાઈ (પોરબદરવાળા) ૩૦૧

- ૧૫ એક સદ્ગૃહસ્થ હા શેઠ સુદરલાલ માલુકચદ ૨૫૧

- ૧૬ અ સૌ. પાનબાઈ હ શેઠ પદ્મશી નરસિંહભાઈ (મલાડ) ૨૫૧

- ૧૭ શ્રી અમૃતલાલ વર્ધમાનભાઈ બાપોદરાવાળા
હા દલીચદભાઈ અમૃતલાલ ૨૫૧

- ૬૪ શાહ કોરશીભાઈ હીરજીભાઈ ૩૦૧
- ૬૫ પિતાશ્રી કુદનગલજી મોતીલાલજીના સ્મરણાર્થે
હા મોતીલાલજી જીખરમલજી (અહમદનગરવાળા) ૨૫૧
- ૬૬ શ્રી વર્ધમાન પ્રવેતામ્બર સ્થા જૈનસંઘ
હા શેઠ રૂપચંદ શીવલાલ કામદાર (અધેરી) ૨૫૧
- ૬૭ અ સૌ કમળાબેન કામદાર હા રૂપચંદ શાંવલાલ (અધેરી) ૨૫૧
- ૬૮ ધી મરીના મોર્ડન હાઈસ્કુલ ટ્રસ્ટ ફંડ હા શાહ મળીલાલ કાકરશી ૨૫૧
- ૬૯ સ્વ માતુશ્રી જીવીબાઈના સ્મરણાર્થે
હા શામજી શીવજી કચ્છ ગુઢાળાવાળા (ગોરેગાવ) ૨૫૧
- ૭૦ શાહ રવજીભાઈ તથા બાઈલાલભાઈની કપની (કાઠીવલી) ૨૫૧
- ૭૧ અ સૌ લાહુબેન હા રવજી શામજી (કાઠીવલી) ૨૫૧
- ૭૨ અ સૌ કુદનગીરીબહેન મનહરલાલ સંઘવી (ખારડોડ) ૨૫૧
- ૭૩ શાહ કરચનજી લધુભાઈ (કાઠર) ૩૦૧
- ૭૪ અ સૌ રજનગીરી ચંડલાલ શાહ C/o ચંડલાલ લક્ષ્મીચંદ(માઢુગા) ૨૫૧
- ૭૫ મહેતા મોટર સ્ટોર્સ હા અનોપચંદ ડી મહેતા (મુઅઇ) ૨૫૧
- ૭૬ શેઠ મનુભાઈ માણેકચંદ હા આટકીયા નરસેરામ મોરારજી (ઘાટકોપર) ૨૫૧
- ૭૭ ખેતાણી મણીલાલ કેશવજી (વડીયાવાળા) ઘાટકોપર ૨૫૧
- ૭૮ સ્વ. કસ્તુરચંદ અમરશીના સ્મરણાર્થે હા તેમના ધર્મપત્ની
અવેરબેન મગનલાલની વતી-જય તીલાલ કસ્તુરચંદ મરકારીયા
(ચુડાવાળા) ૨૫૧
- ૭૯ સ્વ પૂજન માતુશ્રી જડલબાઈના સ્મરણાર્થે
હા દેશાઈ મજલાલ કાળીદાસ (મલાડ) ૨૫૧
- ૮૦ શાહ નટવરલાલ દીપચંદ તરફથી તેમના ધર્મપત્ની
અ સૌ મુશીલાબેનના વર્ધીતપત્ની ખુશાલીમા ૨૫૧
- ૮૧ શેઠ રસીકલાલ પ્રભાશંકર મોરણીવાળા તરફથી તેમના માતુશ્રી
મણીબેનના સ્મરણાર્થે ૩૦૧
- ૮૨ કોટીયા જય તીલાલ રણછોડદાસ સૌભાગ્યચંદ જીનાગઢવાળા ૨૫૧
- ૮૩ મોદી અલેચંદ સુરચંદ રાજકોટવાળા હા ડોસાલાલ અલેચંદ ૨૫૧
- ૮૪ શ્રી વર્ધમાન સ્થા જૈન શ્રાવકસંઘ
હા સંઘવી ચીમનલાલ અમરચંદ ૨૫૧
- ૮૫ સ્વ શાહ રાચશી કચરાબાઈના સ્મરણાર્થે
હા તેમના ધર્મપત્ની નેણુબાઈવતી હા શાહ જોઠાલલ રાચશી ૨૫૧

- ૮૬ શ્રીયુત જે સી વોરા ૨૫૦
- ૮૭ સ્વ આચારામ ગીરધરલાલના સ્મરણાર્થે હા ચાતીલાલ
આચારામનીવતી જસવતલાલ શાતીલાલ લખતરવાળા ૨૫૧
- માડવી (કચ્છ)**
- ૧ શ્રી સ્થા છ કોટી જનસઘ હા મહેતા ચુનીલાલ વેલજી ૨૭૭
- મેસાણા**
- ૧ શાહ પદમગી સુરચ દના સ્મરણાર્થે હા ગીવલાલ પદમરી વીરમગામવાળા ૨૫૧
- સોમખાસા**
- ૧ શાહ દેવરાજ પેયરાજ ૨૫૦
- ૨ શ્રીયુત નાથાલાલ ડી મહેતા ૨૫૧
- ચાદગીરી**
- ૧ શેઠ બાદરમલજી સૂરજમલજી બેન્કર્સ ૨૫૦
- રાણપુર (ઝાલાવાડ)**
- ૧ શ્રીમતિ માતુશ્રી સમરથબાઈના સ્મરણાર્થે
હા ડા નરોત્તમદાસ ચુનીલાલ કાપડીયા ૨૫૧
- રાણાવામ (મારવાડ)**
- ૧ શેઠ જવાનમલજી નેમીચંદજી હા બાબુ રીખબચંદજી ૩૦૧
- રાજકોટ**
- ૧ ધી વાડીલાલ ડાઈંગ એન્ડ પ્રિન્ટીંગ વર્ક્સ ૪૦૦
- ૨ શેઠ રતીલાલ ન્યાલચંદ ૨૫૧
- ૩ બાબુ પરશુરામ છગનલાલ શેઠ (ઉદેપુરવાળા) ૨૫૦
- ૪ શેઠ મનુભાઈ મુલચંદ (એન્જનીઅર નાહેબ) ૨૫૧
- ૫ શેઠ શાન્તીલાલ પ્રેમચંદ તેમના ધર્મપત્નીના વરસીતપ પ્રસંગે ૨૫૧
- ૬ ઉદાણી ન્યાલચંદ હાકેમચંદ વઢીલ ૨૫૧
- ૭ શે. પ્રજારામ વીઠ્ઠલજી ૨૫૧
- ૮ બહેન સચુબાળા નૌત્તમલાલ જસાણી (વરસીતપની ખુશાલીમા) ૨૫૧
- ૯ મોદી સૌભાગ્યચંદ મોતીચંદ ૨૫૧
- ૧૦ બદાણી લીમજી વેલજી તરફથી તેમના ધર્મપત્ની
અં. સૌં. સમરથબેનના વરસીતપની ખુશાલીમા ૨૫૧
- ૧૧ દોશી મોતીચંદ ધારગીમાઈ (રીટાયર્ડ એન્જનીઅર નાહેબ) ૨૫૧
- ૧૨ કામદાર ચંદુલાલ જીવરાજ ૨૫૦
- ૧૩ હેમાણી ઘેલાભાઈ સવચંદ ૨૫૧

- ૧૭ શ્રીમતી હીરાબેન નથુભાઈના વરસીતપ નિમિત્તે
હા નથુભાઈ નાનચદ શાહ ૩૦૧
- ૧૮ સ્વ મણીયાર પરસોત્તમદાસ સુદરણના સ્મરણાર્થે
હા શેઠ સાકરચદ પરસોત્તમદાસ ૨૫૧
- ૧૯ શેઠ મણીલાલ ગીવલાલ ૨૫૧

વેરાવલ

- ૧ શાહ કેશવલાલ જ્યેષ્ઠભાઈ ૨૫૧
- ૨ શાહ ખીમચદ સૌભાગ્યચદ વસનજી ૨૫૧
- ૩ સ્વ શેઠ મદનજી જ્યેષ્ઠભાઈ માગંગેળવાળાના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્ની
લાડકુ વરખાઈ તરફથી હા ધીરજલાલ મદનજી ૨૫૧

સરખેજ

- ૧ સ્વ પિતાશ્રી શાહ ફકીરચદ પુલ્લભાઈના સ્મરણાર્થે
હા શાહ રમણલાલ ફકીરચદ ૨૫૧

સતારા

- ૧ સ્વ મદનલાલજી કુદનમલજી કોઠારીના સ્મરણાર્થે હા તેમના ધર્મપત્ની
રાજકુ વરખાઈ મદનલાલજી ૨૫૧

સાદડી

- ૧ શેઠ દેવરાજજી જીતમલજી પૂનમીયા ૨૫૧

સાલખની (ખગાળ)

- ૧ દોશી ચુનીલાલ કુલચદ મોરખીવાળા ૨૫૧

માણુદ

- ૧ શાહ હીરાચદ જગનલાલ હા શાહ ચીમનલાલ હીરાચદ ૩૦૧
- ૨ અ સૌ ચ પાળેન હા દોશી જીવરાજ લાલચદ ૨૫૧
- ૩ પટેલ મહામુખલાલ ઠોસાભાઈ ૨૫૧
- ૪ શાહ સાકરચદ કાનજીભાઈ ૨૫૧
- ૫ પુરીબેન ચીમનલાલ કલ્યાણજી સ ઘવી લી મડીવાળાના સ્મરણાર્થે
હા વાડીલાલ મોહનલાલ કોઠારી ૨૫૧
- ૬ પારેખ નેમચદ મોતીચદ મુળીવાળાના સ્મરણાર્થે
હા પારેખ લીખાલાલ નેમચદ ૨૫૧
- ૭ સ ઘવી નારણદાસ ધરમચીના સ્મરણાર્થે હા ભાઈ જયતીલાલ નારણદાસ ૨૫૧

વાકાનેર

- ૧ માસ્તર કાન્તીલાલ ત્રણકલાલ ખ ઢેરીયા ૨૫૧
- ૨ દક્ષતરી ચુનીલાલ પોપટભાઈ મોરળીવાળા હા ભાઈ પ્રાણુલાલ ચુનીલાલ ૨૫૧

વીછીયા

- ૧ શ્રી સ્થા જૈનસઘ હા અજમેરા રાયચંદ વૃજપાળ ૨૫૧

વીરમગામ

- ૧ શાહ વીઠ્ઠલભાઈ મોઢી માસ્તર ૨૫૧
- ૨ શાહ નાગરદાસ માધુકચંદ ૨૫૧
- ૩ શાહ માળીલાલ જીવજીલાલ (શાહપુરગાળા) ૨૫૧
- ૪ શાહ અમુલખભાઈ (અચુભાઈ) નાગરદાના ધર્મપત્ની
અ સૌ જેન લીલાવતીના વરસીતપના પારણ્યાની
ખુશાલીમા હા ભાઈ કાન્તીલાલ નાગરદાન ૩૦૧
- ૫ સ્વ શેઠ ઉજમશી નાનચંદના સ્મરણાર્થે તેમના પુત્રો તરફથી
હા શેઠ ચુનીલાલ નાનચંદ ૨૫૧
- ૬ સ્વ શેઠ મણીલાલ લક્ષ્મીચંદના સ્મરણાર્થે તેમના પુત્રો તરફથી
હા ખીનચંદભાઈ (ખારાધોડાવાળા) ૨૫૧
- ૭ સ્વ શેઠ હરિલાલ પ્રજુદાનના સ્મરણાર્થે હા શેઠ અનુભાઈ હરિલાલ ૨૫૧
- ૮ સઘવી જેચંદભાઈ નારજુદામ ૨૫૧
- ૯ સ્વ શાહ વેલશીભાઈ સાકરચંદભાઈના સ્મરણાર્થે
હા ચીમનલાલ વેલશી (કત્રાશવાળા) ૨૫૧
- ૧૦ પારેખ મપીલાલ ટોકરશી લાતીવાળા તરફથી (મોટીજેનના સ્મરણાર્થે) ૨૫૧
- ૧૧ શાહ નારજુદાસ નાનજીભાઈના સુપુત્ર વાડીલાલભાઈના ધર્મપત્ની અ સૌ
નારગીજેનના વરસીતપ નિમીત્તે હા ચાન્તીભાઈ ૨૫૧
- ૧૨ સ્વ છળીવદાસ ગોકળદાસના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્ની
ઝમળાજેન તરફથી હા મજીલાકુમારી ૨૫૧
- ૧૩ શ્રી સ્થા જૈન શ્રાવિજા સઘ હા પ્રમુખ આ સૌ રબાજેન વાડીલાલ ૨૫૧
- ૧૪ સ્વ ત્રિલોચનદાસ દેવચંદ તથા સ્વ અ સૌ ચચળજેનના
સ્મરણાર્થે હા ડો હિમતલાલ સુખલાલ ૨૫૧
- ૧૫ શાહ મૂળચંદ કાનજીભાઈ તરફથી હા શાહ નાગરદાસ ઓઘડભાઈ ૨૫૧
- ૧૬ શેઠ મોહનલાલ પીતાબરદાસ હા ભાઈ કેશવલાલ તથા મનસુખલાલભાઈ ૨૫૧

પાછળથી આવેલા નામો

- ૧ શ્રીમાન્ શેઠ અચલદાસજી સુગનરાજજી સા (જેઘપુરવાળા) ૫૦૧
- ૨ સ્વ- ઉમેદરામ ત્રીલોવનદાસભાઈ તથા તેમના ધર્મપત્ની કાશીબાઈના
સ્મરણાર્થે હા શાંતિલાલ ઉમેદરાભાઈ અમદાવાદ ૨૫૧
- ૩ સ્વ મેનાબાઈ સુગનબાઈના સ્મરણાર્થે શેઠ સ્વરૂપભલજી જુવામભલજી
બોરદીયા બરમાવલવાળા તરફથી હા મૂળીબાઈ બોરા ૨૫૧
- ૪ શ્રી નલિનીમહેન જય તિલાભાઈનાવતી
હા ઉપાબહેન જય તિલાલભાઈ અમદાવાદ ૨૫૧
- ૫ અ સૌ લીલાવતીબહેન ઈશ્વરલાલભાઈ
હા શેઠ ઈશ્વરલાલ પુરૂષોત્તમદાસભાઈ અમદાવાદ ૨૫૧
- ૬ શેઠ ચાદમવજી મોહનલાલજી ભડારી દોહનદી ૨૫૧
- ૭ શ્રીમાન્ શેઠ ભેરૂદાનજી સાહેબ શેઠીયા બીકાનેર ૨૫૪
- ૮ શ્રીમાન શેઠ ખેડીદાસ ગણેશભાઈ (અગાઉના ૨૫૧ મળીને) ધધુકા ૫૦૧

મુરત

- ૧ શ્રી સ્થા જૈનસઘ હા શાહ છોટાલાલભાઈ અભેચક ૨૫૧
૨ શ્રીયુત કન્યાબુચક માતેકચક હડલાવાળા ૨૫૧

મુનઈ

- ૧ સાવળા શામળ હીરજી તરફથી સદાનદી જેન મુનિત્રી છોટાલાલ
મહારાજના ઉપદેશની મુવઈ ન્યા જૈનસઘ જ્ઞાનજી ગરને ભેટ ૨૫૧

મુરેન્દ્રનગર

- ૧ શેઠ ચાપરીભાઈ મુખલાલ ૨૫૧
૨ ભાવસાર મુનીલાલ પ્રેમચક ૨૫૧
૩ સ્વ કેશવલાલ મૂળજીભાઈના ધર્મપત્ની અમૃતભાઈના સ્મરણાર્થે
હા શાહ ભાઈલાલ કેશવલાલ (ચાનગઢવાળા) ૨૫૧
૪ શાહ ન્યાલચક હરખચક ૨૫૧
૫ શાહ વાડીલાલ હરખચક ૨૫૧

સજેલી (પચમહાલ)

- ૧ શાહ હુણજી ગુલાબચક ૨૫૧
૨ શ્રી સ્થા જૈનસઘ હા શેઠ પ્રેમચક દલીચક ૨૫૧

હાટીનામાળીયા

- ૧ શેઠ ગોપાળજી મીઠાભાઈ ૨૫૦

હારીજ

- ૧ શાહ અમુલખભાઈ મુળજી હા પ્રકાશચક અમુલખ ૩૦૧
૨ સ્વ જેન ચ દ્રકાતાના સ્મરણાર્થે હા અમુલખ મુળજીભાઈ ૩૦૧

હુખલી

- ૧ શેઠ હીરાચકલ વનેચકલ કટારીઆ ૨૫૧

તારીજ

- ૫ આદ્ય મુરખીશ્રી ૪૬ સહાયક મેમ્બરો
૨૧ મુરખીશ્રીઓ ૪૧૮ લાઈફ મેમ્બરો
૬૬ બીજા કલાસના બુના મેમ્બરો

કુલ મેમ્બરો ૫૬૩

રાજકોટ તા ૧૦-૧૨-૫૮

આકરચક લાઈચક શેઠ
મત્રી

શ્રી અખિલ ભારત શ્વેતામ્બર સ્થાનકવાસી જૈનશાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિની

અગત્યની અપીલ

સ્થાનકવાસી જૈન લાઈઓ અને બહેનો —

સ્થાનકવાસી સમાજને જે અવવબન છે તેમા પહેલુ મુનિવર્ગ અને ખીલુ શાસ્ત્રશ્રવણ છે જ્યાં જ્યાં મુનિરાજેની ગેરહાજરી હોય છે (અને ભવિષ્યમા રહેવાની છે) તે સ્થળે આ શાસ્ત્રો જ સ્થાનકવાસી કૌમને ટકાવી રાખવા મોટામા મોટું સાધન છે -

ઓછામા ઓછા રૂ. ૫૦૦૦ આપી આદ્યમુરખીપદ આપ દિપાવી શકો છો,
ઓછામા ઓછા રૂ. ૧૦૦૦ આપી મુરખી પદ મેળવી શકો છો
ઓછામા ઓછા રૂ. ૫૦૦ આપી સહાયક મેમ્બર બની શકો છો
અને ઓછામા ઓછા રૂ. ૨૫૫ આપી લાઈફ મેમ્બર તરીકે દરેક લાઈ જન દાખલ થઈ શકે છે

ઉપરના દરેક મેમ્બરોને ૩૨ સૂત્રો તથા તેના તમામ ભાગો મળી લગભગ ૭૦ ગ્રંથો જેની કિંમત લગભગ રૂ. ૮૦૦ ઉપરાંતની થાય છે તે ભેટ તરીકે મળી શકે છે અને દરેક શાસ્ત્રમા તેમનું નામ પ્રસિદ્ધ કરવામા આવે છે

દરેક શાસ્ત્ર ૪ ભાગમા તૈયાર થાય છે એટલે કે દરેક પાનામા ૪ ભાગો ભેવામા આવશે ઉપરમા અર્ધભાગથી, તેની નીચે સંસ્કૃત છાયા-ટીકા ત્યાર બાદ હિન્દી રાષ્ટ્રભાષા અને છેવટે ગુજરાતીમા અનુવાદ ભેવામા આવશે

શ્રમણવર્ગ, શ્રાવકવર્ગને દરેક પ્રદેશમા વસતા સમાજના દરેક અગ્રણી સરખી રીતે ઉપયોગી થાય તેવી રીતે ખ્યાલ કરીને શાસ્ત્રની રચના કરવામા આવે છે

બહાર દેશાવરમા વસતા આપણા લાઈઓને તેમજ ગામડામા વસતા શ્રાવકોને તથા કુરસદે વાચન કરનાર બહેનો અને વિદ્યાર્થીઓને એક સરખું ઉપયોગી થઈ શકે તેવું અપૂર્વ અને સાપ્રદાયિક કે પ્રદેશના ભેદભાવ વગરનું સાહિત્ય ખીલુ કોઈ જગ્યાએ મળી શકે તેમ નથી માટે આ સોનેરી તકને ઝડપી લેવા દરેકે તત્પર રહેવું જોઈએ

